MACHVMETIS

SARACENORVM PRINCIPIS, EIVSQVE SVC-
CESSORVM VITAE, AC DOCTRINA, IPSEQVE

ALCORAN,

Quo uelut authentico legum diuinarum codice Agareni & Turcæ,
aliiq; CHRISTO aduersantes populi regũtur. quæ ante annos CCCC,
uir multis nominibus, Diui quoq; Bernardi testimonio, clarissimus,
D. Petrus abbas Cluniacensis per uiros eruditos, ad fidei Christianæ
ac sanctæ matris Ecclesiæ propugnationem, ex Arabica
lingua in Latinam transferri curauit.

*His adiunctæ sunt CONFVTATIONES multo-
rum, & quidem probatissimorum authorum, Arabum, Græcorum, &
Latinorum, unà cum doctissimi uiri PHILIPPI ME-
LANCHTHONIS præmonitione. Quibus uelut instru
ctissima fidei Catholicæ propugnatorum acie, peruersa dog
mata & tota superstitio Machumetica profligantur.*

Adiunctæ sunt etiam, Turcarum, qui non tam sectatores Machumeticæ uæsa-
niæ, quàm uindices & propugnatores, nominisq; Christiani acerrimos hostes
aliquot iam seculis præstiterunt, res gestæ maximè memo-
rabiles, à DCCCC annis ad nostra
usq; tempora.

*Hæc omnia in unum uolumen redacta sunt, opera & studio THEODORI BIBLI
ANDRI, Ecclesiæ Tigurinæ ministri, qui collatis etiam exemplaribus Latinis & Arab.
Alcorani textum emendauit, & marginib. apposuit Annotationes, quibus doctrinæ Machu-
meticæ absurditas, contradictiones, origines errorum, diuinæq; scripturæ deprauationes, atq; alia
id genus indicantur. Quæ quidem in lucem edidit ad gloriam Domini IESV CHRI-
STI, & multiplicem Ecclesiæ utilitatem, aduersus Satanam principem tenebrarum, eiusq; nun
cium Antichristum: quem oportet manifestari, & confici spiritu oris CHRI-
STI Seruatoris nostri.*

*Cum Cæsareæ Maiest. gratia & priuile-
gio ad quinquennium.*

CATALOGVS EORVM QVAE HOC primo Tomo continentur.

CHRISTIANO LECTORI THEODORVS Bibliander S.

Epiphanius ille Cyprius episcopus, quem diuus Hieronymus & alij patres ecclesiastici tantopere prædicant nomine sanctitatis eximiæ, & eruditionis, in proœmio librorum de hæresibus ualde probat scriptorum diligētiam, qui bestiarum & serpentum formas & naturas, plantarumq; uim pariter noxiam & salutarem literis prodiderunt: ut qui generi humano maximum beneficium contulerint. Siquidem homines indicata uenena rectius cauere possunt, & si qui iam infecti sunt uel afflatu, uel morsu, uel deniq; aspectu noxiarum bestiarum, sanari possunt, indicatis remedijs, quibus uenenum acceptum expellitur. Eosq; uiros præclaros Epiphanius noster se imitatum esse dicit, perscribendo falsas & pestiferas opiniones, turpiaq; facta hæresum, quæ à condito mundo ad sua usq; tempora extiterunt. Quæ quidem unica ratio & exemplum doctissimi pariter & sanctissimi episcopi abunde defenderent, uel potius commendarent æquis iudicibus hoc uolumen, quo mortifera uenena draconis istius magni & rubentis sanguine humano, quæ per Machumetem infudit miseris mortalibus, fide optima indicantur: simulq; præbentur alexipharmaca, quæ uenenum repellāt, aut læsis præsentem opem ferant, cooperante gratia Domini Dei, qui uult omnes saluos fieri, & ad cognitionem ueritatis peruenire. Verum quia uaria sunt hominum iudicia, & alium aliud mouet, ut alterius consilium aut factum probet uel improbet, Apologia pleniori tum reuerendiss. dominis & patribus episcopis atq; doctoribus, tum pijs omnibus huius editionis rationes reddidi, paratus etiam uberius atq; prolixius satisfacere, si quis à me postulet. Quanquam Christiane lector non dubito, quin diligenter Apologia nostra perlecta, non obscurēsis intellecturus, me nulla prauitate animi ad hoc opus adductum, sed rationes maximas secutum esse: Nimirum ut satanæ & antichristi astus atq; fraudes detectæ melius caueri possint, animiq; Christianorum cōfirmentur in fide Catholica, & excitentur ad gnauiter inuigilādum saluti suæ hoc nouiss. & periculissimo tempore. utq; homines Christo consecrati certatim incumbant ad oppugnandum antichristū, idq; legitimè, suasq; facultates conferant omnes ad ornandam & amplificandam Christi ecclesiam, cui nos totos debemus. Deniq; ut summa ope decoretur nomen Iesu Christi domini dei & seruatoris nostri. qui habet nomen scriptum in uestimento & femore suo, Rex regum & dominus dominātium: qui percutiet terram uirga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium. Amen. Vale amice lector. Ex Tiguro xx. die Ianuarij. Anno salutis nostræ reparatæ M D X L I I I.

PHILIPPI MELANCHTHO-NIS PRAEMONITIO ad Lectorem.

INITIO admonēdus eſt lector Chriſtianus, contra Mahometi furores, præmunitionem hanc piam & ſalutarem tenendā eſſe. Eccleſia Chriſti profitetur doctrinam traditam per primos patres, prophetas, filiū Dei & apoſtolos. Hæc & prima eſt, & conſentiens, & confirmata reſuſcitatione mortuorū, & alijs inuſitatis euentibus, quos imitari diabolica potentia nō poteſt. Agnoſcimus igitur Eccleſiæ doctrinam eſſe à Deo æterno cōditore omnium rerum traditam, & ſine hoc uerbo nullas religiones recipiendas eſſe. Porro Mahometus palàm fatetur, ſe prophetarum & apoſtolorum ſcripta abijcere, ac prorſus gignere aliud doctrinæ genus. Quare hæ recentes fabulæ Mahometi nihilo plus mouere aut turbare Chriſtianos poſſunt, quàm ueteres furores Aegyptij, qui boues, feles, ſerpentes, tanqꝫ numina colebant, & ab eis auxiliū petebant.

Has ſuperſtitiones nihil dubiū eſt, fuiſſe multo recentiores, quàm uocem diuinam traditā Nohæ & eius filijs. Semper igitur nobis, qui ſcimus hoc uerbum per prophetas, Chriſtum, & apoſtolos traditū, uerè primum & diuinum eſſe, tenenda eſt regula, Nullas religiones ſine hoc uerbo recipiēdas eſſe. Vt abominamur Aegyptias ſuperſtitiones, Corybantum tympana, aut baccharum ululatus: ſic Mahometi deliria abominanda ſunt, quia pariter ſunt extra prophetarum & apoſtolorum uerbum ac doctrinam. Nam Eccleſia uera Dei extructa eſt ſuper uerbum prophetarum & apoſtolorum: nec ullus uſquàm Dei populus cogitandus eſt, qui non amplectitur nec audit prophetarum & apoſtolorum ſcripta.

Hac ſententia, quæ eſt ueriſsima & certiſsima, primum præmuniendi ſunt animi contra furores Mahometi. Deinde eruditus conferre doctrinarū genera poteſt. Quid aliud dicit Mahometus, quàm quod ethnicæ religiones tradebant? Nihil adfirmat de remiſsione peccatorum, euomit blaſphemias in filium Dei, nō docet quid ſit peccatum, non monſtrat cauſas humanarum calamitatum, nihil poteſt dicere de uera inuocatione in fide: deniqꝫ eam doctrinam quæ propria eſt Euangelij, totam abijcit. Ideo facile poteſt intelligi, & pugnare Mahometum cum prima doctrina tradita per prophetas & apoſtolos, & tantum particulam doctrinæ rationis humanæ de lege, ſeu de mo-

ribus retinere, in qua ipſa tamen multa inſunt fœda, & ad barbaras illas nationes coniungendas accommodata, inter quas primum exarſit hoc incendium.

Nominatim profitetur ſe hoſtem eſſe ijs populis qui inuocant filium Dei, & amplectuntur prophetarum & apoſtolorum ſcripta: & his populis hanc ipſam ob cauſam ſolam iubet inferri bella. Cõſtituit igitur æternum latrocinium, & parricidia. Deinde coniugium prorſus abolet. nam Mahometus concedit duci, & abijci, & abiectas reuocari in thalamum, quot quiſq; uult priuato arbitrio. Hæc longè diſsident etiam à Moiſe, qui non concedit priuato arbitrio abijci uxorem, nec reuocari eam cum qua factum eſt diuortiũ. Quid quòd nefarias libidines concedit, propter quas Deus non tantum quinq; urbes, ſed etiam ſæpe totas gentes deleuit.

Eſt igitur Mahometi ſecta cõfuſio quædam ex blaſphemijs, latrocinijs, & flagitioſis libidinibus conflata. Hæ ſunt manifeſtæ notæ diaboli, quæ deterrere homines debẽt, etiamſi propter regni potentiam, uictorias, & ſucceſſuum magnitudinem leuia ingenia minus abhorrent à tanta impietate. Sed Chriſtianos ſcire oportet, Eccleſiã in hac ſubiectam eſſe cruci, & ſæpe imperia fuiſſe penes impias gentes.

Tertio & hoc utile eſt pijs, quęrere ex ipſis prophetis & apoſtolis teſtimonia. Prædicunt poſt Euangelij propagationem Mahometi errores, eosq; damnãt. Nihil dubito, Danielem concionari de regno Mahometico, cum de paruulo cornu uaticinatur: quod inquit bellũ inferre ſanctis, & præualere eis, & loqui ſermones contra excelſum.

Non fruſtra hæc pręmonſtrauit Deus ante Mahometum annis amplius mille. ac de Mahometo dici, inde liquet, quia poſt Romani Imperij inclinationem in Oriente, primum extulit caput Mahometi factio, prima ſubitis ſucceſsibus regnum peperit, quod cæteris potentia antecelluit. Concionatur autem Daniel de regno, quod collabente Monarchia in oriente graſſaturũ erat, & quidem nouas blaſphemias contra Deum armis propagaturũ. Vides igitur pie lector, clara uoce Dei damnatos eſſe Mahometi errores ac regnum.

Etſi autem liber Mahometi adeò refertus eſt prodigioſis fabulis, ut ſani facile deprehendant autorem diabolum, qui talibus ſannis deridet Deum & homines, tamen hæc lectorem præmonui, ut ſi quid fortaſsis alicubi minus ſcurriliter dici uidetur, tamen ſciamus totum hoc poëma nihilo plus ad nos pertinere, quàm Aegyptiorum portenta, qui feles & ſerpentes inuocabant.

Illud poſtremò cogitandum eſt, quanta ſit ira Dei, qui propter impietatem hominum ſinit graſſari hanc teterrimam peſtem, & uere

ſubijcit

subijcit orbem terrarum regi pessimo. Hanc iram pij deplorent, & sua poenitentia & precibus lenire studeant. Ecclesia iam multis seculis partim Mahometica peste, partim idololatria pontificis Romani uastata & attenuata est. quae ne penitus extingueretur, accendit Deus iterum Euangelij lucē, ut aliqui liberētur ab aeterna ira. Sed erit circa mūdi finem, qui instat, exigua Ecclesia. Ideo oremus Deum, ut potentiam diaboli grassantis in impijs imperijs compescat, & finem blasphemiarū, idololatriae, & aliorum malorū faciat, & nomen suum glorificet, ac liberet Ecclesiam suam ab omnibus malis. Amen.

AD REVERENDISSIMOS PATRES AC DOMINOS EPISCOPOS ET DOCTORES eccleſiarum CHRISTI Apologia pro editione Alcorani:

THEODORO BIBLIANDRO AVTHORE.

QVVM doctrina Machumetis, quæ nongentis circiter annis maximã habitati orbis partem occupauit, atq; depaſta eſt uelut cancer, non edatur in publicum ipſa ſola, uerùm cum acie ualidiſsima ſcriptorum, qui non tam confutant eam & refellunt, quàm iugulant atque conficiunt: Spero nemini religionis Chriſtianæ ſtudioſo, & erudito, & cordato uiro diſplicere factum. Potiusq; typographi ſtudium & operam fauore proſequenda, qui non ſine impenſis pecuniarum & labore hos libros inquiſiuit, & contraxit, ut in communem uſum ſtudioſorum uenirent, iudicaturos, quàm ut ulla culpa hic deprecanda ſit. Sed quia tam indocti & mali, quàm docti & integri homines cenſuram ſibi literariam ſumunt, multisq; ingens eſt ſtudium omnia omniũ facta carpendi & calumniandi: exiſtimaui huius editionis rationem, cuius me fateor magna ex parte authorem, eſſe reddendam apud uos religionis Chriſtianæ Antiſtites: quorũ præcipue intereſt, ſanam pietatis doctrinã conſeruare, & latiſsimè diffundere: noxijs autem ratione ac ordine obſiſtere.

Primoq; oſtendam, & ſi Machumetanæ doctrinæ codex, quem Arabes uocant Alcoran, eiusq; ſectatorũ libri plurima contineant falſa, impia, blaſphema, non tamen propterea non legendos eſſe, neq; publicationem eorum librorũ labefactare Eccleſiam. Deinde indicabo, cognitionem doctrinæ & rerũ geſtarum factionis Machumeticæ, multiplicem utilitatem afferre Chriſtianis hominibus, præſertim noſtra tempeſtate.

Nam ſi nihil eſſet legendum, niſi ab omni mendacio & corruptela impietatis remotũ, & diuinæ ſcripturæ per omnia quadrans, peſsimè facerẽt homines Chriſtiani, qui gentiliũ philoſophorũ & poëtarum libros toties tranſſcribunt, & in priuatis atq; publicis Eccleſiarũ bibliothecis reponunt, eosq; ſtudioſe legunt, et pueris in ſcholis interpretantur: qui certe non minorẽ continent, docentq; impietatem, ſi quis illis magiſtris uti uelit, quàm Alcoran Machumeticus. Nam uel Deum prorſus negant, quẽ natura ipſa cunctis hominibus eſſe demonſtrat, uel in ea re hæſitant, uel plures deos adeoq; innumeros fabricantur. Et quibus numen atq; diuinitatem affingunt, eiſdem attribuunt non dico probis hominibus indigna, ſed in nullo uiliſsimo homuncione ferenda in ciuitate bene inſtituta. Vt interim taceam, quòd plerique corporum reſurrectionem, animæq; immortalitatem, & præmia bonorum, & ſupplicia malorum æterna poſt hanc uitam negant & irrident. Quæ perſuaſio ubi mentem hominis occupauit, tam longe ab omni officio & humanitate abducit, ut nulla fera, nulla uenenatiſsima beſtia ſæuior & nocentior exiſtat, quàm homo homini. Quæ omnia quantumuis impius Machumet oppugnat. Vt taceam laſciuiam quorundam poëtarum & obſcœnitatem, qua uelut dulcedine condiri aiunt ſua carmina. Vt alia multa huius generis prætercam. Vnde quidam graues uiri non dubitarunt laſciuos poëtas appellare tibias cacodæmonis, ut quos ipſe inſpirans, per illos conetur letifera commenta ingerere hominibus. Tertullianus quoq; primi

mi ordinis theologus, philosophos uocat hæreticorũ patriarchas. Horum tamen libri chalcographia propagantur, & euoluuntur, & iuuentuti proponuntur in scholis ita recepto more, ut si quis reprehendat, protinus audiat cõuicium asini. Vtq; legantur philosophi, & poëtæ, & alij scriptores ethnicorum, Augustinus, Basilius, Hieronymus, Beda, & alij summi theologi non modò permittunt, uerum etiam suadent ac hortantur: idq; non solum ad facultatem Latini aut Græci sermonis cõparandam, sed etiam ut superstitiones & prauæ opiniones ethnicorum cognitæ alijs indicentur, quo cauere possint: & ut arma præparentur aduersum hostes ad pugnã, si quando cum eis congrediendũ sit. Adhæc, ut quæcũq; uera, & bona, & recta reperiuntur in eorum scriptis, ea tanq; iniquis possessoribus erepta, ecclesiæ uendicentur. Quum igitur in libro Sarracenicæ legis non plura extent falsa & impia dogmata, quàm in ethnicorũ scriptis: quæ usu propè quotidiano teruntur manibus Christianorũ, nec minorem utilitatem eius lectio quàm istorũ potest afferre pio & prudenti lectori, de quo plura dicentur idoneis in locis, spero, Doctiss. atq; religiosiss. uiri, dominiq; et patres uenerandi, uos minimè improbaturos esse Alcorani editionem, præsertim cum tot scriptores ei adiuncti sint, qui omnes errores detegãt ac refellant. Confido etiam, uiri prudentes, facilè uos intellecturos, eos qui nos criminantur propterea quòd edidimus, aut ut Alcoran ederetur operã dedimus, priuatis affectibus agitari magis, quàm studio Ecclesiæ, quod prætexunt.

Deinde, quis uel mediocrem peritiam Iudaicarũ rerum consecutus ignorat, eos maximo flagrare odio in Christũ, & eius Ecclesiam? quorũ libri plenissimi sunt uanitate atq; mendacijs, superstitione, impijs dogmatibus, & blasphemia. Nam trinitatis mysteriũ, & CHRISTI IESV diuinitatẽ pernegãt cũ Turcis, quodq; per mortẽ ipsius unica uia sit ad æternã felicitatẽ, ut extremã insaniã & blasphemiã detestanẽ. præterea conceptũ ex spiritu sancto, & natũ ex integerrima uirgine, uelis et equis oppugnãt: omniq; genere conuiciorũ Dominũ gloriæ, & Seruatorẽ totius mũdi petunt. Quũ tamen Machumet Mariæ uirginitatẽ, & concœpisse ex spiritu sancto, nõ semel adstruat: Christũq; magnis laudibus euehat, quanq; ut summũ prophetã, nõ autẽ ut Deũ. Nam quòd Iudæi armis & uiolentia superstitionẽ suã nõ obtrudũt alijs, neq; bella gerũt atrocia cũ populo Christiano, in causa est imbecillitas eorũ. Nam quotidianæ execrationes nominis Christiani per synagogas, & facta quæ aliquoties deprehenduntur, satis arguunt, si denẽ pares uoluntati suæ uires, facturos, quod olim duce Barchosba fecerunt in Christianos, aliquot milibus crudelissimè interfectis. Atqui Thalmud eorum, quo doctrina uniuersa Iudæorũ Christianæ doctrinæ in plerisq; aduersa continet, alijq; libri Iudæorũ ex eadẽ lacuna mendaciorũ & impietatis aspersi, à Christianis in ciuitatibus Christianorũ excuduntur, & inter Christianos diuenduntur. Nec quisq; sani iudicij homo uituperat eorum studium, sed potius laudat, ut benemeritos de rep. Christiana: quorum opera sit effectum, ut opiniones, & peruersa dogmata improborũ hostium fidei Christianæ exactè cognosci possint. Hieronymus quoq;, & Paulus Burgensis, & Nicolaus de Lyra, passim in commentarijs sacræ scripturæ Iudæorum deliramenta inserunt. Nec desunt, qui iustis libris populo Christiano exponunt Iudæorum peruersam doctrinam atq; superstitionem, uelut Tertullianus, Augustinus & Chrysostomus in homelijs contra Iudæos. Non dubito igitur, Antistites religionis Christianæ, uos omnesq; nõ liuore atque alijs affectibus malis occupatos, multo magis probaturos editionẽ Alcorani, quàm Iudaici Thalmud: ut ex Machumetis codice authentico, non ex particulis hincinde decerptis, penitissimè iudicari possit de hostium

nostræ religionis superstitione, omnibusq; institutis eorũ etiam politicis.

Ad hæc libri curiosarum artium & superstitiosarum, ut genethliacorũ & astrologorum diuinantium, nec non artes chiromantiæ & pyromantiæ, & eius generis aliæ, illæ etiam quæ commercium aliquod habent cum maligno spiritu: quas exercere non modo legibus diuinis, uerum etiam Cæsarũ & pontificum uetitum est: per chalcographiam diuulgatæ extant, ac leguntur. Diuus quoque Augustinus in libris De doctrina Christiana, minimè perniciosum aut inutile censet, euoluere libros curiosarum & superstitiosarum artium, sed eo qui futurus sit bonus theologus planè dignum. Aliquot etiã theologiæ doctores, & inquisitores hæreticæ prauitatis, ludificationes Satanæ, atq; maleficarum actiones impias & turpes, quantum peruestigatione acri cognoscere potuerunt, conscriptas inuulgarunt, approbantibus illud episcopis. Quorum omnium libri à typographis impressi distrahuntur, & à studiosis leguntur, neq; sine magno fructu. Siquidem inde cognosci possunt Satanæ cogitationes & astus, hominũq; enormis peruersitas, qui se à Deo & uerbo ipsius, Ecclesiæq; sanctę cõmunione auertentes, maligno spiritui mancipati sunt. Quod nam igitur periculum, quam ruinam Ecclesiæ molitur editio Alcorani? aut quomodo labefactat remp. Christianam? Quum uiri prudentes, & religionis Christianæ uindices edendo in publicum libros de superstitionibus, & maleficijs, & diabolicis operationibus, atq; technis uarijs, tollere pericula uoluerint, & labes atq; damna prohibere à populo Domini.

Præterea ex instituto est omnium artium, non modò nouisse uirtutes, & quid rectè atq; ad finem propositum accommodè fiat, uerum etiam uitia: & tam dare præcepta quid uitandum sit, quàm quid agendũ, adductis interim exemplis eorum etiam qui contra leges artis uel egerunt, uel locuti sunt. Idq; ut est in grammaticis, dialecticis, rhetoricis, ethicis, in medicina, in re militari obseruatum: ita in theologia obseruatu maxime necessarium est. Et imperfecta prorsus uidetur scientiæ diuinæ tractatio, nisi iuxtà sermo fiat de institutis Dei, & cõmentis atq; uersutia diaboli: de Christo & antichristo: de orthodoxis dogmatibus, & hæreticorum uanissimis & prophanis opinionibus: de uera & falsa religione: de uirtutibus & uitijs: de bonis & malis operibus: de probis hominibus & filijs Dei, itemq; de perditis mancipijs diaboli. Vnde in prophetarum sermonibus, & apostolorum scriptis, propemodum plura dicuntur aduersum peregrinos & impios cultus, quàm de legitimo & uero cultu Dei. Neq; modo præsentis temporis impiorum hominum partus editos, hoc est, falsas doctrinas, peruersas religiones & pessimas actiones attingunt, uerumetiam præterita repetunt, & de futuris præmonent. Quemadmodum Esaias in sermone, qui continetur à quadragesimo capite usque ad quinquagesimum caput, totam Babyloniorum religionem, & deos factitios, & cultus, & persuasiones impias de suis dijs, graphicè depingit, ac populo Iuda proponit ante centum annos, quàm abducantur in Babylonem. Simulq; rationes apponit, quibus olim confirmentur in uera unius Dei religione, & non deficiant ad Babylonicam superstitionem. Paulus quoq; præmonens de nouissimis tẽporibus, 1. epist. ad Timoth. cap. 4. ait: Spiritus autem manifeste dicit, quia in nouissimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, & cauteriatam habentium suam conscientiam, prohibentium nubere, abstinere à cibis, quos deus creauit ad percipiendum cum gratiarũ actione fidelibus, & his qui cognouerunt ueritatem. Et Petrus 2. epist. cap. 3. inquit: quod uenient in nouissimis diebus illusores, iuxta proprias concupiscen-

tias

tias ambulantes, dicentes: Vbi est promissio, aut aduentus eius? Ex quo enim patres dormierunt, omnia sic perseuerant ab initio creaturæ. Seruator etiam in Euangelio docet, in nouissimis temporibus surrecturos multos pseudopropheтas, qui doctrinam Christianam peruertant, indicantes Christum in diuersis locis, ubi minimè reperitur: foreq́ tempora plena proditionibus, perfidia, crudelitate, quæ inter coniunctissimos homines grassentur etiam: hominesq́ uicturos securè, deditos crapulæ & ebrietati. Quæ omnia cernimus euenisse. Et tamẽ qui talia faciunt, & tradunt, uel potius obtrudunt alijs, soluti ab omni religione, & metu iudicij diuini, adeò non acceperunt suam impietatem ex apostolorum & Christi doctrina, ut modis omnibus quærant eos perdere, qui redarguunt eorum doctrinam, & perditam uitam per apostolicã doctrinam. Hæc quum ita se habeant, perlecto semel & iterum Alcorano, existimaui rem theologiæ tractatoribus gratam, & Ecclesiæ salutarem fore, si Machumetis doctrina & res gestæ eiusq́ sectatorum ederentur in lucem hac tempestate, qua Christianæ res & Machumetanorum Turcarum, bellis & infestationibus, & captiuitatibus, & fœderibus maximè colliduntur inter se. Et typographũ Ioannem Oporinum, amicũ singularem, hortatus sum ut excuderet, pollicens omnem meam operã, quam & pro uirili præstiti. Nec uideo ullam rationem idoneam, cur debeat consilium factumq́ nostrum improbari.

Porro quis nescit, quãta sit utilitas historię, quæ prudentiã & facultatẽ affert iudicandi de omnibus uitæ humanæ partibus? à quot hominibus eruditis euecta est usq́ ad cœlũ summis laudibus? Quis literarũ & sapientiæ cupidus nõ ea delectat̃, & historiæ lectioni bonã uitæ partẽ nõ impẽdit? Nec est quisq́ historiæ scriptor tam indoctus, aut infans, modo ueritatis explicãdæ studiũ præ se ferat, qui nõ aliquẽ fructũ lectoribus afferat. Est autẽ historiæ, & quidẽ ecclesiasticæ pars, expositio doctrinæ & aliarũ rerũ Machumetis. Vt liquidè perspici queat, quo authore, qua occasione, quibus rationib. & genere doctrinæ Arabes primũ, apud quos olim florentiss. fuerunt ecclesiæ Christi, deinde tot populi Christiani abducti sint ab Ecclesiæ catholicæ cõmercio, & in acerrimos hostes cõuersi. De quib. nõnulla in nostrorũ hominũ scriptis legi, quæ paulo aliter & ꝓbabilius narrant̃ in Arabũ libris. Quòd si quẽ offendit, quòd Machumetica scripta plus mali q̃ boni cõtinent, is cogitet ingenij humani prauitatem, & magistri mendaciorũ & omnis mali naturã. Vnde fit, ut omnis rerũ gestarũ expositio longe plus mali q̃ boni exhibeat. Cõmemorat'ne historia nõ tantũ extera, uerũ etiã ecclesiastica, & si fas est diuina cõiungere humanis, adde quoq́ diuinã, tantũ angelos aut sanctos homines, & pietatẽ, uerũq́ & rectũ Dei cultũ, & honestas actiones, utq́ semel dicã, ea dũtaxat quæ ꝓbanda, quę imitãda, quæ tenẽda sunt? An nõ potius bona historiarũ pars loquit̃ de prauis hominib. & facinorosis, de lurconib. tyrannis, latronib. superstitiosis, aut etiã extremè impijs? An nõ crebra mẽtio fit superstitionũ, ꝓphanæ culturæ numinis, factionũ, seditionũ, bellorũ immaniũ, latrociniorũ, ueneficij, parricidiorũ, luxus, stuprorũ, adulterij, incestus, luxuriationis nefandæ, fraudũ, furtorũ, peculatus, sacrilegiorũ, perfidię, ꝓditionũ? Qui hęc nõ legi uelit in populo Christiano, eijciat extra limina ecclesię historiã uniuersam ethnicorũ & ecclesiasticã oportet, oportet ut deleat magnã partẽ sacræ sanctæq́ historiæ, ut dei uerbo uim inferat, ut diuinæ sapiẽtiæ cõsilia reprehẽdat dãnetq́. Siquidẽ Deus sapientiss. beneuolentissimus & sanctiss. qui nõ uult iniquitatẽ, cuius uolũtas est sanctificatio nostra, talẽ narrationẽ suo populo tradidit, eamq́ legi & cognosci uult, nõ ut iniusta, turpia, immoderata, impia discant̃ et patrentur, sed ut homines præmoniti caueant, abhorreant, detestentur. Quare mihi uidentur

dentur uel de Mahometicis scriptis, quæ hoc uolumine continentur, non probè iudicasse, uel affectu quopiam priuato moueri, qui hanc Saracenicæ historiæ editionem inique ferunt, & uituperant.

Non sic egerunt ueteres illi nunquàm satis laudati ecclesiarum præsules, qui errores & impia dogmata, & hęreticorum doctrinas, quas uelut arcanis mysteria conabantur apud se occultare, haudquaquam latêre passi sunt. Ac censuerunt impiæ doctrinæ confutationem & iugulationem esse, uel è latebris in lucem protrahi, & in Christiani populi iudicium adduci. Nihil enim est infirmius mendacio, ubi ad lucernam diuinæ ueritatis cõsideratur. Quem enim mediocriter doctum in Euangelio & lege Domini, uel tantillum moueant omnes Mahumetis rationes languidę & elumbes, quibus nititur adstruere Christũ nõ esse Deum, si unũ in fasciculum colligantur? Deus (inquit) unus est. ergo nõ pater, & filius: essent enim plures. Si pater & filius essent, & proinde plures dei, schisma consequeret͂, & factiones in cœlo: igitur Deus non habet filium. Deus nullius indiget, ac per se potuit omnia creare, omnia gubernare: igitur non genuit filium. Nefas est in Deo cogitare membra & actionem generandi: igitur non genuit filium. Christus & mater ipsius comederunt ut cæteri homines: igitur nõ est Deus. Docuit, Adorate Deum & dominum meum: quare ipse non est Deus, qui Deum adorauit. Quem inquam istæ friuolę argutationes mouerent? uel quis piorũ ex diuina scriptura non statim solueret? Vnde Mahometistæ à disputationibus & doctrinæ suæ discussione abhorrent, pręmoniti etiam à suo doctore callidissimo: qui facilè præuidit suam doctrinam consistere non posse, si ad normam ueritatis exigatur. Celant etiam Machumetani libros suos, quantũ possunt, ne ueniant in manus hominum diuersæ religionis. Verum ne quis opinetur me ista fingere, apponam uerba eius uiri docti & religiosi, qui anno salutis MCCCCLI Fortaliciũ fidei scripsit in Hispania, ubi mores & consuetudinem Sarracenorum ignorare non potuit. Sunt autem hæc uerba in libro quarto, cõsideratione tertia, de fatuitatibus & fabulosis legis Machometi: Literati & magni sapiẽtes inter Saracenos non adhibent fidem, sed fictionem doctrinæ aduertunt in pręducto libro. Cuius sunt duo signa. Primum, quòd renuunt disputare cum alijs sapientibus publicè. Secundũ, quòd nolunt adduci Alcoranũ in publicũ: & dolent uehemẽtissimè, cum ab alijs legitur: & nullo modo uellent, quòd in linguas alias & literas transferretur. Hæc ille. Quapropter qui editioni Alcorani obtrectant, & nos qui operam ea in re nauauimus, traducunt, & falsis criminibus apud uiros bonos nituntur inuisos reddere, nihil adhuc amplius uel studij uel operæ contulerunt in Ecclesiã CHRISTI, quàm ipsimet sectatores Machumetis. Apud quos fortassis inire gratiam uolunt isto beneficio.

Sed operæprecium uidetur huc apponere aliquas maiorum sententias & facta, ut planius cerni possit, Alcoranum non ulla temeritate, aut proposito lædendi Ecclesiam hoc tempore uulgari: sed præmeditata ratione, & exemplo pręstantissimorum hominum in Ecclesia. Prius tamen constituendum est, quo genere doctrinarum Alcoran contineatur. Romana ecclesia per libros pontificij iuris, & in litania Parasceues, separat ab hæreticis Saracenos, sicut & Iudæos, & paganos. Epiphanius autem in opere De hæresibus, Iudæorum sectas, pharisæos, saduceos, herodianos, & reliquos: itemque sectas gentilis philosophiæ, utpote Stoicos, academicos, epicuræos, & cæteros uno genere hæreticorum complectitur tanquàm partes. Qua ratione Alcoranum inter doctrinas hæreticas rectissimè constituemus: pręsertim cum eius peruersa dogmata reperiant͂ ab alijs ante ipsum hæreticis iactata esse. Ex definitione quoque Augustini, Machumet hæresiarcha

siarcha iudicari debet, eiusq; doctrina hæretica. Est autẽ Aurelij Augustini definitio eiusmodi ex libro de Vtilitate credẽdi, quę ponit in Decreto causa xxiiij. quæstione iij. Hæreticus est, qui alicuius temporalis commodi, & maximè uanę gloriæ, principatusq; sui gratia, falsas ac nouas opiniones uel gignit, uel sequitur. Quæ omnia in Machumete ita sunt nota, ut indicio nõ egeant. Quare iam exempla maiorum aliqua perstringam.

Ireneus episcopus Lugdunensis, & martyr CHRISTI, uicinus apostolorũ temporibus, omnium hæresum ab ascensione Domini usq; ad sua tempora traditiones diligentissimè cõscriptas posteritati Christianæ tradidit. Idemq; in præfatione primi libri eius operis istam rationẽ reddit: Igitur ne forte & cum nostro delicto abripiantur quidã quasi oues à lupis, ignorantes eos propter exterius ouilis pellis superindumentum, à quibus cauere denunciauit nobis Dominus, similia quidem nobis loquentes, dissimilia uero sentiẽtes: necessarium duxi, cum legerim commentarios ipsorum (quemadmodum ipsi dicunt) Valẽtini discipulorum, quibusdã autem ipsorum & congressus, & apprehendens sententiã ipsorum, manifestare tibi dilectissime portentuosissima & altissima mysteria eorũ, quæ non omnes capiunt, quia nõ omnes cerebrum habent: ut & tu cognoscens ea, omnibus ijs qui tecum sunt, manifesta facias, & præcipias eis, obseruare se à profundo insensationis, & eius quæ est in Deum blasphemationis.

Post aliquot annos insecutus Tertullianus, libro cui titulus est Aduersus omnes hæreses, imitatus Ireneum, omnes hæreses explicat, à CHRISTI prædicatione usq; ad sua tempora. Docet etiam, hæreses non capere quenq;, nisi admiretur eas. Valere autem apud eos multum, qui in fide non ualent.

Dionysius Alexandriæ episcopus, & Eusebij testimonio nobilissimus patrũ, in septimo lib. Ecclesiasticæ historiæ inquit: Ego tractatus hęreticorũ lego, & traditiones eorũ perscrutor, etiamsi uidear ad horam uerbis eorũ pollui. Sed multum mihi confert hoc ipsum, quod ex ipsorũ uerbis arguere eos possum. denicq; dũ aliquis ex fratribus & compresbyteris prohiberet me, ne hæretica lectione tanq; cœni alicuius fœtore pollurer: uisio mihi quædã à Deo ostẽditur, quæ me cõfirmaret, & sermo ad me factus est, hæc mihi euidenter proloquens: Lege omnia quæcunq; in manus tuas uenerint, quia probare singula quæq; & discernere potes: quandoquidem ex initio tibi hæc causa fuit credẽdi. Amplexus sum uisionem, quia & apostolicæ sententiæ cõcordabat, dicenti: Omnia legite, quæ bona sunt tenete.

Porro Epiphanius, episcopus in Cypro insula, doctrinæ celeberrimæ uir, adductus multorum piorum precibus, opus non exiguum edidit, quo hæreses octoginta memorat, non raro duas aut plures coniungens hæreses. Aliter numerus maior profluxisset.

Nam Philastrius episcopus Brixiensis, CLVI hęresum dogmata & prophana instituta exposuit.

Post quos diuus Augustinus episcopus Hipponẽsis, & doctor Ecclesiæ inter catholicos & orthodoxos facile princeps, & priorũ diligẽtiam laudibus prosequitur, & ipse librũ quo hæreses lxxxviij complexus est, edidit. Cuius sanctissimi patris uerba de utilitate quã afferunt hæreses, licet diabolus ad nocendũ Ecclesiæ concitet, huc apponenda uidentur ex cap. viij. libri De uera religione. sunt enim dignissima, quæ tum in Machumetica, tum in alijs hæresibus inspiciantur. Quoniã, inquit, uerissimũ dictũ est, Oportet multas hęreses esse, ut probati manifesti fiant inter uos: utamur etiã isto diuinæ prouidẽtiæ beneficio. Ex his enim hominibus hęretici fiunt, qui etiãsi essent in Ecclesia, nihilominus errarent,

rent. Cum autē foris sunt, plurimū prosunt, non uerū docendo, quod nesciunt, sed ad uerū quærendū carnales, & ad uerū aperiendum spirituales catholicos excitãdo. Sunt enim innumerabiles in Ecclesia sancta Deo probati uiri: sed manifesti nō sunt inter nos, quamdiu imperitiæ nostrę tenebris delectati dormire malumus, quàm lucem ueritatis intueri. Quapropter multi, ut diem Dei uideant, & gaudeant, per hæreticos excitantur. Vtamur igitur etiam hæreticis, non ut eorum approbemus errores, sed ut catholicam disciplinam aduersus eorum insidias asserentes, uigilantiores & cautiores simus: etiamsi eos ad salutem reuocare non possumus.

Omitto morem Ecclesiæ in librorū censura, quæ quum in apocryphis nō pauca improbaret, uelut in euangelio Nazareorū, in euangelio Nicodemi, & alijs scriptis quæ multa olim circūferebantur, hactenus damnauit & reiecit, ut in Ecclesiæ publico cœtu non recitarentur, ut canonici & ecclesiastici libri: permitteret autem pijs & studiosis hominibus, ut priuatim legerent cū iudicio: & si quid reperirent quod faceret ad ædificationem Ecclesiæ, id licebat etiã in ecclesia proferri, loco idoneo & tempore. Prætereo, quòd Hieronymus etiã scripsit de hæresibus, Augustino teste: quodq; in cōmentarijs scripturæ sanctæ passim ingerit hæreticorū dogmata, si quam scripturã interpretando corruperunt, aut ex aliquo testimonio cōuinci & redargui possunt. Prętereo alia multa, studio breuitatis. Veterum itaq; pulcherrima exempla & magna secutus Dominus Petrus abbas Cluniacensis, curauit magnis impensis, ut Alcoran à Latinis legi posset, nō per hoc incommodaturus Ecclesię, sed rē utilissimam effecturus. Cui uiro quantū tribuerit diuus Bernhardus, qui arctissimo uinculo sanctę amicitiæ cōplexus est eum, tum aliæ ipsius epistolæ testantur, tum cclxxvij ad Eugenium papam, paucis uerbis ingentem copiam uirtutum & rerum bonarum ei tribuēs. Honorate uirum, inquit, ut uere honorabile membrū in Christi corpore. uas est in honorem, ni fallor, plenum gratiæ & ueritatis, refertum pluribus bonis: & reliqua. Qui uir pius & eruditus, si uidisset nostra tempora, magnam haud dubie partem opum cœnobij sui impendisset, ut non modò singulæ bibliothecæ collegiorum, sed etiam singuli magistri ecclesiarum haberent Turcicæ legis codicem: quo melius possent homines Christianos aduersus periculum impendens diuino uerbo munire.

Sed non inutile fuerit etiam paucis indicare, quid Romani pontifices & concilia de hoc negotio decreuerint. In concilio quidem Carthaginensi decretū est, ut episcopus gentilium poëtarum libros non legat: hæreticorum autem perlegat, pro necessitate aut tempore. Id distinctione xxxvij ponitur in decreto. Cæterum in concilio Viennēsi, quod Clemens quintus celebrauit Anno salutis nostræ M C C C X I. de Arabicis libris, inter quos Alcoran primatum obtinet, ad hunc modum sanxit, ut est in Clementinis, De magistris, & ne aliquid exigatur pro licentia docendi: Inter sollicitudines nostris humeris incumbentes perpeti cura reuoluimus, ut errãtes in uiam ueritatis inducere, ipsosq; † luciferare Deo sua nobis cooperante gratia ualeamus. Hoc est, quod profectò desideranter exquirimus: ad id nostræ mentis sedulò destinamus affectum: ac circa illud diligenti studio, uel studiosa diligētia uigilamus. Non ambigimus autem, quin ad huiusmodi nostrū desiderium assequendū diuinorū eloquiorū sit expositio congrua, ipsorūq; fidelis prædicatio admodū opportuna. Sed nec ignoramus, quin & hæc promi noscant̄ inaniter, uacuaq; redire, si auribus linguã loquētis ignorantiū proferant̄. Ideoq; illius cuius uicē in terris licet immeriti gerimus, imitantes exemplū, q̄ ituros per uniuersum mūdū ad euãgelizandū apostolos, in omni

In Basiliensi cōcilio renouatū est hoc decretum.

†pro lucrifacere

linguarum

linguarum genere fore uoluit eruditos: Viris catholicis noticiam linguarum habentibus, quibus utuntur infideles pręcipue, abundare sanctam affectamus Ecclesiam: qui infideles ipsos sciant & ualeant sacris institutis instruere, Christicolarumque collegio per doctrinã Christianæ fidei ac susceptionem sacri baptismatis aggregare. Vt igitur peritia linguarum huiusmodi possit habiliter per instructionis efficaciam obtineri, hoc sacro approbante concilio, scholas in subscriptarum linguarum generibus, ubicunque Romanam curiam residere continget, nec non in Parisiensi, & Oxoniensi, Bononiensi, & Salamãtino studijs prouidimus erigendas: statuentes, Vt in quolibet locorũ ipsorum teneantur uiri catholici, sufficientem habentes Hebraicæ, Arabicę, & Chaldææ linguarũ notitiam: duo uidelicet, uniuscuiusque linguæ periti, qui scholas regãt inibi, & libros de linguis ipsis in Latinum fideliter transferentes, alios linguas ipsas sollicite doceant, earumque peritiam studiosa in illos instructione transfundant: ut instructi & edocti sufficienter in linguis huiusmodi, fructum speratũ possint Deo authore producere, fidem propagaturi salubriter in ipsos populos infideles. Hactenus sunt uerba Decreti. Quos autem libros Arabum, Synodus iussit transferri in Latinam linguam? non certe medicorum aut astrologorum magis, quàm eos qui religionem attingunt. Ad quem autẽ usum transferri iussit? ut in cauernas abstrudantur, aut cum tineis & blattis luctentur? Nimirum ut publici usus fiant, & legantur, & eorum perdiscantur opiniones, qui ad Christianam religionem adducendi sunt. Vnde autem linguam Arabicam magistri docere possent, quàm ex libris Arabicis? Nullus autem liber commodior est rudibus tyronibus, quàm Alcoran, propter lectionem, quum uocales aliosque apices literis appositos habeat, qui alijs libris desunt, & propter obseruationem grammatices. Quemadmodum in Hebraica lingua nullus est aptior liber discẽtibus, quàm Bibliorum: quum in alijs notæ uocalium & prosodiæ non adscribantur. Vtilissimũ tamen discentibus Arabicam linguã fuerit, Latinam interpretationem adhibere Arabico libro, etiamsi præceptor doctus & fidelis obtingat. Quam utilitatem experiuntur studiosi etiam in Græca lingua.

Proinde authoritas doctissimorũ & sanctissimorũ patrũ de quibus antea memini, iure præponderat legi Theodosij iunioris, & Valentiniani, quæ prohibet Nestorij libros, quẽ synodus Ephesina damnauit, scriptos habere, uel legere, aut describere: iubetque diligenti studio requiri, & publice comburi. Præsertim si quis inspiciat mores principum magnorum, qui plerunque de literis & doctrinis iudicare non possunt, uel per imperitiam, uel per occupationes bellicas: & permittũt eam administrationem sæpe hominibus neque pijs, neque doctis, neque prudẽtibus. Certe isti principes ea lege nõ maiorem pietatis & iusticiæ laudem adepti sunt, quàm si Maximilianus Augustæ memoriæ præbuisset se hominibus quibusdã improbis circumueniendum, qui postulabant libros Iudæorum Thalmudicos eripi & extingui. Non enim hac uia Iudæi euasissent Christiani, neque Christiani meliores. Quibus se strenuè opposuit diuus Reuchlinus, nec permisit Cæsar Augustus uirum optimum per uim opprimi: uterque immortalem gloriam ex eo negocio apud posteros cõsecutus. Et quid flammis effecerint Theodosius & Valentinianus, aut alij eorum nomine talia sancientes, tempora sequentia indicant. Nam doctrina Nestorij flammis nõ deleta est, & Nestoriani sobolem produxerunt, ut post annos propè CC. Sergius Nestorianus Machumetem sua hæresi effinxerit aliqua ex parte. Verbo enim Dei, & spiritu oris Christi monstra hæreticorum domantur: Si Christiani piè sancteque uiuant, & doceant iuxta uerbum Domini: sicque sagaciter praua dogmata eorum quos in uiam reducere mo-

B liuntur,

liuntur, peruestigent, & prudenti moderatione accommodent medicinam.

Postremo, Viri doctissimi & religiosissimi, quod nam piaculum est? quod scelus? quod peccatum? quæ culpa, delictum, error? eum librum denuò per typographiam publicare, qui olim per chirographiam uulgatus est, nō ab impijs hostibus ecclesiæ, sed uenerandis præsidibus: non à temerarijs hominibus, sed in primis circumspectis: non à stolidis ardelionibus, sed à grauissimis & prudentibus uiris, qui ecclesiam iuuare, non labefactare uoluerunt? Primum quidem iuris publici Alcoranū fecit, D. Petrus abbas Cluniacēsis. nam librū ex proprijs scrinijs proferre, alijsq; describendum exhibere, ac librarijs permittere, ut in bibliothecas publicas & priuatas trāsmigret, si ante artem typographicam nō fuit edere atq; publicare, nescio quid sit apud ueteres, libros inuulgare. Deinde Ioannes Segobiensis, qui postea cardinalis creatus est, in concilio Cōstantiensi Alcoranum à se interpretatum, & notis adornatum, in usum publicum edidit. Præterea nullū est dogma insigniter impiū & peruersum in Alcorano, quod nō extet in libris eorum, quos antea indicaui, Irenei, Tertulliani, scriptorū ecclesiasticę hystorię, Epiphanij, Philastrij, Augustini: quorū libri sæpius fœtant propè quàm cuniculi: & typographi quæstum inde nō exiguū tolerant, & rem studiosis bonæ literaturæ in primis gratam faciunt. Quædam etiam absurdiora in ueterum hæresum descriptionibus reperiuntur, quàm Alcoran protulerit. Quædam Machumetis opiniones conflatæ sunt ex scripturis sanctis malignè interpretatis. Voluit enim uersutissimus pseudopropheta suam doctrinam cōsonam uideri scriptis canonicis ueteris & noui testamenti: quam aliàs supplementū Iudaici testamenti & Euangelij appellat, aliàs confirmationē. Quædam ex apocryphis Iudæorum & Christianorū accepta sunt. Tantumq; seductor spiritus antiquas suas nænias in Machumetis doctrina palliolo nouo uestire conatus est, ne agnoscerentur, fingens nuper hæc cœlitus ad prophetam Machumetem delata esse. Neq; uoluit ullus hæresiarcha discipulus uideri alterius, quum eandem doceret impietatem: sed colore aliquo suum dogma fucarunt scelesti deceptores, ut pro nouo uenditare possent.

Verum hæc aliquot exemplis demonstranda uidentur, ut nemo non intelligere posit, uitilitigatores istos falsò nos criminari, quasi nouis uenenis ecclesiā inficere uelimus edito Alcorano. Non semel in Alcorano scriptum est, Heman quendam cum Pharaone Moysi præcipue obstitisse. Is nimirū est Iamnes, ex eo apocrypho productus, ex quo et apostolus magorum nomina Iamnis & Mambris accepit. Abraham quoq; libros scripsisse ait: quod in Græcorū canone quodam etiam legitur. Exemplum quoq; peruertendi scripturas unum hic posuisse sat fuerit, quum in marginibus Alcorani eæ deprauationes annotatæ sint. Nam quum in genesi referatur, quod capto Lot Abraham quatuor reges persecutus sit: id uiolenter torquet Machumet in eam sententiam, quòd fidem suam gladio propagare uoluerit.

Iam uinum bibere ante Machumetem prohibuit Seueriana hæresis, itemq; Manichaica. Gladio persequi aduersos suæ religioni, ab Arrianis didicit: ut taceam Aristobulum Iudæorum pontificem, & Heracliū imperatorem, qui etiā uiolentia pertrahere homines in religionem suam conati sunt. Sacramenta diuinitus instituta pro nihilo ducere, cōmune habet cum Messalianis, de quibus Epiphanius multa scribit: & Pepuzianis, & Manichæis. Plures uxores ducere, patrū exemplo niti uidetur. Idem fecerunt Nazarei hæretici, qui & circumcisionem & legis obseruationem defenderunt, sicut Machumet. Quod si uerū est, ut Machumet permiserit luxuriationem contra naturā, quod Saraceni prorsus negant,

gant, & plurimis in locis Alcoran eam fœditatem uehementiſsimè deteſtatur: id tamen ei commune eſſet cum Ophitis ſeu Caianis, qui Cain, Eſau, Core, Iudã, Sodomitas colebant, ſuosq; cognatos confitebantur. Animas unà cum corporibus interire, Alcoran obſcurius tradit. in libello autem de doctrina Machumetis, expreſſius dicitur, & in nouiſsimo tempore per tubã archangeli excitandas eſſe. Hoc ipſum Arabianorũ hæreſis profeſſa eſt, temporibus Origenis. Et antea Cerdon reſurrectionem animarum adſtruxit, corporum reſurrectionem negauit. Quod de purgatione animarum, & liberatione etiam malorũ hominum, & diaboli docet, idipſum & Origeniani docuerunt. Tantũq; intereſt, quòd Machumet illam uirtutem Alcorano ſuo uendicat, per quem redimendi ſint, ſi uel nouiſsimo die fidem ei adhibeant. Paradiſum uoluptatibus corporis affluentẽ, poſt Cerinthum & Papiam Hierapolitanũ, qui Chiliaſtarum hęreſim cõdidiſſe fertur, Machumet fabulatur. Chriſtum non eſſe mortuum, ſed fruſtratis Iudæis ad cœlos euectũ, mentitur cum Cerdone, & Marco, qui putatiuè paſſum dicit: & Manichæis. cum Saturnino quoq;, & Baſilide, qui Symonem Cyrenaicum pro ipſo crucifixum eſſe cõmenti ſunt. Formam corporis humani Deo tribuit, cum Andianis, qui & Anthropomorphitæ. Trinitatẽ negat, cum Noetianis, & Sabellianis, qui & Patripaſsiani: aſſerentibus eundem patrem, filium, & ſpiritũ ſanctum. Hæreſis etiam quæ Cata Aeſchinem dicitur, Chriſtum eundem dicit cum patre. Praxeas quoq; & Hermogenes, deum ſe ſibi filium conſtituiſſe dogmatizabant. Multo autem inſanius hæreſis quædam innominata, triformem deum fingit, ut quædam pars ſit pater, quædam filius, quædam ſpirituſſanctus.

Cæterum plurimæ ſectæ à temporibus ſeruatoris uſq; ad Machumetem negarunt IESVM CHRISTVM eſſe filiũ Dei. Quarum aliquas enumerare conſtitui, ut euidentius cernatur, Satanã hoſtem Dei & generis humani improbiſsimum, nulli dogmati æquè infeſtũ eſſe, atq; incarnationi filij Dei: in qua uera dei noticia continetur & remiſsio peccatorum, uita deniq; æterna. Simulq; uerſutia diaboli agnoſcat̃, qui ſubinde nouo inuolucro ueteres & letiferas opiniones tegere conatur. Adhæc iudiciũ Dei ſpectetur aduerſum eos qui Dei uerbo incarnato impie contradixerunt. Quorum hæreſes quædã & ſi longiore tempore durauerunt, omnes tamen extinctæ ſunt, & ſenſerunt quod Dominus hoſtibus ſuis cõminatus eſt Lucæ xx. cap. Omnis qui ceciderit ſupra illum lapidem, conquaſſabitur: ſupra quem autem ceciderit, cõminuet illum. Neq; diffidendum eſt, quin ſi domi primùm res noſtræ ad diuini uerbi regulam componerentur, deinde uiri eccleſiaſtici, & magiſtratus Chriſtiani, populusq; totus fideliũ iungerent ſtudia & operas ad Machumeticam impietatem expugnandã armis ſpiritualibus, breui Machumet uileſceret, eiusq; doctrina in contemptũ abiret, Chriſtiq; regnum tolleret altè caput in ijs regionibus, quæ hodie principi tenebrarũ ſeruiunt, olim eccleſijs Chriſti ornatiſsimæ fuerunt.

Vtq; à temporibus Chriſti ordiamur, Matthei xxij cap. ſatis apparet, phariſæorum fuiſſe opinionẽ falſam, Meſsiam nõ Deum Deiq; filiũ, ſed tantũ hominem exiſtere. Quos ualidiſsimè cõfutat Dominus teſtimonio Pſalmi cx. Capite quoq; xvi. in Euangelio Matthæi, uariæ ſententiæ hominũ de Chriſto referuntur: quæ omnes eò tendunt, non Dei filium, ſed tantum hominem eſſe. Quibus opinionibus uanis Petrus nomine apoſtolorum orthodoxam et catholicam opponit confeſsionem, quòd ſit Chriſtus filius Dei uiui.

Mox poſt aſcenſionem Domini exorta eſt hæreſis Gaiana, ſeu Nicolaitarum, quos Ioannes in epiſtola ſua notat, uocans Antichriſtos, qui Chriſtũ negarent in carne ueniſſe, & putarent non eſſe filium Dei: ut eſt apud Tertullianum.

Apostolorum quoq; temporibus, Claudio imperante Romanis, Symon Samarita, in quem Petrus horrendam sententiã tulit, ausus est se iactare summam uirtutem, hoc est, summum Deum: & tempore Tyberij apparuisse putatiuè in filij persona, in monte Sina legem Iudæis dedisse in persona patris, super apostolos autem in linguis igneis & in cæteris gentibus quasi spiritum sanctum aduentasse. De quo Ireneus, Augustinus, Eusebius, &c.

Menander successit Symoni, scutũ diaboli, qui præceptoris sui Symonis impudentissimam gloriationẽ in se transtulit, semet saluatorem dicens, qui ad hominũ salutẽ de cœlestib. & inuisibilibus sæculis destinatus fuerit. Idemq; in suo, nõ in Christi nomine baptisauit. Cuius meminit Ireneus, August. Euseb. et alij.

Ebion, à quo prognati sunt Ebionei, seu Ebionitæ, CHRISTVM solum hominẽ putauit, & per profectũ uitæ ac uirtutis uirum iustum effectũ, ut in Eusebij chronicis, & Augustini libro de hæresibus, & alijs eiusdem argumenti legitur.

Carpocrates & Cerinthus, IESVM tantum esse hominem dogmatizauerũt, authoribus Tertulliano, & Augustino, &c.

Marcion deniq; Cerdonis discipulus, eandẽ uindicauit impietatẽ, uiuentibus adhuc Apostolis. Cuius impiũ dogma Lucanus excepit, authore Tertulliano.

Sethiani quidam putauerunt, Sem filium Noe, Christum esse.

Alogiani autẽ, usq; adeò uerbũ & filiũ Dei renuerunt, ut etiã Ioannis Euangelium respuerint, eo quòd in eius principio scribitur: In principio erat uerbũ, & reliqua. De utraq; hæresi Augustinus scribit, post alios.

Theodotiani tradiderunt Christum hominem tantũ esse, quanq; conceptũ ex spiritu sancto, natum ex uirgine: ut Tertullianus & Augustinus scribunt. Quod Machumetis dogma refert proxime.

Origeniani non ueriti sunt dicere, Christum à patre tantum distare, quãtum à Christo distent apostoli. testis Augustinus.

Artemonis hæresim instaurauit Paulus Samosatenus, sub Galieno imperatore, circiter annum Domini cclxx. Quæ asseruit Christum purum esse hominẽ, hoc est, absq; Deo, idq; traditũ ab apostolis. De quo Eusebius & Augustinus.

Paucis pòst annis Vrbicus genere Persa, qui propter mentis uitium Manes, hoc est insanus cognominatus est, à quo Manichæorum profluxit hæresis, insania elatus nunc se paracletum prædicabat, nunc conabatur ostendere se formã CHRISTI gerere, duodecim eligens discipulos, quos ad prædicandum stulta & impia, & à diuersis hæreticis mutuata dogmata mittebat. De quo Eusebius, Augustinus, alij.

Reddita pace ecclesijs post Diocletiani persecutionem, Arrianæ hæreseos incendium exarsit, circa cccxx annum salutis recuperatæ. Quod multos episcopos & principes inuoluit, ac diutissimè CHRISTI ecclesiam exercuit. Docuit autẽ impius Arrius, CHRISTVM non esse substantiæ eiusdem cum patre. De quo Eusebius & Theodoritus copiose, nec non Augustinus, & alij.

Circa salutis nostræ annum ccclviij. Photinus Antiochenus præsul impium dogma protulit, idem cum Samosatena hæresi re ipsa, uerbis autem abludens. Docuit enim Photinus, deum omnipotentẽ unum esse, qui proprio uerbo condiderit uniuersa. Refugiebat autẽ CHRISTI filij Dei natiuitatẽ & existentiam ante sæcula profiteri. De quo in v. lib. Tripartitæ historiæ.

Theodosio & Valentiniano imperantibus, Nestorius episcopus Costantinopolitanus, tardioris ingenij hominibus uisus est cum Samosateno Paulo & Photino CHRISTVM dicere purum hominem. Quod opinatus etiam est Sergius monachus, qui dogma istud scelestũ tradidit Machumeti. Atqui Nestorius nõ

detraxit

detraxit prorsus CHRISTO diuinitatem, sed ab humana natura in Christo ita separauit diuinã, ut duas personas fingeret impius somniator. Vnde argutabatur: Quum Maria homo fuerit, Deus nõ est, quem illa genuit: Et qui adoleuit ritu hominũ bimestris & trimestris existens, Deus haudquaq; est. Neq; Mariam Dei genitricem appellandã esse, impius hæresiarcha latrauit. Neq; fas, credere illum Deum, qui pependit in cruce, qui mortuus est. Interim uerbi Dei subsistentiam cõfitebatur, & CHRISTO pro merito collatã esse diuinitatẽ. De quo Historia tripartita & Nicephorus meminerunt, & multa in scriptis Cyrilli extant. Eodem Theodosio imperante anno ccccxlviiij contraria hæresis oborta est authore Eutychete archimãdrita, seu abbate Cõstantinopolitano. cui fauit Theodosius, ut fuit magnæ leuitatis, qui Nestoriũ cum libris suis penitus extinctum uoluit. Confudit autẽ Eutyches duas naturas in CHRISTO, & permiscuit, ut humanam detraheret, diuinam duntaxat reliquam faceret. De quo Vigilius copiose scribit.

Ex ea uero Eutychetis uesana doctrina progenita est Monothelitarũ hæresis, quæ Christo unam tantũ uoluntatem, nempe diuinam tribuebat, adeoq; uerborum præstigijs humanitate spoliabat. Quo errore implicitus fuit etiã Heraclius imperator, per Cyrum & Pyrrhum episcopos.

Quæ impia doctrina imperatoris & procerũ ecclesiasticorum authoritate iam confirmata in populo Christiano, unà cum superstitiosa cultura diuorum, & in primis uirginis Mariæ matris Domini, uenerationeq; imaginũ, non parũ iuuerunt sacrilega dogmata Machumetis & sociorũ eius, aduersum CHRISTI Seruatoris diuinitatẽ, & sacerrimũ trinitatis mysteriũ, & colorem aliquẽ uerisimilitudinis apud rudes homines adhibuerunt, simulq; totum populũ Christianũ idololatriæ suspectũ reddiderunt. Id quod animaduertere licet in aliquot locis Alcorani. Quum enim Monothelitæ CHRISTO adimerent uoluntatẽ humanã, nec cõcederent ueri hominis perfectã naturã: Machumet cõtrà probat fuisse hominem, quippe qui comederit & biberit, & reliqua cum hominibus cõmunia habuerit. Sicut & Esaias adstruit Messiæ humanitatem perfectam, loquens de Emanuele, quòd butyrũ & mel comedet: hoc est, ritu infantiũ alendus sit. Deinde cum diuã Virginẽ cõstaret coli à multis Christianis superstitiosius, ut hodie quoq; fit, dum eius opem superstitiosi implorant, reginã cœli, & stellam maris, spem & uitã suã appellantes: Hinc inuehitur in Christianos Machumet, quòd tres deos colant, patrem, & matrem, & filiũ: adhæc simulachra, quæ nec uideant, nec audiant, nec iuuare aut obesse posint, uenerentur. Et crebro ingeminat, unũ esse deum, erroneos autẽ ei consortes adiungere: quæ summa impietas sit.

Expositis ergo rationibus, quæ plane ostendunt, neq; Dei gloriam obscurare, neq; moribus & doctrinæ Christianæ, neq; ullo pacto ecclesiã labefacere, quòd Machumetis doctrina & res gestæ iterum ex typographica officina prodeunt in manus studiosorũ: paucis iam, Patres & domini reuerẽdissimi, perstringã utilitates aliquot redituras ad lectorem attentum, & cum iudicio in libris alienæ religionis uersantẽ: (quod ubiq; facere conuenit, etiã in ecclesiæ doctoribus) ut nemo nõ cernat, in hac editione nullũ piaculũ, aut scelus aut errorẽ admissum esse.

Primùm enim, uix ullum scriptum extat, aut memoria rei gestæ, ubi cernantur euidentius horrenda iudicia Dei aduersum eos homines, qui reuelatam sibi ueritatem nõ habent in precio, ut fiant salui: plurisq; faciunt uoluptates corporis, & diuitias, & alia quæ caro inimica spiritui expetit. Qui turpissima ingratitudine sua Deum clementẽ prouocant, ut sua gratia & cœlesti custodia destitutos permittat ludibrijs Satanæ, & nunciorum eius uersutiæ atq; deceptionibus, ut

mente capti mendacio palpabili credant, & clarissimam ueritatem respuant, sub specie pietatis etiam flagitia magna perpetrantes. Arabia namque, in qua Machumetica hæresis edita primum adoleuit, ac fota est, deinde collectis ui ribus in alias regiones irrumpens, populos à CHRISTO Seruatore abduxit, quàm ornatos doctrina & pietate olim Episcopos habuit? Quàm florentes & optimè institutæ in ea fuerunt ecclesiæ? Quàm copiose lux Euangelij sese diffuderat in eo populo? Cuius nominatim etiam Spiritus sanctus in prophetis meminit, quum sermo fit de uocatione gentium ad regnum CHRISTI. uelut Psalmo septuagesimoprimo: Reges Arabum & Saba dona adducent. Et iterum: Viuet, & dabitur ei de auro Arabiæ, & adorabunt de ipso semper, tota die benedicent ei. Et Esaiæ capite sexagesimo, ubi sub nomine Hierusalem sermo est de CHRISTI ecclesia ex Iudæis & gentibus congreganda: Inundatio camelorum operiet te, dromedarij Madian & Epha. Omnes de Saba uenient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annunciantes. & reliqua. Verum episcopis ad priuatæ rei studium conuersis, & negligentibus suum munus: Principibus quoque magis incumbentibus expilationi plebis, quàm studio tuendi & conseruandi ueram religionem in populis creditis à Domino Deo suæ fidei, persequentibus insuper studiosos syncera pietatis (ut fecit Imperator Valens, Arriana impietate deprauatus: & episcopus Lucius, eiusdem hæreseos sectator) plebs misera, uelut ouicularum grex pastore destitutus, abijt in diuersas opiniones, & secuta est affectus suos pecuinos, ut omnes homines natura sunt procliues ad malum, & semper indigent habenis, ut in uijs Domini rectà progrediantur.

Hinc cœpit res Christiana inclinare ad occasum apud Arabes, ut paulatim ecclesiastica disciplina & CHRISTI noticia exolescerent, & diuinæ scripturæ nomina, & umbra quædam tenuis relinqueretur. Simul etiam liberalis educatio iuuentutis, & artes bonæ expirarunt. Vt horrida barbaries tandem, & densa ignorantia omnium rerum bonarum, planum aditum præberent principi tenebrarum, eiusq; legatis artificio decipiendi egregie instructis, omnia transigendi pro sua pessima libidine in populo infelici. Quocirca eximium organum Satanæ Machumet, adiuuantibus duobus hæreticis profugis, & duobus apostatis Iudæis per doctrinam stolidam, impiam, furiosam, sibi contradicentem in plurimis dogmatibus, quas tamen sutelas oracula Dei, eaq; per Gabrielem cœlitus delata asserere nihil ueritus est, Arabes primùm, & alios deinde populos Satanæ laqueis ita innexuit, ut pro superstitione & uanissimis nænijs nihil facere aut pati, non denique mortem occumbere recusent: sempiternam autem ueritatem, & ueram unius Dei religionem aspernentur, oderint, omni genere malorum persequantur. Quem ista propius intuentem in Alcorano, & perpendentem, non horror, non ingens dolor inuadat? non metus iudiciorum Dei concutiat? non cura salutis suæ tangat ac moueat, ut ardentius oret, Deoq; maiorem gratitudinem exhibere studeat, pro summo & inæstimabili bono reuelatæ ueritatis salutiferæ per Domini gratiam? Cui non ueternus excutiatur & segnities in operibus diuinis, ut uerbum Dei meditetur die ac nocte, id que sancta uita exprimat, & alijs monitor, hortator, impulsor sedulus instet, ne per negligentiam & cōtemptum rerum diuinarum in illud barathrum ignorantiæ, & impietatis, & perditionis præcipitentur?

Deinde magnum est operæprecium cognouisse miseram conditionem & infelicem statum eorum, qui à Turcis abducuntur in seruitutem. Quæ res non

ex decerptis particulis doctrinæ Machumeticæ probe cognosci potest: sed perspecta tota Machumetis doctrina ex ipsius Alcorano, quo religio & politia, & omnia Turcarum negotia reguntur, tum demum licebit æstimare, in qualem dominatum trahantur captiui Christiani, in quàm uesanum & perplexum doctrinæ genus, in quàm peruersam religionem. Graue quidem est spoliari facultatibus, abduci à patria, rapi à parentibus, uxore, liberis, & charissimis hominibus: adigi ad immoderatos labores, malignè pasci, flagris cædi, ferre multa indigna. Sed hæc leuia sunt præ illis, quæ animo pio perpetienda sunt.

Quid enim acerbius queat accidere homini uel mediocri pietate imbuto, quàm priuatum solatio Euangelicæ prædicationis, audire inauspicatas fabulas doctrinæ Machumeticæ? spoliatum sacris & rei diuinæ exercitio, spectare instituta prophana, eaq; laudibus ad cœlos euehi cum eleuatione Christianæ religionis? sollicitari denique modis omnibus ad abominabiles & letiferas nugas? Hic dolores & acerbissimi cruciatus animo pio infliguntur: hic tenduntur laquei conscientiarum: hic pericula urgent: hic grauissimæ tentationes circunstant hominem. Quam sanè conditionem uiuendi, uel potius seruiendi inter Turcas, qui non reformidat, securus indulget affectibus, neque dolet uicem fratrum Christianorum, qui iam sunt in eam sortem pertracti, aut periclitantur, ut breui deueniant in Turcicam seruitutem: eum existimo mente ac sensu carere humano, & quouis trunco ac lapide stupidiorem esse.

Veteres certè Christiani periculosissimam uitæ rationem sub infidelibus principibus & populis intelligentes, inter præcipua pietatis opera posuerunt redemptionem captiuorum, & liberaliter tum priuatas opes tum ecclesiasticas erogarunt ad liberandos homines, quos Persæ, Parthi, Gothi, Vandali, & alij pagani ceperant. Ad eandem pietatem extimulabit cognitio doctrinæ Machumeticæ homines, qui modò non sunt profligata mente, ut emendatione uitæ, studio innocentiæ & bonorum operum, consilio prudenti, orationibus pijs prouideant, ne in eam miseriam adducantur: fratres etiam, qui tyrannide hostium impiorum premuntur, iuuent precibus apud Deum, & omnibus facultatibus: Denique supplicent pro persecutoribus, ut pater misericordiarum dignetur eis bonam mentem reddere, ac errorum nebulis sublatis infundere ueritatis lucem, quo à laqueis diaboli erepti, desinant CHRISTI gloriæ, quantum in se est, obsistere, & eius cultores ad defectionem atque perfidiam extremam trahere.

Præterea collatio Alcorani ad scripturas diuinas aptissima est, quæ dignitatem, excellentiam, maiestatem doctrinæ Christianæ illustret, hominumq; mores & corrupta iudicia corripiat: quorum pars fastidit canonicam & orthodoxam doctrinam, pars iniquissimè fert se admoneri uerbo Dei: alij, quorum præcipue interest curare, ut in Ecclesia per idoneos ministros Christiana doctrina proponatur, & scholæ sint rectè institutæ, negligunt sibi diuinitus iniunctum munus. Est enim in sanctis scripturis ueteris ac noui Testamenti, solida ubiq; ueritas: in Alcorano scatent absurda mendacia. In sanctis scripturis omnia sibi consentiunt, etiam diuerso tempore scripta: in conflando Alcorano Machumet cum pauculis adiutoribus non potuerunt sibi constare, quin crebras ponerent antilogias, & enunciata ex diametro pugnantia. Sacræ literæ sequuntur naturam & optimam rationem dicendi, ut omnia sint plana,

simplicia, fidei & charitatis rectißimæ normæ quadrantia: in Alcorano sine ordine res congeruntur, omniaq; sparguntur confuse atque perturbatè, ut quædam Labyrintho inexplicabiliora sint, etiam confeßione illorum qui exercitati sunt in doctrina Machumetis. Nulla propè argumenti explicatio ritè confecta inest, nullus lepos aut suauitas orationis, quæ lectorem detinere poßit, unico rhythmo excepto, ob quem Saraceni Alcoranum mirificè prædicãt. Vtq; semel dicam, Scriptura oracularis aurum & argentum septies purgatum, & triticum purgatißimum, & lux clarißima existit: doctrina Machumetis scoria, & inanes paleæ, & densißimæ tenebræ iudicari debet.

In doctrina CHRISTI apparet, quod pollicetur, iugũ suaue, & onus leue: in Alcorani codice iugum durum & insuaue, & onera difficillima: quãtumuis Machumet promittat se religionis rationem faciliorem attulisse, uideaturq; uiribus hominis tribuere salutis æternæ adeptionem. Cur igitur tam molestum est professis CHRISTVM, eius doctrinam auscultare: quum Machumetistas non pigeat, gnaros literarum, quotidie tempus aliquantum lectioni Alcorani tribuere? Quanta reprehensione digni sunt literarum studiosi, qui nugis ineptißimis sæpe delectantur, & in eis bonam partem uitæ cõterunt, sacras autem literas fastidiose relinquunt, aut summo cum tædio legunt: quum Alcoran inter Machumetanæ philosophiæ studiosos statis horis, utq; uocant, canonicis, perlegatur singulis mensibus. Cur in proceribus Christianis tam leuis est cura, ut doctrina pietatis per idoneos uiros colatur sedulò & dextrè in Ecclesia: ut scholis præficiantur magistri sanctis moribus, & eruditione minimè uulgari præditi, qui iuuentutem rectè instituant ad pietatem, & prudentiam, & eloquendi facultatẽ, unde reip. uiri suppetant, qui eam feliciter gubernare poßint: ut rebus tam necessarijs, & sine quibus nullo pacto incolumis potest quæcunq; ciuitas consistere, legitima portio ecclesiasticarum opum impendatur? ut de priuatis hic taceam. Siquidẽ Alcorano docendo magnifica gymnasia destinata sunt, & opes ingentes, quibus ingenia excitẽt, foueãturq; tam qui docẽt, quàm qui discunt perbenignè. Cæterum Alcorano reguntur nõ tantũ cæremoniæ, & religionem spectantia, uerumetiam politica tam in castris quàm domi. Vnde nomophylaces, qui hodie Turcarum dialecto uocantur Iescherchadij, potestatem habent retractãdi sententias per imperatorem latas, si legibus Machumetis repugnent. Quæ autem hodie in populo Christiano doctrinæ cœlestis reuerentia? Vulgares homines admoneri se, & uitia sua carpi non ferunt æquo animo, sed recalcitrant undiq;, dicentes se nolle regi à sacerdotibus. Magistratus autem tantum non crimen læsæ maiestatis interpretantur, si acta eorum aliquando sacræ doctrinæ pugnantia redarguantur Dei uerbo. Quæ ingratitudo & peruersitas magnum profectò malum dabunt, nisi corrigantur.

Adhæc perspectus Alcoran mirificè monstrat, quàm faciant imprudenter illi magistratus, qui prohibendo Euangelij prædicationem, conantur ueterem (ut aiunt) fidem retinere, & confirmare suam potestatem uel tyrannidem, & prohibere motus atq; nouationes rerum. Quo facto, isti sibi & subdito populo peßimè consulunt. Quandoquidem illud plurimum iuuit conatus Machumetis, quia reperit in Arabia populum barbarum, & stupidum, sine cognitione rerum, sine doctrina cœlesti: qui nominã duntaxat euangelij & ueteris testamenti haberet, ac tenuẽ noticiã Christi. Nam per initia restitit populus Machumetis & discipulorum eius doctrinæ ijs rationibus friuolis, quæ in ore uulgi carentis solida gratiæ & fidei doctrina hodieque audiuntur: Maiores nostri uixerunt, & mortui sunt in hac religione: quapropter & nos eam retinebimus pertina-

pertinaciter. Principes nostri sic tradiderunt, sic uitæ exemplo præeunt: qui nobis sequẽdi sunt. Machumet homo est nulla re insigni cõmendatus, nec edit miracula, nec ei adhærent homines nobiles & potẽtiores, sed infimæ sortis & quasi colluuies hominũ: cur igitur fidem illi adhiberemus, & in partes eius descenderemus? Verum eas obiectiones, & similes, facilimum fuit Machumeti soluere, quemadmodum in Alcorano cernitur. Et quia populus Arabicus non fuit certis ac solidis sententijs diuinæ scripturæ uelut anchoris confirmatus, aduersum fluctus aduersariæ potestatis, haudquaq; in certamine quod nõ tantũ aduersus carnem & sanguinẽ, sed magis aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores harum tenebrarũ, contra spiritualia nequiciæ in cœlestibus fuit, sine armatura Dei perstiterunt, sed pałearũ ritu uentis impiæ doctrinæ abrepti sunt. Quum enim Machumet cum suis discipulis aliquãdiu subintrando ædes, quæsiuisset sectatores, confisi iam partibus suis auctis, in apertum protulerunt monstrum adultum: quumq; pars populi induisset persuasionem, quòd Machumet ueritatem traderet, pars simularet uel ob temporarium commodum, uel ex metu periculorũ, obtinuit in uulgo Arabico imperiũ Machumet, principesq; oppressi & extincti sunt, quorũ culpa infelix populus pseudoprophetis obiectus est. Habet etiam ætas nostra exemplum recens & uiuidum in regno Monasteriensi anabaptistarum. Quod nisi diuina prouidentia, & principum quorundam atq; uirorum optimorũ, qui CHRISTI Euangelio gaudent, opera fuisset destructum, staret hodie in media Germania regnũ per omnia simile Machumetico in Arabia, quod se per temporis interualla diffudit in omnes habitati orbis partes.

Iam uero quem non sæculum hoc turbatissimũ excitet, ut pericula, quæ undiq; nobis imminent, circumspiciat, quando res Christianæ & Turcarũ inter se confligunt atq; permixtæ sunt, ut alij cum Turcis fœdus habeant, alij bella gerant, fiantq; incursiones hostiũ propè quotidianæ, quibus fratres ab oculis nostris abducuntur? Quidq; de nobis statuerit Dominus, ignoratur, quũ sint omnes ordines Christiani populi multis & magnis uitijs deprauati, & parua cogitatio de uita emendanda. Quare mihi uidetur hoc tempore lectio Alcorani nõ modo utilis, uerum etiam necessaria, ut melius ad omnem fortunam nos parare atq; instruere possimus. Siue enim abeundũ nobis in captiuitatem sit, quod Deus auertat, siue in patria diutius uiuere permittatur, summopere cõducet inspexisse in authentico libro Turcarum, quibus rationibus nitatur ipsorum religio, & quibus oppugnent fidem Christianã: simulq; præparatas habere sententias uerissimas ex diuinis scripturis primùm, deinde ex hostium scriptis argumenta, quibus uelut suo gladio iugulentur. Nam in seruitutem abducti, & cauere sibi melius poterunt, ut qui præternauigant periculosa loca maris, antea de periculis admoniti: & magnã facultatẽ habebunt insinuandi CHRISTVM idoneis hominibus. Quibus autem concedetur patria frui, occasione reperta, & quasi ostio aperto, uel scriptis, uel etiã uiua uoce tum Christianis captis, tum uictoribus uiã salutis commode indicare studebunt, institutis in hoc uiris, qui linguarum habeant peritiam, per quas intercedere possit commercium. Quę cogitatio fortasse uidebitur aliquibus superuacanea & stulta, quòd prædicaturus CHRISTVM inter Machumetistas uitæ periculum aditurus sit, neq; ullum hominem adducturus Ecclesiæ: quandoquidem in superstitione sua obstinati, non ferant sermonem contradicentem Alcorano. Equidem, licet studium erudiendi alienos à Christo, & linguas primarias ad hoc negotium accommodandi, post concilium Basiliense totum deferbuit, multis rationibns in bonam spem erigor, si res diuina primum domi rectè constituatur, deinde sancti conatus in timore

Domini

Domini & prudenter ad infideles lucrifaciendos Christo extendantur, non parum effectum iri. Tantum experiri iuuet, Dominusq; dabit successum.

Est & illa nõ parua utilitas ex lectione Alcorani, quòd inde capi possunt exhortationes & castigationes, exẽplo prophetarũ & apostolorũ, & CHRISTI Seruatoris, qui exterorum dicta & facta in loco adhibuerunt, quibus Christiani extimulentur ad officiũ. ut uerbi gratia, quum uideamus aliquos Epicureos uel porcos magis uiuere, ut appareat eos futurũ seculum non credere: an non acres correptiones erunt in eos, si obijciatur, quoties, quàm uehementer in Alcorano futuræ uitæ persuasio inculcetur? Grauis etiam obiurgatio est, Christianos multos imagines ad religionis cultum adhibere, & diuos inuocare: quæ tamen Machumet, tenebricosæ doctrinæ magister, cauenda & fugienda esse rationibus solidis euincit.

Deniq; in doctrina Machumetis liquidissimè spectare licet, quàm uana & inefficacia sint argumenta, quibus aliqui mentiũ deceptores Christiano populo falsa dogmata uenditant, & fucant, & defendunt. Non uerentur enim seductores sua commenta dicere uerbum Dei, nixa esse diuinis scripturis: id quod & Machumet fecit. Verum quum pollicitationes magnificę reuocantur ad sacram scripturã, deprehenduntur uerbo Dei pugnare, & sententiæ spiritus sancti malignè in alienum sensum detortæ. Diu (inquiunt) durauit illa doctrina, ideo uera est, & recta, & salutaris. Atqui præscriptio DCCCC annorũ minimè patrocinatur falsæ & impiæ doctrinæ Machumetis. Allegant & multitudinem adhærentium, & potentiã, et sanctimoniã. Verum orbis maxima pars regitur Alcorano, & potentissima in mundo: an propterea statim est integra & syncera doctrina illius? Ea est etiam sacerdotũ & monachorũ exquisita species sanctæ uitæ, ut nihil absolutius dici posit. Vulgi autẽ sanctimonia longe superat minoritarũ & cartusianorum obseruantias. Non tamen ex hominibus fides æstimanda est, sed ex religione seu uera seu falsa homines, sint ne cultores Dei, an minus. Quòd si diuitiæ, honos, uictoriæ, fortunæ successus, aliaq; pertinẽtia ad felicitatem temporariam alicui religioni bonitatem addunt, aut ueritatem, nulla est cum Machumetica religione cõparanda, cui hæc copiosissime suppetunt. Sed ratio ista longissime fallit, ut nisi Turcæ alijq; sectatores Machumetis à suo duce ad Christũ transeant, æternæ damnationi adiudicati sint.

Postremo quæstio nobilissima de Antichristo inter theologos, & in quam merito incumbunt omnes pij, explicari non potest, nisi perspecto Alcorano. Quum enim aliquot eruditi homines nostri æui, & qui ante annos ducentos scripserunt, Machumetem caput & sectæ ipsius totum (ut ita dicam) corpus Antichristũ dicãt, de quo Daniel, Ezechiel, Ioannes in Apocalypsi uaticinati sunt, nihil hac de re poterit exacte constitui, nisi uniuersam Machumetis doctrinã & instituta ex ipsius organo cognita, cum prophetijs conferamus. Tum enim demum licebit certum aliquid colligere, an sectam Arabicam cum partibus omnibus pro Antichristo accipiamus: an alium peruestigemus, qui iam uenerit, aut uenturus expectetur.

Et quia mentio Antichristi facta est, peto, Viri ornatissimi, ut concedatur mihi paulisper, ex quo planissimè poterit perspici, quod editio Alcorani ecclesiæ Christi nõ pericula struit, sed periculorũ indiciũ facit: nõ lædit, sed iuuat: quodq; priuato affectu aliquo ducuntur, qui factũ nostrum damnant. Ponamus enim, Antichristum (quem ueteres aliquot theologi tradiderunt annis tantum tribus & sex mensibus ecclesiam persecuturũ, & in templo Hierosolymitano sessurum esse tanquàm Deum) iam in Babylone, aut ulterius etiã in India, docere impietatem

tatem

tatem & omnem nequitiem, aliosq; in sectã suam adducere persuasionibus falsis, alios promissis, alios terrore atq; supplicijs: agere etiã iniustissimè, turpiter, nefarie, immaniter: ut omnis malicia & nequicies, & diabolicæ operationes Antichristum obsident. Afferat autẽ ad nos uir cui meritò fides nõ denegetur, eius uniuersam doctrinã & facta plenissimè descripta. Nonne typographi certatim eum librum in omnes linguas translatũ cito spargerẽt per omnes nationes? Nec quisq; cordatus & æqui iudicij homo reprehenderet eorum factum, sed laudarẽt omnes boni & sapientes, quòd sua diligentia effecerint, ut homines impendentium malorum præmoniti sese præparent, quo per Dei gratiã in tentatione subsistere possint. Et quod peccatũ in editione Alcorani, quo religio & leges Turcarum continentur, nec nõ aliorum librorum spectatæ fidei, quæ res Turcarum docent, admissum est, quum Turcæ ritu Antichristiano iam grassentur, & uicinos fratres atque fidei consortes immaniter affligant, uideanturq; propè in foribus nostris consistere? cur non potius fauorem quàm odium experimur, qui curauimus edi libros tempestati nostræ maximè accommodos? cur non laudem magis quàm uituperationem reportamus, qui prodesse uolumus cunctis, nemini obesse?

Verumenimuero, Domini & patres colendissimi, religione, sanctimonia, eruditione, sapientia ornatissimi uiri, quum pateat, libros ethnicorũ, Iudæorũ, libros etiam curiosis & superstitiosis & maleficis artibus refertos imprimi, nulla id lege prohibente, nullo id sapiente uiro improbante, in quibus non minus est prophanæ & impiæ doctrinæ, quàm in Machumeticis libris: quum theologia, ut aliæ scientiæ, non modo religionem ueram tradere, sed etiam contraria illi cognoscere & iudicare soleat: quum expositio doctrinæ Machumetis & rerum gestarum, pars sit historiæ, & quidem ecclesiasticæ, quæ dignissima lectu iudicatur ab omnibus sano iudicio præditis: quum antesignani fidei orthodoxæ & catholicæ, fraudes hæreticorũ in lucem, & quasi ad ecclesiæ tribunalia protrahere studuerint: quum ante inuentã typographiam editus sit olim Alcoran, & in bibliothecas diffusus, extentq; in scriptis excellentium uirorum in ecclesia, quę in Alcorano sunt maximè prophana: quum lectionẽ Alcorani afferre multiplicem fructum ostenderim: Nihil dubito, uos editionem istam probare, neq; ullum prudentem hominem re diligentius perpensa damnaturum. Nam de calumniatoribus, quibus nihil ita recte, syncerè, pieq; factũ est, ut non machinentur inde negotium bonis uiris facessere, minus curandum uidetur. Quos authoritate uestra, & studio erga eos qui ecclesiã Domini pro sua uirili iuuare & amplificare cupiunt, à fortunis & fama nostra repelletis.

APOLOGIAE THEODORI Bibliandri pro Alcorani editione FINIS.

EPISTOLA DOMINI PETRI ABBATIS AD DOMINVM BERNHARDVM CLAREVALLIS Abbatem, de translatione sua, qua fecit transferri ex Arabico in Latinum sectam, siue hæresim Saracenorum.

SIngulari ueneratione colēdo, totis charitatis brachijs amplectē do indiuiduo cordis nostri hospiti, Domino Bernhardo Claræuallis abbati, frater Petrus humilis Cluniacēsis abbas salutem ad quā suspirat æternā. Mitto uobis charissime nouā translationē nostram, contra pessimum nequam Machumet hæresim dispu tantem. Quæ nuper dum in Hispanijs morarer, meo studio de Arabica uer sa est in latinam. Feci autem eam translationem à perito utriusq; linguæ uiro magistro P. Toletano. Sed quia lingua Latina non ei adeò familiaris uel nota erat, ut Arabica, dedi ei coadiutorem doctum uirum, dilectum filiū 10 & fratrem P. notarium nostrum, reuerentiæ uestræ, ut extimo, bene cognitum. Qui uerba Latina impolitè uel confuse plærumque ab eo prolata po liens & ordinans, epistolam, imò libellum multis, ut credo, propter ignotarum rerum notitiam perutilem futurum perfecit. Sed & totam impiam sectam, uitamq; nefarij hominis, ac legem, quam Alchoran, id est, collectaneū præceptorum appellauit, sibiq; ab angelo Gabriele de cœlo allatam miserri mis hominibus persuasit, nihilominus produxi, interpretantibus scilicet uiris utriusq; linguæ peritis, Roberto Retenensi de Anglia, qui nunc Papilonensis ecclesię archidiaconus est: Hermāno quoq; Dalmata acutissimi & literati ingenij scholastico. Quos in Hispania circa † Hiberum astrologicæ 20 arti studentes inueni, eosq; ad hæc faciendum multo precio conduxi. Fuit autem in hoc opere intentio mea, ut morem illum patrum sequerer, quo nullam unquam suorum temporum uel leuissimam, ut sic dicam, hæresim, silendo præterierunt, quin ei totis fidei uiribus resisterent, & scriptis atque disputationibus esse detestandam ac damnabilem demonstrarent. Hoc ego de hoc præcipuo errore errorum, de hac fece uniuersarum heresum, in quā omnium diabolicarum sectarum, quę ab ipso Saluatoris aduentu ortæ sunt, reliquiæ confluxerunt, facere uolui. Vt sicut eius letali peste dimidius penè orbis infectus agnoscitur, ita quàm execrandus & cōculcandus detecta eius stultitia & turpitudine à nescientibus agnoscatur. Agnoscetis ipsi legendo, 30 & sicut arbitror (ut dignum est) deflebitis, per tam nefarias & abiectissimas sordes tantam humani generis partem deceptam, & à conditore suo per spurcissimi hominis sectam nefariam etiam post redemptoris gratiā tam leuiter auersam. Specialiter autem uobis ista omnia notificaui, ut & tanto amico studia nostra cōmunicarem, & ad scribendum contra tam perniciosum errorem illam uestram, quam nostris diebus uobis Deus singulariter cō tulit, doctrinæ magnificentiam animarem. Nam licet hoc perditis, ut extimo, prodesse non posset, responsionem tamen condignam, sicut contra alias hæreses, ita & contra hanc pestem Christianum armarium habere deceret. Quam si superfluā quibus tantus fuerit, quoniā quibus resistere debeant tali 40 bus armis imminuti non assunt: nouitur, in republica magni regis quædam

Petrus Toletanus.

Petrus monachus Cluniac.

Alcoran

Robertus Retenensis.

Hermānus Dalmata.

† Ebora Plinio dicitur.

Causa translationis Alchorāni, & aliorum Arabicorum.

Hodie latius propagata est superstitio Māchumetica.

fieri ad tutelam, quædam fieri ad decorem, quædam ad utrumque. Nam ad tutelam facta ſunt à Salomone pacifico arma, licet tempore ſuo minus neceſſaria. Præparati ſunt à Dauid ſumptus, peracta & ornamenta templi diuini conſtructioni & ornatui deputata. ſed nec illa eius tempore alicui uſui profecerunt: ſed in uſus diuinos poſt eius tempora tranſierunt. Manſerunt itaque iſta aliquanto tempore otioſa: Sed incumbente neceſſitate apparuerunt, quæ diu uacauerunt, fructuoſa. Nec tamen, ut mihi uidetur, opus iſtud etiam hoc tempore ocioſum uocare debeo. Quia iuxta Apoſtolum, ueſtrum eſt & omnium doctorum uirorum, omnem ſcientiam extollentem ſe aduerſus altitudinem Dei, omni ſtudio uerbo et ſcripto impugnare, deſtruere, conculcare. Quod ſi hinc errantes conuerti non poſſunt, ſaltem infirmis Eccleſiæ, qui ſcandalizari & occultè moueri leuibus etiam ex cauſis ſolent, conſulere & prouidere doctus, uel doctior, ſi zelum habet iuſtitiæ, non debet negligere. Propono inde uobis patres omnes, & præcipue patrem Auguſtinum. Qui licet Iulianum Pelagianum, licet Fauſtum Manichæum uerbis & labore ſuo ad fidem rectam conuertere nequiuerit, non tamen quin de eorum errore magna contra eos uolumina conderet, omiſit. Sic de reliquis ſui temporis et non ſui temporis hæreticis, ſic de Iudæis, ſic de Paganis faciens, non ſolum contra eos ſui temporis homines armauit, ſed etiam ad nos & ad poſteros omnes maximæ ædificationis & inſtructionis chariſma tranſmiſit. Si igitur reuerentiæ ueſtræ in his laborandi Deo adſpirante uoluntas fuerit, nam facultas per eius gratiam deeſſe non poterit, reſcribite, & mittemus librum, quemadmodum miſimus † ut per os ueſtrum ipſius laude repletum, ſpiritui nequitiæ ſpiritus benignus reſpõdeat, & Eccleſiæ ſuæ theſauros gazis ueſtræ ſapientiæ ſuppleat.

Contra peruerſam doctrinam pugnandum eſt modis omnibus.

Exemplo patrum hæreſes detegendæ ac refellendæ.

† Videtur deeſſe partem, aut tale quiddam.

INCIPIT QVAEDAM SVMMVLA BREVIS CONTRA HAERESES ET SECTAM diabolicæ fraudis Saracenorum, ſiue Iſmahelitarum.

SVmma totius hereſis ac diabolicæ fraudis ſectæ Saracenorum, ſiue Iſmahelitarum, hæc eſt. In primis primus & maximus ipſorum execrendus eſt error, quod trinitatem in unitate deitatis negant. Sicq; Deum in una diuinitatis eſſentia trium perſonarum numerũ non credũt, in unitate numerũ euitãtes, dum ternariũ numerũ inquam omniũ formarum principiũ atq; finem, ſicq; rerũ formatarum cauſam et originẽ atq; terminũ non recipiunt, Deũ licet ore cõfitentes, ipſum penitus neſciunt. Ipſi aũt deuij, ipſi uariabiles, principiũ uarietatis et alteratis omnis uidelicet binariũ ſolũ in unitate cõfitentur, ſcilicet ipſam diuinam eſſentiam, & eius animam. Vnde pluraliter loquẽtem introducit ſuũ Alchoran, quo nomine legem ſuam nuncupãt. Et interpretatur Alchoran ex Arabico, collectio præceptorum. Illi autem cæci Deum creatorem patrẽ eſſe negant: quia ſecundum eos nullus fit pater ſine coitu. Chriſtum itaq; licet ex diuino ſpiritu cõceptum, Dei filiũ eſſe non credunt, nec etiã Deum, ſed prophetam bonum, ueraciſſimũ, omnis peccati immunẽ, filiũ ſine patre geni-

Primo negant trinitatem, & binarium conſtituunt in diuinitate.

Legendũ forte Alteritatis.

Anima Dei.

Chriſtũ ex parte agnoſcunt.

genitum, nunquam mortuum: quia morte non est dignus. Imò cum illum Iudæi interficere uellent, de manibus eorũ elapsum ascendisse ad astra: ibiq; nunc in carne uiuere in præsentia creatoris, usque ad aduentum Antichristi. Quem dum uenerit, Christus idem gladio suæ uirtutis interficiet, & Iudæos residuos ad legem suã conuertet: Christianos autem, qui iam à lõgo tempore legem eius atque euangelium perdiderunt, tum propter eiusdem discessum, tum etiam propter Apostolorum atq; discipulorum mortem legẽ suam perfectè docebit. In qua omnes Christiani, sicut & illi primi sui discipuli saluabũtur. Cum quibus simul & omnibus creaturis Seraphim, quem ipsi dicunt archangelum unum, sonante buccina morietur & ipse Christus: postea resurrecturus cum cæteris, et ad iudicium suos ducturus, eisq; auxiliaturus, sed nequaquam iudicaturus. Deus enim solus iudicabit: Prophetæ uero & legati singuli cum suis & pro suis intercessores aderunt, & auxiliatores. Sic enim docuit eos miserrimus atq; impijssimus Machumet, qui omnia sacramenta Christianę pietatis, quibus maximè homines saluantur, abnegãs, iam penè tertiam humani generis partem, nescimus quo Dei iudicio, inauditis fabularum deliramentis diabolo & morti æternæ contradidit. De quo quis fuerit, & quid docuerit, propter eos qui librum istum lecturi sunt, ut scilicet quod legerint, melius intelligant, & quàm detestabilis tam uita quàm doctrina ipsius extiterint, sciant, dicendum uidetur. Putant etiam quidam hunc Nicolaum illum, unum ex septem diaconibus primis extitisse, & Nicolaitarum ab eo dictorum sectam, quæ & in Apocalypsi Ioannis arguitur, hanc modernorum Saracenorum legem existere. Somniant & alij alios, & sicut lectionis incuriosi & rerum gestarum ignari, sicut & in alijs casibus, falsa quælibet opinãtur. Fuit autem iste, sicut etiam Chronica ab Anastasio Romanæ Ecclesiæ bibliothecario de Græco in Latinum translata apertissimè narrat, tempore imperatoris Heraclij, paulo post tempora magni & primi Gregorij Romani pontificis, ante annos quingentos ferè & quinquaginta, Arabs natione, uilis genere, antiquæ, primum idololatrię cultor, sicut & alij Arabes tunc adhuc erant, ineruditus, nullarũ penè literarũ. Strenuus in sæcularibus, & calliditate multa de ignobili & egeno in diuitem & famosum prouectus. Hic paulatim crescendo, et cõtiguos quosq; ac maximè sanguinis propinquos insidijs, rapinis, incursionibus frequenter insistendo: quos poterat furtim, quos poterat publice occidendo, terrorem sui auxit. Et sæpe in congressionibus factus superior, ad regnum suæ gentis aspirare cœpit. Cumq; uniuersis pari modo resistentibus, eiusq; ignobilitatem cõtemnentibus, uideret se hac uia non posse consequi quod sperabat: quia ui gladij non potuit, religionis uelamine, & diuini prophetæ nomine rex fieri attentauit. Et quia inter barbaros barbarus, inter idololatras & ipse idololatra habitabat, atq; inter illos, quos utpote præ cunctis gentibus tam diuinæ quàm humanæ legis expertes & ignaros, faciles ad seducendum esse nouerat, conceptæ iniquitati dare operam cœpit. Et quoniam prophetas Dei magnos fuisse homines audierat, prophetam eius se esse dicens, ut aliquid boni simularet, ex parte illos ab idololatria, non tamen ad Deum unum, sed ad suę quam parturire iam cœperat, hæresis fallaciam, traducere conabatur. Cum interim iudicio illius, qui terribilis in consilijs dicitur super filios hominum, & qui miseretur cui uult, & quem uult indurat, dedit Satan successum

Antichristus à Christo conficiendus.

Christiani doctrinam Christi amiserunt: quam ipse reducet.

Iudicium nouissimum.

Machumet, quis & quæ doctrina eius.

Apoc. 2.

Anastasius bibliothecarius.

Alcoran translatus auspicijs Abbatis Cluniacensis anno 1143.

Religionis simulatio aucupium egregiũ.

Arabes stupidi capiuntur facilè imposturis.

Horrendũ Dei iudiciũ spectatur in secta ista.

Sergius Nestorianus Machumetis conspirator.

errori, & Sergium monachum hæretici Nestorij sectatorem ab Ecclesia expulsum ad partes illas Arabiæ transmisit, & monachum hæreticum pseudoprophetæ coniunxit. Itaq; Sergius coniunctus Machumet, quod ei deerat, suppleuit, & scripturas sacras tam ueteris testamenti quàm noui secundum magistri sui Nestorij intellectum, qui saluatorem nostrum Deum esse negabat, partim prout sibi uisum est, ei exponens, simulq; apocryphorum fabulis eum plenissimè imbuens, Christianum Nestorianum effecit. Et ut tota iniquitatis plenitudo in Machumet conflueret, & nihil ei ad perditionem sui uel aliorum deesset, adiuncti sunt Iudæi hæretico. Et ne uerus Christianus fieret, dolose præcauẽtes homini nouis rebus inhianti non scripturarum ueritatem, sed fabulas suas, quibus nunc usq; abundat Machumet, Iudæi insibilant. Sic ab optimis doctoribus Iudæis & hæreticis Machumet instructus, Alchoran suum condidit, & tam ex fabulis Iudaicis, quàm ex hæreticorum næniȷs confectam nefariam scripturam barbaro illo suo modo contexuit. Quod paulatim pthomos à Gabriele, cuius iam nomen ex sacra scriptura cognouerat, sibi allatum mẽtitus, gentem Deum ignorãtem letali haustu infecit, et more talium oram calicis melle linens subsequente mortifero ueneno, animas & corpora gẽtis miserè (proh dolor) interemit. Sic planè ille impius fecit, quando & Christianam et Iudaicam legem collaudans, neutram tamẽ tenendam esse cõfirmans, propriando & repropriauit. Inde est, quod Moysen optimumprophetam fuisse, Christum Deum maiorem omnibus extitisse confirmat, natum de uirgine prædicat, nuncium Dei, uerbum Dei, spiritum Dei fatetur: nec nuncium, uerbum, aut spiritum, ut nos, aut intelligit, aut fatetur. Filium Dei dici, aut credi, prorsus deridet. Et de humanæ generationis similitudine uaccinus homo filij Dei æternam natiuitatem metiens, uel gignere uel generari Deum potuisse, quanto potest nisu, denegat & subsannat. Resurrectionem carnis sæpe replicando adstruit. Iudicium esse in fine sæculi non à Christo, sed à Deo exercendũ esse, nõ negat. Illi tamẽ iudicio Christum, ut omniũ post Deũ maximum, ac seipsum ac gentis suæ præsidium affuturum, uesanit. Inferni tormenta qualia sibi libuit, & qualia adinuenire magnum pseudoprophetam decuit, describit. Paradisum non societatis angelicæ, nec uisionis diuinæ, nec summi illius boni, quod nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascẽdit: sed uere talem qualem caro & sanguis, imò fex carnis & sanguinis cõcupiscebat, qualemq; sibi parari optabat, depinxit. Ibi carniũ & omnigenorũ fructuum esum, ibi lactis & mellis riuulos, & aquarũ splendentiũ, ibi pulcherrimarũ mulierum et uirginum amplexus, & luxus, in quibus tota eius paradisus finitur, sectatoribus suis promittit. Inter ista omnes penè antiquarũ hæresum feces, quas diabolo imbuente sorbuerat, reuomens, cum Sabellio trinitatem abnegat: cum suo Nestorio Christi diuinitatem abijcit. cum Manichęo mortem domini diffitetur, licet regressum eius non neget ad cœlos. His & similibus nõ acquisitionis, sed perditionis populum imbuens, à Deo plenissime auertit, Et ne Euangelicus sermo ultrà in eis possit habere locum, uelut omnia quæ sunt Euangelij & Christi scientibus, cordium eorum aditum ferreo impietatis obice obturauit. Circũcisionem insuper uelut ab Ismahele gentis illius primo sumptã, tenendam esse docuit. Et super hęc omnia quo magis sibi allicere carnales mentes hominum posset, gulæ ac libidini frena laxauit. Et ipse simul

Ignorantia diuinæ sciẽtiæ in errorem adduxit Arabes.

Christus qualis à Machumete prædicatur.

Resurrectio carnis.

Iudicium extremum.

Infernus.

Paradisus.

Circumcisio.

Voluptatis magister Machumet.

ſimul x & octo uxores habēs, atq; multorū aliorum uxores uelut ex reſpon ſo diuino adulterans, maiorem ſibi uelut exēplo prophetico numero adiun xit. Et ut non ex toto inhoneſtus proderetur, ſtudium eleemoſynarum, et quædam miſericordię opera commendat, orationes collaudat. Et ſic undiq; monſtruoſus, ut ille ait, humano capiti ceruicem equinam & plumas auium copulat. Qui qm̄ ſuadente iam dicto monacho, ac præfatis Iudæis, idololatriam ex toto & reliquit, & relinquendam quibus potuit perſuaſit, atq; unū Deum, deorū multiplicitate relicta, colendum eſſe prædicauit, hominibus agreſtibus & imperitis inaudita dicere uiſus eſt. Et quia rationi eorum hæc prædicatio concordabat, propheta Dei primo ab eis creditur. Dehinc proceſſu temporis & erroris in regem ab eis, quod concupierat, ſublimatus eſt. Sic bona malis permiſcens, uera falſis confundens, erroris ſomnia ſeuit, & ſuo partim tempore, partim & maxime poſt ſuum tempus ſegetem nefariā igne æterno concremandam produxit. Nam ſtatim Rhomano langueſcente, imò penè deficiente imperio, permittente eo per quem reges regnāt, Arabum uel Saracenorum hac peſte infectorum ſurrexit principatus. Atque ui armata maximas Aſiæ partes cum tota Aphrica, ac partem Hiſpaniæ paulatim occupās, in ſubiectos † ſicut imperium, ſic & errorem transfudit. Hos licet hæreticos nominem, quia aliqua nobiſcum credunt, in pluribus à nobis diſſentiunt: fortaſſis rectius paganos aut ethnicos, quia plus eſt, nominarē. Quia quamuis de Domino uera aliqua dicant, plura tamen falſa prædicant, nec baptiſmati, ſacrificio pœnitentię, uel alicui Chriſtiano ſacramēto, quod nunquā ullus, præter hos hæreticos, fecit, cōmunicant. Summa uero huius hæreſis intentio eſt, ut Chriſtus dominus, neq; Deus neq; Dei filius eſſe credatur: Sed licet magnus, Deoq; dilectus, homo tamen purus, & uir quidem ſapiens, & propheta maximus. Quæ quidem olim diaboli machinatione concepta, primo per Arrium ſeminata, deinde per iſtum ſatanam, ſcilicet Machumet, prouecta, per Antichriſtum uero ex toto ſecūdum diabolicam intentionem complebitur. Cum etiam dicat beatus Hilarius, antichriſti originem in Arrio extitiſſe. Dicit, quod ille cœpit, unum filium Dei Chriſtum eſſe negando, & creaturam eſſe dicendo: Antichriſtus tandem nullo modo illum Deum uel Dei filium, ſed nec etiam bonum hominem fuiſſe aſſerendo conſummaturus eſt. Meritò impijſſimus Machumet inter utrūq; medius à diabolo prouiſus ac præparatus eſſe uidetur, qui & Arrij quodammodo ſupplementum, & Antichriſti peiora dicturi apud infidelium mentes maximum fieret nutrimentum. Nihil quippe ita cōtrarium humani generis inimico, ſicut fides incarnati Dei: per quem præcipue ad pietatem excitamur, et ſacramentis cœleſtibus renouati, ſpiritusſancti gratia operante illuc, unde nos deieciſſe gloriabatur, ad uiſionem ſcilicet regis & patriæ noſtræ ipſo rege & conditore noſtro Deo ad noſtrum exilium deſcendēte, noſq; ad ſe me ritum reuocante, iterū redire ſperamus. Hanc pietatis & diuinę, diſpenſationis fidem, pariter & amorem, ſimpliciter ab initio in cordib. hominum molitur extinguere. Hanc etiam in principio adhuc naſcentis Eccleſiæ, ſi tunc permitteretur, ſubtilitate uerſutiſſima, & penè hoc eodem modo, quo poſtea gentem iſtam infeliciſſimam ſeducere permiſſus eſt, eradicare tentauit. Dicit etiam beatus Auguſtinus, Porphyrium philoſophum, poſtquam à Chriſtianitate miſerabiliter apoſtatauit, hoc in libris ſuis, quos aduerſus Chriſtianos

Horatius in Arte.

Imperitæ multitudinis iudicio Machumet prophetá declaratur.

Romanorum deficiente imperio Machumet conſurgit.

† Hoc Germánia, hoc totus orbis Chriſtianus attende.

Perpendite uiri Chriſtiani, an illud deprǽhendatur in factitio Chriſti uicario.

Chriſti filij Dei incarnatio præcipue diabolo aduerſa. 1. Timoth. 3. Magnū ſacrā. &c.

Porphyrius apoſtata.

nos edidit, retulisse, quod scilicet oracula deorum consuluerit, & de Christo quid esset, interrogauerit: Responsum uero à dæmonibus fuisse, quod Christus quidem bonus uir fuerit, sed discipulos eius grauiter peccasse, qui ei fœlicitatem adscribentes, quã ipse de se non dixerat, confinxissent. Quæ sententia penè ijsdem uerbis in istis fabulis inuenitur sæpissime. Quanta aũt hæc diaboli subtilitas extitit, ut de Christo aliquid boni diceret? de quo si ex toto malè dixisset, nullatenus iam sibi credi sciebat, nõ curãs quicquid Christus putaretur, dummodo diuinitas, quæ maximè saluat homines, in illo nõ crederetur. Si quis plenius uult intelligere, legat xviij. librum eiusdem patris Augustini, & xviiij. de Ciuit. Dei, & primum de Cõsensu euangelistarum. Ibi enim si boni ac studiosi ingenij est, conijciet pro certo, & quid diabolus tunc machinatus sit facere, sed non permissus: & quid tandem occulto iudicio permittẽte, in hac sola miserrima gẽte fecerit relaxatus. Nullo enim modo tales fabulas, quales hic scriptæ sequuntur, aliquis mortalium nisi diabolo præsentialiter cooperante, fingere potuisset. Per quas post multa ridicula, & insanissima deliramenta, hic præcipue omni modo Satanas intendit perficere, ne Christus dominus Dei filius & uerus Deus humani generis conditor & redẽptor esse credatur. Et hic est uere, quod per Porphyrium tũc persuadere uoluit: sed per Dei misericordiam ab Ecclesia eo tempore spiritussancti feruente primitijs exsufflatus, tãdem miserrimo homine isto Machumet, & ut fertur à multis, arreptitio & cadente, quasi instrumento et organo sibi aptissimo usus, proh dolor gentem maximam, & quæ iam penè dimidia pars mundi reputari potest, secũ in æternã perditionem dimersit. Quod quare isti permissum sit, ille solus nouit, cui nemo potest dicere, cur ita facis? & qui de multis uocatis paucos electos esse dixit. Vnde ego magis eligerẽ contremiscere, quàm disputare. Ista breuiter prænotaui, ut qui legerit, intelligat: Et si talis est, qui contra totam heresim istã scribere et uelit & possit, cũ quali hoste pugnaturus sit, agnoscat. Erit fortasse adhuc, cuius spiritũ Dominus suscitabit, ut Ecclesiam Dei à magna quam inde patitur, ignominia liberet. Quia scilicet cum omnes siue antiquas siue modernas hæreses usque ad nostra tempora respondendo confutauerit, huic soli quæ super omnes alias tam in corporibus quàm in animabus infinitam humani generis stragẽ dedit, non solum nihil respondit, sed nec quid tanta pestis esset, aut inde processerit, inquirere saltem uel tenuiter studuit. Nam & hæc tota causa fuit, qua ego P. sanctæ Cluniacẽsis ecclesiæ minimus abbas, cũ in Hispanijs pro uisitatione locorum nostrorum, quæ ibi sunt, demorarer, magno studio & impensis totam impiam sectam, eiusq; pessimi inuẽtoris execrabilem uitam de Arabico in Latinum transferri, ac denudatam ad nostrorum noticiam uenire feci: ut quàm suspecta & friuola hæresis esset, sciretur, & aliquis Dei seruus ad eam scripto refellendã sancto inflammante spiritu incitaretur. Quod quia proh pudor iam penè huiusmodi studiorum sanctorum ubiq; in Ecclesia tepefacto feruore, non est qui faciat: (expectaui enim diu, & non fuit qui aperiret os, & zelo sanctæ Christianitatis moueret pennam, & gannire t) ego ipse, saltem si magnæ occupationes meæ permiserint, quandoq; id aggredi Domino adiuuante proposui. Simpliciter tamen à quocunq; altero melius, quàm à me deterius, hæc fieri, gratum haberem.

Machumet Christo filio Dei non plus tribuit quàm diabolus.

Qui stat, uideat ne cadat. Operemur salutem nostram cũ timore & tremore, & ambulemus dum lux est.

Operæpreciũ cognoscere doctrinam impiã Machumetis. Petrus abbas Cluniacensis curauit magnis impensis, ut Latini legere possint res Saracenorum.

Præfatio

PRAEFATIO ROBERTI TRANSLATORIS AD DOMINVM PETRVM ABBATEM CLVNIACENSEM, IN LIBRO LEGIS SARACENORVM, quem Alchoran uocant, id est, Collectionem præceptorũ, quæ Machumet pseudopropheta per angelum Gabrielem quasi de coelo sibi missa confinxerit.

10 DOmino suo Petro, diuino instinctu Cluniacensi abbati, Robertus Retenẽsis suorum minimus, in Deo perfectè gaudere. Vbi sæpius atq; seriò percepi, qualiter quantum'ue tuus animus solius & totius boni studiosus, sitiuit sterilem paludem Saracenæ sectæ nondum uisæ fertilem efficere, suumq; puteũ exhaurire, propugnaculaq; prorsus diruere: ego peditis tantum officio præuij functus, uias & aditus diligentissimè patefeci. Quis enim gressum dilatabit? Quis nõ citissime curret, ut hostis errorem, ipsumq; uictum, semetipsum aũt tenere sententiam ubiq; firmam atq; uictricẽ agnoscat? Latinitas tamen omnis hucusq; non dicã perniciosis incõmodis ignorantiæ negligentiæ'ue pressa, 20 suorum hostiũ causam & ignorare, & non depellere passa est. Tua uero peruigil prouidentia, sanctissimos & præelectos Ecclesiæ doctores semper aspiciens, hoc nullatenus noluit. Cum illum itaque patrem atque doctorem, cuius omnis hæreditas omni pro suo facultate uænalis statuitur, tu discipulus atque filius imiteris; nusquam aliàs reflexus, speraui me, licet omnium tuorum minimum, tuam gratiam promereri posse, si mundani somnij militiæ'que uoto post posito, tuis studiose nutibus inuigilarem. Vnde quanquam te uelut alumnum & hæredem sapientiæ cohors sapientium circumflua constipet, suas manus tuis nutibus benigne cõferens: quorum conuentu me minimè dignum adhuc sentio: uestrum tamen munu30 sculum, puteum præsignatum pandens, saltem semel non obliquè tuus perspicax intuitus, quæso dignetur aspicere. Quanquam enim in effragili fulcitum ingeniolo plura præcesserunt incõmoda: tum hinc eloquij penuria, ilhinc scientiæ tenuitas, tum id quod ad nil agendum est efficacius, secordiæ uidelicet negligentiæq; mater desperatio multiplex ob translationis nostræ uilem & dissolubilem, ac incompaginatam materiam, pro sui modo prorsus, Arabico tamen semoto uelamine, tuæ maiestati præbendam, non minus tamẽ obnixe tuum obsequium aggressus sum: confisus nil effectu quassari, quo tuum uotum igne diuino plenum adspirat. Lapides igitur & ligna, ut tuum deinde pulcherrimũ & commodissimum ędificium coag40 mentatum & indissolubile surgat, nil excerpens, nil sensibiliter nisi propter intelligentiam tantum alterans, attuli. Machometi'que fumum, ad ipsius tuis follibus extinctum, & puteum ad illius exhaustum, tuo uase, ignis'que uestri tuo uentilabro fomentum atque feruorem, nostri'que fontis eductu tuo discursum, patefeci. Ius igitur exigit, ut hostium castrum, imò caueam delendo, puteum exiccando, cum tu sis dextra mundi pars optima, cos religionis acutissima, charitatis manus largiflua, tuorum

Robertus Retenensis.

munimen corrobores, tela diligenter acuas, fontemq; suū fortius emanare, suæq; charitatis uallum protensius atq; capacius efficias. Si quis me uilitatis & incompositionis rerum atq; uerborum arguat, licet iustè forsan: obsecro tamē ut cesset, sciens meum nunquam hic fuisse propositum, floribus uenenum tegere, remq; uilem & abijciendam deaurare. Quod & animi tui lux admirabilis, mira facundia pollens, manu fortissima uigens, mihi inde sæpius & studiose deliberanti, summatimq; dicere uolenti clarificauit. Lex tamen ista licet letifera multis in locis, maximum testimonium, argumētumq; firmissimum sanctitatis & excellentiæ nostrę legis, uidentibus & electis prębet. Istud quidem tuam minimè latuit sapientiam, quę me compulit interim astronomiæ geometriæq; studium meum principale prætermittere. Sed ne procemium fastidiū generet, ipsi finē impono, tibiq; cœlesti, cœlū omne penetranti, cœleste munus uoueo: quod integritatem in se scientię complectitur. Quæ secundum numerum, & proportionem atq; mensuram cœlestes circulos omnes, & eorum quantitates, & ordines & habitudines, demū stellarum motus omnimodos, & earundem effectus atq; naturas, & huiusmodi cætera diligentissime diligentibus aperit, nunc probabilibus, nonnunquam necessarijs argumentis innitens.

Quid conferat doctrina hæc.

INCIPIT LEX SARACENORVM, QVAM ALCHORAN VOCANT, ID EST, Collectionem præceptorum.

AZOARA PRIMA.

Symbolum Mahumeticum.

Misericordi pioq; Deo, uniuersitatis creatori, cuius postrema dies expectat, uoto supplici nos humiliemus, adorantes ipsum: suæq; manus suffragiū, semitæq; donum & dogma, quos nos ad se beneuolos, nequaquam hostes & erroneos adduxit, iugiter sentiamus.

Vel secundum alium translatorem.

In nomine Dei misericordis, miseratoris. Gratias Deo domino uniuersitatis misericordi, miseratori, iudici diei iudicij. Te oramus, In te confidimus: Mitte nos in uiam rectam, uiam eorum quos elegisti, non eorū quibus iratus es, nec infidelium.

GVLIELMVS POSTELLVS ITA VERTIT.

In nomine Dei misericordis, pij. Laus Deo, regi sæculorum misericordi & pio, regi diei iudicij. O uos omnes illi seruiamus. certe adiuuabimur. Dirige nos domine in punctum rectum, in punctum inquam illorum, in quos tibi complacitum est, sine ira aduersus eos, & non errabimus.

AZOARA II.

Quid conferat liber Alchorā, et quales requirat discipulos.

IN nomine Dōmini pij & misericordis. Liber hic absq; falsitatis, uel erroris annexu, ueridicus eis, quibus inest amor diuinus, deitatisq; timor & cultus, nec non orationū ac eleemosynarum studiū, legum item tum tibi, tū cæteris prædecessoribus cœlitus à Deo datarū obseruatio, spesq; sæculi futuri,

ri, sectam ueracem patefecit. Hæc namq; sui sequaces in summum ducens, summo bono ditat, ac ueneratur: uelut incredulis & erroneis summum malum uere uenturum minatur. Quorum licet uirgam tuæ correctionis adhibeas, nulla tamen ad fidem fiet conuersio: cum eorum aures & oculos, corda simul Deus obdurauerit. Deum item deique legem ore, non opere confitentes: sicque nihil aliud quàm suæ detrimentum animæ, licet inscij, sibi lucrantes, animus uacillans pœnis afficit, eisdemque cruciatum parit redargutio: cum illi peccatorum serui sordidi, se lotos & liberos ostentare præsumunt. P. Cum illis quidem bonæ legis persuadetur acceptio, non oppu-
10 gnantes coram, annuunt seq; non aliam quàm rectam amplecti uelle pollicentur. Bonis tamen in successu commodo fauentes, semotim illos sibi fuisse ludibrio suis innuunt diabolis: Cum illi post damnose sectam ueracem ob iniquam & mendacem mutantes, surdi, muti, cæciq;, simul inconuertibiles deo ridiculum existant. Illis etenim assimilantur, quibus ignis accensus extinguitur, tenebræq; succedunt, seu nube corusca tonitrua & fulgura gestante præoccupatis, aures suas timore mortis obstruentibus, lampadeq; fulguris ferè uisu priuatis: quibus serenitas motum, tenebræ quietem inducunt. Dei quidem omnipotentiæ uisum illis & auditum subtrahere possibile est. Omnes igitur homines domini uestri priorumq; facto-
20 rem, qui terram in imo cœlumque summo disposuit, & imbres, & arbores, earúmque fructus producit, inuocantes timete, eiq; nullum existere parem firmate, huncque librum ueracem esse penitus credite, uel consimilem simul omnes manum conferentes, si possibile sit, perficite, testibúsque firmate. Sin autem ignem gehennæ malos puniturum pertimescentes, domini paradiso bonos inducturum, ubi dulcissimas aquas, pomáque multimoda, fructus uarios, & decentissimas ac mundissimas mulieres, omneq; bonum in æternum possidebunt, prædicate. Prauos autem & incredulos culicibus & huiusmodi comparare Deus nequaquam erubescet. Multis itaq; bonis recto calle gradientibus, tamen mali plures, ipsiq; soli mentientes, Deo
30 ne fanda, & à Deo prohibita, sicque sibi flagitio sunt, gerentes, perniciosam sectam exequantur, domini prece quare non flectitis? Hic nos namque ad uitam de non esse deducens, mortem inducet, & ad se nos resurgere faciet: qui mundanis peractis ascendens, septem cœlos omnisciens disposuit, angelis intimans se facturum sui similem in terra. Quem illi cōtrà sic affati sunt: Nos in omnibus uestræ maiestati subditi, grates uobis deuote referimus. Ille uero uestri simul nequam, & cruoris effusor existet. Tunc Deus se rem ab angelis ignoratam scire firmans, Adam uocabula rerum semotim edocuit, nondum angelis agnita: & illius eloquium suæ præ cunctis angelis argumentum induxit, firmans etiam, se totius mundi omniúm-
40 que cordium arcana cognoscere: angelis tamen prius se uocabulorum peritiam ignorare fatentibus, cum Deus ab illis petijsset illius expressionem peritiæ, si ueraces essent. Vnde angeli iussi se coram Adam humiles exhibere, nequam Beltzebub excepto paruerunt. His omnibus sic ex ordine gestis, Adæ præceptum huiusmodi fecimus. Tu mulierque tua paradiso maneatis, quantum & quodcunque libuerit, nisi de hac arbore solum, commedētes. Quos ab hoc cōsilio diabolica suggestio semouēs, eosdem eijciēdos à paradiso prostrauit. Vnde deus illis præuaricatoribus suæ legis inquit, Aduersantes

Similitudo de ijs, qui deserunt sectam, quam simulauerant.

Paradisus.

Resurrectio mortuorum.

Cœli septem creati.

Hominis dignitas angelos superans.

Hominis lapsus.

uerſantes alter alteri ad terram, ibi locum horalem pro uelle meo ſi habituri deſcendite. Deinceps item Adæ adepto donum pietatis & uæniæ, ſic Deus inquit: Vos ambo meã mihi paradiſum relinquite, uitæ uiam, à me ſumẽtes, cuius omnis imitator nil periculi ſeu timoris, deuius & cõtradicens ignẽ infernalem finis neſcius inibit. Vos item filij Iſraël bonorum quę uobis cõtuli reminiſcentes, fœderis inter uos conſtituti diſſolutionem uitate, meq; ſuper omnia timẽtes, hũc librũ meæ legis à me cœlitus miſſum, ueſtræ legis firmamẽtum eſſe cognoſcite. Vnde nec uos eius obtrectatores, nec cõtradictores primos eſſe ius æquũ exigit. P. Sit aũt conſtans propoſitũ, falſa ueris nequaquã interſerere, nec uera cognita tacere, & orationibus aſſurgere cũ ſumma mẽtis & corporis ſubiectione fractuq;, decimas, nec non & debita Deo perſoluere, uosq; crebris orationibus abſtinentiaq; premere, quæ uelut malis tædium & difficultatem, ſic bonis, quorum idoneus ad dominum reditus efficitur, dulcedinem & leuitatem generant. Cauendum quoque, ne cæteris bona prædicantes bene operari prętermittant, & ne legentes in ſua perſeuerẽt inſcientia. Horum præceptorum uos filij Iſraël executores exiſtite, iudicij diẽ, qua nulla anima uicem alius nec interceſſoris effectum perciperet, timentes, recordantesq; bonorum omnium, quæ uobis dilectis attuli.

Iſraëlitis alchoranum commẽdat.

Bona opera, ſeu officia.

1. Cor. 9. Nc alijs prædicans, &c.

In iudicio Dei quiſq; onus ſuũ baiulabit.

Nonne enim uos ego de manu Pharaonis prolem ueſtram necantis, mulieresq; ſurripientis liberaui, commode transfretans, illum ſummergens? Vitulum tamen deinceps Moyſe quadragenarium ieiunium, ut legem ſuſciperet, efficiente adoraſtis. P. Huius deinceps criminis uobis data uænia, mihiq; gratia reddita, per librum uobis à Moyſe traditum, boni maliq; diſcretiuum, uos rectam uitæ uiam agnoſcentes, Moyſi uos animabus ueſtris noci uos ob adorationem uituli increpanti, dicentiq; uobis optimum eſſe Deum inuocare, animasq; ueſtras mortificare. Sic enim à Deo, cum ſit pijſſimus, uæniam aſſequimini. Reſpondiſtis, uos nolle gerere quicquam huiuſmodi, niſi Deum uideretis: Indeq; ſe fulguris ictus uobis, cæteris uidentibus ingeſſit. Huius rei tamen poſtea uænia facta, gratiaq; percepta, tẽperata ſerenitate uos proteximus, mãnaq; dulciſſimũ, quod comederetis, pluẽdo prębuimus. Cumq; diximus, Villas ingredientes cibos undelibet ſumite: & per portam intrantes, humili uoto gratos reddite. Sic enim malis uæniam, bonisq; ſtatum meliorem Deus annuet. malis ipſis hoc abutentibus uerbo, ſicque ſibi nociuis, non nobis, uindictam cœlitus intulimus. Moyſes rurſum pluuiam ſuæ genti poſtulans, me docẽte petram cum uirga percutiendo, xij fontes potaturis eduxit. Illa quidem ſic potu ciboq; ne prædatum iſſet, ditata, ſe uno faſtidiri uictu, proferebat. Vnde ipſi precanti Moyſen, ut prece ſua ſibi comeſtibilia, ſcilicet bletas, cucumeres, allia, lentigines, cepas creator è terra produceret, diximus: Vos peius pro meliore poſtulãtes, ad Aegyptum deſcendite ueſtrum ibi uotum ſuſcepturi. Indéque contemptus & opprobrium, atque calamitas illis incubuerunt. P. Illis itaque diſcedentibus, ira diuina ſuperuenit. Quippe mendaces homicidæ, nequaquam deum timentes inuenti ſunt. Sciendum autem generaliter, quoniam omnis rectè uiuens, Iudæus ſeu Chriſtianus, ſeu lege ſua relicta in aliam tendens, omnis ſcilicet Deum adorans, bonique geſtor, indubitanter diuinum amorem aſſequetur. Veſtris iterum, ô Iudæi, uotis fidem adhibentes, ſuper uos montem ſublimauimus: Sicque ui & uirtute Deum

Pharaonis ultio. Exod.

Vituli adoratio. Exod. 32. & latio legis. Exod. 19. non nihil interpolata expoſitione.

Manna.

Cõmiſcet duas hiſtorias. Exod. 15. & 17.

Hiſtoria Exo. 16. deprauata.

Omnes Deum timentes cuiuſcũq; profeſſionis ſaluabuntur. Act. 10.

te Deum timentes, nostris mandatis paruistis. Quę postea linquentes, pœnā & interitum, nisi diuina subuenisset pietas, meruistis. Vobis autem scientibus diuina uindicta die sabathi gerentibus illicita, suisq; sequacibus signum iræ pro correctione bonorum impressit. Moysen rursum Dei nutu uobis uaccarum cædem iniungentem increpastis, quærentes, an ei ridiculum essetis. Quod ipso negante, cum uos nequaquam esse stultos adiecisset, tandem ut per eius inuocationem uaccarum ætas annotesceret, à uobis rogatus inquit: Sint ætatis mediocris, nequaquam annosæ seu iuuenculæ. Vobisq; nondum penitus certis adiecit, Sint sanè nunquam iugo laboriq; 10 suppositæ. Tunc demum uos eum cum uera certitudine reddisse ab opis diuinæ prece fatentes, uaccam huiusmodi uix tamen interfecistis. P. Cum quis Dei dogmate ipsoq; faciente homicidam ignoratum patefacere studuerit, mortuum cum aliqua uaccæ particula tangat. Sic enim suscitatus, rem ipsam edocebit. Hæc his'que similia Iudæis agnita, suam nequaquam duriciam semouent, cum adhuc corda lapidea, imò duriora gestant. E' petris autem plures emanantes aquæ timore creatoris diffluunt. Huius itaque gentis conuersionem ad legem tuam expectas? Absit. Illa namque Dei uerbum auditum & agnitum mutauit, nec ex eo quid operari uoluit. Commodum tamen cum bonis simul assumens, ipsis annumerari se bonam faciens 20 exoptat. Aliud autem remota iudicat, licet scire debeat, æque Deum mentis arcanum, E uocem agnoscere. Plures item nequaquam ex lectione, sed ex alieno sermone sensu'que legem assecuti, libros ex ambiguitatis incommodo interesse uel non esse temerariè captum constanter affirmantes, Deū lęsum à scriptoribus, cum sub illius nomine eorum scripta signētur, ignemque minimè læsurum illos, nisi tempore determinato. Quos econtra sic scriptores redarguunt. Cum quo pactum huiusmodi firmastis? Creatorí ne uos ambiguum & nescitum imponitis? Omnis autem peccator culpæ culpas accumulans, igne perenniter comburetur: uelut omnis Deum timens bonorum persecutor operum, paradisi gaudijs æternè fruetur. P. Filij quidem Israël fidem libris in quibusdam adhibentes, in pluribus uerò minimè, paucis 30 ad modum acceptis, hanc uitam futuræ parantes, huius sæculi contemptum & pœnam futuriq; maximè sine meta subibūt. Fœdus namque dilectionis nostræ firmatum, uidelicet quod solum Deum adorarent, parentibus, suæ legis professoribus, orphanis, calamitosis subuenirēt, cunctis benedicerent, nullius cædis proscriptionibus seu factores uel actores orationibus inuigilarent, deóque debita soluerent, nec hostium in mutua seditione captorum redemptionem susciperent, rei facti in omnibus ruperunt. P. Cæterisq; prophetis postea libro tradito, Christo similiter filio Mariæ, cui spiritus diuinus auxilium atque testimonium extitit, cur prophetas uobis missos displicita prædicantes uel interficitis, uel contradicitis, huicq; libro cœlitus misso ue-40 stræ legis firmamento nequaquam fauere, sed contradicere rem cunctam uidentes maluistis? Non impunè quidem. Hoc enim inuidiæ factum uestras pessundans animas, deitatis odium, & iram, mundiq; contemptum & opprobrium uobis ingeret, qui legi resistitis, hunc suum confirmatorem respuentes. Si boni estis, cur prophetas perimitis? P. Vos per Moysen uirtutibus & scientijs instructi, uitulum adorastis, fœdereque dilectionis nostræ firmato, monte'que super uos eleuato, nostrum ex ui mandatum

Vt Num. 15. In colligentē ligna.

Præcipue innuit uaccam rufam Nū. 19. sed fabulosa admiscet, nimirum ex Iudæorum traditionibus.

Iudæorum obstinacia deplorata.

Deus cordium inspector.

Ventis doctrinæ incertæ agitatos taxat.

Qui seruentur aut pereant.

Iudæi transgressores legis diuinæ.

Crudele præceptum.

Prophetarum hostes Iudæi.

Christus à spiritu Dei habet testimonium.

Alchoran firmamentum legis Iudaicæ.

Mors bonis optanda. susceptum audistis, uestræ legis aduersarij fuistis. Nonne mortem, si ueraces essetis, optaretis, cum uobis præ cæteris gentibus futuri sæculi uita promittitur? Quisque uerò uestri plus cæteris annorum spacium ob malorum actuum antecedentium conscientiam affectant, licet hoc eorum malum ex merito futurum nequaquam auferet, creatore factum suum omne dijudicante. Omnis aduersarius Gabrielis hunc librum tuo cordi per creatorem intimantis, ipsumque diuino præcepto tuis commissum manibus, cum uiam rectam edocens spem bonam bonis polliceatur, confirmantis: omnisque similiter hostis Dei, ac Michaëlis, et archangelorū flagitiosis cruciatibus affligetur. Tibi quidem firma, nec non & manifesta contulimus, quibus mali nequaquam obediént, cum prophetæ ueracissimi legem firmissimam, sua post tergum mādata proijcientes, neglexerunt. P. Sic igitur lege contempta scientiam à diabolis licet malis Salomoni patefactam, presagiorum scilicet artemque magicam, qualis est de diuisione mulieris atque mariti, & huiusmodi: quam sui principes in Babylonia uidelicet Arot et Marot neminē, nisi prius creatore legeque sua neglectis, docerent: Illius tamē inefficaces, nisi deo concedente, perscrutantes animarum suarum nocumentum, & interitum didicerunt. Quibus commodius atque salubrius esset, deum timere, credere, atque sperare. Secundū incredulorum huiusmodi uelle nullus à deo liber tibi mittetur. Sed illius pietas atque donum, in quos uult, & quādo uult, extenduntur. cuius mandato neglecto, uel consimile, uel leuius præbebitur. An potest quis animæ suæ prodesse sine deo, cœloque terræ præsidente? Ipsum itaque diligentes, uestrum bonum atque salutem, ut prius plures à Moyse fecerunt, perscrutemini, nequaquam ad incredulos à fide discedentes. Habentes autem libros uellent inuidia ducti uos adhærentes legi re cognita uera, malam accipere legem. Sed uos indurate, usque dum deus omnipotens placere patefaciat. inuigilate: decimas date. Creator namque suum cuique rependet meritum. Asserunt tamen, neminem præter Iudæum & Christianū ingressurū paradisum. Quod si uerum est, demonstratione probent. P. Generaliter autem diligentibus annotandum, quoniam omnis faciem suam ad deum uergens & benefaciens deum promerebitur nullo timore grauatus. Licet Iudæis & Christianis summa controuersię lis incidat. Alter enim alterum nullius esse legis asserit, utroque librum legiferum habente. Quorum uelut & cæterorum consimilia dicentium, litem in alio sæculo Deus iudex dirimet. Quis eo peior existit, qui domus orationum interdicit, earum'que destructioni studet? Illis quidem ingressus nequaquam pateat, nisi cum timore maximo in hoc sæculo contemptum, in alio pœnam immoderatam habituro. Cum Dei sit oriens & occidens, uersus quamlibet partem orationes fundens deum inuenit. Sua namque pietas nullo loco circumscribitur: Eius sapientia cuncta complectitur. Asserunt item quidam, uniuersitatis creatorem, cœli terræque regem, cuius præceptum omnia perficit, cui cuncta subijciuntur, filium sumpsisse. Quibus nequaquam ueritas consonat. Sed hi quidem inscij, uelut & prædecessores his dicto consimiles inquiunt, se credituros, si se deus illis alloquio, uirtutibúsque patefaceret. Nonne satis res arduas uirtutes'que sublimes sæpius sapientiū testimonio peregimus? Nunc tibi ueracia præcepta committo, quibus bonos instruas, nil curans de prædestinatis igni: sed Iudæis Christianisque prædicans, nullam legem bonam esse, nisi

bene

Gabriel familiaris Machumet.

Aduersarij angelorum perdentur.

Salomon magicam didicit à dæmonibus, Iudaica traditio uidetur.

Contra magicas superstitiones.

Postulat ab alijs demonstrationem, quam ipse non exhibet.

Iudæorum & Christianorum contentio.

Templorum religio.

Veri adoratores ubique exaudiuntur. Ioan. 4

Negat dei filiū.

Sine miraculis fidem poscit.

10 20 30 40

bene creatoris. Licet ipsi nequaquam legi credēt, nec dictis tuis acquiescēt, nisi cum suæ legis extiteris. Cuius si iam nostra doctrina præstructus imitator fueris, Dei dilectionem et donū amittes. Omnes hunc librum cœlitus missum pro more debito æquanimiter legentes credent: Increduli perpetuo punientur. P. Abrahæ præcepta diuinitus petita complenti, sese rectorem doctoremq; statuere deus iniunxit. Cui respondens Abraham inquit: De prole mea quid faciā? Inquit deus: Viris prauis et peruersis uerba mea ne tradas. Ipsi quoq; Abrahę Ismaeliq; similiter postea nos orationis domū, timoris expertem, ecclesiæ refugium, hominum cōmodo proponentes, ut eam mundam, et ornatā, & idoneam illic orantibus, aliundeq; uenientibus efficerent, iniunximus. Cuius fundamentum Abraham statuens inquit: Creator optime, locum istum tibi sanctifica, ipsum asylum cōstituēs, & nos filiosq; nostros in te credentes edocens, quid hic boni gerendum sit, ueniamq; tribuens, ut misericors & pijssimus nostræ prolis mediatorem prophetam excita, cæteris gerenda, uirtutesq; tuas scripto notificantem, eisq; benedicentem, cum tu sis doctor excelsus, omnia sciens & audiens. Quisquis igitur legem Abrahæ neglexerit, dereliqueritue, brutus erit. Qui à deo rogatus, ut crederet, confessus est, se in deum totius mundi regem credere. Vnde hic à Deo dilectus, inter bonos summa corona decoratur. P. Abraham quoq; præceptū idem filio suo et Iacob intimans, inquit: Hanc legem sanctam, atq; dilectam uobis à deo datā, ante mortem ne mutetis. Iacob autem ad loci limitem accedens, sic suos filios affatus est: Me mortuo quem adorabitis? Responderunt: Creatorem unum, scilicet quem tu adoras, & Abrahā, et Ismahel, et Isaac. Dixit aūt eis: Illis iam defunctis secūdum opera sua deus ipse iudex merita prębuit: uobis quoq; cōsimiliter secundū uestra daturus. Nec enim ab illis uestra, nec à uobis sua perquirētur opera. Nunc quidē Iudæi & Christiani gentem tibi cōmissam abstrahere nitentes, ut suā amplectatur legem, & illā profiteatur, ammonēt. Eorum enim uterq; suam legem tantū bonā esse cōfirmat. Illa uero se legē Abrahæ, nō aliā amplecti, iuste profitetur, uiri iustissimi. Tu ergo fidem creatoris illis prædica, penitus persuadēs, ut libris tibi diuinitus missis, Abrahæq;, et Ismaeli, et Isaac atq; Iacob, & tribubus legibusq; Moysis, & Christi, cæterorūq; prophetarū nullis per te segregatis, firmam fidem adhibeant, creatorē adorātes. Qui si nostris præceptis paruerint, sectā optimam imitabūtur. Sin autē, Deus te liberabit ab illis. Nos quidem uerbis creatoris, quibus nihil est melius, subiecti sumus in omnibus. Illi uero dicunt, Abraham, et Ismaëlem, eorumq; sequaces Iudæos uel Christianos fuisse. Huius tam rei ueritatē agnoscunt, meliusq;. Deus. Sed cum taceant, peccant. A gente præterita Deus nequaquam opera uestra, nec à uobis sua exiget, quærens, cur mala gens primum orationis orientem dereliquit, cum ipsius sint oriens & occidens omnis, quoslibet electos suos ad se ducentis. Tibi tamen nunc huc nūc illuc aspicienti, tuisq; ad meorum propriorum noticiā, qui sunt mediatores gentium testes, suum prophetam proprium testem habentes, orationis locum ueracem & idoneū deo testificante uidelicet uersus Mercham, tēpliq; sui medium, quod Abraham primò fundauit, firmabo: quo semper ubicunque fueris, faciem tuam orando uertas, ne te damnent, accusentúe alij, quàm mali. Etsi legum populus illam partem orandi renuerit, tu ne sequaris eum. Hæc

Abrahā doctor à deo constitutus.

Nō sanctū canibus dandum.

Tēplū Mechæ conditum ab Abraham.

Vidit Abrahā diē Christi, & gauisus est.

Pater credēti Abraham.

Reddit Deus unicuiq; secundum opera sua.

Doctrinæ Iudæorū et Christianorum opponit friuolū commentum, quod librū cœlitus acceperit.

Id fecerūt Elcesaitæ. Eusebius 6. lib. Eccles. hist.

Cōfessionē fidei requirit.

Versus Mechā spectādo præcipit orandū: ut Iudæi uersus Hierusalem.

etenim agens iam ueraci noticia tibi monstrata, malis connumeraberis, ipsi tamen filijq; sui ueritatem agnoscunt, licet eorum plæriq; negent. Cauendunt quoq;, ne sis eorum imitator, qui nunc affirmant, nunc negãt. Omnis tamen uersus quamlibet partem orans, quærendo quod est optimum, deum exauditorẽ promerebitur: Licet optimus et ueracissimus orationis aspectus uersus centrum templi Mechæ uertendus est, deo teste. Vt in te quidẽ meũ fructificet uerbum, tuq; bonã sectam exequaris, me solum time: uosq; similiter omnes, quibus de uobismet ipsis prophetam excitaui, qui uobis dicẽda gerẽdaq; prius uestræ nõ subiecta peritiæ monstret. P. Vt uos aduocem, meum nomen inuocate, grates referendo, nequaquam negando. Boniq; sibi per abstinentiã, patientiã, orationes prodesse uelint. Huiusmodi namq; uiris deus inhabitat, illis propitius suã concedens gratiam. Patienter enim colligẽtes mandatũ timoris, et famis ac detrimẽti, uitæ, pecuniæq;, et arborum, gaudiũ metẽt, et similiter damno superueniente dicentes: O creator, tui sumus: ad te redituri. Obsequio dei peremptos nemo mortuos existimet, sed illos potissimum uiuos & sanos. Meccham peregrinantes, locũ in itinere, cui nomen Acepha, nullatenus adire prætermittant. Omni bonum corde puro proponẽti, deus multiplicem remuneratione faciat: mala linquẽtibus, bonaq; gerentibus dabit ipse ueniã, cum sit pius, ueniq; largitor. Virtutes itemq; bonum abnegantẽ, postquam libri sapiẽtibus illa patefecerint, deus abhorrebit, et destruet. Mandatis Dei minimum contradicenti, sicq; mortuo, ira dei, & angelorũ omnium, ac hominũ superueniens, ipsum nunquam impunitum esse permittet: Quem nec deus unquam respiciet. Iurans namq; falsum confunditur: Vtroq; uero iurante, uerum super Iudæos transit. P. Creator inquit: Vnus ego creator sum, semper idẽ pius, et misericors: præter quem non est alius, cuius mirabilia uirtutesq; sapientibus atq; discretis sunt cœli terræq; machina, diei noctisq; uicissitudo, naues æquoreæ uiris accommodæ, eductus imbrium torpescentis rigatum, omnium animalum compositio, uenti, & nubes interpolatæ undiq; uenientes, aërem & terram occupantes. Pars hominũ nequaquam Deum, sed aliud loco sui colens, et præ cæteris diligens, cũ iram Dei perspicit, illã fatetur grauissimam, omnemq; deo uim attribuit, qua plus Deus bonos diligit, diuino quidẽ iudicio discernente pios ab impijs, sapientes à stultis. Malam sectam assecuti, cum nec pœnæ nec ardoris finem sentient, si fas esset redire, sibiq; sectam eligere, primos doctores penitus respuerent. Vos igitur homines comedite sapida bonaq; terrę, non exequẽtes iniurias diaboli, uobis aduersantis: qui peruersa docens insinuat, ut creatoris prorsus uobis ignarata mentientes imponatis. Hi rogati præcepta diuinitus obseruare, dicunt se nullã non primam suorũ sectam executuros. Patres itaq; si stulti cęciq; fuerunt, imitabimini: Eritis igitur uelut surdi, muti, cęci, stulti, ijs cõparabiles qui nil pręter auditum proferũt uel sciunt. Viri boni, deo grati, bona uobis ab illo collata comedite, grates ipsi reddẽtes, et prę cunctis inuocãtes. A morticinijs uero, & porco, et sanguine, et ab animali quolibet perempto non in creatoris nomine, uos abstinete. Necessitate tamẽ loco ue cogẽte, inde quẽlibet saturari, nil alias secum inde portantem, minime peccatum censetur. Deus namque pius inde ueniam largitur. Hunc librum à creatore datum contradicentium, et pro minimo ducentium uentres ignis indeficiens cibabit, eisque nullum

Solus deus timendus.

Subinde in se transfert illud Deut. 18. & Act. 7. Prophetam de uobis. &c.

In patiẽtia possidebitis animas uestras.

Immitatur illud, Qui perdit animam suam, inueniet eam.

Matth. 5. Qui soluerit minimum.

False iurantes puniuntur.

Vnũ deũ colendũ ostendit ab eius potentia et operibus.

Sero sapiẽt, qui doctores falsos audiunt.

Diabolus impostor.

Stulti patrum æmulatores.

Vetita et Leuit. 11. et 21.

Dispẽsatio ex necessitate, nõ ob pecunias.

lum opus proficiet. Qui nec diuinum alloquium in sæculo futuro, nec pœnæ decrementum accipient: cum sectam malam pro bona, iramque Dei pro dilectione sibi comparauerunt, potius errori quàm libro cœlitus misso consentientes. Versus orientem uel occidentem orationes fundere, minimè fideles & ueraces efficit, sed in Deum credere, & alius aduentui sæculi, nec non angelis, & libris, atque prophetis fidem adhibere, pecuniámque suam beniuole consanguineis suis, orphanis, pauperibus, & mendicis hostiatim quærentibus, atque captiuis impertire, orationibus inuigilare, Deo debita soluere, uerbis fidem & constantiam habere, hora graui malum et litem sustentare: Hæc inquam omnia quibus insunt, Deum timentes atq; fideles perficiunt. Cædis uindictam æqualem & consimilem quæ multorũ uitas protegere, uersus scientes deumq; timentes uobis scripsimus, ut liber scilicet libero, captiuus pro sui simili, fœmina pro fœmina mortem subeat: nisi quis pro pecunia cõdonare uolẽs, secundũ Dei præceptũ, leuius homicidæ pacificetur. Aliter aũt faciens, malum diuinitus datũ incurret. Quilibet item ad interitum accedens, de pecunia sua possessa rem determinatã atq; scitam familię suę, propinquisúe suis ad eleemosynas distinctas peragendas inde commendat: quas quilibet eorum postea mutans peccabit, creatore singulos actus suos dijudicante. P. Si prauitatem derisorum suspicetur, ipse rem disponens, eos mitigando corrigat, Deo cuncta condonaturo. Ieiunium quidem uobis, sicut & prędecessoribus uestris, per quod Deum timere uideamini, tempore statuto, certoq; dierum numero, uidelicet mense Romodã, in quo liber hic legifer boni maliq; discretiuus cœlitus est datus, iniungimus: Quod quisque unius præter infirmum, & uiatorem persoluat. Quod & ipsi postea faciant tempore quolibet. Deus enim mansuetus et pius, grauia à uobis nequaquam exigit: qui communiter etiam uobis nocturnos cum mulieribus coitus, cum abstinentiam huiusmodi tum difficilem, tum uobis impossibilem agnoscat, permittit, inde daturus ueniam. Inoleuit quidem diuitibus consuetudo, ut eleemosynis ieiunium rediment. Sed hinc alter comitetur alterum. Vos de me quæstione facta, me propinquum orantibus responsurum, iustisq; præmia facturum affirmate. Inuocantes quoque meis obedienter præceptis respondeant, ne deuius error eos abducat. In templis nullus sit cum mulieribus coitus. Die tota ieiunantes, nocte ieiunium soluite, tũc comedentes & bibẽtes quantũ libuerit, ferè ad principium horæ, quæ solis ortum antecendit. Hos terminos à Deo constitutos nemo transgrediatur. Ex mendacijs, uel pro causis agendis, iudicijsúe dandis uictum acquirere, pecuniam sumendo nolite. Interrogati de lunatiõibus, docete illas homini cum modo statutas, cum per eas tempora peregrinationis atque ieiunij discernantur: In quibus summe nitendum, ut Deum timere atque diligere uideamini. Hostes atque pugnaces Dei præcepto dilectioneq; expugnate et interficite, & à locis unde uos proiecerint eijcite. Infestatio namq; seditioq; pugnax plusquam cædes officiunt. Apud Meccham tamen nemo uobis superueniens hostis perimatur. Tunc autem cædem promeretur. Solus domorũ ingressus per portas, nõ retrorsum, non collateraliter, iustus atq; bonus cẽsetur. P. Hostibus sicut & cæteris ad Deum redeuntibus, ipse pius prębet ueniam, uelut peccatũ & multum mense libertatis & quietis, in anni succedentis mense consimili ue-

Quid beatum faciat, et bonũ.

Cædis uindicta

Eleemosynæ per testamẽtũ.

Ieiunium solenne mense Remodam.

Contra calumnias, et tabulas forenses.

Temporis obseruatio.

Bella gerere, deo gratum. O spiritum sanguinarium, qui mendax & homicida fuit ab initio.

Seueritas iudiciorum. niam meruit. De facientibus illicita fiat iudicium. Inferentem uobis iniurias atque molestias, cum similibus pœnis afficite. Pecunias uestras propter Deum in peregrinationibus expendite, non desperantes: nec redeatis, nisi primum peractis omnibus, pro facultate uestra, peregrinationi conuenientibus, nisi timoris locus impediat. Omnia complere studens, cum Deus grauiter & exquisite perfectionem affectet, pro modo suæ facultatis operetur: Impotens autem in itinere tres, & post reditum septem, sicque decem dies ieiunet: quem scilicet peregrinantem sua mulier non comitatur. Caput dolens, & ægrotus, suum eleemosynis ieiunium persoluat. Peregrinari proponens, facta praua, malasque cogitationes prorsus abijciat, nec aliquam controuersiam agat. Omnes actus bonos deus annumerat: cuius timor, fames est atque sterilitas. Huius abstinentiæ peregrinationisque tempus menses statuti metiuntur. Omnes sapientes uiæ pertimescant, a quo sibi necessaria petere non uerecundentur. A peregrinationibus quoque redeuntes, & repatriati, me dominum inuocent, suorum peccaminum ueniam postulantes: cum sim pius, ueniæque dator: Sectam bonam eos edocens, qui prius prauam atque peruersam secuti sunt, omnibusque peractis me, quantum patres suos, plusue diligentes, honorificent. Quidam enim solum in hoc sæculo suo ditari uoto precantur, in alio nil boni sumpturi: Discretiores in utroque, suo uoto bonoque perfrui, nec aliquibus pœnis opprimi, suppliciter Deum exorantes postulãt. Horũ Deus exauditor, operumque suorum denumerator, merita multipliciter retribuit.

Peregrinationes ad loca religiosa.

Deus remunerator inquirentib. eũ. Heb. 11.

Deus solus inuocandus.

Imò ex toto corde, tota anima, &c.

19

29

Alterũ exẽplar hic apponit Azoara III.

Falsi fratres.

Paci studendũ.

Iudiciũ nouissimum.

Apostatæ grauiter punietur.

Sectarum controuersias Machumet sustulit, & rectũ salutis iter monstrauit, scilicet.

Dies peregrinationis ab ipso dispositos si quis prius posteriusue per biduum incœperit, nequaquã inde reus existit, si Deum timeat, uelut ad ipsum rediturus. Plures eloquij melliflui, quorum uox cordi nõ consonat, Deũ sui cordis testem aduocãt, cum ipsi tamẽ perniciem, gentique flagitium, fructibusque pestem inducere nitãtur. Hi tales gehennæ puteo pœnis undique uexati sepelientur. Obsequio diuino deique dilectione mortem subeuntibus, diuina pietas gaudia præbens superuenit. Viri boni, pacem inuicem diligite, errorem diaboli uobis aduersantis euitantes. Seducti quidem & errantes post nostrorum traditionem præceptorum, Deum pium obsecrando sperãtes ueniã adipiscentur. Creatoris, nec nõ & angelorum in nubibus aduentum, singuli simpliciter expectent: ad quẽ omniũ fiet reditus. Filios Israël de præceptorũ nostrorum atque uirtutum quantitate, numeroque percunctari uelitis. Ius moremque bonũ agnitum permutans, Deum grauẽ atque difficilẽ inueniet. Incredulis atque malis hic à deo uitæ uenustate, iocunditateque, quibus & boni ridiculo sunt, ditatis, Deũ timentes die iudicij præcellunt: quãdo Deus quos uoluerit, innumeris bonis ditabit. P. Humano generi toti prius uni genti prophetas mittens, ut ei fidem & spẽ intimarẽt, eosdem libris ueracibus boni malique discretiuis instruxit. Quibus iam mandata iusta cognoscentibus, & nõ alijs, lis atque dissensio nõ mediocris inciderunt, eorũque per sic & nõ sic esse, discretorũ, quibus sibi placitis Deus deinceps uiam rectã ostendit. Vnde uobis aditum in paradisum patẽre putastis, cũ uestri prædecessores multa gerendo bona, plurima mala perpessi sunt: quousque prophetæ uirisque bonis cũ eo uindicẽ quærentibus intimatum est, uindictã propinquã esse. Perscrutantibus, quid expendãt: ut prosint parentibus, propinquis & orphanis dicito. Quicquid boni feceritis, creator agnoscet.

30

40

ſcet. Litium actũ uobis, licet nolentibus, qui multa uobis utilia negligitis, plura nociua diligitis, cuius rei Deus eſt cognitor, nos uobis iniunximus. In menſibus etiam libertatis & quietis pugnam ingredi, maximè tamen cõtra non inuocantes Deum, iuſtum eſt & utile: ſed Mecha quoſquã eijcere, grauiſſimum eſt Deo. Guerra namq; plus quàm cædes efficit. A tua lege † diſſidentes, abſq; intermiſſione tuæ genti bellũ inferent, uſquequo eam ad ſuã legem ſi poſſibile ſit cõuertant. Tuam autem propter aliam mutans, & in ea manens, hic & in alio ſæculo reus igne indeficiente peribit. Viri boni, Deum timentes, & in eius nomine pugnantes, ſpe diuina corroborent. Deus etenim pius atq; propicius ueniam eis prębebit. Sciſcitantibus de uino, ſcacis, talis, & aleis, & huiuſmodi, dic, peccatum maximum eſſe huiuſmodi potum & ludum: Licet tamen dulceſcant hominibus, tum utilitatem ferant hæc peccatorum materies, peccata tamẽ nociua ſunt. Quærentibus, quid expendent: dic, bona dei. Tu taliter huius futuriq; ſæculi noticia per Deum inſtructus, perſuade quærẽtibus de orphanis, ut eiſdem benefaciãt, & ſubleuent, eosq; ſibi fratres efficiãt. Sin aũt, tantã illis Deus egeſtatem & inopiã ingeret, ſi ſibi placuerit, cuius uoluntati nulla reſiſtere queunt, quod nec ſibi, nec alijs prodeſſe poterunt. Bene operantes, etiam ab alijs ipſemet diſcernit. Alterius legis fœminas in uxores nec ducatis, nec filias ueſtras uiris alterius legis nubere permittatis, niſi poſt eorum ad ueſtrã legem cõuerſione facta. Homo namq; legalis præcellit ex lege quamuis placidiſſimo, cum illius ad ignem omnis greſſus intendat. Deus autem hominibus perſuadens, ut ſibi caueant, ad paradiſum euocat. Menſtruatas item nemo tangat, niſi prius mundatas. Res namque munda deo placet. P. Mulieres uobis ſubiectas penitus pro modo ueſtro, ubicunque uolueritis, parate, * Deum timentes, ad quem omnium fit reditus, qui bonis præmia, malis cruciatus tribuit. Veſtris animabus utiles eſtote, nec per ipſum nominaũe ſua ſingulis negotijs iurate: cum ipſe ſit omnium auditor & cognitor. In illis quidem ſolis ſacramentis, quibus falſitas corde firmatur, Deus appoſitus læſionem contrahit. Mulieres à maritis relictæ, nemini niſi prius quatuor peractis menſibus nubant, quos maritis uolentibus renubere bonum eſt. Sin autem, Deus audit & uidet. Non nubant etiam aliquæ relictæ, niſi prius emundatis tribus menſtruis. Uuluæ conceptus nullatenus (Deum timete) negetur maritis, etiam ſi placuerit. Ipſi namque præſunt mulieribus. Secundo derelictæ nubãt, potius quàm cæteris. Tertio uero ſpretæ, nequaquã, uſq; quo maritis alijs nupſerint, & ab illis relictæ fuerint. Tunc autem ipſæ uolentes, prioribus maritis antè bene reconcilientur, aut nullis coactę uiribus honeſte dimittantur. Aliquid primo datum illis auferre, nefas eſt, & inhoneſtum. Mulieres fugam præparantes, marito nolente, rediman tur ab ipſo, non tamen propter iram uel odium, ne diuinam iram mereantur. Diuina præcepta minime cum ridiculo ſuſcipientes, bonorum uobis à Deo datorum, librorumq; cœlitus miſſorum, caſtigati, Deumq; timentes, & cum omnia ſcire credentes, recordemini: ueſtriſq; mulieribus relictis, cũ terminus nubendi uenerit, nullã uim inferatis: quin ꝓ uelle ſuo cuilibet nubãt. Vobis etenim, licet inſcijs, hoc optimũ eſſe Deus agnoſcit. P. Mulieres per biennium ſuos infantes nutrire, & à patribus, uel ab eis quibus pecunia ſua commendatur, uictui ueſtituique neceſſaria determinata

Deus bella iniunxit ſuo populo. Iuſta quidẽ. At rurſum dicit: Non occides.

† Quæ igitur pax & cõiunctio inter Chriſtianos et Machumetiſtas?

Ludus illiberalis, et uini pocũ prohibetur.

Viſitate pupillos et uiduas in tribulatione ipſorum. Iacob.

Matrimonium ſit inter conſortes religionis. Deut. 7. &c.

Abſtinendum à menſtruata. Leuit. 18.

** Violentius hic locus à noſtris tortus eſt, quaſi nefaria permittat, quũ adijciat, Deum timentes, etc.*

Nõ aſſumendũ nomen Dei inuanum.

Diuortium. Deut. 24. aliter. etc.

Uxor debitum reddat marito, etc. 1. Cor. 7.

Uxores perfugæ reducendæ.

Educatio prolis.

suscipere, ius æquum exigit: sic tamen, ut nec pater nec mater damnum seu periculum subeat, deo nemini, quod est impossibile, præcipiente. Fas est item, aliam altricem aduocare, sed cum præmij sui determinatione manifesta. Mulieres suis maritis mortuis, nemini nisi post IIII. menses, decemque dies, nubant. Hocque deinceps pro uelle suo faciant. Igitur absque molestia & impedimento, permittatis eas sua corpora adaptare, atque pollire, simul & nubere: quas uelle uobis coniugio uincire, nec uox uestra promat, nec cogitatio perpendat, usquequo termino peracto manifeste notificetis. Deo namque placet res manifesta & determinata, qui cogitationes omnes dignoscit. Eisdem item annum à maritis sumptum, ut domos post mortem eorum non egrediantur, accipientibus, minimè licet exeant, molesti sitis: cum Deus huius culpæ uindex existat. Eædem etiam, coram bonis uiris pecuniam determinatam accipiant. Repudium sponsarum ante tactum suum neminem aggrauet. Quisque namque maritus suæ sic relictæ, pro facultate sua rem determinatam, uidelicet dotis suæ medium, nisi patre uel præsidente mulieri condonare uolente, quod Deo teste melius est, persoluet, nec firmati fœderis immemor esse debet. Orationes, maximeque mediam prætermittere, summe cauendum. Fiant igitur ubique more consueto, secundum dogma nostrum, nisi timoris locus impediat. Quo contingente, pedes pede, miles equo fundat orationes: Ita uos Deus docet suorum præceptorum peritiam. P. Nonne qualiter Deus ipse millenis uiris pro timore mortis domos suas egredientibus, inquit: Moriamini, nouistis. Et eosdem deinceps ille semper pius in homines, licet ingratos, reuiuificauit: In honore creatoris cuncta scientis, & audientis, sibique seruientibus multiplicem remunerationem agentis, qui sumit & donat, & ad quem omnium fit reditus, certamina perficite. Vobis quidem notum extimo, qualiter populus filiorum Israël, Moysis uidelicet posteritas, à propheta suo regem, sub quo lites Iudæi nomine faceret, postulauit. Ille uero respondens, inquit: Vos certamen postulantes, forsan si præceperimus, non agetis. Illi inquiunt: Nos è domibus nostris atque prole propulsi, quomodo pro Dei nomine non pugnabimus? Bellum tamen iniunctum omnes, præter admodum paucos, recusabant. malosque Deus agnoscit, propheta quidem dicente: Regem uobis Deus Saulem constituit. Indignati sunt dicentes: Ille quare rex noster efficietur, cum nec ipse pecuniosus diuesue sit, nec nobis meritis coæquetur? Propheta inquit: Deus suos honores & dignitates dans cui uult, illi corporis immensitatem, & cordis amplitudinem conferens, eum super uos exaltauit. Cuius rei uobis signum sit & argumentum, quod ipse cum arca, ubi repositæ sunt diuinæ uirtutis reliquiæ, Moysis & Aaron, legiferæ tabulæ scilicet, & uirga ad nos ueniat, angelis afferentibus arcam, quod mirabile uirtuosumque Deum timentibus apparebit. Saul igitur sic accedens cum exercitibus, inquit: Vos riuos deo docente uisuri, nihil inde nisi quantum manus semel hauserit, gustetis: quod quilibet transgrediens, mei iuris esse desistat. Omnes tamen præter paucos præceptum potando transgressi sunt. Illis quidem, suisque scilicet non potis, riuos transgressis, de posse suo contra Goliam exercitumque suum dubitantibus, uiri boni, scientes se ad creatorem redituros, inquiunt: imminere exercitus: paruissimi deo præside corroborati, maximos uicerunt funditus.

Deus

Nuptiæ iteratæ mortuis maritis.

Repudium.

Orationes non sunt omittēdæ.

Ad bella instigat, ut solet.

1. Reg. 8. Historia perperā exposita.

1. Reg. 11.

Videtur Gedeonis historiā admiscere. Iudic. 7.

1. Re. 18. aliter narratur hic.

Deus enim semper abstinentibus & induratis suffragium præstat. Goliam itaque suo cum exercitu comminus aspicientes, Deum adiutorem contra malos homines, & datorem fortitudinis atque constantiæ supplici uoto precantur: sicq; uictores facti sunt, Dauidq; Goliæ peremptori deus honorem, & regnum, rerumq; noticiam, omneq; magisterium pro uelle suo tribuit. Tali quidem ratione, nisi deus alium alij resistere, litemq; fieri iuberet, terræ frequentatione cultuq; carent. Tibi, qui es unus prophetarum, has uirtutes, deiq; signa patefacio.

OMnium prophetarum alio super alium per me sublimato, & eorum quibusdam cum Deo locutis, Christo Mariæ filio animam nostram proprie conferentes, uim atq; uirtutem præ cæteris prębuimus. Deo quidē prohibente, seu uirtutibus prius agnitis, nulla lis atq; controuersia inciderent: cum nunc omnes dissentiant. Vnus namque sua credit, alius minime: nec omnes bonam legem imitantur. Viri boni, de meis bonis uobis commendatis, priusquam dies ueniat, qua nec emptio, nec accommodatio, nec amici beneficium proficit, expendite, meisq; præceptis parete. Increduli namq; maximis pœnis affligentur. Ego quidē solus Deus uiuus, & uerus creator, præter quē nō est alius, edico, quatinus surgatis, nec uobis sopitio, seu somnus irrepat. Dei sunt uniuersa cœli & terræ: sine cuius uelle quis cuiusquam orator erit? Ipse scit manibus insitum, posteriusq;. De cuius sapientia cœlum & terram compræhendite, cunctis incompræhensibili, nemo quicquam assequitur, nisi munere dei uelleq; suo. Vim nequaquam propter legem inferas, cum recta prauaq; uia patefactæ sint. Non credens in idola, sed in creatorem, mandatis dei sapientis, & audientis, & omnibus eum adorantibus propicij, parce, & è tenebris in lucem perducitur. Incredulus autem, è contrario distrahitur, igni perpetuo deputandus. Nonne nouistis, Abrahæ à deo regis constituti, cum quodam alio de Deo disputationem? Cum enim Abraham dixisset, deum mortificare & uiuificare, ostentabat & alius se similiter facere posse. Abraham uero dicente, solem ab oriente in occidentem solo Deo faciente rotari: alius ille stupidus obticuit. Accepistis item, qualiter quidam per uillam desertam transiens, & quærens, an eam Deus unquam reædificaret? morti centum annorum spacio deo iubente succubuit: Qui uitæ restitutus, & à Deo rogatus, an accubitus illic spacium nosset? inquit, Per diem, uel diei portionē. Cui Deus ait, Imò per centum annos. cibumq; tuum absq; detrimento uitioq;, similiter & asinum aspiciens, & qualiter ossa connexionem carneumque tegimen sumant, agnoscens, hæc mirabilia uirtutesque gentibus prædica. Ille quidem Deum omnipotentem esse se scire deum confessus est. Abrahę rursum Deum deprecanti, ut eum qualiter mortuos reuiuificaret, edoceret, inquit Deus: Nonne credis adhuc? Respondit, Ita: Sed cor meum firmum constansque fieri postulo. Dixit deus: Aues quatuor membratim incide, & per montes uarios portiones dissipa, uocatæque cito uenient, scitoque Deum incompræhensibilem & sapientem esse. Sua pro deo distribuens, grano septem spicas, quarum singulæ centum obtinent grana, emittenti similis existit. Deus cum sit potens & sapiens, atque benignus, cui uult, duplicat. P. Expendentes pecuniam suam in itinere Dei, absque omni ostentatione, indubitanter cum Deo manebunt. Alio-

Perseuerantiā commendat. Precibus & uirtute uincitur.

Alterū exemplar hic ponit Azoara IIII. Christo prophetarū excellentißimo anima dei collata. Cur igitur negas filiū Dei? Beneficentia. Vnus deus uerus, uiuus, omniū cōditor, omniscius, inperuestigabilis sapientiæ. Nemo ui cogēdus ad religionē. At quoties tui oblitus Machumet, iubes contrarium? Fabulæ Iudaicæ de Abrahā.

Resurrectio per fabulas hic adstruitur. Alibi solidas rationes ponit diuinæ uirtutis.

Fœneratur Domino, qui miseretur pauperis. Id grani similitudine ostēdit.

quin scitum atque benignum, muneri cum ostentatione præualet: Cum sit Deus copiosissimus & mitissimus, expers iracũdiæ. Igitur uiri boni, uestras eleemosynas ostendendo ne perdatis. Sua namq; distribuens, ut sciant homines, nec deum die iudicij postulans adiutorem, terræ lapidosæ puluere pauco copertæ supernè comparatur: cui pluuia superueniente, nil nisi lapis remanet. Substantiam uero suam propter Deum dissipantes, & in bono perseuerantes, grano loco sterili seminato, unde superueniens imber immensus quadruplum, imber uero paruus minus educit, conferuntur. Deus omnia facta tam bonorum quàm malorum remunerat. Quis perpulchrum hortum habens, in quo sint palmæ, & uites, subtusq; fluentes aquæ, & arborum genus omne, ipseq; senex pater infantum pauperũ, ignis omnia consumentis super aduentum quærent. Huius diuini dogmatis, cogitationum uestrarum prouidi, memores estote, et eleemosynas de meliori tum pecuniæ lucro tum terræ productu uestro: nequaquã autem de acquisitis iniustè. Huiusmodi namq; munera deus nõ curat. Satanas autem insinuat, ut aut nulla, timentes egestatem, aut iniusta distribuatis, & nefanda faciatis. Deus quidem ueniam & largitatem, atq; sapientiam iniungit: qui quandoq; discretionẽ cui uult optimum munus efficit, quod nemo nisi sensatus, & nequaquam inanis cerebri percipit. Eleemosynas palàm facere, bonum censetur: clàm uero, melius. Et hoc peccata tollit. Deus namq; secretorum cognitor, omnium iudex, beneficium omne factum seu propositum agnoscit: Mali uero suffragio carebunt. P. Meum quidem est, nequaquam tuum, uias rectas cui uoluero, patefacere. De bono uobis commisso, uestris proficientes animabus, eleemosynas facite singuli. Deus enim singulis suas reddet, neminiq; malũ faciet ipse. Maxime tamen illis benefacite pauperibus, qui uno loco morantes, & pro uerecundia nil postulantes, diuitibus uel sibi suisq; sufficientibus qualitercunq; connumerantur. Hoc enim summe deo placet. Generaliter quidem substãtiam suam die noctuq; palàm & clam in Dei nomine distribuentes, diuinam misericordiam assequuntur, nec hic, nec in alio sæculo timorem habituri. De fœnore uiuentes, non nisi quasi dæmoniaci resurgent, cum ipsi fœnerare, quod deus nefas & illicitum statuit, licitis annectant, dicentes fœnus esse, qualis est mercatura. Linquens peccatum, & pœnitens, factum præteritum deletum & ad nihilum redactum extimet: regrediens autem, & reincidens, ignem perpetuum sine termino sentiet. Hunc etenim, sicut & omnem incredulum ac peccatorem, Deus abhorrens, deprimit. Eleemosynarios quidem & beneficos omnes, quales sunt credentes, & orationibus insistentes, ac Deo debita persoluentes, sua dilectione summoq; bono ditat. Boni itaque uiri, Deum timete, & fœnerare prætermittite. Sin autem, iram & odium Dei atque prophetæ sustinebitis. A fœnore rediens, capitale solum accipiat: nihil quidem ex alieno, nec alij de suo debitore persoluere nequeunte suã possibilitatem expectet, & eleemosynas agat. Hoc enim sibi commodius est, atq; melius. Diem uestri reditus ad Deum, qua quisque secundum modum atq; mensurã suorum operũ, Deo nemini malũ faciente, suscipiet, timete. Emptiõibus ad terminũ factis adsit scriba fidelis, et Deũ timens, qui nihil addat seu minuat, nec quid falsitatis immisceat. Et si bene promere nescius & infacundus fuerit, alius ueridicus pro eo dicat. Sintq;

Similitudo non inscita.

Deus unicuiq; secundũ opera sua rependit.

Deus uolens iudiciũ, odit rapinã, etiã in holocausto. Esa. 61.

Eleemosynæ occultæ meliores.

Eleemosynis redimuntur peccata. Dan. 4.

Deus ueritatẽ reuelat solus.

Verecũdis inopibus præcipue succurrendum.

Contra usuras. Deu. 23. Ezec. 18. Psal. 14. etc.

Pœnitentibus cõdonãtur peccata: quod sæpe dicit, causam autem ignorat: nempe Christi seruatoris mortem.

Cũcta quæ fiũt adducet Deus in iudiciũ, etc. Eccles. 12.

Emptiõis tabulæ quomodo fiant.

10 20 30 40

duo uiri testes, uel unus uir duæq; mulieres idoneæ, ut alteram immemorem altera reducat ad memoriam. Diligenter quidem hoc intuendum, ut omnibus mercationibus ad terminum factis, aliter non semper est necesse, testes atque scriptor adhibeantur: ut nulla lis sit, aut controuersia de re ipsa uel termino breui seu longo oriatur. Sed si scriptorem uelut in itinere reperiri sit impossibile, pignus sumatur. Quod si alter alterius fidei mercaturam commiserit, debitori summe cauendum est, si Deum timeat, ne dolum aliquem seu molestiam inde faciat creditori. Testimonium nullatenus negetur, cum hoc magnum peccatum sit. Et Deus, cuius sunt uniuersa cœlestia atque terrestria, omnia occulta perspicit, & omnia librat æquanimiter, tam corde retenta, quàm uoce patefacta, ijs ueniam & bonum, ijs malum pro uelle suo discreto conferens, super omnia potens. Testes atque scriptorem nemo lædat, nec eis molestiam inferat: Sin autem, summe Deum offendet. P. Libro sibi cœlitus misso propheta fidem adhibuit. Sicque boni uiri cuncti crediderunt in Deum, & suis angelis ac libris atque prophetis consenserunt. Inter prophetas discutere nemo præsumat. Quorum hic habetur sermo: O Deus, nos ad te redituri, tuum audientes præceptum paruimus, ueniam expectando, & precando, ne uindictam de obliuione uel errore nostro sumas, uel nobis me antecessoribus nostris tuam iram immittas, seu nostris humeris intollerabile quicquã imponas: cum tuũ sit, à nemine quicquã nisi secundũ uires suas exigere, & singulis secundum opera sua facere. Tu Deus esto nobis misericors atq; propicius, ueniæq; dator, qui es dominus noster, & nos à malis hominibus protege, & contra seditiosos auxiliare.

Testes.
Pignus.
Depositum.
Testimonia.
Imo spiritus prophetarum probandi sunt. Deut. 18. & Matth. 24. 1. Ioan. 4.
Præcepta Dei uiribus humanis præstari posse, subinde dicit cum Pelagio.

AZOARA V.

† Deus pius atq; misericors, scilicet uiuus, & altissimus, præter quem nõ est alius: qui prius testamentũ, deinceps Euangeliũ rectas uias hominibus tradidit: postremũ librũ ueracissimũ * uidelicet Alfurcã uestrę legis† cõfirmatorẽ uobis desuper præbuit. Istéq; cõtinet uerba quędã firmissima, & infringibilia, quæ sunt libri scilicet mater ac materia: quædã uero contraria, quæ nutantis peruersiq; cordis homines ad cõtrouersiã cæteris inferendam, & ad expositionis suę notitiã exequũtur. Expositio uero sua soli Deo et sapientissimis, qui toti libro credentes totũ à Deo datũ esse testãtur, cuius nulli nisi sapientes memores existant, patet. Increduli quidẽ, & huic libro cõtradicentes, cruciatus grauissimos, & omnimodas angustias patientur, altissimo Deo uindice: cuius sapientiæ nulla sunt incompræhensibilia, qui uuluæ conceptum prout uult, cuilibet similẽ operatur. Ille igitʼ post legẽ suã rectã à se nobis intimatã, cũ sit omnium bonorũ largitor, omniũ gentium congregator, illa die post certum à Deo terminũ propositum uentura, qua nec proles, neq; pecunia, nec eloquiũ prodesse quibit, animos nostros infirmari, multariúe nõ patiatur. P. Per Pharaonis suæq; gentis & propriorũ etiam mandatis Dei contradicentium exitium, diuinamq; uindictã, & per miraculũ etiã factũ in illis duobus exercitibus, quorũ alter Deo seruiẽs, alterum Deo cõtrarium quadruplum uisu iuuante uicit. Increduli diuinã grauitatem atq; uindictã pertimescere, & ad fidem cõuerti, & tuo nunc parêre præcepto deberent. Mulierum coitus, & filiorum amplexus, & auri argentiq; pondus innumerum, uel equos bonos, ac pecora simul & agriculturã, quæ cuncta secularia sunt, quibus meliora Deus timentibus eũ pollicetur, paradi-

In Arabico incipit, In nomine dei pij & misericordis.
** Testamentũ quidẽ seu lex et prophetæ cum Euangelio per omnia cõgruunt: alphurcã aũt iste non item.*
Pharaonis ultione inuitat, ut ipsi credatur.
Tẽporaria bona minime beatũ faciũt. Lu. 8. q̃d prodest, etc.

paradiſum ſcilicet, ubi perſeuerantes ſponſas decentiſſimas, deiq́ dilectione omnia uidētis habebūt, plures uelut ſumme decora gaudēt aſſequi. Credentes quidē in Deum, peccaminūq́ ſuorum ueniā poſtulantes & ab ignis feruore liberationem, abſtinentes, & ueraces, orationibus inſiſtentes, & eleemoſynarij, deo teſte, & angelis atque ſcientibus, qui unum ſolum deum incompræhenſibilem & ſapientem creatorem eſſe fatentur: coram quo nulla lex perhibetur, niſi tantum ſeſe totos, ſuaq́ negotia deo uouentium, paradiſi gaudio perfruentur. Contradicentium autem, ſeu nō credentium Dei præceptis, deus ipſe iudex facta ſua conferens exiſtit. Si quis tecum deceptare noluerit, dic te faciem tuam ad deum eiusq́ ſequaces conuertiſſe, quid agendo tam legem ſcientes, quàm illiterati bonam legem ſequentur. Sin autem, tuum eſt mea præcepta gentibus ſolummodo patefacere. Increduli, & propheticidæ, & iuſtorum quorumlibet interfectores, in hoc ſeculo contemptibiles, & in alio perpetuè damnandi, pœnam grauiſſimam tortoris atq́ uindicis expertes ſubibunt. Partium libri latoribus ad librum aſcitis, ut inter eos iudicium diſcretionem præbeat, quidam eorum renuunt: Quorum hæc eſt ſententia, quod ignem gehennæ non niſi numero dierum prætermінato ſentient, & ad diem ueritatis quilibet accedens, operum ſuorum mercedem accipiet deo iudice nociuo nemini. Tu quidem gentes edoce, quod deus imperij dator, rex regum & poteſtatuum potentes deprimens, pauperes eleuans, cum in ipſius potentis manu ſint omnia, diei noctisq́ continuator, uitæ dator, cui uult dona facit innumera. Nemo uir bonus incredulum amicum loco boni, niſi pro timore ſolo ſuſcipiat. Hoc igitur ſumme cauendum, cum ex hoc multam offenſionem contrahat deus, æque ſecreta deus & uoce prolata, & quæ que cœli terræ que condita noſcens, die qua cuique ſua reſpondebunt opera, omnis malus ſui ſuorum factorum intercapedinem atque diſtantiam eſſe plurimum uellet, deumq́ ſimul abeſſe: cum ipſe tamen ſingulis benefaciat. P. Deum diligentes me ſequentur, ſicq́ diuinam dilectionem, peccaminumq́ ueniam à Deo pio ueniæ datore conſequentur. In deum itaq́ credentes, prophetæ credite, niſi deitatis amore carere ſtudeatis. Adam, ac Noé, & Abraham, illiusq́ poſteritatem, & Ioachim, alios ſcilicet aliorum filios deus elegit, & ſuper omnem gentem extulit. Mulier Ioachim ſe grauidam ſentiens inquit, Tibi uentris mei conceptum Deus omniū creator uouens, ipſum tibi ſoli ſupplicem, ſeruientem deuotè poſtulo colligere digneris. Cum natam autem peperiſſet, eiq́ nomen Maria poſuiſſet, deum teſtem ſexus ſui partus aduocans inquit: Natam meam, ſuamq́ prolem, tuo penitus obſequio deuotos, à tentationibus et inſidijs diaboli protege. Hoc matris uotum deus benigne ſuſcipiens, natæ ſuæ crementum optimum, corq́ firmiſſimum præbuit. Hanc Zacharias in domum ſuam atq́ tutelam ſuſcipiens, quotiēs ut orationes funderet, ad altare proceſſit, fructus optimos intempeſtiuos ſuper eā inuenit. Quæ ab ipſo quæſita, unde ſumeret? inquit, à Deo, qui cui uult, dona facit innumera. Zachariæ deinceps diu ut filium ſibi gratum & honorificum tribueret, deprecanti, cum orationes ad altare coram deo funderet, angeli reſponderunt: Deus ueſtræ petitioni ſatisfaciēs, optimoq́ nuncio lætificās, filium permittit Ioannem, cōfirmantem uerbū dei. Eritq́ uir bonus, uirgo perſeuerās, magnusq́ propheta. Zacharias inquit, Cū ſim

ſenex,

Bona opera, quæ felicitatē paradiſi conferunt.

Non diſceptādum cum incredulis.

Prophetarum et iuſtorum occiſores punientur grauiſſimè.

Purgatorium. fermè ut in Ireneo. pag. 100 et 138

Infida igitur cū Machumetiſtis amicitia.

Machumetum ſequentes bona conſequuntur. Chriſti genus.

Mariæ natales

Maria in domo Zachariæ educata, nimirū iuxta fabulas pſeudochriſtianorum apocryphas.

Ioānes baptiſta

10 20 30 40

senex, mulierq; mea sterilis, quomodo prolem creator faciam? Inquiunt angeli: Deo nihil est impossibile. P. Zacharię pœnitēti, sibiq; difficile quid imponi postulāti, triduanā taciturnitatē nisi signis tantū cū hominibus, et diuinam inuocationē, precisq; studiū sero maneq; Deus iniunxit. Angeli rursus Mariam alloquentes inquiunt: O Maria, omnibus uiris et mulieribus et mundior atq; lotior, soli Deo perseueranter studēs, ipsum cum humilibus, genuaq; Deo flectentibus adora. Tibi, quæ nequaquam in terras sortes proijcientibus & curiosa agentibus, quis Mariæ custos efficeretur, hæc arcana secretissima cōmitto. Angelis dicētibus, O Maria tibi summi nuncij gaudiū cū uerbo dei, cuius nomē est Christus Iesus filius Mariæ,† qui est facies omniū gentiū hoc sæculoq; futuro, senes, et infantulos cunabulas seruātes conueniens, præsens, sapiens, uir optimus ab uniuersitatis creatore mittitur. Respondet illa: O Deus, cum uirum non tetigi, filium quomodo cōcipiā? Inquiūt angeli: Deo nihil occurrit impossibile, omnia prout uult operanti: cuius mandatum omne suum placere perficit: Ipseq; filium tuum cum diuina uirtute uenientem, librum legiferum, omnisq; magisterij peritiam, & testamentum ac euangelium, mandatumq; filijs Israel edocebit. Ille namq; formis uolatilium luteis à se compositis insufflans uolatile faciet: cæcos & mutos curabit: morpheaticos atq; leprosos emundabit: mortuos creatore cooperante uiuificabit: quidq; commestui, quidue dispositioni deputatum sit, propalabit. Quæ cuncta in deum à credentibus miracula censentur. Vetus testamentum confirmabit: quędam tamen prius prohibita licitis annumerabit, seq; cū diuina uirtute, potentiaq; uenisse patefaciens inquiet: Timentes Deum me sequamini. Deus enim mei uestriq; dominus est: Quem adorantes, recto procedetis tramite. P. Sciens Iesus eos in sua incredulitate obstinaces manere, inquit: Quis in Dei nomine me sequetur? Viri quidem albis induti uestibus respondentes, dixerunt: Nos in Dei nomine te sequentes, in Deum credimus, te teste, dixeruntque, O creator nos huic libro fidem adhibentes, legatúmque tuū imitantes, fidelibus atq; credulis adscribe. Fraudulenti uero, eum decipere nitentes, ab ipso uelut à callidiore potius delusi sunt. Quem creator taliter affatus est: Ego tuam ad me reducens animam, & exaltans, & ab incredulis te liberans, eos qui te secuti sunt, eisq; tuo uerbo non crediderunt, usque ad diem publicæ resurrectionis supponam. & tunc ad me tuo reditu facto, controuersiam tuam atque litem discutiam, & incredulos omni uindice tutoréque carentes summis cruciatibus hic seculóque futuro profligam. Fidelibus quidem & benefacientibus merita sua cum gaudio perpetuo conferam, malos atque flagitiosos perhorrescens. De uirtutibus atque iustiçijs Iesu, quodammodo gerentis Adæ similitudinem, ista tibi reuelare decreuimus. Adæ quidem de terra plasmando Deus inquit, Fiat, & factus est. Tum quidem dubitans & incredulus, ut qui nunc hoc asserit, nunc renuit, cum habueris firmum, sic nullatenus esse uelis. Et si quis ratiocinationem huius rei & controuersiam post hanc scientia mtibi desuper traditam inire uoluerit, dic filijs uestris & uiris mulieribúsque similiter aduocatis, eorum uestrique singulis mendacio consentientibus anathema iramq; dei iniungamus. P. Creatorem non nisi solum unum incompręhēsibilem, et sapientem, ueracissimus perhibet sermo,

Deprauat historiā Lucæ 1.
Iesus Christus facies omnium gētiū. Gē. 49. expectatio. 22. Esa. 11. sperabunt in eo.
Zach. 3. super lapidē unū septē oculi. Hoc tenete boni uiri Saraceni, et facile cōcordiā integrabimus.
Matth. 1. historia inter polata hic.
Næniæ confictorum miraculorum, ut eleuetur fides ijs, quibus declaratus est filius dei.
Non uenit soluere legem sed implere.
Ascendo ad patrem meum & patrē uestrū.
Alluditur ad illa quæ sunt in Apocal. 3. 4. 7.
Similitudo Adæ et Christi, non Paulino more tractata.
Anathemate feriuntur, qui non de Christo sentiūt iuxta Mahumetis opinionem.

sermo,

Atqui ô Machumet, Chriſtus, cuius te ſocium fingis, docuit baptizare in nomẽ patris et filij et ſpiritus ſancti.

Chriſtianus, pater omnium credẽtiũ, et Iudeus circumciſus.

Talenti allegoria ex Euangelio.

Veritas, fides, periurium.

Falſarij librorum Chriſtum deũ aſſerunt.

Religionis antiſtites hortatur ad cõſtantiam.

Prophetiæ.

quibꝫ imitãs malis.

Fides legem aſſequitur.

ſermo, præter quem non eſt alius. Cuius ſi quis uerbum quidpiam mutans incredulus extiterit, deũ agnoſcentem uiolentos et flagitioſos iudicem habebit. Vos uiri leges ſcientes, huius ſermonis factores, ut unus idemꝙ ſermo ſit omnium noſtri, conſtanter eſtote: ut nos non niſi deum unum participẽ carentem adoremus, nec ueſtri quis alius quaſi uerbum dei conſtituat. Illis autem hoc facere renuentibus dic, quod nos in deũ credimus. Teſtes eſtote uiri legum: Cur ueſtræ ratiocinationis & ſectæ firmamentum ex Abraham illicitis? cum teſtamentum, necnon & euangelium poſt ipſum traditum fuerit, affirmantes quod neſcitis. Ipſe quidem nec Iudęus nec Chriſtianus, ſed uir dei & non incredulus uixit, eiusꝙ ſequaces uiri præelecti. Hic quidem propheta, eiusꝙ ſequax, omnesꝙ credentes in deum, ut uiri boni Dei ſunt: ſecũdum uelle uero quorundam gentium legi ſubiacentium, erronei cæciꝙ uiuentes. Sed licet ipſi neſciãt, animas ſuas ſolum error abducit. Viri legis, cur Dei præceptis agnitis nõ creditis? Cur ſcientes ueritatem tacetis? P. Pars gentium legis inquit, præceptis traditis bonis uiris per diei portionem credite: completoꝙ die, uſquequo conuertantur, negate. Et nemini niſi legem ueſtrã ſequenti credentes dicite, omnes uias cuilibet à deo traditas, cum ille ſit benignus atꝙ ſapiẽs, optimas exiſtere: qui ſibi dilectis propicius atꝙ miſericors, munera pro uelle ſuo maxima facit. Sunt quidã legi ſubditi, qui auri talentum ſibi commendatum optime reddunt. quidam uero ſolidum commiſſum abnegant, de poſtulante ſe minime curare dicentes, et de Deo ſcienter mentiẽtes. Sermonẽ firmum et cõſtantem, deumꝙ timentem, deus ipſe diligit. Fideiuſſionẽ et iuſiurandũ pro modico gerentes, nil boni ſæculo futuro ſumpturos, nec deus alloquetur, nec aſpiciet die iudicij, nec illis quin pœnam grauiſſimã ſubeãt, quicquàm prodeſſe poterit. Quidam item homines uerba libris, quę licet opinio ferat, de ipſo minime ſunt, admiſcentes, Deo ſcienter mẽdacium imponũt. Nõ eſt cuiquam idoneũ et opportunũ, cui deus librũ et ſapientiam permiſerit, atꝙ prophetiã docẽtem homines, perſuadere, ut Dei loco adoretur. Sed potiſſime perſuadete, ut pręſules & ſacerdotes cũ noticia ſibi tum à libro, tum à legatis comparata diuinis obſequijs perſeuerẽt, nõ angelos, nõ prophetas deos extimãdo, cũ prius uias rectas edocti ſint. Deus quidẽ à prophetis, quibus libros et ſapientiam tradidit, prius pacto fœderis ſumpto legatũ firmantẽ, quod noſtris ineſt manibus, cui uult nos adhibere fidem, et auxiliari, miſit. et illis hoc pollicẽtibus inquit: Huius polliciti firmati teſtes [illegible]ibus et ego teſtis accedã, ſtatui te. P. Omnis huiuſmodi teſtimoniũ imit[illegible] alis et flagitioſis annumerabitur. Cur alius, quàm Dei legẽ, quem omnia cœleſtia atꝙ terreſtria, ad quẽ et ipſa redibunt, et pro uelle poſſeꝙ uenerantur, tãto deſideratis ſtudio? Dicite uos credentes in Deũ, pręceptisꝙ tibi, et Abrahę et Iſmaëli, & Iſaac atꝙ Iacob, duodecimꝙ tribubus, ſimul et Moyſi & Chriſto prophetisꝙ cæteris, quos diſcernere nimis eſt, deſuper à deo fide noſtra miſſa, fidem et teſtimoniũ adhibemus. Quis aliud per fidẽ quàm legẽ aſſequi ſtudet? Oĩs quidẽ incredulus ſæculo futuro dãnandis annumerabitur. Viã ueritatis agnitã linquentes, cum prius miracula uidentes ueritatis prophetæ teſte ſe extitiſſent, quonam modo ſua doctrina deus inſtruetur? Malis etenim irã dei ac cunctorũ angelorum et hominũ promerentibus, omnis humana diuinaꝙ pietas, rectæꝙ uię doctrina ſubtrahuntur, eisꝙ ſic ſemper manentibus, malũ expers

alleuiatio-

alleuiationis & decrementi respectusq; diuini superincumbet: nisi qui postea pœnitentes & bene agentes fuerint. Illis enim ueniam gaudiumq; tribuet. Eorum reconuersionem, qui prius credentes increduli facti suam augmentant nequitiam, deus minimè colligit: nec eorum cuiusuis sic in errore mortui redemptionē quicquam auri terrę capacitas sustineret, acciperet. Pœnam igitur grauissimam absq; uindice suffragioq; patietur.

Negat ueniam deficientibus à fide, ut Nouatiani. Cui tamē pronunciato alibi contradicit.

AZOARA VI.

In Arabico incipit, ut superiores, In nomine dei, &c.

PLenam dei gratiam dilectionemq; nostri nullus assequetur, nisi primus de sibi dilectis distribuerit. Ante testamentum positum atque firmatum omni cibo, nisi quem Israël sibi posuit illicitum, uesci filijs israël licuit. Ablato testamento, an uerax sit hic sermo uideamus: Et quisquis deo mendaciū ulterius imposuerit, malis adscribatur. Tu uero cæteris intima, deum ueraciter iniunxisse, quod Abrahæ sectam imitentur. Qui nec incredulus, nec idololatra, primam orationis domum, Mecham scilicet locum benedictum, ubi ex ipsius Abrahæ ædificio uirtutes sunt manifestæ, primo fundauit. Quo quilibet ingressus, omnis timoris expers, quietus existit: Huncq; locum ab omnibus honorari, & à quolibet sua facultate permittente peti, deo summe placet. Incredulos autem minimè curat homines. Legū factores, cur dei præceptis, qui testis est omnium suorum operum, non pareant? Vel quare quicquam in ipsum credentes de lege sua iniustè peruertant, cum ipse singula sua facta dinoscat, percōtare. Viri boni, si illos legum factores imitari uelitis, uos prius bonos, malos efficient. P. Cum uirtutum Dei lectionem uestrum prophetam habeatis, ad deorum sectam cur conuertimini? Omnis Deum inuocās, rectam uiā exequitur. Viri boni, Deū, quātum ille meretur, pertimescite, lege bona perseuerantes, omnesq; Deo tutori nostro coherentes, eiusq; misericordiam petentes, dilectionis fœdus factum rumpite. Si qua uestris quibusdam hostilitas inciderit, omni semota discordia se secundum Dei uelle cōsimiles & unanimes quasi fratres efficiant, Deum imitando, qui solus uos insidentes præcipitio ignisq; concauo, ne casum & pestem pateremini, diligenter extulit. Suarum uirtutum atq; miraculorum notitiam uobis Deus taliter pandit, ut sitis sibi gens fructuosa, & antecedens, res scitas atq; licitas præcipiens, & illicita prohibens, non eorum imitatrix, qui post uirtutes agnitas schismate facto multa nociua perpessi, maxima grauissimaq; pericula subibunt, die qua facierū quædam albescent, quædam uero nigrescent. Nigrescent quidem, quæ fide relicta factæ sunt incredulæ, summum malum ob hoc gustaturæ. Horum autem albescent facies, qui lege bona perseuerantes, diuinam adepti sunt misericordiam. Istis diuinis uirtutibus tibi patefactis, scito Deum, cuius sunt uniuersa, & ad quem cuncta redeunt, suæ gentis nequaquam uelle malū. Vos quidem gentem meliorem esse cōstat, quæ dei pręceptis prius per uirtutes agnitas parens, & illicita prohibens, Deum inuocat & adorat. Et si legum factores uobis consentientes uestram legem sequerentur, sibi cōmodiores & meliores existerent. Eorum tamen quidam credunt, quidā uero minimè. P. Illi quidem uobis nequaquā, nisi uerbo solo nocere poterunt. In litibus nāq; terga uertent, nec adiutorem inueniēt, cum pusillanimitate pressi, & ubiq; rei constituti ac affligendi, nisi propter fœdus mutuum Dei nutu factum, iramq; Dei promeriti, & ad inopiam ac paupertatem redacti sunt.

Ciborum delectus.

Mechæ templum cōditum ab Abraham.

Contra diuorū uenerationem.

Redintegrāda cōcordia mox inter fratres. Matth. 5

Stolidè arrogat sibi & suis, quod Deut. 4. tribuitur populo dei, &c.

Victoriā certā cōtra infideles promittit suis sectatoribus.

ſunt. Omnia quidem hæc illis incumbunt, & eo quod increduli & iniuſti propheticidæ omnibus uim inferentes pro poſſe ſuo, & uelle, nil pro iuſtitia perficere. Viri legum, de nocte ſurgentes, lectioniq́ue uacantes, qui credentes in Deum ipſum, tota nocte deprecantur, diemq́ iudicij timentes, licita peragunt, & ad omne bonum feſtini, & illicita prohibentes, cæteris meritò præferuntur. Deus omnium iudex, ſeq́ diligentes agnoſcens, neminem quicquam bonæ operationis ſuæ perdere ſinit. Incredulis autem nec proles, neq́ ſubſtantia ſua prodeſſe poterit, quin flamma interminabili torqueantur. Horum quidem ſumptus in hoc ſæculo uento nociuo, flatu ſuo cultus hominum noxiorum confundenti aſſimilantur, ipſiq́ ſibi malum inferũt, nequaquã Deus. Viri boni, nemo ueſtri uerbis eorum credat, quoniã abhorritionẽ odiũq́ ueſtri, lingua ſua propalant, maius aũt intrinſecus abſcondunt. Vos itaq́ tum dogmate ueſtro, tum proprio ſenſu præmuniti, eos uobis diligentibus inimicari, perpendere poteſtis. Ipſi tamẽ uobis toti libro credentibus immixti, ueſtrã legem penitus amplecti confitentur, ſemoti autem obſtrepunt, & ex ira nimia ſæpius rodũt. Dic illis, ut cum hac ira moriantur: Deum tum omniũ ſecreta cordium noſcere ſciant. Quanquã illis ueſtri meriti gaudiũ adueniens dolorẽ, ueſter cruciatus gaudium pariat, eorum uelle nil nocumenti uobis inferet, ſi deum timentes indurraueritis. Ipſe namq́ ueſtros actus omnes circumuallabit. P. Die qua mane domum tuã egreſſus, ad loca litibus aptãda, uires Deo audiente atq́ ſciente plurimum animaſti, duabus ueſtris cohortibus omni modo fatigatis: uos omnium bonorũ auxiliatores, qui uobis etiã pauca manu multorũ uictoriam in Badar præbuimus, uim atq́ ſuffragium contulimus, ueſtriſq́ bonis hominibus quodãmodo deſperatis atq́ dicentibus, ueſtram manum aduerſus hoſtes minime ſufficere poſſe, licet ipſe Deus angelorum armatorum tria millia mitteret, dixiſti: Si Deum timentes indurraueritis, dominus uobis auxiliabitur, huc cito miſſurus quinq́ millia angelorum belligerantium ſilim. Hoc quidem miraculum Deus uobis non ob aliam cauſam ediſſerit, niſi ut uos ſæpe bono gaudioq́ue firmet, & partem incredulorum debilitet, ſuis faciebus plagas inferens, aut ad nihilum deducẽs. Eius enim ſolius ſapientis & incompræhenſibilis eſt omnis uirtus, atq́ uictoria. Tua quidem manus nihil horum poſſidet. Quippe cuius ſunt uniuerſa cœleſtia atque terreſtria, ipſe pius, ueniæq́ue dator, aut ad ſe trahens illos ueniam faciet, aut illis malis malum inferet. Omni timẽti Deum ſummè cauendum, ne de fœnore uiuat. P. Ignem incredulis præparatum timentes, Deo obſequium præſtando, & ipſe legatumq́ ſuum ſequendo ueniam atq́ paradiſum timentibus Deum fabricatã, cuius capacitas cœlo terræq́ coęquatur, promerebitis. In tẽpore famis & ubertatis ſua pro Deo diſtribuentes, iraq́ corde funditus prementes, & cõdonantes iniurias, & pro peccatis pœnitentes, nec ipſa ſcienter celantes, caſtos etiã, omnes tandem Deum inuocãtes, & benefacientes, Deus illis ueniam faciens, in paradiſo queq́ ſecundum merita ſua ditãs locabit. Illicita uero, animabuſq́ ſuis nociua gerentes, igne feruebunt indeficienti. Mores et cõſuetudines anteceſſorum ueſtrorũ pertrãſeundo perſpicite, ut quis qualiſue finis cõtradicentium eſſet, percipiatis. Hęc quidẽ timentibus Deum, eiuſq́ ſequacibus manifeſta ſunt caſtigamina. Tu quidẽ omnem dolorẽ, & triſtitiã, ac deſperationem

Bene operãtes nõ perdẽt mercedem ſuam.

Felicitas incredulorum uento noxio ſimilis.

Cauendi infideles. At nunc Chriſtianis ſcilicet tutum eſt cum eis fœdera pangere.

Cõflictus meminit in Badar, qua Saraceni grauiter laborarunt.

In auxilio diuino ponẽda ſpes uictoriæ.

Nõ fœnerãdũ.

Machumetum ſequentes paradiſum ingrediẽtur. At Chriſtus ait, Ego ſum uia, &c. Et ſi cæcus cæco dux, &c.

Inferos petent mali.

Exẽplo maiorum deterret à contumacia.

10

20

30

40

tionem expelle: quia tu tuiq; super cæteros sublimati estis, si in lege bona perseueraueritis. Si uobis aduersitates incubuerint, isti uel quippe sunt dies casus, atq; fortunæ. Deus malos abhorrens, in se credentes agnoscat, de cũctis testes accipiendo. P. Bonos homines deus mundat & purgat: incredulos autẽ, ut ferri purgamentum eijciens, ad nihilum reducit. Opinati estis uobis aditũ paradisi patere, nisi prius à deo fortibus & magnanimis in bello perspectis? Ante litis ingressum uos morti paratos firmabitis: Nunc eam uidẽdo, quid agetis? Machumeto nõ nisi legato Dei, quẽ & cæteri præcesserunt prophetæ, natura cædeúe perempto, uestrã legem defendentes, suũ terminare negotium studeatis. Sic enim uobis deo grates referentibus, suffragiũ atq; munimen tribuet diuina manus. Nullus igit̃ mortẽ subire poterit, nisi deo uolente, tẽpore scilicet statuto. Deus omniũ uota dinoscens, omniumq; diues, mundana quærentibus tẽporale, petentibusq; cœlestia summum bonũ tribuet. Cõstat item, multorũ prophetarũ uiros summates, pluresq; bonos interfectos esse: nec inde detrimentũ seu timor oppressit Deo pugnantes, qui fortes & induratos diligit, atq; sustentat, & hanc suã orationem benigne suscipit: hic sæculoq; futuro illis misericors atq; propicius ueniæ dator, cum cunctis benegerentibus benefaciat. O deus culpas nostras ablue, peccata dimitte, pedes firma, & uim atq; uirtutem nobis contra malos & incredulos tribue. Incredulos nullatenus quis sequatur, ne deuium et erroneum illum uertendo faciant, sicq; dãnandis adscribant. Deus aũt omnium optimus iudex, semper est sequendus. P. Cordibus incredulorũ ob incredulitatem & obstinanciã in uia praua turbationem immittã, ignisq; perpetui feruori tradã. Priusq; nostris cordibus dissensio titubatioq; fatigãs inhæsissent, uobis digredientibus à cæteris, ut uester successus clarescceret, me prius tum uobis dilecta patefaciente, Deus uobiscum pro suo uelle fœdus firmauit, uobis omnia peccata uestra, sola gratia misericordiaq; condonans. Vobis tamen postea lite relicta, per rupes atque conuexa fugientibus, nec prophetam uos retrouocantem, ut qui fortiter agendo sæculi futuri gaudium assequeremini, exaudientibus, curam atque dolorem Deus immisit. De prædę quidem amissione, uestriq; detrimento deo daturo ueniam, consolemini, nihil timentes, cum post dolorem habitum uobis quietum somnium deus induxit. Quo uobis resocillatis, uestri quidam animarum suarum commodo studuerunt: quidam de Deo rem iniustam atq; nefandam cogitauerunt, intrinsecus retentam maliciam nequaquam propalantes: cũ in solius Dei manu cuncta, in nostra uero nulla sint posita. Vnde illis dicentibus, se nequaq; interfici, si manus sua disponeret, manifesta eos: licet in proprijs domibus atque lectis quiescerent, hostium manu superuenienti perimendos. Deusq; cognitor omnium uestrorum, arcana cordiũ cognoscit. Sciendum quidem, diabolũ omnibus die belli retrocedentibus, regressum propter actus antecedẽtes machinatum esse. Horum tamẽ omnium ueniam deus omnibus benefacientibus propicius permittit. Viri boni, nullatenus incredulis consentiatis, qui suis amicis prædatum pugnatumúe proficiscentibus dissuadent, dicendo: Vestris domibus immorãdo, naturæ cædisq; mortem euitare possetis. Horum tamen corda dolor & desperatio penitus occupant: Deusq; singulos actus uestros discernens, hos uiuificat, illos uero uelle suo mortificat. Omnibus in itinere suo mortuis

Scoria sunt infideles.

Animat ad bellum, utq; religionẽ armis defendant, ipso mortuo.

Machumet nil quàm legatus.

Prouidentia.

Non desperant dum prophetis occisis.

Implorat Dei auxilium cõtra infideles.

Cauendũ commerciũ infidelium.

Gratuita peccatorum condonatio.

Fuga Saracenorũ, nequicquã reuocante illos Machumete.

Vires hominũ nullæ.

Prouidentia Dei constituitur, qualẽ Bardesanes. &c.

Fugientes in bello, diabolo instigante.

Nõ audiendi à bello deterrentes.

Præmia in expeditione morientium.

Si Deus pro nobis, quis contra nos?

Nõ præda neganda prophetæ.

Eximio Dei beneficio Machumet exhibitus, uel potius ex ira Dei.

Probatio per calamitates & cladem.

Felices et uiuẽtes qui moriuntur in uijs Dei, id est, bello.

ueniam, quæ cunctis uestris possessionibus præualet, largiens, & ad iudicẽ mitissimum reuocans. Si tu grauis rigidique cordis existeres, nequaquam discederent. Sed tua tibi tuisque mollicies obfuit. Vnde nunc illis condonans, illis à Deo ueniam perpetra, eosque deinceps consolens de omnibus tuis negotijs delibera, & in omni rerum exordio te Deo tutori commenda. Quo uobis auxiliante, quis uos uincere quibit? eo uero nocente, quis subueniet? Cui singuli sapientes se commendant. P. Dedecus & illicitum prophetæ censentur, ut cum prædatum uenerit, quid prædæ negetur. Hoc namque faciens, die qua quisque Deo nemini nocente sua merita suscipiat, secundum graduum coram Deo distinctionem cum negato coram ueniet. Deus quidem è uobis prophetam docentem prius erroneos uias rectas, & legem, & castigantem animas, atque mundificantem excitans, bonis hominibus multum beneficium contulit: uobis semel mala, secundoque duplicata passis, & mirãtibus, hoc unde cõtingeret, uosmetipsos causam illius esse patefeci: quia Deus est omnipotens, qui die coniunctionis exercituum mala uobis accidere permisit, ut fortes & bonos ab hominibus prauis cordis & inconstantis discerneret, qui scilicet pugnare hostes, ne reijcere in Dei nomine rogati dixerunt: Si pugnare sciremus, uos sequeremur. Sed illi potius incredulis quàm bonis consentientes, aliud quàm corde retentum, uoce proferũt, morantes domo, sibique dilectis dicentes: Si modo uerbo parerent, nullatenus interficerentur. Si ueraces sunt, se morti subtrahant. In uijs Dei morientes, nequaquam mortui dicendi sunt. Illi namque de bono, Dei dilectioneque gaudentes, apud deũ uiuũt, expectantes post se relictos, nilque timẽtes.

AZOARA VII.

Ad famã hostis aduentãtis cauti esse debẽt, & Deũ inuocare.

Contemnendi mali.

Felicitas prauorum, perdit eos.

Machumet datus ut ferruginem extergeret ab hominib. etc.

Auaris opes nocent.

Prophetarum interfectores, Iudæi scilicet.

Contra postulantes miracula ex Machumet.

Istis, sicut & cunctis obedientibus Deo, prophetæque suo, beneque facientibus, bonam de Deo spem habentibus, deus iudex, nulli quicquam auferẽs, maximam mercedem tribuet, post laborum sustentamentum. Illos quos sermo uentilat aduersus uos, congregati, timete, uos præmuniendo, Deoque commendando, fidem suam augendo, dicentes: Deus suum uelle faciet cũ prosperitate, commodoque. Illæsi reuersi, Dei summè diligendi, & honorificentissimi, dilectionem adepti sunt. Illos quibus diabolus timorem immittit, nemo uir bonus timeat, sed ne tantũ. Increduli rursum, & ad malũ ueloces ac proni, penitus negligendi, uelut sibi, non Deo nociui, malũque grauissimum sæculo futuro passuri: ubi nequaquam Dei participes erunt. Hic autem omnis uitę status iocundus et prosper illis à Deo permittitur, nõ ut suis animabus fructificent, sed ut peccata sua multiplicẽt. Ad uestræ legis item confirmationem, & bonorum in ea perseuerantiam, ferruginem prius atque fecem abijcere Deus uoluit: qui uos ad incognitum & absens sublimare uolens, legatum pro uelle suo uobis doctorem misit. In Deum itaque credite, suoque legato parẽte, mercedemque maximam & gaudium accipietis. Dissimulatores & auari non efficaciter intelligunt, bona sua sibi sæpius malum grauissimum generare, Deo totius hæreditatis cœli terræque domino facta sua sciente, illis mercedem æqualem suis meritis allaturo. P. Eorum sermone scripto, quem deum pauperem seque diuites asserentes propheticidæ facti sunt iniuste, eos sic alloquemur: Damnati, reique pœnam, ignisque feruorem uobis propter actus uestros antecedentes gustate, me nemini malum uel iniuriam agente. Dicentibus deum sibi mandasse, ne cuiquam legato-

rum,

rum, nisi prius igne diuino adueniente, & holocaustũ consummante uiso crederent, dic: Ante te legatos cum multis uirtutibus, & hac ab alijs quæsita uenisse, et ab illis nequaꝗ ueridicis interfectos esse. Non mirandum itaqꝫ, si uobis non paruerint, cum prædecessoribus uestris uenientibus cum uirtutibus, & psalterio, libroqꝫ splendidissimo contradixerunt. Omnis homo mortem gustabit, nec aliàs quàm sæculo futuro mercedem habebit. Illeque solus felix, quẽ Deus ab igne liberans, paradiso locabit. Illa namque firma: hæc uero uita, omniaqꝫ mundana fortuita sunt. uestrorum corporum detrimentũ, damnũqꝫ pecuniarũ incurretis, et à uiris legũ contumelias atqꝫ conuitia sæpius audietis. Sed si patientes, & fortes, Deumqꝫ timentes perseuerauéritis, æterni gaudij præmium possidebitis. Inter Deum uirosqꝫ legum pacto fœdereqꝫ firmato, scilicet quod ipsi doctrinam à Deo susceptam nec gentibus negarent, nec inuite dissimulando darent, omne pollicitum post terga proijcientes ad nihilum redigentur. Suorum factorum ostentatores, & ex operibus alienis, reùe non facta laudis affectatores, malum diuturnum atqꝫ graue subibunt. Cœli terræqꝫ machina, & noctis atque diei uicissitudo, quarum opifex solus omnium est rex, & omnipotens, manifestæ sunt sapientibus uirtutes. P. Omni modo Deum inuocantes, & cœli terræqꝫ compositionem mirando, sciendoqꝫ Deum hoc pro nihilo non fecisse dicentes: Tu domine misericors, nobis tuum præconem exaudientibus, ut legem rectam sequeremur, nostra condona peccamina, nosqꝫ defunctos bonis adiunge, à te nobis per prophetas atqꝫ legatum pollicitum complẽs, nec die iudicij nos contemnens, ab ignis feruore, quo malos sine remedio grauiter affliges, libera: quia tu termino proposito, ueraciter omnium causarum iudex existes. Isti inquam sic dicentes, huiusmodi responsum audient: Neminem, seu uir sit, seu mulier, hic uel ille, quicquam suorum operum amittere sinam. In litibus prædictis mortem seu damnum amore mei passos, & à domibus suis eiectos, suorum data peccaminum uenia secundum gratiæ meæ suique meriti modum, cum mea retributio sit maxima, paradiso locabo. Summopere cauendum, ne uobis in terra, cum illa sit angustissima, participes uel uestrorum negotiorum executores efficiantur: cum ipsi ad sedem malam atque gehennam proficiscuntur. Velut è contrario Deum timentes ad paradisum, ubi est quies & aquarum fluxus: qua melius etiam apud Deum ad opus bonorum existit. Homines legum, deum adorantes, & in ipsum credentes, suisqꝫ mandatis super te & super cæteros, Dei uirtutes nequaquam pro modico ducentes, positis, fidem adhibentes misericordiam atque præmium à Deo, omnium operum promptissimo computista, suscipient. Viri boni, Deum timentes, ut præcedatis, omnibus resistendo uitijs, bonum assidue peragite.

Scripturæ sacræ uelut psalterium. *Ante obitũ nemo felix.* *Res mortaliũ incertæ.* *Iudæorũ & eorũ qui legẽ acceperunt Dei, fuit illam communicare.* *Ostẽtatores bonorum operũ punientur.* *Deũ inuocãtes saluabuntur.* *Cõsortiũ infidẽliũ prohibet.* *Deus in numerato habet omnium facta.* *Vincendum uirtutibus.*

AZOARA VIII.

DEum primi uiri plasmatorem, unde sua consequenter mulier, & ex illis deinceps totum humanum genus, sicqꝫ uos Deo operante facti estis, timentes adorate: nec fœminis uestris consanguineis beneficia dilectionemue subtrahatis. Cum Deus & angeli custodes existant orphanis, pecuniam suam nil inde, sed de uestro comedentes persoluite, nequaquam boni uicem malo supplentes. Sed si uos illis orphanis non æquilibre rectũ facere putaueritis, aliàs quotcunque placuerit, duas scilicet, aut tres, uel

Hominũ procreatio: ex qua profluat amor coniugũ. *Orphani haud fraudandi.*

quatuor uxores ducite, nisi timueritis eas nullatenus pacificare posse. Tūc enim uel unam, uel quod sua manus castigare quiuerit, quibus rem determinatam donet, ducat. Res autem suas illis permittentibus, uestra uoluntate postulante, licitè comedere potestis. Nescijs & temerarijs ante dies discretionis suæ solum uictui uestituiꝗ; necessaria tribuito: Adultis uero, sæpiusqúe probatis, & moderatis, ac prouidis inuentis, integrè reddatis, nil inde comedentes, si diuites fueritis: si pauperes autem, parum: hocqúe determinate: In redditione pecuniæ testes adhibete. Deus autem totius computi cognitor est. Rerum à patribus seu parentibus relictarum filij, ac filiæ, cæteriꝗ; portionem rectam parum scilicet, an multum accipiant. Horaꝗ; 10 diuisionis propinqui, & orphani, ac pauperes, & miseri, aliquam saltem portiunculam cum miti dulciꝗ; sermone suscipiant. Linquentes infantes paruulos, si timuerint Deum, pertimescant, & inde bene loquantur. Pecuniam orphanorum comedentes, uentrem ignis solus cibabit. Ipseꝗ; semper flamma torquebitur in ipsa. P. Deo iubente, quantum duæ filiæ, unus habeat filius: Et si plures quàm duæ fuerint, ille duas tertias: si una sola, mediam: omnesꝗ; parentes sextam obtineant, si filius affuerit. Sin autem, parentes sint hæreditarij, mater tertiam, nisi fratres habuerit. Tunc enim mater habebit sextam, post persolutionem debitorum & eleemosynarum patris. Vos nescitis, quis in Dei mandatis uobis erit magis com- 20 modus, cognatus scilicet, an filius. Si mulier moriens infantem uobis non reliquerit, suæ pecuniæ medietatem habeatis: Quartam autem, ipsa prolem linquente. Pecuniæ uero mariti mortui filio carentis, quartam mulier habeat: octauam autem, si proles assit post debitorum & diuisionum persolutionem. Cumꝗ; non filius, sed alius hæres accesserit, uir seu fœmina germanum uel germanam habens, eorum quilibet partem sextam habebit. Et si plures fratres sororesúe fuerint, post debitum eleemosynasꝗ; suas peractas sextam inter se partiantur. Omnis horum præceptorum obseruator, paradisum, quod est maximum: inobediens omnis & præuaricator ignem atque gehennam, mala contemptumꝗ; passurus, possidebit. Mulier qua- 30 tuor fœminis testibus conuicta, in domo usque dum illi uiam Deus aperiat, uel ipsa moriatur, sit detenta: & accedentibus ad illam malum ingeratur, nisi malo relicto benefecerint. Tunc enim Deus pius ueniam dabit. Nescienter autem fornicantes, citoꝗ; digredientes non sic affligendos, Deus leniter exaudit. Male quidem operantes, nec ante mortem, sed in ipso mortis articulo digredi uolentes, & similiter incredulos morientes, Deus abhorrens pœnis affliget. Viri boni, uim mulieribus inferre, easúe decipere, uel eas sibi blandicijs subripere, ut ab ea prius sibi data, nisi rea fuerit, extorqueantur, minime licet: sed illis benefaciendo procedere. Cumꝗ; contigerit uos illas non diligere, quanquam forsan à Deo multum profi- 40 cuum allaturo dilectæ fuerint, unam pro alia mutare licet. Sed licet mutandæ, unum quintare, seu quātumlibet daretur, nihil inde resumere licet. Sin autem, iniustum atꝗ; peccatum facietis. P. Quónam modo qualiue mente cum inter uos coitus inter nos firmati fœderis pactum fuerit, quicquam resumere quiueritis? Cauendum quidem maximè, ne ductas à parentibus secundum morem temporis gentilium ducatis, cum fornicatio mala uia sit et immunda. Et ut generaliter uestrum procedat eloquiū, omnes hæ mulieres uobis

Vxores plures ducere licet, modo quis speret pacē inter eas conseruare posse.
Vxorū numerus pro facultatibus temperandus.
Hæreditatē diuidentes benefici sint erga inopes.
Orphanorum fraus punitur à Deo.
Testamētarius quis optimus incertum.
Adulterarum pœna.
Raptus, & fucus mulieribus factus.
Vxorum mutatio.
Fornicatio.

uobis interdictæ sunt & illicitæ, uestræ scilicet matres & filiæ, sorores & amicæ, neptes atq; materteræ, nutrices atq; germanæ collacteæ, matres etiã & filiæ mulierum uestrarum, si à uobis tactæ fuerint: sin autem, licitæ sunt. Nurus etiam, duæq; germanæ, quæ tamẽ alijs temporibus quasi licitę sumptæ sunt, Deus quidem pius & misericors ueniam efficiet.

Personæ prohibitæ in matrimonio.

AZOARA IX.

Liber hic uobis cœlitus missus, licitũ atq; tenendũ hoc uobis statuit, ut pecunijs uestris castas mulieres undecunq; quæsitas, quæ malicijs semotis nec meretrices neq; fornicatrices existant, ducatis: illis pecuniã scitam & determinatã prębendo. Illis itaq; uestris taliter factis, quod deinceps placuerit, ruboris atq; timoris expertes agite. Et Deus quidem sublimis est atq; sapiens. Impotens quidem ob diuitiarũ tenuitatem huiusmodi bonas atq; generosas ducere, secundũ manus suæ potentiã, mancipia bona & ad legẽ cõuersa ducat: estq; Deus legis sapiẽs. Nubẽt quidẽ ea suis scientibus, munera danda cũ determinatione sumentia, ut bonæ fiãt mulieres, nõ fornicatrices, nec amasios habentes. Illis aũt deinceps fornicantibus, medietas malorũ atq; cruciatuũ generosis fornicãtibus inferendorũ ingeraſ. Indurare tamẽ atq; perpeti melius est, Deo uolente, qui maiores antecessorũ afferens ueniã largiť: cũ ille sit sublimis & sapiens, ueniæq; dator, leuia præcipiens & possibilia, cũ hoĩem fragilẽ atq; debilẽ effecerit. Sequentes uero suos luxus et desideria, nos oẽs imitatores sui esse uellent. Viri boni, pecunias uestras mendacia, ubi pactũ mercaturę firmatur, inter uos acciderit, nõ comedite, nec animas uestras interficite. Hoc nãq; spõte maliciose faciens, in ignẽ proijcieť: quod Deo leue est. P. Omnẽ se diuertentẽ à rebus illicitis & pessimis, indeq; declinantẽ, in loco gaudij pleno, summoq; bono Deus ipse collocabit: nec uos dei munera cæteris non uobis parata adipisci studeatis. Quisquis nãq; uir seu mulier operũ suorum mercedẽ à deo, qui solus est oĩa sciens, obtinebit, singulis suis officijs patefactis. Patribus atq; cognatis portionem suã de rebus à se relictis præbete. quia Deus est omniũ testis. Cum uiros mulieribus præesse deo placuit, ut ipsi corrigãt eas, cũ quibus suã expenderint pecuniam, ipsæq; deũ inuocent, & maritis pareant, & eorum secreta sibi cõmissa celent, ius æquũ postulat. Quæ si forte præcepta nõ obseruauerint, à uobis correctæ & castigatæ, in domibus lectisue detentæ uerberentur, usquequo uestris nutibus atq; pręceptis pareant. Tunc aũt nequaq;: quia Deus est excelsus & immẽsus. Seditione quidẽ uobis superueniente, sensu specta: si pacẽ uoluerint, utriusq; partis uiri recõciliatũ eos accedant, Deo qui est incõpræhensibilis & excelsus directionẽ atq; cõnexũ facturo. Deũ timentes, nullũ ei participẽ æstimetis. Vestrisq; parentibus, & propinquis, & orphanis, ac pauperibus, atq; uicinis, & coitinerãtibus, ac peregrinis, subditisq; uobis bñfacite: totius ostẽtationis, quã deus abhorret, expertes. Auaris negãtibus bona sibi à deo cõmissa, & ꝑsuadẽtibus cæteris, ut idẽ faciãt, malũ & dedecus inferemus. Suã quoq; pecuniã ut hoĩes uideant, expendẽtes, nec deo alterius sęculi iudici credẽtes, diabolis cõsociabuť. Quare uel hos in deũ alterius diei iudicẽ credere, uel illos bene sibi desuꝑ data distribuere grauat? Omniũ tamẽ deus cõscius est, qui nullũ librũ, licet etiã sit formicæ portiũcula minus, quin cõputando remuneret, prætermittit, meritumq; magnum & cõpletum beneficium multipliciter reddet, ex se etiam

Pudicæ uxores ducendæ.

Fidei cõsortes ducẽdæ. deut. 21

Possibilia præstitu Dei præcepta.

Non fraudes admittendæ.

Sũmum bonũ Deus bonis cõfert.

Viri præsint mulieribus. Gen. 3. etc.

Vxores quæ nolunt parẽre castigentur.

Reconciliationes.

Auaricia.

Ostentatores hypocritæ.

increduli damnandi. multa daturus. P. Die qua nos cunctarum gentium testimonium afferentes, horum uobiscum testes accesserimus, omnes Deum non inuocantes, prophetisque minime credentes, secretam planam effici, nec unquam de creatore quid negasse, summis uotis affectarent. Oratum euntes nequaquam ebrij, sed penitus ebrij sint, ut quid acturi dicturiue sint, sane cognoscant. Post coitum item, & egestionem, antequam orent, abluantur: nisi uel ægroti, uel in itinere fuerint, ubi repertus aquæ sit impossibilis. Tunc enim terræ mundæ puluere quasi aqua tergendo emundari licet. Deus namque pius ueniã dabit. Partis uero libri datores, errorem sequentes, uos similiter erroneos persuadẽt. Deus autem omnium custos & uindex, uestros hostes agnoscet. Iudæis uerba legalia distorquẽtibus, & in lege plurima mala proferentibus, & se quidem audisse, & non credidisse fatentibus, commodius atque melius esset nobis credidisse & paruisse. Sed horum paucissimi fidem assequentur, cum Deus ipse gratiam suam atque pietatem ab illis penitus retrahit. Homines tamen legis, hic nostrum munus cœlitus missum uestram legem confirmans, antequam uestras facies retrorsum agã, ut sicut cæteros die sabbati confudi, destruam, credite. Deum adorãtes, qui summe criminalia peccata uidet, ceteris maiora nequaquã, sed minora cui uult, cõdonat. Nõne uidetis, qualiter ipsi glorificantes suas animas exaltando deo mendaciũ, quod est peccatum maximum, imponunt? Deus tamen quos uult, exaltat, nulli faciens iniuriam, nec auferens pondus nuclei ossis. P. Partis item libri datores, magos & idola credentes, dicentesque se uiam rectiorem atque meliorem exequi, Deus a se repellens confundit, absque spe tutoris & uindicis. Sed rursus diuitiarum regnique partem, unde nihil præbent, habere dicentes, hominibus de diuino munere sibi collato multum inuident. A me quidem genti libro & sapientia regnoque & maximo tributis, cum eorum quidem quidam crediderint, quidam minime, incredulos nostrisque uirtutibus cõtradicentes in ignem proijciemus, eorũ cutem cõsumptam semper renouantes, ut ignem sine termino gustent: credentes autem, & bene gerentes, in paradiso sub umbra refrigerij collocabimus. Hoc uobis a Deo præceptum summe considerandum, ut depositum remunerationemque suæ genti reddatis, iudiciumque facturi recte iudicetis. Hinc enim Deus omnia uidens & audiens uos bene castigat. Deo, suoque legato, uobisque præsidenti, parẽte. Cumque uerbum ambiguum ignoratumue uobis inciderit, ad deum atque prophetam, in Deum sæculoque futuro credentes, uos conuertite: et hęc uobis melior expositio fiet. Nonne uidistis dicentes credere se præceptis super uos et antecessores uestros desuper missis, qualiter Atheut iudicium postulant, in quem neminem credere seu parẽre mandauimus? sed illos quam longius aberrare diabolus suggerit, quod ad Dei prophetæque mandata conuerti rogati, quam effrenes atque proterui uiæ suæ malæ semper innituntur. P. Quid facient, cum flagitium & mortem secundum suarum manuum opus antecedens inuenient? Malis tamen peractis redeuntes, coram Deo se nil nisi bonum & directionem ulterius uelle pollicentur, Deo tamen eorum corda agnoscente. Tu quidem ab illis discede post castigamen, & dictum mentibus suis intimato. Nullum legatũ, nisi quem cuiusque mandata sequerentur, misimus. Et si illi tecũ deũ ueniã culpis neglectis postularent, eũ pium ueniæque datorẽ inuenirent. Illi uero diuino pręcepto minime

Sobrie orandũ.

Ablutiones, seu lustrationes.

Iudæi falsarij legum, et increduli.

Ambigui in fide, magi, idololatræ, Deo inuisi.

Obediẽtia deo, et legato, et principibus debetur.

In dubijs ad Deũ et prophetã cõfugiendũ.

Peruicaces post admonitionẽ relinquẽdi.

Cur igitur alibi iubes occidi?

nimè parebunt, usquequò te iudicem suæq; controuersiæ discussorem con stituam, & illi suis animabus nequaq; odium uel iram, sed ueritatem firmissimam gestent, & ad inuicem se salutent. Si mortem uel exitium iniungeremus, perpauci cōcederent. Nostrorum tamē præceptorum effectus plus cōmodi boniq; ferret, cum eis mercedem maximam tribueremus, rectāq; uiam doceremus. Omnis quidem Deum legatumq; suum sequens, prophetis suisq; credulis, Deiq; nomine peremptis, quibus Deus misericordiā cō tulit, associabitur, Deo dante: ex cuius uelle & misericordia, cunctorum abundātia bonorum procedit. Viri boni, summè cauete uobis in loco timoris atq; periculi, uos inde remouendo, aut bene curādo. Quidam uestri recedentes, si manentibus illic mala contigerint, inquiunt, Deum sibi ob suā absentiā minimè fuisse: Si bona uero, se nō affuisse dolent, tanquā aliquid magnum per prǽsentiam adeptos. Istud pro sǽculo futuro uidētes, propter Dei uiam rectam lites efficiant. Omnem enim sic pugnantem, seu uictorē seu peremptum maximo donabo gaudio. Propter uiros debiles, & mulieres ac infantes deprecantes, ut eos à uilla propter homines educat, sibiq; tutorem ac uindicem præbeat, pugnā quare nō committitis? In nomine Dei uiri boni pugnent: Increduli prauiq; pro Amotheut, dæmonis adiutores expugnate: Quia gens sua debilis existit. Nónne uidistis quosdam inito sibi prælio homines, ut Deum, plusúe timere, cæteris persuadere, ut manus subleuarent, & orationes ac eleemosynas facerent, ipsiq; deo dicere: Quare nunc, non ante uel postea termino litis statuto, nos litibus adscribis? Huiusmodi uiris manifesta, quod omnis huius mundi pecunia possessa pauca est timentibus Deum, alius uero maxima: ubi nemo molestiam uel iniuriam sentiet, nec locorum quisquā licet turres cemento fabricatæ, mortem remouere potest. Hi quidem commodum sibiq; placitum adepti inquiunt, hæc Dei sunt: mala quidem tibi penitus adscribunt. Tu uero dic eis, omnia Dei esse. Quid de hac gente sentiendum, quæ nullius scientiæ capax esse potest? Quicquid boni quis fecerit Dei est: quicquid mali, suæ animǽ, Deo teste. Sequens legatum, Deum imitatur. Discedente quidem nulli custodem uigilem supponas: Præsentes se tui præcepta sequi testantur, absentes noctu transmittant: Deo tamē suorum secreta cordium dinoscente. Ab illis igitur tu deuitans, te Deo commenda, qui est imperatorum optimus. P. Alchoram fidem quare non adhibent? Qui nisi uir dei esset, contrarietates* multas obtineret. Mandato securitatis seu timoris illis adueniente, parum inde tractant. Sed si legatum homines sapientesq; sequerentur, suis retenta cordibus patescerent. Nunc autem nisi diuina pietate & abundantia suffulti, diabolum omnes, paucis admodum exceptis, sequerentur. Tu uero Dei nomine pugnam committe, nullius nisi tuæ solius animæ custos: bonisq; similiter litis effectum persuade. Deus namque cæterorum maliciam, cum sit eis fortior & efficacior, repellit, eisq; plurima mala retribuet. Postulans ab alijs beneficia ad opus inopum, beneficij partem habebit. Ad opus quidem aliorum mala quærenti, peccatum duplicatur. Deus autem est creator omnium, & custos. Cuilibet te salutāti, salutationem æqualem redde, uel saltem bona uerba congerendo multiplica: & Deus omnia noscit.

Qui recipit prophetā, prophetæ mercedē percipiet.

Cautio in bellis, et præmium militiæ pro fide.

Timidos uituperat.

Nō fidendum in certis diuitijs, sed futuri sæculi bonis.

Bona Deo, mala homini adscribenda.

Machumet sequens Deum sequitur scilicet.

** Cōtinet autē multas cōtradictiones: igitur non ex Deo.*

Ad bellum instigat.

Pauperibus cōquirens beneficia præmium habebit.

Salutantes resalutandi.

NOn est Deus, nisi unus, omnes cōgregaturus die resurrectionis: ubi nullus est locus mendacij: Cuius uerbo quid est uerius? Viri boni, quid cū illis incredulis, quasi duabus cohortibus, quorum capita deus ob errorem suum subuertit, cōmunicatis? An ad uiam uestram rectā subleuare, Deo nolente eos nisi uia mala procedere, quæritis? Ipsi quidē uellent nos sibi in errore & incredulitate coæquari. Vos itaq; neminē eorum uobis negociatorē, seu sociū, uel amicum, nisi prius recta Dei uia pugnatū seu prædatū iuerint, associate. Sin aūt, eos ubicūq; repertos, si sit possibile, capite, & interficite. Eorum aūt nullum uobis sumatis adiutorē, nisi cum quo fœdus firmaueritis, aut cuius cor dum est ut se cōuertat, ne uos, gentemúe suā expugnet, deo quidē si placeret, eos ad uos expugnandū excitando subleuaret. Quod illis nō agentibus, sed uobis spōte sua se subijcientibus, nullā eis molestiā inferatis. A uobis sibi suisq; securitatem petentes, & deinceps cōtra uos pugnā ineuntes, nisi uero uestrāq; pacem acclamauerint, manusq; suas retraxerint, eos inq; ubicunq; repertos, capite & interficite, quibus eminentem instigatorē & imperatorē deus imposuit. P. Nemo bonus bonum scienter interficiat. Ignoranter quidē perimens aliū, bonū redimat, & insuper parentelę reddat homicidiū, nisi illa cōdonare uolente. Huius effectus impotens deo se pœnitentē, & ulterius ab huiusmodi recessantē reddens, duobus mensibus cōtinuis ieiunet. Spōtaneus boni uiri peremptor, ignē gehennæ perpetuū, iraq; dei pœnā ei summā inferentis & abhorrētis patiet. Viri boni, prædatū eūtes nullatenus acclamātibus, eos surdos aures adhibeant, dicentes eos nequaquam credendos, ut suā extorqueant pecuniam: cum Deus summas diuitias innumeraq; bona possideat: qui, sicut prius cæteris incredulis, ita uobis uiam rectā tribuit, omnia sciens. Domo manentes, nullo morbo grauati, euntibus prædatum atq; certatū in nomine Dei, cum pecunia sua uitaque, nullatenus meritis coæquentur. Hos namque sic euntes, illis perendinantibus, Deus omnibus bona mandans, per gradum excelsum superponet, uelut maioris meriti, puriorisq; ueniæ uiros. Ab angelis malis interfecti, detrimentumq; suis animabus operati, quæsiti qui nam essent, se debiles in terra fuisse testati sunt. quibus & hoc respōsum est: Nōnne terra Dei spaciosa satis & immensa, qua profectum iretis, extitit? Isti quidē gehennā, uiamq; malā incurrēt, nisi uiri debilissimi, & mulieres ac infantes ingeniorum & itineris inscij fuerint: quibus forsan Deus ueniæ largitor, ueniam præstabit. Terrarum propter Deum expugnatores, & è domibus suis propter deum atque prophetam quæsitum exeuntes, in terris abundantiam adipiscentur, ibiq; morientes Dei misericordiam integre consequentur. Quando prædatum pugnatumúe profecti estis, orationem aliquam uel omnes prætermittere nō timeatis: si timueritis, malum uobis ab hostibus futurum, cum illi uobis summe inimicentur. P. Cum tu in exercitu ad orationē surrexeris, & tecum plures, quidā tecum orent, quidam arma teneant: qui deinceps uice mutata, fundant orationes, uobis arma tenentibus. Secundum eorum namq; uelle, uobis illi superuenientes, & uos interficerent, & substantiam uestrā tollerent. Vos item, uel infernos, uel loco pluuioso, uel lutoso manentes, arma uestra ponere, uosq; bene custodire, nō sit uobis tædiosum, seu difficile. Eis namq; deus malū cōtemptibile dedit. Oratione terminata surgentes, seu iacentes, Deum nominate:

Nō cōmunicādū incredulis.

Qui socij adsumendi.

Ne resistatis malo, &c.

Rebellantes opprimendi.

Non occidendi boni.

Cædes imprudenter facta, ut expianda. Deut. 19. aliter.

Cædes spontanea gehennæ ignibus punitur.

Prærogatiua belligerantium pro religione.

Orationes in expeditione.

nate: In loco uero timoris experte, orationes uobis bonis impositas per suas horas dicite, nec propter eos timidi, pusillanimesque sitis. Quia si uobis dolores incubuerint, et illis: similiter uos insuper, quod illi nequaquã à Deo speratis, qui est incompræhensibilis & sapiens. Librum ueracissimũ super te cœlitus misi, ut secundum dogma nostrum inter homines iudices, nec cum malis causam ineas. Sicq; tibi tuisq; Deus pietatis ueniæq; dator, reatus condonabit. Pro illis item hominibus, qui animæ suæ detrimentum operantur, minimè Deo, et sui cordis arcana displicita ipsi Deo, qui omnes actus suos circuit, celantibus, ratiocinari desiste. Licet enim in hoc sæculo pro eis differas, quis in alio contra Deum causam tractabit? Vel quis adiutor erit? Omnis fornicator, & animæ suæ detrimentorum operator, si Deum precando pœnitentiam egerit, ipsum pium ueniæq; datorem inueniet. Peccata perpetrans nulli nisi animæ suæ nociuus existit, cum Deus omnia sciat. P. Quisquis culpam peccatumue perpetrans alij imputauerit, sibi nociuus existit. Vnde in iudicio errans, suæ tantũ animæ nociuus, tibi minimè iudicium à te iudicatum falsum prædicaret, nisi pietas amorq; Dei subuenisset. Deus namque, magnus & abundans, te nescita docens, hunc librum atque sapientiam super te descendere desuper fecit. In eorum autẽ uerbis nulla perpenditur utilitas, nisi tãtum illius, qui de substantia sua rem scitam eleemosynamue distribuit, & concordiam inter homines firmauerit. Huic namque tali ueniam mercedemq; maximam tribuemus. Omnem autem post res scitas, uiamq; bonam agnitã prophetæ cõtradicentem, ei uiã desideratã permittendo, gehẽna malaq; uia torquebimus. Deus enim nequaquã criminalia, sed illis minora, quibus uult condonat, cum criminale gerens, in longissimum errorem abijciet. Inuocantibus nil nisi fœminas, ferocemq; diabolũ, deus amorem suũ. Cui diabolus inquit, de gente tua partem agnitã ego sumens, eam abuiã, & instigando ac suggerendo malo pronã efficiens, ut aures & mẽbra tum bestiarum tum hominũ secet iniungã. Omnis autem loco Dei diabolo seruiens, iacturam manifestã incurrit. Qui licet illis hoc & alia facere polliceatur, nulla penitus pollicita persoluit: Ipsiq; gehennam ob hoc ingressuri, nõ inuenient exitum. P. Omnes benefacientes in paradiso aquis subtus fluentibus amœna perseuerãter collocabo. Hoc Dei uerbo quid est uerius? Secundum uelle uero tuum & plurium hominum legum, nemini male gerenti uicissitudo remunerans reddetur: Sed ex Dei parte nec suffragium nec uindictam Deo præsente reperiet. Omnis autem benefaciens, legemq; rectã tenens uir seu fœmina, paradisum, ubi nullus, quantum est granũ sinapis, iniustè perdit, ingrediet. Vbi reperiri potest lex melior quàm hominis humilis, deo penitus deuoti, sequentis legem Abrahæ, quẽ electum sibi deus omnia cõplectens, omnia possidẽs dilexit? Quæstione facta de mulieribus orphanis, quibus determinata scripto minimè soluũt, & quas in uxores ducere postulatis, liber hinc inde gerenda tradit. Infantulis, & cæteris orphanis rectum examen facite: Deus enim omnes actus annumerat. Sic mulier sui mariti discessum derelictionemue timuit, ei pacem quærere, cum pax melior sit, non sit difficile. Similiter & cætere mulieres auaræ super alias zelotypæ pacem cõfirment, atque corroborent. Omnis timẽs & benefaciens, Deo singula sciente, mercedem accipiet. Inter uestras mulieres pacẽ & æqualitatẽ retinere cum sit imposs-

Secũdũ Alchorã iudicandũ.

Pro malis non intercedendũ.

Peccata nõ alijs imputãda, sed sibi.

Re non uerbis inanibus declarantes studium legis, præmium accipiunt.

Criminalia peccata, id est, mortalia, et uenialia.

Diabolus instigator mali.

Diabolus uana promittit suis.

Paradisus.

Etiã minimum bonũ remunerabitur in paradiso.

Abrahæ lex optima.

Orphanis cauet.

Mulieres paci studeant.

impossibile, earum contrarietates prout minus poteritis patiamini. Vobis enim pacem firmantibus deus pius dabit ueniam. Illis quidem diuisis, cuiq; portionem amplitudinis suæ deus immensus & sapiens cunctaq; possidẽs præbebit. Hominibus quidem legũ, tuis antecessoribus, tibiq;, timere deũ iniunximus. Sin autem, Dei cuncta scientis atq; uidentis sint uniuersa: cui si placuerit, omnia mundana & trãsitoria destruens, cum alijs ueniet super hoc summe potens, apud quem est, quicquid de hoc, sæculoue futuro quislibet expetit. Viri boni, directores uel dilectores hominum & æquilibres coram Deo testes, licet de uobismetipsis sit, uel de parentibus, seu propinquis, diuitibus uel pauperibus, cum deus omniũ sit iudex, estote, nec uiã falsam & erroneam sequi uelitis. Rem etenim inuoluentes, aut de recto discedentes, deus agnoscet. Viri boni, in deum credẽtes, suo legato libroq; super eũ misso, & libro quoq; prius posito, & angelis ac alius diei aduentui credite. Sin autem, lõgus error uos abducit. Prius in deum credentes, postea factos incredulos, exhinc legales, postremoq; malos, si in illa perseueretis incredulitate, ipse deus penitus abhorrens, nec ueniam dabit, nec rectam uiam patefaciet. Quibus tu manifesta, quod ignem grauissimum introibunt. Loco bonorum, incredulorum amicitiã & societatem propter honoris adeptionem, cum Dei sint honores uniuersi, nemo sortiatur. Liber enim super uos cœlitus missus, quod cum renuentibus mãdata Dei non sedeatis, nisi prius ipsis mutantibus uerbum, instruit atq; castigat. Sin autem, illis cõniti & cõsimiles eritis. Quia deus raptores iniustos & incredulos in gehennam congregabit. Vobiscum blandiendo morantes, à uobis commodo lucroq; suscepto, se fuisse uobiscum asserunt: Incredulis autem adueniente successu, se suos protectores & auxiliatores esse testati sunt. Sæculo uero futuro inter eos iudicium dabit Deus, illos malos bonis nequaquã præferẽs. P. Increduli Deum fallere nitentes, ab ipso potissime fallũtur. Qui surgentes oratum, inconstanter & ægrota mente orationes fundentes, hominibus benefacientes censentur: cum illi nec hinc, nec illhinc deum nequaquam nisi parum diligunt, nec quis, quem Deus aberrare uult, uiam rectam inueniet. Illi inquam mali & increduli, in fumo septimo putrorum igneo sine omni spe suffragij mergentur: nisi qui uia praua relicta bene facientes, Deo paruerint, & se in Dei nomine in sua lege purgauerint. His namq; sociandis bonis hominibus cõmodum, præmiumq; multum à Deo speranda sunt. Vobis quidem malum inferri non uult Deus, si ei cui grates omnes reddendæ sunt, in eum credentes gratias retuleritis.

Testimonium sancte reddendum. — *Alchorã fides tribuatur.* — *Apostatæ peribunt.* — *Cõmerciũ infidelium fugiendum.* — *Amici ollæ & fortunæ.* — *Astuti capiuntur in astutia sua.* — *Deus bene uult hominibus gratis.*

AZOARA XI.

Deus omnia uidens atq; sciens, solis male gerentibus necem contumeliosam, uerbumq; malum fieri diligit. Omnis operator boni clàm coramue, & iniuriarum cõdonator, ueniã à Deo omnipotente cõsequentur. Deo suisq; legatis inobedientibus, & inter eos discutere uolentibus, seq; parti non toti, sicq; rectam uiam assequi putando, credere cõfitentibus, uelut ipsius ueritatis incredulis, malum atq; contemptum ingeremus. P. Credentibus autem prædictis, nec inter eos discutientibus, mercedem innumeram pius ueniæ largitor Deus tribuet. Illis te precaturis, ut super eos liber de cœlo descendat, dic, quosdam à Moyse maius hac re petisse, uidelicet ut ipse Deum eorum oculis monstraret, & ob hoc cœleste fulgur eos percussit.

Semifideles nõ placent Deo — *Contra portentorum petitores Iudæos.*

ſit. Viſis uirtutibus eis taurum adorãtibus ueniam fecimus, Moyſiq; regnũ immenſum & manifeſtum dedimus, & ſuper eum montem extulimus, eiſq; præcepto ut ſi per portam humiliantes ingrederentur ſibi ſuiſq; noſtris uel nihil agerent, pactum inde firmatum ſumpſimus. Quod deinceps illis rumpentibus, propheticidiſq; factis, atq; teſtantibus ſe corda dura et obdurata geſtare, eorum corda Deus ipſe ſigillauit. Quorum præter admodum paucos, nulli credent unquam. Vnde Mariæ blaſphemiam & immoderatam contumeliam inferunt, ſeq; Chriſtum Mariæ filium Dei nuncium peremiſſe perhibent. Sed nequaquã eum imò ſui ſimilẽ ſuſpendentes interfecerunt, profitentes etiã ſe ſuæ cædis authores. Cordibus ſuis non minimã ambiguitatẽ inde gerunt. Sed eum nullatenus interfecerunt. Quia Deus incompræhenſibilis & ſapiens, eum ad ſe tranſmigrare fecit. In quem uiri legum ueraciter ante mortem credent, & eorum ſæculo futuro teſtis adſtabit ille. Ob eorum iniuriam atq; malitiam, quædam prius licita illis ſtatuimus illicita: qui quoniã uiam Dei ferè penitus derelinquunt, meq; prohibente fœnus accipiunt, hominumq; pecunias pro mendacijs & iniurijs comedunt, malum atq; dolorẽ expectant. P. Horũ tamen conſtantes, atq; ſapientiſſimi, deumq; inuocantes, præceptis ſuper te tuoſq; prædeceſſores cœlitus miſſis credunt. Quibus ſicut et cæteris in Deum dieiq; futuræ credentibus, & orationes atq; eleemoſynas agẽtibus, mercedem maximam tribuemus. Vobis quidem nuncium, ſicut Noë & prophetis ſuccedentibus ipſum, ſcilicet Abrahæ & Iſmaëli, & Iſaac, atq; Iacob, & tribubus, ac Ieſu, & Iob, & Ionathæ, & Aaron, & Salomoni, ſimul & Dauidi, cui dedimus pſalterium, fecimus. Quorum legatorũ nominibus ſignatis, ſunt & alij minime nominati. Moyſen quoq; Deus affatus inquit: Iſti ſunt læticiæ bonorũq; nũcij, malorumq; correptores, ne poſt ipſos miſſos à Deo incõpræhenſibili & ſapiente, iuſte Deum ob ſuam accuſent ignorantiã. Præceptorum tibi diuinitus datorum, quod diuina tantũ perfecta ſunt ſapiẽtia, Deus eſt teſtis, angeliq; ſimiliter, licet Dei teſtimoniũ ſufficiat. Incredulis aũt, quos longus error abducit, & male gerẽtibus, Deus nec ueniã dabit, nec uiam niſi gehennæ, quo perpetuò manebunt, demonſtrabit. Quod ei leue ſatis eſt, atq; poſſibile. Legato ad uos cum diuina ueritate miſſo credite, ut boni efficiamini, hocq; uobis erit optimum. Sin aũt, Dei ſapiẽtis & incompræhenſibilis ſunt uniuerſa cœli & terræ. Summopere quidem cauendum, ne lege ueſtra quid indignum proferatis, nec de Deo quicquam niſi uerum dicatis. Ieſus Mariæ filius, Dei nuncius, ſuuſq; ſpiritus, & uerbum Mariæ cœlitus miſſum exiſtit. In Deum itaq;, illiq; ſuo legato credentes, ne dicatis Deos tres eſſe, cum non ſit niſi Deus unus, qui filio caret: Eiq; omnipotenti, uniuerſa cœli terræq; ſubiecta ſunt. P. Chriſtus quidem ipſe minimè negare poterit; ſicut & nec angeli, Deo propinqui, quin Dei ſubſit imperio. Omnem negantem ſe in Deum credere, & ſe ſublimantem, Deus ſuæ manui ſubiugabit. Credentibus uero, & bene gerentibus, mercedem pro ſuo merito tribuet, eorũq; gaudiũ ex proprio uelle ſemper augebit. Incredulos aũt, & ſe ſublimantes, pœnis maximis affliget. Ita uobis lucẽ atq; ſplendorẽ Deus ipſe patefecit, qui cũctis in ſe credentibus, pius atq; propicius, munimẽ firmiſſimũ perſeuerat, ſuis uiam rectã manifeſtãs. Perſcrutãtibus te de iure hæreditario, hoc Dei uerbũ reſponde: Si quis germanã habẽs abſq; prolẽ moriaẽ, ipſa mediũ ſubſtãtię ſuę relictę ſortiatur. Si ẽ cõuerſo contigerit,

Iudæi pertinaces & duricer uices.

Christus nõ crucifixus à Iudæis sed alius ei similis. ut Cerdo, et alij hæretici, loquutur.

Iudæi credent olim in Christum.

Fœneratores Iudæi.

Ismaël propheta.

Psalterium Dauidi à Deo datum.

Fabulæ Iudaicæ de Mose.

Legato credendum.

Iesus Dei nuncius spiritus, uerbum, non tamẽ Deus.

Qui negat filium, negat & patrem. &c.

Infideles et superbi perdentur.

Hæreditarium ius.

tigerit, germanus totum hæreditet. Si sorores duæ fuerint, duas tertias accipiant. Si fratres uero multi, sororesq; plures, sexui masculino duæ partes, & fœminino una tribuatur. Taliter, ne uos ignorantia turbet, Deus omnia sciens uos instruit.

AZOARA XII.

Cibi uetiti.

VIri boni, in omni pacto uobiscum firmato constantes, meq; timentes estote, nec animalium fœtus, quos illicitos dixero, cum omnes alij liciti sint, nisi peregrinantibus, comedere uelitis. Peregrinanti quidem cauendum, ne uenatus interficiat, Deo prohibente, nisi prius mẽses prohibitionis peractos: Tunc enim uenatus, summe fas censetur. Omnis Dei domum inuocans, nequaquã oblationes in alto ponat: & ut misericordiam à Deo cõsequatur, in ipsum credat: nec ob homines prauos à uia recta se diuertat, Deiq; dilectionẽ, suisq; bonis, nequaquã malis atq; peccatis studeat, Deum timẽs: quoniã ipse grauis atq; difficilis super rerum fines inuenitur. Sunt autem uobis hæc illicita, sanguis & morticinium, animal quodlibet nequaquã Dei nomine peremptum, et suffocatum, ac igne combustum, uel ruina morti deditum, & à lupo tactũ, nisi quis illud interfecit. Nullus item nisi per Deum iuret. Sin aũt, iniuriam effecit. Malis quidem exhinc certũ erit, eos uobis nunquã dominaturos, cum hodie tibi tua lex, mihi propter te placita, donumq; Dei necessariũ atq; sufficiens cõpleantur. Me itaq;, non illos timete. Si cui rerum istarũ aliquam, quasi sibi necessarias quis quæsierit, nec culpę nec peccati reus erit: quia Deus pius inundabit ueniã. Quærentibus à te, quæ res sint licitæ, dices, sapidę & odoriferæ. Venatum tendens, si sui canes ab eo docti, sicut et à Deo, ipsi bestias cœperint, super eos Dei nomẽ inuocãs, eas comedat, Deũ timens, cui subest omnis rerũ numerus. Amodo rursum hic à Deo uobis dat̃ licẽtia, ut de dapidus hominũ legũ comedatis, illiq; de uestris. Eorũq; fœminas bonas & timẽtes, ac in Deũ credẽtes, et nequaquã amasios habentes, cũ illis munera dãda tribueritis, ducite. Omnis legi nõ credens, omnia sua perdit opera, in die iudicij cõnumerandus amissoribus. Viri boni, cũ oratũ surrexeritis, facies uestras ac manus ac brachia usq; ad cubitũ, & pedes usq; ad tibias abluere, & capillos reuoluẽdo caput abstergere, & post coitũ mulierũ balneari uos oportet. Infirmi quidẽ, uel in itinere ab egestu, uel mulierũ coitu uenientes, et aquã minime reperientes, facies suas atq; manus terræ mũdæ puluere tergãt. Deus namq; uestrã diligit mundiciã, officijq; diuini perfectionẽ cum gratiarum sibi redditione et deitatis inuocatiõe. Cũq; uos cõfessi fueritis corã Deo, uos fœdus inter uos firmatũ audire & credere, Deũ timete, cũ ipse arcana cordiũ cognoscat. Omnem talẽ esse decet, ut nequaquã propter homines rectũ dicere sinat, sed corã Deo, omnibus timendo, quoniam omniũ opera noscit, rectum quo nihil est melius peragat, Deo credentes, & omnes benefacientes spe confirmaturo, et ueniã ac mercedem & misericordiã eis daturo. P. Increduli, uestrisq; præceptis resistẽtes, ipsi gehennæ deputantur. Viri boni, manus hominũ ferè uobis impositas, ego diuertẽs à uobis retraxi. Vos itaq; me, Deum omniũ bonorum tutorẽ, timẽtes adorate. Inter Deũ filiosq; Israël pacto fœderis firmato, xij. expugnatores atq; pręcones iustitię ministros ex eis Deus elegit, quib. et ipse dixit: Ego uobiscũ semper pręsens adero, si in me credideritis, prophetis meis fidẽ adhibẽtes, et eis auxiliãtes, & oratiões ac eleemosynas in meo nomine feceritis: uobisq;

Leuitico quædã concinunt.

Iurandum in Dei nomine. Machumet aũt iurat per cœlum, &c.

Lex Machumetis propter ipsum Deo placita.

Cibi concessi.

Venatus.

Quatenus participandum cum Iudæis.

Lotiones.

Deo, non hominibus seruiendum.

Dubium, an de exploratoribus xij. an de principibus tribuũ loquatur.

10 20 30 40

uobisq; dans peccaminum ueniam,paradiſum & æternam manſionem tri-
buam. Omnem hæc linquẽtem, deuius error abducet. Illis autem nequaquã
fœdere firmato conſtantibus, amorem noſtrum retrahentes, corda ſua per-
uerſa duraq; fecimus, ſuæ legis partem retinentia et diſtorquentia: unde ſem
per res iniuſtas facere eos innitendo uidemus. Tu uero Deum, omnes be
negerentes diligentem, pro ipſis, ut ueniam faciat, deprecare. Cum uiris itẽ
Chriſtianæ profeſſionis, noſtræ dilectionis fœdere firmato, illi quorundam
eis præceptorum obliti ſunt. Illis autem, & iſtis, hoſtilitatem & infeſtationẽ
ac abhorritionem uſq; ad diem iudicij Deus immiſit, eorum ſecundum ope
ra ſua uenturus iudex.

Intercedendum pro Iudæis.

Chriſtiani legẽ traditam ſibi de ſeruerunt.

Viri legum, uobis nuncius ueſter miſſus, uos mul-
ta prius à nobis negata docturus, multa adhuc taciturnitati cõmendaturus,
lucem ſecum librumq; cœlitus miſſum, qui timentibus Deum uiam ſaluam
& rectam oſtendit, & à tenebris eijcit, affert.

Machumet legum lator.

Sciendum quidem eos incre
dulos eſſe, qui Ieſum Mariæ filium Deum eſſe dicunt. Quis enim eis quic-
quam faceret, inde ſi Deus omnipotens, omnia prout uult faciens, cuius im
perio cuncta ſubiacent, Chriſtum atq; Mariam, omnesq; mũdanos mori fa-
ceret? Vos Iudæi atq; Chriſtiani, ſi Dei filij, ſuiq; dilecti eſtis, pro ut uos dici
tis, cur uobis culpas atq; peccata gerẽtibus pœnas et malũ ingerit? Certe uos
nihil aliud quàm homines eſtis, à Deo ueniæ mercedisq; maximæ datore,
ad quem omniũ erit reditus, creati.

Ieſum Deum cõfitentes, increduli.

Chriſtiani & Iudæi non filij Dei dilecti, quia propter peccata affliguntur. at Prouerbiorũ 3. refellitur.

P. Vobis, uiri boni, nunciũ ueſtrum
aliũ prophetam à longe ſequentẽ dimiſimus, ne uos iuſte cõqueramini, uos
carere doctore, qui gerenda præcipiat, illicitaq; prohibeat. Moyſes ſuæ gen
ti perſuadens, ut Deum ipſum inuocando adorarent, quia eis prophetã, &
reges, ac diuites, multaq; nulli cæterarum gentiũ commiſſa cõtulit, inquit:
Terram ſanctã, ſcilicet Hieruſalem, uobis à Deo prædeſtinatam, intrate re-
trouertẽtes. Sin aũt, damnũ et detrimẽtum incurretis. Dixerũt illi: Cũ homi
nes ingẽtes, graues, atq; fortes illic immorẽtur, nos nunquã niſi remotis illis
ingrediemur. Tũc duo uiri Deũ timẽtes inquiũt: Voſmetipſos, ſi boni eſtis,
Deo cõmendantes, ꝑ portã ſuper eos ingreſſum facite, ſicq; uictoriã adipiſce
mini. Illi tamẽ obſtinaces, quaſi Moyſen improbãdo, inquiũt: Niſi prius illis
expulſis, nos nequaq; aditũ tentabimus. Sed tu Moyſes, atq; Deus, eos ex-
pugnate, nobis hic ſtãtibus. Quibus Moyſes reſpondẽs, ſe nullius animæ ni
ſi ſuæ fratriſq; moderatorẽ et imperatorẽ eſſe, Deum ut inter eum illoſq; ma
los diſcuteret, precatus eſt. Dixitq; Deus: Noli ſolicitari, uel quicquã de hu-
iuſmodi malis hominibus cogitare. Ego nãq; illos malos & noxios, xl. an-
nos inducã, & per terras uagari faciam.

Hiſtoriam Nũ. 13. et 14. perperam replicat, ut ſolet.

P. Illis hiſtoriã filiorum Adæ, ubi
ſciant qualiter alter alterũ interfecerit, retexe. Illis holocauſtũ igne ſuperpoſi
to facientibus, alterius holocauſtũ, alterius minime à Deo collectũ eſt. Vn-
de alteri dicenti fratri ſuo, Ego te interficiã: alter reſpondit, Deo nullius ho-
locauſtũ acceptabile, niſi timentis ipſum. Idemq; dixit: Licet manũ tuam ad
mihi mortẽ inferendã ſuperextenderis, ego nequaquã ut te necem, manum
extendã. Deum namq; ſæculi totius imperatorẽ timeo.

Hiſtoriam occiſi Abel, Gen. 4. uertit in fabulam.

P. Actuũ pecca-
tiq; ſarcinã feras, ſic igni deputãdus. Talem nãq; mercedẽ maleficus aſſequi
tur, minime perhorreſco. Illi itaq; diu deliberãti, anima ſua cædẽ fratris per-
ſuadente, fratrẽ occidit, deinceps perditis aſſociatus. Coruus aũt à Deo miſ-
ſus in terrã, quid de fratre ſuo gerendũ eſſet, inſinuauit. Ille igitur nec inertia
nec pigricia retẽtus, fratrẽ ſuũ, ut coruus coruũ terra cooperiẽs, ſemetipſum

deinceps reum & repræhensibilem notauit. Hac itaque de causa filijs Israël scripsimus, ut quisquis hominem uita priuauerit, nisi ipse primus alius inter fector, terræq; uastator extiterit, quasi totius gentis perēptor existat: uniusq; uiuificator, quasi totius gentis resuscitator habeatur. Multis ad uos iam prophetis cū uirtutibus missis, postea tamen eorū multum terrā manentes iniustitiā secuti sunt. Omnes Deo suisq; prophetis resistentes, & ubiq; locorū, ut iniurias hominibus terræq; uastationē ingerant, discurrentes, cædē & suspectionem, aut pedū uel manuū per oppositum abscissionē promerentur, atq; de terra proiectionē. Istiq; tales in hoc sæculo contemptū, & in alio grauissimum malū patientur, nisi prius illi mala dereliquerint, quàm uos eos aliquibus malis puniatis. Sciatis etenim, Deū sua benignitate ductum, ueniā daturum. Viri boni, Deū timentes, factis per quæ uos ipsi propinqui sitis, studeatis, ipsiusq; nomine usquequo uos meliores, & elatiores efficiamini, prædatores & expugnatores estote. Incredulorū aūt die iudicij nulla fiet redemptio, licet tantū quantū bis terra caperet, pro se darent. Ipsi nāq; maximis affligēdi pœnis, ab igne gliscentes, exire, nunquā inde euasuri, summe torquebuntur. Furū manus abscindātur, eo q; Dei grauis atq; sapiētis offensionē & irā promerentur. P. Post malū perpetratū pœnitenti, beneq; faciēti, Deus pius & misericors sibi dilectis ueniā, inimicis malū pro uelle suo prębēs, cum ipse sit omnipotēs, eiusq; sint uniuersa, ueniā tribuet. Pro festinātibus secundū uires suas ad incredulitatē, qui scilicet ore fidē confitētes, corde renuunt, nec curā multā nec dolorē tu nūcie sustineas. Iudæorū falsa loquentiū, alijsq; cōsimilia fari persuadentiū, qui uerba distorquētes dicūt: Si uobis hæc uel illa dederit, sumite: sin aūt, uos ab illo cauete, cū ex Dei parte nemini quicquā proficere queat, cui Deus nocere uoluerit: Horū inquam uerba nequaquā esse mūda Deus censet, eis in hoc mūdo dedecus, & in alio graue malū allaturus. Istos quidē sic falsa proferētes, & illicita ac iniusta pręmia comedentes, si ad te uenerint, aut à te repelle, q̄d nec tibi nocebit: uel cū ueritate, quā Deus diligit, iudica. Cum ipsi testamentū habeāt iudiciū Dei docens, uiāq; rectā & lucē ac sapientiā præstās, suis cordibus & mētibus ad gerendorū notíciā à Deo monstratā, cū quo prophetæ, timentesq; Deū, & sacerdotes atq; pontifices iudicāt, cur à te iudiciū postulant? Ego quidē timendus uobis sum, non homines: nec mea mādata pro modico precio uendere uelitis. Omnis secundū Dei positum nō iudicans, malis & incredulis adnumerabitur. Est aūt illico à Deo positū, ut anima pro anima, oculus pro oculo, naris pro nare, et dēs pro dente tribuatur, & pro uulnere cōsimile fiat: Hoc tamē condonās, Dei misericordiā, peccatiq; decrementū accipiet. Christū item Marię filiū, cui cōmisimus Euangeliū, quod est lumē et cōfirmatio testamenti, & castigamen, ac recta uia timētibus Deū, ad uestræ legis cōplementum misimus. Omnis igitur euāgelij seruus, ipsius præcepta iudicādo sequatur, sin aūt, malus erit. Tibi quoq; librū ueritatis, suorū præceptorū confirmatorē, cū quo tuum est iudicare, desuper misimus. Tu igitur secundū ipsuminter eos discussurus, eorum uelle nequaquā, sed solū ueritatem amplectere, cū sui cuiq; posita sint à nobis lex & iudicia. Sciendū quidē, Deum, si sibi placuisset, omnes gentē unā effecisse: sed scire quærit, quid de suis mādatis quisq; perficiat. Sit igitur intentio uestra, semper benefacere, cū ad Deum uestras lites cōtrouersiasq; discussurū omnes redibitis. P. Tu inter eos iudiciū daturus, secundū Dei dispoſi

Homicidium scelus maximum.

Grassatorum pœna.

Inter se benefici Machumetistæ, alios persequantur.

Furti pœna.

Remissio peccati.

Contra Iudæos doctrinam Machumetis oppugnantes.

Iuxta legem Dei iudicandum.

Exod. 21.
Math. 5.

Euangelium Christi lumen, & confirmatio ueteris testamenti.

Liber Machumetis, Christi præcepta cōfirmat, si dijs placet.

Deus posset, si uellet, omnes re

dispositionem, caue ne suũ uelle sequendo, te à dato tibi cœlitus in suam par tem distrahant. Sciendum quidem, Deum illis malum etiã pro minimis pec catis daturum, si tuis iudicijs non obedierint. Et eorum multi sunt increduli, quæruntq́ iudicia brutorum & insipientium: cum Deo non sit iudex melior. Vos uiri credentes, super uos nequaquam constitui præfectos seu iudices Iudæos ac Christianos permittatis. Omnis enim hæc agens, eis consimilis efficitur: cũ Deus homines prauos ad uiam rectã minime dirigat. Viri tamẽ infirmi cordis, dicentes se malũ sibi futurũ timere, quibus suo corde repræhẽdenda timẽtibus, Deus aliquis ue pro eo ui sua superueniet, illis obe diũt, sicq́ bonorũ testimonio sua perdũt opera, perdẽdis associãdi. Viri cre dẽtes, si quis uestri suã legem liquerit, uiros se dilectiores Deus ipse diligendos eliget, qui pij dulcisq́ cordis in bonos atq́ fideles, grauis aũt atq́ crudelis in incredulos habetur. Expugnatores Dei nomine lites aggressi, nihil timeant. Hæc sua munera Deus cui uult tribuit, cũ ille sit diues et largus, ac sapiẽs & immẽsus. Solus Deus, suusq́ legatus, uiriq́ boni, uidelicet eleemosynarũ ac orationũ factores, seq́ Deo penitus subijciẽtes, uobis auxiliẽtur. Pars ẽm illis cõmendata, uictoriã adipiscitur. De nostra lege ludũ atq́ ridiculũ facien tes, qui scilicet priusquam uos legi subiecti fuerãt, et similiter incredulos, qui uos orãtes illudunt, cũ sint insipiẽtes, nullatenus uobis participes, nec uestro rum tractatores negotiorũ statuatis, Deũ timẽtes, si boni estis. P. Viri legũ, cum nos in Deũ credimus, suisq́ præceptis super nos & super prædecessores nostros missis paremus, uosq́ peiores existitis, cur de nobis uindictam sumitis? imò prioresę stimando uos ueraciter estis, et à recta uia magis deuij. Quibus Deus amorẽ suum retrahẽs, uestri quosdã simias, & porcos, ac idolo latras cõstituit. Vos itẽ accedentes fidẽ uestram cõfitemini, qui semper & ad uentu atq́ discessu corda gestatis incredula, Deo cordiũ uestrorũ secreta di noscente. Horũ multi malorũ studiosi, mala gerunt, & illicita præmia come dunt. Cũ igitur à suis primatibus cũ tacenda dicãt, & non agenda gerãt, hæc prætermittere nõ iubentur. Manus Dei manicis ferreis cõiunctas Iudæis di cẽtibus, suas manus merito sic uinciri, seq́ pessundari, uerbũ illud exigit, cũ diuinæ manus capacissimæ, & penitus expansæ, prout uult, & quantũ uult, largiãtur. Sed eorũ semper error augmẽtabitur, ut minus præceptis super te cœlitus missis fidẽ adhibeat. Vnde uobis hostilitas & abhorritio, ante diẽ iu dicij nequaquã terminanda intercidet. Sed hoc quidẽ tibi minime curandũ, quia flãma eorũ marciam Deus extinxit. Terras tamẽ adhuc uastatũ, quod Deus abhorret proficiscũtur. Nos quidẽ hominibus legũ, si crederent atque timerent, ueniam peccaminũ facturi, paradisum sufficientẽ tribueremus. Et si testamẽti, simul et euãgelij, ac cœlitus super eos missi præcepta sequerẽtur, tot cibis totq́ bonis abũdarent, quod etiã suis substernerentur pedibus. Eorũ tamẽ pauci fidẽ obtinent, plurimi quidẽ sunt increduli. Tu donũ tibi cœli tus missum nunciẽ cæteris docẽdo tribue. Sin aũt, te Deus ab illis hominib. liberabit, qui malos ad uiã rectam nequaquã dirigit. Sciendũ quidem, uiros legũ nullius legi fideiue perfectionẽ assequi, nisi testamẽti & euãgelij ac huius libri à Deo positi præceptis pareant. Hic aũt multis eorũ incredulitatẽ atq́ maliciã & obstinanciã augebit: quod tibi nullã curam inijciat. P. Cre dentes atq́ Iudæi, & angelos loco Dei adorantes, qui scilicet legem pro lege uariant, Christiani etiam, omnes hi inquã si in Deum crediderint, & iudicij

digere in unam fidem. Atqui uult omnes saluos fieri. &c. Homines autẽ diligunt tenebras.

Magistratus fidei Machumeticæ sint. Nota te uerba, signate mysteria.

Boni tantum uiri sunt adscribendi ad militiam.

Contra Machumetistarum hostes.

Æterna hostilitas indicitur doctrinæ Machumeticæ contemptoribus.

Transeuntibus in sectam Machume. paradisus promittitur.

Doctrina cœlitus missa Mac. alijs tradenda &c.

Nulla doctrinã perfecta, quàm uetus testamentum, & Euãg. & Alcorani.

diem expectantes benefecerint, nihil timeant. Cum filijs Israël dilectionis fœdere firmato, nostrorum legatorum eis deinceps missorum, quia displicita difficiliaq; illis nunciauerint, quibusdam contrà dixerunt, quosdam autem interfecerunt, hoc nequaquam certamen atque seditionem extimantes, surdi cæciq; facti sunt, Deo singulos suos actus annotante. Omnes quidem dicentes Christum Iesum Mariæ filium Deum existere, mendaces & increduli reperti sunt. Cum Christus ipse dixisset, Filij Israël in Deum dominum meum atque uestrum credite: Cui quisquis socium atque participem posuerit, ingressum paradisi illicitum sibi reperturus, & in ignem ibit, in perpetuum expers adiutoris atque uindicis. Sunt iterum increduli, firmantes deos tres esse: quia non est nisi Deus unus. Vnde si huiusmodi uerbum non mutauerint, malo grauissimo percutientur. Cur igitur se non conuertant ad Deum, ueniam que præcentur, mirandum. Ille namque ueniam atque misericordiam illis tribuet. Christus quidem Mariæ filius, non est nisi Dei nuncius, quem & plures nuncij præcesserunt: materque sua uera, & illi, uterque comestibilibus uescebantur. Qualiter res ex plano perspice: & quare non credant, postea perpende. Quia loco Dei, quod nec bonum nec malum nobis dare potest adoratis: cum Deus omnia sciat & audiat. Viri legum, nil nisi ueritatem in lege uestra sublimite, non imitantes homines, qui prius erronei multos errare fecerunt. Filios autem Israël, ob incredulitatem suam atque maliciam, ab amore suo Deus per linguam Dauid, Christiq; filij Mariæ, prorsus eiecit. P. Plures se nequaquam à rebus illicitis & flagitiosis abstinentes, plurima mala perpetrabant. Eorum item plures incredulorum negotia, ad quæ manus extendisse nefas est, cum ob hoc Deus eos confundens semper in igne comburet, illis amici facti tractabant, quod nequaquam fieret, si in Deum crederent, suoq; prophetæ, libroq; super eum cœlitus misso fidem adhiberent. Sed eorum pars plurima semper in sua manet malicia.

Iesum Christũ Deum confitentes, increduli. Imò spiritus omnis qui negat hoc, ex Deo nõ est.

Negat trinitatem cum Sabellio hæretico, &c. Nos unũ essentia trinũ in personis orthodoxè confitemur.

Magni consilij angelus.

Contra diuorũ inuocationem.

Iudæi à Dauid & Christo damnantur.

AZOARA XIII.

GRauioris hostilitatis & infestationis Iudæi semper erga nos, amicitiæ uero maioris Christiani reperiuntur. Christianorum etenim sacerdotes & præsules nõ indignantes, præsumptuosiue, cum uerbũ super prophetam positũ audiunt, ueritatemq; cognoscũt, lachrymãtur, et dicunt: O Deus, nos cum illis bonis hominibus credentes, te nos illis associaturũ summe speramus. Cur enim in Deũ, & ei quod nobis de ueritate datũ est, nõ crederemus? Hoc aũt uerbo, sicut & omnes benefacientes, paradisum aquarũ fluxu dulcissimam promerentur. Increduli uero, meisq; præceptis cõtradicentes, igni deputantur. Viri boni, res à Deo uobis illicitas statutas, uel è conuerso, cum Deus à se prohibita gerentes abhorreat, nequaquã efficientes, bona sapida uobis à Deo cõcessa ipsum timentes, quẽ adoretis, & inuocetis, comedite. P. Iusiurandum ex corde factum, non aliud uos coram Deo reos efficit. Illius quidem ueniam adipisci studens, decem pauperes pascat, sicut suam gentem pascere mediocriter consuetus est, aut eos induat, uel hominem redimat. Horum omnium impotens, tres dies ieiunet. Hoc itaque propter iusiurandum facturi, ea diligenter obseruantes, maxime nitetis: Deo

Christianorum præsules nescio qui Machumetizantes.

Leuißima ratio Paradisum adipiscendi.

Iuramentum ex animo factum obligat. Eiusq; uiolati expiatio.

Vinum, alea, scaci ludus uetantur.

Deo uos sic sua secreta docenti, grates reddite. Viri boni, uinum, & aleas, & scacos, cum non sint res licitæ, sed diaboli machinæ, per quæ inter homines inimicitiam & abhorritionem inijcere, & eos ab orationibus & inuocatione Dei retrahere maxime nititur, prætermittite. Dimittetis igitur, an non? Sed Dei mandatum sequentes, legatoq; suo parentes, uobis caucte. Sin autem, non plus nuncio quàm mandatum perficere pertinet. Quãdo timuerint, & crediderint, & benefecerint, itemq; timuerint, & crediderint, & benefecerint, sicq; facto de cibis eorum nullam curam custodiamúe suscipias. Deus enim benegerentes diligit. Viri boni, Deus uos in paruo uenatu manibus uestris seu lanceis sumendo tentare uoluit, ut sic timentes se dinoscat. Prohibitum faciens, graue malum tolerabit. In mensibus igitur prohibitionis & peregrinationis, nemo bonus uenatum interficiat, quem quilibet sponte perimens, pro illius modo coram testibus in cibis pauperum apud Mechan, uel deinceps ieiunio persoluat. Hoc itaque pręceptum amodo seruate transacta pro nihilo ducentes. Deus enim incompræhensibilis & sapiens, ulterius uindictam sumet. Omnis uenatus maris, euntibus Mecham ac discedentibus, ad comedendum licitus est: Terræ uero uenatus, minime. Ad Deum itaque redituri, ipsum timete. Mechæ domum, uel mensas, ac oblationes, Deus aram hominibus constituit: ut sciant, omnia cœlestia seu terrestria comprætendi sapientia Dei, omnia scientis. Qui licet pius & misericors sit, grauis in fine censetur. P. Ad prophetam nil nisi mandatum patefacere pertinet, Deo sciente singula, manifesta scilicet & cordis arcana. Mala & insipida, licet ipsa plura sint, saporiferis minime coæquantur. Homines sapientes, ut in anteriora procedatis, Deum timete. De præceptis huius libri quare quis quæstionem quærimoniam'ue mouet? Post Alchorã enim positionem, quicquam mutare nefas est. Et mutatio si fieret, uobis iram atque molestiam generaret. Hæc & his similia priusquam uos cæteri quæsiuerunt, sed eis postea minime crediderunt, nec Bachiratin, nec cehibatin, nec cehiletin, nec ham Deus mandauit. Increduli quidem, & minime Deum adorantes, deoq; mendacium imponentes, cum ipsi postulantur præceptis à Deo positis suoq; legato fidem adhibere, inquiunt se nolle quicquam imitari, nisi quod parentes sui imitati sunt. Quibus talis fit obiectio, utrúmne patres, nisi uiam rectam tenentes imitamini? Viri boni cum cuiusque sua sit anima, nec sibi rectam uiam proficiscenti alius error noceat, uos ad Deum, omnia facta uestra uobis dicturum, conuertamini. Inter uos item testimonia facite, cum quis ad mortem hora diuisionis appropinquauerit: sint'que duo uestri aut alius professionis testes. In itinere uero mortem præoccupantes, usque post orationem terminatam tenere debeatis. Sui'que testes per Deum iurabunt. Sed nec quicquam falsitatis apponere, nec minus dicere, nec pro pecunia testimonium uendere, cum quilibet modorum istorum peccatum pariat. Si eos tamen illic peccare contigerit, alij super eos testimonium dantes, iureiurando probent suum testimonium uerius quàm priorum existere. Deum timentes, ipsum exaudiant, cum ipse malos uiam rectam nequaquam doceat. Dic Deum omnes nuncios congregaturum, eos'que quæret quid scilicet proficuum quisque fecerit: quod tamen nequaquam eorum est scire, sed ipsius Dei, qui cuncta nouit cordium arcana. Deus Iesum Mariæ filium affa-

Legati officiũ exponere mandata.

Venatio licita quando.

Mecha.

Alcoran doctrina non uocanda in dubium.

Patrum traditiones eadem facilitate reijciũtur, qua allegantur.

Testamenta.

Testimonia.

Legatorũ Dei iudicium.

Iesus animã habet mundam et benedictam.

 tus,

tus, cui tribuit animam mūdam atq; benedictam, qua iuuenes & infantulos affatus est, & formis uolatiliū luteis à se factis insufflans uolatū præbuit. Cæcum natū, atq; leprosum curauit: Mortuos resuscitauit: quē item librū, & sapientiā, nec non Euangeliū & testamentū docuit, inquit: Te sic ad filios Israël cum uirtutibus meo uelle ueniente, eorū increduli magū esse perhibēt. Tu uero de bonis tibi matriq; tuę diuinitus datis, mihi gratias redde. Deo itē à uiris uestibus albis indutis quęrente, an in se nunciūq; suū crederent: respōderunt, Ita, credimus, & tu testis es. Inde eisdem à Iesu Mariæ filio quærentibus, an Deus super omnes mensam cœlestē ponere potens esset: Iesus ipse respondit: Si creditis in Deū, ipsum timete. Illis aūt dicētibus, uolumus inde comedere ad nostrorū cordiū confirmationē, utrum te uerū dixisse sciamus, cū nostro testimonio cōfirmemus. Deū inde sic exorat: O Deus, nobis mēsam cœlestē quæ sit nobis pascha, omnibusq; pręsentibus, primis scilicet, atq; cæteris, atq; miraculū tribue. Quem Deus exaudiēs inquit: Illis eam præbebo. Sed quisquis deinceps incredulus factus fuerit, eum præ cunctis mūdi gentibus pœnis atq; miserijs affligā. Ipsi iterum Deo dicenti: O Iesu Mariæ fili, tu persuades hominibus, ut Dei loco te matremq; tuā duos deos habeāt, & uenerentur, respondit Iesus: Nolit Deus, ut ego quid præter uerū dicam. Et si ego protuli, tu nosti. Quia tu omniū secreta cordium noscēs, mei cordis arcanū penetras, ego uero nequaquā tui. Tu scis itaq;, me nil hominibus nisi mādata tua dixisse, scilicet quod te Deum meum atq; suum inuocēt, & adorent, quorum quādiu tibi placuit, testis affui: Nunc aūt tu, qui es testis omniū, post quā ab illis ad te me sublimasti, eorū cognitor existas. Quibus si malum feceris, gens tua sunt: Si cōdonaueris, tu es incompręhensibilis & sapiens: Dicit Deus: Nunc instat dies, quo sua uindicis ueritas proficiet. Eis etenim ueniā quoniā me secuti sunt, quod sibi pręcæteris lucrū est maximū, & paradisum aquorum fluxu dulcissimā, ubi perseuerent tribuā. Ego namq; Deus omnipotens, cœlo & terræ, & uniuersis quæ sua capacitas continet, impero.

Miracula partim uera, partim ficta. Vt 5. cap.

De mensa & cœna dominica more suo nugatur.

Pascha.

Iesum negat Deum esse. Mariam pro Dea coli obijcit. Quod utinam non quibusdam competeret.

AZOARA XIIII.

DEo cœli terræq; creatori, qui lucē tenebrasq; posuit grates reddēs, inuoca: qui tui cunctorūq; plasmator uobis terminū & placitum ab eo præscitū imposuit: quod uos ambigētes nunc sic esse, nūc nō esse dicitis. Sed ipse cœlo terraq; manēs, omnia nostra benefacta, tam arcana quàm manifesta dinoscit. Increduli uero, alium Christum, Deo cōsimilem & æqualem ponūt. Tu quidē nequaquā ad eos cum Dei miraculis manifestis uenies: quoniā ea uelut odiosa & cōtraria reijciunt, et ueritati ad eos uenienti cōtradixerunt. Nunc aūt ad eos scientia rei, quā irridebant, ueniet. Nōne uidere queunt, quot gētes nostra tēpora præcedentes, quibus præ cæteris diuitiarum et uitæ quantitatē dedimus, & aquas de cœlo uenire, riuosq; subtus currere fecimus: ob suas postea culpas cōfudimus, & nouas generationes hominū formauimus: Illi tamē hunc librum manifestū, magicum esse cōfirmarent, si eū in quarta positum manu tetigissent, dicentes, illi credendum esse, si uel super angelos, uel cum illis uenientem poneretur. Quod nos minimè curamus. Si enim angelum mitteremus, ei formam humanam atq; uestem tribueremus.

P. Iis qui nuncios te præcedentes deriserunt secundum irrisionis modum atque mensuram pœna præparatur. Terras perscrutando perquirite, quis finis contradicentium fuerit. Tu uero quem cœli terræ que dominatorem

Increduli Christum æqualem Deo ponētes.

Exemplis gentium quæ ob cōtemptos prophetas perierunt, fidem Alcorano captat.

Alcoran fides abnegatur, quia per quartas manus traditus.

esse

esse firmas? Inquit, Deum: qui pijssimus die ueracissimo, quo cõtradicentes omnes, licet nesciant, suas amittent animas, oẽs coadunabit: cuius omnia sci entis & audiẽtis, sunt uniuersa, mobilia scilicet, motúue carẽtia. Nocte dieq́ neminẽ nisi Deum cœli terræq́ factorẽ, qui cunctos nisi semetipsum cibat, uobis in negotijs uestris adiutorẽ uocate. Præceptũ est quidem, ut primus in Deũ credat, ne cõnumeretur incredulis: qui nisi fecero, me malũ grauissimũ die magna passurũ pertimesco. Illa die, inde recedẽti Deus pius ueniã, quod est immensum, largietur: cuius ictũ & illationẽ pœnæ nemo reuelabit, bene ficiũq́ nemo nisi ipso doctore prænoscet. Ipse enim est omnipotẽs, impera-
10 torq́ sapiẽs, uim atq́ uirtutẽ super gentem suã obtinens. Quoniã cuius testi monio nil maius est, inter me & uos testis assidet: qui mihi hũc Alchoran, ad uestri correctionẽ atq́ castigationẽ misit. Sed uos alios cũ ipso Deo esse testa mini. Ego uero non aliũ nisi ipsum unũ, præter quẽ nõ est alius, cum ab hoc quod uos dicitis, ego penitus sim liberatus. P. Non minus quàm prolis suę detrimentũ, atq́ perditio animarũ incredulorũ innotescit his, quibus librum dedimus. Quid enim peius est, quàm Deo mendaciũ imponere, suisq́ uirtu tibus contradicere? His profecto nunq́ Deus suũ beneficiũ afferet, eisq́ die cõgregationis omniũ dicet: Vbi sunt uestri participes, quos uobis auxiliatu- ros credebatis? Tunc tandẽ se errasse cognoscẽtes, inquient: O Deus, nos fui
20 mus increduli. Considera qualiter errando, mihiq́ mendaciũ imponendo, suis animabus nocuerũt, eisq́ peremptiũ oculis repagulũ, auribusq́ plumbũ immisimus. Qui licet omnes uirtutes, omniaq́ Dei miracula uiderẽt, nunq́ nisi tecũ disceptatione facta credẽt: cum dicãt hic nequaquã fieri, nisi per pri mas incãtationes. Eos tamen, minime credẽtes ei, de ipso malum auditũ tur bat atq́ molestat. Nec ipsi alij quàm suis animabus officiũt. Isti quidẽ in igne ponentur, suo corde prius retẽta propalabũt, tandẽ dicendo: Si liceret nobis regredi, Dei præceptis pareremus, nosmetipsos efficiẽdo bonos. Sed si dare tur reditus, ut prius, mendaces effecti, nullã nisi uiã suam rectã esse, & se mi- nimè resurgere dicerẽt. P. Si quæreres ab illis, quãdo stabunt ante Deum,
30 hoc ne uerũ sit an non? ita esse, per Deũ affirmarẽt. Sed Deus eis dicet: Gu- state malũ, ob errorẽ uestrum & incredulitatẽ. Qui cõgregationi ante Deũ usq́ ad horã subitã contradicunt, perdẽdis associati, se nimiũ ob incredulita tem errasse cõfitentur: quãdo sua peccata nimiũ eos aggrauãt atq́ premunt. Mundus aũt iste nil nisi ludus est atq́ ridiculũ, quem tamẽ insipientes plus as sequũtur. Alius uero melior est, curia timentibus Deũ. Scio te molestari atq́ pigere, quod ipsi tibi cõtradicunt. Sed ipsi cum sint increduli, Dei prius præ ceptis resistũt. Alijs quidẽ legatis priusquam tibi contradicendo resistebant, sicq́ obstinaciter eis flagitiũ atq́ malũ intulerunt, usquequo diuinũ illis sub- uenit auxiliũ. Dei tamẽ uerbum nequaquam suo uerbo immutare queunt,
40 prophetarũ fine cognito. Si tibi molestũ sit atq́ graue, quod tibi minime cre dunt: si tibi sit possibile, totam terrã perscrutare, ad cœlos per scalas ascende, ut cum uirtutibus atq́ miraculis aduenias. Nonne si Deo placet, omnes sub eadem lege uiaq́ recta colligeret? Tu igitur brutis assimilari desiste.

Alchorã à Deo exhibitus, ad corrigendos homines.

Vnus duntaxat Deus.

Obdurati, & excæcati.

Resurrectioni & iudicio generali contradicentes.

Sæculum hoc fabula & somnium.

AZOARA XV.

TV nullatenus cum auditu carentibus sermonẽ ineas. Deus mortuos re suscitabit, & ad se redire faciet. Petentibus ut eis uirtutes miraculáque Dei facias, dic, Deum omnipotẽtem illa facere, licet plures eorum hæc igno-

Non disputandum cum incredulis.

ignorent. Omne genus animalium terrestre seu uolatile, hic enim liber nil prætermittit, sic uos ad Deum redibitis. Nostris præceptis cõdicentes, surdi mutiq;, obscura gestant uelamina: Deo quibus uult, rectam uiam monstrante, quos uult, aberrare faciente. Si uos hora resurrectionis ira Dei percusserit, quem tutorem aduocabitis, nisi qui malum uobis subtrahere, uel illius detrimentũ aut obliuionẽ facere potest? Plures etiã gentium ante tẽpus tuum summis afflictionibus atq; malis, ut ad uiã rectã cõuerterentur, astruximus: sed eorum pluribus factis lapideis, diabolus sua mala dulcia formosaq; suis apparere uisibus effecit. Illis itaq; sic oblitis præcepta nostra, omniũ rerũ portam & abundantiã, usquequo nostra munera summũ sibi contulerunt gaudium, aperuimus. Tumq; secundò à nobis ipsis subito capti et desperati, stupidiq; facti sunt, & eorũ primos atq; postremos prostrauimus, gratias Deo cunctarum gentiũ domino, Deo uobis auditũ atq; uisum auferente, cordaq; uestra sigillãte, et alius nequaquã deus ipse reintegrare potest. Me taliter res intelligi faciente, quare non creditis? Ita quidẽ Dei subita patenter ne cõtingens, non nisi gentem malã subruit. Legatis aũt meis nil aliud iniungo, nisi quod uobis opus bonũ & gaudiorum effectũ persuadeant, & illicita nefandaq; prohibeant. Quibus omnis credens, & se diligens, ac benefaciens, nil timeat, cum nil mali passurus sit. Nostris aũt præceptis resistentes, malũ iraq; Dei pro factis suis trucidabũt. P. Nec arcana Dei, nec ipsius arca me possidere, cum non sequar, nisi quod mihi missum est à Deo, nec me angelũ existere, cũ nec æquales sint cæcus atq; uidens, quod uos sic esse cognoscatis, unquã confirmabo. Huiusmodi sermone Deum timentibus, ut ipsum prorsus imitentur, ipsumq; timeãt, cum nullus alius eis auxiliari queat, persuadens, Deũ mane uespereq; deprecãtes, Dei quærẽdo faciẽ, ab eo minime repelle. Sin aũt, malis associaberis, cũ nec suorum operũ numerus tibi, nec tuorũ eis imputetur. Cęteri uero plures alijs, inuidia sola repressi, bonũ diuinitus datũ patefacere noluerũt: licet Deus sibi grates afferentes dinoscat. Sed tu cũctis ad fidẽ uenientibus, præceptaq; nostra sequẽtibus dic: Salus Dei super uos, cuius anima misericors est, & pijssima. Quisquis uestri post malũ ignoranter gestũ à malo declinauerit, & benefecerit, ueniã & misericordiã à Deo consequetur: Vt incredulorũ uiæ patescãt, res penitus discutiẽdæ sunt. Ego quidẽ castigor, ne inuocẽ uel adorẽ, quod uos loco Dei adoratis. Nec uelle uestrũ amplectar: quoniã uiam rectã, secundum Dei mandatũ nusquã errans, licet & uos cõtradicatis, proficiscor. Nec est apud me, ad quod uestri festinẽt animi: quia solius Dei, qui est ueracissimus, & discussor optimus, cuncta sunt iudicia. Si id quod affectatis, nostræ subesset manui, inter me & uos res ad effectũ tenderent. Deus aũt malos discernit, apud quẽ sunt secretorũ claues: Cũ ipse solus uniuersa terra mariq; cõtenta, omniũq; foliorum labentiũ numerũ, ac terræ germina, siccũ item omne & molle, uelut apud illũ in libro firmata dinumerat. P. Solius Dei est, omnia facta uestra diurna dinoscere, & uos nocte mortificare: & deinceps uos expergefaciẽs die, & secũ uobis omnia facta uestra dicturus, uos ad eũ redituros ad placitũ scitũ ducẽs, uelut omnibus gentibus imperans: uos custodi usque ad mortis horam, in cuius momento festinãtissime uobis mortem inducit, ille committit. deinceps omnibus ad se uersis, Deus ipse dominus noster cuncta cito dinumerans, iudicium dabit. Nubibus maris & terræ uexati, inuocantes atque timentes, & se humilian-

Gentes incredulæ punitæ.

Legati officiũ docere.

Quis haberi uelit Machumet.

Non imputantur aliena opera.

Doctrina propaganda.

Remißio peccati.

Afflictiones sustinere se dicit, ob ueritatẽ & inuocationem unius Dei.

Deus habet claues secretorũ.

Prouidentia Dei, uel potius omniscientia.

Deus omnium gubernator.

In periculis Deum cõfitentes, postea sunt ingrati.

10

20

30

40

humiliantes, quærenti, Quis liberaret eos? dixerūt: Si nobis præsidium atq;
suffragium in his malis feceris, nos ulterius reddemus gratias. Ille uero respō
dens ait: Ab ijs & ab omnibus malis uos Deus liberabit. Vos tamen uestra
manentes malitia, non credetis. Est tamen Deo possibile, uos ira sua pessi-
misq; pœnis undiq; circūdare, & uos schismatibus, & alternis contrarietati-
bus induere, uestriq; quosdam aliorum expugnatores & infestatores effice-
re. Rebus taliter ad uestri noticiam explanatis, licet ibi nil sit nisi uerum, ue
stræ genti maliciosi contradixerunt. Quibus tu dicas, nequaquam uestri cu-
stodes existere. Hora namq; scita omnium dictorum atq; factorum proba-
10 tio censetur. His quidem dubitantibus de præceptis nostris, te usq; uerbum
quod respondeant, subtrahe. Cumq; diabolus tibi rerum obliuionem inges-
serit, memoria restaurata, cum malis hominibus ulterius ne moreris. Timēti
bus quidem Deum, nequaquā malorum numerus adscribitur: sed ut eos ca-
stigando, ad Dei noticiam atq; timorem reducant. Suam legem pro ludo ri-
diculoq; tenentibus, & de huius mūdi uita tantum sollicitis, manifesta, quod
ob actus suos nullius boni spem neq; suffragium à Deo uenturum expecta-
re debent, sed iram Dei & flammam ignis, uelut omnes increduli. P. Vijs
rectis nobis à Deo patefactis, cur in fine nostro uertētes, impotem boni ma-
liue uenerantes adorabimus? Sicut ille brutus & inscius, qui à diabolo sedu-
20 ctus & irrisus socios aduocat, dicens: Venite, hæc est uia recta. Sed illi solius
Dei uiam rectam esse firmant, sibiq; mandatum esse, ut non nisi dominum
totius mundi inuocarent. Orationes itaq; coram Deo fundite, ipsumq; time
te. Quia ipse cœlum terramq; cum ueritate fecit. Ad quem omnes redibitis:
Quo dicente, Fiet, facta erunt: omneq; uerbum eius uerax, secundum quod
ipse iudiciū illa die daturus, cum buccinis canere faciet, ut omnes res abscon
ditas atq; manifestas agnoscat, ipse sapiens elocutor. Abrahæ patrem suū
Azar increpando quærenti, cur imagines sibi deos efficeret, unde ipse
gensq; sua tota in errorem manifestum incideret, dixi: Te quicquid inest cœ
lo terræq;, docebo, ut tuum cor firmum atq; fidele sit. Nocte deinceps super
30 ueniente, uidens Abrahā stellam, inquit: Hæc est Deus. Sed cum eam in oc
casum tendentem agnouit, inquit: Rem transitoriam & in occasum tenden
tem minimè diligo. Lunam item orientem aspiciens, inquit: Hæc est Deus.
Sed eadem ad occasum tendente, dixit: Nisi me Deus uiam rectam docue-
rit, erroneis adscribar. Sole deinde oriente, eum esse Deum, quoniam ma-
ior erat, firmat. Sed eodem in occasum uergente, dixit: Vos homines, à ue-
stra credulitate fidéque, cum falsa sit, amodo recedo. Ad Deum enim cœli
terræq; conditorem faciem meam uerti, ulterius nequaquam incredulis ad-
scribendus. P. Hominibus suis inde secum disceptantibus, inquit: Con-
tra Deum uiarum rectarum doctorem, huiusmodi causam atq; certamē agi
40 te, ne contra me derelinquentem uiam uestram. Nihil enim ulterius efficiā,
nisi præceptum Dei: cuius scientia complectitur omnia. Vnde uos minime
memores estis: quia uos non pertimescitis, in Deum non credere, & ab ipso
non statuta sequi, uiam uestram quare timendo sequerer? Scitis ne, quis
nostrûm nil timere promeretur? Illis uero non respondentibus, inquit: Cre-
dentes in Deum, suæ que fidei nullum malum annectentes, uiam rectam
proficiscuntur, timoris expertes. Huiusmodi rationem Abrahæ con-
tra gentem suam tribuimus, & quem uolumus, super cæterorum gra-
dus

Contentio pœna perfidiæ.

Cura sæculi oc cupati & legē contemnentes, à spe felicitatis excidunt.

Contra diuorū & imaginum adorationem.

Verbum Dei firmum.

Abrahæ & Tharhæ disceptatio de idolis.

Fabula Iudaica, orta ex eo, quod Philo & alij, tribuunt Abrahæ Astronomiæ scientiā egregiam: indéq; fidei ueræ occasionem.

Præceptū Dei uera sapientia.

Credentes & bene agentes, tuti sunt.

gradus exaltauimus: cum ego Deus sim, Deus sapiens & incomprehensibilis. Isaac rursum, & Iacob, & Noë prædecessori suo, suisq; posterioribus Dauid & Salomoni, & Ioseph, & Moysi & Aaron, & Zachariæ atq; Ioanni, et Iesu ac Heliæ, omnib. scilicet his bonis, et Samueli et Ezechiæ, atq; Loth, uias rectas patefecimus, & eos super oēs gentes exaltauimus. Et similiter quosdam parentum suorum, & fratrum, suorumq; successorum rectum iter duximus. Ita Dei legē sibi dilectis patefacta, si fierent increduli, omniumsuorum operum iacturam incurrerent. Si illi quibus librum & iudiciū atq; prophetam dedimus, non crediderint, ipsum credere uolentibus committemus.

Si non credant Saraceni libro Machumetis, ad alios digniores trāsferetur.

P. Credentibus itaq; Deus, quos nequaquam cæteri sequuntur, uias rectas manifestauit: nec ante precium aliud pro huiusmodi re postulat, nisi gētem suam ammonere atq; docere. Dicentes Deum non potuisse quicquam super aliquem, interroga, quis Moysi librum clarissimum homines edocentem plura, quorum quædā chartis inscripta propalatis, plura quidem abscōditis, tradidit? Sed ille quidem nec uobis, nec parentibus uestris omnia enodauit. O Deus, in ambiguitate disceptationeq; sua dimitte. Mater uillarum, circaq; positis uillis atq; credentibus aduentum alius diei, persuade, ut hūc librum multiplicantem probātemq; ueritatem, obseruationes orationum, cæterorumq; beneficiorum præceptorem credant, atq; sequantur. Quis est deterior, magisq; reus, quàm Deo mendacium imponens, uel se missum fuisse nuncium falsò perhibens: uel sibi possibile leueq; fuisse, se talem librum facere, qualem Deus edidit? Quid si in mortis articulo, angelosq; manus eorum tenentes, & taliter alloquētes uideretis eos? Vos hodie malum atq; contemptum ob mendacia Deo à uobis imposita, suorumq; mandatorum contradictionem accepturi, uestras animas emittite. Et sicut uitam ingressi, semoti accedite, omnia uestra retro relicturi. Vbi sunt uobis polliciti, se prece suá quepotentia uobis suffragari, participes' que fieri? Nusquam uideo. Hodie uestrum errorem discutiet Deus, qui grana fructuum diuidit, & ex mortuis uiuos & econtra facit, & diem ac noctem discernens, noctem quieti deputat, & solem ac lunam certo numero promouēs, stellasq; uarias disponēs, ut per eas nocte, terra mariq; rerum aliqua sumatur notitia. Aquam ad ortum omnium rerum atq; nutritionem, quales sunt res uirides, grana simplicia, atque multimoda, palmæ ac uites, & oliuæ, malaq; punica, similia atq; dissimilia: quæ omnia tum ortu suo, tum cremento credentibus in Deum magnū præstāt miraculū, è cœlo mittit, qui uos omnes natos atq; fœtus ex una produxit anima. Hic quidem Deus solus est, & unus incompræhensibilis, & sapiens, nec aliud quisquam corde suo gerat. P. Quorundam quidē est positio, diabolos socios atq; participes Dei esse, ipsumq; Deum filios et filias habere. Ipse uero omnium conditor, omniumq; cognitor, præter quem nō est alius, nil nouit talium. qui omnibus uisibus incompræhensibilis omniū oculos atq; mentes penitus penetrat. Nunc autem uobis præcepta manifestissima largitus est: quorum ignorantia, seu noticia, cuilibet insita, suæ semper incumbit animæ: Nec enim tu semper illis, nec ego tibi semper custos insidebo. Tu uero res ita discernens, illos Dei mandata, præter quem nō est alius, edoce: cū Deus uult eos recto tramite proficisci. Ab incredulis quidem, nil mali seu contumeliarum illis inferens, licet illi per iram & inscientiā de Deo male loquantur (cuiq; nāq; gentiū sua sibi placita formosaq; uideri fecimus) recede.

Moysis doctrina probat, sibi librum datum. Moysis lex partim scripto, partim non, compræhensa, ut Thalmudici Iudæi etiā tradūt. Petitione principij probat, sibi librum datum à Deo.

Nudus in terrā ueniens, nudus exit.

Patroni et intercessores non ualent coram Deo.

Stellæ, signa.

Rerum omniū origo ex una anima.

Quidam asserunt, dæmones esse diuinæ conditionis: & Deum habere filios et filias.

Increduli relinquendi, non cogendi armis.

recede. Ad deum autem cum redierint, opera sua deo pandente cognoscent, & per Deum ipsum iurabunt, se nuncio credidisse, si quem habuissent. Apud deum solum sunt ea, quæ quæritis. Quibus forsan cum aduenerint, nõ credetis. Deus aũt incredulorũ corda, quia prima uice nõ crediderũt, probabit: et nos eos prauis cogitationibus suis immorari pmittemus.

AZOARA XVI.

Licet eos cum angelis, ac etiam cum mortuis loqui, & omnibus mundi rebus atque uoluntatibus abundare fecerimus, nunquam tamen nisi deo uolente fidem assequerentur: eorumq́ pars plurima brutis animalibus
10 assimilatur. Cum cuiq; prophetarum homines atq; diaboli, quorum sermones auscultãt, semper increduli, dicentes eos ueros esse, cum de nihilo sint, aduersentur, Deo permittente, hos & illos, locutionesq́ suas dimitte. Deus quidem iudex omnium optimus, hunc librum boniq; mali discretiuum, & ueracissimum illis testibus, quibus ille missis uobis largitus est: nec tu sicut plures sis, nunc hoc negans, nunc affirmans. Hic namq; Dei omnia scientis & audientis uerba, uera & recta, quæ nemo mutare poterit, completa sunt. Sed si plures, nil nisi dubium & ambiguum sequentes, imitari uolueris, te prorsus deuiare faciẽt à uia recta dei, quæ perspicaciter credentes, & incredulos discernit. Cum omnes in deum credentes, suisq; præceptis obe
20 dientes, licite de rebus omnibus, super quas nomen dei inuocatum est, de alijs uero nequaquam nisi necessitate cogente, uelut superius dictum est, comedere queant, eos minime comedendo sequantur, quos uelle propriũ, non aliqua discretio trahit in errorem: quos & Deus annotat. P. Cum opere penitus clàm atq; palàm mala semper euita. Omnis namq; peccans, æquam sui meriti mercedem accipiet. Nullatenus quicquam, supra quod Dei nomen non inuocatum fuerit, comedatis, quia peccatum est: diaboliq; suis persuadent hominibus, ut uobiscum inde disceptent. Quibus si uos assenseritis, eritis increduli. Nos autem mortuos ad uitam reducimus, lucem dando, qua inter homines morari queant. Incredulis quidem, & in tene
30 bris sine termino manentibus, modum suæ sectæ sibi formosum apparere fecimus. Singulis uillis maiores à nobis constituti, se calidos & astutos facientes, se decipere cæteros arbitrantur. Sed licet ipsi nil inde cogitent, animas suas solummodo fallunt. Isti dei uirtute superueniente, obstinaciter dicunt, se minimè credere, nisi prius sibi dato diuinitus, quod nuncio tributum est. Deus autem scit, quibus præcepta sua committit, & quem sibi nuncium elegit. Ista dicentes, contemptum atq; pœnam ob dolum suum à Deo suscipient. Eorum cor capax & immensum ad legis intelligentiam Deus efficit, quos uiam salutis docere quit: quos uerò errare permittit, illis malum inferens, cor angustum & anxium, ui tamen & ira sursum tendens, ge
40 nerat. Hęc est uia dei recta, quæ singula reminiscentibus discernit. Quibus Deus dans donum salutis, auxilium atque gaudium secundum opera sua præbebit. Cum omnes coram Deo congregati, diabolos de derisione atq; deceptione hominum increpauerimus, cõfessiq; fuerint homines, se his & illis credidisse, et ad horam inuictam cõgregatos esse, Deus eis dicet, qui est incompræhensibilis & sapiens, quod in igne perpetuo manebũt, nisi quos ipse uoluerit. P. Plebs hominum atq; diabolorum, nonne uobis meus missus est nuncius, qui uos meas uirtutes atque mandata, & huius diei resurre-

Diaboli de nihilo sunt.

Diuinus codex Alcoran.

Per diuini nominis inuocatione alimentũ sanctificatur. Vetiti & cõcessi cibi, ut 12. ca. Edere sine benedictione, peccatum.

Deũ seductionis humanæ authorẽ dicit. Verũ nõ eo sensu, quo Paulus ad Thess. &c.

Iudicium generale.

ctionem & aduentũ ante me doceret? Dicent, Ita: Sed ſe ſtulto mundo cre-
didiſſe, animarum ſuarum teſtimonio confirmabunt. Deus cuiq; ſuorum
factorum expers obliuionis, nullis malum inferre deſiderat: cum ipſe ſit
piiſſimus, & omnium abundans. Cui ſi uoluerit uos delere, & deinceps
quos uoluerit renouare, uelut de filiis ueſtrorum prædeceſſorum fecit, tum
poſſibile, tum leue eſt. Quod quidem uobis accidet, ſed uos minime credi-
tis. Vos itaque pro more ueſtro & uelle facite, ſicut & ego pro meo. Vos
autem deinceps uidebitis, quę hoc factum finem habebit, & ad quid quiſ-
que ueſtri deueniet. Sciendum quidem, Deum nequaquam auxiliaturum

Sacrilegorum damnatio.

malis, qui uerbotenus Deo partem ſuarum frugum atque pecuniæ ponũt, 10
dicentes: hic eſt pars Dei, hic noſtrorum participum: ſed iudicio nequam
atque prauo, portio participum minime deo, Dei uero participibus præ-
betur. Eiſdem quoque ſui participes prolem ſuam interficere, ſicq; contra
legem ſuam litem inire, quaſi decens atque formoſum perſuadendo fece-
runt. Quod minimè facerent, Deo uolente reſiſtere: ſed eos in ſuis operi-

Opiniões de uetitis animalibus.

bus immorari permittit. Secundum quoſdam omnes beſtię agricolæ cui-
libet, niſi quem uoluerimus, ad comedendum ſunt illicitæ. Secundum
alios laceratum: & ſecundum alios nulla, ſuper quam nomen Dei inuoca-
tum fuerit. His omnibus hæc non niſi falſa Deo ſuperponentibus, pro ſuæ
locutionis modo Deus ipſe retribuet. Dixerunt item, omnes fœtus in uen- 20
tre beſtiarum comeſtui licitos, ſi maſculi fuerint: illicitos uero, ſi fœminei.
Et ſi mortui, omnes comeſtionis ſint participes. Hi quidem omnes pro

Occiſores liberorũ, et cõceſſa in cibũ illicita ſtatuentes, & Deo mendaciũ obtrudentes, pariter puniendi.

modo dicendi mercedem accipient. P. Suorum interfectores filiorum, li-
cet neſcii, perdendis aſſociandi, & bona ſibi diuinitus data non ſecundum
Dei præceptum illicita ſtatuentes, & Deo mendacium imponentes, errã-
tes atque deuii facti ſunt. De fructibus, quos omnes deus, faciens uineas ia-
centes & ſurſum eleuatas, & palmas, meſſesq; diſſimiles, & oliuas uarias,
uobis tribuit, cum tempeſtiui fuerint, comedite. Cumq; collegeritis, inde

Fructus uitium cõceſſus: nõ tamen uinum.

reddenda perſoluite, ſed non ſuperfluè. Deus enim odit ſuperflua. Cum
beſtiarum quædam ad ſarcinas leuandas, quædam tantum ad decolan- 30
dum ſint commodæ, uos de bonis uobis à Deo datis comedentes, erro-

Modus in beneficentia.

rem diaboli, qui uobis maximus hoſtis ſemper aduerſatur, non ſequami-
ni. Parilium VIII. camelorum, & boum, caprarum, & ouium, de ſingulis
ſcilicet duorum, utrum maſculos an fœminas ueraciter illicitis annume-

Leuit. 11.

ratis? Vos hæc teſtificantes, quando diuinum inde præceptum habuiſtis?
Quid peius deteriusúe, quàm Deo malos minimè uiam rectam docenti,
mendacium imponere, & hominibus inſciis errorem immittere? In om-
nibus quidem, niſi diuinitus mandatis, nil comedere uolenti illicitum &

Diſpenſare licet ex neceßitate.

contra legem reperio, niſi ſanguinem, & carnem porcinam, & mortici-
num. Ex his tamen neceſſitate cogente comedenti, Deus in ſibi dilectos 40

Quare Iudæis tot uetita ſint.

pius, ueniam dabit. Iudæis autem, ob ſuam maliciam omnia fecimus illici-
ta, ungulam continuam habentia, & uaccarum & ouium pinguedines,

Diſputat cõtra Iudæos Andabatarum more.

niſi coſtis aut carni uel oſſi commiſtas. quod licet ipſi contradixerint, Deus
ſapientiſſimus atque pius, eis ſuam non ſubtrahet maliciam. Dicent tamen
increduli, ſe parentesq; ſuos nequaquam incredulos, uel eis aliquid illici-
tum fuiſſe, ſi Deo ſolum placeret: quod & prędeceſſores ſui fecerunt, uſque
dum malum grauiſſimum eis incubuit. Si quid conſtans atque ſcitum ha-

betis, coràm ueniat, nec ulterius pro more uestro rem incertam sequamini. Deus quidem, quo uolente omnes uiam rectam sequerentur, omnem uestram cõtrouersiam discutiet. P. Vestri participes, testantes Deum res prædicatas illicitas fecisse, quibus uel incredulis legiq; resistentibus tu nullatenus assentias, assint, ut quas sibi Deus res illicitas proposuit, addiscant. Nullum igitur illius participem faciant: parentibus suis auxilientur: prolem suam nullatenus ob paupertatem (his etenim ac illis metum dabimus) interficiant: nec aliud unum, quod Deus illicitum posuerit, deinde nil culpabile clàm palàm ue perpetrent: Orphanorum pecunias ante dies ueneri statutos nec rapiant, nec dispergant: Examen atque pondus recte trutinent. Hæc præcepta Deus, hancq; uiam rectam, si reminiscimini, tradidit. Eam itaque, non plures uiarum uarietates, ne discrepemini, sequentes, Deum timete. His peractis, Moysi librum, prædicti confirmationem & complementum, omniumq; rerum discretionem, & uiam, atque misericordiam omnibus credẽtibus se redituros ad Deum, præbuimus. P. Librum utilimum è cœlo missum sequentes, ut misericordiam adipiscamini, timete: nec dicentes, Deum illis duabus gentibus præmissis tantummodo legem scripsisse: nec uos melius legem obseruare, si uobis daretur, quàm illi, præsumatis. Vobis iam Dei uirtute legeq; tributis, illis resistere, seu aliàs diuertere, cum hoc nihil sit deterius, nolitis. Sed scio, nil nisi angelorum, seu Dei aduentum, & miraculorum effectum expectatis. Sed uobis nil fides proficiet, quando uenerint, quia prius non credidistis. Si uos expectatis, & ego. Vos tamen minime credo de multitudine suam legem derelinquentium existere: quibus Deus suos actus enucleauit. P. Omnibus suum beneficium decuplabitur: omni quidem peccatori sui mali merces æqualis, Deo nemini nocente, reddetur. Ego quidem, cui Deus uiam rectam atque directam, illam scilicet Abrahæ non increduli patefecit, & immisit, primo credens omnibus præceptis suis: (in quem enim crederem, nisi in dominum omnium rerum?) testor, omnes nostras orationes & holocausta, uitam etiam meam ac mortem, prorsus Dei, totius mundi dominatoris, socioq; carentis, esse, qui nobis omnibus ad se redituris, omnia facta nostra propalabit, & controuersias discutiet. Illa autem nos in terra uicissim & successoriè creans, hos illis prætulit, ut uos in singulis commissis uobis experiatur, & probet. Ipse namq; potens est, rerumq; finis, misericordiæ totius ueniæq; largitor.

Præcepta officiorum.

Vnũ salutis iter ingrediendum.

Alcorã ueteri & nouo testamento confert.

Signa, quæ fidẽ Alcorã adstruant, non necessaria.

Decuplũ præmium bonorũ, simplũ malorũ supplicium.

Protestatio Machumetis ampullosa.

Deus finis ultimus.

AZOARA XVII.

NEc sit tibi graue, neque molestum, hunc librum tibi cœlitus missum penitus sequi, uerba brutorum & insciorum minime curando, & per ipsum bonos homines castigare, & ad boni memoriam rectamq; uiam producere. Quoties enim uillis uestra confusio noctu superuenit, illi bruti malo læsi nil aliud respondent, nisi quod nos male fecimus. Nos uero illa die, qua uerax æquilibritas omne pondus examinabit, perscrutabimur, quod illi nuncijs uel è conuerso dixerint: uide utrum nostra præcepta nunciata fuerint, me tamen omnia sciente. Sunt autem boni, quorum pondus maximum fuerit: mali uero, quibus minimum, quia nostris præceptis non crediderint. Ego quidem uos formans, terram uestræ uoluntati, licet cum minima reditione gratiarum, supposui: & ut angeli se patri uestro Adæ proto-

Alcorã tenendus cõstanter.

Stathera iudicij diuini: ex Daniele accepta.

Diaboli ruina.

Fabula de adoratiõe Adæ, ex dignitate Christi et ministerio angelorum deducta.

Zabulos, id est, malorũ cõsilio rum suggestor.

plasto humiliarent, iniunxi: præceptoq; meo cuncti, Belzebub excepto, paruerunt. P. Deo quidē illic quærenti, qua de causa minime pareret, inquit: Quia ego factus sum ex igne, illi de terræ limo plasmato, prævaleo. Inquit Deus: Hinc igit̃, ut minimus efficiaris, descende: cum tibi super me sublimari sit impossibile. Ei deinceps terminũ à Deo ante diem ueracissimum postulanti, respondit Deus: Terminus quidē est positus. Cui ipse: Quoniã tu mihi sic molestus malũ hoc ingeris, ipsi suæq; posteritati rectã uiã sequentibus, circũquaq; suggestiones et assultus inferens efficiã, quod eorũ nemo tibi grates persoluat. Quoniã quē Deus sic increpans, inquit: Tu minime, tuq; repulse, descensum accelera, & de te tuisq; sequacibus gehennam prorsus implebo.

Lapsus hominis iterũ narratur, historia Geneseos fabulis contaminata.

Adæ uero, suæq; mulieri præcepit, ut in paradiso manentes, quod sibi placeret comederent: una tantũ arbore minus, nisi se malos esse mallent. His itaq; diabolus suggestionē faciens, & ad membrorũ uiriliũ, atq; pudendorũ dilectionem nitens, Deum eis illã arborem uetuisse fallaciter insinuauit, non ob aliud, nisi ut uel illi nequaq; angeli fierēt, uel ibi perpetuò manerent. P. Diabolus itaq; iurans se nequaq; illis suo nociturũ alloquio, eos in uiã prauã atq; peruersam distorsit. Gustantibus igit̃ illis de arbore, sexus atq; pudenda mēbra apparere cœperunt. Quæ ipsis è paradisi folijs tegentibus, Deus inquit: Nõne uobis hanc arborē interdixi, uobis hostilitatē atq; maliciam diabolicã enodãs? Respõderunt illi: ô Deus, nos nostris animabus nocuisse cõfitemur. Vnde nisi per te data uenia, perdendi perhibimus. Quibus ipse: Aduersantes alter alteri, ad terrã usq; descendite, moram horalē illic habituri, ibiq; uitæ uestrę peracto spacio moriemini. & deinde uos resuscitabo, uobisq; uestręq; proli uestes daturus, unde membra genitalia tegatis. Horũ itaq; recordãdo, Deum uobis diuitias daturum timete. Et hoc est præceptum dei optimum.

Cauendus diabolus astutissimus.

O filij Adæ, nullatenus aurem seu mentē diabolo uelitis adhibere, qui patres uestros è paradiso proiecit, uestes apparere faciendo, quæ prius operta uidebantur, abstulit. Hoc quidē bellum uobis summè cauendũ, cum uos diabolo suæq; genti sitis uisibiles, illi uero uobis inuisibiles. Diabolis incredulorum consiliatoribus effectis, cum ipsi scelesta nefandaq; gerant, aiunt patres suos illiusmodi facta gessisse, & Deum hæc sibi præcepisse. Sed Deo nil nisi rectũ præcipienti, mendacium imponunt, & uiam rectã delinquentes, falsam sequuntur, extimantes tamen se recte facere.

Orandũ uersus templum.

Temperantia.

O filij Adæ, ad templũ tendentes, uestros optimos ornatus sumite. Versus templum quoq; facie uersa orationes fundite, & Deum puro corde inuocate. In cibis & potibus uestris superfluitatem euitate. Quis cõstituit uestes & ornatus, cibosq; bonos & sapidos, uobis illicitos? Illi quidem liciti sunt bonis huius sæculi, & puris ac emũdatis alterius. Tali ratione discerno res hominibus, ut ipsi percipiant & intelligant.

Peccata quæ Deus imputat.

P. Deus ipse nil nisi criminalia modicaq; peccata, ut falsas rapinas & iniurias, positionemq; societatis & participationis in deitate, ipsiquè Deo falsum imponere, & his similia, statuit cuique uestrum illicita: nec cuiquam est possibile, terminum à Deo sibi præscriptum transgredi.

Machumet audiendus.

Filij Adæ, uobis iam aduenit de uobis nuncius, mea præcepta laturus: quibus omnis contradicens, & se retrahens, igne perpetuo punietur. Timens autem, & obediendo benefaciens, expers timoris atque molestiæ paradisi gaudio perfruetur. Quis uero peior imponente Deo mendacium, aut suis contradicente

cente præceptis? Horum quidem quisque libri partem habebit, usque ad nostrorum angelorum aduentum, qui ducentes eos extra lumen uitæ, dicent: Vbi est, quem adorauistis in Dei loco? Respondebunt, eum aufugisse, tuncq; suarum animarum testimonio perhibebunt, se incredulos fuisse. Tūc Deo eis iniungente, ut cum diaboli clientibus præ cæteris ignem ingrediantur, non desinent ipsi gentem prius ingressam increpare, usquequo omnes in igne depositæ fuerint, dicentq;: O Deus, isti nos aberrare fecerunt: unde tuo præcepto ignis eis duplicetur. Respondens quidem Deus dicet: Ita esse, licet ipsi nesciant. Primi uero succedentibus inquient: Bonoq; gaudio carentes gustate nobiscum malum, quod fecistis. Nulli namque contradicenti mandatis nostris, aut se inde retrahenti, aperietur cœli ianua, paradisiue patebit aditus, usquequo camelo peruius per acus foramen gressus pateat: Sed eis in gehennam præparatur lectus igneus, & simile coopertorium, ut mali merentur. P. Credentibus, & benefacientibus uos, nemini nisi quam post iniungentes paradisum aquarum fluxu iocundissimam dabimus mansionem perpetuam: ubi ipsi per me prorsus malicia suorum cordium emundati dicent, Deo grates referimus, qui nos uias rectas nemini nisi per ipsum compræhensibiles docuit. Tunc accedentes ueraces Dei nuncij dicent: Hæc est paradisus, quam uobis pro factis uestris hæreditatem polliciti sumus. Ipsiq; paradisi hæredes, hominibus igni deputatis sibi Deum uerum dixisse confitentes quærent, an ipsi similiter inuenerint. Quod & ipsis testantibus exclamabitur uoce magna, Deum omnes suam uiam reijcientes, malumq; gerentes, alijq; sæculo minime credentes perditurum, & summis pœnis afflicturum. Inter hos quidem, & illos, in quodam quasi limite sublimi stabunt, quidam discrete scientes horum & illorum facies, qui nequaquam paradisum ingredientes, sed illud sperando expectantes, paradiso uisis inquient, Saluet uos Deus: oculos suos deuergendo. Illis uero apud inferos dicent: Nonne ualuit uobis numerus uester ad resistendum? Tu Deus, nunquam nos illis malis associa. Dicent illi: Ecce quibus Deus non mandauit misericordiam suam. Sed uos confidenter paradisum intrate, nil timentes. Malis quidem in paradiso manentes deprecantibus, ut eos aquarum suarum cæterorumq; bonorum à Deo sibi datorum participes efficiant, respondebunt illi, Deus hic incredulis suam legem in ludo ridiculoq; tenentibus, & suas uoluptates in hoc sæculo perficientibus, illicita statuit. Nos enim ibi nostris præceptis contradicentes, & irridentes obliuiscimur. P. Iam illis libro cœlitus misso, qui rectam uiam sapienter credentibus discrepat, omnes suam explanationem expectantes, sciant, quod die qua uenient omnes, una uoce confitebuntur, iam dei nuncios cum ueritate aduenisse, dicentq; prius increduli, tunc ob errorem suum animas perditi: Si quis pro nobis intercessor reditum exorasset, melius quàm primò faceremus. Nunc autem dominum Deum nostrum, qui cœlum & terram & uniuersa sex diebus creauit, & thronum ascendit, qui diem nocte cooperit, lunam & solem ac stellas suo præcepto promouet, uentis imperat, nubes subleuat, & inde ad arborum ortum & herbarum aquas ad terram mortuam demittit, qui & mortuos resuscitabit: Ipsum inquam omnium pijssimum, cum omnes suis præceptis obedientes diligat, cum timore & spe inuocantes adorate atque diligite: hu-

Si cæcus cæco dux fuerit, ambo cadent in foueam.

Alludit ineptè ad illud Matth. 19. Facilius camelum, &c.

Paradisus.

Inferi.

Incerti quidam paradisum expectantes, inter beatos et dānatos medij.

Fili, accepisti bona tua in terris, etc. Luc. 16.

Dei maiestas.

Terræ allegoria de hominibus, ut ad Hebræos. 5.
Noë. Gen. 6. 7.
Vnus Deus timendus.

iusmodi rerum semper memores estote. Terra quidem bona Dei præcepto germẽ bonum pariet, mala uero nil præter malum & insipidum. Noë, suæq; genti olim iam iniunximus, hæc hominibus dicere: unum solum Deum, & non alium, ut debetis, inuocate. Aliter enim summe timendum est uobis, die magna. Pars uero plurima suæ gentis respondens, ait: In errore manifesto te uidemus. Sed ille dixit, hoc non esse errorem, sed Domini mundi mandatum. P. Dei mandatum inde quod minime percipitis, libenter atque deuotè uobis nuncio. Nec uos miremini, quod uobis à Deo uenit natiuus nuncius, uos castigans atque docens uiam Dei, uobis ueniam daturi. Cúmque Noë contradicerent, eum suosq; fautores in arca proteximus: Cæteros omnes uelut cæcos summersimus. Hut ad Hath gentemq; suam mittens, inquit: Inuocate Deum, alius enim nõ est adorandus. Nónne timetis eum? Sed eorum plures increduli, dixerunt: Te uiam erroneam sequi cernimus, atq; te mẽdacem æstimamus. Quibus ipse: Non sum erroneus, sed Dei nuncius, uobis suum mandatum nil addendo seu minuendo ferens. An admiramini Deum uobis nũcium & castigatorem misisse, natiuum hominem? Reminiscamini quæso, quomodo Deus uos, Noëq;, suæq; gentis uicarios constituẽs, uobis augmentum uirium atq; staturæ præbuit. Ipsum igitur ut præcedatis, adorate. Respõderunt: Præcipis ne, quod unum solum Deum adoremus, & morem atq; culturam patrum nostrorum omittamus? Aequũ est igitur, ut tu dicti tui probationem præbens ostendas, quid Deum facturum nobis polliceris. Ille uero dixit: Vos iam iram odiumq; Dei promeriti, mecũ de nominibus impositis à patribus uestris, quæ Deus nunq; præcepit, nõ disceptabitis: sed ipsum Deum discussorẽ expectate. En ego uobiscũ expecto. P. Eum, suosq; factores, nostra pietate liberauimus: Præceptis uero nostris resistẽtes, & incredulos, à summo ad infimũ destruximus. Schale ad Zeuth à nobis missus, inquit: Tu hominesq; tui Deum unum, quia nõ est alius, adorate: Et ego uobis uirtutes atque miracula sua, mihi nota, uobis patefaciam. Vos recordantes, qualiter Deus uos uicarios Hath suæq; gentis posuit, ipsius præcepto in plana terra domos ædificate, & similiter in rupibus uobis mansiones excidite: nec ulterius terras uastatum eatis, inuocantes nomen Dei. Camelæ libera pascua permittite, nullam ei molestiam inferentes: Sin autem, graue uobis malum incumbet. Eorum quidem plurima pars incredula, credentibus debilibus & paucis inquit: Scitis ne Schale Dei nuncium esse? Inquiunt, Ita: Nos scimus, & ei credimus. Quibus ècontra illi plures increduli responderunt: Vestræ fidei nos sumus increduli. Mandatum itaque Dei spernentes, camelam interfecerunt, & ipsum Schale sic affati sunt: Si tu es nuncius, tua dicta nobis comproba, faciendo uidere, quod promittis. Quibus ipse: Vobis Dei mandatum beniuole, uelut bonus consiliarius, attuli: quod uos abhorrentes, minime curatis. Vnde ipso Schale se conuentibus eorum subtrahente, terræmotus superueniens, suas domos funditus diruit. P. Loth rursum increpante suam gentem ob scelus inauditum, & nefas à nemine perpetratum, cum nemo prius uiris abuteretur, respondit: Ipsa è uilla tua, cunctos incredulos eijce. Ipsum quidem Loth, sibiq; credulos, præter mulierem suam uetulam, quoniam suam non liquit maliciam, saluauimus, & imbre salubri sufficienter irrigauimus. Quisque prouidus,

Hut missus ad Hath.

Schale propheta missus ad Zeuth.

Nugatur, ut et aliàs, de cameli occisione.

Loth Sodomitas increpuit ob nefandum seclus.

prouidus, illorum malorum finem consideret. Schaibh rursum Middenæ mittens inquit: Mihi mandata Dei ferenti parentes estote: Deum unum, cum non sit alius, adorando, nulli quicquam mensuræ ponderisúe dolose subtrahendo, nec terram bonam uastando. Vobis item cauete, ne qualibet uia morando credentes in Deum à uia recta diuertatis. Debetis enim tum commemorare, Deum fecisse uos multos è paucis: tum quis sit finis incredulorum, perpendite. Licet ei nequaquam omnes fidem adhibeant, credentes tolerando sustineant, usquequo Deus optimus iudex uenturus litem discutiat. P. Primatum conuentus incredulorum illius gentis re-10 spondit Scaibeh: Te, tibiq; credentes è uilla nostra proijciemus, nisi more nostro uixeritis. Quibus ille: Nulla uis, nullaq; coactio nos ad hæc deducet, ut Deo mentientes, suamq; legem linquendo ad uestram transeamus: ex quo nos ille liberauit ab ea, & nos ipsi sponte nostra subijcimur. Quem supplici uoto precamur, ut ipse ueritatem inter nos patefaciat, cum sit ueracissimus, & omnia sciens. Increduli uero gentem suam increpando inquiunt: Si Schaibe sequaces sitis, perdemini. Contradicentes autem illi, pessundati perditi sunt, suæq; domus per terræmotum diruptæ. P. Ipse Schaib iam retractus ab illis, residuis solatium præbens, inquit: Ego uobis mandata Dei beniuole, beneq; consulens, applicui. Quid curandum de incredulis? 20 Omnes uillas ad quas nostros prophetas misimus, prius pœnis & anxietatibus, ut conuerterentur, pressimus: deinceps peccatorum ueniam facientes, ut augmentarentur & sublimarentur, usque dum bonum & malum perpessæ fuissent, sicq; securæ fierent, quod nec eis noctu sopitis nec die uigilantibus atque uidentibus nostra uindicta superueniret. Eas deinde ob sua facta sceleraq; pessundedimus: quibus ubertatem cœli terræq;, si timuissent, & credidissent, aperuissemus. Ex hoc igitur sui successores perpendere possunt, quod eos pro factis suis punire, sicq; sua corda sigillare, ut nihil exaudiant, nostræ uoluntati satis est possibile: Quod uillis, quibus missi sunt nuncij, iam sæpius per nos contigit. P. Horum qui nobis dilectio-30 nis fœdus pepigerint, parte plurima nequaquam firma fideliq;, sed incredula reperta, deinceps Moysen cum uirtutibus atque miraculis ad Pharaonem suamq; gentem misimus. Quorum non credentium, quis esset finis, uideatur. Moysi igitur Pharaonem alloquenti, dicentiq;, se Dei nuncium, nil nisi ueracissima Dei præcepta ferentem, ut secum filij Israël aduenissent, ad eum accessisse. Respondit ipse: Si cum uirtutibus aduenisti, eas ut ueridicus existas, uideamus. Ipsius itaque manu suus baculus proiectus, draco factus est, manusqúe uersa apparuit candidissima. Ob hoc Pharaonis homines eum magum sapientissimum, & regem à suo deijcere regno uolentem perhibentes, quid rex inde uelit, perquirunt. Ipse quidem eum 40 fratrumqúe suum custodiri, & per singulas urbes omnes sapientes magos coadunari præcepit. P. Illis igitur aduenientibus, & quam pro adeptione uictoriæ mercedem susciperent, quærentibus, dixit Pharao: Familiaritatem meam summam, & propinquitatem. Illis deinceps Moyseq; conuenientibus, & alternatim operum exordio postulato, illi parentes, uisibus humanis miranda atque timenda obiecerunt. Deinceps Moysis ba-

Schaibh Middenam missus.

Moysis cũ Pharaone acta, figmentis deformata.

culus nostro nutu proiectus, cæterorum omnes machinas & fantasias deuorauit. Et sic illis repressis, & ad minimum redactis, ueritas apparuit. Omnes deinceps magi superati, genua sua coram Moyse flectebant, confitentes publicè, se Deo Moysis & Aaron, creatori uidelicet orbis, se subijcere. P. Ob hoc indignatus Pharao, quod in eum nisi nutu suo crediderant, inquit: Vos artibus uestris atque dolis enitentes, ut suam ex hac ciuitate gentem educatis, uestris manibus & pedibus abscissis ex opposito suspendam. Cui illi: Cur de nobis ad Deum ituris, quoniam Dei præceptis aduenientibus credimus, uindictam sumere quæris? Tu Deus nobis fortem tolerantiam, & in uera fide legeq; tua perseuerantiam, benigne præstare digneris. Homines quidem Pharaonis sic eum affati sunt: Si Moysen fratremq; suum terram tuam sic uastare, tuamq; sibi gentem allicere dimiseris, tuum idolum & te prorsus negligendo dimittent. Respondit: Ego super eos fortis atque potens, infantes interficiam, fœminasq; custodiam. Moyses item suæ genti solatium præbens, inquit: Deum adorantes, ipsius auxilio fortes, omnia libenter tolerate. Qui finis uitaq; timentibus ipsum, terræ suæ quem uult, hæredem constituit. Ipsis autem indignantibus § * & obstrepentibus, se ante suum aduentum, & similiter postea mala plurima perpesso dixit: hostem uestrum Deus exulabit, & perdet, uobisq; deinceps terram daturus, effectus uestros ipse uidebit. Hominibus deinceps Pharaonis, suisq; fructibus pedetentim annorum intercapedine, ut per hoc castigati magis Dei memores essent, decrementum immisimus. Sed illi uelut inscij, quotiens eis aliquod commodum contigit, hoc suum esse: quotiens malum, hoc per Moysen suosq; factores contigisse, cum omnia tamen sint, affirmabant. P. Illis dicentibus Moysi, quod incantationibus arteq; magica suos effectus compleret, nec ideo sibi crederent, locustas, & bruchum, & ranas, ac sanguinem dissерptim ingessimus. Ipsi tamen non minus increduli perseuerabant, & Moysi supplicando, licet increduli, precabantur eum: Tu Moyses, Deum propter amicitiam uestram atque fœdus inter uos firmatum, ut malum istud expellat, exora, nosq; tibi credituri, filios Israël tecum mittemus. Vnde illis ad horam malis subtractis, accedente termino, ecce dimittere noluerunt. Quod nos præuidentes, uindictam sumendo, quoniam nostris contradicendo pręceptis increduli manebant, in mare summersimus, Illamque terram ab oriente in occidentem pauperibus incolendam tribuimus. Sic igitur Pharaonis suæq; gentis factis dictisq; deletis, filios Israël nostra uerba complentes tolerando transfretare fecimus. Qui deinceps tamen inuenientes homines idolorum cultores, Moysen precati sunt, ut eis imagines similiter cōstitueret. Quibus ipse: Vos uere cęci estis, cum hanc gentē operaq; sua quicq; esse putatis. Vnus enim solus deus uobis est adorãdus, qui uos super oēs extulit, & liberauit de gente Pharaonis, quæ uobis semper noxia prolem uestrã interfecit, uestrasq; mulieres, quod Deo summe displicet, subduxit. P. Moyses accepto termino alloquendi deũ post XXX. dierũ peractum spaciũ, cui X. dies ipsemet adiunxit: sicq; sunt facti XL. Aaron fratrē suũ affatus inquit: Tu meus interim in mea gente uicarius esto, & benefaciēs nullatenus uiã errantiũ exequere. Ad horã itaq; constitutã ipsum aduenientē, deo affato Moyses inquit: Tu deus, ut te uideã, mihi præsta. Cōtra quē sic Deus:

Trãspositã fuere hæc in tribus quibus usi sumus exēplarib. ut signa indicant, infrà paulo.

Aegypti plagæ aliter expositæ quàm in Exo.

Secus quàm habeatur Exo. 33. et 34. exponit, ut Deus Moysi apparuit.

10 20 30 40

Deus: Me quidem nō uidebis, nisi meus à te uisus loco suo permaneat. Deō montem ascendente, ipse in minimum atque minutum redactus est. Vnde Moyses quasi mortuus cecidit, curatus autē inquit: O Deus, ego uester sum, & in te primus credēs. Dixit deus: Ego super gentē meam te præ cæteris electum, mea mandata ferentem cōstitui, tuq; munere meo sumpto, quod iam stabulis inscribitur, Deo grates persolue. Continet autem illud omnem gerendorum doctrinam, & castigamen, ac discretionem. Quod tu constanter & firmiter sumpturus, ut tua gens similiter accipiat, intima. Domos incredulorum mihi nostrisq; fallaciter resistentium, tibi monstraturus illos, licet
10 qui omnia miracula uiderint, nostraq; præcepta sæpius audierint, nec ipsis nec alij sæculo fidem adhibent, & utraque uia uisa falsam semper proficiscuntur: Illos inquam, suaq; negotia penitus confundam, & sibi suorum operum uicem reddam. Moyse quidem absente, sua gens ex annulis suis & torquibus tauri statuam, sonitum quasi stertentis emittentem, sibi fecit. P. Sed cum uiderent eam nil dicere posse, nec uiam rectam edocere, eam suis tractando manibus, se confitentes errasse, dixerunt: Nisi Deus ueniam misericordiamq; fecerit, nos perdendis annumerabimur. Moyses itaque reuersus, multa permotus iracundia, eos ob sui maliciam, Deiq; mandati festinationem post suum discessum increpans, tabulas proiecit, fra-
20 tremq; suum capillis arripuit. Ille uero respondit: Me debilem ipsi uolentes interficere, ferè uitam abstulerunt. Vnde de me uindictam minime sumas, ne sim ridiculum hostibus, nec me malis hominibus illis admisceas. Moyses hoc audiens, Deum orat, ut sibi fratriq; suo ueniam & misericordiam, cum ipse sit omnium pijssimus, præstet. P. Qui taurum adorabant, iram Dei & dedecus huius sæculi meritò sustinebunt. Qui peccatis commissis, ad Deum postea pœnitendo se conuerterint, ueniam & misericordiam consequentur. Moyses deinceps ira semota, librum & tabulas, uiam & misericordiam timentibus Deum manifestantes, sumens, ad horam sibi mandatam, LXX suorum hominum elegit, quibus pessun-
30 datis inquit: O Deus, qui quibus uis rectā, quibus uis malam uiam præbes, nunc hos ob suam inscientiam factaq; nefanda condemnans, si tuæ subesset uoluntati, prius eos confundisses. Sed tu discrete, licet arcanè, omnia gerens, tu ueniæ largitor optime, nobis ueniam & misericordiam præbe, simulq; da huius, sæculiq; futuri bonum, nobis te, non alium adorantibus. Inquit Deus: His bonum, illis uero malum meo præcepto semper accidit, magnamq; misericordiam, omnium capacem, timentibus me, & obedientibus meis mandatis, ac eleemosynarijs præbebo. P. Imitatores nuncij atque prophetæ, legendi scribendiúe nescij, cuius nomen atque mentio reperitur in testamento & Euangelio, qui gerenda præcipit, aliaq; prohibet,
40 bona saporiferaq; uestro comestui licita, alia quidem illicita ponit, cogitationes prauas & errores eijcit: Omnes inquam illi credentes, & auxiliantes, atque sublimantes, suisque mandatis obedientes, & boni sunt, & bonis associabuntur. Vos uiri, ego quidem ad uos uenio, Dei nuncius, regis cœli & terræ, præter quem non est alius, qui mortificat & uiuificat. In eum, mihique, suo nuncio, legendi scribendique nescio, penitus ipsi suisq; præceptis subiecti credite, suis præceptis obedientes, ut boni efficiamini.

Historiā Exodi. 32. male reddit, ut suprà etiam.

Machumet ignarus literarū. Quod alibi negatur.

Inductionē absoluit, ex prius recitatis similibus inferens, ipsi legato Dei credendū esse.

ciamini. Quidam autem de gente Moysis, ad ueritatem istam se conuertunt, secundum illam operantes. Nos quidem in terra duodecim gentes diuisum constituimus. Nos quoque Moysi, cum sua gens aquam peteret, ut cum uirga petram percuteret, iniunximus: apertiq; sunt fontes duodecim, eorum locis notis omnibus. Eos quoque nube proteximus, & manna simul & coturnices ad comedendum præbuimus. Nunquam illis nocui, sed ipsi quidem suis animabus nocuerunt. Eisdem item iniunximus, ut uillam quamlibet frequentarent, & quidlibet sibi placitum comederent cum gratiarum redditione, & ut in portarum ingressu se humiliarent: Sicq; semper peccaminum ueniam tribuemus, & bonum semper augeremus. Horum uero prauis atque peruersis nostrum præceptum mutantibus, malum cœlitus ob suam maliciam intulimus. Cum quidam in uilla iuxta mare in sabatho piscium multitudine capitibus subleuatis adueniente, quod cæteris diebus minime cōtigit, nos enim ipsis uicē suorum operum reddidimus, nō gerenda perpetrabant, ab aliis castigati dixerunt: Quare cæteros castigatis, cum Deus eos confundet, aut graue malum eis superueniet? Responderunt: Nostrum est Dei mandatum commemorare, cum forsan hoc timorem immittet. Eis autem castigamina non curantibus, gerenda docentes saluauimus, cæteros autem pro suis factis damnauimus. Diximus quoque uertentibus ad prohibita, ut simiæ perditæ fierent, in hoc sæculo dedecus & opprobrium, in futuro malum grauissimum accepturæ. Ipsius præcepto, qui est pius ueniæq; dator, gentibus per terras diuisis, quarum quædam bonæ sunt, quædam autem infrà, eis nunc bonum nunc malum exhibendo, ut sic eorum ad fidem esset conuersio, tentauimus eas. Sed primis peiores succedentes, libri partem sibi, uidelicet in hoc sæculo placita ferentem accolunt, residuumq; dimittendo dicunt, Deum inde sibi daturum ueniam. Nónne fiduciam & firmitatem à uobis cepi, quod in hoc libro nil nisi uerū esse diceretis? Cur insensati uiuitis? Alia quidē curia multo melior habetur, quam libri factoribus, & orantibus, sua persoluendo præmia tribuemus. P. Montem super Iudæos nubi similem, cuius ruinam super se pertimebant, ut sic saltim ui legem nostram perciperent, & eam assiduè ad timoris adeptionem legerent, extulimus. Cumqúe cepi de filiis Adæ eorumq; posteris testes super animas suas, dixi: Nónne ego sum Deus uester? Dixerunt, Ita: Huiusq; rei testes super animas nostras adsumamus. Quibus ego: Imò in alio sæculo testes adestote, ubi nō dicatis me nequaquā huius rei noticiam & intelligentiam uobis intimasse: nec iterum sequendo patres uestros prius incredulos quæratis, Cur ob facta prædecessorum mala patiamini? Ita quæq; distinguo diligenter, ut ipsi Deū diligentes efficiantur. Ille, cui prius iniuncto meo mandato deinceps subtraxi sapientiam, malus effectus, diabolum secutus est. Eum tamen cum sua sapientia ad me sublimare meæ uoluntati possibile esset: Sed ipse mundanam mansionem magis diligens, suum amorem amplexus est. Hic quidē talis, cæteriq; meis cōtradicentes præceptis, sicq; suis nocentes animabus, cani assimilantur: qui seu ad ipsum accedas, seu nō, latrare non desinit. Solus aūt ille firmitatē obtinet, cui Deus rectā uiam prędestinauit. Omnis illinc aberrans, in gehennā ponetur: quò multitudinem diabolorum, & hominum habentium corda sine discretione,

Historias Exodi perperā adducit, ut superius.

Fabula Iudaica absurdissima de sabatho uiolato.

Alcoranū quidā partim recipiunt, partim reiiciunt.

Nubē, siue quæ ad montē Sinai apparuit, siue quæ agmen circūdedit, montē dicit, ineptiens more suo.

Tēporaria æternis bonis præferentes, Deiq; uocatione spernētes, canibus similes.

tione, oculos sine uisu, aures absq; auditu, qui brutis animabus magis erronei negligentes exiſtūt, mittemus. Illos igitur incredulos, quibus Deus mercedē ꝓ merito tribuet, dimittētes, cū ∫ *Dei plurima bona sint noīa, ipsum cum eis inuocate, sequentes ratione, uiq; doctorem, & secundum illam operatorem. P. Sic contradicentibus præceptis nostris, quibus insciis mala formosa uideri fecimus, quod omnibus callidior, omnibus arte præualeo. Nonne perpendunt, scilicet unus è diabolo socius sortitus sit, utrum sim alius quàm nuncius uerus. An cœli terræq; machinam, omneq; diuinum opus non considerant? cum forsan iam suæ mortis terminus accessit, 10 post quem, cui uerbo credent? Cum nemo quem Deus aberrare fecerit, uiæ bonæ doctorem inuenire queat, eos in cæcitate sua dimittamus. Quærentibus à te aduentum horæ postremæ, dic, illius noticiam nulli nisi Deo compræhensibilem esse, qui in cœlo terraq́ue grauis subito pluribus nescientibus superueniet. Sic enim tu nil nisi Dei uelle bonum siue malum tuæ animæ commendare potens, absconditum agnoscens, multum boni, nec quicquam mali adipisceris: cum nil nisi Dei nuncius, suorūq; uerborum ad incredulos applicator existas. Adam patre uestro à Deo creato, & ex fœmina ad suum concubitum, in primo coitu mulier concepit, sicq; deinceps grauida multum facta est. ob quod maritus ac mulier Deum deprecati 20 dicebant: Si tibi nobis bona præbere placuerit, grates tibi referemus. Deo itaque prosperitatem atque bonum eis conferente, eis suorum donorum participem, unde te Deus liberet, constituerunt. Quomodo Deo socium atque particeps quicquam, non creans aliquid, sed creatum, nec sibi nec inuocantibus ipsum auxiliari potens, opinantur? P. Hi ad rectam uiā à uobis aduocati, nullatenus uos sequentur. Aeque namq; proficit eos aduocare, atque tacere, cum sint sicut & cæteri. Qui si fides uestra uera esset, uobis responsa facerent. An habent illi pedes, quibus ambulent? an oculos, ut uideant? an aures, ut audiant? Illos itaq; participes inuocando, si uobis sit possibile, decipite me, qui soli Deo libri datori, sicut & omnes boni homi-30 nes, me cōmendo. Illi uero quos loco dei adoratis & inuocatis, nec sibi nec animabus suis prodesse queūt. Ad uiam rectā uocati, prorsus auditu uisuq; carent. De decimis & beneficiis sume, & inde secundum morē cōsuetum operare. Insciis te subtrahe semper. Si aliqua fortassis diabolica suggestio seu fraus acciderit, te diuina sanctificatiōe præmuni, Deo audiente atq; sciente. Oīs enim deū timens, cū ei quicq; diabolus intulerit, Dei memor est, ad bonū se cōuertens. Cū te minime cū uirtutibus uenientē quærāt, cur eas nō efficis? dic, te nil nisi mādatū dei imitari. Hæc quidē sunt res manifestæ, uiaq; uera, & misericordia timentibus deū. Cū legitur Alchorā, eū cū toto corde, deuotaq; mente, ut Deus tibi misericordiā præstet, ausculta, & deū in 40 aīa tua, unaq; uoce mane & uespere, nequaq; horū aliquid negligens, cū humilitate & timore inuoca & adora. Apud ipsum quidē manentes, nullatenus indignantur ipsum inuocare, humiliq; prece exorare.

Signū quod remittit ad superiora. Sed hæc bene cohærent.

Pertinaces relinquendi.

Incerta hominibus dies nouißima.

Adæ & Euæ prima proles.

Protoplasti cito idololatræ.

Cōtra idola, ut Psal. 113. etc.

Decimas percipere, ac bene uti cōceditur.

Sine miraculis doctrinæ nudæ credi postulat.

Alchorā religiosa mente audiendus.

AZOARA XVIII.

OMnis rerum & orationum quæ Deo debentur excessus, Deo legatoq; suo gratus exstat. Omnes Deum timeant, & uicissim benefaciant, Deum adorantes: suo legato, si boni fuerint, fidem adhibeant, eos imitando, qui lachrymas deum inuocando effundunt. Diuina legendo

Bona opera.

miracula,

miracula, suam fidem corroborant, & se prorsus Deo commendant, facientes orationes de bonis uestris sibi datis expendunt. Illi namque ueritati bonoque credentes, ueniam summumque bonum à Deo recepturi, corā ipso gradum excelsum obtinebunt. Postque te Deus uirtutibus atque ui à domo tua traxit, plurimæ gentes ad fidem coactæ, in ueritate iam manifesta, ratiocinantes disceptant, ijs comparabiles, qui ad mortem scientes adducuntur. Cum Deus uos expugnaturos ire gentem illam præcepit, nequaquam opinati estis ipsum uobis auxiliaturum. Sed ipse quidem ueritatem sui uerbi confirmat, incredulos à primo ad infimum damnat, ueritatem probat, falsum quidem delet, aut infirmat. Vnde uobis inuocantibus Deum, licet hæc incredulis dolorem pareret, me daturum uobis auxilium, mille angelorum pollicitus sum. Sciendum quidem, Deum, cuius est omnis uis & auxilium atque uindicta, tot hoc fecisse, ut plenum uobis gaudium cordiumque firmamentum infunderet. P. Quoniam uobis Deus somnum ad cordium uestrorum quietem induxit, & aquam, qua loti mundique essetis, ut sic à uerbis diaboli retracti corda uestra pedesque firmaretis, cœlitus demisit. Angelis suis ait: Ego uobiscum semper præsens adero: uos autem euntes, illos meos homines firmate, & adiuuate: Incredulorum ceruices atque manus, quorum cordibus ego timorem inijciam, percutite, quoniam mihi meoque legato non crediderunt. Omnis etenim resistens, me grauem in fine sentiet, ignemque gehennæ subibit. Nullus uir bonus incredulos aggrediens, eis terga uertat, nisi causa cōmodioris adaptationis, & præmunitionis: Sin autem, iram diuinā ignemque perpetuum, malamque uiam incurret. Nullatenus te cædem meis intulisse, uel eos proiecisse præsumas. Ego namque peremi, ego proieci. Cōstat autem hoc diuinitus factum, ut Deus omniū auditor & cognitor, suorum cordium effectus atque secreta cerneret, qui semper artem atque negotiū incredulum infirmat. Si litem atque uictoriam quæritis, ecce iam uestris adest manibus. Sed nos conuerti, uobis est utilius atque melius: Sin autem, licet uestrę gentis maior sit numerus, nil prodesse poterit. Quia deus est adiutor bonorum. Viri itaque boni, Dei legatique sui sequaces estote, nusquam ab eis scienter discedentes. P. Confitentes se audisse, cum nihil audirent, imitari nolite. Nullum enim animal coram Deo peius, quàm surdus & mutus & indiscretus. Eis tamē auditum præstaret, si boni quicquā illis inesse perpenderet. Licet enim bonum audirent, in eo minime perseuerarent. Omnis bonus, Deo legatoque suo uocātibus eum, ut uiuificetur, respondeat: Timēs Deum, hominis cordisque sui iudicem, ad quem omnium fit reditus. Nullatenus item obliuiscamini suffragij, uindictæque diuinæ. Vnde grates reddidistis, quando pauci debilesque, gentes uobis maleficas timebatis. Lites quidem summè timendæ, quoniā ipsæ nō solum malos uendicant, finisque Dei grauis occurreret. Viri boni, nihil Deo, suisque nuncijs, uel sibi uicissim scienter subtrahant. Sciant enim, pecuniam suam atque prolem inuidiam parere. Apud Deum, summarum diuitiarum est summa copia, qui muneribus omnibus abundans, timentibus se peccatorum ueniam atque salutem præbebit, qui putantes te capere, aut interficere, aut eijcere suis artibus frustrantur, cum eius artes omnibus præualeant. P. Cum huiusmodi uiris uerba Dei leguntur, indignanter inquiunt: Iam audiuimus, & tale quid nostra uoluntate ducente faceremus. Hęc enim sunt antecessorum miracula, precanturque

Dei auxilium in bello.

Angeli boni ultores malorū.

Metu fugiens in bello gehennam promeretur.

Homo indiscretus, uel insipiens, odiosus Deo.

Timens Deum uitam consequetur.

Bella metuenda, quippe quæ bonos etiam auferunt.

Prohibet fraudes, ipsamque auariciam.

Contemptores Alcoran.

canturꝗ Deum, ut si illa sit sua ueritas, semper eos lapides malumúe graue pluendo cœlitus irruat. Deus autem eis nocere noluit, tum quia tu præsens illis intereras, tum ut pœnitendo se conuertant. Sed cum ipsi se prauis meritis indignos agendo, licet inscij, à templo Haran se retrahunt, nec uersus templum aliam orationem quàm sibilationes gestusꝗ manuum peragunt, cur malum Deus eis non ingerit? Malum quidem ab illis perpetratum, ipsi gustabunt. Increduli uero, suam pecuniam expendentes, ut uiam Dei rectam derelinquant, multimodam iacturam sentient. Post substantiæ namꝗ consumptionem, difficultatem inextricabilem incurrent, uincientur, & ad gehenam mittentur, ut purgaminis atq purgatis sit disgregatio. Ipsorum quoque purgamini perdendorum aliud quasi in gehennã superponetur. Sciant tamen increduli, se præteritorum ueniam accepturos, si se conuerterint. Sin autem, more priorum iam perierunt. Eos semper usquequo ad Deum omnes conuertantur, neꝗ sit seditio seu lis, expugnate, eorumꝗ conuersorum Deus ipse facta dignoscet. P. Sciant omnes se conuertere nolentes, Deum esse dominum nostrum, bonum & uindicem optimum. Sciat item omnis in Deum credens omnipotentem, posito super prophetam die coniunctionis exercituum, quòd totius prædæ quinta Deo atq prophetæ, & propinquis, ac orphanis, & mendicis, ac pauperibus debetur. Die qua uos citra aquam prope, & alius uester exercitus subtus uos, alij quidem ultra longe sedes sortiti eratis, si uobis terminus poneretur, forsan fallaces uideremini. Sed Deus priusquam quid esset, omnia præuidit. Sciendum quidem illum uerum mortuum, illumꝗ ueraciter uiuum, qui mortem seu uitam testibus missis adeptus est, Deo res omnes audiente atq sciente: quo uos pauca docente, si multa numerositas uideretur, corda uestra debilia timidaꝗ fierent. Sed ipse omnium cordium secreta dinoscens, sua uoluntate singula moderatur, qui uestris oculis cæterorum paucitatem, uisibusꝗ suis uestri minimã quantitatem, ut suum die illa mandatum compleretur, ad quem omnia redeunt, reputauit. Omnis uir bonus in exercituum congressu firmus fiat, & Deum inuocando suum increatur auxilium, sequens ipsum, suumꝗ legatũ. Cauendum quidem, ne uobis incidat contrarietas: Hæc enim uos debiles efficeret, uestrumꝗ successum minueret. Sed tolerantes & indurati perseuerate. Talibus enim Deus præstat subsidium. Eos item non imitemini, qui domos suas egrediũtur plus populi fauore, quàm deitatis amore. Eorum tamẽ actus diuina sapientia circuit. Diabolus incredulos suos actus sibi formosos apparere faciens, inquit: Hodie quidem nõ uincemini, quoniam uobis ego auxiliator adero: sed exercitu uiso, moram fugæ non distulit, dicens: ‡ * Ego uidens & uobis minimè uisum, Deum timeo, cuius finis grauis est, & intollerabilis. Increduli cordisꝗ praui deinceps dicentes, nos uestram legem extimare meliorem, cognoscãt ipsum legi bonæ adhærere, qui se prorsus Deo commendat. Angeli quidem illos incredulos faciebus & tergis cedentes, & interficientes dicebant: Malum feruoris ob actus uestros antecedentes, Deo nemini nocente, gustate: sicut illa gens Pharaonis, suiꝗ prædecessores, nostris institutis contradicentes, ob culpas suas proprias, Deo nemini nisi delinquenti munus suum auferente, perierunt: Sed Pharao, suiꝗ, per summersionem: quia cæteris animabus coram Deo deteriores sunt increduli, qui prius datam firmitatem Deum non timendo uariant. In lite captos uel captiua, uel

Tẽplũ Mechæ id est, Haran.

Armis cogendi increduli.

Quinta prædæ Deo et prophetæ, &c. danda.

Fortitudo in bellis retinẽda.

Propter Deum nõ propter existimationẽ hominum belligerandum.

Signũ istud superius positũ, omnia exẽplaria trãsposuerant.

Pharao.

Captiui aut occidendi aut seruandi.

Victores ne ſint ſecuri. Dedentes ſe in fidem recipiendi ſunt. Sine Dei fauore pax nullis humanis rationibus firmari poteſt. Vtinam hoc proceres Chriſtiani perpendant. Ex Leuit. 26. & Deut. 28. ſumpta, ſed male aptata. Captiuos clementer tractãs propheta recipiet præmium ampliſsimum. Militare docet.

perime, uel per hoc ſui caſtigetur poſteri, & ſi timueritis aliquẽ quid ſubtrahere, dic illi, hoc Deo diſplicere. P. Cauendũ, ne uos nimia ſecuritate firmatos, increduli uicti rurſus aggrediant̃. Voſmetipſos igit̃ armis, & beſtijs, atq; pecunijs præmunite. Oẽs eñ ueſtros in uia Dei ſumptus, deus nil diminuẽs, multipliciter reddet. Vobis pacificẽ ſe ſubijcientes, diligẽter uobis recõciliate, Dei ſcientis & audientis præcepto, qui tibi tuisq; præſens aderit. Si te fallere quæſierint, ſine cuius uelle minimẽ pax inter uos oriet̃, licet oẽm terrenã ſubſtantiã propter hoc expenderetis: Tu nuncie, me tui tuorumq; factorum adiutore, tuis pugnã perſuade. Tui namq; uiginti ſuſtinentes & indurantes, ducentos alios ſuperabunt: & centum ueſtri, cæterorum mille, quia ſunt indiſcreti. Deus autem hoc primo propter ueſtrã debilitatem faciẽs, nunc imminuit. Si centum enim fueritis, eorum ducentos uincetis, & uos mille, cæterorum duo millia Deo præſide indurantium ſuſtentamine. Prophetarum alicui captiuos habere uſq; quo terras expugnaſſet, nondum accidit. Sed uos hunc mundũ, Deus autem ſapiẽs & incõpræhenſibilis alium diligit. Propter hoc quidẽ graue malum atq; pœnã pateremini, niſi Dei liber præcedens omnia cõplectens ſubueniſſet. Nunc quidẽ de præda bona comedite, timẽtes Deum pijſſimũ, ueniæq; datorẽ. P. Captiuis in tua manu prophetæ retentis, ſi Deus bonum ineſſe tuo cordi cognouerit, tua cogitatione plus atq; maius tibi tribuet, cum ſit pius ueniæq; largitor. Si quid uero tibi ſimulare diſſimulareúe quæſierint, Deus grauis atq; ſapiens uindictã inde recipiet. Terrarum expugnatores Dei nomine & illius obſequio, cũ pecunia uitaq; ſua ſemper indurantes, & eorum auxiliatores, ſibi mutua ſocietate cõnectunt̃: quibus cæteri uſq; quo lites ingrediant̃, nullatenus cõnumerant̃. Tunc aũt illos ueſtrum petentes ſuffragium, niſi tãtum cõtra homines uobis fœdere pacis munitos adiuuate, Deo ſingulos actus ueſtros dinoſcẽte. Increduli quoq; ſuiq; factores alternũ ſocietatis cõnexum inibunt. Vobis quidẽ prædicta negligentibus, lis uaſtatioq; multa terrã occupabũt. Boni expugnatores, & ob Dei gratiã indurantes, eos quoq; recipientes & adiuuantes corã Deo cõſtantes, & boni ueniam plenam adipiſcentur. Illi quoq; boni, qui poſtea pugnaces effecti, uobiſcum paſſiones ſuſtinuerunt, dilecti ſimul & electi, cum libro Dei ſingula ſcientis & audientis, uobis annumerantur.

AZOARA XIX.

Contra finitimos bella gerenda.

Perſequendi ſunt armis increduli. O prophetã immemorẽ, qui aliquoties dixit, pertinaces iudicio diuino relinquendos eſſe.

HAec epiſtola eſt Dei legatiq; ſui illis incredulis miſſa: cũ quibus terminũ poſuiſtis. Libere per quatuor menſes quóuis terrarum pergite, ſcientes uos Deo cũctorũ incredulorũ cõfuſori, minime nocere poſſe. Dic quidẽ peregrinatiõis in mẽſe gẽtibus Deũ ſuũq; legatũ prædicate, dicẽtes, quod Deus ſe ſuumq; legatũ ab incredulis liberauit. Cõuerti quidẽ, uobis eſſet melius: Sin aũt, Deo minime nocere poteſtis, qui uobis malũ grauiſſimũ ingerit, illis exceptis, qui pacem firmatã tenuerint, nec in uiros noſtræ legis ſurrexerint. Illi namq; in termino ſtatuto cõuerſi, cum Deus timentes diligat, colligendi ſunt. Conuerti nolentes, ubicunq; repertos, menſibus Harã peractis ſumite, & interficite, omnibus uijs inſidiantes illis. Si ueſtrã legẽ ſequi, & orare, ac decimas dare uobiſcũ uoluerint, dimittendi ſunt: quia Deus pius & miſericors ueniam illis tribuet. Eorum quilibet ad te ueniente humiliter, diligenter collige, ut ſic cũ ſit uelut animalia bruta, uerba Dei audient, quæ forſan eorũ corda penetrabunt. Qualiter firmi cõſtantesq; cõtra Deum lega-

tosq́ suos, nisi qui uobis templum Harã fiduciæ pignus posuerint, aut aliud quid reperiuntur? Quamdiu tamen apud uos sua perseuerauerit iustitia, ius apud eos mutare nolitis, Deo timentes diligente. Et si eos uobis super apparere cõtigerit, aliud ore, aliud corde tenẽtes, cum eorum pars sit plurima incredula, Dei pręcepta pro minimo uendiderunt, & sic aberrando malũ operati sunt. P. His cũ nullius sint substantiæ, sed gratia uos hostilitatis maximæ nemo bonus credat, nisi prius cõuersis & oratoribus & beneficis factis. Tũc enim in lege nostri fratres existunt, quod sapiens quiuis discrete perpendit. Post iuraiuranda se uertentes, & in lege uestra malũ aliquod dicentes, cũ eorum sacramentũ ante conuersionẽ nihil sit, expugnate. Cum illis qui nunciũ è loco suo eijcere uoluerũt, nobis tamẽ prius eiectis, cur bellum nõ initis? An eos timetis? Deus quidẽ omnibus credẽtibus plus timendus. Eos expugnare nõ differatis, cum Deus malum atq́ dedecus eis per manus uestras sit illaturus, uobisq́ ueniam atq́ uictoriam, uestrorumq́ cordium molestiã eis accumulabit. Nec ante fortitudinis & audaciæ uestrorum cordiũ noticia cessabit: nec ipsi rursum parti Dei omnia sua facta sibi reuelaturi, suiq́ legati, cæterorumúe bonorum nil eorum cuiq́ celatè gerentium assentiãt. Increduli, quorum animæ testes sunt erroris & prauitatis suę sectæ, quorũ scilicet actus hic nihil sunt, sæculoq́ futuro mansio focus, templum Haram adire minime digni sunt: nec etiam aliquis, nisi qui in Deum credidit, nullum aliũ timens, dieiq́ futuræ fidem adhibuerit, & eleemosynas ac orationes fecerit. Hic namq́ recto proficiscens itinere, Deo dignus est. Nullus extimet peregrinãtes ad templum Haram, & ibi potantes aquam, æquales existere bonis expugnatoribus, aliũ Deum expectantibus, & in Deum credentibus, qui malos homines in uiã bonam non dirigit. P. Expugnatores etenim tolerantes ardua, pecuniamq́ suam pro Dei nomine cõsumentes, plenum gaudiũ habituri corã Deo gradum altiorem obtinebunt, & præmio maximo per euũq́ donabuntur. Nullus uestri filijs suis, suis fratribus, nisi suæ legis fuerint, cõfidat: Sin autẽ, malis annumerabitur. Si patres uestros, aut filios, aut fratres, & mulieres, gentẽq́ uestrã atq́ substantiam acquisitã, & mercaturã, cuius sumptũ pertimescitis, & ædificia pulchra, plusq́ Deum, suũq́ legatũ, et expeditionum effectus propter Deũ diligitis, indurate, usq́quo Deus illos malos abhorrens suum mandatũ afferat. In multis aũt locis, & maxime in die Heunami, qua uestra multitudo uobis placens minime uobis profuit: quin fugã terra spaciosa se uobis abbreuiante iniretis, Deus uobis suffragiũ præstitit: tũcq́ uobis stationariã mansionẽ figens, cum exercitibus nõ uisis à uobis, malum incredulis intulit. Hic em̃ exegit suum meritũ, deinceps Deus cui uult, cõdonans uobis inde ueniã præbuit. Viri boni, qui legẽ uestram nõ sequuntur, scilicet illoti, post hunc annũ ad templum Harã nõ accedãt. Et si paupertatẽ & inopiã ob hoc timueritis, Deus ditissimus & sapientissimus uobis de sua pecunia largieť. Nõ credentes in deum, dieiq́ futuræ, & nõ facientes Harã, qui suo legato Deus Harã cõstituit, & nõ recte litigantes uelut cæterarũ legũ homines, usq́quo uestri tributarij subiectiq́ fiant, expugnate. P. Iudæos, dicentes Ozair esse filiũ Dei: Christianos uero, Iesum, quorum uerba prædecessorum nugis assimilanť, cõfundat deus: qui etiã suos sacerdotes atq́ pontifices, Iesumq́ Mariæ filiũ sibi dominos loco Dei sumentes, uneranť: cum ipsis præceptũ sit, non nisi Deum unũ adorare: Ipsi quidẽ Dei lucem ore suo

Fides seruãda.

Proselyti.

Increduli à tẽplo Mechæ excludantur.

Milites boni præcellũt adeuntes Mechã.

Nemini fidendum præterquã fidei cõsortib.

Qui nõ omnia religioni postponunt, malum accipient.

Cladẽ domesticam refricat.

Illoti nõ admittuntur ad templum.

Christianos taxat, quod Iesum pro filio Dei colãt, & põtifices pro suis dñis et Dei loco uenerẽtur.

nituntur extinguere: sed ipsis nolentibus, lucis suæ cōplementū efficiet. Suū itaq; nuncium cum uia recta legeq; bona misit, ut ipsam manifestet, & super omnes leges extollat, licet cæteri nolint atq; resistant. P. Sacerdotes atq; pōtifices substantias hominū gratis comedentes, nō rectam uiā proficiscendo, uos uiri boni improbate. Omnis thesaurizans aurū & argentū, nec expendēs in Dei nomine, malū grauissimū sortietur, ipsiusq; die futuro, uenientis ad gehennā, frons & latera, dorsum & nares inde cōburentur, effectūq; thesauri malum ipse reperiet. Cum in libro Dei, die qua cœlum & terrā cōdidit, sit totus mensium numerus XII. eorum quatuor hac lege data super Harā, in quibus nihil animabus uestris nociuū agatis, omnes incredulos, uelut ipsi uos omnes, expugnate, scientes deum timētibus auxiliari. Nulla fides est incredulorū, sed error maximus, cū omnium rerū harā numero apud Deum determinato, ipsi hale quod deus harā, & ècōtra, & quod hoc anno harā alio hale, & cōtra cōstituunt: quos suis factis sibi uisu pulchris, per uiā rectā Deus minime dirigit. Vos uiri boni, cum uobis iniungitur iter Dei, cur recusatis, hoc sæculum plus quàm aliud diligentes, cum suæ res ad rerum alius cōparationem nihil sint? Ire nolentibus, Deus summam pœnā inferet, alios eorū locis altiscens, cui nemo nocere potest, cū ipse sit omnipotens. P. Licet uestrum desit auxiliū, Deus minime suū subtrahit subsidiū: Qui tūc adiutor adfuit, quādo in cauernā ob persecutores solus uno comitatus intrauit, socioq; suo dixit: Nil timeas. Deus enim nobiscū est, qui cordibus eorum quietē induxit. & cū exercitibus occultis uos adiuuans, suū uerbum super eorū uerba sublimauit, cū ipse sit altissimus et sapiens. Leues igit̄ atq; graues in litibus cū substantia uestra, uitaq; pro amore dei, quasi sopitis, uobis nihil est melius, indurate. Sunt quidā suarum animarū perditores, Deo teste mendaces, qui si locus sterilis & cōmodus, uiaq; breuis & leuis esset, te sequerent̄. Sed cum sit difficilis atq; longinqua, per deū iurant se minime posse uobiscū exire. Quid de suo dixisti exitu, ubi ueniā meruit, quod ueritatē mendaciūue loquentiū apparere uoluisti, uiris bonis nequaq; hærentibus, sed firmissime credētibus in Deum, dieiq; futuræ, & similiter hominibus contrarijs illis, se ad litē ituros cū substantia uitaq; sua pollicentibus, cum illi suū persoluant pollicitū, hi saltim necessaria præuiderent, se prēmuniendo, si uox sua cordi cōsonaret. Sed Deus timentes discernens, & horū iter abhorrēs, cū nil nisi maliciam cordiū & pusillanimitatem profecti uobis augerēt, cōmorantibus in domo eos manere uoluit. Illis uestrū malum atq; seditionē affectantibus, nostraq; mandata usquequo manifesta ueritas illis nō diligentibus apparuerit, uariantibus, quidā uobiscum uiuentes, quos Deus agnoscit, obediunt. Eorum quidā sanius intelligentes exorant, ut eis quælibet non uoluptuosa nec illicita præcipias, eo quod huiusmodi uiros sibi gehenna uendicat. P. Si profectis expugnatum successus cōmodus occurrit, mali domo relicti molestia grauantur. Ipsis uero uictis, uel nil lucratis, sed sibi bene prouidisse, quod nō ibant, ostētant, maximeq; gaudent illis inani manu redeuntibus: huiusmodi uiris manifesta, neminē quid habiturū, nisi quod sibi præscripsit dominus Deus noster: cuius tutelæ nos, sicut omnes credentes atq; boni, cōmendamur. Sciendum quidē, uestrā nobiscum morā esse causam uestri boni, uestrā uero nobiscū esse, ut malū recipiatis, uel ipso deo dante, uel per manus uestras: Vnde si uos stetis & nos, omnis sumptus noster siue spōtaneus siue coactus, à Deo

Pōtifices et sacerdotes opes corradentes, et nō ministrātes, uituperat.

Ex XII mensibus, IIII impugnādis hostibus consecrati.

Sacra et prophana dijudicare conuenit.

Exēplo domestico docet, fidendū auxilio diuino, quū deest humanum.

Contra militiā detrectantes.

Hypocritæ.

10 20 30 40

minime,

minime, quia mali estis, colligetur. Quippe nec in Deum, nec legato suo crediderunt, nec orationes corde puro, nec sumptus nisi cõtra uelle suum effecerunt. P. Horum neq; proles neq; substantia tibi placeat, cum Deus nolit eas alius quàm mali causas & effectus in hoc mundo existere: & eos itẽ uita priuabit, ipsis incredulis. Qui licet iurãdo per deum se uestros perhibent, nõ sunt nisi gens à nobis & à uero disgregata, sed munimina seu cauernæ uel cõcaua, quò fugerent, illis paterent, cito recedentes retrambuli fierent. Eorum quibusdam à te petentibus aliquid de decimis et beneficijs, si datur, est eis placidum: Sin autem, cõquerentes & irati recedunt. Sed si Dei legatiq; sui munus bonum esse faterentur, dicerent: O deus, tu legatusq; tuus nobis pro uelle nostro munera facietis, qui te precamur & adoramus. P. Eleemosynæ quidem, & beneficia pauperum, & miserorum petentium, & in Dei nomine redimendorum, ac peregrinantiũ inopum, secundũ dei præceptũ omnium sapientissimi. De propheta male loquentes, & dicentes se nõ dixisse, graui malo premenť. Et licet uos cõiurando, ut uestrum amorẽ habere queant, se uelle simulent, tamẽ Dei nuncijq; sui dilectionẽ atq; fidem habere melius esset. Omnis deo molestiã & odium inferẽs, ignẽ gehennę passurus, dedecus magnum subibit. Cauendũ incredulis, ne sibi superueniant azoaræ, quæ sibi cordis sui secreta notificãt. Irrident tamẽ, quod Deus ab illis seruata pandet: qui percũctati, se deliberando dubitare fatenť. An de deo suoq; propheta ridiculũ agunt? Quid uobis incredulis factis, post credulitatem prodest excusatio? Licet enim quibusdã uestrorum Deus ueniã largiatur, cęteris tamẽ, uidelicet incredulis, malũ inferet. P. Resistentes atq; perturbatores, & insurgentes uiri, seu mulieres, hi uel illi prohibenda præcipientes, & ècõuerso, suarũq; manuum cõstructores, Deum obliti, à deo minime cõmemoranť ob maliciã suã. His & huiusmodi similibus incredulis, ignẽ gehennæ perpetuam mãsionẽ deus tribuet: quos ipse perpetuo cõfundet. Prædecessores uestros uobis maiores, & fortiores, atq; ditiores, pluriũq; filiorũ patres, sua negotia pro uelle suo sicut & uos perficientes, & dicendo dubitãtes imitari nolitis. Hic etẽm sua perdiderũt opera, sæculo futuro perdendis associandi. P. A prędecessoribus suis, Noẽ scilicet, et Baath, et Themuth, et Abrahã, suisq; factoribus, & à gente Madian et Almutesichech, Dei mandatũ cũ uirtutibus atq; miraculis allatũ est illis, qui sibi nocuerunt, Deo neminẽ lædente. Bonorum quidẽ illorum, uirorum seu mulierũ, alij credentes alijs res scitas iniungunt, nõ agenda quidẽ interdicunt, orationes ac eleemosynas faciunt, deum atq; prophetã exaudiunt, & sic à Deo sapientissimo ueniã promerentur, paradisum aquis amœnã, & in Gedena perpetuam mansionẽ, amoremq; Dei maximum, quo nihil est maius, suscepturi. O propheta, incredulos & insurgentes aggredere, illis manifestans, quod ad gehennã uiamq; malã proficiscẽtur, qui post uerbum incredulorũ à se dictum, fidẽq; suam derelictã, se nõ dixisse iurando, Deum testẽ uocant. Velle tamen suũ nequaq; ad actũ perduxerunt, nec aliud quàm quod deus suusq; legatus eos à sua uoluntate repulerunt, adepti sunt. Si redierint, cõmendabile est. Sin aũt, graue malum in hoc, sęculoq; futuro, absq; repertu tutoris atq; uindicis sui in terra patientur. Eorũ quidam hac utuntur ratione: O deus, si nobis tuam uoluntatẽ dederis, inde deinceps beneficiaq;, boni efficiemur. Deo quidẽ illis postulata præbente, errori cõsentiendo, nil dare uoluerunt. Vnde deus eis finem cõtrarietatẽ cordium,

Noli æmulari in malignãtib.

Leues, qui suũ cõmodum semper spectant.

Eleemosynæ sunt congruæ præcepto Dei, &c.

Detrectantes prophetæ Machumet, luent pœnam.

Offensa Dei gehennã meretur.

Prophetarũ cõtemptores puniti à Deo.

Edẽ locus paradisi, in Genesi.

diũ, et anxietatẽ, ut sic saltim ad eum conuerterent, immisit, eo quod sua Deo placita nõ soluendo, mendaces reperti sunt. Nõne sciunt, Deum omniũ occultorum cognitorẽ, ęque suorũ arcana cordium & uoce prolata percipere? Derisores bonorũ in eleemosynis, quas facere nitunt, & nil nisi per laborem suũ habentiũ Deus irridebit, grauibusq; malis affliget. P. Resistẽtibus Deo, atq; suo legato, & sic ingratis deo, siue tu cõdones, licet etiam septuagies, siue nõ, Deus nequaq; ueniam faciet. Successores uicariiq; prophetæ, quiete gaudentes, pugnatum ire nolunt cũ substantia uitaq; sua propter Deum, persuadentes ne quis tempore feruente pugnatum eat. Sed notandũ sapienti cuilibet, ignem gehennæ calidiorẽ existere. Nunc aliquantisper rident: sed multę querimoniæ cum lachrymis ob actus antecedentes sequentur. Quanquam Deus ad aliquã istarum gentiũ accesserit, sicq; tecum ire pugnatũ illa desiderat, dic ei, quoniã primò domo manere maluisti, nunc quoq; cũ aduersis atq; contrariis perendina, nunq; mecũ profectura, nec hostes expugnatura. Nec ego super uestri quenq; orationes fundam, nec ad ipsius mortui foueã accedam, tum ob hoc quod Deo legatoq; suo contradixerunt, tum quoniã increduli mortui sunt. Huiusmodi uirorũ neq; substantia, neq; proles tibi placita sit, quos sibi Deus tantũ malorum materiã esse quęrit, animasq; suas ipsis incredulis extrahet. Cũ azoaram persuadentẽ, ut in Deum credant, & cum suo legato pugnatũ proficiscantur, iniicis, eorũ primates inquiunt, Bonũ est, ut nos perendinantibus remanere dimittas. Eorũ itaq; cum illis cõtrariis cõmorari cupientium corda, licet illis nesciis, sigillata sunt. Prophetę uero, suisq; fautoribus pugnatũ profectis, cũ sua uita substantiaq; deus semper sua negotia sublimaturus, paradisi mansionẽ perpetuã, quod præ cæteris est lucrũ maximum, tribuet. P. Deo quidẽ suoq; legato rebelles, domiq; morantes, nisi debiles uel infirmi, uel nõ habentes necessaria, tales enim absq; reatu sunt, si solum bona uoluntate Dei suiq; legati præcepta corroborent, prædicta non agendo, graue malũ patientur. Arabum namq; plures, cæteriq; similiter ad te uenientes, nequaq; uictũ cęteraq; necessaria à te quæsita, ut te comitarentur, recipientes, minime dãnandi sunt, cũ ob supremam inopiã lachrymãdo reuersi sunt. P. Illi tandem rei sunt, qui nulla debilitate, seu morbo, uel inopia pressi, cum aduersis cõmorantur: quorũ corda licet ipsis nesciis Deus sigillat. Illis corã te redeunte se excusantibus dic: uobis nequaq; ob aliq; excusationẽ credã ulterius: quia iã Dei facta uestra uisuri, suiq; legati pręceptũ audistis, ad deum adhuc redituri, qui oẽs actus uestros occultos propalabit. Quidã eorũ tui præsentis discessum per deũ cõiurando postulant: & tu, cũ nihil nisi malũ sint, gehennã ob sua merita recepturi, discede. Eorũ quibusdã ueniã petentibus, & obsecrantibus, minime da ueniã: Quia licet tu dones, Deus minime dabit. Arabes priores increduli sunt, & expugnatores pessimi, dei præcepta sapientissimi suo legato superne posita prorsus ignorantes. Eorũ quidã suos sumptus pro tributo cõnumerantes, uobis malũ inferre nituntur: sed illud in eos redundabit. Eorũ uero quidã deum inuocantes, iudiciiq; diẽ expectantes, Deo legatoq; suo appropinquationẽ sua beneficia fore credẽtes, minime fallunt. His etenim deus ueniã, suiq; dilectionẽ tribuet. P. In litibus præeuntibus & primis, cordeq; beniuolo sibi suffragantibus, Deus integrã peccaminum ueniã daturus, paradisum riuis amœnã, quod maximũ est lucrũ, tribuet, Arabũ aũt & Meduenciũ quibusdã, qui iam te nescio, tibi litẽ & seditionẽ machinantur,

Etiã si Machumet ueniã delictorũ donet, nõ tamẽ statim & Deus.

Inuẽtata gehenna instigat ad bellum.

Pro mortuis orationes.

Bonũ notabile pro uigiliis & exequiis, &c.

Quis immunis à militia.

Arabes.

Militantes, & qui eos iuuant, gratiã peccatorum promerentur.

machinant, bis nocebo, & ad ignē diuertā. Sunt & alij sua cōfitentes peccamina, sicq; bona malis cōmiscentes, quibus forsan deus ueniæ largitor ignoscet. Eleemosynas de sua substātia suscipe, & eos emenda, bonūq; suū multiplica, Deū pro ipsis inuocando, ut ipse cūcta sciens & audiens eorū cordibus quietē inducat. Deus eñ suæ gentis pœnitentiā benigne colligit, & eleemosynas ac beneficia suscipit, qui est misericors, ueniæq; dator. Mala igit̃ derelinquentes benefacite, ad cognitorē & reuelatorē secretorū redituri: qui, suusq; legatus, uiriq; boni uestra uidebunt opera. Sunt item alij spē in Deo ponentes, quibus aut ipse malū faciet, aut ignoscet. Templo ob malū & incredulitatem, bonorūq; diuisionem ab illis cōstructo, quos corā inuocantibus deum, suoq; legato prius se nō nisi bonū facere uelle iurantes, Dei testimoniū mendaces cōprobat, nunq; assurgas. Melius eñ est orationes fundere in templo timore Dei fundato, ubi se lauare uolentes cōmorantur, Deo mundiciā uolente. Quod eñ melius est templū, dei gratia fundatum, an illud, quod super prẹcipitium cōuexū & cōcauum ædificatū, sua ruina secū suos in ignē gehennæ deuergit, quò Deus solū malos demittit? P. Eorū cordibus, qui templū intentione tali fundauerunt, nō aberit malū atq; cōtrarietas, nisi suis animis prorsum immutatis. Bonis dei nomine belligerantibus, Deus paradisum tribuit, preciū pro suis animabus atq; substantijs, siue perempti, seu pemptores existant. De dei quidem pollicito nemini dubitandum, quod testamento, & Euangelio, & Alfurcan cōfirmatur. Sit itaq; uobis pro uestris operibus summum solatiū, quod deo uestras animas, substantiāq; totā uendidistis, cū aliunde tātum lucrū nequaq; accidat. A malo diuertentes, & orantes assiduè, gratesq; reddentes, & se humiliantes, genuaq; flectentes, & præcipientes gerenda prohibendaq; cōtraria, tandem oēs obseruatores diuinorū præceptorum plenū gaudium atq; perpetuū sortient̃. Nemo propheta, nec uir bonus pro illis deprecetur incredulis, quos malos igniq; deputandos esse dinoscit, licet sibi sint illi sanguinei, siue propinqui. Abrahā uir bonus, assiduus orator, nequaquam iracundus, licet patri suo prius propter spem habitam cōsentiens ueniam faceret, tamē deinceps percipiens ipsum deitatis hostem existere, manum suam penitus retraxit. Deus homines post adeptionem fidei non errare permittit, priusquam eos quid timere debeant, ipse doceat. Omnia sciens, cœlum & terram regens, uiuificans atq; mortificans, qui non alius est tutor uindexq; noster, idemq; pius, ueniæq; largitor, suusq; legatus, expugnatoribus, & suis in hora necessitatis auxiliatoribus, iam suis debilitatis cordibus, ignoscunt. Idem quoque pijssimus tribus uiris usquequo sub ipsis terræ capacitas angusta, animæq; suæ breues sibi uidebantur, & se non aliàs ire posse, quàm ad Deum solum perpendebant, fugientibus ueniam, ut redirent, largitus est. Ipsum igitur omnes boni timete, & ueridicis perseueranter obedite. P. Nec Arabes, nec Medenenses euitare poterant, quin cum legato pergerent, & pro suis animabus orarent. Nec enim sitim, seu laborem, aliquodue malū pro Dei gratia, uel exuuiā ab hostibus sibi uendicāt, nec sumptū breuem seu magnū faciunt, nec aquas abducunt, nec transitū ad incredulorū molestiā atq; malū transcendunt, nisi quos Deus bonorum operum præmiū omnibus plenè largiturus, bonis operibus adscribit. Oēs tamē adesse nec opportunum nec necesse fuerat: sed singularum gentium aliquos abesse, qui iuris ministri legi prouiderent, & credentibus quid geren-

Confitentibus peccata spē ueniæ aliquam aperit.

Atqui Esaias dicit, qui sperat in eo, non confundetur. &c.

Tēplū Mechæ commendat.

Dei nomine militantibus amplißimum præmium pollicetur, ut solet.

Alcorā Euangelio et ueteri scripturæ æquat.

Pro incredulis non orandum.

Abrahā patrē idololatrā deseruit.

Legum periti

dum esset, intimaret. Incredulos in uestri directo cōstitutos, uos uiri boni sci entes Deū se timentibus auxiliaturū, sic expugnate fortiter, ut uestrā sentiant audaciam. Sunt quidam, qui azoara posita quærunt, Cuius fidem nostrū augmētat? Hic autem corroborat, credentibus quidem plenum habituris gaudium fidem confirmat, & augmentat: Incredulorum quidem uarijq; cordis malo malum accumulat, unde sua peribunt incredulitate. Nonne patet, eos singulis annis deteriorari, cū semel aut bis credentes, & item increduli, nec se cōuertunt, nec sui memores existunt? Hi quidem azoara sumpta, se inuicem cuicunq; respicientes quærūt, an eos quis uideat: deinceps corda sua Dei distrahunt obsequio, qui sunt indiscreti. Nūcius de uobismetipsis immutabilis & cōstans uobis datus est, quem cum sit boni pijq; cordis, incredulitas uestra turbat, atq; molestat, ut bonorū fides atq; dilectio lætificat. Sed si nullatenus credere, fideq; perseuerare uoluerint, in Deo, pręter quem non est alius, immensi cœli domino, te cōmenda.

Vis Alcorani, quæ Dei uerbo syncero debetur. Blasphemat igitur pro more suo.

Laudum suarū præco liberalissimus.

AZOARA XX.

HAec huius libri sapientis doctoris mirabilia, cunctis hominibus admiranda, quibus hominē de semetipsis afferentem illa, & monstrantē deus maximum præmiū bene gerentibus, incredulis pœnas daturus, misit: increduli manifestas incantationes esse dixerunt. Sed ipsi quidem nec oratorē sibi, nec tutorem inuenient, nisi nutu consilioq; Dei, qui est dominus noster, cœlum & terrā sex diebus creans, & postea cœlos ascendens, rerum omniū deliberator. Hunc itaq; dnm nostrū, ad illū redituri, summus etem terminus est ueracissimus, si memores estis, aduocate. Qui creator oīm, ad se post mortem reuocabit oēs, ut bonis & credentibus rectū & æquū, incredulis ignem malūq; graue largiat. Idē etiam soli lumen, lunæq; claritatē, & mansiones, ad annorū cæterorūq; spaciorū numerū ueritatis tantū noscendæ causa tribuit, & diei noctisq; uicissitudinē res sapientibus discernit, omnibusq; sibi timentibus miranda in cœlo terraq; cōposuit. Horum nostrorumq; pręceptorū negligentes, igni ob suos actus insidebunt. Sperantes aūt se redituros ad nos, hoc sæculū alij postponentes, sicq; fidē adepti benefacientes, in paradiso perseuerabunt. Hi quidē tales Deum inuocant, et sese mutuo demū salutant, inuocationisq; fine Deo totius mundi dn̄o grates soluunt. P. Si deus adeò festinus atq; pronus in malum hominū existeret, quàm in bonū, iam eorū accessisset terminus. Vnde nō habentes spē redeūdi ad nos, in errore suo quasi cæcos errare patimur: qui malo cōtingente secundū ipsum sui status modū, scilicet iacendo, seu stando, sedendoúe Deū quantocius adiutorē inuocant: Quo demente malū, quasi nunq; inuocassent Deū, redeunt. Ita sua facta sibi uisa pulchra fecimus: plures generationes præteritas, quia legatis nostris uirtutē afferentibus minime crediderant, & malefecerāt, ex merito suo prorsus deleuimus. Quorū uos iam uicarios, usq; quo facta uestra uideamus, cōstituimus. Cū eis uirtutes manifestas Dei lego, ad deū nullū sperātes reditū inquiunt, Aliū Alchorā nobis aporta, uel istū uaria. Quibus me id minime facturū respōdeo, tum ob diuinorū præceptorū obseruationē, tū ob malorū die magna timorē. Notandū item, me longo tēpore prius inter uos cōmorantē, nullatenus uos cum eo uisitare, nisi diuina uoluntas cōpelleret. An nos error & inscitia uexant? Quis enim peior imponente Deo mendacium, aut suis contradicente præceptis? Cum huiusmodi uiris nullum bonū Deus dirigat. An uos increduli, et inuocantes loco dei putantes ipsum pro uobis precaturum, quod

Deo motū localem tribuit.

Deus ultimus finis, et summū bonum.

Longanimus Deus.

Cōtradicentes Alcorano.

quod utriusq̀,boni maliq̀ uidelicet inefficax reperitur, Deū agnoscere, nec cœlo nec terra scitum cogitatis? Ab his quidem suis dictis deus me liberauit, cum gens prius una, ita nunc uarietur, nisi propter Dei uerbum præscriptū de sua cōtrouersia liteq̀ fieret iudicium, inquiunt, si diuina sibi præcepta nō adscripsisset: Deus est omniū occultorū cognitor: expectetis igit,& ego. P. Hominibus post mali passionē bono rehilaratis,artē atq̀ dolū in uestris prę- ceptis facere nitentibus, dic,Deum callidiorē,& prouectiorē esse, qui suis le gatis omnes uestras machinas atq̀ dolos agnoscit. Ille uobis transitū terrarū & animum præstās, usq̀quo oēs in una naui coadunauit, uentum prosperū gaudij datorē primo cōtulit,deinceps uento peruerso superueniente, & un- das circūquaq̀ coagitāte, illi timentes hoc obsidionē esse, Deum legis bonū adiutorem inuocando dixerunt:Si nos ab hoc malo liberaueris, ulterius tibi subiecti gratias reddemus. Sed illi en liberati,terraq̀ positi, malū fallaciter & iniuste perpetrāt, sibimet solis hoc agendo noxij: quibus ad me suo facto re- ditu, oēs suos actus reuelabo. Nōne perpendunt paucitatē atq̀ breuitatem huius mūdanæ substātiæ? Hęc nāq̀ uita campo cōparatur, qui per aquā cœ- litus missam se suo fœtui cōmiscentem, ut uictū humanū atq̀ feralē educat, floribus & fructu decorat: hominibus me tūc pœnitentē esse fatentibus, de- inceps nostra uoluntate die noctuúe ducente,ad stipulā reducitur, priori for mæ ualde dissimilem. Me res ita discernentē sapientē exaudiet Deus, ad uiā salutis uocans,& electis uiā rectā notificās.Benefacientibus tribuet bonū, & supra quorū faciebus nunq̀ inerit pallor seu molestia, eruntq̀ paradisi domi natores perseueranter:Peccatores autem æquum sibi simileq̀ præmiū susce- pturi,dedecore præmundi, nullū tutorē seu saluatorē habituri, uelamē quasi noctem nigrā,faciebus suis apponent.Et si sine termino ignis ministri mane būt, die cōgregationis omnium, corā me dicturo incredulis, uobis uestrisq̀ participibus, etiā uos nullatenus adorasse me perhibentibus,postulabitis dei testimonium,inter nos et uos sufficiens adsit,nos ob incredulitatem uestram negligentes extitisse:tuncq̀ se ad Deum suū ueritatis dominū conuertentes, prius deserēt uerbum suū, cum omnis anima præmissorū mercedē accipiet. P.Datorem tamē uictus in cœlo & terra,oculorum & aurium iudicem,uitæ mortisq̀ largitorem,omniumq̀ rerū prouisorem,Deum esse testantur. Cur igitur nō timent eum? Hic est Deus suus, dominus uerax: Et ueritatem de- serens,nil præter errorem atq̀ iacturā sequitur.Cur conuerti negligitis? Dei quidem uerax est uerbum, quod incredulos nunq̀ conuertendos affirmat. Est ne quis uestrorū participū homines creans,& ad se reducēs? Deus quidē erat,& ad se reditum prętat. An est eorū quis,qui rectam uiā instruat? Deus quidem eas edocet,quē imitari melius est,quàm ignorantē,usq̀quo doceat. Cur hic sic esse nō discernitis? Sed horū plurima pars ambiguitatibus & opi- nionibus, quæ ueritati collatæ nihil sunt, abducit,Deo sua facta dinoscente: cuius nutu pceptoq̀ solius,hic Alcorā oīs falsitatis expers,quoniā est Dei do mini mundi,cōstituit.Dicentibus eū esse figmentū,dic,ut saltem unā azoarā harum alicui cōsimilem, quolibet adiutore nisi solo Deo suffulti, efficiāt: ut sic an ueridici sint, appareat.Plures quidē contradicunt, eo quod noticiam eius se minime posse cōpræhendere fatentur. Quid si sua qualis est explana- tio sibi mitteretur? Antecessorum uestrorū similiter cōtradicentiū, qui finis, perspicite.Eorū tamen quidā illi credūt,quidā minime, Deo singulos discer nente,

Gratulatur sibi quod Deus ipsum liberauerit à Christianorū opinionib. dißidentibus.

Allegoriā nauigij suæ sectæ accommodat.

Parabola humanarū rerum non inscita.

Dei attributa quædā. Argumentatur non futiliter cōtra fictitios deos.

Cōtraria sæpius dicit, nempe quod incredulis pœnitētibus salus obtingat.

Alcorā carere mēdacio, quod facilius est pronūciare, quàm probare.

Alcorani difficultas intelligendi.

nente. Contradicentibus dicito, ut sibi sua sint negotia, tibiq; tua, ipsiq; à tuis factis, & tu à suis liber. Te quibusdam eorum auscultantibus, es ne potens, ut illi surdi, cum sint indiscreti, tuam uocem intelligant? Eorum quidam ad te respiciunt. Tu ne cæcos uiam rectam docebis? Deus ipse nemini facit iniuriam: sed homo ipsemet sibi efficit. Die resurrectionis opinabuntur singuli, se non plus quàm per unius horæ spacium iacuisse: & ad inuicem se cognoscent: ibiq; summam iacturam sentient, qui erronei congregationi corâm Deo contradicebant. Eorum quæ dicemus, te partem docebimus, aut mori faciemus, & ad nos facto reditu cuiusq; gentis, suus nuncius sibi missus ueracissimus iudex nemini faciens iniuriam aderit, Deo omnium operum assidente teste. Quærentibus illius horæ noticiam, ad tuæ ueritatis probationē responde: animæ meę bonum seu malum nequaq; iudico, nisi quod Deus discernens tribuit. Cuiq; gentium terminus suus conscriptus est, quē præcedere uel subsequi nemini licet, nec cuiq; perspicere datur, utrū die noctuúe suum malū accidat. Sed uos increduli, cur ita properatis? P. Siquidē cum aduenerit, credetis. Nunc uero cur antecedere nitimini? Vos increduli maliq;, uestra malefacta nō nisi pro modo lucri uestri gustate, & deinceps an sim uerax, quærite: Quod esse sic per ipsum iurando testabunt̄. Ego siquidē uerax sum: sed uos id minime dixistis. Quilibet male gerentiū tunc semetipsum ob malefacta redarguens, cum iudiciū inter omnes ueracissimū omnis expers iniuriæ fiet, omnē substantiam mundanā si possideret, eam pro sui redemptione redderet. Cur igit̄ uestri reditus ad Deum uniuersorum regem, uitæ mortisq; datorē, cuius terminus, licet plures nesciant, est ueracissimus, nō recordamini? Vobis quidem iam à Deo castigamen, & salus nostrorum cordium occultis, uiaq; recta & misericordia bonis hominibus dei misericordia nutuq; gaudiū uobis afferens aduenit, quod omni uestra substantia melius est atq; preciosius. Cū deus uobis uictū sufficienter exhibuit, cur de ipso hoc Haram & illud Hale cōstituitis? Vtrum hoc præcepto suo, an impositione uestra facitis, de Deo mentientes? quid de semetipsis in alio sæculo cogitāt? Ipse quidē hominibus prorsus utilis, licet ipsi grates minime persoluāt. P. Amodo licet uerbū in omnem partē uergitis, omniū cogitationū uestrarū & electionum atq; factorū testes erimus, nec alicui cœlestium seu terrestriū addi subtrahiúe potest, nisi quod libro lucidissimo inscribitur. Deo quidem se cōmendantes, uidelicet credentes atq; timentes, secundum Dei uerbū immutabile tum in hac uita bonum, tū in futura plenum gaudium timoris expertes sortientur. Neminem aggrauet nos dicere, solius dei scientis & audientis omnia, cuius imperio subiacent uniuersa, qui noctem quieti, diem motui deputat, quæ sunt satis audiētibus admiranda, immensitatē uerumq; precium esse. Nō imitemur inuocantes loco Dei participes, cū ignorata dicētes, nil pręter opinionē sequant̄: dicendo, Deum sumpsisse filiū, quo nequaq; indigens est, cum sit omniū abundantissimus, uniuersa cœli & terræ possidēs. An habent inde rationes hoc demonstraturas? An deo nescitū imponunt? Omnis deo mendacium illud imponens, hic bono carebit, & ad ipsum suo reditu facto malum grauissimum ob incredulitatem ab ipso recipiet. P. Audiant isti Noë, suæ genti dicentem: Si sit uobis molestum atque graue, me uobiscum præsentem existere, ut præcepta Dei uobis intimem, rebus uestris atque participibus, ne uos tenebrositas & error includat, coadunatis, mihi

Tardis ad credendū subinde mittit libellum repudij, doctrinæ suæ diffidēs. Resipit hæresim, quæ temporibus Origenis persuaserat Arabiā, animas interire cū corporibus: utraque uero restituenda nouißimo die.

Esa. 5. Impij dicūt, Festinet et cito ueniat, etc.

Nouißimi diei memoriā subinde inculcat.

Religiosi et in hoc sæculo & in futuro beati.

Deum carere filio probat argumento friuolo, quod nullius rei sit indigus. Rationes quæ probēt Deū habere filiū, extāt sempiternæ & liquidæ.

10 20 30 40

mihi memetipsum Deo cōmendāti patefacite retinaculum uestrū atq; sectā.
Sin autem à solo Deo, qui me credentibus associauit, nequaq; à uobis præ-
cium postulo. Ipsi quidem cōtradicentibus eum, sciosq; factores in æquore
uase saluauimus, & cōtradicentibus summersis alios eorum in terra uicarios
cōstituimus. Ecce quis eorum finis contigit, quibus maxima merces pro-
mittebatur. Post hunc cæteros cū uirtutibus prophetas hominibus misimus:
sed eorum credere renuentiū, hostilitatemq; malentium, corda sigillauimus.
Moysen item & Aaron, cum nostris pręceptis ad Pharaonem suamq; gentē
misimus. Sed illi ob maliciam & superbiam suā resistentes, ueritatem uisam
diuinitus, artem magicā esse perhibebāt: quā Deus odit, & abhorret. Moysi
quærenti cur hoc facerent, dixerunt: Ideóne uenisti, ut nobis, qui tibi nō cre
dimus, à secta patrum nostrorum deiectis, in terra nostra super nos subli-
meris. Indeq; Pharao quatuor sapiētes magos ad se iussit adduci. P. Illis qui-
dem eā præsentibus, Moysiq; præcepto mutationē pro uelle suo gerentibus,
inquit Moyses, Cur incātationibus studetis, quas deus ipse cōfundet. Ope-
ribus eñ huiusmodi sua uerba cōfirmans, licet malis nolentibus, detrimentū
immittit. Paucis uero, illiusq; gentis minimis Moysi credentibus, Pharaonē
ut nimiæ potentię, & operis immoderati, suamq; gentē nimium timentibus,
ipse Moyses solatium præbens inquit: Si in Deū creditis, eius uos tutelæ cō-
mendate. Ipsi igit̃ se Deo cōmendantes, deum deprecant̃, ut eos minime ma
lis gentibus ridiculum atq; prodigiū cōstituat: sed pro sua pietate misericor-
diaq; ab illis liberet. Moysi deinceps fratriq; suo præcepimus, ut in Mezara
suis gentibus domos uersus orientem cōstitueret, & in eandem partem ora-
tiones funderēt, dicerentq; bonos summum bonum possessuros. Moysi de-
inceps Deum oranti, ut Pharaonē ornatu diuitijsq; mundanæ uitę donaret,
suisq; diuitijs repagulum cordiq; sigillū obijceret, ut sic obstinaciter errone-
us ante mali grauis aduentum nullatenus crederet, Inquit deus, se suis ora-
tionibus rectis respondisse, & ne uiā errantiū insequeretur iniunxisse. Quā-
do cū filijs Israël mare transiuimus, & Pharaoni, exercituiq; suo ob inuidiam
& inimicitiā eos insequentibus, ferè subuersionē induximus, Pharao iā nō in
aliū quàm in deū filiorū Israël se credere cōfessus est. P. Tandē ne nunc huc-
usq; malefactor & incredulus, hodie tuum corpus liberari, ut sit posteris mi-
raculum, quæris? de nostris miraculis atq; uirtutibus pauci cogitāt. Nos de-
inde filijs Israël in Asia locum optimū præstantes, eis bona saporiferaq; cōtu
limus, nullā eis nisi præmunitis & castigatis cōtrarietatē inferentes, & eorun-
dem in sæculo futuro post scientiā datā cōtrarietates discutiemus. Si de man
datis tibi missis quicq; dubitas, antecessorum tuorū lectiones perlegendo, ue
ritatē tibi missam agnosces, ne sis ambiguus, nunc negās nunc affirmās. Oīs
eñ nostris præceptis cōtradicens, perdendis annumerabit̃, nec quis super se
dei uerba firmās, ante grauissimorū malorū aduentū credet, licet oīa mundi
miracula uideat. Adhuc nulli uillarū, nisi tuū genti bonæ, sua fides interitum
surripuit: Ei uero huius mundi dedecus ob fidē suā auferentes, usq; ad termi
num nō à nobis in antea positum promouimus. Si Deus ipse uellet, omnes
terræ in simul crederent. An tu gentes ad fidem & credulitatem cogere stu-
des? nisi Deo uolente, nemo credere poterit, qui malos & indiscretos in sua
sordicia dimittit. P. Constat euidenter, nil cœlestium seu terrestrium, nec
miracula seu uirtutes incredulis quicquam proficere posse, qui suorū ante-
cessorum

Moyses & Aaron.

Magica Deo inimica.

Fabulæ Iudaicæ de magis Aegypti, & Pharaone, etc.

Soli Niniuitæ per Ionā cōuersi, malū eis impendens effugerunt.

Cur igitur gladio persecutus es, et alios id facere docuisti

Margin verse numbers: 19, 20, 30, 40.

cessorum dies euentusq́ consimiles, nil aliud expectant. Expectent igitur, & ego deinceps, ut nos decet, nostros nuncios cū credentibus illis saluabimus. Ab eis, quibus huius legis inest ambiguitas, ego non dissentiens non adoro, quos ipsi: sed unum Deum solum, qui nobis omnibus mortem inducturus, me conuertens ad legem rectā credentem fecit, prohibens me, participes, & aliquid loco Dei nec officere nec iuuare potens, adorare: cuius bonū munus nullus auferre poterit, quū pro suo uelle cuilibet accidet. Malū nemo nisi ipso præmonstrante prænoscere poterit. Iā diuina ueritas nobis data, rectā uiā proficiscentibus ostendit, cuius obseruatio salutē obseruantibus generat, error quidem detrimentum. Vobis itaq́ cauete, quoniam ego nō semper uester custos existā. Tu quoq́ super te cœlitus missum sequere & sustine, usq́ quo Deus iudex optimus dijudicet.

Machumet ex pagano cōuersus ad fidē, qui nō semel dicit, infideles non conuerti.

AZOARA XXI.

HVius uoluminis quàm optime à sapientissimo & eloquentissimo cōpositi, discernentis & castigātis uerba, me inde castigatore manifesto, promptoq́, uobis persuadent, ut non nisi Deum unum inuocetis, & ab ipso ueniam & misericordiam postuletis. Ille etenim exoratus, usq́ ad terminum prædestinatum uobis hic sęculi prosperitatē, deinceps cuiq́ scilicet suū meritum tribuet. Sin aūt, super uos ad Deum omnipotentē redituros, qui uestræ uocis cordisq́ uariā dissonantiā uobis inhærentem perspicit, diei magnæ malum proijciemus. Deus quidem cœlum & terrā sex diebus perficiens, cuius super aquas sedes prius extiterat, & à quo solū omnis creatura uictū accipit, qui rerū omniū loca præsentia futuraq́ dinoscit, uos in terra cōstituit, ut quis uestri melius operaretur, agnoscat. Si post mortē eos resurrecturos dixeris, hic nihil nisi fantasiā & incantationē manifestā esse perhibebūt: dicuntq́, me nequaq́ potentē illis malū immittere, cum illis euentū usque ad determinatā horā differo. Sed sciat omnis hoc ueraciter futurū esse, licet increduli hoc derideant, & ulterius nunq́ auferendum: Si post bonum à nobis eis datū, cum subtractionē seu malum ingesserimus, hoc eos ad incredulitatē & cor malū diuerget. Si post malū habitū, bonum eis per nos acciderit, gaudentes ostentant à se peccata sua recedere, exceptis patientibus atq́ beneficis, qui ueniā plenumq́ gaudiū sunt habituri. Sed fortassis tuo cordi tędiosum atq́ difficile uidebitur, cūcta præcepta nostra patefacere. Vnde quærēt cæteri, an tibi datus sit thesaurus cœlitus, an angelorū aduentus: Tuū aūt nō est, nisi tuum iniuncta tibi illis nunciare, Deo oīm cognitore. Dicentes hoc à te fuisse cōpositum, tales decē azoaras quolibet aduocato, nisi solo Deo, afferāt, ut sic suū dictum probēt esse possibile: Sin aūt, hic diuinæ sapientiæ positū esse cōfirmēt. An creditis in Deum, præter quē nō est alius: Omni quidē uitā istā, huiusq́ sæculi decorē diligenti, facta sua nō minuendo præmiū hic persoluemus, sed in sęculo futuro nullū bonū pro factis suis recepturus, nil præter ignis feruorem habebit. Oēs aūt Dei recto procedentes tramite, per testes firmato, qualis est lex Moysis, iā præmissa docens, & condonans credentibus illi, bonum præsidebit. Incredulus autem & deuius ignē. De ueritate pręceptorum eorū tibi missorum, quanq́ plures nō credant, tu nullatenus hæsites. Imponentes Deo mendaciū, sicut pessimi, à pietate dilectioneq́ diuina repelluntur. Quis enim illis est deterior: Incredulis semper, atq́ fidem uiamq́ Dei sponte linquentibus, in sæculo futuro malū nullo subueniente iudice duplicabit, quia nec audire nec uidere poterunt. P. Qui suas hic animas operando, & uerbis errando

Alcorano eloquentiā arrogat.

De origine rerum opinio.

Resurrectioni mortuorum cōtradicentes.

Simplex credulitas reqritur.

Antè prouocauit ad unius Azoare cōpositionē: nunc ad decē, fortè cōditionē aspernatus.

Malorū prospe ritas nō est felicitas uera.

errando perdunt, ueraciter sæculo futuro perdentur, Credentes autem & benefacientes, & ad Deum se conuertentes, paradiso perseuerabunt. Horum quidem mẽbrorum est assimilatio, quasi cæci & surdi, ac uidentis & audientis. An hæc æqualia & similia memoratis? Noë quidem iam suæ genti castigatorem, clarumq́ doctorem cum præceptis nostris misimus: quo persuadente, ut unum solum Deum inuocarent, quoniam eis magnæ diei malum futurum timebat, eorum plurima pars incredula dixit: Te quidem nõ aliud quàm hominem, sicut nos, nec plus quàm nos sublimatum, nec alios quàm nostri deteriores, nulliusq́ consilij te sequi uidentes, te mendacẽ opinamur. 01 Inquit ille: Ego forsan uiam Dei rectam per suam misericordiam mihi datã proficiscor, quod uos cæci minime perspicitis. An uero nolentes ad eam cogamur? A uobis quidem inde nullam, sed à Deo solo mercedem expecto. Vnde nequaq́ credentes, quomodo Deo counientur? Sed uos brutos et inscios à me repello. Quis enim à Dei uindicta me tueretur, si bonos homines reijcerem? An nulla memoria solidati estis? P. Nec apud me thesaurũ Dei depositũ, nec me angelum esse, nec Deum nõ daturum illis bonũ, quos uos irridetis, quoniam suorum scit arcana cordium, nunq́ perhibebo: quoniam malis annumerarer. Illi quidem indignantes responderunt: Hoc nimia disceptatio terminetur: tuq́ pollicita uirtuosa mirandaq́, si uerax es, perfice. 20 Dixit Noë: Nullus præter Deum si sibi placuerit, cum his uirtutibus ueniet. Qui si uos uiam malam aberrare fecerit, cum ipse sit Deus uester, ad quem omnium fiet reditus, nec meum cõsilium, nec ammonitio prodesse poterit, cum iam etiã impotentes stupidiq́ sitis uos. Deinceps præcipientes Noë, ne contristaretur nimium pro factis humanis, eo quod plures fidem iam adepti minime crederent, ut arcam iussu præceptoq́ nostro non præmuniens incredulos & malos, ut summergerentur, fabricaret, iniunximus. Ipse itaq́ parẽs, maiori suæ gentis portioni ridiculum inde facienti dixit: Vos illudentes me, ego quidem irridebo, uidebimusq́ malefactorem, & cui dedecus perpetuũ incumbet. Ipse quidem ammonitione nostra, omnium rerum duo parilia, 30 cum mandati nostri signum, aqua uidelicet emergens decannos apparuit, in arca reposuit, omnibus pereuntibus præter admodum paucos, cum eo credentes in Deum. P. Noë cum Dei nomine, per quem motum atq́ stationẽ habebat, arca eum per mõtes quasi per undas uehens, in ipsam cõscendens, filium suum in alia parte stantem aduocans ait: Fili, nobiscum equita, nec sis ulterius incredulus. Qui respondens ait: Ad montem, qui ab hac aqua me proteget, ego proficiscar. Cui Noë: Nisi cui Deus misericordiam fecerit, nihil omnium rerum hodie saluari poterit. Eos ita colloquentes, interueniens unda disgregauit. Nobis tunc imperantibus terræ, ut aquã emitteret, cœloq́ ut pluuiam dimitteret, facta est Dei mandato aquarum congregatio, mõtes 40 ipsos trãscendens. Me imperante incredulis, ut se remouerent, inquit Noë: O Deus, omnium sapientum doctor, cuius omne mandatum est ueracissimum, præcipe de mea gente meum filium esse. Cui Deus sic respõdit: Tuus filius minime de tua gente dicendus, quia nequam est atq́ peruersus, nec tu quicquã à te nescitum ulterius à me postules. Te brutum enim & insciũ esse nolo. Dixit itaq́ Noë: Tibi Deus me commendo, uouens me nil perscrutaturum, quod scire non debeam: Et nunc supplici uoto precans, ut ueniam et misericordiam, ne sim perditus, facias. Noë rursum finito diluuio diximus,

Fideliũ et infideliũ collatio.

Noë diluuio superstes memoratur, fabulis admixtis.

Curiositas Noë à Deo castigatur.

Aliter quàm Gen. 8. & 9.

Cum salute tuorumq́ue saluatione descende, sitq; super te gentemq́ue tuam multiplicatio magna. Erit autem hic tua gens, terras diuitiasq; possidẽs & iudicans, usq;quo malum item magnũ illis immittemus. Hęc sunt Dei secreta, quæ ante tempus hoc à te genteq; tua sciri nõ poterant. Tu quidem patienter indura, quia finis est timentium Deum.

Imò ante te Moses rectißimè ista perscripserat.

Haath et Huth, ut suprà.

Genti quoq; Haath frater suus Huth ita persuadet: O gens Deum inuoca, quẽ, nõ alium, deum habetis, qui nunc es solum falsitatis prolatrix. P. Et istud à solo Deo mercedem, nõ à uobis, cũ sitis indiscreti & inscij, postulo, Deum supplici uoto precamini, ut uobis peccata uestra dimittat, & imbrium abundantiam inducat, uestrisq; uiribus inde accumulet, ne post fidem adeptam sitis unquam increduli. Respõderunt: O Huth, nos quidẽ pro uerbis tuis quibus nõ credimus, minime refutabimus quod adoramus, cum tu nequaq; cũ miraculis & uirtutibus accedis. Opinamur enim aliquẽ eorum, quẽ adoramus, tibi plurimum nocuisse. Quibus ipse Deũ testor, me liberum ab illis quos adoratis existere, & omniũ expertẽ, nisi solius dei, qui est dominus meus & uester, cui omnis mundana creatura subiugat: Ipsiusq; est oĩs uirtus uiaq; recta. Vnde uos mihi cõmendato ipsi deo, pro uestra facultate potentiaq; nullatenus me præmuniẽtes nocete. Si cõuerti nolueritis, post dei præcepta nobis applicata dictaq;, alios uestri uicarios in terra cõstituet Deus omniũ custos: nec uos ei nocere poteritis. Huth quidẽ ipsi credentes, à magno malo nostra pietate subueniente protex imus. Homines uero Haath suo legato resistentes, & cõtradicentes, mandata grauiũ hominum atq; mendaciũ secuti, ob incredulitatẽ suã repulsam hic, sęculoq; futuro sortiti sunt.

Schale propheta gentis Themuth.

Gẽti quoq; Themuth suus propheta Schale sic locutus est: O gens Deum, præter quem creatore cares, qui te de terræ limo plasmauit, uitæq; spacium in terra tribuit, adora, ueniamq; postula, pollicens te nil mali facturum ulterius. Ipse namq; præsens est, respondere paratus. P. O Schale, nos tibi plurimum hucusq; cõfisos, ob hoc fratres uestri inuocauerunt, deijcere studes, cum de hoc quod tu nobis prædicas, nos dubitantes ei minime credimus. Respondit ipse: O gens, unde tibi scire cõtigit, utrum rem à Deo mihi sua pietate datam nõ imiter? Quis me nõ agentem Dei præceptũ, cõtra ipsum tuebitur? Vos quidẽ nil nisi damnũ mihi generatis.

Ineptit super camelo.

Hanc Dei camelã pro suo modo in terra dei comedere sinite, nullum ei malum inferentes: Sin autem, in proximo uos malũ percutiet. Illis autẽ eam percutientibus, dixi: Omne placere uestrum in domibus uestris per triduũ efficite. Hic enim terminus uobis indubitanter positus est. Eo quidem finito, Schale, secumq; credentes, ab illius diei malo mea pietate saluans, hominibus mihi cõtradicentibus à gratia mea repulsis, uidelicet Themuth, suisq;, malum terræmotus intulimus. Vnde facti sunt quasi nunquam essent.

Abrahã ut angelos hospites acceperit, exponit: sed discedẽs à Mose, Gẽ. 18.

Abraham meis nuncijs sibi missis, gaudium atque salutem afferentibus, uitulum saginatum attulit. Sed illis manus suas non apporrigentibus, hic stupidus & timidus factus est. Illi uero dicentes, se non nisi ad Loth suamq; gentem missos, sicq; solatium & securitatem illi tribuentes, mulieri suæ adstanti ridentiq; dixerunt: Isaac filium paries, unde Iacob orietur. P. Hoc à Deo miraculum quomodo fiet, cum ego sim annosa, maritusq; meus senex? Responderunt illi: Hoc quidem minime mirandum, Deo uolente, uobis grato atque benefico, cuius misericordia munifica super huius domus gentem descendit. Illi sic gaudij nuncij facti, cum Abraham iam facto securo, miti, non iracundo,

bonorum

bonorum uerborum credulo, de gente Loth disceptantes Abraham ammonent, ne causam illorum ulterius tractet: Quia Dei mandato malum eis nūc inferetur, nūquam eis auferendum. Eis itaqꝫ deinceps ad Loth uenientibus, dolor & angustia cor eius oppresserunt. Illis etenim hospitatis, uenit gens sua, scelere nefando prius imbuta, perscrutatum illos. Quam Loth taliter affatus est: Has meas filias uobis aptiores & mundiores assumite, Deum timentes, nec meos hospites dedecoretis, licet nullus uestri discretus, seu legis obseruator existat. Illi uero respondentes, dixerunt: Constat quidem apud te, nos minime filiabus potituros, & quid facere uelimus. Quibus ipse respondit: O si super uos potentiam obtinerem, uel esset adiutor, quem inuocarem. Tunc eruperunt nuncij, dicendo: O Loth, nos solius Dei sumus nuncij, ad quos ipsos applicari minime fas est. Tu uero in termino noctis proposito, aurora uidelicet propinqua, cum tota tua gente, prter tuā mulierem, idem quod cæteri passuram, surgens discede. In proximo namque, post horam scilicet prænominatam, summa deorsum, & infima sursum uertemus, & super eos silices acutas & luteas pluere faciemus. Sicqꝫ factum est. P. Gentem Madian suus propheta Schaibe sic allocutus est: O gens, Deum inuoca, qui, non alius, est uester Dominus: ipsiusqꝫ præcepto, licet auari sitis, unde timeo uobis diei futuræ malum, pondus atque mensuram imple te, & res cuiusquam nequaquam uilipendite, nec terras uastatum pergite. Quia Dei residuum, si creditis in ipsum, uobis est melius atque commodius: nec ego uester custos semper existam. Responderunt illi: O Schaibe, Præcipis'ne nos dimittere, quod patres nostri inuocauerunt? Es'ne mitis, & prouidus, atque discretus? Respondit ipse: An scire potestis, utrum ex parte Dei sim? Quo mihi uictum bonum præbente, uestrum à me discessum minime, sed mandati diuini uobis per me patefacti perfectionis studium affecto. Quia pro posse meo Dei uiam, cui me commendo, & ad quem redibo, uobis patefaciam, & ad eum dirigam, nec uobis difficultatem siue molestiam mea uerba pariant: sed Deum precamini, pœnitentiam agendo, pium ueniæqꝫ datorem. Sin autem, uos incurretis passiones Noë, seu gentis Huth, seu Schale, seu Loth, quæ nequaquam remota est. Illi quidem hæc audientes, dixerunt: O Schaibe, cum tu sis debilis & ignobilis, te paruum appreciantes, à gente nostra prorsus eijcimus, nec de tuis præceptis quicquam retinemus. Respondit ipse: Ad meam generositatem plus quàm Deum ipsum attenditis, omniaqꝫ complectentem post terga proijcitis. P. Vos itaque pro modo uestro facite, uelut & ego meo, expectantes, & ego, quis uestri probabitur mendax, malo dedecoreqꝫ superincumbente. Ipsum itaqꝫ Schaibe, suosqꝫ factores, termino statuto liberantes, malos & incredulos ad nihilum redigendo, quasi nunquam essent, suas domos funditus diuulsimus. Moysi quoque cum præcepto nostro uirtuteqꝫ magna ad Pharaonem gentemqꝫ suam misso, Pharao resistens, suamqꝫ gentem distorquens, ipsa uolente, ipse dux illius in aliud sæculum, & ignem, locumqꝫ malum effectus est. Illis autem in hoc sæculo repulsam & letum, & in alio malum multimodum patientibus, nos minimè nocuimus: sed ipsi suis animabus detrimentum operati sunt. In mortis quidem articulo, & malorum euentu parum eis profuit, sed immoderate nocuit, quod Dei loco adorabāt. Omnium quoque uillarum diuina captio grauis est, & ineuitabilis. P. Hęc

Gen. 19. Sodomæ scelus punitum.

Schaibe Madianitarum propheta.

Pharao Moysen uilipendēs, à Deo punitus.

quidem satis sunt admiranda, timētibus malum illius diei: qua post terminū præscriptum adueniente, omniū coram Deo fiet cōgregatio, nec quispiā nisi diuino nutu quid loquetur, ubi felicitas & infortuniū omne patefiet. Infortunati namq;, nisi quos ipse Deus uoluerit, omnia sciens prout uult, ignem gementes ingredient̄, quo dum cœlū terraq; durauerint, perseuerabunt: Et per spacium cōsimile felices omnes, quos Deus uoluerit, paradisum obtinebūt. De his qui nihil nisi quod sui patres adorauerūt, inuocant, nil dubites, quin sibi partē suam absque diminutione reddamus. Nisi Dei uerbum præscriptū firmum esset, & immutabile, eos qui libro Moysi cōtrarietates inferunt, cæterosq; similiter dubitantes, Deus ipse iam iudicasset, omnia sciens, omnibus sua reddens opera. Tu igitur te, credentesq; tecum, sicut nos præcepimus, corrige: nec se unq; inde diuertat quispiā, cum Deus omnia uideat. P. Nolite uos male gerentibus associare: Sin aūt, uos cōburet ignis, omnis adiutoris expertes. Corā deo in diei capitibus, parteq; noctis, ad peccamina delenda, bonaq; cōmemoranda, orationes fundite, expectantes mercedem, quam nemini Deus auferet. Si generationū præteritarum, eorū paucorum qui liberati fuerant, quis residuus esset, ne malū in terra fieret, præciperet. Sed malos, nil nisi sectā patrum suorū sequi uolentes, Deus ipse cōfundit, uillas suas pessundare nolens, ne bonis hominibus iniuriam inferat: quo uolente, tota gens una fieret. Sed inerit semper contrarietas, nisi quibus Deus ueniam & misericordiam fecerit: Cuius uerbum indubitanter complebitur, uidelicet quod infernus de diabolis omnibus & hominibus replebit̄. Inibimusq; sermonem cum omnibus de nunciorum nostrorum præceptis, ut corda uestra firmentur, & in hac re ueritatem, et castigamen, atq; memoriam credentibus uideat. Incredulis autem dicito, uestra negotia pro modo uestro facite, expectantes, & ego mea similiter peragam. P. Dei sunt arcana cœli & terræ, ad quem omnia mandata redeunt. In eum credite, uos commendantes illi, quoniam ipse factorum uestrorum non est negligens.

Patrū cacozeli.

Homines erudiantur per Machumet.

Sodalitium malorum cauere iubet.

Orationes.

Damnatorum multitudo.

AZOARA XXII.

Libri Alchoran Arabice facti, spem nostræ cōuersionis atq; scientiæ res discernentis, hic sunt manifesta. Nunc autem omnium uestrorum tibi missorum pulcherrimum enarrabo ijs, qui prius negligētes atq; secordes exstiterant. Quando Ioseph patri suo retulit, se uidisse XI. stellas, & solem & lunam, se illi humiliantes, inquit pater: fili, somnium hoc fratribus tuis ne reueles, ne per inuidiam tibi quicquam molestiæ machinentur, diabolo suggerente, hoste manifesto totius humani generis. Deus quidem sapiens & excelsus te uerborum expositionem docebit, te bono replens, & super gentem Iacob patresq; suos te sublimabit. Audiant omnes, quid mirabile Ioseph fratribus suis contigit. Fratres enim percipientes nimiam dilectionem paternam in Ioseph, dixerunt: Cum eum solum pater plus diligit, quàm nos gentem immensam, ueraciter errat. Nos igitur eum interficiamus, aut è terra proijciamus. Sicq; fiet pater deinceps nobis mitis & hilaris, & nos in eum boni. Eorum autem quidam eius mortem dissuadens, inquit: Non perimatur Ioseph, sed in cisternam, si uelitis, dimittatur, ut aliquis euntium uel redeuntium eum inueniens, hinc auferat. P. Fratres huius rei studiosi, patrem suum sic affati sunt. Quare Ioseph, cum eum summe diligimus, nobis nunquam committis? In crastinum nobiscum pastum mittatur, & nos illius fideles

Res Iosephi ex Genes. cap. 37. &c. deprauatè replicat.

fideles custodes erimus. Mane itaq; facto, in eorum exitu inquit pater: Doleo te illos comitari. Timeo namq;, quod lupi rapaces, cum sis inscius & negligens, deuorabunt. Cui fratres responderunt: Si lupus eum comederit, nos genti perditæ connumeremur. Eo itaque illos comitante, consilio ponendi eum in cisternam omnes adhæserunt. Nos tamen mandatum patri, unde percipiat istud, interim misimus: sed ipse tum negligens ipsius, tum inscius, remansit. Fratres crepusculo lachrymando redeuntes, in huiusmodi uocem eruperunt: O pater, Ioseph nostræ fidei traditum, cum nostro pecore relictum lupus deuorauit. Et argumentũ inde, interulã suam falsò cruentatã, afferunt, dicentes: Ecce pater argumentum cædis uerax, tu licet nobis fidem minime adhibeas. Pater respondens, inquit: Vos quidem hoc factũ in corde uestro uoluistis: sed ego patienter & † formosè sustinebo, & Deum adiutorẽ in hoc, quod uos dicitis, habebo. Viatoribus uenientibus, & suũ clientem ad aquam hauriendã mittentibus illis, ipse bonum retulit nunciũ dicens: Ecce puer hic captiuus est. Fratres uero sui dicentes, eum suũ captiuũ esse, eũ pro precio modico, uidelicet pro nummorũ numero certo uendiderunt, sibimet ipsis malefacientes. Emptor suus de Mezara, suæ præcepit mulieri, ut eum diligenter & honorifice susciperet. Sperabat enim illum filium suum adoptiuum, aliterúe sibi cõmodum futurum. Ita Ioseph in terram duximus, adiuuantes eum in omnibus suis negotijs, quanq; paucis id scientibus, ut uerborum expositor optimus efficeret: Ipsiq; iuueni facto, sapientiã attulimus. Sic enim boni promerent. Mulier aũt prædicta ipsum in thalamo suo repertum, ostiũ claudens precata est, ut secum cõcumbere non respueret. Cui ipse dixit: Nolit Deus, me lædere dñm meũ, mihi benefacientẽ: seu Deum, malos nõ exaudientem. Ferè tamen utriusq; cõsensus affuit, anteq; Deus illi, quoniã de nostra gente pura fuerat, rationem inclusit, quæ maliciã illam penitus diuertit. Ipsum itaq; fugientẽ mulier insecuta est, quæ manũ suã injciens camisiæ suæ, retrorupit eam. Quo facto, domino suo ad ostiũ facti sunt obuiã. Illa quidẽ prius in uocem erumpẽs, inquit: Quid meretur, tale quid à me petens, nisi carcerem, malũue graue? Ille uero dixit: Ipsamet me precata est. Ad hanc rem discutiendã homines, illius mulieris aduocati iudices cõijciebant, hęc apparere uerũ, illumq; mendacem cõuinci, si camisię pars anterior rumperetur: omnia uero cõuersò iudicari, parte posteriori rupta. Illi deinceps rupturam antè perspicientes, perhibebãt hoc de fœmineis artibus esse, quæ maximæ sunt: persuadentq; Ioseph, ut ab illa re se diuerteret: mulieri autem, ut ueniam, quoniã errauit, postularet. Hinc inter mulieres ciuitatis crebra cõfabulatio nata est, dicentes: En en illius sublimis atq; pręlati mulier, suũ seruientem diligens, eius concubitum precata est: Et sic eorum uterq; uiam erroneã ingressus est. P. Illa uero huiusmodi rumorum uentilationem percipiens, condoluit, illasq; mulieres adduci præcepit. Eis quidem lectisternia, ut accumberent præparauit, & earum cuiq; cultro dato, Ioseph coram uenire fecit. Quo uiso, omnes menstruatæ sunt, & sibi quoq; manum suam secuit. Eis itaq; dicentibus, nolle Deum illum hominem esse, sed de melioribus & clarioribus angelis, illa respondit: Hic est, unde me redarguitis, qui me eius precantem concubitum non exaudiuit. Et si meum mandatum cõplere noluerit, ipsum incarcerabo, & ad infimorum mensurã reprimã. Ille quidẽ hoc audiens, inquit: O Deus, illum carcerem malo, quàm precantẽ me. Sed nisi

† Formose pro moderatè, ut alibi etiam.

Artes fœmineæ.

O fœdum & obscœnum prophetam.

suas artes à me diuerteris, forsan ego brutus effectus cum ea peccabo. Deus quidē eum exaudiens, qui est omniū cōditor & auditor, artes ab eo semouit. Re manifestè percepta, ut uisum est eis hunc usq; ad horam certā incarcerādum, duo cum eo iuuenes in carcerem detrusi sunt. Quorum alter deinceps dicens, sibi uideri se uinum expressisse, alter uero panem super caput portare, unde aues comedebant, precati sunt Ioseph, ut ipse se bonū probans, quid illa uerba prętenderent, diligenter exponeret. Ipse autem eos certiores, sibiq; magis credentes facere intendens inquit: Non dabitur uobis quid ad comedendum, quin ante suum aduētum suā expositionem edisseram. Hoc enim me Deus docuit. Quoniā gentē nec in Deum, nec alij sæculo credentem, dimittendo, sectam patrum meorum secutus sum, scilicet Abraham, Isaac, ac Ismaël atq; Iacob: nec cuiq; nostrū accidit, ut Deo socium statueremus. Hęc est enim eius super nos uolūtas. Sed plures hominum ingrati sunt. Vos mei carceris socij percūctor, an deos disgregatos meliores, an unum solū Deum omnipotentem & uirtuosum esse dicitis? Vos autem nihil nisi nomina à uobis patribusq; uestris pręscripta, cum quibus Deus, cuius solius sunt iudicia, qui se solum adorari præcepit, inuocatis: legem uero à Deo sancitam plures nesciunt. P. Hoc quidem cōstans atq; manifestū cordibus uestris, quod alter uestri, domini sui pincerna statuetur: alter uero suspendetur, de cuius capite comedēt aues. Ita suis patefactis somnijs, ei quem liberandum agnouit, inquit, Me nominando, tuo domino notifica. Sed quoniā diabolo suggerente, hæc iniungendo Deum nominare oblitus est, in carcere nouem annorū spacio moratus est. Tunc rex per somnium uidēs septem uaccas macilentas deuorare septem pingues, septemq; spicas siccas cōsumere VII. uirides, hominibus suis cōuocatis, ut suum exponerent somnium, si scirent, iniunxit. Illi quidem cōfitentes, se talium expositionū ignaros, hoc insomnium esse putabant. Tunc tandem à carcere liberatus, ad memoriā ductus, inquit: Si ad Ioseph ueridicum me miseris, uerā hic tibi expositiōem referā. Ad Ioseph itaq; nuncij trāsmissi, somnij sibi reuelati uerā expositionem inde requirūt, ne rex ulterius inde sollicitet. Dixit Ioseph: Septem annis cōtinuis semina terræ cōmittite, indeq; spicarū collectarum minimā portionem comedite, cæterasq; spicas cōseruate. Septem enim anni graues succedent, cōsumpturi prius seruata, nisi modium à nobis reseruatum. His superueniet annus hominū penuriam alleuiaturus, fructus & uuas laturus, quibus hominum multi liberabūtur. Hac expositione corā domino recitata, eum adduci ante se præcepit. Ipse uero nuncium uenientem, ad dominū redire fecit, ut sciscitaret, cur prædictæ mulieres manus suas sic secabant: quarum artes Deus ipse dinoscit. P. Domino quęrente, quid habebant, quādo Ioseph cōcubitum postulabāt: per Deum iurando cōfirmabant, se mali in eo nihil percepisse. Tandēq; regis mulier inquit: Ad ueritatis euidentiā, me precatā eius coitum, eumq; recusasse confiteor: Huiusq; secreti ipse uerax est testis, & Deus, mendaces abhorrēs. Nec ego quidem nego, animam hominis malorum studiosam esse: Sed Deus pius ueniæq; dator, mihi misericordiam largitus est. Tunc rex eū adduci iussit, ut suus seruiens efficeretur. Illum igitur adductum alloquens, eum coram omnibus prælatum & sublimatum, fidelem sibi seruientem effecit. Quem Ioseph sic affatus est: Pone me custodem atque scientem super omnia granaria, atque deposita regni tui: Et ego singula more boni custodis

Ioseph nouē annis in carcere inclusus: quia se commendans pincernæ, Deum non nominauit.

Non rex fuit, sed regius præfectus.

10 20 30 40

dis

dis tractabo. Ita Ioseph terram, quo uelle suum impleretur, præbuimus, qui cuilibet electo misericordiam utriusq; sæculi largimur, nulli bonum opus auferentes. Omnes quidem credentes, atq; timentes alius sæculi, misericordiã præferunt. Deinceps suos ad se fratres uenientes, non cognoscentes eum, Ioseph optime nouit. Qui ipsis discedentibus cum illo, propter quod uenerant, iniunxit, ut fratrem suum ex paterno sanguine secum redeuntes adducerent. Sin autem, ulterius nõ accederẽt, uelut nihil habituri, persuasione dicens: Nõne uobis mensuram optimã, & pro leui precio tribui? Illis itaq; pollicentibus, se patrem suum exoraturos, ut id in actum ducant, clientibus suis

10 Ioseph præcepit, in eorũ sarcinis suam reponere pecuniã: ut ipsa reperta, facto reditu, domum libentius & festinãtius redirent. Ipsi igitur ad patrem reuersi, sic eum allocuti sunt: Nobis interdicuntur reditus atq; mẽsura, nisi fratrem nostrum adduxerimus. Eum itaque nobiscum mitte, nostræ tutelæ fideiq; commissum. Vnde pater indignans, ait: An eum, sicut fratrem suum, uestræ committam custodiæ? Deus quidem piorum pijssimus, melior custos adhibetur. Post sarcinarum apertionem, deinceps sua reperta pecunia patrem lætificant, eam sibi redditam ostendendo. Eoq; sic hilarato, fratrem suum secum ductum exorant, affirmantes se propter eum cameli sarcinam sumpturos, & eum insuper ueraciter reducturos. Pater quidem asserit,

20 eum minime tradendum illis, nisi prius ex parte Dei † reductus firmitate sumpta, nisi quis eis uim uel iniuriam inferret. Firmitatis itaque fœdere sumpto, Deo cunctorum custode, pater illos ammonens, inquit: O filij, per portas uarias minime, per unam ingressum facite. Ego quidem, cum Dei solius omnia sint iudicia, cuius tutelæ me commendo, cuius præsidio omnes boni subiacent: si quid ipsius nutu uobis accidit, depellere nequibo. Ipsi pro paterna dispositione portas ingressi, nihil molestiæ senserunt. Animo uero Iacob inerat sollicitudo pro dogmate nostro, cuius ipse testis est, quanquam pluribus inscijs. Ioseph deinceps fratri suo sibi præsentato, se suum fratrem reuelauit, prohibens ne cuiquam hoc reuelaret, &

30 ne de factis fraternis multum curaret. Emptione facta, illis discedentibus, in sui germani sarcina uas regium reposuit, edictoq; facto, missisq; perscrutatoribus, illis inquit: Vos uiri latrones. P. Responderunt, Quid quæritis? Dixit Ioseph, Vas regium: quod quisquis attulerit mihi, sui cameli sarcinam accipiat, & insuper illi benefaciam. Illi uero responderunt, adscientes præsentium testimonium, se nec causa terram prædandi aduenisse, nec latrones existere. Istisq; quærentibus, Quid meretur, in cuius sarcina repositũ fuerit, si mendaces essent, cæterisq; permittentibus quamuis aliquod exigeret. Tunc omnibus sarcinis perscrutatis, deinde in germani sui sarcina repertũ est. Ita Ioseph artẽ sumendi fratrẽ suũ patefeci, exaltans singulos pro

40 uelle meo, & sapientẽ sapienti præferens. Adstantes quidẽ, illos increpando dixerunt: nõ mirandũ, si furtũ fecerint, qui prius similiter fratrẽ suũ subduxerunt. Ioseph hoc quidẽ uerbũ intrinsecus amplectente, nec inde quicq; proferente, respõderunt: Vos deteriores estis, uestrũq; sermonẽ Deus agnoscit. Et ad Ioseph cõuersi, sic fati sunt: Domine, cũ tu uir bonus & iustus uidearis, loco sui quempiam nostrum accipe. Adhuc enim illi pater senex superstes est. Quibus ille respondit: Nolit Deus, nos quenq; nisi latronem sumere. Sic enim iniuriã faceremus. Fratribus itaq; liberatis, & de retẽti nullo reditu

Gen. 42. &c.

* Reductus nomen ut reditus.

 certis,

certis, maior eorum cõquerens dixit: Nõne scitis, nos patri ex parte Dei confirmasse, sui reductũ filij: qui de Ioseph opus cõsimile perpetrauimus? Terrã nullatenus ingrediar, usq; quo ueniam à patre, reditusq; præceptum habere merear: Aut Deus suum inde iudicium faciat. P. Ad patrem reuertite, dicentes: pater, tuus filius furtum perpetrauit, prout nobis uisum est, secretum & occultum, inde nescientibus. Nos quidem nil nisi uerum dicere, tum uilla apud quam fuimus, tum cohors nobiscum rediens interrogata, testis aderit. Pater igitur hoc audito, dixit: Cordibus uestris secreta reprimitis. Ego quidẽ pulchre patiar, usq; Deus sapientissimus illos ambos forsan reducet. Et de Ioseph cõquerendo, & illum assiduè nominãdo, lachrymarum emanatione iugi oculi albugine uelati, ipseq; miser factus est, quem sui filij interrogabãt: An Ioseph usq; ad amentiam mortemúe tuam nominare non desines? Quibus ipse: Soli Deo meam querimoniam facio, à quo uobis ignorata percipio. Sed uos obsecro filij, ut rumores de Ioseph fratreq; suo nullatenus desperantes (increduli namq; soli desperati sunt) perscrutatum proficiscamini. Tertio itaq; profectis, & ad Ioseph peruenientibus, dicendo: O uir sublimis, nobis malum & gente nostra perpessis, pecunia minutis mensuram adauge, dando beneficium. Benefici namq; Deo grati sunt. Ipse respondit: Vtrũ facti uestri de Ioseph memores estis, an obliti? Respõderunt: Túne es ille Ioseph? Inquit: Sum, & hic est frater meus. Iamq; Deus suã in uobis operatus est misericordiã: qui nunq; suũ meritũ aufert timenti, & benefacienti, ac perseueranti. P. Demũ sui fratres confessi sunt, eum super illos sublimatũ, & se quàm lõgius aberrasse. Ipse uero consolans eos, dixit: Nolite contristari, nec dolore tabescere. Hodie nãq; Deus, ueniæ largitor optimus, uobis ueniam præbebit. Hanc meã camisiã patri nostro ferentes, in eius faciẽ, ut lumẽ percipiat, proijcite, & cũ omni familia uestra huc redite. Iã cohorte proficiscẽte, pater suus inquit: Odorẽ Ioseph filij mei ego sentio: quãq; uos minime mihi creditis. Cui adstantes, dixerunt: Adhuc senectutis errore deliras. Sed gaudij nuncio ueniente, ipsoq; uisum per camisiã in faciem proiectã recuperante, dixit ipse: Nõne me de Deo scire uobis nescita firmaui? Respõderunt: O pater, dimitte nobis peccata, quoniã errauimus. Quibus ipse pollicetur: Deum ueniæ misericordiæq; datorẽ ego precabor, ut uobis ueniã largiatur. Eis deinceps omnibus ad Ioseph proficiscẽtibus, parentibus suis ab eo honorifice susceptis, inquit: Mezara introite, totius, Deo propitiante, timoris expertes futuri. Eisq; super sedem suã exaltatis, omnes coram eo humiles se reddebãt. Hoc facto patrem suũ affatus est: O pater, præteriti somnij hęc est expositio, à Deo iam uerificata, qui mihi benefaciens, è carcere liberauit, & uos ad me duxit, post diabolicã cõmixtionem inter me fratresq; meos. Ille nãq; sapiens, omnia perspicaciter & facile penetrat. P. O Deus cœli terræq; cõditor, qui mihi potestatem dedisti, & uerborũ expositionem docuisti, hic, sæculoq; futuro tibi me cõmendo, tuq; perfice me fide perseuerantem mori, & deinceps bonis associa. Istud tibi uerbum secretũ cõmitto, qui nequaq; intereras illis res suas cõgregantibus, qui te decipere nitebantur. Licet enim omnia perpetrares, tota gens tibi nequaquam crederet. Tu uero precium nullum eos postula, nisi tantum, quod memores existant, perpendentes uniuersa cœli terræq; transitoria esse. Eorum tamen pars plurima minime credit, sed à fide se nequiter diuertit, præter constantes & firmos, non timens, quid mali illis

Ex recitata historia Iosephi, fidẽ sibi conciliare stolidè nititur.

à Deo

a Deo futurum, nec aduentum illius horæ improuisæ, Deum quidem solum adorare, suisq; præceptis adhærere, uel cõparere, ut ego meiq; sequaces facimus. Non em̃ sum incredulus. Recta uia recte censetur. Ante te quidẽ prophetas misimus, ut hominibus de uilla prædicarent, & quis suorum antecessorum finis esset, edocerent, & patefacerent, aliã curiam timentibus Deum meliorem existere. Sed uos uestrã iustitiam nequaq; relinquistis. Vnde illis tandem desperantibus, & omnes esse cõtradicturos opinantibus, nos uindictam nostrã sumpsimus ab illis malis, nunq; malũ oblaturi, nostris amicis liberatis atq; saluatis. P. Hæc quidem prædicta timentibus, maxime miranda sunt. Hic em̃ sermo nõ est ficticius, sed cõfirmans atq; corroborans, quod uestris inest manibus, omnia discernens, & uiã rectã credentibus patefaciẽs.

AZOARA XXIII.

HVius uoluminis præcepta, & cætera tibi cœlitus missa, licet pars plurima maneat incredula, ueracissima sunt. Deus cœlũ, colũnis uisibilibus minime fulcitũ, extulit. Et deinceps ipse thronũ ascendens, solem & lunam ad terminum statum promoueri iussit: rerumq; prouisor, discretionem uobis immisit, qua uestrũ reditum futurum ad Deum perpendatis. Ipse quoq; terrã extendens, in ea montes & aquas & omniũ arborũ duo parilia, hortos item & uineas, ac messes & palmas, tum singulorum fœtum, tum uarios parturientes, pomosq; dissimiles disposuit, noctemq; diem succedere præcepit, quæ cuncta sapientibus atq; discretis manifesta sunt miracula. Omnis autem admirans illa, maximè uerba sic dicentium admiretur: Nos terra facti, quomodo rursum efficiemur homines? Hoc dicentes, in Deum minime credunt. Vnde plus ad malũ quàm ad bonum proni, colla cathenati grauiter in igne perseuerabunt. Deus tamen, cuius finis grauis est, mala quibus uult ignoscit. Sed iam bono cœlitus misso, dicẽt increduli: Si Dei pręcepta illis mitterentur, tuũ quidem est solum applicare mandatũ. Deus quidem sapiens & immensus, fœtum omnis fœminæ, uel quid addat seu minuat, agnoscens, cũ apud eũ sit omniũ rerũ mensura, cũctorũq; secretorũ noticia, scit quid cuiq; gentiũ facturus sit. P. Vnũ est apud Deũ & ęquale, siue corde seu uoce quis loquatur, & seu die an nocte faciat. Ipse namq; custodes omniũ factorũ ante manus & retrorsum apponit, nemini malũ faciens, priusq; ipse suæ detrimẽtum animæ faciat. Quo cuiq; nocere uolente, nemo tueri uel prodesse poterit, ad quẽ omnium erit reditus. Ille corruscationes & fulgura, & nubes immẽsas, unde timore atq; spe trepidatis, producit, suãq; gratiã tunc pro metu tonitruis & angelis postulãtibus fulgura, quibuscũq; uult, immittit. Isti tamẽ increduli in Deum ratiocinanť, cuius artes arduæ sunt, & quem solũ adorare æquũ est & iustũ. Aliud em̃ quàm ipsum adorãtes, erronei sunt, nullũ respõsum recepturi. Deum quidẽ uniuersa cœlestia atq; terrestria, tũ spõte tum ui ueraciter adorant. Vmbra etiam tota die loca permutans, ad Deum se semper humiliat. Quis est cœli terræq; dominator? Deus ipse. Cur igitur illius loco sumitis, quod nec nocere nec prodesse potest animabus? Sunť ne sibi similes & æquales, uidens uisuq; priuatus, aut lux & tenebræ? Cur suas formas posuerunt participes Deo? qui solus omnipotens omnia facit, aquas è cœlo dimisit. Vnde torrentibus atque riuis secundum aquæ mensuram discurrentibus, quod est incommodum seu leue, transit, & remanet. Cui focum apponitis, ut illic annulos & torques, hisq; similia fabricetis? Sicut

Inepte philosophatur, uel potius poëtatur, de rerum creatione.

Resurrectio mortuorum.

Omniscius Deus.

Cõtra idololatras efficaciter pugnat, ex potentia & operibus Dei ratiocinãdo.

Sicut ipse Deus hæc falsa ueris uidet, spumam, transitoriam scito rebus com modis in terra mansuris: Ita quoque omnes eum adorantes, & incredulos ipse coniungit. Sed licet increduli duplum totius terrenæ substantiæ pro se redimendo tribuerent, sed malum grauissimum perpessuri, igni malæq; uiæ semper insidebunt. P. Quis scit illa diuina præcepta tibi tradita uera esse? Aut quis eorum est conscius? Immemores enim sunt omnes, præter discre-tos. Illi namque diuinis præceptis prorsus parent, Deiq; mandatum illis in-iunctum efficiunt, Deum diemq; computi timentes: & pro Dei dilectione sustinentes, orationibus insistunt, uestraq; bona sibi commissa clàm atque palàm ad suorum deletionem peccaminum distribuunt. Vnde bonum in alio sæculo finem, uidelicet paradisum, adipiscentur. Illuc enim patebit adi-tus omnibus, qui parentibus suis, atque mulieribus, & filijs benefecerint. Quos & omnes angeli per omnem portam ingredientes salutabunt, & di-cent: Quia patienter sustinuistis, domum optimam sortiti estis. Rumpentes uero fœdus cum Deo firmatum, & delentes, quod ipse delere noluit, ter-ramq; uastantes, hic à Deo repulsam, & in alio sæculo malum pessimum suscipient. Increduli quidem hac uita, quæ nihil est ad aliam collata, gau-dentes, cum pluribus abundent, Deo pro uelle suo huic multam, illi paucam substantiam tribuente, dicunt: Si tu faceres Dei uirtutes, illis accidere. Deus quidem hunc aberrare, illum recta uia progredi pro uelle suo perficit: per quem credentes, & constantes sua corda corroborant. P. In deum creden tes, et benegerentes, recto tramite procedunt. Ad gentē priorum sequacem, ut eam præceptis diuinis instruas, licet plurimi manebunt increduli. quod etiā cōtingeret, quanq; hic Alchoran mōtes applanaret, aut terras scinderet, mortuosue loqui faceret: quæ cuncta Dei sunt, cui si placeret, totū humanū genus una gens fieret, atq; bona: te misimus. eiq; dicito: Solus Deus est do-minus noster, cui me cōmendo, & ad quem omniū fiet reditus, ad terminū quidem à Deo pręscriptū, qui ueraciter accidet. Increduli, obstinaciter suum errorem sequent̄. Derisoribus tuorū prædecessorū pœnā parumper distuli-mus: quos deinceps sumptos, ad malū finē deduximus, die qua facta sua cun ctis animabus numerabunt̄. Illi malefici & erronei, qui Deo participes secū-dum placere suū posuerunt, in hac uita malū, & in alia peius, uindicis & ad-iutoris expertes sortient̄. Sed quis ad rectā uiam diriget, quē Deus aberrare facit? Paradisi quidē, quod Deus se timentibus tribuit, status aquarum fluxu pulcherrimus est, et cibus indeficiens, ac umbra dulcissima. Et hęc est creden tium meta, sicut incredulorū ignis. Cum illi quibus librum dedimus, nostris præceptis tibi cōmissis gaudeant, licet eorū quidam parti cōtradicant, eis di-cito, mihi nil iniunctū est, nisi Deum solū adorare, nec illi participē extimare, cui memet cōmendo, & ad ipsum redibo. Ita discretione rerūq; indicijs Ara-bice tibi scriptis, si post hanc scientiam prædictos sequaris, corā Deo nec uin dicem nec tutorem habebis. Ante te quoque prophetas, quibus mulieres prolemq; concessimus, singulos cū libris diuinorum præceptorū ad terminū redactis, unde Deus, apud quem est librorū mater, hoc pro uelle suo delet, hoc firmat, misimus. P. Horū quæ te docuimus, portionē aliquam gentem docebis, aut forsan te morti succumbere faciemus. Tuum quidem nihil est, nisi tantū mea pręcepta nunciare, nec eis suus subtrahetur numerus. Nonne uident, qualiter terrarum capita minuimus? Deus iudicat, citoq; dinumerat, eiusq;

Finis bonorum paradisus.

Sine miraculis Alcorano haud credentes, nec miraculis crederent.

Paradisus uoluptatibus corporis affluens, qualē et Corinthus finxit, etc.

Librorū mater apud Deum. Bonorū quidē librorum fons est sanctus spiritus. Ecclesi. ultimo.

10 20 30 40

eiusque iudicium nemo diuertit. Sed antecessorum quidam astuti, deceptionibus innitebantur. Dei tamen sunt omnes artes, scientis quid animarum quæque sibi lucratur: quod euidenter patefiet, incredulis dicentibus, te nõ esse Dei nuncium, cum qualitatem finis alius sæculi perspicient. Tu quidẽ inter te & illos cónstitue Deum testem, libri cognitorem atque doctorem.

Iudicium Dei ineuitabile.

AZOARA XXIIII.

HVnc librum super te posuimus, ut per ipsum homines ab umbris ad lucem, ad uiam uidelicet Dei, qui est incompræhensibilis & sapiens, 10 qui cunctis cœli terræque creaturis imperat, diligenter extrahas: Incredulis uero, uidelicet huius sæculi uitam alij præferentibus, & à uia Dei se distorquentibus, suum errorem redarguendo, malum grauissimum sibi futurum patefacias. Nullum prophetarum hucusque, nisi cum suæ gentis lingua, ut singulorum optimus interpres haberetur, misimus. Et Deus omnium sapientissimus, has in uiam prauam abducit, illos in uiam rectam dirigit. Sic Moyses missus suæ genti, ut eam à tenebris ad lucem reduceret, & dierum Dei eos memores efficeret. In quibus sunt admiranda sustinentibus, gratesque reddentibus ei, persuasit, unum Deum adorare, ipsiusque beneficium exorare, qui eam de gente Pharaonis & ipso liberauit, qui prolem suam per- 20 èmit, & suis mulieribus potita est: quod est coram Deo detestabile, qui & dixit, uestra se bona multiplicaturum, post gratiarum redditionem. Sed si uos, omnisque terrenus, increduli maneatis, de uobis Deus nullatenus curabit, quoniam ipse cunctorum est abundantissimus, & gratia plenus. P. Nónne recordamini prædecessorum uestrorum, uidelicet gentium Noẽ & Haath & Themuth, suorumque posteriorum, mandatique diuini illis missi, quo Deus solus agnoscit? In hora quidem nunciorum cum miraculis aduenientium, increduli manus inijciebant dicentes: Vestris præceptis, quoniam mendacia nobis sunt, nunquam credemus. Responderunt nuncij: In Deo non est quid ambiguum, seu falsum, cœli terræque conditore, qui omnes ad- 30 uocat, ut ueniam faciat, terminumque scitum in antea uobis constituat, & ad tempus nominatum uos dilatet. Ipsi uero respondentes dixerunt: Cum uos uelut nos homines sitis, cur nos à nostrorum patrum institutis repellere nitimini? An cum rebus mirandis, ut in eas credamus, uenitis? Quibus nuncij dixerunt: Nos quidem nil aliud quàm homines, sicut uos, existimus, facitque Deus in sua gente misericordiam: nec nos uestra possumus adimplere desideria, nisi Deo uolente, iam rectam uiam edocente. Cui nos sustinentes malum nobis per uos illatum, nos commendamus, sicut & omnes sapientes atque boni. Responderunt increduli: Aut ad legem nostram conuertimini, aut è terris nostris eijciemini. Horum deinceps confusionẽ Deus intulit ipsis 40 incredulis, ut sic credentes, & me diemque futurum timentes, terram illorũ incredulorũ loco colãt: quibus terras adperui, incredulos ad nihilũ redigendo. Quibus deinceps in gehenna aqua uenenosa potum tribuetur, quæ cũ attrahitur, uere suffocat: mori tamen minime poterunt, sed illos malũ grauissimũ passuros cruciatus ambiet circũquaque. P. Incredulorũ facta cineri per uentũ impetuosum disperso similia sunt: cum utrobique impossibilis sit coadunatio, & prolixus error. Nõne cœli terræque cõditore satis est leue, uos quacunque uoluerit hora, cõfundere, aliãque gentẽ facere? ad quẽ omniũ erit cõuentus. Tũc etiam

Alcorã ad salutem hominum exhibitus. Saniẽ diligẽtibus Deum, ut omnia, utilitatẽ afferet. Nõ tamen id Satã uult, sed perdere.

Prophetæ omnes lingua uulgi locuti sunt. idq; Paulus requirit in Ecclesia.

Adulteriũ detestabile, quod Machumet nõ abhorruit.

Noë natio.
Hath.
Themuth.

Argutationes æmulatorũ paternarum traditionum.

Inferi.

Impij ut pulvis, quẽ disjcit uentus. Psal. 1.

Vltimo iudicio seducti accusabũt seductores, sed frustra.

etiam pauperes suis dominis atq; prælatis inquient: Vos si alicuius estis potentiæ, uestri semper sequaces à malo protegite. Sed ipsi dicent: Si Deus nos in rectam uiã direxisset, uos nobiscum duxissemus. Nunc autem unum nobis incumbit, siue patienter sustineamus, siue gemamus & lachrymemur, cũ in manu nostra nihil sit ulterius. Tunc tandem diabolus ipse cõfitebitur, uerum dicens: Deus quidem uobis ueritatem, ego falsitatem persuasi. Et licet nil constans uel euidens induxissem, uos uocati statim me secuti estis: Vnde me nullatenus, sed animas uestras reas censete. Hic enim nullus nostri præsidium alij tribuet, cum nos omnes increduli simus, pœnas grauissimas passuri: Credentes autem Dei præcepto paradisum possessuri, sibi inuicem salutem afferent. Vir quidem bonus gerit similitudinem arboris bonæ, radicem firmam habentis, & in altum se porrigentis, quæ Dei præcepto fructum suũ semper tribuit. Vir malus arbori malæ similatur, quæ nec radicis firmitatem, nec retinaculum aliquod obtinet. Istę similitudines homines ad boni memoriam perducant. Deus omnia prout uult faciens, credentes in hac uitaq; futura, bonis uerbis confirmat: Incredulos deuiare facit, qui bonum sibi diuinitus datum ob incredulitatem spreuerunt, se suosq; factores in domum ignis detruserunt. P. Videlicet in gehennam, ubi positores participum Deo, simul & omnes deuij in loco malo permanebunt. Hic igitur ipsi omne suũ uelle perficiant, igni postea tradendi. Credentes autem, orationes & eleemosynas sibi de bonis datis clàm atque palàm efficiant, anteq; dies superueniat, omnis emptionis & mutuationis expers. Deus cœlum & terram creauit, & imbres ad ortum arborum uictum præbentium de cœlo demisit, mare cursui nauium uestrarum adaptauit, aquas & solem & lunam motus indeficientes, & diem ac noctem disposuit, omniaq; uestra uota tribuit. Cuius omnia bona uobis data numerare cuiquam non est possibile. Vos tamen uestram incredulitatem ac maliciam non deseritis. Abraham exorans Deum, ut terram suam securam efficeret, & se suosq; filios, ne idolis, quæ multos aberrare fecerãt, crederent, corroboraret, inquit: Quisquis me secutus fuerit, meus erit. Cæteris autem tu Deus ueniam & misericordiam tribue, tuq; sic corda hominum uelis ædificare, dans illis hermodactylorum copiam, ut templum Haran ædificatum in terra Aman, gente filijsq; meis culta, unde messis non oritur, oratum & peregrinatum accedant, tibiq; grates persoluant, qui scis æque corde meo retentum & ore prolatum: quoniam te nullum occultum cœli terræq; latere potest. P. Tibi grates deuotè reddo, qui mihi munus maximum, uidelicet Ismahel & Isaac tribuisti: qui respondens orantibus, in me meamq; gẽtem tibi placitas orationes fundere perfice, & illis tu benigne responde, & mihi parentibusq; meis, simul & omnibus bonis die dinumerationis tu pijssime ueniam largire. Nemo cogitet Deum ignorare incredulorum opera, licet eorum iudicium usq; diem iudicij dilatet: quò capitibus erectis, nusquam oculos uergere potentes, cordeq; mortui coràm uenient dicentes: Deus pone nobis terminum propinquum, & tuorum dicta prophetarum sequemur. Respõdebit Deus: Ita quidem uos prius esse facturos pollicití, minime perpetrastis: Licet cohabitantes inter homines suis animabus nociuos, nostram uindictam de illis sumptam sæpius uidistis, post artibus atque dolis studentes. Nonne Deus omnium machinarum & artium cognitor? Sed quanquã artes uestræ montes extulissent, nõ minus tamẽ deberetis

Diabolus mendaciorũ parẽs. Probatũ est in Machumetistis. &c.

Boni similes sunt arbori pulchræ, ut psal. 1. et 91. Et in Euãgelio, arbor bona & mala proponitur.

Operandum bene dum tempus datur.

Obiurgat beneficiorum Dei immemores.

Abrahã orauit Deũ, ut suos ab idololatria præseruaret.

Amonitidi attribuit Mechã, geographiæ imperitus.

In inferno rẽpedetur malis, ubi nulla redemptio.

agnoſcere Deum precioſiſſimum, & omnium uindicem eſſe firmum & immutabilem in omnibus, quæ per prophetas ſuos mandauerat. P. Quoniã terra mutabitur in aliam, & cœlum ſimiliter, fietq; coram Deo ſolo cũctipotente conuentus omnium: ueniet gens incredula, manus & collum cathenata, camiſijs ex Alchitram induta, faciem igne combuſta, dabitq; Deus prõptus dinumerator illis, ſicut et cunctis animabus, ſecundum ſuum meritum. Ad bonorum memoriam confirmandam, & incredulos ad fidem excitandos, mea præcepta propala, docens unum ſolum Deum adorandum eſſe.

Cœlum & terra mutabuntur.

AZOARA XXV.

10 HIc eſt liber & Alchoran euidens, hora quidem ueniet, qua uellent omnes increduli credentes exiſtere. Quod adhuc ueraciſſime ſcient, licet nunc nec comeſtiones nec actus infra uelle ſuũ reprimant. Nos quidem adhuc nullam uillam peſſundedimus, niſi prius ei libro ſcito tradito. Gens item nulla ſuum antecedet terminũ, uel ſuccedet. Dicẽtibus, te dęmoniacũ eſſe cũ hoc libro ueniente, & ſe tibi minime credere uelle, niſi cũ angelis mentiri nolentibus aduenißes, nos firmamus, hunc librũ à nobis eſſe poſitũ, cuius nos cuſtodes perſeuerabimus. Omnes quoq; cæteri prophetæ præmißi, ridiculũ & cõtumelias paßi ſunt. Quanquã enim noſtros in ſuis anteceſſoribus effectus uiderint, nõ minus ſuorũ cordiũ prauitas eos noſtris reſiſtere præceptis 20 & errare perficit. Et ſi cœli ianuã ut ſurſum aſcenderent, eis patefaceremus, diceret, Oculorũ noſtrorum ebrietas nos nil uidere permittit: ſumus etenim incantati. Ego quidẽ in cœlo ſigna diſponens, ad ipſius ornatũ & pulchritudinẽ uidentibus apparentẽ, ipſum ab omnibus malis diabolicis cuſtodio, pręter auſcultatũ uenientem, quẽ ſidera fugiẽtem lampas aſſequitur. Terram itẽ extendens, illicq; mõtes altos apponens, & omnes res ponderoſas in ea naſci faciẽs, uobis illic uictũ rem uegeſtabilẽ, cui uos nihil redditis, conſtitui. P. Non eſt ibi quicquam à nobis abſconditũ, qui certum modũ atq; mẽſuram ubiq; ſeruamus, uentis imperãtes, & imbres ad rerũ uegetationem, quos minime pro libro retinere queunt, è cœlo dimittentes, uitã damus, & mortẽ in 30 ducimus, omniũ hęredes. Nos quoq; natos et naſcituros agnoſcimus, omnes coadunaturi, cum ſimus potentes atq; periti. Nos item hominẽ de terra et luto, diabolo prius ex igne peſtifero creato, plaſmauimus. Cũq; me plaſmaturum hominẽ de luto, & eidẽ animæ meæ portionem inſufflaturũ angelis intimaui, illis iniungẽs, ut ſe corã eo proijcerent, humiliantes omnes paruerũt. P. Præter Belzebub, ſe ſubijcere nolentẽ. Qui cur hoc faceret interrogatus à Deo, dixit: Qualiter homini de luto cœnoq; nigro plaſmato me ſubijciam? Reſpondit Deus: Quoniam malus es & nequã, deſcende à me uſq; ad alium diem reijciẽde. Ipſi quidẽ terminum ad diẽ publicæ reſurrectionis poſtulanti, Deus inquit: Ad diem horæ ſcitæ terminum poſui. Ipſe quidem ne-40 quicia plenus reſpondens ait: Ob hoc in me perpetratum à te, faciã eis ſuaq; mundana pulchra uideri, eos omnia mala docturus, præter gentẽ, quę bono puroq; corde te ſuper omnia diligat. P. Inquit Deus: Meæ gentiſq; meæ uiæ rectę ſunt: unde tu minime potẽs es credentium in me, niſi tantũ eorum qui malos ueſtri ſecuti fuerint: quorum omnium uobiſcum fiet congregatio in inferno ſeptẽ portis diſcreto, quarum quam portionem notã recipiet. Timentes Deum, paradiſum cum ſalute timoris expertes ingrediantur: quorũ cordibus omnẽ tollemus maliciã, fiantq; fratres ex ſectis delicioſiſſimis, mu-

Fatũ Bardeſanis et Valenti ni, etc.

Diabolus ex igne peſtifero creatus.

Homini pars animæ Dei inſpirata: confutatur ab Aug. ut hæreticum, etc.

Infernus diſtinctus ſeptem portis.

Paradiſus.

tuo sese respiciẽtes, nunquam illinc eijciendi, nec aliquo labore malóue lædẽdi. Dic meæ gẽti, quoniam ego sum misericors, ueniæq; largitor, et in manu mea malum grauissimum retinẽs. P. Eidem quoq; manifesta, quod hospitibus Abrahæ ad inde ingressis, eumq; salutantibus contigit. quos Abrahã uidens inquit: Ego uos nõ mediocriter timeo. Inquiunt illi: Timere desiste, lætos namque rumores de puero sapiente à te generando ferimus. Quibus ipse: Hoc mihi quomodo gaudium accidet, cum sim senex? Inquiunt: Gaudium est uerum, sed tu minime despera. Inquit ipse: Nullatenus desperabo, cum hoc nemo nisi malus agat. An alia de causa aduenistis nuncij? Responderunt: Ad malorum hominum Loth perditionẽ, et illius suæq; gentis, præter mulierem suam antiquissimã, liberationem atq; salutem accessimus. P. Illis igitur nuncijs ad gentem Loth uenientibus, dixit ipsa, Se nequaquã eos agnoscere. Quibus ipsi responderunt: Nos uenimus, uobis ignorata patefactum, nil falsitatis admixturi. Secretoq; Loth sic cõueniunt: In parte noctis tu cum gẽte tua fugiens, illam subsequere, non aliàs uisum dirigens: et uade quò tibi ductum præbebimus. Hæc enim gens à primo ad postremum delebitur. Illis deinceps ciuitatis illuc cũ gaudio properantibus, Loth inquit: His meis hospitibus obsecro, nullatenus malũ seu dedecus inferatis, sed Deum timete. P. Illi quidem interdicebãt ei, ne causam illam tractaret ulterius. Quibus Loth: Per Deum, uos sectam pessimã amplectimini. An uos uexat ebrietas? En filiæ meæ, quibus pro uelle uestro potiamini. Illos autẽ obstinaces uox excelsa turbauit, summa deorsum & ima sursum uergens, eosq; funditus pluuia lapidea subruit. Quod discretis admiratiõis satis imprimit. Hãc itaq; rectam uiam, non illud malorum prodigium, credens sequatur. De hominibus arbores inuocantibus, & sic temerariè deuiantibus, nostram uindictam sumpsimus: sicut & homines Alhigero, nostris prophetis contradicentes, prorsus deleuimus. P. Ipsi namq; nostris uirtutibus sibi missis minime credentes, in rupibus secando domos sibi subterraneas, ad sui protectionem atq; salutem ædificabant: quibus nostra uoce diluculo sumptis, omne suum opus minime profuit. Nos cœlum & terram, & illis uniuersa contenta cum ueritate creauimus. Horaq; ueniet uestræ formosæ ueniæ. septem uerbis & Alchoran immẽso tibi nostra gratia dato, nullatenus oculos ad maritatas erigas, nec eas in corde tuo concupiscas, sisq; subiecti cordis & humilis, teq; nũcium præcepta mea disceptatoribus de Alchoran dubitantibus, facturũ, clarifica. Illos quidem discerptores, per memetipsum iuro, pro factis suis atq; sermonibus ante me uenire faciam. Tu quidem interim illis mea præcepta notifica, ab incredulis te retrahens, & ab irrisoribus tuis ego te liberabo. Deo Deum alium associantes, an uerum sit, ipsi scient. Iamq; uidemus hoc quodãmodo suis mentibus dissonum & molestum existere. Tu quidem Deum unũ adora, eum inuocare, usquequo mors superueniet, non desinens: & te humiliando, & infringendo, orationes funde.

Angeli Abrahæ hospites. *Loth seruatus per angelos, pereũte Sodoma.* *Idololatræ perditi.* *Non mœchus sit Machumet.* *Plures deos constituẽtes, sui dogmatis piget.*

10 20 30 40

AZOARA XXVI.

NOlite nimium festinare. Ecce iam aduenit præceptũ Dei, qui super omne dictum uestrum sublimatus est, quiq; pro suo uelle super quelibet angelos animatos, ut dicant ei, non esse nisi Deum unum, demittit. Eum itaq; timete, cœli terræq; conditorẽ, qui ob nostra de eo dicta se sublimauit. De spermate hominẽ producit: quẽ postea canidicum & eloquentem, atq; discretum

Angeli animati. *Beneficia Dei in homines.*

discretum fieri cōtingit. Idem quoq; munificus bestias tales fecit, ut uos indē calorē, & commodum, ac uictū, & ornatū, atq; decus, ad eundū spaciatū, uestrasq; sarcinas ad quaslibet terras portatū, quod uobis esset tum difficile tum impossibile, quales sunt equi, & muli, & asini, sortiamini. Idem etiam uobis ignorata faciens, uiam rectā, licet eorū quidā pro eo nil faciāt, plures edocet. Ipso tamen uolēte, omnes uniusmodi eiusdemq; sectæ fierent. Per eum imbres desuper in terrā ad uites & arbores educendas descendunt. P. Vnde uos uictum sumitis. Habetis etiā per ipsum messes, & oliuas, ac palmas, & arborū genus omne. Idem diem & noctē creās, & solem, & lunā, ac stellas, omnesq; suo pręcepto sua negotia perpetrāt, resq; multiformes atq; dissimiles in terra perficiens: mare uestro uictui & uestitui, tum carnes recentes, tum cętera cōmoda extrahendo, nauiumq; cursui, ut per ipsum tum bona acquiratis, tum multiplicetis, Deo fauēte, cui grates sunt reddendæ, cōmodum & idoneum statuit. Et in terra montes & aquas, ac uias ad itinera negotiaq; gerenda; & stellas ac signa ad rectarū uiarum noticiā in cœlo disposuit. Quæ cuncta uirtutes & euidentia miracula bonis atq; discretis apparent, quantū inter est Deo potenti creare hominem, & homini talis operis impotenti. Sed quis Dei mirabilia dinumerare potest? Ipse quidē est ueniæ misericordiæq; largitor, ęquē sciēs cordis arcana, uoceq; prolata. Illi quos Dei loco adoratis, facti sunt, nil facere potentes. P. Vita quidē carent, & insensibiles sunt. Hora quidē suæ resurrectionis singuli scient, unum solū esse Deum. Quisquis aūt alij sæculo nō crediderit, cor malū atq; præsumptuosum gerit. Plures interrogati, quæ Dei præcepta sint illis tradita, dicunt, illa mirabilia priorū. qui sæculo futuro peccatorū cumulo prementur, tum propter pondus suorū peccatorum, tum propter sarcinas incredulorū, quos sibi stultē credere fecerāt. Prædecessorū uero suas artes facientiū, ædificiorū fundamenta Deus diruens, super eos tecta subuertit. Et sic unde minus extimabant, malum eis incubuit. Quos die futuro interrogabimus, ubi sint, quos mihi participes statuerūt: Sapientiū quidem testimonio malū & dedecus illius diei inferentur incredulis. Incredulis perseuerātibus usq; dum angeli suas animas eliciunt, tuncq; se illis cōmendando dicētibus se plus nescire, Deus eorū facta dinoscēs inquiet: Intrate portas gehennæ, postea nunquā egressuri. Resistentes itaq;, malā uiā gradiūtur. Timētes Deum, quæsiti quid diuinitus illis sit datū, inquient, Bonum. Sciāt omnes hic sæculoq; futuro bonū promerentes, illi sæculi bonum melius & præciosius esse. P. Illis, quos angeli mortis hora bonos inueniūt dicent: Saluete, et pro factis uestris paradisum, domū optimā, ubi sunt fontes & fluxus aquarū idoneus, introite, omne uelle uestrū habituri. Tale quid enim bonorum meritū exigit. Non expectāt increduli nisi aduentū angelorum, uel alius à Deo dati. Similiter & sui prędecessores fecerūt, quibus Deus nequaquā, sed ipsi sibi mala fecere. Vnde propter ridiculū, cæteraq; peccata, merito perierūt. Dicēt aūt increduli: Si Deus uellet, nec nos nec nostri parētes aliud quàm ipsum adorassemus, nec quicq; nisi præceptū suū faceremus. Sui uero prædecessores similiter fecerunt. Sed nuncio nil aliud pertinet, nisi tantū præceptū applicare. Cuiq; gentium missis nuncijs, ut Deū adorare & idolis minime credere prædicādo persuaderent, quandā illius partem ad uiā rectam, quandā ad malā Deus deduxit. Terras perscrutentur, ut uideāt, quis erat finis cōtradicentium. Non preceris ut Deus malos uiam rectā edoceat.

Ex enumeratis operibus Dei demōstrat quan tum ab eo distēt qui titulo Deorum coluntur.

Patrum æmulatores inepti.

Bona futuri sæculi longe præponderant præsentibus.

Paradisus.

Munus legati, exponere mandata.

Exempla pereuntium ob fal-

sam religionem mouecant. Nil enim proficiet, nisi cui Deus uoluerit. Iureiurando suo firmātibus, mortuos nunquam resurrecturos, respondet Deus: Imò & terminus ille uera*Resurrectio.*cissimus est, quanquā plurimis nescijs. Ego uobis contrarietates explano: Post uero cognoscent increduli, se mētitos fuisse. Quando quid fieri uoluimus, dicimus Fiat, & factū est. P. Post malum laboremq; perpessum factis expugnatoribus Dei nomine indurātibus, & se ipsi cōmendantibus, hic bonum sæculoq; futuro maius si sciuerint, tribuam. Ante te non alios misimus nuncios quàm homines, qui discretos perscrutarentur, an librorū mirabiliū atq; psalterij noticia affectaretur. Tibi quoq; librū istum tradidi, ut eius præcepta dicas & explanes hominibus, ut intelligāt, & cogitent, quid prioribus cōtradicentibus cōtigit. Culpabiles & peccatores nequaquam opinati sunt, quod uel tellus eos absorberet, aut inopinabile malū illis incumberet: uel in negotijs suis, seu timore, nil facere potētes caperētur: Deus tamē pijssimus & omnipotens, uoluntatē suam in actum deduxit. Nonne percipiūt, qualiter om*Vmbræ, adoratio quædā Dei.*nes Dei creaturæ dextrorsum & sinistrorsum, omnemq; partē uersus umbrā proijciendo, sese Deo humiliāt, ipsumq; precantur. Omnes rursum cœlestes angeli, bestiæq; terrestres, Deum super eos exaltatū omni superbia deposita timent, omneq; prçceptū illis ab eo perpetran. P. Nullatenus uobis Deos diuersos statuite: quoniā nō est nisi solus unus, & illū adorate. Eius enim sunt uniuersa cœlestia atq; terrestria, & omnis bona lex atq; recta. Cur aliū quàm eum inuocatis? Quid nisi ab ipso cōmodi uel uictus habetis? Malo uos percutiente illū adoretis, atq; precemini: quod ipso tollente, uestri quidā mini*Filios attribui Deo, indigne fert.*mè credentes, præcepta diuina sibi data illi participes ponunt. Et nostrorum bonorum sibi datorum portionē rei à se ignoratę tribuūt, Deoq; filios, quod nō uult, omnia pro uelle suo dicentes adscribunt. Nunc pro uelle suo agant quidlibet, atq; dicāt: Deus aūt omnia uerba sua perscrutaturus, eos se cognoscere faciet. Cum eorū cuipiā filia nascitur, suā inde denigrat faciē, suspiriaq; trahit, & ab hominū conuentu recedit, usq; quo deliberet, utrū eam natā te*Taxat immanitatem quorundam, qui liberos fœm. oderunt.*neat, an uiuā sepeliat. Heu quàm prauū est iudiciū, & quàm iniqua similitudo eorum, qui minime credūt aduentui futuræ diei. Dei quidē sublimis & sapientis similitudo celsitudinis est. P. Si Deus ad hominū malefacta semper respiceret, nequaquā in terra quidpiā animal dimitteret. Sed ipse mitis atq; *Longanimitas Dei.*propitius ad horā scitam spaciū differt, quam, cum uenerit, nemo præire uel sequi poterit. De Deo plurima nō dicenda, illi bilingues atq; mēdaces profe*Blasphemiæ.*rentes, ostentant se bonū habituros, cum nil præter ignem ob stultiloquium suum sint accepturi. Per memetipsum iuro, me genti præcedenti uos, mandatum fecisse. Sed diabolus eam distorquens, sua sibi uisu pulchra fecit: Cui *Alcoran datus, ut dißidia religionis tollat, & uiam salutis indicet.*nunc se cōmendantes, malum grauissimum passuri sunt. Hunc librum non alia de causa tibi commisi, nisi ut hominibus suas contrarietates exponas, & uiam rectam, atque misericordiam credentibus patefacias. Deus de cœlo dimittit imbres, ut terram mortuam uiuificent: & de uentribus bestiarum lac purum ex egestione & sanguine decolatum ad bibendum dulce, uictuique commodum educit: & in arboribus ac palmis & uitibus creat, quod inebriat, & optimè pascit. Hinc que uos assumite uobis. Quæ cuncta non minima sunt miracula sapientibus & audientibus. Apibus *Apes.*item iussimus, ut in montibus & arboribus sibi suas mansiones ædificarent, & deinceps de pomis omnibus gustarent, nec quóquam pergere

quærendū

ad suum quærendum cōmodum Dei nomine differrent, ut sic ex uteris suis syropus multicolor saluber hominibus oriretur. Quod & ita contingit summè sapientibus admirandum. Ipse itidem Deus uos creauit, & perire faciet. Et uestri quidam ad peiorem uitam deuergētur, usquequo à sapiētibus facti sunt inscij. P. Deo huic maiorē uictus copiā, illi uero minorē tribuēte, exigit ne uis, ditiorem à suo participe, quàm ipse de rebus singulis accipere? Cur Dei bona negatis? Deus de uobismetipsis uobis mulieres, et inde prolē, ac inde cōsanguineos, uicissimq; res bonas tribuit. Cur igitur mala creditis, uobisq; bona data negatis, Deiq; loco nullum uobis uictum cœlestē seu ter-

Contra idololatras.

Consanguinitas.

10 restrem dātes, dareue potentes adoratis? Ipsi nulla proponatis exēpla, omnia scienti, uobisq; nescientibus parabolā istam proponenti. Sunt ne sibi similes an æquales, quorum alter summa miseria calamitateq; premitur, alter nostrorū bonorū abundās, ea clàm palàq; distribuit, minime Deo gratus, quod eorum pars plurima manet inscia? Aut sunt sibi similes alicuius clientes, quorum alter mutus & nequam, & in suum dominum, præceptiq; nūquam efficax: & alter, qui quolibet missus, nunquam redit incommodus & inanis, nil præter æquū & rectū postulās? Nolite alia proficisci quàm recta uia Dei, cuius sunt cœli terræq; secreta: qui uos ab aluis matrum uestrarū uobis nescijs eduxit, et aures ac oculos cordaq; simul uobis ad suarum gratiarum redditio

Comparatio ueri & falsi cultoris Dei.

20 nem atq; noticiā præbuit. Horæ quidē aduentus nō est, nisi qualis ictus oculi ad cœlum penetrans, aut uelocior etiā. Nonne uidetis aues cœlo propinquas, non aliunde quàm Deo sustineri? quod credētibus admirandū est. Vobis aūt domos usq; ad mortē inhabitandas, & de bestiarū pellibus uestes, tum in negotijs gerendis, tū in domibus ferendas, earūq; lanā & pilos atq; cineres uobis omnia proficuū tradidit. P. Ita quoq; Deus uestræ materię iocundā umbrā, uobisq; loca mōtuosa frequentationi, uestesq; tū causa caloris tū causa frigoris, tū gratia timoris expellēdi præbēs, uos adeò bonis hominibus repleuit, ut sanitatē atq; salutē habeatis. Illis aūt credere nolētibus, tuū est tantū præcepta nunciare. Eorū etenim pars plurima manet incredula, bona cogni

Aduētus domini ad iudicium pernicissimus: ut Math. 24. &c.

30 ta respuēs. Die, qua de singulis gentibus testimoniū quęremus, nō incredulorum testimoniū postulabimus, nec eos auscultabimus, nec eorū malū uisum minuemus, nec ad eos uisum reflectemus, qui uisis à se positis participibus inquient: O Deus, isti sunt, quos tui loco adorauimus. Illis uero respondentibus, eos inde mētiri, illa tandem die Deum adorabunt, respiciētes prius adorata. Et tūc incredulis à uia Dei se diuertētibus, malū aliud super illud ob suā maliciā accumulabimus. Singularumq; gentiū testibus de semetipsis aduocatis, tecū gentis huius testis adueniā. Tibi librum istū tradidi, ut cūcta præcepta mea patefacias, uiamq; rectā, & misericordiam, bonumq; nunciū credentibus intimes, Deo præcipiēte, ut iustum bonūq; facias, tuisq; consangui

40 neis beneficus existas, qui culpas & inuidiā prohibet, te castigans, ut memor efficiaris. P. In Dei nomine uota tua perfice, nec nō adauge. Iusiurandū firmatum, cum Deus omne tuum opus aspiciens, inde fideiussor existit, nullatenus mētiaris: nec imiteris eum, qui uerba prius firmata contradicēdo falsum inducit iusiurandū, uolens in hoc sæculo nobis probare mendacia. Hic enim fœneratoribus annumerabitur. Et si pes tuus primo firmus labitur, mali grauissimi passionem sustinebis. Inter uos falsa sacramenta nullatenus facite, nec diuinam firmaturam pro modico uendite. Quod enim apud Deum

Vota exoluenda.

Iusiurandum rēligiose præstandum.

 reseruatur,

Munificus bonorum remunerator Deus.

reseruatur nobis, multo melius cēsetur. Res enim mūdana cito trāsit, diuina nunquā. Secundum optimū modū suorum operū quemq; Deus remunerabit, uitā tribuens ęternā, siue uir fuerit, siue mulier. Si uellet Deus, uos unam gentē efficeret. Sed hunc aberrare, illū uero credere facit. Quādo legeritis Alchoran, uosmetipsos diuina sanctificatione à diabolo protegite, impossibili facere quicquā nisi tantū incredulis, & Deo participes ponētibus. P. Cū sit hoc alicuius uerbi pro uerbo mutuatio, Deo positionē suā sciente, dicunt increduli: Tu quidē non es nisi mēdax, cū adeò uerba tua uaries. Sed huius rei plures eorū sunt inscij. Ipse nāq; Deus, spiritusq; suus benedictus, hunc librū ueracissimū cōposuerunt, ut rectā uiā credentibus, pleniq; gaudij rumorē bonis cōfirmet. Scimus quidē eos iam dicturos, linguę Latinę uirū doces, et Alchoran est Arabicus. Eos nunquā Deus uiā rectam docebit, qui Dei præceptis cōtradicendo, soli mēdacissimi sunt: sed malū grauissimū eis inferet. Post fidem habitā incredulus ui coactioneq; factus, fidē legēq; corde suo retinēs non dānabitur. Sed hoc sponte faciēs, quia huius mūdi uitam alij prætulerit, nunq; à Deo in uiā rectā dirigendus, grauissimis cruciatibus affligetur. Talium enim corda Deus sigillat, & aures oculosq; simul. Vnde hic negligētes & inscij uiuūt, deinceps perdēdi. Expugnatoribus post laborū atq; malorum sustentamen effectis, ueniā et misericordiā Deus impertietur. P. Die qua quisq; pro se disceptabit, cuiq; secundū opera sua, absq; uiriū & iniuriarū illatione, mercedē Deus tribuet: qui hanc uobis parabolā præbet. Villæ cuidā pręsens nihil timēti, futurorūq; securæ, sui uictus copia multis locis redundabat. Sed ipsam nullas Deo pro suis beneficijs grates referentē, fames atq; timor, Deo iubēte, presserunt: & suos incolas, nūcio sibi misso cōtradicentes, pestis mortifera pessundabat. Vos itaq; Dei bona saporifera, & hale comedētes, Deū adorate, ipsiq; grates persoluite: multūq; cauete, ne quid propter uestrarū uoluptatum perfectionē, hale ponatis à Deo cōstitutum harā, uel ė cōtra, ipsi mendaciū imponētes. Tales etenim nec multū nec parū antecedunt, malū grauissimū habituri. Deus quidē nil fecit † harā uictui uestro, nisi morticiniū, & sanguinē, carnēq; porcinam, & animal nō Dei nomine decollatū. Inde tamē necessitate cogēte sumēti, Deus ueniā dabit: Et similiter id faciēti nesciēter, & postea pœnitenti ac benefaciēti. Eadē quoq; Iudæis harā constituimus, nec eis nos, sed ipsimet sibi fecerūt iniuriā. Abrahā uir in Deum credens atq; bonus, pro bonis sibi collatis Deo grates persoluit, quas Deus benigne suscipiēs, & eum in semitā rectā dirigens, ei bonū in hoc sęculo tribuit, et in alio bonis associabit. Postea te misimus, ut ipsius Abrahæ legem sequaris, nusquā disgrediēs, ne sis incredulus. Sabathi quidē custodiā non iniūximus, nisi quibus inerat cōtrarietas atq; disceptatio, quas Deus futurus iudex discutiet. Cū sapiētia præscripta, bonoq; castigamine Deū inuoca. Disceptādo honesta uerba, bonaq; tantum profer. Deus quidem discutit sapienter, qui rectam uiam, quiue tortam proficiscitur. Omni tibi quid ingerenti, modo simili respōde. Patienter tamē sustinere, melius est. Igitur & nō nisi cum Deo patienter indura. Contradicentes minime timeas, nec pro dictis suis aliquatenus cōtristeris. Quia Deus cū se timētibus et benegerentibus semper existit.

Alcoran legendus cum diuina sanctificatione aduersus diabolum.

Cur Latinis nō Latine scribat, frigide diluit.

Vi ad negandū fidem adactus, corde tamē eam retinēs, non dānabitur. Id cum hæreticis quibusdam habet commune.

Ingratitudo cuiusdā oppidi erga Deum, grauiter punita.

† id est, illicitū. Prohibita uesci.

Abrahæ pietas.

Machumet fidei Abrahæ cōsors. Vanißime.

Sabathum.

Modestia seruāda in disputando. Idem planiß. docet Petrus Apostolus.

AZOARA XXVII.

Portentosum mendacium ad-

SEruum nostrum dilectum, cui uidelicet multum profuimus, à tēplo haram ad templum longinquum noctu sustulimus, ut eum de nostris uirtutibus

tibus

tibus et mirabilib. doceremus, qui omnia simul audimus atq; uidemus. Moysi quidē librum patefacientem uiam rectā filijs Israël posteris illius bonę gentis, quam in arcam extulimus, & illicita prohibentem dedimus, dicentes illis in eo, quod bis terrā ammitterent, illicq; multum insurgerent, terminoq; primę destructiōis aduenīēte homines ferocissimos atq; fortes super eos suis domibus immitteremus. Quod et ita fecimus, illis auxiliati, et eos super primos multiplicātes, filijs atq; pecunijs abundantes fecimus, dicētes: Si bene feceritis, uestris proficietis animab. si male, nocebitis. In aduentu quidē termini sic Dei hostes superueniētes uestris faciebus malū inferent, & tēpla, ut prima uice, ædificiaq; uestra funditus diruēt, nec quid uestrarū possessionū dimittēt. Forsis tamē Deus uobis adhuc ignoscet. Sed si uos reuersi fueritis, et ego, carcerē omnib. malis infernū positurus. hic Alchorā gaudij nūcius mercedē maximā seculo futuro cūctis credētibus, incredulis malū grauissimū nūciat. P. Homo suis negotijs impetuosus, æquè Deū pro malis ut bonis obsecrat. Sed quisq; suis humeris sua facta gestabit, siue fuerit erroneus, siue credēs. Quod cuiq; fiet euidentissimū, cum singulis librum apertū omnes suos actus continentē, ut perlegatis dinumeratos trademus. Nūc saltim peccatis uestris imponatur terminus, prius à nobis duob. luminibus clarissimis, altero noctis, altero diei cōstitutis: illi noctis deinceps tenebrositatē, illiq; diei splendorē adiūximus, singula manifestè discernētes, ut homo cum sciat annorū cæterorūq; temporum cōputum, tum sibi uictū cōmodumq; perquirat. Nos hucusq; neminē lædētes, nisi prius illi dato nūcio, cum uillā pessundari uoluimus, ei priuatos ad huc gerendū atq; potentes immittendo, nostrū propositum peregimus: qui sapientes omniū, & audientes, omniū generationū post Noë læsorum, sicut & cæterorū culpas sub certo numero cognoscimus. Licet plurium sit uotū res festinari, omnis tamē festinatio nisi per me inanis est & cassa, qui gehennā male gerētibus, ut illic dedecorati repulsiq; sine termino maneant: credentibus, hocq; promerētibus, cum eorū facta sint mihi grata, paradisum tribuā, his & illis de diuina substātia, quæ minimè parua est, largiturus. P. En qualiter unum ab alio discerno, ut cuilibet innotescat, quoniā alterius sæculi gradus est elatior, & exaltatio maior. Ne malus sis & erroneus, nullum Deo coæqua, qui tibi præcipit, ut eum solū adores, tuosq; parentes honores, eisq; benefacias, si ad te uterq; applicuerit, uel si unus uni. Cumq; senuerint, nullū uerbum graue molestūmue, sed bene formosum atq; iocundū illis dicito, teq; illis in omnibus cū humilitate atq; pietate subijciēs, Deū precare, ut illis ueniā atq; misericordiā tribuat: quoniā tibi paruulo fomentū necessariaq; tribuerunt. Deus est agnoscēs, quid uestris inerit cordibus. Si boni fueritis, misericordiā & gaudium prębebit. Propinquis itē & pauperibus munera facite, sed nō superflue. Gerentes nāq; superflua, diaboli ducentis homines ad incredulitatē, fratres existunt. Ab illis aūt spe cōmodi si discesseritis, pulchrū facite: alioquin, manus nec penitus apertas, nec prorsus clausas habentes. Sic enim perderemini, & reprehēderemini. Deus quidē huic uictus abundantiā, illi inopiam, pro uelle suo tribuit. P. Prolem uestrā inopiæ sumptus timore nullatenus interficite. Hoc est enim peccatū maximū: & nos uictū illi, sicut uobis, tribuemus. Nō fornicemini. Hoc est scelus, uiaq; praua. A Deo positum haram non perimas, nisi pro ueritate. Ab iniusto namq; perēptore, præcipit Deus iustitiam sumi; Ipseq; uindex existet. Pecuniā orphani ante

Scribit Deo, ut rapuerit Machumetum ex Mecha Hierosolymam: inde in cœlum. Vidē cōfutationes Alcorani, de scalis siue ascensu Machumet.

Alcoran bona promittit bonis, & minatur mala prauis.

Precationes peruersæ.

Nullum populum Deus perdit, nisi præmonitum.

Beatitudo.

Vnus Deus colendus.

Pietas in parentes.

Propinquis & pauperibus moderatè benefaciendum.

Liberorū occisio grāde scelus.

Nō fornicandū

Orphani non fraudandi.
Certa dunta-xat dicēda. De omnibus dictis ratio reddenda.

uenereos annos, nisi secundum modum sibi meliorem, non tangatis. Firmitate facta perseueretis: quoniam uos Deus inde percunctabitur. Mensuram cōplete, pondusq; rectum apponite. Hoc enim iustum est & optimum. Nō dicatis quicquam, nisi cognitum. De dictis enim uestris uos perscrutabūtur, uestrum audire atq; uidere. Non eatis terras perscrutatum, plus debito et iusto. per uos enim nec terras scissa, nec montium longitudines applicare fiēt.

Vnus tamū Deus: quia pluralitas seditionē pareret. Argumentum ualidū contra gentiles, nō contra Christianos, colētes unū Deum in essentia, trinum in personis. &c.

Hæc enim omnia coram Deo, nolēte talia, peccata sunt. Præ cunctis tamē prohibet Deus, ne cum ipso ponas aliū. Inde nāq; reprahēsus, in gehennam pessimam proijcieris. Ad memoriā dicētium illud, & reuersionem, in hoc Alchoran multorum discretionem fecimus. Vnde satis diligentes perpendāt: quum si qui Deo coęquales atq; participes essent, uiā ascensus ad ipsum quærerent. Quod ipse celsior illis, plus cæteris malis abhorret: cum ipsi soli cœlum, & terra, omniaq; subijciūtur: nec est, quod ipsi gratias nō referat. Licet uos eas non intelligatis, ipseq; maneat expers iracūdiæ, ueniæq; dator. Vobis, & alij sæculo non

Qui Machumeti non credunt, à Deo excæcati & obdurati.

credentibus, intercapedinem atq; uelamen in legendo Alchoran interponemus, sigilla suis cordibus imprimendo, ne scire queant, auribusq; suis plumbum infundendo. Vnde fugiendo se retrahunt, cum eos audire contingit in Alchoran, te nominātem Deum solum. Nobis enim patens est, quid auscultant, uel quod de te uerbum faciāt. In multitudine namq; dicunt, Eum sequamini, si uelitis incantatores magiq; fieri. Cum illis tot exempla proponendo, res adeò manifestè discerno, cur errant à uia recta deuiantes: Illis dicentibus, Cum eritis ossa, uel ad nihilum redacti, qualiter efficiemini homines noui: responde: Licet lapidei, uel ferrei, uel si quid est durius, essetis, qui uos prima uice creauit, ad uitam denuo uos resuscitandos reuocabit. Sua capita reflectendo, quærentibus terminum illius effectus, dic esse propinquum. Die, qua uos Deus reuocabit sua gratia, omnes respondebitis, putantes uos non nisi parum moratos fuisse. Persuade genti pulchriora melioraq; Deum, ne suus hostis manifestus diabolus illis se immisceat: sed Deum meliorē cognitorem imitentur, qui sibi pro uelle suo bonum siue malum daturus est. Nec

Resurrectionē mortuorum adstruit per Dei creatoris uirtutem.

Machumet non missus ut adoretur, aut patronus sit, atque diuus.

nos te quidem ad hoc misimus, ut se tibi commendent, uel adorent: Qui Dauidi psalterium dedimus, quibusdam prophetarum præ cæteris sublimationem & abundantiam permisimus. Inuocent increduli, quos adorent Dei loco, impossibiles sibi malum mutare uel delere: Non minus tamen malum illis incumbet. Deum autem inuocantes, & in illius sperantes beneficijs, eius propinqui sunt, omnis timoris expertes. Non est uilla cui nō noceamus, uel pessundemus ante diem illum. Hoc enim nostro est præscriptum libro: nec nos quis mandata facere prohibuit, nisi primorum contradictores, uelut illi qui Themuth camelæ cędem prohibenti cōtradixerunt. Nos quidē mandata fecimus non ob aliud, nisi ut homines me timerent. Somniū item quod te docuimus, ad gētium admirationem, arboremq; retractam pauci credunt, quod incredulitatem graueq; malum augmentant. P. Quum nos angelis iniunximus, ut se Adæ subijcerent, omnes pręter Belzebub, dicentem se nunquā subijciendum creaturæ luteæ, quiq; minatus est, quod omnem gētem sibi prælatā modo suo præter paucos diuerteret, si usq; ad

Omnia interitura ante nouissimum diem.
Cameli mortem refricat.
Dei mandata, ut timeatur: Imò ut etiam ametur, & illi æternum uniantur homines.
Somnium allegat: cui non credere, peccatū dicit, quū lex Dei contrarium dicat, Leuit. 19. Deut. 13.

alium

alium diem sibi Deus donaret terminum, paruerunt. Cui Deus inquit: Hinc discede, gehennam cum sequacibus tuis pro factis suis possessurus. De quotquot igitur eorum poteris, tuo sermone cum tua gente & filijs, atque militibus, & peditibus, ac equis, ridiculum atque iacturam facito. In eorum item substantia & prole portionem accipito, illis imperans & blandiens: quorum nil nisi lapsum & præcipitium Deus diligit. Super gentem autem sese mihi commendanti, nullius eris potentiæ. In uasis æquoreis uobis à Deo permissis ad uestri commodi quæstum, cum uos naufragium percutit, nullum nisi Deum adiutorem habere potestis. Liberati uero, & in terra positi, ad pristina mala recurritis: unde Deo semper ingratus homo permaneat. Nōne timuistis, quod iuxta portum uos absorberet, ut uentum lapides & arenas uoluentem immitteret Deus, nec alium quàm ipsum tutorem inuenistis? Timendum quoque, ne uos alia uice redeuntes ob uestram maliciam summergat, omni tutore carentes. Filij quidem Adæ per nos honorificati, & per terram atque mare directi nostræ manus beneficio, uictum illa bona saporifera susceperunt. Et eorum quidem pars præ cæteris elationem & superabuntiam sortiti sunt. P. Cuicumque liber suus lectu ri dextra datus fuerit, die quasque gentes cum suo nuncio uocabimus, nullam iacturam sentiet, uir quisque lumine priuatus fiet, qui cæcus in hoc sæculo perseuerauit. Ibiq; plurimi te amicum libenter susciperent, nisi te firmarem, tum ab eo quod tibi misi, ut aliud diceres, te diuerterem: tum diabolus ad incredulos diuergere niteretur. Sicq; te tutoris expertem, in hoc sæculóque futuro dupliciter punirem: pro more quoque nostrorum prophetarum antecedentium nunquam uariando, è terra te uellent eijcere, nec nisi pauci post te tui morarentur. À mane usq; ad uesperā orationibus insistè, summè cauēs, ne matutinalis oratio deficiat. Tunc enim omnes adsunt testes. Oratio quoq; noctis superabundās, usquequo te Deus in uiam rectā dirigat, à te semper fiat, Deum sic deprecāte: O Deus, in uera me dirige, falsaq; prohibe, mihiq; uindicē ex parte tua tribue. P. Iam libro posito, salutē atq; pietatem credentibus præbente, incredulis uero nil nisi iacturam, ueritas affirmatur, falsumq; confunditur. Sed homo semper peruersus, à me sibi bonum tribuente, in partem contrariam descendit.

Diaboli regnū in filios diffidentiæ.

Orationes.

Hic alterum exemplar infectam habuit partem sequentis capitis.

Qui malo sibi cōtingente desperatus efficitur. Omnis enim secundū sui modū operatur, Deo dinoscēte, qui rectius proficiscitur. Perquirētibus cuius sit anima, dic Dei, qui tibi, nil nisi paucā inde sapientiam tribuit. Et si cum libro tibi dato discedere uellem, nō inuenires qui tibi redderet, nisi diuina pietate superueniente, quæ in te maxima est. Licet enim omnes homines atque diaboli ad unius talis compositionem causa uenirent, sibimet mutuo proficientes minime facere possent. In hoc Alchoran omnibus parabolis explanatis, plures manent increduli, dicentes, se tibi minimè credere, usquequo facias illis in terra fontem manantem. P. Vel paradisum palmarum, uel uitium, atque riuorum fœcundam tibi pares, aut res cœlestes super illos descendere, siue Deum & angelos tecum cunctis uidentibus uenire facias, aut domum amœnā, puram, & ornatissimā habeas, uel ad cœlū ascendas, indeq; sibi librū ad legendum dimittas: nec prius tibi fidē adhibebūt. Tu uero Deum ut te liberet, exora, dicens: Non sum nisi uir nūcius, uias rectas patefaciens,

Anima.

Iterum conditionem mutat. Primo enim dixit, nō posse unum Azoara facere, deinde decem, nunc totū librū.

Miracula.

quibus

Homines ad homines mittũtur, non angeli etc.

quibus credere nemo prohibet, nisi dicẽs me nõ esse Dei nunciũ. Sciendum quidẽ, angelum fuisse missum, si in terra morãtes angeli hominibus cohabitarent. Inter me & uos Deus testis adest sufficiens, suã gentẽ prespiciẽs, prorsusq́ dinoscẽs: quo docẽte, quilibet uiã rectã bene proficiscitur, & ab eo quilibet factus erroneus nunq́ dirigetur. Die cõgregationis omniũ, cęcis ac surdis, & mutis sua facta dinumerãtes, eos igne feruoris torquebimus: & quãto plus arserint, tãto plus ignis apponemus. Hi sunt, q dixerũt, Cũ nos in terrã & ossa redacti fuerimus, quomodo in nouas facturas reducemur? Nõne possunt perpendere, conditorẽ cœli terræq́ potentẽ, quales ipsi sunt facere? Ipse quidẽ illis terminũ absq́ mendacio posuit, quod eis nihil præter incredulitatem adiũgit. Si omnis Dei substãtia suæ potestati subesset, expendere tamen timentes omnia retinerẽt, quoniã inde auari sunt. P. Moysi IX. mirabilia manifesta facere patefecimus, quod à filijs Israël perscruteris. Vnde Pharao illum magũ esse perhibuit. Cui Moyses respõdit: Tu, quẽ iam mortuis annumero, scire deberes, hæc tam manifesta nõ esse, nisi solius Dei cõditoris cœli & terræ. Eum uero nitentẽ proijcere à terra Moysen, fratreq́ suũ & factores omnes illius, in mare summersimus: deinceps filijs Israël ut terras colerẽt, iniunximus, quos accedente alius sæculi termino, uerac issime crebro uenire faciemus. Te quidẽ deinde misimus, ut prolẽ gaudij summiq́ doloris nũcius fieres. Ideoq́ pedetentim Alchoran posuimus, ut homines pedetentim ipsum perlegãt, siue credãt, seu minime. Illi uero quibus cõmittitur, cũ illis legitur, Deo se humiliãt, adorãtes ipsum & dicẽtes: O Deus, iam tauũ præceptũ adimpletũ est. Istiq́ preces suas multiplicãt, humiles & lachrymãtes effecti. Seu Deum, seu misericordẽ appelles, eius solius nomina sunt. Orationes aũt uoce mediocri funde, Deoq́ gratias redde, qui sublimis sublimiũ, & omniũ maximus, nec filium nec participẽ in regno, nec adiutorẽ seu uindicem habet.

Resurrectio.

Aegypti plagæ x. in Exod. hic tantum nouẽ.

Deus, uel misericors, idem.

AZOARA XXVIII.

Alcorã Dei munus eximium.

Deus quidẽ glorificandus est, ipsiq́ grates persoluẽdæ, quoniã homini suo librũ directionis sufficiẽtis absq́ falsitatis admixtione capacẽ tradidit: ut per ipsum uerbis serijs & castigatorijs rumorẽ pleni gaudij, uidelicet acceptionẽ mercedis interminabilis & optimę, credẽtibus et benefaciẽtibus patefaciat. Dicentibus aũt Deum sumpsisse filiũ, quod ab ipsis et à patribus suis est ignoratũ, cum hoc sit mendaciũ pessimũ, dicat: Quum nisi uerbũ illud mutauerint, spõte uim atq́ dedecus passuri negabũt. Et nos, qui cunctas res mũdanas illis formosas apparere fecimus, ut uideremus, quis melior efficeretur, terrã esurientẽ, & omniũ suorum inopẽ statuemus. Eos imitari noli, quoniã fortassis perditis associareris. Ad maiorẽ fidẽ publicæ resurrectionis, quoddam nostrũ miraculum de quibusdã adolescẽtibus ad cauernã atq́ arrachim profectis atq́ sopitis, qui diuinã misericordiã uiamq́ rectã Deũ precati sunt, in mediũ ducatur. P. Nos igitur in illa cauerna aures suas per certũ annorum spaciũ obstruximus, et deinde resuscitauimus, nec eorũ quis numerũ dierum sopitionis resuscitatus agnouit. De quibus hęc est narratio uera. Fuerũt quidem illi uiri boni, per nos ad uiam rectã deducti et adiuti, Deum solũ, nõ alium adorãtes. Vnde per nos resuscitati, cordeq́ iustificati dixerũt: Hæc nostra gẽs Dei loco adorãs idola, unde nullã possunt inducere demirationem, nec quis deterior est imponente mendacium Deo, temerarie deuiat. Eam nullatenus imitabimur, cum suus error lõgus sit, & inanis: Sed unum solum

Deum filio carere.

Historiam septẽ dormientium qui Ephesi Theodosio tertio imperante, resurrectionẽ mortuorum testati sunt, in fabulam ridiculam uertit: Quanquam ad resurrectionem probandam accommodat.

Deum

Deũ adorabimus, cœli terræq́ conditorẽ. Vos ergo discedẽtes ab illis, quos inuocãt loco Dei, ad cauernã tendite, ibiq́ Deus uobis misericordiã & rerũ sufficientiã tribuet. Eos quidẽ sopitos sol oriẽs in dextra parte percutit oriẽs, occidẽs in sinistra. Illis in medio positis atq́ sopitis, licet quilibet aspiciẽs eos uigiles extimaret, eorũq́ cauis brachijs extensis ante hostiũ accumbit, illis in dextra sinistraq́ prẹmunitis, unde quilibet super illos ascendẽs, prẹ timore fugiẽdo discederet. Eorum quidẽ quilibet resuscitatus de suo sopitionis spacio, quæsitus diem dieiue portionẽ affirmaret, cũ hoc soli Deo sit cognitũ. Vnde ipsi proponẽtes eorũ aliquẽ ad urbem cum argẽto mittere, nisi quod cõmodius & saturitatis efficacius uidentur, sibi uictũ afferret, dixerũt, Ad leuia uilia q́ progredere, nostrã noticiã dissimulans. Si enim te cognouerint, bonus ulterius perseuerare nõ poteris: quoniã aut te lapidabunt, aut ad legẽ suam diuertent. Hoc quidẽ est mirabile Dei, quo dirigente quoslibet, ad uiam rectã directi sunt: deuiante quidẽ, nemo diriget. P. Nos quidem eum notificauimus, ut sic constantius atq́ firmius perciperent homines horam illam postremam futurã. Quibusdam deinceps cõtrouersantibus, super illos ẹdificia facere, Deus optime prẹ cæteris eorũ esse dinoscit: uelut nunc etiam quidã uictores inquiunt, Faciamus super eos tẽpla nostra. De numero quidẽ suo ambiguitas nata est. Quidam enim perhibent eos tres fuisse, & quartum suum canem: quidã quinq́, canẽq́ sextum. Alij eos septẽ, et canem octauũ. Sic quisque pro uelle suo de secretis et occultis loqui potest. Deus aũt eorum certum scit numerum, paucissimis cognitũ. Tu uero nihil inde perscruteris, nec quid falsum & nõ euidens inde proferas. Nihil item te facturũ firmes, nisi superaddito, Si Deus uoluerit. Quando cuiuspiã oblitus fueris, dic: Tu Deus doce me uiã rectiorem ista. Spacium aũt sopitionis prædictorum in cauerna fuit CCCLX annorũ, Deo quidẽ notũ: cuius sunt arcana cœli & terrẹ. Esto uidẽs & audiẽs hæc, quoniã nullus tibi prodesse poterit, nisi Deus. Vnde nec te cõmendes alij, nec ipsi participẽ ponas: legeq́ cæteris librũ tibi à me traditũ, cuius uerba nemo uariet. & cum inuocantibus Deum, quẽ non aliũ uindicem inuenies, patiẽter sustine à mane usq́ ad uesperã: diuinãq́ faciem ita desidera, quod ad huius sæculi pulchritudinẽ oculos tuos nullatenus diuertas. Nec imiteris secordes & negligentes, qui scilicet suarũ uoluptatũ, quæ nihil sunt, studiosi, gerenda prætermittunt. Diuinãq́ ueritatẽ nullatenus celes: cui quisquis uoluerit credat, cæteri maneãt increduli. Quos die iudicij prorsus igne circũdabimus, eisq́ postulãtibus cæteri dabũt aquã, quasi stillicidiũ oculorũ corrodẽs: qui potus est pessimus. Credẽtes & benefacientes, sua nõ amittent opera. P. Illi nãq́ paradisum fontibus amœnã, & illic annulos, & torques aureos, & ornatus sericos uirides & deauratos possidebunt, et in lectis aulea tis accũbent. Et hæc est maxima merces, et interminabilis. Parabolã de duobus hominib. audiãt, quorũ alteri duos hortos semper fertiles palmis circũsitos, & messes ac fontes immixtim, nec sine substãtia tenẽtes: alteri nullũ dedimus. Ille itaq́ socio suo, deridẽs ipsum, inqt: Te ditior atq́ sublimior in gẽte mea merito cẽseor. Deinceps aliũ secum adducẽs, hortos suos animẹ suæ noxius ingressus dixit: Nec hoc nunq́ dolendũ, nec me surrecturũ extimo: uel si resurrexero, nunq́ ulterius tale qd reperiã. Socius uero castigãs ipsum, respõdit: Iã audio, quũ tu quidem es incredulus, minime cõfidens in Deũ, qui te de terra plasmauit, & uirum fecit. quid ego? Deũ & dominũ adoro, nec ei quenquam

Improbat morẽ ædificandi templa ad monumẽta sanctorum.

Cur tantus propheta tantillam rem non potuit explicare?

Veritas propaganda.

Paradisus.

Parabola unius temporaria bona possidentis, alterius futuri sæculi felicitatẽ expectantis.

quenquã participem pono. Tu quidem tuos hortos ingressurus, deberes dixisse, Si Deus uoluerit. Ab ipso namq; solo omnis uis atq; uirtus procedit. En mihi minus substantiæ prolisq; possidenti, Deus forsan dabit tuis hortis melius, illisq; cœleste fulgur, seu pestem reducentem eos ad arenositatem atque sterilitatem, seu diffluctum immittet. P. Vel forsan tellus penitus fontes absq; spe possibilitateúe reductus absorbebit. Eos itaque peste cœlesti prorsus circumdante, arboribusq; cõfusis possessor suus ad distorsionem manuũ redactus inquit: Vellem in Deum credidisse, nec ei participem posuisse. Sed tunc ex Dei parte nec tutorẽ nec adiutorem habuit. Sic Dei mandata complẽtur, qui ueracissimus mercedem optimam, finemq; bonum efficit. Doce item homines huius uitæ similitudinem esse, qualis est aqua cœlitus dimissa. Quæ cum terræ fœtibus immisceri debeat, uentis superuenientibus hinc & illinc distracta dissipatur, Deo super omnia potente. Proles atque substantia sunt, uitæ huius sæculi iocunditas & pulchritudo. Quibus meliora remanẽt apud Deum, unde sperantibus & benefacientibus, optima remuneratio prębetur die, qua montes localiter moueri faciam, terramq; manifeste apparentem uidebitis. Deus dicet omnibus tunc cõgregatis, quo nullus aberit: Vos qui negastis me posuisse uobis terminum istum, sicut prima uice creati iam acceditis. Tunc illi aperto suorum operum libro tradito, increduli contemptibiles atq; dolentes effecti dicent: Heu heu, quàm malus liber hic, qui nec de minimis nec de magnis quicquam prætermittit. Omnia namq; facta sua coram stanti perlegent, nec Deus cuiquam iniuriam faciet. Quãdo nos iniũximus angelis, ut sese Adæ subijcerent, omnes præter Belzebub, qui & diabolus factus à Deo discessit, præceptum perfecere. Illum autem uobis hostẽ pessimum, filiosúe suos Dei loco cur inuocatis? Quàm est nequam atq; praua hic incredulorum mutatio? P. In creatione quidem cœli & terræ, animarúmue uestrarum, eos nullatenus testes adhibui, nec pro quoquã meo negotio gerẽdo quenquam errantium assumere uolui. Die uero qua dicemus, ut participes nostros à se positos inuocent clamantes, responsum non accipient. Vnde nos illis incredulis suum confusorem immittemus, & focum uidebunt, seq; casuros in ipsum prænoscent: minime tamẽ euitare poterũt. Licet in hoc Alchoran multas hominibus parabolas præmisimus, plurimi tamen eorum disceptant & ambigunt. Voluntas & inquisitio tuorum antecessorũ tantũ gentes in nunciorum aduentum ad Deum conuerti uetuit, usq; quo diuina uis superueniẽs malum intulit. Nuncijs quidem nil præcipio, nisi quod boni nuncij castigatores & correctores existant. Increduli uero disceptationes ineunt, ut ueritatem extinguãt, & nihil atq; uana dicendo ueritatem delent. Sicq; mea præcepta & castigamina summe derident. Quis est illo deterior, qui prius doctus uerba Dei, postea discedit, & ipsorum actuum suorum obliuiscitur? Eorum corda ne sapiant, sigillis inclusimus, auribusq; suis plumbum infudimus. Vnde licet eos ad uiam rectam Dei pijssimi ueniæq; datoris uocaueris, nũquam exaudient. Quibus, si ad eorũ facta respiceret Deus, malum festinãter incumberet. Sed iam eis terminus immutabilis positus est, uillis ob sua malefacta destructis terminus semper præscriptus. Moyses quidẽ suum mancipiũ sic affatus est: Nullatenus à me discedas, donec uel applicuerimus ad duorum marium conuentum, uel simul per annorum spacium iuerimus. Illi ad marium cõiunctionem applicati, sui piscis in æquora tendẽtis iter

Temporaria felicitas aquæ pluuiæ confertur.

Nouißima dies & iudicium.

Alludit ad librũ Danielis, qui aperiri dicitur in iudicio Dei.

Legatorum functio.

Deficientes à recepta doctrina peßimi.

Fabulæ Iudaicæ de Mose & famulo eius. &c.

tis iter obliti sunt. Ipsis deinceps trans mare uectis mancipium rogatum, ut eis pransum prȩberet, inquit: In hoc itinere labor nobis partus est. Ad lapidē namq; quo applicuimus, solo diabolo impediente oblitus sum piscis, qui ad maris pascua cōsueta rediȷt. Quid mirandum est? Hocq; modo suo atq; uelle Moyses contigisse firmauit. Illi deinceps reuersi, perscrutatum quendā de gente nostra, cui misericordiam & de nobis sapientiam contulimus, inuenerunt. Quem Moyses ut eum sequi posset, uiamq; rectam per ipsius sapientiā addisceret, precatus est. Cui ille respondit, mecum durare non poteris: Quippe super rem, unde nihil scire poteris, indurares. Dixit Moyses, Deo uolente, me quilibet sustinentem, nec te in quoquam offendentē semper inuenies. Cui ipse: De nullis itaq; rebus me perscrutare, usq; quo tibi dixero. P. Illis itaq; profectis usq; nauis conscensum, ille nauem rupit, ut in aqua gentē summergeret. Cui Moyses inquit: Rem difficilem atque grauem iam perpetrasti. Et ille: Nonne tibi intimaui, quoniam mecū indurare nō poties? Et Moyses: Noli me tantū obliuionis arguere, nec mihi pro meo negotio tantā uerecundiam seu molestiam inferre. Deinceps illis profectis, mancipiū quoddam occurrens ille peremit. Cui Moyses inquit: Mancipium absq; iure peremisti, & sic iniurius es. Cui ipse: Nonne satis prædixi, te minime mea mecū toleraturum? Et ipse, si de me quicquam ulterius perscrutatus fueris, à modo non patiar: quoniā à te multa perpessus sum. Illi deinceps ad uillam profecti perscrutatum hospitium, à nemine recepti, ad parietem cadere uolētem accesserunt. Quem super se Moyses extollens, inquit: Si uellem, hinc precium sumerem. respondit alius, Hic huiusmodi facta uestram separationem perimit. Aliud etiam tibi propalabo, quare mecum nequaquam indurare potuisti. Nauis rupta pauperum erat possessio, per quam sibi uictum in mari quȩrebant. Quam ne rex immensus eos persequens, omnesq; naues ui capiens sumere dignaretur, per rupturam ad uilitatem redigere uolui. Puerulus item interfectus, omnibus suis parentibus fidem adeptis, incredulus existit. Vnde ego timens, ne factus adolescens suos parentes à fide ui distorqueret, malui quod Deus sui loco meliorem, magisq; pium restauraret. Paries autem fuit duorum orphanorum, sub se reseruans illis thesaurum piȷ patris sui. Quos si Deus ad annos discretionis perduceret, suum ibi thesaurum reperirent. Hæc igitur occasio nos disgredat. P. Si quis te de Alexandro percunctatus fuerit, dic ei, nos dedisse sibi regnū & iudicium in terra, omniumque rerum scientiam, quam ipse semper secutus est, usque ad solis ortum applicuit, & eum in fonte luteo quiescentem inuenit. Eidemque tunc iniunximus, ne repertis illic hominibus bonum seu malum inferret. Omni namque illis nocenti, ad nos suo facto reditu malum inȷciemus grauissimum, sicut & omnibus malis. Credentes & benefacientes à nobis uerbum dulcissimum, optimamq; mercedem accipient. Deinceps sua ductus sapientia, ad solis adscensum, illuc peruenit, quo sol super homines adscendit, inter quos nullum obstaculum posuimus. Demum ipso ad montes applicante, reperientéque prius homines nullum uerbum intelligentes, precati sunt citrapositi Alexandrum, ut ipsis & transmontanis terræ uastatoribus clausuram & obstaculum insereret. Eiq; precium ob hoc pepigerunt. Quod & ipse pollicitus est, ipsis que Deóque suis coadiutoribus. P. Vt incudes itaque cunctas, cæteráque ferramenta, ut prius per eorum interpositionem montes connecteret,

De Alexandro Macedone nugatur, ut quosdam cōcluserit in montibus: ut uulgo de Gog et Magog fabulantur Iudæi.

Metalla Cyclopum.

ret, deincepsq; cuprum ad superinfundendum afferrent iniunxit. Quo facto, ulterius illi transmontani, nec illud perforare, nec malum facere Dei pietate subueniente poterant. Termino uero ueracissimo, quem Deus praescripsit, contingente, illud fiet minutissimũ. Tuncq; coram pulsaturi omnes conuocabimus. P. Tunc etiã incredulis paradisum uidere permittemus, qui prius auditu uisú que priuati, opinati sunt, meam gentem illos adoraturam, quos Dei loco inuocabant: & infernum illis hospitium tribuemus, ob hoc quod praecepta prophetarum deridebant, nec diuinis miraculis, nec diei publicae congregationis coram me fidem adhibebant. Sicq; licet opinati se benefacere, facta sua perdiderunt, nullum examen habituri. Credentes autem, & benegerentes, paradisum hospitium sempiternum, minime timẽtes illinc eijci uel exulari, possidebunt. Sed licet aequor eius ue duplum in incaustum flueret, primum ipsum deficeret, quàm uerba praeceptaq; Dei penitus inde scriberentur. Tibi quidem praecipio, ne te quid aliud esse quàm hominem perhibeas, nec testificeris alium quàm unum solum Deum esse. Omnis deinde sperans se Deo cõiungendum, bonum opus perpetret, nec Deo quenquam participem statuat.

Hyperbolẽ euãgelicã, totus mũdus non caperet libros, &c. intẽdit immodice

MEDIVM ALCORANI.

AZOARA XXIX.

Zachariae promittitur Ioannes. Alibi etiam narrauit.

IN nomine domini pij & misericordis. Dei pietatem atq; misericordiam suus seruus Zacharias secrete, nomine nisi solo Deo cõscio clamando, dixit: Cum ossa mea iam eneruia sint, & effracta, capilliq; cani, mulierq; mea sterilis, summeq; timeã, ne post me mei futuri uicarij tum mali sint, tum malos efficiant: tu Deus, cuius adoratio seu clamor mihi nunquam obstitit, misericorditer mihi tribue, qui mei uicarius & haeres, gentisq; Iacob per te sublimatus, & in bono confirmatus statuatur. Hunc Deus exaudiens, tale responsum reddidit: O Zacharia, cor tuum gaudeat, & gratuletur. Habebis namq; filium, appellandũ nomine nunquam antea cuiquam imposito, uidelicet Ioannes. Cui ipse: Quónam modo filium generabo, cum uxor mea sterilis sit, & ad plurimũ annorum numerũ ego redactus? Ait Deus: Sed mihi quidem leuissimum est. Nonne enim teipsum cum prius nihil esses, effeci? Hic itaq; respõdit: Tu Deus mihi quid imponere digneris. Et Deus: Per triduũ igitur aeque cum nemine loquaris. Hic igitur ab altari ad suam gentem accedẽs, signis & nutibus iniunxit ei diuinam inuocationem constanter mane & uespere. Ioanni deinde praecepimus, ut librum ui potẽtiaq; sua sumeret, rerũq; discretionem puer adhuc subiret. Vnde nos diligens timuit, suosq; parentes honorificauit. Quippe ubi erat minime difficilis, nostra mandata nullatenus contemnens. Super quẽ die natalis sui, & mortis, ac resurrectionis salus quieuit. Hic item liber minime praetermittit, qualiter Mariae uersus locum orientalem, à sua gente discedenti, suisq; uelamen & intercapedo cõtigit. Cui spiritum nostrum, qui uerum imitaretur hominem coram ea, quod & uere fecit, misimus. Cuius uisu illa pauefacta, Deum obsecrat, ut se ab illo, si Deum timeat, tueatur. Contra quam ipse sic fatus est: Nil nisi Dei nuncius sum, qui tibi puerum optime crescentem promittit. Respondit ipsa: Cum uirum non tetigi, nec hoc opus nũquam dilexi, filium qualiter habebo? Inquit ille: Hoc quidem Deo leue est, atq; possibile. In hoc hominibus mirandum unicumq; miracu-

Ioãnes baptista.

Maria ut cõceperit, ac genuerit Christum benedictũ, contra euãgelicae historiae ueritatẽ narratio prophana.

10 20 30 40

miraculum,noſtręq́; pietatis munus appareat. P. Iſtud quidem firmè cōſtanterq́; dijudicatum eſt.Illa igitur impregnata,cum eo longinquum in locum aufugit.Tandem menſtruo partum præcedente diſtillante, cum iuxta palmã conſiſteret,inquit, utinam morti obliuioniq́; ſuccumberem,antequã hic mihi contigiſſet. Chriſtus autem ſubtus eam egreſſus,ipſam conſolãs inquit: Ne timeas,en ego tecum aſſideo.Deinceps Deus ipſam allocutus iniũxit,ut palmam excuteret, ſicq́; ſuper eam arruteba recentia caderent, unde ipſa comedens & bibens,cor ſuum corroboraret,atq́; mitigaret:nemini uero uiſo colloquium præberet,ſingulis innuens,ſe Deo dies abſtinentię ieiuniiq́; uouiſſe. Eam deinceps afferentem puerum, ſui non mediocriter increpabant,dicendo: O Maria,cum tuorum parentum neuter malus exiſteret, cur rem adeò malã perpetraſti? Illa uero puerũ oſtendens,ut ipſum inde conuenirent ſignis iminebat. Quibus qualiter infantulum huiuſmodi conuenirent ſciſcitantibus,ipſe prius in uocem erumpens, inquit: Ego ſum Dei ſeruiens,qui mihi librum tribuens prophetam conſtituit,&loco quocũq́; meliorantem & utilem poſuit. P. Mihi quidem orationes fundere, & eleemoſynas ac beneficia diſtribuere,& meam matrem honorare, dum inter homines conuerſarer,iniunxit:nec me uirum difficilem, ſed malorum expertẽ creauit.Et ſuper me eſt diuina ſalus in die meæ natiuitatis & mortis, & qua uiuus iterum accedã. Hoc eſt de Chriſto Mariæ filio uerbum uerax:in quo tamẽ plurimi diſſentiunt homines. Sed ſciendũ quidem hic Deo nunquam contigiſſe,nec hic uoluiſſe,ut filium unquam aſſumeret:qui quicquam perficere uolens,præcipit ut fiat,& factum eſt.Eum itaq́; meum adorate dominũ & uniuerſorum:ſicq́; rectum callem carpetis. Inter cohortes quædam ambiguitas ſeditióq́; nata illa die maxima,malum incredulis maximũ afferet.Audiat igitur omnis, & cõſideret,quid de illis die aduẽtus ueſtri fiet:licet hodie uiã erroris proficiſcãtur.Tu uero,licet ipſi minime fiẽt increduli,de die uindictę pœnitentiæq́;,qua rerum certiſſima diſcuſſio dabitur prędica,cũ Deus ipſe dicat:Nos quidem terram,omneq́; poſitum in illa hæreditabimus,&ad nos redibunt omnia.Nec taceas item in libro, qualiter Abraham ueridicus atq́; propheta patrem ſuum increpando,quoniam rem cæcam & ſurdam ſibi proficere uel obeſſe nullatenus poſſibilem credebat,inquit:O mi pater,diabolum quod à Deo præcipitur,minime uolentem,& homines aberrare facientem,imitari deſiſte,timendo Deum,ſibi malum illaturum,& te diabolis aſſociaturum.Ipſe uero obſtinax reſpondit:O Abraham, uis ne me ab idolorum cultu recedere? Te quidem niſi recedas,lapidibus opprimã, uel à me longiſſime proijciam.Reſpõdit ille:Ego quidem pro te Deum, me fortaſſis exauditurum, deprecabor, qui me à te idoliſq́; tuis retrahet, & à malorum actu paſſioneq́;,mea prece liberabit,idemq́; tibi ſalutem permittat.Abrahæ igitur retracto ab eo,quod quaſi Deum adorabat, Iſaac atq́; Iacob, prophetas ſcilicet,quibus noſtra pietate linguam elatam atq́; ueridicam cõtulimus, retribuimus. P. Hic reſponſum codice nequaquã ſubſit ſilentio. Moyſes purus nuncius atq́; propheta,quem in monte Sinai uerbo propinquo cõuenimus,eiq́; miſericordes atq́; propicij fratrem ſuum Aaron prophetam fecimus.Iſmaël hoc item libro nominetur, qui ſuo ſermone ueridicus nuncius atq́; propheta,ſuis præcepit,ut orationes funderent,& eleemoſynas ac Deo debita compleret,ſicq́; coram Deo uir bonus inuentus eſt. Heſoram quoq́; ueridi

Silentium ieiunio coniũctum.

Chriſtus quis, teſtimonio Mãchumetis.

Abrahã & pãtris Tarrhæ cõtertatio de religione.

Moſes propheta eximius.

Aaron.

Iſmaël.

Heſoram propheta.

ueridicum atq; prophetã à nobis eleuatum in locũ excelsum, in hoc uolumi ne nomina. Istis quidem prophetis ortis de filijs Adæ, & sequenter à Noë, ac gente Abrahæ & Israël, quibus uias rectas narrauimus, & diligentes bonum contulimus. Cum diuinę uirtutes pręceptaq; legebãtur, humilitas adoratioq; diuina iugiter inhærebant. Illis uero succedentes deteriores, orationibus abiectis, uoluptates prorsus secuti, malum grauissimum incurrent, nisi facta conuersione benefecerint, in fide perseuerantes. Hi namq; tales paradisum, expertes omnis nocumenti, possidebunt. P. Hanc quidem paradisum, ubi nemo contumeliam uel opprobrium, sed salutationem mutuã audiet, plenumq; uoti gaudium mane uespereq; percipiet. Deus, cuius omne mandatum perficitur, hæreditatem suæ genti, nec ponenti uerbum istud nisi cum mandato diuino tribuit. Cuius est quod inest manibus, atq; posterius, nihil obliuiscentis Dei cœlorum & terræ, & omnium illis interpositorum. Hunc igitur patiẽter & induratè supplex adora: Cui quis nomen æquale sortitur? Licet homines assuescant dicere, nos mortuos quisquam uere suscitabitur? Nonne recordantur nos prius eos, cum nihil essent, creasse? per Deum, nos eos diabolosq; congregabimus, igneq; gehennę suis cum corporibus circumuallabimus. Nos enim quarumq; gentiũ deteriores, Deum minime uocantes, sicq; sibi lucrantes ignem, optime discernemus, semotim auferentes. P. Sciendum quidem neminem esse, qui non ad ignem, quoniã hoc Deus mandauit, proficiscatur, ubi corporaliter etiam increduli perseuerabunt. Timentes autem Deum saluabuntur. Increduli tamen, nostra uerba manifesta sæpius audientes, à credentibus percunctantur, quæ cohortũ stet firmius, adoretq; melius. Quot suorum prædecessores, ditiores atq; potentiores illis, confudimus? Sed erroneos Deus dilatabit, usquequò uideant illius sæpius dictum scilicet uel malum præsens, uel diem illam, qua dinoscetur, quis esset debilior, quis'ue partem priorem obtinebit. Credẽtium autem fidem semper augebit Deus: apud quem est bonorum residuum optimũ & preciosissimum, remuneratioq; præcellens. Nonne uides mandatis nostris non credentes dicere? Nunquam nobis prolem seu diuitias dabit Deus. An ne Dei secretum ipsi scandunt? an cum illo pactũ firmarunt? Nos quidẽ eorum dicta scribemus, & eos in malo suo prolongabimus. P. Taliter dicentem firmare ore suo, sentire faciemus: ipseq; singularis ad nos ueniet. Plures adorantes idola loco Dei, ut ab illis honorẽ & sublimationem habeant, uidebunt horam, qua nullatenus credent, eis iam illius malo contingente. Nonne perpendis, nos iam misisse diabolos incredulis, ut de illis sibi ridiculum faciant? Tu uero nullatenus uel eos festinare, quoniã nil eis, nisi cõputum suũ faciemus die, qua decenter Deum timentes corã ipso congregabimus, et incredulos adductos igne sepeliemus, quãdo nec quis ueniam postulabit, nec quicquã nisi Deo iubente mãdabit: agnoscẽtq; dicentes Deum sumpsisse filium, se turpe uerbũ protulisse. P. Ob hoc quidẽ turpe dictum, ferè cœlũ se cõfudit, & tellus aufugit, omnisq; mons cecidit. Hoc est enim inopportunũ & inhonestũ Deo, cuius iugo seruitutiq; subsunt uniuersa cœlestia atq; terrestria, ad eum ueraciter distincte reditura, & ab ipso numero certissimo dinumeranda die illa. Et illius amorem assequetur tunc omnis credẽs, & benefaciens. Tuæ quidã linguæ nullã facultatem induximus, nisi ut Deum timentibus nunciũ gaudio plenũ, & castigamẽ incredulis nunciet. Omni ne per al chirna

Resurrectio.

pag. 22. n. 138 *Ignem omnes adibunt, sed impij non inde liberabuntur.*

Deus tradit incredulos diabolis.

Summa blasphemia, fateri Christum filiũ Dei. At ueritas sempiterna dicit Ioann. 3. Qui non credit in unigenitum, &c.

chirna destructorū à nobis quenquam uel sentire uel ab ipso uerbum aliquod percipere potest?

AZOARA XXX.

IN n.d.p.& m. Hunc librū, uidelicet Alchorā, tibi nequaq̄ tuo malo misimus, sed ut per ipsum à rege cœli & terræ & omnium illis interpositorū, terræq̄ suppositorū, qui post terrā & cœlos à se creatos thronū ascēdit cōpositum, diuinā commemoratione dilectioneq̄ timētibus dominū infundas. Ipse nāq̄ scit dictū, cordeq̄ retentū, & occultius eo: Et præter ipsum non est Deus, suaq̄ nomina formosissima. Audi uerbū Moysis, mulieri gētiq̄ suæ statione ob focū ab eo uisum iniungētis. Vos nullatenus hic moueatis, usquequo uel ab igne ui 10 sa uobis adducā, uel bonæ uiæ doctore illic inueniā. Illi quidem illuc ascendēti dixi: En ego Deus sum. A pedibus tuis soleas abstrahe: quoniā tu locū benedictū obtines. Et deinceps tu à me quidē electus, præter quē nō est alius Deus, meū præceptū audi, & me adora, & orationē cum meo nomine funde. Veniet enim hora, omnib. mea spōte celata, qua omnis anima suos actus inueniat. A meo pcepto nullatenus diuertas. Si uelle nāq̄ dilectioneq̄ nō credentiū sequaris, malū patieris. Sed qd gerit tua dextera? Respōdit: Lignū hastile gestat, quo sæpius fulcitus alleuor, gyrūq̄ faciendo tū oues congrego, tum cetera negotia. Inquit illi Deus: Proijce ipsum. Quod ipso faciente, immēsus serpens inde processit, hac & illac irrepens. Quod ille deinde metu semoto, me iubēte sumpsit, 20 priori forma per me redeūte. P. Meo quoq̄ præcepto manu sua alam eius attingēte, candidissima malorū expers redijt: sicq̄ miraculū secundū prodijt. Ipsumq̄ maiores uirtutes quasdā edocui. Me deinceps iubēte, ut ad Pharaonē se præsumptuose sublimantē accederet, inquit: Tu Deus cor meū aperi, negotiū alleuia, linguā enoda, ut meus sermo promptus sit & intelligibilis, fratreq̄ meū Aharon prælatū atq̄ censorē in gēte nostra cōstitue. Eo namq̄ sic operū meorū participe, fiet meū negotiū firmius & castigatius: et te nostros actus oēs pspicientē deuotius, & crebrius atq̄ diligētius inuocabimus. Respōdit Deus: Omne tuū uotū implebimus, qui te puerum etiā adiuuimus. Me namq̄ iubente tuā matrē, ut te clausum in cista in mare pijceret, ut sic ad littus te reuersum 30 meus hostisq̄ tuus susciperet, amor meus te sustinuit, uisuq̄ mei eduxit, & aluit: Quoniā tua sorore dicente corā regē, ego sibi nutricē inueniā, ad tuā matrem te reduxi, ut cor suū firmum & intrepidū existeret. Te rursus homicidā liberauimus, & tu deinceps in gente Madian annorū numero cōmoratus, iam ad horā accessisti. P. Cum itaq̄ te sic ex anima mea iuui, tu fraterq̄ tuus ad Pharaonē præsumptuosum eūtes, ipsum formoso colloquio ad memoriā Dei ue timorē perducite. Illis uero respondentibus: O Deus, quot cruciatus atq̄ flagella uel statim inferet, uel uictor existet? Inquit Deus: Ego cuncta uidēs et audiens, uobiscū sum. Ad eum igitur intrepidāter euntes dicite, uos Dei nūcios esse, & præcipite, ut uobiscū filios Israël, in nullo noxius eis, mittat. Eos itaq̄ cū 40 diuina uirtute uenietes, dicētesq̄, diuinitus salutē esse datā credētibus, regiāq̄ uiā sequentibus: incredulis aūt & cōtradicentibus, malū grauissimū: quæsiuit Pharao: O Moyses, quis tuus est Deus? Respōdit. Omniū creator, hominibus omnia tribuēs, & uias rectas edocēs. Et ille: P. Vbi est gens præterita? Respondit: Huius rei noticia in libro omniū capace, nec quicquā obliuiscente cōtinetur apud Deum, qui terrā applanās, uias in ea peruias uobis patefecit, & ad aquas ad omniū nascentiū ortum, ut inde tum uestrū uictum, tū bestiarum pastum haberetis, de cœlo produxit, sciētibus scilicet miraculū magnum. Et ipse nos è terra creauit, & iterū ad eam reducet, & inde resuscitabit. Ille tamen no-

Cur datus Alcoran.

Repetit, sed per peram, quæ leguntur Exod. 3. & 4.

Moses ad Pharaonem. Vide Exodū, et supe riores aliquot narratiunculas.

ſtris uirtutibus uiſis contrarius exiſtit, & obſtinaciter incredulus uixit, indignā ter inquiens, An ueniſtis eiectum nos è terra noſtra incātationibus artibusq́ magicis? nos non uiciſſim cum ſimile negotium reponemus. Loci itaq; tempo risq́ terminus ſtatuatur certamini, quem nec nobis nec uobis ullatenus prætermittere liceat. Illis itaq; ponentibus ad hoc diem ſolennem, diluculo ibi facto uirorum conuentu, Pharao omnes ſuas artes & artifices in unum reduxit, illisq́ ſic aduenientibus dixit Moyſes: Caueat ſibi quiſq; ueſtri, ne Deo mendacium imponat. Nemo namque mendax aliud quàm malum ab eo lucrabitur. Illi quidem deliberātes ambigue, hocq́ ſecreto, ne Moyſes hoc perciperet, dicebant. Iſti magi nos exulatum uenientes adſunt, uel noſtros ornatus & precium delatum ſecum proponunt. Noſtris ergo artibus congregatis, linealiter diſpoſiteq́ procedamus. Loco namq; ſublimior uictoriam leuius adipiſcetur. Sic itaq; progreſſi, Moyſen ſic affati ſunt: An tu aut nos cauſam noſtri conuentus inchoemus? Illis igitur Moyſe iubente primo proijcientibus funes & haſtilia, ſerpentes reptiles cernebantur. Moyſen hoc uiſo corde trepidantem corroborans atq; conſolans, quoniam uictoria donaretur, iuſſi, ut dextræ ſuæ geſtamen proijceret. Inde namq; factum ut aliorū opera cuncta, quoniam magica fuerant, quæ nuſquam proficient, deglutiret. Illi igitur magi in terrā proſtrati, Moyſisq́ pedibus aduoluti dixerūt publice, ſe in Deum Moyſis & Aharon credere. Quibus Pharao turbatus inquit: In eum ante meū præceptum creditis? Ille quidē maior eſt, qui uos artem magicā docuit. Ego uero manus ueſtras & pedes ex oppoſito ſtatim abſcindā, & in trunco palmarū ſuſpendā. Sicq́ malo perpetuo deputati dinoſcetis, quis ueſtri maius grauius'ue malum inferre quiuerit. P. Reſponderunt, Nobis itaq; tibi nequaquam ſuper uirtutes agnitas, Deumq́ noſtri factorem credentibus, tuū libitum imprime, & mandatum exerce, quod minime uitā huius ſæculi trāſcendit. Nos aūt in Deum nobis ueniam daturū peccaminum & incantationum, te cogente præmiſſorum, credimus, qui eſt Deus optimus, poſt omnia ſuperſtes. Qui credentibus et bene gerentibus gradum in paradiſo riuis amœna ſublimem perſeueranter præbebit: incredulis aūt ad eum uenientibus gehennā, ubi nec uita ditati, nec morti ſubditi manebunt. Moyſes deinceps noſtro iuſſu educentē gentē noſtrā, & in mari uiā ſiccam præparantem abſq; timore, Pharao cum ſuis exercitibus executus, mari manu noſtra ſummerſus eſt, quia uiā rectam minime profectus eſt. Vobis itaq; filijs Iſraël ab hoſte noſtro liberatis, poſt terminum uobis in monte Sinai conſtitutum, uictum manna coturnicesq́ dedimus. Comedite de bonis noſtris uobis datis, nemini facientes iniuriā. Sic enim ſuper uos mea iracūdia caderet, quæ cuilibet incumbens ſumme nocebit. Conuerſis quidē, & credentibus, ac bene gerētibus, rectoq́ tramite poſtea gradientibus ueniā facio. P. Moyſes cur citius ſua gente ueniſſet, à Deo rogatus, inquit: Illa quidē me ſubſequitur. Ego uero te annuēte præcedens, tuā adoptaui faciem. Ipſe tamē Deo dicēte, quod propheta ille uel artifex Aſcemeli poſt diſceſſum ſuū gentem ſuā errare fecit, reuerſus eſt, nō minimū iratus ſuæ gēti, & eam increpās dicendo: O gens, quare placitū bonum uobis à Deo propoſitū mētiti eſtis? An ſtudetis iram incurrere diuinā? Illi uero reſponderunt: Non ſponte trāſiuimus. Sed nobis quoddā ex ornatibus popularibus fabricare præceperūt: Cui præcepto nobis fauētibus Aſtemeli taurū fudit, corporeū, emittentē mugitū, & dixit, Eum ueſtri Moyſiq́ Deū eſſe: quod ipſe tamē oblitus eſt. Nonne uidere poterant, ipſum impotentē uerbū quotquam reddere, uel eis prodeſſe ſeu nocere poſſe? Saltem

Non ui cogendi homines, ut Deum cognitū deſerant.

Ira Dei grauiſſima.

Aſcemeli uitulum in deſerto fudit. Exod. 32.

Saltem audiſſet Aaron præmonentē,dicenteq́;:Vos per eũ decepti, me ſequã mini,mea pręcepta faciẽdo,quod Deum dominũ noſtrum adorãdo facietis.Il li uero reſponderũt,ſe nullatenus hoc dimittere,priuſquã Moyſes reuertetur.

P.Moyſes itaq́; reuerſus, percũctatus eſt Aaron,cuius prohibitione eũ mini me ſecutus ſit,ſuũmue mandatũ non cõpleuerit?Cui ipſe taliter reſpondit: Tu matris meæ proles,nec barbã neq́; capillos auellas mihi,timẽti te dictur ũ,quo niam eos ſecernerẽ,tuumq́; uerbũ minime cõplerem.Ille deinceps ad Aſceme li cõuerſus,quid præcepiſſet,quæſiuit.Qui reſpõdit,ſe nequaquã aceris uiſum uidiſſe.Vnde ego de prophetæ ueſtigijs manu mea clauſum,quoniã hoc bonũ 10 uidebatur, inieci. Iniunxit itaq́; Moyſes,ut quàm diu uiueret Aſcemeli pere-grinaretur,nec cuiuſquã cõmunione potiretur.Sicq́; terminũ nullatenus mẽ-dacẽ expectans,illũ ſolũ Deum conſideret, cuius nullus eſt terminus, præter quẽ non eſt alius Deus,cuius ſcientia cõplectitur omnia. Deũ etenim illũ con flatũ uel cõburemus,uel diminutũ in mare proijciemus. Taliter tibi prædeceſ ſorũ actus manifeſtamus,tibiq́; prębemus ſapientiã,àqua quiſq́;ſe diuertẽs pec torũ ſarcinã perſeuerantẽ ſentiet, die grauiſſima,qua flatu buccinæ oĩm facto cõuentu,pallor incredulis inſidebit. P.Dicent aũt quidã tũc,ſe x.dierũ ſpacio iacuiſſe:cõſultiores uero diſcretioresq́;,ſe nullatenus niſi per diẽ unã quieuiſſe perhibebũt. Perſcrutantibus uero,Quid de mõtibus fiet? intima, quoniã ego 20 Deus eos radicitus confundã,ſua fundamẽta plana faciẽs penitus, & æqualia, nilq́; ſuperius uel inferius dimittẽs.Illaq́; die nulli diſtorquere ſe poterunt, quã do uocantẽ ſe ſequãtur:ubi nec tumultus aliquis efficiet,nec uerbũ Dei inquie tabitur:nec quisprolocutor,niſi cuius uerbũ Deo placuerit,ſtatuetur,qui dino ſcit manibus inhærẽs atq́; poſterius. Quem tũc uelut uiuũ et uerũ Deum ado-rabũt omnia.Illic etiã malefactor omnis iacturã,benefaciẽs & credẽns nullam iniuriã,meritiue detrimentũ ſentiet. Taliter Alchoran Arabice diſpoſuimus, & correctiones inſcripſimus,ut per ipſum omnes credẽtes atq́; memores effici antur. P. Cum Dei ueri ſit omnis ſublimatio,Alchoran propalare minime properes,priuſquã tibi cuncta ſua præcepta diſcernere permitto.Deum igitur 30 iugiter preceris,ut tuã augeat ſapientiã.Hoc quoq́; prius Adæ pręcepimus,cu ius ipſe prorſus oblitus, in noſtris mandatis minime perſeuerans repertus eſt. Cui tamẽ ut angeli ſe ſubijcerẽt, nobis iniungentibus, omnes præter Beelze-bub paruerunt: quẽ Adæ mulieriq́; ſuæ peſſimũ hoſtem futurũ, ego patefaci-ens perſuaſi, ne illos educeret à paradiſo,ubi nec fames,nuditáſue,ſeu ſitis,aut feruor accidet.Sic enim illis labor immenſus incũberet.Diabolus autem econ tra ſic affatus eſt:Ego te quidẽ Adã ad æternitatis & imperij nunq́; ſeneſcentis arborẽ inde comeſtũ adducã.Vnde cibatis illis,mẽbra genitalia patuerũt.quę de paradiſi folijs ſumptis tegere nitebatur.Sic igitur Adã, à Deo minime præ-ceptũ operatus,ius mortale ſubiuit.Illis tamẽ deinceps ad amorẽ Dei redeun-40 tibus,prius male pacta Deus cõdonauit,uiã inſuper rectã patefaciẽs. Vnde li-cet eis iniũxiſſet,ut omnis aduerſans alij deſcẽderet illinc: uerũ eis uiæ dogma patefecit. P. Huius autem uiæ omnis imitator, hic ſæculoq́; futuro timoris omnis expers permanebit. Omnibus autem me derelinquentibus,& meum nomen non inuocantibus, uiam anguſta,& conuentu publico cæcitatem in-feremus. Omnis tum huiuſmodi dicet: Cur me ſæculo præſente uidentem hic lumine priuas? Cui Deus ſic reſpondebit: Tu quidem meorum operum atque præceptorum oblitus, hodie noſtra premeris obliuione. Tale namque promeretur malefaciens,noſtriſq́; præceptis reſiſtẽs. Alterius quidẽ ſeculi ma

Tuba conuocabit ad iudicium nouiſsimum.

Nouiß.dies.

Interceſſores cõram Deo.

Alcoran non festinatò publicandus.

Adæ lapſus.

Diaboli ſermo ad Adam.

lum grauius est,perpetuumq́;.Quare nō perpendunt,quot gētes per alchirnā præcedentes, quorū habitationes atq; labores moderni possident, confundimus? Hæc tamen peritis non minimā noticiā adhibent, uindictæ quidē negotium statim sequeretur, nisi propter uerbū Dei præsignatū,ratum quidem & immutabile.Eorū tamen dicta patienter sustinendo indura:& Deum ante solis ortū & occasum,nocte quoq;,horisq; diurnis,usquequo mercedē ex meritis assequeris,deprecare,nec oculos tuos unquā ad uxores alienas,licet hoc mūdo speciosas & preciosissimas, cōuertas.Apud Deum etenim timentibus,beneq; sperātibus,res multo splendidior & melior reseruatur. P. Præcipe tuæ gēti,ut patiēter & iugiter orent,cum nos illis uictū & uestitū præbentes,ab eis minimè talia exigamus.Sed inquiunt:Si diuinis cū uirtutibus aduenisset.Nōne testimoniū de prioribus libris attulimus:Si cum malis aūt eos obruissemus, dicerent,ante malorū iacturæq; contingentiā se nostris paruisse præceptis,si sibi nunciȷ mitterentur.Dic igitur,expectent illi simul & ego, usquequo manifeste discutiatur,qui uiam rectam diuinaq; præcepta secuti fuerint.

Non concupiscēda uxor aliena. Bene præceptum quidē,sed non obseruatū à Machumet.

Miraculis non opus esse inq̄t, quum doctrina ipsius confirmetur scriptis authenticis. Da demōstrandi.

AZOARA XXXI.

IN n.d.p.e.m. Quanquam hominibus inde parū tractantibus,suus ad iudiciȷ diem trāsitus plurimū accedit. Aliud aūt nouū illis ex Dei parte missum auscultāt & irridēt:suo nequaquā corde thesaurizantes illud, sed indignando dicentes:Iste nil aliud quàm homo,sicut & nos,cum arte sua magica nobis accedit, cuius uolumē allatū uel somniū est, suumúe fictitiū.Sed Deus omnium auditor & cognitor, omne uerbū cœlo terraq; propalatū dinoscit. Villa quoq; prius nō nisi per confusionē &uim illatā,ad fidem conuersa est. Alios enim nūcios carnales atq; durabiles, cibis potiētes ante te misimus,quod à sapientibus quæsitū perfecte cognosces.Cum quibus nostro ueraci termino firmato,dilectos nostros saluauimus.Incredulos aūt pessundedimus.Cur igiť non timetis, cum uobis librū nostra præcepta ferentē misimus? P. Quotquot uillarū noxiarum, quarū loca cæteris gentibus restaurauimus,huc usq; cōfudimus,cum malorū præsenserāt aduentū,libenter se retraherent. Vos aūt perfidiā minime derelinquetis, sed ad uestras mansiones reuertetis,usquequo percūctati dicetis:Nos quidē erronei malefecimus. Hoc quidē uerbū tacebitis,nisi prius quasi messis manu uestra prostrati. Nos quidē ueritatē crebro sistentē falso prætulimus,ut ipsum cōfunderet. Vobis aūt tum ob falsiloquiū, tum ob incredulitatē malū inferet Deus:cuius sunt uniuersa cœli terræq;,cui semper assistūt, ipsum iugiter inuocātes nocte dieq; totius experte ludibriȷ. P. Vbi sumpserūt è terra sibi constitutū Deum,& effectū:Si esset Deus nisi unus, omnia funditus periret.Deus aūt excelsi throni dominus,dictum eorū abhorret, cuius omnium opera perscrutantis,minimè facta perscrutabitur, quisquam illius loco Deum aliū assumens:quod uerū esse,nemo deiurare poterit. Hic sermo præsens etiā adhuc, atq; præteritū amplectitur. Plures etiā ueritatis insciȷ,ab ipsa longe dissident. Prophetam nullū ante te misimus,nisi qui perhiberet Deum unum solum esse.Me igitur omnis adoret.Dicūt aūt plures, Deum nullatenus hoc uolentē sumpsisse filiū, qui tamen bonos homines, qui uerbum præceptūq; Dei nullatenus transgrediuntur,diligit,sciens quod manibus inhæret &posterius: corā quo nemo nisi suo iussu prolocutor uel exorator statuatur,Deū scilicet timēs.Ponēs aūt secundū Dei loco,gehennā,prout mali merētur,introibit.Nōne uidēt increduli,quomodo cœlū & terrā illis primo creatis,clausis atq; sterilibus aperuimus,et ex qua omnia uiuētia produximus? Cur igiť nō credūt? P. In terra

Non contemnēdus Machumet, ut homo: siquidem alios mortales prophetas contempsisse, obfuit.

Vnus Deus.

Filio Deus caret.

Atqui ueritas ostendit nobis unum aduocatū Iesum Christum, &c.

In terra quoq; montes magnos ad ipsius firmitatē, & ualles atq; planicies ad itinera trāsitusq; cognoscendos, & cœlū tectum optimū posuimus: quæ stulti nequaquam admirari sciūt. Diem itē & noctē continuauimus, & solē ac lunam, & omnes in circulo mobili currentes fecimus. Nec ante te quicquam immortalem condidimus hominū, ut te mortuo superstes existeret. Omnis enim mortem gestabit, & uobis omnibus ad me redituris, quibusdam bonū quibusdam malū inferam. Increduli tamen te uidentes, diuinum nequaquā nomen inuocantes, te non adorantem idola sua deridebunt. Homo enim res est festinans, & transitoria. Me autem meas uirtutes patefaciente, nolite festinare, uel impetum facere. Sed ipsi quærent à te terminum illum, si uerax es. Sciant autem omnes increduli, quorū faciebus atq; lateribus ignis inhęrebit perpetuus, eum terminū ex improuiso futurū, nemine prædocēte ipsum. Tuncq; stupidi facti, nusquam diuertere se poterunt. P. Similiter cæterorum prophetarum ante te derisores, ex sui ludibrij modo malū sustinuerunt. Sed quis tuebitur uos die seu nocte à Deo? An illi, quos adoratis Dei loco, qui nec se à nobis liberare, neq; uindicare queunt? Illos autem Deum nominare desinentes, parentesq; suos, in uitæ prolixitatem protraximus. Nonne uidere queūt, quod terram è capitibus suis minime fecimus? An se uictores fore cogitant? Ego quidem uos nequaquā alloquor, nisi cum uerbo diuinitus misso, surdis inaudibili. Malo uero quoquam eos attingente dicunt, per Deum, nos ad nostri detrimentum uiximus. Illa namq; die, qua nullus iniuriam sentiet, nec beneficium quotquam, siue fuerit aureus, sinapis ue granū computādo prętermittemus, actusq; omnium æquilibriter examinabimus. Moysi quoq;, nec non & Aaron, alfurkan lucem atq; memoriā timentibus corde Deum, & horam uenturam tribuimus, sicut & hanc sibi doctrinam. Cur igitur non credunt eam? P. Abraham quoq; prius discretam rerum actionē per me doctus, me audiente, patrē suum atq; gentē increpans, quæsiuit, Cur in idola credebant? Cui illi respondebant, se reperisse, parētes suos adorauisse illa. Eo quidem dicente, Tunc eos parentesq; suos errore manifesto detineri: responderunt, Hic ne serio seu ludi ore locutus es? Inquit ille: Vnum solū Deum, cœli terræq; conditorē esse testor. Egoq; per Deum uestra fallam idola, ut sic saltim cōuertatis uos ad fidē. Fregit igitur omnia præter maximū, ad quod redirent. Illis deinde quærentibus, quis hoc perpetrasset? responderunt alij, Se audisse illud fieri à quodā puero, cui nomen Abraham. P. Illum deinceps eorū præcepto in præsentiā hominum, qui testes inde fierent, adductū interrogabāt, An hoc de suis idolis peregisset? Quibus ille respondit, Hoc à maximo superstite perpetratum esse: quod & ab ipso, si quicquā proferre posset, percunctaretur, iniunxit. Illi itaq; ad se cōuersi, capitib. inclinatis cōfessi sunt, se malos et erroneos extitisse. Quibus ille dixit, Nonne sciuistis, eā nihil perferre potuisse? Cur Dei loco, bonorū & malorum impotentes adorastis? Hic quidem & uobis & illis est inutile. An indiscreti uiuitis? Dixerunt uero cæteri: Ad idolorum uindictam ille comburatur. Deus autem ignem frigescere, & salutem super Abraham quiescere iussit. Illi quidem nocere uolentes, perdidimus: Ipsum autem & Loth liberantes, ad terram benedictam, ad opus gentium duximus. Et eorum alteri Isaac & Iacob, docentes homines uias rectas, proficisci dedimus. Quibus & orationis studium, & eleemosynarum, ac decimarum donum, fidemq;

Homo res fragilis.

Dies nouissimā incerta: sicut fur in nocte ueniet. Matth. 24. & Dan. 12. Impij agent impie, &c.

Tantum uerbis diuinis loquitur Machumet. Os impudens.

Moysi et Abaron datus codex alfurcan.

Abraham idololatriam oppugnat.

Patres inepte imitantes.

Abrahām puer simulachra euertit. Iudaicum somnium.

Philo etiam refert, ignibus addictum fuisse Abrahā à Chaldeis.

Loth. deç diuinã iniunximus. Loth quoq; nos propicij, quoniã numero bonorũ inerat, ipsum scilicet sapientẽ fecimus, & à uilla male gerentiũ & incredulorũ eduximus. *Noë.* Noë quoq; nos prius adorantẽ exaudientes, gentemq; suã ab illa peste generali liberauimus, & à suis cõtradictoribus, quos uelut pessimos summersimus, uindicauimus. *Salomon.* Nos item testes iudicij Dauidis & Salomonis, quod de ouium in hominum cultus ingressu protendebant, Salomonem iudicando perspicaciorem, & in omnibus sapientem atq; discretum fecimus. *Dauidi fabulosa quædam affingit.* Dauidi quoq; mõtes & aues Deũ inuocantes submisimus, & magistrũ Martialiũ indumentorũ, quibus lite firmitas atq; cõstantia paratur patefecimus. Et non inde gratias agetis? Salomonem rursus præbuimus, ut cum suo præcepto uocatus, immensus ad terram benedictam curreret: Et nos quidem scientes omnium existimus. P. Per ipsum item dæmones subtus terram & aquas ad mira gerẽda profecti sunt, me singula perspiciẽte. *Salomoni dæmones subditi, ex traditione Iudæorum exorcistarum.* Iob rursum clamantem, Tu Deus omnium pijssimus atq; misericors, à malo superueniente me protege: nos exaudientes malum abstulimus, gentemq; sibi suã atq; substantiam restaurauimus: cum simus propicij timentibus, & orantibus ac reminiscentibus. *Iob. Eam historiam optima fide reddit, & interpretatur.* Ismaël item & Hesdra, & Alchifla, indurantes omnes, & patientes, ac boni, nostram senserunt pietatem & misericordiam. Et Ionas, licet iracundus discederet, cogitans nos nihil super id quod inuocabat posse, tenebris inclusis ait, non esse nisi Deum unum, se uero malum extitisse. *Ionas.* Nos igitur respondentes illi, eum à tenebris liberauimus. Quippe nos saluamus singulariter credentes. Zachariam item, inuocando Deum, & dicentem, Tu Deus omnium optimus hæres, ne me solum dimittas: exaudiuimus, suamq; mulierem adaptauimus eis, quod Ioannem dedimus. *Zacharias pater Ioannis.* Quia ad nos adorandum proni, et diligentes, ac humiles semper reperti sunt. Omniũ rursum mulierum optimæ, ab omnibus intactę uuluæ, nostram animã insufflauimus, et illam filiumq; suum manifestum miraculum gentibus posuimus. P. Mea quidem est gens, & ego sum Deus uester. Me ergo adorate. Sed licet gentes mea præcepta discrepant, ad me cunctæ redibunt, nec quis credens beneq; faciens quicquam suorum operum, cum nos omnia scribamus, amittet. Villa uero per nos confusa, nunquã conuertetur, usquequo Gog & Magog exeant, & gentes undiq; conueniant. *Gog & Magog.* Hora uerace tunc appropinquãte, quam suis oculis increduli uidentes lugebunt, dicentq;: Heu heu, cur unquam erronei uel mali fuimus? Deus autem tunc inquiet: Vos, & quos adorasti Dei loco, gehennę lignum eritis, quò perseuerabitis. Quo minime tenditis, si illi dij, quos inuocatis, ueraces essent, atq; iusti. Sed nũc uos omnes illuc ituri, ignis strepitum atq; feruorẽ nil audientes gustabitis: unde prius benefaciens retrahetur, nec quid inde sentiet, nec illud maximũ negotiũ timebit: sed perseueranter angelis sic alloquentibus eos associabitur. Hæc est illa dies, quàm prædicauimus, qua Deus scilicet cœlũ inuoluet atq; plicabit sicut chartã: & sicut primo, ita nunc secundo faciet. Hoc enim uobis incumbit, ut iteremus. Post cętera quidẽ uerba in psalterio scripsimus, istud solũ de primo aliquo casu audierat: Quoniã uiri boni terrã hęreditabũt, ad quẽ Deũ inuocãtes applicabũt. *Iusti hæreditabunt terram. Ps. 36. &c.* Te quidẽ sola pietate nostra gẽtibus misimus, ut sola præcepta nostra doceas dicẽs: principaliter non esse nisi Deũ unũ, à quo si qui se diuerterint, dic te fecisse nunciũ, & nullatenus scire, utrũ terminus sui reditus affinis sit, an remotus, & an malum propinquum sit, an longe uenturum. Hoc enim

solum

solum prænoscitur à Deo domino nostro uero iudice, æquè dictum cordeq́ retentum dinoscente, qui nobis aduersum incredulos auxilietur.

AZOARA XXXII.

IN n. &c. Genus humanū, Deum time, quoniā horæ maximæ terræmotus est timendus, die resurrectionis, quando nutrix suum alumnū renuet, prægnans aborsum faciet, omnisq́ (licet falsò) uidebitur ebrius. Quoniam Deus malum inferet grauissimum: qui scripto notabit omnem insipiēter ratiocinantem in Deum, & sequacem diaboli mali. Singulos namq́ tales aberrabit, & ad ignis pœnam mittet. Quare de resurrectione dubitat quisquam? Nonne uos è terra primo plasmauimus? secundo à spermate primi præiacente, sanguineq́ sequente? tertio coagulata massa? quarto forma similitudinis, non nunquam dissimilitudinis produximus? Vobis quidem ad plenam notitiam ex plano singula, qui matris aluum conceptui mansionem ad terminum scitum efficio: post quem pueros educo, & ad uirilitatem integram adduco. Et erit quidam mortis iuri cito suppositus, quidam autem ad uitam peiorem deductus: ubi primo discretus inscius efficitur. Terra quidem stabilis aqua super ipsam cadente, mouetur atq́ fructificat: & ex omni nascentiū genere duo parilia decentia per eam orta sunt. Hæc quidem digna sunt memoria, quod Deus est ueracissimus, mortuos uiuificans, & omnipotens, & è foueis resuscitans omnes in hora totius experte mendacij. Quidam in Deum insipienter inuecti, libro manifesto contradicentes, in hoc sæculo dedecus, & in futuro pœnam ignis patientur, secundū actuum præcedentium mensuram, Deo nocente nemini. Quidam item non recto modo Deum inuocantes, si quid boni lucrantur, credent in illum: si quid autem mali, faciem suam auertunt. Et sic hoc, aliudq́ sæculum, quod est damnum maximum, amittet. Errore autem longinquo inuoluuntur, quoniam Dei loco bonorum & malorum impotentes adorāt, proniores ad sibi nociuum, quàm ad commodū: Sicq́ dominus est prauus, sibiq́ seruientes nequam et imperiti. Deus autem omne suum uelle complens, Paradisum iocundā credentibus & benegerentibus tribuet. Aestimans Deum nequaquam futurum uindicem in hoc, sæculoq́ futuro, per funē cœlestem ascendat, & an sic sua quiescat iracūdia, perpendat. Iam tibi cœlitus missa re manifesta, quos uult, in uiam rectā Deus diriget: qui super omnia potens, illa die credentiū & Iudæorū, ac leges uariantium Christianorū, item & gentiliū ac incredulorū iudex atq́ discussor intererit. Nonne uidere queūt, qualiter uniuersa cœli terræq́, ac sol et luna, simul & sidera & mōtes, ac arbores & bestiæ, pluresq́ gentiū, cæteris in malo suo manētibus, Deum adorāt? À quo quilibet dedecoratus, & repulsus, nusquā adoratur. Controuersantibus Deo, simul & incredulis, ipse totū uelle suū perficiēs, uestes igneas adaptabit, eorū uentres et capita, cutesq́ foco uoluēs perpetuo, exireq́ inde uolentem repellens, ac feruorem indeficienter degustet. P. Credentibus, & benefacientibus paradisum præbens, illis armillas aureas, & margaritas, moniliaq́, uestesq́ sericas adaptabit, uiamq́ rectam, uerbumq́ gratum edocebit. Incredulis autem, & à uia præmonstrata se diuertētibus, & templum Haran, cuius peregrinationem iugemque mansionem æquè bonas posuimus, minime diligentibus, uel malum inferentibus malum grauissimum imprimet. Abrahæ quidem hic templum fundare, & ipsum benedicere ac emundare, propter aduenientes & inibi morantes, ac

Dies nouiss. formidabilis. Vel à clientibus, &c.

Resurrectio probatur hominis formatiōe in utero materno. Quæ res à physicis rectius explicatur.

Idola simul & eorum cultores uituperat.

Astysmo ludit in eos, qui non credunt Deum iudicem.

Christiani leges uariantes. Accusat enim quanquā falsò, ut scripturæ sanctæ falsarios.

Pœnæ impiorum.

Paradisus & felicitas piorum.

Inuisere templum Mechæ quāti meriti sit.

Deum adorantes, Deoq́ nullum statuere participem, & ad templum prædictum peregrinationem prædicando persuadere, quo super bestias undique ueniant, ut sibi proficuum testificando uideant, diebusq́ determinatis Deū nominādo bestias sacrificent: Vnde tum se tum pauperes & egenos pascāt, negotiaq́ sua peragant, & uota compleant, ac templum uetustum circumeant: quod factum maximum à Deo summe remuneratur, iniunximus. Om quidem bestias licitas statuimus, exceptis superius adscriptis abstinētiæ. Omnem rem malam, & falsum testimonium euitate: nec iniuste Deo participem statuite. Hoc enim agens, est quasi quis è cœlo decidens, uel ab auibus deuorandus, uel à uentis in puluerem redigendus. Qui Deum corde timēs, ipsius præcepta maxima peregerit, post templi beneficium summum proficuum hora determinata suscipiet. Cuiq́ gētium locum scitum disposuimus, ubi Deum inuocando & glorificādo ipsi, qui est unus & solus, bestias immolarent hora præscripta. Vnde sibi uictū & pauperibus ac egenis acciperēt in Dei nomine. Bonis etenim summū gaudium est sperandū, amorq́ diuinus, cum illi cordibus supplicibus iugiter orant, accidētia sibi patienter sustineāt, eleemosynas & hostias diuino præcepto peragāt. Quippe Deus hominibus omnia cōmoda fecit, ut sibi grates inde reddāt.* Qui carnes cruorem'ue sibi nequaquā assumit, sed ut timeatur, appetit. Ipseq́ bonis bonum nunciū mittens, eos à malis protegit: Subdolum autem, & furem, uel incredulum nullatenus diligit. Suis expugnatoribus, uelut iam prædiximus, malum ingerant, & Deus est uindex optimus, firmus, & immensus, qui uult rebelles & uindices fieri.† Aliter enim turres, & mesquide, templaq́ quibus Deus multū inuocatur, penitus pessundarentur, & è domibus suis eijcerentur iniuste dicentes: Deus est dominus noster. Illi quibus ego Deus, omnium rerum finis, copiam & sufficientiā indulsi, tellure orationibus insistunt, eleemosynas ac decimas tribuunt, remq́ scitam præcipiunt, nefanda prohibent. Sin autē tibiq́ contradixerint, similiter & prædecessoribus fecerunt, uelut Noē & Hat atq́ Themuth suæ gentes. P. Abrahæ quoq́, nec non & Loth suus populus, gensq́ Madian, Moysiq́ sua contradixit. Ego uero spacium illis incredulis permisi, deinceps eosdem suo malo cepi. Quot uillarum manu nostra suam ob maliciā pessundatarum apparerent uestigia, parietibus & puteis ac municipijs superstitibus? Quare per terras non proficiscuntur, ut sic saltem corda sensata & aures audientes acciperent? Oculorum etenim cæcitas minus officit, quàm cordis. Sed quanquam plures ad malū sint promptiores, Deus à termino iam prꝫscripto nequaquā digreditur. Apud ipsum autē erit dies, quales sunt anni mille à nobis dinumerati. Ad nos autem opportebat redire uillas omnes, quas post spaciū primo datū diruimus. Vos homines, ego tantū sum castigator et expositor. Omnes credentes & benegerētes, ueniā uictūq́ bonū assequentur: Nostris præceptis resistētes, igni deputātur perhenni. A Deo quidē nullus nūcius seu propheta missus est, nisi à cuius corde diabolicis suggestionibus & uoluptatibus affecto malum abradat, & bonū inserat Deus, ipse sapiens & incomprehensibilis. Diabolus autem hominibus infirmi cordis mala uisu formosa parat. Sed illi longis inuoluentur contrarietatibus. Semper enim cōtradicent Dei præceptis, usq́quo uel hora subita, uel malum improuisum superueniat. Illa quidem die Deus iudex credētes & benefacientes in paradisum introducet, & omni suo uoto ditabit: Incredulis & contradi-

Pauperum sustentatio è sacrificijs.

Falsum testimonium uitandū.

Simile de idolatris.

Omnibus gentibus à Deo præscriptus locus diuini cultus. Euāgelium docet, neque in Hierusalem, neq; in mōte Garizim ueros adoratores Deū colere. Ioan. 4. &c.

* Deus non carnes uictimarū, &c. requirit, sed ut timeatur. Optimè doces hic ô Machumet, cum ps. 49 Mich. 5. etc.

† Necessū ut religio defendatur armis: nēpe falsa. Nam uera et Christiana cruce propagata est.

contradicentibus dedecus & malum inferet. Prædatum uel expugnatum profecti, & armis uel natura mortui, à Deo optimo remuneratore mercedē maximam adipiscentur, in optimo idoneoq́ loco statuendi. Consimiliter facta sibi rependens, & ob hoc deinceps iniuriam recipiens, Deum pium ueniæ datorem uindicem habebit, qui diei noctem inducit, & ècontra, præter quem non est Deus. Ipse quidem est immensus & uerax, adorata uero sui loco mendacia. Ille quidem aquas de cœlo dimittit ad terræ uirorem, omnia quoq́ terrestria æquoreaq́, & naues mari currentes Dei præcepto hominū commodo fecit. Cœlum ne cadat in terram, nisi mandato suo, sustinet, & ueniam ac misericordiam hominibus prębet, quos uiuificat atq́ mortificat, nec non & resuscitat. Eius enim est omnis uirtus atq́ potentia: homines tamen permanebunt in credulitate. Cum à nobis cuiq́ gentium lex, quam sequuntur, sit imposita, in tuo tibi minime controuersantur negotio. Sed tu Deum adora, cuius est uia recta. Tecum disputare uolentibus dic, Deum solum omnes actus tuos agnoscere, qui die postrema lites omnes & contrarietates discutiet: quod uelut libro præscriptum sibi leuissimum est, cum & eius sint uniuersa. Aliud inuocantes loco Dei, cuius demonstratione scientiaq́ carēt, uindice carebunt. Quorum facies in nostrarum uirtutum lectione colore immutantur, et ipsi ferè lectoribus eorum malum inferunt. Vobis quidē isto deterius prædico, ignem uidelicet perpetuum, uobis à Deo prædestinatum, uiamq́ malam. P. Vos uiri, nouam à me parabolam audituri, memores efficiamini. Omnes adorati à uobis, Deiq́ loco uocati, culicem unum facere nullatenus possunt: nec uos illis quicquam auferre, si nobis subripuerint. Et sic omnes uos, interrogans scilicet & interrogatus, debiles et inanes estis. De Deo quidem firmo preciosissimoq́, quia nequaquam modo debito loquimini, qui cognoscens omnia, ex angelis & hominibus nūcios mittit, optime discernens, quid manibus inest, quidq́ posterius. Vos itaq́ uiri boni, coram Deo uos flectite, ipsum adorantes, & ad processum in anteriora benefacite, & lites pro posse uestro facultateq́ peragite. Hoc etiam præcipit Deus, nil nisi iustum in lege disponens, quam pater uester Abraham tenens, uos fideles & credulos primo uocauit. Vnde testis est hic noster propheta, sicut & uos cæterarum gentium testes eritis. Orationes igitur & eleemosynas ac decimas faciēdo, Deo cohærete, qui dominus uester, bonus & iudex optimus.

Deus qualis, et quantus.

Si quis disputare uelit, ad nouißimū iudiciū translatio est offerenda.

Factitios Deos nō posse uel unum culicē facere.

Bella suadet.

Abraham Machumeticæ legis consors, scilicet.

AZOARA XXXIII.

IN n. &c. Salus & multiplicatio credētibus, cordeq́ deuoto iugiter orantibus, & otiosa prauaq́ uerba linquentibus, & decimatoribus, & castitatē ubiq́ nisi cum proprijs uxoribus, aut sibi subiectis, et ancillis, obseruantibus: Inde namq́ nulla fiet querimonia. Aliud autem quærens, malis adnumerabitur. Depositi custos fidelis, & uerbis constans, ac iugiter orans, hęredes existunt. P. Alferdeum enim hæreditabunt, & in perpetuo manebunt. De luto quidem hominem fecimus prius, consequenter ex conceptu spermatis in locum notum, unde sanguis primo, secundo coagulum, demum ossa carne tegenda creantur, formam composuimus. Omneq́ nostrum opus est formosum, optimeq́ cōpositum. Postea quidem moriemini: Demum uos resuscitabimus, qui uestri nequaquam obliti negligentesúe, VII. operibus cooperuimus, & aquas in terram de cœlo misimus, quas nostra uoluntas prohibere posset: unde palmarū & uitium hortos pomaq́ multimoda comestibilia,

Castimonia.

Depositi fides.

Hominis formatio.

bilia,nec non & arborem de monte Syon exeuntẽ uirtuosam & intinctioni ciborũ cõmodam produximus. Vobis itẽ in bestijs miranda fecimus. Quippe illæ uobis multipliciter cõmodæ, tum ab uteris suis cibos uobis emittunt, tum sarcinas uestras leuant,tũ ipsæmet uester cibus efficiunt. Nos quidẽ misimus Noẽ, dicentem suis: Deum præter quem nõ est alius,adorate,timoris expertes.Eorũ autem plures increduli dixerunt,eum nil præter hominẽ esse, qui super eos exaltari uoluit. Deo nãq; uolẽte, hic descenderẽt angeli:quod nec nos nec patres nostri prius uiderunt.Hunc aũt nil pręter hominẽ insanũ & amentem,saltem ad horã dimittite. Illi igit deprecanti, ut nos eum de suis cõtradictoribus uindicaremus,iniũximus,ut arcam iussu nostro præceptoq; fabricaret, terminoq; ueniente, quod per aquã exeuntem de Tannor perpenderet, omnis generis rerum duo paria induceret.Peribit eñ omnis,nisi quem sermo præcedens ratus liberauerit à summersione.Tu igit pro illis me nequaq; preceris.Sed cũ nauem cum tuis ascenderis, Deo te liberanti à gẽte peruersa gratias redde, & ut te loco bono sistat,cum ille sit optimus statutor, suppliciter exora. Quod quidem opus nostrũ satis est sapientibus admirandum. P. Alijs deinceps à me generationibus creatis, ex seipsis nuncios misimus,dicentes:Inuocate Deum, nil timentes: quia præter eum nõ est alius. Illi aũt increduli tum illi,tum diei futuræ contradicentes,quibus abundantiã humanã præbuimus,dicebant:hic nõ est nisi homo,comedens & bibẽs sicut nos, prædicãs tamen nos mortuos & in puluerẽ redactos, item surrecturos: cuius uere sequax perdet. Quippe Deo mendaciũ imponit, cui nos minime credemus. Seu nãq; uiuamus,seu moriamur,nõ resuscitabimur, cum nõ sit,nisi hęc uita tantũ. Illũ itaq; precantẽ, ut eum de suis cõtradictoribus uindicarem,exaudiens, pollicitus sum eorũ paucos futuros residuos, & eosdem se repræhensuros. P. Illos itaq; pro uoce uerace repulimus,& destruximus, & eorum loco generationes alias excitauimus:quarũ nulla suum terminum uel antecedit,uel subsequitur.Nobis itaq; nuncios mittentibus, cuiq; contigit,quod sua gens cõtinuate succedens cõtradixit illi. De quibus nos mira facientes,incredulis nõnunq; moram fecimus.Moysi quidem & Aaron fratre suo missis ad Pharaonẽ, gentemq; suã, illi uelut præsumptuosi cõtradicebãt, dicentes:Nos quibus gens subijcitur, quomodo credemus illis duobus carnalibus,sicut & nosipsi:Perierunt igitur,& cõfusi sunt.Sed Moysi quidem librum ad scientiã memoriamq; dedimus. P.Filiũ igit Marię,simul et ipsam, hominibus miraculũ facientes, ipsis locũ bonum & aquis amœnũ habitandũ præbuimus.Vos itaq; nuncij de bonis comedite,bonaq; facite.Ego nãq; uestros actus omnes perspicio,quem timentes adoretis. Gentes uero nostra præcepta discrepantes,suæq; legi congaudentes,in illa usq; ad horam præfinitam derelinquite. Cogitant aũt me neq; prolem neq; pecuniam daturum, nisi festinanter et ad nutum omnia perpetrare.Sed per memetipsum iuro,illi futura nescient.Deum timentes credũt ferentibus mandata nostra,& minime ponentibus Deo participẽ,atq; pauescunt. P. Distributores nostrorum bonorũ sibi datorũ,& credentes seredituros ad Deum,ad bonũ opus agendum proni prõptiq; sunt: Quibus nulla fiet iniuria, nostro libro ueracissimo prohibente, nec iniungente cuiq; nisi tantũ possibile. Corda uero clausa,resistentiaq; nostris præceptis gerentes,sua negotia tarde peragent.Sed cũ eorum magnates fu[illegible]emus,precatũ uenient.Pro illis aũt nemo precet,quoniã per

Noẽ meminit, quod sæpe antea fecit.

Resurrectio.

Fatum.

Moses et Aarõ ad Pharaonem.

Iesu et Mariæ beatitudo.

Qui ad opera bona idonei.

Asserit suam authoritatem.

per nos nullam uindictã habebunt. Illi namq; nostris auditis preceptis, incre
duli manebant. Quare res discretè nõ perpenditis? An præceptum itẽ uobis,
non missum patribus uestris, mittemus? An quis uobis propheta missus est,
ignoratis? P. Cur eum diuina præcepta ferentem, dæmoniacũ appellatis? li-
cet uestri pluribus ueritas nequaq; placeat. Si ueritas uelle uestrum sequere-
tur, cœlum & terra cum suis omnibus periret. Nobis enim gerenda præci-
pientibus nõ obediunt: cũ nos optima pecunia pleni, datoresq; largiflui, de
sua nil quæramus pecunia. Ipsi quidem ad uiam rectã per te uocati, non cre-
dunt, sed suo permanent in errore. Quibus quanq; nos misericordes omne
10 malum auferemus, nunq; à sua malicia declinarẽt. Sic itaq;, cum nunq; mali
cõuersi sint ad Deum, illumúe precati, anteq; illis mali grauis portam aperui,
desperatos eos pessundedi. Deus quidem, ad quẽ omnes redibitis, uobis o-
culos auresq; tribuens, & corda, uos audientes & uidentes ac intelligentes
efficit: Sed uestri paucissimi grates illi referunt. P. Ipse quidem est uitæ mor
tisq; tributor, noctis dieiq; uicissitudinẽ operans. Sed uos tantum indiscr ti
uiuitis, antecessorum uestrorum dicta referentes huiusmodi: Nos mortui, &
in ossa pulueremq; redacti, quomodo resurgemus? Illud quidem mandatũ,
nostrum mandatum est. Sed illi parentum suorum mirabilia renouãt. Quæ-
siti tamen à te, cuius sit terra terrestriaq;? dicent, Dei. Cur igitur non remini-
20 scuntur? Interrogati rursus, Quis dominatur septem cœlis, immensoq; thro-
no? perhibebunt, Deus. Eum itaq; quare non timent? Si quæras item eos, in
cuius manu sit omne præceptum atq; iudicium, & donum? inquient, Dei.
Cur igitur ridiculum committunt? P. Nos ueritatem nunciamus: Illi uero
falsa perhibent. Deus nequaq; filium seu participem sumpsit, Deum alium.
Tunc enim quisq; cum suis facturis ueniens, in alium insurgeret. Deus autẽ
occulta manifestaq; dinoscens, tale uerbum abhorret, & se super ipsum ex-
altat. Tua uero sit oratio: O Deus, me nullatenus tale dictum doceas, nec
malis annumeres. Ego quidem te docebo, quæ illis agenda mandaui, po-
tens in huiusmodi re, omniaq; dicta sua dinoscens. Tu autem malum illud
30 à te cum bono repellens, obsecra Deum, ut ab omnibus diabolicis sugge-
stionibus te protegat, & eas à te proijciat. Eorum autem quiuis ad mortem
proijciens, accedens Deum precatur, ut sibi redire liceat. P. Te namq; bo-
num à modò faciam. Hoc uerbo quidem dicto consequenter ignem inibit,
& usq; resurrectionem illic perseuerabit. Tuncq; sufflante buccina, nec illis
intererit noticia, nec alius alium percunctabitur. Bonorum quidem mensu-
ra magna, malorum ad ignem transeuntium, qui suas facies comburet, bre-
uis existet. Cur uobis meis lectis uirtutibus contradixistis? inquient demum,
se errasse ob maliciam in illis superantem, Deumq; precabuntur, ut eos il-
linc eijciat eo tenore, ut malis associentur, si similia prioribus ulterius agant.
40 Quibus Deus respondebit: State taciti. Partem namq; gentis in me creden-
tem, & precantem ueniam ac misericordiam à me propicio ueniæq; datore,
derisistis, usquequo mei nominis & inuocationis obliti estis. P. Risistis. In-
duratis autem, amoremq; meũ lucratis, optimã ecce mercedẽ facio. Vos aũt
quot annis telluri morati estis? Inquiẽt, per diem, dieiúe portionẽ, quod à cõ
putistis perscruteris. Respondebit: Si sapitis, non nisi parũ cõputatis. Opina-
tí ne estis, uos à Deo pro nihilo creatos, & ad Deum nõredituros? Deum ut
regẽ ueracẽ, dñm throni sublimis & immensi, præter quẽ nõ est Deus, exal-
tate.

Patribus enim homines missi sunt, nõ angeli: quod dicit eos postulare.

Atqui antea Niniuitas cõmemorabas per Ionã cõuersos.

Nõ infirmis rationibus unum Deum colendũ esse probat. Cœli septem.

Malc subiũgit, Deum nõ habere filiũ: Sic enim plures Dei essent, fieretq; seditio inter eos.

Iudiciũ extremum, ad quod buccina seu tuba citabit.

tate. Inuocans enim Deum aliũ, nullam inde demonstrationẽ inuenit: quoniã apud Deum solũ totus est illius numerus, nec ipse bonũ tribuet incredulis. Tu Deus, optime largitor atque misericors, ueniam atque misericordiã tribue.

AZOARA XXXIIII.

IN n. &c. In hac azoara diuinitus posita, res manifestas ad hominum memoriam scripsimus. Omnis adulterans, centum ictus suscipiat in multorum præsentia: ut sic tum correptus, tum uerecundatus, ulterius ab illo peccato omnibus bonis illicito cesset. Nec quis Deum legemque diuinam timẽs, aliqua super hac pietate moueatur. Imponentes adulterium bonis fœminabus, nec hic quatuor testibus probantes, ictus octuaginta patiantur, nec ulterius, quoniam iam uicti sunt, credantur: nisi se conuerterint, & benefecerint. Illis etenim Deus dat ueniam. Imponentes quicque suis uxoribus absque testimonio, quater iurent se uerum dicere, quintaque uice dicant, Maledicamur, si mentimur. Mulieres quoque ne puniantur, econuerso quater iurent, illos fuisse mentitos, & quinto precentur se ipsas destrui, si illi ueridici fuerint, nisi Dei ueniæ datoris & sapientis pietate subueniente. P. Huiusmodi mendaciorũ illatores sciant, hoc sibi pessimum esse, bonum nequaquam. Omnẽ etenim suorum peccatorum effectus percutiet. Huius autem sceleris author summo flagitio punietur. Quando uerbum huiusmodi turpe de bonis uiris seu mulieribus audietis dictum, dicentem castigate, ne uelit hic dicere, cum in illis nil sit nisi bonum. Et coram Deo mendax censetur, quatuor carens testibus, oreque proferens ignoratum. Licet hoc apud homines leue uideatur, apud Deum uero difficilimum, hoc sæculoque futuro malum dedecusque grauissimum patietur, nisi diuina pietate dilectioneque subueniente. Deus enim incompræhensibilis pietate mouetur, ueniamque largitur omnibus se cõuertentibus, & benefacientibus, qui uos castigat, ne unquam ad tam fœtidum uerbum declinetis. P. Vos uiri boni, nullatenus errorem diaboli, persuadentis illicita tantum, sequamini. Omnis enim illius sequax, est erroneus: Diuina uero bonitas abundantiaque, gratuita superueniens, constantem & bonũ, solique Deo deuotum efficit. Solus enim Deus omnia uidens & audiens, sibi placitum purgat & firmat. Abundantes proculdubio & pecuniosi, benefaciant suis propinquis, & pauperibus, ac prædatum ac peregrinatum amore Dei proficiscentibus: ueniamque faciant, sicut & ipsi Deum condonatorem exoptant. Male loquentes de mulieribus castis, & credentibus, ac iugiter orantibus, hoc sæculoque futuro remouentur à Deo, grauiter illos cruciaturo. Cognoscent autem eum ueracem esse die, qua suã adimplebit legem, & omnium actus lingua sua simul & manus ac pedes testificabuntur. Meretrices & immundæ cum similibus conueniunt: castæ bonæque sibi comportionalibus gaudent: Hisque omnes adiectis temporibus mundi, ueniã uictumque bonum accipient. Vir bonus, nullius nisi sui domum, nisi aduentu suo patefacto, ingrediatur: Et tunc intrinsecus salutet. Hoc enim bonum est. Nemine uero reperto, non intret, nisi iussus. Iniuncto quidem sibi recessu, pareat. Hoc enim uult Deus, omnium cognitor. Domos autem desertas indubitanter ingrediatur omnis illic aliquid habens. Deus quidem scit æque reuelatum & occultum. * Bonæ fœminæ suos uisus, quàm licet, tegant, membraque genitalia similiter. Hoc enim est optimum apud Deum, omnes suos actus dinoscentem. P. Mulieres itaque bonæ se curent, ne lunaticũ aspiciant, suoque

Pœna adulterij.

Calumniatoris pœna, qui non peregerit ream adulterij.

Purgatio adulterij, si zelotypus maritus uxorẽ nõ cõuincat testibus. Alia ratio Num. 5.

Deut. 19. In ore duorum aut trium testium stabit omne uerbum, &c.

Misericors Deus.

Diabolus malorum tantum suasor.

Diuitũ officia.

Castis mulieribus detrahentium pœna.

Similis gaudet simili.

Alienas ædes quomodo ingredi liceat.

** Fœminæ tegãtur diligentiss. Qui mos in Arabia fuit tẽporibus etiã Hieronymi, ut patet in cõmentarijs Esaiæ.*

suoq́; peplo tegentes collū, & pectus, omnemq́; suā pulchritudinē, nisi quantum apparere necessitas cogit, celent omnibus, speciemq́; pedū etiā eundo, nisi maritis suis, eorūq́; suis parētibus & filijs, atq; priuignis & fratribus, atq; nepotibus, & ancillis, omnibusq́; nō suspectis, suæ subiectis manui, uel prius nō pollutis. Ad Deum aūt omnes cōuertamini: quod est uobis optimū. Vestras clientes tum de gente uestra, tū captiuas, si bonæ fuerint, ducite, nullam unq; uim illis inferentes. Quæ licet pauperes sint, à Deo ditissimo, datoreq́; largifluo pecuniam adipiscent. Nequeuntes aūt eas ducere propter inopiā abstineant se, usquequo Deus illos ditet de sua pecunia. Dilectis quidem &
10 bonis agnitis, diuites & potentes de pecunia Dei sibi commissa uel cito tribuant, uel scripto notent. Huius amor sæculi à nemine bono quæratur. Deus tamen inde ueniam & misericordiam faciet. Iam prælibatis prædecessorum exemplis & factis, unde castigamen sibi timentes assumant: Sciendum est omnibus, Deum cœli terræq́; lucem comparari lychno lampadis uitreæ, stellam clarissimam imitantis, & ex arboris fructu ferè lucentem sine foci attactu, uidelicet oliuæ nec orientalis nec occidentalis accensæ: qui suam lucem clarissimam, cui uult, patefacit: & quos uult, exemplis bonis instruit, omnium doctor & cognitor. In domibus Dei præcepto structis, ad ipsius adorationem & inuocationem uenite uespere & mane. Nemo cogitet de
20 mercaturis, uel huiusmodi negotijs, sed de beneficijs, ac decimis dandis, & orationibus, adorationeq́; diuina, timoreq́; diei, qua nutabunt oculi cordaq́; sua. Sed Deum uoto precetur supplici, ut ei melius suis meritis efficiat, & ex suis diuitijs augeat: qui cui uult, dona facit innumera. Incredulorum quidem opera nebulæ montibus incumbenti comparantur: quam sitientes aquam opinati, illucq́; progressi, nil inueniunt, præter Deum sibi suum numerum complentem, sicut computista promptissimus agit. aut uelut umbra in mari magno, cum undam unda superuenit, et nubium nigerrimarū series incumbit: quando quilibet manum extollens, eam minime uidere poterit. Omnis enim luce caret, nisi cui Deus dederit, quē inuocāt uniuersa cœli ter-
30 ræq́;, simul et aues cōtinuatim, quorum quodq; suā orationem, orandiq́; modum scit, ipseq́; Deus omnium dinoscit opera. P. Dei quidem est omnium cœlestium terrestriumq́; iudicium, & ad ipsum omnium erit reditus, ipsiusq́; quoq; potentia nubes disgregat, & annectit, & hanc illi superponit: Vnde producit aquam, lapidesq́; fulgureos de cœli sublimitatibus emittens. Hos inde percutit, illos minimè, suaq́; inde lampas fulgurans, uisum aspicientibus impedit, diem nocte transmutat, & contrà bestias ex aqua producit: quarum quædam utero suo prorepunt, quædam bipedes, quædam quadrupedes existunt. Deus enim omnipotens omnem suam uoluntatem in effectū ducit, & quos uult, ad uiam rectā dirigit. Pluribus autem cōfitentibus se in Deum cre
40 dere, suumq́; prophetā imitari, eorū quidam infirmæ fidei se diuertunt, istiq́; negligūt uerbum bonorum inuocantiū Deum atq; prophetam, ut inter eos discutiat: & dicentium, nos uidimus, & secuti sumus Deum, nō timeant malum illaturū illis malis. Sequēs autem Deum, atq; prophetā, uoto suo potiet.

P. Iurantibus per Deum se facturos exitū, si præcipiatur illis, dic, ne iuramēto firment quicq; ab illis nequaq; agendum, cum Deus omnia uideat: cuius atq; prophetæ sequax omnis, bono calle procedit. Illos igitur sequimini. Sin autem, ipsi prophetę nil aliud quàm manifestè Dei mandatū nunciare debet:

Vxores ducendi leges.

Deus lux lychno comparatur.

Preces solennes quomodo peragendæ.

Opera incredulorū nubi similia. Ose. 6. misericordia uestra quasi nubes, &c.

Dat escā pullis coruorum, inuocantibus eū. Psal. 146.

Non temere iurandum.

ſua reſpõdebunt opera, & uobis ueſtra. Deus quidem bonos atq; credentes priorum in terra uicarios ſtatuens, & legem ſibi dilectã confirmans, omnem timorẽ ab illis auferet, ut ipſum adorent, nec illi quenq; participẽ ponãt: Deinceps incredulus factus, malus erit. Orationes, & eleemoſynas, ac decimas efficite, prophetã ſequentes, uſq; quo uobis miſericordia tribuat. Nõ opinentur increduli, ſe ſemp ſic in terra mãſuros. In ignem eñ uiamq; malã proficiſcent. De ingreſſu quidẽ uobis ſubiectorũ, ſeu minime ter pollutarũ, uel de ueſtro ſuper eos abſq; appellatione minime curandũ. Cum autẽ ad mulieres accedũt, nõ intrent anteq; clamẽt: ſicut & de prioribus diximus. Ita ſua præcepta Deus explanat ſapientiſſimus. Mulieres annoſæ, nuptijſq; deſperatæ, minime ſe poliant uel ornent: ſed bene ſe diſcooperiant. Se tamen tegere cõmendabilius eſt Deo, cuncta uidenti & audienti. De cæco rurſum, uel infirmo, uel claudo nullatenus tractandum. Non curetis item, quid edatis in domibus ueſtris, uel utrius uel parentis, ſeu fratrũ, uel ſororum, uel patruorum, aut amitarũ, ſeu auunculorum, ſeu materterarũ, ſeu loco ſuppoſito clauibus amicorũ ueſtrorũ. Seu ſimul omnes comedatis, ſeu omnes diſgregatim. Ingrediẽtes quidem domos, ſalutate repertos illic. Deo namq; placet ſalutatio. Sapientes aũt, & in Deum credentes, ſuoq; prophetæ parẽntes, & ab ipſo cũ eo iuncti, quærentes ante ſuũ diſceſſum, quid acturi ſint, quibus tu pro libito conſilium dabis, Deuſq; ueniam. Boni namq; ſunt. Non inuocet quiſquam ueſtri Deum uel prophetam, ſicut ueſtri quis alium. Ipſe namq; dinoſcit omnes, uolentes ſuis abrenũciare præceptis: quibus maxime cauendũ. Malũ enim grauiſſimũ illis accidet à Deo, cognitore uoluntatũ omniũ, & omniũ rege, cunctis ſua facta miniſtraturo, die qua cuncta redibunt ad eum.

Machumet accedente alienas ædes, nemo ſuſpicetur quicquã mali. Nulla ipſum accedat, niſi præmonitum.

Anuum honeſtas.

Salutare inuicem decet.

Vt Deus uel propheta inuocandus.

AZOARA XXXV.

IN n. &c. Hominũ multiplicator, qui ſuper hominem ſuũ poſuit Alfurcã, ut toti genti caſtigamen eſſet, cuius ſunt uniuerſa cœli terræq;, neq; filium neq; participem in regno ſuo ſumpſit, omnia pro modo recto gerens. Increduli uero, dominos alios ſibi, nulla facientes, ſed cõtrà nec eorum animabus nociuos ſeu proficuos, nec uitam nec mortem dare neq; reſuſcitare potentes, adorant. Qui dicunt etiam non niſi mendacium eſſe: ad cuius effectum cæteræ gentes auxilientur prophetæ. Illis autem mentientibus, ſicq; male loquentibus, dic hunc nõ eſſe poſitum niſi à Deo pio, ueniæq; datore, qui ſcit occulta cœli terræq;. Illi etiã credentibus intimant, Ne ſequamini uirũ illum dæmoniacũ & amentem per incantationes. Comedit ut cæteri, atq; per fora uadit. Quare nõ habet angelũ cuſtodem, elicientem ſibi theſauros, aut facientem hortos, unde comederet? Hęc tibi proponẽtes errãt, nec uiam rectã proficiſci queũt. Deo uero multiplicatore uolente, dabitur tibi melius, uidelicet paradiſus aquis amœna, ſimul & turres. P. Illos quidẽ de hora uerace mentitos, mittemus in ignem, cuius à longe uenientis ſtrepitus & ira percipietur: Vnde ipſi locum anguſtum igneum poſſeſſuri, clamabunt: Heu heu, quàm malum locum obtinemus: Cum potius conqueri deberent, ſe pluribus malis locis ineſſe. Vtrum hic, an paradiſus bonorum merces abundãs, perpetuaq; manſio, ueraxq; Dei terminus prævalet? Die quidem cõgregationis omniũ, qua quæremus inuocatos loco noſtri, an ipſi gentem aberrare fecerunt, an ipſi ſponte deuiaſſent, inquient: Nos alium quàm te minime ſumpſimus. Sed alios eo uſq; protraximus, quod ueſtrum præceptum negligentes, in maliciam

Alcoran caſtigandis hominibus proditus.

Negat Dei filium.

Machumet quare nõ audiẽdus, ratiũculæ: quum ex uerbo dñi, & ſanæ rationis iudicio, irrefragabiles ſuppetant.

Excuſatio idololatrarũ apud Deum friuola.

liciam ducti sunt. Nunc autem nec disgredi, nec se uindicare queunt. Omni quidem contradicenti, & iniusto, malum grauissimum inferemus. Ante te nullum prophetam misimus, nisi cibis utentem, & ad fora pergentem. Quosdam autem uestri mirandos alijs fecimus, in fortiter & patienter sustinendo, Deo cuncta uidente. P. Non credentes publicum conuentum coram nobis futurum, & dicentes: Nonne Deum uel angelos sui nuncios, ut credamus, uidebimus? nimia præsumptione nimium efferuntur. Die namque quo uenient angeli, nullum bonum audituri dicent: Vtinam non essemus nati, actusque nostri præmissi euanescerent uelut athomi. Gens autem paradisi tunc optimum locum possessura, uerbum profert melius. Illa quidem die cœlum iudicis & serenis nubibus distinguetur: angeli quiescent, omnisque ueritas atque iudicium Dei fiet: difficultas & ponderositas incumbet incredulis, manus suas corrosuris, ac conquesturis se uiam aliam quàm prophetæ secutos esse, atque dicturis: Heu heu, cur illum sortiti sumus amicum, qui nos à castigamine præceptisque missis diuertit? imò suus diabolus eos à uijs rectis in prauas distorsit. Tu quidem propheta, qui tuam gentem hunc Alchoran contemptui sumpsisse, nec pro eo quicquam gessisse perhibes, ignoras me Deum sufficientem adiutorem & uindicem, posuisse cuique prophetarum incredulos hostes, sæpius dicentes: Si nos uel angeli semel Alchoran super eum poneremus? Nos autem tibi misimus ad tui cordis firmamentum, non uenturi consimili, nisi ueritatem & expositionem firmius expressuri. Ad gehennam super facies suas congregandi locum deteriorem, errorisque uiam perenniter obtinebunt. Homines contradicentes præceptis nostris, quibus Moysen legislatorem Aaronque fratrem suum censorem misimus: sicut & gentem Noë prophetis resistentem aquis miræ summersionis, incredulis semper malum atque dolorem inferentes: Hath item & Themuth, & Arazee gentem, quibus omnibus parabolas, uelut & cæteris generationibus interpositis patefecimus, magna confusione diruimus. Super uillam illam iam uenientes, nec eam uidere potentes, se nunquam resuscitandos opinabantur. Te quoque uidentes ridiculose dicent: Hic est, quem Deus prophetam misit, qui nos ab adoratis prius ferè diuerteret, nisi nos indurantes inuenisset. Hora quidem uisa percipient, qui magis errorem secuti sunt. Nonne uides cuiusmodi Deum, amoremque suũ prçelegerunt? Fiesne censor omnium? Cum bestijs sint similes, magisue bruti, putas eos discernere, uel audire? Deus quidem umbram extensam erectam faceret, si uellet: cuius dux sol statutus pedetentim eam recolligit. Idem etiam noctem coopertorium, & somnum, diem expergefactum, & motum statuit, uentos arrectos inter manus suas pias disposuit, aquam benedictam ad excitandam terram mortuam de cœlis emittit: unde potant bestiæ, hominesque plures. Cur igitur eum non adorant? P. Hunc Alchoran ad gentium hinc & illinc castigamen & commemorationem fecimus. Sed pluribus hominum nil præter incredulitatem immittit. Si nostra quidem uoluntas esset, singulis gentibus suum castigatorem mitteremus. Tu uero nequaquam incredulos imitans, uade pugnatum & peregrinatum in illius nomine, qui flumina fluentia & eorũ discretionem & intercapedinẽ faciẽs, hic salsum, hic dulce statuit. Hominem ex humore, & ex ipso filios, cæterosque posteros produxit, super oĩa potẽs. Increduli tamẽ eius loco, bonorũ & malorũ impoten-

Cõtra negantes nouißimum iudicium.

Contradicẽtes Alcorano Deũ ordinasse.

Arazee propheta, uel potius gens.

Dei opera & beneficia. Ex quibus concludit, eum solum colendum.

Pugnandũ esse.

tem inuocat. Tu uero tantũ missus ad diuinorum præceptorum doctrinam & castigamen, dic te nihil ob hoc ab illis quærere, nisi quod imitando te, rectã ad Deum uiam proficiscantur. Tu quidem te illi cõmenda, ipsum deprecans, & glorificans, et adorans suppliciter, qui uiuit nunq̃ mortẽ uisurus, omniũ beneficia peccataq; dinoscens, qui cœlum & terrã et eorum uniuersa sex diebus cõdidit, & postea cœlos ascendit. Sed cũ incredulis præcipitur, ut illum adorent, inquiunt, suam adaugendo maliciã & incredulitatem: Quis est ille Deus, quẽ nos adorare præcipis? P. Multiplicans in cœlo signa, nec nõ lumen, & lunam lucidam dispones, & diei noctisq; uicissitudinem, hominibusq; motum facile super terram efficiens, à cunctis bonis est adorandus. Dicentes nescijs & brutis etiã, salute: nocteq; surgentes, ut Deum inuocent atq; precentur, ut eos à pœnis gehennæ, ubi nec stare nec sedere bonum est, liberet: suaq; mediocriter & moderatè distribuentes: nec Deo participem ponentes: nec quicq̃ haram à Deo cõstitutum, nisi cum æquitate ueritateq; uetantes: & nullam fornicationem cõmittentes, cuius actori cõtemptibili semp malum in alio sæculo duplicabitur, nisi pœnitens crediderit, & benefecerit, (tunc enim Deus pius & cõdonator peccatum pro beneficio cõmutabit) Illi inquam omnes paradisum sortientur. P. Peccata derelinquens, & benefaciens, nullumq; testimoniũ falsum, nec ludicrum proferens quid, nisi formosum dicens, Deumq; deprecans, ut sibi de mulieribus suis & filijs honestam iocunditatem, & bonã aptitudinem tribuat, & semetipsos meliores & antecedentes efficiat, à Deo colligetur paradiso perenniter, loco scilicet ad standum atq; sedendum optimo. Ibiq; iugi salutatione gaudebitis. Deus autem nil quærit à uobis, nisi tantum ut eum inuocetis & adoretis. Sed uos ei contradicetis: quod uobis grauitatem & difficultatem inferet.

Creatis omnibus per dies sex Deum ascẽdisse cœlum.

Opera bona quæ beatos faciunt, et paradisi hæredes.

AZOARA XXXVI.

IN n. etc. Hęc sunt libri clari mirabilia. Nunq̃ tuam animã meriti minoris extimes: licet tibi prædicanti minime credant. Si uellẽ, diuinitus mitterẽ, cui cunctorũ colla subijcerent. Illi aũt nunc ab omni nouiter adueniente, cũ præceptis & castigamine se diuertunt. Sciunt aũt adhuc, unde ridiculum fecerũt. Nõne uident, qualiter omnis generis rerum duo creauimus? quod est sapientibus mirãdum. Plures tamen sunt increduli: Sed est Deus pius, & immensus. Deo præcipiente Moysi, ut gentem malam, nõ timentem uidelicet, Pharaonis uisitaret. Ille respondit: P. Tu Deus, cũ timeam eos mihi contradicturos, & perempturos etiã, quoniam me reum statuũt, et linguã impeditã habeã, unde sollicitabor, fratrem meũ Aaron mitte. Inquit Deus: Tu quoq; simul, quoniã te comitabor, audiens omnia, & Aaron, Pharaonẽ uisitantes, dicite: Nos à Deo rege mundi cunctarumq; gentiũ missi uenimus, ut nobiscum mittas filios Israël. Respondit: Nónne tu es, quem nutriui puerum, & nobiscum per annos moratus illud perpetrasti? Vnde malus & reus factus es? Respondit: Feci quidem, & erraui: unde tuas manus timidus fugi. Inquit deinceps: Deus, suo legato prophetæq; constituto, sapientiam & discretionem tribuit. P. Istud bonum beneficijq; mentio intimentur in hoc, ut nobiscum mittas filios Israël. Pharaoni deinde quærenti: Quis Deus omnibus creaturis & orbi dominaretur? Respondit: Esto certus illum esse, qui cœlo terræq;, cunctisq; creaturis eorum imperat. Pharaoni quoque quærenti, quis cum eo maneret? Inquit Moyses: Ille quidem Deus

Deus nõ cogit ad fidem.

Moysi ad Pharaonẽ legatio fabulis aspersa: ut iam aliquoties factum est. quod redarguitur Exod. 25.

noster est, & Deus priorum patrũ nostrorum. Respondit, Hic uester legatus amentiam & insaniã prodit. Et Moyses: Me misit dñs orientis & occidentis, ac interpositorũ. An dinoscis? Cui Pharao: Si ceperitis alium Deum quàm me, uos protinus incarceratis & uinctis adiungam. Moysi quidem dicenti, quid si cum re manifesta miranda uenio? Inquit, Veni itaq;, si uerax es. Proiecit itaque suum lignum, & in serpentem ingentem redactum est, manusq; subleuata cernentibus apparuit candidissima. Quod Pharao miratus, magnatibus & multitudini circumstanti dixit: En uere sapiens magus, & nos arte magica de terra eijcere proponens. Quid igitur hinc deliberatis? An
10 uultis? Responderunt illi, fratriq; suo, termino dato per omnes urbes coadunatum omnes sapientes magos cum administrationibus necessarijs nuncios dirige. Illi deinde congregati loco dieq; præscriptis, pompa populari comite, uelut extimante illos fore uictores, ad Pharaonem accesserunt quæsitum, quid illis patrata uictoria tribueret? P. Ille quidem pollicitus est, se suos amicos familiares futuros esse. Moyse deinceps iniungente, quatinus ordirentur? illi proijcientes funes & hastilia, cõfirmabant per honorem Pharaonis, se uictoriã adepturos. Baculus aũt Moysis proiectus, omnia opera deuorauit. Omnes itaq; magi uicti cõfitebantur subiecti, se Deum mũdi totius, & Moysi, & Aaron adoraturos. Indignãs inde Pharao dixit, An ei creditis,
20 anteq; præcepi? Iste quidem uobis maior, uos artem magicã edocuit. Quod percipietis, cũ uestras manus & pedes ex opposito recidã, & deinde uos suspendã. Dixerunt: Nos quidẽ hoc minime curamus, quoniã ad Deum trãsibimus, à quo nostrorũ peccaminum ueniã, uelut primo credẽtes, speramus. Moysen deinceps iussu nostro gẽtem nostrã educturũ præmonuimus, quoniã Pharao per urbes homines coadunaturus, eũ persequi & aduersari proponebat, gentẽ suã animaturus, dicendo quod alij pauci essent, sui uero multi, ego quidem Deus illos extraxi ab hortis suis, & fontibus, atq; thesauris, locisq; bonis, & eorũ hæreditates filijs Israël tradidi. Moysen aũt persecuti per uiã prauã & inuiã. P. His illos & ècõuerso uidentibus, Moysis hoĩes pauefa
30 cti dixerũt, se iã ab hostibus esse captos. Quos ipse cõsolans inquit: Deus me comitat, docturus nos, quõnã modo liberabimur. Ipse itaq; per me doctus, mare uirga pcutiens, ipsum disgregauit: cuiusq; pars collateralis quasi mons magnus apparuit, sicq; credentes, Moysen oẽsq; suos cæteris oĩbus, quod est mirandũ, summersis, quod plures tamẽ minime credũt, ego Deus sapiens & ĩmensus liberaui. Dic illis, qualiter Abrahæ quęrẽti patrẽ suũ utrũq;, quẽ adoraret & inuocaret, respõderunt: Idola colimus, et in hoc pseueramus. Et ipse: Audiũt ne uos inuocãtes illa, uel bonũ malũue facient uobis? Respõderunt: Nos inuenimus parentes nostros fecisse talia. Et ille: Nõne scitis illa, quę uos adoratis, mihi esse inimica, et Deo meo creatori, boniq; doctori, uictusq; mei
40 datori, & infirmitatis curatori? P. Idem me mori faciet, & ad uitam reducet, quẽ die magna meorũ peccatorum cõdonatorem spero. Tu Deus itaq; mihi sapientiam præbe, bonisq; connumera, me statuens illis æqualem, & in alio sæculo ueridicum, & cohæredem in paradiso, quam timentibus formosam promittis, effice, patriq; meo suum errorem dimitte, meq; die illa non uilifices: qua nec Proles neque pecunia proderit, nisi tantum ad Deum uenienti corde puro. Malorũ aũt persuasoribus infernũ patefaciẽs, inquiet: Vbi sunt quos adorastis Dei loco? prosunt ne nũc uobis, an obsunt? Illos quidẽ, & q̃s adorabant,

Abrahã liberatus ab idolorũ cultoribus.

Homines impij cũ Belzebub et eius exercitu proijcientur ad inferos.

adorabant, totumq́ Belzebub exercitum, in ignem capite subuerso deijciet. Quorum alius in alium cõtrouersiam & querimoniã aget: publicè uero con firmabunt, se uiam erroris secutos fuisse, quãdo præceptis diuinis fideiq́ doctis nõ crediderunt, illis diabolis consentientes. Nunc autem prolocutore & uindice, ac extractore, amicoq́ bono caremus. P. Si redire possemus, ulterius crederemus. Hæc mirabilia plures nequaq́ credunt: Sed Deus immensus est, & omnia noscit. Noë gentem suam prophetis resistentem, sic allocutus est: Ego quidem ad uos mittor, nuncius ueritatis & fidei. Deum itaq́ timete, me sequẽdo: qui nihil ob hoc à uobis postulo, sed à solo Deo rege mũdi. Illi uero dicebãt: Tibi quomodo crederemus, quoniam tantum textores plebsq́ uilis sequuntur? Respondit, Sui quidem numerum, factorumq́ suorum noticiam Deus habet: nec ego reijcere possum, qui sum nuncius tantũ & explanator. Illis aũt minantibus Noë lapidationẽ & mortẽ, nisi retrahenti se inde, ipse Deum sic precatus est: Tu Deus, me à gente cõtradicente disgregãs, me meosq́ fautores libera. Illum igit, suosq́, saluauimus in arca. Quod licet mirandũ, pauci credunt: Deus aũt immensus, omnia dinoscit. Gentem Hat legatis contradicentem, Hut sic affatus est: Non timeatis, quin ego sum nũcius æquitatis & fidei. Timete Deum, et sequimini me. Nil ob hoc à uobis petetur, sed à solo Deo mũdi dño. P. En in locis excelsis ædificia struitis, mirandaq́ facta in uirtute quę geritis, ut sic timore mortis careatis. Me uero sequendo Deum timete, qui uobis tribuit pecuniã, & pecus, atq́ prolẽ, & hortos, ac fontes. Vobis aũt diei grauis malum futurũ pertimesco. Illos uero dicentes, unum eñ est & idẽ nobis incũbens, siue per te castigemur, siue nõ: cũ hoc tantũ priorum nugis assimilet, nec nobis malũ illud accidet: sicq́ cõtradicentes nostris præceptis nos cõfundimus. Hoc tamẽ mirandum pluribus est incredibile: Deus aũt omnia sapit. Gentẽ item Themuth legatis resistentem Schale precatus est, ut se nũcium ueritatis & fidei sequendo, Deum timerẽt: qui illis absq́ timore penitus suas possessiones dimitteret, uidelicet hortos, & fontes, ac messes, ac palmas fructũ dulcem & bonũ ferentes. Idemq́ præcipit eis, in locis excelsis bonas domos efficere. Et dixit: Deũ timete, sequendo me, nil à uobis, sed à Deo mũdi dño petiturũ. P. Nefanda gerentes, & nil boni, destructoresq́ terrarum nullatenus imitemini. Illi uero dixerunt: Tu non es nisi magus, & amens homo, sicut & nos. Vt te ueracem probes, miracula profer, atq́ Dei præcepta. Qui respondens ait, hoc esse unũ. Camela semper illæsa die determinata potatum ex aqua accedat, & uos similiter: illam uero lædentes, malum capietis. Illis etenim deinceps eam interficiẽtibus, & se postea repręhendentibus, malum accidit. Quod mirũ, plures nequaq́ credunt: sed Deus immensus omnia noscit. P. Loth † interrogatus gentẽ cõtradicentem prophetis, quare nõ timebat, inquit: Ego uobis mittor nuncius ueritatis & fidei, nil à uobis quærẽs, sed à solo Deo rege mundi, quẽ timeatis, sequendo me. Quid abutendo maribus, prætermittitis actum cum mulieribus naturalem, à Deo statutũ? Dixerũt: ô Loth, nisi te diuerteris ab huiusmodi persuasione, te nostra manus eijciet. Ille quidem se suos actus abhorrere confessus, Deum precatus est, ut eum ab huiusmodi gẽte factisq́ suis liberaret, per imbrẽ immissum residuos oẽs pessundedimus. Quod licet mirãdum, plures nõ credunt: sed Deus immẽsus omnia penetrat. Scaib quoq́ gentẽ Aleicha cõtradicentẽ legatis quærẽs, quare nõ timeret, ait: Ego sum nũcius æquitatis &

Noë.

Vulgus rude Machumet secutũ est primo.

Argumentũ cõpetit in hæreses, non aũt in doctrinã Christi, ut Ioan. 7.

Hat cõtradicit prophetæ suo Hud.

Aedificiorum uanitas.

Themud resistit suo prophetæ Schale.

Fabulã cameli ut crambem sæpius ad mortẽ etiã apponit.

Loth.

Interrogatus, pro sciscitatus, uel cum interrogasset.

Scaib uel Zhaibe ad Aleicha.

10 20 30 40

& iuris, nihil à uobis, sed à Deo solo petens, quę timeatis, sequendo me. P. Mẽsuras æquilibriter examinate, ne damni aliquid incũbat, seu detrimentũ, nec hominibus res suas uilificate, nec terras pessundatũ eatis, timentes Deũ, uestri prædecessorumq́ uestrorũ cõditorem. Illi aũt uocantes eum amentẽ, & nil super hominẽ, rogabant, ut ad suæ ueritatis firmamentũ super eos aliquas cœli scissiones cadere faceret. Ille uero respõdebat, Deum suos euentus dinoscere. Illis quidem cõtradicentibus, obscuræ diei malũ grauissimũ & improuisum incubuit. Quod mirandũ est, licet plures ignorẽt: Deus aũt sapiẽs omnia noscit. P. Cũ hoc tibi diuinitus misso spiritus bñdictus, penitusq́ iustus tuũ cor penetrauit, ut cum eo castiges Arabice, & manifeste. Has tamen uirtutes in primis libris descriptas, filij Israël scire deberent. Si librũ aũt hunc cuilibet traderemus ad legendum, nõ crederet eorum quisq́: adeò pressimus incredulorũ corda. P. Non eñ credent ante mali grauis aduentũ, quod statim subitoq́ ueniet. Quo cõtingente, dicent se minime castigatos fuisse, mentiendo. Nullã enim gentem cõfudimus, nisi præmisso monitore. Nec enim cuiq́ iniuriã fecimus. Aduentũ ne ueloce nostræ uindictæ petunt? Quid eñ quantũlibet moræ spaciũ uitæ suę permissum prodest, ad malũ auferendum? Quod uere demum accidet. Hũc autẽ cõposuisse librũ diabolis tum difficile, tum impossibile fuit: cum ipsi procul ab audiẽtia semoti sunt. Cum Deo nullatenus inuoces alium, ne damneris: teq́ bonis atq́ credentibus parificãdo, gentem propinquam castiga. Cui te minime sequenti, dic: À tuis quidem operibus liber, illis dissideo, me Deo pio cõmendans, qui cuncta uidens & audiens, uos oratũ surgentes aspicit. Super peccatores aũt, & mimos cantilenarũ discurrentiũ, nil nisi falsa dicentiũ, diaboli quiescunt, nisi pœnituerint, & credentes benefecerint, Deumq́ iugiter inuocauerint, & post malum illatum se uindicauerint. Sciant autem increduli, quam uiam profecti sunt.

Iustitia commutatiua.

Et librũ et spiritũ benedictũ accepisse Machumet à Deo.

Laus propria sordet.

Nulla gens à Deo perdita, nisi prius admonita.

Diabolos nõ cõposuisse Alcoran: quia nõ audiunt. O Chrysippeũ acumẽ.

Poëtas uituperat, quum et ipse poëtetur.

AZOARA XXXVII.

IN n. &c. Hęc sunt secreta Alchorani huius, libri clari, uiam rectã docentis, & spem bonam pollicentis orantibus & decimantibus, ratione dieiq́ futuræ credentibus. Incredulis autem, alio sæculo perdendis, malumq́ grauissimũ passuris, suos actus pulchros apparere fecimus. Ipsi quidẽ cæci sunt. Tibi quidem hunc Alchoran ego Deus sapiens, & optime cuncta disponẽs, tradidi. Moyses allocutus suam mulierem de foco uiso, unde pollicitus est se laturum illi partem ad calefaciendum se, seu quem rumorem cõmodum adueniens illuc hic à me uerbum audiuit: Ego Deus mitis, mundi dominus, in nullis sollicitus, in ignem tibi proficuum, & etiam cuicũq́ poscẽti statuo, qui sum incompræhensibilis & sapientissimus, teq́ tuum proijcere baculũ præcipio. Illum itaq́ proiectum Moyses uidens, & quasi quid erroneum uel dæmoniacum moueri, statione relicta timens retrocessit. Quem Deus consolans inquit: O Moyses, nullus apud me quisquam pauescat legatus, nisi tantum malefactor. Gerentem uice mali bonum, ego ueniam faciens pie suscipio. Tua manus in sinu tuo posita, candidissima redibit. Illo deinceps ad Pharaonem gentemq́ suam malam profecto, nouem cum uirtutibus, illi præsumptuosi negabant eas, licet ueras agnitas, incantationibus annumerando. Quis eorum malorũ finis, percipito. Dauid itẽ & Salomoni sapientiã simul & abundantiã, unde nobis grates soluerũt, præ cęteris bonis dedimus. Salomõ quidẽ Dauid sui patris hæres cõstitutus, inquit: Ego quidẽ garritus

Alcorã cõmendat subinde: quũ uendibili uino nihil opus sit hedera suspensa, neque præconio.

Moysis cũ deo colloquiũ repetit, nõ ut in Exodo legimus.

Salomoni Iudaica figmẽta attribuit, ut suprà.

auium noticiam didici, & præ cæteris Deo dante pluribus bonis abundo. Deinceps ille suis cum exercitibus tum dæmonum tum hominum, tum auium ipsum glorificãtium, ad locum formicarum usq; peruenit. Quarum una persuadente cæteris suarum cauearum ingressum, ne à Salomone suisq; nescijs cõculcarentur, Salomon subrisit dicens: Tu Deus immensa tua pietate mihi uim & effectum tribue, ut de hoc cõmodo cæterisq; bonis mihi patriq; meo collatis, te dignè glorificem, opusq; gratum peragam, uirisq; bonis æqualis existam. Auibus deinceps aspectis, uppupaq; non reperta, qua lateret, quæsiuit. P. Ipsi quidem malum uel mortem immittam, nisi mihi aliquos rumores retulerit. Eo itaq; paulisper immorato, illa ueniẽs inquit: Ego de Saba quidem tibi rumorem ueracem afferens, rem amplector tibi minime cognitam. Est ibi namq; mulier omnibus imperans, omnibus abundãs, alta maiestatis sede quiescens, cui gentiq; suæ solem adorantibus Dei loco, diabolus cultum suum pulchrum reputans, eos aberrare coëgit. Non adorabant enim Deum cognitorem omnium occultorũ, cœlestium atq; terrestriũ, & uocum ac cogitationum, throni dominum, præter quem nõ est alius. Respondit Salomon: Ad tui dicti probationem, hanc meam chartam illis affer, & reuertere, ut quid acturi sint, nobis innotescat. Illam itaq; uisam magnatibus aduocatis regina perlegit, in ea uidens nomen Salomonis. P. Illi igitũ magnates consulenti, quid sibi uideretur inde gerendum esse, cum nil nisi cõsilio suo faceret, responderunt illi: Nos quidem fortes & audaces atq; potentes, tuo semper præcepto parebimus. Tuum itaq; uelle compleatur. Quibus illa respondit: Cum illi quidem potentissimi uillam quamlibet ingressi funditus eam proruant, suosq; potentes deprimant, illis tributum mittã per nuncios aliquos, ut per eos ipsorum uelle percipiam. Eos deinde profectos Salomon uidens, quæsiuit: An mihi pecunia uestra, unde plurimum gaudetis, proficere studetis? Nonne mihi Deus maiorem & meliorem cõmisit? Eam potius referte. Ego quidem cum exercitibus intolerabilibus uobis superueniam, uosq; dedecoratos eijciam. Illis itaq; discedentibus, Salomoneq; suum populum sciscitante, an eorum quis reginam in sede suę maiestatis prius adduceret, quam ipsa cum suis credens accederet? pollicitus est, diabolorũ quidem arte magica præcellens & efficax, se ducturum eam sic coram absq; læsione, priusquam à loco suo discederet. Huius namq; rei potens extitit. P. Gyrauit quidam librorum peritia profectus, pollicitus est se facturum illud prius etiam, quàm ad se suos oculos diuergeret. His perceptis Salomon inquit, His suis muneribus mihi collatis Deus me pertemptat, an illi digne gratias & gloriam inde referam. Omnibus autem hoc facientibus, suæ prodest animæ: non agentem, Deus omnium dator parum curat. Sede quidem sua iussu Salomonis in aliam redacta formã, ut sic perciperetur, an sui memor, an immemor esset illa, aduectam quærebant, an sua sedes talis esset? Quam talem ex opinione sua perhibebat illa, & ab eius cultu quem adorabat Dei loco discessit. Fuit enim incredula. Quæ pauimentum ingredi iussa, putans hoc esse aquam, pannis erectis crura detexit, ut transuaderet. Salomoni uero innuenti, hoc uitreum esse, illa respõdit: Quis mihi nocumentum uel impedimentum intulit, iam credenti cum Salomone in Deum totius mundi regem? P. Schale missus genti Themut, ut ei Deum adorare persuaderet, cum illius disgregatè altera pars cõtrouersaretur, quæsiuit, cur potius ad bonum

De regina Saba fabulatur magnifice, ut ad Salomonem uenerit.

Schale ad Themut.

num quàm malum illa mala properaret? Si ueniam à Deo postularet, adipisceretur. Responderunt: Tune tuique fautores estis nobis augurium? Quibus ille: Apud Deum tantum est auguriorum effectus atque peritia: quod uos nescitis. In Medina manebant nouem cohortes terrarum uastatores, boni uero nullius authores. P. Illi quidem per Deum afferebant, se peremturos eum mulieremque suam noctu, dicturosque petentibus, se nullatenus eorum interfectores nouisse, hocque probaturos. Illis autem dolosis & proditoribus nos callidiores, ingenium ab illis improuisum obiecimus. Ob suas namque malicias eos destruximus, suasque domos euacuauimus: credentes autem atque timentes saluauimus. Ex hoc autem sapientes mirari queunt. Loth autem suam gentem increpanti, quoniam uiris abutentes, suis neglectis fœminis, insaniebant, respondebat: Ille, gensque sua tota balneis utentes eijciantur. Nos autem eum, omnesque suos fautores, præter fœminam suam annosam atque decrepitam, liberantes, residuos per pluuiam castigatis incredulis pessimam secuimus. P. Gratia diuina salusque super Dei gentem electam, incredulæ præcellentem. Quis aquas ad speciosarum arborum ortum è cœlis dimisit, omniaque creauit, nisi Deus? Hi uero nil creare potentes, à recto digrediuntur. Quis item terram stabilitate fundauit, & in ea montes & aquas ac maria distinxit? uentis obedientibus imperat? indigentibus inuocando respondet, & malum aufert? cæterosque cæterorum uicarios efficit? in umbris noctis terra marique ducatum præbet, præter Deum? Item ipse quidem primus creator omnium, omnia secundò uiuificabit: uictum è cœlo terraque tribuit. Vestri tamen plures immemores & negligentes sunt omnium harum Dei uirtutum, collatorumque beneficiorum. Ipsi quidem omnium altissimo molestum est, quod illi participem ponunt, præter quem non est alius Deus: nec ipsi suum dictum demonstrare queunt. Præter ipsum autem nemo scit cœli terræque secreta, nec horæ publicæ resurrectionis: Vnde plures ambiguiter ratiocinantur ut cęci. Dicunt enim: Nos patresque nostri in terram & ossa redacti, quomodo resuscitabimur? Hoc tamen antiquorum dictum mirabile, nobis nostrisque patribus sæpius est relatum. P. Tu uero cæteris persuade, ut per terras eant fines malorum perscrutatum, nil curans de illis, nec inde sollicitus, quod quærunt: Quando continget hora illa, si ueritatis es conscius? Quibus tu respondeas: Forsan cito. Deus est autem in suam gentem beneficus, licet pluribus ingratis, qui suorum secreta cordium dinoscit. Liber enim euidens & clarus, nullum occultum prætermittit. Hic Alchoran filijs Israël maximam partem eorum, in quibus diffident, patefacit, uiam rectam & ueniam bene credentibus ostendens. Deus autem omnia noscens, suo iudicio cunctorum controuersias discutiet. P. Tu super uerum euidens confirmatus, Deique tutelæ subiectus, nec mortuos seu surdos, quoniam in errorem diuertunt Dei præceptum audire, nec cæcis uiam rectam ad erroris sui repulsam aperire, nullos tandem nisi bonos, præceptisque nostris parentes corrigere perfecte poteris. Quando nostrum mandatum illis accidet, & incumbet illis, quoniam infirmi sunt, bestiam è terra colloquentem producemus die, qua partes quarumque gentium uobis contradicentes coadunabimus, dimouentes eas incarcerabimus. Quibus aduenientibus dicemus: Vos nescientes & obdurati nostris præceptis contradixistis: uos quid sciuistis? Ob suum malefactum elingues, mutique fiet. Nonne uident, nos nocte quieti somnoque, diemque luci deputasse? Hoc quidem

Medina regio.

Loth.

Disputat unum Deum uerum esse colendum.

Resurrectio generalis mortuorum.

Alcoran explicare quæstiones controuersas Iudæorum.

Non omnes capaces Alcorani.

Bestiæ loquentes, nimirum ut asina Balaam.

Iudicij ultimi horrẽda facies malis.

dem sapientibus est mirandũ. Die sonitus buccinę uniuersa cœli terræꝗ turbata, nisi quẽ Deus uoluerit, cito uenient, montes uisu congelati, sicut nubes promouebuntur, Deo hoc faciente: qui cunctorũ actus dinoscens, omnia sapienter & optime fecit. P. Cum beneficio ueniens, optimum munus inueniet, turbationis illius diei securus, & intimidus mansurus. Afferens autem peccata, faciem suam in ignem subuertet. Vnicuiꝗ merces pro suorũ operũ modo rependetur. Mihi quidem non est iniunctum, nisi dominum ciuitatis Haram adorare, & in eum credere cuius sunt uniuersa, & Alchoran hominibus euidenter legere, & per ipsum castigare. Opus autem cuiusque respondebit. Deum glorifica, & suppliciter adora, qui te suas uirtutes edocẽs, tuorum operum nullatenus erit negligens.

Mandata Machumeti à Deo.

AZOARA XXXVIII.

Historiam de Pharaone à Moyse optime perscriptã perperã replicãdo conspurcat.

IN n. &c. Volumen istud euidens, cuius hæc sunt miranda, ueram historiam de Pharaon & Moyse, tibi cæterisꝗ credentibus pandit. Pharao præsumptuosus, se nimium extollens, gentemꝗ disgregans, partem debilitauit. Ille namque distractor prolem illius uita priuauit, fœminas autem uita donauit. Deus uero commodus atque propicius, Aegyptijs debilitatis eos præcellens, & imperantes, ac hæredes, ac ditissimos effecit. Pharaoni quidem & Hemen exercitibus suis timorem immisit. Matrem Moysis ipsum lacte suo nutrire, timoreꝗ superueniente in mare proijcere sine molestia pauoreꝗ præcepimus, eam de reditu suo certificantes, & ipsam de illo legato futuro lætificantes, qui gentibus quibusdam Pharaonis, uelut hostis suus aduersaretur. Ipse namque Pharao, & Hemen, totusꝗ suus exercitus errabant. Mulier autem Pharaonis, dicens illum purum, honestum, & commodum, seu filium adoptiuum sibi futurum, mortem illius dissuasit omnibus illum ignorantibus. Matris uero Moysis animus motus atque turbatus, ferè rem penitus reuelauit. Sed nos cor suum obstruendo firmauimus. Illa itaque credens, illius sorori præcepit, quatinus fratrem suum scrutaretur. Eum itaque cæteris nescientibus, aliunde ueniens recognouit illa.

Pro filia Pharaonis uxorem ponit.

P. Omnibus nutricibus adductis, per me factis haran, sua soror inquit: Ego ducam eum domum, qua nutrietur optime, suscipieturꝗ beniuole. Ita cor & oculos matris quiescere, dictumꝗ nostrum uerum apparere, licet pluribus hoc ignorantibus, reductu Moysis ad ipsam perfecimus. Ipsi quidem uiro facto discretionem, optimamꝗ sapientiam præbuimus. Ita bonis benefacere consueuimus. Ipse deinceps in hora suæ genti minime præuisa, ciuitatem ingresso, duorum hominum uisorum ab illo alternatim in suam mortem enitentium, alter uidelicet de gente sua, suum auxilium in alterum, scilicet suorum hostium unum precatus est. Hostis ita manu sua repulsus perijt. Quo uiso conquerendo perhibens, hoc esse factum dæmonis deuiatoris, hostis humani generis, seꝗ precasse confitens, à Deo pio condonatore ueniam adeptus est, & dixit: Licet hoc mihi beneficium tu Deus dederis, illis malis hominibus ulterius apparere non audebo. Vrbem tamen deinceps ingressus, ante repertum hominis, cui suffragium attulerit, timere non cessauit. Illo uero uocibus eum insequente, ait Moyses: Desiste sodes adeò contumeliosus & malus existere, mihiꝗ suffragium præsta. Quod ipse renuens, exclamauit: An me, sicut & alium hesterna die, perimere quæris? Te quidem in terra nullatenus potentem esse uolo, cum malorum meorum

Aegyptius à Moyse occisus. Exod. 2.

sis exactor. Quidam autem à capite ciuitatis adueniens, inquit: O Moyses, populus ille te morti tradere nititur. Ego uero tibi fidelis existo. Exiuit itaque timidus, sibi cauens, & deprecans Deum, ut eum à gente mala protegeret. P. Ad terram autem Madian facie sua uersa, dixit: Deus forsan me uiam rectam docebit. Madian quidem adueniens inter homines adaquantes pecora, duas puellas pro uerecundia retrocedentes inuenit. Quæ ab illo quæsitæ causam recessus, dicebant, se nequaquam aquaturas antè pastorum discessum, cum illæ uerecundæ patrem antiquum haberent. Ille deinceps eas adaquare faciens, in umbra discedendo dixit: Tu Deus mihi nil habenti necessarium, aliquid tribue. Qui deinceps aduocatus per alteram puellarum, uerecundè dicentem, Pater meus tibi nostram adaquationem remunerare proponit: accedens omnes suos euentus prodidit. Cui ille, illum consolans, inquit: Ne timeas, iam enim à gente mala liber es. Altera filiarum postulante patrem, ut eum sibi clientem & mercenarium, uelut fortem atque fidelem conduceret, pater Moysen allocutus est: Vt harum mearum filiarum ducas alteram, annis octo, seu te uolente, decem (ego namque tibi futurus commodus, nil contra tuum uelle postulo) seruias, exigo. Cui Moyses respondens, & absque sollicitudine fauens, Deum illius pacti testem aduocauit. Termino deinceps completo, muliereque ducta, focoque uiso in monte Sinai, fœminæ suæ gradum sistere præcepit: donec uel inde rumorem aliquem, uel aliquam ignis portionem, ut illa se calefaceret, afferret. Veniens igitur à parte dextra ad arborem fructificantem, uocem huiusmodi percepit: O Moyses, ego sum Deus, mundi dominus. P. Moyses Dei iussu suum baculum proijciens, ipsumque mobilem quasi dæmoniacũ perpendens, pede moto recessit, nil tamen mali suscipiens. Ipse autem iussu nostro deinde rediens securus, & manum suam in sinum mittens, & hale coniungens, ipsam exire candidam uidebat. Ille quidem iussus has demonstrare uirtutes Pharaoni, gentique suæ, male respondit: O Deus, ego reus apud illos ob homicidium statutus, timeo perimi. Fratrem meum Aaron expeditioris linguæ, maiorisque facundiæ, ut mihi sit adiutor, uerborum meorumque probator, contradictionisque discussor, mecum mitte. Cui Deus inquit: Te fratre tuo corroborabimus, & iudicium atque uim ac discretionem conferemus, & cum tuis fautoribus uincere faciemus absque læsione. Illos itaque uestras uirtutes ostendentes, cæteri magos esse perhibebant, cum nec patres sui prius talia uidissent. Moyse dicente, Deum agnoscere ueracem, & habiturum finem bonum, qui minime prodest retrocedentibus, Pharao taliter magnates suos atque plebem affatus est: Deum præter me scire non potestis. Hemen autem illi artifici Pharao præcepit, quatinus ex lateribus turrem munitam adeò sublimem sibi strueret, ut Deum Moysis transcẽderet: quem nil dicere nisi falsum opinatus est. Illum igitur insurgentem in nos iniustè, nec opinantem se rediturum ad nos, cum exercitu suo sumptum in mare summersimus. Ecce talis eorum finis extitit. P. Hos sic igni deputatos, in hoc sæculo malorum copia confusioneque pressimus, & in futuro maioribus pœnis affligemus, nullum uindicem habituros. Post prædecessorum confusionem Moysi librum præbentem lucem, uiamque rectã, & ueniã ac sapientiã credentibus, præbuimus. Tu quidẽ nequaquam tunc partẽ occidentalẽ obtinens, nec inde testis, neque uisor affuisti: Sed nos uitæ longitudinẽ per ge-

Moyses profugit in Madian.

neratiorum seriem extendimus. Tu rursum minimæ genti Madian prædicatum missus fuisti, suis sibi legatis traditis. Moyse rursum legem accipiente in monte Sinai, nequaquam affuisti. Nunc autem te diuina pietas misit, prædicatum gentibus, atque doctum eas, minime prius eruditas. Si malum quidem ob suarum manuum opera prius illis incubuisset, dicerent: O Deus, Si nobis nuncium mitteres, eum sequentes in te crederemus. Nostris autem præceptis aduenientibus, inquiunt, Se talia uelle, qualia Moyses attulit, quibus plures cōtradixerunt, affirmantes eos magos esse manifestos, sicut & te moderni. Quibus tu dicas, librum isto meliorem nostrum dictū affirmantes afferte, eumque beniuole sequar. Illis uero minime tibi respōdentibus, scias eos nil nisi uoluptates suas et uota sequi. Quis huiusmodi incredulis liquentibus uiam Dei, nō dirigentis malos ad eam, deterior existit? P. Sermones seriatim sequentes ad hominum doctrinam contexximus. Quibus uiri iam libro prius ditati perceptis, & electis se credere confitentur, eosque diuinitus positos affirmāt. His quidem suum duplicabitur beneficium, eo quod indurauerunt, & beneficijs peccata terferunt, bonaque sibi data bene distribuerunt, auditisque mendacijs recedentes dixerunt, Nos quidem nostram sectam recusauimus: Salus super nos, uestra uobis opera, nobisque nostra respōdebūt. Tu nullos, nisi Deo faciente, in uiam rectam diriges. Dicunt increduli, Si tuam tecum uiam proficiscimur, è terra forsan eijciemur. Non nos undique uictum diuitiasque ferri ad tuam haram fecimus? Omnium uillarum à nobis distractarum mansiones nulli, nisi perpauci, pòst reædificabant. Nos autem omnium hæredes sumus, qui nullam uillam nisi præmisso nūcio gerenda prædicante, eamque malorum hominum tantum confudimus. Vobis quidem nullam pecuniam, nisi mundanam, & illius ornatum, quibus apud nos meliora sunt, præbuimus. An sensu caretis? P. Mundanæ pecuniæ diues, in sæculo futuro perdetur. Omnis pactum à nobis cum illo firmatum proculdubio reperiet die, qua Deus interrogabit de participibus positis. Illi quibus hoc uerbum Dei unum pertinet, inquient: O Deus, nos ad hoc per illos deducti fuimus, iam uero recedimus. Deus autem iniunget, eius aduocare participes. Quibus deinceps aduocati nil respondebunt, eorum uiso periculo, qui rectam uiam in hoc sæculo minime secuti sunt. Quos Deus interrogabit: Cur legatis non paruerunt, in cæcitate stultitiaque manentes, nec ab ijs peritiæ quicquam perscrutati? Qui pœnituerit, & credens benefecerit, Deo propitiante bonis associabitur. Deus enim incredulorum dicta minime curans, ore prolata, cordeque retenta perspiciens, cui soli gratia debetur, omnes in hoc, sæculoque futuro, omneque iudicium, & ad quem omnium fiet reditus, quem uult eligit, omneque uelle suum producit. P. Si Deus ipse noctem continuam protraheret, quis diem induceret, uel è conuerso? Non auditis? nonne uidetis? Ipse quidem solus sua pietate diē motui quæstuique necessariorum, noctem quieti condidit. Vnde grates illi maximæ reddendæ. Cum aduocatis participibus iudicij die, & de quaque gentium adhibitis testibus sui cultus, & orationem fidei quæremus, agnoscent omnes increduli unū solum Deum & ueracem esse, seque prius errasse cōfitebuntur. Karon cuidam subiecto Moysi tantam thesauri copiam cōtulimus, quod ipsius claues solæ camelū fortem gestantē eas, ferè pressere. Quē sui præmonentes, sic affati sunt: Tuam pecuniā nequaquam tibi gaudium seu spem extimes, sed tuæ partis huius

Machumet doctor imperitissimorum.

Habemus autē Moysen et prophetas, & apostolos, ipsumque Christi Euangeliū. Cur igitur nō obtemperatis, ô Machumetistæ?

Nisi Deus trahat hominē, doctor nil efficiet.

Diuitiæ contemnendæ.

Prædestinationis aliquā umbram attingit.

Iudaica fabula de Karone quodā, siue Core, siue alium intelligat.

ius sæculi non oblitus, illinc aliud sæculum tibi compara, & à malis operibus cessans, cæteris, ut tibi Deus, beneficus esto. Tibi namque cõsimiles aliter agentes Deus abhorret. Ille uero respondebat, hoc sibi nullatenus esse datum, nisi tantum sapientia sua. Nónne uidit multas gentes tum eo potentiores, tum ditiores, à Deo fuisse destructas? Nónne culpas incredulorum finemque perscrutari uoluit? Illum deinceps cum summis ornatibus exeuntem, amicis mundi præferentibus, illiusque pecuniæ maximæ consimilem quantitatem optantibus, sapientes responderunt, eos malum et uotum & uerbum fecisse. apud Deum enim seruatur optima remuneratio, quam solum timentes & benefacientes adipiscẽtur. P. Tellure deinceps illum domumque suam cum pecunia tota funditus absorbente, cum nec ipse nec alius eum protegere posset à Deo uindice suo, prius desideratores pecuniæ se redarguendo dicebant: Vere Deus omne uelle suum complens, cui uult, commodum atque potentiam confert. Vobis quoque ferè consimile contigit. Deus enim incredulos nullatenus diligit. Nos alius sæculi curiam daturi, supplicibus in nos nullatenus insurgentibus, nec terras uastantibus, sed timentibus, splendidissimam mansionem tribuemus: quo quisque beneficijs uenturis suis meritis melius accipiet. Cum peccatis autem ueniens, secundum opera sua tantum mercedem sortietur. Qui tibi misit hunc Alchoran, te die futura ad se reducet, discussurus qui uiam rectam, quique falsam secuti sunt. Tu librum ex insperato tibi missum habens, ab illius mandatis nequaquam ulterius digrediaris. Ne sis incredulus, uel incredulorum adiutor, nec cum Deo Deum alium, cum ipse sit solus, participe carens, inuoces: Præter quem solum omnia pereunt, & ad ipsum iudicia facturum redibunt omnia.

Benefaciendo thesaurus ad futurum sæculum reponendus. Luc. 16. etc.

Videtur somniasse aliquid de supplicio Core, Dathan, Abirõ, Nũ. 16.

Curiã pro palatio aliquoties dicit.

Alcoran commendat.

AZOARA XXXIX.

IN n. &c. Peccatores falso iudicãtes, se bonorũ fore uictores, opinati sunt, me passurũ eos dicere pro suorũ antecessorũ cõsuetudine, uidelicet quod credant: Cum ipsi potius fidei nullius, & increduli, cordisque praui sint, egoque dinoscã, quis uerũ, quis falsum proferat. Sperans se Deo couniendũ, cuncta uidenti & audienti, hoc apud Deum ratum inueniet. Prædator & expugnator, nõ nisi sibi tantum operantur. Deus enim ob curam hominum & actus parum sollicitatur. Pœnitenti, beneque gerenti, suorum peccatorum pondus auferens, mercedem suis actibus maiorem tribuã. Omnis homo bonus, suis parentibus benefaciat: Illos tamẽ nullatenus sequens, si precentur eum, ut cũ Deo participem ponat, uel malã legem imitet. Vos enim omnes redibitis ad me, omnes uestros actus reuelaturum. Credentes, & benefacientes, bonis associabimus. Sermonem cõfitentium se in Deum credere, de illo tamẽ male loquentium, iramque diuinam, in eadem trutina librat: aut qua re diuinitus adueniente, se nobiscum adhæsisse confirmant. Nónne Deus dinoscens credentes & incredulos, huiusmodi mentes hominum illis etiam perfectius penetrat? Incredulorum persuadentium credentibus, ut suam uiam sequantur, illis falsẽ permittendo, se laturos eorum peccata, cum hoc sit illis impossibile, suorum peccatorum mole pressis, sermo sæculo futuro pertractabitur. Noẽ uestrum legatum inter suos annorum mille spacio minus quinquaginta annis moratũ, suosque fautores in arca saluauimus, cæteros autem diluuio summersimus: quod est sapientibus mirandũ. Abraham item suæ genti persuasit hęc dicens: Deum inuoca, timens ipsum. Hoc est enim omnium optimũ. Illius

Mali uana spe ducuntur.

Milites iam ceperunt mercẽdẽ suã. At quoties promittit eis cœlum?

Pietas in parentes.

Fallax sponsio eorũ, qui recipiunt in se culpam, si quem seducant.

Noẽ ætas.

Abraham.

 loco

loco nullatenus adores idola, nequeūtia uobis uictū dare: quem solus Deus omnibus glorificandus tribuit, ad quē omnium fiet reditus. Non mireris, si

Legati officiū.

tibi cōtradixerint, cum prædecessoribus quoq; contradicebatur. Legati quidem est præceptum, aperire tantum, & nunciare. Nónne uident Deum ho

Deus qui creauit homines, facile quoq; mortuos suscitabit.

mines creasse, quos secundo leuiter uiuificabit? Peregrinatum addiscāt euntes, quoniam Deus omnipotens huic bonum, illi malū, pro uelle suo faciens, omnia creauit, secundoq; uiuificans ad se reducet. P. Vobis est impossibile quicquam in cœlo seu terra mandare. Solus enim Deus uester uindex est atq; conditor. Contradictores præceptorum uestrorum die resurrectionis à nostra misericordia ueniaq; desperati, graue malum patientur. Gens autem sua nil aliud respondit, nisi quod uel cædi uel combustioni tradetur. Deus

Simulachra colētes dānantur.

autem eum ab igne liberauit, quod est credentibus mirādum. Imagines quidem Dei loco in hoc sæculo adorantium, alij die futura reprehendent alios, & maledicent, ad ignem ituri sine uindice. Loth illum sequendo, Dei sapien

Loth.

tis & incomprahensibilis uiam secutus est. Ipsi quidem Abrahæ dedimus Isaac atq; Iacob, librumq; legiferum, & de prole sua prophetā excitauimus. Ipseq; diues in hoc sæculo, bonis in alio adnumerabitur. Loth conquesto gentem facere scelus nusquam antea perpetratum, hinc maribus abutendo, tum uias abscidendo, tum cætera nefanda gerendo, illa respondit: Vt te uera cem probes, diuinam exerce uindictam. Ille uero Deum inuocando precatus est, ut ab illis maliuolis & flagitiosis se uindicaret. P. Nuncijs ferenti

Abraham.

bus Abrahæ gaudium, & dicentibus, se destructuros uillas illas ob maliciam inhabitantium: Abraham intimauit, Loth earum inhabitatorem esse. Illi quidem confessi se hoc scisse, polliciti sunt se liberaturos Loth, atq; suos, præter fœminam suam decrepitam. Et hoc idem dixerunt, uenientes ad Loth, ipsos timentem, & ab eisdem postea cōsolatum & edoctum, illos immissuros

Sodomæ & uicinarū urbium subuersarum uestigia.

cœlestem uindictā uillæ, propter maliciam hominū. Huiusq; rei manent adhuc manifesta uestigia cūctis admiranda. Schaib uenienti ad gentē Madian, prædicantiq;, ut Deum adoraret, & de die futura speraret, nec terras expugnaret, illa cōtradixit. Vnde eam cōfundente fulgure, suarum domuum alia

Schaibe Madianitarum propheta.

super aliam remansit. Hath & Themuth fines atq; loca, & Pharaonis, & Hamer, atq; Karon, præsumptuosorū similiter nouistis. Quorum nullus uictor neq; uindex sui, quin ob culpas suas eos dirueremus, esse potuit. Eorum eīm quo facta uento dispersimus, quosdam uox dissipauit, hos tellus absorbuit, illos aqua summersit. Deus tamen nemini malum fecit, sed ipsi sibi nocue

Hath.

Pharao.

Karo.

runt. P. Adorans alium Dei loco, comparabilis est araneæ, domum sibi cunctis deteriorem & fragiliorem texenti. Quid autem adoretis Dei loco, Deus ipse dinoscit. Nostra quidem exempla sæpius allata soli sapientes discernunt, quibus diuina cœli terræq; creatio manifestum est miraculum. Li

Adorātes alienos Deos, araneis similes. quæ parabola cōcinna Machumetis non est: sed usurpata olim Iob. 8. Esaiæ. 59. Oseæ. 8. etc.

brum tibi missum lege, & iugiter ora. * oratió namq; fornicationes, cæteraq; nefanda remouet: Deumq; cūctos actus dinoscentem inuocare, maximum meretur meritum. Omnes homines legum, præter malos, honestis uerbis *disputādo semper alloquere, & confitere te in Deum credere, & præceptis sibi missis parêre: cum Deus suus sit tui Deus, & omnium omnibus adorandus. Eorum quidam, quibus librum dedimus, illi credunt: quidam autem, uidelicet mali, nequaq;, qui semper præcepta uestra renuentes, diuinas uirtutes super se descendisse postulant. Sed tu dic, solius Dei præceptum atq; uir

**Orationis sanctæ uis.*

**Modestia in disputando seruanda. præceptum sanè inculcandum Machumetistis, et magistris nostris.*

tutem

tutem esse, te uero solūmodo legatum. Nunq̄ illis nec leges, nec manu scribes, quin hoc esse falsum, nō Dei mandatum iudicent: licet corda sapientum manifeste uideant illud nil nisi diuinum. P. Nónne sufficit illis me misisse tibi librum legendum illis, patefacientem diuinam pietatem & sapientiam credentibus? Tu constanter dicito: Deus uniuersa cœli terræq; dinoscens, mihi uobisq; testis atq; iudex sufficiens intersit. Obedientes mendacijs, & in Deum nō credentes, die futura perdentur. Eos enim ad malum festinantes, quibus & iam accideret, nisi propter Dei pactum firmatū subito quidem incumbet, illis nil inde tractantibus gehenna circūdabit, undiq; malū atq; dolorem inijciens, me tunc dicente: facta uestra gustate. Vos boni credentesq;, me, cui subest terræ capacis immensitas, inuocate: uobis tutelæ meæ cōmendatis, mercedem maximā daturū, paradisum mundi gradibus distinctā, & aquarum fluxu iocundā. Omnis em̄ anima mortē gustabit, & nos deinde uisitabit, qui uos & animal omne, etiā suum lucrari uictū impotēs, pascit, omnia uidens & audiens. P. Illi quæsiti, quis cœlos & terram creauit, & solem ac lunam currere fecit? Respōdebunt, Deus. Cur igitur nō credunt? Ipse quidē omnipotens & sapientissimus, cuilibet pro suo uelle uictum, cæteraq; bona tribuit. Interrogati, quis de cœlis aquas ad terrenorū uitam & ortū demisit? inquient, Deus. Deo gratias. Eorum pars plurima nescia cæcaq; permanet. Huius quidem sæculi uita nil nisi ludus est, & ludicrum inane. Alius autem sæculi uita melior est, atq; uerior. Nauem ascendentes, corde deuoto Deum inuocant: Egressi, siccoq; statuti, en recedunt. Nostris item præceptis resistendo, nónne uident, quod nos terram Haram timoris expertem fecimus? quò nostro præcepto proficiscuntur homines? Mendacijs, & nō nostris præceptis fauētes, quibus nullus est deterior, & in Deum nō credentes, gehennā māsionem perpetuā sortient, uelut benefacientes paradisum, quibus nostras uias patefecimus. Deus quidem bonorum est illis propicius, atq; misericors.

Alcoran.

Demonstrat, in solo Deo salutē uniuersam collocandam esse.

Vita præsens fabula.

In periculis homines religiosi.

Mecha.

AZOARA XL.

IN n. &c. Agentibus in terra propinqua pessimaq; Christiani superati, post IX. annos eorūdem uictores per Deū, cuius sunt prima postremaq; mandata, facti sunt. Vnde die illa uindicta Dei condonatoris atque pij, credentibus in ipsum gaudium fert. A Deo nunciatum nunquam fallit. Plures hominū hoc nesciunt, huius sæculi uitā apparentem agnoscētes, alîus minime. Nōne sua corda perpendunt, Demu cœlos, & terrā, omniaq; interposita cum ueritate, terminoq; noto creasse? Cur igitur nō credunt illum eos resuscitare potentem? Peregrinando uideant finem antecessorum suorum, illis potentiorum ac ditiorum, terræq; minima miranda componentium, terrasq; plures colentium: quibus post aduentum legatorum mira facient, iā malum illos uelut contradictores & irrisores destruens incubuit, Deo nociuo nemini: Sed ipsimet sibi plurimum officiunt. Deus omnium origo principalis, ad se redire faciet uniuersa. P. In aduentu diei postremæ, increduli penitus desperati, nullum à participibus positis suffragium, seu uindictam sentient: Sed eorum alius alijs contradicens, & non credens aduersabitur, ipsiq; malum patens & præiacens incurrent. Benefacientes autem atq; credentes, paradisum lætícia plenam ingredientur. Deum uitæ mortisq; datorem & resuscitatorem, qui uos de terræ limo plasmans, multitudinem terricolarum deinceps eduxit, & è nobis fœminas uobiscum mansuras, di-

Christiani uicti post annos IX. uictores. loquitur de bellis imperatoris Heraclij cum Persis.

Deus omnium origo et finis. Ex quo, et per quē, et in quem omnia sunt. Rom. 11.

Deus unus adorandus.

lectionisq; uinculo cōnectendas edidit, cœlo terraq; glorificandus, uespere maneq; horis singulis inuocate. Ipse quidem cœlorum terręq; cōditor, aquas de cœlis ad excitandā terram dimittit, corruscationē cœlorum uobis timorē atq; spem afferentem aperit, linguas multifarias coloresq; multiplices distinxit, noctem quieti, diem necessariorū acquisitioni dispoſuit: Cuius iussu cuncta creata sunt. Quē omnium regem adorant uniuersa, ad eum nutu suo reducenda, absq; difficultate. Ipso namq; uocante statim accurrent uniuersa: quæ cuncta discretis & sapientibus sunt admiranda. Ipse sublimis & incompræhensibilis, uobis diuinas & excellentes similitudines de uobis & illis, quos in suis bonis uobis commissis participes ponitis, prætendit, quærens an uosmet illis parificetis, cum illos uelut animas uestras timetis? Me taliter res sapientibus discernente, malefactores tamen suas uoluptates stulte sequuntur. Quis enim patefaciet uias rectas illis, quos Deus aberrare facit, & à uindice tutoreq; destituit? Cor tuum beniuole uerte ad legem diuinam, immutabilē, omnibus diuinitus missam gentibus. Hæc est enim lex recta, licet pluribus nescijs. Illā itaq; sequere, diligenter tuā faciem ad Deum dirigendo cum timore, & orando iugiter, ne sis incredulus. P. Cohortum leges discrepantium quæq; suę legi cultuiq; cōgaudet: omnis tamē malo superueniente, Deum adiutorem inuocat. Quidā aūt misericordia diuina suffragioq; sustētati, declinant item ad scelus, primū increduli facti: nostra negantes munera, eorū noticiam futurā expectet. Plures hunc librum lucidū sibi diuinitus datū adepti, colloquio dicentiū se nequaq; in Deum credere, potiuntur. Gens aūt quæ nostræ misericordiæ datoq; beneficio cōgaudet, peccato uero maloq; pro suarū manuū operibus incūbente desperant, nōne uidere queūt, Deum abundanter & illaboriose uictū cæteraq; bona cūctis tribuisse? Opus præcellens & optimum est, propinquis, & pauperibus, ac mendicis sibi danda præbere, omneq; beneficiū duplici mercede remunerabit. Suam fœnerando pecuniam augens, apud Deum nō fructificat, nec crescit. Ipse quidem cunctis uictum & diuitias præbet, uitæ mortisq; dator, & omniū resuscitator: quod participum nullus facere potest. Ob incredulorū opera malum à Deo secundum suā mensuram sumentium, ut sic cōuertantur, mari terraq; scelus apparuit. P. Fines prædecessorū suorum, quorū pars plurima mansit incredula, gyro uagando perquirite. Faciem uestrā ad legem rectā uertite, anteq; dies ueniet uere uentura: qua fiet distinctio cedentiū ad ignem, & ad paradisum. Et Deus abhorrens incredulos, queq; pro suis meritis remunerat, cuius imperio parēt uenti, Spem bonā sæpius hominibus afferentes, quo iubente naues promouent, manusq; sua uobis omnes possessiones uestras tribuit. Vestris digna gratibus. Cuiq; gentiū nostris legatis missis, mādatisq; relatis, ego credentiū & bonorū uindex, illos à malis liberaui, qui uētis ut nubes per cœlum diffusas afferant, easq; dissipando pluuiam faciant, homines prius desperatos spe bona cōfirmante, impero. Deus ita terram mortuā uiuificat, qui similiter mortuos resuscitare poterit, cū sit omnipotens. Si uentum aūt turbidum seu croceum immiserimus, fient increduli, Deo cōtumelias inferendo.

P. Mortuos nequaquam seu surdos audire, uel cæcos à uia praua diuertere, nullos tandem nisi credentes, audire faciens. Deus enim sapiens, omnia prout uult operās, hominem de re fragili cōposuit: illi deinceps uires, postea debilitatē, tandem caniciē cōferens. Hora postrema superueniente, iurabūt increduli

Praui sequūtur affectus suos.

Lex Dei constans omnibus gentibus missa.

Nō probat discipulos Alcorani colloqui cū infidelibus.

Beneficentia.

Fœnus.

Hominis uicissitudines.

increduli,se nequaq; moratos nisi per horã unã. Ab hoc tamen dicto postea diuertunt, percipientes hoc esse falsum. Inquient eñ illis credendi sapientia præditi: Vos secundũ libri diuini determinationẽ hãc resurrectionis horam, cuius uixistis inscij, expectabatis. Illa die nec excusatio proficiet malefactoribus, nec fides adhibebit. In hoc Alchorã iam exempla plura cõtulimus. Sed licet afferas incredulis uera, summeq; miranda, nunq; desinẽt te mendacem appellare. Ita Deus eorum corda sigillauit. Deum time, & patienter indura, eius pactum ueracissimum expectando, ne te dubitantes irrideant.

Resurrectio.

Perseuerantia Machumetis.

AZOARA XLI.

IN n. &c. Hæc sunt huius uoluminis optime compositi secreta. Ipsum quidem misericordiam uiamq; rectam monstrat benefacientibus, & orantibus, ac dantibus decimas & eleemosynas, sæculoq; futuro credentibus: qui bonam sequendo uiam semper antecedunt. Homines uerba falsa uiasq; deuias sine uadentes, qui nostris uerbis lectis discedunt, quasi non audientes, seu plumbatis auribus, dedecus magnumq; malum patientur. Credentes autem & benefacientes, paradisum mansionem perpetuam sortientur: secundum uerax Dei mandatũ, qui sublimis & sapiens, cœlum sine columnarum sustentamine sursum erexit, & terram montibus firmauit, & in ea cuiusq; generis animalium par unum cõstituens, ad eorum crementũ, & ortũ, aquas è cœlis dimisit. Monstrent increduli factum saltem aliquod eorum, quos inuocant loco Dei, cuncta prædicta facientem. Illi quidem uiam erroris sequunt. P. Aluchmen cum magisterium optimũ, operisq; discretionẽ tribuimus, unde nobis gratias persoluit, inquit filium suũ castigando: O fili, nec cum Deo participem ponas, nec quid Haram interficias, nec huiusmodi criminalia perpetres. Omnis enim benefaciens sibi prodest, & incredulus sibimet operatur. Deus quidem pijssimus nullius est indigens. Omnis quidem ad me rediturus, mihi, & utriq; suo parenti, quorum alter eum necessarijs sustentauit, altera prius aluo sua concipiens, & fomentando in aliquid ducens, cum prius non esset, deinceps ad cibum à lacte separauit post biennium. Illis inquam, & mihi, gratiam & honorem faciat. Sed licet ipsi natum precentur, ut cum Deo participem ponat, uel de Deo quid mali dicat, nullatenus in hoc illis pareat: sed illis in hoc sæculo benefaciens, uiam inuocantis Deum, reuelaturum omnibus sua facta, sequatur. Ille namque fili, subtilissimus, & omnia penetrans, omnia remunerabit, siue fuerit aureus, sinapis granum etiam in petra, seu terra, cœloúe positum. Tu itaque puer mi, orationes funde, iusq; notum præcipe, iniustum prohibe, indurans super omne propositum nostrum & commodum, nec tuam hominibus faciem subijcias, nec gyrouagus nisi secundum ius & honestum existas. In itinere namq; tuo, atq; sermone modestus & mediocris esto. Vox enim nulla peior est asinina: & Deus fraudulentos & iactatores abhorret. Nónne uidetis Deum omnia fecisse uobis commoda, & cœli terræq; singula, uobisq; clàm & palàm de sua pecunia dedisse? Sunt autem quidam irrationabiliter in Deum, uiamq; suam rectam, librumq; manifestum ratiocinantes, & dicentes, cum prædicantur illis diuina præcepta: Nos nostrorum patrum sectam imitamur. Quid si diabolus illos decipiens, eos ad ignem uocauit? Tuã ad Deum faciẽ uertens, nec illicitum aliquod perpetrãs, firmitati rerũ, quarũ omnium Deus finis est, adhære, ob incredulitatem malorum nõ sollíciteris.

Alcoran bene agentibus promittit felicitatem: et minatur malis æternam infelicitatem.

Aluchmen filiũ ad unius Dei cultũ instituit, & uirtutem.

Deo et parentibus summus honor debetur.

Vel minima bona remunerat Deus.

Vt peregrinandum.

Modestia in dictis.

Patrum sectatores.

Ad me namq; redibunt singuli, dicturum illis omnia facta sua: cũ omnium secreta cordium agnoscam: licet paulisper malos dilatans, quos in ignẽ pinguem proijciam. Quæsiti tamen, quis cœlos & terrã fecerit? Inquient, Deus. Deo gratias, quod eorũ pars plurima manet incredula Dei, glorificandi semper, & nullius quoq; indigentis super omnia cœlorũ & terræ. Ad cuius incompræhensibilis & sapientis integrè scribenda miracula, non sufficerent omnes arbores in pennas redactæ, nec mariũ septuplum incaustum. Cui cuncta uidenti & scienti, adeò leue est omnes suscitare, sicut unum, qui diem nocti & è conuerso iungit, solem & lunã ad terminum scitum promoueri fecit, omnium opera ueraciter dinoscens, omnia uero suscitaturus. Illi autẽ quos adoratis Dei loco, fallaces sunt & impotentes. Ipsius quidem Dei præcepto miranda gerentis, naues ęquora sulcãt, quod credentibus, Deoq; grates reddentibus est admirandum. P. Vndis aũt homines cooperti uelut montibus, Deum inuocãt corde deuoto: ad littus aũt reuersorum quidam, uotis suis abrenunciant. Increduli quidem tantũ nostris pręceptis resistunt. Omnes boni Deum, illãq; diem, qua nec proles patri, nec ẽcõuerso proderit, uere uenturã timete, nec huius mundi uitæ confidite: nec uiã falsam ingressi, de Deo, illius aduentũ horæ noscente, securi sitis: A' quo procedit imbris descensus, aluiq; conceptus perspicit: nec quis præter eum scit, quid in crastino sit acturus, uel ubi morietur. Ipse nãq; solus sapiens, & eloquẽs, hæc omnia perfecte dinoscit.

Impudẽs hyperbole. Cur nõ cõtentus fuit illa Ioan. ultimo: totus mũdus non caperet libros, &c.

Periclitãtes uouere munifice, quod nõ soluũt liberati.

Incertæ res mortaliũ. Iacob. 4.

AZOARA XLII.

IN n. &c. Hunc librum ambiguitatis expertem, à Deo totius mundi compositũ, tuũ opus esse dicent increduli. Tu uero dic, solũ Deum hoc fecisse, per quod castiges gentem prius doctore carẽtem, ut in uiam rectam se uertat. Nec tutorẽ nec uindicem habet quisq; præter Deum, qui cuncta sex diebus creans, & deinde thronũ ascendens, omniaq; ab ipso creata bona bene disponens, hominem de luto plasmauit, posterosq; suos ex humore fragili, eidemq; de suo spiritu insufflans, aures, & oculos, ac corda præbuit: Ad quem scientem omnia desuper missa, redibunt singula die spaciosa, quasi mille nostri anni. Pauci tum grates persoluunt. Dicentes enim, nos mortuos quomodo resuscitabit? non credunt congregationem futuram coram Deo.

P. Omnes ab angelo mortis sibi à Deo tradito terminati, ad Deum redibunt. Increduli coram Deo capita sua declinaturi, se uidisse simul & audisse dicent, Deumq; postulabunt, ut eos remittat, pollicentes se credituros & benefacturos. Si uellemus, cuique gentium bonam uiam & rectam daremus. Sed iam uerbum nostrum firmatum est, ut infernus de dæmonum & hominum consortio penitus impleatur. Vos itaque resurrectionis & reditus ad nos obliti, unde uestri minime recordamur, malum perpetuum ob opera uestra gustare. Soli nostri memores nostris uerbis obediunt, Deum adorantes, digneq́ue Deo gratias reddentes: cuius timore, speq́ue bona substantiam sibi datam distribuentes, somnum & lectum linquũt, ut Deum inuocent. * Nemo mercedem sibi pro suis operibus dandam prænoscit. Credentis autem & increduli magna est distantia. Credens enim & benefaciens, paradiso: incredulus autem, in igne, cum non credidit, perseuerabit, nunquam discessurus. P. Faciemus ei etiam gustare malum minus, quàm illud maximum, ut sic saltim sua fiat conuersio. Quis est autem deterior, quàm delinquẽs atq; discedens post nostrorũ præceptorum

Alcoran à Deo exhibitus, ut rudes planè ac imperitos doceat.

Rerũ creatio.

Anima hominis de spiritu Dei. Hoc et antea nõ semel dixit. Resipit aũt hæresim Gnosticorũ et Manichæorũ et Priscillianistarum.

Per Deum stat, quo minus oẽs teneãt uerã fidem. Videtur cõgruere cũ illo Mosis et Pauli, Quem uult indurat. Sed scriptura sancta probè seipsam explicat.

** Homines ignorant præmiũ sui operis. Pro pemodũ id dicit quod Sophistæ, ignari an in gratia Dei sint, an in ira.*

rum perceptionē? Nos quidem indubitāter ex eo sumemus iam. Per Moysen librum, quē sequendo penitus Deo coniungetur, indubitanter misimus filijs Israël. Quorum quidam indurantes, uerbisq; nostris credentes, uias rectas docuerunt: quidam autem dissenserunt. Deus autem die uentura suas discutiet contrarietates. Nonne uident, quot præcedentes, quorum obtinent loca, nos confudimus, qualiterq; per aquas cœlitus ad terram missas, messes & herbas eorum, bestiarumq; uictum produximus? Quæ cuncta sapientibus admiranda sunt. Nonne uidere queunt? Si quærant rerum euentus, et finis noticiam, illa die scient, qua fides tunc sumpta nil proficiet, nec castigabuntur. Illos derelinquens expecta, quoniā illi similiter expectāt.

Moysis doctrinā amplexātes iūgentur deo. Is autē Christo filio Dei unico seruatori totius mūdi reddit testimonium, cui Machumet cōtradicit.

AZOARA XLIII.

IN n. &c. Tu propheta Deum omnia noscentem, tuaq; facta perspicientem, timens, nequaquam malos & incredulos sequere, te prorsus illi commendans, cuius protectio sufficit. Nemini quidem duo corda tribuit, nec matres in uxores, quæ causa sunt uobis balnei, ducere permisit, nec filios uestros: quod & uos etiam confirmatis. Deus ipse uerum omne dinoscens, uiamq; rectam pandens, illac aduocari noluit, sed parentes suos, quod est optimum, uel fratres, earumúe censores. De factis iniustis nullatenus, nisi sponte crebroq; factis, molesteris. Deus enim condonabit, prohibens omnibus bonis, ne matres in uxores ducant. Vnius etiam legis quidam plus cæteris promerentur, uelut benefacientes, firmeq; credentes. Hoc enim per Dei librum firmatum est. Te quidem, sicut & cæteros prophetas, Noë inde & Abraham, ac Moysen, Christumq; Mariæ filium, pacto dilectionis operisq; boni perstruximus, qui suum à ueridicis uerum perscrutabimur, & incredulos malo grauissimo torquebimus. Omnes itaque credentes, Deum inuocent, illi grates in omnibus referentes. Quando Deus actus uestros perspiciens, & credentes tentans, exercitus à nobis non uisos, post uentos immensos undique super uos uenire fecit, oculi uestri stupuerunt, cordaq; ferè faucibus adhæserunt: Vnde uos de Deo dubitantes, uictoriæ malæ succubuistis. P. Increduli quidem, & cordis infirmi, dicentes Deum atque prophetam falsum fecisse pollicitum, gentem Iethrib examinabant, inquientes: Mora quidem uobis est impossibilis: sed potius reditum properate, mittentes ad prophetam, nunc tantum uos excusantes, & dicentes: domos uestras esse desertas. Non erant antè destructæ, sed sic fugæ consulebant. Licet enim undique illis domo repertis superuenissent exercitus, non nisi paucos rebelles, plures autem fugientes reperirent. Ab illis quidem prius pollicitis, se nec uincendos, nec fugandos, Deus promissum exquiret. Sed quid prodest eorum à cæde morteúe fuga, cum eorum uita breuissima sit? Quis eos à Deo, nocere uel obesse uolente, qui solus est tutor & uindex, proteget? Ipse quidem scit uestri sociorumq;, se per alios defendentium, & dicentium, ut uos paucis pugnæ dimissis ad illos eatis, iniurias & contumelias. Illi quidem rumore metus accidente, uos circumquaque uelut mortis certus, atq; cetus conspiciunt: metu discedente uos oculis acutis respiciunt, & auarissimi manent. Deus autem eorum facta delet, multumq; leuiter. Si illis cogitantibus exercitus non discessuros, illi superuenissent, paucos rebelles inuenirent. Eorum namque pars plurima sibi timens, exercitus

Prohibet incestas nuptias.

Volūtariæ iniuriæ demum castigandæ.

Christus Mariæ filius.

Tēpestatis horrendæ meminit, & cladis.

Iethrib, quæ primo recepit Machumetem, alij monuerunt ad resipiscendum.

Nō fugiendum è prælio: quia uita hominis breuis.

Machumet dux bonus, quia spē collocans in Deo. Est id quidem præcipuū in duce. Psal. 18. etc.

alijs incumbere uillis optaret. P. Prophetam tamen ducem, & persecutorē bonum, in Deo sperantem, eumq; multū inuocantem, dieiq; futuræ credentem habebant. Boni quidem illis exercitibus uisis, Deum suo prophetæ uerbum misisse, sibi terminum illum proposuisse firmabant: sicq; fides eorum et meritum creuerūt. Credentium illud Dei uerbum quidam morti subcubuerunt, quidam superstites nihil inde mutauerunt. Deus autem credentes ob fidem suā optime remunerat, incredulos damnat, uel forsan sua pietate subueniente ueniam tribuit. Reducentur quidem increduli irati, uelut nil boni lucrati, ad Deum ipsum, qui fortis & potens bonos à lite protexit: Illis rebelles, à suis sublimitatibus deposuit, et eorum cordibus impressit. Vnde eorum quidam mortem, quidam captiuitatem passi sunt: uosq; suarum terrarum & cæterorum etiam hominum, nondum à uobis uisorum, suarumq; pecuniarum hæredes Deus omnipotens constituit. Tu propheta tuas sic mulieres alloquere: Si uitam & ornatum huius mundi malueritis, uelle uestrum uobis dabo, formoseq; dimittam. Si Deum autem, atq; prophetam, aliamq; uitam plus dilexeritis, uobis, uelut & omnibus bonis, Deus ueniam mercedemq; maximam tribuet, beneficium duplicando, gaudiumq; plenum præbendo. Omnis quidem à prophetæ mulieribus quid nefandum uel non gerendum postulans, malum suum à Deo duplicatum inueniet. P. Omni quoq; mulieri prophetæ, Deum & ipsum sequendo benefacienti, meritum suum duplicabitur. Vos prophetæ mulieres si timueritis, cæteris nequaq; similes, nolite uerba blanda seu lasciua proferre, sed honesta & cognita. Homines etenim cordis infirmi, tunc à uobis aliquid non agendum sperarent. In domibus uestris manete, non euntes modo priorum: & orationes ac eleemosynas gerendo, Deum atq; prophetam imitemini, & Dei sapientiam suaq; præcepta lecta super uos nominate. Deus enim à uobis, quoniam prophetæ domū inhabitatis, omne malum auferre proponens, uos lotas & benedictas esse desiderat, cum sit mitis atq; sapiens. Viri, seu fœminæ, se Deo penitus uouentes, & credentes, ac orantes, & ueraces, & indurantes, ac flentes, genuaq; Deo flectentes, & eleemosynas ac ieiunia peragentes, castitateq; perseuerantes, et Deum iugiter inuocantes, à Deo ueniam & gaudium plenum assequentur. Nō decet uirum, seu mulierem benefacientem, non adhærere iudicio dato, fœderiue præcepto à Deo seu propheta. Tu uero uirum à Deo ditatum affatus, dicendo, Tene mulierem, timeq; Deum, quiddam à solo Deo notū plus timere deberes. Post moram igitur sui mariti pro uelle suo cum illa, tibi permisimus illam ducere sponsam. Licet enim etiā bonis omnibus, post discessum suum à maritis, quaslibet Deo iubente ducere. Non erat igitur prophetæ curandum tum Dei mandatum, tum prædecessorum morem diuinitus statutum exequi. Deusq; solus est sufficiens dinumerator, sua mādata ferentium, & se solum timentium. Machometus nequaq; pater alicuius, uestrisq; tantum Dei, scientis omnia, legatus, postremum omnium sigillum & cumulus accessit. P. Viri boni, Deum iugiter, mane uespereq; ipsum adorantes, inuocate: qui uobis beneficus atq; propicius, sicut & angeli sui, uos è tenebris ad lucem reducit: gaudijq; pleni dator, die congregationis uerbum salubre profert. Tu propheta, missus à nobis testis & nuncius, ac gentis corrector, eiusq; prolocutor coram Deo, luxq; manifesta bonis, se nunciaturus gaudium plenum habituros. Malos & incredulos non sequere, sed potius il-

Vxorū Machumet conditio.

Et quod tibi nō uis fieri, alteri ne feceris. Cur matronas sectaris Machumet?

Opera bona, seu officia uirorum & fœminarum.

Larga dispensatio super matrimonio. Intelliguntur hæc de Maria uxore regis Iacobitarum.

Machumet ultimus propheta, ut quidā interpretātur. Diuersum tamen legis de religione Turcarum.

los linquendo, te prorsus, quod salutem sufficienter præstat, commenda. Viri boni, si mulieres desponsatas intactas dimiseritis, illis munera faciendo, formose dimittite. Et ipsis deinceps de mora determinata non est curandum. Tibi quidem, ô propheta, mulieres omnes, quibus donando dederis, & omnes tuæ manui per emptionem suppositas, & amitæ tuæ materteræ que filias, omnes item bonas mulieres, tibi uolenti gratis subcumbere cupientes, hocq; tibi soli permittitur, licitas constituimus. Iam notum esse censeo, quid tibi & cæteris bonis de mulieribus uestris, atq; de suppositis manibus uestris agendum sit. P. Has à te semoue, illas adiunge, pro uelle tuo: nec prius abiectis, 10 si dilexeris eas, molesteris. Illæ namq; tuo uoto parêre debent. Deus autē sublimis & sapiens, uestrorum secreta cordium agnoscit. Post illas tamē non est tibi licitum, alias, licet placidiores & habiliores, pro tuis mutuo sumere, nisi tantum tuæ manui subditas. Deus enim omnipotens, omnia penetrat. Nullus prophetę domum comestum ingrediatur, nisi uocatus. Tunc autem accedēs, pransus statim exeat, nec aliquod ibi ridiculum seu ludum agat. Hoc enim est prophetæ nociuum & tædiosum, qui uos uerecundatur. Sed Deus quidem uerum absq; uerecūdia promit. Quærens autem quodlibet, extra portam maneat. Hoc enim est optimum. Neminem quidem oportet uel prophetam in aliquo lædere, uel uxorem suam nunquam post eum habere: cum hoc Deo 20 molestum sit, atque graue: qui perfectè perspicit, si quid clàm seu palàm fecerit quis. Nemo tamen zelotypia torqueatur, ob patres, uel fratres, seu filios, uel nepotes, aut mulieres ingredientes, seu subditos. Deum timete, testem omnium. Cumq; Deus & angeli propter prophetam exorent, uos quoq; Deū precemini pro ipso, ut ipsum saluet & protegat. Malè loquentes de Deo atq; propheta, in hoc sæculoq; futuro à Deo repellendi, graue malum patientur. Malum quoq; dicentes de bonis uiris, seu fœminis mentiendo, mendacij grauisq; peccati supplicio punientur. Tu quidem propheta generaliter iniunge tuæ, cunctorumq; bonorum mulieribus & filiabus, ut suas facies quantumbet tegant, ne quales sint uideantur: uel malum de illis uerbum proferatur, cu 30 ius ueniæ Deus largitor est. Nisi se conuerterint inconstantes, cordisq; pusillaminis de Midena, malum maximum à me suscipient. Vestri propinqui nō nisi parum mansuri, ubique repulsi, & quóuis reperti perimantur. P. More priorum adhuc inuariabili de Deo dubitantes, & quęrentes aduentum illius horæ, sciant Deum solum hoc dinoscere, & forsis illico ueniet. Illos autem Deus repudians, igne perpetuo damnabit, omnis tutoris & uindicis expertes. Die quidem, qua suas in igne facies uoluent, optabunt se in Deum sequēdo prophetam credidisse, & conquerendo dicent: O Deus, nostris magnatibus atque potentibus, causæ uidelicet erroris nostri, quos nos secuti fuimus, malum imputa, longiusq; repelle. Viri boni, non imitemini male loquentes 40 de Moyse, qui per Deum à prauiloquio liberatus, honestus et bonorum exēplum apparuit. P. Deus facta uestra diriget, peccataq; dimittet: quem, atq; prophetam quilibet sequendo, magnum quid adipiscitur. Conditionem uestram fidelem, super cœlos & terram ac montes firmatam, homo suis adsumpsit humeris: quam postea derelinquens, malus & inscius est effectus. Incredulis quidē uiris seu fœminis, suisq; participibus, Deus flagitium inferet: Bonis autem omnibus, ueniam & gaudium tribuet. Est namque pijssimus, ueniæq; dator.

Repudium.

O fœdissimū libidinis mancipiū. O plūbeos homines, q hæc non animaduerterunt, aut perferre potuerūt. Diuortij leges, neq; Mosi, neq; naturæ humanæ cōgruentes.

Vt liceat domū Machumetis ingredi, præsertim cōuiuas.

Bene sibi ubiq; cauet legislator, neque iniuria.

Zelotypia modum habeat.

Orent homines pro Machumete, ut seruetur: quia pro ipso & angeli & Deus orant. Quis nō amplexetur istā sapientiam?

Fœminæ uelentur.

Midenenses accusantur timiditatis.

Nouissimi diei aduentus incertus.

Gratitudo erga Deum.

IN n. etc. Incōprehensibili sapiētiq; Deo, ueniæ datori, perfecteq; dinoscē ti omne terram ingrediens, uel exiens, & de cœlo descendens uel ascendens, cuius sunt uniuersa cœli terræq;, omnisq; gratia sæculi futuri, gratias digne reddamus. Incredulis sciscitantibus, An hora illa cōtinget? dic, Ita: ueniet per Deum, secretorum cognitorem: cuius sapientia nil cœleste, seu terrestre, nec formicam etiam, illá ue minorem seu maiorem, cum in libro manifesto sint omnia, prætermittit. Omnibus enim credentibus, & benegerentibus, ueniam & gaudium promerentibus, omnia sua beneficia reddet. præceptis diuinis aduersando resistentibus, omne suum maleficium annumerabitur. Nostri quidem sapientes percipiūt, hoc cœlitus missum esse uerum, & à Deo pio glorificandoq; compositum. Dicunt autem increduli: Hoc fictitium & nouum linquite, nosq; docebimus hominem dicturum, quando uel quid mali patiemini. Isti quidem coram Deo mentientes, ad diabolum tendunt: qui sæculo futuro non credentes, prolixum errorem ingressi sunt. Nonne uident suis inhærens manibus, & posterius? De cœlo terraq; nostra quidem uoluntate potente, uel eos in terra obruemus, uel per cœleste superneue quid accidens premeremus, quod uestris conuersis est admirandum. Dauidi diuitias abundanter contulimus, & montes, ac aues illi parêre fecimus, ferrumq; molliri iussimus. P. Ipsum itaq; loricas inde bonas texere pręcepimus: Quoniā ego Deus omnia sua facta uideo, & audio. Salomoni quoq; uētos & pluuias uespere maneq; parêre fecimus, suæq; manui mineras aurichalci, & diabolos opifices, ut illinc pro uelle suo aras, & imagines, & paropsides, & amphoras fabricantes subiunximus. Vnde mihi genti Dauid grates persoluere debetis, quod rarissime faciunt. Ipsius autem, ad mortem per nos redacti, mortem penitus ignorabant, usquequo cecidit infima parte sui baculi à uermibus corrosa. Mortis itaq; suæ secreto taliter reuelato, confirmabant, se nequaquam tantum malum & dedecus esse passos, si scissent. Mortis deinceps illius rumorem gēs Cheib admirata, dixit, Velut hortos à dextra sinistraq; possidentes, bonorum ciborum esui studeamus: cum terra nostra sit fœcunda, Deusq; ueniam donet. P. Illis digressis, per torrentē malum & magnū immissum cœlitus, hortos fertiles in steriles & inutiles redegimus. Quippe tamarintas & ficulnos, steriles & spinosos fructus ferētes arbores induximus illis, & utilibus uillis cæteras uillas elatas, quibus inerat iter peruiū atq; securū, die noctuq;, nos interposuimus. Illi uero sibi nocentes, earum longinquitatē & remotionem optabant. Vnde nos illos diaboli uerbis credentes, præter paucos, fecimus mirandos indurantibus, Deoq; gratias dicentibus. P. Non est illis quicquam gerendū, nisi tantū ut sciatur, qui credāt, & qui nō. Deus tamen omnia uidet. Videte firmiter, àn à nobis adorati loco Dei, quàm est formica, in cœlis seu terra mādent, uel aliquā apparitionē secundū dicta uestra sortiantur. Coram Deo nisi secundum uelle suū nemini prodest alius oratio. Illi quæsiti, Quid mādat Deus? Inquient, Verum. Quęsiti quoq;, Quis diuitias omnes et uictū cœlorum atq; terræ præbet? Respondent, Deus: nec tamē cæci esse desistunt. Deus autem nos omnes congregaturus, omniū iudex & sapientissimus, qui uiā rectā, quia prauā fuerint secuti, dijudicabit, nec à me sua, nec ab illis mea perscrutaturus opera: Qui tunc etiā præcipiens, ut increduli suos participes aduocent, se solū & unum Deum existere patefaciet. Tu uero tantum missus cunctis

Dies iudicij.

Machumetis doctrina contemptibilis, quia noua. Ea ratione utitur & Augustinus contra hæreses. Aeternæ autem ueritatis existunt Christiana dogmata.

Dauidis meminit, ut prius.

Salomon.

Cheibe populus sterilitate agrorum punitus ob luxum.

Quisq; onus suum baiulabit.

cũctis gentibus boni nũcius, & castigator, quærẽtibus huius aduentus termi num, dic, illos habere terminum, quem nec etiam per horæ spacium uel præcedere uel sequi queunt. P. Increduli nunc dicentes, se nec huic Alchoran nec tuis uerbis præsentibus fidem adhibere uelle, resuscitati coram Deo litigium committent mutuum. Debiles enim & pauperes magnatibus atq; potentibus inquient: Vos quidem nostrę damnationis & incredulitatis occasio fuistis. Vos enim die nocteq; præcepistis, nos nullatenus in Deum credere, sed illi participes ponere. Vnde nunc malo uiso, se nostra corda remordent. Respondebunt illi: Nos quidem nequaquam uos seduximus, nec aberrare fe 10 cimus: sed uos ipsi potius nocentes & increduli permansistis. Nos autem ho rum & illorum colla, sui meriti remuneratores, cathenis onerabimus. Nunquam nuncium aliquem cuiquam gentium misimus, quem non increpassent sui principes atq; magnates, dicendo: Tu tua præcepta perfice: Nos autẽ maiori potentia proleq; pollentes, nec illis credemus, nec secundum dictum uestrum confundemur. Heu heu: Nonne sciunt, Deum pro uelle suo huic multam, illi paruã, alij nullam potentiã tribuisse? Coram quo nil nisi fides & bene ficium perficiet, nisi tantum credenti, & bene gerenti, qui duplex meritum et paradisum indubitanter possidebit. Omnis autem nostris mandatis resistẽs, malum euidens & maximum incurret. Deus enim largitor optimus, pro uel 20 le suo munera facit, & consumpta restaurat. Coram quo nos congregaturo di cemus angelis, illos uocasse nos omnes, respondebunt: Nolit Deus conditor noster, & dominus. Sed eorum plurima pars incredula diabolos adorabat, quorum hodie nullus cuiquam bonum seu malum facere potens existit. Gustet itaq; feruorem ignis, cui credere noluit. Increduli namq; nostrorum præceptorum atq; uirtutum lectionem audientes, inquiunt: Hic non est nisi magus & mendax, totum fictitium ab ipso compositum afferens, & nos sic à patrum nostrorum secta diuertere proponens. Quippe sui quoque prædecessores nostris prophetis, sicque mihi contradicere soliti sunt. Sed hæc gens, cui nec librũ legendum, nec prophetã ante te misimus, sibi consulat, & deliberet: 30 uel simul, uel separatim singuli, seu quodlibet quod agere disponat, quidq; sibi commodum sit. Omnis autem non obediens huic eum castigatum misso, quem dæmoniacum & magum appellant, graue malum patietur: Ipse uero nil à nobis, sed à solo Deo cognitore omnium secretorum et teste, qui eum ue ritatis nuncium misit, expectat. Inde cum quo ueritas accessit, unde nec appa ret, nec reuertitur falsitas, siue uiam rectam nunc à Deo mihi patefactam, seu prauum errorem sequor, mihimet tantum operabor. Illis quidem turbationẽ immittens, quod nullatenus euadere poterunt, loco sumam eos angusto, & breuiter. Mihi namque prius ignorata dicendo, suásque uoluptates sequendo contradixerunt: Sicut & prius prædecessores sui, prius ambigentes, 40 & illicita perpetrantes.

Fatum.

Altercatio impiorum die iudicij.

Omnibus legatis Dei se proceres opposuerũt.

Diaboli nec iuuare nec obesse possunt.

Machumetem ut maleficum spernentes puniuntur.

AZOARA XLV.

IN n. &c. Deo quisq; bonus gratias reddat, qui cœlorũ & terræ cõditor, angelorũ quosdã habẽtes duas alas, quosdã tres, quosdã quatuor, (cuiq; enim pro uelle suo cõmodum auget) misit: quo beneficium cuilibet dare uolente, nemo disturbare: prohibente uero, nemo dare poterit. Ipse namq; solus omnipotẽs, solus omnia faciẽs, uobis cœleste terrestreq; bonũ præbens, præter quẽ nõ est alius Deus, omnibus imperat. Cur igitur ô uiri suorũ beneficiorũ im-

Angelorum diuersitas.

Omnia bona à Deo.

memores estis, & mecum nõ creditis? Si tibi contradixerint, similiter & prædecessoribus prophetis fecerunt. Omnium tamen Deus finis est, cuius omne mandatum uerum est. Ipsius itaq; præceptis contradicere, uel huius sæculi uitæ confidere nullatenus uelitis: sed diabolum uobis semper aduersantem, & tantum ignis maliq; persuasorem, prorsus contemnentes euitate. Increduli quidem graue malum, credentes & benefacientes ueniam & gaudium habebunt. Perseueret in factis iniustis, cui placent: nec hoc tibi molestiam inferat. Deus enim sciens hunc deuiare, illum recte procedere, pro uelle suo perficit: qui cunctos alia uice uiuere faciet æquali potentia, qua terram excitat per uẽtos & nubes atq; pluuias. Apud Deum est omnis operis uerbiq; boni sublimatio: Peccatoris uelut graue malum passuri, fiet opus omne incommodum & insusceptibile. P. Deus è terra uos plasmauit, & deinceps è spermate sui cõsimiles produxit: sine cuius sciẽtia nulla mulier fit grauida, nec uita cuiusquã augetur, nec minuetur, nisi secundũ libri prędeterminationem. Ipse itẽ aquas dissimiles condidit, hanc uidelicet dulcem potui bonam, illam salsam & amaram, è quibus carnes recentes comestui, & uestes ac ornatus elicitis, & in illis nauigando curritis: Inde grates ipsi Deo reddere debetis. Ipse quoq; diem nocti, & è contra, inducit: Solem & lunam ad terminum statutũ promoueri præcepit. Et ille quidem est Deus uester, omnibus imperãs, omnia regens. Illi uero quos adoratis Dei loco, nec etiam quantum est alkitiner mandant, nec uocati audiunt: et licet audirent, minime responderent, sęculoq; futuro uobis cõtradicent. Scito te nullum dicere uobis hoc, nisi scientem, uos quidem gratia, Deum omnibus abundantem semper glorificandum, pauperes estis: cui nequaquam esset difficile uolenti omnes uos perdere, & cum gẽte noua redire. Tu peccatum omne dicendo seu gerendo semper euita, Tantũ timentes Deũ & orantes castigans. Omnis benefaciens, sibi prodest. Ad Deum aũt omnes redibunt, coram quo non sunt æquales cæcus & uidens, nec lux & tenebræ.

Deus finis omnium. *Cauendus diabolus.* *Præfracti negliguntur.* *Opera bona, seu mala.* *Hominis formatio.* *Dei beneficia in homines.*

P. Non item coæquantur feruor & refrigeriũ, nec uiuus & mortuus. Deo quidem auditũ cui uult præbente, cũ sit omnipotens, tu nequaquã, cum sis castigator tantũ à nobis missus, ueritatis nuncius, mortuos audire facies. Si tibi cõtradixerint, similiter & legatis prius missis cum uirtutibus diuinis & psalterio, libroq; lucido. Omnibus enim gentibus legatos misimus, quibus contradictis incredulos cõfudimus: Quorum quis esset finis perpende. Soli tamen sapientes Deum sublimẽ, ueniẽq; datorẽ timent, qui per aquas cœlitus missas arbores multimodas, & montiũ has partes albas, illas rubeas, coruosq; nigros & homines et bestias ac pecora coloris multimoda cõdidit. Librum diuinum legentes & orantes, uestraq; bona sibi cõmissa clàm & palàm distribuẽtes, sperent mercaturã nullatenus decepturã eos, sed sua merita cõpleturam. Deus enim glorificandus ueniã tribuit, meritũq; multiplicat. Hunc librum ueracissimũ tibi missum confirmantẽ, quod tuis inest manibus, hæreditatẽ tribuimus bonis hominibus: Quorum quidã animabus suis nociui sunt, quidã uero minime, quidã uero benefici. Et hi lucrum maximũ, uidelicet paradisum, ubi torques aureos & margaritas, uestesq; sericeas habebũt adepti, Deũ pium & gloriosum laudabunt: eo quod eis illius curiæ mansionẽ absq; tactu laboris et mali præbuit. Increduli uero focũ gehennæ mortis, & alleuiationis expertes possessuri, secundũ quem meritũ incredulorũ clamabũt: O Deus, eijce nos hinc, & amodo melius operibus præteritis perpetrabimus. Deus aũt respondebit: Nonne

Discrimẽ inter homines coram Deo. *Varietas in rerum natura.* *Fœlicem mercaturam promittit benefacientibus, qui tantum futuri sæculi bona quærere iubet.* *Alcoran bonis hominibus hæreditas.* *Paradisus.* *Inferi.*

Nonne uobis nuncium misi, uitamq́ tribui, ut memores & sapientes efficeremini? Malum tutoris & uindicis expertes gustate. Deus quidem scit cordium & cœlorũ ac terræ secreta, qui uos prædecessorũ uicarios, & mãdatores in terra cõstituit. In quem quisquis nõ crediderit, nil corã ipso, nisi damnũ & iacturam sentiet. Vestri participes inuocati loco Dei, quã in terra potentiã, uel quã cœli portionẽ habent? An misimus illis librũ illius sectæ doctorem? Mali uero malos, nõ nisi cum nugis, & male castigant. P. Deus quidẽ cœlum & terram suis in locis immobiles tenet: quo mouente illos à loco suo, nemo retinere poterit. Licet nunc iurent, se futuros meliores suis antecessoribus, si nunciũ haberent: tamen nunc missus eis nuncius, nil nisi præsumptionẽ, & incredulitatem, & à bono discessum augmentat. Mores enim tantũmodo patrum suorum obstinaciter amplectuntur: Sed mos diuinus est immutabilis. Quare nõ perscrutantur fines suorum antecessorum, qui potentiores & ditiores illis, nũquam omnipotẽti sapientiq́ Deo in cœlis terráue quicquam auferre poterãt? Si Deus aũt illico de factis hominum se uindicaret, nihil in mũdo dimitteret. Sed ipse prouidus & patiens, eos ad horam terminatam differt, in cuius aduentu Deus optime perspicit, quid suis facturus est.

Peruersa doctrina. Turpe est doctori, cum culpa redarguit ipsum.

Patrum sectatores.

Longanimis Deus.

AZOARA XLVI.

IN n. &c. Per hunc librum sublimi pioq́ Deo compositum, tibiq́ missum ad castigationẽ hominum à suis patribus, quippe negligentibus & inscijs, nequaquã correctorũ, tu es nuncius uerax. Verbum aũt incredulitatis plurimorum cordibus firmatũ est: quorũ colla cathenis onerabimus mento nisum presso. Licet enim suis manibus insit arbitriũ uoluntarium, cæci tamẽ semper nunquã credẽt, siue castiges siue nõ. Nullus enim à te castigetur, nisi uerborũ tuorum imitator, & Deum timens, ac sperans daturũ ipsum sibi ueniã & gaudium sæculo futuro. P. Vos mortuos omnes uiuificatis: omnes suos præcedentes actus in euidente libro scriptos eis reuelabimus. Dic illis exemplũ de gẽte uillæ, quæ duobus nuncijs primo missis contradixit. Eisdẽ quoq́ rursum aduenientibus, tertio comitatis, & dicentibus se missos illi nũcios, rebellis extitit dicẽs: Per uos tantũ homines, sicut & nos, nihil unquã mãdauit Deus: sed uos mendaces aduenistis. Illi uero responderunt: Deus scit nos esse nuncios, quibus nil nisi nuncium patefacere pertinet. Illis dicẽtibus, Omine malo uos uidimus: unde uos nisi cito facto discessu lapidabimus, pœnisq́ magnis affligemus. Responderũt nũcij: Super uos onus uestrũ, qui licet nobis docẽtibus & admonentibus, prodigi profluiq́ manetis. Interim uir quidã à parte uillæ remotior ueniens, inquit: Hos nuncios quam uiã rectã absq́ nostri precij petitione docentes, omnes sequamini. P. Deum mei factorẽ & resuscitatorẽ quare non inuocẽ? Quomodo sui loco Deum aliũ sumerẽ? Illo namq́ uolẽte mihi nocere, nullus uindex uel adiutor aderit, quin malã uiã proficiscar. Ipsi itaq́ cõfitentes, se in Deum suum credere, & optare gentẽ suam scisse, quod iam Deus eũ bonũ effecit, illi paradisum polliciti sunt. Incredulis aũt illis sola nox immissa, nullo diuinitus postea præcepto misso morti tradidit. En quàm infortuniũ illis incubuit. Omnẽ enim nunciũ illis missum irridebant. Nonne perceperãt, nos prius multas gẽtes cõfudisse? quare nullus reditus ad eos permittebatur? Omnium aũt ante me cõgregatio fiet. P. Nonne uiderant nos terrã excitasse, indeq́ grana suo comestui necessaria produxisse, & uineas atque palmeta, fontesq́, ut de fructibus laboreq́ manuũ suarum homines comederent,

Se suumq́ laudat codicem.

Liberum arbitrium.

Exemplum nescio quod apponit, eorũ qui ob contemptum prophetarum perierunt.

medērent, omniumq́ terra naſcentium, & animaliū & rerum ignoratarū par unum feciſſe, obſcuramq́ noctem, admirandum gentibus die recedente, ſolemq́ neſcium quietis in curſu ſuo, lunamq́ per manſiones promoueri, uſq́ quo diminuta ſicut ſcopæ ſubtile ſignum & antiquum appareat? Cur igitur Deum horū factorem omniū, incompræhenſibilem, & ſapientē, non glorificant, nec adorant? Eodem quoq́ diſpoſitore nec ſol lunam cōſequitur, neque nox diem præcedere poteſt. Hæc in circulo diſponuntur. Eſt item illis admirandū, quod filij ſui nauibus oneratis per æquora currūt. P. Alias item illis equituras fecimus, ſi nos eos aqua ſummergere uelimus: Nec uerbum contrà proferent, nec protectorem inuenient, niſi noſtra pietas ſubueniat, eos ad tēpus finitū dimittens. Quum dicitur illis, Timete, credētesq́ benefacite, ut miſericordiā & ueniā aſſequamini, nullos enim niſi digredientes & incredulos percuſſit uindicta diuina, bonaq́ uobis à Deo commiſſa diſtribuite: reſpondent, Quare daremus huic uel illi cibū, aut aliud? Deus enim illi daret ſi uellet. Ecce quàm errore manifeſto uexantur: quęrentes à te terminū, ſiue taxes, nō expectant niſi uocē ſubito uenientem ſuper illos, negotia ſua cauſasq́ tractātem. Sed tunc necquicquam mandare, nec ſuos reuocare poterunt. Buccina namq́ ſonāte, cunctos è foueis Deus ſuſcitabit. P. Illis cōquerentibus, Heu heu, qui nos ſopitos expergefecit? dicetur: Hic eſt terminus à nūcijs firmatus, quo per ſonitū unum omnes ad Deum reuocabuntur. Illa die nemini malum faciemus, niſi ſecundū meritum ſuum. Tuncq́ uiri paradiſi, mulieresq́ ſuæ, ſimiliter de nullis ſolliciti, puluinaribus ſericis accubitati, de fructibus omnibus in umbra comedent, omnes ſibi placitum inſuper accepturi, uerbū ſalutis & diuinæ pietatis alternatim audiēt. Increduli uero repellētur illic. O filij Adæ, nonne uobis mandaui, ne diabolum ueſtrum hoſtem peſſimum ſequeremini, ſed in me rectam ſequendo uiam crederetis? P. Quum per ipſum aberraſtis, & indiſcreti perſeueraſtis, en hic eſt infernus, quem uobis nūciauimus. Hodie ſcietis, uos incredulos extitiſſe. Hodie uobis ora ueſtra ſigillabo, manusq́ noſtræ uobiſcum ſequentur, & pedes erunt teſtes operum ueſtrorum. Si uellemus, oculos ueſtros clauderemus, ne purgatorium ignem tranſeundū uideretis. Eſſet item uoluntati ueſtræ poſſibile, illos ſuo loco transformare, nec quicquam uiderent, uel recederent. Cui uita longa permittitur, in modum breuiorem redigitur. An ſapientia ſenſuq́ caretis? Nos quidem nequaquam cantus ſeu uerſus, ſed Alchoran euidentem, per quem caſtigentur uiuentes, firmeturq́ uerbum ſuper incredulos, docemus. Nunquid uident, qualiter beſtias eorum ſeruituti commodoq́ neceſſarias fecimus? P. Nos quidem illas manſuetas fecimus, quarum quaſdam equitant, quaſdam edunt, & ex illis proficuum eliciunt, & irrigant. Cur igitur Deo grates non reddunt? Imò Deum alium aſſumunt, ut eos uindicet, qui tamen præſens illis ſuccurrere non poteſt. Verba ſua te nullatenus ſollicitent. Nos enim ſcimus, quid corde celent, quidúe promāt. Homo quidem me factore de ſpermate factus, cauſidicus & diſputator efficitur, uobis inducens ſimilitudines, oblitus animę ſuæ. Ait enim, oſſa in puluerem redacta reſuſcitare quæris? dic: Qui uos primo plaſmauit, ſecundo reuiuificabit, omnium ſapiens. Ille quidem arbores uirides educit, è quibus ignem accenditis. Nonne cœli terræq́ conditor cōſimilia facere poteſt? Imò. Eſt enim omnipotēs, et omnia ſciens, cuius mandatū ſolum omnia perficit, cuius manus omnia regit, & ad illum redibūt uniuerſa.

Similitudo lepida, ita ut nil ſuprà.

Nauigationis miraculum.

Excuſatio maliguorū, qui eleemoſynas minime conferunt.

Reſurrectio.

Paradiſi uoluptas.

Damnatio impiorum.

Ignis purgatorius tranſeundus. De quo ſuperius.

Negat ſe poëticen docere. Tametſi Alcoran uerſu compoſitus eſt.

A beneficijs Dei arguit, unicum Deum ueneran dum.

Qui cōdidit hominem, is & facile mortuū reſuſcitabit, &c.

AZOARA

AZOARA XLVII.

IN n. &c. Per angelorum in cœlis seriem, homines à uia mala diuertentium, præcepta que legentium, Non est nisi Deus unus, qui cœlum & terram, & interpositum omne creauit, & orientibus ac occidentibus imperat, cœlumq; pulchre stellis distinxit, ipsum à diabolis, nequid à ciuibus cœlestibus percipiant, custodiens. Quibus undique reiectis, graue malum inde sumpturis, quilibet eorum aliqua re percepta, fugientem festinanter stella persequitur. An sunt isti fortiores & potentiores cæteris hominibus, quos terræ de luto fecimus? Cum eas licet nolentes docemus, uirtutibus patefactis, eas deridendo dicunt, eas nil nisi manifestas incantationes esse: & quærunt, quomodo nos morti dediti, nostrique patres, & in puluerem redacti resurgemus? † Immò: sed dedecorati, & contumelijs affecti. Vnus enim buccinæ sonitus omnes excitabit, dicentes: P. Heu heu. Hæc est dies illa, scilicet iudicij, nobis sæpius prænunciata, & à nobis semper contradicta. Vos igitur omnes incredulos cum uxoribus uestris, & quos adorastis mei loco, gehenna sepeliam, nunquam morituros. Quare non uindicant uestri quidam alios hac in die? Oportet autem omnes misericordiam diuinam expectare. Hi tamen illos increpabunt, dicentes: Vos potentes & præsumptuosi & increduli, quibus nos minime resistere potuimus, huiusmodi præcepta nobis attulistis. P. Super nos uerbum Dei firmatum fuit, quod malum reuera gustabimus. Quibus alij respondebunt: Nos tales talia uerba uobis persuasimus. Nunc autem omnes malorum participes existimus. Ita fiet incredulis, qui quotiens audiunt, Non est nisi unus Deus, se præferunt, & dicunt: Nos nequaquam nostrarum cultum imaginum dimittemus, propter illius mimi uersificéque ludentis uerbum. Ille tamen sola cum ueritate uenit, cæteros que confirmans nuncios. Malum igitur illud secundum opera sua gustet omnis, nisi Deo puro corde deuotus. P. Tales enim uictum bonum, gaudiúmque plenum, & honorem integrum omnium rerum & uoluptatum in paradiso, suis lectis in aliorum directo positis possidebunt, habentes mulieres oculis clarissimis & immensis uelut oua, nunquam illos nisi tantum ad maritos suos erecturas. Et eisdem uescentibus fructus quoslibet, porrigetur scyphus plenus humore clarissimo, & dulci, & saporifero. Aliorum uero perscrutantium alios, quidam inquiunt: Socium nobis dicentem habuimus, quare creditis istud? eo quod scimus nos mortuos, & in puluerem redactos, nunquam surrecturos. Respondent alij: Vultis ne scandere, ut hoc uidendo notetis? Ascendentes itaque, in igne medio positos uiderunt, & dixerunt: Nobis ferè multum obfuistis. Vobiscum enim iam essemus, nisi diuina pietas subuenisset. Nonne dixistis, nos primæ morti perpetuo succumbere, nec unquam ulterius resurgere? Nos quidem immensam gloriam adepti sumus. P. Hic quidem est, quod promerentur bene gerentes. Hoc quidem hospitium iocundius est atque commodius, quam arbor ezetus, ob malos plantata cyros, sicut diabolorum capita gestans, & ex sua radice gehennæ focum emittens. Vnde cibandi increduli, uentres suos farciunt. Potaturi deinceps quiddam ex ignibus uarijs confectum, & demum ad ignem redituri: quem illi sui patres prius errantes, quorum sectæ fuerunt imitatores, lucrati sunt. P. Suorum antecessorum pars plu-

Iurat per angelos, unum duntaxat esse Deum.

Imò asseuerat: Atqui resurget uerùm ad ignominiam.

Quotquot seruantur, Dei misericordia seruantur.

Machumet uersificator.

Paradisus fictitia.

rima nunquam errare cessauit. Quorum nisi tantum corde Deo puro deuotorum, quis esset finis perpende. Nostris tamen nuncijs nulli caruerunt. Noë nos precantē, gentemq́ suam à diluuio liberauimus, eiq́ cum filijs suis superstiti, semper suum usq́ finem profecimus, super quem & suos salus Dei quieuit, quoniam in me crediderunt: cæteros autem summersimus. Abraham aūt ex illius genere procedens, et ad Deum corde sano supplex accedens, patrem suum & gentē suam sic affatus est: Huiusmodi res mutas Dei loco cur adoratis? Quid de ipso mundi conditore cogitatis? Ipse deinceps stellis uisis, se morbis affligi fingens, cæteris discedentibus, ad imagines inquit: Quare nō comeditis? Cur uerbū non profertis? Deinceps manu sua fractis illis, hominibus accurrentibus inquit: An manuū uestrarum facturas, quos tamen & uos Deus cōdidit, adoratis? Illos quidē iubentes ędificium magnum erigi, ut illū in ignē proijceretur, subesse fecimus. Vnde ipse gaudens inquit: Ad Deū ibo, qui me uiam rectā docebit, mihiq́ sua misericordia, preceq́ uestra quodq́ bonū tribuet. P. Nos itaq́ nunciū pueri mitis cōtulimus. Cū quo deinceps ad mortem accedens, inquit: O fili, mihi quidē uisione nunciatū est, quod te decollarem, quid tibi placeat inde, perpende. Qui respondit: O pater, nunciatum tibi perpetra. Me nāq́ fortiter passurū omnia reperies. Illi itaq́ præparanti eū ad decollandū, diximus: O Abraham, ueræ uisionis cōfirmator, cum hic sit malū euidens, nos eū molestia magna redimemus, cui deinceps multū profecimus. Sic enim benefaciētes remuneramus. Salus Dei super Abrahā nostrum fidelem & iustū. Tale quid enim promeretur credens, & benefactor. P. Eū deinceps, & Isaac, filiosq́ suos euidenter suis animabus proficientes multiplicauimus. Moysi quoq́ & Aaron obnoxijs nobis ob nostra collata suffragia, uictoriam super hostes uestros præbuimus, ipsosq́ suosq́ factores à graui periculo liberantes & ipsos etiā libro sibi tradito rectam in uiam duximus, super quos postremo multiplacatos diuina salus descendit: quoniā boni credētesq́ fuerant. Et nos benegerentibus talem remunerationem facimus. P. Alioq́ nostro nuncio quærenti gentē suam, quæ timebat & inuocabat Balen, dimittendo conditorē optimum uniuersitatis, qui reuera Deus est illius suorūq́ parentum priorum: gens sua rebellis obstinaciter extitit. Vnde gehennā ingressi sunt, præter credentes timētesq́ Deum corde puro. Ipso deinde multiplicato super ipsum, & gentē quoq́ Iezin, quoniā bonus fuerat, salus cōtigit, uelut super omnes credentes. Loth itē nunciū nostrum, suosq́ factores omnes, præter fœminā decrepitā saluauimus. Cæteros aūt cunctos confudimus. Quorū adhuc indicia uos omni die & noctu pergentes illac uidetis, nisi prorsus sitis inscij. Ionas quoq́ noster nuncius, nauem oneratā ingressus est. P. Super ipsum quidē post sortiū proiectū sors cecidit. Ipsum deinceps eiectū quasi reū cetus absorbuit, eúmque semper in uentre illius Deum inuocantem, Deus illinc in primum extraxit, & post hedera super eum eleuata texit, & eundem missum demum ad centum millia hominum uel plures, illos'que factos credentes, ad horam scitam dimisit. Perquiratur ab incredulis, an ipsi perhibent filias esse Dei, filios'que? Sui pars autem plurima mentiendo dixit, Deum habere filium. Cœpit'ne filias plus diligere? quid iudicatis immemores? An uestri dicti rationem firmam habetis? Librum quidem uestrum, si ueraces estis, in medium afferte. Est autem eorum positio, quoniam Dei dæmonesq́ populus unus sunt. Sciunt uero diaboli, se promeritos iram Dei:

Noë. *Abrahā ob imagines deiectas periclitatus. De quo antea etiā.* *Immolatio Isaac paulo aliter descripta quàm Gen. 22.* *Moses & Aaron.* *Elias. 3 & 4. Regum.* *Iezin.* *Loth.* *Ionas, & conuersio Niniuitarum.* *Non modo prophanè, uerumetiam insani ritu blatterat, Deum non habere filium.*

10 20 30 40

Dei: Et huiusmodi dicta Deus abhorret. P. Quid uel uosmetipsos, uel à uobis adoratos Dei loco, fore censetis? Omnes ad ignem ibitis, ubi cuique uestrũ locus scitus præscriptus est: quoniam Deum uerum minime uocatis. Dicitis tamen uos fore bonos & puros, si primorum memoriam haberetis. Illi uero contradixerunt, quod & ipsi percipient. Præcepta quidem nostra per nũcios nostros semper uindicãdos, quippe nostri semper exercitus uincent, aures gẽtium attigerunt. Ab illis ad horã discedens expecta, sicut & illi faciunt ad malum suum properantes: quod cum accesserit, grauiter illos percutiet. Sua dicta nullam inferunt molestiam. Incompræhensibili Deo, super cuius nũcios
10 sit salus, & ipsi conditori mundi grates dignæ reddantur.

Maiorum enim latores.

AZOARA XLVIII.

IN n. &c. Per Alchoran homines instruentem, & docentem, ambigentes & præsumptuosi nobis aduersarij manent increduli. Qui cum memoratis gẽtibus deletis à nobis admirando dicunt, illis non fuisse locũ inhabitandi cõgruum: nunciumque sibi missum de semetipsis, mendacẽ & magum appellant. Mirandum enim est, quomodo Deos nostros unum ponat. Hic etenim mos nouus ab illo fictus, à nobis est inauditus. Vnde in nostrorum deorum cultu pro suo uestroque uelle perseueremus. Hoc suũ dictum qualiter uobis inde dubitantibus est interpositũ, uindictam meã quare non timent? Est ne in manu
20 sua misericordiæ diuinæ donũ? An imperant illi cœlis & terræ cunctisque interpositis? Per funes uisum illud ascendant. P. Gentes prius Noë scilicet, Hat, atque Pharaonis, & Inhalandet, ac Themuth, & Loth, ac homines arboris, nostris contradixere nuncijs. Vnde quod mãdauimus, illis accidit. Isti quidem tantum uocem unam aduenientem, postquã nec gemitus nec singultus salus ulla sequetur, expectant & orant: ut ante diem computi sibi futurum accidat. Tu uero super hoc quod dicunt, indurãs dic, qualiter clienti nostro Dauid bono potentique montes, & aues omnes uespere maneque Deum inuocantes parebant, & qualiter ipsum iuste iudicantem, & fortẽ, & firmiter imperantem, & discretum, atque facundũ fecimus. A quo si memor es, ad altare stante,
30 quidam quæsitum iudicium accesserunt. P. Illi eos ingressos timenti dixerunt, nostram causam timoris expers discute: uerum uiamque rectam ostendẽs nobis causantibus ob inuidiam. Iste meus super nonagintanouem mulieres habens, mihi tantum unam habenti ui molestiaque fraude subripere parat. Cui Dauid respondens, alium male fecisse: licet etiam amicorum multi nisi boni credentesque bene fuerint, alijs inuideant, boni uero perpauci sunt, se peccasse cognouit. Vnde se Deo subijciens, reuersus est. Illum itaque bene pœnitentẽ, nobis data uenia cõiungentes, sic affati sumus. Tu Dauid uicarius in terra constitutus, inter homines uerum iudica, non sequendo deuiantiũ uoluptates & uota. Errantes quidem graue malum patientur: quoniam diei iudicij non recordantur. Nos quidem cœlum & terrã & interpositum, nequaquã
40 pro nihilo fecimus: licet hoc opinentur increduli, focum ob hoc perpetuũ ingressuri. Credentiũ enim ab incredulis, & timẽtium ab intimidis magna fiet distantia. Tibi quidem librum commodum misimus, ut per ipsum scientes ad diuinam cõmemorationem redigas. Damus item tibi uirũ bonũ, Dei sapientem, Salomonem, qui bonis equis sibi uespere monstratis, ait: P. Equos istos pro iussu dilectioneque Dei regis, tantum ab ortu ad occasum dirigo: Illos à me diuertite, colla que sua cum pedibus abscindite. In ipsius Salomonis

Vituperat non audientes suum Alcoranum.

Increduli mirãtur à Machumet unum Deũ dici, quum persuasum habeãt, plures esse.

Dauid prædicatur.

Castigationem Dauidis per Nathan prophetã 2. Reg. 12. ita refert, ut uix possis agnoscere.

Alcoran ad diuinam cognitionem perducere.

Salomon.

Fabulæ Iudaicæ.

monis lectum, nimium diligentis natum suum, ipsum mortuũ prostrauimus, Vnde pœnitens ipse, deinceps inquit: O Deus, da mihi ueniam, & regimen, quale postea nemini dones, cum tu sis largitor optimus. Subiunximus igitur illi uentos, suo iussu leuiter quocũq; currentes, & diabolos, quorumlibet ædificiorum & machinarũ structores & submersores, alios etiam ferro uinctos. Nos huiusmodi domum, & alia multa facientes, damus & retinemus sine cõputo. Omnis enim nobis iunctus, bonum possidebit. Qualiter item Iob homo noster, diuinam pietatem inuocauit, dicens: O Deus, iam mihi laborẽ & damnum & malum diabolus intulit: non taceas. P. Inquit Deus, eum à te cum pede repelle. Hicq; iocundũ affuit, quasi dulcis aqua porrecta, siue syropus. Ei dupliciter gente sua restaurata, nostra pietate subueniente, sapientes animãte, præcepimus: ut cum radicibus fragilibus & siccis manu sua collectis ictus faceret, quoniã iam bonus & indurator repertus est. Abrahã rursum & Isaac atq; Iacob in hoc sæculo bonos & puros legum obseruatores, & in alio mecũ optimos non prætermittas. Memores item Ismahel, & Alieza, & Alchifla, qui boni patientesq; uixerunt. Talia namq; dicta sapientibus uiam rectam atq; peritiã elucidant. Huiusmodi namq; uiris portæ paradisi patebunt, in qua molliter discumbentes, pomis multimodis & syropo potientur. P. Mulieres etiam uerecundas, & coæquas, nusquam uergentes uisum nisi tantum ad maritos suos, habebunt. Hæc quidem omnia dies iudicij patefaciet, ubi fiet munus, gaudiumq; perpetuum. Præsumptuosi uero, malo suo redeũtes ad infernum, malum reperturi, grabatum malorum confectione igneum gustabunt. Quos cæteri peccatores sic increpabunt: Nos quidem uos hic in igne comburendos multum abhorremus, quoniam nostræ damnationis operis praui fuistis occasio. Vnde Deus ignis feruorem uobis, obsecramus, duplicet. Sed ubi sunt ô Deus, quos opinio nostra malos reputauit? Vtrum illis aliquod negotium iniũxistis? An oculis nostris sunt inuisibiles? Talem causam in igne medio ueraciter peragent. Tu quidem dic, te tantum esse nunciũ Dei potentis, & incompræhensibilis, ueniæq; datoris, regis cœlorum & terræ, & cunctorum illis interpositorum, præter quem non est Deus alius. Diuinum mandatum est maximum. Sed uos non creditis illi, mihique non pertinet de magnatibus illis ratiocinantibus tractare, sed tantum castigare, mandatumq; diuinum explanare. Deus ipse dixit angelis, se facturum hominem de luto.

P. Illi itaq; quàm optime composito, de nostro spiritu insufflauimus: eidẽq; iussu nostro, præter Beelzebub recedentem, & incredulum, omnes angeli se humiliabant. Qui quæsitus, cur in Deum insurgeret, nolens se humiliare, respondit: Ego quidem igneus, illo luteo melior existo. Inquit Deus: Hinc exi igitur à diuina spe, ad diem aliam retractus. Illi deinceps terminum usque ad diem publicæ resurrectionis postulanti, Deus inquit: Iam tibi terminus positus est ad diem horæ scitæ. P. Respondit: Per tuum honorem & exaltationem iuro, me cordibus eorum omnium, nisi tantum bonorum, & tibi deuotorum immissurum malum semper. Cui Deus: Veraciter igitur tibi promitto, quod de te tuisque sequacibus infernum implebo. Tu uero dic, te tantum esse missum, castigatum & patefactum mandatum tibi diuinitus, nec quicquam aliud. Cum sim itaq; castigator ego, uos adhuc castigamen scietis.

Iob. — *Abraham* — *Isaac* — *Iacob* — *Ismaël* — *Alieza* — *Alchiphla.* — *Paradisus carnalis.* — *Inferi.* — *Iusti fœlicißime habebunt, stupentibus ob hoc incredulis. Sap. 5.* — *Hominis creatio.* — *Angeli iussu Dei adorant, Adam. refert aliquam umbram eius quod in epist. Hebr. dicitur: Omnes sunt spiritus administ. &c.* — *Diaboli studiũ, perdere.* — *Machumetis legatio.*

10 — 20 — 30 — 40

AZOARA

IN n.&c. Hunc librum ab incompræhensibili sapientiq; Deo compositũ, tibi cum ueritate dedimus. Deum itaque dantem tibi legem puram, corde puro iugiter inuoca. Aduocantes etiam alios Dei loco, non alia de causa faciunt, nisi ut Deum pro illis exorent. Deus autem illorum errorem & controuersiam discutiet, qui mendacibus & incredulis uiam rectam non aperit. Si Deus filium sumpsisse uellet, optimum & clarissimum à se creatorum acciperet: quod ipse plurimum abhorret. Est enim unus & solus Deus, fortis & potens, cœli terræq; creator, uerus, inæstimabilis, ueniæq; largitor. Qui diei no-10ctem inducens, & ècontra solem & lunam ad terminum statutum promoueri iussit, humanumq; genus totum produxit, consequenter ex uno patre, ab eodem sua muliere sumpta, uosq; formando tribus obscuris receptaculis disposuit: Et bestiarum octo parilia fecit. Hic inquam Deus est dominus uester, rex totius mũdi, prçter quẽ non est Deus alius. Cur igitur non cõuertimini, timentes eũ? Incredulitas quidẽ uestra minime sollicitat eum. Sed ipse uult suos esse credentes, et glorificantes eum, ut sic suis prosint animabus. Cum ad Deum secretorũ cordium cognitorẽ, dicturum singulis actus suos, uere redibitis, ulterius precare desistite. Quilibet malo læsus, Deũ corde puro precatur: liberatus sæpius illius precis obliuiscitur, ponens illi similẽ, uiam rectam 20 exeundo. Perseueret igitur paulisper in incredulitate suà, quoniã igni deputabitur. Omnis autem inuocans Deum die noctuq;, & adorans, diemque futuram timens, diuinam securè misericordiam expectet. An stulti sapientibus coæquantur? Hoc quidem nulli nisi discreti percipiunt. P. Omnis quidem Deum timens, & credens, ac benefaciens, in hoc mundo misericordiam diuinam assequetur. Deus enim cuius est terra spaciosa, merentibus bonum innumerum tribuit: cuius est mandatum, quod ipsum inuocem corde puro, legem que missam imitando, credentium primus existam. Aliter autem graue malum subibo. Deum itaque, legemq; suam corde puro constanter imitor: uos uero, quos uultis inuocate. Perditores suarum animarũ, suæq; 30 gentis, sæculo futuro ueraciter & euidenter perdentur. Ignis enim eos undique teget. Deum taliter suos homines terrentem, summe timete, qui plenum præbet gaudium, diabolos & idola linquentibus, & ad Deum solum se conuertentibus. Auscultantes uerbum meum, recta uią iugiter incedant, melius imitãdo. Illos enim, sicut sapiẽtes, ad uiã rectam dirigimus. Tune uis igni deputatos ab ipso proijcere, cum super eos uerbũ diuinũ sit firmatum? Soli timẽtes Deum, mãsiones gradatim distinctas subtus fluentibus aquis, Deo nũquam diuertente se à mãdato suo, possidebũt. Deus quidẽ de cœlis in terram aquas dimittit, quibus sementes primo uirides educit, & eosdẽ deinceps croceas, tandem siccas efficit: Quod satis sapientibus est admirandum. P. Cui 40 Deus cor ad credendum aperit, suam lucem immittit: Corda uero lapidea gestantes, contra diuinam inuocationem, euidenter in erroribus & tenebris inhabitant. Cum timentes Deum uerbum optimum, uidelicet librum ubique consonum sibi audiunt, capilli suorum capitum eriguntur, cordaque mollescunt ad opis diuinæ petitionem, dicendo: Veraciter hanc esse uiam rectam Dei, docentis eam, quos uult. À quo quilibet deuiatus, nunquam ab alio dirigetur, quin faciei suæ malum diei futuræ grauissimum incumbat, cum nos incredulis mala sua peracta gustare præcepimus.

Deos alienos colere dicit hic planius, qui diuorũ patrocinia & intercessionem petunt.

Deum nõ suscepisse filiũ arguatur ex humilitate Christi Seruatoris.

Machumet primus credentiũ, id est, nouæ sectæ conditor.

Obstinati quidam perditioni destinati.

Deus fidem donat.

Alcorã sibi ubique consonat: Ideo diuinitus datus. Sed aliquoties sibi discrepat dis diapason: Igitur nõ est ex Deo.

pimus. Anteceſſores quoq; ſuos noſtris nuncijs contradicentes, malum improuiſum tetigit, & huius ſæculi dedecus incubuit, & alius ſæculi malum multo peius, atq; perditio. Nos quidem in hoc Alchoran Arabico, falſitatis experte, plures induximus ſimilitudines, ut ſic memores atq; ſcientes efficiantur homines. Fuit uir quidam habens quendam participem fidelem & unanimem, & alium nequam & diſſidentē. Illi ne ſimiles & æquales eſſe cenſentur? Hoc exemplum à pluribus (Deo gratias) eſt ignoratum. Tu quidem, ſicut & omnes alij, mortalis exiſtis, dieq; futura coram Deo cauſam & iudicium omnes habebitis. P. Nemo deterior eſt illo, qui Deo mendacium imponit, & ueritati uenienti contradicit. Nonne locus eſt incredulis in gehenna? ueritatem ferentes, atq; firmantes, Deum timent, & apud illum omne ſuum uelle, prout boni merentur, habebunt. Deus enim illis peccata dimittit, & munus ſuis operibus melius & maius efficit. Increduli propter imagines ſuas inuocatas Dei loco, tibi terrorem immittunt: Sed Deus ipſomet teſte, ſuos potanter uindicabit, qui eſt uindex optimus. Quo docente quemlibet uiam rectā, directe procedit: quemlibet uero deuiare faciēte, nunquam dirigetur. Poteruntne, quos inuocatis loco Dei, mihi bonum à Deo uolente propoſitum auferre, uel malum repellere? Deo quidem ego me commendo, cui ſe commendant omnes ſapientes. Operimini uos more ueſtro, ſicut & ego meo: uidebimusq;, cui malum perpetuū & dedecus accidet. Licet tibi miſſus ſit liber diuinitus ad opus gentis, non tamen ſis cuſtos, niſi perficientium uelle tuum. Quilibet namque ſibi, uidelicet uerā uiam ſeu falſam ſequens, operabitur. Morientibus mortis hora, cæteris hora ſopitionis, Deus animas extrahit: quibuſdam item reddēs eas ad horam ſcitam, quibuſdam nunquam, omnia pro ſuo uelle faciens: Quod mirandum eſt ſapientibus. Loco Dei ſumuntur, quorum alius precatur pro alio. Illi tamen imperio ſenſuq; carent penitus. P. Deus ſolus eſt prolocutor, & iudex cœlorum & terræ, ad quem omnium fiet reditus. Eorū tamen corda, qui ſæculum aliud futurum non credunt, diffugiunt, audiendo Deum ſolum inuocandum eſſe: Cęterorum autem Dei loco ſumptorum, inuocationi congaudent. Deus autem cœlorum & terræ conditor, omniumq; ſecretorum cognitor, diſſenſiones & contrarietates omnes diſcutiet. Si quilibet incredulus totius terræ ſubſtantiam duplicatam poſſideret, die qua non æſtimatum, qua ſæpius ab illo deriſum ſibi ſingulis peccatis ſuis reuelatis aſpiciet, eam totam pro ſe redimendo præberet. Hoc enim malo ſibi contingente, Deum intente precatur: adueniente bono, firmat hoc ſibi nullatenus eſſe datum, niſi per ſapientiam ſuam. Sed plures hoc ignorant: anteceſſores quoque ſuis malis uiſis, peccatiſq; reuelatis, hoc eodem uerbo potiti ſunt. Sed totum lucrum ſuum nil eis profuit, ſicut non ſuum perdendis quicquam proficiet. Nonne ſciunt, Deum huic ſubſtātiam multam, illi paucam pro uelle ſuo tribuiſſe? quod credentes admirantur. Gens mea, quæ nefanda peccataq; perpetrauit, ne deſperet. Deus enim ipſe miſericors peccata dimittit. P. Deum igitur ante malorum aduentum adorate: Ad ipſum autem conuerſi, & ſequētes librum optimum, uobis diuinitus datum. Malo namque ſubito uobis non tractantibus inde ſuperueniente, nullum habebitis adiutorem uel uindicem. Omnis enim anima mala, tunc ſuum conquerens infortunium, dicet: Quare deriſionem feci? non ex Dei parte deriſor extitit. Vel inquietis: Si me Deus ad uiam rectam dirigeret, timens eſſem: Et ſi nūc mihi daretur reditus, bonum

Quare Alcorā parabolis utatur.

Aenigma, quod ſphingem poſtulat.

Vana eſt diuorum inuocatio: Siquidem uolūtati diuinæ nemo poteſt reſiſtere.

De anima opinio impia.

Patroni diui, loco Dei habetur.

Quid ſi homo lucretur uniuerſum mundū, animæ autem faciat iacturam?

Malis prementibus homines quidam inuocant Deum: Bona obuenientia ſuæ arrogāt induſtriæ.

Remiſſio peccatorum.

Pereuntes culpam Deo imputant falſo.

bonum efficerem. Respondebit dominus ipse: Nuncio uobis misso contradi xistis increduli, unde nunc malum & perditionē incurrite. Imponentes Deo mendacium, facies suas illa die nigrescere uidebunt, ingressuri gehennam, quàm sibi lucrati sunt. Timentes autem & bonos Deus creans omnia, cuius sunt uniuersa, mali totius & timoris expertes efficiens, saluabit. Vos ne uiri nescij, me quenquam nisi Deum solum adorare, persuadetis? Ex prædecessoribus meis percipio, me perdendis associandum, si Deo participes ponam, sicut & illi fecerunt, cuius tota multitudo totam terrā includit, in cuius dextera cœli cuncti prorsus inuoluentur, & incredulorum dicta respuit. Ipsum igitur
10 adoro: Illi gratias reddo. Primo quidem buccinę sonitu morti succumbent omnia, nisi quę Dei uoluntas protexerit: Secundo sonante, singula reuiuiscēt, Deiq; splendore cœli & terra splendescent. Tum Deus omnium conditor cū prophetis interfectis accedēs, omnia cum ueritate iudicabit, nemini facturus iniuriam, omniq; suum meritum completurus, multasq; gētium cohortes ad ipsius inferni portas ducturus. Illi deinceps ab inferni ianitoribus quæsiti, Nunquid neminem nuncium Dei die illa prædicantē habuissent, respondebunt, Ita. Sed uerbum mali super incredulos firmatum est. Dicent & alij: Portas igitur intrate, perpetuam ibi mansionem facturi. P. Cohortes timentiū ad paradisi ianuas ducendæ, & præcepturæ sibi portas aperiri, hoc à ianitori-
20 bus responsum audient: Salus Dei super uos bonos. Introite, hic sine fine māsuri. Vnde gaudentes illi, gratias Deo reddent, ob uerbum suum uerax: Quoniam ipsi prius ab ipso telluris hęredes constituti, demum in paradiso, optima beneficiorum mercede, uelle suum omne perficiūt, uidentes circa Deum angelos illius, circa precantes gratiam, & iudicantes inter gentes.

Vltimo die primo tubæ cōcentu morietur omnes, secūdo reuiuiscent. Aliter docet diuinus Paulus, 1. Cor.

Iudicium ultimum.

Angeli iudices.

Aliquoties solum Deum iudicare scribit.

AZOARA L.

IN n. &c. Per hunc Alchoran à Deo sublimi sapienteq; cōpositū, ipse mihi diuinitus missus est à Deo ipso, qui peccata dimittit, pœnitentes recipit, benefacientes optime remunerat, largus & immensus, præter quem non est Deus. Increduli uero tantum in diuina præcepta disputāt: de quorum factis,
30 seu dictis, nullatenus sollicíteris. Quæq; gētium, contradicentiū scilicet Noë pluribusq;, per eum cogitauit disputando cum suo propheta uerum tollere. Ego uero uindictam de singulis sumpsi, quæ qualis esset, perpende. Super incredulos enim firmatum est Dei uerbum, quoniam ipsi perpetuum ignē inibunt. Subleuantes uero Dei thronum, & circumstantes, in Deum credunt, et inuocādo gratiam obsecrant, ut ipse bonis ueniam faciat, dicentes: Tu Deus incompræhensibilis & sapiens, omnia tua pietate sapientiaq; complectens, pœnitentibus indulge ueniā, tuiq; sequaces ab igne repellens, paradisum tribue: quam sibi, suisq; filijs, & mulierib. ac posteris, bonis scilicet pollicitus es. Talibus enim iudicij die misericordiā præbebis, gaudiumq; perpetuū. Incre-
40 duli uero tunc dicturi Deum fuisse callidiorē, quando uocati ad fidem nō crediderūt, inquient: O Deus, nobis iam bis mortuis, et bis uiuis, te faciente, culpasq; nostras nunc cognoscentibus, uiam para reditus. P. Nonne uos audito solum Deum risistis, audito participes credidistis? Hodie quidem Dei iudicium est solius omne, qui uobis pręcepta tradidit, bonū de cœlis posuit: hoc tamen nemo nisi conuersus ad Deum credidit. Deum itaq; regē throno sublimem, & gradatim sublimatorem, licet nolentibus incredulis, & dantem cui uult spiritum castigaminis, atque dogmatis illius diei, qua solus Deus impe-

Per Alcoran iurat, quod ei sit exhibitus à Deo.

Duas mortes aliquoties dicit, ut Apocal. Ioannis.

rãs, omnibus suum meritum iustè daturus, omnium secretorum inspector & promptus dinumerator, uerum dabit iudicium cæteris omnibus, nec amicū, nec peroratorem quicquam de suis factis siue cogitationibus auscultantem habentibus: quippe corda faucibus inhærebunt. Illum inquam omnia uidentem & audientem, corde puro iugiter inuocate. Illi uero quos adoratis Dei loco, nihil mandare poterunt. P. Euntes per terras uideāt, qualiter Deus uindex grauissimus potētiores & clariores ædificatores suis pro culpis sumptos, quoniam prophetis suis docentibus diuinas uirtutes contradixerunt, nullum Deum alium habere uindicem potentes pessundedit, uelut Pharaonem, & Haaran, & Karaon dicentes, Moysen de nostris præceptis differentem, mendacem & magum existere, & præcipientes ut filij credentium illi nequaquā meliores interficerentur: cum ille tantum erroris opifex esset. Dixit autem Pharao: Sinite me Moysen interficere, † et Deum suum, quem terram meam uastaturum timeo, precetur & inuocet. Cui Moyses respondit: Deo domino meo, cunctorumq; uestri, uelut & omnium præsumptuosorum & infideliū, me cōmendo. Interim uir bonus de gente Pharaonis, legē in corde secreto custodiens, accedens sic affatus est: Hominem diuinis cum uirtutibus uenientē & confitentem Deum esse suum dominum, cur interficeres? Si mendax est, sua sibi respondebūt mēdacia: Si uerax, suorum dictorum meritum accipiet, Deus enim neminem mendacem & præsumptuosum in uiā rectam dirigit. Sed in terra uestrum sit iudiciū & sublimitas: quis nos de diuina uindicta superueniente proteget? Cui Pharaon inquit: Nec ego uos, præter quod uideo doceo, nec in uiam nisi rectam mitto. Respondit & ille: O homines, malum diei grauis, & dedecus futurum uobis sicut cōtigit primis cohortibus, timeo.

Moyses et Pharao.

Et pro uel.

Consilium cuiusdam Aegyptij, quale Gamalielis in Actis Apost.

P. Ita namq; contigit genti Noë, & Hat, atq; Themuth, suisq; posteris. Die congregationis & edicti, qua perdemini, nō habebitis de Deo uindicem, seu protectorem. A Deo deductus in errorem, nunquam dirigetur. Post Ioseph diuinitus missum uobis, cui etiam nunquam credidistis, nullus postea uobis etiam testibus inde missus. Ita semper Deus præsumptuosos & contradicentes errare faciet, suaq; corda sigillat & obdurat: apud quem omnes ratiocinantes in diuina præcepta sine peritia sibi tradita, summam difficultatem & odiū inuenient. Pharaon uero sic Hem allocutus est: Aedificium ad cœlestiū portarum attactum mihi construe, ut sic Deum Moysis, quem falsum æstimo, perspiciam. Ita Pharaonem aberrare, sibiq; suum malum placere, cuius artes sibi sunt damnosæ, fecimus. Vir autem ille bonus & credens, ait: Si me secuti fueritis, rectam uiam me doctore procedetis. Huius mundi uita nihil est: aliud uero sæculum est mansio perpetua, ubi peccator omnis meritum consimile possidebit. Benefaciens autem omnis uir seu mulier, paradisum ingrediens, bonum sumet innumerum. P. O homines, me uos ad salutem uocante, cur ignem incurritis? Quare me non in Deum credere, sed cum illo participē ponere, cuius est ipse nescius, persuadetis? Me potius imitemini, uocantem uos ad Deum ueniæ datorem, ante quem uelut ante Deum suum die communis reditus uenient, nec hic nec sæculo futuro cuiquam profecturi. Ego quidem Deo uobis dicta mea commemoraturo me commendo, qui omnia uidet & sapit. Illum igitur à malo, quod timuit, proteximus, inferentes periculum hominibus Pharaonis, qui nunc mane uespereq; foco læsi, in grauiori malo post horam resurrectionis statuentur. Quando pauperes in elatos potentia diuitijsq;

Ioseph.

Pharao postulat construi ædificiū, per quod cœlum scandat. Non semel absurdam fabulā hanc ponit.

Exprobratio inferiorum ad præsides qui seduxerunt.

tijsq; sic ratiocinabūtur: Cum semper nos uestram sectam processimus, nunc uel ignem demittite, uel minuite. Illi uero respondebūt: En omnes insumus. Iam Deus inter homines dijudicauit. Omnes autem in igne positi, una uoce postulabunt ignis ministratores, ut sua prece Deus solum illa una die quiesce re permittat. Quibus quærentibus, Nonne uobis Dei nuncius aduenit? Respondebunt, Ita. Nos igitur inuocetis, atq; precemini Deum. Hoc est, nil nisi damnum uestrum est atq; dedecus. Ita quidem nuncios nostros suosq; facto res in hac uita uindicamus de malis, quibus in die futura nulla proficiet excusatio, quin repulsam domumq; pessimam ineant. Librum quidem Moysi
10 traditum, filijs Israël hæreditatē, scientibus uiam rectam atq; memoriam tribuimus. Tu quidem terminum Dei ueracissimū expectans, ipsum mane uespereq; glorificans & inuocans, pro tuis culpis deprecari nō desine. Insipienter uero disputantium de diuinis pręceptis, cordibus nil nisi malum inhæret. Tu uero cuncta scienti uidentiq; Deo te commenda: cuius cœlorum terræq; machina cunctis hominum operibus præcellit. Licet hoc plures minimè perpendant. Sed cæcus & uidens, & peccator ac benefaciens, nullatenus coęquā tur. Pauci namque credunt, horam illam falsitatis expertem fore uenturam. Deus quidem pollicens se responsurum inuocantibus eum, & daturum gehē nam dedignantibus, hic diem motui, lucique, noctem quieti disponens com-

Prophanæ disputationes de diuinis arguunt mentem impiam.

20 mode gentibus omnibus, dominus noster est, omnia creans, præter quem nō est alius Deus. In illum igitur quare non creditis? Ille uobis terram immobilem, cœlumq; tectum posuit, uosq; pulchræ similitudinis efficiens, uictum saporiferum tribuit. Vestri namq;, mūdiq; totius est dominus, uiuus & uerus, pręter quē non est alius Deus. Cuius solius glorificandi lex est gloriosa: quod tamen non credunt nostris præceptis resistentes. Ipsum igitur corde puro iugiter inuocate. Mihi quidem hic diuinitus lege data præceptū est, nullatenus illos, quos Dei loco uos adoratis, inuocare: Sed in Deum totius mundi dominum credere, qui primo uos è terra plasmauit, deinceps è spermate per san guinei coaguli successionem puerum educens, senem iuuentute mediante

Homo.

30 perficit. Quidam tamē hora scita prius ueniente, prius pereunt. Illā enim euitare sequendo, uel præeundo, nemo poterit. Ille rursus & mortem inducit: quo dicente Fiat, factum est. Qui præceptis per nostros nuncios latis, libroq; nostro contradicendo uel disputando resistunt, quare se non conuertunt? Vellent quidem conuerti, cum illi onerati colla cathenis longis, trahentibus illos ad ignem, illic perpetuò mansuros, me sic quærentem audient: Vbi sunt participes à uobis positi? Sed inquient: Illi nobis erroribus illatis discesserunt. Nuncq; cognoscimus, nos adorasse res friuolas et inutiles. Ita Deus incredulos aberrare faciens, inquiet: Vos rebus mundanis superbia præsumptioneq; potiti, meritum consimile suscepturi, portas intrate gehennæ, perpetuam ibi

Fatum.

40 mansionem habituri. Tu uero, quoniam terminus Dei uerax est, indura, & uel partem nunciatorum illis tibi patefaciam, uel te mori, & illos redire faciam. Omnium prophetarum ante te missorum, quorum nullus quicquam nisi diuinum præceptum attulit, quosdam nominauimus, quosdam autem non. Quorum ueritatem hora uenīēte Deus discutiet. Ad incredulorum detrimentum Deus humano commodo bestias creauit. Has enim comeditis, illas equitando, tum sarcinas uestras ad naues seu quouis defertis, tum legationes uestras cordis'que uoluntates cito perficitis. In ipsum itaque docentem

Prophetæ partim nominati, &c.

uos, quare non creditis? P. Quare nō perscrutantur per terras fines suorū antecessorum, potentiorum illis: quorum adhuc indicia terra retinet? Hic tamen ab illis minime semouet opus prauum atque peruersum, nostris nuncijs miracula ferentibus uisis, suæ congaudebant sapientiæ: postea tamen obstinaciter deridebant. Sed nostra uindicta demum apparente dicebant, cum suum credere nil profuit: Nos in Deum unum & solum credimus, nequaquam in participes positos. Mos Dei semper fuit, in incredulitate perseuerantes perdere.

In eo quod iudicas alterum, teipsum condemnas.

AZOARA LI.

IN n.&c. Alchoran Arabicus à Deo pio misericordéque positus, res enodans, atque discutiens, scientibus his bonum, illis malum nunciat. Sed plures ab auditu illius discedunt, dicentes: Corda quidem nostra contra id quod prædicas, clauduntur, aurésque nostræ plumbo sigillantur. Sit igitur inter nos diuisio, uosq; pro modo uestro, sic ego pro meo, qui sicut uos homo sum, facite. Mihi quidem nunciatum est, quod Deus uester nō est nisi Deus unus. Ad illum igitur recto tramite procedite, & precando suppliciter ueniam acquirite. Incredulis autem, qui scilicet nec decimas soluunt, nec alius aduentū diei credunt, malum perpetuum incumbet: Velut credentibus & benefacientibus, bonum indeficiens tribuetur. Sed uos quare ponitis pares Deo domino mundi, qui terram in biduo creauit, & in ea montibus firmata, cuncta comestibilia duorum æqualium exquisite dierum spacio creans, ex illa semen omne multiplicatum edidit, posteaq; fumo cœlos ascendente, illi terræq; dixit: Vtrum sponte uestra, an ui uaditis atq; reditis? Illi nō responderunt, sponte. P. Cœlos deinde septem biduo distinguens, in singulis eorum res pro uelle suo posuit. Vnde mundum fulgoribus & custodibus decorauit. Non credentibus autem in ipsum Deum, talium operum factorem, dic: Quoniam ipsi patientur sicut Hat & Themuth, qui nostris nuncijs clàm atque palàm persuadentibus, ut in Deum unum crederent, responderunt: Si uellet Deus nos in eum credere, angelos nobis mitteret: Vobis autem nequaquam fidem adhibemus. Hath se cum gente sua fallaciter sublimans, inquit: Qui nostri potentior uiribus existit? Nonne uidere poterant Deum esse potentiorem, cuius uirtutes etiam uisas ipsi negabant? Illis igitur uentos frigidos in diebus malis immisimus, illos confundentes, & eosdem tutore uindicéque carentes alius uitæ dolore grauissimo punimus. Themuth quoque uiam rectam docuimus: sed ipse cæcus esse maluit. Vnde illi supplicium & dedecus intulimus: credentes atque timentes saluauimus, hostesq; nostros hora scita coadunandos, in igne perpetuo damnabimus. Opera quorum oculi sui simul & aures ac cutes Deo faciente loquentes testificabuntur, putatis ne testibus in operibus uestris carere, & Deum opera uestra nescire? Oculi uestri quidem & aures testimonium ferent. Vnde coram Deo nil prodest excusatio, sed obest: Cum suorum prædecessorum, hominum scilicet & diabolorum, uerbum perditionis super eos sit firmatum, eisque pares constituimus, qui suis inhærens manibus atque posterius sibi placere fecerant. Dicent tamen semper increduli: Huic Alchoran nullatenus credatis, sed reijcite, sicque superabitis. Illos quidem sic nostris resistentes præceptis, ob huiusmodi uerbum grauiter affligemus, illaturis sibi peius operi suo damnationem perpetuam. Sed ipsi die iudicij Deum postulabunt, ut suos deuiatores sibi monstret, & eos sub plantis pe-

Rerum origo.

Cœli septem.

Hat.

10 20 30 40

tis pedum suorum ponat. Confessis autem Deum suum esse dominum, sicq; rectis, angeli sui custodes nunciantes sibi gaudium promissum & paradisum, dicent: Nos in alius sæculi uita uestri fuimus, & hic nunciamus uobis, quoniam omne uotum uestrum & uelle perficietis. P. Vos boni, mansionem ueniæ, diuinæ que pietatis habituri, ubi non est nisi sermo salubris & optimus, benefacite, semper inuocando Deum, & confitendo uos in eum credere, peccataque cum beneficijs cum sint disparia remouete. Die quidem iudicij omnis aduersarius uester amicus esse desiderabit. Nemo uero gaudium possidebit, nisi benefactor et indurator. Cuicunque contigit impedimentum aliquod à diabolo, Dei cuncta uidentis & audientis tutelæ protectionique se commendet, cuius sunt miracula dies & nox, ac sol & luna. Nemo uestri solem seu lunam, sed suum conditorem adoret, & inuocet. P. Multi tamen dedignantur, cum Deo uero manentes, ipsum indeficienter adorant die noctuq;, qui per aquæ missionem, terram mortuam aperit, & fœtum efficit, qui mortuos similiter reuiuificabit, cum sit omnipotēs. Tui repræhensores me ne quaquam latebunt. Est'ne melior, in ignem ejiciendus, an timoris expers, ab scessurus? Vestrum placere facite: Me quidem actus uestri non latebunt. Omnes enim contradicentes nostris nuncijs, & libro, iam in libro clarissimo sunt prenotati. Hic liber à Deo pio sapienteq; compositus, nec mendaciū aliquod præsens seu futurum indicat, nec à prophetis præteritis contrarium nunciat. Qui si Latine notaretur, fieret questio, cur Latinis & Arabicis literis non distinguerentur? dic: Imò credentibus uiam rectam & salutem prædicat. Incredulorum autem auribus plumbum, oculisq; cæcitas inhæret. Vnde illos à loco longinquo uocabimus: libro Moysi tradito plures contradicentes, unde inter illos uelox fieret iudiciū, nisi propter uerbum diuinitus firmatum. Sed illi licet dubitent, omnis benefaciens sibi prodest, omnis quoq; maleficus sibi nocet, Deo nocente nemini. P. Apud Deum solum est horę noticia, qui modum & quantitatem fœtus, & partus arboris & fœminæ perfectissime dinoscit. Cui interrogaturo demum incredulos, ubi sui sint participes? inquient, Nos nescimus. Eorum enim nullus nobiscum est. Ab illis enim prius adorati, non opinati se talem causam habituros, discedunt. Nullus desperet orare propter bonum. Cum cuiquam malum accidit, desperat: cum bonum ei tribuitur, ait hoc esse suum, negátque resurrectionem illa hora futuram. Ad Deum tamen se conuertens, bonum apud illum inueniet. Nos quidem singulis opera sua monstraturi, grauissimum malum incredulis inferemus, qui prosperitate contingente operari bonum cessant: malo quidem accidente, multum orant. P. Nonne uidere queunt, hoc à solo Deo compositum esse? Nec tamen illi credunt. Quis est peior illo, qui tam longum errorem incurrit? Ego tamen illis diuina miracula, præceptaq; cœliq; uirtutes, ut uerum percipiant, patefaciam. Nonne sciunt Deum esse testem omnium? Illi uero non credunt se redituros ad Deum, omnia scientem & continentem.

Iudicium nouissimum. *Angeli custodes hominum.* *Spem fœlicitatis habentes bene operentur.* *Peccata beneficijs pensanda.* *Alcoran non mētitur de præsentibus aut futuris, nec prophetis repugnat. Proba.* *Pœnitentia.* *Preces malorū.*

AZOARA LII.

IN n. &c. Deus incompræhensibilis & sapiens, summus & maximus, cuius sunt uniuersa cœli & terræ, tibi, sicut & prædecessoribus tuis, librum tradit Arabicum, per quem castiges matrem uillarum, & affines, prædicans illis de die totius falsitatis experte: quādo quidam paradisum, quidam autem gehennæ focum ingredientur. Cœlum quidem caderet super homines, nisi

Per Alcorā prædicanda iudicij nouissimi dies. *Cœlū caderet,*

nisi angeli pro mortalibus orarent. *Deus quẽ uult indurat. &c.* *Deus munera sua inæquali mensura distribuit.*

per angelos Deum adorantes, & precantes pro manentibus in terris Deum ipsum pium, ueniæ'que datorem. Quippe plures Dei loco cæteros adorant: quorum cum Deus sit perspicax cognitor, tu minime custos adesse cures. Omnis enim gens una fieret, si Deus ipse uellet, qui pro uelle suo misericordiam facit his, illos uero punit, suffragio uindictáque carentes, cum alios sui loco sumant. Ille namq; cunctipotens est, & mortuos suscitabit, omniumq; dissensiones discutiet. Ad ipsum igitur me conuertens, suæ tutelæ me commendo. Ipse quidem cœlos & terram condidit, & bestiarum pariles, ac de nobismet mulieres creauit, ipseq; uidens omnia nil comedit. Ipse quoque cuncta sciens, & cœli terræq; claues retinens, huic uictum substantiámque multam, illi paucã pro uelle suo præbet. P. Pręcepta quoq; legũ & mores, sicut Noë, & tibi, ac Abrahæ, & Moysi, ac Christo patefecimus, nunc docemus. Illis igitur adhęrete, sicut lex præcipit, nec illi cõtrouersantes, nec ab illa discedentes. Hoc aũt tædiosum atq; grauissimum est illis, qui non credunt in illum, quem adoratis. Deus aũt omne suum uelle perficiens, uiam rectã ad se conuertentibus manifestat. Post scientiam quidẽ missam, nõ antea schismata facta sunt ob inuidiã inortã: Vnde gentes de libris sibi traditis dubitãtes, malæ suspicionis sunt. Nos aũt iam inter eos discernemus, nisi propter uerbũ diuinũ. Expectãs terminũ statutum, Deũ inuoca: & secũdum illius dogma te dirige, nequaquã hominũ uoluptates & uota sequendo, sed cõfitendo te credere libris positis à Deo, qui rectũ examinatum inter uos fieri præcipit, qui nostri uestriq; dominus, nobis nostra, uobis'que uestra reddet opera: qui etiam nos & uos omnes coadunaturus, nostram controuersiam discutiet. Ratiocinãtes in Deum post nostrum responsum illis factum, friuolas rationes apud Deum habent: cuius hunc librum cum ueritate libráque ponentis, iram & odium merentur. Hora forsis cito ueniet, cuius contradictores quàm longissimum errant, & ad illam properantur: Credentes autem pauescunt, quoniam illam ueraciter uenturam agnoscunt. Deus quidem custos subtilissimus, sublimis, & sapiens, cui uult necessariorum præbet copiam. Volens bonum alius sęculi, suscipiet illud manu nostra. Studioso quoque bonorum huius sæculi, dabimus illa: sed nullam in alio portionem habebit. Increduli quidem habent participes, positores morum in lege nunquam à Deo statutorum, quibus malum atq; dolor incumbet. Iamq; discuterem inter eos, nisi propter Dei uerbum firmatum. Illis nequaquam facta sua timentibus, omne malum accidet: Credentes autem & benefacientes, pulcherrima loca paradisi possessuri, omne suum uelle perficient: hocq; lucrum est maximum. P. Huiusmodi quidem pollicitum credentibus & benefacientibus summam lęticiam denunciat. Ego uero nihil ob hoc à uobis postulo, nisi quod propinquos uestros diligatis. Omniq; bene gerenti bonum suum augebit Deus pius, uenięq; dator. Plures ante te Deo mendacium imposuisse perhibent. Sed si Deo placuerit, cor tuũ sigillabit, falsum abradet, uerbum uerum firmabit. Quoniam ipse nos, cuius secreta cordium, pœnitentes colligit, peccata dimittit, operumq; cunctorum cognitor, & credentium ac benegerentium exauditor, bonum suum augebit, incredulis graue malum inferet, qui pro uelle suo modum atque mensuram omnibus rebus imponens, uelut omnia uidens & sapiens. Nequaquam hic sibi plenum uictum atque substantiam coaceruat, ne à cæteris inuideantur. Ille quidem misericors, imbres iam desperatis tribuit, uelut omnibus imperans, omnibusq; glorificandus,

Machumet arbiter dissensionum religionis. Quis te constituit iudicem?

Diẽ domini boni expanescũt.

Qui fruũtur bonis tẽporarijs, carebũt futuris.

Mutua beneuolentia.

ficandus, qui cœlos & terram mirabiliter † machinatus est, & in eis sua posuit animalia, potens iterum, hora scilicet qua uoluit, cuncta coadunare: qui percussurus malos secũdum manuum suarũ opera, multis ueniam faciet. Naues itẽ uelificatas æquora sulcare facit. Quo uolente uenti quiescunt, marisq; planicies maneret immobilis: quod mirandũ est omnibus indurãtibus, Deumq; glorificãtibus: præter quẽ nec adiutorem nec uindicem habebitis. P. Incredulos forsan omnes Deus confundet, forsan eorum multis ueniam faciet, nostrorumq; præceptorum contradictoribus forsan nullum à nobis diffugium patebit. Pecuniæ uobis datæ sunt uitæ huius breuis mundi, quibus melior &
10 durabilior seruatur apud Deum, ad opus credentium, & se Deo commendãtium, atq; respondentium, & orantium, ac consulentium, bonaq; sibi data diuinitus expendentium, & à criminalibus ac culpa & ira mala se retrahentiũ, atq; diuertentium malum. Cui libet inferentes malum, consimile merentur. Dimittens tamen, melius operatur, à Deo optime remunerandus, malos illos abhorrente. Vindicans se post iniuriam illatam, nequaquam reus existit. Malum enim inferentes, atq; nocentes sine causa, soli rei sunt, malum graue passuri: Patiens tamen & dimittens, præ cæteris optime facit. P. Ideo positus in errorem, post Deum non habebit adiutorẽ. Incredulis autem, malo uiso quærentibus, an sit uia redeundi, tot contumeliæ tantumq; malum infertur, quod
20 loquela uisuq;, nisi tantũ stupido, pro dedecore carebunt die, qua suas animas gentemq; suam perdituri, perpetuæ damnationis iudicium ferent, nullũ adiutorem seu uindicem habituri. Viam fallacem exequitur, quem Deus aberrare perficit, antequam dies ueniat, qua nemini discedere licebit: nec excusator nec adiutor aderit diuinæ uoluntati respondentes. Nos quidem nõ misimus te custodem, uel coactorem disgredientium à lege. Tuum enim non est, nisi rem tantum nunciare. Homo beneficio sibi collato congaudet: Malo uero propter peccata sua contingente, confringitur manens incredulus. Dei quidem est imperium cœlorũ & terræ, quicquid uult operantis, dantisq; pro uelle suo, huic mares, illi fœminas, uel etiam gemellos huius & illius sexus, seu fa
30 cientis sterilem: Cum ille sit omnipotens, & sapiens. Non accidit cuiquã homini, quod cum eo Deus sublimis & sapiens loqueretur, † nisi per uisionem & uelamen interpositum, uel per internuncium, omnia pro uelle suo præceptoq; dicentẽ. * Tibi quidem, qui librum & legem ignorabas, nostrum spiritum mittentes, lucem præbuimus, per quam tu pro uelle tuo castigans homines, docens uiam rectã Dei, cuius sunt uniuersa cœlorũ & terræ, & ad ipsum redibunt uniuersa.

Machinatus est, pro fabrefecit.

Malum retaliare permittit, cõtra illud Mosis, Mihi uindictã, & ego retribuam, &c.

Nõ est Machumeti à Deo iniunctum, homines ad religionẽ cogere. Quorsum igitur, aut unde sanguinaria ista lex, de ui aduersum incredulos?

† Modus colloquij diuini.

Machumet per spiritũ Dei edoctus, pro suo uelle docuit homines. Hæc uidelicet fundamenta sectæ istius.

AZOARA LIII.

IN n. &c. Hic liber euidẽs à nobis Arabice positus, ut per ipsum sapiẽtes efficiamini, apud Deũ sublimẽ & sapientẽ in matre librorũ continetur. Nos aũt illius memoriã pedetentim uobis subtrahemus, quoniam rebelles estis, &
40 prophetarum omnium, sicut prædecessores uestri, derisores. Quorum potentiores subito cõfudimus. Quorũ qualis esset finis, satis innotescit. Increduli tamẽ interrogati, quis sit cœlorũ terræq; cõditor: dicũt, Deus. Ille quidẽ terram uobis mansionẽ præbens, illã uijs distinxit, ut quorsum gressus tẽderetur, pateret. Idẽ de cœlis aquas moderate mittens, terrã mortuam excitat, uos similiter resuscitaturus, omniumq; bestiarũ par unum faciens, naues & bestias equitaturas tribuit: ut uos illas condendo, Dei nomen inuocetis dicendo: O Deus, qui nobis hæc cõmoda & necessaria, quibus nequaq; digni fuimus, per

Mater librorũ.

fecisti, te glorificamus, ad te redituri. Secundum dictum quidem ponentium participes, & euidenter incredulorum, Deus sibi filias sumens, uobis dedit filios. Vnde quilibet eorum audito rumore de filia, iram in corde suo premens, faciem suam denigrat. Idem etiam asserunt, angelos circa Deum existentes esse fœminas. An adhibiti sunt illi testes in angelorum creatione? Nos autem uestris testibus scriptis à uobis singula percunctabimur, qui dicitis, nos nequaquam in illos credere: si Deus uellet, nullam scilicet sapientiam, sed solas opiniones secuti. Illis tamen forsan librũ ante dedimus, sed sequũtur eum: imò sectam suorum patrum inuentam se confitentur imitari. Quid uero dicetis, si uobis rem meliorem secta patrum uestrorum attulero? Dicent: Non credimus illi, cum quo uenis. Similiter dixerunt magnates omnium gentium, ad quas primò nostros nuncios misimus. Nos quidem ex illis uindictam sumpsimus. Et quis esset finis, perpende. P. Abraham patrem suum, suosque sic affato: Omnibus abrenuncio, quos adoratis Dei loco, in nullum credens nisi in Deum creatorem meum, qui me uiam rectam docuit, uerbúmque mansurum, ut sciatur, posuit. Illis, parentibúsque suis spacium tribuimus, usquequo ueritas nuncijq; manifesti missi sunt illis. Illi uero ueritatem uisam, incantationem esse dixerunt, & se nullatenus illi credere uelle. Moderni conquerentes Alchoran non esse positum super uirum aliquem magnarum uillarum, distribuunt'ne dona diuina? Nos quidem in huius sæculi uita pro uelle nostro distribuimus, extollentes gradatim quosdam super alios, ut illius cæteri sint obedientes & necessarij. Si gens quidem omnis esset una, negantibus Deum daremus domus tectis argenteis, quibus adessent similiter gradus ad ascensum, & portæ de argento, lectique aurei: adderemus desuper aurum copiosum. Quibus cunctis, cum sint huius mundi pecunia, apud Deum timentibus se melius reseruatur. Omni quidem cæco in diuino cultu nos adiungemus socium, illum à uia recta diuertentem: se tamen sequi uiam rectam cogitabit. In resurrectionis uero die stans ante nos, inquiet: Vtinam nobis interesset orientis & occidentis intercapedo. Malus enim & peruersus fuisti socius. Hodie quidem nil uobis proficiet, quoniam malum perpetrastis, cuius nunc participes eritis. Tu'ne surdos audire, uel cæcos, an erroneos docere poteris? Te forsan discedere, eósque mandata mea cognoscere faciam. Quod nobis satis leue est, atque possibile. Legi quidem nostræ tibi missæ, quæ tibi tuisque uiam rectam atque sapientiam quæsitu dignam patefaciet, adhæreatque perscrutare. An nuncijs præmissis aliquas imagines adorare præcepimus Dei loco, qui Pharaoni gentique suæ Moysen, confessum se regis mundi nuncium esse, misimus. P. Illum autem cum uirtutibus uenientem diuinis, miraculisque maioribus præcellentem, ut sic saltim conuerteretur, deridebant dicentes: O mage, Deum ob dilectionem nostram pro nobis inuoca: quoniam sic forsan conuerteremur. Malo tamen ab illis remoto, en illi redeunt. Pharaonem enim dicentem, O gens, nonne ego imperans Mizere, & aquis subtus fluentibus, illo contemptibili feréque non apparente melior existo? An angelis coæquatur? Quare super eum non descendunt aurei torques, & cæteri ornatus? Ipsum inquam dicentem sic, sua gens nequaquam secuta est. Illam igitur incredulam submergẽdo cũ duce suo, nos posteris exemplũ præbuimus. A Christo quoq; Iesu Mariæ filio parabolas exponente, plures discesserunt, suas imagines præferendo,

De angelis opinio absurda.

Patrum sectatores.

Abraham.

Querela, Machumeti homini haud perinde nobili Alcoran commissum. Pijs multo præstãtiora sunt parata in futuro sæculo, quàm in terra quisquam possideat.

Imagines damnat.

Moysis & Pharaonis conflictatio.

ferendo, dicendóque, Christum eloquentem esse, suáque præcepta contraria. Ille uero non fuit nisi uir tantum, cui multam bonitatem contulimus, doctorémque filijs Israël præposuimus. Eorum quoque quosdam iudices, terrarum que reges, nostræ uoluntati possibile esset statuere. Deum quidem, apud quem est horæ noticia, sequendo, non contradicendo, recto calle proceditis: A quo nullatenus uos abducat hostis uester, diabolus nequissimus. Cum Christus diuinis uirtutibus ueniens inquit: En assum uobis cum sapientia, uestras dissensiones discussura, mé que sequendo timete Deum, mei uestrique dominum: schisma maximum cohortibus incidit, & gentibus. Illos autem qui non crediderunt, die graui malum grauissimum puniet. Cur non cogitant de hora illis non inde tractantibus subito futura, qua amici cuncti fient hostes, præter eos qui Deum timuerunt? Quibus Deus inquiet: Nihil hodie timeatis, nec molestemini. Omnes enim qui nostris præceptis crediderunt, hodie cum suis mulieribus paradisum possidebunt, gaudium plenum accepturi.

Iesus Christus à multis derelictus ob eloquentiam.

Non credentes Christo, punientur.

P. Cum cathenis etenim & poculis aureis, plenis omni suo uelle tum formoso tum saporifero administrabitur illis, illic perpetuo mansuris, omniumque uoto suo perpetuo potituris, fructúsque multiplices comesturis. Omnibus enim bonis paradisum hæreditatem pro factis suis tribuemus: sicut incredulis & malis ignis feruorem, quo nullum leuamen percepturi, desperati sine fine manebunt. Nec nos illis nocebimus, sed ipsi sibi damnationem meruerunt.

P. Illis quidem conquærendo dicturis, angelus mortis O melich, utinam nos perire funditus Deus præcepisset: Ille respondebit, Imò superstites eritis, quoniam ueritati uobis missæ non credidistis. An cogitastis nos ignoraturos uestrorum cordium secreta, uocéque prolata? Imò. Nostri namque nuncij sciebant omnia. An adhuc Deum habere filium affirmatis? Ego uero credentium atque deuotorum primus, à uestro stultiloquio liber, in Deum solum dominum cœlorum & terræ ac throni credo. Tu Deus cœlorum terræ que creator, sublimis & sapiens, eos gyrouagos & uentilantes usque diem sui lucri dimitte. P. Totius boni multiplicator †obtinet, cuius manus obtinet imperium atque iudicium cœlorum & terræ, & omnium interpositorum, solus horam communis reditus ad ipsum agnoscit: qua nullus adoratus loco Dei pro quoquam precabitur, nisi tantum qui uerum dixerit & sciuerit. Increduli tum interrogati, Quis suus creator sit? Inquient, Deus. Cur igitur nō credūt? Sed hæc gens est incredula. Manum igitur tuam tu retrahe, dicens: Salus super uos: uestrumque meritum agnituri quale sit, integre sumetis.

Dei filium negat.

Machumet primus fidelis.

†obtinet superflue ponitur.

AZOARA LIIII.

IN n. &c. Hunc librum euidenter cuncta bona discernentem, & à Deo cuncta uidente, & audiente, scientéque compositum, bonos docentem, malos castigantem, in nocte fructifera posuimus: qui sumus cœlorum & terræ & totius intercapedinis creator, & dominus uestri, parentúmque uestrorum, uiuos & mortuos faciens, præter quem non est Deus. Sed tamen plures incredulitate sua manentes, & de nostris præceptis ludum & ludicrum facientes. P. Expecta diem, qua cœli fumus manifestus teget gentes, malumque graue continget malis, tunc dicturis: O Deus, fumum aufer, atque credemus. Nunc tandem cognoscitis? Nonne uos à nūcijs nostris uirtutes Dei patefacientibus retraxistis, dicendo, Isti doctores dæmoniaci sunt? Nunc quidē manum retraham paulisper: sed postea redibitis die, qua maxime festinabo

Alcoran nocte salutifera editus.

Dies iudicij.

Aegyptiorum ultio.

uindictam meam plene sumpturus. Gens quidem Pharaonis maximum peccatū perpetrauit, cōtradicendo nostro nuncio bono uenienti, dicētiq́;, Deū inuocate, me nuncium uidelicet sequendo: nec mihi sapientiam regimenq́; manifestum afferenti, Deumq́; protectorem, ne me lapidetis postulanti, præferri uelitis. Sin autē, à me discedite. P. Illi deinceps dicenti: O Deus, hęc gens nequam suam incredulitatem non reliquit: Deus præcepit, Exire festina noctu cum gente sua, mareq́; factum immobile taliter dimitte. Ipsum enim tuos hostes te persecuturos summerget. Hortos autem eorum relictos, & fontes, ac messes, locaq́; † formosissima, fructuūq́; fœcunda cæteris hominibus hæreditatem tribuimus: Vnde cœlum & terram nec flebant, neq́; dolebant. Taliter filios Israël de malo dedecoreq́; Pharaonis omnimodè præsumptuosi, modum omnem excedentis, liberauimus. P. Illos super cæteras gentes sapientia uirtuteq́; sublimauimus. Illi tamen dicētes non esse mortem, pręter hāc primam, nec aliquos resuscitandos, dicunt prophetis: Si ueridici estis, nostros patres redire facite: uel, an stant illi melius, an gens Tuba, an cęteri priores, prius à Deo semper propter incredulitatē confusi? Nos quidem cœlos & terram & interpositum omne minimè pro nihilo, sed cū ueritate, licet plures hoc nesciant, fecimus: uenietq́; terminus & hora cunctorum die iudicij, qua nullus dominus seruo suo proficiet, nec quenquam alius uindicabit, nisi cui pietas sapientis Dei & incompræhensibilis subuenerit. P. Nos peccatores cibandi ex arbore ezecum, quæ uelut ignis in nostris aluis feruebit, cibū illum in igne medio sumētes reseruate, capitibusq́; demersis focum immoderatum ob uestram superbiam & pręsumptionem gustate, cui semper contradixistis. Timētes autem, locum hortis et fontibus fœcundum possidebunt, uestibusq́; sericis & purpura uestiendi, puellas ducent cum oculis claris & immensis: quorum albugines candidissimæ, & pupillæ nigerrimæ. Pro uelle quoque suo fructus multimodos absq́; timore comedent, non gustaturi mortem nisi primā. Deus enim dator optimus, eos à foco liberabit: Hocq́; munus est maximum. Ita per linguam tuam, ut cęteri sapientes, memoresq́; fierent, res explanauimus. Sed expecta, quoniam expectant illi.

Alibi uertit amœna.

Resurrectionē abnegantes.

Gratia Dei seruat.

Inferorum tormenta.

Paradisus carnalis.

AZOARA LV.

IN n. &c. Hic est liber à Deo sapiente positus, qui mirabilis apparet sapientibus in machina cœlorum & terræ, & in conditione uestri & omnium animalium, in uicissitudine quoq́; noctis atq́; diei, & in aquæ donis ad terram excitandam, ac uentorum undiq́; currentiū motu. Cum hæc omnia, cæteraq́; similia Dei ueracissime sint miracula, post illius mandatum quid creditis peccatores & increduli, de Deo stulte loquentes? Diuinis pręceptis auditis, uel in ridiculum faciunt, uel quasi nihil audientes discedunt. Sed infernum demum incurrent: cum nec opus præteritum, nec quos adorabant Dei loco, quicquam illis proficere potuerunt: quin pœnas malumque grauissimum patiantur. Hic quidem liber uiam rectam ostendit: cui resistens, & non credens, graui flagitio perimetur. P. Deus quidem uobis mare nauibus sulcādum, uniuersa cœlorum & terræ humano seruire commodo strauit. Vnde gratias homo Deo reddat, admirando & glorificando. Homines boni precentur pro desperatis, quatinus Deus illis bonum pro factis suis impendat, ad quem redibunt uniuersa. Omnis benefaciens sibi prodest, omnis'que peccator sibimet malum ingerit. Filijs Israël iudicium atque prophetiam, ac legem, atque potentiam,

Alcor. no non credentes grauiter punientur.

Boni precantur pro malis.

Israëlitarū excellentia.

tentiam, & diuitias præ cunctis hominibus mundi dedimus. Illis tamen nulla cõtrarietas intercidit, nisi post hæc munera sibi data, nostrasq; uirtutes agnitas, cuius occasio sola fuit inuidia. Eorum autem dissensiones Deus ipse iudicij die discutiet. Tu tandem cum lege recta, moribusq; cum iustis missus, eorum imitator esto, nequaquam uoluntatem insciorum, quoniam ipsi sibi inuicem associati, coram Deo solum se timentes diligente, tibi nullatenus proficere potuerunt. Hoc autem est lumen, uiaq; recta, misericordiaq; bonis & cõfirmatoribus eius. Perseueranter peccatores opinati sunt, mortem & uitam non esse, nisi tantum unam, seq; superponendos credentibus & bene gerentibus. Sed hæc quidem eorum opinio fallax & falsa. P. Deus cœlorum terræq; uerus conditor, iuste cuiq; suum reddet meritum, nemini facturus iniuriam. Nonne uides, qualiter Deus illos à sapientia deuiare fecit, eorum aures & corda sigillans, oculosq; tegens, qui sine sapientia uoluntate propria ducti deos sibi cõstituerunt? Quis uero præter Deum uiam rectám ostendet? Quare memores & sapientes effici recusatis? Dicunt enim, non est uita nisi tantũ huius sæculi. Hic namq; uiuimus, & mortem incurrimus: hocq; sæculum tantum nos nocte dieq; perimit. Hoc quidam affirmant, non aliqua scientia, sed opinione sola ducti. Audientes enim præcepta nostra manifesta, non habẽt, quid contrà proferant: nisi tantũ, ut suos parentes adducant. Nuncij sibi ueri dici sunt. Deus quidem cœlorum & terræ conditor, mortis uitæq; dator, ad se cuncta redire faciet, licet pluribus hoc nescientibus: horaq; ueniente omnes increduli iacturam facient, omnesq; gentes suos libros aduocabunt, Deo dicente, hodie fiet uobis secundum opera uestra. En, hic enim liber noster omnes actus uestros complectẽs, nostra manu scriptus, uobis ueraciter omnes actus uestros aperiet. Hodie quidem omnes credentes, & benefici, misericordiæ munus accepturi, plenum intrabunt gaudiũ. Incredulis autem dicet: Hodie uos obliuiscor: quoniam uos audito sermone de die iudicij, horaq; uerãcissima, confessi uos inde nihil scire, nec hoc affirmare uelle, ridiculum fecistis huius obliti diei, & in incredulitate firmati. Nunc igitur uiso ridiculo uestro, peccatoq;, ignem intretis nec adiutorem nec uindicem habituri. Quoniam Dei pręceptorum derisores, huius mundi uitam dilexistis, hodie nec uos quisquam educet, nec excusatio uestra credetur. Hodie quidem sunt omnes gratiæ Dei sapientis, & incompræhensibilis domini cœlorum & terræ, totiusq; mundi, cuius in ipsis est sublimitas omnis & honor.

Epicurei negantes uitam æternam.

Patrum authoritatem allegantes pro summa ratione.

Omnes gentes suis legibus iudicabuntur.

Alcorã Dei manu scriptus.

Damnatio infidelium.

AZOARA LVI.

IN n. &c. Hic liber à Deo pio sapientéque positus, qui cœlos & terram & eorum inter capedinem non nisi cum ueritate condidit, ad terminum nominatum. Sed qui castigationibus atque doctrinis minimè credunt, auditis diuinis uirtutibus, humeros & caput reuertunt. Illi uero quos adorant Dei loco, quid in terra fecerunt? Vel quam portionem in cœlis obtinent? Afferte mihi librum aliquem inde, seu signum, ut sic ueraces appareatis. Quis est peior seu stultior illo, quàm qui uocat Dei loco non responsurum ante diem iudicij, tuncque futurum hostem suum, nunc autem nescium & negligentem? Ob hoc enim incredulitatis pœnam subibit. Increduli quidem audientes præcepta manifesta, dicunt illa magicam artem esse, méque finxisse. Sed si uerum est illud, nullam de Deo partem accipiam, qui iudex noster aderit, & testis pius, ueniæq; dator. Ego non sum primus

Auertentes se à doctrina Machumet.

Iurat se non finxisse Alcoran.

Machumet ignarus, quid sibi aut alijs faciendũ sit. Quæ confeßio dedecet tantum propheta͂, estq́; contraria magnificis iactationibus ipsius.

piam, qui iudex noster aderit, & testis pius, ueniæq́ dator. Ego non sum primus nuncius, nec scio, quid mihi seu uobis gerendum sit. Diuina mandata tamen explanabo: quæ licet Dei sint, hócque testificent, plures filiorum Israël credentes illis, uos minime creditis. Nec Deus malos in uiam rectam dirigit. Peccatores autem non credentes, nec rectam uiam uidentes, dicunt: hoc esse de priorum mendacijs, neque me uenisse cum hoc, si bonum uel uerum esset.

Parentes honorandi.

Tempus lactandi infantes.

P. Moysi prius librum munus'que misericordiæ tribuimus, sicut & tibi librum hunc ueridicum Arabice scriptum, per quem castiges malos, bonisque nuncium bonum feras. Dicentes Deum esse dominum omnium & regem solum, omni timore molestiáque carent. Pro factis enim suis paradisum perpetuo possidebunt. Parentes suos homo multum honoret, cum sua mater eum ui concipit, & in pariendo laborat, & ab imprægnationis hora menses triginta lactis alimoniam tribuit. Sic'que ductus ad uirilitatem, scilicet annorum quadraginta spacium, Deum glorificans, ipsum sic deprecetur: O Deus, fac me tibi dignas reddere referre gratias, ob bona mihi parentibúsque meis tributa, tibiq́ simul & illis placitum fieri, meis'que posteris bonum & commodum: Quoniam ad te conuersus, in te credo. Tales enim Deus optime colligit, peccataq́ dimittit, & paradisum bonis omnibus promissam tribuet. Aliquo tamen suis parentibus dicente, ut legem diuinam sua secta relicta sequantur, cum ipsius mandata uera sint, nec imitentur gentem præteritam præsumptuosam, illi respondent, Maledicitis. Hoc enim est de priorum fallacijs. Super illos autem firmatum fuit uerbum primum suorum antecessorum, qui scilicet erant disputatores atque diaboli. Nos quidem omnibus suorum operum gradus & mercedes implebimus, nulli facturi molestiam, die, qua monstrabimus incredulis ignem, quem sæpius contradixerunt. Dicetq́ Deus illis: Quoniam in terra uoluptates uestras sequendo, sine ueritate bonoq́, mala perpetrastis, hodie malum meritum recipietis. Tu castiga gentes, ut Deum unum non alium adorent, malumq́ diei grauis tantum timeant. P. Dicunt autem, Venis'ne separatũ ab illis nos, quos adoramus? Si ueridicus es, tua dicta manifesta. Dic Deum solũ nosse, quod quærunt: teq́ nihil facturum, nisi quod diuinitus præcipitur, illos aũt suam incredulitate͂ obtinere. Illis aute͂ opinatis nubes uisas, pòst aquas esse pluuiarũ, dicebatur: Non est nisi uentus, illaturus uobis graue malum, ad quod festinatis, deleturus omnia iussu Dei. Nil igitur superstes existet, nisi domus suæ tantũ. Sic enim merentur increduli. Illis tamen uictum atq́ diuitias, & oculos ac aures, atq́ corda, sicut uobis, dedimus. Quę omnia, cum essent increduli, nil profecerunt eis: quonia͂ illis accidit, quod deridebãt. Existentes etia͂ circa ciuitates confudimus, prius tamen explanatis sibi mandatis diuinis: Nec suffragium aliquod ab adoratis Dei loco, cum illi defecissent, tunc sua mendacia prementes, susceperunt. Cum diabolos ad auditũ Alchoran malos atq́ te cõuertimus, ipso percepto gentem suam castigatum fugerunt, dicendo: O gens, iam audiuimus librũ missum post Moysen, omnis sui dicti confirmatore͂, & doctore͂ uiæ ueræ rectæq́. Parete uocãti uos ad Deũ, illiq́ credite, uobis peccata uestra dimissuro, & à graui malo liberaturo. Aliter aũt in terra nihil uobis prodesse poterit. Sicut Deus cœlũ & terra͂ illaboriose & infatigabiliter cõdidit: similiter et mortuos, cũ sit omnipotens, resuscitabit die, qua ipse mõstraturus contradictoribus igne͂, quæret: Nonne uerus est iste focus? Illisq́ respondentibus, Ita: dicet, Gustate focum, quoniam

Sententia diuina in impios.

Diaboli cõuertendi per Alcoran. Quo quid falsius?

Resurrectio probatur ex rerum creatione.

quoniam non credidistis. Tu uero fortiter sustine, sicut & cæteri prophetæ constantes, Deoq; deuoti: neque tu mandatum festinare uelis. Die namque, qua patebit singulis mandatum nostrum, accedent singuli, quasi non morati nisi per diei horam unam. Mandata cunctis applica: Increduli tantum uero confundentur.

AZOARA LVII.

IN n. &c. A' uia Dei se diuertentes, & increduli, factorum suorum perditores, & falsitatis sunt imitatores. Benefacientes, & ueritati super Machumetum positæ credentes, ipsius Dei uiam & ueritatem sequuntur, quod cōdonaturus illis peccata sua, cuncta sua negotia factaq; diriget, cum sit omnipotens. Ita Deus homines suis instruit parabolis. Increduli à uobis litibus uicti, usquequo multa fiet cædes, capita perdant. Captiuati firmiter stringantur, ut se bene redimant, lis nec cesset ante telorum depositionem. In terra pugnantibus, utrobiq; fatigatis, Deus quidem ab illis uindictam sumere posset: Sed mauult hos per illos experiri. Omnibus Dei dilectione pugnantibus, Deus facta sua remunerabit, complens quod bonis mandauerat, eisq; paradisum bonis creatam tribuet. Viri boni, si Deo pareatis, uobis auxiliabitur, pedes uestros firmaturus. Incredulis autem, Dei præceptum audire nolentibus, unde suos actus amittunt, nos cōfusionem & malum inferemus. Quare nō scrutantur terras, ut sciant fines eorum, quos Deus confundit, omnes incredulos similiter confusurus? Quoniam Deus est bonorum dominus & uindex. Increduli quidem domino carent. Credentes atq; beneficos Deus in paradiso ponet. Peragant nunc increduli suas uoluntates, moreq; bestiarum comedant: Illos ueraciter ignis sequetur. Quæ uilla fuit uestra per nos confusa firmior, protectorem autem non inuenit? Quis enim diuinam uim atq; uirtutem superat? Aut cui placebunt actus illius,, nil nisi uoluptates suas sequentis? Eme paradisum, timentibus tributam, ubi sunt aquæ cæteris odore saporeq; consimiles. Sunt illic & alij riui saporiferi, alius lactis, alius meri, alius mellis despumati. Sunt & ibi omnimoda poma. Peccatores autem in igne perpetuo mansuri, potum sument igneum, intestina sua cocturum. Horum autem quidam auscultando applicantes tibi, dicūt: Quid modò dixisti? Amores incredulorum secutis, Deus corda sigillauit: Timentibus autem fidem auget, atq; timorem: unde Dei terminum ueracissimum, horamq; subitam, forsan cito uenturam, semper expectāt. Scito non esse nisi Deum unū, quem preceris pro tui cunctorumq; bonorum uirorum seu mulierum delictis, qui quid agas uel legas, intime dinoscit. P. Boni quidem atq; credentes, azoaram de pugna poni multum optant. Illa uero optime composita, pusillanimes & cordis infirmi, quasi iam ferè mortui, audita pugna uos respiciunt. Quibus uel te sequi, uel uerbum scitum proferre melius esset. In ipsius enim præparatione commodius esset eos uerbum de Deo melius protulisse, uerumq; sic dixisse: Quid cogitastis, cum eūdo terras destructum, uestras gentes disgregastis? Tales quidem Deus repellet, illis surditatem & cæcitatē illaturus. Quare non cōsuluerunt Alchoran? An corda cathenata gesserūt? Illis disgredientibus post uirtutes agnitas, diabolus suggestiones prauas intulit. Vnde polliciti sunt, se adhæsuros illis, quibus diuina præcepta displicebant. Deus autem eorum secreta dinoscit. Quid igitur isti secuti Deo displicita, nequaquam dilecta, unde sua facta confundet, facient: cum angeli

Leges belligerandi contra infideles.

Præmiū militiæ paradisus.

Ironicōs iubet emere paradisum. Ignorauit Romæ cœlum uenale.

Dies dn̄i fortasse breui uentura.

Dicit se legere, qui negauit se literas scire.

Increpat cessatores in bello.

suas animas extractum, & facies atque colla percussum aderunt? Nunquid opinati sunt, quod Deus malum in cordibus suis habitum non eliceret? Si uellemus, daremus tibi signum atque peritiam, ut eos formis suis atque uerbis agnosceres. Sed nos eorum actus & mentes penitus agnoscentes, te probabimus, tentantes, usquequo tuas peregrinationes & expugnationes ac opera cognoscamus. A' uia Dei disgredientes, prophetæque contradicentes, postquam uiam rectam uiderint, sibimet non Deo negotia sua cuncta confusuro nocent. Deum igitur atque prophetam, ne uestros actus perdatis, sequendo credite. A' uia namque recta digressis, & incredulitate mortuis, nunquam Deus ueniam dabit. Non sitis contemptores, sed pacem diligite, eamque uocate, quoniã uos digniores & potentiores existitis. Vnde uobiscum Deus de beneficijs uestris nil minui permittet. Huius mundi uita nil est præter ludum et ludicrum. Credẽtibus autem atque timentibus, optimã remuneratione Deus faciet, à nemine quicque de pecunia sua postulans. Sed & si sæpius ad fatigationem usque peteret, uos nullatenus daretis ei, nisi mortem minanti. Vos quidem dicitis, uos esse distributores rerum in Dei nomine dilectioneque. Quod quidam uestri minime faciunt. Quisquis autem non fecerit, sua deficient animæ. Deus enim est omnium abundans, uos uero pauperes. Vobis disceden tibus, uestra loca Deus supplebit alijs, nequaquam talibus, quales uos estis.

Quare nõ datũ sit à Deo Machumeti, corda hominum perspicere.

Moriens in incredulitate non saluabitur. Sed Alcorano tribuit uim seruandi diabolos & impios.

Parci, qui tãtũ ad minas Dei aliquid beneficij conferunt.

AZOARA LVIII.

IN n. &c. Tibi quidem summã leuitatem atque facultatẽ in acquirendo tribuit Deus, tibi peccata præterita futuraque dimissurus, suũ præceptũ facturo, qui te docens uias rectas, potenter te uindicabit: qui super te salutem & securitatem, animosque credentiũ recõciliationem & augmentũ fidei ponit, qui sapiẽs & incõpræhensibilis, exercitus cœlorũ & terræ creauit. Credentes uiros seu mulieres in paradiso perpetuæ mãsioni missurus, quod sibi leue est: Incredulos ac ponentes cũ Deo participes, ac de illo malũ cogitantes, in malam uiam repulsurus, grauiter puniet, cum ipse dominetur exercitibus cœlorum & terræ. Te quidem testem, gaudijque nunciũ & castigatorem misimus, ut te sequendo in Deum credant, suisque parendo præceptis, illũ maxime glorificẽt, & mane uespereque suppliciter inuocent. Manus suas subleuando soli Deo seruierunt. Manus namque Dei suis præsedit manibus. Omnis aũt mendax, sibi mentietur: Verbis autem cõstans, misericordiam cõsequentur. Arabes autem rudes domi manentes, pecuniæ suæ simul & gentis impedimentũ prætendentes, seque sic excusantes, ueniam postulant: aliud uoce præferentes, aliud corde tenentes. Sed quid impediet Deum omnes actus suos dinoscentem, quin bonũ uel malum illis inferat pro uelle suo? Opinati sunt autẽ hoc etiam optãtes, indeque praui malique facti, quod nunque ulterius propheta uirique boni suos reuisitarent, sed hominibus nequaque in Deum credentibus, neque per prophetã secutis, feruorem ignis prædestinauit Deus, imperator cœlorũ & terræ, huic cõdonans, illum pro uelle suo dãnans, pius ueniæque largitor. In domo tamen residui, Dei uerba mutare quærentes, fallaciter inquient: Cum prædatum iueris, duc nos tecũ. Tu uero responde, Nolite me sequi. Sic enim antecessores uestri prius polliciti sunt, decipiendo. Illis tamẽ dicturis, hoc ob inuidiam fieri, nescientibus tamen hoc, sic responde: Nos uocabimus uos ad litem maximam, ubi uos, nisi se uerterint alij, pugnare necesse erit. Si pugnaueritis, maximam à Deo mercedem: si recesseritis, ut prius, graue malum accipietis.

Remißio peccatorũ etiam futurorũ promißa Machumeto.

Nunciũ gaudij et Euangelistã se facit.

Orationes.

Arabibus detrectantibus militiam minatur.

Præmia fortiter pugnantiũ, & pœna fugiẽtiũ.

cipietis. Cæcus quidem, & claudus, ac infirmus, nullatenus ob moram & mansionem rei sunt. Demum omnis sequens Deum atque prophetam, paradisum possidebit. Discedens aũt, graue malum patietur. P. Viri boni, manus suas subtus arborem eleuati, Deo placuerunt: qui noscẽs secreta cordiũ suorum, securã firmitatem illis tribuit, & prædam multã ac capturam omnẽ illis leuiter attulit. Quoniã eos multam capere prædam, hostesque suos manus ab illis retrahere, ut sic illis populis admirandi fierent, præcepit: sine quo docente uias rectas, minime uictoriam ab illis essent adepti. Sed ipse suis semper propitius, omnipotens est. P. Si pugnarent uobiscum increduli, in fugã uerterentur, nec adiutorem, nec uindicem habituri, præter Deum, ius primũ immutabile mittentem, qui cũctos actus uestros perspiciens, manus uestras ab illis, & suas à uobis circa Mechã, postque superiores facti estis, retraxit. Incredulis aũt nos à templo Harã diuertere credentibus, malũ subitũ & improuisum iam incubuisset, nisi propter bonos uiros seu mulieres, licet uobis hoc ignorantibus. Sed si malorũ atque bonorũ disiunctio fieret, incredulis malum maximũ inferremus. Sed diuina pietas suis subuenit. Incredulis quidem summa fiducia sperantibus in suorũ auxiliũ, prophetæ suisque securitatẽ & fortitudinem, uerbumque diuini timoris intulit. Vnde munera Dei, scientis omnia, meruerunt. Veraciter quidem secundum uisionem ueram diu nitus prophetæ uidebatur, quoniam ipse timoris expers, & abraso capite, Deo uolente, templum Harã ingressus, uocem huiusmodi percepit: Ne timeatis: Deus enim scit, quæ tu & cæteri ignoratis, quod uobis licite captionem tribuit. Ille quidem prophetam doctorem & ducem in lege sua constituit, ut ipso Deo teste sufficiente, legem suam super omnes alias extollat, & manifestet. Machumetus enim, suique fautores, incredulorum (Dei iussu) uictores existent, sibimet inuicẽ prospicientes, ipsique Deo propter suã dilectionẽ humiliantes, faciesque gestantes humilitatis, orationes fundunt iugiter. Hique secundum testamentum & Euangelium assimilantur grano, quod in calamum surgens, messem reddit multiplicem, læticiamque seminãtibus, & incredulis iram. Credentibus & beneficis, optimam mercedem tribuit Deus.

Immunes à militia. *Deus uictoriã Machumetistis concedens, claros facere uoluit.* *Increduli cũ fidelibus militantes ad fugam prompti.* *Prælium apud Mecham.* *Malis parcitur ob bonos inter eos.* *Machumet rasus, ut monachus.* *Cautionem nõ raro ponit inter officia pietatis.* *Euãgelica parabola de grano sinapis, aut frumenti.*

AZOARA LIX.

IN n. &c. Viri credentes, nolite procedere Dei prophetæque manus, nec uerba uestri super illa prophetæ extollere, nec ipsum sic aliquam uestrum quilibet alius acclamare. Sic enim, licet hoc à uobis minime percepto, uestra negotia perderetis. Deum autem omnia scientem, & audientem, timete. Virorum namque blandi lenisque sermonis in prophetam corda Deus in bono probauit, illis ueniam meritumque maximum daturus. Extrinsecorum atque prædonum te uocantium, plures sunt insensati. Esset enim illis melius atque commodius, tuum ad illos exitum expectare. Deus enim est pijssimus, ueniæque largitor. Viri boni cauete, ne si quis malus uerisimilia prædicet, uos inscios † & inueniat iam prophetam habentes. Pœnitentia namque sequetur. Morsque iam uos pressisset, si uestram uoluntatem omnem suus effectus secutus esset. Deus autem fidei bonique dilectionem, & malorum ac incredulitatis abhorritionem cordibus uestris ingessit: sicque uiam rectam, diligendo Deum, incompræhensibilem & sapientem sequimini. P. * Gentes consimiles inter se pugnam committentes, uel dirigendo pacifica, uel hanc infestan-

Obedientiam suadet. *† & amplificat, & quidẽ iã habentes, &c.* **Ratio dirimẽdi cõtentiones infideliũ: nimirũ ut Aßyrius rex arbiter interceßit inter Israëlitas.*

tem illam ob inuidiam nec pacificari uolentem, usquequo Dei præceptis obediat impugna. Illis autem pacem quærentibus, rectum examen inter illas effice. Deus enim iustum iudicium diligit, omnesque credentes fratres sunt, illis igitur pax est imitanda. P. Nemo uir seu mulier, ut sic maior uideatur, irrideat alium, nec uerbis inhonestis dedecoret, post fidem adeptam. Hoc enim malum est. Semoueat item à se quisque suspiciones malas. Nullus insidietur alij, nec de absente quid mali dicat. An uestri quis carnes fratris sui mortui corrodere uellet? Absit. Timete Deum ueniæ largitorem, qui uos de masculo fœminaque producens, in magnam multitudinem redegit: ut ipse cuncta dinoscens uideret, quis eum plus timendo, plus diligeret. Arabum 10 uulgo dicenti se in Deum credere, responde: Non credis, sed te Deo commendare dicis. Si corda uestra tamen fides intrauerit, & Deum atque prophetam sequendo, in litibus cum pecunijs uestris & animabus affueritis. Aliter namque faciens, non est credens, seu bonus. De uestris operibus negotijsue nil amittetis, cum Deus pius talibus ueniam præstet. Non doceatis Deum legem uestram. Improperantes enim illi, quoniã ipse uerus, solus uos credere faciens, uniuersa cœlorũ & terræ regens, & eorũ omnia secreta, nec non & actus uestros dinoscens, omnia perspicit, & optimã mercedẽ tribuit.

Prohibet irrisionẽ et cõtumelias cæteras. Suspicio prohibetur. Insidiæ. Detrectatio. Ratio Paulina Gal. 5. ad charitatem hortans. Arabes hypocritæ. Omniscius & munificus Deus.

AZOARA LX.

IN n. &c. Per Alchoran disertũ summe mirati sunt increduli, nunciũ de se 20 metipsis esse missum, indignãterque dicunt, hoc diuinũ esse miraculũ. Sed licet ipsi dicant, Cũ mortui nos in puluerẽ redacti fuerimus, prolixus erit reditus: tamen nos scimus, quantũ de suo numero parua singulis diebus surripit, & quãdo fiet reditus. Apud nos enĩ est liber, hæc omnia notans. Illi uero ueritatis missę cõtradictores, summè dubitant. Nõne uident, quomodo cœlum supernum sine plicæ cõfusione speciosissimũ ornauimus, & terrã planando montibus firmauimus, & in ea rerũ omniũ pares formose creauimus, ad omnium bonorũ uisum & recordationẽ: & per aquas utiles cœlitus missas producentes hortos, & spicas, ac germina, nec nõ palmas proceras, & hermodactylos, uictũ scilicet hominibus, terrã mortuã excitauimus, cõsimili quoque po 30 tentia ueraciter illos suscitaturi? Sui quoque prædecessores, uidelicet homines Noẽ & Hat, superbique Pharaõis, nec nõ & Tuba, nostris præceptis, atque prophetis cõtradixerũt. Illisque cõtingit, quod illis prædictũ est & prædicatũ. Ego quidẽ hominis cõditor, sui cordis secreta cognosco, illi propior quàm guttur suum. Nihil autẽ in dextris uel in sinistris loquitur quis, uel operatur, quin à Deo sciatur atque firmetur. P. Verum ueraciter mortis ebrietas, quã uos diffugistis, flatuque buccinæ ueniet iudicij dies, qua cunctæ corã uenient animæ, cum testibus suis adductis. Dicetque Deus: Qui diem istũ neglexistis, iam detectis oculis uestris limaciter perspicite, & gehennã omnes intrate, malũ grauissimũ passuri: qui nostris præceptis cõtradixistis, increduli manentes, & bo 40 na prohibentes, malaque gerentes, & cum Deo ponẽtes participes. Sui quoque socij dicẽtes hoc idem sibi cõtigisse, Deum sic alloquenť: O Deus, nos quidẽ eis nullatenus errorem intulimus, sed ipsimet errauerũt. Respondebit Deus: Nolite mecum causas agere. Verbum enim meum non mutabitur, quin cõtradictoribus infernus impleatur, & uos iam meos habuistis nuncios. Infernus quidem ab illo tunc quæsitus, an plenus sit, respondebit: Adhuc tribue.

Alcoran laudat immodice. Opera dñi & beneficia resurrectionẽ probant. Exempla incredulorum. Deus de propinquo. Sententia nouissima Dei. Dei uerbũ non mutatur.

Credentibus quidem, & diuina mandata corde puro custodientibus, inquiet Deus: Paradisum timentibus factam, intrate cum salute. Hæc est enim dies, qua perpetuam mansionem illic accipietis, omne uelle uestrum habituri, quod & ego semper augebo. Plurimæ gentes illis potentiores à nobis destructæ, in terra multum malum operatæ, an quoquam in terris apparent? Hoc quidam sapientes in memoriam reducere deberent, & recolere, quomodo sine labore fatigationeq; cœlos, & terram, & interpositum omne sex diebus creauimus. Tu quidem dictum eorum sustine, & ora Deum ante solis ortum & occasum, caput bis ad terram inclinans, et expectans, quando 10 præco clamorem ex propinquo faciet. Illa namq; die uocem ueram audient omnes, & è foueis exibunt. Terra namq; cito diuidetur, nostra uoluntate iubente, ut ad nos redeant omnia: quibus prius uitam, postea mortem dedimus. Nobis omnia sua dicta cognoscētibus, nullam illis castigando uim inferas: sed tantum Alchoran istum illis explana, ut sic timentes dirigas.

Paradisi uoluptas augenda subinde. Igitur nō perfectā habet felicitatem.

Orantes diem dñi expectant.

Resurrectio.

Docēdi, nō cogendi homines.

AZOARA LXI.

IN n, &c. Per uentos sufflantes, attractasq; nubes ponderosas, & naues æquore currentes, angelosq; nuncios, hæc omnia præcepta uera sunt, diesq; ueritatem probans ueniet. Per cœlum uero rubore solis affectum, uos uerbis contrarijs inhæretis, quæ quilibet proferens graue malum patie-20 tur. Nostra quidem manu perierunt, qui falsas opiniones & dissensiones induxerunt. Illi namque lumine, & sobrietate, ac memoria penitus affecti, diei ueracissimi aduentum perscrutantur, quam ego monstraturus illis in igne, dicam: Gustate, quod festinanter quærebatis. Timentes autem, paradisum fontibus fœcundam, esse bonum illic sumpturi, possidebunt. Quoniam prius credentes, paruoq; somno contenti, Deum mane precati sunt, pecuniamq; suam pauperibus & quærentibus distribuerunt: Quod firmis & constantibus in terra memorandum esset. P. Ex uestris quidem animabus prouenit, quod non uidetis omne uestrum bonum atque uictum è cœlo procedere, per cœlorum terræq; conditorem. Ita uerum erit, ut uos 30 loquimini. An de bonis rumorem hospitibus Abrahæ percepistis? Quibus salutantibus ipsum, ipse salutem reddens, inquit: An boni sitis, ego minime nosco. Quibus ipse deinceps uitulum saginatum à gente sua referens, porrigendo dixit: Quare non comeditis? Ipsum uero timentem ipsos, solantes responderunt: Ne timeas, sed propter filium sapientem tibi diuinitus dandum summe gaudeas. Mulier quidem sua deinceps conquerens, faciem suam manu percutiens inquit: P. Vetula sum, atque sterilis. Quos respondentes, Dominum omnipotentem & sapientem ita uelle: interrogauit Abraham, Quid quærerent? Illi uero responderunt: Nos ad gentem malam mittimur, ut illis incredulis lapides luteos, & acutos, propter uindi-40 ctam diuinam immittamus. Nos quidem illinc extrahentes, bonos atque credentes, unam tantum uidelicet familiam, illic iudicia manifesta grauis mali timentibus, dimisimus. Pharaonem item & suos exercitus, dicentes Moysen sibi missum magum existere, in mare summersimus, quoniam rei reperti sunt. Hat item uentum immisimus, nihil dimittentem, quin in puluerem redigeret. Gentem quoque Themut, discedentem à præcepto Dei, post spacium sibi permissum fulgur euidens occupauit: unde nec surgere, nec uin

Iurat per uentos, &c. uerum esse Alcoran.

Sensu carent, qui dubitant de die nouissimo.

Esse bonum, est ipsa beatitudo.

Culpa sua Deū ignorant homines.

Abrahā angelos hospitio recipit, Gen. 17. 18. 19.

Exempla congerit incurabilium hominū.

Pharao. Exod. 3. &c.

Hat.

Themut.

Noë. dictam habere potuit, sicut nec gens Noë, prior suam ob maliciam confusa. Cœlum quidem & omnia cœlestia pro uelle nostro creauimus, optimeq; terram applanauimus, omnium rerum in illa pares constituimus. P. Ego uobis missus nuncius & explanator, hoc uobis castigo, ut ad Deum fugiendo, ipsum solum adoretis, nullum illius participem statuentes. Si tibi uero cōtradixerint, uelut omnibus prædecessoribus mos inoleuit nostris nuncijs cōtradicere, ab illis si discesseris, non reus statueris. Prædicare tamen non desistas, quoniam hoc bonis proficit. Diabolos quidem & homines ad me tantum glorificandum ego feci, nullam comestionem seu uictum ab illis expectens. Mea namq; manus omnem uictum, atq; diuitias, potentiamq; tribuit. Male gerentes quidem, sicut & socij sui, peccati pœna punientur. Ad malū itaq; non festinent: quoniam ueraciter illis accidet in die iudicij.

Error castigandus, quod Deus habeat parem.

Omnia propter se creauit dn̄s: impiū quoque, &c. & diabolos.

AZOARA LXII.

IN n. &c. Per montem Sinai, librumq; lineariter in chartis subtilissimis scriptum, & per superne domum ædificatam, tectumq; sublime, mareq; metis pressum, Dei uindicta superueniet, quam nemo deuitare poterit die, qua cœlum cum uniuersis illo cōtentis mouebitur, & montes cum nubibus, & cōtradictores malum sæpius illis dictum sortientur. Quibus tunc ad ignē gehennæ uocatis, Deus inquiet: Hic est ecce focus, cui sæpius deridendo contradixistis. An hunc fantasticum atq; magicum, an uerum esse perspicitis? Illum igitur patienter sustinete. Non minus enim patiemini, si sustinere nolueritis: cum secundum opera uestra meritum suscepturi estis. Timentibus autem, paradisum possessuris, & ab igne penitus liberandis, dicetur: De fructibus omnimodis uobis datis, optimoq; uictu comedite, atq; bibite, ob actus uestros optimos: & super uestium stramenta formosissima pro modo uestro discumbite, ducturi uirgines decentissimas, cum oculis immensis atque pudibundis, nusquam nisi tantum ad maritos suos flectendis. Credentium quoq; filios credentes secundum opera sua sufficienter remunerabimus. Illis fructus & carnes pro sui uoti modo multiplicaturi, qui pueris suis speciosis, ut margaritæ constipandi, potum sument, nec uerbi fetidi nec immensi peccati participem. Et horum alij sic alios alloquentur: Quoniam nos hominibus misericordes, Deum prius atq; suppliciter inuocauimus, ipse pius ueniæq; dator nos ab ignis feruore liberauit. Homines ad memoriam reducere non desiste. Quoniam licet non sis prorsus conuersionis efficax, non es auarus, nec uersificator: Cum expectantibus tamen, nec conuerti uolentibus ante mortem, tu simul expectes. An dicunt sua somnia talia fore? an superbia præsumptioneue ducti ponunt alia? an perhibent hunc illa dixisse, & nec ideo se credere uelle? Veniant igitur cum similibus, si uerum dixerunt, nec illos pro nihilo fecimus. An illi cœlos & terram condiderunt? Hoc autem nequaquam asserunt. An apud eos Dei pecunia deponitur? an ipsi de Deo iuste conqueruntur? an † scalam, ut cœlestia secreta percipiant, obtinent? Res igitur nouas atque rumores afferant. An remunerationem, an calumnias ab illis quæres? Dicent quidem illas sibi grauissimas & impossibiles esse. An est apud eos secretorum noticia? Scribant igitur. An quærunt decipere? Deceptores quidem sunt. An hunc nisi Deum unum? Nolit Deus, quod ipsi perhibent. Qui uidentes aliquid cœleste cadere, dicunt, id esse nubes bonas conglomeratas. Illos usque ad diem dimitte, qua malorum

Iurat Dei uindictam impendere.

Paradisus lurconibus appetibilis.

Credentiū filij ætate puerili fungētur officio pincernarum.

Instandum est doctrinæ.

Cōtentio cōtra infideles, qui plures deos asserunt.

Scalā: sicut ipse per scalas cœlū ascendit.

malorum operatoribus & incredulis, quorum pars est plurima, nec ars aliqua proficiet, nec quisquam adiutor, seu uindex aderit. Tu quidem patienter expecta diuinum iudicium, te uidente gerendum. Cumque surrexeris, nocteque, similiter circiter auroram, Deo grates humiliter redde.

Iudicium.

Oratio.

AZOARA LXIII.

IN n. &c. Per stellam uespertinam cliens noster, nullatenus errans, nil ex proprio uelle, nisi tantum diuinitus sibi mandatum loquitur: qui subleuatus ad orizontis celsitudinem, ad Deum ipsum instruentem illum, atque docentem efficaciter, accessit: tanti tamen spacij interuallo, quantum sagitta arcu missa bis transcurreret. Qui tunc præcepta Deum sibi dicentem audiens, animum minime dubitantem inde tulit: ubi nec uos eum de diurna uisione calumniemini. In loco namque propinquo paradiso, optime de uirtutibus maioribus uidit, oculo suo nullatenus eum fallente. An tribus imaginibus uisis, uidelicet Alleto, Alance, Meneth, masculos Deoque fœminas adscribitis? Hæc quidem est iniusta partitio: quoniam illa non sunt nisi uana nomina, tantum à uobis patribusque uestris ficta: quibus nullas uirtutes Deus permisit. Sed uos nil nisi tantum opiniones sequimini, uestras & uoluntates. Nunc autem uobis rectum humanumque uotum à Deo mittitur, huius & alius sæculi domino: sine cuius uoluntate nec etiam aliquis multitudinis angelorum cuiquam prodesse poterit. Alij tamen sæculo non credentes, angelis nomina fœminarum imponunt, nullam peritiam habentes. Opiniones enim uerum impedire minime potentes, tantum exequantur. Ab illis igitur me nominare nolentibus, sed huius mundi uitam diligentibus, cui totum studium atque sapientiam præbent, manum tuam retrahe. Deus enim recte procedentes & aberrantes dinoscens, rebus uniuersis imperans, malis suam mercedem, bonisque suam similiter iustissimè reddet: Qui tamen tum peccata maxima, tum culpas modicas committentibus, amplam misericordiam faciet. Ipsi itaque scienti, qualiter uos primo creauit, & in matris aluo secundo formauit, cur de corporibus uestris diuina debita beneficiaque non tribuitis? Ille quidem timentes annotat. Nónne uides illum à beneficijs cessare penitus, qui primo paruum præbuit? Apud Deum est uisus atque noticia secretorum. Nónne uidit, qualiter libri Moysis & Abrahæ iam defunctorum præcipiunt, ne quisquam peccata peccatis transactis accumulet: cum omnis mercedem suam optime uisurus, secundum opera sua tantum iudicabitur, diuina tamen misericordia meritum augente. P. Omnes quidem redibitis ad Deum, qui ridere & plangere, ac mori & uiuere tribuit, & masculum & fœminam de spermate secundum modum atque mensuram fecit, omnes alia uice suscitaturus: qui pro uelle suo hos diuites, illos pauperes efficit. Estque dominus Acheare. Ipse quidem Hath confudit, nec Themuth dimisit, nec genti Noë prius maliciosiori atque superbiori pepercit. Aluncefichet etiam in terram deuergendo, penitus superno cooperuit. An aliquod istorum Dei factorum contradicitis? Vos quidem castigat, sicut & primos. Aliud autem sæculum iam appropinquat, quod nullus nisi solus Deus diuertere poterit. Hoc autem uerbum uos admirantes, nil tamen inde curantes deridetis, indeque ludum facitis. P. Deum humiliter adorate, & ipsum iugiter inuocate.

Iurat se in cœlum raptum, didicisse mysteria hæc. Extat inter Saracenos liber ea de re fabulosissimus. Cuius summa recitatur in Confutationibus. Nota erroris efficaciam.

Futuri sæculi assertio.

Angelis falso tribuentes sexum fœmininum.

Abrahã libros à se scriptos reliquit. Qui nimirũ inter apocryphos Iudæorum fuerunt.

Allegat quædam sæpius iterata, quædam noua gentium pereuntium exempla.

Fingit miraculum, ut lunā bipertito diuisam reparauerit.

IN n. &c. Appropinquauit hora, lunaq; bipertito diuisa est. Hoc tamen cæterisq; mirabilibus, nisi contradictores suas uoluptates, propriaq; uota secuti discesserunt, affirmantes hanc artem magicam esse. Sed cum ipsius post miracula sæpius uisa, quæ deberent ad sui conuersionem sufficere, castigari recusant: tu manum ab illis retrahe. Die uero generalis edicti, è foueis quasi locustæ totam terram occupantes, exituri, & ad uocem præconis acceleraturi, suum malum atq; dolorem perspicient. Vnde conquerentes, diem illam grauissimā esse inquient. Noë quoq; sui similiter cōtradicentes, eumq; dæmoniacum esse perhibentes, reiecerunt. Vnde ipse coactus, Deum adiutorem uocauit. P. Deus quidem ut se uindicaret iniungens, cœli portas ad aquarum descensum terræq; fontes aperuit. Vnde congregatis auibus ad Dei uelle complendum, illum in fabrica ex asseribus ligneis clauis compaginata, quæ nostro iussu cursum suum peregit, postea dimissa miraculū gentibus generale saluauit. Diligenter itaq; perspice, qualiter me uindicando castigamen adhibui. Alchoran quidem istum, iam leuem intelligentibus, misimus: Sed inde quis ne memor efficitur? Homines rursus Hat contradicentes, per uentos illis immissos die malorum & infortunij, illis os penitus diruendo dirimentes, sicut palmas eradicatas destruximus. Ecce qualiter uindictam in illis exercuimus. Alchoran autem istum leuem recordantibus tribuimus. Hominibus rursus Themuth, suo castigatui contradicentibus, & indignanter dicentibus: Huic ne præ omnibus nobis sapientia diuinitus est tradita? Nil nisi mendacium profert. Vnde si nos eum hominem tantum, ut nos, sequimur, erramus. Illis inquam ita dicentibus, eo respondente, Cras scietis, quis mendacijs innititur: nos camelam nemini tangendam posuimus, iniungendo Themuth, ut eorum actus perspiciens, & patienter sustinens ediceret: quatenus aquam inter se diuiderent, hora sua singulis adscripta. Ab illis autem socius suus aduocatus, eam peremit. Sed quæ nostra uindicta castigatum missa sit, recordare. Vocem enim illis immisimus, illos redigentem in puluerem. Iam Alchoran sapientibus alleuiauimus. Hominibus quoq; Loth, præceptis nostris contradicentibus, & hospites suos perscrutantibus, sicut & omnibus resistentibus, malum ingessimus, eorum oculos obducendo, pesteq; matutinali diruendo, cum nostro castigatui parêre noluerant: familiæ tantum Loth diuina pietate subueniente. Discretis Alchoran hic leuis missus est. Homines quoque Pharaonis nostro nuncio uenienti contradicentes, ui potentiaq; deleuimus. Sunt ne potentiores illis increduli uestri? An habetis in psalterio, quod uobis salutem præbeat? An dicitis uos omnes congregari, ut uobis uindictam adipiscamini? Hora, qua uestrum erit placitum, die scilicet uobis amara, die grauissima, uos omnes prorsus uincemini, terga uertendo. Increduli namque tunc omnes errorem & ignem passuri, faciebus suis igne coopertis, dicentem audient: Gustate focum indeficientem. Nos enim omnia cum pondere atque mensura fecimus: mandatumq; nostrum est, ut ictus oculi. Quare castigari renuitis, uisis pluribus ante uos manu nostra confusis? Quorum omnia facta in psalterio reperiri possibile est. Actus enim omnes tam minimi quàm maximi scripti sunt. Timentes quidem, paradisum aquis iocūdam, in sede uera cum omnipotente Deo rege cunctorum possidebunt.

Cur igitur toties negauit, se missum cum miraculis?

Diluuiū miraculū generale. Exēplū uidelicet iudicij diuini, &c.

Themuth.

Camelū fabulosam reuocat ad nauseam usq;.

Alcorā tolerabilior doctrina. Sodoma perdita, præter Lot, Gen. 19.

Pharao.

Psalterium.

Deus omnia fecit in pondere & mensura. Sap. 11.

Paradisi possessio cum Deo.

AZOARA LXV.

IN n.&c. Hunc Alchoran, Deus ipse rerum expositionem hominibus patefaciens, docuit: qui solem & lunam secundum numerum, & arbores seipsi humiliantes, & cœlum præ cæteris sublimauit, & examen, ne quid falsitatis uel iacturæ trutinando fiat, posuit, humanoq; commodo terram extendit: In qua poma multimoda, & hermodactylos, ac tritici granum ac folia produxit. P. Cui factorum Dei contradicitis? Ille quidem hominem de celcal, atque diabolos ex ignis flamma condidit. Quod istorum operum Dei reprehenditis? Ipse quidem rex est orientium & occidentium. P. Maria currentia ut coirent, ego nolens hic propositam intercapedinem repressi. An uestri quis hoc renuit? Ex illis quidem corallum & margaritas plures extrahunt. An uestri quis hoc negat? Ipsa quoque uasa uelificata in se mouentia gestant. Quis uestri contradicit istud? Omnis quidem res mundana terminabitur: Sola uero Dei maximi largissimiq; facies est interminabilis. An negat hoc aliquis? Vniuersis creaturis cœlorum & terræ noua contingunt. Istud uestri quis contradicit? Cum hominibus atque diabolis nostra præcepta spaciose peragam. An uestri quis hoc negat? Vos homines atque diaboli, an ambitum mundi, nisi per meam uoluntatem, egredi poteritis? Minime. Quis igitur huic facto meo non credit? Vobis nullum uindicem habituris, ignem clarum atque fumosum immittam. An huic rei quis uestri fidem non adhibet? Quando cœlum diuidetur, ut flos roseus, seu minimũ rubicundũ existet. An quis hoc negat? Illa die nec homo nec diabolus quæstionem de peccatis faciet. An contradicitis? Incredulos suæ formæ patefacient, ante posteriusq; nostra manu sumendos, & audituros: Hic est infernus, ab incredulis contradictus, in illo tamen ulterius ignem perpetuum passuris. Sed quis hic contradicit? Qui timuerit, coram Deo stans, duas paradisos rerum multiplicium omnimodiq; boni fœcundas, fontium'que fluxu iocundas, hæreditatem accipiet: Vbi sunt omnium pomorum pariles. An aliquid horum factorum Dei contradicitis? Illic quidem credentes accubabunt tapetis sericis, stramentisq; purpureis, omnibus'que sibi dilectis perpetuo potientur, ducentq; puellas formosissimas, ut hyacinthus & margaritæ, ab hominibus atque diabolis nunquam deuirginitas, nec menstruatas. An horum aliquid abnegatis? Bonorum solum præmiorum bonum est occasio. An hic aliquis contradicit? Erunt & illic arbores colore inter uiridem croceumq; nitentes, fontesq; fortiter emanantes, & poma ac palmæ, pomaq; punica. Quod horũ uerum esse nõ creditis? Illic quidem erunt mulieres optimæ, & speciosissimæ, in umbraculis sedentes, cũ oculorum albugine candidissima, pupillisq; nigerrimis, in uirore splendido iacentes, ab hominibus atque diabolis intactæ. An horum aliquid falsum esse dicitis? Deus est totius bonitatis multiplicator sublimis, largusq; atque munificus.

Homines ex umbra, diaboli ex igne creati.

Subiectio, qua interrogat, & respõdet: nõ in cõcinna. probat aũt, iudiciũ Dei futurũ de omnibus, & quæ conditio maneat bonos aut malos.

Duæ paradisi.

Propter opera bona felicitas confertur. Cui cõtradicit opinioni tota scriptura sancta.

AZOARA LXVI.

IN n.&c. Rerum euentu ueracissimo contingente, quando nullus mendacio locus dabitur, quorundam exaltatio, quorundam depressio fiet. Tunc'que terra penitrebit, & montes in puluerem redacti atomis adsimilabuntur, fietq; cunctorũ cohors tripertita, scilicet dextra, sinistra, et anterior, quæ

Dies iudicij. Triplex diuisio hominũ in iudicio: in paradiso.

quæ paradiso ditissimæ propius existunt. Gens uero prior posteriorq́ꝫ, pars minima, illic sedebunt accubitati, hi quidem in illorum directis. Quibus administrabunt adolescentes pulcherrimi cum phialis, cæterisq́ꝫ uasis plenis optimo liquore, nec capitis dolorem nec ebrietatem pariturо: electaq́ꝫ poma, carnesq́ꝫ uolatilium afferent. Aderunt etiam & uirgines, oculis immensis atque pulchris. Talem itaque suorum factorum remunerationem accepturi, nullum uerbum fetidum seu culpabile, sed tantum salutationis uerbum mutuum audient. Dextræ quoque partis homines inter ficus, arboresq́ꝫ proceras manentes, umbram immensam cum optimis stramentis, amnemq́ꝫ fluentem, pomaq́ꝫ multimoda illis nūquam prohibenda, uirginesq́ꝫ coæquas, maritos suos maxime diligentes, habebunt. Sunt & in hac cohorte pars priorum, parsq́ꝫ posteriorum. Homines uero sinistri focum pessimum, umbramq́ꝫ fumi nigerrimi inibunt. Quoniam prius negligentes, & malis obstinaces, dixerunt: Cum nos in puluerem redacti erimus, nunquam nos ulterius, seu patres nostri, resuscitabimur. Sciendum autem, primos atque postremos omnes in die præfinita coadunandos, & deinceps homines errantes atque contradicentes in igne perpetuo mansuri, uelut esurientes de arbore ezecum comesturi, uentres suos farcient. Deinde igneum quasi sitientes potum haurient. Mihi creatori uestro quare non creditis? Vtrum ego sperma fœtumq́ꝫ, an uosipsi, fecimus? Vos quidem mortem manu nostra uobis immissam uindicare non potestis. Nos formas uestras immutamus, & plura uobis ignorata facimus. Primam uero facturam uestram, si memores estis, agnoscitis. Nónne scitis, an nos, an uos hortum seminauimus? Si uestra quidem uoluntas exigeret, penitus exsiccarentur, ut deinceps nostra uis atque uirtus appareret: utrum nos an uos aquas cœlitus missas, quas uos potatis, præbemus? Nobis quidem eas salsas dimittere possibile esset. Gratias igitur nostræ maiestati quare non soluitis? Quis uestri lignum ignis materiam fecit? Nos quidem hoc ad commodum memoriamq́ꝫ bonorum fecimus. Tu Deum iugiter omnibus suis sacris inuoca. Per locum occasus stellarum, quod magnum scientibus est sacramentum, hic Alchoran optimus à rege mundi compositus est atque positus, in loco tantum à mundis atque bonis tangibili. Cur igitur illius uerbo contradicitis? Hora quidem à uobis expectata, quasi animæ suis faucibus inhærebunt. Quibus nos singulis, licet nesciant, propiores assistimus. Quilibet anteriorum & appropinquatorum, quietem & odorem optimum, atque paradisum perpetuam mansionem habebit. Super quemlibet quoq́ꝫ dextræ partis salus Dei descendet. Residui uero, uidelicet cōtradicentes & erronei, ueraciter ardebunt igne grauissimo permansuri. Hæc quidem de sæculo futura uera sunt: unde tu Deum immensum inuoca suppliciter, & adora.

Pincernæ cœlestes. — *Sermo cœlitū.* — *Damnandi ad sinistram.* — *Deus hortū uoluptatis condidit. Gen. 2.* — *Per occasum iurat, Alcoran à Deo cōpositū.*

10 20 30 40

AZOARA LXVII.

IN n. &c. Vniuersa cœlorū & terra Deū incōprehensibilē & sapientē totius mūdi regē, uitæ mortisq́ꝫ datorē, & oīpotentē, primū & postremū, oīm occultorum & apparentiū, simul & omniū cognitorē inuocant, & adorant. Quippe cœlos & terram sex diebus ille creauit, deinde thronum ascendit. Ipseq́ꝫ

Omnia Dei potentiā seniūt, et eū uenerantur.

Ipſeq́ʒ uobiſcum ubique actus ueſtros ſingulos annotans, & uniuerſis impe rans, quid terram intret uel exeat, quidq́ʒ cœlos ſcandat, deſcendatúe, ſicut et omnium cordium ſecreta, cum ad ipſum omnia mandata redeant, dinoſcit. In ipſum itaque credite, ſuoq́ʒ nuncio, & de bonis uobis commiſſis expen-dite. Omnis enim credens & benefaciens, mercedem maximam conſe-quetur. Cur itaque non expenditis? Cur Deo ſuoq́ʒ nuncio uos ad Dei cultum inuocanti, non credidistis? Si fidem quidem habetis, & creditis, iam à uobis fœdus ſumpſi. Deus enim facturus uobis miſericordiam & ueni-am, prophetæ ſuo miſit præcepta ſplendida: quibus uos è tenebris ad lu-cem educat. P. Quare bona ueſtra non diſtribuitis in Dei nomine, cœ-lorum mundiq́ʒ totius hæredis? Qui pecunias ſuas in litibus agendis ante terrarum atque prædarum captionem conſumpſerunt, expendentibus po-ſtea non æquantur. Maiores etiam meriti ſunt. Deus tamen omnium ue-ſtrorum actuum cognitor, omnibus benefacientibus in ſui nomine, bene-ficium multiplicando reddet, die qua cuncti credentes tam uiri quàm mu-lieres lucem ſuam anterius & dextrorſum adſpicient, optimum nuncium mercedis maximæ percipient, uidelicet quod paradiſum aquis amœnam poſſidebunt. Qui cunctis incredulis precantibus illos, ut ſibi quid de luce ſua ſumere liceat, reſpondebunt: Redite, & uobis lucem lucremini. Tur-rim igitur inter eos cum patente porta fabricabunt. Erit autem intra por-tam, omnis quies atque gaudium: Vltrà uero, dolor omnis atque miſeria. Incredulis autem quærentibus, Nónne uobiſcum manſimus? credentes reſpondebunt, Ita. Sed quoniam incredulitatem ante terminum diuini-tus nominatum linquere noluiſtis, hodie nec à uobis, nec ab aliquibus ma-lis redemptio ſumetur: Sed diuinum odium uobis omnibus incumbet. Vident enim nunc increduli, credentes cordibus deuotis & humilibus, Deum inuocare, uer.ta iq́ʒ poſitæ conſentire: remanent tamen qual s ipſi quibus antea librum dedimus. Sed licet terminus longus poſitus ſit, ſintq́ʒ corda ſua multum obdurata, & eorum plurima pars incredula, ſciant ta-men Deum terram mortuam uiuificaturum. Si ſenſum quidem haberetis, uobis optimè res explanaſſemus. Omnes credentes Dei præceptis, ſuoq́ʒ prophetæ, eorumq́ʒ teſtes & confirmatores, ueniam & lucem mercedemq́ʒ multiplicatam à Deo ſortientur. Increduli uero uobis contradicentes, igni deputantur. Scitote uitam huius mundi nil eſſe niſi ludum & ludicrum, ornatumq́ʒ uanum, & opprobrium atq́ʒ contemptum. Quæ cuncta, ſicut & multæ pecuniæ, necnon prolis appetitus ſunt, ſicut imber incredulis pla-cidus, oriri faciens rem inutilem, citoq́ʒ marceſcentem. In alio quidem ſæcu-lo malum perpetuum ſequitur. Cum igitur huius mundi pecunia tota nihil ſit, Deiq́ʒ dilectio cõſtans & uera, ad Dei pietatem atq́ʒ miſericordiã, paradi-ſumq́ʒ promerendã: cuius ad opus timentiũ Deum atq́ʒ prophetã fabricatæ capacitas eſt, quanta cœlorum & terræ, quam Deus largifluus pro uelle ſuo ſuis tribuit, ueſtrum iter dirigite. P. Nullum animabus ueſtris nocumentũ in terra perpetrabitis, niſi quod ante ueſtri creationem in libro prænotatum fuit à Deo cuncta complectente. Nec amiſſio rerum facta uobis dolorem inferat, nec euentus futurus gaudium præbeat. Deus neminem fraudulen-tum, uel oſtentatorem, aut auarum diligit, Cui, cum ſit abundantiſſimus, nullius ab illo diſceſſus moleſtiam infert. Nos quidem per noſtros nuncios

Deus ubiq́ʒ ho-minib. præſens.

Eleemoſynæ.

Fabuloſa quæ-dam turris in paradiſo.

Vita præſens fabula eſt.

Rerũ euanidã-rum parabola.

Pietatis et bene ficentiæ præci-puũ ſtudiũ ſit.

Fatũ quo agun tur homines.

Peccata Deum alienant. Eſaiæ 59. &c.

cum

Iustitia commutatiua. cum rebus manifestis missos, librum atque libram, ut gens iustum operetur, posuimus: qui ferrum fortissimum, & humanis commodis summe necessarium tribuimus. Deus quidem omnipotens atque sapiens, omnium cognitor, suum prophetam iudicabit. *Per Noë et Abraham liber missus.* Noë iam & Abraham nuncios misimus, & eisdem filios prophetas dedimus, per quos librum misimus. Eorum tamen quidam boni, plures autem fuerunt increduli. Post illos rursus alijs nuncijs missis, tandem Christo Mariæ filio misso, cuius sequaces ipsi penitus obedientes, corda constantia, & humilia, atque fidelia gesserunt, nos Euangelium dedimus, non ob aliud, nisi ut per ipsum Dei dilectionem atque gratiam assequerentur. *Christo Euãgeliũ datũ à Deo, ut credentes illi gratiã cõsequãtur. Hoc tenete Machumetici, & cõcedetis ad ecclesiam Servatoris.* Sed non ut dignum erat, obseruauerunt. Sed licet plures eorum sint increduli, eorum tamen credentibus meritum debitum & maximum tribuimus. Viri boni, credendo prophetæ, Deum timete, uestra beneficia multiplicando, reditum uiæque rectæ lucem & ueniam daturum: Quoniam ipse pius est, ueniæque dator. *Homines libri, id est, qui Alcoran habent.* Sciãt autem homines libri, se minime potentes super Dei diuitias existere. Ipse nãque cum in sua manu sint omnia, cui uult, illas tribuit.

AZOARA LXVIII.

Dubitantes de præmio sibi obuẽturo à Deo, grauiß. peccãt. IN n. &c. Sermonem coram te conquerentis de merito suo, & de Deo uisore cunctorum & auditore, tuumque Deus audiens, inquit: Suæ coniuges minimè sunt suæ matres. Solæ namque parturientes eos: unde uerbum maritus illius horridum & mendax protulit. Deus autem pius est, ueniæque dator. *Peccatorum redemptio per opera bona.* Omnis quidem huiusmodi uerbum proferens, uel aliquem redimat, uel captiuum suum liberum faciat, antequam tãgat eam. Sic enim præcipit Deus, omnes nostros actus dinoscens. P. Impotens autem huius rei, duos integre continueque menses ante concubitum eius ieiunet. Vel huius item impotens rei, quadraginta pauperes pascat. Hos quidem fines Deus statuit, ut in se, suoque prophetæ credentes agnoscat: Quorum omnis neglector & incredulus, graue malum patietur. *Prophetis & Deo repugnantes omnes puniuntur.* Omnes quidem Deo suoque prophetæ repugnantes, Deus ipse, sicut & antecessores suos, destruet. Cuius uirtutibus iam manifeste positis omnis contradicens, malum & dedecus die publicæ resurrectionis, qua Deus omnium suorum factorum dinumerator, quorum obliti sunt illi, uelut testis euidenter pandet, quippe omnium cœlestium & terrestrium cognitor, sortientur. *Dei præsentiã inter homines notat, ut Christus suã, Si duo uel tres, &c. Matth. 18.* Nusquam est trium conuentus, quin ipse quartus adsit: Nunquam quinque, quin ipse sextus: Tandem omnibus, siue pluribus, seu paucioribus, ille semper præsens adest. Vnde ipse cunctorum cognitor, cunctis omnes suos actus die futura reuelabit. Nonne uident illos, quibus super præcepta nostra conuentum interdiximus, à nobis prohibita perpetrare, uerbumque peccati proferre, prophetæque nullatenus credere? Vnde uenientes ad ipsum dicunt: Deum illa præcepta nequaquam misisse, arbitrantes Deum nequaquam uindictam sumpturum de dictis suis, quæ sibi damnationis uiæque malæ causa sunt. Vos uero uiri boni, nolite loquendo malum seu culpam incurrere, nec prophetę contradicere, sed Deum, ad quẽ fiet uester reditus, timendo, uerbum iustum & honestum proferre. *Diabolus præcipue bonis nocere cupit: nihil tamen potest efficere, quàm quod Deus permittit.* Illorum autem diabolorum omne uerbum ad id nititur, ut dedecus atque malum bonis inferatur hominibus: Quod illis est impossibile, nisi Deo uolente, cui se cuncti boni cõmendant. Vos uiri boni, locum postulantibus præbete. Deus enim uobis locum tribuet. Quærentes sublimationem à uobis, locum excelsum accipiant. Sic enim Deus omnes uestros actus agnoscens, uestri bonis

atque

atq; sublimibus gradum sublimem permittet. Cum prophetam côueneritis, beneficia perpetranda promittite. Quę si minime facere poteritis, Deus pius ueniam dabit. An de beneficijs præcedentibus molestamini? Si beneficijs possibilibus ueniam nequaquam adsequi poteritis, oratores & decimatores estote, sequendo Deum omnium operum cognitorem atq; prophetã. Nonne uident Deum illis iratum esse, qui se cunctis hominibus commendando, scienterq; mendacium proferendo, nec uobis nec illis consentiunt? Qui licet ob sui saluationem iura iuranda faciant, à Dei uia disgrediuntur. Vnde malũ & dedecus suscepturi sunt, ignemq; perpetuũ passuri, neq; sua pecunia, neq; 10 prole, nec etiam ipso Deo subueniente. A' Deo quidem suscitati, sicut nunc uobis iuraiuranda facient, extimaturi hoc illis prodesse: Sed minime. Mendaces enim comparebunt. Ipsiq; socij dæmonis, qui pręsidens illis eos obliuisci Deum fecerat, perdentur. Praue loquentes, atq; resistentes Deo, suoq; prophetæ, quos scriptum diuinum semper superaturos asserit, cum Deus sit omnipotens, uelut omnium miserrimi pedibus substernentur & concalcabuntur. P. Nemo quidem credens in Deum, dieiq; futuræ, reperiri potest, qui Deo suisq; prophetis resistẽtes, licet parẽtes seu fratres filijúe seu familiares sint, diligit. Talibus enim Deus ipse suffragans, eorum cordibus fidem atq; cõstantiam inscripsit, daturus illis ueniam placidam, & paradisum, man- 20 sionem perpetuam. Illi sunt namq; gens Dei, semper antecedens.

Beneficentia.

Orationes.

Decimæ.

Iusiurandũ uiolantes luẽt pœnã infernalem.

Deus fidẽ cordibus saluandorum inscribit.

Populus Dei.

AZOARA LXIX.

IN n. &c. Vniuersa cœlorum & terræ Deum adorant, incompræhensibilem & sapientem, qui die iudicij incredulos hominũ libri, è domibus suis contra suam opinionem eduxit. Extimabant etenim se protegendos à Deo, per castra sua munitissima. Deus autem improuisus aduenit, qui tantum eorum cordibus pauorem intulit, quod domus suas bonis hominibus deserebant. Hoc itaq; uidentes, memores estote. Illi uero hoc à Deo dedecus atque malum, nisi propter fugam illis perscriptam acciperent, sæculoq; futuro perpetuum ignem, quoniam suum prophetam impugnabant. Quascunq; suas 30 arbores secueritis, uel sitis radicibus firmiter inhærere permiseritis, diuino mandato perficitur, ut sic incredulis dedecus & damnum inferatur. Deus quidem super quos uult, suum prophetam exaltans, cum ille sit omnipotẽs, illi partẽ prædæ uestræ de terrestrijs & eximijs statuit, præcepitq; quod opes uillarum Dei sint atq; prophetæ, & propinquorũ atq; orphanorum, & pauperum ac peregrinorum. Quicquid igitur propheta uobis iniunxerit, facite: ab illo prohibita dimittite, timendo Deum, in fine grauem. Pauperes in Dei nomine peregrinantes, è domibus suis atq; pecunijs exeuntes à Deo, suoq; prophetæ subuenientes, ueraces existunt. Quorum primi credentes, diligentes ad se uenientes alios sibi præferunt, bonaq; sua diuinitus sibi commissa 40 cæteris tribuendo sibi subtrahunt, licet eos fames atq; necessitas premant. Horum autem successores Deum taliter exorant: O Deus, nobis nostrisq; prædecessoribus ueniam tribue, omnem maliciam contra bonos homines à cordibus nostris remoue: quoniam tu es optimus largitor ueniæ. P. Nónne uides, qualiter mali suos socios librorum incredulos alloquuntur? dicentes: Nemini super uos fidem adhibebimus, quin uobiscum eiectis à domibus uestris exeamus, & de uestris expugnatoribus uindictam accipiamus. Deo uerò teste mentiuntur. Quia si fuerint eiecti, minime cum illis exibunt,

Victoriæ cuiusdam meminit.

Opes ciuitatũ Dei sunt, & prophetæ, &c.

nec illos unquam uindicabunt. Licet enim nonnunq́ uindicare parauerint, ante uictoriam adeptam fugam proparabunt. Vos enim nunquam aggredi uel expugnare præsument, nisi ex castellis munitis, uel post muros. Illis tamen inest sua semotim uerbotenus audacia, dicentibus se simul omnes uni parti fauere, cum eorum uelut insciorum corda penitus disgregata sint. Vnde graue malum subibunt, uelut & sui iam prædecessores suam incredulitatem. Velut diabolus, qui cuidam homini Deo displicita facere persuasit, & eum postea liquit, dicens, Se Deum mundi timere: unde merces uirtusq́ contigit secundum commune meritum talium, ignis perpetuus. Viri boni, timete Deum, & uideat omnis, quid propter crastinum diem permittit. Nullatenus obliuiscamini Deum, omnes actus uestros dinoscentem. Ipse namq; tunc uere damnandos uos traderet obliuioni. Homines quidem igni deputati, minime coæquantur hominibus paradisi. Illi namq; his meliores existunt. Si super montem quemlibet hũc Alchoran poneremus, pro diuino timore funditus dissolueretur. Hunc sermonem proferimus, ut sic homines memores efficiantur. P. Ille uerus Deus est, preter quē non est Deus alius, æque res occultas ut manifestas agnoscēs, pius, * cōdonator, rex, iudex benedictus atque saluator, omnipotens, altissimus, maximus, participibus illi mendaciter adscriptis carens, omnium creator, res faciens, & corpora formans. Cuius nomina formosissima sunt, cui cuncta cœlorum & terræ subijciuntur, cum ille sit sapiens & incompræhensibilis.

Alcorani uis, quæ mõtes liquefaciat. Arrogat autẽ suis nugis, quæ de potẽtia diuini uerbi uerißime dicũtur, quod sit malleus cõtundẽs petras, & ignis. Ierem. 23. &c.

** Dei nomina.*

AZOARA LXX.

Nõ recipiendi alieni à doctrina Machumetica, ne arcana sectæ cognoscãt.

IN n. &c. Meos & uestros inimicos, ô uiri boni, uobis nullatenus amicos faciatis, ut uestra sic secreta dinoscant, cũ uestræ legi ueracissime resistant, & prophetã eijcere quærant. Si firmiter aũt in Deum credentes, & in ipsius nomine pugnatores atq; prædatores cõstantes fueritis, ne dicatis secreto, uos amicos eorũ existere. Omnis eñ hoc faciens, longe deuiat, Deusq́ dinoscit, quid clàm, quidúe palàm agitur. Si uobis item illi dominati fuerint, uobis hostes existent, uobis cum amaritudine manus atq; linguas illaturi, cum eorum uelle sit, uos incredulos permanere. Die quidem futura nemini proderit sua gens seu proles, cum Deus omnium actuum cognitor, lites omnes dirimet, cuiq; suum daturus præmium. Suntq; uobis bonum exemplum Abraham atq; sui, qui se suarũ gentium aliud quàm Deum adorantiũ societatẽ linquere uelut abhorrentes, suumq; cultum negligentes, usquequo ad Deum solũ cõuerterentur, affirmabant. Abrahã autem suo patri pollicitus est, quod pro ipso à Deo ueniã precando peteret, cõfessus se nec sibi nec illi cõdonare posse. Cuius talis erat oratio: O Deus, nos ad te conuertimur, tuæq; tutelæ summittimur, ad te redituri: tuq; cor nostrũ maleuolum et infestum nullatenus effice, sed ueniam tribue. Quoniam tu es pijssimus, & incompræhensibilis, ac sapiens. Istos itaq; bonos uobis exemplo positos, in Deum dieiq; futuræ credentes, sequamini. Omnis autem ad hoc se diuertens, Deum gloriosum negligentẽ inueniet. Vos fortassis hostesq; uestros Deus ipse potẽs, & pius, atq; condonator, amoris uinculo coniunget: qui minime prohibet, quin honorem atque iustitiam eis impendatis, qui nec uos expugnauerint, nec proscripserint. Deus enim recte facientes diligit, & uobis iniungit, ut non participemini aliquibus in negotijs. * Cũ expugnatoribus uero pro lege uestra, & domos uestras uobis auferentibus, nec eos ullatenus diligatis. Sin autem, malis

Abrahã exemplũ est, ne quis falsos deos etiã à populo suo cultos ueneretur.

**Hostes nõ diligendi. Refert illud ex lege: diliges proximum tuũ & odio habebis inimicum tuum, quod Matth. 5. Christus interpretatur.*

malis associamini. O uiri boni, mulieres bonas ad uos fide sumpta uenientes optime probate, easq; fidei firmæ repertas, ad incredulos minime uertatis, sed illis suos sumptus peractos persoluatis. Illorũ enim cõiunctio nõ est licita. Eas quidẽ deinde ducere cũ danda dederitis, nec incredulorũ mores executi fueritis, minime dubitetis, Deo sapiente atq; discreto illud inter uos iudicante. P. Maritis quoq; cũctarum mulierũ, ad illos incredulos fugientiũ, sui sumptus reddantur. Deum timete, in illũ credentes. Cum mulieres credentes tibi uenerint ô propheta, fideq; firmauerint, se nec Deo participem posituras, nec furtũ, seu fornicationem, uel filicidium, uel ab aliquo tuo præcepto digressum perpetraturas, & à mendacijs se discessuras, tu quoq; fide firma Deum pium ueniæq; datorem pro illis exorabis. Viri boni, nec credatis, nec uestra cõmittatis negotia genti diuinam iram promeritæ, quæ iam à die futura desperat, sicut increduli ab hominibus commissis foueis.

Mulieres ex aliena religione aduenićtes, probandæ. etsi faueant incredulis, nõ retinendæ.

Quæ abesse debeãt à fidelium mulieribus.

AZOARA LXXI.

IN n. &c. Cum omnia cœlorũ atq; terræ Deum incomprehensibilem atq; sapientem adorent, uos homines credentes & boni, cur pollicendo quod nõ agitis, Deum offenditis? Ipse quidem diligit pro sui nomine pugnantes, aciebus bene dispositis, more firmiter ædificij structi præeuntes. Cum post Moysen quærentem suã gentem, cum prauis operibus insisteret, post ipsum nunciũ illi missum illa Dei uias discrepat, Deus à suis cordibus bonum dimouit, cum ille malos illos abhorreat, & in uiam rectam nũquam dirigat. Christum item Mariæ filium dicentem: O filij Israël, ego uobis à Deo missus nuncius, quod de testamento meis inest manibus, affirmo, uobisq; nuncium affero, de nuncio post me uenturo, cui nomen Machumetus, magum esse illi mendaciter asserebant. Quis autem peior est imponente mendacium Deo, uocanti cunctos ad legem rectam, illosq; malos abhorrenti? Illis quidem ore suo Dei uerba delere nitentibus, Deus sua, licet illos pigeat, præcepta complebit, quo nuncium suum cum lege bona, uiaq; recta, ut super omnem legem præemineat, licet inde dolentibus qui Deo participes ponunt, misit. O uiri boni, mercaturam uos à maximo malo defensuram patefaciam, uidelicet in Deum atque prophetæ credite, & prædatum ac expugnatum in Dei nomine cum uestris animabus atque pecunijs tendite. Hoc enim, si sapitis, est uobis optimum, cum Deus ob hoc uestra peccata dimittet, & in paradiso habitationes amœnas, domosq; perpulchras uobis tribuet. Dabit item & aliud à uobis maxime dilectum, uidelicet uindictam, & terrarum leuem & facilem acquisitionem, bonisq; magni gaudij nuncium. † Omnes boni Deo seruiant, ut Christus Iesus Mariæ filius persuasit, interrogans uiros albis indutos uestibus: Quis mihi subueniet, ex parte Dei me sequendo? Responderunt illi, Nos. Quidam autem filiorum Israël crediderunt, quos, cæteris incredulis manentibus, præferendo, longe super illos extulimus.

Promissa præstanda.

Recte prælian tes Deus amat.

Christus prædixit Machumetẽ uenturũ. In genere sanè dixit, uenturos multos pseudoprophetas, à quibus sit cauẽdũ.

Dei cõsiliũ, ut lex Machumetis omnibus legib. præemineat. Id euenisse iam proh dolor cernimus, ut maxima pars orbis eã sequatur. Christus autẽ prædixit: Quũ ueniet filius hominis, nũ reperturus est fidem? &c.

† Christũ hortantẽ homines, ut Deo seruiãt, secuti sunt albis uestibus induti. ex Apocalyp.

AZOARA LXXII.

IN n. &c. Cœlestia cuncta, atque terrestria cuncta, inuocant Deum regem benedictum, incompræhensibilem & sapientem, * qui scribendi legendiq; simul inscijs nuncium ex semetipsis excitauit, qui eis prius erroneis uiam rectam, & librum ac discretionem, diuinaq; præcepta patefaciens, benedicet illos, & alios etiam deinceps ad eandem legem alliciet. Per Deum

** Machumet ex ignaris literarũ excitatus.*

sapientem & incompræhensibilem, qui cum sit ditissimus, hanc suam abundantiam atque diuitias cuilibet pro uelle suo committit. Illi quidem, quibus testamentum portatum misimus, ipsique minime tulerunt, assimilantur asino librorum latori. Eorum enim incredulorum, diuinisque præceptis contradicentium, exemplum pessimum habetur coram Deo, illos nunquam in uiam rectam directuro. O Iudæi, si uerum sit quod dicitis, uos scilicet penitus Deo deuotos & adhærentes esse, nil tractantes de hominibus, cur mortem summopere nõ optatis? Illi uero maximè propter prauos actus suos præmissos eam respuunt. Deus tamen huiusmodi malos agnoscit. Illa mors, quã fugitis, uos assequetur, & ad cognitorem secretorum & apparentium omnium, dicturum uobis omnes actus uestros, ibitis. Quando die ueneris oratum uocatur, omnis bonus forum atque negotium dimittat, & Deum inuocatum eat. Hoc enim est optimum, si sapitis. Oratione quidem terminata, disgregemini, uestra captatum commoda, Deumque in singulis rebus inuocatum atque precatum, ut sic uestra negotia procedant. P. Dimittentibus autem horam illam, ob mercaturæ seu ioculationis aspectum, dic melius atque iocundius illis mercaturis & ioculationibus apud Deum esse, qui uictum optimum gaudiumque plenum præstat.

Iudæi cõferuntur asino gestanti libros.

Mors bonis optanda.

Ferijs quid agere fas sit.

AZOARA LXXIII.

IN n. &c. Ad te uenientes increduli dicẽt, se testimoniũ perhibere, quoniã tu es Dei nuncius. Deus aũt agnoscens quis sit suus nũcius, illos esse mendaces perhibet: qui sacramento facto propter sui saluationẽ, uiã Dei derelinquunt male gerendo, cũ ex credentibus fiant increduli. Nos aũt eorũ corda, licet ipsi nesciant, sigillauimus. Eorum tamẽ corpora uisa, quasi stipites perpulchri parietibus infixi, suique sermones auditi summe placent tibi. Ab illis tamen, uelut ab hostibus atque mendacibus, quos & ipse Deus destruet, tibi cauendũ est. Ad prophetã enim aduocati, ut ex Dei parte ueniã cõsequañt, inuoluendo sua capita diuertunt, & insurgũt. Vnum igitur & idẽ prouenit, siue cõdones siue nõ. Deus enim nunquam illis ueniam faciet. Persuadentes ne prophetæ factoribus sumptus indulgeãtur, ut sic suis sumptibus penitus sint inopes atque mendici, à sublimibus atque diuitibus pressi diruantur & eijciañt. Dei autem, omnes cœlorum atque terræ diuitias possidentis, nec non & prophetæ atque bonorum, est omnis sublimitas atque uictoria, licet hoc ignorẽt increduli. Viri boni, nõ uos detineat quippiã uestrum negotiũ in pecunijs seu filijs, ab inuocatione diuina. Hæc enim agens perdetur. Ante mortis aduentum de bonis datis uobis, benefacite, ne tunc necessitate cogente dicatis: O Deus, uitam meam ad terminum propinquum protrahe. P. Eleemosynas enim faciam, & bonus efficiar. Deus autem omnium actus dinoscens, neminem ultra terminum suum aduenientem protrahit.

Opprimendi sunt, qui negãt opibus iuuandos sectatores Machumetis.

Ante mortem facultates dispensandæ.

Fatum.

AZOARA LXXIIII.

IN n. &c. Deum omniũ iudicem, et omnipotentẽ, ac glorificãdum, omnia cœlorũ atque terræ uelut suum dñm adorant. Ille uestri cõditor, & omnium uestrorũ operum atque secretorũ uniuersalis cognitor, quippe nulla latent eũ, uos pulchris formis cõdecorauit, & cœlos ac terrã ueraciter, ac uniuersa similiter, & quidem uestri perhibent, creauit. Nõnne percepistis uestros antecessores incredulos, ob suorũ operum prauitatẽ graue malũ esse passos, grauissimũque passuros? Nostros eñ nuncios cũ diuinis pçceptis missos, increpando

do dicebant: Vos homines tantum, sicut & nos, uias Dei rectas docere præsumitis. Illos autem sic incredulos manendo, Deus minimè curabat. Dicentibus quidem incredulis, se nunquam resuscitãdos, respondeas: Imò per Deum, imò Deus eos suscitabit, omnes suos actus, quod sibi leuissimũ est, patefacturus. In Deum itaque uestrorum operũ cognitorem, atque prophetam, & hunc Alchoran uobis diuinitus missum credite. P. Dies uestræ cõgregationis coram Deo cunctorum resuscitatore, uobis fiet amarissima. Credentes autẽ & benefacientes tũc ueniã adepti, paradisum perenniter inhabitandã, quod est maximũ, possidebunt. P. Increduli uero, uestrisque præceptis contradicentes, igni mansionique prauæ perpetuo tradentur. Omnis mali lucrator secundum mandatum Dei solum proficiscitur, nusquam excedens: Sicut & ipse Deus omnia dinoscens, in credentium animum sectam uiamque ueracem immittit. Deum atque prophetam imitari studete. Quod licet recusetis, prophetæ nõ attinet, nisi tantũ mandata nunciare, & euidenter explanare. Deus quidem unus est, præter quẽ nõ est Deus alius. Cuius tutelæ singuli boni se commendant. Vos uiri boni, cum quædã uestrarum mulierũ infantiumque uobis inimicentur, cauete uos ab illis: Pro quibus licet precati fueritis, ueniamque feceritis, Deus solus ueniæ largitor existit. Vestra quidem proles atque pecunia, malorum nonnunquam est occasio. Apud Deum est autem omne commodum, omnisque diuitiarũ copia. Illum itaque pro posse uestro timentes exaudite, & sequentes benefacite: Quod uestris utilimũ est animabus. Ab auaricia namque liberi, semper antecedunt. P. Omne uestrum in Dei nomine beneficiũ ipse multiplicauit, peccataque dimittet, glorificandus & sapiens, æque noscens occultum & apparens, incompræhensibilis & immensus.

Resurrectio.

Legati munus tantum docere.

Cauendũ ab insidijs uxorum & liberorum.

Opes & liberi aliquãdo malorum occasio.

AZOARA LXXV.

IN n. &c. Cum tu Propheta mulieribus repudium feceris, ante terminum completum & scitum Deum timens, nec à domibus suis illas elicias, nec ipsæ nisi propter res manifeste malas exeant. Termino quidem accidente, testibus bonis atque fidelibus adhibitis, nullatenus coram Deo cuncta uidente mentiri uolentibus, uel eas cum re determinata retine, uel dimitte. Huius enim termini à Deo statuti omnis neglector, suæ nocebit animæ. Forsis tamen aliud mandatum deinceps faciet Deus, qui nos nunc castigans atque persuadens in ipsum credere, dieique futuræ fidem adhibere, omnes se timentes ab inuolucris & impedimentis expediet, uictumque tribuet ex parte non cogitata, sibique commendatis semper proficiens, omneque suum mandatum compleri faciens, rebus modum atque mensuram ingerit. Menstrua propter ætatem desperantes trium mensium metam, & prægnantes terminum partus expectent. Timentibus quidem Deum, eius mandatum expeditum est & facile, qui tribuens hoc peccata dimittet, mercedemque maximam tribuet. Dimittendas itaque, uobiscum habitare absque malorum & anxietatum illatione facite, & pugnantibus usque partus horam sumptus indulgete, deincepsque si prolem aluerint, pactum determinatum & cognitum firmate. Ipsis autem nutrire nolentibus, alia nutrix adhibeatur, & his uel illis pro mensura uestra posseque benefacite. Deus enim omnem difficultatem in facultatem redigens, nemini præcepit expendere, nisi secundum modum sui posse. P. Omnibus uillis Dei prophetæque præceptis contradicentibus, graue malum intulimus, suumque malum illas gustare fecimus.

Quomodo Machumet posit diuortiũ facere. Verum ea præscriptio generalis sit.

Timentib. Deũ lex eius facilis.

Machumeticæ doctrinæ contradicentes oẽs graue supplicium luerunt.

Quorum finis interitus fuit atque perditio. Omnes itaque sapientes timeant Deum, dantem omnibus credentibus sapientiam, suiq; notitiam. P. Mittit enim uobis nuncium docentem & explanantem diuina præcepta, ut credentes & benefacientes è tenebris ad lucem educat. Omnis credens & benefaciens, à Deo paradisum aquis amoenam, perpetuam mansionem, gaudiumq; plenum accipiet. Iste quidem septenario coelos terramq; numero disposuit, quibus mandata sunt intersita, ut sic ipse cunctipotens, omniaq; sua sapientia complectens, à cunctis esse perpendatur.

AZOARA LXXV.

Fingit Deum permisisse dispensationẽ in re uxoria. quã dicũt excogitatam, cũ uxores duæ illũ depræhendissent concubentẽ cũ uxore Iacobitici regis.

Inferorum custodes angeli.

IN n.&c. Cur tu propheta statuis, illicitum à Deo positum, liciter ob tuarum mulierũ amorem? Deus quidem pius ueniæq; largitor, omnium dominus sapiens & incompræhensibilis, tibi iuraiuranda delere præcepit. Prophetæ quandã suarum mulierũ alloquenti, reuelando quoddã, illa respõdit: Quis tibi uerbum illud aperuit? At ille, Deus omnium scientissimus, ad quẽ si cõuerteris, omnibus malis cor tuum alienabit: Et si malis obstinaciter inhæseris, Deus dominus uester, & Gabriel, angeliq; cæteri, hominesq; boni testes aderunt. Aliquibus autem repudiatis forsan Deus meliores, firmæ fidei, iugiter orantes, & multum eleemosynarias, tum coniugatas tum uirgines, earum loco restituet. Viri boni, uos uestramq; gentem à foco nil nisi sulfur & homines comburente, cuius custodes sunt angeli feroces & immensi, nunquam à Dei præceptis digredientes, summopere retrahite, uosq; increduli, die iudicij nullam prætendatis excusationem, cum Deus tantum uos secundum opera uestra iudicabit. Vos uero uiri peccata uestra derelinquẽdo, ad Deum corde puro cõuertamini. Ille namq; forsan uobis peccata dimissurus, paradisum aquis amoenã tribuet die, qua nec prophetæ nec sibi credentibus dedecus infertur, sed lucẽ ante se suæ dextræ gustabũt, ipsiq; iugiter una uoce dicent: Tu Deus, quoniã omnipotens es, meã lucem adaugendo nobis cõple. Tu propheta incredulos expugnatũ & prędatum proficiscere, & ut te timeant, aggredere. Ipsi namq; gehennã, uiamq; malã semper insequentur.

Incolæ paradisi orant suã felicitatem augeri.

Incredulos armis subigendos dicit apertè, & prouerbiũ hic nullum dicit.

P. Mulieribus incredulis exemplum sint mulieres Noë atq; Loth, quibus nil profuit suorum maritorum bonitas, quin Deo præcipiẽte cum cæteris intrantibus focum æternũ ingressæ sint. Credentes aũt sibi sumant exemplum Pharaonis cõiugem, & Mariã filiã Ioachim, quarũ altera Deum iugiter precata est, ut ipsam à Pharaone, prauisq; suis operibus, genteq; mala liberans, sibi domum in paradiso strueret. Altera uero, Maria uidelicet, se dirigendo nil maliciæ seu prauitatis operata est. Vnde animam insufflauimus illi, nostra uerba librumq; confirmanti, & in bonitate perseueranti.

Exẽpla duo bonarũ mulierũ, totidemq; malarum.

Mariam laudibus uehit.

AZOARA LXXVII.

Opera dñi perfectißima in coelo & in terra.

Siderum lucẽ diaboli refugiunt.

IN n.&c. Deus rerum multiplicator & omnipotens, cuius manus cõtinet omnia, mortem & uitã, ut quis apud eum melior efficeretur, intulit, ipseq; cõdonator & incõpræhensibilis VII coelos disposuit. In cuius facturis nil superfluum uel incõpositum cuiusq; oculus percipiet, licet bis uel sæpius intuens. Ipse coelũ sidereis ornauit lucernis, quæ diabolos expellant illinc, timorem inijciendo. Deum nõ sequentes, gehennã & infortunium patientur, in inferno pleno, & ob iram nimiam obstrepente, audituri nimiã increpationẽ ab inferni iudicibus, quærentibus: Nonne uobis nuncij missi fuerant? Respondebunt, Ita: Sed nos illis contradicendo, perhibuimus eos erroneos extitisse,

ttitiſſe, nec Deum quicꝗ per illos mandaſſe. Nunc etiã ignis minime nos læderet, ſi præceptis auditis fidem uelut ſapientes adhibuiſſemus. En qualiter culpas ſuas, malumꝗ patefaciendo proferent. Timentes Deum, æque ſecreta cordium & indicia uocum agnoſcentem, uenia mercedeꝗ maxima donabuntur. Non ſciunt omnium conditorem omnia ſcire. Ille quidem terram humanis quæſtibus & itineribus applanauit, & ex illa fœtum humano uictui produxit, & ad ipſum omnium fiet reditus. Habetis'ne fiduciam de cœlorum conditore, quod uos ſimul cum terra minime peſſundet? Ipſa quidem uobiſcum ſummergenda confundetur. An tuti ſecuriꝗ manetis, quod
10 uobis uentos non immittet? Scietis autem poſtmodum, quod uobis caſtigauerim. Videte, quis fuit finis anteceſſorum noſtris contradicentium. Quare non perſpicitis aues, quas nil niſi Deus ſolus omnia uidens ſuſtinet? Quis in Dei loco uobis feret ſuffragium? Increduli uero nunquam errare deſiſtunt. Quis Deo prohibente, uictum atque diuitias uobis miniſtrabit? Reſiſtentes autem, & perfidi, ſuam cæcitatem nunquam derelinquent. Vtrum eſt melior, capite ſummiſſo facieꝗ declinata pergens, an recte uiam proficiſcens? Deus quidem nos in terra creans, ad quem ſinguli redibitis, uobis auditum, & uiſum, corꝗ tribuit, licet ueſtri pauci ſibi grates referant. Quærentibus illius aduentum termini à te, ut te ueridicum probes reſponde: Ne-
20 mini niſi ſoli Deo illum eſſe notum, teꝗ nil niſi nuncium tantum & explanatorem exiſtere. Hominibus autem illum uiſuris terminum, facies nigreſcent, cum illis dicetur: Hic eſt ille dies, quem uobis ſæpe prædicauimus. Siue Deum, me meoſꝗ factores confuſurum, ſiue uenia miſericordiá que donaturum uideritis, quis è graui uindicta Dei malos illos & incredulos eijciet? Nos quidem in illum Deum credimus, & eius nos tutelæ † nos ſuppoſuimus. Finis autem omnium diſcernet, quis uiam erroris ſecutus fuerit. Si noſtram aquam tellus funditus abſorbuerit, quis aquam dulcem atꝗ bonam potum afferet?

Terra cum habitatorib. ſummergenda.

Humilitas etiã geſtu corporis ſignificata.

Incertus aduentus domini ad iudicium.

Abundat, nos.

30 AZOARA LXXVIII.

IN n. &c. Per calamum & lineas atꝗ ſcriptum, tu non es niſi Dei nuncius habitus optimi, mercedem maximam inde ſumpturus, non magus, non dæmoniacus. Quod fiet euidens, quando Deus bonos malos'que diſcernens, quis rectam, quisue prauam uiam ſecutus fuerit, explanabit. Contradicentes, qui te ſibi ſimilem eſſe deſiderant, nullatenus ſequaris, nec iterum crebrè iurantes, quoniam ipſi contemptibiles ſunt. P. Idem quoque ſunt rerum uilificatores, & ſeditionum ſeminatores, detractores etiam, boniꝗ diminutores, & culpabiles, ac increduli, prolis tamen atque pecuniæ
40 diuites: qui noſtra præcepta audientes, illa priorum eſſe mendacia perhibẽt. Vnde nos ſibi ſuas facies denigraturi, malũ ab illis ſæpius cõtradictum inferemus. Talium enim dormientiũ facies diuina uindicta ſuperueniens, quaſi noctem cõburendo denigrauit. Qui mane niſi tales à cæteris rogati, ut ſicut prius, ſi poſſent, ſua negotia peragerẽt, tandẽ percipiendo ſe prauã & falſam uiam eſſe ſecutos aſſerebant. Eorum uero medij dixerunt: Nonne uobis diuinam inuocationem iniunximus? Illi uero ſe male feciſſe, Deum teſtem adhibuerũt. P. Sic his illi ſui cauſam erroris improperabãt. Forſan tamẽ Deus

Iurat per calamũ & ſcriptionem, ſe Dei nũciũ, non magũ.

Criminatur ſuæ doctrinæ contemptores.

hoc malum in melius mutabit: Quoniam ad illum orandum plene conuertimur. Cum que malum huius mundi magnum sit, constat apud sapientes, alius maximum esse. Timentibus enim, à Deo paradisus tribuitur. Vos minime, malos bonis coæquare poteritis. Aut quid dicitis? An librum hoc affirmantem habetis? Quis eorum, dictum hoc asserit? Perscrutetur. Vel si participes habent ad sui dicti probationem, cum illis accedant. Dic, qua uocabuntur Deum adoratum, hoc agere nequibunt: Quoniam hoc sani uocati recusabunt. Siue paulisper dona illis spacium, qui quæsiti reatus emendationem seu beneficium, hoc impossibile sibi dicunt esse. Ego enim sapientissimus & prudentissimus, illos quò nesciunt, attraham. An sunt ipsi secretorum scientes? Scribant igitur ipsa. P. Tu uero diuinum expecta iudicium, non imitans inclusum pisci, qui reus diuinitus aduocatus, nisi pietate diuina subueniente, ibi permaneret: per me tamen extractus, bonus effectus est. Increduli librum istum audientes, uisum aduertere nequeunt, sed nuncium dæmoniacum, cum non sit nisi doctor gentium, appellant.

Exemplo Ionæ deterret ab incredulitate.

Machumet doctor gentium.

AZOARA LXXIX.

IN n. &c. Verum quidem, uerumque ueraciter est illud, cui Hat atque Themuth contradixerunt. Vnde gentem Themuth ob suam præsumptionem atque superbiam confudimus, populum Hath uento grauissimo dispersimus. P. Ventus enim illis septem diebus & noctibus octo incumbens, prorsus ut palmas uacuas et fragiles prostrauit eos. Quare si quisquam superstes existat, perpende. Pharaonem item, suosque prædecessores ob errores suos Dei nuncio contradicentes, diuina uindicta grauiter percussit, diluuioque ueniente, nostros per arcam liberauimus. P. Hoc quidem gentibus commemorandum posuimus, ut aure percipiant, cordeque firme recondant. Primo buccinæ sonitu tellus & montes prosternentur, & in puluerem redigentur, hora ueniente, cœlumque fundetur & debilitabitur, & angeli octo Dei thronum sustentabunt. Illa die nullum cuiusquam hominis factum celabitur. Omnisque chartam suam dextra sumpturus, inquiet: O mater, meam chartam legam, qui me uenturum ad hunc computum semper existimaui. Vnde nunc uita dulci perennique perfruar. P. Hominibus huiusmodi paradisum sublimem, ubi propinqua pomorum est copia, possidentibus dicetur: Pro uelle uestro, modoque penitus propter actus uestros præcedentes, comedite simul atque bibite. Illi uero quorũ sinistris charta cõmittetur, inquient: Vtinam huius chartæ dono cõputique noticia careremus, unaque tantum uita fuisset, cũ pecunia iam deleta nil nobis proficit. Faucibus enim atque gutture sumpti in ignem proijcientur. P. In cathenis quoque LXX. cubitorum detenti firme uincientur: Quoniam nec in Deum crediderunt, nec pauperibus cibum præbuerunt. Hodie namque nec amicum, nec uictum, nisi tantum peccatorum, uidelicet igneum, cruentum, atque uenenosum inuenient. Per res uisibiles & inuisibiles nuncij uerbũ bonum est à Deo cõpositum, nõ à mimo, uel cantore, uel mathematico. Si quicque enim præter mandatũ à me profertur, illi dextra sumpta uenam cardiacam abscinderem, nullo mihi prohibere potente. Hoc autem uerum, uerumque ueraciter est, ueram sectam timentibus patefaciens, incredulis maliciam adaugens, nec nobis est ignoratum, qui credunt illi, quiue contradicunt. Tu uero Deum cum ipsius immensis nominibus deprecare, te suæ tutelæ commendans.

Hat & Themuth ueritati resistentes perierunt.

Pharao.

Noë tempora.

Iudiciũ Dei nouissimũ uerbosius describitur.

Beandis chartæ seu catologus operũ in dexteram tradetur, damnandis in sinistram.

Cathenis ferreis uincientur damnandi.

Pœna pseudoprophetæ.

AZOARA LXXX.

IN n.&c. Licet homines de malo sæpius quæstionem facient, quod ineuitabiliter nemine prohibere potente, infert Deus incredulis: Illam diem co minus uidens, à cæteris à longe perspectam, qua ad ipsum ascendent angeli & homines, cuius tantum est spacium, quantum est L. milia annorum, tu patienter indura. Illa quidem die cœlum ut fumus euanescet, tellus ut lana carpetur, nec amicus amici recordabitur. P. Illa quidem die quilibet incredulus, pro se redimendo filios suos atque mulieres, omnesque suos, totamque terræ substantiam tribueret. Tunc enim incredulos, quoniam Deum non adorabant, pecuniamque multã coaceruando nil boni perpetrabant (quippe Deus hominem sic composuit, ut malo uiso pauescat, bonum adeptum retineat) graue malum passuros, ignis comprimet: Orantibus iugiter exceptis, & dantibus rem scitam quærentibus, atque pauperibus, dieique futuræ euentũ ueraciter asserentibus, uindictamque diuinam ineuitabilem timentibus, & castis in omnes, præter in mulieres proprias, suæque manui subditas, unde nullus reatus sequitur. A prædictis alia petens, uelut malus damnandus est. Depositi custos fidelis, testisque constans, & uir immutabilis, ac iugiter orans paradisum, & honorem sufficientem habebit. Cum te dextrorsum & sinistrorsum ambiant increduli, cur suum errorem non relinquent? Quomodo sperant Deum daturum sibi paradisum? Per orientis & occidentis dominum, nos eorum loco meliores ponere poterimus. Ipsi uero in me nullam uindictam exercere poterunt. P. Illos nunc hoc, nunc illud dicere, & ludum atque derisionem exercere permitte. Die namque, qua sæpius illis dicta repetient, per me suis è foueis confestim resuscitandi, uelut ad concilium proficiscentes, uisibus subiectis, minimeque perspicacibus dedecus fidei sæpius illis prænunciatæ, malumque patientur.

AZOARA LXXXI.

IN n.&c. Noë missus castigatum homines, ante mali grauis aduentum, inquit: O uiri, uobis doctor & castigator diuinitus missus sum, ut exaudiendo me Deum timeatis. Sicque ueniam peccaminum assequemini, placitumque dilatabitur. Dei tamen terminum nullatenus euitari sapientes intelligunt. Sed licet noctu dieque illos castigando doceret, nil hic nisi diffugium suum ab illo effecit. Quanto magis enim obnixe eos castigauerit, & à Deo ueniam illis quæsiuerit, nuncque secrete, nunc publice, ut Deum ueniæ datorem obsecrarent, precatus fuerit, tanto magis insurgendo suas aures digitis, oculosque palmis suis atque uestibus cooperuerunt. P. Cœlum quidem uobis imbres ad augmentum prolis, atque pecuniæ, nec nõ hortorum, & amniũ donum & incrementũ mittet, Deo iubente, qui uos multiformes effecit, & cœlos ordine septeno distinxit, lunamque lucem, solemque candelam constituit. Idemque uos è terra plasmans, uos ad se denuo suscitando reuocabit, qui terram uestris itineribus planam effecit. Cur ipsum igitur corde puro moreque bono non inuocatis? P. Adhuc itẽ sermonem suũ prosequendo Noë dixit: O Deus, ne nullatenus imitando, sed dolos quàm plurimos perpetrando, id quod sibi pecuniam atque prolem non nisi damno suo tribuit, secuti sunt. Vnde illi persuadentes, uicissim cæteris, ne suas desererent imagines, quæ maxima multis erroris occasio fuerunt, uidelicet † Huden, Schuan,

De iudicij die loquitur.

Si L. millibus annorũ diẽ dñi abesse dicit, sibi cõtraria loquitur, sæpius scribẽs fortasse breui uẽturũ. Si tot annorum iter: quomodo Machumet una nocte cõfecit bis?

Ingenijs hominũ esse inditũ, ut malum auersentur, bono gaudeant.

Videtur libidini malæ tribuere aliquid. Sed in alijs locis requirit castitatẽ inter coniuges: de adulterio sibi datũ priuilegium fingit.

Noë, & illius tẽporis exemplo hortatur ad credulitatem.

A cœlorum opificio argumẽtatur Noë.

† Deorum siue imaginũ temporis Noheni ci nomina.

Schuan, Iaguta, Iannea, Nacen, cum propter castigamina plus aberrauerint, reiq; multũ extiterint, nostra manu summersi sunt, deinceps in igne positi, omni tutore uindiceq; carentes. Quod & Noë deuote precatus est, dicendo: Tu Deus, nullũ eorum peccatorũ superstitem esse patere: quoniã plures errare facient, nullã nisi malã & incredulã prolẽ facturi. Mihi uero, meisq; parẽtibus atq; credẽtibus ueniã largire, & incredulis nil nisi cõfusionẽ immitte.

Dicit Noë precatũ, ut totũ genus mortaliũ aboleretur, quod scriptura sancta non habet.

AZOARA LXXXII.

IN n. &c. Mihi diuinitus missum est, quod homines diabolici auscultando dicebant: Nos Alchoran mirabilem auditu, uiam rectam edocentem credimus, nec aliquem Deo sublimi, nec filium nec mulierem habenti, participem ponimus, licet inscientes & inertes multa de Deo nefanda proferant. Nos autem opinati sumus, nec homines neque diabolos quippiam Deo falsum imposituros. Quidam tamen exercitus dæmonum alijs tantum persuadent, ut in Deum nullatenus dicendo credant: Nos prius assueti cœlos auscultatum adscendere, nunc ipsum plenum atque munitum custodibus peruigilibus reperimus, & auscultantem omnem stella lucidissima prosequar. Vnde scire nequimus, † an terrenos odiat, diligatue Deus. Cumq; nostri quidam boni, quidam terra simus, uias uarias proficiscimur. Nos autem opinati nihil Deum euadere, nec agere contrà posse, rectam uiam patefactam credimus. Omnis enim in Deum credens, omnium malorum & iniuriarum timore carebit. Quibusdam itaque nostris credentibus, quibusdam minime, credentes recta uia gradiuntur: Increduli uero disgredientes ab illa, in ignem feruentem & sursum erumpentem proijcientur. Aquas tamen bonas illis potum præberemus, si legem bonam spretis erroribus acciperent. Cum templa quidem Dei sint, nullum in illis cum Deo participem inuocetis. P. Ferè multitudo gentium undique concurrens, cui Dei uir prædicatum & inuocatum surrexit, ipsum conculcauit dicentem: Non inuenio quenquam quem adorem, nisi Deum solum, cuius mandata nuncio, nullum illi participem statuens: de quo neminem protegere uindicareue quæso, nec cuiquam bonum uel malum immitto. Omnis autem nõ credens in Deum, atq; prophetæ, perpetuum ignem patietur, dieq; manifestationis omnium Dei præceptorum, quis debilior minorisue computi fuerit, planè percipietur. * Ego nescio, an illum terminũ Deus elõgabit, an statim inferet. Hoc enim secretum nemini nisi prophetæ pro uelle suo, cuiq; patefacit, qui sciens illis omnia nũciata, omniũ suorũ operũ index & dinumerator existit.

Etiã cõfitentes Alcoranũ, et negãtes Dei filiũ, nefanda multa proferunt de Deo.

Machumet solitus est cœlũ ascẽdere, discẽdi causa. Sed postea iter est præclusum, ne quis postularet, ut in oculis hominũ ascẽderet, ut Christus fecit.

† Sophisticũ, ne scit homo an sit in gratia Dei.

In templis quæ Dei sunt, non inuocandi sunt fictitij dei.

** Incertum, dies dñi quãtum absit: nisi Machumeti, qui aliquoties dicit se ignorare.*

AZOARA LXXXIII.

IN n. &c. Tu propheta nocte surgẽdo, eius medietatem parumue minus plusue pro uelle tuo, uigilijs trahe, & Alchoran iugiter atq; deuote lege. Hanc tibi grauitatẽ inijcio, quoniã cũ die cæteris intentus sis negotijs, horæ nocturnę meliores sunt atq; leuiores. Deiq; nomẽ inuocando, qui dñs est orientis & occidẽtis, pręter quẽ nõ est Deus, illi te penitus cõmenda, malorũq; dicta patiendo, & te inde formose liberando, illos cũ mihi cõtradicant, sintq; diuites, mihi dimitte. Decreto namq; spacio sibi permisso ad nos uenient, suscepturi dedecus & ignem, malosq; cibos die, qua terra cum montibus pessundata, montes ut puluis uentis agitatus efficientur. Iam uobis nuncium uestri testem, sicut prius Pharaoni à nobis, quoniam non credidit, statim perdito, misimus: quare non timetis? Nonne creditis diem, qua capita puerilia canescent,

Tẽpus orandi præfinitum.

Iudicium Dei.

canescent, coelumque † frandetur? Hoc quidem ueraciter eueniet. Vnde memor atque sciens effici potest, omnis ad Deum ire proponens. Quod tu nonnunquam ante duarum tertiarum, quãdoque medietatis, nõnunquam unius tertiæ noctis transitum surgis, hominesque tecum morantes similiter, Deus omnes horas noctis atque diei agnoscens perspicit: qui ueniã inde, quod totum legere nõ potes, prębebit, si pro posse tuo lectionibus insistis. Ipse nãque nouit hominũ quosdã nõnunque morbis grauari, quosdã ire lucratũ, quosdã expugnatũ. Omnes itaque pro posse uestro legite, & orationes fundite, ac decimas & eleemosynas in Dei nomine facite: apud quẽ omne uestrum beneficium præmissum inuenietis. Quod erit uobis melius, optimaque merces. Ipse nãque precatus, & à nobis glorificatus, ueniam & misericordiam præbebit.

*Hãc uocem in Annotatiõibus reperies.

Lectionẽ Alcorani nimirum requirit.

AZOARA LXXXIIII.

IN n. &c. Vir pãnis laneis cooperte, cito surgere, teque corrigere, & à rebus iniustis declinare, omniaque cõtingentia pro nomine Dei sublimis oĩumque maximi patienter sustinere, teque tuasque uestes emundare nullatenus recuses. Dies quidẽ rationis omnis amarissima fiet incredulo. P. Illũ mihi dimitte, qui solus eum cõdidi, pecuniãque multã illi pluresque filios testes prębui, spaciumque permisi, cuius augmẽtum ille sperabat. Illũ enim in ignẽ sursum tendentem ascendere faciã, quoniã nostris præceptis nõ credidit, & præmeditate prout uoluit, interfecit, cõsulteque factus est interfector. P. Deinceps iracũdus respexit, & disgrediens ac insurgẽs, hoc incantationẽ, & nil nisi uerbis ab homine cõpositũ esse cõfirmauit. Illũ igitur in ignẽ quietis impatientẽ & interminabilẽ, incredulos cõburentem, cui decẽ & nouem supersunt, deijciã. P. Nos nõ posuimus super populũ ignis, nisi tantũ angelos, eorũque numerũ signauimus, ut mirentur increduli. Homines uero librorũ atque boni corda firment, fidẽ adaugeant. Homines uero cordis infirmi quærant, ut quid hãc Deus similitudinẽ exhibuit. Ipse quidem Deus. Hos itaque deuiare, illos recte profici sci pro uelle suo facit. Quod cũ sit multa gentibus peritia, nullus exercituum Dei, præter ipsum solũ, agnoscit. P. Per lunã & aurorã atque diluculũ iste est unus maiorum, castigantium atque docentium gentes, quas credere seu recedere uoluerit. Omnibus quidem actus sui pignora fient, exceptis dextræ partis hominibus, qui paradiso mansuri, uicissim dicent incredulis: Quis uos in ignem deiecit? Respondebunt: Nos quidem nec orationes fecimus, nec pauperes cibauimus, & iniuste de Deo locuti, hunc diem usque ad illius manifestam euidentiam, quando nullus prodest intercessor, contradiximus. Quare non reminiscuntur? Quare non se conuertunt homines? Sunt quidem uelut asini, leonem ex pauore fugientes. Quibus licet multum optantibus, notulæ bonæ nequaquam tradentur. Quoniam diem illam minime timebant. Hoc autem, nil nisi sapientiam & recordationem, qui uult commemorat. Hoc tamen agere nemo poterit, nisi Deo uolente, à quo procedit omne bonum atque misericordia.

Officia quotidiana.

Vestitus Machumetis.

Impiorũ & ingratorum descriptio.

Angeli custodes infernalis carceris.

Dei opera incomprehensibilia.

Dextræ partis homines beandi, ut cap. 66.

Ob quæ dãnentur homines.

Seruiliter Deũ timentes asino timenti leonẽ similes.

AZOARA LXXXV.

IN n. &c. Per diẽ sęculi futuri, animãque ream, licet homines opinentur, me minime potentem ossa sua resuscitare, ego suos digitos erigam atque recõponam. Sed homo falsa proferre laborans, alius aduentum sæculi perscrutatur: quando suis obscuratis luminibus, & luna eclipsim patiente, solique coniuncta, diffugium studiose quærent. P. Locum autem nulli diffugio

Deus iurat se resuscitaturum omnes.

peruium

peruium reperturi, ante Deum stabũt, dicturum cuiq;, quid prius postremè peregerit, omni super semetipsum testimonium ferente. Excusare namq; se uolenti, Deus inquiet: Lingua tua nullatenus loquatur. Quando hoc nostrũ est, qui cuncta congregauimus: Alchoran uobis missum quare non credidistis: Nostrum est hoc explanare. Vos mundum istum tantum dilexistis, negligentes alium. Illa quidem die facies quędam erunt pulcherrimæ, uidelicet aspicientium Deum: aliorum uero turpissimæ, qui nos malum illud illaturos minime cogitabant, antequam faucibus inhærebant animæ. Tunc autẽ carminatorem & medicum quærentes, nec hoc mortem esse penitus opinãtes, alterum crus adiungunt alteri, tuncq; Deus eos resuscitabit. Eleemosynas, & decimas, ac orationes facere respuentes, cõtradicendo disgressi sunt. Melius autem, melius illi esset credidisse. An cogitauit homo, nos eum ita dimissuros: quem cum prius esset sperma, deinde coagulum sanguineum, Deus integre formauit, parilesq; fecit, marem uidelicet atq; fœminam: Nunquid igitur mortuos uiuificare nequibit:

Excusatio nulla superest.

Qui condidit hominẽ, eundẽ reparabit.

AZOARA LXXXVI.

IN n. &c. Post tempus, quo nequaquam homo nominabatur, nos hominem de liquore produximus, dantes illi uisum & auditum, uiamq; docuimus, quod quidam rectam, quidam prauam exequentur: gratiasq; quidam reddunt, quidam uero minime. Incredulis quidem cathenas, & ferrum & focum præparauimus. Ex uase uero camphora condito, & ex aperto fonte homines Dei potabunt, quibus inerat uerborum fides atq; constantia, timorq; diei longissimi mali, & distributorum ciborum pro dilectione diuina pauperibus, & orphanis, & mendicis, quiq; cõfessi sunt, se non dedisse uictum illis nisi pro Dei facie, nullam inde remunerationem seu gratiam expectantes, quoniam Deum amaramq; diem timuerunt. P. Deus igitur illos ab illius malo diei liberat, dans honorem, & ornatum, atq; mercedem maximam, paradisum uidelicet, & lectisternia serica propter indurationem. Vbi nec solis feruorem seu frigus sentient: sed arborum obumbraculum, sibi suos fructus collectos inclinantium, illic habituris. Et ibidem cum uasis uitreis & argenteis optimæ compositionis, illis potus, uelut zinziber saporifer, ex fonte zelzebil administrabitur. Aderunt & iuuenes uelut margaritæ speciosi, omniumq; diuitiarum & bonorum copia. P. Vestes quidem sericas & deauratas illi iuuenes induent, torques argenteos in brachijs ferentes. Vinũ quoq; benedictum illic Deo dante sufficiet. Huiusmodi quidem mercedem ob actus uestros gratos & commendabiles accipietis. Tu quidem, cui Alchoran istum misimus, diuinum expecta iudicium, non peccatores & incredulos imitans, sed mane uespereq; diu Deum deprecans, & humiliter adorans. In loco diligentium mundum istum, dieiq; grauissimæ obliuiscentium, nostra uoluntate potente restituemus alios. Omnibus ad Deum progredi uolentibus, quod nemini tamen possibile est, nisi ipse sapiens & immensus uoluerit, hæc sunt commemoranda. P. Qui uult ueniam & misericordiam, misericordiam præbet, malis malum grauissimum illaturus.

Paradisi descriptio.

Alcoran.

Nemo ad Deũ uenit, nisi ipse uoluerit.

AZOARA LXXXVII.

IN n. &c. Per angelos legationis efficaces, uentosq; siccos & imbriferos, dæmonesq; licitorum & illicitorum discreturos, ac prophetis diuina mandata correctoria uel instructoria concitò ferentes, omne nostrum mandatũ

Deus iurat etiã per dæmones. En sanctã istã doctrinam. Omnis per maiorẽ iurat: Hebr. 6.

uerac iter

ueraciter accidet. Tum obſcurabuntur ſtellæ, cœlum findetur, ac montes in puluerem redigentur, die ſcilicet, qua placitum diſcuſſurum ſingula, uobis à prophetis indicitur: quę contradicentibus grauis erit, et amara. Vos quidem, primis noſtra manu confuſis, eorum ſucceſſores perſecuti fuimus, & cæteros adhuc incredulos ſimiliter perſequemur, quibus iudicij dies erit difficilima. Nos homines ex humore fragili creauimus. P. Hos quoq; nos ad ſcitam horam loco ſcito conſtituimus, illius facti potentes. Eiſdem quoq; mortem & uitam in terra montibus excelſis diſpoſita, aquiſque dulcibus potui fœcunda præbuimus. Contradicentibus autem, dies illa fiet grauiſſima. Quibus tunc dicetur rem à nobis ſæpius contradictam, & umbram tripertito diuiſam inite. P. Vmbra quidem non minor erit igne, ſcintillas uelut turres cameloſq; ſufflauos efflante. Illa die nec aliquod fiet proloquium, nec excuſatio recipietur. Illa namque dies contradicentibus amariſſima, dies eſt diſcuſſionis, qua uos anteceſſoreſq; ueſtri per me congregandi, coram, ſi me decipere poteritis, decipiatis. Vobis autem contradicentibus, dies erit difficilima. Timentes autem in umbraculis ex fontibus, & fructibus, cæteriſque cibis pro uelle ſuo ſpacioſe propter actus ſuos commedent atque bibent. Talem namque mercedem bonis exhibebimus, die contradicentibus grauiſſima hoc uerbum audituris: Comedite, & pauliſper expectantes quieſcite, ob ueſtram maliciam atque uerſutiam habitam. Hæc enim eſt dies malis amara, qui ſe humi ia e rogati non parebant: Sed quod uerbum poſtea credent, illa dies erit difficilima reprobis.

Inferorum umbra tripertita.

AZOARA LXXXVIII.

IN n. &c. Et quid rem illam immenſam, unde ſumma uobis inoritur diſſenſio, tam ſedulè quærunt? Sciant autem illam, me monſtraturo, qui terrã planam montibus quaſi cardinibus firmaui, uos creans pariles, ueſtræq; quieti ſomnóque noctem, lucro motuique diem diſponens, ſeptémque res firmas ſuperne fabricaui: Ibi lampadem ſplendidiſſimam inſerens, aquas item ex nubibus ad eductum granorum, hortorúmque crebrorum, & cæterorum naſcentium demiſi. Dies enim omnium diſcretiuus, erit illius placiti terminus, qua buccinæ ſonitu gentes omnes accedent, cœlum in portas plurimas aperietur, montes ut æſtiua nebula tranſcurrent. P. O uos mali, ueſtrum aduentum infernus ſitiet, expectando, qui ueraciter illuc uenturi, ibique manſuri, nec refrigerium quid, nec uinum, ſed ignem tantum atque malum ob ueſtram prauitatem, & huius diei deſperationem, noſtrorúmque præceptorum contradictionem, quæ ſingula nos in libro notauimus, guſtabitis, nihil à me niſi augmentum malorum ſuſcepturi. Timentes uero, ſufficienter illic poſſidebunt hortos palmarum, & uitium, puellaſque conſocias, & conſimiles, papillis breuiſſimis, uaſaq; plena, nullum uerbum inhoneſtum ſeu mendax audituri. Hoc eſt donum, optimáque remuneratio Dei. Contra quem cœlorum & terræ omniúmque interiacentium dominatorem, nullum uerbum proferre poterit, niſi iuſſus ab illo uerum proferre die ueritatis, qua reſurgent animæ, & angeli ſimiliter ordinatim. Quam omnis qui uoluerit, credat, & Deum adoret. Illius quidem diei malũ à fine fore prędicauimus, qua quiſq; quod præmiſerit, reſpiciet: et incredulus optabit, * ut tellus efficiatur.

De die iudicij.

Septẽ res in mũdo ſuperiore.

Paradiſus uoluptuarijs grata.

** Prouerbialis locutio, ſumpta ex ſcripturis, qua ſumma indicatur anguſtia, dum dicitur montibus, Cadite ſuper nos. Oſe. 10. Lu. 23. Apoc. 16.*

AZOARA LXXXIX.

IN n. &c. Animas malorum, ui coactasque, bonorum autem leniter et sponte extrahunt angeli, præceptaque diuina citius omnibus alijs descendendo prophetis afferunt. Die uero bimembris sonitu buccinæ, corda fient contemptu plena, oculique tenebris eorũ, uidelicet qui se uelut prius ad foueas redire plurimum optabunt. Nonne uides, qualiter Pharaonem cõfessum se Deum esse maximum, indeque semper contradicentem Moysi, quem Deus affatus in loco benedicto iussit eum adire Pharaonem, ut ipsum pro posse suo uirtutes gerendo cõuerteret, uiamque rectam patefaceret, Deus in hoc mundo pessundedit suum ob stultiloquium, sæculoque futuro fortius suppliciũ inferens. Hæc quidem diuina uindicta timentibus Deum est memoranda. An estis uos illo potentiores, qui cœlos creans & ornans, sursum extulit, & terram extendens ipsam uobis animabusque cæteris stabilem montibus uelut anchoris firmauit, et aquas ac herbas in ea produxit, noctemque tenebrosam, diemque splendidam fecit. Die quidem grauissima contingente, quisque suorum recordabitur operum, & ignis ingrediendus ab omnibus contradictoribus, huiusque mundi dilectoribus, propalabitur uisuris. Timens autem stationem coram diuina præsentia, animamque suam reprimens ab huius mundi uoluptatibus & amoribus, paradisum possidebit. P. Quærentibus aduentum illius horæ, responde, Illum soli Deo patêre, té que nullos nisi timentes illam castigare: Qua uisa, optabunt se non duxisse uitam huius mundi, nisi per unius horæ diei seu noctis spacium.

Pharao memorabile exemplũ.

AZOARA XC.

IN n. &c. Ad te cæco ueniente, discedens iratus es. Ille tamen forsan ad bonum conuerteretur, uel saltim quod sibi cõmodum esset, reminisceretur. Pecuniosis autem atque diuitibus te uinciri atque fauere quæris, ut sic tibi munera faciant. Sed cur inde tractas, seu curas? A timente quidem mendicare, & à te quippiam quæsitũ ueniente, diuerteris. Hęc quidem scire uolentibus summe commemoranda sunt, librisque benedictis sunt adnotata scriptorum manibus. Homo quidem ob incredulitatem suam perijt, quem de spermate plasmatum Deus integre formauit, eique deinceps uias suas patefecit, tandem eum ad mortem atque foueam duxit, omnes deinde uoluntate sua potente resuscitaturus. Cur igitur mea præcepta non exequitur? Recordetur saltim homo, suum uictum atque substantiam considerans. Nos enim aquam ad fructuum ortum misimus. Nos terram aperuimus, & in ea messes ac uuas, & bletes ac oliuas, & herbas uobis bestijsque uestris, & poma, palmasque præbuimus. Illa quoque die contingente homo derelinquit fratrem suum, & utrumque parentem, & mulieres, atque filios. Omnium namque tunc suum proprium peragere negotium satis erit, atque magnum. Quorũdam autem facies illa die speciosæ fient, & hilares, atque ridentes: Aliorum autem, uidelicet incredulorum, malum suum uidentium, pallentes erunt & cinericiæ.

Reprehenditur à Deo, quod neglexerit quędã, opulentium gratiam captans interim.

AZOARA XCI.

IN n. & cætera. Die qua sol obscurabitur, stellæ' que cadent, montes' que fient puluis, locáque uillarum herema, bestiarum'que syluestrium inter se similitérque inter se uicissim conuentus aderit, & ad corpora redibunt animæ, & fœmina de suæ cædis occasione quæsita fuerit, libríque semetipsos ad perspiciendum inscriptum sibi reuoluent, cœlúmque

plicam

plicam in unam colligetur, focusq; fortiter accensus, & paradisus ornata fuerit: Tunc inquam omnis anima suos actus omnes agnoscet. Per stellas combustas, & retrogradas, atq; directas, ac noctem obscuratam, & auroram, hoc uerbum est boni prophetę, ipsum absque augmento diminutioneue ferentis, qui coram Deo potens est, ipsi deuote seruiens, suum præceptum nunquam transgrediens. Nullatenus autem est dæmoniaci, seu diaboli. Quò tenditis? hoc non est nisi commemoratio, certæ que uiæ doctrina, omnibus qui rectificari studuerunt. Quod tamen nemini contingit, nisi Deo mundi domino uolente.

Iuramentum dè certitudine doctrinæ & sanctitate Machumetis.

10

AZOARA XCII.

IN n. &c. Dum cœlum semetipsum aperiet, foueæq; similiter, & stellarum casus, & æquorum concursus accidet, quid præmiserint, quidue reliquerint, omnes agnoscent animæ. Cur igitur in Deum largum, munificũ, homo non credis? Ipse quidem te pro uelle suo formauit. Cur diei futuræ contradicis? Tibi quidẽ præsunt uigiles custodes, diserti scriptores, omnes tuos actus scientes atque notantes. Timentes atque boni bonum atque gaudium assequentur: Contradicentes & increduli, focum interminabilem, nunquam illos dimissurum. Sciendum quidem, illa die neminem alijs imperare: Sed diuina manus omnia tenebit.

Regnum Dei.

20

AZOARA XCIII.

IN n. &c. Qui modum examinando non seruant, uidelicet infra sistentes, cum cęteris reddunt, ultra uero cũ accipiunt, licet se minimè uenturos ante Deum in die publicæ resurrectionis arbitrentur, graui supplicio punietur. Huiusmodi quidem malorum, cæterorumq; diei futuræ nostrisq; præceptis contradicentium, malorum autem tantum: qui lectionem nostrorum præceptorum audientes, illa priorum esse mirabilia confirmãt. Quippe Deus sua corda sigillis ob suos actus impressit, discessurus ab illis die iudicij ad ignem tendentibus, cum angeli dicent: En à uobis sæpius contradictum. Horum in quam liber suis malis insignitus, in terrarum infima reconditur. Liber autem bonorum formosissime scriptus, altissimo loco ponetur, legendus hominibus Deo propinquis: qui puluinaribus, stramentisq; sericis paradiso quiescent, pòtaturi uin[illegible]m sapidum, & uelut mustum odoriferũ: suisq; faciebus omnis inerit decor atq; pulchritudo. Erit quidem illi uino cõmixtum de thosucz fonte, uidelicet à Dei propinquis potãdo. Credentes quidem talia, hoc maximè pro illis laborare deberent. Illa quidem die credentes hoc derisi, sæpius deridebunt incredulos, qui cum fructibus ad suas mulieres transeundo, illos erroneos, curaq; carentes sæpius adpellare consueti sunt. P. Tunc aũt illi boni suis cubantes culcitris, an suorũ factorum meritum suscepturi sint, aspicient.

Libri iustorum & iniustorum.

30

Fons, unde miscetur potus beatorum. Cap. 86. uide.

AZOARA XCIIII.

40

IN n. &c. Quando cœlum diuidetur, tellusq; pessundata occulta sua quoq; reuelabit, propter Dei præceptum atq; iusticiam, homo tunc ad Deum iturus, opus tuũ omne reperies. Cuiuscunq; dextræ sua charta tradetur. Ille quidem leuem habiturus computum, ad suos redibit hilaris. Cuicũq; uero charta post tergum committetur, clamabit: Heu heu quàm grauis, quamq; difficilis hora. In ignem enim proijcietur, ob gaudium hic inter suos habitum, & quoniam minime sperabat se rediturum ad Deum, uel uisurum eum unquam. Per occasus ruborem, noctemq; tenebrosam, lunamq; deficientem, ex hinc

Suprà dixit, chartam esse dãdam malã in sinistras manus.

mandata post mandata uidebitis. Quare non credunt? P. Cum legitur illis Alchoran, quare non humiliant se? Contradicunt autem, manentes increduli. Deus quidem scit suorum secreta cordium. Tu constanter & euidenter nũcia malum illis omnibus uenturum, exceptis bonis, qui plenum gaudium & honorem integrum absq; contumelijs & opprobrijs sortientur.

AZOARA XCV.

IN n. &c. Per cœlum signiferum, placitiq; diem, & testantes ac testificatos ex alhudud, accenso foco percussis, & habitaculorum suorum super se casu dirutis non ob aliud uindicta sumpta est, nisi quia minime crediderunt in Deum sublimem et immensum totius mundi dominum, & testem omnium. Male namq; loquentes de Deo, credentibusq; uiris seu fœminis, nisi resipuerint, malum ignis atque gehennæ patientur. Credentes atque benefici paradisum aquarum fluxu iocundam, quod magnum, possidebunt. Omne quidẽ Dei prçceptum firmum est & immutabile. Ipse namq; rerum principium atq; finis, & pius, ueniæq; largitor, in throno sedens, omnia pro uelle suo perficit. Nunquam ignoratum est tibi, qualiter Deus persecutor exercitus Pharaonis atq; Themuth, incredulos & contradictores obsedit. P. Hic alchoran bonus atque disertus, in tabula castigatissima continetur.

Dei præceptum est immutabile.

Pharao. Themut.

AZOARA XCVI.

IN n. &c. Per cœlum, stellamq; currentem lucidã, omnis anima suum opus scriptum inueniet. Homo sui considerando materiam, uidelicet humorẽ ex dorso uenisq; fluentem, sciat Deum illum reducere posse die, qua cordis hominis secretum omne propalabitur, cœlũq; uerso modo mutabitur, & terra confundetur. Hoc quidem uerbum est ueracissimum, non ludicrũ. Sed increduli artium atq; dolorum executores, me quoque callidissimum sentient. Paulisper itaq; paulisper illos incredulos dimitte.

Ex formatione hominis docetur mortuorum reparatio.

AZOARA XCVII.

IN n. &c. Nomen Dei sublimis iugiter inuoca, qui res çquilibriter condidit, disposuit, præcepit, & docuit, herbas educit, & demum exsiccat. Vaca lectioni: Nequaquam obliuioni committas, præter quod Deus noluerit: qui sciẽs occultum & manifestum, te rectam in uiam diriget. Memor igitur esto, sicut & omnis timens Deum, non autem incredulus & malus, igne magno cõburendus, ubi nec morte, nisi uita potietur. Hoc enim cõmodum est tibi. Bonum opus perpetrat, qui credit in Deum, & ipsum orationes iugiter fundendo inuocat. Vos autem hanc uitã plus alia diligitis. Sed quamobrem, cum illa melior sit, & æterna? Hoc quidem folijs priorum, Abrahç uidelicet & Moysis, inscriptum est.

Orandum est iugiter.

Legendum sedulo.

Verum Abrahæ scripta citat.

AZOARA XCVIII.

IN n. &c. An ignoras homines oculis coopertis, & faciebus inclinatis ad sua negotia semper superstitiose laborantes? Ignem quidem feruentissimum inibunt, fontes ibi fluentes potaturi, & sambuca tantum ibi cibandi, nec eos saturare, nec famem expellere sufficiente. Aliorum autem illa die facies fient formosissimæ, qui propter actus suos, laboresque bonos, paradisum excelsam conscendent: Vbi nullum uerbum inhonestum audituri, fontem prosilientem, lectosque sublimes cum stramentis sericis puluinaribusq; congestis, & scyphos appositos habebunt. Nonne uident, qualiter Deus nubes conuocauit, cœlos extulit, montes disposuit, & terram extendit? P. Illos castiga,

Paradisi fœlicitas.

castiga simul, atque doce. Tu namque doctor es, non coactor. Omnis quidem dis grediens, & incredulus permanens à Deo, ante quem omnes uenient ibi iudicium habituri, graue malum accipiet.

Doctor, nõ coactor Mahumet Sed contrarium sæpissime in Alcoran docet.

AZOARA XCIX.

IN n. &c. Per auroram, noctésque x. & per pascha, biduúmque præcedens, noctis que transitum, & hoc apud sapientes iusiurandum esse constat. Deus Hat filio * Herantis ædificij structori, quale non alia terra uidit, & Themuth lapidum ermolatori, & Pharaoni Alantheth: his omnibus uidelicet in terra maleficis & destructoribus, malũ grauissimum intulit omnium inspector. P. Deo cuiquam bonum pecuniamque præbente, dicit ille, meis ex meritis Deus me diligit. uictũ autem tenuem, modicámue substantiam à Deo suscipiẽs, inquit: O Deus, cur mihi dedecus efficis? Me quidem iam minime diligis. Quare non impenditis orphanis atque pauperibus curam bonam, & beneficia? Magis quidem diligitis alienas hæreditates comedere, & pecuniam coaceruare. In ipsius autem Dei & angelorum aduentu seriatim disposito, cum infernum palàm facient, quando tellus minutissime scindetur, quid agetis? Illa quidẽ hora si sibi proficeret, esset ne possibile, memor efficeretur homo, cum diceret: O qui sibi præmisit beneficium, opusque bonum. Illa die nulli nisi malo nociua, ipsi soli suum uotum abnegabit. Animæ uero bonæ dicetur: P. Ad Deum te uerte, suis que te commisce, & paradisum ingredere.

Iuramentum per tempora religiosa.

Exempla uindicatæ incredulitatis.

* *Locus est mutilus et corruptus. uelut pro Herantis, duæ personæ distinctæ in Arabico ponũtur Irem, et Dhethi. Ermolatori positũ uidetur pro statuario, ut Græci dicũt hermoglypum, &c.*

Hominum peruersitas, qui bona suo merito adscribunt, mala se indignos putant.

In auaros.

AZOARA C.

IN n. &c. Per terram inhabitatam à te, filium que patri similem non iuro: Quoniam hominem fortem atque potentem fecimus. Ille superbiens nil sibi præualere extimat, suæque substantiæ sumptum maximum conquærens, hoc esse nulli notum arbitratur. Oculos autem & os atque linguam ego illi tribui. P. Viam quoque bipertitam, rectam uidelicet atque fallentem, illi patefeci. Cur igitur hominem non redimit: uel orphanum, atque mendicum, humique prostratum urgente fame non cibat? Credentes quidem, & patientes, atque benefici insidebunt parti dextræ, increduli uero parti sinistræ, quos ignis feruentissimus prorsus operiet.

Mirabile dictu, quod Deus abhorret iurare per terram et filium coæqualẽ, qui suprà iurauit p dæmones.

Hortatur ad beneficentiam.

AZOARA CI.

IN n. &c. Solem apparere diluculo, lunamque succedere, diemque clarificare singula, & noctem operire illam, Deus ipse præcepit: qui struendo cœlum erexit, & in imo terram extendit, habitu que bono ditauit, animam ipsam malum & bonum edocens. Bonum autem exequens semper antecedit. Alius autem gressus retrorsum efficitur. Homines Themuth contradicentes suo prophetæ, illos docenti displicita, & de cibo potu que camelæ nullatenus interficiendæ castiganti, cum ipsam peremissent, terræ motus superueniens illos funditus coæquauit. Deus autem talium perpetrator, eos nequaquam timuit.

Exemplar alterum transposuerat hæc duo capita, hoc nempe et præcedẽs: Themuth.

AZOARA CII.

IN n. &c. Sicut noctis aduentus diem tegit, dies autẽ res manifestat, & masculus atque fœmina differunt, sic & actus hominum minime coæquantur. Timentem etenim, suæque pecuniæ in Dei nomine distributorem, Deique præceptorum

Diuersissimus bene aut male agentiũ exitus.

ceptorum confirmatorem, & iugiter orantem, in uias rectas dirigemus. Huic autem contrarium, in ignem feruentissimum proijciemus. Quid igitur sibi, malum passuro, sua proderit pecunia? Nos autem utriq; sæculo dominamur. Meum est, uobis rectas uias aperire, & ob ignem illum castigare, quem contradicentes & disgredientes inibunt: timens autem, & eleemosynarius, nunquam. Ob hoc quidem nullum peto præmium, nisi dilectionem diuinā.

AZOARA CIII.

Conditio Machumetis, & natales.

IN n. &c. Per diluculum atq; crepusculum, Deus te nequaquam dimittet, qui te repertum, & orphanum, & incredulū, uiam rectam edocuit, & pauperem inuentum ditauit. Huic autem sæculo futurum longe præcellit. P. Orphano nullatenus uim inferas, nec pauperem repellas: Sed de bonis tibi commissis à Deo, benigne partire.

AZOARA CIIII.

Vires animi & corporis Machumetis, itémque nomen.

IN n. &c. Nos à te reatum auferentes, cor amplum, capaxq; subtilium, tergumq; graue fecimus. Nomen item tuum maxime sublimauimus, tuamq; difficultatem facultas, &ècontra commutabit. À cæteris uacans negotijs, inuocando Deum te iugiter exerce.

AZOARA CV.

IN n. &c. Persicos, & oliuas, montemq; Sinai, istamq; tellurem impauidā, hominem habitus optimiq; modi creauimus, & deinceps infra cūcta redigimus ipsum. Omnes autem credentes atq; benefici, optima mercede donabuntur. Vt quid aduentui diei futuræ contradicunt aliqui? Nonne Deus rectius & æquilibrius, quàm omnes gentes, illa die iudicabit?

AZOARA CVI.

Lectioni uacandū, eaq; in Dei nomine auspicanda.

Deus hominem docuit literas.

IN n. &c. Lectioni uaca, exordium gerendo Dei nomine. Quoniam ipse maximus omnium, hominem à se creatum ex coagulo sanguineo, nescita prius, officiumq; pennæ docuit. Ipse uero diues effectus, præsumptuosus atq; superbus effectus est, ad Deum tamen rediturus. P. Si recta uia proficiscēs, Deumq; timens consentiendo prohibenti se beneficium orationésque facere nostris præceptis contradiceret, nunquid Deum hoc agniturum non perpenderet? Ipsum quidem si se diuerteret, collo capillisq; uerticalibus ob suum peccatum atq; mendacium retrahi iuberemus ab aduocatis, ipsum ad ignem ducturis. Illum igitur non exaudiat, sed Deum adoret, & ad ipsum pro posse suo semper accedet.

AZOARA CVII.

Qua nocte legationes suas dimittat Deus, & Alcoran tradiderit.

IN n. &c. Hoc in nocte alchidera, uidelicet fœlicissima, mille mensibus meliore, super te posuimus. Illa namq; nocte fit angelorum Dei mandata ferē tium atq; salutem discessus, non prius aurora terminans.

AZOARA CVIII.

Ante Machumetem neq; Iudæi neq; Christiani quicquam sciuerant. Eius tamē aduētu dissensio est orta.

IN n. &c. Inter librorū homines, statuētesq; Deo participes, ante Dei nunciū aduenientē, legentēq; illis libros benedictos, quibus diuina præcepta sunt inscripta, & prædicantē illis, ut unū Deū adorarēt, & orando corde puro iugiter inuocarēt, & necessaria petētibus impertirēt, quæ scilicet lex recta admonet, dissensio, cū prius nihil scissent, atq; cōtrarietas incidit. Omnibus autē deteriores sunt homines legibus subditi, cum increduli maneant, Deoq; participes adiungāt. Vnde perpetuū ignem gehennæ perenniter patiētur. Velut credentes, & timentes, atq; benefici omnium optimi mercedem maximā, uidelicet paradisum fontibus irriguam, apud Deum sortientur.

AZOARA

AZOARA CIX.

IN n.&c. Die qua mouenda est tellus, omnes suas res ponderosas eijciet, omnis que dicet anima factum suum omne. Deo iubente, uenient homines ordinatim, auditum Deum omnibus omnia facta sua mõstraturum: Vbi beatitudinem præstat, quantum est formica breuis, beneficium, & tantundem maleficium infœlicitatem.

Die iudicij omnia fient manifesta.

Vel min mũ beneficium cõfert beatitudinem, & contrà.

AZOARA CX.

IN n.&c. Quando strepitum anhelo pectore emiserint equi, & ex suorum pedum ictibus ignis lapidibus excussus, & è terra puluis eleuatus ma- ione præda facta contingit, homo bonorum atque diuitiarum studiosus, Deo nequaquam inde gratiam seu gloriam persoluit. Nonne cogitauit, quod Deus homines è foueis suscitaturus, illis suscitatis omnia facta sua reuelabit.

AZOARA CXI.

IN n.&c. Die mandati grauis exibunt homines uelut culices, nunc hac nunc illac promouentes, fientq; mõtes ut lana decerpta. Et cuicunq; pondus immensum præponderabit, uitam uiuet optimam: cui uero leue contigerit, in ignis feruidi præcipitium corruet.

Diei nouissimæ forma.

Statheræ iudiciariæ iterum meminit.

AZOARA CXII.

IN n. &c. Quando nostri rerumq; nostrarũ nostra benignitate multus excreuit numerus, ad foueas usq; negligentes accessistis. Quod uobis euidenter improperabitur, quando re ipsa, feruoreq; foci uestris oculis perspecto, à nobis omnes actus uestri perquirentur.

AZOARA CXIII.

IN n.&c. Per huius horam, & historiam, homo damnum atque perditionem insequitur, nisi tantum credens, atque beneficus, & ueritatis monitor, ac indurator.

AZOARA CXIIII.

IN n.&c. Rerum uilificator, & obtrectator, atq; pecuniæ coaceruator auarus, quam sibi durabilem, & semetipsum immortalem arbitratur, igne feruente, uidelicet interminabili hominum'que corda comburente, & desuper corda imprimente damnabitur.

Qui damnãdi, præcipue fraudatores, detrectatores, auari.

AZOARA CXV.

IN n.&c. Nunquid te latet, qualiter Deus artes hominum elephantis errore coegit, immittens illis uolucrum multimodarum cohortes quàm plurimas, quæ per nigrorum lapidũ iniectum, illos uelut tritici corticẽ euacuabãt.

AZOARA. CXVI.

IN n. &c. Homines Coraschin æstiuo hyemaliq; motu suo, semperq; securitatem nunc adepti, dominum huius domus, qui illos ex pauidis tutos atque securos, ex indigentibus copiosos atque saturos reddidit, corde puro suppliciter inuocent.

AZOARA CXVII.

IN n.&c. Legi contradicentes, & orphanos sua priuantes substantia, ac orationum obliti, nulliq; de sua substantia benefacientes, nisi propter ostentationem superstitionemq;, uelut mali perdentur penitus.

Non omnia hic ponuntur quæ sunt in Arabico.

AZOARA CXVIII.

IN n.&c. Tibi iam fontem in paradiso præparauimus. Orationem igitur

coram Deo funde, ipsiq; suppliciter immola. Tuus enim hostis adiutoribus proleq; carebit.

AZOARA CXIX.

Bonum diuortium, Habe tibi tua. Nos p gratiam Dei retinebimus, quæ donauit per Christum filium suũ.

IN n.&c. Incredulos taliter alloquere: Ego quidem legem uestram atque sectam minimè sequor, nec uos meam. Igitur mihi mea maneant, uobis que uestra.

AZOARA CXX.

Vi coactis ad sectam inde parcendum.

IN n.&c. Cum diuina uindicta liberationeq; superueniẽte, multas gentes Dei legem assumere uideris, illis ueniam atq; misericordiam à Deo postula. Quoniam ipse pius est, ueniæq; largitor.

AZOARA CXXI.

Grauis sententia prophetæ de æmulo.

IN n.&c. Nihil unquam sua pecunia siue lucrum profuit Auileah, quoniã sua manus perdita sit, ignemq; tandem feruentem inibit, quo sua mulier collum fune cathenis ue ligata, lignum afferet.

AZOARA CXXII.

Non desinit negare filiũ Dei.

IN n.&c. Constanter dic illis, Deum unum esse, necessarium omnibus, & incorporeum: Qui nec genuit, nec est generatus, nec habet quenquam sibi similem.

AZOARA CXXIII.

Quid orandum præcipue.

IN n.&c. In nomine Dei, domini circuli uisibilis, te sanctifica, postulans ipsum, ut ab opere pessimo, malisq; tenebris noctis, magorum & inuidorum & fascinantium nocumentis te protegat.

AZOARA CXXIIII.

Vt à precatione orsus est, ita in fine præcipit orandam opem diuinã aduersus diabolũ & prauos homines.

IN nomine d.pĳ, & mis. Te sanctificando, omnium gentium dominum, omnium regem, omnium Deum, iugiter atq; suppliciter exora, ut à diabolo humana corda penetrante, hominibusq; diabolicis atque peruersis te defendat, & liberet.

Subijciuntur in Arabica scriptura uersus aliquot uice coronidis. Qua de causa Latinus interpres omiserit, non possum satis intelligere.

Alhigere est regnum Saracenicũ, ut in uitis successorum Machumeti.

ILLVSTRI GLORIOSOQVE VIRO PETRO CLVNIAcensi Abbate præcipiente, suus Angligena Robertus Retenensis librum istum transtulit. Anno domini MCXLIII. anno Alexandri MCCCCIII. anno *Alhigere DXXXVII. anno Persarum quingentesimo undecimo.

EXPLICIT LIBER LEGIS DIABOLICAE SARACEnorum, qui Arabice dicitur Alchoran, id est, collectio Capitulorum, siue præceptorum.

INCIPIT DOCTRINA MACHVMET, QVAE APVD SARACENOS MAGNAE AVthoritatis est: ab eodem Hermanno translata, cum esset peritissimus utriusq; linguæ, Latinæ scilicet atq; Arabicæ.

Hic libellus à Machumete scriptus non est, sed ab alio eiusdem spiritus propheta: qui forma dialogi cōprehendere summatim uoluit præcipua dogmata Machumetis. Estq; à sectatoribus receptus inter authenticos libros. Quem pius lector cognoscet, non tantum ut Milesias & Apuletanas fabulas: sed etiam ut exemplum doctrinæ, in quam iusto Dei iudicio prolabuntur, qui Christi Seruatoris doctrinam salutiferam non habent in precio, & libentius attendunt fabulis à ueritate animos abducentibus.

ERat nuncius Dei, oratio Dei super eum & salus, sedens inter socios in ciuitate sua Iesrab, & descendit super eum angelus Gabriel dicens: Salutat te Deus ô Machumeth. Respondēs ait: Ipse est dominus salutis. Ab eo namq; procedit, & ad eū reuertitur. Et ille: Veniunt, inquit, ad probandum te quatuor uiri prudentissimi. Ipsi principes Iudæorum, & magistri in Israël. Maximus eorum Abdia iben Salon. Præterea dictus Abdalla iben seleh. Cui Machumet: Ad salutem ueniunt amice, an in opprobrium? Ad salutem, inquit. Tunc nuncius Dei patruelem suum Haali, filium Abitalib, in occursum eorum egredi iubet, descriptis ex nomine singulorum personis & habitu. Qui cum occurreret, salutat dicens: Salue Abdia iben Salon, & cæteri per ordinem, singulos suis nominibus appellans. Qui admirantes rogāt, quis ei singulos ita discrete indicarit, aut unde præscierit uenturos. Respōdit, se missum à patruele suo Machumet, cū huiusmodi indicijs. Sequūtur uirū conferentes inter se de ijs quæ audierāt, non sine admiratione. Cum ergo peruenissent ad prophetam, procedens Abdia iben Salon, ait: Salus super te Machumet. Et ille: Salus, inquit, super eum qui salutem sequitur, & potentiam Dei timet. Cui Abdia: Ego, inquit, Abdia iben Salon, et hi socij mei periti legis nostræ, uenimus legati à populo Iudæorum, exquirendi causa à te loca per legem nostram minus perspicua nobis. Videris enim, prout audiuimus, qui laborem hunc si placuerit, facile absoluere possis. Et ille: Ad temptandum, inquit, an ad inquirendum? Ad inquirendum, ait. Licet igitur, inquit, quantum libuerit, quæras. Tunc ille ex centum quæstionibus principalibus, quas per omnem legem suam exquisite excerptas, scriptas attulerat, primam proponens ait: Dic ergo, si placet, in primis ô Machumet, propheta es, an nuncius? Respondit, Et prophetam & nuncium cōstituit me Deus. Sic enim ait in Alchoram: Partem misi super te, partē nō misi. Et sermo Dei alter: Nec est possibile homini colloqui Deo, nisi per internuncium. Ait, Verum dicis. Dic ergo, legem tuā prædicas, an legem Dei? Respondit, legem Dei. Et ille: quid est lex Dei? Respondit, Fides. Quæ fides? Ait, Nō dij, sed Deus ipse unus, sine participe. Ego Machumet seruus & nuncius eius, prædicans finē, quo sine dubio mortui resurgent. Ait, Verum est quod dicis. Dic itaque si placet,

Abdia Hebr. et Abdalla Saracenus Dei seruum sonat. Aliqui uocant Audiā.

Iudæi referunt ad Machumetum quæstiones obscuras suæ legis.

Mach. nuncius & propheta.

Mach. non suā, sed Dei legem prædicat.

placet, quot sunt leges Dei? Respondit, una. Quid ergo dices de prophetis, qui te praecesserunt? Respondit: Lex quidem, siue fides, omnium una, sed ritus diuersorum nimirū diuersi. Ait: Ita est, ut dicis. Sed dic deinde, Intrabimus paradisum pro fide, aut credulitate, aut pro opere? Respondit, Et tria haec necessaria. Et cōtingit tamen, ut si quis ex Iudaeis aut Christianis siue gētilibus ad fidem Saracenorum conuersus ante opus morte occupetur, sola fides sufficiat. Sicq; siue Iudęus, siue Christianus, siue etiam gentilis, omni pietatis operi satisfaciens, nec id amore Dei, & ipsum & opus eius ignis assumet. Ait, uerum est. Sed dic, si placet, misit Deus tibi scriptum? Respondit, sic. Quod? Dicit, alfurcā. Cur dictum alfurcan? Dixit, quia discretae sunt sententiae & figurae eius: Nec enim simul descendit super me uerbum Dei, quemadmodum simul data est lex Moysi, psalmi Dauid, & euangelium Christo. Ait, uerum dicis. Dic ergo cōsequenter, quod habet principiū alfurkan? Respondit: initium libri, In nomine Dei misericordis & miseratoris. Quid post? Ait, abuget, & caetera. Quid est abuget? Respondit: a, deus. b, potentia dei. g, pulchritudo dei. d, lex dei. Praeuenit enim Dei pietas iram. Ait ille: id quomodo? Respondit: cum enim prae caeteris creatus Adam, primum consurgeret, sternutauit, dixit, Deo gratias. Quod audientes angeli dicunt, Pietas Dei super te Adam. Et ille, amen. Quibus dominus, Praecepi orationem uestram. Ait, ita quidem est, ut dicis. Procede ergo, & enumera si placet, quae sunt illa quatuor genera, quae Deus proprijs manibus operatus est? Respondit: Manibus quidem proprijs aedificauit paradisum altiorem, plantauit arborem tubae, plasmauit Adam, scripsit tabulas Moysi. Ait: Et hęc quidem ita, ut dicit: solum ut adiungas, quis tibi indicauerit. Respondit: Gabriel, ex domino uniuersitatis. Ait, Ita certe uerum est. tantummodo subiungas, in qua forma, uiri an foeminae? Respondit, uiri sanè: erectus, nunquam dormiens, neque comedens, neque bibens, nisi laudem & gloriam Dei. Ait, & hoc quoque uerum.

Vna lex seu fides Dei: sed diuersorum ritus diuersi.

Tria necessaria ad salutē, fides, credulitas, opa.

Alfurcan quare dicatur.

Nō simul Alcorā traditus Machumet. quod in Alcorano tamen saepe dicitur, & mox inferius huius libri author.

Quatuor Deus suis manibus fabrefecit.

Nūc itaq; si placet, per ordinē exponas, quid est unū, deinde quae duo, quę tria, quae quatuor, v. vi. vii. viii. ix. x. & ita per ordinem, usque ad centū. Respondens ait: Vnum quidem Deus, cui nec particeps, nec socius, nec filius, in eius manu uita & mors, ipse super omnia potens. Duo uero, Adam & Eua. unde par in paradiso, antequam eijcerentur. Tria uero, Michael, Gabriel, Saraphiel, archangeli secretarij deitatis. Quatuor, lex Moysi, psalmi Dauid, euangelium, & alfurkan. Quinq; sunt orationes Dei, quas mihi Deus & populo meo nulli prę cęteris saeculi prophetarum datas, neq; futuri cuiquam. Sex, dies illi quibus creaturam suam Deus consummauit. Septem, sunt coeli. Sic enim ait in Alchoran: Ordinauit septem coelos. Octo sunt angeli, qui in die iudicij portabūt thronum Dei. Nouem miracula, miracula Moysi. Decem uero, dies ieiunij: quorum tres in itinere peregrinationis, septem in reditu. Vndecim stellę, quas Ioseph in somnio se adorare uidit. Duodecim, menses anni. Tredecim uero, undecim uidelicet stellae, cum sole & luna. Quatuordecim, candelae pendentes circa thronum Dei, longitudine quingentorum annorum. Quindecim, quoniam Alchoran continuo quidem descendit à summo coelo usque ad infimum: inde paulatim lapsus est usque ad quintumdecimum diem ramadam. sic enim ait Alchoran: Mensis ramadam, in quo descendit Alchoran. Sedecim, sunt legiones angelorum Cherubin circa thronum Dei, laudantes nomen domini sui. Decem & septem, nomina Dei inter

Mysteria numerorum ab uno ad centum.

Vnus Deus sine filio.

Quinque orationes Dei.

Dies ieiunij 10.

XIIII. cādelae pendētes circa thronum Dei.

imum

imum terræ & infernum: quæ si interposita non essent, erumpens æstus infer ni totum mundum consumeret. Decem & octo, interstitia inter thronum Dei & aërem: quæ si interposita non essent, claritas Dei totum mundum excæcaret. Decem & nouem, sunt brachia zachæ infernalis fluuij, qui in die iudicij ualido sonitu clamabit, & respondebunt omnes damnati. Viginti, quia uicesimo die ramadam descenderunt psalmi super Dauid. XXI. Nam uicesimo primo die ramadam natus est Salomon, & montes laudauerunt Deum. Viginti duo, Nam uicesimo secundo die ramadam, ignouit Deus Dauid peccatum Vriæ. XXIII. nam uicesimo tertio die ramadam natus est Christus, filius Mariæ, orationes Dei super eum. Vicesimo quarto, locutus est dominus Moysi. Vicesimo quinto, diuisum est mare Moysi, & populo Israël. Vicesimo sexto, dedit Deus tabulas Moysi. Vicesimo septimo, deglutiuit cetus Ionam eiectum naui. Vicesimo octauo, reddidit Deus uisum Iacob, cum afferret Iudas camisiam Ioseph. Vicesimo nono, assumpsit Deus Enoch. Tricesimo, abijt Moyses in monte Sinai. Hic interrumpit Iudæus, dicens: Fac breue, optime Machumeth, & expedite. Siquidem mirum in modum cuncta exequeris. Faciam, inquit, quod postulas. Sed ne ante finem quæsiti desistã: Quadraginta sunt dies, quos ieiunauit Moyses. Quinquaginta uero, quia diem iudicij continuabit spacium quinquaginta milium annorum. Sexaginta sunt uenæ terræ singulorum colorum: quæ uarietas si non esset, nulla inter homines foret noticiæ discretio. Septuaginta uiros assumpsit sibi Moyses. Octuaginta ictus debentur inebriato. Nonaginta, quia † angelus missus ad Dauid, ait: Nonaginta oues habebat hic socius meus, & ego unam, quam abstulit mihi. Centũ uero sunt ictus, quibus in adulterio depręhensi flagellantur. Ait, Et habet quidem omnia ita recte, ut sunt, integre executus es. Procede ergo si placet, & expone, quomodo facta est terra, & montes, & quæ eis nomina, & quando fuerũt? Respondit, Deus Adam de limo, Limus autem erat de spuma, Spuma autem de procellis, Procellæ uero de mari, Mare autem de tenebris, Tenebræ uero de luce, Lux de uerbo, Verbum de cogitatione, Cogitatio uero de iacinto, Iacintus autem ex præcepto Esto & fuit. Ait, Verũ est quicquid dicis. Dic ergo, quot angeli præsunt hominibus? Respondit: Singulos homines bini circumstant angeli, alter à dextris, alter à sinistris. Dexter uero benefacta hominis scribit, Sinister malefacta. Ait, Vbi assident homini, aut qualiter? in quo scribunt? Respondit: Super humeros hominis sedent. Calamus, lingua eorum: incaustum, saliua linguæ: Tabula notoria, cor eorum. Ait, Et hoc quoque uerum est. Sed prosequere, si placet: Quid post hoc operatus est Deus? Respondit, Tabulam & calamum. Dic, quam tabulam, & quem calamum? Respondit: Tabulam quidem, in qua scriptũ est quicquid fuit, est & erit, in cœlo et in terra: Calamũ uero, de luce clarissima. Ait, Quem longitudo calami? Respõdit: Lõgitudo quidẽ itineris quingentorũ annorũ, latitudo uero octuaginta itineris annorũ. Octuaginta dentes habet, qui nõ cessabunt scribere, quicquid fit in mũdo, usq; ad diem iudicij. Sic enim ait in Alchoran: Nun uuacalam uua me asturum. Ait, Et tabula unde? Respondit, De smaragdo uiridissimo, uerba eius de margaritis, dorsum eius de pietate. Ait, Quotiens ergo respicit Deus illam tabulã per diem & noctẽ? Respondit, Centum sexaginta, singulisq; respectibus erigit quem uult, & deponit quem uult. Sic enim ait in Alchoran: Quotidie Deus in uoluntate sua. Ait, Nec de his quicquam

Quid inferni prohibeat flammas à terra.

Zacha fluuius infernalis, ut Styx.

Psalteriũ XX. die ramadã traditum Dauidi.

Natalis Christi.

LX uenæ terræ singulorum colorum.

Nõ angelus, sed propheta fuit.

Origo rerum fabulosior quàm in Theogonia Hesiodi.

Angeli duo custodes singulis hominibus, qui annotant in tabula res uniuersas.

Calamus è luce portentosæ magnitudinis.

quicquam, nisi uerum. Procede ergo, & expone, cur cœlum dictum est cœlū? Respondit: Ideo quidem, quia de fumo creatum: fumus uero, uapor maris. Sic enim ait in Alchoran: Vualme am uuægehu. Ait: Quid ergo habet, quod uiride est? Respondit, ex monte kaf. Mons enim kaf ex smaragdis paradisi. Qui mons orbem terræ cingens, cœlum sustinet: sic enim ait in Alchorā: kaf uualcoram elmegid. Ait, Habet itaq; cœlum portas? Respondit: Habet, itaq; portas pendentes. Ait, Et portæ claues? Respondit: Et portæ claues in thesauro Dei. Ait, Et portæ unde? Respondit: Portæ aureæ, portarum seræ de luce, claues de pietate. Ait, Vera refers. Sed cœlum istud nostrum, dic unde creatum est? Respondit, Primum de aqua uiridi, secundum de aqua clara, tertium de smaragdo, quartum de auro purissimo, quintum de hiacinto uiridi, sextū de nebula lucida, septimum de splendore ignis. Ait, Neque hoc quicquam nisi uerum. Quid ergo super cœlos septem? Respondit, Mare uiuificum. Ait, Quid deinceps? Respondit, Mare nebulosum. Ait, Prosequere per ordinē usque ad summum. Procedit desuper mare aëreum, desuper mare lapideum, desuper mare tenebrosum, desuper mare solatij, desuper luna, desuper sol, desuper nomen Dei, desuper supplicatio, desuper Gabriel, desuper pergamenū rasum, desuper plenū, desuper septuaginta interualla lucis, desuper LXX. milia interuallorum uirtutes, desuper LXX. milia montium, desuper mille spacia, in unoquoq; LXX. milia turbę, in unaquaq; turba quinq; milia angelorū, nunquā cessantiū laudare dominū uniuersitatis. desuper addet almuncihe, id est terminus angelicæ dignitatis: desuper uexillū glorię, desuper interualla de margaritis, desuper interualla gratiæ, desuper interualla potētiæ, desuper interualla diuinitatis, desuper interualla dispensatiōis, desuper scabellū, desuper soliū, desuper domus uniuersitatis. Ait, Mirū in modū cuncta, prout sunt, executus es. Sequitur itaq;, ut decernas, si placet, utrū ne fideles sint sol & luna, an infideles? Respondit: Fideles quidē, & obediētes omni mādato Dei. Quid ergo habēt, quod nō ęqualiter lucēt? Respondit: A equali quidē uirtute & splēdore creauit eos Deus. Euenit ergo, ut incerta esset diei & noctis uicissitudo, quousq; Gabriel præteruolans motu uolitandi, forte ut sic ala sua lunam tetigit, & exinde luna obscurata est. Sic enim ait in Alchorā: Præposui diei & nocti luminaria, & extinxi nocturnum, & illuminaui diurnum. Ait: Cur ergo nox dicta nox? Respondit, Quia nox uelamen maris & fœminę. sic enim ait in Alchoran: Posui noctem uestimentum, & diem uictum. Ait, Et hoc quoq; prout ueritas habet. Consequenter itaque, si placet, edissere, quot sunt ordines stellarum? Respondit, Tres. primus, dependentium per cathenas à solio Dei, lucentium usque in septimum thronum: secundus, stellarum quæ & cœlum ornant, & quando diaboli ad insidiandum cœlestibus consilijs subintrare parant, occurrentes fugāt. Sic enim ait in Alchoran: Et cœlum cum eis ornauimus, & diabolis eas obiecimus. Tertius est inspectu angelorū. Ait, Neque hæc uspiam à ueritate recedunt. Dic ergo, quot intersunt inter nos & cœlum maria? Respondit, septē. Ait, quot uero uenti inter nos & cœlū. Respondit, tres. Primus uentus sterilis, quem emisit Deus ingentē abat. Secundus niger, eleuans mare: & hic exasperabit ignem in die iudicij. Tertius est, qui terris marisq; ministrat. Ait, Neq; hic quicquā nisi uerum. Quot sunt interualla inter nos & cœlū? Vnum planè: quod nisi interpositū esset, omnia terrena cœlestis consumeret ardor. Ait, Et hoc certe uerum. Si solum subiungas, ubi sol? Respondit,

Mons kaf cœlum sustinet.

Portæ cœli.

Vnde cœli septem constent.

Maria supra cœlos.

Ordo & gradus uniuersorū.

Sol & luna fideles.

Causa eclipsis lunæ.

Stellarum tres ordines.

Maria VII. inter cœlum & terram.

Respondit, In fonte calido, fons uero in colubro; coluber in interuallo, interuallum in monte kaf, kaf autem in manu angeli tenentis mundum usque in diem iudicij. Ait, Verum est quod dicis. Dic deinde, Quis modus deferentium sedem Dei? Respondit: Capita eorum sub sede Dei, pedes sub thronis VII. tanta quidem ceruicis amplitudine, ut si continue uolaret auis, uix mille annis ab una aure perueniret ad alteram. Cornua super capita eorum implicata, uictus & potus eorum laus & gloria Dei. Quorum prima acies, cuius dimidium nix, dimidium ignis, nec tamen uel ignis niuem consumit, uel nix ignem extinguit. Secunda acies, cuius dimidium tonitruus, dimidium fulgur impermixta. Tertia, cuius dimidium gleba, dimidium unda: nec tamen unda glebam diluit, uel undam ebibit gleba. Quarta, cuius dimidium uentus, dimidium aqua, incommota ab inuicem. Quinta, cuius dimidium ferrum, dimidium ignis, inconfusa ab inuicem. Sexta, cuius dimidium aurum, dimidium argentum. Septima, cuius dimidium laus, dimidium gloria. Octaua, de fulgidissimo splēdore. Ait, Nec hoc quoq; uspiā aliter quàm ueritas habet. Nunc itaq; fiducialiter oro, ne pigeat, exequaris spacium à nobis usq; ad cœlum. Respondit: A nobis quidem usq; ad infimum cœlum, iter quingentorum annorum: tantumq; per ordinem ab unoquoq; ad proximum, & amplitudo uniuscuiusq; itinerum quingentorum annorum: Tot unoquoq; angeli, quod nemo numerare potest, nisi solus Deus. Ait, Et hoc quoq; uerum. Dic itaq; consequenter, quæ aues sunt inter nos & cœlum? Respondit: Aues quædam, quæ nec cœlum neq; terrā unquam attingunt. Ipsæ colubri albi iubas habentes equinas, comas ut coma mulieris, alas ut aues. Oua pariunt super caudas suas, ibidemq; filios producunt, illinc usque in diem iudicij. Ait, Ita quidem uerum est. Dic ergo, mundus iste cur dictus mundus? Respondit: quia mundus iste factus fuit præter aliud sæculum. Si enim cum illo factus esset, perpetuus foret, ut illud. Ait: uerum est, Dic deinde, finis cur dictus finis? Respondit, quia eo resurget omnis creatura. Ait, Ita est. Subiunge ergo, sæculum aliud, cur dictum aliud? Respondit, quia postremum, post mundum istum superstes futurum, cuius nulla similitudo exprimi potest. Nec enim coloni eius mortales, neq; dies eius sub numero. Ait, Similiter & hoc uerum. Sed quid? Aliquid nempe hodie proponam, ubi incidas. Dic ergo si placet, Quis filius patre fortior? Respondit, ferrum. Quid ferro? ignis. Quid igne? aqua. Quid aqua? uentus. Ait, & hæc omnia uera. Nec cesses, sed dic consequenter: Adam cur dictus Adam? Respondit, quia creatus de limo terrarum omnium, non unius. Si enim de uno creatus esset, nulla esset inter homines noticiæ discretio. Ait: Ita est: dum subiungas, Cum factus fuit Adam, quà intrauit spiritus in eo? Respondit, per os intrauit inuitus, & per os exiuit. Ait, Quid ergo dixit, ei Deus? Respōdit, Habita tu & coniunx tua paradisum: Comedite & bibite, tantum ne huic arbori appropinquetis. Ait, Quænam fuit arbor illa? Respōdit, arbor tritici. Ait, Quæ forma arboris? Respondit, septem spicas habebat. unam rapuit Adam, in qua erāt grana quinq;, de quibus duo comedit Adam, duo dedit Euæ, quintum detulit secum. Ait, Quantum fuit granum? aut quid inde fecit? Respondit, Magis fuit ouo, quod ubi in sexcentas particulas comminuisset, produxit ex eo cuncta feminum genera. Ait, Quà receptus est paradiso expulsus? Respondit: Adam in India, Eua in Nubia. Ait, Quid induebant? Respondit, Adam

Sol in calido fonte sedē habet. et alia lōge absurdissima.

Vehiculū Dei, nō quale Ezechielis.

Interualla cœlorū, cōtra demōstrationes astronomicas.

Aues inter cœlum & terram.

Aliquid factū ante hunc mundum.

Aenigmata, nō qualia Hiram Solomoni proposuit.

De hominis formatione fabulatur.

Arborē scientiæ boni & mali, dicit arborem tritici.

Adā eiectus paradiso peruenit in Indiam, Eua in Nubiam.

tria folia de paradiso, Euam coma cooperiebat. Quā ergo cōuenerunt? Respondit: In Arafe. Ait, Vter de altero factus? Respondit, Eua ex Adā. Vnde est quod mulier operitur? Ex costa eius sinistra. nam si à dextra, æque fortis esset. Ait, Quis habitauit terram ante Adam? Respondit, Primum diaboli,

Diabolos et angelos ante Adā incoluisse terrā.

deinde angeli, post angelos Adam. Inter diabolos & angelos septem millia annorum, inter angelos et Adam M. anni. Ait, Rem omnem ut gesta est narras. Sed de his satis est. Transeamus ad alia: & dic si placet, Quis incœpit peregrinationem? Respondit, Adam. Ait, Quis rasit caput ei? Respondit, Gabriel. Ait, Quis circūcidit Adam? Respondit, ipsemet. Ait, post Adam quis circuncisus est? Respondit, Abraham. Ait, Et hæc quidem manifesta sunt.

Adā peregrinationem ad Mecham cōstituit.

Idē rasus, uidelicet ut Machumet, et circuncisus.

Habemus alia. Dic si placet, Quæ nam est terra, quam semel uidit sol, nunꝙ deinde uisurus usq; ad finem sæculorum? Respondit: Quando mare diuisit Moyses, denudatus est fundus pelagi, quem tunc uidit sol, post reditum undarum amplius non uisurus. Quid ergo uidetur Abdia, ne reperis hæc in lege tua? Et ille, Nec hæc quidem, nec multa alia, quæ pectus mihi ministrat.

Aenigma de mari rubro.

Subdola cauillatio in diuinam legem.

Age, Dic deinde, quæ nam est domus habens duodecim portas, per quas duodecim portiones exeunt, duodecim cum generationibus? Respondit, Rupis illa, quam percussit Moyses, aperuit duodecim portas, & emisit duodecim fontes, per duodecim tribus Israël. Ait, Verum dicis. Sed dic, cui terræ locutus est Deus? Respondit. Monti Synai præcepit, ut eleuaret Moysen usq; ad cœlum. Ait, Bene dicis. Dic deinde, qui uiuit, nec habens spiritum? Respondit, Nox. nec enim spiritus uenit usq; ad mane. Ait, Hoc quoq; uerum. Age ergo, quid in primis lignum, postea cum spiritu? Respondit, Virga Moysi nunc lignum, nunc serpens. Ait, ita est. Nunc itaq; refer, si placet, Quæ fœmina ex masculo tantum, & quis masculus de fœmina tantum? Respondit, Eua ex Adam solo, Christus ex Maria uirgine? Ait, ita quidem refers, ut uerum est, dum subiungas, Quæ sunt terra illa, quæ sine uiri commixtione edita fuerunt? Respondit, Adam, aries Abrahæ, & Iesus Christus. Ait, uerum est. Dic deinde, quod sepulchrum motum est cum sepulto? Respondit, Cetus cum Iona. Ait, uerum est. Dic ergo consequenter, qui sunt soli illi duo, quorum sepulcra ignorantur? Respōdit, Abitabil, & Moyses. Ait, Id quomodo? ut breuiter de utroque exponas.

In Alcorā scribitur, ut Moses cum famulo nauem repererit.

Aenigma de nocte.

Aenigma de baculo Moysi.

Aenigma de Eua & Christo.

Aries Abrahæ sine parente editus.

Aenigma de Iona.

Respondit: Ibetabil quidem cum mortem præsentiret, iniunxit, ut post obitum camelus superposito funere suo impelleretur ad eundum, quocunꝙ sors duceret, euntemꝙ sequerentur, quousꝙ sponte procumberet. Sic facto, ubi funus ab Ibetabil deferens camelus procubuit, fodiendo repertum est monumentum, quod Noē præparauit Abitabil. Sepulto itaque amissus est locus, nec unquam postea repertus. Moyses uero cum solus per desertum uagaret, forte sepulcrum uacuum & apertum inuenit, recte ad quantitatem suam effossum. Quod admirans, incœpit ad propriam staturam metiri. Interea angelus mortis aduenit ad interficiendum Moysen. Quem cum cognouisset Moyses, quæsiuit dicens: Ad quid uenisti? Respondens, missus sum pro anima tua. Cui Moyses, Qua ergo putas eam eripere? per os enim non poteris, quo locutus sum Domino: neq; per aures, quibus audiui uocem Domini: neque per oculos, quibus faciem domini uidi: neq; per manus, quibus donum Dei recepi: neque per pedes, quibus montem Synai conscendi. His auditis, abijt angelus, formaꝙ mutata, attulit pomum de paradiso, quod cum olfaciendum porrigeret,

Sepultura Abitabil.

Sepultura Mosis & mors fabulosissima.

geret, recepit Moyses. Cumq; naribus apponeret, arripuit eum angelus per nares, per quas tanquam emungens animam eius extorsit. Quo facto, remansit corpus eius in sepulchro, nemini unquam reperto. Ait, ita quidem factum est, ut dicis. Sed dic quis ignis comedit & bibit, & ex quo extinguitur, non accenditur usq; in diem iudicij? Respondit, Ignis in corpore humano, uictu sustentatur, & anima abeunte extinguitur. Nec antequam illa redeat, accendetur. Ait, Et ita uerum est. Dic deinde, quid paruum semper, quid magnum semper? Respondit, Lapilli, & montes. Ait, bene est. Sed dic, ubi est medium terræ? Respondit, In Hierusalem. Inde namq; dispersæ sunt 10 gentes, & illic congregabuntur. Ibi erit pons et statera super infernum, quod apportabunt illuc septuaginta millia angelorum per totidem tenaces. Ait, Et ita est. Sed quare Hierusalem dicta domus benedicta? Respondit, quia in directo cœlestis Hierusalem, quodq; locutus est ibi Deus & angeli cum patriarchis & prophetis: deditq; ibi Deus Moysi præcepta tria millia quingenta quindecim. Ait, Et ita constans est. Dic deinde, quis humor sit neq; de cœlo, neq; de terra? Respondit, sudor animalium laborantium. Ait, bene dicis. Sed memora, si placet: quomodo facta est nauis? Respondit, Nauuem incœpit primus Noë: claues dedit Gabriel: intrauitq; Noë cum filijs, & procedēs ex Arabia super Meccam, circuiuit septies. Inde nauigās super Hierusalē, & 20 eam septies circuiuit, peruenit in montē Iudææ, ibiq; decrescentibus undis, hærens resedit. Ait, quidem ita est. Dic ergo, ubi fuit interim Mecca? Respōdit, Assumpsit eam Deus in cœlum, Hierusalem uero cōmisit monti Abikobez, & seruauit eam in uentre suo. Ait, Omnia quidē ut gesta sunt, exponis. Dic ergo, Quæ ratio, quod qui nascitur similis est patri, aut matri, eorumúe parentibus? Respōdit, Quum superat uoluptas uiri uoluptatem mulieris, trahit conceptus similitudinem patris, eiusq; parentū: Sic in parte altera, superante mulieris libidine. Ait, Et hoc uerum. Expone consequenter, punit Deus quenq; sine ratione? Respondit, non. Ait, Et filijs infideliū quid faciet? Respōdit, Venient in die iudicij filij infidelium ante faciem Dei, & dicet eis: 30 Quis est dominus uester? Dicent, Tu domine, qui creasti nos. Cui ergo seruisti? Quem adorasti? Domine noster, neq; aurium, neq; linguæ officio uti, neq; nuncium tuum sequi potuimus. Dicet eis, Faceretis ergo aliquid si præciperetur uobis? Dicent, Digne domine noster & iuste, quicquid præcipere placet. Tunc effluere præcipiet unum de fluuijs inferni, & dicet eis: Insilite in gurgitem istum. Hinc ergo qui obedierint, illæsi exibunt, & in paradisum transibunt: qui uero renuerint, ibunt cū patribus suis in infernum. Sic enim ait in Alchoran: Qui obedierint, erunt in paradiso, qui renuerint, in inferno. Ait, Vere ita est. Sed uellem, si est aliqua horum similitudo, eam mihi exprimeres. Respondit, Ita. Nam & fidelium filijs, si qui nascuntur cæci, 40 surdi, muti, eadem fit quæstio. Ait, ita quidem uidetur, dum consequenter exponas, Quomodo soluetur terra? Ignis terram diriget in cinerem. Cinerem aqua diluet. Ait, Ita est. Sed montes unde exierunt? Respondit, de monte Kaf: fixitq; eos Deus palos in terra. Sic enim ait in Alchoran: Posui terram planam, & montes palos terræ. Ait, Verum dicit. Dic cōsequenter, quid nā restat sub his septem terris? Respondit, Bos. Ait, & pedes bouis super quid? Respondit, super lapidem album. Ait, quæ forma bouis? Respondit, caput

Aenigma de calore hominis uitali.

Aenigma de lapillis seu calculis & mōtibus.

Hierusalē umbilicus orbis.

Item cur domus benedicta.

Apud Hierusalem præcepta Moysi data, quum nūquam adierit.

Aenigma de sudore.

Mecha seruata per diluuiū in cœlo, et Hierusalē in monte Abikobez.

Causa formæ in liberis, et similitudo parentū.

Infideliū filij liberabuntur in die iudicij, si obedientes Deo insilierint flumen.

Vt terra soluenda.

Vnde montes.

Sub terris septē bos portentosæ magnitudinis & formæ.

eius in oriente, cauda in occidente. Ei quadraginta cornua, & totidem dentes, à cornu ad cornu iter mille annorum. Ait, Et sub lapide, super quem stat, quid? Respondit, Mons cui nomen Zohot. Ait, Cuius hic mons? Respondit, inferni. Ait, Quæ ei amplitudo? Respondit, Itineris mille annorum. Hũc ascendet omnis turba infidelium. Cumq; uerticem consederint, omnis intremiscet mons, omnemq; turbam deijciet in profundum inferni. Sic enim ait in Alchoran, Southicubu azohot: quod est, destruet eos zohot. Ait, uerũ est, quod dicis. Sed quid sub monte? Respondit, Terra. Quod est ei nomen? Respondit, Vuerelea. Quid sub ea terra? Respondit, mare. Quod est ei nomen? Alkasem. Et quid infrà? ut omnia per ordinem edisseras. Respondit, terra Aliolen, infrà mare Zere, infrà terra Neama, infrà mare Zegir, infra terra therib, infrà alia terra Agiba, alba ut lac, redolens ut muscus, mollis ut crocus, lucida ut luna. Super hanc congregabit Deus omnes iustos. Sic enim ait in Alchoran: In die illo mutabit terram pro alia terra. Infrà hanc mare Alknitar: Infrà piscis nomine albehbut, cuius caput in oriente, cauda in occidente. Super cuius dorsum terræ & maria, tenebræ, aër, & montes usque in finem sæculorum. Infrà piscem, uentus piscem substinẽs, infrà mons, infrà tonitruus, infrà fulgur. Sub his mare sanguineum, infrà infernus conclusus, infrà mare igneum, infrà mare opacum, infrà mare po*, infrà mare nebulosum, infrà laudes, infrà glorificatio, infrà solium, infrà tabula, infrà calamus, infrà maius nomen Dei. Et quid infrà? Respondit, Infinita quærendo prosequeris Abdia. Quis ultra potest? Præter quod æqualis est undique uersum omnipotentia Dei. Ait, Res mira. Nihil quidem aliter quàm est uel opinari uideris. Sed prosequere deinceps si placet, & dic. Quæ sunt tria quæ de paradiso in hunc mundũ uenerunt? Respõdit, Mecha, & Iesrab, et Hierusalẽ. Ait, Verũ dicis. Dum subiungas, quæ quatuor in hoc mũdo ex inferno? Respondit, Vastat ciuitas ægypti, secunda Antiochia Syriæ, tertia Ehberam Armeniæ, quarta Elmeden Chaldææ. Ait, Et hoc quoq; uerum. Consequenter ergo metire mihi orbem. Respondit, Orbis quantitas iter unius diei. Ait, Quomodo? Respondit: Totum enim sol ab ortu suo usq; ad occasum permeat. Ait, Argute quidem hoc animaduertisti.

Mons zohot in inferno.

Alkasẽ mare.

Alknitar mare.

Piscis maximus sustinens terrã & mare.

Mirũ Chaos potius, quàm ordo atq; digestio partium mundi.

E paradiso prodierunt oppida tria.

Ex inferno quatuor urbes.

Orbis ambitus iter diei unius.

Nunc itaq; si placet, quoniam summa & infima uides, paradisum oro, & quæ incolis eius uita, planè mihi describas. Respondit, Quia cõuenienter & ex ordine quæris, placet, dum attẽtus assis. Paradisi namq; solum aureũ, smaragdis & hyacinthis crebro interpositis distinctũ, omni fructifera consitum arbore, decurrentibus per amœna fluentis. Quorũ alia quidem lac, alia mel album, alia uinum purissimũ fundunt. Dies enim mille annorũ, annus quadraginta milliũ annorũ. Quid ergo? Nunquid nõ ita beatitudini sufficere uidetur? Ait, Quinimo, & uere uideri poterit, dum incolarũ eius habitum & usum exequaris. Respondit, Incolis quidẽ eius, quicquid desiderari potest, statim aderit. Omni siquidẽ colore uestientur, præter nigrũ: Qui color neminem illic attinget, excepto †pręcone modò, qui ob insigne huius uitæ meritũ propriũ colorem singulari priuilegio retinebit. Perfecti omnes in statura quidem Adæ, in forma uero Iesu Christi, nunq; incrementũ aut detrimentum aliquod patientes. Ait, Hæc quidẽ ita uere sunt. Assume iam de uictu & uoluptate eorum à primo introitu incipiens. Respondit, Primum quidem ingressis

Paradisus iuxta somnium Machumetis.

Præco, id est Machumet, insignis in paradiso singulari uestitu.

Incolæ paradisi statura Adæ oẽs & forma Christi. In Alcoran tamen aliquoties pueri indicantur.

gressis uescēdum proponitur iecur piscis albehbut, cibus quàm ultra mirari possis delectabilis. Succedunt fructus arborum, potusq; defluentis paradisi, deinde quicquid affectarint, præsto erit. Ait, Dic ergo, cū quicquid influit, et effluere necesse habet, nōne ut comedēt, sic & iam egerere oportebit? Respō dit, Nō sequit. Nā & infans in utero dum uiuit, uescitur, nec tamē egerit. Et quàm cito egerere incipit, mortalitatis legem subit. Quæ & illos, si egererēt, necessitas cōsequeret. Si quid tamen superfluit, id per sudorē exit, odorē musti fragrātem. Ait, Bene quidem, & discrete huic obiectioni respōdisti, dum subiungas, etiā ne panem & carnes comedent, ut fructus & cætera? Respon 10 dit, Planè quidem quicquid gestierint, oblectamenta tantū, nō fame præter illicita: quæ nec ipsis placebunt. Ait, Quæ nā? Respondit, uerbi gratia, caro suilla. Ait, Beasti me, optime Machumet. Eā siquidē & nobis Iudæis, & scio nō sine causa, prohibuit Deus: quàm uelim, ni pigeat, per Deum obsecro inter cætera, dum locus est, edisseras. Respondit, Placet, dū studiosus ades. Nā Iesus Christus, dum rogaretur à discipulis, ut modū arcæ Noë, habitūq; superstitis in ea generis humani exponeret, tacitus rogantes audiens, formulā ex luto inter manus suas confectam iecit humi. Et ait, surge in nomine patris mei. Et surrexit homo canus. Cui Christus, Tu quis es? Respōdit, Ego Iafeth filius Noë. Cui Iesus, Ità ne canus mortuus es? Respondit, Nequaq;. Sed in 20 hac ipsa hora, putans me ad diem iudicij surgere, metu canus effectus sum. Præcepit ergo Iesus, ut omnem historiam arcæ discipulis rogantibus exponeret. Tunc ille rem omnem à primordio narrans, ordine peruenit ad locū, ubi cum secessus inquit pondere egestionis arcā inclinaret, timuimus ualde. Cōsuluit itaq; pater Deum. Cui Deus: Adduc, inquit, elephātem, & uerte posteriora eius super locū. Et fecit. Vbi ergo elephas fimum suum hominū egestioni iniecit, surrexit sus grandis. Satis ne uidetur ergo causæ Abdia, uitādi animal immundum? Ait, Certe satis: Dum prosequaris, quid profecerit hac necessitate editus. Respondit, Quæ cum omnem (inquit) massam illā rostro fossorio dispergeret, cōceptum insuetis naribus fœtorem efflans, murem edi 30 dit. Qui deinde tum tabulas indesinenter roderet, consulto pater Domino, leonem in fronte percutit. Leo concitus, flatu anhelo cattum naribus eiecit. Hic Iudęus: Bene, inquit, omnia. Sed hoc satis, ne à proposito longius digrediamur. Et quoniā de uictu incolarum paradisi plene exposuisti, restat, ut de uoluptate eorum prosequaris. Et illud primum, quoniā comedent & bibēt, si etiam misceantur illic mulieribus, idq; qualiter, & qua lege. Respondit, Si ullum oblectamenti genus deesset, beatitudo minime plena esset. Frustra ergo deliciæ adessent, si uoluptas deesset. Quinimo si quicquid uólunt, præsto est, & quascunque, & quomodocunq; uolunt habent, & qualiter, & ubi, & quando, & quantum, & quotiens uolunt, sine mora & difficultate, ita quidē, 40 quod quas hic uxores habuerunt fideles, habebunt & illic. cæteræ, cōcubinę erunt. Ancillarum uero non erit numerus. Ait, Optime quidem & ad unguem omnia. Sed illuc recolens, quod dicis, præter illicita: cum illic uini fluenta describas, quæro quid nam operis illic habeant, si uinum illicitum est? aut si licitum est, quid tibi causæ assumis in hoc sæculo uini prohibendi? Respondit, Adeò quidem argute quæris, ut necessariò una quæstione geminā responsionem extorqueas. Vtrūq; ergo exponam, & illic esse licitum, & hic illicitum. Erāt enim angeli duo Arot & Marot, missi olim à Deo de cœlis in terram,

Esus piscis ex fabulis Iudæorū de Leuiathā.

Causa, cur à porcina carne abstinendū, plena stoliditatis et blasphemiæ.

Si patrē appellat, cur uos negatis filium.

Vnde mures.

Vnde catti.

Etiā cōcubitus in paradiso, & tales quidē, ut pleraq; prostibula uideantur uerecundius habere.

Causa, ob quam à uino abstinetur. Aliā tamen reddit ipse Machumet in Alcoran.

Scopus primarius diaboli in omni doctrina, obscurare gloriã filij Dei, & occulere mysterium æternum ueræ salutis.

In Alcorã Christo tribuitur etiã patrocinium.

Mors in arietẽ mutabitur.

uestrum fecistis. Hoc itaq; beneficium meum amisistis. Sed ite ad ultimum prophetarum, hunc significans, cum quo loqueris Abdia. Ad quem conuersi dicent: O nuncie fidelis, & amice Dei, quàm male quidem peccauimus. Exaudi nos pie propheta Dei, spes una superstes. Nam post te, in quo sperabimus? Exaudi nos, potentia, tibi à Deo collata. Aderit itaq; Gabriel: nec impotentem sinet amicum suum uoluntatis suæ. Procedent socij ante faciem Dei, dicetq; eis Deus: Scio ad quid uenistis. Absit itaq;, ut fidelis mei uotum in aliquo quassem. Hic ergo ponte facto super infernum, ad caput pontis aderit statera: qua libratis uniuscuiusque factis, ambulabunt super pontem. Salui ergo transibunt, damnati in infernum decident. Quære deinceps Abdia, quid placuerit. Et ille, Proh dolor, quæ me hucusq; dementia tenuit? ut uerum luce clarius non uiderem. Sed quoniam omnia tibi pro uoto meo occurrunt, procede. Nunquam enim hæc audire fatigarer. Enumera ergo acies populorum in die illa, & discerne fideles atque infideles. Respondit, Erunt acies omnium hominum, CXX. è quibus tres tantum fidelium, reliquæ omnes infidelium: Eritq; longitudo uniuscuiusq; aciei itineris mille annorum, latitudo uero quingentorum. Ait, Vere ita est, ut dicis. Conclude postremum hoc, quod cum omnes creaturæ in eum modum, quo descripsisti, inter utramque regionem diuisæ fuerint, quid fiet de morte? Respondit, Mutabitur mors in arietem, & adducent eam inter paradisum & infernum. Eritq; magna inter utriusq; regionis incolas dissensio. Nam populus paradisi metu mortis necem machinabitur. Infernales uero spe mortis, superstitem fore cupient. uincet populus paradisi, & mortem inter paradisum & infernum occident. Hinc Iudæus exclamans, ait, Vicisti optime Machumet, siste, & recipe confitentem me. Ego credo, & uideo, quia non sunt dij, sed Deus unus omnipotens, cuius uere tu nuncius & propheta.

EXPLICIT doctrina Machumet, quæ apud Saracenos magnæ authoritatis est, licet ibi multa mẽdacia sunt, & multa ridiculosa.

De

DE GENERATIONE MACHVMET ET NVTRITVRA EIVS. QVOD TRANSTVLIT HERMANNVS DALMATA

Scholasticus subtilis & ingeniosus, apud Legionentem Hispaniæ ciuitatem.

Quisquis scripsit apud Arabes de natalibus & educatione Machumetis, dignus est author illo quem studet mendacijs inter diuos ponere. Estq; uel ob hoc dignißimum scriptum quod legatur, ut euidentius cernatur, quibus hominibus ad suam religionem opus sit somnijs, & reuelationibus, & confictis miraculis: quibus nituntur præcipue inter Christianos, qui uolunt deiculi haberi, ut qui libris conformitatum, & id genus commentis impudentißimis, sua miserè fulciunt.

Genealogia Machumetis.

Liber generationis nuncij Dei Machumet, oratio Dei super eum, & salus, ab Adã & Eua per ordinẽ parentũ utriusq; sexus, usq; ad tempus quo produxit eum Deus perfectũ, gratiosum, & idoneũ sibi. Cuius authores per ordinẽ, primus Kabalachbar, deinde Abnabdalla Machũet filius Eize. Post hũc Abnalmutarreff, Abderachin filius Eize, deinde Abuzaid filius Elearab. Post quem Abumachumet, Alabez filius Abdalla. Sicq; Alfald filius Iahlal atq; Abulambez. Deinde Ezerigi filius Fulenum. Post quẽ Machumet Abhalati. Postremus filius Zaid Abnamar. Primus igitur Kabalachbar, sequentium omnium testimonio, cum in scripturis prophetam hunc sæculo nasciturum studiose didicisset, omnẽq; historiam uiri astrologico testimonio approbasset, Ecce sæculorum serie in ipsis diebus suis uirum natum audit, in ciuitate Arabiæ Ieresab, omnia prouidentiæ suæ signacula præferentem. Celebri deinde fama, frequentiq; testimonio motus, hominem adit. Quem undique uersum perspiciẽs, omnẽq; modũ eius & cõuersationẽ obseruans, ita quidẽ ut ipsas etiã corporis notas easdẽ quas præsignauerat, reperiret, ut in fronte maculã, inter scapulas huiusmodi characterẽ, hunc ipsum Machumet esse plene deprædendit. Quod deinde ut etiã sęculorũ serie diuinaq; dispositione eũ probaret, incipiens ab Adã & Eua usq; ad Machumet ordinẽ gñrationis eius, à magistro suo Rabelmehdi acceptã, in hũc modũ exponit.

Abnalmutarreff.

Scripturæ de uenturo Machumet.

Propago prophetarum.

CReator Deus omnipotens, ut primũ Adã creauerat, cõsurgentis recẽs cerebrũ subito cõtremiscens sonuit naturaliter, quasi frondes uento cõmotæ. Quod stupenti Adæ, dñs inquit, Quẽ miraris? Adã signũ est prophetarũ & nunciorũ mandatiuũ. Hoc ergo lucis semẽ uirtutis meæ dono cõceptum, nõ nisi dignis lũbis, mundæq; uuluæ cõmendabis. Fuit itaq; lux nasciturí ex eo prophetę Machumet, omnibus dieb. resplendẽs ex facie Adã tanq; sol in rota circuli sui, aut luna in nocte plenilunij. Quotiescũq; etiã aggressurus erat lauari & mũdari castigabat, dubius qua hora dñs semen lucis ex eo ꝑmoueret. Obseruabat ergo Eua præcepta mariti, quousq; cõcepit Seth, patrem prophetarũ & caput nunciorũ Dei. Qua ipsa hora lux splendẽs, à facie Adam migrauit in faciem Euæ. Fuitq; exinde Eua cunctis diebus in formæ decore,

Ab hæresi Sethiana acceptũ est, quæ dixit oẽs prophetas à Seth originẽ ducere.

decore, lucis que splendore addens usque adeò, quod & aëris terræ que animantia uultus eius nitore admirata stuperent. Stupens & ipse Adam, se à tactu grauidæ cohibuit. Singulis itaque diebus angeli salutantes adueniunt, odores paradisi afferentes, quousque genitus est Seth solus; Nam præter Seth omnes partus Euæ gemelli fuerunt, singuli ex masculo & fœmina. Nascens itaque Seth, maternæ lucis splendorem propria facie præfert, matre exuta. Posuit que Deus inter infantem & satanam terminum, quem transire nequiret usque ad septem annos. Stetit que lux erecta inter cœlum & terram, per quam angeli super Seth descendebant. Præco etiam super thronos audiebatur, cunctis diebus clamans: Gaude terra, & exulta, digna luce Machumet. Super eum oratio Dei & salus fuit. Itaque lux illa resplendens à facie Seth cunctis diebus, quousque appropinquaret terminus Adæ. Adam uero uidens imminere sibi terminum, acceptum manu filium Seth ducit ad locum oratorium, sic que affatur: Quæ seruanda commendo fili, omni uigilantia & cautela custodias. Deum siquidem, & Dei nostri præceptum habeo, ut ante obitum meum testamentum tibi faciam lucis, quam præfers: Ne, quemadmodum ego quoque diuino iussu seruaui, eam unquam nisi sancto digno que commendes. Conuerso que ad Dominum sermone, ait: Domine Deus meus, ecce ego, prout præcepisti mihi, semen lucis, quod priuilegio quodam mihi commisisti, uni de filijs meis commendaui. Mitte ergo de angelis tuis testimonium inter me & eum, antequam uitæ nostræ fiat separatio. Vix ita dictis, adest angelus Gabriel cum septuaginta millibus angelorum, singuli cum paginis albis, calamo que de calamis paradisi, salutantes Adam, & dicentes: Audita est uox tua Adam. Dixit enim Dominus, ut ordo generationis procedat. Scriptum itaque edictum Adam hæredi sub angelorum testimonio reliquit, sigillo Gabrielis eadem hora signatum. Induit itaque Dominus Seth tunica duplici, punicea, splendente ut sol, tenui ut flos uiolæ. Eadem que hora in præsentia cœtus angelici sub omni testimonio desponsatur Seth soror Machuueliet, candida, matri Euæ statura & habitudine æqualis, formæ decore uultus que uenustate similis. Sic facto, mortuus est Adam. Seth uxorem cognouit, concæpit Enos. Audit igitur grauida cunctis ex locis continuas angelorum salutationes, in gloriam & benedictionem lucis Machumet, seruauitque eam, omnis que cœtus angelicus, tam ab homine malo, quàm à spiritu maligno. Nato igitur Enos, & adulto, pater admonitum consilium diuinum que decretum prædicat, seruandi luminis & propagandi cum dignitate & reuerentia. Per ordinem ergo lucis priuilegium Enos commendat filio suo Chainan, Chainan uero filio Machieil, Machieil autem filio Baradæ, Baradæ uero ex Barra coniuge genito filio Enoc, Enoc autem filio Mathusalem ex coniuge Thurige, Mathusalem uero filio Lehet magno & forti, Lehet autem filio Noë ex Kainusa filia Kebil: Noë uero filio Sem ex Genrara, cum arcula pariter testamentum lucis continente, ab Adam tradita, ex materia splendida, gemmeis ualuis, ex aureis cathenis, & smaragdinis laquearibus dependentibus, ordinatis in ea mansionibus omnium prophetarum. Sem itaque luce Machumet resplendens, uxorem

Seth.

Machuueliet soror et uxor Seth.

rem ducit ex stirpe regia. Commendatque lucis priuilegium filio Arphaxat, Arfaxat autem ex Margena coniuge filio Heber, qui & Hud propheta: Cui omnia loca conclamabant, hanc lucem nascituri prophetæ Machumet, qua omnia idola destruebat, quacunque graderetur. Eber autem ex Musacha filio Felech, Felech autem Salech, Salech Argauua, Argauua Sorach, Sorach Thaod, Thaod Tharoch, Tharoch autem Abrahæ, ex Ibecilne coniuge. Qui cum nasceretur, erumpentia duo lumina ex oriente & occidente in medio mundo concurrerunt, sanctáque est lux una omnem mundum illuminans à terra usque ad cœlos erecta. Factúsque est sonitus angelorum per uniuersum orbem plenus tripudio, & modulamine cœlesti cum ingenti præconio, eam esse lucem prophetæ Machumet, super eum oratio Dei & salus. Exaltauitque Deus Abraham, quemadmodum Adam. Stupens itaque Abraham dicit Domino, se nunquam uirtutem huic similem uidisse. Cui Dominus: Hæc inquit lux, quam admirari non sufficis, ex semine tuo nascituri amici & nuncij mei est: Cuius anima in prima animarum creatione, animæ tuæ permixta est. Cuius uerbum in uirtute mea: Cuius nomen in cœlo Achmet, in terra Machumet, in paradiso Abualtrazim. Fuit itaque lux illa ex Abraham facie resplendens, senescente iam Sara sterili. Quæ cum diuinam promissionem ex mariti uerbis quasi diffidens sæpius retractaret, Abraham angeli coamonitu Hegir ancillam adit, statimque luminis claritas in faciem grauidæ migrat. Nascitur Ismahel, patrum lumen præferens. Sed Sara grauiter ferens, Quid est, inquit, quod ego uacua maneo, atque alia seminis tui fructum proferet, quæ ego totiens promissum, diu frustra expecto? Quam cum nequaquam desperans iugi affirmatione solaretur, adueniunt hospites angeli numero tres, qui inter cætera Saram impregnare inducunt. Postremo igitur Abraham cum imminere sibi terminum sentiret, aduocatis filijs, in cuius facie lumen suum cognouit, ei luminis testamentum cum arcula continente tradidit. Ducit itaque Ismahel Beelam, filiam Albar. Quam cum cognouisset, genuit Keidar, paterna luce futuri prophetæ fulgentem. Cui septem dona collata sunt, nulli ante simul habita. Fuit enim ualidus, audax, pulcher, uelox, æquus, uenator, sagittarius. Factúsque rex, uxorem duxit Miliam de terra Isaac. Accidit itaque die quodam, ut dum uenatu sequeretur, uocem audiret dicentem: O Keidar, ne lumen tibi commissum indigne colloces. Quod faciendum restet, sacrificijs responsa quæres. Hic monitus, omni relicto negotio in terram Ismael proficiscitur. Qua primo altari constructo septingentos arietes adhibet. Quos dum sigillatim immolaret, holocaustum cœlestis arripuit ignis, quousque uox audita est, proficisci iubens sub arborem heremi, captandi responsi causa, quid faciendum restet. Pergit, auditque uocem, uxorem ducendam ex Arabia, nomine Algadira. Parens igitur angelicæ uoci per omnia, in Arabiam proficiscitur, latóque terrarum spacio peragrato, peruenit ad regem Alierchamin, filium Aomar: cui unica filia erat Algadira. Algadira ducit Keidar. Reuersusque in patriam, uxorem grauidat: in qua concepti seminis lucem propheticam emicaret. Indignati filij Isaac, seditionem mouent Keidar, causam proferentes pro eo, quod ipsi filij sint prophetæ: Sibi potius deberi testamentum lucis propheticæ. Tunc Keidar accedit ad arcam, aperire parans, subitoque audit uocē pro

Ibecilne mater Abrahæ.

Ostentum, sed commentitium.

Opinio uanissima de anima.

Tria Machumeti nomina.

De uxorib. Ismaëlis. Gen. 21. Cedar septē dotibus insignis.

Alierchamin rex Ismaelitarum: cuius filia Algadira, uxor Cedar.

hibentem illicita, futuroq; sæculo diuinitus reseruatà, sed deferenda arcula Iacob. Cui dum Keidar diuinæ institutioni obtemperans deferret, audit Iacob in terra Chanaã sonitum arcę: occurritq; cum filijs, Keidar arcam testamenti tradidit Iacob. Cui Iacob: Gaude (inquit) Keidar, & exulta. Natus est tibi nocte ista filius, cœlesti præconio prædicatus. Cui Keidar, Quid? quos rumores noctis proximæ de Aram afferres in terra Chanaan? Cui Iacob: Vidi, inquit, nocte ista cœlos apertos, cœlestiq; lumine mundum omnẽ illustrari: angelos uero quasi ex ministerijs, officio ascendentes & descendentes. Inter cætera præconium ingens audiui, Algadirã peperisse tantæ celebritatis causam. His dictis, reseruata apud Iacob arca testamenti, Keidar abijt, reperitq; natum Hamel, paterno decore insignitum. Adultum igitur Hamel cum pater Mecham duceret ad sanctuarium Abrahæ, obuiat in itinere angelus mortis in forma hominis, habitoq; uiantium sermone ait, consilium sibi fore cum Keidar. Keidar autem præbenti, angelus animam per aurem eripit: Cadit mortuus inter manus filij. Filio de funere patris anxio, adueniunt uiri, quorum auxilio sepultus est Keidar in monte Casiber. Valuit igitur Hamel duabus patris uirtutibus, ualetudine & uenatione. Post hæc ducit Hariedam, gignitq; Thebicht, patrio insigni decorum. Thebicht uero genuit Hamiesfa. Hamiesfa autem genuit Adeth, qui primus de tribu Ismahel scripturis operam dedit. Adeth autem genuit Aduue. Aduue autẽ Adnen, cui ob formæ inuidiam insidias pleriq; pararunt. Adnen autem genuit Machat regem bellicosum, Israëli infestum. Machat aũt genuit Nizar: in cuius facie cum pernitentem uideret pater lucem nasciturí prophetæ, holocausta arietum filio sacrificat. Nizar autem genuit Musarẽ: cuius claritatẽ cum pater miraretur, castigauit, ne semen lucis nisi digno utero cõmendaret. Sanctumq; pacti chirographum, in sanctuario Mechę seruatum est. Deinde Musar duxit Kerinam de gente sua. Quę confecta senio, peperit Aliez. Qui cum diu sine coniuge maneret, commota sunt uiscera eius, audiuitq; sonitum lumborum suorum. Territus, diuinos adit. Responso monitus, ducit Machara. Ex qua nascitur Madraca. Madraca uero genuit ex Pharadz Hoerima, cui in uisione mandatum est ducere Atamram filiam Vdem, ex qua genuit Kinena. Kinena uero genuit Annofra ex Kehiana. Adulto igitur Annofra pater somnium exponit, quod ante ipsum uiderat. Arborem uidelicet ex lumbis suis consurgentem, micantibus ramis cœlos cõtingere: per ramos uero homines albos ascendere, & descendere. Responsumq; à diuinis: arborem tantam esse prolem ingentem, quæ & terras illuminaret, & cœlos ascenderet. Tantus igitur extitit Annofra, ut cum Deus ab angelis suis quæreret, dicens: Est ne hodie homo in terris memor nominis mei? Responderunt angeli, neminem planè, excepto Annofra filio Keinena de tribu Ismahel. Post hæc Annofra ducit Rahel: ex qua nascitur primo Luie, Luie uero Galiben, Galiben uero Kab, Kab autem Murrã, Murra Cudai regem Arabiæ fortem, prudentem, et iustum. Cudai uero genuit Abdamenef, regem potentem per quatuor mundi partes. Habuitq; Archxam arcam Himahelis uexillum Nizar, & claues omnium idolorum Mechæ. Genuit Abdemenef quinq; filios. Primus Hesim, dominus paternæ lucis, nasciturí prophetæ Machumet regnum possidebit, uir tantæ mundiciæ, ut testatus fuerit ei dominus in hæc uerba: Testimonium adhibeo nostrum angeli mei, quod hominem hunc omnis

Adeth primus inter Ismaëlitas literis operam dedit.

Machat rex Israëlitis infestus.

Somniũ. Et uanitas est, ubi multa somnia.

Melic.

Cudai rex Arabiæ.

mnis immundiciæ immunem feci, ut digne in lumbis eius ſemen lucis nun-
cij mei Machumet carni et ſanguini eius miſcuerim. Fulgebat enim facies eius,
non minus quàm luna & lucifer. Quæ cauſa erat, ut tam inſigni uiro omnia
ſupplicarent. Currebant ex omni parte reges & principes, offerentes filias
uirgines regi. Repudiabat omnes pariter cum filia Conſtantini, filij Helenæ,
Romanorum imperatoris, non immemor diuini moniti, non ſupereſſe di-
gnam in terra ſuſcipiendo lucis ſemini, excepta Seline filia Zeit, filij Amar,
filij Leuit, filij Harras, filij Addi, filij Bahar regis. Genuit igitur Heſim ex cō-
iuge Seline Abdalmutalib, omni uirtute plenum, pariter cum luce futuri
10 prophetæ. Qui cum die quadam dormiret, ſomnio perterritus, ſubito per-
gefactus eſt. Perterritus ita, nititur diuinis. Reſponſo accepto, deſponſatur
Hende filię Achamet. Igitur Abdalmutalib cū eſſet X V annorum, pater He
ſim terminū ſibi pręſentiens, principes & magnates regni ſui cōuocat, fieriq́
præcipit filio Hommi pariter etiam arcam Iſmahelis, uexillumq́ Nizar, o-
mniaq́ armaria Mechæ, & inſignia hæredi reliquit. Huic igitur omnis prin-
cipum populus tributa ſoluens, metalli aggerem congerunt. Eratq́ omnis
illa terrarum pars huic regi ſubdita, excepto Cæſare filio Hermetis regē Me-
diæ: cuius inimicitias ſuperare nequiuit. In diebus Abdalmutalib quotiens
nimia ſiccitas terram urgebat, concurrebat omnis populus ad regem, arre-
20 ptamq́ manu ducebant in montem Caſiber. A' quo cum ex facie eius lux
illa terram illuſtraret, continuo ſequebantur pluuiæ. Accidit in terra, ut rex
orientis Abrahat, filius Aſſabach, excitaretur in Abdalmutalib, ut Mecham
omnesq́ terminos eius extirparet. Factumq́ eſt, ut cum multitudine graui
irruens ciuitatem obſideret, totis terminis eius deprædatis ſimul cum qua-
dringentis camelis Abdalmutalib. Incolæ ad regem confugiunt, conſilia &
auxilia captantes. Solatur rex, firmatq́ fiduciam, exponens ciuitatem illam
dominum habere cœleſtem, qui fouere & protegere eam non deſinat. Hæc
dicens, paucis comitatus procedit in montem Caſiber: unde ſplendor nun-
cij Dei tanquam plenilunij ex eo ubiq́ erumpens, uſq́ in ſanctuaria Mechę
30 in modum cerei flammātis corruſcat. Quo uiſo, firmata ſecuritate, comites
redire iubet: Ipſum Mecha recipit. Videns igitur hoſtis ſe quaſi neglectum,
mittit equitem ſtrenuum Heiatet Abhanieri cauſam quæſiturum, ad regem
Mechę. Ad quem cum ueniſſet, uiſo lucis inſigni, pedibus eius prouoluitur.
Expoſito nuncio, conſurgens Abdalmutalib equitem ſequitur. Venit ante
regem Abraahat. Abraahat exurgens uenientem excipit, ſecumq́ rex regē
collocat. Mutuis itaq́ uerbis habitis, conuerſus Abrahat in faciem Abdalmu
talib, ſciſcitatur: Vtrum ne id lumen primus ipſe habuerit, an ex parentibus
collatum. Reſpondit, per omnem patrum ſucceſſorum ſeriem deſcendiſſe.
His habitis, iubet Abrahat elephantem in oſtentaculum produci. Procedēs
40 elephas, corruit ad pedes Abdalmutalib, ſimulq́ in uocem humanam erum
pens, his uerbis inſonat: Salus ſuper te Abdalmutalib, & ſuper lumen, quod
ex lumbis tuis emicat. Tecum dignitas & claritas, honor & uictoria. His cō-
motus Abrath, magos, ſortilegos, aruſpices, & ariolos accerſiri iubet, cau-
ſamq́ rei percūctatur. Qui dicunt, non id exhibitum eſſe Abdalmutalib, ſed
ſemini lumborum eius. Vnde egreſſurum prædicant regem, cunctis mundi
regibus maiorem futurum. Poſt hæc Abrath rogat cauſam aduentus Abdal
mutalib. Cui cum expoſuiſſet de camelis, ait: Quia ut primum uiſus, ſtat m

Cōſtantini Romanorū imperatoris filiā oblatā in matrimoniū reſpuit Heſim.

Iterum ſomniū.

Ingens uis opū ex uectigalib.

Cæſar filius Hermetis.

Mira pluuiarū euocatio.

Arabat rex orientis.

Mecha obſeſſa.

Elephas loquitur gratia Machumeti, ut aſina Balaam ſcilicet.

Machumet cūctis mundi regibus maior.

al. de Alchoras Tuhemi, id est, ex ista prouincia Azzemi, id est, à fonte.

prædicans, omnem participatū abiget. A' quo, & gente eius, & cor & oculi mei obstruentur, ut nec supersit locus fugæ nostræ tutus. Cui satellitum suorum principes respondentes, aiunt: nec hoc domine rex noster curę tuæ causa sufficiens est. Meministi siquidem, ut Deus Adam septem uirtutibus perfectum creauit. De quibus cū hoc tēpore una tantū supersit, an metuis, qua in illum præualuimus, nos resistere huic nō posse? Quibus ille: Nequaquam, inquit, cōfido. Hominem siquidē uideo, qui dolū & iniquitatem perdens, iustitiam & ueritatē seruabit. Aggrediemur, inquiunt, genus humanū per concupiscentias eorum, dolo & hypocrisi, omnique ingenio mendacij. Multisque huiusmodi frustra solantur. Cum autem anno illo tota illa pars terrarū sterilitate deprauata esset, Deus nati prophetæ & nuncij sui benedictione & saturitate totam repleuit. Posuitque ea nocte per omnem Arabiam interstitium inter masculum & fœminam, quod nemo Arabum tota illa nocte transgredi potuit. Omnibus etiam magis, sortilegis & ariolis eo die artificium suum defecit. Euersa sunt eadem hora omnia solia regum ab ortu solis usque ad occasum, ut nullum staret erectum. Qua ipsa hora iecit Deus præconem per cœlum & terram, natum sibi amicum fidelem & benedictum. Testatur & mater, filium nec in utero, nec partu, ullum fecisse dolorem: Hoc referens, quod cum sola esset in domo solitaria parturiens, nec adesset qui sitienti poculum ministraret, nec ipsa sufficeret, Adest, inquit, mulier cum baculo in uase perlucido, haustumque præbens, laborantem reficit. Assunt & obstetrices albis indutæ, similes filiabus Abdemenef, ut iusta me admiratione terruerint, quis illis indicauerit, aut unde tam celeres aduenerint. Interea uocem audio dicentem, recipi infantem ab oculis hominum: uideoque acies auium cum rostris smaragdineis, atque alis hyacinthinis, extendentes uisus meos ab ortu solis usque ad occasum. Territa ad infantem respiciens, uidi quasi inflexum, tendentem digitos ad cœlum, tanquam fundendis precibus. Aduenit & uir albis indutus, tres claues margaritis similes infanti proponens. Quas cum simul omnes collegisset infans, exclamauit dicens: Recepit Machumet clauem uictoriæ, & clauem legum, & clauem propheticæ. Sequuntur tres uiri, faciebus tanquam sol radiantibus. Quorum primus peluim smaragdinam cum quatuor ansis margariteis continentibus proponens, ait, Hic est mundus iste, & cardines eius: Hic oriens, hic occidens, hic meridies, hic septentrio: uideamus quam partem capiet. Illo totum è medio capiente, ait: Quia recepit Machumet † Alkaaba per Dominum cœli & terræ, & * Abalkibla toti mundo imperabit. Capiensque urceolum ex secundo, infantem septies lauit, deinde manu tergens, euoluensque sigillum inter scapulas eius supra scriptum characterem impressit. Tunc assumens eum inter alas, affixo ore in aurem longum fudit susurrum, nemini auditum. Dató que in fronte osculo, ait, Gaude, & exulta Machumet. Tibi enim conseruatum est, quicquid cæteris negatum fuit prophetis: quos omnes sapientia & cordis amplitudine superas. Cum tibi præ cæteris data sit clauis uictoriæ, eris sine metu et horrore: nec restabit in mundo, qui nomen tuum non prædicet. Hunc dicit Alabem fuisse Arriduuā. Attestatur & auus Abdalmutalib, quòd cum esset in oratione † fibeit Alcharam idolum Abel adorans, repente insonante ualido fragore perterritus est. Hic (inquit) adstitit uir alatus, alarum attactu perterritum confortans. Interea uocem magnam audio ter repetitam: Deus maior,

Marginalia:

Dolo, hypocrisi, mendacio, egregie fucum fecit. (10)

Omnia plena sunt miraculis.

Nota statim cō traditionem in uerbo. (20)

Machumet tres claues accepit. (30)

† Id est, templum Mechæ.

** Id est, ab eodem templo.*

Machumeti cō seruatū, quicqd negatum alijs prophetis. (40)

Christus regnabit, et Machumet cadet.

† Fibeit, id est, in domo.

maior, dominus Machumet omnipotens, domumq́ ipsam hæc & uerbis intonantem: Nunc emundauit me Deus ab idolis, omniq́ eorum spurcicia. His attonitus ad uisendũ nurũ properat, pulsat, aperit. Visa nuru, Quid (inquit) ô nurus optima, quid uides? Dormio, an uigilo? Nurus, Vigilas sanè. Et ille, Vbi est ergo splẽdor faciei tuę? Cui illa, in nepote tuo. Iam eñ peperi. Socer, ludis'ne me? Nam nec uerisimile est, quod dicis. Nullum enim signũ partus in te comparet, præter splendoris absentiam: cum præsertim nec parturientis solatium, nec partus auxilium aliquod sola relicta uideam. At illa, Per domus huius penates, peperisse me nõ dubites. Et ille, Vbi est ergo? demonstra, ut uisendum adeam natum. Cui nurus: Nec hodie uidere tentes, quoniam certum habeas his IX diebus humanis uisibus prohibitum. Hic ille extracto gladio, Aut tu (inquit) iam uidendum dabis, aut ceruicem huic gladio: aut ego quidem, ut utriq́ satisfaciam, in meipsum hunc gladium conuertam. Mulier uicta, illic esse, digito assignat: Ille irrumpens, ut penetralia adire parat, uir terribilis obuius opposito ense aditum prohibet. Viso territus, in fugam conuertitur, impedito linguæ officio per septem dies. Hic igitur, ut Ibenabem asserit, certatim conueniunt omne auium genus, tum nubes & uenti ex omnibus mundi partibus, postremo & cœtus angelici pro educatione infantis altercantes. Dicebant enim se aues commodiores esse nutrimento infantis, pro eo quod diuersis fructibus cõgerendis faciles sint. Dicebant uenti, Imò nos potius, qui totius mundi odoribus eum replere possumus. Dicebant nubes, Quinimo nos cõmodissime, quibus omnium aquarum dulcedinem ministrare prõptum est. Indignati angeli aiunt: Ad quid hic nobis hæc cura superfit? Litem compescuit uox diuina, dicens: Non auferetur manibus hominum. Nam beata ubera, quæ suget: beatæ manus, quibus tractabitur: Beata domus, & cubile eius. Iniunxitq́ Deus curam hanc et officium Halimę filiæ Ducib Azadi. Cuius rei causam & ordinem Halima ipsa exponit, dicens: Anno siquidem eo tota Arabum regione fame pereunte, ego grauida tanto grauius uiuebam, quanto sterilia rura quærendis uitæ suffragijs peragrare minus ualebam. Producebam tamen utcunque uitam, sufficientem campestribus quibusq́ herbiculis, nõ mihi magis anxia quàm fœtui, gratias agens per omnia Deo. Peperi tandem, nec longe post partum ecce in uisione somniantem me uir ad flumen perducit lacte candidius, melle dulcius, croco suauius, butyro blandius: unde bibere iubet, unde impleat lacte & beneficio. Cumq́ bibissem, monet denuò. Cum'que bibissem, cogit tertiò. Post hæc conuersus in me, Nosti'ne me, ait? Respondi, Non. Tunc ille, Ego sum (inquit) Gratia, quam agere Deo nõ intermisisti, in omni affectione tua. Mando igitur, ut Mecham pergas. Inuenies enim illic gratiam, & ampla beneficia: unde cum integro splendore tanquam plenilunium redibis, omniaq́ hæc silentio seruabis. Tunc manu sua pectus meum tangens ait: I, cum gratia Dei, det tibi & lactis abũdantiam & beneficiorum. His expergefacta, plenam me & integram reperi, lacte ex uberibus meis in modũ canalis profluente: idq́ eo nempe tempore, cum tota propemodum gens Arabum fame periret. Attenuatæ namq́ mane corporum & habitudo & color immutata erãt. Gemebat omnis domus, nec audiebãtur per uicos nisi tanquam ægrotantium uoces. Deerant & lachrymæ intensa siccitate. Nec mirum, omnis enim tellus arida, omni uirore carebat. Arbores† ne de floribus,

Ibenabem citatur.

Certamen de Machumetis educatione, maius quàm de patria Homeri.

Halima nutrix Machumeti.

Gratia.

Ne, pro nõ solũ uerumetiam.

bus, imò etiam frondibus nudæ. Ipsi etiam montes & syluæ gramina ignorabant. Inter hæc, hisq́ similia, me subita commutatione & habitudine plenam, & colore integram, mirandum, omnis populus accurrit, id ualde stupentes, quod cum externo die fame cõsumpta nec homo uiderer, hodierno delicijs affluens uiderer filia regis. Itaq́ die quodam ego & plures aliæ cum in partem Mechæ, ut solebamus, quærendis graminibus exiuissemus, audiuimus semel omnes præconem uociferantem, quod Deus altissimus & benedictus per totum illum annum ab oriente usque ad occidentem interdixerit omnem partum, tam hominum quàm dæmonum, causa unius qui natus est Malchorais. Ipse sol diei, & luna noctis. Accurrite ergo mulieres de Benizat, & inuenietis filios nutriendos. His auditis reuertuntur omnes, qui semel mecum audierunt, ut cum maritis suis conferrent de uerbo, quod audierant. Instituunt iter Mecha. Ego cum marito meo asinam sedens, postrema egredior. Dumq́ pergo, audio aluum asinæ † mutu gressus dah dah resonante, utpote potu inundante sine cibo. Inter hæc maritus increpat, ut acceleremus: quoniam præcesserunt omnes. Audio simul omnibus ex locis uocem Hamen hamen ô Halime. Coniugem appello, Non audis, quæ audio? Ille, Quid audiam? Insana es, aut paues. Vrget asellam stimulo. Illa imbecillis uix mouebatur. Peruenimus è monte in uallem. Et ecce uir, in manu sua telum splendidum, quo percutiens asinam super uentrem, ait, Perge iam ô Halima cum pace & salute ad effectum uisionis tuæ. Præcepit mihi Dominus, ut custodiam te ab omni homine malo, & omni spiritu maligno. Appello coniugem, Audis'ne & uides, quæ audio & uideo? Ille, Quid habes pauida? Tecum esto. Audiam'ne & uideam, ubi nec uox sonat, nec corpus adest? Impellit asinam. Illa ictu uiri restituta facillime prosilijt: ita quidem, ut alias omnes, quæ longe præcesserant, nos facile consequeremur. Peruenimus mane prope Mecham ad duo milliaria. Hic ego fessa considens, maritum præmitto, ammonitione uocis quam audieram, ad domum Abdalmutalib. Interea omnes alias accersiuerat Abdalmutalib, omnesq́ repudiarat infans. Vnde reuersæ omnes iam inuenerant, quod quæsierant. Solus superest filius Abdalla, & ego sola. Interea perueni & ego, audio'que præconem, quem iecerat Abdalmutalib: Si superstes est alia de mulieribus Benizat, ueniat. Et ueni. & respiciens Abdalmutalib rogat, Cuias es? Respondeo, de † renizat. Et ille, Quod tibi nomen? Ego, Halima. Hic ille, Papæ bath beth, inquit, Zaad & Helin † rõ omnia in una responsione: Est mihi nepos orphanus, nomine Machumet, qui iã omnes alias repudiauit. Veni uidere. Faciam, inquam, si prius cõiugem consuluerim. Et ille, Ne obtestor, offensa recedas. Ego, nequaquam. Maritus recipere consuluit. Interrupit fratruelis meus, qui unà nobiscum aduenerat, quid mihi uelim, ut orphanũ penuriæ domus meæ adijciã. Ego cõcessione mariti nec immemor uisionis, infantẽ postulo. Exhilarata est facies audientis. Acceptaq́ manu, deducit ad penetralia. Intranti assurgens mater infantis Emina, cultu & forma splendens ut lucifer, ait: Grates & gratias. Tibi ô Halima datur infans, super eum oratio Dei & salus. Inuolutus syndone laneo lacte candidiore, musto suauiore: subtus interula serica uiridis blandissima, resupinus dormiens mellitum attingens. Expergefacio. Aperiens oculos, arrisit. Ex ore lux emicat usq́

Deus edicto uetuit oẽm partũ.

Malchorais. Alchorais.

Forte, inter.

Vox congratulationis.

Benizat. Al. secundo.

Machumet orphanus, quippe posthumus.

10 20 30 40

usque in cœlum. Stupens faciem eius operio, per horam deinde mammillas præbeo. Recepit dexteram. Nam Ibenabez ait, sinistram eum collegæ suo, filio nutricis, nomine Daram, reliquisse. Recepto igitur infante, cum ad coniugem redirem, ait, Halima, respiciens uidi inclinato eum capite humiliari ablato infanti. Et dicebat, Gaude Halima. Nec enim ulla nostrarum cum tanto beneficio reuertitur. Mandauit autem mater, ne Mecha discederem, antequam consilium eius audirem. Quod expectans transacto triduo, nocte quarta forte, ut fit, expergiscor. Et respiciens uideo uirum uiridi perlucido indutum, ad caput infantis sedentem, osculis frontem paruuli continue repetentem. Suauiter excito coniugem, ut miraculum uideat.

Ille uidens susurrantem conspicit, & silentio rem seruari monet. Transactis itaque diebus, cum reditum omnes pararent, procedimus & nos. Cumque consedissem asinam, præbet maritus paruulum. Procumbit asina, tanquam adorando. Suscepto consurgit, & subleuato capite præcurrit omnes, qui iam præcesserant. Et cum uiderent, admirantes rogant: Hæccine est asina tua, per deos ô Halima? quam nudiustertius totiens releuari uidimus? Respondi, hæc ipsa, hæc ipsa. Asina tanquam pro se respondens, & in uerba humana prorumpens, alta uoce proclamat: Sic me Deus ex pereunte refecit, ex morte in uitam restituit. O si sciretis, quis est, quem defero. Hic est, inquit, sigillum prophetarum, Dominus nunciorum, melior prioribus, amicus Dei omnipotentis. Quid plura? Perueni ante alias omnes: omnisque fortuna mea ita commutata est, ut non solum domus mea, uerum omnis uicinia fortunæ meæ fauorem senserit. Ita ergo educatus est, ita creuit, ut nullus unquam nutrientem molestijs infestarit. Factum que est, ut cum puer iam inter pueros lusum iret, & rediret, die quodam lusu rediens, interrogat dicens, Vbi sunt fratres mei? ô mater, cum eos hic non uideam? Respondi, abesse ad pascua, nec ante uesperum redituros. Cœpit flere, dolens, quod ipse cum eis non ierit. Solata sum, promittens. Mane facto, appositis quæ & solis terrori & osculis fascinantibus opponuntur, puerum cum filijs meis ad pascua mitto. Sic que multis diebus facto, ecce die quodam uenit accurrens filius meus Danira, ualido clamore totam domum terrens: Accurrite: nec enim fratrem meum Machumet, nisi mortuum inuenietis. Territus pater quærit, quid nam acciderit. Ille tres uiros puerum è medio sociorum arreptum in montem eleuasse, aperto que uentre totum euisceraſſe ait. Accurrimus amentes, inuenimus que ut dixerat in monte illæsum. Tum rogamus queruli, quid nam acciderit? Ille quasi terrefactus, Tres (inquit) uiri de pascuis arreptum huc eleuarunt. Quorum primus à pectore usque ad umbilicum nihil lædens aperuit, aperta que uiscera niue lauit. Succedens secundus, cor per medium scidit, & è medio granum nigrum eripiens, abiecit dicens, Hæc est portio diaboli. Tertius loca extergens, me ut fueram, & sum restituit. Quo facto me in una libræ lance posuerunt, in altera decem uiros, & iterum partis meæ pondus uicit. Sic facto, Sinite, inquit unus: Nec enim innumerabilis hominum multitudo huic æqui pendere posset. Osculisque mihi in capite & fronte datis, abeunt. Et ecce digito assignans, ait, Abeuntes nónne uidetis? Hicque tanquam febre percussus, intremuit. Tremulũ sollicitũ diuino, quoniã uicinum habebamus,

Asina Machumeti se inclinat.

Asina loqtur, testimoniũ reddẽs Machũeti.

Superstitio.

Danira filius Halimæ, collactaneus Machumeti.

Machũet puer euisceratus & repurgatus.

Machũet multis præpõderat. Quod uerũ est, sano intellectu.

Auguriũ adhibitum Machumeto.

habebamus, adducimus. Cui cum rem exposuissemus, ab ipso audire uelle ait. Ille ab initio rem omnem per ordinem pandit. Aurem diuinus attentus præbet. Vix dum finierat: Et ecce aruspex inflammatus spiritu, iniectis manibus arripit puerum, & adstringens exclamat: Hunc credite, si superstitem dimittimus, ruinam omnis fidei & religionis nostræ patimur. Pro turba deorum accurrite io populi, si quos deorum sacra mouent: nec tantam diuinitatis cladem patientes, me potius cum ipso pariter perimite. Hic ego uehementer irruens, puerum eripio. Domumq; reducto consulit omnis uicinia, ut ab solitaria educatione puerum parentibus reddam. Credito consilio, cum puero Mecham tendo. Cumq; per maiorem portam intrarem, in introitu portæ senatus consederat. Hic & ego cum audiendo causas consedissem, puero ante me collocato, subitò inter manus meas puer euanuit. Exclamo territa, quis nam subduxerit, aut sit? ubi uisus fuerit? Omnes uidisse negant: clamantem dementiæ potius & furoris increpantes. Ingemino miserandas uoces, lachrymis profluens. Audientes plangentem, solatio accurrunt. Dumq; circumstant, adstitit senex tremulus, ferula subnixus, monens ut Abhabel responsum quæram. Cui cum respondissem os. * dos ne pro eo rogem frustra quem ipsi adeò suspectum habent, ait. Sequere ergo me, si tu desperas: Ego pro te orabo. Sequor. Ingressus itaque senex incuruatur Abel principi, sicq; socijs dijs per gyrum datis osculis, manibus & genibus Abel supplicat pro puero Machumet filio Abdalla, filij Abdalmutalib. Hic ipse Abel, omnisq; illic adstantium & multitudo contremiscens intonat: Nos ne stulte senex infestare uenis, eum nominans, qui in ruinam nostram natus est? Abi hinc malè sane. Ita ne te senium alienauit, ut tui oblitus aliena tractes? Hinc ego, ingeminato dolore anxia recedo, cogitans, ut ante rumorem ego prior ad Abdalmutalib occupem, aggredior. Ille ut audiuit, uehementi furore concitus, ualido clamore totam urbem commouet. Arreptoq; gladio: Quoniã, inquit, inuidia mihi nepotem ademit, ego hodie tãtam cædem in Alchorais conficiam, quanta nullis audita sæculis: aut integram mihi uindictam reddat, ut saltem iram abundantia sanguinis satiet. Affluit turba magnatum & plebis, pauideq; trementibus alijs, procedentes principes solantur, dicentes: ut quid hic domine rex? Nonne equorum cursu totam prouinciam lustrare possumus, ne ullus supersit locus, qui abscõditum retineat? Sic facto, frustra fatigati redeunt. Rex impatiens templum ingreditur, ut saltem deorum munere amissum recuperet. Audit interea præconem cœlitus clamitantem, iuxta fluuium Tahene sub arbore heremi reperiendum. Prosiliunt rapidi: inueneruntq; puerum, cum gaudio & exultatione magna reducunt.

Ego regijs muneribus diues, læta domum cum gratiarum actione rediui. &c.

Machumet hostis deorum.

Senatus in porta. Quo loco causas antiquitus actas esse, patet in Iob & Mose.

Querela deorum uidentium per Machumet se destruendos.

Incipit

INCIPIT CHRONICA MENDOSA ET RIDICVLOSA SARRACENORVM.

Libellus iste de uitis Machumetis & successorum eius, etsi non integer est, quod colligi potest ex primo libro Cribrationis Alcorani Nicolai de Cusa: non tamen ingratus erit studiosis, dum integrum nancisci liceat. Ostendit autem initia & pessimas artes, quibus imperium Machumeticum est conditum. quædam etiam, quæ lectioni Alcorani accõmoda sunt.

IN creationis suæ primordio Deus, manu propria quatuor cõdidit, prout multorũ Arabũ, cæterorũq; Saracenorũ plurimum testimoniũ perhibet, & authoritas asserit. Ego uero Latinus interpres, eorũ nomina silẽtio cõmendaui. Vt enĩ à latinitatis regulis prorsus sunt aliena, sic illi licet diligẽter adnotata, penitus manerẽt frugis omnis expertia: Nisi quis uerborũ prolixitatem, & foliorũ augmentum, fructum extimet. Creauit igit primò calamũ, per cuius officiũ ad mundi finẽ ab ipsius initio cuncta præno tentur: Secundò, protoplastũ primum Adã: Tertiò, thronũ: Quartò, paradisum. Ad Adæ quidem plasmationẽ pugno suo Deus puluerem multicolorẽ collegit. Vnde quædã hominis in diuidua albedine, quædã nigredine, quædam colore medio: quædã item malicia, quædã bonitate, sic cæteris qualitatibus participant. Propheta Machumetus Arabes alloquens, ait: Vos generationes L X X. nascendo secutę sunt: Omnibus gẽtibus probitate bonitateq; præcellitis. Subsequenter & ipse perhibuit, Deũ homini nomen imposuisse, priusq; crearetur. Eiusdem est, quod fœtus in aluo materna per X L dies sperma perseuerat. Illud X L diebus sequentibus in coagulũ sanguineũ cõdensat. Vnde carnis fœtus corporis lineamenta suscipiens, in diebus X L succedentibus format. Illi tandem quadragenario dierũ numero sequente, angelus à Deo mittitur, ut animã inspiret illi, quatuorq; necessaria præscribat, uidelicet quo uictu, quo uitæ termino, qua sorte fruet. Vnde per Deum, præter quem nõ est Deus, inter dãnandũ quẽpiã & paradisum intercapedo solũ cubitalis ex operatiõis suæ meritis appareat, necessario redibit ad opera, quæ ab angelo præscripta illũ in ignẽ detrudẽt. Huius q̃q; cõuersa siue cõuersionẽ pãdat.

Spacia quidẽ temporũ inter patres nostros primæuos, tũ inter se tũ inter suos successores habita ita dinumerat. Adã præcessit Noë per M C C X L I I annos. Post Noë quidẽ uenit Abrahã, annis M L X X X. Inter Abrahã autem & Moysen uoluti sunt anni D X V. Inter Moysen & Dauid, D. & L X I X. Inter Dauid & Christũ, mille C C C L. Inter Christũ & Machumetum, tandẽ D C. & X X. Sciendũ est quidem, quoniã exceptis prophetis cæterarũ gẽtium, inter Moysen & Christũ de filijs Israël facti sunt prophetæ M. Inter Christũ autẽ & Machumetum quatuor. Ex prædictis itaq; inter Adam & Machumetum, colligitur numerus annorũ quinq; milliũ C C C C X X V I. Notandũ itẽ, quod Christi mater Maria, cuius totam uitã L X I I anni mẽsi sunt, post ipsum quinquẽnij spacio superstes extitit. Super Adam defunctũ Seth, Gabriele iubente, X C V orationes fudit. Cum dies aũt hodierna numerum orando quinarium seruet, sciẽdum est, orationes quinq; factas fuisse propter Adam hominem, X C uero propter ipsum patrem & ducem omnium gentium. Fuit quidem & est orationis initium, alla uuaackbar, id est, Deus & omnium maximus,

Aliquid differentiæ inter Arabes & Saracenos.

Quatuor deus principio creauit, calamum, Adã, thronum, paradisum.

Arabes oẽs gentes præcellunt bonitate. quod olim Persæ sibi arrogabant.

Formatio hominis in utero.

Anima inspiratur ab angelo.

Fatum.

De temporibus rationes falsas ponit plerasq;.

Israëlitarũ prophetæ mille inter Mosen & Christum.

Mariæ uita annorũ L X I I. quæ V. annis post Christi ascensum.

frui: Et à uobis nullatenus alienas uxores fornicatoriè respici: uos item à malis abstinere, & illa prohibere, bona persuadere, & perpetrare: Et in Dei nomine lites peragendo, metum uimque inferendo circa pascha decimi diei dulhega leges inserere summo desiderio. Vobisque pro talibus operibus paradisum uere promitto. Vnde Zaid filius Zuzara fidem sumpsit prophetæ, sibi fidem suam mutuo tradens, cæterique similiter auxilium illi fortiter gerendi. Mecham itaque profectus, secum duces Eubocarã, & Ali, atque Zaid, & Thalha, ac Bibel conuerti, suæque legis mandata sequi fecit. Comen & Zaid, & Talha, ac Azubair, cæterosque tot, quod numerum quadragenarium impleuerunt, cum Aomar, qui gladium suum euaginans Deum iurauit, se nullatenus ultra passurum diuinam inuocationem legisque suæ celebrationem occulte fieri. Viribus enim notatur suæ uiam fortis armatus inuenit: Ensisque timor sæpius plus quàm rationis amor efficit. Deinceps ergo armatæ fortisque manus uiribus propheta confisus, aperte multa cum audacia prædicauit, cũ ense, cum ore proficiens. Deoque iubente cum exercitu Yetrib aggressus est. Ipse quidem & Eubocara Yetrib tendentes, cæterisque uisis exire præter Ali depositorum custodem, ut illis redditis eum sequeretur, admonet. Fauri, cauernam ingressi, per trium noctium duorumque dierum spacium ibi morati sunt. Quo duobus sibi camelis adductis, ab Amer & Abdala, inde minabat perrexerunt. Vbi noctis dieique mora consumpta, quendam scilicet Aomar adibant: Cum quo quadriduana mora peracta, Ietrib uadentes, illam ingressi sunt feria secunda, die duodecima rabe primi. Vbi bonorum multitudine conuersorum perenni constipatus, septendecim mensibus non alias quàm centum uersus Hierusalem orationes fudit. Deinde ab ipso Deo castigatus, orando uersus Alkaba faciem suam uertebat.

Ensis sæpe plus quàm ratio efficit. Qui gladium accipit, gladio peribit.

QVALITER EXPVGNATA MECHA VIOlenter legem suam imposuit, & in prophetam simul & in regem eleuatus sit, & de tota uita eius usque ad mortem.

Primũ præliũ Machumet apud Mecham.

ROmodam igitur die XIII. feria VI. anno secundo post exitum suum à Mecha, eiusque derelictum, uel post eius biennium seu triennium, ut placet Abbohut, certamen certauit primum. Secundum autem, die Albandara seu Zeabb, anno quarto, seu quinto secundum alios, peregit. Anno quidem sexto in mense dulcada* apre albudembie pugnauit. Anno uero septimo, in quo suam peregrinationem Romadam Mecham expugnauit: ubi per XV. noctes moram impendẽs, orationes deuote fudit. Inde profectus Hunaim, gentem Illiche Vezin mensis Schauuel medio repertam deuicit. Vnde multa trophæi spolia sumpta uiritim diuisit. Consequenter ciues Tharf obsedit menstruo spacio. Vnde fatigatus absque captione discedens, Ietrib usque peruenit. Mechæ deinceps dominio ditauit Azeib, qui secundum quosdam eodẽ anno uidelicet octauo, Arabibus, alijsque multis Saracenis comitatus, Mechã peregrinando petijt. Fuit autem eodem anno præfectus Mechæ Moaad filius Gadel manu prophetæ, ut Alchoran iuraque tenendo in pecuniarum diuisione morte ueniente doceret. Anno quidem octauo, mense Raieb, Machumet cum exercitu suo Tamhich profectus, templum usque in diem hodiernum durabile constituit. Illic ab ipso quidem missi Zalid, & Meluuelid, ad Alozaida filium Almathaliff regem Aliendel, illum sibi tributarium effectũ

in

in regno suo dimiserunt. Machumet Iechibrit reuersus, Eubocharam misit Mechā, iniungens, ut cū gente sua peregrinationē faceret, & edicens, ne qs ulterius nudus illic egrederet, nec quispiā præter hoīes suæ legis intromitte- ret. Et si tunc, anno uidelicet x. credentium tantū populus accessit. Eodē eti am anno reges circūquaqꝫ cirtis suis admonuit, & ad legem suā beniuole su scepit. Direxit itē nuncios suos cū eadem admonitiōe, ad regem Persarum, uidelicet Rezre, Abdalha. Misit qꝫ Dechera filium Aaisa, ad Romanorum imperatorē. Et Aomar filium Alasci, ad regē cinne: & Alale, ad imperantem duobus fretis: & Animarata filiū Mumaia, ad regem Aethiopiæ: Achatib fili um Rabea, ad Iabala regē Hesthē: & Stuna, ad Alūkaritz, regem scilicet Ale xandriæ. Eodē item anno in prædicta peregrinatione Dulchada quinqꝫ die- bus residuis Machumet Mecham ueniens, diemqꝫ festū expectās, hoībus pu blice leges atqꝫ iura mōstrauit. Vnde Ietrib reuersus, ubi per totū Dulcheia, residuū anni scilicet x I. terminū, & sequēter per totā almuhara atqꝫ Saphar permansit. Vbi feria secūda mēsis rabe primi x I I die, in quarto scilicet Ietrib primū ingressus est, uitam expirauit. Illius igit† alhigerā integre decēne spa cium mensum est. Sūmopere quisqꝫ diligenter attendat, oēm hoīem ineuita biliter morti succumbere. Loco quem Deus suæ sepulturæ prælegit, in do- mo Aiscæ mulieris suæ, filiæ Eubocare, qua teste per morbum cardiacum o- bijt, sepulchrū in loco suæ dormitiōis, ubi die adhuc hodierna tēplum uide- tur, ex laterib. coctilibus sibi stratū est. in quo corpus suū est conditum, tribus albis pānis inuolutum, ubi nec peplum affuit, nec interula. Quidā quæsiti, cu ius ætatis esset, illi ꝓhibebāt, ipsius mētum raris canis albescere. Illā tamen ca niciem mentum musto cæterisqꝫ perūctum occuluit. Aly quidē à quibusdā interrogatus de illius qualitatibus, respōdebat, illum habuisse caput immen- sum, faciē albedinis & ruboris innati participem, barbā prolixā, pedes opti- mæ cōpositionis atqꝫ coloris. Gradiendo quidē aquę fluxū ab alto in imum imitabatur. Idem ipse asserit, se nūqꝫ uidisse queqꝫ tanto decore taliqꝫ forma præditū. Eius quippe facies oīm gentium faciebus luce præfuit. Nec minus cordis benignitate magnanimitateqꝫ ualuit. Vnde quadā die equo currens sella carente apud Ietrid, cum hoīes illius casum timerent ob equi cursus im petum, nimiūqꝫ turbarēt, ille securus inquit, Aequoris similē inueni. Cū illi ꝓponenti Romano imperatori chartā mittere, diceretur, ipsum minime lite ris adhibiturū nisi sigillatis, annulū argenteū sigilli formā habentem fieri ius- sit, & eidem insculpi, Machumet nuncius Dei. Apud ipsum quidē eandem dignitatem obtinuit Teidē filius Kakiz, quam apud regem iusticiarius. Scri ptores sui fuerunt Zaidz filius Thebit, & Inoaypha filius Effitu. Exercitus x I x eduxit. Bis peregrinatus est. In Dulhada Mechā quater uisitauit. An- no quoqꝫ sequēte in Dulcada semel, & in eodē mense uice secūda, cū prædā adductam de Humani distribuit. Tertioqꝫ in cōsimili mense peregrinatio- nem efficiens, Mecham aduenit. Suæ quidē uitæ spaciū L X I I I anni mensi sunt. Perhibuit post illum autē x I I ex natione Chorasc sui uice posituros. Quorū primus, uidelicet Eubokare, uita breuis erit. Secundus autem Arabs erit optimus, molendini quidem dominus, scilicet Aomar filius Alathab, ui tam longā ducturus. Tandem ob iustitiā perimetur. Propheta uisum suum ad Ademen uergens, illū sic affatus est: Si tibi Deus camisiā induerit, nunqꝫ tuæ uoluntati parens auferre coneris. Sin autē, per Deum cuius manibus in-

Ietrib.

Legationes cir cummittens ad principes inuitat ad suam superstitionem.

Alhigera, id est, regnū Machu. X. annorum.

Forma Machumet.

Benignus & magnanimius.

Titulus Machumet in finitis partibus modestior uicariorū Christi.

X I X expeditiones suscepit.

Aetas Machumeti.

terest anima nostra, nō erit camelo trāsitus per acus foramē difficilior, quàm tibi ingressus in paradisum. Ipse quoq; testatus suæ legis præcepta, omniūq; sequentium prælatorum constanter atq; diligenter obseruari usq; ad finem XII. uicariorum suorum decorasse. Maximæ quidem turbæ secutæ illum, sic locutus, domumq; reuersus, quærentiq; rerum euentus post illos XII. ille respondit: Contrarietates contrarietates. Ac ei dicunt: Abdalla filius Monoz interrogatus, inde perhibuit prophetam affirmasse XII. suorum post se dominaturos, secūdum morem & numerū subditorū Moysi. Machumet hortū quendā ingressus, suo clienti familiari, uidelicet Neg iniunxit, quatenus percutientem portam extrinsecus introduceret, dupliciq; gaudio lætificaret dicens: quoniā post me populū meum reget, & paradisum præmiū suscipiet. Ille igitur præceptū Dei sui properās perficere, Eubokarā extrinsecus repertū nimium exhilarat. Secundo quoq; domini sui iussu Aomar percutientē introducens inquit, Post Eubokarā regnabis, & paradisum possidebis. Tertio uero percutienti scilicet Odmē, seruiēs prædictus ore prophetæ monitus ait, post Aomar regni gubernacula sortieris, & per cædem uita priuaberis. Ille quidem introgressus, hoc audito molestus prophetam curiosissime cōuenit: Post tuæ legis professionem nec me mendacio pollui, neq; membrum uirile cum dextra tetigi. Respondens autem propheta, sic proculdubio futurū affirmauit. Cuius sententia est, Nullū prælatum ingressurū paradisum, nisi populo sibi cōmisso optime præerit, prout sibi disposuerit. Omnis quidē X. hominum regimini præsidens, ad iudiciū manibus mento strictè suppositis ueniet. Quas libere semouere sibi licebit, si regendo iustitiam exercuerit. Sin autem, immotæ manebunt, usquequo cunctorum iudicium terminetur. Omnis exauditor mei, Deum exauditorem inueniet. Hocq; de uicarijs meis penitus censendum. Vnde nec ipse Deus exaudiet, non audientes me, seu meos. Ipse propheta semel in templo fuit prædicans. Inquit, Si quilibet Aethiops seu captiuus uobis præpositus fuerit, illum sicut me diligenter audite. Omnium hominum Chorasc boni bonos, maliq; malos imitabuntur. Meæ quoq; legis dignitas et obseruatio perseuerabit, quamdiu de Chorasc XX superstites erunt. Mei quoq; successores habitu uilissimo potientur, usque ad triginta annos. Vltra uero ornatibus gaudebunt, atq; superbia. Sciendum item, omni prophetæ quatuor consiliatores esse datos, duos scilicet cœlestes, sicut huic Michaëlem & Gabriëlem: duosq; terrestres, quales sunt Eubokara & Aomar. Asserebat quidem Moaxi filius, Ocfin se audisse prophetam dicentem, quod illi de Corasc præ cæteris instituta gubernacula tractabant: Post mortem tamen omnia præcepta legis obseruent, iuraq; peragant ex doctrina Eubokarę & Aomar. Illius item prænunciatum est ore, post se triginta duos subsequi, Deoq; sibi mendacium imposituros. Quorum unus, scilicet Alasuued, rex erit Chanaa, ubi subtilissimum est artificium pannorum sericorum. Alius quidem, scilicet Musthaleime, regno cui nomen † Aliemania, dominabitur.

Nullu: prælatus paradisum ingredietur, nisi populo suo bene præerit.

Obedientia.

Vaticiniū Machumetis de luxu & superbia posterorum.

Quatuor cōsiliarij singulis prophetis.

Forte Aliemoma, ut inferius.

DE SVCCESSORE EIVS EVBOCARA.

Communi igitur assensu prophetæ præsagium comitante, regni gubernacula legisq; curam suscepit Eubokara, cui cognomen Abdalla. Huius autem pater fuit Odmē, filius Amir: Amir autem genitus ex Amara, filio Kaab. Kaab autem fuit filius Zaid, filij Thaib, qui genitus est ex Murra. In quo

Vocatur etiam Ebuberk, & Empokora, etc.

quo eius atque prophetæ † nō concurrunt. Mater quidem eius Celine, cui cognomen Oamalasair. Illa autem genuit Kathriam, filium Amace: qui fuit natus Kaab. Kaab quidem genitus est ex Zaid, filio Kaib, filio Morræ. Sublimationis quidem illius die mortis prophetæ celebratæ principes extiterūt, Bestie, & Aomar, & Bobaida fauore. Ipse quidem eleuatus, impugnando malos & incredulos ad legem conuertit: quam ipse penitus more prophetæ tum firmiter obseruauit, tum cæteros hoc idem facere coëgit. Mendaces aūt prædictos, scilicet Almustai, Hileme, & Holesuued peremit, & Aliemoma in suam seruitutem redegit: dolosumque Talha captiuauit. Vnde nec quis illi resistere quiuit. Eius color subniger extitit: statura mediocris: barba rara atque prolixa. Fuit quidem & macilentus, manus † aichuina, tingere solitus. Phtisis ipsum cōsumendo, per XV. dierum spacium infestans, mortē * illutit illi. Super quē duobus pānis inuolutū orationibus fusis ore † domar, iuxta ꝓphetā sepultus est: Qui anno alhigere & III menses ac XIII dies est priuatus uita. Propheta Deum exorans inquit, Tu Deus genti misericordiam atque protectionem præbe, per Eubokaram & Aomar in lege firmissimam.

† Naturæ, uel natiuitatis.

† Nō possum coiectare quid scriptum sit.

* Intulit.

† Aomar.

SEQVITVR de Aomar, successore Eubocare.

Aomar cōsequenter legem, & diligentem curā legis administrauit. Ille quidem patrem habuit Alhata, filiū Alphail, quē genuit Abdalore filius Reia, filij Adij, geniti ex Kaab. A' quo rami generis illius atque prophetæ prodeunt. Natus autem ex matre Khacuna filia Oscib, quem genuit Almughira, filius Abdalla. Illum autem genuit Aomar, filius Maktum. Ille quidem, sicut Eubokara, primitus nutu prophetæ sublimatus, legem indeficienter obseruauit: populum sapienter uirtuoseque rexit: numerosis exercitibus multas suæ potentiæ terras subiugauit. Ipsius iussu ob ritum sunt congregati ter scripti: At scriptores pro modo sui meriti remunerati. Ipse rursus primo singulis templis orationes sic in mense Romodan fieri præcepit, & ordinauit, ut mense completo totus Alchoran perlegeretur. Annulum gessit prius habitum à propheta, consequenter ab Eubokara. Scriptores eius fuerunt Abdalla, & Zaid filius Thebit. Ipse quidem longus extitit, subniger, caluus, barbam habens raram, & semper albedine tinctam, manu quoduis opus optime peragens. Interfecit eum tamen captiuus Almigira. Vitam suam mensi sunt sexagintatres anni. Iuxta prophetam & Eubokaram sepulturam sortitus est. Annis singulis Mecham peregrinatus est. Morbo grauatus, uitæ termino ueniente præcepit, ut communi consilio sui loco uicé que fungeretur, qui melior dignior que inter septem ab illo prælectos, uidelicet Odinn, Ali, Thalha, Azur, Vbair, Caad, Abdarakem. Qui præcedens, hoc audito, dixit: Regnum ego renuo, sed deliberemus, quis aptior uideatur. Electionis igitur dignitatem Odinem obtinuit, qui C. etiam solis portionem accepit ab Auff filio Abdarakinum. Qui patre iubente, ut de pecunia sua singulis residuis Dobera C. præberet solis, singulis præter Odinem quadraginta contulit. Regnauit quidem Aomar decem annis & sex mensibus, uno die minus. Qui subleuatus decimotertio anno alhigero uitam uigesimoquarto finiuit. Præcepit propheta, ut iuxta eum sepeliretur, ubicunque mortuus. Omnis teste propheta uitam exuens, absque consiliatore bono, more bestiali morte mala perire perhibetur.

Ordinatio de lectione Alcoran.

Optimus regno præficiendus.

DE ODMEM, QVI SVCCESSIT AOMAR.

ODmem quarto loco rex constitutus, atque doctor, fuit filius Alphen: qui fuit filius Alaci: qui fuit Vtraien: qui fuit Abdastametz: qui fuit Abdamineff. De quo processerunt huius atque prophetæ genera. Ortus est quidem ex matre Aruua, filia Rabea, filij Abib. Quem genuit Abdastamz, filius Abdamineff. Vnde parentis utriusq; genus effluxit. Iste per triduum ante mortem Aomar generali fauore prælatus statutus, annulum sua manu gessit prophetæ, duorumq; successorum illius. Quo in puteum ex illius insipientis manu lapso, alium iterum argenteum fieri iussit, his literis insculptum: Vel indurabis, uel pœnitebis. Scriptorem habuit Mareuuem filium Alhakem. Faciem habuit albam, uenustè compositam, staturam mediocrem, barbam prolixam. Ab omnibus uel ante sui conuersionem ad legem, & postea summè dilectus. Qui multum pecuniosus tum ob mercaturam, tum ob sapientiam atq; prudentiam, largus atque munificus in prophetam atque bonos inuentus est, omnesq; sui redituum & tributorum crementum senserunt. Ipse quidem cæterorumq; auxilio Alchoran integritatem collegit primo. Qui post multarum terrarum captionem in Ietrib lectioni uacans, in domo propria, manu maximæ turbæ accurrentis peremptus est. Quem insepultum triduano spacio, deinceps quinque boni uiri noctu uenientes, ipsum latenter sepulturæ commiserunt. Vixit annis octogintaseptem, imperauit duodecim annis, una die minus. Propheta quodam in loco lites post eum uenturas prædicens, de quodam illic facie cooperta transeunte dixit: Ille uiam ueritatis non derelinquet. Quem quidam illò profectus agnoscens esse Odmim, indeq; quærens prophetam, an illum intellexisset, respondit: Ita. Propheta quoq; loquendo prosequens inquit: Omnibus meliores Deus meos socios præter prophetas posteros elegit. Quibus tamen omnibus bonis, bonitate præcellunt quatuor, scilicet Eubokara, Aomar, Odmem, & Ali. Ait item, Qui me uidit & credidit, bonam mercedem habebit. Septuplum tamen, qui me non uiso crediderit. Nullus hucusque propheta peremptus est, nisi cuius mortem comitata est cædes septuaginta hominum. Nec successor etiam quisquam eius uicarius, nisi cum quo perempti sunt trigintaquinque. Turba prædicta donum Odmem & ipsum obsidente, quidam uir propinquus exiens, cui nomen Abdalla, filius Aomar, taliter illius impetum atq; furorem mitigare nisus est. Ait enim: Propheta defuncto, & similiter tribus eius sequacibus illius nutu, sicut & Odmem, ut sæpius prædictum est, prælectis, si mortem Odmem affectatis, atque figitis, nobis illo meliorem restituite. Quod, uelut arbitror, uobis occurrere impossibile.

Symbolū annulo signatorio regis Odmē inscriptū: uel constans eris, uel pœnitebis.

Alcoran collectus.

Impie detortū ad Machumet uerbū Christi, Beati qui nō uiderunt & crediderunt.

Vltio cædis prophetarum.

Hali.

DE † ALI NEPOTE MACHVMET.

HAli consequenter regnum sortitus est. Filius fuit Abithaliff, filij Hescer, quem genuit Abdemineff. Vnde ille atq; propheta deriuati sunt. Mater autem sua dicebatur Fatima, filia Azad, quem genuit Hescem. Die quidem cædis Odmem hic eleuatus est. Multis tamen dissentientibus, & ob hoc Mecham euntibus, fugitiuis ad Aysca filiam Eubokaræ coniugem prophetæ: Cui adhærendo, suo fulciti consilio rebelles effecti sunt. Vnde dies cameli partibus ambabus L. necem plorauit. Discedentes autem inde, Aali reuersus est Alchusa, Aisca uero Ietrib. Tandem Moaxia filius Cephin suo

exercitu,

exercitu, similiterq; filius Odmem cum suo, simul cum illo uindicare tendens paternum sanguinem iuxta fluuium † Absorat bella gerentes, de ciuibus & adiutoribus Arachæ propè ciuitatem Aracham conueniunt. Ibiq; quinquagintaquinque diebus contra suos hostes bella gerentes, de illis uigintiquinque morti dederunt, nec sine detrimento suorum. Ex uiris enim Hescem sexagintaquinque animas † spirauerunt. Vnde deinceps utraque parte deliberante, paciq; consulente, omnium assensu communi duo uiri, ex parte uidelicet Aali & ciuium Arachæ Alascari, ex parte Moauui suorumq; Ammara filius Alasci, electi sunt, ut eorum iudicium terminum bellis imponens, suis in locis alios bonos atque dignos restitueret. Illis igitur egressis deliberatum ad locum, cui nomen Algendel, Alasceri consilium Aali ab honore suo priuari iudicauit. Alter uero ipsum suo regno firmum affirmat. Sic tamen lite diuisa, nec pace facta, Aali reuersus est Alcupha, Moauuia uero Hescem. Istis deinceps tempore multo manum bello negantibus, sui uicissim homines inter se ter prædando, ter pugnando mala fecerunt. Illis postea Cepham conuenientibus, Aali partem uigintiquinque uirorum protegebant, partem uero Moauuia septuaginta. Aali uero profectus expugnatum Albestera, triginta secum duxit. Istis quidem bellis communis sententia perhibuit, omnes bonam uitam ducentes illic peremptos paradisum possidere. Post illa bella peracta, eis iterum armat s ad bellum, magnis factis exercitibus, Abdarakum filius Mulgem in templo peremit Aali mense romadam, anno Alhigere quadragesimo. Qui post orationem factam super eum ore filij sui Alhatem, ex parte solaris occasus extra uillam Alculpha sepultus est. Vitæ quidem suæ spacium quinquagintaseptem amplexum est. Annis quatuor, mensibus nouem regnauit. Annuli sui sculptura talis erat: Corde deuotus, Deus est meus dominus. Colorem eius subnigredo notabat, staturam breuitas commendabat. Barbam prolixam, brachia & tibias pilosas gestabat. Qui talis apud prophetam hoc perhibentem inuentus est, qualis est Aaron apud Moysen: hoc tamen excepto, quod hunc prophetam nullus propheta sequitur. Prophetæ quoq; sententiam nemo nisi uir bonus diliget, hos quatuor scilicet Eubokaram, & Aomar, ac Odmem, & Aali. Cuius filij, uidelicet Alhatem & Alhuacin, quanto cunctis iuuenibus paradisi præcellunt, tanto superantur à bonitate patris. Cuius fuit sublimatio anno alhigere trigesimo sexto.

Forte Asorat, id est, Euphrates.

† exspirauerunt.

DE Alhatem, successore Hali.

ALhatem patre suo defuncto, per Arachæ ciues in regem subleuatus est. Qui natus ex Fatima filia prophetæ, similitudinem prophetæ formamq; repræsentauit. Suus annulus his literis fuit insignitus: Dei solius est exaltatio. Eius scriptor Ouuaidalla manum auxilij cæteris Arachæ sublimatoribus illius confidenter conferens, illum comitatus est pugnaturum contra Moaxia, cum exercitu uenientem de Hescem. Illis igitur coniunctis in Elember, Alhatem exercitus ambos aspiciens, pietate cædis bellicíq; periculi motus, se manibus Moaxiæ supposuit, illum sibi præferens. Illis igitur cum utroque exercitu profectis Alcupham, illic Moaxiæ & Alhatem pecuniam pro uelle suo tribunt, transmittentes illum Ietrib. Postea per ipsius manum apud Alcuphe Almughire rege constituto, ipse Moaxia Hecchera reuer-

sus est, ambobus exercitibus comitatus. Alhatem ex hora suæ sublimationis usque ad redditionem honoris, quinque menses et uiginti dies numerauit. De quo semel eo præsente sic propheta locutus est: Per puerum istum pacem super duos exercitus, quorum alter alterius mortem studebit, Deus conuertet. Pater suus, scilicet Aali, simpliciter solis uacans litibus, nunquam peregrinatum fuit. Fuit anno XLV. mortuus in Ietrib, die prima, X die Almuharan, anno Alhigez XLV. Fuit autem natus anno Alligez tertio. Propheta tunc litem faciente, Alhatē ob quoddam somnium uisum bellari renuit. Videns enim propheta in somnis tenentem manum super thronum Dei, & manum Eubokarę iacentem super humerum prophetæ, & super illius scapulas manum Aomar, cuius humerum tenuit manus Odmem, inter quos ipse cruorem cernens, & causam illius quærens, audiuit illis patefacientibus, illum esse sanguinem Odmem, cuius uindictam Deus ipse requiret.

DE REGNO MOAVVI.

MOauui itaque filius Cephim, filij Zargar, filij Nuharb, filij Vmaye, filij Aadastemus, filij Abdemineff, unde propheta descendit: natus ex matre Huid, filia Octebe, filij Rabea, filij Abdaasteniz, filij Abdamineff. Hic in quā pace firmata, cōmuni fauore sublimatus, omnia redegit in melius. Ad quem omnes orientales & occidentales confluxerunt, illi parentes. Annum autem in quo contigit illud, annum alema, id est, annum congregationis appellauerunt. Ille quidem iustitiæ bonorumque morum firmissimus tutor, mitis, expers iracundiæ, sapiens, modestus in prophetam, omnesque bonos largifluus. In littore maris Romanorum multa munimina cœpit, & in terra Christianorum multa mirabilia peregit. Erat illius inscriptum annulo: O Deus, ueniam mihi præbe. Scriptorem habuit Vuabaidalla. Dedit quidem Albesterum Alkigire, Alcupha ei dempta, & Azed tradita: qui fuit uir bonus, & in utraque urbe prædicta templum fundauit. Fuit autem Moauuie colore candidus, facie uenustus, statura mediocris, oculos habens uarios, barbam assuetus tingere. Cum Alhima & Alchatin ipsius quondam inspiciente puteum quendam ore cruentato, per spasmum uita per aliquot dies molestata finiuit. Qui post orationem factam super eum à filio suo Iezid, in Damasco sepultus est mense raieb, anno alhigere sexagesimo. Totam eius uitam mensi sunt octoginta anni. Regnauit annis nouemdecim, uno die minus. Potens tamen fuit super Hescem uiginti annis, ante Aomar & Odmem. Secundum prophetæ testimonium Algoda terra Damasci, cæteras terras à Sarracenis habitatas fertilitate superat. Moauui profecto cum Odmem in expeditionem & peregrinationem, quidam dux eorum dixit, post Odmem regnabit Hali. Respondit alius, Imò qui mulam albam equitat: significans Moauui. Quod etiam concessit Hali, percunctatus inde prophetam iam animo suo bono dato, bonis hominibus inuitatis, ab illo quidam illum sic precantem audierunt: O Deus, uoce Moauui scribere, & numerare, & illum à malo protege. Propheta nunc sic suos discipulos affatus est: Cum uos omnes pastores sitis, uestræ curæ & custodiæ Deus quæsitor existet, qui perscrutabitur mulierem de custodia domus uiri sui, seruientem de domini pecunia sui, singulos similiter de singulis operibus suis. Hali quæsitus, cur sibi successorem non elegit, respondit: Nolo quidem hic, prophetam

Annus Alema.

tam

tam imitans. Sed si Deus uos dilexerit, uos unanimes faciet, ut uestra deliberatione uir bonus & dignus uobis rex perficiatur. Quidam uir probus testatus se nunquam uidisse meliorem Moauui post prophetam, percunctatus à quodam alio, an ille de bonitate superasset Eubokaram, respondit: Eubokara fuit melior, sed iste bonus. Huius similitudinem etiam retulit de illo ad Aomar & Odmem. Moauui primus cum Odmem, alijs' que multis uiris & mulieribus nauigio † Christianorum est ingressus.

Egregium de conferendis magistratibus.

terram.

DE REGNO IEZID.

IEzid filius Moauui, filij Cephin, natus ex Maiocara filia Ietrib, filij Calp, filij Iohimer. Die obitus sui patris, per quem prius adhuc uiuum electus est, in regnum accepit populo fauente. Suus annulus has habuit literas: Deus est Dominus meus. Scriptor suus Amere. Ille quidem morbum paralyticum, staturam longam habuit. Qui scribens ad Abdalla filium Azabair, inquit: Iam tibi missis à me compedibus aureis, & cathenis argenteis, illis uinctus ad me festinanter accede. Ille uero rescribens, illi dixit: Tuum uerbum me nequaquam emolliet, uel eneruabit, nisi prius lapide se mollem masticatui præbente. In Harram † ex p cc pleumonia obijt, anno tricesimoseptimo. Super quem locum Damascus frater eius orationem fecit, & eum terræ commendauit. Regnauit annis tribus, mensibus octo, diebus duodecim. Solebat autem dicere: Nemo prælatis & regibus maledicat, sed ut Deus emendet deuoté postulet, sicut etiam iussit propheta. Quodam tempore nimium feruido, hominibus in expeditione potantibus atque dicentibus, Iezib libate pocula ob illius tentorium clausum, impetus uenti superueniens tentorium euulsit. Et sic illum † natari lectioni innotuit. Dicebat quoque prophetam præcepisse, subditos omnes patienter obtemperare suis regibus, siue prælatis, licet malis & flagitiosis. atque dixisse: Misericordiam uos consequemini, illi pœnam. Tyrannos igitur uobis prælatos, licet pecuniæ uestræ corporibusq; detrimentum inferentes, æquanimiter sustinete. In diebus eius ciues Alcupha scripserunt Alhiatem filio Dali, promittentes ei regnum, si à Mecha rediret. Amer autem filius Iezid illud percipiens, obuius illum deuicit, & in Alcuphe confinio peremit, die decimo Almuharan.

ex peripneumonia.

uacare.

ANNOTATIONES ERVDITI CVIVSDAM ET RECENTIORIS SCRIPTORIS, QVI ALIcubi citat Nicolaum Cusanum, quæ in marginibus Alcorano fuerũt adiectæ. Aliquot etiam capitum argumenta & censuræ.

Deus multis nominibus appellatur in hoc libro, ꝓpter multifariã illius potentiam. Dicit̃ itaq; misericors: quia bonis omnibus bonũ auget, malis omnibus uel pœnã suã minuit, uel æqualem reddit. Dicitur etiã pius: quia cunctos inuocantes exaudit, oĩbusq; uolentibus subuenit. Dicitur item salus: quia expers est totius detrimenti, et quia saluat, donũq; salutis dat beneficis, qui scilicet in ipsius dextra sedebunt. Dicit̃ fortis, quia nihil est illi graue uel difficile. Nõ iracũdus: sustinet eñ suos detractores, & sibi malũ imponentes. Dicitur etiã mundus: quia nihil nisi bonũ et honestũ diligit. Dicitur benedictus: uel quia ipse solus est benedictio, uel quia cũcti benedicũt ei. Pater etiã dñs, sed perfectius quàm cæteri: ipse nãq; solus omnibus rebus dñatur. Fides etiã, seu credulitas: sed hęc nomina quibusdã prioribus non assimilantur, omnes eñ in eum credunt, ipse autem in nullũ. Ipse quoq; firmat omnes, nullus autem eum. Testis: quoniam omnia noscit, omniaq; reuelabit. Fidelis: omne nãq; dictum suum atque promissum efficit, nunquam mentiens, mendacium semper abhorrens. Dicitur etiam tector: multa namq; celat, tegens illa mente sua. Abundans: nullis eñ indiget, omnia possidens. Largifluus: cũ & ipse tẽporale bonũ, & æternũ tribuit. Cõditor: Ipse namq; solus omnia creat, et nihil ei est impossibile. Inspector, uel uisor: nihil eñ latet eum. Propinquus: quia præsens ubiq;. Immensus: continet enim omnia, à nullo cõtentus. Altus: præest enim omnibus, omnibus superior. Patiens: non enim est impetuosus, sed uindictam differt ad tempus. Potens, uel potentiosus: Illi namque cuncta leuia sunt.

Notandũ est legentibus librũ istũ, quod licet Deus ipse, prout Machumetus fingit, dicens se nec unquam legisse, nec literas uidisse, ne putetur ab illo compositus, legem istam manu propria scripsit, prophetæq; prænominato tradidit, ut mundo prædicaret eam. Et tamen ipse loquendo, personarum assumit uarietatem. Nunc enim loquitur in persona Dei, nunc prophetæ, nunc bonorum Deum inuocantium, ipsiq; gratias agentium: nonnunquam etiam bonos increpantium, secundum locorum diuersitatem.

Nota quod liber iste Alcoran est summæ apud eos authoritatis: Ita ut quisquis contra aliquem diceret, statim sine mora interficeretur.

Dicunt etiam, quod si quis hunc librum in uita sua millies legere potuerit, quandam mulierem in paradiso habebit, quam paradisitam uocant: miræ, ut ipsi delirant, pulchritudinis & magnitudinis: ita ut supercilia eius tanta sint, quantus est arcus qui apparet in nubibus.

Sciendum autem, quod lingua Arabica maximã cognationẽ habet ad Hebraicam. Vnde & Arabes isti, qui hic Ismaëlitæ uel Saraceni dicuntur, sicut Iudæi à dextra in sinistram, non à sinistra in dextram, sicut nos, scribendo literas ducunt.

Eliph, lem, mim, a, l, m. Has† literas Arabicas in principio libri ponunt, quod sigillum libri dicunt.

† tres.

Causa uero, quod ab huiusmodi charactere inquiunt: quoniam eliph,

eliph, & in ordine literarum & in nomine Dei prima est apud eos. Per lem uero maiestas Dei, per mim imperium designatur: ut insinuent Deum omnipotentem, cuius hic nuncius, & huius præcepta.

Azoara Arabice, uultus Latine dicitur. Vnde quod nos capitulum dicimus, illi uocant azoarã. Sicut enĩ uultus maxime notat, quis uel qualis sit homo: sic capitulũ, quid sequens litera dicere uelit. Secundum quosdam azoara oraculum sonat. Illi namque soli iudicium tribuit. Prophetas autem dicit fore patronos & adiutores suorum professorum. AZO. I.

Primũ capitulũ istud breue matrẽ libri dicit ob hoc, quoniam ex eo tota lex originẽ sortitur, & fundamentũ: sicut lex nostra ex oratione dominica. Et est fundamentũ, & initium, & summa omnium orationũ eorum. Azoara primum septem uerba continet. Verba sententias uocat cuiusq; capituli, iuxta quosdã eorum. Licet multi Saraceni dicant, se nescire discernere, quomodo, uel qualiter hæ sententiæ distinguãtur in singulis uersibus. Oratio aũt in libri initio præmissa, quã matrẽ Alcorani uocãt, eo quod principium & finis est orationũ omnium eorũ. Verba sunt Machumeti. Nam per totũ librum nullũ cuiq; uerbũ adscribit, nisi soli Deo colloquenti Machũeto. Misericordi.) In primis ipse Machumet loquitur, quasi exhortans ad agendas gratias creatori: eo quod sibi talẽ legẽ dederit. Nã deinceps per totum librũ quasi Deus loquitur ad ipsum, aliquãdo singulariter, aliquando pluraliter. Aliquando uero personarũ uarietatẽ adsumit, ut quandoq; ipse propheta loquat̃, quandoq; boni inuocantes, uel malos increpãtes, secundũ locorũ diuersitatẽ. Hostes Dei Iudæos uocat, quia Christũ prophetã optimũ absq; peccato semp̃ uiuentẽ, iustissimũ, & à uirgine natũ absq; reatu suspẽdere uoluerũt. Cui multas cõtumelias intulerũt, & prophetas multos antecedẽtes multis modis penitus afflixerũt, multos etiã morti dederũt. Christianos dicit erroneos tum quia putat illos adorare tres deos, tum imagines. Iudiciũ s. dies. Postre.) dies ultima, qua cuiq; dabitur merces iusta.

Beneuol.) scilicet ut prophetas.

Azoar. 2 Capitulũ de boue ducentorum octogintaquinq; uerborum. Singula cap. de aliqua re, quæ in eo specialiter memorat̃, appellat. Sicut istud primum, quod idcirco de boue nominatur, quia hic fabulose intexit cuiusdam uaccæ mentionem. Cuius tamẽ rei memoriã in ueteri testamento esse constat: sicuti & multarum fabularũ, quas hic mendose inducit, tam ex nouo quàm ex ueteri testamento penẽ omnes materias habuit, licet omnia mendacissime narret, sicut Iudęi eum & hæretici docuerunt. In primo capitulo statim orationes & eleemosynas laudat: ut scilicet sub hac quasi boni similitudine, ad sibi credendum incautos alliciat. Et hoc per totum librum nota, quia mira calliditate quando aliquid & impium dicturus est, uel iam dixisse se recolit, mox aliquid boni uel de ieiunio, uel de oratione, uel de laude Dei interserit ita: Sicut post aperiens turpitudinẽ mendacio inescatis, quo ubique plenus.

Domini Iesu.) Hoc dicit propter Christianos, quos mirabili insania putat tres deos credere, quia Christũ & Spiritũ sanctum æquales Deo patri dicunt. Et nota, quod in isto hæresis Arriana reuixit. Manum.) Hic iactat, quasi nullus hominum talem librum facere possit. Paradiso.) Nota quia talem paradisum uitamq; promittit, scilicet carnalium deliciarũ. Quæ fuit antiqua hęresis olim, & in isto nunc peius repululat.

est spacium inter unam rem & aliam.
36 Nutriui puer.) Nota mendaciū de Moyse. Si ceperitis.) Nota, quāta fabulositas. Hut.) Nota Hut et Hat ꝓphetas, qui nūꝙ fuerūt. Themuth.) Nota superius istum omnes istas fabulas induxisse: quas iterum repetit, non habens quid dicat. Pessundauimus) id est, conculcauimus.
37 Pauimentum.) Nota insaniam.
38 Harā, prohibitis à nutritura eius.) Hale licitum significat, Harā illicitū. Mundanæ petu.) Nota stultitiā atꝗ mendacium. Non enim qui bene utitur diuitijs, in futuro sæculo perdet. Karon.) Nota, quomodo nō habens quid dicat, ad fabulas Iudæorum cōuertitur: sicut & sæpe facit.
39 Imagines.) Hic loquitur contra imagines Dei. Abrah. diues.) Nota paulò ante illum dixisse, quod qui diues esset in hoc sæculo, in alio perditus esset. Nunc autem dicit, Abrahā diuitē in hoc sæculo, & tamen bonis cōnumerandum. Et hanc eius cōtrarietatem atque stultitiam ferè ubique inuenies.
40 Stulta, uana, et impia.
41 Vana, stulta, & impia.
42 Vanitatis & fallaciarū plenifs. De suo spiritu insufflās.) Deus de spiritu suo insufflans Adæ, &c. ubi nota opiniōem ipsius de anima. Incredul. in ign.) Nota, quanta contrarietas. Illum quē dixit perpetuo in igne mānsurū, statim dicit ad Deū cōuertendū.
43 Vana, stulta, & impia. Tuas muli.) Nota, quanta cura de mulieribus suis: quas ad minus XIII. habebat. Viri seu fœminę.) Nota, quomodo post tantam curam mulierum suarum, statim sermonem facit de castitate: ut cooperiat leccitatem suam, qui præ cunctis hominibus in mulieres libidine insaniebat. Tu uirū à Deo dit.) Hoc dicit propter seipsum, introducēs Deum sibi loquentem, ut cuiusdam uxorem, quam ualde amabat, licenter stupraret, & postea sibi eam uxorem acciperet, quasi ex pręcepto Dei dantis sibi licentiam sicut prophetæ sancto, quā alij nō habebant: uidelicet ut oēs adulteri sint. Tibi mulier.) Nota iterum leccacitatem, quomodo facit sibi Deum loqui, ut quascunꝗ uoluerit, cōstupret. Nullus prophetæ.) Nota quomodo uult cooperire, & quomodo temperare, quod superius dixerat. Hoc totum propter uxores suas dicit, sicut zelotypus, & adulter pessimus. Midena.) de tali loco.
44 Vana, stulta, & impia. Salom.) Nota, quanta fabulositas de Dauide & Salomone, & quotiens eā reiterat. Corā Deo.) Nota, quàm insanè & stulte loquitur, sicut dæmoniacus. Missus cunct. gentibus.) Hic dicit, quod sit nuncius ad omnes gētes. Homo mag.) Nota, quomodo conscius ipse sibi de se putat oīa dici. Ita enim erat omnino, sicut dicebat illos dicere de se.
45 Vana, stulta, & impia. Alkmer, est aliquid uile & modicū.
46 Leccacitatis plena. In paradiso lect.) Nota leccacitatem insanā, & paradisum, quam promittit suis.
48 Dauid.) Nota insanias fabulosissimas, quæ sequuntur. Portę parad.) paradisus Machumet. Hominē de lut.) Nota, qualiter istam suam primam fabulam, quā diu intermiserat, modo repetit, quid dicat nō habens.
49 Si Deus fil.) Nota insaniam solitā, & blasphemiā. Tribus recepta.) Hic uult dicere, quod in uulua uel in matrice mulieris tria sunt receptacula, ubi formatur homo. Quod ei forsitan aliquis physicus dixerat. Octo parilia bestiarum more solito insipiēter dicit: cum non solum octo, sed multa parilia bestiarum fecit Deus. Credentium primū.) Dicit se primum credētium. Alcorā fals. expert.) Imò omnis

nis quodāmodo ueritatis. Exemp.) Nota exemplum.
51 Stulta, uana & friuola. Hic libet à Deo.) Mētiris, sicut penè ubiq;.
52 Solitis nugis atq; mendacijs plenissime referta.
63 Stultissimis mendacijs & nugis plena. Christo.) Nota de Christo, & parabolis ipsius, & de solita impietate.
54 Impia atq; sacrilega.
55 Stulta, uana, et impia. Filijs Is.) Nota hic quid dicat de filijs Israël.
56 Stulta, uana, et impia. Nō sum præm.) Dicit hic, se nescire quid sibi suisq; gerendum sit. O Deus fac.) Nota ubiq; stultitiam.
57 Stulta, mēdax, et impia. 58. Azoarā, oraculū uel præceptū. Azoaras singulas chartas Alcorani dicit: quas per Gabrielem sibi à Deo mitti mēdacissime confingebat, non simul, sed paulatim dicens eas super se uenire.
59 Diabolica & insana.
61 Per uent.) Nota, quàm stulte iurat, quòd scriptura eius uera sit, & quâm insana iuramenta facit.
62 In.) Nota iterum stultam iurationem.
63 Vana, mēdax, & impia. Subleuatus.) Dicit se in cœlum eleuatum, et locutum fuisse cum Deo. Vana nomi.) Nomina idolorum, quæ tunc colebant Saraceni, dicentes fœminas ab ipsis esse creatas. Qui tūc.) Hoc simi liter. Ascheare.) Nomē gentis alicuius, quam fingit, fuisse sicut & alias multas, quæ etiam nunquam fuerunt.
64 Luna.) Aliquod signum contigerat in luna: quod dicit per se factū. Themuth.) Nota, quoties istas fabulas de Noë, & de Hat, & de Themuth iam iterauit, non habens aliud quid dicat. Camel.) Ecce iterum camelam Themuth, quàm occiderant ei nescio qui, qui nolebant ei credere. Psalt.) Cuius psalterij mentionem facit, nescio. Sed puto, quod audierat ab aliquo nominari psalterium, & putat ibi scripta esse, quæ nūquam audita sunt.
65 Hermodactyli fructus sunt palmarū. Hominem de Celcal.) Nota sæpe repetitam fatuitatem de angelis. Omnis res mund.) Quàm insane loquitur sicut diabolico spiritu agitatus. Ignem clariss.) Nota quàm stultè dicat ignē clariss. atq; fumosum. Paradis.) De paradiso sua, nota plurima.
66 Paradis.) Nota, quod huiusmodi paradisum semper describit & promittit. Diligūt enim Saraceni talia delectamēta, esse scilicet semper in hortis, inter arbores atque aquas, habere secum pulchras mulieres, comedere deliciose, luxuriari, & cōcumbere indesinenter.
67 Scitote uitam huius.) Nota bonum dictum. Nullum animal.) Hic loquitur de præsciētia. Christo.) De Christo & euangelio.
68 & 69 Vana, mendax, & impia.
71 Christū.) De Christo, quod prænunciauerit Machumetum, & ipsius nomen expresserit. Christus Iesus.) Iterum de Christo.
73 Vanissima & impia.
74 Diabolica.
75 Mulierib.) Nota, quanta est ei compassio circa mulieres.
76 Hic facit se increpari quasi à Deo, quare aliquid de suis uxoribus suspicentur: cum sint ipsæ bonæ, et nō sit opus eis aliquid prohibere. Iura iurand.) Quæ iuramēta coëgerat eas facere, quod Dei fidem seruarent. Insuff.) Nota quod sæpe repetit de insufflatione animæ beatæ Mariæ, & quid intelligat ex præcedentibus & subsequentibus, diligens lector inquirat.
78 Calam.) Nota fatuum iuramentū. Iterū crebro.) Et tu pessime, qui non cessas stultissima iuramenta facere, de illis es. Alius.) Aduerte lector, q̄d alius genitiuus in hoc opere pro al

terius quasi semper ponitur.
60 Vanissima. Quinquaginta an.) Nota fatuitatem de annis, &c. Mulieres prop.) Aduerte hic pessimũ ribaldum, in facto libidinosum cum uxoribus proprijs.
81 Diabolica.
83 Vanitatis & insaniæ plena. Fraudetur.) id est, scindetur.
85 Mendax, ut suprà. Per diem.) Iuramenta fatua, quæ Deo adscribit.
86 Mendax & uana. Paradis.) De paradiso sua.
87 Per angul.) Nota sæpe stultissima iuramenta, quæ Deo attribuit.
88 Timentes suffic.) De sua paradiso. Optimaq́ remunerat.) Mẽtiris, quia maior est, quam Christus in Euãgelio promisit. Angeli.) Prosequitur suam fatuitatem de angelis, quos de igne creatos asserit, & mortuos, & tandem resurrecturos.
93 Paradis.) De paradiso sua.
98 Aliorum autem facies.) De paradiso sua. Illos castig.) Cur ergo præcipis, ut gladio ad tuã legem conuertantur homines? Et si non coactor sed doctor es, cur nõ rationibus ut homo, sed potentia ut bestiæ & animalia bruta homines subijcis? Sed ut mẽdax ubiq́ tibimet ipsi contrarius existis.
107 Noctem alchideram uocat, in qua dicebat super se uenisse angelos, & attulisse Alcoran.
108 Librorũ ho.) Librorũ homines & legibus subditos, Christianos uocat et Iudeos. Maxime aũt de Christianis uult dicere, quod ante suũ aduentũ dissensiões habuerint, & nihil sciuerint: sed ipse attulerit bonam legem, & legerit eis libros benedictos. Deo particip. adiung.) Christianos hic maxime notat, putans infœlices, quod tres deos credant.
115 Nunquid.) Hic tangit aliquam fabulam inauditam, ut uideatur dicere mirabilia.
116 Homines Corasch uocabãtur, de quorum progenie ipse erat.
121 Amilcas.) Iste aliquis erat inimicus eius.
122 Deum unum.) Nota impietatem, quam nec in fine tacere potest.

FINIS.

LECTORI STVDIOSO.

Tanta religione ac fide usi sumus in describenda etiam infensißimi Christianæ religionis nostræ inimici lege, ut exemplari primo quod imitari per omnia statueramus, quia deprauatißimum tamen erat, ad duo alia quæ paulopòst amicorum aliquot opera nacti sumus, diligenter collato, & consulto etiam ubi necesse uidebatur Arabico optimè atque emendatißime scripto, quicquid uel leuiter uariarent illa inter sese, uel cum melior quoque lectio fortè animo nostro occurreret, annotandum id qualecunq; esset, atque hic seorsim adijciendum esse operæprecium duxerimus. Itaq; etiam hanc industriam nostram, Christiane lector, æqui boniq; consule.

ANNOTATIONES VARIAE LECTIONIS DIVERSORVM QVATVOR EXEMPLArium, quibus in describendo conferendoq́ sumus usi: primo numero paginam, altero uersum denotante.

5 Pessimum — Aliàs pessimi
7 translationem — al. transferri
16 produxi — al. ex arabico ad latinitatem perduxi.
24 Hoc ego — al. Hæc ego
39 Forte legend. Quam si superfluam quidã ratus fuerit, quoniã quibus resistere debeant talibus armis muniti, nõ assunt, nouerit, &c. et ita habebat ferè exemplar Latinũ Constãtinopoli scriptũ, quantũ ex lituris cõijcere licuit.
2 3 peracta — al. parata
29 siue Isma. — al. & Ism.
34 Sicq́ Deum — al. Sicq́ dum
eod. trium — al. trinum
41 Vnde plur. — al. Vnde dom̃ pluraliter
46 omnis peccati immunem, &c. — al. omnis mendacij atque peccati immunem Mariæ filium

8 20 putant

3 10 putant etiam al. putant. e. leg. enim
21 diaconibus leg. diaconis
23 legend. hanc moderni.
33 insistendo forte legendum infestando
4 15 pthomos al. per thomos legend. per tomos. Nam singulas Azoaras, id est, uisiones ad se perferri finxit, ut quidam dicunt.
20 propriando In altero exemplari desunt hæc. al. properando. fortè legend. probando etiam reprobauit
21 Deum al. Dominum
25 uaccinus leg. fatuus
26 nisu al. risu
29 ac gentis leg. ad gent.
30 uesanit pro, insanientium ritu blaterat
33 sed uere al. deest uere
46 primo sumptam al. patriæ. legendum, patriarchæ sumptam eod. legen. Et super hæc
5 1 atque multorum al. atque multorum aliorum libidini patens atq;
2 adiunxit Legendum uidetur, maiorem sibi uelut exemplo prophetico numerum perditorum adiunxit
10 prædicatio al. prædicando
12 somnia al. semina
16 uel Saracenorum al. & Sar.
17 tota al. deest
29 complebitur leg. complebuntur
30 unum fil. al. uerum. al. uerbum
31 dicendo al. de Deo
40 meritum al. nutum
6 4 fœlicitatem al. diuinitatem
eod. quam rem quam
6 extitit al. extiterit
11 conijciet al. uiciet
18 Et hic leg. hoc
19 eo temp. al. eo adhuc tempore
25 multis uoc. etiam uocatis
34 inquirere inquiremus
35 minimus al. humilis
41 pudor al. dolor
43 ganiret forte garriret
12 serio al. sero
16 gressum gressus
19 huc usq; al. huc usq; dicam. forte legendum, Non dicam quàm pernitiosis
22 noluit leg. uoluit
35 pro sui al. profui
36 tamen al. tantum
37 coagmentatum al. commentatum
39 minus tamen alib. minus obnixe
12 fastidium alib. meum fastid.
24 cuius postrema al. iudicium. cuius
9 P. Ista litera nõ est aliud nisi paragraphum arabicum. Ita in margine erat annotatum in exemplari altero.
10 annuunt al. amminutis

seq; non aliam legem quàm rectam
13 mutantes al. militantes
eod. simul incon. al. simul & incon.
15 tonitrua al. tonitrus
24 Sin autem, pro sin minus, subinde ponit interpres
29 tamen al. cum
30 nefanda & à Deo al. nefanda & adeò
33 omnisciens al. omnium sciens
38 suæ præ suæ sapientiæ
10 1 si hab. al. scilicet hab.
9 Sit autem. Sit autem mentis uestræ constans
17 alius, pro alterius, sæpissime ponit
41 Illis itaq; al. Namq; descendentibus
11 7 annotesceret leg. innotesceret
10 reddidisse leg. redijsse
19 tamen al. autem
eod. bonam al. bona
21 E uocem al. & uocem
30 parantes. leg. præferentes. al. præsentes
36 P. Cæteris que al. Moysi, cæteris que
43 qui al. qui dicentes, uos nulli nisi libro uobis dato credere uestræ legi
12 13 Salomoni al. Solomoni bono pat.
eod. præsagiorum. al. præstigiorum
22 cœlóque. pro cœlo terræq;, præpositione transposita
26 inuigilate orationibus inuigilate
47 nisi bene al. nisi tantum
13 1 Licet ipsi al. ipsi tuæ, aliàs tantum
14 mediatorem. alib. filium. forte leg. fidum
14 44 quemlibet leg. quolibet
47 eisq; nullum. aliàs desunt uerba ista, eisq; &c. usq; cum sectam, &c.
15 19 derisorum leg. diuisorum
24 quisq; pro unusquisque
35 fere fere usq; ad
43 nemo nemo nisi uobis
47 multum al. inultum. inde mense
16 13 uiæ al. me
15 repatriati pro patriæ redditi, seu reduces
20 discretiones leg. discretiores autem
36 Deo uitæ al. Deo omni uitæ
40 discretiuis al. discretius
17 1 Litium. Litem pro bello subinde ponit suo more
5 Guerra, Gallicum uocabulum pro bello
6 diffidentes, al. diffidis pro discrepantes
33 emundatis al. emundatæ
39 redimantur leg. reducantur
18 6 pollire leg. polire
20 Ita uos al. itaq; uos
46 imminere al. innumeri
19 20 Ipse scit pro, scit præsentia & futura, subinde ponitur.
21 comprehendite leg. comprehendente
31 Item qualiter al. à me

20 3 oſtendendo leg. oſtentando
13 cogitationum al. cogit etiam ueſt.
14 tum pecuniæ al. tamen
17 ueniam leg. delictorum ueniam
18 quandoq; leg. quidem
27 ſufficientibus al. ſuis ſubijcientibus
40 rediens al. digrediens
21 19 me al. uel
29 mater, uide annotationes 1 capitis
33 pater al. ipſum
40 multari al. mutariue
22 7 prohibetur al. prohibet
10 deceptare leg. diſceptare uetuerit
15 tortoris leg. tutoris
22 dator leg. dator & mortificator, cui
46 permittit fortè promittit
23 5 mulieribus leg. mulieribus ſplendidior & mundior
7 Tibi quæ al. qui, leg. Tibiq;
33 eisq; leg. eos qui
36 profligam. leg. profligabo
42 firmũ al. cũ firmũ nullatenus credere uelis
45 ueſtriq; al. noſtriq;
24 13 ſolum al. ſolus
14 agnitis al. traditis
34 nos al nobis
44 teſte leg. teſtes
46 diuinaq; al. deeſt
25 3 facti ſuam al. facti ſunt
38 tibi leg. tibi ueraciter pateſ.
26 13 ueſtro al. modo
14 pręmuniti, p pręmoniti ſubinde ponitur
16 rodunt al. ungues rodunt
20 Indurau eritis. Indurare pro perſeuerare aliquoties ponit
29 ſitim al. ſimiliũ. leg. ſimul uel ſimilium.
37 legatum al. ligatum leg. & ipſum legatumq;
40 & pro &c. al. deſunt
27 2 Incubuerint al. ſimiliter & cæteri incubuerint. Iſti quidem &c.
14 item al. igitur
23 obſtinantiam al. abſtinentia leg. obſtinacia
28 4 perpetra pro impetra
eod. conſolens al. conſulens
16 prauis al. praui
28 congregati al. congregari
44 quem leg. quo
46 antecedentes anteced. paratum al. &
2 & ab hac al & ab hac ab ijs leg. & ab hac & ab illis
29 43 fœminis al. fraternis
46 rectum al. recte
30 leg. mulier adulterio quatuor &c.
23 leg. ueſtras propter mendacia
30 36 ſpecta al. ſuſpecto leg. ſuſpicione
31 3 ſecretum leg. ſecreta plana uel palàm
9 partis uęre al. partus uero datoris libri

32 26 maximo al. maxime
37 Antheut leg. Amotheat
40 quàm effrenes leg. quo effreniores
33 16 leg. propter malos homines
20 leg. præ cæteris ſuadere, ut manus
43 duplicatur leg. duplicabitur
34 17 leg. bonum propter hoc redimat
35 17 leg. namq; ter uel tibi magnus.
27 leg. amorem ſuum retrahit
28 abuiam pro deuiam
31 omnes benefaciẽtes. Ab hoc loco uſq;, rem etenim inuoluentes &c. omnia deſiderantur in altero exemplari
43 Sic leg. ſi
36 12 Viri al. P. Viri boni
21 conniti leg. coniuncti
37 3 ſibi ſuisq; noſtris uel nil agerent. Hæc uerba ſex deſunt alias
9 prius leg. poſt
38 29 perdit al. perdat
39 11 leg. multa uero adhuc
15 al. niſi Deus omnipotens
19 leg. à Deo uero ueniæ
25 prædeſtinatum al. prædeſtinaturum
28 Ingrediemur al. uos ingrediemini
40 ipſum al. Deum
40 5 multum terram leg. multi in terra
8 oppoſitum al. ſuppoſitum
18 P. poſt, &c. Hæc deſunt in altero exemplari uſq;: Illos quidem
31 monſtratam al. monſtrauimus
45 effeciſſe leg. effeciſſet
41 6 hæc leg. hoc
17 noſtra al. mea
18 ſimiliter incred. al. ſimul incredulos &
35 marciam leg. inertiam
41 cæteris al. certus
45 obſtinanciam leg. obſtinaciam
42 23 perpetrabant al. ſpectabant
47 nitetis leg. nitemini
43 6 Quando al. Et non, leg. Quando non
16 ulterius al. alterius inde
28 alias cehilatim. In Arabico בחירתין שאבתין קצילתין חאם
45 quæret. uel potius quæſiturum
44 35 uenies al. ueniens
45 23 hic nequaquam legen. hæc uel hoc
35 curia al. iura
41 ad cœlos. al. aut cœlo per ſcalas aſcendere
46 7 aſtruximus leg. deſtruximus
15 ſubita al. ſubito
22 cognoſcatis al. cognoſcitis
47 10 te uſq; leg. uſq; quo uerbum aliquod
44 noſtrûm al. ueſtrum
48 2 poſterioribus al. paſtoribus, leg. poſteris
12 ammonere leg. admonere
2 crediddiſſe pro crediturus fuiſſe
13 annotat al. annoſcat, fortè, agnoſcit
27 ut al. ne

29 qua

29 qua al. Quia
31 calidos leg. callidos
38 quit al. quint. leg. quiuit, uel quæsierit
0 30 decolandum leg. decollandum
1 3 prædicatas al. prædicans, uel prędictas
15 utilimum pro utilissimum
39 uestra al. nostra
44 fuerit al. fuerunt
45 formans leg foras
46 reditione leg. redditione
2 13 delectionem al. detectionem
21 perhibimus al. phibemus. leg. peribimus
3 9 Bonoq; al. Bono quoq;
13 similiter al. similiter
4 25 factores. pro fautores, uel sectatores
5 8 sustineant al. sustineat
24 uidentibus al. ludentibus
6 13 dimittent al. demittent. Et pro Ego, habent, Ergo
27 differptim al. discerptim
7 1 meus leg. meos
5 meo al. modo
6 stabulis al. stabilis
12 inquam al. in quem
9 1 animabus leg. animalibus
32 sume al. summe
37 Hæc al. hic. leg. hæ
0 14 Quoniam al. Quando
33 perpenderet al. compræhenderet
1 11 aliud al. alij
30 increator leg. in creatura
2 26 munitos al. inimicos
37 in mense leg. immensæ
5 uendiderũt al. uendiderint. et pro sunt, sint
12 timendus al. timentibus
24 Deum leg. diem
27 altiorem al. maiorem
33 Heunami al. hennaim Arab. חנינין
47 Ozair Arabice עזיך
1 efficiet al. efficit
18 altiscens leg. adsciscens
27 Quid al. Quod
28 loquentium al. loquenti
42 redeuntibus al. reddentibus
45 uestrã nobiscum leg. nostrã uero uobiscũ
47 noster al. uester
6 sed leg. sed si
7 retrambuli pro desertores
25 constructores al. consecratores
26 leg. similibus ac incredulis
32 factoribus al. fratribus. leg. fautoribus
40 derelictum al. delectum
46 beneficia leg. benefici atq;
2 placita al. pollicita
22 factoribus al. fratribus, uel fautoribus
26 enim al. etenim
45 primis leg. præmijs al. primus
47 leg. Medinensium: & pro litem, librum
1 bis al. his

25 contraria al. gratia. legendum, prohibentesq; contraria
34 uindexq; al. iudexq; uester
68 35 Deum quamtotius, al. dominum quãto citius. leg. Deũ quantotius, id est e uestigio
69 7 prouectiorem al. profectiorem. leg. perfectiorem
18 pœnitentem al. petentem
24 dedecore leg. dedecere præmendi
28 adsit al. Absit
36 Ett'ne al. Et
39 hic leg. hæc
70 13 conscriptus al. adscriptus
26 omni uestra leg. omni uiræ substantia
31 uergitis pro torqueris
42 Nescitis pro ignorantia
71 20 malis gentibus leg. mala gerentibus
22 Mezera est Aegyptus מצרים
35 præmunitis al. præmonitis
72 30 beneficis al. beneficijs
34 hoc al. hic
40 firmato al. confirmato
42 præsidebit al. possidebit
46 iudice al. uindice
73 6 inuocarent al. inuocaret
12 A al. An
13 quomodo leg. quia Deo cõnumerentur
18 hoc leg. hic
19 terminetur al. timeretur
25 præmuniens pro præmonens
30 decannos al. decanos. leg. de cauernis
37 interueniens al. inueniens
74 6 qui leg quæ
10 refutabimus pro reijciemus
17 præmunientes al. præmonientes leg. præmouentes
27 uestri al. nostri
76 14 peccamina al. precamina
30 spem al. spe
31 Discernentis al. discernentibus hæc
77 33 ostium al. hostia, uel ad hostiam
37 seruiens pro famulo
78 28 hic al. huc
79 7 persuasione al. persuasionem. leg. persuasionum
80 4 reuertite pro reuertimini
9 usq; leg. usquequo
34 Mezara al. Mezaran, id est Aegyptum
81 2 meiq; al. nunquam
6 iustitiã al. inscitiã nequanquã reliquistis
11 discernens al. discerpens
19 messes pro segetes
20 diem leg. diei
43 & teneb. al. aut tenebræ
47 fabricetis al. eorum opponitis
82 1 uidet al. uide. leg. uidelicet
4 Redimendo al. tribuendo redimendo non colligentur. leg. pro se redimendo tribuerent, non colligentur

8 computi al. compoti
29 prædecesſorum al. præcesſorum
83 3 quæꝗ al. quem
25 poſteriorum al. poſterorum
43 uere al. ferè
84 5 noſtra al. ueſtra
38 dinumerationis al. dinumerationes
85 2 Quoniam al. Quum
5 Alchitrã. Arab. מן קטרלנין de uinculis
15 nolentibus al. uolentibus
19 non minus leg. nihilo minus
26 geſtabilem leg. guſtabilem
29 dimittentes al. emittentes
30 hæredes al. hæredem
40 ſuaꝗ al. ſuisꝗ
44 quarum quam pro aliquam
86 15 aliàs pro aliò
26 Alhigero Arabice אלהגר
32 immenſo al. immenſe
35 diſcerptores leg. diſceptores
47 canidicum al. cauſidicum
87 45 prædicendo al. deprecans
89 2 ſyropus al. ſyrobus
4 ſapientibus al. à ſcientibus
25 proficuum leg. proficua, & pro Ita al. Itaque
30 quæremus al. poſtulabimus
91 6 illis al. illis deinceps auxiliati
11 forſis pro forſan, uel fortaſſis
21 computum al. compotum
22 priuatos al. primates
28 hocꝗ al. hoc
41 alioquin al. alloquium
92 6 terras leg. terræ. & pro applicare al. amplificare
93 2 tuis al. ſuis
45 amœnam al. auream
94 33 hoc al. hic
38 arrachim al. arrakim
42 ſopitionis al. ſopitiemus
45 demirationem al. demonſtrationem
95 10 uidentur al. uidetur
26 CCCLX al. CCCIX
27 hæc al. hic
39 parabolam al. parabola
40 circumſitos al. conſitos
44 dolendum al. delendum
47 quid leg. quum
96 5 diffluctum al. defluxum
20 perlegent al. perleget
97 10 quilibet al. quidlibet
26 immenſus al. immiſſus
98 4 minutiſſimum al. munitiſſimum
47 in hoc al. ut
99 5 hic leg. hoc
7 arrutebat Arab. רטבן ryteban
13 iminebat al. inemebat. leg. innuebat
21 hic leg. hoc
28 prædica al. prædicta

36 al. Te quidem niſi à me recedas uel lapidibus &c.
100 44 diſtincte al. diſpectęꝗ
47 nuncium al. omniũ. & Alchima קרנן
101 21 attingente al. obtingente
30 uiſuꝗ mei leg. iuſſuꝗ meo
35 formoſo pro modeſto
37 quot al. quod
102 1 exiſtit al. extitit
3 cum ſimile al. conſimile
13 An tu al. aut
40 adoptaui al. præoptaui
41 Aſcemeli leg. Aſchemeri
47 quotquam leg. quodquã, pro aliquod
104 21 fictitium pro figmentum
27 Quotquot al. Quorumquot
35 Experte al. expertes
38 quiſquam pro quicunꝗ
105 3 continuauimus al. æſtimauimus
4 quicquam al. quenquam
5 hominum leg. hominem
20 quoquam al. quoꝗ leg. Quoquam, pro aliquo aut quocunꝗ
22 quotquã leg. quodquam pro quodcũꝗ
30 Hic'ne al. Deſunt iſta, leg. hæc'ne ſerio ſeu ludicrè locutus, &c.
41 hic leg. hoc
106 8 magiſtrum fortè magiſterium
17 Heſdra al. Heſora. Arabice אדרישן idreſora
24 eis leg. ei
29 diſcrepant al. diſcerpant
35 tenditis al. tenderetis
107 5 die al. dij
8 aberrabit Aberrare, pro repellere
38 adoratur al. honoratur
44 Haran al. Haram
46 hic leg. hoc
108 23 meſquide al. meſquidem
36 autem al. aut
109 9 niſi pro ſolo, uel duntaxat
12 in credulitate leg. in incredulitate
22 culicem al. calicem
40 Alferdeum al. aifferdeum legen. Alphar deus
45 VII. operibus. leg. uirorib. uel uiroperib.
110 1 intinctioni leg. fortè inter incommoda
7 hic leg. hoc
11 Tannor al. Tamnor. leg. tannoro
20 humanam al. mundanam
21 item leg. iterum
45 prohibente al. perhibente
111 10 auferemus leg. auferremus
16 uiuitis al. initis
44 telluri al. tellure
112 7 tum corruptus, al. tamen
10 hic leg. hoc
20 hic leg. hoc
30 placitum al. placidum

39 tempo-

9 temporibus al. turpibus
1 nutabunt al. mutabunt
5 nocte al. noctem
7 debetur leg. debetur, ipsius officiũ est
pollutarũ al. pollitorũ.leg.interpellatorũ
uestro. lege nostro. & Ad al. deest
4 uel utrius. al. utriusue, pro alterutrius
9 libito al. libro
4 ministraturo leg. monstraturo
7 Hæc al. hic
3 hic leg. hæc
athomi leg. atomi
7 contẽptui. al. contemplũ leg. contẽptim
10 poneremus al. ponemus
6 miræ al. mirẽ subuersurus
1 diuerteret pro diuertisset
4 quicquam al. quidem. ead. lin. uetan
tes al. uocantes
7 Hæc al. Hij
8 Si leg. Sed
3 intimentur leg. timentur
noster al. uester
cum al. deest
6 quod al. quot
9 uiam prauam al. sunt praua
5 utrunq; al. nostrumq;
25 nostris al. uestris
34 profer al. proferatq; & perfectaq;
19 sunt al. sint
22 liber illis al. deest
13 mimos al. minimos, uel minime
26 sunt al. sint
29 ratione al. rationeq; dici
33 foco al. facto. Et pollicitus al. pollicita
33 hic leg. hoc
8 qua leg. Quare
30 sciscitante al. sciscitantem
34 Gyrauit al. generauit, al. Gyrauit. al. uir autem
36 pertempter leg. pertentat
38 Sede al sedẽ. al. sede leg. sede quidẽ sua
40 aduectam leg. aduecta
42 pauimentum al. peramentum. leg. per pauimentum
47 disgregatẽ al. disgregatæ
2 augurium al. augumini
8 Ingenium pro re ingeniose inuenta & excogitata
27 ambiguiter al. ambigunt, renuunt
40 tandem pro deniq;
8 hominibus al. donum
13 hæc al. hic
17 commodus al. commodius
18 præcellens al. præcellentes
19 leg. & exercitibus suis
29 Eum al. Cum
39 esse al. est
41 hoc al. hic
43 attulerit al. attulit

123 8 uerecundæ al. uerecundiæ
11 puellarum al. puellam
20 uel al. illis
26 hale leg. alæ
28 leg. gentiq; suæ malæ
38 autem al. aut
43 copia al. copiam
124 16 perferunt al. referunt
21 haram al. horam
44 Karon al. Baron. Arab. קארון
47 extimes al. extimas
125 3 respondebat al. respondebit, hic
5 destructas al. destructos
6 uoluit al. noluit
17 uenturis al uenturus
20 discussurus al. diffusissimus
29 couniendum al. commerendum. leg. connumerandum
30 hoc al. hic
126 8 uindex al. iudex
9 uestrorum al. nostrorum
19 Vtre al. ullo
127 8 propter al. super
10 Vos al. Nos
29 Christiani. Arab. רום populus Romanus. Sic enim Imperator Constantinopolitanus tum uocabatur
32 fert al. fiet
38 mira facient. al. facientium malum
47 & ẽ nobis. al. & nobis fœm. nobiscum
128 18 quæq; al. quàm. leg quanquam
23 quæ leg. quanquam
28 fructificat al. fructificet
37 uobis al. nobis, nostras, nostris
43 fient al. fiant
45 tandem pro denique
129 10 optime al. optimi
14 uadentes. al. uendentes. uel deuias uendentes
15 seu leg. ceu
22 Aluchmen. Arab. Lotmen לקמאן
28 fomentando pro fouendo
29 biennium al. bigeminum
38 gyromagus leg. gyrouagus, pro erro
41 & cœli abundet &
130 5 quoq; al. quaquam. leg. nullius quoquam, pro nullius prorsum
7 mariũ al. Imarum, leg. marium uel. maris Incaustum pro atramento scriptorio
11 quod al. qui
29 spaciosa al. speciosa
30 nostri al. uestri
44 cum leg. quem
131 5 quot al. qui
9 fides al. fines
18 illac al. illas
36 superuenissent al. superuenisset
44 certus mortis al. cæcus. Certus mortis, qui putat sibi mortem imminere

132 5 subcubuerunt leg. succubuerunt
13 hæredes al. hæres
20 & ipsum aliàs & deest.leg. etiam
benefaciendi
23 uestris al. nostris
34 quidem al. quidam
40 uestrisq; al. nostrisq;
46 se nunciat pro, ipsos habituros
133 1 præstat al. præstant
6 subcumbere pro concumbere
17 Quærens al. quęrenti, aut quolibet
23 Cumq; al. Cum
32 quóuis pro ubicunq;
38 causæ al. causa uidetur
134 11 hoc al. hic
18 uestris al. nostris
23 paropsides al. parapsides
25 rarissime al. rarissimi
29 Cheib al. Theib. Arab. עיב
32 tamarintas al. tamarintam. uoluit dice tamoratem. Arabice uidetur Caphura arbor poni, ut medici quidam uocant.
39 quam. al. quàm, pro tantum quantum
45 quia leg. qui
135 1 aduentus al. aduentum
20 dicemus al. cum dicemus
31 eum al. tantum
136 18 inducit al. inducet
19 uester al. noster
20 alkitiner al. alritiner. leg. Alkitmer Arab. קטמיר
32 cõtradictis, id est quum eis cõtradiceretur
38 completuram al. completam
43 sericeas pro sericas, & Deum. al. ad eum leg. Deum, uel à Deo
137 22 nisum al. uisum
30 unquam al. nunquam
42 quam pro quantum
44 permittebatur al. permittebat
138 1 ignoratarum, al. ignotarũ. leg generatarũ
9 equituras pro uecturas
15 siue al. fine
17 necquicquam al. nec quotquam
19 qui pro quis
22 accubitati pro suffulti
23 placitum al. placidum
26 Quum al. Quoniam
32 nec. leg. ne. Vel, al. uobis
46 Imo, affirmantis, pro sane, uel hic sane
139 2 seriem al. serie
34 nobis al. uobis
43 ezetus, al. ezecus. leg. ezecum, Arab. אלוקים ut 54. Et eod. cyros al. cyrros
45 quiddam al. quidam
140 1 corde al. Deo corde puro
2 finis al. suus
15 pueri al. purè mitis. al. tu es mitis
28 Alioq; al. Aliena
29 quæ al. quare. & Balen al. Balem

33 Iezin Iesesin יאשין
40 in primum. al. In premium, pro primo extraxit
141 21 uisum, id est, ad uidendum
22 Inhalander, al. inhalander
Arab. Dhoalauthed, pro arbore. Arab. קלהנבת
25 computi al. compoti
29 memores al. memores
32 causantibus al. cantibus
37 nobis. al. uobis & pro coniungentes, contingentes
46 pro iussu al. permissu
142 5 submersores al. subuersores
6 computo al. compoto, & pro nobis uobis
8 mihi al. inde
22 igneum al. ignium
143 12 sumpta al. sumptam
13 uester al. noster
17 dicturum al. dictorem
18 desistite al. desistite
144 33 qua. leg. quæ sæpius ab illo derisa
36 hoc al. hic
145 10 sonitu al. sonitum
32 per al. Post
146 6 uindex al. iudex grauissimos
10 Haaran, Hemen האמאן
32 Hem, al. Heum, leg. Hemen
147 2 insumus al. infirmos
29 iuuentute al. iuuentutem mediam
30 pereunt al. peremit
148 39 potiti al. positi
14 sic al. sicut
18 incumbet al. Incumbent
34 punimus leg. puniuimus
149 39 uestris al. nostris
3 uestri al. nostræ leg. uestri
150 13 adhærete al. adhærente
15 perficiens al proficiens
27 properantur al. proërrantur. leg. properant
151 24 respondentes al. respondente
43 uobis leg. nobis. & pro tenderetur. leg. tenderent
152 1 ponentium al. potentium
7 nos leg. uos
30 Socius hodie legendum
36 gentisq; al. gentisq;
153 7 ueniens al. aduenien
25 Imò. puto pro uerum, nos scimus.
154 15 Tuba. Arab. התבא uel apiculo uariato התבא thethone, uel Thethobe
155 5 leg. uoluntatis, aut uoluntatum
21 hoc al. hic
23 obliuiscor al. obliuiscar
156 5 hoc al. hic
6 neq; me. al. uiæ uenisse cum hic
33 quod al. quid
34 existet

4 exiftet al. extitit
.o percepto al. præcepto
Machumetum al. Machometum Arab.
Machmed
credentes al. credentibus prauis
litibus al. in litibus
o confundit al. confudit
1 dixiftis al. duxeftis
7 facient al. faciet
9 neque per al. nequaquam
3 credentibus al. quærentibus
6 profpicientes al. profpicitur
2 procedere al. præcedere
3 aliquam al. aliquem
4 percepto al. procepto leg. præcepto
3 parua. Intelligenda eft mora
4 nos al. uos
5 fummé al. fumma
6 plicæ al. plica
2 Pharaonis. In Arab. poft Pharaonem
ot ponitur. Eadem linea Tuba. al. Thobba תבע
5 quin leg. quando
9 limaciter pro limis oculis
44 quin al. quando
5 quoquam pro ufquam
25 contenti al. contempti
27 ueftris al. noftris
28 ueftrum al. noftrum
33 ipfos al. ipfius
4 hoc al. hic
6 inoleuit al. uiolauit
7 difcefferis leg. difcefferitis
ead. lin. defiftas al. refiftas
11 pœna al. pœno
6 nofter al. uefter
39 Acheare al. Afcheare Arab. אלשעירי
& Arab. Almorth phethethe
13 Dei al. adei
18 illis os al. illos ducendo
39 uobis al. nobis
41 dicentem al. dicente
4 quid al. quis
8 celcal. Arab. צלצל zelzel quod Hebræis & Syris umbram fignificat
24 ante al. autem
26 hic leg. hoc
30 tapetis pro tapetijs uel tapetibus
36 horum al. hoc al. hic
44 pentrebit al. melit leg. tremit uel tremebit
2 directos leg. directé
20 uobisipfi al. nos
25 noftra uis atque al. noftrum atque uirtus, & aquas al. aquam
29 facris al. facré
34 nos al. uos
7 inuocanti pro uocanti uel innitenti
17 merito al. marito

169 10 fubuendente al. fuperbiente
15 conculcabuntur al. condalcabuntur leg. conculcabuntur
18 diligit al. diliget
30 fecueritis al. fecuritis
33 terreftrijs al. beftijs. & exuuijs
35 Quicquid al. quicquam
170 4 femotim al. feniotim
6 fuam leg. ob fuam
27 hoc al. hic
171 2 eafq; leg. eofq; fidei
20 difcrepat. leg, difcreparet uel diffiparet
24 Machumetus al. Ahametus
32 Hoc al. Hic
33 ueftra al. uiam
172 20 Ad te al. A te
173 9 ueftrifq; al. noftrifq;
12 animum al. omnium
21 utilimum pro utiliffimum
41 pugnantibus al. prægnantibus
174 15 obftinaciter al. feftinaciter al. hoftinaciter
175 1 etiam al. eft
4 uocum al. focum
10 quod uobis al. pro uos
13 feret al. feré
18 fibi pro illi
25 eijciet pro eripiet
27 bonam al. horam
47 tamen al. tantum
176 30 computum al. compotum
33 modoq; al. meoq;
35 dono al. donum
36 nobis al. uobis
177 22 dicere al. ducere
24 confeftim al. confeffa
34 caftigauerit. Coniunctiua pro indicatiuis præteritis imperfectis
178 1 Schuan. Arabice ita fcribuntur uden, Soaahan, Iaguthe Iehuke. non ponitur autem Iannea
26 uir al. uiri
37 Tu al. tuo al. ô
179 1 fraudetur. Arab. monphatirun, fignificat autem בטר fyris frangere ac rumpere
180 1 poftremé. Eft afyndeton fed legendum pofteriúsue
19 exequenter al. exequuntur
30 collectos al. collectis
31 zelzebil, Arab. שלשביל felfebilam
46 difcreturos al. difcretores
181 1 findetur. al. fundetur leg. findei uel fcindei uel oritur
24 morita al. noftroq;
26 ueftræq; al. porta
31 portas pro aliquid
34 quid
182 2 coactas al. incoactafq;
8 Pharaonem ut ipfum. Hæc in altero exemplari omnia defunt

Confeffum

Confessum se Deum esse maximum, indéque semper contradicentem Moysi, quem Deus affatus in loco benedicto, iussit eum adire Pharaonem.

13 stabilem al. strabilem
15 quidem al. quidam
21 optabunt al. optabant
45 inter se al. inter
183 7 certæq; al. uestræq;
33 thosnez al. Thosuz. leg. Thesnimin
184 11 resipuerint al. respuerint
25 dolorum al. à dolus
29 Vaca al. uota
33 nisi uita, &c. Planior erit contrarietas illa, nisi cum uita Nam semel atq; iterum dicit damnatos nec uiuos mortuos
42 sufficente al. suffic enter
185 2 ante quem al. antequam
7 Herantis al. Herantans
8 ermolatori al. ermolator
27 conquærens al. conquirens
41 interficiendæ al. interficiente
186 5 eleemosynarius, pro miti & benefico in egenos
16 commutabit al. commutabitur
19 impauidam al. nipandam
28 proficiscens al. proficiscentes
29 timens al. timentes
35 alchidera אלקויר alk deri
187 6 infœlicitatem al. infœlicitate
8 anhelo al. anelo
20 Quando al. Quoniam. et ead. lin. exercuit al. excreuit
26 insequitur al. consequitur
40 ex al. &
47 Tibi iam font. Paulo aliter apud Arabes legitur.
188 12 Auileah. al. anileathe. ad lin. quoniam al. quando. leg. quin. Arab. אעגי ענה Eagnei Enhu.
201 5 Kabalacbar al. Kabalahar
8 post quem al. postquam
9 Alabez al. alubez
10 Ezerigi al. Azerigi
11 Abhalati al. Alchalachi. ead. lin. Kabalachbar. al Kabalachor.
15 Ieresab al. Iesesab. in Arab. alcon ietharib
21 probaret. al. proparet al. propriorit. forte prophetaret
24 quasi al. quàm
25 dominus al. sonus, dominus inquit
202 36 admonitum al. ad nutum
42 uero al. uno
43 continente al. continentem
203 3 hanc lucem al. hominem luci nasciturum
5 Leg. Salech autem Arguna
6 Thaod al. Toad & Tharoch

al. Torach
8 sanctaq; al. factaq;
17 Aabualtzazim al. Abualkazim
36 Qua al. quo. leg. qua, pro ubi, ut isto tempore locuti sunt.
42 Alierchamin al. Alierhamin
204 6 afferres al. afferens
14 aurem al. autem
16 Casiber al. Tasiberuoluit
18 Thebicht al. Thebit
19 Hamielfa al. Hamiesa
22 Machit al. Machat
23 pernitentem al. prænitentem
26 Sanctumq; al. factumq;
30 Machara al. Maham. ead. lin. Hoerima al. Horeima
31 Atamram al. atamrata
34 micantibus al. micantius
39 posthæc al. post
40 Primo Luie al. lumine futuri prophetæ præfulgēs. Melic autem genuit Falhrem: Falhrem autem
205 10 pergefactus al. expergefactus
12 Achamet al. Ahamet
19 arrep amq; al. arreptaq;
20 Casiber al. Tasiber
21 in terra al. interea
22 Abrahat al. Arahat. ead. lin. excitaretur al. excitaret
23 extirparet al. exstuparet
26 captantes al. capientes
30 corruscat al. chorruscat
35 Abraahat al. Abhraat
43 Abrath al. Arrahat
206 1 maiorem al. amore
6 Abrach al. Abrahat
15 Vehela al. Behelo, & pauloante Bethala
16 Zaoda al. Zoada
20 producente forte, prodeuntem
24 patuit al. potuit, uel paruerit
26 nescios al. nescius
28 qui tuens al. desunt
31 in arras al. marras
32 Bertam al. Beream
35 coruscat al. chorruscat
37 coruscus al. chorruscus
38 Alathor al. Alahor
39 filij al. filiæ
41 mensium al. mensorum, uel mensaria
46 frustrabar pro frustrabatur
47 quiquam pro aliqui
207 11 actione al. occasione
15 Azuchri al. Azuhri
19 uenerit al. uenit
24 Quamplures pro complures: ead. lin. al. respuerint
27 dulcheia al. Dulheia. ead. lin. Arrasia al. Aorasa
33 assignaret, pro iudicaret. & ipse, pro ipsi

84 xiij Saabē al. de mēse Sabeē, id est, nono
87 immersus al. uniuersis
44 necquicquam al. nequaquam
108 5 an metuis al metus uis, quæ
11 saturitate al. saturitatem
22 ut iusta al. ut ubi iusta. al. ubi iusta
84 Illo al. Illum
87 manual. manutergm̄ al. munamnu tergio extersit
45 Alcharam. al. Alch, id est uetitum yd & templa. Alchoram al.
109 1 Hæc & al. hic & in
11 certum al. certus
15 adire al. adiret
27 Ducib. al. Dueib
43 idq; eo al. in eo
110 10 Malchorais leg. in Alchorais
41 deducit al. ducit
46 mellitum al. molitum
47 Expergefacio al. expergefacta
111 8 Quod al. Quid
17 releuari al. reuelare
18 hæc ipsa al. semel ponitur
112 13 fit al. sic. lege scit
16 Abhabel al. ab Habel. leg. Abel
17 os dos al. id si deos
24 Hinc al. Huic
36 Tahene al. Tuhene
113 24 est al. &
28 inspiret al. spiret
34 habita al. habet
45 fuisse al. esse
114 4 tamen tum
19 Alhabaes Libes & Obog al. Gog

36 Abdalmutalif Abdalmutalib
215 1 Chamen Chaimen
16 minutas al. imminutas
19 Yetrib alib. Ytrarip, quæ est prope Mecham in Arabia.
24 octo annorum al. octo m̄
29 Emensis al. emersis
32 Eubogara Eubokara uel Ebubek socer Machum.
33 communiter constanter perhibens
37 unquam al. materiam
42 hic hæc
47 conniui forte communicare
216 8 Comen forte Odmen
12 notatur forte legendū uoluntatis
42 præfectus al. præstitus
217 5 cirtis, chartis, id est epistolis
31 Ietrid Ietrib
40 Humani al. himaim
46 Ademen Odmen
218 1 acus al. alicuius
2 mento al. meto
219 39 Odinem al. Oalmen
220 4 Abdaminess Abdomenef
15 omnesq; al. diq;
26 posteros al. post
33 propinquus al. proprius
36 figitis facitis
44 fulciti fulti
221 15 ter prædando al. terpidando
28 brachia al. brachiorum tib;
33 iuuenibus al. nmemus
222 7 Alhigez al. Alhigræ

Series Chartarum primi tomi.

a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u.
Omnes terniones.

Alcoranū est vix translatū adhuc; omniū optima barna (dissipse) ejs, est illa Arragonois Johannis Andreæ manasij: At in hyer illius cod[...] nō facile obliviotur. Joh Gregory in notis suis ad quæd. loc. s. script. in p[...] Lond. 1650 Anglice, edit 2a. vere vir ille in multis nō tamen oia sanæ et sobriæ mentis indicia prodit.

CONFVTATIONES

LEGIS MACHVMETICAE, QVAM VOCANT ALCORANVM, singulari industria ac pietate à doctissimis atque optimis uiris partim Latinè, partim Græcè, ad impiæ sectæ illius, errorumque eius impugnationem, & nostræ fidei Christianæ confirmationem olim scriptæ, ac magno studio hinc inde conquisitæ, inque lucem editæ.

Quorum catalogum uersa pagina continet.

Adiecta quoque est Lodouici Viuis Valentini, uiri doctissimi, de Mahumete & Alcorano eius Censura, ex Libris ipsius de Veritate fidei Christianæ decerpta, unà cum alijs lectu dignissimis.

Cum gratia & priuilegio Imperiali ad septennium.

CONFVTATIONVM LEGIS MACHVMETICAE, *secundo hoc Tomo comprehensarum Catalogus.*

DE MAHOMETE, ET ALCORANO IPSIVS, SIVE SARACENORVM LEGE, LODOVICI Viuis Censura, è libris eius de Veritate fidei Christianæ excerpta.

PRima ætate Mahometes fuit pauper, & exercuit latrocinia: tum nactus opulentas nuptias, militauit sub Heraclio *imperatore, inter populares suos* Arabes. *In ea militia occasionem principatus ac potentiæ inuenit. Nam quum Arabes irati Heraclio discessionem ab eo fecissent, hic se ordinibus iratorum militum admiscuit, eorumq; animos aduersus imperatorem exacuit, & in defectione confirmauit. Tum creatus est à parte quadam militum dux Mahumetes, quemadmodum ij solent in omni seditione extolli, qui praua multitudinis consilia comprobant, potentesq; & principes insectantur.* Humilitatem *generis & uitæ prioris sordes multi in nouo duce aspernabantur. Ipse ut ab illo se contemptu uindicaret, quod est apud stolidam plebem facillimum atq; efficacissimum, diuinitatem suis actibus prætendit, non iam se ducem & principem ferens, militari fauore electum, sed prophetam & nuncium* Dei *omnipotentis, ut obtentu diuinitatis omnes haberet dicto audientes. Caput uero negotij erat,* Deũ *misisse primò humano generi Mosen, hinc Christũ* IESVM, *instructos facultate prodigiorum: homines illis non se præbuisse obsequentes: statuisse Mahumetem mittere sine miraculis, armatum, ut quos non mouissent oracula, cogerent arma: se esse postremum nuncium, nec futurum postea alium, prædictum à Christo in Euangelio, prænunciatum luce admirabili quæ ab Eua per successionem generis in omnes mulieres transierit usq; ad matrem suã, &c. de quibus plura in* Alcorano, *hoc est lege sua, quam sibi dicit cœlitus traditam, ut communicaret hominibus: in qua est mira eius inconstantia. Aliàs enim dicit, se gentem habere peculiarem, cui sit missus: & neminem intellecturum suum* Alcoranum, *nisi sit* Arabs, *aut sciat* Arabicè. *Aliàs dicit, omnibus se gentibus ferre leges. Praeterea nec minus securè infinita mendacia in Alcorano confingit, partim ex Thalmut* Iudæorum, *quæ tamen ipse magis corrupit, ut de* Adã, *de* Cain *&* Abel, *de prædicatione* Nöe, *de morte Mosis: de Pharaone, qui iussit sibi ædificium usq; ad cœlum extrui, ut uideret deum* Mosis: *de* Solomone, *quod haberet exercitũ hominum dæmonum & auium, ipsum glorificantiũ: de* Dauide, *cui montes & aues obediebant. Iam quæ sunt aperte planis uerbis in ueteri* Testamento *explicata, ipse deprauat, & narrat falsò, ut de* Mose, *de* Pharaone, *de* Gedeone *&* Saule *&* Nöe *& arca, de* Abraham *&* Lot, *de* Ioseph. *De nouo autem Testamento narrat falsò natalem* Domini, *& de* Ioanne *baptista, &c.* Nec *solum de utroq; Testamento tam licenter mentitur, sed & de historijs gentium.* Alexandro *ait tributam à* Deo *scientiam rerum omnium.* Quis *unquam id tradidit inter tot* Latinos *scriptores &* Græcos, *qui illius uitã & res gestas memoriæ mandarunt? Fieri profectò non potest, ut Mahumetes legerit utrunq; Testamentũ.* Nam *& si ego de illo pessime sentio, non tamen arbitror fuisse tam excordem, ut sic aperte mutaret & detorqueret, quæ nihil ipsi oberat integra relinquere. in quibus etiamsi fuisset error, non tamen erat is tanti, ut diuina correctione indigeret. Sed de utroq; Testamento partim ipse fando audiuerat nonnulla, quæ prauè retinuerat: partim Christiani &* Iudæi *persuaserant sic habere. Itaq; ea scripsit, per quæ manifestò uanitas & imperitia illius se patefaceret, & ueritas esset ad percipiendum non difficilis.* Nec *ipse quid sit euangelium nouerat: quanquam sæpe dicit Christo esse datum librum euangelium à* Deo. *Nullum librum* Deus *dedit Christo, nec ipse euangelium scripsit, sed lætissimum nuncium attulit generi humano, reconciliationem fieri hominis cum* Deo, *& placatam iram* Dei, *cessare ultionem, reditum ad gratiam patêre: quo nullus est nuncius melior. Euangelium enim bona est annunciatio. Eiusdem notæ est & illud, quod ait* Dauidi *missum esse psalterij librum, quum ille sigillatim psalmos composuerit, & cecinerit* Domino. *At quo ore, quanta impu-*

dentia, quasi nihil mutasset, Si quid (inquit) dubitatis in his, quærite ab ijs qui librum legerunt ante nos, quærite ab ijs qui legem & euangelium legerunt: hoc est, à Iudæis & Christianis. Hunc tu putes uel frontem habuisse, uel cor? Necesse est uel illum nihil legisse, sed quæ accepisset ab alijs, habuisse pro indubitatis, in quo eius tarditas & socordia ostenditur: uel si quid legit & nouit, non proiectæ solum & profligatæ, sed dementissimæ est impudentiæ, eos pro se testes adducere, quorũ testimonio sciat se condemnatum iri. Profectò alterum necesse est: uel ipsam beluam fuisse, uel eos quibus loquebatur habuisse pro beluis. Plura de Alcorani & Mahumetis erroribus, nempe quàm absurda de Deo, de Christo, de rerum natura, de die extremi iudicij, de beatitudine statuat, itemq; de legibus & uita Sarracenorum plenissimã tractationẽ reperies in Lodouici Viuis de Veritate fidei Christianæ libro 4. qui in hoc ipso confutãdo totus uersatur. Nos ista duntaxat hoc loco adiecisse, ut disputationis huius saltem admoneremus lectorem, operæ precium duximus.

DE MAHOMETO, EIVSQVE LEGIBVS, & Saracenorum rebus, ex Volaterrano.

SAracenorum gente Arabiæ felicis numerosa ac bello potẽtissima, nulla magis Christianos exercuit: eius Ptolemæus & Marcellinus in primis meminere. Ii diu regibus Persarum unà cum reliqua Arabia seruierunt, usq; ad Heraclij principis tempora, annũ uidelicet salutis DCXX. Tũc primum Mahumetes ex eis caput extulit, quem (ut refert Bibliothecarius) humili genere natũ, defunctis parentibus captiuum, Abdemonaples Ismaelitici uir generis emit, sibi gratum ob formam & ingenium. Quapropter mercimonijs ac negocijs ab eo præficitur. Frequentabat ea tempestate domum Abdemonaplis Sergius monachus, qui ob sectam hæreseos è Constantinopoli in Arabiam fugerat, Machumetemq; ob ingeniũ ualde diligebat. Interim herus sine liberis moritur, uxor uidua & quinquagenaria hunc sibi in uirum capit. Is igitur cum sæpe in alienationem mentis se uenire ostentaret, & tanquam qui morbum patiatur comitialem, corpore prosterneretur, admirante uxore: Desine, inquit, mirari, hoc mihi ex ipsius Dei spiritu me corripiente prouenit, qui mihi futura suggerit. Seq; planè prophetam dictitabat, atq; hæc omnia iuuante & consulente Sergio agebat. Paulatimq; uulgata fama, nec multo pòst hæres ab uxore moriẽte institutus, opibusq; adauctus, simulq; autoritate, inter suos legem condere cœpit: nouamq; propterea sectam edidit, ab Hebræis nonnulla mutuando, partim etiam à Christianis. Circumcisionem & abstinentiam porcinæ simul & uini præcepit: ieiunium mensem continuum seruare, tantumq; noctibus uesci, diurnam abstinentiam longa crapula compensando. Veneris diem colunt, quòd in hac ille rex factus: uel (ut quidã aiũt) ut Hebræis Christianisq; dissentiant: eademq; de causa ad meridiẽ conuersi Deo supplicant. Vxores, quot pro facultatibus licet, fas ducunt habere: quarũ zelotypi solent esse: adulteras capite plectendo: nullam fœminam nisi operta facie foràs prodire, mancipijs pro libidine uti, uoluptates corporis futuræ felicitati minime officere. Tris tantum prophetas admittunt, quos Razales uocant, Mahumetem, Mosem, & Christum, quem minime deum alioquin esse putant: & angelos, ueterem etiam legem recipiunt. Hæc reliquaq; præcepta in uolumine cõscripsit, quod Alcoranũ appellant, atq; in latinum sermonem cõuertit Ioannes Hispanus in concilio Constantiensi, Martini V tempore. idq; Christianis argumentationibus publice refellit. Contra hoc item Ricardus ordinis Præd. summusq; Theologus librum condidit: quem Demetrius Cydonius in Græcũ sermonem cõuertit. Hac igitur superstitione armatus Mahumetes, obtemperantes Saracenorũ animos ad rebellandum cõtra Persas excitauit. Vixit annos XL. Moriens prædixit se iturũ in cœlũ: quod diu expectãtes, tandem tetro coacti odore, sepulchro mãdarunt apud Mechã ciuitatẽ, quæ aditur ab eis ut à nostris Hierosolyma. Post eius mortẽ plures è successione principes eius gentis, partito inter se exercitu alibi alij regnauerunt, uarijs etiã nominibus appellati, Calyphæ, Amorræi, Admirati, Miramemelini, Sultani, quæ est apud eos summa potestas. Homar igitur à Mahumete tertius, post Persas subiugatos, Hierosolymã omnẽq; Syriã cepit, anno circiter DCLXX. sedente Agathone et Constantino IIII imperatore. deinde Aegyptũ inuasere, cõstituto apud eã Calypha. Res itaq; incolumis Saracenorũ usq; ad Mauguet Persidis principẽ durauit. Hic cum Himbraelem Babyloniæ regẽ ex eadem

secta expugnare uellet, inter se quoq; dissiderent, Muchaletum Turcam ex Scythia accersiuit: à quo postea Persidis imperio exutus fuit. Hinc Turcæ quaquauersus præualentes, etiam Aegypto potiti sunt per Syracinum, qui Calyphã interfecit, Almerici regis Hierosolymitani tempore: Sultanusq; appellatus est, cui Saladinus successit. Verum Saraceni ex Asia pulsi, alij alia loca petiere. In Africam transgressi, apud Carthaginem regiam constituerunt: inde in Siciliã Sardiniamq;, ac nonnullas Tyrrheni maris insulas, simul & Baleares inuaserunt. Anno DCCXXX, duce Miramomelino Hispaniam petiere, quod bellum in eius descriptione cõmemoraui. Eodem ferè tempore Zulemone duce in Thraciam traijcientes, Constantinopolim Leone IIII. imperante classe potentissima obsidione triennali cinxerunt: quam relinquere tandem diuinitus coacti sunt, peste maxima fameq; cõsumpti. Anno DCCCLVIII. sedente Leone IIII. ex Africa soluentes, Siciliã omnẽ occupauerunt. In Italiam quoq; transfretantes, Apulia capta, apud Nuceriam sedem constituerunt multos annos, egressiq; inde Ostiam usq; cursitauere. Indeq; agrum populati, basilicas etiam apostolorũ dicuntur incendisse, quibus Leo cum Romana iuuentute occurrens eos repressit. Haud multo pòst, anno uidelicet DCCCCXVII, iterũ oram percurrentes, Ioannes X pontifex ad Minturnas nobili prælio fudit. Anno DCCCCXXXV, ex Africa soluentes, Siciliã, Sardiniã, Baleares, insulasq; Hetruriæ plures occupauerũt: orãq; eius omnẽ, simul & Genuã populati sunt. Ad loca quoq; in Adriaticum uergentia penetrantes, Lotario Imp. & Sergio sedente, Anconã adplicuere, toto ferè Piceni littore occupato: unde apud Crotonem uictores Venetorum classis fuere. Qui uero in Hispania erant conati in Galliam traijcere, ab Eudone Aquitaniæ duce contra Francos uocati, à Carolo Martello clade memorabili adflicti, interfectis ex eis prope CCC milibus. Insequentibus deinde temporibus Hispaniæ regum, præsertim Ferdinãdi nunc regnantis uirtute, ex Europa penitus pulsi sunt: qui quamuis Africæ nunc quoq; dominentur, uiribus tamen ac uetere belli gloria magnopere ceciderunt. Duplex eorum hodie qui restant genus in Africa: qui urbes colunt, & Nomades, qui foris armenta pascunt, quotidieq; per agros incerta sede uagantur: quorum est præcipua conditio, formidiniq; urbanis sunt, à quibus & uectigal certum exigunt. Annis abhinc XXV. Cidianus quidam prophetæ nomine inter eos cœperat ad spem gentem profligatam reuocare, opinione uitæ uirtutisq;: sed breui tempore pereuntis hominis uanitas animaduersa. Saraceni Arabesq; omnes lingua utuntur Arabica, & propria, illorum sectæ communi, uerum indigenæ longe puriore.

MAHVMETANORVM SECTAM OMNI ratione carere, Commentatiuncula lectu dignissima, Hieronymo Sauonarola autore.

AT Mahumetani quodammodo inter Iudæos & Hæreticos medij, postremo nobis loco conuincendi supersunt. Nam & Iudæorum circuncisionem imitantur, & omnium ferè hæreticorum errores coaceruarunt. Ideo non multo labore hæc contra illos pugna conficietur. Si quis enim inter eos uersetur, illorumq; mores ac religionem diligenter consideret, legiferiq; Mahumetis perlegat Alcoranum, quem inuiolabili fide tenendum putant, facile uanitatem rei deprehendet. Omnis namq; uera religio aut à naturali, aut à supernaturali lumine proficiscitur. Sed eorum superstitio penitus confusa, à neutro horum lumine prouenit. Quiuis enim uel mediocriter rationis philosophiæq; peritus, tam in speculatiuis quàm in practicis, eam religionẽ facile subuerteret. Cuius autor se literarum omnino ignarum fuisse ostendit. Librum enim suum, quem Alcoranũ, id est præceptorum collectionem uocat, adeò insulse ac confuse tradidit, ut à nemine ordinem ullum in eo deprehẽdi posse existimẽ: quod præcipuũ ignorãtiæ est atq; secordiæ signũ. Tot præterea in eo fabulæ, totq; cõtra bonos mores imperata uel permissa cõtinentur, quæ Philosophi ludibria & nefaria cẽserent, ut ea irridere satius sit q̃ refellere. Huiusmodi ergo religio ab ipso lumine naturali, cui cõtraria est, prouenire nõ potest. Neq; etiã à supernaturali proueniet. Quicqd enim naturali lumini aduersatur, ipsi etiã supernaturali cõtrariũ est, ut postea ostẽdemus. Itẽ quæ malo inchoata sunt principio, bonũ perraro uel nunquã exitũ sortiuntur. Sed hæc secta autore gloriatur Mahumetæ.

Est cap. 7 lib. 4. Triumphi crucis ipsius Sauonarolæ

Qui sicut certa tradit historia, prorsus irrationabilis, sceleratus, adulter, & populorũ prædator fuit. Cumq; epileptico, ut fertur, morbo sæpe correptus collaberetur, interrogatus cur id ei contingeret, se angeli colloquio tunc frui referebat. Vi autẽ & gladio, nõ rationibus instructus, pollicitationibus primũ malaq; arte homines rudes ac impuros sibi asciuit. Quibus paulatim alios in suã lasciuiã fabulosamq; sectam pellexit. Armisq; peruagante licentia, imbellem multitudinẽ subegit. Cum ergo origo pessima fuerit, neq; à Deo cœpisse, neq; bono potest fine concludi. In Alcorano item Mahumetes Euangelium uetusq; Testamentũ ubiq; probans atq; confirmans, Christũ cõmendat: quem de uirgine natum, prophetamq; uerissimũ cõfitetur. Quid ergo insipientius dici potest, quàm eadem affirmare & negare, nec eam quam probat doctrinam, sed contrariã sequi? Illud autem ridiculum est, quod in erroris sui excusationẽ affert, dicens Euangeliũ à nobis esse cum ueteri Testamento deprauatũ. Quod tam facile ac aperte refellitur, quàm leuiter temereq; prolatũ est. Pro certo enim constat, utriusq; Testamenti codices Hebraicis Græcis Latinisq; literis iuxta harũ nationum idiomata antiquis monumentis asseruari, & per uniuersum orbem ex ijs cõplura uolumina eodem exemplo uarijs tẽporibus fideliter esse transcripta, uetustissimisq; nouissima cõfirmari. Quomodo ergo in tot exemplaribus, apud diuersas mũdi nationes, uarijs linguis dissimilibusq; hominũ studijs & ingenijs potuit hæc simul locũ habere deprauatio? Imò ex huiusmodi scripturarũ cõsensu illius fabulæ ac mendacia, quibus ineptè procaciterq; utrumq; Testamentũ uitiauit, planè deprehenduntur. Vera insuper religio ad bene beateq; uiuendũ, & ad cordis puritatem, ueritatisq; contemplationẽ est ordinata. Eiusmodi autẽ secta, terrena tantũ sapiens, nulla ueræ beatitudinis mentione habita, bestialem quandã uoluptatem uentri consentaneã post præsentem uitam pollicetur. Ne quis uero eum parabolice locutũ existimans, in alium sensum illius uerba accipienda putet, asseueratio totius sermonis ostendit. In quo liberũ sibi mentiri putans, nihil in figuris à se traditis inter tot deliramenta unquã dixit. Huius ergo uanitas religionis per se declaratur. Nil præterea diuinũ aut mirabile in hac secta, propter quod à Deo existimãda sit, apparet. Nullis enim, quemadmodum Christiana religio, fulcitur miraculis. Quod ipse Mahumetes attestatur. qui ait Christo miraculorum uirtutem, quibus potissimè mundũ conuerteret, sibi uero gladij potestatem esse cõcessam, & ad hoc missum ut per uim ad fidẽ suam populos cõpellat, perinde ac per tyrannidẽ uoluptatesq; fiat acceptabile Deo sacrificiũ. Quod autem maximũ inter eos habetur, est ubi pronunciatur, Non est Deus nisi Deus, & Mahumetes nuncius eius. Et sæpe repetit Alcoranus, Deus est magnus & potẽs: & notissima quædã de Deo, multis postea deturpata fabulis. Quas nec pueri nostri dignarẽtur.

Nemo insuper inter eos magnarũ diuinarumq; rerum autor uel propheta aliquando uisus est: sed fatuos stultosq; quosdã, per furorem ac insaniã seipsos ferientes, ac debacchantes, tanquã sanctos uenerantur, apud quos nulla omnino diuinorum peritia est. Quàm stulte etiam Mahumetes in Alcorano sibimet contradicat, uel ex eo apparet, ubi se nescire fatetur, utrum ipse & sui in uia sint salutis, nec ne: neminemq; inter mortales haberi, qui Alcoranum intelligat. Nonne is autor de sua deq; aliorum salute incertus, ac mandata perplexa inscrutabiliaq; proponens, potius lapidibus obruẽdus quàm imitãdus fuit? Cum itaq; nullis rationibus, nullis miraculis, nullaq; uitæ sanctimonia huiusmodi dogma fundatũ sit: sequitur ut omni ex parte sit sugillandũ. Quod si disputandi cum eis daretur locus, facillime uanitatis huius error detegeretur. Sed inscitiæ ac prauitatis suæ conscius Mahumetes, callide mandauit, nõ nisi gladio religionẽ suam tuendam esse. Vt quod ratione & honestate defendi non poterat, ferino impetu decerneretur. Sed fortè obijciat aliquis: Cur fide Christi iam in toto orbe terrarũ propagata, passus est Deus opere Mahumetis innumeros populos ab imperio ipsius Christi subduci, & ad alias leges cõpelli? nec ultricem manum tanto tempore in eos extendit? sed potius illorum imperiũ in hunc usq; diem augeri permisit? Si ergo Christus est Deus, illiq; Mahumetes aduersus, cur se à Mahumete superari passus est? Vera igitur (inquiunt Saraceni) fides nostra est, uestra autẽ falsa. Hoc enim potissimũ argumento aduersus Christianos se defendũt, quo etiam multi è nostris ita obuoluuntur, ut quid respondeant, prorsus ignorent. At nos primò respondemus, ex hoc superiora argumenta nostra, quibus Christum Deum & religionem Christianam ueram esse probauimus, nõ infirmari. Nam si uita sanctior ea, quam docuit Christus,

inueniri non potest: atq; si nemo alius à seculo tot mirabilium & diuinorum patrator operum comparuit, quis dubitet hunc cœlitus deum & hominem pro salute humani generis aduenisse, quem talia ac tanta oracula, signa, gesta, successusq; testantur? Quod si qua in terris religio uera est, nulla præter Christianã alia dari potest. Quæ profecto Mahumetis legi penitus cessisset, si meliora præcepta ab eo introducta, aut maiora opera fuissent exhibita. Cum autem in eius lege uniuersoq; populo nil magnificũ, nil præclarum, nil singulare editũ sit, sed enormia & subsannanda multa conspiciantur, nunquid præferendus est Christo, eo quod multos à catholica fide seduxerit, plures debellauerit, & in malo inualuerit? Cur non pari argumento humani generis subuersor diabolus Christo melior dici potest? qui plures multò quàm Mahumetes à ueritate detorquet. Cur iustis sanctisq; uiris impij & bonorũ corruptores, qui plures quàm iusti ad se trahunt, non præponuntur? O admirabile argumentũ, Mahumetem Christo præponi, quia rudes & eneruatos populos ipsius fraudibus & pollicitationibus, minis insuper & gladio à fide Christi sanctissima subductos, ad uoluptatem perditosq; mores induxerit. Sanè operæprecium est in malitia gloriari. Haud talia nostra sunt argumenta. Non his religio nostra nititur fundamentis. Quid uero mirum est si pauciores Christum sequantur, iubentem benefacere, & mala pati, & propter inuisibilia omnibus mũdi blanditijs abstinere, duraq; omnia acerbaq; potius eligere quàm modestiam? continentiam, iustitiam, pietatem fidemq; maculare? Quod si illorum ualida esset ratio, omnis philosophia confundi posset, dum bonum malum, uerum falsum, ac lucem deniq; ipsam tenebras existimare appellareq; liceret. Pauci enim philosophorum ueritatem uerumq; bonum sequuntur. Ideoq; rari inter eos uiri integri extiterunt. Si ergo uitam ex numero commendemus, certe bonum quod à perpaucis obseruari consueuit, malum potius, multorũ autem errorem bonum esse dicemus. Quod cum absurdum sit, cõstat ab ipso Mahumete non ideo Christum esse superatum, quod diuina iustitia permittente multos lasciuienti licentia armisq; subegit: quemadmodũ etiam diabolo ac prauis hominibus assidue incautos & inertes simplicesq; & innocentes circumuenire & opprimere permissum est. Nam si Christus cum adhuc eius nomen ignotum esset, & nouitate ignominiosæ mortis inaudita omnibus fugiẽdus & nihili pendendus uideretur, contra uniuersum mundum præualuit: quid modo si uellet, post eius ubiq; gloriam celebratam receptamq; efficere posset? Nónne facilius nunc quàm ab initio Christiani nominis palma consurgeret? Sed hæc omnia ipso sciente ac permittente, quemadmodũ etiam ab ipso prænunciata sunt, in ultionem scelerũ euenerunt. Scriptum est enim: Multi sunt uocati, pauci uero electi. Ecclesiaq; sæpenumero aucta & diminuta est. Liberum enim ad uirtutes & ad uitia nobis Deus dedit arbitrium, nec ab ipso deo in alterutram partem coguntur homines. Neq; enim stante natura cogi possunt. alioquin neq; merito, neq; demerito locus esset, si libertas cessaret. Deus autem præmijs tantum homines attrahens, & pœnis à malo deterrens, nõ semel cõcessæ naturæ uiolator, sed conseruator existit. Delinquẽtibus itaq; uarias pœnas cõminatus, primam statuit, nisi cito resipisceret, mentis excæcationem. Vnde in persona Christi & iustorum omniũ contra impios loquitur Dauid: Obscurentur oculi eorum ne uideant, & dorsum eorũ semper incurua. Et ad Esaiam ait Dominus: Vade excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne quando uideat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, et conuertatur, & sanem eum. Sic & incredulis Iudæis, qui cedere primi debuerãt cordis obstinatione Euangelio, sæpius & euersio Hierusalem, eorumq; captiuitas usque in finem mundi duratura prænunciata est.

Item multos à fide catholica defecturos, paucosq; saluandos legimus. Vbi in ipso Euangelio de nouissimis diebus loquitur Dominus: Quia enim abundabit iniquitas, refrigescet (inquit) charitas multorũ. Et alibi: Cum uenerit filius hominis, putas inueniet fidem in terra? Et Apostolus eius Paulus ad Timotheũ scribit: Spiritus manifestè dicit, quia in nouissimis tẽporibus discedẽt quidã à fide, attendentes spiritibus erroris, et doctrinis dæmoniorũ, in hypocrisi loquentium mendaciũ. Deniq; si Euangelicã doctrinam reuoluamus, hæc omnia à Christo prænunciata, & ipso permittente subsequuta esse cõperiemus. Male uiuentes enim suo priuat lumine, ac in cæcitate relinquit. Quemadmodum ergo Iudæos propter ipsorũ superbiam pertinaciamq;, ita & Mahumetanos aliosq; à fide contumaces

maces propter scelera puniuit. Nulla enim pœna grauior infligi potest, quàm ueri luminis rectæq; uitæ priuatio: propter quam certa damnationis æternæ uia præcipitium ducit. Nam prout superius declarauimus, extra fidem Christi nulla rectitudo nullaq; salus, sed error ac perditio est. At fortè dices, Cur pro patribus filij pœnas luunt? Si enim prisci Iudæi ac Mahumetani peccauerunt, cur in filios & nepotes eorumq; posteros huiusmodi pœna deuoluta est? Respondemus itaq;, eam esse Christianæ fidei ubiq; terrarū manifestationem, & miraculorū famam, ut nemo se excusare posit, quin ei ueritatis inquirēdæ cognoscēdæq; facultas oblata sit. quā si neglexerit, ipsi imputetur. Neq; enim in parentū reatū ueniret ultio, nisi idē crimen sequeretur. Aut si iuxta rationē naturalem uitā saltem cōponeret, ab ipso Deo, qui in necessarijs nemini deest, sed semper est præsto, proculdubio illustraretur. Id quod iam satis suprà ostendimus. Quanquam occulta insuper Dei iudicia plurima sunt, quæ ab hominibus inuestigari nō possunt. Propterea ait Apostolus: Conclusit Deus omnia in incredulitate, ut omnium misereatur. Moxq; inscrutabilem & profundißimam diuinæ maiestatis abyssum expauescēs, exclamat: O altitudo diuitiarū, sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incōprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uiæ eius. Quis enim cognouit sensum Domini? aut quis consiliarius eius fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi honor & gloria in secula seculorum, Amen.

Illud tamen sciendum est, quod sicut Dominus noster IESVS CHRISTVS futura hæc mala prænunciauit: ita Ecclesiæ quoq; suæ in stabili petra fundatæ nunquam defuturum attestatus est, dicens: Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usq; ad consummationem seculi. Sicut ergo quæ is prænunciauit, ad hunc usq; diem omnia euenerunt, inter quæ multorū à fide cernitur defectio: ita credimus, Ecclesiam in æternum permansuram. Tam solida enim habet fundamenta, ut putare nefas sit ea posse subuerti. Quinimò ubi ultrix ira Dei in peßimos Christianos cæterosq; infideles completa fuerit, Ecclesiam illum suam renouaturū, atq; uniuersum terrarum orbem ad se conuersurum esse confidimus, ut fiat unum ouile & unus pastor. Quod nō procul abhinc omnino fore speramus. Atq; ita per uarias temporum uices nunc prospere, nunc aduerse nauigans Petri nauicula perseuerabit, donec ueniat dies Domini magnus: in quo manifesta erunt abscondita tenebrarū, iustißimaq; Dei iudicia tum demum cognoscentur. Nūc autem quod ad peruersitatem Mahumetis pertinet, satis dictum est: postquam neq; diuinis neq; humanis rationibus se tueri potest, sed sola ui atq; irrationabili impetu fertur. Cumq; nullum uiolentum poßit esse perpetuum, quanto magis aucta est, tanto maiore corruet lapsu. Cuius sanè ruina seductis ab eo populis comperta ueritate fiet in salutem.

*

DE HAERESI HERACLII ET PRINCIPATV AC LEGE Machumeti.

Disputatio Christiani eruditissimi, qui diu uersatus est apud principem Saracenorum in magna dignatione: et Saraceni sodalis ipsius, aduersus doctrinam & flagitia Machometis, dignissima uisa est, quæ ex XXIIII. libro Speculi historialis huc adijceretur. Licet enim in compendium sit contracta, multa tamen cõtinet ad historiæ cognitionẽ pertinentia, multa quæ ad lectionem Alcorani conferunt. Ipsum uerò superbum molimen Machumeticæ superstitionis, uelut aries ualide impressus, subruit & demolitur. Vt facile appareat, quanto potentior sit ueritas paucis & simplicibus uerbis exhibita, quàm mendacium infinita uerborum congerie & uersutia fultum.

PEr idem tempus Cyrus Alexandrinus episcopus & + Sergius Constantinopolitanus patriarcha Monothelitarum hæresim prædicabant: qui scilicet unam tantũ in Christo naturam esse putabant. A quibus deprauatus Heraclius Augustus, post tantas uictorias aberrauit à catholica fide. Vnde diuino iudicio Agareni, qui & Saraceni dicuntur, Hummaro duce + cœperunt lacerare. Nam Hummarus Damascum & regionem Phœnicis, & Hierusalem, totamq; Syriam occupauit, & Antiochiam comprehendit. Promotus est etiam Mauchias à præfato tyranno prætor & amiras totius regionis, quæ est ab Aegypto usq; ad Euphratẽ. Hac præterea tempestate Saraceni, qui & Turci dicuntur, Machumet pseudopropheta eis ducatum præbente, à suis sedibus exierunt, & imperium Heraclij grauiter deuastare cœperunt. Porro iste Machumet Saracenorum & Arabum princeps & pseudopropheta, fuit de genere Ismaël filij Abrahæ. Qui cum in primæua ætate sua esset mercator, pergebat frequenter cum camelis suis + apud Aegyptum & Palæstinam cum Iudæis & Christianis, à quibus tam nouum quàm uetus + testamentũ. Sed & magus perfectissimus effectus est. Et cum hac illacq; discurreret, contigit ut Corozoniam ingrederetur prouinciam: cuius prouinciæ domina Cadigam nominabatur. Quæ cum diuersas species, quas secum Machumet attulerat, miraretur, cœpit ei præfata mulier familiarius adhærere. Quam Machumet incantationum suarum præstrictam phantasmate, cœpit astu paulatim in errorem inducere, dicens ei: quod ipse esset Messias, quem esse uenturum adhuc Iudæi expectant. Suffragabantur uerbis eius tam incantationum præstigia, ꝗ calliditatis eius ingenia copiosa. Qua opinione nõ solũ potens mulier est decepta, sed & omnes Iudæi, ad quos fama eius pertingere poterat, ad eum cum Saracenis cateruatim confluebant, attoniti + tanta nouitate rei. Quibus cœpit nouas leges fingere, & eis tradere, adhibens etiam ipsis legibus testimonia de utroq; Testamento. Quas leges Ismaëlitæ suas appellant, eumq; suum legislatorem esse fatentur. Præfata quoq; mulier uidens hominem Iudæorum & Saracenorum pariter contubernio uallatum, existimabat in illo diuinam latere maiestatem. Et cum esset uidua, adsumpsit eum sibi maritum. Sicq; Machumet totius prouincię illius obtinuit principatum. Deinde uerò Arabes ei adhærentes, regnum Persidis cœperunt infestare, ac demum orientalis imperij fines usq; ad Alexandriam super Heraclium inuadere. Post hæc uero + cœpit cadere frequenter epileptica passione. Quod Cadigam cernens, oppidò tristabatur, quòd nupsisset impurissimo homini & epileptico. Quam ille placare desiderans, talibus sermonibus demulcebat eam, dicens: Quod Gabrielem archangelum loquentem mecum con-

Pyrrhus

eius imperium

grauiter

Machumeti genus.

ad

didicit

tantæ

Machumet

templor,& non ferens splendorem uultus eius,utpote carnalis homo, deficio & cado. Credidit ergo mulier,& omnes Arabes & Ismaëlitæ,quod ex ore archangeli Gabriëlis illas susciperet leges,quas suis discipulis dabat: eò quod Gabriël archangelus sæpe à deo mittatur hominibus sanctis.

Comitiali laborasse Machumetum.

DE QVIBVSDAM LIBELLIS, IN *quibus agitur de ipsius fallacijs.*

FErtur autem † libellus in partibus transmarinis, de Machumeti fallacijs, in quo legitur,quod ipse uolens sibi conciliare animos populi Arabum, dicebat se esse prophetam ad eorum salutem diuinitus missum: ut uidelicet legem Iudæis & Christianis, quę nimirum rigida nimis ac seuera esset,mitiorum præceptorum promulgatione temperaret. Et ut eiusdem missioni adinstar Moysi prodigia quædam uiderentur attestari,populum assignata die cōuocauit ad certum locum,quasi legem diuinitus missam in signis & prodigijs accepturum. Tunc eo sermocinante ad populum,columba quæ in uicino erat,ad hoc ipsum fallaciter edocta,super humerum eius aduolans stetit,& in eius aure iuxta morem solitum grana inibi reposita comedens,quasi uerba legis suggerere ei simulauit. Taurus quoq; similiter ad hoc ipsum consuetudine quadam edoctus,ut de manu eius pabulum acciperet,ad uocem eius coram populo uenit,& quasi legis nouæ mandata cœlitus missa, quæ ipse cornibus eius alligauerat,detulit. Sed & Picerias lacte ac melle plenas,quas ipse in certis locis terræ latenter infoderat, quasi per diuinam reuelationem ibidem effodi fecit,& populo uelut in signum abundantiæ futuræ, quam per eiusdem legis obseruantiam idem populus mereri iuberetur, ostendit. Sicq; quasi miraculis & magnalibus diuinis congratulantes & acclamantes seduxit,atq; ad legem suam quasi diuinam recipiendam pertinaciter animauit. Porrò de libro † regis ipsius,qui Alchoranus dicitur, qualiter confictus sit,et quàm dilaceratus atq; confusus,dicetur paulo inferius. Hic enim pauca libet inserere,de libello disputationis cuiusdam Saraceni & cuiusdam Christiani de Arabia, super lege Saracenorum & fide Christianorum, inter se: Qui ambo probati philosophi,& in secta sua perfecti, Emirhelmomini regi Saracenorū erant familiares ac noti,sibiq; inuicem amici charissimi. Hunc autem librum fecit dominus Petrus abbas Cluniacensis de Arabico in Latinum transferri, à magistro Petro Toletano,iuuante Petro monacho scriptore: cum esset idem abbas in Hispanijs constitutus,cum imperatore Alphonso,eo anno,quo idem imperator Choriam ciuitatem cepit,& inde Saracenos fugauit.

esse — *Columba Machumeti humeris aduolare edocta.* — *Taurus legis librū ferre assuefactus.* — *legis* — *Saraceni & Christiani philosophi disputatio.* — *D. Petrus Abbas Cluniacensis.*

DE ORIGINE AC VITA MACHVMETIS.

HOmo igitur iste,uidelicet Machumet,pupillus fuit in sinu patrui sui Abdamanef,qui cognominatur Abdemutalla. In cuius tuitione pater ipsius moriens,eum commendauerat: Eratq; tutor & curator illius. Ipse uero præterea cultor fuit idolorum,quæ uocantur Ellech & Aleze in Mecha,cum omni domo & generatione sua,sicuti in sua scriptura testificatur dicens, ita dictum sibi fuisse, Nonne tu fuisti pupillus, & collectus es: et in errore,et iustificatus es: et pauper, & ditatus es? Ita ergo uixit,usquequò peruenit ad seruitium camelorum Adegæ filiæ Hulert, cuius factus fuerat mercenarius. Et proficiscebatur cū camelis in Syriam & in alia loca,donec duxit eam uxorem,interueniente causa,quam tu scis. Postquàm uero se diuitem factum eiusdem mulieris opibus uidit, conatus est super gentem & patriam suam regnum arripere. Sed dum hoc ad effectum, prout cupiebat,non posset perducere,præsertim cum paucos adhuc fautores haberet, arte & ingenio magno usus est,ut qui rex esse non poterat,prophetam se Dei simularet esse, & nuncium. Hoc displicuit omni parentelæ & generationi eius, quæ

Machumet idololatra. — *Prophetæ nomen sibi uendicat Mach.*

quæ uocabatur Choraes. Cumq; hoc modo prophetæ sibi nomen usurpasset, ingressus est ad homines, qui tanto facilius qualibet astutię machinatione decipi poterant, quanto longius ab omni sapientia, & usu ciuilitatis, totiusq; humanæ prudentiæ honestate per agros & uillulas sequestrati, quid Dei nuncius uel propheta esset, aut in quo cognosci deberet, denique quid inter ueritatem & mendacium, inter fatuitatem distaret & sapientiam, discernere nesciebant. Ad hos decipiendos cuiusdam astrologi, cuius postea nomen & causam dicemus, † opere et concilio non mediocriter confortatus, homines ad se pestiferos, & uiarũ insidiatores, fugitiuos quoq; et homicidas sibi aggregauit. Quos etiã ad deuia syluarũ, ad cacumina montiũ, & ad proxima fontibus loca circũquaq; mittebat, insidiari scilicet negociatorib. & iter agẽtibus ad interficiendũ eos, & diripiendũ tã camelos q̃ cętera quę ducebãt, uel quę negotiationis uel necessitatis causa portabant.

opera & consilio

DE FVRTIS ET LATROCINIIS EIVS.

DE ipso etiã scimus, q; primo tempore prophetiæ suæ, cũ de ciuitate ueniret ad Mechã, & inueniret hominem camelũ habentem, eundẽ illi camelũ abstulit. et cum iam quinquaginta triũ annorũ esset, tali beneficio prędicationis suæ primordia dedicauit. Habuit autem ibi quadraginta de suis, qui affuerunt custodientes eum ab illis de Mecha, quos ualde infestos habebat: eo quod ipsi omnes artes eius & maleficia nossent. Oderant quippe illum nimis, quod cum latro & pestifer esset, prophetam Dei se esse stultis hominibus mentiebatur. Abijt autẽ in ciuitatem quandam destructã, quã ex maiori parte Iudæi pauperes inhabitabant. in quam cum ingrederetur, uolens ostendere iustitiæ suæ regulam, & † prophetice modũ, pupillis cuiusdã carpentarij filijs domũ abstulit, & in eã meskidã fecit. Deinde misit in prima sua expeditione Hanzetã filiũ Abdimelech cũ equitatu XXX. uirorũ, ad syluas regionis in Hemẽ, rapere camelos Chorais, quando reuertebant̃ de Syria. Cũq; illi occurreret Hebegel filius Hyssen in trecentis uiris de Mecha † dispersos, ubiq; cum eo erant, nullum certamen ausus cõmittere, fugit. Post hęc in secunda expeditione misit Hugaida Alarachi, filij Amichallabi sicut tu nouisti, in † LX. militibus, ut esset duplex numerus primo cœtui, † nec facile ab aliquo terreri possent, ad loca proxima Alfagati. Cui occurrit Ebezesin cum suis militibus. Inter quos tanta extitit effusio sanguinis, quantam ipse nouisti. Ego aũt nullũ ibi ab angelis adiutũ audiui, cũ dicatur in Alchorano, quod angelus Gabriel in similitudinẽ equitantis super albã equã, habens uestimenta uiridia, comitatus fuerit filios Israel, cũ eos persequeretur Pharao in CCCC. curribus. Sed ueniamus ad tertiã expeditionẽ. In qua cũ missus esset Zaid filius Ebibacad, similiter nõ longe ab Algafati in XX. uiris, & nõ inuenisset camelos: iã enim altera die transierant, spe sua & desiderio frustratus, inanis & uacuus redijt. Licet aũt tres istę expeditiones sufficere posint ad conuincendã falsitatẽ tui prophetę, non tamen alias ipsius, quas per se uoluit facere improbitates, tacebimus: illã scilicet primũ commemorantes, qua egressus est ad capiendos camelos Chorais, quando uenit ad locum qui dicitur Gueden. Vbi cũ cõuenisset Vmbrem filium Guhselmuhin, et non præualeret aduersus eum, redijt uacuus. Iterũ exijt per semetipsum, donec uinceret Iambo, quærendo iterũ camelos Chorais, q erãt apud Sem, & quibus insidiabatur in redeundo. Et q̃uis tunc pro eis acriter dimicaret, tandem confusus abscesit. Aduerte si huiusmodi expeditiones ad Dei prophetã debeant pertinere, in quibus nihil aliud q̃ fraus & uiolentia, & humani sanguinis effusio, & quicquid prorsus latrones et uiarum insidiatores faciunt, agebatur. Fueruntq; expeditiones ipsius uiginti sex, pręter insidiarum assultus, qui fiebant nocte ac die. Quarum nouem ipsemet fecit, reliquas socijs imperauit.

Mecha.

prophetiæ

Machumeti latrocinia & expeditiones.

dispersis

Forte, sexcentis. aut absuperius, tricenis.

† ne

Machumet sanguinarius.

DE CRVDELITATE IPSIVS.

suis FAciebat etiam, quod peius est, ut si qui ei in istis + maleficijs contradicerent, uel in aliquo eum reprehenderent, statim eos, ubicunque sibi contingerent aut per se, aut per suos, dormientes siue uigilantes proditorie iugularet. Sicut senem illum Iudæum dormientem, securũ, in lecto suo ideò iugulari fecit, quia se ab illo uituperatum dicebat. Quis unquam, nõ dico prophetam, sed qui uel in modico qualemcunque Dei noticiam haberet, talia fecisse auditus est? An non poterat aliter de Iudæo illo suas iniurias uindicare, nisi dormientem confoderet? Quod non solũ apud deum, sed & apud omnem creaturam ipso auditu super omnia mala horribile est. Certè quod de brutis animalibus, ipsa humani cordis naturalis affectio fieri detestatur, adeò ut pullos auium in nido repertos nullatenus occidere, pro lege teneat, iste de hominibus faciebat. Vnde igitur hoc illi, nisi ex diaboli parte, qui proditor & homicida primus ab initio extitit, inesse poterat? Quod & humano & diuino iudicio omnes impietates exuperat. Vbi est, quod dicebas eũ in sua scriptura dixisse, Missus sum ad homines cum pace & misericordia? Hæc & his similia, quæ si per singula dicerentur, possent fatigare legentem; tu uide, si prophetæ Dei opera sunt. Nam illam ridiculosam ipsius expeditionem, superfluum puto retexere. In qua cum ei præciso labro, dentiũ etiã inferiorum medius excussus fuisset, insuper et à Gutheba filio Abhiacad in fronte et facie uulnera suscepisset, filius Cumennæ dextrum cum humero brachium penè illi sustulerat: nisi à Thala filio Humetcalla, qui ibi digitum perdidit, defensus + euaderet. Cui tamen digitum, quod satis prophetã decuisset, nõ restituit, ostendens quod alienus sit ab illo qui sicut Euangelium narrat, etiam inimico auriculam abscissam reddidit. Iste enim nec amico, qui se pro illo morti obiecerat, in aliquo subuenire potuit. Et ubi erant angeli, qui olim cum prophetis semper fuisse leguntur, eosque à persecutoribus defendisse? sicut Heliã ab Achab, Danielem et socios eius à Nabuchodonosor, multosque alios, quos numerare longum est.

Iudæus quidam dormiens à Machumete obtruncatus.

Machumet uulneratus.

euasisset

DE IMPVDICITIA EIVS, ET FLAGITIIS.

QVi tale dedecus in scriptura prophetiæ suæ sibi facere non erubuit, ut diceret datum suis renibus à deo, XL uiros in coitu potentissimos fortitudine libidinis adæquare. Vbi quoque inter cætera, rebus odoriferis & mulieribus se delectari dicit. Sed ut etiam de his aliquid nominatim dicamus, nónne ipse cum adamasset Zameb filiam Gayssi, uxorem Zaidi, & non posset eam habere, Deum illi in Alchorano introduxit loquentem ita: Cui dedit Deus, ego illi faciam uirum tuum retineri super te: Tu autem timebis Deum, & celabis, quod facturus est. Et si times hominem, magis Deum. Iterum ad seipsum loqui Deum faciens. Cũ (inquit) compleuerit Zaidi uir eius uotum suum in ea, tunc eam dabimus tibi. Nihil est enim prophetæ difficile in eo, quod Deus instituit. Quid uerò turpius dici potest, quàm quod in sua uxore, quæ uocabat Aysa, ipse fecisse dicitur? Hæc enim cum pulchra esset, & libidini dedita, diligebatur à Zhaphagam filio Almuhatham Ethsulami, qui & consuetudinarium cum ea stuprum gerebat, ipso Machumet sciente & consentiente. Cumque multi + inde loquerentur, & testificarentur, maximeque Musatha et Hazen, ad ultimũ uero Hali filius Abitalib princeps & nobilis inter suos inde eum liberius argueret, copiam mulierum esse dicens, nec decere tantũ hominem à muliercula dehonestari, dignamque repudio esse cõfirmaret, respondit, nullã sibi adeò charam uel dilectam, utpote quam uirginem acceperat, et adhuc iuuenculã. Videbatur non se inde curare, nec propter hoc mulierem sibi habilem dimissurum. Vnde usque hodie odium est in Arabia inter generationem Ayssæ & generationem Hali. Postmodum uero dicit in Alco-

pag. 14

Libidinis mancipium turpissimum Mach.

Ayssa Machumeti uxor.

de illo

Odium inter Ayssæ & Hali posteros.

Alcorano, mulierem illam innocentem esse, & sibi hoc diuinitus reuelatū. Fuerunt autem uxores eius XV. ingenuæ, & duæ ancillæ: Quarum una fuit Huneteline, cuius nomen Iud, filia Abimnei. Ipsa est seducta mater infantium, de qua dixit Machumet, quod auferret ab ea zelū, quando discessit ab eo ad matrem suam, fugiens uxorem Gaiaræ: quam postea reuocauit, dans ei uestes, & ornamenta & duas armillas. Ipsa uerò accepit hęc de possessione huius sęculi, & futuri. Alia fuit Zameb filia Gayssi, Zaidi, cui ipse misit portionem carnis, & ipsa respuit. Vnde & ipse indignatus est in eam, propter illam quoq; in alias uxores iratus, proposuit se ad nullam earum ingressurum per unum mensem, ingressus tamen uicesimo nono die. Alia quoq; Zaphia Iudæa alabastria, filia Hai, filij Aptab: quam docuit gloriari super alias uxores suas, quæ improperabant ei iudaismum, & ut diceret eis: Ego, cuius pater est Aaron, patruus Moyses, maritus Machumet. O q̄ longè est ab ista impura & turbulenta doctrina, Christianæ disciplinę pia & sancta religio. Si una sola uxor à Dei amore impedit hominem: quomodo qui tot tantas habebat, officium prophetæ congrue adimplere poterat? Officiū nanq; prophetæ nō aliud est, q̄ ieiunare, orare, prædicare, & his similia bona opera facere. Quibus, miror, si homo tantis flagitijs deditus unq̄ potuit uacare.

Machumeti uxores.

Prophetæ officium.

DE HOC QVOD FALSO PROPHETA DICTVS SIT.

QVod si quis obijciat, multos male uixisse, sed tamē bene docuisse, qualiter etiā uester ꝓpheta docuerat, uideamus. Propheta est, ignota prędicēs siue de præteritis siue de futuris. Scimus autem, quod olim quando prophetæ fuerūt, non statim quicunq; hoc nomen usurpasset, autoritatem habebat? Sed longa & diuturna uitæ sanctitate, signis quoq; & miraculis à principibus & populis Dei primitus comprobatus, huius nominis gloriam obtinebat. Si dixeris, eum multa præterita enarrasse, ueluti scilicet de Adam, de Noë, de Abraham, de Moyse, & Christo, utinam sicut apud nos erant, ipse ea ueraciter prædicaret, & nō per multa mendacia delirans, totam penè scripturæ sanctæ ueritatem subuerteret. Quantum ergo ad præterita, iam de ordine prophetarum cecidit, qui tot mendacijs ueritatem corripit. Sanè si aliquas fabulas, forsitan ad suum libitum, cōposuit, quæ nunquàm auditæ sunt, nullatenus ei credendum est. Quia & hoc à quolibet facile potest fieri, & ipse iam in alijs mendax probatus est. De futuris uero quod nihil dixerit, nec teipsum ignorare puto, maximè cum in tota scriptura eius nihil tale inueniatur. Vnde & quantum ad futura, à prophetali gratia exclusus. Iam nec signis, nec miraculis, nec prophetia, nec uita inter prophetas esse merebitur. Nam illud totum, quod de paradiso quasi prædixisse uidetur, ad nihil aliud nos cogit, nisi ut dicamus, eū ita mentiri de futuris, sicut probatus est mentitus fuisse de præteritis. De signis uero & miraculis, quod nō sint illi data à Deo, ipse sibi testis est, dicens: Nisi sciremus eos tibi non credituros, sicut nec alijs crediderunt, daremus tibi signa & prodigia. Iterum forsitan dices, quia nisi esset propheta, nunquàm ad talem potentiam peruenisset. Maxime cum socij eius pauci essent numero, quando pugnauit contra regem Persarum, qui erat fortissimus atq; potentissimus, & obtinuit triumphum. Quamuis uero semper illi qui Dei cultores sunt, hostes suos superent, tamen inueniuntur etiam in scriptura sacra pauci idololatræ multos Israëlitàs fugasse. Sed & illi qui semper uincunt, non propter sua merita semper uincunt: sed quia illi contra quos dimicant, tali pœna digni sunt. Nihil enim mirum est, Persarū gentem idololatram & spurcissimam à Machumet uictam esse. Non quia ipse melior illis erat: sed quum ipsi hoc promeruerant, ut à sibi consimili diabolo punirentur. Illud deniq; quod sibi dicit Deum dixisse, Nisi sciremus eos tibi non credituros, &c. ad Ara-

Propheta quis.

Machumet præteritorum narratione Scripturæ sanctæ ueritatem subuertere conatus.

Machumeti successus in bellis.

bes quid pertinebat, qui nec prophetam uiderant, et ideò nec signa prophetica contempsisse unquam potuerant? Cuius autem impudentiæ est dicere, illos signis eius non credituros, qui non sine signis tantum, sed et sine aliquo alicuius boni indicio, quod nec pecora facere debuissent, pessimæ uitæ homini crediderunt?

DE FABVLIS AB EO CONFICTIS.

QVia ergo illũ tam philosophicis rationibus, quàm diuinis autoritatibus sua etiã cõfessione ab omni ꝓphetali gratia extraneũ esse probauimus, restat, ut quales sint fabulæ, in quibus cõtra id, quod supra dixerat signa se fecisse, asserit, uideamus. Dicitur itaque ibi, quod aliquando audiens ululantem lupũ, socijs ait, se ex uoce illius intelligere, quod lupus ille inter alios maior et princeps omniũ esset. O signũ propheticũ. Nónne similiter potuit dicere, quod lupus eũ in illa uoce prophetã esse signaret? Quis enim † illũ posset arguere, cũ quid inter se lupi dicãt, homines nesciãt? Certè fabulã hanc multo urbanius, si quid intelligeret, cõponere potuisset. Sicut & de quodã alio lupo ibi refertur: quod cũ allocutus fuisset Veheben, filium Haizelhsim, statim sic factus est Saracenus. Vbi si leonẽ pro lupo ille fabularũ cõpositor posuisset, multo elegãtior fabula extitisset. Sed non immerito fabulis suis præcipue lupos intexuit, qui more lupi rabidus semper & cruentus incessit. Qui etiã bouẽ Zozai dño suo locutũ fuisse dixit, & quod super ubera Humemabet mulieris manũ suam posuerit. Item quod ipse præceperit arbori, & statim adorauit eũ. quod tamen Saraceni ipsi falsum esse testantur. Iterũ dicit, quod cũ Zameb iudæa uxor Zelem, filij Muslim, Iudæi in oue assa uenenũ sibi apposuisset, scapula ouis locuta sit ei, dicens: Noli me comedere, quia ueneno † confecta sum: Et ipse noluit comedere. Comedit aũt inde Elbetẽ filius Mazũ, & mortuus est. Vellem scire, utrũ ipse solus, an omnes qui cũ eo aderant, uocẽ illius scapulæ audierint. Si enim ille solus audiuit, quare sociũ suũ inde comedere permisit. Si uerò omnes audierunt, mirum est quomodo ille comedere ausus fuit. Nisi forte de suo propheta sperans, quod etiam mortuum resuscitare potuerit. Iterum narratur ibi, quod aliquãdo miserit manum suã in cauernã, unde exierũt aquæ, de quibus ipse bibit, & socij eius & pecorarius. Quod magis de Machumet filio Azari narrari solet, cum de utroque apud Saracenos incertũ & friuolũ habeatur. Ipse quoque ista omniũ mendacissima esse testatur, cum in maiori scriptura sua dicat, signa sibi non esse data. Et cum iterũ loquitur, dicens: Non sum missus nisi uirtute gladij: et qui nõ susceperit meam prophetiam, occidatur, aut reddat tributum pro infidelitate sua, & dimittatur. Vnde uerò apertius aut manifestius ipso teste falsa esse illa omnia cõprobantur, quàm ex suis iterum dictis, quibus in Alchorano sic loquitur: Quicquid inueneritis scriptum pro me, conferte illud cum Alchoran. Et si ei non concordauerit, scitote, quia innocens sum ab illa scriptura, & non est mea. Ergo secundum istam regulam, signa illa omnia respuenda sunt, quæ nullatenus in Alchoran inueniuntur.

Machumeti signa ridicula et fabulosa.

† inde

† infecta

Ouis scapula locuta.

Machumet fil. Azari.

DE MORTE IPSIVS.

IAm illud tam ridiculũ nobis, quàm lamentabile suis est, quod cum præcepisset eis, ut mortuum se non sepelirent, eo quod tertia die assumendus esset in cœlũ: ipsique præceptum obseruantes magnis hoc desiderijs expectarent, & iam à secunda feria in qua mortuus fuerat, usque ad uesperam quartæ feriæ longa expectatione fatigati, nihil aliud in eo quàm fœtoris magnitudinem superexcrescere cernerent, tandem (sicut retulit Humbrem) nudum eum proiecerunt. Guinbran tamen filius Helizam dixit, quod lotus & tribus uestibus indutus, sepultusque sit per manus Hali, filij Abitalib, & Alfadi filij Alahabet, filij Abdemutalla patrui sui. Fertur enim, quod per septem dies morbo pleuritico ægrotauerit, & amiserit sensum, septimo uero die cõualuerit. Iratus est Hali filius Abitalib, eò quod perdiderat

Machumeti ridicula apotheosis.

diderat sensum, & dixit hoc ei. At ille iussit nullum amplius remanere secum in domo, nisi Alahabet filium Abdemutalla. Alia uerò die septima mortuus est, & intumuit uenter eius, & retro curuatus est minimus digitus eius. Et fuit obitus eius secunda feria XII. die mensis rabeg primi, anno LXIII. uitæ ipsius, postquàm ægrotare cœpit XIIII. die. Vita ergo eius LXIII. annis extitit. Quorum in prophetia XXIII. expendit, X. in Mecha, XIII. in ciuitate. Hæc sunt quæ fecit Machumet, à principio usq; ad finem.

DE INSTABILITATE SECTATORVM EIVS.

MOrtuo uero Machumet, omnes ab eo decepti, reuersi sunt statim unusquisq; ad suã, quã ante tenuerant, sectã, siue idololatriam, siue quamlibet aliam: præter paucos suę cognationis, qui expectabant se fore successores in regno. Eo tempore fuit Ebubere filius Amichahaf, uir prudens & callidus: qui nõ multo pòst regnum adeptus est. Quod uehementer displicuit Hali, filio Abitalib, quousq; rex adeò illum obsequijs & blanditijs deliniuit, ut etiam regnum ei post se delegaret. Illos qui auersi fuerant à secta Machumet, omni ingenio ad eã reuocans, iterum eos stulticiæ mancipauit. Quidam enim timore, quidã spe honoris, & facultatũ, alij alterius cuiuslibet lucri causa, omnes tamen simulatoriè, non ex animo redierunt. Puto autem te optimè recordari, quod dominus meus Emurhelmoni, aliquando cum essemus ei adstantes, & quidam quererentur de aliquo, qui uidebatur esse Saracenus, & non erat, coram omnibus responderit. Dixit enim ita: Ego miror, quod de isto solo, quasi aliquid nouũ mihi dicatis: cũ sciam non istum solum, sed multos alios nobiliores & probiores in palatio meo, Saracenos esse. ostendunt quidam se esse, sed non sunt. Est enim, inquit, mos penè omnium, ut sicut de Iudæo prouerbium dicit: Iudæus nisi postquàm efficitur Saracenus, Iudæus non est: Et uix aliquis suam legem, nisi prius aliam acceperit, diligit. Ego autem de hoc quid aliud debeo uel possũ facere, quàm quod dominus meus Machumet ipse faciebat? Nam illi hoc etiã contigit, ut ferè omnes, & maximè qui ei proximiores et familiares esse uidebantur, non nisi simulatè ac deceptoriè legem eius tenerent. Adeò enim spernabatur ab eis, & quicquid dicebat, pro nihilo habebant, odientes eum in cordibus suis: ut quadã die uolentes eum occidere, expectarent eum in quadam ualle, quatenus transeunte illo terrificarent subito mulam eius, ut præcipitatus interiret. Qui tamen nunq; propter hoc eis se iratum monstrauit. Eius igitur exemplo omnes istos, qui siue de Christianis, siue de Iudæis, siue de paganis Saracenos se esse dicunt in regno meo, & non sunt, nunq; ad aliud cogã. Scio nãq; quod nullus Christianus qui timore Saracenus fieret, in Saracenitate pmanebit. Similiter de alijs sentio. Quid ergo amplius possũ facere? Videat Deus, & iudicet. Hoc solũ faciã, ut semper maledicam eis.

Machumeti successores.

Prouerb. de Iudæis.

QVOD LEX EIVS NON SIT DIVINA.

SEd iterũ si forte dixeris, nõ debuisse me repręhendere ipsum illũ, si se aliquando uindicauit: cũ hoc inueniatur fecisse Iosue, & cæteri multi prophetę: Scias aliud esse quod fit præcipiente Deo, aliud quod homo præsumit. Deus enim hoc illis pręcipiebat. De cuius præcepto, quodcũq; fit, quãdocũq; fit, nõ licet homini iudicare. Ergo inquis, nec Machumet † de hoc hic reprehẽdi: Siqdẽ & illi Deus talia pręcepit. Vnde tamen probas, quod deus illi pręcepit? deus enim ille si deus fuit, in aliq̃ se deũ esse ostendere debuit. Secundũ ea uerò, quæ superius ostendimus, nec signis nec miraculis hoc ostendit. Nos igitur eũ deũ fuisse nõ credimus. Quod eñ de Deo credimus, tã in nouo q̃ in ueteri testamento, signis & miraculis cõmendatũ nobis & cõfirmatũ est. Nec aliũ unq; pro deo habebimus, nisi illũ unũ & uerum, qui quotiens legẽ dare uoluit, signis hanc diuinis & mirabilibus, confirmauit. Propheta uerò tuus quis fuerit, uel unde uenerit, nescio, cum dica-

Vindicare se quatenus liceat debet

Deus.

tur mihi à domino meo IESV CHRISTO, quod in Ioanne Baptista finis sit omnium prophetarum. Illud quoq; prudentiæ tuæ nullo pacto conuenire arbitror, quod inuitare me uoluisti, ut scilicet dimitterem sacrosancta & spiritualia domini nostri CHRISTI præcepta, Ex quibus ipse mihi non illam sordidissimam quã descripsisti paradisum tuam, sed æternam angelorum uitam in cœlestibus promittit: & accederem ad impurissimos & pecuales ritus, non à Deo, quod absit, imò à spiritu fornicationis, & gastrimargię miserrimis & carnalis feculentię seruis infelicissimis persuasos. Quorum, sicut de similibus Paulus apostolus dicit, Deus uenter est, & gloria in confusione ipsorum. Qui non nisi terrena, caduca, uentri & libidini congruentia sapiunt, nec sapere possunt. Excæcauit enim eos spiritus immundiciæ. Qui æternam putredinem & uermes immortales hæreditabũt: quia porcorũ more semper in stercore & fœtore libidinis uolutantur. Ego enim mirari non sufficio, quomodo persuaderi potuit, non dico alicui sapienti, sed illi qui per somnium aliquid humani cordis se habere putaret, istum fuisse prophetam, cum eius & uita & doctrina ita contraria sint nõ solum diuinæ religioni, uerũetiã humanæ honestati: ut ipsa quoq; bruta animalia pene hoc intelligere possint. Sed ut iterũ aliquid mitius dicemus quis unq; sanctorũ & diuinorũ nunciorũ, quos à Deo esse missos cognouimus, in terrore gladij se missum asseruit? Quis ita facinorosè uixit? Quis deniq; tot spurcitias docuit? Aut quis ita uentri & libidini genus humanum prostituit?

Prophetarum omnium finis in Ioanne baptista.

Machumet an propheta.

QVALITER PER FALLACIAM FVIT DATA LEX.

ITerum tamen ad præcepta eius diligentius inspicienda reuertamur, quæ ego nescio ad quam legẽ pertinere uideantur. Duas enim à Deo accepimus, unã gratiæ, alteram iusticiæ. Lex gratiæ à Christo data est, lex iusticiæ à Moyse. lex gratiæ talia iubet: Diligite inimicos uestros, Benefacite ijs qui oderunt uos, & cætera huiusmodi. Lex iusticiæ, oculum pro oculo, dentem pro dente, usturam pro ustura, percussuram pro percussura, & cętera quę ad talionem pertinent, reddi imperat. Harũ duarũ nullã socij tui esse manifestũ est. Multitudo enim antequàm ipse emergeret, una à Christo, altera à Moyse data est. Cum enim istæ duæ tantummodo leges hominibus datæ sint, quarum altera diuina, altera humana magis esse uidetur: ista tertia lex à socio tuo inuenta, quid erit nisi diabolica? Diabolo enim inspirante maximè hanc subitò, nescio unde emersisse cognoscimus: quæ nec humana nec diuina esse probatur. Sed inter utrunq; prodigiosa facie, nunc hoc nunc illud uideri uolens, et se nunc illam nũc istam esse cõfingens, nullum alium nisi diabolum, qui se inter deum & homines semper medium facere nisus est, imitatur. Sed forsitan dices, inde probari hanc legem esse diuinã: Quia cum Machumet idiota & sine literis esset, nullatenus eam scribere uel annunciare hominibus nisi diuina uirtute potuisset. Maximè cũ ipse dicat: Quia nec homines nec dæmones talem scripturã facere possent. Et iterũ: Si hanc legem fecissemus descendere super montem, inclinaret se mons ipse, & adoraret eam, præ timore Dei. & alia multa friuola & nihil rationis habentia, quæ tu aperta & manifesta signa prophetiæ socij esse dicis, quibus probetur esse uera. O signa & miracula in istis ait Machumet. O signa comparanda mari rubro diuiso, & + soli ad imperiũ Iosue stanti, & Christi præcepto mortibus imperãti. Imò uere magna tam ueritatis quàm uirtutis inopia, quæ tibi hęc sola argumenta, imò deliramenta omni ratione & uirtute uacua dereliquit.

Lex duplex à Deo tradita.

Machumeti lex diabolica.

Machumet idiota, & literarum imperitus.

solidè

QVALITER ALCHORANI LIBER CONNEXVS SIT.

SErgius monachus cum in monasterio grauiter peccasset, et propter hoc excommunicatus & expulsus fuisset, uenit ad regionem Cuhenne: & inde usq; ad

Sergius monachus.

ad Mechã descendens, ubi erant duo populi, unus cultor idolorũ, & alter Iudaicus, inuenit ibi Machumet, qui colebat idola, uolensque aliquid facere, unde monachis illis qui eum expulerant placeret, & reconciliari mereretur (erant enim hæretici Nestoriani, qui dicunt Mariam non peperisse deum, sed hominem tantũ) omni studio & conamine psuadebat ei, ut ab idolis recederet, & Christianus Nestorianus esset. Quod cũ effectui mãcipasset, discipulus ei factus est Machumet, & ille se propter hoc Nestoriũ nuncupauit. Et ita factũ est, ut ab ipso monacho aliqua de ueteri & nouo Testamento edoctus, ipsa in Alchorano suo fabulose ac mendose intexeret. Hoc & ille persuasit, ut in Alchorano suo poneret dictum à Deo, quod monachi & presbyteri Christiani familiariores ei esse deberent, quia non superbiunt. Cum uerò cognouissent Iudæi, quod multi, & etiam Machomet ipse, ad qualemcunq; quasi umbrã Christianitatis illũ monachum sequerentur, & penè illud quod postea factum est per Machumet, per istum + Nestoriũ iam consummatũ esset, prosilierũt tres Iudæi, & timentes ne in uerã Christianitatem quandoq; Machumet incideret, accesserunt ad eum, & maliciosa calliditate socios uel discipulos eius se esse in hac secta dicentes, eiq; omnia quæ turpiora uel nequiora in Alchorano sunt, scribere persuadentes, usq; ad finẽ eius cũ eo semper fuerunt. Post mortem uerò Machumet, cum, sicut diximus, unusquisq; rediisset ad sectam suam, & successisset in regno Ebubere, Hali quoq; filius Abitalib, licet nobilior eo, sub ipso maneret, prædicti Iudæi uolentes iterũ turbare omnia, persuadebant Hali, dicentes: Quare cũ sis fortis & nobilis, non te in prophetã eleuas, sicut fecit socius tuus Machumet: q erat Christianus Nestorianus? Et erimus tecum, sicut fuimus cũ illo, adiuuantes te in omnibus. Ille autem, utpote iuuenis, & totius bonæ doctrinæ expers, facile acquieuit. Iam enim quasi ad hoc prædoctus fuerat. Siquidem aliquando cũ puer esset, & uagabundus, ut illius ætatis est, quadã die per aliqua deuia incederet, + Nestorij illius pseudomonachi latibulũ, unde ab eo Machumet furtim responsa dabantur, offendit. At ille cum se deprehensum uideret, puerũ tam minis quàm blandicijs induxit, ut hoc nulli hominum proderet. Itaque iam penè ad hoc incipiendum declinauerat Hali. Sed rex Ebuberc hoc comperto, ad se uenire mandauit. Quem cum uenisset, tantis blanditijs ac promissionibus deliniuit, ut ab huiusmodi incœpto omnino desisteret, seq; illi subditum in omnibus exhiberet. Iudæi tamen non cessauerunt facere, quod potuerunt. Nam accepto libro ab ipso Hali, quem reliquerat ei Machumet, quicquid sibi uisum est, aut addiderunt, aut detraxerunt, aut mutauerũt. Ex quibus illud est unũ: Dicũt Iudæi, Christiani nihil sunt: Dicũt Christiani, sed Iudæi stulti sunt. Itẽ inter alia multa & fabulosa illud capitulũ, ubi est fabula de formica. & aliud, in quo est fabula de ape, & aliud de aranea narrat.

Nestoriani hæretici.

Machumet Nestorius

Nestorianum

Hali.

Nestoriani

Alcoranã Iudæis magna parte auctum

QVALITER EIVSDEM SCRIPTVra dilacerata sit.

QValiter autem scriptura ista non solum à Iudæis, sed etiam ab alijs multis uarie + incepta, diuersè intellecta, multiformiter exposita, & tandem penè tota dilacerata sit, ex aliqua parte explicabimus. Post XL. uel sicut alij uolũt, post sex menses, ex quo regnare cœperat Ebuberc, uocauit Hali filium Abitalib, & dixit ei: Quare præsens non fuisti, quando factus sum rex, & non cum alijs nobis adstitisti, cum sis magnus princeps & nobilis? Respondit Hali, Quia occupatus fui in colligenda scriptura, sicut iniunxit mihi propheta. Etiã collegerat Eleage filius Nizef multos codices, et diminuerat multa in illis. Sicq; ceteri multi. Quidam enim legebant secundum Hali scilicet + familia, & domestici, et propinquiores eius, illam scripturam quæ fuerat apud Chorais, & quæ prima illius fuisse dicebatur.

accepta

familiares

Nestorianus cebatur, quam tradiderat ei † Nestorius monachus: quem uocabat aliquando Gabrielem, aliquando spiritum fidelem. Alij uerò legebant collectum à diuersis hominibus. Multi uero secundum Arabem quendã, uenientem nuper de solitudine: qui multa inde scripserat absq; sensu & ratione. Alij secundũ Zabefatin, et Arabin, alij secundũ alios. Qui omnes in membranis & rotulis, quod unicuiq; uidebatur, transtulerant. Erant itaq; uarij inter se & discordes, dicebantq; cum legerent alter ad alterum: Ego melius quàm tu, sed tu deterius quàm ego: Et ego totum habeo, sed tu nihil: Sed tu nihil, & ego totũ. Hoc igitur modo alijs addentibus, alijs minuentibus, alijs mutantibus, alijs alio quolibet modo corrumpentibus, liber ille omni fide indignus effectus est.

Alcoran colligentium altercatio.

DE ITERATA COLLECTIONE ILLIVS, ET DISSIPATIONE.

Deniq; mortuo Ebubere, & succedente sibi Ozimen filio Hasen, cui insidiabatur Hali, filius Abitalib, & quærebat eum interficere: cum perlatum fuisset ad regem de diuersitate scripturæ, & assiduis contentionibus & rixis, quæ propter eam fiebant: dicerentq; illi sapientiores, timere se, ne de hac causa seditiones & dissidium orirentur in regno, maximeq; ne ex toto scriptura illa periret: præcepit rex, omnes libros & chartulas undecunq; colligi. Licet tamen Hali, Abitalib, & Ibenmuzod libros suos dare noluerunt: reliqui uerò collecti, dati sunt in manus Zeidi filij Zebith Aleuzari, et Abdalla filij Alahabet, ad redigendum omnia in unum codicem, & emendandum. Dictumq; est illis: Si contigerit uos in aliquo capitulo non posse concordare, scribite illud secundum exemplar & autoritatem Chorais. Quod & ipsi fecerunt. Sicut, uerbi gratia, quando inuenerunt in quodam loco arcam, & alius dixit arcem, & alius arcum, tandem secundum id quod habebat Chorais, dixerunt. Sic & de multis alijs. Facientesq; quatuor similes codices, unum miserunt in Mecham, alium in Syriam, alium in Aleiarac, alium relinquerunt in ciuitate. Sed ille qui ad Mecham missus fuerat, incendio perijt, quando uastata est Mecha ab Ozeario. Ille uerò qui in ciuitate remansit, in diebus Gezit filij Maioma, perditus est. Tertius qui in Aleiarac erat, à tempore Almustat nusq; cõparuit. Rex aũt Azimẽ, qui libros illos præceperat fieri, quæcunq; remanserunt in chartis, præcepit comburi. Ex his igitur uarietatibus & mutationibus, quæ superius dictæ sunt, contigit, ut multa ibi capitula diuersa inter se & sibi inuicem contraria inueniantur. Sicut, uerbi gratia, capitulũ bouis & capitulum uaccæ: de quibus dicitur, quod capitulum bouis ante fuerit prolixius capitulo uaccæ, nunc uerò breuius. Dicitur etiam, capitulum corruptum esse & imperfectum. Dixit etiam Aissa uxor Machumet, Hali multa inde abstulisse, & penè totum demutasse, & insuper prohibuisse homines, ne legeretur Alchoran, & propter hoc multos sæpe uerberasse.

Alcorani farrago hinc inde collecta.

Alcorani primum quatuor codices tantum

Mechæ uastatio.

Alcoran quare multa habeat contraria inter se.

QVALITER RECOLLECTA ET DISSIPATA SIT.

Post multa iterum tempora Elehagig filius Vizes cum regnare cœpisset, iussit congregari omnes libros, & chartas & uolumina: confectoq; ex eis uno codice ad suum libitum, postquàm multa adiecit & multa detraxit, multaq; † narrauit, cætera omnia quæ ubicunq; inuenirentur, iussit incendi. Fecit autem de suo libro exemplaria. Ex quibus unum misit in Aegyptum, alterum in Syriam, alterum in ciuitatem, alterum in Mecham, alterum in Mesopotamiam, alterum in Albazara. Aliquando etiã uenerũt ad istos multi de gente Elueh beti, qui idololatræ erant, & simulantes se uelle esse Saracenos, ut legem eorũ si possent annihilarent, multa nihilominus in prædicta scriptura, ubicunq; latenter poterant, modis omnibus lacerabant. Quodsi nulla alia uarietatis huiusmodi scripturę causa † uideretur, quàm ex illo habebatur, scilicet quod Hali, & Ebubere, & Ozimẽ & Go-

uariauit, uel mutauit legendum est.

fuisse

& Gonor ſemper diſcordes fuerant & inimici, ſufficeret. Dum pro certo conſtat, ſingulos eorum pro ſua intentione alterũ aduerſus alterũ in libro illo iuxta propriam uoluntatem, quicquid ſibi placuit, ad ſuæ commodum uel addidiſſe, uel minuiſſe, uel † narraſſe. Viri certè probi Saraceni, & qui ſatis inde dolebant, mihi ſæpius hoc dixerunt, quod tota Alchorani ſcriptura adeò commixta & confuſa ſit, ut quicquid ibi eſt, totum ſine continuatione, ſine compoſitione, abſq; omni uerborum ordine, poſtremo abſq; ullo ſenſu uel ratione uideatur.

uariaſſe

DE VILITATE STILI EIVS, ET MATERIAE.

MIror autem, quid illic tibi placere poſſit. Nam ſi eloquentia conſideretur, nemo tam turpiter aliquid Arabice ſcripſit. Quantum enim ad ſapientes Arabicos ſcriptores, quid eſt totum Alchoran, niſi digna riſu barbaries? Si uerò ſententiæ perpendantur, ego nihil ibi uideo, ſi tamen eſſe poteſt, aliquid boni. Nam mala illic multa reperiri non dubium eſt, quæ uel quilibet ſtultus ſimiliter, aut certè multo elegãtius fingere poſſit. Eſto tamẽ bona ibi uideãtur eſſe aliqua, ſicut uerbi gratia, ut aliquando ieiunetur, oretur, & ut fiant aliquæ eleemoſynæ: Nunquid primum talia inuenta ſunt à Machumete, qualia ſcilicet ante ipſum nullus audierat? O quanto ſanctius, quanto honeſtius, quanto rationabilius & Moyſes, & Helias, & alij prophetarum multi? Iohannes quoq; baptiſta, ſed & ipſe dominus omniũ IESVS CHRISTVS, & ieiunauerunt, et adorauerunt, & miſericordias impenderunt: nos quoq; ieiunare, & orare, & eleemoſynam dare ante prodigioſam prophetiam Machumet infinitis retro temporibus docuerunt. Ceſſet ceſſet Machumet, earum rerum uelle uideri magiſter primus, quarũ nec dignus fuit in aliquo diſcipulus eſſe uel ultimus. Abſit abſit à nobis talis prædicator ieiunij, qui poſt monſtruoſum ieiuniũ ſic omni libidini & ingluuiei operam impendere præcipit, ut non ad aliud uideatur inſtituiſſe ieiunium, quàm ut poſtea uoluptuoſius & appetentius excitetur omnis turpitudo libidinum.

Alcorani etiam Arabici barbaries.

Quicquid in Alcorano boni eſt, multo melius docuiſſe prophetas alios & Chriſtum.

Ieiunium.

Iam uerò illud quod & tu mihi dixiſti, & ipſe in eadem ſcriptura prædicauit, hanc ſcilicet ſcripturam talem eſſe, qualis nec ab hominibus, nec à dęmonibus fieri poteſt, certe ſatis ipſe elegit, quibus diceret, ruſticiſſimos uidelicet & agreſtes homines, qui et nouiter de diuerſis ſectis uenerant, ipſamq; linguam Arabicam ignorabant. Cæterum ſi hoc nobis exponere liceat, per omnia ſic ei concedimus, quod uerè tam ſtulta, tam inhoneſta, tamq; irrationabilis ſcriptura nec ab hominibus, nec à dæmonibus fieri poteſt. Puto enim, quod etiam dæmones talia ſcribere erubeſcerent. Sanè ſi tantũ uult Machumet gloriari de ſuo Alchorano, quanto magis gloriari poſſent alij quidam, quos te ignorare non puto: Muzeilenia, Heleaiſi, & Aethiops Alabazbi, & Calliata Ellecedi? Qui eodem tempore æmulatione illius, ut & ipſi nomen ſibi apud homines compararent, ſuum quiſq; Alchoranum fecerunt: multoq; honeſtiora, et ſaltem in aliquo ueriſimilia conſcripſerunt. Sed quia non ex toto uentri & libidini frena laxabant, nõ tantos beſtialium hominum greges aſininos poſt ſe trahere potuerunt.

Machumeti ſectatores quales.

Alcorana plura etiã ab alijs ſcripta.

DE IMPERITIA ET FICTIONE ILLI ADHAERENTIVM.

SI ergo miraris, quare tantum † hæc ſcriptura placuit, pro certo teneas, nulli unquàm nobili uel ſapienti eam placuiſſe: ſed miſerrimo imperitiſsimo uulgarium hominum generi. Qui ab eo de locis ſylueſtribus congregati, cum has primas literas audiſſent, rei nouitate ſtupefacti, ſacrilegas fabulas diuina eſſe oracula crediderunt. Deniq; cum & paupertate & aſſiduo ruralium operum labore confecti fuiſſent, cibi, potus, precioſarum ueſtium, amœnitatis umbroſæ, uaſorũ ſpectabilium, uxorum inſuper pulcherrimarum, & infiniti concubitus, aliarũq; ſpurciſsimarum paradiſi deliciarum, quas etiam te proh dolor enumerare non puduit,

quibuſdam

puduit, beatitudinem audientes, seque ibi ex promissione Machumet iam iamque futuros esse sperantes, ad omnia quæcunque uoluit, + pecorini homines cucurrerunt. Inde est, quod contra regem Persidis exiens, sic adiutus est ab eis, ut uinceret. Promiserat siquidem omnibus, qui in bello ipso mori pro eo eligerent, sui paradisi delicias. Quidam tamen magis idcirco pugnasse dicuntur, ut hortos optimos, quos in Perside uiderant, obtinerẽt. Nam & illos se post uictoriam daturũ eis dixerat, ut & in hoc seculo & in futuro semper in hortis essent. Nosti autem, Arabes quantum delectentur hortorum pulchritudine. Sed dicis: Non solum rustici illi, sed & multi alij sunt secuti eum. Verè multi alij, sed pessimi, & leccatores, & qui grauati ære alieno, uel pro suis sceleribus morituri, hanc solam euadendi uiam inuenerant. Nam dic mihi obsecro, quem unquam sapientem, aut nobilem, aut honestum ad Saracenitatem uenire uidistis? Illi enim qui è Iudæis uel è Christianis adhuc ueniũt ad uos, absit ut aliqua prouocati honestate hoc faciant: Sed quia miseri & impudici legis suæ regulas non ferentes, ad latam & spaciosam uiam, quam socius tuus docuit, se conuertunt. Quod quibusdam maximè Christianis contingit. Quorum lex spiritualis & cœlestis, omnia quæ in mundo sunt, cõtemni spe & amore uisionis Dei æternę præcipiens, dum carnales & fluxas infelicium mentes comprimit, statim ab ea diffugiunt: quia pugnare contra concupiscentias negligunt. Hoc tamen certissimè scias, quia neque Iudæi, neque pagani, neque Christiani, quocunque modo se exterius habeant, & si uenientes ad uos de uestra secta se esse simulent, unquàm ex corde uobiscum sint. Simulant quidẽ se esse, quod non sunt, ut, sicut prædixi, aliquod corporis euadant incommodũ: aut ut porcinis uoluptatibus, quarum apud uos copia est, perfruantur. Adeò aũt quicquid facitis, pro nihilo ducũt, ut sæpe inter se loquẽtes, Machumet & legi eius maledicant, nec dignũ eũ aliquando fuisse prophetia uel Dei lege affirment.

pecuini · *Arabes hortorum amantes.* · *Machumetanæ sectæ simulatores.*

DE NOMINE MACHVMET, QVOD *falsò dicatur in throno scriptum.*

SAnè superfluum mihi uidetur tecum agere de illis, quæ tuam non latent industriam, qualia sint apud uos, & quàm nulli pudenda, scilicet diuersitas in præconio, celebritates exequiarum, uarietas in testimonio, orationes solennitatum, sollicita ad plagam meridianam conuersio, & modus legendi, & modus discernendi, similesque huiusmodi uarietates. Quæ omnia in corde tuo quàm nihil sint, scio: cum hæc sola superficie teneas, non tamen propter principatum quem tenes, dimittere uelis. Porrò illud quod mihi scripsisti, Antequam sæcula crearet deus, +fuisse in throno, Non est deus, nisi deus, Machumet nuncius Dei: unde acceperis, aut ibi inueneris, nescio: cum nec in Alchorano, nec in alia qualibet ipsius inueniatur scriptura. Veruntamen ponamus, ut alicubi hoc repertum sit. Velim ergo, ut mihi dicas, si hoc in throno scriptũ est, quis scripserit. An aliquis scripsit hoc deo? Sed quis posset scribere, cum nec dum sæcula creata essent? An Deus ipse sibi scripsit, timens scilicet perdere nomen suum, nisi illud scriberet? Quod satis absurdum uidetur. Sed forsitan deus scripsit, ut angeli possent hoc legere. Et hoc non minus insulsum est sentire. Non enim per literas loquitur deus angelis, sed illuminatione præsentiæ suæ, quę illis ubique adest. Num preterea propter homines scriptum est, ut ipsi legerent, & scirent? Sed homines in throno quomodo legerent? Restat ergo, friuolum & uanum esse: quod & teipsum intelligere credo, teque tibi ipsi scienter illudere. Sicut quidam de socijs dicunt, qui hoc pro nihilo habent, dicentes à Iudæis cõfictum esse, & inter alias fabulas mixtum, ut risum de uobis toti mundo mouerent. Certe cum aliquis uult benedicere Machumet, & ultra modum laudare, hoc solummodo dicit: Deus tu benedic Machumet,

scriptum · *Angelis quomodo loquitur Deus.*

chumet, sicut benedixisti Abraham & generationi eius. Vnde & in libro eius scriptum est: O filij Israël, recordamini beneficiorum quæ ego exhibui uobis: quia prætuli uos omnibus gentibus. Si ergo ita + benedici Machumet à Deo, sicut benedictus fuit Abraham & generatio eius, super omnes laudes & benedictiones est, etsi filij Israël prælati sunt à Deo omnibus gentibus, cũ tamen nec Abraham, nec generatio eius nomen habeant scriptum in throno: quomodo factum est, ut nomen Machumet, qui secundum hanc regulam ipso Abraham & generatione eius minor habetur, ibi scriptum sit?

Machumeto benedicendi formula.

+ benedicitur

DE SVPERSTITIOSIS IEIVNIIS *& lauacris Saracenorum.*

Denique inuitas me ad quinque orationes, & ad ieiuniũ mensis ramazan. Vbi non tam tibi respondeo, quàm ut ipse tibi respondeas, uolo. Dixisti enim in tua exhortatione, quod inter alia, quæ de nostra religione cognoueras, etiam orationibus monachorum & ieiunijs interfueris, genuflexiones & instantiã deprecationum uideris, & cætera omnia, quæ uerè sancta & cœlestia esse nullus negare poterit. Super animam ergo tuam hoc pono, & teipsum iudicem facio. Scio namque pro certo, quia si, quod iudiciũ rationis exigit, inde dicere uolueris, quantũ ad ieiunia & orationes Christianorum, ieiunia & orationes uestrorum non solum ieiunia & orationes non esse clamabis: uerum etiam quod tales sordes ueris & sanctis seruorum Dei uirtutibus se comparare ullo modo ausæ sint, cum maxima indignatione ridebis. Quod uerò frequenti corporum + lauatione hominem purificari creditis, easque lauationes totiens frequentatis, hoc tibi respondeo, quod Dominus meus in Euangelio suo Iudæis similia facientibus ait: Væ uobis hypocritæ, qui similes estis sepulchris ornatis de foris, cum habeant intus cadauera: Ita uos quidem lauatis corpora uestra forinsecus, & corda uestra polluta sunt iniquitate. Quid ergo prodest lauare manus & pedes, & extergere caput, & insistere orationibus: cum conscientia cordis, & mens, & animus occupata fuerint in effusione sanguinis, & diripiendis substantijs aliorũ, uxoribus quoque & filijs captiuandis? Vide ergo, quomodo respondet eis spiritus uiuificans. Oportet enim hominem prius lauare interiora cordis sui, & purificari à cogitationibus pessimis: deinde si placet, & si necesse est, etiam corpora.

Ieiunia & orationes.

+ lotione

Lotionum frequentia.

DE CIRCVMCISIONE, ET PROHIBITIONE *carnis porcinæ, & uxoris repudio.*

Circumcisio uerò quid ad uos pertineat, scire non possum, cum nec Machumet circumcisus fuerit, nec in Alcorano suo inde aliquid dixerit. Nisi forte Abraham in hoc uos sequi dicatis. Cum enim uos Ismaëlis filios esse iactetis, & Abrahæ dicatur à Deo, non in Ismaële, sed in Isaac reputabitur sibi semen: uos in semine Abrahæ quomodo estis, qui ad Isaac nullo modo pertinetis? Si uos dicitis Christum fuisse circumcisum, quid ad uos, qui Christiani non estis? De cuius tamen circumcisione quàm rationabilis fuerit, si uel digni essetis, uel in aliquo ad eum pertineretis, plenissime responderemus. Nunc uerò cum nec Iudæi nec Christiani sitis, circumcisionem inuenistis. Nisi certè, quod ualde credibile est, hoc etiam à Iudæis libro uestro insertum sit: ut sicut de quibusdam Paulus apostolus dicit, in carne uestra gloriarentur, dum uos more suo circumcidi facerent, & suos in errore socios habere gauderent. Quare etiam Machumet porcum comedi uetuerit, nescio. Nam & Iudæi à porco & à quibusdam alijs prohibiti sunt. Ratio certa apud nos est, quorum fidei lex illa militabat. Et licet nos modo illa corporaliter non seruemus: ea tamen quę ibi significabantur, spiritualiter implemus. Quibus in nouo Testamento reuelata sunt omnia per Christum, qui utri-

Machumet nõ circumcisus

Ismaëlitæ.

Porcina cur interdicta.

usq; testamenti conditor est. Ipse enim dixit per apostolum suum: Omnia munda mundis, & nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. Illam uerò turpitudinem + audiens nō exhorreat, quam nō erubuit Machumet in Alchorano suo ponere? Ut scilicet uiro quandocunq; uoluerit, qualibet etiam causa, posit uxorem repudiare: sed non nisi prius alteri uiro iungatur, nec si uelit, possit eam reuocare. Hanc certe legem etiam bruta animalia, si loqui possent, turpissimam esse clamarent.

quis

Repudij licentia.

DE PEREGRINATIONE AD *domum Mecha.*

QVid est autem, quod me inter alia legis uestrę optima etiam ad Alahagh, hoc est, ad peregrinandum in domum Dei illicitam, quæ est in Mecha, exhortatus es: ad proiiciendos quoq; lapillos, & ad inuolutionem linteoli circa renes? Miror etenim, quod ita mecum loqueris, ac si nunc me primo nosse inciperes. Nunquid ego aut cæcus, aut surdus nuper effectus sum, aut forsitan mutatus in puerum? Cui sic illudere posis, ut modo primum discere incipiam inanes & fatuas superstitiones, quæ nec rationem, nec honestatem in aliquo habere probantur. Quasi uerò nesciam, quid sit, & unde processerit, uel qualiter ad uos ritus ipsius errorque stultissimus inter alia mala deuolutus sit. Nónne hæc & illa præclara socij tui + idolorum destructione diligentia? Vt cum à cæterorum cultu suos discipulos inhiberet, istud tamen in honore Veneris fieri Mecham suam permitteret. Quod quale sit, uel à quibus cœperit, quoniam tu te + simulas, audi. Duarum Indiæ gentium, quæ uocantur Zechian & Albarachuma, antiqua consuetudo fuit, nudos & decaluatos, magnisq; ululatibus personātes simulachra dęmonum circumire, angulos quoq; osculari, et proiicere lapides in aceruum, qui quasi pro honore dijs extruebatur. Inde enim est, quod in libro Salomonis dicitur: Qui proiicit lapidem in aceruum Mercurij. Faciebāt autem hoc bis in anno, sole scilicet existente in primo gradu arietis, & rursum cum esset in primo gradu libræ: hoc est, initio ueris & autumni. Hæc ergo consuetudo cum ab Indis ad Arabes descendisset, eamq; suo tempore apud Mecham in honore Veneris Machumet celebrari reperisset, sic illam manere præcepit, cum tamen cętera idololatrię prestigia remouisset. Illud uerò soli Veneri in illa celebratione dicitur exhiberi solitum, ut lapilli retro, id est, sub genitalibus membris proiicerentur, eò quod Venus illis maximè partibus dominetur. Vnde adhuc ita fit in domo Dei, quam tu uocas illicitam, id est, ubi nihil licet, nisi quod sacrū est. Veruntamen cum hoc à nudis ex toto hominibus, semper fieri soleret, non tulit hoc humana uerecundia. Instituerunt aliqui, ut proiectores lapidum paruo saltem linteolo renes obtegerent, ne omnino denudati homines canum impudentiam imitarentur. Hanc ergo insaniam merito creditur Machumet saluā & incolumem, cum reliquas dæmonum culturas cessare præciperet, dimisisse, ne dominam suam Venerem, in qua se esse potentissimum ipse iactabat, penitus sine honore relinqueret. Pro quo beneficio talem illi gratiam Venus rependit, ut ad eum totam huius gloriam referri, utpote ad singularem amicum, æquanimiter sustineret: Dum uos modo non Veneri, sed ipsi prophetæ eius hoc obsequium impendatis. Quod apud quosdam uestrum tantæ stulticiæ deputatur, ut uir prudens Gomar filius Hazha cum ad osculandos lapides (quod ante alia Machumet & fecerat, & fieri iusserat) aliquando accessisset, sic locutus fuisse dicatur: Ego scio, quia lapides istos osculari nec obest, nec prodest. Sed quia sic fecit, fierique iussit noster propheta, facio; licet sit omnino inutile.

Mecham frequentandi superstitio.

in

Veneris cultus Mechæ.

ignorare

Salomonis locus.

Lapillorum superstitiosa proiectio.

Machumeti Veneri addictus.

DE HOC QVOD IN DOMO ILLA *dicuntur fieri mira.*

ECce quid est alahagh uestrum,& alchimar,& peregrinatio in domum Dei illicitam? Ecce ad quæ sacra,ad quam festiuitatem, ad quantæ honestatis & utilitatis celebrationem amicos tuos inuitas. Obsecro charissime, ut & nobis in hoc & tuæ quoq; uerecundiæ amodo parcas,nec homines ad huiusmodi spurcitias,sed magis porcos,si ita uolueris,aduoca. Nunquid autem uerissimum in tua laudatione dixisti,quod scilicet mira ibi fieri uideantur. Et uere mira non solum uidentur fieri,sed fiunt: quando rationabiles homines in bestialem sensum mutati,ista quæ narrauimus & similia faciunt. Non enim hoc facere possent homines,nisi prius ab humanæ rationis iudicio ad pecualem animalitatem conuerterentur. Verum ne dicas,nos serio,non ludo tecum agere debere, dimittamus paululum ioca,& quod ad rem pertinet,differamus. Quæro igitur à te,quæ sunt illa mirabilia,quæ ibi fieri uidisti,uel audisti? Nam si me interrogares de locis uel de ecclesijs Christianorum,tale aliquid non unum ego, sed mille tibi loca numerare & ostendere possem,in quibus cæci uisum,surdi auditum,muti loquelam,paralytici uel quolibet alio modo claudi gressum recipiunt. Ad ultimum, ibi omnium generum languores & incommoda,siue animarum siue corporum,depelluntur. Ibi etiam sæpe,quod maius est,ipsi mortui resuscitantur. Et hoc non aliquibus exterioribus adiumentis,siue quolibet genere medicinæ humanæ,sed fide,& oratione,& pura cordis deuotione id apud Deum & sanctos,pro iusticia et uera pietate erga mortuos impetrante. Tu ergo si unq; uel semel huiusmodi uirtus aliqua in illa quam uocas domum Dei,facta sit, enarra: Et si saltem unum tale quid ibi aliquando factum mihi ostendere potes,concedo uera esse, quæ dicis. Sed quoniam scio te id nullo modo posse,non enim illud tacuisses,si haberes, quando me inuitans,& mirabilia illa narrans,nihil habuisti quod diceres, nisi quia lapilli proijciuntur: quod non uirtutis diuinæ miraculum, sed diabolicæ impuritatis constat esse deliramentum. Cur illa loca sacrata etiam dixeris, respondere nequis.

Christianorum ecclesiæ miraculis celebres.

DE HOC QVOD MACHOMETVS IVBET *homines ad sectam suam uiolenter cogi.*

DEniq; inuitas me ad uiam Dei,quæ est expeditio contra aduersarios,& incredulos, & participatores, scilicet in ictu gladij,& populatione & deuastatione,donec ingrediantur in fidem Dei,& testificentur,quia non est Deus nisi Deus Machumet,& quia Machumet seruus eius & nuncius,aut reddant tributum subiecti. O tu prudens & sapiens,obsecro te, quomodo possunt continuari uerba tua? Nam multum discrepant, cum dicas hoc contra tuam scripturam, quam credis esse à Deo,quæ ita dicit: Missus est hominibus pariter in pietate & misericordia. Qualis habetur misericordia cum effusione sanguinis,& latrocinio,& præda? Si autem iterum apposueris nobis Moysen,quoniam ipse cultores idolorũ expugnauerit,recordare illa prodigia & miracula, quæ legisti eum fecisse in lege: & uidebis, quod iustum est credere, illum ex præcepto Dei hoc fecisse. Similiter de Iosue filio Nun, cui sol & luna stetere. Quæ miracula cum fieri non posint nisi ab electis Dei,credimus,quod quicquid fecere,iussu Dei factum sit. Tu autem nunquam legisti in diuina scriptura,aliquos ad Deum uiolenter conuersos: nec præceptis,gladio,direptione,captiuitate, sicut tuus socius fecit,& iusit obedire,coactos. Multi certe olim hæretici fuerunt, quorum tamẽ nullus nec gladio,nec aliqua coactione aliquem ad suam sectam pertrahere conatus est,sed fallacijs. Quicũq; enim uoluit inducere homines ad ueritatem siue

Machumet sanguinarius.

Moses

Iosue

An uiolentia cogendi homines ad fidem.

ad mendacium, non potuit hoc facere sine aliqua uel saltem uerisimili prædicatione. Et omnes quidem præter socium tuum ita fecisse noscuntur. Ipse enim ad suam sectam non ita homines, hoc est, non sola arte calliditatis aut ingeniosa loquacitate, sed gladio, & uiolentia, & oppressione, & depopulatione coëgit. Nunquàm auditum est ab aliquo, quod ille dicebat hominibus: Quicunque non confitebitur me prophetam esse domini seculorum, gladio illum feriam ego. Et omnes quicunque de progenie mea sunt, similiter facient, & domum eius diripiam, & omnem familiam eius captiuitate affligam.

Hæreticorum fallaciæ.

Prophetæ existimationē sibi Machumet etiā minando arrogat.

DE VANIS PROMISSIONIBVS & minis Machometi.

NOn scripsimus ex inuidia uel indignatione, sed causa disputationis, ad quā nos tu prouocasse uideris. Compulisti nos pauca de multis in medium proferre. Noster siquidem ignis latebat in lapide: sed tuo chalibe excussus, coactas erupit in flammas. Quocirca tam tibi quàm omnibus qui meum scriptum uiderint, plane & fiducialiter loquor. Quoniam illa ad quæ me inuitasti de rebus labilibus & fugitiuis, tam stulta & inania sunt: ut etiam si æterna essent, nullatenus homo rationabilis ea deberet appetere, uel suum ad hæc animū inclinare, præsertim cū aperta sint asinis & porcis, siue cęteris animalibus in quibus nihil aliud est quàm comedere, et bibere, & concūbere. Hic etenim mūdus, qui maxime per ista miseros decipit, apud rationabiles homines cum omnibus illecebris pro nihilo deputatur: qui solerter ac ueraciter cuncta eius blandimenta & gaudia fugitiua & misera esse considerantes, seque ab ipsius laqueis uiriliter excutientes, CHRISTI Domini uera & sempiterna bona in futuro seculo promittentis sacro sanctis uestigijs adhærerunt. Istis autem tuis inordinatis admonitionibus nemo dignus habetur, nisi qui suæ carnis miserię subiacens, pronus & præceps ad quęlibet libidinis incitamenta, sicut equus & mulus fertur, & rapitur. Ego autem te non puto credere, me ad talia anhelare. Sapientes enim ac rerum causas subtiliter perpendentes, ab omnibus illis, quę tu pro magno munere in libro tuo promittis, longe distare uidentur. Illi enim indesinenter toto nisu per Dei gratiam elaborant, concupiscentias & uitia carnis extinguere. Et ut etiam quod non naturaliter superfluum habetur in corpore, possit auferri sanctissimo castimoniæ studio seipsos nō desinunt castigare. Deus enim nō creauit hominem ad hoc, nec in die iudicij ad hoc simile resuscitari faciet. Tu aūt in libro tui socij scis hoc scriptū esse: Nos non ad aliud homines & dæmones creauimus, nisi ad colendum nos. Deinde aduersus soluit pactum, et destruit ædificium, pręcipiens uxores tres uel quatuor ducere, & ancillas quantæcunque inueniri poterūt, unumquenque sibi applicare: Insuper & more pecudum comedere & bibere absque ordine, omnique moderationis discretione. Capitulum uerò repudij, & licitæ reuocationis hic ponerem, nisi prolixus esse timerem, & librum istum uerbis inhonestissimis sordidare refugerem. Nam & ipsi gentiles, qui filios suos idolis immolant, hanc turpitudinem omnimode abhorrebant. Ego autem confundor talia nominare, & scribere. Illud uerò quod mihi aliquando dixisti, & me tuis minis uerberasti, fiducialiter in CHRISTO agens non timeo. Dixisti enim mihi: Considera quæso diligenter, & hanc iniuriam tibi inferre noli, neque quod noceat prouoca. Audi ergo Dominum IESVM CHRISTVM in suo Euangelio mihi dicentem: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: Sed potius eum timete, qui potest & animam & corpus perdere in gehennam. Ego igitur securus & constans, scio & credo, quia nullus in animam meam potestatem

Mundi, rerūque mundanarum uanitas.

Castimoniæ studium.

Legis Machumeticæ licētiā.

ſtatem habet: niſi Dominus IESVS CHRISTVS, cuius nomen ſit glorioſum & benedictum. Qui in me abundare fecit clementiam domini mei Emir molimini. Nam & ego & mei ſimiles, qui eius uel longe uel propè familiaritate gaudemus, ſub umbra alarum ipſius in ſecuritate, & æquitate, atque benignitate manemus.

EXPOSITIO CVLTVS SARACENICI.

FRuſtra igitur inuitas me ad ſectam tuam dicens: Inuito te ad quinq; orationes, quas quicunq; impleuerit, petitione ſua, non fraudabitur, nec damnum aliquod pertimeſcet: eritq; tam in hoc ſæculo quàm in futuro laudandus. Iſtæ quippe orationes duabus inſtitutionibus datæ ſunt, una quidem à Deo, altera à Dei nuncio. Sunt enim poſt cœnam tres genu flexiones, & duæ in aurora, & poſt meridiem duæ, & duæ poſt ſolis occaſum. Quicunq; autem aliquid ex hoc dimiſerit, à peccato immunis non erit, & oportet illum pœnitere, & ſubdi correptioni. Inſtitutio orationis inter diem & noctem XVII genuflexionibus conſtat. In aurora duę, poſt meridiē IIII. in ueſpera quatuor, poſt ſolis occaſum quatuor, in prima cœna ante comeſtionem duæ, poſt cœnam (quæ uocatur ultima, quando iam eſt alahathama, id eſt denſitas tenebrarum) duæ. Rurſus inuito te ad ieiunium menſis † ramazan, quod Deus iudex inſtituit, & in eo Alchoran uenire fecit. In quo menſe de nocte prædeſtinationis teſtificatus eſt, & nox illa mille menſibus melior habet. Ieiunabis in die ab omnibus cibis et potibus, & concubitu, uſq; quo ſolis lumen occidat, & noctis ordo incipiat. Tunc comedes, & bibes, & concumbes per totam noctem, quouſq; filum album à nigro diſcerni poſſit. Hoc enim liberum & licitum eſt, & uita tranquilla & ſuauis à Deo. Tunc uero ſi puritate mentis ad celebrandam noctem prædeſtinationis peruenire merueris, ab omni malo & nunc, & in futuro ſeculo ſecurus eris. Dixit etiam deus glorioſus & excelſus: Scripſi uobis ieiunium numeratis diebus, ſicut ſcripſi illis, qui uos præceſſerunt, fortaſſis timebitis. Si quis infirmus eſt, aut occupatus itinere, eundem dierum numerum alio tempore ſoluat. Illorum uerò ieiunium, qui ieiunare non poterint, uictu unius pauperis redimatur. Interim qui obedierit, melius illi erit. Si enim ieiunaueritis, & ſcieritis, quod hominibus utile eſt, & iuſtificationis teſtimonia, & Alfurcan, propriam mercedem habebitis. Dormire uerò cum mulieribus in ieiunio, licentiā uobis tribuo. Illæ indumentum uobis ſint, & uos ſimiliter illis. Præſciuit enim Deus, quod circumciſuri eſſetis animas ueſtras, et pœnituit eum, & liberauit uos. Adhærete igitur illis, & diligite hoc, quod uobis ſcripſit Deus. Comedite & bibite, donec in aurora diſcerni poſsit filum album à nigro. Deinde perficite ieiunium uſq; ad noctem ſine coitu mulierum. Eritis enim perſeuerantes in domibus orationum: tamen appropiabitis eis. Hæc ſunt præcepta Dei. Præferebat enim nuncius Dei ueſpertinam cœnam matutino cibo. Iterum inuito ad domum Dei illicitam, quæ in Mecha ſita eſt, et uiidere illicitum nuncij Dei, & conſiderare ueſtigia & loca ipſius, & quomodo lapilli proijciuntur retro quod uocatur Alchimar, & inuolutionem linteoli circa renes, & quomodo oſculatur angulus domus illius, & uidere loca illa ſacrata, et multa mira, quæ ab hominibus appetuntur. Iterum inuito te ad expeditionem diuinam, quod eſt contra inimicos & aduerſum incredulos proficiſci, & expugnaret participatores & hæreticos in ore gladij, donec ad fidem Dei ingrediantur, & teſtificentur, quia non eſt Deus, niſi Deus Machumet, & ipſe nuncius Dei et ſeruus, aut tributum reddant.

Quinquæ orationum ſuperſtitio.

Ieiunium.

Al. romadan

Libidinis uſus in ieiunio conceſſus.

Mechæ cultus.

Expeditio diuino.

DESCRIPTIO PARADISI IVXTA *figmenta Machometi.*

ITerum inuito te ad confeſsionem Dei,ad cuius nutum reſuſcitabuntur mortui,qui iudicabit eos in iuſticia,& bonis bona retribuet,& malis mala. Et faciet ſuum populum eos qui ſibi obedierunt,& confitentes ſingularitatem eius teſtificati ſunt,quod Machomet eſt propheta ipſius & nuncius,& crediderunt omnibus,quæ ſuper eum deſcenderunt à Deo,in excipiendo legem uidelicet de paradiſo,in quo multa bona ſunt illis præparata,cum habuerint armillas de auro & electro, eruntq́ ueſtimenta eorũ ſerica,& dicent: Gratias Deo,quia nõ abſtulit à nobis retributionem. Nulla oppreſsio uel moleſtia eos tanget. Habebunt certum alimentum,& fructus,& erũt in paradiſo deliciarum exultantes,& ſibi inuicem occurrentes honorificati. Diſcurretur per eos uaſis argenti candidi. Quilibet bibentes delectabuntur. Non erit ibi luctus,neq; mœror. Habebunt mulieres uenuſtis oculis. Habebunt cœnacula,& ſupercœnacula, ſub quibus erunt flumina. Nunquàm enim promiſsio Dei fallit. Et dicetur eis: O cultores Dei,nolite hodie timere: Triſticia non appropinquabit uobis. Ingredimini paradiſum uos & uxores ueſtræ,& eſtote ſecuri. Diſcurretur per uos calathis et ſcutellis aureis,& habebitis quod animæ appetunt, et concupiſcunt oculi in ſecura manſione in hortis et fontibus. Ibi primo primam noctem alia non ſequetur. Et faciet eos ſecuros à tormentis inferni. Hæc eſt gratia Dei tui. Ipſa eſt enim liberatio magna. Dixit enim Deus glorioſus et excelſus: In paradiſo, quem pollicitus ſum timentibus me, ſunt flumina,aquarum, in quibus nihil noxium eſt. Sunt flumina lactis, cuius ſapor nunquàm deficit: flumina quoque *uini, bibentium* delectatio: flumina uerò mellis puriſsimi, habent ſiquidem omnes in eo fructus, & remiſsionem à Domino. Dixit quoque glorioſus & excelſus: Timentibus Deum optime erit in ultimis. Aperientur eis portæ horti Eden,ubi pariter diſcumbentes præcipient ſibi afferri uinum, & abundantiam fructuum,& habebunt oculis uxores ſpecioſiſsimas. Hoc eis promittitur in die iudicij. Victus ibi nunquàm deficiet. Dixit iterum Deus glorioſus & excelſus, in deſcriptione paradiſi: Sunt in eo duo fontes currentes. Sunt in eo pomorum arbores,& palmæ,& mala punica. Diſcumbent in excelſis uiridarijs ſuper pomis & prunis. Adducentur timentes Deum in paradiſum per turmas & agmina congregati. Quibus cum hoſtiarij ianuas aperuerint,dicent: Pax uobis, habeminis: Suauiter ingredimini, & eſtote hic in perpetuum.

Paradiſi fictitiæ uoluptates.

ADHVC DE EODEM.

ET dixit glorioſus excelſus: Feci eos occurrere gaudijs & delectationibus, & dedi eis pro retributione paradiſum,eò quod patientiam habuerunt. In quo erunt diſcumbentes ſuper plumaria, & non percutiet eos ſol,neq; frigus: Et ſuper eos umbræ illius permanebunt. Per quos etiam uaſis argenteis & caniſtris, diſcurretur, ſimiliter & uaſculis modicis argenti,& pixidibus miniſtrabitur eis,& facient eos potare uaſe quaſi commixti gingiberi. Fons in eo eſt qui claritas appellatur. Non audient ibi dolum,neq; mendacium. Hæc eſt retributio domini tui,quod eſt donum præmaximum. Dominus enim eorum liberabit eos à cruciatu inferorum,dicens: Comedite & bibite ſecuri, diſcumbentes in lectulis diſpoſitis. Dedimus eis uxores pulcherrimas,nihilq́ eis de ſuo malo opere imputabitur,& unuſquiſq; ſecundum quod appetit,obtinebit. Dedimus eis diuerſitates pomorum, & quicquid carnis ad edendum concupiſcunt, & ut ſibi propinẽt inuicem. Miniſtri ſicut aurum fulgentes diſcurrent per eos,ad ſeruiendum parati. Et dixit benedictus & excelſus: Præcedentibus & feſtinantibus dentur man-

tur mansiones in paradiso uoluptatis. Pauci de primis, & pauci de nouissimis e-runt super lectulis ordinatim dispositis, semetipsos ad inuicem intuentes. Inter quos erunt ministri sine fine mansuri, tenentes discos & conchas & uasa preciosa. Quicquid de pomis uel de carne uolatilium uoluerint, obtinebunt. cum quibus adhærebũt mulieres uelut margaritę fulgentes, scilicet sui operis præmium. Non existit illic dolus uel iniquitas, sed tantũ pax & salus. Hæc est descriptio paradisi, quam præparauit Deus credentibus in se, & in nuncio eius. Vbi præparata sunt illis multa delectabilia edendi, & bibendi, & dormiendi cum mulieribus intactis. Quæ sunt uelut lapides preciosi sine fine splendentes, & accipient omnia, quæ oculi eorum concupiscunt, & habebunt honorem & uitam. Et sedebunt super thoros mollibus induti, & purpureis: ornati quoq; armillis pręciosis & nitidis. Vultus eorum hilares & iocundi. Inter quos mares & fœminæ seruientes ambulabunt, & uelut aurum rutilantes fragrabunt ut muscus, & uariæ aromatum species. Bibent de fonte suauitatis, & dicetur eis, Auete in omni pace. Comedite & bibite, & delectamini, eo quod digni estis, cũ omni securitate.

DESCRIPTIO INFERNI IVXTA EVNDEM.

INfideles uerò qui participes faciunt Deo, & pares illi attribuunt, & prophetæ Dei non credunt, nec epistolam eius suscipiunt, & præceptis Dei aduersus prophetam eius rebelles effecti sunt, deputabuntur gehennæ incendio: Eruntq; in cruciatu & stridore ineffabili, & igne sine fine inextinguibili. Quorum cutis quotiens ignis ardore consumitur, totiens ad noua iterum supplicia reparatur. Mansio eorum puteus abyssi, potus omni felle amarior, cibus de arbore quæ appellatur † azachum, & est omni pessimo sapore deterior. Erunt sub ira Dei cum diabolo, & angelis eius. Dixit quoq; Deus gloriosus & excelsus: Qui non credunt mirabilibus Dei, & prophetas & eos qui ueritatem prędicant interficiunt, erunt in horribili cruciatu. Quorum opera maligna, nullo eis auxiliante, super ipsorum capita redundabunt. Morientur, nec tamen à cruciatu liberabuntur. Et dixit, Arbor azachũ data est pro delectatione impijs. Ipsa est enim, quę in profundo abyssi nascitur, cuius fructus quasi dæmoniorum. De quo manducantes uentrem suum implebunt. Deniq; omnibus malis subijcientur, & semper ad inferni supplicia reuoluentur. Superius & inferius caligo, ignis, & tenebræ. Et dixit: In die resurrectionis facies eorum qui Deo non credunt, horribiles atq; nigerrimæ. Nunquid enim gehenna mansio impiorum non est, & eorum qui nostris signis non credunt, & damnandi sunt? Et dixit: Qui non crediderunt, detrudentur in infernum conglobati. Ad quem cum peruenerint, & ministri portas aperuerint, dicent illis: Nonne ex uobis erant nuncij missi ad uos, qui uobis insinuantes præcepta Dei, annunciauerunt diei istius occursum. Intrate igitur portas gehennæ, ad habitandum in ea sine fine. Hæc domicilia præparata sunt superbis. Et dixerunt qui in igne summersi sunt, ministris: Deprecamur uos, orate pro nobis Deum, ut alleuiet nobis cruciatum huius diei. Ministri responderunt: Orate. Sed quid oratio impiorum, nisi error? Ex hinc sentient pondus cathenarum, & uincula. Erunt pallentes in igne, & rursum fatigati in igne. Tunc uidebit eos afflictione oppressos, & tumidis oculis latenter aspicientes. Iterum dixit benedictus & excelsus: Impij permanebunt in cruciatu gehennæ, ubi detrusi ulterius non respirabunt. Nos nihil illis iniuste fecimus, sed ipsi sibi impij extiterunt. Tunc uociferabuntur: Vsq; quo damnandi sumus, ô rex? Dixit, Ita manebitis sine fine. Et iterum dixit: Arbor azachum cibus est peccatorum: feruet in uentre sicut sulphur. Accipite illum, & ad horribilia inferni loca deducite, & super caput eius cruciatus & dolores infundite. Hæc sunt enim opera, quę facieba-

Inferno destinã di qui.

Alzekon

tis. Et dixit gloriosus & excelsus: Afferte aquam amaram, quę uiscera eorum di rumpat. Væ non credentibus in die qua nec permittentur loqui, ut aliquã habeant excusationem. Hæc de illa disputatione duorum philosophorum, pagani & Christiani, breuiter excerpsi, ad insinuanda figmenta & fallacias Machometi.

LECTORI.

Hic statim subiungere Richardi Florentini Confutationem Alcorani, itemq; Confessionem Christianæ fidei, consilium erat: nempe quòd præter alias rationes, & tempore uterq; libellus prior esset. Verum cum amicorum quorundam ope utrunq; etiam græcè scriptum nuper nacti essemus, uisum est ordinem nonnihil immutare, ut cum alijs quæ sequuntur Græcis in Alcoranum disputationibus coniungantur. Idq; te amice Lector, hoc statim loco admonendum duximus, ne quid aliud forte suspicarere.

CRIBRATIO ALCORANI CLARISS. VIRO D. NICOLAO De Cuſa Cardinali autore.

PIO SECVNDO, VNIVERSALIS ECCLESIAE ſummo ſanctiſsimoq; Pontifici S.

SVme ſanctiſsime Papa libellum hunc, per humilem ſeruulũ tuum fidei zelo collectum. Vt dum more ter ſancti Leonis Papæ, prædeceſſoris tui, Neſtorianam hæreſim apoſtolico ſpiritu, angelico ingenio, diuinoq; eloquio damnantis: tu Machumetanam ſectam de illa exortam, eodem ſpiritu, pari ingenio, facundiaq; æquali, erroneam, eliminandamq; oſtendes, cito prompteq; quædam rudimenta ſcitu neceſſaria ad manum habeas. Tuo etiã iudicio, qui in epiſcopatu fidei princeps es, illum & cuncta quæ ſcripſi ſcribamúe, atq; me totum, ut fidelem decet, ſubijcio in nullo unquàm ab apoſtolico tuo throno diſſenſurus.

Pius. *Leo.*

PROLOGVS.

FEci quam potui diligentiam intelligendi librum legis Arabũ, quem iuxta translationem per Petrum abbatem Cluniacenſem nobis procuratam Baſileæ habui: cum diſputatione eorum nobilium Arabũ, quorum unus ſocius Machumet, niſus fuit aliũ trahere qui doctior & magnus inter Arabes, Chriſtianam fidem quam zeloſe coluit, oſtendit potius tenendam. Erãt etiam alia quædam opuſcula de generatione Machumet, & duodecim ſucceſſoribus eius in regno, & de ipſius doctrinis ad centũ quęſtiones, dimiſi librum apud magiſtrum Ioannem de Segobia, & ad urbem Conſtantinopolin perrexi, ubi apud fratres Minores habitantes apud ſanctam crucem, reperi Alchoran in Arabico, quem mihi in certis punctis fratres illi prout ſciuerunt, explanarunt. In Pera autem, in conuentu ſancti Dominici erat translatus, modo quo Baſileę dimiſi. Quæſiui ſi quis Græcorum ſcripſiſſet contra illas ineptias: & non reperi niſi Ioannem Damaſcenum, qui parum poſt initium illius ſectæ fuit, pauca ualde ſcripſiſſe, quæ habentur. Fuit tunc Balthaſar de Luparis mercator apud Conſtantinopolin: qui uidens me ſollicitũ circa prædicta, narrauit quomodo doctiſsimus & maximus inter Teucros, poſtq; in Pera occulte de Euangelio ſancti Ioannis inſtructus fuit, cum duodecim uiris magnis ad Papam uenire proponeret, & plene informari, ſi ego ſecrete eis de conductu prouiderem. Comperi relatione fratrum hæc ſic ſe habere: & diſpoſui cõductum, ut petierunt. Et quia ille ſupremus præerat hoſpitalibus, uoluit illa uiſitare: & demum declinando ad locum ubi nauis eos expectabat, Romam proficiſci, ſed peſtis eum in uiſitatione abſtulit. Dominus Balthaſar, qui nunc miles Bononiæ moratur, ſæpius mihi retulit, omnes doctores eorũ, euangelium ualde amare, & libro legis ſuæ præferre. Demum concitaui fratrem Dionyſium Carthuſium, ut ſcriberet contra Alchoran: qui fecit, & miſit opus ſuum magnũ Nicolao Papæ. Vidi poſt hæc Romæ libellum fratris Ricoldi ordinis prædicatorum, qui Arabicis literis in Baldach operam dedit, & plus cæteris placuit. Vidi & aliorum fratrum de ea materia ſcripturas catholicas: maxime ſancti Thomæ, de rationibus fidei ad Cantorem Antiochenum: & ultimo reuerendiſsimi domini Cardinalis ſancti Sixti, hæreſes & errores Machumet uiuis rationibus cõfutantis. Ego ingeniũ applicui, ut etiã ex Alchorã Euangeliũ uerũ oſtenderẽ &

Petrus Cluniacenſis. *Ioannes Damaſcenus* *Dionyſius.* *Ricoldus.* *Thomas.*

& ut hoc facile fieri possit, cōpendiosum meū conceptum paucis præmittam.

Appetitus. Spiritus.

EXperimur in nobis appetitū quendam esse, qui ob motum qui in eo est, spiritus dicitur: quodq; ratio motus ipsius est bonum. In ratione enim boni, mouetur appetitus. Sic uidemus bonum sua ui trahere spiritum nostrum: ac quod nulla est alia ratio cur bonum appetitur, nisi quia bonum. finis igitur desiderij, bonum. Neq; potest aliunde spiritus noster habere appetitum boni, nisi à bono.

Bonum.

Bonū igitur, est creator spiritus nostri ad se: & est eius principium pariter & finis. Non igitur quiescit spiritus noster, nisi in suo principio. Et quia spiritus noster intellectualis non est ipsum bonū quod appetit, cum bonū illud non sit in ipso: si enim in ipso intellectu esset, esset intellectum sicut scitum in scientia est scientia: Ignorat igitur intellectus quid sit bonū illud. Appetit ergo spiritus intellectualis, in sua natura cōprehendere bonū illud. Nā etsi nulli deesse possit quod est, cum esse sit bonū: tamen nisi intellectus intelligat ipsum, caret eo, & quiescere nequit. Et cum intellectus quid sit hoc bonum, quod esse nō dubitat, ignoret: non habet etiam scientiam nominis eius, et conceptum de ipso facere nequit, quē non hæsitat omni cōceptu maiorem & meliorem. Et quoniam nihil experimur in nostro intellectu compræhendi, quod per sensum in ipsum non intrat (cæcus enim à natiuitate scientiam coloris non habet) scimus bonum illud non esse de regione huius sensibilis mundi, quodq; spiritus noster in hoc mundo ad quietem non perueniet. Cum autem sciamus appetitum boni illius nos non habere frustra, etiam certi sumus spiritum nostrum intellectualem nō esse de sensibili mundo, sed quod exuta sensibili uita ipsius appetitus ad quietem pertingere poterit. Verum nisi ad hoc nostræ intellectuali naturæ iste mundus conferret, frustra intrassemus in ipsum. Oportet igitur quod fateamur, nos in hoc mundo habilitari uel dehabilitari posse, ad hoc quod in futuro seculo quietemur uel inquietemur.

Via ad cognitionem boni uera quæ.

Via autem per quam in hoc mundo transire debemus, ut habilitemur ad appræhensionem desiderati boni, non debet esse nisi bona: & quæ seducit, mala erit. Hæc sic se habere, cuiq; habenti intellectum clarum est. Sed cum multæ possint uiæ esse quæ bonæ uideantur, manet hæsitatio, quæ sit illa uia uera & perfecta, quæ certitudinaliter nos ducit ad cognitionem boni, quod quidem bonum nominamus Deum: ut dum de ipso conferimus, nos mutuo intelligamus.

Moses. Christus. Machumet.

Moyses quidem descripsit unam: sed non est ab omnibus recepta, nec intellecta. CHRISTVS illam illuminauit, & perfecit, multis tamen adhuc incredulis remanentibus. Machumet eandem uiam, ut ab omnibus etiam idololatris reciperetur, faciliorem describere nisus est, licet astu maligni seductus. Et hæc sunt magis famatæ descriptiones, dictæ uię: licet aliæ multæ sapientū & prophetarum factæ sint.

DEVS unus, & bonū unum

Omnes autem descriptiones iam dictæ, in fundamento habent bonum illud sæpe dictū, esse maximū: & ideò unū, quod unū Deū omnes appellant: suasq; descriptiones bonas dicunt, quia sint ipsis, aut putētur ab eodem bono Deo reuelatæ. Clarū est autē, quod cum nullus purus homo Deum cōcipere possit, quod non habemus certitudinem, qualemcunq; purū hominē nobis posse uiam ad sibi ignotū terminū pādere. Vnde si nec Moyses, nec Machumet unq; dū in hoc mundo essent, sæpe dictū bonū uiderūt (Deū enim nunq̄ uidit homo) quomodo tunc alijs iter ad ipsum pādere potuerūt? Esto aūt quod sermones aliquos eis immissos publicassēt, qui figurabāt seu significabāt Deū, & uiā ad ipsum: tamen ipsi illos exponere nō potuissēt, neq; alius homo.

Christus ueræ ad Deum uiæ doctor.

Et si aliquis homo hāc uiā manifestare potuisset, aut posset, illū utiq; maximū omniū hominū esse necesse fuisset, quēadmodū Mesiā esse oēs nationes fatent. ꝙ si ille homo nō esset ipsa omnisciēs diuina sapiētia, per quā deus omnia operat; utiq; ꝙ sibi incognitū esset, reuelare nequiret.

quiret.

quiret. IESVS aũt uirginis Mariç filius, CHRISTVS ille, per Moysen & ꝓphetas prænunciatus uenturus, uenit, & uiam sæpe dictã, cum nihil ignoraret, manifestissime propalauit, attestante etiã Machumet. Certũ est igitur, quod qui CHRISTVM & uiã eius sequitur, ad cõprçhensionem desiderati boni perueniet. Vnde si Machumet in aliquo, CHRISTO dissentit: necesse est, ut hoc aut faciat ignorantia, quia CHRISTVM non sciuit, nec intellexit: aut peruersitate intentionis, quia non intendebat homines ducere ad illũ finẽ quietis, ad quem CHRISTVS uiam ostendit, sed sub colore illius finis, suĳpsius gloriã quæsiuit. Vtrunq; aũt uerum credi oportere, cõparatio legis Christi ad legem ipsius docebit. Tenendũ igitur credimus: ignorantiam, erroris & maliuolentiç causam esse. Nemo enim cognoscens CHRISTVM, dissentit ab ipso, aut detrahit eidem. Intentio autem nostra est, præsupposito euangelio CHRISTI, librum Machumet cribrare, & ostendere illa in ipso etiam libro haberi, per quæ euangelium si attestatione indigeret, ualde confirmaretur. & quod ubi dissentit, hoc ex ignorantia, & consequenter ex peruersitate intentionis ipsi Machumet euenisse. CHRISTO non suam gloriam, sed Dei patris, & hominum salutem: Machumet uero non Dei gloriam & hominum salutem, sed gloriam propriam quærente.

Machumeti scopus.

Ignorantia erroris & maliuolentiæ causa.

ALIVS PROLOGVS.

Refert nobilis ille Arabs Christianus, de quo suprà memini, Sergium monachũ de monasterio suo eiectũ, Mechã applicuisse, ibiq; duos populos repperisse, idololatras, & Iudæos, prædicasseq; ibidem fidem Christianã, prout Nestorius illã tenuit, ut fratres suos illius sectç placaret ad gratiã: quia omnes idololatras cõuertisset ad fidẽ. inter quos Machumet erat, qui conuersus de idololatria, mortuus est Christianus Nestorianus. Sed tres astutissimi Iudçi se Machumet coniunxerunt, ut ipsum auerterent, ne perfectus fieret, & illi suaserunt uaria mala. Post uerò mortẽ Machumet, omnibus ad suã sectã reuertentibus, illi Iudæi accesserunt Hali filiũ Habitalix, cui Machumet suas collectiones dimisit: & persuaserunt ei, ut sicut Machumet, ita & ipse se in prophetã eleuaret, & apposuerunt, & deposuerunt de libro Machumet, quæ uoluerunt. Videtur igitur quod Machumet ab initio fundatus fuit per Sergiũ, ut esset Christianus, et legem illã seruaret. Ab illa uia nõ potuerunt Iudçi ipsum amouere: sed ut quantum possent retraherent, addiderũt illa per quç uideretur propriæ sectæ propheta, & ueteri testamento non minus quàm euangelio fidem dare. Sergius autem obtinuit ab eo (ut refert suprà allegatus) quod ipse posuit in Alchoran Christianos maiores amicos, maxime religiosos & sacerdotes, quàm Iudæos. & quamuis hæc dicat, tamen postea à Iudæis inductus, Christianos deridet, qui suos prælatos & pontifices Dei loco uenerantur. Hoc ideò, quia Christiani nominant illos nomine quo solus Deus nominatur, scilicet dominos. Nulli autẽ conuenit illud, nisi Deo. Sic enim in Exodo habetur: Dominus, ipse est Deus. Facit etiam de decem nominibus Dei aliquando mentionem, inter quæ est Adonai, quod dominus interpretatur. & nomen ineffabile per Adonai significatur, legitur, & exprimitur. Ideò in Alchoran, nulli nisi deo tribuit hoc nomen, imò nec CHRISTO, nec Mariæ uirgini. Et quia Christiani nominãt CHRISTVM, Dominum IESVM, & Mariam dominam: dicit, quod loco Dei ipsi uenerentur. Et sicut cauet quod nunq; nisi Deo tribuat hoc nomẽ Dominus, ita cauet quod nũq; Deo tribuat nomẽ pater: quia dicit deũ, ꝓut uult omnia facere, ideò nõ cõuenit ei actus generationis. Quãdo igit ipse de Christianis bona dicit, intelligit de uestitis in albo: sic eñ discipulos nominat. & de credulis Christo, uti Nestorianos putabat, quorũ errorẽ ignorauit, nec alios Christianos cognouit.

Ricoldus.

Sergius monachus.

Hali successor Machumeti.

Domini appellatio soli Deo conueniens.

Patris appellatio in Deo.

Nestoriani.

Ne-

Nestorius autem omnia quæ sunt in Euangelio acceptauit: & quod in CHRISTO esset corpus, anima, & diuinitas: circa modum autem unionis errauit. Fatebatur corpus & animam uniri unione naturali, ut esset uerus homo: sed hominem illum uniri diuinitati aiebat per gratiam. sed non per communem gratiam, quia boni Deo uniuntur, sed per plenitudinem gratiæ, ob quam una esset Dei & hominis IESV uoluntas. propter quam excellentissimã gratiã de CHRISTO uerificaretur, ipsum esse filium Dei. Sed non admisit Mariam esse matrem Dei: quia id quod in CHRISTO reperitur à matre sua receptum, non conuenit Deo. sic uoluit naturam humanam in CHRISTO esse deificatam. Et quia euangelium dicit, quomodo uerbum Dei factum est caro, non quod caro sit facta uerbum Dei: ideò hunc sensum damnauit ecclesia in Concilijs uniuersalibus, tertio, & quarto, dans matri IESV nomen quod est theotocos, id est Dei genitrix. Nestoriani autem generationem æternam confitentur. Quare uidetur Machumet contra sanctissimam trinitatem & generationem æternam nihil uoluisse scribere, solum pluralitatem deorum damnans, ut dicetur. Etiam si quis interrogasset Machumet, in qua forma misisset Deus ad homines legatum plus quàm angelum, certum est ipsum dixisse: si Deus angelum mitteret legatum ad homines, eum forma humana indueret. sic, & si plus quàm angelum mitteret, responderet. Misit autem, secundum ipsum, CHRISTVM: quem dicit uerbum Dei, & filium Mariæ. Quare cum uerbum Dei sit eiusdem naturæ cuius est Deus, cuius est uerbum (omnia enim Dei, Deus sunt, ob simplicissimam eius naturam) quando uoluit Deus summum legatum mittere, misit uerbum suum, quo non potest maior legatus concipi. Et quia ad homines misit, uoluit quod indueret humanã naturã mundissimam: quod ita fecit in uirgine Maria, ut sæpius legitur in Alchoran. Non igitur erit difficile, in Alchoran reperiri euangelij ueritatem: licet ipse Machumet remotissimus fuerit à uero euangelij intellectu. Nec est prætermittendum, quo modo capitula collectionis dicti libri legis Arabum, non continuantur ad inuicem: sed quolibet de per se, integrũ existit: & proprius est rhythmus, seu carmen plenè mensuratum. In hoc enim summum studium adhibuit compilator, ut blanditijs dictaminis cunctos alliceret, & in stuporem uerteret, sicque dictata faceret diuina uideri. Hinc ignoscendum mihi, si non uidebor undique congruum ordinem tenere: quando confusissimi libri continentiã discutio

Nestorij error.

Maria theotocos.

Christum Dei uerbum esse cõfitetur etiam Machumet.

Euãgelij ueritatem reperiri etiam in Alcoran.

Alcorã uersib. scriptum.

OPVS IN TRES LIBROS DIVISI, ET cuiuslibet Capita Annotaui.

CAPITA LIBRI I. HVIVS operis.

CAPITA LIBRI II.

CAPITA LIBRI III.

DE ALCORAN ET QVOD DEVS VERVS NON SIT AVTOR EIVS.

CAP. I.

Alchoran. Alfurkam. Mater libri. Azora.

EST liber legis Arabum Alchoran, ob præceptorum collectionem, atq; Alfurkam, ob diſcretam capitum ſeparationem, nominatus. Habet & alia nomina. Dicunt quidam obſeruatores libri, illum aliter in Oriente, & aliter in Heſperijs partibus diſtingui. Occidentales enim, poſt orationem quæ præmittitur, & mater libri nominatur, aiunt totum librum azoras ſeu capita habere 123. Orientales uerò primam azoram, aiunt durare uſq; Soret amrã, quod eſt quintum Cap. in libro Hiſpaniarum.

Alcorani autores.

Hic liber ut in Hiſpania legitur in latinum uerſus, per nos uiſus eſt, & ubi de hoc libro legis quicquàm allegamus, illud in latino illo haberi, dicere intẽdimus. Huius autem uidetur apocryphus. Aiunt enim quidam Arabes, ipſum Machumet quendam de Arabia de genere Iſmaël compoſuiſſe. Alij uerò dicunt, Machumet dixiſſe hunc librum in ſeptem uiris à deo deſcendiſſe, quos nominant. Alij dicunt, mortuo Machumet quatuor differentes et diſcordantes Alchoranos per quatuor quos nominant, ſibi aduerſantes, compoſitos. Dicunt etiam quidã, hunc qui in uſu eſt, Merbam filium Elheken compoſuiſſe, & alios igni tradidiſſe Fertur etiam Elgag, uirum potentem 85. ſententias detraxiſſe de libro, & totidẽ alias addidiſſe. Legimus in chronica Machumet, & regum ſuorum ſucceſſorũ

Gomar.

quomodo Gomar ſecundus rex poſt Machumet, ordinauit orationes fieri in ſingulis templis, in menſe remadam, & Alchoran, cõpleto menſe, perlegi. Cui ſuc-

Odiner.

ceſſit Odiner, qui auxilio aliorũ, integritatem Alchoran primo collegit. Ex quibus certum eſt, licet Machumet aliqua præcepta ex teſtamento & euangelio collegerit, quæ præcepta Dei ſeu Alchoran dicebantur: tamen liber iſte in ſua integritate poſt eius obitum collectus eſt. Liber uerò ipſe in primo cap. ſic dicit: Omnis aduerſarius, Gabrielis hunc librum tuo cordi per creatorem intimantis, ipſumq; diuino præcepto tuis commiſſum manibus, &c. Hęc ut dei uerba ad Machumet leguntur, & ſæpiſsime in libro eadem ſententia repetitur, quæ uult ſo-

Autorem Alcorani non eſſe Deum.

lum deum creatorem autorem libri eſſe. Sed ut ſapientiores Arabes & ueræ hiſtoriæ habent, & liber ipſe atq; nomen Alchoran oſtendit, tunc eſt collectio quorundam præceptorum. & quæ quidem collectio, nullo modo deo uero attribui poteſt. Vnde ipſe colligeret, qui eſt ipſa ſapientia? Oportet igitur, quod collectio quæ non poteſt niſi in tempore fieri, nequaquàm deo aſcribatur: cuius operatio eſt ſupra omne tempus ſine ſucceſſione. Cui igitur debet aſcribi collectio, niſi ho-

nisi homini: qui de diuersis scripturis collectionem facit, & collecta ut uult appellat, quemadmodum hæc collectio Alchoran dicitur: Ideò quidam sapientes libri defensores, aiunt collectionem esse humanam: intimationem uerò dei, per Gabrielem esse. Verum est, collectionem hominis esse, sed quod deus creator uniuersi, per Gabrielem ipsum librum intimauerit cordi Mahumet, non potest esse uerum: cum illa in libro contineantur, quæ ob suam turpitudinem, iniusticiam, & notam mendacij, & contradictionis, deo sine blasphemia ascribi nequeant. Alius igitur erit autor eius, quàm Deus uerus: nec potest esse, nisi deus huius seculi. Hic enim est, qui excæcat mentes infidelium, ut non fulgeat illuminatio euangelij gloriæ CHRISTI, qui est imago Dei inuisibilis. quibus cum euangelium sit opertum, ipsi pereunt, ut apostolus Corinthijs scribit. Hic falsus deus, seu princeps huius mundi, qui à principio est mendax, per aliquem suorum angelorum, qui speciem lucis, & nomen forte Gabrielis assumpsit, inueniens Machumet hominem idololatram, Venerem colentem, & omnia quæ huius mundi sunt concupiscentem, ad hoc aptissimum: per ipsum principaliter, & eius successores, mendosam Alchoran collegit, cui hæreticos Christianos & peruersos Iudæos aptos ad hoc consiliarios adiunxit. uti sunt Sergius Nestorianus, & Iacobita Baheira: & Iudæi, Finees & Abdia, nomine Salon, postea dictus Abdalla: ut ueræ historiæ de hoc apud Arabes reperiuntur. Et licet multa testimonia uideatur continere de laude ueteris testamenti, & euangelij, & prophetarum Abrahæ, Moysi, & maxime IESV CHRISTI filij Mariæ uirginis: tamen cum illis omnibus quo ad uerum & salutarem finem contradicat (ut infrà patebit) potius ad decipiendum hæ laudes positæ creduntur.

Collectio.

Christus imago Dei.

Machumet idololatra, & Veneris cultor.

Sergius.

Batheira.

Finees.

Abdia Salon.

Abdalla.

QVID CONTINET ALCHORAN, *secundum eius laudatores.*

Caput II.

DIcunt autem sequaces Machumet, bona intentione Alchoran scriptum, & continere Machumet orphanum, erroneum seu idololatram, atque pauperem, legis & scripturæ penitus ignarum, solum natiuam Arabum linguam scientem, multas uxores habentem, à Deo misericordiam consecutum, diuitem, & magni cordis subtilium capacis, & alti nominis factum. Quem ipse Deus doctorem rudis gentis Arabicæ & idololatræ constituit, legatum'que suum ad ipsas creauit, & eis prophetam præposuit, absque tamen manifesta miraculorum potestate, ut gentem illam sibi commissam ab errore in uitam reduceret. Et reuelauit ei Deus, ut fidem Abrahæ uiri iustissimi (qui à deorum cultura recedens, unum solum Deum uniuersorum creatorem adorauit) acceptaret, & ab Arabibus acceptandam suaderet, absque tamen uiolenta coactione, prædicaretque illum solum & unicum omnium creatorem, & non alium esse imperatorem & regem uniuersi, omnium bonorum datorem, omnipotentem, uitæ & mortis dispensatorem, sapientem, incorporalem, incomprænsibilem, & interminalem seu infinitum, pium, & misericordem, ueniæq; datorem omnibus fidelibus ipsum adorantibus & inuocantibus, qui in die illa tremendi iudicij, quæ erit omnium terminus, resuscitabit mortuos ea facilitate qua ipsos creauit. & iudicabit inter bonos & malos, dans fidelibus & credulis secundum merita sua perpetuam paradisi omnium uoluptatum & desideriorum mansionem, & uitam optimam: Incredulis uerò & malis, iuxta demerita cuique, gehennam & perpetuam pœnam. Librum uero Alchoranum à Deo descendisse dicunt, cuius libri mater & uerissimum fundamentum, fides præmissa unius Dei, et reditus

Machumet qualis prædicetur à sectatoribus ipsius.

Alcorani summa.

omnium ad ipsius terribile iudicium affirmant. Alia autem quæ in ipso libro continentur, quædam aiunt probationes illius fidei, quædam uerò leges Arabum, quas secundum librum illum creduli Arabes seruare tenentur, si Deo quem colunt obedire, & in eius gratia persistere uolunt, & iuxta merita felicem assequi in paradiso remunerationem. Vnde omnes hanc fidem tenentes, Mussilmannos, scilicet sanæ fidei appellant: siue sint homines, siue angeli, aut dæmones. Hanc igitur fidem dicunt de necessitate salutis, omnes qui ignem æternum uitare uolunt, tenere oportere. in quam omnes, ut aiunt, præteriti prophetæ consentiunt. Ideò liber ille, nulli prophetarum contradicit, sed approbat eos, & confirmat libros à Deo ipsis traditos: scilicet testamentum Moysi, psalterium Dauid, & euangelium traditum IESV CHRISTO filio Mariæ uirginis, concludens, omnes prædicta credentes, & legem in libris legis suæ scriptam obseruantes, liberari à gehenna. Dicunt, quommodo omnibus gentibus deus natiuos nuncios miserit, & eas commonuit quid credere & quid agere ipsas oportet, ut in die iudicij inter bonos connumerentur, & paradisum plenum gaudij assequantur: ne causam habeant tunc se excusandi, non recepisse doctorem & commonitorem: quodq; illis Dei nuncijs credere debebant, & diuinis per eos promulgatis præceptis obedire, in quo decipi non poterant. Quomodo enim Dei uerbis parendo, in Deo confidens, qui est ueracissimus, quisquàm in die illa se posset reperiri deceptum? Quare concludunt, quod si uarietas legum uel rituum in identitate fidei in uarijs gentibus per Dei nuncios præcepta reperiatur, hoc quidem obedienti, nequaquàm quo minus apud pijssimum atq; iustissimum iudicem condignum præmium assequatur, obesse poterit. Enumerat autem prophetas & Dei nuncios, quibus credendum erat, Abraham, Ismaëlem, Isaac, Iacob, Moysen, CHRISTVM, & alios plures. Hæc est summa continentiæ Alchoran secundum libri illius laudatores.

Mußilmanni.

Deum omnibus gentibus natiuos nuncios mittere.

Nuncij Dei, quibus credendum.

QVID CONTINET ALCHORAN, SECVNDVM iudicium perfectorum. Cap. III.

SEd qui tam inter Arabes quàm Christianos perfectionem dono Dei assecuti sunt, aduertunt, quoniam sub prætextu huius eradicationis idololatriæ, asserit CHRISTVM nec Dei filium, nec crucifixum; & quod hæc adiectio uidetur totius libri intentio: scilicet quod CHRISTVM seu Mesiam nec Dei filium, nec crucifixum persuadeat. quoniam CHRISTVM filium Dei esse, & in cruce mortuum, est fides illa quæ uincit diabolum & mundum, & sola est uera & perfecta, & nulla fides præter illam resistere potest diabolo, & dare uictoriam et immortalem uitam fideli, in regno cœlorum intellectuali & incorruptibili. Ideò hoc medio sathan, de mundo ipsam euangelicam fidem omnino eliminare conatur: quemadmodum uidemus multa Christianorum regna iam à fide uera CHRISTI recessisse, & Arabum legem acceptasse. Scimus autem tam ex euangelio, quàm Alchoran, Mahumet non posse præualere, sed CHRISTVS demum uincet, ut infrà patebit. Multi etiam Christiani sub principibus sectæ Arabum CHRISTO deuotius seruiunt, & infiniti Christiani renegati, & Arabes, & eiusdem legis cum ipsis, timore gladij fingentes se illius sectæ, in hora mortis profitentur se Christianos, sic finaliter omnes facient.

Impia Alcorani dogmata.

Christus tandem uictor.

Quod

QVOD ALCHORAN FIDE CAREAT, *ubi sacris scripturis contradicit.*

Cap. IIII.

DIcit autem quidam sapiens, attendendum, quomodo necesse fuit, Machumet (qui nullam præter Arabicam linguam sciuit, nec legendi artem, nec scribendi habuit, etiam si eloquentia Arabica rythmica & poëtica præ cæteris pollebat, quia præ cunctis Arabicis libris Alchoran laudatur:) habuisse Iudæos & Christianos, qui illi in Arabica lingua ea quæ in ueteri testamento, psalterio, atque euangelio continentur, referrent. Nam in illis sacris literis per Alchoran approbatis & confirmatis, tanquàm lucidis & perfectis doctrinis, eum peritum esse oportebat, cum sint Alchoran substantia, & præsuppositum, & nominantur supra aliqui ex illis, qui ei adhæserunt. Sed cum illi hoc obijceretur, quod sic instrueretur, cecidit in faciem suam, & contractæ sunt manus eius & pedes, & socij cooperuerunt ipsum uestibus suis. qui ad se rediens dixit: Deus misit corripere uos de sermone quem dixistis, quod tales me docerent, & legit unam sententiam ex Azora eluael, quod interpretatur palma, quæ sic habet: Scimus quod ipsi dicent, quod instruet eum homo lingua eorum qua loquuntur persica. Hæc autem Arabica patens est. Ex hoc dixit, Quomodo potest dici quod illi me instruerent, quorum unus persicus, & alter Hebræus est. qui dixerunt ei: Potest esse quod lingua sua loquantur tibi, & exponant, & tu lingua tua omnia rectifices. nec inuenit responsionem. Ecce ipsum Machumet à diuersis instructum. Et quia eo tempore, quando Machumet post CHRISTVM annis 624. tempore Heraclij Imperatoris incœpit, multæ hæreses circa euangelij & ueteris testamenti intellectum dudum exortæ fuerunt, & synodaliter reprobatæ: est uerisimile ad ipsum plures confluxisse, qui puritatem intelligentiæ dictarum scripturarum permixtam cum nouitatibus opinionum minus uerarum habebant, & scripturas ueteris testamenti cum Talmuthicis narrationibus, & euangelij claritatem cum Apocryphis libris permiscebant, & prout ipsum uisum fuit ipsi Machumet recitabant. Fertur etiam, suprà nominatos Iudæos se Machumet coniunxisse, ut impedirent ne perfectus fieret Christianus. Ex quo & poëtico scribendi modo euenisse aiunt, raro concordare historias in Alchoran descriptas, cum ipsis in ueteri testamento & euangelio positis. Sed contra hæc (ut aiunt) nititur Machumet respondere, se non nisi à deo informatum: uolensque excusationem adducere, dicit 25. cap. Cum sit hæc (scilicet in Alchoran) alicuius uerbi pro uerbo mutatio, deo compositionem suam sciente: dicunt increduli, tu quidem non es nisi mendax, cum adeò uerba tua uaries. sed huius rei plures sunt inscij. Ipse namque deus & spiritus benedictus, hunc librum ueracissimum composuerunt. Sed hæc excusatio conficta & mendax, non sufficit: quin libri compositor uarius reperiatur, quod de uero & incommutabili deo asserere blasphemia est. Neque dicimus uariationem, si sit uerborum aliqua mutatio, stante identitate sententiæ, sed ubi sententia Alchoran non est eadem cum euangelio, aut ueteri testamento, tunc enim nequaquàm excusabilis est Alchoran, quin concedi oporteat, deum illa non tradidisse, cum non concordent cum prioribus diuinis, & per Alchoranum approbatis libris. Puta, ait in Alchoran, uirginem Mariam matrem IESV, sororem Aaron, & filiam Amram: certissimum est, illum qui hæc Machumet narrauit, errasse, & ueram euangelij historiam ignorasse. cum Maria filia Amram, soror Moysi & Aaron, mortua fuerit annis plus mille, & in deserto sepulta, ante uirginem

Machumet literarum prorsus imperitus.

Quando Machumet floruerit.

Historiæ Alchorani cur à ueteris & noui testamenti historijs dißideant.

Variatio in quibus intelligatur.

Maria soror Mosis.

Mariam matrem IESV CHRISTI gloriosam, quæ, ut in eodem legitur Alchorano, fuit tempore Zachariæ patris Ioannis baptistæ. Et cum hæc non semel, sed pluries Alchoran dicat, hoc unicum exemplum sufficit errorem reperiri in libro, & ideò dei compositionem non esse. Adhuc dicit Capite septuagesimoquinto de Maria in fine: Maria se dirigendo, nil malitiæ seu prauitatis operata est. unde animam inflauimus illi, nostra uerba librumq; confirmanti, & in bonitate perseueranti. Certum est Mariam ante Alchoran penè sexcentis annis mortuam: Quomodo tunc confirmauit librum Alchoran, de quo tamen Arabes ipsum loqui intelligunt? Sic errat in Capite trigesimoquinto in recitatione illa, quando Moyses uenit ad Pharaonem: ubi Pharao dicit, se Moysen in sua domo nutriuisse. Nam ille Pharao qui Moysen nutriuerat, diu mortuus fuit ante reditum Moysi ad Aegyptum: Exodi cap. 4. Fuit enim quadraginta annis Moyses in Madian, quo tempore obierat. Talia plura reperiuntur dissona à ueritate sacræ scripturæ, à Deo, ante Machumet traditæ, & Alchoran præferendæ. Nec Alchoran hoc negat. Sic enim Capite decimonono dicit: Si de mandatis tibi missis quicquàm dubitas, antecessorum tuorum libros legendo ueritatem tibi missam agnosces, ne sis ambiguus nunc, nunc negans, nunc affirmans. Ecce iubet in dubijs recurri ad libros priores, qui etiam admittit, quod ueriores seu meliores libri ostendantur, & illis stetur. Sic enim Capite trigesimo dicit: Recentes te magum affirmantes, tu dic, Librum isto meliorem, uestrum dictum affirmantem afferte, eumq; beniuole sequar. Ecce quomodo nunc uult affirmare Alchoran euangelio præferendū. Non sunt igitur ea quę in Alchoran continentur, ut Dei uerba acceptanda, quando prioribus à Deo traditis, & per Alchoran admissis libris, aduersantur.

Pharao.

In dubijs recurrendum ad libros meliores.

QVOD EVANGELIVM SIT ALCHORAN PRAEferendum. Cap. V.

DEscendentes itaq; ad magis particularia, ut deueniamus ad id quod intendimus, scilicet euangelium Alchoran præferendum, dicimus eum qui Alchoran in Hispania in latinum uertit, referre in principio Capite quinto seu Soretamram sic haberi: „ Deus pius & misericors, uiuus & altissimus, præter „ quem non est alius, qui prius uetus testamentum, deinceps euangelium re„ ctas uias hominibus tradidit: postremo librum ueracem, uidelicet Alfurcan, „ uestræ legis confirmatorem, desuper uobis tribuit. Istéque continet uerba quædam firmissima & infringibilia, quæ sunt libri mater & materia: quædam uerò alia, & reliqua. Ecce quomodo uetus testamentum & euangelium rectas uias dicit continere, & confirmat ipsa: Alfurkan uerò dicit ueracem, & continere quædam firmissima, quæ sunt mater & materia libri, & „ quæ illa sint supra dictum est, & continentur in oratione in principio libri „ quod principium mater libri nominatur, scilicet quod sit unus Deus creator „ adorandus ac timendus, & terribilis iudex in die ultimi iudicij, quando est resurrectio. alia non habent illam firmitatem infringibilem. Quare ubi discordant, cum ueteri testamento uel euangelio, potius standum illis. Ad idem attente aduertendum, quomodo in Alchoran legitur, Deum Iudæis dixisse, Cap. 12. CHRISTVM Mariæ filium, cui commisimus euangelium, quod est lumen & confirmatio testamenti ac castigamen, & recta uia timentibus Deum, ad uestræ legis complementum misimus. Alibi sæpe nominat euangelium lucidum, & aliquando splendidissimum. Cum ergo hoc ita sit, quod euangelium in se omnia necessa-

Mater libri.

Alcorani testimoniū de Euangelij autoritate

necessaria ad salutem contineat, & suppleat ad legem ueteris testamenti quæ supplenda restabant: nihil igitur in Alchoran reperitur, quod sit necessarium ad salutem, ultra id quod in euangelio continetur: & non est aliquid necessitatis in ipso Alchoran, quod non sit euangelio conforme. Ait etiam quidam deuotus, et Arabicæ linguæ peritus, qui in Baldach studio Alchoran operam dedit: in cap. Elmeide sic haberi: Limitauimus uestigia hominum per IESVM filium Mariæ ueracissimum patenter, & dedimus ei euangelium, in quo est directio & lux & ueritas manifesta. Ex his patet Alchoran Arabas ad euangelium remittere, tanquam ad lumen & rectam uiam Deum timentium. Dicit enim in Alchoran: Sciendum quidem, uiros legum nullius legis fideiue perfectionem assequi, nisi testamenti & euangelij, ac huius libri à Deo positi præceptis pareant. Nec hoc potest de illis Christianis intelligi, qui lucidissimum librum euangelij sequuntur, cum ipse in plerisque locis attestetur, illos CHRISTI discipulos in albis uestitos, perfectissimos esse. Oportet igitur ut de Iudæis & Arabibus, qui sunt uiri legum, intelligatur. Mandatur etiam septuagesimo capite Alchoran, quod omnes boni Deo seruiant, ut CHRISTVS IESVS Mariæ filius persuasit. Si igitur ad hoc boni Christiani nituntur, ut faciant quemadmodum ibidem Alchoran continet, certissimum est, ipsos ab illis qui Alchoran credunt, irrepræsensibiles esse.

Viri legum.

QVOD EVANGELIVM SIT *lux ueritatis Alchoran.*

Cap. VI.

ALchoran dici non potest sufficere, & uia recta esse, nisi includatur in ipso euangelium, & solum illud constat, lucem ueritatis & recte uiæ in Alchoran dici debere, quod euangelio consonat. Nec de euangelio hæsitabat autor Alchoran. Allegat enim passus & continentias euangelij, de eo quod CHRISTO parabolas exponenti, aliqui abierunt retro, de grano frumenti, de cæco nato, & alijs. Illud enim euangelium de quo locutus est, & allegabatur per ipsum in partibus Arabiæ, & undique reperitur, etiam forsassis hodie & prius scriptum in aliquo antiquo uolumine quàm Alchoran conficeretur. & cū ab initio fidei Christianæ per tot centenos annos ante Machumet euangelium mundo publicatum & hucusque inuariatum maneat, de quo nec Machumet tunc legitur dubitasse: mirandum est, cur Arabes pro intellectu Alchoran generaliter non addiderint studio & lectioni euangelium, sicut multi sapientes eorum, secrete euangelium summa deuotione amplectuntur, cum sine eius scientia nihil perfecte ex Alchoran trahere possint. Sed ut quidam peritus ait, alia causa non est nisi quia sapientes eorum sciunt, quod falsitas Alchoran de facili deprehenderetur, si ad legendum sacros & ueraces dictos libros admitterentur. Vnde & si quis recte considerat, illi nationi Arabum non fuit legatus necessarius ad aliam, quàm ad euangelij fidem & legem docendam. Post enim CHRISTVM, omnium prophetarum etiam secundum Alchoran altissimum, & librum euangelij omnium librorum perfectissimum, nihil melius restabit à deo expectandum. Hinc si quid pulchri, ueri, et clari in Alchoran reperitur, necesse est quod sit radius lucidissimi euangelij, & hoc uerum uidet, qui euangelio lecto ad Alchoran se transfert. Vnde contemptus huius mundi, et prelatio futuri seculi, persuasio iusticiæ & operum misericordiæ, & diuini proximi amoris

Euangelij loca aliquot recitari in Alcorano.

Arabes quosdā Euangelium religiose amplecti.

Euangelij radius quicquid est ueri in Alcoran.

unde uenditio omnium suorum, etiam animæ ipsi deo, maximi lucri conuincuntur? Vnde habetur quod mori pro deo sit uiuere æternaliter, unde uirtutum dilectio, usurarũ, homicidiorum, periuriorum, fornicationum, atque adulteriorum, alienorumque concupiscentiæ prohibitio, in Alchoran suæ claritatis splendorem receperunt, nisi ex euangelica perfectione & conuenientia? Cur alia multa, quæ circa uoluptatem sensibilem & immundiciam carnis promittuntur in Alchorã, tenebrosa & tetra uiliaque ab omnibus sapientibus etiam Arabibus reputantur, nisi quia ab euangelicis promissis discordant, ut infrà latius dicetur? Lucet igitur euangelij splendor in Alchoran, illis scilicet qui spiritu CHRISTI ducuntur, etiam præter intentionem autoris: sed non ipsi lubrico Machumet, & illis antichristis, qui hoc seculum futuro præferunt, & nihil bonũ iudicant nisi huic mundo & eorum concupiscentijs conformetur. Illi putant Deum autorem Alchoran, sua corrupta desideria confirmare: non aduertentes, nihil ueri esse, quod euangelio contradicit.

Quibus luceat euangelij splendor in Alcorã.

QVOD ELEGANTIA DICTAMINIS *non probat, Alchoran Dei esse dictamen.*

Cap. VII.

NEc debet quenquam mouere id quod dicit alibi, librum Alchoran non potuisse, nec ab omnibus hominibus, nec dæmonibus componi, ob ipsius admirabilis dictaminis elegantiam, ac quod ideò diuinus censeri debet. Esto enim quod hoc donum Machumet habuerit, quod censetur per alios Arabes singulare, diuinum, & inaccessibile: & hoc arguat ob pulcherrimum dictamen, dulcedinem, & blandiciem sermonis stupendam, & cunctis mirabilem, librum dei donum esse: non tamen propterea est affirmandum, omnia quæ in ipso conscripta sunt Dei uerba esse, qui uerax est, & stabilis, & sibi nequaquàm contrarius. Vnde cum multa in Alchoran de ijs quæ in testamento & euangelio habentur, adeò uarientur, quod simul cum prædictis uera esse non possint, utique deo ignorantiam & inconstantiã atque mendaciũ ascribi oporteret, quod tamen etiã in Alchoran pro maximo peccato habetur. Quod autem dulcis sermonum compositio non concludat dictata uera, patet ex tertio cap. Alchoran, ubi sic dicitur: Plures eloquij melliflui, quorum uox cordi non consonat, deum sui cordis testem inuocant, cum ipsi tamen perniciem, gentique flagitium, fructibusque pestem inducere nitantur. hi tales gehennæ puteo, pœnis undique uexati sepelientur. Sed si, ut sequaces Alchoran aiunt, admitteremus, libro Alchoran finem et intentionẽ esse, non solum non detrahere, nec deo creatori, nec CHRISTO, nec prophetis ac legatis dei, nec libris diuinis testamenti, psalterij, & euangelij: sed gloriam dare deo creatori, laudem & testimonium CHRISTO Mariæ uirginis filio super omnes prophetas perhiberi, testamentum & euangelium confirmare & approbare (cuius contrarium omnes sapientes & zelosi credunt, ut suprà patuit) utique tunc cũ hoc intellectu Alchoran legens, licet uaria occurrant quæ offendant legentem, quasi ille liber ob suam contrarietatem, quam tam in se habet quàm cum euangelio & testamento, non possit dei esse, ac quod Machumet uir muliebris, lubricus, totus huius mundi & sensibilium amator, de peruersa idololatria & ignorantia ad legationem dei & propheticũ spiritum sine potestate miraculorum à deo assumptus non debeat credi, nec ipsius simplici relationi stari, qui inconstans & uarius reperitur, & Dei arcana se ignorare confitetur, & multa fortia argumenta quæ in Alchoran contra Machumet in uarijs obijciuntur, & non soluuntur: tamen quando hæc omnia sic considerantur quod prædictæ intentioni seruiant,

Nõ quia elegãti oratione aliqd compositum, ideò uerum.

tunc

mc aliquis elici poteſt fructus. Puta; cum quis legit uitam Machumet quæ in Alchoran ſcribitur, ſtatim intelligat, ideò illam deo permittente inſertam, ut ſcia ur ipſum nõ eſſe, nec CHRISTO, nec Moyſi, nec alijs prophetis comparandum, & multo minus præferendum. Quando enim comparatur uita & ſcientia aliorum prophetarum ad uitam & ſcientiam ipſius, ſtatim uidetur, nullũ debere po us ſequi Machumet quàm CHRISTVM, quod etiã Alchoran manifeſte confitetur.

Lectionis Alcorani fructus.

QVOD CHRISTVM SEQVENTES, *omnibus præferuntur.* Cap. VIII.

ADmittit Alchoran, CHRISTVM ſequentes præferri omnibus, cum CHRISTVS ſit omnibus ſanctiſsimis prophetis ſuprapoſitus. Ait enim ſic fictus Deus in Alchoran, Cap. 4. « Omnium prophetarum alio ſuper alium per me ſublimato, & eorum quibuſdam cum Deo locutis, CHRISTO Mariæ filio animam noſtram proprie conferentes, uim atque uirtutem præ cæteris præbuimus. Ecce ait, præ cæteris præbuimus. Si igitur prophetas nobis à Deo miſſos audire & ſequi tenemur, præ cæteris utique CHRISTVM ſequi tenemur. Hoc clariſsime Alchoran ex intentione intendit, CHRISTO ſcilicet potius adhærendum. Dicit enim alibi Alchoran, CHRISTVM dixiſſe: « Timentes Deum, me ſequamini. « Deus enim meus ueſterque dominus eſt, quem adorantes, recto procedıtis tramite. « Et ſubiungit: Quomodo uiri albis ueſtibus induti ipſum ſecuti, alijs omnibus per Deum ſuprapoſiti ſunt. Et alibi ſcribitur, ut ſupra allegauimus: euangelium eſſe lumen & confirmationem teſtamenti, & caſtigamen, & rectam uiam deum timentibus, & legis complementum. Ecce CHRISTVM & eius euangelium ſequi, eſt ſequi lumen, & ire per rectam uiam deum timentium. Et iterum alibi: « Iam diuina ueritas nobis data, rectam uiam proficiſcentibus oſtendit. « cuius obſeruatio, ſalutem obſeruantibus generat, error quidem detrimentũ. Ecce diuina ueritas utique per CHRISTVM in euangelio eſt patefacta. Alibi de eodem ſic ait: « Tandem CHRISTO Mariæ filio miſſo, cuius ſequaces ipſi penitus obedientes « corda conſtantia, & humilia atque fidelia geſſerunt, nos euangelium dedimus, « non ob aliud niſi ut per ipſum Dei dilectionem atque gratiam aſſequerentur. « ſed non, ut dignum erat, obſeruauerunt, & licet plures eorum ſint increduli, eorum tamen credentibus meritum debitum & maximum tribuimus. Iterum alibi: Omnes boni Deo ſeruiant, ut CHRISTVS IESVS Mariæ filius perſuaſit, interrogans « uiros albis indutos ueſtibus, quis mihi ſubueniat ex parte dei me ſequendo? « reſponderunt illi: Nos. Quidam autem filiorum Iſraël crediderunt, quos cæteris incredulis manentibus, longè ſuper illos extollimus. Iam ſatis oſtendimus ex Alchoran, CHRISTVM potius quàm Machumet, & euangelium potius quàm Alchoran ſequi oportere. Nunc deſcendentes inquiramus, an omnia quæ in Alchoran ſcribuntur, tendant ad gloriam dei. Omnes enim homines creatos eſſe ad glorificandum Deum, Alchoran atteſtatur. Videtur autem qui plures deos ponit, uelle Deo ſuam claritatem & gloriam obfuſcare. Ideò ponere Deo ſocios, participes, filios, alios deos, eſt gloriæ magni Dei detrahere, & confundere atque diuidere uniuerſum, & cuncta in ſchiſmate & in confuſione & malo ponere, ut Alchoran declarat, ſecundum intellectum quem Arabes libro attribuunt.

Chriſtus prophetis omnibus præſtantior, Alcorani quoque teſtimonio.

Euangelium.

Omnes homines ad glorificandũ Deum creati.

QVOD ALCHORAN MALE DI*cat Chriſtianos incredulos.* Cap. IX.

CVm tu auctor libri Alchoran, ſolum deorum pluralitatẽ damnes, cur Chriſtianos, qui CHRISTVM filiũ Dei credunt, incredulos dicis? Nonne poſtquam

Alchoran

Alchoran pluries negauit deum filium sumpsisse, se in XXXII. Cap. sic resoluit
» dicens: Deus nequaquàm filium seu participem sumpsit alium deum, tunc enim
» quisq; cum suis facturis ueniens, in alium insurgeret. Dicit alium deum: in quo declarat, Christianos non esse incredulos, si dicunt CHRISTVM dei filium non esse alium Deum. Inquantum enim gloriæ dei non detrahit societas, participatio & filiatio: Alchoran secundum uos non intendit illa de Deo tollere, cui nihil perfectionis deesse potest. Sed inquantum illa dicunt aliū deum, & illi uel illis gloriam illam soli creatori debitam tribuunt: tunc detrahunt à Deo creatore suam gloriam, & alteri diuidunt, nec manet deus creator, deus, quando non habet omnem gloriam, & maior in gloria esse posset. Ideo nulla ratione hoc dici potest, implicat enim contradictionem, plures esse deos: quando sequitur nullum esse Deum, cum quisq; careat summa gloria, quæ soli Deo conuenit. Alchoran huic sententiæ secundum uos consentit, & ait omnes prophetas in hoc concordare: nec in hoc Christiani & Iudæi contradicunt. Et Alchoran dicit, Mahumet missum ad Arabes idololatras, ut eos ad cultum unius Dei creatoris ducat. Si igitur Mahumet est ad hunc finem tantū missus ad idololatras suæ nationis, cur Christiani persecutionem patiuntur, qui nec sunt Arabes, nec plures deos colunt? Patet satis Alchoran, secundum etiam intellectum quem ipsi Arabes tribuunt, non negare quin Deus habeat filium seu filios, dummodo non sit alius Deus, aut alij dij. Christiani enim & Iudæi non sunt repræhensibiles in eo, quod in oratione ad Deum creatorem & originem omnium, nominent ipsum patrem: & quemadmodum hoc tam in ueteri testamento quàm euangelio legitur, liber Alchoran non intendit negare, nisi quod sibi absurdum uidetur, homines se dei filios appellare. Sic enim ait cap. XII. Vos Iudæi atq; Christiani, si dei filij eiusq; dilecti estis, prout uos dicitis: cur uobis culpas atq; peccata gerentibus, pœnas & malum ingerit? Certe uos nihil aliud quàm homines estis, à deo ueniæ mercedisq; maximæ datore, ad quem omnium erit reditus, creati. Videtur ex hoc, ipsum arguere præsumptionem & modum dicendi, quasi filiatio dicat consubstantialitatem. Sed ubi nō intenditur, non negat: et quia in testamento ueteri ac euangelio nusquàm legitur, CHRISTVM, aut alium quemcunq; sic filium dei appellari, quod sit alius deus à patre creatore: nec probationem Alchoran refellit quisquàm Christianorum, scilicet deum non posse sumere filium, neq; ab uxore, cum non habeat, neq; si sumeret nobilissimam creaturam in filium. Non enim esse potest creatura eiusdem naturæ cum creatore, sicut necessario filius existit. Etsi assumere deus filium, utiq; cum in tempore fieret talis assumptio, filius creatura esset. Concludit igitur Alchoran, impossibile esse deum habere temporalem filium, quam conclusionem Christiani nequaquàm impugnant. Negat autem Alchoran, CHRISTVM filium dei, licet ipsum exaltet supra omnem prophetam. Interrogo autem te subditum libro Alchoran, cur negatur Messias filius dei, cum in euangelio per te approbato, sæpius legatur CHRISTVS dei filius. Forte dicis ex Alchoran, CHRISTVM coram deo ad rationem positum, quod se deum nominauerit, hoc constanter negasse. ideò huius contrarium in euangelio reperiri, nequaquàm admittit. Non tam admiramur, quando CHRISTVS coram deo de hoc inculpatus sit quod se Deum nominauerit, & quomodo præsens fuerit Mahumet, qui deum inuisibilē (ut ipsemet fatetur) nunquàm uidit, quàm planè irridemus. Ignorabat nè deus ueritatem, & CHRISTO falsum imposuit? aut si ueritatem, tunc primò sciuit, postquàm CHRISTVS se excusauit: nonnè secundū Alchoran CHRISTVS est in carne mortali uiuus, in quodā loco amœno aquis irriguo? & ait ipsum uenturum denuo in hunc mundū, demū moriturū, & surrecturum

Christus Dei filius, non alius Deus.

Deo filios attribuere, quomodo absurdū dicat Alcoran.

Christū esse filium Dei, negat Alcoran.

urrecturum, & in iudicio futuro rationem operum suorum redditurum? quo modo hæc concordant, hæc esse facta, quæ in futuro iudicio secundum Alchorã eri expectantur? Nónne dicit Alchoran, nullum uiuum hominem deum accedere, & cum eo colloqui posse? Ecce quod huic dicto Alchoran non est fides adhibenda. & ut hoc ex textu Alchoran uerum uideatur, aduerte sic in textu dici x Cap. 14. fictitio deo dicente: O IESV Mariæ fili, tu persuades hominibus, ut " dei loco te matremq; tuam deos habeant & uenerentur. Respondit IESVS: No= " it deus, ut quid præter uerum dicam. & si protuli, tu nosti, quia tu omnium se- " creta cordium noscens, mei cordis arcanum penetras, ego uerò nequaquàm tui. " Tu scis itaq; nil hominibus nisi mandata tua dixisse: scilicet, quod te deum meũ " & suum inuocent & adorent, quorum quàmdiu tibi placuit, testis affui. Nunc " autem tu, qui es testis omnium, postquàm ab illis ad te me sublimasti, eorum co= " gnitor existas. quibus si malũ feceris, gens tua sunt: si condonaueris, tu es incom- " præhensibilis & sapiens. Dicit deus: Nunc instat dies, quo sua uindicis ueritas " perficiet. eis etenim ueniam, quoniam me secuti sunt, quod ipsis præ cæteris lu- " crum est maximum, & paradisum aquarum fluxu dulcissimam, ubi perseuerẽt, " tribuam. Ego nanq; omnipotens deus, cœlo & terræ & uniuersis quæ eorum capacitas continet, impero. Ecce textum, qui nihil facit contra diuinam CHRISTI filiationem. Sed quod CHRISTVS nunquàm persuaserit se & matrem loco dei uenerari, nec id euangelium habet, nec Christiani credunt. Non enim uenit IESVS, nisi ut daret gloriam deo patri suo, & suam nequaquàm quæsiuit.

Christus solius patris gloriam quæsiuit.

QVOD CLARE OSTENDITVR, CHRIstum esse Dei filium. Cap. X.

DIceret Arabs: Si CHRISTVS deus fuisset, utiq; cum Iudæi dicerent, quia tu homo cum sis facis teipsum deum, nõ excusasset se, allegando in lege deos dici, ad quos sermo dei factus fuit, sed clare respondisset. Dicimus eum clare re- " spondisse, aiebat enim: Si illos dixit deos, ad quos sermo dei factus est, & non po " test solui scriptura, quem pater sanctificauit et misit in mundum. uos dicitis, quia " blasphemas, quia dixi, filius dei sum. Si non facio opera patris mei, nolite credere " mihi. Si autem facio, & si mihi non uultis credere, operibus credite, ut cognoscatis, & credatis, quia in me est pater, & ego in patre. Ecce quàm clare locutus est: scilicet, non esse blasphemiam, si se filium dei dixit, & ideò se tacite deum confessus sit. Nam si sermonum dei capaces dij dicuntur, non est dubium, quin is quẽ pater ut pater ab æterno sanctificauit, & in tempore in mundum misit, non blasphemat, si se dei filium appellat. Pater enim, ut pater, non generat nec sanctificat nisi filium. qui autem sanctificatus est à patre ante mundum, & deinde in mundum missus, utiq; coæternus patri est. Quod autem hoc cognosci posit, quantũ ad credulitatem sufficit, opera ostendunt, quæ nullus hominum ante ipsum fecit ita quod humanæ naturæ illa ascribi non possunt, aut creaturæ, sed creatori. Nisi igitur pater creator esset in CHRISTO, quomodo eius opera CHRISTVS fecisset? Essentia igitur patris, quæ operatur omnia in CHRISTO erat. Etsi deus pater essentialiter est in CHRISTO, erit CHRISTVS eius filius, quia eiusdem essentiæ. Erit igitur CHRISTI, quia filius, in patre, cum extra essentiam patris filius esse non posit. Sicut si autoritatem mittentis uideo mittentem, & æqualem autoritatem in misso uideo missum: utiq; mittens est in misso, & missus in mittente ob æqualitatem. De quo infrà latius.

Sermonum Dei capaces, dij appellati.

Christus Dei filius.

Quod

QVOD CHRISTVS NON SE NOMINAT DEVM, *sed Dei filium.* Cap. XI.

ADhuc attente considera fidem Christianam esse, patrem omnipotētem esse Deū creatorem, & CHRISTVM, illum Deum nominare suum patrem. Ait enim in euangelio ad Iudæos: Est pater meus, qui glorificat me, quem uos di„ citis, quia Deus uester est. Ille bene intelligit CHRISTVM non se Deū nominas„ se, quia se patrem suum nominasset. Ostendit autem se satis filium Dei, quando illum semper patrem nominauit, quem Iudæi Deum dixerunt. Vnde Dei filium se nominauit, & non deum: cum nominatio Dei, sit nominatio patris CHRISTI. Est igitur CHRISTVS filius Dei patris, & non Deus pater. & est uerus filius dei patris, ideò & consubstantialis patri: licet non alius Deus, quàm pater. Vnde CHRISTVS non est Deus pater creans omnia, sed est Dei patris uerissimus filius, eiusdem naturæ cum patre, per quem Deus pater creat omnia. CHRISTVS igitur non est nisi Dei filius unigenitus, & hinc eiusdem essentiæ & naturæ cum deo patre: cum hoc sit de natura filij patris, ut sit cum eo eiusdem essentiæ & naturæ, uti filius hominis est eiusdē essentiæ et naturæ cuius est pater eius, eiusdem scilicet humanæ naturæ: sed essentia humana non est idem cum homine, ut tamen essentia diuina est idem cum deo, ob simplicitatem maximam diuinitatis. Ideò filius hominis licet sit eiusdem naturæ humanæ cum patre, non tamen idem homo, sed alius. Filius autem dei est idem deus cum patre, & non alius. Hæc clarissime sacrum euangelium reuelat, quod Alchoran approbat in genere, & ei in specie non contradicit, ut ex sequentibus ostenditur.

Cur Christus se non Deum, sed Dei filium appellet.

Filius Dei idem Deus cū patre.

LAVDES CHRISTI EX ALCHORAN, *& ostensio diuinitatis eius.* Cap. XII.

SCribitur enim in Alchoran, Mariæ uirginis filiū IESVM CHRISTVM esse,
„ per hæc uerba: O Maria, omnibus mulieribus et uiris splendidior, mundior,
„ atque iocundior, tibi summi nuncij gaudium cum uerbo dei, cui nomen est IE-
„ SVS CHRISTVS, qui est facies omnium gentium in hoc sæculo atque futuro, sa-
„ piens uir, optimus ab uniuersitatis creatore mittitur. Illa respondit: O Deus, cū
„ uirum non tetigi, filium quomodo habebo? Inquiunt angeli: Deo nihil occur-
„ rit impossibile, omnia ut uult operanti. ipse filium tuum cum diuina uirtute ue
„ nientem, librum legiferum, omnisque magisterij peritiam, & testamentum & e
„ uangelium edocebit. Ille cæcos & mutos curabit, morpheaticos et leprosos mun
„ dabit, mortuos creatore cooperante uiuificabit: quæ cuncta à credentibus in
„ deum miracula censentur. uetus testamentum confirmabit. seque cum diuina uir
„ tute uenisse patefaciens, inquiet: Timentes Deum, me sequamini. Deus enim
„ mei uestrique dominus est, quem adorantes, recto procedunt tramite. Iterum ali-
bi sic: IESVS Mariæ filius, Dei nuncius, suusque spiritus, & uerbum Mariæ cœ-
„ litus missum existit. Ecce IESVM, ecce Mesiam seu CHRISTVM, & uerbum Mariæ cœlitus missum, hoc est à deo cœli missum: quare eiusdem naturæ, cuius deus mittens. Non enim dici potest, quod diuinum uerbum, cum sit dei uerbum, sit aliud quàm deus simplicissimus. Deus enim, & suum uerbum, non sunt duo dij, sed idem Deus simplicissimus. Sic igitur patet: Deum mittentem, & suum uerbum missum, esse eiusdem naturæ diuinæ: sed cum mittens Deus non seipsum mittat, nec alium deum mittat, non erit mittens missus, nec alius deus, deus mittens, & alius missus.

Verbum Dei idē quod deus.

FACILIS OSTENSIO, CHRISTVM, QVI EST *uerbum Dei patris, esse eius filium,* Cap. XIII.

ADHVC sic. Certum est ex Alchoran, uerbo Dei omnia esse creata. uerbum igitur Dei, increatum est, quoniam per ipsum omnia creata sunt. Est igitur uerbum, æternum, increatum. Non est igitur uerbum sensibile, sed plus quàm intellectuale. Intellectuale uerò uerbum, per quod intellectus omnia operatur, intellectualis est conceptus. nam nisi intellectus intueatur in conceptum suum, quem intellectualiter generat, non facit quicquam intellectualiter. Sicut ædificator domus in uerbum seu conceptum intuetur, per quem ædificat. Dicitur autem uerbum. nam sicut uerbum extrinsecum sensibile, generatur à uerbo intrinseco intellectuali: sic conceptus generatur ab intellectu, & dicitur eius uerbum. Intellectualis igitur natura, omnia per uerbum suum format, & per uerbum reformat. Aedificator enim per uerbum format domum: & si ruit, per idem uerbum reformat. Deus sic per uerbum format, & reformat. Hoc uerbum uocatur etiam sapientia. omnia enim deus per sapientiam facit. Et dicit Alchoran: CHRISTVS cum diuinis uirtutibus adueniens inquit, En assum cum sapientia uestras dissensiones discussurus, meq; sequendo, timete deum. Nominat igitur Alchoran, id quod prius uerbum aiebat, nunc diuinam uirtutem & sapientiam. Sic uerbum ratio dicitur. Omnia enim cum ratione facta sunt. Nihil enim est, cuius legitima ratio non præcessit. Sic uerbum sermo dicitur, ars, seu magisterium, per quod Deus omnia facit. Euangelium uerò illud nominat uerbum, sine quo factum est nihil, & idem uerbum nominat Dei unigenitum, per quem fecit & secula. Sed cur potius Alchoran nominat uerbum, quàm filium illum per quem omnia facta sunt? Fortassis ex eo, quia cum uellet omnem modum pluralitatis deorum eliminare à rudibus idololatris, noluit occasionem dare errandi illis qui capere non poterant filiationem intellectualem, aliter quàm in sensibili mundo uidetur. Intellectuali uerò fœcunditati propinquius uerbum quàm filius accedit. Neq; apta locutio est, Deum habere filium. nam cum Deus sit pater omnipotens, omnium creator, qui omne id est quod habet, cum nihil sibi deesse possit: non est apta locutio, ipsum habere filium, quia idem uidetur, ac si diceretur, Deum patrem esse filium: cum habere in ipso sit esse. Propter hoc tamen non intendebat euangelio contradicere, nec testimonio Ioannis Zachariæ, quem approbat, & ait esse confirmatorem uerbi, qui in euangelio confirmat CHRISTVM esse filium Dei unigenitum. Vnde cum illum quem Christiani nominant CHRISTVM, nominet Dei uerbum, & Mariæ filium: tantum in hoc à Christianis uidetur discrepare.

Verbum Dei increatum, per ipsum uero re ata omnia.

Verbum idem quod Sapiẽtia.

Ratio.

Vnigenitus dei

Ioannes Zachariæ F.

OBIECTIO EX ALCHORAN, *& eius solutio.* Cap. XIIII.

DIceret aliquis: Nonne sic legitur in Alchoran? Pars plurima mentiendo dixit, Deum habere filium: quomodo hæc non contradicunt euangelio? Dico Alchoran se declarare. Addit enim: Cœpit ne deus filias plus diligere? quid iudicatis immemores? An uestri dicti rationem firmam habetis? librum quidem uestrum, si ueraces estis, in medium afferte. Ecce Deum non habere filium humano modo, euangelio non contradicit: cum Deus sit spiritus, qui carnem et ossa non habet. Sed quod CHRISTVS sit unigenitus Dei filius, librum euangeliorum in medium proferre poterimus, & ueraces reperiemur. Adhuc diceres: Nonne azora antepenultima sic habet? Constanter dic illis, Deum unum esse, necessarium omnibus & incorporeum, qui nec genuit, nec est generatus, nec habet quenquam similem. Respondemus, illam azoram intelligi debere taliter, quod

Deum non hábere filium humano modo.

quod per ipsam intendit dare Deo gloriam, & non detrahere à CHRISTO laudem. Vnde cum incorporeus Deus & deitas sint idem, si Deus de quo loquitur azora deitas intelligitur, non contradicit euangelio. Deitas enim cum sit essentia diuina, nec est generans nec genita, nec habet aliam deitatem sibi æqualem: sed pater generat filium eiusdem essentiæ. Vnde considerare te oportet, quod licet idem sit Deus & deitas, cum Deus simplicissimus sit penitus incorporeus & incompositus, tamen quando respicis in deitatem, nullam uides generationem: cum respicis in Deum, uides ipsam. Nam Deum patrem nominari, in ueteri testamento, psalterio, & euangelio clare legitur: deitatem autem, non legitur, patrem uocari. Si igitur Deo conuenit quod pater nominetur, & in hoc non imponitur ei ullum mendacium: tunc cum uerum sit ipsum Deum esse patrem, nō inconuenit Deo quod Deus filius nominetur, cum pater non intelligatur pater sine filio. Etiam azora illa, licet ad exclusionem plurium deorum posita sit, cum ad hoc totus liber principaliter tendere uidetur, per eius sequaces, & ad hunc finem per eos irrepræhensibilis iudicetur: tamen etiam secundum ueritatem euangelicam azora tolerari potest, Deum uidelicet nec genuisse, nec generatum esse. generatio enim in diuinis cum sit in æternitate, nunquam transiuit in præteritū, ut deus dicatur genitus, uel generatus: sed Deus pater æternus, generat Deum filium æternum, eadem deitate Deum, eadem æternitate æternum.

Deus pater, nō autem deitas.

Deum nec genuisse, nec esse generatum.

QVOD IESVS QVIA MESSIAS, *est Dei uerus filius. Cap. XV.*

ADhuc dico, eo quod Alchoran dicit IESVM Mariæ filium Messiam seu CHRISTVM, omnia quæ prophetæ fatentur de Christo, ipse fatetur. Dicit autem Micheas propheta: Et tu Bethleem effrata, paruula es in milibus Iuda. ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israël. & egressus eius ab initio, à diebus æternitatis. Hic propheta de generatione Messiæ loquitur: & duplicem ponit generationem, unam temporalem in Bethleem, aliam æternam. Ab initio mundi prophetatum est, deum, Messiam saluatorem in mundum missurum. Certum est, Mesiam ante mundi constitutionem esse, ut CHRISTVS de se loquens in euangelio attestatur ad patrem, dicens: Clarifica me pater claritate, quam habui ante mundi constitutionem. Ecce dicit, Clarifica me pater. Vnde si Deus Messiā missurus erat, illum qui ante mundi constitutionem clarificatus fuit: utique ille Messias, qui ut omnium supremus & maximus saluator expectabatur, Dei filius, fuit alius à patre ipsum missuro. Deus igitur erat, eiusdem scilicet naturæ cum patre ante omnem creaturam. si enim tunc fuit, quando non nisi natura diuina fuit utique illius naturæ fuit, & ideò Deus fuit. Hinc Esaias propheta dicebat: Deus ipse ueniet, & saluabit nos. tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt. Et sequitur ibi de semita & uia recta, quæ sancta uocabitur: euangelium sic appellans, uti Alchoran. Ita Baruch propheta uidit ipsum Messiam deum, & Dei sapientiam, uenturum, & cum hominibus conuersaturum. Sic cæteri. Nec difficile hoc uerum uideri. nam Messiam uenturum in hunc mundum, ante eius natiuitatem ex uirgine Maria, prophetæ uiderunt, & Iudæi crediderunt: sicut & hodie uenturum credunt. Non potest dici, quod dum Messiam uiderunt, & illum uenturum prænunciauerunt, creaturam aliquam uiderint, sed diuinam uirtutem & potentiam mente conspexerint, quam in hominem uenturam, & in mundo se manifestaturam expectarunt. Et sicut crediderunt & expectarunt, ita factum est. & non est alius Messias de Maria natus, & alius quem uidentes seu prophetæ uiderunt: sed iam ipse quem mente in æternitate contemplati sunt, in tempore apparuit. Neque opus est ad præsens, ut mul-

Meßiæ duplex generatio.

Meßiæ aduētus

ta de Mesia dicamus: cum IESVS sit ille CHRISTVS, de quo omnes scripturæ locutæ sunt, & attestantur ipsum esse, quemadmodum euangelium de CHRISTO loquitur. nec Alchoran minus de CHRISTO intendit affirmare, quam euangeliũ et prophetę. Vnde cum ait, ipsum summũ dei nunciũ uenisse cũ uirtute dei, ac quod se cum illa uirtute seu potestate uenisse patefecerit, maxima de CHRISTO affirmat. Quo modo legatus est capax potestatis Dei ipsum mittentis, si non est sic summus, quo maior esse nequeat? quo modo est pura creatura, quo purior & nobilior per Deum creari non possit? quomodo poterit creare, quæ non est simpliciter maxima, ita quod maior per Deum fieri nequeat, & ei communicari plenitudo diuinæ potestatis?

Iesum Christum esse Mesiam.

QVOD CHRISTVS, QVIA VERBVM ET LEgatus summi Dei, est Dei filius. Cap. XVI.

VErbũ igitur, quod in uirgine Maria humanã recepit naturã, nõ fuit uerbũ nisi omnipotens omnipotentis dei patris, cuius incapax est omnis creatura Recte igitur ait Alchoran, Illi sapientiã & omne magisteriũ ascribens. et in hoc optime ait, quod affirmat CHRISTVM patefecisse mundo, se cum diuina potestate uenisse, ut scilicet ipse legatus Dei cum omnia dedit in manu potestatis eius, omne id posset quod homines à Deo petere possunt: miracula enim quæ CHRISTVS operatus est, patefecerunt in ipso esse eandem potestatem quæ est in Deo patre, qui eum misit. Et ut hanc patefactam Alchoran rudibus melius declararet, enumerat in summa curationes incurabilium morborum per homines, & resuscitationem mortuorum: etiam addens, quomodo factis de luto auibus insufflando eis uitam tribuit. quasi diceret, nihil defuisse ei quæ deo ascribimus. Sic in doctrinis suis Machumet asserit, CHRISTVM ex terra in nomine patris sui, Iaphet filium Noë excitasse, ut referret gesta patris sui Noë in archa. Per quæ uerba etiam patet, ipsum CHRISTVM filium Dei, quem patrem eius asseruit: & ad quem finem hæc facta sit patefactio, Alchoran concludere uidetur, scilicet ut fidem haberent. Nam cum nullus nuncius, qui est purus homo, sit talis quod necesse sit ipsi credi, cum omni rationali creaturæ, quantumcunque ueraci, deus ueraciorem creare possit: manet hæsitatio, an illi quis talem fidem dare debeat, quod ipsum sequatur. Non est autem apud quemcunque dubium, deum esse ueracem, & eius filium cum sit eiusdem naturæ, nequaquàm minus ueracem quàm deum creatorem. Patefecit igitur IESVS, se CHRISTVM & legatum cum omni uirtute & potestate dei ad salutem hominum, ad quos missus fuit: quia IESVS. Ideò adiecit, ut ait Alchoran: Timentes deum, me sequamini. Deus enim meus uesterque dominus est. Filio enim regis unigenito & hærede uniuersorum ad regnum misso, & patefacto quod ipse sit filius & legatus patris sui, sciunt cuncti ipsum esse summum legatum, quo pater nullum potuit maiorem mittere: quodque ipse cum sit unigenitus, dilectissimus regis patris sui filius, cũ omni uirtute et potestate uenit, & ei sit penitus credendũ & obediendũ. Ille filius cõuenienter utique diceret: Timentes regẽ patrẽ meũ, me eidẽ obediendo sequamini. rex enim ipse meus uesterque dñs est. Vnde illi qui Machumet illa uerba in Alchoran sæpe repetisse aiunt, scilicet CHRISTVM dixisse Deum suum & aliorum dominum, ad ostendendum CHRISTVM non se confessum deum fuisse, cum dicat deum suum dominum, Alchoran male interpretantur. Approbare enim IESVM esse CHRISTVM, & euangelium esse uerum, & negare CHRISTVM esse filium Dei, implicat contradictionem. Sed optime conuenit CHRISTO filio dei, nominare patrem suum, suum dominum: quando fatebatur, se filium & legatum ad ipsius

Christus Dei legatus.

Ex libro de Infantia Christi.

Christus Deum patrem cur dominum suum uocet.

honorem & gloriam augendam aduenisse, & nequaquam suam quærere, ut Euangelium attestatur.

QVOD TESTIMONIA ALCHORAN *continent*, CHRISTVM *Dei filium esse.* *Cap.* XVII.

Christo datũ à spiritu diuino testimoniũ, quod sit filius dei.

DIceret aliquis: Quid sibi uult Alchoran, ubi fatetur, quod CHRISTO Mariæ filio spiritus diuinus auxilium atque testimonium extitit? Spiritum diuinum testimonium dedisse CHRISTO, Ioannes Zachariæ attestatur: ut in euangelio scribitur. Ait enim: Quia uidi spiritum descendentem quasi columbam de cœlo, & manentem super IESVM: & ego nesciebam eum, sed qui misit me baptizare in aqua, ipse mihi dixit: super quem uideris spiritum descendentem & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritusancto. & ego uidi, & testimonium perhibui, quia hic est filius dei. Spiritus igitur diuinus in columbæ specie super CHRISTVM in Iordane descendens, dedit testimonium, quod & Ioannes perhibuit, CHRISTVM esse filium dei. Dedit etiam in omnibus apostolis ille spiritus, & alijs sanctis testimonium, usque ad mortem inclusiue, quoniam IESVS est CHRISTVS filius dei. Quale autem auxilium dederit CHRISTO in uirgine Maria concepto de spiritu sancto, & in omnibus qui spiritum sanctum receperunt pro arra promissionum CHRISTI, & quomodo ille suggessit fidelibus ut intelligerent ueritatem eorum, quæ CHRISTVS locutus fuit, quoniam est spiritus ueritatis, sciunt, qui euangelium attente, atque sanctorum scripta studuerunt. Hoc meo arbitratu notandum, quomodo Alchoran extollit Ioannem Zachariæ, tanquam illum cui omnino credendum: quem dicit uirum bonum, uirginem perseuerantem, magnumque prophetam, uerbum dei confirmantem, & similiter testimonium sancti spiritus allegat. Hæc omnia misericors deus inseri uoluit, ut sic sapientes remittat ad ueritatis testimonia, ne CHRISTO detrahat, si rudi populo hoc palam non publicat, ob causam supra positam, CHRISTVM filium Dei. Nam etsi dixerit Deum inuisibilem, incorporalem & quem nemo unquam aperta facie uidit, ita quod quisque bene intelligere poterit uisibilem CHRISTVM sensibilibus oculis non fuisse, secundum conditionem illam uisibilem & corporalem, deum: tamen quia timuit, spiritualem diuinam uerbi Dei naturam incredulos attingere non posse, ideò illis idiotis & ignaris, quibus loqui oportebat ut talibus sensibilibus, de intellectualibus nihil sentientibus, cautius considerabat negatiue prædicandum, CHRISTVM Mariæ filium non esse filium Dei, cum filius Mariæ homo corporalis & uisibilis esset, quæ naturæ diuinæ non conueniunt. Eum tamen habere uirtutem & potestatem diuinam, quæ sola fide uideri potuit, attestantibus operibus illis miraculosis, quæ nemo hominum ante eum fecit: negare non potuit.

Ioannis Baptistæ laus ex Alcorani testimonio.

QVOMODO ALCHORAN INTELLIGI *debet*, CHRISTVM *esse spiritum & animam* Dei. Cap. XVIII.

Christus quomodo spiritus & anima Dei.

DIceres, Cur fatetur Alchoran CHRISTVM spiritum Dei: & alibi, quod Deus ipsi animam suam propriè contulit. Dicimus, Alchoran animam & spiritum sæpe pro eodem capere: & nos intelligimus per illa, uitam illam intellectualem, quæ sapientia est. Contulit enim ei Deus piam & misericordem animam suam, hoc est uitam, non appropriatè, sed propriè. ita ipse CHRISTVS ait in euangelio: Sicut pater habet uitam in semetipso, ita dedit filio uitam habere in semetipso. Ecce quomodo Deus pater animam seu uitam suam propriè dedis

dit CHRISTO: ut pater animalis, suam uitam animalem propriè dat filio suo, ut in semetipso uiuat, sicut pater uiuit, à quo uitam recipit. Vna est igitur uitalis natura Dei patris, & eius filij CHRISTI: quod Alchoran per unam utriusque animam expresit. Et quia in patre est uita omnipotens, ita ut quem uoluerit uiuificet: ita & dedit filio, ut ita quem uoluerit uiuificet, & ideò illa uita spiritus Dei dicitur, propter uitalem motum. Omnis enim motus à causa occulta, spiritus dicitur, etiam uentus. In uita enim, nisi uitalis & delectabilissimus motus esset, non esset uita uiua. Quare sicut somnolentia est figura mortis, ita uigilantia ob spiritualem motum figura uitæ. Recte igitur id Alchoran dicere potuit, quod CHRISTVS de se in euangelio loquitur: Ego sum uita & resurrectio, scilicet à morte. Et alibi: Verba quæ locutus sum, spiritus & uita sunt. Spiritus enim CHRISTI, est spiritus bonus, qui ad bonam uitam & immortalem, quæ Deus est, mouet. Sed spiritus diaboli, est spiritus malus, qui mouet ad mortem perpetuam.

Spiritus.

QVOMODO INTELLIGI DEBET ALCHORAN CHRISTVM *esse uirum bonum, & optimum, & faciem omnium Gentium.* Cap. XIX.

QVæreret aliquis, quid hoc significat quod Alchoran ait, CHRISTVM uirum bonum & optimum, & faciem omnium gentium in hoc, futuroq; seculo? Dicimus, Alchoran uirginem Mariam super omnes uiros & mulieres exaltare, & bene: quia mater est CHRISTI filij dei. Certum est autem, CHRISTVM supra Mariam eius matrem exaltatum. Erit igitur uir bonus, & optimus, quoniam melior esse nequit. Omnis uir quantũcunq; bonus, q̃diu nõ est adeò bonus quod melior esse nequit, non est simpliciter optimus in posse & esse. & cum solus deus sit simpliciter bonus, imò optimus, ac bonitas ipsa, certum erit, uirũ qui sic est bonus, participando bonitatem quod etiam est optimus, inter illum et deũ non posse mediare quenquàm. Sed sic erit ille uir bonus, quod etiam ipsa bonitas. Vnde CHRISTVS est bonus, bonitate creata: quæ non est ipsa bonitas secundum eam naturam, qua uir seu homo. & cum hoc bonus bonitate increata, quæ est ipsa bonitas, cum sit adeò bonus, quod optimus, qui melior esse nequit. Patet, quomodo idem CHRISTVS, ut est filius Mariæ, matris suæ humanã habens naturam, est bonus bonitate creata; & ut est filius Dei, patris sui diuinam habens naturam, est optimus, hoc est bonus bonitate increata. Quæ ideò optima, quia nec melior, nec aliter esse potest, cum sit actu omne id quod esse potest. Quod autem IESVM faciem ait omnium gentium, tam huius quàm futuri seculi, maxime CHRISTVM extollit. Nam per hoc exprimit, illum esse de quo propheta Dauid dicebat: Speciosus forma præ filijs hominum, diffusa est gratia in labijs tuis: propterea benedixit te deus in æternũ. Vbi est resplendentia pulchritudinis uitæ, nisi in facie? Quid pulchrius facie omnium uirtutum? Quid aliud CHRISTVS secundum prophetam Dauid, nisi dominus uirtutum, & rex omnis gloriæ, claritatis, & formositatis? Quare ipse est filius Dei, in quo habet pater summam complacentiam: & est CHRISTVS, unctus præ consortibus suis. Vnde dicit Machumet in doctrinis: Perfectos in statura Adæ, & forma IESV CHRISTI, resurgere in die iudicij. Nam hæc forma, quæ est facies omnium gentium, est perfectio perfectorum. CHRISTVS igitur est, per quem perfecti iudicantur. & eius forma est illa, quæ solum immortali uitæ apta est. Qui igitur similes ei erunt, intrant in gaudium domini. Ob hoc Alchoran alibi pluries repetit, quorundam facies in die iudicij albescere, & claras fieri, scilicet perfectorum &

Christus suprà matrem suam exaltatus.

Christus quomodo bonus, & optimus.

Quomodo Iesus omniũ gentium facies.

beatorum: quorundam nigrescere, scilicet incredulorum & malorum. Et ut perbreuiter dicam: CHRISTVS est omne id, quod in omnibus gentibus præsentis & futuri seculi uere & iuste laudatur. Hinc ipse est omnium facies decora, in quo omnes gentes quiescunt & benedicuntur.

Facies aliorum quiescere in die iudicij, aliorum nigrescere, quid.

DIGRESSIO AD MANVDVCTIONEM diuinorum. Cap. XX.

Ruhella.

QVomodo Alchoran CHRISTVM dicit ruhella, cuius interpretationē alij dicunt esse flatū dei, alij spiritū dei, alij uerbū dei, alij animā dei: licet hæ interpretationes nō uarient ueritatē. Qualitercunque enim interpretetur, siue sit flatus, siue spiritus, siue anima, siue uerbum Dei, necessariò deus est, ut satis patet in præmissis. Nobis tamen uidetur, quod hæc interpretatio, quod sit uerbum Dei, scilicet intellectuale, quod conceptum appellamus, quia cum sacratissimo euangelio concordat, sit merito acceptanda. Et ut simpliciores exemplo sensibili ducantur, per quod patrem, uerbum, & spiritum aliqualiter à remotis uideant, pro intellectu præcedentium & sequentium est considerandum, quomodo magister qui uitra facit operatur. Vitrificatura enim est opus intelligentiæ. Carentes intellectu, eam artem non capiunt. Applicat autem cannam ferream, & ei adhærere facit aptam materiam, & insufflat in ipsam, & efficit uas uitreum prout uoluerit. In eo flatu est considerandum, quomodo intra materiam operatur, & format eam. Opus enim illud, similitudinem habet operis naturæ. Ars enim ab extrinseco operatur. Natura enim intrinsece, ut quisque scit & uidet. In eo igitur flatu, considero duo. unum est extrinsecum eius, & est sensibile: ut est uentus, seu aër, qui expiratur per artificem. in intrinseco illius cōsidero intellectum, quia artifex ad finem faciendi uas uitreum, operatur. Intelligit enim id quod facit. Hic intellectus non intelligeret nec se, nec id quod operatur, nisi de se generaret conceptum uasis quod efficit. & hunc conceptum intellectualem, uerbum dicimus. Loquitur enim intellectus suam intentionem, & conceptum quem intra se uidet, & sensui uisibilem facit. hoc uerbum generatur ab intellectu, se in ipso explicante: sicut sermo generatur à conceptu se explicante. & quia sermo sine flatu non explicatur, potest sermo flatus appellari humani conceptus, & conceptus pariformiter dici potest flatus intellectus. Ab intellectu igitur, & eius uerbo, procedit intellectualis motus, qui cōplet operationem. Vtique ista sic esse intellectualiter, quisque conspicere potest. In efflatione igitur uitrificatoris, uideo intellectualem scilicet intellectum eius uerbum, & utriusque spiritum seu motum, quæ si ibi non essent, nunquàm ipsa efflatio formam uasis introduceret. Neque tamen intellectus, uerbum eius, & utriusque spiritus, propterea recedunt à uitrificatore, quia in efflatione uidentur. Conformiter fiunt omnes operationes intellectuales, licet non corporali efflatione, sed intellectu, uerbo eius & motu seu spiritu utriusque: in sensibilibus per sensibilia in sensibili materia, mediante medio & organo siue instrumento sensibili. A creatore uerò omnia mediante uerbo, diuino motu seu spiritu in esse procedunt. Sicut enim ipse est absolutus ab omni contractione, ita absolute sine medio extrinseco creat intellectualem naturam, & cuncta ut uult. Sed est considerandum, quomodo deus instruxit Eliam tertio Regum decimonono, quod ipse non esset in forti spiritu seu uento subuertente montes, nec in commotione eum sequente, nec in igne commotionem subsequente, sed in sibilo auræ tenuis, ignem subsequente. Dominum igitur in subtili sibilo tenuis aëris esse, ipsum spiritum esse omni spiritu quantumcunque tenuissimo subtiliorem ostendit. Non est autem Deus spiritus in sibilo tenui, aliter

Vitrarij miranda ars.

Operationum intellectualium ratio.

Deus spiritus, quomodo intelligatur.

aliter quàm ſpiritualiter ſine loci occupatione, ſicut intellectus in ſermone. Neque ſpiritus ille, qui Deus, eſt alicuius alterius ſpiritus aut accidens, ſicut accidit ſubſtantiæ: ſed eſt ſpiritus ſeu motus ſubſtantialis, omnem ſubſtantiam & cuncta creans. In quo eſt omnium ſcientia, ſiue ars: & intellectus, ſcientiæ & artis pater: prout infrà de hoc ſuo loco latius dicetur. Subſtantiam igitur ſpiritum eſſe, & Deo ſimiliorem, qui ſpiritus eſt, patet. Et quidem philoſophus attendens, quomodo granum poſt euaporationem ſpiritus, in qua, natura perdit fœcunditatem, ſeminatum fructum nequit producere: dicebat, ſubſtantiam ſpiritum eſſe. Hæc ſic dicta ſint, ut rudiores Alchoran ſubditi, eleuent mentem ad ſpiritualia, conſiderando ſpiritum imitari Deum per omnem ſubſtantiam. Quodquę ſubſtantialia, quæ ſolo intellectu conſpici poſſunt, utique accidentalibus ſenſibilibus ſint longe præferenda. Cum accidentis non ſit eſſe, ſed adeſſe. Ac quod in ſcholis diuinis ſtudere debemus, nequaquàm comparantes generationem in diuinis & intellectualibus generationi ſenſibili; nec gaudia uitæ diuinæ, ad quam aſpiramus, gaudijs uitæ mundanæ: cum improportionaliter intellectualia excedant ſenſibilia. Vt ſic de Alchoran recedant ad euangelium Chriſti, tutum, intellectuale, & diuinum.

LIBRI PRIMI DE CRIBRATIONE ALCHORAN FINIS.

CRIBRATIONIS AL-CHORAN, D. NICOLAI DE CVSA Cardinalis, Liber Secundus.

DE THEOLOGIA MYSTICA, SEcundum quam Deus eſt ineffabilis. CAP. I.

Trinitati an contradicat Alcoran.

NVnc accedamus ad elucidationem trinitatis, quam in diuinitate colimus, & oſtendamus Alchoran, pia interpretatione non contradicere trinitati, modo quo nos de ipſa loquimur, qui euangelio inhęremus. Dicit fortaſſis aliquis Arabs, Quãuis negari nequeant hæc quæ de laude euangelij dicta ſunt, per nos, qui Alchoran uti Dei uerbum colimus: tamen cum ſana fides ſit unius, ſolius & ſingularis Dei omnium creatoris, ſine omni participe, ſine ſocijs, ſine pluralitate, ſine filio ſeu filijs et æqualitate quacunq;, & Chriſtiani dicant pluralitatem Dei patris creatoris, & Dei filij eius, & Dei ſpirituſſancti utriuſq;, non contradicere euangelio: ideò Alchoran Muſſelmanni præferunt euangelio. Et Califæ in Baldach, ubi ſtudium eius ſectę eſt, inhibent euangelium & philoſophiam publice legi. Experti enim ſunt, ante prohibitionem, eos qui euangelio operam dederunt, Chriſtianos factos, & quendam Califam Chriſtianum crucem in ſecreto pectoris continue portaſſe, ac philoſophos Alchoran deridere. Ideò II. Cap. Alchoran, dicitur: CHRISTVS IESVS Mariæ filius, Deiquę nuncius, ſuuſquę ſpiritus, & uerbum Mariæ cœlitus miſſum exiſtit. In Deum itaque illiquę ſuo legato credentes, ne dicatis Deos tres eſſe, cum non ſit niſi unus Deus, qui filio caret; eiquę omnipotenti, uniuer-

Muſſelmanni. Califæ.

sa cœli, terræq; subiecta sunt, CHRISTVS quidem ipse minime negare poterit, sicut nec angeli deo propinqui, quin dei subsit imperio. Ad hoc respondemus: Euangelium omnem deorum pluralitatem non solum damnare, sed imposibilem affirmare. Deum enim principium & unde omnia oriuntur, nemo dubitat. Pluralitas quomodo esset principium, cum ante pluralitatem sit unitas seu singularitas, quæ necessariò est æterna, cum sit purum principium? quod ideò æternum esse necesse est, quia principium, & non principiatum. Illud autem principium potest considerari sine respectu ad principiata, ut non plus sit principium quàm non principium. ea consideratione, est penitus infinitum & interminum, incomprehensibile, & ineffabile. Tunc certe cum excedat omnem sensum, & omnem intellectum, & omne nomen, & omne nominabile, nec dicitur unus, nec trinus, nec bonus, nec sapiens, nec pater, nec filius, nec spiritussanctus, & ita de omnibus quę dici aut cogitari possunt, ut Dionysius Ariopagita hoc astruit, quoniam omnia talia nomina excellit & antecedit in infinitum. Sic manet absconditus ab oculis omnium sapientum, & nulli creaturæ, sed sibi tantum cognitus. Et hoc tantum de ipso cognoscimus, quod ipse est ipsa infinitas, excedens omnem creatum intellectum infinite. Eo modo, cum de ipso nihil propriè dici & affirmari posit, quod non excedat: in silentio tantum admiramur & contemplamur, & colimus. De illo intermino & infinito Deo loquitur Alchoran 29. Cap. dicens:
„ Sicq; terminum scilicet mundi huius, seu diem iudicij nullatenus mendacem expectans, illum solum Deum consideret, cuius nullus est terminus, præter quem non est alius Deus. Et in Capite 64. Omnis quidem res mundana terminabitur, sola uero Dei maximi largisimiq; facies est interminabilis. An negat hoc aliquis? uniuersis creaturis cœlorum & terræ noua contingunt.

Deorum pluralitatem damnari etiã euangelio.

Dionysius Areopagita.

DE THEOLOGIA AFFIRMATIVA,

secundum quam Deus est trinus & unus.

Cap. II.

ALio modo aduertimus mundum istum uisibilem, cum aliter esse posset quàm nunc est, non esse à seipso: nam fuisset antequàm esset. & cum aliter posset esse, puta aut maior aut minor, uel alio modo: cum magnitudo sua sit terminata & finita, cui non repugnat quod maior sit aut minor, utiq; ab aliquo principio seniori ipso id est quod est, quod ipsum sic fecit, & non aliter. Illud autem principium cum non necesitaretur ab alio, quia principium ante quod non est aliud principium, liberum fuit & est creare & non creare, quemadmodum intellectualis natura libera in suis operationibus. Sicut autem intellectus quando operatur, necessariò in mente seu in comprehensione habet id quod operatur, aliter nesciret quid operaretur, & non esset intellectus: sic habet etiam necessariò in scientia seu arte, id quod operatur. Si enim arte operandi careret, quomodo operaretur? habet denuò necessariò id quod operatur in uoluntate, cum nolens nihil faciat nobilis intellectus. Experimur in nobis qui intellectualiter operamur, illa sic esse necessaria. Quomodo enim pictor per intellectum pingeret, nisi in mente haberet quod pingeret? Et quomodo posset pingere id quod in mente habet, si scientia pingendi careret? Et quomodo perficeret, quando nollet? Vnde uidemus uoluntatem non esse artem, nec mentem, nec artẽ mentẽ. Non eñ eius quod uolo, semper artẽ habeo: nec eius quod in mente habeo, scientiam seu artem habeo. Et licet sciẽtiam pingendi habeam, tamen Mahumet depingere nequeo, cum ipsum mente non teneam. Vnde si mens

Mundi creati principium.

Intellectus operatio qualis.

mens,ſcientia,& uoluntas ſint eiuſdem intellectualis ſubſtantiæ & naturæ, ac etiam ex mente generetur ars & ſcientia (carens enim mente caret arte, & carens mente & arte, caret libera uoluntate & electione) procedit igitur libera uoluntas à mente & ſcientia ſeu arte, & hoc primo notabis. Conſequenter aduerte, quomodo id quod eſt in mente operantis intellectus, eſt etiam in arte & in uoluntate; & non eſt aliud in mente, aliud in arte, & aliud in uoluntate: aliter non eſſet una perfecta operatio. Id uero quod in mente, eſt mens (ibi enim compræhenſum & compræhenſio, ſeu mentionatum & mens, idem ſunt) ſic id quod in ſcientia eſt, ſcientia eſt. Scitum enim, ibi ſcientia eſt, atque id quod in uoluntate eſt, uoluntas eſt. Ibi enim uolitum, uoluntas eſt. Patet igitur non aliud eſſe mentem, & aliud ſcientiam, & aliud uoluntatem, ſed idem eſſentialiter, licet non conuertibiliter. ſic ſcilicet, quod mens licet non ſit ſcientia ſeu uoluntas, non tamen eſt aliud mens quàm ars & uoluntas. Exigit igitur nobilitas intellectualis naturæ, quæ libera eſt, mentem non eſſe ſcientiam de ſe genitam. Quia cum ſit ab ipſa mente genita, non eſt mens ſeu pater generans. Sic exigit mentem & ſcientiam à mente genitam non eſſe uoluntatem ab ipſa & arte procedentem. Procedens enim, non eſt illa à quibus procedit. Hæc ideò, ut libere & perfecte poſſet intellectuales producere operationes. Hæc agricola ſeminator grani, bene capit. Oportet enim ipſum in ſua compræhenſione habere ſemen grani, & in ſua ſcientia artem ſeminandi granum, & in uoluntate uoluntatem granū ſeminandi. Seminare enim, eſt opus intellectus, & hæc ſic ſe habent.

Voluntas libera à mente & ſcientia procedit.

Mens. *Scientia.* *Voluntas.*

QVOMODO EX OPERATIONE INTELLEctualis naturæ, uidemus diuinam. Cap. III.

AT quoniam intellectualis natura hoc, & hanc nobilitatem non habet niſi à creatore ſuo (nam operatur in ſimilitudine creatoris ſui) ſicut creando ueras res producit, ita intellectus imago eius, operando producit ſimilitudines uerarum rerum. Creare enim, eſt eſſentiare: & intelligere, eſt aſſimilare. Quare creator omnium cum intelligat id quod creat, & ſciat ſeu artem habeat, & uelit: tunc unus creator omnium ad hoc quod nobiliſsimus & perfectiſsimus atq; liberrimus ſit, creator ueraciter trinus eſt. Cuius ſimilitudo, in noſtro intellectu uno in eſſentia, & trino in operatione, præmittitur. Diuinam igitur mentem, in qua omnia quæ creari poſſunt, æternaliter conſiſtunt, Chriſtiani patrem & creatorem appellant. Artem uero eius omnipotentiæ, ſeu ſapientiam, ſiue ſcientiam, eius filiū uocant, per quem omnia facit. Voluntatem uero ſine qua nihil eſſe poteſt, cum à patre & filio ſcilicet mente & arte procedat, ſpiritumſanctum confitentur, qui omnia ad effectum producit. Sunt autem indiuiſa trinitatis illius opera, quia eſt una omnium operatio & creatio. In creatione igitur ex ſimilitudine operationis intellectualis unius creatoris uidemus trinitatem, ob quam trinitatem Moyſes Deum creatorem pluraliter in principio Geneſis per Elohim, & uerbū(Faciamus hominem) expreſsit, licet alibi diceret, Ego Deus zelotes. Sic & in Alchoran ait Deus: Nos, homines ex humore fragili creauimus. Et alibi: Cœlum quidem, & omnia cœleſtia pro uelle noſtro creauimus. Licet alibi dicat: Dic meæ genti, ego ſum Deus miſericors. Et quemadmodum Moyſes & Machumet per expreſſionem pluralitatis in creatione ſeu operatione Dei noluerunt plures deos fateri, ſic Chriſtiani propter trinitatem recedere nolunt ab unitate Dei creatoris.

Creare. *Intelligere.* *Pater, creator.* *Filius.* *Spiritusſanctus* *Elohim.*

Quomo-

QVOMODO DE FOECVNDITATE INTELLECTualis, ad fœcunditatem diuinæ naturæ eleuemur.

Cap. IIII.

ET ut per sensibilia in fœcunditatem intellectus, & de illa in diuinam te eleues fœcunditatem: attende, dum uides tot pulchras & uarias structuras ciuitatum, templorum, castrorum, & ædificiorum, tot uarios pannos, tot picturas & ornatus, tot linguas, tot scientias & artes, atq; libros, tot dulcissimas harmonias, tot delectabiles dictiones, tot ordinatas politias, & alia innumera esse opus simplicis atq; * rini intellectus, inuisibilis & nullo sensu perceptibilis, à quo hæc omnia exiuerunt, & non exiuissent, nisi in eo intellectualiter multo altiori gradu præexisterent: & mirabilem ualde uides intellectum. tunc ascende ab intellectu ad creatorem ipsius, & omnium, ut uideas eius diuinam fœcunditatem, quomodo intelligentię, cœli, stellæ, sol, luna, elementa, et omnia quę sunt, uiuunt, & intelligunt, sunt opus simplicissimi atq; fœcundissimi creatoris; & quod creatio, est ostensio eorum quæ semper & æternaliter in mente ipsius fuerunt ipse, & in arte seu sapientia semper & æternaliter fuerunt idem ipse, & in bene placito uoluntatis suæ æternaliter fuerunt idem ipse deus benedictus. qui diuitias gloriæ suæ ex mera bonitate sua ostendit, sicut diues intellectus ad ostensionem gloriæ suæ se in operibus suis ostendit & communicat. & ea quæ intra se habet intellectualiter, quanto præcisius potest, sensibiliter nititur explicare, ut sic iuxta naturam boni se diffundat, & particibabilem faciat. & uidebis deum simplicissimū, ineffabiliter diuitem & pulchrum, atq; plenum omni fœlicitate uitæ gloriosæ. de cuius diuitijs, ipse tot lucidas intelligentias formis plenas, tot splendidas stellas, tot uiua animalia, tot dulcissimos odores, & sapores, atq; pulcherrimos flores, & cætera innumerabilia produxit & ostendit.

Dei creatoris simplicitas.

MANDVCTIO EX IIS QVAE IN MVNDO sunt, ut uideatur Deus trinus.

CAP. V.

ET quia Mahumet in eo quod deum credit creatorem omnium, etiam de illo asserit necessario quæ de eius trinitate Christiani confitentur: ideò ut ad diuinam fœcunditatem partum, & amorem omnis Arabs possit quantum sufficit fidei, pertingere: iterum dicimus, mundum istum sine fœcunditate, prole, & amore non posse perseuerare & subsistere, certissimum esse. Nam his sublatis, mundum deficere oportet, & fœcunditate, partu, & amore unus est mundus: unius igitur mundi sunt fœcunditas, partus, & amor. Nec fœcunditas est alius mundus, & partus alius, & amor alius: sed sunt unus & idem mundus. & sic hæc sunt unius mundi, ut nihil mundi sit sine illis. Participatur enim fœcunditas mundi, & partus, & amor, in angelis angelice, in hominibus humanè, in brutis brutaliter, in uegetatiuis uegetaliter, in mineris mineraliter, in cœlis cœlice, in sole solariter, in luna lunariter, in stellis stellariter, in entibus entice, in elementis elementariter, in uiuis uitaliter, in intellectualibus intellectualiter, & ita de singulis suo modo. Et unde habet mundus illa ut sit necessariò ita trinus, sicut unus, nisi à creatore? Si igitur sine hac trinitate mundus naturam non haberet, nec naturalem perfectionem, nec benedictionem à Deo possideret, quæ in unitate essentiæ sic triniter lucet, quomodo dicemus creatorem, ista perfectione naturali carere, quam omnibus tribuit, ut sint meliori modo quo esse possunt? Sicut igitur creatum est, unitrinum: ita & creator, cum creatum à se nihil sit, & omne id quod est in hoc subsistat

Mundum sine fœcunditate, prole, & amore non subsistere.

Mundus unus & trinus.

sistat, quod est imago & similitudo creatoris. Trinitas igitur quæ in creatura uidetur, est à trinitate increata tanquàm imago ab exemplari, & causatum à causa. Est igitur unitrinus Deus, qui creauit unitrinum mundum ad sui imaginem & similitudinem. In diuina igitur natura, est fœcunditas, proles, & amor. Fœcunditas, Deus est, qui & origo & pater: proles autem ipsius fœcunditatis, filius: amor, nexus utriusque.

Deus unitrinus, quemadmodum & mundus ab eo creatus.

MANVDVCTIO DE INTELLECTVALI Trinitate ad diuinam. Cap. VI.

10 ET ut in creatura magis deo simili, imaginē illius uideamus, ad naturam intellectualem inspiciamus. In ipsa enim natura intellectuali speculatiua, quāta sit fœcunditas, proles, & amor, ostendunt nobis libri innumerabiles contemplatiuorum. Quot theoremata circa ueritatem generauit intellectualis fœcunditas? quot delectationes processerunt ab illis, & suauitates spirituales: quæ fecerunt illos pro nihilo habere gaudia huius mundi. Sic de intellectu practico dicendum, ut suprà tetigimus. In illa enim natura intellectuali est fœcunditas, quæ de se generat uerbum, seu conceptum intellectualem: & ab ipsis procedit amplexus, seu uoluntas. Quando enim mens, uerbum, seu noticiam generat, statim procedit amplexus, seu uoluntas. sicut enim id quod non scitur, non amatur: ita 20 non potest non procedere à mente & noticia uoluntas. Scientia enim est de numero bonorum honorabilium: bonum autem est quod appetitur. omnia enim bonum appetunt. Ita patet, quo exemplo duci poterimus ad diuinam trinitatem. Deus enim non potest dici ignorans seipsum: si autem se intelligit, de se conceptū seu uerbum suijpsius generat, nec est idem, generans uerbum & genitum, seu concipiens & conceptum. nec aliud in essentia diuina, cum Deus suijpsius conceptum talem generet, quod non possit esse perfectior. Erit igitur æqualis æqualitate substantiali, quæ est perfectior accidentali: quare nequaquàm alterius naturæ seu essentiæ. sic nec amor ab ipsis procedens, potest dici ea à quibus procedit: nec potest dici aliud, cum sit perfectissimus ante omnem alteritatem: quare consubstantialis illis, à quibus procedit. & hoc intenditur.

Naturæ fœcunditas, proles, amor.

Voluntas à mēte & noticia.

MANVDVCTIO EIVSDEM PER AMOREM. Cap. VII.

ADhuc ut ratione utentes, uideant nos qui trinitatem credimus, rationabiliter moueri, alio exemplo ad idem procedamus. Nemo est qui non uideat, amorem omnino necessarium ad hoc quod mundus subsistat: quoniam eo sublato, penitus nihil subsistere potest. In naturis intellectualibus & uitalibus amorē reperiri, sicut & in omni quod subsistit, suo modo certum est. Priuabimusnè deū amore, qui est creator & dator omnis amoris? Si igitur Deū dicimus amorem habere, utique id est quod habet. Deus igitur, essentialis charitas, seu amor est. Quoniam autem amor unit, amor perfectissimus qui maior esse nequit, neque minor, cum sit substantialis, maxime unit. Video igitur in essentia ipsius amoris unientis, unitatem. quomodo enim esset unus uniens amor, sine unitate? Video etiā æqualitatē in ipso. Nam amor gignit sui ipsius æqualitatem, scilicet amorem, uti dicitur: Si uis amari, ama. Vnitas igitur generat æqualitatē. Video deinde procedere ex unitate amoris & eius æqualitate, utriusque connexionē, scilicet amorem connectentē unitatem amoris generantis, & æqualitatē amoris geniti. Amor igitur est cōnexio patris, & eius filij, à quibus procedit. Certum est aūt, unitatem esse ante omnem multitudinem: quare æterna est. Aequalitatē ante omnē pluralitatē, quia plura eo ipso quod plura sunt inæqualia. Cadit igitur ab ęqualitate inæquali

Amor ad mundi subsistentiam necessarius.

Vnitas, Aequalitas.

æqualitas: est igitur æqualitas æterna. Sic & nexus æternus, quia ante pluralitatem. Plura enim necessario sunt ab inuicem diuisa. Diuisio uero cadit à connexione. ante igitur omnem diuisionem est connexio procedens ab unitate & æqualitate eius. Sic patet unitatē, æqualitatē, & connexionē, ante omnē multitudinē in/equalitatem & diuisionē, æterna esse. & cū non possint esse tria æterna, cum ante omnē multitudinē sit unitas, quā multitudo præsupponit, sicut inæqualitas præsupponit æqualitatē, & diuisio præsupponit connexionē: ideò unitas, æqualitas, & cōnexio nō sunt tria æterna, sed una æternitas. sic non sunt tria: quia si essent tria, essent tria æterna. Non est igitur aliud unitas, aliud æqualitas, aliud utriusq; nexus. quia tunc essent tria: & tria æterna. nec tamen propterea unitas, est æqualitas, aut connexio, cum æqualitas sit genita ab unitate. genitum autem, non est generans: nec nexus, est unitas, aut æqualitas, quia ab ipsis procedit. procedens autem, non est illa à quibus procedit. Patet igitur, quomodo in essentia diuini amoris, unitas amoris, æqualitas amoris, & nexus amoris, non sunt tres amores: quia unus amor, non est aliud ab alio, licet unitas amoris generantis, nō sit æqualitas amoris geniti, aut nexus amoris utriusq; ab ipsis procedens.

Connexio.

Amoris diuinitas, æqualitas, nexus, idem.

DECLARATIO SANCTAE TRINITATIS. Cap. VIII.

NVnc patet, quod qui non attingunt, non aliud non esse idem, & non idem non esse aliud, non possunt capere unitatem, æqualitatem, & nexum esse idem in essentia, & non inter se idem. ideò trinitatem in deitate non capiunt, nisi in tribus dijs. CHRISTVS autem nos docuit, Deum patrem uiuificare, & filium eius uiuificare, & etiam spiritum procedentem ab utroq; uiuificare: ut in euangelio eius per Ioannem apostolum descripto legitur. Non sunt tamen propterea nec tres uiuificatores, nec tres dij uiuificantes: licet pater non sit filius, nec spiritus sanctus ab illo & filio procedens. Palàm est, illos qui hęc nō capiunt, nō habere conceptum perfectiorem de Deo perfectissimo: sed sibi fingere Deum quendam nequaquàm ultima felicitate felicem, innaturalem, sterilem & infœcundū, carentem dulcedine paternalis & filialis atq; utriusque amoris & gaudij, atque perfectione fœcunditatis, non attendentes Deum per Esaiam dixisse: Nunquid ego qui alios parere facio, ipse non pariam? dicit dominus. Si ego, qui cæteris generationem tribuo, sterilis ero? dicit dominus Deus tuus. Neq; possunt Arabes hunc Esaiam prophetam respuere, cum in Alchoran nullus prophetarum respuitur, sed omnes acceptantur.

Dei perfectio.

AENIGMA, LICET REMOTVM, benedictæ Trinitatis. Cap. IX.

OPortet in istis ad ænigma recurrere, quousq; habeamus intellectum exercitatum. Vidi aquam magnam inter rotundas ripas sine alterius aquæ influxu & effluxu semper eiusdem quantitatis, habentem in circuitu fœcundas arbores, segetes, & prata: & rustici propè habitantes non sufficiebant laudare aquam qua nullam putabant dari meliorem. Admirabar quomodo non diminueretur & exiccaretur, cum non uiderem riuulum in ipsam fluentem, & cur non putresceret, quia stagnalis apparuit. Accessi propius, & subtiliori consideratione diu habita, comperi in medio fontem apparere. & hoc, ex flumine, qui efflui de centro uidebatur, sic esse iudicaui, & dixi: Hæc forte est ratio, cur hæc aqua nunquàm minuitur, quamuis arboribus & seminibus atq; herbis præstet, unde uegetentur: quia uiuus fons non finit ipsam imminui, & quamuis sit stagnalis inter ripas, tamen continue innouat seipsam, quia procedit ex fonte & fluuio fontis.

Nō

Non igitur putrescit, nec corrumpitur, quia non antiquatur, sed semper ex foecunditate fontali innouatur. Vnde uidi ipsam aquam, esse fontem, fluuium & stagnum, & hoc æqualiter: quia non magis fuit fons, quàm fluuius, & stagnum. & in stagno fluuium & fontem, nec tamen fons fuit fluuius uel stagnū, nec fluuius fons uel stagnum, nec stagnum fons uel fluuius. Nec hæc uidi, nisi intellectualiter considerans fontem de se generare fluuium. Ideò fons & fluuius, differunt ut generans & genitum, siue ut pater & filius. Nec stagnum, potest esse fluuius, uel fons, à quibus procedit. & dixi: fons, unitas: fluuius, æqualitas: nexus utriusque, stagnum. Conclusi igitur: quoniam si ad æternitatem dimisso ænigmate ascendero, ipsam ueriori modo comperio trinam & unam, quàm hanc uisibilem aquā, & facilius, superius dicta, de generatione & processione æterna, indubia fide credidi. Dixi etiam in Alchoran scribi: ex aqua omnia uiuentia esse. Igitur si aqua ista dat uitam uegetatiuam omnibus circumstantibus arboribus & seminibus & herbis, sine sui diminutione: quanto magis creator aquæ huius, omnibus creaturis dat omnia sine sui diminutione? aquam in aqua uidi fontem, fluuium, & stagnum: transsumo ad absolutam essentiam, de qua omnia quæ sunt, id quod sunt, recipiunt, tam illa quæ sunt, quàm quæ sunt & uiuunt, & quæ sunt uiuunt, & intelligunt.

Aqua eadem fons, fluuius, et stagnum.

Aeternitas trina & una.

ITERVM EX TRIBVS PERSONIS MANVductio. Cap. X.

ADhuc attende. Non ita dicimus esse plures humanitates, sicut plures homines: sic non est idem humanitas, et homo, sed idem est deitas et deus, propter simplicissimā essentiā diuinā. Vnde sicut nō sunt plures deitates, ita nec plures dij. & non sunt nisi tres personæ in humanitate, scilicet ego, tu, ille. Vnde ueraciter dico, Ego sum homo, tu es homo, ille est homo. & sunt tres illæ personæ eiusdem humanitatis. Vnde igitur haberent hoc illæ personæ, nisi creator Deus esset similiter trinus in personis, & unus in essentia? Potest igitur Deus ueraciter dicere: Ego sum Deus, tu es Deus, ille est Deus eiusdem deitatis, & non sunt tres personæ, tres dij: quia non sunt tres deitates, sed sunt unus Deus, quia una deitas, quæ Deus. Certum est etiam, tres personas in unitate, non esse unitatem seu singularitatem: & tres personas in numero, non esse nisi numerum & pluralitatem. nos autem dicimus tres esse diuinas personas in unitate, non in numero: & tres humanas personas in numero dicimus, ideò plures homines.

Deus & deitas idem.

Deitas una, ut Deus unus.

NECESSE EST ARABES FATERI TRINItatem. Cap. XI.

QVod autem Arabes oporteat hanc Trinitatem in diuinis fateri, patet. Nam nisi fateantur, cum credant Alchoran esse librum ueritatis, conuincuntur deo dare participem. Scribitur enim in Alchoran, quomodo Deus dixit " Mahumet: Tibi quidem, qui legem & librum ignorabas, nostrum spiritum mit " tentes lucem præbuimus. Et alibi: Cum hoc tibi diuinitus misso, spiritus bene " dictus penitus iustus cor tuum penetrauit, ut cum eo castiges Arabice. Iterum a " libi de CHRISTO dicit: IESVS Mariæ filius, Deique nuncius, suusque spiritus & uerbum Mariæ cœlitus missum existit. Iterum alibi: Ipse namque Deus, & suus spiritus benedictus, hunc Alchoran librum ueracissimum composuerunt. Consimilia in multis alijs locis Alchoran habet. Vnde cum spiritus Dei benedictus " non possit dici creatura, & missus spiritus nō sit à seipso missus, ideò nisi dicas ipsum esse tertiam personā in diuinis, & à patre & filio missam (quia dicit in plurali mittentes) necesse erit quod ponas plures deos, scilicet mittentes & missum. Iterū uerbū dei cœlitus missum, est IESVS Mariæ filius. & non potest uerbū dei

Trinitatis aßertio etiam in Alcorano.

esse creatura, quia uerbo domini omnia sunt creata. Verbum igitur Dei, Deus est. Si igitur est Deus, & non est secunda persona quæ filius dicitur, scilicet uerbũ patris, erit necesse, quod ponas plures deos, & uerbum Dei particeps Deo. Vide quando uis hoc negare, quod uerbum Dei non sit filius dei eiusdem naturæ cum patre, ne uidearis deo dare participem, tunc tu das deo participem. Et hoc
" etiam probatur ex illa autoritate: Deus & spiritus eius librum composuerunt. Si Deus & spiritus non sunt duo dij, sequitur quod spiritus sit persona in diuinis. Oportet igitur Arabes de necessitate fateri trinitatem: aliàs sunt increduli, dantes Deo participem. Adhuc sic: Euangelium fatemini librum lucidissimum & ueracissimum, in illo continetur unum esse Deum patrem & filium & spiritumsanctum, nihil igitur in contrarium allegari potest per uos, quando hoc uobis ex euangelio ostenditur, cum non sit minoris autoritatis euangelium quàm Alchoran, ut Alchoran tradit. Quod autem in euangelio reperiatur, certum est. Legitur enim in ipso, CHRISTVM dixisse: Vnus est bonus Deus. Item: Sic deus
" dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret. Item: Paracletus autem spi-
" ritussanctus, quem mittet pater. Alibi: Spiritum ueritatis, qui à patre procedit.
" Et iterum CHRISTVS mandat: Baptizantes in nomine patris, & filij, & spiritussancti. Ex quibus & alijs euangelij locis clare colligitur, unum esse Deum patrem, & filium, & spiritumsanctum. Et hæc de sancta trinitate dicta sint.

Euangelij autoritas, Alcorani testimonio.

CHRISTVM VERACITER FVISSE *mortuum & crucifixum.* Cap. XII.

Restant non paruæ discordantiæ Alchoran ab euangelio elucidandæ. Scribitur enim in Alchoran, Cap. XI. CHRISTVM non fuisse mortuum, sed alium quendam CHRISTO similem Iudæos suspendisse, sed CHRISTVM nullatenus interfecisse, quia Deus incompræhensibilis & sapiens eum ad se transmigrare fecit, in quem uiri legum ueraciter ante mortem credent, & eorum seculo futuro testis astabit ille. Hæc ibi. Sed euangelium & cunctæ scripturæ alborum seu discipulorum atque historiæ temporum, concorditer affirmant, non solum CHRISTVM mortuum, sed etiam secundum scripturas prophetarum de Messia taliter, ut prædictum, reperitur mortuum esse. Et quia secundum libri sequaces, Alchoran non debet intelligi quasi sibi contradicat: & cum euangelium & prophetas approbet, ideò intellectus quærendus, quid in his prędictis intelligi uelit. Et primo eliciamus conformia euangelio, in quo scribitur demum CHRISTVM unum pastorem, et uniuersum hunc mundum unum eius ouile futurum. Conformiter asserit Alchoran, omnes uiros legum tam ueteris testamẽti quàm noui, atq; legis Arabum, in ipsum ante diem iudicij ueraciter credituros. Totum autem studium Alchoran, est persuadere, in solum Deum credendum. Et quia hic asserit, quod omnes uiri legum ueraciter in CHRISTVM credent: utique CHRISTVM à diuinitate non separat, nec alienum facit, sed diuinæ naturæ ipsum esse tacite affirmat. Sic aiebat CHRISTVS in euangelio: Qui in eum crede-
" rent, in deum patrem crederent qui eum misit. Secundo asserit euangelium & Alchoran, extremi iudicij eundem iudicem & testem. Hunc autem iudicem euangelium dicit CHRISTVM esse. Hoc & Alchoran hic tacite approbat, cum dicat CHRISTVM testem illorum sibi fidelium in futuro seculo. Per consequens fatetur CHRISTVM etiam, & iudicem, sicut & euangelium. Non erit autem iudex secundum Alchoran, nisi Deus creator. Erit igitur CHRISTVS homo, quia
" iudex etiam deus. Dicit autem Alchoran Cap. 48. Tu Deus omnium conditor,
" cum prophetis interfectis accedens, omnia cum ueritate iudicabis. Attende, si deus iudicabit cum interfectis prophetis, & CHRISTVS est super omnes, qui nõ

Christum non esse mortuum affirmat Alcoran.

Alcorani scopus.

Christus iudex & testis in extremo iudicio futurus.

derit in iudicio: etiam secundum Alchoran(ut patet ex præmissis) erit & ipse de interfectis prophetis primus, & supremus, & ipsa ueritas, et demum uerbum uerax, per quod omnia iudicabuntur secundum allegatum locum Alchoran. Vnde recte ait euangelium: Deum patrem omne iudicium dedisse filio suo, quia & filius hominis est. Per formam enim humanam iudicat homines sibi similes filios dei esse, sicut ipse est, & ita erunt filij immortalis uitæ, & dissimiles, filios eternæ mortis existere. Vnde patet secundum piã interpretationẽ Alchoran, hæc secreta non nisi sapientibus uoluisse reuelare. Ideò ait, illũ nihil secretorum subticere, & solis sapientibus facilem esse Alchoran, alijs autem difficilem. Non erant enim rudes Arabes, quos ait Alchoran omniũ incredulorũ pessimos, aperte de secretis in illo principio informandi. Quod si Machumet ipsis simpliciter euangeliũ prędicasset, & non dedisset propriam legem, accessissent ad legẽ Christianã, quã pene sexcentis annis refutarunt. Prædicauit igitur ipsis, quomodo essent Ismaëlitæ, & ab Abraham ortum habuissent: quodq; tam Iudæi q̃ Christiani illũ uirũ ut prophetã laudarent, & eius fidem approbarent, per quam à deo maxima esset hic & in alio seculo assecutus. & cum hoc facerent gentiles, qui sequendo Abrahã eiectis idolis, aliquam aut Moysi aut CHRISTI legem fouerent: à fortiori ipsi, qui ex Abrahã nati essent, facere deberẽt. Quodq; deus ipsum Mahumet in suũ nuncium ad eos elegisset, & præciperet eis, Abrahæ fidem & legem acceptare, uiri scilicet optimi & fidelis, nec Iudæi, nec Christiani, quos antecessisset, qui eiectis idolis, se ad uniuersorum creatorem conuertit, ipsumq; adorauit, eiq; obediuit. similiter & posteri eius Isaac, Iacob, & duodecim tribus Israël. Hoc modo persuasit multipliciter idolorum culturam abijci, quam prius ob euangelium nunquam abijcere curarũt, maxime quia euangelica perfectio eis grauis uisa est, & talis, quod eorum parentes eam acceptare timebant, edocti (ut & Alchoran continet) eos qui Christianitatẽ acceptant, & non seruant mandata, plus omnibus deũ offendere, & grauissime in inferno cruciari. Quare Machumet ipsis secreta euangelij occultabat, credens quod sapientibus in futurũ patescere possent, sicut etiam sanctum euangelium multis mansit in principio obscurum & incognitum, et successiue est magis & magis apertum. & nisi hoc expediuisset, CHRISTVS uulgò non fuisset parabolice locutus.

Alcoran, solis sapientibus facilis.

Arabes.

Machumeti prædicatio qualis.

Abraham.

Euãgelica perfectio grauior uisa Arabibus.

QVOD CRVCIFIXIO SIT CHRISTI exaltatio & glorificatio. Cap. XIII.

NVnc aduertamus, ut mysterium eliciamus mortis CHRISTI: quomodo intelligendum sit, CHRISTVM non fuisse in cruce mortuũ. Primo certum est ipsum concordare cum euangelio, quod CHRISTVS uiuat. Si igitur uiuit, & expectatur ut redeat in mundum, ad conuertendos omnes uiros legum, utique ex hoc constat, Christianos qui eius euangelium acceperunt, non accepturos aliud euangelium ab ipso, cum istud sit perfectum etiam secundum Alchoran. Alij igitur si libros sequuntur euangelij contrarios, aut discordantes, utiq; necesse erit illos proijcere, & euangelium amplecti. Non sunt igitur illi in uia recta, sed tunc primum erunt. Absurdum est igitur ualde, Arabes persequi euangelij obseruatores: ex eo capite, quia eorum Alchoran, secundum ipsorum intellectum non concordat. Faciunt enim contra Alchoran, in eo quod persequuntur credentes, & in ipsis euangelium, in Alchoran approbatum. Dicunt fortè: Christiani in eo non sunt Christiani, sed blasphemi, quod credunt CHRISTVM dei uerbum, per perfidissimos Iudæos in cruce suspensum. Respondent Christiani: Alchoran post mortem CHRISTI quasi sexcentis annis compositus, approbat euangelium tempore mortis CHRISTI scriptum, & prophetas qui ante mor

Euangelium ab Alcorano approbatum.

tem CHRISTI prophetarunt, CHRISTVM tunc uenturum quando uenit, ita facturum sicut fecit, ita moriturum sicut mortuus est. Et attendendum, quomodo Gabriel angelus Danieli reuelauit, post 62. hebdomadas CHRISTVM occidi debere, ut legitur Danielis 9. Cap. quemadmodũ & factum fuit. Ille enim Gabriel angelus hæc reuelauit prophetæ, quem ponit Mahumet, sibi Alchoran intimasse. Quomodo igitur hoc stabit, quod Gabriel iussu Dei mortem CHRISTI prophetæ prædixerit, & † eidem lapso tempore illo prius per ipsum prædicto, dicat, ipsum non fuisse mortuum, deum & se mendaces faciens? Adhuc cõsidera, quomodo CHRISTVS ante mortem sic se in cruce moriturum suis discipulis prædixit. Ita concorditer dicunt historiæ illius temporis: & sic tenuerunt omnes tam Christiani, quàm Iudæi & gentiles, ante Mahumet quasi sexcentis annis. Vnde debet argumentum sumi, quod si Alchoran hoc negat, utiq; euangelio est potius standum, cum nullam rationem assignet. Dicunt autem quidam compositori Alchoran uisum fuisse, hoc esse blasphemum, & de tanto propheta credi non debere, quasi non dicat ad eius honorem. Sed si hoc sic putauit, utiq; mysteria crucis CHRISTI ignorauit. Crucifixio enim CHRISTI, est ipsius CHRISTI exaltatio, & glorificatio, Christianorũ iustificatio et uita, et omniũ hominũ resurrectio. Multi fuerũt reges & principes, qui Christianos deridebant & persequebant, eò quod crucifixum colorent, uti Egeas in Achaia Andream primum CHRISTI discipulum: cui apostolus respondebat, hanc derisionem euenire ob ignorantiã mysteriorum mortis CHRISTI in cruce, quæ per gentiles capi non poterant. Et Paulus apostolus, dum de cruce CHRISTI prædicaret, licet Iudæis esset scandalum, & sapientes mundi Græci hoc stulticiam reputarent: tamen nõ tacuit, quousq; redemptionis mysteria Christianis aperiret. Certum est igitur, quod Alchoran illis Arabibus, si sine mysteriorum apertione CHRISTVM crucifixum aperte asseruisset, CHRISTVM in eorum mentibus non magnificasset. Voluit igitur secundum piam interpretationem, occultare ipsis uilem mortem, & quod adhuc uiueret & uenturus esset affirmare. Quoniam eius resurrectionem à morte, per potestatem quam habuit animam suam ponendi & iterum assumendi (ut in euangelio fatetur) non potuisset persuadere, nisi ipsum non solum hominem, sed & Deum ostendisset: quod unitati Dei, quam prædicabat, aduersari putabat. Nec conueniebat fidei suæ asserere, ipsum, iam à morte resurrexisse, ut statim dicetur. Ideò sic fortè locutus est. Dicit tamẽ hæc taliter, quod sapientes elicere possunt, euangelium uerissimum esse ut putabat.

Christi mors Danieli prædicta. *idem* *Mysterium crucis Christi.*

QVOMODO DEVS ANIMAM CHRISTI AD *se reduxit, ipsum transmigrare fecit & assumpsit.*

Cap. XIIII.

ALchoran recitat, quod cum increduli fraudulenter cũ CHRISTO agerent, scilicet studentes ipsum per mortem extinguere, delusi sunt. Quem creator taliter affatus est: Ego tuam ad me reducens animam, & exaltans, ab incredulis te liberaui. Post hoc alibi dicit, quomodo Deus ipsum CHRISTVM ad se transmigrare fecit. Iterum alibi dicit, CHRISTVM per Deum ad se assumptum. Hæc omnia ordinate Christiani sic esse affirmant. Nam euangelio teste, dum clamaret uoce magna in cruce ad patrem, ut quid eum dereliquisset, & subiungeret, quod in manus suas commendaret spiritum suum, quem sic clamãdo emisit, tunc hoc uerificatum est, quod deus animam eius ad se reduxit. Idem enim est anima & spiritus. Sed per resurrectionem, uerificata est transmigratio. Iuit enim per mortem ad uitam immortalem. Sic eum deus ad ipsum, qui solum habitat immortalitatem, transmigrare fecit: & hanc transmigrationẽ Christiani pascha nominãt.

Christus Alcorani testimonio ad Deum receptus. *Pascha.*

nominant. De quo etiam Alchorā meminit. Vltimò in ascensione CHRISTI ad patrem assumptio uerificata existit. Negat autem Mahumet, Iudæos eum peremisse: sed dicit, alium illi similem ipsos suspendisse, nullam faciens unquam de cruce mentionem. Aduerte Mahumet sic forte argumentari uelle: CHRISTVS uiuit, ergo per Iudæos non est peremptus. Si enim peremptus fuisset, quomodo uiueret, nisi resurrexisset? Resurrectio autem mortuorum nondum aduenit, sed uentura est dies in qua omnes resurgent & redibunt. Ante illum diem omnia quæ uitam habent, siue angeli, siue homines, siue alia animalia, extingui necesse est: ut omnium resurrectio & reditio fiat. CHRISTVS igitur qui uiuit, quod certum est, nunquam fuit peremptus, morietur tamen tandem, et in die resurrectionis resurget. Hæc est Mahumet persuasio, quæ in Alcoran licet sparsim, continetur. Tamen Cap. 48. dicit: Primo quidem buccinæ sonitu morti succumbunt " omnia, nisi quæ Dei dextera protexerit. Secundo sonante, reuiuiscunt. Et hæc " nota propter sequentia. Et aduerte, quod Mahumet tenet solum Deum resuscitatorem mortuorum, & quod resuscitati & resuscitandi non debent censeri resurrexisse à mortuis. Ideò oportet illos denuò mori ante diem resurrectionis. Deinde considera, inter diem mortis & diem resurrectionis secundum ipsum nullum sensibile tempus currere. Ita quod Abel filius Adæ primus mortuus, quando resurget, non iudicabit se diutius fuisse mortuum, quàm ille qui statim ante diem resurrectionis morietur. Dicit enim Cap. 55. in fine: Die namque iudicij, qua " patebit singulis mandatum nostrum, accedent singuli quasi non morati, nisi per " diei horam unam. Sic dicit etiam Cap. 29. & in alijs locis sæpißime. Ob hoc de illo medio tempore post mortem, & ante resurrectionem non facit æstimationem, licet dicat, illos qui propter deum mori uidentur, non mori. Sic etiam in Alcoran scribitur. Obsequio dei peremptos nemo mortuos existimet, sed illos po- " tißimū uiuos & sanos. & alibi: Obsequio diuino, deique dilectione mortem subeuntibus, diuina pietas gaudia præbens, superuenit. Et iterum: In uijs dei morien- " tes, nequaquàm mortui dicendi sunt. Illi nanque de bono dei dilectioneque gaudentes, apud Deum uiuunt: expectantes post se relictos, nihilque timentes. Vnde licet " dicat, omnis anima mortem gustabit, tamen cum euangelium dicat, non debere timeri eos qui cum corpus occiderint, non habeant quid amplius faciant, quia animam occidere non possunt, sed eum qui etiam ultra hoc potest animam mittere in gehennam. Ideò secutus est euangelium & libros sapientiæ, quomodo iusti, licet oculis insipientium uideantur mortui, sunt tamen uiui & in pace. Et nihilominus animas talium demum mortem gustaturas affirmat, ut resurgant in generali resurrectione, quam appellat diem ueritatis. Dicit enim sic in Alchoran: Die ueritatis, qua resurgent animæ & angeli. Et in doctrinis ad Abdalla: In die " illo mandabit Deus angelo mortis, ut omnem creaturam spiritum habentem in- " terimat, tam angelos omnes, quàm diabolos omnes, quàm homines, aues, pisces, " beluas & pecora. Sic enim ait in Alcoran: omnia mortua præter deum. Et sub- " iungit: Quomodo Adriel angelus mortis, demum seipsum interimet. Post sequi- " tur resurrectio, sic dicens: Tunc Raphaël accepta tuba, cuius longitudo quingentorum annorum, stans in Hierusalem, insufflabit tubam, & efflabit omnes ani- " mas interim sibi seruatas, quæ euolabunt ad corpora sua. Secundum hanc opi- " nionem certum est, CHRISTVM non esse peremptum à Iudęis, quo ad animam, propter deum enim, ipsum interfecissent: & tales non debent censeri mortui. Vnde id quod Iudæi CHRISTVM suspenderūt, falsum est omnino. Sed id quod sequitur in Alcoran, Profitentes etiam se suæ cædis auctores, cordibus suis non " minimam ambiguitatem inde gerunt, sed eum nullatenus interfecerunt: est be- "

Christum à Iudæis crucifixum quomodo neget Alcoran

Interuallum inter diem mortis & resurrectionis.

Dies ueritatis.

 ne con-

ne conſiderandum. Videtur enim, quod ex his uerbis non negetur, quin Iudæi cædis CHRISTI auctores eſſe poſſint: licet ipſum non interfecerint. Non negatur igitur, CHRISTVM crucifixum in toto, Alchoran: quam crucifixionem non Iudæi, ſed Pilatus facere poterat, modo quo dicit euangelium.

DE RESVRRECTIONE IESV CHRISTI, Cap. XV.

Chriſti reſurrectio aſſerta in Alcoran.

QVod autem CHRISTVS expers malorum, mortuus, & ſua uirtute iterum uiuus acceſſit, ex Capite uiceſimo octauo, medio ſcilicet, Alchoran uidetur manifeſte haberi. ubi CHRISTVS poſt multa ſic ſcribitur locutus: Deus me uirum non difficilem, ſed malorum expertem creauit: & ſuper me eſt diuina ſalus in die meæ natiuitatis & mortis, à qua uiuus iterum accedam. hoc eſt de CHRISTO Mariæ filio uerbum uerax, in quo tamen plurimi diſſentiunt. Ecce dicit de die mortis, & non de die generalis reſurrectionis, ſicut dicit alibi de Ioanne Zachariæ. Vbi dicit, quod diuina ſalus ſuper ipſum Ioannem die natiuitatis, mortis & reſurrectionis. Et ideò intelligo, CHRISTVM ante illum diem mortuum, & iterum uiuum acceſſiſſe, modo quo euangelium hoc recitat. Vnde non eſt uerum, CHRISTVM & omne uiuum mori ſonante buccina, aut per Adrielem mortis angelum, ut in doctrinis Mahumet legitur. Ideò pro correctione illius aſſertionis Capite quadrageſimoſecundo adijcitur: Omnia morti ſuccumbere, niſi quæ dextera Dei protexerit. etſi aliquis ſit illa protectione dignus, utique CHRISTVS erit, quo nullus dignior. imò ipſe eſt illa Dei manus dextera, ſeu potentia: per quam Deus fecit, & facit, atque faciet omnia. Facit ad hoc id quod legitur in Chronica Machumet & ipſius ſucceſſorum regum, Mariam matrem IESV poſt ipſum quinque annis ſuperſtitem fuiſſe, & quinquaginta quatuor annos uixiſſe. Sed dicite nobis magiſtri legis Arabum: Si propter Deum interempti non ſunt mortui, quia apud Deum uiuunt: utique anima illorum à corpore ſeparata uiuet. debetne anima illorum poſt hoc die occiſionis omnium uiuentium mori? & ſi dicitis quod ſic: Nonne ille Dei amator, in uia Dei ambulans, qui ea die interficitur per angelum mortis, etiam non moritur in anima, ſicut ſi dudum ante fuiſſet interfectus? Si ſic: Non erit igitur ille ſecundum animam Dei generalis reſurrectionis mortuus, quare nec prius interempti propter Deum. Non enim erunt peioris conditionis. Anima igitur omnium talium nunquàm morietur, neq; reſurget: licet homo totus ex anima & corpore, qui mortuus fuit, reſurget. Et quia non eſt conueniens, dicere animam peccatoris mortuam, & extinctam, à deo reſuſcitari ad finem, ut ardeat æternaliter in gehenna: ideò CHRISTI doctrina, animam non poſſe occidi, utique ueriſſima eſt. Oportet ergo, quod id Alchoran, Omnia mortua præter Deum, intelligatur in comparatione ad Deum: qui ſolus habitat immortalitatem. A quo omne uiuens in tantum uiuit, inquantum ipſe Deus id illi tribuit. Sed Deus tribuit animæ intellectiuæ ut libere uiuat, & iudicetur ſi errorem ueritati præfert. Non deficiet igitur, cum ſit ſubiectum diuini iudicij. Animalia uero ratione carentia cum non poſſint iudicari, & ad iudicium ipſa reſurgere non ſit neceſſe, in uanum reſurgerent. Et quomodo eadem animalia reſuſcitarentur, anima priore non redeunte in corpus, quæ penitus per mortem fuit extincta, & in nihilum redacta? Sic anima intellectiua cum creetur ex nulla præiacenti materia, ſi ipſa per mortem in nihilum redigeretur, quomodo eadem reſurgeret? Ita nec angeli, nec dæmones reſurrectione opus habent: cum ſint intellectualis naturæ

Adriel.

Anima immortalis.

naturæ,& iam iudicati. Neq; opus est ut cuncta non iudicanda ad Deum, à quo sunt, redeant: cum apud ipsum nihil transeat in obliuionem, seu præteritum. Oportet igitur Arabes intelligere talia euangelio dissona, modo quo Christiani euangelio inhærentes. Ideò non sine optima causa Alchoran euangelium sæpe lucidissimum asserens, rectam uiam esse dicebat. Non est igitur asserendum, CHRISTVM iterum moriturum, & demum cum aliis resurrecturum, sed uerè à mortuis resurrexisse.

Euangeliū esse lucidissimum, uiam rectā, & asserit Alcorā.

MYSTERIVM NATIVITATIS ET mortis CHRISTI. Cap. XVI.

At ut causam mortis CHRISTI in cruce uideamus, præmittendum, Deum omnia in ostensione gloriæ suæ creasse. Nam cum rex incognitus in gloria sua nō possit censeri magis rex quàm non rex, & careat honore & beneficentia, ideò ut uideatur uirtus & gloria sua, ac per hoc magnus cognoscatur, honoretur, & glorificetur, omne suum studium applicat & conuertit. Non autem ostendit gloriam, nisi intelligentibus. Sic Deus creaturas intellectuales, capaces iudicii gloriæ & ueritatis creauit, ut cognoscatur. & propter illas, cuncta inferiora, quoniam propter semetipsum omnia operatus est, ut in Cap. XCIIII. Alchoran dicitur, ipsum esse rerum principium & finem. Homo autem inter illas intellectuales infimum locum tenens, intellectum habet in potentia, indigens alio actu, qui ipsum de potentia in actum ducat. Positus est igitur in paradiso, dotatus innocentia: ut innocens sub obedientia dei uiuens, demum gratia dei ad uisionem gloriæ dei sui transferretur, & ea frueretur. Sed quia homo liber suasu diaboli elegit potius per scientiam ascendere, quàm per innocentiam & obedientiam: recusauit Deo obedire, ut secundum promissa diaboli esset per se sciens bonum & malum. De paradiso perdita innocentia eiectus existit: & qui prius, si stetisset, semper uiuere potuisset, factus est mortalis & ignorans. & propter hoc non fuit possibile, ullo unquàm tēpore ex omni studio suo ipsum ad immortalitatē & uisionem gloriæ dei pertingere, quę ab omni mortali uideri nequit. Nec erat remedium, nisi ille qui ipsum ad hoc creauit, etiam denuò gratiose reformaret. Ad hanc igitur reformationem aptandam, probatus est homo, an lege naturæ, quæ ipsi concreata est, proficere posset. cui postea lex scripta superaddita, hominem erexit ad speranda promissa dei: primo in sensibilibus, deinde in intellectualibus. Et inter omnes prophetas, omnium saluator Messias à deo mittendus, prænunciatus est aliquando uenturus, qui uirtutem dei habens, complete ipsum dei populum reformaret & saluaret. hic tandem diu expectatus, de cœlo summus legatus & dei filius, in forma hominis humilis & pauper & pauperis filius uirginis Mariæ, in hunc mundum ueniens, IESVS CHRISTVS nominatus, cum diuina potestate apparuit, se opere hanc potestatem & dei uirtutem palàm doctrina cœlesti & miraculis diuinis habere ostendens, ut uiderent in ipso deum patrē qui ipsum misit operari: & uerba quæ loquebatur, ueracis Dei esse. Cui Ioannes Zachariæ, testimonium certissimum dedit: & illa quæ apud patrem suum cœlestem uidit, enarrauit. & qui eius uerba receperunt, compererunt ipsum esse Dei uerbum ueracissimum. Dedit igitur ipse Dei filius dilectus, omnibus qui crediderunt eum Dei filium, potestatem filios Dei fieri. Nam in hoc fuit omnis diligentia eius, ut crederetur filius & uerbum dei. tunc enim, firma fide cuncta quæ annunciaret reciperentur, & promissis eius de regno futuro cœli, resurrectione à morte, & æterna uita indubia fides adhiberetur, & eius præcepta seruarentur. Quis enim peccaret, quando ex uerbo dei indubitato sciret, peccatum inferre mortem perpetuā? & quis nō obediret usq; ad mortē, quando nō hæsitaret

Omnia à Deo ad gloriæ suæ declarationem creata.

Hominis lapsus & restitutio.

Christi incarnatio.

sitaret in uerbo dei, sibi pro temporali morte uitam perpetuam à deo optimo remuneratore tribuendam? Quomodo enim homo dubitare poterit in promissis, qui certissima fide ea dei promissa esse credit? Intrauit igitur IESVS in hunc mundum, sine quacunque carnis concupiscentia & uoluntate uiri: morti nequaquàm obnoxius, quæ ob actuale peccatum primorum parentum & originale eorum, eorundem filiorum ex carnis concupiscentia genitorum cunctos quos permisit deus inuasit. Erat igitur innocens IESVS, liber à morte: qui nec in peccatis natus est, nec ullum unquàm peccatum fecit. Reuelauit ea de patre cœlesti & eius regno & gloria, quæ sibi soli nota erant, & nulli alteri: cum nemo patrem unquàm uidisset in hoc sensibili mundo, ubi non uideri potest, & se uiam, uitam, & ueritatem propalauit. Scripturas aperuit, quoniam de ipso erãt: & quod ipse medicus, contra omnes infirmitates corporis & animæ, etiam contra mortem esset, facto & doctrina patefecit. Quodque ipse rex & Messias esset: licet regnum suum de hoc mundo non esset, atque hunc mundum, & hanc sensibilem uitam pro nihilo habendam, comparatione futuri sæculi & uitæ, uerbo & facto manifestauit. Et post multa signa & miracula, ut ostenderet hanc uitam propter ueritatem & regnum immortalis uitæ contemnendam, & deo usque ad mortem etiam crucis turpissimam obediendum: ipse qui esse potuit immortalis, si uoluisset, mortuus est. Sic Deum patrem suum, qui ita uoluit, clarificando: & morte sua innocentissima omnibus hominibus ipsum per fidem recipientibus & induentibus, æternã secum uitam promerendo. Meruit enim consummata mors innocentissimi unigeniti filij Dei, quam in humana natura passus est, redemptionem omnium captiuorum per satanam, mortis auctorem, in qua CHRISTI morte, quisque fidelis eidem incorporatus, mortuus est, & uitam meruit. In morte igitur crucifixi Messiæ commortui omnes fideles, meruerunt uitam sibi perpetuam in CHRISTO retribui. Resurrexit autem die tertia propria uirtute, qui habuit potestatem ponendi animam in morte, & iterum sumendi eam in resurrectione. Vnde eius resurrectio est, per quam omnes homines resurgunt, qui cum eo eiusdem sunt humanæ naturæ, quæ in ipso est uitæ immortali unita. Resurrexit autem tertia die, ut facto probaret resurrectionem mortuorum credendam, quam docuit die iudicij expectandam. Ipse est igitur, in cuius morte morimur, & in cuius resurrectione uiuificamur: & per quem accessum habemus ad Deum patrem creatorem, ad uidendum ipsum in gloria sua, & cum eo ipsum CHRISTVM IESVM eius filium semper benedictum. Ex his perquàm breuiter tactis, cõstat mortem CHRISTI in cruce ignominiosam, maxima habere mysteria, & fuisse tam fidelibus necessariam, quàm CHRISTO gloriosam, qui mortuus est, ut clarificaret patrem: & ostenderet, quantus ille est cui Messias in suo corpore, & turpissima & dolorosissima morte usque ad omnium terribilium terribilissimum ostendit obediendum: & quanta est illius Dei pietas & remuneratio fidelium, qui omnibus Christiformibus ob filij sui mortem eis communicatam, cum eodem suo dilectissimo filio regnum uitæ retribuit possidendum. Hæc mors CHRISTI crucifixi, IESVM clarificauit esse diuinæ bonitatis filium. Quoniam non fuisset adeò pius, misericors, & uoluntarius ad obediendum usque ad mortem inclusiue, nisi perfectissimus fuisset & deiformis, sic reuelans patrem per testimonium in sanguine suo, Deum esse supra omnia amandum, & sic ei seruiendum, & eius præcepta implenda, & uitam futuram magnificandam usque ad huius miseræ uitæ contemptum. Ostendit etiam promissa patris sui, & quæ de seipso prædixit impleta: & ueracem esse patrem, seque eius ueritatem: omnemque scientiam & scripturarum mysteria, atque quantum sit pater de cœlis ab omnibus diligendus,

Christus per se morti nõ obnoxius.

Christi mors.

Resurrectio.

Christus morte sua uel maximè Dei filius declaratus.

dus, patefecit. Hæc sciunt filij lucis, qui CHRISTVM sequuntur: & filij tenebrarum, huius mundi amatores, spiritu CHRISTI carentes, ignorant.

DE FRVCTV MORTIS CHRISTI.

Cap. XVII.

Diceret aliquis zelosus Arabs: Si mors CHRISTI clarificat patrem omnium creatorem, utiq; potens & laudabilis est, & de hac re iocundum esset plenius informari. Zelo illius uiri, conabimur pro nostra paruitate aliqua adhuc aperire, ut quisq; sic esse non hæsitet. Nam cum non sit dubium, peccata diuidere inter deum & hominem, ut ait propheta, dicens: Peccata uestra diuiserunt inter uos & deum uestrum. & hinc Dauid propheta imitator dei ait. iniquos odio habui: hoc quidem peccatum potest esse ab ortu, ut sic in peccatis conceptus à matre existat ex immunditia & uoluptate carnis, ut idem propheta se conceptum asserit. Et quoniam omnes sic ex Adam à matre ex uoluntate uiri concepti sunt, & nemo mundus illa munditia quæ est deo grata, Iob dicente: Nunquid iustificari potest homo comparatus Deo, aut apparere mundus natus de muliere? Na scimur enim filij iræ cum spiritu concupiscentiæ carnis, qui non est de regno intellectuali cœlorum Dei nostri incorporei, & experimur ex pronitate ad malũ, quam ab adolescentia habemus, nos non moueri spiritu dei bono, & hoc in nobis dei dono experimur. Deus enim sic hominem composuit, ut malo uiso expauescat: ut ait Cap. 79. Alchoran. Quapropter nullus est ex Adam uia concupiscentiæ natus, qui non sit à Deo, uel uitio originis, uel peccati actualis separatus: solo CHRISTO excepto. Qui, atteståte etiam Alchoran, à matre uirgine Maria, quæ nunquàm mala operata est, sine uirili semine seu carnis uoluptate, mundissime natus existit. Et non est natus filius iræ & odij aut abominationis, sed mundissimus: quare Deo inter omnes qui fuerunt & erunt homines, dilectissimus. Hic utiq; nullum unquàm fecit peccatum actuale. Ipse enim est de quo scriptum est: Qui peccatum nõ fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Et ita à Deo nunquàm diuisus, seu separatus. Hunc diuina sapientia, in sui unionem assumpsit. Nam sicut sapientia maliuolam animam & corpus subditum peccatis abominatur, sic diligit sanctam animam, & corpus ab omni peccato mundissimum, & sibi perpetuo fœdere desponsat. Ipse est igitur primogenitus similiter, & unigenitus filius regis uirtutum, qui est rex gloriæ. Nam si (Moyse teste) Deus dixit, filius meus primogenitus est Israël: negari non potest, CHRISTVM in Israël, omnium primum qui Messias, atq; ipsum primogenitum Dei in orbem terrarũ missum, qui & simul est unigenitus dei filius, ut ipse CHRISTVS ait: Qui nõ credit in me, iam iudicatus est, quia non credit in nomine unigeniti filij dei. Si igitur hunc suũ dilectissimũ primogenitũ et unigenitũ filiũ Deus dedit ꝓ salute mũdi, utiq; maximè mundũ dilexit. Quod autẽ hoc fecit, attestatur euangeliũ quod dicit: Sic eñ deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret. Nonne empti sumus precio magno? puta preciosissimo sanguine unigeniti filij eius, ut simus Dei, qui fuimus sub principe tenebrarum. Ait enim Alchoran, quod Adam à Deo præceptum minime operatus, ius mortale subiuit. Vnde totum genus humanũ ob peccatum primi parentis spoliatum innocentia, quæ sola in regno cœlorum locum habet, subditum principi huius mundi æternaliter damnatum, ad priuationem uisionis gloriæ dei, quæ mors est intellectualis naturæ, soluit debitum in morte unigeniti filij dei, qui pro omnibus ipsum ut Messiam & regem intellectualis uitæ recipientibus, mortuus est. Sic omnes in eius morte mortui satisfecerunt, & liberati sunt à seruitute principis mortis. Mors enim unigeniti, qui plus omnibus diligebatur à Deo, preciosissima: abunde ideò satisfecit, quia fuit mors præci-

Peccata diuidere inter Deũ et homines.

Christi natiuitas.

Christus primogenitus pariter & unigenitus Dei filius.

Christi mors pro nobis, eiusq; meritum.

præcidentis dolorem mortis, ut ait propheta, quem omnes morientes ignorant:
„ Quare dicit idem: Vere languores nostros ipse portauit. Et dum ad fidelem, fi-
dei patrem Abrahã respicimus, quantũ ipse meruit, quia filiũ suum unigenitum
Isaac ut deo placeret in mortẽ tradere uoluit, statim uidemus quid meruit Mes-
sias, seipsum in mortem tradens, ut deo placeret, in redemptione generis huma-
ni. Vide ineffabilem laudem dei patris, in eo quod filio suo non pepercit, sed pro
nobis omnibus tradidit illum. Nonne meruit habere innumerabilem multitudi
nem filiorum & hæredum regni sui cœlestis, quemadmodum Abraam? Et quid
meruit IESVS realiter turpissima & dolorosissima morte mortuus, quæ omnes
dolores morientium excedit? Certe quia uitam dedit, resurrectionem à mortuis
meruit pro se & fratribus suis patri acquisitis: inter quos ipse est ut primogeni-
tus, in multis fratribus principatum tenens. Nec est regnum intellectualium cœ-
lorum æstimandum, ut est regnum huius mundi: quod dum plures habent, qui-
libet minus habet, sed dum idem sine defectu ab innumeris potest uideri & intel
ligi, ipsum regnum intellectuale ab innumeris intellectibus potest à quolibet in
solidũ possideri. Intellectualis est uita resurgentium, ut sciant & delectentur se ui
uere. Quæ esset remuneratio fidelis pro deo morientis, si maneret in morte, aut
si nesciret se uiuere? potius homo optat non esse, quàm sine omni intellectu esse.
Quare non resurgit homo ad uitam intellectualem, nisi in sapientia, quæ est sapi
da scientia, ut se sapiat & sciat uiuere. Sapientia autem quæ participatur in omni
bus intellectum habentibus, in Messia magisterium habet. Participatione igitur
illius magisterij, uiuit omnis in CHRISTO resurgens, quia ipse est resurrectio
& uita, quæ appetitur. Iam uidet quisq; zelosus, quantum opus reformationis
humanæ naturæ excedit opus creationis, & quàm sapienter omnia sunt ordina-
ta. Sapientia autem quæ omnia sapientissime disposuit, tam circa mortem quàm
resurrectionem CHRISTI, licet nunquàm CHRISTVM dereliquerit, non tamen
mortua est, CHRISTO secundum humanitatem per separationem animæ et cor
poris mortuo, nec est alia sapientia quæ assumpsit IESVM hominem, quàm illa
sapientia patris dei creatoris per quam cuncta creauit, quam Alchoran, animã
Dei nominare uidetur, cum dicat animas hominum participare tantum de ani-
ma dei, quantum ipsa sapientia relucet. sed anima CHRISTI plenitudini sapien-
tiæ dei est unita. Ob hoc ait Alchoran, deum propriè animam suam CHRISTO
dedisse: & ipsum illam ab utero matris habuisse, certis miraculis exemplificat.
Loquebatur enim, ut ait, matri suæ in puncto natiuitatis, ipsam confortando. Re
spondit tunc pro ipsa, illa die cum consanguineis malum de matre suspicanti-
bus. Loquebatur quando uoluit infantibus, sicut senibus: & luto formato, ut ho
mo aut auis fieret. Et ita factum, Mahumet in doctrina sua & in Alchoran asse-
rit. Sic locutus est cæco nato, ut uideret: leprosis, & alijs infirmis, ut sani essent:
mortuis, ut uiuerent. Hæc & plura ex euangelio & Alchoran elici possunt: qui
liber eum etiam sapientem asserit, dans ei idem nomen quod Deo, quem incom-
præhensibilem & sapientem sæpissime affirmat. Si igitur fatetur CHRISTVM
absolute sapientem, sicut & deum patrem, non erit alia sapientia patris creato-
ris, & alia CHRISTI. Sed pater creator per suam sapientiam, quæ CHRISTVS
est, omnia operatur. Hæc est sapientia immarcessibilis, uitam dans omni intelle-
ctuali naturæ, quæ sine sapientia mortua est. Ideò ad illius appræhensionem, fi-
nis tendit creationis intellectualis naturæ: quam homo, nisi mediatore CHRI-
STO, in quo humana omnibus hominibus communis natura, sapientiæ sup-
premæ indissolubiliter unita est, attingere potest in sua propria natura hu-
mana, CHRISTO & sibi communi. Quare CHRISTVS est magister,
habens

Regnum cœlorum ut æstimandum.

Sapientia.

Anima Dei.

Fabulæ ex Apocryphis.

Patris & Christi eadem sapientia.

habens doctrinam & uerbum uitæ intellectus nostri, reuelator omnium quæ in thesauro Dei continentur, ostensor patris, fontis sapientiæ & gloriæ eius, quæ ostensio, est receptio sapientiæ in se intellectualiter, uiuificans æternaliter ipsum, & faciens ipsum similem CHRISTO filio Dei, qui est in gloria Dei patris. Et hoc est esse fœlicem, & regnare perpetue in cœlestibus summo gaudio beatitudinis, & hæc sunt promissa CHRISTI, omnibus ipsum recipientibus firmissima.

Christi præstantia.

DE PARADISO Cap. XVIII.

DIceret Arabs aliquis: Remota sunt & multum distantia illa quæ de paradiso in Alchoran leguntur, & ea quæ euangelium promittit. Alchoran enim desideriorum omnium complementum credulis et legem seruantibus promittit, describitq; illa desideria quæ cõmuniter appetuntur per uoluptuosos: sed euangelium solum promittit intellectualem fœlicitatem, quę est in uisione intellectuali, & scientia, sapientia, & cognitione. Respondemus, semper nobis apparuisse, tantum inter paradisum Mahumet & CHRISTI interesse, quantum inter sensibilia & intellectualia: aut inter uisibilia, quæ sunt temporalia, & inuisibilia, quæ sunt æterna. Sic & de Alchoran & euangelio pariformiter. Sunt tamen qui allegant pro excusatione compositoris Alchoran, quomodo ipse rudes Arabes trahere uolebat, ut in unum creatorem crederent, qui dedit eis uiuere in hoc sæculo temporali, quod ille etiam eis esset daturus, in sæculo futuro perpetuo uitam sine defectu, multo ista uita meliorem. Quodq; ad hunc finem, ut in Alchoran legitur, plures similitudines introduxit, quas tamen nõ exposuit, sed sapientibus illas notas reliquit. & nisi exempla sumpsisset ab hac uita sensibili prædicendo futuræ uitæ iocunditatem, neque intellexissent, neq; moti fuissent propter promissa eis incognita. Ait enim Cap. 51. “Credentes & benefacientes pulcherrima loca paradisi possessuri, omne suum uelle “perficient. Hocq; lucrum est maximum. Huiusmodi pollicitum, illis summam “læticiam denunciat. Vnde uidetur unam conclusionem uelle prædicare, scilicet quod Deus est remunerator fidelium sibi seruientium, secundum spem & desideria seruientis: pro seruitute temporali temporalia assequetur, pro perpetuis perpetua, pro uoluptuosis uoluptuosa, pro intellectualibus seruiens intellectualia habebit. Sic enim dicit cap. 6. “Deus omnium uota dinoscens, omniumq; diues, “mundana quærentibus temporale, cœlestia petentibus atque cœlestibus summũ “bonum tribuit. Et Cap. lib. dicit: Studioso bonorũ huius seculi dabimus illa, sed “nullã in alio portionem habebit. Ideò ubi in primo cap. dicit bonos paradisum introire, ubi dulcissimas aquas, pomaq; multimoda, fructus uarios, et decẽtissimas ac mundissimas mulieres omneq; bonum in æternum possidebunt: aduertendum ad id quod dicit, omneq; bonum in æternum possidebunt: utiq; illud non est aliud quàm Deus. tamen sensibilium promissiones sæpissime repetit, & demum in Cap. 64. dicit: “Omnes itaq; sapientes timeant Deum, dantem omnibus “credentibus sapientiam, suiq; noticiam. Et cap. 107. dicit, Paradisum apud Deum sortientur. Et sæpe ponit similia, scilicet quod æterna uita, æternum gaudium, & beatitudo, sit remuneratio. Dicit etiam in doctrinis, quod nulla futuri seculi tradi possit similitudo. Ideò non uidetur finaliter, quod possit euangelio contradicere, quod paradisum intellectualium & sapientũ, uisionem dei & eius sapientiæ seu CHRISTI asserit. Ideò Alchoran alibi, eos qui in inferno sunt, priuatos ait discretione & sapientia. Etiam alibi, enumeratis omnibus quæ in hoc mundo uidentur, & quæ sæpe promittit paradisum intrantibus: addit, quod bona futuri seculi his omnibus sunt meliora, quoniam istud seculum in comparatione ad illud futurum nihil sit. Vnde sicut per similitudinem cruciatus ignis sensibilis

Inter Mahumeti paradisum & Christum quãnta distantia: item inter euangelium & Alcoran.

Alcorani scopus.

Futuri seculi nullã tradi similitudinem posse.

poenã

pœnam eorum qui damnati sunt describit, ita per aquam & fontes uitam saluatorum. Non tamen complete intellectualem fœlicitatem describit, secundũ Auicennam in metaphysica sua. Nam licet esset de lege Arabum, affirmat Machumet corporalem fœlicitatem describere, & quod intellectualis, illa multo excellentior, per sapientes melius describatur. Sed Alchoran licet minus extense, perfectam fœlicitatem sapientum ponat in noticia Dei & sapientiæ, quæ est filius Dei secundum præmissa: quemadmodum & euangelium ex CHRISTI perfectissima doctrina. Præterit enim iste mundus cum concupiscentijs suis, Illa uero quæ futuri & perpetui mundi sunt, habent se ad ista huius mundi sicut perpetuum ad corruptibile. Vnde noticia seu uisio Dei patris & sapientiæ eius, pascit immortaliter intellectum, quia sapientia est immarcessibilis, ut liber sapientiæ docet.

Auicennæ de Machumet testimonium.

INVECTIO CONTRA ALCHORAN.

Cap. XIX.

ADuerti dum legerem Alchoran, quomodo sæpissime fit mentio de die tremendi iudicij, paradiso, & inferno, & semper uarie & per similitudines. Cum aliter id quod nunquam in conceptum hominis intrauit, describi non possit: nisi coniecturaliter ad sensibilia, quæ intelligibilium imagines existunt. & quia ita uidi per uarias similitudines regnum cœlorum signari in euangelio & ueteri testamento, intra me admittebam, posse illa, pia sequacium libri interpretatione, excusari. Verum postquam legi ibidem, castitatem in uirgine Maria, & in Ioanne Zachariæ, & generaliter in omnibus laudari, & quod concubitus in templis prohibetur, & lotio post ipsum præcipitur ante orationem ob eius fœditatem, quodq; mundicies Deo grata sit, ac quod Deum uident boni, & cum ipso sunt in paradiso, & quod Deus ipsos maxime amet, & eis id quod maximum est retribuet, ac quod ipsum maximum, simpliciter non sit nisi gaudium sempiternũ & incorporeum: stupebam de eo quod sæpe de puellis, & earum papillis, & bestiali concubitu in paradiso totiens replicauit, dicens Cap. 83. illam esse optimam Dei remunerationem credentium: & uerecundabar illa turpia legere, intra me dicens: Si Mahumet adscribit Deo hunc librum plenum turpitudine, aut si ipse scribit & Deo auctoritatem tribuit, miror quomodo sapientes & casti uirtuteq; præditi, Arabes, Mauri, Aegyptij, Persæ, Afri, & Turci, qui illius legis esse dicuntur, Mahumet pro propheta habeant, cuius uitam nemo sequi potest, qui ad regnũ cœlorum anhelat, ubi non nubent, & similes angelis sunt, ut CHRISTVS docuit. Nam tam turpia ita turpiter nemo loquitur, nisi plenus omni tali turpitudine. Ex abundantia enim cordis os loquitur. Et hoc uerũ esse, patet ex Cap. 42. ubi dicit Deum uoluptates etiam illicitas alijs, iuxta prohibitionem quæ ponitur 7. Cap. Alchoran in fine, & uoluntarias quascunq;, ei permisisse. & quod iuramentum licitum factum per ipsum, ne adulteraretur cum Maria Christiana Iacobina, præcepisset deleri. De quo loquitur Cap. 75. in principio, cõtra illa quæ alibi de damnatione adulterorum & periurorum dicit. Ipse enim in Cap. 77. periuros, qui ob sui saluationem iurarunt, esse damnatos affirmat. Quomodo igitur non ueretur Deum blasphemare, cui ascribit periurium præcepisse, ut adulteriũ continuaretur per ipsum? Probant & hoc plura quæ circa mulieres permisit. Vt illud Cap. 3. „Mulieres uobis subiectas penitus, pro modo uestro ubicunque uolueritis parate. Et Cap. 8. tot permittit uxores, quot quiuerit quisq; subiugare, seu castigare. Et cap. 9. sic dicit: „Liber hic uobis cœlitus missus, licitum atq; „tenendum hoc uobis statuit, ut pecunijs uestris castas mulieres eis præbendo du„catis. Itaq; taliter uestris factis, quod deinceps placuerit, ruboris atq; timoris expertes

Sensibilia intelligibilium imagines.

Alcoran turpitudine plenus.

Periurium cum adulterio.

pertes agite. Etsi reperiatur David excessisse in numero uxorum, aut alios postea sanctos, hoc non excusat Mahumet, qui uia legis indulsit, quasi deo sic uolente, quod prius apud omnes prophetas & legislatores fuit inauditũ. & est blasphemia, deo hoc imponere quod perfecte legi aduersatur. Et consideraui, quomodo legi in Alchoran Cap. LXXVI. sic præcepisse deum Mahumet: Vt te ueracem comprobes, non dic te nisi nuncium tantum esse. Idem in Cap. LXXVII. in principio per iuramentum deus affirmat, nuncium scilicet ad Arabes idololatras. Et Cap. XXVII. Tuæ quidẽ linguæ nullam facultatem indulsimus, nisi ut deum timentibus, nuncium gaudio plenum & castigamen incredulis nunciet. Et Cap. XXXII. Dicito, mihi nihil iniunctum est nisi solum Deũ adorare, nec illi participem æstimare: cui me commendo, & ad ipsum redibo. Si hæc uera sunt, cur non seruauit? cur alijs sibi non iniunctum iniunxit? Cur cap. LXXVII. se doctorem gentium nominauit, qui secundum præmissa nuncius ad Arabes idololatras fuit? Etsi de his sibi non commissis intromittere nullatenus præsumpsit, dic Mahumet, cur loqueris contra euangelium & uetus testamentum, & nouam legem & librũ docere tentasti, quasi hæc tibi commissa fuerint? Quando fateris tuæ linguę non esse facultatem concessam, nisi ut nuncies deum timentibus nuncium gaudio plenum, & castigamen incredulis: in his facile tibi et cuiq; creditur. Hoc enim quisq; dicere & nunciare potest, cum sit uerum. & à deo uero, omne est uerum. à deo te potestatem hæc dicendi habere, tibi & omnibus dicentibus facile credi potest. In alijs uerò quomodo loqui præsumis, cum tibi non sit à deo nec iniunctum nec indultum? Et si dicis, cur tibi credam, quando deo nõ obedis? Vtiq; excusabilis es: nisi uarietatem immutabili deo, ut soles, tribuas, ut sic blasphemando euadas. omnipotens tamen deus inter omnia illa spurca & uana, & sapientibus etiam Arabum abominabilia, talia etiam inseri uoluit: in quibus euangelicus splendor sic lateret occultatus, quod sapientibus diligenti studio quęsitus seipsum manifestaret. Tanta etenim est lux euangelica, quod sine ipsa nihil apparere potest uerum & clarum. Sed omne dictum & scriptum illa luce carens, quæ dicit: Ego sum lux mundi, illuminans omnem hominem uenientẽ in hunc mundum, ut qui sequitur me non ambulet in tenebris: est obscurum, inordinatum, tenebrosum, mortiferum, & intellectuali naturæ abominabile, licet bestialitati & animalitati quæ est de hoc sensibili mundo sapida uideatur.

Machumet tantum nuncius.

Euangelij lux.

DE CRIBRATIONE ALCHORAN LIBRI SECVNDI FINIS.

CRIBRATIONIS ALCHORAN, D. NICOLAI DE CVSA Cardinalis, Liber Tertius.

QVOD ALCHORAN FIDE VNIVS DEI SALVA *omnibus blanditur*, CHRISTVM *tamen præferendo*. CAP. I.

Oportet ut qui Alchoran legit, aduertat, quomodo salua fide quæ est, non est deus nisi deus, nulli intendit contradicere. Ideò ita uariat ea, ubi dissensiones esse sciuit, ut quisq; aliquid grati reperiat, cuiuscunq; hæresis aut sectæ fuerit. puta sæpe dicit, quod inter mortem & resurrectionem cuiusq;, uix hora intersit, ne de statu animarũ ante iudiciũ opus sit dubitare. Tamen etiam interserit

Alcoran ad omnium hæreses & sectas accõmodatum.

interserit aliquas in amœno loco fontibus referto, medio tempore locari, ut de CHRISTO & uirgine Maria cap. XXXII. scribit. & iustis ob deū interemptis, quos uiuere in deo asserit. Sic etiam dicit, aliquas usqꝫ in diem iudicij igne crucia ri, eodem cap. XXXII. licet nullas dicit in paradiso uel inferno ante sententiam iudicis in die finali reperiri. Hæc ita ambiguè scribit, quod contrarias doctrinas hæreticorum & rectè sententiū de animabus defunctorum ante iudicium fouere uideatur: sic nititur in omnibus facere opinionibus. Nam de regno cœlorum non dicit quicquàm, sed de paradiso sæpissime loquit̃, ac si de paradiso terrestri intenderet. & quod ad locum unde eiectus fuit Adam, homo post diem iudicij fidelis & meritus restituetur, ibi perpetuo mansurus. Tamen ne Christianorū paradisum, scilicet regnum cœlorum negligere uideatur, duas ponit in certo loco paradisos, & gradus in ea plures. & in paradiso aliquando illa reperiri affirmat, quæ Christiani credunt in regno cœlorū haberi, scilicet uitam æternam. Sic dicit cap. XXV. Res mundana cito, diuina nunquàm peribit. secundum optimum modum suorū operum quemqꝫ deus remunerabit, uitam tribuens ęternam, siue uir fuerit, siue mulier. Ecce æterna uita est diuina, quæ in regno dei cœli habetur, & per Christianos expectatur. Sic etiam dicit cap. XVIII. Tandem omnes obseruatores diuinorum præceptorum, plenum gaudium atqꝫ perpetuū sortientur. Hoc autem non potest esse, nisi apud deū qui habitat in cœlis. Dicit etiam cap. XXVI. bonos assequi paradisum, ubi de diuina substantia eis tribuetur. ita facit de cunctis. Vnde allegat deum eodem cap. XXV. sibi sic dixisse: Hunc librum non alia de causa tibi commisi, nisi ut hominibus suas contrarietates exponas. Iterū in eodem Cap. loquitur: Te misimus, ut ipsius Abrahæ legem sequaris, nusqꝫ digrediens, ne sis incredulus. Sabbati quidem custodiam non iniunximus, quia inerat contrarietas atqꝫ dissensio, quas deus futurus iudex discutiet. Et alibi illum alijs præfert, qui credit prophetis, & inter eos non discutit. ut Cap. IIII. circa finem; et Cap. XI. sic dicēs: Deo suisqꝫ legatis inobedientibus, & inter eos discutere uolentibus, seqꝫ parti, non toti, sicqꝫ rectam uiā assequi putando credere confitentibus, uelut ipsius ueritatis incredulis, malum atqꝫ contemptum ingeremus: credentibus autem prædictis, nec inter eos discutientibus, mercedem innumerā pius ueniæ largitor deus tribuet. Ecce quomodo in contrarietate & discordia cuilibet legato dei dicit credendum. ita quod nullius opinio particulariter sit sumenda, imò discussio ad Deum in iudicio remittenda. Hoc modo sæpissimè loquitur, dubia legū et prophetarum ad illum diem ueritatis esse remittenda. Sed quia dicit successiue & pedetentim Alchoran uenisse, ut cap. XXVI. ait, Ideo est considerandum ante hoc cap. XI. scilicet cap. III. discussionem inter prophetas factam, & CHRISTVS ibi legitur omnibus suprapositus, quare in dubijs CHRISTO standum: qui dicebat se non uenisse soluere legem, sed adimplere: ac quod omnia quæ scripta erant in lege & prophetis, de eo fuerunt. Vnde cum CHRISTVS sit finis & conclusio legis & prophetarum omnium, qui prophetarunt aut prophetabunt, quando eius determinationi statur, omnium prophetarum discussioni statur.

Cur subinde de Paradiso loquatur Alcoran, de regno uero cœlorum nihil.

Christo credendum in dubijs.

QVOD MACHVMET IGNORAVIT QVID *agendum & sentiendum, & nil firmiter assertum reliquit.* Cap. II.

QVOD ipse autem Mahumet non sit primus, fatetur cap. LV. dicens: Ego non sum primus nuncius, nec scio quid mihi seu uobis gerendum sit. diuina mandata tamen explanabo: quæ licet ibi sint, hocqꝫ testificent, plures filiorum Israël credentes illis, uos minime creditis. Ecce qualis est Machumet propheta, ignorans quid sibi gerendum, & alijs: nisi ea quæ prius præcepta fuerunt allegans

allegans pro se Iudæos in testes, scilicet ipsum diuina priora præcepta testamenti explanare. Dicit etiam, eos qui præcepta Moysi sequuntur, assequi beatitudinē. Aliquando autem Iudæos omnes damnat: quia resurrectionem non credunt, CHRISTVM non accipiunt. Sic Christianos, CHRISTVM sequentes, saluos dicit. Alibi uerò tam Iudæos quàm Christianos, quia utriq; Deo filium tribuunt, incredulos ait. Licet de Iudæis hoc non sit uerum, quod deo filium tribuant. Omnes autem incredulos sæpissime damnatos affirmat. Sic Cap. XLIX. dicit: Firmatum est Dei uerbum super incredulos, quoniam perpetuum ignem inibunt. Sed Cap. LI. dicit: Incredulos forsan deus omnes confundet, forsan multis ue-
10 niam dabit. Sæpissime etiam dicit, omnes animas redire ad corpora in resurrectione. In Cap. XVIII. dicit sic: Morientibus, mortis hora, cæteris hora sopitionis Deus animas extrahit: quibusdam reddens eis ad horam scitam, quibusdam nunquàm: omnia pro suo uelle faciens, quod mirandum est sapientibus. Alibi angelos dicit animas è corporibus extrahere. Sic resurrectionem generalem, quā penè in omni Capite repetit, in dubio dimittit, quando ait: quibusdā animas extractas nunquàm reddere. Ob hoc nihil certi apud ipsum manet, nisi quod unus est deus creator uniuersi. Ideò solum fidem unius Dei sæpissime asserit, de necessitate salutis. Et demum etiam de hoc dubitans, resoluit omnem necessitatem ad hæc uerba: Non est Deus nisi Deus, & Mahumet est nuncius eius. Et
20 addunt sui, magnus. Deū nemo dicit paruum, quia magnitudinis eius non est finis. Nec quisquàm dicit hoc falsum, scilicet quod Deus sit Deus. Etiā idololatra plures deos colens, hoc uerum fatetur, Deum scilicet esse Deum, quia per se notum. Nullus igitur incredulus nec fuit, nec erit. Sed quod addit, & Mahumet est nuncius eius: si intelligitur quod sit nuncius ueritatis, scilicet illius propositionis per se notæ, non est magnum. Semper enim uerum fuit de eo & quocunq; alio, uerum nuncium esse, qui hoc nunciaret. Aliter autem hoc credere, scilicet q Mahumet sit nuncius dei, non potest esse necessitatis. Nam fuit tempus in quo hoc fuit uerissimum, scilicet non est deus nisi deus; & falsum fuit, quod Mahumet fuit nuncius eius, quia nondum natus erat. Si igitur tunc per fidem illam,
30 Non est Deus nisi Deus, saluabantur hoc credentes: ita necessariò omnes omni tempore, hoc tantum credentes. nec tempore eius erat necessarium, quod omnes saluandi crederent Machumet nuncium dei, cum ipse fateatur se nuncium ad Arabes & suam nationem missum. Neq; Arabes tenebantur ei credere quod esset nuncius Dei ad eos, quando non uenit cum miraculis & uirtutibus talibus, quæ in ipso dei uerbum esse testificarentur. Sed cum sine potestate miraculorum compareret, & communem peccatorum uitam ageret, fuissetq; idololatra, ut alij Venerem colens: non mirum si ei opposuerunt, quomodo per aliquem deorum offensus, ut se uindicaret, se nuncium dei finxisset, ut Cap. XX. Alchoran. Alibi Cap. XXX. opponebant ei, quomodo ipse homo eis similis esset, cum arte magi-
40 ca eos accessisset. Cuius uolumen, uel somnium uel fictitium esset. Et talia multa per ipsum allegantes, quæ non potuit aliter soluere, nisi quod Cap. XXIX. dixit: Inquiunt, si diuinis cum uirtutibus aduenisset, nonne testimonium de prioribus libris attulimus? Ecce adducit in testimonium priores libros, scilicet euangelium & testamentum. Dicit enim Cap. XVII. Quod mentio de eo fiat, & nominetur in testamento & euangelio. Et Cap. LXX. dicit CHRISTVM prædixisse: Nuncium post me uenturum Machumet nomine denuncio, quem mendaciter magum dicent. Ecce omne testimonium, quod Mahumet sit nuncius dei. Sed cum penitus sit falsum, constat nihil uerum manere, nisi hoc solum, non est deus nisi deus.

Machumet qualis propheta.

Alcoran sæpe sibi contraria dicere.

De deo solum certa Alcorani assertio.

Machumet, quomodo Dei nuncius.

Mahumeti nulla miracula.

CVR DICVNTVR SALVATI CREdentes Alchoran, & quod gladius est magister. Cap. III.

POstquàm Mahumet uidit se deficere in ueritate, & mendacia quæ ex testamento & euangelio allegabat, rudi ignoranti populo non posse diu occultari, Christianis & Iudæis hoc uerum negantibus, cum nec in ambobus nec in altero librorum allegatorum mentio fiat aut nominetur Machumet, ad arma se transtulit, & populo dixit: Iussit deus gentes me gladio expugnare, donec testificentur, quod non est Deus nisi deus, & quod ego sum nuncius eius. Quod si hoc fecerint, confestim saluabunt sanguinem & pecuniam suam. Terrore igitur percussi multi mandato paruerunt, & salui facti sunt à sanguinis effusione, & rapina, & nominabantur saluati seu Musselmanni. Et attende, quomodo sæpe se solum natiuum Arabum nuncium, qui prius prophetam non habuerunt, asserit. Deinde generaliter dicit in cap. Prophetarũ, deum dicere: Non misimus te nisi ad uniuersitatem gentium: in hoc, ut in alijs, contradictionem Deo suo tribuens. Et demũ postquàm multi accesserunt, dimisso quod esset nuncius Dei, fecit præconisari. Quicunq; dixerit, non est deus nisi Deus, intrabit paradisum. Et ut Arabes seruare dicuntur, tunc intentio Machumet erat, confessionem faciens paradisum intrare, etiam si fornicatus, latrocinatus, & alia peccata fecisset, quia fides saluaret. Deposuit igitur mandato Dei sui Capite LXXII. de titulo legationis nomen Dei. Sic enim ibi scribitur: Vt uerax comproberis, non te nisi nuncium tantum dicas. Sic Machumet, qui se dei nuncium nominauit, repræhensus à Deo suo, se solum nuncium dicere debet. Et quia non est illi uisum quod conueniret intentioni præconisare, non est Deus nisi deus, & Machumet nuncius: ideò dimisit totum de nuncio. Sic ad eos uenientes, per eleuationem unius digiti professionem unius dei faciũt, quod dicunt sufficere. Est igitur ultima resolutio probationis omnium quæ in Alchoran leguntur, gladius. Sic enim in Cap. prophetarum, in Alchoran scribitur de Machumet: Dixisti somnia, & blasphemias cõcinnasti, uel forte poëtizas. Venias saltem cum miraculo uno, quemadmodum nuncij priores. Respondit: Destruximus, inquit deus, ciuitates ante eos quæ nõ crediderunt. Nec etiam uos miraculis crederetis, nisi per gladium. More suo Deum iussisse dicens, uiolentiam hominibus inferri. Faciens Deum, quem sæpissime scribit coactionem & uiolentiam talem sibi inhibuisse, mutabilem, uarium, & mendacem. De quo post hoc subiungetur.

Saluati, qui & Musselmanni.

Gladius, ultima omnium Alcorani probationum resolutio.

QVOD DEVS ALCHORAN, VIDEATVR DEVS absolutus: & Deus alius, de quo loquitur, rebus sit immersus. Cap. IIII.

NVnc inquiramus quis sit deus Alchoran. Nam ait sic Deus Mahumet cap. XXIIII. Nos item hominem de terra & luto (diabolo prius ex igne pestifero creato) plasmauimus: cũ me plasmaturũ hominem de luto, & eidem animæ meæ portionem insufflaturũ, angelis intimaui. Et Cap. XXVI. Perquirentibus cuius sit anima, dic, dei, qui tibi nõ nisi paucã inde sapientiã tribuit. Et XXX. cap. ubi de Ioanne Zachariæ loquitur, dicit deus, quod animã suã uentri matris insufflauit, & illã filiũq; suũ manifestũ miraculũ fecit. Cap. XXXI. ait: Deus hominem de luto plasmauit, posterosq; suos ex humore fragili, eidemq; de suo spiritu insufflans. Et Cap. XLVII. Deus dixit angelis, se facturum hominem de luto. Illi itaq; q̃ optime cõposito, de nostro spiritu insufflauimus, eidemq; iusso nostro præter Beelzebub recedentem & incredulũ omnes angeli se humiliabant. Qui quæsitus cur in deum insurgeret, nolens se humiliare, respondit: Ego quidẽ igneus,

neus,illo luto melior sum.Et Cap.XXVI.dicit Deus: Credentibus, hócque pro- "
merentibus, cũ eorũ facta mihi grata,paradisum tribuã,his & illis de diuina sub "
stantia,quæ minime parua est,largiturus. Ex his patet,quomodo deus qui in Al "
coran loquitur,nominat aliũ deũ.Dicit em: Dic quod sit dei,non nostri,uel mei.
Si igitur deus qui loquitur in Alcoran,est deus deorũ, & deus de quo loquitur
est alius deus, cuius dicit esse animã,& qui animã suã distribuit hominibus, & di
uidit suã diuinã substantiã sibi gratis,& suũ spiritũ insufflat in uentres prægnan
tium,utiq; deus Alchoran est absolutus & imparticipabilis. Et Deus de quo ille
deus loquitur,est immersus rebus & diuisibilis: igitur & corporalis. Et ita cum
omnis anima mortẽ gustabit,ut dicitur in Alchoran Cap.XXXVIII.Et anima
sit ipsius quæ est,& omnium,ipse mortalis est. Sic angeli & dæmones corporeæ
& igneæ naturæ erunt. Et si deus habet animam,& homines,igitur & angeli: ut
fatetur Cap.XLV. Et ita anima angelorum est anima dei,ipsis communicata: &
deus ille,erit naturæ creaturarum: & omnes creaturæ rationales, erunt naturæ
illius dei,cũ in ipsis natura illa dei sit contracta: & ita erit forma cuiusq; & pars
compositi,dans esse cuilibet.& nõ est ille deus creator qui ex nihilo creat,sed ex
seipso omnia format: ita est hyle,seu materia. Sicut enim ex sua anima animas,
& suo spiritu spiritus: ita ex suo corpore corpora,& suo esse omnia quæ sunt, &
ex suis alis alas angelorum,uni duas,alteri quatuor,ut quodam loco Alcoran de
illis alis dicit. Verum si dicis animam esse dei summi & creatoris unici,& quod
deus ille in Alcoran loquens,dicens quod anima sit dei,loquatur de se deo, scili-
cet unico omniũ creatore,tunc anima eius erit etiam deus, cum nihil sit Dei nisi
deus. Igitur omnis creatura formæ intellectiuæ,erit deus & creatura: deus secun
dum spiritũ seu formam,& creatura secundum corpus in unitate hypostatica.
Et cum CHRISTVS habeat animam dei non secundum portionem aliquam,nec
appropriatè,sed propriè: utiq; ipse erit proprie deus & creatura: hoc est, plenus
& perfectus deus, sicut plenus & perfectus homo. Non sic aliæ creaturæ rationa
les,quoniam in illis anima Dei est partialiter,imperfecte, & impropriè. Ideò nõ
dicũtur propriè deus & creatura,sed impropriè sic dici possent,solus uero CHRI
STVS propriè. Hoc quidem necesse est fateri,qui Alchorã acceptat. Vnde patet,
quod CHRISTVS est perfectio absoluta intellectualium creaturarũ,de cuius ple
nitudine omnes participant. In CHRISTO igitur capite,omnis creaturæ est per-
fectio,quæ nec potest esse maior nec minor. Quia est omne id quod esse potest.
In alijs autem creaturis,est perfectio,quæ potest esse maior & minor. Est enim
CHRISTVS, ut ualor auri in auro puro: & aliæ creaturæ intellectuales, ut ualor
auri in alijs metallis,quorum unum plus habet de ualore auri,& aliud minus.

Deus Alcorani alius à Deo rebus immerso.

Alcorani deus instar materiæ

In Christo omnis creaturæ perfectio.

QVOD DEVS ALCHORAN VIDEATVR MInor omnibus rebus,& seruus Mahumet,atq; eius conceptus. Cap. V.

SEd quomodo hoc stabit,quando Deus Alcoran iurat per dominum orientis
& occidentis? Per hoc enim apparet,quod Deus qui loquitur in Alchoran,
recognoscat alium deum superiorem se,& dominũ orientis & occidentis se ma-
iorem. Non erit igitur deus supremus & absolutus. Imò iurat per calamum, fi-
cum,culicem,& multa similia quæ sunt creaturæ. Deus enim testamenti & euan
gelij non reperitur sic iurasse,sed solum,per semetipsum,cum maiorem non ha-
beat: nec mutauit modum iurandi,cũ sit deus constans absq; mutatione. Iste autẽ
deus Alchoran,cum per uiles iuret creaturas,& nũc per illas,postea per alias,in-
constans & uarians,erit minor omni creatura. Fit enim confirmatio dicti per ue-

Deum Alcorani iurare etiam per uiles creaturas.

raciorem et maiorem, per quem iuratur, & qui in testem adducitur, ut dicto fides detur. Item adhuc si aduertitur ad Cap. XLII. Deus Alchoran seruus est Machumet. Ipse enim & angeli pro Machumet orant. Loquitur deus, quæcunque ipse Mahumet loqui uerecundatur. Mediator est inter mulieres Mahumet et ipsum, seruiendo ardori immundissimæ concupiscentiæ eius, dispensando ob hoc contra iuramentum licitum, & leges atque promissa, ut suæ uoluntati complaceret: assumens in se uerecundiam & culpam atque peccata, ut Mahumet ipse nec famam nec reputationem perdat. Ecce quomodo Mahumet fecit deum seruum suum: & hoc undique constat. Nam cum Cap. XLVIII. de se Machumet dicat: Dei „ mandatum est, quod ipsum inuocem corde puro, legem missam imitando creden- „ tium primus existam. Aliter graue malum subibo. Deum itaque, legemque „ suam constanter imitor. Et LV. Cap. de se dicit: Ego uero credentium & deuotorum primus. Quomodo ista compatiuntur se cum eo quod tu dicis, te non seruare nec legem nec licitum iuramentum, quia Deus inhibuit tibi ne seruares, quando immundum cor tuum uoluptatē carnis legi & sacramento prætulit, tu introducis deum tibi sic mandasse? quomodo es tu credentium & deuotorū primus, qui alibi Moysen primum affirmas? fuisti ab initio peccator, & peccare nō cessasti, & mortuus es in domo unius mulieris tuæ, post innumeras sanguinis effusiones, prædas, stupra, & pauperum oppressiones. Si deus tibi iniunxit, ut uirū iustum Abraham sequaris, si es ultimus prophetarū ut asseris, quomodo es primus credētium & deuotorum? Non est igitur deus Alchoran ille deus magnus, cui omnis rationalis creatura credere debet, quia omnium creator, sed est Deus tuus, qui per te loquitur ea quæ tu concipis. Omne igitur quod in Alchoran reperitur deum dixisse, si est uerum aut falsum, non nisi conceptui Mahumet ascribi debet. Et quia multa scripsit aut scribi fecit, quæ à Sergio & Baheira atque suis socijs Iudæis audiuit, & non intellexit, sicut forte nec illi qui ei retulerūt, ideo ipse non omnia intellexit, & soli deo ascribit intelligentiam Alchoran. Qui ut Cap. LXXXII. legitur, illi iniunxit, ut iugiter & deuote etiam de nocte Alchoran legeret: quod tamen contradicit illi dicto, quod legendi scribendique sit inscius, alibi in Alchoran posito.

Alcorani deus seruus Machumeti.

Machumet de seipso loqui diffidentia.

Alcorani oracula nihil aliud quam cōceptus Machumeti.

QVOD MAHVMET TEMERE CONtra Dei præcepta CHRISTVM in Christianis persequitur. Cap. VI.

ADhuc dicito: Postquàm deus toties tibi dixit, uim nequaquàm propter le„ ges inferas, in Cap. IIII. & Cap. XV. Ab incredulis quidem, nil mali seu „ contumeliarum illis inferens, licet illi per iram & inscitiam de Deo male loquan„ tur (cuique namque gentium sua sibi placita, formosaque uideri fecimus) recede: „ ad Deum autem cum redierint, opera sua Deo pandente cognoscent. Et Capite decimonono dicitur: quod non sunt gentes cogendæ ad fidem. Quia nisi Deo uolente nemo credere poterit, qui malos & indiscretos in sua sorditie dimittit. Ibi de hoc plura. Et Capite quinquagesimonono: Nullam illis castigando uim inferas, sed tantum illis Alchoran explana. Et in alijs pluribus locis. Quomo„ do, inquam, contra Deum tuum qui tibi hæc suasit, præsumis dicere, Deum præcepisse ut incredulos capias, interficias, & spolies, cogas credere, aut tributum soluere? Deo magnam facis iniuriam & contumeliam, apud quem coacta seruitia, uitia sunt. Ideò uult seruitores ex sua libera electione, sibi fideles & credu„ los. Tu dicis Capite decimonono, Deum tibi dixisse: Contradicentibus dicito, ut sibi

Ad fidem nemo cogendus, etiam iuxta præceptū Alcorani.

ut sibi sua sint negocia, tibi tua. Non dicit, quod uiolentiam eis inferas. Alibi ais, tales contradictiones Iudæorum, Christianorum, & aliorum in die ultima diffiniri. alibi introducis Deum, te laudantem de pietate & mansuetudine. Quomodo te alium facto manifestas, & Dei testimonium falsificas? quid est hoc quod deum tuum toties sibiipsi facis aduersari, quoties tu sententiam mutasti? In cap. XXV. ais: Post fidem habitam, incredulus ui coactioneque factus, fidem legemque corde suo retinens, non damnabitur, sed hæc sponte faciens. Scis enim Christianos fidem unius Dei habere sine participe seu alio Deo, & ideo secundum te creduli sunt. Ideo & si coacti tibi uideantur consentire, corde tamen Christiani manent, & tecum non damnabuntur. Cur CHRISTO in Christianis intantum aduersaris, quod eos persequeris, quos non negas in sua lege saluari? Fuerunt Christiani ante te, & CHRISTUS possedit in suis fidelibus huius mundi magnam partem, constantissima obedientia usque ad mortem infinitorum Dei martyrum. Cur persequuntur tui sequaces CHRISTUM, ut auferant acquisitum populum? Confortamur autem per euangelium, cui post tot approbationes iniuriaris. Vbi ait CHRISTUS: Beati qui persecutionem patiuntur propter iusticiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati estis, cum maledixerint uobis homines, & persecuti uos fuerint, & dixerint omne malum aduersum uos, mentientes propter me. Gaudete & exultate, quoniam merces uestra copiosa est in cœlis. Sic enim persecuti sunt prophetas, qui fuerunt ante uos. Ecce hæc est consolatio nostra, in omni tribulatione & angustia nostra. Quoniam de morte transferimur ad uitam æternam.

Martyrum cōstantia, & eorundem per Christum confirmatio.

QVOD MAHVMET CREDIT, DEI *præsentiam necessitare ad omnia quæ aguntur.* Cap. VII.

ADhuc dic Machumet, Cur Christianos persequeris? Si ais, propter peccatum: Responde, si tu credis coactione quem uiolentari posse ut fiat bonus, cur tunc nono Capite dicis, Deum criminalia peccata nequaquam condonare, sed minora? Et Capite duodecimo habetur: Homines prauos ad uiam rectam Deus minime diriget. Et cur ais decimonono Capite, Deum dixisse: Dei uerax est uerbum, quod incredulos nunquam conuertendos affirmat. Et Cap. quadragesimonono: A Deo deductus in errorem nunquam dirigetur. Et Cap. LXVI. Nullum animabus uestris nocumentum in terra perpetrabitis, nisi quod ante uestri creationem in libro prænotatum fuit à Deo cuncta complectente. Nonne ista clare ostendunt, non posse malos per te in uiam rectam dirigi, cum nec deus illos dirigat? Dicis tamen sæpe contrarium istis, ut in omnibus facis. Qui enim sunt tui sequaces, intelligunt te uelle, quod omnia quæ homo facit, ideo facit, quia sic Deus faciendum prænotauit, non solum quod Deus omnia futura præuiderit, sed quod præuisio necessitet. Quod est penitus erroneum, & tollere omnes leges & iudicia, præmia & pœnas. Sed quia deus in æternitate omnia uidet simul, quæ sunt in tempore successiua, tunc simul uidet natiuitatem & mortem, & omnem hominis intermedium cursum. Et hæc uisio non necessitat. Sicut cum te uideo cadere, non cadis, ideo quia te uideo cadentem, sed quia tu cadis, te uideo cadentem. Videt igitur Deus omnia, & quæcunque agit homo, in æternitate sciens cuncta, iudicium iustum faciens secundum opera bona & mala, quæ homo in tempore facit, & apud ipsum æternaliter præsentia

Incredulos non conuerti à Deo iuxta Alcoran.

sunt. Adhuc dicito: Quid uis ut faciat credulus, quem ad Alchoran remittis, cum nemo (ut dicis) ipsum intelligat nisi solus deus, & sapientes diuinam scientiam habentes? Et huius contrarium etiam asseris, scilicet Alchorā, clarum & facilem. Quis ista capiet? Et ita omnia inuoluis per contradictiones & uarietates, quod argumentum illud quod pro Alchoran facis Cap. IX. concludit. Ais enim: Nisi dei esset, contrarietates multas contineret. Ideò cum sibijpsi toties contradicat, utiq; ex Deo esse non potest.

Alcorani difficultas & contradictiones.

QVOD FINIS OPERIS MAHVMET *fuit sui exaltatio. Cap. VIII.*

SEd uisus es mihi ô Mahumet, prætextu religionis, dominandi potētatū quæsijsse: omnia enim in gladium resoluis, & gladio saltem ad tributum peruenire. Persuasisti quemlibet in sua lege saluari posse, ac quod deus fidelium constantiam diligat, uariantes uerò nequaquàm. Deinde accipis gladium, quasi illos uelis ad ueritatem compellere, quos animasti constantes manere. Sed das optionē ipsis, ut uel uarient, uel tributum soluant. Quis non intelligit finem tuæ religionis, zelum & ritum tuæ legis tantum ad hoc tendere, ut dominaeris? Tributo enim, quis deo & tibi satisfacit. Non erat alia intentio tua, quàm quod Deo & religione medijs magnus esses. Nunquàm credidisti ea uera, quæ fingis Dei præcepta: quia non seruasti ea. Nonne deum facis asserere in Alcoran, Christianos tuos meliores amicos quàm Iudæos? Et alibi persecutionem, quam quidam in Christianos exercuerunt, detestaris: dicens, quomodo Deus confortauit eos. Capite XXXIX. In principio à gentibus in terra propinqua pessimaq; Christiani superati, post nouem annos earum uictores per deum, cuius sunt prima postremaq; mandata, facti sunt. Ex illis non uidetur, te aliquibus inimicitijs seu legis tuæ ratione Christianos illos persequi, sed solo dominandi appetitu uim ipsis intulisti, & tuis successoribus tale exemplum reliquisti, utique pessimum ualde. Eundem enim dominandi animum habentes, ubiq; Christianos persequuntur. Sed Christiani dei dono, demum suos uictores superabunt.

Machumeti scopus in Alcoran.

Christianos Iudæis præferri in Alcoran.

QVOD MAHVMET NVNC SCRIBAT CHRIstum Deum & hominem, nunc hominem tantum, sic nunc singularem Deum, nunc pluralem. Cap. IX.

DE CHRISTO etiam sæpe Alchoran talia dicit, quæ ipsum diuinæ naturæ consortem concludunt. Nam fundamentum ponit, miracula diuina esse: CHRISTVM autem miracula super omnes fecisse approbat. Et non solum illa quæ in euangelio continentur affirmat, sed etiam quæ in alijs libris (qui quoniā occulti sunt ob auctoris innoticiam, Apocryphi nominantur) allegat, ut est de creatione auium uiuarum ex luto, & pleraq; alia, quæ CHRISTVM diuinæ naturæ fuisse concludunt. Habere enim generalem omnium miraculorum potestatem diuinum est. Sic enim IESVS se Messiam probauit, quando Ioannes Zachariæ ex uinculis duos ad ipsum misit, interrogando: Tu es qui uenturus es, scilicet Messias? an alium expectamus? respondit IESVS: Euntes renunciate Ioanni, quæ audistis & uidistis. Cæci uident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes euangelizantur, & beatus qui non fuerit scandalizatus in me. Ecce quomodo IESVS respondit, per opera, seipsum esse illum Messiam expectatum, quem Ioannes his auditis non hæsitaret Dei filium esse, cui spiritussanctus in Iordane testimonium perhibuit. Sic etiam Alchoran ipsum ad consortium diuinæ naturæ nititur eleuare, quando dicit, omnibus prophetis quantumcunque Deo familiaribus & proximis,

Miraculorum diuinitas.

Apocryphi libri.

Christi miracula.

CHRISTVM supraponi. Vtiq; qui etiam altissimis prophetis supraponitur, inter illum & diuinam naturam nihil mediat, cum nullus eo proximior Deo dari possit. Dicit etiam Alchoran, deum bonos homines inhabitare, & CHRISTVM maxime bonum, seu optimum omnium asserit. Ipsum igitur deus maxime inhabitat, ita quod perfectissime cum omni plenitudine, adeò quod natura humana est diuinæ naturæ ipsum inhabitantis summo gradu unionis unita, quam hypostaticam siue personalem uocamus: uti in homine corpus unitur animæ, seu animalis natura unitur intellectuali naturæ. Quapropter inter naturam humanam & diuinam, ipse CHRISTVS est mediator, & talis, quod sicut inter ipsum & homines nihil mediare potest propter identitatem naturæ humanæ ipsius & omnium hominum, ita etiam inter ipsum & deum nihil mediare potest, propter identitatem naturæ diuinæ dei & ipsius. Et quamuis Alchoran talia de CHRISTO dicat, per quæ sapientes ista facile elicere possunt: tamen alibi uariat, & illa de CHRISTO dicit, quæ uidentur in CHRISTO consortium diuinę naturę negare. Quando ait, Mariam uirginem eius ueram matrem, & ipsum cum matre usum fuisse humanis cibis & comestilibus: cum tamen alibi ponat, quod deus nihil comedat, & dicat etiam, quod deus sit CHRISTI dominus & superior, qui eum & matrem posset si uellet annihilare, sicut alias creaturas: & quod non sit nec Deus, nec filius dei, nec concurrens aut particeps. Et talia dicit, quæ prioribus dissona uidentur: quæ tamen si sibiipsis non contradicunt, necesse est ut intelligantur modo quo præmisimus, scilicet CHRISTVM non esse alium deum, licet eiusdem diuinæ naturæ cum omnium creatore. Sic & de unitate Dei sæpissime repetit, unum solum deum creatorem esse: & tamen pluries in opere creationis, & alijs in Alchoran loquitur diuinitas pluraliter, scilicet, Nos creauimus hominem. Quæ tamen singularitas & pluralitas si sibi etiam non contradicunt, intelligere oportet ut prædiximus, scilicet quod trinitas seu pluralitas quæ exprimitur per Nos creauimus, non sit in numero seu in plurali numero affirmanda, sed in singulari quæ est unitas. Pluralitas enim, etiam apud Grammaticos nō est pluralis numeri, quia singularis unitas. Ita etiam apud theologum, pluralitas est in unitate simplicissimæ diuinæ naturæ. Et ideò non est nisi ipsa singularis & una deitas, quæ Deus: quemadmodum breuiter in præcedentibus tetigimus. Et hoc uidetur dici in Alchoran XXXII. Cap. in fine. Inhibet enim ibi inuocationē alterius dei, dicens: Quia apud Deum solum, totus est illius numerus.

Alcorani de Christo testimonia.

Christus eiusdē naturæ cum Deo, non Deus al[ius]

QVOD MACHVMET CONTINVE *uariat, ut in exemplis. Cap. X.*

Dicit in Cap. septem dormientium, quo modo quisq; in secretis & occultis dicere potest quid sibi uidebitur, quasi in hoc non sit repræhensibilis. Ideò in recitatione opinionum diuersarum, etiam contrariarū, modo unam, postea aliam amplecti uidetur. Omnia autem reputat occulta, in quibus prophetæ & eorum libri eis (ut asseritur) dati non concordant: præceptis à deo datis cuilibet separatim exceptis. Nam illa obseruari debere per eos quibus facta sunt, fatetur. In eo autem in quo concordant omnes prophetæ secundum ipsum, à propheta Abraham incipiendo usq; ad ipsum, est fides unius dei creatoris, iudicis in die resurrectionis, quam resoluit in uerba ista: Non est deus nisi deus. Sine qua fide, ut asserit, nemo saluatur. Quod si quis simpliciter sic crediderit, & legem sibi datā per prophetam seruauerit, paradisum possidebit. si non crediderit, nisi deus ueniæ largitor indulserit, condemnabitur æternaliter: si uero crediderit, & præcepta legis non seruauerit, impœnitensque fuerit, condemnabitur. pœnitens uero

Occultorum esse libera iudicia.

Machumeticæ fidei summa.

uero ante mortis articulum, à datore ueniæ misericordiam consequetur. Hæc esse uidetur intentio, ut suprà dictum est. Videtur tamen uarie loqui de transeuntibus de una lege in aliam. Dicitur enim sic in primo cap. Sciendum autem generaliter, quoniam omnis recte uiuens, Iudæus seu Christianus, seu lege sua relicta in aliam tendens, omnis scilicet Deum adorans, boniq́ue gestor, indubitanter diuinum amorem consequetur. & infrà: Omnis uero peccator, culpæ culpam accumulans, igne perenniter comburetur. Dicit omnis, generaliter, etiam sua lege relicta in aliam tendens. Cap. uerò III. dicit: A tua lege desides, absq́ue intermissione tuæ genti bellū inferent, usquequò eam ad suam legem si possibile sit conuertāt, tuam autem propter aliam mutans, & in ea manens, hic & in alio seculo reus igne indeficiente peribit. Ecce contrà hoc quod primo generaliter dixit, nunc excipit homines suæ legis, scilicet quod illi in alia lege non saluentur. Et contra illud IIII. cap. sic dicit: Vim nequaquàm propter legem inferas, cū recta prauaq́ue uia patefactę sint. Non credens in idola, sed in creatorem: mandatis dei sapientis & audientis, & omnibus eum adorantibus propitij, è tenebris ad lucem perducitur. Incredulus autem contrario, distrahitur igne perpetuo cruciandus. Hoc dictum cū primo concordat, sine exceptione generaliter loquens. Sic V. cap. dicit: Credentes quidem in deum, peccatorūq́ue suorum ueniam postulantes, et ab ignis feruore liberationem, abstinentes & ueraces, orationibus insistentes, & eleemosynarij, deo teste & angelis atq́ue scientibus, qui unum solū deum incompræhensibilem & sapientem creatorem esse fatentur, coram quo nulla lex probabitur, nisi tantum hominum sese totos suaq́ue negotia deo uouentium, paradisi gaudio perfruentur. Ecce quomodo generaliter loquitur, sicut in primo cap. Similiter dicit XII. cap. Omnes qui in deum crediderint, & iudicij diem expectantes benefecerint, nihil timeant. Cap. XXXVII. aliter dicit: Scilicet tu librum, uidelicet Alchoran, ex insperato tibi missum habens, ab illius mandatis nequaquàm ulterius digrediaris: ne sis incredulus, aut incredulorū adiutor. Et cap. XLI. Quis deterior, quàm post nostrorum præceptorū perceptionem delinquens, uel recedens? Iam per Moysen librum filijs Israël tradidimus, quem sequentes penitus indubitanter deo coniungentur. Ecce introducit deum illa dixisse: quasi quisq́ue legem dei quam recepit tenere debeat: alioqui malus reputabitur. Et quia Christiani plus alijs legem secundū ipsum uariant, eos legē uariantes, sæpe ignominiose appellat. Secundum igitur hoc dictum, non solum de lege eius existens, sed nec Iudęus nec Christianus, sine transgressione & peccato legem semel acceptā mutare potest. Ait enim alibi, deum fideles & constantes in sua lege plus alijs diligere. Iterum dicit cap. XLVIII. Omnis quidem deum timens, & credens, ac faciens in hoc mundo, diuinam misericordiam assequitur. Et apertius cap. LI. sic dicit: Pręcepta quoq́ue legum & mores, sicut Noē & tibi ac Abrahæ & Moysi ac CHRISTO patefecimus, nunc docemus. illis ergo adhærete, sicut lex præcipit, nec illis controuersantes, nec ab illis discedentes. Ecce apertè fatetur, non uelle præceptis legum & morum præteritis prophetis patefactis contradicere, sed illa docere: & ideò illis præcipit adhærere, & nequaquàm ab illis (ut lex præcipit) discedere. Alibi ait, Christianos & Iudęos incredulos, & omnes tales damnatos. Quis potest ex his solidi aliquid elicere?

Transeuntes de lege una in aliā.

Christiani legē uariātes, iuxta Alcoran.

CONTRA ID QVOD LEX ALCHORAN *sit lex Abrahæ.* Cap. XI.

SEd dicito Mahumet, credulitas est necessitatis? tibi autem ais à Deo reuelatum, ut legem Abrahæ sequaris, non declinando ad dexteram uel

ad sinistram, ne reperiaris incredulus. Quomodo præsumis dicere, legem quam Alchoran continet, Dei esse, cum nulli ostendas Abraham talem legem dedisse? Nonne si tibi deus reuelauit legem Abrahæ sequendam? si lex Moysi data, & lex CHRISTO data, sunt in diuinis libris testamenti et euangelij, ut asseris necessario à lege Abrahæ nec ad dexteram nec ad sinistram declinant. Quomodo igitur præsumis dicere, tuam legem eminere præ alijs? Non sunt duæ leges testamenti & euangelij, sed una diuina lex, quam CHRISTVS non soluit, sed compleuit, ostendendo spiritum intelligentiæ legis, qui sub litera continetur, & non cognoscebatur. neque uetus, neque nouum testamentum deuiat à lege Abrahæ, sed explicat ea quæ Abrahæ præcepta erant: scilicet quod coram domino ambularet, ut esset perfectus. Hoc præceptum Moyses explicat, quomodo coram Domino esset ambulandum, Christus uero explicat quomodo ambulans coram Domino iuxta explicationem legis Mosaicæ, peruenire possit ad perfectionem Abrahæ præceptam. Nihil igitur de lege Abrahæ restat explicandum. Quomodo igitur lex tua quæ Arabum dicitur, dici potest lex Abrahæ, quando ab euangelio declinat? Vtique nõ debes præsumere, deum tibi maiorem peritiam dedisse quàm CHRISTO, quem & tibi & cunctis prophetis præfers. Oportet igitur ut fatearis, non esse nisi unam legem & Abrahæ & Moysi & CHRISTI: quę seruantibus summam remunerationem æternæ uitæ promittit. Neque possunt esse plura perfectißima, cum quodlibet posset esse perfectius. Sola igitur una est perfectißima uia seu lex, ad unum perfectißimum finem perducẽs: quæ alia esse non potest, quàm illa per quam CHRISTVS qui omnium perfectissimus, iuit & docuit eundum. Quid facit te adeò uariantem & uacillantem in omnibus, nisi ignorantia CHRISTI? Dicis IESVM Mariæ uirginis filium esse CHRISTVM, & in hoc non erras: sed quid CHRISTVS sit, penitus ignoras. Si uero scires firmissima fide, CHRISTVM uerum filium Dei patris & Mariæ matris: tu uideres uitam æternam, quæ est summa & desideratißima fœlicitas, non esse per hominem attingibilem, nisi in ipso. Et deus in te maneret, & tu in deo: & non fluctuares in opinionibus eorum qui CHRISTVM ignorant. Vtinam tu literas sciuisses, & studuisses saltem illius discipuli CHRISTI dilectissimi Ioannis euangelistæ paruam Canonicam epistolam: uacasses utique à labore Alchoran, & acquieuisses illi luci ueritatis. Cur uoluit deus, ut illi in albis uestiti CHRISTVM sequẽtes, toties in Alhoran summis laudibus extollerentur (de quorũ numero fuit ille euãgelista Ioannes CHRISTO dilectissimus, & permanẽs uirgo) nisi ut uos illius libri Alchoran cultores, & illorum uitam & doctrinam perquirentes imitaremini. Quærite igitur lucem in allegata epistola, ut ad CHRISTVM, qui lux uera est omnem hominem illuminantem pertingatis: & inuenietis thesaurum sapientiæ & intelligentiæ omnium scripturarum.

Testamenti & euangelij lex una.

Machumet literarum imperitus.

D. Ioannis epistola canonica.

QVOD ALCHORAN MALE DICAT, *Abraham fuisse idololatram, & uera historia ponitur.*

Cap. XII.

QVod autem euangelium perfectissime nobis legem Abrahæ tradiderit, nunc ostendere conabimur. Et primo, Euangelium & euangelij obseruatores non detrahunt laudi Abrahę, quemadmodum Alchoran, & eius sequaces, qui aiunt Abraham primo idololatram, & post conuersionem suam Tharæ suum genitorem de idololatria repræhendisse. De quo multa Alchoran narrat. Hoc autem Abrahæ in ignominiam cædit, ut in doctrina Machumet legitur: quomodo ipse ob idololatriam illam, indignum se fatetur intercessorem apud Deum. Hoc Machumet non habuit ex textu ueteris testamenti, sed ex quadam

Abraham fuisse idololatram.

quadam glosa,quam quidam Iudæus pro euasione obiectionis quæ fit de annis Tharæ & Abrahæ cogitauit,quam Christiani non acceptant, neqꝫ Iudæus Iose-phus,historiographus maximus. Vnde nequaquàm est credendū, Abraham de ciuitate Vr Chaldæorum eductū,idololatram fuisse,aut eius patrem,aut auum Nachor,uel Heber(à quo ipse & Iudæi hebræi dicti sunt) aut Noë,siue aliquem alium prædecessorem eius. Ad mandatū dei Abraham subito egressus est,de ter ra & cognatione sua in terrā Chanaan,& deus ob hanc obedientiā dixit: Faciā te in gentem magnā,& benedicā tibi,& magnificabo nomen tuum,erisqꝫ bene-dictus. Benedicā benedicentibus tibi,& maledicam maledicentibus tibi,atqꝫ in te benedicentur uniuersæ cognationes terræ. Et iterū: Omnem terrā quam con-spicis,dabo tibi & semini tuo usqꝫ in sempiternum,faciamqꝫ semen tuum ut pul uerem. si potest quis hominū numerare puluerē terræ,semen etiam tuū numera re poterit. Et iterū: Noli timere,ego protector tuus sum,& merces tua magna ni mis. Et iterum: Non erit uernaculus tuus hæres tuus,sed qui egredietur de ute-ro tuo,ipsum habebis hæredem. Suspice cœlum,& numera stellas si potes, sic e-rit semen tuum. Credidit Abraham deo,& reputatū est illi ad iustitiam. Et ite-rum: Ego deus omnipotens: ambula coram me, & esto perfectus,ponamqꝫ fœ-dus meum inter me & te,& multiplicabo te uehementer nimis. Cecidit Abrahā pronus in terram,dixitqꝫ ei deus: Ego sum,& pactum meum tecum, erisqꝫ pa-ter multarum gentium,nec ultra uocaberis Abram,sed Abraham: quia patrem multarum gentium constitui te. Faciamqꝫ te crescere uehementissime,& ponam in gentibus,regesqꝫ ex te egredientur. Et statuam pactum meum inter me & te, & inter semen tuum post te in generationibus tuis fœdere sempiterno: ut sim Deus tuus,& seminis tui post te. Sarrai uxorem tuam non uocabis Sarrai, sed Sarra. & benedicam ei, & ex illa dabo tibi filium, cui benedicturus sum, eritqꝫ in nationes, & reges populorum orientur ex eo. Cecidit Abraham in faciē suā, & risit in corde suo,dicens: Putasnè centenario nascetur filius, & Sarra nonage-naria pariet? dixitqꝫ ad dominum: Vtinam Ismaël uiuat coram te, quem ex A-gar ancilla habui, Sarra hoc desiderante & deprecante. Et ait dominus ad A-braham: Sarra uxor tua pariet tibi filium,& uocabis nomen suum Isaac,et con-stituam pactum meum illi in fœdus sempiternum, & semini eius post eum. Super Ismaël quoqꝫ exaudiui te. Ecce benedicam ei, & augebo & multiplica-bo eum ualde. XII. duces generabit, faciamqꝫ illum in gentem magnam. pa-ctum uerò meum statuam ad Isaac. Postea ut deus mandauit, circuncidit se A-braham & Ismaëlem XIII. annorum,& omnes uiros domus suæ. Deinde appa-ruit ei dominus in ualle Mambræ,sedenti ad ostium tabernaculi sui in ipso fer-uore diei. Cui cum aperuisset oculos,apparuerunt ei tres uiri stantes propè eū. quos cum uidisset,cucurrit in occursum eorum de ostio tabernaculi, & adora-uit in terra,& dixit: Domine,si inueni gratiam in oculis tuis, non transeas ser-uum tuum,sed afferam pauxillum aquæ,& lauentur pedes uestri, & requiesci-te sub arbore: ponamqꝫ buccillam panis, & confortetur cor uestrum, postea transibitis. Qui dixerunt, fac ut locutus es. Sarra concepit, & peperit filium in senectute sua,tempore quo prædixerat ei deus: uocauitqꝫ Abraham nomen filij sui, quem genuerat ei Sarra, Isaac: & circumcidit eum die octauo, sicut præ-ceperat ei Deus, cum centum esset annorum. Cùmque uidisset Sarra filium Agar Aegyptiæ, ludentem cum filio suo Isaac, dixit ad Abraham: Eijce ancil-lam hanc, & filium eius, non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo Isaac. Et dixit Deus ad Abraham: Omnia quæ dixerit tibi Sarra, audi uocem eius: quoniam in Isaac uocabitur tibi semen. Sed & filium ancillæ faciam in gentem magnam,

Iosephus historiographus.

Hebræi.

Vera de Abrahamo historia, ex sacris literis, non Iudæorum fabulis.

Abram, Abraham.

Sarrai, Sarra.

Ismaël.

Isaac.

magnam,quia semen tuum est.Deinde tentauit Deus Abraham, dicens: Tolle filium tuum unigenitum,quem diligis,Isaac: & uade in terram uisionis, & offeres eum ibi in holocaustum,super unum montium quem monstrauero tibi. Tulit Abraham ligna holocausti, & imposuit super Isaac filium, ipseq; portabat in suis manibus ignem & gladiū.dixit Isaac: Vbi est uictima? dixit Abrahā: Deus prouidebit de uictima,fili mi.Cumq; colligasset Isaac filium suum,& posuisset in altare super struem lignorum,extenditq; manum,& arripuit gladium,ut immolaret filium suum.Et ecce angelus domini de cœlo clamauit, dicens: Abraham Abraham,ne extendas manum tuam super puerum,neq; facias ei quicquàm. Nunc cognoui quod timeas dominum, & non peperceris filio tuo unigenito propter me. Abraham uidens arietem inter uepres cornibus hærentem, ipsum obtulit pro filio. Per memetipsum iuraui,dicit Dominus: quia fecisti rem hanc, & non pepercisti filio tuo unigenito,propter me,benedicam tibi,& multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli,& arenam quæ est in litore maris. Possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ,quia obedisti uoci meæ. Moritur Sarra. Abraham aliam capit uxorem, ex qua habuit filios. Deditq; Abraham cuncta quæ possidebat, Isaac. filijs autem concubinarum, largitus est munera: & separauit eos ab Isaac filio suo. & deficiens,centum LXXV.annorum mortuus est. Dixitq; Deus Isaac: Ero tecum,& benedicam tibi. Tibi enim & semini tuo dabo uniuersas regiones has, complens iuramentum quod spopondi Abraham patri tuo. Et multiplicabo semen tuum,sicut stellas cœli,daboq; posteris tuis uniuersas regiones has, & benedicam in semine tuo omnes gentes terræ,eò quod obedierit Abrabam uoci meæ,& custodierit præcepta & mandata mea,& cerimonias legesq; seruauerit. Ecce quæ de Abraham,uera leguntur.

Abrahæ mors.

DE PROMISSIONE FACTA ABRAHAE fideli. Cap.XIII.

ABraham uero pater multarum gentium,quia pater fidei: Credidit enī deo, & reputatum est ei ad iusticiam. Ideò omnes deo credentes,modo quo Abraham,iustificantur per fidem.Et quia Isaac filium Deus illi dedit propter fidē, qui aliter secundum naturæ cursum ab Abraham XCIX.annorum,ex Sarra nonagenaria,& insuper sterili, cui muliebria deficiebant,generari non potuit: scimus,per fidem nos desideria consequi æternæ uitæ,supra mortalem nostram naturam. Optamus siquidem filios habere, ut in ipsis noster mortalis defectus instauretur,& in ipsis uiuamus. Per fidem uero uidemus Abrahæ desiderium iustificatum. Meruit igitur consequi desiderium suum ab eo, cui credidit nihil impossibile.Per fidem consecutus est uitam in filio sibi à Deo dato, & consequenter in posteris usq; in sempiternum.Dicit enim Deus: Terram hanc semini tuo dabo usq; in sempiternum. Viuit igitur in sempiterno semine suo Abraham. Et quomodo uiuit? non secundum carnem,modo quo in Ismaële filio suo pater Abraham uixit,qui fuit filius secundum carnem: non secundum repromissionem, sed secundum spiritum,modo quo uiuit spiritus credentis in promissis Dei. Pactum igitur Abrahæ cum deo quod esse debet sempiternum,continuatur per Isaac,non per Ismahelem: scilicet in semine fidei,non in semine carnis. Hinc omnes fideles,in Isaac uocati sunt semen Abrahæ. Filij igitur Abrahæ,sunt credentes Deo in tantum,quod fide iustificentur. Ideò aiebat propheta: "Lætare sterilis quæ non paris,erumpe & clama quæ non parturis: quia multi filij desertæ, magis quàm eius quæ habet uirum." Quare ex Sarra libera,licet sterili,Isaac promissus: ostendit omnes gentiles fideles in patre Abraham benedictos, filios promissionis

Fidei uis.

Abrahæ uita quomodo sempiterna.

Abrahæ semen benedictum, Christus. sionis esse. Sic itaq; dum deus Abrahæ promitteret semen eius uehementissime augendum, in quo omnes gentes benedicerentur, & omnes tribus terræ, utique de CHRISTO locutus est pactum dei & Abrahæ, scilicet quia unus ipse creator esset Deus eorum. Seruatum est per omnes filios Abrahæ prophetas, qui circa illius pacti obseruantiam summe uigilarunt. Et deinde deueniendum erat ad omnium prophetarum maximũ, ubi semen illud uehemẽtissime creuit, in quo esset plenitudo promissæ benedictionis. Et hic est CHRISTVS, in quo Abraham & omnes fideles æternaliter uiuunt. Ideò dum uirgo Maria fœcundata CHRISTO „ exultaret in spiritu, & anima eius deum magnificaret, aiebat: Suscepit Isra'ël pue „ rum suum, recordatus misericordiæ suæ. Sicut locutus est ad patres nostros, A- „ braham, & semini eius in secula. Ex cuius cantico scimus, CHRISTVM puerum *Christus, uerus Israël.* esse Israël, uirum uidentem deum, secundum promissionem factam Abrahæ & semini eius. Et Zacharias propheta, pater Ioannis baptistæ, de IESV dicebat: Ipsum esse cornu salutis, erectum in domo Dauid, scilicet Messiam saluatorem. Si- „ cut locutus est per os sanctorum qui à seculo sunt, & secundum iusiurandũ quod „ iurauit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis. CHRISTVS igitur, filius Abrahæ, est illud promissum semen, filius scilicet immortalis, in quo omnes fideles uiuunt æternaliter, cum omnes tribus terræ fideles in patre Abrahã sint benedictæ, & ipse uiuat in filio suo IESV, semine benedicto, uiuunt sic omnes benedicti in patre & in filio benedicto. Quapropter CHRISTVS dicebat ad Iudæos, quomodo sciret eos esse filios Abrahę, scilicet secundũ carnẽ. Sed quia hoc nõ sufficiebat ad uerã filiationẽ spiritus, ideò dicebat: Si filij Abrahæ estis, opera *Abrahæ filij uere qui.* Abrahę facite. Instruens illos, eos ueros esse Abrahæ filios, qui eius opera faciũt, qui scilicet sunt creduli, & deo obedientes. Dicit etiã, quod Abrahã exultauit ut uideret diem suũ: & quod uidit, & gauisus est. Vidit igitur ante se CHRISTVM, & illum sibi promitti, & ex sua progenie, & hunc aduentus diem dum uideret, gauisus est, & in hac uisione certificatus est, omnia sibi promissa compleri, nec hæc promissa sibi facta fuisse propter legem aut circuncisionem solum, sed propter fidem. Hæc mysteria à sæculis abscondita, nobis per CHRISTVM & discipulos eius manifestata sunt.

QVOD PACTVM DEI ET ABRAHAE EXcludit Ismaëlitas, & in CHRISTO mediatore concluditur. Cap. XIIII.

NVnc attendite uos Arabes, quomodo uos ex Ismaële secundum carnem geniti, non estis in fœdere & pacto Abrahæ cum deo, sicut filij promissionis ex Isaac, & nullam habetis partem hæreditatis Abrahæ, quia ex ancilla Agar geniti, & aduersarij spiritus, sicut caro semper est contra spiritum. Et non potestis esse benedicti in semine Abrahæ, nisi sitis filij Abrahę in spiritu per fidem, *Christus finis & complementum promissionis Abrahæ factæ.* & tunc assequi poteritis repromissionem benedictionis in CHRISTO, qui est finis & complementum promissionis. Intelligite igitur fidem spiritu capi, & terminari in CHRISTO uiuo, uita immortali & sempiterna, cum sic sit filius hominis, quod & filius dei, qui solus est immortalis. Legitur autem in primo cap. Alchoran, Abraham sic orasse: O deus, nostræ prolis filium mediatorem prophetã „ excita, cæteris gerenda, uirtutesq; tuas scripto notificantem, eisq; benedicentem „ cum tu sis doctor excelsus, omnia sciens & audiẽs. Ecce quomodo de CHRISTO mediatore inter deum & hominem Abraham loquens, sic orat. Nec potest de alio intelligi, cum loquatur de propheta filio prolis, eius scilicet Isaac, quem Deus nominat unigenitum eius. Et hic mediator est inter deum & hominem, quia ipse solus est inter quem & Deum nullus mediat, cum sit altissimus propheta

CHRI-

CHRISTVS, qui solus est deum patrem notificans, quia filius eius, & fideles in semetipso ut maximus sacerdos benedicens. Videte Arabes quomodo sequimini Abraham, qui hanc fidem non tenetis? quomodo corā deo ambulatis ut perfecti sitis, ut quando non estis filij repromissionis in CHRISTO IESV? quærite, & non reperietis deum unquàm legatum, aut doctorem, prophetam, uel nuncium misisse, qui non fuerit de obseruantibus pacta & fœdera quæ Deus pepigit cum Abraham, Isaac, & Iacob. De eorum enim genealogia omnes fuerunt, quibus deus spiritum prophetiæ dedit: non de genealogia Ismaëlis, cū quo deus pacta non inijt, sed ipsum excludens, Isaac elegit. Licet ei ob Abraham benediceret, & eius semen multiplicaret, & XII principes ex ipso nati sint. Ita quod in benedictionibus tam huius sæculi, quàm futuri perpetui, sempiternam benedictionem est assecutus. Nec uos moueat, in Cap. XI Alchorā, Ismaëlem inter prophetas post Abraham ante Isaac poni, & in Cap. XXVIII. nuncium & prophetam appellari. Nam huius dicti non habet testimonium scripturæ, nec testamenti, nec euangelij. Sed de eo legitur, angelum Agar de eo grauidæ prædixisse, ipsum ferum hominem, qui tentoria sua contra fratres figeret, futurum. Posuit autem Machumet hæc in Alchoran, ut se, qui erat Ismaëlita, de genere prophetæ probando, facilius prophetam & nunciū esse Arabibus persuaderet. Sed deficiens in hoc, qualis sit habendus ostendit. Dicit autem in Cap. XLVI. Abrahā ad Isaac dixisse: O fili, mihi quidem per uisionem nunciatum est, quod te decollarem. Quid tibi inde placeat, dicito. Qui respondit: Nunciatum tibi perpetra. me nanq; fortiter passurum omnia, reperies. Si sic est ut ibi scribitur, utiq; Isaac deo & patri suo usq; ad mortem obediens, meruit ille esse in quo deus uocauit semen benedictionis omnium fidelium. Nam utiq; maxima fuit Abrahę fides, qui cum credidisset Deo semen suum in Isaac uehementissime multiplicandum, adhuc dum iuberetur illum filium in holocaustum deo offerre, non replicuit hoc fore contra dei promissa. Quia non dubitauit de illis, etiam si in holocaustum offerretur. Sed sperabat, Deum potius promissa adimpleturum, si eidem in occisione filij obediret: sciens, apud ipsum nihil difficile, uel impossibile, qui mortuos facillime resuscitat.

Christus solus mediator inter deum & homines.

Prophetarum omnium genus ex Abraham.

Ismaëlem falsò præponi Isaac, in Alcoran.

Abrahæ fides maxima.

QVOD NON NISI CHRISTIANVS TRInitatem in unitate adorans, Abrahæ filius esse posit. Cap. XV.

PErfectissima igitur Abrahæ fides, cuius Isaac uerus fuit successor & hæres, typum seminis illius perfectissimi Messiæ gerens, obedientis deo patri suo usq; ad mortem, etiam turpissimam. Sed quid amplius notandum? Certe quod aries pro Isaac oblatus est. Aries ille qui repertus est per Abraham, quem pro filio obtulit, oblationem & uictimam significauit CHRISTI, qui uerè oblatus & mortuus est, ut Isaac fidelis & omnis fidelium generatio uiuat. Isaac igitur significauit CHRISTVM, ob pronitatem obedientiæ usq; ad mortem, quæ inesse debet omnibus uerè fidelibus. Sed aries significat CHRISTVM, ut est holocaustum, morte sua omnes dei filios per consummatam fidem saluans, & à morte perpetua liberans. In doctrinis Machumet dicitur, arietem sine commixtione, sicut CHRISTVM, natum. Abraham autem, si recte capis ô Arabs, non fuit (ut Alchoran quodam loco dicit) ante CHRISTVM, & ideò ipsum Christianum negat, sed ante ipsum fuit CHRISTVS Dei filius, Deo patri suo coæternus. Ita enim legitur, CHRISTVM in euangelio dixisse: Antequàm fieret Abraham, ego sum. Vidit igitur prophetico spiritu, ipsum Messiam mediatorem & saluatorem aliquando in mundum uenturum, sine quo nec se nec quenquàm ad Deum

Isaac Christi typus.

Cur aries pro Isaac oblatus.

Christus antè Abraham.

patrem accessum habiturum credidit. Ideò Abraham Christianus fuit, sperando medio CHRISTI se immortalem uitam indubie assecuturum. Hæc est sola & perfecta fides Abrahæ, quæ & esse debet omnium qui sanam fidem habere uolunt, & per ipsam fœliciter saluari expectant. Vidit Abraham tres in ualle mambre, & pronus in terra adorauit, dicens: Domine, si inueni gratiam in oculis tuis, non transeas seruum tuum. Vnum dominum, in trinis personis adorauit. Vtique hæc est Christianorum adoratio, quam nisi uos Arabes faciatis, non estis Abrahæ successores. Quomodo putatis uos Abrahæ uiri iusti uestigia insequi, qui Abrahæ filios persequimini? Vnus est Abrahæ filius, uniuersorum hæres, IESVS CHRISTVS Mariæ uirginis, filiæ Abrahæ filius. Hic, cuius typum Isaac gessit, uerus hæres uniuersorum. Quia idem & dei filius, est CHRISTVS, deus uerus, qui est merces magna nimis Abrahę. Deus dedit Abrahæ filium Isaac, quia credidit deū in promissis ueracem: sed propter obedientiam quam in filio offerendo ostendit, dedit ei filium CHRISTVM, uniuersorum regem & dominum. Vos uero, ô Arabes, non creditis Abraham talem mercedē pro sua iusticia & obedientia assecutum. Minus igitur de Abraham creditis, quàm Christiani, ueri Abrahę filij. Non eritis igitur cohæredes CHRISTI filij Abrahæ, qui fideles Abrahæ filij esse recusatis.

Abraham Christianus. *Christianorum adoratio.* *Christiani ueri Abrahæ filij.*

QVOD ARABES LEGEM ABRAHAE PEnitus ignorent, & eius sint persecutores. Cap. XVI.

Est nè hoc satis quod circumcidimini, quasi in hoc legem ipsius impleatis? Circūcisio non arguit uos Abrahæ filios, qui credidit Deo, & reputatū est ei ad iusticiā, sed fides Abrahę iustificat. Iustus erat Abraam nondum circumcisus. Sed deus qui elegit Abraam, Isaac, & Iacob, & eorum posteros in populum suū peculiarem, pactum firmari uoluit, quod ipse esset deus eorū, in obedientia circūcisionis, ita quod fœdus tale cum quolibet in illa sanguinis effusione ad obediendum deo facta, amplius negari non posset: quodque à cultu accepti dei recedens, præuaricationis suæ testimonium in corpore suo circūferret. Christiani uero in CHRISTO circumcisi, cum sint corpus CHRISTI mysticum per fidem & baptisma facti, iam circūcisi in CHRISTO, nomine suo se fideles dei omnibus manifestant. Si circūcisio, signum est uoluptatū carnis abscisionis, utique legem uestrā illas abundantius indulgentem, non esse Abrahæ ostendit. Mandatur circumcisio, & octauo die natiuitatis fieri, modo quo Isaac fuit circūcisus: uos autem non mandatum dei exequentes, in XIII. anno (quia tunc Ismaël fuit circūcisus) eam, ut sitis Ismaëlitæ, facitis. Scitis Abrahā, ut fratrem suū liberaret, iuste arma sumpsisse, & tamen de spolijs & rapinis & aliorum bonis noluisse ditari. Vos autem in iniustis aggreßionibus, rapinis quæritis impinguari, & ex lege uestra uobis licere asseritis, quæ tamen à lege Abrahæ in nullo debet declinare. Blasphematis deum Abraham in Abraham, quando hæc legi Abrahæ conformia mentimini. Lex uestra dat deo quintam partem spoliorum, cuius sunt uniuersa. Quid ridiculosius? Dicitis: Hæc fiunt contra incredulos. Nónne hoc est occultum secundū uestrā legē, quis melius ambulet, licet quisque se putet rectius ambulare? Deus eñ, ut Alchoran dicit, dedit cuilibet genti qua sua sunt ei placita. Ideò hoc occultum, spectat ad iudicem occultorū extremi iudicij. Ostendite ubi hoc Abraham aut fecerit, aut fieri præceperit. Et quia non reperietis, male dicitis uos Abrahę legem sequi. Quoties dicit liber uester: Si deus uellet, omnes eiusdē legis & ritus essent, sed sic, uti uidemus, permittit. Cur uos præsumitis de mundo aliter disponere quàm deus? nisi quia deo ad corrupta uestra desideria plus omnibus blasphemando abutimini? Dicitis fortassis, Nos decimamus sicut Abraham. Nónne Abraham,

Circumcisione non fieri Abrahæ filios: cumque illa à Deo instituta. *Ismaëlitarum circumcisio nō 8. die, sed 13. anno fieri solita.* *Spoliorū quinta pars Deo data.*

Melchisedec sacerdoti dedit decimas? Quid figurabat rex salem, sacerdos summi dei, aliud quàm Messiam? hoc Dauid propheta de ipso dicit Deum dixisse, Psalmo CIX. Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec. IESV CHRISTO sic illum psalmum in euangelio exponente. Si datis decimas CHRISTO æterno sacerdoti, decimas Abraham sequimini. Si non datis ei, etiã si detis, non estis sequaces Abrahæ. Vos autem persequimini CHRISTVM, & ipsum spoliatis & opprimitis in suis membris, ideò iniuriam facitis Abrahæ, cuius gloriamini successores. Vtinam intelligeretis, mysteria huius panis & uini, oblationis æterni sacerdotij & cœlestis mensæ, æternaliter pascere. De qua in Alchoran tunc perfecte uideretis, quod sicut substantia panis & uini, quæ non est uiua, opere naturæ depuratur & assumitur per substantiã humanam in sui unionem uiuam, quoniam substantia nntrimenti transit in unionem substantiæ aliti: sic substantia uiua hominis depuratur opere uerbi dei, & demum assumitur in eius unione, ut uiuat uita altiori quàm prius, scilicet diuina & æterna. Et in hoc uidetur, quomodo uerbum dei CHRISTVS, & eius corpus mysticum, uiuunt una uita per unionem antedictam, immortali & perpetua. Sed hæc mysteria occultissima, per uos capi non possunt, qui non creditis personalem unionem humanæ naturæ & diuinæ in CHRISTO. Neq; fructum suprà dictum gustare unquàm poteritis, qui estis increduli, & sine spe.

Melchisedec decimæ ab Abraham datæ.

Ismaëlitæ Abrahæ successores.

SVASIO, QVOD SOLTANVS MANDET *Mariam uirginem theotocon credi, & lumen Euangelij amplecti.*

Cap. XVII.

NVnc post hoc, O tu Solthane Babyloniæ princeps gentis magnæ, considera cur tibi ascribis custodiam legis Arabum commissam. Fuisti aliquando Christianus, & abnegasti (ut aptus esses ad principatum) fidem Christianam. nõ fateris te CHRISTVM abnegasse, sed minus credere de eo quàm prius. Credebas enim eum filium Dei uerum, modo secundum legem Arabum non credis. Non abnegasti fidem unitatis dei, quam habuisti, & tenes modò. Credebas Mariam matrem IESV CHRISTI esse theotocon genitricem scilicet Dei: modo dicis, uirginem Mariã esse matrem CHRISTI, sed non dei. Credebas CHRISTVM in Hierusalem per Pontium Pilatum crucifixum pro nostra salute, uisitasti locum sepulturæ in Hierusalem, uidisti signa quæ acciderant mortis hora, scilicet scissuram petræ ex terræ motu, modò negas eum mortuum, & astruis eũ adhuc uiuum. Vidisti deuote & sæpe locum natiuitatis circa præsepe in Bethleem: modò negas hoc uerum, dicens, sub palma quadam in loco solitario CHRISTVM natum. Mira res est. factus es Solthanus, non ut imminuas laudes & exaltationẽ CHRISTI, & matris eius Mariæ uirginis. Loca illa quæ ad laudem constructa sunt in perpetuã memoriam crucifixionis & natiuitatis IESV, quę perhibẽt testimonium continuum mille annorum & plurium (ne detrahas laudi) esse finis, & te per illa conuinci nõ erubescis. Credidisti aliquando Gabrielem missum à deo ad uirginem Mariam in Nazareth, & ei annunciasse quomodo ipsa paritura esset IESVM filium dei, modò credis Amrã patrem Mariæ, & per consequens ipsam non esse illam de qua euangelium dicit, quæ secuta est illam primam Mariã plus quàm mille annis. Et si dicis Alchoran in hoc errasse, consequens est quod Gabriel euangelicus sit uerus, & Gabriel Alchoranicus sit mendax. Considera si Mahumet per Iudæos sibi assistentes deceptus fuit, qui illi persuadebant, Mariam matrem CHRISTI sororem Aaron fuisse, in multis eum decipere potuisse tanquàm penitus ignarum historiarum temporũ. Expetit à te uirgo gloriosissima Maria, ut restituas ei honorem à deo datum, & in tertia synodo sub Theodosio, atq;

Solthanus aliquando Christianus, regni gratia apostata factus.

Amram.

Machumet per Iudæos deceptus.

ſio,atq; quarta ſub Martiano imperatoribus declaratum. Reſpice in illos glorioſos imperatores, Theodoſium, Martianum, Conſtantinum, & cæteros, qui gloriam uirgini & matri CHRISTI ſummo ſtudio augere procurarunt. Si princeps es, aduerte hæc eſſe honoris tui, ut ſimiliter facias, cum ad idipſum obligeris ex euangelio prius per te profeſſo, & nunc in acceptatione Alchoran de nouo firmato & approbato. Diceres fortaſsis: Abſit abſit, quod ego debitum honorem Mariæ uirgini dare recuſem. Neq; enim ſic intelligo Alchoran. Ideò blaſphemantes ipſam, mando mortis ſupplicio tradi. Sed deeſt intelligentia circa modum generationis IESV CHRISTI de uirgine. Reſpondeo: Modus incarnationis uerbi excedit humanum intellectum. ſed cum euāgelium dicat, uerbum caro factū, hoc utiq; à te credi oportet, ſi euangelio credis. Et iſtud ſufficit, ſi credis matrem CHRISTI, qui CHRISTVS eſt uerbum dei in uirgine incarnatum, modo quo deus hoc operatus eſt. Si itaq; præceperis in omni imperio tuo omnes credere euangelio, modo, tali quo Aegyptij, Afri, Romani, Aſianiq; crediderunt, & glorificauerunt uirginem Mariam tempore Mahumet, & antè & pòſt omnes Chriſtiani, aut maior eorū pars, iuſtum erit mandatum tuum, Deo & CHRISTO & uirgini intemeratæ fore acceptum, & infinitarum animarum tribues ſalutem & quietem, tibiq; laudem immortalem & uitā perpetuā. Euenire debet tempus (ut ſuprà dictum eſt ex Alchoran) quo non erit niſi fides CHRISTI. Incipe tu accedere, & ſequentur te omnes orbis & ſectæ illius principes. Tunc dicetur: Ecce deus permiſit fieri mala, ut euenirent bona. Fides euangelij ubiq; ab idololatris orientalibus ſpreta fuit, uenit lex Arabum, quaſi nolens conſentire in ipſam, & ad cultum eos unius dei, approbato tamen occulte euangelio, conduxit. Nunc placuit deo, quod approbatum euangelium, coopertum multis ineptijs in Alchorā (quemadmodum approbatur ſæpe in eodem libro) in lucem ueniat. Ita ducentur de lege Arabum ad euangelium prius fortiſsime reſiſtentes, ad gloriam magni dei, regis regum, creatoris & dominatoris uniuerſi.

Incarnationis uerbi modus, ſuprà captum humanum.

Futurum tempus quo nulla ſit fides niſi in Chriſtum.

AD CALIPHAM DE BALDACH, QVOD *Iudæi de Abraham appoſuerunt in Alchoran. Cap. XVIII.*

PRimum à tua prudentia, qui præes legi Alchoran, depoſco, utrū credis deū eſſe auctorem Alchoran, an non? Si non, cur mandas tantam diligentiam libro illi in ſtudio Baldach adhiberi, qui de ſeipſo perhibet falſum teſtimonium, cum dicat ſe à deo compoſitum, quod tu non credis? Si uero credis librum illum dei uerba continere, quomodo poteſt liber dicere, quod per Gabrielem deus ipſum Machumet intimauit, per hæc uerba: Gabrielis hunc librum tuo cordi per creatorem intimantis? Quomodo poſſunt hæc uerba deo loquenti adaptari, qui eſt creator? Tu noſti per diſcurſum libri talia ſępiſſime reperiri, quæ per ſe oſtendunt, non eſſe uerba dei qui loquitur. Eſto igitur, quod iſtis et alijs obiectionibus non obſtantibus, tu omnino credas deum libri illius collectorem. Credere igitur te oportet omnia eſſe ueriſsima, quę in ipſo continentur. Dicito igitur, quando legitur Cap. XVI. „Ego quidem, cui deus uiam rectam atq; directam, illam ſcilicet „Abrahæ non increduli pateſcit, & immiſit. Quid per Ego intelligis? ſi dicis, Machumet, utiq; non ſunt illa uerba dei, nec eis credendum. De ſe igitur Machumet teſtimonium perhibens, nihil probat: & illa uerba cum in Alchoran ſint ſcripta, dei eſſe prædixiſti, quæ ſimul ſtare nequeunt. Adhuc nónne Cap. VI. ponitur: „Tu uerò cæteris intima, deū ueraciter iniunxiſſe, quod Abrahę ſectā imitenť, qui ne „incredulus nec idololatra. Si hæc deus ei præcepit, & poſt hoc Cap. XVI. eidem primo immiſit & patefecit uiam Abrahæ (Alchoran enim ſucceſſiue deſcendit, & pedetentim, ut Cap. XXVI.) quomodo hæc ſimul ſtabunt, & quomodo compatiun-

An Deus Alcorani autor credendus.

Alcoran pedetentim collectus

patiuntur se illa quæ in VI. cap. dicit, Abraham nec incredulum nec idololatram fuisse, & in doctrinis idem affirmat. Dicito, cum Mahumet XL. annorū, de idololatria conuersus sit per Sergium monachū Christianū & Nestorianum, cuius etiam habitum religiosum acceptasse dicitur, & in ea fide mortuus asseritur: quo modo est hoc uerū, quod Abrahæ legem tenuerit? Vbi legisti in Alchoran præceptū de circuncisione, aut Mahumet circuncisum: utiq; non in octauo die natiuitatis suæ, ut Isaac & filijs Abrahæ fuit præceptum, nec in XIII. anno, ut Ismaël (tunc enim idololatra fuit) nec postea legitur circuncisus. Sed quia Christianus, licet Nestorianus, utiq; baptizatus fuit. Nestoriani eñ Euangeliū amplectūtur, & baptizantur. Neq; est uerisimile, Machumet ista in Alchoran scripsisse. Nam ut patet ex Alchoran, euangelij laudes ponuntur in XII. cap. & ante capita illa quæ legem Abrahæ immissam Mahumet dicunt. Similiter & laudes CHRISTI cap. IIII. quæ credi possunt à Mahumet positæ, cū esset Christianus, ut pręfertur. Certū est aūt ipsum, CHRISTVM omnibus prophetis pręferre, & legē euangelicā omnibus alijs legibus, ideò quod derelicto CHRISTO & euangelio ad Abrahā fuerit per deū remissus, nequaquàm est consonū rationi nec uerisimile, cū Christiani in obseruantia euangelij nō dubitent omnē perfectionē fidei & legis Abrahæ contineri. Ista igitur de lege & uia ipsius Abrahæ. Verisimiliter Iudæi post mortem eius apposuerunt ad Alchoran, quoniam in eorum manibus erat collectio Machumet, ut præmittitur. Nunc uides Califa, uos, per astutos, peruersos, dei blasphemos Iudæos esse seductos, qui Alchoran nunquàm in uita Mahumet publicatum (neq; eius unquàm continentia plene cuiquam reperitur communicata) post mortem Machumet, antequàm Iudæi illi qui Machumet adhæserant, & collectionem præceptorum eius in sua potestate habuerant, ipsam Hali (cui Machumet tradi mandauit) assignarent, illa inseruerunt de Abraham, cuius se Iudæi filios iactant, atq; alia multa quæ in Alchoran remanserunt. Hæc cū optime scias, sume uirilē animū in dei timore, & ueritatē mendacio præferas.

Machumet idololatra à Sergio monacho conuersus.

Nestoriani.

Alcoran à Iudæis composi/tus.

OSTENSIO, SINE CHRISTO NON POSSE *quenquam felicitari. Cap.* XIX.

SEcundo considera, quomodo CHRISTO IESV & eius euangelio absq; omni hæsitatione etiam secundum Machumet subijci debeas, si ad æternam uitam peruenire speras: quoniam sine CHRISTO hoc omni homini impossibile est. Et ad hoc ostendendum, præmitto etiam secundū Alchoran, hominem mortalem nullo modo posse quocunq; studio aut exercitio uirtutis immortalem fieri. Mortalis enim natura si seipsam efficere posset immortalē, faceret & seipsam deum, qui solus per naturam est immortalis, etiā secundū Alchoran. Non potest igitur aliquis homo talia studiosa facere opera, propter quæ merito & de iure fiat immortalis. Et cum immortalitatem omnes desideremus, nemo erit felix ultima felicitate, nisi ipsam assequatur. Nec sufficeret, illā sine merito habere. Qui etenim non assequitur regnum immortalitatis ut hæres & dominus per iusticiā, nōdum est felix. Non enim uasallus, qui de gratia id habet quod habet, felix est, quia seruus: sed dominus, & hæres. Quomodo igitur erit possibile, quod homo ad regnum cœlorum & immortalitatis perueniat, ut sit rex & dominus & hæres regni illius, si mortalis immortalitatem sic mereri non potest, quod ei debeatur? Sicut enim sensibilis uita cuiuscunq; bruti animalis nullo unquàm exercitio ad hoc ascendere poterit, quod fiat intellectualis & intelligens, licet unum animal brutū plus uideatur per doctrinā hominis ad conformitatem intelligentiæ ascendere, quàm aliud: nunquàm tamen erit possibile, bestiā fieri intelligentē. Sed si aliquod reperiret animal speciei bestialis capax doctrinæ, taliter q; exerci-

Sine Christo seruari, nulli poßibile.

Cœlum nullius hominis merito parari posse.

 tio con-

tio cōtinuato appræhenderet intelligētiā eorū quę homo intelligit, & hoc opere ostenderet, nequaquam uerum esset illud animal fuisse puram bestiā, sed habuisse intellectum, cui animalitas illa brutalis speciei fuisset ut suæ hypostasi unita: ideò id quod in radice illa quam hypostasim dico habuit naturaliter, potuit etiam in assumpta specie brutali congruo mereri exercitio. Et quemadmodum hæc de bruto & intelligentia uera sunt, sic de homine & diuinitate, quæ & immortalitas nominatur, dici oportet. Nullus enim homo, quantumcunque uideatur immortalitati seu Deo similior quàm alius, nunquàm tamen per quodcunque exercitium studiosum licet sanctior continue fieret, ad diuinitatem seu immortalitatē perueniret. Et si quis peruenisse creditur, necesse fuit quod illius hominis radix seu hypostasis fuerit diuina, ut in assumpta humanitate exercitio uirtutis apto immortalitatem mereri posset, quam habuit in radice seu in hypostasi. Vos autem secundū Alchoran, non dubitatis hominem fide & operibus mereri posse, quod per sententiam dei iudicis æterna uita in die extremi iudicij ei adiudicetur. De CHRISTO igitur minime hoc uerum dubitatis, quod eo nemo dignior. Oportet igitur fateri, quoniam CHRISTVS homo mortalis meruit immortalitatem in humana natura, quod illa humana natura in ipso radicata, & (ut sic dicam) hypostatizata fuit in diuina, ut prefertur: et in nullo alio homine natura humana ita eleuata fuit, ut eius hypostasis esset diuina. Ipse enim solus altissimus. Nullus igitur homo alius immortalitatem mereri potuit, neque potest, naturæ suæ humanæ: solus autem CHRISTVS potuit. Meruit igitur immortalitatem, omnibus eiusdem naturæ humanæ sibi conformibus. Ideò intelligimus per angelicam Gabrielis annunciationem Mariæ uirgini factam, in euangelio scriptam, ipsum IESVM à deo nominatum, quia saluator est, saluum faciens populum suū: & Messiam siue CHRISTVM regem esse, de cuius regno sunt omnes qui æternam & immortalem uitam assequentur.

Immortalitas homini per solum Christum parta.

OSTENSIO, CHRISTVM MERVISSE *Christianis immortalitatem.* Cap. XX.

Christi meritū.

INtellige Calipha, quod CHRISTVS meruit hoc regnum immortalitatis in humana natura assumpta de uirgine, quia in radice seu hypostasi fuit immortalis per naturam. Vnde sicut ipse secundum hypostasim diuinam fuit naturaliter immortalis, ita in assumpta humana natura meruit, ut esset immortalis. Natura igitur humana in ipso non est facta immortalis solum ex gratia unionis eius cum diuina hypostasi, sed etiam ex exercitio uirtutis. Meruit enim deposita mortalitate per mortem, quā ob obedientiā dei passus est, fieri amplius immortalis. Messias igitur, seu CHRISTVS rex, præ consortibus unctus, natura & merito rex est æternæ seu immortalis uitæ. Hoc quidem regnum suum est, qui est rex uirtutum & gloriæ, & in ipsum ipsius regnum, omnes creduli & fideles per ipsum, ut sint conregnantes, uocati sunt: & qui audiunt uocem eius, & sequuntur ipsum, possident immortalitatem. Iam clare conspicis, CHRISTVM esse mediatorem dei & hominum, & nullum hominem fide & operibus, nisi per ipsum, mereri uitam æternam. Ipse est hæres regni dei immortalis, quod solus deus inhabitat, ad quod omnes homines aspirant. Hæres quidem omni dicendi modo, secundum naturam, & constitutionem. Et quia secundum naturam est hæres, tunc dicitur uerus filius Dei: filius enim hæres est naturalis. Et secundum constitutionem hæres est, & dicitur filius hominis, unctus præ consortibus suis. Duplex est aūt cōstitutio: una, quæ simpliciter dependet ab electione cōstituentis, alia, quæ non solū ab electione cōstituentis dependet, sed ex merito cōstituti. ac si rex habens filiū & forte aduersariū, faceret proclamare, quod illū militē in heredē cōstitueret qui aduersariū uinceret, & naturalis filius seruilem militarem induens formā uictor fie

Christus Dei & hominum mediator.

Constitutio duplex.

ret, ille omni modo hæres esset, natura, & constitutione. Ita CHRISTVS, hæres uniuersorum natura & constitutione existit. Induit enim hominis seruilem formam, & principem huius mundi uicit, dei aduersarium, de cuius manu liberauit humanam captiuam naturam, ad dei imaginem & contemplationem eius creatam. Vides CHRISTVM perfectissimum dei hæredem, natura & merito filium dei & filium hominis, & omnes homines Christiformes, per ipsum dei hæredes & filios, & ipsius CHRISTI cohæredes. Hæreditas autem est regnum uitæ æternæ, in quo uidetur deus pater in gloria sua, & CHRISTVS uictor in gloria dei patris. Neque alius potest esse uerus Alchoran intellectus, uti tuipse pura mente cōspicis. Hæc si recte aduertis, uides in CHRISTO non esse nisi unam diuinam hypostasim, in qua radicatur humana natura. Hypostasis uerò diuinæ & immortalis naturæ, humanam in se colligit naturam, ob quam hypostasim CHRISTVS est una diuina persona, licet sit diuinæ pariter & humanæ naturæ. Et de ipso dicuntur cōmunicatione idiomatū, quæ diuinæ naturæ pariter & humanæ tribuimus. De quo poteris, si uelis, à multis doctis Christianis sufficienter informari.

Christiani omnes Christi cohæredes per ipsum.

DECLARATIO SIMILITVDINIS ADAE ET CHRISTI. Cap. XXI.

ET quia circa modum, quo humana natura diuinæ hypostasi uniatur, plerique non recte imaginati sunt, quoniam illud quod omnem intellectum exuperat, imaginatio non attingit, ideò pauca circa hoc, ne erres sequendo aut Nestorium aut Euticen, aut alium aliquem non sanè intelligentem, scire debes, quod sicut V. Cap. Alchoran scribitur, IESVM, Adæ quodammodo similitudinem gerere, ad bonum intellectum. Hoc sic uerum concipe. Adam à deo creatus ut præesset animalibus, rex & Messias animaliū fuit. In eo enim altior hypostasis quàm in brutis, scilicet naturæ intellectualis fuit, in se brutalem animalitatem colligens & uniens. Ob quam etiam hypostasim naturæ intellectualis, una fuit persona licet intellectualis pariter & brutalis naturæ. Et quoniam omne perfectionis ordine, natura est prius, deus omnia antecedit non tempore, cum non sit in tempore, sed natura, quia perfectior. Ita Deus, antiquior intelligentia. Intelligentia, antiquior sensibilitate seu brutalitate. Sensibilitas antiquior uegetabilitate. Dico antiquior, non tempore, sed ordine & dignitate atque perfectione. Eo dicendi modo intellectualis natura in Adam antiquior sensibili, in se uniuit sensibilem naturā. Et factus est rex omnium uita sensibili uiuentiū, quia ipsam sensibilem uitam in unionem antiquioris intellectualis uitæ assumpsit, & mouit corpus uiuens uita sensibili, ad actus uitæ intellectualis. Sic CHRISTVS quodammodo in similitudine tali concipi potest, esse Messias & rex omnium uiuentium uita intellectuali. Quia diuina uita antiquior intellectuali, in se uniuit uitam intellectualem hominis, & mouit illam humanam intellectualem naturam ad operationes diuinas. Dicitur autem, quodammodo esse similem CHRISTVM Adæ, non totaliter. Nam uita intellectiua in Adam, non solum in se uniuit uitam sensibilem, sed quia inter ipsam intellectiuam & sensibilem quædam potuit esse proportio, cum quælibet sit finita & creata, hinc uita intellectiua in unione prædicta facta est forma, formans sibi unitam sensibilem uitam. Diuina autē uita in CHRISTO, licet in se hypostatice uniret uitam intellectiuam humanam, non tamen formaliter: cum inter diuinam uitam, cuius magnitudinis non est finis, & intellectiuam finitam non possit cadere proportio, quæ est necessaria inter formam & id quod format. Cum tamen hypostasis sit infinitæ uirtutis, naturam in se attractam nunquàm deserit, sicut uirtus magnetis in suam hypostasim ferrum attractum nunquàm deserit, & per medium attracti ferri aliud ferrum attrahit:

Christi & Adæ similitudo.

Christus quatenus Adæ similis.

trahit: & hoc faceret in infinitum, si uirtus esset infinita. Non tamen fit uirtus illa magnetis forma ferri, neq; transit in ferrum ut fiat ferrum. Neq; componitur cũ ferro ut fiat unum tertium ex ipsis compositum, sed remanentibus naturis incõfusis, ita ferrum hypostasi uirtutis magnetis adhæret, quod ipsam non deserit, siue sursum, siue deorsum, siue lateraliter moueatur. His ænigmatibus quamuis remotis, CHRISTVM aliquantulum appræhende. Adhuc sicut Adam terrenus in se complicuit omnem hominem qui uenturus erat in hoc regnũ & hunc mundum sensibilem, ita quod complicite omnes homines in ipso erant, & ab ipso receperunt ut huius mundi homines esse possent, ita in CHRISTO, secundo scilicet Adam cœlesti, complicite sunt omnes prædestinati ad uitam immortalem alterius mundi & regni cœlorum, à quo necessariò omnia recipiunt, ut illius incorruptibilis cœlestis regni ciues & domestici esse possint. Quæ clarissime & apertissime sic esse reperies, si deus dignabitur tibi oculos aperire, ut legas & intelligas sacratissimum euangelium. Quod tibi cõcedat Deus pius & misericors, semper benedictus: Amen.

Christus secundus Adam.

FINIS.

BARTHOLOMAEVS PICENVS DE MONTEARDVO, *Ferdinando Regi Aragoniæ & utriusq; Siciliæ S. P. D.*

CVm Demetrius Cydonius, uir utriusq; linguæ peritißimus, è latino in græcum, opus Richardi fratris ordinis Prædicatorum transtulisset, non ab re mihi uisum est Serenis. atque catholice rex, illud rursus è græco in latinum conuertere. Non quod apud Latinos huiusmodi opus extare non existimem, sed cum uidissem Demetrium Cydonium opusculum illud è Latino in Græcum elegantiori stilo transtulisse, idcirco pro uiribus conatus sum libellum illum iterum ea dicendi elegantia quoquo modo in nostram linguam transferre, & eum in nitidiorem cultum, candidioremq; stylũ pro uiribus redigere, & tibi serenißime atq; catholice rex, illum dedicare debere. Qui solus inter Christianorum reges hac nostra tempestate Mahometanam sectam maximis cladibus affecisti. Nam non minimam laudẽ tibi comparasti, cum Beticam prouinciam, quæ per octingentos annos Mahometanam fidem coluerat, in Christianorum potestatem redegisti, & nunc uniuersam Aphricam capere intendas: quam facile assequi poteris, cum gentes illæ hoc tempore imbelles sint, quoniam cum Christianis diu pugnare non consueuere. Difficilius enim tibi fuit Beticam prouinciam expugnare, quàm totam Aphricam in potestatem tuã asserere. Erant enim in Betica milites illi strenuißimi, cum Hispano milite bellari semper assueti. At hi contrà homines ignaui, uentri & ocio dediti, cum Christiano nomine iamdiu præliari desueti. Nec sunt in bello exercitati, quales olim duce Hannibale Hispaniam & Italiam occuparunt. Nec eam copiam armorum habent, quam Hispanus miles, in bello strenuißimus & exercitatißimus, habere dicitur. Nec ibi magnæ desunt opes, quibus militum animi spe prædæ maximæ accenduntur. Omnia tibi prospere succedent, si reliquias incœpti belli prosequaris. Nec est quod uereare, bellum in Hispania tibi ab aliquibus moueri, præsertim hoc tempore, nouo tibi ob affinitatem cum Christianißimo Francorum rege fœdere inito. Prosequere igitur inchoatum bellum, & omnes uires tuas in Aphricam transfer. Quam facile Deo duce subiugabis, & ea quidem subacta, & in Christianorum potestatem redacta, facile deinde Hierosolymam recuperabis, quæ tam ampla, tam fertilis, tam sancta terra Sultano Babylonis hoc tempore paret. Qui autem nunc eam patriam tutantur, serui sunt uenales, ex diuersis prouincijs empti, & hi quidem ad summam uiginti milium non ascendunt. Qui cum coacti essent à Christiana religione discedere, Mahometanam nunc sectam sequuntur. Reliqui uero Sarraceni qui eis subijciuntur, quàm molles sint & effœminati, ex hoc coniectare possumus, quod his nunquàm licet arma tractare, nec equum ascendere, nec uirile quicquàm facere, sed uel agriculturam, uel mercaturam, uel alia huiusmodi uilia exercent. Quod cum ita sit, nemini dubium est quin facillime ex ea expeditione uictoriam cum maximo triumpho sis reportaturus, & ciuitatem sanctam Hierosolymam, in qua Saluator noster dominus IESVS CHRISTVS euangelium prædicauit, et nouum testamentum nobis constituit, ab immanißima Mahometanorum superstitione liberabis. Quæ quàm uana sit, quàm friuola, quàm nullius momenti, in præsenti arum nihil attinet dicere: quoniam eam tunc primum intelliges, cum hanc Richardi fratris Confutationem diligenter lectitaueris. Vale.

RICHAR-

ΡΙΚΑΡΔΟΥ ΤΟΥ ΤΩ͂ ΤΆΓΜΑΤΙ ΤΩ͂Ν ΠΑΡᾺ

λατίνοις καλουμένων ἀδελφῶν πρεδικατόρων
κατειλεγμένου, ἀνασκευὴ τῆς παρὰ τοῦ κατα-
ράτου μαχουμὲθ τοῖς σαρρακηνοῖς τεθείσης νο-
μοθεσίας, μετενεχθεῖσα ἐκ τῆς ἰταλῆς δια-
λέκτου εἰς τὴν ἑλλάδα, διά τινος
δημητρίου.

Πόσαι εἰσὶν αἱ ἡμέραι τοῦ δούλου
σου; πότε ποιήσεις μοι ἐκ τῶν κατα
διωκόντων με κρίσιν; διηγήσαν-
τό μοι παράνομοι ἀδολεσχίας,
ἀλλ' οὐχ ὡς ὁ νόμος σου κύριε. πᾶ
σαι αἱ ἐντολαί σου ἀλήθεια. ἀδίκως κατεδίωξάν
με. οὗτοι οἱ λόγοι τῆς στρατευομένης εἰσὶν ἐκκλησί
ας, πενθούσης τε καὶ στενούσης, τῷ διαφόροις βαρυν
θῆναι ταλαιπωρίαις, ὧν ῥυσθῆναι τῇ θείᾳ πέ-
10 ποιθε συμμαχίᾳ. ἀλλ' εἰ καὶ ἀναρίθμητα πέπον
θεν ἡ ἐκκλησία πάθη καὶ λύπας, πάσας μέντοι
καθόλου τὰς εἰς τρεῖς ἐστὶν ἀναγαγεῖν. Πρῶτον
μὲν γὰρ φανερῶς ὑπέστη τὴν λύσσαν τοῦ διωγ-
μοῦ, τὴν ὑπὸ τῶν ἀσεβῶν τυράννων ἐπενεχθεῖ
σαν αὐτῇ. τοῦτο δὲ μάλιστα ταύτῃ συμβέβηκεν,
ἀφ' οὗ πέπονθεν ὁ χριστός, μέχρι τῶν τοῦ Κωνσταν
τίνου καιρῶν, ἐν ἔτεσι δηλονότι τριακοσίοις καὶ
δέκα, ὅτε οἱ κατέχοντες τὴν τοῦ κόσμου μοναρ-
χίαν ῥωμαῖοι, καὶ τῶν ἄλλων ἀσεβῶν ὁ κατάλο-
20 γος πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀναριθμήτους τῶν
ἁγίων τοῦ θεοῦ μαρτύρων ἀπέκτειναν. ὑπὲρ
οὗ χρόνου συμπάσχων ὁ δαβὶδ τῇ ἐκκλησίᾳ,
φησί· πόσαι εἰσὶν αἱ ἡμέραι τοῦ δούλου σου;
πότε ποιήσεις μοι ἐκ τῶν καταδιωκόντων με
κρίσιν; ἀλλὰ πρὸς τὸν θεὸν τοῦ τῶν ἁγίων αἵ-
ματος κράζοντος, καὶ τῶν θαυμάτων δια-
λαμπόντων, ἄφνω γέγονεν ἀλλοίωσις τῆς δε-
ξιᾶς τοῦ ὑψίστου. καὶ οἱ πρὶν τῶν χριστιανῶν ὄν-
τες διῶκται, τὰς ἐκκλησίας ἱδρύοντο, ἡγε-
30 μόνες τε τοῦ κατὰ τῶν ἀσεβῶν πολέμου μετὰ
θριάμβων γεγόνασιν. ἀλλ' αὐτίκα ὁ δεύτε-
ρος διωγμὸς τῶν αἱρετικῶν ἐπανέστη. αὐτίκα
γὰρ ἀνεφάνη ὁ αἱμοβόρος δράκων, φρυαττό-
μενος ἐκ τοῦ φωλεοῦ, καὶ συρίττων διαφόρους
αἱρέσεις, ἀρείου δηλονότι, καὶ σαβελλίου, μα-
κεδονίου τε, καὶ τῶν ἄλλων αἱρετικῶν. δι'
ὃν μάλιστα χρόνον ἔλεγεν ὁ Δαβίδ· διηγήσαν-
τό μοι

RICHARDI EX ORDINE FRATRVM, QVI

apud latinos Prædicatores appellantur, Confutatio legis latæ Saracenis à maledicto Mahometo, translata ex Romana lingua in Græcam, per Demetrium Cydonium: deinde per Bartholomæum Picenum de Montearduo rursus è Græco in Latinum conuersa.

Nicol. à Cusa Ricoldum nominat. Meminit illius et Volaterranus.

QVOT sunt dies serui tui? Quãdo facies mihi de persequentibus me iudicium? Narrauerũt mihi iniqui fabulationes: sed non sic lex tua Domine. Omnia mandata tua ueritas: Iniustè persequuti sunt me. Hęc uerba militantis sunt ecclesiæ, flentis & gementis, diuersis se grauatã esse miserijs: quib. liberari diuino confisa est auxilio. Sed etsi innumerabiles passa est ecclesia passiones & tristicias, omnes tamẽ uniuersaliter has in tres referendum est. Primum quidem manifeste sustinuit rabiẽ persecutionis, illatam ei ab impijs tyrannis. Hoc autẽ maxime sic accidit, à quo passus est Christus, usq; ad tẽpora Constantini, in annis uidelicet trecentis & decem: quando Romani, qui monarchiam tenebant, & aliorum infinitus catalogus, ubiq; in uniuerso orbe terrarũ innumerabiles sanctos dei martyres interemerũt. Pro quo tempore compatiẽs Dauid ecclesiæ, dicit: Quot sunt dies serui tui? Quando facies mihi de persequentibus me iudicium? Sed ad deum sanctorum sanguis cum clamaret, & miraculis ipsi splenderent, repẽte facta est mutatio dexteræ altissimi: & qui prius Christianorum persecutores erãt, ecclesias ædificauerunt, ducesq; belli contra impios facti sunt. Sed statim secunda persecutio hæreticorũ insurrexit. Repẽte enim apparuit cruẽtus draco, fremẽs ex squama, & sibilans diuersas hęreses, Arrij uidelicet, & Sabellij, Macedonijq; & aliorum hęreticorum. Propter quod maxime tempus dixit Dauid: Narrauerunt

Psal. 118.

Tres persecutiones ecclesiæ.

I. Per tyrannos.

Psal. 26.

II. Per hæreticos.

Psal. 118. rűt mihi iniqui fabulationes, sed nõ sic lex tua domine. Sed data est & apposita tűc lux doctrinę ecclesiæ, cű multi magistri tűc apparerẽt, et diuinã scripturã aperirent: Hilarius hic fuit, Augustinus, Hieronymus, & Gregorius. insurrexeritq́ et multitudo sanctorű patrű, qui in eremis pfectæ & sincerissimæ uitæ erãt: adeò, ut & per eos draconis os debili & uulgari lino ligatű sit: & sic diuinarum scripturarű efficacia os loquentium iniqua obturatű est. Sed statim posthæc inualuit ecclesijs tertia corruptio, ex falsis fratribus uidelicet periculű. Vnde & post Gregorij tempora statim tribulatio per corruptos homines intellectum roborauit, in hypocrisi mendaciű loquentium, & tot mendacia & figmenta renata sunt uitæ, doctrinæ & iustitiæ: ut multi essent, qui descenderent, & adiuuarẽt iniquos & tyrannos (in tantam enim hi fatuitatem & prauitatem prolapsi sunt) è conuerso perfectissimos homines oblatrarent, eisq́ detraherent. Hæc contra ecclesiam corruptio usq́ ad senium & senectutem permanebit: ut nequaquam spes aliqua relicta sit, nisi diuini auxilij, & pro ueritate instantiæ. Vnde & pro temporibus his dicit Dauid: Omnia mandata tua ueritas: Iniuste persecuti sunt me, adiuua me. Quasi dicens: Etsi prostrata est ad tempus ueritas, oportet tamen hanc uelocissime exurgere, & efficaciter cognosci, maximè diuino cooperante auxilio. In hoc igitur tertio conditionis statu, post tẽpora uidelicet beati Gregorij, in temporibus Heraclij, insurrexit ueritati & dei ecclesię homo qdã diabolicus, primogenitus satanæ, in libidinẽ procliuis, & ex fraude machinamentis deditus, nomine Mahometus. Qui consilio & auxilio illius qui mẽdax & mendacij pater est, iniquã & mẽdacij plenã, tanquã ex diuino ore prolatã legem cõposuit: quã quidem legem Alcoranum nominauit, uidelicet diuinorum mãdatorű collectionẽ. Hic Mahometus supra

III. Per falsos fratres.

A temporibus Gregorij magni ultima persecutio Machumeti & Papæ.

Fides & patientia sanctorum uincet. Apoc.

Machumet.

Alcoranum.

τό μοι παράνομοι ἀδολεσχίας, ἀλλ᾽ οὐχ ὡς ὁ νόμος σου κύριε. ἀλλ᾽ ἐδόθη καὶ προσετέθη τότε τὸ φῶς τῆς διδασκαλίας τῇ ἐκκλησίᾳ, πολλῶν διδασκάλων ἀναφανέντων, καὶ τὴν θείαν διανοιγόντων γραφήν. ἱλάριος οὗτος ἦν, αὐγουστῖνος, ἱερώνυμος, καὶ γρηγόριος. ἀνέστη τε καὶ πλῆθος ἁγίων πατέρων ἐν ταῖς ἐρήμοις, τελείας καὶ ἁπλουστάτης ὄντων ζωῆς. ἵνα καὶ δι᾽ αὐτῶν τὸ τοῦ δράκοντος στόμα ἀσθενεῖ καὶ ἰδιωτικῷ λίνῳ δεσμοῖτο. καὶ οὕτω τῶν θείων γραφῶν δραστηρίῳ τὸ στόμα τῶν τὰ ἄνομα λαλούντων πεφίμωται. ἀλλ᾽ εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἐπεφύη ταῖς ἐκκλησίαις ἡ τρίτη φθορά, ὁ ἐκ τῶν ψευδαδέλφων δηλαδὴ κίνδυνος. ὅθεν καὶ μετὰ τοὺς τοῦ μακαρίου γρηγορίου χρόνους, εὐθὺς ἡ θλῖψις κατίσχυσε δι᾽ ἀνθρώπων κατεφθαρμένων τὸν νοῦν, ἐν ὑποκρίσει λαλούντων ψεῦδος. καὶ τοσαῦτα ψεύδη καὶ πλάσματα ἀνεφύη βίου, διδασκαλίας τε καὶ δικαιοσύνης, ὥστε πολλοὺς εἶναι τοὺς συναγορεύοντας καὶ συναγωνιζομένους τοῖς πονηροῖς καὶ τυράννοις, κἂν εἰς ὅσον οὗτοι σκαιότητος καὶ πονηρίας ἐλάσωσι· καὶ τοὐναντίον, καὶ τῶν τελειοτάτων τοὺς καθηλακτοῦντας καὶ διασύροντας. αὕτη δὲ ἡ κατὰ τῆς ἐκκλησίας φθορά, ἕως γήρως καὶ πρεσβείου διαμενεῖ, ὥστε μηδαμόθεν ὑπάρχειν ἐλπίδα, πλὴν θείας βοηθείας, καὶ τῆς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἐνστάσεως. ὅθεν καὶ ὑπὲρ τῶν καιρῶν τούτων φησί, πᾶσαι αἱ ἐντολαί σου ἀλήθεια. ἀδίκως κατεδίωξάν με. βοήθησόν μοι. μονονουχὶ λέγων, εἰ καὶ πρὸς καιρὸν τεταπείνωται ἡ ἀλήθεια, δεῖ μέντοι ταύτην τάχιστα ἀναστῆναι, καὶ ἐνεργητικῶς γνωσθῆναι, μάλιστα τῆς θείας συνεργούσης ῥοπῆς. ἐν ταύτῃ τοίνυν τῇ τρίτῃ καταστάσει, μετὰ τοὺς χρόνους δηλονότι τοῦ μακαρίου Γρηγορίου, ἐπὶ τῶν καιρῶν Ἡρακλείου, ἐπανέστη τῇ ἀληθείᾳ καὶ τῇ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ, ἄνθρωπός τις διάβολος, πρωτότοκος μὲν τοῦ σατανᾶ, ἀσελγὴς δέ, καὶ ταῖς ἐκ τῆς σκηνῆς τέχναις ἐκδεδομένος, ὀνόματι μαχούμετ, ὃς τῇ βουλῇ καὶ τῇ συμμαχίᾳ ἐκείνου, ὃς ψεύστης τέ ἐστι, καὶ τοῦ ψεύδους πατήρ, ἀνόσιον καὶ ψεύδους γέμοντα, ὡς ἂν ἐκ τοῦ θείου στόματος ὑπηγορευμένον συνέθηκε νόμον. ὃν δὴ καὶ νόμον, ἀλκοράνον ὠνόμασεν, δηλαδὴ τῶν θείων προσταγμάτων ἀναγωγήν. οὗτος ὁ μωάμεθ, ὑπὲρ

ὑπὲρ πάντας τοὺς γεγονότας ἢ ἐσομένους, τὴν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν ἐδίωξεν. οὐ γὰρ ἑνί γε μόνον τρόπῳ προσέβαλεν, ἀλλὰ τρισὶ τοῖς γενικωτάτοις. νῦν μὲν ἀπηνεῖ τυραννεῖ τυραννίδι, νῦν δὲ διὰ τῆς ἐν τοῖς νόμοις ἀπάτης. νῦν δὲ δι᾽ ὑποκρίσεως, ἀνατρέπων τοὺς ἁπλουστέρους. ὥστ᾽ ἤδη τὸ ἥμισυ τῆς οἰκουμένης ὑποπεσεῖν τῇ ἀπάτῃ, συγχωρήσει θεοῦ, ὅς ἐστι φοβερὸς ἐν ταῖς βουλαῖς ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων.

Ἐγὼ τοίνυν, ὁ ἐν τῇ τάξει τῶν πρεδικατόρων ἐλάχιστος, τῆς τοσαύτης συμφορᾶς συναλγῶν τοῖς ἠπατημένοις, διελογησάμην τὰς ὁδούς μου, καὶ ἐπέστρεψα τοὺς πόδας μου εἰς τὰ μαρτύρια τοῦ θεοῦ. ὅθεν πελάγη διαπεράσας πολλά, καὶ ἐρήμους, καὶ τὴν περιώνυμον τῶν σαῤῥακηνῶν πόλιν τὴν Βαβυλῶνα καταλαβών, ἔνθα τὰ μέγιστα καὶ καθολικώτατα τῶν παρὰ τούτοις μουσίων εἰσίν, αὐτόθι τὲ τὰ γράμματα καὶ τὴν ἀῤῥαβικὴν διάλεκτον ὁμοίως μαθών, ἀκριβέστατά τε τὸν τούτων νόμον ἀναλεξάμενος, σπουδαιότατά τε καὶ συνεχῶς μετὰ τῶν παρ᾽ αὐτοῖς διδασκάλων διαλεγόμενος, μᾶλλον καὶ μᾶλλον διὰ τῆς πείρας κατείληφα τὸ τοῦ προειρημένου νόμου διάστροφον. καὶ δὴ τοῦτον εἰς τὴν τῶν λατίνων διάλεκτον μεταφέρειν ἀρξάμενος, τοσούτους εὗρον μύθους τὲ ἅμα καὶ ψεύδη καὶ βλασφημίας, καὶ συνεχῆ διὰ πάντων φλυαρίαν τὲ καὶ παλλιλογίαν, ὥστ᾽ ἀηδίας με πληρωθῆναι, καὶ θαυμάσαντα γράψαι τινὰς ἐπιστολὰς περὶ τῶν τοσούτων βλασφημιῶν, πρὸς τὴν θριαμβεύουσαν ἐκκλησίαν, ὥσπερ ἐκείνην μεμφόμενον ἐν πικρίᾳ ψυχῆς. νῦν δ᾽ ἔστι μοι σκοπός, τῇ ἄκρᾳ ἀληθείᾳ θαῤῥήσαντι, τὰ κεφαλαιωδέστερά τε καὶ ἀρχικώτερα ψεύδη τοῦ παρανόμου νόμου τούτου διελέγξαι, καὶ τοῖς ἄλλοις τῶν ἀδελφῶν παρασχεῖν ἀφορμήν, δι᾽ ἧς ἂν ῥᾷον ἀνακαλέσασθαι πρὸς τὸν θεὸν δυνηθεῖεν, τοὺς τῆς ἀσεβείας ταύτης αἱρεσιώτας. ὅπως ἂν δὲ τοῦτο μετὰ τάξεως γένοιτο, εἰς ὡρισμένα κεφάλαια δεῖν ἔγνων τὴν ὅλην διελεῖν πραγματείαν.

Τὸ πρῶτον κεφάλαιον περιέχει τὰς ἀρχικωτέρας τοῦ νόμου τούτου αἱρέσεις.

Δεύτερον, τίνι τρόπῳ δεῖ τούτοις συγγίνεσθαι.

τρίτον,

supra omnes qui fuerũt, uel futuri sunt, ecclesiã Dei persecutus est. Non enim uno solum modo ecclesiã percussit, sed tribus generalissimis: nunc quidem sæua tyrannide, nunc autem per deceptionem in legibus, nunc uero per hypocrisim simpliciores subuertens: ut iam magnam partem orbis terrarum deceptioni suæ subiecerit, ex Dei permissione, qui est terribilis in consilijs supra filios hominũ. Ego igitur in ordine Prędicatorum minimus, tantam calamitatem deceptis compatiens, consideraui uias meas, & pedes meos in testimonia Dei conuerti. Vnde cum transiuissem multa maria, & loca deserta, & inclytã Saracenorum urbem Babylona deprę hendẽs, ubi maxima & uniuersalia studia apud eos existunt: illicq; literas & Arabicam linguam similiter discens, diligentissimeq; & continue cum magistris apud eos disputans, magis magisq; depræhendi prædictæ legis peruersionem. Etiam hanc in Latinam linguam transferre incipiens, tot inueni fabulas, simul & mendacia, & blasphemias, & continuam per omnia fabulationem, ut tristicia plenus essem. Decreuiq; idcirco scribere quasdam epistolas de tantis blasphemijs, ad triumphantem ecclesiam: conquestusq; sum tanquam illa in amaritudine animæ. Nũc autem est mihi intentio, summa ueritate confidenti, capita & principalia mẽdacia iniquæ legis huius ostendere, & alijs fratribus causam exhibere, propter quam facilius ad Deum reuocare possent huius impietatis hæreticos. Vt autem hoc cum ordine fiat, in determinata capita oportere cognoui totum tractatum diuidere.

Babylon Aegi quæ Baldach.

Richardus Alcoranum cœperat Latinum facere.

Finis huius scripti, sanè pius.

OPERIS DIGESTIO IN CAPITA XVII.

Primum caput continet principales huius legis errores.

Secundum, quis modus cum eis seruandus est.

 Tertium,

Tertium, quod lex hæc non est lex Dei, propterea quod neq; uetus, neque nouum testamentum hanc testantur: et quod necesse est Saracenis, parêre dictis ueteris testamenti & euangelij.

Quartum, quod neq; in stylo, neq; in modo cum alijs conuenit.

Quintum, quod non conuenit secũdum sententias cum aliquo altero.

Sextum, quod in multis sibijpsi contradicit.

Septimum, quod nullo miraculo cõfirmatur.

Octauum, quod non est secundum rationem.

Nonum, quod manifesta continet mendacia.

Decimum, quod uiolenta.

Vndecimum, quod inordinata.

Duodecimum, quod iniqua.

Tertiumdecimum, de Alcorani institutione, & quis fuit huius legis opifex & inuentor.

Quartumdecimum, de fictione improbatissimæ uisionis.

Quintumdecimum, de quibusdam sex quæsitis in Alcorano communibus, & de Christi ad Mahometum excellentia.

Sextumdecimum, de euangelij ad Alcoranum excellentia.

Decimumseptimum, de Saracenorũ responsione ad prædicta.

Τρίτον, ὅτι ὁ νόμος οὗτος, οὐκ ἔστι νόμος θεοῦ· διὸ τὸ μήτε τὴν παλαιὰν, μήτε τὴν νέαν διαθήκην, τούτῳ συμμαρτυρεῖν, καὶ ὅτι τοῖς σαῤῥακηνοῖς πᾶσα ἀνάγκη πείθεσθαι τοῖς τῆς παλαιᾶς διαθήκης, καὶ τοῖς τοῦ εὐαγγελίου ῥητοῖς.

Τέταρτον, ὅτι μὴ ἔχει φράσιν καὶ ἦθος τοῖς ἄλλοις συμβαίνοντα.

Πέμπτον, ὅτι μὴ συμφωνεῖ κατὰ διάνοιαν ἑτέρῳ τινί.

Ἕκτον, ὅτι ἐν πολλοῖς ἑαυτῷ ἀντιλέγει.

Ἕβδομον, ὅτι μηδενὶ θαύματι βεβαιοῦται.

Ὄγδοον, ὅτι μὴ ἔστι κατὰ λόγον.

Ἔνατον, ὅτι ὁμολογούμενα περιέχει ψεύδη.

Δέκατον, ὅτι βίαιος καὶ περὶ τῶν εἰς αὐτὸν ἐρχομένων.

Ἐνδέκατον, ὅτι ἄτακτος.

Δωδέκατον, ὅτι πονηρός.

Τρισκαιδέκατον, περὶ τῆς τοῦ ἀλκοράνου συγγραφῆς. καὶ τίς ἐστι τοῦ νόμου τούτου δημιουργὸς καὶ εὑρετής.

Τεσσαρεσκαιδέκατον, περὶ τοῦ πεπλάσθαι τὴν ἀδοξοτάτην θεωρίαν.

Πεντεκαιδέκατον, περί τινων ἐκζητημάτων ἐν τῷ ἀλκοράνῳ κοινῶν. καὶ περὶ τῆς τοῦ χριστοῦ πρὸς τὸν μαχούμετ ὑπεροχῆς.

Ἑπτακαιδέκατον, περὶ τῆς τῶν σαῤῥακηνῶν ἀπολογίας, πρὸς τὰ προειρημένα.

DE PRINCIPALIBVS HVius legis erroribus. Caput I.

PRimum igitur decet scire principales errores, quos Saracenorum lex ponit, secundum quos maxime diuinæ legi aduersatur. Notandum igitur, quod omne antiquorum cœnum, quod diabolus in alijs sparsim disseminauit, in Mahometum comprehensim euanuit. Hic enim cum Sabellio negat omnino trinitatem: Dualitatem autem quandam ponit in diuinis, quæ nihil honestum & diuinis simile in se ipsa

Hac ratione utitur & Cluniacensis Abbas.

ΠΡῶτον τοίνυν προσήκει μαθεῖν τὰς ἀρχοειδεστέρας αἱρέσεις, ἃς ὁ τῶν σαῤῥακηνῶν τίθησι νόμος, καθὰς μάλιστα τῷ θείῳ νόμῳ ἐναντιοῦται. Ἰστέον τοίνυν, ὅτι πάντα τὸν τῶν ἀρχαίων αἱρετικῶν βόρβορον, ὃν ὁ διάβολος ἐν τοῖς ἄλλοις διῃρημένως κατέσπειρεν, εἰς τὸν μαχούμετ ἀθρόον κατήμεσεν. οὗτος γὰρ μετὰ μὲν τοῦ σαβελλίου, ἀρνεῖται παντελῶς τὴν τριάδα· δυάδα δέ τινα τίθησιν ἐν τοῖς θείοις, μηδὲν μὲν σεμνὸν καὶ τοῖς θείοις ἀνάλογον ἐκφαίνειν ἐν

ἐν ἑαυτῇ δύναμιν, πάσης δὲ ἑτερότητος οὖσαν ἀρχήν. ὑποτίθησι γὰρ αὐτήν τε τὴν θείαν οὐσίαν, καὶ τὴν ταύτης ψυχήν. ὅθεν εἰς τὸ ἀλκορανὸν πληθυντικῶς εἰσάγει διαλεγόμενον τὸν θεόν, ὡς δοκεῖν αὐτὴν τὴν τοῦ θεοῦ ψυχήν, καὶ αὐτὸν τὸν χριστὸν ἄλλης παρὰ τὸν θεὸν ὑπάρχειν οὐσίας, καὶ ἐλάττονος τοῦ θεοῦ καὶ ὑποτεταγμένης αὐτῷ· συμφερόμενος ἐν τούτοις ἀρείῳ καὶ εὐνομίῳ, ὑποτίθεισι τὸν χριστὸν, ψιλὸν εἶναι κτίσμα, πάντων μέντοι τῶν ἄλλων ὑπερέχον. αὕτη δὲ ἡ δόξα ἐκ τῶν πλατωνικῶν ὡρμῆσθαι δοκεῖ, ὑποτιθεμένων τὸν ἄκρον θεὸν, πατέρα πάντων, καὶ δημιουργὸν, ἐξ οὗ τινὰ νοῦν ἔλεγον πρῶτον ἀπορρυῆναι, ἐν ᾧ πάντας εἶναι τοὺς λόγους τῶν ὄντων, καὶ ὑψηλότερον πάντων, ὃν καὶ πατρικὸν νοῦν προσηγόρευον· καὶ μετὰ τοῦτον εἶναι τὴν τοῦ κόσμου ψυχήν. ἐφεξῆς δὲ, τὰ λοιπὰ κτίσματα. τὰ τοίνυν ἐν ταῖς γραφαῖς περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ λεγόμενα, ταῦτ' ἐπ' ἐκεῖνον τὸν νοῦν ἀνῆγον ἐκεῖνοι. μάλιστα, διὰ καὶ τὴν θείαν γραφὴν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, θεοῦ σοφίαν, καὶ θεοῦ λόγον καλεῖν. ᾗ δόξῃ καὶ ἡ τοῦ ἀβινσένα συνᾴδει, ὃς ὑπὲρ τὴν τοῦ πρώτου οὐρανοῦ ψυχὴν, τὴν πρώτην νόησιν ὑποτίθησι, κινοῦσαν τὸν πρῶτον οὐρανόν, ἧς ἐπέκεινα ἐν τῷ ἄκρῳ τὸν θεὸν καθιδρύει. οὕτω τοίνυν οἱ ἀριανοὶ ἐνόμισαν περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ὡς εἴη κτίσμα ὑπερέχον πάντων τῶν ἄλλων κτισμάτων· οὗ μεσιτεύοντος, πάντα τὸν θεὸν δεδημιουργηκέναι. ὅθεν καὶ ὁ μωάμεθ ὑποτίθησι τὸν χριστὸν, ἁγιώτατον καὶ ἐναρετώτατον ἄνθρωπον, ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. διαρρήδην δέ τι ἐν αὐτῷ φησὶν εἶναι καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον. ὀνομάζει γοῦν αὐτὸν λόγον θεοῦ, καὶ πνεῦμα θεοῦ, καὶ ψυχὴν τοῦ θεοῦ. τὸ δὲ θεὸν κατ' ἀλήθειαν λέγεσθαι, παντάπασι γελοῖον ἡγεῖται. καὶ πρὸς τὴν ἀπόδειξιν τούτου, δυσὶ μάλιστα χρῆται. ἑνὶ μὲν, τῷ μηδ' αὐτὸν τὸν χριστὸν, μηδέ πώποτε περὶ ἑαυτοῦ τοῦτο διισχυρίσασθαι ἢ εἰπεῖν. ἑτέρῳ δὲ, καὶ τοὐναντίον εἰπεῖν. ὅθεν φησὶν, ὡς οἱ χριστιανοὶ φασὶ τὸν χριστὸν εἶναι θεόν. καίτοι τοῖς ἰουδαίοις εἰπόντος αὐτοῦ τοῦ χριστοῦ, προσκυνεῖτε τὸν θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν, τὸν κύριόν μου καὶ κύριον ὑμῶν. ταῦτα δὲ μακρότερον ἐξεθέμην, ἵνα πάντες γνοῖεν, ὡς οὐ τινος τῆς ἀρχὴν

ipſa poteſt demõſtrare, cum totius alteritatis principiũ ſit. Supponit, enim diuinã eſſentiã, & huius animã. Vnde in Alcorano inducit Deũ pluraliter loquẽtem: ut uideatur ipſa anima Dei, et ipſe Chriſtus alterius præter Deũ eſſe eſſentiæ, & minoris Deo, & ei ſubditæ: cõueniens in his cũ Arrio & Eunomio, ſupponit Chriſtũ excelſam eſſe creaturã, omnes tamẽ alias creaturas excedentẽ. Hęc aũt opinio ex Platonicis mota eſſe uidetur: qui ſupponunt ſummũ Deũ patrẽ omnium & creatorẽ, ex quo quãdã mentẽ dicebãt primũ defluxiſſe, in qua quidẽ ſunt oẽs rationes entiũ, & omnibus excelſior eſt: quẽ & paternam mentẽ appellabãt, poſt hunc eſſe mũdi animã dicebant: deinceps aũt reliquæ ſunt creaturæ. Quæ igitur de filio Dei in ſcripturis dicũtur, hæc ad illã mentẽ illi referebãt: maxime aũt, quod & diuina ſcriptura filiũ Dei ſapientiã & Dei uerbũ appellat. Cũ qua opinione & ea quæ eſt Auicenę cõuenit, qui ſupra primũ cœlũ primã intelligentiã ſupponit, quæ primũ cœlũ mouet, ultra quam in ſummo Deũ firmari dicit. Sic igitur Ariani exiſtimauerũt de filio Dei, quod eſſet creatura, quę oẽs alias creaturas excedit: q̃ mediante omnia Deus creauit. Vnde & Mahometus ſupponit Chriſtũ ſanctiſſimũ, & hominẽ uirtute prędítũ ſupra oẽs alios. Palàm aũt qd in eo dicit eſſe ſupra hominẽ. appellat eñ eũ uerbũ Dei, et ſpiritũ Dei, et animã Dei: Deũ aũt ſecundũ ueritatẽ dici, omnino ridiculũ putat. Et ad demonſtrationem huius, duobus maxime utitur: uno quidẽ, quod nunq̃ ipſe Chriſtus de ſeipſo hoc aſſeruit, uel dixit: altero autẽ, quia ipſe contrariũ dixiſſe uidetur. Vnde dicit Mahometus, quod Chriſtiani dicũt Chriſtũ eſſe Deum, etenim Iudæis ipſe Chriſtus dixit: Adorate Deũ meum, et Deũ ueſtrũ, dominũ meũ, et dominum ueſtrũ. Hæc aũt longius expoſui, ut oẽs cognoſcãt, quod illud quod in princi-

Opinio Platonicorum de Deo.

1. Corin. 1.

Ioan. 1.

Opinio Auicennæ de Deo.

Opinio Arrianorum.

Ioh. 20.

pio in mundo per Arrium seductor diabolus nõ potuit perficere, hoc post hæc marcescẽte quidem in ecclesia zelo, malicia aũt crescẽte per Mahometum adimpleuit, & tandem per antichristi nequitiã roborabit. Qui persuadebit mundo, quod neq; uerus Deus, neq; Dei filius est Christus, & neq; homo bonus.

Antichristi dogma de Christo.

Principalis igitur intentio Mahometi, est, persuadere, Christũ neq; deum, neq; filium esse Dei, sed sanctum quendã & sapientem hominẽ, et prophetam maximum, absq; patre ex uirgine genitum.

Scopus doctrinæ Machumeticæ.

In quibus cum Carpocrate hæretico cõuenit. Itẽ affirmat, impossibile esse Deũ habere filium, propterea quod uxorem nõ habet. Cum eodem rursus hæretico etiam in hoc cõuenit. Additque, quod si Deus haberet filium, in periculo iam omnis res esset, tanquam futurum schisma esset inter eos ex necessitate. In quibus cum Iudæis & Cerdonio hæretico conuenit. Subiungitq;, neque à Iudæis Christum fuisse interemptum, neq; crucifixum, sed alium quendam illi similem. In quibus cum Manichæis, † conuenit. Additq;, & Deum ad se ipsum accersisse, & rursus eum in fine mundi appariturum, & interempturum Antichristum. Post hæc autem faciet Deus Christum mori. Qui autem passionem Christi negat, negat omnia ecclesiæ mysteria, quæ à diuina passione efficaciam habent. In quibus cum Donatistis hæreticis conuenit. Dicit autem & dæmones posse saluari, per Alcoranum & quod multi eorum cum hoc audiuissent, facti sunt Saraceni, sequens in his aliquo modo † Origenem, qui dicit saluandos fore dæmones. Dicitque & ad Deum ascendisse, quando pro eo Gabrielẽ misit Deus, et manũ huic Deũ imposuisse, & tantũ Deo tãgente rigiditatis sensum cepisse in corpore, ut & is usq; ad medullã spinæ dorsi pertrãsiret. In quibus manifestũ est, q̃d cũ Antropomorphitis cõmunicat, q corporalẽ Deũ asseue-

† & Iacobitis, &c.

Diaboli seruandi secundũ Machumetem.

Non Origenẽ, sed perfidos hæreticos, abutentes nomine sanctißimi uiri.

χὴν ἐν τῷ κόσμῳ διὰ τοῦ ἀρείου παρακαταβαλλόμενος ὁ διάβολος, οὐχ οἷός τε ἐγένετο τελειῶσαι· τοῦτο μετὰ ταῦτα μαρανθέντος μὲν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ζήλου, τῆς δὲ πονηρίας αὐξανομένης, ἀνεπλήρωσε διὰ τοῦ μωάμεθ. ἀλλ' ὅμως διὰ τοῦ ἀντιχρίστου, καὶ εἰς τέλος ἐξοίσει τὴν πονηρίαν. ὃς ἀναπείσει τὸν κόσμον, ὡς οὔτ' ἀληθὴς θεὸς, οὔτε θεοῦ υἱός ἐστιν ὁ χριστὸς, ἀλλ' οὐδ' ἄνθρωπος ἀγαθός. ὁ προηγούμενος τοίνυν σκοπὸς τοῦ μωάμεθ ἐστὶ, τὸ πείθειν τὸν χριστὸν μήτε θεὸν, μήτε υἱὸν εἶναι θεοῦ· ἀλλ' ἅγιόν τινα καὶ σοφὸν ἄνθρωπον, καὶ προφήτην μέγιστον, ἄνευ πατρὸς ἐκ παρθένου γεγεννημένον· ἐν οἷς καρποκράτει τῷ αἱρετικῷ συμφωνεῖ. Ἔτι δ' ἰσχυρίζεται, ἀδύνατον εἶναι τὸν θεὸν ἔχειν υἱὸν, διὰ τὸ μηδὲ γυναῖκαν ἔχειν. τῷ αὐτῷ δὲ πάλιν αἱρετικῷ καὶ τούτῳ συνᾴδων· προστίθησι δὲ, ὡς εἴπερ ὁ θεὸς εἶχεν υἱὸν, ἐν κινδύνῳ ἂν εἶναι τὸ πᾶν, ὡς ἐσομένου καὶ σχίσματος ἐν αὐτοῖς ἐξ ἀνάγκης. ἐν οἷς ἰουδαίοις καὶ κέρδωνι συμφωνεῖ τῷ αἱρετικῷ. διατείνεται δὲ, μὴ δ' ὑπὸ τῶν ἰουδαίων χριστὸν ἀναιρεθῆναι, μήτε σταυρωθῆναι, ἀλλά τινα ἄλλον ἐκείνῳ ὅμοιον· ἐν οἷς συμφέρεται μανιχαίοις. προστίθησί τε καὶ τὸ, τὸν θεὸν εἰς ἑαυτὸν μετακαλέσασθαι τὸν χριστόν. καὶ πάλιν αὐτὸν πρὸς τῷ τέλει τοῦ κόσμου φανήσεσθαι, καὶ θανατώσειν τὸν ἀντίχριστον. μετὰ δὲ ταῦτα ποιήσειν τὸν θεὸν, ἀποθανεῖν τὸν χριστόν. ὁ δὲ τὸ πάθος ἀρνούμενος τοῦ χριστοῦ, ἀρνεῖται πάντα τὰ τῆς ἐκκλησίας μυστήρια, ἐκ τοῦ θείου πάθους τὸ δραστήριον ἔχοντα. ἐν οἷς τοῖς αἱρετικοῖς δονατισταῖς συμφρονεῖ. φησὶ δὲ, καὶ τοὺς δαίμονας δύνασθαι σωθῆναι, διὰ τοῦ ἀλκοράνου· ὥς τε καὶ πολλοὺς αὐτῶν τοῦτο ἀκούσαντας, γενέσθαι σαρρακηνούς. ἑπόμενος ἐν τούτοις ἀμηγέπη τῷ ὠριγένει, λέγων σωθήσεσθαι τοὺς δαίμονας. πλάττει δὲ, καὶ πρὸς τὸν θεὸν ἀνελθεῖν, ὅτι ὑπὲρ τούτου τὸν γαβριὴλ ἀπέστειλεν ὁ θεός, καὶ τὴν χεῖρα τούτῳ τὸν θεὸν ἐπιθεῖναι, καὶ τοσαύτης ἁψαμένου τοῦ θεοῦ ψύξεως αἴσθησιν λαβεῖν ἐν τῷ σώματι, ὥστ' αὐτὴν διελθεῖν μέχρι τοῦ τῆς ῥάχεως μυελοῦ. ἐν οἷς δῆλός ἐστι κοινωνῶν τοῖς ἀνθρωπομορφίταις, σωματικὸν φάσκουσι τὸν

τὸν θεόν. λέγει δὲ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, κτίσμα· Μακεδονίῳ συνᾴδων. ἐν οἷς δὲ φάσκει τοὺς ἀγγέλους δαίμονας γεγονέναι, μὴ βουληθέντας προστάξαντος τοῦ θεοῦ, τὸν Ἀδὰμ προσκυνῆσαι, οὐδένα μιμούμενος φαίνεται. ληρεῖ δὲ καὶ τὴν ἐσχάτην τοῦ ἀνθρώπου μακαριότητα, ἐν ἀκολασίᾳ καὶ τρυφῇ λέγων εἶναι, καὶ ἱματίοις πολυτελέσι, καὶ παραδείσοις· ὁμολογῶν ἐν τούτοις Κηρίνθῳ τῷ αἱρετικῷ, καὶ τισιν ἀρχαίοις ἀπίστοις. καὶ τῆς περιτομῆς δὲ δεῖν ἔχεσθαι λέγει, τὰ τοῦ αἱρετικοῦ Ἐβίωνος ἐπαινῶν. συγχωρεῖ δὲ καὶ πλῆθος γυναικῶν ἐν τῷ γάμῳ, παλλακῶν τε καὶ θεραπαινῶν ὁπόσας ἄν τις ἐν πολέμῳ λαβὼν δύναιτο τρέφειν. καὶ τὰς τῶν ἄλλων δὲ γυναῖκας, ἀδιαφόρως λαμβάνειν· τοῖς αἱρετικοῖς Νικολαΐταις, ἐν τούτοις ἑπόμενος. πάντας δὲ δεῖν φησιν ἀναιρεῖσθαι, τοὺς μὴ τῷ τούτου πειθομένους νόμῳ, πλὴν εἰ μὴ φόρους τελοῖεν. δοκεῖ δὲ συγχωρεῖν καὶ τὰ σοδομιτικὰ ἔν τε ἀνδράσι καὶ γυναιξὶν, ἐν τῷ περὶ τῆς βοὸς κεφαλαίῳ· εἰ καὶ οἱ τούτου διαδεξάμενοι, ταῦτα σεμνοτέραις τισὶν ἐξηγήσεσι συγκαλύπτουσιν. ὁ δὲ πᾶς τούτου σκοπός ἐστιν, ἀποκόψαι μὲν πᾶν ὅπερ ἂν μέγα καὶ σεμνὸν ἐν τῇ πίστει, καὶ δυσχέρειαν ἔχον ἐν τῷ κατορθωθῆναι· συγχωρῆσαι δὲ πᾶν, ἐφ' ὅπερ ἂν ἐπιρρεπεῖς ὦσιν, οἱ τοῖς παροῦσι προσηλωμένοι· καὶ μάλιστα τῶν ἄλλων οἱ Ἄραβες, γαστριμαργίαν δηλονότι, ἁρπαγὴν, καὶ ἀκολασίαν. περὶ δὲ τῶν ἀρετῶν, οἷον ταπεινοφροσύνης, μακροθυμίας, εἰρήνης, ἐγκρατείας, ἢ τῆς εἰς τὸν πλησίον ἀγάπης, ἢ τοῦ ἐσχάτου τέλους, οὐδὲν (ὡς εἰπεῖν) ἀξιόλογον εἶπεν. ὡς ἂν δὲ τὸ περὶ τούτων τῶν αὐτοῦ ψεῦδος μὴ ῥαδίως ἐλέγχοιτο, διά τε τῆς παλαιᾶς ἢ καινῆς διαθήκης, ἢ καὶ δι' ὧν ἔγραψαν οἱ φιλοσοφήσαντες, ἐν οἷς καὶ αὐτοὶ περί τε ἀρετῆς καὶ κακίας καὶ τοῦ ἐσχάτου τέλους διέλαβον, μηδὲν μηδαμῶς πιστὸν εἶναι προσέταξεν, ὅπερ ἂν τῷ παρ' αὐτοῦ τεθέντι νόμῳ ἐναντίον ὑπάρχει. ἀναιρεῖσθαι δὲ καὶ τοὺς ἐναντίον τι τούτῳ λέγειν τολμῶντας. αὐτὸς δὲ τό, τε ψαλτήριον, καὶ τοὺς ἄλλους προφήτας, λίαν ἐγκωμιάζει, καὶ πολλὰ περὶ αὐτοῦ φησὶ τὸν Χριστὸν προφητεῦσαι ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, τοῖς

asseuerant. Dicitq; & spiritumsanctum creaturam esse, cum Macedonio conueniens. In quibus autem dicit angelos dæmones factos esse, cum noluissent mandante Deo Adam adorare, neminem in hoc imitari uidetur. Nugatur autem, & ultimam hominis beatitudinem, in intemperantia & delicijs dicens esse, & uestibus sumptuosis, & hortis irriguis, conueniens in his cum Cerintho hæretico, & quibusdam antiquis infidelibus. Et circumcisionem oportere tenere dicit, commendans, quæ hæretici Ebionis sunt. Concedit & multitudinem uxorum in nuptijs, pellicumq; & ancillarum, & quotquot quis in bello capiens posset educare, & aliorum uxores indifferenter capere, hæreticos Nicolaitas in his sequens. Omnes autem dicit oportere interimi, qui huic legi non obtemperant, nisi tributa soluāt. Videturq; concedere Sodomitica in uiris et mulieribus, in Capitulo de uacca, & si horum successores hic honestioribus expositionibus cooperiant. Huius autem omnis intentio est, resecare, quicquid erat arduum in credēdo, & difficile in operando. concedere autem omne ad quod procliui erant, quæ præsentibus capiuntur, & maxime aliorū Arabes, gulā uidelicet, rapinā, & intemperantiā. De uirtutibus autem, sicut humilitate, patientia, pace, continentia, aut in proximum charitate, uel de extremo fine nihil, ut ita dicam, precio dignū dixit. Vt autem aliquod de his mendacium nō facile argueretur per uetus uel nouum testamentū, uel & per ea quę philosophātes scripserunt, in quibus & ipsi de uirtute & uitio & extremo fine tractauerunt, nihil quicquam fide dignum esse iussit, quod legi ab eo latæ contrarium esset. Interim que mandauit, qui contrarium aliquod huic dicere auderent, grauiori pœna plecti. Ipse autem psalterium & alios prophetas ualde laudauit, & multa de eo dicit Christum uaticinatum esse in euāgelio,

Videntur uiolētius uerba Machumetis exposita, zelo quidē pro fide Christiana, sed non secundum scientiam.

filijs Israël, cum dixit: Nuncio uobis apostolum Dei, qui uenturus est post me, & nomẽ eius Mahometus. Affirmatq; nomen hoc ab ęterno scriptum esse in throno Dei, in superiori parte, ad dexteram. Ad hæc autem credendum nullum miraculum ostendit, sed nudans ensem dixit, non in uirtute miraculorum, sed armorum à Deo se missum esse. Hi sunt principales errores quos continet Alcoranum, quod est lex Saracenorum. Quę autem in illo mendacia continentur, ferè infinita sunt, de quibus in nono capitulo tractabimus.

Item de iustificatione hominis per Christi fiduciam, &c.

QVOMODO OPORTET CVM his uersari. Cap. II.

Atqui catechesis apostolorum hæc primo tradidit etiam pueris.

Secundo autem oportet scire, quod ualde curiosi sunt audire aliquid nostræ fidei, & maxime de diuina trinitate & incarnatione, non tamen uolunt his credere, neque possunt hæc intelligere. Et quia superant rationem, et humanum excedunt intellectũ, illa nec credere uolũt, nec intelligere possunt. Dicitur enim in Esaia: Si non credideritis, non intelligetis. Et quoniam contraria sunt Alcorano, quod ipsi constantissime supponunt esse uerbum Dei, & ideo illa non suscipiunt, sed ea derident. Dicitur enim in prouerbijs: Vir insipiens non suscipit uerba sapientiæ, nisi dicas ei quæ sibi placẽt. Vnde nõ oportet his statim à principio diuina proponere, neq; ante porcos margaritas spargere: sed conandum inprimis uanam legem eis ostẽdere. Non enim oportet uirtutes inserere, nisi prius passiones radicitus euellãtur. Oportetq; & in omnibus breuem uiam eligere. Facilius autem est illorum fidẽ falsam ostendere, quàm nostram ueram demonstrare. Fides enim cum eorum sit, quæ non aspicimus, donum est Dei. Vnde nostra quidẽ fides ualde secũdum mandata uera existens, non uidetur esse corporalibus. Illorum autem solum apparens, nõ à rebus,

Esa. 6.

Prius refellẽda Machumeti peruersa dogmata, quàm Christianæ cis proponãtur.

υἱοῖς ἰσραὴλ εἰρηκότα, εὐαγγελίζομαι ὑμῖν τὸν ἀπόστολον τοῦ θεοῦ, τὸν ἥξοντα μετ᾽ ἐμὲ· καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ μωάμεθ. διϊσχυρίζεται δὲ τοὔνομα τοῦτο, ἐξ ἀϊδίου γεγράφθαι ἐν τῷ τοῦ θεοῦ θρόνῳ, πρὸς τοῖς δεξιοῖς, ἐν τῷ ἀνωτέρῳ μέρει. πρὸς δὲ τὸ ταῦτα πιστώσασθαι, οὐδὲν παρέδειξε θαῦμα, ἀλλ᾽ ἀπογυμνώσας τὸ ξίφος, ἔφησεν· οὐκ ἐν δυνάμει θαυμάτων, ἀλλ᾽ ἐν ὅπλων ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἀπεστάλθαι. ταῦτ᾽ εἰσὶν αἱ ἀρχοειδέσταται τῶν αἱρέσεων, ἃς περιέχει τὸ ἀλκοράνον, ὅπερ ἐστὶ νόμος τῶν σαῤῥακηνῶν. τὰ δὲ ἐν ἐκείνῳ περιεχόμενα ψεύδη, σχεδὸν ἄπειρα ἂν εἴη· περὶ ὧν ἐν τῷ ἐννάτῳ κεφαλαίῳ πραγματευσόμεθα.

ΤΙΝΙ ΤΡΟΠΩ ΔΕΙ ΤΟΥτοις συγγίνεσθαι.

Δεῖ δὲ εἰδέναι, ὡς λίαν εἰσὶ περίεργοι, ἀκούειν τι τῶν τῆς ἡμετέρας πίστεως· καὶ μάλιστα περί τε τῆς θείας τριάδος, καὶ τῆς σαρκώσεως. οὐ βούλονται μὲν τοι τούτοις πιστεύειν, οὔτε δύνανται ταῦτα νοεῖν, ὡς ἂν τὸν ἡμέτερον ὑπερβαίνοντα λόγον, καὶ νικῶντα τὸν νοῦν. λέγεται γὰρ ἐν τῷ ἠσαΐᾳ· ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐ μὴ συνῆτε. καὶ διὰ τὸ ἐναντία εἶναι τῷ ἀλκοράνῳ, ὅπερ ἀναντιῤῥήτως οὗτοι θεῖα εἶναι λόγια ὑποτίθενται· διὸ τὰ θεῖα οὐ παραδέχονται, ἀλλὰ καταγελῶσιν αὐτῶν. λέγεται γὰρ ἐν ταῖς παροιμίαις, ἀνὴρ ἄφρων οὐ παραδέχεται λόγους σοφίας, πλὴν εἰ μὴ λέγεις αὐτοῦ τὰ ἀρεστά. ὅθεν οὐ δεῖ τούτοις εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὰ θεῖα προβάλλειν, μὴ δὲ ἔμπροσθεν τῶν χοίρων σκορπίζειν τοὺς μαργαρίτας· ἀλλ᾽ ἐπιχειρητέον ἐν πρώτοις, τὸν νόμον αὐτοῖς μάταιον ὄντα δεικνῦναι. οὐ γὰρ δεῖ τὰς ἀρετὰς ἐγκεντρίζειν, μὴ πρότερον τῶν παθῶν προῤῥίζων ἀνασπωμένων. δεῖ δὲ καὶ ἐν πᾶσι τὴν ἐπίτομον ὁδὸν αἱρεῖσθαι. ῥᾷον δέ ἐστι τὴν ἐκείνων πίστιν φαύλην ἀποδεικνύναι, ἤπερ ἀληθῆ τὴν ἡμετέραν ἀποδεικνύναι. ἡ γὰρ πίστις τῶν μὴ βλεπομένων οὖσα, δῶρον ἐστὶ θεοῦ. ὅθεν ἡ μὲν ἡμετέρα πίστις, σφόδρα κατὰ τὰ πράγματα ἀληθὴς οὖσα, οὐ δοκεῖ τοῖς σωματικωτέροις. ἡ δ᾽ ἐκείνων μόνον δοκοῦσα, οὐκ ἀπὸ

ἀπὸ τῶν πραγμάτων τοιαύτη δοκεῖ. ἀλλ' εἰ καὶ
μὴ πρόσεισιν ἀποδείξεις ἀποδεικνύσαι τὰ τῆς
θείας τριάδος (καὶ τ' ἄλλα ὅσα τῆς πίστεως, οὕ-
τω γὰρ οὔτε πίστις ἦν, οὔτε μισθῶν ἀξία) ἔχο-
μεν μέν τοι τὴν εὐαγγελικὴν αὐθεντίαν, ἣ
καὶ τὸ ἀλκοράνον συμμαρτυρεῖ. ἔτι τε καὶ
τὰ θαύματα ἐκείνων, μήτε ταῦτα, μήτε γρα-
φικὴν μαρτυρίαν ἐχόντων. εἰ γὰρ καὶ τὸ ἀλ-
κοράνον φησὶ περὶ τοῦ θεοῦ, μὴ λέγετε τρεῖς
θεοὺς, καὶ ἀποδίδωσι τὸν λόγον αὐτίκα λέ-
γων, ὡς εἴη μόνος εἷς ὁ θεὸς, ἀλλ' ἡμεῖς οὐ τού-
του τοὐναντίον φαμὲν, ἀλλὰ συγκατατιθέ-
μεθα τούτοις, ἐν οἷς φασὶν ἕνα εἶναι θεόν.
ὃν φαμὲν οὐ μόνον ἕνα εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἁ-
πλούστατον. οὔτ' αὖ τοῦτον κοινωνόν τινα δι-
δόαμεν καὶ συμμετόχον, ὥσπερ αὐτοὶ τὴν
ψυχὴν, ἢ τὸν λόγον, ἢ τὸ πνεῦμα, ἢ θεῖον
τινὰ νοῦν, ὡς δοῦλον, ἐκ τῶν ἡμῖν ἀνωτέρω ῥη-
θέντων. οὐ δεῖ δὲ τῷ ἀνθρωπίνῳ νῷ ἐξισοῦν
τὴν θείαν μεγαλειότητα. καὶ νομίζειν ἐκεί-
νην μὴ εἶναι, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τούτους
νοεῖν τὴν τῶν προσώπων διάκρισιν, χω-
ρὶς τοῦ διακρίνειν καὶ τὴν οὐσίαν. ἀλλ'
οὐδ' οὕτως ἰσχυροὺς ἔχουσι λόγους πρὸς
τοῦτο, οὓς οὐκ ἂν δυναίμεθα λύειν ῥᾳδίως.
τοῦτο τοίνυν ἀρκεῖ πρὸς ἀπολογίαν τῆς πί-
στεως. ἐκεῖνο δὲ δεῖ μᾶλλον αὐτοὺς ἀπαι-
τεῖν, τί βούλεται τὸ παρ' αὐτοῖς ἀλκορά-
νον, ὅταν τοσαυτάκις εἰσάγῃ πληθυντι-
κῶς περὶ ἑαυτοῦ διαλεγόμενον τὸν θεόν,
καίτοι γε ἁπλοῦν ὄντα καὶ ἕνα. τοῦτο δ'
ἀπαιτητέον αὐτοὺς, ἵνα ἀναγκασθῶσιν
ἀριθμὸν ἐν τοῖς προσώποις ὁμολογεῖν. πε-
ρὶ δὲ τοῦ τῆς σαρκώσεως μυστηρίου, ὅπερ
αὐτοὶ μὲν ἀρνοῦνται παντάπασιν, ἡμεῖς
δὲ πιστεύωμεν ταῖς εὐαγγελικαῖς ἑπόμε-
νοι ῥήσεσι, δεῖ ζητεῖν ἐξ αὐτῶν, πόθεν
ἴσασιν ὡς ἀδύνατον τὸν θεὸν σαρκωθῆ-
ναι. ἢ γὰρ ὅτι μὴ δεδύνητο, καὶ τοῦτ' ἐστὶ
ψεῦδος. παντοδύναμος γὰρ ὢν, πάντα
δύναται, ἐν ὅσοις οὐκ ἔστιν ἀντίφασις. ἢ ὅ-
τι μὴ ἠπίστατο τοῦτο ποιῆσαι, καὶ οὕτως ὅ-
περ καὶ πρότερον. ἢ ὅτι μὴ βεβούληται·
καὶ τίς αὐτοῦ σύμβουλος γέγονεν; ἢ δεδύ-
νηται μὲν, ὥσπερ καὶ ἥλιον ἐλάττονα τοῦ
νῦν ὄντος ποιῆσαι, καὶ μείζονα, οὐ πε-
ποίηκε δέ. καὶ τότ' ἀπαιτητέον αὐτοῖς,
ἀποδει-

à rebus, talis apparet. Sed & si nobis non
insint demonstrationes, ostẽdentes quæ
sunt trinitatis, & alia quæ ad fidem perti
nent (neq; enim tunc fides mercede di-
gna esset) habemus tamen euangelicam
auctoritatem, quam etiam Alcoranum
testatur: item et miracula, cum illi nec au
ctoritates nec miracula habeant. Etsi e-
nim Alcoranum de Deo dicit, Ne dica-
tis tres deos: & reddit rationem statim di
cens, quod sit unus. Sed nos non huius
contrarium dicimus: sed simul hæc af-
firmamus, in quibus dicit unum esse
Deum, quem dicimus non solum unum
esse, sed etiam simplicissimum. Neque
ei consortem quendam damus, & simul
participem, sicut ipsi, animam mundi,
uel uerbum, uel spiritum, uel diuinum
quendam intellectum tanquam seruum
ex dictis nobis superius. Non oportet
autem humano intellectui adęquare di-
uinam maiestatem, & existimare illam
non esse, propterea quod hi non possunt
intelligere personarum discretionem,
absq; quo & essentiã discernãt. Sed neq;
sic fortes rationes habent ad hoc, quas nõ
possimus soluere. Hoc igitur sufficit ad
defensionem fidei. Illud autem oportet
potius † eos petere: quid uult Alcoranũ
apud eos, quando totiens inducit Deum
de seipso pluraliter loquentem, cum sim
plex sit & unus? Hoc autem eos peten-
dum, ut cogantur numerum in personis
confiteri. De mysterio autem incarnatio
nis, quod ipsi quidem negant omnino,
nos autem credimus, sequentes euange
lica dicta, oportet quærere ab eis, unde
sciant, quod impossibile est Deum incar
natum fuisse. Vel enim quod nõ potuit,
& hoc est falsum. Omnipotẽs enim cum
sit, omnia potest, in quibus non est con-
tradictio. Vel quod nesciuit hoc facere.
& sic quod & prius. Vel quod noluit: Et
quis eius consultor fuit? Vel autem po-
tuit quidẽ, sicut solem minorẽ quàm nũc
est facere, et maiorem, tamen nõ fecit. Et
tunc petendũ eos demonstrationẽ huius

† pro, ab eis interrogare.

Inquisitio super mysterio incarnationis.

dare, quod nō fecerit. Hoc aūt eis demō strare est impossibile, quod neq; incarnatus est uidelicet. De diuinitate autē Christi utitur quidem demōstratione Mahometus, quod neq; Christus seipsum dixit esse Deum. Sed & si ante resurrectionē non dixit de seipso hoc palàm, sufficienter tamen hoc aperuit dicens: Ego principium, qui & loquor uobis. Et Petrum commendauit, quod palàm hoc dixit, dicens: Beatus es Simon Bar Iona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus, & reliqua. Ipse autem manifeste hoc noluit dicere, propterea quod occultè uenit, ut & prudentia & humilitate, & non ui uinceret eum, qui hominē uicit astutia. Propter hanc igitur rationē, ante resurrectionem non dixit Christus palàm de seipso, Deus sum, secūdum quam rationem neq; piscator prædicit piscibus reuelanter, sub cibo esse escam, sub esca esse hamum. Post resurrectionē autem manifeste hoc ostendit, dicens, dans spiritumsanctum et potestatem dimittendi peccata: Accipite spiritumsanctum, & quorumcunq; dimiseritis peccata, dimittuntur eis: quorūcunq; retinueritis, retēta sunt, & reliqua. Et Thomas quoq; palàm confessus est hoc, dicens: Dominus meus, & Deus meus. Dato autē, hoc nequaquam à Christo dictum esse, propterea quod humilia quidem uerba profert, præclara autem opera ostendit: sufficit discipulos eius hoc palàm dicere, qui hoc dicentes, similia Christo signa fecerunt. Sed quoniam Saraceni negant miracula et uerba Apostolorum, propterea quod contraria sunt Alcorano, insistendum cōfutationi tam perfidæ legis, quod non est lex Dei, & quod Saraceni debēt suscipere euāgelica testimonia, similiter & quæ sunt Veteris testamenti. Hoc autem per ipsum Alcoranum possibile est demonstrari, ut Ogolih suijpsius ense interimatur.

Etiam ante Caipham non negauit. Idq; fecit ex mādato patris, Ps. 2. prædicans præceptū, &c.

Ioh. 8.

Matth. 16.

Ioh. 20.

Ita uocant Goliath, quem Dauid occidit suo gladio.

QVOD

ἀπόδειξιν τούτου. τοῦτο δ' αὐτοῖς ἀποδεικνῦναι ἀδύνατον, ὅτι μὴ σεσάρκωται δηλονότι. περὶ δὲ τῆς θεότητος τοῦ χριστοῦ, χρῆται μὲν ἀποδείξει ὁ μωάμεθ, ὅτι μὴ δὲ ὁ χριστὸς ἑαυτὸν εἶπεν εἶναι θεόν. ἀλλ' εἰ καὶ πρὸ τῆς ἀναστάσεως οὐκ ἔφησε τοῦτο περὶ ἑαυτοῦ διαῤῥήδην, ἱκανῶς μέντοι τοῦτο ἠνίξατο, λέγων, Ἐγὼ ἡ ἀρχή, ἥ τις καὶ λαλῶ ὑμῖν. καὶ τὸν πέτρον ἀπεδέξατο διαῤῥήδην τοῦτο εἰπόντα, λέγων, μακάριος εἶ σίμων Βὰρ ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ πατήρ μου, καὶ τὰ λοιπά. αὐτὸς δὲ φανερῶς οὐκ ἠθέλησε τοῦτο εἰπεῖν, διὰ τὸ κεκρυμμένως ἐλθεῖν, ἵνα φρονήσει καὶ ταπεινώσει, ἀλλ' οὐκ ἰσχύϊ νικήσῃ τὸν ἄνθρωπον νικήσαντα πανουργίᾳ. διὰ τοῦτον τοίνυν τὸν λόγον, πρὸ τῆς ἀναστάσεως οὐκ εἴρηκεν ὁ χριστὸς περὶ ἑαυτοῦ διαῤῥήδην, θεός εἰμι· καθ' ὃν οὐδ' ἂν ἁλιεὺς προείποι τοῖς ἰχθύσιν ἀνακεκαλυμμένως, ὑπὸ τὴν τροφὴν εἶναι τὸ δέλεαρ, ὑπὸ δὲ τὸ δέλεαρ εἶναι ἄγκιστρον. μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασιν, φανερῶς ἔδειξε τοῦτο, δοὺς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἐξουσίαν τὴν τοῦ ἀφιέναι ἁμαρτίας. ὅθεν εἶπε· λάβετε πνεῦμα ἅγιον. ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας ἀφίενται αὐτοῖς, ἄν τινων κρατῆτε, κεκράτηνται. καὶ τὰ λοιπά. καὶ ὁ θωμᾶς δὲ διαῤῥήδην ὡμολόγησε τοῦτο, εἰπών, ὁ κύριός μου καὶ ὁ θεός μου. δεδομένου δὲ μηδαμῶς παρὰ τοῦ χριστοῦ τοῦτο εἰρῆσθαι, διὰ τὸ ταπεινοὺς μὲν λόγους προφέρειν, μεγαλοπρεπῆ δὲ τὰ ἔργα δεικνύναι, ἀρκεῖ τὸ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ διαῤῥήδην τοῦτο εἰπεῖν· οἱ τοῦτο λέγοντες, τὰ αὐτὰ τῷ χριστῷ σημεῖα ἐποίησαν. ἀλλ' ἐπεὶ οἱ σαῤῥακηνοὶ ἀρνοῦνται τά τε θαύματα, καὶ τοὺς λόγους τῶν ἀποστόλων, διὰ τὸ ἐναντία εἶναι τῷ ἀλκοράνῳ, πειρατέον, καταισχύνοντας τὸν οὕτω παράνομον νόμον, δεικνύναι ὡς οὐκ ἔστι νόμος θεοῦ, καὶ ὡς οἱ σαῤῥακηνοὶ ὀφείλουσι δέχεσθαι τὰς εὐαγγελικὰς μαρτυρίας, ὁμοίως δὲ καὶ τὰς τῆς παλαιᾶς διαθήκης. τοῦτο δὲ δι' αὐτοῦ τοῦ ἀλκοράνου δείκνυσθαι δυνατόν. ἵν' ὁ γολιὰθ ἀναιροῖτο τῷ ξίφει τῷ ἑαυτοῦ.

ὅτι

ΟΤΙ Ο ΝΟΜΟΣ ΟΥΤΟΣ, οὐκ ἔστι νόμος θεοῦ, διὰ τὸ μήτε τὴν παλαιὰν, μήτε τὴν νέαν διαθήκην, τούτῳ συμμαρτυρεῖν. καὶ τὸ τοῖς σαῤῥακηνοῖς πᾶσαν ἀνάγκην πείθεσθαι τοῖς τῆς παλαιᾶς διαθήκης, καὶ τοῖς τοῦ εὐαγγελίου ῥητοῖς.

Τρίτον δεῖ γινώσκειν, ὅτι τὸ ἀλκοράνον οὐκ ἔστι νόμος θεοῦ. οὔτε γὰρ ἡ παλαιὰ διαθήκη, οὔτε τὸ εὐαγγέλιον, τούτῳ συμμαρτυρεῖ· οἷς ἀμφοτέροις τὸ ἀλκοράνον μαρτυρεῖ, ὅτι ἀληθῶς εἰσὶ νόμοι θεοῦ. μόνος δ' ὁ μαχούμετ συνίστησιν ἑαυτὸν, καὶ περὶ ἑαυτοῦ μαρτυρεῖ. ὁ γὰρ τοῦ θεοῦ νόμος, ὥσπερ σειρά τις ἐστὶ συνεχὴς, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ κεχαλκευμένη τεχνίτου, καὶ ἕκαστος τῶν κρίκων ἔχεται τοῦ ἑτέρου. ὥς τε καὶ ἕκαστος τῶν προφητῶν, καὶ προφητεύει περὶ τοῦ ἄλλου, καὶ μέμνηται τούτου. καὶ πάντες προεφήτευσαν περὶ τοῦ χριστοῦ. Εἰ τοίνυν καὶ ὁ τῶν σαῤῥακηνῶν νόμος, νόμος ἦν τοῦ θεοῦ, καὶ ἡ εἰς τοῦτον τὸν νόμον κλῆσις οὐ διαστροφὴ ἦν, ἀλλ' ἐπιστροφὴ, ὡς αὐτοί φασι, πῶς οὕτω διέλαθε τοὺς ἄλλους προφήτας, ὥς τε μηδένα εἰπεῖν τι περὶ ἑαυτοῦ; ἡμεῖς γὰρ οὐδένα εὕρομεν, ἢ τὸν μωϋσῆν, ἢ ἄλλον τινὰ τῶν προφητῶν, ἢ αὐτὸν τὸν χριστὸν, εἰπόντας τι περὶ τοῦ μωάμεθ, ἢ περὶ τοῦ κατ' αὐτὸν νόμου. εἰ μὴ ὅτι εἴρηκε περὶ τοῦ, δεῖ φυλάττεσθαι τοὺς ψευδοπροφήτας. εἴρηκε δὲ καὶ ὁ χριστὸς, μέχρις ἰωάννην τὸν νόμον εἶναι, καὶ τοὺς προφήτας. ὥς τε γνῶναι τὸν κόσμον, μηδένα τοῦ λοιποῦ προφήτην ἐλεύσεσθαι, περί τινος ἥξοντος προφητεύοντα, ἐφ' ὃν δεῖ πάντας ἐλπίζειν. ὁ δὲ μωάμεθ, καθολικὸν ἑαυτὸν ἔφησεν εἶναι προφήτην. ἡμεῖς δ' ἀγνοοῦμεν, εἰ καὶ προφήτης ὅλως ἐστίν. ἴσμεν μέντοι, ὡς οὐδέπωποτε τοιοῦτός τις ἐν τῷ κόσμῳ γέγονεν πλάνος, ἐν οὕτω βραχεῖ χρόνῳ τοσούτους ἀνθρώπους καὶ δήμους κτησάμενος ὀπαδούς. πρὸς τοῦτο δ' ἀποκρίνονται οἱ σαρακηνοὶ λέγοντες, τὸν μωϋσῆν καὶ τοὺς ἄλλους προφήτας, προφητεῦσαι περὶ τοῦ μαχούμετ· τὸν δὲ χριστὸν τοσούτῳ καθαρώτερον περὶ αὐτοῦ προφητεῦσαι, ὥστε καὶ τὸ ὄνομα τούτου εἰπεῖν. ὅθεν εἰρηκέναι τοῖς υἱοῖς ἰσραὴλ, εὐαγγελίζομαι ὑμῖν τὸν ἀπόστολον τοῦ θεοῦ, ὃς ἥξει μετ'

QVOD LEX HAEC NON *est lex Dei, propterea quod neque Vetus, neque Nouum testamentum hanc testantur: & quod Saracenis necesse est parere dictis Veteris testamenti & Euangelij. Caput III.*

TErtio oportet ſcire, quod Alcoranũ non eſt lex Dei, neq; enim Vetus teſtamentum, neq; Euangeliũ hanc teſtantur: quę utraq; Alcoranũ teſtatur, quod uerè ſunt leges Dei. Solus autem Mahometus conſtituit ſeipſum, & de ſe ipſo teſtimoniũ perhibet: Lex enim Dei tanquam cathena quædam eſt cõtinua ab eodẽ artifice fabricata, & quilibet anulorum alteri cohæret, & quilibet prophetarũ de alio prophetizat, & meminit huius, et omnes prophetizauerũt de Chriſto. Si igitur & Saracenorũ lex, lex eſſet Dei, & in hanc legẽ uocatio, non peruerſio, ſed conuerſio eſſet, ut ipſi dicũt: quomodo ſic latuiſſet alios prophetas, ut nullus aliquid de eo ipſo diceret? Nos enim nihil inuenimus Moyſen, uel alium quendam prophetarum, uel ipſum Chriſtum, dicentes aliquid de Mahometo, uel de lege ſecũdum eum, niſi quando † dixit, Nos cauere à falſis prophetis. Dixit autem & Chriſtus, uſque ad Ioannem legem eſſe & prophetas, ut mundus cognoſcat nullum poſthac prophetam uenturũ, qui de aliquo qui uenturus ſit, ſit uaticinaturus, ad quem oportet oẽs ſperare. Mahometus aũt uniuerſalem ſeipſum dixit eſſe prophetam. Nos aũt ignoramus, ſi et propheta omnino eſt. Scimus tamẽ, quod nunquã talis quidam ſeductor fuit in mundo in ſic breui tẽpore, qui tot homines & populos ſequaces ſibi fecerit. Ad hoc aũt reſpondent Saraceni, dicentes Moyſen & alios prophetas, uaticinatos fuiſſe de Mahometo: Chriſtus aũt tãto clarius de eo uaticinatus eſt, ut & nomẽ eius diceret. Vnde dixit filijs Iſraël: Nuncio uobis apoſtolũ Dei, qui ueniet poſt

Scriptura Dei ſeu cathena inter ſe cohæret.

† iuſsit Matth. 7. & 24.

post me, & nomen eius Mahometus.
Sed Iudæi corruperũt Moysi legem & prophetas, Christiani autem euangelium, ut nihil ueritatis in lege & euãgelijs remaneret, nisi quantum est in Alcorano. Ostendam autem hoc esse inconueniens, et primum per Alcoranũ. Dicitur enim in capitulo de Iona: Si de quib. uobis reuelauimus dubitatis, quę rite ab his, qui priusquam uos librum legerunt. Qui autem ante Saracenos librum legerũt, Christiani sunt & Iudęi, qui pentateuchũ susceperunt & euãgeliũ: ut ipse Mahometus exponit. Is igit dicit Saracenis, quærere à Christianis & Iudæis de rebus ambiguis. Quomodo autem rursus remisit hos Mahometus ad falsa testimonia, si quidem uerus fuit propheta, ut dicunt? Non igitur tẽpore Mahometi Christianorum & iudæorum libri corrupti erant. Sed neq; possibile est hoc dicere, quod post hæc passi sunt corruptionem. Dicitur enim in capitulo Elagar, quod significat lapis: Nos (dicit ex persona Dei) monitiones Dei fecimus descendere: & nos easdem seruabimus. Monitiones autẽ dicunt apud eos, euangeliũ & lex Moysi. Deus igitur testimoniũ scripturæ sui ipsius seruauit inter fideles, & ante Mahometũ, & post hęc seruabit. Itẽ in capitulo Elmaida, quod significat mẽsam, dicitur, quod iudex Empazœne dixit Mahometo, quãdo Iudæi iustitiã & iudiciũ ab eo quærebãt: Si uenient ad te, iudica inter eos iuste. Deus enim amat eos qui faciũt iusticiã. Et quomodo hi quærunt iusticiã à te, cũ apud eos sit uetus testamentũ, in quo est iusticia Dei? Itẽ talem corruptionẽ & mutationem scripturarũ impossibile est uniuersalem esse et publicã. sic enim scire potuissent & aliæ gentes. Sed neq; particularis occulta. sic enim relicti esse potuissent quidã libri integri & absq; corruptiõe: sed in omni lingua & prouincia lex & euãgeliũ similiter scripta inueniuntur. Itẽ quatuor

In Lat. transl. cap. 20.

Libri sacri non corrupti.

Lat. Cap. 12.

μετ' ἐμὲ, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ μαχούμετ. ἀλλὰ τοὺς ἰουδαίους διαφθεῖραι τὸν τοῦ μωσέως νόμον, καὶ τοὺς προφήτας· τοὺς δὲ χριστιανοὺς, τὸ εὐαγγέλιον. ὥστε μηδὲν ἔτι ἐν τῷ νόμῳ, καὶ τῆς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ἀληθείας ἐναπομεῖναι, ἄνευ τῶν ἐμφερομένων τῷ ἀλκοράνῳ. δείξω δὲ τοῦτο ἀσύστατον ὄν. καὶ πρῶτον, διὰ τοῦ ἀλκοράνου. λέγεται γὰρ ἐν τῷ περὶ τοῦ ἰωνᾶ κεφαλαίῳ, εἰ περὶ ὧν ὑμῖν ἀπεκαλύψαμεν ἀμφιβάλλετε, ζητήσατε παρὰ τῶν πρότερον ὑμῶν τὸ βιβλίον ἀνεγνωκότων. εἰ δὲ πρὸ τῶν σαρακηνῶν ἀνεγνωκότες τὴν βίβλον, οἱ χριστιανοί εἰσι, καὶ οἱ ἰουδαῖοι, οἱ τὴν πεντάτευχον δεξάμενοι καὶ τὸ εὐαγγέλιον, ὡς αὐτὸς ἐξηγεῖται ὁ μαχούμετ, αὐτὸς ἄρα φησὶ τοῖς σαρρακηνοῖς, ζητεῖν παρὰ τῶν χριστιανῶν καὶ τῶν ἰουδαίων περὶ τῶν ἀμφιβόλων. πῶς δ' ἂν ἀνέπεμψε τούτους ὁ μαχούμετ, ἐπὶ ψευδεῖς μαρτυρίας· εἴπερ ἀληθὴς ἦν προφήτης, ὡς λέγουσιν. οὐκ ἄρα κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ μωάμεθ τὰ τῶν χριστιανῶν καὶ ἰουδαίων βιβλία διεφθαρμένα ὑπῆρχον· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο δυνατὸν λέγειν, ὡς μετὰ ταῦτα πεπόνθασι τὴν φθοράν. λέγεται γὰρ ἐν τῷ ἐλαγὰρ κεφαλαίῳ, ὃ δηλοῖ λίθος, ἡμεῖς (φησὶν ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ) τὰς ὑπομνήσεις τοῦ θεοῦ πεποιήκαμεν καταβῆναι, καὶ ἡμεῖς τὰ αὐτὰ φυλάξομεν. ὑπομνήσεις δὲ λέγονται παρ' αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον, καὶ ὁ τοῦ μωσέως νόμος. ὁ θεὸς ἄρα τὴν μαρτυρίαν τῆς ἑαυτοῦ γραφῆς τετήρηκεν ἐν τοῖς πιστοῖς καὶ πρὸ τοῦ μωάμεθ, καὶ μετὰ ταῦτα τηρήσει. ἔτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλμαΐδᾳ, ὃ σημαίνει τράπεζαν, λέγεται ὅτι ὁ κριτὴς ἐμπαζοινὲ εἶπε τῷ μαχούμετ, ὅτε οἱ ἰουδαῖοι δικαιοσύνην καὶ κρίσιν ἐζήτουν παρ' αὐτοῦ· ἐὰν ἔλθωσι πρὸς σὲ, κρῖνον μεταξὺ αὐτῶν δικαίως· ὁ γὰρ θεὸς ἀγαπᾷ τοὺς ποιοῦντας δικαιοσύνην. καὶ πῶς οὗτοι δικαιοσύνην ζητοῦσι παρὰ σοῦ, παρ' αὐτοῖς οὔσης τῆς παλαιᾶς διαθήκης, ἐν ᾗ ἐστι δικαιοσύνη θεοῦ; ἔτι τὴν τοιαύτην φθορὰν καὶ μεταβολὴν τῶν γραφῶν, ἀδύνατον καθολικὴν εἶναι καὶ δημοσίαν· οὕτω γὰρ ἂν ᾔδεσαν καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη. ἀλλ' οὐδὲ μερικὴ καὶ λαθραία· οὕτω γὰρ ἂν κατελίποντο τινὰ τῶν βιβλίων ἀκέραια καὶ δίχα φθορᾶς. ἀλλ' ἐν πάσῃ γλώσσῃ καὶ ἐπαρχίᾳ, ὁ νόμος καὶ τὸ εὐαγγέλιον ὁμοίως εὑρίσκονται γεγραμμένα. ἔτι

τὰ τέ-

τὰ τέσσαρα εὐαγγέλια, οὔτε κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν, οὔτ᾽ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, οὔτ᾽ ἐν τῷ αὐτῷ ἰδιώματι ἐξετέθησαν. ἀλλ᾽ οὐδὲ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως, ἀλλ᾽ ὁ μὲν ματθαῖος ἑβραϊκῶς ἐν τῇ ἰουδαίᾳ, ἑλληνικῶς δὲ ὁ ἰωάννης ἐν τῇ ἀσίᾳ, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ λουκᾶς ἐν τῇ ἀχαΐᾳ, ὁ δὲ μάρκος λατινικῶς ἐν τῇ ἰταλίᾳ. ἡ δὲ τούτων εἰς τὸ λατινικὸν ἑρμηνεία, γέγονε διὰ τοῦ ἱερωνύμου, καὶ τῶν ἄλλων, πρὸ τῶν χρόνων τοῦ μωάμεθ. καὶ μεμενήκασι τὰ ἀντίγραφα ἐν πάσαις ταῖς διαλέκτοις. οὐκ ἄρα δυνατὸν ἦν διά τινων φθορέων οὕτως ἀχρειωθῆναι τὰς βίβλους, ὥστε καὶ ἀγνοηθῆναι. Ἔτι οὐδὲν ἐστὶν ἐν τῇ πίστει οὕτως ἀναγκαῖον καὶ μέγα, ὥσπερ ἡ σάρκωσις τοῦ θεοῦ λόγου, τουτέστι τὸ τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον εἶναι θεόν. περὶ τούτου δὲ, καὶ δυσχερέστατον ἦν τὸν κόσμον πεισθῆναι. διὸ καὶ οἱ ῥωμαῖοι καὶ οἱ ἄλλοι ἀσεβεῖς ἐν τριακοσίοις συνεχῶς ἔτεσι καὶ καθόλου ἐδίωξαν τοὺς χριστιανοὺς, καὶ παρῃτήσαντο δέξασθαι τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὴν πίστιν, διὰ τὸ λέγεσθαι τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον εἶναι θεόν. οὐχ ὅτι μὴ πολλοὺς ἤδη πρότερον καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκας θεοὺς καὶ θεὰς εἶναι ἐδέξαντο, ἀλλ᾽ ὅτιπερ ὁ χριστὸς, μὴ ἐνδεδωκότων τῶν ῥωμαίων, θεὸς εἶναι ἐλέγετο, ὅπερ ἐκεῖνοι ἐκώλυον, ὥστε μηδένα λέγεσθαι θεὸν, τῶν τῆς συγκλήτου ψήφων χωρίς· καὶ διὰ τὸ τὸν θεὸν τοῦτον μὴ δέχεσθαι κοινωνόν. εἰ γὰρ τοῦτον ἐδέξαντο, ἠναγκάσθησαν ἂν καταλιπεῖν τοὺς ἄλλους θεούς· ὅπερ καὶ αὐτὸ ἐναντίον ἦν τοῖς ἔθεσι τῶν τε ἐπαρχιῶν, καὶ τῶν ῥωμαϊκῶν νόμων. πῶς ἂν τοίνυν οἱ χριστιανοὶ ἐπὶ τῇ ἑαυτῶν βλάβῃ καὶ λύμῃ τῆς πίστεως καὶ ἐρεθισμοῦ κατ᾽ αὐτῶν τῶν ῥωμαίων ἀρχόντων, εἵλοντο τοῖς εὐαγγελίοις προσθῆναι πρᾶγμα, οὕτω μέγα τε καὶ ἀπίθανον; πάντες γὰρ ᾔδεσαν τοῦτον τὸν νόμον ἁγιώτατόν τε καὶ εὐλογώτατον, ἅτε δὴ τοῦ πάντα λόγον ὑπερβαίνοντος τούτου· λέγω δὴ, τὸ τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον εἶναι θεόν. εἴ τι ἄρα τῶν τοῦ εὐαγγελίου ἔδει μεταβάλλειν τοὺς χριστιανοὺς, μετέβαλον ἂν ἐξ ἀρχῆς καὶ ἀφεῖλον, εἴ τι ἦν ἀπίθανον. καὶ προσέθηκαν ἂν τὰ πιθανὰ μᾶλλον, ἢ τὸ ἀνάπαλιν. Ἔτι πῶς ἂν οἱ χριστιανοὶ τοῖς ἰουδαίοις συνελθεῖν ἠδυνήθησαν, ὧν ἀρχαίῳ μίσει διαχω-

quatuor euāgelia, neq; eodem tēpore, neq; in eodē loco, neq; in eodē idioma te edita ſunt, & ab eodem auctore; ſed Matthæus quidem hebraice in Iudæa, Ioannes autem græce in Aſia, ſimiliter aūt Lucas in Achaia, Marcus uero latine in Italia ſcripſere. Horum aūt in latinum interpretatio facta eſt per Hieronymum & alios ante tēpora Mahometi, & remanſerunt exemplaria in omnibus linguis. Nō igitur poſſibile eſt, per quaſdam corruptiōes ſic inutiles libros fuiſſe, ut ignorarentur. Item nihil eſt in fide ſic neceſſarium & maxime arduū, ſicut incarnatio uerbi: id eſt, hominem illum eſſe Deū. De hoc difficillimū fuit mundum perſuaſiſſe. Quare & Romani & alij impij in trecentis continue annis, & uniuerſaliter perſecuti ſunt Chriſtianos, et recuſauerūt ſuſcipere euangelium & fidē, propterea quod dicebant hominē illum eſſe Deū. Non quod nullos iam prius & uiros & mulieres deos & deas eſſe ſuſceperint, ſed quod Chriſtus non cōcedentibus Romanis Deus eſſe dicebatur. Quod et illi prohibebāt, ut nullus Deus diceretur, abſq; ſentētijs ſenatus: et propterea, quod Deus hic cō ſortē non ſuſcipiebat. Si enim hūc ſuſcepiſſent, coacti eſſent alios deos relinquere: quod & ipſum cōtrarium erat moribus prouinciarū & legū Romanorum. Quomodo igitur Chriſtiani in eorū ipſorum dāno, & pernicie fidei, & irritatione Romanorū principū, cōtra eos cœpiſſent euāgelijs addere rē imperſuaſibilē? Oēs em̄ ſciebāt hāc legē ſanctiſſimā et rationabiliſſimā eſſe, quippe quę omnē rationē nō excedat: huius dico iā dicti, ſcilicet hominē illū eſſe Deū. Si igitur aliquid eorum quæ ſunt in euāgelio oportebat Chriſtianos mutare, mutauiſſent iam à principio, & abſtuliſſent ſi quid fuiſſet imperſuaſibile, & addidiſſent iam perſuaſibilia magis q̄ ecōuerſo. Item quomodo Chriſtiani cū Iudeis cōuenire potuiſſent, qui antiquo odio ſepara-

Vide Euſebij hiſtoriam.

Verbi incarnatio præcipua Euangelij pars.

Vide Tertull. in Apolog. de Tiber.

Euangeliū per Chriſtianos nō fuiſſe corruptū.

ſeparabantur, corrumpētes ſcripturas, & maxime addētes illud in quo nequa quam conueniunt: Neque enim Iudęi dicunt Chriſtum, uel Deum eſſe, uel hominem bonum. unde quantum ad hoc, Chriſtiani magis cōueniunt cum Saracenis: qui dicunt Chriſtum ad minus ſanctiſſimū hominē eſſe. Item ante aduentum Mahometi, Chriſtiani, & maxime in oriente, diuiſi erāt in diuerſas ſectas: Neſtorianorū uidelicet, & Iacobitarum. Neſtoriani aūt cum Saracenis maxime conueniunt: quare & Mahometus proprie eos uenerari iubet. Quomodo igitur Iacobitę cū Neſtorianis conuenire potuiſſent ad euangeliȷ́ corruptionem, qui tāto odio inter ſe diuiſi erant, ut & ſe mutuo interimerent? Sed tamen ipſe inueni & legi euangelium apud utrūq;, idem quod eſt apud nos. Itē cuius gratia excepiſſent Chriſtiani nomen Mahometi ab euāgeliȷ́s, cum is tātum laudet Chriſtum, & illius matrem et euangelium? Quare dicit in Alcorano, quod in euāgelio Chriſti eſt rectitudo et perfectio. Sed nō illinc magis abſtulerūt nomen diaboli, & Pilati, qui Chriſtum flagellauit: minimeq; & nomē Iudę, qui hūc tradidit. Item quomodo rationabile, Chriſtianos addidiſſe in euangelio, Chriſtum & crucifixū eſſe, et mortuum: cum honorabilius hominibus uideatur, nequaquam crucifixū eſſe: & omnino inconueniens hoc, & Deum eſſe: ſicut in euāgelio dicitur. Quam autem conſequentiam habere poſſunt duo hęc tantum inter ſe diuerſa, in propriȷ́s dogmatibus ſuppoſuiſſe: ſicut uidelicet, eundem & uerum eſſe Deum, et uere mortuum? Item ſuppoſito, in omnib. libris Chriſtianos hoc addidiſſe: quis enim omnibus hominibus perſuaderet, et in illorū cordibus id infigeret? & tamen uniuerſus mundus perſuaſus eſt, intantū quod hoc ſuſceperūt principes, tyrāni, & philoſophi ab indoctis et pauperib. hominib. Quare & Calyphas

Chriſtianis cum Saracenis cōuenire magis, q̄ cū Iudæis.

διαχωρίζονται, διαφθείροντες τὰς γραφάς. καὶ μάλιστα προστιθέντες ἐκεῖνο, ἐν ᾧ μηδαμῶς συμφωνοῦσι; οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἰουδαῖοι φασὶ τὸν χριστὸν, ἢ θεὸν εἶναι, ἢ ἄνθρωπον ἀγαθόν. ὅθεν ὅσον κατὰ τοῦτο, τοῖς σαῤῥακηνοῖς μᾶλλον συμβαίνουσιν οἱ χριστιανοὶ, λέγουσι τὸν χριστὸν τὸ ἐλάχιστον ἁγιώτατον ἄνθρωπον εἶναι. Ἔτι πρὸ τῆς τοῦ μαχούμετ παρουσίας, οἱ χριστιανοὶ, καὶ μάλιστα οἱ ἐν τῇ ἀνατολῇ, διῃρημένοι ἦσαν εἰς διαφόρους αἱρέσεις, τὰς τῶν νεστοριανῶν δηλονότι, καὶ ἰακωβιτῶν. οἱ δὲ νεστοριανοὶ, μάλιστα τοῖς σαῤῥακηνοῖς συμφωνοῦσιν. διὸ καὶ ὁ μωάμεθ, ἰδίως αὐτοὺς τιμᾶσθαι παρακελεύεται. πῶς ἂν τοίνυν τοῖς νεστοριανοῖς οἱ ἰακωβῖται συνῆλθον, πρὸς τὴν τοῦ εὐαγγελίου φθορὰν, τοσούτῳ μίσει ἀλλήλων διῃρημένοι, ὥς τε καὶ ἀλλήλους ἀποκτιννύναι. ἀλλ' ὅμως αὐτὸς καὶ εὗρον, καὶ ἀνέγνων, παρ' ἀμφοτέροις τὸ εὐαγγέλιον, ταὐτὸν τῷ παρ' ἡμῖν ἐν ἅπασιν ὄν. Ἔτι τοῦ χάριν ἐξεῖλον ἂν τῶν εὐαγγελίων οἱ χριστιανοὶ, τὸ ὄνομα τοῦ μωάμεθ, αὐτοῦ τοσοῦτον τὸν χριστὸν ἐπαινοῦντος, καὶ τὴν ἐκείνου μητέρα καὶ τὸ εὐαγγέλιον. ὥς τε καὶ λέγει ἐν τῷ ἀλκοράνῳ, ὡς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ χριστοῦ ἔστιν εὐθύτης καὶ τελειότης, ἀλλ' οὐκ ἂν ἐκεῖθεν μᾶλλον ἀφεῖλον τὸ ὄνομα τοῦ διαβόλου καὶ τοῦ πιλάτου, τὸν χριστὸν μαστιγώσαντος· οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ τοῦ παραδεδωκότος τοῦτον ἰούδα. Ἔτι πῶς εὔλογον προσθεῖναι τοὺς χριστιανοὺς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τὸν χριστὸν, καὶ σταυρωθῆναι καὶ ἀποθανεῖν ἀληθῶς ἐντιμοτέρου τοῖς ἀνθρώποις δοκοῦντος τοῦ μηδαμῶς ἐσταυρῶσθαι. καὶ παντάπασιν ἀσυμφωνεῖ τοῦ καὶ θεὸν τὸν αὐτὸν εἶναι, ὡς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέγεται. ποίαν δ' ἂν ἔχει τὴν ἀκολουθίαν, δύο τοσοῦτον ἀλλήλων διάφορα ἐν τοῖς ἰδίοις δόγμασιν ὑποθέσθαι, ὥς τε δηλαδὴ τὸν αὐτὸν καὶ ἀληθῆ γε εἶναι θεὸν, καὶ ἀληθῶς τεθνηκέναι. Ἔτι ὑποτεθέντος ἐν πάσαις ταῖς βίβλοις τοὺς χριστιανοὺς τοῦτο προσθεῖναι, τίς ἂν οἷός τε ἐγένετο πεῖσαι πάντας ἀνθρώπους, καὶ ταῖς ἐκείνων ἐγγράψαι τοῦτο καρδίαις. καὶ ὅμως ὁ κόσμος πᾶς ἀναπέπεισται, καὶ ἐδέξαντο τοῦτο ἄρχοντες καὶ τύραννοι, καὶ φιλόσοφοι, παρ' ἀδιδάκτων καὶ πενήτων ἀνθρώπων. ὥς τε καὶ τὸν ἐν τῇ Βαβυλῶνι καλυφᾶν

λυφᾶν χριστιανὸν ἀποθανεῖν, καὶ σταυρὸν εὑρεθῆναι φέροντα ἀπηωρημένον αὐτοῦ τοῦ τραχήλου· ὥστε τὸ γενόμενον μαρτυρῆσαι, καὶ αὐτὸν τῶν σαρρακηνῶν τὸν ἄρχοντα χριστιανὸν ἀποθανεῖν. ὅθεν καὶ ἀποφήνασθαι τοῦτον ἰδίᾳ ταφῆναι, πόρρω τοῦ χωρίου, ἐν ᾧ θάπτειν ἔθος τοὺς ἄλλους καλυφάς. καὶ τοῦτον τὸν τάφον αὐτὸς εἶδον ἐν Βαβυλῶνι. Ἄραρεν οὖν πᾶσι τρόποις καὶ τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ ἀλκοράνου, καὶ ἰσχυραῖς ἀποδείξεσι καὶ φανεροῖς σημείοις, τὸ εὐαγγέλιον ἀπαθὲς καὶ ἀμεταποίητον μεῖναι. ἐπεὶ τοίνυν ὁ μωάμεθ τὸ εὐαγγέλιον ὑπὲρ τὰς ἄλλας γραφὰς ἐπαινεῖ, καὶ μετ᾽ ἐκεῖνο τὴν παλαιὰν διαθήκην, ἀναγκάζοιντ᾽ ἂν εἰκότως οἱ σαρρακηνοὶ δέχεσθαι τὰ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις, καὶ τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ ῥητά. Ἔτι ἐν τῷ ἀλκοράνῳ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλμαΐδα, ὃ ἑρμηνεύεται τράπεζα, λέγεται ὅτι ἡ τοῦ βιβλίου ἑταιρία, οὐδὲν ὅλως ἐστὶν εἰ μὴ πληρῶσαι ἐν τῷ εὐαγγελίῳ καὶ τὸν νόμον. ἑταιρίαν δὲ τοῦ βιβλίου φησὶ τοὺς σαρρακηνούς, ὥσπερ αὐτόθι φησίν, ὅθεν λέγει· εἰ μὴ πληρώσαιεν τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὸν νόμον. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ σοὶ ἀποκαλυφθέν, ἤτοι τὸ ἀλκοράνον, ὃ μόνοις, ὥς αὐτοί φασιν, ἀποκεκάλυπται τοῖς σαρρακηνοῖς. ἀνάγκη ἄρα καὶ τούτοις ἔχειν τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὸν νόμον, ὥσπερ καὶ τὸ ἀλκοράνον, καὶ προσέτι τηρεῖν. ὅτι δὲ οἱ σαρρακηνοὶ ἑταιρία λέγονται τοῦ βιβλίου κατὰ τὸν τοῦ μωάμεθ σκοπόν, ἐν πολλοῖς τοῦ ἀλκοράνου δείκνυται τόποις. λέγεται γὰρ τοῖς σαρρακηνοῖς ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλνεσᾶ, ὃ ἑρμηνεύεται γυναῖκες, περὶ τὸ τέλος, μὴ δεῖν ἐν τῷ ἑαυτῶν νόμῳ σχολάζειν. ὅθεν ἐκεῖ γέγραπται· ὦ ἑταιρία τοῦ βιβλίου, μὴ σχολάζεται ἐν τῷ ὑμετέρῳ νόμῳ, καὶ μὴ εἴποιτε περὶ τοῦ θεοῦ πλὴν ἀληθείας. ταῦτα τὰ ἐν ἐκείνῳ τῷ κεφαλαίῳ ὄντα δεικνύουσιν, ἑταιρίαν τοῦ βιβλίου λέγεσθαι τοὺς σαρρακηνούς. δείκνυται δὲ διαῤῥήδην καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τοῦλεμ, περὶ τὸ τοῦ βιβλίου τέλος. εἰ δὲ φιλονεικοῦντες βούλονται λέγειν, τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὸν παλαιὸν νόμον παντάπασι διεφθάρθαι, δειξάτωσαν αὐτοὶ ἀκέραιον καὶ ἀμεταποίητον, καὶ δεξόμεθα. μάλιστα δ᾽ αὖ δεικνύτωσαν μονοειδὲς ἐν πάσαις ταῖς διαλέκτοις, ὥσπερ ἡμεῖς αὐτοῖς προηγάγομεν. φανερὸν τοίνυν, ὅτι τὸ ἀλκοράνον οὐκ ἔστιν νόμος θεοῦ, διὰ τὸ μήτε τὸν παλαιὸν νόμον,

lyphas apud Babylona Christianus mortuus est, & inuenta est crux in collo eius, ut testaretur, quod ipse Saracenorũ princeps Christianus mortuus est. Vnde & ostenditur, quod hic Calyphas proprie sepultus est, seorsum à loco in quo mos erat alios sepelire. Et hoc sepulchrũ ipse uidi apud Babylona. Congruit igitur omnibus modis, & testimonio Alcorani, & fortibus demonstrationibus, & manifestis signis, euangelium incorruptum et incommutatum esse. Quoniam igitur Mahometus euangelium supra alias scripturas laudat, & post illud uetus testamẽtum, cogi possent conuenienter utiq; Saraceni suscipere dicta in euangelijs et ueteri testamento. Item in Alcorano in capitulo Elmaida, quod interpretatur mensa, dicitur, quod libri societas nihil est, nisi adimpleant euangelium & legẽ. Societatem autem libri dicit Saracenos. Vnde dicit, nisi adimpleãt euangelium & legem: similiter aũt, & quod tibi reuelatum est, id est Alcoranum: quod solis, (ut ipsi dicunt) reuelatum est Saracenis. Necesse igitur & his habere euangeliũ & legem, sicut & Alcoranum, & adhuc seruare. Quia autem Saraceni societas libri dicuntur, secundum Mahometi intentionem, in multis Alcorani ostenditur locis. Dicitur enim in capitulo Elnasa, quod interpretatur mulieres, circa finem, quod Saraceni nõ uacillent in lege sua. Vnde scribitur: O societas libri nolite uacillare in lege uestra, & ne dicatis de Deo preter ueritatem. Hæc quæ sunt in illo capitulo, ostendũt societatem libri dici Saracenos. Ostẽditur autem palàm & in capitulo Tulem, circa finem libri. Si autem contendentes, uolunt dicere, euangelium & ueterem legem omnino corruptam esse, ostendant ipsi integram & immutatam, & suscipiemus: maxime autem ostendant unicum typum in omnibus linguis, sicut nos eis adduximus. Manifestum igitur, quod Alcoranũ non est lex Dei, propterea quod neq; uetus

Calyphas Saracenorum princeps Christianus mortuus.

Societas libri, pro Saracenis.

Alcoranum nõ esse legem Dei.

lex, necq; euangelium (quæ diuinæ leges sunt, ut & Mahometus confitetur) hanc testantur, sed potius aduersantur.

QVOD ALCORANVM NON *est lex Dei, quoniam non habet stilum & modum cum alijs conuenientem.* Cap. IIII.

QVarto oportet scire, quod Alcoranum non est lex Dei, propterea quod nõ habet stylum, nec modũ diuinæ legi similẽ. Est igitur stylo rhythmi cum uel metricũ, & assentatione plenum in sermonibus, et fabulosum. Quod autẽ stylo rhythmicũ sit, per totũ librũ manifestũ est legentibus. Exemplũ aũt huius nõ possum apponere, propterea quod non potest saluari rhythmus uel uersus uere et secundum omnia, cum in latinũ transfertur. Saraceni autem & Arabes in hoc maxime gloriãtur, quod locutio quæ est apud eos, legis celsitudinem habet et rhythmum, & in hoc maxime ostenditur librum à Deo cõpositum fuisse, & Mahometo secundum locutionem reuelatum esse. Mahometus idiota existens, ignorabat talem sententiam & locutionem. Cuius contrarium apparet. Videmus enim in diuina scriptura Deum loquentem cũ Moyse, & cum alijs prophetis, & nuncq; rhythmis uel uersibus his loquentem. Moysi aũt legem, & euangeliũ, dicit Mahometus à Deo esse, Deum libros Moysi et Christo dedisse. Sed hi non sunt metrici uel rhythmici. Et nullus aliorum prophetarum qui diuinam uocem audierũt, dixit Deum metrice locutũ esse, quod & sapientes & philosophi homines dedignãtur. Vnde & intulerũt quidã hoc Mahometo, sicut dicitur in capitulo Elepij, quod interpretatur prophetæ, dicẽtes ei: Potius quidẽ igitur somnias, potius quidẽ igitur tripudias, & alia quæcũq; talia huic improperabãt, considerantes quod nõ solũ hęc locutio nõ est à deo, sed necq; omnino prophetica. Vlterius aũt lex hęc plena est assentatione in uerbis, & magis quàm quis posset credere uel dicere. Aliquando enim per totum capitulum

Alcoranum metrice scriptum.

Mahometus idiota.

Lex Saracenorum plena assentatione.

νόμον, μή τε τὸ εὐαγγέλιον (ἃ θείους εἶναι νόμους καὶ ὁ μωάμεθ ὁμολογεῖ) τούτῳ συμμαρτυρεῖν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐναντιοῦσθαι.

ΟΤΙ ΤΟ ΑΛΚΟΡΑΝΟΝ ΟΥΚ ἔστι νόμος θεοῦ, ἐπεὶ μὴ φράσιν καὶ ἦθος τοῖς ἄλλοις συμβαίνοντα.

ΤΕταρτον δεῖ γινώσκειν, ὅτι τὸ ἀλκοράνον οὐκ ἔστι νόμος θεοῦ, διὰ τὸ μὴ φράσιν ὁμοίαν ἔχειν τῷ θείῳ νόμῳ. ἔστι γὰρ τῇ φράσει ῥυθμικὸν, ἢ μετρικὸν, κολακείας μεστὸν ἐν τοῖς λόγοις, καὶ μυθικὸν ἐν τῇ διανοίᾳ. ὅτι δὲ τῇ φράσει ἔστι ῥυθμικὸν δι᾽ ὅλου τοῦ βιβλίου, φανερὸν τοῖς ἀναγινώσκουσι. παράδειγμα δὲ τούτου οὐ δύναμαι παραθέσθαι, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι σώζεσθαι τὸν ῥυθμὸν ἢ τὸ ἔπος ἀληθῶς καὶ κατὰ πάντα μεταγλωττευμένον εἰς τὸ λατινικόν. οἱ δὲ σαρρακηνοὶ καὶ οἱ ἄρραβες, ἐπὶ τούτῳ σεμνύνονται μάλιστα, τῷ τὴν φράσιν τοῦ παρ᾽ αὐτοῖς νόμου ὕψος ἔχειν καὶ ῥυθμόν. καί φασιν, ἐν τούτῳ μάλιστα δείκνυσθαι, τὸ βιβλίον, ὑπὸ τοῦ θεοῦ συντεθεῖσθαι, καὶ τῷ μωάμεθ κατὰ λέξιν ἀποκεκαλύφθαι. ὁ γοῦν μωάμεθ ἰδιώτης ὢν, οὐκ ᾔδει τοιαύτην διάνοιάν τε καὶ φράσιν. οὗ τοὐναντίον φαίνεται ἀριδήλως. ὁρῶμεν γὰρ ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ διαλεγόμενον τὸν θεὸν μωϋσεῖ καὶ ἰὼβ καὶ τοῖς ἄλλοις ἁγίοις προφήταις, καὶ οὐδέποτε ῥυθμοῖς ἢ ἔπεσι τούτοις λαλήσαντα. τὸν δὲ τοῦ μωϋσέως νόμον, καὶ τὸ εὐαγγέλιον φησὶν ὁ μωάμεθ παρὰ θεοῦ εἶναι, καὶ τὸν θεὸν τὰ βιβλία αὐτῷ μωϋσεῖ καὶ τῷ χριστῷ δεδωκέναι. ἀλλὰ ταῦτα οὐκ εἰσὶ μετρικὰ ἢ ῥυθμικά. καὶ τῶν ἄλλων δὲ προφητῶν τῶν τῆς θείας ἀκηκοότων φωνῆς, οὐδεὶς ἔφησε τὸν θεὸν μετρικῶς διαλέχθαι· ὃ καὶ οἱ σοφοὶ καὶ οἱ φιλόσοφοι τῶν ἀνθρώπων ἀπαξιοῦσιν. ὅθεν προήνεγκαν τοῦτο καὶ τῷ μωάμεθ τινὲς, ὡς λέγεται ἐν τῷ κεφαλαίῳ ἐλεμπῖς, ὃ ἑρμηνεύεται προφῆται· λέγοντες αὐτῷ, μᾶλλον μὲν οὖν ῥαψῳδεῖς, μᾶλλον μὲν οὖν ὀνειροπολεῖς, μᾶλλον μὲν οὖν χορεύεις, καὶ ἄλλα ἄττα τοιαῦτα τούτῳ ὠνείδιζον, συννοοῦντες ὡς οὐ μόνον ἡ τοιαύτη φράσις οὐκ ἔστι παρὰ τοῦ θεοῦ, ἀλλ᾽ οὐδὲ ὅλως προφητική. περαιτέρω δὲ κολακείας ἐστὶ μεστὸς ἐν τοῖς λόγοις οὗτος ὁ νόμος, καὶ πλέον ἢ καθ᾽ ὅσον ἄν τις πιστεῦσαι, ἢ εἴποι. ποτὲ μὲν γὰρ δι᾽ ὅλου τοῦ κεφα-

κεφαλαίου ὑφαίνειν ἀξιόλογον δὲ οὐδὲν, μό-
νον δὲ ὅτι ὁ θεὸς ἐστὶ μέγας καὶ ὑψηλὸς, καὶ
σοφὸς, καὶ καλὸς, καὶ ὅτι αὐτοῦ εἰσι πάν-
τα τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ, καὶ
τὰ μεταξύ. καὶ ὅτι δικαίως κρινεῖ. καὶ καθ'
ἕκαστον ῥῆμα ἐπαναδιπλάζει λέγων, αἰνεί-
σθω αὐτός. καὶ τοῦτο παντελῶς ἄνευ ἀνάγ-
κης τινὸς ἐπαναλαμβάνει ἑκατοντάκις καὶ
πλέον. καὶ μετὰ ταῦτα φησίν, οὐκ ἐστὶ θεὸς
πλὴν τοῦ θεοῦ. καὶ, πιστεύετε εἰς τὸν θεόν, καὶ
εἰς τὸν ἀπόστολον αὐτοῦ· ἑαυτὸν ἀπόστολον
θεοῦ ὀνομάζων. καὶ φησὶ ταῦτα πάντα ἀ-
μέσως ἐξ αὐτοῦ τοῦ στόματος εἰρῆσθαι τοῦ
θεοῦ, καὶ ὅτι οὐκ ἂν ᾔδει ταῦτα λέγειν ὁ μα-
χούμετ, ἀλλὰ τοῦτο ἐστὶν ἔθος ἐπὶ τοῦ θεοῦ,
αὐτὸν περὶ ἑαυτοῦ ὡς περὶ ἑτέρου λέγειν,
ὅτι ὁ θεὸς ἐστὶ μέγας καὶ ὑψηλὸς, καὶ ἄλλα
τοιαῦτα, ἅπερ ἐπανακυκλοῦν ἀηδὲς ἂν
εἴη. σημειωτέον δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι καὶ αἰσ-
χίστοις καὶ μάλιστα σαρκικοῖς ὁ νόμος οὗτος
ὀνόμασι χρῆται· οἷον, τοῖς τῆς συνουσίας
καὶ λαγνείας, ὥσπερ ἔθος ἐπὶ τῶν χαμαιτυ-
πείων λέγεσθαι. τὰ δὲ περὶ τῆς φράσεως καὶ
τῆς ἐννοίας, βέβαιον καὶ φανερὸν τοῖς ἀνα-
γινώσκουσι πᾶσιν, ὡς εἴη μυθώδης. ἀλλ' εἰ
καὶ διόλου τοιοῦτος ἐστὶν, ἐν τισι μέν τοι ὀλί-
γα τινὰ ἀξιολογώτερα δοκοῦντα παραθή-
σω. λέγεται γὰρ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ νεμε-
λέ, ὃ ἑρμηνεύεται μυῖα, ὡς ὁ σολομῶν μεγά-
λην ἀγγέλων συνήγαγε στρατιὰν, καὶ ἀνθρώ-
πων, καὶ ἀλόγων ζώων. ἀπερχόμενοι δὲ εὗ-
ρον ὥσπερ τινὰ μυιῶν ποταμόν. καὶ τότε δὴ
εἶπεν ἡ μυῖα· ὦ μυῖαι, ὑμεῖς εἰσέλθετε εἰς τὰς
κατοικίας ὑμῶν, ἵνα μὴ διαφθείρῃ ὑμᾶς ὁ
σολομὼν, καὶ τὸ στράτευμα τούτου. καὶ ἡ
μυῖα ὑπεμειδίασε. καὶ μετ' ὀλίγα πάν-
τα τὰ ὄρνεα ἐν τῷ στρατεύματι εὕρηται.
ἀπούσα. καὶ εἶπεν ὁ σολομῶν, τί ἐστιν ὅ-
τι οὐχ ὁρῶ τὴν κολάσω ταύτην, καὶ ἀ-
φελῶ ταύτης τὴν κεφαλὴν, ἢ ἀποδώσει μοι
τὸν λόγον, δι' ὃν ἄπει καὶ ἐστὶ πόῤῥωθεν. καὶ
εἶπεν, ἔμαθον ὃ ὑμεῖς ἀγνοεῖτε. καὶ ἦλθον
πρὸς ὑμεῖς ἐκ σαβέας μετὰ ἀληθῶν ἀγγελιῶν.
εὗρον γὰρ γυναῖκα βασιλεύουσαν ἐν αὐτοῖς,
καὶ ἠνάγκασε ταύτην καὶ τὸν λαὸν αὐτῆς
σέβεσθαι τὸν ἥλιον ἄνευ τοῦ θεοῦ, καὶ τὰ λοι-
πά. ἔτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ καραμὰρ, ὃ ἑρ-
μηνεύεται

pitulum ſubtexit precio dignum qui-
dem nihil, ſolum autem quod Deus eſt
magnus & excelſus & ſapiens & bonus,
& quod eius ſunt omnia quæ ſunt in cœ
lo, & quæ ſunt in terra, & quę ſunt in me
dio, & quod iuſte iudicat. Et ſecundum
quodlibet uerbum duplicat, dicens: Lau
detur ipſe. Et hoc omnino abſq; neceſſi-
te aliqua duplicat centies & plus, & poſt
hæc dicit: Non eſt Deus præter Deum,
& credite in Deū, & in apoſtolum eius,
ſeipſum apoſtolum Dei nominans. Et di
cit hæc omnia abſque medio ex ipſo ore
Dei dicta eſſe, & quod neſciebat hæc di
cere Mahometus, ſed hic eſt mos in Deo
eum de ſeipſo tanquam de altero dicere,
quod Deus eſt magnus & excelſus, & a-
lia huiuſmodi: quæ duplicare deſuetum
eſt. Notandū et hoc, quod etiā turpiſſi
mis & maxime carnalibus nominib. lex
hæc utitur, ſicut his, ſcilicet coitus & lu-
xuriæ, ſicut mos eſt his qui humi depreſ-
ſi ſunt. De locutione iam & ſentētia, fir-
mū & manifeſtū eſt omnibus legētibus,
quod ſit fabuloſa. Sed & ſi per totū talis
eſt, in quibuſdā tamen pauca quædā quę
precio digniora uidentur apponā. Dici-
tur enim in capitulo Emele, quod inter-
pretatur muſca, quod Salomon magnū
angelorū congregauit exercitū, & homi
num, & irrationaliū animaliū. Receden
tes aūt inuenerunt quaſi fluuiū quendā
muſcarū, & tunc iam dixit muſcæ. O mu
ſca, uos introite in habitationes ueſtras,
ne corrumpat uos Salomon, et exercitus
huius. Et muſca ſubriſit. Et paulo pòſt o-
mnes aues in exercitu inuentæ ſunt, mu
ſca autem abſens. Et dixit Salomon:
Quid eſt quod non uideo muſcam: pu-
niam eam, & amputabo caput eius: uel
reddet mihi rationē propter quam abeſt,
& lōge eſt. Et dixit: Didici quod uos ig-
noratis, & ueni ad uos ex Sabęa cum ue
ris nuncijs. inueni enim mulierem impe
rantem illis, & coēgi eam & populum
eius colere ſolem abſque Deo. & reli-
qua. Item in capitulo Caramar, quod

Alcorani obſcœnitas.

Fabula de Muſca.

 interpre-

interpretatur luna, dicitur: Appropinquauit hora, & luna contrita est. Quod interpretantes horum magistri, dicunt Maohmetum cum socijs eius stetisse. Videntes autem lunam appropinquantem coniunctioni, dixerunt ad eum: Ostende nobis prodigium quod dam. Et tunc ille duobus digitis eius annuit lunæ, id est pollice & medio. Quo facto, in duas partes luna diuisa est, & altera quidem pars cecidit in montem Elices, qui imminet ab una parte Mechæ: reliqua autem pars ad alterum montem, qui appellatur Rubus, ad aliam partem urbis positum. Sic autem luna diuisa intrauit in tunicam Mahometi, & ipse rursus hanc instaurauit.

Fabula de luna.

De uerme & morte Salomonis figmentum.

Item in capitulo Sæui, dicit uermem significasse mortem Salomonis demonibus. Vbi dicit expositio, quod Salomon innixus suipsius baculo, tãto dolore repẽte correptus est, ut statim expirauerit, diuino autem miraculo non cecidit. Dæmones autem qui ei seruiebant, uidentes eum stare, credebant ipsum dormire. Et natus est quidem uermis è terra, et corrosit baculum cui innixus erat. Quo contrito, cecidit Salomon. Et tunc currentes dæmones, cognouerunt eum esse mortuum: & ex eo cœperunt hominibus iuxtà posse nocere. Item in capitulo Narrationum, ipse Mahometus reddit causam, propter quam uinũ prohibitum est. Dicit enim, Deum ad terram duos angelos misisse, ut bene imperarent, & iuste iudicarent. Erant autem hi angeli, Aroth & Maroth. Veniens autem quædam mulier iusticiam habens, ad prandium hos uocauit, & apposuit eis uinum: quod ne biberent, eis Deus mandauit. Inebriati autem, de coitu eam requisiuerunt. Quæ consensit, & pacta est super his tamen, quod alter quidem horum eam in cœlum ascendere faciat, alter uero descendere. Quæ & in cœlum ascendit. Deus aũt uidens hãc, & iustitiã quam habebat audiens,

Vini Saracenis interdicti causa.

μηνεύεται σελήνη, λέγεται, ἤγγισεν ἡ ὥρα, καὶ συνετρίβη ἡ σελήνη. ὁ ἐξηγούμενοι οἱ τούτων διδάσκαλοι, φασὶ τὸν μαχούμετ ἵστασθαι μετὰ τῶν ἑταίρων αὐτοῦ. ἰδόντων δὲ τὴν σελήνην ἐγγίζουσαν τῇ συνόδῳ, εἶπον πρὸς αὐτὸν, δεῖξον ἡμῖν τέρας τι. καὶ τότ' ἐκεῖνος τοῖς δυσὶν αὐτοῦ δακτύλοις, ἔνευσε τῇ σελήνῃ, τουτέστι τῷ ἀντίχειρι καὶ τῷ μέσῳ. οὗ γενομένου, εἰς δύο μέρη ἡ σελήνη διῃρέθη. καὶ θάτερον μὲν τῶν τμημάτων, ἔπεσεν ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ ἑλικὲς, τὸ ἐπικείμενον ἀφ' ἑνὸς μέρους τῇ πόλει μεσκᾶς· τὸ δὲ λοιπὸν ἐφ' ἕτερον ὄρος, καλούμενον ἐρυθρὸν, πρὸς τῷ ἄλλῳ μέρει τῆς πόλεως κείμενον. οὕτω δὲ ἡ σελήνη διατμηθεῖσα, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν χιτωνίσκον τοῦ μαχούμετ, καὶ αὐτὸς πάλιν ταύτην ἀπεκατέστησεν. Ἔτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τοῦ σεβῆ, φησὶ τὸν σκώληκα σημῆναι τὸν θάνατον τοῦ σολομῶντος τοῖς δαίμοσιν. ἔνθα φησὶν ἡ ἐξήγησις, ὅτι ὁ σολομῶν ἐπερειδόμενος τῇ ἑαυτοῦ βακτηρίᾳ, ὑπὸ τοσαύτης ἄφνω ὀδύνης συνεσχέθη, ὥστε παραχρῆμα ἐκπνεῦσαι· θείῳ δὲ θαύματι, οὐ κατέπεσεν. οἱ δὲ τούτῳ δουλεύοντες δαίμονες ὁρῶντες αὐτὸν ἑστῶτα, ἐπίστευον ζῆν. ἀνεδόθη δέ τις ἐκ τῆς γῆς σκώληξ, διαφαγὼν τὴν βακτηρίαν, ἣν ἐπερείδετο. ἧς συντριβείσης, κατέπεσεν ὁ σολομῶν. καὶ τότε δραμόντες οἱ δαίμονες, ἔγνωσαν αὐτὸν τεθνηκότα. ἐξ ἐκείνου ἤρξαντο τοὺς ἀνθρώπους κατὰ πᾶσαν αὐτῶν τὴν δύναμιν βλάπτειν. Ἔτι δὲ ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν διηγήσεων, αὐτὸς ὁ μαχούμετ ἀποδίδωσι τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ὁ οἶνος κεκώλυται. φησὶ γὰρ, τὸν θεὸν ἐπὶ τὴν γῆν δύο ἀγγέλους ἀπεσταλκέναι, ὥστε καλῶς ἄρχειν, καὶ δικαίως κρίνειν. ἦσαν δὲ οὗτοι οἱ ἅγιοι ἄγγελοι, ἀρώτ, καὶ μαρώτ. ἐλθοῦσα δέ τις γυνὴ δίκην ἔχουσα, ἐπ' ἄριστον τούτους ἐκάλεσε· καὶ παρέθηκε τούτοις οἶνον, ὃν ὁ θεὸς μὴ πιεῖν αὐτοῖς ἐνετείλατο. μεθυσθέντες δὲ ἐξήτησαν ταύτην ἐφ' ὕβριν· οἷς καὶ συνέθετο ἐπὶ τούτοις μέντοι, ὥστε τὸν ἕτερον μὲν τούτων αὐτὴν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβαίνειν διδάξαι, τὸν δὲ λοιπὸν καταβαίνειν. ἣ καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὸν οὐρανόν. ὁ δὲ θεὸς ταύτην ἰδὼν, καὶ τὴν δίκην ἣν εἶχεν ἀκούσας,

ἀκούσας, πεποίηκεν αὐτὴν ἑωσφόρον· ὥς τ' εἶναι ταύτην ἐν τῷ οὐρανῷ μεταξὺ τῶν ἀστέρων, οὕτω καλήν, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ γῇ μεταξὺ τῶν γυναικῶν ἦν. δοθείσης δὲ τοῖς ἁμαρτήσασιν ἀγγέλοις αἱρέσεως, ὅπου βούλοιντο κολασθῆναι, ἐνταῦθα δηλονότι ἢ ἐν τὸ μέλλον τι· ἑλομένων αὐτῶν ἐν τῷ παρόντι μᾶλλον τιμωρηθῆναι, ἐξήρτησεν τούτους ἐν τῷ τῆς Βαβυλῶνος φρέατι, τῶν ποδῶν διὰ ἁλύσεως σιδηρᾶς, μέχρι τῆς ἐν τῇ κρίσει ἡμέρας. ταῦτα καὶ τούτοις ὅμοια, ἐν τῷ προειρημένῳ περιέχονται νόμῳ. δι' ὧν πᾶς σοφὸς δύναιτ' ἂν διαγινώσκειν τὸ πλάσμα, καὶ ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον νόμος ἐστὶ θεῖος. οὐδὲ γὰρ ἐστὶν εἰωθὸς τῷ θεῷ, διὰ τοιούτων μύθων διαλέγεσθαι τοῖς ἀνθρώποις.

ΟΤΙ ΤΟ ΑΛΚΟΡΑΝΟΝ ΟΥΚ ἔστι νόμος θεοῦ, ἐπεὶ μὴ συμφωνεῖ κατὰ διάνοιαν ἑτέρῳ τινί.

ΔΗΛΟΝ δὲ κἀντεῦθεν, μὴ εἶναι νόμον θεῖον τὸν ἀλκοράνον, διὰ τὸ μήτε τῷ τοῦ θεοῦ νόμῳ συμβαίνειν, μήτε τοῖς φιλοσόφοις τοῖς περὶ ἀρετῶν καὶ τοῦ ἐν ἀνθρώποις ἐσχάτου τέλους διαλαβοῦσιν. ὑπέθεντο γὰρ οἱ φιλόσοφοι αὐτὴν τὴν ἀνθρωπίνην εὐδαιμονίαν, ἐν τῷ νοερῷ μέρει τῆς ψυχῆς εἶναι· καὶ τὸν νοῦν ἄκραν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ δύναμιν ὄντα, τοῦ ἄκρου εἶναι νοητοῦ· καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἀρετῆς ἆθλον εἶναι· καὶ τὴν ἀρετὴν περὶ τὰ μεγάλα εἶναι, καὶ δύσκολα· καὶ ἄλλα τοιαῦτα, εἰ καὶ μὴ τελείως νοεῖν τὰ τοιαῦτα ἠδύναντο. ὁ δὲ χριστὸς αὐτὰ ταῦτα ἐν τῷ εὐαγγελίῳ δείκνυσι, λέγων, στενὴν εἶναι τὴν ἀπάγουσαν εἰς τὴν ζωὴν ὁδὸν, καὶ ὀλίγους εἶναι τοὺς δι' αὐτῆς ἐρχομένους· πλατεῖαν δὲ εἶναι τὴν ὁδὸν τὴν ἀπάγουσαν εἰς τὴν ἀπώλειαν, καὶ τὰ λοιπά. ἐν τούτῳ δὲ τῇ τοῦ ἀριστοτέλους ἀποφάσει συμβαίνει, ὅς φησι, δυσχερὲς εἶναι κατ' ἀρετὴν ἐνεργεῖν, ὥσπερ ἐν κύκλῳ τοῦ κέντρου τυγχάνειν, ὅπερ ὀλίγοι ποιοῦσιν. Ἔτι δὲ ὁ χριστὸς καὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου εὐδαιμονίαν ἐν τῇ τοῦ θεοῦ θεωρίᾳ τίθησι, λέγων, αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωή, ἵνα γινώσκωσι σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν. αὐτὰ δὲ ταῦτα γνωριμώτατά εἰσι καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ.

τῷ

audiens, fecit eam Luciferum, ut eſſet hæc in cœlo inter aſtra ita pulchra, ſicut & in terra fuit inter mulieres. Data autẽ peccantibus angelis electione ubi uelint puniri, tunc uidelicet, uel in futuro, eligentibus eis in pręſenti potius puniri, pẽdere fecit hos per pedes catena ferrea in Babylonis puteo, uſq; in diẽ iudicij. Hęc & his ſimilia in prædicta lege continentur, propter quæ quilibet ſapiens poteſt utique rem cognoſcere, & quod nullo modo lex eſt diuina. neque enim ſolitus eſt Deus per tales fabulas cum hominibus loqui.

Concluſio.

QVOD ALCORANVM NON eſt lex Dei, quoniam non conuenit ſecundum ſententiam cum aliquo altero. Cap. V.

MAnifeſtum & hinc eſt, non eſſe legem Dei Alcoranum, propterea quod neq; cum lege Dei conuenit, neq; cum philoſophis, qui de uirtutibus & de extremo fine qui eſt in hominibus tractant. Suppoſuerunt enim philoſophi ipſam humanam fœlicitatem in intellectuali parte animæ eſſe, & intellectum ſummam in homine potentiam exiſtentem, extremi eſſe intelligibilis, & fœlicitatem uirtutis præmium eſſe, & uirtutem circa magna eſſe & difficilia, & alia huiuſmodi, & ſi nõ perfectè talia intelligere poterant. Chriſtus autem hæc ipſa in euangelio oſtendit, dicens anguſtam eſſe uiam quæ ducit in uitam æternam, & paucos eſſe qui per eam ueniũt: latam autem eſſe uiam quæ ducit in perditionem, & reliqua. In hoc autem cum Ariſtotelis ſententia conuenit, qui dicit difficile eſſe ſecũdum uirtutem operari, ſicut attingere centrum in circulo, quod pauci faciunt. Chriſtus autem & hominis fœlicitatẽ in Dei ſpeculatione ponit, dicens: Hæc eſt uita æterna, ut cognoſcant te ſolum uerũ Deum. Hæc autem ipſa notiſſima ſunt ex Veteri teſtamẽto.

Fœlicitas hominis ſecundũ philoſophos.

Matth. 7.

Abrahæ enim factæ sunt promissiones, cui Deus proprie promisit eũ ipsum dare in terra promissionis, & seminis benedictionem. & Moyses autem, cui tot mirabiles gratias Deus prębuit, qui & Deũ in supposito ædificio speculis digne seipsum considerans non hoc sufficere ei, constanter petijt uidere uultum Dei & gloriam eius. Mahometus autem de uirtutibus quasi nihil tractauit, sed de bellis & rapina latam uiam sibijpsi conuenienter elegit, & suijpsius sequacibus, filijs perditionis & mortis. Vnde nihil ad salutem eis prodest dicere: Non est Deus præter Deum, & Mahometus est apostolus Dei. De ultimo autem fine cum nullo conuenit: præterquam cum antiquis quibusdam, qui uitam irrationalium uixere, & non discretionem faciunt inter intellectum & sensum. Vnde & fœlicitatem in sensualibus quibusdam supponunt, in cibis uidelicet, & in intemperantia, & in hortis & uestibus sumptuosis, de quibus pòst in sexto capitulo speculabimur. Et non possibile est hæc secundum similitudinem quandam dici ab eis, sicut & in euangelio mensę et cibi & talium est mentio in uita æterna. Ostenduntur autem hęc ex euangelio secundum similitudinem dici, quoniam multa etiam aperte illic dicuntur de æterna beatitudine. Sed in Alcorano nihil omnino de uera beatitudine dicitur manifeste, sed sicut conueniens est homini qui nihil de hac deprehendit, solum autẽ secundum literam talem pingit fœlicitatem, qualem conueniens est hominem carnalem & intemperantem appetere. Sed & si nihil de uera fœlicitate uel cõsiderauit, uel promisit hominibus, quædã tamen uera et insignia de ultimo fine Saracenorũ demonstrauit, quasi diuino spiritu afflatus. Dicit em̃ Saracenis ipse Mahometus: uos post me in septuagintatres partes diuidemini, quarũ una saluabit̃, reliqua uero oĩs igne destrueť. Hæc sententia sic ualet apud eos, ut nullus neq; sapiens,

Exod. 33.

Parabolæ Euangelij & Alcorani lõge diuersæ.

Vaticiniũ Mahometi de Saracenis.

τῷ γὰρ ἀβραὰμ ἐδόθησαν αἱ ἐπαγγελίαι, ᾧ τινι ὁ θεὸς ἰδίως ὑπέσχετο ἑαυτὸν δοῦναι πρὸς τῇ γῇ τῆς ἐπαγγελίας καὶ τῇ τοῦ σπέρματος εὐλογίᾳ. καὶ ὁ μωϋσῆς, ᾧ τοσαῦτα θαυμαστὰ χαρίσματα ἐχορήγησεν ὁ θεός, ὁ καὶ τὸν θεὸν ἐν ὑποκειμένῳ κτίσματι θεωρῶν, ἀξίως ἑαυτοῦ κατανοῶν, μὴ τοῦτ' ἀρκεῖν αὐτῷ, ἐπιμόνως ᾔτησεν ἰδεῖν τὸ πρόσωπον τοῦ θεοῦ καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ. ὁ δὲ μαχούμετ περὶ μὲν ἀρετῆς ὥσπερ οὐδὲν ἐπραγματεύσατο, ἀλλὰ περὶ πολέμων καὶ ἁρπαγῆς τὴν, πλατεῖαν ὁδὸν ἑαυτῷ συμφώνως αἱρούμενος, καὶ τοῖς ἑαυτοῦ ὀπαδοῖς, τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπωλείας καὶ τοῦ θανάτου. ὅθεν οὐδὲν πρὸς σωτηρίαν αὐτοῖς συντελεῖ τὸ λέγειν, οὐκ ἔστι θεὸς πλὴν τοῦ θεοῦ, καὶ ὁ μαχούμετ ἀπόστολός ἐστι τοῦ θεοῦ. περὶ δὲ τοῦ ἐσχάτου τέλους, οὐδενὶ συμφωνεῖ· πλὴν ἀρχαίοις τισί, βίον ἀλόγων βεβιωκόσι, καὶ μὴ διακρίνουσι μεταξὺ νοῦ καὶ αἰσθήσεως. ὅθεν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἐν αἰσθητοῖς τισιν ὑποτίθενται, ἐν τροφαῖς δηλονότι καὶ ἀκολασίᾳ καὶ παραδείσοις, καὶ ἱματίοις πολυτελέσι, περὶ ὧν μετὰ ταῦτα ἐν τῷ ἕκτῳ κεφαλαίῳ θεωρηθήσεται. καὶ οὐ δυνατὸν ταῦτα καθ' ὁμοιότητά τινα λέγεσθαι παρ' αὐτῶν, ὡς καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τραπέζης καὶ τροφῆς καὶ τῶν τοιούτων ἐστὶ μνήμη, ἐν τῇ αἰωνίῳ ζωῇ. δείκνυται γὰρ ἐκ τοῦ εὐαγγελίου, ταῦτα καθ' ὁμοιότητά τινα λέγεσθαι· ἐπεὶ πολλὰ καὶ ἀνακεκαλυμμένως ἐκεῖ λέγεται περὶ τῆς αἰωνίου μακαριότητος. ἀλλ' ἐν τῷ ἀλκοράνῳ, οὐδὲν παντάπασι περὶ τῆς ἀληθοῦς μακαριότητος λέγεται φανερῶς, ἀλλ' οἷον εἰκὸς παρ' ἀνθρώπου μηδὲν περὶ ταύτης καταλαμβάνοντος, μόνον δὲ κατὰ τὸ γράμμα τοιαύτην ἀναζωγραφοῦντος ἑαυτῷ τὴν εὐδαιμονίαν, οἵαν εἰκὸς ἐφίεσθαι ἄνθρωπον σαρκικὸν καὶ ἀκόλαστον. ἀλλ' εἰ καὶ μηδὲν περὶ τῆς ἀληθοῦς εὐδαιμονίας ἢ ἐνόησεν, ἢ ὑπέσχετο τοῖς ἀνθρώποις, τινὰ μέντοι ἀληθῆ καὶ ἐπίσημα περὶ τοῦ ἐσχάτου τέλους τῶν σαρρακηνῶν ἀπεφήνατο, ὥσπερ ὑπὸ τοῦ θείου ἐπειγόμενος πνεύματος. φησὶ γὰρ τοῖς σαρρακηνοῖς αὐτὸς ὁ μωάμεθ· ὑμεῖς μετ' ἐμὲ εἰς ἑβδομήκοντα τρεῖς διαιρεθήσεσθαι μοίρας, ὧν μία σωθήσεται, τὸ δὲ ὑπόλοιπον πᾶν καταλογηθήσεται τῷ πυρί. αὕτη ἡ ἀπόφασις, οὕτω κρατεῖ παρ' αὐτοῖς, ὥς τι μηδένα μήτε σοφὸν μήτε

μήτε ἀνόητον, ταύτην φαυλίζειν. ἄλλη πάλιν τοῦ αὐτοῦ ὁμοίως ἀπόφασίς ἐστιν ἐν τῷ ἀλκοράνῳ, ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ μαριὴλ, ὃ ἑρμηνεύεται μαρία, λέγουσα, πάντας εἰς τὸν ᾅδην ἀπελεύσεσθαι τοὺς σαῤῥακηνούς. ταύτην τὴν ἀπόφασιν ἀληθεστάτην εἶναι πιστεύω, εἰ καὶ παρὰ στόματος καθ᾽ ὑπερβολὴν ψευδοῦς προενήνεκται. καὶ οὕτω ὁ ψευδὴς προφήτης ἐν τῇ πρώτῃ ἀληθείᾳ συνᾴδει, εἰπούσῃ πλατεῖα ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν, καὶ πολλοί εἰσιν οἱ εἰσερχόμενοι δι᾽ αὐτῆς. ἀριδήλως τοίνυν ἐκ τῶν προειρημένων συμβαίνει, τὸν τῶν σαῤῥακηνῶν νόμον εἶναι πλατὺν, καὶ πολλοὺς εἶναι τῶν σαῤῥακηνῶν τοὺς δι᾽ αὐτοῦ εἰσιόντας, καὶ εἰς τὸν ᾅδην κατερχομένους. καὶ τοῦτο, οὐκ ἐκ τοῦ στόματος μόνον τῆς ἀληθείας δῆλον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ στόματος τοῦ παρ᾽ αὐτοῖς προφήτου. Ἔτι τὸ ἀλκοράνον οὐ συμφωνεῖ τῷ τοῦ θεοῦ νόμῳ, ἔν τε ταῖς ἐντολαῖς, καὶ οἷς ἀποτρέπει. ὁ μὲν γὰρ τοῦ θεοῦ νόμος, κωλύει φόνον, ἁρπαγὴν, ἐπιθυμίαν, ἃ πάντα τὸ ἀλκοράνον ἢ κελεύει γίνεσθαι, ἢ συγχωρεῖ. Ὅτι οὐδὲ ἐν ταῖς δίκαις συνᾴδει. ὁ μὲν γὰρ τοῦ μωσέως νόμος, καὶ τὸ εὐαγγέλιον, φησὶ μηδένα καταδικάζεσθαι, μαρτυροῦντος ἑνὸς· ἀλλ᾽ ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων ἢ τριῶν. τὰ δ᾽ ἐναντία τούτων, εὑρίσκονται ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλνοὺρ, ὃ ἑρμηνεύεται φῶς. ὅπου τὸ μὴ ἀναγκάζειν αὐτὰς ἀπολλύναι τὴν σωφροσύνην κωλύεται, συμφωνούσαις δὲ ἀσφαλῶς συγκαθεύδειν φησί. τὸ δ᾽ αὐτὸ δῆλον καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλμουμηνὶμ, ὅπου συγχωρεῖ μετά τε τῶν ἰδίων γυναικῶν, καὶ ὧν ἄν τις ἐν πολέμῳ λάβῃ μίγνυσθαι. φανερὸν τοίνυν, τὸν τοῦ ἀλκοράνου νόμον μὴ εἶναι νόμον θεοῦ, μήτε παρὰ θεοῦ εἶναι, εἰ μὴ πού κατὰ συγχώρησιν, ὥσπερ καὶ ἄλλα κακά. διαφέρει γὰρ ἐκείνου, καὶ κατὰ τὸν σκοπὸν τοῦ θεοῦ, ὃς τὴν τῶν ἀνθρώπων βούλεται σωτηρίαν.

ΟΤΙ ΤΟ ΑΛΚΟΡΑΝΟΝ ΟΥΚ ἔστι νόμος θεοῦ, ἐπεὶ ἐν πολλοῖς ἑαυτῷ ἀντιλέγει.

Ἔκτον δεῖ θεωρεῖν, ὡς ὁ τοῦ ἀλκοράνου νόμος, οὐ τοῦ θείου νόμου μόνον ἀποστατεῖ, ἀλλ᾽ οὐδὲ ἑαυτῷ συμβαίνει. καὶ τοῦτο ὅτι κακόν ἐστι, καὶ αὐτὸς ἀποφαίνεται ὁ μωάμεθ. φησὶ γὰρ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλνεσᾶ,

ὃ

piens, neq; insipiens uilipendat. Alia aũt similis de eo est sentẽtia in Alcorano, in capitulo Martij, quod interpretatur Maria, quæ dicit, omnes in infernum Saracenos ituros. Hanc sententiam uerissimã esse credo: & si ab ore secundũ excessum mendacij antè allata est. Et in hoc falsus propheta cum prima ueritate conuenit, quæ dicit: Lata est uia quæ ducit in perditionem, & multi sunt qui ingrediuntur per eam. Manifeste igitur ex prædictis conuenit, Saracenorum legem latam esse, & multos esse Saracenorum qui per eam ingrediuntur, & in infernum transeunt. Et hoc non ex ore solum ueritatis manifestũ, sed ex ore prophetę qui apud eos est. Item Alcoranum nõ conuenit cum lege Moysi in mandatis, & in quib. nos auertit. Lex enim Dei prohibet cædem, rapinam, concupiscentiã omnem: Alcoranũ aũt uel iubet fieri, uel permittit. Item neq; in iudicijs cõuenit. Moysi enim lex & euangeliũ dicit, nullũ debere uno testante condẽnari, sed in ore triũ uel duorũ testiũ stat omne uerbũ. Cõtraria aũt horum inueniũtur in capitulo Elmir, quod interpretatur lux, ubi prohibetur ne cõpellant eas castitatẽ dimittere, cum consentientibus aũt secure similiter dormire dicit. Hoc autem ipsum manifestum est in capitulo Elminim, ubi permittit cum proprijs uxoribus, & cũ quibus quis in bello capere posset misceri. Manifestum igitur, Alcorani legem nõ esse legẽ Dei, neq; à Deo esse, nisi forte ꝑ permissionem, sicut & alia. Differt enim ab illa & secundum intentionem Dei: qui salutem hominum desiderat.

Matth. 7.

Cum Mosi lege non conuenire Alcoranum.

QVOD ALCORANVM NON *est lex Dei, quoniam in multis sibijpsi contradicit. Cap. VI.*

Sexto oportet speculari, quod Alconi lex nõ solum à diuina lege elõgatur, sed neq; cum seipsa cõuenit. Et hoc, quoniam mala est, & ipse Mahometus ostendit. Dicit enim in capitulo Elnesa,

Contradicere sibi Alcoranũ in multis.

quod interpretatur mulieres: Nisi à Deo esset hoc Alcoranum, multæ in eo contrarietates & contradictiones inuenirentur. etẽm ipse in multis locis dicit, quod Deus non deducit errantem: & tamen ipse in multis locis docet orare, ut deducantur à tenebris in lucem, et ex rectitudine in rectitudinẽ. Item dicit de seipso, quod factus est orphanus in errore, idolatra enim erat. Sed tamen ipse dicit, quod talem eum prophetam fecit Deus, quoniam quando Deus eum accersiuit, ascẽdit ad Deum usq; ad septimum cœlũ, & impetrauit ueniam ab angelo quodam, qui milies mundo maior erat, quem inuenit suipsius peccata deplorantẽ. Itẽ dicit, eum prophetam esse uniuersalem: sed tamen dicit Alcoranum arabicis literis à Deo datum esse, neque ullam aliam linguam eum scire præter arabicam.

Alcoranũ Arabice scriptum.

Item dicit in capitulo Inpacara, quod interpretatur iuuenca, quod Iudæi & Christiani & Sabæi saluabuntur. et in capitulo Abraam, dicit post hæc, quod nullus saluabitur, præter eos qui sunt in lege Saracenorum. Et ipse mandat his, ne disputent asperis uerbis cum hominibus alterius sectæ, sed suauibus. nõ enim ad hominem pertinet deducere, sed ad Deum solum. Et unusquisque pro seipso solo, non pro alio rationem reddet. Post hæc autem ipse in plurimis locis mandat interimi omnes, & spoliari, qui non credunt, quousque credant, uel tributa soluant. Item ipse dicit in capitulo * comem: Quod eorum qui suscipiunt alterum Deum præter Deum, horum tu non sis custos uel curator, sed sibi soli hoc seruauit Deus. Hæc autem est precio digna contradictio, hinc quidem, totiens mandare interimi infideles: illinc autem, rursus mandare, neminem tanti sceleris esse punitorem, sed soli Deo pro his punitionem seruari. Item ipse in capitulo Elteminim, in fine, seipsum iactat, quod nõ est ex his qui cõpellunt credere. Sed

ὃ ἑρμηνεύεται γυναικῶν, εἰ μὴ παρὰ θεοῦ ἦν τοῦτο τὸ ἀλκοράνον, πολλαὶ ἐναντιότητες εὑρίσκοντο ἂν ἐν αὐτῷ. ἀλλὰ μὴν, πολλαὶ ἐν αὐτῷ ἐναντιότητες καὶ ἀντιφάσεις εὑρίσκονται. καὶ γὰρ αὐτὸς ἐν πολλοῖς τόποις φησὶν, ὅτι ὁ θεὸς οὐχ ὁδηγεῖ τὸν πλανώμενον· καὶ ὅμως αὐτὸς διδάσκει προσεύχεσθαι, ἵν' ὁδηγοῖντο καὶ ἐξάγοιντο ἐκ τοῦ σκότους εἰς τὸ φῶς, καὶ ἐκ τῆς ἀνοδίας εἰς τὴν εὐθύτητα. Ἔτι τε φησι περὶ ἑαυτοῦ, ὡς γένοιτο ὀρφανὸς ἐν πλάνῃ· εἰδωλολάτρης γὰρ ἦν. ἀλλ' ὅμως αὐτός φησιν, ὅτι τοιοῦτον αὐτὸν προφήτην ἐποίησεν ὁ θεὸς, ὅτι ὅτε ὁ θεὸς αὐτὸν μετεκαλέσατο, ἀνῆλθεν εἰς τὸν θεὸν, μέχρις ἑβδόμου οὐρανοῦ. καὶ ἤτησε συγγνώμην ἀγγέλῳ τινὶ, χιλιάκις μείζονι ὄντι τοῦ κόσμου, ὃν εὗρε θρηνοῦντα τὰ ἑαυτοῦ ἁμαρτήματα. Ἔτι φησὶν ἑαυτὸν προφήτην εἶναι καθολικόν· ἀλλ' ὅμως φησὶ τὸ ἀλκοράνον ἀῤῥαβικοῖς γράμμασιν ὑπὸ τοῦ θεοῦ δοθῆναι· μὴ δὲ μίαν τε αὐτὸν ἄλλην γλῶσσαν εἰδέναι πλὴν τῆς ἀῤῥαβικῆς. Ἔτι φησὶν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἰμπακαρᾶ, ὃ ἑρμηνεύεται δάμαλις, ὅτι οἱ ἰουδαῖοι καὶ οἱ χριστιανοὶ, καὶ οἱ σαββαῖοι σωθήσονται. καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἀμραὰμ φησὶ μετὰ ταῦτα, ὅτι οὐδεὶς σωθήσεται, πλὴν ἐν τῷ νόμῳ τῶν σαῤῥακηνῶν. καὶ αὐτὸς ἐντέλλεται τούτοις, μὴ διαλέγεσθαι λόγοις τραχέσιν ἑτέρας αἱρέσεως. ἀλλ' ἠπίοις λόγοις. οὐ γὰρ ἀνθρώπου ἐστὶ τὸ καταρτίζειν, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ μόνου. καὶ ἕκαστος ὑπὲρ ἑαυτοῦ μόνου, ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ ἄλλου λόγον δώσει. μετὰ δὲ ταῦτα αὐτὸς ἐν πλείστοις τόποις ἐντέλλεται, ἀποκτείνεσθαι πάντας, καὶ λωποδυτεῖσθαι τοὺς μὴ πιστεύοντας, μέχρις ἂν ἢ πιστεύσωσιν, ἢ τελέσωσι φόρους. Ἔτι αὐτὸς φησὶν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ * εμ, ὅτι τῶν δεχομένων θεὸν ἕτερον πλὴν τοῦ θεοῦ, τούτων οὐκ εἶ σὺ παιδαγωγὸς ἢ ἐπιμελητὴς, ἀλλ' ἑαυτῷ μόνῳ τοῦτο τετήρηκεν ὁ θεός. τοῦτο δέ ἐστιν ἀξιόλογος ἐναντιοφωνία, τὸ ἐντεῦθεν μὲν τοσαυτάκις προστάττειν, τοὺς ἀπίστους ἀποκτείνεσθαι· ἐκεῖθεν δὲ πάλιν προστάττειν, μηδένα τοῦ τοσούτου μύσους εἶναι κολαστὴν, ἀλλὰ μόνῳ θεῷ τὴν ὑπὲρ τούτων τιμωρίαν τηρεῖσθαι. Ἔτι αὐτὸς ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλτεμινὴμ, πρὸς τῷ τέλει, ἑαυτὸν ἐξαίρει, ὡς οὐκ ὄντα τῶν ἀναγκαζόντων. πῶς δ'

δι' οὐκ ἔστιν ἐκ τούτων, ὁ προστάσσων ἀποκτείνεσθαι καὶ λωποδυτεῖσθαι τοὺς μὴ πιστεύοντας; τίς γὰρ μείζων ἀνάγκη τοῦ φόνου; Ἔτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῆς Βοός, συγχωρεῖ τὸ παρὰ φύσιν μίγνυσθαι ἀνδράσι καὶ γυναιξί. φησὶ γὰρ τοῖς σαῤῥακηνοῖς, μὴ μολύνειν ἑαυτοὺς μετὰ τῶν ἀπίστων, πρὶν ἂν πιστεύσωσι. καὶ περὶ τῶν γυναικῶν φησίν· αἱ γυναῖκες ὑμῶν, ἄρουραι ὑμῶν. ἀροτριάσατε ἐν αὐταῖς, ὡς ἂν βούλεσθε. ἀλλ' ὅμως ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ προεῖπεν, ὅτι οἱ ἐπὶ τοῦ λὼτ σοδομῖται, ἄνομον πάθος εἰργάσαντο, καὶ ταῖς πρότερον γενεαῖς ἄηθες. Ἔτι αὐτός φησὶ περὶ τοῦ ἀβραὰμ καὶ ἰσαὰκ καὶ ἰακὼβ, καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, ὅτι ἦσαν σαῤῥακηνοί. ἀλλ' ὅμως αὐτός φησιν εἰρῆσθαι αὐτῷ παρὰ τοῦ θεοῦ, αὐτὸν εἶναι δηλαδὴ εἰς τὴν πίστιν ταύτην πρῶτον σαῤῥακηνόν. πῶς οὖν ἦσαν ἐκεῖνοι σαῤῥακηνοί, εἰ πάντων τῶν σαῤῥακηνῶν ὁ μαχούμετ πρῶτος ἦν; Ἔτι οὐκ ἀνάγκη, τινὰς σαῤῥακηνοὺς πρὸ τοῦ τεθεῖναι τὸν νόμον τὸν τῶν σαῤῥακηνῶν. ὁ δὲ τῶν σαῤῥακηνῶν νόμος τὸ ἀλκοράνον ἐστίν, ὃ δὴ δέδοται μετὰ τὸν τοῦ μωϋσέως νόμον καὶ τὸ εὐαγγέλιον, ὥσπερ ἐν αὐτῷ περιέχεται τῷ ἀλκοράνῳ. μᾶλλον μὲν οὖν, οὔπω ἑπτακόσια ἔτη διῆλθον μετὰ τὸν μωάμεθ. ὁ δὲ νῶε, καὶ ὁ ἀβραάμ. καὶ ὁ ἰσαὰκ, καὶ ὁ ἰακὼβ, καὶ πρὸ τοῦ εὐαγγελίου καὶ τοῦ μωσέως γεγόνασιν. εἰ δὲ λέγει σαῤῥακηνοὺς εἶναι τούτους, διὰ τὸ προειδέναι τὰ τοῦ κόσμου καὶ πάντα ἂν ἐγν ὅσα προῄδεσαν προφῆται ὄντες· εἰ δ' ὡς ἀρέσκοντος αὐτοῖς τοῦ ἀλκοράνου, καὶ τοῦτο ἀδύνατον. πολλοῖς γὰρ τῶν ὑπὸ τοῦ ἀλκοράνου νενομοθετημένων τὰ ἐναντία ἐποίουν ἐκεῖνοι. Ἔτι αὐτός φησι, τὸν θεὸν κωλῦσαι τοὺς οἰωνούς· καὶ ὅμως αὐτός φησι μετὰ ταῦτα, ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλαράφ· οἰωνίζεσθαι. εἰ ἑτέρως μὴ δύνασθε, ἐν τῷ σχήματι γοῦν τοῦ δακτύλου. καὶ ὁ μὴ τοῦτο ποιῶν, ἀνάθεμα. Ἔτι αὐτός φησιν, ἑαυτὸν ἀπεστάλθαι τοῖς ἄῤῥαψι, διὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς ἀπόστολον τινὰ παρὰ τοῦ θεοῦ. φησὶ δὲ, καὶ τὸ ἀλκοράνον ἐν μόνῃ τῇ ἀῤῥαβικῇ γλώσσῃ δεδόσθαι. φησὶ δὲ, καὶ ἑαυτὸν μὴ εἰδέναι ἄλλην διάλεκτον πλὴν τῆς ἀῤῥαβικῆς. ὅθεν

Sed quomodo hoc uerum eſt? cum ipſe mandet interimi & ſpoliari eos qui non credũt. quæ enim maior cõpulſio quàm cædes? Item in capitulo Bouis, concedit quod eſt præter naturã, miſceri maſculis & mulieribus. Dicit enim Saracenis, ne maculent ſeipſos cum infidelibus antequam credãt. Et de mulieribus dicit: Mulieres ueſtræ, terra eſt ueſtra: arate eas, ſicut uultis. Sed tamen in eodem capitulo antè dixit, quod Sodomitæ tẽpore Loth abominabile peccatum commiſerunt, et nationibus quę prius fuerant deſuetum. Item ipſe dicit de Abraham, Iſaac, & Iacob, et filijs eius, quod erãt Saraceni. Sed tamen ipſe dicit, quod eſt ei à Deo reuelatum, eũ eſſe uidelicet in fidem hãc primum Saracenum. Quomodo igitur erãt illi Saraceni, ſi omniũ Saracenorum Mahometus primus fuit? Item nõ neceſſe, eſſe quoſdam Saracenos, antequam lex lata eſſet Saracenorũ: Saracenorũ aũt lex eſt Alcoranũ, quod iam eſt, & datum eſt poſt Moyſi legẽ et euangeliũ, ſicut in ipſo Alcorano cõtinetur, immò modicum plus eſt ꝙ ſeptingenti anni quod fuit Mahometus. Incœpit enim anno à natiuitate Domini noſtri quingẽteſimo nonageſimooctauo: Noë aũt & Abrahã et Iſaac & Iacob ante euangeliũ & Moyſen fuerunt. Si aũt dicit Saracenos eſſe hos propterea, quod præſciebãt quæ erant legis: Etenim omnia eſſe potuiſſent quęcunq; præſciuerãt, cum prophetæ eſſent. Si aũt dicunt, quod placebat eis Alcoranũ: & hoc impoſſibile. In multis enim quæ ab Alcorano ſancita ſunt, cõtraria illi faciebãt. Item ipſe dicit prohibere auguria. et tamẽ ipſe dicit poſt hęc in capitulo Elaphar: Auguremini, ſi aliter non poteſtis, in ſciſſura digiti: & qui hoc nõ facit, anathema ſit. Item ipſe dicit, ſeipſum miſſum eſſe Arabitis propterea, quod hi non habent apoſtolum quendam à Deo. Dicit autem & Alcoranum in ſola lingua arabica datum eſſe, dicitque & ſeipſum neſcire aliam linguam præter arabicam. Vnde

Nefanda libido.

Mahometus Saracenorum primus credens.

Mahometi tempora.

Auguria.

Mahumet Arabs tantum idiota.

Vnde cum adhæsisset Mahometo quidā Iacobita Mapyra, & Salonus Persa, & Abdala ex Perside, et ipse Selam Iudęus, & quidam alij dicerent, quod instruebāt eum, & ipse cecidit in faciem suam, & cō tractæ sunt manus eius & pedes, & socij cooperuerunt eum uestibus suis. Et tandem ad se rediens, dixit: Deus misit me ad corripiendum uos de sermone quem dixistis, quod tales me doceant. Legitq; eis unam sententiam, quæ est in fine lectionis Elnael, quod interpretatur palma, quæ sic dicit: Scimus quod ipsi dicēt, quod instruunt eum cum loquuntur sic ei in lingua persica, hæc autem arabica facilis est. Et ex hoc dicit: Quomodo possibile est illos me docere, quorum alter quidem Persa est, alter uero Hebræus? Qui dixerunt ei, possibile esse eorū ipsorum lingua tecum loqui, & exponere tibi: te autem tuijpsius lingua omnia construere. Non inuenit ad hoc responsionem. Sed si non poterat instrui ab Hebræo & Persa, qui propinqui sunt: quomodo ipse poterat remotiores ab eius lingua docere? Ipse tamen post hæc dicit, seipsum missum esse ad uniuersitatem gentium. Vnde in Capitulo prophetarum ait, dicere ei Deum: Nos misimus te ad uniuersitatem gentium.

Gentes 70. linguis diuisæ.

Sed quomodo uenire potuit ad omnes gentes, quæ diuisæ erant in septuaginta linguas, qui ignorabat aperire suiipsius uerbū in alia lingua præterquam arabica? Manifestum igitur, contrarietatem & mendacium manifestum esse, eundem solis Arabibus missum esse, & omnibus gentibus. Non igitur lex Dei est in qua tot cōtrarietates est inuenire.

QVOD LEX SARACENOrum nullo miraculo confirmatur.

Caput VII.

SEptimo est considerandum, quod neq; Alcoranum est lex Dei, quę miraculis cōfirmetur, neq; Mahometus est apostolus Dei, nullum enim miraculum hoc testatur. Quando enim Deus misit

ὅθεν προσκολληθέντος τῷ μαχούμετ τινὸς ἰακωβίτου μιπουρᾶ, καὶ σαλώνου πέρσου, καὶ ἀβδαλλᾶ ἐκ τῆς περσίδος καὶ αὐτοῦ, καὶ σελὰμ ἰουδαίου, καί τινων λεγόντων ὡς ὑπ' αὐτῶν ἐκεῖνος διδάσκοιτο, αὐτὸς πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον, συνελκυσθεισῶν αὐτοῦ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν, καὶ τῶν ἑταίρων αὐτοῦ καλυψάντων αὐτὸν τοῖς ἱματίοις αὐτοῦ, πρὸς ἑαυτὸν ἐπιστραφεὶς εἶπεν· ὁ θεὸς ἀπέσταλκεν ἐλέγξαι ὑμᾶς περὶ τοῦ λόγου, ὃ εἰρήκατε, ὡς ἐμὲ τοιοῦτοι διδάσκειεν. ἀνέγνω τε αὐτοῖς ἓν ψήφισμα, ὅπερ ἐστὶν ἐν τῷ τέλει τοῦ ἀναγνώσματος τοῦ ἐλναέλ, ὃ ἑρμηνεύεται φοίνιξ, οὕτω λέγων· ἴσμεν ὅτι ἐροῦσιν αὐτοί, ὅτι ἄνθρωπος διδάσκει αὐτόν· ἡ δὲ γλῶσσα ἣ αὐτῷ διαλέγονται, ἐστὶ περσική. αὕτη δὲ ἡ ἀῤῥαβική, ῥαδία ἐστί. κἀκ τούτου φησί, πῶς δυνατὸν ἐκείνους ἐμὲ διδάσκειν, ὧν ἅτερος μὲν πέρσης ἐστίν, ὁ δὲ λοιπὸς ἑβραῖος; εἰπόντων δ' ἐκείνων, δυνατὸν εἶναι τῇ ἑαυτῶν διαλέκτῳ πρὸς σὲ διαλέγεσθαι, καὶ ἐκτίθεσθαί σοι, σὲ δὲ τῇ σαυτοῦ γλώσσῃ πάντα συντάττειν· οὐχ εὗρε πρὸς τοῦτο ἀπόκρισιν. ἀλλ' εἰ μὴ οἷός τε ἦν ὑπὸ ἑβραίου καὶ πέρσου διδάσκεσθαι, ὁμοιοτρόπων ὄντων αὐτῷ, πῶς ἐκεῖνος ἠδύνατ' αὐτοὺς πορρωτάτω τῆς αὐτοῦ γλώσσης διδάσκειν; αὐτὸς μέντοι μετὰ ταῦτα φησίν, ἑαυτὸν ἀπεστάλθαι πρὸς τὴν ὁλότητα τῶν ἐθνῶν. ὅθεν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῶν προφητῶν, φησὶν εἰπεῖν αὐτῷ τὸν θεόν· ἡμεῖς ἀπεστάλκαμέν σε πρὸς τὴν ὁλότητα τῶν ἐθνῶν. ἀλλὰ πῶς ἂν ἀπῆλθεν εἰς πάντα τὰ ἔθνη, εἰς ἑβδομήκοντα γλώσσας διῃρημένα, ὁ ἀγνοῶν ἀποστοματίζειν τὸν ἑαυτοῦ λόγον ἐν ἑτέρᾳ γλώσσῃ, πλὴν τῆς ἀῤῥαβικῆς; δῆλον τοίνυν ἐστίν, ἐναντιότητα καὶ ψεῦδος ἀπαρακάλυπτον εἶναι τό, τὸν αὐτὸν μόνοις τε τοῖς ἄῤῥαψιν ἀπεστάλθαι, καὶ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν. οὐκ ἄρα νόμος ἐστὶ τοῦ θεοῦ, ἐν ᾧ τοσαύτας ἐναντιότητας ἔστιν εὑρεῖν.

ΟΤΙ ΟΥΔΕΝΙ ΘΑΥΜΑΤΙ Ο τῶν σαῤῥακηνῶν νόμος βεβαιοῦται.

ΕΒΔΟΜΟΝ ἐστὶ θεωρεῖσαι, ὅτι οὔτε τὸ ἀλκοράνον ἐστὶ νόμος θεοῦ θαύμασι βεβαιούμενος, οὔτε ὁ μωάμεθ ἀπόστολος ἐστὶ τοῦ θεοῦ· οὐδὲ γὰρ θαῦμα τούτῳ συμμαρτυρεῖ, ὅτε γὰρ ὁ θεὸς ἀπέστειλε

τὸν μωσῆν εἰς τὸν φαραὼ μεγάλα τέρατα ἔδειξεν. ὁμοίως δὲ καὶ ἠλίας καὶ ἐλισσαῖος καὶ οἱ ἄλλοι προφῆται, μεγάλα καὶ ἀνήκουστα εἰργάσαντο θαύματα· καὶ μάλιστα οἱ καινόν τι εἰς τὸν βίον εἰσενηνοχότες. ὁ δὲ χριστὸς, ἰδίως ἐν θαύμασι καὶ σημείοις μεγίστοις ἐλήλυθεν, ὥσπερ καὶ αὐτὸς ὁ μαχούμετ ἐν τῷ ἀλκοράνῳ φησίν. εἰ δὲ λέγοιεν οἱ σαῤῥακηνοὶ, πολλὰ καὶ μεγάλα θαύματα ποιῆσαι τὸν μαχούμετ, ὥσπερ τὸ ἀποκαταστῆσαι τὴν σελήνην διαιρεθεῖσαν, καὶ πηγὴν ὕδατος ἐκ τῶν αὐτοῦ δακτύλων ἀποῤῥυῆναι, λῆρος ἐστὶ τοῦτο, καὶ ἐναντίον τῷ αὐτῷ ἀλκοράνῳ. κωλύει γὰρ ὁ μαχούμετ, περὶ αὐτοῦ τι τοιοῦτον πιστεύειν, πλὴν τῶν ἐν τῷ ἀλκοράνῳ γεγραμμένων. περὶ πάντων φησὶ τῶν προφητῶν πολλοὶ πολλὰ ἐψεύσαντο, ὅπερ ἵνα καὶ περὶ ἐμοῦ λογίζοιντο τινὲς, ἐκεῖνο μόνον περὶ ἐμοῦ πιστευέσθω, ὃ βοηθεῖται τῇ δυνάμει τῶν λόγων τοῦ ἀλκοράνου. ἐκεῖνος γὰρ θαύματα μὴ ποιήσας, καὶ τοῦτο δεῖξαι βουλόμενος, εἰσάγει διαλεγόμενον τὸν θεόν, καὶ φάσκοντα, εἶπε κύριος πρός με, διὰ τοῦτο θαύματά σε ποιεῖν οὐ συγχωρῶ, ἵνα μὴ καὶ σοὶ διὰ τὰ θαύματα, ὅπερ τοῖς ἄλλοις προφήταις συμβῇ. τῇ ἑαυτοῦ τοίνυν ἐλέγχεται μαρτυρίᾳ, οὐδὲ σημεῖον πεποιηκώς. καὶ αὐτὸς γὰρ ὁ μαχούμετ, συνεχῶς ἐν τῷ ἀλκοράνῳ φησὶν, ὅτι τῶν ἀνθρώπων λεγόντων αὐτῷ, δεῖξον σημεῖον, ὥσπερ μωϋσῆς καὶ χριστὸς καὶ οἱ ἄλλοι προφῆται ἐποίησαν, ἀπεκρίνατο· ὅτι ὁ μωϋσῆς ἦλθε μετὰ σημείων, καὶ οἱ ἄλλοι ἀπεσταλμένοι παρὰ θεοῦ, καὶ μάλιστα ὁ χριστὸς, ὃ ἐν μεγίστοις ἐλήλυθε τέρασι, καὶ ὁ κόσμος οὐκ ἐπίστευσε τούτοις· ἀλλ᾽ ἔλεγε, φαρμακοὺς καὶ γόητας εἶναι τούτους. διὰ τοῦτο ὁ θεὸς οὐ συνεχώρησέ μοι θαύματα δὴ με ποιεῖν. οὐ γὰρ ἂν ἐπίστευον· ἀλλ᾽ ἦλθον ἐν δυνάμει ὅπλων. τοῦτο δὲ ἐλέγχεται φανερώτατον ψεῦδος ὄν. πῶς γὰρ οὐκ ἂν ἐπίστευσαν τούτῳ, ποιήσαντι θαύματα· οἱ πιστεύσαντες αὐτῷ θαυμάτων χωρὶς, μόνον ἐντελλομένῳ ἀποκτεννύναι, καὶ ἁρπάζειν, καὶ πλείστας διαφθείρειν γυναῖκας· καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος, καὶ ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλ-

Moysen ad Pharonem, magna prodigia ostendit: similiter autem & Helias et Helisæus, & alij prophetæ magna & inaudita miracula fecerunt: & maxime qui nouum quoddam in uitam inferebãt. Christus autem proprie in miraculis & signis maximis uenit: sicut & ipse Mahometus in Alcorano dicit. Si autem dicant Saraceni, multa & magna miracula fecisse Mahometum, sicut reintegrare lunam diuisam, & fontem aquæ ex eius digitis defluxisse: fabula est hoc, & contrarium eidem Alcorano. Prohibet enim Mahometus de eo aliquid tale credere, præterquam quæ scripta sunt in Alcorano. De omnibus prophetis dicit: Multi multa mentiti sunt: quod ne de me existiment quidam, id solum de me uerum credatur, quod Alcorani auctoritate fulcitur. Ille enim cum miracula non fecisset, & hoc ostendere uolens, inducit Deum loquentem & dicentem: Dixit dominus ad me, Propter hoc miracula te facere nõ permitto, ne tibi propter miracula eueniat quod & alijs prophetis accidit. Suoipsius igitur testimonio conuincitur, nullum signum fecisse. Ipse enim Mahometus continue in Alcorano dicit, quod cum homines ei dicerent: Ostende aliquod signum, sicut Moyses uenit cum signis, & alij scilicet, & Christus, & alij prophetæ fecerunt. Respondit, quod Moyses & prophetæ missi sunt à Deo: & maxime Christus, qui in maximis prodigijs uenit, & mundus non credidit his, sed dixit hos ueneficos & incantatores esse. Propter hoc Deus non permisit mihi facere miracula, non enim credidissent. Sed ueni in potentia armorum. Hoc autem manifestissime ostenditur quod falsum sit. Quomodo enim non credidissent huic facienti miracula, qui absque miraculis crediderunt solum mandanti interimere & rapere, & plurimas mulieres corrumpere, & dẽtem pro dente, & oculum pro oculo

Prophetæ miraculis declarati.

De Machumeto solum credenda quæ in Alcorano cõtinẽtur.

Machumet uenisse cum potentia armorũ, pro miraculis.

oculo effodere. Procliui enim sunt ad talia qui in mundo uersantur: quare uix à multis iudicibus & tortoribus et punitionibus coërceri possunt. In potentia autē armorum, quod pro miraculo inducit, manifestum est mendacium. Non enim semper uictor fuit, sicut Moyses, & Iesus Naue, & Helias: quos angelus domini semper protexit, & uincentes fecit. Mahometus autem aliquādo uincebat, aliquando uincebatur: sicut & alij tyranni. Dentes enim eius cōtriti sunt in bello, & facies collisa. Ex quo manifestum, quod nō est miraculum quod ab eis pro signo asseritur, magnam uidelicet mundi partem ei repēte adhæsisse. Talem enim cōstituit legem, & talia dedit mandata, ad quæ homines sine legibus procliui sunt: ut in superioribus manifestū est. Mandauit enim mihi dominus, dixit, ense gentes expugnare, quousq; confiteant, quod nō est Deus præter Deum, & quod ego sum apostolus Dei. Quod qui confessi sunt, eorum argentū eo conseruauerūt, & sanguinem. Hinc & Saraceni, saluati dicuntur. Qui enim Mahometi mādata suscipiebant, seruabantur, & ab eo, & ab eis q̄ sub illo erāt: neq; interimebant eos, neq; spoliabāt. Vnde & Saraceni nō uocantur saraceni, sed Meselamin: quod interpretatur, saluati. Et deridēt Christianos, qui dicunt seipsos saluatos: multis autem talem salutem à Mahometo suscipientibus propter prædictā causam. Iussit post hæc prędicari, quod quicunque dixerit, non est Deus præter Deum, intrabit in paradisum; & si mœchus sit, uel latro. Venit autem ad eum quidā qui Euordi dicebatur: quærens ab eo, si hoc est uerum? Respondit autem, Etiam. Et addit ad prædicta: Si bibat etiam uinum, uel & interficiat. Et addit, Etiam si torserit † abidode nares. Ad confirmandum autem hæc omnia, nullum signum ostendit, sed nudauit ensem. Item clarius continetur, in Capitulo prophetarum. Legitur enim sic illic: Dixi de Mahome

Mahometus nō semper uictor.

Saraceni, qui et Saluati.

Meselamin.

Al. ebidondæ

ὀφθαλμοῦ ἐξορύττειν. εὐεπιρρεπεῖς γὰρ πρὸς τὰ τοιαῦτα, οἱ ἐν κόσμῳ ἀναστρεφόμενοι· ὥστε μόλις ὑπὸ πολλῶν δικαστῶν καὶ βασανιστῶν καὶ κολάσεων κωλύεσθαι δύνασθαι. τὸ δὲ ἐν δυνάμει ὅπλων ἀφῖχθαι, ὅπερ ἀντὶ θαύματος εἰσάγει, φανερόν ἐστι ψεῦδος. οὐ γὰρ ἀεὶ νικητὴς ἦν, ὥσπερ ὁ μωϋσῆς, καὶ ὁ τοῦ ναυῆ ἰησοῦς, καὶ ἠλίας· ὧν ἄγγελος κυρίου ἀεὶ ὑπερήσπιζε, καὶ νικῶντας ἐποίει. ὁ δὲ μαχούμετ ἐνίοτε μὲν ἐνίκα, ἐνίοτε δὲ ἐνικᾶτο, ὥσπερ καὶ οἱ ἄλλοι τύραννοι. οἱ γὰρ ὀδόντες αὐτοῦ συνετρίβησαν ἐν πολέμῳ, καὶ τὸ πρόσωπον. ἐξ οὗ, ὡς οὐκ ἔστι θαῦμα τὸ παρ᾽ αὐτῶν ἀντὶ σημείου προκομιζόμενον, τὸ μέγα μέρος δηλονότι τοῦ κόσμου αὐτῷ προστεθῆναι ἐξαίφνης. τοιοῦτον γὰρ ἐνεστήσατο νόμον, καὶ τοιαύτας δέδωκεν ἐντολὰς, ἐφ᾽ ἅπερ οἱ ἄνθρωποι καὶ νόμων χωρὶς ὑπάρχουσιν εὔκολοι, ὡς δῆλον ἐν τοῖς ἀνωτέρω. ἐνετείλατο γάρ μοι κύριος, φησι, ξίφει καταπολεμῆσαι τὰ ἔθνη, μέχρις ἂν ὁμολογήσωσιν, ὅτι οὐκ ἔστι θεὸς πλὴν τοῦ θεοῦ, καὶ ὅτι ἐγὼ ἀπόστολός εἰμι τοῦ θεοῦ. ὅπερ οἱ ὁμολογήσαντες, ἐφύλαξαν τὸ ἀργύριον αὐτῶν, καὶ τὸ αἷμα. ἐντεῦθεν καὶ οἱ σαρρακηνοὶ, λέγονται σεσωσμένοι. οἱ γὰρ τὰς τοῦ μαχούμετ δεχόμενοι ἐντολὰς, ἐφυλάσσοντο καὶ ὑπ᾽ αὐτοῦ, καὶ ὑπὸ τῶν ἐκείνου. καὶ οὔτε ἐφόνευον αὐτοὺς, οὔτε ἐλωποδύτουν. ὅθεν καὶ οἱ σαρρακηνοὶ, οὐ καλοῦνται σαρρακηνοὶ, ἀλλὰ νεσελαμίν· ὃ ἑρμηνεύεται, σεσωσμένοι. καὶ καταγελῶσι τῶν χριστιανῶν, λεγόντων ἑαυτοὺς σεσωσμένους. πολλῶν δὲ τὴν τοιαύτην σωτηρίαν παρὰ τοῦ μαχούμετ λαβόντων, διὰ τὴν προειρημένην αἰτίαν, ἐκέλευσε μετὰ ταῦτα κηρύττεσθαι, πάντα τὸν λέγοντα, μὴ εἶναι θεὸν πλὴν τοῦ θεοῦ, εἰσελεύσεσθαι εἰς τὸν παράδεισον, εἰ καὶ πόρνος ἐστὶν ἢ λῃστής. ἦλθε δέ τις πρὸς αὐτὸν εὐδορδῆ λεγόμενος, ζητῶν παρ᾽ αὐτοῦ, εἰ τοῦτ᾽ ἔστιν ἀληθές; ἀπεκρίνατο· ναί. καὶ προσέθηκεν, ἢ καὶ τὴν τοῦ εὐδορ δαρῖνα. πρὸς δὲ τὸ βεβαιοῦν ταῦτα πάντα, οὐδὲν ἔδειξε σημεῖον· ἀλλ᾽ ἀπεγύμνου μόνον τὸ ξίφος. ἔτι καθαρώτερον περιέχεται ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῶν προφητῶν. ἀναγινώσκεται γὰρ οὕτως ἐκεῖ· εἶπον περὶ τοῦ μαχ-

τοῦ Μωάμεθ· τουτέστιν, ἐνυπνίων ἀκήκοας, βλασφημίας συνέθηκας, ἢ ἴσως ῥαψῳδεῖς, ἐλθὲ πρὸς ἡμᾶς τοὐλάχιστον ἐν ἑνὶ θαύματι, ὃν τρόπον καὶ οἱ πρότερον ἀπεστάλησαν. ἀπεκρίθη, κατεστρέψαμεν (εἶπεν ὁ θεὸς) τὰς πόλεις ἐνώπιον τῶν μὴ πιστευσάντων, καὶ μετὰ ταῦτα οἱ πρὸ ὑμῶν οὐκ ἐπίστευσαν· ἀλλ' οὐδ' ἂν ὑμεῖς πιστεύσητε, εἰ μὴ διὰ ξίφους. διϊσχυρίζετο δὲ ὅμως, ὡς ὑπὸ τοῦ θεοῦ πρὸς αὐ-
10 τὸν ὁ γαβριὴλ ἀπεστέλλετο, ἄγων πρὸς αὐτὸν καί τι ζῷον, ὄνου μὲν μεῖζον, ἡμιόνου δὲ ἔλαττον. ὄνομα δὲ ἦν τῷ ζώῳ, ἐλμπεράκ. διελέγετο δὲ τὸ ζῷον, περιεπάτει δὲ ἐν μιᾷ ὥρᾳ ὁδὸν πεντήκοντα χιλιάδων ἐτῶν. καὶ ταῦτα ἐποίει ἐν νυκτί· καί τινας ἄλλους λήρους, περὶ ὧν ἐν τῷ δεκάτῳ κεφαλαίῳ μετὰ ταῦτα εἰρήσεται. ἡ δὲ χριστιανικὴ πίστις, περὶ μεγάλων ἐντελλομένη, ἐπὶ θαύμασι φανεροῖς καὶ χρησίμοις ὅλη τεθεμελίωται, ἅπερ οὐ
20 μόνος πεποίηκεν ὁ χριστὸς, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπόστολοι μετ' αὐτὸν, προσέτι δὲ καὶ οἱ διδάσκαλοι, οἱ τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὰς γραφὰς τῶν ἀποστόλων ἐξηγησάμενοι, καὶ μέχρι τῶν παρόντων καιρῶν διαρκοῦσι τὰ θαύματα, δαιμόνων ἐλαυνομένων, ἀσθενῶν θεραπευομένων, νεκρῶν ἀνισταμένων. ταῦτα τὰ θαύματα οἱ χριστιανοὶ καὶ πεποιήκασι, καὶ ποιοῦσιν, οἱ λέγοντες τὸν ἐσταυρωμένον χριστὸν ἀληθῆ καὶ μόνον εἶναι θεόν· ἅπερ εἰ λέγοιεν οἱ σαῤῥακηνοὶ μὴ πιστεύειν,
30 ὡς μὴ γενομένοις, δείξομεν αὐτοῖς μεῖζον θαῦμα. φανερὸν γὰρ ὡς πρὸ τοῦ χριστοῦ σχεδὸν ὅλος ὁ κόσμος τοῖς εἰδώλοις σέβας ἀπένεμον· μάλιστα δὲ οἱ ῥωμαῖοι, οἱ τὴν κοσμικὴν ἔχοντες μοναρχίαν. ἀλλ' οὗτοι τὴν τῶν χριστιανῶν ἐδέξαντο πίστιν, καὶ οὐ μόνον ἐπίστευσαν ἀληθῆ θεὸν εἶναι τὸν ἐσταυρωμένον χριστὸν, ἀλλὰ καὶ κατέπτυσαν πάντων τῶν ἄλλων θεῶν, οἵπερ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον χρησμοὺς αὐτοῖς διὰ τῶν εἰδώλων ἐδίδουσαν. βαρὺ δὲ οὐδὲν αὐτοῖς ἐπετίθεσαν
40 τῆς χριστιανικῆς πίστεως, οὕτως ἀήθων καὶ μεγάλων ἐπιτιθέντων τῷ κόσμῳ· οἷον καταφρονεῖν κόσμου, καταφρονεῖν ἑαυτοῦ, ἀγαπᾶν τοὺς ἐχθροὺς, εὔχεσθαι ὑπὲρ τῶν διωκόντων, εὐεργετεῖν τοὺς κακοποιοῦντας, τὰ ἀλλότρια μὴ ἁρπάζειν, τὰ ἴδια χαρίζεσθαι; ταῦτα πάντα ὁ κόσμος πᾶς προσεδέξατο, τὴν προτέραν τάξιν ἀποβαλλόμενος. ἢ τοίνυν δι' ἱκανῶν θαυμά-

Mahometo, id est insomnia audiuisti, blasphemias composuisti, uel forte cantas. Veni ad nos ad minus in uno miraculo, quo modo & qui prius missi sunt. Respōdit: Subuertimus (dixit Deus) urbes coram non credentibus, & post hæc qui fuerunt ante uos, non crediderunt. Sed neq; uos creditis, nisi per ensem. Asserebat tamen, quod à Deo ad eum missus est Gabriel, ducens ad eum quoddā animal, maius quidem asino, minus autem mulo, nomen autem animali erat Elmaparac. Loquebatur autē animal, ambulabatq; in hora uiam quinq; miliū annorum, & hæc faciebat in nocte. Et quasdā alias fabulas, de quibus in decimo capitulo post hæc dicetur. Christiana autē fides quę ardua pręcipit, in miraculis manifestis & utilibus tota fundata est, quæ non solum fecit Christus, sed etiam apostoli post eum, præterea & magistri qui euangelium & scripturas apostolorum exposuerunt, & usq; ad præsentia tēpora durant miracula, dæmoniorū quæ expelluntur, debilium qui curantur, et mortuorum qui resurgūt. Hæc autem miracula Christiani fecerunt et faciunt, dicentes Christū crucifixū & uerum & solum Deū esse. Quę si dicāt Saraceni nō credere, tanquam hæc non facta sint, ostendā eis maius miraculū. Manifestum enim, quod ante Christum totus fere mundus idolis honorē tribuebat, maxime aūt Romani, qui mūdi monarchiā tenebāt, sed hi Christianorū fidem susceperūt, & nō solū crediderūt uerū Deum esse Christū crucifixū, sed et respuerūt oēs alios deos, qui tāto tēpore responsa eis per idola dederunt. graue autem nihil imposuerunt, cum Christiana fides sic desueta et ardua mundo imposuisset, sicut contemnere mundum, contemnere seipsum, amare inimicos, orare pro persequentibus, benefacere malefacientibus, aliena non rapere, propria donare. Hæc omnia mundus suscepit, ritum pristinum abijciens. Vel igitur sufficientibus mira-

Fabula de Elmáparac.

Christianæ fidei miracula.

Præcepta Christiana.

culis persuasus est, uel absque miraculis. Maius autem est miraculum, & absq; miraculis per homines idiotas & simplices potuisse hoc fieri. Et hoc fecerũt Christiani, non alios interimentes, sed ab alijs eis illatam mortem patienter sustinẽtes. Manifestũ igitur omnibus modis Christianorum fidem in miraculis stupendis fundatam esse: Mahometi autem fidem nullo miraculo. Talis enim est, qualis neque miraculis indigeat, maxime autem ad Saracenos, homines carnales & mundanos: prudentiores aũt horum & literarum peritiam habẽtes, & uirtutẽ uiri sibi uendicantes, nullã huic fidem adhibent.

QVOD LEX MAHOMETI IRrationalis est. Cap. VIII.

Octauo considerandum est, quod & absq; omni miraculo possibile esset Mahometi legem à mundo esse susceptam, & confirmatam tanquam legẽ Dei, si solum rationabile cum seipsa haberet, & propter eum qui legem tulit, & propter seipsam, & propter opera, et propter finem. Primum quidem igitur manifestum, quod irrationabilis est propter legislatorem. Irrationabile igitur omnino sic sanctam legem ut ipsi asserunt, uidelicet quod Alcoranum uerbum Dei sit, datã esse à sic iniquo uiro, rapace, mœcho, homicida, & peccatis alijs subdito, quæ omnia manifesta sunt his qui illius uitã sciunt. Sed Saraceni ad hæc respondent, quod & Dauid in adulteriũ simul & cædem incidit, Moyses aũt homicida fuit: sic & de Mahometo possibile dicere. Verũ prophetam esse Dei, et si aliquado sub peccato fuit: uterq; quidẽ taliũ legitimus Dei propheta fuit. Sed hoc nullã habet uim. Dauid enim & Moyses pœnitentia eorũ ipsorũ peccatũ correxerũt, et hoc est inuenire. Dauid enim annũciauit suijpsius peccatũ, grauiterq; seipsum cruciauit, quare & ueniã meruit. Vnde postq; dixit, Peccaui: dixit ei Nathã ab ore Dei, Dominus dimisit tibi peccatũ tuum. De Mahometo aũt minime dictũ est, quod uel

Mahometi lex irrationabilis quatuor modis.

2.Reg.12.

θαυμάτων πεισθεὶς, ἢ θαυμάτων χωρίς. μεῖζον δὲ ἐστὶ θαῦμα ὅτι, καὶ θαυμάτων χωρὶς διὰ ἀνθρώπων ἰδιωτῶν καὶ ἀπλῶν δεδύνηται τοῦτο γίνεσθαι. καὶ τοῦτ' ἐποίησαν οἱ χριστιανοί, οὐκ ἄλλους φονεύοντες, ἀλλὰ τὸν παρ' ἄλλων αὐτοῖς ἐπαγόμενον θάνατον ὑπομένοντες μακροθύμως. φανερὸν τοίνυν ἅπασι τρόποις, τὴν τῶν χριστιανῶν πίστιν, ἐπὶ θαύμασιν ἐξαισίοις ἱδρῦσθαι. τὴν δὲ τοῦ μαχούμετ οὐδενὶ θαύματι βοηθεῖσθαι. τοιαύτη γάρ ἐστιν, οἵα μηδὲ θαύματος δεῖσθαι, μάλιστα καὶ πρὸς σαρκικοὺς ἀνθρώπους καὶ κοσμικούς. οἱ δὲ συνετώτεροι τούτων, καὶ γραμμάτων ἔχοντες πεῖραν, καὶ ἀρετῆς ἀντιποιούμενοι ἀνδρῶν, οὐδὲ μίαν ταύτῃ νέμουσι πίστιν.

ΟΤΙ Ο ΤΟΥ ΜΩΑΜΕΘ ΝΟμος ἄλογός ἐστιν.

Ὄγδοον θεωρητέον ἂν εἴη, ὅτι καὶ χωρὶς παντὸς θαύματος δυνατὸν ἂν ἦν, τὸν τοῦ μαχούμετ νόμον ὑπὸ τοῦ κόσμου δεχθῆναί τε καὶ βεβαιωθῆναι ὡς νόμον θεοῦ, εἰ μόνον τὸ εὔλογον εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ, καὶ διὰ τὸν θέντα τὸν νόμον, καὶ δι' αὐτὸν, καὶ διὰ τὰ ἔργα, καὶ διὰ τὸ τέλος. πρῶτον μὲν οὖν δῆλον, ὡς ἄλογος ἐστὶ, διὰ τὸν νομοθέτην. ἄλογον γὰρ παντελῶς, οὕτως ἅγιον νόμον, ὡς οὗτοι διϊσχυρίζονται, ὥς τε καὶ λόγον θεοῦ τὸν ἀλκοράνον καλεῖν, δεδόσθαι παρ' οὕτως ἀνοσίου ἀνδρὸς, ἅρπαγος, μοιχοῦ, φονέως, καὶ ἁμαρτήμασιν ἄλλοις ὑποκειμένου, ἃ πάντα φανερὰ τοῖς τὸν ἐκείνου βίον εἰδόσιν. ἀλλ' οἱ σαρρακηνοὶ πρὸς ταῦτα ἀπολογοῦνται, ὅτι καὶ ὁ δαβὶδ μοιχείᾳ ὁμοῦ καὶ φόνῳ περιέπεσεν. καὶ ὁ μωϋσῆς δὲ φονεὺς γέγονεν· ἑκάτερος μέντοι τούτων, γνήσιος ἦν προφήτης θεοῦ· οὕτω καὶ περὶ τοῦ μαχούμετ δυνατὸν λέγειν, ἀληθῆ προφήτην εἶναι θεοῦ, εἰ καί ποτε ὑπὸ ἁμαρτίαν ἐγεγόνει. ἀλλὰ τοῦτο οὐδεμίαν ἔχει ἰσχύν. ὁ μὲν γὰρ δαβὶδ καὶ ὁ μωϋσῆς, μετανοίᾳ τὴν ἑαυτῶν ἁμαρτίαν διορθώσαντο· καὶ τοῦτό ἐστιν εὑρεῖν. ὁ γὰρ δαβὶδ ἐξήγγειλε τὴν ἑαυτοῦ ἁμαρτίαν, ἰσχυρῶς τε ἐτιμωρήσατο ἑαυτόν· ὅθεν καὶ συγγνώμης ἠξίωται. ὅθεν μετὰ τὸ εἰπεῖν, ἥμαρτον, εἶπεν αὐτῷ ὁ νάθαν ἀπὸ στόματος τοῦ θεοῦ, κύριος ἀφείλετο τὸ ἁμάρτημά σου. περὶ δὲ τοῦ μωάμεθ, οὐδαμῶς εὕρηται, ὡς ἢ τὴν ἑαυ-

του

τοῦ ἁμαρτίαν ἀνήγγειλεν, ἢ μετενόησεν.
μᾶλλον μὲν οὖν προσέθηκε τῇ ἁμαρτίᾳ
καὶ βλασφημίαν, παρανόμῳ νόμῳ βεβαιώ-
σας αὐτήν. ὡς γὰρ ἅπασιν ἔγνωσται τοῖς
σαῤῥακηνοῖς, ὁ μωάμεθ ἤρα τινὸς μαρίας ὀ-
νομαζομένης ἰακωβίτιδος, ἣν ἐχαρίσα-
το τούτῳ ὁ τῶν ἰακωβιτῶν βασιλεὺς μα-
κωβαῖος. δύο δὲ ἐκ τῶν τοῦ μωάμεθ γυναι-
κῶν, ὧν ἅτερα μὲν ἐλέγετο ἀιεσὲ, θυγάτηρ
10 τοῦ ἐμπιπεκὲρ, εὐγενεστάτη τῶν ἄλλων. ἡ δὲ
λοιπὴ ἀασὰ, θυγάτηρ ὁμὰρ, ἐκινοῦντο ζη-
λοτυπίᾳ πρὸς τὴν μαρίαν. αἳ ἡμέρᾳ τινὶ
πρὸς αὐτὸν εἰσελθοῦσαι, εὗρον αὐτὸν συγ-
καθεύδοντα τῇ μαρίᾳ, καὶ εἶπον· οὕτω δεῖ
ποιεῖν τὸν προφήτην; καὶ ὃς αἰσχυνθεὶς,
ὤμοσε, μηδέ ποτε τοῦ λοιποῦ γνώσεσθαι
τὴν μαρίαν. καὶ ἤρεσεν ὁ ὅρκος αὐταῖς. ὀ-
λίγου δὲ παραῤῥυέντος χρόνου, οὐχ οἷός
τε ἐγένετο ἑαυτὸν ἐπισχεῖν. διὸ καὶ νόμον
20 ἔθηκεν, ὥσπερ ἐκ στόματος θεοῦ, ἀποκαλύ-
ψαντος αὐτῷ, καὶ ψῆφον ἐξήνεγκεν ἐν
τῷ ἀλκοράνῳ, ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλμε-
τεαρὲμ, ὃ ἑρμηνεύεται ἐποχὴ, ἢ ἀνάθεμα.
ἔνθα φησίν· ὦ προφῆτα, τί κωλύεις, ὅ σοι
συνεχώρησεν ὁ θεός; χαρίζεσθαι ζητεῖς ταῖς
σαῖς γυναιξίν; ἤδη σοὶ νόμον ἔθηκεν ὁ θεὸς,
ὥστ' ἐξεῖναι σοι λῦσαι τοὺς σοὺς ὅρκους. οὕ-
τως ἐπιορκήσας, ἔγνω πάλιν αὐτήν, εἰπὼν
λῦσαι τὸν ὅρκον αὐτῷ τὸν θεόν, μαρτυ-
30 ρούντων ἐπὶ τοῦτο μιχαὴλ καὶ γαβριήλ.
καὶ εἶπεν αὐτῷ μία τῶν αὐτοῦ γυναικῶν·
ὦ μωάμεθ, λίαν ἐσπούδασεν ὁ θεὸς ἐπὶ τῇ
σῇ ἐπιθυμίᾳ. ἠθέλησε δὲ διὰ τούτου εἰπεῖν·
ἴσως ὁ θεὸς σοὶ ζηλῶν, ἀνοσίῳ κεκοίνωκεν ἔρ-
γῳ. καὶ προσέθηκε, μὴ αὐτὸς ὁ θεός σοι τοῦ-
το ποιῆσαι ἐνετείλατο, ἐπεὶ σὺ τοῦτο διὰ
στόματος μαρτυρεῖς; ἴσως ὁ θεὸς, χαρίσα-
σθαί σοι ζητεῖ, διὰ τούτου καὶ πλησιάσαι
σοι. αὐτὸς δὲ ταῖς δυσὶ γυναιξὶν ὅλον ἀνέγ-
40 νω τὸ ἑπόμενον ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῆς ἐπο-
χῆς, καὶ εἶπεν ὡς ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ,
μετανοήσατε ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, ὅτι ἐξέ-
κλιναν αἱ καρδίαι ὑμῶν περὶ τῆς κατη-
γορίας. λέγων, ἧς κατηγόρησαν αὐτοῦ ἐπὶ
τῷ ἀθέσμῳ γάμῳ. ἐπιτεταί τε ἐφεξῆς, εἰ
ὑμᾶς ἐκβάλλει, δώσω αὐτῷ ἀνθ' ὑμῶν
βελτίους ὑμῶν σαῤῥακηνὰς, πιστὰς, πλου-
σίας,

uel ſuſpſius peccatū annunciauerit, uel
pœnituerit:potius quidem igitur addidit
blaſphemiam, iniqua lege id affirmans.
Sicut enim omnibus Saracenis notū eſt,
Mahometus forte cuiuſdam Marię amo
re tenebatur,quę Iacobitis appellabatur,
quam ei donauit Machobęus Iacobitarū
rex.Duæ autē ex uxoribus Mahometi,
quarum altera quidē dicebatur Aieſe,fi
lia Empipecer,aliarum nobiliſſima: alte
ra autē Aaſa,filia Omar,mouebātur ze-
lotypia in Mariam.Quę quodam die ad
eum uenientes,inuenerunt ipſum ſimul
dormientē cum Maria,& dixerunt: Sic
oportet facere prophetam? Qui uerecun
datus,iurauit nūquam poſthac ſe cogni-
turū Mariam.Sicq́; placatæ ſunt ad iuſiu
randum.Pauco autem pòſt tempore ela
pſo,non potuit ſeipſum continere. Qua
re & legem tulit tāquam ex ore Dei, qui
ei reuelauit, & ſententiam intulit in Al-
corano in capitulo Elmetearē, quod in-
terpretatur uocatio,uel anathema.ubi di
cit: O propheta,quid prohibes quod tibi
conceſſit Deus? Gratificari quæris tuis
uxoribus. iam tibi legem tulit Deus,ut li
ceret tibi ſoluere tua iuramenta.Sic peie
rans,cognouit rurſus eam,dicens ſoluiſ-
ſe iuſiurandum ei Deum,teſtantibus ſu-
per hoc Michaële & Gabriele. Et dixit
ei una ex uxoribus eius: O Mahomete,
ualde ſtuduit Deus in tua concupiſcen-
tia.Voluit autē propter hoc dicere:For-
te Deus tibi æmulans, ut iniquo tecum
communicaret opere.Et addidit: Nun-
quid Deus ipſe tibi hoc facere mādauit,
quoniā tu hoc per os teſtaris? forte Deus
gratificari tibi quærit,& appropinquare
tibi. Ipſe autem duabus uxoribus totum
legit quod ſequitur in capitulo Vetatio-
nis, & dixit tanquam ex perſona Dei:
Pœniteat uos coram Deo , quoniam
declinauerunt corda ueſtra. de accuſa-
tione dicens , qua eum accuſauerunt
de inceſtu. Sequitur'que deinceps: Si
forte Deus uos repudiauerit, dabo pro
uobis ei meliores uobis Saracenas,

 fideles,

Mahometi in Mariam Iacobitin amor.

Periurium ob libidinem.

fideles, diuites, pœnitentes & orãtes, agiles, & uirgines. Quod audientes, dixerũt: Pœnitet. Similiter autem fecit, quando accepit uxorẽ Zeith alumni sui. Dixit autem super hoc sententiam in capitulo Elazeb, quod Deus dixit: Tu æmularis in animo tuo, quod Deus propalat, & times homines, sed iustum est magis timere Deum. Tunc enim respuit eam Zeith, dixitq́ ei: Ne ducas hanc in uxorem apostole Dei. Et respõdit Mahometus, Væ tibi, Deus mihi hanc dedit. Qui post hæc de seipso hoc diuulgauit dicẽs, quod Deus hanc prophetæ dedit. Ecce per maius, minus peccatum occultauit. Etenim ipse Mahometus dicit: Nullum maius peccatum est, quàm Deo mendacium iniũgere. Item nullum est sic inter prophetas peccatum intolerabile, sicut in intemperantia & immundicia simul esse, cum spiritus sanctus nõ tangat prophetica corda in actionibus uenereis, ut dicit Hieronymus. et philosophus quoq́ dicit, quod in talibus actionibus impossibile est hominẽ speculari. Est igitur omnino irrationabile, sic salutaris legis (ut ipsi dicunt) ministrum et prophetam carnalissimum & immundum hominem esse, in quo ipse de seipso gloriatur: tantam dicens in agendo uim et affluentiam intemperantiæ, quantã in quadraginta hominibus. et si Deus priuauit hunc filiorũ sobole: unam enim solam habuisse filiam dicitur. Irrationabilis igitur lex hæc propter legislatorem, tum quia sceleratus & carnalis, tum quia inscius & incertus. sicut et de seipso testatur in Alcorano: nescire se quid erit ei uel Saracenis, ignorare utrũ ipse uel ipsi in uia salutis sint, uel non.

Libido à prophetiæ spiritu aliena.

Mahometo unica tantum filia.

II. Sed neq́ per seipsam lex hæc est secundũ rationem, tanquã habens nomina turpissima, & in quibus uelari iustum est, & maxime carnalibus conuenientia passionibus. In plurimis enim locis turpissimo hoc uerbo utitur, coëo: quod nulla alia lex facit. quo uerbo uix poëtæ ipsi Comici utuntur, quibus materia poëmatum

Obscœnitas Alcorani.

σίας, μετανοούσας, προσκυνούσας, αἰνούσας, εὐκινήτους, καὶ παρθένους. αἱ ἀκούσασαι εἶπον, μετανοοῦμεν. τὸ δ᾽ ὅμοιον πεποίηκεν, ὅτε ἔλαβε τὴν γυναῖκα ζεῒθ τοῦ τροφέως αὐτοῦ. εἶπε δὲ ἐπὶ τοῦτο ψῆφον ἐν τῷ κεφαλαίῳ τοῦ ἐλαζέβ, ὅτι ὁ θεὸς εἴρηκεν αὐτῷ· σὺ ζηλοῖς ἐν τῇ ψυχῇ σου, ὅτι ὁ θεὸς δημοσιεύει, καὶ δειλιᾷς τοὺς ἀνθρώπους. ἀλλὰ δίκαιόν ἐστι μᾶλλον τὸν θεὸν δεδοικέναι. ὅτε γὰρ ἐφαύλισεν ὁ ζεῒθ, ἐξεδώκαμέν σοι ταύτην ὦ μαχούμετ. εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ ζεῒθ, μὴ ταύτην ἤγαγω ἀπόστολε τοῦ θεοῦ; καὶ ἀπεκρίθη, οὐαί σοι, ὁ θεός μοι ταύτην ἐκδέδωκεν. ἥτις μετὰ ταῦτα, περὶ ἑαυτῆς τοῦτο διετέλει θρυλλοῦσα, ὡς ὁ θεὸς ταύτην τῷ προφήτῃ ἐξέδωκεν. ἰδοὺ διὰ τοῦ μείζονος τὴν ἐλάττω συνεσκίασεν ἁμαρτίαν. καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ μωάμεθ φησίν· οὐδεμία μείζων ἁμαρτία ἐστίν, ἢ τῷ θεῷ ψεῦδος προσάπτειν. ἔτι οὐδὲν ἐστὶν οὕτως ἀφόρητον ἐν προφήταις ἁμάρτημα, ὡς ἀκολασία καὶ ἀκαθαρσία συνεῖναι, τοῦ ἁγίου πνεύματος μὴ ἁπτομένου τῶν προφητικῶν καρδιῶν ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἀφροδισίων, ὡς φησιν ἱερώνυμος. καὶ ὁ φιλόσοφος δέ φησιν, ὡς ἐν ταῖς τοιαύταις ἐνεργείαις, ἀδύνατόν ἐστι τὸν ἄνθρωπον νοεῖν. ἔστι τοίνυν παντελῶς ἄλογον, οὕτω σωτηριώδους νόμου (ὡς αὐτοί φασι) διάκονον καὶ προφήτην, σαρκικώτατον καὶ ἀκάθαρτον ἄνθρωπον εἶναι. ἐφ᾽ ᾧ καὶ αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ σεμνύνεται, τοσαύτην εἶναι λέγων ἐν αὐτῷ ἐν τῷ δρᾶν ἰσχὺν, καὶ περιουσίαν ἀκολασίας, ὅσην ἐν τεσσαράκοντα ἀνθρώποις. εἰ καὶ ὁ θεὸς ἐστέρησεν τοῦτον παίδων γονῆς· μίαν γὰρ μόνην ἐσχηκέναι λέγεται θυγατέρα. ἄλογος γὰρ ὁ νόμος οὗτος, διὰ τὸν νομοθέτην, τοῦτο μὲν ὡς ἀνόσιον καὶ σαρκικὸν παντελῶς, τοῦτο δὲ καὶ ὡς τοσοῦτον ἄνουν τε καὶ ἀβέβαιον. ὡς καὶ περὶ αὐτοῦ μαρτυρεῖν ἐν τῷ ἀλκοράνῳ, μὴ εἰδέναι τί ἔσται αὐτῷ, ἢ τοῖς σαῤῥακηνοῖς· καὶ ἀγνοεῖν πότερον αὐτὸς, ἢ καὶ αὐτοί, ἐν τῇ ὁδῷ τῆς σωτηρίας εἰσίν, ἢ οὔ. ἀλλ᾽ οὐδὲ δι᾽ ἑαυτὸν ὁ νόμος οὗτος ἐστὶ κατὰ λόγον, τοῦτο μὲν ὡς ἔχων ὀνόματα αἴσχιστα, καὶ ἐφ᾽ οἷς ἐγκαλύπτεσθαι δίκαιον, καὶ μάλιστα σαρκικοῖς προσήκοντα πάθεσιν. ἐν πλείστοις γὰρ τόποις, τῷ αἰσχίστῳ τούτῳ ῥήματι, μόλις αὐτῷ χρῶνται οἱ κωμικοὶ ποιηταί, οἷς ὕλη τῶν ποιημάτων,

μάτων τὰ σαρκικὰ καὶ αἰσχρὰ, εἰ καὶ οὗτοι σπα-
νίως· ὥσπερ ὁ Ἄρατος ἀναιδῶς εἶπεν, οὐκ ἔδεδοι-
κα συνουσιάζων. τοῦτο δὲ ὅτι καθὼς καὶ αὐτὸς
διαῤῥήδην φησὶν, οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος ἐν τῷ
κόσμῳ δυνάμενος τὸ ἀλκορανὸν νοεῖν. καὶ
πῶς προσέταξεν ὁ θεὸς τοῦτο τηρεῖσθαι, εἰ μὴ δέ-
δωκε καὶ νοεῖσθαι; δεῖ δὲ γινώσκειν, ὡς ἐν τῷ
εὐαγγελίῳ οὐδὲν ἐστὶν, ὅπερ οὐχ οἷοί τε ἐσμὲν καὶ
νοῆσαι, τῷ τῆς πίστεως φωτὶ βοηθούμενοι. ἀλλ'
10 οὐδὲ διὰ τὰ περιεχόμενα ἐν τούτῳ διδάγματα
ἐστὶ κατὰ λόγον. φησὶ γὰρ ἐν πολλοῖς τόποις,
τὸν θεὸν προστεταχέναι τοῖς ἀγγέλοις, προσ-
κυνῆσαι τὸν ἀδάμ. καὶ τοὺς μὲν μὴ θελήσαν-
τας, γενέσθαι δαίμονας· τοὺς δὲ προσκυνήσαν-
τας, μεῖναι ἀγγέλους. καὶ πῶς ἂν ὁ θεὸς ἐνετεί-
λατο εἰδωλολατρείαν, καὶ τοῖς ἄλλοις τὴν αὐτῷ
μόνῳ ὀφειλομένην ἔδωκε δόξαν; ἔτι καὶ τῷ
λόγῳ τῶν διδαγμάτων, ἄλογός ἐστι. τῷ γὰρ ἐν
ἐκείνῳ τῷ νόμῳ μάλιστα καὶ μόνον ἀναγκαῖον
20 ὥς αὐτοί φασι, τοῦτ' ἔστι, τὸ διαγγέλλεσθαι παν-
ταχοῦ, ὡς οὐκ ἔστι θεὸς πλὴν τοῦ θεοῦ, καὶ ὁ μαχούμετ
ἐστὶν ἀπόστολος. προστιθέασί τε, καὶ ὅτι ὁ θεὸς ἔστι
μέγας. ἀλλὰ τίς εὐαγγελία ἐστὶν ἡ τοιαύτη; οὐ-
δεὶς γὰρ ἐστι λόγῳ χρώμενος, ὅς ἂν εἴποι τὸν
θεὸν εἶναι μικρόν. ἔτι ἡ λέγουσα πρότασις, οὐκ ἔστι
θεὸς πλὴν τοῦ θεοῦ, ἀληθής ἐστι καθ' αὑτὴν, καὶ
παρ' οὐδενὸς ἀντιλέγεται, εἴτε εἷς εἴη θεὸς, εἴτε
πλείους. καὶ ἐπὶ πάντων ἀληθεστάτη ἐστὶν, ἡ τοι-
αύτη ἐπαναδίπλωσις· οὐκ ἔστι γὰρ ἄγγελος, εἰ
30 μὴ ἄγγελος· καὶ οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος, εἰ μὴ ἄνθρω-
πος· καὶ οὐκ ἔστιν ὁ ὄνος, εἰ μὴ ὄνος. ὁ γὰρ βοῦς καὶ
ὁ κύων, οὐκ ἔστιν ὄνος. ἡ δὲ λέγουσα, ὁ μαχούμετ
ἐστὶν ἀπόστολος τοῦ θεοῦ, λίαν ἐστὶν ἀμφίβολος.
ποία τοίνυν αἰτία τῆς συναφῆς τῶν δύο τού-
των προτάσεων; μιᾶς μὲν καθ' ἑαυτὴν γνω-
στῆς, τῆς δὲ λοιπῆς ἀγνώστης καθ' ἑαυτήν; ἢ
ποία ἀρετὴ ἢ ὠφέλεια, τὰ τοιαῦτα ὁμολο-
γεῖν, καὶ οὕτως εἶναι ἀναγκαῖον, ὥς τε ἐξ ἀνάγ-
κης σώζεσθαι πάντα τὸν οὕτως ὁμολογοῦντα;
40 ἔτι ὁ μαχούμετ ἐν τῷ προειρημένῳ νόμῳ
φησὶν, ὅτι πάντες οἱ ἄνθρωποι ἓν ἦσαν, καὶ
μιᾶς αἱρέσεως, καὶ μιᾶς θρησκείας, τὸν δὲ θεὸν
διαφόρους αὐτοὺς ποιῆσαι ἀποστείλαντα διαφό-
ρους προφήτας. τοῦτο δὲ οὐδὲ μέχρι τοῦ δόξαι
εἴη ἂν ἀληθές. ὁ γὰρ μάλιστα εἷς θεὸς, καὶ μά-
λιστα τὴν ἑνότητα καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων σω-
τηρίαν ἀγαπῶν, οὐκ ἂν διεῖλε τοὺς ἀν-
θρώπους

matum est carnalis & turpis, & si hi raro, sicut Aratus impudenter dixit, Non timui coiens. Hoc autem & ipse palam dicit, Non est homo in mūdo qui possit Alcoranum intelligere. Et quomodo mandauit Deus hoc seruari, si nō dedit & intelligi? Oportet aūt scire, quod in euāgelio nihil est, quod non possimus etiam intelligere, fidei lumine adiuti. Sed neq; propter doctrinā quæ in eo continetur, est secundum rationem. Dicit enim in multis locis, Deum mandauisse angelis, adorare Adam: & eos quidē qui nollēt, fieri dæmones: adorantes aūt, manere angelos. Et quomodo Deus mādasset idololatriā, & angelis honorē tribuisset, qui soli Deo debebatur? Item et ratione doctrinæ irrationabilis est, ex dictis ipsorū. In illa enim lege maxime necessariū (ut ipsi dicunt) hoc est, ut dicatur ubiq;, quod nō est Deus præter Deū, & Mahometus est apostolus Dei, additq;, Et quod Deus est magnus. Sed quæ annunciatio est ista? Nullus enim qui ratione utitur, dicere posset Deum esse paruū. Item propositio quæ dicit, Non est Deus præter Deū: uera est per seipsam, & à nullo ei contradicitur, siue unus sit Deus, siue plures. Et in omnib. uerissima est talis duplicatio. nō est enim angelus nisi angelus, & non est homo nisi homo, & nō est asinus nisi asinus. bos enim et canis nō est asinus. Quę aūt dicit, Mahometus est apostolus Dei: ualde est ambigua. Quæ igitur ratio connexionis harū duarum propositionum, unius quidem per seipsam notæ, alterius autē per seipsam ignotæ? Quæ uirtus uel quæ utilitas, ut quicunq; hoc cōfiteatur, de necessitate saluetur? Item Mahometus in prædicta lege dicit, quod omnes homines unum erant, & unius sectæ, & unius religionis, Deus autem diuersos eos fecit, qui misit diuersos prophetas. Hoc autem neque quousq; appareat uerum esse potest. Maxime enim unus Deus, qui maxime unitatem & hominū salutē amat. Nō enim diuisisset homines

Idololatria.

Ridicula propositionum cōnexio.

Sectarum diuersitas.

mines in diuersas sectas & errores & perditiones. Sed hoc inuidia dęmonis factũ est, & nequitia hominũ, permissione tamen Dei, qui permittit eos qui nolũt credere ueritati, in diuersos errores incidere. Item Mahometus in prædicta lege iubet tanquam ex ore Dei, interimi infideles, id est eos qui nõ sunt Saraceni. Itẽ dicit de eis, quod non possunt recta cogitare, cum à Deo non deducuntur: Deus autẽ eos non deducit. Sed inconueniens interimi, propterea quod non possunt: quos autem possunt, non conueniens est cogere, propterea quod non placet Deo seruitus coacta. Interimi aũt nisi credãt, uel aliquo modo simul impelli ad credendum, & ipse qui hæc mandat Mahometus, inconueniens iudicat & irrationabile. Dicit enim in capitulo Ionæ: Si uoluisset Deus, omes iam credidissent qui sunt in terra. & tu cogis homines ut credant? Et nullus potest esse fidelis, nisi hoc ei concessum sit à Deo. Hoc autem latius explicabimus in sequentibus, in nono capitulo. Irrationabilis est aũt lex hæc & propter hæc de quibus tractat. Facit enim capitulum proprium de formica, et aliud de aranea, & aliud de fumo, cuius autem gratia Deus talia mandauit de formica & de fumo? Item dicit, quod nunquã Deus parcere posset, ostendenti terga inimicis, & reliqua. Quod aũt peccatum, fugere hominẽ in bello, uidentẽ seipsum in periculo? Sed uoluit uel bellicosos ipsos, uel audaces Mahometus facere. Itẽ lex quæ iubet de lauatione, irrationabilis est omnino. Mãdat enim quãdo orare uelint, lauare manus et uultum & podicem et pudibunda, & palmas pedis, & brachia usque ad cubitum. Si autem non inueniant aquam, intingi manus in puluere: & post hæc terentes manus puluere illitas per faciem, puluere illinire sufficienter eorum ipsorum uultum. Sed & si lauare rationabile: rationabilius iam esset lauare cor, secundum Hieremiam dicẽtem: Laua cor tuũ à nequi-

Ad fidem nemo cogendus.

III.

Absurda in Alcorano pleraq;.

Lotionis superstitio.

θρώπους εἰς διαφόρους αἱρέσεις, καὶ πλάνας, καὶ ἀπωλείας. ἀλλὰ τῷ μὲν φθόνῳ τοῦ δαίμονος γέγονεν, καὶ πονηρίᾳ ἀνθρώπων, παραχωρήσει μέντοι θεοῦ, τοὺς μὴ βουλομένους πιστεῦσαι τῇ ἀληθείᾳ, διαφόροις ὑποπεσεῖν αἱρέσεσι συγχωρήσαντος. Ἔτι ὁ μωάμεθ ἐν τῷ προειρημένῳ νόμῳ κελεύει, ὥσπερ ἐκ στόματος θεοῦ, φονεύεσθαι τοὺς ἀπίστους, τουτέστι τοὺς μὴ ὄντας σαρρακηνούς. καί τοιγε εἰπὼν περὶ αὐτῶν, ὡς οὐ δύνανται τὰ ὀρθὰ φρονεῖν, μὴ παρὰ θεοῦ ὁδηγούμενοι· τὸν δὲ θεὸν αὐτοὺς μὴ ὁδηγῆσαι. ἀλλὰ ἄτοπον φονεύεσθαι, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι· οὓς δὲ δυναμένους οὐ προσῆκον ἦν ἀναγκάζεσθαι, διὰ τὸ μὴ ἀρέσκειν τῷ θεῷ τὴν κατηναγκασμένην λατρείαν. τὸ δὲ φονεύεσθαι εἰ μὴ πιστεύσαιεν, ἢ ἕτερον τρόπον συνωθεῖσθαι εἰς τὸ πιστεύειν, καὶ αὐτὸς ὁ ταῦτα προστάσσων μαχούμετ, ἄτοπον κρίνει καὶ ἄλογον. φησὶ γὰρ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τοῦ ἰωνᾶ· εἰ ἤθελεν ὁ θεός, πάντες ἂν ἐπίστευσαν, οἱ ἐν τῇ γῇ. καὶ σὺ ἀναγκάζεις τοὺς ἀνθρώπους ὥστε πιστεύειν; καὶ οὐδεὶς δύναται εἶναι πιστός, εἰ μὴ τοῦτ' αὐτῷ χαρισθείη παρὰ θεοῦ; τοῦτο δὲ πλατύτερον ἐπεξελευσόμεθα, ἐν τοῖς ἑπομένοις ἐν τῷ δεκάτῳ κεφαλαίῳ. ἄλογος δέ ἐστιν οὗτος ὁ νόμος, καὶ διὰ τὰ περὶ ὧν πραγματεύονται. ποιήσας γὰρ κεφάλαιον ἰδικὸν περὶ τοῦ μύρμηκος, καὶ ἄλλο περὶ τοῦ ἀράχνου, καὶ ἄλλο περὶ τοῦ καπνοῦ, τίνος δὲ χάριν ὁ θεὸς τοιαῦτα ἐνετείλατο περὶ τοῦ μύρμηκος καὶ τοῦ καπνοῦ; Ἔτι φησίν, ὡς οὐδέποτ' ἂν ὁ θεὸς συγγνοίη σαρρακηνῷ, δείξαντι νῶτα τοῖς ἐχθροῖς, καὶ τὰ λοιπά. ποία δὲ ἁμαρτία, φυγεῖν τὸν ἄνθρωπον ἐν πολέμῳ, ὁρῶντα ἑαυτὸν ἐν κινδύνῳ; ἀλλ' ἠβουλήθη καὶ πολεμικοὺς αὐτοὺς καὶ τολμηροὺς ὁ μαχούμετ ποιῆσαι. Ἔτι ὁ νόμος ὃν διακελεύεται περὶ τῆς ἀπολούσεως, ἄλογος ἐστὶ παντελῶς. προστάττει γάρ, ὅτι προσεύξασθαι θέλοιεν, νίπτειν τὰς χεῖρας, καὶ τὸ πρόσωπον, καὶ τὸν πρωκτόν, καὶ τὰ αἰδοῖα, καὶ τὰ πέλματα, καὶ τοὺς βραχίονας μέχρι τοῦ πήχεως. εἰ δὲ μὴ εὕροιεν ὕδωρ, βάπτεσθαι τὰς χεῖρας ἐν τῇ κόνει, καὶ μετὰ ταῦτα τρίβοντας τὰς χεῖρας κεκονιμένας διὰ τοῦ προσώπου, κονίζειν ἱκανῶς τὸ πρόσωπον ἑαυτῶν. ἀλλὰ εἰ τὸ ἀπονίπτεσθαι εὔλογον, εὐλογώτερον ἂν ἦν πλύνειν τὴν καρδίαν κατὰ τὸ τέταρτον τοῦ ἱερεμίου· πλῦνον τὴν καρδίαν σου ἀπὸ

ἐκ πονηρίας. τὸ δὲ κόνιν ἐπιπάττειν τῷ προ-
σώπῳ, ποῖον δύναται λόγον ἔχειν; μᾶλλον
μὲν οὖν ὅσον τὸ νίπτειν εὔλογον, τοσοῦτον τὸ
κονίζεσθαι καὶ τὸ αἶσχος, ἄτοπόν ἐστι καὶ ἄ-
λογον. μάλιστα δὲ ἄλογος ὁ νόμος οὗτος δο-
κεῖ ὁ περὶ τοῦ ἀποστασίου. δύναται γὰρ σαῤῥα-
κηνὸς ἐκβάλλειν τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, καὶ
πάλιν αὐτῇ καταλλάττεσθαι, ὁσάκις ἂν τού-
τῳ ἀρέσκῃ, ἢ ἀπαρέσκῃ. οὕτω μέντοι, ὅτι με-
10 τὰ τὴν τρίτην ἐκβολὴν μὴ δύνασθαι αὐ-
τὴν εἰσδέχεσθαι, πλὴν εἰ μή τις ἕτερος σαρ-
κικῶς αὐτὴν γνοίη, μὴ οὖσαν ἐν τοῖς ἐμμη-
νοις. εἰ δὲ ταύτην γνοίη, μὴ ἱκανῶς ἐντεταμέ-
νῳ αἰδοίῳ, ἀνάγκη περαιτέρω γνῶναι
ταύτην, ἱκανῶς ἐντεταμένῳ τῷ μέλει.
ὅθεν ὅταν βούλωνται καταλλάττεσθαι ταῖς
ἑαυτῶν γυναιξὶ, τίμημα διδόασι τυφλῷ
τινὶ, ἢ ἑτέρῳ εὐτελεῖ προσώπῳ, συνεσομέ-
νῳ τοιαύτῃ γυναικὶ, καὶ μετὰ ταῦτα μαρ-
20 τυρήσοντι δημοσίᾳ, καὶ ἐροῦντι βούλε-
σθαι ταύτην ἐκβαλλεῖν. οὗ γενομένου, ὁ
πρῶτος δύναται καταλλάττειν αὐτὴν ἑ-
αυτῷ. ἐνίοτε δὲ τοσοῦτον ἀρέσκουσιν αὐ-
ταῖς οἱ δεύτεροι, ὥστε λέγειν αὐτὰς, μὴ δύ-
νασθαι ἐκείνων χωρίζεσθαι. καὶ τότε ὁ πρῶ-
τος ἀποβαλὼν τὸ τίμημα καὶ τὴν γυναῖκα,
ἐκπίπτει τῆς ἑαυτοῦ ἐλπίδος. ὧν νόμος
οὐ τοσοῦτον ἀνθρώποις, ὅσον ζώοις λόγου
ἐστερημένοις προσήκων, ἀλλ᾽ οὐ τῷ θεῷ,
30 τῷ πάντα σὺν λόγῳ διοικοῦντι. μάλιστα δὲ
ἄλογος οὗτος ὁ νόμος ἐστὶ, κατὰ τὸ τέλος
καὶ τοὺς μισθοὺς οὓς ὑπισχεῖται. φησὶ γὰρ
δι᾽ ὅλου τοῦ ἀλκοράνου, ὅτι ἡ μακαριότης τῶν
σαῤῥακηνῶν ἐστὶ, καταῤῥύτους παραδείσους
κεκτῆσθαι γυναῖκάς τε καὶ παλλακὰς πολ-
λὰς νέας, αἰσχυντηλὰς καὶ καλὰς, πορφυ-
ροῖς ἱματίοις ἐνδεδυμένας, σκύφους δὲ χρυ-
σοὺς καὶ ἀργυροὺς διὰ τῶν τραπεζῶν δια-
τρέχοντας, σιτία ἥδιστα. ταῦτα μάλι-
40 στα καταλέγει ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλραγ-
μὰν, ὃ ἑρμηνεύεται ἐλεήμων. ἐν δὲ τῷ
βιβλίῳ τῆς διδασκαλίας τοῦ μαχούμετ,
οὗ οἱ λόγοι μεγάλα δύνανται παρ᾽ αὐτοῖς,
ἐκτίθησι τὴν τάξιν τῶν σιτίων. καὶ φησὶ
πρῶτον μὲν εἶναι ὄψον τῶν προτεθησο-
μένων ἐκεῖ, τὸ ἧπαρ τοῦ ἀλμπεπούτ ἰχ-
θύος, σιτίον ἄκρως ἡδύ. καὶ μετὰ ταῦτα
ἐκ δια-

à nequitia. Puluerem autem apponere
uultui, quàm potest habere rationem?
Magis quidem igitur quātum lauare est
rationabile, tantum puluere illiniri incō
ueniens est & irrationabile. Maxime au
tem irrationabilis hæc lex uidetur, quæ
est de repudio. Potest enim Saracenus
eijcere suipsius uxorem, et rursus ei con
ciliari totiens quotiens huic placuerit uel
displicuerit, sic tamen ut post tertiā repu-
diationem non possit eam suspicere: ni-
si quis alter eam carnaliter cognouerit,
non existentem in menstruis. Si autem
hanc cognouerit non sufficienter exten
so testiculo, necesse ulterius hanc cogno
scere sufficienter extenso membro. Vn-
de quando uolunt conciliari cū suipsius
uxoribus, dant precium cæco cuidam,
uel alteri uili personæ, quæ cum tali uxo
re simul futura est. Et post hæc testabitur
publice, & dicet uelle hanc repudiare.
Quo facto, primus potest eam sibi conci
liare. Aliquando autem tantum placent
eis secundi, ut dicant non posse eas ab il-
lis separari. & tunc primus amittens pre-
cium & uxorem, decedit à suipsius spe.
Quorum lex non tantum hominibus,
quantum animalibus ratione priuatis cō
ueniens est. Sed neque Deo, qui omnia
similiter cum ratione gubernat, conue-
nit. Maxime autem hæc lex irratio-
nabilis est secūdum finem, et prēmia quę
promittit. dicit enim per totum Alcora-
num, Beatitudo Saracenorum est, irri-
guos hortos possidere, mulieres & pelli-
ces iuuenes, uerecundas et pulchras, pur
pureis uestibus indutas, scyphos autem
aureos & argenteos per mēsas discurrē-
tes, et cibaria suauissima habere. Hęc ma
xime numerat in capitulo Elragman,
quod interpretat̄ miserator. In libro au-
tem de doctrina Mahometi, qui liber a-
pud eos est magnæ auctoritatis, exponit
ordinem cibariorum. Et dicit primum
quidem esse ferculum eorum quæ illic
sunt apponenda, epar alimpeput pi-
scis, cibariorum ualde suaue, & post hæc

Repudij lex absurdißima.

IIII.

Beatitudo Saracenorum in quibus sita.

 ex suc-

ex successione arborum fructus. Et descendens in eodem capitulo, interrogantibus eum quibusdam, si & luxurientur, respondit: Non esset beatitudo, si quædã illic nõ adesset uoluptas. Potius quidem igitur frustra essent omnia, cum non sequeretur uoluptas secundum luxuriam. In hoc autem est omnis Alcorani intentio, & totius Saracenorum sectæ, beatitudinem maxime in luxuria & uentre cõstituere. Et hæc non secundum similitudinem quandam uel exemplum dicit, sicut & sacra scriptura meminit cibariorum & mẽsæ in beata uita. De uera autẽ beatitudine, sicut de speculatione Dei, uel de perfectione secundum animã, nullam omnino mentionem facit Mahometus, propterea quod neq; hanc concupiscit, neq; apprehendit. Sola enim quæ cõcupiscit, hæc iam & promittit. In hoc enim aperte ostendit seipsum contrarium Christo, & omnibus prophetis & philosophis, & omnibus qui ratione utuntur, qui omnes communiter conueniunt, ultimam hominis beatitudinẽ esse in Dei cognitione, sicut in euangelio secundũ Ioannem: Hæc est uita æterna, ut cognoscant te solum uerũ Deum. Et Aristoteles dicit, quod uita secundum intellectũ optima est. Igitur circa uentrẽ et uenerea pessima est, etenim fit impedimento bonitati intellectus. Sed quoniã Saraceni, neq; dicta diuinæ scripturæ suscipiunt, neq; philosophorũ, propter ratiões in primo capitulo prædictas: redeundum iam est ad quandam rationem, quam & ipsi irrationales existentes, nõ possunt omnino negare. Sit igiť ratio auctoritas, sine qua nulla ualet auctoritas, & ostendendũ, quod neq; in uẽtris, neq; in intemperãtiæ operib. fœlicitas hominis est, & q̃d hæc non erũt illic. Cõstat enim q̃d cibos ad hoc sumimus, ut corruptio, quę posset accidere ex cõsumptione naturalis humidi, cuitetur, & fiat augmentum. Hæc aũt duo nõ erũt illic: omnes enim in cõmensurata quãtitate resurgent, & posthac nõ poterunt

Alcorani scopus præcipuus qui.

Vera hominis beatitudo in cognitione Dei.

Ioh. 17.

Edendi causæ.

ἐκ διαδοχῆς δένδρων καρποί. καὶ παρακατιὼν ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ, ἐρωτώντων αὐτὸν εἰ καὶ λαγνεύουσιν; ἀπεκρίνατο, οὐκ ἂν ἦν μακαριότης, εἴ τις ἐκεῖ μὴ παρῆν ἡδονή. μᾶλλον μὲν οὖν, μάτην μὲν ἂν ἦσαν πάντα, μὴ καὶ τῆς κατὰ τὴν λαγνείαν ἡδονῆς ἑπομένης. ἐν τούτῳ δ' ἐστὶν ὁ πᾶς τοῦ ἀλκοράνου σκοπός, καὶ ὅλης τῆς τῶν σαρρακηνῶν αἱρέσεως, τὴν μακαριότητα μάλιστα ἐν λαγνείᾳ καὶ γαστρὶ συνεστάναι. καὶ ταῦτα οὐ κατά τινα ὁμοιότητα ἢ παράδειγμα φάσκει, ὥσπερ καὶ ἡ ἱερὰ μέμνηται γραφὴ σιτίων καὶ τραπέζης ἐν τῇ μακαρίᾳ ζωῇ. περὶ γὰρ τῆς ἀληθῶς μακαριότητος, οἷον τῆς τοῦ θεοῦ θεωρίας, ἢ τῆς κατὰ ψυχὴν τελειότητος, οὐδεμίαν παντάπασιν ποιεῖται μνήμην ὁ μαχούμετ, διὰ τὸ μήτε ἐπιθυμῆσαι ταύτης, μήτ' ἐπιλαβέσθαι. μόνα γὰρ ὧν ἐπεθύμει, ταῦτα δὴ καὶ ὑπέσχετο. ἐν τούτῳ γὰρ ἀνακεκαλυμμένως δείκνυσιν ἑαυτὸν ἐναντίον τῷ τε χριστῷ καὶ πᾶσι προφήταις καὶ φιλοσόφοις, καὶ πᾶσι τοῖς λόγῳ χρωμένοις· οἳ κοινοὶ πάντες συμφωνοῦσι, τὴν ἐσχάτην εἶναι τοῦ ἀνθρώπου εὐδαιμονίαν ἐν τῇ τοῦ θεοῦ γνώσει. ὡς ἐν τῷ κατὰ ἰωάννην· αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωή, ἵνα γινώσκωσι σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν. ὁ ἀριστοτέλης δέ φησιν ἐν τῷ τετάρτῳ τῶν ἠθικῶν, καὶ δωδεκάτῳ μετὰ τὰ φυσικά, ὅτι ἡ κατὰ νοῦν ζωὴ ἀρίστη ἐστίν. ἡ ἄρα περὶ τὴν γαστέρα καὶ τὰ ἀφροδίσια χειρίστη ἐστίν, τῷ τοῦ νοῦ ἀγαθῷ ἐμποδὼν γινομένη. ἀλλ' ἐπεὶ οἱ σαρρακηνοὶ οὔτε τὰ ῥητὰ τῆς θείας γραφῆς δέχονται, οὔτε τὰ τῶν φιλοσόφων διὰ τοὺς ἐν πρώτῳ κεφαλαίῳ προειρημένους λόγους, ἐπανιτέον ἂν εἴη ἐπί τινα λόγον, ὃν καὶ αὐτοὶ ἄλογοι παντάπασιν ὄντες, οὐχ οἷοί τέ εἰσιν ἀπαρνήσασθαι. γενέσθω τοίνυν ὁ λόγος ῥητόν, οὗ ἄνευ οὐδὲν ἰσχύει τὸ ῥητόν. καὶ δεικτέον, ὅτι οὔτε ἐν τοῖς τῆς ἀκολασίας ἔργοις ἡ εὐδαιμονία ἐστὶ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὅτι ταῦτα οὐκ ἔσονται ἐκεῖ. διὰ τοῦτο γὰρ ἐξ ἀνάγκης τὰ σιτία λαμβάνομεν, ἵνα τε τὴν δυναμένην συμβαίνειν φθορὰν ἐκ τοῦ τὸ φυσικὸν ὑγρὸν ἀναλίσκεσθαι, φυλαξώμεθα καὶ πρὸς αὔξησιν. ταῦτα δὲ τὰ δύο οὐκ ἔσονται ἐκεῖ. πάντες γὰρ ἐν τινὶ συμμέτρῳ ποσότητι ἀναστήσονται, καὶ τοῦ λοιποῦ οὐ δυνή-

δυνήσονται ἀποθνήσκειν, ἢ ἄλλον τινὰ τρό-
πον ἐκλείπειν. ὡς καὶ αὐτὸς ὁ μαχουμέτ,
ἐν τῇ ἑαυτοῦ διδασκαλίᾳ φησίν, ὁ θεὸς ἀ-
ποκτενεῖ τὸν θάνατον. καὶ μετὰ ταῦτα,
ἀναστήσονται ἀθάνατοι καὶ ἀκέραιοι. ἡ ἀ-
νάληψις ἄρα τῶν σιτίων, οὐδαμῶς ἐστὶν
ἀναγκαία. ὁμοίως δὲ, οὐδὲ ἡ τῶν ἀφρο-
δισίων χρῆσις, ἐπεὶ μηδὲ νῦν ἐστὶν ἀναγ-
καία, εἰ μὴ ὥς τι φυλάττεσθαι * κατὰ τὸ εἶ-
δος, τὸ μὴ δυνάμενον ἐν τῷ ἀτόμῳ.
Ἔτι οἱ ἀνιστάμενοι ἄνθρωποι, ἢ ἀεὶ ζήσον-
ται, ἢ ἀεὶ τροφῇ χρήσονται ἐπ' ἄπειρον
τούτοις αὐξηθήσονται τὰ σώματα, ἢ ἔ-
σονται καὶ ἐκεῖ ἐκκρίσεις, καὶ ἄλλαι ἀσ-
χημοσύναι. ὥστε τοσοῦτον ἀναλύεσθαι, ὅ-
σον τρέπεται εἰς τροφήν. ὧν ἑκάτερον ἐ-
στὶν ἄτοπον. πρὸς τοῦτο δὲ ἀποκρίνεται ὁ
μαχουμέτ, ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς ἑαυτοῦ δι-
δασκαλίας λέγων· ὡς οὐκ ἔσται ἐκεῖ ἔκκρι-
σις αἰσχρῶν, ἀλλὰ κάθαρσις δι' ἱδρώτων.
καὶ παράγει παράδειγμα, τὸν ἐν τῇ γα-
στρὶ τῆς μητρὸς παῖδα (ὃς τρεφόμενος, ὥς
φησιν) οὐκ ἐκκρίνει. ἀλλ' οὔτε τὸ παράδειγ-
μα τοῦτο, οὔτε ὁ λόγος πρὸς λύσιν ἐστὶν ἱ-
κανός, εἴ τις ἐπιβλέπει. εἰσὶ γάρ τινα ἐν τοῖς
ἀτελέσι, λόγον ἔχοντα τελειότητος· ἅπερ
ἐν τοῖς τελείοις ὄντα, πρὸς ἀτελοὺς, ἐκείνοις ἐ-
στίν. Ἔτι εἰ ἡ χρῆσις ἀφροδισίων ἐστὶν ἐκεῖ, εἰ μὴ
μάτην εἴη, ἕπεται καὶ γένεσιν ἔσεσθαι ὥς
πρὸ καὶ νῦν. πολλοὶ ἄρα γεννηθήσονται
μετὰ τὴν ἀνάστασιν, πρὸ τῆς ἀναστάσεως
μὴ ὄντων. μάτην ἄρα τοσοῦτον ἡ τῶν νε-
κρῶν ἀνάστασις παρατείνεται, ἵνα πάντων
ὁμοῦ οἱ τὴν αὐτὴν ἔχοντες φύσιν, λάβοιεν τὴν
ζωήν. Ἔτι εἰ ἡ μακαριότης ἐν τῷ λαγνεύειν
καὶ πολλὰς ἔχειν γυναῖκας ἐστὶν, οἱ μετὰ τὴν
ἀνάστασιν γεννηθησόμενοι, οὐ δυνήσονται
εἶναι μακάριοι, εἰ μὴ γυναῖκας πολλὰς λά-
βοιεν. οὐ δυνήσονται δὲ λαβεῖν οὔτε εὐδαί-
μονας, οὔτε κακοδαίμονας. ἀναμένειν ἄρα δεή-
σει, μέχρις ἂν ἄλλαι πλείους γεννηθῶσι. καὶ οὕ-
τω δεήσει πολλὰς μὲν γεννᾶσθαι γυναῖκας,
ὀλίγους δὲ ἄνδρας· καὶ οὕτως ἐν βραχεῖ καιρῷ
ἔσται ἡ ἀρχὴ τῶν γυναικῶν. Ἔτι εἰ μετὰ τὴν ἀ-
νάστασιν ἔσται ἀνθρώπων γένεσις, οἱ γεννηθησό-
μενοι ἢ πάλιν φθαρήσονται, ἢ ἔσονται ἄφθαρ-
τοι καὶ ἀθάνατοι. εἰ μὴ φθαρήσονται, πολλὰ
ἕψεται

poterunt mori, uel alio quodã modo de-
ficere, ſicut & ipſe Mahometus in ſua do
ctrina dicit: Deus interimet mortem, &
poſt hæc reſurgent immortales & inte-
gri. Aſſumptio igitur cibariorum nequa
quam eſt neceſſaria. Similiter autem ne-
que rerũ uenerearum uſus, quoniã neq;
nunc eſt neceſſarius, niſi ut ſeruetur ſecũ
dum ſpeciem quod nõ poteſt ſeruari in
indiuiduo. Itẽ homines qui reſurgent,
uel ſemper uiuent, et ſemper nutrientur.
Et ſi ſemper nutrientur, conſequens his,
quod augebuntur corpora, uel erunt &
illic egeſtiones & aliæ fœditates, ut tantũ
reſoluatur quantum cõuertitur in cibũ,
quorum utrunq; eſt inconueniens. Ad
hoc autem reſpondet Mahometus in li-
bro ſuprà dicto doctrinę, dicens: quod non
erit illic egeſtio ſordiũ, ſed purgatio per
ſudorem. Et adducit exemplum pueri in
utero matris exiſtentis, qui nutritur (ut
dicit) & non egerit. Sed neq; exemplum
huius, neq; ratio, ſi quis diligenter reſpi-
ciat ſolutionem, eſt ſufficiẽs. Sunt enim
quædam de perfectione imperfecti, quæ
in re perfecta eſſent magnæ imperfectio
nes. Item ſi uſus rerũ uenerearũ eſt illic,
niſi fruſtra eſſet, ſequeretẽ & generationẽ
fore ſicut etiã nunc. Multi igitur naſcentẽ
poſt reſurrectionẽ, qui ante reſurrectio-
nẽ non fuerunt. Fruſtra igitur in tantum
mortuorũ reſurrectio elongatur, ut om-
nes ſimul qui eandẽ naturã habent, uitã
capiant. Item ſi beatitudo in luxurian
do, & multas mulieres habendo eſt, qui
poſt reſurrectionem naſcentur, non po-
terũt eſſe beati niſi mulieres multas capi
ant. Non poterunt autem capere ne-
que fœlices, neque infœlices: igitur re-
manent, quouſque plures aliæ naſcan-
tur. Et ſic oportebit plures quidem na-
ſci mulieres, paucos autem uiros, &
ſic in breui tempore erit imperium mu-
lierum. Item ſi poſt reſurrectionẽ erit ho
minũ generatio, qui gignentur, uel rur-
ſus corrũpentur, uel erũt incorruptibiles
& immortales. Niſi corrũpentur, multa
ſequen-

Rei ueneree uſus.

Reſurrectionẽ conſequẽtia abſurda, ex Mahometi doctrina.

sequentur incōuenientia: tum quia erit multiplicatio in infinitū, tum quia quorum erit similis generatio, nō erit similis generationis terminus. Homines enim p generationē quæ est ex spermate, nūc quidē corruptibilē uitā habent, tunc aūt incorruptā habebūt. Et præter hęc: Om̄e genitū corruptibile esse necesse est, propterea quod generatio & corruptio sunt cōtraria, & circa idē. Si aūt qui tunc gignētur homines corruptibiles erūt & morietur, si rursus nō resurgent, sequit̃ illorū animas semp manere separatas à corporib. quod est incōueniens, cū sint eiusdē speciei cū animabus eorū qui resurgent. Si aūt & illi resurgēt, oportebit & illorū resurrectionē alios rursus expectare, ut simul omnibus qui eandē naturā participant, donū resurrectionis cōferatur. Itē ipse Mahometus unū solum ponit diē resurrectionis, id est in fine mūdi, in die iudicij; de resurrectiōe aūt illorū, uel de natiuitate, nullā omnino mentionē facit. Itē nulla ratio esse uidetur, quare oporteat quosdā expectare ad simul resurgendū, si non oportebit oēs expectare. Si aūt quis dicat, quod in his qui resurgēt erit quidē usus cibariorū & rerū uenerearū, sed neque propter conseruationē uel augmentum corporis, neq; propter humanæ speciei augmentū uel permansionē, solū aūt propter uoluptatē, quæ talibus actiōibus accidit, ut nulla uoluptas hominib. absit in extrema mercedis retributiōe, sicut palàm Mahometus in libro de doctrina sua dicit. Manifestū igit̃, quod hoc multismodis incōuenienter dicitur. Primū quidē, quod resurgentiū uita erit melius ordinata quàm hæc quæ præsens est. In hac autem uita impossibile & inordinatū quoddam esse uidetur, si quis propter uoluptatem utatur cibarijs uel rebus uenereis, sed non propter necessitatem reseruandi corpus, uel procreandi filios. Et hoc rationabiliter. uoluptates enim in prædictis actionibus non possunt esse actionum fines. Sed econuerso potius quidem

ἕψεται ἄτοπα· τοῦτο μὲν, ὅτι ἔσται ὁ πολλαπλασιασμὸς ἐπ᾽ ἄπειρον· τοῦτο δὲ, ὧν ἐστὶν ὁμοία ἡ γένεσις, οὐκ ἔστιν ὅμοιος καὶ ὁ τῆς γενέσεως ὅρος. νῦν μὲν ἔχουσι φθαρτὴν ζωὴν, τότε δὲ ἄφθαρτον. καὶ παρὰ ταῦτα, πᾶν τὸ γεννητὸν καὶ φθαρτὸν εἶναι ἀνάγκη, διὰ τὸ τὴν γένεσιν καὶ τὴν φθορὰν ἐναντία εἶναι καὶ περὶ τὸ αὐτό. εἰ δὲ οἱ τότε γεννηθησόμενοι ἄνθρωποι φθαρτοὶ ἔσονται, καὶ ἀποθανοῦνται, εἰ πάλιν οὐκ ἀναστήσονται, ἕπεται τὰς ἐκείνων ψυχὰς ἀεὶ μένειν τῶν σωμάτων κεχωρισμένας· ὅπερ ἐστὶν ἄτοπον, τοῦ αὐτοῦ εἴδους οὔσας ταῖς τῶν ἀναστάντων ψυχαῖς. εἰ δὲ κἀκεῖνοι ἀναστήσονται, ἔδει καὶ τὴν ἐκείνων ἀνάστασιν ἄλλους πάλιν ἀναμένειν, ὡς θ᾽ ἅμα πᾶσι τοῖς τῆς αὐτῆς φύσεως μετασχοῦσι τὴν δωρεὰν χαρισθῆναι τῆς ἀναστάσεως. Ἔτι δὲ αὐτὸς ὁ μαχούμετ, μίαν μόνην τίθησιν ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως, τουτέστιν ἐν τῷ τέλει τοῦ κόσμου, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως. περὶ δὲ τῆς ἀναστάσεως ἐκείνων, ἢ τῆς γενέσεως, οὐδὲ μίαν παντάπασιν μνήμην ποιεῖται. Ἔτι οὐδεὶς λόγος εἶναι δοκεῖ, διατί δεῖ τινὰς ἀναμένειν πρὸς τὸ ὁμοῦ ἀναστῆναι, εἰ μὴ δεῖ πάντας ἀναμένειν. εἰ δέ τις λέγει. ὅτι ἐν τοῖς ἀνισταμένοις ἔσται μὲν χρῆσις σιτίων τε καὶ ἀφροδισίων, ἀλλ᾽ οὔτε διὰ συντήρησιν ἢ αὔξησιν τοῦ σώματος, οὔτε διὰ τὴν τοῦ ἀνθρώπου εἴδους αὔξησιν ἢ διαμονὴν, μόνον δὲ διὰ τὴν παρεπομένην ταῖς τοιαύταις πράξεσιν ἡδονὴν, ἵνα μηδεμία τοῖς ἀνθρώποις ἡδονὴ ἀπῇ ἐν τῇ ἐσχάτῃ μισθαποδοσίᾳ, ὥσπερ διαῤῥήδην ὁ μαχούμετ ἐν τῇ ἑαυτοῦ διδασκαλίᾳ φησί, δῆλον ὡς πολλαχῶς ἀτόπως λέγεται τοῦτο. πρῶτον μὲν, ὅτι οἱ τῶν ἀνισταμένων ζωὴ τῆς παρούσης εὐτακτοτέρα ἔσται· ἐν ταύτῃ δὲ τῇ ζωῇ, ἐμπαθὲς καὶ ἄτακτον εἶναι δοκεῖ, εἴ τις διὰ μόνην ἡδονὴν χρῷτο τοῖς σιτίοις τε καὶ ἀφροδισίοις, ἀλλ᾽ οὐ διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ συνέχειν τὸ σῶμα, ἢ τοῦ παιδοποιεῖσθαι. καὶ τοῦτ᾽ εὐλόγως. αἱ γὰρ ἐν ταῖς προειρημέναις ἐνεργείαις ἡδοναὶ, οὐκ αὐταί εἰσι τῶν ἐνεργειῶν τέλη, ἀλλὰ τὸ ἀνάπαλιν μᾶλλον.

ἡ γὰρ φύσις πρὸς τοῦτο τὰς ἡδονὰς ἔτα-
ξεν ἐν ταύταις ταῖς ἐνεργείαις, ἵνα μὴ διὰ
τὸν πόνον τὰ ζῶα τῶν ἀναγκαίων τούτων
τῆς φύσεως ἔργων ἀφίσταιντο· ὃ συνέβαι-
νεν ἄν, εἰ μὴ τὰ ζῶα ἡδονὰς προεκαλοῦν-
το. ἔστι τοίνυν τάξις ἀπρεπὴς καὶ προθύ-
στερος, εἰ διὰ μόνας τὰς ἡδονὰς αἱ ἐνέρ-
γειαι αὗται τελεῖντο. οὐδαμῶς ἄρα ἐν τοῖς
ἀνισταμένοις, ὧν ἡ ζωὴ εὐτακτοτάτη ὑπόκει-
ται, τῶν τοιούτων ἔσται χρῆσις· καὶ πολλῷ
ἔλαττον ἐν τοῖς τοιούτοις, ἡ μέλλουσα ἔσται
εὐδαιμονία. ἄλλως γάρ, τί ἐκώλυε καὶ τὰ
λοιπὰ ἄλογα ζῶα εὐδαίμονα εἶναι, ἐν ταῖς προ-
ειρημέναις ἐνεργείαις ἡμῖν κοινωνοῦντα; Ἔ-
τι εἰ ἐν ταύταις ταῖς ἐνεργείαις ἡ ἐσχάτη τοῦ
ἀνθρώπου εὐδαιμονία ἐστίν, ὡς ὁ Μαχούμετ
διαῤῥήδην δοκεῖ λέγειν, τίνος χάριν νῦν
ἔδει ἐγκρατεύεσθαι τούτων, ἀλλ' οὐ μᾶλ-
λον ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἐσθίειν τε καὶ ἀκολα-
στάνειν, ἵνα ἐνταῦθα εὐδαίμονες τινὲς ὦ-
μεν; ἀλλὰ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις, καὶ πα-
ρὰ τοῖς σαῤῥακηνοῖς δὲ αὐτοῖς, σεμνότερον
δοκεῖ ἐγκρατεύεσθαι τούτων. ἔχουσι δὲ καί τι-
νας ἄνδρας θεωρητικοὺς καὶ ἐγκρατεῖς, οὓς
μάλιστα ἐπαινοῦσιν. ἀλλ' ἐπεὶ ἀνόητόν ἐστι λίαν
λογικῶς διαλέγεσθαι ἀνθρώπῳ φρονήσεως παν-
τάπασιν ἐστερημένῳ, ἐξέστω συνανοηταίνειν
αὐτοῖς, καὶ λέγειν, εἰ ἐν ταύταις ταῖς ἐνερ-
γείαις ἡ ἐσχάτη τοῦ ἀνθρώπου εὐδαιμονία
ἐστί, τί ποιήσει ἄρα ἡ χωρισθεῖσα ψυχὴ πρὸ
τῆς ἀναστάσεως, ἡ μήτε ἐσθίειν δυναμένη, μή-
τε ἀσελγαίνειν; ἀλλ' οὐδ' οἱ ἄγγελοι πο-
τὲ δυνήσονται εἶναι εὐδαίμονες, τῶν τοιού-
των ἡδονῶν ἄγευστοι. Ἔτι εἰ ἐν τῷ πολλὰς
μὲν ἔχειν γυναῖκας, ἀναριθμήτους δὲ παλ-
λακὰς καὶ νεωτέρας, ἡ ἐσχάτη τῶν ἀνδρῶν
εὐδαιμονία ἐστί, πῶς ἂν δύναιντο αἱ γυναῖ-
κες εἶναι εὐδαίμονες, εἰ μὴ ἔχοιεν πλείους ἄν-
δρας; ἀλλὰ πάλιν, πῶς δυνατὸν τὸν ἄν-
δρα εἶναι μακάριον, οὗ τινος ἡ γυνὴ πολλοὺς ἄλ-
λους ἄνδρας ἔχει; ἀνάγκη τοίνυν, ἢ τὴν γυναῖ-
κα εἶναι εὐδαίμονα, καὶ τὸν ἄνδρα δυστυχῆ· ἢ
τὸν μὲν ἄνδρα μακάριον, τὰς δὲ γυναῖκας καὶ
τὰς νεωτέρας αὐτοῦ, κακοδαίμονας. πῶς δὲ δυ-
νατὸν, εἶναι μακάριον, οὗ πᾶσα ἡ οἰκία ἣν ἀγα-
πᾷ, ἀθλία καὶ κακοδαίμων ἐστίν; εὐλογότερον
τοίνυν λέγειν, καὶ τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας
ἀθλίας

quidem natura ad hoc uoluptates ordi-
nauit in his actionibus, ut non propter la
borem animalia ab his neceſſarijs natu-
ræ operibus elongarentur: quod accide-
re poſſet, niſi animalia uoluptates prouo
carent. Eſt igitur ordo inconueniens &
præpoſterus, ſi propter ſolas uoluptates
actiones hæ perficiantur. Nequaquam
igitur in his qui reſurgent, quorum uita
bene ordinatiſſima ſupponitur, taliũ eſt
uſus, & multo minus in talibus futura e-
rit fœlicitas. aliter enim quid prohibet, et
reliqua animalia irrationalia fœlicia eſſe
in prædictis actionibus, quæ nobiſcum
cõmunicant? Item ſi in his actiõibus ex-
trema hominis fœlicitas eſt, ſicut Maho-
metus palàm dicere uidetur, cuius gratia
nunc oportet ab his contineri, & non po
tius die ac nocte comedere & luxuriari,
ut & hic fœlices eſſe poſſimus? Sed apud
omes homines, & apud Saracenos ipſos
honorabilius uidetur, continere ab his.
Habent aũt & quoſdam uiros ſpeculati-
uos & cõtinentes, quos maxime laudãt.
Sed quoniã fatuum eſt, ualde rationabili
ter loqui cum homine prudẽtia omnino
priuato, liceat ſimul inſanire et dicere: Si
in talibus actionibus extrema hominis
fœlicitas eſt, quid faciet igitur anima ſe-
parata ante reſurrectionẽ, quæ neq; co-
medere, neq; luxuriari poteſt? Sed neq;
angeli poterũt eſſe fœlices, cum tales uo-
luptates non guſtent. Item ſi in habendo
quidẽ multas mulieres, innumerabiles
autem pellices & iuniores extrema homi
num fœlicitas eſt, quomodo poſſent mu
lieres fœlices eſſe, niſi haberent plures ui
ros? Sed rurſus, quomodo poſſibile eſt ui
rũ eſſe beatũ, cuius uxor multos alios ha
beat uiros? Neceſſe igitur, uel mulierem
beatam eſſe, & uirum infœlicem: uel ui-
rum quidem fœlicem, mulieres autem
& iuniores eius infœlices. Quomodo
autem poſſibile eſt, eſſe beatum ali-
quem, cuius omnis domus quam a-
mat miſera & infœlix eſt? Rationa-
bilius igitur eſt, & uiros & mulieres
miſeras

Voluptates in quẽ uſum à natura inſtitutæ.

Cõtinentia ipſis etiam Saracenis laudabilis.

miseras esse et infœlices. Hic tamen in transgressione dicta sufficiat, ad demonstrandum irrationabilem esse legem secundum finem & præmium quod promittit. Irrationabilis est & secundum alia multa quæ in hoc continentur, sicut id quod frequenter inducitur, quod Deus iurat per fidelem urbem, & per ficetum & oliuetum: quod palam apparet in Capitulo Eltim, quod interpretatur ficus. Homines per maiores suos iurant, sicut per Deum, uel per sanctos: Deus autem nō habens maiorem per quem iurare posset, consueuit per seipsum iurare, ut ipse ad Abraam iurauit, sicut fertur in primo Geneseos. Per ficetum autem uel oliuetum iurare, uanum est et irrationale omnino. Item ipse prohibet uinum, propter ebrietatis euasionem, sicut in pluribus locis dicit. Sed cum uinum per seipsum malum non sit, sufficit solam ebrietatem cauere. Sed uidetur omnes Saracenos suspectos habere, quod nullus eorum possit uel mediocriter, uel cum sobrietate uino uti, unde eius dehortatio ex necessitate cogit uel malum esse uinum simpliciter, uel Saracenos uniuersaliter incontinentes esse.

Iuramentorum Dei in Alcorano absurditas.

Quare uinum prohibeat.

QVOD LEX SARACENORVM *manifesta contineat mendacia.*

Cap. IX.

NOno oportet considerare, quod lex hæc non est lex Dei, quoniam manifesta cōtinet mendacia. Deus enim summa & prima est ueritas, à quo dici aliquod mendaciū, est impossibile. In Alcorano in cap. Ionę dicit: Quis in ueritatē ducit? & respondēs dicit, Deus dirigit ueritatem, & qui dirigit ueritatem est ueritas, & conuenit eum imitari. Et post hęc uere non cōgruit diuinę legi, dici alquid sine Deo, sed mendacium et figmentum absq; Deo dicitur. Sicut enim inquit Augustinus: Si in euangelio unum solum mendacium inueniretur, totum euangelium secundum eandem rationem suspectum esset & falsum. Alcoranum autem, multa quidem uera continet, quæ

ἀθλίας εἶναι καὶ κακοδαίμονας. ταῦτα ὥσπερ ἐν παρεκβάσει εἰρημένα, ἀρκείτω πρὸς τὸ δεῖξαι ἄλογον εἶναι τὸν νόμον, κατὰ τὸ τέλος καὶ τὸ ἆθλον ὃ ὑπισχνεῖται. ἄλογον δὲ καὶ καθ᾽ ἕτερα πολλά, τὰ ἐν τούτῳ περιεχόμενα. ὥσπερ αὐτόθι συνεχῶς παρεμβάλλεται ὁ θεὸς ὀμνὺς κατὰ τῆς πίστεως πόλεως, καὶ περὶ τοῦ συκεῶνος καὶ τοῦ ἐλαιῶνος· ὃ φαίνεται διαῤῥήδην ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλτίμ, ὃ ἑρμηνεύεται συκῆ. οἱ γὰρ ἄνθρωποι περὶ τοῦ μείζονος ὀμνύουσιν, οἷον περὶ τοῦ θεοῦ, ἢ τῶν ἁγίων. ὁ δὲ θεὸς μὴ ἔχων μείζονα καθ᾽ οὗ ἂν ὀμόσειεν, εἴωθεν ὀμνύναι καθ᾽ ἑαυτοῦ, ὡς αὐτὸς ἔφη τῷ ἀβραάμ, ὡς λέγεται ἐν τῷ πρώτῳ τῆς γενέσεως. τὸ δὲ κατὰ τοῦ συκεῶνος ἢ τοῦ ἐλαιῶνος ὀμνῦναι, μάταιον ἐστὶ, καὶ ἄλογον παντελῶς. Ἔτι αὐτὸς κωλύει τὸν οἶνον, διὰ τὴν τῆς μέθης ἀποφυγήν· ὡς φησὶν ἐν πλείοσι τόποις. ἀλλὰ τοῦ οἴνου μὴ καθ᾽ ἑαυτὸν ὄντος κακοῦ, ἤρκει μόνην τὴν μέθην φυλάξασθαι. ἀλλὰ δοκεῖ πάντας τοὺς σαῤῥακηνοὺς ὑποπτεύειν, ὡς μηδενὸς αὐτῶν δυναμένου ἢ μετρίως, ἢ μετὰ νήψεως χρῆσθαι τῷ οἴνῳ. ὅθεν ἡ τούτου ἀποτροπὴ, ἐξ ἀνάγκης ἀναγκάζει λέγειν, ἢ κακὸν εἶναι τὸν οἶνον ἁπλῶς, ἢ τοὺς σαῤῥακηνοὺς ἀκρατεῖς ὑπάρχειν καθόλου.

ΟΤΙ Ο ΤΩΝ ΣΑΡΡΑΚΗνῶν νόμος ὁμολογουμένως περιέχει ψεῦδος.

ΕΝνατον δεῖ θεωρεῖν, ὅτι ὁ νόμος οὗτος οὐκ ἔστιν νόμος θεοῦ, ἐπεὶ ὁμολογούμενα περιέχει ψεύδη. ὁ γὰρ θεὸς πρώτη καὶ ἄκρα ἐστὶν ἀλήθεια, παρ᾽ οὗ λεχθῆναί τι ψεῦδος ἀδύνατον. ἐν τῷ ἀλκοράνῳ δὲ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τοῦ ἰωνᾶ φησί, τίς εἰς τὴν ἀλήθειαν ἄγει; καὶ ἀποκρίνεται, εἰπὲ, ὁ θεὸς κατευθύνει τὴν ἀλήθειαν· καὶ ὁ κατευθύνων τὴν ἀλήθειαν, ἔστιν ἀλήθεια, καὶ προσήκει τοῦτον μιμεῖσθαι. καὶ μετὰ ταῦτα ἀληθῶς οὐχ ἁρμόζει θείῳ νόμῳ, τόδε λέγεσθαί τι ἄνευ θεοῦ. ἀλλὰ τὸ ψεῦδος καὶ τὸ πλάσμα ἄνευ θεοῦ λέγεται. ὡς γάρ φησιν αὐγουστῖνος, εἰ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἓν μόνον ψεῦδος εὑρίσκετο, ὅλον ἂν τὸ εὐαγγέλιον περὶ τὸν αὐτὸν λόγον ὕποπτον ἦν καὶ ψευδὸς ἀποδεδοκιμασμένον. τὸ δὲ ἀλκοράνον, πολλὰ μὲν ἀληθῆ περιέχει, ἐν τῇ

ἐν τῷ εὐαγγελίῳ καὶ τῷ νόμῳ μωσέως
καὶ τοῖς προφήταις περιεχόμενα. ἀλλ' αὐ-
τὸς ὁ μαχούμετ τοσαῦτα ἐκ τῶν ἰδίων πα-
ρεισέβαλε ψεύδη, ὥστε ὅλον ἀληθῶς ὕποπ-
τον καὶ ψεῦδος ὀφείλει νομίζεσθαι, καὶ ἔρ-
γον τοῦ ψεύστου καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. ἀ-
νάγονται δὲ τὰ ἐν ἐκείνῳ ψεύδη περὶ ἑαυ-
τοῦ, περὶ τῶν χριστιανῶν, περὶ τῶν ἰου-
δαίων, περὶ τῶν ἀποστόλων, περὶ τῶν πα-
10 τριαρχῶν, περὶ τῶν δαιμόνων, περὶ τῶν
ἀγγέλων, περὶ τῆς παρθένου μαρίας. περὶ
τοῦ χριστοῦ, περὶ τοῦ θεοῦ. καὶ περὶ ἑαυτοῦ
μὲν φησιν, ὅτι ἔστι τέλος, καὶ σφραγὶς, καὶ
σιωπὴ πάντων τῶν προφητῶν. καὶ προσ-
τάττει ἀποκτεινύναι πάντα τὸν μετ' αὐ-
τὸν διϊσχυριζόμενον εἶναί τινα προφήτην.
ἀλλὰ μὴ συνεστάλη ἡ χεὶρ κυρίου, ὥστε μὴ
δύνασθαι μετ' ἐκεῖνον δοῦναι καὶ ἑτέρῳ πνεῦ-
μα προφητείας. καὶ ὅτι οὐ μόνον οἱ χριστια-
20 νοὶ καὶ οἱ ἰουδαῖοι λέγουσι παρ' αὐτοῖς εἶναι
προφήτας μετ' ἐκεῖνον, πνεῦμα προφητείας
ἐσχηκότας, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐδέξαντο ἐν Βαβυ
λῶνι προφήτην τινὰ σόλεμ ὀνομαζόμενον,
ὃ ἑρμηνεύεται κλίμαξ, ὃν οἱ τάρταροι ἀπέκ-
τειναν, καὶ μετ' αὐτοῦ οὐκ ὀλίγον πλῆ-
θος σαρρακηνῶν. ἔτι δὲ περὶ ἑαυτοῦ φη-
σὶν, ἐπαίρων ἑαυτὸν, ὥσπερ ἐκ προσώπου
τοῦ θεοῦ· ὅτι εἰ πάντες ἄνθρωποι συναχ-
θεῖεν, καὶ πάντα τὰ πνεύματα οἱ ἄγγελοι,
30 οὐκ ἂν δύναιντο ποιῆσαι τοιοῦτον ἀλκορά-
νον, οἷον τοῦτο ἐστιν. ἢ τοίνυν οὕτω τοῦτο νόει,
ὡς μὴ δυνησομένων ἐκείνων ποιῆσαι ἄνευ
τῆς τοῦ θεοῦ βοηθείας. καὶ τί θαυμαστὸν, εἰ
μὴ δυνήσονται τοῦτο, ὅπερ καὶ αὐτὸς οὐκ ἄ-
νευ θεοῦ πεποιηκέναι φησίν; ἢ τοῦτο νόει,
ὡς οὐκ ἂν δυνηθέντων ἐκείνων ποιῆσαι,
εἰ καὶ ὑπὸ θεοῦ βοηθοῖντο. ἀλλὰ τοῦτο φα-
νερὰ βλασφημία ἐστί. περὶ δὲ τῶν χριστια-
νῶν φησιν, ὡς διδόντων τῷ θεῷ κοινω-
40 νόν· ὃ φανερῶς ἐστι ψεῦδος. φασὶ γὰρ οἱ
χριστιανοὶ καθ' ὅλου τοῦ κόσμου, ὅτι ὁ θεὸς
ἐστι μάλιστα εἷς, καὶ ἁπλούστατος. μετὰ
ταῦτα φησὶν, ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ τελ-
τεούμπε, ὃ ἑρμηνεύεται μετάνοια, ὅτι οἱ
χριστιανοὶ θεοποιοῦσι τοὺς ἐπισκόπους αὐ-
τῶν, καὶ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς μοναχοὺς· ὃ
ψεῦδός ἐστι. τοῦτο δὲ ἔφη ὁ μαχούμετ, ὡς
ἄνθρω-

quæ in euangelio & lege Moysi & prophetis continentur : sed ipse Mahometus tot ex proprijs manifesta inserit mendacia, ut totum ferè suspectum et falsum debeat existimari, opus illius qui mendax est & pater eius. Reducuntur autem quę in eo mendacia continentur, ad decē genera principalia. Dicit enim mendacia de seipso, de Christianis, de Iudæis, de Apostolis, de patriarchis, de dæmonibus, de angelis, de uirgine Maria, de Christo, de Deo.

Decem generā mendaciorum in Alcorano.

Et de seipso quidem dicit, quod est finis & sigillum & silentium omnium prophetarum. Et iubet interimi, quicunque post eum se prophetam esse asseruerit. Sed nō sic contracta est manus Domini, ut non posset post illum dare & alteri spiritum prophetię. Et quod non solum Christiani & Iudæi dicunt apud eos esse prophetas, qui post illum spiritum prophetiæ habuerunt, sed & ipsi susceperunt apud Babylona prophetam quendam, qui Solem appellabatur, quod interpretatur scala, quē Tartari interemerunt, & cum eo nō paucā multitudinem Saracenorū. Item de seipso dicit, seipsum extollens tanquam ex persona Dei, Quod si omnes homines cōgregarentur, & omnes spiritus uel angeli, non possent facere tale Alcoranum sicut est hoc. Vel igitur sic hoc intellige, quod non poterunt illi facere absque auxilio Dei: et quid mirum si non poterunt hoc, quod & ipse non sine Deo se fecisse dicit? Vel hoc intellige, quod neque potuissent illi facere, etiam si à Deo adiuti essent. Sed hoc manifesta blasphemia est.

1. de seipso.

Solē propheta.

De Christianis autem dicit, quod dant Deo socium : quod manifestum est mendacium. Dicunt enim Christiani totius mundi, quod Deus est maxime unus & simplicissimus. Post hæc dicit in capitulo Telteumpe, quod interpretatur pœnitentia, quod Christiani deificant episcopos suos, & pontifices, & monachos : quod falsum est. Hoc autem dixit Mahometus, tanquam

2. de Christianis.

 homo

homo ignarus Christianæ linguæ. Christiani enim Chaldæi & omnes orietales, uocant episcopos et monachos, colentes eos, Rampan, quod interpretatur magister, uel maior meus. In arabica autem lingua, rampa est nomen Dei, quod interpretatur dominus, absolute, quod & de solo intelligitur Deo. Sicut & apud nos quando dicimus, Dominus tecum. Falsò igitur dicit Mahometus, quod deos Christiani hos uocant. Item idem dicit de Christianis, quod deificant Mariam. Inducit autem in capitulo Elmeide, quod interpretatur mensa, quod Christus excuset se de eo apud Deum, quod non dixit mundo, matrem eius esse deā. Et uerè: neque Christiani hoc dicunt, Mariam uidelicet esse Deum uel deam, sed dicunt, quod fuit purissima mulier. Etenim euangelium non deam eam nominat, uel nunciam, sed mulierem.

Rampa.

Maria Christianis nõ pro dea.

Ioh. 2. & 19.

Item inducit in eodem capitulo, dicens de Christianis & Iudæis, quod non sunt hi filij Dei, uel amici Dei. Quod ostendit ex eo, quod affliguntur pro peccatis, sicut ipse dicit. Hæc autem demonstratio falsa est omnino. Multæ enim tribulationes iustorum. Et sicut ad Hebreos dicit Apostolus: Flagellat omnem filium quem suscipit. Aliter tamen iusti, & aliter impij flagellantur à Deo. Etenim ipsis Saracenis multa flagella Tartari intulerunt, & si legem non habeant.

Heb. 12.

9. De Iudæis.

De Iudæis dicit Mahometus in capitulo Telteumpe, quod interpretatur pœnitentia, quod deificant Eleazar, & dicunt quod ipse est filius Dei. Hoc autem manifeste est mendacium. Iudæi enim nullum hominem Deum faciunt, neque filium Dei dicunt esse. Item in capitulo Elnasa, quod interpretatur mulieres, dicit quod ipsi iudęi dicūt interemisse Christum Iesum filium Mariæ apostolū Dei. Hoc autem manifeste est mendaciū. nō enim Iesum, Christum dicunt esse Iudęi, neq; apostolum fuisse Dei, sed hominem iniquum. & dicunt ipsi, propter blasphemiam

ἄνθρωπος ἀνεπιστήμων τῆς διαλέκτου. οἱ γὰρ χριστιανοί, χαλδαῖοι, καὶ πάντες οἱ ἀνατολικοὶ χριστιανοὶ καλοῦσι τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς μοναχούς, τιμῶντες αὐτούς, ῥαμπάν· ὃ ἑρμηνεύεται διδάσκαλε, ἢ μείζων ἐμοῦ. ἐν δὲ τῇ ἀῤῥαβικῇ γλώσσῃ τὸ ῥαμπά, ἐστὶν ὄνομα τοῦ θεοῦ, ὃ ἑρμηνεύεται κύριος, ἀπολελυμένως, καὶ περὶ μόνου νοούμενον τοῦ θεοῦ· ὥσπερ καὶ παρ᾽ ἡμῖν, ὅταν λέγωμεν, ὁ κύριος μετὰ σοῦ. Ἔτι τοίνυν ὁ μαχούμετ, ὅτι θεοὺς οἱ χριστιανοὶ τούτους καλοῦσιν. Ἔτι ὁ αὐτὸς φασὶ περὶ τῶν χριστιανῶν, ὅτι θεοποιοῦσι τὴν μαρίαν. εἰσάγει δὲ καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλμειδή, ὃ ἑρμηνεύεται τράπεζα, τὸν χριστὸν παραιτούμενον ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸν θεόν, ὡς οὐκ εἰπόντος τῷ κόσμῳ, θεὸν εἶναι τὴν μητέρα αὐτοῦ. καὶ ἀληθῶς. οὐδ᾽ οἱ χριστιανοὶ τοῦτο φασί, τὴν μακαρίαν μαρίαν, δηλονότι θεὸν εἶναι ἢ θεάν, ἀλλὰ λέγουσι ψιλὴν γενέσθαι γυναῖκα. καὶ γὰρ τὸ εὐαγγέλιον, οὐ θεὰν αὐτὴν ὀνομάζει, ἢ ἀγγελίδα, ἀλλὰ γυναῖκα. Ἔτι εἰσάγει ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ, λέγων περὶ τῶν χριστιανῶν καὶ τῶν ἰουδαίων, ὡς οὐκ εἰσὶν οὗτοι υἱοὶ θεοῦ, ἢ φίλοι θεοῦ· ὃ δείκνυσιν ἐκ τοῦ θλίβεσθαι ὑπὲρ ἁμαρτιῶν, ὡς αὐτὸς φησίν. αὕτη δὲ ἡ ἀπόδειξις, ψευδής ἐστι παντελῶς. πολλαὶ γὰρ αἱ θλίψεις τῶν δικαίων. καὶ ὡς πρὸς τοὺς ἑβραίους φησὶν ὁ ἀπόστολος, μαστιγοῖ πάντα υἱόν, ὃν παραδέχεται. ὅμως καὶ οἱ δίκαιοι καὶ οἱ ἀσεβεῖς μαστίζονται παρὰ τοῦ θεοῦ. καὶ αὐτοῖς γὰρ τοῖς σαῤῥακηνοῖς, πολλὰς ἐπήνεγκαν οἱ τάρταροι μάστιγας, καὶ τὸν νόμον μὴ ἐχόντων. περὶ δὲ τῶν ἰουδαίων φησὶν ὁ μωάμεθ, ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῶν τελτεούμπε, ὃ ἑρμηνεύεται μετάνοια, ὡς θεοποιούντων τὸν ἐλεάζαρ, καὶ λεγόντων ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. τοῦτο δὲ φανερῶς ἐστι ψεῦδος. οἱ γὰρ οἱ ἰουδαῖοι, οὐδένα ἄνθρωπον θεοποιοῦσιν, οὔτε υἱὸν θεοῦ φασὶν εἶναι. Ἔτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλνεσά, ὃ ἑρμηνεύεται γυναικῶν, φασὶν αὐτοὺς τοὺς ἰουδαίους λέγειν ἀποκτεῖναι τὸν χριστὸν ἰησοῦν, τὸν υἱὸν τῆς μαρίας, τὸν ἀπόστολον τοῦ θεοῦ. τοῦτο δὲ φανερῶς ἐστι ψεῦδος. οὐ γὰρ τὸν ἰησοῦν, χριστὸν εἶναι φασὶν οἱ ἰουδαῖοι, ἀλλ᾽ οὐδὲ ἀπόστολον γενέσθαι θεοῦ, ἀλλ᾽ ἄνθρωπον πονηρόν. καὶ φασὶν αὐτοὺς περὶ βλασφημίας

φημίας αὐτὸν ἀποκτεῖναι. περὶ δὲ τῶν ἀποστόλων φησὶν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἀβραὰμ, ὃν φησὶ πατέρα γενέσθαι τοῦ μωϋσέως, ὅτι ἐκεῖνοι ἐμαρτύρησαν καὶ εἶπον τῷ χριστῷ, ὡς εἶεν σαῤῥακηνοὶ, μιμηταὶ καὶ ἀπόστολοι τοῦ μαχούμετ. τοῦτο δὲ ἐστὶ ψεῦδος. ὁ μὲν γὰρ χριστὸς καὶ οἱ ἀπόστολοι, πρὸ τοῦ μαχούμετ γεγόνασιν ἑξακοσίοις ἔτεσιν. ὁ γὰρ μαχούμετ, ἐπὶ τῶν τοῦ ἡρακλείου χρόνων ἀνεφάνη, ὃς ἤρξατο βασιλεύειν τῷ ἑξακοσιοστῷ δεκάτῳ ἔτει τῆς τοῦ κυρίου σαρκώσεως· ὅθεν οὔπω εἰσὶν ἑπτακόσια ἔτη, ἀφ' οὗ γέγονεν ὁ μαχούμετ. εἰσὶ δὲ χίλιοι διακόσιοι, καὶ πλέον, ἐξ οὗ γέγονεν ὁ χριστὸς καὶ οἱ ἀπόστολοι. καὶ πῶς ἠδύναντο οἱ ἀπόστολοι εἶναι σαῤῥακηνοὶ, καὶ μιμηταὶ τοῦ μαχούμετ, ᾧ ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ ἐντέταλται (ὡς αὐτός φησιν ἐν τῷ ἀλκοράνῳ, ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλκανιμὰρ; εἶναι σαῤῥακηνῶν) ὁ πρῶτος τοίνυν σαῤῥακηνισμὸς, ἀπὸ τοῦ μαχούμετ ἤρξατο. οἱ ἀπόστολοι ἄρα, οὔτε σαῤῥακηνοὶ εἶναι ἠδύναντο, οὔτ' ἐκείνου μιμηταὶ, οὗ ἑξακοσίοις ἔτεσιν ἡγήσαντο. ἢ, εἰ σαῤῥακηνοὶ ἦσαν ἐκεῖνοι, αὐτὸν ἀδύνατον εἶναι πρῶτον. περὶ δὲ τῶν πατριαρχῶν, τὸ αὐτὸ διϊσχυρίζεται. φησὶ γὰρ ἐν πλείοσι τόποις τοῦ ἀλκοράνου, ὅτι ὁ ἀβραὰμ, καὶ ὁ ἰσαὰκ, καὶ ὁ ἰακὼβ, καὶ οἱ υἱοὶ ἐκείνων, σαῤῥακηνοὶ ἦσαν. τὸ δ' αὐτὸ φησὶ καὶ περὶ τοῦ νῶε, ὅτι ἦν σαῤῥακηνὸς, καὶ ὅτι διὰ τοῦτο ἐπῆλθεν ὁ κατακλυσμὸς εἰς τὸν κόσμον, διὰ τὸ ἐκεῖνον καὶ παραινεῖν τοὺς ἀνθρώπους γενέσθαι σαῤῥακηνοὺς, αὐτοὺς δὲ ἀπαρνεῖσθαι. τοῦτο δὲ παντελῶς ἐστὶ ψεῦδος. πῶς γὰρ ἠδύνατο εἶναι σαῤῥακηνὸς, ὃς προηγήσατο τοῦ μωάμεθ δισχιλίοις πεντακοσίοις ἔτεσιν; ἔτι δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ μαχούμετ λέγοντος, ἑαυτὸν γενέσθαι πρῶτον σαῤῥακηνὸν ἐν τῷ κόσμῳ. ἀδύνατον δὲ λέγειν, τὸν νῶε καὶ τὸν ἀβραὰμ εἶναι σαῤῥακηνοὺς, ὡς αὐτῶν τοὺς σαῤῥακηνοὺς γεννησάντων. αὕτη γὰρ ἡ ἐξήγησις, ἐναντία ἐστὶ τῷ ἀλκοράνῳ, ὅπου λέγεται τὸν ἀβραὰμ μὴ γενέσθαι χριστιανὸν, μὴ δὲ ἰουδαῖον, ἀλλὰ σαῤῥακηνὸν ἀκριβῆ. ἀνάγκη δὲ, ὥσπερ ἐκ τοῦ ἀβραὰμ γεγόνασιν οἱ σαῤῥα-

ſphemiam eum interemiſſe. De apoſtolis autem dicit in capitulo Abraam, quem dicunt patrem fuiſſe Moyſi, quod illi teſtati ſunt & dixerunt Chriſto, quod eſſent Saraceni, imitatoresq; et apoſtoli Mahometi. Et hoc autem eſt mendacium. Chriſtus enim & apoſtoli ante Mahometum fuerunt ſexcentis annis. Mahometus enim in temporibus Heraclij apparuit, qui incœpit imperare anno ſexcenteſimo decimo ab incarnatione Domini. Vnde uix ſeptingenti anni ſunt, ex quo fuit Mahometus. Sunt autem mille ducenti, & plus, ex quo natus eſt Chriſtus & apoſtoli. Et quomodo apoſtoli potuerunt Saraceni eſſe, & imitatores Mahometi, cui ex perſona Dei mandatum eſt (ſicut ipſe dicit in Alcorano, in capitulo Elcaminar) quod ſit ipſe primus Saracenus? Primus igitur Saraceniſmus à Mahometo incœpit. Apoſtoli igitur neq; Saraceni eſſe potuerunt, neq; illius imitatores quem ſexcentis annis præceſſerunt. Vel ſi Saraceni erant illi, impoſſibile eſt eum fuiſſe primũ Saracenum. De patriarchis idem aſſerit. Dicit enim in pluribus locis Alcorani, quod Abraam & Iſaac & Iacob & filij illorum Saraceni erant. Idem autem dicit & de Noë, quod fuit Saracenus. Et quod propterea diluuium uenit ſuper terram, quia ipſe prædicabat hominibus, quod fierent Saraceni, & ipſi renuerunt. Hoc autem omnino eſt mendacium. Quomodo enim potuit Noë eſſe Saracenus, qui præceſſit Mahometum duobus milibus quingentis annis. Item & ipſe Mahometus dicit, ſeipſum fuiſſe primum Saracenum in mundo. Impoſſibile autem eſt, dicere, Noë & Abraam eſſe Saracenos, quod ipſi Saracenos genuiſſent. hæc enim expoſitio contraria eſt Alcorano, ubi dicitur: Abraam non fuiſſe Chriſtianum, neq; Iudæum, ſed purũ Saracenũ. Neceſſe igitur, ſicut ex Abraã nati ſunt

4. De apoſtolis.

Machumet ſexcentis annis poſterior Apoſtolis.

5. De patriarchis.

Noë.

 Saraceni,

Saraceni, sic ex eo & Noë Iudæi & Christiani nati sunt. Et dicunt etiam Saraceni, quod Deus promisit Mahometo, ut nullus introëat in paradisum ante eum. Et post hæc assumpsit eum Deus, & duxit in paradisum. Et uidit illic uiros & mulieres multas, & dixit: Quid est domine? Dominus autem dixit ad eum: Ne mireris, & hi enim imitatores tui sunt. Imitatores autem esse Mahometi impossibile, nisi per Alcoranum: sed hoc non fuit reuelatum ante tempora Mahometi, sicut in pluribus eius locis continetur, & maxime in principio. Huius autem figmenti mendacium quicunque intellectum habet, potest bene considerare, & propter hoc in talibus uersari non oportet. De dæmonibus autem speciale quoddam capitulum in Alcorano est, ubi palàm dicitur, quod dæmonum multitudo multa audientes Alcoranum, gauisi sunt, & testati sunt, quod per ipsum poterant saluari. Dixerunt autem & seipsos Saracenos, & saluati sunt. Hoc autem quantum mendacium continet, nō est necessarium argumentatione quadā demonstrari. De angelis autē dicit, quod omnes adorauerunt Adam, præter diabolum. Item dicit ipse, quod quando ad Deum uenit cum Gabriele, uidit in cœlo angelum unum qui milies maior erat mundo, & flebat suspsius peccata. Et ipse ueniā suis precibus sibi impetrauit. Et multa alia falsissima dicit, de quibus latius narrabimus in fine præsentis operis, cum dicemus uisionē maximæ fictionis, quā seipsum uidisse asserit. Item palàm dicere uidet̃ de angelis, quod sunt corporei. Dicit enim in capitulo Sad, in pluribus locis, quod angeli ex igne creati sunt, homines aūt ex terra. Dicit enim in aliis locis, quod sunt magni spacio, sicut in sequentibus dicetur. De uirgine autem Maria dicit palàm in capitulo Abraam, quod ipsa fuit filia Abraam, Abraam aūt pater fuit Moysi & Aarō. In capitulo aūt Mariem, quod interpretat̃ Maria, palàm dicitur,

VI. de dæmonibus.

VII. De angelis.

VIII. De uirgine Maria.

σαῤῥακηνοί, οὕτως δὲ ἐξ αὐτοῦ καὶ τοῦ νῶε οἱ ἰουδαῖοι καὶ οἱ χριστιανοὶ ἐγεννήθησαν. καὶ τοῦτο δὲ φασιν οἱ σαῤῥακηνοί, ὡς ὁ θεὸς τῷ μαχούμετ ὑπέσχετο, μὴ δι᾽ ἕνα εἰσελθεῖν εἰς τὸν παράδεισον πρὸ αὐτοῦ. καὶ μετὰ ταῦτα ἀνέλαβεν αὐτὸν ὁ θεὸς, καὶ ἤγαγεν εἰς τὸν παράδεισον, καὶ εἶδεν αὐτόθι ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας πολλάς. καὶ εἶπε, τί ἐστι κύριε; ὁ δὲ κύριος πρὸς αὐτὸν, μὴ θαυμάσης. καὶ οὗτοι γὰρ μιμηταί σου εἰσίν. ἀδύνατον δὲ μιμητὰς εἶναι τοῦ μαχούμετ, εἰ μὴ διὰ τοῦ ἀλκοράνου. ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἦν ἀποκεκαλυμμένον πρὸ τῶν χρόνων τοῦ μαχούμετ, ὥσπερ ἐν πλείοσι τόποις αὐτοῦ περιέχεται, καὶ μάλιστα ἐν τῇ ἀρχῇ. τούτου δὲ τοῦ πλάσματος τὸ ψεῦδος, πᾶς νοῦν ἔχων δύναται κατανοῆσαι, καὶ διὰ τοῦτο ἐν τοῖς τοιούτοις διατρίβειν οὐ δεῖ. περὶ δὲ τῶν δαιμόνων, ἰδικόν τι κεφάλαιον ἐν τῷ ἀλκοράνῳ ἐστὶν, ὅπου διαῤῥήδην λέγεται, ὡς δαιμόνων πλῆθος πολὺ, ἀκούσαντα τὸν ἀλκοράνον, ἐχάρησαν, καὶ ἐμαρτύρησαν ὡς ἠδύναντο διὰ τούτου σωθῆναι. ἀνεῖπον δὲ καὶ ἑαυτοὺς σαῤῥακηνοὺς, καὶ ἐσώθησαν. τοῦτο δὲ ὅσον περιέχει ψεῦδος, οὐκ ἀναγκαῖον ἐπιχειρήματι τινὶ ἀποδείκνυσθαι. περὶ δὲ τῶν ἀγγέλων φησὶν, ὡς πάντες προσεκύνησαν τῷ ἀδὰμ, πλὴν τοῦ διαβόλου. ἔτι φησὶν αὐτὸς, ὡς ὅτι πρὸς τὸν θεὸν ἀπῆλθε μετὰ τοῦ γαβριὴλ, εἶδεν ἐν τῷ οὐρανῷ ἄγγελον ἕνα, μυριάκις μείζονα τοῦ κόσμου παντὸς, θρηνοῦντα τὰς ἑαυτοῦ ἁμαρτίας, ᾧ συγγνώμην ἰδίᾳ δεήσει αὐτὸς ἐξῃτήσατο. καὶ πολλὰ ἄλλα ψευδέστατα φησὶ, περὶ ὧν διεξοδικώτερον ἐπεξελευσόμεθα πρὸς τῷ τέλει τῆς παρούσης πραγματείας, ὅταν περὶ τῆς μάλιστα πεπλασμένης θεωρίας διαλεγόμεθα, ἣν ἑαυτὸν ἰδεῖν διϊσχυρίζεται. ἔτι διαῤῥήδην λέγειν δοκεῖ περὶ τῶν ἀγγέλων, ὅτι εἰσὶ σωματικοί. φησὶ γὰρ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τοῦ σὰδ, ἐν πλείοσι τόποις, ὅτι οἱ ἄγγελοι ἐκ πυρὸς ἐδημιουργήθησαν, οἱ δὲ ἄνθρωποι ἐκ χοός. φησὶ γὰρ ἐν ἑτέροις τόποις, ὅτι εἰσὶ μεγάλοι τῇ διαστάσει· ὡς ἐν τοῖς ἑπομένοις εἰρήσεται. περὶ δὲ τῆς παρθένου μαρίας, φησὶ διαῤῥήδην ἐν τῷ κεφαλαίῳ τοῦ ἀμρὰμ· ὁ δὲ ἀμρὰμ, πατὴρ ἦν τοῦ μωσέως καὶ ἀαρῶν. ἐν δὲ τῷ κεφαλαίῳ τοῦ μαριὲμ, ὃ ἑρμηνεύεται μαρία, διαῤῥήδην φησί,

φησί, ὡς ἡ τοῦ χριστοῦ μήτηρ μαρία, ἀδελφὴν ἀαρὼν· καὶ ὅτι μὲν μωϋσῆς καὶ ἀαρὼν ἔσχον τινὰ ἀδελφὴν λεγομένην μαρίαν, καὶ ὅτι οἱ τρεῖς οὗτοι ἦσαν υἱοὶ τοῦ ἀβραάμ, δῆλον ἐν τῷ ἕκτῳ τῶν παραλειπομένων. ἀλλὰ μεταξὺ ταύτης τε τῆς μαρίας, καὶ τῆς μακαρίας παρθένου τῆς μαρίας, τῆς μητρὸς ἰησοῦ χριστοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, χίλια πεντακόσια ἔτη ἐρρύησαν. καὶ ἡ μὲν
10 πρώτη μαρία, ἐν τῇ ἐρήμῳ ἀπέθανεν, ὅτε ὁ μωϋσῆς ἦγε διὰ τῆς ἐρήμου ἐπὶ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, τοὺς υἱοὺς ἰσραήλ. τότε δὲ, οὐδ' ἡ ῥώμη ἦν οἰκοδομημένη, ἡ μετὰ ταῦτα τεθεμελίωται ἐπὶ τῶν χρόνων ἐζεκίου βασιλέως ἰούδα· ὃς γέγονε μετὰ ἑπτακόσια ἔτη καὶ πλείω. ὁ δὲ χριστὸς ἰησοῦς μετὰ ἐζεκίαν γέγονε τὸν βασιλέα, γεννηθεὶς ἐκ τῆς παρθένου μαρίας, ἐπὶ τῶν χρόνων βασιλέως ὀκταβιανοῦ, μετὰ ἑπτακόσια ἔ-
20 τη καὶ πλείω ἀπὸ ἐζεκίου, ἐφ' οὗ χρόνου ἤδη εἶχον τὴν τοῦ κόσμου μοναρχίαν οἱ ῥωμαῖοι, καὶ ἀπέστειλαν βασιλεῖς εἰς τὴν ἰουδαίαν. ὅθεν καὶ ἐμαρτύρησαν οἱ ἰουδαῖοι, μὴ ἔχειν βασιλέα, εἰ μὴ καίσαρα. καὶ σημειῶσαι, ὅτι καθὼς φησὶν αὐγουστῖνος ἐν τῷ ιη' βιβλίῳ περὶ τῆς πόλεως τοῦ θεοῦ, ἡ μὲν ῥώμη ᾠκοδόμητο ἐπὶ τῶν χρόνων ἄχαζ, ἢ κατά τινας ἄλλους τοῦ ἐζεκίου. τότε δὲ ἦν χρόνος τοῦ ἰσραὴλ ἐν τῇ γῇ τῆς ἐπαγγε-
30 λίας, ὁ τῶν ἑπτακοσίων δεκαοκτώ. ἐξ ὧν, εἰκοσιεπτὰ μὲν ἀνήκουσι τῷ ἰησοῦ τοῦ ναυῆ. τῷ δὲ χρόνῳ τῶν κριτῶν, ἔτη τριακόσια εἰκοσιεννέα· ἐξ οὗ δὲ ἤρξαντο βασιλεῖς εἶναι αὐτόθι τριακόσια ἑξηκονταδύο ἔτη. ἀφ' οὗ δὲ οἱ τῆς πόλεως θεμέλιοι κατεβλήθησαν μέχρι τῆς γεννήσεως τοῦ χριστοῦ, ἑπτακόσια πεντηκονταδύο ἔτη, ὥσπερ φησὶν ὁ διάκονος παῦλος ἐν ταῖς ῥωμαϊκαῖς ἱστορίαις. συνεχώρησε τοίνυν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὕτω προδήλως
40 ψευδῶς ἁλῶναι τὸν μαχούμετ, ὥστε πάντα ἄνθρωπον ῥᾳδίως τὴν ἀπάτην φωρᾶσαι. περὶ δὲ τοῦ χριστοῦ φησὶν ὁ αὐτὸς, ὡς ἐκεῖνος οὔτε θεός ἐστιν, οὔτε θεοῦ υἱός. καὶ ὡς αὐτὸς ὁ χριστὸς περὶ ἑαυτοῦ τοῦτο οὐκ ἔφησεν, ἀλλὰ μεθ' ὑποστολίας περὶ τούτου ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ θεοῦ παρῃτεῖτο, ὡς μηδέποτε τῷ κόσμῳ τοῦτ' εἰρηκώς. τοῦτο δὲ φανερῶς ἐστὶ ψεῦδος. γέγραπται γὰρ διαρρήδην ἐν τῷ τοῦ ἰωάννου

dicitur, quod Maria mater Christi soror fuit Aaron. Et quod Moyses & Aaron habuerunt quandam sororem quæ Maria appellabatur, & quod hi tres erant filij Abraam, quod manifestum est in sexto Paralipomenon. Sed inter hanc Mariam & beatam uirginem Mariam matrem Iesu Christi filij Dei, mille quingenti anni intercessere. Et prima quidē Maria in eremo mortua est, quando Moyses duxit per eremum filios Israël ad terram promissionis.

Num. 20.

Tunc autem necp Roma ædificata erat, sed post hæc fundata fuit in temporibus Ezechiæ regis Iudæ, qui fuit post septingētos et plures annos. Iesus autem Christus post Ezechiam regem natus est ex uirgine Maria, genitus in temporibus Octauiani imperatoris, post septingentos & plures annos ab Ezechia, quo tempore iam Romani mundi monarchiam tenebant, & miserunt reges in Iudæā. Vnde & Iudęi testati sunt, se nō habere regem, nisi Cæsarem.

Ioh. 9.

Et nota quod sicut dicit Augustinus, Roma fundata est in tēporibus Achaz, uel secundum quosdam alios, Ezechiæ.

XVIII. lib. de Ci. Dei.

Et tūc habitabat populus Israël in terra promissionis, quod fuit septuaginta quincp annis: quorū uiginti septē peruenerunt quidem ad Iesum Naue. Tempore autē Iudicum, anni trecenti uigintinouem, ex quo incœperunt esse reges illic trecentis sexaginta duobus annis. A quo autem urbis fundamenta iacta sunt usque ad natiuitatem Christi, septingēti quinquaginta duo anni interfuere, sicut dicit diaconus Paulus in Romanis historijs. Permisit igitur spiritussanctus, Mahometum sic manifestum mendacium capere, ut quilibet homo facile deceptionem animaduerteret.

9. De Christo.

De Christo dicit idem, quod ille neque est Deus, neque filius Dei: & quod ipse Christus de seipso hoc non dixit, sed quod apud Deum se humiliter excusauit, nunquam mundo hoc dixit. Hoc autem manifeste est mendacium. Scriptum enim est in euangelio Ioannis,

Ioannis, quod ipse dixit seipsum filium esse Dei. & tunc Iudæi uoluerunt eum quasi lapidare propter blasphemiam. Dixit autem et seipsum æqualem esse Deo, & principium, quod soli Deo maxime est proprium. dixit que: Si uerbis meis non uultis credere, credatis operibus. Antè autem demonstratum est in tertio capitulo, quod impossibile est quod Saraceni dicunt, corruptum esse euangelium, & quod euãgelium quod est apud nos, & uetus testamentum, debent suscipere. Sed & ipse Mahometus in capitulo Elacaph, quærit demonstrari ei auctoritatem libri qui scriptus est ante Alcoranum. Posthęc dicit de Christo: quod ipse neque crucifixus est, neq; mortuus, sed Deus in fine mundi faciet hunc mori: & alia infinita mendacia, quorum contraria in euangelijs & alijs scripturis continentur, quæ longum esset enarrare.

Christus Dei filius, Deus, principium, &c.

X

De Deo.

De Deo autem simpliciter asserit, quod nullo modo possibile est eum habere filiũ, quoniam uxorem non habet. & hoc cõtinuè repetit, dicens pro alia quadam forti argumentatione. Hæc autem argumentatio similis est, sicut si quis dicat, Deum non esse substantiam, quoniam non habet accidens, uel non uiuere, quoniam nõ comedit, uel respirat. Fatua est talis phantasia, & hominis carentis intellectu & ratione. Christiani enim nõ tanquam ex muliere dant filium Deo, sed sicut ex igne caliditatem, ex sole aũt splendorem, & uerbũ ab eo qui loquitur. quæ omnia uere dicuntur gigni, & si non ex muliere. filius enim Dei splendor est, & uerbum sempiterni patris, coæternum & consubstantiale, & in eadem æqualitate. Sicut autem caliditas & splendor non separantur ab igne, ignis tamen aliquando à splendore nobiscum sine caliditate communicatur, sicut in luce lampadis: aliquando autem caliditas absque splendore est, sicut in accenso ferro. Sic & filius Dei potuit incarnari, & absq; quo incarnatus esset pater

Quomodo filius ex patre.

Heb. 1.

ἰωάννου εὐαγγελίῳ, ὅτι αὐτὸς εἶπεν ἑαυτὸν υἱὸν εἶναι θεοῦ. καὶ τότε οἱ ἰουδαῖοι ἠθέλησαν αὐτὸν λιθοβολῆσαι, ὡς περὶ βλασφημίας. ἔφησε δὲ ἑαυτὸν καὶ ἴσον εἶναι θεῷ, καὶ ἀρχήν, ὃ μάλιστα θεῷ μόνῳ ἐστὶν οἰκεῖον. καὶ εἶπεν, εἰ τοῖς λόγοις μου μὴ θέλετε πιστεύειν, τοῖς ἔργοις πιστεύσατε. προαποδέδεικται δὲ ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ, ὡς ἀδύνατον λέγειν τοὺς σαρρακηνούς, ἐφθαρμένον εἶναι τὸ εὐαγγέλιον· καὶ ὅτι τὸ παρ' ἡμῖν εὐαγγέλιον καὶ τὴν παλαιὰν διαθήκην ὀφείλουσι δέχεσθαι. ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ μαχόμετ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλακάφ, ζητεῖ δειχθῆναι αὐτῷ τὸ ῥητὸν τοῦ βιβλίου ὃ γέγραπται πρὸ τοῦ ἀλκοράνου. μετὰ ταῦτα φησὶ περὶ τοῦ χριστοῦ, ὡς αὐτὸς οὔτε ἐσταύρωται, οὔτε ἀπέθανεν, ἀλλ' ὁ θεὸς πρὸς τῷ τέλει τοῦ κόσμου ποιήσει τοῦτον ἀποθανεῖν· καὶ ἄλλα ἄπειρα ψεύδη. ὧν τἀναντία ἐν τοῖς εὐαγγελίοις, καὶ ταῖς ἄλλαις γραφαῖς περιέχονται· ἃ μακρὸν ἂν εἴη καταλέγειν. περὶ δὲ τοῦ θεοῦ ἁπλῶς διϊσχυρίζεται, ὡς οὐδένα τρόπον δυνατὸν αὐτὸν ἔχειν υἱόν, ὅτι μηδὲ γυναῖκα ἔχει. καὶ τοῦτο συνεχῶς ἐπανακυκλεῖ, ἀντὶ ἄλλου τινὸς ἐπιχειρήματος ἰσχυροῦ. τοῦτο δὲ τὸ ἐπιχείρημα, ὅμοιον ὥσπερ εἴποι, τὸν θεὸν μὴ εἶναι οὐσίαν, ὅτι μὴ ἔχει συμβεβηκός. ἢ μὴ ζῆν, ὅτι μὴ ἐσθίει ἢ ἀναπνεῖ. ἀνόητος ἡ τοιαύτη φαντασία, καὶ ἀνθρώπου ἐστερημένου λογισμοῦ καὶ νοῦ. οἱ γὰρ χριστιανοί, οὐχ ὡς ἐκ γυναικὸς διδόασιν υἱὸν τῷ θεῷ, ἀλλ' ὥσπερ ἐκ μὲν τοῦ πυρὸς τὴν θέρμην, ἐξ ἡλίου δὲ τὸ ἀπαύγασμα, καὶ τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ λέγοντος, ἃ πάντα ἀληθῶς λέγονται γεννᾶσθαι εἰ καὶ μὴ ἐκ γυναικός. ὁ γὰρ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἀπαύγασμά ἐστι καὶ λόγος τοῦ ἀϊδίου πατρός, συναΐδιος καὶ ὁμοούσιος, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ἰσότητι. ὥσπερ δὲ ἡ θέρμη καὶ τὸ ἀπαύγασμα οὐ χωρίζονται τοῦ πυρός, τὸ πῦρ μέντοι ἐνίοτε τοῦ ἀπαυγάσματος ἡμῖν ἄνευ τῆς θέρμης κοινωνεῖ, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ τῆς λαμπάδος φωτός· ἐνίοτε δὲ τῆς θέρμης ἄνευ τοῦ ἀπαυγάσματος, ὥσπερ ἐν τῷ πεπυρωμένῳ σιδήρῳ· οὕτω καὶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἠδύνατο σαρκωθῆναι, καὶ ἄνευ τοῦ τὸν πα-

τέρα

σάρκα, ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον σαρκωθῆναι, εἰ καὶ ἀδιαίρετά εἰσι τὰ ἔργα τῆς τριάδος. οὕτω πάλιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, τὸ τοῦ πατρὸς ἀπαύγασμα, ἠδύνατο ἐν αἰσθητῷ βιβλίῳ γραφῆναι, ὥστε ὑπὸ ἀνθρώπων ἀναγινώσκεσθαι, καὶ αἰσθητῶς τὰ ἔργα αὐτοῦ ὁρᾶσθαι, καὶ εἶναι σαρκὶ ἡνωμένον. καὶ τὸ μὲν βιβλίον τὸ γεγραμμένον, τουτέστιν ἡ σάρξ, ἠδύνατο διαρρήσσεσθαι. ὁ δὲ τοῦ κυρίου λόγος, μένει εἰς τὸν αἰῶνα· ὥσπερ καὶ τὸ τοῦ βασιλέως πρόσταγμα, τοῦ τὸν λόγον αὐτοῦ εἰς τὴν ὑπ' αὐτὸν γῆν ἐν βιβλίῳ πέμποντος, αὐτὸς μὲν οὐκ ἂν καυθείη, τὸ δὲ βιβλίον δύναται καίεσθαι. φασὶ τοίνυν οἱ χριστιανοί, τὸν χριστὸν λόγον ὄντα θεοῦ, υἱὸν εἶναι θεοῦ. τοῦτ' αὐτὸ δὲ καὶ ὁ μαχούμετ περὶ αὐτοῦ ἔφησεν, εἰ καὶ μήτε ἐπιστάμενος, μήτε νοῶν. φησὶ γὰρ ἐν τῷ ἀλκοράνῳ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλνεσᾶ, ὃ ἑρμηνεύεται γυναῖκες, ὅτι ὁ χριστὸς ἰησοῦς υἱὸς τῆς μαρίας, λόγος ἐστὶ τοῦ θεοῦ, καὶ πνεῦμα ἐστὶ θεοῦ. διατί τοίνυν οὐκ ἔλεγεν ὁ μαχούμετ, ὅτι ἀδύνατον τὸν θεὸν ἔχειν λόγον ἢ πνεῦμα, ἐπεὶ μὴ δὲ γυναῖκα ἔχει. ζητητέον τοίνυν παρὰ τῶν σαρρακηνῶν, ὥστε ζητῆσαι αὐτοὺς παρὰ τοῦ μωάμεθ, ὅταν λέγει τὸν χριστὸν λόγον εἶναι τοῦ θεοῦ, καὶ πνεῦμα ἐκ θεοῦ, πότερον περὶ τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ λόγου φησὶ τοῦ προφορικοῦ, ἢ περὶ τοῦ οὐσιώδους, τουτέστι περὶ τοῦ κτιστοῦ, ἢ τοῦ ἀκτίστου. εἰ μὲν περὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἤτοι τοῦ κτιστοῦ, οὕτως οὐ μόνον ὁ λόγος καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ ἐστιν ἐκ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ καὶ οἱ λόγοι καὶ τὰ πνεύματα τῶν ἄλλων προφητῶν, καὶ τῶν ἄλλων μακαρίων ἀνθρώπων. καὶ κατὰ τοῦτο οὐ μέγας τίς ἐστιν ἔπαινος τοῦτο περὶ τοῦ χριστοῦ, ὃν ὁ μαχούμετ ἰδίως καὶ ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους βούλεται συνιστάναι. ἀλλ' οὐδὲ διὰ τὸν τοιοῦτον λόγον καὶ τὸ τοιοῦτον πνεῦμα, πληθυντικῶς ὁ θεὸς περὶ ἑαυτοῦ διελέγετο, ὥσπερ εἰσάγεται ἐν ὅλῳ τῷ ἀλκοράνῳ. εἰ δὲ λέγει περὶ τοῦ ἀκτίστου καὶ οὐσιώδους λόγου τοῦ θεοῦ καὶ πνεύματος, οὕτω συμβαίνουσιν ἡμῖν ἐπί τε τῆς σαρκώσεως καὶ τοῦ τῆς τριάδος μυστηρίου. ἔτι φησὶν ὁ μαχούμετ περὶ τοῦ θεοῦ, ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλμουμηνίμ, ὅτι εἰ ὁ θεὸς εἶχεν υἱόν, ἐν κινδύνῳ ἂν ἦν ὅλος ὁ κόσμος. ἦν γὰρ ἂν ἐν αὐτοῖς σχίσμα. αὕτη δὲ ἡ ὑπόθεσις, λίαν ἐστὶ ψευδής. ὑποτίθησι γάρ, μὴ οἷόν τε εἶναι τὸν θεὸν ἔχειν υἱόν, εἰ μὴ πονηρὸν καὶ αὐθάδη καὶ ἀνυπότακτον. ἡμεῖς δὲ φαμέν, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, λόγος ἐστὶ τοῦ θεοῦ, καὶ ἐπιστήμη τοῦ πατρός,

δι

ter uel ſpiritusſanctus, & ſi indiuiſibilia ſunt opera trinitatis. Sic rurſus filius Dei & uerbum Dei patris, potuit in ſenſibili libro ſcribi, ut ab hominibus legeretur, & ſenſibiliter opera eius uiderentur, & eſſe carni unitus. Et liber quidẽ ſcriptus, potuit interrumpi, uerbum aũt Domini manet in æternum. Sicut & regis mandatum, qui mittit uerbũ eius in libro ad terram quę ſub eo eſt: ipſum aũt uerbum nunquam comburi poteſt, liber aũt comburi poteſt. Dicũt igitur Chriſtiani, Chriſtum, cũ ſit uerbũ Dei, filiũ eſſe Dei. Hoc idẽ & Mahometus de eo dixit, & ſi neq; ſciebat, neq; intelligebat. Dicit enim in Alcorano in capitulo Elneſa, quod interpretatur mulieres, quod Chriſtus Ieſus filius Mariæ, uerbũ eſt Dei, & ſpiritus eſt Dei. Quare igitur non dixit Mahometus, quod impoſſibile eſt Deũ habere uerbum uel ſpiritum, quoniam uxorem nõ habet? Quærendum igitur à Saracenis, ut quærant ipſi à Mahometo, quando dicit Chriſtum uerbum eſſe Dei, & ſpiritũ ex Deo, utrũ de ſpiritu uel uerbo dicit, de accidẽtali quod profertur, uel de eſſentiali, id eſt creato. Sic nõ ſolũ uerbũ & ſpiritus Dei eſt à Deo, ſed & uerba & ſpiritus aliorũ prophetarũ, & aliorũ hominũ beatorũ. Et ſecundũ hoc nõ magna quędã laus eſt hæc de Chriſto, quẽ Mahometus proprie & ſupra oẽs homines uult cõſtituere. Sed neq; propter talẽ rationẽ & talem ſpiritũ pluraliter Deus de ſeipſo loquitur, ſicut inducunt in toto Alcorano. Si aũt dicit de increato & eſſentiali uerbo Dei et ſpiritu, ſic utiq; nobiſcũ ſentiũt tam de incarnatione, quàm de myſterio trinitatis. Itẽ dicit Mahometus de Deo in capitulo Elminim, Quod ſi Deus haberet filiũ, in periculo iam totus mũdus eſſet. eſſet enim ſchiſma inter eos. Hæc autem ſuppoſitio ualde falſa eſt. Supponit enim, non poſſibile eſſe Deum habere filium, niſi iniquum & audacem & inobediẽtem. Nos autem dicimus, quod filius Dei eſt uerbũ Dei, & ſciẽtia patris,

Verbum.

Pſal. 118.

Mahomet Chriſtum uerbum et ſpiritũ eſſe Dei fatetur, non autem filium.

Dei filius uerbum ipſius.

per

per quam omnia operatur. Verbum autem comprehensum in mente, & artificis scientia, nunquam in homine separatur à concipiente intellectu. Nisi alicubi blasphemans Mahometus dicat, dissentire ad seipsum Deum, & contraria dicere suipsius intellectui & cogitationi. Idem Mahometus dicit in capitulo Elezat, quod Deus & angeli eius orant pro Mahometo & Saracenis. Quod quidem est angelorum, est omittendum. Deus autem quando pro eis orat? Quem orat? Angelos, uel homines, uel seipsum? Sed hoc est mendacium, orat seipsum: & maxime secundum Mahometum, qui uerbi incarnationem negat, & neque personarum discretionem ponit in diuinis. Ponit autem & alia mendacia quædam, & impossibilia, sicut in capitulo Elasiar, dicitur quasi ex persona Dei: Si hoc miserimus Alcoranum super unum montem, uideres iam eum utique scissum à reuerentia & timore Dei. Et sicut in capitulo Elcaminar, quod interpretatur luna, dicit, quod luna contrita est: & multa alia, quæ longum esset enarrare. Vnde potest omnibus sapientibus manifestum esse, legem illam non esse à Deo, quæ tot & sic manifesta continet mendacia. Inueniuntur autem post hæc & alia quædam absona, quæ tanquam firma Saraceni affirmant, translata ex Alcorano in modum expositionis, continentur autem palàm in libro Mahometi de expositionibus: ex quibus cum multa sint, pauca hic commemorabo. Vnum est quod dicit, quod creatum fuit cœlum ex fumo, fumus autem ex exhalatione maris, mare autem ex quodam mōte qui Caph appellatur, & is circumit totum orbem terrarum, & sustinet cœlum. Dicitq; solem & lunam æqualis lucis & uirtutis fuisse, & nullam discretionē esse inter nocte et diem. Aliquando aūt accidit, quod dū uolaret Gabriel, ala eius lunā tetigerit, quæ & sicut nunc uidemus, obscurata est. Itē dicit, & suem

Alia mendacia ex Alcorano.

Mahometi liber de Alcorani expositionibus. Is est qui inscribitur, Dedo strima Machumet.

δι᾽ ἧς πάντα ἐργάζεται. ὁ δὲ λόγος ὁ συλληφθεὶς ἐν τῇ διανοίᾳ, καὶ ἡ τοῦ τεχνίτου ἐπιστήμη, οὐδέποτε οὐδ᾽ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ διΐσανται τοῦ συλλαμβάνοντος νοῦ. εἰ μή που βλασφημῶν ὁ μαχούμετ, εἴρει διχονοεῖν πρὸς ἑαυτὸν τὸν θεὸν, καὶ ἀντιλέγειν τῷ ἑαυτοῦ νῷ καὶ νοήματι. Ἔτι ὁ μαχούμετ φησὶν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλεζὰπ, ὅτι ὁ θεὸς καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ εὔχονται ὑπὲρ τοῦ μωάμεθ καὶ τῶν ἄλλων σαῤῥακηνῶν. τὸ μὲν οὖν τῶν ἀγγέλων, παρετέον. ὁ δὲ θεὸς ὅτε ὑπὲρ αὐτῶν εὔχεται, τίνι εὔχεται; τοῖς ἀγγέλοις, ἢ τοῖς ἀνθρώποις, ἢ ἑαυτῷ; ἀλλὰ τοῦτ᾽ ἔστι ψεῦδος, τὸ εὔχεσθαι ἑαυτῷ· καὶ μάλιστα κατὰ τὸν μαχούμετ, ὃς καὶ τὴν τοῦ λόγου σάρκωσιν ἀρνεῖται, καὶ οὐδὲ διάκρισιν προσώπων τίθησιν ἐν τοῖς θείοις. τίθησι δὲ καὶ ἄλλα ἄττα ψευδῆ καὶ ἀδύνατα, ὥσπερ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλασιὰρ λέγεται, ὥσπερ ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ, εἰ ἐπέμψαμεν τοῦτο τὸ ἀλκοράνον εἰς ἓν τῶν ὀρῶν, εἶδεν ἂν αὐτῷ σχισθὲν ἀπὸ τῆς εὐλαβείας καὶ τοῦ φόβου τοῦ θεοῦ. καὶ ὥσπερ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλκαμὰρ, ὃ ἑρμηνεύεται σελήνη, φησὶν, ὅτι ἡ σελήνη συνετρίβη. καὶ πολλὰ ἄλλα, ἃ μακρὸν ἂν εἴη ἀπαριθμεῖν. ὅθεν δύναται πᾶσι σοφοῖς γενέσθαι καταφανὲς, τὸν νόμον ἐκεῖνον μὴ εἶναι παρὰ θεοῦ, τοσαῦτα καὶ οὕτω δῆλα περιέχοντα ψεύδη. εὑρίσκονται δὲ μετὰ ταῦτα καί τινα ἄλλα ἀπᾴδοντα, ἅπερ ὡς βέβαια διϊσχυρίζονται οἱ σαῤῥακηνοὶ, μεταφερόμενα ἐκ τοῦ ἀλκοράνου ἐξηγήσεως τρόπῳ· περιέχονται δὲ διαῤῥήδην, ἐν τῷ περὶ διηγήσεων τοῦ μωάμεθ βιβλίῳ. ἐξ ὧν πολλῶν ὄντων, ὀλίγων ἐνταῦθα μνημονεύσω. ἕν ἐστιν ὃ φησὶν, ὅτι ὁ κτιστὸς οὐρανὸς, γέγονεν ἐκ καπνοῦ· ὁ δὲ καπνὸς, ἐκ τῆς ἀναθυμιάσεως τῆς θαλάσσης· ἡ δὲ θάλασσα, ἔκ τινος ὄρους κὺφ καλουμένου, ὃ περιζώννυσιν ὅλην τὴν οἰκουμένην, καὶ ἀνέχει τὸν οὐρανόν. φησὶ δὲ καὶ τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, ἴσου φωτὸς καὶ δυνάμεως γενέσθαι, καὶ μηδὲ μίαν διάκρισιν εἶναι μεταξὺ νυκτὸς καὶ ἡμέρας. ποτὲ δὲ πετομένου τοῦ γαβριὴλ, συνέβη τὸ πτερὸν αὐτοῦ ἅψασθαι τῆς σελήνης, ἣ καὶ ὥσπερ ὁρῶμεν νῦν ἐσκοτίσθη. Ἔτι φησὶ, τὸν μὲν σῦν

σῦν τὸν ἄγριον ἐκ τῆς κόπρου τοῦ ἐλέφαντος γεννηθῆναι, τὸν δὲ μῦν ἐκ τῆς κόπρου τοῦ χοίρου, τὸν δὲ γαλῆν ἐκ τοῦ μετώπου τοῦ λέοντος. τοῦτον δὲ τὸν τρόπον ἐξηγεῖται. ὄντος γὰρ τοῦ νῶε ἐν τῇ κιβωτῷ μετὰ τῶν υἱῶν καὶ τῶν ζώων, ὅτε πρὸς ἀπόπατον ἐχώρουν, ἐκλίνετο ἡ κιβωτός· καὶ μάλιστα, ὅτε ὁ ἐλέφας ἀπίει. καὶ διὰ τὸ λίαν φοβεῖσθαι, ἠρώτησεν ὁ νῶε τὸν θεόν. ὃς ἔφη, ἄπελθε, καὶ προσκύνησον τὸν πρωκτὸν αὐτοῦ πρὸς τῇ ὀπῇ, ἐξ ἧς πρόεισιν ἡ κόπρος. οὗ γενομένου, ἅμα τὸ ἐξίει ἡ κόπρος, καὶ σὺν αὐτῇ χοῖρος μέγιστος λίαν. οὗτος ῥύγχει τὰς κόπρους (ὡς εἴωθεν) ὀρύσσοντος, ὁ μῦς ἐγεννήθη. καὶ ἤρξατο κατεσθίειν τὰς σανίδας τῆς κιβωτοῦ. καὶ τότε μάλιστα ἐφοβήθησαν. καὶ ἐπερωτήσας ὁ νῶε τὸν κύριον, ἐπάταξε τὸν λέοντα ἐν τῷ μετώπῳ. καὶ ἐξῆλθε γαλῆ, διὰ τῶν μυκτήρων αὐτοῦ. καὶ ταύτην εἶναι φησὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν τὰ τοῦ χοίρου κρέα ἀκάθαρτα εἶναι φασί. φησὶ δὲ πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ, ὅτι ὁ θεὸς πρὸς τῷ τέλει τοῦ κόσμου ἀποκτενεῖ πᾶσαν κτίσιν, καὶ τοὺς ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους, καὶ οὐδὲν ὑπολειφθήσεται ζῶν, πλὴν τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ θανάτου· ὅς ἐστιν ἄγγελός τις λεγόμενος ἀδριήλ. καὶ τότε ἐντελεῖται κύριος τῷ ἀδριὴλ, ἀποκτεῖναι ἑαυτόν. οὗ γενομένου, φωνήσει κυρίως φωνῇ μεγάλῃ, καὶ ἐρεῖ· ποῦ εἰσὶν οἱ σατράπαι τοῦ κόσμου, καὶ οἱ ἄρχοντες; καὶ μετὰ ταῦτα ἀναστήσει πάντα. αὐτός τε πάλιν ὁ μαχούμετ, ἐποίησε βιβλίον, ὅπου ἔγραψε δώδεκα χιλιάδας λόγων θαυμαστῶν. θαυμαζόντων δὲ καὶ ζητούντων, εἰ πάντα ἐκεῖνα ἀληθῆ εἶεν, ἀπεκρίνατο· μόνα τὰ τρισχίλια ἀλήθειαν ἔχειν, τὰ δ' ἄλλα ψευδῆ εἶναι. ὅταν τοίνυν ἐν τῷ προειρημένῳ βιβλίῳ ψευδές τι καταλαμβάνηται, φασὶν οἱ σαρρακηνοί, καὶ τοῦτο τὸν μαχούμετ εἰπεῖν, μὴ πάντα εἶναι ἀληθῆ, εἶναι δὲ καὶ τοῦτο ἐξ ἐκείνων. τὸ δ' ὑπόλοιπον, ὅλον ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἰσχύι ἀεὶ διαμένειν. τοῦτο πιστεύω τοὺς σαρρακηνοὺς ποιεῖν καὶ ἐπὶ τοῦ ἀλκοράνου. εἰ γὰρ καὶ πολλὰ ψευδῆ καταλαμβάνονται ἐν αὐτῷ, ὅμως διά τινα περιεχόμενα ἐν αὐτῷ ἀληθῆ, ὥσπερ θεοῦ λόγος τιμᾶται

ſuem agreſtem ex ſtercore elephantis natum eſſe, murem autem ex ſtercore porci, cattum autem ex fronte leonis. Hoc autem iſto modo exponitur. Cum enim Noë eſſet in arca cum filijs & animalibus, quando ad latrinam ſeceſſerunt, inclinata eſt arca, & maxime quando elephas aderat. Et propterea quod ualde timuit, conſuluit Noë Deum. Qui dixit: Recede, & adora podicem eius ad foramen, ex quo prouenit ſtercus. Quo facto ſimul exiuit ſtercus, & cum eo porcus ualde magnus, cuius roſtro ſtercora (ſicut conſueuit) effodiente, mus natus eſt, & incœpit rodere tabulas arcæ. Et tunc maxime timuerunt. Et interrogans Noë Dominum, percuſſit leonem in fronte. Et exiuit † muſtela per nares eius. Et hanc dicunt eſſe cauſam, propter quam carnes porci non licitas eſſe dicunt. Dicit autem rurſus in eodem capitulo, quod Deus in fine mundi interimet omnem creaturam, & angelos, & archangelos, & nihil relinquet uiuens præter Deum, & Mortem: quæ eſt angelus quidam, qui dicitur Adriel. Tunc mandabit dominus Adrieli, ut interimat ſeipſum. Quo facto, clamabit Dominus uoce magna, & dicet, Vbi ſunt ſatrapæ mundi & principes? Et poſt hæc reſurgent omnia. Ipſeque rurſus Mahometus fecit librum, in quo ſcripſit duodecim milia uerborum mirabilium. Mirantibus autem & quærentibus quibuſdam, ſi omnia illa uera ſunt: Reſpondit, Sola tria milia ueritatem habere, alia autem falſa eſſe. Quando igitur in prædicto libro falſum quoddam deprehenditur, dicunt Saraceni, & hoc Mahometum dixiſſe, non tamen omnia eſſe uera, & hoc ex illis eſſe. reliquum autem totum in ſuo robore permanere. Credo etiam idem facere Saracenos in Alcorano. Etſi enim multa mendacia depræhenduntur in eo, tamen propter quædam, quæ in ipſo continentur, uera, ſicut Dei uerbum, in pre-

Porcus & mus e ſtercore.

cattus. ita enim habet liber de Doct. Machumeti.

Mors, Adriel.

Duodecim milium uerborum mirab. liber.

in precio habetur apud eos. Dictum est autem nobis superius, quod sicut dicit Augustinus: Si unum solum uerbum falsum in euangelio inueniretur, iustum esset, quod totum euangelium friuolum et uanum existimaretur et fabulosum. Ego autem firmiter sensi, quod Saracenorum maxime sapientes, & qui literarum peritiam habent, uerbis Alcorani nullam adhibent fidem, sed fictionem doctrinæ eius auertunt. Signum autẽ huius, quod cum alijs sapientibus hi publice disputare recusant, sicut ego per experientiam ipsam cognoui. Et ipsum Alcoranum in medium afferri nolunt. uehementissime enim tristantur, cum ab alijs legitur, & nequaquam uolũt in alias linguas ipsum transferri. Scimus autem, quod purum aurum neque aquam timet, neque ignem, neque indicẽ. Et propter hoc Christiani ueritati Dei confidentes, quæ fortissima est, & manet in æternum, libenter de Euangelio cum alijs nationibus disputant, & gaudent cum alijs nationibus disputare, & gaudent cum ab alijs nationibus legitur, desiderantq; ipsum omnibus publicari, & in alias linguas transferri, & non literis solum, sed etiam scripturis publicis Christi passionem ostẽdunt, quod ab alijs gentibus ludibrium et ignominia uidetur.

Alcoranũ ipsis etiam Saracenis suspectũ, ideoq; publicari illud ægre sustinent.

Psal. 116.

τιμᾶται παρ' αὐτοῖς. εἴρηται δὲ ἡμῖν ἀνωτέρω, ὅτι καθὼς φησὶν Αὐγουστῖνος, εἰ μόνον εἷς λόγος ψευδὴς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ εὑρίσκετο, ἦν ἂν δικαία αἰτία τοῦ τὸ εὐαγγέλιον ὅλον μάταιον λογίζεσθαι καὶ μυθῶδες. ἐγὼ δὲ βεβαίως ᾐσθόμην, ὅτι τῶν σαῤῥακηνῶν οἱ μάλιστα σοφοὶ καὶ γραμμάτων ἔχοντες πεῖραν, οὐ πιστεύουσι τοῖς τοῦ ἀλκοράνου λόγοις, ἀλλὰ τὸ πλάσμα τῆς διδασκαλίας αὐτοῖς ἀποκεκαλυμμένον ἐστί. σημεῖον δὲ τὸ, τοῖς ἄλλοις σοφοῖς αὐτοὺς δημοσίᾳ διαλέγεσθαι, παραιτεῖσθαι· ὥσπερ ἐγὼ διὰ τῆς πείρας ἔγνων αὐτῆς. καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ἀλκοράνον οὐ βούλονται δημοσιεύεσθαι· σφοδρότατα γὰρ ἄχθονται, ὑπ' ἄλλων ἀναγινωσκομένου. καὶ οὐδαμῶς ἐθέλουσιν εἰς ἄλλα γράμματα καὶ διαλέκτους αὐτὸ μεταφέρεσθαι. ἴσμεν δὲ, ὅτι τὸ καθαρὸν χρυσίον, οὔτε δέδοικεν οὔτε τὸ πῦρ. καὶ διὰ τοῦτο οἱ χριστιανοὶ, τῇ τοῦ θεοῦ ἀληθείᾳ θαῤῥοῦντες, ἰσχυροτάτῃ τε οὔσῃ καὶ μενούσῃ εἰς τὸν αἰῶνα, ἀσμένως περὶ τοῦ εὐαγγελίου τοῖς ἄλλοις γένεσι διαλέγονται, καὶ χαίρουσιν ὑπ' ἄλλων ἀναγινωσκομένου. ἐπιθυμοῦσί τε αὐτὸ πᾶσι δημοσιεύεσθαι, καὶ εἰς ἄλλας μεταφέρεσθαι διαλέκτους, καὶ οὐ γράμμασι μόνον, ἀλλὰ καὶ γραφαῖς. δημοσίαις τὸ τοῦ χριστοῦ πάθος δεικνύουσιν, ὅπερ ὑπὸ τῶν ἄλλων ἐθνῶν παιγνιῶδες, καὶ ἀτιμία νομίζεται.

QVOD VIOLENTA SIT LEX *Saracenorum.* *Cap.* X.

DEcimo debemus cõsiderare, quod Alcoranum non est lex Dei, uiolenta enim est. Et ut breuiter dicam, lex hæc proprie dici potest lex cædis & mortis, non solum quod ad ęternam mortem nos mittit, sed quod corporali cæde homines cogit credere his quæ ab eo ipso dicuntur. Et in ipso Alcorano in capitulo Emparaca, quod interpretatur uacca, dicitur, quod in lege Dei nõ est compulsio, & quod iam definitum est ęquum ab iniquo. Quæ enim est maior compulsio, quod

Alcorã lex mortis.

ΟΤΙ ΤΟ ΑΛΚΟΡΑΝΟΝ οὐκ ἔστι νόμος θεοῦ.

ΔΕκατον ὀφείλομεν σκοπεῖν, ὅτι τὸ ἀλκοράνον οὐκ ἔστι νόμος θεοῦ· βίαιος γάρ ἐστι, καὶ συντόμως εἰπεῖν, ὁ νόμος οὗτος κυρίως ἂν λέγοιτο νόμος σφαγῆς καὶ θανάτου, οὐ μόνον ὅτι αἰωνίῳ παραπέμπει θανάτῳ, ἀλλ' ὅτι σφαγῇ σωματικῇ καὶ θανάτῳ τοὺς ἀνθρώπους βιάζεται, πιστεύειν τοῖς ἐν αὐτῷ λεγομένοις. καί τοι γε ἐν αὐτῷ τῷ ἀλκοράνῳ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλμπακαρᾶ, ὃ ἑρμηνεύεται βοῦς, λέγεται, ὡς ἐν τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ οὐκ ἔστι βία, καὶ ὅτι τὸ ἴσον ἐξ ἀρχῆς ἤδη διώρισται, οὐκ ἔστι δὲ μείζων ἀνάγκη τῆς διὰ

διὰ τῆς σφαγῆς. ὁ ἄρα διὰ ταύτης τοὺς ἀνθρώπους ἀναγκάζων νόμος, οὐκ ἔστι νόμος θεοῦ. αὐτοὶ δὲ οἱ σαῤῥακηνοὶ, καλοῦσιν αὐτὸν παρωνύμως, τὴν ἐλεσαλὲμ, ὃ ἑρμηνεύεται σωτηρίας νόμος, καὶ νόμος θεοῦ, κυρίως ὀφείλων λέγεσθαι, καθὼς εἴρηται νόμος κατακρίσεως καὶ θανάτου. καὶ αὕτη ἡ ὁδὸς οἰκεία γέγονε τοιούτῳ νόμῳ καὶ νομοθέτῃ, ὥστε τῷ περὶ τοῦ σωματικοῦ θανάτου φόβῳ συγκατατίθεσθαι, τῷ περὶ τοῦ αἰωνίου θανάτου νόμῳ· ὥσπερ τὸ ἀνάπαλιν οἱ χριστιανοὶ τοῦ σωματικοῦ θανάτου καταφρονοῦντες, τυγχάνουσι τῆς αἰωνίου ζωῆς. ἰδὼν τοίνυν ὁ μωάμεθ, μᾶλλον δὲ ὁ τροφεὺς αὐτοῦ διάβολος, τὸν νόμον τοῦτον τοῦ θείου νόμου παντελῶς διϊστάμενον τοῦ τε ἐν τῇ παλαιᾷ καὶ ἐν τῇ καινῇ, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἑαυτὸν διαφωνοῦντα, καὶ ἄνευ παντὸς καὶ λόγου καὶ θαύματος, καὶ φανερὰ περιέχοντα τὰ ψεύδη, καὶ πολλοὺς ὑπολαβὼν διὰ ταῦτα ἔσεσθαι τοὺς ἀντιλέγοντας αὐτῷ, δέδωκεν αὐτῷ τῷ μωάμεθ ὄργανον οἰκεῖον, τουτέστι ξίφος πρὸς τὸ φονεύειν. καὶ αὐτὸς δέδωκεν ἐντολὴν ἐν τῷ νόμῳ, φονεύεσθαι πάντας τοὺς ἐναντιουμένους, καὶ μὴ πιστεύοντας. καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐν ἑνὶ κεφαλαίῳ μόνον λέγεται, ἀλλὰ δι' ὅλου τοῦ βιβλίου, ὥσπερ τις ἐντολὴ καθόλου, ἀποκτείνετε ἀποκτείνετε. αὕτη ἡ ὁδὸς φανερῶς ἐναντία ἐστὶ τῷ χριστῷ, ὃς ἐντέλλεται καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀγαπᾶν, καὶ ὑπὲρ τῶν διωκόντων εὔχεσθαι, καὶ τοὺς βλάπτοντας εὐεργετεῖν. ἀλλ' ὁ μωάμεθ τοῦ ἀντιχρίστου πρόδρομος ὢν, ὁδὸν προητοίμασεν ἐν τῷ κόσμῳ τῷ τῆς ἀπωλείας υἱῷ· ἥ τις ὁδὸς πόσον ἐστὶν ἄλογος, δῆλον γέγονεν ἐν τῷ ὀγδόῳ κεφαλαίῳ. καὶ γὰρ καθώς φησιν αὐγουστῖνος, ἄλλα μὲν ἄν τις δυνηθείη καὶ μὴ βουλόμενος, πιστεύειν δὲ οὐδαμῶς πλὴν θέλων. ἐρεῖ τοίνυν ὁ βιασθεὶς· τῷ μὲν σώματι πιστεύω, οὐδαμῶς δὲ τῇ καρδίᾳ πιστεύσει. αὐτοῦ τοῦ κυρίου μάλιστα τὴν καρδίαν παρὰ τοῦ ἀνθρώπου ζητοῦντος, κατὰ τό· υἱὲ, παράσχε μοι τὴν καρδίαν σου. παρῄχθη δὲ τῷ μωάμεθ, καὶ ὁ θεῖος αὐτοῦ σαῤῥακηνὸς ἐσόμενος, καὶ εἶπε· τί δὲ ἔσται ἐμοὶ μὴ τοῦτο ποιήσαντι, υἱὲ τοῦ ἐμοῦ ἀδελφοῦ; ᾧ δὴ ὁ μωάμεθ ἀπεκρίνατο· ἀποκτενῶ σε ὦ θεῖε. ὁ δὲ εἶπεν, ἀδύνατον εἶναί τι ἄλλο; οὐδὲν ἕτερον ἔφη. καὶ εἶπεν ὁ θεῖος, ἀκολουθήσω σοι εἰς ὅπερ

quàm cædes? Lex igitur quæ per hãc homines compellit, non est lex Dei. Ipsi autem Saraceni uocant eam denominatiue Elesalem, quod interpretatur lex salutis Dei, quæ proprie debet dici (sicut dictum est) lex cædis & mortis. Et hæc uia commoda fuit tali legi & legislatori, ut timore mortis corporalis, consentiant legi mortis æternæ: sicut econuerso Christiani corporalem mortem contemnentes, uitam æternam consequuntur. Vt uidit igitur Mahometus, potius autem alumnus eius diabolus, legem hanc à diuina lege omnino differre, & ab ea quæ in ueteri & nouo testamento, & ad seipsam dissentire, & absq; omni ratione & miraculo manifesta mendacia continere, & cum existimaret multos propter hæc fore qui ei contradicerent, dedit ipsi Mahometo instrumentum proprium, id est ensem ad interimendum. & ipse dedit mandatum in lege, ut interimerentur quicunque huic legi aduersarentur, & non crederent. Et propter hoc non in uno capitulo solum dicitur, sed per totum librum, sicut mandatum quoddam uniuersale: Interimite, interimite. Hæc uia manifeste contraria est Christo, qui mandat & inimicos amare, & pro persequentibus orare, & eis qui nos offendunt benefacere. Sed Mahometus Antichristi præcursor existens, uiam præparauit in mundo filio perditionis. Quæ uia quantum est irrationabilis, manifestũ fuit in octauo capitulo. Etenim sicut dicit Augustinus: Cæterum potest homo inuitus credere, potest etiã cõfiteri ore qui cogitur crede: corde aũt credere minime cogi potest, cũ ipse Dominus maxime cor ab homine quærat. Iuxta illud: Fili, præbe mihi cor tuum. Deductus autem fuit Mahometo & auunculus eius dicens, Quid mihi, si hoc non fecero, fili fratris mei? Cui iam Mahometus respondit, Interimam te ô auũcule. Hic aũt dixit: Impossibile est esse quoddã aliud? Nihil aliud dixit. & dixit auunculus, Sequar te ad quodcunq;

Credere an quis inuitus poßit.

Prouer. 23

Violentia Mahometi.

quodcunque uolueris, lingua tantum, sed non corde, timore ensis. Omar autem filius Catempadi coactus dixit: Domine, tu scis quod solo timore mortis fio Saracenus. Et filius autem Empiascaa timore ensis factus est Saracenus. Vnde misit et literas ad Mesce, quas mulier quædam ocultauit sub crinibus capitis, nuncians his qui sunt in urbe aduentum Mahometi, ut cauerent ipsi uim doctrinæ illius.

Notandum autem, quatuor esse partes eorum qui retinent errorem Mahometi. Prima, eorum qui ingressi sunt Saracenismum per ensem, ut dictum est: qui etiam nunc eorum ipsorum errorem cognoscentes, resipiscerent utique, nisi eum propter ensem timerent. 2 Alia particula eorum est, qui decepti sunt à diabolo, credentes uera esse, mendacia. 3 Tertia particula est eorum, qui nolunt discedere ab errore maiorum suorum, sed dicũt, detinere ea quæ eorum patres detinebant, à quibus maxime discedunt: qui pro idololatria, quam prius detinebant, Mahometi sectam tanquam minus malam sine dubio elegerunt. 4 Quarta pars eorum, qui propter remissionem uitæ, et mulierum multitudinem, & alia remissibilia, potius in his immundiciam quàm æternitatem futuri seculi amauerunt, & cum his concordes sunt, qui apud eos sapientiores appellantur. Et qui literarum peritiam habent, non credunt legem illorum esse ueram, uel bonam simpliciter: sed uehementia uoluptatum sedat iudicium rationis, prout dicit sapiens. Sicut & multi literarum experti apud Christianos, non seruant Euangelij legem, & si credant ueram esse & bonam, potius imitantur uiam Alcorani, quamuis credãt in ueritate illum errasse. Et huius rei signum in utrisque est. transmutantur enim quidã Saraceni in Christianos, & Christiani quidã fiũt Saraceni. Christianus quidẽ nunquã in morte fieret Saracenus, sed in uita: Saracenus autem in morte potius fit Christianus, quàm in uita.

Saracenorum quatuor genera.

Christiani aliquot Saracenorũ imitatores.

Vterque

ὅπερ ἂν θέλῃς, γλώσσῃ μόνον, ἀλλ' οὐ καρδίᾳ, διὰ δέει τοῦ ξίφους. ὁ δὲ ὁμὰρ ὁ υἱὸς τοῦ κατεμπααδῆ ἀναγκαζόμενος εἶπε, κύριε σὺ οἶδας ὅτι μόνῳ διὰ τοῦ θανάτου φόβῳ γίνομαι σαῤῥακηνός. καὶ ὁ υἱὸς δὲ τοῦ ἐμπιασκᾶ, διὰ φόβῳ τοῦ ξίφους γέγονε σαῤῥακηνός. ὅθεν ἔπεμψε καὶ γράμματα εἰς τὴν μεσκέ, ἃ γυνή τις ἔκρυψεν ὑπὸ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς, μηνύων τοῖς ἐν τῇ πόλει τὴν παρουσίαν τοῦ μωάμεθ, ὥστε φυλάξασθαι αὐτοὺς τὴν βίαν τῆς ἐκείνου διδασκαλίας. Ἰστέον δὲ, τέτταρας εἶναι μοίρας τῶν κατεχόντων τὴν πλάνην τοῦ μωάμεθ. πρώτη μοῖρα, τῶν τὸν σαῤῥακηνισμὸν ὑπελθόντων διὰ τοῦ ξίφους, ὡς εἴρηται· οἳ καὶ νῦν τὴν ἑαυτῶν γινώσκοντες πλάνην, ἐξωμόσαντο ἂν αὐτὸν, εἰ μὴ τὸ ξίφος ἐδειλίων. ἄλλη μοῖρα δὲ, τῶν ὑπὸ τοῦ διαβόλου ἠπατημένων, πιστευόντων ἀληθῆ εἶναι τὰ ψευδῆ. τρίτη μοῖρα, τῶν μὴ βουλομένων ἀποστῆναι τῆς πλάνης τῶν προγόνων αὐτῶν, ἀλλὰ λεγόντων κρατεῖν ἃ κατεῖχον καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν· ὧν ἀφίστανται μᾶλλον, οἳ ἀντὶ τῆς εἰδωλολατρείας, ἣ πρότερον κατεῖχον, τὴν τοῦ μωάμεθ αἵρεσιν, ὡς ἂν ἧττον πονηρὰν, ἀναμφιβόλως προείλοντο. τέταρτον μέρος δὲ, τῶν διὰ τὸ ἄνετον τῆς ὁδοῦ, καὶ τὸ τῶν γυναικῶν πλῆθος, καὶ τὰ ἄλλα ἐνδόσιμα, μᾶλλον τὴν ἐν τούτοις ἀκαθαρσίαν ἢ τὴν ἀϊδιότητα τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἠγάπησαν. καὶ τούτοις εἰσὶ σύμφρονες, οἱ παρὰ τοῖς σαῤῥακηνοῖς σοφώτεροι λεγόμενοι, καὶ γραμμάτων ἐπιστήμονες ὄντες. οὐ γὰρ πιστεύουσι τὸν νόμον ἐκείνων ἀληθῆ εἶναι, ἢ ἀγαθὸν ἁπλῶς· ἀλλ' ἡ σφοδρότης τῶν ἡδονῶν καταπαύει τὴν κρίσιν τοῦ λόγου, ὡς φησὶν ὁ σοφός. ὥσπερ καὶ πολλοὶ γραμμάτων ἔμπειροι παρὰ τοῖς χριστιανοῖς οὐ φυλάττουσι τὸν τοῦ εὐαγγελίου νόμον, καίτοι πιστεύοντες ἀληθῆ εἶναι καὶ ἀγαθόν· μᾶλλον δὲ τὴν ὁδὸν μιμοῦνται τοῦ ἀλκοράνου, καίτοι πιστεύοντες ἐπ' ἀληθείας ἐκεῖνον πεπλανῆσθαι. καὶ τούτου σημεῖον ἐν ἀμφοτέροις· μετατιθεμένων γὰρ τινῶν σαῤῥακηνῶν εἰς χριστιανοὺς, καὶ χριστιανῶν τινῶν γινομένων σαῤῥακηνῶν· ὁ μὲν χριστιανὸς οὐδέποτ' ἂν ἐν τῷ θανάτῳ γένοιτο σαῤῥακηνός, ἀλλ' ἐν τῇ ζωῇ. ὁ δὲ σαῤῥακηνὸς ἐν τῷ θανάτῳ μᾶλλον γίνεται χριστιανὸς, ἢ ἐν τῇ ζωῇ.

ἑκά

ἑκάτερος ἄρα χριστιανὸς αἱρεῖται μᾶλλον ἀποθανεῖν, ἢ σαῤῥακηνός· εἰ μή που τῇ προειρημένῃ βίᾳ ἀφελκυσθείη. τρία δὲ εἰσι φανερώτατα τῆς βίας τοῦ προειρημένου νόμου, ἄνευ τοῦ προρηθέντος, ὅπερ ἦν τοσαυτάκις λέγειν καὶ προστάσσειν ἀποκτιννύναι. πρῶτον ἐστὶ, τὸ τὸν μαχούμετ ἐκείνοις εἰπεῖν ὡδὶ τοσοῦτον διαμένειν τὸν νόμον αὐτοῦ, ἐφ᾽ ὅσον ἂν αὐτοῖς διαμένῃ καὶ ἡ ἐν τοῖς ὅπλοις ἰσχὺς, καὶ ἡ πρόσκαιρος δυναστεία. ἀλλ᾽ ὁμολογουμένως, καθὼς φησιν ὁ χρυσόστομος, τοιαύτη τίς ἐστιν ἡ τῆς ἀληθείας φύσις, ὥς τε καὶ παρὰ πολλῶν πολεμουμένην μᾶλλον ἰσχύειν· ὥσπερ καὶ τοὐναντίον τὸ ψεῦδος ὑπὸ πολλῶν βοηθούμενον, ἐν ἑαυτῷ ἀσθενεῖν. ἡ ἀλήθεια τοίνυν, οὐ δεῖται τῆς ἐκ τῆς προσκαίρου δυνάμεως βοηθείας· καὶ μάλιστα ἡ τοῦ κυρίου ἀλήθεια, ἥτις μένει εἰς τὸν αἰῶνα. ὁ γὰρ τῶν χριστιανῶν νόμος, τοῦ τοῦ διωγμοῦ καιροῦ, τριακοσίοις δέκα ἔτεσι συνεχῶς διαρκέσαντος, μάλιστα ἐπέδωκε καὶ περὶ ἀριθμῷ τῶν πιστῶν, καὶ τῇ λαμπρότητι τῶν θαυμάτων. σημεῖον δὲ καὶ τοῦτο τῆς βίας, τοῦ παρ᾽ ἐκείνοις νόμου. ὅταν γὰρ ὡδὶ τὴν διδασκαλίαν συνέρχονται, ὥς τε τὸν νόμον αὐτοῖς διδαχθῆναι ὁ τῶν σαῤῥακηνῶν διδάσκαλος, ὁ τοῦ λόγου καθηγεμὼν, πρῶτον ἀπογυμνώσας τὸ ξίφος, γυμνὸν κατέχει τῇ χειρὶ ἐφ᾽ ὅσον διδάσκει, ἢ τίθησι πρὸς κατάπληξιν ἐν ὑπερανεστηκότι τόπῳ τινί. οἱ χριστιανοὶ δὲ διδάσκοντες, οὐ ξίφος, ἀλλὰ σταυρὸν αἴρουσιν· οὐ βίας σημεῖα δεικνύντες, ἀλλ᾽ ἡμερότητος, ὡς ἂν ἄνθρωποι πεμπόμενοι παρὰ τοῦ χριστοῦ ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων. τρίτον δὲ σημεῖον τῶν φόνων καὶ τῆς βίας ἐστὶ, τὸ τοὺς ἀσυείους ὑπὸ τῶν σαῤῥακηνῶν διατρέφεσθαι, φονεῖς ἐσομένους ἀνθρώπων. οἷς δι᾽ οὓς ἐνεργοῦσι καὶ πάσχουσι φόνους, τὴν αἰώνιον ζωὴν ὑπισχνοῦνται. οὓς καὶ ἀποστέλλουσι πανταχοῦ, τοὺς ἄρχοντας τοῦ κόσμου δολίως ἀποκτενοῦντας. οὗτοι δὲ οἱ ἀσεσηνοὶ κάστρα τε ἔχουσι καὶ ἄκρας περὶ τὸ λίλτον ὄρος, ὑπακούουσί τε περὶ σουλτάνῳ τῆς Βαβυλῶνος, κεφαλῇ ὄντι τῶν σαῤῥακηνῶν. καὶ αὐτοὶ δὲ τοῖς νόμοις καὶ τῇ τάξει σαῤῥακηνοί εἰσι, καὶ οὐ καλοῦνται ἀσεσηνοὶ παρὰ τῶν σαῤῥακηνῶν, ἀλλὰ ἰσμαηλῖται, οἷον ῥίζα καὶ φυλὴ τῶν σαῤῥακηνῶν, καὶ πρῶτοι ἐκδικηταὶ καὶ συντηρηταὶ τοῦ νόμου τοῦ μωάμεθ.

πρὸς

Vterq; igitur horum potius eligit Christianus mori quàm Saracenus, nisi aliquo modo prædicta ui abstrahatur. Tria sunt manifestissima signa uiolentiæ, prædictæ legis, absq; his quæ totiens antè dicta sunt: quod quidem fuit, quod totiens dicit & mandat interimere. Primum signum est, quod Mahometus illis dixit, intatum permanere legem eius, in quãtum eis permaneat & in armis uis, et tẽporalis potentia. Sed sicut dicit Chrysostomus, talis est ueritatis natura, ut & cũ à multis oppugnatur, fortius inualescat: & èconuerso mendacium, cum à multis adiuuatur, in seipso debilitatur. Veritas igitur non indiget auxilio ex temporali potẽtia, & maxime Domini ueritas, quę manet in æternũ. Christianorum enim lex, persecutionis tempore trecentis annis continue durante, maxime creuit, & numero fidelium, & splendore miraculorum. Signum autem & hoc uiolentiæ legis apud illos. Quando enim ad doctrinam conueniunt, ut legem eos Saracenorum magister doceat, & qui debet proponere uerbum, primum nudans ensem, nudum manu detinet, inquantum docet, uel ponit ad terrorem in quodam eminenti loco. Christiani autem docentes, non ensem, sed crucem tollunt, non uiolentię, sed mansuetudinis signa ostendentes, tanquam homines qui mittuntur à Christo, sicut oues in medio luporum. Tertium autem signum cædis & uiolentiæ est, quod assessinij à Saracenis nutriuntur, homicidæ hominum futuri, quibus ex ipsa actione actiua & passiua uitam æternam promittunt, et mittunt eos per orbem terrarum, ut principes mundi dolose interimãt. Hi aũt assessini, castra habent & arces circa Liltum montẽ, obediuntq; Sultano Babylonis, qui est caput Saracenorũ. Hicq; legibus & ordine Saraceni sunt, & nõ uocantur assessini à Saracenis, sed Ismaëlitæ, quasi radix & tribus Saracenorum, & primi defensores & conseruatores legis Mahometi.

Tria signa uiolentiæ legis Saracenorum.

1

Psal. 116.

2

3 *Assessinij.*

Sultanus Babylonis.

Ad hoc enim præcipue instruuntur & nutriuntur, ut cędem faciant. Hoc scelus non Christiani solum, qui sanctissimam legem habent, abominantur, sed & Tartari, qui nullam legem seipsos habere dicunt, præter naturalem. Ex his igitur apparet manifeste, quod Saracenorum lex, lex est cædis & uiolentiæ. Est autem uiolentum, cuius motus est ab extra, qui nullum momētum huius quod mouetur remittit, ut dicit Aristoteles. Et ex hoc manifestum, quod non est lex Dei.

Tartaris nulla lex præter naturalem.

Violentū quid.

QVOD ALCORANVM NON est lex Dei, inordinatum enim est.

Cap. XI.

VNdecimo considerandum, quod Alcoranum nō est lex Dei, inordinatum enim est. Quæ enim à Deo sunt, ordinata sunt, ut dicit Apostolus. Videmus autem hoc in operibus naturæ, et in sacris scripturis. Firmissimum enim non solum Christianis, sed etiam ipsis Saracenis, Moysi legem & prophetas & euangelium à Deo esse. Hęc autem omnia ordinata sunt. Moyses enim ualde ordinate incipit à mundi creatione, & deinceps totum pentatheucum percurrit secundum ordinem temporis & historiæ, & alij autem prophetæ bene ordinate processerunt secundum ordinem temporis, demonstrantes quando & quibus regibus, uel secundum ordinem historiæ, uel ad minus secundum ordinem materiæ. Et euāgelium bene ac ordinatissime procedit, & temporis ordine, & historiæ, & materiæ. Incipit quidem ab incarnatione & natiuitate Christi, deinceps autem de uita & doctrina & miraculis eius, & post hæc de morte & resurrectione & assumptione dicit. Alcorano autem omnino nullus est ordo temporis. Neq; enim dicit quib. regibus, uel secundū quod tēpus. Neq; historiæ ordo est. primū enim capitulū unde incœpit, dicitur inscriptio uel aperitio libri, in quo indubitatò proprie incœpit ab oratiōe & laude Dei. Et absq; medio, post breuē orationē tractatum

Rom. 13.

Testamenti ueteris ordo.

Euāgelij ordo.

Alcorani nullus ordo.

πρὸς τοῦτο γὰρ ἰδίως αὐτοὺς νουθετοῦσι καὶ τρέφουσιν, ὥστε φόνους ἐργάζεσθαι. τοῦτο ἄγος, οὐχ οἱ χριστιανοὶ μόνον, ἁγιώτατον ἔχοντες νόμον, βδελύσσονται, ἀλλὰ καὶ οἱ τάρταροι, οἳ οὐδένα νόμον ἑαυτοὺς φασὶν ἔχειν πλὴν τοῦ φυσικοῦ. ἐκ τούτων τοίνυν φαίνεται φανερῶς, ὡς ὁ τῶν σαρρακηνῶν νόμος, νόμος ἐστὶ σφαγῆς καὶ βίας. ἔστι δὲ βίαιον, οὗ ἡ κίνησις ἐστὶν ἔξωθεν, οὐδὲ μίαν τοῦ κινουμένου ἐνδιδόντος ῥοπήν, ὥς φησιν ἀριστοτέλης. κἀκ τούτου δῆλον, ὡς οὐκ ἔστι νόμος θεοῦ.

ΟΤΙ ΤΟ ΑΛΚΟΡΑΝΟΝ οὐκ ἔστι νόμος θεοῦ, ἄτακτον γάρ.

ΕΝδέκατον θεωρητέον, ὅτι τὸ ἀλκοράνον οὐκ ἔστι νόμος θεοῦ· ἄτακτον γάρ ἐστι. τὰ δὲ παρὰ τοῦ θεοῦ, τεταγμένα εἰσίν, ὥς φησιν ὁ ἀπόστολος. ὁρῶμεν δὲ τοῦτο ἔν τε τοῖς τῆς φύσεως ἔργοις, καὶ ἐν ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς. βεβαιότατον γάρ ἐστιν οὐ μόνον χριστιανοῖς, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς σαρρακηνοῖς, τὸν τοῦ μωΰσεως νόμον καὶ τοὺς προφήτας καὶ τὸ εὐαγγέλιον παρὰ θεοῦ εἶναι. ταῦτα δὲ πάντα, τεταγμένα εἰσίν. ὁ μὲν γὰρ μωΰσης λίαν εὐτάκτως ἤρξατο ἐκ τῆς τοῦ κόσμου δημιουργίας, καὶ ἐφεξῆς ὅλην τὴν πεντάτευχον διεξῆλθε, κατὰ τὴν τάξιν τοῦ τε χρόνου καὶ τῆς ἱστορίας. καὶ οἱ ἄλλοι δὲ προφῆται, εὐτάκτως προῆλθον, δεικνύντες κατὰ τὴν τοῦ χρόνου τάξιν, πότε καὶ ἐπὶ ποίων βασιλέων, ἢ κατὰ τὴν τάξιν τῆς ἱστορίας, ἢ τοὐλάχιστον, κατὰ τὴν τάξιν τῆς ὕλης. ἀρχόμενον μὲν ἀπὸ τῆς σαρκώσεως καὶ τῆς γεννήσεως τοῦ χριστοῦ, ἐφεξῆς δὲ περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν θαυμάτων αὐτοῦ· καὶ μετὰ ταῦτα, περὶ τοῦ θανάτου, καὶ τῆς ἀναστάσεως, καὶ τῆς ἀναλήψεως. ἐν δὲ τῷ ἀλκοράνῳ, παντελῶς οὐδεμία ἐστὶ τάξις, οὔτε χρόνου. οὐδὲ γὰρ λέγει ἐπὶ τίνων βασιλέων, ἢ κατὰ τίνα καιρόν. οὔτε ἱστορίας τάξις· τὸ μὲν γὰρ πρῶτον, ὅθεν ἤρξατο, λέγεται ἐπιγραφή, ἢ διάνοιξις τοῦ βιβλίου, ἐν ᾧ ἀναμφιβόλως οἰκείως ἤρξατο ἐκ προσευχῆς καὶ ὕμνου θεοῦ. ἐφεξῆς δὲ ἀμέσως μετὰ βραχεῖαν εὐχήν, ἤρξατο

ἤρξατο τῆς πραγματείας. καὶ ἔστι κεφάλαιον δεύτερον περὶ τῆς πυῤῥᾶς βοὸς, ἣν ἔθυσε μωϋσῆς, ἧς ἱστορία ἐστὶν ἐν τῷ λευϊτικῷ. τρίτον δὲ κεφάλαιον, περὶ τοῦ οἴκου τοῦ ἀβραάμ, ὃς γέγονε πατὴρ μωϋσέως· ἐν ᾧ πολλὰ περὶ τοῦ χριστοῦ παρενέβαλλε, καὶ φησὶ τὴν παρθένον μαρίαν ἀδελφὴν γενέσθαι μωϋσέως καὶ ἀαρών. καὶ ἐφεξῆς ἕπεται τὸ τέταρτον κεφάλαιον περὶ τῶν γυναικῶν, ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων, οὕτως ἀτάκτως, ὥστε μηδένα εἶναι ἄνθρωπον ὃς ἂν δύναιτο λόγον ἀποδοῦναι τῆς τάξεως τῆς ἱστορίας καὶ τῶν κεφαλαίων. ἀλλ᾽ οὐδὲ ἡ τῆς ὕλης τάξις ἐστίν. οὐδέποτε γὰρ μίαν ἐπεξέρχεται ὕλην εὐτάκτως, ἀλλ᾽ ἐφεξῆς ἀπὸ μιᾶς ὕλης ἐφ᾽ ἑτέραν ὑπόθεσιν παντελῶς ἀσύμβατον μεταφέρεται, ἄντικρυς ὥσπερ ἐξεστηκώς. ἀλλ᾽ οὐδὲ τάξιν ἔχει ἐπιχειρημάτων, ἢ τινὸς ἀποδείξεως. ἀλλ᾽ ἡ διδασκαλία πᾶσα, ἐξ ὑποθέσεως πρόεισι. καὶ ὑποθέμενος τινὰ πρότασιν καθ᾽ ἑαυτὴν ἀληθῆ, ἐξ ἐκείνης ἄλλην τινὰ συμπεραίνει, μηδὲν ἔχουσαν κοινὸν πρὸς τὴν πρώτην. οἷον ἐστὶ τὸ συνεχῶς παρ᾽ αὐτοῦ λεγόμενον, ὅτι ὁ θεὸς ὑψηλός ἐστι καὶ ἀγαθός, καὶ τὸ ἀλκορὰν ὁ νόμος ἐστὶ σωτηρίας, καὶ ὁ θεὸς ἐστὶ θεός, καὶ ὅτι οὐδεὶς ἐστὶν ἄλλος θεὸς πλὴν τοῦ θεοῦ, καὶ ὁ μωάμεθ ἐστὶ προφήτης ἀληθής. ὁποῖον δὲ ἐστι τοῦτο τὸ συμπέρασμα, τὸ τὸν μωάμμεθ εἶναι ἀληθῆ τοῦ θεοῦ δοῦλον, ὅτι ὁ θεὸς ἐστι θεός. καὶ ὥσπερ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλμαΐδα, ὃ ἑρμηνεύεται τράπεζα, φησί, κατέστησεν ἡμῖν ὁ θεὸς οἰκίαν ἐλαράμ, τουτέστιν αὕτη ἐστὶν οἶκος μεσκέ· μὴν ἐστὶ τῆς νηστείας τοῦ σαῤῥακηνισμοῦ. καὶ γινώσκετε, ὅτι ὁ θεὸς πάντα οἶδε, τὰ ἐν οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ γῆς, καὶ ὁ θεὸς οἶδε πᾶν ὅπερ ἐστίν. ἀλλὰ τίς τοσοῦτον ἀνόητος, ὥστ᾽ ἀμφιβάλλειν, εἰ ὁ θεὸς πάντα οἶδεν; ἔστω δὲ καί τινα ἀμφιβάλλειν, ποίαν ἀκολουθίαν ἔχει τὸ, τὸν οἶκον μεσκὲ καὶ τὴν νηστείαν τοῦ σαῤῥακηνισμοῦ μηνὸς ποιεῖν γινώσκειν ἄξιον γενέσθαι τοῦ εἰδέναι τὸν θεὸν πάντα γινώσκειν; συνεχῶς δὲ δοκεῖ διαλέγεσθαι ὥσπερ ἐνυπνιασθείς, καὶ μάλιστα περὶ τὸ τέλος τοῦ βιβλίου, ὅπου δοκεῖ τοὺς λόγους ἐπιλείπειν αὐτῷ;

cum incœpit. Et est capitulum secundum de fulua boue, quàm obtulit Moyses, cuius historia est in Leuitico. Tertium autem capitulum est de domo Abraam, qui fuit pater Moysi, in quo multa de Christo interserit, & dicit uirginem Mariam sororem fuisse Moysi & Aaron. Et deinceps sequitur quartum capitulum, de mulieribus. Similiter autem et de alijs sic inordinate procedit, adeò quod nemo est qui possit reddere rationem ordinis historiæ & capitulorum. Et neque materiæ ordo est. nunquam enim unam materiam bene ordinatéque pertransit, sed deinceps ab una materia ad alteram per suppositionem omnino impertinentem transfertur, tanquam abstractus. Sed & neque ordinem habet argumentationum, uel alicuius demonstrationis. Sed omnis doctrina ex suppositione procedit, & suppositiones quandam propositionem per seipsam ueram, ex illa aliam quandam concludit, quæ nihil commune habet ad primam. Sicut est continue quod ab eo dicitur, quod Deus est excelsus & bonus, & quod Alcoranũ lex est salutis, & Deus est Deus, & quod nullus est alius Deus pręter Deum, & Mahometus est propheta uerus. Quæ autem hæc conclusio, Mahometum esse uerum Dei seruũ, et quod Deus est Deus? Et in capitulo Elmaiada, quod interpretatur mensa, dicit: Constituit nobis Deus domum Elaram, id est uocationis. Hæc est domus mensæ. Mensis est ieiunij Saracenismi. Et hoc est, ut sciatis, quod Deus omnia nouit quæ sunt in cœlo & quæ sunt in terra, & Deus scit quicquid est. Sed quis est tam demẽs, ut dubitet quin Deus sciat omnia? Sed posito quod dubitetur ab aliquo, quæ est hæc consequentia, quod mẽsa & ieiunium mensis Saracenismi faciat scire, quod Deus scit omnia? Et cõtinue autem uidetur loqui tanquã somniator, & maxime circa finẽ libri, ubi uidẽtur ei uerba defi-

Loquitur Mahometus ut somniator.

cere. Sicut in capitulo Elcapherũ, q̃d interpretat̃ Hæretici, dicit de uerbo ad uerbum: O execrabiles, nõ adoro quod uos adoratis, neque uos adoratis quod ego adoro: Ego nõ adoro quod uos adoratis, neq; adoratis uos, q̃d ego adoro. Vobis uestra lex, & mihi mea lex. Sed quilibet hæreticus potest hoc dicere, ut intercidat materiã quę est de inquisitione ueritatis. Et neq; reminiscor me inuenisse in toto libro unã solã argumentationẽ, quæ secũdum rectã suppositionẽ & conuenientem ordinem procedat. Nominum autem ordo illic grammaticè & rhythmicè optimus est. ferè enim totus liber metricus & rhythmicus est. Vnde & ualde gloriantur Saraceni, in sic pulchro & ornato arabicæ locutionis modo: & ex his argumentantur, uerum prophetam fuisse Mahometũ. Nõ enim sic ornate sciuisset loqui homo omnino idiota. Sed sicut superius uisum est in quarto capitulo, nõ cõsueuit Deus loqui in mũdo, uel cũ prophetis, per uersus uel rhythmos. Sic igit̃ manifestũ, quod lex hæc non est à Deo, quę nullũ habet ordinẽ nisi solũ rhythmicũ, & grãmaticum, qui Deo nõ cõgruit.

pag. 155. 167.

Alcoranus metricus & rhythmicus.

QVOD LEX SARACENORVM nõ est Dei, iniqua enim est. Cap. XII.

DVodecimo oportet considerare, quod lex hæc nõ est à Deo. Deus enim est summe bonus: optimi aũt est, optima facere, secundũ Dionysiũ. Quod aũt lex Alcorani iniqua est, ex ipso Alcorano manifestũ est. Dicitur enim in capitulo Elcaph, & in capitulo Elgem, quod interpretatur dæmones, quod ipsum Alcoranũ placet dæmonibus, & in eodem delectãtur: Dæmones aũt iniqui sunt & peruersi secundũ uoluntatẽ, quibus preter iniquũ aliud placet nihil: Alcoranum igitur malum est. Item, Alcoranum causa est omnium malorum, sicut cædis, rapinæ, periurij, & huiusmodi, quæ non solum permittit Alcoranum, sed etiam mandat (sicut superius manifestum fuit) & maxime cædes. Non suffi-

Alcorani lex iniqua.

Argument. 1.

2

αὐτοῦ. ὥσπερ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλκαφερὶμ, ὃ ἑρμηνεύεται αἱρετικοὶ, φησὶ κατὰ λέξιν· ὦ βλάσφημοι, οὐ προσκυνῶ, ὃ προσκυνεῖται. οὐδ᾽ ὑμεῖς προσκυνεῖτε, ὃ προσκυνῶ. ὑμῖν ὁ ὑμέτερος νόμος, καὶ ἐμοὶ ὁ νόμος ὁ ἐμός. ἀλλὰ πᾶς αἱρετικὸς τοῦτο δύναται λέγειν, ἵνα διακόπτει τὴν ὕλην τὴν περὶ τῆς ζητήσεως τῆς ἀληθείας. ἀλλ᾽ οὐδὲ μέμνημαι ποτὲ διὰ παντὸς τοῦ βιβλίου ἓν μόνον ἐπιχείρημα εὑρὼν κατ᾽ εὐθεῖαν ὑπόθεσιν καὶ πρέπουσαν τάξιν. ἡ δὲ τῶν ὀνομάτων τάξις ἐκεῖ, γραμματικῶς καὶ ἀριθμικῶς καλλίστη ἐστί. σχεδὸν γὰρ τὸ βιβλίον ὅλον, καὶ ῥυθμικόν ἐστιν. ὅθεν λίαν καυχῶνται οἱ σαῤῥακηνοὶ ἐφ᾽ οὕτω καλῷ καὶ κεκοσμημένῳ ἀῤῥαβικῆς διαλέξεως τρόπῳ. κἀκ τούτων ἐπιχειροῦσιν, ἀληθῆ προφήτην εἶναι τὸν μαχούμετ. οὐκ ἂν γὰρ οὕτω κοσμίως ἠπίστατο διαλέγεσθαι, ἄνθρωπος παντελῶς ἰδιώτης. ἀλλ᾽ ὡς ἀνωτέρω τεθεώρηται ἐν τῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ, οὐκ εἴωθεν ὁ θεὸς διαλέγεσθαι τῷ κόσμῳ, ἢ τοῖς προφήταις, δι᾽ ἐπῶν ἢ ῥυθμῶν. οὕτω τοίνυν φανερὸν, ὅτι ὁ νόμος οὗτος οὐκ ἔστι παρὰ θεοῦ, μηδεμίαν ἔχων τάξιν, εἰ μὴ μόνον ῥυθμικὴν καὶ γραμματικὴν, ἣ τῷ θεῷ οὐχ ἁρμόζει.

ΟΤΙ Ο ΝΟΜΟΣ ΟΥΤΟΣ οὐκ ἔστι νόμος.

ΔΩδέκατον δεῖ θεωρεῖν, ὅτι ὁ νόμος οὗτος οὐκ ἔστι παρὰ θεοῦ. ὁ γὰρ θεὸς ἄκρως ἐστὶν ἀγαθός. τοῦ δὲ ἀρίστου ἐστὶν, ἄριστα ποιεῖν, κατὰ τὸν διονύσιον. ὅτι δὲ ὁ νόμος τοῦ ἀλκοράνου πονηρός ἐστιν, ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀλκοράνου φανερόν. λέγεται γὰρ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλκαὰφ, καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ ἐλγὲμ, ὃ ἑρμηνεύεται δαίμονες, ὅτι αὐτὸ τὸ ἀλκοράνον ἀρέσκει τοῖς δαίμοσιν, καὶ χαίρουσιν αὐτῷ. οἱ δαίμονες πονηροί εἰσι καὶ διεστραμμένοι κατὰ τὴν θέλησιν, οἷς πλὴν τοῦ πονηροῦ, οὐδὲν ἕτερον ἀρέσκει· τὸ ἀλκοράνον ἄρα κακόν ἐστιν. Ετι τὸ ἀλκοράνον, αἴτιόν ἐστι πάντων τῶν κακῶν· οἷον, φόνων, ἁρπαγῆς, ἐπιορκίας, καὶ τῶν τοιούτων· ἃ δὴ οὐ μόνον συγχωρεῖ τὸ ἀλκοράνον, ἀλλὰ καὶ προστάσσει, ὡς ἀνωτέρω γέγονε δῆλον, καὶ μάλιστα φόνους. οὐχ ἱκανὴ

10

20

30

40

ἱκανὴ δὲ προαίτησις, τὸ προστάσσειν τοὺς ἀπί-
στους ἀποκτέννυσθαι, ἀλλὰ μὴ τοὺς πιστούς. φησὶ
γὰρ ἀναμφιβόλως, ὅτι ὁ πιστὸς οὐκ ὀφείλει ἀ-
ποκτεννύναι πιστόν, αὐτοὺς δὲ τοὺς ἀπίστους ἀ-
ποκτείνειν ἐντέλλεται, εἰ μὴ φόρους τελοῖεν. τὸ
ἄρα φόρους τελεῖν, ἱκανὴ ἐστὶν αἰτία, τοῦ ἢ
φονεύεσθαι, ἢ μή, ὥστε οὐ καθὸ ἀπίστους; τὸ
τοιοῦτον. Ἔτι καθὼς ἐν πλείοσι τόποις τοῦ ἀλ-
κοράνου λέγεται, οὐδὲν ἐστὶ μεῖζον κακόν, ἢ
τῷ θεῷ ψεῦδος ἐπιτιθέναι. τὸ δὲ ἀλκο-
ράνον πολλὰ καὶ ἄλλα ψεύδη ἐπιτίθησι τῷ
θεῷ, παρὰ τὰ ἀνωτέρω εἰρημένα ἐν τῷ ἐν-
νάτῳ κεφαλαίῳ, περὶ τῶν ἐν τούτῳ περιεχο-
μένων ψευδῶν, ἃ πάντα εἰς τὸν θεὸν ἐπα-
νακάμπτει εἰ τό, ἀλκοράνον (ὥς φασι) νόμος
ἐστὶ θεοῦ. δυνάμεθα δὲ καὶ ἄλλα πλείω δεικνύ-
ναι. ἐν γὰρ τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλεμφαὰλ, ὃ
ἑρμηνεύεται κέρδη, φησίν, ὅτι εἰσὶ τινὰ τοῦ
θεοῦ καὶ τοῦ ἀποστόλου κέρδη, καὶ δότωσαν τῷ
θεῷ τὸ πέμπτον μέρος ἐξ ὧν κερδαίνουσιν. ἀλ-
λὰ μήποτε ὁ θεὸς οὕτως ἐστὶ πονηρός, ὥστε συγ-
χωρεῖν ἁρπαγεῖν, ἵν' ἐκεῖθεν τὸ πέμπτον λά-
βοι μέρος; ἢ οὕτω πένης ὁ θεός, ὥστε μὴ ἔχειν
ὅθεν ἂν θρέψῃ τοὺς πτωχοὺς αὐτοῦ, τουτέστι τὰς χή-
ρας καὶ τοὺς ὀρφανοὺς καὶ τοὺς προσοίκους, περὶ ὧν
ἐκεῖ διαλέγεται, εἰ μὴ συγχωρήσειε τὴν ἁρπα-
γήν; ὥστ' ἐκεῖθεν κερδαίνειν, ἀληθῶς ὁ μωάμ-
μεθ κοινωνὸν ἑαυτῷ ποιεῖ τὸν θεὸν ἐν τῷ πο-
νηρῷ, ὃν φησὶ μὴ δύνασθαι ἔχειν κοινωνὸν ἐν
τῷ ἀγαθῷ. Ἔτι εἰ καὶ ἐνίοτε τὸ ἀλκοράνον κω-
λύει τὴν ἁρπαγὴν καὶ τὴν ἐπιορκίαν καὶ ἄλ-
λα τινὰ τῶν κακῶν, ὅμως αὕτη ἡ κώλυσις,
συγχώρησίς τις μᾶλλον ἐστί. φησὶ γάρ, μὴ ποιή-
σηται τὰ καὶ τὰ κακὰ· οὐ γὰρ ἀρέσκουσι τῷ θεῷ.
εἰ δὲ ποιήσηται, αὐτὸς ἐστὶν ἐλεήμων καὶ οἰκτίρ-
μων, καὶ ῥαδίως ὑμῖν συγγνώσεται. περὶ δὲ τῆς ἁρ-
παγῆς, οὐδὲν οὐδέποτε ἐνετείλατο ὥστε ἀπο-
δοθῆναι· οὐδὲ τοιοῦτον αὐτοὶ ἔθος ἔχουσιν. ἀλλ' ἀρ-
κεῖ πρὸς τῷ τέλει τὸν σαρρακηνὸν εἰπεῖν, οὐκ ἔστι
θεὸς πλὴν τοῦ θεοῦ, καὶ ὁ μωάμεθ ἀπόστολος ἐστὶ
τοῦ θεοῦ, ὥσπερ ἀνωτέρω γέγονε δῆλον ἐν τῷ
πέμπτῳ κεφαλαίῳ. περὶ δὲ τῆς ἐπιορκίας,
διαῤῥήδην φησὶν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλ-
μαντὲ, ὃ ἑρμηνεύεται τράπεζα· οὐ λογιεῖ-
ται ὑμῖν ὁ θεὸς τὴν ἀπάτην τοῦ ὅρκου, ἀλλὰ
ὡσανεὶ ἔλεγχον, οὐ χρηματίας ὑμᾶς ἐνόχους ποιεῖ
ἡ ἐπιορκία, ἀλλὰ τιμωρίας. καὶ μετὰ ταῦτα
φησίν,

sufficiens autem excusatio est, mandare infideles interimi, sed neque fideles. Dicit enim indubitatò, quod fidelis non debet interimere fidelem: ipsos autem infideles mandat interimere, nisi tributa soluant. Tributum igitur soluere, sufficiens causa est interimendi, uel nō? Quare nō, inquātum infideles sunt, est tale? Item, sicut in pluribus locis Alcorani dicitur, 3 Nullum est maius malum, quàm Deo mendacium iniungere. Alcoranum autem multa & alia mēdacia iniungit, præterquam quę dicta sunt superius in nono capitulo, de mendacijs quæ in hoc continentur, quæ omnia in Deum reflectit. Possumus autem & alia plura ostendere. In capitulo enim Elemphaal, quod interpretatur Lucra, dicit, quod sunt quædam Dei & apostoli lucra, & dent Deo quintam partem ex quibus lucrantur. Sed nunquid Deus est sic iniquus ut permittat rapinam, ut illinc quintam capiat partem? uel sic pauper Deus, ut non habeat unde nutriat pauperes eius & uiduas & orphanos & peregrinos, de quibus illic loquitur, nisi permittat rapinā? Quare ut illinc lucretur, certe iam facit Mahometus Deum consortē sibi in malo, qui non potest habere cōsortem in bono. Item, & si aliquando Alcoranum 4 prohibeat rapinam & periurium, & alia quædā mala, tamen hæc prohibitio, permissio quædā potius est. Dicit enim: Ne faciatis mala, nō enim placent Deo. Sin autem feceris, ipse est misericors & miserator, & facile uobis parcet. De rapina aūt nihil unquā mandauit ut restituatur, neq; talē ipsi consuetudinē habet, sed sufficit in fine Saracenum dicere, Non est Deus præter Deum, & Mahometus est apostolus Dei, sicut superius manifestum fuit in quinto capitulo. De periurio aūt palàm dicit in capitulo Elmin, quod interpretatur mēsa: Non imputabit uobis Deus fraudationem iuramenti, sed inuocationem eius. Quasi dicat: Periuriū nō obligat ad culpā, sed ad pœnā. Et postea

Alcorani mendacia.

Periurium.

subdit: Pro trãsgressione autem eius, sufficit decẽ pauperum educatio, uel totidẽ indumentũ, uel unius captiui redẽptio. Qui autem hæc non potest facere, ter ieiunabit. Ex istis equidem sequuntur omnia mala. Non enim timent rapere, uel decipere, uel peierare, nec fidẽ seruare: cum Christiano præcipiatur, fidẽ seruare oportere etiam inimicis & infidelibus. Habent tamen quoddam indubitatò genus iuramenti Saraceni, quod non de facili transgrederentur, de quo post hæc speculabimur. Mahometus autem palàm dicit in capitulo Elmetaare, quod interpretatur necatio, quod Deus dispensauerat ei, ut non seruaret quod licite iurauerat, non amplius uidelicet ad Iacobitissam quandam accedere, quę Maria appellabatur. & sic peierauit: cuius remissionis testes sunt, ut dicit, Michaël & Gabriel. Iniqua igitur est lex illa, quam sequũtur omnia mala. Est autem iniqua propterea, quod tot & sic magna mala et mendacia Deo iniungit. Et præter prædicta, etiam alia multa iniungit mendacia, et fatua. Dicit enim, quod Deus se excusat ex eo, quod misit apostolum Mahometum, hominem, & non angelum. & ait, quod Deus dixit, quod misisset angelos, sed ipsi nõ potuissent mundum cum securitate pertransire. Sed nunquid Mahometus securius per mũdum, quàm angeli, accedebat? quod si angelos intelligit bonos & pacificos homines, adhuc non est dubium, quod boni & pacifici homines securius mundũ pertranseunt quàm mali. Inducitq; Deũ continue loquentẽ, et dicentẽ, q̃d nõ ludi gratia creauit mundũ. Sed quis est tã demẽs, ut existimet de mũdo, quod tanq̃ ludens fecit mũdum? Item Mahometus Saracenus homo existens, & continuæ intemperantiæ deditus, in capitulo Elinir Elacap, inducit Deum dicentem: Ne ingrediamini domum alicuius nisi inuitati & uocati, & nisi perstrepant de foris. Et addit tanquã ex persona Dei: Et postquam ingressi fueritis

Mahometi periurium.

φησὶν ὑποκατιὼν, ὑπὲρ δὲ τῆς παραβάσεως αὐτοῦ ἀρκεῖ δέκα πενήτων τροφὴ, ἢ ἔνδυμα τοσούτων, ἢ ἑνὸς αἰχμαλώτου λύτρωσις. ὁ δὲ ταῦτα μὴ δυνάμενος, τρὶς νηστεύσει. τούτοις δὲ ἕπονται πάντα κακά. οὐ γὰρ δεδοίκασιν ἁρπάζειν, ἢ ἀπατᾶν, ἢ ἐπιορκεῖν· ἀλλ᾽ οὐδὲ τηροῦσι τὴν πίστιν, τῶν χριστιανῶν πιστευόντων τὴν πίστιν δεῖν φυλάττεσθαι καὶ τοῖς ἐχθροῖς καὶ ἀπίστοις. ἔχουσι δέ τι ἀναμφιβόλως οἱ σαῤῥακηνοὶ γένος ὅρκου, ὅπερ οὐκ ἂν ῥαδίως παραβαῖεν, περὶ οὗ μετὰ ταῦτα θεωρηθήσεται. ὁ δὲ μωάμεθ διαῤῥήδην φησὶν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλμετὰ ἀρὲ, ὃ ἑρμηνεύεται ὅτι ὁ θεὸς ἐνδέδωκεν αὐτῷ μὴ φυλάξαι, ὃ δικαίως ὀμώμοκε, τὸ μηκέτι δηλονότι προσελθεῖν ἰακωβιτίσσῃ τινὶ, ὀνομαζομένῃ μαρίαν. καὶ οὕτως ἐπιόρκησεν. ἧς ἐνδόσεως μάρτυρές εἰσιν, ὥς φησιν, ὁ μιχαὴλ καὶ ὁ γαβριήλ. πονηρὸς ἄρα ἐστὶν ὁ νόμος ἐκεῖνος, ᾧ ἕπεται πάντα τὰ κακά. ἔστι δὲ πονηρὸς καὶ διὰ τὸ τοσαῦτα καὶ οὕτω μεγάλα κακὰ καὶ ψεύδη ἐπιτιθέναι τῷ θεῷ. καὶ παρὰ τὰ εἰρημένα δὲ, καὶ ἄλλα πολλὰ ἐπιτίθησι ψεύδη καὶ ἀνόητα. φησὶ γὰρ τὸν θεὸν παραιτεῖσθαι, διὰ τὸ πέμψαι ἀπόστολον τὸν μαχούμετ, ἄνθρωπον ὄντα, ἀλλὰ μὴ μᾶλλον ἀγγέλους, διὰ τὸ ἐκείνους μὴ δύνασθαι μετ᾽ ἀσφαλείας τὸν κόσμον διέρχεσθαι, καὶ μήπως ὁ μαχούμετ ἀσφαλέστερον τῶν ἀγγέλων διῄει τὸν κόσμον. εἰ δὲ τοὺς ἀγαθοποιοὺς καὶ εἰρηνοποιοὺς διὰ τῶν ἀγγέλων βούλεται νοεῖν, ἔτι οὐδ᾽ οὕτως ἀμφίβολον τοὺς ἀγαθοὺς καὶ εἰρηνικοὺς τῶν ἀνθρώπων ἀσφαλέστερον διϊέναι τὸν κόσμον, ἢ τοὺς πονηρούς. εἰσάγει δὲ τὸν θεὸν συνεχῶς διαλεγόμενον, καὶ λέγοντα, ὅτι οὐ παιδιᾶς χάριν ἐδημιούργησε τὸν κόσμον. ἀλλὰ τίς τοσοῦτον ἀνόητος, ὥστε λογίσασθαι περὶ τοῦ θεοῦ, ὡς παίζων πεποίηκε τὸν κόσμον. ἔτι ὁ μαχούμετ σαρακηνὸς ἄνθρωπος ὤν, καὶ συνεχῶς ἀκολασίᾳ προσκείμενος, ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλινὴρ ἐλαζὰπ, εἰσάγει τὸν θεὸν λέγοντα, μὴ εἰσέρχεσθαι εἰς οἰκίαν ἀκλήτους, καὶ πρόσκητου, ὡς ἂν ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ. καὶ μετὰ τὸ εἰσελθεῖν καὶ φαγεῖν ἐξέλθετε, καὶ μὴ ἵστασθε,

δὲ πρὸς τὸ ὁμιλεῖν τοῖς θυρωροῖς. βαρὺ γὰρ ἐστὶ τῷ προφήτῃ, καὶ αἰσχύνεται λέγειν. ἀλλ' ὁ θεὸς οὐκ αἰσχύνεται λέγειν τὴν ἀλήθειαν. ὡς ἐν βραχεῖ δὲ, πᾶν ὅπερ ἂν ἠθέλησε ποιῆσαι, ἢ αὐτὸ παρ' ἄλλων γενέσθαι, τὸ ὅλον τῷ θεῷ ἀνετίθει, ὡς ἐκείνου προστάσσοντος οὕτω γίνεσθαι. καὶ τούτου πάντα τὰ κακὰ ἠκολούθησαν, ὥσπερ ἐξ αὐθεντίας τοῦ νόμου· φονεύειν, ἀποκτέννυσθαι, ἁρπάζειν, μοιχεύειν μετὰ τῆς γυναικὸς ζεῒθ, αἱμομιξίας ποιεῖν, μετὰ μαρίας τῆς ἰακωβιτίσσης ἐπιορκεῖν, καὶ μὴ φυλάττειν πίστιν ἐν τοῖς ὑποσχημένοις. πονηρὸς ἄρα ἐστὶν οὗτος ὁ νόμος, ἀρέσκων μὲν τῷ διαβόλῳ, προτρέπων δὲ εἰς τὰ πονηρά. οὐκ ἄρα παρὰ θεοῦ ἐστὶν, ὃς ἄκρως ἐστὶν ἀγαθὸς, καὶ παρ' οὗ ἀγαθὸν μόνον πρόεισι, κακὸν δὲ οὐδέν.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΟΥ ΑΛΚΟΡΑνου συγγραφῆς. καὶ τίς ἐστι τοῦ νόμου τούτου δημιουργὸς καὶ εὑρετής.

Ἐπεὶ τοίνυν δέδεικται, ὅτι τὸ ἀλκοράνον, ὁ τῶν σαῤῥακηνῶν δηλονότι νόμος, οὐκ ἔστι παρὰ θεοῦ, ἕπεται ζητῆσαι περὶ τῶν τοῦ μαχουμὲτ μαθητῶν, καὶ τῆς συστάσεως τοῦ προειρημένου ἀλκοράνου. δεῖ τοίνυν γινώσκειν, ὅτι βεβαιότατα πιστεύεται ὑπὸ τῶν παρ' ἐκείνοις σοφῶν, καὶ ἰσχυροῖς ἀποδείκνυται λόγοις, τὸν πρῶτον τοῦ ἀλκοράνου ποιητὴν οὐκ ἄνθρωπον γενέσθαι, ἀλλὰ διάβολον, ὃς ἰδίῳ φθόνῳ καὶ παραχωρήσει θείᾳ, διὰ τὰς τοῦ λαοῦ ἁμαρτίας κατίσχυσε, καὶ ἤρξατο ἀναπεπταμένως καὶ ἰσχυρῶς τῆς ἀπιστίας τοῦ ἀντιχρίστου. ὁρῶν τοίνυν ὁ διάβολος, τὴν τοῦ χριστοῦ πίστιν ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς αὐξάνουσαν μέρεσι, καὶ τὴν εἰδωλολατρίαν ἐκλείπουσαν, ἡττηθέντος ἤδη τοῦ χοσρόου τοῦ τῶν περσῶν βασιλέως καὶ μήδων τοῦ εἰδωλολάτρου, διὰ τοῦ χριστιανικωτάτου βασιλέως ἡρακλείου, ὃς δὴ κατέβαλε τὸν ὑψηλὸν πύργον ὃν αὐτὸς ᾠκοδόμησεν ὁ χοσρόης ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ λίθων τιμίων, διὰ τὴν εἰδωλολατρίαν, καὶ τὸν σταυρὸν τοῦ χριστοῦ οὕτως ὑψωθέντα διὰ τοῦ ἡρακλείου, καὶ ἔτι ὑψωθησόμενον, μηκέτι δυνάμενος ἐκπλεῖν τὴν πολυθείαν, μήτε παντελῶς τὸν τοῦ μωσέως νόμον καὶ τὸ τοῦ χριστοῦ εὐαγγέλιον ἐξαρνεῖσθαι, ἤδη κατὰ πάντα τὸν κόσμον

fueritis & comederitis, exite, & ne ſtetis ad loquẽdum cum ianitoribus, quia moleſtum eſt prophetæ, & uerecundum eſt dicere. Sed Deus non uerecundatur dicere ueritatem. Breuiter autẽ, quicquid uolebat facere, uel quod fieret, id totum Deo iniungebat, idq; mãdabat quod ita fieret. Et ex hoc ſubſecuta ſunt omnia mala, quaſi ex auctoritate legis: id eſt, interimere, rapere, mœchari, cum uxore Zeith inceſtum committere, cum Maria Iacobitiſſa peierare, & non ſeruare fidẽ in promiſſis. Iniqua igitur lex hæc, quæ placet quidem diabolo, & quæ ad multa mala nos inducit. Non igitur à Deo eſt, qui ſumme bonus, & à quo bonũ ſolum procedit, malum autem nihil.

Concluſio.

DE ALCORANI INSTITVTIOne, & quis fuerit legis huius opifex & inuentor. Cap. XIII.

Quoniam igitur demonſtratum eſt, quod Alcoranum, Saracenorum uidelicet lex, nõ eſt à Deo, ſequitur, quærere de diſcipulis Mahometi, & de conſtitutione prædicti Alcorani. Oportet igitur ſcire, quod firmiſſime creditur à ſapientibus illorum, et efficacibus rationibus oſtenditur, primum Alcorani auctorem non hominem fuiſſe, ſed diabolum. qui propria inuidia & diuina permiſſione, propter peccata populi, præualuit inchoare ſolẽniter & efficaciter perfidiam antichriſti. Videns igitur diabolus fidem Chriſti in oriẽtalibus partibus maxime creſcere, & idololatriam deficere, ſuperato iam Choſroe Perſarum rege et Medorum idololatra, per chriſtianiſſimum Heraclium imperatorem, qui excelſam turrim diruit, quam ipſe Choſroes ędificauerat ex auro & argẽto & lapidibus precioſis, propter idololatriã: & quod crux Chriſti iam tũ erat ꝑ Heracliũ exaltata, & amplius exaltãda: et cum nõ poſſet diabolus amplius multitudinẽ deorũ defendere, nec omnino Moyſi legẽ et Chriſti euangeliũ negare, q̃a iã ꝑ totũ

Alcorani autor diabolus.

 mun-

mundum diuulgatum erat: excogitauit figmento legis cuiusdā, quasi mediæ inter nouum & uetus testamentum, mundum decipere. Et ut hoc ad effectum deduceret, assumpsit hominem quendā diabolicū, nomine Mahometum, religione idololatram, fortuna pauperem, mente superbum, maleficijs celebrem. Et quidē libētius assumpsisset diabolus hominem bonæ famæ, si hoc ei permissum esset: sicuti & libētius temptasset hominem per aliud animal, in quo amplius ipsius maleficia celarentur, quàm per serpētem. Sed non permisit diuina sapientia, nisi ut tale animal assumeret, et per talem hominem mundum inuaderet, ut ipse mundus facile posset considerare, qualis lex illa esset, quæ per talem legislatorem data est. Superato igitur Chosroe à prædicto Heraclio, & translata sancta cruce in Hierusalem cum triumpho, sexcentesimo uicesimo anno ab incarnatione Domini, decimo quinto autem imperij Heraclij, apparuit quidam Mahometus arabs, qui primū diues factus per quandam uiduā, quàm in uxorem duxit, & post hæc princeps latronum factus, in tantam prorupit superbiam, ut et rex Arabum fieri uoluerit. Sed quia ipsi non susceperunt eū, quia de genere & opinione uilis erat, finxit se esse prophetam. Et cum comitiali morbo laboraret, ne firmiter quis eo detentum esse crederet, cōtinue cadens, dicebat angelum cum eo colloqui. Dabat autem post hæc responsiones quasdam, quas (ut dixit) audiebat quasi per modū campanæ circumsonantis auribus eius. Et quia idiota erat, & illiteratus, dedit ei diabolus socios proprios, & quosdam hęreticos & Iudæos, & Christianos similiter hæreticos. Adhæsit enim ei quidam Iacobita, nomine Baira, & durauit cum Mahometo usque ad mortem. Fertur&qacute;, quod Mahometus postea interfecit. Sed & Iudæi quidam, Phinees uidelicet, & Audia, nomine Salon, post hæc autem Audala dictus, & Selem: qui etiam

Mahometi conditio.

Translatio crucis Christi in Hierusalem.

Mahometi arrogantia.
Mahomet idiota.

Mahometi sectatores.

κόσμον διαπεφημισμένον, ἔγνω πλάσματι νόμου τινὸς, ὥσπερ ἐν μέσῳ τῆς παλαιᾶς καὶ καινῆς ἀπατῆσαι τὸν κόσμον. καὶ ἵνα τοῦτο εἰς ἔργον ἀγάγῃ, προσελάβετό τινα ἄνθρωπον διαβολικὸν, ὀνόματι μωάμεθ, τῇ θρησκείᾳ εἰδωλολάτρην, τῇ τύχῃ πένητα, τῷ φρονήματι ὑπερήφανον, κακουργίαις ὑπερήφανον. καὶ ἥδιον ἂν προσελάβετο ἄνθρωπον ἀγαθῆς φήμης, εἰ τοῦτο παρεχωρεῖτο. ὥσπερ καὶ ἥδιον ἂν τὸν πρῶτον ἄνθρωπον ἐπείρασεν δι᾽ ἑτέρου ζώου ἢ δι᾽ ὄφεως, ἐν ᾧ ἡ ἐκείνου πονηρία μᾶλλον ἂν ἀπεκρύβη. ἀλλ᾽ οὐ συνεχώρησεν ἡ θεία σοφία, καὶ διὰ τοῦτο τοιοῦτον ἀνέλαβε ζῶον, καὶ διὰ τοιούτου ἀνθρώπου τῷ κόσμῳ ἐπέθετο, ὥστ᾽ αὐτὸν τὸν κόσμον ῥᾳδίως δυνηθῆναι κατανοῆσαι, ποταπὸς ἂν εἴη ὁ νόμος ἐκεῖνος, ὁ διὰ τοιούτου δοθεὶς νομοθέτου. τοῦ χοσρόου τοίνυν ἡττηθέντος παρὰ τοῦ εἰρημένου ἡρακλείου, καὶ μετενεχθέντος τοῦ ἁγίου σταυροῦ εἰς τὴν ἱερουσαλὴμ μετὰ θριάμβου κατὰ τὸ ἑξακοσιοστὸν εἰκοστὸν ἔκτον ἔτος ἀπὸ τῆς τοῦ κυρίου σαρκώσεως, πεντεκαιδεκάτῳ δὲ τοῦ βασιλέως ἡρακλείου, ἀνεφάνη τις μαχούμετ, ἄραψ. ὃς τὸ πρῶτον πλούσιος γεγονὼς, διά τινος χήρας, ἣν εἰς γυναῖκα ἠγάγετο, καὶ μετὰ ταῦτα ἄρχων λῃστῶν γεγονὼς, εἰς τοιαύτην κατέπεσεν ὑπερηφανίαν, ὥς τε καὶ βασιλεὺς ἀράβων γενέσθαι θελῆσαι. ἐπιληπτικὸς δὲ ὢν, ἵνα βεβαίως κάτοχός τις εἶναι πιστεύηται, συνεχῶς πίπτων, ἔλεγεν ἄγγελον αὐτῷ συλλαλεῖν. ἐδίδου δὲ μετὰ ταῦτα ἀποκρίσεις τινὰς, ἃς (ὡς ἔλεγεν) ἤκουε δίκην κώδωνος περιηχούσης αὐτοῦ τοῖς ὠσί. καὶ ἐπεὶ ἰδιώτης ἦν, καὶ ἀγράμματος, δέδωκεν αὐτῷ ὁ διάβολος ἑταίρους οἰκείους αὐτῷ αἱρετικούς τινὰς καὶ ἰουδαίους, καὶ χριστιανοὺς ὁμοίως αἱρετικούς. προσεκολλήθη γὰρ αὐτῷ τις ἰακωβίτης, ὀνόματι βαειρὰ, καὶ διέμεινεν μετὰ τοῦ μωάμεθ σχεδὸν μέχρι θανάτου. φαίνεται δὲ, ὡς μετὰ ταῦτα αὐτὸν ὁ μαχούμετ ἀπέκτεινεν. ἀλλὰ καὶ ἰουδαῖοι τινὲς, φινεὲς δηλονότι, καὶ αὐδιὰ, ὀνόματι σαλὼμ, μετὰ ταῦτα δὲ αὐδαλλᾶ εἰρημένος, καὶ σελὲμ, οἳ καὶ

καὶ γεγόνασι σαῤῥακηνοί· καί τινες νεστορια-
νοί, οἳ μάλιστα κοινωνοῦσι σαῤῥακηνοῖς λέ-
γοντες, μὴ θεὸν γεγεννῆσθαι ἐκ τῆς μαρίας
παρθένου, ἀλλ' ἄνθρωπον ἰησοῦν χριστόν.
καὶ τότε συνέθηκεν ὁ μωάμεθ τινὰ νόμου
τρόπῳ, διὰ τῶν ἑταίρων, λαμβάνων τινὰ
μὲν ἐκ τῆς παλαιᾶς, τινὰ δὲ ἐκ τῆς και-
νῆς διαθήκης. οὐ μὴν τότε ὁ λαὸς εἶχεν τὸ
ἀλκοράνον. λέγεται μέν τοι ἐν ταῖς αὐτῶν
ἱστορίαις εἰπεῖν τὸν μαχούμετ· κατῆλθεν ἐπ'
ἐμὲ τὸ ἀλκοράνον ἐν ἑπτὰ ἀνδράσι· καὶ ὅ-
περ ἂν πολὺ ᾖ, ἀρκεῖ. λέγουσι δὲ τούτους
γενέσθαι τὸν ναφὲ, καὶ ἐὸν, ὀμὰρ, ὀμβρὰ, ἐλ-
εεσὰρ, ἀσὴρ τὸν υἱὸν τοῦ κετὴρ, καὶ τὸν
υἱὸν τοῦ ἀμὲρ. ἐροῦμεν τοίνυν αὐτοῖς, ἀνέγ-
νωσαν ποτὲ τοῦτο ἐνώπιον τοῦ μωάμεθ; καὶ
πάντες ἐροῦσι, οὐχί, ἀλλ' ἐνώπιον τῶν πρεσ-
βυτέρων, καὶ οὕτως μέχρι τοῦ μωάμεθ.
βέβαιον δέ ἐστιν, ὅτι οὗτοι οὐ συνεφώνησαν
τοῖς πρώτοις πρεσβυτέροις ἐν τῇ ἀναγνώ-
σει ἣν νῦν κατέχουσιν. ὃ δείκνυται ἐκ τοῦ,
τὸ τοῦ πρώτου μέρος ἀνάγνωσμα ἐναν-
τίον εἶναι τῷ δευτέρῳ μέρει. ἀπὸ γὰρ τοῦ
καιροῦ τοῦ μωάμεθ οὐδεὶς ἐπιστήμων γέ-
γονε τοῦ ἀλκοράνου, εἰ μὴ ὁ αὐδάλλα ὁ υἱὸς
τοῦ μεσετοὺδ, καὶ ὁ ζεὶθ ὁ υἱὸς τοῦ ταμ-
πὲθ, καὶ ὁ κανὰν υἱὸς ὀφιὺν, καὶ ὁ ἐμπῆ
υἱὸς τάπ. περὶ δὲ τοῦ ἀλῆ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀ-
βιτάλεμ, τινὲς λέγουσιν ἐπίστασθαι μέρος,
τινὲς δὲ οὔ. ἕκαστος δὲ τούτων συνέθη-
κεν ἀλκοράνον, τῷ τῶν ἄλλων ἀλκο-
ράνῳ ἀνομοιότατον. ἐπολέμησαν δὲ καὶ
πρὸς ἀλλήλους μέχρι θανάτου, μὴ δεχό-
μενοι τὰ τῶν ἄλλων. μετὰ δὲ τὸν ἐκείνων
θάνατον, ἐδιχονόησεν ὁ λαὸς ἐν τῷ ἀλκο-
ράνῳ, μέχρι τοῦ καιροῦ τοῦ μερπὰν, τοῦ
υἱοῦ ἐλεζὲμ, ὃς συνέθηκεν αὐτοῖς τοῦτο τὸ ἀλκο-
ράνον ὃ νῦν ἔχουσιν, ἐνέπρησε δὲ καὶ τὰ ἄλ-
λα ἀλκοράνα. καὶ τότε οἱ εἰρημένοι ἑπτὰ τῶν
πόλεων ἄρχοντες, ἀντεῖπον ἀλλήλοις ἔν τε
τῇ γραμματικῇ καὶ τοῖς ἰδίοις ἰδιώμασιν. εὕ-
ρομεν δὲ ἐν ταῖς ἱστορίαις αὐτῶν, ὅτι τὸ τοῦ ἀ-
ποστασίου κεφάλαιον ὑπερέβαινε· τὸ δὲ κε-
φάλαιον τῆς βοὸς τὸ πρῶτον ἐν διακοσίαις
τριάκοντα ἀποφάσεσιν ἦν, νῦν δὲ συνέ-
στηκε τὸ ὅλον ἐκ δώδεκα. φασὶ δὲ ἄλλοι
καὶ τὸ κεφάλαιον τῆς βοὸς, χιλίας ἀποφάσεις
περιέχειν

qui etiam facti sunt Saraceni. Et quidam
Nestoriani, qui maxime cum Saracenis
conueniunt dicentes, quod Deus nō est
natus de beata uirgine, sed homo Iesus
Christus. Et tūc composuit Mahometus
quædam in modum legis, per socios, assu
mens quędam quidem à ueteri, quędam
autem à nouo testamento. Non tamen
tunc populus habebat Alcoranum. Dici
tur tamen in eorum historijs, quod Ma-
hometus dicit: Descendit ad me Alcora
num in septem uiris, & quicquid est satis
sufficit. Dicunt autem hos fuisse, Naphe,
& Eon, Omar, Omra, Eleesar, Asir filiū
Cethir, & filium Amer. Diximus igitur
eis, quando legerunt hoc coram Maho-
meto? Et omnes dixerunt, quod nō, sed
coram senioribus, et sic usq; ad Mahome
tum. Firmum autem est, quod hi non cō
uenerunt cum senioribus prioribus in li
tera quam nunc tenent. Quod probatur
ex eo, quod litera primę partis contraria
est parti secundæ. A' tempore enim Ma-
hometi nullus peritus fuit Alcorani, nisi
Audala filius Mesetud, & Zeith filius
Tampeth, & Ocanan filius Ophyn, &
filius Oenpe filius Tap. De Alete autem
filio Abitalem, quidam dicunt scire par-
tem, quidam autem nō. Quilibet autem
horum composuit Alcoranum, aliorum
Alcorano dissimillimum. Pugnauerunt
autem & inter se usque ad mortem, non
suscipientes quæ erant aliorū. Post mor-
tem dissensit populus in Alcorano, usq;
ad tempus Mermpan filij Elezen, qui cō
posuit eis hoc Alcoranum, quod nūc ha
bent. Combussit autem & alia Alco-
rana. Et tunc etiam ciuitatum præfecti
septem contradicebant sibi in gramma-
tica, & proprijs idiomatibus. Inueni-
mus autem in eorum historijs, quod
repudij capitulum excedebat capitu-
lum bouis, quod primum in ducen-
tis triginta sententijs fuit, nunc au-
tem totum constitutum est in duode-
cim. Dicunt autem alij, quod & capi-
tulum bouis aliquando mille sententias
contine-

Nestoriani.

Alcorani autores.

Alcorani contrarietas.

Alcorana plura.

Alcorani mutationes.

continebat, hodie tamen octogintasep-
tem. Referunt etiam & de quodam po-
tenti, nomine Elgas, quod abstulerit ab
Alcorano octogintaquinque sentẽtias,
& addidit alias totidem alterius sensus.
Quomodo igitur est uerum quod dicunt
de Alcorano, quod Deus dicit, Nos de-
scendere fecimus monitionem, et nos eã
seruabimus? Narrant etiam quędam hi-
storiæ, quod Mahometus ueneno mor-
tuus est, nec habuit populus Alcoranũ.
Cum autem Empeumpecer susciperet
principatum, præcepit ut quilibet colli-
geret quæ posset: & hoc quod est præ ma
nibus, Alcoranum composuit, reliqua
autem combussit. Sed in capitulo Elam-
ram, de Alcorano dicitur, quod nullus
præter Deum cognouit huius expositio
nem, & qui profunditatem sapientiæ ha
bent, dicunt: Credimus ei, totum enim
est à nostro Deo. Et uere in hoc libro
multa sunt sic dispersa, sic inordinata, si-
cut etiam superius manifestum est, ut nul
lam sententiã dicant, dementiam potius
& mendacia cooperiant. Factum autẽ
fuit, quod conuenerunt hoc esse Alcora-
num, quod nunc in manibus habent, &
dicunt Deum Mahometo reuelauisse, et
scripsisse ex ore Dei. Elphocaa autem, id
est, magni doctores & expositores, nun
quam conuenerunt in expositione eius,
neque in æternum conuenient. Et sic nõ
solum orientales ad occidentales, sed ori
entales inter se, & occidentales inter se,
& in eisdem scholis diuersæ sunt sectæ,
& tantum diuersæ, ut una condemnet
aliam. Quidam enim sequuntur Maho-
metum, & sunt plures: quidam autem
Hali, & sunt pauciores, & minus ma-
li, & dicunt Mahometum tyrannica po
tentia sibiipsi usurpauisse, quod fuit Ha-
li. Insurrexerunt autem contra utros-
que quidam philosophiæ experti, & in-
cipientes legere in libris Aristotelis,
& Platonis, relinquebant omnes Sa-
racenorum sectas, & ipsum Alcora-
num. Quod intelligens ex Babylo-
ne qui-

Mahometi mors.

Sectatorum Alcorani diuersitas.

Constitutio Calyphæ.

περιέχειν ποτέ, σήμερον δὲ τοσοῦτον καὶ ἔτι
διακόσια ὀγδοήκοντα ἑπτά. ἐμφέρεται δὲ καὶ
περί τινος δυνατοῦ ὀνόματι ἐλγὰν, ὅτι ἀφεῖ-
λεν ἐκ τοῦ ἀλκοράνου ὀγδοήκοντα πέντε ἀπο-
φάσεις, καὶ προσέθηκεν ἄλλας τοσαύτας εἰς
ἄλλον σκοπὸν ἀφορώσας. πῶς τοίνυν ἐστὶν
ἀληθὲς, ὅπερ φασὶ περὶ τοῦ ἀλκοράνου εἰπεῖν
τὸν θεὸν, ὅτι ἡμεῖς καταβῆναι πεποιήκαμεν
τὴν ἀνάμνησιν, καὶ ἡμεῖς αὐτὴν φυλάξομεν;
διηγοῦνται δέ τινες αὐτῶν ἱστορίαν, ὡς τοῦ
μαχούμετ φαρμάκῳ ἀποθανόντος, οὐκ εἶχεν
ὁ λαὸς ἀλκοράνον. τοῦ δὲ ἐμπεουμπεκὲρ τὴν
ἀρχὴν λαβόντος, καὶ προστάξαντος ἀναμνη-
σθῆναι ἕκαστον ὃ δύναται, συνετέθη τὸ νῦν
ἐν χερσὶν ὂν ἀλκοράνον, τὰ δὲ λοιπὰ κατε-
καύθη. ἐν δὲ τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλαμράμ, περὶ
τοῦ ἀλκοράνου φησὶν, ὅτι οὐδεὶς πλὴν τοῦ
θεοῦ ἔγνω τὴν τούτου ἐξήγησιν. καὶ οἱ βάθος
σοφίας ἔχοντες, φασὶ, πιστεύομεν αὐτῷ, ὅλον
γάρ ἐστι παρὰ τοῦ ἡμετέρου θεοῦ. καὶ ἀληθῶς ἐν
τούτῳ τῷ βιβλίῳ πολλά εἰσιν οὕτως σκοτει-
νὰ, οὕτω διεσπασμένα καὶ ἄτακτα, ὡς καὶ ἀ-
νωτέρω γέγονε δῆλον, ὡς μὴ δὲ μίαν διά-
νοιαν λέγοντος, τὴν ἄνοιαν μᾶλλον καὶ τὰ
ψεύδη συγκαλύπτειν. γέγονε δὲ συμφωνη-
σαι τοῦτ' εἶναι τὸ ἀλκοράνον, ὃ νῦν ἔχουσιν ἐν χερ-
σὶ, καὶ εἰπεῖν, τὸν θεὸν ἀποκαλύψαι τὸν μα-
χούμετ, καὶ αὐτὸν γράψαι ἐκ στόματος τοῦ
θεοῦ. οἱ δὲ ἐλφικαὰ, τουτέστιν οἱ διδάσκαλοι οἱ
μεγάλοι καὶ οἱ ἐξηγηταὶ, οὐδέποτε συνεφώνη-
σαν ἐν τῇ ἐξηγήσει αὐτοῦ, οὔτε εἰς τὸν αἰῶνα
συμφωνήσουσι. καὶ τοῦτο οὐ μόνον οἱ ἀνατολι-
κοὶ πρὸς τοὺς δυτικοὺς, ἀλλὰ καὶ οἱ τῆς ἀνατο-
λῆς πρὸς ἀλλήλους, καὶ οἱ δυτικοὶ πρὸς ἀλλή-
λους, καὶ ἐν τοῖς αὐτοῖς σχολίοις διάφοροι εἰ-
σὶν αἱρέσεις, καὶ τοσούτῳ διάφοροι, ὥστε
μίαν τῆς ἄλλης καταψηφίζεσθαι. τινὲς μὲν
γὰρ ἕπονται τῷ μαχούμετ, καὶ εἰσὶ πλεί-
ους· τινὲς δὲ τῷ ἀλῆ, καὶ οὗτοι εἰσὶν ἐλάτ-
τους, καὶ ἧττον κακοί. καὶ φασὶ, τὸν μαχού-
μετ τυραννικῇ δυνάμει σφετερίσασθαι ἑαυ-
τῷ τὸ τοῦ ἀλῆ. ἐπανέστησαν δὲ ἑκατέροις σαρ-
ρακηνοί τινες φιλοσοφίας ἔμπειροι, καὶ ἀρξά-
μενοι ἀναγινώσκειν ἐν τοῖς βιβλίοις ἀριστοτέ-
λους καὶ πλάτωνος, ἀπεσκοράκιζον πάσας
τὰς τῶν σαρρακηνῶν αἱρέσεις, καὶ αὐτὸ
τὸ ἀλκοράνον. ὃ νοήσας καλυφᾶς τις ἐκ βα-
βυλῶνος,

βυλῶνος, ὀνόματι ᾠκοδόμησεν ἐν Βαβυλῶνι τὴν ἀκαδαμίαν καὶ τὴν μεγιστανζερίαν σχολήν, λαμπροτάτας οὔσας· καὶ μετήμειψε τὴν παρὰ τὸ ἀλκοράνον ἀνάγνωσιν. καὶ ἔταξεν, ὅσοι ἂν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν ἔρχονται εἰς τὴν Βαβυλῶνα, ἵνα τὸ ἀλκοράνον διδάσκωνται, ἔχουσι κατοικίας καὶ ἀναλώματα ἐκ τοῦ κοινοῦ ἀναγκαῖα. καὶ διωρίσατο τοὺς σαῤῥακηνοὺς καὶ τοὺς τῷ ἀλκοράνῳ προσέχοντας, μηδένα τρόπον σχολάζειν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ. διὰ τοῦτο οὐδὲ καλοὺς σαῤῥακηνοὺς εἶναι νομίζουσιν, τοὺς φιλοσοφίᾳ προσέχοντας. διὰ τὸ τοὺς τοιούτους φαυλίζειν τὸ ἀλκοράνον, διὰ τὰς ἀνωτέρω εἰρημένας αἰτίας, ἐν τῷ ὀγδόῳ καὶ ἐννάτῳ κεφαλαίῳ.

bylone quidam nomine Calyphas, ædificauit apud Academiam & Stanzeriam scholam, quæ charissimæ sunt, & transmutauit lectionem in Alcoranum. Et ordinauit, quod quicunque ex prouincijs ueniunt Babylona, ut Alcoranum discant, & habeant habitationes & expensas necessarias à publico. Et decreuit, quod Saraceni qui Alcorano uacāt, nullo modo philosophiæ operam nauent. propter hoc neque bonos Saracenos esse existimāt, qui philosophiæ operam dāt: propterea quod huiusmodi Alcoranum uilipendunt, propter causas superius dictas in octauo et nono capitulo.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΕΠΛΑΣΘΑΙ τὴν ἀδοξοτάτην θεωρίαν.

Τεσσαρεσκαιδέκατον δεῖ θεωρεῖν, ὅπως πεπλασμένην θεωρίαν ὁ μαχούμετ συνέθηκεν, ἐξήγησιν οὖσαν ἀλκοράνου τινός. φησὶ γὰρ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῶν υἱῶν ἰσραήλ, αἶνος τῷ ποιήσαντι διελθεῖν τὸν δοῦλον αὐτοῦ ἐν μιᾷ νυκτὶ ἐκ τοῦ εὐκτηρίου τοῦ ἐλαράμ, ὅ ἐστιν οἶκος μεκέ, μέχρι τοῦ πορρωτάτου εὐκτηρίου, ὅ ἐστιν οἶκος ἅγιος ἱερουσαλήμ, ὃν εὐλογήσαμεν, καὶ τὰ λοιπά. ἐξήγησις δὲ τῆς ἀποφάνσεως ταύτης ἐστίν, ὅτι ὁ μαχούμετ ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἔψαλλε τὴν ἑωθινὴν αὐτοῦ ὥραν, ἣν καὶ τελέσας εἶπε τοῖς ἀνθρώποις, ὦ ὑμεῖς ἄνθρωποι, κατανοήσατε. χθὲς μετὰ τὸ διαστῆναί με ὑμῶν, ἦλθε πρός με ὁ γαβειὴλ μετὰ τὴν ἐσχάτην ἑσπερινὴν ψαλμῳδίαν, καὶ εἶπέ μοι, ὦ μωάμεθ, ἐντέλλεταί σοι ὁ θεός, ἐπισκέψασθαι αὐτόν. ὧ εἶπον, καὶ ποῦ αὐτὸν ἐπισκέψομαι; καὶ εἶπεν ὁ γαβειήλ, ἐν τῷ τόπῳ ὅπου ἐστί. καὶ ἤγαγέ μοι κτῆνος, μεῖζον μὲν ὄνου, ἔλαττον δὲ ἡμιόνου. καὶ τὸ ὄνομα, ἐλμπεράκ. καὶ εἶπέ μοι, ἀνάβαινε τοῦτο, καὶ ἔλαυνε μέχρι τοῦ οἴκου τοῦ ἁγίου. καὶ ὡς ἐφρόντιζον ἀναβαίνειν, ἔφυγε τὸ κτῆνος. καὶ εἶπεν αὐτῷ, ἵστασο ἀσφαλῶς, ὁ μαχούμετ γάρ ἐστιν ὁ σὲ βουλόμενος ἀναβλῆναι. καὶ

DE FICTIONE IMPROBATISSIMÆ UISIONIS. Cap. XIIII.

Quartodecimo oportet speculari, quod fictam uisionem Mahometus composuit, quæ est expositio cuiusdam Alcorani. Dicit enim in capitulo filiorum Israel: Laus ei, qui fecit transire seruum eius in una nocte ex oratorio Elaram, quod est domus Mechæ, usque ad longissimum oratorium, quod est domus sancta Hierusalem, quam benediximus, & reliqua. Expositio autem sententiæ huius est, quod Mahometus una dierum psallebat matutinam eius horam. quam cum perfecisset, dixit hominibus: O uos homines, considerate. Heri postquàm ego discessi à uobis, uenit ad me Gabriel post ultimam uespertinam psalmodiam, & dixit mihi: O Mahomete, mandat tibi Deus ut uisites eum. Cui dixi: Et ubi uisitabo eum? Et dixit Gabriel: In loco ubi est. Et adduxit mihi iumentū maius quidem asino, minus autem mulo, & nomen eius Elmparac. & dixit mihi: Ascende hoc, & equita usque ad domum sanctā. Cumque curarem ascēdere, aufugit iumentū. Dixitque ei: Sta firmiter. Mahometus enim est, qui uult te ascēdere. Et re-

Mahometi uisio ficta.

Fabula mire lepida, quæ cum Luciani Veris narrationibus quoque conferri poßit.

Et respondit iumentum: Nunquid pro eo missum sum? Respondit Gabriel: Vtique. Et dixit iumentum: Non permittam eum ascēdere, nisi prius rogauerit Deum pro me. Ego autem intercessi pro iumento apud Deum meum, ascendique ipsum, & ambulabat me insidente tenui gressu: collocabátque ungulam pedis in orizonte, uisus sui. Et sic ueni in domum sanctam in minori spacio, quàm quantum oculi ictus perfici posset. Erat autem Gabriel mecum. & duxit me ad rupem in domo sancta Hierusalem, & dixit mihi Gabriel: Descende, quoniam ab hac petra ascendes in cœlum. Et descendi. Et Gabriel ad rupem iumentum Elmparac, cum cingulo ligauit, & portauit me in humeris suis usque ad cœlum. Cúmque uenissemus ad cœlum, pulsauit ianuam Gabriel. dictúmque fuit ei, Quis es? Respondit, Ego sum Gabriel. Dictúmque fuit rursus ei: Et quis est tecum? Respondit, Mahometus. Dixit autem ianitor: Nunquid pro eo missus fuisti? Et dixit Gabriel, Etiam. Et aperuit nobis ianuam. Et uidi gentes angelorum: & bis flectens pro eis genua, effudi orationem. Et post hæc cepit me Gabriel, & duxit me ad secundum cœlum. Erat autem spacium horum duorum cœlorum iter quingentorum annorum. Et quamprimum pulsauit ianuam, responsio facta est ei secundum omnia similis usque ad septimum cœlum. In quo septimo cœlo describit se uidisse populum angelorum.

Monstra angelorum septimi cœli.

Prolixitas uniuscuiusque angeli multo milies mundo maior erat, quorum quisque habebat septuaginta milia capitum, & in quolibet capite septingenta milia ora, & in quolibet ore mille septingentas linguas, laudantes Deum septingentis milibus idiomatibus. Et aspexit unum angelorum flentem. Et quæsiuit causam fletus eius. Et respondit, se peccatum esse. Ipse autem orauit pro eo.

καὶ ἀπεκρίθη τὸ κτῆνος, μὴ ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπεστάλην; ἀπεκρίθη ὁ γαβριήλ, ναί. καὶ εἶπε τὸ κτῆνος, οὐ συγχωρήσω αὐτὸν ἀναβῆναι, εἰ μὴ πρότερον ὑπὲρ ἐμοῦ τοῦ θεοῦ δεηθείη. ἐγὼ δὲ ἐδεήθην τοῦ θεοῦ μου ὑπὲρ τοῦ κτήνους. ἐπέβην τε αὐτοῦ, καὶ περιεπάτει ὑπ' ἐμοῦ καθημένου πορείᾳ λεπτῇ. ἐστήριζε τε τὴν χηλὴν τοῦ ποδὸς ἐν τῷ ὁρίζοντι τῆς ὄψεως αὐτοῦ. καὶ οὕτως ἦλθον εἰς τὸν οἶκον τὸν ἅγιον, ἐν ἐλάττονι διαστήματι, ἢ ὅσον ἂν ὁ βολὴ ὀφθαλμοῦ τελεσθείη. ἦν δὲ καὶ ὁ γαβριὴλ μετ' ἐμοῦ. καὶ ἤγαγέ με εἰς ἀπορρῶγα ἐν τῷ οἴκῳ τῷ ἁγίῳ ἐν τῇ ἱερουσαλήμ. καὶ εἶπέ μοι ὁ γαβριήλ· κατάβηθι, ὅτι ἀπὸ τῆς πέτρας ταύτης ἀναβήσει εἰς τὸν οὐρανόν. καὶ κατέβην. καὶ ὁ γαβριὴλ ἠσφαλίσατο μετὰ κύκλου πρὸς τὴν ἀπορρῶγα τὸ κτῆνος τὸ ἐλμπαράκ, καὶ ἐβάστασέ με ἐν τοῖς ὤμοις αὐτοῦ, μέχρι τοῦ οὐρανοῦ. καὶ ὅτε ἤλθομεν πρὸς τὸν οὐρανόν, ἔκοψε τὴν θύραν ὁ γαβριήλ, ἐρρήθη τε πρὸς αὐτόν, τίς εἶ; ἀπεκρίθη, ἐγώ εἰμι γαβριήλ. ἐρρήθη τε πάλιν αὐτῷ· καὶ τίς ἐστι μετὰ σοῦ; ἀπεκρίθη, ὁ μαχούμετ. εἶπε δὲ ὁ θυρωρός, μὴ ὑπὲρ τούτου ἦν ἡ ἀποστολή; ναί. καὶ ἤνοιξεν ἡμῖν τὴν πύλην. καὶ εἶδον ἔθνη ἀγγέλων. καὶ δὶς κάμψας ὑπὲρ αὐτῶν τὰ γόνατα, ἐξέχεον προσευχήν. καὶ μετὰ ταῦτα, ἔλαβέ με ὁ γαβριήλ, καὶ ἤγαγέ με πρὸς τὸν δεύτερον οὐρανόν. ἦν δὲ τὸ διάστημα τῶν δύο τούτων οὐρανῶν, ὁδὸς πεντακοσίων ἐτῶν. καὶ ὥσπερ πρῶτον ἔκοψε τὴν θύραν, καὶ ἀπόκρισις γέγονεν αὐτῷ κατὰ πάντα ὅμοια μέχρι καὶ τοῦ ἑβδόμου οὐρανοῦ· ἐν ᾧ ἑβδόμῳ οὐρανῷ διαγράφει, ἰδεῖν λαὸν ἀγγέλων· τὸ μῆκος ἑνὸς ἑκάστου ἀγγέλου ἦν, τοῦ κόσμου πολλάκις χιλιοπλάσιον, ἦν εἶχε τις ἑπτακοσίας χιλιάδας κεφαλάς, καὶ ἐν ἑκάστῃ κεφαλῇ ἑπτακοσίας μυριάδας στόματα. καὶ ἐν ἑκάστῳ στόματι, χιλίας ἑπτακοσίας γλώσσας, αἰνούσας τὸν θεόν, ἑπτακοσίοις μυριάδων ἰδιώμασι. καὶ προσέβλεψεν ἕνα τῶν ἀγγέλων, θρηνοῦντα. καὶ ἐζήτησε τὴν αἰτίαν τοῦ θρήνου αὐτοῦ. καὶ ἀπεκρίθη, ἁμαρτίαν εἶναι. αὐτὸς δὲ ἐδεήθη ὑπὲρ αὐτοῦ.

αὐτοῦ. οὕτω τέ φησιν, ὁ γαβριὴλ παρέθετό με ἀγγέλῳ ἑτέρῳ, κἀκεῖνος ἄλλῳ, καὶ οὕτως ἐφεξῆς, μέχρις ἔστην ἐνώπιον τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ βήματος αὐτοῦ. καὶ ἥψατό μου ὁ θεὸς τῇ χειρὶ αὐτοῦ ἐν μέσῳ τῶν ὤμων, ἕως οὗ ἡ ψυχρότης τῆς χειρὸς αὐτοῦ διῆλθε μέχρι τοῦ μυελοῦ τῆς ῥάχεως τοῦ νώτου. καὶ εἶπέ μοι ὁ θεός, ἐπέθηκα σοί καὶ τῷ λαῷ σου εὐχάς. καταβάντι δέ μοι πρὸς τὸν τέταρτον οὐρανόν, συνεβούλευσεν ὁ μωϋσῆς, ἐπανελθεῖν με πρὸς τὸ κουφίσαι τὸν λαόν, μὴ ὄντα δυνατὸν ἐξαρκεῖν τοσαύταις εὐχαῖς. καὶ τῇ πρώτῃ ἐπανόδῳ, ἔλαβον ἄνεσιν ἀπὸ δέκα μέχρι καὶ τῆς τετάρτης ἐπανόδου· καὶ τῇ πέμπτῃ ἐπανόδῳ, τοσοῦτον εἰς τὸ ἔλαττον ἦλθεν ὁ τῶν εὐχῶν, ὡς ὀλίγας ἐναπομεῖναι. εἰπόντος δὲ τοῦ μωσέως, μηδὲ τοσοῦτον δυνήσεσθαι τὸν λαόν· ἐγὼ αἰσχυνθεὶς ὡς τοσαυτάκις ἀναβάς, οὐκ ἀνέβην πλέον· ἀλλ᾽ ἐλθὼν εἰς τὸ ἐλμπαράκ, ἤλαυνον ἐπανιὼν εἰς τὸν οἶκον τοῦ μεκέ. τούτων δὲ πάντων χρόνος ἐλάττων, ἢ τὸ δέκατον μέρος τῆς νυκτός. τῆς δὲ θεωρίας ταύτης πλέον ὃ παρελίπομεν, ἢ ὃ διηγησάμεθα φησὶν ὁ συγγραφεύς. ταύτην δὲ τὴν θεωρίαν διηγησαμένου τοῦ μωάμεθ παντὶ τῷ λαῷ, ἀπέστησαν τοῦ νόμου αὐτοῦ χιλιάδες ἀνθρώπων. εἰπόντων δ᾽ ἐκείνων αὐτῷ, ἀνάβηθι ἡμέρας εἰς τὸν οὐρανόν, ὁρώντων ἡμῶν, καὶ εἴδωμεν τοὺς συναντῶντάς σοι ἀγγέλους· οὐκ ἐπέγνω τὸ ἑαυτοῦ ψεῦδος, ἀλλ᾽ εἶπεν· αἴνεσις τῷ θεῷ μου. μὴ ἄλλ᾽ ὅτι εἰμὶ ἐγώ, ἢ εἷς τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀπόστολος; οὕτως ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῶν προφητῶν διηγεῖται περὶ τῶν ζητούντων γενέσθαι παρ᾽ αὐτοῦ σημεῖα, εἶπον περὶ τοῦ μωάμεθ· ἤκουσας ἐνύπνια, βλασφημίας συνήγαγες, ἢ ἴσως ποιητικῶς φθέγγῃ. ἐλθὲ πρὸς ἡμῶν τοὐλάχιστον ἐν ἑνὶ θαύματι, ὃν τρόπον ἀπεστάλησαν καὶ οἱ πρότερον. ἀποκρίνεται· ἀνετρέψαμεν (ἔφησεν ὁ θεὸς) τὰς πόλεις, ἔμπροσθεν τῶν μὴ πιστευόντων. μή, οὗτοι πιστεύσουσι; καὶ πῶς ἀναμένουσι παρ᾽ αὐτοῦ τὰ θαύματα; ἀποκρίνεται αὐτοῖς, ὅτι οἱ πρὸ ἡμῶν οὐκ ἐπίστευσαν θαύμασιν, οὔτε πιστεύετε, εἰ μὴ διὰ ξίφους.

ΑΝΤΙΡΡΗΣΙΣ.

Ἀκούσατε τοίνυν οἱ τὰ μαχούμετ φρονοῦντες· εἰ ἀληθὲς τὸ ἀλκοράνον νομίζετε·

eo. Sicque, inquit, Gabriel commendauit me alteri angelo, & ille alio, & sic deinceps, quousque steti coram Deo, & tribunali eius. Et tetigit me Deus manu eius inter humeros, usqueadeo, ut ad medullam spinae dorsi mei frigiditas manus eius pertransiret. Et dixit mihi Deus: Imposui tibi & plebi tuae orationes. Cumque descendissem ad quartum coelum, consuluit mihi Moyses, ut reuerterer ad leuandum populum, qui tot orationes ferre non poterat. Et primo reditu obtinui remissionem à decem usque ad quartam, & à quarto reditu usque ad septimum. Et in fine tantum in minus uenit numerus orationum, ut paucae remanerent. Cumque diceret Moyses: Nec hoc poterunt ferre homines. ego prae confusione uerecundatus, quod totiens ascenderim, nolui plus ascendere, sed rediens ad Elmparac, equitaui descendens in domum Mechae. Horum autem omnium tempus minus fuit quàm decima pars noctis. Visionis autem huius plus est quod dimisimus, quàm quod narrauimus. Cumque narrasset Mahometus uniuersis gentibus, mille homines à lege recesserunt. Dicentibus autem illis ei: Ascende de die in coelum, ut nos aspiciamus, & uideamus obuiantes tibi angelos, non recognouit suipsius mendacium, sed dixit: Laus Deo meo. Nunquid aliud quoddam sum ego quàm unus hominum, & apostolus? Sic in capitulo prophetarum, narrat de his qui quaerebant ab eo fieri miracula, sicque dixerunt Mahometo: Audiuisti insomnia, blasphemias congregasti, uel forte poetice loqueris. Veni ad nos ad minus in uno miraculo, quo modo missi sunt & priores. Respondit: Subuertimus (dixit Deus) urbes coram non credentibus, nunquid hi credent? & quomodo expectant ab eo miracula? Et respondit eis: Quoniam qui praecesserunt uos, non crediderunt miraculis, & neque uos etiam miraculis crederetis, nisi per ensem. Audite igitur Mahometani, si Alcoranum uerum existimatis,

Obiectio Saracenorum.

Solutio uana Mahometi.

matis. ipse enim Mahometus est, qui af-
firmat nullum miraculum se fecisse. Lon
ge autem plures fuerunt quos ensis con-
sumpsit, quàm qui grãtis eũ secuti sunt,
sicut superius demonstratum est. Hæc so
la fictio uisionis prædictæ, debet suffice
re ad confutandum quicquid dixit & fe-
cit Mahometus. Sicut enim sæpenume-
ro antè dictum est, sic permisit eum spiri
tus sanctus mentiri, ut quilibet homo faci
le figmentum cognosceret. Nunc qui-
dem dicit de seipso inaudita miracula, ali
quando autem dicit se nullum miracu-
lum fecisse. & aliquando dicit, quod est
solum nuncius & homo: aliquãdo uero,
quod & plus est quàm angelus, & suprà
angelos. Et quare indiguit asino uel iu-
mento à Mecca usque ad Hierusalem,
qui ex Hierusalem usque ad ultimũ cœ-
lum ascendit absque asino? Quomodo
potuit tot splendores angelorum in cœ-
lo sustinere, qui dicebat, quod quando
apparebat sibi unus angelus, semper in
terram concidebat, & spumans agitaba-
tur, et incuruabantur et contrahebantur
manus & pedes eius? Et neque in prædi
cta uisione ponit se raptũ, sed dicit, quod
ascendit cum corpore simul et anima. cu
ius signum est, quia dicit quod Deus ma
nu sua tetigit eum inter humeros, & sen
sit frigiditatem usq; ad medullam spinæ
dorsi. Vnde Deum & angelos supponit,
positionem habere spacio corporali.

Mendaciorum Mahumeti impudentia.

DE QVIBVSDAM SEX QVAE
*sitis in Alcorano communibus, & de Christi
ad Mahometum excellentia.*
Cap. XV.

CONsequenter mouendæ sunt dubi
tationes quædam, & quæstiones in
Alcorano, de quibus cum non possint ra
tionem reddere Saraceni, non solum uo
cabuntur simpliciter, sed etiam cogen-
tur demonstrationibus, coacti in conui-
uium ueritatis introire. Prima quæstio
est,

ζετε. αὐτὸ τὸ μαχούμετ διαβεβαιοῦται μη-
δὲν πεποιηκέναι θαῦμα. πολλῷ πλείους ἐ-
γένοντο, οὓς τὸ ξίφος ἀνάλωσε τῶν ἑκόν-
των ἀκολουθησάντων αὐτῷ, ὥσπερ ἀνω-
τέρω δεδήλωται. τοῦτο μόνον τῆς προειρημέ-
νης θεωρίας τὸ πλάσμα, ἔχρην ἀρκέσαι πρὸς
αἰσχύνην παντὸς, ὃ πεποίηκε, καὶ εἶπεν ὁ
μωάμεθ. ὡς γὰρ πολλάκις προείρηται, οὕ-
τω συνεχώρησεν αὐτὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον
ψεύσασθαι, ὥστε πάντα ἄνθρωπον ῥᾳ- 10
δίως ἐπιγνῶναι τὸ πλάσμα. νῦν μὲν γὰρ
φησὶ περὶ ἑαυτοῦ ἀνήκουστα θαύματα, ἄλ-
λοτε δὲ φησὶν, ὅτι ἀπεσταλμένος ἐστὶ μόνον
καὶ ἄνθρωπος. ἐνίοτε δὲ, ὅτι καὶ πλέον
ἐστὶν ἀγγέλων, καὶ ὑπὲρ ἀγγέλων * δεῖται.
τί δὲ καὶ ἐδεῖτο ὄνου ἢ κτήνους, ἀπὸ τῆς με-
κὲ μέχρι τῆς ἱερουσαλήμ; ὃς ἐκ τῆς ἱερουσα-
λὴμ μέχρι τοῦ ἐσχάτου οὐρανοῦ ἀνῆλθε χω-
ρὶς ὄνου. καὶ πῶς ἠδυνήθη τοσαύτας αὐ-
γὰς ἀγγέλων ἐν τῷ οὐρανῷ ὑπομεῖναι, ὁ 20
λέγων, ὡς ὅτε αὐτῷ εἷς ἄγγελος ἐπεφαί-
νετο, καταπίπτειν συνεχῶς ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ
ἀφρὸν ἀποπτύειν καὶ συνέλκεσθαι τὰς χεῖ-
ρας καὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ. ἀλλ' οὐδὲ ἐν
τῇ προειρημένῃ θεωρίᾳ ἑαυτὸν ἡρπάσθαι
φησὶν, ἀλλὰ μετὰ σώματος καὶ ψυχῆς ἀ-
νελθεῖν. σημεῖον δὲ, ἅψασθαι τὸν θεὸν αὐτὸν
τῇ χειρὶ ἐν τοῖς ὤμοις, καὶ αἰσθέσθαι ψύ-
ξεως μέχρι καὶ τοῦ μυελοῦ τῆς ῥάχεως τοῦ
νώτου. καὶ τοὺς ἀγγέλους τοίνυν καὶ τὸν 30
θεὸν ὑποτίθησι θέσιν ἔχειν σωματικῇ δια-
στάσει.

ΠΕΡΙ ΤΙΝΩΝ ΕΞ ΖΗΤΗ-
μάτων ἐπὶ τοῦ ἀλκοράνου κοινῶν,
καὶ περὶ τῆς τοῦ χριστοῦ πρὸς
τὸν μαχούμετ ὑπε-
ροχῆς.

ΕΠομένως κινητέον ἂν εἴη ἀπορίας τινὰς 40
καὶ ζητήσεις ἐν τῷ ἀλκοράνῳ, περὶ ὧν
μὴ δυνάμενοι λόγον οἱ σαρρακηνοὶ ἀποδοῦναι,
οὐ μόνον κληθήσονται ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ ἀ-
ναγκασθήσονται ταῖς ἀποδείξεσι, βιαζόμε-
νοι, εἰσελθεῖν εἰς τὸν δεῖπνον τῆς ἀληθείας.
πρώτην

πρῶτον ζήτημά ἐστι, τί βούλεται τὸ ἀλκορα-
νὸν λέγειν, ὅταν τοσαυτάκις εἰσάγει τὸν θεὸν
πληθυντικῶς περὶ ἑαυτοῦ διαλεγόμενον; φη-
σὶ γὰρ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἠλιμπακέραμ,
ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ, εἴπομεν τοῖς ἀγγέλοις,
προσκυνήσατε τῷ ἀδάμ, καὶ τὰ λοιπά. καὶ
ἔπειτα μετὰ ταῦτα δι' ὅλου λέγει μέχρι τοῦ τέ-
λους τοῦ βιβλίου, ποτὲ μὲν πληθυντικῶς περὶ
θεοῦ διαλεγόμενος, ποτὲ δὲ ἑνικῶς. βεβαιότα-
τον δέ ἐστι πᾶσι χριστιανοῖς καὶ ἰουδαίοις καὶ
τῶν σαρρακηνῶν τοῖς λόγῳ χρωμένοις, ἕνα εἶ-
ναι τὸν θεόν, καὶ μόνον καὶ ἁπλοῦν, καὶ μὴ
δύνασθαι ἔχειν τινὰ κοινωνόν. διατί τοίνυν
πληθυντικῶς φθέγγεται περὶ ἑαυτοῦ; ἀλλ' οὐ
δύνανται λέγειν, περὶ ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἀγγέλων
τὸν θεὸν λέγειν. λέγεται γὰρ ἐκεῖ, εἴπομεν τοῖς
ἀγγέλοις. ἔστι τοίνυν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ οὗτος, οὐ
τῶν ἀγγέλων, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἀγγέλους. ἔτι ἐν
τῷ κεφαλαίῳ τῷ σάδ, λέγεται ὅτι πάντες οἱ
ἄγγελοι προσκύνησαν τῷ ἀδάμ, πλὴν τοῦ
διαβόλου. πᾶσιν ἄρα τοῖς ἀγγέλοις εἶπεν ὁ θεός,
προσκυνήσατε τῷ ἀδάμ. ἔτι ἐν πολλοῖς τό-
ποις τοῦ ἀλκοράνου, εἰσάγονται τοιαῦταί τινες
διαλέξεις πληθυντικῶς περὶ τοῦ θεοῦ ἐν τοιαύ-
ταις ἐνεργείαις, ἐν αἷς οἱ ἄγγελοι οὐδαμῶς τῷ
θεῷ κοινωνοῦσιν, ὥσπερ ἐν τῇ τοῦ κόσμου δημιουρ-
γίᾳ, καὶ τῇ δικαιώσει τοῦ ἀσεβοῦς. λέγεται γὰρ
ἐν πλείστοις τόποις τοῦ ἀλκοράνου, ἡμεῖς (φησιν)
ἐδημιουργήσαμεν τὸν οὐρανόν, καὶ τὴν γῆν, καὶ
τὰ μεταξὺ οὐ παρέργως· καὶ ἡμεῖς ἐδικαιώσα-
μεν τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἡμεῖς ἀπεστείλαμεν τὸν
υἱὸν τῆς μαρίας, καὶ δεδώκαμεν αὐτῷ πνεῦμα
ἅγιον, καὶ τὸ εὐαγγέλιον καὶ θαύματα, καὶ τοιαῦ-
τά τινα ἐν οἷς οἱ ἄγγελοι οὐδαμῶς δύνανται κοι-
νωνεῖν τῷ θεῷ. οἱ γὰρ ἄγγελοι ἐδημιουργήθη-
σαν ὑπὸ τοῦ θεοῦ. ἀλλ' οὐ συνδημιουργοῦσι τῷ θεῷ
τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ τὰ μεταξύ. καὶ οὐ δύ-
νανται λέγειν οἱ σαρρακηνοί, ὡς ἡ πληθυντικὴ
ἐκείνη φωνή, φωνή ἐστι τοῦ θεοῦ, ἡ φωνὴ θεοῦ καί
τινος ἑτέρου νοῦ ὑπερβεβηκότος κτιστοῦ, δι' οὗ πάν-
τα πεποίηκεν ὁ θεός, ὥς φασι. δῆλον γάρ, ὅτι
πᾶν ὅπερ ἂν ᾖ παρὰ τὸν θεὸν κτίσμα ἐστί, καὶ οὐδὲν
κτίσμα δύναται συνδημιουργεῖν τῷ θεῷ. ἔτι οὐ
δυνατὸν λέγειν, πληθυντικῶς τὸν θεὸν διαλέγε-
σθαι, διὰ τὰς ἐν αὐτῷ διαφόρους ποιότητας· οἷον
δύναμιν, σοφίαν, δικαιοσύνην, καὶ τὰ τοιαῦ-
τα, ἃς οἱ ἄρραβες καλοῦσι σαφά. ταῦτα γὰρ
οὐ

Quæstio, I. Cur Deum in plurali de seipso loquentem toties introducat Alcoran. I.

est, Quid uult Alcoranum dicere, quando totiens inducit Deum pluraliter de se ipso loquentem? Dicit enim in Elimpaceram, ex persona Dei: Diximus angelis adorare Adam, & reliqua. Et post hęc per totum dicit usq; ad finem libri, aliquando pluraliter de Deo loquens, aliquando autem singulariter. Firmissimū enim est omnibus Christianis & Iudęis & Saracenis, qui ratione utuntur, unum esse Deū, & solum & simplicem, & non posse habere consortem quendam. Quare igitur pluraliter loquitur de eo ipso? Et nō possunt dicere, quod Deus loquit̃ de seipso et de angelis. Dicitur enim ibi, Diximus angelis. Est igitur locutio hæc Dei, non angelorū, sed ad angelos. Item in capite Sad, dicitur, quod omnes adorauerūt Adam, præter diabolum. Omnibus igitur angelis dixit Deus, Adorate Adam. Item in multis Alcorani locis inducuntur tales quædam locutiones pluraliter de Deo, in talibus actionibus in quibus angeli nequaquam cum Deo communicant, sicut in creatione mundi, & iustificatione impij. Dicitur enim in pluribus locis Alcorani: Nos, dicit, creauimus cœlum & terram, & quæ sunt in medio, & non incassum iudicauimus hominem, et nos misimus filium Mariæ, & dedimus ei spiritumsanctum & euāgelium, & miracula, & talia quædam in quibus angeli nequaquam possunt communicare cum Deo. Angeli enim creati sunt à Deo, sed non simul creant cum Deo cœlum & terram, & quæ sunt in medio. Et nō possunt dicere Saraceni, quod pluralis illa uox est Dei, & cuiusdam alterius intellectus qui excedit creatum, per quem fecit omnia Deus. Constat enim, quod quicquid est præter Deum, creatura est, & à Deo creatum, & nulla creatura potest esse simul creatrix cum Deo. Item non possibile est dicere, quod Deus pluraliter loquit̃ propter diuersas quæ in eo sunt qualitates, sicut est potētia, sapiētia, iustitia, et talia quę Arabes uocāt Saphat. Hæc eñ

2

3

4

non accidentia sunt in Deo, neq; differẽtiæ, sed sunt in ipsa diuina essentia. Vnde in Deo nullam compositionem nec pluralitatem faciunt, ut per illa Deus de seipso pluraliter loquatur. Quin imò nec homo, nec angelus propter eorum differẽtiam, potest de seipso pluraliter loqui: & si hęc in homine & angelo accidentia sunt, & quandam in his compositionem faciunt. Et uere talis locutionis modus, Deum uidelicet unum existentem, pluraliter de seipso loqui, semel à Moyse inuenitur in Genesi illatus. In formatione enim hominis, locutus est Deus, dicens: Faciamus hominem ad imaginem nostram. Quod dicunt Iudæi, uocem esse Dei ad angelos. Quod quidem est contrarium diuinę scripturæ, quę nunquam dicit angelum secundum imaginem hominis formatum esse, sed secundum imaginem Dei. Et hoc est quod etiam addit Moyses deinceps, post illos sermones dicens: Et fecit Deus hominem secundum imaginem & similitudinem suĩpsius, secundum imaginẽ Dei fecit eum. Est igitur uox illa patris ad filium, uel totius trinitatis ad seipsam. Vnus enim et simplex Deus essentia, trinus est in personis. Et hoc dicere potuisset Alcoranum simpliciter, nisi timuisset posse esse personarum discretionem, discretione secundum essentiam. Propter hoc dicit in capitulo Elnesan: O societas libri, ne uacetis in lege uestra, & ne dicatis de Deo præter ueritatẽ, quod Christus Iesus filius est Marię, & Apostolus Dei, & uerbum Dei, quod in ea posuit per spiritum sanctum. Ecce hic nominat Deum, & uerbum Dei, & spiritum sanctum, sed timẽs, ne propter hæc diuina essentia diuidatur, uel multiplicetur, uel terminetur, subiungit statim: Et ne dicatis tres Deos, quoniam Deus, Deus unus est. Ecce quantum appropinquauit ad illud quod est maxime arduum in fide, modo quodam hoc dicens Ioannis: Pater & uerbum & spiritus, & hi tres unum sunt. Inducit

Gen. 1.

Trinitas etiam Alcorano posita, nominibus Dei, uerbi, spiritussancti.

1. Ioan. 5.

οὐ συμβεβηκότα εἰσὶν ἐν τῷ θεῷ, οὔτε διαφορὰ, ἀλλ' εἰσὶν αὐτὴ ἡ θεία οὐσία. ὅθεν ἐν τῷ θεῷ οὐδὲ μίαν σύνθεσιν ἢ πλῆθος ποιοῦσιν, ὥστε διὰ ταῦτα τὸν θεὸν πληθυντικῶς διαλέγεσθαι. μᾶλλον μὲν οὖν οὔτ' ἄνθρωπος οὔτ' ἄγγελος, διὰ τὴν τούτων διαφορὰν, δύναται περὶ ἑαυτοῦ πληθυντικῶς λέγειν. καί τοι ταῦτα ἐν τῷ ἀγγέλῳ καὶ τῷ ἀνθρώπῳ συμβεβηκότα εἰσί, καί τινα σύνθεσιν ἐν τούτοις ποιοῦσι. καὶ ὄντως, ὅτι οὗτος τῆς διαλέξεως τρόπος, τὸ τὸν θεὸν δηλονότι ἕνα ὄντα πληθυντικῶς περὶ ἑαυτοῦ διαλέγεσθαι, ἅπαξ ὑπὸ τοῦ μωσέως εὕρηται ἐν τῇ γενέσει, εἰσενηνεγμένος. ἐν γὰρ τῇ πλάσει τοῦ ἀνθρώπου, ἐλάλησεν ὁ θεὸς λέγων, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν. ὅ φασιν οἱ ἰουδαῖοι, φωνὴν εἶναι τοῦ θεοῦ πρὸς τοὺς ἀγγέλους· ὅπερ ἐστὶν ἐναντίον τῇ θείᾳ γραφῇ, ἥτις οὐδέποτε φησὶ τὸν ἄγγελον κατ' εἰκόνα ἀνθρώπου πεπλάσθαι, ἀλλὰ κατ' εἰκόνα θεοῦ. ὃ καὶ προστίθησιν ὁ μωϋσῆς, ἐφεξῆς μετ' ἐκείνους τοὺς λόγους λέγων, καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν αὐτοῦ, κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. ἔστι τοίνυν ἡ φωνὴ ἐκείνη, τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱὸν, ἢ ὅλης τῆς τριάδος πρὸς ἑαυτήν. ὁ γὰρ εἷς καὶ ἁπλοῦς θεὸς τῇ οὐσίᾳ, τριαδικός ἐστι τοῖς προσώποις. καὶ τοῦτ' ἂν εἶπε καὶ τὸ ἀλκοράνον ἁπλῶς, εἰ μὴ ἐδεδοίκει τὸ μὴ δύνασθαι εἶναι προσώπων διαίρεσιν, ἄνευ τῆς κατ' οὐσίαν διαιρέσεως. διὰ τοῦτο φησὶν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλνεσὰν ὦ ἑταιρεία τῆς βίβλου, μὴ σχολάζετε ἐν τῷ νόμῳ ἡμῶν, καὶ μὴ λέγετε περὶ θεοῦ πλὴν τῆς ἀληθείας, ὅτι ὁ χριστὸς ἰησοῦς υἱός ἐστι τῆς μαρίας, καὶ ἀπόστολος τοῦ θεοῦ, καὶ λόγος θεοῦ. ὃ ἐν αὐτῇ ἔθηκε διὰ πνεύματος. ἰδοὺ ἐνταῦθα ὀνομάζει θεὸν, καὶ λόγον θεοῦ, καὶ πνεῦμα ἅγιον. ἀλλὰ φοβούμενος ἵνα μὴ διὰ ταῦτα ἡ θεία οὐσία μερισθῇ, ἢ πληθυνθῇ, ἢ ὁρισθῇ, προστίθησι παρευθὺς· καὶ μὴ εἴποιτε τρεῖς, ὅτι ὁ θεὸς θεὸς ἐστὶν εἷς. ἰδοὺ πόσον πεπλησίακεν, ὃ μάλιστα μέγιστόν ἐστιν ἐν τῇ πίστει, τρόπον τινὰ ταῦτα λέγων τῷ ἰωάννῃ· ὁ πατὴρ, ὁ λόγος, καὶ τὸ πνεῦμα, καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἕν εἰσιν. εἰσάγει

εἰσάγει τοίνυν ἐν τῷ ἀλκοράνῳ ὁ μωάμεθ τὸν θεὸν πληθυντικῶς διαλεγόμενον, ἀγνοῶν τὴν αἰτίαν. δῆλον τοίνυν ἐντεῦθεν τὸ πρῶτον ζήτημα, ὅτι κοινῶς πιστεύομεν μετ' αὐτῶν, τὸν θεὸν ἕνα καὶ μόνον εἶναι καὶ ἁπλοῦν. αὐτοὶ δὲ ἔχουσιν ἐν τῷ ἀλκοράνῳ· ὁ θεὸς ἔχει καὶ λόγον καὶ πνεῦμα. καὶ οὕτω πιστεύομεν τὸν ἀληθῆ καὶ ἕνα καὶ ἁπλοῦν θεόν, ὡς μὲν ἕνα ἑνικῶς διαλέγεσθαι· διὰ δὲ τὸ τριαδικὸν εἶναι τοῖς προσώποις, ἐνίοτε καὶ πληθυντικῶς.

Δεύτερον ζήτημά ἐστιν, ὅτι τὸ ἀλκοράνον συνεχέστατα μέμνηται τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ. τί τοίνυν ἐστὶ τοῦτο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; καὶ τίς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος; περὶ μὲν οὖν τοῦ ἁγίου πνεύματος, φησὶν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλπακεράμ ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ· ἐδώκαμεν τῷ ἰησοῦ τῷ υἱῷ τῆς μαρίας, ποιεῖν τέρατα καὶ θαύματα φανερὰ καὶ ἐτελειώσαμεν αὐτὸν διὰ πνεύματος ἁγίου, καὶ τοῦτ' αὐτὸ ἐπαναλαμβάνει διὰ παντὸς τοῦ κεφαλαίου. Ἔτι φησὶν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλπιᾶ περὶ τῆς μαρίας, ἐνεφυσήσαμεν εἰς αὐτὴν ἐκ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου· καὶ ἐν πλείοσιν ἄλλοις τόποις, τὰ ὅμοια διαλέγεται περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ οὐ δύνανται λέγειν οἱ σαρρακηνοὶ κτίσμα τι εἶναι, οἷον ἄγγελός τις ἀγαθός. ἐπεὶ ἑνικῶς περὶ αὐτοῦ διαλέγεται, ὡς περὶ ἑνὸς ἁγίου. οἱ δὲ ἅγιοι ἄγγελοι πολλοί εἰσι, καὶ πάντες εἰσὶ τοῦ θεοῦ. τίς τοίνυν ἡ αἰτία ἑνικῶς περὶ αὐτοῦ διαλέγεσθαι; καὶ λέγειν ἡμετέρου καὶ ἁγίου. καὶ ἔτι οὐκ ἂν ἦν μέγα ἐγκώμιον περὶ τοῦ χριστοῦ, ὃν τὸ ἀλκοράνον ἰδίως σκοπεῖ συνιστᾶν, τῷ δοῦναι τὸν θεὸν αὐτῷ ἄγγελον φύλακα. ἕκαστος γὰρ τῶν ἀνθρώπων, ἔχει ἄγγελον φύλακα. καὶ γὰρ ὁ θεὸς ποιεῖ τοὺς ἀγγέλους πνεύματα καὶ ἡμετέρους ἀποστόλους, ὡς φησὶ τὸ ἀλκοράνον ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλμελαικέ. Ἔτι οἱ ἄγγελοι, οὐχ ἁγιάζουσι τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' ὁ θεὸς ἀμέσως καὶ μόνος. ὥσπερ μόνος ὁ θεὸς τὰς ἁμαρτίας ἀφίησι, καθὼς λέγεται ἐν τῷ ἀλκοράνῳ. τὸ προειρημένον τοίνυν πνεῦμα, ἀληθὴς ἐστὶ θεός. ἀληθὴς δὲ θεός, καὶ ὁ περὶ τοῦ πνεύματος διαλεγόμενος, ὁ λέγων· δεδώκαμεν αὐτῷ πνεῦμα ἅγιον, καὶ ἐνεφυσήσαμεν ἐκ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου. ἐπεὶ τοίνυν ἡ θεία οὐσία, μία ἐστὶ καὶ ἁπλῆ, καὶ οὐ δύναται διακρίνεσθαι, ἢ διαι-

Inducit igitur in Alcorano Mahometus Deum pluraliter loquentē, ignorans causam. Manifesta igitur hinc prima quæstio, quod communiter credimus cū his Deum esse unū, & solum & simplicem, ipsi autem habent in Alcorano, Deus habet & uerbum & spiritum, & sic credimus uerum & unum & simplicem Deum. Et proprie de se loquitur singulariter: propterea autem quod trinus est in personis, aliquando de se pluraliter loquitur. Secunda quæstio est, quod Alcoranum continue meminit spiritus sancti, & uerbi Dei. Quis est ille spiritus sanctus, & quod est illud uerbum Dei? De spiritusancto quidem dicit in capitulo Elpalceram, ex persona Dei: Dedimus Iesu filio Mariæ ut faceret prodigia & miracula manifesta & perfecimus eū per spiritumsanctum: & hoc idem repetit per totum capitulum. Item dicit in capitulo Elempai de Maria, Inspirauimus in eam ex spiritusancto. Et in pluribus aliis locis similia dicit de spiritusancto. Et non possunt dicere Saraceni, creaturam quandā esse, sicut angelus quidā, scilicet bonus, quoniam singulariter de eo loquitur, tanquam de uno sancto. sancti autē angeli plures sunt, et omnes sunt Dei. Quæ igitur causa, ut de illo singulariter diceret, nostro & sancto? Item non esset magna laus de Christo, quem Alcoranum intendit singulariter commendare, quod Deus dedisset ei angelum custodem. Etenim Deus facit angelos spiritus, & nostros apostolos: sicut dicit Alcoranum in capitulo Elmaice. Item angeli non sanctificant homines, sed Deus immediate, et solus: tanquam solus Deus potest peccata dimittere, sicut dicit in Alcorano. Prædictus igitur spiritus uerus est Deus. uerus autem Deus & qui de prædicto spiritu loquitur dicens: Dedimus ei spiritumsanctum, & inspirauimus ex spiritu sancto. Quoniam igitur diuina essentia una est & simplex, non potest discerni, uel

Quæstio II. de spiritusancto.

1 2 3 4 5

Personarum in diuinis discretio.

III. Christus quomodo uerbum Dei.

Argumentatio à contrario.

diuidi: & ibi est dans & datum, dans, qui dicit, Dedimus: & datus, qui dicitur spiritussanctus, qui dicitur datus & inspiratus. Inter dantem autem, & qui datur, requiritur ut distinguatur personaliter solum, non essentialiter, & sic solis relationibus distinguũtur. Et hęc est sola discretio, quàm Christiani in personis diuinis faciunt. Hanc eandem omnino quæstionem quam de spiritusancto quęsiuimus, possumus quærere etiam de uerbo Dei. Dicitur enim in capitulo Abraam: Dixerũt angeli beatæ Mariæ, O Maria, Deus prępoſuit te supra oẽs mulieres. Et post hæc dixerunt angeli: O Maria, nũciat tibi Deus, uel nũciat tibi uerbũ eius, & nomen eius Christus Iesus filius Mariæ. Et in capitulo Elnesa dicitur: Ne dicas de Deo præter ueritatem, quod Christus Iesus filius Mariæ apostolus est Dei, & uerbum Dei, quod ipse posuit in ea per spiritumsanctum. Affirmat igitur omnino, Christũ uerbũ esse Dei. Quæritur igitur, quod sit hoc uerbũ Dei? utrũ uerbũ accidẽtale, uel potius personale & reale. Si dicit uerbum esse uocale solũ, & accidẽtale: hoc nõ potest dici. loquitur enim de Deo Alcoranũ & Euangelium singulariter, & de uno uerbo tantũ: uerbũ aũt Dei uocale & accidentale, quod à Deo exit, nõ unũ, sed multa. Omnia enim bona uerba & sancta et uera, uerba Dei dici possunt. Item nõ esset excellẽs cõmendatio Christi, quẽ Alcoranũ intendit singulariter cõmendare, si propter hoc dicatur uerbum Dei, tanquam uerba Dei dicens. Nõ enim solus Christus, sed etiam aliĵ prophetæ uerba Dei nunciauerunt, & tamen nullus illorum dicitur uerbum Dei. De solo enim Christo euangelium & Alcoranum dicit, quod sit uerbũ Dei. Si autem essentialiter uerbum capiatur, manifestũ quod sempiternũ esset uerbũ Dei, & Deus uerus. Sicut enim uerbum quod procedit ex ore corruptibilis hominis, corruptibile est ex necessitate: sic uerbum quod ex sempiterno ore procedit,

ἢ διαιρεῖσθαι· ἐκεῖ δὲ ἐστὶ διδοὺς καὶ διδόμενον. διδοὺς μὲν, ὁ λέγων δεδώκαμεν, διδόμενον δὲ, τὸ πνεῦμα ὃ δίδοται, καὶ ἐμφυσᾶται. μεταξὺ δὲ τοῦ διδόντος καὶ διδομένου, ζητεῖται διάκρισις, ἀνάγκη τὸν διδόντα καὶ ἐμφυσῶντα θεὸν, καὶ τὸ διδόμενον καὶ ἐμφυσώμενον πνεῦμα, προσωπικῶς διακρίνεσθαι μόνον, ἀλλ᾽ οὐκ οὐσιωδῶς. καὶ οὕτω μόναις ταῖς ἀναφοραῖς διακρίνονται· καὶ αὕτη ἐστὶ μόνη ἡ διάκρισις, ἣν οἱ χριστιανοὶ ἐν τοῖς θείοις προσώποις τιθέασι. τὸ δὲ αὐτὸ παντάπασι ζήτημα, ὃ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐζητήσαμεν, δυνάμεθα ζητεῖν, καὶ περὶ τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ. καὶ γὰρ ἐν τῷ ἀλκοράνῳ, συνεχῶς μέμνηται τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ. λέγεται γὰρ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἀμραὰμ, εἶπον οἱ ἄγγελοι τῇ μακαρίᾳ μαρίᾳ, ὦ μαρία, ὁ θεὸς προέθηκέ σε ὑπὲρ πάσας τὰς γυναῖκας. καὶ μετὰ ταῦτα εἶπον οἱ ἄγγελοι, ὦ μαρία, εὐαγγελίζεταί σοι ὁ θεὸς, ἢ ἀναγγέλλει σοι τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, χριστὸς ἰησοῦς υἱὸς τῆς μαρίας. καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλνεσᾶ λέγεται, μὴ εἴπῃς περὶ τοῦ θεοῦ, πλὴν τῆς ἀληθείας, ὅτι ὁ χριστὸς ἰησοῦς ὁ υἱὸς τῆς μαρίας ἀπόστολος ἐστὶ τοῦ θεοῦ, καὶ λόγος τοῦ θεοῦ, ὃν αὐτὸς ἔθηκεν ἐν αὐτῇ διὰ πνεύματος ἁγίου. διϊσχυρίζεται τοίνυν παντάπασι, τὸν χριστὸν λόγον εἶναι θεοῦ. ζητεῖται τοίνυν, τίς ἂν εἴη οὗτος ὁ τοῦ θεοῦ λόγος; πότερον λόγος συμβεβηκὼς, ἢ μᾶλλον προσωπικὸς καὶ πραγματικός. εἰ λέγει λόγον εἶναι φωνητικὸν μόνον, καὶ συμβεβηκότα, τοῦτο οὐκ ἂν δύναιτο λέγειν. διαλέγεται γὰρ περὶ αὐτοῦ τὸ ἀλκοράνον, καὶ τὸ εὐαγγέλιον ἑνικῶς, ὡς περὶ ἑνὸς μόνου λόγου. ὁ δὲ φωνητικὸς λόγος καὶ συμβεβηκὼς, οὐχ εἷς, ἀλλὰ πολλοί. πάντες γὰρ οἱ ἀγαθοὶ λόγοι καὶ ἅγιοι, καὶ ἀληθεῖς, λόγοι θεοῦ δύνανται λέγεσθαι. ἔτι δὲ οὐκ ἂν ἦν ὑπερβάλλον τι ἐγκώμιον τοῦ χριστοῦ. ὃν ἰδίως τὸ ἀλκοράνον βούλεται ἐπαινεῖν, εἰ διὰ τοῦτο λέγοιτο λόγος θεοῦ, ὡς τοὺς λόγους εἰπὼν τοῦ θεοῦ. οὐ μόνος γὰρ ὁ χριστὸς, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι προφῆται, τοὺς λόγους ἀνήγγειλαν τοῦ θεοῦ, καὶ ὅμως οὐδεὶς ἐκείνων λόγος λέγεται τοῦ θεοῦ. περὶ μόνου γὰρ τοῦ χριστοῦ τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὸ ἀλκοράνον φησὶν, ὡς εἴη λόγος θεοῦ. εἰ δὲ οὐσιωδῶς καὶ προσωπικῶς ὁ λόγος λαμβάνοιτο, δῆλον, ὡς ἀΐδιος ἂν εἴη ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, καὶ θεὸς ἀληθής. ὥσπερ γὰρ ὁ ἐκ τοῦ στόματος τοῦ φθαρτοῦ ἀνθρώπου προϊὼν λόγος, φθαρτὸς

ἐξ

ἐξ ἀνάγκης ἐστὶν, οὕτω καὶ ὁ ἐξ ἀϊδίου προελθὼν τοῦ στόματος τοῦ θεοῦ λόγος, δι᾽ οὗ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὰ μεταξὺ (ἵνα τῷ τοῦ ἀλκορανοῦ χρήσωμαι λόγῳ) ἐποίησεν, ἄφθαρτον καὶ ἀΐδιον εἶναι ἀνάγκη. πᾶν δὲ τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ προϊὸν, οὐσιωδῶς ἐστὶ θεός. καὶ τοῦτον τὸν τρόπον, θεός ἐστιν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος. ὅθεν ἐπεὶ ὁ λόγος τοῦ λέγοντος καὶ τοῦ νοοῦντος τὸν λόγον διαφέρει τρόπον τινά. ἐν δὲ τῇ θείᾳ οὐσίᾳ, οὐ δύναται εἶναι διαίρεσις ἢ διάκρισις, ἀνάγκη ἐκεῖ εἶναι προσωπικὴν μόνην διάκρισιν, ὥστε τὸν λόγον τοῦ λέγοντος, ἀναφοραῖς διακρίνεσθαι μόναις, ὥσπερ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος εἴρηται. καὶ οὗτός ἐστιν ὁ λόγος, ᾧ ὁ θεὸς πάντα τὰ γινόμενα εἶπε, γενέσθω, καὶ γέγονεν· ὥσπερ καὶ ἐν τῷ ἀλκοράνῳ λέγεται. καὶ κατὰ τοῦτο συμφωνεῖ τὸ ἀλκόρανον τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ ἰωάννου, ὅς φησι, πάντα δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο. ἐπεὶ τοίνυν ὑπὸ τοῦ λέγοντος ὁ λόγος συλλαμβάνεται, καὶ νοερῶς γεννᾶται· καὶ τὸ ἀφ᾽ ἑτέρου γεννώμενον, καθ᾽ ὁμοιότητα τοῦ εἴδους καὶ τῆς φύσεως λέγεται υἱός, διὰ τοῦτον τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, λέγομεν υἱὸν τοῦ θεοῦ. ὥσπερ ὁ ἥλιος εἰ τοιοῦτον ἀπαύγασμα ἐγέννα ἐξ ἑαυτοῦ, ὥστε εἶναι ἥλιον, πάντως ἐκεῖνον τὸν ἥλιον καὶ τὸ ἀπαύγασμα καὶ υἱὸν ἂν ἐλέγομεν τοῦ ἡλίου. ἐν τούτῳ μέντοι ἐστὶν ἡ διαφορὰ, ὅτι ἐν μὲν τοῖς κτίσμασιν ἐν οἷς διαφέρει τὸ εἶναι καὶ ἡ οὐσία, οὐ δύνανται πολλαπλασιάζεσθαι τὰ ὑποκείμενα, μὴ καὶ τῆς φύσεως πολλαπλασιαζομένης. ὅθεν ὁ ἄνθρωπος ἄλλον ἄνθρωπον γεννᾷ· ὁ δὲ θεὸς, ἐν ᾧ ταυτόν ἐστι τὸ εἶναι καὶ ἡ οὐσία, ἐξ ἑαυτοῦ γεννῶν λόγον, οὐκ ἄλλως θεὸν γεννᾷ. ἡ γὰρ θεία οὐσία, οὔτ᾽ ἀνόμοιός ἐστιν, οὔτε πέφυκε πολλαπλασιάζεσθαι κατά τινα τρόπον, διὰ τὴν ἄκραν τελειότητα καὶ ἁπλότητα. ὁ μωάμμεθ τοίνυν ἀκούσας τοὺς χριστιανοὺς, λέγοντας τὸν θεὸν ἔχειν υἱὸν, οὐκ ἠδυνήθη λογίσασθαι, ὡς δυνατὸν εἶναι υἱὸν χωρὶς γυναικός. καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν ἄλλο παρήγαγεν ἐπιχείρημα περὶ τοῦ μὴ ἔχειν υἱὸν τὸν θεὸν, ἢ ὅτι οὐκ ἔχει γυναῖκα. καὶ οὐκ ἐνενόησεν ὅτι ὁ δαβὶδ, ὃν τοσοῦτον ἐγκωμιάζει, παρὰ τὸν φύσει υἱὸν,

εἶπε

dit, per quod cœlum & terram & quæ sunt in medio (ut Alcorani uerbo utar) fecit, sempiternum & incorruptibile esse necesse est. Quicquid ex Deo autē procedit, essentialiter est Deus, & hoc modo Deus est Dei uerbum. Vnde cum uerbū aliquo modo differat à dicente & cōtinente uerbum, & in Dei essentia non possit esse diuisio seu distinctio essentialis, oportet quod ibi sit distinctio personalis: et quod uerbū à dicente proprijs et solis relationibus distinguatur, sicut et de spiritu dictum est. Et hoc est uerbū, quo Deus omnia quę sunt dixit, et facta sunt: sicut & in Alcorano dicitur. Et secūdum hoc conuenit Alcoranum cum Euangelio Ioannis, qui dicit: Omnia per ipsum facta sunt. Quoniam igitur ab eo qui loquitur, uerbum comprætenditur, & intellectualiter gignitur: & quod ab altero generatur, secundum similitudinem speciei & naturæ, dicitur filius: propter hoc, uerbum Dei dicimus filium Dei. Sicut sol si generaret ex se talem splendorem qui esset sol, illum solem & splendorem diceremus filium solis. In hoc tamen est differentia, quod in creaturis, in quibus esse & essentia differunt, non possunt multiplicari subiecta, cum non multiplicatur natura. Vnde & homo alium hominem gignit: Deus autem, in quo idem est esse & essentia, ex seipso uerbum gignens, non alium Deum generat. Diuina enim essentia neque dissimilis est, neque innata est multiplicari secundum aliquem modum, propter summam perfectionem & simplicitatem. Mahometus igitur audiens Christianos dicentes Deum habere filium, nesciuit considerare, quod possibile est esse filium absque muliere. Et propter hoc nullam aliam adduxit argumentationē, nisi quod Deus non potest habere filium, quia uxorē non habet. Et non excogitauit quod dixit Dauid, quem tantum commendauit Mahometus, qui præter filium naturalē,

Verbum essentiale.

Ioan. 1.

Filij appellatio.

Mahometi opinio de filio Dei.

dixit Deum multos habere filios adoptiuos, dicens, Ego dixi, dij estis, & filij excelsi omnes: & non ex muliere. Aliàs tamen licet Mahometum simul cum eo intelligere, qui dicit Mariam posse habere filium absq; uiro: sed quomodo, non conuenienter considerauit, quod Deus & absq; muliere potuisset habere filium. Verum igitur dixit Mahometus, quando dixit Christum Iesum filium Mariæ, & uerbum Dei esse: sed non intellexit. Si enim intellexisset, dixisset: Ex quo est filius Mariæ, est uerus homo: ex quo est uerbum Dei, est uerus Deus. Non enim est Deus compositus & imperfectus, sicut homo, cuius uerbum et comprehensio mentis, & ars & actio, non est homo. Quicquid autem est Dei, est Deus. Vnde & uerbũ Dei, Deus est, & intellectus Dei, Deus est, & actio Dei, Deus est. Alcoranum autem hominem solum cepit Christum. Et propter hoc postquam dixit, quod uerbum est Dei, addidit, quod Iesus sic est apud Deum, sicut Adam, quẽ creauit de limo terræ: & dixit ei, Esto. Et quomodo hoc cum præcedentibus conuenit? Cum enim dixerit, quod Deus infuderit uerbum Mariæ, & spiritum eius, ex quo natus est Christus, & post hæc rursus opinatur, ut Adam is sit quem formauit ex terra: inconueniens igitur, uerbum Dei et spiritum eius terram esse. Nisi aliquo modo Dei naturam terram supponamus, quod absit. Esset enim uerbũ eius, & spiritus eius, sicut quædam statua, quæ neque intelligit, neque spirat. Nunc autem Deus noster, qui est benedictus in sæcula, uidet & audit omnia, & habet uerbum incarnatum ex Maria uirgine, & spiritumsanctum qui eam obumbrauit, & humanitatem uerbi adimpleuit. Si autem existimant & in Adam uerbum Dei & spiritum fuisse, non effugient manifestum mendacium. Si enim uerbum Dei cum carne & terra illius unitum esset, & spiritus reple-

Psal. 81.

Quicquid est Dei, idem etiã Deum esse.

In Adam non fuisse uerbum Dei, nec spiritumsanctum.

εἶπε καὶ ἄλλους υἱοὺς εἰσποιητοὺς ἔχειν, λέγων· ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες· καὶ οὐκ ἐκ γυναικός. ὅμως ἔξεστι συναναντοῦν ἐν αὐτῷ, ὁ μαχούμετ εἰπὼν τὴν μαρίαν δύνασθαι ἔχειν υἱὸν ἄνευ ἀνδρός· πῶς οὐκ ἂν εἰκότως ἐλογίσατο, ὅτι ὁ θεὸς καὶ ἄνευ γυναικὸς ἐδύνατο ἂν ἔχειν υἱόν. ἀληθὲς τοίνυν ἔφησεν ὁ μαχούμετ, ὅτι εἶπε τὸν χριστὸν ἰησοῦν τὸν υἱὸν τῆς μαρίας, καὶ λόγον εἶναι θεοῦ· ἀλλ᾽ οὐκ ἐνενόησεν. εἰ γὰρ ἐνόει, εἶπεν ἄν, εἰ καθὸ υἱός ἐστι τῆς μαρίας, ἀληθής ἐστιν ἄνθρωπος, καὶ καθὸ λόγος ἐστὶ τοῦ θεοῦ, ἀληθής ἐστι θεός. οὐ γάρ ἐστιν ὁ θεὸς σύνθετος ἢ ἀτελής, ὥσπερ ὁ ἄνθρωπος, οὗ ὁ λόγος καὶ ἡ σύλληψις τῆς διανοίας, καὶ ἡ τέχνη, καὶ ἡ ἐνέργεια οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος. μᾶλλον μὲν οὖν ὅπερ ἂν ᾖ τοῦ θεοῦ, θεός ἐστιν. ὅθεν καὶ ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, θεός ἐστι· καὶ ὁ νοῦς τοῦ θεοῦ, θεός ἐστι· καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ θεοῦ, θεός ἐστι. τὸ δὲ ἀλκορανον, ἄνθρωπον μόνον ἔλαβε τὸν χριστόν. καὶ διὰ τοῦτο μετὰ τὸ εἰπεῖν, ὅτι λόγος ἦν τοῦ θεοῦ, προσέθηκεν, ὅτι ὁ ἰησοῦς οὕτως ἐστὶ πρὸς τὸν θεόν, ὥσπερ ὁ ἀδὰμ ὃν ἔπλασεν ἐκ τῆς γῆς. καὶ εἶπεν αὐτῷ, ἔσο. καὶ τοῦτο πῶς τοῖς προηγουμένοις συνᾴδει, ὥστε τὸν αὐτὸν δοξάζειν ἐνθεῖναι μὲν τῇ μαρίᾳ τὸν λόγον καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, ἐξ οὗ γενέσθαι τὸν χριστόν· καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν δοξάζειν, ὡς τὸν ἀδὰμ αὐτὸν εἶναι, ὃν ἔπλασεν ἐκ τῆς γῆς. ἀσύμβατον παντελῶς, τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ χοῦν εἶναι. εἰ μή που τὴν τοῦ θεοῦ φύσιν χοῦν ὑποθώμεθα, ὅπερ ἀπείη. ἦν γὰρ ἂν ὁ λόγος αὐτοῦ καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, ὥσπερ τις ἀνδριάς, μήτε νοῶν, μήτε πνέων. νῦν δὲ ὁ θεὸς ἡμῶν, ὅς ἐστιν εὐλογημένος εἰς τοὺς αἰῶνας, ὁρᾷ καὶ ἀκούει πάντα, καὶ ἔχει λόγον σεσαρκωμένον ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, καὶ πνεῦμα τῇ παρθένῳ ἐπισκιάσαν, καὶ τὴν ἀνδρότητα τοῦ λόγου πληρῶσαν. εἰ δ᾽ ὑπολαμβάνουσιν ὁμοίως καὶ ἐν τῷ ἀδὰμ, τόν τε λόγον τοῦ θεοῦ, καὶ τὸ πνεῦμα γενέσθαι, ἀλλ᾽ οὐκ ἐκφεύξονται τοῦ ψεύδους τὸ φανερόν. εἰ γὰρ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ τῇ σαρκὶ καὶ τῷ χοῒ ἐκείνου ἡνωτο, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ ἐπλήρωσε

ἐπλήρωσε τὸν ἀδάμ, οὐδέποτ' ἂν ἠπάτησεν ἐκεῖνον ὁ σατανᾶς, ἢ κατέβαλεν, τῷ δὲ λόγῳ αὐτοῦ εἶπεν ὁ θεὸς τῷ ἀδάμ, ἔσο, ᾧ πάντα πεποίηκε, καὶ ὃς ἐξ ἀϊδίου ἦν παρ' αὐτῷ. ἔστι τοίνυν ὁ χριστὸς, θεὸς ἀληθὴς, ἐπεὶ καὶ λόγος θεοῦ. οὐ γὰρ ἐστὶν ἐλάττων τοῦ θεοῦ ὁ λόγος αὐτοῦ. ἔστι δὲ καὶ ἄνθρωπος ἀληθὴς ἐκ τῆς παρθένου μαρίας γεγεννημένος, καὶ καθόσον ἄνθρωπος, καὶ ἀπόστολος ἐστὶ τοῦ θεοῦ, καὶ προφήτης αὐτοῦ καὶ δοῦλος. καὶ ὅσον πρὸς τοῦτο, καλῶς φησὶ τὸ ἀλκορανὸν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλνεσᾶ, ὅτι οὔτε ὁ χριστὸς, οὔτε οἱ πιστοὶ ἄγγελοι ἀρνήσονται δοῦλον αὐτὸν εἶναι τοῦ θεοῦ, τουτέστι καθὸ ἄνθρωπον. οὐχ εὑρίσκεται μέντοι ἐν ὅλῳ τῷ εὐαγγελίῳ, αὐτὸν τὸν χριστὸν εἰπεῖν περὶ ἑαυτοῦ ὡς εἴη δοῦλος θεοῦ, ἵνα μὴ πλάνην εἰσαγάγῃ. ἀλλ' οὐδὲ διαῤῥήδην εἶπεν, ἐγώ εἰμι θεός. οὐδ' ἄνθρωπος, ἀλλ' ἀληθέσι καὶ φανεροῖς ἔργοις ἔδειξεν ἑαυτὸν, καὶ θεὸν ὄντα ἀληθῆ, καὶ ἄνθρωπον ἀληθῆ. καὶ διὰ τοῦτο εἶπεν, εἰ ἐμοὶ οὐ θέλετε πιστεύειν, τοῖς ἔργοις πιστεύσατε. καὶ αὕτη ἐστὶ δραστικωτέρα ἀπόδειξις, ἢ εἰ λόγοις μόνοις τοῦτο εἶπεν. εἴρηται δὲ ἀνωτέρω, διὰ τί πρὸ τοῦ πάθους τοῦτο οὐκ εἴρηκε διαῤῥήδην. οἱ δ' ἀπόστολοι καὶ οἱ εὐαγγελισταὶ, καὶ πρότερον καὶ μετὰ ταῦτα οὕτω φανεροὺς λόγους καὶ θαύματα καὶ εἶπον καὶ ἔδειξαν, ὡς πάντα τὸν κόσμον συνελαθῆναι, τοῦτο πιστεῦσαι. ὁ δὲ μαχούμετ, μετὰ τὸ καλῶς εἰπεῖν τὸν χριστὸν εἶναι λόγον θεοῦ, οὐκ ἔστη ἐν τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' ἀντεῖπεν ἑαυτῷ, εἰπὼν αὐτὸν τὸν χριστὸν μὴ εἶναι θεόν. τοῦτο μὲν ὡς εἰπὼν, παραιτήσασθαι τὸν χριστὸν ἑαυτὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ περὶ τούτου, ὃ φανερῶς ἐδείχθη ψεῦδος ὂν ἐν τῷ ἐννάτῳ κεφαλαίῳ. τοῦτο δὲ ὅτι εἶπεν αὐτὸν χριστὸν εἰπεῖν, προσκυνεῖτε τὸν θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν, τὸν κύριόν μου καὶ κύριον ὑμῶν, τοῦτο δὲ οὐδαμῶς τῷ λόγῳ προσίσταται. καθόσον γὰρ ἀληθὴς ἄνθρωπος ἦν, καὶ ἀληθὴς δοῦλος ἦν τοῦ θεοῦ, ὡς ἀνωτέρω γέγονε δῆλον. συμβέβηκε τοίνυν τῷ μαχούμετ, ὃ περὶ τῶν ἄλλων αὐτὸς ἔγραψεν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τοῦ ἰωνᾶ, λέγων, εἶναι τινὰς ἀποδοκιμάζοντας ἃ μὴ νοοῦσι, καὶ ἃ μὴ δύνανται ἐξηγεῖσθαι. ὥσπερ καὶ αὐτὸς ἀπεδο-

repleuiſſet Adam, nūquam decipere potuiſſet illum ſathanas, uel ſefelliſſet. Verbo tamen ſuo dixit Deus Adæ, Eſto, hoc eodem uerbo quo fecit omnia, quod qui dē ab æterno erat apud Deū. Itaq; Chriſtus uerus eſt Deus, & uerbū Dei. Neq; enim uerbum Dei minus eſt quàm totus Deus. Eſt etiam homo uerus, ex uirgine Maria genitus: & in quantum homo, & apoſtolus eſt Dei, & propheta Dei, et ſeruus Dei. Et quantum ad hoc, bene dicit Alcoranum in capitulo Elneſa, quod neque Chriſtus, neq; fideles angeli negabunt eum ſeruum eſſe Dei, id eſt, inquātum homo eſt. Non inuenitur tamen in toto euangelio, quod ipſe Chriſtus dicat de ſeipſo, quod ſit ſeruus Dei, ne errorē inducat. Sed neq; palàm dixit, Ego ſum Deus, neq; homo, ſed ueris et manifeſtis operibus oſtendit, ſeipſum & Deum eſſe uerum, & hominem uerū. Et propter hoc dixit: Si mihi nō uultis credere, operibus credite. Et hæc eſt efficacior probatio, quàm ſi uerbis ſolis hoc dixiſſet. Dictum eſt autem ſuperius, quare ante paſſionē hoc non dixit palàm. Apoſtoli aūt & euangeliſtæ prius, & poſthæc & alij prædicatores, ſic manifeſta uerba et dixerunt & oſtenderunt, ut totus mundus cō uinceretur hoc credere. Mahometus autem, poſtquam benedixit Chriſtum eſſe uerbum Dei, non ſtetit in ueritate, ſed cō tradixit ſibijpſi, dicens, ipſum Chriſtum nō eſſe Deum. Tamen dixit, quod apud Deum ſe excuſauit, quod patuit ſuperius in nono capitulo, manifeſte falſum eſſe, tum quia dicit quod ipſe Chriſtus dixit, Adorate Deum meum et Deum ueſtrū, dominum meum & dominum ueſtrum. Hæc autem ratio nequaquam conſtat. Inquantum enim uerus homo fuit, uerus ſeruus eſt Dei, ut ſuperius manifeſtum fuit. Contingit ergo de Mahometo, quod de alijs ipſe ſcripſit in capitulo Ionæ, dicens, quod quidam reprobant quæ non intelligunt, & quæ non poſſunt exponere. Sicut & ipſe reproba-

Ioh. 1.

Chriſtus, uerbū Dei, homo, apoſtolus, propheta, ſeruus.

Ioh. 10.

Ioan. 20.

Ioh. 19.

reprobauit mysteriũ incarnationis, propterea quod ipse nõ intelligebat, nec poterat exponere quæ in euangelio dicebãtur de Christo. Et secundum eandem rationem neq; trinitatis mysterium suscepit. non enim potuit intelligere personarum discretionem, absq; discretione quæ est secundum essentiam. Et quid mirum si homo carnalis non percipit excellentissima Dei mysteria? Hæc quidem igitur sufficiant de tertia quæstione. Quarta quæstio est, quod Mahometus continue in Alcorano laudat legem Moysi, et Iob, & Dauid. & dicit psalterium librum esse clarũ, supra omnes autem libros cõmendat euangelium, in quo dicit esse salutem & deductionem. Quęritur igitur, Quare neq; habent, neq; legunt Saraceni libros istos, neq; interpretantur? Christus enim, cum commendasset Moysen & alios prophetas, Christiani cum hos non haberent, acceperunt illos à Iudæis, & eos in diuersas linguas transferri fecerunt, habentq; illorum libros autenticos, leguntq; eos in scholis. Dicunt autem Saraceni, Iudæos quidem corrupisse libros ueteris, Christianos euangeliũ & libros noui testamenti, & quod nihil ueritatis remansit in mũdo, præterquàm quod est in Alcorano. Sed antè demonstratum est hoc in tertio capitulo, quod hoc est falsum, et contrariũ Alcorano. Item, Quomodo tãtus propheta, qualem existimãt esse Mahometum, tantum commendasset corrupta exemplaria, et dixisset in his esse salutem & deductionem? Vel quomodo non prædixisset in posterum esse corrumpenda? Sed potius contrarium dixit. Quod si in ambiguo quodam de Alcorano fuerint Saraceni, quærant ab his qui ante eos libros legerunt: id est, à Christianis & Iudæis. Et hoc dicit in capitulo Ionæ. Oportebat autem potius dicere: Ne credatis his qui corruptos libros habent. Item in capitulo Abraam docet, ut Saraceni quærant auctoritatem legis Moysi, dicens: Affer-

IIII. De libris Moysi, et euangelij.

Libri noui et ueteris Testamẽti an à Iudæis, & Christianis corrupti.

ἀπεδοκίμασε τὸ μυστήριον τῆς σαρκώσεως, διὰ τὸ μήτε νοεῖν μήτε δύνασθαι ἐξηγεῖσθαι τὰ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λεγόμενα περὶ τοῦ χριστοῦ. καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, οὐδὲ τὸ τῆς τριάδος μυστήριον προσεδέξατο. οὐ γὰρ ἠδύνατο νοεῖν τὴν τῶν προσώπων διάκρισιν, ἄνευ τῆς κατὰ τὴν οὐσίαν διακρίσεως. καὶ τί θαυμαστόν, εἰ ἄνθρωπος σαρκικὸς οὐκ ἐνόησε τὰ ὑπερβεβηκότα τῶν τοῦ θεοῦ μυστηρίων; ταῦτα μὲν οὖν ἀρκείτω περὶ τοῦ τρίτου ζητήματος.

Τέταρτον ζήτημα ἐστί, τὸ τὸν μαχούμετ συνεχέστατα ἐν τῷ ἀλκοράνῳ ἐγκωμιάζειν τὸν νόμον μωϋσέως, καὶ τὸν ἰώβ, καὶ τὸν δαβίδ, καὶ λέγειν, τὸ ψαλτήριον βιβλίον φωτεινόν. ὑπὲρ δὲ πάντα τὰ ἄλλα βιβλία, ἐγκωμιάζει τὸ εὐαγγέλιον, ἐν ᾧ φησὶν εἶναι σωτηρίαν καὶ ὁδηγίαν. ζητεῖται τοίνυν, διατί οὔτε ἔχουσιν, οὔτε ἀναγινώσκουσιν οἱ σαῤῥακηνοὶ ταύτας τὰς βίβλους, οὔθ᾽ ἑρμηνεύουσιν ἐν ταῖς σχολαῖς; τοῦ γὰρ χριστοῦ τὸν μωϋσῆν συστήσαντος, καὶ τοὺς ἄλλους προφήτας, οἱ χριστιανοὶ μὴ ἔχοντες αὐτούς, ἔλαβον ἐκ τῶν ἰουδαίων, καὶ μετενεχθῆναι τούτους ἐκ διαφόρων γλωσσῶν πεποιήκασιν, ἔχοντές τε τὰ ἐκείνων βιβλία αὐθεντικά, ἀναγινώσκουσί τε αὐτὰ ἐν τοῖς σχολίοις. λέγουσι δὲ οἱ σαῤῥακηνοί, τοὺς μὲν ἰουδαίους διαφθεῖραι τὰ βιβλία τῆς παλαιᾶς, τοὺς δὲ χριστιανοὺς τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὰ βιβλία τῆς καινῆς· καὶ ὅτι οὐδὲν ἐν ταῖς γραφαῖς ἀληθείας ἐναπέμεινε τῷ κόσμῳ, πλὴν τῆς ἐν τῷ ἀλκοράνῳ οὔσης. ἀλλὰ πρὸ ἀποδέδεικται ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ, ὅτι τοῦτο ἐστὶ ψεῦδος, καὶ ἐναντίον τῷ ἀλκοράνῳ. Ἔτι πῶς ὁ τοσοῦτος προφήτης, ὁποῖον νομίζουσιν εἶναι τὸν μωάμεθ, τοσοῦτον ἂν ἐπῄνεσε τὰ διεφθαρμένα ἀντίγραφα, ὥστ᾽ εἰπεῖν ἐν αὐτοῖς εἶναι σωτηρίαν καὶ ὁδηγίαν; ἢ πῶς οὐ προεῖπε ταῦτα φθαρησόμενα μετὰ ταῦτα; μᾶλλον μὲν οὖν εἶπε τοὐναντίον. ὡς εἴπερ ἐν ἀμφιβόλῳ τινὶ περὶ τοῦ ἀλκοράνου γένοιντο οἱ σαῤῥακηνοί, ζητεῖν ἐκ τῶν πρὸ αὐτῶν λαβόντων τὰς βίβλους, τουτέστι παρὰ τῶν χριστιανῶν καὶ τῶν ἰουδαίων. καὶ τοῦτο φησὶν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τοῦ ἰωνᾶ. ἔδει δὲ μᾶλλον εἰπεῖν, μὴ πιστεύητε τοῖς διεφθαρμένας ἔχουσι βίβλους. Ἔτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τοῦ ἀβραάμ, διδάσκει τοὺς σαῤῥακηνούς, ζητεῖν τὸ ῥητὸν τοῦ νόμου μωϋσέως, λέγων, ἐνέγκα-

ἐνέγκατε τὴν πεντάτευχον, εἰ ἀληθεῖς ἐστέ. καὶ ἀνάγνωτε, καὶ τὰ λοιπά. ἡ δὲ αἰτία τοῦ μὴ ἀναγινώσκειν σαῤῥακηνοὺς τὰ προειρημένα βιβλία, οὐδεμία ἄλλη ἐστί, πλὴν ὅτι ἴσασιν οἱ σοφοὶ τούτων, ὡς ῥαδίως ἁλώσεται τὸ ψεῦδος τοῦ ἀλκοράνου, εἰ τὰς ἁγίας καὶ ἀληθεῖς γινώσκοιεν βίβλους. ὅθεν καὶ τὸ ἀλκοράνον κακούργως προσενοήσατο ἑαυτοῦ, καὶ τέσσαρας θεραπείας ὑπέθετο, τοῦ μὴ τὸ ψεῦδος αὐτοῦ φανερὸν καθίστασθαι. ὧν μὲν ἐστί, τὸ ἐντείλασθαι σὺν ἐναντίον τι τῷ ἀλκοράνῳ λέγοντας, ὃ γέγονε δῆλον ἀνωτέρω ἐν τῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ. δεύτερον, τὸ εἰπεῖν μὴ διαλέγεσθαι μετὰ ἀνθρώπων ἄλλης αἱρέσεως. τρίτον, τὸ κωλῦσαι τούτοις πιστεύειν· φησὶ γὰρ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἀβραάμ, μὴ πιστεύσητε τινὶ πλὴν τῶν ἑπομένων τῷ ἡμετέρῳ νόμῳ, καὶ τοῦτο εἰπών, ἐν τῷ εὐαγγελίῳ σωτηρίαν εἶναι καὶ ὁδηγίαν. φησὶ δὲ καὶ τοὺς σαῤῥακηνοὺς μηδὲν εἶναι μὴ πληρώσαντας τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὸν νόμον. ὀφείλουσιν ἄρα ἔχειν αὐτά. τέταρτον, τὸ χωρίζεσθαι παντελῶς ἐκείνων, καὶ λέγειν, ἐμοὶ ὁ ἐμὸς νόμος, καὶ ὑμῖν ὁ ὑμέτερος, καὶ τὰ λοιπά. καὶ μετὰ ταῦτα, ἐλεύθεροι ἐστὲ ὑμεῖς, ὧν ἐγὼ πράττω, κἀγὼ ὧν ὑμεῖς. καὶ τοῦτο φησὶν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τοῦ ἰωνᾶ. εἰ τοίνυν οἱ σαῤῥακηνοὶ καλῶς ἐλάμβανον τὴν τοῦ ἀλκοράνου συμβουλήν, ἀναμφιβόλως ἂν ὡδηγοῦντο· εἶχον γὰρ ἂν τὸ εὐαγγέλιον, καὶ τὸν νόμον μωϋσέως, καὶ τὰς ἄλλας ἁγίας γραφάς, μάλιστα αὐτοῦ τοῦ ἀλκοράνου ὅταν ἐγκωμιάζῃ τὸν μωϋσῆν, τὸν δαβίδ, τὸν σολομῶντα, καὶ τοὺς ἄλλους προφήτας, λέγοντος συνεχῶς, ὡς τούτων οὐδὲν ἐστὶ προτιμότερον τοῦ ἑτέρου. ταῦτα καὶ πρὸς τὸ τέταρτον ζήτημα, πέμπτον ζήτημά ἐστι. τί ἂν βούλοιτο λέγειν ὁ μαχουμέτ, ἐν τῷ ἀλκοράνῳ τοσαυτάκις παλλιλογῶν περὶ ἑαυτοῦ καὶ γράφων, πιστεύετε εἰς τὸν θεὸν καὶ ἀπόστολον, ὑπακούετε τῷ θεῷ καὶ τῷ ἀποστόλῳ, ἀκολουθεῖτε τῷ θεῷ καὶ τῷ ἀποστόλῳ. ἴσμεν γὰρ μόνῳ τῷ θεῷ ὀφείλεσθαι πίστιν, τιμὴν λατρείας, ἐνέργειαν ὑπακοῆς, καὶ ἀκολούθησιν ὁδοῦ. αὐτὸς γάρ ἐστι μόνος ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος πάντων. ὅθεν οὐδεὶς οὐδέποτε προφήτης ἐτόλμησε ταῦτα εἰπεῖν, καὶ τῷ θεῷ ἐξομοιοῦν ἑαυτὸν ἐν τοῖς τοιούτοις, ᾧ μηδένα μηδέποτε κοινωνὸν ἢ συμμερίστην γενέσθαι. ὁ μὲν γὰρ κύριος ἐν τῷ νόμῳ τοῦ μωϋσέως, τοῖς ἰουδαίοις φησίν.

Afferte pentatheucum, ſi ueraces eſtis, et legite in eo: & reliqua. Cauſa aũt quod Saraceni non legũt prędictos libros, nulla alia eſt, niſi quod ſciunt horum ſapientes, quod facile deprehenderetur mendacium Alcorani, ſi ſanctos & ueraces libros legerent. Vnde & Alcoranum malicioſe prouidit ſibiipſi, & quatuor medelas ſuppoſuit, ut mendacium eius nõ manifeſtum cõſtitueretur. Quorum unum quidem eſt, mandare interimi qui contrarium aliquid Alcorano diceret, quod manifeſtum fuit ſuperius in quarto capitulo. Secundum dicit, ne diſputent cum hominibus alterius ſectæ. Tertium, prohibet his credere. Dixit enim in capitulo Abraã, Ne credatis alicui, niſi his qui ſequuntur noſtram legem, & quod in euãgelio eſt ſalus & deductio. Dicit etiam, quod Saraceni nihil ſunt, niſi adimpleãt legẽ & euangelium. ergo debent euangelium habere. Quartum, ſeparat ſe omnino ab illis, & dicit: Mihi mea lex, & uobis ueſtra, & reliqua. Et poſt hæc: Liberi eſtis uos, à quibus ego facio. & ego, à quibus & uos. Et hoc dicit in capitulo Ionę. Si igitur Saraceni bene acciperẽt conſilium Alcorani, proculdubio deducerentur. habuiſſent enim euangelium & legẽ Moyſi, & alias ſcripturas. maxime, cum ipſum Alcoranum continue commendet Moyſen, Dauid, Salomonẽ, & alios prophetas: & frequentiſſime dicat, quod alterum alteri nõ præfert. Et hæc ad quartam quæſtionem. Quinta quæſtio eſt. Quid uult dicere Mahometus in Alcorano, quod totiens dicit & repetit de ſe ſcribens, Credite in Deum & apoſtolũ, obedite Deo & apoſtolo, ſequamini Deũ & apoſtolũ? Scimus enim, ſoli Deo deberi fidẽ, honorẽ diuini cultus, actionẽ obedientiæ, & ſequelã uiæ. Ipſe enim ſolus eſt principiũ, et finis oĩm. Vnde nullus unq̃ propheta auſus eſt hæc dicere, et Deo ſeipſum in talibus aſſociare: cui nullũ unq̃ poſſibile eſt ſocium uel ſimul participem fieri. Dominus em̃ in lege Moyſi Iudęis dixit:

Cur Saraceni legis & euangelij libros non legant.

Quatuor præcipuæ Alcorani cautelæ.

Quæſtio V. de conſortio Dei.

Apoc. 22.

Deut. 32. dixit: Scitis quod ego sum solus. Propter *2. Regum 18.* hoc autem & Helias dicit: Si dominus est, ite post ipsum: si autē Baal, sequamini eum. Videtur igitur ex talibus, Mahometum non solum dare se Deo participem, sed facere seipsum illius socium, & simul consortem. Et sic dicitur in capitulo Elnesa: Non parcet Deus, si quis ei de derit participem. Solus autem Christus, neque consors neque particeps Dei, sed Deus uerus & homo uerus, potuit dicere: *Ioh. 14.* Credite in Deum, & in me credite. qui tamen nunquam dixit: Credite in Deum & in me, uel obedite Deo & mihi, ne homines crederent eum Dei participem & cōsortem.

Quæstio. 6. Sexta quęstio est: Cum Alcoranū de Christo quidem multa dicit, & magnifica, econtrario autem pauca de Mahometo, & quidem uilia, quæritur igitur, Quare Saraceni non potius sequuntur Christū quàm Mahometum, & euangelium quàm Alcoranum? Et quia cōtraria iuxta se posita magis elucescunt, uideamus è regione & intrinsecus, quid Alcoranū de utroque narrat.

Quid Alcoranum de Christo narret, quidque de Mahometo. Dicit enim Alcoranum, quod Christus suæ matri fuit annunciatus per angelum, & sanctificatus per spiritumsanctum, et uirtute Dei conceptus, non operatione naturæ, & ex sanctissima uirgine Maria, et supra omnes alias mulieres mundas, genitus est. De Mahometo autem nihil tale dicit, sed quod fuit orphanus, et uagus, à Deo conductus. Item dicit de Christo, quod est uerbum Dei, & secundum hoc nihil potuit ignorare: *nota.* Mahometus autē fuit propheta incertus. dicit enim, se nescire quid de se fiet, ac suis. Dicit etiā ipse: Nescio utrū ego aut uos sumus in rectitudine. Vnde et fertur dixisse de patre et matre sua: Vtinam scirem quod est opus eorum. Item fertur, quod ipse fuit præstigiatus à Iudæis, acubus ab aliquibus mulieribus in uultum cæreum immissis, & proiectis in puteum. Affirmant que communiter, ipsum Mahometum ueneno uitam finiuisse, quod assumpsit

φησίν, ἴδετε ὅτι ἐγώ εἰμι μόνος. διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ ἠλίας φησίν, εἰ κύριος ὁ θεός ἐστι, πορεύεσθε ὀπίσω αὐτοῦ, εἰ δὲ Βάαλ, ἀκολουθήσατε αὐτῷ. δοκεῖ τοίνυν ἐκ τῶν τοιούτων ὁ μαχούμετ, οὐ μόνον διδόναι τὸν θεὸν κοινωνόν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν ποιεῖν ἐκείνου κοινωνὸν καὶ συμμέριστην. καὶ οὕτω λέγεται ἐν τῷ ἀλκοράνῳ, ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλνεσᾶ· οὐ φείσεται ὁ θεός, εἴ τις αὐτῷ διδοίη κοινωνόν. μόνος δὲ ὁ χριστὸς μήτε κοινωνός, μήτε συμμεριστὴς ὢν τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ θεὸς ὢν ἀληθὴς καὶ ἄνθρωπος ἀληθής, ἐδύνατο λέγειν, πιστεύετε εἰς τὸν θεὸν καὶ εἰς ἐμὲ πιστεύετε· καί τοι ἐκεῖνος οὐδέποτε εἶπε, πιστεύετε εἰς τὸν θεὸν καὶ εἰς ἐμέ, ἢ ὑπακούετε τῷ θεῷ καὶ ἐμοί, ἵνα μὴ πιστεύσωσιν οἱ ἄνθρωποι κοινωνὸν αὐτὸν τοῦ θεοῦ, καὶ συμμέτοχον; ἕκτον ζήτημά ἐστιν, ὅπως τὸ ἀλκοράνον περὶ μὲν τοῦ χριστοῦ πολλά φησι καὶ μεγαλοπρεπῆ, τοὐναντίον δὲ εὐτελῆ περὶ τοῦ μωάμεθ· ζητεῖται τοίνυν, διατί οἱ σαῤῥακηνοὶ οὐ μᾶλλον ἀκολουθοῦσι τῷ θεῷ ἢ τῷ μωάμεθ, καὶ τῷ εὐαγγελίῳ ἢ τῷ ἀλκοράνῳ; καὶ ἐπεὶ τἀναντία παράλληλα τιθέμεθα, μᾶλλον ἐκφαίνονται, ἴδωμεν καὶ παραβάλλοντες ἀλλήλοις, τί τὸ ἀλκοράνον περὶ ἑκατέρου διέξεισι. φησὶ γὰρ τὸ ἀλκοράνον, τὸν χριστὸν τῇ ἑαυτοῦ μητρὶ διὰ ἀγγέλου εὐηγγελίσθαι, καὶ διὰ πνεύματος ἁγίου ἡγιάσθαι, καὶ δυνάμει θεοῦ συνειλῆφθαι, ἀλλ᾽ οὐ φύσεως ἐνεργείᾳ· καὶ ἐκ παρθένου ἁγιωτάτης, καὶ ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας γυναῖκας καθαρὰς γεγεννῆσθαι. περὶ δὲ τοῦ μωάμεθ οὐδὲν τοιοῦτον φησίν, ἀλλ᾽ ὅτι ἦν ὀρφανὸς καὶ πλανήτης ὑπὸ θεοῦ συναχθείς. ἔτι φησὶ περὶ τοῦ χριστοῦ, ὅτι ἐστὶ λόγος θεοῦ· καὶ κατὰ τοῦτο, οὐδὲν ἠδύνατο ἀγνοεῖν. ὁ δὲ μαχούμετ, ἦν προφήτης ἀμφίβολος. φησὶ γὰρ ἑαυτὸν ἀγνοεῖν, τί ἔσται αὐτῷ, ἢ τοῖς ἰδίοις. αὐτός τε εἶπεν, ἀγνοῶ πότερον ἐγὼ ἢ ὑμεῖς ἐστὲ ἐν εὐθύτητι. ὅθεν καὶ φέρεται εἰπεῖν αὐτὸν περὶ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρός, εἴθεν ᾔδειν τί ἐστι τὸ ἔργον αὐτῶν. ἔτι τε φέρεται, ὅτι αὐτὸς γέγονε παρὰ τῶν ἰουδαίων καὶ εἰς φρέαρ ἀποῤῥιφείς. ἐπικρατεῖ τε κοινῇ αὐτὸν τὸν μαχούμετ δηλητηρίῳ τὴν ζωὴν ἐκτελέσαι, ὅπερ ἐνέβαλε

τούτῳ

φύτῳ τὴν φλέβα τεμνομένη ἰουδαία τις. Ἔτι αὐτὸς μὲν ὁ χριστὸς ἐκ τοῦ ἀβραὰμ κατήγετο διὰ τοῦ ἰσαὰκ, ᾧ γεγόνασιν αἱ ἐπαγγελίαι περὶ τῆς εὐλογίας καὶ τῆς ἐσομένης κληρονομίας. ὁ δὲ μαχούμετ κατήγετο διὰ τοῦ ἰσμαὴλ, ᾧ οὐκ ἀνῆκεν ἡ ἐπαγγελία· ἀλλὰ περὶ ἐκείνου γέγραπται μόνον, ἔσται σιδηροῦς ἄνθρωπος, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπὶ πάντας, καὶ τὰ λοιπά. Ἔτι ὁ μὲν χριστὸς οὐδέποτε οὐδεμίαν ἐποίησεν ἁμαρτίαν. τὸ γὰρ πνεῦμα τοῦ θεοῦ, καὶ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, οὐ δύνατοι πλανηθῆναι· ὁ δὲ μαχούμετ, εἰδωλολάτρης γέγονε, καὶ φονεὺς, ἀσελγής τε καὶ ἅρπαξ, καὶ πολλοῖς ἄλλοις ἁμαρτήμασιν ἔνοχος, ἐφ' οἷς ὁ θεὸς (ὥς φασιν) αὐτῷ συνέγνω. Ἔτι ὁ μὲν χριστὸς φρικτὰ πεποίηκε θαύματα, καὶ χρήσιμα. ὡς γὰρ λέγεται καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλμοΐδε, πρὸς τῷ τέλει, ὁ χριστὸς, τυφλοὺς ἐφώτισε, λεπροὺς ἐκαθάρισε, καὶ νεκροὺς ἀνέστησεν· ὁ δὲ μωάμεθ πεποίηκε θαῦμα οὐδὲν, κατὰ τὸ ἀλκοράνον· καὶ ἅ τινα περὶ αὐτοῦ λέγοιντο, ἢ ἄτοπα, ἢ ἀδύνατα εἰσι, καὶ ἀπηχῆ, ὥσπερ τὸ τὴν σελήνην διαιρεθεῖσαν ἐπισκευάσαι· ἢ ἄχρηστα, ὥσπερ τὸ τὴν κάμηλον φθέγξασθαι· ἢ παντάπασι κεκρυμμένα, πολλὰ γὰρ ἔλεγεν ἑαυτὸν ποιεῖν ἐν κρυπτῷ καὶ νυκτὸς, ἃ ἐν ἡμέρας ἀπαιτούμενος δεικνύναι οὐκ εἶχεν. ὅθεν αὐτῷ ἔλεγον, φὴς ἀνέρχεσθαι εἰς τὸν οὐρανὸν νυκτὸς πρὸς τὸν θεὸν, ἀνάβηθι καὶ ἡμέρας ὁρώντων ἡμῶν, καὶ πιστεύσομεν. ὁ δὲ χριστὸς μέγιστα καὶ μεγαλοπρεπῆ θαύματα ἐποίει ἡμέρας καὶ ἐν τῷ φανερῷ, καὶ πολλῶν ὁρώντων ἐνώπιον, ὥστε φανερὰ εἶναι τὰ ἔργα ἐκείνου. μετὰ ταῦτα ὁ μὲν χριστὸς διδάσκαλος γέγονεν ἔξοχος. ὡς γὰρ λέγεται ἐν τῷ ἀλκοράνῳ, ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλμεΐδε, ὥσπερ ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ· ὦ χριστὲ, ἀναλόγισαι πῶς σοι δέδωκα πνεῦμα ἅγιον, ὥστε διαλέγεσθαι ἔτι ἐν τῇ βρεφικῇ κλίνῃ κείμενον, καὶ ἐδίδαξά σε βίβλον καὶ σοφίαν, τὸν μωσέως νόμον καὶ τὸ εὐαγγέλιον ὁ δὲ μωάμεθ. διδάσκαλος ἦν ἀγνοῶν, ἄνθρωπος ἰδιώτης, οὐδὲ μίαν εἰδὼς γλῶσσαν πλὴν τῆς ἑαυτοῦ, ἀγνοῶν καὶ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ ἑαυτοῦ νόμου. φησὶ γὰρ, μόνον τὸν θεὸν εἰδέναι τὴν τοῦ ἀλκορα-

νου

assumpsit, cum huic Iudæa quædam uenam secuisset. Item, ipse quidem Christus ab Abraam descendit, & Isaac, cui facta est promissio de benedictione, & consequenda hæreditate. Mahometus aũt descendit per Hismaël, ad quem non peruenit promissio: sed de eo scriptum est, quod erit ferreus homo, & manus eius contra omnes, & reliqua. Item Christus nullum unquam peccatum commisit. Spiritus enim Dei & uerbum Dei non potuit peccare. Mahometus autem idololatra fuit, & homicida, lasciuus & rapax, multisq; alijs peccatis† cõnoxius, in quibus Deus, ut dicunt, ei pepercit. Item Christus stupenda fecit miracula, & utilia. Sicut enim dicitur in capitulo Elmaide, in fine, Christus cæcos illuminauit, leprosus mundauit, & mortuos suscitauit: Mahometus autem nullum miraculum fecit, secundum Alcoranum. Et quæ de eo dicuntur, uel inconuenientia, uel impossibilia sunt & absona, sicut lunam diuisam reintegrare: uel inutilia, sicut camelum loqui: uel omnino occulta. Multa enim dixit seipsum in occulto & nocte facere, quæ in die requisitus, ostendere non potuit. Vnde ei dixerunt: Dicis te ascendere in cœlum ad Deum nocte, ascende de die, ut uideamus nos, & credemus. Christus autem maxima & magnifica miracula faciebat de die, & in manifesto, & coram multis testibus uidentibus: quare manifesta sunt opera illius. Præterea Christus quidem magister fuit excellens, sicut dicitur in Alcorano. Et in capitulo Elmeide, quasi ex persona Dei: O Christe, considera quem dedi tibi spiritum sanctum, ut loquaris. Item, In cunabulis docui te librum, & sapientiam, & legem Moysi, & euangelium. Mahometus autem doctor fuit ignarus, & homo idiota, nesciens aliam linguam nisi suam, ignorans etiam interpretationem legis suæ. Dicit enim, solum Deum scire Alcora-

O ni ex-

Christi ad Mahometum excellentia, per collationem.

Gen. 16.

† obnoxius.

Mahometi miracula.

Mahumet idiota.

ni expositionem. Item Christus secundũ euangelium crucifixus est, & mortuus, & resurrexit uere, & ascendit in cœlos, & sedet ad dexteram Dei. Alcoranũ autẽ dicit, quod non est mortuus, sed assum psit eum Deus. Quare & secundum euangelium, & secundum Alcoranum, & in omnem euentum Christus uiuit. Mahometus autem omnino mortuus est. Sed melior est adiutor uiuus, quàm mortuus. Omitto alias secundum quodlibet excellentias, quas de Christo euangelium posuit. Mirum igitur, quare Saraceni nõ sequuntur potius Christum quàm Mahometum, & euangelium potius quàm Alcoranum, cum ualde credibile sit, per meliorem legislatorem meliorem legem datam esse, & melius à Deo conseruatam ueracem & incorruptam, sicut superius demonstratum est in tertio capitulo.

DE EVANGELII AD ALcoranum excellentia. Cap. XVI.

Euangelij autem ad Alcoranum excellentiam, facile ex superioribus dictis possumus cognoscere. Antè enim demonstratum est, non esse Alcoranum legem Dei, propterea quod neque uetus neq; nouum testamentum hanc testantur, & quod neq; in stilo, neq; in sententijs cum alijs conuenit, & quod contradicit sibi ipsi, & quod nullo miraculo confirmatur, & quod est irrationabile, & quod manifesta continet mẽdacia, et quod uiolentum, & quod inordinatũ, & quod iniquum, & quod ambiguum. hæc enim omnia per ipsum Alcoranũ breuiter sunt antè demonstrata. Veruntamẽ idipsum Alcoranum legentibus, melius hæc demonstrantur. Quare nos audacter dicere possumus, si nobis credere non uultis, Alcoranum legite. Horum autem contraria in euangelica doctrina manifeste apparent. Etenim Mahometus præcipue, quasi supra omẽs prophetas qui sunt uel q̃ futuri sunt, Christũ cõmendauit, & euan-

Epilogus.

Acoranũ legendum, ut quàm sint absurda eius dogmata intelligatur.

νου ἐξήγησιν. ἔτι ὁ μὲν χριστὸς, κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ἐσταύρωται, καὶ τέθνηκε, καὶ ἐγήγερται ἀληθῶς, ἀνῆλθέ τε εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ κάθηται ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ. τὸ δὲ ἀλκοράνον φησὶν, ὅτι οὐ τέθνηκεν, ἀλλ' ἀνέλαβεν αὐτὸν ὁ θεός. ὥς τε κατὰ τὸ εὐαγγέλιον καὶ κατὰ τὸ ἀλκοράνον καὶ κατὰ πᾶσαν ἔκβασιν, ὁ χριστὸς ζῇ, ὁ δὲ μαχούμετ παντελῶς τέθνηκε. βελτίων δέ ἐστι τοῦ τεθνηκότος βοηθοῦ, ὁ ζῶν βοηθός. καὶ παραλείπω τὰς ἄλλας καθ' ἕκαστον ὑπεροχὰς, ἃς περὶ τοῦ χριστοῦ τὸ εὐαγγέλιον τίθησι. θαυμαστὸν τοίνυν, πῶς οἱ σαῤῥακηνοὶ οὐ μᾶλλον ἀκολουθοῦσι τῷ χριστῷ, ἢ τῷ μωάμεθ· καὶ τῷ εὐαγγελίῳ μᾶλλον, ἢ τῷ ἀλκοράνῳ· μάλιστα λίαν ὄντος πιθανοῦ, διὰ τοῦ βελτίονος νομοθέτου βελτίονα νόμον δεδόσθαι, καὶ βέλτιον σωτηρούμενον ὑπὸ θεοῦ, ἀληθῆ τε καὶ ἀδιάφθορον, ὡς ἀνωτέρω δέδεικται ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕλίου πρὸς τὸ ἀλκοράνον ὑπεροχῆς. κεφάλ. ιϛ.

Τὴν δὲ τοῦ εὐαγγελίου πρὸς τὸ ἀλκοράνον ὑπεροχὴν, ἐκ τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων ῥαδίως δυνάμεθα γνῶναι. προαποδέδεικται γὰρ, μὴ εἶναι τὸ ἀλκοράνον νόμον θεοῦ, διὰ τὸ μήτε τὴν παλαιὰν, μήτε τὴν νέαν τούτῳ συμμαρτυρεῖν. καὶ ὅτι οὔτε ἐν τῇ φράσει, οὔτε ἐν ταῖς ἀποφάσεσι, συμβαίνει τοῖς ἄλλοις. καὶ ὅτι ἀντιλέγει ἑαυτῷ. καὶ ὅτι οὐδενὶ θαύματι βεβαιοῦται. καὶ ὅτι ἐστὶν ἄλογον. καὶ ὅτι φανερὰ περιέχει ψεύδη. καὶ ὅτι βίαιον, καὶ ὅτι ἄτακτον, καὶ ὅτι πονηρὸν, καὶ ὅτι ἀμφίβολον. ταῦτα γὰρ πάντα ὡς ἐν βραχεῖ δι' αὐτοῦ τοῦ ἀλκοράνου προαποδέδεικται. πλὴν τοῖς ἐν αὐτῷ τῷ ἀλκοράνῳ ἀναγινώσκουσι, βέλτιον δείκνυται ταῦτα, ὡς θ' ἡμᾶς θαῤῥούντως δύνασθαι λέγειν, εἰ ἡμῖν πιστεύειν οὐ βούλεσθε, τὸ ἀλκοράνον ἀνάγνωτε. τούτων δὲ τἀναντία ὑπὸ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας φαίνεται καθαρῶς. ἐπεὶ γὰρ ὁ μαχούμετ, ὥσπερ ἐξῃρημένως ὑπὲρ πάντας τοὺς ὄντας προφήτας, ἢ ἐσομένους, ἐπῄνεσε τὸν χριστὸν, οὕτω ἐπεὶ τὴν τοῦ εὐαγγε-

εὐαγγελίου διδασκαλίαν ἐμεγάλυνεν ὑπὲρ πάσας τὰς θείας γραφάς. ἴσμεν δὲ ὡς οὐδὲν ἐστὶν οὕτως ἰσχυρὰ καὶ δυνατὴ μαρτυρία διδασκαλίας ἢ βίου, ἢ ὁ παρὰ τῶν ἐπάγειν αὐτοῖς μέμψιν ἐπιχειρούντων ἔπαινος. φησὶ δὲ αὐτὸς ὁ μαχουμὲτ ἐν τῷ ἀλκοράνῳ, ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλμειδὲ, ὡρίσαμεν τὴν ὁδὸν τῶν ἀνθρώπων διὰ τοῦ ἰησοῦ χριστοῦ τοῦ υἱοῦ τῆς μαρίας, τοῦ ἀληθεστάτου προφήτου· καὶ δεδώκαμεν αὐτῷ τὸ εὐαγγέλιον, ἐν ᾧ ἐστὶν ὁδηγία, καὶ φῶς, καὶ ἀλήθεια φανερά. ἀλλὰ καὶ ἐν πολλοῖς τόποις τοῦ ἀλκοράνου ἐξῃρημένως ἐγκωμιάζει τὸ εὐαγγέλιον. ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ εὐαγγέλιον ἐν πάσῃ χώρᾳ καὶ διαλέκτῳ ὑψηλότατα τῷ κόσμῳ φανεροῖ ἑαυτό. ὥστε θαῤῥούντως εἴποιμι ἂν περὶ αὐτοῦ τοῖς σαῤῥακηνοῖς, εἰ τῷ ὑμετέρῳ μωάμεθ βούλεσθε ἢ μὴ βούλεσθε πιστεύειν, περὶ τοῦ εὐαγγελίου, ἐν αὐτῷ τῷ εὐαγγελίῳ ἀνάγνωτε. καὶ ἐπεὶ, καθὼς λέγεται ἐν τῷ ἀλκοράνῳ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλενφὰν, βουλόμενος ὁ θεὸς ἀληθεύειν τὴν ἀλήθειαν διὰ τοῦ λόγου αὐτοῦ, καὶ διακόπτεσθαι τὴν ἀρχὴν τῶν αἱρετικῶν, ὥστε τὴν ἀλήθειαν ἀληθεύειν, καὶ τὴν ματαιότητα ματαιοῦσθαι, προενοήσατο, καὶ ᾠκονόμησεν ὁ θεὸς, ἵνα μὴ ὁ κόσμος δι' ἄγνοιαν ἀπόλυται, τὸν κοινῶς πᾶσι καὶ μόνον ἀναγκαῖον νόμον, τουτέστιν τὸν τοῦ εὐαγγελίου, οὐκ ἐν ἑνὶ τόπῳ, ἀλλ' ἐν διαφόροις ἐπαρχίαις, οὐδ' ἐν ἑνὶ ἰδιώματι, ἀλλὰ διαφόροις καὶ καθολικοῖς διαλέκτοις γραφῆναι, ἑβραϊκῶς καὶ ῥωμαϊκῶς, καὶ μετὰ ταῦτα πιστῶς, εἰς πάσας μετενεχθῆναι τὰς διαλέκτους. πρὸς δὲ τῷ τοῦ εὐαγγελίου τέλει, ἐνετείλατο τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς ὁ χριστὸς, εἰς πάντα τὸν κόσμον δραστηρίως κηρύξαι τὸ εὐαγγέλιον. ὅπερ ἵνα τελειῶσαι ἰσχύσωσι, δέδωκεν αὐτοῖς χάρισμα γλωσσῶν, καὶ δύναμιν θαυμάτων. τὸ δ' ἀλκοράνον ἀῤῥαβικῶς μόνον ἑαυτῷ φησὶν ὑπὸ τοῦ θεοῦ δεδόσθαι. καὶ οἱ σαῤῥακηνοὶ βεβαίως πιστεύουσι, μηδένα δύνασθαι τοῦτο γινώσκειν, τὴν ἀῤῥαβικὴν ἀγνοοῦντα διάλεκτον. ἕπεται δὲ, μὴ πάντας γινώσκειν τὴν ἀῤῥαβικὴν γλῶσσαν, μήτε δύνασθαι ταύτην μανθάνειν. γέγραπται δὲ ἐν τῷ ἀλκοράνῳ, καθὼς καὶ ἀποδέδεικται, μηδένα δύνασθαι σωθῆναι πλὴν ἐν τῷ νόμῳ τῶν σαῤῥα-

euangelij doctrinam supra omnes diuinas scripturas magnificauit. Scimus autem, quod nullum sic est tam ualidum, tamque potens testimonium doctrinæ uel uitæ, quàm laus ab his qui conantur reprehensionem inducere. Dicit autē ipse Mahometus in Alcorano, in capitulo El meide: Terminauimus uiam hominum per Iesum Christum filium Mariæ, uera cissimum prophetam, & dedimus ei euangelium, in quo est deductio & lux & ueritas manifesta. Et in multis locis Alcorani præcipue commendat euangelium. Etenim ipsum euangelium in omni loco & lingua excellentissime mūdo seipsum manifestat. Quare confidenter dicere possem de eo Saracenis: Si uestro Mahometo uultis, uel non uultis credere de euangelio, id ipsum euangelium legite. Et quoniam, sicut dicitur in Alcorano in capitulo Elemphal, uolens Deus quod uerificetur ueritas per uerbum suum, & intercidatur gubernatio hæreticorum, & ut ueritas uerificetur & uanitas euanescat, prouidit & dispensauit Deus, ne mundus per ignorantiam periret, ut lex illa, quæ generaliter omnibus & sola necessaria erat, lex ea quæ est euangelij, non in uno loco, sed in diuersis prouincijs: neque in uno idiomate, sed diuersis et in omnibus linguis scriberetur, hebraice, græce, & latine, & post hæc fideliter transferretur. In fine autem euangelij mandauit discipulis suis Christus, ut in uniuerso mundo efficaciter euangelium prædicarent. Quod ut perficere possent, dedit eis gratiam linguarum & uirtutem miraculorum. Alcoranum autem arabice solum sibijpsi dicit à Deo datum esse: & Saraceni firmiter credūt, nullum posse hoc scire qui arabicam linguam ignoret. Sequitur autem, non omnes scire arabicam linguam, neque posse hanc discere. Scriptum autem est in Alcorano, sicut & antè demonstratum est, nullum posse saluari, præter eos qui sunt in lege

Euangelij manifestatio cuiusmodi à Deo instituta.

Marci 16.

Saracenorũ. Quare conuenienter quæri poſſet, ſi ſolos uelit Saracenos Deus ſaluos fieri, & eos qui arabicam linguã ſciunt. Chriſtianorum autem lex, quæ ſcripta eſt in omnib. linguis, dicit, quod Deus uult omnes homines ſaluos fieri.

Saraceni, Saluati.

Saraceni igitur, qui ſolo nomine ſaluati dicuntur, ſicut antè dictum eſt, & alij omnes qui ſecundum ueritatem ſaluos ſe fieri uolunt, diſcant Chriſtum eſſe ſaluatorem, legantq́ euangelium in quacunq́ lingua uolunt, & inuenient ferè contraria omnia quæ prædicta ſunt & demonſtrata ab Alcorano. Inuenientq́, quod

Laus euangelij Chriſti.

Moyſi lex & prophetæ ipſum teſtantur, & nullam eſſe euangelij contrarietatem, ſed potius complementum & perfectionem omnium aliarum ſcripturarum.

Stili ſimplicitas.

Inuenient quoq́ in euangelio ſtilum non metricum uel rhythmicum, ſed ſimplicẽ & communem, nõ quidem propter ſimplicitatem ſcribentium, ſed propter utilitatem legentium, ut ab omni ſimplici et idiota conuenienter intelligi poſſet. Modum non habet aſſentatorium, neq́ turpia uel deſueta nomina, ſed communia & honeſtiſſima. Fabulam autem omnino nullam continet euangeliũ: & ſi quaſdam

Parabolæ.

aliquãdo parabolas apponit, ex ipſa uerbi conſequentia manifeſte oſtẽditur, quod parabolicè loquitur. Conuenit autem in ſententijs, non ſolum cum alijs ſacris ſcripturis, ſicut dictum eſt, ſed etiam cum philoſophis, qui de uirtutibus & de extremo hominum fine demonſtratiue, uel rationabiliter tractauerunt. Addit etiam quædam excelſiſſima, ad quæ naturalis humana ratio nõ poteſt peruenire. Et nequaq́ aliquid dicit, cui quis demonſtratiue poſſit inſtare, quia cum demõſtratio cõtineat uerũ, nihil poteſt eſſe ei contrariũ niſi falſum.

Nulla contradictio in 4. Euangelijs.

Speculãtibus aũt diligẽter, nulla cõtradictio in euãgelijs cõtinetur. Quare nõ ſolũ unum euangeliũ cum ſeipſo cõuenit, ſed etiam quatuor inter ſe, in omnibus neceſſarijs circa fidem, ſimpliciter conueniunt: id eſt, de incarnatione,

σαῤῥακηνῶν. ὡς τ' εἰκότως ἂν ζητηθείη, εἰ μόνους βούλοιτο σωθῆναι τοὺς σαῤῥακηνοὺς ὁ θεὸς, καὶ τοὺς γινώσκοντας τὴν τῶν ἀῤῥάβων γλῶσσαν. ὁ δὲ τῶν χριστιανῶν νόμος, ὁ ἐν πάσαις γεγραμμένος ταῖς διαλέκτοις, φησὶ, τὸν θεὸν πάντας ἀνθρώπους θέλειν σωθῆναι. οἱ σαῤῥακηνοὶ τοίνυν οἱ μόνῳ τῷ ὀνόματι λεγόμενοι σεσωσμένοι, καθὼς προείρηται, καὶ οἱ ἄλλοι πάντες οἱ κατὰ ἀλήθειαν σωθῆναι βουλόμενοι, μαθέτωσαν τὸν χριστὸν εἶναι σωτῆρα, ἀναγινωσκέτωσάν τε τὸ εὐαγγέλιον ἐν ᾗ ἂν βούλωνται διαλέκτῳ, καὶ εὑρήσουσι σχεδὸν ἐναντία πάντα τοῖς προειρημένοις καὶ δεδειγμένοις ὑπὸ τοῦ ἀλκοράνου. εὑρήσουσι συμμαρτυροῦντα αὐτῷ τὸν τοῦ μωσέως νόμον, καὶ τοὺς προφήτας, μηδεμιᾶς οὔσης πρὸς αὐτοὺς τοῦ εὐαγγελίου ἐναντιότητος, μᾶλλον μὲν οὖν συμπληρωτικὸν καὶ τελειότητα πάντων τῶν ἄλλων. εὑρήσουσί τε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ φράσιν οὐ μετρικὴν ἢ ῥυθμικὴν, ἀλλ' ἁπλῆν καὶ κοινήν· οὐ διὰ τὴν ἁπλότητα τῶν γραφόντων, ἀλλὰ διὰ τὴν ὠφέλειαν τῶν ἀναγινωσκόντων, ὥσθ' ὑπὸ παντὸς ἁπλοῦ τε καὶ ἰδιώτου οἰκείως ἀναγινώσκεσθαι δύνασθαι. ἦθος δὲ ἔχει οὐ κολακευτικὸν, ἀλλ' οὐδ' αἰσχρὰ ἢ ἀήθη ὀνόματα, ἀλλὰ κοινὰ καὶ σεμνότατα. μῦθον δὲ οὐδένα παντελῶς περιέχει τὸ εὐαγγέλιον, ἀλλὰ καὶ εἴ τινας ἐνίοτε παραβολὰς παρατίθησιν, ἐξ αὐτῆς τῆς τοῦ λόγου ἀκολουθίας δείκνυται φανερῶς, ὅτι παραβολικῶς διαλέγεται, συνᾴδει δὲ ἐν ταῖς ἀποφάσεσιν οὐ μόνον ταῖς ἄλλαις ἱεραῖς γραφαῖς, καθὼς εἴρηται, ἀλλὰ καὶ τοῖς φιλοσόφοις τοῖς περὶ ἀρετῶν καὶ τοῦ ἐσχάτου τῶν ἀνθρώπων τέλους ἀποδεικτικῶς ἢ λογικῶς πραγματευσαμένοις. προστίθησι μέν τοι καί τινα ὑψηλότατα, ἐφ' ἃ ὁ φυσικὸς καὶ ἀνθρώπινος λόγος οὐ δύναται ἐφικέσθαι. καὶ οὐδ' ἓν οὐδαμῶς φησιν, ᾧ ἄν τις ἀποδεικτικῶς ἐνσταίη. τῆς γὰρ ἀποδείξεως ἀληθὲς περιεχούσης, μόνον τὸ ψεῦδος ταύτῃ δυνατὸν ἐναντιωθῆναι. ἀκριβῶς τε σκοπουμένοις, οὐδὲ μία ἐναντιολογία ἐν τοῖς εὐαγγελίοις εὑρίσκεται. ὥς τε μὴ μόνον ἓν εὐαγγέλιον ἑαυτῷ συμφωνεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰ τέσσαρα ἀλλήλοις ἐν πᾶσι τοῖς περὶ τὴν πίστιν ἀναγκαίοις, τουτέστι, περὶ τῆς σαρκώσεως,

κώσεως, τῆς διδασκαλίας, τοῦ πάθους, τῆς
ἀναστάσεως, τῆς ἀναλήψεως τοῦ χριστοῦ, καὶ
τοι γε τῶν τεσσάρων εὐαγγελίων ἐν δια-
φόροις τόποις καὶ διαφόροις διαλέκτοις,
ἔπι τε ὑπὸ διαφόρων συγγραφέων ἐξ ἀρ-
χῆς συγγεγραμμένων, ὡς προείρηται. τινὲς
μέν τοι τῶν ἁπλουστέρων ὑπέλαβον ἐν τῷ
εὐαγγελίῳ εἶναι ἐναντιότητα, διὰ τὸ ὅπερ
ἐν ἑνὶ εὐαγγελίῳ γέγραπται, ἐν ἄλλῳ μὴ πε-
ριέχεσθαι. τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἐναντιολογία,
ἀλλὰ μᾶλλον οἰκονομία θεοῦ. τοῦ γὰρ ἁ-
γίου πνεύματος παροτρύνοντος τὸ παρ'
ἑνὸς εὐαγγελιστοῦ σεσιωπημένον, ἕτερος εἶ-
πε. τὸ δὲ ὑφ' ἑνὸς εὐαγγελιστοῦ γραφὲν, οὐ-
δεὶς ἠρνήσατο τῶν ἄλλων τριῶν, ἢ ἐναν-
τίον τι εἶπεν. ἀλλὰ καὶ οὗτοι οἱ τέσσαρες,
οὐ πάντα τὰ ἔργα ἢ τοὺς λόγους τοῦ χρι-
στοῦ συνεγράψαντο, ἀλλὰ μόνον τὰ πρὸς
σωτηρίαν ἀναγκαιότερα. πῶς δὲ ἡ χριστια-
νικὴ διδασκαλία, τελείως θαύμασι βεβαιοῦ-
ται, φανερῶς ἐν τῷ ἑβδόμῳ κεφαλαίῳ
προαποδέδεικται. καὶ οὐ δεῖ ἐπὶ πλέον
ἐν τοῖς αὐτοῖς διατρίβειν. οὐδεμία δὲ ἐστὶν
ἐν τῷ κόσμῳ διδασκαλία ἢ νόμος οὕτως
εὔλογος ὢν καὶ τέλειος, ὥσπερ ὁ εὐαγγε-
λικὸς, ὃς πάντα τὰ πάθη ἐκ τῆς ῥίζης ἀνέ-
σπασεν· οὐ μόνον τὴν ἄτακτον ἐνέργειαν, ἢ
τὸ ἔξωθεν ῥῆμα κωλύων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄ-
τακτον τοῦ λογισμοῦ κίνησιν, ἢ τὴν ἔνδον
διάθεσιν, οἷον ἐπιθυμίαν, ὀργὴν ἄτακτον,
καὶ τὰ τοιαῦτα, οἷς πάντα τὰ ἔξω κακὰ
ἕπονται. ἐφύτευσε δὲ καὶ ἀπήρτησε πάν-
τα τὰ ἀγαθὰ ἐν τῇ ἐντολῇ τῆς τελειοτά-
της ἀγάπης, τοῦ θεοῦ δηλονότι καὶ τοῦ πλη-
σίον· ἥτις ἐστὶ πλήρωμα νόμου. φυτευθεί-
σης γὰρ φιλίας καὶ ἀγάπης τελείας, ἣ
τῶν ἰδίων ἀγαθῶν τοῖς ἄλλοις κοινωνεῖν ἀ-
ναγκάζει, οὐκ ἔτι ἐστὶν ἀναγκαῖον δικαιο-
σύνην ζητεῖν, ἐνάγουσαν πρὸς τὸ τὰ ἀλ-
λότρια ἀποδιδόναι. Ἔτι περιέχει τὸ εὐαγ-
γέλιον τὸ οἰκειότατον καὶ φυσικὸν πρόσταγ-
μα· ὅσα ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄν-
θρωποι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε ὁμοίως αὐτοῖς. ὃ
μόνον τοῖς κτησαμένοις οὐδὲν ἐν ἄλλο ἐστὶν
ἀναγκαῖον πρόσταγμα, ὅσον πρὸς τὸν πλη-
σίον. οὐ μόνον δὲ ἀλήθειαν περιέχει τὸ εὐαγγέ-
λιον, ἀλλ' ὥσπερ πιστεύουσιν οἱ διδάσκαλοι τῶν
χριστια-

natione, doctrina, paſſione, reſurrectio-
ne, aſcenſione Chriſti, & ſpiritusſan-
cti miſſione: & ſi quatuor euāgelia in di-
uerſis locis & diuerſis linguis, nec non à
diuerſis auctoribus à principio conſcri-
pta ſunt, ut antè dictum eſt. Quidam ta-
men ſimpliciores exiſtimauerunt, in euā
gelio eſſe cōtrarietatem, propterea quod
illud quod in alio euangelio continetur,
in alio euangelio non continetur. Hoc
autem non eſt contradictio, ſed potius di
ſpenſatio Dei, quaſi inſpirante ſpiritusſan
cto, ut quod ab uno euangeliſta præter-
miſſum eſt, alter dicat: quod autē ab uno
euangeliſta ſcriptum eſt, nullus aliorum
trium negauit, uel contrarium aliquid di
xit. Sed hi quatuor nō omnia opera, uel
uerba Chriſti conſcripſerunt, ſed ſolum
quæ ad ſalutem ſunt magis neceſſaria.
Quomodo autem doctrina Chriſtiana
perfecte miraculis ſit confirmata, in ſepti
mo capitulo manifeſte antè demonſtra-
tum eſt: quare non oportet amplius in
eiſdem uerſari. Nulla autem eſt in mūdo
doctrina, uel lex, quæ ſic rationabilis exi
ſtat & perfecta ſicut euangelica, quæ om
nes paſſiones radicitus auellit. Non ſolū
inordinatam actionem & exterius uer-
bum prohibet, ſed & inordinatum ani-
mi motum, uel intrinſecum affectum, ſi-
cut cōcupiſcentiam, iram inordinatam,
& ſimilia, ex quibus omnia mala exterio
ra ſequuntur. Plantauitq́, & conſerua-
uit omnia bona in mandato perfectiſſi-
mæ dilectionis, Dei uidelicet & proxi-
mi. Habita enim amicitia & charitate p̄-
fecta, quæ propria bona cum aliis cōmu
nicare cogit, non eſt neceſſarium iuſti-
ciam quærere, quæ nos inducit ad reſti-
tuendum aliena. Item continet euan-
gelium naturaliſſimum & propriiſſimū
mandatum. Quæcunque uultis ut fa-
ciant uobis homines, & uos facite ſimi
liter eis. Quo ſolo habito, non eſt ne-
ceſſarium aliud præceptum reſpectu pro
ximi. Non ſolum etiam ueritatem con-
tinet euangelium, ſed, ſicut credunt

Chriſti opera et dicta non omnia in Euangeliis ſcripta.

Euangelicæ legis perfectio.

Mēdacii et uiolentiæ expers Euangelium.

Chriſtia-

Christiani doctores, si unum solum mendacium in euangelio inueniretur, totum euangelium meritò suspectum haberetur, sicut superius determinatũ est in nono capitulo. Violentiam autem nullam permittit euangelium, quinimo et ipsam uiolentiam, & iniuriam patienter oportere ferre ait, dicens: Si quis te alapis percusserit ad dexteram genam, uerte & alterã, & si quis à te capiat pallium, ne prohibeas eum, sed da etiam tunicam. Docet etiam pro illata iniuria et odio, beneficium & dilectionem reddere dicens: Diligite inimicos uestros, Benefacite odio habentibus uos, & orate pro malignantibus, & his qui uos persequuntur. Non tamen hoc aduersatur, si quidam Christianorum iniqui non seruant hæc omnia. Non enim iniquorum peruersio prohibet sanctissimę legis perfectionem & ueritatem. Bene ordinatissima autem est euangelij doctrina, sicut antè demonstratum est decimo in capitulo, & temporis ordine, & loci, & doctrinæ, & materię. Incipit enim ab incarnatione Christi, determinans quæ ad natiuitatem huius sunt conuenientia. Et post natiuitatẽ conuenienti tempore ostendit doctrinã & sapientiam eius. Et post hæc, & potentiam & miracula, & deinceps passionem & mortem, ultimo autem resurrectionẽ, & in cœlos ascensionem. Sanè nullũ malũ potest inueniri in doctrina tantæ perfectionis: etsi instabiles & indocti dicãt, blaspemias quasdam in euangelio contineri, sicut de incarnatione Christi & passione, item de trinitatis mysterio: de quibus, ut antè dictum est, scriptum est in Alcorano, quod ipsi reprobant quę non intelligunt. Certissima uero est lex euangelica, quia certissime scitur quo tempore, quo loco, à quibus hominibus conscripta est euangelica doctrina. Certissimum etiam est, quod conuenientissime et facillime intelligibilis est, quia credenda præponuntur per reuelationem Dei, & non inuestiganda per rationem, ut sim-

Matth. 5. *Lucæ 6.* *Math. 5.* *Euangelicæ doctrinæ ordo.* *Certitudo euangelij, & facilitas.*

χριστιανῶν, εἰ ἓν μόνον ἐν τῷ εὐαγγελίῳ εὕροιτο ψεῦδος, ὅλον εἰκότως ἂν ὑποπτεύθη, ὥσπερ καὶ ἀνωτέρω διώρισται ἐν τῷ ἐννάτῳ κεφαλαίῳ. Βίαν δὲ οὐδὲ μίαν συγχωρεῖ τὸ εὐαγγέλιον· μᾶλλον μὲν οὖν καὶ αὐτὴν τὴν βίαν καὶ τὴν ἀδικίαν μακροθύμως δεῖν φέρειν φησίν, λέγων, ἐάν τίς σε ῥαπίσῃ εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην· καὶ εἴ τις ἀπὸ σοῦ λάβοι τὸν χιτῶνα, μὴ κωλύσῃς αὐτὸν, ἀλλὰ δὸς καὶ τὸ ἱμάτιον. διδάσκει δὲ καὶ ὑπὲρ τῆς ἐπενεχθείσης ἀδικίας καὶ μίσους εὐποιΐαν καὶ ἀγάπην ἀποδιδόναι, λέγων, ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, καὶ εὔχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων καὶ διωκόντων ὑμᾶς. οὐ μὴν τοῦτο ἐναντιοῦται, εἴ τινες τῶν χριστιανῶν πονηροὶ, οὐ φυλάττουσι ταῦτα πάντα. οὐ γὰρ ἡ τῶν πονηρῶν διαστροφὴ, κωλύει τὴν τοῦ ἁγιωτάτου νόμου τελειότητα καὶ ἀλήθειαν. εὐτακτοτάτη δέ ἐστιν ἡ τοῦ εὐαγγελίου διδασκαλία, καθὼς προαποδέδεικται ἐν τῷ ἐνδεκάτῳ κεφαλαίῳ, καὶ τῇ χρόνου τάξει, καὶ τόπου, καὶ διδασκαλίας, καὶ ὕλης. ἄρχεται μὲν γὰρ ἐκ τῆς σαρκώσεως τοῦ χριστοῦ, καὶ διορίζεται τὰ πρὸς τὴν γέννησιν τούτου ἀνήκοντα. καὶ μετὰ τὴν γέννησιν, τῷ προσήκοντι καιρῷ δείκνυσι τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν σοφίαν αὐτοῦ, καὶ μετὰ ταῦτα τὴν δύναμιν καὶ τὰ θαύματα· καὶ ἐφεξῆς τὸ πάθος καὶ τὸν θάνατον, ἔσχατον δὲ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν. ἀληθῶς μὲν οὐδὲν πονηρὸν δυνατὸν εὑρεθῆναι ἐν διδασκαλίᾳ τοσαύτης τελειότητος· εἰ καὶ οἱ ἄστατοι καὶ ἀπαίδευτοι λέγουσι βλασφημίας τινὰς περιέχεσθαι ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, ὥσπερ περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ χριστοῦ, καὶ τοῦ πάθους, ἔτι τε περὶ τοῦ τῆς τριάδος μυστηρίου, περὶ ὧν (ὡς προείρηται) γέγραπται ἐν τῷ ἀλκοράνῳ, ἀποδοκιμαζόντων ἃ μὴ νοοῦσι. βεβαιοτάτη δέ ἐστιν, ὡς βεβαιότατα γινωσκομένη, τίνι χρόνῳ, τίνι τόπῳ, καὶ παρὰ τίνων ἀνθρώπων ἡ εὐαγγελικὴ συνεγράφη διδασκαλία. ἔτι τε βεβαιοτάτη ἐστὶν, ὡς τελείως νοουμένη, καὶ κατὰ τὸν προσήκοντα τρόπον· προτίθεται γὰρ, ὡς δέον ταύτῃ πιστεύειν, θείᾳ ἀποκαλύψει· ἀλλ' οὐ ζητήσει ἢ καταλήψει λογισμῶν ἀνθρωπίνων, ὥστε

ὥστε καὶ τοὺς ἀπλουστέρους ἐπ' αὐτὴν ῥᾳ-
δίως ἀναβαίνειν δύνασθαι. ἔτι δὲ δεῖ γινώσ-
κειν, ὅτι μηδὲν ἐστὶν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, ὃ μὴ
δυνατὸν ὑφ' ἡμῶν νοεῖσθαι, τῷ τῆς πίστεως
βοηθουμένων φωτί. εἰ δὲ καὶ ἀσφαλεστάτη
ἐστὶν, ἀλλ' ὅμως οὐχ ὑπὸ πάντων νοεῖται,
ἀλλ' ὑπὸ τῶν ταπεινῶν μόνον, καὶ ταπεινῶν
τῇ καρδίᾳ. οἱ δὲ ὑπερήφανοι καὶ σαρκικοὶ, οὐ
δύνανται ταύτην νοεῖν, ὧν ὁ νοῦς οὕτως ἔ-
χει πρὸς αὐτὴν, ὥσπερ ὁ τῆς νυκτερίδος ὀφ-
θαλμὸς πρὸς τὸν ἥλιον. οἱ δὲ ἱεροὶ τῆς χριστιανι-
κῆς πίστεως διδάσκαλοι, οὐχ ὡς νυκτερίδες
ἐν νυκτὶ πέτονται, ἀλλ' ἀτενέσιν ὀφθαλμοῖς,
ὥσπερ ἀετοὶ τὰς τῆς ἀληθείας ἀκτῖνας ἐν ἑαυ-
τοῖς θεωροῦσι. τοῖς δὲ ἄλλοις τοῖς ἀγνοοῦσι,
καὶ λόγον ζητοῦσιν, οἰκείου ἑρμηνεύουσι τὰ
τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀληθείας μυστήρια. ἀλλ' οὐ
λέγουσιν αὐτοῖς ὥσπερ ἐν τῷ ἀλκοράνῳ, ἐν
τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλκαφερεὶν, ὅτι δέον τοὺς
σαρρακηνοὺς λέγειν τοῖς ἄλλοις γένεσι τοῖς
μὴ πιστεύουσι καὶ λέγουσι τῷ ἀλκοράνῳ,
ἐμοὶ ἡ πίστις ἡ ἐμὴ, καὶ ὑμῖν ἡ ὑμετέρα· ἀλλ'
εἰσὶν ἕτοιμοι πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ αἰ-
τοῦντι λόγον περὶ τῆς ἐν αὐτοῖς πίστεως καὶ
ἐλπίδος. τοῦτο δὲ ἐστὶν ἴδιον τοῦ σοφοῦ, λόγον
τοῦ ἰδίου ἔργου ἀποδιδόναι. ἄλλως γὰρ ἂν
πᾶς ἀνόητος ἠδύνατο νόμον συντεθῆναι, καὶ
συμπεραίνειν ὅπερ ἂν βούλοιτο, καὶ λέγειν,
μηδὲν δεῖν ἐναντίον πιστεύεσθαι τοῖς ὑπ' αὐ-
τοῦ τεθειμένοις.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΩΝ ΣΑΡΡΑ-κηνῶν ἀπολογίας, πρὸς τὰ προειρημένα.

Πρὸς ταῦτα δὲ ἐπιχειροῦσιν ἀπολογεῖσθαί
τινες δεισιδαίμονες σαρρακηνοὶ, καὶ
δυσειδεῖς, λέγοντες· οὐ φαμὲν τὸ εὐαγγέλιον
οὐκ εἶναι παρὰ θεοῦ (ὁ γὰρ ἀλκοράν) τοῦτο φησίν· οὔτε
φαμὲν ἀτελὲς εἶναι, παρὰ θεοῦ ὄν· ἀλλ' οὕτω μεγά-
λα καὶ τέλεια περιέχει τὸ εὐαγγέλιον, ὥστε μὴ
ἀρκεῖν τὸν κόσμον ταῦτα τελέσαι. τίς γὰρ τὸν
θεὸν ἐξ ὅλης καρδίας, καὶ τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν
δύναται ἀγαπᾶν; τίς δύναται ὑπὲρ τῶν διωκόν-
των εὔχεσθαι, καὶ συκοφαντούντων; τίς ἐξ ὅλης
τῆς καρδίας εὐεργετεῖν τοὺς κακοποιοῦντας; καὶ
ἄλλα δέ τινα τελειότατα προστάττει τὸ εὐαγγέ-
λιον. ὅτι τοίνυν οὐκ ἦν νόμος τηρεῖσθαι δυνάμενος,

προνοή

ut ſimpliciores ad eã facile accedere poſ-
ſint. Item oportet ſcire, quod nihil eſt in
euangelio, quod non poſſibile ſit à nobis
intelligi, qui fidei lumine ſumus adiuti.
Et licet in ſe certiſſima, tamẽ nõ ab omni
bus intelligitur, ſed ab humilibus ſolum,
& humilibus corde. Superbi autẽ & car-
nales non poſſunt hanc intelligere: quo-
rum intellectus ſic ſe habet ad eam, ſicut
ueſpertilionis oculus ad ſolem. Sacri au-
tem Chriſtianæ fidei doctores, non tan-
quam ueſpertiliones in nocte uolant, ſed
attentis oculis tanquam aquilæ, ueritatis
radios in ſeipſis contemplantur: aliȷs au-
tem ignorantibus, & rationem quæren-
tibus, propriẹ interpretantur fidei & ue-
ritatis myſteria. Et non dicunt eis, ſicut
in Alcorano in capitulo Ionẹ, & in capi-
tulo Elcapherim, quod cõueniens eſt Sa-
racenos dicere aliȷs nationibus quæ non
credunt, & contradicunt Alcorano: Mi-
hi mea fides, & uobis ueſtra. Sed ſunt pa
rati ad reſponſionẽ cuicunq; poſcenti ra
tionem de fide, & ſpe quæ in eis eſt. Hoc
aũt eſt propriũ ſapientis, rationem et cau
ſam ſui operis reddere. Aliter enim quili
bet fatuus poſſet legem condere, & con-
cludere quicquid uellet, & dicere, nihil
oportet contrarium credere his quæ ab
eo poſita ſunt.

Sapientis proprium.

DE SARACENORVM RESPONſione ad prædicta. Cap. XVII.

Ad hæc autem conantur reſponde
re quidam ſuperſtitioſi & conten-
tioſi Saraceni, dicẽtes: Nõ dicimus quod
euangelium non ſit à Deo, cum Alcora-
num hoc manifeſte teſtetur, neque dici-
mus imperfectum eſſe, cum à Deo ſit, ſed
tam ardua & perfecta continet euange-
lium, ut non ſufficiat mundus ea perfice-
re. Quis enim Deũ ex toto corde, et pro-
ximũ ſicut ſeipſum poteſt diligere? Quis
poteſt pro perſequentibus & calumnian
tibus orare? Quis ex toto corde beneface
re malefacientibus? Et alia quædam per-
fectiſſima mandat euangelium. Quoniã
igitur non erat lex quæ potuiſſet ſeruari,

Euangelij præceptorũ perfectio.

prouidit

prouidit mundo Deus per legem salutis, & leuia fecit mandata, & dedit mũdo Alcoranum, quod minime continet difficilia hæc, sed facile est ad saluandum homines per ipsum. Vnde dicũt, Alcoranum magis esse commune, & ualde sufficere ad salutem mundo. Et propter hoc uocãt Alcoranũ antonomatice, legem salutis. Dicunt igitur, quod Alcoranum successit quasi loco euangelij, & quicquid boni erat in euãgelio, totum est in Alcorano, & quod iam non est opus euãgelio. Sed hoc manifestũ continet mendacium. Nõ enim possibile est dicere, ad tempus datũ esse euangelium, ut puta usque ad Alcoranum, & post hæc Alcoranum ei successisse ad salutem hominum. cum Alcoranũ manifeste testetur, quod in euangelio est deductio & salus. Preterea non potest dici, quod postquã dedit euangeliũ, aduertit quod mundus nõ poterit ipsum seruare, & correxit stilum, & temperauit præceptum, ut Deus facta nostra putet ab euentu. Sciebat enim Deus à principio, et quid euangelium continet, et quid homines ferre possunt. Præterea & ipsum Alcoranum dicit, quod nihil sunt Saraceni, nisi adimpleant euãgelium, & legẽ Moysi, ut superius dictum est. Christiani autẽ solum euãgelium adimplere debẽt. Item quomodo posset euangelium perfectum dici, si non posset secundum uires ab hominibus seruari? Item, si perfectũ est euãgelium, & ad salutem necessaria cõtinet: quid obstat, si quædam alta consilia continet, quæ magnæ perfectionis existant? hæc tamen non dicit necessaria esse ad salutem. Item, quantum quæque lex magis remissibilis est, tantum est per se minus mercede digna. Si igitur Alcoranum est remissibilius quàm euãgelium, non ergo similiter est ad salutem efficax. Non enim dedit Deus legem minoris efficaciæ, & ad salutem laboriosiorem. Et constat in Alcorano, quod & per ipsum Alcoranum dæmones saluari possunt, ut superius manifestum fuit in septimo

Obiectionis Saracenorum confutatio.

Dæmones saluari posse, Alcorani testimonio.

προνοήσατο τοῦ κόσμου ὁ θεὸς διὰ τοῦ νόμου τῆς σωτηρίας, καὶ ἐκούφισε τὰς φυλάς, δοὺς τῷ κόσμῳ τὸ ἀλκοράνον, μὴ περιέχον τὰ δυσχερῆ ταῦτα, ἀλλὰ ῥᾴδιον ὂν πρὸς τὸ σῴζεσθαι δι' αὐτοῦ τοὺς ἀνθρώπους. ὅθεν φασὶ τὸ ἀλκοράνον μᾶλλον εἶναι κοινόν, καὶ λίαν ἀρκεῖν πρὸς σωτηρίαν τῷ κόσμῳ. καὶ διὰ τοῦτο καλοῦσι τὸ ἀλκοράνον παρωνύμως, νόμον σωτηρίας. φασὶ τοίνυν, ὅτι τὸ ἀλκοράνον διεδέξατο τὸ εὐαγγέλιον· καὶ πᾶν ὅπερ ἦν ἀγαθὸν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, οὕτως ὅλον ἐν τῷ ἀλκοράνῳ ἐστίν. ὥστ' ἤδη μὴ εἶναι χρείαν τοῦ εὐαγγελίου. ἀλλὰ ταῦτα φανερὸν περιέχουσι ψεῦδος. οὐ γὰρ δυνατὸν λέγειν, πρὸς καιρὸν δεδόσθαι τὸ εὐαγγέλιον, οἷον μέχρι τοῦ ἀλκοράνου· καὶ μετὰ ταῦτα τὸ ἀλκοράνον, αὐτὸ διαδέξασθαι πρὸς τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. αὐτὸ γὰρ τὸ ἀλκοράνον φανερῶς μαρτυρεῖ, ὅτι ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἐστὶν ὁδηγία καὶ σωτηρία. Ἔτι οὐ δυνατὸν λέγειν, ὅτι μετὰ τὸ δοῦναι τὸ εὐαγγέλιον, ὁ θεὸς συνειδὼν, ὡς οὐ δυνήσεται ὁ κόσμος τηρῆσαι αὐτό, καὶ διὰ τοῦτο διορθώσατο μὲν τὴν ἑρμηνείαν, τὴν δὲ ἐντολὴν κουφοτέραν ἐποίησεν, ὡς ἂν ἀπὸ τῶν ἀποβαινόντων τὰ δέοντα γινώσκεσθαι συνιείς, ἤδει γὰρ ὁ θεὸς ἐξ ἀρχῆς, τί μὲν τὸ εὐαγγέλιον περιέξει, τί δὲ οἱ ἄνθρωποι συνήδυνται. καὶ ἄνευ δὲ τούτων, καὶ αὐτὸ τὸ ἀλκοράνον φησίν, ὡς οὐδέν εἰσιν οἱ σαρρακηνοί, εἰ μὴ πληρώσαιεν τὸ εὐαγγέλιον, καὶ τὸν νόμον μωϋσέως, καὶ τὸ ἀλκοράνον, ὡς εἴρηται ἀνωτέρω. οἱ δὲ χριστιανοὶ μόνον τὸ εὐαγγέλιον πληρῶσαι ὀφείλουσιν. Ἔτι πῶς ἂν ἠδύνατο τὸ εὐαγγέλιον τέλειον λέγεσθαι, μὴ ἀνάλογον ὂν τῇ τῶν ἀνθρώπων δυνάμει, μηδὲ κοινῶς τηρεῖσθαι δυνάμενον. Ἔτι εἰ τέλειόν ἐστι τὸ εὐαγγέλιον, καὶ περιέχει τὰ πρὸς τὴν σωτηρίαν ἀναγκαῖα, τί ἦν θαυμαστὸν εἴ τινας καὶ ἄλλας συμβουλὰς ὑψηλὰς περιέχει, μεγάλης οὔσας τελειότητος, ταύτας μέντοι μὴ λέγειν ἀναγκαίας εἶναι πρὸς σωτηρίαν. Ἔτι ὅσον τις νόμος μᾶλλον ἐστὶν ἄνετος, τοσοῦτον ἐστὶ καθ' ἑαυτὸν ἧττον ἔμμισθος. εἰ τοίνυν τὸ ἀλκοράνον κουφότερόν ἐστι τοῦ εὐαγγελίου, οὐχ ὁμοίως ἄρα ἐστὶ πρὸς σωτηρίαν δραστήριον. οὐ γὰρ ἂν ἔδωκεν ὁ θεὸς νόμον ἀδρανέστερον μὲν πρὸς σωτηρίαν, ἐπιπονώτερον δέ. λέγεται δὲ ἐν τῷ ἀλκοράνῳ, ὅτι δι' αὐτοῦ καὶ οἱ δαίμονες σωθῆναι δύνανται, ὡς ἀνωτέρω γέγονε δῆλον ἐν τῷ ἑβδ

ἑβδόμῳ κεφαλαίῳ, οἵ τινες οὐ δύνανται διὰ τοῦ
εὐαγγελίου σωθῆναι. ἔστιν ἄρα τὸ ἀλκορὰν σω-
τηριῶδες μᾶλλον, ἢ τὸ εὐαγγέλιον· ὥστε ἐπι-
πονώτερον, καὶ δυσχερέστερον. Ἔτι εἰ τὸ ἀλκορά-
νον, ῥᾴων νόμος ἐστὶν, ἐπικινδυνώτερον καὶ μεί-
ζονος ἄξιον μέμψεως ἔσται, τὸ μὴ φυλάττειν
αὐτόν. ἀλλ' οἱ σαῤῥακηνοὶ, τοῦτον οὐ τηροῦσιν· ἐπι-
κινδυνώτερον ἄρα ἁμαρτάνουσιν. ὅτι δὲ τοῦτο
παραβαίνουσι, δῆλον. πίνουσι γὰρ οἶνον, καὶ βοτά-
νας μεθύσκοντες, ἐσθίουσι τέ τινα ἀκάθαρτα
παρ' αὐτοῖς, οὐ τηροῦσι τε τὴν νηστείαν, οὔτε τὴν
προσευχὴν, οὔτ' ἀναλίσκουσι κατὰ τὴν αὐτῶν
εὐπορίαν· καὶ ἄλλα πολλὰ, ἃ βέλτιον οἶδεν
ὁ ἐν τῇ πρὸς αὐτοὺς ἀναστροφῇ πεῖραν τούτων
λαβών. εἴτ' ἄρα ῥᾴδιον τοῦτο φασὶν, εἴτε δυσχε-
ρὲς, τὸν κίνδυνον οὐκ ἐκφεύγουσιν. ἀλλ' ἐπ' ἀλη-
θείας ὁ μαχούμετ ἐπεχείρησε μὲν ῥᾴδιον δοῦ-
ναι νόμον, οὐ συγκεχώρηται μέν τοι παρὰ θεοῦ οὕ-
τω διαθῆναι τὸν κάλαμον, ὥστε μὴ πολλὰ δυ-
σχερῆ παραμίξαι. περιέχει μὲν γοῦν ὁ νόμος ἐκεῖ-
νος δυσχέρειαν πολλὴν, ἐν τῷ νοεῖσθαι. λέγεται
γὰρ ἐν αὐτῷ, ὡς ὑπὸ μόνου νοεῖται τοῦ θεοῦ. τοῦτο
δὲ ὅπως ἐστὶν ἄλογον, δῆλον γέγονεν ἀνωτέ-
ρω ἐν τῷ ὀγδόῳ κεφαλαίῳ. Ἔτι τε δυσχερὴς
ἐστὶ περὶ τὸ πιστεύεσθαι. φησὶ γὰρ τὴν παρθένον
μαρίαν, παρθένον γεννῆσαι τὸν ἰησοῦν, καὶ τὸν
θεὸν ἔχειν λόγον καὶ πνεῦμα ἅγιον· ἅ τινα ἀ-
ναγκαῖα εἰσὶν πρὸς τὴν ἡμετέραν πίστιν, πλὴν
θαύμασι βεβαιωθέντα. Ἔτι τὸ δυσχερὴς ἐστὶν
30 ἀποπληρωθῆναι δι' ἔργων· οἷον ἐστὶ, τὸ περι-
τέμνεσθαι, καὶ τὸ μὴ πίνειν οἶνον, καὶ περὶ τοῦ φυ-
λάττεσθαι διὰ τοῦ σίκερα καὶ δι' ἄλλων τὴν μέ-
θην, καὶ περὶ νηστείας καὶ προσευχῆς, καὶ περὶ με-
ταδόσεως κατὰ τὴν παρὰ θεοῦ δεδομένην εὐπο-
ρίαν ἑκάστῳ· καὶ πολλὰ ἄλλα, ἅπερ ὀλίγοι φυ-
λάττουσι τῶν σαῤῥακηνῶν. ὥσπερ τοίνυν γέγο-
νε τῷ κόσμῳ ἀναγκαῖον κουφοτέρας γενέσθαι
τὰς τοῦ εὐαγγελίου ἐντολὰς, καὶ ὡς κουφότε-
ρον τὸ ἀλκοράνον δοθῆναι, οὕτω καὶ περαιτέρω
40 πάντως ἦν ἀναγκαῖον, ἄλλον ἐλαφρότερον νό-
μον δοθῆναι, ῥᾷον δυνάμενον ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων
τηρεῖσθαι. ἢ ὀλίγων ὄντων τῶν σωζομένων, μέμ-
ψις ἂν ἠκολούθει τῷ θεῷ, τοιοῦτον δεδωκότι νό-
μον, ὃν οὐκ ἂν ἠδύναντο φυλάττειν οἱ ἄνθρω-
ποι. εἰ δὲ τοῦτο ἐστὶν ἄτοπον, δεῖ ἄρα ἐπὶ τοῦ πρώ-
του ἵστασθαι· ὥστε δηλονότι τὸ εὐαγγέλιον εἶναι
νόμον παρὰ θεοῦ, ἁγιώτατόν τε ὁμοῦ, καὶ τὴν δύ-
ναμιν τῶν ἀνθρώπων οὐχ ὑπεραίροντα.

ſeptimo capitulo, qui nō poſſunt ſaluari
per euangelium. Eſt igitur Alcoranũ ma
gis ſalutare quàm euangeliũ, ergo & la-
borioſius & difficilius. Itē, ſi Alcoranũ fa
cilior lex eſt, & periculoſior, maiore re-
prehēſione dignũ erit eã non obſeruari.
Sed Saraceni eam nō ſeruant: periculo-
ſius igitur peccãt. Quod aũt eam nō ſer-
uãt, nec cōplent, manifeſtũ eſt. Bibunt e-
nim uinũ, & inebriãtur, comedũtq́ꝫ illici
ta apud eos: nō ſeruant ieiuniũ, neq́ꝫ ora
tionē, neq́ꝫ expendũt iuxta eorũ faculta-
tem, & alia multa, quæ melius ſcit qui in
cōuerſatione inter eos experientiã horũ
capit. Siue facilē hanc dicũt, ſiue difficilē,
periculum non euadunt. Sed in ueritate,
Mahometus conatus eſt quidē facilē legē
dare, nō tamen permiſſum eſt ſic calamũ
tēperare, quin difficilia multa interſerue
rit. Cōtinet enim lex illa difficultatē mul
tam ad eã intelligendã. Dicitur enim in
Alcorano, quod à ſolo Deo intelligitur.
Hoc aũt quomodo ſit irrationabile, ma-
nifeſtũ fuit in octauo capitulo. Itē cōtinet
etiã difficultatē ad credendũ. Dicit eñ,
uirginē Mariã peperiſſe Ieſum, & Deũ
habere uerbũ & ſpiritũ ſanctũ, quę neceſ
ſaria ſunt ad noſtrã fidē, & tamen mira-
culis confirmata. Itē difficilis eſt propter
opera adimpleri, ſicut circũcidi, & nō bi
bere uinũ, & cauere ebrietatē per cicerã,
& alia quę ſunt de ieiunio & oratione, et
de collatione cuilibet ſecundũ facultatē
ſibi datã à Deo, & multa alia, quæ pauci
Saracenorũ ſeruant. Sicut igitur fuit mũ
do neceſſarium, quod alleuiaretur præce
pta euãgelij, & daretur Alcoranũ leuius:
ita poſſet dici ab aliquo, quod eſſet neceſ
ſarium ut daretur alia lex leuior, quę poſ
ſet ab hominib. obſeruari, & tam euãge-
lium quàm Alcoranũ delerentur. Vel ſi
pauci ſaluarent, eſſet culpa Dei, q̃ talē le-
gē dedit quam hoĩes ſeruare nō poſſent.
Quod ſi hoc eſt incōueniens, ſtandũ eſt
in primo, ſcilicet quod euangeliũ ſit lex à
Deo, ſanctiſſima pariter & obſeruabilis
mũdo, & quæ uires hominũ nō excedit.

Saracenos non ſeruare Alcorani legem.

Alcoranum difficile.

FINIS.

CHRISTIANAE FIDEI CONFESSIO, FACTA SARACENIS, INCERTO AUTORE.

Siue Richardus Florentinus, quod stylus & aliæ quædam circumstantiæ subindicant, siue alius hanc fidei Christianæ exomologesin fecit: pia certe est, & spiritum apostolicum redolet. Exhibet autem formam profitendi catholicam & orthodoxam Christi religionem citra petulantiam & maledicta: rursumq; sine omni fuco figuratæ potius abnegationis, quàm confeßionis. Quod si ardentibus uotis à patre meßis impetraremus aliquot eiusmodi operarios, qui peritia diuinarum scripturarum instructi, & amore diuino inflammati adirent nationes alienas à Christo, ut ille uir eximius Aegyptum adijt, didicitq; linguam Arabicam, & doctrinã istius sectæ propius inspexit, mox inde Christianam fidem exposuit, & eorum dogmata refellit, seruata Christiana moderatione, uideremus breui fructus copiosos in horrea domini Dei nostri colligi.

Nos tales, &c. Christianæ fidei professores, à longinquis partibus uenientes, existẽtesq; gratia Dei sanæ mentis: Hodie in nomine sanctissimæ trinitatis, patris, & filij, & spiritussancti, unius summi & omnipotentis Dei, creatoris et gubernatoris uniuersorum, pura & syncera intentione, et nulla humana passione moti, corã tua et tuorum terrena & transitoria potestate nos humiliter præsentamus, ad duo firmiter et constanter faciendum. Primò quidem ad profitendum nomen Domini nostri Iesu Christi, eiusq; sinceræ & immaculatæ fidei, atq; sancti euãgelij ueritatem: Secundò ad annũciandum uobis uiam, extra quàm salui esse nõ potestis. Ad primũ cogit nos diuinus honor atq; amor. Etenim in lege diuina scriptum est: Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex tota mente tua. Quæ quidem dilectio ad diuinum pertinet honorem & amorem, qui quidem honor & amor in libera tandem, spontanea & uoluntaria coram hominibus confessione ostenditur, & declaratur. Vnde & Dominus Iesus in euangelio suo ait: Omnis qui confitebitur me coram hominibus, cõfitebor & ego eum coram patre meo, qui est in cœlis: & qui erubuerit me, & meos sermones, hunc filius hominis erubescet in maiestate sua, & patris,

Duo agũtur in hac oratione.

Ἡμεῖς οἱ δεῖνες, καὶ τὰ λοιπά· τῆς χριστιανικῆς πίστεως ὁμολογηταί, ἀπὸ μακρῶν τόπων ἐρχόμενοι, καὶ ὑπάρχοντες τῇ τοῦ θεοῦ χάριτι ὑγιοῦς διανοίας, σήμερον ἐν τῷ ὀνόματι τῆς ἁγιωτάτης τριάδος, τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τοῦ ἑνὸς ἄκρου καὶ παντοκράτορος θεοῦ, τοῦ δημιουργοῦ καὶ κυβερνήτου τῶν ὅλων, καθαρῷ καὶ εἰλικρινεῖ σκοπῷ καὶ, μηδενὶ ἀνθρωπίνῳ πάθει κινούμενοι, ἔμπροσθεν τῆς σῆς καὶ τῶν σῶν γηΐνου καὶ παρερχομένης ἐξουσίας, ταπεινῶς παριστάμεθα, ὥστε δύο τινὰ ποιῆσαι βεβαίως καὶ εὐσταθῶς. πρῶτον μὲν, ὥστε ὁμολογῆσαι τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, καὶ τῆς καθαρᾶς καὶ ἀμωμήτου πίστεως αὐτοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου τὴν ἀλήθειαν. δεύτερον, ὥστε ἀναγγεῖλαι ὑμῖν τὴν ὁδὸν, ἧς ἔξω σωθῆναι οὐ δύνασθε. πρὸς τὸ πρῶτον ἀναγκάζει ἡμᾶς, ἡ τοῦ θεοῦ τιμὴ καὶ ἀγάπη. καὶ γὰρ ἐν τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ γέγραπται, ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου, ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου. καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου, ἥτις δὴ ἀγάπη ἀνάγεται πρὸς τὴν τοῦ θεοῦ τιμὴν καὶ τὸν πόθον. αὕτη δὲ ἡ τιμὴ καὶ ὁ πόθος δείκνυται καὶ φανεροῦται ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ καὶ ἑκουσίῳ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων ὁμολογίᾳ. ὅθεν καὶ ὁ δεσπότης ἰησοῦς, ἐν τῷ ἰδίῳ εὐαγγελίῳ λέγει, πᾶς ὅς τις με ὁμολογήσει ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω καὶ ἐγὼ αὐτὸν ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς, καὶ ὃς ἂν ἐπαισχυνθῇ με καὶ τοὺς ἐμοὺς λόγους, τοῦτον καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπαισχυνθήσεται ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ

καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ τῶν ἀγγέλων τῶν ἁγίων.
πρὸς τὸ δεύτερον διεγείρει ἡμᾶς ὁ ζῆλος καὶ ἡ ἀ
γάπη ἡ ἀδελφική. ὅθεν καὶ τῇ ἀνωτέρω εἰρημέ
νῃ ἐντολῇ περὶ τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ, ἀμέσως συ
νάπτεται ἡ ἐντολὴ περὶ τῆς ἀγάπης τοῦ πλησίον.
ὅταν γὰρ λέγεται, ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν
σου, καὶ τὰ λοιπά, εὐθὺς ἐπάγεται, καὶ τὸν πλη
σίον σου ὡς σεαυτόν. τουτέστι, πρὸς τὸ αὐτὸ τέ-
λος, πρὸς τὴν αὐτὴν σωτηρίαν καὶ εὐδαιμονίαν,
πρὸς ἣν σεαυτὸν ἀγαπᾷς καὶ ἀπευθύνεις, ἀγα
πήσεις καὶ τὸν πλησίον σου, καὶ τὴν αὐτὴν αὐτοῦ
φροντίσεις σωτηρίαν. γνωστὸν οὖν ἔστω ὑμῖν ποθει
νότατοι, ἡμᾶς εἶναι αὐτούς, ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐνιαυ
τῶν, τῇ θεραπείᾳ τοῦ θεοῦ ἀφιερωμένους, εἰ καὶ ἀνα
ξίους καὶ ἁμαρτωλούς, καὶ πεφυτευμένους ἐν τῷ
οἴκῳ κυρίου, πρὸς τὸ μελετᾶν ἐν τῷ νόμῳ αὐ-
τοῦ ἡμέρας καὶ νυκτός, καὶ ἐν τῇ ἀκριβεῖ μελέτῃ
αὐτοῦ καὶ ἐξετάσει, ἀληθέστατα ἐδιδάχθημεν, ὅ
τι ἡ πίστις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τῶν χριστια
νῶν, ἧς τινος ἡμεῖς εἶναι μὲν ὁμολογηταί, ἐστὶν ἀ-
ληθεστάτη, οὐδεμίαν ἐν ἑαυτῇ περιέχουσα ἀπά-
την ἢ ψεῦδος. καὶ τὸ εὐαγγέλιον τοῦ χριστοῦ, ἐστὶ νό
μος θεοῦ ἄμωμος, ἐπιστρέφων τὰς ψυχάς. μαρ-
τυρία τοῦ κυρίου πιστή, σοφίαν παρέχων νηπί-
οις. δικαιοσύναι κυρίου εὐθεῖαι, εὐφραίνουσαι
καρδίας. ἐντολὴ κυρίου τηλαυγής, φωτίζουσα
ὀφθαλμούς, ὡς ἀπ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς διὰ
τοῦ λόγου αὐτοῦ, διὰ τῆς σοφίας αὐτοῦ, δι' αὐτοῦ τοῦ
μονογενοῦς υἱοῦ αὐτοῦ, δι' οὗ πᾶσαν ἐκ τοῦ μηδενὸς
παρήγαγε κτίσιν, νομοθετηθεὶς ὑπὸ τῶν πατρι
αρχῶν, πολυτύπως προεικασθείς, ὑπὸ τῶν προ
φητῶν προρρηθείς, καὶ διαφόροις αἰνίγμασι καὶ
τύποις προτυπωθεὶς πρὸ πολλῶν χρόνων, ἐν
ἑκατέρῳ τῷ λαῷ τοῦ θεοῦ, τῷ τε καλουμένῳ τῶν
ἰουδαίων καὶ τῷ τῶν ἐθνῶν· καὶ ὕστερον, δι' αὐτῆς
τῆς θείας σοφίας ἐνανθρωπισάσης τῷ κόσμῳ
παραδοθείς τε καὶ φανερωθείς, θαυμασίοις σημεί
οις καὶ δυνάμεσι βεβαιωθείς, ὑπὸ τῶν ἀποστόλων
κηρυχθείς, καὶ τῷ αἵματι καθαγιασθείς, αὐτοῦ
τε τοῦ νομοθέτου ἰησοῦ χριστοῦ, καὶ αὐτῶν τῶν ἁγίων
ἀποστόλων, καὶ τῶν ἀναριθμήτων ἐφεξῆς μαρτυ
ρων, τῶν τε ἁγίων τοῦ χριστοῦ ὁμολογητῶν καὶ διδασ
κάλων ῥήμασι καὶ παραδείγμασι, πολλαχῶς
καὶ θαυμασίως φανερωθείς, καὶ τῶν ἁγίων χη-
ρῶν καὶ παρθένων θείᾳ μᾶλλον ἢ ἀνθρωπίνῃ ἐγ
κρατείᾳ καὶ καθαρότητι παρθενικῇ στεφανω-
θείς, καὶ τῇ τῶν μετανοούντων αὐτῶν θαυ-
μασίᾳ

& patris, & sanctorum angelorum. Ad
secundum incitat nos zelus & amor fra-
ternus. Vnde & superiori mandato & di
lectione Dei immediate adiungitur præ
ceptum de dilectione proximi, cum dici
tur: Diliges Dominũ Deum tuum, &c.
Subiũgitur & statim: Et proximum tuũ
sicut te ipsum. id est, ad eundem finẽ, ad
eandem salutem et fœlicitatẽ, ad quam te
ipsum diligis & dirigis, diligas & proxi-
mum tuum, & eandem ei procures salu-
tem. Notũ itaq; sit uobis dilectissimi, nos
esse homines iam à pluribus annis diui-
no cultui dedicatos, licet indignos & pec
catores, plantatosq; in domo Domini ad
meditandum in lege ipsius die ac nocte.
In cuius diligenti meditatione et perscru
tatione uerissime didicimus, quod fides
ecclesiæ catholicæ Christianorum, cuius
nos sumus professores, est uerissima, nul
lam in se continens falsitatem aut men-
daciũ. Et euangeliũ Christi est lex domi-
ni immaculata, conuertens animas: testi
monium domini fidele, sapientiam præ-
stans paruulis. Iustitiȩ domini rectȩ, læti
ficantes corda: præceptum domini luci-
dũ, illuminãs oculos, utpote ab ipso Deo
patre per uerbum suum, per sapientiam
suã, per ipsum unigenitũ suum filiũ, per
quẽ uniuersam ex nihilo produxit crea-
turam, dictata à patriarchis multis præsi-
gnata, à prophetis prædicta uarijs ænig-
matibus & figuris, multis antea sæculis
apud utrumq; populũ Dei, scilicet qui Iu
dæorum dicebatur, & gentilẽ, præfigura
ta. Et tandẽ per ipsam diuinã sapientiam
humanatã mundo tradita, & manifesta-
ta, mirabilibus signis & portentis cõfir-
mata, ab apostolis prædicata: ipsius legis
latoris Iesu Christi, ipsorũq; suorũ aposto
lorũ, et innumerabiliũ subsequentiũ mar
tyrũ sanguine cõsecrata: sanctorũ Chri-
sti confessorũ & doctorũ uerbis & exem
plis multipliciter et mirabiliter declarata:
sanctarũ uiduarũ & uirginũ diuina po-
tius ꝙ humana cõtinentia et puritate uir
ginali decorata: ipsorũ pœnitẽtia mirabi
bili

Excellentia & certitudo fidei Christianæ.

bili purgatione ſuper niuem dealbata. In qua omnem humanum intellectũ excedentia prædicantur, uoluptates carnis cohibentur: omnia quæ in mundo ſunt, contemni docentur: & inuiſibilia, immaterialia, ſpiritualia, & æterna, non qualia caro & ſanguis perſuadent, promittuntur. Sed ut cum Alchorano concludamus, in qua eſt directio, & lux & ueritas manifeſta: Quantum igitur ad primum, tota mentis noſtræ deuotione, toto cordis noſtri deſiderio & feruore prędicamus, & confitemur nomen domini noſtri Ieſu Chriſti, quod eſt ſuper omne nomen: ita ut in nomine Ieſu omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum: & omnes lingua confiteatur, quia dominus Ieſus in gloria Dei patris. Ipſam etiã quæ de ipſo eſt fidem, unuſquiſq; noſtrum ſic cum eccleſia catholica ſumma cum deuotione profitetur: Credo in Deum patrem omnipotentem, creatorem cœli et terrę: & in Ieſum Chriſtũ filium eius unicum dominũ noſtrũ: qui conceptus eſt de ſpiritu ſancto, natus ex Maria uirgine: paſſus ſub Pontio Pilato: crucifixus, mortuus, et ſepultus. Deſcendit ad inferos, tertia die reſurrexit à mortuis. Aſcendit ad cœlos, ſedet ad dexteram Dei patris omnipotentis. inde uenturus eſt iudicare uiuos & mortuos. Credo in ſpiritũ ſanctum, ſanctam eccleſiam catholicam, ſanctorũ cõmunionem, remiſſionem pecatorũ: carnis reſurrectionẽ ad uitã æternam, amẽ. Credimus etiam, quicquid cum his credit ſancta mater Eccleſia: ſiue ad miniſterium fidei, ſiue ad diuina præcepta, ſiue ad ſacramẽta quibus regeneramur ad uitam, ſiue ad euangelicam quocũq; modo pertineat legẽ. Quantum ad ſecundũ annũciamus, prædicamus, & firmiter profitemur, quod Dominus noſter Ieſus Chriſtus uere filius Dei, uerus Deus & uerus homo eſt uia per quã itur ad ſalutẽ uerã, & in cœlum aſcenditur, ipſo in euangelio dicente: Ego ſum uia, ueritas, & uita. Via

Symbolum.

μασίᾳ καθάρσει, ὑπὲρ χιόνα λευκανθὲς. ἐν ὁποίῳ νόμῳ, πάντα τὰ τὸν ἀνθρώπινον ὑπερβαίνοντα νοῦν κηρύττονται, αἱ τῆς σαρκὸς ἡδοναὶ κωλύονται, τὰ ἐν τῷ κόσμῳ πάντα διδάσκονται καταφρονεῖσθαι, τὰ δὲ ἀόρατα καὶ ἄϋλα, καὶ πνευματικὰ καὶ αἰώνια, οὐχ ὁποῖα ἡ σὰρξ καὶ τὸ αἷμα συμβουλεύουσιν, ἐπαγγέλλονται. καὶ ἵνα μετὰ τοῦ ἀλκοράνου συμπεράνωμεν, ἐν ᾧ ἐστὶν ἡ διόρθωσις, καὶ τὸ φῶς, καὶ ἡ φανερωθεῖσα ἀλήθεια· ὅσον οὖν πρὸς τὸ πρῶτον, ὅλῃ τῆς διανοίας ἡμῶν τῇ σχέσει, ὅλῃ τῆς καρδίας τῆς ἡμετέρας τῇ ἐπιθυμίᾳ καὶ τῇ ζέσει κηρύσσομεν καὶ ὁμολογοῦμεν, τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, οὕτως ὥστε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ ἰησοῦ πᾶν γόνυ κλίνεσθαι, ἐπουρανίων ἐπιγείων καὶ καταχθονίων. καὶ πᾶσαν γλῶσσαν ἐξομολογεῖσθαι, ὅτι κύριος ἰησοῦς ἐστὶν εἰς δόξαν θεοῦ πατρός. καὶ αὐτὴν τὴν περὶ αὐτοῦ πίστιν, ἕκαστος ἡμῶν οὕτω μετὰ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας σὺν ἄκρᾳ εὐλαβείᾳ ὁμολογεῖ· πιστεύω εἰς θεὸν πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς. καὶ εἰς ἰησοῦν χριστὸν, τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν μονογενῆ, τὸν κύριον ἡμῶν, συλληφθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου, γεννηθέντα ἐκ μαρίας τῆς παρθένου, παθόντα ὑπὸ ποντίου πιλάτου, σταυρωθέντα, ἀποθανόντα, ταφέντα, κατελθόντα εἰς τὸν ᾅδην, τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστάντα ἐκ τῶν νεκρῶν, ἀνελθόντα εἰς οὐρανοὺς, καθήμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς τοῦ παντοκράτορος θεοῦ, μετὰ ταῦτα ἐρχόμενον κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς. πιστεύω εἰς πνεῦμα ἅγιον, ἁγίαν ἐκκλησίαν καθολικὴν, ἁγίων κοινωνίαν, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν σαρκὸς ἀνάστασιν, ζωὴν αἰωνίαν, ἀμήν. ἔτι πιστεύομεν, ὅτι σὺν τούτοις πιστεύει ἡ αὐτὴ ἁγία μήτηρ ἐκκλησία, εἴ τι εἰς μυστήριον τοῦ θεοῦ, εἴτε εἰς θείας ἐντολὰς, εἴτε πρὸς τὰ μυστήρια δι' ὧν ἀναγεννώμεθα πρὸς τὴν ζωὴν, εἴτε πρὸς τὸν εὐαγγελικὸν νόμον τρόπῳ τινὶ ἀναφέρεται. ὅσον πρὸς δεύτερον, ἀναγγέλλομεν, κηρύττομεν, καὶ βεβαίως ὁμολογοῦμεν, ὅτι ὁ κύριος ἡμῶν ἰησοῦς χριστὸς, ὁ ἀληθῶς υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἀληθὴς θεὸς καὶ ἀληθὴς ἄνθρωπος, ἐστὶν ὁδὸς, δι' ἧς ἐρχόμεθα πρὸς τὴν ἀληθινὴν σωτηρίαν, καὶ εἰς οὐρανὸν ἀναβαίνομεν, αὐτοῦ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέγοντος, Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς, ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωή. ὁδὸς

ὁδὸς δηλονότι, δι᾽ ἧς ἀπευθυνόμεθα μὴ πλα-
νηθῶμεν. ἀλήθεια, δι᾽ ἧς φωτιζόμεθα, μὴ ἀπα-
τηθῶμεν. ζωὴ, δι᾽ ἧς ζωοποιούμεθα, μὴ ἐκλίπω-
μεν ἀπὸ τοῦ ὅρου. ὅθεν ὅς τις ἂν μὴ ὑπάρχῃ ἐν τῇ
ὁδῷ ταύτῃ, πλανᾶται. ὅς τις ταύτην μὴ ἀτε-
νίζει τὴν ἀλήθειαν, ἐν τῷ σκότει ἐστίν. ὅς τις μὴ
ζωοποιεῖται ταύτῃ τῇ ζωῇ, νεκρός ἐστιν. ὅθεν
καὶ μέγας τις τοῦ εὐαγγελικοῦ νόμου διάπυρος
κῆρυξ, βοᾷ διαλεγόμενος περὶ τοῦ ὀνόματος
τοῦ χριστοῦ, οὐκ ἔστιν ἄλλο ὄνομα δοθὲν ὑπὸ τὸν
οὐρανὸν, ἐν ᾧ δεῖ ἡμᾶς σώζεσθαι. αὕτη τοίνυν ἐ-
στὶν ἡ ὁδὸς, ἀφ᾽ ἧς ἐάν τις ἐκκλίνῃ πρὸς δεξιὰ
ἢ ἀριστερὰ, πλανᾶται. οὐδὲ φθάνει εἰς τὸν ὅρον τῆς
σωτηρίας καὶ τῆς αἰωνίου εὐδαιμονίας. αὕτη ἐ-
στὶν ἡ ὁδὸς, ἣν ὁ ἡμέτερος νόμος ὁ εὐαγγελι-
κὸς δείκνυσι καὶ ὑφηγεῖται. καὶ ἵνα εἴπω μέν τι
συλληπτικῶς καὶ σωτηρίως, οὗτος ὁ νόμος ἡ-
μῶν ὁ εὐαγγελικὸς δείκνυσι τὴν προειρημέ-
νην ὁδὸν ἐν τρισί. πρῶτον, πῶς ἂν ταύτην
τὴν ὁδὸν βλέπωμεν καὶ γινώσκωμεν, καὶ τοῦτο
διὰ τῆς πίστεως. δεύτερον, πῶς ἂν ἐν αὐτῇ τῇ
ὁδῷ εἰσερχώμεθα καὶ ἱστώμεθα, καὶ τοῦτο διὰ τῶν
μυστηρίων. τρίτον, πῶς μετὰ τὸ τεθῆναι ἐν αὐ-
τῇ, κατευθυνθησόμεθα, ἵνα μὴ αὐτὴν καταλεί-
πωμεν, καὶ φθάσωμεν τὸν ὅρον τῆς σωτηρίας καὶ τῆς
εὐδαιμονίας· καὶ τοῦτο, διὰ τῶν ἐντολῶν καὶ τῶν ἀ-
ρετῶν. ὅς τις οὖν θέλει σωθῆναι, πρὸ πάντων
χρεία ἐστὶν αὐτῷ, κρατεῖν τὴν καθολικὴν πίστιν,
δηλονότι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τῶν χριστια-
νῶν, ὡς αὐτῇ τῇ ἐκκλησίᾳ διὰ τοῦ εὐαγγελίου
παραδίδωσιν· ἵνα φωτίζηται καὶ βλέπῃ καὶ γι-
νώσκῃ ταύτην τὴν ὁδὸν, ἧς ἔξω οὐ δύναται
σώζεσθαι. μετὰ ταῦτα, ἵνα τὰ μυστήρια τῆς ἐκ-
κλησίας εὐλαβῶς ἀναδέξηται, ὡς ἂν τεθῇ ἐν
τῇ ὁδῷ, δι᾽ ἧς ἀνάγκη ἐστὶν ὁδεύειν πρὸς τὴν
σωτηρίαν. ὕστερον, ὡς ἂν δυνηθῇ πρὸς τὸν ὅρον
τῆς σωτηρίας καὶ τῆς εὐδαιμονίας ἀσφαλῶς
φθάσαι, χρεία ἐστὶν, ἵνα φυλάττῃ τὰς εὐαγγε-
λικὰς ἐντολὰς καὶ θείας, καὶ κατὰ τὰς ἀρετὰς τὰς
θεολογικὰς ὁμοῦ καὶ τὰς ἠθικὰς τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν
τάττῃ καὶ ἐνεργῇ. χρὴ τοίνυν, ὦ ποθεινότατοι, διὰ
τὴν σωτηρίαν ὑμῶν, καὶ περὶ τοῦ θεοῦ καὶ περὶ τῆς
προειρημένης ὁδοῦ, ἥ τις ἐστὶν ὁ χριστὸς, ἄλλως
καὶ πλέον φρονεῖν καὶ νοεῖν, παρ᾽ ὃ ἐν τῷ ἀλκορά-
νῳ ὑμῶν ἔχετε· ἐν ᾧ τινι, εἰ καὶ περὶ τοῦ θεοῦ καὶ
αὐτοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ πολλὰ ἀληθῆ
καὶ φανερὰ, ἃ καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν, ἔχετε, ὅμως
διότι

Via uidelicet, qua dirigimur ne erre-
mus: ueritas, qua illuminamur, ne deci-
piamur, uita qua uiuificamur, ne deficia
mus à termino. Vnde quicunq; non eſt
in hac uia, errat: quicunq; hanc nõ aſpi-
cit ueritatem, in tenebris eſt: qui hac nõ
uiuificatur uita, mortuus eſt. Vnde &
magnus quidã euangelicę legis eximius
prædicator clamat, loquens de nomine
Ieſu: Nõ eſt aliud nomen datũ ſub cœlo,
in quo oportet nos ſaluos fieri. Hæc
eſt igitur uia, à qua ſi quis declinat ad
dexteram uel ad ſiniſtram, errat, nec
pertinget ad terminum ſalutis, & fœlici-
tatis æternæ. Hæc eſt uia, quam lex no-
ſtra euangelica oſtendit, & demonſtrat.
Et ut aliquid ſummariè & ſalubriter
proferamus: Hæc lex noſtra euangelica
oſtendit prædictam uiam in tribus. Pri-
mò, qualiter hanc uiam uideamus & co-
gnoſcamus, & hoc per fidem. Secundò,
qualiter in illa uia ponamur et ſtatuamur
& hoc per ſacramenta. Tertiò, qualiter
iam in ipſa poſiti dirigamur, ne ipſam
deſeramus, & terminum ſalutis & fœlici
tatis attingamus, & hoc per præcepta &
uirtutes. Quicunq; igitur uult ſaluus eſſe,
ante omnia opus eſt ei ut teneat catholicã
fidẽ, ſcilicet eccleſię catholicę Chriſtiano
rũ, prout ipſi eccleſiæ per euãgelium tra-
ditur ad hoc ut illumineť, & uideat, atque
cognoſcat hanc uiã extra quam nõ eſt ſa
lus. Deinde ut ſacramenta eccleſiæ reue
rẽter ſuſcipiat, ut ponať in uia per quam
neceſſe eſt ad ſalutẽ ambulare. Tandem
ut poſſit terminum ſalutis & fœlicitatis
ſecure attingere, opus eſt ut obſeruet e-
uangelica præcepta & diuina: & ſecun-
dum uirtutes theologicas pariter & mo-
rales ſuam uitam ordinet, & operetur.
Oportet ergo, dilectiſſimi, pro ueſtra ſa-
lute tã de Deo quàm de ſupradicta uia,
quæ Chriſtus eſt, et plus ſentire, quàm in
ueſtro Alchorano habeatis. in quo licet
tam de Deo quàm de ipſo domino no-
ſtro Ieſu Chriſto multa uera & pręclara,
quæ & nos confitemur, habeatis: tamẽ

Pet. Actorũ 4.

*Euangeliũ tri-
pliciter uiam
Chriſtum mõ
ſtrat.*

Eccleſiæ fides.

Alcoran quatenus audiendus.

quia non eadem, ut ipsa ueritas in euangelio manifestauit, nec sufficienter: ideo ipsa lex Alchorani non sufficit ad salutē. Tradit enim ipse Alchoranus de Deo, quod unus sit, et incorporeus, immaterialis, inuisibilis, incompræhensibilis: cui nec particeps nec socius est, in eius manu uita & mors: ipse super omnia potens, super omnia benedictus: ipse creator, gubernator, & iustificator animarum, & multa alia quæ certe & nos credimus, & prædicamus. Sed in hoc, quod negat Deum patrem, nō carnaliter ex fœmina cum spiritus sit, sed ex substantia sua intellectualiter ab æterno coæternum sibi genuisse filium, & produxisse spiritum sanctum, miserabiliter errat, & deficit à ueritate euangelij: quod firmiter docet, unum esse Deum in substantia & natura, & trinum in personis, scilicet patrē & filium & spiritumsanctum. Nec filiū aut spiritum sanctū esse participem, aut socium Deo, cum utrumq; nō participatione aut societate, sed substantialiter & naturaliter sit Deus, eandem cum Deo patre indiuisam & impartitam habētes deitatis naturam. Quam incompræhensibilem deitatis altitudinē nemo cognoscet, nisi primò per humilitatem euangelio crediderit. Vnde & quidam antiquorum prophetarū ait, Nisi credideritis, nō intelligitis. Et dominus noster ipse in euāgelio loquens ad patrem ait: Confiteor tibi pater domine cœli & terræ, qui abscōdisti hæc sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Multa insuper uera, præclara, & magnifica tradit de ipso domino nostro Iesu Christo Alcoranus: utpote, quod dominus noster Iesus Christus est filius Mariæ uirginis, omniū mulierum optimæ: quod sit Dei nuncius, suusq; spiritus, uerbū cœlitus missum Mariæ: uir optimus, sapiens, propheta, qui cęcum natū atq; leprosum curauit, mortuos suscitauit, quod cum uirtute diuina uenerit, quod librum legiferū attulerit, omnis'que magisterij peritiam, quod testamen

Esaias.

διότι οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὡς αὐτὴ ἡ ἀλήθεια ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἐφανέρωσεν, οὐδὲ ἱκανῶς· διὰ τοῦτο αὐτὸς ὁ νόμος τοῦ ἀλκοράνου, οὐκ ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν. παραδίδωσι γὰρ αὐτὸ τὸ ἀλκοράνον περὶ τοῦ θεοῦ, ὅτι ἐστιν εἷς, ἀσώματος, ἄϋλος, ἀόρατος, ἀκατάληπτος, οὗ τινος οὔτε μέτοχος, οὔτε κοινωνός ἐστιν· ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ζωὴ καὶ θάνατος, αὐτὸς ὑπὲρ πάντα δυνατὸς, ὑπὲρ πάντα εὐλογημένος· αὐτὸς δημιουργὸς, κυβερνήτης καὶ δικαιωτὴς τῶν ψυχῶν, καὶ πολλὰ ἄλλα, ἅ τινα καὶ ἡμεῖς ἀληθῶς πιστεύομεν καὶ κηρύττομεν. ἀλλ᾽ ἐν τούτῳ, ὅτι ἀρνεῖται τὸν θεὸν καὶ πατέρα, οὐ σαρκικῶς ἐκ γυναικὸς ἐπεὶ πνεῦμα ἐστιν. ἀλλ᾽ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ νοερῶς ἐξ ἀιδίου συναΐδιον ἑαυτῷ γεννῆσαι υἱὸν, καὶ προαγαγεῖν πνεῦμα ἅγιον, ἐλεεινῶς πεπλάνηται, ἐκλείπει τε ἀπὸ τῆς ἀληθείας τοῦ εὐαγγελίου· ὅπερ βεβαίως διδάσκει, ἓνα εἶναι τὸν θεὸν ἐν τῇ οὐσίᾳ καὶ τῇ φύσει, καὶ τριάδα ἐν τοῖς προσώποις. ἤγουν πατέρα καὶ υἱὸν, καὶ πνεῦμα ἅγιον· οὐδὲ εἶναι αὐτὸν, υἱὸν ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, μέτοχον ἢ κοινωνὸν τοῦ θεοῦ, ἐπειδὴ ἑκάτερος αὐτῶν οὐ μετοχῇ τινὶ ἢ κοινωνίᾳ, ἀλλὰ οὐσιωδῶς καὶ φυσικῶς ἐστι θεός, τὴν αὐτὴν μετὰ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἀδιαίρετον καὶ ἀμέριστον ἐχόντων τῆς θεότητος φύσιν. ὅπερ ἀκατάληπτον τῆς θεότητος ὕψος, οὐδεὶς γνώσεται, ἐὰν μὴ πρῶτον διὰ ταπεινώσεως τῷ εὐαγγελίῳ πιστεύσῃ. ὅθεν καί τις τῶν ἀρχαίων προφητῶν λέγει, ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐ μὴ συνῆτε. καὶ ὁ κύριος ἡμῶν αὐτὸς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ διαλεγόμενος πρὸς τὸν πατέρα φησὶν, ἐξομολογοῦμαι σοι πάτερ κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις. καὶ πολλὰ ἄλλα ἀληθῆ λαμπρὰ καὶ μεγαλοπρεπῆ παραδίδωσι περὶ αὐτοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ τὸ ἀλκοράνον· οἷον, ὅτι ὁ κύριος ἡμῶν ἰησοῦς χριστὸς ἐστιν υἱὸς τῆς μαρίας τῆς παρθένου, τῆς ἀρίστης πασῶν τῶν γυναικῶν· ὅτι ἐστιν ἄγγελος θεοῦ, καὶ πνεῦμα αὐτοῦ, ῥῆμα οὐρανόθεν πεμφθὲν τῇ μαρίᾳ· ἀνὴρ ἄριστος, σοφὸς, προφήτης· ὃς τὸν τυφλὸν ἐκ γενετῆς καὶ λεπρὸν ἐθεράπευσεν, νεκροὺς ἀνήγειρεν· ὅτι μετὰ δυνάμεως θείας ἦλθεν, ὅτι τὸ βιβλίον τὸ νομοφόρον προσήνεγκεν, καὶ πάσης διδασκαλίας ἐπιστήμην· ὅτι διαθή-

διαθήκην καὶ εὐαγγέλιον καὶ ἐντολὴν τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ ἐδίδαξεν, τὴν παλαιὰν διαθήκην ἐβεβαίωσεν, καὶ τινὰ τὸ πρότερον κεκωλυμένα τοῖς ἐνδεδομένοις συνηρίθμησεν. ταῦτα δὴ καὶ πλείονα ἄλλα λαμπρῶς εἰρημένα ἐν τῷ ἀλκοράνῳ, περὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ, καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, καὶ μετὰ πάσης αἰδοῦς ὑποδεχόμεθα. ἀλλὰ διότι οὐ τῷ αὐτῷ σκοπῷ, ᾧ καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέγονται, καὶ τὰ πλείω καὶ μείζω τῶν προειρημένων ἀφίενται καὶ ἀπαρνοῦνται περὶ αὐτοῦ, διὰ τοῦτο τὸ βιβλίον τοῦ ἀλκοράνου, οὐ μόνον οὐκ ἀρκεῖ πρὸς τὴν σωτηρίαν, ἀλλὰ καὶ παντάπασιν ἐστὶ παρὰ τῆς σωτηρίας. τὰ προειρημένα τοίνυν περὶ τοῦ χριστοῦ, ἐν τῷ ἀλκοράνῳ κείμενα, ἀνάγκη ἐστὶ καὶ ἄλλως νοεῖν. καὶ ἐπέκεινα τούτων ἄλλα μείζονα καὶ ὑψηλότερα περὶ χριστοῦ πιστεύειν. δεῖ γὰρ πιστεύειν, ὅτι ὁ χριστὸς οὐ μόνον ἐστὶ τῆς παρθένου μαρίας, ἀλλ' ἔτι καὶ τοῦ θεοῦ μονογενὴς υἱὸς, ὁμοούσιος καὶ ὁμότιμος καὶ ἴσος κατὰ πάντα τῷ θεῷ καὶ πατρὶ, ἐξ ἀϊδίου, καὶ ἄνευ χρόνου καὶ ἀρχῆς, ὡς θεοῦ λόγος, ὡς σοφία, ὡς δύναμις, γεννηθεὶς· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο. ὅστις ὕστερον δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, κατέβη ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ ἐσαρκώθη ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ μαρίας τῆς παρθένου, καὶ ἄνθρωπος γέγονεν. καὶ ὅτι ἐσταυρώθη, καὶ ἀπέθανεν, καὶ ἐτάφη ἀληθῶς· καὶ ταῦτα ἐν τῷ ἰδίῳ προσώπῳ. ὅτι τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀνέστη ἀπὸ τῶν νεκρῶν, ἀνέβη εἰς τὸν οὐρανὸν τῇ ἰδίᾳ δυνάμει ὡς θεὸς, ὅθεν κατῆλθεν· οὐχ ὡς κτίσμα ἑλκυσθεὶς, ὡς καταπλάττει τὸ ἀλκοράνον ὑμῶν. καὶ κάθηται νῦν ἐν τῇ δεξιᾷ τοῦ πατρός. καὶ ὅτι ὕστερον ἐν τῷ τέλει τῶν αἰώνων ἐλεύσεται μετὰ δόξης, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. δεῖ τοίνυν πιστεύειν, ὅτι ὁ χριστὸς ἐστὶν ἀληθὴς θεὸς, καὶ ἀληθὴς ἄνθρωπος, σωτὴρ καὶ λυτρωτὴς τοῦ κόσμου, ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν μελχισεδέκ· καὶ ἀμνὸς ἄμωμος, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ἔχων τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ πᾶσαν ἐν οὐρανῷ καὶ ἐν γῇ ἐξουσίαν· οὗ τινος ἡ ἐξουσία ἀΐδιος ἐστὶν, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἄφθαρτος, ὅτι βασιλεύσει ἐν τῷ οἴκῳ ἰακὼβ εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. ὅτι ὁ χριστὸς οὗτός ἐστιν ἐκεῖνος, ἐν ᾧ εὐλογη-

testamentum ac euangelium mandatūq́; filijs Israël edocuerit, uetus testamentū confirmauerit, & quædā prius prohibita licitis annumerauerit. Hæc utique et plura alia præclare dicta in Alchorano de domino nostro Iesu Christo & nos credimus, & cum omni ueneratione suscipimus. Sed quia non eadem intētione qua in euangelio dicuntur, & plurima, & maiora prædictis omittuntur, & negantur de ipso: ideo liber Alchorani non solum nō sufficit ad salutē, sed omnino est cōtra salutē. Prædicta igitur de Christo in Alchorano posita, necesse est et aliter intelligere, & ultra ea alia maiora & altiora de Christo credere. Oportet enim credere, quod Christus non solum est Mariæ uirginis, sed etiam Dei unigenitus filius, consubstantialis & coæqualis per omnia Deo patri ab æterno, & sine tempore ac initio, ut Dei uerbum, ut sapientia, ut uirtus, genitus: per quem omnia facta. Qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cœlis, & incarnatus de spiritu sancto, ex Maria uirgine, & homo factus sit. Quod etiam crucifixus, mortuus, & sepultus uerè, & in propria persona fuerit. Quod à mortuis tertia die resurrexerit, ascenderitq́; in cœlum propria uirtute, ut Deus, unde uenerat: non ut creatura tractus, ut Alchoranus uester fingit. Sedeatq́; nūc ad dexteram patris. Quod tandem in fine sæculi uenturus sit cū gloria, iudicare uiuos et mortuos: cuius regni non erit finis. Oportet igitur credere, quod Christus sit uerus Deus & uerus homo, saluator & redemptor mundi, sacerdos in æternum secundum ordinē Melchisedech, agnúsque immaculatus, qui tollit peccata mundi: habens claues regni cœlorum, & omnem in cœlo & in terra potestatē. Cuius potestas æterna est, & regnum eius incorruptibile. Quod regnet in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Quod Christus sit ille, in quo

Quis sit Christus.

benedicendæ erant omnes gẽtes, de quo promissio facta est Abrahæ in Isaac filio liberę, & non in Ismahele filio ancillæ, teste scriptura: Eijce ancillã & filium eius, quia in Isaac erit tibi semen. Quod ipse sit ille Messias, & propheta magnus, de quo Moyses & prophetæ scripserunt in lege. Quem Abraam summo desiderio expectauit, ut uideret: & tandem uidit, & gauisus est. Qui à prophetis nominatur angelus testamẽti, Emanuel, Salutare, Consiliarius, Deus, fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis. Hæc & multa alia tradit euangelium de uia salutis, quæ Christus est, ut eam uideamus, & cognoscamus per fidem. Verum quia modicum proficit cognoscere & uidere uiam salutis, nisi in ea homo sit, & ponatur in ea: ideo ultra fidem, necessaria sunt euangelica sacramenta. Inter quæ primum, & ianua aliorum est sanctum baptisma: de quo ait Dominus in euangelio Ioannis ad Nicodemum: Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Et post resurrectionem suam ascendẽs in cœlum, tradẽs huius sacramenti formam, inquit discipulis: Euntes igitur, & docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritussancti, docentes eos seruare omnia quæcumque mandaui uobis. Et iterum: Euntes in mundum uniuersum, prædicate euangelium omni creaturæ: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Est igitur hoc sacramentum, quo regeneramur ad uitam, necessarium ad salutem: quia nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Cum igitur Alcoranus prohibeat omnino hanc baptisati regenerationem, non aperit, sed potius claudit regnum Dei his, qui eum sequuntur. Necesse est ergo, ut qui uult saluus esse, & introire in regnum

Sacramenta.

Baptismus.

εὐλογηθήσονται πᾶσαι αἱ γενεαί, καὶ περὶ οὗ ἡ ἐπαγγελία γέγονε τῷ ἀβραὰμ ἐν τῷ ἰσαὰκ τῷ υἱῷ τῆς ἐλευθέρας, καὶ οὐκ ἐν τῷ ἰσμαὴλ τῷ υἱῷ τῆς παιδίσκης, μαρτυρούσης τῆς γραφῆς   τὴν παιδίσκην καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς. διότι ἐν τῷ ἰσαὰκ ἔσταί σοι σπέρμα. ὅτι αὐτός ἐστιν ἐκεῖνος ὁ μεσίας, καὶ ὁ μέγας προφήτης, περὶ οὗ ὁ μωϋσῆς καὶ οἱ προφῆται ἔγραψαν ἐν τῷ νόμῳ, ὃν ὁ ἀβραὰμ ἄκρᾳ ἐπιθυμίᾳ προσεδόκησεν ἰδεῖν, καὶ ὕστερον εἶδε, καὶ ἐχάρη· ὅς τις ὑπὸ τῶν προφητῶν ὀνομάζεται, ἄγγελος διαθήκης, ἐμμανουήλ, σωτήρ, σύμβουλος, θεός, ἰσχυρός, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἄρχων εἰρήνης. ταῦτα καὶ πολλὰ ἄλλα παραδίδωσι τὸ εὐαγγέλιον περὶ τῆς ὁδοῦ τῆς σωτηρίας, ἥτις ἐστὶν ὁ χριστὸς, ἵνα αὐτὴν ὁρῶμεν καὶ γινώσκωμεν διὰ πίστεως· πλὴν, διότι ὀλίγον ὠφελεῖ γινώσκειν τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας, καὶ βλέπειν, ἂν μὴ ὁ ἄνθρωπος ᾖ καὶ τεθῇ ἐν αὐτῇ, διὰ τοῦτο ἐπέκεινα τῆς πίστεως ἀναγκαῖα εἰσὶ τὰ εὐαγγελικὰ μυστήρια ἐν οἷς πρῶτον καὶ θύρα τῶν ἄλλων ἐστὶν τὸ ἅγιον βάπτισμα. περὶ οὗ φησὶν ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ ἰωάννου πρὸς νικόδημον· ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, ἂν μή τις ἀναγεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος ἁγίου, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ ἀνίων εἰς τὸν οὐρανόν, παραδιδοὺς τούτου τοῦ μυστηρίου τὸν τύπον, εἶπε τοῖς μαθηταῖς, πορευθέντες οὖν διδάσκετε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν. καὶ πάλιν, πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον πάντα, κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει· ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς, σωθήσεται. ἔστι τοίνυν τοῦτο τὸ μυστήριον, ᾧ ἀναγεννώμεθα πρὸς τὴν ζωὴν, ἀναγκαῖον πρὸς σωτηρίαν· διότι ἐὰν μή τις ἀναγεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος ἁγίου, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. ἐπεὶ τοίνυν, τὸ ἀλκοράνον κωλύει παντελῶς ταύτην τοῦ βαπτίσματος τὴν ἀναγέννησιν, οὐκ ἀνοίγει, ἀλλὰ μᾶλλον κλείει τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ τοῖς ἀκολουθοῦσιν αὐτῷ. ἀνάγκη τοίνυν ἐστὶν, τὸν θέλοντα σωθῆναι καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὴν

Βασιλείαν

βασιλείαν τοῦ θεοῦ, ἐπέκεινα τῆς ὀρθῆς καὶ ὀρθοδό-
ξου πίστεως ἐν τῷ ὀνόματι τῆς παναγίας τριά-
δος, δηλονότι τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου
πνεύματος βαπτισθῆναι, ἐφεξῆς τραφῆ-
ναι τῇ οὐρανίῳ τροφῇ, δηλονότι τῷ σώματι
καὶ τῷ αἵματι τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ. αὐτοῦ
λέγοντος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, ὁ μὴ τρώγων μου
τὴν σάρκα, καὶ μὴ πίνων μου τὸ αἷμα, οὐκ ἔχει
ζωὴν αἰώνιον, καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως κατ᾽ ἀκολου-
θίαν ἀπολαῦσαι τῆς ἐκκλησίας μυστηρίων. περι-
πλέον δὲ, ἐπειδὴ μάτην ἐστὶν ὅσον πρὸς τὸ
σωθῆναι, τὸ εἶναι καὶ γενέσθαι χριστιανὸν ὀνό-
ματι, καὶ μὴ ἔργοις, ἵστασθαι τε ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ
μὴ κατευθύνειν τὰ ἴδια διαβήματα εἰς τὸ
πέρας, διὰ τοῦτο ὡς τελειότατος νόμος τὸ
ἅγιον εὐαγγέλιον, οὐ μόνον δείκνυσιν ἡμῖν τὴν
ὁδὸν διὰ τῆς πίστεως, καὶ τίθησιν ἡμᾶς ἐν αὐ-
τῇ διὰ τῶν μυστηρίων, ἀλλ᾽ ἔτι καὶ ὀρθῶς καὶ
ῥᾳδίως ἀπευθύνει ἡμᾶς εἰς τὸ πέρας, ὀρθῶς
μὲν διὰ τῶν ἐντολῶν καὶ τῶν ἀρετῶν, ῥᾳδίως
δὲ διὰ τῶν συμβουλῶν· οὐδεὶς γὰρ νόμος ἐ-
στὶν ἢ γέγονε ποτὲ, ὅς τις οὕτω προρρίζους ἐκ-
ριζοῖ τὰς κακίας, οὕτω βαθέως ἐγκεντρίζει
τὰς ἀρετὰς, οὕτω γενναίως τὰς θείας ἐπε-
ξεργάζεται ἐντολὰς, οὕτως ἡδέως πρὸς τὴν
ἐκπλήρωσιν τῆς τελειότητος εἰσφέρει τὰς
συμβουλὰς, ὥσπερ αὐτὸς ὁ εὐαγγελικὸς νό-
μος, ὁ πᾶσαν τελειότητος ὁδὸν περιέχων
καὶ ὑποδεικνύς. τίς γὰρ ποτὲ νόμος γέγονεν,
ὅς τις οὕτως εὐσεβῶς, οὕτως εὐλαβῶς. οὕτω με-
γαλοπρεπῶς καὶ εἰλικρινῶς τὸν θεὸν θεραπεύ-
ειν ἐδίδαξεν, τὸ ὄνομα αὐτοῦ τιμᾶν, τὰ σάβ-
βατα καὶ τὰς ἑορτὰς ἁγιάζειν, τοὺς γονέας ἀγα-
πᾶν, τοὺς πλησίον φιλεῖν, τοὺς κατ᾽ εἰκόνα
θεοῦ γενομένους ἀνθρώπους μὴ κτείνειν, αἰδῶ
φυλάττειν ἐν ἅπασι· μὴ μόνον μὴ μοιχεύειν,
ἀλλὰ μηδὲ πορνεύειν, ἢ μολύνεσθαι ὅπως δή
ποτε· μὴ κλέπτειν, μὴ λῃστεύειν, μὴ δὲ ἄλλως
θλίβειν καὶ στενοχωρεῖν τὸν πλησίον· μὴ ψευ-
δομαρτυρεῖν κατ᾽ αὐτοῦ. καὶ τὸ πλέον, μὴ σκαν-
δαλίζειν αὐτὸν, μὴ δὲ ὀργίζεσθαι αὐτῷ. μὴ
ἐπιθυμεῖν τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, μὴ τῆς παιδίσ-
κης, μὴ ἄλλου πράγματος ὁποίου δήποτε
ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι. καὶ οὐ ταῦτα μόνον, ἀλ-
λὰ καὶ ὅπερ τοῖς σαρκικοῖς ἀνθρώποις ἀδύνα-
τον δοκεῖ. ἀγαπᾶν τοὺς ἐχθροὺς, εὐεργετεῖν τοὺς
μισοῦντας, εὔχεσθαι ὑπὲρ τῶν διωκόντων καὶ
συκο-

num Dei, quod ultra fidem rectam & or-
thodoxam in nomine ſanctiſſimæ tri-
nitatis, ſcilicet patris, & filij, & ſpiritus
ſancti baptizetur: deinde cibetur cibo
cœleſti, ſcilicet corpore & ſanguine Do-
mini noſtri Ieſu Chriſti, ipſo dicente in
euangelio: Qui non manducat meam
carnem, & non bibit meum ſanguinem,
nõ habet uitam æternam. alijs'que iuxta
exigentiam imbuatur eccleſiaſticis ſacra
mentis. Vlterius, quia fruſtra eſt, quoad
ſalutem, fieri & eſſe Chriſtianum no-
mine, & operibus ſtare in uia, & non di-
rigere ſuos greſſus in terminum: ideo
ut perfectiſſima lex ſecundum euange-
lium, nõ ſolum oſtendit nobis uiam per
fidem, ponit'que nos in eadem per ſacra
menta, ſed etiam: rectè & faciliter dirigit
nos in terminum, rectè quidem, per
præcepta & uirtutes: faciliter autem, per
conſilia. Nulla etenim eſt, aut unquam
fuit lex, quæ tam radicitus extirparet ui-
tia, tam profunde inſereret uirtutes, tam
ardue diuina exequeretur mandata, tam
ſuauiter ad implendum perfectionis cõ-
ſilia demulceret, ſicut eſt euangelica lex,
quæ omnem perfectionis uiam cõtinet,
& oſtendit. Quæ enim lex unquam fuit,
quę tam pie, tam deuote, tam magnifice,
& pure Deum colere docuerit: nomen
ipſius honorare, ſabbata & feſtiuitates
ſanctificare, parentes amare, proximos
diligere, ad imaginem Dei homines fa-
ctos non occidere: pudicitia ſeruata in
omnibus, non ſolummodo non mœcha
ri, ſed nec fornicari, aut pollui quoquo
modo: non furtum facere: non latroci-
nari, non aliàs opprimere proximum,
non contra ipſum falſum teſtimoniũ di-
cere. & quod amplius eſt, non ſcandali-
zare ipſum, nec ei iraſci: non concupi-
ſcere uxorem ipſius, non ancillam, non
rem aliam quamcunque in hoc ſæculo.
Et non ſolum hæc, ſed etiam quod car-
nalibus hominibus uidetur impoſſibi-
le: Diligere inimicos, benefacere odi-
entibus, orare pro perſequentibus, &
calum-

Eucharistia.

Præcepta de officijs.

Virtutes

calumniantibus nos. Et ut ad uirtutes ueniamus, ipſa humilitate & manſuetudine ſuperbiam deijcit, benignitate inuidiam uincit, magnificentia & largitate auariciam ſuperat, temperantia et ſobrietate gulam mitigat, patientia iram extinguit, ſollicitudine & diligentia acediam eneruat, caſtimonia uero & pudicitia non ſolum luxuriam & omnem impetum libidinis refrenat, uerum multos et plurimos ueluti ipſos cœleſtes et incorporeos ſpiritus reddit impaſſibiles omnino. Quid plura? Ipſa auertit uiſum, ne uideat uanitatem: claudit auditum, ne inutilia & ſcurrilia audiat: prohibet guſtũ, ne illicita concupiſcat: temperat odoratum, ne ad inanes & mortiferas dilabatur ſuauitates: refrenat & retrahit tactũ, ne prohibita quoquo modo tangat, aut amplectatur. Ipſa cogitationes immundas purgat, delectationes noxias fugat, conſenſum ad illicita omnino prohibet, linguam cohibet, ſermones ordinat, mores componit, opera dirigit, omiſſa quę agẽda ſunt reſtaurat, et ut uno ſermone omnia cõplectamur, ipſa docet Deũ timere, & ipſum toto corde diligere, ipſi adhærere, & ab ipſo nunquam in æternum ſeparari: quod eſt ſumma fœlicitas, & immenſa iocunditas, hic inchoata, utcunq; poſſibile per ſpeciem, quæ tandem in alia uita per rei euidentiam complebitur & perficitur ex integro. Quæ fœlicitas & iocunditas eſt finis & terminus uiæ, per quam lex euangelica ſuos ſectatores ducit, & dirigit, modo ut dictum eſt. Qui quidem finis & terminus, quod ſalutem & fœlicitatem dicimus, licet ſicut incompræhenſibilis, ita & inexplicabilis ſit, dicente Eſaia propheta, Oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, bonum ſcilicet quod Deus præparauit diligentibus ſe: nihilominus ut nos mortales poſſumus, aliquid & breuiter dicemus de ipſo, ut ex ipſa auiditate præmij, animi noſtri non abhorreant ardui

Summa fœlicitas.

Finis, ſummũque bonum, aut terminus.

συκοφαντούντων ἡμᾶς. καὶ ἵνα πρὸς τὰς ἀρετὰς ἔλθωμεν, διὰ μὲν τῆς ταπεινώσεως καὶ πραότητος τὴν ὑπερηφανίαν ἀπορρίπτει, διὰ τῆς εὐγνωμοσύνης τὸν φθόνον νικᾷ, διὰ τῆς μεγαλοπρεπείας καὶ ἐλευθεριότητος τὴν φιλαργυρίαν ὑπερβαίνει, διὰ τῆς σωφροσύνης καὶ ἐγκρατείας τὴν γαστριμαργίαν πραΰνει, διὰ τῆς μακροθυμίας τὴν ὀργὴν σβεννύει, διὰ τῆς σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας τὴν ἀκηδίαν ἐκνευρίζει. διὰ δὲ τῆς ἁγνείας καὶ σωφροσύνης, οὐ μόνον τὴν ἀκολασίαν, καὶ πᾶσαν ὁρμὴν ἀσελγείας χαλινοῖ, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς καὶ πλείστους, ὥσπερ αὐτὰ τὰ οὐράνια καὶ ἀσώματα πνεύματα, ἀποκαθίστησιν ἀπαθεῖς παντελῶς. τί πλέον; αὐτὸς ἀποστρέφει τὴν ὄψιν, ἵνα μὴ βλέπῃ ματαιότητας. κλείει τὴν ἀκοήν, ἵνα μήτε ἀνωφελῆ καὶ ἀκερῆ ἀκούῃ. κωλύει τὴν γεῦσιν, ἵνα μὴ τῶν ἀθεμίτων ἐπιθυμῇ, κιρνᾷ τὴν ὄσφρησιν, ἵνα μὴ εἰς ματαίας καὶ θανατηφόρους ὀλισθαίνῃ ἡδύτητας. χαλινοῖ καὶ ἀνθέλκει τὴν ἁφήν, ἵνα μὴ τῶν κεκωλυμένων ὅπως δήποτε ἅπτηται, ἢ αὐτὰ περιπλέκηται. οὗτος τὰς ἀκαθάρτους ἐνθυμήσεις καθαίρει, τὰς βλαβερὰς ἡδονὰς διώκει, τὴν πρὸς τὰ ἀθέμιτα συγκατάθεσιν κωλύει παντάπασι, τὴν γλῶτταν ἐπέχει, τοὺς λόγους τάττει, τὰ ἤθη συντίθησι, τὰ ἔργα κατευθύνει, τὰ πρακτέα καταλειπόμενα ἀνακτᾶται. καὶ ἵνα ἑνὶ λόγῳ πάντα περιλάβωμεν, οὗτος διδάσκει τὸν θεὸν φοβεῖσθαι, καὶ αὐτὸν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ ἀγαπᾶν, αὐτῷ προσκολλᾶσθαι, καὶ ἀπ᾽ αὐτοῦ μηδέποτε εἰς τὸν αἰῶνα χωρίζεσθαι. ὅτι ἐστὶν ἄκρα εὐδαιμονία, καὶ ἄμετρος ἡδονή, ἐνταῦθα ἀρχομένη διὰ ἐλπίδος, ὡς δυνατόν ἐστιν, καὶ ὕστερον ἐν τῷ ἄλλῳ βίῳ τῇ φανερώσει τοῦ πράγματος τελειωθησομένη καὶ συμπληρωθησομένη ἐξ ἀκεραίου. ἥτις δὴ εὐδαιμονία καὶ ἡδονή, ἐστὶ τέλος καὶ ὅρος τῆς ὁδοῦ, δι᾽ ἧς ὁ εὐαγγελικὸς νόμος τοὺς ἀκολούθους αὐτοῦ ἄγει καὶ κατευθύνει, καθ᾽ ὃν εἴρηται τρόπον. ὃ δὴ τέλος καὶ πέρας, ὃ σωτηρίαν καὶ εὐδαιμονίαν λέγομεν, εἰ καὶ ὥσπερ ἀκατάληπτον, οὕτω καὶ ἀπροσπέλαστον ἐστὶν, λέγοντος τοῦ προφήτου Ἡσαΐου, ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν, οὐδὲ οὖς ἤκουσεν, οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη, τὸ ἀγαθὸν δηλονότι ὃ ὁ θεὸς ἡτοίμασε τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν· ὅμως καθὸ θνητοὶ ἡμεῖς, κατὰ δύναμιν ἐροῦμέν τι περὶ αὐτοῦ, καὶ βραχέως, ἵνα ἐκ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ ἄθλου, μὴ ἀποστρέφωνται αἱ ψυχαὶ ἡμῶν,

τὸ

τὸ μέγεθος τῆς ὁδοῦ. ἡ γὰρ εὐδαιμονία, ἣν ὁ
εὐαγγελικὸς νόμος ὑπισχνεῖται τοῖς χριστιανοῖς,
οὐ συνίσταται ἐν κτήσει γηΐνων ἀγαθῶν, οὐκ ἐν
τροφῇ παντοδαπῶν σαρκῶν, ἤγουν κρεῶν
καὶ καρπῶν· οὐκ ἐν πόσει οἴνου, μέλιτος καὶ γά-
λακτος, οὐκ ἐν ἡδύτητι ἤχου ὑδάτων τρε-
χόντων, ὀχετῶν δηλονότι καὶ πηγῶν, οὐκ ἐν
περιπλοκῇ καὶ ἀκολασίᾳ σαρκικῇ ὡραιοτά-
των γυναικῶν καὶ παρθένων, οὐκ ἐν ἄλλοις, πρὸς
ἅτινα ἡ σαρκικὴ ἐπιθυμία καὶ ἡ θνητὴ ὕλη
διεγείρει· ὁποῖον παράδεισον ὑμῖν τὸ ἀλκορά-
νον ὑμῶν ὑπισχνεῖται. ἀλλ᾽ ἡ εὐδαιμονία ἡ-
μῶν τῶν χριστιανῶν, ἣν ζωὴν αἰώνιον λέγο-
μεν, συνίσταται οὐσίως μὲν καὶ ὑπαρκτι-
κῶς, καθ᾽ ἑαυτὴν, καὶ χωρὶς τινὸς κτιστοῦ μέ-
σου, ἐν τῇ θεωρίᾳ αὐτῆς τῆς θείας οὐσίας καὶ
φύσεως. ὅθεν ὁ κύριος ἡμῶν ἐν τῷ εὐαγγε-
λίῳ φησὶν, αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γι-
νώσκουσι σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν, καὶ ὃν
ἀπέστειλας ἰησοῦν χριστόν. καὶ διότι τὸ τοιοῦτον
ὁρώμενον ἔσται ἐν τῷ ὁρῶντι δι᾽ ἀγάπης, ἥτις
μεταβάλλει τὸν ὁρῶντα εἰς τὸ ὁρώμενον, αὐ-
τῇ τῇ θεωρίᾳ ἀκολουθήσει μεταμόρφωσίς
τις καὶ ἔκτασις, ᾗ τινι ὁ ἀγαπῶν θεοειδὴς ἀ-
ποτελεσθήσεται, καὶ κρατήσει τὸ ἀγαπώ-
μενον. ἀλλὰ καὶ τὸ ἓν ἔσται ἐν τῷ λοιπῷ, αὐ-
τοῦ τοῦ κυρίου λέγοντος, ὁ μένων ἐν ἐμοὶ, καὶ
ἐγὼ ἐν αὐτῷ. διότι ὁ θεὸς ἀγάπη ἐστὶ. καὶ ὁ
μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἐν τῷ θεῷ μένει, καὶ ὁ
θεὸς ἐν αὐτῷ, καὶ διότι πρὸς τὴν ἕνωσιν τοῦ
ἄκρως συνερχομένου, ἕπεται ἡδονὴ ἄκρα, αὐ-
τῇ τῇ θείᾳ καὶ ἀϊδίῳ θεωρίᾳ ἀκολουθήσει
ἀνεκδιήγητος γλυκύτης καὶ ἡδονὴ, ἣν ἰ-
δίῳ ὀνόματι ἀπόλαυσιν λέγομεν. καὶ τοιαύ-
τη, ὁποίαν οὔτε νοῦς νοῆσαι, οὔτε γλῶττα δη-
λῶσαι θνητῶν δυνήσεται. ἣν θαυμάζων δα-
βὶδ ὁ προφήτης ἐν πνεύματι ἐβόα λέγων, ὡς
πολὺ τὸ πλῆθος τῆς χρηστότητός σου κύριε,
ἣν ἔκρυψας τοῖς φοβουμένοις σε. παρὰ δὲ
τὴν προειρημένην τῆς θείας θεωρίας μακα-
ριότητα, ᾗ τινὶ ἡ ἡμετέρα ψυχὴ ἐξ ἀκεραίου
μακαριωθήσεται, ἕξομεν καὶ ἐν τῷ σώμα-
τι τὴν εὐδαιμονίαν, κατὰ τὸν αὐτοῦ τρό-
πον. καὶ γὰρ τὰ σώματα τῶν μακαρίων ἔ-
σονται ἀθάνατα, ἄφθαρτα, καὶ παντελῶς
ἀπαθῆ, λεπτὰ πρὸς τούτοις, καὶ κοῦφα.
καὶ πλέον, παρὸ ὁ ἥλιος νῦν ἐστὶ, καὶ λαμπρὰ
καὶ

arduitatem itineris. Etenim fœlicitas
quàm lex euangelica promittit Chri-
stianis, non consistit in possessione bono
rum terrenorum, non in esu omnigeno-
rum carnium & fructuum, non in potu
uini mellis & lactis, non in suauitate so-
nitus aquarum currentium, riuulorum
scilicet & fontium: non in amplexu &
luxu carnali, pulcherrimarum mulie-
rum & uirginum: non in cæteris, ad
quæ carnalis concupiscentia & morta-
lis fex instigat, cuiusmodi paradisum
uobis uester promittit Alchoranus. Sed
fœlicitas nostra Christianorum, quam ui
tam æternam dicimus, consistit substan-
tialiter quidem & essentialiter per se, &
absque quocunque creato medio in uisio-
ne ipsius diuinæ essentiæ & naturæ. Vn
de Dominus noster in euāgelio ait: Hæc
est uita ęterna, ut cognoscat te solum ue-
rum Deum, & quem misisti Iesum Chri
stum. Et quia tale uisum erit in uidente
per amorem, qui transformat aman-
tem in amatum, ad ipsam uisionem se-
quitur transformatio quædam & tensio,
qua amans deiformis efficietur, & tene-
bit amatum: immò & unum erit in reli-
quo, dicēte Domino, Qui manet in me,
et ego in eo. quia Deus charitas est, et qui
manet in charitate, in Deo manet, &
Deus in eo. quia ad unionem summæ cō
uenientis, sequitur dilectio summa. Ad
illam diuinam & æternam uisionem, se-
quitur inenarrabilis dulcedo & suauitas,
quā proprio nomine fruitionē dicimus.
Et talis, qualem nec mens cogitare, nec
lingua ualet exprimere mortaliū. Quam
admirās Dauid propheta in spiritu cla-
mabat, dicēs: O quàm magna multitudo dul
cedinis tuę Domine, quam abscōdisti ti-
mētibus te. Pręter prædictā diuinæ uisio
nis beatitudinē, qua anima nostra ex in-
tegro fœlicitabitur, habebimus et in cor-
pore fœlicitatē suo modo. Etenim corpo
ra beatorū erūt immortalia, incorruptibi
lia, et omnio impassibilia, subtilia deniq;
et agibilia, et plusquàm sol modò sit, splēdida,

In quo uita æterna, seu fœlicitas.

& refulgentia. Non comedent, neque bibent ibi corporaliter, diuinæ uisionis ineffabili satietate repleti. Similiter neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei. dicente Domino nostro Iesu Christo in euãgelio: In resurrectione enim neq; nubẽt, neq; enim ultra mori poterunt: sed sunt sicut angeli Dei in cœlo, et filij sunt Dei. Et iterum: Tunc fulgebũt iusti, sicut sol in regno patris eorum. Et sicut de societate, ita & de cõditione ipsorum, quo ad huiusmodi actus corporeos gaudebunt. quia nullum erit ibi cibi desiderium, nulla ibi exardescet libido, nullæ reliquæ passiones, quales modo patimur corporis. Non lachrymæ, non luctus, non clamor, non deniq; ullus dolor, non ægritudines, non imbecillitates, non paupertatis metus. Nemo ibi lædetur, nemo irascetur, nemo inuidebit proximo. Nulla pulsabit honoris, aut potestatis ambitio. Nulla erit tunc discordia, sed cuncta consona. Nullus erit ibi diaboli metus: insidię dæmonum nullæ: timor gehennæ procul: tranquilla erunt omnia, & cum ęterna securitate iugis splendor. Vere degenerat, qui huius uitæ amore nõ capitur, in qua diuitię & deliciæ & gaudia sic inchoantur, ut finiri non possint. Cuius qui amator esse noluerit, & præsentem, & perdet uitam tẽporalem, & hãc æternam de qua loquitur nõ inueniet, atque à morte ęterna capietur. Huius æternæ uitæ, & æternæ fœlicitatis, olim magnus Paulus noster, Iesu Christi desiderio tractus, de exilio uitæ præsentis conquerens, sic clamabat: O infelix homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Viuo ego iam, non ego, uiuit autem in me Christus. Cupio dissolui, & esse cum Christo. Abscondita enim est mortalibus illa uita: quia quàm diu sumus in mundo, peregrinamur à Domino. Sed tunc reuelabitur, & manifestabitur, cum Dominus Iesus cœperit pro terrenis cœlestia, pro temporalibus sempiterna, pro

καὶ ἀστράπτοντα. οὐ φαγοῦνται ἐκεῖ, οὐδὲ πίονται σωματικῶς, τῷ ἀῤῥήτῳ κορακινῷ τῆς θείας θεωρίας πεπληρωμένοι. οὔτε γαμοῦσιν ὁμοίως ἐκεῖ, οὔτε ἐκγαμίζονται, ἀλλ᾽ ἔσονται ὡς ἄγγελοι θεοῦ. λέγοντος τοῦ εὐαγγελίου, ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε ἐκγαμίζονται· οὐδὲ γὰρ ἔτι ἀποθνήσκειν δύνανται, ἀλλ᾽ εἰσὶν ὡς οἱ ἄγγελοι τοῦ θεοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ υἱοί εἰσι τοῦ θεοῦ. καὶ πάλιν, τότε λάμψουσιν οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος, ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς αὐτῶν. καὶ ὥσπερ περὶ τῆς κοινωνίας, οὕτω καὶ περὶ τῆς καταστάσεως αὐτῶν, ὅσον πρὸς τὰς τοιαύτας ἐνεργείας τοῦ σώματος χαιρήσουσιν. διότι οὐκ ἔσται ἐκεῖ βρώματος ἐπιθυμία, οὐδεμία ἐκεῖ ἐκκαυθήσεται ἀκολασία, οὐδὲ τὰ λοιπὰ πάθη, ὁποῖα νῦν πάσχομεν τοῦ σώματος· οὐ δάκρυα, οὐ θρῆνος, οὐ κοπετός, οὐ πόνος οὐδείς, οὐ χαυνότης ἀσθενείας, οὐ φόβος πτωχείας· οὐδεὶς ἐκεῖ βλάπτεται, οὐδεὶς ὀργίζεται, οὐδεὶς φθονεῖ τῷ πλησίον, οὐδεμία νύζει τιμῆς ἢ δυνάμεως φιλοτιμία, οὐδεμία ἔσται τότε διχόνοια, ἀλλὰ σύμφωνα πάντα. οὐδὲ γὰρ ἔσται ἐκεῖ τοῦ διαβόλου δέος, ἔνεδρα δαιμόνων οὐδεμία, φόβος τῆς γεέννης μακράν. γαλήνια ἔσονται πάντα, καὶ σὺν αἰωνίῳ ἀσφαλείᾳ. τῇ ἀληθείᾳ ἀγεννής ἐστιν, ὅστις οὐχ ἁλίσκεται τῷ πόθῳ τῆς ζωῆς ταύτης, ἐν ᾗ ὁ πλοῦτος καὶ τρυφαὶ καὶ εὐφροσύναι οὕτως ἄρχονται, ὡς μὴ δύνασθαι τελειωθῆναι. ἧς τινος ὁ μὴ θέλων γίνεσθαι ἐραστής, καὶ τὴν παροῦσαν καὶ πρόσκαιρον ἀπολεῖ ζωήν, καὶ ταύτην τὴν ἀΐδιον περὶ ἧς διαλεγόμεθα οὐχ εὑρήσει, καὶ τῷ αἰωνίῳ θανάτῳ κρατηθήσεται. ταύτης τῆς αἰωνίου ζωῆς καὶ ἀϊδίου εὐδαιμονίας, πάλαι ὁ μέγας παῦλος ἡμῶν, ὁ ἀπόστολος τοῦ ἰησοῦ χριστοῦ, τῇ ἐπιθυμίᾳ ἑλκυσθείς, περὶ τῆς ἐξορίας τῆς παρούσης ζωῆς λυπούμενος, οὕτως ἐβόα· ὦ δυστυχὴς ἄνθρωπε, τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θνητοῦ τούτου. ζῶ ἐγὼ ἤδη, οὐκ ἐγώ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ χριστός. ἐπιθυμῶ ἀναλῦσαι, καὶ σὺν χριστῷ εἶναι. ἀπεκρύφθη γὰρ τοῖς θνητοῖς ἐκείνη ἡ ζωή. διότι ἐφ᾽ ὅσον ἐσμὲν ἐν τῷ κόσμῳ, ἀποδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ κυρίου. ἀλλὰ τότε ἀποκαλυφθήσεται καὶ φανερωθήσεται, ὁπόταν ὁ κύριος ἰησοῦς ἄρξηται ἀντὶ τῶν γηΐνων τὰ οὐράνια, ἀντὶ τῶν προσκαίρων τὰ ἀΐδια, ἀντὶ

ἀντὶ τῶν μικρῶν τὰ μεγάλα διδόναι, καὶ προ-
σάγεσθαι σὺν αὐτῷ τοὺς ἁγίους, ἐν τῇ θεωρίᾳ τῆς
πατρικῆς δόξης· καὶ ποιεῖν μετ' αὐτοῦ ἐν τοῖς
οὐρανίοις συγκαθῆσθαι, καὶ τὴν ἀθανασίαν τὴν ἰδί-
αν δωρεῖσθαι, πρὸς ἣν τῇ ζωοποιήσει τοῦ ἰδίου αἵ-
ματος αὐτοὺς προσηνέγκασεν. ὡς δεδοξασμένα
ἐλαλήθη περὶ σοῦ ἡ πόλις τοῦ θεοῦ, ὡς ἀγαπητὰ
τὰ σκηνώματά σου κύριε τῶν δυνάμεων. ἐπι-
θυμεῖ καὶ ἐκλείπει ἡ ψυχή μου εἰς τὰς αὐλὰς τοῦ
κυρίου. ἔλεγεν ὁ προφήτης, ἡ καρδία μου καὶ ἡ
σάρξ μου, ἠγαλλιάσατο ἐπὶ θεῷ ζῶντι. τοιαύτη
τῷ ὄντι ἐστὶν, ἡ εὐδαιμονία τῶν χριστιανῶν.
τοιαύτη ἡ ἐλπὶς ἡ ἡμετέρα. τοιοῦτον τοῦ ἁγίου
εὐαγγελίου τὸ τέλος καὶ τὸ πέρας. οὐχ ὁποῖον
σὰρξ καὶ αἷμα ὑπισχνεῖται ὑμῖν, ἀλλ' ὁποῖον
ἔχουσι τὰ οὐράνια καὶ ἀγγελικὰ πνεύματα.
ὅπερ ὥστε κατασχεῖν καὶ φυλάξαι, οὐδὲν θαυ-
μαστὸν, εἰ οἱ πρὸ ἡμῶν πατέρες, τῷ πυρὶ τῆς
ἀγάπης ἐξαφθέντες, ποικίλα καὶ ἀναρίθ-
μητα ὑπήνεγκαν ἡδέως καὶ χαρμονικῶς κολα-
στήρια, εἰ γονεῖς, εἰ γυναῖκας, εἰ παῖδας, εἰ πλοῦ-
τον, σαρκὸς ἡδονὰς, καὶ τὰ ἄλλα πάντα τοῦ αἰῶ-
νος ἀγαθὰ ἑκουσίως ἠρνήσαντο, ἵνα πρὸς ταύ-
την καὶ συντομώτερον καὶ ἀσφαλέστερον
καὶ ἐλευθερώτερον φθάσωσιν. καὶ διότι ἡ
ἀγάπη τοῦ χριστοῦ (ἥ τις τὸ κατ' αὐτὴν θέλει
πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνω-
σιν ἀληθείας ἐλθεῖν) ἠνάγκασεν ἡμᾶς, ἵνα ἀ-
φέντες πάντα τῆς παρούσης ζωῆς τὰ ἡδέα
καὶ συμφέροντα, ἀπὸ μακροτέρων μερῶν καὶ
μετὰ μεγάλων κόπων ἕως ὑμῶν ἔλθωμεν,
καὶ ὁμολογήσωμεν καὶ ἀναγγείλωμεν, ἅ τι-
να ὡμολογήσαμεν καὶ ἀνηγγείλαμεν. διὰ τοῦ-
το παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, καὶ ἱκετεύομεν, ἐν
τῷ πάντας ἡμᾶς κατ' εἰκόνα αὐτοῦ λο-
γικοὺς καὶ νοεροὺς δημιουργήσαντι, ἵνα
μακροθυμῶς δέξησθε ἐν τούτοις τοῖς γε-
γραμμένοις ἅπερ ἀνηγγείλαμεν· καὶ ὡς λο-
γικοὶ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν θεοῦ δη-
μιουργηθέντες, τὰ γράμματα ἡμῶν μετὰ
λόγου ἐρευνήσητε. καὶ ἄν τι τῷ λόγῳ
σύμφωνον εὕρητε, ἐκεῖνο ὡς λογικοὶ δέ-
ξησθε. ἂν δέ τι ἄλλως ὑμῖν δόξῃ ἀναγ-
γελθῆναι, ἰδοὺ ἑτοίμους ἡμᾶς προσφέ-
ρομεν, ἕως οὗ ἀποδώσωμεν τὸ πνεῦμα
τῷ θεῷ τῷ ποιήσαντι αὐτό, ἐν τῇ βοη-
θείᾳ καὶ τῇ δυνάμει τοῦ εἰπόντος, ὅταν
σταθῆτε

pro modicis magna præstare, & adduce
re secum sanctos in uisione paternæ glo
riæ, & facere secum in cœlestibus consi-
dere, suique immortalitatem largiri, ad
quam sui sanguinis uiuificatione eos re-
parauit. O quàm gloriosa dicta sunt de
te, ciuitas Dei. O quàm dilecta taber-
nacula Domine uirtutum, concupiscit et
deficit anima mea in atria Domini. Dice
bat propheta, Cor meum & caro mea ex
ultauerunt in Deum uiuum. Talis profe
cto est fœlicitas Christianorum: talis
spes nostra: talis sancti Euangelij finis &
terminus. Non qualem caro & sanguis
promittit nobis, sed qualem habent cœ-
lestes & angelici spiritus. Pro quo obti-
nendo, nõ mirum si priores nostri patres
igne charitatis accensi, uaria & innu-
mera pertulere alacriter & gaudẽter tor-
menta: si parentibus, si uxoribus, si libe-
ris, si denique diuitijs, delectationibus
carnis, cæterisq; huius sæculi bonis spon
tæ renunciabant, ut ad hanc & uelocius
& securius atque liberius pertingerent.
Et quia charitas Christi (quę quantum in
ea est, uult omnes homines saluos fieri,
& ad agnitionẽ ueritatis peruenire) coẽ
git nos, ut dimissis omnibus uitæ præsen
tis commodis, à longinquis partibus, &
cum magnis laboribus usque ad uos ue-
niremus, profiteremur'que, & annun-
ciaremus quæ professi sumus, & an-
nunciauimus. Ideo rogamus uos, & ob-
secramus in eo, qui nos omnes ad sui
imaginem, rationales & intellectua-
les creauit, ut patienter his in scriptis
suscipiatis, quæ annunciauimus: & ut
rationales, ad imaginem & similitudi-
nem Dei creati, scripta nostra cum ra-
tione discutiatis. Et si quid rationi con-
sonum reperietis, illud ut rationales su-
scipite. Si quid uero aliter uobis uidea-
tur esse nunciatum, ecce paratos nos offe
rimus, etiam quousque reddamus spi-
ritum ad Deum, qui fecit illum, in illius
auxilio & uirtute, qui dixit, Dum stete-
ritis

ritis ante reges & præsides, nolite cogitare, quomodo aut quid loquamini. dabitur enim uobis in illa hora quid loquamini. Ad ostendendum, quod omnia quæ scripsimus, sancto euangelio & rationi sunt consona. Si autem nec prædicta cũ ratione discutere, nec nos ulterius audire, ordine & circumstantijs seruatis debitis, uolueritis: excusamus nos corã Deo & omnibus angelis & sanctis suis, & inuocamus in testes cœlum & terram, & omnem creaturam, quod iuxta posse circa salutem uestram fecimus, quod facere potuimus: ponentes animas nostras pro uestra salute, & charitate. iuxta Euangeliũ, quod dicit: Maiorem charitatem nemo habet, quàm ut animam suam ponat quis pro amicis suis. & pro laude Domini nostri Iesu Christi, qui est Deus benedictus in sæcula. Amẽ.

FINIS.

σταθῆτε ἐνώπιον βασιλέων καὶ ἀρχόντων, μὴ λογίζεσθαι, πῶς ἢ τί λαλήσετε· δοθήσεται γὰρ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, τί λαλήσετε. πρὸς τὸ δεῖξαι, ὅτι πάντα ὅσα ἐγράψαμεν, τῷ ἁγίῳ εὐαγγελίῳ καὶ τῷ λόγῳ εἰσὶ σύμφωνα. εἰ δὲ μήτε τὰ προειρημένα σὺν λόγῳ διευνῆσαι, οὔτε ἡμῶν πλέον ἀκοῦσαι, μετὰ τάξεως καὶ τῶν περιστάσεων φυλαττομένων τῶν ὀφειλομένων, θελήσετε, ἐξαιτιώμεθα ἡμᾶς αὐτοὺς ἐνώπιον τοῦ θεοῦ καὶ πάντων τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ, καὶ ἐπικαλούμεθα μάρτυρας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν, ὅτι κατὰ δύναμιν περὶ τὴν σωτηρίαν τὴν ὑμετέραν ἐποιήσαμεν, ὅπερ ποιῆσαι ἠδυνήθημεν, τιθέντες τὰς ψυχὰς ἡμῶν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ὑμῶν καὶ τῆς ἀγάπης, κατὰ τὸ εὐαγγέλιον· ὅ φησιν, ὅτι μείζονα ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἢ ἵνα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ τις ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ, καὶ ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ· ὅς ἐστι θεὸς εὐλογημένος εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

ΤΕΛΟΣ.

HISTORIAE DE SARACENORVM

SIVE TVRCARVM ORIGINE, MORIBVS, NE-
quitia, religione, rebus gestis: itemq; de ordinatione po-
litiæ eorundem domi & foris, & disciplina ac or-
dine militiæ Turcicæ, deq; itineri-
bus in Turciam.

Vnà cum uitis omnium Turcicorum imperatorum ad nostra
usque tempora, alijsq; lectu dignissimis, hocq; præ-
sertim sæculo cognitu & utilissimis, &
ualde necessarijs.

Quorum catalogum proxima statim
pagella indicabit.

PHILIPPI MELANCHTHONIS
*Præfatio longe doctissima, in qua & de huius histo-
riæ utilitate pluribus disseritur.*

Cum gratia & priuilegio imperiali
ad septennium.

CATALOGVS EORVM QVAE TERTIO
hoc Tomo continentur.

ILLVSTRI PRINCIPI AC DOMINO IOANNI *Ernesto Duci Saxoniæ, &c. Philippus Melanchthon S. D.*

MVLTAE sunt partes in historia ad uitam utiles, sed omnium utilissimæ sunt religionum atque imperiorum descriptiones, quarum duarum rerum consideratio maxime digna est præstantibus ingenijs. Et ut ego quidem existimo, hæc historiæ initia fuerunt. Hoc consilio primum institutũ est, mandare literis res gestas, ut ueræ religionis memoria conseruaretur: deinde ut gentium ortus ac mutationes, & imperiorum seriem posteritas cognosceret. Nec uero dubium est, historias prodesse & ad cognitionem religionis, & ad confirmandam in animis pietatem. Vt enim illi hominũ uetustissimi Deum nominantes, addebant mentionem patrum, uocabantque Deum Abraham, Isaac, Iacob, ut cauerent, ne posteritas acciperet peregrinas religiones sine testimonio eius uerbi, quod patres minimè ambiguis signis acceptum de cœlo, posteris per manus tradiderant: ita nobis conducit, intueri omnium ætatum spacia, ac uidere qua serie Deus propagarit Ecclesiam suo uerbo, ne quam religionem cum ea doctrina pugnantem amplectamur. Deinde conducit uidere, quomodo interea nouas atque impias opiniones diabolus in mundo sparserit, quæ celeriter in tanta caligine humanarũ mentium uires acceperunt, & orbem terrarum latè peruagatæ sunt. Hæc exempla nos de multis magnis rebus admonent. Ostendũt Ecclesiam omnibus ætatibus exiguam & spretam fuisse, ut adflictionibus exerceretur: ac disceremus pendere eam à diuina ope, non humanis consilijs conseruari. Docent item, ne magnitudine potentiæ, opum, gloriæ, consensu multitudinis moueamur, ut uerbũ Dei certa autoritate acceptum abijciamus. Omitto alias utilitates multas, quæ ex locupletiore historia sumi possunt. Quantum ad plerasque controuersias Ecclesiasticas dijudicandas uetera exempla conducunt? qua in re iure reprehendenda est negligentia illorum, qui sedentes ad gubernacula, passi sunt interire huius generis uetera scripta, nec dederunt operam ut perpetua historia contexeretur. Extant reliquiæ nonnullæ ueterum, libelli Eusebij & Theodoreti, in quibus & si multa sæcula etiam superiora desiderantur, tamen quàm sit Ecclesiæ necessaria historia, illi ipsi libelli indicant, ostendunt enim, quid uetus Ecclesia de plerisque controuersijs pronunciarit. Quanquam autem indocti hæc testimonia negligunt, sicut in uniuersum de cura antiquitatis ait Thucydides, οὕτως ἀταλαίπωρος τοῖς πολλοῖς ἡ ζήτησις τῆς ἀληθείας, καὶ ἐπὶ τὰ ἑτοῖμα μᾶλλον τρέπονται, tamen eruditis magno usui sunt. Equidem perhorresco toto pectore, cum animo intueor Ecclesiam in historijs depictam. Video enim nulla non ætate horribiliter dilaceratam esse. Et ut in fabulis, ex Gigãtum sanguine terra statim alios gigantes genuit: ita subinde ex hæreticis orti alij recentes prodierunt, fuitque inter tot factiones difficilis dijudicatio, quæ esset uera Ecclesia, quis portus tam turbulentis tempestatibus tenendus esset. Hæc tamen interea diuina ope seruata est ita, cum pauci homines docti & pij sinceram Euangelij doctrinam retinerent, & propugnarent. Id exemplum me quidem non leuiter confirmat, considerantem hoc tempore, quàm multi undique oppugnent puram doctrinam, quàm uarij motus ac πανικοὶ plerique aduersus bonos exoriantur. Confirmor etiam multis in rebus, sententijs & iudicijs illius ueteris & sinceræ Ecclesiæ. Nec habemus uberiorẽ historiam illarum ueterũ rerum, quàm Epiphanij scriptum: in quo cum hæresium cõfutatio instituta sit, historica multa inserta sunt.

Ex eo autore propemodum continua historia ueteris Ecclesiæ excerpi posset, siquis prudenter ipsius narrationes cōtexeret: eamq; rem optarim alicui Principi curæ esse. Hactenus breuiter dixi, historias conducere ad religionis cognitionē. quod etsi non ualde obscurū est, tamen illud opinor manifestius esse, his qui sunt in Rep. debere notas esse historias de serie imperiorū, quæ causæ mutationes atq; inclinationes imperijs attulerint. Et ut nō uelint res uetustissimas cognoscere, certe præsentis temporis regna consideranda sunt, quibus artibus atq; auspicijs creuerint, quas res gesserint, quæ singularum gentium sint naturæ, uoluntates, atq; opiniones, quæ religione, legibus, fœderibus, natura cōiunctæ atq; consociatæ sint, quæ perpetuò inter se inimicæ sint, quæ concupiscant monarchiam, qua disciplina domi pacem muniant, qua foris regāt exercitus, quo genere copiarum, armorum, præliandi utantur. quæ ipsa tamen nemo cognoscet, nisi multa legat, audiat, atq; exploret: imò nisi etiam multa ex historijs sumpta ad res præsentes conferat. Polybius scribit non aliud præceptum Ducis plus momenti habere, quàm ut non modo uires, sed etiam ingenia sensusq; hostium norit. Cum igitur uniuerso Christiano nomini iustū et propemodum naturale dissidium & perpetuum bellum sit cum Turcica natione, & hoc tempore bellum exarserit, in quo nobis non modo de libertate nostra, de legibus, deq; cæteris ciuilibus ornamentis, sed etiam de religione planeq; pro aris & focis cum Turcica natione dimicādum est, magnopere prodest nostris Principibus res Turcicas diligentissime cognoscere. Id studium non solum inflammat animos, sed etiam instruit, & in plerisque momentis rerum cautiores reddit. Itaque cum nactus essem hanc rerum Turcicarum à diuersis, ijsq; fide dignis traditam historiam, hic quoque publicandam esse duxi, ut plures legerent: tibiq; nominatim dedicaui, quem iam in hoc tyrocinio literario, omnium gentium historias auidissime legere & excutere conuenit. Vides quantam frater tuus laudatissimus Princeps negociorum molem sustineat, in iurisdictione, in quotidianis deliberationibus rerum maximarum. Hic in tanto occupationū concursu, tamen legit plurimum. Et ut Cato in Senatu dicitur aliquid temporis ad legendum suffuratus, ita hic sæpe inter disputationes senatorias libros habet in manibus. Legit de religione non eorum tantum scripta, quorum probat sententiam, sed etiam aduersariorum. Multa inquirit ac legit de Iure. Historiam uero Græcam, Romanam, Ecclesiasticam, res imperij Germanici, maiorum suorum non modo res gestas, sed etiam domesticā uitam, & omnes grauiores controuersias meminit: qua in re sæpe non modo studium, in tantis occupationibus, sed memoriam etiam & iudicium eius admiror. Quoties de motibus Ecclesiæ, de regnorum mutationibus, de ingenijs, moribus, uoluntatibus, officio eorum qui uersantur in Repub. de periculis prouidendis aut depellendis disseritur, quàm ille aptas ex historijs imagines accōmodat? Vt igitur Nestor apud Homerum hortatur Menelaum, ut fratris Agamemmonis sedulitatem imitetur: ita & te decebit magis amare historias, admonitū fraterno exemplo. Cum autem hunc librum de rebus Turcicis leges, primùm cogitabis, quantum initio uulnus acceperit Ecclesia, nato impio dogmate Mahometi in illis Arabum desertis: quæ ut sunt fœcundissima uenenatarum bestiarum, ita fuerunt & hæresium ac discordiarum Ecclesiasticarum, ut genium loci nō raro admirer. Ibi pestilentissimæ hæreses natæ sunt Ebionis, Gnosticorum & Manichæorū, deinde accessit ex uicinia tumultus Arianus. Ex hac hæresium confusione ortum est delirium Mahometi. Et celeriter cōtagium occupauit animos ambigentes, tot antea dissensionibus perturbatos. Ita dedit mūdus pœnas spreti Euangelij, & curio-

& curiositatis, qua sibi quisque immani audacia fingebat nouas opiniones. Postea per seditionem & tyrannidem error propagatus & stabilitus est. Aliquanto post Turcica gens cùm mercede militaret in Asia, ex antiquis effusa sedibus hanc impietatem amplexa est, credo ut facilius potirentur imperio uicinarum gentium.

Sacræ literæ uaticinantur de regno Gog & Magog. Me autem & Turcicæ gentis origo & professio, et magnitudo successuum mouent, ut existimem hoc ipsum regnum Turcicum significari. Cum igitur constet Turcicam professionem pugnare cum Euangelio, cum arma gerant hanc ipsam ob causam præci 10 pue, ut deleant nomen Christi, ut uastitatem in Ecclesia efficiant, sicut prophetæ de Gog & Magog prædixerunt, execrari Turcicum regnum omnes pij debent. Principes uero Christiani nominis ad propulsandam illam pestem, omnia consilia, & omnes uires conferre debebant. Ecclesia contaminata multis uitijs, impijs cultibus, & alijs peccatis toto orbe terrarum, dat pœnas. Hæc causa est, cur tanti fuerint successus Turcicę gentis. Sed uereor olim hanc natione & reliquas uicinas, daturas esse pœnas, cùm reliquorum uitiorum, tum uero etiam negligentiæ. quod hostem summa crudelitate in uicinia, & ferè ob oculos grassantem, & exercentem fœdissimum latrocinium, non arcemus, quod Græcam nationem, cum qua religione, societate imperij, & multis fœderibus con- 20 iuncti fuimus, nō ex hac miserrima seruitute eripimus. Paulo antè adhuc Græcia domicilium fuit doctrinæ religionis, & omnium optimarū artium. Quàm multos enim eruditos in omni doctrinarum genere nuper etiam habuerit, inde æstimari potest, quod exilio Græcorum in Italia non modo Græcæ linguæ studia excitata sunt, sed etiam restitutæ cæteræ artes, quarum uix umbrā quandam antea tenebant Latini. Non recitabo laudes antiquæ Gręciæ, quanta uirtus, quanta sapientia eius nationis fuerit, quantū ei debeamus, propterea quod disciplinas partim inuenerit, partim expoliuerit. Illud saltem consideremus, quàm alienum sit à pietate, non affici acerbissima calamitate eius partis Ecclesiæ, quæ omnium longe florentissima fuit, deinde quæ fortissime dimicans pro 30 libertate, hoc est pro religione, disciplina, & legibus, tandem non uirtute uicta, sed assiduitate bellorum confecta conciderit. Errant enim si qui putant Gręcos parum fortiter depugnasse pro patria. Annos amplius sexcentos penè perpetuum bellum gesserunt cum Mahometicis primum in Asia, postea cum Turcis in Græcia, Bisantium aliquoties obsidione cinctū est. Multa ingentia prælia commissa sunt. Sed ad extremum deserti Græci, tantam barbarorum multitudinem soli non potuerunt sustinere, totaque gens hoc tempore non aliter concidit, quàm olim ad Thermopylas Spartani dimicantes cum Xerxis exercitu. Refert enim adhuc Græcia aliquid antiquæ uirtutis. Et audio nunc quoque pręstantissimos quosque duces Turcicorum exercituum, Græcos esse, & res maxi- 40 mas gubernari ac geri per homines Græcos. Etsi enim passim adhuc in Græcia reliqui sunt Christiani, tamen certus numerus liberorum patribus familiarum eripitur, qui ad Turcicos ritus & ad militiam instituuntur: multos exempla & gloria militaris, quæ in generosis naturis acerrimus stimulus est, inuitat. Quàm misera seruitus est, ubi religiones delentur, ciuilis disciplina tollitur, auelluntur liberi à parentibus ad impietatem, sæpe etiam ad stupra, & nefarias libidines. Quales enim sint priuati mores Turcicæ gentis, hic liber non obscure ostendit, cum imperatorū sæuitiam, parricidia, & libidines describit. Tyrannis est perpetua, dissimilis imperiorum ueterum omnium, qua ex re animaduerti potest, non leuiter Deum huic postremę ætati mūdi irasci, qua tantam

tyrannidē grassari sinit. Significant enim scripturæ hoc postremū fore regnū, anteq̃ ille faustissimus & lętissimus dies illucescat, quo Christus Ecclesiā suam liberatam ab omnibus malis nouo triumpho ducet in cœlum. Sed ita tamen grassabitur hęc tyrannis, non ut occupet uniuersum terrarum orbem. Reliqua erunt regna Christiani nominis, quæ barbariem illam reprimere debēt. Quas enim dicemus esse causas uiris fortibus, cur arma capiant, si hę non sunt causæ, uidelicet ne deleatur uera religio, ne coniuges, liberi, rapiantur ad impietatem & libidines, ne posteritas oppressa seruitute amittat cognitionem Christi, ne disciplina sublata, mores corrumpantur? Harum rerum magnitudine fortes uiros moueri decet. Hęc atq; alia similia ueniant tibi in mentem, legenti hunc librum. Nam harum rerum cogitatio cùm alijs omnibus, tum uero maxime Principibus utilis est, eosq; ad res gerēdas præparat. Leges igitur et huius gentis, & aliarū historias: & ita leges, ut consideres, quæ exempla lectorē de religione, quæ de imperijs, quę de morib. admoneāt: teq; omni studio excites ad pietatē, & ad cęteras uirtutes, quia sine auxilio Dei nec cōstituti nec retineri possunt Respublicę. Et quidē pollicetur opem Deus pijs Principibus, sicut Psalmus inter laudes Dei hanc quoq; canit: Qui dat salutem Regibus. Cumq; imagines Dei in terris Principes esse debeant, hoc est, exhibētes hominibus sapientiam, uidelicet doctrinam de Deo, & alias artes uitæ utiles, iusticiam, defensionem, disciplinam regendorum morum, si qui sunt dissimiles huic imagini, quàm tetra & horrenda monstra sunt, qui cæci & amentes, odio Dei ardent, & delent piam doctrinam? Deinde illud ex Tragœdia tyranni præceptum imitantur:

Sanctitas, pietas, fides,
Priuata bona sunt: quà iuuat, reges eant.

Quod cum semel sibi persuaserunt, deinde ruunt in libidines, helluationes, diripiunt publicas & priuatas facultates, exorbent sanguinem ciuium, grassantur fraude, simulatione sophistica, manifesta crudelitate: permittunt improbis infinitam licentiam, ut latissime uagetur turpitudo omnis generis. Quod monstrum abominabilius est tali belua, qua tota rerum natura polluitur: quæ tāquam furia in terras emissa, bellum cum Deo, cum legibus, cum honesta doctrina, cum tota natura generis humani gerit? Quid magis miserum est, etiam si adsint opes infinitæ, quàm tale portentum esse, tanquam κάϑαρμα, inuisum Deo, cœlestibus angelis, omnibus hominibus, deniq; toti rerum naturæ? Sed Christus faciat, ut tu olim ita regas Rempublicam, ut uoluntas, consilia, mores tui ad imaginem Dei conueniant, & Deum archetypum recte exprimant. Bene uale. Mense Octobri, Anno 1537.

PROOEMIVM IN TRACTA,
TVM DE MORIBVS, CONDITIO- nibus, & nequitia Turcorum.

Tametsi autor huius libri de religione ac moribus Turcorum nomen suum modestè supprimit: patriam tamen indicat, & quo tempore ad quæ loca perductus sit, quaq; occasione perspexerit res Turcorum. Vt appareat ex omnibus circunstantijs, eum mereri fidem in hac historia. Mihi equidem uidetur beneuolo Domini consilio adolescens illo ingenio, illoq; animo prædi tus, ex regione Septemcastrensi abductus, et per 22 annos in exilio conseruatus, uelut Daniel quispiam, & in eas domos introductus, ubi exactissimè posset cognoscere omnem Turcicam institutionem, quam Ecclesiæ Christianæ exponeret. ut percepta conditione Christianorum sub Turcica seruitute, extimularemur homines ad uitam componendam ex uerbo Dei ad omnem pietatem, ne unquam tradantur in manus istorum hostium Nec offendat lectorem pium, quod sermo non habet exactam elegantiam Latini sermonis, quum intelligi planè posit. Et multa leguntur barbarißima oratione scripta, quæ tamen parem fructum afferre non possunt lectoribus.

IMMANISSIMA persequutionũ genera, non tam humana quàm diabolica, tribulatiões & angustias, et terrores nouissimorum temporũ, quæ humano generi futura prędicta sunt, & adhuc quotidie annũciant, in serie tã ueteris quàm noui testamenti, in horrẽdis draconũ & bestiarum figuris, & stupendis cœlorũ & elemẽtorum motibus, & cœlestium spirituũ tam insolitis actibus et gestibus, hactenus in codicibus legebamus. Nunc autem non multis exemplaribus opus est, cum manifestis experientijs, luce clarius doceamur, ea in foribus nostris adesse, & ceruicibus nostris incessanter & indubitanter incumbere. Nisi forte non uidemus illam cruentissimã beluam, inimicum crucis Christi, draconem crudelissimũ (sectam dico & cateruam Turcorum infidelissimorum) demolitis cunctis partibus orientalibus, & afflatu suo, populi Christiani multitudine infinita, ueneno suæ infidelitatis infecta, finibus Italiæ appropinquare, & ad ruinam Romanæ ecclesiæ, quam solam hactenus intactam reliquerat, totis uiribus inhiare.

O quis non doleat super tot et tantarum animarũ morte, quas quotidie apertis faucibus insatiabiliter deuorat, & suæ damnationis hæredes facit? O perniciosa & crudelis nimis persecutio. O à seculis inauditum scelus. Non enim in corpora, sicut cęteri persecutores, sed & in animas sęuit. Et dũ corpora exterius fouendo, sub pietatis specie non occidit, interius fidem auferendo, animas sua diabolica astutia occidere intendit. Huius rei testimonium innumerabilis multitudo fidelium esse potest: quorum multi promptissimi essent pro fide Christi, & suarum animarũ salute, in fide Christi mori, quos tamen cõseruando à morte corporali, et ductos in captiuitatem, per successum temporis, suo infectos ueneno, fidem Christi turpiter renegare facit. Huius rei ueritatẽ & in meipso expertus didici, qui cum multo mentis gaudio expectabã mortem pro fide Christi subire, & tamen (ut inferius declarabo) de igne semiuiuus extractus, & uitę redditus, per successum temporis detentus in manibus eorum, ueneno erroris eorum quasi infectus, de fide Christi non modicum dubitaui. Et nisi misericordia Dei mihi adfuisset, & me custodisset, turpiter eam negassem. Igitur meæ intentionis in hoc tractatu est, ea quæ de actibus, cõditionibus, moribus, & nequitijs Turcorum, experientia me docuit, memorię & scriptis recommendare: ut si secunda uice (quod Deus auertat, licet adhuc satis timeam) me iam senem in manus eorum incidere contingat, ab eorum erroribus melius quàm iuuenis

feci, me custodire ualeam. Et credo, quòd etiam multum utilitatis possit confer re, si unusquisque fideliũ istis temporibus talia audire, legere, studere conaretur, eo quòd sicut liquidè constat, multi, imò innumerabiles Christiani, fidem Christi renegant, ignorantes, imò non credentes ea quę de eorum astutia dicuntur, donec illaqueati docentur experientia, quod prius intelligere neglexerunt.

PROLOGVS.

NVNC autem meæ infelicitatis historiam præponere uolo, quomodo scilicet & quando captus fui à Turcis, & ductus in eorum captiuitatem: ut ex his etiam illis quæ dicturus sum, unusquisque certius fidem faciat, dum me non fabulas seu ficticia, sed expertam in meipso ueritatem narrare simpliciter deprehenderit. Vnde cum Anno Domini † M.CCCCXXVI. in obitu Imperatoris Romanorum Sigismundi, magna inter Hungaros & Alemannos exorta fuisset dissensio de faciendo rege, eo quòd Imperator legitimum successorem sibi non reliquisset: Turcus magnus, qui uocabatur Moratbeg, pater illius qui nunc regnat, uidelicet Mechemetbeg, cum magna exercitus multitudine partes illas intrauit. dicebatur enim habuisse trecenta milia equitum, ea intentione ut totam Hungariam deuastaret: quod fecisset, nisi cuiusdam fluuij inundatio (Deo sic disponente) sibi impedimento fuisset. Illa itaque intentione frustratus, direxit aciem ad prouinciam ultramontanam, quæ Septemcastra uocatur, & omnia sibi occurrentia crudeliter deuastauit & demolitus est, nullo sibi impedimento obstante. Ea tempestate ego iuuenis XV, uel XVI annorum, eiusdem prouinciæ, anno præcedente recesseram de loco † ciuitatis meæ, & ueneram in quoddam castellum, seu ciuitatulam nomine Schebesch secundum Hungaros, in Teutonico uerò † Mulenbach, studendi gratia. Quæ quidem ciuitas tunc erat satis populosa, non multum tamen bene munita. Ad quam cum Turcus uenisset, & castris positis expugnare cœpisset, dux Valachorum, qui cum Turco uenerat, propter antiquam (quam prius contraxerat cum ciuibus ipsius ciuitatis) amicitiam, uenit ad murum, & sedata pugna, uocatis ciuibus persuasit, ut suis consilijs consentirent, & cum Turco non pugnarent, eò quod nequaquam ciuitatis munitio esset sufficiens ad resistendum (hoc enim eius erat consilium, ut ciuitatem Turco cum pace darent) & ipse à Turco impetrare uellet, quod Maiores ciuitatis usque ad terram suam secum ipse duceret, & postea quando placeret eis, recedere, uel etiam stare possent: reliquum uerò uulgus sine aliquo rerum uel personæ detrimento Turcus in terram suam duceret, illicque data ipsis terra ad possidendum, deinde ad placitum recedere uel habitare in opportunitate temporis, in pace possent. Quæ omnia ut promiserat impleta uidimus. Impetratæ igitur sunt cum hoc pacto induciæ usque in crastinum, ut unusquisque posset se disponere cum rebus & familia cum pace exituri. Quidam uir nobilis cum fratre suo æquè strenuo uiro, qui prius fuerat Castellanus, & cũ Turcis multũ conflixerat, huiusmodi cõsilio & pacto nequaquam acquiescens, dixit se prius centies uelle mori, quàm se & uxorẽ suam & filios in manus Turcorum tradere. Persuasit etiã quampluribus alijs. Et electa una de turribus quam introiuit, & per totã illam noctẽ arma & uictualia intulit, & fortiter muniuit. Cum his igitur & ego turrim intraui, & expectabã cũ magno desiderio magis mortem quàm uitã. Facto itaque mane, Turcus magnus in propria persona ad portã ciuitatis uenit, & omnes exeũtes unũquemque cũ familia sua iussit scribi, & deputatis custodib. in terrã suã duci, sine aliquo rerũ uel personę nocumẽto. Ciues quoque et maiores duci Valachorũ, eodẽ modo ducẽdos in suã terrã concessit.

1436. in obitu Sigismundus imperator.

Septemcastra.

† natiuitatis

† Muelenbach

cessit. Cum igitur uniuersus exercitus eius de hac præda nullã partem habere potuisset, cũ maximo impetu et intolerabili furia unanimiter ad turrim, in qua eramus, spe aliquid lucrandi cucurrerunt. Quanta autem & qualis hæc fuerit tempestas, lingua nulla sufficeret exprimere. Tanta erat densitas sagittarum et lapidum, quod densitatem pluuiæ uel grandinis excedere uideretur. Tantus erat clamor pugnantium, & fragor armorum, & strepitus currentium, ut cœlum & terra concuti uiderentur in momento. Et quia turris multum decliuis erat, immediate tectum sagittis & lapidibus contriuerunt: propter fortitudinẽ tamen murorum nequaq; poterant præualere. Cum igitur tardior esset hora, utputa sol † declinans post meridiẽ, & nihil profecissent, inito cõsilio, alijs pugnantib. alij ad deferendum ligna cucurrerunt, et struem lignorũ quasi ipsi turri æquauerunt. Submisso igitur igne, nos quasi, sicut decoquũtur panes in furno, decoxerunt. Et iam quasi omnibus mortuis, cum uidissent amplius neminem in turri moueri, distrahentes ignem irruerunt per ostiũ, ut si forte aliquos semiuiuos inuenissent, refocillatos extraherent. Me quoq; eodem modo extrahentes, mercatoribus uenditum tradiderunt, qui me cum cæteris captiuis positũ in catena, trãsito Danubio, usq; in † Adrianopolim, ubi est sedes ipsius Turci magni, deduxerunt. De anno autẽ Domini prædicto, usq; ad annũ Domini M.CCCC.LVIII. inclusiue, illius durissimæ captiuitatis grauissima onera & intolerabiles angustias, non sine corporis & animæ periculo, sustinui: & tandem Deo auxiliante, ut infrà ostendam, liberatus, superaui.

> † declinatus

> † Edrenopolim

> Adrianopolis sedes Turci.

QVOMODO TVRCI TERRAM ET REGIONEM ORIENTALEM INCOEperunt poßidere & inhabitare. Cap. I.

SECVNDVM omnes historias scribentes apertè cõstat, quòd lex Mahometi, & secta Sarracenorũ incœpit circa annum Domini sexcentesimũ, sub Bonifacio quinto, et Heraclio Imperatore. Floruit aũt circa annũ Domini octingentesimũ, sub Leõe quarto, & Ludouico Imperatore. Tũc enim Sarraceni ad tãtũ creuerunt numerũ & multitudinẽ et crudelitatẽ contra Ecclesiam, ut iamdudũ capto imperio Hierosolymitano, Romam uenientes, eam obsederint, & omnia quę extra munitionẽ inuẽta sunt, crudeliter combusserunt: Ecclesiam quoq; sancti Petri stabulum equorum fecerunt, & funditus destruxerunt: Italiamq; & Siciliam deuastantes, in terram suam redierunt. Fructũ autẽ omnis malitiæ & nequitiæ in signis & prodigijs mendacibus (quibus nunc innumerabilibus abundant) incœpit facere circa annũ Domini M.CCLXXX. Tunc igitur, Deo permittente, Soltanus magnus egressus de plaga meridiana, processit contra orientem, & obtinuit omnem regionẽ & munitionem usq; ad mare. Cum igitur uidisset terrã spaciosam & multum aptã ad inhabitãdum, diuisit eam in septem partes, & dimissis ibi septem de principib. suis, unicuiq; partem unam cõmendauit, & tradidit iure hæreditario possidendam. Quorum primus habebat nomen Othmanbeg, secundus Ermenbeg, tertius Germenbeg, quartus Czarchanbeg, quintus Andinbeg, sextus Menthessebeg, septimus Karamanbeg. Cum igitur procedente tempore unusquisque terram suam incoleret, gubernaret, & in pace possideret, ille qui uocabatur

> Ortus Mahometi.

> Ludouicus imperator.

> Soltanus.

Othmanbeg,

Othmanbegh. Othmanbeg, incœpit terram suam & fines eius dilitare, & eius qui iuxta eum erat à parte orientis, terram inuadere. Cui cum ille resistere non posset, relicta terra sua fugit, & ad illum qui Karamanbegh dictus est, se contulit. Igitur Othmanbeg illius terra obtenta, conuertit se ad inuadendum terram illius qui iuxta eum erat ex alia † parte, & eo, † ut priore, expulso, trāsijt ad tertium, & ad quartum, & ad quintum. Et sic omnium aliorum terras ipse solus obtinuit, excepta solum illius qui Karamanbegh dictus est. Et hoc ideo, quia isti qui à facie eius fugerant, eidem auxilio erant: tum etiam, quia terra ipsius multum ad expugnandū difficilis erat, tum etiam (ut magis credendum est) Deo sic placuit. Sic enim olim † in terra Chanaā aliquas gētes Deus inuictas dimisit, in quibus exerceretur Israël: sic etiam illi facere uoluit. Nam usq; in hodiernū diem inuictus perseuerat, & multas insidias & obstacula ei præbet. Nisi enim cum eo pacem Turcus habuerit, nequaquam audet se contra alium ad bellum mouere. Quod si fecerit, immediate ille terras suas inuaderet. Ter enim, me adhuc ibidem existente, descendit, & illius terras inuasit, & multa uastauit, combussit, & diripuit. Ille etiam cum contrà eum pluries ascenderit, tamen modicū profecit. Vna autem uice cum tanta furia & indignatione ad eum exterminādum cum magna multitudine exercitus perrexit, inter quos (ut dicebatur) erant X X milia peditum, portantes secures & alia instrumenta, ea intentione, ut terram illius penitus euerteret, incisis arboribus et uineis, ita quod amplius inhabitari nō posset: & tamen reuersus composita pace, omnia intacta reliquit. Vnde ex hoc potest haberi certa coniectura, & cōmune prouerbiū habetur inter eos, quod Karamanbegh stabit in æternū. Ille igitur Othmanbeg (& posteri eius, qui ab eo nomen acceperunt, & Othmanogli dicti sunt, id est filij Othman) usq; hodie est rex & dominus totius Turciæ, & in tātum profecit & quotidie proficit, ut non solum in oriente, uerumetiam in occidente iam eius timor habeatur. Et licet ipsum Tartarus magnus de orientalibus procedens semel superauerit, ut solitus erat dominus meus narrare, quia adhuc ultra mare nihil obtinuerat, & ideo non habebat potentiam resistendi: tamen istis temporibus tantæ est potentiæ, ut eo potentior non inueniatur, nec audiatur in orientali plaga. Cæterum omne regnum ultramarinū adhuc usq; hodie in septem regiones diuisum, uocabulis priorum inhabitatorū nuncupatur, scilicet Othmaneli, Ermeneli, Germaneli, Czarchaneli, Andingeli, Mentheschcli, Karamaneli.

[Margin: † latere; † prioris modo; † in deserto; Prouerbium de Karamanbeg.; Othmanogli.; Tartarus.; line numbers 10, 20, 30]

QVOMODO MVLTIPLICATA SIT SECTA *Turcorum, & quomodo hoc nomen Turcus acceperit.* Cap. II.

DE secta autem Turcorum, hoc quod in præcedenti capitulo tactum est, quod uidelicet hæc secta fructum maliciæ suæ, à culpa Christianorum Christi fidem negantium, consecuta sit, eo ordine quo nunc quotidie apertissimè conspicitur fieri, eodem etiam ordine tunc factum fuisse, nulli dubium esse potest. Vnde sicut dictum est, cum Sarraceni uel Mahometistæ incœpissent Christianos persequi, & terras eorum occupare, multi ex Christianis, uolentes declinare persecutionē eorū, seipsos eis sponte tradiderunt. Et hoc patet, quia adhuc usq; hodie multa castella & oppida sunt in Turcia, de illis antiquis Græcis sub dominio Turci, quæ se tunc sponte tradiderunt, ideoq; intacta permanserunt. Vnde factum est, ut ipsi Christiani eis auxilio fierent ad persequendos alios, seu cęteros Christianos. Et sic eorum culpa cœpit secta Turcorum crescere, propter censuras Ecclesiasticas, quas non timebant incurrere. Et quia ipsi

[line number 40]

Christiani

Christiani erant, incœperunt sub quadam pietatis specie deuictis Christianis parcere, & eos in seruos et ancillas sibi retinere. Et ex tũc incœpit illa impia auiditas possidendi seruos & ancillas, quæ usq; hodie in ipsa secta perdurat. Tandem ista secta illius pietatis culpa in tãtum excreuit, ut malitia Christianorum in persequendis cæteris Christianis, excederet malitiã infidelium, & in hoc eorum magistri fierent & prælati, & in culpa discipulos haberẽt, quos ad perdendum animas magistros ipsi habuerant.

Turci theorici.

Et ex tunc intrauit ille nouus & spiritualis Mahometus, nuncius Antichristi: & cœperunt iam ipsi non Sarraceni, sed Theorici. id est spirituales, nomen habere, eo quod in attrahendis Christianis ad suam maliciam, & auertendis à fide Christi & societate Ecclesiæ, quasi supernaturalem uiderentur habere efficaciam. Cum igitur Ecclesia eos corrigere per publicas censuras decreuisset, ipsi culpam suam excusare, & seipsos iustificare cœperunt, dicentes, se Ecclesię in hoc multum seruire, eo quod Christianos ab incursu Sarracenorum custodirent. Et tunc addita est eis secunda malicia, scilicet ficta humilitas, † hoc est sui ipsius, sub specie humilitatis, contra Ecclesiam erectio, cuius † primum est exterior apparẽtia in moribus, & exemplaritas simulata, & religionis ficta ostentatio. Et ex hoc hypocritæ nomen & rem sibi non immeritò uindicauerunt.

† & suijpsius
† præmium

Cum igitur procedenti tempore, crescente culpa eorũ & malicia, Ecclesia uideret eos obstinatos, brachio seculari armata contra eos processit. Sed ipsi non cognoscentes, sed defendentes culpam suam friuolam, Ecclesię publice restiterunt. Et habita contra eam uictoria, terras Christianorum inuaserunt: & more tyrannico omnia deuastantes, totum orientem obtinuerunt. Et ex tunc hostes Ecclesiæ & inimici Dei facti, ab unitate Ecclesiæ diuisi, ipsi humani generis inimico se subdiderunt. Cuius demum auxilio & potentia freti, etiam uirtutibus & falsis miraculis clarere inceperunt, ut scilicet præmium suæ desperationis consecuti, & in obstinatione omnium malorum confirmati, citius & facilius ualerent imperio diaboli parẽre, & ad eius libitum animarum perditionem operari. Et ex hac sanctitatis specie etiam tertium nomen acceperunt, ut scilicet idolum uocarentur & essent.

Falsis miraculis clarere Turcos.

Sed quod tale fuisset initium huius sectæ, apparet in figura Apocalypsis decimo tertio, ubi ultimæ persecutionis forma ponit in figura bestiæ ascendentis de terra, habentis duo cornua similia agni, & loquẽtis sicut draco. Ista enim bestia ascẽdit de terra, quia à soliditate et firmitate catholicæ fidei orta. Habet duo cornua similia agni, maliciam inuidiæ sub specie pietatis, & nequitiam superbiæ sub specie humilitatis & obedientię consecuta. Loquitur sicut draco, quia opera falsorum miraculorum uirtute diabolica se facere ostendit.

Locus ex Apoc. 13.

Nunc demũ uide, quomodo Ecclesia Antichristi per omnia similitudinem tenet Ecclesiæ Christi, licet peruerso modo. Illa enim pro fundamento suo habet opus sanctissimæ Trinitatis, unicuiq; personæ proprium attribuens. Nam prẹlatura Ecclesiastica, est opus Trinitatis attributũ patri. Exemplaritas, quæ per incarnationem & obedientiam fuit, est opus Trinitatis, attributum filio. Miraculorum autem operatio, est opus Trinitatis attributum spiritui sancto. Ad hæc enim tria omnia reducuntur, quę ad salutem animę pertinent. Ad ista etiã tria, quæ de principio Ecclesię Antichristi suprà diximus, reducuntur omnia etiam quæ de necessitate fiunt ad damnationem totius hominis.

QUAM

QVAM TERRIBILIS, QVAMQVE TIMENDA *sit secta Turcorum.* Cap. III.

CVm tam multa, imò ferè omnia huius temporis accidentia & occurrẽtia nobis persuadeant, nos debere esse solicitos, & doceant finẽ mundi timere, præsertim cum nobis certum sit quòd nos simus in quos fines sæculorum deuenerunt: sacra quoq; scriptura utriusq; testamenti, præsertim ipsa Apocalypsis, hoc ipsum nobis persuadet. Illęq; terribiles et horribiles figurę Danielis & Ezechielis: quę nobis non tam ad sciendum & intelligendum, quàm ad timendum de ultimorum temporũ periculis, scriptis mandatæ sunt. quorum etsi materia descriptionis terribilis sit, effectus tamen multo terribilior sine dubio credendus est. Dispositio quoq; huius mundi, eius senectutem & propinquum iam finem nobis apertè demonstrat: scilicet in omni statu pronitas ad malũ, difficultas ad bonum, auiditas prælaturæ, tarditas obedientiæ, artium quoq; curiositas, ędificiorum uaria superfluitas, & in scientijs prę sumpta nouitas, et in omnibus deniq; rebus superaddita antiquitati noua uanitas. Sed inter hæc omnia illa cruenta bestia (sectam dico Turcorum) nos multum solicitare deberet, cuius cõtinuum augmentum assiduitas præliorum & persecutionum, diuturnitas durationis, non aliud quàm aliquod grande discrimen & scandalum tribulationesq; et miserias extremas denunciat. De quibus tamen omnibus quasi nihil curamus, non ob aliud certè, nisi quia abscondita sunt ab oculis nostris, testante abbate Ioachim, super illud Apocalypsis decimo tertio: Quis similis bestiæ, & quis poterit pugnare cum ea? ita dicente: Heu heu quot esse arbitror natos in mundo, qui tantæ huius calamitatis angustias nõn euadent? & nunc abscondita sunt ab oculis eorum. Infelices matres quæ tales genuerunt, & ubera quæ lactauerunt filios: miseri parentes, qui pro talibus thesaurizant, nescientes quòd cogitet Dominus malum super diuites terræ. Audite, audite obsecro uos omnes qui diligitis natos uestros. audite omnes, qui paruulos delicatè nutritis. Docete filios uestros habitare in syluis, uiuere in deserto de radicibus herbarum. Delicias affluentes derelinquere, & carnis epulas deuitare, ut discãt cõmorari cum feris, donec pertranseat indignatio ista. Hæc ille. Certè credo, quòd sicut tempore Noë incredulos aquæ diluuij repente occupauerunt, sic istis temporibus faciet incautos magna uindicta & uniuersalis indignatio diuina, ineuitabilis & sempiterna. Istam quoq; extremam necessitatem Saluator in Euangelio docet declinare & fugere, dicens: Nolite timere eos qui occidũt corpus, &c. Et sequitur: Timete eum, qui postquam occiderit, habet potestatẽ mittere in gehennã. & dicit notanter, Postquam occiderit, nõ determinans. Non enim illa persecutio occidit modo humano, sed diabolico. Cõmunis enim modus occidendi est, corpus & animam ab inuicem separare: inhumanus autem, imò diabolicus est, animam occidere, & ad inficiendum alios suo fœtore homines, quasi cadauer putridum, eam in corpore uiuo sepelire. Sicut enim in electis exterior exemplaritas uirtutis ad profectũ animarũ est bonus odor CHRISTI, animæ sanctæ in corpore degentis: sic nimirum in reprobis, simulatio uirtutis exterior ad decipiendũ animas, est fœtor animæ in corpore uiuo existentis. Hæc sunt sepulchra dealbata, quorum fœtor infidelitatis totum orientẽ infecit, & nunc se incipit trãsfundere in occidentem. Sed terribile est ualde quod sequitur: Habet potestatem mittere in gehennã. O inaudita malitia, ô nequitia excedens omnẽ diaboli astutiã. Quis enim crederet, diabolum posse cogere homines ad faciendum malum? Ista tamen malitiosa secta non cum uiolentia, sed longi tẽporis consuetudine uoluntatẽ libertatis aufert, animi firmitatẽ frangit,

cordis

Marginalia: Figuræ Danielis & Ezechielis. — Signa finis mũdi. — Ioachim abbas. Apoc. 13. — Matth. 10. — Matth. 23.

cordis constantiam uincit, & in tantam caecitatem perducit rationem hominis, ut fidem, pro qua prius paratus erat mori, postea infectus & deuictus turpiter negare cogatur. Quis huius potestatis maliciam ualet euadere? tantae enim est uiolentiae & crudelitatis, ut anima in corpore existente, utrunque hominem occidat, & mittat in gehennam. Quomodo enim uiuere dicendus est, qui toties mortis periculo expositus, aut pecunijs uenditus, toties sui iuris proprietatem amisit? Aut quomodo uiuere dicendus, qui mortem toties desiderauit & quaesiuit? Certe si mihi creditur experto, tot mortibus interij, quot inter Turcos uixi dies. Sed non satis dixi. Si enim ouis in manibus lupi uiuere per horam non potest, inter quos est solum inimicitia naturalis: quomodo Christianus in manibus Turci uiuere potest, inter quos etiam est inimicitia supernaturalis, uel spiritualis? Hoc malum persuadeo unicuique Christiano, quantum possibile est, declinare: ab hoc foetore unumquenque fidelem longe esse consulo. Tanta est enim eius intentio, ut ad intima cordis penetret, nec etiam ipsius animae praecordia infecta derelinquat.

uehementiae

QVOMODO DIFFERANT INTER SE, *persecutio corporum & persecutio animorum.* Cap. IIII.

VT autem uideamus quomodo differant ecclesiae prima persecutio, & ista ultima, non incongrue applicari potest figura Apocalypsis 13. Ibi enim fit mentio de duabus bestijs, quarum prima de mari ascendisse dicitur, altera de terra. Et illius quae de mari ascendit, terribilis quidem aspectus, non tamen terribilis describitur in facto. Sed illa quae de terra, licet non terribilis multum in aspectu, tamen multum terribilis in facto describitur. Et quia sicut cultus diuinus dupliciter consideratur, scilicet accidentaliter & essentialiter: sic ad eius persecutionem duplex modus persequēdi necessarius fuit. Sicut in his duabus bestijs patet. Fuit igitur primo cultus ueri dei impugnatus ab idololatria in accidentalibus, & ideo omnia de prima bestia ad exteriora pertinēt. Consistit enim cultus diuinus accidentaliter in compositione morum, in humilitate & paupertate, continentia, castitate, frugalitate, sobrietate, pietate, uigilijs & orationibus, oblationibus, sacrificijs, eleemosynis, peregrinationibus, ecclesiarum aedificationibus, & custodijs, & his similibus, quae corporaliter exercentur. Contra talia armauit se gentilitas cum extertiori & materiali apparatu. Vnde in prima bestia describūtur decem cornua cum decem diadematibus, & septem capita, cum nominib. blasphemiae. In quibus decem cornibus potest designari omnis potentia, quae consistit in rebus terrenis acquirendis, gubernandis, dispensandis, expendendis, custodiendis cum omni sufficientia, in omni pompa quae ad hoc pertinent. Per diademata eorum efficacia in omnia pompa & gloria, & ornatu, quem consecuti fuerant Romani gentiles in dominio totius orbis, accipi potest. Per septem capita nō incongrue omnis industria, prudentia, astutia, qua pollebāt ad subijciendū sibi populum & regendum, designari potest. Nomina autem blasphemiae, quid aliud, nisi patrocinium, adiutoriū, & fauor, quem habebant à daemonibus, quos colebant super malitijs contra ecclesiam perpretandis, dici possunt? Et sic breuiter in istius bestiae figura, continetur omnis illius primae persecutionis malicia contra ecclesiam, ad euacuandum cultum Dei. Sed hoc quod dicitur de capite quasi occiso in mortem, cuius tamen plaga mortis curata est, significatur, quod illius persecutionis malitiosa intentio, nequaquam effectū habuit. Quia dum ad euacuandum cultum ueri dei, Martyrum corpora immanissimis subegit supplicijs, & eos uarijs mortibus interfecit, non solum nihil obfuit persecutio illa: sed quantū ad meritum uitae aeternae animabus & corporibus sanctorum magnum obsequiū praestauit. Et propter hoc plaga mortis eius curata est, eo quòd per orationes ecclesiae

Apoca. 13

Cultus dei duplex, eiusdēq; item duplex impugnatio.

Bestiae primae typus.

Cur plaga mortis eius curata.

impedita est, ne culpa eius ad ultimum excessum attingeret, ut scilicet inimicus Dei fieret, & plaga eius incurabilis fieret, quia tunc ecclesię orationes ei auxiliũ esse cõtra diabolum non possent. Vnde factum est, ut gentilitas propter fidem Christi impugnatam, demum mereretur præmium suæ persecutionis accipere.

Secunda autem persecutio, quia diuini cultus essentialia impugnare debuit, armis se spiritualibus muniuit. Diuinus enim cultus essentialiter in anima et suis potentijs consistit. Et ergo non immerito istius secundæ bestiæ duo cornua similia agni describuntur, in quibus simulatio uirtutis & sanctitatis exprimitur, contra duas potentias animæ. Et quod loquebatur sicut draco, per quod falsorũ miraculorum & uirtutũ operatio, contra tertiam potentiã animæ designatur. Quod autem ignem de cœlo descendere fecit in terram, illud inordinatum desiderium supernaturalium experientiarum, quæ solent istis temporibus abundare in mentibus simplicium, & curiositas ad perscrutandum secreta Dei, possumus non incongrue accipere. De imagine autem & charactere bestiæ talem interpretationẽ formare licet. Nam qui propter bona quæ facit, reuelationes uel uisiones spirituales expectat, uel consequitur, characterem bestiæ in dextera & in fronte portat. Et sicut prima persecutio totum mundum sua culpa participem fecit, sicut patet in Romanis, qui per totum mundum idololatriam dilatauerunt: sic persecutio secunda suæ malitiæ peste, quasi neminem non infectum relinquit. Quis enim simplicium uel idiotarum, sentiens in se aliquid uel modicum deuotionis, non statim desiderat habere reuelationes, uisiones, uel scire secreta Dei? Sed de desiderio inordinato & appetitu dignitatis ecclesiasticę & honorũ quid dicã? Est ne inueniendus aliquis, qui sibi oblatũ quodcunq; beneficiũ ecclesiasticum, non sine omni mora & sine omni scrupulo ignorantiæ, uel insufficientiæ immediatẽ non acceptet? Sed de his qui talia tyrannice inuadunt, uel pro pecunia emunt, uel alijs illicitis modis sibi usurpare non timent, nihil audeo dicere, nisi hoc quod in ista figura ponitur: ut ne quis posset emere uel uendere, nisi qui habeat characterem bestiæ. quasi digito demonstrans præsentem ecclesię statum, in quo nihil reperitur, quod à uitio simoniæ sit alienum. Sed nunc in hoc concludendum est, quod licet inter Turcos personaliter non sint, omnes tamen reprobi, mentaliter ab eorum consortio in culpa non sunt disiuncti.

Bestiæ secundæ explicatio. *Bestiæ character.* *Romanorum idololatria.* *Simonia in ecclesia.*

DE SOLICITVDINE, QVAM HABENT Turci ad inuestigandum & rapiendum Christianos. Cap. V.

CVm igitur, sicut in pręcedenti capite dictum est, illę duæ persecutiones diuersæ sint, imò oppositæ conditionis, necesse est ut media, quibus exercendæ sunt, diuersa & opposita existant. Primi igitur persecutores non multum laborabant ad inueniendos ipsos Christianos, eo quod ipsi se eis ultrò offerebant. Tunc enim maioris meriti erant, qui se ultrò persecutoribus offerebant, quàm quos ipsi deprehendebant, uel quærentes inueniebãt. Persecutores uerò animarum fugere & declinare, ad salutem necessariũ esse, Euangelium docet, dum eosdem significando dicit: Ostendam autem uobis quem timeatis. Non enim sine culpa esset, ad periculum animæ se ultrò exponere. Ideo nunc de Turcorum industria, uersutia, & nequitia, quam inuenerunt docente eos instinctu diabolico, ad inuestigandos & capiendos Christianos, uidendum est. Vnde Turcus magnus ultra exercitum suum uniuersalem, semper tenet unum exercitum particularem, xx uel xxx. milia uirorum astutissimorum magis quàm fortium, cui præficit unum de omnibus peritissimis, quos in suo exercitu habet. Qui quasi latrunculi quidam magis nocte quàm in die operanẽ, Isti nullo anno intermisso, semel

Matthæi 10. *Turcorum uersutia ad capiendos Christianos.* *Exercitus particularis Turci*

ſemel ad minus ad prædam exeunt, aliquando etiam in uno anno bis uel ter, ſecundum quod commoditas ſe offert, exire cōtendunt. Et hoc occulte & cum tanto ſilentio, quod uicini corū uix poſſunt eorum receſſum percipere, propter cauſſam inferius dicendam. Qui quia opus totum cum curſu perficitur, neceſſe eſt ut equos ſuos & proprias perſonas, cum † certa induſtria & diſciplina ſciant ad hęc habilitare & diſponere, ita quod etiam ſi contingat eos per unam totam hebdomadam die noctuq; currere, nihil tamen moleſtię uel ipſi uel equi eorum, ex impetu illius curſus patiantur. Vnde tempore quo ipſis uacat, ſeipſos & equos ſuos ſic gubernant & nutriunt, ut bene impinguentur & fortificentur. Cum autem 10 intendunt exire, ſeptem uel octo dies ante exitū ſuum ſibi & equis ſuis cum una certa diſciplina, potus & cibi ſcilicet reſtrictionē, & quodam moderato exercitio apponunt diligentiam, ut corpulentia et pondus corporale tollatur: & ſic ſagina interior in medullis remanens, eos habiles & aptos ad curſum reddat. & anteq; exeunt, diuulgant ſe ad uiam & locum ire, ad quem tamen nō intendunt: & hoc propter decipiendos, ſi aliqui fuerint, exploratores. Et non uadunt, niſi habeant unum aut duos fideles cōductores, qui uias & ſemitas terræ, quò ituri ſunt, optime cognoſcant. & cum tanto impetu & uelocitate currūt, quod in ſpacio unius noctis trium uel quatuor dierum uias pertranſeunt. Et hoc ideo, ut ſi aliqui eos ſenſerint, nullatenus tamen eos præuenire, ad prodendum aduentum eorum 20 poſſint. De cognoſcendis equorum naturis & conditionibus, tantam habent induſtriam, ut uideantur omnem phyſicæ artis peritiam ad plenum conſecuti. Ad unicum enim reſpectum, omnes eius defectus & profectus, & cuius ſit utilitatis, ætatis & ualoris, immediate diſcernunt. Omitto autem, quomodo non de frigore hyemis, neq; calore æſtatis, neq; aliquo incommodo aeris uel temporis curant, et quomodo non faſtidiunt nec abhorrent aſperitatem locorum, longitudinem uiarum: & quod magis mirum eſt, quomodo non portant de cibo & potu, uel armis uel ueſtimentis, quod eis poſſet eſſe impedimento, ſed modicis imò pauciſſimis contenti, ad longiſſima locorum ſpacia tranſcurrunt, nec aliqualiter deſiſtunt, donec aliquos incautos inuadant, & ſatiati † domum redeant. Sed 30 de his rebus hic breuiter dicere uolo, quod ea quæ de eis narrantur, prorſus incredibilia ſunt. Nam, ut uerum dicam, niſi me experientia docuiſſet, & oculis proprijs aſpexiſſem, nullatenus quæ de eis audiui, credere potuiſſem. In hoc autem concludere uolo, quod ſi eorum aſtutiæ & actus ſcriberentur, libri eſſent compilandi plures. Quis autem cogitare poſſit, quanto tremore & ſtupore concutiantur illi, quos ſic incaute & inopinate inuadunt? Certe ſi ferrea, uel etiā adamantina eſſent corda, reſoluuntur, & totis uiribus deſtituuntur. Quid enim faceret, uel quò ſe uertere deberet, qui ſubito & inopinate inimicum ſuum mortalem, extracto gladio ante ſe conſpiceret? Certe hoc auditu non mediocriter formidabile, ſed multum terribile eſt, ſicut ego experientia didici, & proprijs oculis 40 uidi. Sed quo fine omnia talia fiunt? non ad aliud ſanè, niſi ut incaute & ſine ſanguinis effuſione & occiſione hominum, capere, & uiuos poſſint conſeruare corporaliter, quos ſpiritualiter intendunt occidere. Niſi enim diabolus eis auxilio eſſet & conſilio, nequaquam talia attentare præſumerent, neq; perficere poſſent. Reputant enim pro magno dāno, ſi unus homo occidatur. Vnde etiam Turcus magnus, cum ſit potentiſſimus, & multas terras & inſulas poſſet ui armorum capere, tamen ita cauet occiſionem hominum, quod potius uult eos habere uiuos & tributarios, quàm cum effuſione ſanguinis capiendo poſſidere: Vnde nullo modo occidere uolunt homines, niſi extrema neceſſitate compellantur, ſcilicet quando ſe defendunt, uel fugiunt: ſed omnino conantur, ut uiuos capiant. Sic de uno homine duplex rapina perficitur. Turcus enim intendit, uēdendo † pro

cætera

Diſciplina militaris Turcorū.

Profectionum celeritas.

Induſtria Turcorū in cognoſcendis equis.

Turci patientiſſimi malorū.

reuertantur

Capere uiuos quàm occidere maius ſtudium Turcis.

per corpora ſuæ neceſſitati

corpore suæ cupiditati satisfacere: diabolus autem, fidem auferendo, animam secum in gehennam miserabiliter perducere.

QVOMODO CAPTOS CONSERVENT, emant & uendant. Cap. VI.

Emptores & uenditores hominum.

VT autem facilius & commodius possint captiui conseruari, habent deputatos mercatores per omnes ciuitates ad emendū & uendendū homines, qui sicut & mercatores aliarum rerum habent priuilegia à rege, ut possint captiuos quoscunq; & à quocunq; captos emere, uendere, impignorare, redimere, secundum statuta regalia, super hoc decreta, sine alicuius uel aliorum impedimento. Neq; hanc emptionē solum in ciuitatibus exercent, sed etiam uadunt in campum cum exercitu, portātes catenas, ut emant captiuos de manibus rapientium. Illi enim qui rapiunt, quia gubernare non possunt, statim uendunt, & pro maiori uel minori precio, secundum copiam uel inopiam captiuorum. Nam aliquando in tanta multitudine capiūtur, ut unus homo (ut audiui ab eis) pro uno pileo uendatur. Illi igitur mercatores eos emunt & gubernāt, mittentes eos in catenas æreas, decem uel duodecim in unam catenam. Non est aūt medicus, neq; physicus, qui ualeat istis mercatoribus comparari, in cognoscendis complexionibus & cōditionibus hominum. Immediate enim ut in faciem alicuius inspexerint, cuius sit ualoris, artis, uel fortunæ, cognoscunt. Non solum autem magnos uel prouectæ ætatis, sed etiam paruulos & pueros adhuc in lacte matris, uel etiā eos quos solent proijcere illi qui rapiunt, ne sint eis oneri, inuentos portant in saccis, & nutriunt cum magna diligentia & mirabili industria. Præterea in omnibus ciuitatibus, sicut ad cætera mercimonia, sic etiam ad homines emendos & uendendos habetur forum propriū, & loca ad hoc legitimè deputata. Ad hunc locum & forum, pauperes captiui cum catenis & funibus ligati, quasi oues ad occisionem ducuntur. Ibi examinantur, denudantur. Ibi rationalis creatura, ad imaginem Dei facta, sicut animal irrationale, uilissimo precio uenditur & comparatur. Ibi (quod pudendum dictu) masculorum & fœminarū pudenda coram omnibus contrectantur, & manifestè ostenduntur. Nudi etiam compelluntur coram omnibus incedere, currere, ambulare, et saltare: ut manifestè appareat, utrum infirmus uel sanus, masculus uel fœmina, senex an iuuenis, uirgo an corrupta sit. Et si quos uiderint erubescere, circa illos magis instant, impellendo, uirgis cædendo, colaphizando, ut sic coacte faciant, quod sponte erubuerint coram omnibus facere. Sed de hoc modicū dixi. Ibi uenditur filius, inspiciente et dolente matre. Ibi emitur mater, in confusionem et despectum filij. Ibi marito erubescente, uxor ut scortum deluditur, & alij uiro traditur. Ibi paruulus à sinu matris rapitur, & cōmotis totis uisceribus mater ab eo alienatur. Ibi nō defertur dignitati, nec parcitur statui. Ibi sacerdos et plebeius una pecunia taxantur. Ibi miles et rusticus una statera ponderantur. Initium autem malorum hoc, uide quid sequatur. Emitur et educitur, et unius uilissimi rustici et turpissimi uillani seruitio, uilissimū mancipiū perpetuis carceribus cōdemnatur, nulla amplius est spes libertatis uel requiei, nullū prorsus solatiū aut cōsolatio. Sed et in maioris desolationis opprobriū, totius domus et omniū quæ in ea sunt onera, suis humeris imponuntur. Et si defectus euenerit, uidebis sicut asinū uerberibus subijci, et inter uerbera crucis et passionis Christi improperiū sibi irrogari. De intolerabilibus laboribus taceo, de fame et siti, et nuditatis opprobrio nihil dico: sed hoc solum adiungere uolo, quod & tanta et tam amara est illius seruitutis animæ et spiritus afflictio, quod et mors ei æquiparari nequaquam posit. Quid enim faciet misera anima, cum se cōsiderat ab omni bono impeditam, et omni malo expositam? Videt sibi dominari inimicū crucis Christi, uidet se oppressam tantis laboribus

Captiuorū uenditio, & emporia.

Attende.

Durißima captiuorum seruitus apud Turcos.

Attende.

et uarijs

& uarijs occupationibus: considerat se separatam ob ouili Christi, & traditam in manus & fauces luporũ. Deniq; uidet se inclusam perpetuis carceribus, & omni spe frustratam libertatis. Demum uidet se derelictã à Deo, & traditam in manus diaboli. Certe si optio daretur, magis eligeret mori, quàm uiuere. O quàm multi huius calamitatis discrimen non ferentes, in baratrum desperationis ceciderunt. O quàm multi se multis modis morti exponentes, fugerunt, & in montibus & syluis fame & siti perierunt: uel quòd extremum malum est, sibi ipsis manus inijcientes, uel laqueo sibi uitam extorserunt, uel seipsos in flumen proijcientes, uitam simul corporis & animæ perdiderunt.

DE AVIDITATE TVRCORVM POSSIDENDI *seruos & ancillas, & de fuga seruorum & liberatione.* Cap. VII.

TAnta est inter eos auiditas possidendi seruos & ancillas, ut in tota Turcia una omniũ uniuersalis habeatur ista opinio, quod quicunq; potuerit possidere unum seruum uel ancillam, egestatem amplius non uidebit. Nec eos fallit ista opinio. nam pro certo credo, quod propter hoc maledictio Dei intrat in domum eius, ut frustratus totaliter spe felicitatis æternæ, gaudeat felicitate terrena. Nam & ex tunc tanta insatiabilitas cor eius occupat, ut cum unũ possederit seruum uel ancillam, immediate ad habẽdum secundum toto cordis desiderio adspiret. Et sic deinceps de secundo ad tertium, de tertio ad quartũ: & sic crescente culpa, in infinitum se extendit concupiscentia. Ita quod multi inueniãtur, qui uillas de seruis & ancillis constituunt, & seruum cum ancilla coniugio iungentes, domos efficiunt, quatenus ex eis nascentibus filijs & filiabus, suo insatiabili desiderio aliqualiter satis fiat. In tota eñ Turcia uix domus inuenitur, quæ uno ad minus seruo uel ancilla careat. Vnde fit ut quantumcunq; in numero et in copia multiplicentur, nunquam tamen ualor uel precium decrescit, imò potius augetur. Et exinde etiam ipsorum raptorum, & etiam mercatorum exercitatur solertia, dum conspiciunt suorum mercimoniorum precium & ualorem ex copia non minui, sed potius augeri. Et sicut dominorum magna est auiditas seruos possidendi, ita & seruorum est magnũ desideriũ manus eorum euadendi. Nam nihil aliud inter se tractant, non aliud cogitant & loquuntur, nisi quomodo & quò fugiant & euadere possint. Sed cum ipsi domini eorum perpendunt & cõsiderant hoc ex assidua & mutua collocutione, statim incipiunt eis negare copiam alimentorum, ne ex superfluitate sibi ad fugam uiaticũ præparare poterint.

Opinio Turcorum de possidẽdis seruis.

Fugiunt multis modis, nihilominus nihil proficiũt. nam uix aliquis fuga euadere potest, maximè de his qui ultra mare ducuntur. Inuenerunt enim ipsi Turci multos & uarios modos eos impediendi, requirendi, & inueniendi. Cum igitur post fugam inuenti fuerint & reducti, duplicatur eis miseria: & si secũdo fugerint & fuerint inuenti, iam nõ est locus ueniæ, sed sine aliqua misericordia uerberantur, cruciantur, & affliguntur. Si autẽ fugiendo perseuerauerint, uenduntur, uel etiam uarijs necessitatibus à fuga coercẽtur. Nam alij eis cibo & potu negato, & uestimentis, permittunt mori. Alij massam ferri in pedibus apponunt. Alij colla catenis constringunt. Alij combustis neruis claudos eos reddũt. Alij abscissis auribus & naso, inutiles & deformes reddunt, & notabiles. Alij etiam crudeliter gladijs occidunt, & interimunt. Sed huic incommodo quoddam remedium inuentum est, quod tamen non omnes, sed solum sapientiores & † maiores eorum obseruant. Vt enim eos à fuga compescere, & stabiles reddere possint, inducunt eos ad accipiendum pactum libertatis. Quod cum facere contenti fuerint, ducũt eos ad iudicẽ ordinariũ loci illius, & cõueniunt cũ eis pro certo termino tẽporis, & quantitate pecuniæ, & firmato super hoc pacto corã iudice & te-

Captiuos in Turcia difficilimè effugere posse.

† mitiores

Pactum libertatis.

& testibus, & chirographo confecto, reddunt eos securos de libertate habenda. Cum igitur hoc quod in pacto est, persoluerit, iudex cum authoritate Imperiali perpetua donat libertate, cum instrumento solenni, quod nemini aliquatenus licet infringere. Per istum modum & ego liberatus sui. Hæc autē libertas præteritis temporibus erat uniuersalis & larga, ita quod potuissent ad libitū in Turcia stare, uel reuerti ad patriam. Istis autem temporibus restricta est, ita quod liberatis non licet reuerti ad patriã, sed solū manere in Turcia. Et ergo post habitam libertatem, magna est difficultas posse exire, eo quod in omnibus locis, siue portibus maris, siue alibi, interdictū habetur à rege, quod nequaquam dediti libertati permittantur ad patriam reuerti. Sunt & alij quàm plures modi euadēdi, inter quos sunt duo etiam magis usitati. Quorū prior est, quod illi qui possunt habere commoditatem acquirendi pecuniã, possunt à sacerdotibus, peregrinis, & uagantibus huiusmodi literas emere, & sic occultè recedere. Secundus est, quia sunt quidam fures, sub specie mercatorū illorum qui uendunt homines, euntes de terra in terram, qui cum inuenerint seruos uel ancillas fugere uolentes, recipiunt eos furtim, & uendunt ad loca remotiora: & si quos inuenerint magis aptos, faciunt cum eis pactum, & postquàm ter aut quater isto modo uendiderint, liberos cum literis permittunt abire. De illis autem qui liberantur, paucissimi ad patriam reuertuntur, quia iam ibi familiaritatem contraxerunt: uel etiã propter difficultatem recedendi, ut suprà diximus.

Euadendi duo modi.

DE HIS QVI NON INVITI NEC COACTI, *sed sponte huic periculo se offerunt, uel ingerunt.* Cap. VIII.

Sed si de his, qui quotidie inuiti, deuicti & coacti abducuntur, secta illa fulcimentum & augmentum recipiat, tamen culpa eorū in immēsum excedit facinus illorum, qui tanquam arida ligna huic insatiabili incendio, sine cōtradictione seipsos exponere non desistunt. Sed isti dum spōte se quotidie in tanta multitudine ad negandum fidem ingerunt, non solum sibi, sed etiam cęteris incitamentum ruinæ fiunt. De quorum generatione ad plagam Aquilonis quatuor uel quinque magna regna sunt sita, quorum terras licet Turcus ipsis deuictis, longo antè tempore possederit, tamen eas propter amplitudinē & latitudinē nequaquam cum Turcis adhuc implere potuit. Quorum hæc sunt nomina: Bosna, Arnant, Laz, Slauonia, Albonia. Vnde usque hodie gentes illæ terram suam sub dominio ipsius Turci inhabitant: sed propter tributa annualia, et onera grauia, & multas incōmoditates, quas patiūtur, ita depauperati sunt, quod uix se nutrire possunt.

Bosna. Arnantlaz. Slauonia. Albania.

Vnde fit, ut ægestate compulsi, annuatim tempore laboris ueniant, & per ciuitates Turcorum dispergantur, ut inopiæ suæ, more mercenariorum, aliquatenus ualeant cū sudore laboris subleuamen inuenire. Et hi, si intēperies aëris nō obstiterit, in tanta ueniunt multitudine, quod iam nō pro alia mercede, sed solū pro uictu laborare contenti sunt. Et istis faciliter persuadetur, ut non recedant. Ideo quod illius idiomatis & generationis tanta iam ibi creuerit multitudo, & maximè in ciuitate regia, quæ† Adrianopolis dicitur, quòd ferè omnes masculi & fœminæ, parui & magni, hoc idioma loqui didicerunt. Nam in curia ipsius regis uix aliquādo idioma Turcorū auditur, eo quod tota curia & maior pars magnatorū ex renegatis illius idiomatis cōgregata existat. Præterea Turcus magnus ab omni præda & rapina captiuorū decimas suas habet, & cū senserit copiam esse illorū, præcipit ut omnes iuuenes à xx. annis & infrà, pro parte decimæ, quæ ad eū spectat, sibi offerantur. Sed & per omnem terram sui dominij adhuc multi sunt de Græcis antiquis, & alijs nationibus, qui castella & oppida plurima inhabitant, & ab omnibus statutis & oneribus aliorum dominorū liberi & exempti, ipsius regis seruitijs intendunt, & ad eius curiam pertinēt. Horum filios à uiginti

Ecce Gog & Magog.

Edrenopolis Andrianopolis ciuitas regia.

Ex præda captiuorum rex Turcorum decimas accipit.

à uiginti annis & infrà ætatis, missis nuncijs de quinquēnio ad quinquennium sibi adducere præcipit, & iubet, ut distributi per curias magnatium suorum, in moribus & ritibus & in armis erudiantur & exerceantur. Qui dum circa xx. annos uel amplius ætatis peruenerint, reductos ad curiam suam, in stipendium suum eos recipit, & sibi famulari facit. Tales eorum lingua Gingitscheri uocātur. Et habentur aliquando in curia regis xxx. uel xl. millia. Portant quædam insignia in uestimentis, & maximè in capite. Portant enim pileos, uel mitras albas, quibus nemo audet uti, nisi sit de curia regis. Et ex illis habentur electi sagittarij, v. uel vi. milium, qui arcum sinistra manu trahunt, & uocātur Czolaclar, id est sinistrarij. Isti habent arcus tantæ fortitudinis, quod sagittæ eorum omne scutum & loricam penetrat. Et immediate incedunt ante regem. Et dum rex procedit ad campum, his omnibus quasi quodam castro utitur. non enim se mouet ad pugnam. Et si omnem exercitum suum frangi contingat, nihilominus ipse cum suo exercitu uictoriam nō amittit. Sicut audiuimus factum in isto magno trium dierum & noctium conflictu, quem habuit cum rege Poloniæ. ubi licet exercitus suus communis totaliter dispersus fuisset, & uictus, tamen ipse finaliter cum suo exercitu uictoriam obtinuit. Ex istis iam dictis seruis suis, secundum uirtutem expertam in eis, promouentur ad officia regni sui. Vnde fit, ut omnes sui magnates & principes totius regni, quasi quidam officiales, & non domini uel possessores sint à rege constituti: & per consequens ipse solus dominus & possessor, & legitimus dispensator, distributor & gubernator sit totius regni. Cæteri uero executores, officiales, & administratores secundum suam uoluntatem & imperium. Habet autem inter alios dominos, duos maiores, qui omnibus alijs præsunt. Vnum citra mare, & alium ultra mare, qui secundum suum imperium & uoluntatem habent omnia negocia regni expedire: qui uocantur Beglerbegi, quasi domini dominorū. Et exinde procedit, quod in regno suo, quamuis sit innumerabilis multitudo, non potest oriri aliquid contradictionis uel repugnantiæ, sed quasi uir unus in omnibus, & per omnia uniti, ad unicum eius imperium respiciunt, subijciuntur, & indefesse famulantur, & sine authoritate eius nemo aliquid intendit præsumere. Si autem aliquis, siue magnum, siue paruum attentauerit, eo facto priuatus omni beneficio, & reuocatus ad curiam, priori seruituti subijcitur, si non fuerit maior pœna infligenda: sin autem, †ad libitum eum occidit, & carceri deputat, uendit, & in seruitutem redigit, sine alicuius contradictionis respectu, uel personæ. Nunc uero ex hoc quisq; cognoscere potest, quod illorum reproborum & iniquorum concordia, non ex aliquo cō modo accidentali, uel exteriori procedit, cum sint illius crudelissimi tyranni seruitio & regimini taliter & cum tanto timore mancipati. Sed ex quodam essentiali & interiori fundamento & caussa, quæ est desperatio de bono, & obstinatio in malo: ad quam suis culpis exigentibus deuenerunt, quasi inebriati, & quodā instinctu diabolico constricti & adunati à furore iusti iudicis, cuius calicem indignationis biberunt, ut in finem maliciæ & totius peruersitatis possint sine intermissione & impedimento currere, & locum suo domino diabolo & Antichristo præparare. Qui cum eorum malæ intentionis mēsuram impleuerit, & omnium reproborum & iniquorum in se personam recipiens, maliciam, qua dei ecclesiā impugnauerunt, ad plenum perfecerit, ita ut se ab omnibus pro Deo adorari faciat: tunc interficiet eum Dominus IESVS spiritu oris sui, ut ipse cum suis membris †seruitutem sentiat punientis, qui patientiam Dei contempserunt, tamdiu ad pœnitentiam expectantis, &c.

Gingitscheri. Insignia aulicorum. Czolaclar. Conflictus Turcorum cū rege Poloniæ. Turcus magnus solus imperat. Beglerbegi Obedientia & concordia Turcorum. ad libidinem Vnde ista concordia oriatur. 2. Thess. 2. seueritatem

DE MOTIVIS, PERSVADENTIBVS ISTAM *sectam† præferendam fidei Christianæ, & de multiplici genere eorum.* Cap. IX.

& præferentibus

MOtiua autem istam sectam, & hunc errorem persuadentia, sunt in duplici specie, scilicet naturalia & supernaturalia. Naturalia iterum duplicia, scilicet uniuersalia & particularia. Vniuersalia sunt duplicia: alia cõiecturæ, alia experientiæ. Coniecturæ sunt, quæ contingunt à remotis, & solũ ex auditu: experientiæ uerò, quæ ex uisu & sensu percipiuntur. De motiuis cõiecturæ dicit Abbas Ioachim, super illud Apocalypsis 13. Et uniuersa terra admirata est post bestiam. Licet illud in die suo complẽdum sit, iam tamen non desunt plurimi, qui admirentur, & quasi titubare incipiunt dicentes: Quod esse creditur hoc iudicium, quòd tãta multitudo aduersatur fidei, & quod ita præualere permittitur cõtra populũ Christianum? Putas tot milia hominũ damnãdi sunt, quasi unus homo? putas sine causa permittit Deus, illos in tantam excrescere infinitatem?

Apocal. 13.

Scandalum infirmorum.

Hæc dicentes, miseri ceciderunt à fide, nescientes id quod scriptũ est: Quàm „ magnificata sunt opera tua Domine, nimis profundæ factæ sunt cogitationes „ tuæ. Vir insipiens non cognoscet, & stultus non intelliget hæc. Cum exorti fue„ rint peccatores ut fœnum, & apparauerint omnes qui operantur iniquitatem, ut intereant in seculum seculi: Tu aũt altissimus in æternum Domine. Hoc uerò nesciunt stulti, qui admirantur post bestiã, & †deserunt fidem Christi, inclinantes se bestiali potestati, & transeuntes ad immundiciam eius, & ipsius se perfidiæ hæredes faciunt. Hæc ille. Hic Abbas Ioachim ponit quatuor motiua cõiecturæ. Primo enim sic audientes potentiam ipsius Turci, & uictorias eius cõtra Christianos, & multa mala quæ facit quotidie, admirantur & dicunt: Quomodo tanta multitudo contrariatur fidei? quasi dicerent, Cum ipsa ueritas semper præualeat errori, & magis est amata & desiderata ab omnibus, non est possibile, quod tam multi eam impugnent. Ergo ubi multitudo, ibi ueritas. Secundo sic: Quomodo possunt præualere ueritati, cũ Deus semper sit adiutor ueritatis, uel ipsam tenẽtium? Ergo qui præualent, tenent ueritatẽ. Tertio sic: Quomodo possibile est, quod possent sic multiplicari & crescere, cum omnis error sit sine fundamento, & sic non potest multiplicari? Ergo, &c̃. Quarto sic: Quomodo Deus permittit, ut tanta multitudo trãseat in perditionem, cum ipse uult omnes homines saluos fieri? Ergo, &c̃. Istis motiuis uel cõceptibus respondet & ipse Abbas Ioachim, per dicta Psalmistæ dicentis: Quàm magnificata sunt, &c̃. quasi diceret: Cum ipsa natura pro modico grano conseruando & nutriendo, inimmensum faciat multiplicare paleam & stipulam, & tamen in hoc non errat: quid mirum, si Deus propter salutem paucorum iustorum, multos reprobos patitur & supportat? Sed hoc non considerant insipientes, qui pro suis phantasijs & cogitationibus, uolunt iudicare de diuinis operibus incomprehensibilibus.

Psal. 91.

deseruerunt

Abbas Ioachim

Psal. 91.

Motiua experientiæ sunt duplicia, scilicet uniuersalia & particularia. De uniuersalibus motiuis experientiæ notãdum, quòd tentationes quæ fiunt per experientiam uisus, uehementius se ingerunt quàm illæ quæ per auditum & cõiecturam percipiuntur, de quibus iam breuiter dictum est. De his autem quæ per uisum & experientiam fiunt, nunc diligentius est insistendum. Vnde pro fundamento ipsius materiæ hic aduertendum est, quod in moribus exterioribus æqualiter se habent boni & mali, licet inæquali intentione: quia sicut bonis omnia cooperantur in bonum, ita econuerso, omnia malis in malum. Vnde si boni bonis polleant moribus, ad exemplum uirtutis facit: si autem prauis, ad custodiam uirtutis interioris uel humilitatis facit. Reprobi autem bonis moribus

moribus ad decipiendum, malis autem ad corrumpendum animas fideliũ utuntur. Vnde de primo dicitur: Molliti sunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula. De secundo autem: Corrumpunt bonos mores, colloquia praua. Quis enim, non dico simplex tantum, sed etiam sapiens quisq;, non moueretur prima fronte, uidendo tantam cõpositionem morũ in ipsis infidelibus? Omnem enim leuitatem, in quibuscunq; actibus eorum & gestis, uestitu & apparatu, detestantur sicut ignem, & abominantur sicut pestem. Videntes enim leuitatem Christianorum in uestitu & equitatu, & alijs quibuscunq;: derident, & eos capras & simias uocant. Honestissimũ enim modum, imò religiosissimum habent in uestitu, tam mares quàm fœminæ, tam maiores quàm minores, tam curiales etiam quàm ipsi rustici & uillani. Et ita cõmunem & simplicem, ut omnino nihil indecentiæ uel inhonestatis, seu superfluitatis uel curiositatis, uel leuitatis possit in eis deprehendi uel notari. De his autem qui religiosiores et deuotiores habentur, quid dicam? Tantum enim simplicitatis & conformitatis & singularis apparentiæ & exemplaritatis ostendunt in actibus, gestis, & motibus & uestimentis, ut eos aliquem modũ regularis obseruantiæ crederes professos. In equitatu etiam & alijs apparatibus, non solum simplices, sed etiam ipsi magnates, in tantum deuitant omnem strepitum & rumorem, ut nullo modo aliquis equitet equũ, qui non sit castratus. In uno enim exercitu centum mille equorũ, nõ audiretur unus minimus rumor uel strepitus alicuius equi. In sellis & in frenis nulla prorsus curiositas, nulla uanitas uel superfluitas habetur. In omni apparatu equorum simplicissimum tenent modũ. Nullus armatus incedit, dum ad campum exeunt, sed omnia arma eorum in sarcinis deferuntur camelorum & mulorũ. Nullus discurrit, nullus cum equo saltat uel tempestat, ut est moris Christianorũ. Ipsi deniq; magnates & principes ita simpliciter se habent in omnibus, ut ab alijs discerni non possint. Vidi regem euntem ad ecclesiam per longũ spacium à palatio suo cum duobus iuuenibus. Et hoc uidi etiam, ad balneum euntem facere. Nec reuertentem de ecclesia ad palatium aliquis fuit ausus comitari, nec in platea sibi aliquis ausus est occurrere, uel clamare, sicut solẽt facere et dicere, Viuat Rex, & huiusmodi. Vidi etiam in ecclesia orantem, non in cathedra uel solio regali, sed super terram, substrato tapecio, ad modum cæterorum sedentem, nec circa eum aliquod ornamentum suspensum, uel ostensum, seu extensum. Nihil omnino singularitatis in uestimentis uel in equo utitur, quo possit † ab alijs cognosci. Vidi eum in exequijs matris suæ, nec possibile fuisset me eum cognoscere potuisse, nisi mihi ostensus fuisset. Habet strictissimè interdictum, ne aliquis eum comitetur, uel ei in uia occurrat, † nisi sua licentia speciali. Omitto multa quæ de eo audiui, quomodo sit affabilis in collocutione, maturus & benignus in iudicio, largus in eleemosynis, et in alijs actibus suis beneuolus. Vnde fratres Christiani in Pera, dixerunt mihi eum intrasse ecclesiam eorum, & sedisse in choro, ad uidendum cæremonias & modum officij. Vnde etiam ipsi missam coram eo, ipso sic uolente, celebrauerunt, & hostiam non cõsecratam in eleuatione demonstrauerunt, uolentes eius curiositati satisfacere, nec tamen margaritas porcis prodere. Qui etiam dum cum eis de lege & ritu Christianorum colloquium habuisset, & audisset, quod episcopi præessent ecclesijs, uoluit ut ad consolationem Christianorum aliquem episcopum adducerent, cui ad omnia suo statui necessaria, promisit se fauorem & auxilium sine defectu præstiturũ. Quis autem, audiens uictorias, bella, & exercitus multitudinem, gloriam & magnificentiam, talem in eo posset simplicitatem suspicari, uel auditam non admirari?

Psal. 54. — *1. Corint. 15.* — *Cõpositio morum in Turcis.* — *Qualis uestitus Turcorũ.* — *Vestitus religiosorum.* — *Turci utuntur equis castratis* — *Nullum discrimen personarũ inter Turcos.* — *Turcorum regis simplex cultus.* — *† præ* — *† sine*

De

& † ex particularibus. Cap. X.

Mundicia Turcorum.

MOtiua particularia sunt duplicia, scilicet extrinseca & intrinseca. Extrinseca sunt ea quæ pertinent in primis ad mundiciã. Tantam enim in omnibus exterioribus ostendunt se diligere mundiciam, ut quasi omnia quibus utũtur, suspecta habeantur eis de immundicia. Nam in domibus eorum, ubi ipsi comedunt, nullatenus permittunt, ut habeantur pulli, uel quod intrent canes. Et si casu canis uel pullus tangeret scutellã uel ollam, ex ea amplius nullatenus comederent. Quando uolunt comedere pullum, prius eum sex uel septem diebus faciunt ligatum teneri, & purum granum ad comedendũ ei tribui. Si quodcunq; animal moreretur cui non fuisset incisa gula cum gladio uel ferro, & effusus sanguis totaliter, nullo modo ad comedendum de carnibus eius contingerent. De mundicia autem corporali tanta est cura, maximè illis qui frequentant orationem, quòd in uestibus & in corpore minimam maculam non sustinent. De lotionibus autem, quæ orationem præcedere debent, infrà dicetur, cap. 13. Ea de causa non bibunt uinum, nec carnes porcinas comedunt: quia ut ipsi dicunt, hominem immundũ reddũt. Nullo modo etiam post quamcũq; pollutionem naturalem, aliquẽ secũ permittit loqui, uel se permittit ab aliquo (quantũ possibile est) uideri, nisi prius totaliter corpore in aqua mersus, uel aqua perfusus. Vnde propter hoc in ciuitatibus continuis utuntur balneis. Vbi autem non habentur balnea, aliquem secretum locum ad hoc præparatum habent in domibus suis, ut statim possint aqua perfundi antequã domum exeant. Nam pollutũ quemq; Tschumup uocant, per quod notãt immundiciam, quæ multũ execrabilis habetur apud eos. Motiua intrinseca sunt, quæ ad appetitum & desiderium pertinent. Vnde primo occurrit magna simplicitas eorũ, quam habent in ædificijs eorum. Nullam enim omnino delectationem habent in ædificandis & cõstruendis ædificijs, siue domibus. Et licet sint ditissimi in auro & argento, & in pecunijs, tamẽ omnem superfluitatem & curiositatem ita detestantur, ut paupertatem crederes eos esse professos. Raro est domus aliqua in ciuitatib. de lapidibus, nisi magnorum dominorum, & ecclesiarum, & balneorum, sed sunt communiter de lignis & terra constructæ. Miro etiam modo scandalizantur de Christianis, propter ædificiorum superfluitatẽ, hi qui ea uiderunt. Cum autem narratur his qui non uiderunt, detestantur, dicentes, Putãt se illi pessimi pagani semper uiuere posse?

Mundicia corporalis Turcorum.

Turci uinũ nõ bibũt, nec carnes porcinas edunt.

Lotiones frequentißimæ apud Turcos, ut olim apud Iudæos.

Aedificia Turcorum qualia.

In ædificiorum luxum.

Deniq; ipsi magni domini, quãdo nõ fit conuocatio ad campũ, in æstate exeũt ad loca amœna, & nõ curãtes de domibus, habitant in papilionibus, & insistunt continuis uenationibus & solatijs. Præterea est quædam generatio inter eos, nõ ad aliud nisi ad nutrienda & custodienda pecora operã dans, tenens modũ antiquorũ patrũ: & isti sunt innumerabilis multitudinis, ita ut dispersi per totã Turciam, uix sufficiat eos capere terra præ multitudine pecorũ & bestiarũ. Nõ enim curãt de domibus uel ædificijs, sed circumeũtes terrã, secũdum commoditatem quam exigũt ipsa pascua & aliæ utilitates pecorũ. In hyeme enim ad loca inferiora & calida descendũt, in æstate uerò ad superiora ascendũt loca. Sũt etiam ditissimi & potẽtissimi in tãtum, ut eorum unus cũ familia sua et diuitijs unũ exercitũ armare & expedire possit, & tamen habitãt in uilissimis tentorijs & tugurijs, demõstrantes se nõ esse incolas huius mũdi, sed peregrinos. Et hoc agũt ex quodã instinctu naturali, quod Christiani propter Christũ et fidẽ eius facere deberẽt ex uoto. Nunc secundò occurrit simplicitas quã habent in hoc, quod picturas seu sculpturas omnium imaginũ sic abhorrent & detestantur, ut Christianos qui in his tantum delectantur, idololatras & cultores dæmonum uocent, & in ueritate esse credant. Vnde dum essem in Chio, & ambasiatoribus Turcorum, pro recipiendo

Turci picturas & sculpturas detestantur.

recipiendo tributo, illuc uenientibus, introductis in ecclesiam nostram, uolebam persuadere de imaginibus, nequaquã acquiescentes. sed omnibus rationibus refutatis, hoc solum affirmabãt, perseuerantes in obstinacia sua: Vos idola colitis.

Ludẽtes pro pecunia puniunt.

Ludentes etiã pro pecunia, quocunq; modo uel genere ludẽdi, ita persequuntur, quòd inuentos multis ignominijs afficiunt & puniunt. De illa autem superstitione maxima Christianorum, præsertim in partibus Italiæ, de pingendis & sculpendis armis suis, & scribendis nominibus suis & signis, in tantum generatio Turcorũ est aliena, ut ne uestigum quidem inter eos de hoc possit uideri.

Titulorum & insigniorum uanitas.

Non obsignant literas.

Nec utuntur sigillis in literis siue regalibus, siue cuiuscunq; alterius, neq; aliquo alio signo quantumcunq; minimo: sed immediatè fidem faciunt, audito solo nomine epistolam mittentis, uel etiam inspecto stilo scribentis. Omnia ergo talia & similia, quæ habent notam superfluitatis uel superstitionis, ipsi uana & inutilia, & non necessaria reputantes, abhorrent. Hæc etiam est causa, quòd usum campanarum nequaquam admittunt, nec etiam permittunt ut Christiani inter eos commorantes utantur.

Non utuntur campanis.

De simplicitate autem quam habent in sedendo, quid dicam? non enim solum ipsi rustici, uel homines plebei, sed & omnes Principes, magnates, uel cuiuscunqne dignitatis uel conditionis existant, ipse quoque Imperator eorum, siue ad comedendum, siue quodcunque aliud faciendum, non requirit scamnum uel sedile, uel quodcunq; fulcimentum aliud ad sedendum, sed modo puerorum, honestissima tamen & quadam decentissima compositione, recumbit super terram, deferens ipsi naturæ omnibus æqualiter disponenti.

Simplicitas Turcorum quã obseruant in sedendo.

Mensa eorum, ut plurimum est facta de corio communi attonso, uel etiam de corio ceruino non attonso, rotunditatem præferens, quatuor uel quinq; palmarum latitudinis, habens circulos per circuitum ferreos, quibus introducta corrigia per modum bursæ clauditur, & aperitur, & portatur.

Quales mensæ Turcorum.

Nullus intrat domum, uel ecclesiam, uel alium locum, in quo intendit sedere, nisi discalciatus. Vnde apud eos inhonestũ habetur, ut calciatus sedeat aliquis. Et ut hoc competentius fiat, utuntur quodam genere planellarum (quod lingua eorum Bathmag dicitur) præsertim fœminæ, quod faciliter potest deponi, & iterum recipi. Et communiter in domibus, siue in ecclesijs, locus ubi sedetur, stratus habetur tapetijs laneis, uel scirpeis, & iunceis: uel etiã, ubi necessitas requirit, habentur tabulata eleuata à terra propter humiditatem uel immundiciam locorum.

Inhonestum apud Turcos, aliquem calciatũ sedere, &c.

Sed de hoc non taceam, licet cum uerecundia dicam, quàm honeste se habeant extra domum, uel in conspectu populi, sicut solet contingere in campo, ad secreta naturæ perficienda. Vnde ipsi utuntur uestimentis & femoralibus multum largis & longis, in anteriori parte apertis. Et sic etiã in medio exercitus, curuatus ad terram, & reiectis ab intus retrorsum uestimentis, prius detractis † inferius femoralibus, sine aliqua nudatione corporis perficit opus naturæ, ita ut † nec possit deprehendi, uel suspicari quid faciat. Hoc etiam apud eos multum cauetur, ne ad faciendum huiusmodi opus facietenus quis se ad meridiẽ uertat, quò ipsi se solent uertere adorantes. Insuper si quis stando & erectus, modo Christianorum, urinaret uel mingeret, pro hæretico uel excommunicato ab omnibus iudicaretur.

interius.

uix

Turcos uersa facie ad meridiem orare.

DE IIS MOTIVIS QVAE ALIOS ATTRAHVNT, *& etiam ipsos in suo errore multum confirmant.* Cap. XI.

Svnt & aliqua motiua alia, quæ non solum alios attrahunt, sed etiam ipsos in suo errore non mediocriter confortant & confirmant: & sunt quatuor. Primũ est feruor maximus, quem habẽt ad illius sectæ defensionẽ & propugnationẽ. Vnde quãdo fit cõmotio ad cõgregandũ exercitũ, cũ tanta prõptitudine et celeritate cõcurrunt & cõueniunt, ut crederes nõ ad bellũ sed ad nuptias inuitari.

Turcos tanta alacritate concurrere ad bellum, ac si inuitati eßet ad nuptias.

imò uix possunt expectare donec ueniat tẽpus exeundi, sed & ipsi præueniunt. Sed & si quandoq; contigerit eos à bello uacare, magno afficiuntur tędio. Et non solum illi qui scripti sunt, sed plures illis quasi motu proprio ad hoc currunt & festinant. Et propterea non multum laborat Turcus ad congregandum exercitum suum, sed solum misis nuncijs ad præsidentes, designat diem & tempus. Et illi immediate faciũt præconizare in ciuitatibus & oppidis, & sic in spacio unius mensis cõueniunt in ordine, secundum quòd scripti sunt, pedestres seorsum ab equestribus, unusquisq; cum suo Præsidente, eodem ordine quo & in campo solent castra ponere, & ad pugnam procedere. Nec etiam utuntur uexillis, sed ipsi Campiductores pro signo habent lanceam altam, in cuius summitate habent dependentes pilos alicuius coloris, per quod omnes ad eum pertinentes, possunt eum cognoscere. Et unusquisq; illorum Campiductorum utitur uno tympano magno cum fistula, ad conuocandum suos. & ad concitandum & prouocandum, quando necesse est, ad pugnam. Et illi uocantur Czumbastchi. & unicuiq; eorum subijciuntur Centuriones, plus uel minus, secundũ quod requirit exercitus. Et sunt ad minus quatuor, ad maius autem decem. Et isti uocãtur Tscheri baschi. quorum unusquisq; præest centum equestribus, qui uocantur Czingheri. Iste etiam ordo in pedestribus obseruatur. Cum igitur reuertunt de pugna, unusquisq; siue magnus, siue paruus, se præsentat Registrario, qui est unus de magnatibus, ut si aliquis defuerit, loco suo alius scribi posit. Si autem Turcus uiderit contra se grauari bellum, statim misis nuncijs per totum regnum, quartum uel quintum, cum expensis remanentium, cogit exire. Et iste exercitus uocatur Escherihor. Et per istum modum infinitum potest congregare exercitũ. Itaq; hoc edicto per nuncios publicato, cum tanto † furore prosequuntur & faciunt, ut unus pro alio se offerat: & ille qui remanet, iniuriam sibi fieri credat. Insuper dicũt se felices fore, si nõ in domo inter lachrymas et suspiria muliercularũ, sed in campo inter hastas & sagittas hostium posint mori. Et de eis qui sic moriuntur, non solum non dolent, sed eos sanctos & uictores prædicant & extollunt.

Quomodo rex Turcorum congreget exercitum. *Turcos nõ uti uexillis.* *† feruore* *Beatos existimari qui ab hostibus occiduntur.*

Secundum est, uictoria eorũ cõtinua contra Christianos: quod aliquos multũ mouet, ut in octauo capite dictum est: sed minus sapienter, ut infra de interpretatione motiuorũ patebit. Hoc etiam eos multũ cõfortat & confirmat in ipsa secta. Vnde etiam uictores se nominant, & gloriantur, quasi uictores totius mundi. Orant etiam pro uictoribus specialiter in omnibus congregationibus suis, præsertim in continuis post comestionem gratiarũ actionibus. Superbiunt insuper, & Christianos fœminas despiciendo nominant, & se uiros earum. Et ut ad hoc magis ac magis incitentur, antecessorũ uictorias describunt, decantant, laudant, & præconizant.

Continua Turcorũ uictoria cõtra Christianos. *Turci iactãt se uictores mũdi.* *Turci Christianos fœminas, se uiros uocãt.*

Tertium est, eorum maxima & continua augmentatio, non solum ab his qui inuiti ac uicti abducuntur, uel qui sponte se offerunt, ut dictum est suprà in capite septimo, sed etiam de his qui inter eos generantur. Vnde unusquisq; eorum secundũ legem potest habere duodecim legitimas uxores, ancillas quot & quantum placet sine numero & computatione. Et secundũ eandem legem, omnes filij & filiæ ancillarũ habentur æqualiter per omnia hæredes cum uxorum filijs. Vnde mercatores eorũ, aut etiam alij domini potentes & diuites, in qualibet ciuitate ubi habent practicare, habent unam domũ & uxorẽ, filios & filias. Et per istum modum aliqui usq; ad duodecimũ numerũ perducunt numerum uxorum. Pauci tamen inueniuntur qui duas uxores in una domo teneant, propter iurgium & inquietudinem earum. Habent etiam secundum eandem legem libertatem recipiendi, dimittendi, tenendi & non tenendi uxorem, quando sibi placet, sine aliquo respectu. Vnde ligamen matrimonij, quod ipsi Kebni uocant, in potestate dicunt

Vnusquisq; turcorũ potest habere XII uxores legitimas. *Libertas Turcorum dimittẽdi uxores.*

dicunt esse ipsius uiri, & nō uxoris. Et licet quisq; possit hoc soluere ad libitum, non potest tamen ligare, nisi authoritate ipsius sacerdotis.

Quartum, est multitudo ad eos †conuersorum, non solum simpliciū, sed etiam sapientum, & de omni genere & conditione & dignitate hominum. Vnde religiosis & sacerdotibus Christianorum ad eos conuersis, meliorem prouisionem faciunt, ut sint exemplum conuersionis aliorum. Vnde uidi quendam fratrem ordinis Minorum, qui magnam prouisionē de camera regis habebat, eo quòd fidem abnegauerat. Audiui etiam de uno fratre Prædicatorum, qui fidem abnegauerat: qui dum contra Christianos in quodam nauigio cum Turcis transisset, instante fortuna maris, cęteris ereptis nauigijs, ipse mercedem suæ perfidiæ, submerso nauigio solo in quo ipse erat, æternam perditionem nō immerito suscipere meruit. Turci neminem cogunt fidem suam negare, nec multum instant de hoc alicui persuadendo, nec magnam æstimationem faciunt de his qui negant. Vnde uidi quendam, qui in curia cuiusdam magni domini puer literis deditus, & tandem optimus sacerdos & plebanus, †habens uxorem & filios, mortuo domino sine expressione libertatis, ab æmulis uenditioni cum filijs suis expositum, nec dimissum, nisi se ad placitum hæredum domini sui liberasset.

conuertentium

Multos conuerti ad Turcos.

Hoc autor dicit pro tempore suo.

factus est habens

DE HONESTATE FOEMINARVM *ipsorum Turcorum.* Cap. XII.

HOc autem quod nunc dicere uolo, si quis credere noluerit, in dictamine rectæ rationis se ipsum interroget: tunc ipse mihi testis erit, quòd à ueritate uacuum nullatenùs esse poterit. Si enim in rectę rationis iudicio à capite procedit, quicquid in corpore fuerit, quomodo non dicatur procedere à uirorum impudicitia, uel lasciuia, quicquid in moribus uxorum inhonestū uel indecens reperitur: cum teste scriptura, Vir mulieris caput esse comprobetur. Certe mihi magna admiratio oritur, quando honestatē, quam uidi in fœmineo sexu inter Turcos considero: & impudicissimos ornatus, & damnatos mores fœminarū inter Christianos cōspicio. Sed quia hoc quod ibi uidi, ita uniuersaliter in omni loco Turciæ ueritatem habet, ut penitus aliud fieri nō uiderim in omnibus ciuitatibus seu locis quæ perlustraui: hoc aūt quod inter Christianos uideo, non ita commune & uniuersale est, ut uniuersali indigeat reprehensione, sed solū quorundam, non uirorū certe, sed effœminatorum hominum, qui ita in carnalitate submersam habent rationem, ut nequaquā discernere queant, quid communi proximorū saluti expediat, sed solummodo †hæc intendūt, ut suis impudicissimis cordibus & oculis satisfaciant in cultu meretriceo uxorū suarum. Nec propter hoc excusabiles sunt ipsæ uxores, quia uiris suis hoc optimè placere sciunt. Nec uiris coguntur obedire in hoc quod obest saluti: alioqui hoc in ipsis implebitur quod scriptū est, Omnis mulier quæ est fornicaria, quasi stercus in uia, ab omnibus prætereuntibus conculcabitur. Virorū quoq; culpa earū culpam excedit, dum earum effrenatā impudicitiam freno discretionis non dirigunt. O execranda, imò diabolica impudicitia, quæ quia nō potest singulorū membris se supponere polluendā, contendit tamen singulorū se oculis et affectibus ingerere prostituendam. Certe sunt multo feliciores prostitutę in lupanaribus latentes, istis impudicissimis fœminis, ad perdendas animas totā ciuitatē circumeuntibus. Sed ô talium mulierum omnium infœlicissimum genus. Credis te tenere iura matrimonij, quæ toties adulterium cōmittis, quoties collū tuum et pectus nudatum, oculos nutātes, faciem placidam, ceruicem erectam, capillos defluentes, oculis impudicorū obiecisti? Sed tu ô uir huius impudicissimæ uxoris, non tuæ solum, sed omnium: ô prostibulum Sathanæ, qui talem foues & nutris la-

1. Cor. 11.

ad hoc

Ecclesiastici 9.

Inuehitur autor in peruersos mores, & inhonestum habitū Christianarū fœminarū.

queum diaboli, non existimas te redditurum rationem de tot malis, dicente scriptura: Qui uiderit mulierem ad concupiscendũ eam, iam mœchatus est cum ea in corde suo. Sed nunc ad id redeamus, de quo est intẽtio sermonis nostri. Certe uiros non immeritò dixerim ipsos Turcos, qui dũ quilibet eorum duodecim uxores habere sibi licere dicit, in nullã specialiter earum amorẽ suũ se inordinatè tranfundere ostendit. sed omnibus æqualiter, ad concipiendæ & nutriendæ prolis necessitatem utitur. Et dũ unum uirũ duodecim fœminis præferri secundum legem suã docent, illius infœlicissimi generis uilitatem, & creatoris sententiam qua mulieri dixit, Sub potestate uiri eris, confirmant: Eosq́ qui fœminas sibi dominari patiuntur propter libidinis ardorẽ, non uiros, sed Ruffianos pessimos, ipsiusq́ diaboli adiutores ad perdendas animas, non immeritò esse censendos. Pro magna enim infamia reputaretur uiro apud eos, si uxor sua in cõspectu uirorũ, siue in domo propria, siue extra domũ discooperata facie appare re uideretur. Fœminæ insuper eorũ simplicissimo modo utuntur in uestitu, sine nota alicuius curiositatis, uel superfluitatis. In capite utuntur mitris superpositis uelis, ita ut inuoluta diligenter & decenter mitra, extremitas ueli depẽdens, remaneat ad dexterã faciei: quã si domũ exire, uel in domo corã uiris apparere contingat, statim circũducere & totã faciem uelare, exceptis solis oculis, possint. Sed hoc de omnibus, etiã uillanis & simplicioribus dico. In ciuitatibus uerò magnũ nephas putaretur, si uxor alicuius notabilis extra domũ, nisi tota facie cum subtili serico ita uelata, ut ipsa alios uidere, à nemine aũt facies eius uideri possit, exire compertũ fuisset. Nunquã audet fœmina, ubi est congregatio uirorum, cõparere, & forũ adire. Vendere aliquid uel emere fœminã, apud eos omnino illicitum est. In ecclesia maiori locum longè à uiris habent separatũ, & sic secretum, quòd nemo possit introspicere, uel aliquo modo intrare. Et illũ nõ omnes, sed solùm magnorum dominorum uxores, & nũquam amplius nisi in die Veneris, ad unicam orationis meridianæ horam, quæ apud eos solennis est, decet aliquo modo intrare. Collocutio uiri cũ muliere in publico ita rara est, ut si inter eos per annũ esses, uix semel experiri posses. Mulierem sedere cum marito, uel equitare, ab omnibus habetur pro monstro. Etiam in domibus proprijs, uiri cum uxore nunquam in actibus & motibus, uel collocutione, minimũ indicium lasciuiæ uel inhonestatis deprehendi potest. Et tanta est maturitas uirorũ, etiam in domibus proprijs, ut timor & reuerentia ab omni familia eis exhibeatur: præsertim aũt erga uxores †rigorẽ nunquã relaxant. Magni aũt domini, quia cum uxoribus suis esse semper non possunt, eunuchos ad custodiã earum deputatos habent, qui cum summa diligentia ita eas custodiũt, ut conditionem uiri cuiuscunq́ penitus ignorare uideantur, nisi mariti sui. Reliqua causa breuitatis transeo. Hoc autem quod in domo patroni mei ultimi (in qua †ad uiginti annos fui continue) à fœminis expertus uidi, longũ esset enarrare per singula: nihilominus tamẽ nõ permittit me tacere omnino operis magnitudo. Nã uxor filij eius quæ annos uiginti in domo eadẽ transegerat, habẽs filios & filias, nunquã uisa est præsente patre mariti aperto ore uel discooperta facie comedisse, uel locuta fuisse. Et hunc rigorẽ reuerẽtiæ à prima die qua hanc eandẽ domũ intrauerat, nunquam relaxauit, nec in posterum aliquando relaxare decet. Et ista est omnium una generalis cõsuetudo in simili statu degentiũ apud eos. Est etiam aliud quod strictissimè obseruãt. Facto eñ desponsationis pacto inter filiũ unius & filiã alterius, nunquã amplius sponsus aliquo modo audet parentibus uel propinquis sponsæ colloqui uel apparere, usque in diem nuptiarum, sed declinat, & fugit erubescendo præsentiam eorum, quantum est possibile. Hoc idem obser-

Matthei 5.

Turcos ducere multas uxores non propter libidinis ardorẽ, &c.

Genesis 3.

Ruffiani.

Vestitus mulierum Turcorũ.

Dies Veneris apud Turcos solennis.

uigorem

quindecim

Rigor reuerentiæ qui seruatur à fœminis Turcorum.

bſeruatur ab ipſa ſponſa reſpectu parentum & propinquorum ſpōſi ſui, &c.

DE MOTIVIS SVPERNATVRALIBVS ET SPIRITVALIBUS, *& primo de profeßione & lege Turcorum.* Cap. XIII.

PRofeſſio, ſuper quam fundata eſt lex Turcorū, iſta eſt, Layl Lahahillal lach mehemmet erczullach. Hoc uult dicere ſecūdum communem opinionem exponentiū, Deus eſt† uerax, et Mahometus eſt propheta eius maior. Omnium opinionum difficultas in iſto profeſſionis modo conſiſtit. Si enim ſe unius Dei cultorem eſſe perſuadere potuerit, uenenum ſui erroris ſub ſpecie pietatis faciliter diffundit. Hic eſt lapis offenſionis, ad quem multi impingentes, in laqueum perditionis animarum inciderunt. Hæc eſt illa molla aſinaria, quæ multorū collis appenſa, in baratrum deſperationis eos demerſit. Dum enim ſimplices audiunt eos idola execrari, & omnem formā uel imaginē ſicut gehennæ incendium refutare, & unius Dei cultū tam conſtanter profiteri & prædicare, nō manet amplius de eis ſuſpicionis locus. Sed & quidam de ſapiētibus cauſam durationis illius ſectæ ſuper alias ſectas & hæreſes, illam dixerunt eſſe: quia idola deteſtatur, & unum Deum colit. Sed hoc multùm improuidè dictū uidebitur, ſi de reproborū duratione, quid ſcriptura commemoret, diligēter inſpiciatur. Deus enim reprobos ideo patienter expectat, ut in die iudicij eos in plenitudine peccatorū puniat. Quos aūt hic citius tollit, nec permittit ex ſententia agere, hoc utiq; ideo facit, ut in pœnis cum eis mitius agatur. Culpa igitur, clementiā expectantis cōtemnentium reproborum, dum ad infinitum tendit, quid agit, niſi ut furorem iuſti iudicis contra ſe graſſantis ſine remedio & fine, ſeuerius in pœnis uindicē ipſa expectet & recipiat? Quomodo aūt hæc profeſſio interpretanda ſit, in cap. 17. dicetur. Quid aūt contineat lex huius profeſſionis, hic uidendum eſt. Communis opinio ferè omnium Turcorum talis eſt de lege eorum. Dicunt enim primum prophetā magnum, cui data fuit lex primitus, à Deo fuiſſe miſſum, id eſt Moyſen, cui datus eſt liber Tefrit, quē nos Pentateuchon uocamus, & omnem hominem qui eo tempore ipſam legem obſeruaſſet, ſaluatum eſſe. Cum autem per ſucceſſum temporis humana malitia et negligentia hanc legem corrupiſſet, in huius præuaricationis remediū electus eſt ſecūdus propheta magnus Dajt, quē nos Dauid dicimus, cui datus eſt liber Czabur, quē nos Pſalteriū uocamus.

Quo prioris modo ſeruato, et corrupto, tertius propheta magnus ſubiunctus eſt leſſe, id eſt IESVS, cui tertia lex cum libro Ingil, quem nos Euangelium dicimus, miſſa eſt, quæ ſuis temporibus omnibus cauſa ſalutis fuit. Ea tandem præcedentium modo euacuata, quartus electus eſt Mahometus, qui legē cum libro qui Alcoranus dictus eſt, à Deo accepit. quæ (euacuatis omnibus antè habitis) ſola neceſſitatē ſalutis, donec alia ſuperuenerit, plenè & indubitanter ab eis prædicatur & dicitur habere. Hæc igitur lex Alcorani, primo in præcepto habet, ut omnis utriuſq; ſexus, dum ad prouectam peruenerit ætatē, extra limites matrimonij uitā nō ducat. Deinde omnes pari† diſtinctione ad orationem ſubijcit, quæ quinq; uicibus in die, quinq; ad hanc deputatis horis & temporibus, perficitur. Tempus primæ orationis eſt, ortus ſolis, non cōputando horam, ſed accipiendo tempus groſſo modo: eo quòd ipſi nullā artem habent computandi, ſed ſolùm inſtinctu naturali de tempore iudicāt. Iſta ergo oratio prima per quatuor Erket & duo Czalamat perficitur. Erket eſt geminata inclinatio, cū totidē proſtrationibus: Czalamat aūt eſt ipſa ſecreta oratio, quam facit ſedēdo poſt quodlibet Erket, cum ſalutione à dextris & à ſiniſtris, & impreſſione pacis, quā utraque manu in faciem obducendo facit. Tempus ſecundæ orationis eſt circa meridiem, quæ decem Erket & quinq; Czalamat continet. Tertia oratio in declina-

uerus

Mahumeticæ fidei ſumma.

Eſaiæ 8. Matthæi 18.

Quare deus in impios tam patiens eſt.

Opinio Turcorū de lege ſua.

Moyſes.

Dau d.

IESVS.

Mahometus.

Lex Alcorani.

deſtrictione

Orādi modus.

Turci ignari artis computādi.

clinatione solis tempore uespertino fit, & ipsa octo Erket & quatuor Czalamat habet, &c. Quarta oratio quinque Erket & tria Czalamat continens, tempus circa occasum solis sibi uendicat. Quinta & ultima reliquarum prolixior, quindecim Erket & octo Czalamat habet, & post cœnã tardiori hora celebratur. Prima oratio eorum lingua Dagnanias dicitur, secunda Orlenanias, tertia Kindinanias, quarta Achsamnanias, quinta Iaczinanias. Has †horas unusquisque cum parochiano suo, & in ecclesia propria tenetur orare, nisi legitima causa interueniente: tunc autem in omni loco hoc licitè facere potest. In obseruatione temporis eadem est dispensatio, ut scilicet uno tempore suppleat quod alio omissum est. Die autem Veneris, quæ apud eos celebris est, attentius orant, nõ tamen abstinent aut uacant à quocunque labore. In ciuitatibus habetur una solemnis & principalis ecclesia, quę †Enemesgit dicitur, ad quam in die Veneris omnes conueniũt, tam ipse rex quãdo præsens est, quàm alij principes. Et oratione meridiana solenniter peracta, fit prędicatio, & eleemosynarum regalium elargitio. De ordine autem, honestate, silentio, & deuotione, quę omnia obseruant in ecclesia, longum foret enarrare per singula. Hoc tamen breuiter dico, quòd quando in Turcorum ecclesia, eorum silẽtium, & Christianorum in sua ecclesia tempore orationis tumultum considero, magna mihi generatur admiratio, de tanta ordinis permutatione, unde scilicet in illis tanta deuotio, & in istis tanta indeuotio esse possit: cum tamen cõtrarium esse debere, causa & ratio ipsa requirat. Habent & inquisitores, qui accusatos de omissione orationis multis afficiunt ignominijs. Circũducunt enĩ eos, tabulam cũ caudis uulpinis collo appẽdentes, & non sine taxa pecuniæ dimittunt, maximè si hanc orationis negligentiam in quadragesima eorum admiserint. Habent etiam triplicem lotionem, qua se ad orationẽ præparant. Prima est perfusio totius corporis cum aqua ita diligenter, ut non remaneat locus, quãtus est pũctus unius acus, intactus ab aqua, alioquin inualida esset lotio ista. Et propter hoc solẽt frequenter & diligentissimè radere pilos in omni parte corporis, excepta barba in uiris, & capite in mulieribus, quorũ pilos multo studio lauant, & cum pectinibus frequenter †discriminant, ut aqua penetrare possit. Incidunt diligẽtissimè insuper ungues manuum & pedum. Et propter hanc eandẽ caussam, reor eos uti circumcisione, ut inferius dicetur in capite uicesimoprimo. Et hæc lotio, ut suprà dictum est in capite decimo, post quantamcunque pollutionis maculã necessaria est, & uocatur Zcoagirgmeg. Secundo lotio uocat Tachriat, & est necessaria, quãdocunque opus naturæ exercetur, uel etiam aliquid uentositatis emittitur: tunc enim in aliquo loco secreto pudẽda et posteriora abluenda sunt. Tertia lotio uocatur Aptan, uel Abdas, & est necessaria in quinque sensuũ organis, incipiẽdo à manibus: quibus lotis cum brachijs usque ad cubitum, procedit ad os & nares, deinde abluta tota facie cum oculis, transit ad aures, &

Orationum diuersæ appellationes.

† orationes

Alij mesquitas uocant.

Ordo, honestas, silentium, deuotio Turcorum in ecclesia, &c.

Inquisitores hæreticæ prauitatis.

Quadragesima Turcorum.

Lotiones quib. se Turci præparant ad orandum.

† disterminant

Circũcisio Turcorum.

Operæpretium uidetur ut huc apponam præconium, quo uocãtur homines ad tẽplum uice cãpani æris, ut Ioannes Thesaurarius regis Franciæ, qui annos quatuor inter eos captiuus fuit, retulit. Quælibet mesquita habet unum sacerdotẽ, qui uocatur Foqui, & unũ ministrũ qui uocatur Muetden. quod sonat præconem, qui supplet defectum campanarum. Eius officium est, ut hora precationis turrim mesquitæ quadratam, in qualibet parte sui fenestram magnam habentem, ascendat, ad quamlibet partẽ clamet alta uoce, obturatis auribus cum digitis, ut uox fortius resonet, uerba suæ linguæ, quæ illud nobis sonant: Nil aliud posse nisi Deus, et Mahometus eius nũcius. Venite ad orationem faciendã in releuationẽ peccatorũ nostrorũ. Et postea subdit, Le Galib IlleHalla: id est Non alius est uictor nisi solus Deus. Quæ uerba omnes milites Sarraceni portant in scutis suis. Præterea subijcit, Deus est omnipotens.

10

20

30

40

manu

manu cum aqua superducta capiti, descendit ad pedes, & cruribus usque ad tibias ablutis perficitur. Hanc lotionem in omni loco licitum est peragere, & non est necessarium, ut præcedat unamquamque orationem, nisi forte aliqua immundicia hoc exigente. Si autem post primam orationem poterit caueri omnis immundicia, eadem die ad omnes orationes non requiritur alia lotio. Aliqui tamen pro deuotione, & pro maiori cautela eam frequentare solent. Habent & unam lunationem inter duodecim lunationes anni communis, in qua ieiunant. Et quia annus solaris non concordat in mensibus cum anno lunari sine embolismo, & ipsi hanc computationem ignorantes, computant duodecim lunationes pro anno: ideo mensis ieiunij eorum nunc in hyeme, nunc in æstate contingit. In ipso autem ieiunij die abstinent ab omni genere cibi & potus. In nocte autem omni genere ciborum, & quoties placet, utuntur. Habēt & unum pascha in fine ieiunij, in quo uisitant memorias mortuorum suorum, ibidem orantes, & quæ secum portauerunt comedentes, & inuicem osculantes, dicunt, Baaram glutioczong: hoc est, ueniat tibi bonum pascha. Et hæc omnia obseruant etiam in secundo paschate, quod in sexagesima die post primum celebrant, eo quòd tunc uel in ipso die peregrini eorum in †Meche celebrant, & peragunt ritum peregrinationis suæ. Nam magna multitudo de secta illa, non solùm de genere Turcorum, sed etiam de omni generatione quæ illi sectæ deseruit, scilicet Arabes, Sarraceni, & Tartari, annuatim uisitant memoriam & sepulchrum Mahometi, in loco qui ab eis in eorum idiomate †Meche nominatur, & est ultra Hierusalem ad sexaginta dietas. Et non possunt transire illuc, nisi cum camelis, eo quòd arenosa & aridissima est uia illa. Vnde & Soltanus habet ad hoc præparatos camelos pro peregrinis ducendis.

Ieiunium Turcorum.

Turci ieiunantes non edunt in die.

Pascha Turcorum.

Mekye

Sepulchrũ Mahometi uisitatur.

Mekye

Habentur autem & † Christiani peregrini, qui sepulchrum Mahometi uisitauerunt, in magna reuerentia & reputatione, & uocantur † Hatschilat, & utuntur multis priuilegijs. Vnde & in iudicio unius eorum testimonium pro tribus aliorum testimonijs acceptatur, & pro eis specialis fit oratio, sicut pro uictoribus. Et propter eos duo habentur genera hospitaliorum in omni loco: unum in uijs, & aliud in ciuitatibus. Hoc quod in uijs, uocatur Czeuuenczcreij. Et est ædificatio magna in locis, ubi non inueniuntur habitatores sufficientes ad recipiendum uiatores & peregrinos. Hoc quod in ciuitatibus est, uocatur Ymarat, quæ sunt ecclesiæ magnæ ædificatæ à regibus & principibus, & dotatæ multis possessionibus, ita ut omni die potest fieri bina refectio aduenientium, & primò peregrinorum, secundò studentium ad hoc scriptorum. Quibus refectis, si quid superfuerit, omnibus indifferenter præsentibus destribuitur. Et hoc quotidie, tempore prandij & tempore cœnæ. Sacerdotes autem & studentes, qui ibi scripti habentur, pro refectione obligantur ibi peragere† speciale officium pro anima illius qui hoc fundauit & instituit. Habent insuper gymnasia magna & multa, in quibus docentur quædam leges ciuiles, editæ à regibus, pro gubernando regno. In quibus qui magis proficiunt, promouentur ad beneficia, ad iudicandum scilicet, & regendum populum. Et habent duplicem gradum: minores, qui Minetschuz uocantur, maiores uerò Muderis. Minus docti uocantur Tamsman, quibus sufficit ut Alcoranum bene sciant, & cæremonias quæ ad orationem & cultum legis pertinent. Et secundum hoc habentur prouisiones eorum. Nisi enim sint iudices, uel registrarij, uel iurisconsulti, qui Calife dicuntur: qui sibi uacare non possunt, non habentur aliæ prouisiones, nisi quòd sint liberi & exempti à seruitute & oneribus communis populi. Sacerdotes enim eorum non habent occupationem circa curam animarum, in audientia confessionum, & ministratione sacramentorum, & uisitatione infirmorum, uel sepultura

isti

Hatschilai

Hospitalia pro peregrinis.

Sacerdotes. spirituale

Studentes.

Iurisconsulti.

Qualis religio, tales sacerdotes.

 mortuo-

mortuorum. Nec habent magnam curam ecclesiarum cum reliquijs & paramentis, & sacrorum uasorum & altarium, de quibus omnibus nihil habetur apud eos. Non enim possunt pollui ecclesiæ eorum, uel perdere sanctitatem, quam non sunt consecutæ. Nullam † etiam differentiam sacerdotes eorum à communi populo, nec ecclesiæ eorum à domibus communibus habent. Orationum numerum possunt sacerdotes, ut alij, sine omissione laboris implere: non enim uacant meditationibus, uel studijs literarum, sed solatio uxoris, & filiorum, & communis familiæ, iumentorum & possessionum, mercantiæ & usuræ, locis & uenationibus, auibus & canibus uenatorijs. De quibus omnibus & similibus, nihil est eis illicitum facere, nec prohibitum. Qualis enim lex, tales & sacerdotes: & qualis cultus, tales ministri. De his quæ dicenda essent, excederent mensuram calami & chartæ: sed hæc breuissimè perstrinxi, ut darem occasionem reliqua inquirendi, & diligentius perscrutandi. Pudet enim & tædet me dicere, quæ in particulari de his uidi & audiui.

enim

Quibus rebus uacent sacerdotes Turcorum.

DE MOTIVIS SVPERNATVRALIBVS *& religiosis.* Cap. XIIII.

Signa & prodigia bifariam mendacia dici.

SAnctus Augustinus de Ciuitate Dei libro uicesimo capite decimo nono, de signis & prodigijs mendacibus loquens, dicit, quòd signa & prodigia duobus modis dicuntur mendacia. Vno modo, quia decipiuntur sensus hominum uirtute & arte diabolica, ut credatur fieri quod in ueritate non fit, ut sunt phantasmata. Secundo modo, quia trahunt credentes ad mendacium, ut scilicet credant fieri uirtute diuina, quod diabolus facit. Vel ut credant sibi fieri pro salute, quod ad damnationem fieri constat. Vnde quòd ignis de cœlo descendit, & combussit familiam & pecora ipsius Iob, non erat mendacium, licet fieret operatione diabolica, Deo permittente. Istis igitur modis credendum est unicuique fideli, prodigia & signa innumerabilia mendaciter fieri per religiosos ipsorum perfidorum Turcorum, tam in uita eorum quàm etiam post mortem. Nam tanta est potentia diaboli in eis, ut uideantur potius diaboli incarnati, quàm homines. Secundum enim differentiam quam habent in habitu exteriori, latet etiam ipsa diabolica uirtus in eis. Quidam enim ex eis præferunt maximam patientiam, & isti exterius non portant aliquem habitum, sed nudi incedunt, solùm cooperientes uirilia. Et in ista specie religionis inueniuntur aliqui tantæ perfectionis, ut quasi impassibiles sint, ut nihil exterioris impressionis sentire ualeant. Nam in maximis frigoribus hyemis ipsi nudato toto corpore incedunt, & non sentiunt. Et hoc similiter in caloribus æstatis. Isti suæ probationis rationes & patientiæ ueritatem ostendunt in uarijs stigmatibus combustionum, & cicatricibus incisionum corporum suorum. Nam si quis probare uoluerit, facit sibi apponi ignem, uel incidere carnē cum gladio: quæ omnia tantū sentit, ac si lapidi ignē apponeres, uel ligno gladio incideres. Alij ex eis magnam preferunt uirtutē abstinentiæ: de illis dicebatur, quòd ad tantā perfectionē perueniunt aliqui, ut rarissimè cibū & potū sumant. Aliqui autem & magis perfectè, sine omni potu & cibo corporali uiuūt.

Iob.1.

Signa & prodigia innumerabilia fieri p religiosos Turcorum.

Si obseruantia stricta, ut uocant, sanctū facit, hi certè omniū sunt optimi sancti, et sanctiores ipsis Cartusianis.

Alij ita magnā paupertatē habēt, ut omnino nihil de terrenis rebus cogitare aut curare dicātur, nec in crastinū aliquid retinere. Alij perpetuū silentiū tenēt, & mutorū nomine Czamutlar nūcupati, nullā cum hominib. cōuersationē agūt, ne ad loquēdum prouocentur. Quorū unum solum uidere potui, nō sine admiratione. Alij uisionibus, alij reuelationibus uarijs sunt donati. Alij raptus, alij ecstases supernaturales habent. Et secūdū hoc nullus est inter eos qui nō cōsequatur aliquid experientiæ spiritualis, per quod possit haberi certa cōiectura & euidēs iudicium, quòd sit de numero & ordine Dermschler. Hoc eīm est nomē omniū in tali statu degen

Hi plus quàm Pythagorici sunt.

Portētosa quorundam Turcorū abstinentia.

degentiũ. Et secundum uarietatẽ ipsarum experientiarum spiritualiũ uel supernaturaliũ, etiam differunt in habitu, & in modo uiuẽdi. Nam unusquisque portat signum suæ professionis. Si enim uideris aliquem in capite deferre pennas, denotat eum meditationibus & reuelationibus deditum esse. Si portat habitum consutum† uariorum colorum pecijs, significat paupertatem. Illi qui inaures portant in auribus, significant seipsos obedientes esse in spiritu, propter raptus frequentiam. Portantes catenas in collo uel in brachijs, denotant uiolentiam uel uehementiam, quam habent in ecstasi. De patiẽtibus superius dictum est, qui nudi ambulant, & sic de alijs multis. Varios etiam modos tenent uiuendi. Illi enim qui minus † periti sunt in spiritualibus, scilicet in raptibus & alijs, communem uitam ducunt, & habitant inter homines. Alij uero seorsum habitant, congregati per modum uillæ. Alij etiam solitarij in nemoribus & solitudinibus uitam ducunt. Alij in ciuitatibus hospitalitatem exercentes, quorum domus† Teche uocantur. Recipiunt hospites saltem ad quiescendum, si non habent unde reficiant. Alij ex mendicitate continua uiuunt. Alij in ciuitatibus portantes aquam cum utribus, de meliori aqua quæ ibi reperitur: & circumeuntes ciuitatem, omnibus præbent ad bibendum recentem aquam, & nihil mercedis petunt, sed solum sponte oblatum recipiunt. Alij habitantes circa sepulchra nominatorum sanctorum, & custodientes, & de uotis & oblationibus populi uiuentes. Vtrum autem omnes uxores habeant, percipere non potui, eo maxime, quia de lege Turcorum, quæ hoc præcipit, ipsi non curant, propter opinionem ipsorum ab alijs differentem, de quo infrà dicetur cap. 20. Non enim obseruãt alias cæremonias legis, in orationibus, & lotionibus, & alijs similibus. Quapropter etiam quia forma aliarum uirtutum in eis supernaturaliter exercetur, ut dictum est, credendum est, quod etiam prodigium continentiæ non debet deesse. Illud uero magnum portentum, de quo magnus inter eos est rumor (scilicet plures conceptos esse & natos sine uirili semine, qui Nefes ogli dicuntur, de quibus etiam in sequenti capitulo fit mentio) credendum est, fieri per fœminas non corruptas carnali corruptione. Potest tamen esse, quod ipsæ matres talium, sint uxores religiosorum, & propter prodigium continentiæ eorum, nascantur eis filij modo non naturali: sed modo alio diabolicæ dispensationis, hominibus occulto. Vnde propter hoc ipsis Turcis non uidetur insolitum, quando Christiani dicunt, imò ipsimet dicunt, & confitentur, Christum ex Maria conceptum, & natum sine humano semine. Quocunque igitur hoc modo fiat, licet sit insolitum & mirabile auditu, non tamen impossibile uidebitur diabolicæ potentiæ, si cætera eius opera inspiciantur, quæ in eis & & per eos operatur. Agunt & ipsi religiosi eorum quasdam festiuitates, uel propter uota populi eis oblata, uel propter prædecessorum suorum memorias, uel etiam propter communem populi necessitatem, scilicet pro pluuia impetranda, uel serenitate, & huiusmodi. Tunc conueniunt, & congregantur omnes qui sunt in locis propinquioribus, & fit primo omnium communis refectio. occidunt enim animalia, si habent: si autem non habẽt, faciunt de leguminibus, uel riso, secundum facultatem suam cibaria, qualia possunt. Et completa refectione, ille qui primus est inter eos accepto tympano facit modulationem, & surgentes cæteri per ordinem, incipiunt ludere. Vocatur autem festiuitas eorum Machia, ac ludus Czamach, qui fit quadam totius corporis regulata & bene modificata agitatione, cum honestis & dignis & ualde decentibus omnium membrorum motibus, secundũ modulationem mensuræ instrumẽti musici, ad hoc cõuenienter aptatæ, et in fine per modũ uertiginis, quodã motu uelocissimo,

Religiosorum Turcorũ quot sectæ.

uarium

impediti

Tekije

Religiosi Turcorum per omnia similes nostris Pharisæis.

Plures concipi & nasci sine uirili semine.

Festiuitates

Quo modo festiuitates Turci celebrant.

Ludus Czamach.

& circulari rotatione, uel reuolutione, in qua tota uis ipsius ludi consistit. Nam feruentiores eorum, in tanta uelocitate reuoluuntur, ut non possit, utrum sit homo uel statua, discerni ab intuentibus. Et ostendunt se in hoc quasi supernaturalem agilitatem corporum habere. Et licet aliquis possit eos imitari in cæteris ipsius ludi gestibus, in isto tamen reuolutionis actu, nemo eos quantumcunque aptus et agilis fuerit, potest aliquatenus imitari. Postquam igitur singuli luserunt, surgunt omnes simul, et confuso ordine ludunt, emittentes quasdam imprecationis uoces, pro salute eorum qui eis uota sua uel eleemosynas elargiti sunt. Vtuntur etiam quibusdam † carminibus, à prædecessoribus suis sibi traditis, qui eos dum in raptu uel in extasi erant, in spiritu locuti sunt, qui suauis sunt facundiæ, et rhythmatice prolati, et faciliter mente retinentur: sed secundum materiam de qua tractant, uel longiores, uel breuiores existunt. Alij enim sex uersus, alij octo uel decem, alij plus, alij minus continent. Et trahunt omnes cærimonias legis Turcorum & ritus ad sensum spiritualem: quorum ego magnam habui copiam, tam in scriptis quàm in mente: & delectabar in eis, eo quòd magis Christianam religionem confirmant quàm Turcorum. Vnde sacerdotes eorum non accipiunt eos ad authoritatem, dicentes illos qui eos dixerunt, non intellixisse quid dicerent, quia in raptu uel extasi positi, & extra sensum constituti erant, dum eos dicerent. Quando igitur ipsi religiosi sunt inter homines, unusquisque suæ perfectionis uel professionis signum ostendere conatur: & inter cæteros actus suæ ostensionis, nullus est tam prouocatiuus deuotionis uel feruoris, sicut ipse ludus eorum suprà dictus. Nec caret † mysterio: nam & sancti prophetæ antiquitus huiusmodi ludis utebantur in suis festiuis officijs. Sicut habetur de Dauid, quod ludebat ante arcam Domini, & de multis alijs ueteris testamenti. Dum enim quidam eorum in domo nostra hospitaretur, post cœnam surrexit, & præcinxit se, & incœpit ludere: & dum se reuolueret, audiebantur quædam uoces ex ipso sonantes, ita quod omnes qui in domo erant, attoniti ex admiratione, uix poterant à lachrymis continere. Alia uice quidam eorum, dum essemus in cœna, repente raptum incurrit, & totaliter extra se, usu omnium sensuum destitutus, quasi mortuus sedebat, nihil mouebatur uel sentiebat. Sæpius autem apud eos hospitantes, de sermonibus suprà dictis, consolationem præbebant audientibus. Sunt enim tantæ exemplaritatis in omnibus eorum dictis & factis, in moribus & motibus tantam præferentes religionis ostensionem, ut non homines, sed angeli uideantur esse. Nam in facie eorum quandam spiritualis repræsentationis notam habent, ut si nunquam amplius uidisses eum, quod solius uultus intuitione eum statim cognoscere posses. Sed quia satis de exteriori apparentia eorum locuti sumus, nunc ultimò uideamus, si possumus, fructus, per quos esse cognoscendos tales interius Saluator dicit Matthæi 8. Si quis enim uoluerit dicta eorum & facta priuatim & in particulari perscrutari, tantam in eis inueniet ambitionem propriæ reputationis, & tantum spiritualis superbiæ uenenum, ut hoc quod dicitur, Angelum sathanæ se transformare in angelum lucis, propriè de ipsis possit intelligi. Nam ipsi dicunt se præ cæteris à Deo electos, & quasi amicos Dei, se ab omnibus debere honorari. Dicunt, se gratiam Dei † specialiter ab alijs & præ alijs consecutos, ita ut nemo possit saluari, nisi mediante gratia eorum. Et propter hoc dicunt, uota & eleēmosynas totius populi deberi sibi. Vnde si etiam eos aliquis in modico offenderit, statim uindicando, indignationem Dei sibi imprecantur. Quidam enim eorum, dum ad hospitandum uenisset in domum cuiusdam diuitis in partibus illis ubi ego eram, non longe distans à uilla nostra erat domus eiusdem diuitis, qui dum circa pecora occupatus cum familia, quia tempus erat pluuiale, non attendisset

sermonibus (margin)

Carmina. (margin)

ministerio (margin)

2.Reg.6. (margin)

Tam magnam esse sanctitatis speciem in religiosis Turcorum, ut non homines, sed angeli uideantur esse. Ex fructibus eorum agnoscetis eos. (margin)

2.Cor.11. (margin)

spiritualiter (margin)

attendisset hospiti secundum uoluntatem eius: ille immediate de domo exiens, uociferando & imprecando eis indignationē Dei, recessit. Eodem anno in tantū uindicta Dei secuta est, ut in domo illa nec de hominibus, nec de pecoribus aliquid remāserit, quin omnia interierint. Et hoc de multis alijs audiui factum, unde multum cauetur ab omnibus, ne in aliquo offendantur. † Ex hoc conside rare potes, quæ istæ non sunt cōditiones amicorum Dei, qui uult omnes homines saluos fieri: sed ipsius diaboli, qui non quærit nisi perdere. De hac autem materia, adhuc aliqua sum dicturus in sequenti capitulo. Hoc solum addere uolo, quod omnem maliciam & uersutiam diabolicæ fraudis, omnes deniq; nequitias artis eius, ad perpendas animas, plenissime in istis reprobis reperiri nullatenus dubito.

Patientia iustitiariorum.

Fideliter igitur consi. istæ, &c.

1. Timo. 2.

Ioannis. 8.

ITEM DE MOTIVIS SVPERNATVRALIbus, prodigijs, & signis mendacibus. Cap. XV.

INter cæteros huius sectæ, qui post mortem signis & prodigijs mendacibus claruerunt, & adhuc quotidie clarent, est unus principalis qui magnæ reputationis & uenerationis habetur in tota Turcia, cui nomen Sedichasi, quod interpretatur sanctus uictor, uel uictoriosus inter sanctos, cuius sepulchrū sacrū est inter fines Othmani & Karomani. Et licet isti duo frequenter inter se discordias habeant, & unus inuadat terras alterius, nemo tamen est ausus aliquando appropinquare sepulchro eius, uel terris ei propinquis aliqd mali inferre: quia sicut sæpe expertū est, qui ausi fuerunt facere hoc, magnam in eos secutam eius ultionem fuisse. Et illa est inter eos omnium communis opinio, nunquā aliquem fuisse fraudatum desiderio suo, de his qui implorant eius auxiliū in quacunq; necessitate, permaxime aūt in bellorū factis & negocijs præliorū. Et hoc probat magna multitudo uotorum, in omni genere animalium & aliarum rerum & pecuniarū, quæ annuatim à rege & principibus, & totius † uulgi multitudine communiter ad eius sepulchrum deferuntur. Maxima nanq; fama & æstimatio habetur de eo, non solū inter Turcos, sed etiā in omnibus huius sectæ nationibus. De his autem signis et prodigijs hoc dicere uolo, quod maior celebritas habet de eo inter omnes Mahometistas, quàm habeatur de sancto Antonio inter Christianos. Et est alius uocatus Hatschipettesch, qui interpretatur quasi adiutorium peregrinationis, qui etiam multum inuocatur & ueneratur, maxime à peregrinis, qui eius auxilium frequēter experiri dicuntur. Alius dicitur Ascik passa, qui ab amore nomen habet, & dicitur quasi patronus amoris, qui in matrimonio existentibus, sicut in partus periculo, uel habendę prolis desiderio, uel discordantibus marito cum uxore, & pluribus talibus necessitatibus opem ferre dicitur. †Alius Van passa, discordantibus patrocinium concordiæ confert: de quo dicebatur, quod quærentibus se nunc iuuenis, nunc senex apparebat. Scheypassa, conturbatis & tribulatis solatio esse solet. In illis autem partibus ubi ego steti, multi fuerunt olim, qui pro Sanctis habebantur: quorum nomina nesciuntur, nihilominus sepulchra eorū habentur in magna ueneratione. nam si pro pluuia habēda, uel serenitate consequenda, uel pro quacunq; alia necessitate solicitudo incumberet, conueniunt super sepulchra eorū, & uota sua et orationes facientes, magnā spem exaudationis suæ reportāt. Quibus ego sæpius interfui cū eis, caussa habēdi aliqd boni de his quæ portāt ibi ad comedendū. Inter illos aūt duo sunt, quorū nomina sciūtur: quorū unus Goi, uel Mirtschin, alter Bartschū passa nuncupatur: quorū mira gesta narrabantur in eisdē partibus, maxime circa custodiam & cōseruationē pecorum & aliorum animalium.

Sedichasi sepulchrum.

populi communitate.

Signa & prodigia, &c.

Dij auxiliares Turcorum.

Aliuan passa.

animalium. Sed præcipue illius qui dicitur Goi, uel Mirtscin, de quo ipsa mea domina sępissime mihi narrabat, quod magna beneficia eius cōsecuta fuisset circa custodiā suorum uitulorū: unde annuatim ei certam quantitatē butyri uouebat, & reddebat. Addidit etiam dicēs: Si quando obliuiscor uel neglexero uotū reddere, statim damnū aliquod incurro. Sed & mihi persuadebat, ut eum inuocarem, dum in pascēdis ouibus lupum haberem infestū. Sed nec silentio prætereundum existimo, quod dominus meus sæpissime solitus erat narrare. Dicebat enim, quod cum una dierū unus taurus suus de armento de sero cæteris uenientibus pecudibus defuisset, statim ut in illis partibus moris est, conuocatis omnibus uicinis, per modū uenantium unusquisq; cū pharetra, & arcu, & canibus, ipso sero transeuntes ad propinquiora loca syluarum, nullū penitus inuenientes indicium, reuersi sunt. In crastino, eodē quo prius modo perlustrantes omnia loca pascuarum, nihil omnino profecerunt. Die tertia cum iam aduesperascente die fatigati, & omni spe frustrati essent, in reuersione subito inopinate dominus meus conuersus ad semetipsum, mente quoddam uotum cōcepit, scilicet quod pro amore sancti Goi, uel Mirtschin, si iumentum repertum fuisset, unum panem calidum, quem ipsi †Paslama uocāt, butyro superposito, cum peregrinis comedere uellet. Adhuc eo ista cogitante, subito concursus cū clamore excitantur, & ecce taurus hærēs cornibus in quadam arbore furcata inuenitur: & eo mirabilius, quia per triduum locū eundem inquirendo pertransierat, nec possibile fuisset à feris saluū potuisse taurū remanere. Cum dominus meus uotū quod concœperat omnibus retulisset, omnes in stuporē cōuersi, Deo gratias agentes, & merita & nomen Goi, uel Mirtschin extollentes, cū lętícia & gaudio reuertentes, non solū de tauro inuento, sed etiam miraculo, quod experti sunt.

Deus pecorum *Pahlama.* *Dij auxiliares.*

Est & alius, cui nomē Chidirelles, qui uiatoribus præcipue necessitatem patientibus, solet esse auxilio: cuius est tāta existimatio in tota Turcia, ut uix aliquis inueniatur, qui in necessitate auxilium eius non senserit, uel à sentiente narrare non audierit. Iste solet apparere in forma uiatoris, griseū equū insidentis: & statim uiatori necessitatē patienti subuenire solet, siue eū inuocauerit, siue etiā eius nomē ignorans, se deo cōmendauerit, ut à pluribus narrantibus cōpertum est.

Sed & alterius prodigium narrare me compellit euidēs ueritas, quod narrabatur ab his qui de eius cognatione adhuc superstites erant. Fuerunt enim quodam tempore religiosi loci illius, qui nobis uicinus erat, diffamati per †suspicionem de quodam tradimento cōtra regē facto, super quo nimis indignatus Rex, omnes eos igne comburi mandauit. Ille aūt qui inter eos prior erat, dum pro excusatione & satisfactione sua & suorum, nequaquam eum placare potuisset, facta contestatione suæ & suorum innocentiæ coram Deo, ipse coram Rege prior ardentem comburendus intrauit furnum, et quousq; totum incendium circa eum refriguit, omnino ab igne illæsus remanens, furorē Regis mitigauit, seq; cum suis à periculo mortis eripuit, & posteritati suæ, necnon & uniuersæ genti illius sectæ exemplum solenne dereliquit. Cuius planellæ, quæ cum ipso in furno ab incendio intactæ remāserant, pro testimonio ueritatis adhuc hodie in eisdem partibus repositæ habentur. Taceo de innumeris gestis, quæ audiui ab uno qui adhuc uiuus est in corpore, non longe à partibus illis ubi ego eram, qui tantæ erat famæ, ut quasi in omni loco, ubi esset conuentio uel congregatio hominum, de ipso talis erat rumor, quod de omnibus rebus occultis tam manifesta indicia dabat, & maxime de rebus perditis, uel furtim ablatis, quod omnes latrones & fures illius terræ propter eum exterminati erant, nec aliquis audebat apparere. Et licet multas insidias ei fecissent, tamen omnino nihil nocere poterant

superstitionem *Memorabile prodigium.*

terant. Et quod multo mirabilius est, pluribus ad se uenientibus, prius ipse occulta mentis eorum coram eis declarauit, quàm ipsi ea sibi retulissent. Quem & ego propter famæ magnitudinem uidere decreueram, post adeptā libertatem: nihilominus præpeditus recedendi solicitudine, quæ mihi tunc instabat, & anxietate difficultatis in exeundo & euadendo, ista & alia multa quæ audieram, neglexi uidere. & fortè Deo sic disponente, quod magis credo: quia talia uidere & curiosius perscrutari, sine dubio magnum detrimētum fidei possit inferre.

Qui ueritatem non suscipiunt, ut salui fiāt, mēdacio credunt, ut damnentur. 2. Thessalon. 2.

De his aūt qui Neffes ogli dicuntur, sicut suprà dixi, quorū semper duo uel tres in illa ciuitate magna, quæ Prusczia uocatur, dicūtur haberi: quorū capilli, uel de uestimentis eorū aliquid receptum, omnem infirmitatem depellere dicebatur: dicere plura causa breuitatis omitto. Dicūtur ēm tales prodigiosè nasci, id est, sine uirili semine: & per cōsequēs, tota eorū uita & actio supernaturalis & mirabilis credēda est. de quo etiā in præcedēti capite aliqd, uel modicū dictū extat.

Prusczia.

VTRVM MOTIVA ALIQVA SINT SVFFICIENTIA *ad auferendum Christiano fidem.* *Cap.* XVI.

SI aūt aliquis mihi diceret, Quid te mouit, quod tu de fide Christi dubitares? & fortè negasses, nisi misericordia Dei te cōseruasset? Breuiter respōdendo, ad historiā meæ infelicitatis, quā in Prologo narrare incœpi, ea quæ huic quæstioni congruere uidentur, adiungam. Nam cùm à primis meis emptoribus ductus fuissem † Adrianopolim, me emptum mercatores ultramarini, in quadā ciuitate quæ Burgama uocatur, cuidam uillano reuendiderunt: cuius mihi crudelitas ad hoc profuit, ut celerius agerem pro libertate consequēda, insuper horrorē illius sectæ mihi inducens, & in fide Christi me consolidans. & licet longè me abductum conspicerem, nihilominus de Dei adiutorio nō desperans, fugā inire non distuli. Cum igitur post primā fugam mihi inuento, & ad † domū reducto, furorem conceptū reprimens pepercisset, minando si secundò fugerem, duplicis uindictæ me expectare rigorē: me, qui magis mori quàm uiuere optabā, non solùm non terruit, sed etiā ad secundā fugam citius agendam prouocauit. De his aūt quæ mihi post fugam secundam fecerit, hoc solùm dico, quòd nō solùm ea quæ minatus fuerat, perfecit, sed omnia quæ citra mortē fieri possint sine aliqua misericordia crudeliter peregit. Nec à uinculis absoluisset me, nisi duę sorores eius carnales pro me interuenissent, fidemq́ iusissent, me amplius nō fugiturum. Hæc omnia continens, nec iam dubius de crudelissima morte, si post tertiā fugam me reperissent, non longè pòst cuidam de mercatoribus simulatis, de quibus mentionē superius feci, me sponte tradidi, qui me de ipso liberatum, in spacio quatuor mensiū, de loco ad locum tribus uendidit uicibus, & tandem in locis remotissimis dimisit. Interea quinq́ anni in isto medio transierūt. Dum igitur omnes modos fugiendi, cum maximis periculis & immēsis laboribus probassem, post ultimam fugam, quæ erat octaua in ordine fugarum, quam feci in domo ultimi domini, quasi omni spe libertatis frustratus, & à Deo derelictus, cœpi intra me cogitare, & fatigatus atq́ fractus quodammodo, in animo hæsitare, & dicere: Vere si placuisset deo illa religio, quam hactenus tenuisti, utique te non dereliquisset isto modo, sed auxilio fuisset tibi, ut liberatus ad eam reuerti potuisses. Sed quia omnem liberandi uiam tibi obstruxit, fortè magis sibi placet, ut illa derelicta isti sectæ adhæreas, & in ea saluus fias. Et ex tunc neglectis orationibus & psalmis, quos ibi scripseram & frequentaueram, incœpi ad discere orationes & ceremonias eorum, & frequentare diligenter quantum potui, & quantum permisit onus seruitutis: et hoc magis nocte & occultè quàm de die. Cœpiq́ inter cætera doctrinas religiosorum (de quibus superius mentionem feci)

Edrenopolim

dominum

Fides autoris tentata.

feci)diligentius ruminare, quæ cæremonias & legis ritū ad sensum spiritualem trahūt, et quodammodo religionē Christi approbant & confirmant. Frequens igitur illarū ruminatio fuit apud me. Tandē elapsus in hac mea fluctuatione, sex uel septem mensibus, subito una dierum, deo auxilante, mentem meam mutauit, ita ut dimissis omnibus sectæ illius ritibus, incœpi pristinas orationes meas resumere, & fidem catholicam quasi perditam & recuperatam drachmā fortius amare, & constantius tenere, & diligentius quàm prius fecerā custodire. Illos igitur quindecim annos, quos ibi postea trāsegi usq; ad libertatem, ita firmatus permansi, ut nullum motiuum, siue interius, siue exterius me perturbare potuit. Omnia enim quæ posthac audiebam, uel uidebam, nihil aliud quàm deliramēta & illusiones diaboli interpretatus sum. De ista igitur modica fluctuatione in tantum profeci, ut si centū annis inter eos manere debuissem, nullatenus motus fuissem: nec de religione Christiana aliquid dubij admisissem, auxiliāte mihi diuina clementia. Ex hoc igitur exemplo unusquisq; perpēdere potest conclusionem quæstionis nostræ, quòd omnia motiua possunt quidem animū fidelis Christiani, deo ad profectum suū hoc permittente, aliqualiter perturbare: à fide autē Christi auertere nullatenus possunt, nec spem salutis adimere. Mea enim perturbatio non fuit propter desperationē salutis, sed libertatis. Credebā enim deo placere, ut legem illam tanquā remedium salutis amplecterer, ex quo ab alia me separaui. & ideo quia illam dimisi, cœpi aliam amplecti, & in ea salutem quærere. Non sic impij renegati, non sic faciunt. non enim alicuius seducti motiui fallacia, sed propria iniquitate & malitia inducti, fidē negant: nec ob illam obseruandam, istam abijciunt: sed sicut istam nō nisi fictè tenuerūt, sic nec illam intendunt obseruare. Sed quia in ista quæ strictioris est obseruantiæ, sentiunt sibi ad perpetrandum malitiā suam obstare remorsum conscientiæ, ad illam quæ largior est, se conferunt, ut libertatē malitię habentes, uelamen damnatæ suæ conscientiæ, ad ducendā uitam in omni genere uitiorum, possint pertingere ad finem totius diabolicæ nequitiæ, ad quē sectę illius error plenissimè perducit. Nequaquā enim Deus ueritatis auctor, permittit aliquē, spem salutis habentē, derelicta ueritatis uia, errori adhærere. Nam si aliquis Christi fidem, per motiua inductus, uel tribulatione & angustijs coactus, negare deberet: multo magis ego negassem, quia ea tantū expertus sum, quantum possibile est aliquē posse experiri. Nec reperiri possibile est unquā aliquē Christianum fidem negasse, cum non solū fortes & uirilis ætatis, sed etiam teneras uirgines et pueros, examinatos exquisitissimis tormentis, fidem Christi usq; ad mortem constantissime confessos, firmiter tenuisse, quotidie legere & prædicare audiamus. Viso igitur exemplo, audiamus etiam quid dicat autoritas Abbatis Ioachim, super isto uerbo: Quis similis bestiæ? &c. Multi, inquit, qui habitāt in terra illa, in die illo terribili frangentur & dissoluentur à compage fidei, percussi timore. Non enim uidebitur illos posse sustinere flagella, qui positi in pace ecclesiæ, nequeūt uel leuissimam contumeliam pati. Dicant ergo, quis similis bestiæ? &c. Prius desperabant de uictoria, quàm perueniatur ad bellum: & territi à uoce bestiæ, perdent fidem, quam inaniter & fictè pacis tempore tenuerunt. Et Ioannes in Canonica sua: Multi à nobis exierunt, sed non erant ex nobis: nam si ex nobis fuissent, nobiscum utiq; permansissent. manifestè ostendens, quòd fidem Christi quidam perceperunt, sed eam operibus non impleuerunt. Ad idem testis est Apostolus Paulus, qui dicit: Quis nos separabit à charitate Dei? &c.

Fides autoris rursum firmata.

Electis cooperantur omnia in salutem, impijs in perniciem.

Apocal. 13.

1. Ioannis 2.

Rom. 8.

DE INTERPRETATIONE MOTIuorum. Cap. XVII.

VIso, quod nequaquam aliqua motiua sunt sufficiẽtia ad auferendũ fidem, nũc quomodo interpretanda sunt cuilibet fideli, quo possumus modo me liori, uideamus. Quia igitur ecclesia Antichristi, quasi quoddam ædificiũ dispo- sita est, cuius si fundamentum quomodo à ueritate uacuum est, uisum fuerit, to- tius structuræ uidere ruinam in promptu erit. Profitẽtur enim (ut suprà dictum est) dicẽtes † Laalla, hahillalach, Mehemet erczullach. Vnde & in primis cõside randum est, quod non præponit aliquid, neq; supponit, sed absolute pronunci ando dicit, Deus est unus. In isto professionis modo, à se cultum Dei usurpa- tum ad aliorum profectum, suam uero perniciem, manifeste ostẽdunt. Ea enim quæ ad ueræ religionis profectum & sufficientiã pertinent, omnia hic deficiũt, Fideles enim se uere Dei cultum habere ostendunt, dum in sua professione di- cunt Credo. In quo habitus fidei ostenditur, per quam Deo, quẽ colunt, se sub- ditos esse pronunciant. In hoc autem quod subditur, In Deũ, &c. ostenditur ha bitus charitatis & amoris, per quem Deo, quem colunt, uniri, & cũ eo corpus unum effici se declarant. In omnibus aũt alijs quæ sequũtur, scilicet mysterium trinitatis, creationis & redemptionis, habitus spei comprehẽditur, per quam to- tius salutis se posse perfecte consequi efficaciam demonstrant. Quid aũt isti nephandissimi Turci sibi uolunt, cum dicunt, Deus unus est, nisi hoc Luciferi patris eorum, quando dixit, Super cœlos ascendã, & similis ero altissimo? † Nam diabolus etiam sciebat unum esse Deum. Sed forte dicunt, intelligendam esse pronunciationem cum additamento, ut scilicet dicatur, Vnus est Deus quẽ co- lo, quem adoro, &c. Sed tunc quantæ detestandæ blasphemiæ ex eadem pro- nunciatione resultent, uideamus. In primis eorum principes & prælati, Deum se colere dicunt, cuius non solum cultum uerum, quantũ possunt impugnant, sed etiam se ab omnibus, dum eos sibi mancipando subijciunt, coli pro Deo uo lunt: & sic non immerito Deum patrem blasphemant, dum beneficium potesta tis acceptum ab eo, in suam iniuriam & inimicitiã retorquent. Sacerdotes uero eorũ, dum sapientiæ donum se habere simulant, & fidelium animabus occulte insidiantur, nonne filium Dei, qui Dei sapientia est, Deũ se colere dicentes, blas phemant? & cultum ueri Dei oppugnantes, & doctrinã totius peruersitatis do centes, animas fidelium secum in perditionẽ ducunt? Sed forte nec minoris ne- quitiæ Deriuischzler, qui & simulati religiosi eorum qui spiritum diabolicum præferentes, cũ simulata ostensione uirtutum, dum colere se Deum dicunt, spiri tum sanctum (qui ueritatis inspirator est & doctor) blasphemãt, & ad euacuan- dum ueri Dei cultum, cum toto malignitatis spiritu anhelare præsumunt. Vi deat nunc uerus Dei cultor, quomodo hæc diabolica secta, super summam toti us maliciæ consistit fundata. Præcedentium enim persecutorum Ecclesiæ Dei, aliqui eam impugnauerunt: reliqui uero in expugnando eam laborauerunt: cæ teri aũt ad euacuãdum cultum Dei operam dederũt. Sed hi omnes ecclesiæ pre- cibus adiuti, ad effectũ suæ maliciæ peruenire permissi non sunt. Et propter hoc usq; nũc diabolus, Ecclesiæ precibus impeditus, quasi ligatus in Apocalypsi de scribitur. Ista autem secta quasi caput omnium præteritarum, ad effectum ma liciæ in tantum peruenit, ut iam Ecclesiæ preces ei auxilio, in his quæ ad salutem pertinent, nequaquam esse possint. Et ideo diabolus quasi solutus à uinculis, & expeditus sine omni impedimento, ad omnẽ artem suæ nequitiæ se cõuertit in tantum, ut nunc quidem in mysterio adorari se in reproborũ persona faciat: ela pso autem nõ multo tempore, etiã in persona propria hoc facere eum dubiũ nõ est.

Illaylach Hylla ylach mehemmet

Cultus fideliũ.

Esaiæ 14.

† malignitatis mysterium uelle in executionem mittere?

Mahometi secta reliquarum omniũ caput.

Offensionis diuinæ triplex in hac secta argumentum. 1.

Idololatria minor hypocrisi.

est. Tria igitur indicia odij diuini, in ista secta super omnes alias præteritas, considerare debemus. Primum est, quòd Deus permisit, ut cultores Dei nomen usurpare sibi præsumerent: quod quãtum Deus odiat, apparet in hoc, quòd pō tius uoluit ut idola colerentur, quàm quòd à reprobis coleretur Deus, cuius mysterium ignorant. Minor est enim culpa idololatriæ, quàm Deum fictè colere. Vnde plures idololatræ fidē Christi receperunt. de fictis aūt Deum colentibus, ut suprà dictū est, nunquā aliquis ad fidem Christi reperitur conuersus. Et si aliquis cõuersus inueniretur, magis pro miraculo homini haberetur factū, quàm per uiam ordinis naturalis, maximè istis temporibus. Pro quo notandū, quòd offensio diuina in triplici gradu habetur. Primus est iniuriæ, & est omnium extra Dei gratiam existentiū. Sicut sunt infideles, & peccato mortali obnoxij, qui auersionem Dei incurrunt. Et isti possunt ex facultate liberi arbitrij sui, ad Deū conuersionem acquirere pœnitendo. Secundus gradus offensionis est illorum, qui peccata peccatis addendo, contemptū Dei incurrunt: ut sunt hæretici & hypocritæ, & Deum ficte colentes, & huiusmodi, qui honori diuino detrahentes, iram Dei merentur, quā per se placare non possunt, quibus necessarij sunt intercessores. Tertius gradus est illorū, qui ad contemptū Dei, despectū addunt, & hoc est genus desperatorū, qui ad gloriā Dei aspirantes, gloriantur cū male fecerint: super quorū animabus diabolus potestatē inuincibilē accipiens, usq; ad indignationē Dei eos perducit. Et tales modo ordinario nequaquā amplius, neq; per se neq; per alicuius intercessionē, ad Deū conuerti possunt. Absoluta tamen potētia diuinæ pietatis, quæ infinita est, hoc facere potest. Et licet igitur prioribus temporibus, de huius sectæ reprobis plures fidē Christi receperint, sicut legitur de sancto Vincentio ordinis nostri, qui plures Sarracenorū conuerterit: tamen modernis temporibus, secundū meam coniecturā, credo, quòd culpa eorū excreuit in tantū, quòd de secundo gradu offensionis diuinæ ad tertiū iam producti, per diaboli inuincibilē potestatē, indignationē Dei contra se sic prouocauerūt, ut iam nec per se, nec per alicuius intercessionē, ad statū salutis possint reuocari. Et si factū fuerit in aliquo, pro miraculo habendū existimo, sicut etiā infrà in cap. 20. dicetur. Secundū indiciū odij diuini, est simulatio sanctitatis, & prodigiorū & signorum mendaciū ostensio. Cum eñ iusti ad deferendū honorē debitū, omnium bonorum largitionem à Deo cognoscētes, nihil supernaturalis experientiæ desiderent, optent, uel consequantur, non immeritò diuinæ indignationis & odij indicium esse dicendū credo, quòd reprobi tantis signis & prodigijs mendacibus clarent, quæ consecuti sunt ex inordinato desiderio, & appetitu uanæ laudis & gloriæ, ad deprauandum uera signa & prodigia sanctorum, & ad detrahendum diuino honori, & ad euacuandum diuini cultus mysteria & sacramenta, & ad suæ cæterorumq; damnationis cumulum.

S. Vincentius.

deriuatio

Tertium indicium odij diuini, est longæua† duratio super cæteras sectas, de quo etiam superius in 13. cap. dictum est, & paulo ante in isto capitulo. Nulla enim sectarum permissa est, de iniuria diuina ad contemptum, & de contemptu ad despectum peruenire, sicut huic sectę creditur factum. Sed necdū finis. Nam licet in contemptu satis profecerit, despectus tamen initium iam incipit facere, ut suprà dixi. Poterit tamen iam de profectu aliquid coniecturari, uiso initio, ut in sequenti cap. dicetur. Licet ergo Deus ista tria iam dicta patienter dissimulet, firmiter tamen credendum est, quòd ei tantum sunt in odio, ut tandem propter finalem maliciam eorum, quasi coactus & constrictus, ad iudicium uenturus sit. Cum enim cultus Dei, propter quem omnia creata sunt, euacuatus fuerit, non immerito omnis creatura commouebitur, & iustum iudicē ad ultionem inimicorum inuitabit. Sed euacuationem diuini cultus cum audieris, de accidentalibus

bus, & non de essentialibus dictum intellige, quia licet nullus inueniatur locus ad exercendum cæremonias, quæ ad cultus diuini solennitatem pertinēt, & hoc Deo permittente, & reproborum malicia exigente, ut scilicet credant contra Deum se iam præualuisse, & cultum eius totum euacuasse, tamen usq; in finem seculi nūquam deficiet, imò semper proficiet cultus diuinus in essentialibus, ita ut electi temporis nouissimi, perfectionem omnium præteritorum sanctorum habebunt summatim, licet paucissimi latitantes in cauernis & speluncis, exhibebunt tamen cultum dignissimū Deo uiuo & uero. De hoc aūt quod superius replicaui, quomodo scilicet reprobi non possunt adiuuari orationibus ecclesiæ: notādum, quòd Martyrium est species pœnitentiæ, quæ uoluntarie assumitur & tolerat, & per disciplinam regularē, sicut cætera opera pœnitentiæ, perficitur. Vnde plures sancti licet persecutoris gladiū non senserint, tamen propter uolūtatem patiendi, & pœnitentiæ suæ asperitatē, corona martyrij non sunt priuati. Vnde persecutores martyrum, eis magnum †obsequiū præstiterūt, & quasi quidam adiutores, uel etiam causa, ad tantam gloriā perueniendi extiterūt. Et propter hoc etiam cultus diuinus, quasi eorū adiutorio, ad culmē magnæ perfectionis perductus est. Et ideo nō solum ipsi Martyres, sed ipsa etiā ecclesia uniuersalis, quasi multum obligata, dū pro eis oraret, sicut pro alijs debitoribus, exaudita est: ita ut magna pars eorum ad fidē conuersa est, & tandē tota gentilitas cultrix ueri Dei effecta est. Opus aūt iustificationis, quia non ad humanam, sed ad diuinam iusticiam pertinet, non perficitur disciplina regulari, sed cœlesti: nec eius pœna est uoluntarie assumpta uel tolerata, sed inflicta secundū modum & uoluntatem Dei iustificantis. Persecutor autem, & anima iustificata, habent se per modum instrumenti, & non per modum agentis & patientis. Inde est ut debitū quod interuenire potuit, quāuis modicū, beneficio temporalis seruitij, quod à iustificatis, persecutoribus suis exhibetur, compēsationem recipit. Et dū ecclesia orans dicit, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: nihil eis prodesse potest quibus ecclesia nihil debet, nec culpa eorum à iustificatis, quibus nihil nocere potuerunt, nec aliquid profuerūt: sed à renegatis, quos ad suum errorem traxerunt & damnationem, augmentum recipit. Et sic remoto impedimēto, quod ecclesiæ orationibus fiebat, diabolus quasi solutus à uinculis, & potestate accepta, de humana natura intēdit se uindicare, sicut manifeste apparet in reprobis, in quibus quotidie tam magnum profectū facit, in perdendis animabus, in illa secta. Sed quomodo meritoriū sit opus iustificationis, cū nō sit uolūtariū, in 18. cap. patebit, cū de cōditione & †ueritate disciplinæ dicet cœlestis, quæ ipsa naturalia, artificialiter operando, quasi supernaturalia efficit.

Electi temporis nouißimi.

Martyrium.

exequium præstauerunt

Impij persequēdo pietatē, eam promouent.

Iustificationis opus cœlestis discipilnæ, non humanæ.

Malos homines & seductores, proficere in peius, seducere, & seduci.

uirtute

DE PROFECTV MAGNO FVTVRO HVIVS SEctæ, qui ex fundamento eius consideratur. Cap. XVIII.

SI igitur, ut in præcedēti capite dictum est, ista secta despectus diuini initium fecit, & indignationem Dei cōtra se prouocauit, quasi clibanum succensum ad consumendum, & diabolus diuinæ uindictæ administrator, quasi leo solutus à cauea, succinctus cum omni malignitatis suę potestate & præparatus: quis poterit stare ad uidēdum furoris illius ardorem æternum? aut huius executoris tyrannidē sustinere? Certe intolerabilis nimis erit furoris illius aspectus, & executoris illius tempestas tam horribilis, ut cœlum superius, & terra inferius contremiscent, sidera cuncta nutabunda pauebunt, maris pelagiq; fundamēta concutiētur, & omnis creatura, turbato creatore, immēso tremore turbata illius crudelissimi exactoris, tantam super se acceptam potestatē cernens, ut non esse ullum modum uel locum euadēdi, insolitis motibus exagitata, in seipsa tabefacta,

deficiet. Non igitur ô fidelis anima te moueant, quę hactenus audisti & uidisti, & experta es in initio tantorum malorum. Sed dispone animum tuum in omni spe & fiducia, exerce mentē tuam in omnibus operibus charitatis, confirma cor tuum in fide Christi, ut te non moueāt terribilia quæ futura sunt, in quorū† operatione solatium apparebunt ea quæ hactenus magna putasti. Audisti forte, & experientia didicisti Turcorū magna prælia & uictorias, & mirata es: sed scias quòd initium malorū sunt ista. Nam modicū expecta, uidebis in hac secta tātam tyrannidem & uictoriarū magnitudinem futuram, quòd nec Alexādri magni, & Romanorū uictoriæ, qui sibi totum mundū subiugauerunt, ualeant eis comparari. Non enim, sicut in illorū tyrannorum bellis, solum corporū erit occisio: sed animarū simul & corporū æternalis, per quatuor† climata mūdi erit uniuersalis perditio. Item uidisti non sine admiratione feruorem maximum Turcorū, ad propugnandū & dilatandū sectam illam. Sed maiora uidebis. Nam in tantū extendetur audacia & præsumptio eorum in futuro, ut flamma ipsius diabolici spiritus incensi, totū genus humanū in stuporem uertent, ipsam quoq; curiā cœlestem in admirationem sui mittent. Item miraris multiplicationē eorū: sed multiplicatio eorum futura, si quanta sit considerasses, præsens eorum multiplicatio tibi uiluisset. In tanta enim erunt multitudine futuri, ut aëris atomas & puluerem terræ, arenā quoq; maris excedere uideātur, & more locustarū totius terræ superficiem implebunt. Item dicis, quomodo tam multi ad eos cōuertuntur: expecta, & uidebis de omnibus gentibus, populis, & nationibus, & linguis eis adhærentes uniuersaliter, ut uix pauci cultores dei in speluncis & cauernis terræ remanebūt, ad obseruationem & conseruationē cultus Dei uiui. Miracula & prodigia mendacia, quæ nunc inter eos fiunt, nō sunt nisi quædā semina maliciæ, demōstrantia qualis futura sit illa messis diabolicæ operationis, quādo ipse sathanas in humanā formam transformatus, ad omnia opera nequitiæ, ad quæ à reprobis fuerit inuitatus, ita se promptissimè offeret, ut nihil malignitatis studij remaneat, quod non ad plenū impleatur. Videbis mortuos resuscitari, omnis generis morbos curari, secreta cordium reuelari, & abscondita à seculo thesaurorum loca reperiri, & nihil ex omni genere maleficiorū† fore, quod non consequutū à reprobis fuerit. Tanta præterea erit simulatæ sanctitatis & religionis ostensio futura, ut sanctorū patrum quorumcunq;, & ipsorum apostolorum sanctitatem, uidebuntur excedere. De ipsorum morum & aliarū uirtutū simulatione futura, hoc solū dico, quòd tāta erit in uniuerso populo de eis fama & æstimatio, ut eorū similes à principio mundi usq; ad finem, nō credantur posse reperiri. Quid enim eis poterit deesse de omni genere simulatæ uirtutis, quos ipse malignus spiritus inhabitando mirabiles exhibebit in aspectu, et mirabiles in facto, ita ut ab omnibus pro dijs colendi censeātur? Hæc igitur pauca de istius malæ arboris pessimo fructu futuro, sic interpretatus sum per coniecturam, eo quòd in radice eius, quā tam firmiter fixit, amaritudinē ita gustādo probaui, & expertus sum, quòd non solū talia quæ dixi, sed in infinitum plura, quæ nec lingua potest exprimere, nec intellectus capere, sine dubio credo ex ea ꝓcessura.

Sed nec quisquā sapiens est, uolens quotidianū defectum Christianitatis, et illius sectę continuū augmentum, diligenter & fideliter considerare, qui non ita hoc futurum esse suspicabitur. In tanta eñ uelocitate uidemus cultus diuini diligentiam inter Christianos cōtinue deficere, & omnē uanitatem ac teporē fidei, & torporem charitatis, & maliciam uiciorum augeri, ut bene consideranti nō sit dubium, quin illa diabolica potestas iam initium fecerit, & non elapso multo tēporis spacio ita se diffundet & extendet in mentibus humanis, ut in omni statu uix

comparatione · *Turcorum uictoriæ.* · *elementa* · *Ista ut prædicta sunt ab authore ante centum annos, ita hodie gerūtur.* · *Miracula Saracenorum.* · *permanere* · *Ista omnia prædixit Paulus futura. 2. Theß. 2.* · *Christus cū suis infirmus, diabolus cum suis potens.*

uix aliquæ reliquiæ Christianæ religionis in ueritate poterunt reperiri. Et licet foris solo nomine aliquid apparentiæ remaneat, tamē interius non iā Christus, sed satanas totum occupabit, ut nō iam Christiani, sed potius antichristiani nō immeritò dici possint: & tūc negabit mihi aliquis esse opus aliquo motiuo, cum uiderit ipsos Christianos ex propria malicia iā, antequam ueniat Turcus, Christum abnegasse. Quis ergo antiqui hostis potestatem ac potentiam, qualis in opere futura sit, non uideat, si in tam breui temporis spacio talia perpetrauit? Faciant igitur fidē ea quę uidemus, his quæ futura diximus: & timere nos faciāt, ne incaute incidamus in manus eius, de quibus euadēdi nulla remanebit facultas.

DE RELIQVORVM MOTIuorum interpretatione. Cap XIX.

Visso aūt in superioribus de interpretatione fundamenti, quod est ipsa professio, nunc de reliquorum motiuorum interpretatione consequenter dicendum est. Et pro introductione istius materiæ notandū, quòd omnia quæ de interpretatione motiuorum dicta uel dicenda sunt, ad simplices, qui de exterioribus mouentur & iudicant, pertinent. Spiritualis autem homo, qui omnia iudicat, & à nemine iudicatur, huiusmodi interpretationibus nō indiget. Nā omnia quæ in exterioribus geruntur bonis & malis, communia sunt, quorum iudiciū & differentia in intentione consistit. Qua agnita, uniuscuiusque opus, ad quem finem tendat, faciliter iudicatur. Si igitur secundum intentionem uolumus iudicare, uidebimus Deum in Christianis, & diabolum in Turcis inuicem pugnantes. Sed ab initio mundi semper maliciā diaboli Deus in caput suum retorsit: & quātum acrius & crudelius ecclesiā suam persecutus est, tantum Deus eam per maliciam eius ad † cultum gloriæ & meriti prouexit maioris. Quia aūt ab initio mundi, nunquàm fuit persecutio similis huic in malicia & diabolica astutia, certissimè & indubitanter credendū est, nunquam ex aliqua persecutione tantū fructū meritorū Ecclesiam Dei reportasse, sicut ex illius sectæ cōsequitur persecutione.

1. Corinth. 2.

culmen

Veniamus igitur ad aliqualem practicam, & uideamus quæ sit differētia inter intentionē Dei & diaboli, in uictorijs istius sectæ. Diabolus enim Christianos in ipsis Turcis persequēdo, captiuando, tribulando, & in uarias anxietates & calamitates mittendo, incarcerando, emptioni & uenditioni exponendo, cōfusionibus & ærumnis innumeris, supplicijs & miserijs affligendo, intendit cultū Dei omnino euacuare, & salutē humani generis impedire, nec nō propter potestatem magnā quam nūc accepit, credit se etiam de Deo posse uindicare. Sed intentio Dei longe aliter se habet. Deus enim intendit cultum suum non extinguere, sed multiplicare. Merito enim gratiæ, quo prius Ecclesiam suā decorauit, nunc meritum gloriæ addere intendit, & Ecclesiam suam tanquam spōsam ornare, & eam sine ruga & nota alicuius offensionis sibi exhibere, ut digna sit thalamo & amplexibus suis. Et hoc per istum modū. Intendit enim uoluntatem humanam mortificare, & carnalē affectum in spiritualē mutare, & de corde humano omnem peccandi auferre consensum. Videamus adhuc magis in particulari. Primo peccator punitur intentione pœnitendi, & per istam pœnitentiā omnis culpa peccati deletur. Secundo punitur in sensu, & aufertur pœna peccati. Quare aūt iam tertiò punitur in † sensu, nisi ut uirtus † inducatur pro uitio. Quarto igitur loco, quo modo actus ipse per pœnitentiam nō sit meritorius, quando nō de culpa, nec de pœna, sed de uirtute procedit? Quis ergo non miretur, quomodo in uno eodemque opere culpa peccati et pœna deleatur, & uirtus cū merito inducatur? Sed hoc mirum non erit, si uirtus disciplinæ cœlestis diligēter inspiciatur, de qua paulo inferius dicet. Quanta aūt & qualia sint necessaria ad ista perficienda,

Intentio Dei et diaboli in uictorijs Turcorum.

consensu

indicatur

ficienda, solus ipse summus artifex scit, qui ad tam mirabile opus tam mirandū instrumentū fabricauit. Gloriātur igitur Turci de uictoria: multo magis Christianus glorietur, qui per hanc uictoriam de ipsius diaboli potestate eripitur, & in libertatem filiorum Dei transfertur, per quam ipse Turcus diabolicæ seruituti mancipatur, libertatem in æternū amplius non adepturus. De interpretatione feruoris notandū, quòd ipse inimicus humani generis, incendium odij & liuoris excitat in cordibus reproborū, & solicitat sine intermissione ad persequendū fideles. Sed ecōtrà Deus in electis suis, flammas illius sanctissimæ charitatis, qua inimicus diligetur, accendit, ut eis cum diligētia seruiant, honorent, obediant, & domos eorum gubernent, filios & filias nutriant, & se ipsos sine præiudicio seruitijs eorū impendāt, & quasi suijpsius obliti, uerba & uerbera contemnant. Insuper illatas sibi iniurias pro nihilo reputent, panes suos die ac nocte cū lachrymis, & potū cum fletu miscentes, quasi à Deo derelicti, capita reprobis inclinent, coram eis ingeniculēt, & fatigati iniurijs obsecrent. Nec tamen lassis datur ulla requies, sed de agro reuertenti labor uineæ indicitur: & cū omnia opera nihil omittendo perfecerit, uix panis siccus cum aqua, ad refocillandum potius quàm ad comedendum, ad instar canis extra domum uel retro portā porrigitur: & ut festināter se expediat, cū indignatione præcipitur: et ne tempus ociose transeat, quàm citius ad omissum opus non tam destinatur quàm expellitur. Hæc & innumerabilia his similia, spiritussancti feruore accensi fideles Christiani, inimicis suis seruiendo tolerant, ut ualeant ad meritum æternæ gloriæ finaliter peruenire. De multiplicationis interpretatione notandū, quòd reprobi multiplicantur in numero, & deficiunt in merito. Electi aūt deficientes numero, in tantū multiplicantur merito, ut quasi stellæ cœli, numerari non possint. Quot enim in anima & in corpore sunt species indiuiduæ, tot sunt eorum materiæ meredi. Cœlestis em̄ disciplina non coarctatur loco uel tēpore, sed omnia simul cōplectitur, principiū medium & finem in una eademq; operatione coniungēs, præsens præteritū & futurū in uno momento constituens, de imis ad summa non discurrendo, sed discernendo, nō interueniēte mora ascēdit & descēdit ad ima de summis. Insuper eadē cœlestis disciplina, intentionē, sensum & cōsensum actumq; in eadē operatione nō diuidit. In substantia esse & nō esse, in memoria scire & nescire, in potentia posse & non posse, in uoluntate uelle & nō uelle, ita coniungit, ut quod in uno deficit, in alio supplet, nihil defectuosum, nihil incompletū relinquens, sed & prospera & aduersa, læta & tristia, amara & dulcia, deniq; bona & mala, & quęcunq; in humanis passionibus interuenire possunt, omnia ad meritum cooperantur. Quæ igitur potest esse cōparatio, de multiplicatione numerosa reproborū, ad multiplicationem tantorū meritorū? Prorsus nulla. Sed nūc de miraculorū & prodigiorū mendaciū interpretatione aliquid uideamus. Pro quo notandū, quòd ipse diabolus, quos motiuis exterioribus & materialibus illaqueare non potest, quia curiosi sunt & sagaces, ijs necesse habet ut prodigiorū mendacium laqueos inijciat. Vnicuiq; enim escam deceptionis secundū suū appetitū uenator studiosus curat proponere. Sed frustra iacitur ante oculos pennatorū rete illius diabolicæ tentationis. sagittæ em̄ reproborum repercussæ fidei scuto, in corda eorum intrant, & oculos mentis eorum in tantū excæcāt, ut diabolicas illusiones, diuinas cōsolationes credant. Et dum propter hoc se ipsos reputantes, cæteris se præferre præsumūt, quid aliud nisi illius antiqui hostis militiæ se ad singulare certamē, cōtra ecclesiā Dei, primicerios & duces ostendunt?

Impij uincentes uincuntur, pij uicti uincūt.

Pij propter & per Deum omnia mala constantißimè uincunt.

2. Theß. 2.

Iusti aūt, dum tantā nequitiā diabolicæ fraudis, cum adiutorio diuino euaserunt, pro maxima eis uictoria ascribitur, & quasi singularis certaminis culmen adepti,

adepti, in persona uniuersalis ecclesiæ tam militantis quàm triũphantis, gloriosæ uictoriæ primã coronam accidentalis præmij obtinebunt. Præterea reprobi pro consolatione ista momentanea, quantas æternæ damnationis desolationes sint accepturi, ipsi tunc experti uidebũt. Quod aũt iustis in hac consolatione subtrahitur, centuplũ in cõsolationis æternæ præmio reddetur. Videamus nunc desolationis modũ. In tantũ eñ alieni ab omni consolatione sunt, in omnibus modis desolationis præsentis uitæ, quòd non solũ infra ipsam naturã, sed & cõtra naturam uitã agere uideantur. Et omnis reputationis species sic eis aufertur, ut possint esse in derisum & in despectũ, & in opprobriũ omnibus, quasi iã non cum uiuis sed cũ mortuis deputati, despecti & deiecti, quasi lutũ & stercus execrati, & ab omnibus quasi terra, quæ pedibus calcatur, reputati, et nõ solũ ab hominibus, sed etiã à proprijs passionibus ita deuicti, ut se ipsos iam nõ homines, sed bestias reputent. Et confusi in semetipsis, ita ut etiam corã hominibus apparere non audeant, sed quantũ possunt declinant, ne ab omnibus uideantur: sed & in tantũ rubore perfusi, ut se hominũ conspectui indignos in ueritate credãt.

Is ordo est Dei in iustificando: primũ damnat, deinde iustificat suos, &c. 1. Reg. 2.

Insuper etiam quod maius est, ad maiorẽ eorũ confusionem, Deo permittente, sæpius contingit, ut in medio hominũ, quorũ præ uerecundia aspectũ declinare uolũt, inuiti deputentur. Et si de eis aliquid uel modicũ reputationis haberi ab aliquibus permittitur, hoc non ad materiam consolationis, sed ne in barathrũ desperationis ueniant, ad extremæ deiectionis aliqualẽ releuationem eis cõceditur. Quis ergo tantæ desolationis †acerbitatem digne poterit æstimare? De simulatione sanctitatis & religionis istorũ hypocritarũ notandum, quòd diabolus peccata istorum reproborũ, superducto sanctitatis & religionis colore, ne ad lucem ueniant, & arguantur, abscondit, & in ipsis ipse habitãdo, exterius à se & ab alijs, ad suorum & aliorum perniciẽ, sanctos & bonos reputari eos facit. Sed & hoc cumulo damnationis eorũ accedit, quòd dum seipsos reputando & iustificando, alios iudicant corã hominibus, corã Deo alios iustificando, se ipsos cõdemnant. Et dũ minima aliorũ, sine termino & mensura, aggrauant: sua magna apud iustũ iudicẽ, qua pœna digna sint, ostendunt. Econtra iusti, quasi ab omni creatura notati, ita uiles & modicæ conditionis sunt, ut eorũ non solũ actiones, sed & cogitationes habeantur in notitia & reprehẽsione. Ipse eñ instinctus naturæ, eos specialiter arguere uideẽ, dum ea quę omnib. cõmunia sunt, †is subtrahere uideẽ. Sæpe eñ dum uigilare uellẽt, somnus occupat: & dũ dormire uellẽt, somnus fugit. Et sic de alijs. Influentiæ etiã naturales, dũ eis duriores alij se reddũt, quasi pane quẽ comedũt, eos indignos notãt. Alia quoq; necessaria, dũ eorũ usibus subtrahũt, quasi omnib. reprobis & peccatoribus deteriores, quatuor elemẽtis, quę bonis & malis famulanẽ, ipsos uti nõ debere, ostendũt. Omnes ẽt spiritus uitales & substãtiæ abstractæ & cõcretæ, eorũ desolationi & cõfusioni arridere uidenẽ. Sũt etiã super cæteros infirmi, debiles, ignobiles, deformes, timidi, pusillanimes, materiales idiotæ, & omnib. alijs defectibus abundantes. Cũ igiẽ eorũ peccata & defectus ita detecti & manifestati, ad notitiã omnis creaturæ ad increpandũ & arguendũ sint perducti, merito in iudicio Dei in obliuionẽ uenire debẽt, et excusationẽ recipere, hocq; ipsa diuina iusticia exigẽte, ut hi q hic prę cæteris opprobijs & confusionibus saturati sunt, ibi torrẽte uoluptatis & libertate domus Dei, specialiter inebriari debẽt. De apparẽtia simplicitatis et morũ maturitate Turcorũ dicere, & interpretationẽ facere uolẽtes, notabimus, ꝙ omnia exteriora efficaciã & uirtutẽ ab interiorib. hominis trahere solẽt. Mores eñ exteriores, si ab affectu uitioso immũdo & carnali processerint, quantũcunq; cõpositi fuerint, scandalũ præstãt. Si aũt ab effectu mũdo & uirtuoso ꝓcesserint mores quantũcunq; incõpositi & uitiosi, in proximis tamẽ ædificationem operantur.

inde culpæ retributionis cõsolatione futura æstimare digne poterit qualitatẽ? Nemo prorsus.

eis

Conditiones piorum.

Mores reproborum & electorum.

Mores igitur reproborum, quamuis oculis intuentiū placere uideantur, tamen propter uenenū, quod in affectu latet, quasi mola asinaria seipsos & proximos in foueam desperationis mittunt. Et ē contrà mores electorū, q̄uis uitiosi & molestijs passionū deformes, tamē propter affectus puritatē, cœlestis disciplina eos attenuatos & alleuiatos, quasi quasdā pēnas efficit, quibus electi, ad instar aquilarū in sublime subuecti, ut omnes huius uiæ uānitates & errores, scrupulus & uitæ discrimina, sine omni offensione trāsire usq; ad finē, & nō deficere possint.

DE MOTIVIS RETRAHENTIBUS *ab errore Turcorum.* Cap. XX.

Tria genera Christianorū, qui captiui tenentur à Turcis.

IN captiuitate Turcorum tria genera hominum Christianorum inueniuntur. Primum est illorum, qui in pura simplicitate uitā agunt, nec aliquid de factis eorum curant, nec intelligunt. Isti eos infideles esse sciunt simpliciter, et ideo eos & ritus eorum, quantum captiuitas ipsa & seruitutis iugum permittit, deuitant & declinant, & timent ne ab erroribus eorum decipiātur, & religionem Christi conantur obseruare, quātum sciunt et possunt. Et iste modus securior est. Sicut ego quosdā uidi, qui in simplicitate sua firmiter permanentes, et in amore fidei Christianæ, mores et actus eorum execrantes, post multam fugam et labores patienter toleratos, tandem in fide Christi mortuos, quos etiam martyres effectos æstimo. Alios etiam liberos effectos recessisse. Secundū genus est illorum, qui curiose circa facta eorum intelligēda et perscrutanda (licet pericula quæ interuenire possunt, nō aduertant) incautè se ingerūt. Isti licet magno periculo se exponant, tamen si deo adiuuante, ad perscrutandū eorum secreta eis tempus suffecerit, & intellectus ad inuestigationem, & ad interpretationē †ratio, maiorem fructum securitatis reportant, non solū sibi, sed etiam alijs profuturū. De quorum sorte, ego quoq; non modicū laboraui, nec sine periculo, ut latentem errorem in specie religionis explorare possem & deprehēdere. Nec me defraudauit diuina gratia intentione mea, sed omnia cooperata sunt mihi in bonum. Tertium genus est illorum, qui medium tenent. qui dum incautè considerantes, facta eorū penetrare nequeunt, & interpretari: isti decipiuntur, errorem eorum credentes ueritatē, fidem, quam fictè tenuerunt, perdunt, & errori eorum adhærentes, nō solum sibi, sed etiam alijs detrimenti & discriminis exemplum fiunt. Taliū infinitus est numerus. Qui quantū in ista secta sint multiplicati, & qualiter principatum & regimen & totius regni gubernationem consecuti sint, suprà in septimo capite plenius dictum est. Si aūt in aliquo eorum qui negant, aliquid esset constantiæ mentis, & non ita repente crederent motiuis, persuadētibus istā sectam, sed diligentius insisterent perscrutando, inuenirēt proculdubio multa retrahentia ab isto errore, et sufficiens argumentum eius infidelitatis præstantia. Quorū tria sunt principalia. Primum est diuisio, seu discordia animarum. Et licet magnam concordiā & unitatem uideantur habere exterius, & habeant de facto ad persequendum cultum Christi, et dilatandum sectam suam, et ad perpetrandū omne malum: tamen in his quæ ad salutem pertinent, & ad agnitionem ueritatis, tanta est inter eos diuersitas opinionum, et diuisio animorum, et peruersitas uoluntatum, ut nulli possit dubium esse, quin ista secta non à Deo, sed à diabolo habuerit initium. Omnia enim quæ pro lege utuntur, non sunt nisi quædam adinuentiones ad libitum inuentæ, et per consuetudinem introductæ, nihil mysterij, nihil ueritatis continentes, imò plenæ blasphemijs et superstitionibus, et diabolicæ fraudis effectibus.

ratiocinatio

Diabolū authorem esse Turcicæ sectæ.

Vtūtur eñ, imò potius abutunt̄, ipso Alkorano, ad perpetrandū omnia genera sce-

ra ſcelerum, ſcilicet furta, homicidia, fornicationes, adulteria, ſtupra, latrocinia, & his ſimilia. Quæ ſi omnia quæ audiui, uidi, & expertus ſum, narrare uellē, tædium generarent, & nauſeam audientibus. Sortilegijs & incantationibus & diuinationibus ita infecti, deturpati & corrupti ſunt, ut uix ſit uetula, quæ non habeat earum aliquam artem & ſcientiam. De lege autem eorum, & Alcorano, uel Mahometo, tanta eſt inter eos diſcrepantia dicendorū, & narrationis diuerſitas, ut ſi centum de eis, de huiuſmodi interrogati fuerint, nullus eorū reſpondebit ad propoſitum alterius. Sacerdotes eorum, licet magnā oſtendant religionem corā hominibus, in occulto tamē pleni ſunt omni nequitia, ita ut de omnibus ſceleribus ſe intromittant, & ſcribant literas pro pecunia, pro quacunq; cauſa uel negocio fuerint requiſiti. Scribunt multis literas libertatis, ut ſupra dixi capite quinto, pro pecunia, ut poſſint fugere & euadere manus dominorum ſuorum. Scribunt & alias literas his qui præliantur, ut gladius uel ſagitta nō poſſit eis nocere, & talia multa. Et iſtæ literæ uocātur Haymayly. Et hoc licet fieri ſoleat ab omnibus, tamen præcipue ab illis qui negant, multi decipiuntur. qui recepta pecunia, fugiunt de loco ad locū, ut nequitia eorū non deprehendatur. Iſtis & alijs innumeris modis, repleti ſunt figmētis & doloſitatibus, ut quotquot diabolicæ fraudes excogitari poſſint, in tot partes erroris inueniātur diuiſi. Inter alias particulares diuiſiones, quæ ſunt de cæremonijs legis, & ritu & inſtitutionibus, & cultu, & obſeruationibus, quæ inter eos habētur, quatuor ſunt opiniones ſolennes, de facto ſaluationis inter ſe diſtinctæ, quarum quælibet una generatio illius ſectę tenet firmiter, & ſequitur, ita ut nō ſolum una nō conſentiat alteri, uerum etiā una alterā perſequatur ui armorum, & munitionibus caſtrorum, ut multoties perturbato uniuerſo regno, niſi rex manus apponat, nequaquā ſedari poſſent. Prima generatio eſt ſacerdotum, qui habētur inter eos in magna reuerentia, quaſi rectores populi, & executores, & diſpēſatores legis, doctores, & iudices, & preſidētes in beneficijs ſpiritualibus, & eccleſijs & gymnaſijs. Quorum opinio eſt, quòd nemo poteſt ſaluari, niſi in lege Mahometi. Et hoc docent & perſuadēt omnibus. Et licet hoc probare nō poſſint aliqua ratione, uel authoritate, uel exemplo, tamē conantur contradicentibus, omni quo poſſunt modo reſiſtere. Et hi multos habent ſibi de populo conſentiētes, præcipue ex principibus & magnatibus. Secunda generatio eſt illorum, qui Dermſchler dicuntur, & ſunt religioſi, qui equidē ab eis in multa ueneratione habentur, quaſi ſanctorum ſuperſtites & ſucceſſores, et quaſi totius regni cōſeruatores, et amici Dei et Mahometi. de quibus plenius in decimotertio capite dictum eſt. Quorum opinio eſt, quòd lex nihil prodeſt, ſed gratia Dei eſt qua oportet omnem hominem ſaluari, quæ ſine merito et lege ſufficiens eſt ad ſalutem, quam ipſi Rachmatallach nominant. Nec illi ſuam opinionem in aliqua fundant ratione, uel authoritate: ſed prodigijs et ſignis ea probare conantur, ut ſuprà in cap. 14. & 15. patuit. Et iſti etiam multos habent fautores, & ſibi conſentientes. Et præcipue de illis qui magis ſpirituales, deuoti & humiles in eorum uita exiſtunt. Tertia generatio eſt illorū, qui Czofilar dicūtur, quaſi meditatiui, uel etiā ſpiritualibus exercitijs dediti. Et ipſi habentur in magna reputatione, quaſi ſucceſſores prophetarū & patrum, qui hanc ſectam fundauerunt, & ſe maioris dicunt eſſe authoritatis quàm ceteros. Nec illi fundamentū aliquod ſuæ opinionis habent, niſi quod eis dicunt ſic ab antiquo traditū. Et iſtorū opinio eſt, quòd unuſquiſq; debet ſaluari per meritū, et hoc ſufficit ad ſalutē ſine gratia et lege: & hoc ipſi Pereketallach uocāt. Iſti multū ſunt ſoliciti ad orationes particulares, & exercitia ſpiritualia in uigilijs et meditationibus. nunq; enim ceſſāt ab oratione cōtinua, quā ipſi Czillaraitmach uocāt. De nocte em̄ cōueniūt, et circulariter ſedētes, incipiunt dicere

Qualis arbor, tales fructus.

Sarracenorum de Alcorano & Mahumeto diſſenſio.

Sacerdotes.

Sacerdotes Turcici honorantur à ſuis.

Religioſi.

Meditatiui ſpiritualibus exercitijs dediti.

Euchetæ Turcorum.

Layla illalach repetendo cum commotione capitũ, per aliquod ſpacium temporis. Et poſt hæc dicunt Lahu, iterum eodem modo repetendo. Deinde ultimo dicunt, Hu Hu, iterum repetendo, ita quòd quaſi exanimes effecti, cadunt & obdormiunt. Et iſti etiam ſuæ opinionis multos habent fautores, maximè de his qui de antiquitate uel nobilitate generis gloriantur, qui Effieler Embieler dicuntur. Hi igitur autentici habentur, quia genus eorũ alterius nationis commixtionem non accepit, nec ab origine primorum fundatorum illius ſectæ receſſit.

Iſtæ igitur tres generationes cum ſuis opinionibus omni populo manifeſtæ ſunt, & plures inter ſe tam in priuato quàm in publico diſſenſiones gerũt, nihilominus eo quòd æqualiter æſtimatæ ſunt ab omni populo, nulla poteſt præualere alteri, ſed continuo ad pacem & concordiam reducuntur. Quarta autem generatio, eorum lingua Horife dicitur, quod hæreſim ſonat: quorum opinio eſt, quòd unuſquiſq; ſaluatur in lege ſua, & unicuiq; genti ſeu nationi lex data eſt à Deo, in qua ſaluari debet: & ęqualiter omnes leges bonæ ſunt eas obſeruãtibus, nec aliqua eſt præferenda quaſi melior alijs. Et iſti à Turcis ſuſpecti habentur, & quaſi habentur pro ſchiſmaticis: & ſi inuẽti fuerint, comburũtur. Et ideò opinionem ſuam non manifeſte, ſed occultè tenẽt. Huius generationis unum reperi, dum eſſem in Chio, qui intrabat eccleſiã Chriſtianorũ, & ſignabat ſe ſigno crucis, & aſpergebat ſe aqua benedicta, & dicebat manifeſtè: Veſtra lex eſt ita bona, ſicut noſtra. quod nullus alterius opinionis Turcus pro uita ſua faceret.

Turci hæreticos cõburunt.

Tantis igĩt diuiſionib. repertis & expertis, et in ueritate in hac ſecta cõpertis: quis in iudicio rectæ rationis eã nõ omni ueritate uacuã, imò nõ diabolicã, & omni ſuperſtitione plenã, & ſine aliq̃ fundamẽto ęſtimaret, & merito contẽneret?

DE SECVNDO ET TERTIO MOTIVIS RETRAHENTIBUS ab errore Turcorum, quæ ſunt Ignorantia & Obſtinatio. Cap. XXI.

Secundum motiuum, per quod habetur euidens argumentũ infidelitatis huius ſectæ, eſt ignorantia. Licet enim maximæ ſint aſtutiæ ad omne opus malũ perficiendũ, & in rebus naturalibus magnã & quaſi ſupernaturalẽ habeant practicam & experientiã, tamen in his quæ ad ſalutem pertinent, & ad res ſpirituales cognoſcendas, tã ſtolidi tamq; inepti ſunt, ut uideantur ad modũ beſtiarũ uſu rationis carere, & quaſi ſaxa indurati nihil ſpiritualis intelligentiæ poſſe capere. Nulla eñ ars penitus de liberalibus reperitur doceri in gymnaſijs eorũ. De omnibus alijs ſcientijs ita ſunt alieni, ut nec nomina earũ inueniantur, uel cognoſcantur ab eis. Quid enim de factis Dei? quid de myſterijs & ſacramẽtis? quid de nobilitate animæ uel ſalute eius, intelligere poterũt, qui de cæremonijs legis ſuæ & inſtitutis nullam ſciunt dare rationem? Si enim diceretur alicui, quare nõ bibis uinũ, uel quare nõ comedis carnes porcinas? & ſic de alijs: penitus obmuteſceret, uel aliquid mendacij uel fictionis reſponderet, uel, ut in capitulo nono dictũ eſt, immundiciam cauſaret. De lotionibus aũt quibus utuntur, ut ſuprà in cap. 13. dictũ eſt, & inclinationibus, & alijs cæremonijs, tantã habent æſtimationẽ, ut credant ualere ea ad conferendũ gratiã, & remiſſionẽ peccatorum, & præmiũ uitæ æternæ. De peccatis & caſibus conſcientiæ, & quomodo per peccatum anima maculetur, & quomodo per pœnitentiam iterũ purgetur, quomodo deniq; Deus offendatur, & quomodo placetur: inſuper de uitijs & uirtutibus, nullum in eis nec minimũ indiciũ cognitionis uel ſcientiæ habetur. Humilitatẽ laudant, & cæteras uirtutes: ſuperbiã, & cætera uitia uituperãt, nõ culpam uel meritum, ſed ſolũ ipſas naturales paſſiones conſiderantes. Solum eñ crimina, quibus concordia communitatis, uel commodũ turbatur priuatæ cõuerſationis, ſicut furtum uel homicidiũ, & cętera, talia iudicio condemnant & puniunt. De reliquis facinoribus manifeſtis & occultis, magnis & paruis, nulla fit mentio

Ignorantia Turcorum.

Artes liberales non docẽtur in Turcia.

Quæ crimina Turci puniant.

nec confeſſio, nec pœnitentia, nec abſolutio, nec correctio, nec finalis emẽdatio.

Vtuntur etiã circumciſione, non in remedium alicuius culpæ uel peccati, eo quòd de originali peccato penitus apud eos ignoratur, quid ſit, ſed ſolũ pro quadam ſuperſtitione. Vnde pro magno improperio habetur, quando dicitur alicui, Czunetſz, id eſt ſine circumciſione. Et hoc idem ipſi frequenter improperãt cæteris, dicentes: Vos incircumciſi. Sed mihi uidetur, quòd potius utuntur circumciſione propter hoc, ut lotio, qua ſe aqna perfundũt, non ſit inualida, remanente aliqua ſiccitate, ſub iſta pellicula prẹputij, ſicut ſuperius in 10. & 13. cap. dictum eſt. Propterea etiam diligenter incidunt ungues, & radunt pilos. Sed quocunqꝫ modo fiat, certum eſt, quod non niſi ſuperſtitioſe utũtur. Nam filij eorum frequenter ſine circumciſione moriuntur, nullã ſolicitudinẽ ut circumcidantur adhibent: quod utiqꝫ nõ permitterent fieri, ſi ſaluti crederẽt obeſſe uel prodeſſe.

Turci circumciduntur.

Quare Turci utantur circumciſione, & tam diligenter incidant ungues, et radant pilos.

Cum igitur de hoc, uel de quibuſcunqꝫ alijs, interrogati fuerint, ne ignorantia eorum notari poſſit, inuoluunt ſententias, & quodam obſcuro modo loquẽtes, uelamen obducunt excuſationis. Et hoc ſacerdotes faciunt, cum de rebus ſpiritualibus, uel de uita æterna interrogati fuerint. Seculares uerò, quãdo de hoc inter eos ſermo oritur, uarijs truffis & inſolentijs prouocati, deridẽtes & ſubſannantes, alij dicunt, Forte habebimus pulchras uxores: alij autẽ, Forte multa ſua uia habebimus ad manducandum & bibendum, dicunt, & huiuſmodi. Si aliquis aũt ſeriò forte aliquid dicere uoluerit, nihil omnino dignũ ad propoſitũ dicere poterit, eo quòd omnino nihil rationi cõſonum in libris eorum de hoc uel alijs reperiri poteſt. Et ideo unuſquiſqꝫ eorũ, ſiue ſacerdos, ſiue idiota ſecundum propriã phantaſiã de hoc blaſphemat & obloquiť. Multa de Antichriſto, quẽ ipſi Tethſchel uocãt, & de reſurrectione mortuorũ, & extremo iudicio, et de inferno, & purgatorio, friuola & abſurda, & ad libitũ inuenta, fabulantur & garriunt. Et inter cætera dicunt, Poſt iudiciũ Mahometus omnes liberabit de inferno, cuiuſcunqꝫ ſectæ uel religionis fuerint, neminem relinquendo, propter magnam potentiam & auctoritatem ſuam, quam habet apud Deum. De alijs innumeris fabulis, & mẽdacijs quę de rebus ſpiritualibus uerſantur inter eos, cauſa breuitatis dicere plus nolo. Hoc tantũ adijcere uolo, quòd nequitia eorũ, ſicut in cæteris omnibus, uelamine ſimulationis obtegitur & abſconditť. Ita & ignorantia ſacerdotũ eorum, uelut cuprum auratũ, ſub auri nomine & æſtimationis uigore obtecta latet. Nã quicquid dicunt, quidúe præcipiũt, ita uolunt ab omnibus obſeruari, quaſi præceptũ Dei, ut nemo audeat uel in minimo contradictionẽ uel reſiſtentiam facere. Tertiũ motiuũ, per quod habetur euidens argumentum infidelitatis huius ſectæ, eſt obſtinatio. Quis autem dubitat, ueram fidem, libertatem uoluntatis augere, & nõ minuere? Vnde in Euangelio fideles docibiles dicti ſunt, eo quòd rationes nõ ſpernũt, ſed probant, & malũ per rationes reprobant, & bona probantes quęcunqꝫ nõ recuſant, de malis quoqꝫ bona eliciũt, & aduerſa ad ſuã utilitatẽ retorquent. Et hæc omnia fiunt in libertate fidei, per quã omnia cooperãtur in bonũ, his qui ſecundũ propoſitũ uocati ſunt ſancti.

Turci de Antichriſto multa dicunt.

Sacerdotes Turcorum ignari.

Obſtinatio Turcorum.

Turci fidẽ ſuã non ſcripturis, ſed gladijs & armis defendũt.

Non aũt perfidia Turcorum ſic agit, ſed more beſtiarũ, ſectã ſuam nõ rationibus ſeu argumẽtis, ſed gladijs & armis defendere cõtendũt, eo quòd in lege ſua ſic ſe habere dicũt in præcepto. Tantã eñ pertinaciã & obſtinationẽ inhærẽdo ſectæ ſuæ habent, quòd quaſi uſum rationis uidentur amiſiſſe, & ad nihil aliud ſe poſſe moueri uel flecti ex neceſſitate oſtendũt. Nam quicquid uiderint, audierint, uel ſenſerint, qđ hãc ſectã nõ cõmendat, immediate quaſi phrenetici, amẽtes, execrãtes abhorrẽt, fugiuntqꝫ tanqꝫ mortale uenenũ. Nec ſunt alicuius ſpiritualis impreſſionis capaces, nec aliq̃ ſpecies ueritatis eis motiuũ pręſtare poteſt.

Et

Et quamuis hoc uniuersaliter de omnibus fiat, tamen prę omnibus alijs, illi renegati Christiani & desperati, sic erroribus excæcatam habēt conscientiā, quòd uideantur ligati catenis igneis diaboli, quas nullatenus disrumpere ualeāt. Vnde quendam eorū in familiari collocutione interrogaui, Quare (inquiens) rogo propter Deum, hoc fecisti? aut quid te mouit? nihil aliud respondere potuit, nisi, Maledicta dies in qua hoc feci. & ego, Quare ergo non reuerteris ad fidē Christi? Et ille retorto collo, & auerso uultu, Non possum, inquit, non possum: nihil aliud adijciens. Est & aliud nō minus de obstinatione eorum notandū. Creditur eṁ pro certo, quòd non sit aliquod genus nationis, de quo ad fidem Christi non inueniantur aliqui cōuersi. De ista aūt peruersa generatione, aliquē prouectæ ætatis ad fidē Christi posse cōuerti, quasi pro impossibili habetur, tamē ut suprà in cap. 16. dictū est, si fieret, magis pro miraculo habendū esset. Nam cum in primis annis Sixti quarti, legatio, quę cōtra Turcos missa fuerat per mare, plurimos eorū Romā detulisset, quorū meliores Papæ prę sentati, reliqui aliorū prę latorū curijs deputati, omnes ferè baptizati sunt: quorū aliquos ego familiares habui, qui magnā deuotionem ad fidem Christi ostendentes, me interpretāte, etiā confessionem & communionē petierunt. quorum unius quidem confessionē accepi. Ei aūt qui curam eius habebat sacerdoti, communionem differre persuasi. mihi enim multum difficile uidebatur, ueram fuisse conuersionem eorum: sicut postmodum rei probauit euentus. Nam post aliquos annos, omnes inuenta occasione & commoditate, fugerunt: licet etiā qui in curia Papæ erāt, bonam habuissent prouisionem. In hoc apertè ostendentes, se ad baptismum ficte accessisse. Vnde de opinione quam prius habui, nunc indubitatam sententiam de eis proferre possum, quod impossibile sit, aliquē Turcū fidem Christi recipere.

Renegati Christiani.

Impoßibile eße Turcum aliquē recipere fidem Christianam.

DE QVODAM NOTABILI FACTO, QVOD contigit in Turca, ad probationem suprà dictorum. Cap. XXII.

Factū notabile.

NVnc ad supradictorū clariorem notitiam & probationem, non puto prætereundum quoddā factum notabile, quod me existente in Turcia contigit. Quod eo certius credēdum uenit, quia non occultè, sed per totam Turciam promulgatum est, & non alicui priuate, sed ipsi † terrarū regi, & toti regno eius euenisse narrabatur. Illius eṁ regis, qui Mirathbeg est dictus, pater illius qui nunc regnat, non pòst multo tempore, quo nos in captiuitatem abduxerunt, facta est quædam contentio inter sacerdotes qui Tamsmani dicuntur, & religiosos qui Demrschler nuncupantur, cuius quæstionis talis erat tenor: Vtrum uota & eleēmosynæ & oblationes communis populi, iure debeantur ipsis sacerdotibus, uel ipsis religiosis? Dicebant enim sacerdotes: Nos sumus curam populi habentes, in consiliando, in iudicando, in regendo, & docendo, legem tribuendo & obseruando, & totius populi onus portando. Quia igitur ministeriū nostrū magis est necessariū populo & uniuerso regno, merito uota populi nobis debentur. Econuerso isti dicebant, nos sumus successores & uicē gerentes illorū, qui fundamentū sunt legis & gratiæ, & qui pro populo corā deo assistentes, omnes necessitates eius suis meritis & intercessione supplentes, totius regni mala & pericula auertentes, & bona cooperantes, qui omni facultate & studio deficiente humano, succurrūt & auxiliātur. Et ergo nobis potius eleēmosynæ & uota populi iure debenť. Cumq; ita cōtenderent, & nullā quæstio determinationē acciperet, in hoc omnes cōsenserunt, ut causa Regis arbitrio cōmitteretur, & quicquid ab eo determinatū & iudicatū fuisset, sine omni cōtradictione ratū ab omnibus haberetur. Cū itaq; Rex audita causa, rationes utriusq; partis diligentius peruolueret in animo, cœpit æstimare, quòd ministerium sacerdotū regno

† Turcarum

pag. 20. p. 30.

Talis fuit contentio inter nostros clericos et monachos mendicantes.

magis necessarium esset, propter rationes supradictas: & quod propterea uota populi, in recompensationem retributionis magis ad eos pertinerent. Sed dũ ista uoluntatis conceptio Regis ad religiosorum peruenisset notitiam, illico Regem adierunt, & petierunt, ne istam sententiam diffinitiuè proferret, donec ipsi inter se diligentius de hac re conferre possent, ne anticipatio sententiæ in tam ardua causa, perplexitatẽ animorum generaret futurã. Quibus dum rex annuisset, & septem dierum inducias interposuisset, una nocte, trãsactis aliquibus diebus, Regi in stratu suo requiescẽti, subito magna commotio uiscerũ, quasi instaret necessitas naturæ, exoritur: qui cũ festinatione surgens, ad locũ explendæ necessitatis peruenit. Cum igitur cum quodã impetu super sedes se iactasset, subito tabula sub eo rumpitur, & deorsum cadens Rex, in medio loci super quandã partem muri, uel ut dicebatur, super quodam ligno suspensus remanens, ad infima non descendit. Cum autẽ uociferaret, & nemo auxilium præstare posset, eo quod omnes portæ feris firmatæ inuentæ sunt: tãdem fatigatus, quasi unius horæ spacio laborans, & nihil proficiens, subito uenit in mentem eius, ut aliquem sanctorũ inuocaret. Quod cum fecisset, mox in loco lumẽ apparuit, & quiddam in forma religiosorum apparens, sic eum alloquitur: O domine rex, ubi sunt illi quos tibi & regno tuo tam necessarios æstimasti? Quare in ista necessitate tibi non subueniunt? Illo autem præ timore & terrore uisionis nihil respondẽte, ille adiecit: O rex noli timere. scire te uolo, q̃d illi tibi et regno tuo magis necessarij sunt, qui in extremis necessitatibus auxilium præstare possunt: & cum defecerit uirtus humana, tunc inuocantibus se, uirtus eorũ maxime se ostendit, & succurrit uniuersis. Et cũ hoc dixisset, ipso Rege sine aliqua molestia proprio lecto restituto, ab oculis eius euanuit. Et sic Rex ad sese reuersus, quid sibi acciderit animo reuoluens, licet ex †prodigio cum admiratione suspensus, tamen quia de difficultate quæstionis certificatus & instructus, multum contentus erat. Facto igitur mane omnibus conuocatis, rem per ordinem exponit, & iubet, ut cito omnes religiosi, qui tunc inueniri poterant, coram eo adducerẽtur. Quo facto, ipse sedens in solio suo, iuxta se habens uas plenum pecunijs, singulos religiosorũ ad se accedere fecit, diligentius unumquenq; intuens, cognoscere uolens illum qui sibi apparuerat, unicuiq; de pecunia quantum pugillus capere poterat elargiendo. Cumq; singuli pertransissent, & de suprà dicto nihil notitiæ interuenisset, et ipse Rex de hoc miraretur, ille qui inter eos maior erat, accessit, & dixit ei: Noueris rex, quod ille qui tibi apparuit, unus quidẽ uisus est, sed in persona omnium nostrûm hoc factum esse non dubites, eo quòd omnium nostrûm caussa in communi tractabatur. Ex tali igitur uisione, imò (ut melius dicam) diabolica illusione, Rex ille in tantam dementiam & alienationẽ animi perductus est, ut filio suo paruulo uix adhuc decem annorum in sede regni relicto, ipse ad quandam ciuitatẽ, quæ †Manassa dicitur, secessit, & cũ alijs religiosis, quorũ ibi est magna multitudo, uitã ducere decreuit. Transacto autẽ in hoc suo proposito aliquo temporis spacio, & filio sedente in solio regali, quædam turbatio magna non sine sanguinis effusione inter Curiales exorta est, intãtum ut turbationem totius regni nõnulli timuissent futuram, si citius non fuisset remediũ adhibitum. Nam illi qui Gingitscheri dicuntur, quorũ in Curia regia magna est multitudo, contempto puero regis, sibi unum qui eis præesset elegerũt, ut se possent opponere contra omnes qui eis nõ consentirent. Quod dũ principes & magnates perpenderunt, regem, patrem uidelicet pueri adeuntes, non tam precibus quàm minis persuaserunt, ut regni totius discrimẽ, quod imminebat, auerteret, & futuro malo antequam in augmentum ueniret, se opponeret. Sic igitur, licet reluctantem,

Quanta diaboli illusio. prodigiorum admir.

Maniaßa

Rex Turcorum fictus monachus.

Seditio orta inter Curiales Turci.

ad sedem pristinam reduxerunt, & usq; ad mortem regnare coëgerunt. Factum istud in tanto fuit rumore per totam Turciam, ut à singularis ferè nihil aliud tunc tractaretur. Ego etiã, licet à pluribus in cõmuni locutione audiuissem, tamen specialiter & priuatim ab uno religiosorum, qui tunc personaliter interfuerat, diligentiùs singula cognoui, qui etiam quantum pecuniæ de manu regis tunc accepisset, & quantum gratiæ & fauoris unusquisq; consecutus fuisset à rege, & plura alia quæ tunc contigerant, narrauit. Est & aliud factum non mediocre, quod non superflue ad prædicta addẽdum putaui, quod regis illius qui nunc regnat, filij illius de quo nunc dictum est, temporibus contigisse narrabatur. Est enim in partibus Orientalibus quidam magnus Tartarus, qui Demyrleng dicitur, de quo etiam superius mentio facta est, qui quodam tempore ad mortem regis Turcorum, stimulante odio, aspirans, quosdam sui generis in omni nequitia artis diabolicæ famosos & expertos, precibus & precio induxit, plura eis tribuens, sed multo ampliora promittẽs, si caput Turci inimici sui sibi deferrent. Qui dum exequendi facinoris commoditatem & modum pluribus tẽporibus quæsissent, & in omnibus rei difficultas occurreret: & quia ipsi multæ artis diabolicæ, magicæ quoq; & necromantiæ non modicam habentes peritiam cogitauerunt aliquid nouitatis prætendere, ut sub hoc prætextu dum regi curioso fuissent præsentati, & ipsi nõ posse se artem & ludum nouitatis suæ exercere, nisi omnibus exclusis, diceret, ad sui propositi commodũ & executionem uenire possent. Sed rex auisatus per quosdam, qui illos suspectos habuerant, eorum machinamenta cautus præuenit. Nam dum inuitati à rege, in habitu & forma religiosorum exterius, armis uero intus bene muniti, antequàm ad ipsum regẽ intrassent, capti, & pœnis subacti: hoc malũ quod in regem cogitauerũt, ipsi à rege interempti, experti sunt. Præterea omne ferè nephas publicum exercẽtes in ciuitatibus, in uijs & nemoribus, & stratis publicis, bono communi & paci insidiantes, criminosiq;, & omnia genera flagitiorũ sectantes, narrabatur eisdem temporibus in habitu & forma religiosorum latitare. Quibus omnibus rex permotus, & permaxime supradictorũ nequitia commotus, emisso publico edicto, omnes religiosos de regno suo expellere ac perturbare fecit: et inuentum quenquam in habitu religionis, publicæ pœnæ & custodiæ subactũ, rebus omnibus & uita priuari mandauit. Tantam autem execrationem & detestationem illius generationis regis animum tunc occupauit, ut non solum nomen illud audire non poterat, sed etiam quoslibet qui in habitu pauperũ sibi ubicunq; occurrissent, nullatenus sine perturbatione poterat intueri. Vnde qui eum comitabantur uel præcedebant in locis quibus erat transiturus, nequaquã pauperem aliquem sinebant apparere. Et si quis incaute apparuisset, perturbationis eius sæuitiam in contumelijs & uerberibus experiebatur. Huius rei tanto securior testimonium perhibere possum, quanto eam uerius non sine timore & periculo in meipso expertus didici. Vna enim dierum diluculo post ortum solis, contra aulam regis propter frigus, ad solem, cum pluribus alijs diuersi generis & habitus hominibus & pauperibus, sedendo ad spectaculum curiæ & principum, quorum multi ad regem, qua de causa nescio, tunc uenerant, transacta hora iam sexta, incautè remansimus. Recedente igitur uniuersa curia, inopinatè uidimus de curia regis exeuntes equestres, præcedente præcone cũ baculo, & subsequentibus duobus iuuenibus, & regem ad balneum (quod retro nos erat) iturum. Visis igitur nobis, mox ipse rex cum magno strepitu uocem emisit. Tunc præco cum uelocissimo cursu uenit ad expellendum nos à facie regis. Et illos quidem qui ad uiam, quò erat iturus, fugerant, non credo uerbera

Magnus Tamerlan.

Religiosi omnes è Turcia expulsi.

bera

bera euadere potuisse: me autem, qui ad aliam partem fugi, licet tunc uix euadere potui, timoris tamen magnitudo in futurum cautiorem me reddidit, ut ante conspectũ eius, maxime cum alijs pauperibus nequaquam ultra cõparerem in uia, in qua erat transiturus. Ex his igitur exemplis, unusquisq; fideliter considerans, poterit perpendere omnia, quæ de ista secta dicta sunt, ueritatem habere, maximè circa diuisionem, obstinationem, & ignorantiam.

DE RECOMMENDATIONE RE- *ligionis Christianæ.* *Cap.* XXIII.

DE secta Turcorũ in superioribus sub breuissimo compendio dictum est, quomodo uidelicet omni fundamento ueritatis careat. De nequitia quoq; Turcorum & malitia, quibus Christianos persequuntur, & de motiuis eam ueram persuadentibus, & de his quæ ab ea retrahunt: & de omnium motiuorum illorum declaratione & interpretatione, cum quibusdã exemplis. Nunc in isto finali capite de recommendatione religionis sanctissimæ Christianorũ, paucissimis uerbis aliquid dicere debitum æstimo, ut de eiusdem ueritate, cum illius sectæ erroribus comparatione facta, quilibet fidelis, quam eligere, quamq; detestari debeat, luce clarius intelligere possit. Licet igitur sanctissimam & dignissimam religionem Christianæ legis, nulla lingua sufficienter possit extollere, & sicut debitum esset, magnificare, tamen quantũ ad præsentis materiæ exigẽtiam, breuissime in septem causis principaliter eam intendo commendatam habere: scilicet in fundamenti eius firmitate & necessitate, in cultus eius dignitate, in sacramentorum eius sanctitate, in uirtutum eius nobilitate, in scientiæ eius sublimitate, in meritorum eius qualitate, in præmiorum eius quantitate.

Epilogus

Christianæ religionis commendatio ex 7 causis.

I Sanctissima religio Christiana mysteriũ sanctæ & indiuiduæ trinitatis pro fundamẽto habet, cuius ab initio mundi tanta necessitas fuit, ut sine eius agnitione nulla penitus esset causa salutis, & uia uel modus placandi irã Dei. Vnde sicut in ueteri testamento nemini prorsus dabatur spes ueniæ uel clemẽtiæ Dei, nisi mysteriũ sanctæ trinitatis ei fuisset uel in ænigmate, uel in aliquo signo uel figura demonstratũ: sic & in nouo testamento nemini penitus est spes amicitiæ Dei, nisi mysterio sanctæ trinitatis ueraciter sit imbutus, & p characteris impressionem substantialiter ei informatus. Habuit & ab initio hoc ipsum sanctissimæ trinitatis fundamentũ, tantam in mentibus fideliũ firmitatis efficaciã, quod ille antiquus humani generis hostis, cum omnibus artibus dolositatis suæ, ipsiusq; carnis illecebræ, & mundi fraudulenti inuidiæ, super ædificatã ei fidei spei & charitatis structuram nunquã deijcere potuerunt, nec usq; in finẽ hoc ipsum aliquatenus facere poterunt, licet in nouissimis temporibus, nostris scilicet & futuris, maxima sit ipsius diaboli potestas, &c. Fremat igitur in reprobis Mahometus, sæuiat quantum poterit in Antichristo diabolus, nullum fructum nequitiæ suæ reportabit, sed quantumcunq; malitiæ excogitare poterit, electis Dei ad gloriam, sibi autem & suis complicibus ad æternæ damnationis augmentum redundabit.

Mysterium sanctæ Trinitatis.

Maxima iam diaboli potestas.

II Cultus sanctissimæ religionis Christianæ tantæ est dignitatis, ut in principali actu suo, ipsos mortales homines ualeat quodammodo ipsis supernis ciuibus coæquare. Nã licet illi æterno Deo ineffabiles laudes & diuina obsequia indesesse reddãt, tamen diuinæ maiestatis oculis non minus placere cõprobantur debitæ seruitutis officia & gratuita obsequia, nec non ipsa laudum sacrificia, quæ ueri cultores in spiritu & ueritate, de donis & muneribus desuper eis datis, in ecclesia militanti quotidie offerunt. In cæteris etiam quæ in ea geruntur, excedit in dignitate omnes actus humanos, quãtumcunq; dignos & præcipuos. Si eñ in-

Dignitas cultus Christianæ religionis.

ministrorum

ſpiciatur ſacræ doctrinæ procedendi grauitas, tranctantiū maturitas, materiatū cōformitas, fundamētorū ſoliditas, doctorū auctoritas, †myſteriorū ſublimitas, ſacramentorū ſanctitas, ſententiarū firmitas, uerborum tenacitas, argumentorum inconcuſſa ueritas, rationū ſecuritas, dubiorum clara dilucidatio, errorum omnium confutatio, contemplatio diuinorū, deuotio officiorum, miniſtrorum nobilitas, prælatorum dignitas, ſubditorum ſimplicitas, efficacia docendorum, ſufficientia omnium ad ſalutem pertinentium: inſuper abundantia gratiarum, uirtutum redolentia, deniq; omnium diuinarū & humanarum rerū magiſterium, & fidelium animarum conſolatio ſingularis, omniumq; ſpiritualium chariſmatum copia & plenitudo, aliarumq; rerum ſummum faſtigiū & excellentia infinita, credo quod ſi omnes humanorum actuum excellentiæ fuerint exhibitæ, parti huic extremæ non ualeant comparari. 10

III

Sacramentorū ſanctitas, & efficacia.

Sacramentorum ſanctitas huius ſanctæ religionis tanta eſt, ut in creatura rationali, non ſolum interioris hominis ſubſtantiam diuino uſui aptam reddere, ſed etiam tantarum ei gratiarum redundantiam infundere ſufficit, ut & ſecundum exterioris hominis facultatē, ad utilitatem proximorum, de effluentia gratiarum, in colloquendo, in conuerſando, in docendo & exhortando, in conſulendo, in neceſſitatibus ſpiritualibus & temporalibus ſubueniendo: & in alijs operibus pietatis ſeruiendo, fructum ſalutis ualeat operari, & ſingulorum animos ad amorē Dei prouocare. Si aūt maioris deſiderij corda flagrantia inuenerit, tantā habet efficaciam & potentiam, præcipue ſanctitas ſacratiſſimæ Euchariſtiæ, ut utriuſq; hominis naturis, ſublata uitiorum & terrenorū ſarcina, adhuc in terra poſitis, illius cœleſtis patriæ guſtum fruitionis ualeat conferre. Adhuc etiā ipſorum quatuor elementorum, ſolis quoq; & lunæ dignitatē & nobilitatem, cæterarumq; creaturarum decus & ornatū, in multiplici idolorum & dæmoniorum cultura perditū & amiſſum recuperare, & priſtino ualori reſtituere: id quoq; quod in uariarū inſenſatarum rerum nephando obſequio, à reprobis à principio mundi infideliter exhibito, neglectū uel deformatū eſt, in uſum uerorū cultorū, ad honorem & laudē creatoris, & gloriā ipſius ſummi Dei, renouare pleniſſime & reintegrare ſua efficacia poteſt. Hoc quoq; quod in quorumcunq; blaſphemorum uſu maledictū eſt, uel maledicendum, uſq; in finem mundi, erit ipſis impijs ad damnationis cumulum, electis uero ad multiplicem meritorum fructum, cooperari finaliter & exhibere poteſt. 20 30

IIII

Virtutum nobilitas in Chriſtiana religione.

Virtutum nobilitas, quibus animæ ſanctæ in Chriſtianitatis religione exercentur, ad uitæ ſpiritualis profectum, ſecundū modum & formam uirtutum naturalium, ad uitę ſenſibilis perfectionem regulantur. Spiritus enim ſenſibilis, de capite in membra corporis diffunditur, & ſecundum diſpoſitionē organorū format actum in operationē. Eodem modo ipſa diuina gratia in anima rationali reſidens, ſecundum diſpoſitionem uoluntatum & effectuū humanorū, format effectus ſpiritualis uitæ. Vide quàm nobilem fructum fidei, ex affectu tam bene diſpoſito, ſancto Abrahæ patriarchæ diuina gratia produxit, qui propter excellentiam ipſius fidei, quam in Deum habuit, filio ſuo non tam charo quàm raro, imò primogenito & unigenito, non curauit parcere. Fructus autē ſpei in affectu Noë ſancti qualis fuit: q uniuerſo orbe corrupto, ſolus in fabricatione archæ laborare, tēpore tam longo non faſtidiuit. Quid charitatis fructus in ſancto Moyſe: qui amore ſuperno ardens, filium filiæ Pharaonis ſe negauit: & percuſſo Aegyptio, Hebræū liberans, irā Pharaonis incurrere nō timuit. Sed hęc quaſi quædam ſemina, in ſanctis patribus ueteris teſtamenti pertranſiens, ſi ad ampliſſimam meſſem ſanctorū noui teſtamēti accedere, & quid in ſingulorum 40

Abraham patriarcha.

Noë.

Moyſes.

Sancti noui teſtamenti.

purificatæ

purificatę mentis affectu diuina gratia, tam de theologicis quàm cardinalibus et moralibus uirtutũ speciebus, fructus produxerit, scire quis & intelligere uoluerit, Christianorũ librarias percurrat: & cum, quasi infinitam legendarum multitudinem huius materiæ inspexerit, reperiet proculdubio magis admirandam quàm inuestigandam huius religionis uirtutũ nobilitatẽ. Hoc aũt non tam mirabile quàm ineffabile, quod in affectu spirituali electorũ nouissimi temporis operandũ uenit, diligentiori studio & deuotioni relinquo. In hoc cõcludere uolo, quod quicquid ordinis, quicquid perfectionis & decoris, quid ue dignitatis & excellentiæ in uniuerso orbe à principio usq; in finẽ reperiri potuit, totum ab huius sanctissimæ religionis uirtutum nobilitate processit. Quibus sublatis, nullus ordo, sed sempiternus horror & error permanebit.

V Sublimitas christianæ scientiæ.

Sublimitatem scientiæ huius religionis intelligendam, nullum conuenientioris similitudinis modũ inuenio, quàm sicut de Paradiso exeuntes quatuor flumina totum mundum irrigarunt: sic nimirũ quatuor Euangeliorum scientia & doctrina, de religione Christiana, quasi de Paradiso cœlesti egrediens, uniuersam humanã naturam, diu aridam & sterilẽ, salutis fœtu fœcundauit. Ille enim magister cœlestis qui dixit, Vos uocatis me magister & domine, & bene dicitis, sum etenim: ueniens in terris scholas tenuit, sanctã catholicam ecclesiã instituit, & scientiæ sublimitatẽ, quam in ea docuit, & posteris docendam dereliquit, manifestè ostendit, quando dixit: Omnia quæcunq; audiui à patre meo, nota feci uobis. O admirandum mysteriũ, ea quæ in cœlo empyreo, & in cõsistorio sanctæ trinitatis tractantur, hominibus in terra manifestantur. O immensa dignitas religionis Christianæ, quæ in scientia angelos, archangelos, & reliquos ordines beatorũ spirituum transcendit, & ad ipsorũ Cherubim & Seraphim arcana consilia accedit. Et quid mirum, si hæc scientia de hominibus deos, de mortalibus immortales facere possit, quæ talem ac tantũ doctorem habuit? Huius sanctissimæ scientiæ sublimitatẽ, profunditatẽ, longitudinem & latitudinem, intellectus nõ capit humanus, nec lingua exprimit, sed fide percipitur, spe retinetur, & charitate perficitur. Huius sciẽtiæ scholam qui intrauerit, quamuis indoctus, doctissimus euadit. Quicunq; aũt eam ingredi aut negligit aut contemnit, quãuis doctissimus, ignorantiæ suæ tamen cæcitatem in æternum lugebit.

Iohan. 13. Iohan. 15. Dignitas religionis christianæ. Scientia Christianorum sola fide percipitur.

VI Merita Christianæ religionis.

De meritorum qualitate huius sanctissimæ Christianæ religionis, argumentari aut dubitare ipsis infidelibus & hæreticis derelinquo, quorũ quidã Christũ non uerũ Deum, alij nõ uerum hominẽ, reliqui solum prophetã fuisse blasphemarunt. Nemo aũt fideliũ qui Christũ filium Dei, & uerũ filium hominis, de spiritu sancto conceptũ, de Maria uirgine natum, inter homines 33. annis conuersatum, & post infinitos labores, post miraculorũ & doctrinarũ insignia, à Iudæis captum, ligatum, flagellatum, consputum, irrisum, illusum, spinis coronatum, & infinitis doloribus & confusionis opprobrijs iniurijs & blasphemijs satiatũ, tandem inter latrones affixum cruci, & pro salute humani generis acerbissima morte finitum, credunt, confitentur, & suppliciter adorant, de eius infinito merito dubitare permittitur. Quod autem infinitum est, ultrà multiplicari nõ potest. Superfluum tamen non est, si gloriosæ uirginis Mariæ, omnium sanctorum, apostolorum, martyrum, confessorum, atq; uirginum merita, quibus Christiana religio dotata est, addere uoluero.

VII Quãtitas præmiorum. Præmia piorum.

De quantitate præmiorum quid dicendũ putamus: Non ne iustum est, ut secundum laborẽ requies, secundũ dolores gaudium, & secundũ confusionẽ gloria retribuatur? Firmiter igitur credamus, & nullatenus dubitemus, huic sanctissimę religioni, pro infinito labore æternę requiei solaciũ, pro tantarũ passionum

 doloribus

doloribus sempiterni gaudij refrigerium, pro confusionũ & opprobriorum immensitate consolationẽ gloriæ sine fine mãsuræ in retributionis præmiũ, à iusto & æterno iudice, in suo districto & extremo iudicio exhiberi. Felix igitur, imò felicior & felicissima anima, quæ huius sanctissimæ religionis fundamenti firmitate fundata, cultus eius dignitate mancipata, sacramentorũ quoq; eius sanctitate consecrata, uirtutũ nobilitate decorata, & scientiæ eius sublimitate tã fideliter & excellẽter imbuta, ut per eius infinita merita, ad præmiorũ eius tam sublimia fastigia finaliter ualeat peruenire. Quod nobis præstare dignetur IESVS CHRISTVS Dominus noster: qui cum patre & spiritusancto uiuit & regnat Deus, in secula seculorũ: Amen. Qui de secta Turcorũ magna & admiranda scire desideras, pauca quę hic inculto sermone & incõpositis uerbis dicta sunt, rogo ne spernas. Nã si singula bene inspecta & intellecta fuerint, de multis & magnis debitę inquisitionis materiã, & rei ueritatis seriẽ, nequaquã tibi negabunt.

FINIS.

ORATIO TESTIMONIALIS EORVM *quæ dicta sunt.*

Quot fugas peregerit author.

SI in rerum humanarũ dubijs, maiori experiẽtiæ fides adhibetur potior, nulla minorem mihi, de conditione & ritu Turcorũ loquẽti, fidem debere censeo, qui eorũ truculentissimæ captiuitatis & horrẽdæ persecutionis, per integros uiginti annos, terribiles tempestatũ spiritualiũ turbines, & immẽsa pericula corporis & animæ pertuli. Et ut possem euadere, præcipue periculũ animæ, & conseruare fidem Christi, octo solẽnes fugas peregi, quarum quælibet hominẽ non solũ in perturbationem mittere, uerumetiam in desperationis foueam deijcere, sufficiẽs materia existere potuisset. Quater quoq; post fugam precio redemptus: septies pro pecunia uẽditus, & totidem emptus fui. Præterea intãtum conuersationis eorũ consortio astrictus fui, ut maternam linguã oblitus, eorum Barbarici idiomatis loquela ad plenum eruditus, nec non literaturæ eorum tam extraneæ & peruersæ non mediocriter instructus, adeò ut Sacerdos eorum unus de maioribus, ad beneficium ecclesiæ suæ non modicis redditibus dotatum, quod ipse mihi obtulit, me sufficientem & idoneum æstimaret. Porrò religiosorum eorum moribus & ritui sic me cõformaui, ut sermonum spiritualium, quibus ipsi in collationibus suis & propositionibus populi utuntur, tantam haberem experientiã & copiã tam in scriptis quàm in mente, ut non solũ uicini nostri, qui me frequenter audiebãt in cõgregationibus suis, uerumetiã de alijs locis me proponentẽ audire desiderabãt, ipsorũ quoq; religiosorum plurimi, quos proponerent populo, à me didicere sermones. Deniq; domino meo ita charus eram, ut sæpius in collocutione plurium, plus quàm filium suum, quem unicũ habebat, me diligere assereret: & propter hoc post adeptã libertatẽ, promissionibus & precibus me omnibus modis retinere attentabat. Sed quia sciebat me ualde auidum ad discendum literas, per excusationẽ, qua me finxi ad studiũ ire & reuerti, deceptus, me dimisit, nõ tamen sine totius familiæ suæ desolatione, rogãs, & per nomen Dei & Mahometi me adiurans, ut quantotius redirem. Et forte adhuc reuersurum à studio expectat, ut uidelicet de meo sacerdotio, et sui desiderij impletione, duplex sibi gaudium, q̃d multum optauerat, accrescat. Demum in fine, quod ualde paucis ductis in eorum captiuitatem contingere potest, cum litera Imperiali authoritate confecta, & authenticorum testium solẽni uallata testimonio, Deo mihi adiutorium præstante & misericordiam, non solũ illius durissimæ captiuitatis nexibus solutus, uerum etiam illius cruentissimæ sectæ diabolica infectione solutus, liber exiui.

Detur

Detur igitur maioris experientiæ teſtimoniū, cum euidenti ratione: et ego meis poſtpoſitis, ſuis aſſertionibus indubitanter cum cæteris fidem adhibebo.

ISTI SVNT DVO SERMO-
nes in uulgari Turcorum.

CAſſil olma aths goeſingi, halinga bakoeleni, gore ruenelititma doenuede, yaſu clerung deleni goer, nitſcheler uatir duetſebeni, girnulam tſtheyā ueſ ſuebemi Czuem ueckleritiaſſa beni tſthur beni olā guer. Kym ach iduep kilir za ri kuenethdur ellinde uuari. Gutſthmiſth yatir kari giri miczkij nueri guueleni goer czorma hallyn kynczene uuarma yeramanczine Kymczini goef deczini uul ſub gyeni iulani goer. Hantz Meheknimet muſtafa, huekym ittikaſtā kaſ-ſa. Doēne kyme kildi baſſa, aldanibē galani goer, Aldanma maladanuara kulu keyla, haka iar, Seuigile bile uuara baki iotaſch olani goer. Ionus bij czuſteritſat tar balka moriſſer ſatar Gendiczine hadar dutar czoledigi ialani goer.

Iana itſthim goner oſim bon oelim angitſtac, olim endeſtherczin hoſt, uulura ra dantſthag. Oliczeris belli beangiſſi itſthimis olor eā, teneſthir uſtine konp, halkunginde iuunt ſthad, hitſch hilmeczen ben nitge iden, hanke ianna, czaf-faridē, yacaſſis don geemgidē, bachſis atta binnitſtheg. Gelle bāga kauum gar-daſth olaczim degi ioltaſth. Kim olaczar bāga haltaſth bē czinin do egaliſthag, galā ben amalimla hernitgeczij halimla. Gide kauū guule, guele, eſdē iāga do-nitſtheg. Sāga aidirē ai paſſa, nelergelliczor baſſa. Kimingiczidē bagir piſſche, Kim ſchraba anitſthag, yarrin cziaczar guria tſchumla galeik derle. Kime inir czeuuan herle, kiming iczidē iantſchag amal uuer unda tſthoap amalliſa olor hedep, ſchol biſſchia olmaczhezzep, bunda azat olitſthhag. Ionus emdi kilia-rak utanmeaczin dogri bak. Tſchumla galeik derle atli atilia czaijt litſchag.

INTERPRETATIO SERMONVM
prædictorum in Latino.

NOLI eſſe incautus, aperi oculos, & conſidera conditionem tuam, quia mortalis es. Et noli iniquè agere in hoc ſeculo, ſed de commiſſis pœnitentiam agere cura. Conſidera multitudinem morientium, & diſpoſitionem eorum in ſepulchris, & deformitatē, quomodo pleni uermibus & ſerpētibus, facies deturpatæ, phlegmate pleni, omni putredine & fœtore. Iuſti in hoc ſæculo cum timore uixerunt, & cū dolore mortui, & non comparent. Et miſeri peccatores rident & conſolantur, credentes ſe mortem euadere poſſe. Noli igitur argumentum quærere ab aliquo, uel ratione. Nec contrarium dicētibus uolueris credere. Quotidiana morientium experientia et conditio de hoc te certum reddant. Vbi eſt †Mahomet Muſtafa? qui fuit tantæ authoritatis, ut cœlo & terræ imperare uideretur. Et ſi huic mors non pepercit, quem non ſeducat mundana uanitas? Non ergo blandiātur temporalia & caduca, ſed exerce te in cultu diuino, & aſſociare ſpiritualibus rebus, quæ tibi in extremis poſſunt eſſe refugium. Ionus has ſentētias copulat, uendēs populis mercimonia ſpiritualia, cuius ſermonū ueritate meliora facta teſtimonio eſſe poſſunt. Timor mortis exterius, ſed magis interius, eius me cōturbat memoria. Sed quia omnibus cōmune mori ſcio, aliqualē mētis releuationē habeo. Certū eſt quòd omnes morimur, ſed horā mortis tunc ſolū experiemur, quādo ſuper feretrum poſiti, incipimus coram oculis omnium lauari. Quid faciam? aut quò me uertam neſcio, quādo omnia mihi prius chara me ſolū derelinquūt. Tunc pannus quo inuoluar, & tabula cū qua efferar, mihi ex omnibus remanebūt. Sed fortè amici mei & proximi cōpatientes uſq; ad tumulū erūt mihi ſocij.

Menhent ninſtafa.

Quem uero consortem habebo, quādo solus in terra tumulatus restabo? Tunc manebunt mecū merita & mea sancta desideria, tō non illi, qui tristes se sociauerunt, gaudēdo redibūt ad propria. Sed tibi dico frater chare, cōsidera qualis morientium differentia: alij enim æstuabunt incendio, alij uerò satiati gaudebūt refrigerio. Tandē instante ultimo examine, omnes iterū habent resurgere. Tūc alios gratia spiritus obumbrabit, alios ignis æterni incendij cōcremabit. Non uerba, sed merita ibi respondebunt: qui non habent merita, magnā necessitatē habebunt. Illi aūt tunc securi erunt, qui de hac uita sine impedimēto & liberi exierunt. Ionus ergo age nunc de tali prouisione, ut tunc apparere possis sine cōfusione, quādo singulorū nomina & merita toti mūdo erūt manifesta et cognita. 10

HAEC EST OPINIO ABBATIS Ioachim, de secta Mahometi.

Danielis 7. QVANTVM aūt secta Mahometi debeat durare, habetur Danielis 7. ubi declaratum fuit Danieli ab angelo de bestia magna, quæ dissimilis erat cæteris, in hunc modū: Hæ quatuor bestiæ magnæ, quatuor sunt regna, quæ consurgēt de terra. Suscipient aūt regnū sancti Dei altissimi, & obtinebunt regnum usq; in seculū, & in seculum seculorum. *Apocal. 12.* Quod tractans Abbas Ioachim super illo loco Apocal. 12. Et iratus est draco in mulierem, sic dixit: Si historias ecclesiasticas diligētius notamus, cum iam moderata esset persecutio Arriana, & etiam in quibusdam deleta, inchoante Cosdroē rege Persarū, qui in persecutione orietali præcessit Mahomet & successores eius, persecutio istius sectæ secuta est tam immanis, ut reuera non hominū, sed bestiæ cuiusdam terribilis esse uideretur, pręsertim cum ipsius error nō aliqua ratione humana uidetur esse munitus, sed solū detestando furore mendacij, & tyrannica armorū potestate defensus. Quantum uerò inualuerit in breui, & quàm cito profecerit in malitia sua, haud dubiū propter peccata, testatur desolatio ecclesiarū Syriæ, & Phœnicis, Palestinæ pariter & Aegypti, necnon & Aphricæ, & Mauritaniæ, & insularū maris, in quibus abolito Christi nomine, ipsius Mahomet detestanda traditio, quasi magni prophetæ Domini, & præconis altissimi prædicat͂. Heu si tanta mala faciet Antichristus, quāta iste fecit in mēdacio suo. Vt enī Moses legislator longè antè pręcessit Christū, ita & iste lator mēdacij parauit itinera Antichristi. Ac ne cui immanitas huius bestiæ uideatur esse similis aliarum bestiarum, Iudæi quidem pugnauerunt contra fidem Christi: sed tamē eis renitētibus & inuitis, ædificatæ sunt ecclesiæ Hierosolymis, & non post multos dies absorpti sunt à Romanis, ita ut ex tunc quo ad eos, finē acciperet & persecutio ecclesiarū et regnum ipsorum. Pagani pugnauerunt contra Christum, sed quotidie uincebantur à militibus eius, ita ut in diebus Syluestri Papæ penè redderēt arma, & eidem Christi uicario sceptrū regni assignarēt. Gothi & Vuandali, & Longobardi, & alij hęretici partim deleti sunt ab exercitu Romanorū, partim ad catholicam fidem conuersi. Hæc uerò quarta bestia ita indomabilis fuit, ut licet apparuerit ad tēpus humiliata, et quasi mortua, quàm iterū magnificata sit, & ad deuorandum parata, plus timere est quàm exprimere. Hæc igitur est illa bestia, quam sanctus Daniel quartā nominat, terribilem nimis. Ioannes uerò tam eam quàm tres alias comprehendit sub una habente septem capita, & in uno eorum cornua decem. Et infrà paulo pòst idem Abbas Ioachim ita dicit: Per hanc bestiam diabolus meridianam incolentes eremum uiros solitarios impugnauit. Et per hanc talia facturus est, & ex parte iam facit, qualia non est permissus in temporibus alijs, nec etiam quando sanctos martyres laniare ictibus uarijs sineretur.

Margin notes: *Persecutio Arriana.* *Cosroës rex Persarum.* *Mahomet.* *Mahomet præcursor Antichristi.* *Danielis 7.* *Apocal. 13.*

Appendix

APPENDIX, DE CHRISTIANORVM decem nationibus, siue sectis.

NOTANDVM quòd gentes Christianorum diuiduntur in decem nationes: uidelicet Latinos, Græcos, Indos, Iacobitas, Nestorinos, Moronitas, Armenos, Georgianos, Surianos, & Mozarabes.

Latini. Prima natio est Latinorum, qui habent imperatorem Almaniæ, & reges multos, uidelicet reges Castellæ, Arragonię, Portugalliæ, Nauarræ. Et isti sunt de natione Hispanica. In natione Gallica est unus rex Francorum, & multi duces & comites. In natione uero Italiæ est rex Sicilię, Nepolitanus, multi duces, comites, marchiones, ac cōmunitates magnę, uidelicet Venetiarum, Florentiæ, Senarū, & Ianuæ. In Germanica aūt natione præter imperatorem qui debet esse Almanus, sunt reges multi, uidelicet rex Angliæ, Scotiæ, Hungariæ, Bohemiæ, Poloniæ, Daciæ, Frisiæ, Suediæ, Noruegiæ, Dalmatiæ, & multi marchiones, lantgrauij, duces, comites, &c. Item in insula Cypri, rex Cypri. Omnes prædicti sunt obedientes Romanæ ecclesiæ.

Græci. Secunda natio est Græcorum, qui habent patriarcham Constantinopolitanensem, archiepiscopos, episcopos, abbates, &c. in spiritualibus. In temporalibus uerò imperatorē, duces, & comites, &c. Pauci tamen numero sunt nunc, qa Agareni & Turci occupauerunt & inuaserunt maximam partem Græciæ. Et isti non obediūt ecclesiæ Romanæ, & habent errores multos, qui sunt condem nati per ecclesiam: quia dicunt, quòd spiritussanctus nō procedit à filio, sed à patre solum. Etiam dicunt, quòd non est purgatorium.

Indi. Presbyter Ioannes. Tertia natio est Indorum, quorum princeps est Presbyter Ioannes, cuius potestas excedit omnes Christianos. Nam habet sub se septuaginta duos reges. & quando dictus dominus Presbyter Ioannes equitat, semper facit ante se portari crucem ligneam. Quando tendit ad bellum, facit portari duodecim cruces de auro & lapidibus preciosis factas, pro uexillo. In illius terra est corpus beati Thomæ apostoli in maxima ueneratione. *Corpus Thomæ apostoli.*

Iacobitæ. Quarta natio est Iacobitarum, à Iacobo hæretico, discipulo patriarchæ Alexandrini Iacobitæ dicti sunt. Hi in partibus orientis occupant magnam partem Asiæ, terram Mambræ, quæ est propinqua Aegypto, & terram Aethiopiæ usque ad Indiam plus quàm quadraginta regna. Hi circunciduntur & baptizantur, cum ferro ignito characterem crucis imprimunt in frontibus & in alijs partibus corporis, ut in pectore, uel in brachijs. Hi confitentur soli Deo, & non sacerdotibus Iudæorum & Agarenorum. Et dicūt, in Christo esse tantum naturam diuinā. Aliqui eorum loquuntur lingua Chaldaica, aliqui lingua Arabica, alij uerò alijs linguis, secundum diuersitatem nationum. Et isti fuerunt cōdemnati in concilio Cedensi.

Nestorini. Quinta natio est Nestorinorū, à Nestorino hæretico, qui fuit Constantinopolitanus episcopus, sic dicti Nestorini. Hi soli ponunt in Christo duas personas, unam diuinam, aliam uerò humanā. Et negant beatam uirginem Mariam esse matrē Dei, sed bene hominis Iesu. Hi utuntur lingua Chaldaica in suis scripturis, & conficiunt corpus Christi in fermento. Hi inhabitant Tartariam, & maiorem Indiam: & sunt multi numero. Terra eorum continet tantum, sicut Almania & Italia. Et isti hæretici fuerunt condemnati in tertia synodo Ephesina, & fuerunt diuisi ab ecclesia Romana, & permanserunt in pertinacia.

Moronitæ. Sexta natio est Moronitarū. Moronitæ, à quodā hæretico Morone dicti sunt. Hi unum intellectū & unā uoluntatē in Christo tantū ponūt. Hi habitāt iuxta

Lybiam,

Lybiã in prouincia Phœnice in magno numero, uiri bellatores, in prælijs edocti & experti, specialiter utuntur arcub. & sagittis. Hi more Latinorũ cãpanis, & eorum episcopi annulis, mitris & baculis pastoralibus utuntur. In scripturis litera Chaldaica, & in uulgari Arabica utuntur lingua. Hi aliquando fuerunt sub obedientia Romanæ ecclesiæ. Nam eorum Patriarcha interfuit concilio generali Lateranensi, celebrato Romæ sub Innocentio tertio. Sed postea recesserũt ab ecclesia Romana. Hi primò fuerunt condemnati in synodo Constantina, & postea uenerunt ad obedientiam Romanæ ecclesiæ. Et iterum reuersi sunt ad propriam eorum opinionem, in qua perseuerant hodierno tempore.

Armenij. Septimo natio est Armeniorum, qui habitant in regno Armeniæ prope Antiochiam. Hi proprium idioma & linguam communẽ omnibus habent, & scripturas sanctas, & officium ecclesiæ cantant, & dicũt in uulgari lingua, ita quòd ab omnibus secularibus tam uiris quàm fœminis intelligantur. Habent suum primatẽ, quem uocant Catholicum, cui obediunt sicut nos Papæ, cũ magna deuotione & reuerentia. Quadragesimam ieiunãt cum magna deuotione, in qua non comedũt pisces, nec bibunt uinũ. In diebus aũt Veneris comedunt carnes.

Georgiani. Octaua natio est Georgianorũ. à beato Georgio, quẽ habent in prælijs in patronũ, dicti sunt Georgiani. & habitant in partib. orientalibus. Et est populus pulcher, fortis, & deliciosus: Medis, Persis, & Syris, in quorũ cõfinibus commorantur, ualde formidolosi. Et utunt̃ lingua Græca, utũtur sacramẽtis more Græcorum. Clerici habent coronas in capitibus eorum rotũdas, seculares uerò quadratas. Quando ueniunt ad sanctum sepulchrum, nõ soluunt Sarracenis tributum, & ingrediuntur Hierusalem cum uexillis erectis, quia Sarraceni eos timẽt.

Eorum fœminæ utuntur armis sicut uiri, barbas & crines etiam habent sicut uiri, utuntur pileis altis in capitibus ad altitudinem cubiti. Quando scribũt Soltano, statim conceditur eis quod petunt.

Suriani. Nona natio est Surianorũ. sic dicti Suriani, à ciuitate Sur, quæ est eminentior ciuitas in Suria, uel Assyria. Hi utuntur in sermone uulgari, lingua Sarracenica: in scripturis diuinis & officijs missæ, lingua Græca. Habent episcopos, & consuetudinem Græcorũ seruant, & eis obediũt in omnibus. Conficiunt in fermento, & habent opiniones Græcorum contra Latinos. Hos sequuntur

Samaritani. aliqui Christiani, qui in terra sancta uocantur Samaritani, primò conuersi tempore apostolorum, sed ipsi non bene sapiunt in catholica fide.

Mozarabes. Decima natio est Mozarabum. hi Mozarabes fuerunt olim multi numero in partibus Aphricæ & Hispaniæ, sed modò sunt pauci. Sunt autem dicti Mozarabes, quia modos Christianorum de Arabia in multis tenebant. Isti utuntur in officijs diuinis lingua Latina, & obediũt ecclesiæ Romanæ, & prælatis Latinorũ. Conficiunt in azymo, ut Latini, sed in multis discrepãt à Latinis. quia cũ dies naturalis diuiditur in uigintiquatuor horas diei & noctis, tot officia habẽt siue horas, & psalmos ac hymnos certasq; orationes habent, & nimis prolixas, quas non dicũt more Latinorũ. nam & quod Latini dicunt in principio, ipsi dicunt in fine, uel in medio. Sacramentum eucharistiæ diuidunt aliqui in septem partes, aliqui in decem. Et est hæc natio ualde deuota. In matrimonio uerò nõ coniunguntur, nisi personis suæ gentis, siue nationis. inter quos fœmina amisso primo marito, nunquã coniungitur alteri, sed permanet in castitate perpetua.

DIVERSITATIS HUIUS INTER *Christianos causæ.*

Prima caussa. CAussa uerò tantæ diuisionis inter Christianos fuit, quòd ab antiquis temporibus Christiani fuerunt astricti, ne celebrarent Concilia generalia. Ideo

Ideo insurgentibus hæreticis, in diuersis mundi partibus, nō fuit qui remedium apponeret. Secunda causa fuit negligētia summorũ Pontificum, quia non curauerũt nũcios mittere ad Christianos in erroribus positos: quia si hoc fecissent, multos, aut omnes ad unam fidem & obedientiã Romanę ecclesiæ reduxissent.

Secunda.

F I N I S.

PIVS EPISCOPVS SERVVS SERVORVM DEI ILLVSTRI MORBISANO TVRCARVM principi, timorem diuini nominis & amorem.

SCRIPTVRI ad te aliqua pro tua salute & gloria, proq; cōmuni multarũ gentiũ consolatione & pace: hortamur, ut benignè audias uerba nostra, nec prius damnes q̃ iudices, nec prius iudices q̃ singula diligēter intelligas. Accipe quæ scribimus in bonã partem, & usq; in finē patiēter audi: si bona sunt quæ suademus, amplectere: sin mala, respue, & in ignē mitte. Neq; idcirco epistolam reijcias, quia Christiani hominis est, & eius Christiani qui cæteris præest. Non eñ te odio persequimur, neq; tuo insidiamur capiti, quãuis nostræ religionis hostis existas, & armis Christianam urgeas plebem. Operibus tuis, nō tibi sumus offensi. Diligimus, iubente Domino, inimicos nostros, & pro persecutoribus nostris oramus: sapiētibus & insipiētibus debitores sumus, & omnes cupimus fieri saluos, Græcos, Latinos, Iudæos, Saracenos, omnibus optamus bona. Sed scimus uera bona neminē assequi posse, qui extra euangeliũ degit, & à Christo dño nostro est alienus. Noli aũt aures claudere, aut oculos auertere, cum Christum nominamus, quem Mahumetea lex iniqua natũ & uirũ sanctũ, & prophetã magnũ, & uirginis filium, & miraculis clarũ dicit. Multa tibi per eum & maxima bona euenient, si ei credideris, et eius sacris initiari uolueris. Horresces hæc cum primùm accipies, sed audienda est tota lex, deinde iudicium promendum. Audi quò tendimus. Multa tibi & tuis progenitoribus cum Christianis bella fuerunt, multus sanguis effusus est, multæ urbes deletæ, sacræ ædes incensæ, raptæ uirgines, uiolatæ matronę, uastati agri, scelera perpetrata sunt quæcunq; in mentem uenire possunt, dũ Turca & Christianus, uter imperet, gladio contendit: tibi (ut fama & opera ipsa loquuntur) ingens desiderium est Christianos sub iugum mittere, & imperium Latini nominis obtinere. Et sunt fortasse qui hoc facile suadēt, & omnia tuis armis peruia dicunt. & alij tuas uires amplificantes, Christianas attenuant: alij in diuisionibus & odijs quæ gentem nostram excedunt, spem collocant, haud difficile existimantes eos uinci ab exteris posse, qui domi desident. Nos nō ita ignarum te credimus nostrarum rerũ, quin scias quanta est Christianæ gentis potentia, quàm ualida Hispania, quàm bellicosa Gallia, quàm populosa Germania, quàm fortis Britannia, quàm audax Polonia, quàm strenua Hungaria, q̃ diues & animosa & bellicarũ perita rerũ Italia: sola Hungaria diu progenitores tuos & teipsum fatigauit. Octogesimum iam annũ aduersus Hungaros Turcarum signa ferũtur, & adhuc circa Samũ ac Danubium hæret una gens, quæ te tuasq; uires agitat. Quid facias si tibi cum Italis, aut Gallis, aut Germanis res fuerit, amplissimis & robustissimis populis? Fortassè non deest qui dicat, Iustinianũ imperatorē Constantinopoli sedentē, misso in Italiã Bellisario cũ parua manu militũ perdi-

Matthæi 5.
Rom. 1.

Extra euangelium & Christũ nulla salus.

Iustinianus imperator.

perditam Romam, & reliqua loca usque ad alpes recuperasse, nec te Iustiniano minorem esse. Caue ne te fallant adulatores, domestica regum & assidua pestis. Facile principes magna de se loquentibus aurem præstant, atque idcirco sæpe decipiuntur. Rarus est uerò, qui non se maiorē credat. Iustinianus uniuersæ Græciæ & Illyrici & Asiæ & Lybiæ dominus erat, & Italiam non acquisiuit, sed recens perditā recuperauit, & à Gothis gente barbara, non ab Italis abstulit: non dum amor imperij Romani in mētibus Italis refriguerat, neque ullus erat qui barbaricum iugum æquo animo ferret. Cuncti arma pro imperio, & pro patria magnis animis susceperāt, nec tam Bellisarius Italis libertatem restituit, quàm Itali suum decus uendicarunt. Tui progenitores nunquam aut possederūt Italiam, aut uiderunt, nec tibi ius ullū in ea est. Quòd si pergas Italiam inuadere, senties tibi cū uiris bellū esse. Fatemur, res claras maiores tui egere, nec tua minora sunt opera. qui Constantinopolim expugnasti, & Peram è regione Genuensium coloniā, & Peloponnesum, magna ex parte in deditionē accepisti, & in Rastia & Valachia non parū agri adeptus es, & sæpe tuos hostes fudisti. Et hoc anno Synopem uetustam urbem †Metis Eupatoris patriam & eius tyrannum cepisti, & Trapezunte direpta, incolas eius & imperatorem in captiuitatē abduxisti: & Ioannem Cassanum prælio congredi ausum superasti. Magna hæc tibi uidentur, nec nos parua dicimus. At Iulius Cæsar cum de uictoria† Pontica triumpharet, in curru quo uehebatur, hæc uerba iussit inscribi: Veni, uidi, uici. Imbelles eas gentes & parui momenti existimans, quas Pompeius paulo antē domuerat, & tu hac æstate superasti. Alia est Italorum natura, aliæ uires, alia ingenia, alij animi. Nesciūt subesse, qui soliti sunt præesse. Et nūc tota Italia armata est, equis & hominibus plena: nec pecunia caret, quæ neruus belli dicitur. Non pugnabis contra fœminas, aut Italiam, aut Hungariam, aut aliam in occidenti prouinciā ingressus. Ferro hic res geritur, nō Asiaticis sudibus. Chalybeus thorax pectora tegit, equi simul & homines tecti pugnant, ordines seruant, nec uano metu pauent. Fortior sit necesse est, & manu promptior, & animo præstantior, qui eos loco depellat. Nec Christiana dissidia desiderio tuo conducere putes, haud in his cōfidas. unientur Christiani omnes, si quando te audiant interiora Christianitatis accedere. nec tu melius Christianorū paci cōsulere potes, quàm ualidis et magnis copijs Christianitatē inuadens: cessabunt priuata odia, ubi publica senserunt, & coniunctis uiribus aduersus communem hostē arma sumentur. Nec tu necesse arbitreris ad propulsandas tuas incursiones, ad cōprimendum tuum impetū, tuasque uires elidendas totam Christianitatem uniendā esse, quod fatemur difficile esse. Sed una ex quatuor nationibus satis fuerit, superque satis, tuas copias profligare. Atque ut de alijs taceamus, cōplures esse in tuo palatio arbitramur, qui terrā Italiam lustrauerunt, & uires & ingenia nouerūt. Ipsos audi atque interroga, an æquari tuis uiribus Italia possit, an uinci tuis armis, an tuo imperio subijci. Plus negotij Romanis fuit Italiā acquirere, quàm orbi reliquo frena imponere. Diceret aliquis, quod suprà tetigimus, intestina odia, quæ nostrā gentē exagitant, introitū tibi in Italiā posse præbere: & si unus principū te excludat, alterū inclusurū, daturumque aditum. Sunt diuisiones sanè & inimicitiæ & simultates inter Italos, plures & graues & periculosæ, & utinam nō essent: sed nullus est qui dominū pati non Christianū uelit, omnes in fide orthodoxa mori uolūt. Nulli animus est à religione recedere. Non hic inuenies, quod tui maiores apud Græcos: qui contendentibus de imperio duobus, nūc uni, nūc alteri minus potēti auxilia ministrauêre, donec ambos eneruatos & exhaustos eiecêre, & sibi principatū arripuêre. Aliæ sunt Italiæ potentiæ, alij regum oculi, alia ciuitatū cōsilia.

Vene-

Marginalia: Adulatores regum aßidua pestis. — Iustinianus — Mithridatis — Pontifica — Iulius Caesar — Itali. — neruus belli — Christianis dissidijs Turca ne confidat. — Italorū factiones.

Venetorũ reſpublica ſapientia diues, & auro, Chriſto deuota, ut noſtra fert opinio, prius euertetur funditus, quàm hoſtem religionis in Italiam patiatur intrare. Atq; hæc quidē per ſeſe quando ſtatuerit, nullis adiuta uicinis, tuas opes euertet, tantum terra mariq; poteſt. An Florentiæ urbis magnificentiam ignoras, & uires, & opes, & quantus eſt in ea religionis cultus, quanta erga IESVM reuerentia, quantus amor? Credis'ne fieri poſſe, ut hæc ciuitas Italiam diuerſæ religionis hominibus aperiri ſinat? Sunt aliæ multæ urbes inſignes, multi principes clari & magni. Nihil de regno Siciliæ dicimus, quòd armis hac tempeſtate concutitur. non poſſumus multa nobis de illo promittere: licet tamen hoc aſſerere, quòd quanquam duo reges de ipſo litigent & bello decertent, maluerit tamen uterq; regno priuari, quàm tuis auxilijs uictoria potiri. quòd ſi ad te alter confugerit, totius Italiæ in ſe odia concitauerit. In Gallia Ciſalpina, quæ & ipſa pars eſt Italiæ, dux Mediolanenſis in armis excellit, & potentia par regibus habetur. Nec paruæ ſunt ducis Mutinæ uires: aut Genuenſis, qui Liguribus præeſt marinis. Non contemnendus ducis Sabaudiæ, opulentus & ualidus in Italia principatus. Adeſt Marchio Mantuanus. Sunt & alij complures urbium domini, quibus nihil poteſt eſſe moleſtius, quàm nobilem Italiam uanæ ſuperſtitionis ritu fœdari. De nobis & eccleſiæ Romanæ ciuitatibus & prouincijs tacemus, quoniam noſtram tibi poſſeſsionem haud ignotam eſſe confidimus, quibus ſola cura eſt ſeruandæ & ampliandæ fidei domini noſtri IESV. Hæc ſi accepiſti ab alijs, gaudemus, ueritatem enim accepiſti: ſi minus, hortamur hæc diſcutias, & uerum inueſtiges. inuenies nihil nos eſſe mentitos. non folium Sibyllæ, ut quidam ait, ſed Euangelij paginam recitamus. Difficile eſt, atque adeò difficile, ut impoſsibile dici queat, te tua in lege permanentem uoti compotem fieri. Si, ut aiunt, imperium Chriſtianorum deſideras, dicens quàm plurimos tibi Chriſtianos ſubeſſe, & de reliquis idem ſperas, non eſt par ratio. Paucisſimi ſub tuo imperio Chriſtiani ſunt, qui ad ueritatem ambulent euangelij. Omnes aliquo ſunt errore imbuti, quamuis Chriſtum colant, Armeni, Iacobitæ, Maronei, & alia quædam nomina. Græci à Romanæ eccleſiæ unitate aberant, cũ tu Conſtantinopolim inuaſiſti, neq; adhuc decretum Florentinum acceperant, & in errore ſtabant, neq; de ſancto ſpiritu, neq; de purgatorio igne, conſona rectæ fidei ſentientes. Pauci fortaſſe inopes ueri Chriſtiani, neceſsitate, non uoluntate tibi obediunt. At urbes Italiæ potentiſsimas, nō eſt tuum cogere. ualidiores ſunt, quàm tuis queant exercitibus ſuperari. Noſti quæ acciderunt, cum Taurinum inuaſiſti, quod noſtra ætas Belgradum uocat. Pauci cruce ſignati, innumerabiles tuas copias proſtrauerunt. Non eſt de Italis ſperanda uictoria, quibus aduerſa fuit in Hungaris pugna. Quo circa ut eò tandem ueniamus quò noſtra feſtinat oratio, & id dicamus quod ad ſcribēdum compulit, tuamq; gloriam et tuam ſalutem tibi deniq; oſtendamus: adhibe his paucis animũ. Si uis inter Chriſtianos tuum imperium propagare, & nomen tuum quàm glorioſum efficere, non auro, non armis, non exercitibus, nō claſsibus opus eſt. Parua res omniũ qui hodie uiuunt, maximum & potentiſsimũ & clariſsimum te reddere poteſt. Quæris quæ ſit? Non eſt inuentu difficilis, neq; procul quærenda, ubiq; gentiũ reperitur: id eſt, aquæ pauxillũ, quo baptizeris, & ad Chriſtianorum ſacra te conferas, & credas euangelio. Hæc ſi feceris, non erit in orbe princeps qui te gloria ſuperet, aut æquare potentia ualeat. Nos te Græcorum & Orientis imperatorem appellabimus: & quod modò ui occu-

Veneti. Florentia. Siciliæ regnũ. Mutinæ dux. Genuenſis. Sabaudus. Mantuanus marchio. Chriſtiani ſub Turca. Belgradi oppugnatio. Ad baptiſmum hortatur.

pas, & cum iniuria tenes, possidebis iure. Christiani te omnes uenerabuntur, & suarũ litium iudicẽ facient. Oppressi undiq; ad te ueluti cõmune patrociniũ confugient, & toto ferè orbe ad te prouocabitur. Multi sponte sua sese tibi subijcient, & tribunalia tua sequentur, & tributa præstabũt. Licebit tibi surgentes extinguere tyrannides, iuuare bonos, oppugnare malos, nec Romana ecclesia te arguet recta uia uadentem. Eadem erit erga te charitas primæ sedis, quæ in cæteros reges: & tanto maior, quãto eris ipse sublimior. Faicile hoc pacto sine sanguine, sine armis, multa poteris nãcisci regna. Vladislaus Lituaniæ princeps Vituldi frater, cum aspiraret ad regnũ Poloniæ, essetq; infidelis, ut uoti sui compos fieret, effectus fuit Christianus, et deinde etiã regnum obtinuit. Cuius nunc filius Casmirus regnat, alter filius, qui etiam apud Hungaros regnauit, in bello contra genitorẽ tuum gesto superatus occubuit. Quid reris de te fiet, Christianis initiato sacris? Magnus erit ad te concursus, & felicitatis genus existimabitur Christianis, se inter subiectos uos annumerari, quippe ut arbitramur, si Christianus fuisses, mortuo Ladislao Hungariæ ac Bohemiæ rege, nemo præter te sua regna fuisset adeptus. Sperassent Hungari post diuturna bellorum mala, sub tuo regimine pacẽ, & illos Bohemi secuti fuissent. Sed cũ esses nostræ religionis hostis, elegerũt Hungari uiri fortes et fidelissimi, religionẽ potius cũ bello retinere, q̃ ea pdita, pacẽ cõsequi. Quot sũt hodie in Epiro, in Pelopõneso, in Macedonia, in reliqua Græcia, in Dalmatia, in insulis Aegei Carpathij et Ionij maris, qui tuũ imperiũ non alia de caussa refugiunt, nisi quia alienus es à CHRISTI ritu? & hi modo ad nos, modo ad alios recurrũt, opẽq; petunt, extrema omnia subituri, priusquã te circuncisum & alienigenã dominum ferant. Et nos eis aliquando argento, aliquando frumẽto, aliquando rebus alijs subuenimus. Quod si baptizatus esses, et nobiscũ ambulares in domo Domini cũ consensu, nec illi tuũ imperium tanto tẽpore formidarent, nec nos eis aduersus te ferremus opẽ, sed tuũ potius brachium in eos imploraremus, qui iura ecclesiæ Romanę nonunquã usurpant, et contra matrẽ suã cornua erigunt. Et sicut nostri antecessores, Stephanus, Adrianus, Leo, aduersus Haistulphum, & Desideriũ gentis Longobardæ reges, Pipinũ & Carolum Magnũ accersiuerunt, & liberati de manu tyrannica, imperiũ à Græcis ad ipsos liberatores transtulerunt: Ita & nos in ecclesiæ necessitatibus, tuo patrocinio uteremur, & uicẽ redderemus accepti beneficij. O quanta esset abundantia pacis, quãta Christianæ plebis exultatio, quanta iubilatio in omni terra, redirent Augusti tẽpora, et quę poëtæ uocãt, Aurea secula renouarẽtur: habitaret pardus cũ agno, & uitulus cum leone, gladij uerterẽtur in falces, in uomeres ac ligones rediret omne ferrũ, excolerentur agri, euelleretur aspera domus, terra mitesceret, uici repararentur, & urbes resurgerent, templa deo sacrata quæ ceciderunt emergerent, collapsa monasteria & plena uiris religiosis, diuinis omnia laudibus personarent. O quanta esset tua gloria, qua pacẽ orbi reddidisses. O quanta tibi redundaret felicitas, qui ad æterni pastoris ouile cunctas redegeris oues. O quantũ te omnes amarẽt, obseruarẽt, et extollerẽt, qui cõmunis omnium pacis & salutis fuisses autor. Diceret aliquis, hãc pacem, hanc unionẽ, hanc cõmunem lætitiã, haberi posse sub tua lege. Errat qui hoc censet: multos reges, multos populos unitos esse oportet, priusq; tuã legẽ ubiq; dissemines. Nec si unies corpora, unies & animos: sciunt Christiani suam legem sanctam esse & ueram & salutarem, nec dimoueri ab ea possunt, quamuis aliqui aut libidine ducti, aut auaritia tracti, aut uoluptate

Vladislaus Poloniæ rex.

Casmirus.

Haistulphus et Desiderius reges.

Esa. 11

Christianorum lex sancta, uera, salutaris.

luptate illecti, aut metu mortis attoniti, aut cruciatu superati, nonnunquam circuncidantur, & in tuos ritus cōcidant: quorum si corda posses inspicere, intelligeres neminem esse qui libenter consultoq; recesserit ab Euangelio. Ostendimus suprà, quantum præcellant Christianæ gentis uires, & q̄ difficile sit, tot nationes Christū colentes euincere. Non est quod pacem speres sub lege Mahumetea, in qua non est salus: (difficultatis experimentū ipse uides, qui & si multis Christianis, hisq; non omnino ueris imperas, minimè tamen eis tuam legem persuadere potes, minus persuadebitur ueris) quæ non in argumentationum rationibus, sed in solo ferro fundata est, ut quæ uincere disputando non sperat, sed uinci formidat. Non sunt Christiani qui uel bello superari posśint, uel disputationibus decipi, quando & armis excel lunt, & rationibus munitisśimi sunt, non solū diuinæ scripturæ, sed etiā Phi losophicæ. Imposśibile est sub lege Mahumetea unionem fieri, sub Christia na facilè fieri potest. Et id magna ex parte in tua uoluntate cōsistit. Tu unus si annuas, Turcę omnes annuent: nec Syri, aut Aegyptij, aut Arabes, aut Li byes aduersabuntur. Tecum quicquid est intra Hellespontum & Euphraten, & quicquid posśides in Europa, conuertetur. Quid faciet baculus Aegyptiorū arundineus, quādo Christianum te uiderit effectum? Quid imbellis Arabs? Quid nudus Afer? Omnibus his Aethiopes imminent, qui Presbytero Ioanni parentes, quod Christianus est, non poterunt & illis & reliquis Christianis obsistere. Noli cursum retinere. possunt Aethiopes & congregatam aquam dimittere, quæ rumpat aggeres, & totam inundet Aegyptum, atq; submergat, cum sidus apparet arcturi. Hispani & Siculi facilè Mauritaniam inuadunt, & Cathalani cum Genuensibus. Scis quantū ualeant occiduæ classes, & quantus est terror uel Syrijs, uel Alexandrinis, uel cæteris Orientalibus, quando Christianæ triremes ad eos nauigant. Tua certe autoritas & animi magnitudo, & in bellis felicitas, apud omnes admirationi est, qui Mahumeteam sequuntur legem. quod si te nobis adiunxeris, breui totus Oriens reuertetur ad Christum. Vna tantum uoluntas pacare orbem potest: & ea tua est, si ad baptismi gratiam se cōuertat: in te, crudelibus bellis imponere finem, & tantum præstare mortalibus bonum, quantum effari non possumus. Quæret aliquis, quomodo quiesceret orbis Turcis ad Christum cōuersis, quando nec ipsi Christiani inter se concordes existunt, & multa per Italiam, Germaniam, Galliam, & reliquas prouincias desæuiunt bella? Diximus: dissidere inter sese nostræ gentis homines, non negamus, & pluribus in locis ferro contenditur. Diuino olim consilio sub Octauiano propter reuerentiā Saluatoris, qui tunc secundū carnem natus est, ea pax in orbe fuit, quæ nec antea nec postea uisa est. Difficile est, & propemodum imposśibile, quiescere in terris omnia, ubi homines sunt affectibus sub iecti reprobis. Illū ambitio exagitat, hūc cupiditas trahit, libido alium impel lit. Multa est inter mortales belli materia: sed non sunt tam atrocia inter Christianos prælia, q̄ inter Turcas & Christianos. Christianus cum Christiano de agri posseśsione, de regno, de imperio, de gloria contendit: cum Turca de religione, de libertate, de uita. Inter Christianos qui bello uincuntur, posi tis armis, nec uitam, nec libertatem amittūt, & multis etiā patrimonia dimit tuntur, principes imperio priuantur, inferiores domum mutant, reliqua tenent. In prælijs quæ geruntur aut cum Turcis, aut cum Saracenis, qui succumbunt, si uitam nō amittunt, in seruitutē rediguntur, & multi etiam religioni renunciare cogūtur. Hęc acerbisśima sunt, & immanisśima bella: quę

Lex Mahumetica in ferro fundata.

Presbyter Ioannes.

Affectuum prauitas omnis dissidij in orbe caussa.

si tollantur (quod in te situm esse monstrauimus) pax maxima exoritur, & uniuersalis quies. Nam reliqua bella huic cōparata, faciem quodammodo pacis habent, & otij: nec illa tam multa erunt quando unus afsit, qui solo nutu compescere posit iniurias, qualiter te futurū non ambigimus, si cum tua potentia Christianus efficiaris. Vides ne quantum tibi laudis affert baptismi lauacrum, quantum cum Christo sublimis & conspicuus redderis? Quis prohibet aquam? Quid metuis? Voces fortasse aulicorum times tuorū, quorum non dubitamus dicturos tibi aliquos: Quid cogitas, quid agis, quorsum te tua uoluntas trahit? uis baptizari? uis Christianus fieri? nescis quod periculum adis, omnes te Turcæ deserent, & ubi existimas fieri magnus, fies nullus. ex Turcis natus. Turcas deseres: inter Turcas creuisti, Turcarum te manus extulit, Turcæ Asiam & Græciā gubernant, Turcæ exercitibus præsunt: qui si uel minimam famā tuæ mutationis acceperint, è uestigio sumptis armis, te deiecto, imperatorē alium suscipient: tu nudus & expulsus si euaseris, apud Christianos mendicabis panē. Nam quis Turca est quem suæ religionis pœniteat? moriemur omnes, prius q̄ nostri prophetæ iugum excutiamus. Non sunt parua quæ isti obijciunt. adhibēda est & huic parti medela, quā nemo teipso melius inuenerit. Nosti tuos homines, & quibus prouincias commiseris, non ignoras quanta sit cuiq; fides, & quis animus non telatet. Nō fit sine periculo magnū facinus & memorabile. Vilia sunt quæ paruo emuntur. Diligentia hic & labore opus est, peruestiganda sunt amicorū consilia, noscenda subditorū ingenia, & his utendū est quos fidos & prudentes uideris. Seruiunt tibi non pauci ex Christianis nati, qui quamuis circuncisi sunt, non tamen Christianū nomen oderunt. His exercitus, his præfecturas reddere potes, qui tui sint amantissimi, & ita regnū ordinare, ut quando uelis præsto sint omnia. Tui subditi magna ex parte Græci sunt & Armeni (ut diximus) Iacobitæ: qui et si aliquid erroris habent, Christiano tamen nomine censentur, nec aliud magis cupiunt q̄ te similē eis esse, & illum Deum colere quē colunt ipsi. sperarent meliori se loco futuros, qui nunc mancipia quàm uilissima sunt, tributa exoluunt grauia, iniurijs afficiuntur quotidianis, ad bellū ducuntur inuiti, & inermes cædibus exponuntur, priuantur liberis & uxoribus: miserrima res est, postquā filios educauerunt, eos perdūt, rapiuntur in palatiū, pueri circunciduntur, & Mahumeteis ritibus imbuuntur. uident infelices parentes non modo corpora liberorum, uerum animas etiam ire perditū, & angustiati inter tot calamitates plorare non possunt, maiora mala timentes. Nemo horum te diligit. neque enim natura fert, ut eos amemus à quibus patimur mala. Quod si te Christianum cernerent, mirū in modū diligerent, felicitatem tuā cuperent, & omnibus studijs tuam gloriam quærerent, & filios suos et seipsos q̄ libentissime tibi donarent. Magna est horū multitudo, & pro sua religione constantia. quod si prudenter eos tractaueris, nihil tibi de rebellione Turcarum uerendum erit, qui medios inter Christianos sese uidentes, tuæ potius uoluntati cōsentient, fortunas et dignitates seruaturi, q̄ mortis periculo se subijciant. Non suademus rem nouā aut insuetam, tutum est iter quod ostendimus, multi hoc & magni reges ingressi sunt. Apud Francos ex gentili & idololatra Christianus effectus est Clodoueus, & simul cum eo regni proceres baptizari non recusarunt. Apud Hungaros Stephanus nostris initiatus sacris, omnem illā gentē Christo acquisiuit. apud Vesogotos, qui longo tēpore in Hispania regnauerunt, & usq; in hæc tēpora eiusdē gentis sanguis imperat. Richardus Lemugildi filius, suadente Leandro Hispalensi episcopo, Arrianæ renunciauit hæresi, & cum omni

Adulatorum uoces dehortantium ne fiat Christianus.

Turcæ subditi Christiani.

Regum aliquot excēpla, qui ex gentilibus Christiani sunt facti.

omni gente sua catholicā fidem cōplexus est. Apud Longobardos Agilulphus, suasu coniugis Theudelindæ, reliquit idola, & cū omni populo Christianæ sese legi subiecit. Apud Hyberos, qui sunt in Asia, imperante Constantino maiore, rex gentis cū coniuge, & omni nobilitate atq; plebe, ad prædicationem unius captiuæ mulieris, relicta idolorum insania, baptizatus est. Sed quid moramur, & non exemplū illud adduximus, quod omniū est maximū? Cōstantinus ipse imperator ac monarcha uiā aperuit, quā tu & tui similes ingredi absq; ulla cūctatione possetis. omnes qui eum præcesserant imperatores, excepto Philippo, gentiles fuere: Iouem, Mercuriū, Apollinē, Herculē, & alia quæ sunt monstruosa nomina, tanquā deos colebant. Senatui et omni Romano populo, stultitia Christus erat. Proponebantur passim edicta quæ Christianos cōprehendi iubebant: & nisi sacrificarēt idolis, crudelibus modis interfici. Nihil uilius erat nomine Christiano, infame genus & maleficum habebatur omniū qui Christo crederent. Sub Nerone, sub Domitiano, sub Diocletiano crudelissima in Christianos desæuit persecutio. At Cōstantinus acceptis imperij fascibus, postquā persuasus est à Syluestro, prædecessore nostro, in simulachris dæmonia coli, et unū tantū deum esse cū patre et spiritu sancto CHRISTVM IESVM, & in euāgelica tantūmodo lege salutē inueniri: non est cunctatus Christi fidē amplecti: nō dixit, Senatus mihi aduersus erit, resistet populus, copiarum duces alienabuntur, imperio deijciar. sed alto animo iactans in Deo spē suā, legē edidit, qua publicē Christū coli iussit, & eā fidē teneri ab omnibus imperio subiectis, quā beati apostoli Petrus & Paulus Romanis tradidissent. nec propterea sinistri aliquid sibi accidit, sed tunc potissimum excellens et gloriosus euasit, cū in uexillis suis crux domini IESV apposita resplenduit. Viderat per quietē in aëre signū crucis, et uocē audiuerat dicentē: In hoc Cōstantine uinces. Parauit uexilla crucis, erexit, ciuilibus bellis finē imposuit, superauit hostes, barbaros afflixit, imperiū ampliauit, pacē subditis dedit, ecclesias aperuit, cōcilia sacerdotū celebrauit, hæreses eliminauit, lucē quā acceperat ab Euāgelio, cūctis gentibus cōmunicauit. Magnificus & excelsus super omnes Cæsares inuictus, Græcis & Latinis nostris celebratus. Imperauit annos supra triginta, sedem imperij apud Byzantiū erexit, & ampliatis ciuitatis mœnibus, multisq; tum publicis, tū priuatis ędificijs magnificē constructis, de suo nomine Constantinopolim appellauit. & plenus dierū, apud Nicomediā edito testamento, quo filios imperij successores reliquit, ut Christianū decet, sacramentis ecclesiæ receptis, ē uita decessit. Quid erat quod ille amplius in terra posset optare? imperio potitus est omnium maximo, uita ei & longa fuit, et paucis obnoxia morbis, inimicos humiliatos uidit: et quod hominibus dulcissimū esse solet, hæredes amplissimæ fortunæ filios dimisit. Nec alienū fuerit, tantum imperatorē, qui Christianā fidē tantopere ampliauerit, in alio seculo cum Christo regnare, ut est, credere, cui seruiuit in hoc dū uiueret. Quod si omnibus qui patriam auxerint, iuuerint, defenderint, certū est esse in cœlo diffinitum locū, in quo beati æuo sempiterno fruātur, sicut philosophi doctissimi tradiderunt: multo id certius de illis sperandum est, qui pro lege Domini uel seruanda uel augēda summis studijs contenderunt, sicut de Cōnstantino ostensum est: quē sicut in terra felicē fuisse dicimus, ita & in cœlo beatū credimus. Eadē proculdubio euētura tibi esse cōfidimus, si nobiscū sapiēs Christū colas, & magnū Constantinū imiteris: queadmodum Romani cum suo imperatore Christiani sunt effecti, ita et Turcę unà tecū baptizabuntur, eritq; tuū regnū super omnia quæ sunt in orbe, & nomen tuum nulla silebit ætas, Lati

Constantinus Imperator.

Vox cœlitus ad Constantinum edita.

Constantini laus.

næ te literæ & Grecæ & barbaræ celebrabunt, nemo inter mortales erit, qui te potentia aut gloria præcedat. Magna sunt hæc quæ promittimus, maiora quæ sequuntur. De regno, de potentia huius seculi, de gloria humana sumus locuti. Caduca hæc & incerta sunt, & fluxa: omnes morimur, omnia nata occidunt, & omnia orta senescunt, breuis est humanæ prosperitatis cursus, cito regnum deficit, nulla potentia longa est, gloria quoq; clari nominis, quamuis de maximis rebus diu perseueret, finitur tamen aliquando, & cum tēpore deficit. Nihil est inter mortales nō mortale, conterit omnia tempus. Esto duret per multa secula nomen, quæ dulcedo post obitū laudis: aut damnatus est homo in altera uita, & nihil ei prodest fama quæ remansit: aut saluatus est, & ea non eget, beatitudine donatus æterna, quæ omni ex parte plenissima est. Filios ac nepotes preclara maiorū nomina iuuāt: et nobis quoque dū uiuimus, dulce est talē hæreditatē posse relinquere, quę sit posteritati solatiū. Est id quidē aliquo modo bonū, sed meliora quærenda sunt & stabilia bona, quæ uere nostra sint, neq; unquā nos deserant. Philosophi, quos peripateticos uocauit antiquitas, tria bonorum genera posuerunt: & alia esse animi dixerunt, alia corporis, alia externa. Stoici ea dūtaxat bona existimarunt, quæ animū excolerent. hoc facit iustitia, prudentia, moderatio, fortitudo, & quæ sunt aliæ in animo dotes. Egregiā corporis formā, roboris multitudinem, nobilitatē, clientelas, opes, inter bona nō acceperūt: quæ neq; sunt in potestate nostra, neq; possessori felicitatē præstant. Sed neq; illæ quatuor uirtutes, quæ principales existimantur, tranquillam homini mentem reddunt: nisi aduniantur aliæ tres, quas theologicas appellant, & in animo sitæ sunt, Spes, fides, charitas. Tristis est, & in anxietate moratur, & torpet & angitur, & nihil boni operatur, qui spe futuræ uitæ priuatus est. Sine fide impossibile est placere Deo, qui est ultimum hominis bonum, et finis in quem tendimus. Charitas diuino amore feruet, curiosa est animæ nostræ, & proximo consulit, quem iubet lex, ut tanquam nosipsos diligamus. Si ergo animi bona cupimus, & moralibus uirtutibus opus est & theologicis, neq; in his ulla est nobis cum tua lege contentio. alia sunt, in quibus discrepamus. Fatebitur tua lex & uitam æternam in altero seculo reperiri, & his itineribus ad eā perueniri. Dicet fidem necessariam esse, uerum non eam fidē quā nos recipimus amplectetur. Laudabit charitatem, sed alia eius officia esse dicet, quàm Christianus. Sine spe non posse bene homini esse fatebitur: sed spei finē longe diuersum à nostro recipiet. Pax erit in nominibus, bellum in rebus. Facessat nunc hæc contentio, et quomodo uera & æterna bona, ex fide CHRISTI consequi possis, & animæ tuæ consulere, quæ immortalis est, ostendamus. Et si enim huius seculi quæ dicuntur bona cōcupiscis, & inter mortales magnus uideri uis, non tamē animæ tuæ oblitum te credimus, nec ex illorū numero censemus, qui cū Epicuro & alijs quibusdā delirantibus philosophis, extingui animā simul cū corpore putauerunt. Nec rursus te sine Deo esse cēsemus, sicut olim de †Gallicis in Hispania traditū est, qui nullum colebant Deū: & de Pythagora, quē ferūt dicere solitū esse, non liquere sibi an Deus aliquis esset. Quæ disputatio adeò impia iudicata est, ut ab Atheniensibus autor eius eiectus sit, & libri in quibus ea continebātur exusti. Posidonius scripsit, Epicurū de deo nihil sensisse, sed ea quę de dijs locutus est, inuidiæ depellendæ caussa dixisse. Stultorū hæc est assertio, sicut in Propheta legimus: Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. Haud equidē te adeò rudem existimamus, ut cœlū credas rectore carere, & hanc pulcherrimam

Res terrenæ omnes fluxæ.

Bonorum tria genera.

Virtutes theologicæ tres.

Heb. 11

Lex Mahumeti quatenus ab Euāgelio diuersa

Callecis

Pythagoras.

Epicurus.

mam mundi machinā casu emersisse, & omnia fieri fortuitò: sed arbitramur te Deum unum confiteri, & in eum credere, qui cœlum creauit & terrā, & omnia quæ in eis sunt, & quæ creauit non negligit. Nec te ignorare censemus, incorruptibiles esse animas hominum: & cum è nostris corporibus migrant, in alias regiones transferri, & bonas læta sortiri loca, malas ad supplicium rapi: quod non solum in Euangelio nostro scriptum est, & in prophetis, sed tua quoq; lex idem docet: quāuis in hoc mundo tēporalia quæ putantur bona, casu quodam fortuito euenire non rectè arbitratur. Socrates & Plato & Aristoteles, philosophorum principes, de mundi regimine, de immortalitate animarū, de Deo, eadem crediderunt quæ Christiani: quamuis aliqua nouæ legis arcana, quæ nondum edita erant, ignorauerunt. Platonis in epistolis hæc uerba leguntur: Credendū est aūt semper ueteribus sacrisq; sermonibus, nobis asserentibus animā esse immortalē, iudicesq; habere, ac pœnas dare maximas, cū à corpore fuerit separata, quod intelligendū, cum male uixerit. Non est hic locus apud te altius examinādus, qui pro tua lege Deum esse intelligis, qui omnia uidet, & omnia iudicat: & animas corporea mole solutas, pro suis operibus in alio seculo uel præmia recepturas, uel supplicia, non dubitas. Quæ cum ita sint, stultum cognoscis terrenis rebus ita aliquem inhærere, ut cœlestia negligat: & dum corpori studet, animam perodat. Breue est omne quod uiuimus æuum, etiam si Mathusalem aut Nestoris annos possimus attingere. quicquid æternitati comparatur, momentaneum est. Quotusquisq; hodie reperitur qui centesimū uideat autumnum? Quotus qui octogesimū impleat annum? Vita hominis (ut inquit propheta) in ipsis septuaginta annis in potentatibus: aliquando ad octoginta protenditur, ulterius labor & dolor. Quotus iterum ex eis qui nascūtur, ad perfectā peruadit ætatem? quàm multi moriuntur infantes? quot pueros extinguunt morbi, paucissimi iuuentutem superant. Angustissima est uita hominis, & incerta, mille instant in omnes horas pericula, mille mortis fauces uitæ nostræ insidiantur: minima res cursum nostrū interrumpit. Alieno hic arbitrio sumus, uocat nos Deus quando uult, & ubi uult: & cū minime credimus, tunc citamur. Peremptoria monitio est, nec licet prouocare, aut cōtrà niti: parendū est altissimo Domino, & uillicationis ratio reddenda. Sapiūt, qui ita uitam instituunt, ut uocati, alacri animo abeant, et corā iudice, qui nihil ignorat, impauidi consistant, in die illa tremenda & amara ualde, in qua nihil amplius mereri licet, & omnis spes ac metus ex his quæ acta sunt pendet, nec supplicare iuuat, neq; negare. Est igitur de anima curandū, quę post hanc uitam, aliā habet uitā, in qua uel dolet, uel gaudet. Quid prodest homini si uniuersum mundū lucretur (inquit in Euangelio Dominus) animæ uero suæ detrimentū patiatur? aut quam cōmutationem dabit homo pro anima sua? Viuimus, ac sapimus, ac Deo similes sumus: hęc melior pars nostri est reb. omnib. preciosior. dimisso corpore, in alias regiones ingreditur. Corpus in terra iacet, & in puluerē conuertitur, & usq; ad ultimū maximūq; iudiciū sensu carebit: tunc uero pro meritis quæ illi cū anima fuere cōmunia, uel ad gloriam uel ad pœnam resurget. Quid Nino prodest latè per Asiam imperasse? quid Semiramidi eius uxori? quid Dionysio, quid Herculi, ad Indos usq; penetrasse? quid Idamthirso, Scythiæ atque Asiæ iugum imposuisse? quid Nabuchodonosor, ad Gades usq; perrexisse? quid Osiridi, dimissa Aegypto, per Syriam & Asiam in Thraciā duxisse copias? quid Agamemnoni, Iliū exusisse? quid Cyro, Persarum imperium constituisse? quid

Platonis pia sententia.

Vitæ humanæ breuitas.

Vita hæc ad futuram instituenda.

Matt. 16

Alexandro Magno illud euertisse, & usq; ad Hispasim in Orientem, & ad Iaxartem fluuium septentrionem uersus arma tulisse? quid Hannibali, Italiam uexasse? quid Scipionibus, Carthaginem deleuisse? quid Pompeio, orientales reges debellasse? quid Iulio Cęsari, subacta Gallia Romanum imperium inuasisse? quid Hunorum regi Attilæ, Pannonia Germaniaq; protrita, Aquileiam in Italia subuertisse? quid Tamerlamo, tot Asiæ Syriæq; urbes incendisse, atq; auum tuum prælio superasse? quid genitori tuo Amirato, sæpe de Græcis, sæpe de Hungaris triumphasse? quid cæteris regibus atque imperatoribus, res magnas et claras gessisse prodest, si absq; cognitione ueri Dei mortui sunt, & nũc eorũ animæ apud inferos cruciantur? laudãtur hic, & ardent illic? Quæ famæ uoluptas in cruciatu esse potest? quæ dulcedo gloriæ in doloribus? Dura uox est eorum, qui uel in tauro Phalaridis beatitudinem esse dicunt. Non bene cohabitant dolor ac uoluptas, nec ullus est in felicitate mœror. In cœlo plena felicitas est, apud inferos plena miseria: cũ eò uentum est, nihil iuuat gloria quæ præcessit, & fama seculi. Studendum igitur est, ut post obitum qui per omnes se horas infert, certus & incertus, animabus nostris bene consulamus. Præueniendus est pijs operibus dies mortis, & omnes actus nostri ita dirigendi, ut Deo placeamus. Ipse est enim finis omnium, & summum bonum, ad quod aspiramus: & ipsa beatitudo, cuius cupiditas omnibus mortalibus inest. Quærendum est iter ad eam. Id recta fides ostendit, & operatio iustitiæ: quia nec iustitia sine fide, nec fides sine iustitia sufficit. Iustus ex fide uiuit, ut scriptũ est: & sine fide nemo acceptus Deo. Tua lex, ut aiunt, in sua quenq; religione saluari hominem cẽset, si alioquin caste iusteq; uiuat, nisi Mahumetea traditione relicta ad aliam transierit. Dicunt & in tua lege scriptum esse (est enim sibijpsi sæpe contraria) nulli salutem patere, nisi in ea. Nos contrà sentimus, & certi sumus, uiã uitæ soli Christiano, si bene agat, apertam esse. Ait enim ueritas nostra in Euangelio, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluabitur: qui non crediderit, condemnabitur. Tu ergo si futurum credis seculum, si uis fieri saluus, si animæ tuæ bene consultum cupis, ut fidem Romanæ ecclesiæ (extra quam non est salus) & baptismum recipias oportet. His duabus clauibus, fide & baptismo, aperiuntur paradisi portæ. Illis tamen qui apposite ad fidem uiuunt, nihil proderunt: nam fides sine operibus mortua est. Euangelio præbendæ sunt aures, & Christi doctrina sequenda, quæ nullum fallit. Diceres, nolle tuæ legi nostram proponere, aut Mahumetem relinquere prophetam magnum. Rogauimus ab initio, ut benigne audires: itidem nunc petimus, & nunc maximè attentis auribus, & pia mente opus est, & iudicio recto, quando ad radicem arboris infructuosæ admouemus securim. Audi seriem rerum, nosce historiam fidei, præbe aures uero, cui perraro est in altis ædilibus locus. Calisthenem philosophum crudelibus modis lacerum, in custodiam rapuit Alexander, qui uera loquens diuinum cultum homini denegauit: & Clitum Philippi laudes commemorantem lancea transfodit. Timent homines exempla, & uidentes melius adulatoribus succedere quàm recta monẽtib. ad nugas se conuertũt, & quæ placeant loquuntur. Antigonus aliquando unus ex successorib. Alexãdri, qui regnauit in Asia, inter uenandũ mutata ueste, relictis comitibus, errabundus apud agrestes homines, in uili tugurio pernoctauit incognitus: & cõbibens, de seipso tanquam de altero percunctatus astantes, omnia quæ fecerat mala, ab eis audiuit. Mane quæsitus, atq; inuentus, cũ uestem allatam & regiũ ornatũ uidisset: Date (inquit) purpurã, quam ut primũ indui, uerum de me nisi hac nocte nunquam audiui. Et

Deus summum bonum.

Rom. 1

Mahumeti lex in plerisq; sibi contraria.

Veritati rarus in principum aulis locus.

Antigonus.

ui. Et Augustus mortuo Varo, idcirco seipsum supra modũ dolere aiebat, quia non esset à quo uerum audiret. Ad pauperes philosophos relegata est inquisitio ueri, qui propterea sapientiæ amatores uocantur, quia ueritati seruiunt, & nolunt decipi. Turpe est cuiq; homini errare, maximè regi: qui si per seipsum non satis intelligit, propè habet magistros quos interroget: tantum placeat audire, nec pudeat discere quod ignorat. Tria sunt hominũ genera, ut inquit Hesiodus. Primi & optimi sunt, qui per sese omnia noscunt. His proximi, qui recta monentibus auscultãt. Tertij prorsus dãnandi sunt, qui neq; ipsi uident, neq; uidentibus credunt. Sed nulla in re periculosius erratur, quàm in his quæ pertinent ad fidem, neq; utilius inuenitur uerum. Recte ad Antipatrem de Alexandro scribit Aristoteles, monens, ne pro tot exercitibus, uictorijsq; & subiugatione orbis terrarum glorietur, sed cogitet, quod si quid de Deo rectè cognoscat, nõ minori gloria dignus est, quàm ipse pro tantis rebus gestis tantaq; potentia. Et in Ethicis: Sapientem inquit esse amicissimum Deo. Sapiens autem nemo existimandus est, qui à recta fide est alienus. In his uero quæ sunt fidei, neq; tuus legifer satis intellexit, neq; tu in hanc usq; diem satis didicisti. An uero recta monentem audire & sequi uelis, futurus dies ostẽdet. Si uero hæc quæ ad te scribimus audieris, signum erit ad discendum parati. Si feceris quæ monemus, eris proculdubio sapiẽs. Nemo hominum Sapientiam contemnit, nemo odit, nemo est qui nolit esse sapiens. Verum primus sapientiæ gradus est, nolle errare, & uerum quàm libentissime audire: maximè in his rebus, unde homini est salus, sicut est religio, quæ ordinatur ad æternam uitam. Audi ergo uerum circa religionem. Si non scribimus uerum, argue scribentes, & despice tanquam stultos. Sed noli falsum dicere, nisi cognoueris falsum esse. Et narrabimus breuissimè ab initio mundi, usq; ad obitum Saluatoris CHRISTI nostri, legis arcana. Deinde aliqua de tua lege dicemus, eaq; conferemus adinuicem, & quantum intersit ostendemus, conabimurq; quãtum ex alto dabitur, lucem tibi ostendere, per quam possis ad eam lucem peruenire, quæ illuminat omnem hominem uenientẽ in hunc mundum. Cum creasset Deus in principio cœlum & terram, & maria, & lucem, & solem, & lunam, & alia sidera, & plantas, et herbas & uolucres, & pisces, & quadrupedum genus inexterminabile (ut scribitur Sapientiæ secundo) ac reptilia, & alia animantia postremo Adam creauit, & insufflauit in eum spiraculum uitæ, & posuit eum in paradiso deliciarum, & fecit adiutorium simile sibi Euam, ex costa eius eductam. Et data licentia qua possent cæterarum plantationum degustare fructus, ut abstinerent à plantario prudentiæ imperauit. Et ambos cum præuaricati essent, ex paradiso deiecit, atq; in eis humanum genus morte damnauit. Iussitq; laboriosam uitam & ęrumnis plenam agere. Ab his propagata creatura rationalis, cum rursus animo rebelli diuinam maiestatem contemneret, & in uitia quoq; prolaberetur, aquarum diluuio deleta est. Noë cum cõiuge & sex alijs animabus in arca saluatus est, & ab his omnes homines qui modo sunt, & post diluuium fuerunt, originem ducunt. Tres filij Noë, Sem, Cam, & Iaphet redeuntib. aquis in locũ suũ, humanam gentem reparauerunt, adeò ut traditum sit, priusquam Noë moreretur, quatuor milia hominũ ex suis & filiorum lumbis exiuisse, ex quibus etiam iniqui emerserunt, Nemrot filius Cam, & qui cum eo in contumeliam Domini turrim Babel ædificare cœperunt. In ea diuisum est labium uniuersæ terræ, & confusione impeditum opus. Secuta est peccatum pessimum Pentapolitana submersio, et Abraam & Lot inuenti religiosi: in semine Abraã benedictæ sunt gentes, & circumcisionis

Augustus.

Philosophi appellatio.

Sapiens Deo amicissimus.

Legis diuinæ mysteria à condito orbe repetita.

Gen. 2

Diluuiũ Noe.

Turris Babel.

Abraham. *Isaac.* *Iacob.* cisionis pactum cum eo percussum est. Fuit enim iustus, & placuit Deo in operibus suis, cum filium Isaac diuino imperio immolare non detrectasset. Neq; Isaac patris uiam deseruit: cui natus est Iacob, qui alio nomine dictus est Israël. & huic duodecim filij fuerunt, à quib. duodecim tribus emanarũt. *Ioseph.* Is cognito quòd Ioseph, quem putabat extinctum, magnus & potens esset in Aegypto, cum reliquis filijs ad eum migrauit. Multiplicatum est illic Iudæorum semen, & in gentem magnã cum creuissent Israëlitæ, surrexitq; rex *Moses.* alius, qui Ioseph & opera eius ignoraret, grauissimis laborib. oppressi sunt, & contumelijs innumerabilibus affecti. Et miserante Deo, per manus Moysi & Aaron seruitutẽ effugerũt, & sicco uestigio rubro mari traiecto, per annos quadraginta cibo cœlesti uitam in deserto egerunt. Et circa montem Sinai diuinã legẽ in tabulis lapideis acceperunt. Acquisita est terra promissionis, sed non tota in manu Moysi. Post obitũ eius mirabilia fuerunt opera Iosue, & aliorum Iudicum: inter quos etiã prophetæ claruerunt, uiri excellen- *Iosue.* tissimi. Successerunt deinde reges & alij prophetæ in populo Dei, & nõ sine cœlesti munimine conseruata est gens Hebræa: & prophetæ quidem interpretati legem, salubria tradidere præcepta, uirtutem extollentes, & uitia effulminantes. & multa per illos scripta sunt diuinitus reuelata, quæ de futuris notitiam præbuere. Non tamen pauca perpessi sunt aduersa Iudæi, cum legem Domini contemnerent, & in traditionibus patrum non permanerent. *Iudææ gentis aduersa.* Ceperunt eos Chaldæi, & in seruitutẽ redegerunt. Et nunc Syri, nunc Arabes, nunc Aegyptij in eos arma uerterunt. Multæ fuerunt eorũ tribulationes, multæ calamitates ac miseriæ: sed de omnibus liberauit eos Dominus, cũ ad Deũ clamauerũt, & tota mente redierunt: quia cor contritum & humiliatum non despicit diuina maiestas. Hæc ut arbitramur communia tibi no- *Legi diuinæ & Mahumeticæ quatenus conueniat.* bisq; sunt, & in Alchorano Mahumetæo magna ex parte continentur. Verax igitur & tuo et nostro iudicio lex Iudæorum, uerax Moyses & Dauid & Salomon & Isaias & Ieremias & Iezechiel & Daniel, & ueraces omnes prophetæ Domini: uera Iudæorum fides, qui ante Christum in lege permanserunt: mendaces omnes gentes, quæ coluerunt idola. Notus ante Christum solum in Iudęa Deus. Nihil huc usq; cõtendimus. Cõcedis hæc nisi fallimur omnia. In his quæ sequuntur, discordia erit. Sed nos in luce ambulamus, neque offendimus ad lapidẽ pedes nostros: & ne de cætero tu quoq; offendas, magnopere cupimus, & ultro ne decipiaris, lumen offerimus. Tu creatura Dei es, & ouis eius: sed errabunda extra caulas in alienis pascuis, procul ab ouili dominico, letiferũ capis cibũ, & pestifera aleris herba. Nos boni pastoris exemplo, qui relictis nonagintanouem ouibus in deserto, unam quæ aberrauerat, secuti sumus, teq; quærimus, & in uiam salutis optamus reducere. Dolemus te uirum excellentem nobilitate, moribus illustrem, gestarum rerum gloria clarum, imperio magno præditũ, & pluribus naturæ dotibus eminentem, non incedere in uijs Domini, non nosse mandata eius, non esse in lege sua. Cõpatimur tibi, & tuorum subditorũ infelicitatem deploramus, qui tecum pereunt. Nec te credimus libenter errare, cuius naturam bonam esse confidimus. Ignorantia ueri te retinet: Tui te parentes, et seipsos, per ignorantiã decepere, cum progenitoribus laberis. Sed timenda est scriptura, *1. Cor. 14* quæ ait: Ignorans ignorabitur. Quod si cæteris in rebus præcipuam curam, exactam diligentiam, summum studiũ adhibeas, ne quis fallat te, circa religionem potissimè curandũ est ne fallaris, in qua tanto cautiorẽ te esse oportet, quãto in ea cũ maiori periculo delinquitur. Cæterarũ rerum ignorantia

hæc quæ

hæc quæ sunt temporalia in hoc seculo, adimere potest. Religionis error alterius uitæ bona, id est animæ felicitatem deperdit. Quod ne tibi accidat, si nobis aures & fidem præstiteris, facilè adiumento erimus. Audisti ea quæ de ueteri testamento diximus, nunc de nouo agendum est, in quo plurimum discordamus. Audi quæ subiungimus, sic & tuæ legis tenebras odio habebis, ut speramus, & nostræ legis lucem amabis. Duo in ueteri testamento uaticinia reperiuntur, quorum alterum est: Non auferetur sceptrum de Iuda, neque dux de femore eius, donec ueniat qui mittendus est, siue (ut Chaldæi dicunt) Messias. alterum est, quod ait: Cum uenerit sanctus sanctorum, cessabit unctio uestra. His uaticinijs prædictum est, in aduentu Christi Iudæos & regnum amissuros esse, & sacerdotium, sicut & factum est. Regnum quod Iudæorum fuerat, Idumæi acceperunt. Regnante nanque primo Herode Antipatris filio, genere Idumæo, & alienigena, Christus ex Maria uirgine natus est Dei filius, uerus Deus, & uerus homo, qui sacerdotium Iudæorum ad Christianos transtulit: Petro sibi successore delecto, in quem pontificis maximè potestatem transfudit, neque ulterius apud Iudæos pastoralis ouium cura permansit, dicente Domino ad Petrum: Pasce oues meas. Pastor ipse bonus, & pontifex magnus, Christus: pastores deinceps & pontifices Christianos, non Iudæos esse constituit, quamuis Petrus & alij plures ex Iudæis, non amplius Iudęi, suum summum pontificium acceperunt. Atque in hunc modum Iudaica cessauit unctio, & translatum est sacerdotium. Quo facto, & lex ipsa translata est, dicente Apostolo: Quia translato sacerdotio, necesse est ut legis etiam translatio fiat. Deus igitur, qui multifarie multisque modis olim patribus in prophetis locutus fuerat, nouissimè per filium suum, quem constituit hæredem uniuersorum, per quem fecit & secula, allocutus homines nouam legem edidit, & noua dedit præcepta, quibus seruatis uitam mererentur æternam. In tempore igitur, quod in altissimo indiuiduæ trinitatis consilio ab æterno fuerat diffinitum, regnante apud Hebræos Herode, imperante apud Romanos Augusto, quiescente mundo, & aduentum Domini mirabili & inaudita prioribus seculis pace honorante, missus est Gabriel angelus de cœlo, qui Mariæ felicem conceptionem & sacratissimum partum annunciaret. Sed ante præcursor natus est Ioannes, qui pœnitentiam prædicaret, & uiam Domino præpararet. Concepit Virgo de spiritu sancto, ut prædixerat angelus, & seruata dignitate uirginitatis, filium simul & Dominum peperit. Natus est CHRISTVS Saluator octauo Calendas Ianuarias, & in ipsis Calendis circuncisus est, & iuxta uocem angelicam IESVS appellatus, quia salutem attulit humano generi. Plurima de infantia Saluatoris scripta sunt, nec dubium est, quin omnis eius ætas signis & miraculis plena fuerit. Sed Ecclesiæ nostræ grauitas & acre iudicium, ea tantum recipit, quæ certa sunt, Apocrypha prætermittit. Duodecimus Saluatoris annus memoriam habet, quia templum ingressus, cum legis doctoribus disputauit, & aliqua ex parte splendorem suæ diuinitatis ostendit. Sed circa tricesimum annum, fulgor ille plenius emicuit. Tunc enim baptizatus est à Iohanne, & Iohannem ipse baptizauit, & paterna uox audita est: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Conuertit aquam in uinum, & innumerabilibus coruscauit miraculis. Elegit sibi discipulos, quos uocamus Apostolos. Et circumiens regiones, & mentes hominum & corpora sanauit ægrotantium:

Gen. 49

Iudæi et regno, & sacerdotio, nascente Christo, spoliati.

Heb. 7. & 1

Christi incarnatio.

Luc. 1

Christi natiuitas.

Christi miracula

tantiũ: & faciẽs ipse quæ docebat, toto triennio prędicauit euangeliũ, per Iudæã & uicinas prouincias, beatissima uox eius intonuit. Quæ uita hominũ esse deberet, ostẽdit excellentissimè, & præcepta tũ uetera innouauit, tũ noua, prioribus multũ utiliora instituit: abdita & obscura, quæ erat in ueteri lege, multa reuelauit, & obscuros prophetarum aperuit sensus, & quæ de se prædicta fuerant, palàm exposuit: mysterium sanctæ trinitatis ostendit, & unitatem in trinitate monstrauit, docens tum patrem, tum filium, tum spiritum sanctum diuinis honoribus prosequendum, & hos tres unũ esse deum. Prædixit non modo mortẽ suam, uerum etiam genus mortis: & quod tertia die resurgeret, & quod ascensurus in cœlum, rediturus esset in fine seculi iudicare uiuos & mortuos. Comprehensus est sicut ipse uoluit, & traditus Pilato præsidi, qui eum neci daret. Testes in eum citati sunt, nec est inuenta mortis caussa: quia peccatũ non fecit, nec repertus est dolus in ore eius. Maximum crimen obiecerunt, quia filium Dei se fecit, & regem dixit: & propter ueritatem occisus est, crucifixus atq; sepultus: & iuxta uerbum suum resurrexit à mortuis: & quadraginta diebus cum discipulis cõmoratus, cum eos confirmasset & coroborasset, atq; in orbem ire iussisset, euangeliũ dissemináturos, tandẽ uidentibus illis eleuatus est, & nubes suscepit eũ ab oculis eorũ, ascẽdit ad cœlum, & sedet ad dexteram Dei patris, & inde uenturus est iudicare uiuos & mortuos, & redditurus unicuiq; secundũ opera sua. Interea spiritus sanctus ab eo missus, omnia suggerit ecclesię, quę necessaria sunt ad uitam æternam. Hæc nos Christiani firmiter credimus, hæc est fides nostra, quam cunctis gentibus prædicamus, & impartiri omnibus cupimus. Hæc ab apostolis & eorum successoribus per fideles manus immutilata & incorrupta ad nos usq; delata sunt. Hæc uos Turcæ & Saraceni magna ex parte negatis: & si enim CHRISTVM ex uirgine natũ, & sanctum uirũ, et dei flatũ, & prophetam magnũ, & mirabilium operũ effectorẽ, & adhuc uiuentẽ confitemini: deũ tamẽ & dei filiũ esse inficiamini, nec sibi, nec sancto spiritui diuinitatem conceditis, & trinitatem personarum in diuinis respuitis, & Christi mortem deridetis, quem translatum, & alium sibi similem loco suo interfectum arbitramini, nec eius aduentũ in extremo iudicio expectatis, & alia nõ pauca Christianæ legis reijcitis: & plurima creditis, quæ apud nostros risu digna uidentur, quæ non dimittemus intacta. At quæ nos credimus, non solum ex noua lege, sed ex ueteri inuitamur. Vos Mahumeti & Alcorano eius, fidem tantummodo adhibetis, & hominem mortuum, sine conteste, sine ratione, sine miraculis sequimini. Nos uiuo credimus, uiuit enim uestro testimonio Christus: nos deo præstamus aures, & signis, et rationibus, sacris ducimur testimonijs. Quod si nos audies, monstrabimus breuiter nostræ legis splendidam lucem, & tuæ obscuram caliginem detegemus. Sed opus est pijs & attentis auribus, quando fidei sublimitas attingitur, & magni dei panduntur arcana. Sæpe iocis & inanibus fabulis te præsentem adhibuisti, & leuiores audisti narrationes: non est cur hæc grauia contẽnas, aut ea nosse recuses, ex quibus tua pendet salus. Nõ est anima nobilis cui nõ insit ueritatis amor, nõ est homo qui nolit saluus fieri. Audi ergo qui generosus es, audi quæ te salutare possunt: Quid est inter Christianos Turcasq; cõtrouersiæ, in quo simul contendimus? quæ dissidij caussa? Sanè non alius discordiæ fomes est, nisi quia circa diuinitatem non eadem sapimus, de patre, de filio, & spiritu sancto contendimus: hoc est præcipuum dissidiũ, quo sublato, facile omnia componentur. Attingemus hęc, & quæ sit inter nos de diuinitate

Marginalia: *Christi doctrina.* — *Mors.* — *Resurrectio, et ascensio.* — *Spiritus sanctus.* — *Saracenorum de Christo opiniones.* — *Fidei arcana pijs & attentis auribus percipienda.*

Line numbers: 10, 20, 30, 40

unitate dissensio, latius exponemus. Nos in Deo tres dicimus personas esse, patrem & filium & spiritum sanctum: uos unam tantum, quam nec patrem nec filium, nec spiritum sanctum dicitis, sed Deum tantummodo appellatis, & hunc unicum esse dicitis creatorem cœli & terræ, & omniũ quæ in eis sunt. Nulla est de unitate contentio, non latent nos uerba Moysi, dicentis in exordio legis: Audi Israël, dominus deus tuus unus est. Et rursus in lege scriptum est: Ego sum dominus deus tuus, qui te eduxi de terra Aegypti, non erunt tibi dij alij præter me. Et rursus: Ego sum, qui sum. Et si quæsierint nomen meum, uade, & dic eis, Qui est, misit me ad uos. Et in cantico Exodi dicitur: Dominus omnipotens nomen eius. Quæ testimonia unum esse deum, & unum dominum, manifestè declarant, & unam potestatem, & unam naturam. Nam deus naturę, dominus potestatis est nomen. Fatemur idem quod uos, de unitate diuinitatis. Hic amicitia est atque concordia, uobis unus deus est, et nobis unus. Dicitis principium omnium rerum esse deum, nos idem affirmamus. In quo igitur dissentimus? Multa sunt quæ de Deo aliter Christiani dicunt, aliter Saraceni seu Turcæ. Vos deum corporeum dicitis, nos incorporeum. Vos fortuita esse quæ hic in terra geruntur arbitramini, nec curare de his deum: nos gubernare eum, qui creauit omnia, non dubitamus. Vos deum patrem in diuinitate negatis: nos patrem et filium cognoscimus. Vos spiritum sanctum ex diuina maiestate reijcitis: nos ponimus & ueneramur. Mittamus alia, hæc aggrediamur in quibus plus ponderis est. Nos Christum Dei filium dicimus, uos negatis. Cur negatis? Sanè quia nec uxorem habet deus, ex qua filium procreare posset. Quod si uxor ei fuerit, filiosque genuerit, mundus qui unius imperio regitur, in plures diuisus dominos, diu stare non posset. In unitate concordia est, quæ seruet imperia: in pluritate discordia, quæ maxima regna subuertit. Sed quis tam rudis, tam uecors, tam demens Christianus est, qui generare deum ex connubio & permixtione fœminæ arbitretur? Non sumus adeò hebetes Christiani, ut tantum nefas admittamus. Saracenis suaderi hoc posit, qui Deo & corpus & caput & manus, & cætera membra concedunt. Nos deum spiritum esse asserimus, incorporeum, immortalem, æternum, & incõprehensibilem: qui dum se ipsum intelligit, in mente sua uerbũ concipit, quod nos filiũ dei esse dicimus: nec aliud est in Deo seipsum nosse atque intelligere, quàm deũ esse: nihil est enim in Deo, nisi deus. Deum autẽ cuius est uerbum, nominamus patrẽ: & processum ipsius uerbi, generationẽ filij dicimus. Nec ueritas hæc de uerbo Dei apud Christianos tantũ illuxit: gentiles philosophi ante Christi aduentum eadem quæ nos asserimus, nonnulli affirmauerunt, siquidem Platonici philosophi in suis libris apertissimè dixerunt, quod in principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum: hoc erat in principio apud Deum, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Et reliqua fermè omnia comprobant de uerbo Dei, quæ Ioannes in Euangelio suo tradit, usque ad incarnationem uerbi, quam ignorarunt: quia nondum natus erat Christus, & alta legis mysteria absconderat Deus à sapientibus huius seculi, quæ reuelauit paruulis. Quod igitur Platonici uerbum Dei nominant, & deum esse dicunt, nos filium uocamus ex deo genitum, & deum esse fatemur: nec ruinã mundi ex filij generatione timemus, quando unus duntaxat filius est. Et pater & filius unum sunt, una potestas, una uoluntas, una maiestas, nec uerbũ conceptum ab intellectu concipiente discordat. Obscura hæc uerba uidebuntur: at si uoles, præsto erunt qui lumen afferant,

Quænam Saracenis & Christianis de diuinitate dissẽsio.

Exod. 29

Dei unitas.

Christus Dei filius.

Deus spiritus.

Platonicorũ de Deo sententia.

ferant,& apertissima omnia reddant. Et tu solem hunc corporeũ cernis,qui noctem abiens, & diem efficit rediens: hic à seipso lucis producit radios. Hæc productio,generatio quædã est in sole:& radij solis, filij solis eius non inconuenienter uocantur. Quæ similitudo quamuis multifariè est inepta: nã solis plures sæpe uidimus radios,Deo unicus tantũ est filius: in eo tamen conuenit,quia una est & solis & radiorum substantia, & una est patris & filij diuinitas atq; essentia: quamuis comparatio corporalium rerũ nulla satis cũ diuinis quadrare potest. Sed accipe testimonia, & qui ratione non capis, cede autoritati. Vetus testamentũ & Iudæis et Christianis et Saracenis com,, mune est. Eructauit(inquit Dauid ex persona dei) cor meũ uerbum bonũ. 10 Hoc est,quod dei filiũ dicimus,& unigenitum patris æterni, non ex carnali cõiugio,aut humano cõplexu,sed ex corde dei,id est intellectu productum ,, asserimus. Et rursus: Filius meus es tu,ego hodie genui te. Hodie dicit,quia Deo nec heri præterijt, nec cras imminet. Sed hodie semper adest, cui præ,, sentia sunt omnia. Iterum, Ante luciferũ(inquit)genui te: ut intelligas, quia non loquitur de Salomone Dauid,sed deus pater de filio deo,quia ante luciferum nemo fuit. Et in libro Prouerbiorũ legimus, Sapientiã dei,quæ dei fi,, lius est dicentem: Nondũ erant abyssi,& ego iam cõcepta eram. Ante montes & colles ego parturiebar. Nunquã enim pater sine filio fuit, nec sine pa,, tre filius. Et hoc est,quod in euãgelio inquit Iohãnes: In principio erat uer- 20 ,, bum,& uerbũ erat apud deũ,& deus erat uerbum. Quæ mysteria profunda & alta cũ non intelligeret Arrius,nec Mahumetes comprehenderet,negare maluerunt ueritatẽ dei,quàm suam ignorantiã confiteri: & suas ineptias imprudenter ingerere,quàm aliorũ sapientiã humiliter discere. Stulta hæc & dãnosa pertinacia est. Deo enim et prophetis eius oportet credere: et si quid ,, est cuius rationẽ nõ capimus,debemus cũ Paulo dicere: O altitudo diuitia,, rũ sciẽtiæ & sapientiæ dei,quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uiæ eius. Fatentur iurisconsulti,non omniũ quæ à maioribus suis instituta sunt, rationẽ reddi posse,& tamen legi parendũ esse, quia non sine causa cõdita fuerit: quãto minus arcana dei licet cognoscere? Plurimæ sunt 30 occultæ causæ,ad quas nulla potuit curiositas hominũ peruenire: quia sicut oculi noctuæ ad solẽ,ita & noster intuitus ad ea quæ sunt diuinitatis. Nõ est ergo mirandũ,si neq; generationẽ filij,neq; spiritus sancti processionẽ,neq; trinitatẽ in diuinitate,intellexit carnaliter homo, uel Arrius,uel Mahumetes. Sed illud in eis dãnabile ac detestabile fuit,quòd sacræ scripturæ,diuinisq; testimonijs non acquieuerunt. nam quid opus est argumẽtis,ubi deus ipse loquitur? De Pythagoricis traditũ est,quod in disputando soliti erant dicere, Ipse ait. Ipse autẽ erat Pythagoras,tanquã eius autoritati non liceret aduersari: quanto minus deo,qui uerax est, & omnis homo mendax? Sed negabis hæc esse Dei,quæ asserimus,testimonia. De his posterius dicemus. Nũc de 40 spiritu sancto agendũ est,cui tua lex diuinos honores abrogat. Non est huiusmodi erroris Mahumetes inuentor. Arrij & Nestorij & Macedonij hæc olim demẽtia fuit,quos sacra patrũ cõcilia dãnauerunt: sed eorũ uirus apud Aegyptios & Arabes aliquamdiu latuit,& postremò,autore Mahumete & magistro eius Sergio,latè diffusum est. Ne mouearis dum uera loquimur. Caue ne sequaris cæcos,disce spiritũ sanctum esse deũ,& tertiam in trinitate fore personam. Diximus paulo ante,deum patrem dum se cognoscit,uerbũ concipere,& filium gignere. Nunc quod sequitur, adijcimus cognitioni annexam esse appetitiuam quandam operationem, cuius principiũ uoluntas est

Solis ad diuinitatem comparatio. *Prouer. 8* *Arrius.* *Arcana Dei incomprehensibilia.* *Pythagoras.* *Spiritus sanctus.*

est: inter operationes uero, quas uolūtas producit, præcipua est amare. Adhibe hic aures & mentem erige. In Deo perfectam & absolutā fateri cognitionem oportet, & amorē pari modo, cuius processus per appetitiuā operationem exprimitur, sicut & uerbi generatio per intellectiuam: & alia est operatio qua intelligit, alia qua appetit. Intellectiua ex his completur, quæ sunt quodam modo in ipso intelligente: nam sicut sensibilia in sensu, ita intelligibilia in intellectu dicimus esse. Appetitiua autē complementum accipit secundum quendam ordinem uel motum ad eas res, quæ obijciuntur appetitui, & occultum quoddam principium sui motus habet. Ea uero quæ principio feruntur arcano, spiritus nomen acceperunt. nam & uentos spiritus esse dicimus: & in scripturis, procellarum spiritus appellantur, quia non apparet afflationis spiritus initium. Respirationem etiam & arteriarum motum ab intrinseco & occulto principio manantem, uocamus spiritum: atq; hoc modo congruenti quadam similitudine, quantum diuina humanis uerbis indicari possunt, diuinus ipse amor à patre filioq; procedens, spiritus dictus est. In nobis duplici ex caussa procedit amor. Aliquādo ex corporea, & materiali natura: & is plerunq; immundus est, & menti noxius: aliquando ex ipsa proprietate spiritualis naturæ, cum bona intelligibilia & rationi conuenientia adamamus: & hic purus est amor, & laudabilis, & animæ salutaris. In deo corporalis amor seu materialis locum non habet, sed ille tantum reperitur, qui simplex est & nitidissimus et purissimus, quem spiritum sanctū appellamus. Nec nos intellectuali & sancto amore quicquā prosequimur, nisi quod intellectu concipimus. Conceptio autē (ut diximus) quæ fit ab intellectu, uerbum est, atq; ita necesse est amorem ex uerbo exoriri. Amat enim deus quod de seipso intelligit, id est, uerbū quod concipit intelligendo. Verbum autem dei, dicimus filium dei, qui & ipse patrem nouit & amat: atq; ita fit, ut amor ipse, cui sanctus spiritus est nomē, ex patre filioq; procedat, sitq; cum patre & filio pariter deus. Nam sicut diuinū intelligere essentiæ diuinitatis est, ita et amare. Et sicut deus se semper intelligit, ita et se semper amat: et omnia amat, suam bonitatē dum amat. Rursusq; sicut dei filius, qui est uerbum dei in natura diuina subsistēs, patri coæternus, perfectus, & unus deus est, ita & spiritus sanctus deus est patri & filio coæqualis & coæternus. Et quia omne quod subsistit in natura intelligibili, apud nos persona dicitur, apud Græcos ὑπόστασις consequens est, ut tres personas in diuinitate ponamus, quia tres sunt subsistentes, pater & uerbum & spiritus sanctus. neq; has personas dicimus esse per essentiam diuersas, sed per solas relationes distinctas, quæ ex processione uerbi & amoris proueniunt. Atq; in hunc modum Christiana religio diuinitus illustrata, distinctas tres personas confitetur in diuinis, non tres deos, sicut Mahumetes falso opinatus est: sed patrem, & filium, & spiritum sanctum, unum esse ab æterno deum afferimus: nec tamen ipsum patrem qui filius est, nec filium qui pater est, nec spiritum sanctum qui pater est aut filius. Vna est enim patris & filij & spiritus sancti essentia, in qua non est aliud pater, aliud filius, aliud spiritus sanctus: quamuis in personis alium patrem, alium filium, alium spiritum sanctum, diuina docente autoritate, dicamus. Nec similitudo in his quæ creata sunt summæ deest trinitati. Inuisibilia Dei (sicut Apostolus ait) per ea quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur. Sempiterna quoq; uirtus eius ac diuinitas relucet, quippe in anima nostra, quæ diuinæ trinitatis est imago. Est enim anima nostra substantia quædā incorporea, & ratione prædita, & actus quidē sine forma or-

Spiritus.

Amor in nobis duplici ex caussa.

Verbum dei, qui & filius.

Persona. ὑπόστασις.

Personarum in trinitate distinctio.

ganici corporis, quæ dum corpus mouet & regit, sui meminit, se intelligit, et se diligit: quibus in rebus quædam apparet trinitas, memoriæ, intelligentiæ & amoris. Tria hæc ad seipsa referuntur, quia non est amor sine memoria, nec memoria sine notitia. Nam quis meminit aut amat quod nescit? Inseparabilia sunt hæc à semetipsis, & tamē quodlibet eorum, & simul omnia una essentia sunt, & una uita in anima una. Differunt tamen, quia memoria nō est intelligentia uel uoluntas, nec intelligentia uoluntas siue amor. Quod si hæc diligenter inspicias, inuenies summæ illius trinitatis atq; unitatis uestigium, et imaginem quandam quamuis imparem. Quicunq; enim sempiternā & incōmutabilem naturam, per memoriam reminiscitur, intuetur per intelligentiam, amplectitur per dilectionem. Profecto reperit in seipso summæ trinitatis imaginē, non tamen omnino similem, sed qualemcunq;, ita ut in similitudine magna inueniatur dissimilitudo. Etsi enim homo meminit, intelligit & diligit, non tamē memoria est, nec intelligentia, nec dilectio, sed sunt hæc in eo & in una substantia, non sicut accidentia in subiectis, quę possunt abesse, sed substantialiter existunt in anima, & unus homo est qui habet hęc tria, non ipse est hæc tria. In simplici uero natura, quæ Deus est, quamuis unus sit deus, tres tamen personæ sunt, ut dictum est, & ipse deus est hæ tres personæ. Sed illud satis ad rem nostram est, quia tria hæc aliquo modo unū sunt. Reperitur & sub alijs nominibus, & alio modo in nostra natura illius summæ & ineffabilis trinitatis imago. Nā mens et notitia eius et amor tria quædā sunt: mens enim nouit se, & amat se, nec amare se potest nisi etiā nouerit se. Duo quædā sunt, mens, & notitia eius: duo etiā sunt, mēs et amor eius. Cū se nouit mens, & se amat, manet trinitas: scilicet mens, amor, et notitia. Et hæc tria, quāuis distincta inuicē sint, unum tantū esse dicuntur, quia in anima substantialiter existunt: & est ipsa mens quasi parēs, et notitia eius quasi proles eius. Mens enim cū se cognoscit, notitiā sui gignit, et est sola parens suę notitiæ. Tertius est amor, qui de ipsa mente & notitia procedit, dū mens cognoscit se, diligit se: non enim posset se diligere, nisi cognosceret se: amat enim placitā prolem notitiam suā. Et ita amor quidā complexus est parentis & prolis: nec minor est proles parente, cum tantam se nouerit mens quanta est, nec minor est amor parente & prole, id est mente & notitia. Considerat hæc rationalis homo, & uidens tria in una essentia concurrere, extendit se ad cōtemplationem creatoris, & intelligit unitatem in trinitate, & trinitatem in unitate, & unū deum colit, unam essentiā, & unum principium sicut & patriarchæ & prophetæ atq; apostoli tradiderūt. Sed audiamus iam tandem ipsos, & diuinæ legis autoritatē & testimonia in mediū afferamus, sine quibus uana est omnis argumentatio. Deum patrē, omnes sacræ literæ confitentur, & Dei nomen paternitatem ad omnia refert. Et si filiū dicimus, non possumus patrē negare. De filio adducta sunt testimonia legis, ergo & pater ostensus est, sicut & Saluator ait: Philippe, qui uidet me, uidet & patrē meum. Nunc de spiritu sancto, quod cœpimus, prosequendū est. In Genesi legimus, Quia spiritus domini ferebatur super aquas. Quis tunc dominus nisi deus fuit, & cuius spiritus nisi Dei? Et quomodo dei spiritus, nisi Deus? Deus est quicquid dei est, nec aliquid illi immixtum est. Incōpositus est, simplex est, & purus deus. In Iob scriptū est: Spiritus domini fecit me, & spiraculū omnipotentis dei uiuificauit me. Dei sunt hęc opera, nō hominis. Quis fecit hominē nisi deus, aut uiuificat hominem nisi deus? est igitur spiritus domini, propter quod dictum est in Psalmis: Spiritus domini repleuit orbem terrarum,

Anima nostra diuinæ trinitatis imago.

Mens trinitatis imago.

Absq; diuinis testimonijs omnis de his argumentatio uana.

Ioan. 14. *Gen. 1* *Iob. 33* *Sapien. 1*

terrarum, & hoc quod continet omnia, ſcientiam habet uocis. Quis hic ſpiritus niſi deus? quis impleat orbem niſi deus, cui cœlum ſedes eſt, & terra ſcabellum pedibus eius? Et apud poëtas deum ire per omnes terras tractusq; maris, cœlumq; profundũ, traditũ eſt. Et rurſus, Eſt ne Dei ſedes niſi terra, pontus, & aër, & cœlum & uirtus? Propter quod recte ait Dauid: Quò ibo à ſpiritu tuo? Oſtendens non eſſe locum in quo poſſet fugere ſpiritum domini, qui eſt ubiq;. Eſſe autem ubiq;, implere & continere mundũ, ſoli Deo tributum eſt. Deus igitur ſanctus ſpiritus eſt, qui hæc peragit, & futura præno-ſcit: & prędicit, ſicut ſcriptum eſt: Reſponſum accepit Symeon à ſpiritu ſan- 10 cto, quia non moreretur niſi uideret Chriſtum domini. Non eſt cur Deum negemus, qui dei efficit opera. Non igitur ſolus pater deus eſt, neq; ſolus filius, ſed ſpiritus ſanctus cum patre ſimul & filio deus eſt. Quia non aduerſatur rationi trinitas perſonarum in unitate diuinitatis, quemadmodum ſuperius oſtenſum eſt. Sed iam trinitatẽ ipſam ex ſacris codicibus demonſtremus, & Moyſen ante omnes audiamus, cuius hæc ſunt uerba in capite libri quem Geneſim noſtri uocant: In principio creauit deus cœlum & terram. Terra autem erat inanis & uacua, & ſpiritus domini ferebatur ſuper aquas. Tria cõmemorat: Deum, principium, & ſpiritum. Ideo in deo, patrem intelligimus: in principio, filium: in ſpiritu domini, ſpiritum ſanctum. Et accipia- 20 tur hoc in loco principiũ pro filio, ſicut in Pſalmis de ſuo filio dicit deus: Tecum principium in die uirtutis tuæ in ſplendoribus ſanctorum, ex utero ante luciferum genui te. Atq; ita in exordio naſcentis mundi, trinitas ipſa in diuinis perſonis adducitur. Hic ſi placeret, interſeri poſſet de Heloenim, ſecundum Hieronymum ad Marcellum. Tentans diabolus primos parentes, interpoſito ſerpente, & ſuadens ut edant de ligno prohibito, Eritis (inquit) ſicut dij, ſcientes bonum & malum. Quod perinde accipiendum eſt, ac ſi diceret, Eritis ſicut diuinæ perſonæ, quibus ignotum eſt nihil. Et cum eijceretur Adam de paradiſo, inquit Dominus, Ecce Adam factus eſt ſicut unus ex nobis. quibus nobis? patre ſcilicet, & filio, & ſpiritu ſancto. Sed manifeſtius ea- 30 dem trinitas oſtenditur, cum dicitur: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Cum ait, faciamus, & noſtram, plures perſonas inducit. Cum dicit, Imaginem, unitatem diuinitatis oſtendit. Nec ſolitarius eſt cum dicit, faciamus: neq; aliena à ſe loquitur, qui Noſtram ait. Duo ſunt pluralia uerba, Faciamus & Noſtrã, ut uideatur pater cum filio & ſpiritu ſancto miſcere ſermonem, quod non ſono uocis, ſed intellectu expreſsius eſt. Dixerat, Creauit deus cœlum & terram. Deus, & creauit, ſingularia ſunt: quia unus eſt deus, & una diuinitatis eſſentia. ſubiũgitur, Faciamus, & Noſtram, ut pluralitas in perſonis intelligatur. Idem & Pſalmiſta canit regius, dum ait: Verbo domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis uirtus eo- 40 rum. Quid manifeſtius dici potuit? In conditione cœlorũ, tres perſonæ concurrunt, dominus, uerbũ, & ſpiritus. dominus, patrẽ exprimit: in uerbo, filium accepimus: ſpiritus is eſt, quem ſanctũ uocamus. Et rurſus Propheta, ut trinitatem perſonarum in diuinitate cognoſcas, ter deum prouocat in benedictione. Benedicat nos (inquit) Deus noſter, benedicat nos deus, & metuant eum uniuerſi fines terræ. Trina dei confeſsio, trinitatem exprimit perſonarum. & cum ſubditur, Metuant eum uniuerſi fines terræ, unitas aperitur diuinitatis. In Pſalmo quoque XLIIII. multum expreſſe trinitatem innuit, cum dicit filio: Sedes tua deus in ſeculum ſeculi. & poſtea ſubdit, Propterea unxit te deus deus tuus: id eſt, pater & ſpiritus ſanctus. & cum ſequitur, Præ participibus tuis: myſterium quoq; incarnationis aperit, de quo

Pſal. 138 — Luc. 2 — Gen. 1 — Pſal. 109 — Pſal. 66

suo loco prosequemur. Et Isaias in uisione sua clamantia introducit Seraphim, Sanctus sanctus sanctus dominus deus sabaoth. Ter Sanctus ad tres personas refertur, & semel Dominus, & semel Deus dicitur: quia unus est dominus, & unus est deus. Et rursus idē uates ex persona CHRISTI loquitur, & dicit: Dominus meus misit me, & spiritus eius. Dominus meus, inquit, id est pater meus: misit me, scilicet filium: & spiritus eius, qui est sanctus spiritus. Quis hic non intelligat trinitatem? Non latuit prophetas hoc mysterium. Possent & alia plura huiusmodi testimonia ex ueteri testamento afferri, quæ trinitatē plane ostendunt. planius tamen locutus est in euangelio dominus, qui cū in orbē mitteret discipulos: Euntes (inquit) docete omnes gentes, & baptizate eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Tres nomina uit personas. In nomine, dixit: non, in nominibus, ut essentiæ unitatem in personarum trinitate mōstraret. Et Ioannes euangelista, qui de pectore Domini ueritatem hausit, in epistola sua inquit: Tres sunt qui testimoniū dant in cœlo, Pater, uerbum, et spiritus sanctus: & hi tres unū sunt. Et Apostolus Paulus: Misit (inquit) spiritum filij sui in corda nostra. Et alibi: Spiritus eius, qui suscitauit Iesum, habitat in nobis. Et iterū: Ex ipso, inquit, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria. Ex ipso dicit, propter patrē: & per ipsum, propter filium: in ipso, propter spiritum sanctum. Non dicit ex ipsis, aut per ipsos, siue in ipsis. nec ipsis, sed ipsi gloria, inquit: ut trinitatē simul & unitatē cognosceremus. Atq; his testimonijs & autoritatibus illuminata est desuper Christiana religio. Summa enim fiducia confitetur & prædicat unum deū esse, qui est caussa caussarum, principium & finis omnium rerum, & omnis autor creaturæ, & summum bonum, & nihilo minus tres personas in deo recognoscit, & trinitatem in unitate ueneratur: cui qui aduersatur, salutis expertem se reddet, & ambulat in tenebris, & ueritas non est in eo. Tu uero si sapias, de tenebris emerges: & candida luce perfusus, sacratissimam trinitatem & cognoscendo coles, & colendo cognosces. Nec aduersaberis sacrosancto euangelio, in quo legitur, Verbum caro factum est. Negat tuus legifer incarnationem uerbi. Nam cur (inquit) factus est deus homo, & in ligno crucis passus, qui alio modo genus humanum redimere poterat? Negat tua lex Christi necem, et alium suo loco interfectum existimat: nec deum incarnatum cognoscit, neq; crucifixum aut mortuum. Nos utrunq; prædicamus, quia factus est Deus homo, et passus est: & propter salutem hominis hæc facta esse testamur. Ait enim de seipso Dominus: Venit filius hominis saluare quod perierat. Constabat primi parentis errato, omnes homines culpa teneri: clausa erat paradisi porta, nec mortalibus patebat in cœlū aditus. Decebat summam dei bonitatem, hominem qui ceciderat reparare, nec miserum esse perpetuò sinere, qui ad beatitudinem perfruendā creatus fuerat. Sed obstabat iustitia dei, quæ pro peccato satisfactionem exigebat. Dignus erat infinita pœna, qui maiestatem offenderat infinitam. Nec homo tanti erat, ut infinitam posset redimere culpam. Stabat hinc diuina iustitia ultionem petens, illinc diuina bonitas miserandum esse contendens. Audienda fuit utraq; uox, quia uniuersæ uiæ Domini misericordia & ueritas. Quare & si poterat deus aliter humanæ imbecillitati consulere (est enim omnipotens) hic tamen conuenientissimus fuit modus quem elegit, ut assumpta humana natura, ipse pœnas solueret. Factus est deus homo, ut homo fieret deus: ueritas de terra orta est, & iustitia de cœlo prospexit. Coniuncta est humanitas diuinitati, ut acciperet de plenitudine bonitatis, quod suæ defectum

[Margin notes: Isaie 6; Rom. 11; Verbi incarnatio. Line numbers: 10, 20, 30, 40]

ctum ſuppleret infirmitatis. Fuit hic modus ſaluandi humani generis diui-
næ bonitati conueniens. Satisfactum eſt iuſtitiæ ſimul & miſericordiæ, ſa-
tisfactum eſt amori & odio. Placuit hoc diuinæ potentiæ, quæ omnem defe
ctum noſtrum ſua uirtute ſuperat. Placuit & ſapientiæ, quæ nihil fruſtra, ni-
hil non decenter ac conuenientiſsimè facit. Et licet neceſsitate abſoluta, qua
neceſſarium dicimus, ſine quo aliud eſſe non poteſt, incarnatio uerbi neceſ-
ſaria non fuit: eo tamen modo quo neceſſarium accipitur id, quo conueni-
entius & congruentius peruenitur ad finem, dicere non pudet, ad reparatio
nem hominis incarnationem filij Dei neceſſariam fuiſſe. Ego ſum Deus,
ego ſum dominus, & non eſt alius abſq; me ſaluator, ex perſona Chriſti in-
quit Iſaias, quia non poterat homo ſaluare ſeipſum, cur neceſſarium fuit ut
homo fieret deus, & Deus homo ſaluaret hominem. Propter quod pulcher-
rimè & ad propoſitū aptiſsime inquit ex noſtris profeſſoribus unus in hunc
modū, de myſterio diuinæ incarnationis: Suſcipitur à maieſtate humilitas,
à uirtute infirmitas, ab æternitate mortalitas, & ad deponendū conditionis
naturæ debitum, natura inuiolabilis eſt unita paſsibili. Deusq; uerus & ho-
mo uerus in unitate reperitur, ut quod noſtris remedijs congruebat, unus at
que idem hominum Deiq; mediator, & mori ex uno, & reſurgere poſſet ex
altero. niſi enim eſſet uerus Deus, non afferret remedium: niſi eſſet uerus ho-
mo, non præberet exemplum. Intelligis quàm conuenienter filius Dei car-
nem aſſumpſerit ut Deus, & mortem obierit ut homo. Sed quæris teſtimo-
nia antiquæ legis. non negabimus, præſto ſunt: Ecce (inquit Iſaias) uirgo cō
cipiet, & pariet filium, & uocabitur nomen eius Emanuel, quod interpreta-
tur nobiſcum deus. Quomodo nobiſcum Deus eſt? niſi quia uerbum caro
factum eſt, & habitauit in nobis. Et iterum eiuſdem prophetæ uerba ſunt:
Puer natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, cuius imperium ſuper hume-
rum eius, & uocabitur nomen eius admirabilis, conſiliarius, Deus fortis, pa
ter futuri ſeculi, princeps pacis. An non hic myſterium incarnationis planè
oſtenditur? & quę tūc futura erant, tanquā præterita manifeſtantur? Puer, in
quit, natus eſt nobis, quia natus eſt in humana paruitate. & datus eſt filius,
quemadmodum Ioannes ait: Quia ſic Deus dilexit mundū, ut filiū ſuum da
ret unigenitū. Datus eſt Chriſtus ex diuinitate, natus ex humanitate, natus
ex uirgine. Cuius imperiū ſuper humerum eius: quod eſt imperiū Chriſti,
niſi lignū crucis, in quo pependit, mundū uicit, aëreas poteſtates debellauit,
& ſubacto triūphatoq; diabolo, regnū ſuū potenter intrauit. Oportuit enim
Chriſtum pati, & ſic intrare in gloriā ſuā, ut inquit ipſe in Euangelio Lucæ.
Imperium igitur ſuper humerum eius fuit: quia crucem ſuā ſuis geſtauit hu-
meris. quamuis eo fatigato Simon Cyreneus angariatus ſit eam tollere. Dici
tur admirabilis, propter ſigna & prodigia quæ fecit, lumen cæcis, auditum
ſurdis, claudis ambulationem, debilibus fortitudinem, & mortuis uitam re-
ſtituens? Conſiliarius appellatur, propter Euangelica conſilia, quæ adiecit
antiquæ legi. Deus aſſeritur, ne putares purum hominem natum. nam De-
us humanæ naturæ coniunctus eſt. Fortis, quia ſpoliauit infernum, &
portas æreas confregit, & uectes ferreos diſsipauit. Pater futuri ſeculi, quia
cœlum aperuit electis, & regnum homini præparauit æternum poſt hāc ui-
tam in cœleſti Ieruſalē. Princeps pacis, quia nato Chriſto, clauſum eſt apud
Romanos templum Iani, & mira pax exorta eſt: & Gloria in excelſis Deo,
cantauerunt angeli, & in terra pax hominibus bonæ uoluntatis. Oſtendit et
alio loco idem Iſaias incarnationem uerbi, dicens: Dominus enim iudex no

Verbi incarnatio quo pacto neceſſaria fuerit.

Incarnationis myſterium.

Eſaiæ locus explicatus.

Chriſti imperium crux.

ster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster, ipse ueniet, & saluabit
" nos. quod perinde accipiendum est, ac si dicat, carnem accipiet, et mortẽ pro
Esaiæ 45 nobis subibit. Et rursus: Vere tu es Deus absconditus, Deus Israël saluator.
Absconditus, inquit: quia in carne latuit saluator Israël, quia sua morte no-
" stram mortem redemit. Et ne putes temporalem esse salutem, saluationis ge-
nus addidit: Israël saluatus est (inquit) in Domino: id est, in uirtute Domini.
Et subdit, salute ęterna: quam cõsecuti sunt omnes, qui ex Israël Christo cre
Iere.23 diderunt. Apertissimum testimonium est Isaiæ. sed audi Ieremiam, sua sunt
" hæc uerba: Ecce dies uenient, dixit Dominus, & suscitabo germen iustũ ex
" semine Dauid, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet iudicium: & in dieb. 10
" illis saluabitur Iuda, & habitabit Israël confidenter: & hoc est nomen quod
uocabunt eum, Deus iustus. Considera uerba, & attende mysteria. Suscita-
bo (inquit) germẽ iustũ, id est Christũ sanctum & iustũ ex semine Dauid se-
Locus Ieremiæ explicatus. cundũ carnẽ: quia ex prosapia regia et de sanguine Dauid Maria mater Do
mini nata est. Et regnabit rex. quomodo regnabit? Sanè quemadmodũ ipse
Matth.28 apud Mattheũ in euangelio dicit: Data est mihi omnis potestas in cœlo et in
terra, ꝙ est regẽ esse. Et sapiens erit, sapientia creata scilicet, quę hominis est:
& increata, quæ Dei est, & quæ est ante secula. Et faciet iudiciũ, discretionis
scilicet, & discussionis. nũc discretionis, dũ eligit ex mortalibus quos uult, et
alios suo arbitrio dimittit: & in fine seculi discussionis, quãdo reddet unicui 20
que secundũ opera sua. In diebus illis saluabitur Iuda: id est, quicunq; credi-
derint & baptizati fuerint, salui erunt. Et habitabit Israël cõfidenter, in statu
ecclesię triũphantis. Et hoc est nomen quod uocabunt eum, Deus iustus: ut
scias quia Christus ex semine Dauid natus est, non solũ homo, sed etiã deus
est: nec alteri ꝙ; Christo hæc uerba conuenire possunt. Accedat & alius pro-
Baruch 3 pheta Baruch nomine, quid ille ait? Hic est, inquit, Deus noster, & non æsti
" mabitur alius aduersus eũ: hic adinuenit omnem uiam disciplinæ, et tradidit
" illam Iacob puero suo, & Israël dilecto suo. Post hæc in terris uisus est, & cũ
" hominibus conuersatus est. Docent hæc omnia incarnationem uerbi, et ho
minem factum Dei filium manifestant. Nunc de morte audi, & eos contem 30
nito, qui Christum uolunt esse translatum, & nondum mortuum, sed incre-
Christum uerè esse mortuum. dibili dementia circa diem supremum iudicij cum omnibus angelis interfici
endum putant. Et nefandam audaciam, & stultitiam aliàs inauditam, dimit
timus: angelos, quorum substantia incorporea est, & immortalis: Christũ in
Psal.68 terfectum negant, & aiunt interficiendũ. At Dauid ex persona Christi: Quę
nõ rapui, tunc (inquit) exoluebã. quia non peccauit, et pœnas dedit, pro alie
Isaiæ 53 no delicto mortem subijt. Quod manifestius Isaias ostendit, dicẽs: Vere lan-
" guores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit: ipse uulneratus est
" propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra: disciplina pa-
" cis nostræ super eũ, & liuore eius sanati sumus. omnes enim nos quasi oues 40
" errauimus, & unusquisq; in uia sua declinauit: & Deus posuit super eum ini
" quitatem, expiandis omnium nostrûm. Et subditur: Oblatus est, quia ipse
" uoluit, & nõ aperuit os suum. Et paulo pòst: Tradidit in mortẽ animã suã-
" & cum sceleratis deputatus est: ipse multorũ peccata tulit, & pro transgres-
" soribus rogauit. Si uidisset propheta passionem Christi, uix potuisset aperti
us loqui. Nec Ieremias tacuit tormenta Domini, qui eum ex ligno crucis ita
" loquentem inducit: O uos omnes qui transitis per uiã, attendite, & uidete, si
" est dolor similis sicut dolor meus. Et ipse saluator de se ait: Ecce ascendimus
" Ierosolymã, & filius hominis tradetur principib. sacerdotũ & scribis, & con
demnabunt

demnabūt eum morte, & tradent eum gentibus ad illudendū & flagellandū " & crucifigendū, & tertia die resurget. Et iterū alibi: Sicut Moyses exaltauit " serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis: ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat uitam æternā. Et ne de morte dubites, scribit euangelista: Cum accepisset Iesus acetum, dixit: Consummatū est. Et inclinato capite, emisit spiritum. Prophetæ Christum moriturum, & à mortuis resurrecturum prædixerunt: Euangelistæ & obijsse in cruce, & sepultum resurrexisse tertia die affirmant. Certa res est, nihil ambiguitatis habet, ueritati omnia consonant. Resurrexit Dominus, ascēdit ad cœlum, & uenturus est iterum, ut faciat iudicium in fine seculi. Tua lex non recipit, quia non sapit de Christo, quæ sapere oportet. Cuius alterum aduentum non solum euangelium, sed antiqui etiam uates ostendunt, sicut paulo ante de Ieremia diximus. Contestis eius est Daniel, dicens: Ecce in nubibus cœli quasi filius " hominis ueniebat, & usq; ad antiquum dierum peruenit & sequitur: Et de- " dit ei potestatem & honorem & regnum, & omnes populi, tribus, & linguæ " seruient ei. quibus in uerbis uiri doctiores iudicium Christi facile inueniūt, in fine mundi. Et ipse Christus de seipso loquitur: Dico uobis, quod uos qui " secuti estis me, in regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis " suę, sedebitis & uos iudicantes duodecim tribus Israël. Et in actibus Aposto " lorum legimus, constitutum esse Christum à Deo patre uiuorum & mor- " tuorum iudicem. Hæc nos de Deo sentimus, hæc & firmiter credimus, hæc salubriter prædicamus, æternā uitā promittentes omnibus qui Christo credunt, & in trinitatis nomine baptizati, opera faciunt euangelio digna. Quæris quæ sit ista uita æterna, qd agat illic homo, qua uoluptate lætetur, & quā beatitudinē assequatur? Respondemus cum euangelio Ioannis: Hæc est uita æterna, ut cognoscant te uerum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Summa tibi felicitas erit, uidere Deum in sua natura, & eius perfrui bonitate. Gaudio nostræ mentis hinc satiabimur, hinc implebimur, hinc summa fe " licitas erit hærere Deo, & Deum cognoscere. Videmus enim nūc per specu " lum (ut ait Apostolus) tunc facie ad faciē, & in nubilo, teste Iob: In facie Do " mini uidebimus lumē, & satiabimur cum apparuit gloria eius: & erimus si- " bi similes, ut ait Ioannes. Nec oculus uidit (inquit Isaias) nec auris audiuit, " nec in cor hominis ascendit, quę promisit Dominus diligentibus se. Et Apostolus, nō esse cōdignas pasiones huius seculi dicit ad futurā gloriā quę reuelabitur in nobis. Tua lex in alia uita flumina lactis & mellis & uini promittit, & cibaria delicata, & uxores multas, & cōcubinas, & uirginū coitus, & angelorum in turpib. obsequijs ministeria, & quicquid caro deposcit. Bouis hęc paradisus & asini potius, q̄ hominis est. Nā quis mortalis est, hominis habens faciē, qui per omnē uitā suam corpori seruiat? quis non aliquādo in mentis secessum abit, quis non pascit intellectum aliquādo, & à sensibus recedit speculando? An non est honoris & gloriæ uoluptas multo iucundior et diuturnior, quàm cibus ipse uel potus? Bibit sapiens, atq; edit, ut uiuat. Tua lex ideo uitam appetēdam homini existimat, ut edat & bibat. Sicut in hoc seculo carneus fuit legifer tuus, ita & in futuro carni studendū putauit: neq; curauit satiare mentem, cui omne studium fuit implere uentrem: atq; in ea re summum bonum esse putauit, quod neq; gentiles philosophi, præter paucos, admisissent, inter quos summa fuit de supremo bono dissensio. Alij in doloris priuatione felicitatem posuerunt, ut Didonius: Alij in honestate uoluptati coniuncta, ut Calipho & Synomachus: alij in scientia,

Ioan.3 — *Christi aduentus secundus.* — *Vita æterna quid.* — *Ioan.1* — *Qualem felicitatem Alcorani lex promittat.* — *Philosophorū de summo bono dissensio.*

tia, ut Herilus: alij in sola uirtute atque honestate, ut Zenon et Stoici: alij in bonis animi & corporis & fortunæ, ut Aristoteles & Peripatetici. Soli Aristippus & Epicurus, & eorum schola, summum bonum in uoluptate locauerunt, atque his tua lex conformis est, qui sex omnium philosophorum & fœtidum cœnum fuere. Nec tamen illi in eo errore fuerunt, ut hanc felicitatem in altero seculo expectarent, quibus futuræ uitæ spes nulla fuit, mortalem animam existimantibus. Nostri philosophi summum bonum nec in terra, nec in sensu, sed in cœlo & in deo quęrendum censent, & eo satiandam mentem existimant. Et natura instituit nos, ut cœlum aspicientes, eò uotis omnibus aspiremus, sicut est illud poëticum: Os homini sublime dedit, cœlumque uidere iussit, & erectos ad sidera tollere uultus. Quis nescit finem his præstare, quæ sunt ad finem? omnia hæc corporea oblectamenta eò reperta sunt, ut spes hominis cõseruari, & in suum finẽ, qui est Deus, per hęc adduci posset. Quis aut ederet, aut biberet, aut procreandis liberis operam daret, nisi esset in his aliqua delectatio? At hæc non est finis hominis, qui ad Deum factus est: & nisi ad Deum ueniat, nunquam quiescit. nec per carnales delectationes ad Deum ipsum peruenitur: sed quanto his magis immersus est homo, tanto est ab ipso Deo remotior. qui† aliquãdo eo beatior existit, quãto angelicæ diuinæ naturę magis ac magis adhęret: nec curat carnalia desideria, qui bonis fruitur spiritualibus. Sicut ignis & aqua simul esse nõ possunt, sic deliciæ spirituales carnalibus non cohærent: trahunt illæ ad se humanã naturã, & totã in se rapiunt, neque sentire sinunt quę caro appetit. Gustato spiritu, desipit omnis caro, ut inquit unus ex nostris. Tua lex in paradiso uoluptates admittit, quas nec Solon, nec Lycurgus permisit in terra. Quot fœditates de cibo & potu & alijs uoluptatibus oriuntur, quas in paradiso nephas fuerit nominare? aut enim gignerentur sine fine homines, & implerẽt omnia nunquam morituri: aut frustra esset permixtio maris & fœminæ sine fructu, quę etiam in hoc mundo damnatur. Dicis, Quid ergo fœminis opus est, si non est coitus? Dicimus & nos, Quid opus est coitu, si non est generatio? Propter uoluptatem, dices. At hæc fœda uoluptas est, & indigna, quę paradisum nõ ingreditur. Nam quomodo illic permissa erit hæc turpitudo, quæ hic tanquam obscœna prohibetur? & tantum propter sobolem, aut euitandi maioris mali caussa permittitur? Hippocrates diuinæ uir scientiæ, uenereum coitum partem esse quandam morbi deterrimi existimabat, quem nostri comitialem dixerunt. Quis igitur habens aliquid humani pudoris, (ut uerbis cuiusdam gentilis utamur) uoluptatibus istis duabus coëundi atque comedendi, quæ homini cum sue atque cum asino cõmunes sunt, gratuletur? Nõ sunt hæc, quæ pia mens in cœlo requirat. Dicis iterũ, Igitur nõ erit plena felicitas in paradiso, si aliquod defuerit oblectamenti genus. Ergo ut existimas, cum uarijs rebus oblectentur homines, saltatione, uenatione, piscatione, ludo, lucro, cantu, cibo, potu, uenere, & alijs quàm pluribus, eadem omnia in paradiso tuo requires, & cũ Virgilio dices: Quę gratia currûm Armorumque fuit, uiuis quæ cura, nitentes Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos. Vana hæc philosophia est, quam nulla unquam ciuitas bene instituta recepit. Nos (ut diximus) mentis gaudia & spirituales delicias quærimus. Beatitudo nostra quam expectamus in altera uita, est ipsa Dei uisio, qua nihil optabilius inueniri potest. Videbit enim beatus animus & quæ sunt in cœlo, & quæ sub cœlo. Quid erit quod eius aspectum fugiat, qui uidebit uidentem omnia? Quæ nunc uidentur obscura de Deo, de Trinitate, de incarnatione uerbi,

Summum bonũ in Deo.

tanto

Paradisus Mahometi.

Venereus coitus morbi comitialis quædam pars.

Beatitudo fidelium qualis futura.

uerbi, de processione sancti spiritus, de sacramentis ecclesiæ, de cæteris ar-
canis, tunc aperta erunt & manifesta: nullum deerit oblectamentum, nihil
requiret ultrà plenus animus. Nam quid pleno opus est? nihil illi deest, qui
nihil cupit. Desideria nostra implebit optimus ac maximus Deus, in quo
omnia bona insunt, nec ullum cupiditatibus nostris relinquet locum. Erit
Deus omnia in omnibus, qui sine fine uidebitur, sine fine amabitur, sine
defatigatione laudabitur. Quæ lingua dicere, uel quis intellectus capere
sufficit illius supernæ ciuitatis quanta sint gaudia, angelorum choris inter-
esse, cum beatissimis spiritibus gloriæ conditoris assistere, præsentem Dei
uultum cernere, incircunscriptum lumen uidere, nullo mortis metu affici,
incorruptionis perpetuæ munere lætari: neq; illic beatitudo humani corpo-
ris in epulis erit, aut in uino, aut in coitu. Ex redundantia beatitudinis ani-
mæ glorificabitur corpus ipsum, & similitudinem eius induet. Fulgebit tan
quã sol in conspectu Dei, teneritati eius nulla resistet materia, leuitas & agi-
litas infinita spacia in ictu oculi permeabit, nihil erit quo amplius lædi pos-
sit: inuiolabile erit & impassibile, more animæ. & ita totus homo exultabit,
& dicet cum Propheta: Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum ui-
uum. Nec frustra erit differentia sexuum, aut artus reliqui superfluent. re-
surgent uiri & fœminæ integris membris, & non solũ in specie, sed in ipso in
diuiduo humanę naturę perfectio reintegrabit: nec tamẽ animales operatio
nes aderũt, nec cõmixtio maris & fœminæ, quia cessabit caussa ptopter quã
fuerat introducta. Erit enim completa multitudo hominũ à Deo præfinita,
nec ullus erit carnalis appetitus, nec pulsabit tentatio inimici, nõ patebit in-
sidiæ locus: cum peruentũ fuerit ad triumphum, pax ibi inconcussa, & qui-
es & summa concordia uigebit. Vides inter tuam & nostrã beatitudinem,
quantum interest. Nostra felicitas nobiliori hominis parti, id est animæ, re-
spõdet: tua uiliori, id est corpori. Nostra mentalis est, tua carnalis: nostra ful-
gens & nitida, tua obscura et fœtida: nostra cũ angelis & ipso Deo commu-
nis est, tua cum suibus & alijs pecoribus: nostram docti omnes philosophi
laudant, tuã uituperant: nostra cœlo digna est, tua etiam in terra reprehendi
tur. Sed dices, in sacris etiã codicibus conuiuia reperiri, quæ futura uiden-
tur in cœlesti Ierusalem, potu ciboq; plena. Inquit enim Isaias: Faciet Domi
nus exercituum omnibus populis in monte hoc conuiuiũ pinguium. Et in
Sapientia legimus: Miscuit uinũ, & posuit mensam. Et iterum: Venite et co
medite panem meum, & bibite uinum quod miscui uobis. Et in Ecclesiasti-
co: Cibauit illũ Deus pane uitæ & intellectus, & aqua sapientiæ potauit il-
lũ. Et Dominus apud Lucã: Ego (inquit) dispono uobis, sicut disposuit mi-
hi pater meus, ut edatis & bibatis super mensam meã in regno meo. Omnia
hęc, & his similia, spiritualẽ habent intelligentiã: quia de mensa ipsa sapiẽtię
nõ corporalis uel cibus uel potus assumitur, sed mẽtalis, qui suauissimus est
ac mũdissimus: & hic est quẽ nos expectamus in futuro seculo. Tãto est igi-
tur nostra dignior q̃ tua felicitas, quãto nobilior, & diuinæ beatitudini pro
pinquior. Sed attingamus nõnullas alias tuæ legis ineptias, quę tũ sacris lite
ris aduersantur, tũ philosophicas rationes excludũt. Dicit legifer tuus, ꝙ te-
tigit eũ Deus manu sua inter humeros, et usq; ad medullã dorsi eius penetra
uit frigus. Quod perinde est, ac si corporeũ esse Deũ affirmet: quia tactus nõ
est nisi per corpus. Nos incorporeũ dicimus Deum. Ait enĩ Ieremias ex ore
dei: Cœlũ et terrã ego implebo. quod nõ posset fieri, si corporeus esset. et pro
pterea dicit in Psalmis Dauid: Spiritus Domini repleuit orbẽ terrarũ. Spi-
ritus

Deus omnia in omnibus

Sexuum differentia in futuro seculo.

Beatitudinis nostræ & Mahumeticæ discrimen.

Isaiæ. 25

Prouer. 9

Lucæ. 22

Deus incorporeus.

Ierem. 23

ritus (inquit) Domini, non corpus Domini. Et Ioannes in Euangelio, Spiritus est Deus. Philosophi Deum purum actum esse dicunt, principium omnium rerum, naturæ omnino simplicis, & æternæ. Quod si corporeus esset, esset compositus ex elementis, aut alia materia: & posterior suis partibus, neque simplex, neque purus, neque origo omnium rerum: & creaturas haberet se ipso excelletiores, angelos scilicet (nobiliora sunt enim spiritualia quàm corporea) quod est opinari absurdum, ne dicamus asserere. Nec simul stare potest, ut caussa caussarum sit deus (sicut philosophi uolunt, & recte uolunt) & cõpositus inueniatur. esset enim ab alio compositus: & illum nos potius diceremus Deum, qui composuisset. Non est igitur corporeus, quia compositus nõ est. Nec mouemur, quia in sacris literis & caput et manus, et pedes & oculi, & digiti & cor, & uterus, et huiusmodi attribuantur Deo: utitur enim spiritus sanctus, qui loquitur in scripturis, uocabulis quæ sunt in usu, per similitudinem quandã. sicut dicit Iezechiel ex persona Dei: Ego uisione multiplicaui eis, & in manibus prophetarum asimilatus sum eis. Est enim naturale homini per sensibilia ad intelligibilia peruenire, & omnis nostra cognitio à sensu capit exordium. Atque idcirco spiritualia nobis in sacris codicibus sub metaphora corporalium exhibentur: atque ita fit, ut etiam rudes aliquid capiant, qui alioquin essent diuinæ sapientiæ minus idonei auditores. Dixit prɇterea tuus Mahumetes, omnium peccatorum caussam esse Deum, & exclamans, his uerbis utitur: O Deus, quibus uis bonam, quibus uis malam uiam præbes. Nos mortale peccatum, auersionem quandam esse dicimus ab ultimo fine: nec posibile censemus, Deum, qui ultimus finis est, uoluntatem cuiuspiam à se auertere. esset enim sibiipsi contrarius. Et si Deus omnia diligit quæcunque fecit (ut est illud Sapientiæ: Diligis omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quæ fecisti) quomodo consentaneum est, ut peccati caussa sit ipse Deus? cum dicit in Psalmis Dauid, Odisti omnes qui operantur iniquitatẽ. Et in Ecclesiastico legimus, Omne excrementũ erroris odit Deus. Contraria sunt amor & odium. Audi ulterius intollerabilem tuæ legis errorẽ. Si nobis (inquit) aduersa incumbunt, incubuerunt & cæteris, sunt enim isti dies casus atque fortunæ. Negat diuinam prouidentiam curare mortalia. Nos de diuina sapientia dicimus, quòd attingit à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. nec summæ Dei bonitati conuenit ea negligere quæ creauit. Propter quod inquit apud Mattheũ Dominus: Omnes capilli capitis uestri numerati sunt. Addit Mahumetes, angelos creatos ex flamma ignis, & peccare & mortuos esse. Nos cum propheta dicimus, quòd Deus fecit angelos suos spiritus, & creauit eos ex nihilo. Et philosophos nobiscũ sentientes habemus, qui omnes angelos, quos uocãt intelligentias, incorporeos esse dixerunt: nec peccatum in angelis reperiri posse censemus, qui Deum in essentia uidentem omnia uident, & omnia intelligunt ad suam perfectionẽ necessaria: nec est in eis ignorantia peccati mater, nec subiectam corruptioni naturam angelicam arbitramur, in qua non est materia quæ separari posit à forma, sed ipsa forma per se subsistit incorruptibilis & immortalis. Origenis, præclari & excellentis ingenij uiri, sicut multa extant præclarissima opera, ita & nonnulli errores perniciosissimi reperiuntur: inter quos unus ille est, quia dæmones per Dei misericordiam liberandos esse aliquando à pœnis asseruit. Hunc secutus est Mahumetes, qui saluandos per Alcoranum malos angelos affirmat. Nos cum Isaia de omnibus dãnatis, siue hominibus, siue angelis, unam sententiam habemus: quod uermis eorũ nõ morietur, &

Cur Deo in sacris literis membra etiã humana attributa.

Deus an peccati caußa.

Sapien. 11

Eccles. 15

Prouidentiam diuinam negat Mahumet.

Angeli spiritus incorporei.

Origenes.

rietur, & ignis eorum non extinguetur. Et Saluator in Euangelio damnatis in ultimo iudicio, ignem æternum repromittit, diabolo & angelis eius præparatum. Quid quod tuus legifer animam humanam portionẽ esse asserit animæ dei? Sic nõnulli philosophi palàm tradiderunt, & Manichæi secuti sunt. Nos humanã animam ad imaginem & similitudinẽ dei factã dicimus, sicut scriptum est in Genesi: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: quod de anima dictum est, non de corpore. Quod si anima hominis portio esset dei, esset utiq; deus: nec esset homo non deus, quod stultissimum est: cum manifestum sit, labi hominis animam à bonitate in malitiã, à ueritate in errorem, à gaudio in tristitiam, à spe in desperationem: quod est à dei substantia penitus alienum. Nec illud uerum est quod in uestra lege traditur, animas hominum ex materia productas esse omnes. Asserunt enim philosophi, ab extrinseco esse homini intellectũ, & quod innato, sit spiritus uitæ iussu dei. Et Theologi, rationales animas omnes ex nihilo creatas dicunt. Et Adam cum factam uidisset fœminam, Hoc os (inquit) ex ossibus meis, & caro de carne mea: non dixit anima de anima. Et propheta in Psalmis canit, Qui finxit singulatim corda eorum. Ponitur enim cor pro anima, quia sedes eius in eo est. Et deus sibi animarum productionẽ reseruauit propter earum dignitatem, qui per Isaiam ait: Omnẽ flatum ego feci, quod intelligitur de flatu spirituali, qui est rationalis anima. Præterimus quod cœlum ex fumo factũ dicitis, quod si uerum esset, corruptioni subiaceret. Præterimus quod solem & lunam æquales ab initio uirtutis & luminis tuus propheta testatur: nos dicimus cœlum ex nihilo creatum, & duo luminaria magna fecisse deum ab initio: luminare maius, ut præesset diei: & luminare minus, ut præesset nocti. Ad illud trãsimus, quod in uestra lege dulcissimum & saluberrimum esse putatis, uxores multas ducere. quod si deo placuisset, creato homini ab initio non unam tantum sociam præbuisset, sed plurimas: nec dixit deus, Relinquet homo patrẽ & matrẽ, & adhęrebit uxoribus suis: sed uxori suæ, dixit. Nec amicitia inter uirum & uxorẽ uera esse potest, ubi non est æqualitas, cum uir pluribus misceatur, mulier uero uni tantum adhęreat, cuius est in alias plures distractus amor. Nec propterea numerus hominum augetur, quia plures uni nubant fœminæ: nam totidem uiri priuati cõiugio sine prole decedunt, & pręsertim cum mulieres numero pauciores existant. Iniqua insuper res uidetur, & naturali aduersa libertati, unius urbis ciuium alios multiplici matrimonio uti, alios in solitudine degere. Nec propterea ea laudanda consuetudo, quòd in ueteri lege plerosq; sanctos uiros pluribus uxoribus fuisse coniunctos legimus, quia non id ex lege, aut ex uoluptate fecerunt, sed diuina quadam dispensatione, & ad sobolem procreandam, quæ cresceret in cultu dei. Tacemus de diuortio, quod permittitur apud uos contra legem euangelicã, & de adulterio & fornicatione, et alijs sceleribus, quæ licet antiqua lex detestatur, & noua prorsus abominetur, apud uos tamen concessa uidentur. Non est quòd omnia tuæ legis errata percurramus, quando neq; nobis scribendi, neq; tibi legendi satis est otij: & tu ipse pro tuo ingenio multa intelligis adeò stulta esse, ut nulla possent ratione defendi. Tota de deo quæstio est, huc omnia referuntur, totũ in hoc cõsistit, ut CHRISTVM IESVM deum esse credamus: quo concesso, necesse est eius legi obedire, & eius uerbis credere, qui uerax est, & mentiri non potest. In eius lege trinitatem, de qua suprà diximus, in unitate diuinitatis cõperimus, & incarnationem uerbi, & procesisonẽ spiritus sancti, et reliqua omnia quę

Anima hominis an diuinæ animæ portio.

Animæ an ex materia productæ.

Psal. 32

Cœlum ex nihilo factum.

Vxorum pluralitas.

Diuortium.

Christum esse Deum.

retulimus, usque ad extremum iudicium. Quod autem Christus deus sit, iam suprà ostensum est ex ueteri lege atque prophetis: licet etiam ex tua lege monstrare, quae prophetam & sanctum uirum fuisse Christum asserit. Si propheta & sanctus, ergo uerax: si uerax, & deus. Nam deum se ipse testatus est, dicens: Ego & pater unum sumus: & qui uidet me, uidet & patrem: & si creditis in deum, & in me credite: & alia multa huiusmodi, per quę diuinitas Christi colligitur: & aequa cum patre & spiritu sancto maiestas. Bene est igitur, ut legem nostram amplectaris, quae uerax est & salutaris à deo data: & tuam relinquas, in qua non est ueritas, neque salus: homo illam tulit, peccatis & ignorantia plenus. Intellexisti quanta adducimus ex ueteri lege testimonia, quibus deus ostenditur, & homo, CHRISTVS IESVS, & pro nostra salute supplicio crucis affectus. Audiuisti sacras sancti Euangelij attestationes, & ipsius Christi uoces, quem tua lex sanctum habet. Quid igitur obstat baptismo? quis prohibet aquam? quid moraris? Ingredere iam tandem salutis iter cum praecellentibus uiris & magnis imperatoribus, ad ęternam salutem sub Christo peruenies. Diximus de Constantino seniore, & Philippo, qui rempublicam tenentes in Christum credidére. Post Constantinum creati Caesares idem iter secuti sunt, & in fide nostra obierunt: excepto Iuliano apostata, qui ex monacho Caesar factus, trãsiuit ad idola, quae uitam laxiorem promittebant. Sed ille in bello Parthico poenas dedit, & sagitta confossus in incertum missa, coactus est cadens dicere: Vicisti Galilaee, sic enim per contumeliam uocabat Christum. Fuerunt & aliqui schismatici & haeretici, qui & si Christiano censebantur nomine, non tamen recta incesserunt uia. Imperatores Christiani nullo errore polluti inuenti sunt, Iouinianus, Gratianus, Iustinianus, Valentinianus, Iustinus, duo Theodosij, Arcadius, Honorius, Carolus Magnus, Ludouicus, & plures Franci & Teutonici: tres Ottones, Henrici aliquot, & non pauci sub alijs nominibus. Praeterimus alios reges fama claros, qui uel in Gallia, uel in Hispania, uel in Anglia, uel in alijs prouincijs Christianis, sacris initiati fuerunt, & in Domino mortui, ad uitam creduntur migrauisse beatam. Cum his non est cur te pudeat Christi iugum subire, & sub eo regnare, per quem reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Multos inuenies reges, qui te colentem Christum honorabunt. Et si enim aliquãdo horrebant reges Christi nomen, & propter idola Christianos persequebantur, postea tamẽ propter Christũ idola deleuerũt. Honesta haec societas est, cũ qua te uocamus in uiã salutis, ueritatis & pacis: illa nihil dignitatis habet, cũ qua te tua lex in deuia rapit. Nam praeter Othomanorũ familiã, de qua natus es, & illustres progenitores tuos, quis est qui magnopere laudari inter Saracenos queat? Colebatur Saladinus quidam, et aliqui pauci nomen habent, qui res memoria dignas gessere. At Christianorũ excellentissima nomina omnes historias impleuerũt. Noti sunt in Syria, & in Aegypto, & in Asia, Godefridus, Balduinus, Bohamundus, Tancredus, Conradus, Philippus, et alij admodũ multi, qui ab extremis Galliarũ & Germaniae finibus, cum ingentibus copijs Ierosolymã petiere, iterque sibi per medios hostes ferro parauere. Hos tibi comites damus, cũ his te Christo iungere cupimus. honestiores hi socij sunt, quàm Aegyptij effoeminati, aut imbelles Arabes. Tua origo (sicut accepimus) Scythica est: inter Scythas multos fuisse uiros in armis claros, memoriae traditur, qui uectigalem Asiam pluribus seculis tenuerunt, & Aegyptios ultra paludes eiecerunt. Non sunt comparandi aut Aegyptij, aut Arabes Scythico generi, non est forti &

ignauo

Ioan. 10. & 14

Iulianus apostata.

Imperatores Christiani qui.

Othomanorum familia.

Scythae.

ignauo æqua societas. Mirandum est tantum potuisse suis festinationibus Arabes, ut audaces & præstantes Scythas in suam societatem adduxerint. Quid dicimus societatem? non est hæc societas: seruitus est, quando eorum legi subiectus es, quæ utinam lex esset, & non deceptio ac præstigium. Conformior tibi cũ Christianis societas erit. Fortibus uiris facile admittuntur fortes, uirtus uirtuti placet. Pulchra & stabilia sunt inter æquales consortia, si eadem religio es, idemq; cultus dei. Age igitur, accipe Christianos socios, accipe fidem & baptismum qui te hic in terris faciet magnũ quoad uixeris, & post obitum in cœlo beatũ reddet. Audisti promissa Euangelica, & quo-
10 modo cuncta quæ diximus ueteris legis autoritate probantur. Sed times ne te decipiamus. Recordaris tui legislatoris, qui asserit legem & prophetas à Iudæis, Euangelium à Christianis esse corruptum, tantumq; de ueritate uel noui testamenti uel ueteris remansisse, quantũ Alcorano continetur. Exploratum id forsitan arbitraris & uerum esse, atq; idcirco testimonijs nostris nõ adhibes fidem: nec baptizari audes, aut in CHRISTVM credere. Vtinam tam bonus fuisset tuus legifer quàm callidus, tam uerax quàm uersutus, tã iustus quàm iniquus: tota est artificiosa & fraudulenta lex eius. Nam qui diuinum sibi abesse auxiliũ non ignorabat, ad humanas confugit astutias. Cupiebat legem edere quæ sibi nomen daret, famamq; etiam per flagitia exop-
20 tabat, ut Herostratus ille qui Dianæ Ephesiæ tẽplum incẽdit. Et animaduertens antiquã & nouam legem quamuis honesta esset, duram tamẽ uulgo uideri, & seruatu difficilem: suam ipse edidit, quæ uoluptatem humano generi amicam permitteret. sic enim facile fieri posse existimauit, ut innumerabiles populi in suas traditiones concederent. Nam gentiles quamuis laxiori lege tenerentur quàm Christiani, continentiam tamen & modestiam & frugalitatem cõmendabant, & philosophis auscultabant uirtutis amatoribus, neq; sinebant suos ciues corrumpi uitijs, aut uoluptate marcescere. Creuit igitur secta Saracenorũ, licentia uitiorum. Placuit uxores ducere quot uellent, easdemq; dimittere cum displicere cœpissent, habere cõcubinas quàm plures,
30 & in omne libidinis genus posse prouolui. Indulgere uentri cuncta quæ uellet, & ori, præter uinum, & uniuersis immergi uoluptatibus. Et si enim aliqua ieiunia in lege tua præcipiuntur, id etiam ad irritandam uoluptatem factum est. nam Saraceni diem ieiunantes, nocte quàm longa est epulantur et bibunt. Nec aliam ob caussam uini usus interdictus est nisi quia noceret in ardenti terra, qualis est Arabia, & maior est in frigidis uoluptas poculis. Hoc unum ergo in Mahumeto intentum fuit, ut legẽ propagaret suam: ea præcipiens quæ grata essent auditoribus, & maximẽ plebibus, quæ iumentis similes existunt: nec fefellit eum opinio in hac parte. Placuit noua lex, & breui tempore ita coaluit, ut in multis populis gentibus ac linguis reciperetur, cu-
40 ius fundamenta in uoluptate iacta fuerunt. Verum sicut agricola non imprudens, postquã uineam plantauit, fossam circumducit & sepẽ, ne destruatur à feris: ita & Mahumetes suam legem conseruare ac munire statuit. animaduertit homo sagax, duobus modis suum dogma cõuelli posse, atq; confundi: autoritate scilicet & ratione. atq; aduersus hæc duo quæ poterant inueniri remedia, non neglexit. Autoritati apposuit, quod paulo ante retulimus, antiquam scilicet & nouam legem deprauatã esse, nec quicquã ueri restare, nisi quod Alcoranus haberet. Rationi arma obiecit, iubẽs ne quispiã de sua lege disputaret, ne'ue rationẽ quæreret: in eum qui contrà niteretur, ferro uindicandum esse, atq; huiusmodi uallo suam legem callidus uetera-

Mahumeti lex tota fraudulenta.

Saracenorũ secta quomodo creuerit.

Vinum cur prohibitum.

tor communiuit. Sed non est hic adamantinus murus, neque ferreus, neque ex uiuo lapide: fragili materia est, creta & luto munita domus, facile oppugnabitur, neque resistit telis nostris, facile ruunt ædificia in arena fundata. Aggrediamur hæc telis tuæ legis munimenta. Corruptionem in primis sacrarum literarum obijcitis hoc ei probandum fuerat, qui factum asserit: nobis satis erat negare factum. Libet tecum aliter agere & apertam tuæ legis latoris calumniam ostendere. Lex Iudaica quam, Moyses & prophetæ tradiderunt, antequam Mahumetes nasceretur, pluribus seculis scripta fuit, & multis in locis promulgata, & in alienas translata linguas: nec fuit unus interpres, sed plurimi: rogante Ptolemæo Philadelpho, septuaginta presbyteri legem interpretati sunt, & consona dixerunt. Aquila etiam & Theodotion, & Symmachus, & alij uetus testamentum traduxerunt. Facta est antiqua lex & Græca & Latina, multis ætatibus, antequam tua promulgaretur. Impletæ sunt omnes bibliothecæ Mosaica & aliarum prophetarum traditione Alexandriæ, Romæ, Athenis, Carthagine, Syracusis, Toleti, Lugduni, & in omnibus locis, quæ insignia essent, siue apud Græcos, siue apud Latinos, uetus testamentum ex Hebraica ueritate traductum & habebatur & publice legebatur. Quis ille Iudæus tam potens fuit, qui corrumpere legem ubique gentium potuit? Nondum natus erat Christus, cum Septuaginta interpretum editio facta est: quo tempore nulla erat caussa corrumpendæ legis, cum nulla esset cum Christianis, nondum natis, de lege contentio: nec propter alios oportebat legi aliquid detrahere, qui legem non acceperant: nec propter se qui talem acceperant, & laudabant, si qua corruptio interuenit, in ea potuit interuenire, quæ apud Hebræos remansit, non in ea quæ inter Latinos Græcos diuulgata est, & per infinitas diffusa prouincias: quanquam nec Iudaica corrupta est quæ usque in hanc diem cum Græca & Latina traditione concordat, difficilis ac pene impossibilis fuisset corruptio in tot manibus. Mahumeti leue fuit unum codicem corrumpere, & illum tanquam uerum his tradere, qui sibi ab initio crediderunt. Quod si multi sunt hodie apud uos codices unius continentiæ, non tamen idcirco ueritas in eis est: ab uno enim, qui falsus erat, emanantes, omnes falsitatem continent. quia non defluunt ex amaro fonte dulces riuuli. Quærimus ex te magne princeps, si te iudice, duo rationum codices afferantur, quorum alter ex altero transcriptus existat, & in eo de quo est facta transcriptio, Sempronius mille debere talenta scriptus est, in exemplari duo milia, cui potius fidem dabis? aut non exemplo magis quàm exemplato? Hebræi parentes antiquæ legis existunt, & apud eos exempla legis habentur, apud alios exemplaria. Rursus ex te querimus, quatuor inueniuntur rationum libri apud quatuor negociatores, Seium, Caium, Titium, & Sempronium. In eo quem Sempronius producit, creditor ipse Lucij in centum talentis scriptus inuenitur, in alijs debitor, cui credes? quid respondebis? an non tres libros uni præferes? Certe non dubitabis præferre. Si ita iudicas, soluta quæstio est. Quatuor libri habent uetus testamentum: Vnus est Hebræorum, alter Gentilium, & tertius Christianorum, ultimus Saracenorum, qui à cæteris discrepat: mendax enim est. nam reliqui conformes inueniuntur. Nam & Græci, qui gentiles erant ante Christi aduentum, & Latini ante Mahumetem uetus testamentum non alio modo habuerunt, quàm nos hodie habemus. Hoc fortasse inficiari posses, quia non reperiunt hodie gentiles, qui bibliothecas habeant ueteres. Sed interroga Iudæos, inuenies uera esse quæ dicimus. Et adhuc extat Iosephus Hebræus, qui

Sacras literas corruptas esse, falso Mahumetum asserere.

Septuaginta interpretes.

qui translationē antiquæ legis in manu Ptolemæi, quē nominauimus, ema narunt, quæ usq; in hāc diem perseuerant, & Hebraicæ ueritati cōcordant. Stulta est igitur Mahumetis fictio, & turpis inuentio, nec quicquā habet ue risimile, nec tam confusione quàm irrisione digna est. Quod diximus de ueteri testamento, idem licet de nouo intueri, quod nec ab uno scriptū est, nec in una lingua, nec in uno loco, nec in uno tempore, & tamen una sententia est, & unica concordia. Quod Græci habent, hoc Latini, hoc Hebræi, hoc Syri, Armeni, hoc omnes barbari Christum colentes: quamuis hæretici aliqui ad tuendos errores suos corrumpere nonnullos codices ausi fuerunt. Quid ages? quid dices? cui fidem adhibebis? an soli Saraceno, an Latino, an Græco, an Hebraico? Multo antiquior est Christiana lex quàm Saracena. Misit Christus adhuc in terra existens discipulos suos in orbem, ut prædicarent Euangelium omni creaturæ. Audita est in omni terra Euangelij tuba, sicut scriptum est: In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum. Vulgata est recepta lex Christi per totum Romanum imperium, priusquam tuus legifer prodiret in lucem. Et idem Euangelium, quod nunc habemus, omnes gentes suscepêre. Nec fuit maioribus nostris aut facultas corrumpendi rem adeò uulgatam, aut necessitas, cum non esset Mahumetes, cum quo de fide contenderent. Corruptio ei necessaria fuit, qui nouā legem edere uoluit, ueteri & nouæ contrariam. Nec dubium faciet iustus iudex, quin Christiano maior fides adhibenda sit de Christi lege, quàm Saraceno: ipse enim conseruator est suæ legis, & manet in traditione patrum. Saracenus ab ea recessit, & inuētiones sequitur nouas, quas sui maiores ignorauerunt. Euangelia apud nos quatuor recepta sunt, quæ summa diligentia, ingenti studio, & acri discussione sancti patres in generalibus cōcilijs non prius amplexi sunt, quàm esse uerissima multis modis recognouerunt. Non est igitur quòd tuus legifer de corruptione sacrarum literarum possit obijcere. De ciuitate Domini, quæ est ecclesia, inquit in Psalmis Dauid: Fundauit eā deus in æternum. Non esset fundata in æternū ecclesia, si fundamentum eius, quod est Euangelium, uiolari aut corrumpi potuisset. nec uerum fuisset quod ait propheta Baruch, loquens de lege dei: Lex, quæ est in æternum. Nec illud staret quod dicitur: In æternum permanet uerbum tuū, & in seculum seculi ueritas tua. Nec Isaias uera fuisset de Christo locutus dicens: Super solium Dauid & super regnum eius sedebit, ut confirmet & corroboret illud in iudicio & iustitia usq; in sempiternum. Nos Gabrieli angelo credimus, qui de Christo Mariæ uirgini sic ait: Dabit illi dominus deus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum. Quomodo regnabit Christus in domo Dauid? nisi per fidē. Quomodo per fidem? nisi per Euangelium in æternum. Quomodo per Euāgelium in ęternum, si corruptum est Euangelium? Mendax lingua, falsa calumnia. Ego uobiscum sum (inquit Dominus) usq; ad consummationem seculi. Et Oseæ prophetæ uerba ad ecclesiam conferuntur: Sponsabo te mihi in fide usque in æternum. Et ad Petrum uicarium suum inquit Saluator: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferi nō præualebunt aduersus eam. Et iterum: Rogaui pro te Petre, ut non deficiat fides tua. Præualuissent portæ inferi, & defecisset fides Petri, si falsum esset Euangelium quod sequimur. Sed manet fides magni pastoris in ecclesia Romana, quæ nunquam inuenta est errasse, neq; errabit in æternum. Magistra est enim, & mater omniū fidelium, & disciplina ueritatis. Caue Mahu-

Noui testamenti cōcordantia.

Mahumetes scripturarum corruptor.

Psal. 47

Isaiæ. 9

Luc. 1

Oseæ. 2

Porphyrius Siculus apostata. Si metes, caue magne princeps, ne sequaris errorē Porphyrij Siculi, qui tuæ legi consona dicit. Is ex Christianismo ad idola transiens, ait se deos consuluisse quid de Christo sentirent: & illos respondisse, bonum uirum fuisse Christum, sed peccasse discipulos eius, qui diuinitatē ei attribuerant, quā sibijpsi nunquā arrogasset. Hoc deorum testimonium est, id est idolorum, quæ tu dæmonia esse non dubites. An non intelligis fraudem? an non uides tui legiferi & dæmonum esse unum argumentum, unam cōclusionem, unā fallaciam, & Christo diabolum inuidere, eiusque gloriæ & maiestati detrahere? cuius cōsilio atque suasu tua lex edita est, Euangelicæ atque Mosaicæ cōtraria. Dices pari modo, Christianam legem Mosaicæ aduersari. nanque iussit Moyses plurima, quæ Christus uetat: ea permittens quæ ille uetuit. Nescis antiquæ legis arcana, quæ diu grauida fuit, nouam in utero gerens, & cum statutum diuino consilio tēpus uenit, eam peperit. Vidit Ieremias per spiritum legē hanc nouam, cum ait: Ecce dies ueniunt, dicit Dominus, & feriā domui Israël & domui Iuda fœdus nouū, non secundum pactum quod pepigi cū patribus eorum. Sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israël. Post dies illos, dicit Dominus, dabo legem meā in uisceribus eorum, & in corde eorū scribā eam, & ero eis in deum. Nouū fœdus inquit, quia baptismus circuncisioni successit: & legem meam, inquit, scribam in corde eorum, quia uetus lex in tabulis lapideis scripta fuit, noua per charitatem in corde hominū radicata. Et ero eis in deum: quia nouæ legis autor & promulgator Christus, deus & homo est. Antiqua per Moysen innotuit, tantū homine: & adueniente perfecto, euacuatū est imperfectū: nec amplius in præputio nobiscū deus, sed in corde pascit, dicēte Apostolo: Si circuncidamini, Christus nihil prodest uobis. Nec ulterius cæremoniæ legis habent locū. Venit eīn ille de quo loquitur in Deuteronomio, Moyses Propheta de gēte tua suscitabit tibi deus, ipsum sicut me audies. Et subdit: Ponā uerba mea in ore eius, loqueturque ad eos omnia uerba quæ præcepero illi. De Christo hæc prophetia est, qui locutus est ex ore dei, quod uerum erat os suū, in cuius aduētu legalia & cęremoniæ desitura erant. sicut apud Matthæum scriptum est: Lex & prophetæ usque ad Ioannem. Sacramenta eīn quæ ueteres & prophetæ obseruabant, adnunciatiua erant uenturi Christi, quæ in eius aduentu cōpleta cessauerunt, et alia instituta sunt, uirtute maiora, ueritate meliora, actu faciliora, numero pauciora. & sicut sacerdotiū mutatum est, sub cuius administratione lex erat, ita & legem mutari oportuit. Non est igitur aduersa ueteri noua lex, quæ in eius uentre cōclusa erat, & adueniente Christo, & euāgelij luce clarescente, et patefacta, circumcisioni & alijs cæremonijs antiquitus obseruatis (sicut præfinitū erat) finem imposuit. Est aūt Christiana lex tāto dignior quàm Iudaica, quanto nobilius est oraculū dei quàm hominis. Cognoscis iam, nisi fallimur, ueritatem & maiestatē nostræ legis, nec utilitatē ignoras: incipisque de tua diffidere, & ardes desiderio disputandi, uellesque latius cuncta discutere: sed obstat legifer tuus, & inquirere uerū prohibet, & interminatur & clamat: Nō est mea lex quæ disputationi subijcienda sit. caue ne quid loquaris, arma sunt in manu mea: dum nihil credis, multū imperij adeptus es. Qui non audiunt meam uocem, gladio conterendi sunt, ensis meæ legis dignitatem tuetur. In Arabia ortus eius fuit, ex paruo principio quantū creuerit uides. Aegyptum adieci meæ legi & Syriam & Mesopotamiā & Libyam & Indiam & Mauritaniam, & partem Hispaniæ, & diuitem Asiam, & doctam Græciam, & fortem Thraciam, & nobilem Macedoniam: sunt & aliæ quàm plurimæ regionse

Marginal notes: *Iere. 31* — *Legis ueteris & nouæ discrimen.* — *Legis cæremoniæ per Christum sublatæ.* — *Mahumet de lege sua disputare prohibet.* — *Regiones sub Turca, quæ.*

Line numbers: 10, 20, 30, 40

regiones sub imperio meæ legis, quæ armis, non uerbis, quæsitæ sunt. Mulie-
bre est uerba uerbis refellere, uiri ferro decertant. Si nõ fuisset uera mea lex,
non dedissent superi imperio nostro, necnon dominationi nostrę tantos suc
cessus atq; prosperitates. Amat nos Deus, & legis odorẽ sentiẽs gratulatur,
& sternit iter uictorijs nostris. Scis quàm feliciter sæpe in hostes pugnauisti,
& modò in Ponto, & sæpe in Græcia. En fili quid cogitas quid moliris, tot
triumphis sub mea lege illustratus? Christum persequeris, cuius cultores stra
uisti toties & ad internecionem usq; cecidisti. Caue ne meã linquẽs legem,
relinquaris à Deo. Credimus his te uerbis non parũ cõmoueri. & aliquem
10 inesse in tua mente timorẽ. Sed audi quàm inanis est timor. Omnis qui ma- "
lum facit (inquit in Euangelio Veritas) odit lucẽ. Fures noctu domos perfo "
diunt. & in obscuro adulteri latitant, non adhibẽt testes qui peccant, nolunt
deprehẽdi mendaces. Cũ his sentit tuus legifer: ueretur ne disputando suæ le
gis uanitates innotescant, ueretur ne pudenda sua detegantur. prohibet di-
sceptari uerbis: armis defendi suam legem iubet, nec aliũ iudicem quàm fer-
rum deposcit: multumq; gloriatur de suæ legis incremẽto. Diximus cur cre
uerit, plebes uoluptas allexit: neq; inficiamur, multas tuæ gentis uictorias
partas, & ingentia confecta bella, & tu ipse in prælijs clarus euasisti. Vicisti
hostes non paucos, & triumphasti sæpe: fuisti tamen etiam aliquãdo uictus.
20 parua Christianorum manus tuas ingentes copias, ut antè diximus, apud
confluentes Sauũ & Danubium paucis antè annis deleuit: Nõ milites ue-
terani, nõ duces in bellis ante probati non uiri nobiles armis potentes, &
equis, sed pauci cruce signati ex agris collecti inermes & nudi, fide tantũ ar
mati, ferro fulgẽtes & auro tuos fuderunt exercitus. Quod si uictoria uerita
tẽ legis ostẽdit, hoc uno prælio satis admonebare, in quo multi fugerũt pau
cos. Tuæ uictoriæ nihil miraculi habent, ad quas nunq; sine grãdi tuorũ pre
rogatiua uentũ est. Sed quid agimus? nõ his argumentationib. stat recta fi-
des, Vici, fudi hostes, imperiũ teneo. Si sic licet arguere, uera fuit sub Alexan
dro Magno, tot uictorijs illustrato, & sub eius successorib. religio, qui & in
30 Græcia, et in Asia, & in Syria, & in Aegypto, & in Lybia, et in Perside, et in
Scythia, & in Indis regnauere, imperio per arma quæsito. Vera etiã Roma
norũ fides usq; ad priorẽ Constantinũ, qui orbẽ sibi ferro subiecerũt, & oẽs
domuère quas adière gentes. Scimus tñ & Alexandrũ et eius hæredes, et Ro
manos, & qui sub eis erãt, Iudæis exceptis. idola coluisse: alij Iouẽ, alij Mar-
tem, alij Mercuriũ, alij solẽ & lunã, & alij sidera. Multi etiã, ut Aegyptij, ani
malia bruta colebant. Quis nescit (inquit unus ex poëtis) Volusi Bithynice
qualia demens Aegyptus portenta colat, Crocodilon adorat. Et quòd stulti
us fuit, & auiũ, & porros & cepe inter numina posuerũt. Præclaræ tamẽ Ae
gyptiorũ uictoriæ memorãtur, sicut de Osiride proditũ est, qui uictum pera
40 grauit orbẽ. Ergo & deos Aegyptiorũ recipiemus, & ueram eorũ religionẽ
fatebimur, quia uicerunt? Nõ sic ratio suadet. neq; sic Iudęi sensere, qui uicti
ab Assyrijs, & ab Antiocho, & à Romanis, & in seruitutẽ ducti, non tamen
uictorũ leges de dijs acceperunt, sed uicti & angariati, et mille modis oppres
si, in sua lege manserunt. Nec nos Christiani, cum prælio superamur, aut a-
lijs calamitatibus affligimur, legẽ nostram aut relinquimus, aut accusamus:
sed arbitramur pium Deum nos tanquam filios propter peccata, quæ com-
mittimus, uerberare: quia non paremus Euãgelio, nõ seruamus legẽ nostrã,
neq; manemus in traditione sanctorũ patrũ, sed uicti fragilitate aberramus,
& labimur ut homines. Ipse uerò lapsos corrigit, et plagis multis nostras ini

Victoriæ successu non declarari ueram religionem.

Iuuenal. Satyra 15.

quitates emendat. Cognoscimus errata nostra, & considerantes quæ fecimus, minorem esse pœnam quàm delictum non ignoramus. Si cadimus in bello, si amittimus regnum, si iugo seruitutis opprimimur, dicimus cū Daniele propheta: Deum esse in cœlo, qui releuat mysteria, mutat tempora, & transfert regna, ut uniuersi cognoscāt, quòd dominatur in excelsis in regno hominū: & cui uoluerit, dabit illud. Nouimus Deum & Iudęos & Christianos posse cum uelit, & uoluisse aliquando, alterius sectæ hominibus subijcere, propter offensas populi, qui eum ad iracundiam prouocauit: sed conuersi ad Deum, non desperamus misericordiam consequi. Quamuis enim irascitur Deus (ut inquit propheta) non tamen obliuiscitur misereri. Pius est & benignus, nec deserit clamantes ad se. Absit autem ut propter uictoriam, meliorem esse credamus religionem uictorum. Sic enim fatendum esset, omnes qui uicerunt Hebræos, melius de Deo sensisse quàm ipsi uicti, quod neq; tu diceres, neq; tuus legifer, qui defensionem suæ traditionis in armis collocat, & omne genus ratiocinationis effugit, maximum iniquitatis indicium. Nō sic beatus Petrus, qui donatus à Christo domino cœlestis regni clauibus, & pastor constitutus gregis Christiani, paratum se ait rationem omnibus reddere de ea quæ erat in eo fide, nec aliter suos auditores edocuit. Et beatus Laurentius martyr: Mea uox, inquit, obscurū non habet, sed omnia in luce clarescunt. Et in euangelio nō probat Dominus eū qui lucernā accendit, & sub modio ponit, sed super candelabrū eam esse uult, ut luceat omnibus qui sunt in domo: & prędicari uerba sua super tecta iubet. & de seipso dixit: Ego palàm locutus sum mundo. Deceptores & pseudoprophetæ in angulis prædicant, & uolunt occulta esse quæ dicunt, aut iuramenta taciturnitatis exigunt, sicut Romę accidit in his qui bacchanalia celebrant. In occulto enim Deo suo sacrificantes, nullum flagitiū libidinis omittebant. Quod si alia nō essent aduersus tuā legē iudicia, hoc unū sufficere potuit: quia prohibuit eius lator in disputationē uenire. Sciebat nō ęqua esse, neq; uera, quæ tradiderat: uidebat ueterē & nouā legem cōtra se stare, intuebatur philosophorum acutissimas rationes sibi aduersas esse: nec sperauit in cœtu hominū aut in scholis uirorū excellentiū sua deliramēta posse defendi. Animaduertit homo sagax & ingeniosus in malo, gentiles qui Deos colebant, damnatos esse, & iā propemodū exterminatos, nec Iudæis locū esse quorū lex trāslata esset cum sacerdotio ad Christianos. Cumq; statuisset nouam legem, idemq; sibi nomen daret, sperauit quod modò euenit, iratum Deum Christianis, qui suę legis mandata transgrediebantur, aduersus trāsgressores uictoriā cōcessurū: atq; idcirco suæ legis defensionē in armis collocauit, quā alioquin hominib. gratam propter licentiā uoluptatū non ambigebat. Diaboli hoc fuit inuentum. Antiquus hanc uiā suæ nequitiæ serpens excogitauit, qui cum uidisset sese procul eijci, et Christiana religione augescente, idola deleri, nec amplius deorū multitudini locū esse, sed unū tantum Deū adorari cū patre & spiritu sancto Iesum Christum, Heraclio imperante, Mahumetis spiritū excitauit, eumq; sibi ministrum elegit, hominem ritu prius idololatram, fortuna pauperem, mente superbum, natione Arabem. qui consilio usus quorundam Iudæorum & Christianorum peruersorum, inter quos fuit Sergius, spiritu ambitionis inflatus, legem tertiam edidit, ex ueteri & noua conflatam, multis ineptijs extrinsecus adiectis. Legem diximus, quia legem uocat: nos blasphemiam rectius appellamus. Rugasti frontem, auertisti oculos, horruisti, turbatus es, subiratus es, dū hæc dicimus: at si ueritatis amicus es, audiēda est ueritas:

Daniel. 2

Religio nō semper melior penes uictores.

Luc. 11

Matth. 10

Mahumet de lege sua disputare cur prohibuerit.

Mahumetanæ sectæ origo.

Sergius monachus.

ueritas: neq tuus legifer, si tibi amicus est, ueritatē interdicet, quæ tanto magis amica est, quāto salubrior homini, ac ipsa natura cōuenientior. Audi uerum, & disce quomodo sit appellanda lex. Legē dicūt esse philosophi, quod ratione præcipitur: & sunt qui nil aliud legē esse affirmant quā rectā rationem, à diuino numine ductam. Quicquid igitur rationi aduersum est, legis nomine caret. At tuus legifer ratiocinari de sua lege prohibet, & solum arma illi suffragari uult. Non est igitur dicenda lex, nisi ex illis quarum conditores apud Isaiam dominus maledicit. Docet nos Dauid cognoscere legem Domini, dum ea quæ propria sunt exponit. Attende, & uidebis an Mahumetea lex de cœlo sit, & à numine tracta diuino, an aliunde. Lex Domini (inquit propheta) immaculata, conuertens animas: testimonium Domini fidele, sapientiā præstans paruulis. Immaculata est lex Domini, quia mala quæque excludit, neq libidinem, neq turpitudinē ullam admittit. Sic apud eundem prophetam: Eloquia domini casta dicuntur. & apud Iob legitur: Non inuenietis in ore meo iniquitatem, nec in faucibus meis stultitiā personabit. Et apostolus: Lex sancta, inquit, & mandatum sanctum & iustū & bonum. At quomodo Mahumetea lex immaculata, quæ stupra & adulteria, & omnes libidinū maculas ac fœditates admittit? Dices, quia ieiunia quædam præcepit, & orationes, & eleemosynas. non damnamus hoc, absit ut ea mala dicamus: inuentorem eorum Mahumetē esse negamus, absq Mahumete sciebamus hæc esse bona. Ieiunauit Elias, ieiunauit Christus: orare & frangere esurienti panem suum, et egenos et uagos in domum ducere, multo antiquius est, quàm tuæ legis inuentū. Multi nos legislatores ad opera pietatis inuitarunt. Verum adulterari, fornicari, seruire uentri, & in cœno uoluptatū iacere, solus tuus legifer inter bona collocat. Solus Mahumetes est qui turpia docet, & flagitia præcipit: quāuis hæreticorum more ut facilius decipiat, bona simul & mala cōmiscet. At lex quæ Domini dicitur, ut inquit Propheta, animas conuertit. Quò cōuertit? ad Deum, cōuertit ad suū creatorē, ad summū bonū, ad ultimū finē: at lex Mahumetea nō cōuertit ad Deū, sed auertit ab eo. Dicit ēm dominus Deus: Estote sancti, quia ego sanctus sum. Mahūetes, Vxores (inquit) ducite, et cōcubinas quot placet: nā ego quadraginta uirorū in meis lūbis uires habeo, & uxorib. atq ancillis permisceor plurimis. Quid de testimonio fideli? Cū data est Moysi lex domini in monte Sinai, fulgura & coruscationes apparuerūt et signa de cœlo, quæ testimoniū legi præbuerunt. Lex Christi miraculis admodū multis confirmata est, dicente ipso: Si opera nō fecissem in eis, quę nemo alius fecit, peccatum scilicet infidelitatis nō haberēt. Et ꝑpterea de ueteri, quæ cōuertit ad suū creatorē ad summū bonū et noua lege inquit Dauid: Testimonia tua credibilia facta sunt nimis. Et in Euangelio Lucæ circa finē legimus: Illi profecti prędicauerūt ubiq domino cooperante, & sermonē cōfirmante sequētibus signis. At Mahumetis legē, quæ signa, quę miracula probāt? audiamus eū: Nō sū missus, inquit, nisi in uirtute gladij: & qui nō susceperit meā prophetiā, occidatur, aut reddat tributū, preciū pro infidelitate sua. Quid est hoc? nunquid manifeste negat se miraculorū uirtute carere, et ficta falsaq esse omnia signa demonstrat, quę tuæ legis doctores in populis prædicant? Non habet igitur tua lex testimonium, nisi in armis: sed id nō est fidele, ut antè docuimus. Ad ultimum transeamus, & quomodo sapiētiam præstet paruulis, id est populis tua lex, animaduertamus. Sapientia (ut antiqui tradiderunt) diuinarum & humanarum rerum scientiā continet, estq admodū sapida & dulcis, dum amorem diuitatis

mentibus

Lex quid.

Psal. 18

Psal. 11

Iob. 6

Rom. 7

Mahumeticæ legis quædam bona.

Leuit. 19

Ioan. 15

Psal. 92

Sapientia

mentibus nostris instillat. propter quod inquit Psalmographus, Quam dulcia faucibus eloquia tua super mel ori meo. Tua lex neque de Deo sapit, neque de cœlestibus, neque terrena satis intelligit, quæ putat superis curæ non esse. Magna olim & florida in Alexādria philosophorū schola fuit, & multi per Syriam & Asiam uiri doctissimi claruerunt, quorū nomina ad nos usque peruenerunt. At postquam lex Mahumetea cursum habuit, paucissimi nominantur, qui naturæ arcana perscrutati, excellentes euaserint: quia non præstat paruulis sapientiam tuus propheta, aut tua lex, cuius fundamentum uoluptas est, & tutela gladius. Inter nos uero liberalium artium studia admodum florent. Legitur publice philosophia, auditur in scholis theologia, nullum doctrinæ genus prætermittitur, gymnasia literarum in pluribus Italiæ ciuitatibus clarissima reperiūtur, nec trans Alpes in Hispania, in Gallia, in Germania, in Britannia, collegia desunt uirorum excellentium, qui sapientiam præstant paruulis. Est enim ingens Christianorū cura, ut indocti erudiantur, & ueritatem intelligant in nostra lege, quæ nunquam mentita est, diuinitus comprehensa. Ac legifer tuus non modo mentitur, sed leuiter, sed indocte, sed imprudenter, sed insipide mentitur, & sibijpsi sæpe contrarius est: quēadmodum suæ legis inspector planè intelliget: innumerabiles sunt eius ineptiæ, et aniles fabulæ, & pueriles nugæ. De quibus libet hoc loco pauca referre, quæ de ceteris iudiciū præbeat. Exponens Mahumetes capitulum Alcorani quod dicitur filiorū Israël, in hāc sententiā loquitur: Sit laus ei, qui seruum suum ab oratorio (quod est Helcarata, ipsa est domus Mesche) usque in oratorium sanctæ domus Ierusalem nocte una transtulit, circa quam benediximus Deum. O uos homines audite & intelligite. cum abij à uobis, uenit ad me Gabriel sero post psalmodiam uespertinam, quæ ultima est, & ait: O Mahumetes, iubet Deus ut se adeas. Cui respondi, Et ubi eum adeam? Et ait Gabriel, Vbi ipse est. Et iumētum illico adducit magnitudine inter asinū & mulum: Elberahil uocant, humanæ uocis capacem. Et una non amplius hora iter egi annorum quinquaginta millium: & ait Gabriel: Ascende animal, & ito ad sanctam domum. ascendere uolentem, fugiebat iumentum, & iussum est stare, quia Mahumetes ascensurus esset. Nunquid accersitus est? inquit. Et respondente Gabriele, accersitum esse: Non sinam, addidit, nisi pro me Deum rogarit. Obtuli preces Deo meo pro iumento, quod me insidente suaui ingressu incessit, ponens ungulam pedis anterioris in orizonte sui uisus, & minori spacio quàm ictus impletur oculi, ad sanctam domū perueni. comes aderat Gabriel, qui duxit me ad domum sanctam in Ierusalem, & uicinam rupem, dixitque, Descende, quoniam ex rupe ad cœlum ascendes. & colligato illuc iumento, portauit me humeris suis in cœlum. Et cum applicuissemus ad cœlum mundi, & ad portam eius, pulsauit Gabriel. & quæsitum est, Quis esset? & respondit Gabriel, Ego sum. Et iterum quærenti, Quis tecum adest? respondit, Mahumetes. & subdidit ianitor: Nunquid uocatus? Et ait Gabriel, Vocatus. Et aperta est porta, & uidi angelos, & bis genua flectens, oraui pro eis. Et accepit me rursus Gabriel, & uexit ad secundum cœlum, & fuit distantia inter cœlum & cœlum, quantum est iter quingentorum annorum. Et sicut in primo cœlo, ita in hoc cœlo pulsatum extitit: & rursum pari solennitate ad septimum usque cœlum procedit, æquam cœlorum distantiam ponens. Et ait, in septimo cœlo uidisse se angelorum populum, & longitudinem angeli cuiusque instar mundi fuisse, & aliquorum mille uicibus extensiorem, & inter eos unum inuenisse, cui septies centena

Psal. 118

Turcarum barbaries.

De Mahumeti raptu in cœlum fabula.

centena mille millia essent capita, & in quolibet capite totidē ora, & in quolibet ore linguæ totidē, quæ septingenis mille millib. idiomatibus laudabant Deum. Et rursus alterū angelum ostendisse, qui fleret, & quæsiuisse caussam fletus, & cū ille dixisset culpas esse, oraui pro eo. Et tū cōmendabat me Gabriel alij angelo, & ille alij, donec fui in conspectu Dei, & tribunali eius adhæsi, tetigitq; me manu sua deus inter humeros, et frigiditas manus eius peruenit usq; ad medullas dorsi mei. His nugis atq; deliramentis implet Mahumetes aures populi. Sed audiamus alteram fabulam in lib. cui titulus est De doctrina Mahumetis. Duo angeli nominant̄ Arathes et Narathes, quos ille asserit iussu Dei in terrā descendisse, ut genus humanum regerent atq; instruerent, tribus mandatis acceptis. Primū, ne quenquā occiderēt: alterū, ne quid iniuste decernerent: tertiū, ne uinū biberent. Cū aliquandiu rexissent, & iā ex toto orbe ad eos iudicia deuoluerentur: mulier quædam decenti forma, & omniū pulcherrima, aduersus maritū suum caussam habens, iudiciū ab eis petijt, atq; ut fauentes haberet iudices, ut apud se prandiū habeāt, multis precib. inuitat: nō abnuunt angeli, paratur splendidū conuiuium, epulas & pocula mulier ipsa ministrat. apponuntur fercula multiplicia, & cū his uinū. Quod cū angeli recusarēt, instante sępius muliere, & multas obijciente blandicias, tandē biberunt, & inebriati uino, in hospitā incaluerunt, eiusq; cubitū postularunt. spondet mulier ea cōditione, ut alter eorū ei ascensum in cœlū ostenderet, alter descensum. Placet cōditio. Illa, ut ita didicit, mox ascendit in cœlū, relictis atq; irrisis angelis. quā Deus recognitā inter sidera collocauit, cui Lucifer est nomē. Angeli ad iudicium euocati, catenis ferreis in puteo profundissimo religati sunt, usq; in diem iudicij permansuri: cum elegissent in hac potius uita, quàm in altera plecti. Hæc est sapientia Mahumetis, quam docet paruulos: hæc eius theologia, hæc doctrina diuinitus reuelata. Mira hominis audacia, ne dicamus stultitiā seu dementiā. Quot sunt in his fabulis deridenda somnia? Non obiurgamus iumenti uerba, quando & asinam sacræ literæ loquutā produnt, & gentiles bouē. Sed quid est quod una hora iter quinquaginta millium annorum pergitur? Metire hæc, & diligenter cogita, an corpori nondū glorificato id possit accidere. Quò iuit, ubi fuit, quid circuiuit? Nō adhuc cœlū ascenderat, quibus in locis tantum spacij peragrauit? nec iumentū eū tulit? quis tulit eū? unde uenit? quomodo uenit? nihil horū dixit. Quid peccauerat iumentum, ut precibus egeret, cui nō est lex alia nisi naturæ, & illi paret? quid ostiarius in cœlo collocatus, rogamine Mahumetis egebat? an non satis felix erat. Fortasse altius cupiebat ascendere: tanquam non sit illic perfecta hominum beatitudo, & regnet adhuc ambitio. Distantiam cœlorum ostendit, & sphærarum quanta sit crassitudo demonstrat. quingentorum annorum iter ex cœlo in cœlum ponit, & párere omnium spissitudinem, quid hoc? quis credat gentilium fabulis? simile somnium est. Aiunt illi Dionysiodorum quendam geometrię scientiæ nobilem in patria senectam diem obijsse, propinquos funus ei duxisse, ad quos pertinebat hæreditas. hos consecutis diebus cum iusta peragerent, inuenisse in sepulchro eius epistolam Dionysidori nomine ad superos scriptam, quæ diceret, eum à sepulchro ad infimā peruenisse terram, esseq; illuc usq; quadraginta millia stadiorum. Nec defuerunt geometræ (ut Plinius ait) qui interpretarentur, significare epistolam à medio terrarum orbe missam, quo deorsum à summo longissimū esset spacium, & ibidem pilæ mediū. ex quo consecuta computatio est, quæ circuitū terræ, id est totius pilæ ambitū, ducenta quinqua-

Alia fabula de duobus angelis

Lucifer.

Fabulæ prioris absurditas declarata.

De Dionysidoro fabula.

[illegible handwritten marginal note]

quinquagintaquinq; millia stadiorum pronunciauit. Sed harmonica ratio, quæ cogit rerum naturam sibi ipsum congruere, (eodem Plinio teste) addit huic mensuræ stadiorum septem millia. Heratosthenes huiuscemodi rerum solertissimus indagator, uniuersum terræ ambitum ducentorum quinquaginta duorum millium stadiorum prodidit. Hipparchus stadiorum paulo minus uigintiquinq; millia adiecit: reperiuntur & aliorum sententiæ admodum dissonę, neq; in hanc usq; diem mortali cuipiam satis exploratam credimus terræ mensuram, cuius neq; septentrionem, neq; meridiē uersus cogniti fines sunt. At tuus legifer maiora concepit animo, qui tanquam cœlum ascenderit, quingentorum annorum itinere distare cœlum à cœlo prodidit, quoniam tanta esset crassitudo sphærarum. Hoc idem asserit Rabbi Moyses Hebræus genere philosophus, qui apud Aegyptios claruit. At philosophi quos nostri probant, non ita sentiunt: nec Ptolemæus Alexandrinus astronomorum facile princeps, de crassitudine lunaris sphæræ cum tua lege concordat, in qua iter annorum sexagintanouem, & aliquorum mēsium ac dierum posuit, milibus passuum uigintiquinq;, seu stadijs ducentis pro qualibet die computatis. Alij uero astronomi, qui hæc diligenter indagauerunt, sphæram solis plusquam sexcentis uicibus superare lunarem tradiderunt. Rursusq; martis sphæram, quamuis sole altior est, & longè maiorem habet ambitum, spissitudinem tamen multis uicibus superari. Improbum humanæ mentis ausum, uerū ita subtili argumentatione comprehensum, ut pudeat aliquos non credere, plurimi hæc incerta respuunt. Tuę legis latori fortasse credendum fuerit, non quia illuc angelo bono deferente conscenderit, sed quia cum peruerso ceciderit. Quod si hac de caussa fidē expedit, credimus. alioquin cū sacra scriptura dicimus: Cœlū sursum & terram deorsum, & cor regis inscrutabile est. Sed alia percurramus. Angelos mūdo se maiores uidisse affirmat, eosdēq; corporeos. Si mundo maiores angeli sunt, necessarium est aliquā eorum partem extra mundum esse. At philosophi mundi circumflexu omnia contineri dicunt, neq; quicquam exterius esse. Tuus legifer quando aliquid solito plus adbibit, sopori deditus, quicquid somniauit, pro uero retulit, et omnia sibi licere putauit: quo errore & angelos corporeos, & peccare, & egere uenia, & se rogasse pro eis dixit. Simili somnolentia tactum se super humeros affirmauit manu Dei, cuius gelu usq; ad dorsi medullas penetrauit: quæ omnia superius confutata sunt. Quis illud patienter audiat, quod angeli Dei uino inebriati, specie mulieris decepti, concubitum eius appetierint: quæ iter in cœlum edocta, ad conspectum magni Dei peruenit, & honorifice accepta inter astra locum obtinuerit: angeli pœnas dederint, atq; idcirco uinum homini interdictum, quod tanti mali caussa fuerit. Commemorat hæc tuus legifer, & tanquam ex penu Dei recepta hominibus inculcat. Vide quàm grauiter, quàm uere, quàm perite loquitur. Poëtarum figmenta, quæ pueris leguntur, inter arcana legis inserit. Pueri nostri non sine risu audiunt, cum raptæ in cœlum fœminæ referuntur, & in astra commutatæ, quæ maior & minor ursa uocantur, pigri circum sarraca Booтæ lucentes. Credimus pro tua sapientia te iam parui facere, atq; contemnere tuæ legis figmenta. Sed miraris uehementer, quod indies aliqui relicto dogmate Christiano ad tuum migrant, & asserentes iniquam legem nostram, amplexi tuam, circumciduntur, & tuis initiantur sacris: & qui trinitatē prædicabant, nunc detestantur: et qui Christum crucifixum colebant, et laudabant, nunc derident. Sunt qui hoc agunt, nō dubitamus. Sed qui nā homines?

De terræ ambitu opiniones.

Rabbi Moyses.

Lunaris sphæræ crassitudo.

Solaris.

Martis.

Angeli an mundo maiores.

Fabula de angelis confutata.

Christianorum ad Turcam defectio.

homines? sanè aut libidinis serui, aut ambitionis, & quibus nullus erat locus in no stra lege, spreti à nobis, & eiecti tanquã uilia & inutilia mãcipia ad te transiuerũt, nec tamen illos inextinguibilis conscientiæ uermis rodere cessat. Quòd si posses eorum introspicere corda, intelligeres proculdubio eos aut uitæ futuræ spem nul lam habere, aut admodum esse anxios, quia fontẽ aquæ uiuæ reliquerunt CHRISTVM IESVM, & nesciũt quo pacto redeãt, maius suum peccatum existimãtes, ꝙ Dei misericordiã. Sed quid miraris, si ad opes cõsequendas, ad uoluptates exhauriendas, nõnulli tuæ legi sese subijciũt? Nõ est hoc nouũ, nec dignũ admiratione. Idẽ quoq; & Saraceni faciũt, qui sæpe ad nos migrãt. Illud est mirabilius, illud stupendũ, illud magnopere celebrãdũ, quòd tot millia philosophorũ Christiano insignita nomine sub tuo imperio degũt, grauia tributa pendũt, nunc liberis priuantur, nunc coniugibus opprimuntur, durissima seruitute lacerantur, uexantur mil le modis, nec tamen Christianæ legi renũciant. Quòd si tuã acciperẽt, nullius ferrent impetũ, mitius ferrẽt imperiũ, fierent liberi, honores & opes sperare possent. Sed malũt tolerare seruitutis iugũ, & in squalore ac miseria uiuere, quàm Christũ negare. Hoc stupendũ est & diuinũ opus, & quod te pręcipuè mouere debet, non quòd pauci à nostra lege aberrent, sed quòd tam multi in ea perseuerent. & ꝙ tanta sit uel in aduersis cõstantia, miraculũ est. Facit hoc bonitas legis, et securitas ęter næ uitæ, quam nemo sapiens præsenti postposuit. Quid tu hic dicas? quid contrà hiscere, aut mutire poteris? Vera est Christiana lex: ex utero recepta Mosaicæ, ex prophetis, ex diuinis oraculis: deus autor eius est, filius Dei eã tradidit, ex ore Dei manifestata est, pura est & nitida, & immaculata, & sancta, perfecta ex omni parte, nullã habet rugã, nusq; deficit, nusquã claudicat. in ea qui quærit, inuenit: qui petit, accipit: & pulsanti aperiet. Ipsa est fons clemẽtiæ, iustitiæ culmẽ, pietatis speculũ, mãsuetudinis & misericordiæ plena: pro ea martyres innumerabiles sunt oc cisi, senes, iuuenes, pueri, matronæ, uirgines, uiduę, innuptę puellæ, crudelia carni ficum non expauere tormenta, sciẽtes beatos esse mortuos qui moriuntur in Domino. Præterimus signa & prodigia, quæ certitudinẽ Christianæ legis ostendant. Quis uiros cõmemorare queat ex Christiano genere, diuini & humani iuris excellentissimos professores, uerè mũdi lumina, scientiæ fontes, qui usq; ad mortẽ in fide Christi perseuerantes, præclara uolumina ediderunt, quæ tanquã sidera quędam doctrinæ humanas mentes illustrant? Et quæ nam ullo in loco lex est, quæ alterum habeat Augustinum, alterum Hieronymum, alterũ Ambrosium, alterum Gregorium? Et ne Græcos prætereamus, quæ religio uirum unquam habuit qui Origeni comparari posset? quã uis hic in plerisq; locis errauit. Quis Ioanni Chrysostomo æquabitur? quis magno Basilio, quis Cyrillo, quis Eusebio, quis Gregorio Nazanzeno? Non sufficiet dies, si numerare pergimus illustres nostrę legis doctores, siue uiuos siue mortuos: quamuis non sint mortui, sed nunc maximè uiuunt, & tanquã stellæ in firmamento lucent, qui fidẽ sacratissimæ trinitatis elucidarunt. Quid dicemus de religiosis domibus, in quibus angelica ducitur uita, & pro peccatoribus assiduè effunduntur preces Domino, nec unquam cessant diuinæ laudes ac psalmodię. Benedictus Nursiensis apud nos multorũ monachorum doctor & pater extitit, apud Grecos Magnus Basilius. Secuti sunt Bernardus abbas Claræuallis, & Bruno qui Carthusiã instituit. quotidie sanctorũ uirorũ apud nos augetur numerus, ędificantur noua monasteria, & sancta renouantur institu ta. Quos fructus edidit seraphicus Frãciscus, eximius paupertatis amator, in Vmbria (quę pars est Italiæ) natus? Quot eum discipuli secuti sunt, quot sub eius regula uiri sanctissimi floruerunt? Antonius Pataui iacens, miraculis clarus: Bernardinus Senẽsis in Aquila, quẽ nostra ætas quasi alterum Paulum prędicantẽ audiuit.

Multi Christiani etiamnũ sub Turcæ imperio.

Christianæ legis ueritas.

Religiõis Christianæ doctores præcipui.

Monachorum antesignani.

Nicolai Lyrani extãt opera, quę omnes admirantur. Dominicus in extremis Hiſpaniæ natus oris, quaſi alius ueſper emicuit, qui nouum quendam ſanctum & nitidum uiuendi morem ſuis auditoribus tradidit, & Prędicatorum inſtituta regula uniuerſum illuſtrauit orbem. Multi ex diſcipulis eius clariſſimi euaſerunt. ſed præcipua eſt magni Alberti fama, qui nullum doctrinæ genus ignoraſſe creditus eſt: nec minor eo Thomas Aquinas fuit in literis, & ſi maior extitit in ſanctitate. Claruit & meo ſeculo ſub eadem regula, Vincentius Hiſpanus, quem noſter anteceſſor inter ſanctos Chriſti cōfeſſores retulit. Et in ordine diui Auguſtini Nicolaus Tolentinas, paulo ante inter cœleſtia relatus ſanctorū agmina. Noua in dies prole floreſcit noſtra religio: quòd ſi non deſunt peccatores diuinam prouocantes maieſtatem, non deſunt etiã conciliatores uiri ſancti Deo accepti, & uirgines immaculatæ, precibus aſſiduis diuinã iram auertentes. Nec timemus ruinam, tantis adiuti patrocinijs.

Albertus magnus. Thomas Aquinas. Vincentius. Nicolaus Tolentinas.

EPILOGVS.

Tu ergo princeps nobilis, qui non es rationis incapax, neq; ingenij obtuſi, collige quæ diximus, & conſerua in mente tua, & conſule tibi & tuæ genti, & noli eſſe incredulus, ſed fidelis. relinque tenebras, & lucẽ ſequere. Intelligis quo pede claudicat tua lex, & quantis ſcatet erroribus, & quàm procul à ueritate recedit, & quòd non eſt in ea ſalus, & nouæ et antiquæ legis inimica. Intelligis quàm ſolida eſt euangelica doctrina, quàm uera, quàm ſancta, quàm munda et immaculata, & quòd ea tantum iter in cælum oſtendit, & non alia. Intelligis, ſi uerba noſtra memoria tenes, quòd trinitas in unitate, & unitas in trinitate colenda eſt, neque altera contradicit alteri. Intelligis, quo nam modo pater ſibi filium ęqualem genuit, & quomodo à patre & filio ſanctus procedit ſpiritus, qui eſt charitas & amor, & ſimul colendus eſt, & deus eſt: & quòd filius pro noſtra ſalute incarnatus eſt, mortem tulit: & ſpoliato inferno, tertia die reſurgens, quadraginta diebus cum diſcipulis conuerſatus, aſcendit in cœlum, ſedetq; ad dexteram patris, uenturus in fine ſeculi iudicare uiuos & mortuos. quo facto, mali perpetuò pœnam ignis ſubibunt, boni æternam beatitudinem conſequentur: non in carnalibus deliderijs, aut impudicitijs, non in cubilibus, ſed in dulcedine mentis & in charitate CHRISTI, quæ ſuperat omnem ſenſum. Ante omnia uerò monſtratum eſt, non poſſe te aſſequi inter Chriſtianos gloriam, & potentatū quem uideris optare, maximè apud Europęos et occidentales populos, dū tua in ſecta perſeueraris. Quòd ſi uelis Chriſtianis initiari ſacris, magnam tibi ſpem fecimus & potentię & glorię. Memẽto igitˀ uerborum noſtrorū, & accipe fidele cōſilium, ſume baptiſmū CHRISTI, & lauacrum ſpiritus ſancti. Amplectere ſacroſanctum euangelium, & illi te totum committe. ſic tuam animã lucrifacies, ſic Turcarum populo bene conſules, ſic tuæ cogitationes adimpleri poterunt, ſic tuū nomen in ſecula celebrabitur, ſic te omnis Græcia, omnis Italia, omnis Europa demirabitur: ſic Latinæ te literæ, ſic Græcæ, ſic Hebraicæ, ſic Arabicæ, ſic omnes barbaræ celebrabunt, ſic nulla ætas de tuis laudibus conticeſcet, ſic pacis autor & fundator quietis appellaberis, ſic te Turcæ animarum ſuarum repertorem, & Chriſtiani ſuæ uitæ conſeruatorẽ uocabunt. Syrij, Aegyptij, Libyci, Arabes, & quæcũq; ſunt aliæ gentes extra CHRISTI caulas, aut his auditis, tuam uiam ſequent: aut tuis, Chriſtianis armis paruo negotio domabuntur. Et ſi noluerint in noſtra lege te ſocium habere, experientur dominum in ſua: nos te iuuabimus, & omnium eorum aſſiſtente diuina gratia legitimum principẽ cōſtituemus. Hęc ſunt quæ tibi cum baptiſmo præmia promittuntur, his te bonis diuina pietas proculdubio cumulabit obſequẽtẽ euãgelio. Quòd ſi reſpueris conſilia noſtra, peribit tanq; fumus gloria tua. & tu more hominum reuerſus in cinerem totus morieris. CHRISTVS regnabit in æternum, cui eſt honor & gloria in ſeculorum ſecula. Amen.

FINIS.

EPISTOLA MORBISANI MAGNI *Turcæ, ad Pium Papam II.*

MORBISANVS, Hebræi & Gæsij, cũ suis fratribus Cerabi Eiusbaiſ imperatoris Organi collaterales pugiles in partibus Achere, magno sacerdoti Romanorum iuxta merita dilecto. Nuper auribus nostris intonuit, quòd in partibus Italiæ ad preces et postulationem populi Venetiarum, in basilicis uestris publicè facitis diuulgari, quòd quicunque sumpserit arma contra nos & nostros, suorum in hoc seculo remissionem peccatorum, eisq; beatam uitam promittitis in futuro. Cuius rei ueritatem occulta fide decernimus, per aduentum quorũdam peditum Cruciferorum, qui nuper in Venetorum nauigio transfretarunt. Propter quod admirari cogimur uehementer. Quia dato, quòd à summo Tonante uobis esset data potestas absoluendi animas et ligandi, tamen adhuc maturius procedere deberetis, neque Christianos maximè Italicos, crucis charactere insignitos, inducere super nos: cum, secundum quod patres antè dixerunt nobis, populus noster Turcarum innocens fuerit mortis & iniuriæ Christi uestri: & cum terra & loca ubi sanctuaria uestra sunt, minimè possideantur per nos: imò populos Iudæorum exosos semper habuimus & habemus, quia prout in historijs antiquis & chronicis nostris audiuimus, ipsi proditoriè et per inuidiam eundem Christum uestrum prophetam Ierosolymis tradiderũt præsidi Romanorum, quem in crucis patibulo mori fecerunt. Ac insuper admirari & dolere compellimur, quòd surgunt Italici contra nos, cum latens amor nos incitet ad dilectionem ipsorũ, eo quòd ipsi & ipsorũ magnalia & parentes à Troianorum sanguine processerunt, quorum autorem fuisse scimus ueraciter Antenorem & Aeneam de sanguine Priami procreatos, in cuius locum ducturi sumus imperium in partibus Europæ, secundum repromissiones à dijs nostris, quas patres nostri habuisse noscuntur. & Troiam magnam intendimus restaurare, & ulcisci sanguinem Hectoris, ac Ilionis ruinam, nobis Græcorum imperium subiugando, & iniurijs deæ nostræ Palladis factis eosdem punire in transgressorũ hæredes. Insuperq; intendimus Cretam et alias marinas insulas, quas Venetorum populus antedictus extorsit à nobis, imperio repromisso totaliter uendicare, easq; nostræ subijcere iurisdictioni. Idcirco prudentiam uestram attentè requirimus & rogamus, quatenus epigrammatibus uestris per terras Italię missis, ad instantiam supradicti populi Venetorum silentium imponatis, non prouocantes contra nos amplius sub pietatis specie populum Christianũ, cum erga uos & ipsum nullam guerram propter crudelitatis differentiam habeamus. Cum enim nihil nobis referat, si ipsum colitis Christum, quia et nos ipsum reputamus fuisse prophetã: neq; enim ex lege ipsius, prout audiuimus, potestis aliquem ad crudelitatem compellere. Si autem lis aliqua uel discordia orta est inter nos & populum Venetorum: hoc accidit, quia ipsi indebitè nullo iustitiæ muniti colore, sub Cęsaris nomine, uel alterius monarchæ, cui ex lege aliqua temporalia sint promissa, sed sua superbia ac temeritate, iamdudum quasdam marinas insulas & alia loca, quæ nostro (ut suprà diximus) sunt repromissa imperio, crudeli tyrannide subiugarunt. Quæ tolerare non possumus. cum futurum tempus nostræ repromissionis instat: propter quæ & alia potestis meritò ab incœptis desistere: & specialiter, cum audiuerimus ipsum populum Venetorum fore alienum à uita et moribus Romanorum, quia nec secum legibus uiuũt, nec moribus cõuertuntur, sed se solos æstimant cunctis circumstantibus populis meliores, quorum insaniam superbiamq; deorũ nostrorum & summi Iouis auxilio ad extremum deducemus. Alioquin si uestra prudentia non desistat, ampliare curabimus uires nostras super eo diuini imperatoris Organi auxilio, &

lio, & aliorum orientaliũ regum & principũ, qui simulant se hodie dormire, quorum muniti præsidio, trahemus à finibus terræ armatorũ acies copiosas, per quas non solũ cõtra uestros pedites Cruciferos resistemus, uerũ etiã si cõtra nos Romanam ac Germanicã & Gallicã militiã prouocetis, intendimus hostiliter obuiare: ac demum fauente Mercurio, per mare Ponticum & Dalmatiam cum innumerabili nostro nauigio Euri flatibus perducti, intendimus pertransire: & septentrionalem plagam, præsertim Croaciam & Dalmatiã, uisitare. Datum anno Mahumeti septingentesimo quadringentesimo quinto, in introitu mensis haslen.

ORDINATIO POLITIAE TVRCARVM DOMI ET FORIS, EX ORATIONE HORTATORIA ad bellum Turcis inferendum: quam uir in rebus magnis diu cum gloria magna uersatus habuit ad Maximilianum Cæsarem.

Othmanus rex.

TVRCARVM gens ante pauca secula adeò obscura fuit, ut etiã ipsi nullas à se res gestas memoriæ dignas ante Othmanũ, qui primus hãc gentẽ illustrauit, narrare possint. Et licet de origine eius apud autores parũ cõstet, eam tamen Scythicã esse, & mores & lingua haud dubiè demõstrãt. Plinius quoq; grauissimus autor, in Asia circa Mæotidẽ lacũ, Turcas usq; solitudines saxosis conuallib. asperas accolere prodidit. In primis itaq; inopia rerũ coacti, uicinas nationes latrocinijs potius, quàm legitimis prælijs infestarunt. Mox crescente audacia, duce Othmano uiro bellicosissimo & callidissimo, non solũ ut prius rapinis & incursionib. sed iam aperto Marte conterminos populos inuaserunt. Cuius successor Orham, infeliciter cõtra Tartaros pugnans, cum multis populis gentis suæ occubuit. Post quẽ Amorath factus imperator, ubi ita imperiũ auxit, ut usq; ad Pontum longè lateq; fines suos extẽderet, debitũ naturę persoluit. Succedit huic Bayazith, qui cum pari audacia finitimos populos inquietaret: captus tãdem à magno Tamberlano, cum ingenti clade gentis suæ, finem audaciæ suæ fecit. Post quem quatuor imperatores successerunt. Qui quamuis de gente Othmana non fuissent celebres, tamen bella gesserunt. nam Celeby multorũ populorum uictor, partem quoq; imperij Trapezontis subiugauit. Soleyman, cui Tamberlanus tributum rependit. Orhan secũdus, qui multas urbes Asię & Ponti expugnauit. Muse autem, cum Orhanum dolo interemisset, magnam partem Asiæ in suam ditionem redegit. Post Musem culmen imperij ad gentem Othmanam redijt. Machomet itaque ex eadem gente potito imperio, Saracenos, Gordianos, Persas, Cappadoces uarijs prælijs fudit, nomenq; Turcarum ita celebrè fecit, ut iam gentes Europæ illud reformidarent. Cuius frater Amorath, qui primus Turcarum in Europã cum exercitu traiecit, multis regnis Europæ deuictis, memorabili illo prælio ad Varnam Vladislaum fortissimũ regem Hungariæ cum magna cæde populi Christiani debellauit. Huius res gestas filius eius Mahometus in tantum superauit, ut ad solis ortum & occasum plures terras, maria, insulas, populos, regna, imperio Turcarum solus ipse adiecerit, quàm omnes decem superiores. Cuius uictorias si quis uellet recensere, profectò maximam partem Asiæ & Europæ enumeraret. Nec contentus filius eius Bayazith, qui hodie regnat, tantum imperium à maioribus suis partum cõseruare: sed plura castella & oppida in ditionem suam redegit, nec in dies cessat terminos imperij sui usquequaq; dilatare. Croacia igne ferroq; consumpta, et crebris incursionibus penè exhausta, nuper celeberrimum regnum Poloniæ inuasit, & abducens LX millia Christianorum cum inaudita crudelitate uastauit,

Turcarum latrocinia. *Regũ successio.* *Machometh.* *Amorath, Machometi frater.* *Bayazith rex.*

uastauit & damnum intulit, cui nisi cito per maiestatē uestrā & cæteros principes Christianos succurratur, paulo pòst ipsi etiā hosti immanissimo erit miserādum: et deinde quid mali ex ipsius ruina cæteris regnis ipsi adiacētibus immineat, optimè intelligere potest maiestas uestra. Sunt enim huic Bayazitho filij nouem, quorum nomina exprimere non pigeat. Est itaq; primogenitus filius eius Mahometh Celebi, qui hodie pręses est in Amasia. Secundò genitus est Churchut Celebi, qui præses est in terra Charanian. Tertiò genitus est Synan Celebi, qui præses est in Domusly circa Rhodum. Quartò genitus est Ahmath Celebi, qui præses est in una ex prouincijs Husunchasan, in Persia. Quintò genitus est Murath Celebi, qui præses est in Trapezuntha. Sextò genitus est Hally Celebi, qui pręses est in Chapa. Septimò genitus est Hallamassach Celebi, qui præses est in Chestemoni. Reliqui uerò sunt in curia patris, quibus dominia hucusq; nō sunt assignata propter infantiam. Et ut de ista pestifera progenie maiestati uestrę plenissima informatio detur, sunt ipsi Bayazitho filiæ octo, quarū prima est uxor Ahmath Bascæ filij ducis Stephani de Bosna. Secūda est uxor capitanei Ianiciariorū, quę dicitur Agga. Tertia fuit uxor Vsunchassan, quæ hodie uidua est. Quarta est uxor Mustaphabegh, qui præses est ducatus sancti Sabbe Quinta est uxor filij Tanth bascæ. Sexta est uxor Iusselahmath, qui præses est Vaulone. Septima est uxor filij Ieddiamath. Octaua est uxor Muscaphabegh, qui præses est Chrusentze. Nunc autem considerādi sunt prosperi successus & benignæ fortunæ huius pestiferi draconis, tam in amplificatione imperij, quàm in procreatione filiorum. Sed nemo miretur quo pacto res Turcarum ex angustissimis principijs tam breui tempore ad tātum fastigiū peruenerint. multitudinē enim principū Europæ, odia atq; intestina bella iugiter inter eos, præcipuam causam esse crediderim. Ars quoq; militaris, qua quondam Lacedæmonij & Romani totum penè orbē subiecerunt, apud multos principes Europæ extincta est. At summa imperij Turcarum penes unū principē habetur, uni imperatori parent, unus cuncta regit, unus omnes redditus possidet, & ut summatim dicā, unus tātum dominus est: cæteri uerò mancipia, & ad libitū eius periclitari possunt. Præterea disciplina militaris apud eos adhuc locū habet. Nullū autē est discrimen nobilitatis, uel generis. Is namq; generosus habetur, qui fortior in bello extiterit. Is plura stipēdia meret, qui fortius dimicarit. Vnde præmia tanta milites strenuiores reddunt, ut unusquisq; cæteros fortitudine superare conetur. Vt igitur maiestas uestra liquidè cognoscere possit, cōtra quē hostē dimicatura sit, hoc cōmentariolo, stilo rudi ac crasso exponā, quibus magistratibus totum imperiū & aula imperatoris Turcarum gubernetur, quanti sint ordinarij redditus imperij, quæ sint genera militū, & numerus eorū, modus qui sit construendi exercitū, cum imperator ipse bello interest. A' gubernatione imperij exordium sumam. Summa igitur totius imperij tribus magistratibus gubernatˉ, quorum summus est Quatuoruiratus, qui ipsorū lingua appellantˉ Vesierbascia. Hi sunt principes consiliarij, qui quater in hebdomada sedent pro tribunali, in loco qui dicitur Duyan, ut audiāt legatos nationū, & hominum supplicationes, quas imperatori referūt. Hi quoq; iudicāt causas, quorū gratia prouocatū est ad imperatorē. Et cū quis horum depositus aut defunctus fuerit, alter denuò substituitˉ, ut sit semper magistratus Quatuoruiratus. Post quē sequitur magistratus Duumuiratus, qui dicitˉ Beglerbeghi, principes pręsidū. Hi præsunt præsidibus prouinciarū. Et ut hic magistratus melius intelligatur, diuisio totius imperij hoc in loco recensenda est. Omnia itaq; Turcarum regna in duas partes diuisa sunt: orietalia, quæ nuncupatur Natolia: & occidētalia, quæ dicitˉ Romania. Natolia sita est ultra Hellespontum, quæ cōtinet in se prouincias infrà scriptas; Bithyniā, Asiam, Cappadociā, Paphla-

Bayazithi filij nouem.

Eiusdem filiæ octo.

Successus regni Turcarū eiusq; causæ.

Monarchiá Turcæ.

Imperij Turcici administratio.

Imperiū in duas partes diuiditur.

goniā, et Cariā. Insulas uerò principales quatuor, Aeoliā, Ioniam, Lesbū, et Smyrnam: quæ omnia nostro sæculo Turcarū aduentu immutata sunt, & ad eorum linguam accōmodata. In ipsa quidē Natolia ista sunt linguarū genera: Græca, Itala, Scythica, Armenica, Aggiamica, Cercasica, Ziffica, Egnasica, Menglorica, Vualachica, & Ruthena. Tenent itaq; totā Natoliā XXXVI præsides uexillares, qui Turcarū lingua dicunt Sangiarchæ. ijs enim imperator autoritatē tribuit erigendi uexilla in proprijs prouincijs quib. pręsunt. Quorū quidē præsidū residētiæ loca proprijs nominib. ad maiorē rei intelligentiā nominabimus, uidelicet Amasia, Trapezōta, Capha, Chestemoni, Bursa, Domusli uel Seteli, Sarchan, Karaman, Vsunkassan, Aydinmentes, Languri, Kermen, Enguri, Boliassiria, Eugheri, Iaia, Charasarchen, Ghenimussolni, Chesse, Mitili, Emittili, Syschup, &c. Romania uerò cōtinet prouincias istas: partē Daciæ, Thraciā, Dardaniā, Achaiā, Peloponnesum, Acarnaniā, Macedoniā, Epirum, Rassiam, & Illyriæ partē. Et ipsæ prouinciæ gubernatæ sunt per perfidos uexillares, siue Sangiarchos XXV. quorum loca residentię sunt ista: Kiliæ, Nicapoglię, Bdyngh, Callipoli, Seres, Salonych, Negroponte, Morea, Argnocastro, Iamane, Presrer, Oheid, Vocetorum, Costadin, Cernomē, Azigan, Scodri, † Smederouo, Bosna uerbo, Zonnya, Kruzeze, Suonick circa Taurinum. Turcarū itaq; regna in LXI prouincias distribuuntur, & in qualibet sunt milites quibus agri assignati sunt, unde uiuūt, qui Timari appellantur, de quibus postea mentionē faciemus. Beglerbegh ergo, siue princeps pręsidū, quilibet in sua parte sine pręsidib. imperat: uidelicet unus in Natolia, alter uerò in Romania, & si quæ discordiæ inter milites ortæ fuerint, ipsi discernunt, quorūq; iussa nullo pacto præsides retractare possunt. Et quia omnium possessionū militarium collatio ad solum imperatorē pertinet, quilibet nihilominus Beglerbegh in suis prouincijs conferre potest, cui uult, possessionem ascendentē ad summā asprium quinq; mille, hoc est ducatorū centum. Per hos igitur tres magistratus tota summa imperij optimè gubernat. Sūt pręterea alij magistratus, qui licet imperium nō gubernent, tamē æquitatē & iustitiā tuent, sine quibus nullū imperium diu stare potest, ad gubernationē imperij iura pertinere uident. Pescherchadi, summi iudices exercitus, qui duo sunt. unus a Ntolię, alter Romanię: qui iudicāt omnes causas, tā ciuiles q̄ capitales, pro quib. ad imperatorē prouocatio facta est. Quinetiā hi possunt retractare sentētias latas per imperatorē, si cōtra legē Mahometi latæ fuerint: quia secundum ipsius legē omnia iudicāt, quibus semper aditus ad imperatorē patet. Nec possunt præsidere huic magistratui, nisi ab origine Turcus fuisset, id est Musloman, uel circumcisus. Secundus magistratus nuncupat Muchti, id est summus legis interpres: qui quum de aliqua lege ambiguitas orit, ipse discernit, & explicat, quid lex ipsa & iura uelint: cuius sententia non potest prouocari. Sunt etiā Moderis, id est legis periti & doctores, quos cōsulunt pro uarijs causis & necessitatibus. Sunt & Thephterderi, id est administratores rationum, quorum unus procurat rationes Natoliæ, alter uerò Romaniæ: qui magistratus eximiæ dignitatis habet. Nunquam ab aula imperatoris discedunt, sicut & Vesierbastæ, id est consiliarij. Et quia de quęstoribus hic mentionem fecimus, subdemus etiā unde prouenniant omnes redditus imperatori ordinarij, & quæ sit summa ipsorum. Ex uniuersa itaq; summa domus in imperio suo existente tam Christianorū q̄ Turcarum, et aliarū nationū quę uiritim pendunt tributū singulis annis: itē ex fodinis auri, argēti, ferri, plūbi, & aliorū metallorū, ac ex Syla monetarū tā in Romania q̄ in Natolia. Item ex aurifodinis in Chestemoni, & ex fodinis aluminis in Natolia. item ex Bonibate, Orcza, & ex uectigalibus serici in Bursia. Item ex piscibus salitis tā marinis q̄ fluuialib. Itē ex redditib. saliū tā in Romania q̄ in Natolia. Itē ex decimis & pascuis

Linguarum genera.

Romania.

Smederoua, siue Zendereu, circa Taurinū.

Prouinciæ regni Turcici.

Magistratus alij.

Pescherchadi iudices.

Muchti.

Moderis legis periti.

Thephterdery.

Redditus imperij Turcici unde.

& pascuis cunctorũ animaliũ. Itẽ ex omnib. frugib. & cæteris terræ nascentib. Itẽ ex portorijs in Natolia, et ex Schalogijs in Romania, id est doanis siue uectigalib. Itẽ ex traiectu Callipolitano & aliorũ locorũ. Item ex hæreditatib. mortuorũ, quã do ex defectu seminis propinquorũ deuoluunt bona ad imperatorẽ. Item ex tributo uariarũ urbiũ, quæ sunt in Romania, Morea, Epiro, Moldlama, Scio, Calloier, & Ragusio. Similiter ex urbibus & prouincijs, quæ sunt in Natolia, Charamã, Synope, Symisso, Anguri, Finica, Candeloro, Capha, & ab alijs satrapis maioribus uel minorib. habet circiter quadragies centena milia nummorum aureorum. Sed quia uarijs nationibus & linguis terrarum imperat, necesse est ut sint uarij scribæ & cãcellarij, secundum uarietatẽ linguarũ. Est tamen inter eos unus supremus cãcellarius. Græcis itaq; & Italis lingua Græca scribunt: Hungaris, Moldauis, siue Valachis, Sclauis et Raguscis literis Rascianis. Turcis prĕterea, Saracenis, Persis, Armenis, & cæteris nationibus lingua Agiamica, Arabica, uel Persica. At ille qui est custos sigilli imperatoris, Nisancibastia nominat. Singuli aũt principes cõsiliarij peculiare sigillum habent. Peractis magistratib. quibus tantũ imperiũ gubernatur, ueniendum est ad eos qui palatio imperatoris seruiunt. Ministri aũt imperatoris omnes sunt impuberes, eliguntur q; eximię uenustatis, in flore ętatis suæ, nominant Spahioglani, filij nobiliũ, & secundum uaria ministeria uaria nomina sortiunt. Quidã sunt dapiferi, pincernę, cubicularij, custodes rerum preciosarum, quos Haznador nominãt. cumq; ad annos pubertatis peruenerint, ad maiores dignitates ascẽdũt. Nã multi eorũ præsides prouinciarũ efficiunt, secundũ uirtutes & merita eorum. Maior tamẽ pars eorum post annos pubertatis custodes corporis imperatoris efficiuntur. Ita hi qui minus strenui apparẽt, retinent pristinum nomen, & dicuntur Spahioglani: magis autem strenui, Soluphtuarij appellãtur. Cum igitur imperator iter facit, est stipatus undiq; cateruis horum custodum. In una enim parte sunt Spahioglani, qui sunt circiter mille & sexcenti. In altera parte sunt Saluphtuarij, qui sunt circiter quingenti: qui omnes prænominati uiuunt ex stipendio, ingrediuntur prĕterea quottidie palatium imperatoris, propter ornamentum aulæ. Sunt & alij magnorũ principũ filij circiter septuaginta, qui appellant Mutaphariciti, & hi sunt liberi ab omni onere militiæ & aulę, nisi cum ipse imperator est in exercitu, ipsis quoq; necesse est ut militent. uiuunt ex stipendio. Habet etiam imperator alios corporis custodes, qui sunt optimi sagittarij, electi ex numero Ianizariorum: Solachi nuncupantur. Hi non uadunt in equis, & sunt armati framea breui, arcu cum sagittis promptis ad ictum. Schcuphias byrreta in capite deferunt, albas & rectas, circulis aureis redimitas, & uestimenta succincta. Hi enim sunt præcipui custodes imperatoris, cum in itinere est, nunq; ab equo imperatoris discedentes: numero sunt circiter septingenti, & sunt distincti per centuriones, & uiuunt ex stipendio. Sunt & Ianitores; qui etiam ex Ianizarijs creantur: quorum numerus est CCC. Capiti uocantur. Hi etiam uiuunt ex stipendio. Sed & Mehtery, tentoria & papiliones extendunt, & omnem supellectilem aulę disponunt: qui circiter sexcenti sunt. Sunt præterea artifices diuersarum artium, quæ ad ornamentum aulæ imperatoris pertinent: qui omnes in aula imperatoris uiuunt, tanquam mancipia. Imbrahor bastia, est magister Agazonum. Imbrahali dicuntur, qui distribuunt uexilla. Segmenbastia, est magister uenationis. Alia multa officia omittuntur, gratia breuitatis. Sed postquam de magistratibus, quibus imperium gubernatur, & de ministris ac custodibus corporis imperatoris abunde disseruimus, superest ut de generibus militum, & modo construendi exercitum, sermonem faciamus. Sunt ita diuersa genera militum, uidelicet Thimarci, Ianizarij, Assapi, & Accangi: de quibus singulis sigillatim tractabimus.

Summa tributorum. *Scribarum diuersitas.* *Palatio ministrantes, & regij stipatores.* *Satellitum numerus.* *Principũ filij.* *Sagittarij.* *Custodes.* *Ianitores.* *Artifices.* *Militũ genera.*

Thimarci sunt milites, equites omnes, quibus ager ab imperatore attributus *Thimarci.*

 est,

est, unde ipse cũ quatuor militibus loricatis uiuere possit: & sic Thimar apud eos intelligit̃ ager unus, de quo quinq; milites uiuunt ex decimis, per subditos prouinciarum, de domib. & omnib. terræ nascentibus datis, q̃uis ipsi agri nõ sunt æquales. Quia aliquis est, qui potest diuidi in XX, XXX, & XL, partes Thimar: & tamẽ ab uno possidet̃. Sed ad instar magnitudinis agri prouẽtuũ, talis possessor equites siue milites tenet. Vnde cõputatis omnib. agris militarib. maiorib. & minoribus, qui habent̃ in Romania, numero sunt quatuor millia & quingẽti: militũ uero, uiginti duo milia & quingẽti. In Natolia uero facta simili supputatione, numero sunt quinq; milia et quingenti milites: ex quib. omnib. Thimar, in Natolia scilicet & Romania, resultãt quinquaginta milia equitũ: qui omnes obediũt suis præsidibus, & semper stant parati ad bellũ, nec aliud alimentũ habent q̃ ex agris illis. Secundũ autẽ genus militũ est, qui Ianizarij dicunt̃. Omnes enim pedites sunt, & ex stipẽdio Imperatoris uiuunt, & semper sunt ubi Imperator est. Maior pars eorum est ex Romania, & ab origine Christianorũ. Quia semel in triẽnio fit delectus per totã Romaniã, & colligunt̃ filij subditorũ, eosq; mittũt in Natoliã, ut ibi imbuantur lingua & ritibus Turcarũ. Cumq; ad annos pubertatis peruenerint, exercitati in armis, qui magis strẽnui sunt, pedites efficiunt̃, & ad custodiã imperatoris deputant̃, & in ipsa custodia sunt semper nouẽ uel decẽ milia: quorũ capitaneus Agga nuncupat̃, uir magnæ authoritatis. Qui autẽ minus apti uidẽtur militiæ, deliguntur ad custodiẽdas munitiones & arces: & sunt circiter numero XXX. milia, qui obediũt suis Dazdar, id est castellanis, uiuẽtes ex stipẽdio. Sunt autẽ Ianizarij numinẽ & robur imperatoris, eiq; sunt obsequẽtissimi, tuenturq; ipsum cõtra oẽs tumultus & seditiones. Assapi, sunt milites gregarij minus exercitati, ac precio cõducti: quorũ aliqui sunt pedites, aliqui uero equites. Hi etiã classem maritimã intrãt, habentes pro stipẽdio uiritim aspra quinq; per diẽ. De tali autẽ genere militũ quãtum ipse imperator uult, tantũ cõducere potest, cũ sint uulgares, et ad pugnãdũ inexperti, tã in pugna terrestri q̃ nauali. & possunt esse Assapi tã Christiani, q̃ Turcæ, & aliẽ nationes. Accangi militãt ad fortunã sine agris, & sine stipẽdijs, quintã partẽ prædæ dant imperatori. & si qui strenui apparuerint, Thimarci, uel alterius dignitatis nomẽ & gradũ sortiunt̃. Sũt qui exercitũ ordinãt clauis ferreis, hi milites in stationibus suis stare cogũt, & semper pręcedũt imperatorẽ, eiq; uiã parãt, et appellant̃ Zausti: numero sunt quadringẽti, uiuũt ex stipendio. Sũt præterea quidam miltes prodigiosarũ uiriũ, qui cõtra quinq; pugnare perhibentur. Stipendium quoq; pro quinq; militib. sumũt, Belsli uocantur: numero sunt CC. uel circa: uiuunt ex stipẽdio. Sũt & Gonili, qui in arte gladiatoria peritissimi habentur, maximaq; agilitate lanceis, sagittis, gladijs exercẽtur. Sũt semper equites, quorũ numerus est centũ & sexaginta, uiuũt ex stipendio. Mussẽlym sunt, qui munitiones, castra, & propugnacula cõstruũt: quorũ merces est diurna quinq; aspriũ, quartus ex dicta prouincia intrat exercitũ. Sed Iaya sunt Turcæ, qui proprijs expẽsis militãt: quia exempti sunt ab omni alio onere: ipsi quoq; uias mũdant cũ Mussẽlym. Sarahori habẽt stipendiũ ab imperatore aspriũ quatuor per diẽ: homines sunt agrestes, qui sequentes exercitũ omnia uilia opera exercent, sicut & alij superius nominati, id est Mussẽlym & Iaya. Hi omnes sunt, per quos militia terrestris imperatori Turcarũ perficitur. Classis Turcarum imperatoris cõtinet ad summũ uela CCCC. supputatis nauibus, triremibus, biremibus, palandiarijs, grippis, & alijs generibus nauigiorum: quæ capit circiter hominum triginta milia, & ipsam parare solent Constantinopoli, Nicaoniæ, Callipoli, Negroponti & Vaulone. Sed cum sint in ea homines ut plurimum agrestes, & ad nauigandum inexperti, magnas uires habere non potest: cuius capitaneus semper est præfectus Callipoli, et illi qui ipsam intrant,

Agrorũ & militum numerus. *Equites.* *Christiani milites sub Turca.* *Assapi.* *Accangi.* *In Alcoran etiã quintas prædæ lex arrogat principi.* *Zausti, uiatores.* *Belsli.* *Gonili.* *Mussẽlym.* *Iaya.* *Sarahori.* *Classis Turcarum imperatoris.*

10 20 30 40

trant, omnes ſunt precio conducti, ſecundũ diſtinctionem exercitij et officiorum.

Peregimus tandem magiſtratus, quibus gubernatur imperiũ Turcarũ. Palatiũ quoq; quibus miniſtris regatur, abunde explicuimus. Genera quoq; militũ diſtinximus, ac maritimæ claſſis quantitatem, & quo in loco parari ſoleat, oſtendimus. Nunc ſupereſt, ut deſcribamus modum caſtrametandi, cum imperator ipſe perſonaliter adſit in caſtris. Prius igitur caſtrametatores eligunt locum aptiorem pro caſtris, qui tutus ſit ab omni impetu hoſtiũ, ex quo de facili hoſtes expugnare poſſint. Eligunt itaq; quod habeat montem, uel fluuium, uel paludem, quibus munitior ſit, quẽ locũ deſcripto ambitu caſtrorũ, foſſatis altiſſimis muniũt. Poſt quæ ſequuntur cunei acutiſſimi in circuitu, cathenis deſuper colligatis. Sequit̃ poſtea ordo camelorum, qui cõmeatum & impedimenta pro uſu caſtrorum baiulãt.

Modus caſtrametandi.

Poſt quas minor altera foſſa fodit̃ in ambitu, cum haſtis pro maiori tuitione in circuitu affixis, quo in loco Sarahori, Iaya, & Muſſelym mãſiones & habitationes ſuas habẽt. Poſt tot ualidas munitiões, pedites, qui Ianiczarij dicunt̃, per multiplices ambitus papiliones & tentoria ſua figunt: in quorũ medio imperator ipſe cum ſuis pueris & miniſtris ornatiſs. tẽtoria habet. Eminent præterea duo maxima cornua cõtra hoſtes, cõtra quos pugnandũ eſt, adhærẽtia circulo caſtrorũ, in quib. collocati ſunt equites cum ſuis pręſidibus. In uno enim cornu ſunt milites Thimarcij qui agros poſſident in Romania: in altero uero, qui agros poſſident in Natolia. In capite uero cuiuslibet præſidet princeps præſidũ, id eſt Beglerbegh. At in medio horum cornuũ locant̃ omnes cuſtodes corporis imperatoris, hoc eſt Spahioglani, Soluphtarij, Solacchij, & cæteri aulici. Poſt quos ſituata ſunt uaria genera machinarum et tormentorum. Cum igitur pugnandum eſt, in qua parte imperij bellum gerendum eſt, Beglerbegh illius partis cum ſuis præſidib. pugnam incipit. Quod ſi contigerit milites illius cornu ab hoſtibus ſuperari, mox aliud cornu opem fert. Superatis ambabus cornubus, pugnat̃ omni genere Muſſelym & tormentorum. Deinceps cuſtodes corporis manus conſerunt, ultimo Ianiczarij imperatorem ipſum in medio duorum cornuũ collocant, ne forte uertens ipſe terga hoſtibus, cauſa internicionis totius exercitus conſtare uideatur.

Locatio exercituum Imp. Turcarum.

Modus pugnandi.

Hæc ſunt quæ de imperio Turcarum longis peregrinationibus, ſubtiliq; indagatione cõperimus: quippe cum ciuitas noſtra Raguſium, quæ in cõfinibus ipſorum ſita eſt, quamplurima cõmercia cum gentibus illis habeat, non deſunt nobis facultates ſingula perquirendi. quæ quidem humili ſermone, & ſine ullo elegantiæ fuco ſcripſimus, non ad res Turcarum extollendas, & ad incutiẽdum terrorem maieſtati ueſtræ, & cæteris principibus Chriſtianis: quin potius, ut clarius ſole demonſtraremus, ſi ipſi Chriſtiani potentiã Turcarum recto iudicio perpendiſſent, uireſq; ſuas agnouiſſent, iam pridem de imperio Turcarum actum eſſet.

Nunc quæſo animaduertat maieſtas ueſtra, qui fuerint ante pauca tẽpora Turcæ, ꝙ imbelles gentes deuicerint, & quàm uanis & falſis terroribus imperiũ ſuum auxerint. Reperiet nẽpe eos fuiſſe homines agreſtes et inermes, inopia omnium rerum ad latrocinia & rapinas coactos. Perquirat diligẽter hiſtorias uariarũ gẽtium, Romanorum monumẽta euoluat, inueniet ſemper Aſiaticos fuiſſe molles & timidos: ut extat uulgatus ille Iulij Cæſaris titulus, quẽ in curru cum à triumpho Põtico rediret, inſcribi iuſſerat, Veni, uidi, uici: imbellẽ eam gentẽ nulliuſq; momẽti exiſtimans. Siquidem Romani, orbis ferẽ quondã domini, per plures annos cõtra Numantiã unã urbẽ Hiſpaniæ pugnauere, quàm cõtra totã Aſiã. Quid ergo tam magnum, gentes Aſiaticas imbelles, & ſemper ſeruire aſſuetas, deuiciſſe? Quid tam arduum, Græculos effeminatos, inteſtinis odijs ſemper diſſidentes, debellaſſe? Quid tam grande, Ruſcianos & Bulgaros, homines inermes, circa metalla & pecudes

Aſiatici ſemper molles.

pecudes occupatos, subdidisse? Quid tam generosum, Bosnenses debacchantes, dissidẽtibus inter se principibus Hungariæ, in deditionẽ accepisse? Quid deniq; tam strenuis principibus Europæ uere dormitantibus, gentes timidas & infidas sponte sese dedentes, in ditionem suã redegisse? Econtrario uires suas maiestas uestra, & cæterorum principum Christianorũ examinet, generositatem & potentiã consideret, Nunquid propè innumeros annos serenissimæ maiestatis uestræ, Hũgaria populosissima, tamen adhuc rudis, contra Romanos orbis dominos fortissime pugnauit? ingentesq; clades illis intulit? et deinde pro Christiana fide quoties Saracenos debellauit? nunc florentissima, artibusq; militaribus apprime instructa: cui quodãmodo nulla gens nullaq; potẽtia resistere potest, ut ex gloriosissimis uictorijs cõstare uidetur: cõtra uilissima mancipia pro Christiana fide bellare non audebit? usq; ad internitionem prosequi nõ patietur? Quia furor est profectò, deterreri à potentia Turcarũ. Quippe præter quinquaginta uel sexaginta millia equitũ, & decem milia peditũ, quæ supra retulimus esse in exercitu Turcarum, reliquũ uulgus iners & inerme est, ac uelut grex pecudum ad libitũ uictorijs sine ulla pugna duci potest. quod secus in prouincijs Christianorũ cõtingit. nã & uulgus armis aptissimum est, & ad pugnandum ferocissimum. Exurgat ergo maiestas uestra unà cum principibus Europæ, qui cõmune bonum & utilitatem desiderant, & præcedente CHRISTI cruce, arma contra hostem sæuissimum sumite. Fidem, patriam, leges, templa, uxores, liberos, parentesq; charissimos defendite: iustissimoq; bello, auxilium diuinum uobis non defuturum scitote.

Hungari.

Turcæ exercitus qualis.

INVICTISSIMO CAESARI CAROLO, EIVS NOMI-
nis quinto, Paulus Iouius Episcopus Nucerinus
S. D.

Quandoquidem omnibus notißimum est, inuictißime Cæsar, te pro tua singulari religione atque animi magnitudine, nihil aliud nunc magis quàm bellum in Turcas meditari (quod quidem nobis ut ob eorum prosperitatem atq; audaciam neceßarium, ita omnium iudicio etiam gloriosum fuerit) uolui, ut æmularer illos qui te armis, nauibus, equis, & thesauris adiuuabunt, quum ego nihil aliud præstare possem, saltem tibi peculiarem atque apertam militiæ, potẽtiæ ac uictoriarum, quibus ipsi Turcæ potiti sunt, cognitionem præbere: ac simul uiam breuiter fideliterq; ostendere, qua hæc fera natio ad tantam imperij magnitudinẽ tãto cum honore, militari ex arte parto peruenerit: ut à ducibus ac militiæ magistris certa remedia contra eorum & uires & artes inueniri facile poßint: & Christiani milites exemplis rerum præteritarum instructi, meliorem & cõmodiorem bellandi disciplinam percipiãt, quo tandem eos ipsos Turcas debellare queant. Quod quidem tibi non erit admodum difficile, qui post infinitas uictorias pacem adeò magnifice, neq; id sine gratia Dei, omnibus ac priuatim defessæ iam Italiæ donaueris; atq; animum Christianißimi regis Francisci fœlicibus sororis nuptijs tibi adeò deuinxeris, ut is quum ob propriam uirtutem, tum uerò ob titulum quem gerit, non poßit uoluntate, consilio ac uiribus tibi non esse coniunctißimus: quemadmodum etiam de alijs principibus Christianis spes est futurum. præsertim quum Beatißimus pater Papa Clemens religiosa quadam promptitudine ipsos inuitet: qui quidem Clemens uotis omnibus non solum res sacras & non sacras, uerumetiam mentem ac corpus ipsum huic sanctißimæ prouinciæ dicauit. Et quoniam apud te laudem eloquentiæ minimum quærere, sed tantum fidelem & Christianum animum hac in re mihi ostendere propositum est, tædiosa proœmia & Tusci sermonis ornamenta, tanquam res superfluas, prætermittam. atq; ut uerba ipsa commodius excipiantur, simpliciori atq; uniuersæ Italiæ communiori lingua utar, quo substantiam rerum absq; temporis circa uerborum uanitatem amißione percipere facilius poßis. Neque mireris optime Cæsar, si ego ipse homo demissæ ad talum togæ, sacrisq; initiatus, qui nunquam limites Italiæ trãsierim, de rebus militaribus ac de longinquis regionibus loqui audeam. Tibi enim persuadeas uelim, me diutina præcipuaq; diligentia, auxilio summorum principum, relatione excellentium ducum, militum, oratorum, ac deniq; cuiuscunq; conditionis hominum usum esse, ut ueram mihi notitiam rerum in nostris Latinis Chronicis descriptarum pararem. Quæ quidem Chronica, quod in Dei laudem, atq; in tuam tuorumq; auorum perpetuam gloriam cedat, breui in publicum edere constituimus. Vale.

Datum Romæ, undecimo Calendas Februarij. M. D. XXXI.

TVRCI

TVRCICARVM RERVM COMMENTARIVS, PAVLI IOVII EPISCOPI NVCERINI, ad Carolum V. Imperatorem Augustum: ex Italico Latinus factus.

FRANCISCO NIGRO BASSIANATE interprete.

Tartari. pag. 100.

Turcarum natio à Scythis, quos nunc Tartaros uocamus, qui solitudines ultra Caspium mare circa Volgam fluuium inhabitant, originem dubio procul ducit. Id quod ex ipsorū moribus, ex facie, ex usu sagittarum, ex bellandi consuetudine, ex superba denique loquendi forma Scythicæ simili, facile deprehenditur. Anni sunt plus quàm sexcenti, quòd ij in Asiam minorem, quam Natoliam appellamus, peruenerunt: quo in loco prædæ ac bellis continue incumbentes, quàm plurima loca munita paulatim subiugarunt, adeò ut populis illis, qui non admodum exacte arma exercere nouerant, magno terrori essent. Neque tamen principem aliquem unquam habuerunt, sed ueluti Aphricæ Alarbes quos uocant, diuisi per turmas, regionem illam amplissimam tyrannico imperio possidebant. Cæterum sub magnifici ducis Gottifredi Bolioni aduentum, qui ut terram sanctam acquireret, cum trecentis millibus peditum atque equitum centum millibus transierat mare, uires in unum contraxerunt: ac sub regimine Solimani cuiusdā excellentissimi ducis prope ciuitatē Niceā Christianos aggressi, maximis nostrorū laboribus ac pugna non incruēta, fusi tandem fugatiq; sunt. Post hunc Solimanum Turcæ per plures annos, nullum ducem, cuius extet memoria, præcipuum habuere. Verum circa annum à CHRISTO nato M.CCC. Ottomanus quidam filius Zichi, qui tenuis conditionis homo fuit, nomen, uires, ac dignitatem inter Turcas habere cœpit. Atq; is extitit, qui Turcarum imperatoribus, nimirum ijs qui per masculorum rectam lineam descendunt, nomen familiæ dedit. Is inquam magnum ingenium cum uiribus corporis coniunctum, ac fortunam mirum in modum fauentem habuit. Plurima loca munita, Pontico mari adiacentia, in deditionem accepit. Sed egregias suas uictorias maximopere nobilitauit, debellata Siua ciuitate pulcherrima, quę antiquitus Sebastia dicebatur. Regnauit annis uiginti octo. Defunctusq; est salutis nostræ Anno M. CCCXXVIII. sub pontificatu papæ Benedicti XI.

Natolia.

Nicea hæc olim Antigonia, ab Antigono Philippi filio condita dicebatur.

Siua, quæ Sebastia olim.

ORCANNES.

Successit Orcannes, qui paternis uirtutibus immēsam animi magnitudinem, ac subtiliorem in acquirendis finitimis regionibus artem adiunxit. Liberalitatem erga milites pro comite perpetuo habuit: qua uirtute nullam uiuidiorem princeps aliquis habere potest, ut magnus atque adeò immortalis cito efficiatur. Copiosus ac ingeniosus in militari apparatu, nec non in nouis bellicis machinis inueniendis fuit. Primus extitit qui familiam illustriorem fecit, accepta in uxorem filia Regis Caramaniæ, quæ à ueteribus Cilicia dicta est. Is arma in Michaelem Palæologum Constantinopolitanum imperatorem mouit. Denique Bursiam ciuitatem egregiam (hæc Prusa uetusta sedes regum Bithyniæ fuit) expugnauit. Tandem ex uulnere in ea ipsa expugnatione accepto, quanquam leue uideretur, occubuit: atq; Amurathi filio uictoriam fruendam reliquit. Imperauit annis duobus & uiginti: ac mortem obijt, quo tempore papatui præerat Clemens sextus.

Liberalitas.

Caramania.

Prusa.

AMVRA-

AMVRATHES. I.

AMurathes ambitiosus, simulator, infidelis, & quod ad corpus attinet, inualidus: sed astutus ac uigilans, semperque ad quamlibet occasionē, qua imperiū dilatare posset, paratus extitit. Nec illi fortuna quod optabat negauit. Nā quum pacē cum imperatore Constantinopolitano iniisset, discordia inter Græciæ principes, atque ipsum imperatorē exorta est. Marcus uero Craiouichius Bulgariæ dominus principibus fauebat: quam ob rem imperator ab Amurathe tanquam ab amico uiciniore auxilium petere coactus est. Amurathes autē liberaliter imperatori adfuit. nam duodecim millia electorum Turcarum illico in Græciam misit: quibus adiutus imperator, Marcum ipsum ac cæteros rebelles fudit fugauitque. Porrò finito bello, septem Turcarum millia in Asiam remisit: quod reliquum fuit, præsidij loco sibi seruauit, atque Amurathi gratias egit pro huiusmodi beneficio: quod tamen origo ruinæ Constantinopolitani imperij, ac principium nostrorum uulnerum fuit. Etenim Amurathes quum ex militibus, qui in patriam redierant, accepisset, & Græciam pulcherrimam esse prouinciā, & pessime inter Græcos principes conuenire, illico traijcere destinauit, ut imperatoris inimicos persequeretur. is illi traijciendi prætextus fuit. Angustias igitur Hellespontiacas anno Christianæ salutis M. CCCLXIII. transiuit, duabus Genuensibus nauibus in eam operam conductis: quarum altera Interiana, altera uero Squarciafica uocabatur: quæ pro sexaginta Turcarum millibus traiectis, totidem numos aureos accepêre. Turcæ autem quum in Græciam peruenissent, totam regionē excursionibus bellicis infestarunt, Gallipolimque ac uicina Hellesponto oppida expugnarunt, atque ibidem naues ad pedites equitesque ex Asia in Græciam traijciendos construxere: quibus postmodum nauibus Turca exercitum continue augens, atque omnia tanquā inimicorum imperatoris debellans, tandem Philippopolim & † Andrinopolim ciuitatem magnificam cepit. Inde in Seruiam profectus, maximum ei prouinciæ terrorem incussit. Quapropter Lazarus Seruiæ despota, & Marcus Bulgariæ dominus, ac nonnulli principes † Albaniæ simul coniuncti, uires in unum contulerunt, ut Turcis resisterent. Quumque in prælium descendissent, Christiani ferè omnes trucidati sunt. Despota uero captiuus quidem factus, sed tamen & ipse paulo post interfectus est. Cæterum seruus quidam natione Seruianus, Despotæ proprij domini mortem ægre ferens, eamque summopere uindicare desiderans, egregij uiri nomen, spreta morte, post se relinquere decreuit: sicque nactus occasionem, pugione Amurathem interfecit. Imperio præfuit Amurathes annis XXIII. Perijt anno post CHRISTVM natum M. CCCLXXIII. sub Gregorio undecimo Pontifice Romano.

Bulgariam inferiorē Mœsiam esse multi arbitrantur.

Andrinopolis, ea Adrianopolis est. Seruia superioris Mœsiæ pars est. Despota, dignitatis nomen est.

Albania: hanc nōnulli Dalmatiam, alij Epirū esse uolunt.

BAIAZETES I.

REliquit Amurathes duos filios, Solimanum & Baiazetē. Verum hic ne imperij æmulū haberet, Solimanū interficiēdum curauit: ac statim cōtra Marcum Bulgariæ principem, patris mortem uindicaturus, magnum cōparauit exercitum, profectusque ad locum ubi prius pater fuerat interfectus, Marcum ipsum cum omni Bulgarorū ac Seruianorū nobilitate in pugna trucidauit: ac post eam uictoriam omnibus ferè Bulgariæ ciuitatibus & munitis locis potitus est. Neque ita multo pôst, nempè anno à restituta salute M. CCCLXXVI. per Bosinam transiens, crudelissimas in Vngaria, Albania & Valachia excursiones fecit, Christianos'que quàm plurimos in Thraciam captiuos duxit. Enimuero prudentia singulari, maximoque cum animi tum corporis uigore præditus fuit, sed super omnia solers in prouidendis, ac patiens in expectandis rerum occasionibus extitit. Verum in negotijs exequendis tanta celeritate utebatur, ut Baiazetes Hildrin, id est

Baiazetē hūc, alij Paizetem, alij Paiazetem nominant.

Bosina, pars superioris Mœsiæ.

cœli fulgur cognominaretur. Iis igitur naturæ dotibus adiutus, totam ferè Græciam subegit. Porrò tandem etiam Constantinopolim obsidione cinxit. Quam ob causam infœlix imperator, ut à Christianis principibus Occidentis auxilium peteret, in Galliam nauigare coactus est. Galliæ regnum Carolus eius nominis septimus tunc temporis administrabat. Is ueluti qui pietatem cum magnanimitate coniunctam haberet, Iohannem Niuernensem comitem ducis Burgundiæ filium, proprium fratrem, iuuenem alioqui audacem, cum ipso imperatore misit: quem præcipui Galliarum principes, nimirum Guido Tremoliæ dominus, Philippus Artesiorum comes, Ioannes Viennæ dominus, comes de Cuci, comes de Diû, atque alij complures comitati sunt: ac secum mille cataphractos unà cum leuis armaturæ aptis equitibus conduxere. Quum'que in Vngariam peruenissent, Sigismundo regi, qui postea imperator extitit, se coniunxerunt: ac demum simul omnes itinere per Seruiam Despota fauente arrepto, post leuiculas aliquot inter eundem adeptas uictorias, Nicopolim peruenerunt: atque ipsam urbem oppugnare quidem cœperunt, sed Turcis eam egregiè defendentibus, laborem omnem frustra consumpsere. Interea uerò Baiazetes temporis spacium, quo uires suas in unum colligeret, nactus, innumerabilem equitum multitudinē contra Christianos adduxit. Porrò Galli in anteriori exercitus parte constituti, quum maximam stragem palantium Turcarum, qui exploratum uenerant, effecissent: neque monitionibus, neque protestationibus (ne uidelicet sine Vngaris, Germanis, ac Seruianis equitibus in hostem impetum facerent) audaciores quàm sapientiores contineri potuerunt, quin fugientes prosequerentur, præsertim quum nonnulli ex ducibus iam dictis, malignitate Sigismundi, qui Gallis primum honorem inuideret, huiusmodi protestationes fieri affirmarent. Vnde comes de Diû, atq; alij ferè omnes principes, Viennensem dominum uexilliferum per uim in hostes impulerunt, sic'que tubis classicum canentibus in densissimam turmam constipati, Turcas inuasere: adeoq; multos in primo congressu occiderunt, ut uictoriæ acclamare iam inciperent. Verum ea lætitia breuis admodum extitit. Nam Baiazetes unà cum sexaginta millibus equitum in lunarem formam recens eductorum aduenions, ipsos circundedit, ac medios, antequam Sigismundus auxilium ferre posset, inclusit. Atque in hunc modum Galli temeritatis suæ pœnas pendentes, ferè omnes, licet se uiriliter tuerentur, interfecti sunt. id quod reliquo exercitui tantum terroris incussit, ut absq; pugna turpiter ac fœdè milites omnes aufugerint. Sigismundus uerò ac magnus Rhodi magister nauicula Danubium ingressi, uix euadere potuerunt, Turcis à fluuij ripa sagittis eos continue impetentibus. Enimuero ex Gallis trecenti equites seruati sunt, in quos ob diuitem uestium ornatum auara crudelitas Turcarum, quo precium redemptionis extorqueret, haud sæuierat. Porrò Baiazetes Niuernensem comitem, qui ferè nudus erat, iussit ad se adduci, habitaq; & ætatis, & regij sanguinis, ex quo is exortus erat, ratione, non tantum ipsum in uita seruauit, sed insuper facultatem concessit, ut ad releuandum captiuitatis mœrorem, quinq; ex suis quos uellet socios deligeret. Is autem superius nominatos duces sibi dari postulās, ipsos à morte liberauit, excepto Viennæ principe, qui in prælio defunctus erat. Vbi uero selecti duces ad comitem deducti fuere, Baiazetes cæteros omnes ad unum trucidari turbato uultu imperauit. Verum comes quum inter eos, qui interficiebantur, Buccicaldum Galliæ Marescalchum (ut uocant) hominem giganteæ staturæ cognouisset, supplex ac lachrymans eum quoque sibi donari obnixe Baiazetem orauit: id quod Baiazetes humanissimè concessit. Alij autem omnes ante oculos sex horum superstitum crudelissimè necati sunt. Quod uerò ad Marescalchum attinet, is Buccicaldus ille est,

Carolus Gallorum rex.

Vngaria, Pannonia est.

Rhodij equites suum præfectū Magnum magistrū appellant.

Marescalchus nomen dignitatis apud Gallos est.

est, qui postea Genuæ gubernator extitit, atque ibi Gabrielem uicecomitem Pisarum principem decapitauit: quicq; cum Galeatio Gonzaga homine paruulo singulare certamen iniit, ac superatus est, seq; ob id ipsum uoto obstrinxit, arma non amplius induturum. Sed, ut ad rem redeam, Niuernensis comes unà cum cæteris captiuis Prusam deductus est, quo in loco per aliquod temporis spacium haud digne satis pro conditione est habitus. Verum constituto tandem omnibus redemptionis precio, liberius aliquanto ac commodius uiuere illis permissum est. Nam & id Baiazetes liberaliter concessit, ut omnis generis uenationibus uterentur. Postremo ducentorum millium aureorum precio simul omnes redempti sunt: quam pecuniarum summam Iacobus Mithyleneus princeps soluit. Cæterum Frosartes Gallus historicus, qui captiuos, posteaquam in patriam sunt reuersi, allocutus est: literis mandauit, cornua exercitus Baiazetis in alæ curuaturam ad similitudinem nouæ lunæ sparsa, plus quàm septem milliariorum spacium occupauisse, iudicatumq; esse, in eo exercitu plus quàm trecenta hominum millia, ex omnibus orbis totius nationibus collecta extitisse. Christianos uerò uix numerum octoginta millium attigisse, inter quos circiter uiginti millia equitum erant. Incidit autem is conflictus in annum salutis humanæ M. CCC XCV, quo die diuo Michaeli uigiliæ celebrabantur. Verumenimuero Baiazetes post huiusmodi uictoriã ad Constantinopolitanam obsidionem reuersus, antiquas omnes Græcorũ delicias, hortos nimirum atq; ædificia extra urbem demolitus est, agros ipsos quaquauersum incursionibus patebant, populabundus uastauit. Neq; ulla profectò ratione imperij caput illud seruari poterat, nisi Tamberlanes Zagataiæ orientalis Scythiæ regionis Parthiam ac Sogodianam uersus, princeps, in minorem Asiam peruenisset. Samarcanda ciuitas ad fluuium Iaxartem cõstructa, Tamberlanis patria fuit: qui inde peditum atq; equitum innumerabili multitudine secum ducta, Natoliam totam occupauit. Quam ob causam Baiazetes Cõstantinopoli relicta, exercitum nauibus Angorium deduxit, ac prope Stellam mõtem, ubi olim cum Mithridate Pompeius pugnauerat, cum Tamberlane conflixit, ac superatus est. Hunc igitur captum Tamberlanes catenis aureis ligauit, atque in ferream caueam detrusum, per totam Asiam ac Syriam circunduxit, quousque tandem ipsi miseriarum finem mors attulit. In eo pręlio, quod tempore Bonifacij papę noni commissum est, plus quàm ducenta hominum millia desiderata sunt.

Superius dictũ est Asiam minorem Natoliam nunc uocari.

Angorium ab antiquis Ancyra dicebatur, ut quidã putãt.

CALEPINVS.

EX Angoriensi conflictu aliquot Baiazetis filij aufugerunt, atque in Græcorum manus qui Hellespontum classe custodiebant, peruenere. Vnus autem ex ijs fauente fortuna euasit, atq; Andrinopolim perductus est, isq; Cyriscelebes, non autem Calepinus uocabatur, quemadmodum Nicolaus Secundinus credidit, qui Turcarum genealogiam Latino sermone conscriptam Pio papæ dicauit. Id quod in causa fuit, ut ferè omnes alij corrupta ueri nominis pronunciatione, pro Cyriscelebe Calepinum dixerint. Hic igitur Cyriscelebes instauratis imperij uiribus, aduentanti Sigismundo uiriliter se opposuit. Etenim Sigismundus haud sustinendum ratus, ut Turcæ post tantam à Tamberlane acceptam cladem, uires resumerent, magnum sibi compararat exercitum, ac Salumbezenos campos occupauerat: id quod in annum CHRISTI M. CCCCIX incidisse constat. Ergo in ijs campis cum hoste congressus, fugam facere coactus est, anno tertiodecimo post eam pugnam quam prius infœliciter cum Baiazete pugnauerat. Enimuero ipse rex non minus hic sibi fauente fortuna, quàm apud Nicopolim fauerat, è uictorum manibus euasit. Animaduersum est in eo conflictu, Sigismundi pedites antè sagittis fuisse cõfossos, quàm in phalangem dispositi cominus congre-

Cyriscelebes.

congredi cum hoste potuerint: equites uerò ad primum statim inuadentis hostis impetũ terga uertisse. Porrò Cyriscelebes post hanc uictoriã Seruiæ Despotã bello lacessere, imperatorisq; Cõstantinopolitani fines deuastare incœpit. Verũ infirmitate præuentus, in ipso ætatis suæ flore, sub Alexandri Quinti pontificatu uitam cum morte commutauit, quum plus minus sex annis imperiũ obtinuisset.

MAHOMETES I.

EX Cyriscelebe Orcannes & Mahometes filij superfuere. Sedenim quum Orcannes adhuc paruulus auxilio quorundam ducum assumere sibi imperium uellet, à Mose patruo interfectus est. Attamen neq; ipse Moses diu est rerũ potitus: quia Mahometes Orcannis frater, tanquam patris legittimus successor, eo occiso imperium arripuit. Is igitur Mahometes est, qui Valachis asperrimũ bellum intulit. Mox in Asiam profectus, loca omnia quæ Tamberlanes occupauerat, recepit, ac plurimos principes Turcicæ nationis ex Gallatia, ex Ponto, atq; ex Cappadocia pulsos funditus extirpauit. Imperatoria insignia ex Prusa in Græciam translata, Adrianopoli, quæ caput est Thracię, collocauit. Imperiũ quatuordecim administrauit annis, ac mortuus est anno Domini M CCCC XIX, Martino quinto Romæ pontificem agente. Ergo secundũ hanc temporis supputationem, apparet hũc Mahometem, et non Cyriscelebem, prope Salumbezium Sigismundum fugasse. Verum ueritas hac in re suum sibi locum inueniat.

Adrianopolis caput Thraciæ.

AMVRATHES II.

MAhometi successit clarissimus Amurathes eius filius, qui expeditiõe in Seruiæ Despotam facta, Scopiam, Sophiam & Nouemontem occupauit, tresque ipsius Despotæ liberos captiuos duxit: è quibus duos masculini sexus æreo instrumento ignito, lumine oculorum priuauit: tertiam fœminam, quia pulcherrima erat, in uxorem accepit. Hic primus omnium, ordinem peditum, quos Ianizaros uocant, instituit: eosq; ex Christianis, qui tamen CHRISTVM abnegauerant, elegit: quorum uiribus & ipse, & qui ipsi successere, ex innumeris ferè prælijs uictores euaserunt, ac penè totum debellarunt Orientem. Verum de ijs suo loco dicetur. Amurathes non contentus Vngariam, Bosinam, Albaniam, Valachiam & Græciam excursionibus infestasse, Venetis quoq; bellum inferre perseuerauit, quousq; illis Thessalonicam nobilem ciuitatem per uim ademit. Mox Belgradum obsedit. Verum in oppidi fossis circiter decem hominum millibus amissis, cum dedecore inde discedere coactus est. Cæterum non ita multo pòst Ladislaus Poloniæ atq; Vngariæ rex magno exercitu comparato in Seruiam ac Bulgariam se contulit, atq; in montis Hemi uallibus, cum Amurathis duce Carambeio uiriliter conflixit. Sedenim in eo pręlio pedites Poloni, cõminus cum Turcis pugnantes, ac breuibus quibusdam contis equos suffodientes, integram uictoriam capto Carambeio reportarunt. Porrò Ladislaus anno eam uictoriam proximè subsecuto, pacem cum Turca optimis cõditionibus inijt, ac Carambeium precio quinquaginta millium ducatorum redemptum dimisit. Verum ea pax parum roboris apud Ladislaum obtinuit, propterea quòd is in gratiam Constantinopolitani imperatoris, atq; Eugenij papę, & Philippi Burgundiæ ducis, ac Venetorum pactis non stetit. Veneti enim Hellespontum se occupaturos, atque Amurathi, qui ab Europeis ob pacem confectam nihil timens, in Asiam contra Caramaniæ regem transierat, reditum clausuros pollicebantur. Vnde Ladislaus gloria & utilitate uictoriæ recẽtis illectus, Varnam ad Euxinum sitam petijt, ut inde profectus eò, ubi Christiana classis cõtinebatur, suas copias cum maritimis coniungeret. Verum Amurathes, quũ hoc audisset, neglecto Caramanij regis exercitu, ac superatis septuaginta Christianorum triremibus, quæ summo conatu redeunti iter impe

Ianizari.

Belgradũ nonnulli arbitrãtur Taurunũ ab antiquis esse dictũ

dire nitebantur, per angustias Hellespontiacas reuersus est: ac mox celeritate maxima usus, die septimo prope Varnam ciuitatem ab antiquis Dionysiopolim uocatam, cum octoginta millibus Turcarum sese hostibus ostendit. Porrò Iohannes Huniades, Matthię regis pater, summa militaris artis peritia, sic disposuit Christianorum exercitum, ut latus unum ad paludem quandam, alterũ uero ad currus simul catenatos, terga autem ad montem conuersa milites haberent. Quumq; acriter diu pugnatum utrinque esset, primi Turcarum ordines tandem in fugam conuersi sunt. Iamq; uictoria ad Christianos inclinare, atque Amurathes identidem fuga propriæ saluti consulere uelle uidebatur: quum duo episcopi, nempe Varadinus & Strigonia fugiẽtem hostem intempestiuius secuti, commissa sibi loca deseruere, Turcicorum equitum turmæ aditum in nostrum exercitũ, per eum quem dereliquerant locum concesserunt. Sicq; effectum est, ut ingressi Turcæ sagittarũ grandine pedites nostros suo ex ordine disturbarint. Huniades igitur suis tanto in discrimine constitutis opem ferre desiderans, resumendarum uirium commoditatem Amurathi dedit. Ergo Amurathes tum huiusmodi occasione, tum uero exhortatione Galij Bassæ animum recipiens, cum Ianizaris constitit, ac Ladislaum Regem infœlicem, equites Portæ suis cataphractis impetentem non tantum sustinuit, uerumetiam arte quadam medium clausit: tandemq; post acerrimam pugnam ex equo prolapsum una cum quamplurimis nobilibus Vngaris et Polonis interfecit. Huniades autem corpus Regis ex hostibus per uim extrahere conatus, in maximum uitæ discrimen incidit: nihilominus & ipse tandem, cum alijs qui iam per montes & paludes ac syluas inaccessas fugiebant euasit. In ea fuga Iulianus Cæsarinus Cardinalis Papæ legatus occisus est. Persuaserat is regi prius, ut cum Turcis percussa fœdera disrumperet: quãdoquidem nulla omnino sint uincula, quæ Christianos obstringant, ut infidelibus fidem seruare teneantur. sic ille aiebat. Cæterum Amurathes eo loci, ubi pugnatum est, columnam uictoriæ inscriptionem continentem erexit. Sed & ibidem in hanc usque diem ossium tumuli uidentur, qui indices magnitudinis perpetratæ illic stragis sunt. Perpetrata autem est anno salutis humanæ MCCCCXLIIII, in mense Nouẽbri, eo qui diui Martini festo dicatus est die. Hanc pugnã paulo aliter Pius Papa descripsit: sed nos potius Callymachum sequimur, qui in sua Vngarica historia pulcherrimo ordine ac sine affectibus eam pingit. Porrò Amurathes post illatam Vngaris tam fœdam stragem, ac post pacem cum Venetis antea bello diu lacessitis initam, in Græcos conuersus, Hexamilum Corinthi petijt: qui quidem locus murum in sex milliariorum spacium porrectum habet, in ijs angustijs, quæ Aegeum mare Ioniumq; disterminant, ac Peloponnesum totam (hodie Moream uocant) adeò includit, ut eam ueluti insulam efficiat. Huiusmodi igitur muro Amurates expugnato ac demolito, Constantinopolitani imperatoris fratrem qui ea loca tutabatur, cum omni Græcorum exercitu fudit. Inde Peloponnesum uniuersam ferro igneq; deuastans, incolarum partem interfecit, partem captiuam duxit. Sub hæc Velonæ portum è regione Hydrunti occupauit. Verumenimuero quum post hæc omnia Scanderbechus Albaniæ præfectus ab Amurathe, cui aliàs inseruierat, defecisset, Amurathes ipse maximo exercitu, ac Mahomete etiam proprio filio secum ducto, Croiam uenit, atque urbem ipsam diu machinis bellicis impetiuit. Verum quum eius capiendæ nulla facultas daretur, amouit quidem inde castra: sed tantum dolorem uel potius rabiem ex ea re contraxit, ut mala ualetudine correptus, Andrinopoli demũ è uita excesserit, Anno ab instaurata salute MCCCCL, in mense Nouembri. Regnauit annis XXXI, tempore Nicolai Papæ quinti.

Varna. *Dionysiopolis.* *Bassa, dignitatis est nomen apud Turcas.* *Infidelibus quoque seruanda fides.* *Callymachi historia Vngarica.* *Hexamilos.* *Morea.* *Velonã, aliqui Oricũ antiquis dictũ fuisse existimant. Croiã, antiquitus Troiam uocabant.*

POst Amurathis mortem, Mahometes eius filius annum uigesimum primum agens, maximo militum fauore imperator salutatus, ut liberius imperio præesset, fratrē illico iussit occidi. Hic prosperrima fortunæ aura usus est, animoq; ac ingenio, necnō gloriæ cupiditate magno Alexandro persimilis extitit, nihilominus crudelis admodum cum in bello, tum in Portæ clausura fuit, adeò ut iuuenculos etiam ac pueros, quos tamen libidinoso prosequebatur amore, uel minima de causa interficeret. Cæterum liberalem principem egit, præcipuè uero uirtute præditos, ac fortes uiros, sibiq; ex animo inseruientes, magnis muneribus donauit. Quamplurimi fuere qui existimarint, non magis hunc Mahometanæ religioni, quàm aut Christianæ, aut gentilium adhæsisse. Educatus quidem à matre Christiana Lazari Seruiæ Despotæ filia ab incunabulis fuerat, Angelicamq; salutationem, ac Dominicam precatiūculam ex ea didicerat: sed quum adoleuisset, Mahometanam sectam secutus, talem se exhibuit, ut neque in CHRISTVM, neque in Mahometē crediderit. Hincq; effectum est, ut promissa, nisi quatenus in suum commodum cederet, minime seruaret: atq; in nullo scelere culpam aut peccatum constitueret, quo suis satisfacere desiderijs ualeret. Excellentes in quauis arte uiros summopere dilexit. Impensissime curauit, ut uictoriæ, quibus ipse potitus fuerat, à doctis atq; iudicio præditis hominibus conscriberentur. Antiquorum uero historias continuè legere consueuerat. Ioannem Mariam Vincentinum Mustaphæ primogeniti sui seruum maximis excepit blanditijs, quòd uictoriam, quam ipse de Vsuncassano Persiæ rege reportarat, Turcico sermone atque item Italico literis mandasset. id quicquid est, nos quoque legimus. Bellinum Venetum pictorem, quem Constantinopolim, cum ut suam ipsius imperatoris faciem ad uiuam effigiem, tum uero ut occidentalium hominum habitus depingeret, Venetijs euocarat, largis muneribus ditauit. Ad summam, plurimæ uirtutes bona fortuna comitatæ, hunc ad Constantinopolitanum imperium perduxere.

Quid porta, uel Portæ clausura sit, inferius sub libelli finem patebit.

Ioannes Maria Vincentnius.

Bellinus pictor.

Etenim hoc ipsum imperium, ne infimis expeditionibus, ac parum honoris in se continentibus occuparetur, statim aggressus, innumeris propemodum machinis æreis terra mariq; adhibitis, Constantinopolim expugnauit: qua in expugnatione Constantinopolitanus ipse imperator armatus ac pugnans occubuit. Illud autem notatu dignum ac fatale ferè habetur, quòd quemadmodum Constantinus Helenæ filius, primus Constantinopolitanus imperator fuerat: sic & is qui post annos ab illo primo M CXXI ultimus extitit, Constantinus Helenæ filius fuit. Vrbis uero huius expugnatio, quarto Calendas Iunias facta est, anno post uirgineum partum, M CCCCLII. Post huiusmodi autem memorabilem uictoriā Mahometes Græciæ ac Natoliæ ciuitates omnes imperio Constantinopolitano subiectas habuit. Porrò non ita multo pòst ducentis millibus Turcarum secum ductis, Belgradum inuasit. Sed uirtute Huniadis egregij ducis fusus, uulnere etiam accepto, machinas æneas relinquere coactus est. Hac tantum in re aduersa fortuna usus. Sub id tempus Romaniæ Bassam in Pelopōnesum cum exercitu misit, qui Græcorum ac Venetorum copias bis ibidem cecidit. Inter eos autem qui occisi sunt, hi præcipui duces extitere: Emanuel Boccalus, Michael Rallus, Ciccus Brandolinus, & Iohannes Tella, unà cum Venetorum † prouisore Barbadico, qui super eminentem Patrarum turrim palo suffixus est. Et huiusmodi quidē uictorijs Turcæ per fraudem semper potiti sunt, Christianis ueluti in nassam attractis, eorumq; ordinibus deturbatis. Hexamili deinde murum iterum demoliti sunt: eundem enim ipsum murum post priorem illam destructionem, cuius Amurathes autor fuerat, Veneti quindecim dierū spacio ex

Cōstantinopolis expugnatio.

Romaniā Thraciæ partē appellari putant.

Prouisores Veneti suis in bellis eos appellāt, quos Romani Legatos nominabant.

 eisdem

eiſdem, quibus antea conſtabat, quadratis lapidibus inſtaurauerunt, triginta milli bus hominum, & eo amplius ei operi deſtinatis. Sub hęc Turca Lemnũ ac Mithy lenem inſulas cepit, incredibiliq́ apparatu pōte ſupra Euripũ cōſtructo, † Nigropontem expugnauit, Chriſtianis fœda ſtrage affectis ob claſſis Venetæ prouiſoris inertiam, qui uentis etiam proſperis flantibus, non auſus eſt pōtem triremibus inuadere. His peractis, Turca Croiam ac Scutarum ciuitates in Albania poſt longam obſidionem ac uarias pugnas in ditionem accepit. Regnum præterea Boſſinæ adortus, Iaizam urbem regiam expugnauit, ac Stephano regi captiuo caput amputari iuſſit. Magnam Valachiæ & tranſalpinæ partem ſuo imperio ſubiecit. Capham Genuenſium urbem in Euxini ora poſitam deuicit. Pirameto Caramaniæ regi multas ciuitates per uim abſtulit. Cum Vſuncaſſano Perſiæ rege bis acerrime cōflixit, ſemel prope Euphratem, ubi ſuperatus decem militũ millia unà cum Aſmirathe Baſſa Græco homine, olimq́ imperatoris Conſtantinopolitani cōſanguineo amiſit. Verum ſecundo prælio Vſuncaſſanus ac Perſæ fuſi fugatiq́ ſunt, Zeinale Vſuncaſſani filio interfecto. Atq́ hæc uictoria Turcis non niſi ob multitudinem ærearum machinarum, inſolitum auribus Perſicorum equorum ſtrepitũ inſonantiũ, obtigit. Mox Turca ipſe Trapezuntinum imperium occupauit, infœlicemq́ imperatorē Dauidē nomine Chriſtianũ, Vſuncaſſani ſocerũ occidit, ac totam illius ſtirpem crudeliſſime ſuſtulit: Carinthiā ac Stiriā militaribus excurſionibus infeſtauit. Tandem Homarbeiũ Boſſinæ Saniacũ, Genuenſis cuiuſdam filiũ, hominem alioqui egregiũ, ad Italiæ ingreſſum miſit, qui exercitui Veneto Gradi obuius factus, ſingularem uictoriam noſtro cum dedecore adeptus eſt. hoc nimirum ordine, mille equites, quos noctu Liſontiũ fluuium uadare iuſſerat, quadā in ualle occulte adeò collocauit, ut Veneti, qui in unum collecti, in fluminis ripa Turcis oppoſita, caſtrametati fuerant, animaduertere non potuerint. Summo deinde mane alam equitum eundem fluuiũ tranare, ac noſtros ad prælium audacter prouocare imperauit. Enimuero Hieronymus Nouellus & comes & primus exercitus dux, in tres partes copias omnes Italico more diſtinxerat: filium pręfecerat primæ, ipſe per ſe præerat ſecundæ: Iacobus uero Picininus, & Anaſtaſius à Romandiola tertiam ductabant. Ducis igitur filius hoſtem uiriliter ſuis cataphractis inuadens, plurimos trucidauit: effectumq́ eſt ut reliqui tanquam fuſi, terga uertere cœperint: ac iuuenis, qui ut corporis uiribus, ita animi audacia præditus erat, diu ſit fugientes inſecutus, etiam inuito patre. qui Turcarum inſidias ueritus, tubarum clangore ac uexillis nōnullis in altum ſublatis, ipſum ſubinde, ut reuerteretur, admonebat. Et reuera ſtatim inſidiæ retectæ ſunt. Nam uix iuuenis equum reflexerat, quum ecce Turcæ conuerſi, totam noſtrorũ equitum turmam circundederũt, ac uarijs modis impetitam prius diſſipauere, quàm comes filio ſuppetias ferre poſſet. Eodem temporis momento Turcæ, qui in inſidijs latitauerant, ſupra partē exercitus extremam in montis decliuio apparuere, Barbariciſq́ uociferationibus è monte cum impetu deſcendentes, eā ipſam partem in fugam uerterunt. Homarbeius aũt unà cũ reliquo exercitu comitē inuaſurus, flumen uadauit: ſicq́ tandem noſtri omnes ad unũ ferè occidione occiſi ſunt. Comes uerò nō ſine Turcarũ ſtrage, quum & Homarbeiũ uulneraſſet, occubuit. Idē accidit comitis filio, idem Anaſtaſio, idem Badoario prouiſori. Nonnulli tamen duces, quòd pulcherrimis eſſent ueſtibus ornati, in hoc tantũ ſeruati ſunt, ut redēptionis preciũ ab ipſis extorquere tur: atq́ ob id catenis uincti, ad Turcarum imperatorē ſunt deducti: inter quos Iacobus Picininus, filius clariſſimi comitis Iacobi, qui in Neapolitana arce interfectus eſt, atque Antonius Caldora, & Iohannes Clericata extitere. Hæc Turcarum uictoria totam Italiam terruit. Homarbeius autem igne ferroq́ regione deuaſtata,

Lemnos ac Mitylenæ captæ.

† Euboeā antiqui uocant.

Scutarum, antiqui Scodra.

Trapezuntis occupatio.

Saniacus nomē Turcicæ dignitatis eſt, à nonnullis tamen Sanſacus dicitur.

Memorabilis noſtrorũ clades

uastata, cum infinito captiuorum numero ad suos reuersus est. Verumenimuero hoc in conflictu est manifeste perspectum, Turcas arte magis ac multitudine, quàm uiribus ualere. Nam si Hieronymus comes, legiones nostras inimicorum legionibus non in directum, sed per latum opposuisset: ipse medius inter primam ac tertiam legiones ab utroque latere in similitudinem Romanorum cornuum sibi adhærentes extitisset: sicq; exercitu uelut in unum corpus redacto, Turcæ tam facile ipsum circundare ac penetrare haud potuissent, ut fecerunt, ac toties facturi sunt, quoties præpostero hoc ordine cum illis pugnabimus. Anno qui eam cladem secutus est, Turcæ uiginti millibus militum in unum collectis, eadem illa loca 10 iterum petierunt. Sed Veneti Carolo Montone comite exercitus duce constituto, non temerè cum ijs amplius conflixerunt. Enimuero ex Iohanne Paulo Manfrone equitũ præfecto, qui postea sub Papiæ mœnibus interfectus est, accepi, nostros semel tantum castra exijsse, cataphractis omnibus, quorum ipse primum se fuisse aiebat, in cunei formam uetusto Romanorum more dispositis: Turcas uero, qui cum cuneum impetissent, seipsos lanceis infixisse, quas nostri ordine militari minime derelicto in unamquanque partem contra inimicos uertebant. Igitur quum Turcæ nihil contra nostros eo loci promouerent, in Germanos conuersi, Cadorũ oppidulum, ubi transitus per alpes in Germaniam est, occuparunt, atq; innumeros inde captiuos abduxerunt. 20 Tandem uero Mahometes cum Venetis pacem inijt, ac totius orbis imperio inhians, tres uno & eodem tempore expeditiones suscepit. Nam Mesithum Bassam Græcum genere, ex Palæologorum familia, Rhodum misit: qui tamen post multas ac cruentas quidem illas urbis oppugnationes, cum suorũ dedecore ac strage repulsus est. Acomathen uero Bassam, Hydruntum Apulię oppidũ petere iussit. Ipse autem per se Syriam petiturus, atq; Alcairi Sultanum inuasurus, in Natoliam traiecit. Et trecenta quidem armatorũ millia, ducentasq; triremes, ac trecenta minora nauigia his tribus in locis eum habuisse creditum est. Verum quum iam prope Nicomediam esset, colico dolore correptus, quarto demum die uitam finiuit, quinto nonas Maias, Anno CHRISTI M CCCCLXXXI, sub Pontificatu Sixti quarti. Porrò Mahometis mors Italiæ 30 saluti fuit, propterea quòd Turcæ, qui omnium ferè Christianorum uires per annum iam & menses aliquot Hydrunti sustinuerant, audita Principis morte, Acomathem Bassam, qui cum uigintiquinque Turcarum millibus Hydruntinum exercitum instauraturus, Velonam aduentabat, haud diutius expectarunt: sed cum nostris ea fœdera percussere, quæ bellicam gloriam prius partam minime denigrarint. Etenim & antea se militiæ magistros esse ostenderant, cataphractis nostris sæpius repulsis, ac duobus primi nominis ducibus, nempe Iulio comite ducis Hadriensis patre, Mattheoq; Capuæ principe interfectis. Vna tantum inter nostros equitum Vngarorum ala inuenta est, quæ pari arte cum Turcis congrederetur, assueta nimirum leuibus pugnis, quas in Belgradi ac Samandriæ finibus abs- 40 que intermissione cum ipsis committunt. Iohannes autem Iacobus Triultius princeps sæpius referre solitus erat, Italos duces didicisse optima propugnacula construere, ex ijs quæ Turcæ intra Hydrunti mœnia singulari artificio fabricarunt. Cæterum post receptam à nostris ciuitatem, Calabriæ dux plurimos è Turcis qui in ea fuerant, ut sub se militarent, conduxit: atque ij postea in eo prælio, in quo ipse dux contra Sixti papæ exercitum in loco qui Campus mortuus dicitur, pugnans fusus est: adeò uiriliter cum hostibus congressi sunt, ut pedites, quos Ianizaros uocant, balistis equitum impediti, nec tamen unquam terga uertentes, ad unum omnes perierint: equites uero, magna militari cum uirtute, tum arte sæpe in sequentes conuersi: atque iter institutum ijs repressis

Turcas multitudine magis quàm uiribus ualere.

Cadorum oppidulum captũ.

Campus mortuus.

prosecuti, Ducē ipsum contempto hostiū impetu, usq; ad Neptuniana mœnia incolumē perduxerint. Verū quod ad Mahometē pertinet, præfuit is imperio annis XXXII, quos tamen non omnino expleuit. Aetatis uero annū LIII, quū mortuus est, agebat. Homo neruosi ac robusti corporis extitit: faciem subgiluā, atq; oculos eiusdem coloris, sed aliquantulum ampliores ac supercilia arcuata habuit: nasum autem usq; adeò aduncum, ut summitas contingere labra uideretur. Porrò in bellis quæ is gessit, plus quàm trecenta hominum millia ferro perijsse compertū est.

BAIAZETES II.

Mustapha.

TRes filios Mahometes habuit, inter quos Mustapha iuuenis præcipuæ indolis primus extitit. Is in prælio contra Vsuncassanum suscepto egregie se gessit: quin antea quoq; Iosephum Persianum ducem, regis Caramaniæ fautorem in fugam conuerterat. Verū quum hyemaret Iconij, uenationibus ac uenereis rebus nimium indulgens, in ipso iuuentutis flore decessit. Enimuero in huius gratiā Solimanus, qui nunc imperatorem agit, primogenitum suum, annos XXII natum, atque in mense Iulio proxime præterito maxima pompa circuncisum, eodem nomine appellauit.

Solimani filius nuper circuncisus, Mustapha cognominatus.

Superfuere Baiazetes ac Zizimus, quorum alter in Cappadocia, alter uero in Carmania agebat. Cæterum defuncto Mahomete, Mahemedes Bassa genere Caramanus, qui Visir, id est imperatori à consilijs erat, cadauer statim curru Constantinopolim uehendum curauit. Inde Zizimo atque Alcairi Sultano per citissimum nunciū hac de re admonitis, ipsum Zizimum principem constituere peroptabat. Interea Ianizari litus maris accesserant, ut Constantinopolim peterent. Sed Mahemedes inde naues omnes amouerat, ne exercitus traijcere ualeret. Quo comperto, Ianizari maximo furore succensi, lembis quibusdam paulatim, ac per partes transire cœperūt. Mox qui transierant, maioribus in eo littore acceptis nauibus, alios omnes transuexere. Sed quū Mahemedes & ipse ob id furore percitus, eos ut insolentes ac parū obsequentes uehementer increparet, in unū collecti, hunc ipsum ædibus, in quas se receperat, expugnatis, interfecerunt: nam & ab omnibus, tanq; nouorū uectigalium inuentor, odio habebatur. Post hæc Ianizari Baiazetem absentem imperatorē creant, & id quidem auxilio ac fauore Cherseoli Bassæ Græciæ Bellerbeij, & Agæ Ianizarorum, qui Baiazetis generi erant. Sedenim Isaachus & Dauthus ambo Bassæ ac Visires, summæq; authoritatis uiri, Constantinopoli tunc temporis agentes, ut tumultus sedare ac melius omnia disponere ualerent, Corchutū Baiazetis filium, annos XIII natum, imperatorem salutarunt, quousq; pater Constantinopolim reuerterentur. Iā enim et id ferebatur, Zizimum maximo cum exercitu aduentare, ut seipsum imperatorem constitueret. Neq; ita multo pòst Baiazetes affuit, adeoq; puerum sollicitauit, ut tandem patri filius imperium renunciarit, Baiazete post imperatoriam dignitatē acceptam pollicēte, imperium se puero tempore opportuno restituturum. Interea Zizimus Bursiam peruenerat, atq; ipsa ciuitate potitus, summis bellorū conatibus totā Natoliam sibi subijcere quærebat. Quam ob causam Baiazetes exercitum per Hellespontum traiecit, atq; Acomathe cum ijs militibus, qui Hydruntinis suppetias tulisse debuerant, reuocato, prope Niceam cum fratre conflixit: quo in loco Zizimus uirtute ipsius Acomathis fusus, et in Caramaniam usq; fugatus est, sed quum ne illic quidem ob insequentem hostem tutus esset, in Syriam profectus, Alcairum, Sultano seipsum commendaturus, tandem uenit. Vnde & factum est ut paulo pòst ipsius Sultani ac regis Caramanię adiutus auxilijs, qui & milites & pecunias subministrabant, in Asiam reuersus sit. Baiazetes autē Acomathē contra eum misit, quo cum Zizimus iterum pugnans, quàm plurimis è suis amissis, superatus est. Quamobrē fuga rebus suit cōsulere coactus, ad Rhodij maris litora peruenit; ibiq; spe

Quid Bellerbeius, & quid Aga Ianizarorū sit, in fine libelli ubi de ordine Turcicæ militiæ agitur, patebit.

Sabellicus contēdit Alcairum eam esse urbē, quā ueteres Mēphim uocarint.

ibiq; spe omni destitutus, magno Rhodi Magistro seipsum tradidit, à quo postea ad Innocentium quartum Pontificem Romanum missus est. Is est Zizimus, qui à Carolo Francorum rege eius nominis octauo ex urbe Roma Neapolim uersus deductus, in itinere obijt Terracinæ, ueneno (ut creditum est) ab Alexandro Papa interfectus. Huius cadauer postea Federicus Rex Constantinopolim misit, ut ea liberalitate quæ nihil ipsi constabat, Turcici principis beneuolentiam contraheret. Zizimus autem uir grauis atq; excellētis ingenij fuerat, ac magna cum prudentia, tum animi tranquillitate captiuitatem tolerauerat. Porrò Baiazetes (ut ad eum reuertamur) tertio imperij sui anno Valachiam subegit, maximoq; & ter-

Zizimus.

10 restri & maritimo belli apparatu, Lithostomo in Danubij ora sito, ac Moncastro erga Boristhenem fluuium (hodie Neper uocant) posito debellatis, Constantinopolim reuersus est. Vbi non ita multo pòst, Acomathem Bassam, quum innumera ipsius officia rependere aliter non posset, interfici iussit: testatus nimiam serui magnitudinem ac uirtutem domino timorem incutere. Is Acomathes ex Albania oriundus, antiquis ducibus uirtute militari æqualis fuit, adeò ut prouinciæ omnes, quas impeteret bello, uel solum nomen ipsius pertimescerent. Cognominatus est Ghendich, quoniam dens ei unus deesset: Nam id Turcica lingua ghendich significat. Verum tribus posteaquam hæc peracta sunt annis, Baiazetes Alcairi Sultano, quòd Zizimo fauisset, bellum inferre cōstituens, Cherseolum Bas-

Moncastrum.
Neper.
Ghendich.

20 sam & Calubeium, maximis terra mariq; dispositis copijs, Tharsum uersus misit. Quo audito Mamaluchi statim Antiochiæ conuenerunt, atq; Amanum, nunc nigrum montem appellatum, transeuntes, Issum petiere: quo in loco Magnus Alexander olim memorabili pugna cum Dario conflixit. Ex Isso Adanam Caramaniæ ciuitatem cursu citato profecti, Turcas castrametantes inuenerunt: ex itinere enim fessi, ac sole iam in occasum inclinante uires in castris reparare optabant. Erantq; ipsi Turcæ numero multo plures, quàm Mamaluchi: sed hi meliores equos atq; arma quàm Turcæ habebant, neq; ex itinere admodum fatigati esse uidebantur. Ducibus igitur, quid facto opus esset, in medium conferentibus, duo Itali Mamaluchi pugnam in posterum diem minime differendā, sed eodem temporis mo-

Stultani milites Mamaluchi uocabantur.

30 mento Turcas impeditos, ac sub papilionibus sine ordine agentes impetendos esse, pluribus adductis rationibus consulere. Quod quum omnibus placuisset, ilico tubicines classicum canere iusserunt, ac plurimis in locis uno & eodem tempore Turcarum castra ex improuiso adorti sunt: tantusq; Mamaluchorum fortiter omnia dissipantium impetus fuit, ut Turcicorum castrorum custodiæ persistere non potuerint, quousque cæteri milites conscenderent equos. Vnde Calubeius exercitum in fugam conuersum uidens, aufugit & ipse. Cherseolus uerò post uulnus in manu acceptum captus, Alcairum ad Caitheum Sultanum deductus fuit. Et hoc quidem dedecore atque hac strage nullam maiorem Turcæ unquam à quauis orbis natione perpessi sunt. Baiazetes autem inita post eam

Turcarum strages insignis.

40 cladem cum Sultano pace, in Albaniam arma conuertit, ac Dyrrachium prope Velonam situm cepit. Quumq; iam annus humanæ salutis M CCCCXCIII ageretur, Cadumum Bassam præstātissimum ducem in Vngariam misit, qui cum octo millibus equitum Zagabriam usque profectus, non sine maximo populorum illorum terrore omnia deprædatus est. Quamobrem Croaciæ, Sclauoniæ atque Vngariæ principes, quos Banos uocant, habita tam damni nuper illati quàm quod in futurum inferri poterat, ratione, magnum simul exercitum compararūt. Id quod in causa fuit, ut Cadamus usq; ad Diauoli montem, qui Croaciam à Corbauia diuidit, suos retraxerit. Cæterum Iohannes comes cognomento Torquatus, uir prudens, armisq; & consilio ualens, non in patenti campo cum Turcis congre-

Diauoli mons.

cis congrediendum, sed eos in angustioribus locis, ubi etiam montes auxilio esse possent, arctandos atque impellendos censebat. Verum Bernardinus Francapanus comes plus audaciæ in consulendis, quàm uirium in peragendis rebus bellicis habens, aperto Marte dimicandum suadebat. Idem Vngariæ Banus inimicos contemnens, iudicabat. Quorum sententia quum præualuisset, iuxta Morauam fluuium certatū est. Cadumus tripartitò exercitū diuiserat, ac primam partē Hismaelbeio Seruiæ Saniaco, secundam Caruiliæ Vaiuodę commiserat, tertiam sibiipsi seruarat. Hoc idem et Christiani suos pedites inter tres equitum alas ęqua portione diuidentes effecere: primam, quæ Sclauinos loca inter Drauum & Sauum fluuios incolentes continebat, Ferdinandus Berisburchus regebat: secundam Croates continentem, Iohannes Torquatus ducebat: tertia sub Nicolao & Bernardino Francapanis erat. In hunc igitur modum exercitibus ordinatis Hismaelbeius tanto impetu primas nostrorum cohortes inuasit, ut Ferdinandus è suo ordine deturbatus, non tantum cedere, sed etiam suos pedites derelinquere coactus sit. Vnde ij statim in fœdam & cruentam fugam usque ad Morauam acti, ob insequentium Turcarum timorem seipsos in fluuium præcipitarunt. Hismaelbeius uerò prima hac acie deuicta, secundam aggressus est: quam etiam Caruilia eodem temporis momento inuadens, Torquati milites ad unum trucidarunt.

Sclauini.

Torquatus autem pluribus circa se Turcis interfectis, & ipse tandem occisus est. Porrò neque Cadumus occasionem insequendi Vngaros omisit. nam uirtute fortissimorum militum, quos in hoc sibi delegerat, adeò omnia dissipauit, ut in spacio propemodum unius horæ capto principe Bano, eiusque filio interfecto, egregia uictoria paucis è suis amissis potitus sit. Numerari deinde cadauera interfectorum iussit, atque in testimonium stragis Christianis illatæ, multa capita ac nasos quàm plurimos ad imperatorem suum misit. Enimuero qui occisi fuerunt, septem millium numerū excessere. Sub hæc Baiazetes anno ab orbe redempto M CCCC XCVIII bellum Venetis inferre cœpit, quòd Iohannem Cernouichium comitem propinquum Cataro contra Turcas defendendum suscepissent. Halis Bassa eunuchus ex Albania oriundus, classe Turcica Iadram usque peruenit: abductisque ex tota Dalmatia prædis, uniuersam prouinciam igne ferro'que desolauit, ne uidelicet Veneti, milites in maritimi belli usum conscribere ualerent. Cæterum Veneta classis Turcicæ prope Methonem obuia facta, eam, qua tamen longæ superior erat, opprimere non tantum non tentauit, sed etiam occasionem id efficiendi in Sapientiæ (ut nunc uocant) portu opportunam dimisit. Quam ob causam Antonius Grimanus, classis præfectus apud Venetos, huius rei reus actus, in uincula coniectus est, ac sic Venetias deductus. Interea Turcica classis in Corinthiacum sinum profecta, Lepantum ciuitatem, antiquis Naupactum dictam, cepit. Verumenimuero sub id tempus Veneti Ludouico Francorum Regi huius nominis duodecimo, fœdere se coniunxerunt. Vnde rex ipse in Italiam contra Ludouicum Sforciam ueniens, Mediolanensem ditionem, qua nondum potitus erat, cum Venetis diuisit. Quamobrem Mediolani dux ab omnibus derelictus, ad Baiazetem confugit, pluribusque in medium productis causis, orauit ut sibi auxilio esse uellet, Venetis ualidius impetitis. Quod Baiazetes siue ob huiusmodi preces, siue ob destinatum sibi antea propositum lubens effecit. Nam Schenderum Bassam cum decem millibus equitum in forum Iulium misit, atque ea loca excursionibus infestari mandauit. Schenderus autem licet aliquantulum infirmus esset, Tiliauentum tamen ac Lisontium lata flumina uadauit, ac cœli fulgure celerior in Taurisinum usque agrum populabundus processit. Sed enim quum eos omnes, quos captiuarat, abducere secum non ualeret, in Tilia-

Sapientiæ portus.

uenti

uenti ripa caput hominibus plus quater mille amputari iuſſit. Nec Veneti prouiſores, quos uocant, Turcas unquam inuadere auſi ſunt: id quod in cauſa fuit, ut ipſi Turcæ liberè quà libebat uagantes, Venetijs adeò propinqui effecti ſint, ut è montibus eminentioribus urbis ſitum cōtemplari potuerint: id quod in menſe Octobris anni ſuperius iam dicti M CCCCXCVIII accidit. Verum Baiazetes eo anno qui hunc inſecutus eſt, ad expugnandum Methonem per ſe ipſum eſt profectus, exercituq; in tres partes diuiſo, machinis æreis mœnia diutius impetiuit, propugnacula diruit, domosq; quàm plurimas in urbe mortarijs (ut uocant) perforatas deſtruxit. Methonenſibus igitur iam ferè extrema patientibus, quatuor Venetæ triremes auxiliarijs peditibus atq; alijs ad bellum neceſſarijs rebus onuſtæ aduenerunt. Quo cognito, ij qui in urbe erant ob præſens auxilium læti, omnes ad portum concurrerunt, ac mœnia ſine cuſtodijs & ſine defenſoribus reliquere. Quod ubi Ianizari ſenſerunt, per ipſa mœnia in urbem ingreſſi, Venetos pedites ad unum trucidarunt, atque ipſa demum urbe potiti ſunt: & huiuſmodi quidem clades, quo die diui Laurentij feſtum celebramus, facta eſt, Anno qui à CHRISTO nato M D numeratur. Turcicus autem imperator Methonenſem epiſcopum, aliosq; complures coram ſe decollari præcepit. Mox inde profectus, & Iuncum, & alia multa Peloponneſi loca obtinuit. Cæterum quum principes Chriſtiani id ægerrime ferrent, nauium ingentem numerum ex Gallia, ex Luſitania, atque ex reliqua Hiſpania in unum contraxerunt, ac duce eo qui Magnus Capitaneus cognominatus eſt, unà cum Venetis ad expugnandam Cephaleniam inſulam perrexerunt. Veneti uero etiam ſanctæ Mauræ inſulam poſtea cepêre. Verum non ita multo pòſt Andreæ Griti, nunc Venetiarum clariſſimi ducis opera, qui tunc Conſtantinopoli captiuus detinebatur, ea reſtituta, pacem cum Turca ſanxerunt, quę quidem in hodiernum uſq; diem perſeuerat. Porrò Baiazetes iam ſenex & podagroſus effectus, omiſſis bellis, incumbere quieti ac philoſophiæ cœpit, præſertim uero doctrinæ Auerrois, qua ſummopere delectabatur: ſimulq; eodem tempore Conſtantinopolitana mœnia inſtaurauit, quæ terræmotu maiori ex parte collapſa fuerant: id quod rerum, quæ Ottomaniæ familiæ poſtmodum accidere, certum prodigiū fuit. Enimuero dum huiuſmodi pace Baiazetes frueretur, Hiſmael Sophis ex Vſuncaſſani filia progenitus, apud Perſas magnus euaſit. etenim Mahometanam legem nouis expoſitionibus interpretatus, nouam itidem religionem introduxerat, atque ea uia Perſiæ regnum ſibi occuparat. Et fama quidem huius iuuenis, qui Orientem iam ſubegerat, tanta erat, ut eius ſectæ duces in Natoliam uſque procurrentes, omnia tumultibus replerent. Tumultuarium quidem Perſæ exercitum, ſed quotidie magis excreſcentem habebant, adeò ut tandem etiam cum Gorague Baſſa conſerere manus auſi ſint: ac uictoriam adepti, ipſum prope Cuciam ciuitatem palo ſuffixerint. Poſt Goraguem Halis Baſſa ualido exercitu ſtatim Perſas inſecutus eſt: quũq; iam eos, nō ut eunuchus, ſed ut fortiſſimus miles pugnans penè perdidiſſet, in ipſa uictoria occubuit. Sub idem tempus minimus Baiazetis filius, nomine Selimus, noua moliri cœpit. nam è ſuo Trapezuntino Saniacatu Capham profectus cum Tartarorum principe fœdus inijt, accepta in uxorem eius filia: ſicq; Turcarum ac Tartarorum ſimul exercitu cōparato, prope Valachiæ Cheliam Danubiū traiecit, alium Saniacatū fidei Mahometanæ inimicis uiciniorē à patre ſe deſiderare affirmans, quo uirtutē propriā oſtendere, ſeq; in armis exercere commodius ualeret: ſimul ne Acomathi fratri adeò uicinus foret, quo cum de Amaſiæ finibus iam contendebat. Interim Andrinopolim, ubi erat pater propinquus, nuncios ſubinde præmittebat, qui patri indicarent, ipſum in hoc accedere, ut paternam manum oſcularetur: quandoquidem patrem à plu-

Heu cruentum ſpectaculum.

Methone Turcis capta.

Venetorū cum Turcis fœdus.

Hiſmael Sophis.

trem à pluribus annis non uidiſſet. Baiazetes autem aſtutus alioqui ſenex, qui ingenium filij ac naturam imperij auidiſſimam optime norat: Samandriæ Saniacatum Belgrado Vngariæ propinquum illico ei conceſſit, miſſiſq; pecunijs, ueſtibus, equis, ac ſeruis, pulcherrimo munere filiũ donauit: ac reſpondit non opus eſſe, ut tunc res erant, eum ad deoſculandam manum accedere. uehementer enim timebat, ne collectis in unum Ianizaris imperium uſurparet, ſicuti demum fecit. Enimuero Selimus fortis ac liberalis, & ſuprà modum belli cupidus, paciſq; inimicus Ianizaris uidebatur: quibus de cauſis milites omnes magis eum diligebant, quàm aut Acomathem, qui in Amaſiæ & Cappadociæ Saniacatu uoluptatibus potius quàm bellis incumbebat: aut Corcutum, qui in Magneſia Rhodio litori uicinus, philoſophiæ ac Mahumetanæ legis theologię operam dabat: quę ſtudia, quum in utroque parum militibus probarentur, in cauſa erant ut Selimo magis fauerent. Interea Selimus ipſe unà cum exercitu iam Andrinopoli uicinus, aiebat ſe omnino patrem inuiſere uelle: ſed Baiazetes eo minime expectato, Conſtantinopolim uerſus iter arripuit, ne uidelicet ciuitas imperij totius caput à Selimo præoccuparetur. Iamq; Ciorlum, qui locus Conſtantinopolim atque Andrinopolim æquis ferè ſpacijs dirimit, Baiazetes peruenerat, quum ecce Tartari atq; aliæ Selimi turmæ per planiciem ſparſæ, Baiazetis impedimenta ac milites ſine ordine incedentes, adorti ſunt. Quam ab cauſam Baiazetes è curru, quo ob podagrã uehebatur, iniquo filio effuſis lachrymis male precatus, ſeſe militibus commendauit: orationemq; adeò luculentam habuit, ut Ianizari, quamuis Selimum ſummopere amarent, optarentq; ut Baiazetes ipſum principem conſtitueret, non potuerint, quod debebant, non præſtare: ſicq; Portæ equitibus coniuncti, Tartaros omnes ſubitò proſtrauere. Selimus autem ipſe acriter pugnando uulneratus, cuiuſdam equi ſpadicis, qui optimus erat, beneficio Varnam peruenit: ubi quum nauem conſcendiſſet, ad Tartarum principem ſocerum ſuum tandem ſe contulit. Verum enimuero Baiazetes ueritus ne poſt mortem ſuam Selimus, inquieti ac feri animi iuuenis, Ianizarorũ fauore legitimam regni ſucceſſionem impediret, Acomathi primogenito indicauit, uelle ſe uita adhuc ſuperſtite imperium ei renunciare. Igitur Acomathes ubi Selimum fratrem ſuum à patre fugatum audiuit, occaſionem inde Conſtantinopolim ueniendi accepit. Iamq; Scutarum, ueteribus Chalcedonem uocatum, & contra Conſtantinopolim ſitum, eo animo peruenerat, ut princeps ab omnibus conſalutaretur. Verum eius aduentus Ianizaris Selimo fauentibus ita diſplicuit, ut affirmarint ſe neutiquam permiſſuros, ut uiuente adhuc Baiazete, rerum alter potiretur: præſertim quum ueram ac debitam imperij ſucceſſionem, quotieſcunq; principem mori contingeret, non eſſent impedituri. Ad hæc aiebant, fidelitatem ſuam omnibus iam ſatis eſſe perſpectam: præterea ſua ſe Portæ uetera priuilegia amittere nolle aſſerebant, quibus in principis morte Iudæos & Chriſtianos deprædari permiſſum, atq; huiuſmodi crimina iuramento noui principis condonari ſolitum erat. Ad ſummam, uerba hæc atq; hi tumultus Ianizarorum tantum potuere, ut bonus ſenex quadam etiam dominandi uſq; ad mortem dulcedine ductus, miſerit qui dicerent, Acomathi nullam adeſſe rationem qua princeps creari poſſet: debere igitur eum in Amaſiam reuerti, quouſq; tandem melior occaſio deſiderij communis exequendi ſeſe offerret. Acomathes uero tali nuncio turbatus, odium in patrem de rebus ſuis inconſiderate deſperans, ſtatim concepit, ac Natoliam occupare propoſuit, ut poſt mortem patris, huius prouinciæ uiribus adiutus, imperium accipere atque aduerſarios punire poſſet. Ergo exercitu coacto, quàm plurima loca ſubiugauit. Alenſciachi Baiazetis primogeniti, multis antè annis defuncti filium, qui Iconium

nobiliſſi-

Ciorlus. Scutarum Chalcedon.

nobilissimam ciuitatem possidebat, è regno expulit. Deniq; tanquã patri penitus rebellis, omnibus inimicabatur, quisuis consilijs opponere se auderent. Quin quod maius est, patris etiã oratori nasum atq; auriculas abscidit. Quo scelere Ianizari cõmoti, exclamare cœperunt, Acomathem ueluti proditorẽ ac parricidã esse puniendũ. Sed & Baiazetes maxima in Acomathẽ indignatione cõcepta, exercitũ, ut in Natoliam traijceret, parari iussit. Verũ Bassæ omnes ac Bellerbeij, præterea & Ianizarorũ Aga, se contra Ottomaniũ sanguinẽ ituros omnino recusabant, nisi à Principe aliquo ex eodẽ sanguine progenito ducerentur. Obtinebant tunc apud Baiazetem summam

10 autoritatẽ Cherseolus Bassa, Latici ducis origine Græci filius, Principis gener: ac Mustapha Bassa, qui simul etiã Visirus erat, nimirũ is qui Romã ad Innocentiũ Papã orator uenit, ac ferrũ lanceę quę latus domini nostri IESV CHRISTI aperuit, ad nos detulit. Igitur ij duo Baiazeti suaserunt, ut Selimum cõdonata culpa ad se uocaret, atq; eũ ipsum cõtra Acomathem mitteret. rẽ eñ non nisi optime successurã arbitrabãt, etiã si Selimus succubuisset: quando in quencunq; euentũ inclinasset fortuna, scelesti se mutuò castigassent. Placuit Baiazeti consiliũ. Etenim quia senex atq; infirmus erat, in Asiã per se traijcere, Selimo in Europa relicto, nõ audebat: illud præcipuè timẽs, ne seipso atq; exercitu absente, Selimus imperiũ occuparet. Postq; igitur in

Lanceæ ferrum quæ Christi latus aperuit, Romam delatum.

20 eam sententiã pedibus itum est, Baiazetes manu propria ad Selimũ scripsit, ut ad Portã accederet. Porrò Corcuthes, tertius Baiazetis filius, ab amicis hac de re certior factus, eodẽ ipso tẽpore ex Phocæa Constantinopolim triremibus uenit, ac patrẽ obnixè rogauit, ut eã sibi redderet dominationẽ, quã post Mahometis mortẽ à se liberaliter acceperat. Baiazetes aũt libere pollicitus est, se id effecturũ, quum Selimus in Asiam transisset. Cæterũ nõ ita multo pòst adfuit Selimus, incredibiliq; omniũ militũ fauore et gaudio exceptus est. Quin & Corcuthes ipse usq; ad ciuitatis portã illi obuiam processit. Selimus ubi ad patrios pedes peruenit, perpetrati criminis ueniã facile impetrauit, Baiazete lęto uultu affirmãte: q quũ ꝓprij erroris subitas pœnas soluisset,

30 merebat̃ etiã ut malefacta maleq; cogitata cito ei condonarent̃. Inde Selimus duces ac priuatos Portæ milites muneribus & pollicitationib. efficere sibi amicissimos incœpit. Corcuthes uerò huiusmodi ambitionib. minime intẽtus, sperabat fore ut à patre id obtineret q Selimus à militib. quærebat. Sed re ipsa cognitũ est, liberalitatẽ atq; industriã cuicunq; quãuis difficili negocio successum optimũ prębere. Nã quũ Selimus bellicę expeditionis dux publicãdus esset, nõ dux, sed imperator à militib. magno clamore salutatus est. Moxq; Mustapha Bassa, huiusce rei autor ad Baiazetẽ est missus, q ei indicaret, ut Selimo renũciaret imperiũ: q nisi effecisset, milites statim ingressuros q ipsum interficerẽt. Baiazetes aũt, qui ueluti attonitus ob auditas uoci-

Liberalitatis atque industriæ successus.

40 feratiões, in podiũ quoddã exierat, ꝑsuaderi sibi permisit ut id donaret q iã in manu Selimi erat. Sicq; Selimus iterũ princeps salutatus est. at tota ciuitas ijs utẽs cæremonijs, quibus in nouorũ principũ creatione uti cõsueuit, ad ipsum cucurrit. Curcuthes uero eo tumultu perterritus, in prouinciã suã triremibus aufugit. Porrò Baiazetes collectis gẽmis ac pecunijs è ueteri sua sede, lachrymãs discessit, eo nimirũ animo, ut Dimoticũ amœnissimã ciuitatẽ in Euxini litore sitã peteret. Verũ in itinere nimio ex dolore in malã ualetudinẽ lapsus, pharmaco uenenato per medicũ quendã Iudæum, Selimi iussu dispositio, interijt, quũ iã ætatis annũ LXXIIII ageret, annisq; XXXI, quemadmodum & pater & auus, imperio præfuisset. Enimuero Selimus in Asiã cõ

Curcuthæ mors.

tra' Acomathem traiecturus, timuit ne Pater, si eũ uiuere permisisset, fortè re cuperaret imperiũ. Adfuit præterea huic facinori crudelitatis atq; adeò uitio rũ omniũ mater auaritia. Selimus eñ in rem suã minime esse iudicauit, ut se nex pater gẽmas omnes, resq; alias preciosas, à pluribus qui prçcesserãt prin cipibus collectas, secũ auferret: præsertim quũ eiusmodi reb. ipse indigeret, quo immẽsę obligatiõi, quàm cũ militib. cõtraxerat, satisfaceret, quãdo ij eti am proditionis notã subire nõ timuerant, ut ipsum cõstituerẽt imperatorẽ.

S E L I M V S.

HAc iniusta & scelerosa uia Selimus ad imperium peruenit anno ab hu mani generis instauratione M. D. XII. in mense Aprili: nẽpe illis ipsis diebus, quibus Galli atq; Hispani inter se Rauennæ cõflixerunt. Defuncto patri funebres põpas ac magnificum sepulchrũ apparauit, ut hac uana et si mulata pietate manifestum parricidiũ cõtegeret. Quibus peractis, illico the sauros numerauit, atq; amplissmũ donatiuũ Ianizaris Portæq; equitibus de dit. Stipẽdia militib. omnib. ut cuiusq; ueteris ordinis ratio exposcebat, ad auxit, adeò ut oẽs sibi factũ esse satis professi sint. Mox in fratrẽ arma mouit, illũq; è Cappadocia expulit. Acomathes eñ uires, quibus resisteret Selimo, nõ habebat. Inde Angoriũ nobilẽ ciuitatẽ ueterib. Ancyrã dictã, profectus, nepotes oẽs Alensciacho, atq; ex alijs suis fratribus antea defunctis, interfici crudeliter iussit. Sub hæc quũ Aladinũ & Amurathẽ Acomathis filios post paternã fugã cum exercitu, recuperãdæ regionis caussa uenisse Amasiã uer sus audisset, equitatũ in eos qui cõprehensos interficeret, immittere decreuit. Id cõsilij Mustaphã Bassam ad pietatẽ inflexit: iã enim eũ pœnitere incœpe rat, occasionẽ præbuisse ut & Baiazetes, et tot iuuenes infantuliq; sanguinis Ottomanij fuissent interfecti. Quamobrẽ Acomathis filios adeò et secrete et celeriter admonuit, ut ante imperatorij equitatus aduentũ ad mõtes aufuge rint. Selimus aũt, qui homo astutus erat statim animaduertit Mustaphæ o pera iuuenes euasisse. Vnde etiã ob eã suspicionẽ Mustaphã Bursiæ suffoca ri, ac nudũ cadauer in publica uia canib. exponi iussit. Et talẽ quidẽ Musta pha meritorũ suorum gratiã recepit: quia apud malũ principẽ uel minima offensiuncula pluris æstimaẽ, quàm acceptorũ ꝗ pluriũ officiorũ obligatio. Post Mustaphæ mortẽ, Selimus Corcuthẽ quoq; interficere cõstituit, quan quã ab ocioso et quieti dedito philosopho parũ sibi timendũ erat. Duæ igit equitũ turmæ in Magnesiã, ubi Corcuthes residebat, in hoc excurrerũt. Ve rũ Corcuthes à suis hac de re certior factus, inimicorũ furorẽ euasit: seruis e nim duobus comitatus, uestibusq; alienis indutus, ad Smyrnę littora se cõtu lit: ibiq; in spelunca quadã delitescens, nauẽ aliquã expectabat, quæ Rhodũ traijceret. Sed quũ id nequaq; fieri posset, Bostãge Bassa Selimi genero clas se ea litora obseruãte, ob famẽ ac serui perfidiam citò deprehensus captusq; est: & queadmodũ Selimus ordinarat, arcus neruo suffocatus. Interea Aco mathes, implorato à Sophi atq; Alepi principe auxilio, qui ueluti capitales inimici magnitudinis Turcicorũ imperatorũ, reb. ipsius fauebant, adeò ma gnũ ac potentẽ coẽgit exercitũ, ut aperto Marte cũ hostibus cõgredi ualeret. Nã & equitum Persianorum ualidam turmam optimeq; armatã habebat, sicq; tandẽ ad Horminiũ usq; montem Bursiæ proximũ peruenit. Selimus aũt Canolio uxoris suę fratre cum maxima Tartarorum multitudine secum ducto, obuiã ei ꝓfectus, decimooctauo Calẽdas Maias, Anni M.D. XIII. cũ ipso cõflixit, ac uirtute Sinami Bassæ eunuchi, Natoliæ Bellerbeij Persas fudit. Acomathes uerò à Tartaris ĩpeditus, à tergo, ex ordine et ipse deturba tus est:

Angorium, Ancyra.

Mustaphæ interitus.

Sunt qui dicant Alepum uel Alepiam, (ut nunc uocant) ab antiquis fuisse Epiphaniam nominatam.

Acomathis mors.

est,quumq; equus,cui insidebat,ob nimiam crassitiem parum agilis,in terrā de cidisset ab hostibus captus,iussu Selimi statim eo quo & Corcuthes modo, cru delissime strangulatus est. Porrò Aladinus & Amurathes euasere: quorū alter postmodum ad Sultanum profectus,ibi febribus perijt. Alter uerò Persiam pe tens,apud Sophim per plures annos mansit. Selimus posteaquā cōsanguine os omnes,quos cōmodum habere potuit,è medio sustulisset,de ijs omnibus qui Acomathi fauerant,uindictam sumere decreuit. Quoq; id securius atq; expedi tius efficere ualeret,solennes inducias cum Ladislao Vngariæ rege pactus est: ac pacem cum Venetis,quam Baiazetes eius pater cōstituerat,cōfirmauit:sicq;
10 anno à CHRISTI natiuitate M.C.unà cum ducentis hominum millibus pedi tibus partim,partim equitibus,itinere sexaginta dierum contra Hismaelem re gem profectus,non procul à ciuitate Arsengana Euphratem transiuit, ac prope Taurium inclytā regiamq; ciuitatē in medio maioris Armeniæ sitam peruenit. Nec tamē unquam Sophis obuius illi est factus. Sed id tantum curabat, ut stramina,atq; ea quæ ad uictum pertinebant,igne cōsumerentur,quo Turcę fame laborare cogerentur. Verum cum Selimus in magnā Calderamæ planitiē inter Coin & Taurium,ubi antiquitus Artaxata nobilis ciuitas extitit,peruenisset,Sophis rex unà cum equitatu adeò armis equisq; pulcherrimis ornato,ut nihil suprà excogitari posset,sese hostibus ostendit:nihilominus tamen neq; pedi
20 tes,neq; machinas æreas habebat. Sed enim equi phaleris laminibus chalybęis, ut Azemiæ fiunt,elaboratis,sic exornabant,ut equites ipsi Turcis inermibus, defessis,ac fame laborantibus comparati,duces esse uiderētur. Enimuero Princeps Sophis,quum sibi pararet imperium,cū Armenis,Persis,Medis & Assyrijs suorum quatuor regnorum,quę nunc Tauris,Sumachi Sciras & Bagadat uocāt,primoribus populis sępius pugnarat,ac semper egregie uictor euaserat. Quam ob rem perpetua hac felicitate elatus,Turcas numero suis longe superiores nihili faciebat:neq; quid sibi euenire posset,si ęquo Marte in pręlium descendisset,animo perpendebat. quemadmodum hi consueuerunt efficere, qui fortunam nunquam experti sunt contrariam. Et sanè semper cum militibus tu
30 multuarie ac de improuiso,ut bellandi necessitas cogebat,ex populis, quos superius paulò memorauimus,collectis sibi res fuerat. Turcæ uero ueterani milites erant,bellis ac uictorijs perpetuò asueti, ad quancunq; necessitatem sufferēdam nati,quo certam uictoriam ex quauis tētata prouincia referrēt. id quod ipse forsitan minimè cogitabat. Vt ut fuerit,nono Calendarum Septembrium exercitum in duo amplissima cornua diuisit,quorū alterum Vstaolo summę au toritatis duci commisit,alterum sibi ducendum seruauit. ac mox tubicinibus classicum canentibus,Cassanum Bassam Romanię Bellerbeium aggressus est. Præerat is sinistro Turcarum cornu:dextrum Sinamus Bassa tenebat:medium uero Selimus cum Ianizaris tuebatur,circundatus camelis in ordinem disposi
40 tis,ac machinarum ænearum curribus ab utroq; latere & à tergo collocatis. Verum primo congressu Sophiani tanto impetu hostes inuaserunt,ut Turcę inermes,equosq; inualidos habētes,resistere minimè potuerint. Etenim Sophiani & longioribus & breuioribus hastis uariè hostem impetentes,ensibusq;, quos Cimitarras uocant,ac optimis securibus ferientes,homines atq; equos subuertebant. In hoc congressu Belerbeius unà cum quatuor Saniachis, ac militibus quàmplurimis periere. Porro altera ex parte,quum Vstaolus inimicorum dextrum cornu inuasurus esset,Sinamus astute ipsum aperiri,atq; æreas machinas quas Falconetos appellant,exonerari iussit:quæ Persis antequam cōminus pugnare possent,maximū et terrorē & damnū intulere. nihilominus tandē pugna

Artaxata hæc (ut quidam putant) ab Annibale condita fuerat,cum ab Antiocho discessisset.

Sophis quatuor regna.

Cimitarræ enses.

Falconetti.

tum est, licet ob fumum atq; ob puluerem pugna ipsa satis esset obscura. Vstao lus unà cũ multis è suis occisus est. Cæteri uero Sinami equitatu circũdati ac repulsi, in cornu medij frontẽ, ubi Selimus cum exercitus neruis erat, impingere coacti sunt, atq; ibi demum omnes æreæ machinæ, additis etiam paruulis, quas Ianizari ferebant, (Scopietos eas uocãt) globulos suos emisere, atq; indiscriminatim tã Turcis quàm Sophianis nocuere. Quã ob caussam Sophiani ipsi prius quàm ad Ianizaros peruenire potuissent, in fugam cõuersi sunt. Hismael scopieti glande in scapulis uulneratus, uexilla ac plurimos ac egregios charosq; milites amisit. Et nisi puluis obscurissimus eripuisset uisum, sine dubio & ipse aut morti aut captiuitati obnoxius extitisset. Interea uerò dum manus cõsererẽtur, Selimus semper inter Ianizaros mansit, nullis armis præterq; trilici collario indutus. Verum fideliores Spachi & Solachi maiores quosdã clypeos circa principẽ erectos tenebant, ut ipsum ab immissis sagittis tuerent. Ex ueridicorum hominũ, qui huic pugnæ interfuerunt, relatione accepi, inter cadauera interfectorũ fœminas nõnullas, Persarum nimirum uxores, repertas fuisse, quæ more uirorum armatæ, maritos in quencunq; fortunæ euentum sequebant. Eas Selimus honorifice sepiliri iussit. Porrò huiuscemodi uictoriæ fama totã Armeniã adeò perterrefecit, ut ipse Sophis Taurij consistere nõ audẽs, ulterius ad instaurandum exercitum progressus sit. Verum Selimus ut optimus dux, uictoriæ recens partę calore usus, Taurium cum expeditiore equitum manu profectus est atq; in ipsa urbe, quam sine pugna deditam accepit, per aliquot dies est commoratus. Mox quũ Hismaelem congregatis ex omnibus suis prouincijs militibus Taurium aduentare audisset, principis palatiũ ac mercatorũ plurimorum ædes pulchrioribus & preciosioribus rebus expoliauit; pręterea pecunias à ciuibus exegit, ac demum inde discedens, multas artificũ ac nobilium familias secũ abduxit. Quũq; iam ad Euphratẽ longis itineribus peruenisset, maxima ac fortissima latronum Hiberorum Hismaeli subditorum turma, transuadãtes Turcas à tergo populabunda inuasit, atq; ex ipsis plurimos ex itinere defessos, & ad reliquum exercitum subsequendum tardos interfecit. Postea uero quàm fluuiũ Selimus transisset, ab Aladulo principe maxima & molestia & dãno affectus est. Etenim is in fluminum transitu atq; in montium angustijs Turcicũ exercitum, pręcipuè uero milites extra ordinem uagantes assiduè infestauit, Selimo sępius iurante se huiusmodi iniurias uere nouo uindicaturũ. Cæterũ hæc Calderamia uictoria incredibilẽ autoritatem Selimo peperit, qui itinere dierũ uiginti lõgius quàm Mahometes ipsius auus progredi ausus esset: atq; in hoc peculiariter commendabatur, quòd per ipsum iã omnibus manifeste pateret, Sophianas uires non usq; ad miraculum excellere, quemadmodũ prius fama creditũ erat. Nã ut uerũ fateamur, ipsius Sophis exercitus non ex militibus ordinario stipendio cõductis constat: sed ferè omnes ad principis imperium cõuenire, ac propriã tueri patriam bene armati iubentur. Id sanè uerum est, centum Persas ob equorum atq; armorũ apparatũ cum quadringentis Turcis posse congredi. Verum ipsi Persarum reges cõmoditate suscipiendarum in remotas prouincias expeditionum omnino carent: quoniã neq; consuetudinẽ, neq; facultatem stipẽdiorum, tam pacis quàm belli tempore soluendorũ habẽt, sicuti Ottomanios principes habere certum est. Persæ enim stabiles atq; idoneos ad bellãdum pecuniarum prouẽtus non possident, quũ populi ab antiquis tẽporibus liberi ab omnibus ferè uectigalib. sint. Vnde etiã est, ut nullos peditũ ordines perpetuò alant, neq; multũ machinarum ærearum secum ducãt: quibus tamẽ duabus præcipuè reb.

Scopieti. | *Persarum uxores armatæ in pugna.* | *Sophis exercitus qualis.* | *Persarum bellandi ratio.*

quoduis

quoduis bellicum quamuis difficile negocium superatur. Sed ut ad Selimū redeam, Turcicus exercitus eo anno in Trapezontina atq; Amasina prouincia hyemauit. Anno uero qui proximè insecutus est, nimirum M.D.XV. ut acceptas iniurias uindicaret, bellum cōtra Aladulum Principem mouit. Is Cappadociç montes illos, quem Taurum uocant, prope Euphratem incolit, ac regni sui fines terminat, cū Sultano quidē Alepum uersus, cum Sophi uero prope minorē Armeniā, cum Turca autem urbe quadā quam Orfam nominant, Amasiæ Saniacatui atq; Iconio opposita. Et ualles sanè aliquot fructiferas, uerū plures syluestres & saxosas possidet. In ijs aūt Costagelus dux difficiles quosdam transitus, iter hostibus impediturus munierat. Verū labor omnis frustra insumptus est. Sinamus enim locorum angustias omnes penetrauit, plurimisq; illarū gentium turmis profligatis, ac pręsidijs deturbatis, tandem cū Costagelo inter montes conflixit, atq; eum in fugā conuertit. Sed enim Bostagelus persequente Sinamo ab incolis proditus, in Selimi manus peruenit, qui eum capite puniri imperauit, atq; ipsum caput Venetias in uictoriæ signū misit. Verūenimuero quū adeò felici rerum successu Selimus suum imperium debellatis Persis atq; Aladulo castigato stabilisset, cū ob audaciam inde sumptam, tum ob triumphorum cupiditatem Campsoni Ciauro Alcairi Sultano bellum inferre cōstituit. Et Campson quidem ipse cum ingenti exercitu eodem tempore ex Aegypto in Syriam uenerat, Alepū concessurus, ut Caierbeium eiusdem urbis Principem subditū suis imperijs, sed parum amicum ac parum obsequentem, & principatu & uita priuaret: atq; ut Turcarum finibus propinquus Selimo terrorem incuteret, ac experiretur an autoritate sua res Sophis cum ipso Turca componere ualeret. Nam potentia ac felicitas Selimi reuera iam omnibus timori erat: optimeq; Sultanus ipse cōsiderabat, Turcis deuicto antea Caramaniæ rege, prostrato nuper Aladulo, ac Sophi grauiter depresso, nihil amplius obstare posse, quo minus Syriā, quum liberet, inuaderent. Comitabantur Sultanum quatuordecim millia Mamaluchorū, ac totidē subserui armis, equis, atq; alijs egregijs ornamentis adeò excellentes, ut nihil omnino pulchrius uideri possit. Mamaluchorum pleriq; genere Circassi erant, omnesq; ex eorum numero qui CHRISTO ualedixerunt: uerū homines robusti, & in pertractādis armis, ac sagittis etiam equitando eiaculandis agiles, ingenio tamen adeò elato ac superbo, ut sese omnibus hominibus præferrent: sed præcipuè Turcas, quoniā eos antè prope Tarsum tam facilè fugarant, ueluti pecora contēnebant. Interea Selimus cum exercitu Cęsaream uenerat, ex quo loco cōmode uel Euphratem traijcere, atq; in Persam mouere, uel Amanum montem transire, ac Syriam inuadere poterat. rumor tamē diuulgabatur, ipsum cōtra Persas iturum. Nihilominus quādiu Cæsareæ mansit, oratores quamplurimi ac literæ à Sultano ad Selimū, & è conuerso missi fuere. Porrò Caierbeius Turcam subinde admonebat atq; inuitabat, ut in Syriam transiret, simulq; pollicebatur se à domino suo ad ipsum defecturum, quēadmodum & fecit, & deniq; certam Turcis uictoriam promittebat. Cæterum, quum iam Sultanus Amanum ciuitatem, antiquitus Apamiam dictam, inter Damascum atq; Alepum, peruenisset, eo nimirū animo ut Alepum statim inuaderet, Selimus tandem Sultanum ipsum aggredi decreuit: sicq; ad dextram cōuersus, incredibili celeritate montem Amanū pertrāsiuit, Ianizaris atq; Asapis æneарum machinarū currus super humeros gestātibus. Quod quum Campson audisset, iā non Caierbeium castigare, sed seipsum à Turcis tueri, ac uindictam in aliud tempus differre statuit. Vnde etiam Caierbeium ipsum orauit, ut prope Alepum secundum paruulum fluuium à ueteribus Singa uocatum, in castra

Aladulus.
Taurus mons.
Bostageli mors
Mamaluchi.
Amanus quondam Apamia.

concederet. Id quod Caierbeius haud inuitus fecit, non quidem ut Sultanũ iuuaret, sed ut proderet. Inter hæc Selimus derepente hostibus sese ostendẽs, Mamaluchos, qui sub Sybeio Beluamo Damasci principe ac primi nominis duce erant, inuasit. Sed Mamaluchi eo in congressu uiriliter agentes, Turcicos equites à Mustapha paulo ante in Bellerbeium assumpto & Imbracore Bassa in pugnam deductos dissiparunt. Erant præterea & aliæ tres Mamaluchorũ classes, quarũ unam Caierbeius ducebat: qui longo ambitu hostes circumiens, impedimenta atq; homines ad bellandũ minime idoneos à tergo aggredi uelle uidebatur. Alteri Lãbardus Gazelles ueteranus ac fortissimus dux præerat, qui etiam Sinamũ Bassam fortiter inuasit. Tertiã, quæ ad duo miliaria remota erat, Sultanus ipse per se ductabat. Sedenim quũ Gazellis ac Sybeij turmæ usq; ad Ianizaros penetrassent, et ab ijs & ab ęreis machinis adeò egregie repulsi sunt, ut nõ secus ac in Sophiano cõflictu antea Persis acciderat, laxatis habenis retrocedere coacti sint. Quamobrẽ Sinamus fugientes insecutus, eos in Sultani classem impingere cõpulit: qui quidẽ uisa suorũ fuga, et Caierbeij proditione audita, nimio dolore perculsus ex equo inter fugiendũ cecidit, equorũq; nõ minus suorũ quàm hostiũ pedib. attritus, uitã finiuit. Ad hæc Tripolis princeps ac Sybeius, qui equitandi peritia nemini cedebat, interfecti sunt. Gazelles euasit, ac collectis in unũ qui superfuerãt Mamaluchis, Damascũ se contulit. In eo conflictu plurimi excellentes equi, nimiũ cũ laborẽ tũ calorẽ sufferre non ualentes, medij crepuere: pugnatũ est enim nono Calendarũ Septembriũ, sicuti duobus retro annis eodẽ die & simili fortuna cst Persis pugnatũ fuerat. Sultani cadauer illæsum, quod ad uulnera attinet, inuentũ est. Fuerat Sultanus ipse homo admodũ pinguis, senioq; iam cõfectus, ut qui septuagesimũ sextũ annũ ageret. præterea herniosus: id quod illi etiã pręcipua mortis caussa fuit, quãdo ob huiusmodi impedimentũ in fuga celeriter equitare nõ potuerit. Verum ut ad Selimũ reuertamur, egregia hęc uictoria Syriæ portas omnes Turcæ reserauit. Nã Alepum, Amanũ, ac Damascũ profectus, summo cum gaudio tanq; populorũ è tyranni manibus liberator, ab omnibus exceptus est. Mamaluchi uero omnes, tam qui aufugerant, quàm qui maritima loca tuebantur, Alcairi cõuenerunt, ac Tomõbeium Alexandriæ præfectũ (Armiraliũ nunc uocant) Circassum quidẽ genere, sed hominẽ cũ egregij corporis, tũ inuicti animi dotibus, regiã dignitatẽ pręse ferentem, Sultanum creauêre. Is statim quicquid seruorũ, quicquid Arabũ inuenire potuit, simul contraxit, ac Rhodũ misit qui machinas æneas afferrent: pręterea Mathareã Alcairo uicinam exacte muniuit, relicto in Iudęę Gaza Gazelle cum militum manu non contemnenda, qui hostium trãsitum impediret. Verumenimuero Selimus, ubi noui Sultani bellicum apparatum audiuit, petere omnino Alcairum constituit. sicq; inter eundũ Hierosolyma profectus, atq; ibidem per aliquot dies commoratus, templum inuisit, monachisq; eiusdem loci incolis eleemosynam dedit. Sinamus autem cũ uiginti millibus equitũ ac plurimis Ianizaris scopietarijs (ut uocant) imperatorem pręcedens, prope Gazam cum Gazelle conflixit, ac Mamaluchos tandem post cruentam pugnam fudit. Gazelles accepto in ceruice uulnere, præter omnium opinionem è medijs Turcarum turmis euasit. Porrò Sinamus Mamaluchorũ capita cũ suis illis demissis barbis secundũ uiam ad palmarum truncos affigi curauit, ut à Selimo illàc transituro postmodum uiderentur. Selimus uero ea uictoria lætus, quàmplurimos utres parari iussit, quibus aqua per arenosa deserta ferri posset, atq; exercitũ Alcairum uersus direxit, qu o in itinere sæpius cum Alarbis, quos uocant, pugnatum est. Tãdem Selimus Mathaream, ubi balsamum nascitur, ab Alcairo circiter quinq;

Sultani interitus.

Armiralius.

ter quinque milliarijs distantem peruenit: quem locum Tomombeius æreis ma
chinis, fossis, & apertis & occultis, maximisq; propugnaculis, ne pateret hosti
transitus, munierat, ibiq; castrametatus, milites sub papilionibus esse iusserat.
Cæterum quum Turcicus exercitus illuc appropinquasset, duo Mamaluchi ex
Albania oriundi, meliorem fortunam quæsituri, è castris ad Turcas ipsos transf-
fugere, Tomombeijq; consilia Sinamo conterraneo suo manifestantes, loca o-
stenderunt, ubi fossæ cratibus canneis coopertæ, quæ præcipites exciperent
equos, latitabant: Ad hæc, ubi & quomodo æreæ machinæ dispositæ essent, in-
dicarũt. Id quod procul dubio in caussa fuit, ut postea Selimus uictoria potitus
10 sit: magno enim circuitu ad sinistram arrepto itinere, præparatas insidias euita-
uit. Tomombeius, ubi rerum à se dispositarum ordinem proditione retectum
uidit, spe omni iã ferè destitutus, machinas ipsas aliò traducere conatus est. Ve-
rum quũ non ex ære, sed ex ferro, ut antea fieri consueuerant, confectæ, atq; in-
tralibus quibusdam multo ferro munitis, nõ super currus collocatæ essent, diffi
culter deduci poterant: nihilominus leuiores aliquot curribus impositas secum
accipiens, contra Turcas profectus est. Nullibi unquam memoria hominũ cru
delius pugnatum, est quum uterq; princeps uitæ, honoris, atq; imperij omnem
spem nulla alia in re quàm in uictoria posuisset. Gazelles maxima militum mul
titudine stipatus, Sinamum est adortus. Magnus uerò Diadarus Mustaphę cor
20 nu inuasit: Sultanus autem ipse in Selimi ordines inuectus est: ac prius quidem
ex utraq; parte machinæ æreæ globus in hostes, maximis militum acclama-
tionibus emisere. Mox ingens Mamaluchorum numerus Turcas circundedit,
ac circum impedimenta maximum excitauit tumultum. Verum in medio ma-
ior strages est edita, in qua etiã fortis atq; egregius eunuchus Sinamus interijt.
Iamq; uictoria ad Mamaluchos inclinare uidebatur, quum Selimus Ianizaris
ut suis adessent, signum dedit. Hi uero seruato ordine progressi, quadam ueluti
grandine globulorum è scopietis quos ferebant emissorum, Mamaluchos
ilico terga dare coëgerunt. Ergo Tomombeius, ubi pugnando strenui etiam
militis officio functus esset, ad Alcairi portas se contulit, ut exercitus reliquias
30 colligeret. Idem fecit & Gazelles, sicq; ambo incolumes euasere. Diadarus aũt
ac Bido prefectus, incredibilis fortitudinis uir, letalibus acceptis uulneribus, ca
pti sunt: quos Selimus non ita multo pòst, ad expiandos Sinami manes interfi-
ci iussit, testatus se tantum è Sinami morte doloris, quantum ex parta uictoria
lætitiæ accepisse. Tomombeius autem sapientes reges imitatus, qui etiam in ad
uersis animo semper infracto sunt, Mamaluchos hortari cœpit, ut munire ur-
bem, atque in singulis uicis, imò in singulis domibus contra hostem persiste-
re uellent: præterea plus quàm sex mille seruos Aethiopes manumisit, atque ad
id bellum armauit. Ad hæc Alcairi ciuibus persuasit, ut se à cõmuni omnium,
crudelissimoq; hoste tuerentur: sicq; effectum est, ut summa diligentia digniori
40 bus urbis locis munitis, uijsq; omnibus interclusis, etiam fœminæ ad hanc ul
timam pugnam disponerentur. Selimus uero huiusmodi apparatus optime no
rat, nimirum per eos seruos, qui ad ipsum transfugientes Sultanum desere-
bant: quemadmodum plerunque fit, ut aduersa domini fortuna beneficiorum
acceptorum memoriam seruis adimat. Magna igitur solitudine curabat, ut
exercitus quàm citissime fieri posset, uires recuperaret, ac præcipuè ut uulnera-
ti medicorum auxilijs iuuarentur. Tandem quum quarto post commissum prę
lium die Alcairum ingredi decreuisset, Ianus Bassa Ianizarorum cohorte ac
nonnullis equitibus, nec non & machinis æreis secum ductis, primus ur-
bem est ingressus, per eam portam quæ Bassuela uocatur, quo in loco non

Sinami interitus.

Seruorum fides cum fortuna dominorum mutari solita.

ita diu pugnatum est. Selimus paulò pòst hunc est insecutus, ac sic demum Alcairi ciuitatis egregiæ loca paulatim expugnata sunt, sed adeò difficulter, ut aspera illa atq; cruenta pugna per duos dies ac totidem noctes cum utriusq; partis ingenti strage perseuerauerit. Tandē bona Mamaluchorū pars in magnam quandā Meschitam cōcesserunt: ubi quum pugnando defessi etiā fame laborare cœpissent, uitam cum Turcis prius pacti, sese dedidere. Verum Selimus pro missis minimè stetit: nam eos omnes Alexandriam missos, in carcere decollari iussit. Tomombeius cum Circassorum parte trans Nilum profectus, ad instaurādum bellum milites congregare, Mamaluchosq; omnes ac multos Arabum duces ad se uocare. Gazelles autem prudentium uirorum exēpla secutus, qui posteaquam quod officij sui est præstitere, cum fortuna, ne penitus frangantur, inducias agunt: ad Selimum uenit, seq; illi ut dignissimo uictori dedidit, ac pollicitus est se Turcis eadem felicitate inseruiturum, qua Sultanis antea inseruierat. Selimus humaniter hominem excepit, atq; inter suos duces locum ei non infimum concessit. Octauo inde Calendas Februarias Anni M. D. XVII. Alcairi arcem ingressus est, quæ in colle haud admodum eminenti sita, deauratis pictisq; ædificijs, fontibus, hortis, ac plateis miro artificio stratis pulchrior, quàm muris munitior est: etenim ipsius & portæ & fenestræ preciosissimis rebus, nimirum marmore, ebore atq; ebeno egregie insculptis ornanť. Neq; ita multo pòst Selimus prope Bulachum uicum è nauibus pontem supra Nilum cōstruxit, ut cōmodius contra Tomombeiū flumē transiret. Quo perspecto, Tomombeius partem Turcici exercitus, quæ trans pontem castrametata fuerat, de improuiso adortus, tumultuarium conflictum inijt. In quo quum Ianus Bassa periclitaretur, Canolius affinis Selimi, occupato adhuc à Ianizaris, qui nondū omnes pertransierant, ponte, Nilum cū Tartarorū manu natando transgressus est, ut celerius suis adesse posset. id quod ob Nili profunditatem immensam miraculo penè ascriptū est. Porrò Tomōbeius, quū instaurata sępius maximis uiribus pugna, in qua & ipse proprijs manibus egregia facinora edebat, impetū Ianizarorū ac Tartarorū diutius sustinere nō posset, aduersam fortunā execratus, rebus fuga cōsuluit. Selimus aūt ubi Tomombeiū cū paucis effugisse accepit, Mustapham unà cum Caierbeio & Gazelle, qui regionem optime norant, ad eum insequendū misit. Vnde infelix Tomombeius per Principem quendam Maurū proditus, atq; in palude, ubi inter cannas & iuncos pectore tenus in aqua latitabat, inuentus, ad Selimū perductus est. Selimus aūt adhibitis tormentis hominem uexauit, ut quo nā in loco thesauri Campsonis Ciauri essent, ex ipso agnosceret. Sed Tomombeius incredibili quadā animi cōstantia nihil unquam indicauit. Verum Selimus non ita multo pòst, ut omnem defectionis spem populis adimeret, Tomombeium mulæ insidentem, atq; annexum gutturi laqueum habentem, per totam urbem duci, ac demum prope portam Bassuelam tertio Idus Aprilis suspendi iussit: omnibus crudele hoc spectaculum deplorantibus, atque iniquam fortunam accusantibus, quæ ipsum Tomombeium ob singularem uirtutem ad imperium uocauerat, ac mox regum omnium qui unquam miseri extitissent miseriorem effecerat. Sublatis his duobus Sultanis, unà cū ferè tota Mamaluchorū superba progenie, prouinciæ oēs etiā quæ in extrema sinus Arabici parte sitæ sunt, Turcis sese dedidere. Selimus uerò post hęc Bulacū petijt, ut Nilum iucundissimè illic excrescentē uideret. Inde Alexandriā profectus est. Ex quo demū loco Alcairū reuersus, Caierbeiū administrandis paulò antè deuictis prouincijs præfecit, ut proditionis in Alepino conflictu factę id illi præmium foret. Sed enim Ianus Bassa, qui munus hoc honorificum sibi tradi uehementer

Alcairi expugnatio.

Gazelli prudentia, ex necessitate.

Nilus natando superatus.

Tomombei interitus.

uehementer optabat, id ægerrime tulit. Vnde etiam id honoris Caierbeio inui dens, curauit ut Ianizari, qui Alcairum custodiebant, statim à principis discessu in unũ collecti tumulum excitarẽt, quo Caierbeius ob id male audiret apud omnes. Verũ scelus in autorẽ recidit. Nã Selimus, cognita Iani fraude, in itinere non procul ab Alcairo capite eũ puniri iussit: ut omnibus ostenderet, nõ esse aduersus imperatorem tumultu militari ludendum. Mox quũ in Syriã uenisset, eius prouinciæ administrationẽ Gazelli concessit, Turcis iam inter se murmurantibus, quòd princeps proditoribus fideret, ac Turcicorum ducũ officia parui æstimaret. Tandẽ Selimus Constantinopolim peruenit, quo in loco sub Pyrrhi Bassæ magnę fidei ac singularis prudẽtiæ uiri cura, Solimanũ unicũ filiũ ut reliquerat, sic inuenit: licet antea ueritus (ut multi iudicarunt) ne sibi absenti Solimanus imperiũ adimeret, quẽadmodum ipse Baiazeti patri ademerat, quũ ueste quadam ueneno intincta dono missa filij uitæ pater insidiatus esset. Neq; ita multo pòst Selimus domi agẽs, ulcus in renibus cõtraxit, quod canceris in morem serpẽs, eam corporis dispositionem, quam complexionem uocant, paulatim turbauit, atq; omnia bellãdi consilia expulit. Pòst paulum etiam pestifera febris hominem inuasit, sicq; iã morbi tædio sibijpsi grauis, uictorijs ac triumphis exaturatus mortẽ obijt, salutis nostræ Anno M. D. XX. in mense Septembri, in eodem pago Ciurlano, ubi prius cum patre cõflixerat. Quod non sine manifesto Dei iudicio factum est, ut quo in loco peccatũ commiserat, ibidem et pœnas solueret. Prętuit imperio annis octo: agebatq;, quũ obijt, ętatis annũ XLVI. Verum quod ad corporis membra attinet, uentrem admodum demissum breuioribus cruribus sustentabat. Vnde etiam eques magis quàm pedes commendabatur. Faciem subrotundam ac pallidam, oculos pręgrãdes & feritate plenos habebat. Animi uero magnitudine leonem æquabat. Nihil sibi unquã à fortuna pertimuit. Nullum ob periculum quamuis manifestum susceptas semel expeditiones unquam dimisit. Consilia dubia, sed spem aliquam honoris cõtinentia, securis, sed illaudatis præferebat. Alexandrũ magnum ac Dictatorem Cæsarem pluris quàm alios omnes antiquos duces faciebat. Quamobrẽ etiã ipsorũ gesta in Turcicã linguã uersa sine intermissione legebat. Natura uero seuerus erat atq; inexorabilis, semper cogitabundus, nunquã pręceps, præsertim in exequenda crudelitate, quæ tamen sæpius inniti iustitiæ uisa est. Mustaphã interfecit, quia parum fidelem cõperit. Chendemum Bassam necari iussit, quoniã sibi cõtra Persas eunti tot difficultates obiecerat, ut Ianizari in unum collecti transire Euphratem recusarent. Bostangi Bassæ genero suo caput amputari præcepit, quod prouincias, quibus eum præfecerat, expilasset. Ianũ Bassam interficiẽdum curauit, ut ipsius nimiã arrogantiam cum infidelitate coniunctam puniret. Dicere consueuerat, se non nutrire prolixam barbam, ueluti Baiazetes pater effecerat: ne Basse manibus in illam iniectis, ducerent principẽ quò uellent, quẽadmodum euenerat Baiazeti. Nimia tamen in proprium sanguinẽ crudelitate infamem se reddidit. Verũ ipse affirmabat nihil esse dulcius, quàm sine consanguineorum timore ac suspicione regnare, seq; ob id excusatione dignum arbitrabatur. Quod si uel minimus quispiam ex Ottomanio sanguine in principem prius euasisset, sibi quoq; eodem modo pereundum fuerat. Præterea eum minime prudentem esse aiebat, qui quod proposuisset, non illico exequeretur: quoniam in mora sæpe amitteretur occasio, atque impedimentum designatæ intentioni contrarium oboriretur. Summa hæc est. In arte militari, atq; in populorum regimine excellentissimus ac rari nominis uir extitit, quippe qui iustitiam ubiq; seruandam præciperet. Aloysius Mocenico, uir clarissimus unus ex

Iani Bassæ mors

Selimi mors, eiusdemq; fama & ingenium.

In barbã prolixiorem scõma.

Occasionem sæpe mora amitti.

unus ex Venetis oratoribus, qui Bononiæ apud Maiestatem tuam fuere, nobis retulit, se neminē unquā hominum Selimo (nā apud ipsum quoq; Alcairi oratorem egerat, diuq; cum illo fuerat uersatus) parem, quod ad iustitiā, humanitatem, animi magnitudinem, atq; alias huiusmodi uirtutes attinet, inuenisse: nullosq; barbaros mores in eo fuisse afferebat: & quicquid à uulgo illi obijciebat, egregie refellebat. Porrò cōsueuerat Selimus (ut ex serenissimo Griti Venetiarū duce accepimus) nōnunq; edere semen quoddā Turcis notū, quod rerū seriarū ac molestarū memoriā hominib. adimit, eosq; liberos ac iucūdos per aliquot horas facit. Id quod ipse efficiebat, ne profundius grauiorib. cogitationibus inhęresceret, sed ad oblectandum animū aliquod temporis spacium haberet. Venationibus summopere delectabatur, sed mulieribus nimium deditus erat. Verum tāta in uictu modestia utebatur, ut nō nisi ex uno ferculo comederet, quod plerūq; potius è feris uenatione captis, aut eiusmodi uilioribus carnibus, quàm è uolatilibus sibi eligebat, quemadmodum & priuati milites efficere consueuerant. Id quod in caussa erat, ut etiam inter tot labores, quos in remotissimis regionibus sub uario subinde cœlo sustinebat, prospera semper ualetudine uteret.

Forsan Nepenthes fuit.

SOLIMANVS.

SOLIMANVS unicus Selimi filius suffectus est patri, eodē anno quo stua Maiestas imperatorio diademate Aquisgrani coronata est. Nec parū Christiani principes Selimi tā fortis ac fortunati hostis morte lętati sunt: sed præteris prudētissimus papa Leo x. tantū ex ea re concepit gaudij, quantū tristitiæ paulò ante audito Sultani interitu acceperat. Nā eo interitu nunciato litanias ac supplicationes publicas, in quibus homines nudatis pedibus incederēt, Romæ haberi pie curauerat: legatosq; per totam Europā miserat, qui id efficerent, ut Christiani in unū coeuntes, cōtra Christianorū omniū hostē arma sumerēt. Nihilominus quod ad Solimanū attinet, omnib. uidebaturm, itē agnū rabido leoni successisse, quum Solimanus ipse iuuenis rerum imperitus, ac natura (ut ferebatur) quietissimus esset: quæ tamen falsa opinio multos, atq; inter eos Gazellē præcipue fefellit. Etenim is defuncto Selimo, cui se iuramento deuinxerat, ueluti iam liber, Syriam sibi subijcere proposuit. Vnde & reliquias oēs Mamaluchorum excipiens, regionis simul incolas, necnō Alarbiū Duces ad se blanditijs alliciebat: præterea sese Magno Rhodi magistro insinuauit, ut machinas æreas quæq; ijs necessaria sunt, insuper arma ac triremes inde acciperet. Ad hæc legatum occulte Alcairum ad Caierbeium misit, qui eum hortaretur, ut de iniurijs & sanguine Circassorū effuso uindictam sumeret: atq; occisis Turcis, principem se constitueret, Sultanicumq; imperium denuò instauraret. Verum Caierbeius Gazellis ueteris inimici uerbis minimè fidem adhibēs, aut fortasse maiorem quàm pro suis uiribus difficultatem in huiusmodi peragendo negocio futuram considerans, legatum interfici iussit, ac Solimanum eius rei admonuit. Solimanus Faratem Bassam cū ualido exercitu statim in Syriam misit. Quod quum audisset Gazelles, licet iam Baruti ac Tripoli alijsq; in locis plura Turcarum præsidia expugnasset, terrore tamen perculsus, Damascum sese recepit, quò quidem & Farates longis itineribus tandem peruenit. Cæterum Gazelles nihil aliud suis rebus magis expedire arbitratus, quàm ut fortunæ omnia committeret, quæ aut uictoriam, aut mortem generoso duce dignam afferret, exercitum, quem congregarat, extra urbem duxit, ac mox cum Farate con flixit. Sed enim in eo conflictu ipse unà cum Mamaluchis omnibus trucidatus est. Farates uero una hac uictoria & Syriam recepit, & Caierbeij totiusque Aegypti fidelitatem erga Solimanum confirmauit. Porrò Solimanus

Barutum antiquis Berytus erat, quem & Straboni Barutus dicta.

eo anno, uictoriã secutus est, Pyrrhi natione Turcę, prudẽtissimi uiri cõsilio ac Ianizarorũ hortatu, Belgradũ, ubi quamplurima ex Turcis deuictis posita ab Vngaris trophæa cernebant, aggredi cõstituit. Igitur præmisso exercitu Sophiã usque, quę Seruię ciuitas est, antè peruenit, quàm Vngari ea de re aliquid rescirent. Enimuero quod ad Vngaros attinet, per id tẽpus Vladislao, qui per aliquot annos absque militari gloria regnum administrarat, Ludouicus unicus filius successerat, iuuenis haud admodũ ingeniosus, atque ob ætatẽ adhuc rerũ imperitus. Hũc regni principes atque Ecclesiarũ pręsules auari expilãdũ sibi proposuerãt, adeò ut nihil ipse præter regiũ nomẽ possideret: id quod in caussa extitit, quo minus colligi exercitus cõtra Turcas illico potuerit, pręsertim principib. auxilia pollicentibus tantũ, nihil aũt re ipsa pręstãtibus. Hinc Solimanus nullo impediente cõmoditatẽ nactus, subterraneis cuniculis, æreis machinis atque alijs huiusmodi bellicis instrumẽtis, paucis è suis amissis, Belgradũ expugnauit: quod quidẽ nõ tãtum Vngarię, sed totius Christianitatis propugnaculũ erat, quẽadmodũ infortunia, quæ postea insecuta sunt, manifeste ostẽderũt. Solimanus quũ post eã uictoriã per integrũ annũ quieuisset, generosa quadã animi promptitudine cõtra Rhodum arma sumpsit, Pyrrho ac pluribus Saniacis minime id probantibus: etenim adhuc memores erant, quàm difficulter, quãque magno cum suorũ dãno ac dedecore Mahometes antea id frustra tẽtasset. Sed super oĩa parum tutum imperatori iudicabant, ut seipsum tã paruæ insulæ cõmitteret: fieri enim posse arbitrabãtur, ut classis Turcica uel aduersa tẽpestate, uel Christianorũ nauibus impetita, ingens aliquod incõmodum sustineret: id quod principem ipsum in manifestum discrimen induceret. Nã illis æquum ac rationi cõsentaneum uidebat, ut occidentales principes Rhodijs suppetias ferrent. Verũ Solimanus, qui ex patre audierat, uictorias, nisi imperatoris manu parẽtur, nõ esse omnino integras: per seipsum tandẽ petere insulam decreuit. Sicque anno ab orbis instauratione M. D. XXII. sub Iunij mensis finẽ cũ quadringentis nauibus, ac ducẽtis Turcarũ millibus illuc se cõtulit, æreasque quamplurimas machinas secũ duxit, quibus deinde super duos montes dispositis, omnẽ defendẽdæ urbis cõmoditatẽ abstulit. Hos aũt montes (quod incredibile ijs etiã qui uiderunt, penè fuit) ipsi Turcæ construxerãt, terra per spaciũ duorũ à ciuitate milliariorũ ligonibus atque eius generis instrumẽtis cõtra urbis fossas proiecta, et in eã altitudinẽ coaceruata. Tãtaque Turcarũ multitudo, earũ operarũ more, quibus nostri exercitus in excauãdis uel implẽdis fossis, atque alijs huiusmodi ad bellum necessarijs exequẽdis utunt, huic operi incubuerat, ut breui ad fossas urbis peruẽtum esset, in quibus iã & excauarentur cuniculi, et mœnia uarijs instrumentis demolirent. Philippus aũt Villadamus Gallus, Rhodiensum equitũ Magister, nihil cum suis, quod ad defendendam ciuitatẽ pertinebat, prętermisit: quin machinis æreis maximũ etiã dãnum Turcis intulit: adeoque egregie cominus pugnatũ est, ut fossæ urbis Turcarum cãdaueribus repletę fuerint. Neque tamen propterea Solimanus oppugnationẽ unquam remisit, quamuis etiã triginta millia & eo amplius Asaporũ dysenteriæ morbo iã perijssent. Tandem deiectis turribus ac mœnibus demolitis, per subterraneos cuniculos Turcæ urbis extremas partes occupauerunt. Vnde paulatim semper ulterius progredientes, Christianos cædere, ac nouis subinde propugnaculis, ut ut poterant, se tueri cõpellebant. Præterea machinæ quædam ęreæ quas mortarios uocant, globos qui ulnæ diametrum habebãt, emittentes, ut ubisque interiorem partem impetentes, tecta ac pauimenta domorum usque ad ter-

Sophia

Belgradi oppugnatio.

Rhodi oppugnatio.

Mortarij machinæ.

ad terrā cū maximo omniū terrore perforabāt. Iāq; aliquót menses ab incœpta obsidione præterierant, & nihilominus Rhodijs adhuc nemo suppetias tulerat, quū tamen interim Turcis & à Farate ex Natolia, & à Caierbeio ex Alexādria auxilia q̃plurima aduenissent. Nā ipse Caierbeius quadraginta naues rebus ad bellū necessarijs onustas miserat. Cæterū dū hęc apud Rhodum gereretur, Hadrianus papa cum nōnullis nauibus ac triremibus, peditūq; circiter tribus millibus ex Hispania in Italiā uenit. Hūc Cardinalis Medices, qui nunc Pataui præest, atq; alij quāplurimi rogarunt, ut eas naues ac pedites unà Rhodū mitteret: futurū eñ sperabāt, ut ualidiorib. autumni uentis adiutæ, inuita etiā Turcica classe portū ingrederētur: præsertim quū quinquaginta Venetorum triremes in Creta tunc essent, quæ hac in re nonnihil auxilij, saltē sese hostibus ostētando, attulissent. Verū sanctissimus pater, qui recēs Pontificatū acceperat, ipsorū consilijs tanq; suspectis minime adhęrēs, id gratiæ diuinitus nō habuit, ut negotium hoc iuuandi Rhodios amplecteretur. Quamobrē Rhodij ipsi spe omni destituti, Villadamo autore sese Turcæ dediderunt: cum illo tamen prius pacti, ut & uiuere, & res proprias possidere, demptis æreis machinis unicuiq; cōcederet. quas cōuentiones Solimanus humanissime ac religiosissime seruauit: præterea res diui Ioannis tēplo sacras ne attigit quidē, à quibus nostri milites fortasse nō abstinuissent. Equidem Villadamo referente audiui, quòd cum Solimanus triginta mill. hominū comitatus Rhodū ingressus est, ne unum quidem uerbum est unq; ex alicuius ore auditum, adeò ut milites per urbem incedentes, monachi obseruātes, quos uocāt, esse uiderent. Ad hęc Villadamus ipse aiebat, se quū secūdo ad Solimanū, ut abeūdi peteret ueniā accessisset, tā benigne fuisset exceptū, ut idē Solimanus ad Hebraimū Bassam, quē summopere amabat, quēq; solum tunc secum habebat, cōuersus, huiusmodi uerba dixerit: Profectò non possum nō dolere, infelicem hunc senem propria domo pulsum, adeò tristē hinc abire. In summa, Solimanus maxima cum sua gloria, & Christianorū omniū summo uituperio Rhodū, quę sibi ueluti molesta sudes in oculo fuerat, sexto mense ab eo quo ipsam oppugnare cœperat, occupauit. Porrò, eodē ipso die quo Rhodij se Turcæ dedere cōcluserunt, Romæ magnū Hadriano papæ prodigiū accidit. Nā quū is Palatij sacellū ad solennes natalis diei CHRISTI cæremonias peragendas ingrederetur, ianuæ illius sacelli superliminare, quod marmoreū erat, post eius ingressum ilico decidit, ac nōnullos custodiæ suæ milites cū maximo ipsius timore occidit. Sed ut ad Solimani res reuertamur: post captā Rhodum, Caierbeius statim defunctus est. Cui Acomathes Bassa, quod ad administrationē attinet, successit. Verū is, quū parū suo principi fidelis esset, occupare Sultanicū imperiū proposuit, sed id quidē parū cōsultè, quoniā in ipso pertractādæ rei huius initio à Turcis eo fidelioribus captus atq; interfectus est. Quā ob causā Solimanus Hebraimū Bassā Alcairū misit, ut is res turbatas cōponeret: qui oīa singulari prudētia subitò pacauit. Mox principis, qui eū diutius abesse sufferre nō poterat, amātissimis literis reuocatus, Cōstantinopolim redijt: ac non ita multo pòst Bellerbeia dignitate donatus est. Sub hæc Solimanus, anno post CHRISTVM natū M.D XXVI. Vngaris bellū indixit: quūq; Belgradū peruenisset, Ludouicus infelix Rex, omniū Christianorū principum alijs bellis impeditorum auxilio destitutus, præterquam Clementis papæ, qui Boemis ac Germanis peditibus nonnullis è suo stipendia exhibebat, hosti obuiā ire cōstituit, quadā potius fatali necessitate, quàm aut belli ratione, aut spe uictoriæ ductus. Neq;

Papæ negligentia Rhodus Turcis dedita.

Prodigium Hadriano Papæ editum Romæ.

Expeditio in Vngariam.

Neq; enim securæ atq; honestæ belli protrahendi uiæ illi deerant, etiam si regni pars aliqua fuisset amittēda: etenim ex ea re minus damni accepisset, quàm ex totius regni amissione postmodum accepit, prçsertim cum Ioannes Vaiuoda unà cū quamplurimis militibus assuetis pugnare cū Turcis quotidie expectaretur. Sed Paulus Tomoreus Collocēsis archiepiscopus monachus Franciscanus, uir manibus promptus, at ingenio nimiū audaci, cōsilia omnia pugnæ auiditate interturbauit. Enimuero se iā posse belli ducē agere existimabat, propterea quòd semel aut iterū cum Turcis, non quidē integra acie, sed leuioribus quibusdā pugnis ac tumultuarijs incursionibus fœliciter cōgressus fuerat. Nam post præstātissimi regis Matthiæ obitū, Vngari, quod ad bella pertractanda attinet, semper inglorij extitere. Etenim Ladislaus militarē disciplinā, atq; à rege Matthia institutos militum ordines, adeò labefactari permiserat, ut Vngari, qui tūc sub Ludouico militabant, nullam bellandi peritiam, sed solummodo quandam temerariā audaciam, ac ferinū furorem haberet, quo se posse Turcas omnes in primo congressu deuorare præsumerēt. Summa uero totius Vngarici exercitus, nō nisi uigintiquatuor millia hominum in pedites equitesq; distinctorum cōtinebat: qui quidem, quū Mogatium ad Danubiū sitū, Budamq; ac Belgradū æquis ferè spacijs dirimentem, peruenissent, anteriorē Turcici exercitus partē, quā Balibeius Belgradi Saniacus conducebat, haud procul abesse conspexerunt. Viginti millia equitū erant, qui planiciem importunis & molestis excursionibus ac leuibus pugnis die noctuq; sine intermissione infestabant. in quatuor em̄ turmas diuisi senis horis, quo per integrū naturalē diem semper adessent, alijs alij per uices succedebant. Vngari uero inter curruū septa necessitate sic cogente clausi, ne aquatū quidē equos ducere ad Danubiū, nō nisi quantū sagittæ iactus est ad sinistrā distantem, audere: sed puteos ad aquā eo loci, ubi continebantur, inueniendam cōtinuè excauare. Interea Solimanus cum reliquo exercitu se suis adiūxit, ac milites ex Romania profectos Hebraimo, ex Natolia uero missos Becramo Bassæ ducendos cōmisit. Tomoreus aūt militibus omnibus in latā quandā aciem cōstitutis, inter peditū cohortes, equitū turmas disposuit, ne facile à Turcis, qui multo plures numero erant, circūdari possent. Præterea pauculas illas æreas machinas quas habebat, in locis opportunioribus collocauit, atq; ad curruū custodiā eos qui minus in bellis exercitati erāt reliquit. Rex uero ipse post aciē mansit, electosq; equites circiter mille præsidij nomine seorsum cōstituit. In ipso aūt conserendarū manuū initio, Turcę bis machinas ęreas globulis in hostē eiectis exonerarūt. Verū ij qui machinis ipsis exonerandis (quos nomināt bōbardarios) præerant, altius quàm debuerant ferientes, uix nostrorū lanceas frustraneis ictibus attigerunt. Creditū est id consultò fuisse factū, propterea quòd Christiani sint ij quorū opera in ea re Turca utitur. Equitatus deinde Turcicus in Vngaros immissus est: quo acriter à fronte pugnāte, turma itidē Turcicorū equitum currus à tergo inuasit. Quumq; ijs succurrere necesse esset, equites illi qui in regis præsidiū in omnē fortunę euentū seruabātur, eò missi sunt. Interea uero Tomor, multitudine pugnantiū Turcarū oppressus, interfectus est, unà cū Strigonia & Varadino præsulibus, quāplurimisq; nobilibus, inter quos Ambrosius Sarconus, & Gregorius Vaiuodæ frater extitere. Sed & ipse infœlix rex destinato antea præsidio destitutus, euadere minime potuit. Etenim interfugiendū in palustrē quandā foueā descendit, ex qua quū emergere ascendēdo conaret, ab equo, qui in terga in paludē obuersa decidit, oppressus est: & qa grauioribus armis indutus erat, subtrahere sese ex equo nō ualuit: sicq; tandē coactus est ibidem miserrime uitā finire. Germani aūt ac Boëmi pedites nōnihil quidem restiterūt, sed ni-

Paulus Tomoreus.

Bombardarij.

Ludouici Vng. regis interitus.

hilominus & ipsi demum occidione occisi sunt. Pauculi equites effugerũt. Solimanus stultitiã regis uehementer admiratus est, qui ducentis hominũ millibus cũ tam paruo exercitu obuius factus esset. Mox Budam profectus, urbis arcem his conditionibus se dedentem, ut & homines & res priuatæ incolumes seruarẽtur, benigne accepit, ac firmiter cõuentionibus stetit. Duas deinde statuas æreas per probatissimos olim artifices Matthiæ regis iussu fabrefactas, Cõstantinopolim duci, ac super bases è marmore, pulcherrimo ornatu cõstructas, ueluti uictoriæ trophæũ in foro erigi curauit. Et pugna quidẽ hæc eodẽ (quem superius memorauimus) anno M D X X V I, quarto Calendas Septemb. pugnata est. Verũ enimuero Solimanus post eam ipsam pugnã ob hyemis uicinitatẽ haud diu in Vngaria moratus, Constantinopolim reuersus est. Nec aliquid postea contra Christianos est molitus, nisi Viennæ oppugnationẽ. in qua nos quidẽ auxilio Dei ac Germanorũ uirtute uictoriam sine cõflictu adepti, agnouimus quãto in discrimine uniuersa Christianitas extiterit. Et proculdubio dominus noster IESVS CHRISTVS eo periculo ac dãno Principes Christianos admonitos uoluit, ut rebus suis cõsulant, ne eos succumbere contingat, si parum uigilantes iterum à Turcis impetentur. Illud tibi optime Cæsar persuadere potes, Solimanũ, qui natura gloriæ cupidus, atq; ob uictorias plurimas, imperijq; magnitudinẽ audax est, nihil aliud magis in animo habere, quàm ut regna tibi subiecta tandẽ occupet. Etenim ex hominibus integris, quorũ uerbis fides haberi potest, accepi Solimanum ipsum dicere sæpius esse solitũ, Romæ ac totius Occidentis imperium ad se spectare, propterea quòd ipse imperatoris Constantini, qui Byzantiũ imperiũ trãstulit, legitimus successor sit. Neq; id te lateat, Solimanũ res Christianorũ omnes optime atq; exactissime callere, nec minus animi quàm uiriũ habere, ut plura simul bella cõficienda suscipiat. Ad hæc in rebus ferè omnibus mirabili iudicio uersaẽ. Deniq; uirtutibus quãplurimis ornatus est: præcipuisq; illis auaritiæ, crudelitatis atq; infidelitatis uitijs caret, in qbus Selimus, Baiazetes ac Mahometes, q ipsum præcesserũt, fuere. Sed super omnia religione ac liberalitate est prędītus: quæ duę res facile hominẽ in cœlũ subuehũt. etem religio iustitiã ac tẽperantiã parit: liberalitas uerò, militũ animos sibi deuincit, at certã præmij spem in eorũ omniũ animis seminat, qui per uirtutẽ ad meliorẽ fortunã cõscendere student. Porrò ijsdem uirtutibus Hebraimus quoq; Bassa, qui pręcipua autoritate omnia gubernat, ornatus est. Is em in omnibus suis actionibus iustus, ac natura sobrius, castus & patiẽs habeẽ: præterea eos qui uarijs de causis ipsum accedunt, & liberrime audit, & citissime expedit. Hunc alij duo Bassæ tanq̃ herum uenerãtur, propterea quòd ipse tã in bellicis quàm in ciuilibus negocijs pertractãdis, ac pecunijs ex prouincijs omnibus colligẽdis, autoritate Principi ferè æqualis sit. Natus uero est in Macedoniæ uico, quẽ Pargã uocãt, à Corcyra non admodũ remoto, ac Schenderi Bassæ seruus fuit: cuius etiã filiã postea in uxorẽ accepit. Cæterũ ab ineunte ætate cũ Solimano (fortuna sic disponẽte) educatus mores grauissimos atq; optimos semper seruauit, adeoq; tẽperate gratia & fauore Principis usus est, ut nihil arrogãtiæ, nihil inde superbię cõtraxerit, quẽadmodũ plerunq; ij facere cõsueuerũt, qui ex humili loco in altũ conscẽdẽtes, amplitudine aspirãtis fortunę abutunẽ. Tanta hinc beneuolẽtia Imperator ipsum prosequiẽ, ut multos ob id tantũ quòd illi inuiderẽt, pdiderit: inter quos extitit Farates Bassa, q quòd tantã Hebraimi sublimitatẽ ferre nõ posset, interfici iussus est. Pyrrhus quoq; & Visirio munere & aulæ cõsuetudine, honesto quodã exilij genere, ob eandẽ causam est priuatus. Mustapha aũt Bassa, q superiore anno defunctus est, ob idipsũ Principis indignationẽ penitus incurrisset, nisi ipse Princeps ei culpam

Budæ arcis deditio.

Viennæ oppugnatio.

Ad Carolum Cæsarem Apostrophe.

Solimani uirtutes.

Hebraimus Bassa.

Parga.

culpam condonasset propriæ tantū sororis intuitu, quę olim quidem Bostangi, cui caput Selimus amputauit, nupserat, tunc uero ipsius Mustaphæ uxor erat. Quod uero ad imperij Turcici solidos prouentus attinet, Imperator ipse, cōnumeratis cum prioribus suis etiā Sultanici regni redditibus, sexagies centena millia aureorum singulis annis habet. Ex quibus quinquies & quadragies centena millia expendit, nihilominus quoties ei belli tēpore populos cēsere libet, ex quauis uel minima summa census extraordinariè imposita, pecunias innumerabiles corradit, adeò ut q̄d ad ærariū pertinet, ex bellis potius lucret quàm in damno sit. Præterea plus gemmarū ac thesaurorū solus possidet, quàm cęteri omnes orbis principes simul possideāt. Ad hæc tantā ærearū machinarū, ac rerū ad illas attinentiū copiā, tantumq́ papilionū, armorū, nauium, ac triremiū apparatū habet, ut quilibet qui pauperiē nostrā aliquousq́ norit, facile iudicet, eū pluribus simul principibus uno & eodem tempore bellū inferre posse. Et sanè quemadmodum tua maiestas pluribus regnis præest, quàm aliquis unquā occidentalis præfuerit Imperator, ita Solimanus potētia imperijq́ amplitudine reges exteros omnes, de quibus historiæ meminerint, sine cōtrouersia superat. Quo fit ut multi existimēt, uelle iam Deum orbem uniuersum in ueterē monarchiā redigere, ut maiestatē tuā unica uictoria tā re quàm nomine Cæsarem Augustū constituat.

Turcici Imperij prouentus.

ORDO AC DISCIPLINA TVRCICAE MILITIAE, EODEM PAVLO IOuio autore.

VIS OMNIS Turcicæ militiæ in Portæ militibus, quos uocāt, sita est. Ii uero homines selectissimi sunt, partim peditū, partim equitū ordinibus ascripti. Spachi Oglani (sic enī eorū aliquos Turcæ appellant) digniorē obtinēt locum. Nam ij ipsi in eo, cui Clausuræ nomē est, loco educati, ac literarū atq́ armorum disciplinis instituti, ueluti principis filij habentur. Legatorū & commissariorū, pręsertim si honorificū aliquod atq́ utile negotiū peragendū sit, muneribus funguntur, ac Saniacathibus atq́ alijs huiusmodi dignitatibus præficiuntur. His præterea Clausuræ iam dictæ mulieres, necnō filiæ ac sorores ipsius Principis nubunt. Summa hæc est: Ii cęteris omnibus nobiliores, ac Principi gratiores sunt. Excellentiores equos, equorumq́ ornamenta pulchriora, uestes preciosioribus suffultas pellibus, seruos robustiores elegātiusq́ indutos, quàm quodlibet aliud hominū genus inter Turcas habent. Vt aūt tam egregiè ornati incedāt, Persicæ atq́ Alcairiēses efficiunt prædæ. Nā antea sub Mahomete, nec preciosis pellibus, nec gemmis, nec pannis auro intertextis, nec multis holosericis uestibus utebantur. Sunt uero ij numero mille, quorū unumquenq́ tres aut quatuor, aut ad summū decem serui comitātur: q quidē serui capita quibusdā, ut ipsi uocāt, sarcolis limbo aureo cristaq́ pulcherrima exornatis obtegūt. Ipsi aūt Spachi Turbantos (utendū est enī eorum uocabulis) in capite gestāt, uestesq́ aureas uaria textura pictas atq́ holosericas, uel Tyrio, uel alio colore infectas induunt. Quū uero extra urbē equitandū est, ij Principis dextrū latus claudunt. Porrò sinistrū, mille itē equites, quos Sulastros uocant, eiusdem cum Spachis educationis ac nobilitatis, ijsdem uestibus atq́ armis utentes, occupāt. Et ijs quidē bis mille equitibus honorē exhibent omnes, quemadmodū (quod exempli causa dictum sit) ducentis nobilibus illis quos Gallorū rex apud se habet, exhiberi solitū est. Horum quamplurimi armis oculis omniū expositis induūtur, paruisq́ phaleris Damasceno artificio elaboratis, Persarū more proprios equos ornant. Has duas equitū alas mille adhuc alij equites Vlufagi dicti subsequūtur. Ii uero con-

Portæ milites.

Spachi oglani quibusdam uno tātum nomine Spahiglani uocantur.

Clausura.

Sarcoli.

Turbanti.

Sulastri.

Vlufagi.

flati sunt partim ex Ianizaris, qui ob aliquod egregiũ facinus ex pedestri ad equestrem euecti sunt ordinẽ: partim ex seruis, qui Bassis ac Bellerbeijs fidelẽ ac fortẽ operã in bellis nauarũt, quos princeps defunctis eorũ dominis, relatione multorum probatos assumpsit. atq; huiusmodi tres militũ classes è Christianis, qui tamen abrenunciarũt iam CHRISTO, constant. Post has Caripici (ita enĩ à Turcis appellantur) millenariũ & ipsi numerũ explentes, equitant. Ii uero leuis armaturæ sunt equites, equorũ egregij domitores, ac pugnãdi arcu, lancea, scuto atq; ense, quẽ cimitarrã uocant, eousq; periti, ut res supra uires humanas efficere Mamaluchorũ more uideantur. Omnes aũt ij Mahometani sunt ex uarijs prouincijs, nimirũ ex Persia, Turcomania, Syria, Aphrica, Alarbia, Scythia, atq; etiam ex India usq; in unũ collecti. stipendiũ satis amplũ habent: idq; priuilegij à principe ijs cõceditur, ut quãdiu ipse Cõstantinopoli moraẽ, ubilibet hybernare atq; æstiuare ualeant. Tertia quaq; hebdomada die Lunæ ad Portã (sic ipsi nominãt) mittunt, qui stipendiũ ipsis debitũ accipiãt, quod quidẽ illis illico exhibetur. Sic Turcicus Imperator quatuor millium equitũ electissimorũ caterua stipatus incedit, ipsorũ equitũ seruis minime in hunc numerũ uocatis. Nã & ij quàm plurimi sunt, & uestibus, armis equisq; tã ornati, quàm proprij domini, principẽ comitãtur. Sed loca deputata seorsim habent, neq; ordinibus iam dictis immiscentur. Ad hæc Ianizarorũ circiter duodecim millia, fortissimorũ sanè peditũ custodia, princeps perpetuò munitur, qui quidem & ipsi ex eorum numero sunt qui CHRISTVM abnegarunt. Eliguntur aũt ij, quũ paruuli adhuc sunt, ex bellicosissimis Christianorũ nationibus: atq; educãtur, pars quidẽ in principis Clausura, pars uero apud Natoliæ Turcas: quoniã pueri omnes, siue ex tributo, siue ex bellicis excursionibus accepti, per Turcarũ domos distribuunẽ, atq; ipsorũ nomina in schedis quibusdã annotanẽ, ut numerus tam eorũ qui emergũt, quàm qui pereũt, inueniri facile possit. Et unusquisq; quidem puer aliquã mechanicã artem militiæ utilem discit, ac simul se exercet, ut tractandorũ armorũ, & quibus eminus, & quibus cõminus pugnatur, peritus euadat. Qui uero ex ijs ad militiã seligunẽ, caput operiunt pileis quibusdã ex panno albo, sed admodũ rudi, in caligæ similitudinẽ cõfectis, atq; eos glutino usq; adeò durãt, ut ictũ cuiusuis gladij sustinere possint. Et qua parte huiusmodi pilei supereminent frõti, aureo limbulo precij nõ parui ornanẽ: cui inquã limbulo uaginula itidẽ aurea inest, quæ cristas impositas ueluti conus excipit. eosq; sic ornatos, Exarcolas uocant. Ensem, quẽ superius citarrã appellari diximus, & pugionẽ biciachũ dictũ, ac securiculã à cingulo post terga pendentẽ cõtinuè ferunt. Vtunẽ præterea nominatis antea scopietis, & ijs quidẽ oblõgis, atq; eos agillimè pertractãt. Nõnulli ex ipsis dimidiatas lãceas, atq; alia huiusmodi plura bellica instrumẽta portãt. Et ante Selimũ quidẽ plures eius ordinis erãt, nunc aũt nõ admodũ multi sunt. Sagula quædã passim ac circũquaq; densissimis filis cõsuta, armorũ loco induũt. Faciẽ habẽt miris modis efficta: etenĩ barbã integram nõ alunt, sed eã tantũ quæ à superiore labio dependet, partẽ prolixè demittunt. Maior istorũ pars ex Vngaris, Sclauonibus atq; Albanẽsibus conflaẽ, reliqua ex Grecis, Germanis, Polonis, Seruianis, atq; ex Occidentalibus hominibus cõstat. Cæterũ ex integro omniũ Ianizarorũ ordine circiter sex millia, q seniores sint, seligunẽ, ut nõ à Bellerbeijs, sed ab ipso Principe immediatè pendeãt. Præterea circa decẽ millia iuuenũ, tyrociniũ Ianizaricũ exercentiũ uarijs in locis alũtur, atq; ex ijs Ianizarorũ duobus generibus in demortuorũ loca supplẽtur. Porrò stipendiũ nõ omnibus æquale est, sed unicuiq; pro meritis augeẽ. neq; cõmendatione aut fauore ad hanc rẽ opus est: quoniã qui egregiũ aliqd facinus aggreditur, plurimorũ oculis expositus, aut prosperã, si uicerit: aut aduersam, si succubuerit, fortunã experitur, id quod in causa est, ut in uiros

Caripici. *Porta.* *Ianizari.* *Exarcolæ.* *Citarra.* *Biciachus.* *Ianizarorum uirtus bellica unde.*

ut in uiros fortiſſimos euadant, quemadmodū in uarijs conflictibus cognoſcere potuimus. Etenim poſt Amurathis tēpora, qui primus Ianizarorū ordines inſti tuit, nunq̄ eos acie integra pugnātes, fuiſſe fugatos inuenimus. Deniq; Ianizari præpoſitum unū habēt, quocum ſub uno & eodē papilione uerſantes, officia in ter ſe diſtribuunt. Nam nonnulli coquinæ, alij uero tendendi ac colligēdi papi lionis curā habent. Sunt etiā qui ipſius papilionis cuſtodiæ pręſint: ſicq; ſumma in cōcordia quietiſſimè uiuunt. Deinde cēteni quiq; ac milleni ſuis præfectis pa rēt, quouſq; tandē ad ducē unum omniū ſupremū ac ſupremæ autoritatis deue niatur, quē ipſi Agā appellant. Inſuper ex omnibus Ianizaris ducenti, cæteris et corpore proceriores, & ſagittādi arte peritiores eligunt, qui tenſis arcubus ac ſa gittis neruo aptatis equitantē Principē circundāt, Solachi ij nominātur. Sagulis aliquāto quàm reliqui Ianizari breuioribus utuntur. Pileos albos in formā pyra midalē oblōgos in capite geſtāt, quorū ſummitatibus criſtulas aliquas plerumq; affigūt. Neq; aliud omnino hic Ianizarorū ordo eſt, quàm Macedonica phalāx, qua totū Orientē Alexāder Magnus debellauit. Videnturq; iam Turcæ, quem admodū imperij Macedonici occupatores ſunt, ita & militaris diſciplinę ab anti quis Macedoniæ regibus inſtitutæ imitatores eſſe: quanquā in quibuſdā à Ma cedonibus differāt. Macedones em̄ longis lanceis, lorica, galea, & parma ferrea utebant̄, quæ quidē parma ab humeris pēdebat, ut quoties enſe cōminus pug nandū erat, ipſam arripere facile ualerēt. His igit̄ equitū ac peditū generib. Prin cipis Porta cōcluditur, qua (ut ſuperius dictū eſt) ſemifugatis ſæpius inter pug nandū exercitibus opē ferēs, nobiliſſimis potit̄ uictorijs. Omnes aūt alij equitū ordines ſub Bellerbeijs ſunt. Bellerbeius uero idiomate Turcico Principē prin cipū ſonat: ſuntq; ij numero duo, totius equitatus præcipui duces. Imperant Sa niacis, qui quidē prouinciarū pręfecti ſunt, ob eximiā aliquā uirtutē ad id mune ris aſſumpti. Alter aūt ipſorū Bellerbeiorū in Natolia morat̄, atq; urbē Galatiæ Cutheiā dictā inhabitat. Alter uero in Romania uerſat̄, ac Sophiā Seruiæ ciui tatē incolit. Porrò uterq; plurimos ſub ſe Saniacatus cōtinet. q Saniacatus licet ſub Baiazete nō niſi duodequinquaginta eſſent, nihilominus aucto poſtea per Selimū ac Solimanū imperio, etiā ipſorū numerus auctus eſt. Sub Saniacis Suba ſij ac Timoriates ſunt, qui pro numero uillarū & locorū, quos poſſidēt, equites alere, ac ſingulis pro ſtipēdio tria millia aſprorū (quæ ſumma Turcicæ monetæ, ſexaginta ducatos efficit) annuatim exhibere tenētur. Si quis aūt ex ipſis equiti bus arma atq; equū ei traditū nō recte curat, ſtatim ex equitū numero expungit̄. Cæterū Bellerbeij quoties Princeps iubet, ſexaginta millia equitū et eo amplius pauciſſimis diebus cōgregant. Et Natoliæ quidē equites pulcherrima ſcuta, lan ceas, arcus, ſecures, ac cimitarras ferūt. Romaniæ uero lanceis & ſcutis more Al banēſiū, ſed pauciſſimis arcubus utunt̄. atq; ij ſanè Natolię equitib. robuſtiores ſunt, licet illi meliores & ornatiores equos habeant. Omnes aūt eodē modo tur bātis ſiue caputijs (ut ita eos uocē) acuminatis ex pellibus, uel ex qualibet alia ma teria, ut unicuiq; magis arridet, cōfectis, capita tegūt. Sunt præterea quidā alij ex Turcica natione, quib. olim ab Ottomanījs Principibus agri uarijs uictorijs ac quiſiti, pro ſingulorū meritis ſic diſtributi ſunt, ut unuſquiſq; pro ſingulo terræ iugero, quod accepit, equitē unū aut duos pedites, q̄ties maiora inſtāt bella, exhi bere principi teneat̄. Atq; ij uocātur Moſellini, ex quibus nonnunq; plus quàm ſex millia equitū, ac peditū magnus numerus in unū coit. Sed neq; rei bellicæ pe ritia, neq; uiribus admodū ualēt. Habēt ij quoſdā ueluti cēſores à Principe cōſti tutos, qui prouincias omnes Turcicas circumeūtes, huiuſmodi agrorū poſſeſſo res agnoſcāt, ac ſeuere iudicēt. Cæteri omnes Turcici exercitus equites, fortunæ equites ſunt, abſq; certo ſtipēdio militātes, appellāturq; Alcanzi. Et quidē natu

Agā. *Solachi.* *Macedonum armatura.* *Bellerbeius.* *Saniaci.* *Cutheia.* *Moſellini.* *Alcanzi à non nullis Aconiziæ fatales dicuntur.*

ra ipsa maximi & crudelissimi latrones sunt, pãnosi incedũt, ac pileis pelliceis capita obtegũt. Militiã nõ nisi spe prædæ exercent. Quũ aliquò eundũ est, itinere unius diei aut duorũ reliquũ exercitũ præcedũt, igni ferroq; omnia deuastantes. Nonnunquã numerũ triginta milliũ excedunt, quibus omnibus Dux unus militari prudẽtia præditus præficitur. Enimuero ex hoc ordine extitere ij qui anno superiore Solimano Viennã oppugnante, trans urbẽ progressi, regionẽ Lincio adiacentẽ, memorabili clade affecerũt, miserisq; senibus crudeliter interfectis, ac locis igne cõsumptis, quãplurimos captiuos abduxerũt. Inter hos Alcanzos plurimi Martelossi, Vallachi, & Tartari, inhumanissimi alioqui homines, militant.

Asapi. Est adhuc aliud genus militũ, qui Asapi uocantur. Sed ij pedites sunt, quos prouinciæ ac Turcicæ ciuitates iubẽte Principe ad bellũ mittunt, ac singulis tres aureos coronatos in singulorũ mensiũ stipendiũ exhibẽt. Suntq; ferè omnes sagittarij. Verũ genus hoc ignauũ atq; inerme est, ac bellis parũ aptũ. Vnde etiã ipse Princeps, quoties nauale bellũ parat, ijs remigũ loco utitur. In terrestri aũt bello, ipsos earũ operarũ uice habet, quib. (ut superius diximus) nostri exercitus in excauãdis uel implẽdis fossis, atq; alijs huiuscemodi ad bellũ necessarijs exequẽdis utuntur, quẽadmodũ eos Rhodi ac Viennæ habitos esse satis cõstat: adeoq; Imperator istorũ salutẽ parũ curat, ut sæpe fossas oppidorũ, quæ oppugnat, ipsorũ corporibus impleat, quo facilius aditũ ad loca expugnanda Ianizaris paret. Ducẽ nihilominus bellandi peritia insignẽ semper habent.

Visiri. Bassæ Cęterũ Visiri Bassæ Imperatori à consilijs sunt: cũ ijs eñ de negotijs omnibus, tã ad pacẽ quàm ad bellũ pertinẽtibus, agit. Sunt aũt numero tres, aut ad summũ quatuor. Nunc ut res habẽt, tres tantũ esse dicunt, nimirũ Hebraimus Aiax & Cassimus, ex eorũ & ipsi ordine, quibus CHRISTVS abiuratus est. Ii uero ut summã autoritatẽ, sic infinitas diuitias habẽt. Sed huiusmodi eorũ potentia inuidiæ oppugnatione nõ carens, multis periculis exposita est. Nã pro principis libito sæpe etiã strangulantur: sic eñ Acomathes Ghẽdich Baiazetis, sic Mustapha & Ianus Selimi, sic Faracates huius Solimani iussu periere. Aliquãdo dignitatib. priuant, ut Pyrrho ante hosce nõ ita multos annos euenit: qui nũc senio confectus, in uilla quadam principe cõcedente priuatã uitã uiuit. Verũ quod ad bella attinet, expeditiones Bellerbeijs cõmittuntur, qui sæpenumero uno & eodẽ tẽpore etiã Visiri, id est consiliarij sunt. Sicuti Hebraimus Vngarico bello cõtra Ludouicũ regẽ & Bellerbeius & Visirus erat: idẽ erat & Sinamus eunuchus, qui sub Selimo in cõflictu Mattareæ habito interfectus occubuit.

Variarum linguarum usus in aula Turcica. Porrò in principis aula uariarũ linguarũ usus est, quarũ tamen omniũ cognitionẽ, omnes ferè saltẽ aliquousq; habent: quemadmodũ etiam in tuæ maiestatis aula Gallice, Hispanice, Germanice, atq; Italice loquunt. Enimuero lingua Turcica, qua Imperator ipse utitur, primũ sibi uendicat locũ: Arabica secundũ, qua Turcarũ lex (Alcoranũ uocant) cõscripta est, & in uniuersum Turcę literis seu characteribus Arabicis in scribẽdo utũtur. *Alcoranum.* Tertiũ locũ Sclauonica lingua occupat: qua, quia latissime patet, Ianizari loquunt. Græca quartũ locũ habet: ea uero Cõstantinopolitani ac totius Greciæ urbiũ ciues utuntur.

Disciplinæ militaris obseruatio. Verumenuero Turcæ disciplinã militarẽ tanta et iustitia & seueritate exercẽt, ut ueteres Græcos ac Romanos facile superẽt. Nulla unquã inter eos pugna exauditur, propterea quòd uel minimũ etiã delictũ capite uindicet. Tribus uero de causis Turcæ, quàm milites nostri, meliores sunt. prima est, quia prompte obediũt imperãtibus: quod inter nostros raro fit. Secũda, quia nullũ quãuis manifestũ uitæ discrimen in pugna subterfugiunt, temeraria quadã opinione sibi persuadẽtes, unicuiq; quomodo & quãdo mori debeat, esse constitutũ. Tertia, quia absq; pane & absq; uino diu uiuere possunt, oriza & aqua cõtenti. Sępenumero etiã æquo animo carent carnibus. Quod si cõtingat

eos orizam

eos orizam quoqꝫ minime habere, salitis carnibus minutatim cõtritis, ac uelut in puluerem redactis utu ntur. Nã eiusmodi pulueres in quibusdã sacculis secũ ferunt, cumqꝫ opus est, immixta calida aqua, dissolutos ebibunt, atqꝫ inde nutriuntur. Præterea soliti sunt, præsertim quũ nimia fame laboratur, equos phlebotomare, atqꝫ illorũ sanguine uitã propriã alere. Quinetiã equinis carnib. nõ inuiti uescũtur. Deniqꝫ multo cõmodius omnẽ inopiã ferũt, quàm nostri milites, qui nunc etiã in castris plura fercula expetũt. Vnde tuæ maiestati nihil difficilius in pertractando hoc bello se offeret, quàm ut ratio conducendorũ commeatuũ constet, præcipue panis ac uini: quas tamẽ duas res Romani ueteres nõ admodũ curabãt, contenti uidelicet aqua & frumento cõtuso, atqꝫ in lebetibus cocto, quod illis ordinario iure exhibebatur. Quòd si pane uescendũ erat, quasdã cõficiebãt placentas, quas uel sub cineribus, uel sub testis quibusdã ferreis in hoc super currus post legiones cõductis, coquebãt. Etẽm illud nobis persuadeamus oportet, si obuiã hosti eundũ erit, Turcas in itinere nõ permissuros ut aliquid cõmeatus in nostra castra deferatur. Nã equorũ multitudine maxima occupãt spacia, atqꝫ iter ad castra circumquaqꝫ impediũt. Neqꝫ huic difficultati ulla alia ratione occurri potest, nisi ut unusquisqꝫ miles, quæ ad sustẽtandã uitã necessaria sunt, secum ferat: utputa sacculos farinæ plenos, aut panes recoctos, aut alimenta alia huiusmodi. Ad hæc illud obseruandũ, ut legiones in acie dispositæ, ac leuioribus machinis æreis circundatæ, semper incedãt, neqꝫ impedimẽtis pluribus onerentur. Enimuero si Dñs noster IESVS CHRISTVS id gratiæ tuæ maiestati cõcesserit, ut Christianos milites Ianizaris opponat, proculdubio certissimã adipiscetur uictoriã. Et fortissimæ quidẽ Germanorũ peditũ legiones primũ educẽdæ erũt, ut sustinere, ac demũ etiã reijcere Turcicos equites possint, quousqꝫ tandẽ ad pedites penetrare liceat. Turcicus aũt peditatus, quãuis fortissimus sit, nunquã tamẽ Germanis lancearijs, præsertim Boẽmis, Hispanis atqꝫ Italis scopietarijs (ut uocãt) adiutis par erit. Quòd si Ianizari in fugã uerterẽtur, iã æreis machinis, impedimentisqꝫ, atqꝫ adeò castrorũ hostiliũ omni apparatu potiri fas esset. Neqꝫ admodũ referret, etiã si omnes equites incolumes euaderẽt, quãdo experiẽtia ipsa iam constat, Ianizaros Turcicarũ uiriũ neruos esse. In huiusmodi aũt euẽtu, etiam Christiani equites, licet pauci, cõmodè satis in hostẽ ferri possent, sic tamẽ ut à nostro peditatu nõ longius abirẽt, ne ab hostibus circumcludi cõtingeret. Nã quũ tã leuis armaturæ, quàm cataphracti equites optime armati sint, securè hostes insequi, ac se subinde ad peditatũ recipere ualerent. Neqꝫ id inutile fuerit, si extremi peditũ ordines clypeis ac parmis utanẽ, quo antequã cominus in pugnã descendant, sagittas excipere absqꝫ nocumẽto possint: tanta ẽm sagittarũ ueluti grando erit, ut quãplurimi uel armorũ, uel aliarum rerũ tegumenta desideraturi sint. Nec sanè olim M. Antonius sagittarijs Parthis aliter, quàm militũ capita clypeis tegẽdo, restitit. Quin & posteriores Romani cõtra Gothos & Hunnos, qui omnes ferè sagittarij erãt, testudinẽ clypeis itidẽ cõficientes, quàm citissime poterãt, in hostẽ cõcurrebãt, quia cõminus pugnãtes facilius multo uictoriã cõsequebãtur. Summa est, ut Deũ optimũ maximũ enixè precemur, ne bellũ posteaquã inceptũ fuerit, protrahatur, sed facultas illico cõfligendi nobis detur. Etẽm Turcæ si bellũ protrahendũ foret, ob equorũ multitudinẽ ac patientiã militũ, innumerasqꝫ pecuniarũ myriadas, facilè tandẽ superiores euadere possent. Sed si statim cõfligatur, uerisimile est, peditatũ nostrũ nobis uictoriã paritururũ. Et quoniã si huiusmodi cõflictu decernendũ esset, alea totius orbis imperij iaceret, necessariũ iudicauerim, ut maximus rerũ omniũ militariũ apparatus fieret, quẽadmodũ ab ijs q sibi timẽt fieri cõsueuit: cõtemptis nõnullorũ uanis atqꝫ inutilib. uerbis, qui Turcas antequã periculũ faciãt, nihili faciũt: quo, ubi bellũ incœptũ fuerit,

Militũ nostrorum intemperantia.

Expeditionem contra Turcam suscepturis quæ obseruanda.

Pugnæ protractio.

adeò nobis omnia bene diſpoſita ſint, ut non tantũ uirtute, armis, ordine, machinis æreis, atq; alijs huius generis rebus, Turcis nõ cedamus, ſed ne numero quidẽ militũ multo illis inferiores ſimus. Cęterũ nonnulli ſunt, qui exiſtiment Turcã, ſi ipſe aut Auſtriã, aut Italiã inuaderet, in fugam uerti facilius poſſe, quàm ſi Chriſtiani in Turcicas prouincias profecti, eo loci ipſum adorirentur, ubi poſt longorũ itinerũ labores, etiã cõmeatus inopiã ſuſtinere fortaſſis cogerent. Et hæc quidẽ opinio forſan nõ aberraret à ſcopo, ſi Principes Chriſtiani adeò unanimes eſſent, ut ad primũ ipſius Turcæ aduẽtus rumorẽ, ualidas ad reſiſtendũ uires in unũ colligerẽt. Sed ſperare uix poſſumus hoc futurũ. Nã nullus unq̃ ſibi perſuadebit Turcã aduẽtare, quouſq; tandẽ adeò propinquus extiterit, ut omnis ad reſiſtendũ apparatus, ſerus ac fruſtraneus futurus ſit: quemadmodũ in Rhodia, Belgradenſi, ac Budenſi expeditionibus cõtigit. Qua de cauſa qui rei bellicæ peritiores ſunt, arbitrantur, certius ac ſecurius in inferendo hoſtibus, quàm in excipiendo ab eiſdem bello uictoriã conſiſtere poſſe. Bellũ eñ quod nobis infertur ab alijs, ut periculoſiſſimũ eſt, ita Deus ſummopere orandus, ne huiuſmodi nos inuoluat. Porrò quo tempore de ſuſcipienda in Turcas expeditione, plurimus ſub Leone Papa X. ſermo erat, Ducum quorundã primi nominis iudiciũ fuit, ut ea nõ niſi ualida ac triplex ſuſciperetur: nimirũ in hunc modũ, ut Maximilianus Cæſar, Germaniæ, Vngariæ, Boëmiæ, ac Poloniæ uiribus comitatus, Seruiã uerſus ſecundũ Danubiũ iret. Franciſcus uero Francorum Rex, ingenti exercitu ex quacunq; ad bellũ diſpoſita natione cõſcripto, ex Apulia in Epirũ traijceret, ac fauore populorũ illorum, qui Turcis alioqui infenſiſſimi ſunt, adiutus, progrederetur quò bona fortuna iter oſtendiſſet. Rex aũt Angliæ, Luſitanis, ac totius Hiſpanię uiribus, nec nõ Venetorũ triremibus adiutus, Helleſpontũ uerſus nauigaret, caſtellisq;, quos dardanellos uocant, expugnatis, rectà Conſtantinopolim peteret. Futurum eñ arbitrabantur, ſi res Turcica, uel in uno tantum iſtorum trium laterum debilitaretur, ut Chriſtiani poſtea uictoriã integrã adipiſci facile ualerent. Sed quemadmodũ ſummæ difficultatis erat, Chriſtianorũ uires omnes, ac peculiariter ipſos etiã potẽtiores Principes in unum colligere: ſic Dei uoluntate eſt actũ, ut omnia tunc in nihilum redigerentur, quo huiuſmodi Turcarum debellandorũ occaſio tranquillioribus temporib. adeoq; tuæ maieſtati iam adultæ ſeruata, eam ad ſummum faſtigium ueræ gloriæ, ut ſuis innumeris uirtutibus meretur, extolleret.

Victoria in inferendo quàm excipiendo bello certior.

Belli Turcis inferendi optima ratio.

Dardanelli.

FINIS.

IOANNIS LODOVICI VIVIS DE CONDITIONE VITAE CHRISTIANORVM sub Turca.

EST inter Chriſtianos homines odiorũ atq; inimicitiarum tanta acerbitas, & tã cæca rabies, ut ea multi mortales perciti atq; acti præcipites, nihil dubitẽt in ſe ac alios peſſimè cõſulere, & in eas uoragines ſe ac ſuos omneis, uel uotis ac deſiderijs, uel etiã quatenus poſſint re ac opera conijcere, unde nunq̃ deinceps emergãt. Optãt alij nõ unius aut alterius hominis cædẽ atq; interitũ, nec inimicitias inimicis cõcludunt, ſed populorũ, ciuitatũ, nationũ, gentiũ cladẽ læti ac libẽtes ſpectarẽt. Alij nouationib. rerũ ſtudẽt, & cuperẽt nõ ſolũ principẽ mutatũ, ſed Turcã, aut impiũ aliquẽ regẽ, & à noſtra pietate nõ tantũ uita et actionib. ſed nomine quoq; ac profeſſione abhorrentẽ. Ad quã tã impiã ac nefariã animi libidinẽ uarij uarijs de cauſis rapiũtur. Sunt q hoc cupiãt, quòd ſub Chriſtiano

stiani principe (Christianos hic de nomine ac professione nũcupo) sub tali ergo rege durã uitã & intolerabilẽ transigũt, pressi uel à rege ipso, uel ab alijs quibus rex publicas administrationes cõcredit ac cõmendat, uel ab hostibus quos ille in se lacessiuit, quũ illis à finibus ditionis suæ arcẽdis par nõ esset. In quo utrinq;, & princeps & subditi, nõ mediocre flagitiũ admittũt. Ille quidẽ, qui muneri suo nõ satisfacit, & patrẽ professus, hostẽ præstat, causamq; eiusmodi querelis præbet: Christianus uerò priuatus etiã culpãdus, qui ita rerũ uitæ huius cura & cogitatione à cursu cœlestiũ reuocat, ut suã & aliorũ quietẽ interturbet. Vnus est finis, quò omnes tẽdimus, nẽpe felicitas illa sempiterna. Vna uia, quã ingrediẽdũ, uera pietas. Quãtulũ refert, modo ab hac uia nõ depellâre, quid extra illã fiat? quid prauus aliorũ atq; incitatus animorũ tumultuetur impetus? Quàm parui refert Christiani hominis tã exiguũ atq; incertũ uitæ curriculũ, sub q̃ principe decurrat, modò ut metã possit pertingere, quò cõtendit? Viatores uidemus paulò prudẽtiores ac moderatiores, uitę omnes molestias, et uisu ac perpessu indignissima siue in diuersorijs, siue in uia ipsa, tacitos præterire ac deuorare: in id modo spectãtes ac intẽtos, quò profectionẽ destinarũt, cultu modico, ac interdũ sordido, splẽdore illo atq; illa dignitate deposita, qua sunt in patria. ferũt excludi se, extrudi, nõ haberi honestissimis hominib. honorẽ, tractari se ut famulos, illã aduersũ se exerceri petulantiã, cuius sunt ipsi domi coërcitores ac punitores. Quid eos q̃ in aliena regione negociantẽ, si quid illis uel à priuatis grauius, uel à principe existat, uel etiã à solo aut cœlo, quomodo aspicimus cõcoquere ac pati, & q̃si in statione perdurare, ne lucri spes abrumpatẽ? Quæ Germaniæ frigora tolerãt Itali & Hispani, atq; adeò Bethyci mercatores? quos Aegypti aut Africæ ardores Galli & Germani? quæ tributa, indictiones, duritatẽ oris, uerba, atq; etiã interdũ uerbera cõtumeliosissima? omnia mollit ac cõdulcorat spes rei augendæ. Quid milites perferũt in castris ob uilẽ stipẽ? q̃d athletæ ob uictoriã? quantũ uenatores ꝓpter ferã occidendã? Tã ualidè spes aliqua animũ omnẽ à præsentiũ rerũ cogitatiõe ac sensu ad se auocat. At uerò, q̃ nos ita in cura præsentiũ rerũ immoramur, an nõ apertè declaramus, nõ ita animũ nostrũ spe aliqua duci præmij, ut illorũ? alioq quãto minus, q̃ illi, de quib. dixi, hæc præsentia sentiremus, occupati atq; intẽti in eã uitã, q̃ immortalis est post hãc mortalẽ futura. Idcircò sancti apostoli, quũ uiderẽt nõ debere Christianũ suũ cura rerũ uitæ huius intricari, obedire nos rectorib. ac præfectis nostris iusserũt, nõ solũ cõmodis & mitibus, sed asperis quoq; & difficilibus: nec parẽre nos tantũ uolũt, sed et ꝓ illis orare cœlestẽ nostrũ patrẽ, ut sapiẽter populũ regãt, cuius administrationi præsint. Id quũ disertis uerbis prçcipiũt, tũ ipsi ac martyres, deinde omnes præstiterũt. Cypriano Cęcilio quũ esset tanq̃ crimẽ obiectũ à præfecto, quod in Cæsarẽ cõiurasset, respondit: Lõgissimẽ absumus nos Christiani ab ista culpa, q Cęsari, etiãsi alia sacra, alios deos colẽti, tamẽ q̃a princeps est noster, bene & cupimus, & precamur, & rogamus Deũ nostrũ, ut mentẽ illius ad cogitationẽ uerorũ bonorũ adducat. Nã quid potest tantũ principes eripere, quo nõ maius sit, q̃d odiũ, quod res turbatę, & auocatio à religione eripiat, ac tollat? siue bona inter se diuersorũ generũ cõferantẽ, fortuita cũ corporeis, aut animorũ, siue etiã generis eiusdẽ. Alij speciẽ sibi quãdã cõfinxerũt stultã libertatis, ne nominatã quidẽ in uetustis Romanorũ ac Græcorũ monumẽtis, nedũ expressam, ut cuiq; impunè liceat quantũ libeat: q̃d quũ sub Christiano consequuturos se desperent, ideo uel Turcã mallent: quasi is benignior sit in largiẽda libertate hac, q̃ Christianus. Quid tu dicis? Sita uerò est in hoc libertas, quod nihil ad publicũ bonũ ærario ciuitatis pendeas, uel principis fisco? q̃d penitus sublata sint uectigalia? magistratus uel nulli, uel autoritate debilitata prorsum & imminuta, ut à priuato nõ differãt? q̃d impunè liceat cuiuis male

Pressi à suis principibus Christianis.

Magistratui obediendum, diuinitus constituto.

Libertatis species.

uis malefacere? Vbi uisa est libertas hæc? quādo audita? quis populus, quæ resp. pub. uel punctū posset temporis in tali libertate cōsistere? an non si omnia omnibus licerent, breui fieret, ut nemini liceret quicquā, & pro principe uno excluso sexcenti nascerentur postridie? nec esset ullus, qui se non in illius reponi ac collocari sedē ui, armis, cæde omniū peteret ac cōtenderet? Cedò, quod tandē tēpus uolūt uel Athenis signare, uel Spartæ, uel Romæ, in quo maxima uiguerit libertas? Nullū inuenietur tam solutū ac liberū, in quo nō magistratus, leges, forum, iudicia, pœnæ, præmia ualuerint, in quo non uectigalia fuerint: transeo, quum non solū æs uel argentum, uel aurum rei erat publicæ impendendū, sed sanguis quoque ac uita uolenti nolenti, quod contingit uel sub florentissima libertate. Cōtra potius ea existimatur libertas summa, legibus ac legitimis magistratibus quietè obtemperare, & bonos se ac moderatos præbere ciues, uoci legū aut magistratuū præsto esse, & imperijs promptè ac alacriter parēre. Imò uerò hæc una est libertas uera, ut uelis bene uiuere, hoc est animi uitijs uacare, & impotētissimis tyrannis animi motibus ac cupiditatibus nō seruire: quæ sola est seruitus, ut nec reges ipsi dici possint liberi, quādiu his obsequuntur. Proxima est libertas, quæ ex priore illa deriuat ac deducitur, quietè & pacatè legibus ac magistratibus tanquam publicis parētibus obedire: q, sicut est in mimo, amādi sunt, si boni: sin aliter, ferendi. Nā malè, & per alienā iniuriā uiuere, libertas nō est, sed effusissima atque effrenis quiduis agēdi licētia, & flagitiorū ac scelerū impunitas. Quidā se non putant satis liberos, nisi quiduis in quēuis liceat, sublatis legibus, summoto metu pœnarū omni, & reuerētia magistratuū. Alijs ob oculos uana quædā obuersat imago libertatis, quæ animos imprudētes in errorē adducit: quæque non solū cū chartis exoleuit ac cōputruit, sed nulla potius ullo fuit tēpore, ullo in populo: nec ipsi qualis sit, satis scirent explicare, etiā si maximè uellēt ac conarent, tantū se libertatē clamant cupere. Euoluāt uerò, legant rerū ueterū monumēta omnia, inuenient nulla esse nūc tā dura, aspera, difficilia tēpora, quib. nō peiora atque intolerabiliora fuerint Romæ, nō modò sub Cæsaribus, quorū uix unus atque alter nō importunissima fuit bellua, sed sub ipsis cōsulibus. An huc adducā ciuiliū bellorū nomina, Antonios, Octauios, Brutos, Cassios, Dolabellas, Hircios, Pansas, Cæsares, Pompeios, Marios, Syllas? adde his Gracchos, Fuluios, Carbones, Saturninos, Glaucias, & aliā turbulentorū ciuiū manū. Quid? iuuabat' ne aliquē illis tēporibus Romæ uiuere, aut omnino natū esse? ut mortuorū consolationes inde peterētur, quod tā miseris esse absumptos tēporibus, felicitatis & maximi cuiusdā beneficij loco deberet deputari. Sic Sulpitius consolatur Ciceronē, sic Cicero mortē L. Crassi, & Q. Hortensij oratorū. sic Cato habitus est felicissimus, quòd eo modo è uita exisset, atque eo tēpore. Si quis superiores ætates memoria repetat, inueniet pauperē populū exiguū pependisse uectigal, sed ex facultatibus exiguis, ac propè nullis: stetisse tamen in acie noctes ac dies armatū, ferentē labores ac pericula militię, quū stipendiū numeraret malignissimū, diu nullū, ita ut mergentibus se in sortē usuris, corpore & sanguine crudeli esset fœneratori satisfaciendū. Denique nō opus est ambagibus. quid fuit alia Romana respub. nisi tacitū quoddā regnū nobilitatis in plebē? An Athenas libet inspicere? nō placebūt, nihil fieri potest turbulētius illo populo, nihil leuius, nihil ingratius, ut nulli essent infeliciores, quàm qui uel aliquid ad cōmunes & publicas utilitates cōtulissent, uel qui insigni uirtute aliqua & laude præstarent. An placebit Sparta, etiā gentilibus sapientibus improbata? ut Platoni & Aristoteli: cōsensus quidā ad bellū, & durā inhumanitatē. Quæ est ergo libertas hæc, quā ipsi nec optādo & cogitationib. talē possent fingere, ut ciuitates, & hominū cœtus ac communio cōstare cum illa posset ac perseuerare? Sunt, qui quorūdam principū aut nationū odio, malint Turcæ, &

Libertas quid.

Libertatis uanæ species aliquot.

Romana respublica tyrannis.

10 20 30 40

cæ, & cuicunq; principi barbarissimo subijci, quàm illis: ut Italorum quidam, quorum Gallum alij, Germanũ alij, alij Hispanum tam infense oderunt, ut malint centies mori, & quod morte est peius, indignissima & nefaria cuiusuis imperata facere, quàm sub illis uiuere. Si meminerũt cladium Italiæ, res quidẽ est acerba, & profectò deflenda. Sed an non plures atq; atrociores ipsi olim toti humano generi intulerunt? Ignorant has esse rerum humanarũ uices, ut uictor uincatur, & patiatur inuitus ac gemens, quæ aliquando fecerat lætus ac exultans? Roma est capta & expilata, graue sanè & odiosum bonis omnibus. quis enim uellet id factum? ne ipse quidem Princeps, cuius auspicio res putatur gesta. Sed reducat Roma in mentem ac recordationẽ, quot ipsa urbes ceperit, expilarit, incenderit, diruerit, solo æquarit, non modò tecta & populum, sed uestigia quoq; deleuerit ciuitatum uetustissimarum. Quid idem ipsi Itali? quomodo matrẽ suam Italiam tractarũt? an humanius & mitius, quàm exteræ istæ nationes? an uetera nomina iterum commemorem, Marios, Syllas, & huiusmodi? nunc in ipsis istis cladibus, quarum memoria recentissima est, & sensus adhuc urit, an non sæuiora multo ipsi designarunt Itali in Italiã, quàm Germanus aut Hispanus aut Gallus? At oderunt gentem, cuius sentiunt incommoda. Putant'ne talẽ se eam gentem in amicos, & iunctos uel ditione, uel fœdere præbituram, qualem in hostes armatos, aut hostium ciuitates atq; agros? aliam sentient amicam, quàm inimicam. non tales experiũtur Neapolitani Hispanos, quales Insubres. Neapoli statur legibus, habent ciues cum peregrinis, cum militibus idem forum, eundẽ iudicem, omnibus ex æquo ius dicitur, secundũ leges & iura, inter hostes nulla putatur legum communio: licere in eos credunt, quicquid lubeat. Principem uerò non posse pati extraneum, nimis est delicatum, ne dicam insolens, quũ & olim mundus tamdiu passus sit Romanos magistratus, & in unaquaque natione sciamus res collapsas & propè perditas, exteri principis cura esse ac prouidentia erectas ac restitutas, in Hispania, in Germania, Britannia, Gallia, in ipsa eadem Italia. At qui ab extero tantopere abhorrent, cur ipsi accersunt, non futuri mox acciti pares? & si Hispanum, uel Germanum, uel Gallum sic fastidiunt & oderũt, cur Turcam & Scytham extremæ feritatis ac barbariei non abominantur, differentibus, diuersis, contrarijs moribus, lingua, commercio, religione? Nonde sunt, qui Christiani dicuntur, non amore pietatis, aut etiã professione uitæ, sed tantum uelut quodã cognomine, quod nati sint inter Christianos: haud aliter, quàm dicerentur uel Romani, uel Carthaginẽses, uel Scipiones: tam facile, tam libenter cuiuscunque superstitionis & impij deorum cultus futuri, quàm sanctæ religionis nostræ. Ad istos tam deploratos, seu uerius deplorandos, longè esset repetenda oratio, ut qui ad humanum essent sensum mentemq; reuocãdi: à qua tam longè recedit quisq;, quàm à religione: sine qua, si quis acutè rem expendat, non est homo, homo, sed bellua. Itaque multo alia his opus esset oratio, seu pharmacum uerius. Nam quemadmodum Circe illa pharmacum habebat, quod humanæ faciei ac naturæ redderet, quos ipsa eadem pharmaco alio ex hominibus bestias fecerat: ita malicia hominem in belluam mutauit, conuertit rursum in homines ratio ac religio. Non intelligunt insani isti, si hic humana omnia consumantur, nihil penitus inter hominem interfuturum & bestiam, nisi quod bestia simplicius cõformiusq; ad naturã uiuit, hoc est felicius, homo uerò maiore malicia, ac proinde rerum cura obruitur ac premitur, id est miseria perenni. Quæso num etiam si optio daretur, eam eligerent conditionẽ uitæ, ut omnia cum corporibus interirent? Sed hæc opinio, quæ nõ solum animæ uitam eripit, & eam, sicut Cicero insectatur, tanquam capitis damnatam morte multat, uerũ etiam

Principis aut nationis osores.

Roma capta.

Principem extraneum nõ pati, nimis delicatum.

Christiani solũ nomine.

Circes pharmacum.

etiam religionem extinguit, & Deum de cœlis ac mūdo detrahit, maioribus est à me aliquando uiribus aggrediēda: & quod de Christi auxilio spero ac cōfido, penitus extirpanda. Interea aūt omnes, quibuscunque aliquid in animo restat honesti ac boni respectus, attēdant. Quum adhuc ferueret sanguis Christi, et firma esset constansque Christianorum hominum fides, et proinde religio pura atque incorrupta, nihil erat utilius Ecclesiæ, quàm agere sub principe impio, à pietate nostra sentētia abhorrente, professione hoste. Nam in fide tam solida & tam altè radicibus immissis, non erat periculū, ne quis ullo metu perterrefactus, aut uoluptate delinitus, aut spe illectus nutaret. uincebat omnia, superabat, prosternebat, conculcabat ualidissimus cunctorum adfectuum amor: nec aliter minas, terrores, uerbera, tormenta, cruciatus, mortem, fides charitate fulta atque adiuta excipiebat, quàm marinos fluctus, & tempestatem impactus scopulus aliquis uetustus, rupis durissimæ: ut ita infigi ac cōfirmari fides uideretur, quemadmodū stipes aut saxū festuca percussum. Ergo altius acta sunt per martyrium fidei nostræ fundamenta, quique ictus eò putabantur infigi, ut luxarent & reuellerent, hærentem ac fixum stipitem altius demittebant. Nulla in terrā decidebat cruoris martyris stilla, ex qua non centū Christiani uiderentur surgere: adeò erat efficax sanctus ille cruor, qui exemplo principis & autoris sui, pro ipso eodem libēter fundebatur. Iam ad permouēdos saxeos illos et ferreos homines, quàm erat illud ualidum, uidere constantiam profitentiū, ut durū duriore frangeretur, intueri robur humano maius, planè cœleste, & diuinitus adiutum? Philippus Vostrensis princeps Romanus, ad annum V. C. millesimum, Christianū nomen magis est professus, quàm præstitit pietatem. Insecuti nihilo secius principes, idem in nomen Christianum exercuerunt odium, quod superiores Decius, Diocletianus, Maxentius, & alij. Primus bona fide baptizatus est Cōstantinus. Fuit dies ille, nescio an tam Ecclesiæ prosper, quàm multis forsan uideri posset. Certè D. Hieronymus in uita Malchi monachi, non perinde uidetur esse illo facto lætus. Cessauit enim martyrium, id est fidei coticula, accensio charitatis, fundamentū ac robur totius religionis: securitas illa peperit negligentiā & obliuionē maximarum uirtutum, non minus quàm longa & certa pax ociosis militibus desidiā atque ignauiā. paratior erat quisque in præsenti, aut certè impendente periculo, quàm nūc sumus metu sublato. Nam etiā num in tam alta hac securitate adituri pericula aliqua, uel naturæ, uel casuū: ut intraturi mare, aut præliū, aut euidens aliud capitis & uitæ discrimen, sanctius nos gerimus, & paramus nos diligentius diuini iudicis examini, quàm quum lauti accumbimus frequēti & læto cōuiuio. Ingressus est princeps Ecclesiam, nō ut uerus ac planè Christianus, quod fuisset sanè felicissimum & optandum: sed inuexit secū nobilitatē, honores, arma, insignia, triumphos, supercilia, fastum, superbiā: id est, uenit in Christi domū comitatus diabolo: & quod fieri nullo modo poterat, uoluit duas domos aut duas ciuitates cōiungere, Dei & diaboli, quod non magis potuisset efficere, quàm Romā & Cōstantinopolim: quæ tanto & terrarum & maris tractu separantur. Quæ cōmunio Christi ad Belial? inquit Paulus. Refrixit paulatim ardor, nutauit fides, degenerauit tota pietas, cuius nūc umbra atque imaginibus utimur, easque (ut ille dicit) utinam retineremus. Sed quemadmodū dies ille Constantini tristis pietati fuit, & dolendus: ita ille acerbissimus, nefastus, aterrimus illucebit, quisquis nūc his moribus & hac uitæ ratione populū aliquem Christianū ditioni subdet uel Turcæ, uel principis cuiuscunque à pietate nostra nomine alieni, ac professione: imò uerò non illucebit, sed perpetuas tenebras & noctē inferet. Vos qui immunitates, qui libertatis nomina tanti facitis, reputare decet, uos omnes Turcæ nō alio futuros

Martyrij momentum ad firmādam fidem.

Primus Cæsar Christianus.

Constantinus.

Ecclesiæ quæ mala per Constantinum inuecta.

turos loco, quàm pecudes, quas ad utilitates modò & fructus suos alit, non ad participatum ullum commodorum, honorum, non denique earum rerum quæ communes sunt ciuibus inter se: quum illi non simus futuri nec ciuium numero, ac ne hominũ quidem. Non pateretur nos augeri opibus, potentia crescere, uigere honoribus, pollere dignitate. incrementa nostra omnia haberet suspecta, inimicus nobis lege, inimicus professione, inimicus odio, & suo & auito, nec ulla se nobiscum crederet deuinctum lege, nullo iure, non fœdere, non communione, non humanitate & natura ipsa omnibus communi. Quicquid ipsi liberet, existimaret licere oportere, & iure uictoriæ, & quod non censeret ullas esse leges, ullum iusiu-10 randum, ullam fidem, qua soluti affectus possent alligari, aut uehementia impetus retardari ac impediri. Nam qua fide uictoriam exequatur, testes sunt Rhodiani milites, qui nisi se maturè subduxissent, crudelissimo illos dolo statuerat omnes intercipere. Sed nec ad ipsos suos populares, & eisdem initiatos sacris meliore utitur fide. Victo & capto Sulthano, Mamelucos paratos se defendere, quum in fidem accepisset, uniuersos contrucidauit. Id quum ausus sit non sine aliquo populi sui consensu, quid eum facturum in nos censemus, secundo suo populo & applaudente? Quòd si ipsi eidem mitius aliquem nostrûm aut honorificentius placeret accipere, aut uix liceret ei inuidia suorũ, aut nobis acerbissimus esset is honor, tanta inuidia infectus ac contaminatus. Nam quocunque aliquis nostrûm receptus 20 esset loco, ab eo se exclusum eiectumque uir Turca interpretatur. Cui non dico principi, aut Bassano, sed Genuisaro, uel satelliti, uel gregario militi non liceret, quicquid esset collibitum in nos, in liberos, in uxores, in fortunas nostras? Quid ni? nempe hominibus in canes, illorum opinione. Vtinam huius rei non tam acerbum haberet Christianus orbis exemplum, & hæc potius coniecturis à nobis fingerentur, quàm tristibus adeò experimentis. An ulla gens, aut ullus omnino hominum tam extremam est seruitutis aliquando conditionem passus, quàm nunc patitur inclyta illa & ingenijs, & literis, & armis Græcia? quod mancipium miserius seruit, quàm illa Græcia: quæ olim pro solo libertatis nomine tantum effudit sanguinis, tantum armauit militum, qui ad certissimam atque indubitatam mor-30 tem ire non dubitarent pro libertate? Vt nunc nullus in tanta regione nascatur ingenio paulò liberiore, aut impatienti seruitutis, qui non primùm omnium Græciam sibi relinquendam & fugiendam ducat, uelut ergastulum ultimæ seruitutis: in Italiam se aut in alias orbis partes conferat, magnum secum quòcunque eat, circumgerens documentum, quid patiendum sit uiuentibus sub Turca. Hæccine ferrent uiri fortes, armati bellatores, & iactatores libertatis? Hæc parati sunt perpeti, qui pati non possunt indictionem aliquam extraordinariam Christiani principis, aut syluam, uel aquulam, uel piscem, uel leporem ex publico priuatum fieri? O quàm cæcis oculis ista intuemur? & dũ præsenti cupiditati seruimus, nihil cunctamur in apertos malorum gurgites nos immergere. Tu ergo ut lenticulam aut 40 intertriginem sanes, hauris uenenum: & quia parum acutè cernis, utrumque tibi lumen extinguis? Quid porrò principes? An putant uerò, si sub illius ditionem ac potentiam uenerint, etiam si initio sedulò dissimulet, & amicorum eos ac sociorũ nomine dignetur, non eum tamen paulò mox ut inualuerit, & uires confirmarit, ad morem suum patrium redituru? ut nemo pedem unum terræ possideat, quem possit suum dicere: omnes serui ac mancipia illius & sint & nominentur, & cuicunque impurissimo carnifici ab eo misso præbenda sit ceruix, sine ulla detrectatione aut cunctatione, si Dominus iubeat? Vbi tum erunt feroces isti ac teneri, qui ne uerbulum quidem affinis aut propinqui possunt perferre? Erit hæc dura quidem, sed tamen iusta Dei ultio, ut qui Christianũ parem, & fratrem suum non

Qualis uita nostrorum sub Turca.

Fides Turcæ nulla.

Græciæ hoc sæculo seruitus misera.

tulerit, extremæ conditionis seruitutem sub crudelissimo domino seruiat. Dicent hic mihi nonnulli ex his qui sanctitatis opinionem affectant, honores, opes, decus, dignitas, uitæ conditio, carnalia sunt omnia: ualeant, Christianis non curanda. Valeant sanè per me, atque utinam iampridem iussissemus hæc ualere: quæ si non tantoperè in nobis inualuissent ac insedissent, nemo inter nos de Turca loqueretur. Sed agedum excutiamus spiritalia. Erit'ne adeò spiritalis quisquam nostrûm, tam obfirmato atque obdurato animo ad sensum rerum omnium uitæ huius, qui perpeti ac tolerare possit, quod est Græco quotidie deuorandum? obijci nobis, ut crimen atque ignominiam, nomen hoc Christiani, quo tantoperè iure gloriamur? Poterit audire tot blasphemias, tot maledicta, tot conuicia nominis CHRISTI, & Dei omnipotentis? Quòd si quis inter illos uel uerbum unum per imprudentiam contra Mahumetem miserit, uel uita sit ei protinus, uel religio amittenda. è uestigio enim aut moriendum est illi ipsi, aut ad eam ipsam sectam transeundum cui maledixerit. An non plerisque omnibus, si hæc uiderent, animus haud aliter accenderetur, quàm Mathathiæ Maccabæo? ut occiderent & Iudæum idolo sacrum facientem, & id fieri iubentem gentilem. Quid illud omnium grauissimum & acerbissimum, abduci liberos paruulos in remotissimas regiones? ut ibi abnegato CHRISTI nomine, & tota pietate in obliuionem missa, seruiant domino spurcissimo ac impio. Quis id nostrûm perferret? quis non mallet mori millies, quàm id uidere, uel etiam audire? Neque inter hæc audent Græci filios suos obiurgare, reprehendere, castigare flagitia, formare ad uirtutem & studium honesti, uirga & flagris quum res poscit admonere disciplinæ, ne illi irritati, ad Turcas se conferant. et hoc filij audent parentibus minari: à quibus Turcis si quis sit semel receptus, nulla ui, nulla ope, nulla arte potest unde uenerat redire. Et quum inter animãtia omnia solus homo scelere suo corruptus à natura sua discesserit, quia & à deo, fit ut si sibi relinquatur, nullum animal efferacius euadat, nullum magis barbarum atque incompositum, nec ulla fera bellua tam sit immanibus moribus & inhumanis, tam belluæ similis, ac homo. Quales ergo illic adolescere atque educari pueros est credibile, solutos, effrenes in licentia atque impunitate uitiorum omnium, semota disciplina? Quæ potest in eiusmodi animis esse pietas? Iam religio mirabiliter efflorescit, studijs adiuta sapientiæ & bonarum artium, quibus eruditus atque excultus animus acutius recondita diuinæ sapientiæ mysteria intuetur: nec remotus est ad diuina gradus cognitio atque exploratio rerum humanarum & mũdi huius, cuius notitiam corporis sensibus capimus, atque usurpamus. Apostolus Paulus inuisibilia Dei per uisibilia cognosci ait. & primam Abrahæ cogitationem accessumque ad uerum atque omnipotens numen adorandum ac colendum ex astris illi, ex cœlis, ex ordine & constantia mundi esse ortam, autor est Philo Iudæus, is qui de mundo scripsit: ut non iniuria uideatur dixisse Psalmista, cœlos enarrare gloriam Dei. Nec alia maior est superstitionis ac impietatis causa & occasio, quàm ignorantia. At studia humanitatis, id est philosophia, & reliquæ ingeniorum atque ingenuæ artes, ut honore uelut gratissimo quodam & saluberrimo fauonio exhilaratæ flores ac fructus fundunt, ita contemptu aut etiam neglectu flaccescunt, ac emarcidæ collabuntur. Græcis aut Romanis rerum potientibus, magni sunt in disciplinis omnibus progressus facti: sub Gothis et Barbaris illis ac feris dominis ita elanguerunt, ut parum admodum abfuerit, quin uitam omnem penitus ac spiritum exhalarent. Quàm tenues, quàm inualidas earum reliquias patrum ætas & nostra accepit? At Turca quàm alienus sit ab omni cultu animi, Scytha, sanguinarius, quis non uel fando audiuit? Sub eo quod sit artium decus, qui uigor, uel ex Græcia discamus. Nisi fortè meliores nos

Spiritaliũ iniuriæ cuiusmodi sub Turca ferendæ.

Hominum feritas unde.

Disciplinarum momentum ad pietatem.

Philo Iudæus.

Ignorantia.

Turcæ barbaries.

nos putamus fore, aut pollentiores ingenijs, magisq; factos atq; aptos ad literas, aut natura & nutu quodam ingeniorum magis ad literarum studia propensos Græcis: à quibus artes ac disciplinæ omnes, cultusq; & ornatus ingeniorũ & natus est, & auctus, & in cæteros omnes mortales propagatus. Si ille pristinus, qui iam olim ardor deferbuit, adhuc in nobis duraret, fortassis credi posset piè uicturũ Christianũ sub Turca. Sed quum uideamus inter nos plena & florenti ecclesia, propter nummum unum cẽties peierari nomẽ Domini, ubi periurio non solum à diuino iudice parata est spiritalis animaduersio, sed etiam ab humano corporalis: quid futurũ arbitramur, non nummo unò sed tanta merce de proposita commissi? Et qui sub Turca contra Christianos, contra patriam, contra penates, contra religionem meret ducato uno: an nõ religionem ipsam deseret, & se abnegare profitebitur, si is iubeat, aut se cupere significet, propter decem? Quid ij qui hic inter nos de fide sunt dubij? num illi non leuissimo momento impulsi deficerent? Nec illi ipsi qui nunc sunt firmi ac constantes, fortassis stabilitatem illã suam perpetuò possent conseruare. Quantũ putamus cõtagij ex dubijs & inconstantis fidei Dei hominibus ad sodales, ad uictores, ad familiares, & eos quibus cũ uersantur & colloquuntur affricari ac hærere? Non minus atq; ex putri aliqua ac fœda scabie. Cui non inijceret scrupulos, illa tam frequens dubitatio, inquisitio, examinatio, altercatio, pręsertim accedẽte in partes diaboli ueteratoria astutia & fraudibus? Nã si in rebus quæ corporeis sensibus expositæ sunt magis atq; obuiæ, quàm ea in quibus sita est fides pietatis, humana cauillatio aliquid semper inuenit quod conuellat, quod luxet, & præstigiæ sensibus nostris fiunt, ut ueritas sæpe obscuretũ ac cogatur latere, non id quidem rerũ uitio aut magnitudine luminis nostrorum ingeniorum, sed tenebris atq; hebetudine mentis nostræ, ut meritò ille dixerit, Nimium altercando ueritas amittitur: quid futurum est in religione, in ea quæ sensum omnem humanũ excedit, quæ est substantia rerum sperandarum, argumentum nõ apparentiũ? Fortior quidem Deus diabolo, & omnium ueritas fortissima: sed nos quia à Deo ad diabolum defecimus, quæ à partibus nostris uidentur stare, facillimè recipimus, ægrè quæ faciunt pro diuinis, pressi hoc carnis pondere, quæ nutu suo ad ima nos deijcit: id est à cœlestibus ad terrena, ut magno conatu sit opus, quo tam onusti cliuum hunc ascendamus, quum ultrò per pronum delabamur. Adfert tempus ipsum ueritati splendorem ac lucem, & ipsa ueritas posteaquã diu latuit, emergit tandem: fateor. sed interea, dum tempus cunctatur, dũ illa emergit, nos immergimur, ac perimus. Postremò, quum hic inter nos, ubi incitamur monitis, autoritate sapientũ, exemplis bonorum deterremur ab impietate, ignominia, dedecore, foro, iudicijs, pœnis, nihil uel uidemus uel audimus quod ad impietatẽ aperte ac palàm adhortetur atq; impellat, aut à uirtute, probitate, pietate auertat atq; arceat, respectum tamen CHRISTI inter postrema posuerimus: nunquid si inuersa sit uitæ et rerum ratio, non potiora erunt nobis, quæ iã nunc priora esse quàm pietatem existimamus? Quid iam ergo est reliquũ, quod furiosi homines, perditi, desperati, consecuturos se sub regno Turcę sperent? nõ opes, non honores, non dignitates. Quis enim hęc canibus cõcedit, cuiusmodi nos illis erimus? Libertas quæ esse poterit sub tali domino, imò sub talibus dominis? nobis præcipue: quum nulla sit eius popularibus, eiusdem gentis, et hęresis? Literarũ nulla erit cura, nulla mentio, pietas in periculo. Quid restat? ut noua aliqua rerum natura cõdatur, cuius boni insani isti sub Turca perfruantur? Quod si quis adeò sit forti atque audaci animo, ut contemptis alijs rebus omnibus, pietatem tamen se sub impio rege conseruaturũ confidat: id tamen nõ de-

Qui tales sumus sub Christianis, quales erimus sub Turca?

Dissensiones in religione & fide.

bet alijs optare ac procurare, de quorum constantia ac firmitate nihil habet exploratum. Sed et ipse. Qui sibi nunc uidetur stare, ne se efferat animo, iuxta monita D. Apostoli: sed circumspectè agat, metuens casum. Non est omnino committendum, ut tentemus, ut uelimus, ut optemus experiri, qualis illa futura sit uita. in tantam tentationem morum ac pietatis, nullo penitus modo, quãtum præstari à nobis possit, non debemus sinere ut inducamur. Nam & illis quos confirmaturus & corroboraturus erat ille spiritus, cui pares non sunt mundi uniuersi & totius naturæ uires, præcipit tamen Deus, uigilent, orent, ne inducantur in tentationem: incerti utrũ in ea pugna occumbent, an euadẽt incolumes. Quantò id est nobis omnibus magis orandum, tantò infirmioribus, omni amicorum robore ac uiribus deserti ac destituti? Precibus est hoc contendendum, & omni arte, ingenio, ope, uiribus connitendum: cauendumq́, ne tãta pernicies & tam præsens malum contingat.

FINIS.

QVIBVS ITINERIBVS TVRCI SINT AGGREDIENDI, FELICIS PETANCII CANCELlarij Segniæ ad Vladislaum Hungariæ & Boẽmiæ regem,

LIBELLVS.

ACCEPIMVS, serenissimè rex, maiores nostros cum de inferendo bello consultarent, prius itinera quibus tutò in hostes pergerent, multorum & scriptis & documentis accuratius inuestigasse. Qua ex re sæpe compertum est eos fusis ualidioribus copijs, amplissima regna atq; opulentissimas prouincias ocyus fuisse adeptos. Ea propter operæprecium erit, maiestatem uestram commonuisse, quos terrarum limites, quasúe gentium regiones adeat, in Turcos expeditionem affectans. Et quãuis decẽti & matura persuasione ad prouisionem ruinæ Christianæ opus esset exordiri prolixioribus uerbis, tamen status perturbatissimus rerum me prohibet, eoq́ maximè quòd maiores nostri, quorum exemplis innitimur, in huiusmodi arduis et maturè nauãdis rebus impigri ac semper citissimi extiterunt. Igitur dimissis oris maritimis, quæ uersus Asiam nauigantibus patẽt, referã qui tramites ex septentrionali plaga in Thraciam & orientem dirigant. Primum igitur ex Pannonia ad Istri & Saui confluentem, traijcitur in superiorem Mysiam prope Belgradũ oppidum, ubi duæ concurrunt uiæ. Altera superior in Thraciam, siue Romaniã: altera inferior ad Dardanos & Macedones mittens. Sed superiorem uiam sequendo, patentibus campis Godomiri præter celebre phanum Ressaue, regum atq; principum illustratum sepulchris, nõ procul pertransito amne maioris Muraue, relictisq́ sinistrorsum agris Bardiloue, per pagum Branicerum pergitur ad Nisum, olim (ut ruinis cernitur) ciuitatem peregregiã, nunc instar uici redactã, à Turcis & Bulgaris habitatam. Adiacet altissimis montibus ex finitimo Rhodope progressis, fluuio Nisaua, à quo denominatur, magnaq́ uænalium copia rerum inter alios Mysiæ & Tribalorum pagos censetur preclara. Abest à traiectu Belgradi CXX millibus passuum. Ex ea ascendendo ad uicum Pirothi situm in montanis, peragrato uasto montis Cunorouice iugo arduo atque difficili, cũ ob profunda circumeminentium rupium cõcaua, tum propter densissimũ nemus, longioresq́ anfract us,

Diuisio itinerũ à Belgrado.

Nisus.

Pirothi uicus.

anfractus. Fit per quinquaginta milliaria accessus ad Sophiã metropolim Triba- *Sophia.*
lorum, emporium nostris sęculis memorandũ. iacet in plano, spectans ab oriente
inferiorem Mysiam, hoc est Sagoriam ex Chyabro flumine, circa Bioniũ & Nico
polim oppidum, porrectam per limites Istri ad mare Ponticũ, à meridie Thraciã,
ab occasu & septentrione Cordiscos, Tribalos, et excelsas montis Vasiglicę alpes.
Hinc Rhodope prę alijs quàm plurimis quos habet uerticibus est eminẽtior, qua- *Rhodope.*
si omnibus finitimis mõtibus imperitans, quod ex ipsa Græca denominatione pla
nè innuitur. per cuius asperos & angustissimos aditus biduo pertransitur ad pla-
na Philippopolis uel Romaniæ. Hac Romani Asiæ quõdam imperiũ sibi uendi- *Philippopolis.*
10 cantes iter habuere, quorũ insigne ad hæc usq; tempora in montis medio marmo- *Romanorum*
reis erectum columnis cõspicitur. Hinc & Gotifredum de Bulgonis, dum terram *iter in Asiam.*
promissionis recuperaturus pergeret, ad Hellesponti siue Callipolis traiectum ex
superiori Mysia trãscendisse memoriæ proditũ est. Hisce etiã angustijs Vladislaus
Pannoniæ & Poloniæ rex, olim ab Amuratho Turcorum principe obsessus retro
cedere, & in Pãnoniã ire fuit cõpulsus. Ex Philippopoli uia tridui & campestri cõ-
tinuè ad latus Marizę siue Hebri fluminis peruenitur ad Drinopolim, uocatam a-
pud priscos Odrysum, siue Horestida. Ea quantum pulchritudine & gestarũ glo- *Hadrianopolis.*
ria rerum inter omnes Thraciæ urbes semper claruit, hinc uel maximè depræhen-
ditur, quòd eius fœcunditate ueteres Bithyniæ reges allecti, ex Asia in Europam
20 commigrantes, ipsam sibi in domicilium atq; imperij sedem diu ante Bizantij ex-
pugnationem tenuère. Ab ea in Propontidem & Hellespontum, siue Callipolim
miliaria LX, in Constantinopolim uerò CXX computantur.

ALTERA VIA INFERIOR, QVAE EX EODEM BELGRADO
*per Dardanos & Tribalos montes Aemum transgressa prope He-
brum cum superiori uia coniungitur.*

Altera inferior uia est accessu perfacilis. Patet enim ex Belgrado ad limi-
tes Mysiæ & Dardanorum CCLXXX millibus passuum progrediens,
circa Ostermice oppidum, et Rauanicense monasterium. Adducit primò ad Mo- *Moraua.*
30 rauam, olim Moschium dictum, ad latus arcis Crusceuæ fluentem, quandoq; im-
brium exundatione inuadabilem. Dehinc ad Basilicam albam, & Apennini mon
tes, Mysiam inuicem separans. Rassiani enim primi huius prouinciæ populi, fe- *Raßiani.*
roces ac bellicosi, eam partem incolunt quæ ad Drauum, Sauum & Istrum flumi-
na spectat. Valachi montani, genus agreste hominum, hi gregibus tantùm pol- *Valachi.*
lent & armentis: aliam autem quæ ad Dardanos, Macedones, & Tribalos uergit,
Seruiani gentes usu mitiores, & siderum aspectu benigniori, eo quòd magis ad *Seruiani.*
meridiem tendant, & frequentia commeantium mercatorum. Pertransitis ita-
que montibus, sequitur planum Dubotize frequenter inhabitatum. Sed dimisso *Dubotize.*
aliquantisper ad læuam tramite, qui ad uillam magnam Procopiæ & Nisum diri-
40 git, non procul offert se uallis Cossouiza cum Labo flumine per medium eius de- *Cossouiza ual-*
currente, procedens ad latissimum Cossouum campum, celebratum toties diuersa *lis.*
rum gentium certaminibus. Verùm ex multis quæ hic præclarè gesta in antiquis *Cossouus cãpus*
narrantur annalibus, pauca in huius campi memoriã repetam. Galli olim Græciã *Gallorũ clades.*
atque Asiam occupaturi, illic primò tumultuantes cum circumfinitimis populis
prælium iniere, non sine magna strage, ut ex eorum monumentis apparet. Preci-
bus namq; uix inducias obtinuerant, donec traditis sepulturæ occisorum corpo-
ribus, à prouincia abirent. Præterea anno iam CL Amoratho Turcorum regi ma-
gna cum Barbarorum multitudine ex Thracia in Mysiam irruenti, Lazarus De- *Lazari Despo-*
spotus huic cum multis millibus obuians fuit occisus, paucis ex suo exercitu su- *ti interitus.*

 perstitibus,

perstitibus apud Turcos uictoria remanente: non incruenta tamen, perempto ibidem eorũ rege, ubi eius adhuc intestina marmoreo condita tumulo iacent. Cadauer enim in Bursam, siue Byrsam Bithynię metropolim deportatum est, cum alijs ex Othomanorum familia regibus sepeliendum. Postremò hic fuit illa infausta & omnibus sæculis execranda clades, Ioannis Huniadis, genitoris diui Matthię Pannoniorum regis, ex cõflictu habito cum Amorathe & Mahumete Calepino, eius filio qui fuit pater moderni Turcorum imperatoris. Huius campi planicies protenditur circiter L X X millia passuum, usq; ad uiam Cuzamici, et fauces Clissurę, quæ ad Scopiam ducit, posita inter duo flumina Sithnizum & Labum, uallata undiq; montibus, quorum extrema perabundant uicis & pagis, habens ad latus opulentissimum pagum Pristinam: qui ob maximam ubertatem fuit quõdam Mysiæ dominis in summis delicijs. Est insuper ad X milliaria Nouamontana ciuitas Germanorum colonia. In principio namq; Saxones in Mysiæ partibus metalla & argenti materiam reperere. Cæterùm iuxta Horauize lacum & paludes, diuertendo ab ea uia quæ ducit per Binzum, Morauam, ad montes Criuicinæ infra Mysiam & Dardanos iacentes itinere unius diei ab ingressu Clissurę, patet accessus ad Scopiam, caput Dardanorũ, & terminum Macedonię. Hæc ciuitas est ferax, & abundans omnibus preciosis terræ fructibus, plena diuitijs, diuersorium peculiare principis irrigua salubri flumine Vardaro, scaturiente ex iugis altissimis Orbelli montis qui imminet Macedonię, Triballis, Mysię, & Dalmatię, ac Epiro: propterea opportuna ad conuocandum exercitum. Inde iter arripiendo per planiciem Geglgoue, uallem Conopnize, Balnea Beobusci, pontemq; Strymonis dirimentẽ Macedones à Tribalis siue Bulgaris, prope uillam ripæ Rubeæ. Perlustratis campis Samocoui, syluis & uastis solitudinibus montis Aemi uocati, apud Triballos eius accolas Costegnazo difficili admodum uia descenditur ad Marizam, hoc est Hebrum fluuium & campos Philippopolis, siue Romaniæ. ubi hæc uia inferior, distans à Scopia C C X X X millibus passuum, coniungitur cum superiore, ex monte Vasigliza, siue Rhodope, ad hæc plana progrediente.

Ioannis Huniadis clades. — *Pristina pagus.* — *Nouamontana urbs Saxonum colonia.* — *Scopia.* — *Vardarus fluuius.* — *Hebrus, qui & Mariza fluuius*

TRACTATVS DE COGNOMINE & situ Romaniæ.

Romania.

Romania autem, de qua paulò superius mentionem fecimus, est regio aprica, affluens omnibus quę ad humanum expediunt usum: ab Romanis olim ob magnam situs amœnitatem diu habitata. Vnde propter frequentes in ea prouincia Romanorum colonias, & præsertim Constantinopolim, quæ quasi altera Roma, uulgò nominari consueuit. Eius longitudo à littoribus Aegæi equoris & Strymone fluuio C C C L X X X X millibus passuum progressa, ab oriente Ponto, à septentrione Istri ambitu non longè à Rhodope, iuxta Ciabrum amnem cum inferiori Mysia finitur. latitudo uerò ex uicinis Aemi latebris incipiens, ad meridiem C L X X X uersus Callipolim protenditur.

ALIVS LOCVS VNDE EX PANNONIA IN MYSIAM iuxta Saslon oppidum traiectus est.

Saslon oppidũ. — *Belgina.* — *Maza.*

Secundus autem locus, unde ex Pannonia transitus in Mysiam est, prope Saslon, siue Sabacum oppidum, non procul inde ubi Drina ex Dalmatia decurrens Sauo immiscetur. Vltra Sauum duæ sequuntur prouinciæ, Belgina, & Maza, relictis ad dextram flumine Albo, & his montibus, Sacero, Chirbernico, Crupno, Saëza. Et tunc itur ad famosum uicum Vagbem, montesq; Larzi, exercitibus propter currus & alia impedimenta immeabiles. Ex parte sinistra fit progressus ad uadum maioris Muraue, abluentis ibidem Crusseuam arcem, adhærendo semper alijs itineribus superius memoratis.

VIA QVAE EX PANNONIA PER TRANSSYLVANIAM *mittit uersus Thraciam & Pontum.*

EST & tertium iter, opportunius minusq; laboriosum, ducens ex Pannonum finibus in Thraciã, & ad alia loca uicina Ponto. Verùm quia tam ipsos Pannonas, quàm reliquos trans Danubium commorantes populos, illud minimè latet, cum ex concursu commeantium inuicem mercatorum, tum ob continuũ bellum quod circa oram Istri, & eas regiones Turcos propulsando exercent, pauca tantummodo ad hanc uiam necessaria aggrediar. Buda itaque abest à Varadino, L X X X millibus passuum, interiacentibus Cumanorum locis, & flumine Tibisco. Hinc ad Rhium oppidum prope Crissiam amnem, est uia unius diei semper campestris. Ex eo patet accessus per uallem longam in Colusuar, siue Themisuar. Inde ad Sibinium pari spacio itineris & perfacili. Hæc ciuitas est principalis ex septem castris, quæ regio uulgò Transsyluania, siue Herdelia appellari consueuit: bello insuperabilis, parit enim strenuos ac fortissimos milites. Est in ea Huniad oppidum loci natura munitissimũ: unde Ioannes pater diui Matthiæ regis oriundus fuit, qui hic primùm Turcis, eorum duce Mescribecho interfecto, melioribus semper auspicijs uictoriam prosequendo, adeò hostibus terrori & suis admirationi extitit, ut omnium sententia in regni gubernatorem deposceretur. Ex Sibinio sequitur Corona, siue Bresouia, ultimum oppidum Transsyluanię, adiacens montibus qui diuidunt eam prouinciam à maiori Valachia seu Dacia. Hinc tertia die aditur Tragouiscus metropolis Valachorum, & sedes peculiaris principum inaccessibilis: non muro, non mœnibus cincta, sed fossa uallo & aggeribus tantùm, cum sudibus præacutis exterius positis, sita inter paludes obductas, lutosis syluis et lacũis aquarum, ita quòd hyeme tota penè circumfinitima regio immeabilis sit. Hæc est prouincia Dacia dicta apud ueteres, Romanorum colonia: unde eius aborigines hac etiam nostra tempestate, passim Latino utuntur colloquio. Est ea gens barbara, crudelis, diuinationibus & augurijs dedita, rapinis semper & prædæ inhiãs. Ex his locis declinando uiam ad traiectum Bidinij & Nicopolis dirigentem, ad lęua offert se Vasillum castrum, medium fermè consistens inter Valachiam maiorem, siue Moldauiam, ubi sæpe cum Turcis certatum est. Dracula enim cum paucis, sed electis, Machumetum Turcorum imperatorem potitum in maiori Valachia, & ad minorem occupandam maturantem, hic ad secundam uigiliam noctis aggressus, conuersum in fugam ad Danubium cum magna suorum cæde & ignominia regredi coëgit. Hic denique Stephanus Moldauiæ princeps Soleimanum Bassam & ducem Romaniæ sic prostrauit, ut ex X X X Turcorum millibus pauci admodum, qui fortè uelocioribus equis insederant, euaserint. Ex Vasillo circiter X X X millia passuum pertransitur Ister ad Brilagum, siue Braillouum oppidum: ultra quod occurrit Græcia, procedens ultra septem ora Danubij usq; ad Pontum, ubi est campus Varnæ, celebratus primo conflictu imperatoris Sigismundi & ducis Burgundiæ, postmodum cæde Vladislai Pannoniæ & Poloniæ regis atq; legati Apostolici.

Cumani. Sibinium. Septem castra. Huniad oppidũ. Corona. Tragouiscus. Dacia. Valachorum mores. Draculæ u[ictoria]. Stephani Vaiuodæ facinu[s]. Braillouu[m]. Varnæ cãpus.

VIA PER QVAM EX VARBOSANIA ITVR *uersus mare & montes Corbauiæ.*

RELiquum est, ut quàm breuissimè enarretur, ex quibus Dalmatiæ partibus Turci irruãt in Germaniam, & in alias circumfinitimas nationes. Est igitur in ea prouincia locus qui Varbosania dicit̃, caput & sedes principalis ducis eius gentis, quò omnes ex Asia & Europa barbari prædæ ac rapinarũ auidi cõfluunt: propterea quòd inde facilius discurritur siue ad oram maritimam, seu per Licham & montes Corbauiæ, in Liburnos, Istros, Lubianam, & forum Iulium: uel ex

Varbosania.

monte Adrio, qui fermè medius inter Bosnam & sinum Adriacum consistit, ad Croaciam declinando, in Carniolam, Ciliam, Carinthiam, Stiriam usque Austriæ penetratur fines: sed ex declinatione itinerum quibus ad eas transitur gentes, ubi quæque dictarum regionum plenius apparebit. Hostes itaque ex Varbosania ad planiciem Thimæ siue Sethiæ, distantem C L X X X millibus passuum, & ad alia loca proxima mari discurrere uolentes, & si plures aditus habeāt, duos tamen continuis excursionibus sibi magis cognitos, & quasi faciliores frequētant: altero circa Visochij Ganzan, & Prosor oppida descendunt ad Clissam, Spaletū, Traguriū & Scibenicū: altero aūt longius ad Cluci arcē porrecto, præter Bistrizā, intrant in Iadræ plana, patentia usq; ad fretū, dirimens insulas ab inuicē à promontorio Corbauiæ, cæterisq; mediterraneis locis. Verùm regrediendo ex istis campis ad Cluci oppidum & montes, unde in hæc littora diuertitur, duæ offerunt se uiæ. Alia uersus Bichachium & Hun, siue Hunan fluuium pergens, alpinum Corbauiæ per angustias plerisq; in locis, transitu difficili & arcto, uix pedibus peragrando, dimissis ad læuam Nouij & Buchari oppidis, cum Istria. Tergesto, et Mūtefalcon feruntur ex limitibus Bosnæ C C C X X milibus passuum, ad Hissunitium amnem.

Excursionum Turcicarū duo aditus.

VIA QVA EX CLVCI OPPIDO VERSVS HVN FLVuium progreditur, & per quam itur in Germaniam.

SEd superiorē uiam tendendo, traijciētes Hun fluuiū ad latus Bichachij, relicta Cruppa ad dexterā, semper locis cāpestribus spacio L milliariū offendūt omnem regionem Croaciæ circa Modrusiū, usq; ad Cruppā & Sauū fluuios. Hinc etiam in Lubianā excursiones fieri possunt per eosdē montes Corbauiæ, uia stricta, lapidosa & aspera. Post Cruppam amnem sequitur Methlica, in cuius finibus est mons arduus, transitu difficilis, porrectus ad quatuor milliaria, ubi pauco admodum præsidio iter hostibus præcluderetur. Inde ad Sauum & Carniolam transcurrunt, & ultra Sauum per Ciliam, Carinthiam & Stiriam prouincias Drauo flumini adiacentes, depopulaturi dextera Muram fluuium & Austriam adoriuntur.

Incursio in Croaciam.

VIA EGNATIA EX EPIRO SIVE DYRRHACHIO, per Aemathiam in Thraciam progrediens.

DVxi pęterea peropportunum fore, si nostrę ætatis hominibus simul atq; posteris notum fieret, per quæ itinera olim Romani exercitus ex Epiro in Macedoniam siue in orientem transibant, præsertim cum & assidua bellorum uastitate & temporum uicissitudine nomina urbium atque locorum obliterata, omninoq; hodiernis Christianis militibus incognita existant. Proinde duæ sunt uiæ, altera Egnatia, ex Dyrrhachio in orientem, quam Strabo geographus ad Hebrum fluuium Thraciæ per millia passuum D atque X X X V mensus est. altera autem ex Apollonia, quæ Candauia à monte Illyrici denominatur, in Macedoniam C C L X V I I, Thessalonicam usque progrediens. Sed prior Egnatio ex Dyrrhachio per Pharsalicos & Aemathiæ campos, linquendo sinistrorsum Fandam fluuium, & montes Ducagmorum circa Lisum Aemathiæ quondam nobilissimam ciuitatem, & frequentissimos Vrachię & Dibri pagos, pergens ad Belgradum oppidum fermè medium inter Aemathiam Thessalos & Macedones, dimissis ex parte dextera Thessaliæ montibus, læua uerò Drina fluuio, peragratis syluis & nemoribus finitimorum montium, descendit in planiciem Macedoniæ, extensam uersus Hebrum & Thraciam.

Via Egnatia.

Candauia.

VIA CANDAVIAE MARITIMA, EX APOLlonia ad fauces Propontidis extensa.

SEcunda uerò uia, quæ Candauia dicitur, ex Apollonia, unde sumit initium Epirus, ad sinum Ambracium, pręter Aulonis siue Valonæ lacum procedēs, dextror-

dextrorſum adiacet ſibi gentes Epiroticæ, quas Siculũ mare alluit. Hæc regio uulgò Arbanus nuncupatur, diu ſub Aranitorum dominio habita, cum Acheloo, uel (ſecundum accolas) Pachicolamo amne è Pindo decurrente coniungit. Illic terminus Epiri. Ab eo per Acrananes ad Euinum, ſeu Phidarim fluuium, qui in os ſinus Corinthiaci influit, dirimentis Aetoliam à Peloponneſo, ad Anthirium flumen Iſthmo pertinet. Verum tota hæc uia ſuperius memorata continuè extenditur per oram maritimam, aditu quibuſdam in locis aſpero, & longius à mari ambiendo, ob crebros prominentes in hæc littora mõtes. Ea poſt Iſthmum ab Aegæo excepta pelago, per locos Phocenſes, Bœotios, Atticos, & Megarenſes, Græciæ maritimos populos, circa Eubææ atque Theſſalonicæ ſinus, dimiſſa ad læuam Lariſſa, deſcendit uſque Theſſalonicam clariſſimam Macedoniæ urbem. Dehinc rurſus ad latus eiuſdem freti uerſus meridiem, Athon montem declinando, per plana & montes Strymonem tranſgrediens (qui Macedones à Thracibus diuidit) locis ſemper maritimis ad Aemio oppidum extenditur, ubi Hebrus Thraciæ fluuius Aegæo immergitur æquori. Hinc duo patent itinera. Alterum per LX milliaria uerſus Adrianopolim: alterum autem ad læuam per pontem Aeginæ, ſupra paludes & lacus miro artificio tribus millibus paſſuum extenſum, præbetur acceſſus ad Calliopolim. ex ea in occaſum diuertendo, facilè ad fauces peruenitur Propontidis, ſiue Dardanellum.

Arbanus regio. *Acheolus.* *Euinus fluuius.* *Græcia maritima.* *Theßalonica.* *Hebri oſtia.*

EPILOGVS EXHORTATORIVS
ad inuadendum Turcos.

HAec ſunt itinera à Romanis olim toties peragrata exercitibus, nũc à Chriſtianis obnixius affectãda, ſi pulſis ex Europa barbaris, perpetua pace potiri concupiſcunt. Non eſt ita expectandus hoſtis, neque dimicandum cum eo in limitibus & gremio Italiæ. In Epirum ſiue Macedoniam tranſportãdæ ſunt copiæ uno atque eodem momento. Hinc & ex Pannoniæ oris bellum Thraciæ inferendum eſſe, nemo iam ambigit: nõ defuturum enim militẽ, neque cõmeatum, omniaque neceſſaria præſto fore. Aderunt & ex circumfinitimis prouincijs undique fideles populi, ſolam Chriſtianam expeditionẽ præſtolantes, parati hoſtes undique adoriri, quàm primum ſenſerint Chriſtianorum caſtra, Iſtrum, & ex Italia exercitum Adriæ fretum traieciſſe. Hæc eſt una atque extrema uia debellandi hoſtem. Legimus namque Alexandrum Magnum cum Dario Perſarum rege in Aſia decertaſſe. Xerxes ne ab Athenienſibus in regno ſuo circũueniretur, prior ipſe Græciam inuaſit. Hannibalis quoque una atque eadẽ ſentẽtia ſemper erat, ut in Italia bellum gereretur, neque ab ea iam uictor prius reuocari potuit, quàm tranſlato in Aphricam bello. Cæſari etiam tanta in opprimendis hoſtibus celeritas inerat, ut plerumque ipſe famam ſui aduentus præueniret. Sed prætermittenda ſunt tot exterarum gentium exempla, ſolummodo unum relinquitur dignũ memoria, ac celebrandum poſteris documentum Ioannis Huniadis, qui nunquam paſſus eſt Turcos aduerſus Chriſtianos expeditionem mouiſſe, quin eos in ipſa Thracia aggrederetur. Cuius præclara ac ſanctiſſima pro defenſione orthodoxæ reipublicæ incœpta noſtræ tempeſtatis principes imitari, Dominus IESVS CHRISTVS Deus optimus maximus faxit.

In ſuis terris aggrediendi hoſtes. *Ioannis Huniadis prudentia.*

FINIS.

IACOBI

IACOBI SADOLETI EPISCOPI CARPENTORACTIS DE REGNO VNGARIAE AB hostibus Turcis oppresso & capto.

HOMILIA.

MAGNO & intolerabili dolore afficior, fratres charissimi, ex his iam pene assiduis incommodis & detrimentis, quibus Christiana conficitur & laceratur respublica. Nec uero aliter uobis usu uenire intelligo. Sed ætas mea exacta iam, & præcipitans, ususq; rerum multarum in quibus diu sum penitusq; uersatus, me plus aliquanto, quàm pars uirilis postulat, non solum præsentia mala hæc dolere, quæ longe antè impendentia uideram, sed etiam futura pertimescere semper cogit: ut dolor meus cum metu & timore deteriorũ rerum semper cõiunctus, grauiores mihi profectò, quã cuiquã uestrûm animi curas afferre, & sollicitudines debeat. Et tamen paulo antè cùm recitarentur ex Germania literæ, quę regnũ Vngariæ totum delatum in hostium potestatem, nostrorũ exercitus occidione occisos, uexatas & perditas citeriores prouincias, Pestum & Budã urbes loco manuq; munitas, arces regni illius quæ propinquæ Austriæ & propter uicinitatis situsq; opportunitatem, tanquam uestibulum Germaniæ, propugnacula Italię semper habitę sunt, ab hostibus Turcis oppugnatas & captas nunciabant: uidi ego gemitus & dolores uestros, uosq; prope æquè, atq; ego eram, perculsos atq; afflictos illo aduerso nuncio intellexi. Cum autem illa præterea quæ in eisdẽ literis subiuncta erant uobis legerentur, quòd maximas cędes ubiq; Christianorum esse factas, nulli neque ætati, neq; sexui crudelitatem hostium pepercisse, terram coopertam corporibus interfectorum, flumina sanguine multo cruenta fluxisse cõstabat: quis tum fuit uestrûm, qui in tanta cõiuncti nobis, & religione & legibus Christiani generis strage lachrymas tenere posset? Quis non defleuit sociorũ casum? Quis se dolore nõ abiecit? Nec uerò quisquã, opinor, ex nobis in domestico funere, quanquam charissimo pignore orbatus, tantum unq; mœstitiæ luctusq; suscepit, quantis nos cuncti fletibus & lamentis casum hunc reipublicæ, & ueluti funus prosequuti sumus. Laudo pietatẽ uestrã, fratres dilectissimi, humanitatẽ probo, charitatẽ agnosco. Quòd enim calamitate fratrum uestrorum tanquã uestra cõmouemini, magno mihi ea res argumento est, uos laturos fuisse miseris illis atq; indigentibus opem, si facultas affuisset, quos ab immanissimis hostibus crudeliter absumptos tantopere doletis. Nam quòd illi fratres fuerint uestri, sintq; reliqui omnes, qui ab eodem patre Deo, & ex eadem matre ecclesia in hanc cœlestẽ uobiscũ unà cognationis necessitudinem geniti sunt & procreati, ne dubitatis quidẽ. Quotiens enim cunq; Dominica à nobis profertur oratio (qui mos in CHRISTVM rectè credentibus solennis & quotidianus est) paterq; noster Deus inuocatur & poscitur, totiens fratrũ nostrorum qui ubiq; gentiũ eundem Deũ patrem agnoscunt, facimus mentionem. Quos si uerè, si iure, si sanctiore etiam quàm hæc mortalis et terrena sit, generis necessitudine fratres appellamus, fraterna item iure beneuolentia & uoluntate cõplectimur. Atq; horum ô misera & calamitosa tempora, in quæ nos deuenimus: horum inquã Dei filiorũ fratrumq; IESV Christi & nostrorũ genus quondã peramplum,

Pestum. Buda.

Dominica oratio.

amplum, & frequentissima cognatio, omneis propè terras, maria omnia obtinebat, tum cum diffusa toto orbe terrarum cunctis in gentibus Deo gratias agebat, hymnosq; & laudes catholica concinebat Ecclesia, pòst locis undique & regionibus expulsi, patrijsq; sedibus extorres abire coacti, paulatim primò, deinde præcipitantius, ad extremum Africa Asiaq; amissis, omnibusq; prouincijs, quæ trans mare sunt, inter dissensiones nostras à Turca occupatis, angulum Europæ non maximum tenebamus: cum eadem ira Dei & amentia nostra nobis aduersante, ex eo ipso iam extrudimur. Quis enim non uideat, nostris munitionibus iam effractis, patefactum esse hac oppressione Vngariæ hostibus barbaris aditum ad fortunas nostras omneis corripiendas, sanguinemq; Christianorum fundendum atque exorbendũ, quem illi tanta cum auiditate semper sitiunt, ut saturari eo nunq; nec expleri possint? Atq; hæc eo duriora nobis atque indigniora eueniunt, quòd cùm uirtute, si per nostras dissensiones & discordias liceat, superiores simus, amentia & cæcitate animi reddimur inferiores. Inferiores dico? iam non est uerbi huius rebus ipsis cõgruens & apta significatio. Illi enim inferiores uocãdi sunt, qui cùm certent, cum repugnent, cum resistant, uincuntur tamen uel aduersariorum ui, uel aliquo calamitatis casu. Nos sine certamine traditi hostium libidini & crudelitati sumus, & qui, si uellemus, tanq; aduersus fœminas uiri esse possemus, ceu pecudes sumus ad impetum luporum proiecti atq; expositi, destituti à pastoribus nostris, quos ipsorũ propria studia, acerbaq; inter se odia in partes diuersas trahunt: nulla aũt, uel non ea quam deceret, ipsis cõmissi gregis cura beneuolentiaq; attingit. Siquidem bonus pastor, quemadmodum est à Domino in euangelio demõstratum, non & ipse pascitur fructu & incrementis gregis, & lupos non arcet populari conantes gregem: sed ut salutem ouium suarũ tueatur & custodiat, offert in discrimẽ suam. Quod non modò nostri humani pastores non faciunt, sed quod multo grauius & perniciosius nobis est, ab ipso quoq; Deo summo omnium pastore & duce neglecti iampridem & repudiati sumus, quòd grauem eius iram offensionemq; aduersum nos, nostra innumerabilia peccata concitauerunt. An non perspicua omnibus & manifesta est Dei offensio? Quis dubitare hac quidem de re potest? quis aliud sentire? Hostis adest in foribus, atque is hostis, qui cum sanguinis & prædæ uehementissimè sit appetens, sanguine tamẽ nostro magis etiam quàm prę da semper est delectatus. Is cædem & seruitutem omnibus nobis denunciat. Nihil audimus, nihil commouemur: iam intulit uim atque arma, iam rescidit uallum munitionum nostrarum, iam intra nostra castra tabernaculaq; uersatur: nos ab hac cogitatione penitus auersi sumus: inter nos litigamus, inter nos digladiamur: & dum magna prælia paruis de rebus inter nos conserimus, ad illud prælium quo nostra salus & fortunæ omnes in uniuersum periculum uocatæ sunt, minimè sumus attenti. Potest'ne ex his obscura cuiquam esse ira contra nos, & inimica infestaq; uoluntas omnipotentis Dei? Vnde enim, obsecro, nobis hic stupor, hæc animi omissio, hæc uecordia? nisi quia non direximus cor nostrum in Deum, & non coniunximus cum eo spiritum nostrum, neq; posuimus in eo spem nostram, & in lege eius ambulare noluimus, sumusq; ipsius beneficiorum obliti, & ad iracundiam eum cõciuimus. Iccirco tradidit in captiuitatẽ uirtutẽ nostrã, & omneis nostros apparatus in manus inimici: consumpsit gladio populum suum, & hęreditatem suam repudiauit. Non enim alijs, fratres, uerbis malorũ nostrorum uera ratio & causa, præsertimq; tantorum exprimenda nobis est, quàm est à Propheta ipso, & à scripturæ sanctæ oraculis expressa. Quos enim Deus non amat, ijs mentem & consilium profectò adimit. Hæc porrò nobis adempta esse quis non intelligat? Qui si præteritis malis detrimentisq; edocti, aliquando tamẽ resipisceremus: si cogni-

Inferiores qui propriè.

Dei offensio & grassari in Christianos Turcã.

si cognitis hostis insidijs, eiusq; malitia & calliditate perspecta, qui semper sociales nostras discordias occasionem suarum rerum bene gerendarum aduersus nos putauit, qui incredibili ambitione inflammatus, inhiat orbis terræ imperio, qui nostrum omne extinctum & perditum nomen cupit: ipsi quoque arma contra eum nostra & auxilia conferremus, animisq; usi uirilibus, & consilium quo ualere solebamus, & uirtutem qua longè sumus superiores, illius et malitiæ opponeremus, & ferocitati: placatoq; in primis, quod maxime necesse est, Deo, quod expiandis pœnitentia ueteribus peccatis, nouaq; & casta uita ad illius arbitrium & uoluntatem ineunda perfacilè obtineremus, spes esset non modò nos impetum hostis barbari & crudelis à reliquis nostris urbibus et agris propulsuros, sed ultrò in eius pręsidia & regna inuasuros, recuperãdisq; prouincijs & nationibus, quas amisimus, ueterem unà dignitatem & amplitudinem maiorũ nostrorũ recuperaturos. Nunc quis nos amentię non condemnabit, & rationis lumine orbatos non agnoscet, claraq; hæc & certa indicia non constituet, alienati à nobis atque auersi præpotentis Dei, illiusq; diuinæ dexteræ à nostra protectione amotæ? Cuius Dei alienationem etiam mentis nostræ alienatio sequitur: quòd non modò nil dignum nobis, maioribusq; nostris cogitamus, sed ne supremam quidem pestem, quæ nobis imminet, ultimumq; excidium quod appropinquat, possumus rectis oculis conspicari. An est de reliquo exitio nostro nobis dubitandum? nosq; ea tantummodo, quæ malè adhuc gesta sunt conquerimur, de futuris non pertimescimus? Imò uerò metus & expectatio malorum impẽdentium nos peius habet, quàm dolor eorum, quę iam perpessi sumus. Id adeò uos mecum unà considerate. Turca hostis superbus, & uictoria ferox, religione impius, crudelitate barbarus, auarus imperij sui ampliandi (si tamen id imperium, in quo unus omnino liber, & idem tyrannus est, cæteri extrema fortunæ cõditione sunt serui) is nunc utraque Pannonia suæ ditioni subiuncta, tot populis & prouincijs uno aduentu suo impetuq; oppressis, & à Christiana consensione diuulsis, oppida, arcesq; eas ui cepit, ex quibus proximus illi & procliuis ad hæc nostra interiora est progressus, ut & peruagari quà uelit, & excurrere quocunque libeat, sine metu & periculo rerum suarum, iam illi sit licitum. Estne igitur quisquam qui dubitet, quin hac opportunitate contra nos usurus, suarumque cursum uictoriarum continuaturus sit? Nemo profectò: non enim remittit ille quippiam, non procrastinat, non sinit effluere & præteruolare occasiones: sed præsto est semper uenientibus, & se offert. Quid ergo, cum iniecerit sese introrsum in nos? ut forsitan iam iniecit: nihildum enim postea ex illis locis est allatum. Quos, quos ille inueniet ciuitatum nationumq; consensus & conspirationes paratas, ad obuiam eundum, resistendumq;? Quam concordiam & prouidentiam principum, consulentium rebus communibus? Quas acies, manusq; militum, quos non solùm animi fortitudo, sed pietas etiam erga patriam, aduersus impium hostem armarit atque erexerit? Nihil omnino horum, sed cuncta odijs ciuilibus dissipata, factionibus perturbata, hæresibus polluta, ignauis prauisue consilijs contaminata & perdita, est reperturus: ut illi summa commoditas ad impugnandum, nobis uix ulla facultas ad resistendum reliqua ostendatur. Nam si resistendi consilium, aut animus fuisset, in propugnaculis oportuit resisti. Nunc amissis illis, quanto maiore cum periculo debilitatas uires nostras hosti opponemus, qui integras obuiam ferre neglexímus? quanquam nullum quidem periculum desidia, & intestina nostra dissensione maius est. Vtinam modò conueniremus, utinam consopita iam diu Christiani nominis uirtus, aliquando tandem expergisceretur, principesq; nostri, quibus data est in Christiano populo potestas & moderatio, quæ se essent digna, & suo nomini consentanea cogitarent,

alterutrum

alterutrum nobis non deesset, ut aut uinceremus hostem ignauum suapte natura nostris dissensionibus felicem, non fortem: aut si à nobis esset Dei omnipotentis decreto hæc spes & gloria tantæ uictoriæ abiudicata, honestè tamen, tanquā fortis in pugna uir, & sine dedecore caderemus: qui nunc pecudum exterritarū more dispulsi & errantes, sine opilione, sine certo signo, sic dilaniamur passim atque conterimur, ut non modò nobis uiuentibus dignitas, sed etiam morientibus desit misericordia. Verùm quoniam queri quidem hisce de rebus possumus, opitulari autem & subsidio esse ruenti reipub. non possumus, quod ad id nobis non animus, sed fortuna opes non suppeditat, si quid autem autoritatis publice in consu-
10 lendo habuimus, id frustra iam aliquotiens & dicendo & scribendo sumus experti. Veniamus fratres charissimi ad ea solatia, & in periculis malisq; perfugia, quæ nobis nulla inimica uis, nullius hostis acerbitas, nulla commutatio rerum, uisq; & inclinatio temporum potest eripere. Ad Deum enim nostrum, qui summum nobis bonum est, tutus semper nobis est, si uolumus, facilisq; receptus: nec nos deterreat, quod ille habitat altissimis in locis, nos in infimo mundo sumus positi: non enim tarditate corporum, sed uelocitate animorum illuc usq; pertēdimus. Etenim posteaquam IESVS Christus summi filius patris, parq; ipse patri & natura & potestate Deus, ad nos deuenit, carnisq; nostræ fieri dignatus est particeps, quò suæ ipse diuinitatis nos quoque uicissim compotes efficeret, ex eo regnum cœli uim à
20 mortalibus pati assueuit, & uiolenti illud atq; fortes rapere cœperunt: nec tamen ista uiolentia eò est requisita, ut oram, ambitumq; cœli, quasi urbis munitæ mœnia tormentis perrumpamus, sed in dissoluendis uinculis necessitudinum terrenarum, quæ nos à Deo longè remotos detinent, & in tabernaculis nostræ uitæ, quæ in terra altè fixa atq; defossa sunt, extrahendis ac refigendis, noua quædam & magna uis nobis necessariò est adhibenda: quam nos nec nosse, quo ex genere sit, nec suscipere et exequi quemadmodum oporteat unquam potuissemus, nisi Christus idem nobis & exemplo semel fuisset ad percipiendam eius rei doctrinam, & esset quotidie adiumento ad exercendam uirtutem. Quapropter fratres, si uolumus (ut ante dixi) nosmetipsos, & bona omnia nostra in illum sublimem locum deportare
30 possumus, quò neq; malum aliquod, nec flagellū inimici potest appropinquare. Cur autem ita uelle debeamus, causæ complures sunt, & diuinæ illæ quidem, & humanæ: sed nos breuitatis causa paucis perstringemus. Humanæ causæ sunt, quamobrem nos conueniat spes & rationes nostras conferre & dirigere in unum Deum, ut malum, ut calamitatem, ut exitium fugiamus: Diuinæ, ut bonum, ut felicitatem, ut immortalitatem consequamur. Parum'ne uobis in utraq; parte ponderis esse uidetur, & momenti, cur & hæc quæ mala sunt relinquere, & illa quę tanta & tam expetenda bona sunt, exquirere debeamus? Nam hic quidem, in hoc inquam mundo, & in his terrenis ac mortalibus bonis, si tamen bona appellanda sunt, quę quò plura et maiora nos circunsistunt, hoc sumus angoribus animorum
40 & solicitudinum stimulis inquietiores. Igitur in his ecquid'nam obsecro tanti est, ut id studio nostro & cura dignum sit iudicādum, ac mediocri quidem cura? cum tamen nos omneis curas, & studia omnia nostra in ijs rebus constituamus: in quo malus nimirum nos error, & opinio decipit, usu et consuetudine deprauata. Cum si rectè putare rationem totam, & naturam rei perscrutari uelimus, contrà nobis eueniat, quàm ut sibi persuaserat, & summam suarum rationum fecerat nostra cogitatio. Illa enim ex his temporū & terræ bonis multas sibi paratas utilitates, egregias commoditates, complures & magnas & uarias iucunditates spe præceperat, quarum euentu in experiundo fraudata, (incidit enim magis ex illis in molestias, in mœrores, in timores graues, & solicitudines) nūquam tamen desistit inquirere

anxiè & laboriose, quo se nunquam fruituram intelligere non potest: ita & spe uana meliorum in posterum rerum, & tædio ac satietate præsentium frustrata & illusa uita nostra, antè præceps ad occasum truditur, quàm non modò potuerit reperire quod quærebat, sed etiam quàm iter rectum ad quærendum inuenerit. Itaque ille sapientissimus Regum, cui et sua ui ingenij atque consilij, & in primis Dei omnipotentis donis omnia quæ optarat ad uoluntatem successerant, cum honores, imperium, regnum inter suos, famam autem & gloriam & præstantem authoritatem inter alienos, illas uidelicet nationes Orientis esset nactus, cum agros præclarè cultos & consitos parasset, magnificè & splendidè omnibus in locis ædificasset, maximum auri pondus argentique congregasset, tum autem cætera quæ ad uoluptatem corporis, & ad lætitiam animi apta atque idonea esse existimantur, haberet sibi per omneis propemodum ædium & uillarum suarum angulos, perque omnia horarum temporumque momenta parata atque disposita: in his tamen ipse, & alijs eiusdem modi singulis rebus cõmemorandis insistens, tanquam illusus à fortuna, & à spe sua destitutus, exclamat ubique, uanitatem ista omnia esse: nec qualemcunque uanitatem, sed quæ cæterarum omnium princeps uanitatum, & summa uanitas sit. Quod perinde est, ut si diceret, non esse uanum contemptum huiusmodi rerum, quarum studium & adeptio sit maxima uanitas. Quid in Euangelio dominus, Luca attestante: non'ne hominem illum optima ratione redarguit, qui ædificatis sibi cellis penarijs permultis, ijsque omnium fructuum copia & uarietate repletis, cum in multos annos paratas sibi copias uitæ & commoditates uideret, ausus est animo suo dicere, & suadere, ut gauderet nunc denique, & lætaretur, quoniam haberet in posterũ, quibus se perpetuò esset oblectaturus? ad quem mors eodem ferè momento: Stulte, inquit, hac nocte abs te anima tua reposcetur. Et sanè omnibus ferè hoc contingit, qui in terrenis bonis congregandis elaborant, ut semper sollíciti, semper anxij, ad omnia semper auido animo anhelantes, nusquam inueniant suarum solicitudinum finem, exitum'ue laborum, cum tamen semper inuenturos se sperent, donec mors improuisa irrepens, inopinanteis eos in medio curarum æstu, & cupiditatum opprimat: uel stupenteis, & attonitos, tanquam beluas, & illo mortis casu amenteis factos, quòd se fragiles esse, & ex moribundo genere ortos antea non cogitarant: uel si sensum & cogitationem conditionis suæ eo tempore retineant, tum maximè gementes & dolentes, uitam sibi eripi, cùm rebus suis planè constituendis nondum finem eum, quem sibi propositum habuerant, imposuissent. Sed sit hic fermè cunctorum communis error, & humana deceptio ut diximus, quæ ab hominibus malè adhuc animaduersa, ex scripturis sanctis perspicuè redarguta est, quòd inter uanam spem futurorum bonorum, quæ scilicet terrena & mortalia sint, inanemque fructum præsentium, quorum quotidianis sollicitudinibus, & molestiarum aculeis amara plerunque & irrequieta est possessio, portum nostrarum cogitationum tenere non possumus. Quid? quòd amore huiusmodi bonorum deprauati, atque inducti, uera & sempiterna bona ueluti sponte, & data opera à nobis abalienamus? Tantum'ne hic quoque potest error, et importuna nobis cæcitas animi sic officit, ut certissimorum, maximorumque bonorũ, præ his quę & leuia, & certè fugitiua sunt, nullam sæpenumero ducamus rationem? ut perpetuam nostram salutem, & fœlicitatem, breui & falsæ iucunditati posthabeamus? Diximus hęc terræ bona nõ magnę à nobis dignationis haberi cõuenire, propterea quòd eorũ acquisitio laboriosa, custodia solicita, possessio fugax, fructus nobis atque usus inutilis plerũque, & perniciosus sit. Atque hæc ita diximus, ut etiã illa si iure obtineãtur à nobis, si sponte sua ad nos cõfluant, si sine iniuria, sine improbitate, sine conscientię damno sint nobis

parata

parata non tamē magni facienda uideantur, propterea quòd aut bona ex se, & suâ natura, non sunt Christianis hominibus quidem, quorū non est in his copijs beatitudo constituta: aut si quid habent in sese boni, in eo habeant duntaxat, cum negliguntur quà ad commodum nostrum pertinent, ad aliorum autem incommoda subleuanda potius adhibentur. Vt uerò eis quoq; appetendis, captandis auidè, anxieq; quoquomodo cōquirendis, nec fides teneatur à nobis, nec seruetur iusiurandum, nec pietatis ac religionis erga Deum, humanitatis erga proximum ratio habeatur: quis hanc tantam labem & perniciem bonorum morum cùm animo aduertit, non ipsa coactus ueritate confiteatur, Deum nobis merito & iustissime suc censere? Miramur nomen Christianum pessum quotidie ire? Miramur hostibus nostris tantam uim, tantam prosperitatem, tam felices nostro detrimento atq; exitio euentus procedere? Quid ista mirari oportet, cum omnium origo malorum euidens & manifesta sit? Nempe quod iratus & inimicus nobis est Deus: nec sponte illesua. quid enim magis est ab illius clementia & infinita bonitate alienum? sed maximis & grauissimis iniurijs prouocatus à nobis. Itaq; ut Assyrios ad excidium Iudæorum adduxit, sic exterminationi nostræ inuehit atq; corroborat Turcas, genus hominum longè multoq; quàm Assyrij, & crudele magis, & inhumanum, & barbarum. Minus enim offenditur Deus in ijs, qui apertè illi & sunt & semper fuère hostes, quàm in nobis, qui amicitiam cum eo fidelitatemq; professi, omnia & fidei & amicitiæ iura prodimus, & uiolamus: idq; aduersus Deum, qui uindicare acerrimè & quamuis subito potest, cuius forti potentiæ incuruantur & inclinantur omnia, nec nostram abiectionem imbecillitatemq; respicimus, & sæpe intra nos taciti ratiocinamur, & quærimus, quid causæ sit quod uideatur Deus de nobis curam abiecisse, & nationes eas in quibus solis colitur & honoratur, ipsius nomen uastari, diripi, & in seruitutem redigi sinere. Qui est iste cultus atque honor? aut quæ Dei colens natio? Quid habet Deus iam in nobis, quod suum dicere possit? cum usurpetur quotidie quidem inter nos illius nomen: uerum id magis ad confirmationem improbitatis nostræ, quàm ad uenerationem diuinitatis suæ: atque ut ipsemet inquit, Labijs tantum à nobis honoretur, cor autem nostrum longe sit ab eo. Quod ita esse, iam mihi omnes concedatis est necesse. Est'ne quicquam quod ille magis nobis præceperit, crebriusq; idem & uehementius inculcarit, quàm ut diligeremus inter nos, ut inuicem quisque alterius onera ferremus, ut essemus erga proximum & humanitate & beneficentia misericordes, & mites? Quid ergo? (respondeat quicunq; uult) Paretur'ne Deo, ista præcipienti, obtemperatur, obeditur? Obscurum est, credo, Carpentoractenses mei. Sic enim agam nunc uobiscum, ut de uitijs eis, & peccatis, quæ generi & ordini uestro familiariora sunt, commemorandum putem: non adsunt principes uiri in præsentia, non reges, non Pontifices, non factiosi & nobiles, non militares homines, non illustres artes scientiasq; professi: quibus, si adessent, alia, & alterius modi adhibenda esset oratio. uobiscum loquor, quos tanquam diligens pastor cupio in uiam errantes reducere, & à Christo Domino disiunctos, ad Christum rursus adiungere: de uulgatis & communibus delictis uerba facio, non ut quempiam lædam bonum, sed ut minus bonis timorem aliquem Domini (in quo initiū omnis sapientiæ est, & corrigendæ uitæ studium) quatenus nobis à Deo conceditur, inseram atq; inijciam. Obscurum'ne cuiquam & dubium esse potest, quid agatur in hoc quotidiano inter se hominum commercio, in hac infida societate uitæ? quæ alternis opibus suppeditata, & adiuta fideli & mutua charitate, sicut imperat Dominus, munita esse debebat: non'ne omne penè omniū studium in eo nunc consumitur, ut circumueniendo proximo, quæstui quisque suo, & iniusto lucro deseruiat? emuntur, uenduntur,

Calamitatū huius sæculi causa quæ.

Circūueniendo proximo omnes iam studere.

duntur, contrahuntur quotidie res, syngraphæ conficiuntur, iudicia exercentur, lites intenduntur, ubiq; Deus, ubiq; iusiurandum, ubiq; pactio, ubiq; promissio: est'ne in hisce rebus fidei iam usquam, & ueritati, & iustitiæ, & religioni locus? parum'ne cogitamus, quid'nam agimus: aut si ea res, & animi nostri intestina malitia, menti nostræ est proposita, Deum ita despeximus, ut illi uolentes, & prudentes, tot quotidie inferre non uereamur iniurias? Mitto nunc cætera communis uitæ delicta, desidias, libidines, luxus, æmulationes, iracundias, & quæ sunt eiusdem modi: quæ etsi uitia, ac peccata grauia sunt, eodemq; in genere improbitatis uersantur, tamen faciliores habent, quàm auaritia, ad Deum rursus receptus. Auaritia maximè una est, quæ tanquã tetra quædam, horribilisq; pestis, dissipat omnem bonum morem, humanæq; uitæ societatem disturbat, & depopulatur: quorumq; in animum inuasit, arcemq; in eis obtinuit mentis atq; consilij, eos illa statim è familia Dei ereptos, atq; abstractos in seruitutem Sathanæ mancipat. Est enim auaritia, ut pluribus in locis repetit Paulus, Idolorum seruitus. Egregium sanè fructum fert hominibus auaritia, ut qui à Domino Deo pacem, salutem, uitam, felicitatemq; & precamur & optamus, eaq; unius illius dono obtineri à nobis posse cognoscimus, nec tam in terris hæc quæ mortalia sunt, sed illa cœlestia & sempiterna, ijdem ad aureum alium dominum transfugientes, oppositum è regione omnipotenti Deo, supplicesq; illi facti, mortem & perniciem ab eo, animiq; turbam & tumultum, totiusq; uitæ miseriam precibus impetramus: nec solum hæc in hac ut habeamus uita, in qua tamen miserijs finem mors quandoque imponit: uerum & in altera, ubi nulla unquam summæ infelicitatis & miserrimæ calamitatis datur intercapedo. An non hoc experimini quotidie in uobis, Fratres? Vos ego appello, si qui forte adestis, in quibus maius aliquanto, quàm oporteret, insit pecuniæ studium. Vos enim ego parturio in Christo, & in eodem Christo sanos & ualentes cupio parere. Non'ne inquã sentitis, quàm acres habeat stimulos, & quàm animũ uehementer fodicet iste lucri amor, usq; eò quidẽ, ut quiescere animum non sinat, turbasq; omnium intus concitet cupiditatum? quibus quidem in eo dominantibus non pax, non ratio, non rectus mentis usus habere ibidem locum potest, non uirtus, non libertas, non consilij constantia. Atqui ad animum sic affectum, tanquam in domum seditionibus & turbis agitatam, nequaquam pacis autor ingreditur Christus. neque uerò ipse habere aditum eò potest, ubi eum mens non recipit, sordidis alijs curis & cupiditatibus occupata: aures non audiunt, quoniam pecuniæ & syngrapharum & litium tinnitibus obstrepuntur: lingua non nominat, nisi cum inaudito quodam & prorsus nefario scelere, captandi lucri causa, facere eum illa uult suæ fraudis & perfidiæ adstipulatorem & testem. O miseros nos: eo'ne usque amentiæ & impietatis processum est, ut quo mendacijs nostris fidem astruamus, Deum sæpe testem scelerata mente faciamus? Falsitas ergo imperabit ueritati, Christianis hominibus authoribus, & Sathanas leges imponet Deo? In primis, quæ Moysi à Deo data sunt, præceptis illud propè est primarium, quo uetamur nomen Dei nostri irrita & ludicra appellatione expromere. In quo præcepto id spectatum est, ut ne nimium crebra & familiari commemoratione illud uilius factum, minus sanctum & uenerabile ad aures hominum accideret. Nos, quod sine causa facere prohibiti sumus, ob eam causam faciemus potissimum, ut mendacia nostra iureiurando fulcientes, proximo nostro fraudi & detrimento simus? Quid tandem ut efficiamus, aut quod est extremum & ultimum nostrarum tantarum contentionum & laborum? Nempe ut & ipsi terræ commodis, & corporis iucunditatibus largius perfruamur, & liberis nostris quamplurimum relinquamus. Potest'ne quisquã male

Auaritiæ pestis

Nomen Dei nõ faciendũ irritũ

partis

partis benè frui? aut in animo ſibi ipſi implacato & diſcorde, ſoluta & pura huiuſ-modi bonorum delectatio ineſſe? Liberis autem noſtris non'ne eam certiorem hæreditatem tranſmittimus, qua ipſos in eadem cupiditate & malo more nobis inſtituimus ſimiles, quàm qua ædeis illis noſtras & fundos relinquimus? Quæ tamen ipſa quoquo pacto nobis quæſita ſint, etiam per fas & honeſtam rationem, omnia iam animaduertere poteſtis, addicta eſſe uanitati. Turcæ adſunt, impendent, irruunt, una hac & recente equitatus ſui excurſione Pannoniam utramque ſibi ſubiecerunt, treis trans Danubium uno tempore prouincias, Dacorumq; illas gentes & nationes, quæ in treis tetrarchias erant diſtributæ, in ſuam redegerunt poteſtatem: non quieſcunt, non deſiſtunt, non defatigantur, ardent cupiditate omnia corripiendi: terribiles ſunt crudelitate, feroces uictoria. Itaq; reliquis populis, oriſq; Italiæ & Germaniæ exitium cladémq; minantur: nos ad eos arcendos & propulſandos, propter inteſtinas noſtras diſcordias, propterq; illam infœlicem & cæcam dementiam, quæ nobis ex ira Dei & ex peccatis noſtris inuecta eſt, minimè ſumus idonei. Quàm eos diu putamus ab his locis abfuturos? quàm non celeriter aduolaturos? ut nos quoq; ſedibus noſtris & fortunis euertant, qui plus una æſtate proxima terrarum & nationum uincendo, uaſtando, urendoq; obierunt, quàm quantum inter ipſos nunc & inter nos ſit interiectum: longiora ſpacia cum exercitu maximo, quippe centum & quinquaginta millibus equitum, trecentis peditum peruolauerunt, quàm ſint ea quibus ſumus ab illis ſeparati atque diſiuncti: ut confidere nemo poſſit, hanc diu peſtem & perniciem à nobis abfuturam, qua orbis terræ iam ferè oppreſſus eſt. At ſunt urbes & oppida munita in medio, quæ uim illorum ſuſtineant. Hæc ratio fratres, hæc falſa opinio omneis penè gentes et Chriſtianas nationes opportunas hoſti ad ſubigendum præbuit. dum enim unaquæque earum in uiribus & propugnatione alterius, quæ ante ſe eſſet periculo obiecta, ſpem ſuam ponit, dumq; illius præſidio ſe exiſtimat tutam, nec coire cum ea belli & fortunæ ſocietatem curat, deinceps ſingulæ ſunt in ſeruitutem excidium'que arreptæ. Quin mihi uehementer ut reformidem in mentem uenit, cernenti præſertim & agnoſcenti Chriſtianæ reipublicæ ſtatum, quæ domeſticis uulneribus grauiter ægrota, uix tollere oculos, & haurire ſpiritum liberioris cœli poteſt, ne paucos ad annos (quod tu, ô bone Deus, obrue quæſo, & deteſtare meum omen) ex his exturbati atque eiecti locis, & in ultimas aliquas terras, qui Turcarum & barbarorũ mos eſt, tranſire iuſſi, patrias haſce ſedes & auitos lares noſtros harenis aut paludibus commutare cogamur, quicunque tamen crudeliſſimæ hoſtium cædi ſuperfuerimus: quanquam qui tunc morientur, multo erunt fortunatiores. Sed uos, uos inquam appello Carpentoractenſes mei, mea curatio, meus dilectus grex, quando noſtra non eſt medendi his malis, illiſq; obuiam eũdi poteſtas: quorum autem ea eſt, ij aut non intelligunt quid mali ipſis & periculi immineat, aut certè negligunt: cuius oſcitantiæ pernicioſæq; negligentiæ magna olim ab eis & peracerba certè exigetur ratio. Quando ergo hæc noſtræ poteſtatis non ſunt, nec cunctorum ſaluti & publicæ incolumitati conſulere poſſumus, noſtræ ſaltem conſulamus. Eſt autem illud conſilium primum optimum, ut ne tantum in his terrenis bonis operæ ſtudijq; ponamus, quorũ amor nos facit, ut animo ſimus ſemper irrequieto & ſollicito, ut timoribus, ut mœroribus, ut doloribus omnibus pateamus, quæ etiam ſi nobis bona propria eſſe poſſent, non tamen eſſent tanti, ut præ illorum commodis, quæ omnia extra nos ſunt, & ad corpus noſtrum forſitan nõnihil, ad nos quidem ipſos minimè certè pertinent, tot noſtros proprios intimosq; angores, tot animi moleſtias ſollicitudineſq; ſuſciperemus. Nunc & incerta ipſa ſunt, facileq; caduca, ac fragilia, & in id præſentis adducta diſcriminis, ut

Pãnonia utraq; iam Turcæ ſubiecta.

Futuræ calamitatis omen.

Turcis magis parata quàm nobis, & hostibus potius quàm liberis tradenda esse uideantur: quorum ab amore, & inconsulta cupiditate, si animum auellere & reglutinare studuerimus, continuò nobis CHRISTVS illucescet: continuò uerior illa uita cœlestis & sempiterna, magis erit nobis cordi: atque horum bonorum (minimè quidem bonorum) adipiscendorum causa, si quid iniquè, improbè, fraudulenterque egerimus, si quod patrauerimus facinus, si qua libidine, si quo turpi scelere fuerimus maculati atque infecti, ueniet diuinitus in nos sancta illa & salutaris pœnitentia, quæ molliet pectus nostrum, omnesque intimos animi recessus peragrabit, atque illinc euertet sordes, impietates, fraudes, nequitias, mundumque in nobis Deo parabit domicilium: quo quidem Deo humanissimè & clementissimè nostrum hospitium subeunte, danteque nobis gratiæ & reconciliationis suæ dexteram, spei multo melioris & firmioris lætitiæ efficiemur compotes. Non tum nos ista terrebunt, quæ nunc anxios & miseros maiorem in modum habent: non ex aliorum tristibus euentis nostram propinquam calamitatem extimescemus: nō audiendis crudelissimi hostis cædibus & stragibus, quas ille in fratribus nostris, populis CHRISTI uidelicet quotidie facit, animo ipsi consternabimur. Est omnino quidam dolor ex fratrum nostrorū incōmodis intestinus in nobis, quem charitas Christiana nō sinit nos eijcere: sed ut aliorum calamitatibus indoleamus, nostrarum certè erimus securi. quod enim amitti à nobis possit, quod ue nobis eripi, nihil admodum erit, in quod ius habeat fortuna & potestatem. Itaque cum diuino Psalte alacres concinemus, De ærumna mea inuocaui Dominum, & exaudiuit me Deus: Dominus mihi adiutor, non timebo quicquid faciat mihi homo: Dominus mihi adiutor, & ego despiciam inimicos meos. Deum enim nobiscum habentes, fratres charissimi, facile inimicorum impetus ferocitatesque contemnemus, à quibus nullum præsertim esse potest nostris certissimis uerissimisque bonis periculum. Etenim attolite, quæso, oculos in cœlum, contemplamini & considerate patriam illam, quam ita oculis nostris & mentibus ingerit atque offert Deus, ut uideatur uix spacium dare nobis uelle, aliorsum uersum curas & cogitationes nostras conuertendi. Hanc nobis sedem fortunarum omnium nostrarum, hoc regnum proprium atque perpetuum promittit CHRISTVS, quò nobis iter atque aditum non hostium equitatus, quamuis innumerabilis, non insidiæ ullæ, non aperta aliqua uis potest intercludere. Vt enim in libertate dici solet, neminem posse amittere libertatem, nisi qui ipse autor factus sit: sic regnum cœleste nemini potest eripi, qui non ipse sit suæ tantæ iacturæ calamitatisque assensus. Tanta fuit erga nos summi Dei benignitas, ut rem omnium pulcherrimam & maximam, in qua adipiscenda omnes nostræ prosperitates, omnes iucunditates, uita denique beata & immortalis nostra sita est, nostræ esse subiectam uoluerit potestati. Dedit enim nobis potestatem (ut enunciat Scriptura) filios Dei fieri, ijs qui credidimus in nomine filij eius. Nam hoc quidem in primis ad cognationem cœlestem summamque tantæ nobilitatis gloriam acquirendam necessarium & nobis, & cæteris omnibus est, ut credatur in nomine unigeniti filij Dei IESV Christi, sine quo omnis noster conatus in cœlum perueniendi irritus & inanis est. Porrò autem ita creditur (ne fortè in uerbo quispiam uim sitam putet, solaque credulitate arbitretur se satisfacere) ita inquam creditur, si in eo omnis spes nostra, nō in his terrenis rebus mortalibusque constituat. Hoc si egerimus, in eūque crediderimus toto animo & plena fide, quę maximè in amore cœlestiū cōsistit, despiciētiaque terrestriū, quotiescūque aliquid sæuū atque atrox nobis nūciabit, cuiusmodi ferè iā hauriūt quotidie & expectāt aures nostrę, quotiēs aut urbs nominis nostri ab hostib. excisa, aut popul⁹ abductus, aut trucidatus exercitus, aut nationes integrę prouincięque oppressæ huc perferentur, do-

Pœnitentia.

Dei erga nos quanta benignitas.

tur, dolebimus quidē, ut dictū est: nec aliter poterit fieri: sumus enim omnes unius corporis membra Sed tamen in luctu publicæ calamitatis proprium paratū unusquisque nostrûm solatium habebimus. Clamabimus enim, ad Deum corde conuersi: Et si ambulauero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Quamobrem expergiscere qui dormis, & exurge à mortuis (hoc est, à peccatis, quæ ueram afferunt mortem) & lucebit tibi Christus, is qui tua causa ex Deo homo factus est, qui pro te crucem & mortem non recusauit, qui generis humani unicus in cœlum est deductor. Lucebit autem is tibi, ut recto itinere tibi demonstrato, si monitis eius parēre uolueris, in illud cœleste domicilium te deducat. Nunc quidem etiam dum hic sumus iucundissima expectatione & spe illiusq; diuinæ uitæ, si piè, innocenter, Christianeq; uixerimus, similitudine: pòst re quoque ipsa & propria cœli possessione, cum ille nobis extremus dies aduenerit, quē plerique frustrà pertimescimus, qui deberemus potius optare atq; deposcere, ut ex hac ærumnosa & calamitosa uita in illam pacatissimam & beatissimam quàm primùm traduceremur. Quod quidem Deum immortalem rogo atque oro, ut mihi, & uobis quo ipse statuerit tempore feliciter contingat, gratia & misericordia eiusdem Dei & seruatoris nostri IESV CHRISTI, qui cum Patre & Spiritu sancto uiuit & regnat in sæcula sæculorum, Amen.

FINIS.

SERIES CHARTARVM.

æ ß a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u
* A B C D E F G H I K L M N O P
aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm nn oo

Omnes sunt terniones, præter * & oo duerniones.

IOANNIS CANTACVZENI CONSTANTINOPOLITANI REGIS CONTRA MAHOMETICAM fidem Christiana & orthodoxa assertio, Græcè conscripta ante annos ferè ducentos, nunc uero Latinitate donata,

RODOLPHO GVALTHERO TIGVRINO INTERPRETE.

Adiecta est eadem Græcè scripta, in eius linguæ ac pietatis studiosorum gratiam.

Cum Cæsareæ Maiestatis gratia & priuilegio ad quinquennium.

BASILEAE.

CLARISS. VIRO D. IOANNI DRACONITI SACRAE THEOLOGIAE APVD *nobile Marpurgum fideliſsimo doctori, Rodolphus Gualtherus Tigurinus S. P. D.*

MVLTVM hodie quæri ſolet, uir clariſsime, quo modo, quibus conſilijs, qua arte, quibus deniq; armis Turcica illa barbaries propulſari poſſit, quæ nobiliſsimis Europæ partibus, Græcia nimirum, Macedonia, Thracia, & ipſa nuper, proh dolor, Pannonia deuictis, nunc etiam ipſi Germaniæ manus admoliri uidetur: & inferet haud dubie grauiſſimam cladem, niſi nos ijs quibus par eſt, armis reſtiterimus. Atqui nemo eſt interim, qui non huic reſiſti cupiat, qui non hanc debellari uelit, qui non etiam hoc metu liberari exoptet. Hoc enim uel cū brutis commune habemus, ut noxias res deuitare, ſalutiferas autem & utiles amplecti ſoleamus. Cum uero tenebrarum princeps primum parentem Adam totumq; humanum genus, non modo peccati reū fecerit, uerumetiam diuinæ illi naturę, quam Deus homini dederat, tenebras offuderit, fieri uidemus ut inter res ipſas ferè omnes non bene diſcernētes, noxias pro utilibus amplectamur, utiles uero pro noxijs auerſemur. Et quemadmodum in ſummi boni inquiſitione & iudicio maximam hominum partem falli uidemus, dum alius opes, alius honores, alius uoluptates ſummi boni loco æſtimat, & ad hoc medijs contendit illicitis, ambitione nimirum, dolis, fraude, rapinis, furtis, cæde, alijsq; huiuſmodi: ita in malis propulſandis longe aliam, quàm Deus præceperit, uiam ingredimur. Noſtris enim uiribus propulſare conamur, quæ diuina potētia immiſſa ſunt. Sed quàm miſere ſuccedant huiuſmodi conatus, ex quotidianis priuatorum hominum exemplis & nobilium rerumpub. ruinis cōijcere licet. Videmus hoc idem nobis, hoc anno nimium infœlici fato contigiſſe, dum alijs alijsq; modis Scythicū illud flagellum confringere conamur. Hic enim mira hominum huius ſæculi cōſilia audire licet, dum alius Germanum, Hiſpanum alius, alius Romanum & aliunde collectum militem crepat. Alij interim confœderationes Regum, principum, nationum & urbium magno ſtudio ambire ſolent: tunc nimirum rebus ſuis conſuluiſſe putantes, ſi innumerabilem blaſphemorum ſimul & ebriorum militum multitudinē et apparatum plus quàm Perſicum in caſtra detulerint. Atqui utinam hic omnes illud Pſalmiſtæ animo ſuo uoluerent, ſub perſona Dei dicentis: Vtinam

» populus meus audiſſet me, & Izraël in uijs meis ambulaſſet. Quia
» breui inimicos illorum humiliaſſem, & ſuper aduerſarios eorum
» uertiſſem manum meam. En benigniſsimam Dei in nos beneuolentiam, & fauorem plus quàm paternum. Vt enim pater non læto, ſed afflicto animo filium inobedientem corrigit, hoc unū, ut reſipiſcat, deſiderans: talem ſe nobis Deus proponit, qui inuitus flagellum immittat: retrahat autem cupidiſsime, ſi nos in ordinem redactos eſſe uiderit. Videre hoc licet multorum exemplorum teſtimonio, ſi modo in re ipſo ſole clariore exemplis opus eſt. Quoties enim duræ ceruicis populus Izraël per deſertum duce Moſe oberrans, Deo obmurmurauit, omnium beneficiorum immemor? Quoties hac ingratitudine Dei iram in ſe concitauit? Sed quoties idem per pœnitentiam & religionem ſaluatus eſt? Quod idem, cum terram promiſſam iam poſſiderent, factum uidemus. Nunc enim propter peccata ſua Chananæorum, nunc Ammonitarum, nunc Madianitarum, nunc Palæſtinorum, aliarumq́ gentium iugo preſſæ, repentinum ſemper & inſperatum ſenſerunt auxiliū, ſi animo ad Deum eleuato illius miſericordiam inuocarent. Deus enim, qui in Aegypto inuocantes ſe audiuerat, idem etiam in terra ſua ad ſe ſolum confugientes non negligebat: quin pace ſecura illis conceſſa, Iudaici imperij terminos longe lateq́ extendit. Veriſsimum enim eſt idem illud Dei oraculum, quod apud Eſaiam ſuperiori ferè ſimile legimus: V-
» tinam aduertiſſes mandata mea, tunc fuiſſet quaſi fluuius pax tua, &
» iuſticia tua ſicut fluctus maris. Hæc inquam, Draconites chariſsime, utinam tota Germania conſideraret: & haud dubie breui, iſto atrociſsimo flagello liberaremur. Quis enim non intelligit, peccata noſtra pœnam hanc meruiſſe? Conferamus enim ea quæ Babylonicam captiuitatem præceſſerunt Izraëlitarum tempora, cum hiſce noſtris: utraque hæc tam ſimilia inter ſe eſſe apparebunt, ut ouum ab ouo citius quàm hæc ab illis diſtinxeris. Vt enim tunc temporis erant, qui ex profeſſo idololatriæ ſtudebant, qui Ieremiæ & alijs prophetis obloquebantur, qui ſiderum cultum pleno ore iactabant: ſic noſtris temporibus inuenire licet ubique templa pontificia abominatione conſpurcata, religionem quæſtuoſam, cultū à Deo creatore ad creaturas translatum, Verbi contemptum: talesq́ in ſingulis locis homines, qui ſcripturarum nulla religione tenentur, & penes quos tutius fuerit atrociſſimis calumnijs inſontes circumuenire, blaſphemias impijſſimas effundere, ſpurciſſima cum ſcortis & lenonibus colloquia miſcere, quàm Sacræ ſcripturæ locum aliquem exponere, uitæ emendationem poſtulare, & pacem promouere publicam. Vt Ieremiæ temporibus hi qui pij uidebantur, fucatam

magis

magis quàm ueram religionem præ se ferebant: ita hodie inter illos euenire uidemus, qui Euangelio inflati potius quàm emendati, Christianissimorum nomen sibi uendicant. Multa enim illi de Euangelio disserunt, Christum crepant, quæstuosam pontificis nundinationem proscindunt, gratuitam'que peccatorum remissionem per sanguinem Iesu Christi partam iactitant: obliti interim, hanc alteram tantummodo Euangelij partem esse, quam prior illa, pœnitentia nimirum, præcedat necesse est. Vtraque enim hæc Christus docuit, & idem hic Euangelium in has partes diuisum, iam cœlos ascensurus apostolis docendum commendauit. Si igitur Christiani uideri uolumus, ubi Christiana fides per charitatem, ut Paulus ait, efficax? ubi Christiana religio? ubi Christianæ uitæ sinceritas & innocentia? ubi ante omnia hæc humillima illa & luctuosa peccatorum nostrorum pœnitentia, & ardens sacrarum literarum studium? Hæc sanè si hodie quæras, unà cum Astręa illa poëtica relictis terris in cœlum auolauisse dices. Quamuis interim non ignorem esse quosdam, imò multos in principum aulis, in populorum magistratibus, in ciuitatum conuentibus homines uerè pios, qui hæc agnoscunt, deplorant, & ardentissimis uotis sublata cupiunt, qui uiam docent ueram, & modum ostendunt per quem Dei iram effugere liceat. Sed quid pauci inter plures alios diuersum longe sentientes? Quamuis enim hi multum de mutuo pacis studio, de ecclesiæ reformatione, de priuata & communi omnium pœnitentia disserant, & hæc arma longe fortissima contra Turcicam ferocitatem in medium deponant, derisores citius quàm obsecutores inueniunt. Cæterum alia ad hunc propellendum arma non esse, & nos, nisi ijsdem utamur, perituros, ueterum exempla docent, & nos nostro malo quotidie experimur.

Accedit autem his aliud malum longe grauissimum, quod paucos inuenire liceat in uera religione bene institutos. Licet enim nomine tenus omnes Christiani sint, & periculosissimum sit hunc illis titulum auferre: paucissimos tamen in hominum uulgo inuenias, qui Christianæ religionis fundamenta & penetralia? ut sic dicam, penitius inspiciant. Hi deinde consuetudine potius quàm fide aut religione ducti, Verbũ audiunt, sacris participant, & omnibus Christianorum ceremonijs utuntur: sed animum habent affectuũ procellis turbidũ, qui fructiferum aliàs Euangelij semen opprimere solent: uel si idem enatum sit, leui momento rursus amittunt. Quemadmodum enim semẽ in petricosa loca deiectum exoritur quidem, sed cum radices altius agere non possit, nec etiam tempestatum & caloris uires sustinet: Sic homo qui uerbis quidem fidem iactat, ani

mum uero à fide alienum habet, ſecundis quidē rebus Chriſtianus eſſe uidetur, at perſecutione orta afflictionum æſtu cōſumitur. His enim ferè contingere ſolet, ut fidem ueram ex ſucceſſu cultorum æſtiment: quem ſi lætum conſpiciant, fidem illorum probare: ſin aduerſum, improbare conſueuerunt. Hi igitur cum exactiſsimam rei militaris diſciplinam, inſtructiſsimas copias, arma fœliciſsima, & uictorias exoptatiſsimas Turcicæ potentiæ contra Chriſtiani nominis profeſſores cernunt, de ſua religione, quæ Chriſto innititur, incipiunt dubitare, exiſtimantes fieri non poſſe ut religionem Deo aduerſam ſequantur, qui tam fœlici fruuntur rerum ſucceſſu. Hinc fit igitur ut multæ gentes ſpontaneæ quodammodo ſe illi dedant: multi etiam frigidis animis ſeſe opponētes, leuiſsima incurſione uincantur: qui ſi rem omnem penitius intelligerent, fortiſſimo animo decertarent, non tam armorum fiducia quàm fide in Deum confirmati.
„ Dicerent enim cū fortiſsimo illo Izraëlitic̨e militiæ duce Ioab: Con
„ fortamini, et firmi ſtemus pro populo noſtro, et pro ciuitatibus Dei
„ noſtri. Dominus autem faciat, quod bonum eſt in oculis ſuis. Si inquam, hoc animo inſtructi hoſtes infideles aggrederemur, ſciremus utique non noſtrum, ſed Dei negocium hîc agi: & tanto duce animati, & uulnera & mortem contemneremus. Huiuſmodi autem animus ſine uera ueræ religionis cognitione eſſe non poteſt. Illa autem firma nunquam fuerit, niſi falſam etiam religionem cognitam habuerimus. Vtrarumq; enim collatione piorum animi incenduntur ardentiſſimo fidei & pietatis amore, odium uero acerrimum impietatis concipiunt. Adde, quod nunquam ueram religionem contra infideles defendere poterit, qui illorum perfidiam, impietatem, et impietatis argumenta ignorat. Prudenter itaque mihi facere uidentur, qui hoc periculoſo rerum ſtatu in id incumbunt, ut Mahometicæ legis abominatio in medium protracta, ueritatis mucrone penetrantiori quouis gladio ancipiti confodiatur. Vident enim hi quantum boni in ueteri eccleſia hinc emerſerit, quòd hæreticorum impia figmenta toti orbi proponerentur. Ea enim eſt impietatis & ſuperſtitionis deformitas, ut ſi laruam illam fucatam illi detraxeris, etiam ipſos ſuos diſcipulos terreat. Quare orthodoxi ueteris eccleſiæ ſcriptores, non in hoc erant, ut hæreticorum dogmata & argumenta in tenebris abſcondita deliteſcerent: ſed in ueritatis lucem uel inuitis hæreticis protracta, uerbo Domini iugulabant. Nec enim eſt ut hic aliquis ueritatis damnum metuat, qui illam penitus cognouerit. Ipſe enim Chriſtus cum phariſæorum hypocriſim ſuæ doctrinæ plurimum incommodare uideret, eandem non contexit, ſed uæhementiſſimo animi ardore detexit, Væ illud horrendum illis intonando.

Atqui

Atqui idem nostris temporibus factum uidemus, magno cum animarum commodo & salute. Quamdiu enim Romani pontificis lex fuit incognita, nec superstitioni illi abominandæ hypocrisis larua detracta est, uiribus quotidie aucta, ueritatem & pietatem oppressit, ita ut nullis armis unquam uinci potuerit. Quis enim ignorat Imperatorum aliquot contra Pontificem conatus, magnanimos quidem illos, nec improbandos, sed successus semper infœliciores? Postquã uero Euangelij lux in mundo affulsit, & Romanæ impietatis abomi natio in medium prolata hominum oculis exposita est, quis non uidet, quantum damni fœda illa superstitio acceperit, ut iam non prin cipibus modo, doctis & eruditis, sed etiam idiotis & agricolis, imò pueris adhuc teneris ludibrio sit? Omnino enim sic comparatum esse uidemus, ut is qui Euangelium non armis, sed uerbi prædicatione in orbem uniuersum propagari uoluit, idem etiam impietatis sectatores non gladio & igne, sed ueritatis fortitudine uelit debellari.

Ipse igitur cum aliquos multis ab hinc annis uiros bonos, pios & eruditos, hunc etiam lapidem contra Sarracenorum hæresim mouisse uiderem, & hoc nostro sæculo idem multos tentare, non simili tamen successu, semper cupiebam quàmplurimos tam egregij operis adiutores esse, non dubitans eodem ariete istam hæresim quatiendam & deijciendam fore, quo hisce diebus papistica illa arx excelsissima deiecta est, adeò ut quorum ortus eodem tempore emersit, eodem etiam gladio & tempore conciderent. Ecce autem ut subito non sine numine, ut spero, commodissima sese occasio obtulit, quą etiam nostri (si modo aliquod datum est) ingenij uires in tam sancto opere exercerem. Cum enim fidelissimus in Christi ecclesia minister, sagacissimus diuinorum mysteriorum indagator, & præceptor noster unice colendus, THEODORVS BIBLIANDER (cui ut multum Tigurina debet ecclesia, ita omnes etiam exteræ eundem suspiciunt) noctes diesq; in hoc negotio uersaretur, ut Christianus orbis Mahometicæ legis impietatem & agnoscere & refutare posset, obtulit nobis hunc Ioannis Cantacuzeni Constantinopolitani regis librum contra legem, cuius modò meminimus, conscriptum magna pietate, magna religione, summo etiam in sacris tractandis iudicio. Obtulit autem exemplaria duo Græca, manu scripta, quæ ab amicis acceperat: è quibus quod uetustius erat, & correctius, Constantinopoli erat conscriptum, testante hoc subscriptione, quæ & locum & librarij Emanuelis Zycandylæ nomen præferebat. Petijt autem à me, ut in Christianæ religionis gratiam, commodum publicum, & multorum salutem, eundem Latio donarem. Quid autem facerem, mi Draconites? Erat opus nouum,

& graue, & meis fortasse humeris impar. Petebat autem is, cui me plurimum debere nunquam fateri desinam. Postulabat totius ecclesiæ utilitas, in cuius gremio quotquot sunt, Christi spiritu & protectione fouentur. Num igitur meam hîc operam denegarem? Num laboris tædio ducerer? Num pudore rustico tot bonos & Christianos uiros hoc tam sancto munere spoliarem? Ingratus certe, imò impius mihi uisus essem, si hic meos denegauissem labores, quos in alijs nonnunquam minus utilibus impenderam. Subij igitur pondus hoc satis graue, exemplaria utraque contuli, in quibus tamen non multum discrepantiæ inuenire licebat, & tandem omnia collata Latino sermone loqui docui. Neque hic mouebant me scrupuli aliquot, quos in nonnullis locis, in tertia autem Apologia imprimis animaduertebam. Illic enim, prout temporum suorum ratio postulauit, sanctorum imagines, intercessionem Diuorum, crucis religiosum cultum, & nescio quæ alia, satis constanter quidem, sed minus firmis argumentis defendit. Hæc tamen tempori (ut dictum est) condonanda esse putabam. Et iniquum mihi uidebatur, tantum thesaurum propter carbones aliquot iniectos abijcere. Si enim hoc facere uoluerimus, uix aliquem etiam receptum doctorem in ecclesia retinere licebit. Vt enim uix inuenire licet corpus aliquod omni carens macula: ita uix opus aliquod, à pijs etiam compositum inuenias, in quo non humanæ, id est labilis & lubricæ naturæ uestigia depræhendas. Vt autem rem aliquam multis accommodam usibus, non propter aliquod leue incommodum repudiamus: ita etiam hunc librum Christianis hominibus recipere licebit, & singula iuxta Pauli doctrinam probare, & quæ bona fuerint retinere. Damascenum enim secutus esse uidetur: qui cum & ipse imagines defenderet, non tamen imaginibus honorem tribui docebat, sed ijs quibus imagines essent positæ: imò non his, sed Deo, quem illi docuissent. Quid tamen de horum sententia sentiendum sit, ipse Dominus ubiq; in scripturis per legem & prophetas exponit. Vt enim in lege se solum coli uult, ita etiam imaginibus se coli non uult: longa & sufficienti enumeratione omnes imagines, quales sint, è cœtu sacro eijciens. Apud Esaiam enim claris uerbis testatur, dicens: Ego Dominus, & hoc est nomen meum: & gloriam meam alteri non dabo, nec laudem meam sculptilibus. Et ne illas tantum imagines prohiberi putaremus, quæ in aliorum, nõ Dei honorem institutæ sunt, alibi apud eundem prophetã clarissime dicit: Cui assimilabitis Deum, aut qua similitudine exprimetis eum? Quasi dicat: uel hinc constat uanissimam esse omnem, quæ idolis constat, religionem, quod qui hanc habent, mutis simulachris

eum

eum referre conantur, quem nulla similitudo exprimit. Si enim ipsa hominis mens & ratio (quæ cœlestium quoq; orbium motus, & aërias impressiones sua inquisitione penetrauit) Dei naturam nullo modo inquirere potest, nec illius infinitam æternitatem & potentiã percipere, quî fit ut ligno & lapidi tribuamus, quod nec rationi tam diuinæ tribuimus? Cum & ipse Dominus in lege testetur: Non uidistis ullam similitudinẽ, in illo die quo locutus est uobiscũ Dominus in Horeb, de medio ignis. Ne forte perditè agatis, faciẽtes uobis sculptile & simulachrum cuiuscũq; figuræ, similitudinẽ masculi aut fœminæ. Neq; enim hic prætexere licet illiteratorum imperitiã, quibus multi imagines ceu scripturam laicorum proponendas esse asserunt. Constanter enim huic opinioni Habakuk reclamat, dicens: Væ qui dicit ligno, euigila: & lapidi insensibili, excitare. Ipse'ne docebit te? Et Paulus ad Romanos scribens, docet, quod Dominus τὸ γνωστὸν τοῦ θεοῦ, id est omne illud quod de Deo sciri oportet, potest'ue, declarauerit nobis per creaturas, uisibilium nimirum contemplatione in inuisibilis creatoris considerationẽ inducendo. Qua de causa factũ uidemus, ut in ueteri ecclesia usq; ad Hieronymi tẽpora, summo studio hoc cauerint episcopi, ut nulla in tẽplis imago prostaret, nec picta, nec sculpta, nec texta: & ne Christi quidẽ, propter Anthropomorphitas. Patefacta autem errori & superstitioni ianua est, dum ceremonijs potius quàm religioni mentis purę intẽti, circa Dei culturam ex suopte ingenio, licet non malo zelo, homines multa innouare cœperunt. Et de Crucis ueneratione quid hic dicere opus est? Magna quidẽ eius religio, & magna sermonis crucis apud Paulũ authoritas. Sed de qua'nam cruce illum loqui putabimus, cũ Galatis scribens, inquit: Ego uero absit ut glorier, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo? Num ligneam crucem intelligemus? Et quàm conueniens hoc fuerit, si illum in ligno gloriari dicas, qui fidem puram tanta constantia docuit? qui Corinthijs fatetur, se nõ scire quicquã quàm Iesum Christum, & hunc crucifixum: id est, qui cruce & morte sua nos à morte æterna redemptos patri Deo reconciliarit? Atqui in eodem & nos gloriamur, contra mundum & mundi principem. Crucem, id est passionem Domini nobis salutarẽ esse credimus, hanc ueneramur, colimus & suspicimus. Cruces uero materiales, si ad cultũ prostent, eiusdem authoritatis esse iudicamus, cuius crucis typus, æneus nimirum serpens erat: quem cum Ezechias ille pijssimus Izraelis rex coli uideret, contriuit, & Nehustan, id est rem æneam uitæ, uirtutis & salutis expertem nominauit. Porro quod diuorũ inuocationem attinet, & intercessionem, multis disputare non est opus. Christus enim

ut nuſquàm diuorum interceſſionem docuit, ita ad ſe uenire iubet omnes qui laborant, & onerati ſunt. Et apud Ioannem alta uoce cla-
» mat: Si quis ſitit, ueniat ad me, & bibat. Et apoſtolus Ioannes, qui in myſtica illa cœna ſuper pectus Ieſu recumbens, diuinorũ myſterio-
» rum cognitionem percepit: Filioli mei, inquit, hæc ſcribo uobis, ne
» peccetis: ſi quis autem peccauerit, aduocatũ habemus apud patrem,
» Ieſum Chriſtum, iuſtum. Vt autem nemo hominũ per ſe apud Deũ abſolute iuſtus eſt, ita etiam nemo pro alijs, ut iuſti reddantur, inter-cedere poteſt. Quare etiam fortiſsimus ille Dei præco, & apoſtolus
» Chriſti Paulus inquit: Vnus Deus eſt, unus etiam cõciliator Dei &
» hominum, homo Chriſtus Ieſus, qui dedit ſemetipſum precium re-
» demptionis pro omnibus, &c. E quibus omnino patet, quiſnam colendus, & quo ritu colendus ſit: unus ſcilicet Deus pater, per filiũ ſuum Chriſtum, in ſpirituſancto, cum fide indubitata, per charitatem efficaci, & pura ſanctaq́ uitæ innocentia. In lege enim dicit: Sancti eſtote, quia et ego ſanctus ſum. Cum uero hæc eadem hic author noſter ueriſsime tradat, interim uero hos ueluti næuos faciei ſuæ aſperſerit, non tamen propter reliqua uere orthodoxa dogmata fuerit reijciendus. Si enim Maro ille ex Ennij ſtercore gemmas legere non dedignabatur, quanto magis nos pauciſsimis iſtis reiectis, hunc tantum theſaurum decet amplecti? Neq́ hic mihi uitio uerti uelim, quod hæc ſcribens, ipſa authoris uerba, cum minus pia iudicarem, in lucem ediderim. Malui enim bona fide quicquid inueni transferre, ſenſu, quantum potui, abſoluto & uero, quàm hoc admittere, ut fraudis & doli mali meritò accuſari poſſem.

Omnem uero hunc laborem noſtrum tibi dedicatum eſſe uolumus, Draconites præſtantiſſime, tum propter immenſa illa tua in me collata beneficia, tum propter principem tuum Philippum Illuſtriſſimum Heſſorum Landgrauium, cui totius Heſſiæ nomine me plurimum debere fateor. Quando enim ſatis prædicare potero, inſignem illam humanitatem nobis à Marpurgenſis ſcholæ profeſſoribus exhibitam? qui me, cum iſtic uerſarer, non in diſcipulorum, ſed amicorum numerum aſcripſiſſe uideri poterant? Quando etiam ſatis laudabo familiaritatem illam (cuius uel memoria hodie dulciſsima eſt) quæ mihi Ratiſponæ in Illuſtriſs. tui Principis aula fuit, tecũ nempe, & cum Ant. Coruino, Ioanne Piſtorio, Dionyſio Melandro, & Ioan. Megabacchio, alijsq́ uiris bonis, pijs & eruditis? Quibus omnibus cum me multum debere fatear, tibi tamen quàm plurimum debeo imprimis, quod te duce in horum familiaritatem peruenerim: qui cum omnes ſummum in nos amorem teſtarentur, tu tamen, neſcio quo modo, omnes ſingularibus beneficijs ſuperare cõ-

tendebas:

tendebas: parumq; tibi facere uidebaris, nisi & amici & fratris, imò filij loco me complecteris. Si tantæ igitur beneficentiæ obliuiscerer, haud dubie è tygride natus, & in asperis Caucasi montis rupibus enutritus esse uideri poteram. Vt interim alias uirtutes taceam, quas apertissimis signis nō semel ostendisti, imò ostendis quotidie. Nota enim, imò commendata est omnibus tua illa in Marpurgensi schola eruditio, religio, pietas, fides & candor, quo sacras literas magno cum fœnore doces. Nota est tua in Christum fides, qua comite etiam patriam, nobile illud Francorum Carlostadium, deserere maluisti, quàm sine hac domi præclarus uiuere. Nota est animi tui fortitudo, qua non semel fidem tuam & dogmata sancta coram ferocissimis hostibus defendere ausus es. Meritò igitur hunc fœtum meum in illius sinum depono, quem hunc non minus ac uerum patrem scio defensurum. Oro autem, ut hunc beneuolus suscipias, præsertim cum non in beneficij retributionem, sed in sempiternum amoris nostri symbolum hunc tibi nuncupem. Faxit modo Deus opt. max. ut hosce labores nostros in sacrosancti nominis sui gloriam & Ecclesiæ utilitatem cessisse uideamus. Salutabis autem nomine meo, eruditione & pietate præstantes uiros, D. Ioannem Megabacchium, Lonicerum, Gasparem Rodolphi, Matthæum Capellam, & alios amicos fratresq; in Christo semper obseruandos. Saluum uero te cupiunt, unà cum omnibus tuis, D. Heinrychus Bullingerus, Gaspar Megander, Eras. Fabricius, Pellicanus, & Theodorus Bibliander, præceptores nostri & symmystæ charissimi. Vale, & in uinea Domini laborantes precibus continuis iuuare pergito.

Tiguri, x. Calend. Ianuarij. Anno à Christo nato M. D. XLII.

IN LIBRVM IOANNIS CANTACVZENI REGIS CONSTANTINOPOLITAni contra sectam Mahometicam,

ARGVMENTVM.

ACHAEMEMIDES quidam uirilem ætatem iam ingressus, homo non ignobilis, & fortunæ splendidæ, docendi munus administrabat. Nam & ipse cum patriæ legis, & omnium quæ ad hanc pertinent æmulus esset, Mahomethem & legem illius magnę omnino æstimationis esse persuadere uidebatur. Hic ueræ pietatis iubare excepto, cũ patriam superstitionem condemnauisset, Deum uerum agnoscit. Ob hoc uero omnibus bonis suis spoliatus, ad pijssimum Romanorum regem, qui tunc IOANNES CANTACVZENVS erat, confugit: quo etiam amice usus est. Cum uero Deus regem ad uitam philosophiæ Christianæ studiosiorem uocaret, ipse etiam inter regis comites assumptus, unà cum eo uitæ Monasticæ inauguratus, mutato nomine Meletius dicitur. Familiari regis colloquio tum non parum adiutus est, cum hic nimirum illius informaret animũ, & in religione Christiana institueret. Cæterum hæc humani generis hostem æquo animo ferre, non erat facile. Persam itaq; quẽdam armat contra Meletium, cui persuadet ut literis dolosis & uersutis illum aggrediatur, & impellat ut ueritatẽ mendacio permutans, ad pristinam religionem redeat. Meletius autẽ quamuis cupidissimus esset huiusmodi semet ipsum scriptis opponere, dicendi tamen facultate destitutus, ad Regem confugit, cui literas offert, & auxilium in imminenti concertatione ab illo postulat. Rex itaq; cum uiri institutum approbauisset, certamen suscipiens, Meletio simul & ueritati linguam ceu mutuo dat. Oratio autem, cuius argumentũ erat, epistolam cuius suprà meminimus reuincere, contra Sarracenorum hæresim progreditur, defendens quidẽ Christianorũ dogmata, obiter uero singulas Sarracenæ hæresis partes percurrens: tũ quatuor sermonibus ostendit, hanc nec ueritati nec sibijpsi esse consentaneam, utpote quæ ipsa sibi multis in locis non satis conueniat. Quod autem Mosis simul, prophetarũ & Euangelij testimonijs Christianæ religionis mysterium demonstrat, nemini mirũ uideatur, cum & ipsis Sarracenis pro sacrosanctis habeãtur, quę à Mose, prophetis, & Euangelij scriptoribus dicta sunt. Veruntamen eadem hæc contra Iudęos induci possunt, idq; nõ sine ratione. Sarracenis enim non pauca sunt cum Iudæis communia. Eadem enim apud utrosq; monarchiæ politia, idem polygamiæ studium, eadem suillæ carnis abstinentia, idemq; circumcisionis signum. Eodem etiam iure apud utrosq; repudij libellũ proprijs licet dare uxoribus: & aliquo uel horum uel illorum defuncto, cõiugem illius frater ducere solet. Sed ut summatim dicam, non errauisse mihi quispiã uidebitur, si Mahometis legem confusum corruptumq; Iudaismũ dixerit. Quapropter & Diuus Ioannes in Apocalypsi de lege & gẽte hac disserens, ubi quasi per ænigmata perstringit quæ utrisq; communia sunt, inquit: Dicunt se Iudæos esse, & non sunt. Adeò ut absurdi nihil fuerit, si communis & eadem cum illis concertatio sit, qui quàm plurima inter se communia obseruant.

Apo. 2.

MVSVLMANVS SAMPSATES ISPHAchanes Persa, Monacho Meletio.

IN nomine Dei misericordis & cõmiserantis. Frater dilecte, Salutẽ & laudẽ et intercessionẽ à nobis fratrib. tuis humillimis suscipito: at animi nostri beneuolentiã, qua in te affecti sumus, etiã sine scriptis depræhẽdes. Scire tamẽ te uelim, quod ego frater tuus humilis & exilis, opportuno tẽpore in regionẽ magni Amura (cuius iustitiam ut Deus augeat imprecor) delatus sum, quẽ et ipse nosti nimirũ nihil perinde atq; laudes tuas respicere. Vitæ uero tuæ rationẽ & sententiã ab amicis & fratrib. quos hic habes, cognoui, qui tanto tui amore tenentur, ut nũquàm nos uiderint, quin hoc à me cõtendant tuo nomine, ut Amuram, quo te restituat, precari uelim. Illos igitur sic affectos uidẽs, etiã ipse, licet mihi ignotus sis, condoleo, Deũq; ceu peccator oro, ut te à tenebris & perditione, in quã incidisti, cõuertat. Quin etiã te obsecro, resipisce, plora, geme: Deus enim misericors est. Intelliges etiã te nõ solũ hoc malo laborauisse: uerũ & sancti & prophetæ alijq; uiri magni & insignes Deũ fefellerũt, quib. tamen peccata ab illo remissa sunt, quemadmodũ ipse ore suo sancto testatur, dicẽs, Paratus & prõptus sum ut resipiscentẽ suscipiã. Quin & propheta cum Deo in hæc uerba consentit: Si quis resipuerit ab ijs quibus Deũ fefellit, pro insonte & immuni à peccato habebitur. Quod si igit & tu ceu homo lapsus es, noui nihil accidit: resipisce tantũ, & laua cor tuũ, ut Deus ille misericors te recipiat. Si enim nõ peccaret homo, quo'nã argumẽto Deũ misericordẽ esse & nobis condolere depræhenderes? Literæ certe, quas scripsisti, huc trãsmissæ, nequaquàm eruditioni & honori tuo pristino respondebãt. uerũtamen affectu impulsus hoc fecisti, & prophetã accusando illũ, ut nosti, calumniatus es. Nõne scripturã nosti quę à Deo per prophetã dicta est, Omnia propter te feci, & te propter me? Sed Deũ oro, ne te mors appręhẽdat in perditionẽ. Dic tamen, per Deũ obtestor, quid'nã boni tibi apud Christianos uidere licuit? Imaginãtur enim sibi specie falsa, quod Christũ gloria extollant, cũ in eundẽ sint iniurij, dicentes hunc & Deũ esse, & Dei filiũ. Confuderũt uiam uerã, & hac neglecta ceciderũt in morbum incurabilẽ. Non tamen decet, ut Musulmanus orthodoxus eos deuoueat, sed ut potius oret pro illis, iuxta Dei & prophetæ sententiã. Rursus uero abs te interrogo: Quid quæso uidisti quod seductus es, & in illorũ fidem consensisti? Dicũt se tres personas adorare, Patrẽ, Matrẽ & Filiũ. Quis hoc unquàm uidit? quis audiuit? qualis propheta hoc docuit? aut cui unquàm sanctorũ per uisionẽ reuelatũ est? † ut audiuimus, in plures partes diuisi sunt, dicũtq; alij quidem deos esse multos, alij uerò pauciores: & de hoc quotidie disceptare solent, & cõtendere. An uel ex his eos nunquàm cõdemnare potuisti? Væ horũ impudentiæ, uæ horũ stultitiæ. Deserto enim & relicto Deo cõditore omnium, deos plures colunt, Christũq; cum sit Sermo Dei falsò traducunt, quod dixerit se filium Dei esse. Nonne hunc Iudæi interrogauerũt dicentes, Tu'ne es filius Dei? & negauit, dixitq;, Vos dicitis. * Veruntamen ab Adeth usq; in hoc tempus quid'nam tibi scribã? quid redarguam? quid doceã? Quod scilicet unus sit Deus, creator cœli & terræ: quẽadmodum & ipse dixit, Ego sum Deus, et consortem diuinitatis non habeo. Bene tamen hoc depræhendimus: non enim, quantum audio, rudis & indoctus

† *Qui*

* *Locus obscurus, librariorũ, ut uidetur, incuria deprauatus. Videtur autem per* ἐσλὼ, *Adeth intelligẽdus, Ismaëlitarum propheta. uel Huth, qui primus Ismaëlitarũ literas dicit.*

ctus es, niſi quod corporis tui te uicit cupiditas. Noſti nimirum, an mundus principio & ſubſtantia careat? & ſufficiant hæc. Prudentem uel unica ſeruabit oratio. Et hæc quidem per literas, illa autē abſq; literis nunciata ſunt. Qua ratione fieri poteſt, ut Deus filium habeat ſine muliere? Quod ſi Deus filium habuerit, diſſidium ſanè aliquod inter ipſos oriri poterit. Quomodo item poſſibile eſt, ut Deus homo fiat? Quo deniq; modo homo factus eſt? Inſuper, ſi Chriſtus deus erat, et dei filius, cur non hominem nudo uerbo ſeruauit, ſed quaſi impotentia impeditus homo factus eſt, & mortuus eſt, ut hominem ſaluaret, iuxta Chriſtianorum ſententiam? Quod ſi deus erat, quo modo paſſus eſt? deus enim pati non poteſt. Cumq; Chriſtiani Moſaicā legem tranſgrediantur, et propter hoc merito accuſandi ſint, ipſi tamen Muſulmanos, qui potius laudē merebantur, incuſant. Sed & ipſius Mahometi nomen & in ueteri teſtamēto, & in Euangelio, etiam Chriſto hoc commendante, deſcriptum erat: Chriſtiani uero illud eiecerūt. Imò non in his tantum, ſed etiam ab æterno in dextra diuini throni parte ſcriptum inuenitur. Poſtremo Muſulmanorum fidem ab ipſo Abrahamo originem traxiſſe, certis argumētis deprehenditur.

QVOD CHRISTVS FILIVS DEI SIT, ET DEVS VERVS ET PERFECTVS, QVODque Deus exiſtens homo factus ſit, iuxta theologorum & prophetarum teſtimonia.

APOLOGIA PRIMA.

MAGNVS eſt Deus Chriſtianorum. Meletius Monachus humilis & exilis prudentiſſimo & ſapientiſſimo Sampſati Iſphachani. Cū literas tuas, quas ad me miſiſti, accepiſſem, intellexi quàm multis mecū colloqui cupias, ſi mutua cōuerſatione frui liceret. Temporis uero opportunitate hoc non admittente, neceſſe fuit ſcriptis hoc, quod cupiebas, exequi. Verum & ipſe iam antè reſcripſi, et de omnibus, quibus accuſas nos, pro uirili defendi, et Apologiam abs te ſcriptam expectaui hactenus: ſed fruſtra. Nō multo autem trāſacto tempore, mea, quam tibi ſcripſerā, Apologia ad me reuerſa eſt ſine omni indicio & reſpōſione. Miratus ſum hoc uehemēter, multa et diuerſa de hac re mecum conſiderans. Quidam uero à uobis huc peruenientes retulerunt mihi, quod cupias reſponſionem hanc uel apologiam huc non remiſſam eſſe. pœnituiſſe enim te facti. Præterea & hoc addiderunt, quod dicas, Quomodo poſſibile eſt Deo eſſe filium ſine muliere? Si enim filium habet, en diſſidium & factio inter ipſos eſt. Quomodo etiā poſſibile eſt, ex Deo hominem fieri? item, Qua ratione cum Deus fuerit, homo factus eſt? Præterea, quod ſi Chriſtus Deus erat & Dei filius, cur nō hominem uel nudo aut ſolo uerbo ſeruauit, ſed quaſi impotentia impeditus, homo factus eſt, mortēq; ſubijt ut hominem ſaluaret? Inſuper, ſi Deus erat, quomodo paſſus eſt? Deus

enim nō patitur. Deniq; quod nos qui Christū profitemur, transgrediamur & soluamus legem Mosaicam, incusemus uero & damnemus uos, ut qui im piè & falso eandem obseruetis. Fieri itaq;, ut nos qui accusationem merueramus, uos ipsos qui laudem meruistis, condemnemus. Item, quod & Christus de Mahomet uaticinatus sit, ipsumq; commendauerit: quodq; nomen eius & in ueteri Mosis lege & in Euangelio descriptum Christiani cum multis alijs eiecerint. Sed & hoc hi ijdem addiderunt, quod cupias Apologiam nostram copiosiorem & puriorem haberi. His itaque cognitis, institutum tuum comprobaui. Quicunq; enim ueritatem inquisiuerit, eandem inuenit. Musulmani enim interdicere solent, ne quidam illorum cum Christianis disputent: nimirum in hoc, quantum uidere est, ne mutuis disceptationibus exercitati, puram ueritatem agnoscant. Christiani contrà cum animi fiducia innitentes puræ suæ fidei, & rectis, probatis uerisq;, quæ obseruant, dogmatis, nullos omnino suorum impediunt, sed singuli illorum confidenter & libere cum omnibus, quibuscunque libuerit, disputare solent. En igitur iuxta animi tui sententiam, defensionem meam quoad potero instituam, ea scilicet edisserens, de quibus ad nos scribens dubitauisti & interrogasti. Atqui hæc tua sunt, ô bone Sampsates, uerba. Ego uero quid dicere aut loqui uelim, & unde orationis sumere initium, non uideo: ueritus, ne tibi simile quiddam, quod his qui oculis laborant, contigerit. Hi enim cum uisus sint imbecillioris, solis radios lumen'que auersantur, & in tenebris potius desidere gaudent. Ita etiam tibi ueritatis & iustitiæ uerba audienti contingit. Veritatem enim auersaberis, odioq; habebis, multo potius cupiens in uanis his, quibus nunc immersus es, tenebris desidere, sicut et illi de quibus modò diximus. Quod tamen ne fiat, deprecor. Veruntamen innata illa tibi, quam Deus concessit, iudicandi cognitione, disciplinis quoque & institutione honesta, qua institutus es, insuper honesta & integra, quam tibi multi tribuunt, conscientia (quæ omnia te in ueritatis uiam inducere possunt) freti, hunc laborem suscepimus. Nec enim multorum & uariorum hæc est cognitio. Nunc autem, ut ipse uides, ad te scribo, & quasi oblitus ingenij mei, tenuitatis & inscitiæ, rusticitatisq;, qua premor, rationem Apologiæ nostræ reddere institui, & ostendere ea tibi, de quibus dubitando interrogauisti, quorum cognitionem ipse auribus percepi, & animo edoctus sum, Dei auxilio nimirum oculis meis apertis, meq; à uana, peruersa, à patribus tradita superstitione ad sinceram & inculpatam Christi fidem & ueritatis uiam cōuerso. Hortor itaq;, ut attētus audias. Nihil enim ex me dicturus sum, neq; ex his quæ à uobis non recipiuntur: sed eorum utar librorum testimonijs, quos omnes Musulmani pro ueris & sacrosanctis scripturis à Deo datis agnoscūt & fatentur. Fac igitur, ne tibi idem contingat, quod ijs qui thesauris in terrā defossis insistentes, cui'nam rei insistant, & quid'nam ipsis proximum sit, nō intelligunt. Hi enim ingentes diuitias tantum non manibus habentes, propter ignorantiam harum uacuis discedūt manibus. Vel ne his similis fias, qui dulcissimæ potatu & limpidissimæ assistentes scaturigini, sitibundi tamen discedunt. Quin potius laboriosos illos & sudantes imitare, qui in hoc sunt, ut defossum illum & absconditum thesaurum effodiant, & lucro ditentur. Tūc etenim, quæ impijs & indoctis ignota sunt, Dei oracula in præsentiarum tibi reuelata, ceu in manus tradentur. Attende igitur, ut scopo & proposito diligenter considerato, & diligenti simul inuestigatione hæc nostra legas, ut diui

na

na sciētia simul & ueritate implearis. Magna est enim Christianorum fides, & magnum mysterium est Christi filij Dei incarnationis negotium.

Quomodo, inquis, possibile est Deo esse filium sine muliere? Quomodo item Deus homo fieri potest? Quis deniq; sanctorum hāc docuit tantam impietatem, aut quis nam prophetarum hoc per uisionem cōspexit? Et hęc quidem tu dicis: quibus nos sic respondemus. Quod Deus creator sit omnium uisibilium & inuisibiliū, didicimus etiam nos, cognoscimus, credimus et fatemur: quid uero Deus sit, neq; edocti sumus, neq; intelligimus, imò ne in animum quidem incidit huius impietatis inquisitio. Similiter Christum et filium & uerbum Dei esse, Deumq; ipsum, didicimus, cognoscimus, credimus, & confitemur: qualis uerò illius sit generatio, nos nec scimus, nec edocti sumus, neq; etiam in ęternum hoc inquirere uolumus, ceu impium, & à Christiana fide & religione quàm maxime alienum. Quin ęquanimiter sentimus & ab angelis & ab hominibus illud omnem naturam excedens mysterium ignorari. Atq; eadē nobis de incarnatione illius est sententia. Quod enim homo factus sit, & edocti sumus, & cognoscimus & credimus. Quo modo autem homo factus sit, ignoramus. Sed quemadmodum ignoramus illius ex Deo & patre generationem, sic etiam eam qua ex matre sua sancta Maria uirgine natus est, nobis incompertam esse fatemur. Vos uero, qui quid Deo impossibile sit, intelligitis (dicitis enim, quomodo possibile est ut Deus habeat filium?) eadem certe ratione qua hoc dicitis, quid etiam Deo possibile sit, intelligetis. Vos igitur multarum rerum scientia præditi, docete nos indoctos & rudes, quæ nam Dei natura sit, & quæ nam sit illa possibilitas simul & impossibilitas, ut nos iuxta uestram sentētiam in perditione uiuētes ab interitu eripiatis. Edissere igitur nobis, quid Deus sit & Dei natura: tunc & ego, quę nam filij & uerbi Dei sit generatio, exponam. Et licet fortasse audaculi quidam & perfrictæ frontis homines de hac re dixerint, quicquid ipsis in mētem uenerit, fatebor tamen ipse nostram in hoc negotio ignorantiam. Verūtamen hac me, qua ipse teneor, dubitatione libera. Vos enim, qui dicere soletis, qua ratione possibile est ut Deus filium habeat absq; muliere? intelligere uidemini aut tales esse, qui intellecturi sint exactissime, quo modo Christus ex muliere natus sit sine uirili opera: & quod illo est manifestius, quomodo Adam homo factus sit sine uiro et fœmina: uerùm ut et Eua ex uiro quidem, sed absq; muliere creata sit, idq; non iuxta naturæ legem constitutam, quam post transgressionem à Domino acceperunt, uerùm diuersa quadam ab hac ratione, nobis qui Christum fatemur prorsus incognita, sed soli Deo nota. Quod si autem hoc deprehendere nulla humana ratio potest, quid quæso incassum laborantes Musulmani nos de ijsdem accusant, quæ nec ipsi intelligunt nec nouerūt, sed tantum à ueritate aberrare uidētur, quantū cœlū à terra distat? Verū scripturarū ignorantia in huiusmodi errores inciderūt. Mosis enim libros & Dauidis psalterium, insuper & prophetarum scripta, sed & ipsum Christi Euangelium, omnia inquam hæc sancta, iusta, uera et bona esse dicunt & confitentur (ut & reuera sunt) fatentur autem solis uerbis: quę autem in his dicuntur, non intelligunt. Et quemadmodum fieri solet, cum auditis angelos egregie & suauissimis sonis Deum celebrare, ea quidem quæ dicuntur ab his amore & laudibus prosequimini, quis uero dictorū sensus sit nō intelligitis. Sic in omnibus hisce libris facere soletis, ut ea quidē quę in his scripta cōtinentur: laudibus uehatis, quid uero dicatur, ignoretis. Quam ob

rem? Quia nunquam de his solide edocti estis. Christiani uero partim in ecclesijs congregati, partim singuli domi suæ quotidie sacros libros perlegũt: & sic tandem temporis diuturnitas, assidua lectio, & diligens inuestigatio exposuit docuitq; illos omnem ueritatem. Quum igitur ignores ea quæ Christi sunt, putas etiam, quod nemo sanctorum de illo locutus sit, & nullus prophetarum de hoc uaticinatus: eaq; à nobis, quos omni patrocinio destitutos arbitraris, audire desideras. Audi igitur quod quæris, & attente quæ dicuntur considera.

Gen. 18 Magnus ille Moses in libro Geneseos uerbotenus sic dixit. Dixit Dominus, Clamor Sodomarum & Gomorrhæ multiplicatus est coram me. Descẽdens igitur uidebo. Abrahã uero stabat coram Domino. Et appropinquans Abraham dixit, Num simul iustũ perdes cum impio? Et erit iustus sicut impius? Si fuerint quinquaginta iusti in urbe, nonne remittes illi propter quinquaginta iustos? Nequaquam hoc facies, qui iudicas omnẽ terram. Dixit uero Dominus: Si inuenero quinquaginta iustos in Sodomis, remittã omni loco isti propter hos. Et respondens Abrahã dixit: Nũc incæpi loqui ad Dominũ meũ, ego uero terra sum & cinis. Quid si inueniantur quadraginta quinque? Et dixit Dominus: Si inuenero quadraginta quinque, remittam ciuitati. Et hoc modo colloquens cum Domino Abraham, descendit usq; ad decẽ. Et tunc Moses subiungit: Et abijt Dominus, postquàm cessauit loqui cũ Abraham. Vides ne unde cœperint paulatim manifestari, quæ ad Christũ pertinẽt? Oculi enim hominis iusti poterãt agnoscere Deũ, licet in seruili forma existeret. Attende igitur, quod Deus pater nunquàm apparuit in prophetarum uisionibus humana specie, eo quod ipse non est homo factus: sed nunc quidem alia, nunc rursum alia specie apparuit. Angeli uerò nonnunquã humana specie apparent. Inquirendum igitur in hac uisione fuerit, quis nam is sit qui tunc uisus est. Ecce uero, Deus pater non erat: quia humana forma uisus est. Sed angelum'ne fuisse dices? Sed quàm quæso decorũ hoc erit, si Moses aut alius quispiam sanctorum angeli mentione facta ipsum appellauerit dominum uel iudicem? Quis est alius qui iudicat omnẽ terram, quàm Deus? Cũ igitur cõstet, quod is qui humana specie apparuit, nec Deus pater fuerit, nec angelus, propter eas causas quas modò recẽsuimus, elucet omnino, idq; necessariò, quod ille ipse uerbũ & filius Dei fuerit, qui & deus & homo est. Eo enim facto, quo ipsi Abraham humana specie apparuit, ostendit futurã suam incarnationem. Quod uero dominus nominatur ab ipso Abraham & Mose, & uniuersæ terræ iudex, qui misereatur cuius uoluerit, et corrigat quæ corrigere fuerit uisum, suam in hoc diuinitatem demõstrauit. Iudicare enim, misereri, & irasci, Dei solius est: angeli uero uel hominis nequaquàm, neq; enim hoc illorum uirtutis est, & potẽtiæ. Cum enim dicit, Si inuenero quinquaginta uel pauciores his, urbi remittam, potentiæ suæ magnificentiam indicauit. Tu uero caueas interim, ne cum audieris dicentem Dominũ, Descẽdens uidebo: de Deo humile quidpiam, & illius diuinitate indignum imagineris. nam propter humanę naturæ imbecillitatem sępenumero talia de Deo dicuntur. Præterea hoc dictum est, propter futuram illius cum hominibus †conuersationem.

συγκατάβασιν

Gen. 13. & 22. Præterea cum Dominus Abrahæ quatuor totius orbis cardines ostendisset, inquit: Tibi dabo terram, & semini tuo, & multiplicans multiplicabo semen tuum sicut astra cœli, & sicut arenam iacentem in littore maris: quoniam

niam patrem multarum gentium constitui te, & benedicentur in te omnes gentes. Hæc sunt Dei ad ipsum Abraham uerba. Nunc quis horum sensus sit, inquirendum est. Considera igitur ut Moses dicat, quod Deus ipsi Abraham & semini ipsius promiserit & pollicitus sit omnem terram, & quod semen ipsius sit multiplicaturus sicut astra cœli, & arenam in littore maris: & in semine tuo, inquit, benedicentur omnes gentes. Et quandoquidem Dei uerba uera sunt, nec unquàm fallunt, inspiciamus agedum, quando & quo nam modo impleta sint hæc Dei oracula. Abraham enim binos habuit filios, alterum quidem ex ancilla Agar, Izmaëlem scilicet: alterũ ex libera uxore Sara, nempe Isaac. Num itaq; propter Izmaëlem ex ancilla genitũ, ceu Abrahæ semen, dixit Dominus, quod in illo benedicendæ sint omnes gentes? Sed cum Dominus diceret ipsi Abrahæ, Eijce ancillam cum filio ipsius, nequaquam enim hæres erit ex ancilla genitus cum filio liberæ: secundum Dei præceptum Abraham Izmaëlem cum Agar matre sua eiecit, domoq; sua expulit. Insuper Abraham iustus, cum ex Deo audiret, Patrem multarum gentium te constituam, & tibi dabo terram, & semini tuo, & in semine tuo benedicentur omnes gentes: respondit sic dicens, Quid mihi dabis Domine, cum ipse sine liberis moriar? Vnde uides, quod priusquàm admoneretur Abraham ut Izmaëlem domo eijceret, hunc nequaquàm filij loco duxit. Si enim hunc filium uerum esse æstimauisset, nunquàm certe postulauisset filium alterum. Eo enim quod dicit, Ego uero orbus morior: filium postulat, quem & filium & semen suum esse æstimet. Isaac enim tum demum cum hæc antè peracta essent, natus est. Post hæc autem omnia uerbum Domini dicens, Eijce ancillam cum filio suo, manifeste ostendit, quod nec Deus Izmaëlem filium & semen ipsius Abrahæ esse reputauerit. Et ecce, quantum apparet, Izmael iuxta Dei præceptum hæreditate paterna Abrahæ excidit. Num igitur hunc Isaacum esse dicemus? Quod quidem hic filius sit uxoris liberæ, manifestum est: & Hebræorum gentem ab hoc descendisse constat: gentium autem benedictio ad hunc minime referri potest. Soli enim Hebræi sunt ex illius semine, ceu posteri Iacobi, & duodecim filiorum eius. Quin in fœlicitate adhuc: & flore regni sui constituti, pauci admodum & numeratu faciles reperiuntur, si cum totius orbis habitatoribus conferantur. Vix enim uel unius tantum gentis quantitatem sibi conseruauerunt: diuino autem auxilio adiuti, insignes & terribiles habebantur. Populum enim sibi hunc peculiarem uocabat Dominus, & illos hæreditatem & peculium suum nominabat: & illius uirtute deuicerunt simul, & aduersariorum oppidis potiti sunt, per' que Dei potentiam in Aegypto Moses miracula edere cœpit, & post hunc filius Nun Iosue alijq; plures usque ad Christi generationem. Sed post generationem illius in perniciem ruere Iudæi cœperunt, & Iacobi prophetia impleta est dicens, Non deficiet princeps ex Iuda, neque dux de femore illius, donec ueniant quæ reposita ei sunt, & ipse expectatio gentium. Verum & Isaiæ oraculũ dicens: Exurget radix Iessæ, & qui exurget ad imperandum gentibus, in illum gentes sperabunt. Nam usque ad Christi natiuitatem Iudæi & reges & pontifices de sua gente habuerunt: hoc autem nato, & reges & pontifices defecerunt. Interea uero temporis nunc quidem Deus illis irascebatur propter peccata ipsorum, idololatriã in primis, cuius studiosissimi erant: nũc uero eorundem miserabatur denuo: postquam uerò facinus illud magnum &

Gen. 21

Gen. 49

Esa. 11

horrendum patrare sunt ausi, tũc à Deo deserti in iram irreconciliabilem inciderunt, & in gẽtes dispersi sunt. Et sanè sustinuit illos Deus ad tempus, humanum quasi mitemq; se illis exhibens, cum nimirum resipiscẽtiam illorum & pœnitentiam expectaret: sed incurabili morbo laborantes abscidit, quemadmodum prophetæ de ipsis uaticinati fuerant. Cum enim idolis seruirent, & Deum irritarent, ipsos quidem in captiuitatem & pœnas propter scelera illorum tradidit, non tamen omnino dereliquit: sed in tempus aliquod non adeò immensum, nec infinitũ, diuina in illos ira extendebatur. quo transacto, ut dictum est, & illius misericordiam & pristinam fœlicitatem recuperabãt. Veruntamen nec in tempore captiuitatis illorum unquàm defuerũt illis prophetæ, ad consolationem illorum & animæ salutem à Deo dati. Prędicebant enim & uenturam Dei in illos iram, & tempus iræ definitum, tum etiam Dei post hoc secuturam commiserationem, & futurum in Hierosolymam reditũ. In Aegypto enim transegerunt annos quadringẽtos, uerum ibidem et multiplicati & enutriti sunt. Postquàm uero ascenderunt Hierosolymam, & templum extruxerunt, in captiuitatem redegit eos Babyloniorum rex Nabuchodonozor annis 70. Post hæc annis duobus & semis Antiochus ille cognomẽto illustris. nec ultrà longius diuina in illos ira porrecta est. Imò cùm tempore Mosis in deserto existentes uitulo sacrificarent, & post hæc idolis offerrẽt uictimas, nec tantummodo animalium sacrificia, sed proprios liberos quoq; dæmonibus immolarent, & prophetarum cædibus contaminarentur, nequaquàm tamen adhuc Dei iram irreconciliabilem experti sunt. A' Domini uero passione anni iam mille trecenti & sexaginta elapsi sunt, & tamen (ut nimirum ipsi affirmant) legem custodiunt, & ab omni idololatria abstinent: sed propter unum hoc, quod in Christum exercuerũt impijssimum facinus, deserti, & totius mũdi exemplum facti sunt. Quod enim hac de causa dispersi sint, ut totius mundi ludibrio & risui exponerentur, clarissime uel ex hoc patet, quod à nullo prophetarum interea temporis consolationem acceperunt, nec aliquis prophetarum inter illos locutus est post Ioannem Zacharię filiũ. Cum enim iam aduenisset is qui per prophetas prædictus erat (Christus nimirum) necesse erat prophetiam aboleri, partim quidem quod Christus, ut modò dictũ est, uenisset, partim quod Iudæi hac indigni essent, & omnino deserendi, eo quòd Christum contempsissent, & in eum omnia quæ facta sunt ab ipsis patrauissent: propterea inquam, malis obiecti sunt incurabilibus. Non enim nudum hominem crucifixerũt, sed Deum & hominem: nec tamen diuinitas passa est, sed homo. En igitur & illa, quæ ex Saræ liberæ filio, Isaac nempe, progenita est posteritas derelicta est, & Isaaci semen, quantum Iudæos attinet, in perditione desertum. Qua igitur ratione Deus Hebręorum gentem pro Isaaci semine erat habiturus, cum iam de illis constitutum esset, ut in Dei iram implacabilem inciderent? Quomodo item pro Abrahæ filijs erant reputandi, quos Dauid antè præuidens, de ijsdem uaticinatus Dominum alloquitur: Obscurentur oculi ipsorum, & dorsum illorum semper incurua: id est, nõ recedat ab illis seruitutis iugum perpetuæ. Hoc enim sibi uult, quod eos incuruandos esse à Deo præcipit. Neq; enim hæc est execrandi formula, sed prophetiæ enunciatio. Qua deniq; ratione eos Isaaci semen & Abrahæ filios Deus iudicaturus erat, quorum subuersionem & excidium prędixit propheta Daniel: nusquàm uero reditus illorum & reuocationis (ut in alijs solet) meminit, sed diuersum longè indicat. Postquàm enim tragico &

Tẽpus, quo liber hic conscriptus est.

Psal. 68.

& magnifico dicendi genere euentura ipsis mala exposuisset, tandem subiungit, Vsq; in consummationem seculorum hæc eos detinebit seruitus. Verum in Euangelijs quoq; sic scriptum est, quod Iudæis magnifice sese erga Christum extollentibus, dicendo, Patrem habemus Abraham, dixit Ioannes: Ne dicatis intra uos ipsos, patrem habemus Abraham. Dico enim uobis, possibile est Deo, etiam ex lapidibus hisce Abrahamo filios suscitare. Quid autem hæc sibi aliud uoluerunt quàm si dixisset, Quoniam in uobis ipsis boni nihil est, uerum in hoc solo cõfisi splendidis uerbis extollimini, quod uos Abrahæ filios dicere potestis, dico uobis, quod possit Deus etiam ex lapidibus istis ipsi Abrahamo filios excitare. Quod autem ex lapidibus inanimatis possit Deus homines formare, manifestum est: qui enim de nihilo creauit hominem, eundem ex inanimata materia creare potest. Veruntamen hæc non de lapidibus, sed gentibus dixit, quæ corda habebant ipsis lapidibus magis excæcata: quæ postea Christum adorauerunt, in eundem crediderunt, & iuxta promissionẽ pro Abrahæ filijs reputati sunt. Iudæos enim non modo hac gloria priuauit Christus, & à genere Abrahę exclusit, uerum etiam diaboli filios nominauit, dicens: Vos facitis opera patris uestri, diaboli. Ille homicida est ab initio, & in ueritate non stetit, quoniam mendax est. Quos autem Christus diaboli filios nominauit, num Deus Abrahæ filios & Isaaci semen iudicare potest? Quæ enim est communio diaboli cum Dei seruis Abraham, Isaac & Iacobo? Imò quod est Dei cum diabolo commercium?

Dan. 9

Matth. 3

Ioan. 8

En igitur, iuxta Iudæorum & Musulmanorum sententiam & fidem, Dei uerbum irritum falsum'que esse deprehenderetur (ab Izmaële enim gentes nequaquàm Deo accesserunt, similiter nec ab Isaaco) sed nequaquàm hoc est, minime inquam. Nullo modo enim Dei uerbum intercidit: uerum in Christo, qui ex Abrahæ semine natus est secundum carnem, manifestatæ, reuelatæ & impletæ sunt omnes uisiones, omnes prophetiæ, omnes'que reuelationes, quæ ipsum & Deum esse & hominem ostendunt, quemadmodum noster hic sermo iam demonstrauit & exposuit, & manifestius adhuc multo exponet. Insuper & omnes gentes in Christo acceperunt benedictionem per fidem, qua in illum crediderunt. Gentes enim uniuersæ prius idolorum cultui deditæ, nunc fideles & orthodoxæ sunt, exceptis paucissimis, Musulmanis scilicet, Hebræis, & alijs: qui simul omnes, nulli uidentur, cum Christianorum multitudine collati: non magis quàm si tantillum aquæ, quantum uola manus capit, cum pelago comparetur. Veruntamen quid hoc ad ueritatem, si nonnulli hanc contemnentes, incorrigibiles & infideles permanserunt? Sol enim totum illuminat aërem, & orbem uniuersum, cæcis interim in cæcitate & tenebris permanentibus: nec tamen propterea sol reprehendendus est, sed ipsi cæci. Talis mea quoque de Christo fertur sententia. Christi nempe Euangelium & doctrina, imò Christus ipse, infinitos soles splendore & lumine excellit. In omnẽ enim terram Euangelij prædicatio diuulgata est, et credentes salutem consequuntur: qui uero non credunt, pereunt. Non tamen hæc culpa in Christum, sed in infideles incidit, qui suam ipsorum salutem produnt. Nec tamẽ omnibus simpliciter & nude credentibus salus contingit, sed ijs qui per fidem opera faciunt salute digna. Reuertatur autem ad Christi testimonia & demonstrationes nostra oratio, non tamen ut omnes recẽseat. Si enim omnes, quę de Christo sunt, reuelationes, uisiones & uaticinia discutere aggrederemur, etiam

multi

multi scribæ multum laborando, uix paruam aliquam ex his partem absolue rẽt: nihilominus tamẽ pauca ex multis proferamus ad ueritatis illustrationẽ.

Deut. 18 Dixit Moses ad populum Hebreorũ: Prophetam ex fratribus uestris su-
„ scitabit Dominus Deus, sicut me: & omnis anima quæ non audierit prophe
„ tam illum, eradicabitur. Atqui considera hic prophetæ diligentiam. Dicendo enim, prophetam suscitabit Dominus Deus, ostendit, quod homo futurus sit de quo uaticinatur, & quod à Deo sit, nec de pseudoprophetarum numero. Dicendo autem, Ex fratribus tuis, ostendit quod ex Hebręis, & nõ aliunde oriundus sit: ne si forte quis alienigena se prophetam hunc esse diceret, & Dei spiritu uaticinari, ab ipsis reciperetur, sed ut hunc ceu erronem & impostorem negligerent. Porrò & magnus ille Moses prius à Deo accepit testimonia, partim quidem ex miraculis in Aegypto editis, & maris rubri trãsitu: partim uero ex Dei in monte Synai congressu, & uisione per ignem exhibita coram uniuersis populi Iudaici castris. Et tunc demũ legem à Deo acceptam promulgauit: quapropter superius diximus Mosem illum magnũ hoc
„ de Christo dixisse, Suscitabit Dominus Deus prophetã ex fratribus uestris. Illud uero, SICVT ME, hac de causa adiecit, quod sicuti ego uos in libertatem asserui ex acerba Pharaonis seruitute, luto & laterum coctione, & legem uobis salutiferam tuli: sic etiam is à me modò prædictus propheta, ex tyrãnide & potestate diaboli & idololatria uniuersum mundum libertaturus est, & libertatis leges laturus. His auditis Iudæi hunc olim prænunciatum expectabant, & uidentes Ioannem Zachariæ filium ex deserto uenientem & baptizantem populum, cum hunc eundem esse quem Moses prędixerat, existima

Ioan. 1 rent, interrogauerunt eum, Tu ne es propheta ille? Quid uero idem respon-
„ dit? Non sum ego, sed ipse ante illum missus sum. Venit autem post me, cu-
„ ius ego calciamẽta portare indignus sum. Propheta certe erat Ioannes, & prę clarus quidem: sed quia Iudæi de illo propheta interrogabant, quem Moses prædixerat uenturum, Ioannes se illum non esse respondit. Sed ecce Iudæorũ ingratitudinẽ & stultitiã, qui priusquàm Christus uel Messias adueniret, illum expectauerunt, illumq́ inquisiuerunt, uenientem uero contẽpserunt.

Psal. 97 Post hæc uero rursum dicit Moses ille magnus: Lætẽtur unà cum illo cœ
„ li, & adorent illum omnes angeli Dei. Age igitur & mihi dicito, quem nam alium angeli Dei adorant pręterquàm Deum ipsum? Hic igitur, quem Moses hominem, prophetam & legislatorem esse demonstrauit, quem item ab angelis adorandum esse dixit, & Deus & homo est, filius scilicet & uerbũ Dei, à nobis simul & angelis adorandus & honorandus. Et hæc quidem ex Mose.

Psal. 71 Dauid uero propheta sic dixit: Deus iudicium tuum Regi da, et iustitiam
„ tuam filio regis. Iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios inopũ, & ca-
„ lumniatorem humiliabit. Commorabitur cum sole, & ante lunam, in gene-
„ ratione generationum. Descendet ueluti pluuia super uellus, & ueluti stilla
„ stillans super terram. Oriri faciet in diebus suis iustitiam, et multitudinem pa
„ cis, donec auferatur luna. Et adorabunt eũ omnes reges terræ. Omnes gen-
„ tes seruient ei, & erit nomen eius benedictum in secula. Ante solem perma-
„ net nomen eius, & benedicentur in eo omnes tribus terræ: omnes gentes bea
„ tificabunt illum. Beatus Dominus Deus Izraëlis, solus faciens mirabilia, &
„ benedictum nomen eius in seculum & in æternum. Duas hic in uniuersum personas propheta inducens, Deum scilicet, et filium regis, nihil aliud innuit quàm Deum uel regem, & illius filium Christũ, qui iudicat pauperes populi,

puli,& saluos facit inopes,& humiliat calumniatorem. Neq; hic hominem quendam fortem,& iustum principem uel regem intelligas. de eodem enim dicit,quod commoraturus sit cum sole:item de eodem, quod sit ante lunam & generationes generationum. In quem uerò hominum hoc competere potest,ut ante lunam in generationes generationum esse dici possit? & ut cum sole commoretur? In nullum certe alium,sed reuera in solum ipsumq; Christum prophetia quadrat. Cum enim dicit, quod iudicet pauperes populi,& saluet filios inopum,& calumniatores humiliet,illius ostendit iustitiam,fortitudinem, & curam qua ergà homines utitur. Cum uerò dicit, quod ante solem permaneat nomē eius,& ante lunam in generationes generationū,illius æternitatem principio carētem indicat. Et eo quod dixit, Commorabitur cū sole,illius æternitatem fine carentem denotauit. Item, Descendet ueluti pluuia super lanam, & sicut gutta stillans super terram. Exoriri faciet in diebus suis iustitiam,& multitudinē pacis, donec auferatur luna. Denuò (responde) quis descendit ut pluuia super lanam,id est quietè,& sine strepitu,& citra propriam maiestatem magnificentiamq; suam,præter Christum? qui descendit cœlitus in sanctam uirginem,quæ conceptum eum peperit in uili præsepio, & humili casa. Non enim uenerat iudicaturus mundum, sed ut mundū saluaret. Cum uerò ueniet iudicaturus orbem, apparebit in gloria patris sui cum omnibus angelis: quemadmodum ipse Christus in Euangelio testatur, Non ueni iudicaturus mundum,sed ut mūdum saluem. Item, Exoriri faciet in diebus suis iustitiam & multitudinem pacis, donec auferatur luna. Quis nam horum sensus, Producet in diebus suis iustitiam & multitudinem pacis? Non alius, quàm quod impietatis summā notat perniciem: quod scilicet homines derelicturi sint Deum, procreatorem & factorem suū,qui eos nusquàm existentes in hanc substātiam redegit: & adoraturi sint diabolum,creaturas, & opera manuum suarum. Et quemadmodū aliquis ebrietate uictus, aut in densis profundisq; tenebris oberrans, neglecto proprio parente, qui commodum & utilitatem salutemq; suā in primis & unice desiderat,promotamq; cupit,hostem sequitur,cædis & perniciei suæ cupidū,ligatus scilicet & uinctus ab eo manusq; pedesq;, deductus tādem in carcerē munitissimū, & obscurum,non agnoscit nec discernere potest patrem & amicum ab inimico & hoste propter ebrietatem & crapulam,nec etiam uult: & postea licet tandē ad sensus uestigia reuertatur,illud non potest, in uinculis nimirum detētus. Sic homo etiam initiò errabundus,& à recta planaq; seductus uia,incidit in manus diaboli. Et quis nam locus est hoc obscurior,& deformior? Hic uero hominem uoluptatum copia inebriatum, omnis sensus expertem fecit: tunc ueluti inebriati,aut inordinato & superfluo humore & insania,aut à dæmone agitati,audientes non audiunt,& uidentes non sentiunt, propter mētem scilicet & rationem, quæ ducis officio fungitur, seductam: uerum ea quæ solida stant,tanquàm mobilia imaginātur: & quæ mouētur,immota consistere putāt: & quæ illis utilia sunt auersantur,noxia uero amplectūtur,nec honestum bonū ue à malo dijudicare possunt, nec ab inimico amicū. Hoc ipsum, ut diximus,homini contigit. Respuit enim Deum, & ligatus à dæmone in densissimis ignorantiæ tenebris tyrannidem illius sustinuit. Dauid uero diuina gratia repletus intellexit, in quantum perniciei barathrum, procellam & tempestatem homo inciderit, & quanta Deum affecerit iniuria, ipsum repudiando (duplex enim hic iniuria deprehenditur, hominem enim iniuria

Ioan.12

ria affecit diabolus, quòd hũc tam procul à Deo seduxerit: &, si dicere fas est, in ipsum quoq; Deum facit iniurias, illius nimirum creaturam seducendo. Similiter & homo Deum affecit iniuria, quod hoc repudiato, diaboli imperium secutus sit) quis deniq; ipsum à densissimis tenebris & iniquitate esset redẽpturus. Cum itaq; propheta dicat, Oriri faciet iustitiam, hoc innuit, quod quemadmodum ægroti in tenebris decumbentes, ipsi quidem non in lucem prodeunt, sed lux ad illos penetrat: sic etiam homini in diabolicis tenebris decumbenti exoritur is, qui misericordię uiscera erat assumpturus: quo exorto & totũ orbẽ illuminante, omnes tenebræ discedẽtes disparuerũt. Homo uero illuminatus, ubi cognouit iam quali uinculo constrictus decumbat, & seipsum nullo modo adiuuare ualens, ad eum qui hoc potest, respicit. Hic uero, cum nollet hominem ulterius diaboli tyrannide premi, liberauit eum, sanauitq;. Liberatus uero, sanatusq;, non amplius diabolo adhæsit, uerum hac redemptione facta, per fidem hominis ea qua Deus affectus fuerat iniuria euanuit, & huius apparuit iustitia, exorto iam rationali sole iustitię, Christo nimirum. Homo itaq; fide percepta, tempestate & fluctibus carẽtem fidei portum ingressus, multitudinem pacis nunquàm iactandæ procellis aut conturbandæ accepit. Tunc impletum est Dauidis oraculum, dicentis, Beati quorum remissę sunt iniquitates, & quorum peccata obtecta sunt: Beatus uir, cui Dominus peccatum non imputat. Sed quod in loco suprà citato dicit, In diebus illius: innuit hominem fore, qui hæc miracula editurus sit. In Deo enim dies curiosius inquirere, uel mensurare, nefas est. Christus autem, quatenus homo est, initium habuit, & huius dies mensurantur. Illud uero, Donec auferatur luna, nullo alio sensu propheta dixit, quàm hoc, quod ueluti luna seruanda est, nec peritura, ita nec ille homo. Quoniã uero absolutè fine carere, soli Deo proprium est, indicauit hisce, quod hic & Deus & homo sit. Illis uero uerbis, Adorabunt eum omnes reges terræ, & omnes gentes seruient illi: indicauit gentium conuersionem ad Christum, & regum adorationem. Ne uero hi qui ueritatem destruere & inuertere cupiunt, hæc de rege aliquo potenti & inuicto intelligerent, utpote Iulio, Augusto, Tiberio, uel alijs, qui & ipsi à regibus terræ & gentibus adorati sunt, & ab his celebrati, quamuis homines essent, ut et nos omnes, Dauid cum dicit Nomẽ eius esse benedictum, etiam hoc addit, In sæcula. Vniuscuiusq; enim hominis laus in uita hac unà cum illa deponitur: sed post mundi huius consummationem nec laus ipsius permanet, nec infamia. Sola enim opera illius unà cum ipso discedunt, quorum etiam retaliationem ab eo expectat qui mundũ iudicaturus est, siue bona fuerint, siue minus. Illud uero, In secula benedictum erit nomẽ ipsius, nequaquàm hominis est, sed Dei. Item, Ante solem permanet nomen illius. Quis rogo hominum ante solem conditum inuenitur? Nullus omnino, & nec ipse Christus, quatenus homo est, sed quatenus Deus est. secundum humanitatem uero & esse cœpit, & dies habet mensuratos, & adorauerunt eum omnes gentes, & omnes reges terræ, ut Deum & hominem, & in eo omnes gentes sunt benedictæ.

Psal. 32

Porro hæc Dauidis prophetia, cum Esaia & Iacobo conuenit, qui de Christo dicunt, quod sit expectatio gentium: quemadmodum in superioribus demonstratum est. Tandem uero omnia cõprehendens propheta, & respiciẽs Verbi Dei conuersationem pro hominum salute factam, & quod Deus existens hominẽ assumpturus esset: uidens deniq; illum modo ferocem & immitem

tem tyrannum diabolum ab homine, quem modo antè tyrannide presserat, iam tantum non illusum esse & conculcari, uoluptate quasi abreptus, beatam illã uocem exclamans profert, Benedictus Dominus Deus Izraëlis, qui solus facit mirabilia, & benedictum nomen eius in æternum & in sæculum sæculi. Indiget sanè & præsens locus expositione aliqua, licet reuera quolibet sole & omni humana ueritate purior sit & dilucidior. Quem enim Dauid paulo antè hominem nominauerat, quemq; ante solem & lunam conditam extitisse dixerat, hunc ipsum nunc pure & simpliciter Deum appellauit. Quis uero tam infœlix, ut de illo dubitet et inquirat curiosius, quem Dauid deum nominauit? nec eum adoret, quem Dauid Deum esse prædicat?

Veruntamen & alibi, magnus ille Dauid sic dicit: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedũ tuorũ. Virgã potentiæ tuæ emittet tibi Dominus ex Siõ, & dominare in medio inimicorum tuorum. Penes te est principatus in die potentiæ tuæ, & in splendore sanctorum tuorum: ex utero auroræ genui te. En nunc aliam illius prophetiam considera. Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis. Quis nam est ille prophetæ & regis dominus? Num rex aliquis ex præclaris istis, & in hac terra multa potentia præditis? Minime. Quam ob rem? Propter libertatem, quam à Deo tunc temporis Iudæi habebant, à quo solo regebantur. Principem uero & ductorem habuerunt olim quidem Mosem, post hunc uero filium Nun Iosue, deinde Iudices. Ipsis uero propria animi sui uoluntate et affectu regem à Deo petentibus, dedit ipsis regem è gente propria filium Cis, nempe Saulem, deinde Dauidem filium Iessæ. de quo & Deus testatus Samueli dixerat, Inueni Dauidem filium Iessæ, uirum secundum cor meum, qui faciet iuxta omnes uoluntates meas. Et Iudæi quidem urgebantur à suæ gentis regibus, illorum uero reges usq; ad Christi nati tempora liberi, nulliq; hominum aut regum terrenorum subditi fuisse inueniuntur. Et reuera sic est, quoniam nullus alius prophetarum, utpote nec Isaias, nec Ieremias, nec Daniel, calũniari conatus hoc prophetæ oraculũ dicere potuit, quod ab aliquo rege mortali & periturο ad alium prophetæ similem dicta sint hæc uerba, Dixit dominus domino meo. Cui uero dixit Deus, sede à dextris meis? Ad hominem nimirum, quem Verbum & filius illius assumpsit. Filius enim ante omnia sęcula principatus fuerat particeps cũ Deo: dixit autem hoc Deus pater ad hominem, quem Verbum & filius suus assũpsit, sanctificauit, glorificauit, & temporalem cepit principatum, ex quo hunc assumpserat. Volens itaq; propheticus sermo ostendere, Deum patrem quidem, qui ab æterno existit, principio carere: hominem uero, quem uerbum & filius illius assumpsit, initium cepisse, dixit Sede, &c. Tum etiam stabilitatem & perpetuitatem, honorisq; magnificentiã ipsa sedes denotat. Et quẽ admodum ignis in ferro, ferri quidem frigiditatem non recipit, ferrum autẽ in ignis naturam transit: rursum uero nec ferri nigredine ignis inficitur, sed ferrum huius splendore & claritate assumpta omnino pellucidum fit: talis etiã mea de unigenito Dei filio & homine, quẽ assumpsit, fertur sententia. Filius siquidem Dei, quoniam Deus erat, mutationem, pollutionem, aut alternationem nequaquàm passus est, sed Deus, ut & antea, impermutabilis permansit: hominem uero quem assumpsit, eum inquam sanctificauit, glorificauit, clarificauit, & ut à dextris Dei patris sederet dignatus est, non quod Deus uel dextram habeat, uel sinistram sui partem (hæc enim corporalia sunt) sed

Psal. 110

b quemad-

quemadmodum per ſedem honoris magnificentiam deſignauit, eodem ſenſu etiam de dextris dixit. Deus enim neq; ſtat, neq; ſedet, neq; dexterã habet, neq; ſiniſtram, ſed maieſtate ſua implet omnia. Item, Donec ponã inimicos tuos ſcabellũ pedũ tuorũ. Qui nã huius inimici ſunt? Idololatræ, qui Chriſtũ non adorant, & ipſe diabolus. Hæc uero, Donec poſuero, pater non ita dixit, quaſi filius ad hoc efficiendum ſit impotentior, uerum ut his uerbis oſtenderet unam & eandem eſſe patris & filij potentiam. Quemadmodum enim in Euangelijs dicit filius, Nemo uenit ad patrem niſi per me: ita pater dicit, mea potẽtia cadent inimici tui ſub pedes tuos. Præterea, Virgam fortitudinis emittet tibi Dominus ex Sion, & dominare in medio inimicorũ tuorũ. Quæ nam illa eſt à Deo ex Sion emiſſa uirga, & ad quem miſſa eſt? Ad hominem nimirum, quem aſſumpſit filius & Verbum Dei, miſſa eſt. Virga autẽ eſt ipſa crux, quæ in Sion eſt fixa. Vt enim uirga propter paſtorem potentiam habet paſtoralem, & eam qua feræ depelluntur uirtutem, talis & mea de cruce & Euangelij prædicatione fertur ſententia. E Sion enim egredietur lex, ſecundum Eſaiam, & uerbum Domini de Hieruſalem. Omnes itaq; qui audito Euãgelij uerbo baptizati ſunt, paſtorali illa uirga paſcuntur, cruce nimirum. qui uero ceruicibus induratis Euãgelij prædicationi nõ crediderũt, nec præceptis apoſtolicis, crucis potentiæ etiam inuiti ſuccubuerunt. Per crucem enim & uictus & conculcatus eſt diabolus: per crucem & nomen Chriſti, miranda & ſtupenda miracula ſunt edita. Et quid multis opus? per crucem & Euangeliũ totus terrarum orbis credidit, & facti ſunt ſerui quidem Chriſti, filij uero Abrahæ iuxta promiſſionem per Chriſtum, Chriſto nimirum ex ipſo Abrahæ ſemine nato. Et tunc dominatus eſt in medio inimicorum ſuorum Chriſtus. Attende quæſo, quæ fuerit prophetæ diligentia. Non dixit, uince hoſtes tuos. Sæpius enim hoſtis ab aliquo uincitur, in quo tamen aliqua adhuc hoſtilis potentiæ portio remanet. Dixit autem, dominare: uel hinc docens inæſtimabilem illam crucis potentiam, & ſummam hoſtium ipſius impotentiam. Tum & illud, In medio inimicorum tuorum, infinitam crucis potentiam innuit. In medio enim totius mundi, & in medio idololatrarum apoſtoli & horum ſucceſſores prædicauerunt, & in medio ipſorum ædificabant altaria. Et quod imprimis admiratione dignum eſt, quamuis ſumma cura & ſtudio impij eccleſias deſtruerent, flagellis deniq; diris Chriſti nomen inuocantes punirent & affligerent, crucis tamen potentia & prædicatio inſtar ſolis, imò clarius ipſo ſole eluxit. Ne uero quis hominum aut ignorantia aut malitia exiſtimaret diceret'ue, filio & uerbo Dei propterea miſſam eſſe à Deo uirtutis & potentiæ uirgam, quod illi per ſe impoſſibile fuerit facere quodcũq; uoluerit libueritq;, ſubiungit Dauides, Penes te eſt principatus in die potentiæ tuæ, in ſplendore ſanctorum tuorum. Quapropter non eſt humanarum uirium, ut penes aliquem ſit principatus illius, ſed Dei eſt. Omnes enim homines tantummodo extrinſecus ad ipſos delatũ imperium poſſident: nam tam princeps quàm rex aliquis ſæpe priuatus ſine imperio naſcitur: & licet paternũ adminiſtret imperium, nihilominus tamen in hoc, quod ante non habebat, ceu paternus hæres ſuccedit, uel propria uirtute & egregijs factis regnum acquirit, uel iniuſtus in alios alterius regnum uiolenter arripit, & hoc modo etiam ille alterius regnum quo antè carebat, occupat. Sed alius ab his modus regnum acquirendi non eſt. Ingenitam uero ſibi & inſeparabilem à ſe poteſtatem homo non habet, præter hanc ſolã, qua

in

in affectus proprios & liberos ex se genitos utitur, quam solam in homine uidere licet. In Deum autem hoc, quod modò dictum est, non competit. Quapropter & Esaias de Christo uaticinatus, inquit, Cuius principatus super humerum illius: id est, naturalis erit, & ab illo inseparabilis. Dauid etiam in alio Psalmo sic dicit, Regnum tuum regnum sæculorum omnium, & dominium tuum in omnes generationes generationum. Quod idem in præsenti loco dicit, Penes te est principatus in die potentiæ tuæ. Sed qualis nā illa potentiæ dies? Ea nimirum, qua crux libere euulgata est, per quam omnes gentes cognoscunt inenarrabilem illam tuam conuersationem & inedicibilem potentiam. In splendore sanctorum tuorum. Quorū? Apostolorum, doctorum, martyrum & sanctorum, qui quidem ab insipientibus pro mortuis & perditis habiti, in manu Dei uero sunt, & in pace quiescunt, iuxta Solomonis oraculum: quiq; secundū Euangelij promissionē, splendent magis quàm sol. Deinde, quemadmodum in paulo antè præmissa prophetia, sic etiam in hac præsenti dicitur. de homine enim, quē filius Dei assumpsit, hæc omnia locutus, & demōstrare uolens quod idem & Deus & homo sit, hoc inducit, Penes te principatus: quod uel solum ad præsentem statum & demonstrationē sufficeret, nihilominus tamen planius apertiusq; dicit in hunc modū, Ex utero auroræ generatio tua. Quis unquam hominum ante solem natus est? Nullus omnino. Ne quis tamen hoc calumniari uolens, de angelis sermonem esse diceret, quasi illi ante solem creatum conditi sint, inquit, Ex utero auroræ. Quod enim uteri meminit, non eo sensu accipiendum est quod Deus uterū habeat: sed eo quo & Dauid alibi dicit, Manus tuæ fecerunt me & formauerunt me: operatricem uidelicet Dei potētiam ostendens. &, Oculi Dei super iustos: quo omnia prouidentem Dei uirtutem innuit, & quod iusti opera faciant digna ut coram Deo ingrediantur. Sic etiam præsens locus intelligendus est. Dicendo enim, Ex utero, ostendit unam & eandem filij cū patre substantiam & naturam. Quemadmodum enim inanimatæ arbores eædem & similes sibijpsis generantur, ficus enim ficum et olea oleam gignit: similiter & bruta animalia singula iuxta genus suum naturæ suæ similia generant: & homo rationalis cum sit, rationalem gignit hominē, & mortalis mortalem, & filius eiusdem cum patre est naturæ & substantiæ. Multo magis igitur hæc & sine omni dubitatione de Deo sentiemus, quod filius & uerbum ipsius eiusdem cum patre sit naturæ & substantiæ, quemadmodum reuera est. Sed respice prophetiarum diligentiam. Propheta enim inquiens, Dixit dominus, ostēdit se de Deo dicere, ut iam antè demonstratū est. Addens autem, Domino meo, & Sede à dextris meis donec ponam inimicos tuos scabellum pedū tuorum: &, Virgam potentiæ emittet tibi ex Sion Dominus: &, Dominare in medio inimicorum tuorum: hæc omnia, inquam, hominem omni natura præstantiorem & inenarrabilem designāt. Vt uero ostēdat eundē & Deū esse & hominem, dicit, Penes te est principatus in die potentiæ tuæ, in splēdore sanctorum tuorum. Præterea ut rursum euincat, quod Deus cum sit, naturalis etiam & uerus sit Dei filius, et eiusdem cum Deo patre naturæ & substātiæ, hoc subiungit, Ex utero auroræ genui te. Verum hic idem in alio loco dicit, Et tu Domine spes mea, altissimum posuisti suffugium tuum. Attende quæso, quid dicatur. Eo enim quod propheta dicit, Et tu Domine spes mea, filium Dei innuit. Per altissimum uero, eiusdem patrem Deum indicat. Rursum uero his uerbis, Posuisti suffugium tuum, denotat hominē, quem

Esa. 9

filius Dei assumpsit, cui opus erat suffugio. Purus enim ille Dei filius, suffugio uel asylo non indigebat.

Quin & huius filius omni admiratione dignus Solomō: sic dicit, Et nūc ô Domine Deus Izraël ratum fiat uerbum tuum, quod locutus es seruo tuo Dauid patri meo. Quoniam num uerè habitabit Deus cum hominib. super terram? Et, ut Ieremias dicit, Quoniam hic est Deus noster, non reputabitur alius coram eo. Quoniam super terram uisus est, & cum hominibus conuersatus est. Sic & sapiens ille Solomon dicit, Domine Deus Izraël ratū fiat uerbum tuū, quod locutus es seruo tuo Dauid. Quid enim aliud significat, Confirmetur, quàm fiat, reueletur et exhibeatur, ut tu qui Deus es, manifeste cum hominibus conuerseris: quod & factum est. Filius enim Dei super terrā uisus est, & cum hominibus habitauit. Quid igitur tibi uidetur? Sufficiūt'ne hę sanctorum de Christo reuelationes, et prophetarum oracula, ipsiusq; Dei testimonia ad demonstrationē hāc, quod Christus filius Dei sit & Deus uerus: scilicet quod & idem hic & Deus & homo sit? uel num alijs adhuc demōstrationibus & testimonijs opus est? Quantum profectò mihi uidetur, hęc etiam planè imperitis sufficerent. Veruntamē amplius tentabo tibi amico nostro, huius ueritatem declarare fusius, sicuti hactenus quoq; factum est.

3.Reg.8 — Baruch.3

Magnus ille Moses, & celebris, cū esset iuxta montem Sinai, cōspicatus est rubum ardentem. quem cum multis diebus ardere conspexisset, nō tamē igne consumi, animo suo meditari cepit quid'nā hoc sibi uellet, quod rubus tot diebus arderet, nec tamē ab igne cōsumeretur. & profectus, inquit, uidebo, quod'nam illud stupendum sit prodigium. Rubo autem propior factus, uocē cœlitus allatam, sibiq; dicentem audiuit: Moses Moses, solue calceamēta pedum tuorū, locus enim in quo stas, terra sancta est. Quid sanè aliud significat rubus ardens, & nō consumptus, tum etiam uox clamitans, Solue calceamenta pedum tuorū, nisi quod rubus ardens adumbrauit typoq; prætulit diuam Mariam uirginem, quæ filium & uerbum Dei secundum carnē peperit? Quemadmodū enim rubus quidem ardebat, & non cōsumebatur: ita etiā diua uirgo, ubi cōcepit Dei filium & uerbū, igne diuinitatis nō consumpta est, sed à Deo custodita: quia humanarum uirium illud prorsus non erat. Verba aūt hęc, Solue calceamenta pedum tuorū, hoc innuūt, quod quicunq; de diuæ uirginis mysterio & Christi incarnatione erudiri uolunt, eos nequaquàm habere oportet partem aliquam in se mortuam, quæ illos à Deo separaret, nec mentem corruptam & à cognitione ueritatis mortuam, sed uiuentem & sanam, qualis ipsius Mosis erat. Huius autem calceamenta ex mortui animalis tergore erant consuta: & propterea dictum est, Solue illud.

Exod.3.

Porro & Persarum rex Nabuchodonosor somnio admonitus uisionis, quam uiderat, oblitus est: & congregatis omnibus Chaldæorum Magis incātatorib. & Gazarenis, interrogabat eos quale'nam fuisset quod uiderat somnium, & quæ'nam illius interpretatio. Hi uerò & somnium & interpretationē illius ignorantes hæsitabāt. Rex autē ira in illos uehemēti incendebatur. concessit tamen aliquot dierum terminū, quibus inquirerent simul, & explicarēt uisum à se somnium, & eiusdem interpretationē: quod si iuxta mandatum eius exequerētur, multis & splendidis muneribus honorati ditarentur à rege: sin minus, mortis supplicium subirent, quin ut & liberi, amici & cognati illorum eiusdē pœnæ essent consortes. Cum uero illi hoc nō possent, quin potius uitā suā plangerent et deplorarent (quomodo enim possibile erat regi

Dan.2

&

& somnium & interpretationẽ eius exponere, somnio nõ antè audito?) Daniel propheta in Babylonem captiuus deductus ex Hierusalem unà cũ alijs, qui tunc temporis secum erant, Iudæis, cum regis mandata cognouisset, conuenit Arioch Persarum principem, quem rex ad perdendum sapientes constituerat, quod somnium ipsius deprehendere non potuissent, dixitq; ad illum: Sapientes Babylonis ne perdas, quin potius me ad regem introducito, & uisionem unà cum interpretatione eius regi edisseram. Tunc Arioch festinanter prophetam ad regem induxit. cui ille ait, Poteris'ne mihi Daniel explicare somnium quod dormiens uidi, & interpretationẽ eius? Respondit Daniel: Mysterium, ô rex, de quo interrogas, homines sapientes, Magi & incantatores annunciare non possunt, sed hoc solius Dei cœlestis opus est, qui mysteria reuelat. Deus notum fecit regi Nabuchodonozori, quæ'nam fieri oporteat in extremis diebus. Cogitationes tuæ super lectum tuũ ascenderũt, quid futurũ esset post hęc. Tu rex uidebas, & ecce imago quędã magna, & aspectus eius excellẽs stabat coram facie tua, & uultus eius terribilis. Imago in quã, cuius caput erat ex auro puro: manus uero & pectus unà cũ brachijs ipsius argentea: uenter uero & femora ex ære: tibiæ aũt ferreæ: & pedes partim quidẽ ferrei, partim uero testacei. Videbas, ô rex, donec abscissus est à monte lapis absq; manuum opera, & percussit imaginem super pedes eius ferreos & testaceos, & omnino comminuit eos. Tunc quoq; comminuta sunt pariter, ferrum, testa, æs, argentũ & aurũ, & facta sunt tanquàm puluis horrei æstiui, & abstulit ea uentus uehemens, nec locus aliquis in his inuentus est. Lapis autem qui imaginem comminuit, excreuit in montem magnum, & impleuit omnẽ terram. Hoc est somniũ, & interpretationem illius corã rege dicemus. Et postquàm propheta regna futura enumerauisset, quæ per aurum, argentum, æs, ferrum & testam adumbrabantur, sic dicit ad regem: Suscitabit Dominus cœli regnum, quod in sæcula non corrumpetur, & regnum ipsius alteri populo non relinquetur, quod cõminuet et uentilabit omnia regna, ipsum uero stabit in sæcula. Quemadmodũ uidisti quod abscissus est à monte lapis absq; manibus, & cõminuit testam & ferrũ, æs, argentũ, & aurũ. Deus magnus reuelauit regi, quæ'nam oporteat fieri post hæc: & uerum est somnium, fidelis etiam interpretatio eius. Tũc rex prostratus in faciem, adorauit Danielem, & dixit: Reuera Deus uester Deus deorum est, & Dominus regũ, & reuelans arcana, quoniam potuisti reuelare mihi arcanum hoc.

Quale'nam est regnũ hominis, quod in sæcula nõ corrũpetur? Nullũ prorsus: neq; enim hoc humanæ naturę cõceditur. Quod igitur est? En dicã tibi. Mons hic diua uirgo est, quæ filium & uerbum Dei secundũ carnẽ peperit. Lapis autem absq; manuũ opera abscissus, Christus est: qui quidẽ natus est ex ipsa, sed non ex uiro. quod per illud intelligitur, cum sine manibus dicitur abscissus. Lapis deniq; qui imaginẽ percussit, aurũ & reliqua comminuit, & mons ingens factus impleuit terrã: ille idem Christus est, & illius regnũ permanens in sæcula, quod diaboli uires contriuit, & idolorũ cultum destruxit.

Propheta autem Esaias sic dixit: Ecce uirgo erit pręgnãs, & pariet filium, & uocabunt nomẽ eius, Nobiscum Deus. Rursus idem dicit: Puer natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus ipsius super humerum eius, & uocatur nomen eius Magni consilij nuncius, admirabilis, consilarius, Deus fortis, potens, princeps pacis, pater futuri sæculi. Inducam enim pacem super principes, pacem & sanitatem ipsorum. Magnus est prin- *Esa. 7 & 9.*

cipatus ipsius, & pacis ipsius nō est terminus. Viden' ut puerum nominauerit, & magni consilij nuncium, unà cū alijs modò enumeratis, quæ omnia ad hominē pertinent, quem assumpsit filius Dei ex uirgine. Deinde eundē uocat Deum fortem, potentem, patrem futuri sæculi (creatorem nimirum intelligens) & quod pacis ipsius non sit terminus, id est finis. De pace ergo & alijs, quæ per partes in pręsenti Esaias enumerat satis exacte, diximus in Dauidis prophetia paulo antè exposita, qua dixit, Dixit Dominus domino meo, sede à dextris meis, &c. Veruntamē nō pigeat nihilominus huius prophetię cohęrentiam inspicere. Cū enim propheta dicit, Ecce uirgo pariet filium, &c. denotat illum supernaturali modo natum ex diua uirgine hominem. Sed cū admirabilem uocat cōsiliarium, duas personas denotat, patrem scilicet, & huius filium, seu uerbum: & quod patris simul & filij unū sit consilium, una uoluntas, una potentia, una & eadem cognitio. Deus enim consilio nō indiget. Illum uero eundem uirginis filium Deum fortem uocat, potentem, patrem futuri sæculi, cuius pax finem non habeat. Et quid nam aliud hæc ipsa prophetia significauit, quàm quod ille idem Deus & homo eiusdem sit cōsilij & cognitionis cum Deo patre particeps?

Luc. 1 Quin & propheta Zacharias nato sibi filio Ioanne sic dixit: Et tu puer
» propheta altissimi uocaberis. præibis enim ante faciem Domini, ad paran-
» dum uias eius, ad dandum scientiam salutis populo ipsius per remissionem
» peccatorum eius, per uiscera misericordiæ Dei nostri. Ioannem certe Zachariæ filium magnum prophetam fuisse constat, omnium quoque Musulmanorum testimonio. Quid uero hic prophetauit? Nihil aliud quàm Christum denotauit, quemadmodum suprà exposuimus. Zacharias uero, quemnam altissimum nominat? Christum scilicet. De illo enim hoc dixerat, Propheta altissimi uocaberis.

Bar. 3
» Porrò Ieremiam prophetam sic dicentem legimus: Hic est Deus noster,
» & alius iuxta hunc non reputabitur. Inuenit omnem uiā scientiæ, & dedit eā
» Iacob seruo suo, & Izraëli dilecto suo. Post hæc autem super terram uisus est,
» & cum hominibus conuersatus est. Hic est liber mandatorum Dei. En tibi oracula sole splendidiora. Cum enim singuli prophetarum diuersis utantur dicendi formulis, omnes tamen in unum consentiunt, quādoquidem Deus est, qui hæc & similia per os ipsorum locutus est. Veruntamen ceu ex communi quadam contemplatione uaticinati sunt, & Esaias & Ieremias. Esaias quidem in hunc modum, Puer natus est nobis, & filius datus est nobis: quibus addit, Deus fortis, etc. Ieremias uero sic dicens, Hic est Deus noster, non reputabitur alius iuxta hunc. Super terram uisus est, & cum hominibus conuersatus est. Non enim de solo Christo uaticinati sunt prophetæ, uerumetiā de sacrosancta illius matre, uirgine Maria, quæ quidem nunc propter nimiā prolixitatem omittemus. Et hęc quidem de sanctorum reuelationibus & prophetarum oraculis sufficienter diximus: nunc uero quis horum omnium finis sit, consideremus.

Quod sanè archangelus Gabriel cœlitus missus sit diuæ uirgini Mariæ conceptionem nunciaturus, & quod hæc ipsa Dei uerbum cōceperit, uos ipsi affirmantes confitemini: quamuis de his minus recte sentiatis, cum dicitis nimirum, quod uirgo hominem nudum pepererit, & non Deū (secuti haud dubie Nestorij dogma) et quod Christus homo tantū fuerit, homo autē magnus, sanctus & augustus, quo sanctior ante hūc natus nō sit, neqꝫ nasciturus, & sa-

sed hunc omnium hominum esse sanctissimũ. Nos uero credimus, sentimus & fatemur, quod ipse Christus, ille idẽ inquã filius sit Dei uiuentis, Deus uerus, qui natus est ex Maria uirgine sine uiri congressu, filius inquam Dei sit & Deus ab æterno, qui carnem ex ipsa assumpserit, & homo factus sit, quem simul & Deum & hominem esse credimus. Hæc uero desumpsimus & didicimus à propheta Mose, Dauide, & omnibus alijs, qui post Mosem usq; ad Christi, qui ab illis prædictus fuit, aduentum floruerunt: imò ab ipsis etiam sanctis, qui ante Mosis tempora uisiones uiderunt: præterea ab ipso etiam Christo, & illius discipulis & doctoribus, miraculis & operibus ipso sole (ut suprà diximus) clarioribus. Quin et hæc dicemus: Postquàm uirgo (ut modò dictum est) concepisset, appropinquauit tempus partus ipsius, cũq; in Bethlehem deuenisset, Christum peperit, & reclinauit eum in præsepe brutorũ. Tunc impletum est quod prædictum erat ab Esaia propheta dicente, Hęc dicit Dominus, Bos agnouit possessorem suum, et asinus pręsepe Domini sui, Izraël autem me non cognouit. Tempore igitur natiuitatis Christi angelorum multitudo cœlitus delapsa est: laudantium Deum & dicentium, Gloria Deo in excelsis, ac in terra pax, in hominibus bona uoluntas. Pastores autem, qui tunc gregem suum pascentes in agris erant, angelorum apparitionẽ conspicati, & auditis illorum hymnis, timore magno timuerunt: & dixit illis angelus, Ne timeatis. Ecce annuncio uobis gaudium magnum, quod futurum est toti populo, quia natus est nobis Saluator, qui est Christus Dominus in ciuitate Dauid. Et hoc uobis in signum. Inuenietis infantem inuolutũ fascijs, positum in præsepi. Et profecti in regionem suam, diuulgauerunt omnia quæcunq; audiuerant & uiderant de angelis. Considerato nunc quid sibi uelit ab angelis decantatus hymnus & oratio, dicens, Gloria in excelsis Deo, & in terra pax, in hominibus bona uoluntas. Non aliud certe, quàm quod Adam postquam Dei mandatum transgressus esset, defecit ab illius tutela Dominus, & ob hanc causam ab illius amicitia omnis creatura excidit: siquidem & Adam posteritas, quæ diuinis legibus contraria erant facere & designare cępit. Nam huius filius Cain fratrem germanũ Abel trucidauit. Procedente uero tempore non homicidæ solũmodo facti, & omni malitia petulãtiaq; hominęs repleti sunt, quemadmodũ Noë tẽporibus immissum diluuiũ, et uiuente Arahã Sodomarũ subuersio, & cœlitus immissa conflagratio testãtur, uerumetiam Deo creatore & formatore suo penitus neglecto diabolũ & idola adorauerunt: quamobrẽ omnes creaturæ defecerũt ab homine, ut quę hunc Dei hostem esse iudicarent. Et primo quidem ipsi angeli, deinde & ipsa bruta animalia, imò & ipsa inanimata rerum materia, quod manifesto colligi potest. Ante transgressionem enim omnia animalia tam uolatilia quàm quadrupeda, & pisces ipsius Adami arbitrio & uoluntati parebãt: post transgressionẽ uero nõ modo cœlos inhabitantes angeli ipsum ceu hostẽ auersati sunt, sed & ipsa animalia, quæ prius Adami arbitrio subiecta erãt: postea autem non modo ab illo & hominibus ex illo natis aufugerunt, sed feræ ipsum hominẽ hostis & inimici loco duxerũt: et quẽ antea adorauerãt, illius uitę cæperunt insidiari. Sed quid opus est multis de angelis, cœlo et terra, animalibus & feris disserere, cum et ipsum hominis corpus aduersus animam illius insurrexerit? Et quemadmodum duo infensissimi hostes una domo coniuncti pugnas mouent mutuas, è quibus qui uiribus præstantior est, uictoria potitur: sic etiam anima cum corporibus affectibus & appetitu pug-

Esa.1

nans cõgreditur: cum autem ipsius Dei auxilio destituta sit, corpori succũbit, rerumq; ordo inuertitur, ut quæ prius domina erat corporis, & imperium exercebat, in posterum serua et uoluptatum mancipium facta sit. Christi autem generatio & filij Dei incarnatio uniuit ea quæ in cœlo & in terra sunt. Angeli itaq; uidẽtes inenarrabilẽ illũ Dei descensum, quod scilicet is qui Deus erat, propter innatam sibi bonitatem carnem assumeret, & inimicam aduersamq; sibi in homine habitantem naturam assumptam, sibi cum diuinitate uniret, sanctificaret et exaltaret: hoc inquam uidentes angeli, stupendo hoc miraculo & omnem naturam exuperante, in admirationem & stuporem rapti, exclamauerunt ad Dei laudes celebrandas, & dixerũt, Gloria in excelsis Deo. Videntes etiam hominum cum angelis concordiam iam confirmatam, & sublatam esse diutinam illam inimicitiam, dixerunt, In terra pax, & hominibus bona uoluntas. Vnde impletum est illud Dauidis oraculum, dicens: Lætentur cœli, & exultet terra: annunciauerunt cœli iustitiam eius, & uiderunt omnes populi gloriam ipsius: adorate eum omnes angeli eius. Montes tripudiẽt à cõspectu Domini: quoniã uenit: quoniã uenit ad iudicandũ terrã. Iudicabit terrã in iustitia, et populos in ęquitate. Respice quęso prophetarũ et angelorũ cõsonantiã, carmini musico bene concordãti similẽ. Propheta enim dicit, Lętentur cœli: et angeli canunt, Gloria Deo in excelsis. Propheta dicit, Exultet terra: canunt angeli, Ac in terra pax, in hominibus bona uoluntas. Quibus etiam hoc non dissimile est, Annunciauerunt cœli iustitiam ipsius, et uiderũt omnes populi gloriã eius. Quin et Moses dixit: Exultate cum eo cœli, adorate eũ omnes angeli eius. Dauid uero sic, Adorate eũ omnes angeli eius: qui equidem adorantes dixerunt, Gloria Deo in excelsis. Qua de causa aũt hanc repetitionem adiectam putas, Quoniam uenit: quoniã uenit ad iudicandũ terram? Non quidem alia de causa, quàm quod primum illud membrum, in quo simpliciter dicitur Quoniam uenit, primum Saluatoris aduentũ in mũdum denotat, quo non in propria sua maiestate uenit, sed humili quadã specie, et cõtempta. Consentit enim cum uerbis Domini dicentis: Non ueni ut iudicem mundum, sed ut mundum saluem. Quod uero idem repetens dicit, Quoniam uenit ad iudicandum terram, denotauit secundam Christi in mũdo præsentiam. tunc enim uenit iudicaturus terram. quod idem cum Domini uerbis cõsentit: Cum uenerit filius hominis in gloria sua, & omnes sancti angeli cum eo, tunc sedebit super sedem gloriæ suæ, et congregabuntur corã eo omnes gentes, & separabit eos sicut segregat pastor oues ab hœdis: & statuet oues quidem à dextris suis, hœdos uerò à sinistris. & dabit singulis iuxta opera sua: his quidem qui Euangelij legibus immorigeri scelera cõmiserũt, pœnam nunquàm finiendam: illis uero qui uitæ munus iuxta Euangelij regulam iuste administrauerunt, uitam æternam, paradisum, & bona indefinita. En quanta sententiarum copia in paucis uerbis lateat? quæ instar aureę catenę inter se connexæ sunt, cuius connexio ad cœlum usq; pertingit, & anuli ex sese mutuo dependent. Talis enim mihi omnis sacra scriptura uidetur. Omnes nẽpe prophetæ, qui ab Abrahæ & Mosis temporibus usq; ad Christũ floruerunt, eadem spectant, eadem dicunt, eadem scribũt, omnesq; ceu uno ore de Christo eadem uaticinantur. Et hæc quidem hactenus.

In ipsa uero Christi generatiõe, Persicę regiõis Magi diuinarũ rerũ peritia et reuelatiõe, Deũ et hominẽ pręter naturę leges natũ esse cognouerũt. Magi uero nõ uulgares erãt homines, sed dominatores et regionũ pręsides. hi itaq; cum

Marginal notes: Psal. 95. 96 & 97. — Ioan. 12 — Matth. 25 — Matth. 2

cum huius rei notitiam percepissent, deliberare inter se cœperunt, qua'nam uia ad regem modo natum peruenire, illicq; dona possent offerre. Hæc uero illis meditantibus & dubitantibus simul, quo modo uoti sui compotes redderentur (alienigenæ enim & peregrinæ regionis incolæ cũ essent, nõ habebãt etiam uiæ ducem) corã ipsis stella apparuit, quæ preeundo uiam desideratam cœpit indicare noctes simul & dies. Stellam itaq; à Persia in Palæstinã usq; secuti, cũ Hierosolymam peruenissent, stella sese occuluit. non aliud nimirum innuente Domino, quàm ut itineris duce destituti, de Christo loquerẽtur, & sic omnibus illius natiuitas innotesceret. Cum enim stella à Magis (ut dictũ est) disparuisset, interrogauerunt, Vbi est qui est natus rex Iudæorum? uidimus enim stellam ipsius in oriente, & uenimus ut adoremus illum. His auditis, qui tunc regnabat, Herodes perturbatus est, & tota Hierosolyma cũ eo: Et congregatis pontificibus & scribis populi, perconctatus est eos, ubi Christus nasceretur. At illi dixerũt ei, In Bethlehem Iudeæ: sic enim scriptum est per prophetã Micheam, Et tu Bethlehẽ terra Iuda, nequaquã minima es inter principes Iuda: ex te enim prodibit dux, qui pascet populũ meum Izraël, et exitus ipsius à diebus antiquis. Vides'ne nunc quomodo in prophetis descripta inueniantur, quæ ad Christum pertinent? Non enim ea tantum prædixerunt, quæ in ipsum Christum competebãt, uerum etiam loci, in quo erat nasciturus, meminerunt. Illud enim significat quod dicitur, Et tu Bethlehem terra Iuda, nequaquàm es minima. Tu enim, inquit, quę modo minima eras, tenuis et contempta (talis enim erat locus iste) quoniam Christus in te nasciturus est, nõ amplius, ut modo tenuis es & paruula, sed celebris, illustris & à multis honorata. Quod uero sequit̃, Ex te enim prodibit dux, qui pascet populum meum Izraël: nõ propter Hebræorum populum à propheta recensetur (iam antè enim demõstratum est, quod Hebræi, eo quod indigni fuerũt, à Deo reiecti et exclusi sint, et filij diaboli nominati) uerum gẽtes hoc loco populum Dei & Izraëlẽ nominauit, de quib. omnino propheta hoc dixit, Quoniã prodibit ex Bethlehem dux, qui scilicet Christus est, qui pascet populum meum Izraël, gentes nimirum. Quis enim dux alius de Bethlehẽ egressus est præter Christum? & quos'nam pauit præter gentes omnesq; alios in se credẽtes? Hæc autẽ uerba, Et exitus eius à diebus antiquis: ipsius diuinitatem significant. In quem enim hominũ tempus illud competere inuenietur, quod est à diebus antiquis? In nullũ certe aliũ præter quàm in unũ Deum. Quapropter Dauid etiã uaticinatus dixit, Non dabo somnum oculis meis, donec inueniro locũ Domino, tabernaculũ Deo Iacob. Ecce audiuimus eum in Ephrata, inuenimus eam in cãpis syluę. Intremus in tabernacula ipsius, adoremus in loco ubi steterunt pedes eius. Obserua nunc prophetam. Reuelatũ illi erat diuinitus, filiũ Dei nasciturũ esse è uirgine, q̃ cũ uerus Deus sit, hominẽ esset assumpturus, quemadmodũ ex multis oraculis illius per partes hactenus cõprobauimus. Et quid'nã alijs opus est? De ipsa autẽ uirgine sic cecinit, Audi filia et uide, & inclina aurẽ tuã, et obliuiscere populi tui et domus patris tui. Dauidis enim filia erat diua Maria: et q̃a hęc auditura erat archãgeli Gabrielis uocẽ, dicit, Inclina aurẽ tuã: nimirũ ad inenarrabile illud gaudiũ, cuius particeps erat futura. Et q̃a ab eo tẽpore omnia antiquitus instituta pro uilib. et cõtẽptis abroganda erant & cassanda, nouaq; Christi lex unà cum Testamento per totũ mũdũ affulsura, inquit, Obliuiscere populi tui et domus patris tui, et nouis illis iã futuris esto intenta. Et hæc quidẽ ad uirginẽ referẽda sunt. Postq̃ uero,

Psal. 131

Psal. 44

ut dictum est, iam agnouisset quod Dei filius hominem esset assumpturus, & ex filia ipsius nasciturus, rogauit ut & locum in quo nasciturus erat Christus, sibi Deus ostenderet. Hoc autem tanto animi feruore & studio inuestigauit, ut nec cibum sumeret, nec somno nec quieti indulgeret, donec ipse quoq; natalis locus sibi à Deo reuelaretur. & tunc prophetico spiritu agitatus dixit, Ecce in Ephrata audiuimus eam, id est in Bethlehem: inuenimus eam in cāpis syluæ, unum eundem locum bis denotans. Tunc subiungit, Intremus in tabernacula ipsius, adoremus in loco ubi steterūt pedes eius. Hæc uerba, Intremus in tabernacula ipsius, tanquam de contemptis & nullo precio habitis dixit. Scena enim uel tabernaculum dicitur, recenter extructū & quod statim refrangitur domicilium. Adoremus locum ubi steterunt pedes ipsius. Quid opus est me multa de his dicere? Quin potius teipsum de his appello. Magnum enim illum prophetam & regem, qui Dei quoq; testimonio commēdari dignus fuit (sic enim de illo Deus loquitur, Inueni Dauid, &c.) quem nam adorauisse dicemus? An illum tantummodo qui nasciturus erat? sed & locū in quo steterant pedes illius, tanquam hominē nobis omnibus tantūmodo similem? Quis uerò tā stupidus, imò tam desertus à Deo, ut hoc uel in animū admittat? Sed quemadmodū in superiorib. hunc eundem & Deum & hominem esse comprobauit, ita nunc quoq; in loci contemplatione illum facere uidemus, in quo cum Ioanne propheta omnino cōsentit. cum quidem Dauid dicit, Adoremus locum ubi steterunt pedes eius: ille uero, Non sum dignus ut portem calceamenta illius, qui post me uenturus est. Iam ne intelligis ut tā in magnis quàm in paruis omnes prophetæ consentiāt, ipsum adorent & celebrent? nec quisquam prophetarum est, qui ubi de Christo uaticinari & uerba facere ceperit, seipsum non paruum, contemptum & nullius precij dignū esse confiteatur: quod etiam de Abraham legimus, qui seipsum terram appellauit & cinerem. Veruntamen non Micheas modo & Dauid de Bethlehem locuti sunt, sed etiā plures alij, quos uolētes, ut in alijs multis, omittimus propter nimiam scripturæ copiam. Sed redeundum ad Magorum, unde suprà digressi sumus, historiam. Tunc Herodes postquam cognouit, quod in Bethlehem nasceretur Christus (hoc enim ex prophetis pontifices & scribæ cognouerant) clā accersitis Magis præcepit, Profecti illuc accuratè inquirite de puero: ubi uero illum inueneritis, renunciate & mihi, ut ego ueniam & adorem illum. Hæc autem animo dixit mendaci & subdolo. Cum enim regem nasciturum audiret, qui gubernaturus esset Izraëlem, Christum talem regem fore putauit, quales multi sunt, cuius regnum temporale esset & terrenum. Et cū in Bethlehem quidem Christi natales fore intelligeret, locum uero illius certum & determinatum ignoraret, inuidia motus, & infantis cædem iam ante præmeditatus, hæc simulatè & fictè Magis dicit, Renūciate mihi, ut & ego ueniam & adorem illum. Hi uero audito rege profecti sunt. Et ecce stella, quam uiderāt in oriente, præcedebat illos, donec progressa staret suprà locū in quo erat puer. Tu uero, cū Magos dixisse audis, Vidimus stellam ipsius in oriente, nequaquam putes Christum propter hoc reliquis omnibus similem & nudum hominem esse. Qui enim circa stellarum motus uersantur Astrologi, talia docent, quod singuli homines stellas habeant singulas, & peculiares, futuræ uitæ omnes successus & euentus sibi denunciantes: & quod inprimis quisque regum stellam sibi propriam uendicet. Hæc enim falsa esse, manifestissime constat. Sed quia nostri instituti non est, Astrologorum

rum uanitatẽ conuincere, omittemus hoc: nunc uero de stella, quæ tũc apparuit, qualis & quæ nam illa fuerit, uideamus. Quod autem una stellarum fuerit cœlestium, nõ probabile uidetur. Primò quidem, quod omnes stellæ unà cum sole & luna ex oriente mouentur in occasum: hæc uero ex septentrione in meridiem motum suum inclinauit. Persarum enim regio ad orientem sita est, Palæstina autem ad meridiem, in qua & Bethlehem est. Præterea si stella erat, non certe unà cum Magis proficiscentibus moueri, & ijsdem dormitantibus consistere uisa fuisset. Tum si stellam dixerimus fuisse, fulgorem illius propter radios solares disparere & obscurari oportebat. Cum uero in meridie etiam unà cum sole splendorem suum retinuerit (non enim ab hoc potuit obscurari) manifestum est stellam non fuisse. Postremò, si stella fuit cœlestis, quá nam ratione illius indicio Magi paruum illud & uile tugurium, in quo Christus erat, per immensam illam cœlestium orbium ab hoc altitudinem cognoscere potuerunt? Ex prædictis igitur patet, stellam non fuisse. Virtus autem quædam diuina fuit, quam itineris ducem habuerunt, quæ etiam terræ propinquior apparebat. Et quemadmodum Hebræos per desertum columna ducebat ignea: ita etiam Persarum Magos hoc, quod ipsis sidus esse uidebatur, uiam præmonstrauit. Sed & ipsa, quæ tunc Deus Hebræorũ gẽti exhibuit miracula & prodigia, plura multo gentibus contigerunt. Primi enim ex gentibus Christi adoratores Magi fuerũt. Stella enim (ut modò dictum est) immota consistente supra locum in quo erat puer, Magi ingressi sunt, & inuentum Christum cum diua matre eius adorauerunt, offerentes munera, aurum, thus & myrrham. Considera nunc, quæ sit munerum inter sese cõmunio: quę quidem, quod speciem externam attinet, nulla prorsus est: sed quod ad sensum, magna & arcta. Aurum enim tanquàm regi obtulerunt. ceu mortali, quia homo erat, myrrham: hanc in sepultura mortuorum adhibere Hebræis in more erat. thus autem ceu Deo offerunt: Deo enim thure sacrificare statutum & solenne erat. Vnde uides quomodo Magi quoq; Christum, & Deum & hominem esse confessi sint. Cęterum post Magorum adorationem missus ad eos Dei angelus præcepit, ne rursus ad Herodem redirent, quare per aliam uiam abierunt in regionem suam. Angelus autem ueniens, dixit ipsi Ioseph: Assume puerum & matrem eius, & abi in Aegyptum. Herodes enim quæsiturus est animam pueri. & secessit illuc. Tunc impletum est illud prophetæ uaticinium, Ex Aegypto uocaui filium meum. Herodes autem uidens sibi illusum esse à Magis, indignatus est ualde, & missis satellitibus interfecit omnes pueros in Bethlehem, quotquot erant bimuli & minores natu, & horum aliquot millia. Sed quis horum sensus? Primo quidem ut appareret illum qui natus erat Deũ esse, quemadmodũ prophetæ annunciauerunt. præterea autem & homo est uerus, non secundum imaginationem, ut nonnulli docuerunt. Secundo uero ut appareret hinc Ieremiæ prophetia, quæ dicit, Vox in Rama audita est, lamentatio, ploratus & fletus multus. Rachel plorans liberos suos, & noluit consolari, propterea quod non supersint. Tertio, quod non de Christi tantum generatione prophetæ prædixerint, uerumetiam de multis locis & demonstrationibus, partim quidem propter multorum infirmitatem, ut his ducibus in ueritatem perducerentur: partim uero, ut impiorum obturarent ora, ne illis ueritatem impugnandi esset occasio. Quæcunque enim de Christo aut dicta aut facta sunt, in aliquam hominũ utilitatem cedunt. Obserua itaq;, & comperies, quod omnia

Os.11

Ier.31

προσεκύνησαν αὐτῷ, adorauerũt eum, ut amphibologia tollat

quæ

quæ uel dicta uel facta sunt ab Adam usq; ad hodiernum tempus, in Christo demum declarata sunt & completa, quod in alio quoquam fieri non poterat. quare & hoc completur, Ex Aegypto uocaui filium meum. Puer autē Christus iam ad uirilem & iustam ætatem progressus, Ioannem Zachariæ filium accessit, qui Christum ad se uenientem conspicatus dicit Iudæis, Ecce agnus Dei, qui tollit peccatum mundi. Cur autem Ioannes hunc agnū Dei esse dixerit, postea explicabimus. Quis uero alius mundi peccatum tollere poterit, quàm ipse Deus? Quare hūc, de quo prius dixerat, Non sum dignus ut portem calceamenta eius: nunc Deū esse confessus est. At Christus dicit illi, Propheta, ades, baptiza me. Ioannes aūt, Ego opus habeo abs te baptizari, & tu uenis ad me? En etiā hoc cōsidera. Propheta ille magnus, qui, ut et uos ipsi fatemini, ex promissione natus est, qui à Deo ad baptizandū missus erat, num à nudo homine tā seruiliter baptismū posceret? Hoc certe nemo uere sapiēs affirmauerit. Sed ab eo, quem Deum esse confessus erat, baptismū petit. Sed dicet fortasse aliquis, quod & ipse Christus à Ioanne baptismū petierit. Verum non simili ratione hoc facit: quare medium, quod inter utrosq; est, considerandum erit. Ioannes quidem ipsum antea & Deum & hominē esse confessus erat. Cum enim dixisset se indignum, qui calceamenta illius portaret: &, Ecce qui tollit peccatum mundi: ipsumq; his uerbis Deum esse ostēdisset, addit & hoc, Ego opus habeo abs te baptizari, et tu uenis ad me? Christus autem non sic, sed imperiose & cum authoritate illum compellat, dicēs: Propheta, ades, baptiza me. Ille autem humilitatem suam, qua indignus erat, simul ostēdit, & Domini mandato paruit. Iordanem itaq; ingreditur. Sed Christo baptizato scissi sunt cœli, & uox cœlitus audita est, dicens: Tu es filius meus dilectus, in te mihi bene complacitū est. Animaduertis ne rē terribilē, & stupore plenam? Hactenus quidem sancti loquebantur, prædixerunt prophetæ, ministrauerunt angeli: nunc uero nec angeli, nec homines, sed ipse Deus est, qui dicit, Tu es filius meus dilectus, in quo mihi bene complacitum est. Ex his sanè quæ scripsimus iudicare poteris et tu, & si quis alius Musulmanorum prudens fuerit, quod inueniantur sancti homines, qui uisiones de Christo uiderint: et quod prophetæ sint, qui de illo sint uaticinati: quamuis adhuc tot ac tantis argumentis citatis & demonstratis, arbitrentur & iudicent nos qui Christum profitemur errabundos esse, se uero orthodoxos. his uero auditis, discāt nos recte sentire: quamuis nos Musulmanorum intercessione opus habere iudicent, quemadmodum tu dicis, eo quod confitemur & credimus Christū Dei filium esse, & Deum, quemadmodū tu in epistola ad me missa scribis. Defecerunt autem ab hoc Græci, defecerunt ab hoc Hebræi, ab eodē etiam Musulmani, propterea quod hæc non ut fide digna per fidem receperunt, sed demonstrationibus cupierūt inquirere. Minus tamen Græci, qui libris simul & prophetis carēt, incusandi sunt, quàm Iudæi & Musulmani. Nō ne enim ridiculum est, quod ipsos libros uenerantur: ea uero quæ in ipsis cōtinentur, contemnunt? & cum prophetas beatos esse prædicent, eum qui ab ipsis prædictus est, auersantur? Maxime tamē omnium Musulmani uituperandi, qui cum unà cum alijs libris Christi Euangelium ceu sacrosanctū, absolutum & diuinum recipiant, uerbis nudis illud uenerantur, factis uero tantum ab illo diffident, quantum cœlum à terra distat: & relicta ueritatis uia, uanas & errabundas Græcorum opiniones sequuntur: & quæ intellectus ipsorum capere nequit, omnino non recipiunt, sed dum suprà naturam singula inuesti-

Ioan. 1

inuestigātes ea appręhēdere nō possunt, à ueritate aberrāt, et cogitationū suarū figmenta proferunt, nēpe, Quomodo possibile est ut Deus habeat filiū sine muliere? Et hi sunt qui perscrutant penitius Dei generationem, & ignorant interim quot in cœlo stellæ luceant, quot aquæ mensuras contineat pelagus, quantus sit arenæ in littore maris numerus, & alia huiusmodi infinita. Et licet horum certam rationem ignorent, credunt tamen quod hęc Dei opera sint, neq; de his tumultuantur. filij uero Dei generationem argutius scrutari tentant, hi ipsi inquam, qui nec propriam suijpsius generationem nouerūt. Agedum dicant illi nobis, quomodo patris ipsorum semen in matris utero corpus factum sit, & quādo anima ipsorum in corpus deuenerit, uel nū adueniens cum ipso semine coniuncta uel unita fuerit, seu minus. Vel, si unita fuit, quod'nam illud sit unionis uinculum. Vel, quod si unita cum semine non est, quando tandem cum corpore uniatur, unde etiam ueniat, & ubi ante aduentum, suum in corpus existat, & in quo loco cōmoretur. Quod si hæc cognitu impossibilia sunt, qui fit ut Dei generationem perscrutētur, qui propriam uitam, qua uiuūt, non cognoscunt, neq; sciunt an in crastinum uicturi sint, inquirunt qua ratione Christus sit Dei filius. Quiq; ignorāt cuius'nā patris ipsi filij sint, uerum singuli matrū suarū uerbis credunt, quibus fieri potest ut decepti alio nomine appellentur pro uero & paterno: credunt tamen, & falsa pro ueris recipiunt: prophetarum autem oracula damnāt, & Christi sermones contemnunt, illisq; fidem negant. Quapropter nequaquam illorū capaces sunt, quę naturam omnē excedunt, quæ nec ipsi angeli possunt intelligere, nedum ut hi suo intellectu percipiant: qui ignorant, quod Christus, quem ipsi uerbum Dei, animam Dei, & spiritum Dei appellant, millies sese filium Dei dixerit: & quod à uerbo Dei mendacium dici & annunciari sit impossibile, impræmeditate & sine dubitatione credunt (quis enim tam stultus & stupidus, tantæ imò impudentiæ esset, qui uerbum Dei mēdacij coarguere auderet?) Musulmani tamen, cum manifeste obloqui non possint, ipsam ueritatē calumnijs inficiunt, dicēdo, quòd Christus hoc non dixerit, sed Christiani, nec quicquàm boni illud argumentum apud illos efficere potest. Nos uero Christiani dicimus, quod Christi uerba, quibus Euangelium continetur, agnoscamus. Musulmani autem dupliciter peccant: partim quidem quod non credunt Christum esse Dei filium, partim uero quod Christianos de rebus sibi quoq; ignotis accusant. Dicunt autem, Quomodo est possibile Deū habere filium sine muliere? & quis tam stultus & stupidus, ut tātum crimē & impietatē admitteret? Deceret uero, ut sine omni dubitatione hæc pro ipsius Christi uerbis reciperent. Cum autem inquirunt, & diligentius curiosiusq; rimantur, manifeste apparet, quod nec illum ueracem esse credūt, quē Dei uerbum esse confitentur: imò nec Abrahæ, nec Dauidi, nec prophetis fidem habēt. Incredulitatem enim sequitur ignorantia. Esaias enim dicit, Nisi credideritis, non intelligetis. Intelligis'ne quomodo fides cognitionem, incredulitas uero ignorantiam pariat? Fides autem non est rerum uisibilium. Quæ enim uidentur, fide nulla indigent: clara enim per se sunt. Fides autem earum rerum est quæ nec uidentur, nec intellectu percipiuntur. Nequaquā igitur uos hæc curiosius inuestigare oportebat, nec aduersus ueritatem cōtendere, sed sequi & parēre Abrahæ & prophetis, & imprimis Christo: nec priuatę uoluntati & arbitrio consentientes dicere, Impossibile est Deo esse filiū, ut nō forte (ut tu inquis) dissidia inter utrosq; existant. Errantes enim à uero

& recto tramite, uana & inania loqui nunquàm desinitis. Fides certè ex auditu est. & quid quæso tam fide dignum est quàm uerbum Dei, quod uos animam Dei, & spiritum Dei appellatis? Quæ autem scriptura Euangelio est sanctior, & fide dignior? Illud enim & ipse Mahomet sacrosanctum & absolutum esse confitetur. Opus igitur fuerit (ut & antè dictum est) curiositate omni omissa, Dei & prophetarum credere miraculis. Quoniam uero in tantam absurditatem deuenistis, en necessitate compulsi aliquid apertius ceu exemplo oculis subiecto adumbrabimus, licet ueritas exemplis perfecte demonstrari non possit, eaque imprimis quæ Deum spectant. Impossibile enim est humanam rationem rem aliquam inuenire, quæ exacte & absolute Dei generationem referre possit. Veruntamen necessitate coacti (ut modò diximus) fatemur filium Dei sic à Deo generari, ut ratio ex mente uel intellectu, et radij ex sole generari cõsueuerunt. Quid igitur uobis uidetur? Nũ ex muliere intellectus rationem, aut sol radios gignit? uel num propterea aliquod inter hæc dissidium deprehenditur? Quod si igitur hæc generatio ab his (quod & uos fatemini) libera est, quomodo Dei simplicem & omni passione carentem generationem tot & tantis absurditatibus subiectam esse putabimus? Cæterum omnia hæc dicere postulauit necessitas, propter incredulitatem & infirmitatem uestram. Diuina enim omnem humanũ & angelicũ intellectum exuperant. Facilius enim est cœlum & terram cum omnibus creaturis deuorare, quàm Dei naturam compræhẽdere. Si autem illud impossibile est, nec generationem ipsius cognoscere necesse fuerit. Nihilominus tamen & ipse Mahomet & omnes Musulmani confitentur, quod Christus ex diua uirgine Maria citra uirilem operã natus sit, & quod uirgo ipsum pepererit, & uirgo post partum permanserit, semperque uirgo esse deprehendatur. Cum igitur hæc uerè confiteantur, exponant nobis agedum huius generationis rationem. Si autem hoc impossibile est, quid quæso aërem flagellando frustra laborant, dicendo quod impossibile sit Deum habere filium sine muliere? Et hæc quidem dicũt, qui nec uilissima contemptissimaque cognouerũt. Edisserant enim hi nobis, ubi nam culex uiscera sua habeat, uel quis uocis illius meatus sit: quale sit formicæ cerebrum, quale cor, qualis sit apum cõsideratio, & quæ his similia sunt. Quod si autem uilia hæc & contempta ignorãt, infirmitatem suam agnoscentes conticeant, nec curiositate sua illis fidem derogent, quæ angelorum hominumque intellectum excedunt: quin credant potius Abrahæ & prophetarũ oraculis, qui hæc per uisiones, reuelationes & oracula cognouerunt, quod Christus scilicet reuera filius Dei sit, & idem uerus Deus, & homo perfectus.

FILIVS

FILIVS ET VERBVM DEI CVM DEVS ESSET, EXTREMIS TEMPORIBVS PROpter hominum salutem homo factus est, crucifixus mortem subijt, sepultus resurrexit, & in cœlos est assumptus. Non tamen diuinitas, sed homo passus est, qui idem iudicaturus est orbem uniuersum.

APOLOGIA SECVNDA.

Quandoquidem tibi sufficiēter per Abrahami, Isaac & Iacobi, Mosis, Dauidis & prophetarum, in primis autē, si uerū fateri uolumus, per ipsius Dei patris testimonia demōstrauimus de Christo, quod Deus sit uerè, & Dei filius, agedum nunc etiā reliqua, de quibus dubitas, in medium proferentes, discutiamus & inspiciamus. Vehementer autem nos, qui Christi nomen agnoscimus, incusas. Tua uerò hæc sunt. Quó nam modo fieri potest ut Deus homo fiat? itē, quo modo homo factus est? Item, si Christus Deus erat, & Dei filius, cur non uel nudo uerbo seruauit hominem, sed tanquàm impotentia laborās hominem assumpsit & mortuus est, ut hominem saluaret, iuxta Christianorum sententiam. Preterea si Deus erat, quomodo passus est? Deus enim non patit̃ quicquam. Et tu quidem nos incusans, hęc loqueris: quibus nos sic respōdemus.

De Dei quidem possibilitate & impossibilitate, in superioribus diximus, quæ & sufficiunt. nostram enim infirmitatem sumus confessi, quod Dei possibilitatem & impossibilitatem discernere non possimus. Sentimus autem & credimus omnia apud Deū possibilia esse, & impossibile apud hūc esse prorsus nihil. Tum quod homo factus sit, cum Deus uerus esset, didicimus, credimus, & hæc est horum ueritas. Quo autē modo hoc euenerit, nō noui. Quomodo enim humanæ rationi ea cognita essent, quæ angelis incognita sunt? Qui uero Dominicæ incarnationis scopus sit, & quę causa humanæ in Christo naturæ, nos quantum fieri potest modò explicabimus: tu uero attēte hæc nostra audias.

Deus cū nulla re in uniuersum indigeret, sola bonitate sua permotus mūdum uniuersum extruxit & condidit, uisibilem simul & inuisibilem: creauit angelos: creauit cœlum & terram, & omnia quæ in his continētur. Sed & hominem fecit, & formauit è puluere de terra sumpto: & cum illi animā rationalem inspirasset, secundum imaginem Dei creauit eū, & ex costa ipsius formauit fœminam: illisq́; in paradisum collocatis, præcepit ut de omni ligno paradisi uescerentur, ex arbore autem scientiæ boni & mali non comederēt: quia quacunq; die de hac comederent, morte essent morituri, quemadmodū magnus ille Moses in ueteri Testamento descripsit. Quidam uero angelicorū ordinum princeps, cum seipsum splendidum & mire formosum conspexisset, non intellexit se seruū & creaturā esse, & quod Dominus ipsum cum nullus esset, condidisset, unde serui instar Dominum adorare deberet: sed stultus & temerarius dixit, Ponam sedem meam supra nubes, & ero similis altissimo. Hæc autem cum is in animo uolueret, huic commissa cohors illius impietatē imitata est, hic autem cœlo depulsus cum omni sua militia excidit, & hi om-

nes in dæmones mutati sunt. Cum itaque diabolus hominē in paradiso uidisset, inuidia in illum motus, accedēs primò mulierem ceu faciliorem deceptu, aggressus est & dixit: Cur Deus pręcepit uobis, ut ex omni arbore quę in paradiso est, comedatis, abstineatis autem ab arbore, quæ in medio paradisi est, & quod quacunque die comederitis ex illa, morte sitis morituri? Nequaquàm enim morte moriemini, sed ne ex illa comedentes oculis uestris apertis similes ipsis dijs redderemini, cognoscendo nimirum bonū & malum, hæc prohibuit Dominus. His auditis, mulier decepta comedit ex arbore, & dedit marito suo Adam, qui & ipse comedit: diuinitatis maiestatem affectans. Et comedētes ex arbore Adam simul & Eua, à gratia exciderunt. Deus autē circa meridiem in horto obambulans dicit illi, Adam ubi es? Hic autem respōdit, Audiui uocē tuam ambulantis in Paradiso, & abscōdi me, quia nudus sum. Dicit illi Deus, Et quis'nam tibi ostendit, quod nudus sis? num ex arbore, de qua præcepi tibi ne comederes, comedisti? Et iratus illi Dominus, eiecit eum paradiso cum maledictione. Nunc autem hæc quæ facta sunt, cōsidera. Diabolus animo elatus, & quasi ratione destitutus, cum deus fieri, & altissimo similis esse cōcupiscit, cœlo cum tota sua cohorte excidit, & ex luce in tenebras est permutatus, & diabolum: propter superbiam enim suam & animi fastum à Deo reiectus est: nec ut uos dicere soletis, in hoc creatum fuisse ut Adamum adoraret, aliorum angelorum more, qui illum adorantes seruati sunt, & in dignitate sua persistentes adhuc angeli dicuntur: hunc autem quia adorandi officium Adamo negauerit, Dei iram in sese concitauisse, & ex angelo factum esse diabolum. Quam enim authoritatem hæc uerba habere uidentur? præsertim cum nulla scriptura horum meminerit, nec Moses, nec prophetæ, nec Christus? Cum igitur omni horum testimonio careāt, falsa sunt, & reijcienda. tum etiam hac de causa, quod angelorum natura simplex, pura & incorporea est, & suprà cœlos cōstituta: Adami uerò ex terra cōmixta. Quis igitur uel tantillum rationis habēs, rem tam absurdam crederet? Sed dicat aliquis, quod & Christus cum homo sit, iuxta Christianorum sententiam, ab angelis adoretur. Sed ad hoc sic respondendum. Filius & uerbū Dei cum ante sæcula Deus esset, ab angelis unà cum Deo patre suo adorabatur: & nunc homo factus rursum adoratur ab ijsdem unà cum corpore, ita ut unà iam homo adoretur, quem filius & uerbū Dei assumpsit cum substātia sua, quemadmodū primitus ab angelis adorabatur: quod in Adamo fieri non poterat. Respice enim quæ sit domini & serui differentia. In homine uero, quem filius & uerbum Dei adsumpsit, illud conueniens est, decorū, iustū ac sanctum, ut etiam nunc ceu exemplo declarabimus. Regis corpus à seruis illius unà cum anima adoratur, quamuis reuera rex tantummodo quod animam attinet, & non corpus, adoretur. Et quis tam stultus ut de hoc dubitaret? Sed quid hæc de regis anima & corpore opus est dicere? Si enim in nundinis uestimētum aliquod ematur, & illo rex indutus sit, ab ea ipsa hora illud uel manu contingere nemo audebit, sed omnes illud cum timore & reuerentia inspiciunt, quamuis, quod substātiam attinet, reliquis uestibus simile sit, propter regem tamen tantum honorem sortitum est. Idem mihi de Christo uidetur. Reuera enim hominem assumpsit, nec alterius naturæ hominē, sed ipsissimam hominum naturam, quæ ex Adam est, licet ex uirgine præter naturæ leges natus sit: per diuinitatem uero eundem hominem sanctificauit, exaltauit, honorauit, & ad dextram Dei patris sui constituit, quemadmodū suprà

prà demonstrauimus. Et sic omnino factum est, ut etiam antè diximus, nimirum quod sicut ferrum licet natura sua frigidum nigrumq; sit, igni tamen unitur, ut hic quidem ferri frigiditatem & nigredinem non assumat, ferrũ autem propter ignis coniunctionem naturam propriam non abijcit, quin potius ipsum totum ignis fit, illius nimirum calorem & splendorem recipiens. Sic etiam de Christo sentimus. Cum Deus esset ante sæcula, post hæc homo factus est, & nõ imminutus, quin potius diuinitate sua hominẽ quoq; glorificauit, & in eum locum subuexit, quem filius & uerbum Dei obtinebat: & propterea iam simul adoratur ab angelis pariter et hominibus, hic scilicet qui præter naturam homo & Deus est. Adam uerò in Dei ordinatione & mandato non persistens, sed ex arbore cum Eua uxore sua comedens, dum hoc modo uterq; diuinitatem affectant, paradisum quoq; quem habebant amiserunt, & maledictionem loco benedictionis acquisiuerũt, proq; uita æterna mortem. Deus autem diabolum incorrigibilem, & nulla pœnitẽtia ductum conspicatus, tanquã uas inutile abiecit, nec ulla illius habita est memoria uel ratio. Adamum uero cum Eua longe alia ratione cecidisse uidens, nõ scilicet tam uana ambitione & superbia, quàm diaboli inuidia & fraude: & quod homo tãdem emendationem esset recepturus, quamuis antea illis maledixisset Deus, idq; causa correctionis: ueruntamen ambulans in paradiso circa meridiem (ut Moses testatur) interrogauit eum dicens, Adam ubi es? Num quod ignoraret ubi nam is esset, interrogauit? Absit tãta blasphemia (quid enim apud Deum latêre possit, cum omnia cognoscat, priusquàm generẽtur?) Verum hoc sibi uolũt ista uerba, O Adam in qualem nã dignitatem subuectus es? ubi nunc agis? quale nam est, in quod incidisti, barathrum? Quid uero Adam ad hęc? Vocem tuam audiui ambulantis in horto, et abscondi me. Pomeridianum autem tempus hic non aliud innuit, quàm quod sicut hora pomeridiana dicitur, quæ post maximam diei partem iam exactam sequitur, sic etiam post plura tempora elapsa Deus super terrã esset ambulaturus. Paradisus enim, iuxta Mosis doctrinam, locus terrestris est. Perinde igitur idẽq; est, siue in paradiso siue super terram aliquem esse dixeris. Quæ uero plura illa sint, de quibus hic dicitur, tempora, iam tibi exponam.

A constitutione mundi usq; ad consummationem præsentis seculi, septem millia annorum fore dicunt, uel etiam plus, quibus annis elapsis mortuorũ resurrectio futura est. Ab Adam uerò usq; ad Christi generationẽ anni exierũt ter mille, noningenti, septuaginta quatuor. Reliqui igitur in absolutionẽ septẽ milliũ restãt. Et hac de causa sancti simul & prophetæ dixerũt, quod in extremis tẽporib. Christus esset carnẽ assumpturus. Vides ne igitur ut ab ipsius Adami tẽporib. filij Dei mysteriũ manifestari cœperit? imò ante huius tẽpora. Ad quẽ enim dixit Deus, Faciamus hominẽ? Deus enim solus & unius personæ tantum existens, cui nam hoc dicere potuit, Faciamus hominem iuxta imaginem & similitudinem nostram? Manifestò cõstat, quod ad filium suum uerba fecerit. Pater enim & filius unũ sunt, Christo hoc ipsum in Euãgelio dicẽte, Pater & ego unum sumus: &, Qui me uidet, patrem uidet. Quin & nos Christiani fatemur, anathema hunc esse, qui duos deos fuerit confessus. unum enim Deum esse credimus, creatorem cœli & terræ. Et Deus, ut antè dictum est, eiecit eum paradiso, & ad terram colendum constituit, quo tẽpore & seminauit, & alios fructus cœpit producere. Iam ne intelligis, hũc qui docuit frumenti aristã esse arborem hãc de qua Adã comederit, quid nã

docuerit, ignorauisse: sed iuxta animi sui arbitrium dixisse quæcunque libuerit, qualia multa adhuc illius esse deprehenduntur: quæ conuincunt hunc secundum priuatas suas cogitationes & propria figmenta docuisse. Frumenti enim spica post exilium paradisi & maledictionem demum excreuit. Deus enim Adamo dixerat, In sudore uultus tui comedes panem tuum: unde cũ labore & sudore multo frumentum & seminatum & excultum est. Adam uerò arborem de qua comedit, bonam & malam esse nouerat. Quid uerò paradisus fuerit, & quæ nam arbor, nec Moses, nec alius quispiam prophetarũ, imò nec Christus docuit, sed adhuc arcanum & incognitum est, ut & antea. Quare unde'nam Mahomet hæc, quæ de frumenti spica dicit, desumpserit, non uideo: sed cogitationis suæ figmenta sunt. Homines enim nactus indoctos rudesque, nihilque ferè à brutis animalibus differentes (Arabes enim pastores sunt) ea quæ propria ratio pepererat figmenta docuit, de quibus silebimus. Non enim primarius nostri instituti scopus est, Musulmanorum iniquas & erraticas confutare opiniones, sed tantummodo augustã illam, sanctam, iustam & honestam Christianorum religionem exponere. Quare redeundum ad id, unde digressi sumus.

Cum Adam filios genuisset & filias, & ijsdem similiter filios & filias progignentibus, humanum genus super terram multiplicatum est. Sed Adam cum Eua sua, quamuis seducti à diabolo, dum diuinitatem affectãt, paradisum quoque quẽ habebant amisissent, nihilominus tamen Deum adorauerũt, creatorem & factorem suum. Horum autem posteri cum à ueritate deflexissent, inciderunt in nefanda scelera, opera horrenda dictu, et peccata ipsas naturæ leges excedentia, quæ uirum bonum nec nominare quidem decet. Nec tantum in hisce prauis multisque, ut diximus, peccatis peccauerunt: sed relicto etiam Deo cœli & terræ creatore, adorauerunt creaturas, & creaturam plus quàm creatorem coluerunt. Hi enim solem adorauerunt, illi lunam, alij stellas, & hęc omnia ipsius Dei nomine dignati sunt. Et quemadmodum in tenebris profundis ambulantes, ea quæ ipsis propinqua sunt nõ uident, alia uerò quæ nusquàm sunt, esse imaginantur, ita & illis contigit. Longius enim à uera luce digressi, & in tenebris ignorantiæ ambulantes, Deum quidem uerum auersati sunt, & idola coluerunt, & in ijsdem lætati sunt. Et Aegyptij quidem bouem adorabant, & aquam: Africani ouem, Indi uinum, alij fluuios & fontes, alij statuas erexerunt, & stulti manuum suarum opera pro dijs coluerunt. Desino enumerare singularum regionum errores, propter infinitam copiam. Ex his enim ceu particularibus, unusquisque reliqua quoque cognoscere poterit. Verumtamen non eò usque tantum illorum uæcordia processit, sed & Scythis mos erat Deo suo eos qui ex naufragijs saluati erant, immolare, quotquot saltem deprehendi possent: sicque quos propria seruauerat solertia, illorum trucidabat crudelitas. Alij rursum homines bello captos numerantes, è centenis singulis unum immolabant. En tibi cædes, & crudelitatem omnibus brutis & feris ferociorem. Nullum animal cum generis sui consorte pugnat, nec illud perdit: hi uerò ipsis feris longe immaniores esse conuincuntur. Non enim peregrinos modo & alienigenas occiderunt, uerum etiam fratres & sanguine iunctos. Cretenses enim & Phœnices, cum corda haberent ære duriora, dæmonibus proprios filios & filias sacrificabant. Cæterum priusquàm hæc fierent, diluuium Noẽ temporibus inundauit, & aquis submersa est omnis

anima uiuens, tam hominis quàm omnium aliorum animalium, uolatilium & quadrupedũ, propter peccata, quæ tunc temporis inter homines esse deprehendebantur: seruatæ aũt sunt in arca nõ plures quàm octo animę, Noë scilicet & uxor illius, tres filij ipsius, & uxores eorũ. Noë uero singulorũ animaliũ genus in arcã induxerat. Deus aũt optimus & benignus denuo pręcepit humano generi, Crescite, multiplicamini & implete terrã: similiter & animalibus. Sed rursum ad impietatẽ delapsi sunt homines, quã modo per partes exposuimus. Melchisedek uero, Abraham, & Loth illius ex fratre nepos, Dei altissimi cultores se esse declarauerunt: totus aũt mundus diabolo seruiuit, et idolis. Deus itaq; benignissimus cum uidisset nobilem illam creaturam suam, genus humanũ scilicet diaboli tyrannide pressum, qui uiuentes quidem fascinaret & deciperet ut ipsum ceu deum colerent, mortuorum uerò animos in tristi & obscuro inferno detineret, misericordia ductus, salutem dare uoluit. Modum itaq; quo humanum genus ad salutem peruenit, diligenter percipe.

Ipse quidem homo seipsum iuuare non poterat, partim quidẽ quod non uellet, eò quod uoluptates summi boni loco duceret (in tantum enim erroris inciderant à malo excæcati) partim uerò, quod uerum Deum ignoraret, seruiret autẽ idolis & dæmonibus, & in tenebris ignorantiæ desidens Deum non agnoscebat, sed in hostis permanebat captiuitate. Quin & hoc concedimus statuimusq;, quod animaduerterunt quidem in quantum malorum barathrum incidissent: sed quomodo seipsos iuuarent, qui maiorum suorum Adami nempe maledictione tenebantur? & quo modo immortales redderentur, qui mortẽ ceu hæreditario iure acceperant? Omnes enim ex Adam geniti, mortales facti sunt, propter Adami patris ipsorum transgressionem. Quoniam igitur homo aut ignorauit de quanta sublimitate & magnificentia excidisset, & in quantum delapsus esset ignominiæ barathrum: aut hoc forte cognito, sibijpsi tamen subuenire non poterat, periculum iam erat, ne peccato semper nobis præsenti, mors etiam omni homini dominaretur. Illud igitur Dauid perspiciens dixit, Homo cũ in honore esset non intellexit. comparatus est iumentis insipientibus, & illis similis est factus. Deus uero humani fautor generis misericordia motus, imaginem suã ulterius diaboli imperio premi non permisit. Incepit igitur ab Abrahami temporibus reuocare & restituere hominem. Cum enim Abraham genuisset Isaac, & hic Iacobum, Iacob autem duodecim filios eius, undecim ex illis aduersus fratrem suum Ioseph inuidia moti, eum ligauerunt & demiserunt in cisternam, & tandem Aegyptios quosdam nacti, uendiderunt. Hi uerò Iosephum in Aegyptum abductum dederunt Pharaoni, qui eum totius Aegypti dominũ constituit. Exorta autem fame descenderunt Iosephi fratres in Aegyptum, ut inuenirent alimenta. Ioseph uerò cognitis fratribus suis, eos aluit, oblitus commissi ab illis aduersum se facinoris, aduocato simul ad se patre suo Iacob. Sed hic typus erat Christi. Quemadmodum enim Ioseph à germanis suis fratribus damnum malumq; accepit, sed huius immemor bonum pro malo rependit fratribus in se iniurijs: sic & Christus inuidia uexatus à popularibus suis Iudæis, ligandus erat, & in sepulchrum ceu cisternam deponendus, & tradendus morti. Sed quemadmodum Ioseph Aegypti dominium consecutus, patrem & fratres suos à morte, per famem illis imminente, liberauit: sic & Christus cum portas mortis contriuisset, & dissoluisset diaboli imperium,

Psalm. 48.

Gen. 37.

seruauit credentes in ipsum ex Iudæis & gentibus, quin & ipsum primum parentem Adam. Et Iacob, ut dictum est, Aegyptum ingressus cum animabus septuaginta quinque, mansit illic usqꝫ ad tempus mortis suæ. Retenti uero sunt illic posteri eius annis circiter quadringentis & triginta, seruientes Pharaoni & Aegyptijs seruitute tristi & luctifica. Post hæc autem Deus misso Mose eduxit & liberauit eos ex seruitute Pharaonis & Aegyptiorum, cum ederet is miracula et prodigia magna in Aegypto, & educeret ipsos per mare rubrum diuisis & scissis fluctibus, Pharaonem autem cum omni suo exercitu demergeret. Iudæis autem longo tempore in deserto commorantibus, Deus manna dedit. hi uerò murmurabant, & uerbis suam prodebant ingratitudinem. Moses autem illos admonere non desijt. Cum uerò hic in montem Sinai ascendisset, legem à Deo accepturus, Hebræi, qui prius ingrati & murmuratores fuerant, etiam impij facti sunt. Dicunt enim Aaroni fratri Mosis, fac nobis Deos, qui pręcedant nos. quid enim Mosi illi, qui nos eduxit Aegypto contigerit, nescimus. Et aurum quantum sufficiebat corrogantes, fecerunt imaginem uituli, & huic tanquàm Deo ab illis recepto sacrificauerunt, & in tam absurdo lætati sunt facinore. Moses uerò reuersus, tanto scelere uiso confregit acceptas à Deo legis tabulas. Et dixit Deus, Delebo genus ipsorum, & constituam te regem super gentem magnam & populosam. Ille uerò noluit, sed Deum multa obsecrans hortansqꝫ intercessit pro illis: & non deleti sunt. Obserua igitur nunc, Deum non de his locutum esse ad Abraham, cum dicit, In semine tuo benedicentur omnes gentes: sed de Christo. Mose autem pro Hebræorum populo intercedente, lex illis denuò data est. & tũc Deus ad Hebræos per Mosem locutus est: Ego sum Deus primus, & Deus in futurum, et post me Deus alius non est. Hæc igitur ita se habent quemadmodũ Deus locutus est, et pręcepit. In literis uero tuis hoc ceu magna accusatione dignum contra nos, qui Christiani dicimur, continetur, quòd Deo dicente, Ego sum Deus solus, & diuinitatis consortem non habeo, nos tamen dicamus Christum deum esse, & Dei filiũ: unde etiã multos deos adoremus. Cæterum anathema sit, quisquis uel duos uel tres pluresue deos adorauerit: nos uerò unum Deum uerum adoramus, creatorem cœli & terrę. Deus enim Hebræis pręcipiens ne posthac idolorum cultui inseruirent, dixit: Qui idolis credunt, multis dijs credunt. Christiani uerò, quæ recta sunt sentientes, uni Deo credunt, & non multis. iuxta Christi doctrinã quam in Euangelio tradidit, dicens: Ego & pater unum sumus, & qui me uidet, uidet patrem meum. Vos autem cum scripturas ignoretis, à ueritate exciditis: & cum hoc factum fuerit, alijs auditis alia & diuersa intelligitis. Hebræi uero Deum misericordẽ experti, nequaquàm perierunt: terram tamen promissionis non uiderunt, sed à Deo damnati, multis erroribus hinc inde per desertum circumducti sunt annis circiter quadraginta, donec omnes illi mortui sunt, ne scilicet terram uiderent, quam Deus se filijs Abraham daturum promiserat. Post obitum uero illorum, liberi horũ terram promissam ingressi sunt, in qua simul bona quàm plurima sunt adepti. Et hanc incolentibus Deus prophetas misit, & doctores: sed alios quidẽ illorum occiderunt, alios uero lapidauerũt, & seipsos ingratos exhibuerunt, & beneficiorum Dei immemores. Verũ nõ ingrati modo fuerunt, sed etiã perpetuò ferè idolorũ cultibus dediti, et propter hoc tradidit eos Deus in captiuitatẽ. Denuò aũt illorũ misertus, eos reuocauit; eadẽqꝫ de causa ultimis iam tẽporibus appropinquãtibus

Ioan. 10. et 14.

tibus cōplacitū illi est & decreuit, ut filius & uerbū suū in mundum ueniens saluaret hominē, quem diabolus deceptū à Deo abduxerat, ut creaturæ seruiret & diabolo. Filius itaq; et uerbū Dei cœlitus descendēs, carne ex diua uirgine Maria assumpta homo factus est, quemadmodum suprà sanctorum & prophetarum testimonijs demonstrauimus. Et homo factus cū annis uixisset triginta, cœpit docere populum, illisq; ueritatis & iustitię uiam ostendere, docensq; operatus est, & inter operādum docuit, ediditq; miracula magna & stupenda, non quemadmodum olim nonnunquā aliquot sanctorum in nomine Dei fecerūt ceu serui, sed cū imperio & authoritate fecit & operatus est quæcunq; fecit. Dicebat enim illi leprosus: Domine si uolueris, potes me mūdare: et dixit illi Christus, Volo, mūdare. Sic dixit illi paralyticus, Domine annis iam triginta & octo decubui, nec habeo quenquam, qui cum aqua turbata fuerit, me in illam immittat. Angelus enim Domini descendebat certo tēpore, & turbabat aquā, in quā qui primus descēderat, sanus reddebat, à quocunq; morbo, quo laborauerat. Cum itaq; paralyticus infirmus hominumq; destitutus auxilio, illic iuxta piscinam per annos triginta & octo decubuisset, illum uidēs Christus, misertus illius dixit ad eum, Vis'ne sanus fieri? Hoc uero Christum adorante, & credente, dicit ad eum Christus, Tolle lectū tuū, & abi in domum tuam. Similiter faciebat ubiq;, quocunq; locorū incederet. Cæcos sanauit, uisumq; restituit, surdis auditum reddidit, claudos incedere fecit, paralyticos neruis firmis & uiuacibus confirmauit, mortuos resuscitauit, dæmoniacos authoritate summa liberauit, & ut summatim comprehēdam, omnia fecit instar Dei, iuxta ipsius uoluntatem & arbitrium. Venit ad illum, qui cæcus fuerat à natiuitate sua, & orauit illum: cumq; alios cæcos nudo & solo uerbo sanauisset, hūc non itē: sed in terram expuens, lutū ex sputo fecit, oculosq; illius inunxit, dicens ad illum, Abi, ablue in piscina Siloë: & cū lauisset, uisum recepit. Quid'nā hoc factū denotauisse putabimus, quod alios cæcos solo uerbo sanauit, ad hunc uerò sanādum, lutū fecit? Non aliud certe, quàm cū alij cæci, à natiuitate sua oculos habuerint sanos, postea oculis capti sunt: hoc uero oculis omnino carente ab ipso matris utero, lutū fecit Dominus, innuens se hunc eundem esse, qui è luto hominē formauerit, & huius nunc in corpore defectū luto sumpto cōpleat. Deinde dixit cæco, Credis in filiū Dei? Respōdit ille, Et quis est domine ut credam in illū? (cum enim cæcus fuisset, Christum non nouerat) & dixit illi Christus, Ego sum, qui loquor tibi. Tūc dixit cæcus, Credo Domine, & adorauit illū. Similiter & milia aliquot hominū quodam die Christū erant secuti, uerbum ipsius & doctrinā audientes: & cum esurirent, non inuenerunt in loco illo plures panibus quinq;, & duos pisces. Et benedixit illis Christus, præcepitq; discipulis, qui omnib. istis panes apposuerūt, de quibus comederunt omnes, & saturati sunt, & reliqui fuerūt cophini duodecim pleni panum fragmentis & piscibus. Sed quis horū sensus? Partim quidem ut edant famelici, partim uerò ut intelligāt & animo suo meditentur, hunc illum esse qui in deserto patres ipsorum manna cibauerit. Porrò, homo quidam mortuus est & sepultus, cumq; in sepulchro dies egisset quatuor, defuncti sorores accersiuerunt Christum. hic autem dicit illi, Lazare exi foras. Et illico qui mortuus fuerat, sepulchrum egressus est, & ambulauit, ligatus manus'que pedesq; (sic enim moris erat Iudæorum mortuos sepelire) & sic resuscitationis miraculo aliud illud incessus sui miraculum successit. Sed cur hæc facta? Vt cum homines uiderent hunc non

Matth. 8

Ioan. 5

Ioan. 9

Mar. 6

Ioan. 11

non tantūmodo mortuos excitare, sed etiam hunc quatriduanū, intelligeret hunc esse uitæ & mortis dominum: & ut si Christū postea sepultum uideret, crederent hunc qui propria uirtute mortuos excitauisset, multo magis potestate sua suum ipsius corpus esse excitaturū. Dicebat enim discipulis suis apostolis, Nemo tollit animam meam à me. Potestatem habeo ponēdi eam, et potestatem habeo recipiendi eam. Quòd tamen singulis diebus credentibus in Christum turbis hominum innumerabilibus, ipsumq; Deum & Dei filiū confitentibus, pontifices, scribæ, & horum principes cōtra Dei doctrinam instructi, huic essent contradicturi, ex Esaiæ prophetia prædictum erat, qui dicit: Oculos habentes non uidebunt, & aures habentes non audient. incrassatum est enim cor eorum, & oculos ipsorum occluserūt, & auribus difficulter audiuerunt. Quæ prophetia omnis impleta est. Miracula enim edente Christo, tanquàm cæci apparuerūt: & hoc docēte, surdis fuerunt similes, instar aspidis surdæ & obturantis aures suas. Et tunc quidem dicebat ad illos Christus: Quod si cæci essetis, non haberetis peccatū: nunc uerò dicitis, uidemus, peccatum igitur uestrum in uobis manet. Tum etiam alibi dicit de illis Christus: Si ex Deo essetis, utiq; diligeretis me. Nihilominus tamē hæc Christo faciente, haud quaquàm ad cognitionem peruenerunt: quin potius occasionē quærebant, qua eum interficerent. Sed quid attinet de miraculis ipsius, quæ in Hebræorum gēte fecit, dicere, cum infinita sint & innumerabilia? Sed nec illis editis ad cognitionem peruenerunt, uani & errabundi homines: uerum inuidia & improbitate uicti quærebant omni modo & conatu, quomodo in Christum accusationem aliquā mouere, ipsumq; benefactorem suū interficere possent. nec aliam inuenerūt, quàm quod blasphemum dicerent, qui se dixisset Dei filium, & qui cum homo esset, se Deum esse iactitaret. Et cū audirent Christū dicentem credentibus in se, Remittuntur tibi peccata tua: dicebant, quem nam teipsum facis? &, quis nam potest remittere peccata præter solum Deum? Et sanè uere dixerunt Iudæi, quod solius Dei sit peccata remittere: nam ignorantes hi miseri, quod Christus Dei esset filius, ea quæ modò diximus, dixerūt: & obtenebratum est imprudens cor ipsorum, & obcæcati sunt oculi ipsorū, nec uiderūt quod cū authoritate hęc faceret, quæcūq; faciebat. Vnus enim discipulorū Christi Petrus, quū in naui esset, Christo uiso dixit, Iube me ad te uenire super aquas. Et dixit illi Christus, Veni. Hic autē nauim egressus, aquis inambulās ad ipsum uenit. Hoc cū contigisset, quid nā aliud illos cogitare oportebat, quàm quod idem ille esset, qui mare rubrum dissecuerat, & patres illorum sicco traduxerat pede, qui etiam nunc humidā naturā materiam aquarū instar aridę solidam solo uerbo et mādato suo fecerat? Sed quo plura his similia miracula coràm uidēt, eo magis ira & furore tumultuantur. Deinde tēpestate orta uehemēti simul et magna in mari, adeò ut nauis, in qua erāt Christi discipuli, obtegeret fluctib. magna uoce ipsi exclamauerūt dicētes, Iesu serua nos, perimus. Christus aūt ipsi mari imperiose simul et cū authoritate pręcipit, Tace, obmutesce: et statim facta est trāquillitas magna. Iudęi itaq; uiso hoc inopinato miraculo attoniti, magna uoce clamauerūt: Quis est hic, quod & uēti & mare illi obediūt? Verū tamē miracula uiderunt infinita, et naturā rerū exuperātia: ipsi uerò prorsus incorrigibiles pmanserūt: unde & Christus ad ipsos dicit, Ego sum ostiū. Et alibi, Ego sum uia. Rursus alibi, Ego sum ueritas. Quod si mihi nō creditis, uel operib. credite. Hęc uero Christus dixit, ut qui obcæcati erāt Iudæi, cognoscerent quod nullus prophetarum

Esa. 6

Ioan. 9

Math. 14

Matth. 8

Io. 10 & 14

tarum & sanctorum tanta cum authoritate sermones suos, ut Dominus, pro tulerit, sed seipsos seruos & ministros esse ostenderunt. Christus uero nō sic: sed ceu dominus & princeps creaturæ cū authoritate dixit & fecit omnia instar Dei. Et sanè ex populo & turbis magna hominum multitudo in illū credidit: ex scribis uero, Phariseis & principibus pauci, et faciles numeratu. His igitur sic absolutis, & tantis infinitisq; editis miraculis, atq; doctrina uera per tres annos continuos singulis diebus per Christum annunciata, proferente etiam illo nonnunquam prophetarū testimonia (non quod testimonijs aliorū de se indigeret, sed propter incredulitatem, & Iudæorum animi duritiam, tū denicq; propter hominum infirmitatem) nonnunquàm etiā hoc citante Abrahamū aut Mosen, imprimis uero Deum ipsum patrem suum, Iudæis autē nihilominus incurabili morbo circa hæc laborantibus, nec propriam illorū salutem uolentibus admittere, relictis his Christus ea quæ ad uniuersalē totius mundi salutem faciūt agere cœpit, & dicere discipulis suis, quæ'nā illi essent euentura. Ecce, enim inquit, ascendimus Hierosolymā, & filius hominis tradetur principibus sacerdotū & scribis, tradentq; eū gentib. & flagellabūt eū, & illudēt illi, & despuēt in illū, occidēt illū, & tertia die resurget: & auditis his discipuli eius mœrore affecti sunt ualde. Tūc subduxit discipulos suos Christus, & ascendit in mōtem Thabor, & refulsit facies illius, Christi scilicet, plus quā sol, & uestimenta illius facta fuerunt ueluti nix. Videntes uerò discipuli splēdorē faciei illius, ceciderunt in terram: non enim poterant hūc ferre. Viderunt autem & Mosen & Heliam cum Christo colloquentes, forma serui-li. Nunc itaq; hoc factum considera. Primo quidem ut apostoli uiso splendore diuinitatis suæ certo intelligerent, quod sua sponte & propria uolūtate sua in mortem traderetur, non aliorum potentia coactus. Secundo, ut hinc consolationem & animi tranquillitatem acciperent, & à mœrore, quem ex narratione passionis Christi antè cōcœperant, sese reuocarent. Tertio, ut uiso Mose et Helia prophetis cum reuerētia Christo astantibus, certi redderent, hunc omniū prophetarum simul & omnis creaturæ esse dominū. Verū & hoc miraculum ingens, quod quēadmodū Christo in Iordane baptizato, sic etiā hic uox de cœlo discisso facta est, dicens, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacitū est, ipsum audite. Hoc nimirum oratione hac innuente, ut partim quidem plenissime certi & securi redderentur, hunc filiū et uerbum Dei esse: partim uero, ut quia iam tēpus sepulturę Christi instabat, & post sepulturam et resurrectionem apostoli ad prędicationē emittendi erant: hi uero licet pauci essent, indocti et infirmi, non tamē ad suā infirmitatē, sed ad Dei potentiā respicerēt, et ut Christi gloria et splendore uiso, Deiq; patris uoce et testimonio audito intelligerent unū Deū esse et patrem et filiū, quodq; una sit diuinitas natura et potentia patris et filij, utq; in Dei potentiam confisi cum alacritate prædicationis negotium aggrederentur. Et impletur hic Dauidis prophetia dicens, Thabor et Hermon in nomine tuo exultabunt. Cæterum Moses ille propheta dixit, ut et antè annotatum est, Prophetam excitabit Dominus Deus ex fratribus uestris, sicut me. Omnis anima, quę nō audiuerit prophetam illum, extirpabitur. Quod uero hic dixerit, Omnem animā quæ non audiuerit prophetam illum, esse extirpādam, & quod omnia quę à Mose & prophetis dicuntur, uerba Dei sint, manifestū est, et uerum esse constat. Nihilominus tamē et in baptismo et in transformatione uox cœlitus demissa est, & non per hominem, sed immediate per ipsum Deum patrem. Viden' igitur, quomodo

Matth. 16

Matth. 17

Deut. 18

quomodo primitus & ab initio paulatim ea quæ Christi sunt, apparuerint? Et quemadmodum post noctis tenebras non repente sol uidetur, sed primò splendor, deinde lumen, tandem uerò ipse sol: ita etiam de Christo factum esse uidemus. paulatim enim cœpit: deinde ipse Christus sol uerus & rationalis lucem in mundum intulit, & in animas illorũ qui in eum credunt. Deinde Hierosolymam Christus ipse ascendit, ut ipsius impleretur passio, quemadmodum apostolis prædixerat. Et ingrediente ipso in urbem, cœpit populus exclamare & dicere (imprimis autem Hebræorũ pueri) Benedictus, qui uenit in nomine Domini, Hosanna in altissimis, Rex Izraëlis, Pax in cœlo & gloria in altissimis. Furore autem repleti scribæ & pharisæi dixerunt Iesu, increpa illos ut taceant. At Christus respondit illis, An nũquàm legistis prophetam dicentem? Ex ore infantium & lactentium cõcinnabo laudẽ. Quod si hi tacuerint, lapides clamabunt. En etiam nunc attende. Angeli in ipsius Christi generationis celebratione cecinerũt, Gloria in excelsis Deo, & in terra pax, in hominibus bona uoluntas: nunc uero dixerunt pueri, Hosanna in altissimis, Benedictus qui uenit in nomine domini rex Izraëlis, Pax in cœlo & gloria in altissimis. Quis uero Dominus super terram uocatur? Nullus alius certe præter Deum. Dicuntur equidem etiam multi hominum domini, sed cum appositione nominis sui: ut legimus de Iosue filio Nun dicente, Dominus meus Moses: & de alijs multis dicentibus, Dominus meus Dauid. Quam dicendi consuetudinem etiam hodie inter homines seruatã uidemus. Domini uero nomen sic indefinite nemini alij q̃ soli Deo tribuitur. Quapropter Christus cum Deus esset, non modo non increpauit dicentes, Hosanna in altissimis, &c. sed etiam Dauidis citauit testimoniũ, dicens, An non legistis prophetam dicentem? Ex ore infantium & lactentium concinnaui laudem. Qui uero lapides sunt, quos Christus uociferaturos dixit? Gentes nimirum, qui tunc quidem cor habebant durum ad fidem suscipiendam, paulo pòst uerò clamauerũt ipsis tonitribus clarius & sublimius: quin & sepulchrorum lapides planè & aperte, qualiter uix unquam, Domini resurrectionem cum diuina uirtute & potestate factam exclamauerunt. Post hęc uerò dicit discipulis suis Christus: Ecce ascendimus Hierosolymam, & perficiẽtur omnia quæ scripta sunt à prophetis de filio hominis. Tradetur enim gentibus, et illudetur illi, calumnias patietur, & despuetur, & flagellatum occidẽt, tertiaq; die resurget. Et cũ cœna iam esset finita, dicit discipulis suis: Vnus uestrûm prodet me. Et interrogauerunt eum singuli, Num ego sum? Et nulli horũ respõdit: Tũc & Iudas qui erat ex discipulorum numero, dicit, Num ego sum? Dicit illi Iesus, Tu dixisti. Et paulo pòst dicit illi, Quod facis fac cito. Non enim poterat quicquàm nec Iudas nec alius contra Christum facere, nisi hoc cum illo consentiente. Mox autem postea rursum dicit discipulis suis Christus: Ex nunc appropinquauit tempus, quod prædixi uobis. Cęterum non turbetur cor uestrum, neq; formidet. Et postquàm docuisset et animauisset eos sufficiẽter, dixit eis: Nunc quidem dolebitis, mox autem lętabimini, & gaudium uestrum nemo auferet à uobis. Surgite, eamus hinc. Et abijt in locum consuetum. Pontifices autem congregati cum scribis & pharisæis & omni concilio eorum, dixerunt: Quid faciemus? quoniam homo hic multa signa edit. Si sic permiserimus eum, uenient certe Romani, et tollent nos & locũ hunc & gentem. Conducit ut moriatur. Iudas autem Iscariotes profectus ad pontifices et scribas, dixit illis: Quid dabitis mihi ut ego prodam illum? Et dederunt illi triginta

Luc. 19
Math. 21

ginta argenteos. Et paulo pòst Iudas turba multa assumpta, eò deuenit ubi Christus inueniebatur. Quibus uenientibus, dicit discipulis suis Christus, Surgite eamus. ecce qui prodit me, appropinquat. Et accedente Iuda cū Iudæorū turma, dicit illis Christus, Quem quæritis? Dicunt illi, Iesum Nazarenū. Dicit illis Christus, Ego sum. Et hoc audito, omnes prostrati sunt in terram. Num igitur qui tot ac tanta fecerat miracula, qui una uoce prostrauit quęrentes se, non potuit nunc efficere ne illum comprehenderent? Haud dubie igitur sua sponte illis traditus est. Tunc dicit illis Iesus: Si igitur me quæritis, sinite hos abire. & dimissis discipulis ipsius, comprehenderunt Christum. Vides ne quomodo antè quidem unico uerbo prostrati ceciderint: deinde uerò cum diceret illis, Sinite hos abire si me quæritis, solus propria sua uoluntate cōsentiente his traditus sit? Demonstrauit itaque in se & potentiam suam, et uoluntatem. Quapropter & Dauid dixit, Traditus sum, & non declinaui. Si enim Christus cum euadere posset, traditus est, uolens seipsum tradidit. Abduxerunt itaque Christum ad pontifices. Discipuli autem timore correpti fugerunt. Sacerdotum autem principes propter Iesum comprehensum gauisi sunt. & aduocatis duobus falsis testibus contrà illum, quæcunque libebat dicebant mendacia. Iesus uero tacebat. Dicit igitur illi summus sacerdos: Adiuro te per Deum ut dicas nobis, num tu sis filius Benedicti, uel num tu sis Christus filius Dei uiuentis. Dicit illi Iesus, Ego sum. Verumtamen dico uobis, à nunc uidebitis filium hominis sedentē à dextris potentiæ, & uenientem in nubibus cœli. Tunc princeps sacerdotum scidit uestimenta sua, dicens: Blasphemauit, quid ultrà indigemus testibus? Ecce uos ipsi audiuistis blasphemiam ipsius. Quid uobis uidetur? At illi dixerunt, Reus mortis est. Quidam igitur astantium dedit illi alapam. Et cum illusissent illi, abduxerunt illum, & tradiderunt Pilato. Iudas uero abiens dicit principibus sacerdotum: Peccaui, prodens sanguinem innoxiū. & argenteis in templum proiectis, abijt, & suspendit se. Pontifices uerò pecunijs acceptis dixerunt, Non licet eam ponere in corbonam, quoniam precium sanguinis est. emerunt igitur hac agrum figuli, in sepulturam peregrinorum. Milites autē præsidis acceptum Iesum exuerunt uestibus suis, & induerunt illum chlamyde probrosa, et abduxerunt eum ad regem Herodem. Et cum uidisset illū Herodes, remisit illum Pilato. Hic uero interrogauit eos dicens, Quid dicitis de homine isto? At illi dixerūt, Crucifige illum. Pilatus uerò inquit, Et quid nā mali fecit? At illi dicunt, Obloquitur Cæsari, & seipsum dicit Dei filium. Et sic conturbabant Pilatum. Hic uerò uoluntati illorum satisfacturus, accepta aqua coràm omnibus, manus abluit dicens, Innoxius ego sum à sanguine iusti huius. uos uideritis. Illi uerò dixerunt, Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Et tunc tradidit Iesum militibus, ut crucifigeretur. Illi uerò cū accepissent, illi illuserunt, & expuerunt in faciem eius, & flagellauerūt eum: quin & uestimenta illius diuiserunt. Gestabat uerò tunicam inconsutilem, super quam iecerunt sortem, quis nam illam acciperet. Et cum hæc fecissent, abduxerunt Iesum ad crucifigendum illum. Dederunt etiam illi potum, felle mixtum acetum, & crucifixerunt eum. Et obtenebratus est sol ab hora tertia usq; ad horam nonam: & hora nona emisit spiritum, astantibus simul cruci sancta matre ipsius, & uno discipulorum Ioanne. Reliqui uerò discipuli omnes aufugerunt, & latuerunt absconsi præ timore suo. Et accedens quidam militum, lancea perfodit latus ipsius. Postea ueniens quidam optimatum Io-

seph nomine, à Pilato corpus Christi petijt. & deponens illud, adiuuante simul alio quodã, Nicodemo scilicet, inuoluit sindone & myrrhæ ferè libris cẽtum, prout mos est Iudæis sepelire. Nactus uerò sepulchrum excisum in petra, sepeliuit corpus Iesu, & imposuit illi lapidẽ ualde magnum. Crastina autem die scribæ & pharisei uenientes ad Pilatum dixerunt illi, Domine, recordati sumus, quod impostor hic uiuens adhuc dixerit, se post dies tres resurrecturum. Iube igitur muniri sepulchrum usq; ad diem tertium: ne forte discipuli illius uenientes furentur illum, & dicant populo quod surrexerit à mortuis, et sic error postremus deterior sit priori. Dixit Pilatus: Habetis custodiã, abite & custodite quantum potestis. Hi autem profecti muniuerunt sepulchrũ, obsignantes lapidem unà cum custodia, (custodiam autem hoc loco turmam militum intelligas.) Et tertio die factus est terræmotus magnus, & deuolutus est lapis de sepulchro, & milites præ timore mortuis sunt similes facti. Christus autem surrexit è sepulchro. Milites uerò profecti annunciauerũt principibus sacerdotum & scribis, omnia quæ facta fuerant: & dederunt illis pontifices pecuniam copiosam, dicentes illis, Dicite quod uobis dormientibus uenerint discipuli illius, & furati sint illum. Quòd si hoc coram præside auditum fuerit, nos persuadebimus eum, uosq; omni cura exoluemus. Hi uero pecunia accepta, fecerunt ut edocti fuerant. Iesus autem abiens inuenit discipulos suos, & dixit illis, Pax uobis. Hi uerò uidentes illum gauisi sunt. Et cum mansisset apud illos dies quadraginta, docens & confirmãs illos, die quadragesima illis dixit: Abeuntes ite in mundum uniuersum, prædicate in omnes gentes. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, hic saluabitur. Qui uerò non crediderit, condemnabitur. Credentes autem signa hæc cõsequentur: In nomine meo dæmonia eijcient, linguis nouis loquentur, serpentes tollent, & si quid letiferi biberint, nõ nocebit illis: super infirmos manus ponent, & sanabūtur. Vos autem sedete Hierosolymis, donec uirtute ex alto induamini. Et benedixit illis, interq; benedicendum secessit ab illis, & sublatus est in cœlos, & sedet ad dextram Dei. Apostoli autem reuersi sunt Hierosolymam cũ gaudio magno, expectantes uirtutem ex alto promissam. Quis autem horum omnium sensus? Quod si singula secundum omnem diligẽtiam discutere uellemus, omniaq; quæ facta sunt describere, multo sanè opus haberemus ocio. Quoniam autem uaria est horum ratio, & explicatu difficilis propter uestram ignorantiam, agedum quod reliquum est breuissimis uerbis, quantum fieri potest, absoluemus. Inspiciamus itaque prophetias, quæ de Christi passione copiosissimæ, ceu torrens aquis auctus niualibus, habentur.

Congregati sunt pontifices, scribæ, pharisei, tum etiã rex Herodes & Pilatus aduersus Christum. Dauid autem dicit, Quare fremuerũt gentes, et populi meditati sunt inania? Adstiterunt reges terræ, & principes conuenerũt in unum, contra Dominum, et contra Christum eius. *Psalm.2.*

Prodidit Christũ Iudæis in mortẽ Iudas discipulus eius. Et rursum de eodẽ idem Dauid loquitur: Inimici mei dixerũt mihi mala, quando moritur, et perit nomen eius? Et ingrediebatur ut uideret, uana loquebatur cor illius, cõgregauit iniquitatem. Egrediebatur foràs, & loquebat in idipsum. Etenim homo pacis meę, qui comedit panes meos, magnificauit aduersus me supplãtationẽ. Constitue super eum peccatorem, & calumniator stet à dextris eius. Et cum iudicatur exeat condemnatus, & preces eius fiant in peccatum. Fiant dies eius pauci, & episcopatum eius accipiat alter. In generatione una deleatur *Psal.41* *Psal.109*

custodia

tur nomen eius. In memoriam redeat iniquitas patrum eius in conspectu Domini: & peccatum matris eius nō deleatur. Dispereat de terra memoria eius. Dilexit maledictionem, & ueniet ei: & non uoluit benedictionem, & elongabitur ab eo.

Apprehenderunt Iudæi Christum, & abduxerunt eum ad principes sacerdotum. Et de hoc Ieremias dicit, Ego uerò tanquàm agnus innocens ducebar, ut mactetur. *Iere.11*

Accepit Iudas triginta argenteos, & abiecit eos, emeruntq; pro illis agrum figuli. Et Ieremias dicit: Statuerunt triginta argenteos, precium appreciati, quem æstimatum emerunt à filijs Izraël, & dederunt ea in agrum figuli, quēadmodum constituit mihi Dominus. *Habentur hæc. Zach.11*

Venerunt falsi testes, & mendacia aduersus Christum locuti sunt. & rursum dicit Dauid, Surgentes in me testes iniqui, quæ ignorabam interrogauerunt me, & reddiderunt mihi mala pro bonis. *Psal.35*

Congregati sunt apud principes sacerdotum, Annam & Caiapham, illudētes Christo. de hoc Dauid: Circumdederunt me canes multi, tauri pingues circumsteterunt me: Opprobria opprobrantium tibi ceciderunt super me. Multiplicati sunt supra pilos capitis mei, qui me odio habēt sine causa. Corroborati sunt inimici mei, & qui me persequuntur iniuste. Quæ non rapui de illis, mulctatus sum. Hoc est, Adam quidē ex arbore prohibita comedens, iuste mortuus est: Christus uerò peccati ignarus, iniuste mortem subijt. *Psal.21* *Psal.6*

Tradiderunt Christum Pilato, Pilatus rursum militibus: hi uerò exuerūt eum, & diuiserunt uestimenta illius, super tunicam uerò inconsutilem miserunt sortem, ne eam discinderent. & de hoc Dauid loquitur: Diuiserunt uestimenta mea sibijpsis, & super uestitum meum miserunt sortem. *Psal.21*

Induerunt eum tunica probrosa. de quo etiam Dauid: Ego uerò cùm tumultuantur in me, saccum induebam. *Psal.35*

Flagellauerunt Christum, & alapas illi inflixerunt, inspuerunt in faciem illius. Et de hoc Esaias: Ego uerò non inobediens sum, nec obloquor, tergū meum dedi ad plagas, & maxillas meas ad alapas. Faciem autem meam non auerti à pudore inspuētium. Et Dominus mihi auxiliator factus est, eò quod non auersus sim, sed posui faciem meam ceu petram stabilē, et cognoui quod non confundar. *Esa.50*

Dederunt illi fel aceto mixtum. & Dauid dixit: Dederunt in cibum meū fel, & in siti mea potauerunt me aceto. *Psal.68*

Abduxerunt Christum ut illum crucifigerent. & Isaias dicit: Tanquàm ouis ductus est ad mactationem, & tanquàm agnus coram tondente ipsum mutus, sic non aperit os suum in humilitate sua. Iudicium illius sublatum est: generationem uerò eius quis explicabit? quoniam aufertur de terra uita ipsius. *Esa.53*

Interrogauit eum Pilatus, Tu'ne es filius Dei? & dixit illi Christus, Tu dixisti. Pilatus uerò tradidit eum ut crucifigeretur. & Dauid dicit: Clauis perforauerunt manus meas, & pedes meos. *Psal.21*

Confoderunt latus ipsius lancea. & de hoc Zacharias: Respicient in me, quem pupugerunt. *Zach.12*

Obtenebratus est sol Christo in crucem suspenso, ab hora sexta usq; ad horā nonā. & sic dicit Zacharias: Et dies hęc cognoscibilis Domino, & nō dies, & nō nox. & sub uesperā erit lux, & Dominus erit in regē super uniuersam *Zach.14*

terram. In die illa erit Dominus unus,& nomen eius unum. Attende igitur. A' creatione ipsa mundi nox diem excipit,& similiter dies noctem:in passione uero Domini non sic,sed sol obtenebratus est. Quod si uerò iuxta cõmunem,quę sæpius contingere solet,obtenebrationem solis eclipsis contigisset, nequaquàm de hac,ut nec alibi,propheta dixisset: cum naturaliter solis eclipsis eo tempore contingere soleat, quo luna cum sole coniuncta est, quod in decima quarta illius die nunquàm fit, nec unquàm erit. Propterea ceu stupendam, admirandam,& naturæ leges excedentem rem propheticus sermo denotat,ut & imprudentes intelligant, & qui sensu carent sensum recipiant, quod in Christi passione sol obtenebratus est,& uanissimi homines non crediderunt. Petrę dissilierunt,templi uelum in duas partes scissum est à summo usq; ad imum,monumenta aperta sunt,& multa corpora sanctorum qui obdormierant,surrexerunt(quemadmodum sanctum Euangelium testatur)& ingressi sunt Hierosolymam , & apparuerunt multis : sed uanissimi homines non crediderunt,uerum obtenebratum est insciens cor illorum, & in tenebris conuersantur.

Esa.53 Christus expirauit.& Esaias dicit: Non est illi species,neq; decor:& uidimus eum,nec habebat speciem,neq; decorem . Sed forma eius inhonorata,& deficiens præ filijs hominum. De cruce uerò sermo noster iam sileat.de hac enim suo loco et tempore dicemus.

Astiterunt autem cruci mater Iesu, & unus discipulorum illius Ioannes. Quid autem de hoc dicatur,audi. Erat homo Hierosolymis cui nomen Simeon,& homo iste iustus & pius: & responsum acceperat à Deo,non uisurum se mortem nisi prius Christum uideret. Et cum ipsum puerum adhuc in templum attulissent,ad implendum ea quæ in lege descripta sunt,idem ille Christum in ulnas suas suscepit(sacerdos enim erat)& dixit: Nunc dimittis seruũ tuum Domine, secundum uerbum tuum in pace. quoniam uiderunt oculi mei salutare tuum,quod parauisti ante faciem omnium populorum. Lumen in reuelationem gentium,& gloriam populi tui Izraël. Et conuersus ad uirginem Mariam dixit: Ecce positus est hic in ruinam, & resurrectionem multorum in Izraël, & in signum cui contradicitur. Et tuam ipsius animam penetrabit gladius,ut retegantur ex multis cordibus cogitationes. (Luc.2) Nunc autem quid hæc sibi uelint,perpendito. A' Deo definitum erat,ne mortem uideret Simeon,nisi prius uidisset Christum.et iam ad senium extremum deuenerat. Christum uerò uidens,dixit: Nũc dimittis seruum tuum Domine, secũdum uerbum tuum. Hoc uerbo planè denotans,hunc ipsum Deum esse,qui illi responsum dederat de non uidenda morte, & quasi à domino uitæ & mortis postulat ut ab hac uita terrestri liberetur. Quod autem dicit,Hic positus est in ruinam & resurrectionem multorum in Izraël: manifestum est, quod scilicet animabus suis ceciderunt, quotquot in illum non crediderũt. qui uerò crediderunt, à peccati lapsu surrexerunt . Item hoc, In signum cui contradicitur, propterea dixit, quòd omnes de Christo disceptauerunt, hi quidem dicendo hunc bonum esse, alij uero , malum. (Ioan.7.) Quin & in ipsa cruce duo latrones inter se contendebant (unà enim cum illo duos latrones crucifixerunt, unum à dextris ipsius , alterum à sinistris) & alter quidem , Christum in cruce suspensum conspicatus , conuicia in illum iecit . alter uerò , hunc increpauit dicens : Non times tu Deum , cum in eodem sis iudicio ? & nos quidem iuste , operibus enim nostris digna patimur : hic uerò ini- (Luc.23)

qui

qui nihil designauit. Et dicit ipsi Iesu, Domine memento mei, cum ueneris in regnum tuum: & saluatus est, alter uerò perijt. Item, Tuam uerò ipsius animam pertransibit gladius, ut retegantur ex multis cordibus cogitationes. Hæc ita intelligenda sunt. Quidam hæreticorum putauerunt Christum esse quidem Dei filium, deumq; uerum, hominem autem uerum esse negauerũt, sed hominem factum esse modo quodam imaginatorio. Et hoc quidẽ multis uidetur, quòd homo quidem sit citra controuersiam, non tamẽ homo uerus. Hoc igitur instar prophetæ præuidens Simeõ matri dixit Deiparæ, Et tuam ipsius animam transibit gladius, ut retegantur ex multis cordibus cogitationes: hoc innuens his uerbis, Cum homines te matrem illius dolentem uiderint, flentem & plorantem, cum huncin cruce pendere conspexeris, certi reddentur et confirmabũtur, qui cogitationes de illo habent dubias, quòd citra omnem controuersiam & homo sit, & tuus filius. Sãcta enim mater illius doluit quidem hunc in cruce conspicata, expectauit autem simul resurrectionẽ illius tertio die secuturam, & lętata est, quod & contigit. Nũc igitur intelligis, quomodo omnia quę de Christo facta sunt, prophetæ & sancti prędixerint, quemadmodum etiam in hoc nostro argumento factum est. Et uos quidem, sicut illi, imaginatorio modo hominem factum esse non dicitis, sed Christum uerum hominem esse fatemini: nihilominus tamen aliquid hæreticis simile dicitis. Non enim arbitramini, quod ipse Christus crucifixus sit, sed Musulmani ceu honoraturi illum dicunt, Iudæos alium quendam Christi loco crucifixisse, cum imaginatione falsa decepti hunc Christum esse putauerint. Licet enim in Christo uniuersalem illam imaginationem siue phantasiam non probetis, cum tamen illum aliquo modo uel tempore à uera substantia degenerauisse dicatis, sine omni controuersia in eundem errorem inciditis. Si enim aliquãdo uobis cum ipsis disputatio incideret, & illi quidẽ dixerint Christum per omnia hominem fuisse imaginatorium, uos uero his è contra responderitis, hunc reuera hominem uerum fuisse, in sola autem passione fuisse imaginatorium, aliumq; loco illius crucifixum esse. Hi autem denuo obiecerint, Quod si uos particularem phantasiam uel imaginationem in Christo factam fuisse dicitis, cur nos qui uniuersalem asserimus, propter hoc à uobis damnamur? Particulare enim cum uniuersali nõ pugnat. Te itaq; interrogo, quam responsionem illis afferetis dignam & probabilem? Quam certè huc afferatis, nullam habetis omnino. Vides igitur quàm peruerse Musulmanos instituerit, qui huiusmodi dogma dedit, siue inscius rerum, quæ non intellexit, docuerit: siue re omni cognita, ueritatem tamen occuluerit. Aliter uerò nos Christiani ueritatem edocti ab ipsis prophetis, ex Euangelio quoq; & discipulis à Christo institutis sic sentimus, et sic credimus, Quod filius Dei carne assumpta ex sancta & deipara uirgine homo uerus natus sit, & idem ipse uere sit mortuus, & non alius: & in cruce, & in passione & in morte eius gloriamur. Quod si uolueris Esaiam dicentem audi: Non est species ei, neque gloria. Et uidimus eum, nec habebat speciem, neque decorem. Sed species eius inhonorata, ac deficiens decor ipsius præ filijs hominum. Homo in plaga existens, & sciens ferre infirmitatem, quia auersa est facies eius, despecta est, & non est reputata. Hic peccata nostra portat, & pro nobis dolet, & nos putauimus eum esse in dolore & plaga à Deo, & in afflictione. ipse uulneratus est propter iniquitates nostras, & infirmatus est propter peccata nostra. Disciplina pacis nobis super eum: liuore eius nos sanati sumus.

Esa. 53

» Omnes tanquam oues errauimus. Homo in uia sua errauit, & Dominus tra-
» didit eum iniquitatibus nostris, & ipse propter afflictionem non aperuit os suum. Animaduertis ne qua ratione fiat ut Christianos passionis Christi nō pudeat, quin potius in hac glorientur, & illam prædicent? Qua enim interpretatione uaticinium hoc præsens ipso sole splēdidius indiget? Quis enim hominum pro alterius peccatis patitur, præterquàm Deus? Nullus sanè. Cuius etiam hominis mors alterius fit resurrectio? Cuius ęgritudo alterius est sanitas? Fateri omnino oportet, quod hoc non sit alterius quàm solius Christi. Ipse enim solus pro nobis passus est, & ipse contemptus est: sed contemptum hunc nihili duxit. Ipse peccatum è medio sustulit, & ipse pro nobis afflictus est, & ipse uulneratus est propter iniquitates nostras ut illas deleret, & liuore illius nos omnes sanati sumus. Moses uerò sic dixit: Videbitis uitam uestram suspensam ante oculos uestros. Cuius enim uita suspendi potest ante oculos alicuius? Nullius omnino. Sed solus Christus in cruce suspēsus est, qui est uita mundi. Ipse enim de se dixit, Ego sum uita, ego sum uia, ego sum ueritas. Nunc nimirum intelligis, prophetas etiam de morte Christi, quemadmodū de reliquis omnibus, esse uaticinatos. Agnosce igitur, quod indubie Christus ipse mortuus sit. Ille ipse enim crucifixus est, & mortuus, & non alius, ut uos dicere soletis. Et liuore illius omnes sanati sumus, et morte eius omnes sumus uiuificati, & resurrectione illius omnes uicimus, & cruce illius abolita est diaboli tyrannis, mortisq; potentia. Si uerò quis nunc obijciat, Quî igitur cōtingit, ut homines etiam nunc moriantur, & diabolus adhuc liber sit? Tentare enim homines nequaquam desinit, sed summo studio omnes ad peccandum incitat. Huic nos sic respondebimus. Hæc, quam nos mortem esse putamus, mors non est, sed somnus. Olim enim mors talis erat, quæ resurrectione carebat, sed detinebātur in inferno animę: nunc uerò resurrectione nobis à Deo donata, tanquàm ex somno resurrecturi sumus omnes homines, tā pij quàm impij. Et considera quæso rem tremendam & horribilem. In hominē enim ratione & sensu prēditum, ab Adamo mors regnauit, in omnem hominem: nec erat resurrectio in hominibus sine Christo, quemadmodum prophetæ testati sunt. Per Christi uerò mortem mors illa deiecta est, & superata, uenitq; resurrectio: & morte confracta liberatus est totus mūdus à potestate Satanæ, & credentes in Christum & non credentes. omnes inquàm, à tyrannide diaboli sunt liberati. Et sanè nisi Musulmani crederent resurrectionem esse, rationes certas afferremus, quibus eam possemus comprobare: cum uerò & ipsi eandem amplectantur & expectent, superuacaneum mihi uidetur de illa multis disserere. Cæterum hoc solum dicimus, quemadmodū accepimus et sumus edocti ex sacra scriptura, quam & Musulmani sacram esse fatentur, Christi resurrectio toti mundo utilitati fuit. De diabolo autem sic dicimus. Quamuis adhuc nondum condemnatus sit in locum proprium pœnæ, propterea quod iudicium, quod Christus iudicaturus est, nondum transactum sit, hoc tamen ueniente diabolus ignem hęreditabit inextinguibilem, qui illum manet. Et quāuis uideatur ille uiuere, pro mortuo tamen est habendus, perinde ac si homicida aliquis, aut fur, aliusue quispiam, qui capitale aliquod commisit facinus, à rege capitis supplicio adiudicatus fuerit, licet post hanc à rege latam sententiam uiuat adhuc diebus aliquot in carcere, mortuis tamē adnumeratur, licet inter uiuos adhuc sit. Idem igitur hoc de diabo-

Deut. 28

Ioan. 14

lo

lo fieri intelligas. Postquàm enim Christus resurrexit, ille perditus est. Cum autē in homines ea quæ facere solet, machinatur, non ceu potestatem aliquā habens, aut uirtutem, facit: sed tanquàm malus aut fraudulentus, amicitiam simulat, eaq; consulit quæ hominibus interdicta sunt & noxia. Et quidem si aliquem sibi morigerum nactus fuerit, uidetur multum potuisse, & dedisse damnum. Si uerò ab aliquo non fuerit receptus, sed dimissus inanis & uacuus, omni destitutus robore discedit, nec uires habet aliquas. Homo enim multoties ab homine cogitur ut inuitus faciat, quod nec uult, nec antè constituit: à diabolo autem non sic. uolens enim paret uano & noxio illius consilio. Qui uerò parere noluerit, diabolum ceu rem nihili contemnit. Idem uero singuli homines à propria sua ratione patiuntur, quod à diabolo. Incidit enim homo in alicuius meditationem facinoris, uel honesti, uel turpis: & siquidem principem uel ducem, mentem uidelicet sanam habuerit, et prudentem, illa meditationes simul & harum causas dijudicat, bonumq; à malo discernit. Si uero dux hominis mens infirma fuerit & impotens, noxia pro utilibus amplectitur. Vides igitur diabolum uiribus carere, quamuis easdē habere uidetur: sed comminuta est & euanuit uniuersa tyrannis illius, Christo ex sepulchro resuscitato. Post secundum enim Christi aduentum relegabitur in tenebras exteriores, & in ignem inextinguibilem, prout commeritus est. En itaque, ut antè dictum est, sic factum esse apparet: quod scilicet ea quæ Christum attinent, ab initio paulatim apparuerunt: quanto autem propius appropinquauit tempus generationis huius, tanto clarius planiusq; prophetæ de illo uaticinati sunt. Postquàm autem Christus uenit, dedit is clauem scientiæ hominibus, ut pure & sine omni fuco ueritatem intelligerent: quin (si ueritas dicenda est) ipse Christus aperuit thesauros absconditos, & in medium deposuit ceu infinitum pelagus, ut quilibet ex hoc nemine prohibente hauriat, quæ illum oblectant, & iuuant. & hæc quidem talia sunt. Redeamus uero ad id unde sumus digressi.

Christo in cruce pendente, quidam militum aperuit latus illius lancea. De hoc igitur, ut suprà monuimus, Zacharias dicit: Videbunt, in quem pupugerunt. *Zach. 12*

Mortuus est: de quo & Esaias dicit ea, quæ suprà recensuimus. Dicit uero & admirandus ille Solomon, de iusto & celeberrimo Iob, tanquàm sub persona Dei: Accinge tanquàm uir lumbum tuum, & interrogabo te, tu autem mihi responde. Vbi eras cum fundarem ego terram? annuncia mihi, si scis, intellectum: quando facta sunt astra? Laudauerunt me uoce magna omnes angeli mei, & celebrauerunt hymnis. Conclusi autem mare portis, & posui illi terminos, dixiq; illi, Hucusque uenies, & non transgredieris, sed in teipso collidentur tibi fluctus tui. Annuncia mihi: Num tu accepto luto formasti animal, & sermone præditum posuisti illud super terram? Num in uestigijs abyssi deambulauisti? Aperiuntur'ne tibi præ timore ianuæ mortis, & ianitores inferni te uiso stupuerūt? Respondens uerò Iob, dixit Domino: Noui quod omnia possis, et impossibile tibi est nihil. Auditu enim auris audiui te prius, nunc uerò oculus meus uidit te. Audiuistine de morte Domini prophetiā hanc clarissimam, & splendidissimam? Ipse enim Deus de se dicens, quod fundauerit terram, quod posuerit mari terminos, quod celebrauerint eum angeli sui: idem ille dicit ipsi Iob, Num accepto *Iob. 38*

luto formauisti animal, & sermone præditum posuisti illud super terrã? num in uestigijs abyssi deambulauisti? Aperientur'ne tibi præ timore ianuæ mortis, & num ianitores inferni te uiso stupuerunt? Quid quæso his innuit aliud, quam, Ego Deus sum qui feci hæc, ego aperui portas mortis: timore enim mei apertę sunt, & me uiso in inferno stupuerũt ianitores illius. Verũtamen quid nam opus est hanc prophetiam interpretari? Talem enim esse uidemus, ut uel planè stupidus & rudis eam intelligat. Illud enim, Viso me ianitores inferni stupuerunt, Christi resurrectionem cum authoritate diuina potentiaque uirtute factam significat, præterea uniuersam illam inferni mortisque destructionem. Quin & Dauid luculenter sic dicit, Non derelinques animam meam in inferno, neque dabis ut sanctus tuus uideat corruptionem. Tertia enim die resurrexit Dominus, nec corruptionem sensit corpus illius sacrosanctum. Mortuo enim illo, sanctissimum illius corpus Ioseph simul & Nicodemus, ut suprà diximus, inuoluerunt sindone, myrrha & aromatibus. Et de sepultura illius Magi quoque in Bethlehem uenientes prophetauerunt ipso nato, offerentes illi aurum, thus, & myrrham.

Psalm. 16.

Dixerunt Iudęi Pilato, Iube muniri sepulchrum: & nisi munitum fuisset illud, occasionem habuissent resurrectionem cauillandi, dicentes, quod non adfuisset digna & sufficiens custodia. Verum cum omnifaria custodia & diligentia his commissa fuerit, nullam omnino occasionem reliquam habent resurrectioni illius contradicendi. Ita enim ut cupiebant, uolebantque, sepulchrum custodiri curauerunt. Lapis enim huic impositus est ingens, quem etiam sigillo obsignauerunt: quin & militum turmam ad custodiam huius constituerunt. Cæterum ut ingratorum Iudæorum effrena obturentur labia, quid fit? & quale'nam tempore resurrectionis Christi editur miraculũ? Terræmotus fit ingens, & milites sepulchro custodiendo deputati mortuis redduntur similes. Christus uerò relicta sindone cum aromatibus quibus in uolutus fuerat, surrexit è sepulchro. Et de hoc Dauid, Vespere occinetur luctus, & mane exultatio. Ploratus quidem propter sepulturam, exultatio autẽ propter resurrectionem. Vidistin' imò audiuisti magis augustam illam, diuinam & potentem uirtutem et potentiam? An non obstupescis, et attonitus ad hæc redderis? Fatendum omnino est rem sic se habere, et nõ aliter. Quomodo enim aliàs possibile fuerat, myrrha conditum corpus à sindone posse reuelli et euolui, eamque euolutam inueniri integram puramque cum tot uiscosis aromatibus? Hoc certè unum etiam est ex magnis illis et stupendis Christi miraculis. Sed et lapis deuolutus est, ne Iudæi putarent Christum, qui resurrexerat, adhuc in sepulchro iacere, uerum ut per terræmotum et lapidem, tum etiam sudarij et sindonis indicio cum aromatibus illic, ut diximus, iacentis in cognitionem peruenirent, et recordarentur uerborum Christi, Nemo tollit animam meam à me. Potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo rursus sumendi eam. Verum neque sic intellexerũt miseri, sed pecunias dederunt militibus, qui Christi resurrectionem obscurarent.

Psalm. 30.

Ioan. 10.

Christus porrò cum resurrexisset, ueniens ad apostolos dixit, Pax uobis. Illi autem hoc uiso gauisi sunt. Vnus uerò horum Thomas fortè illa hora nõ aderat illis. Cum autem de Christi resurrectione audiuisset, dixit: Nisi ipse uidero in manibus illius signa clauorum, & immisero manum meam in latus eius, non credam. Hisque contrectatis Thomas, quod quærebat inuenit, & altũm exclamauit, Dominus meus, & Deus meus. Neque enim simplici quodam

dam & fortuito modo, tanquàm gratificaturi Christum apostoli Deum dicebant, & confitebantur: sed cum magna reuerentia & studio. Christus autem dicit illi, Quia uidisti me, credidisti. Beati, qui non uidentes credunt. Post resurrectionē igitur Christus cum apostolis cōmoratus est dies quadraginta. & cum docuisset eos, dedit illis potestatem contra dæmones, & uirtutem edendi miracula, quæ Christus faciebat: et ut quæcunq; peccata in terra remitterent, ea in cœlo quoque essent remissa: & ut quæcunque in terra ligarent, in cœlo etiam essent ligata. Non tamen apostoli modo, uerum omnes Christo credentes, qui iuxta uerbum & euangelij doctrinam uiuūt, eandem potestatem & uirtutem à Christo acceperunt, quam & apostoli, eadēq; cum apostolis miracula sancti fecerunt.

Die autem quadragesima abijt Christus cum apostolis in montem Oliuarum Hierosolymæ uicinum, & dicit illis: Profecti docete omnes gentes. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui uero non crediderit, condemnabitur. Signa uerò credentes hæc consequentur. In nomine meo dæmonia eijcient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent: & si lætale quipiam biberint, non nocebit eis: infirmis manus imponent, & sanabuntur. Vos autem sedete Hierosolymis, donec induamini uirtute ex alto. Et benedixit illis: & factum est inter benedicendum, secessit ab illis, & sublatus est in cœlum. cum'que ascendisset, consedit ad dextram Dei. Quamuis uerò & Musulmani dicant, Christum in cœlis esse, non tamen ueritatem ipsam attingunt. Christum enim in cœlo dicunt esse hominem sanctumq; magnumq;, & sanctiorem omni homine: talem inquam ipsi Christum in cœlo esse fatentur, amplius uero nihil. Sed quemadmodum in omnibus ad Christum pertinentibus, ita etiam in hoc errant. Si uerò ueritatem discere uoles, Dauidem audi dicentem: Cantabo tibi in gentibus Domine, quoniam alte supra cœlos misericordia tua, & usque ad nubes ueritas tua. Exaltare Deus supra cœlos, & super omnem terram gloria tua. Attende diligenter. De quo nam Dauid dicit, quod alte suprà cœlos sit misericordia eius, & usque ad nubes ueritas illius? & quod exaltatus sit Deus suprà cœlos, & super omnem terram gloria eius? Deus ubiq; est, & non est locus ubi Deus non sit. Hoc igitur haud dubie citra omnem controuersiam dicit de homine, quem filius & uerbum Dei assumpsit: qui antea quidem non erat in cœlo, sed in terra: nunc uerò subuectus est, & exaltatus, & consedit à dextris Dei patris, qui quidem in cœlo est, super terram uero gloria eius. Sed planius adhuc, & dilucidius idem Dauid dicit: Tollite portas principes uestras, & eleuamini portæ sempiternæ, & ingredietur rex gloriæ. Quis est ille rex gloriæ? Dominus fortis & potens, dominus potens in prælio. Tollite principes portas uestras, & eleuamini portæ sempiternæ, & introibit rex gloriæ. Quis est ille rex gloriæ? Dominus uirtutum: hic est ille rex gloriæ. Quid tibi de hac prophetia uidetur? Dico sanè, quod si alius propheta nullus de Christo locutus esset, hæc sola prophetia multarum & magnarum loco esset. Demonstrauit enim propheta dicens, Tollite principes portas uestras, & eleuamini portæ sempiternæ, & introibit rex gloriæ: quod de illo loquatur, qui antè nunquàm in cœlis fuerat, sed eo demū temporis articulo quo portæ cœlestes, id est angelicę uirtutes aperiri iubentur. Eo enim tempore ascendit rex gloriæ, quē uidentes obstupuerunt & interrogauerunt? Quis est ille rex glorię? Quibus hi, qui subuexerunt dominū gloriæ, responderūt, (quos propheta Ezechiel

Psal. 56

Psal. 24.

nota · [handwritten marginal note]

ta Ezechiel uidit, ut pòst declarabitur) Dominus fortis & potens, dominus potens in bello. Quis autem in bello potens apparuit? Homo ille supernaturalis, quem assumpsit filius & uerbum Dei ex diua uirgine: hic etenim diabolum debellauit, & illius destruxit regnum, quo ab Adami temporibus usque ad Christum regnauerat: quin & tyrannidem illius, qua genus humanum presserat, est amolitus. Quid enim noui est, si Deus diabolum uincat? Nihil omnino. Verum hoc magnum & admiratione dignum est apud angelos & homines, atque humanæ naturæ potentiam excedit, ut homo uincat diabolum. Nam secundum humanitatem Christus diabolum deuicit, nō secundum diuinitatem. Quod enim bellum erat contra Deum? Propterea et Christus dixit, Venit mundi princeps (id est diabolus) & in me non habet quicquam. Licet enim omnes homines peccatores sint, in Christo tamē peccati signum inueniri non poterat, nec peccati indicium. & quamuis omnes deprehendamur à peccato uicti, et ligati quodammodo, per illud roborabatur & tyrannidem exercebat: homo autem ille supernaturalis & stupendus, quem filius Dei assumpsit, peccato non fuit obnoxius, sed illud uicit, inferniq; regna destruxit. Quapropter propheticus iste sermo, qui dicit, Dominus fortis & potens, dominus potens in bello: ostendit ipsum hominē. Cum uero dicit, Dominus uirtutum, hic est ille rex gloriæ: ostendit ipsum Deum. Virtutes enim angelorum cohortes sunt. Quis autem angelorum dominus est? Deus nimirum. Vides quomodo unum eundemq; angeli, & omnes prophetæ antè generationem illius & post illam, in morte illius & post resurrectionē, et deū & hominem prædicarint? Ezechiel porrò sic dicit: Ego eram in medio captiuitatis iuxta fluuiū Chobar: & aperti sunt cœli, & uidi uisionē Dei, & facta est super me manus Domini. Et uidi nubem magnam, & splēdor in circuitu ipsius & ignis fulgurās. Et in medio erat quasi similitudo quatuor animaliū, & unicuiq; alæ quatuor, & scintillę quasi æs fulgurans, alæq; illorū celeres. Et similitudo super caput animaliū quasi firmamentū, quasi uisio crystalli horrendi. Et super firmamentum quod erat super caput illorum, tanquam similitudo throni in eo: & supra throni similitudinem tanquàm similitudo hominis insidens. Et uidi ceu uisionem ignis intrinsecus in eo. Et licet præsens hæc prophetia, copiosa, magna & admiranda sit, quam propter scripturæ & interpretationis copiam omisimus, tamen ut ut hæc sint, hoc solum considera, quod quatuor animalia (quæ uates alata dicit alis quatuor, & subiungit postea, Et reliquæ duæ coniunctæ ad inuicem) magna illa angelorum cohors est, quæ per totam scripturam sacram Seraphim dicitur. Super caput autem horum uidit propheta similitudinem throni, & super thronum similitudinem hominis. Atqui hoc sanè interpretatione indiget. Quis enim ille homo est, quem maximi angelorum super caput suum gestant in throno sedentem? Non alius certe quàm filius Dei, quem omnes prophetæ Deum & hominem prædicauerunt. Et hæc quidem hactenus. Tu uerò cum alijs obijcis: Cum Christiani affirment Christum Deum esse, quomodo passus est? Deus enim pati nequit. Item, Si deus est, cur non uel nudo uerbo saluauit hominem, sed quasi impotētia impeditus, homo factus est, et mortuus, ut hominem saluaret? Et quod Deus non patiatur, teipsum testem habeo, siquidē illud fateris. Verumtamen homine aliquo moriente, qui uel naturali morte per morbum deficit, uel uiolentia, gladio nimirum, aut alio casu fortuito incidente, corpus quidem patitur & moritur, anima uero pas-

Ioan. 14.

Zach. 1.

passionis expers & immortalis manet. Quis igitur tam stultus est, ut diuinitatem passibilem esse arbitretur? Sed ne sic quidem diabolus hominem intentatum reliquit. Armenij enim Christum filium Dei esse confitentur, & deum. Addunt autem, quod sicut corpus illius passum sit, ita etiam eiusdem passa sit diuinitas. Quapropter illos & hæreticos esse iudicamus, & sub anathemate detinentur. Hoc uerò quod quæris, Cur Christus hominem non nudo uerbo seruauit? ego explicare non possum, sed nostram infirmitatem confiteor. Verum & tibi hoc idem consulo, ut ea quæ fidem merētur, credas: neq; ea inquiras, quæ uiribus maiora sunt. Quis enim nouit mentem Domini? Si enim homines conspectis regis alicuius terreni operibus, opera quidē amant & amplectuntur, ulterius uerò non inquirunt, neq; laboriosius curiosiusq; ea inuestigant: quantò magis de rege regum, & domino dominantium? imò æterno cœlorum rege inquirere, & curiosius inuestigare singula absurdum est? Et cum quæstio sit una, qua appareat Christum filium Dei esse: hæc autem sine omni controuersia comprobata sit, & sacris scripturis demonstrata, amplectere hæc, & animo reconde, quod cum Deus sit omnipotens, & cum mundum saluet, siue per angelum, siue per uerbum, uel alio modo quocunq;, quem scit et agnouit, potuit hoc facere, et potest. Deus uerò non facit quæ illi possibilia sunt, sed quæcunque uult. quæcunque enim uult, eadem potest: non autem quæcunque potest, eadem uult. Possibile enim illi erat mundos creare infinitos: sed cum hoc nolit, unum creauit solum. Possibile item illi erat alias creare angelorum myriades, sed noluit. Quapropter ne inquiras longius progrediundo. Cum enim latissime hæc rerum absurditas pateat, multa alia hinc absurda nascuntur. Et quomodo id fiat, considera. Qui enim hæc inquirere ausus fuerit, sic interrogare potest, Quandoquidem Deus omnia etiam ante generationem ipsorum nouit, & præuidit diabolum casurum esse, cur quæso illum creauit? Et cum aduersus Deum elatus ex angelo & luce caligo & diabolus factus sit, cur Deus non totum perdidit, sed permisit potius, ut etiam hominem deceptum longissime à Deo abduceret? quinetiam adhuc omnes homines incitat ad peccatum, qui peccantes priuantur gloria Dei & paradiso? Sed & alia plurima absurda malaq; emersura sunt, si unum aliquod absurdum concedatur. Decet igitur ut per fidem suscipiamus ea quæ à Deo facta sunt, nec ea inquisitioni & curiositati nostræ permittamus. Propter nimiam tamen curiositatem tuam, rationem aliquam huius afferemus: quę si ueritati fuerit consentanea, gloria sit & laus Deo sanctissimo: in hunc quippe solum referenda, qui ueritatem omnem cognouit. Moses scribit, quin potius Deus per Mosem loquitur: Diliges dominum Deum tuum ex tota anima tua, & ex tota cogitatione tua, & ex totis uiribus tuis. Sed & Christus in Euangelio dicit: Qui diligit me, diligetur à patre meo. Item Esaias: Hæc dicit Dominus, Num obliuiscetur mulier liberorum suorum? Verumtamen & si obliuiscatur mulier, ego tamen non obliuiscar, dicit Dominus. Et reuera quidem euenire uidemus, ut Dei amor, quo homines prosequitur, multis modis parentum in liberos amorem exuperet. Debet igitur omnis homo plus quàm matrem, patrem, uxorem, liberos, fratres, imò plus quàm suam ipsius animam, Deum diligere. Omnis enim hominis uirtus, omnis'que actio huc tendit, huncque finem sibi habet propositum, ut Deum diligat.

Et quantocunque illum amore prosecutus fuerit, tanto & infinitis modis

Errore armeniorum

Deut.6.

Ioan.14.

Esa.49.

modis maiore diligetur à Domino. Qua igitur ratione? quo deniq; facto cõmotus homo, eò intellectus peruenire poterit ut Deum diligat? Si nimirum hæc meditetur, & animo suo reputet: En propter me peccatorem, transgressorem diuinæ legis & præcepti, quem deceperat diabolus, longeq; à Deo abductum occiderat, nostram carnem gestauit Deus, homo factus est, & propter me mortem subijt, eiusq; mors uita nostra facta est, eiusq; resurrectio mihi paradisum regnumq; quod amiseram reddidit. Quod si hoc modo cõsiderare cœperit homo immensum Dei in humanum genus amorem & charitatem, huius cõsideratione in amorem Dei deuenit, impletq; Dei præcepta, & uerba Euangelij: quibus ab ipso completis etiam ipse à Deo redamatur, ceu obseruator mandatorum Domini. tuncq; impletur sermo Domini per Mosem dictus, Diliges dominum Deum tuum ex tota anima tua, & ex tota cogitatione tua, & ex totis uiribus tuis. Impletur & Christi uerbum, quod dicit, Qui diliget me, diligetur à patre meo: & qui diligitur à patre, diligitur etiam à filio. Vnus enim Deus est, & pater, & filius. Et hac de causa Deus homo factus est. Præterea olim prophetis locutus est Deus, & apparuerunt illis uisiones: & nunc quidem in nube, ut ipsi Iob: nunc uero in igne & caligine, ut Mosi: aliàs uero in aura tenui, ut Heliæ. quemadmodum & Oseas propheta dicit, Ego uisiones multiplicaui, & in manibus prophetarum assimilatus sum. Assimilatus sum, inquit, non uisus sum, utpote uisiones adumbraturus. Nunc igitur cum humani generis amator sit, & misericors, hominemq; in tantum diligat quantum nulla lingua potest eloqui, nec ulla mens intelligere, quemadmodum antè per multifarias uisiones seruis suis sanctis conuersabatur, sic tunc per carnem ceu uelo intermediante nobis conuersatus est, et adhuc seruis suis & amicis est conuersaturus, quemadmodum illud ante resurrectionem suam ex mortuis, & post illam demonstrauit. Quin & adhuc speramus, quotquot Christum profitemur, quod cum Dei filius & uerbum Deus fuerit, homo factus sit, & in mundum ueniens non uenerit ut mundum iudicaret, sed ut doceret mundum, quod ipse sit filius Dei, Deus nempe is qui à prophetis prædictus erat, & ut in illum crederent, omnesq; in illum credentes & baptizati saluarentur: qui uerò non crederent, condemnarentur. Rursus autem certò futurum est, ut denuò redeat, non uelut antè, in uili figura, & statu humili, homoq; quod externam speciem attinet, sub qua Deus sit intelligendus: sed instar Dei manifesti, & ceu unigenitus Dei patris filius, in gloria sua cũ omnibus angelis, cunctisq; ordinibus cœlestium. quemadmodum Dauid dixit superius, quod ueniat ad iudicandum terram, & ad iudicandum orbem. Quin & ipsum Christum in Euangelijs dixisse scriptum est, Quod uenturus sit filius hominis in nubibus cœli in gloria sua, & omnes sancti angeli cum eo. Tunc sedebit super thronum gloriæ suæ, & congregabuntur coram eo omnes gentes, & separabit eos ueluti pastor segregat oues ab hœdis: & statuet oues quidem à dextris suis, iustos nimirũ: hœdos uero, id est peccatores, à sinistris. Et dabit peccatoribus quidem pœnam æternam, iustis uero uitam sempiternam, paradisum et bona omnia. Verũtamen et Daniel sic dicit: Videbam donec throni ponerentur, et antiquus dierum consedit. Thronus eius quasi flamma ignis, et rotæ eius ignis ardens: fluuius ignis trahebat præcedens illum. Mille millia ministrabant illi, et decies centena millia stabant ante illum. Iudicium consedit, et libri aperti sunt. Videbam in uisione, et ecce cum nubibus cœli ueniebat quasi filius hominis,

Ose.12.

Math.25.

Dan.7.

nis,& usque ad antiquum dierum peruenit, & ante faciem illius allati sunt illi. Et ipsi data est potestas & gloria, & regnum: & omnes populi, tribus & linguæ illi seruient, & potestas illius potestas sempiterna, quæ non transibit, & regnum illius non corrumpetur. Horruit spiritus meus. Ego Daniel in uisione mea. Visiones capitis mei perturbauerunt me. Sed ecce diligẽter obseruua, quæ hic à propheta dicta sunt: Videbã, inquit, donec throni sunt appositi, & antiquus dierũ cõsedit. Quis est antiquus dierũ? Deus. Qui nã ministrauerunt, uel seruiuerunt illi, & qui nam sunt astantes illi mille millia, & decies centena millia? Omnes angeli. Quale est hoc iudiciũ? Aliud nullũ prætercp quod Dauid prędixit de Christo, quod ueniat ad iudicandũ terrã, ad iudicãdũ orbẽ: & ipse Christus de se dicit, quod in illo iudicio iudicanda sit omnis terra. Vnũ enim idemcp est patris & filij iudiciũ. Quis uero est fluuius ille igneus, quem ante antiquũ dierũ egredientem uidit propheta? Hic nimirum, qui diabolum & omnes peccatores excepturus est. Qui nam libri sunt quos apertos esse legimus? Ipsa nimirum hominum facinora, quæ omnia in die illo retegentur. Quis uerò est filius hominis, quẽ uidit in uisione sua Daniel uenientem in nubibus cœli, & pertingentem uscp ad antiquum dierum? cui etiam datus est principatus, honor & regnum, & omnes populi tribus & linguæ adorant illum, & seruiunt illi: & cuius potestas, potestas est sempiterna, quæ non transibit, & cuius regnum non corrumpetur? Sufficiens certe hæc prophetia est, ut etiam planè stupidum ad sensum meliorem perducere posset, ut intelligeret Christum filium & uerbum Dei esse, qui subuehens in altum hominem, quẽ assumpsit, subduxit illum in nubes cœli ad Deum & patrem suum: & huic datus est honor, potestas & regnum: & hunc adorant omnes angeli Dei: hunc etiam adorant omnes tribus & linguæ, quemadmodum in superioribus prophetæ prophetauerunt. Et ille quidem est, qui consedit ad dexteram Dei, iuxta Dauidis uaticinium, & huius regnum est sempiternum, quod non tran sibit: & huius est potestas, quæ non corrumpetur. In alium uero hominem hæc minime competunt. Nõ enim homo ullus ante solem natus est: uerum solus filius & uerbum Dei, secundum quod Deus est, non secundum humanam illius naturam. Nullus enim alius hominum potestatem sempiternã et regnum inconcussum habere potest, præter solum hominem, quem assumpsit filius et uerbum Dei, qui ab illo etiam separari nequit. Hæc omnia uidens Daniel, et admiratus hæc, ut par erat. cum autem non posset magnum illud et inæstimabile miraculum et mysterium percipere, dixit: Horruit spiritus meus. Ego Daniel in uisione mea. Visiones capitis mei cõturbauerunt me. Hunc uero, quo uiso Daniel ille magnus spiritu suo horruit, & uisiones capitis sui cõturbauerunt eum, Musulmani Deum esse pernegant. Et quis tam stupidus, ut non uel maxime illos condemnauerit?

QVOD POST DOMINI ASSVMPTIONEM DVODECIM DISCIPVLI ILLIVS totum orbem docuerint, miraculis simul fidem suam confirmantes. Tum de Deipara uirgine, de quæstione Christi, cruce & imaginibus.

APOLOGIA TERTIA.

Qvod itaq; Christus filius Dei, & Deus & homo à sanctis simul & prophetis adeoq; ab ipso Deo patre prædicatus sit, sufficienter in pręcedẽtibus demonstrauimus. Nunc uero agedum reliquis etiam discussis, inspiciamus ea quę hæc insecuta sunt, negotia. Christus enim cum prædixisset se ascensurum ad patrem suum, in ipsa assumptionis hora dicit sanctis suis discipulis, & apostolis: Profecti in ,, mundum uniuersum annunciate Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit ,, & baptizatus fuerit, saluabitur: qui uero non crediderit, condemnabitur. ,, Vos uerò desidete Hierosolymis, donec induamini uirtute ex alto. Et cum adorauissent, abierunt. Post dies uero aliquot, cum apostoli unanimiter in eadem domo considerent, factus est sonus ceu flatus alicuius uehementis: & repleti sunt omnes diuina gratia. Non quod Christo adhuc in terris agenti impossibile fuerit gratiam illis dare: sed ut omnes intelligerent, unum Deum esse & patrem & filium, & unam eandemq; patris & filij naturam & potentiam. Dedit enim Christus apostolis cum in terris ageret, uirtutem & potestatem calcandi super serpentes & scorpios, & aduersus omnem potestatem inimici, id est diaboli: misit uerò nunc etiã Deus pater illis gratiã suam. Et impleti diuina gratia, ut dictum est, apostoli, singuli illorum ea cognouerunt, quæ naturam excedunt, omnes scilicet omnium gentiũ quæ sub cœlo sunt linguas, quàm exactissimè. Causam uerò huius inspice. Vt nimirum aggrederentur totius mundi doctrinam & functionem, data est ipsis omnium linguarum cognitio: ne interprete indigerent, sed ut ipsi & interpretes essent, & doctores. Et docere cœperunt initio facto à Hierusalem. Sic enim scriptum erat ab Esaia: E' Sion egredietur lex, et uerbum Domini de Ierusalem. Iudæi uerò adhuc corde occæcato præditi, non intellexerunt. et impletum est in ipsis, quod in lege scribitur: Linguis nouis, & alijs labijs loquar populo isti, & neq; sic audient me, dicit Dominus. Et apostoli quidem populum docentes, iusserunt in Christum credere, illumq; confiteri, quod sit filius Dei uiuentis. Et facta sunt per illos miracula, & prodigia multa, non tamen ea qua Christus faciebat, authoritate & potestate, sed tanquam à seruis & ministris. in nomine enim Christi miracula edebant, sic dicendo: In nomine Iesu Christi uisum recipe: & uisum recepit cæcus: In nomine Iesu Christi filij Dei resurgat mortuus, & surrexit. Et hoc idem dixerunt cum sanaretur paralyticus. Quin in nomine Christi sanabant omnem morbum: & quotidie multæ hominum turbæ in Christum crediderunt. Tandem diuisi duodecim apostoli peragrauerunt totum orbem. Impij uerò eosdem multis malis & damnis afflixerunt, aliosq; in Christum credentes, ut quotidie diuersis in locis magnam occiderent Christianorũ multitudinem. Vniuersus enim mundus idololatriæ deditus erat. Sed uno Christiano occiso, decẽ corã tyrannis

Luc.10.

Esa.2.

nis emerserunt: & si decẽ occiderentur, exurgebant centũ: si mille, apparebãt decẽ millia: si decẽ millia, uiginti millia succedebant in martyriũ. Ne uerò uerba mea à multis ceu ficta esse iudicentur, minus dico quàm ueritas rei postulet. Sæpius enim uno die crediderunt hominum quinquaginta millia, & amplius. Et quemadmodum à creaturis ad ueram cognitionem peruenit Abraham iustus, & seruiuit coluitq; solum Deum uerum: sic etiam per Christi & apostolorum miracula gentes similiter in ueritatis cognitionem peruenerũt, eandemq; coluerunt, & perfecte confessi sunt Christum uerum esse mundi saluatorem, filiumq; Dei uiuentis, & uerum Deum. Vnde igitur hoc factum est? qua uirtute & potẽtia? quibus opibus & magnificentia? per quos nam philosophos & oratores? Per nullum prorsus: sed sola Dei uirtute, quam induerant duodecim apostoli, rudes antea, agrestes & infirmi. Sic enim dixerat illis Christus: Ecce mitto uos tanquam oues in medio luporum: ne soliciti sitis, quid dicatis, aut quid loquamini coram ipsis. Ego enim dabo uobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere, nec contradicere omnes qui sese opponunt uobis. Et sic euenisse legimus. Omnes enim philosophi, omnes rhetores, omnes magi, coram apostolis ceu pisces muti apparuerunt. Tunc impletum est illud Dauidis uaticinium: Et loquebar in testimonijs tuis coram regibus, & non confundebar. Quin & illud Esaiæ: Quàm speciosi sunt pedes euangelizantium pacem, qui annunciant bona. Diuisi itaq; sunt apostoli, & dispersi in uniuersam terram: singuliq; in illis locis, ad quos peruenerãt, docuerunt euangelium. Et impleta est Dauidis prophetia dicens: In omnem terram exiuit sonus eorum, & in terminos orbis uerba ipsorum. Considera igitur, uide & attende diligenter horum omnium quæ hic scripta sunt, ne unicam quidem dictionem aliunde quàm è Mose, Dauide, prophetis & Euangelio transcriptam esse, quæ omnia pro sanctis, iustis & bonis ipsi quoq; Musulmani uenerari solent. Ipse enim Mahomet, quem omnes Musulmani præceptorem suum agnoscunt, non potuit in uniuersum ueritatem occulere, uerùm libros hos sanctos esse testatur. Quod si igitur libros dicunt sanctos & bonos, ea uerò quæ in his continentur, Musulmani contemnunt, necesse omnino fuerit ut cuncti homines illos condemnent, quin potius (si uerum dicere oportet) ut illorum ceu mente captorum misereantur, quod uos nimirum tot tantisq; donati occasionibus, quibus ueritatem & inuenire & cognoscere licet, quod Christus filius & uerbum Dei sit, relicta tamen ueritatis uia, à scopo uero aberraueritis. Sed redeundum eò unde digressi sumus.

Matt.10.

Psalm.118.

Esa.52.

Psalm.19.

Qui itaque apostolos persequebantur, & sua premebant tyrannide, hi ipsi tandem in Christum credebant, & confitebantur hunc esse filium Dei uiuentis, imò apostolorum loco illi ipsi prẹcones nominis Christi reddebantur. Et omnes quidem apostolos morte, qua Christum cõfessi sunt, sublatos esse, uerum est: non tamen in hos tantum sæuierunt impij, quantum in illos qui ab idololatria ad Christum conuersi fuerant. Atroces enim de illis pœnas sumebant. Membratim dissecabant eos: & quasi uno momento salui & integri apparuerunt. In caminos deiecerunt: sed tanquam aquas ingressi seruabantur. Plumbum liquefactum coacti bibebant: sed non lædebantur. In maris profundum demergebant: & in littus euaserunt. Et quis nam (ut dici solet) martyrum tormenta & tentationes posset exponere? Tandem autem mortui sunt, & tormenta uoluptatum loco, & mortem pro

fides ad iusticiam: sic etiam omnibus gentibus, si deserto cultu patrio, imò (ut uera dicam) uano & falso, conuersæ fuerint ad Deum uerum, & Christum confessæ fuerint filium Dei esse, Deumq; uerum, etiam illis fides ad iusticiam reputabitur, ut & Abrahæ. & remissæ sunt illis omnes iniquitates, impietas & peccata ipsorum.

Præterea dicente tunc Deo ad Abraham, Patrem multarum gentium constitui te, & in semine tuo benedicentur omnes gentes: præuidens id quidem Dauid, quòd Dei sermo ad Abraham factus, nondum impletus esset (nam omnes gentes ad fidem conuersæ, filij Abrahæ facti sunt) & quòd gentes per fidem in Christum, qui est semen Abrahæ secundum carnem, qui & ipsius Dauidis regis est filius, saluandæ essent, dixit, Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham: in memoriam reuocans omnibus hominibus olim factam ipsius Abrahæ coram Deo adorationem, & Dei ad illum promissionem: & impletus uoluptate inenarrabili propheta, dixit: Psallite Deo nostro, psallite. Psallite regi nostro, psallite. Omnes gentes plaudite manibus. Deinde uerò docens dixit, Psallite prudenter. Quid'nam hoc est, Psallite prudenter? id est, cordate, sapienter, cum uera scientia cognoscite quæ dicuntur, cognoscite inquam ea quæ fiunt, nec complodite manus uestras illicito & turbato modo, ut in commessationibus manibus plaudere solent insanientes: sed cum didiceritis antè unde'nam hæc uictoria, unde libertas, unde hæc salus, exhibete magnificentiam, exhibete gratiarumactionem Deo authori uictoriæ. Plaudite manibus, edite uocem laudis & exultationis ipsi Deo Abraham: id est, illi qui enatus est ex semine Abrahæ secundum carnem, quem annunciauerunt omnes prophetæ, quem demonstrauerunt, quem confessi sunt Deum & hominem, qui sedit super thronum suum sanctum, hominem scilicet, quem ex diua assumpsit Virgine modo supernaturali. Psallite prudenter, in profundum animi nimirum uestri recondite, respicite repositam in propheticis oraculis cœlestem margaritam, quæ à multis tanquàm in ostreis honorata est. Psallite prudenter: thesaurus enim inexhaustus intra manus uestras est, quem euolutis patrum uaticinijs inuenietis, qui est Christus filius & uerbum Dei, creator omnis creaturæ. Verbo enim Domini cœli confirmati sunt, & spiritu oris sui omnis uirtus illorum. Vides'ne quomodo nunc quidem Deum appellat Dauid, nunc uerò Deum & hominem: nunc etiam uerbum Dei, nunc etiam creatorem omnis creaturæ? Cum enim cœli creatorem dixit, omnis creaturæ creatorem esse declarauit. Qui enim cœlos fecit, idem est qui creauit angelos & homines.

Psal. 32.

Et Moses quidem inquit, In principio creauit Deus cœlum & terram: Dauid autem, Verbo (inquit) Domini cœli firmati sunt. Certè quem Mahometh uerbum Dei uocat, & Musulmani omnes, quem omnes Christiani ceu uerbum Dei & Deum adorant, de hoc eodem Dauid dicit, quod cœlos firmauerit: id est, creauerit. de hoc eodem Moses dicit, quod in principio condiderit cœlum & terram. Et quis tam stultus est ut dubitet, nec eum adoret, quem Dauid Deum esse prædicat? quem Moses Deum esse fatetur? Tu uerò cum de cœlis audis, non est quod plures cœlos esse existimes, sed unum, & non plures. Interpres enim Hebraicam

braicam phrasim secutus, iuxta illius leges & consuetudinem pluraliter transtulit. Videamus uerò de quibus'nam Dauid hæc dicat: Cuius fortes terræ ualde eleuati sunt. Qui'nam? Discipuli illius pauci, qui modò erant humiles, indocti & rudes, nunc uero doctores totius orbis: qui persecutionem sustinuerunt ab omnibus, qui iniurijs affecti, qui colaphis cæsi, qui non habebant quò caput reclinarent, nunc sublimes & magni uidentur, & fortes Dei, & ad honoris fastigium eleuati. Omnes enim principes, omnes satrapæ, omnes reges terræ post Deum apostolos habent aduocatos, ipsosq; doctores & duces salutis suæ confitentur. Apostoli enim docuerunt euangelium omnem creaturam, miraculis simul illud comprobantes, ut diximus: & qui prius persecutores erant nominis Christi, nunc pro illo uitam deponunt: & qui prius in illum calumnias & tyrannidem exercebant, nunc per Christum & apostolos facti sunt pastores, doctores, & orbis luminaria ipso sole splendidiora: & qui modo idolorum erant cultores, nunc Christi sunt martyres, & accepta à Deo gratia (ut dictum est) miracula edere conspiciuntur. Martyres enim non uiui modò miracula & prodigia edebant, quibus uisis idololatræ obstupuerunt, sed etiam post mortem magna & stupendà miracula ediderunt. Viui enim adhuc in tyrannorum conspectu interrogabant idola, dicentes: In nomine Christi dicite ueritatem. Et responderunt idola, Christus est Deus uerus. Infideles autem his auditis magna uoce exclamabant, Magnus est Deus Christianorum, magna etiam fides ipsorum, & in Christum crediderunt. Et quidem quod omnes martyres Christi miracula ediderint, quæ propter nimiam copiam nunc omittuntur, constat. uerumtamen è multis non pauca ab illius seculi scriptoribus collecta sunt, è quibus & hoc unum fuerit. Christi martyr Georgius, qui à nobis Christianis colitur (quem etiam ipsi Musulmani in honore habent, & ab illis Cheter Eliaz dicitur) tormentis & quæstionibus excruciatus est ab impijs & idololatris, ut Christum abnegaret, & illorum Deos coleret adoraretq;. Hic uerò maluit infinitas mortes & infinita tormenta pro nomine Christi sustinere, quàm fidem suam in Christum reijcere. Multis igitur tormentis & supplicijs excruciatus martyr, dicit tyranno: Euntes uideamus deos uestros. Hic uerò hoc audito, ualde gauisus est, existimans hunc dijs suis esse sacrificaturum. Omnibus uerò simul profectis, & tyranno quoq; cum turba sua hunc comitante, martyr Georgius ad aram accessit, & dicit uoce magna, In nomine Christi, ò idola muta, ueritatem dicite. Quis'nam Deus uerus est? Et repente idola loquendi facultate donata, dixerũt, Christus filius Dei, & huius pater Deus. Et rursum adiecit martyr: In nomine Christi terræ illisa cõteramini. Et ipso effectu uerbum hoc comitante, omnia idola in terram conciderunt, & confracta sunt. Hominum uero turbæ hoc miraculo uiso, magna & clara uoce exclamauerunt, Magna est fides Christianorum, & magnus est Deus Georgij.

Audiant, qui in Christum non credunt, & confundantur, quod pater mendacij diabolus uerum occulere non potuit, sed à sancto increpatus, & à ueritate ceu flagellatus, Christum Deum esse uerum confessus est. Qui uerò non credunt, tanquàm in densissimis tenebris errantes obambulant. Porrò Christo adhuc in terris agente, attulerunt illi parentes quidam filium qui dæmonio agitabatur, & orabant eum ut illum sana-

ret. Dæmon uerò, qui hominem occupauerat, uiso Christo exclamauit, dicens: Quid mihi tecum rei est fili Dei? Venisti ante tempus ad affligendum nos? Non enim unus tantum in homine erat diabolus, sed multi. Cum autem Iesus hunc increparet, ex homine digressi sunt, & sanitati restitutus est. Quem igitur Deus ipse testatus est, quem prædicauerunt prophetæ, in quem uniuersus orbis credidit, quem & ipsi dæmones licet inuiti Deum esse confessi sunt, cuius nomen horrent & tremunt, hunc inquam, qui non confitentur, nonne stulti sunt & seducti? Omnino certe. Tunc itaque implebitur in illis propheticum illud Dauidis oraculum: Homo in honore existens, non intellexit, comparatus est iumentis brutis, & similis his factus est. Et sanè fœlices essent, si pro brutis haberentur animalibus. Hæc enim cum non peccent, nec pœnam etiam datura sunt. Væ autem in Christum non credentibus: utinam non nati essent homines isti.

Psal. 48

Post mortem uerò martyrum concurrerunt ad sepulchra, & monumenta horum homines, & sanati sunt à morbis suis. Cæterum usque ad hodiernum diem infinita eduntur miracula circa sepulchra martyrum, & aliorum sanctorum, qui iuxta Euangelij præcepta uitam suam instituerunt. Quin & nunc modum non habent Dei homines, qui salutis studiosi sunt, & quidam agunt in montibus, illi uerò in speluncis, alij cum hominibus conuersantur, & uirtutem habent potentiamque edendi miracula, & edunt. Quid uerò tibi uidetur? Num propter falsum, fictum, & fucati Dei nomen cooperatus est duodecim apostolis Deus, indoctis illis, & rudibus, per infinita miracula, & conuertit uniuersum orbem ad fidem Christi, & Dei cognitionem, frenumque iniecit rhetoribus, & philosophis? Et quis tam miser qui hoc dixerit? Nobilissimæ enim omnium creaturarum sunt, angelus & homo. Cæterum & angelus, cum animo suo diuinitatem affectaret, à propria gloria excidit, & ex angelo diabolus factus est, & ex luce in tenebras mutatus. Similiter & homo, cum sanctus esset, & paradisum incoleret, postquàm diuinitatem affectare cœpit, en statim è sancto peccator comparuit, & paradiso expulsus, ad terræ culturam condemnatus est. Et, quod calamitosissimum est, qui immortalis erat creatus, morti subiectus est, & audiuit: In sudore uultus tui comedes panem tuum: & quia terra es, in terram reuerteris. Sed quid de angelo & Adamo dicimus, quod propter diuinitatis affectationem hęc modò dicta passi sint, cum uel hi qui Mosi se opponere audebant, & incensum Deo offerre religionis gratia, quod non illis, sed solis licebat sacerdotibus, terræ hiatu aperto absorpti sint: Dathan nimirum, Abiron, & Core? Emicuit etiam ignis è terra, & combussit Ophnem & Phinees. Sacrificauit Ozias Iudæorum rex, & repentina lepra mulctatus est. Vides igitur, ut cum omne peccatum Deus ad tempus ferre soleat, & peccatoris pœnitentiam expectare, hanc solam audaciam non fert, sed eo ipso momento Dei indignatio & ira in huiusmodi audentem oboritur.

Quandoquidem igitur, ut demostratum est, Deus apostolis cooperatus est, & martyribus, in fidei Christianæ cōprobationē, qui in Christum nō credit, non credit Deo. Sic enim ipse Christus in Euāgelijs dixit: Qui nō credit filio, nec patri credit: & qui nō habet filiū, nec patrē habet. Quod si igit Christus

ſtus non erat Deus, nec Dei filius, ſed temeritate quadam hæc dicere auſus fuit, an non eadem pati debebat, quæ diabolus & Adam paſſi ſunt? Sed cum Deus eſſet uerus, aperte omnes docuit, ut puram ueritatem agnoſcerent, quin potius illius diuinitatem. Quãdoquidem igitur plane & confidenter ſe Deũ eſſe dixit, & filium Dei altiſſimi: nec in abſcõdito & angulo obſcuro, ſed in medio omniũ hoc dixit: cum deniq; & ipſe Mahomet omnesq; Muſulmani confiteantur Chriſtum uerbum Dei eſſe, & ſpiritum Dei, & animã Dei, omnes etiam Muſulmani hac religione tenentur, ut ſine omni dubitatione & curioſa inquiſitione credãt, ſicuti de ſeipſo Chriſtus teſtatus eſt. Porrò miraculo, quod annuatim Hieroſolymis iuxta Chriſti ſepulchrum tempore reſurrectionis illius contingit, ut ipſe nouiſti, numquid contradicere potes? Non ignoras enim, quod Dei ſic permittente iudicio, loco illi ſancto Muſulmani dominantur, & circa tempus reſurrectionis Chriſti multam magnamq; curam adhibent, & diligentiam, ne ullum aliquod lumen ardens conſpiciatur. Fit igitur hoc ſine omni controuerſia diligentiſſimè. Eo autem temporis articulo, quo Chriſtiani, qui illic agunt, hymnum de Chriſti reſurrectione compoſitum decantant, lumen cœlo delabitur, uidente hoc Muſulmanorum principe qui interea temporis ibi commoratur, incendens tres illas, quæ Chriſti ſepulchro aſtant, lampades. Quid igitur tibi uidetur? Num falſo dixit Chriſtus ſe Deum eſſe, & Dei filium? Falſo'ne hoc Chriſtiani credunt? Quomodo igitur eadem hora, qua illi Chriſtum, ut diximus, Deum & Dei filium decantant, & creatorem omnis creaturæ, in copioſiorem nimirum miraculi aſſertionem expoſitionemq;, teſtante ſimul Deo hoc uerum eſſe, lumen cœlitus delapſum, lampades (ut dictum eſt) circa Chriſti ſepulchrum aſtantes, incendit? Quemadmodum enim in Iordane cum Chriſtus baptizaretur, uox cœlitus deſcendit, dicens, Hic eſt filius meus dilectus, Chriſtum denotans: ſic tempore ſuprà memorato lumen cœlitus delabitur, aſſerens & teſtificans omnibus tam fidelibus quàm infidelibus, quod ipſe ſit Chriſtus, filius & uerbum Dei, uerus Deus & homo. Quis igitur tam miſer, ut illum non adoret, & Deum eſſe confiteatur, & filium uerbumq; Dei? Si autem fortaſſe multum indagando his (ut nimirum fieri ſolet) contradixerint, Chriſtum hæc falſo locutum eſſe, quid'nam alia accuſatione opus eſt? Ipſi enim ſeipſos incuſant, ſi eum, quem uerbum Dei, ſpiritum & animam Dei eſſe confitentur, mentiri dixerint. Quomodo autem poſſibile eſt, ut uerbum Dei mentiatur? Agnoſcentes igitur infirmitatem ſuam, huc confugiunt, dicentes, quod Chriſtiani Chriſtum nimirum honoraturi dicant, hunc de ſeipſo dixiſſe, quod filius Dei ſit. Cum tamen hoc non ueritati conſentaneum, ſed calumnia ſit. Chriſtus enim non modo non dixit hoc, neque docuit, ſed etiam à Iudæis interrogatus, negauit, dicens: Nõ ſum, uerum uos hoc dicitis. Et hic quidem ueſter prætextus eſt, & ſuffugium. Quidam enim Chriſtum iniuria affecturi, manifeſtè hoc facere non potuerunt, timentes nimirum publicam ſubire hominum condemnationem: quapropter alia finxerunt ex alijs. Cæterum quotquot ueritatis ſtudioſi ſunt, ſciant ipſum Chriſtum proprijs labijs non ſemel dixiſſe, bis ue aut ter, ſed ſæpius, totumq; ferè Euangelium hoc unum dicit & docet, ut nimirũ intelligant homines, ſolum & uerum Deum & filiũ, quem ante omnia ſecula uerum Deũ genuit. Totius enim Euangelij finis & ſcopus hic eſt, ut ſcilicet omnis homo ſeſe ab impietate ad Dei religionem conuertat, ut dictum eſt, & ut homi-

nes

nes opera faciant salute digna. Quapropter Christus quotidie hoc dixit, & docuit, quod ab illo excipientes Apostoli Euangelium conscripserunt, & docuerunt in orbe uniuerso: & propter hanc doctrinam, Euangelium & dogmata, occubuerunt ipsi simul & martyres. Porrò & alij quidam hæreticorum de Christo dixerunt, quod Christus reuera quidem ante omnem fuerit creaturam, quodq; angelorum & Adami creator sit, cœli etiam, & terræ, omnisq; creaturæ: quod reuera sic, & non aliter est: eundem uerò filium Dei esse negauerunt. Qui sanè hæreticorum multum damni ueræ fidei confessoribus intulerunt. Qui enim illo tempore imperio præerat, illorum astipulabatur sententię, illorumq; partes fouebat, & adiuuabat in tali dogmate. Quod si hi Euangelium summa ueneratione prosequentes, demonstrare poterant, nusquàm de sese Christum dixisse quod Deus sit, & Dei filius, quá nam alia probatione opus erat quàm hac? Hæc enim uel sola seruauisset eos præ cæteris argumentis omnibus. Cæterum Euangelium in precio habebant, & amplectebantur, sanctumq; nominabant, & legentes hoc perpetuò cum prophetarum scriptis miserrimi homines, nihilominus hęc ridicula et stulta protulerunt. Et alij quidem in hac hæresi diem obierunt, & anathemate tenentur, alij uerò uiuunt & Aegyptum incolunt, Arrianiq;, Iacobitæ, & Nestoriani dicuntur. Interrogentur itaque hi, & fatebuntur ueritatem omnem, quod Euangelium tale ab initio scriptum sit, quale hodierno die extat.

Dicitis prǫterea, Christianos in tres credere personas, Patrem, matrem, & filium. Et quoniam in omnibus quæ Christianorum dogmata spectant, prophanus es, ut in alijs, sic etiam hic erras. Sed audi. Nos equidem, qui Christum profitemur, unum Deum adoramus, creatorem omnium, uisibilium & inuisibilium: huiusq; uerbum & filium, Christum scilicet. Hæc uera sunt, nec sentimus aliter. Talem enim hunc credimus, & fatemur. Diuam uerò uirginem Mariam, creaturam Dei iudicamus, & Dei ancillam. Credimus autem, & confitemur, quod huic similis homo nec natus sit, nec posthac ex uiro & muliere nasciturus usq; ad consummationem sæculi. Et secundum humanam quidem naturam eam angelis inferiorem esse iudicamus, tanquàm hominem: honore autem & sanctimonia ipsam omnibus angelis indubie præferimus, eo quod uerbum & filium Dei secundum carnem pepererit: omnesq; nos illam aduocatam & auxiliatricem agnoscimus. Orat & intercedit indesinenter pro peccatoribus. Miracula edit, & operatur admiratione & stupore digna. Hanc autem colimus non ut deum, sed ut matrem filij Dei secundum carnem. Cæterum anathema sit, quisquis uel duos uel tres pluresue Deos adorauerit. Sed adoramus unum Deum, creatorem cœli & terræ, omnium uisibilium & inuisibilium.

Assertis in accusationem nostri, quod Christus à Iudæis interrogatus, Num filius Dei es? negauerit, dicens: Vos hoc dicitis. Et hoc testimonij loco contrà nos adducitis, ut ijs quæ à uobis dicta sunt, fidem facere possitis. Hæc autem propter scripturarum ignorantiam facitis. Si enim scripturas, ut fieri omnino oportet, excuteretis, inuestigaretisq;, nequaquã seduceremini. Nũc autem nos accusatis de his, quæ uos ipsi non intelligitis. Veruntamen omittam dicere in prę senti, quę ab initio mundi de Christo testimonia dicta sunt, ipsum & Deum et Dei filium hominemq; esse cõprobantia: quia multa sunt. Quare his præteritis dicemus singularia quædam. Simul & hoc dico, Iudęos non alia de causa Christũ crucifixisse, quàm quod se Deum diceret, & hominem,

nem Dei'que filium. Et alicubi quidem dicebat: Qui me uidet, uidet patrem meum. Alibi uerò, Ego & pater unum sumus. Rursus alio in loco, Si me nouissetis, & patrem meum utique cognouissetis. Item: Si quis sermonem meum seruauerit, mortem non uidebit in æternum. Et alibi, Remittentur tibi peccata tua. Quę omnia perpendentes Iudæi dicebant, Quem'nã teipsum facis? cum homo sis, facis te Deum. Quid uerò Christus? Qui credit in me, etiamsi moriatur, uiuet. Et quemadmodum pater suscitat mortuos, & uiuificat: sic & filius, quos uoluerit, uiuificat. Et nemo uidit filium, nisi pater: nec patrem aliquis uidit, nisi filius, & cui filius uoluerit reuelare. Christus igitur hæc dicens, docensq; homines, interrogatus ueritatem celaret? Et quis uel insanus uel stultus hoc crederet? Si enim non erat Deus, nec Dei filius, non utique discipuli eius ab illo interrogati, quem me dicunt homines esse filium hominis? dixissent illi, Alij quidem te dicunt esse Heliam, alij Ieremiam, uel unum prophetarum. Et dixit illis Christus, Vos uerò quem me dicitis esse? Et respondens Petrus, dixit illi: Tu es Christus, filius Dei uiuentis. Dixisset tunc Christus Petro: Errauisti, impiè locutus es, & peruersè. Non enim filius Dei sum. Cum enim præceptor illorum Christus esset, ecquid aliud quàm ueritatem erat illos docturus? Quid autem Christus Simoni Petro respondet? Beatus es Simon fili Iona. Quoniam caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus, qui in cœlis est. Christus uerò non quasi ignorans interrogauit Petrum, quem'nam illum esse dicerent homines: sed quemadmodum de Lazaro priusquàm moreretur dicebat, Lazarus amicus noster mortuus est, sed abeo, & suscitabo illum. Profectus uero illuc interrogabat, Vbi posuistis eum? Deinde cum authoritate dixit: Lazare, exi foras. Et obediuit exanimis uerbo Domini. ut inquam Christus hæc fecit, ostendens suam diuinitatem, & humanitatem: sic etiam nunc interrogauit discipulos, ut ostenderet se Deum esse & hominem, & ut à paruis initijs ad fastigiũ ueritatis perducerentur. Cæterùm post ipsam quoq; resurrectionem, quid'nam Thomas dixit, qui & ipse unus erat è duodecim discipulis? Qui contrectato Christi latere, planissimè idem dixit: Dominus meus, & Deus meus. Quid autem illi Christus? Non dicit, Desine blasphemare. Sed quid? Quia uidisti me, credidisti. Beati qui non uident, & credunt. Quin in prædicationis initio, quid'nam Nathanael ad Christum dicit? Ipse enim Nathanael legis doctor erat apud Iudæos, ueniensq; ad Christum, interrogauit eum quæcunque uoluit & cupiebat: cum uerò ex Christo etiam ea cognouisset, quæ animo suo occultata tegebat, dicit ad Iesum, Tu es ille filius Dei, Tu es ille rex Izraëlis. Num autem hunc Christus ceu male dicentem increpuit? Nequaquam. Quid uerò? Dicit illi Christus, quia dixi tibi quæ corde occultata tegebas, credis. Maiora his uidebis: Et cum Christus à Pilato interrogatus dixit, Tu dixisti: non negationis formula est, sed affirmationis, & confessionis, qua etiam ad Iudam usus est. Cum enim cum discipulis suis discubuisset, dixit ad eos, Vnus uestrum prodet me. Et dixerunt singuli de sese, Num ego sum Domine? & alius, Num ego sum? Dixit tandem & Iudas, Num ego sum? Dicit Christus, Tu dixisti. Hæc sanè non negandi figura, sed affirmandi erat, qua eadem Pilato respondit. Formula enim erat illi genti peculiaris, qua etiam ceu uulgari & usitata Christus usus est. Quemadmodum etiam apud Musulmanos frequenter in usu est. Si enim quis dicat alterum consulendo, Faciemus'ne hoc aut illud? Tunc

Ioan.14 Ioan.10 Ioan.8 Ioan.8 Matth.9 Ioan.10 Ioan.11 Ioan.5 Matth.11 Matth.16 Ioan.20 Ioan.1

Tũc pro eo quod alter dicere debebat, Fiat: dicit, Tu nouisti. Neq; hoc negãdi, sed assentiendi formula est. Ita & Christus hac illis usitata formula, Tu dixisti, usus est. Nihilominus tamen Pilatus interrogauit Christũ, dicẽs, Tu ne es rex Iudæorum? Respondit illi Iesus, Regnum meum non est ex hoc mundo. Si ex hoc mũdo esset regnum meũ, ministri utiq; mei pugnarẽt pro me, ne Iudæis traderer. Nunc aũt regnũ meũ non est hinc. Dixit illi Pilatus, Nũ igitur rex es tu? Respõdit Iesus, Tu dicis me regẽ esse. Ego in hoc natus sum, & propterea in mundum ueni, ut testimonium feram ueritati. Omnis qui ex ueritate est, audit uocem meã. Dicit illi Pilatus, Quid est ueritas? Vides ne quomodo idem hic planius demonstratum est? Christus omnino se regem esse comprobauit, & à Pilato interrogatus idem hoc respondit. Nam pro eo quod dixisset, Certe rex sum: dixit, Tu dicis me regem esse. Quid ergo Pilatus respondet Christo dicenti, Ego in hoc natus sum, & propterea in mundum ueni ut testimonium feram ueritati? Dicit illi, Quid est ueritas? Quasi dicat, Si in mũdo esset ueritas, nequaquàm esses traditus in mortem: & quasi deplorans ueritatis interitum dixit, Quid est ueritas? Cæterum à principe sacerdotum quoq; interrogatus Christus, Adiuro te per Deum uiuentem ut nobis dicas, nũ tu sis filius Dei: nihil aliud respõdit, quàm Ego sum. Vides ne quomodo de rebus sibi incognitis Musulmani homines laude dignos accusent. En nũc igitur, siquidem ueritatem inquiris, ipsam agnoscito: nũc etenim nouisti. Ignorãtia enim non propter ueritatẽ oboritur, sed propter illos qui eã auersantur.

Ioan. 18 · *Marc. 14*

Quoniam uerò de cruce etiam nos in superioribus dicturos esse promisimus, nunc quoq; de hac audias. Quemadmodum enim ea quæ Christum spectant, ab initio prædicta sunt à Mose, Dauide & prophetis, dicta sunt autem obscure quodammodo & tectè: ueruntamen sicut de passione & morte illius per tot prophetias exposuerunt, sic etiam de cruce. Et nunc qua ratione hoc factum sit, perpẽdito. Cum Moses Iudæos Aegypto educeret, exiuerũt Aegyptij, & insecuti sunt eos, quos & assecuti sunt apud mare rubrum. Hebræi autem timore correpti, de uita desperauerunt. Moses itaq; orauit ad Dominum: & dixit illi Deus, Quid clamas ad me? Loquere filijs Izraël, ut accingantur. Et tu tolle uirgam tuam, & percute mare, & transibunt filij Izraël per siccum. Moses igitur accepta uirga, percussit mare ictu recto, & diuisa est aqua maris, et stetit murus à dextris & murus à sinistris, & transiuit omnis populus per siccum. Aegyptijs uerò hos persequentibus, et super siccum ingressis, dixit ad Mosem Dominus, & rursum percussit mare uirga sua, non quidẽ ictu recto, ut prius, sed transuerso: & aqua in locum suum reuersa, submersit Aegyptiorum regem Pharaonem cum omnibus curribus suis, & uniuerso exercitu. Tunc sanè typus crucis per uirgam Mosis ligneam hoc edidit miraculum, & sectio maris typum crucis designauit, uirga uerò ipsius ligni naturam. Insuper sicut Moses per typũ crucis & ligni per mare liberauit Hebræos ex tristi Pharaonis seruitute & tyrannide: sic Christus per crucem & potentiam illius liberauit hominem ex tristi seruitute, & potestate diaboli. Præterea discedente Mose cum populo, in quodam loco Mara nuncupato, cum non inuenirent aquam ad bibendum (amaræ enim erant aquæ loci illius) ostẽdit Deus Mosi lignum, quo in aquas iniecto dulcescere cœperũt, & sic omnis Iudæorum populus saturatus est. Hoc nimirum innuente miraculo, quod diaboli, quæ in mundo fuit, amarulentia esset disparitura & immutanda per crucem in magnam dulcedinem, & lætitiam. Porro progrediente Mo

Exod. 14 · *Exo. 15*

se

se per desertum cum populo, serpentum multitudo in locum quendam incidit, quibus periclitabatur populus. Moses uerò Dei iussu fecit serpentem æneum, lignumque rectum terræ infixit, cui serpentem transuersum affixit, omnesque qui à serpentibus icti fuerant, uiso æneo illo, sanabantur: nec ullus erat qui à serpentibus ictus, æneo uiso non sanaretur. Nimirum, & illo miraculo hoc innuente, quod erectum lignum affixusque illi transuersus serpens crucis typum denotabat, æneusque serpens haud dubie Christi typus erat. Quemadmodum enim serpens hic formam quidem serpentis habuit, uenenum uerò nequaquam: sic etiam Christus homo quidem erat futurus, sed peccati expers: & quilibet diaboli morsu impetitus, si Christo respecto in illum crediderit, saluabitur: qui uerò in illum non respexerit, nec crediderit, propter peccatum morietur. Insuper bello inter Iudæos cum Amalekitis exorto, extendente Mose ad Deum manus suas, Hebræorum milites Amalekitis superiores erant: hoc autem manus demittẽte, Amalekitę Izraëlem repellebant. Præcepit igitur Moses, ut se manus extendentem iuuarent, donec in uniuersum deuictus esset Amalek. Ecce etiam hac re manifeste crucis typum præferebat, & eiusdem potentiam. Sed & beatus ille Iacob nepotibus suis benedicturus, manus suas in modum crucis transuersas ijsdem imposuit: crucis typum hac forma ostendens. Porrò manifestius clariusque his Deus per prophetam Esaiam dicit: Gentes & reges, qui tibi non seruierint, peribunt, & gentes solitudine desolabuntur, in cupresso pinu & cedro simul, ut glorificent locum sanctum meum, & locum pedum meorum glorificabo. Attende igitur, & uide rem nouam, & admirabilem. Quemadmodum enim Christi passionem prædixerunt prophetæ, & non solum hanc, uerumetiam eiusdem species, ut Dederunt mihi in cibum fel, & in siti mea potauerunt me aceto, & Perfoderunt manus meas & pedes meos, & diuiserunt uestimenta mea, & super uestem meam miserunt sortem, & alia his similia: sic etiam crucis illius typum demonstrauerunt, et quod per hanc abolenda esset diaboli tyrannis. Sed & genus ligni Esaias notauit, dicens: In cupresso, pinu & cedro simul glorifices locum sanctum meum, & locum pedum meorum glorificabo. Ex his enim tribus ligni generibus crux compacta est, unum quidem erectum, secundum transuersum, tertium uerò inferius, cui affixi sunt pedes Christi. Dauid uerò sic exclamat: Exaltate Dominum Deum uestrum, & adorate scabellum pedum suorum, quoniam sanctus est. Nunc uerò de cruce, ea quæ dicta sunt sufficiant. Verum & Iacob benedicens, ut dictum est, filijs Ioseph, manus transuersas illis imposuit, & in modum crucis ijsdem benedixit. Præuidentes enim prophetæ, quod per crucem mors esset abolenda, & deijciendus diabolus, prophetauerunt de hac, hanc adorauerunt, & ceu à longinquo illam uenerati sunt, ueluti & nos in præsenti facimus.

Num. 21 / Exod. 17 / Gen. 49 / Esa. 60 / Psal. 99

Post alia uero crimina, quibus à Musulmanis nos qui Christum profitemur, accusamur, etiam in hoc ab ijsdem condemnamur, quod sanctorum adoremus imagines. Et quid adoramus? Prorsus non aliud quàm ligna, colores & lapides. Quoniam uero omnia de quibus accusauerunt nos, non intellexerunt, sed iuxta cogitationes cordis sui dixerunt hæc omnia: idem nunc etiã fit, quod imagines attinet. Quod si uerò ueritatis studio teneris, audi quæso. Deus cum humani ingenij lubricitatem cognitam haberet, pręcepit in ueteri Testamento ut sacerdotes miracula ab illo edita describerent, eaque descripta semper à sacerdotum penderent manibus: ut quotidie tam sacerdotes quàm

populus uisis miraculis Dei descriptis, quæ per illos cõtigerant, in memoriã Dei reuocarentur, Deoq; gratiarum actionem & gloriam redderent, qui illos ex seruitute Pharaonis liberauerat, & deuicerat reges magnos & fortes, gentesq; robustas, quiq; urbes illorum populo Iudæorum tradiderat, quin & miracula per illos in deserto edidisset. Et factum est sicut precepit illis Dominus. uidentes enim, quæ in sacerdotum manibus suspensa erant, Dei recordati sunt, & illi gratias egerunt. Eadem autem imaginum est ratio. Depingunt Christi natiuitatem, baptismum, crucem, resurrectionem: & uisis his turbæ hominum in Dei recordationem perueniunt, & meditari incipiunt, quomodo Christus, cum Deus esset, propter humani generis amorem carnẽ assumpserit, & in carne passus sit, quæcunq; item alia Deus propter hominem fecerit, hinc illi gratias agunt, eum extollunt & glorificant. Quod idem in imagine Diuæ uirginis contingit, quæ filium & uerbum Dei secundum carnem peperit: tum quoque martyrum & sanctorum omnium. Et honorem imaginibus tribuimus, propter charitatem & honorem illorum, quibus imagines sunt positæ. Et quemadmodum olim Romæ, & alibi statuas ponebant uetustorum regum memoriæ, & imperatorum, statuis'que uisis recordabantur egregiorum facinorum, quæ per has suggerebantur, & per imaginum magnificẽtiam et honorem in recordationem fortium gestorum ducebantur, illaq; uenerabantur, sicut in Regum statuis, ita in imaginibus contingit. Hæ enim perducentes animum nostrum ad ipsa illarum exemplaria, illorum ueneramur imagines. Et quemadmodum fieri solet, si regis mandatum perferatur ad aliquem (si modo moribus institutus fuerit, qui hoc suscipit) statim assurgit, & non modo amplexatur, sed & capiti illud imponit: nec tamen atramentum & chartam sic uenerari sibi uidetur, sed regi istum honorem tribuit. Eadem nobis est imaginum ratio. Quæ enim in columnis & tabulis prostant, à nobis coluntur: uetustate uero corruptas & abolitas, non amplius honoramus, sed iudicamus inutiles. Idem quoq; de cruce uidere licet. Quam diu enim lignum aliquod crucis figuram prætulerit, adoratur, & honeste à nobis colitur: crucis aũt figura cõfracta, ulterius lignum à nobis non adoratur. Verumtamen hoc exemplo tu & quilibet alius, qui inquirere uolet, deprehendere potest, quod quæ in urbibus usurpantur nomismata, Christi imaginem insculptam, & formatam gerunt, quin & sanctæ matris illius, & aliorum sanctorum: non tamen propterea à nobis adorantur, nec propterea honor aliquis illis habetur: abijciuntur enim nonnunquam, & conculcantur, conflantur item, & ex forma una mutantur in aliam, prout magistratus uoluntas decreuerit. Sed imaginibus, quæ nominatim sanctorum memoriæ dedicatæ sunt, non idem contingit: uerum cum honore, deuotione, et religione illas accedimus. Videntur itaq; mihi demonstrationes hæ sufficientes esse, quæ demonstrent simul, & dilucide ueritatem afferant. Hanc igitur qui uolet, agnoscat. Quod si autem rursus ueteris testamenti requiris testimonia, ut & in superioribus, en etiam illa accipe. Deus Mosi præcipiens, ut tabernaculum testimonij extrueret, iuxta formam sibi in monte propositam, tum etiam arcam, quæ sanè Christi & sanctæ matris illius typum præferebant (quæ quidem propter prolixitatem scripturæ, & interpretationis uolentes, ut etiam in alijs plurimis, omittimus) præcepit illi ut faceret imagines Cherubim, quæ poneret super arcam. Vides, ut omnia quæ Christianorum sunt, non simplici modo & casu fortuito fiant, sed cum

cum scopo & fine diligenter considerato, dignaq; præmeditatione? Quapropter desiste tandem ab importunis & ineptis cauillationibus. Omnia enim quæ Christianos spectant, non casu nec frustra facta sunt, sed diligenti cura, & eximia, à maximo ad minimum usq; & ab eo tempore constituta, descripta & ordinata sunt, quæcunq; contigerunt.

QVOD DOLOSE ET PERNICIOSE DOCVERIT MACHOMET, ET QVOD LEX ET TESTAmentum uetus non sint sublata per Christum, sed magis illustrata. Insuper, quod in lege infirmum erat & impossibile, hoc Euangelium compleuit.

APOLOGIA QVARTA.

Qvandoquidem de alijs, quorũ à uobis Musulmanis nos qui Christum profitemur, accusamur, abunde satis demonstratum est, adeò ut iam omni reprehẽsione liberati simus, age quantum superest de reliquis nunc uideamus. Sunt uero hæc. Dixit Deus ipsi Machomet, Omnia feci propter te, & te propter me. Hoc uero Christiani pernegant. Quin & ipsius Machomet nomen scriptum in Euangelio extat, Christo nimirum ad Iudæos sic dicente: Bonum uobis nuncium prædico, ut illud cognoscatis, quoniam post me uenturus est apostolus & propheta. Idem etiam in Mosis ueteri Testamento scriptum est. Christiani uero inuidia moti, illud ex Euangelio eiecerunt. Cum tamẽ non in Euangelio tantum, & ueteri testamento Mahometi nomen scriptum inueniatur, sed etiam à dextris throni diuini partibus. Et Musulmanorum fides ab ipso Abraham authore dependet. Christiani quoq; quia Mosis legem transgrediuntur, accusatione & reprehensione digni sunt: ipsi uero Musulmanos accusant, laude dignos et honore. Atqui hęc sunt, de quibus nos Christiani à Musulmanis accusamur. hæc uero sic confutamus. Deus indigus & alicuius rei inopia laborans, deus non est. Sed uerus Deus, creator cœli & terræ & omnium quæ in his creata sunt, quiq; creauit angelos & homines, nulla re prorsus indiget, sola autem bonitate sua & uoluntate creauit omnia. Cum uerò hoc tam firmum sit, ut nemo qui negare possit, inueniatur, impie reuera locutus est Mahomet, quod Deus ad illum dixerit, Omnia creaui propter te, & te propter me. Deus enim nulla re prorsus indiget. Quod uero Musulmanorum fides ad Abraham authorem non possit referri, ueluti Mahomet tradit, ex sua ipsius persona redarguitur. Ipse enim author & legislator est legum huiusmodi. Quod si alius est, demonstretur. Ab Abrahami enim tempore usq; ad Mahomet anni elapsi sunt bis mille quingenti & octuaginta duo, quibus euolutis demum Mahomet ortus est. Musulmanorum igitur fides ab Abraham autore non descendit. Quod si uerò hoc fortasse propter circumcisionem dicitis, age ipse tibi circumcisionis rationem explicabo. Cum uidisset Abraham cœlum, solem, sidera, terram, mare, & quæ in ipsis

ſunt, reputauit ſecum dicens, Vtiq; hæc tanta & ſtupenda opera uel ſimplici modo & ſua ſponte exorta ſunt, aut habent aliquem qui ipſa creauit. Contemplatus igitur, ut modò dictum eſt, creaturarum elegantiam, admiratione ductus obſtupuit, & animo ſuo hæc uoluere cœpit: Nequaquam hæc creatorem alium habent, ſed hæc ipſa nimirum dij ſunt. In ea enim opinione & parentes illius, & omnes ſimulachrorum cultores tenebantur. Et licet hæc omnia Deus ualde bona creauiſſet, & ſuo digna opificio, ut horum contemplatione homines in Dei cognitionem perducerentur, horumq; creatorem & opificem celebrarent, laudibusq; ueherent (quæ ſanè ſola & non alia horum cauſa eſt) homines tamen à uero & recta cognitione aberrantes, & omiſſa creatoris omnium, Dei ſcilicet, cultura & religione, creaturam potius adorauerunt, & hanc plus quàm creatorem coluerunt. Abraham autem longe aliam uiam ingreſſus eſt. Cordatus enim prudensq; cum uideret, & intelligeret cœlum quidem non immotum conſiſtere, ſed moueri continuè, interim uero ſolaribus radijs egere, qui hoc contemplationis cauſa illuminarent: tum etiam aërem huic ſubiectum cernens, & ſolem nunc quidem ſupra terram exoriri, nunc uero ſub eandem abſcondi, & quod hic nubibus nuſquam præſentibus luceat, illis uero incidentibus obtenebretur: præterea mare uentis agitari, & terram aquis ad fructuum prouentum indigere conſpicatus, omnia damnauit, utputa per ſe omni uirtute & potentia deſtituta, quæq; mutua opera indigeant, nec aliquam harum ex creaturis Deum eſſe exiſtimauit. Deus enim nullius opera indiget. Deinde contemplatus, ne forte dum nullum ex ſingulis hiſce Dei munus obire poſſit, omnia pariter coniuncta Dei nomen obtineant. Videns autem rurſum arida cum humidis pugnare, frigida uero cum calidis, & ignis uirtutem aquis opprimi, rurſum apud ſe meditatus eſt, deum ſibijpſi diuiſum, & pugnantem ſecum, Deum eſſe non poſſe. Hinc uerò creaturarum ordinem & contemplationem longe optimam contemplatus, dubitare apud ſemetipſum cœpit, eſſe nimirum uirtutem quandam, quæ omnia intra ſe contineat & gubernet. Et cum omnes homines Deum eſſe confiteantur, ſinguli uero pro ſuo arbitrio & uoluntate alium aliumq; confiteantur, coniecit hinc omnes errare & mentiri. Reſtat itaq; quod non ſit alius Deus uerus, quàm qui omnia condidit, quæ ſanè illi ſeruiunt, illaq; agit & mouet, diſponitq; pro ſuæ uoluntatis arbitrio. Hunc itaque Deum ipſe adoro. Et in terram prolapſus Abraham, Deum ſolum uerumque adorauit. Deus autem benigniſſimus, qui per Eſaiam prophetam dicit, Adhuc loquente te, ego adſum: id eſt, priuſquam tuam ad me rectam iuſtamq; petitionem abſolueris, tibi adſum: ſtatim etiam ſuſcepit Abrahami adorationem, fidemq;, quæ illi ad iuſticiam reputata eſt præ cæteris omnibus uirtutibus, & in numerum amicorum Dei receptus eſt. Nos enim omnes indigemus ſcripturarum auxilio, propter infirmitatem noſtram: iuſtus uerò Noë & Abraham, & qui illorum tempore floruerunt, pura mente præditi, ſcripturis non indigebant, ſed hæc in ipſorum cordibus inſcripta & adumbrata ſunt. Tunc igitur dixit illi Deus: Non amplius uocabitur nomen tuum Abram, ſed Abraham, eo quod patrem multarum gentium feci te. Tunc etiam promiſſiones illi dedit Deus, dicens: In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Et tunc oſtendit Deus terram Abrahæ dicens, Tibi & ſemini tuo dabo eam. Vnde Abraham libertate ſumpta, pro Sodomis

mis apud Deum intercessit, ut superius à nobis dictum est. Postquam uero iudicijs Dei ipsi soli notis (quis enim Dei mentem cognouit?) in Aegyptũ paulo pòst transmittenda erat Abrahę posteritas, ut illic annis uiuerent quadringentis & triginta (sic enim Deum ipsi Abrahæ dixisse legimus, Semen tuum erit in terra aliena, gentem uero cui seruient, ego iudicabo: quod & factum est Pharaonis temporibus) ne propter diuturnam Hebræorum cum Pharaonitis conuersationem uniti utrinque, Aegyptiorum ritus & idololatriam imbiberent, circumcisio instituta est, tanquàm signum & symbolum Hebræos ab Aegyptijs separans, ne hi in nuptiarum commercia & consensum cõuenirent: partim quidem propter causam, quam modò recensuimus: partim uero, ut tempore liberationis suæ Hebræi prompti essent, & agnitu faciles. Si enim cum alienigenis fuissent uniti, quomodo conseruari potuisset Abrahæ semen & genus? Quapropter etiam in deserto errantes non circumcidebantur, annos sic agentes quadraginta: uerum in Aegypto, & postquam desertum egressi sunt, rursum circumcidi cœperunt. Et hic quidem unus, ut diximus, circumcisionis finis est. Alter uerò hic est, ut circumcisi carne, temperantia & moderatione in unam politiam contraherentur, nec lasciui essent, & molliculi, & propterea fornicationem suam ceu rem nihili reputarent: cæterum ut hinc paulatim ad augustiorem scientiam & politiam pertingerent, cum nimirum non in ueræ religionis signum circumcisio data sit, sed ijs tantum de causis, quas suprà memorauimus. Quod uero ad Christi aduentum lex abrogata sit, & nulla maneat reliqua circumcisio, ex ijs quæ nunc dicuntur attendito. Baptismus quidem à Deo institutus, in ueræ religionis signum institutus est, & propterea omnes simul uiri, simul & mulieres baptisantur: & qui non baptisatus fuerit, uera religione caret. Circumcisio autem talis non est: soli enim uiri circumciduntur, mulieres autem nequaquàm. Appareret enim hinc, quod uiri quidem ceu circumcisi pro orthodoxis haberentur, mulieres uero ceu incircumcisæ pro impijs. Intelligis'ne quàm longe alia sit circumcisionis ratio quam Musulmani sequantur? Hi enim omnem incircumcisum pro impio iudicant. Sed ecce uos contra uosipsos pugnatis, & quæ ceu ueræ religionis signa ueneramini, eadem ex parte contemnitis. Sed non in his solis Musulmani sibijpsis dissentire uidentur, sed etiam in alijs multis, quæ non opus est nunc de ipsis exponere. Dicamus tamen de hoc uno. Christus in Euangelio dicit: Qui non baptizatus fuerit, nõ ad Deum pertinet, et salutem. Mahomet autem cum Euangelium sanctum, absolutum, bonumque esse confiteatur, Musulmani tamen circumcisos orthodoxorum loco iudicant, baptizatos autem impijs adnumerant. Si igitur Mahometem ut uera docentem amplectimini, qua ratione eos qui baptizati sunt, impios dicitis? nec Euangelij doctrinam sequimini, cogitatisque circumcisos quidem peruerse agere & sentire, baptizatos autem uere religiosos esse? sed his diuersum sentitis. Non'ne constat uos uobis ipsis contrarios esse, & uos uosipsos confutare? Sed hæc talia quidem sunt.

Quoniam uero Ismaël, quo Musulmani progenitore gaudent, cum Hebræis non in Aegyptum descendit, in illo etiam circumcisionis nulla erat utilitas, quemadmodum in Hebræis: non enim adnumeratur Abrahæ hæredibus. Deus enim præcepit Abrahæ, dicens: Eijce ancillam cum filio eius, nequaquàm enim hæres erit ancillæ filius cum filio liberæ. Et eiectus

est ex domo Abrahæ Ismaël cum matre sua Agar. Quod si tamen forte non, nunquam ad Abraham rediјt, uisitationis causa uenit, non ut filius & semen hæresq; illius. Hæc igitur cum sic se habeant, unde nam fidem suam Musulmani desumpserint, non uideo. Propterea nullo indicio conijci potest, Musulmanorum fidem ante Mahometem ab Abraham authore deriuari. Verum ipse huiusmodi dogmatum author est, & ex sui ingenij nidulo docuit quæcunq; docuit, & non ex Deo.

Quod uerò Musulmani tradunt, ipsius Mahometi nomen in Euangelio citari (dicente nimirum de hoc Christo, Annuncio uobis bonum, quoniam post me uenturus est apostolus & propheta, nomen illi Mahomet) Christianos uero inuidia motos illud expunxisse ex Euangelio: agedum etiam de hoc inquiramus, & uidetur mihi ueritatem non absconsam futuram: attente igitur hæc audias. Tres legislatores sunt, qui leges tulerunt uniuersales: Moses, quem secuta est Hebræorum gens: Christus, quem secutæ sunt omnes gentes, & maxima Hebræorum in illum credentium multitudo (qui enim ex his non crediderunt, numero pauciores sunt illis qui crediderunt, & numeratu faciles:) & Mahomet, quem Musulmani secuti sunt. Præter autem illos tres, qui legem tulerit nullus est. Mosem uero à Deo missum esse, statim ab initio testimonijs comprobatur. Cum enim adhuc in Aegypto esset, fecit signa & miracula magna, & Aegyptum flagellauit, plagas illi inducens terribiles, percussit & sanauit, tum etiam futura ceu prophetes prædixit: Quod si populum Dei dimittere uolueris, dimitte: quod si nolis, hæc & illa tibi & toti populo Aegypti euenient. Et Pharao cum se uerbum Domini facturum esse promisisset, à Mose sanatus est, utpote qui potestatem à Deo accepisset. Post hæc uero Moses eduxit brachio potenti gentem Hebræorum ex terra Aegypti, & Pharaonis seruitute. Eos autem insecutus Pharao, à Mose submersus est in mari rubro cum omni suo exercitu. Deinde in desertis obambulauit annis quadraginta, miracula edens infinita. quin & coram tota Iudæorum gente in montem Sinai ascendit, sic ad illũ dicentibus Iudæis: Ascende in montem, & Dei uoluntatem ediscito, nos enim Dei uocem audire non possumus, ne forte moriamur: populus uero stabat procul à monte, cum tremore adorans Deum cum Mose colloquentem. Moses autem Dei sermonibus auditis, eosdem Hebræis exposuit: & repente, quod dixerat, impletum est. Præterea nunquàm per quadraginta hos annos locum mutauerunt citra Dei oraculum. Moses enim loquebatur, & Deus uoce sua respondit, ut scriptura testatur. Multis igitur testimonijs & miraculis instructus, legem Hebræis tulit, & legem ab hoc latam, ceu diuinam, receperũt & uenerati sunt. Secutus hunc est Christus, omnium prophetarum probatus testimonijs. Et Moses quidem testimonium recepit iam octogenarius (tot enim iam annos natus erat, cum à Deo ut Israëlem Aegypto educeret, ordinaretur) Christus autem testimonijs probatus fuit ab ipsa mundi fundatione, & priusquam ille nasceretur. Statim enim Abrahæ temporibus declarari cœperunt illius testimonia, quemadmodum in superioribus demonstratum est. Iam uerò natus, semel atque iterum Dei patris testimonium accepit. Præterea miracula quoque edidit, non ueluti Moses in Aegypto & deserto, sed ingentia, & omnem superantia naturam, tantoq; illis maiora, quanto Dominus seruo est præstantior. Et post multa ista testimonia, post infinita &

plus

plus quàm naturalia miracula, Euangelij lex promulgata est. coluerūt etiam & amplexæ sunt hanc omnes gentes, & uniuersus orbis, atq; in Christum crediderunt, qui Euangelium dederat.

Mahomet autem quibus testimonijs instructus dogmata sua dedit, & Musulmanis legem suam promulgauit? Nullius certe alterius authoritate, sed sua propria hanc statuit. & hic ipse est, qui de se testimonium fert. In uniuersa enim sacra scriptura nullum de illo extat testimonium, sed quæ illi contraria sint. Moses enim de Christo ad Hebræorum populum sic dixit, Suscitabit Dominus Deus prophetam ex fratribus nostris tanquàm me. Omnis anima quæ non audiuerit prophetam illum, extirpabitur. Et licet in superioribus de his dixerimus, non tamen pigebit de ijsdem denuò dicere. Cum enim Moses propheta dicit, Prophetam suscitabit Dominus Deus ex fratribus nostris: significauit ex Iudæis hunc prophetam oriundum esse. Et hunc audient, aliumq; uenientem non recipient, quin procul ab ipsis exibilabunt. Christus Ioannem Zachariæ filium prophetam, & maximum prophetam testificaturus, dicit: Omnes prophetæ usq; ad Ioannem prophetauerunt, à Ioanne uero regnum Dei annunciatur. Iam'ne intelligis, quomodo Moses Iudæorum populo præcipit, ut unicum tantummodo Hebræorum semine natum prophetam recipiant, alium uero nequaquam? Verūtamen omnes prophetæ è Iudæorū populo nati sunt. Christus aūt rursus hoc planius exposuit, Omnes prophetæ usq; ad Ioannem, & ulterius non erunt. Quapropter qui Dei & prophetarum testimonio caruerit, & ipsius sacræ scripturæ, à Deo nō est. Mahomet igitur cum non habeat sacræ scripturæ testimonium, à Deo nō est missus. Christus uero, non tantum hoc dixit, Omnes prophetæ usq; ad Ioannem, & ulterius non erunt: sed & signum dedit hoc cognoscendi omnibus, dicens, Cauete à pseudoprophetis, qui ueniunt ad uos uestitu ouium, intus uero sunt lupi rapaces. à fructibus ipsorum cognoscetis illos. Inspiciamus igitur quis legis Mahometicæ fructus sit, & hoc diligenter enucleato elucebit ueritas. Mahomet dicit, Non ueni legem laturus per miracula, sed cum ense & gladio. Et qui nostræ legi, quæ diuina est, non paruerint, morte moriantur, aut tributa soluant. & qui tributum soluunt, in fide sua propria permaneant. Quod si Euangelium non iustum erat, sanctum & rectum, merito sane & decenter uenturus erat legislator, qui homines ueritatem & iusticiam doceret. Si uero iustum erat, & sanctum, imperfectum tamen: etiam sic iustū decensq; erat, ut legislator aliquis ueniens Euangelij defectum compleret. Cum autem & sanctum & iustum & perfectū rectumq; dicatur & sit, idemq; de hoc confiteatur Mahomet cum dicit, Euangelium à Deo datum est & sanctum & plenum & rectum, quid'nam alio legislatore indigemus? Nihil prorsus. Porrò importuna est & inutilis Mahometicæ legis promulgatio. Quod enim per omnia rectum est, nihil habet se rectius, & perfecto nihil est perfectius, nec ipso uero quicquam uerius.

Matth. 11.

Matth. 7.

Verumtamen discussis singulis, inspiciamus quid'nam legislatoris Mahomet uerba sibi uelint. Non aliud quidem certe, quàm cum se ab omni miraculorum uirtute & pœnitentia alienissimum esse intelligeret, suam ipsius occultare uolens imbecillitatem, ne forte aliquando ab hominibus condemnaretur, dixit: Non ueni daturus legem per miracula, sed per ensem, & gladium; quemadmodum etiam in ipsis legis suæ expositionibus

tionibus statuit, ne legislatores & hæredes sui cum Christianis disputent. Quod sanè non alia de causa fecit, quàm ne illorum conuinceretur uanitas. Illud uero, quod legem ense & gladio se daturum promittit, cædes docet & rapinas. Et quis unquam audiuit aliquem hominum ui coactum credidisse? Fides animæ & mentis pars est. Et quoniam anima uel mens res sunt nullius seruitio subiectæ, quo nam modo Deus, qui has liberas creauerat, tanquam operis sui oblitus legislatorem erat missurus, qui has cogeret? Fides enim uoluntate & electione, tum libertate animæ & ipsius cognitione consistit: aliter uero nequaquàm. Corpus enim seruit & uincitur, nõnunquàm etiam ea quæ non uult, facit. de anima uero non sic sentiendum: sed in uoluntate, iudicio, cognitione & electione & in iudicio & ueritate horum, qui credunt illi, Deus est (est enim cordium scrutator) nec personam, sed cor respicit. Et quæ bruta animalia per legem naturæ non faciunt, ea legibus exigit Mahomet. Quis enim leonem à leone deuorari uidit, aut ab urso ursum, aut à pardali pardalim? Hic uerò manifeste homini, ut hominem occidat, præcipit. Et quis tam uanus, ut hunc à Deo esse crediturus sit? Deus enim rapinas & cædes non præcipit. Ad hæc scelus sceleri permutatur. Dicit enim, Aut moriantur, aut tributum soluant. Sic enim cædes permutatur auaricia. Non tamen inter hos terminos scelus consistit, sed extenditur longius. Quid enim tanta crudelitate & odio humani generis peius est, ut etiam illos trucidet, qui nihil mali admiserunt? Si enim Musulmanis in bellum profectis, aliquis illorum ceciderit, nequaquam seipsos, ut belli authores, reprehẽdendos existimant: sed super occisi cadauer singuli tot uiuentes trucidant, quot acquirere licuerit: & quò plus occiderint, eò magis occisi animam putant esse adiutam. Quod si uero homines proprios non habuerit, qui occisi animam iuuare cupit, Christianos ubicunque inuentos emit, eosq; aut super corpus occisi, aut super sepulchrum illius iugulat. Et à Deo esse dicetur, qui talia legibus suis statuit? Idem dicit: Qui cum scorto mercede soluta concubuerit, nõ peccat. at qui uirginẽ ui uiolauerit, peccat: qui autẽ cum illa sibi cõsentiente concubuerit, non peccat. Et qui captiuas in bello ceperit, his pro sua libidine nullo prohibẽte utatur. Quomodo igitur Deo authore id faciet, qui scortationes & uirginũ uiolationes legibus confirmat? Et quod longe scelestissimum est, his qui iuxta Dei præcepta in hoc sæculo uixerint, illis singulis post obitum ipsorum balnea & domus augustas, mulieres denique & uirgines quàm plurimas à Deo dandas fore promittit: & quod idololatrarum Græcorum nominati theologi dicere nec ausi sunt, nec talia esse crediderunt, hæc Mahomet aperto ore legibus suis sancire non erubescit. Hi enim sentiunt, quod qui uitam suam honeste in hoc mundo transegerint, cum post obitum ipsorum, animæ illorum pure à corporibus liberatæ sint, tunc eos in deorum numerum referri, interq; illos fortunatas insulas incolere, & cum illis exultare. Eorum uero qui impie hic uiuentes, impure simul & pollute obierint, animas in obscuros & tenebricosos locos discedere, & in fluuium perpetuis ardentem ignibus.

Et hæc quidem idololatræ Græci tradunt. Mahomet uero, qui se orthodoxon esse, & Deo proximum dicit, huiusmodi absurda & turpia legibus constituit? Minime certe perpendit, quod omnia hæc odij, iræ, & peccati effectus sint. Siquidem ante Adami transgressionem, ubi tunc

balnea?

balnea? ubi domus? ubi mulieres? Post peccatum uero & maledictionem, corpus contra animam instar feræ cuiusdam insurrexit: & cum hæc absoluta Dei consideratione careret, corpus uicit, animamq; à sublimitate & magnificentia sua detraxit, & abduxit in absurdas & uanas corporis concupiscentias et uoluntates: tuncq; anima ceu mancipiũ corporalium cupiditatum seruitio tradita est. Si igitur post mortuorum resurrectionem homines, qui iuxta Dei uoluntatem uixerunt, non possessuri sunt beatam illam uitam, quam Adam progenitor noster ante transgressionem habuit & amisit, sed eandem omnino uitã, quam post maledictionem sustinuit, acquisituri sunt, Væ hominibus illis. Verum hoc pessimum est, quod non modo de misera hac & execrabili uita Mahometis absurda opinio fertur, quam Deum iustis daturum promittit, sed de longe miseriori & turpiori, quàm hęc sit quam modo uiuimus. Adam enim post transgressionem, maledictionem & relegationem ex paradiso, Euam cognouit: uerum & hoc propter liberorum procreationem fecit, quos & progenuit. Ante transgressionem uero, angelicam uitam uixerunt. Præterea Adam Eua cognita, etiam postea hæc eadem unica erat mulier, & non plures. Non enim unum marem creauerat Dominus, & multas fœminas: nec multos mares, & unam fœminam: sed unum uirum, Adamum: & unam mulierem, Euam. Humano autem genere iam multiplicato, & in lasciuas & iniquas operationes prolapso, grauatus & indignatus est contra ipsos Deus, quemadmodum beatus ille Moses in ueteri Testamento describit, quod scilicet dixerit Deus: Non permanebit spiritus meus cum eis, quia caro sunt. quod nimirum toti carnales & terreni facti essent, non habentes conuenientem ipsis boni memoriam, & quod in lasciuiam penitus incidissent. Tunc dicit ad Noë Deus, Quoniam te inueni iustum in generatione hac, arcam fac ligneam talem, &c. Et fecit Noë arcam iuxta uerbum Domini, & arcam ingressus est cum tribus filijs suis, Sem, Cham, & Iaphet: ingressa est & uxor Noë in arcam, & tres uxores filiorum Noë. Viden' ut à Deo iusti testimonium accipit Noë una uxore contentus? quin & singuli filiorum ipsius singulas, easq; solas, uxores habuerunt, & ab ira Dei seruati sunt, totum uero humanum genus diluuij aquis deletum est. Hoc certe uel planè insipidum docere queat, quod unam eamq; solam uxorem uiro esse conueniat, iustumq; sit mulierem quoque uni soliq; uiro coniungi. Verum & hoc, ut prædiximus, post transgressionem propter liberorum procreationem factum est. Mahomet uerò manifeste docet, quod ea quæ iustis à Deo tribuitur merces, balnea sint, & singulis uxores plures, domusq; pulchre instructæ. Quomodo igitur à Deo fuisse dicetur, qui talia instituit? Quin etiam uanus est, qui talia recipit, creditq;, quod ea quæ Dei ira peccatori pœna euenit, tempore retributionis in boni & honesti mercedem sanctis iustisq; multipliciter retribuatur. Sed attende his quæ facta sunt. Dicit Moses: Et ingressus est Noe in arcam, & filij eius, & uxor eius, & uxores filiorum illius. Et postea dicit: Et exiuit Noe de arca, & uxor eius, & filij illius, & uxores filiorum illius. Atque in introitu quidem dicit: Ingressus est Noe, & filij eius, & uxor illius, & uxores filiorum illius. In egressu uero non sic, sed, Egressus est Noë, & uxor eius, & filij illius, & uxores filiorum illius cum eo: non aliud nimirum hac loquendi figura innuens, quàm quod iustum æquum'que sit, uirum unam

Gen. 6.

habere

habere uxorem. Verumtamen tempus aliquando incidit, ut etiam ab illa abstinere conueniat. Cum enim Moses inquit, Ingressus est Noë in arcam, & filij eius: filios illius ceu murum interposuit, ipsum Noë ab uxore sua separantem. Dum uero rursum dicit, Egressus est Noë & uxor illius: significauit, quod ab hinc nihil impediat, quo minus uxori suæ coniungatur. Eadem etiam ratio est filiorum illius, & uxorum illorum. Porrò & ipse Moses in montem Sinai ascensurus, Iudæos sic compellat: Purificate uos ipsos singuli usque ad tertium diem, lauantes uestimenta uestra, & uxorem ne tangatis. Quin & ipse Adam cum Euam uidisset, dixit, Hæc est os de ossibus meis, & caro de carne mea. Et propterea derelinquet homo patrem suum, & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una. Considera igitur quomodo post peccatum demum & stoliditatem hominum, polygamia increuerit. Adam enim non dicit, Et erunt multæ mulieres cum uiro in carne una: sed duo, hoc est uir & mulier. Vna uerò & plures inter se pugnant. Quamuis autem legislator Moses singulis Iudæorum uxores plures concesserit, in temporis successionem illud permisit: quemadmodum & in animalium sacrificijs factum est, ut eos ab impura filiorum cæde & oblatione abduceret. Sicut uerò Christus adueniens animalium sacrificia prohibuit, legis scopum implendo: ita etiam uxorum pluralitatem sustulit. Mahomet uero hic loco temperantiæ intemperantiam legibus suis constituit, non in hoc tantum seculo, sed in futuro etiam hæc ab ipso Deo cum multo fœnore rependi docens. Et uidere in illo licet illud Dauidis oraculum: Laudatur peccator in concupiscentijs animæ suæ. Et iniquus benedicitur, id est laudatur & celebratur, ab illis qui adulantur illi, & scelus ipsius irritant, & qui nec sensum quidem morbi propter silentium possunt habere: propterea etiam ille incurabilis existit. Quod enim morbi sensu caret, medicinam non quærit, nec admittit. Et hoc omnium atrocissimum est, cum malicia laudatur, nec malitia esse creditur. Mahomet enim, de quo sermo est, hominum uoluntati et uoluptati inprimis studuit, & secundum has docuit, ut uoluptatis ui quàm plurimos stultorum attraheret. Insuper, num soli uiri Deo curæ sunt, tanquàm creaturæ ipsius, mulieres uero nequaquam, cum non sint Dei figmentum? Númque igitur uiri tantum talibus à Deo acceptis bonis fruentur, mulieres uero nullis omnino? Quandoquidem autem una creatura est uiri & mulieris, idémque homo est omnis homo, síque omnes simili ratione iudicandi sunt, & simili ratione recepturi, qui quidem honeste uixerunt, bona: qui uero male, iram Dei, repulsam pœnamque: omnino manifeste constat, omnes homines idem iudicium subituros, tam uiros quàm mulieres, cũ una eademque horum natura sit: eodem etiam modo omnes iuxta opera sua, quæ patrauerunt, uel bona uel mala sunt recepturi. Restat igitur, quod & iustum & decorum est, ut mulieres eadem, quæ uiri, accipiant. Et quemadmodum unicuique, qui honeste uitam suam transegit, iuxta Mahometi leges mercedis loco multæ mulieres retribuuntur: sic dentur etiam singulis, quæ honeste uixerunt, mulieribus plures uiri. Quod si hoc tanquam absurdum reticuit, eadem mente & iudicio de uiris quoque illum sentire & iudicare conueniebat. Præterea plures illi uiri unicę dati mulieri, uel laudis gratia illi dabuntur (quod scilicet honeste uixerint) uel damnationis. Quod si ceu honeste uita sua functi sic remunerantur, cur his non plures datæ sunt mulieres?

Gen. 2.

Psalm. 9.

benefi-

beneficij & mercedis gratia, ut dictum est? sed potius uiris multis mulier una? Si uerò illud ceu condemnatis contingit, hæc eadem sanè beneficia laudis, & bonæ retributionis domicilia sunt, ueluti Mahomet enarrat. Quod idem de multis mulieribus uni uiro datis sentiendum est. Si enim uiris dantur ceu damnationem meritæ, cur in easdem hæc conferuntur beneficia? Si autem laudem meruerunt, cur uni uiro multæ tribuuntur? Et quid'nam hac confusione est absurdius, & magis deforme? Vides'ne in quot absurda uel inuitus incidit, qui à uia uera aberrauit? Sed minime hæc ita sunt: non sunt, inquam, hęc. Quæ enim sanctis exoluitur retributio, nō in delicijs uersatur, potationibus, balneis, et mulieribus, quæ omnia peccati & iræ fructus sunt, ut dictum est: uerum retributio hæc sanctitas est, puritas, & uita angelica, gaudium & hilaritas, & exultatio, quam oculus non uidit, & auris non audiuit, nec in cor hominis unquàm ascendit. Vides itaque fructum legislatori huic ex sua lege prouenientem. Cognoscitur autem à fructu operum ratio illius, aut non? Et quis tam stupidus & excæcatus, ut hæc quę dicta sunt non intelligat? Quomodo igitur Deum authorem referet, qui huiusmodi statuit? Et de his quid'nam pluribus opus est?

De nomine uerò Mahomet, scripto in dextra throni diuini parte, quid opus est uerborum apologiam contexere? Prudentes enim prudenter de hoc iudicabunt: stulti uero & stupidi, ut uoluerint. Non tamen, quasi nostri sermonis obliti, de Mahomete hæc quæ dicta sunt conscripsimus. Dixi enim, quod huius meæ ad te Apologiæ finis non sit, Musulmanos impugnare, & quæcunq; absurda, perniciosa malaq; dicant, faciantq;, proferre: sed ut ostendam tantummodo, quod sine omni ratione & inique Christiani à Musulmanis accusentur: quod etiam fecimus. Quod si interim quædam de Mahomete diximus, ipsius rei argumentum nos dicere coëgit. Quandoquidem si de absurdis doctrinæ suæ scribere instituissemus, multa hic nobis dicenda essent. Quod uerò Christus de Mahomete sermonem non habuerit, nec in Euangelio nomen illius fuerit inscriptum, sufficienter à nobis in superioribus dictum est: sed & ipsa ratio hoc manifestius comprobabit. Quæcunq; uiderunt apostoli & discipuli Christi, & quæcunq; ex ore illius audiuerunt, hæc & literis prodiderunt, & docuerunt. Ex illis itaq; Christi discipulis quatuor conscripserunt Euangelium. Vnus quidem Matthæus nomine, qui Hebraica lingua illud descripsit, in Palæstinæ institutionem, & Hierosolymæ, partium'que Affricæ. Alter uero Marcus, Latino idiomate conscriptum uulgauit in Achaiam, Italiam et Romam, quin etiam in omnes gentes occidentales. Tertius Lucas lingua Græca usus est, quod in Asiam, Aethiopiam, Persiam, Indiamq; euulgatum est, & Arabiam. Quartus uerò Ioannes, etiam ipse Græcis literis usus, Euangelium conscripsit, quod in Europæ aliquot partes diffusum est, & insulas aliaq; loca à Græcis habitata. Sic inquam, Euangelium dispersum est in mundum uniuersum, non ui & necessitate, non gladio & ense, sed apostoli cum charitate, mansuetudine & humilitate uerbum Dei prædicauerunt. Et contrario omnino modo res successit. Apostolis enim percussis & colaphos passis, calumnia pressis, et in persecutione simul docentibus prædicatio illorū nō intercidit: sed quotidie crescebat & augebatur Christi Euangelium. Quin & hi ipsi, qui magno studio & labore in hoc incumbebant ut Christi nomen occultaretur, ne quis hominum

mattes
marcs
Lucas
Joannes

num confiteretur illum Deum esse, & ut mortis supplicium subiret qui hoc faceret, hi ipsi inquam, ueritate cognita illi adiuncti sunt, eamq; coluerunt, alij quidem ab apostolis, alij ab horum successoribus & discipulis edocti, & crediderunt Christum esse uerum Deum, & Dei uiuentis filium: quin etiã dolore & fletibus prosequebantur anteactos dies, quibus in tenebris & Satanæ erroribus ambulauerant. Deus autem benignus et misericors, ipsorum suscepit pœnitentiam, ipsosq; Christiani nominis persecutores pastorum officio dignatus est, & doctores præconesq; Euangelij & nominis sui fecit. Omnes etiam Euangelium recipientes, describebant illud singuli, legebant, discebant, & in illo instituebantur, colebantq; quæ in eo erant scripta: tum deniq; summo studio ignaros horum erudiebãt. Et hoc modo Euangelium in orbem uniuersum dispersum est, omnesq; illud habebant totius terræ incolæ. A' Christi temporibus itaq; usq; ad ea quibus docere cœpit Mahomet, anni elapsi sunt plus quingentis. Quis uero post Euangelij cognitionem intra quingentorum annorum spacium ausus fuisset expungere Mahometis nomen ex Euangelio, si modò in illo scriptum inueniebatur? partim quidẽ, quod qui unam tantum dictionem uel addere uel demere ausus fuisset, posthac Christiani nomen amisisset: partim uerò, ut demus impium quendam aliquã Euangelij dictionẽ expungere ausum fuisse, num uniuersum orbẽ unius ineptias secuturum fuisse putabimus? Nequaquàm. Hinc igitur elucet, Mahometis nomen nusquam in Euangelio descriptum fuisse. Præterea si Mahometis nomen Euangelij libris inerat, illum sanè Christus uel bonum, uel malum esse fuerat testificaturus. Si bonum, recepturi hunc certe erant omnes reges terræ, omnes præsides, omnes Christiani, eum nimirum qui Christi testimonio esset comprobatus, ut scilicet illius etiam utilitate perfruerẽtur. Si uerò malum dixit, retinuissent nimirum illius signa et indicia, et ne ab hoc læderentur custodiuissent. Quod si igitur uel ut bonum recepturi, uel ut malum auersaturi, non eiecisset uniuersus orbis ex Euangelio Mahometis nomen, etiam hinc apparet huius nomen in Euangelio scriptum non fuisse. Porrò nemo est qui alteri, priusquàm is natus sit, inuideat. Quis igitur Mahometem inuidia esset prosecutus, priusquam is nasceretur? Nemo prorsus. Et licet aliquis post natiuitatem illius hunc inuidia esset prosecutus, num totus orbis unius contra Mahometem inuidię erat subscripturus? Et quis tam imprudens, ut hoc non impossibile fuisse iudicet? Quare etiam hinc colligitur, Mahometis nomen in Euangelio non fuisse descriptum. Præterea siquidem dicerent Ismaëlitæ, quod in solo Euangelio Mahometis nomen scriptũ inueniretur, quodq; illud Christiani erasẽrint, sufficientes essent hæ, quas diximus, demonstrationes ad ueritatem comprobandum, et illorum refutandũ mendacia. Cum uerò addunt, illud etiam in ueteri Testamento à Mose conscripto extare, quomodo illud expunxerunt Hebræi? Illic etenim ne signum quidem de Mahomete inuenitur. Considera igitur qua fronte Musulmani dicant Christianos nomen illius inuidia motos ex Euangelio expunxisse? Hebræi uerò quam ob causam idem fecerunt? in circumcisione quippe, & in alijs quibusdam, cibis uidelicet alijsq; ritibus, Musulmani cum Hebræis conueniunt. Nunc igitur uel hinc quoq; constat, quod nec in ueteri Mosis testamento, nec in Euangelio, Mahometis nomen contineatur. Et hæc quidem hactenus: sufficiunt enim hæc, ut uel stupidissimum in ueritatis cognitionem inducant.

Inter

Inter alia uero omnia etiam in hoc Christiani à Musulmanis accusamur, quod spernentes legem à Mose latam, accusationem mereamur, cum tamen nos accusatione digni, Musulmanos accusemus summis celebrandos laudibus. Num itaq; laudandi sint Musulmani, seu minus, singulatim in superioribus demonstratum est. Sed agedum de nobis ipsis nunc uideamus. Num soluta est à nobis Mosis lex? Quin potius ab Euangelio confirmata est, & id quod in lege infirmum erat & impossibile, hoc Euangelium compleuit. Omnis enim sermo, omnis scriptura, omnis actio cum fine certo dicitur, scribitur, & fit: & quemadmodum omnes fructus præcedit flos, ita omnium actionũ dux est destinatus finis, apud cordatos homines. Et nunc diligenter, quæ dicuntur, considera, quomodo Adam nimirum à Deo formatus sit, & in paradisum collocatus, è quo propter diuinæ legis transgressionem extorris et exul factus sit, & maledictione à Deo suscepta & damnatione ut in eam terram redeat, è qua sumptus est, condemnetur. Quod sic euenisse uidemus. Mortem enim subijt, & defunctus in inferno detinebatur. Verumtamen opera diaboli totum genus humanum, & uniuersi simul inciderunt in facinora lasciua & illicita: & hoc perniciosum illis erat, quod relicto cultu creatoris cœli & terræ, & Dei factoris sui, seducti diabolum coluerunt, & idola, ut in superioribus diximus & demonstrauimus. Deus uero misericors, nequaquam uoluit creaturam suam ulterius diaboli tyrannide premi: hominemq; saluari uoluit. Quoniam uerò is ut sui iuris et liberi arbitrij sit, à Deo conditus est, nec ablatum ab ipso est antea illi concessum liberum arbitrium, sed semper liberum habens arbitrium permansit: uoluit saluare Deus hominem, sed tamen sua ipsius, hominis scilicet uoluntate & arbitrio, nõ ui & necessitate, ut Mahomet prædicat. Cum uerò omnes homines diuturno planè morbo lasciuiæ, & plus quàm naturalium uitiorum & idololatriæ laborauissent, ab eo tempore impossibile erat eosdem facile à tam diutino morbo liberari. Cœpit igitur Deus instar peritissimi medici paulatim curare genus hominum, Hebræorumq; gentem boni huius initium constituit, præcepitq; uni hominum iusto & sancto, Mosi scilicet, ut ex Dei oraculis exorsus Hebræorum gentem institueret: quod & fecit. Quoniam uerò omnia quæ lege & Euangelio continentur, huic meæ Apologiæ particulari inserere non facile licet, particularia tamen quædam ex his in medium afferemus. & quemadmodum ex uno calice omne quod in dolio est, uinum dijudicatur: sic ex his singularibus, quis nam legis & Euangelij scopus sit, cognoscere poterimus, & num alterum contradicat alteri. Diligenter itaq; his quæ dicuntur attendito. Moses dicit, Non occides: Dicit Christus, Qui irascitur fratri suo igr s pœnam subibit. Et Moses quidem dixit, Non occides: Christus uerò, Nõ irascaris. Nouisti igitur, quod primò quidem sanguinis, qui circa cor est in homine, efferuescẽtia oboritur, qua homo incitatur ad iracundiã, ex quibus & ipsa cædes sequitur. Qui uero ratione animi æstum refrenauerit, si non ad iram cõmotus fuerit, quomodo in cædis crimen inciderit? Et Moses quidẽ dicendo, Nõ occides, hominem à malo & ipso peccato absterruit, ipsum uero non reddidit perfectũ. non enim hoc homini multũ profuerit, si à malo abstineat, nisi etiam bonum operetur. Quapropter Christus non dixit, Non occides: sed, Quicunq; iratus fuerit fratri suo, &c. radicitus ipsum crimen euellens. Et lex quodammodo fructũ aufert (cædes enim iræ fructus est) Christus uero ipsam peccati arborẽ extirpat, id est animi æstum et iram. Et Moses quidẽ dicens, Non occides, in hoc cõstitit, nec ultrò progres-

xit, & in summum collocauit scalæ fastigium, quod ad cœlum usque pertingit. Quod enim in lege infirmum erat & impossibile, Euangelium impleuit. Sicuti demonstratum est. Dominus enim in Euangelijs sic ait, Non ueni ut legem destruam, sed ut impleam. Ante Euangelij enim tempora simul cognoscebatur qui nam uitiorum multitudine esset obrutus. Post huius uero annunciationem, libere sese uirginitatis politia protulit, & innumeri ex hominibus uirgines inueniuntur & muliebris & uirilis sexus. Cesso tamen de his dicere propter nimiam uerbositatem. Plurimi enim Christianorum uitã agunt angelicam. Nouisti ne autem nunc quomodo una eademque lex sit illa à Mose lata antiquitus, & quam Christus in Euangelio tulit? Et quemadmodum rex aliquis missis seruo suo nummis quinque, dicit illi, negotiare & operare cum his quamdiu peregre abfuero. Hic uero gratijs actis accipit, et negotiatur. Cum uero denuò peregre profectus fuerit rex, eidem seruo alios centum tradidit, nec propterea quinque his ille priuatus est: sed nomen quidem quinque nummorum deficit, nihilominus tamen hi quinque multipliciter in ipsis centum cõtinentur: et cum centum nummorum numerus nominatur, necessariò cum his coniunctus est & unà intelligitur ipsorum quinque numerus unà cum centenis: sic, inquam, in lege & Euangelio contingit. Lex quidem abrogata dicitur, citra controuersiam tamen in ipso Euangelio continetur ipsius legis finis, & multipliciter in hoc operatur, quemadmodum paulo antè diximus. Et hæc quidẽ abrogata est non ceu mala, sed ceu inutilis, quod præsens tempus attinet, nec usum habens aliquem. Et quemadmodũ in densissimis tenebris media nocte luna exorta tenebrarum profunditatem quasi attenuat, aërem tamen non omnino dilucidum reddit: sol uero exortus in tantum uniuersum orbem illuminat, ut etiam minimus in aëre puluisculus per solis radios conspiciatur. & luna quidem insitum sibi propriumque lumen non amisit, disparuit tamen & obtecta est, propter solis splendorem: sic etiam in ueteri lege & euangelio contingit. Lex enim uetus idololatriæ quidem tenebras depulit, non tamen in uniuersum illuminare & absoluere potuit hominum animas: Euangelium uero illuminauit, docuit, absoluit, & homines in cœlum euexit, paradisumque quam progenitor Adam amiserat, gratuitò cõcessit. Et quis tam infœlix, ut Euangelio relicto ad legem reuertatur, & quasi denuò ceu infans lactis nutrimentum concupiscat, nec instar uiri cibum solidiorem? uel quis ceu puer literarum elementa requirat, & non potius ceu absoluta prudentia præditus philosophiam? Vel quis solari lumine repudiato, lunarem amplectatur? Mihi sanè ea quæ scripsimus sufficere uidentur, ut facile, quicunque uoluerit huius rei ueritatem cognoscat, quin & tu ipse. Si autem fortassis adhuc propter sacrificia, circũcisionem, sabbati ociũ, & ciborũ discrimen ratio tua dubitat & uacillat, minime tamen hoc fieri conueniebat, cũ de maximis illis & necessarijs sufficienter dixerimus: uerumtamen etiam de his, ut & reliquis, breuissime differamus.

Homines, ut suprà diximus, humanas idolis uictimas immolabant, nec alienigenas tantum, sed etiam proprios liberos. Et quemadmodum lignum tortuosum integram & nimiam inflexionem sustinere non potest, sed illud paulatim principio artificis arte & opportunitate ab inæqualitate priore immutatur, deinde omnino in rectum extenditur ceu regula aliqua: ita etiam in sacrificijs factum est. Concessit enim Deus primo tauros immolari, oues & hircos, ut illos ab impijs hisce hominũ immolationibus abduceret. Quid enim

enim his deterius & iniquius? Hæc tamen concessit Deus, ut paulo pòst & ipsa abrogaret, & homines in notitiam sacrificandi laudem induceret. Sic enim per Dauidem Deus locutus est: Non suscipiam ex domo tua uitulos, " neque de gregibus tuis capellas. Num edam taurorum carnes, & hircorum " sanguinem bibam? Offer Deo sacrificium laudis, id est hymnum oris tui " cum sincero & recto corde: & redde Domino uota tua, & inuoca me in die " tribulationis tuæ, & eripiam te, & glorificabis me. Et hæc tanquàm sub Dei persona dixit, auersantis animalium uictimas. Per seipsum autem ad Deum sic dicit: Quoniam si uoluisses sacrificium, dedissem tibi. Holocausta non cõ " probas. Sacrificium Deo, spiritus contritus. Cor contritum & humiliatum " Dominus non despiciet. Viden' quomodo in omni negotio à summo ad in- " fimum tandem prophetæ locuti sint? Si igitur de sacrificijs dilucide dixerũt, quod Deo non grata sint, sed temporanea quædam concessio, iam post inutilem animalium oblationem sacrificatur & cantatur per os & labia ex puro & sincero corde, quod & factum est. Qui enim antè idololatræ, tyranni & persecutores Christi fuerant, qui Christum ignominia affecerant, conuersi doctores & præcones orbis facti sunt, & pro nomine Christi occubuerunt, seipsos proponentes formulam eorum qui in Christum credunt, ut dictum est. De circumcisione autem copiosius in superioribus diximus. Verumtamen etiam nunc sic dicimus. Circumcisio cordis est circumcisio, non carnis. Abundantiam enim cordis circumcidere debent singuli, non carnis. Abundantia enim cordis peccatum est, quod conciliauit diabolus & homo propter uoluptates. Quod uero Deus in homine fecit, non est superuacaneum. integrũ enim est, & bonũ, & abundans est nihil. Si itaque homo cordis abundantiam circumciderit, id est peccatum, hic reuera uere circumcisus est. Si autem peccato obnoxius fuerit, & carne circumcisus, uana & inutilis est huius circumcisio. Sed & Moses sic inquit: Hodie itaque circumcidite duritiam cordis uestri, & ceruicem uestram ne induretis amplius. Dominus enim Deus " uester, hic Deus deorum est, & Dominus dominantium. Deus magnus & " fortis. En qualem Moses circumcisionem faciat? Non carnis certe, sed cor- " dis. Verum & martyr Christi Stephanus cũ Hebræis disputans dixit, Duri ceruice & incircumcisi corde, qui recepistis legem, & non obseruauistis eam. Sabbatum uero non casu aut fortuitò institutum est, ut homines eo die o- " ciosi desiderent (ocium enim per se uitio habetur) sed ut Iudæi omnino ab " ijs quæ uitam attinent uacantes, spiritualia curarent. Et in hunc finem institutum est, ut sabbato quidem uacarent à curis uitam spectantibus, in cõcionem uero ardenti studio & cura abirent. Et clare constat, quod sacerdos in sabbato duplicem laborem absoluebat, et duplices oblationes immolabat. Iudæi autẽ etiam hoc neglecto uoluptatibus magis studebant et delicijs. Quapropter & propheta increpans illos, dixit: Væ abeuntibus ad diem malum, qui appropinquatis & contingitis sabbata ficta. Et Iudæis quidem, ut diximus, sabbatum institutum est, ut à curis uictum spectantibus uacantes, ad conciones sacras studiose conuenirent. Christianis uerò non similiter, utpote cum quotidie ad conciones & preces ipsis conuenire solenne sit. et sic laboratur ut hi quidem plus, illi uerò minus singulis diebus orẽt. Et quemadmodum in omnibus præceptis lex minimum illud & imperfectum exposuit, Euangelium uero uniuersale illud & totum: ita etiam in Sabbato fieri uidemus. Lex quidem sabbatum constituit, ut conciones adirent. Euangelium

Deut. 10

Act. 7.

uero quotidie hoc fieri uoluit, idq; non semel tantum in die, sed millies, si cui libuerit. Quod si uolueris, dicam id dilucidius. Iudæis ad Christum sabbato apportantibus magnam infirmorum multitudinem, claudorum, cæcorum, aridorum, paralyticorum, dæmoniacorum, aliorumq; uarijs morbis laborantium, omnes eadem ipsa hora sanauit. Iudæi uerò inuidia & ira pleni, cum aliud quod Christo obijcerent non haberent, dicunt illi, Non licet tibi hoc facere sabbato. Quin & Pharisæi uidentes Christi discipulos sabbato spicas uellere & comedere, dixerunt eundem sermonem. Quid uerò ad hos Christus? Annon legistis quid fecerit Dauid, cum esuriret ipse, & qui cum eo erant? Quomodo ingressus sit in domũ Dei, & panes propositionis comederit, & dederit his qui cum eo erant in die sabbati? Sabbatum enim propter hominem factum est, & non homo propter sabbatum. Sed & alia quædam est sabbati ratio. Sex diebus Deus creauit omnia, & septimo quieuit ab operibus suis. Tum & Christus in sepulchrum depositus, sabbato quieuit, in parasceue enim laborauit: latroni enim salutem dedit. die uero dominico rursum operatus est, suscitando primum, ut Deus, proprium corpus, & multorum aliorum: deinde & apostolis apparens, confortauit illos, & cum his alios multos apostolos. Et quod septem exactis seculis, id est annorum septem millibus à creatione mundi, uniuersalis omnium hominũ quies futura sit. Eò usq; enim omnis actio tam bona quàm mala extenditur: tempore autem illo resurrectio mortuorum & iudicium operum futurum est, & singulorũ iuxta opera sua retributio. & hos quidem qui impie uixerunt, æterna manet damnatio: pios uero bonosq;, uita æterna, paradisus & bonaq; plurima, quæ oculus non uidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascenderunt. En igitur quis ocij illius sabbatini finis sit, & quomodo errauerint ac adhuc errent, ueluti in omnibus alijs, miseri & stulti Iudæi.

De cibis uero ipsa ueritas sic se habet. Omnia quæ fecit Deus, ualde bona sunt: & si bona sunt, quomodo legislator ea pro malis & reijciendis erat iudicaturus? Cum Deus ad illos dicat, Ecce dedi uobis omnia ad comedendũ, ut herbas campi. Sed cum in deserto moraretur immorigera & ingrata Iudæorum gens, singulis diebus manna à Deo missum accipiebant: cæterum contra Mosem, imò ipsum Deum murmurabant quotidie, & suillas Aegypti carnes appetebant, quas antea comederant, & infinita alia (in primis tamen præ alijs suillarum carnium desiderio tenebantur.) Hac igitur de causa interdixit his legislator Moses, ne his uescerentur, ut eos ab omnibus Aegypti cupiditatibus abduceret. Sed de his ipsis audi. Quod enim uniuersus mundus in idololatriæ tenebras & barathrum inciderit, manifeste constat: in primis tamen omnium Aegyptij omnia ferè animalia adorabant, & deorum numero ascribebant. & quæcunq; hi tanquàm Deos uenerabantur, hæc Moses legislator immolare iussit: è uolatilibus quidem turturem & columbam, è quadrupedibus uero bouem, ouem & capram. sed porco uesci prohibuit, quoniam huius cibus magni erat precij apud Aegyptios simul et infelicissimos Iudæos. Moses igitur ipsis immutare uolens Aegyptiorum ritus, ea immolare iussit quæ Aegyptijs pro dijs erant, ut intelligerent se frustra hæc colere & uenerari. Quæ uero chara habebant, & magni faciebant, cibi gratia, illorum esum interminatus est: in primis tamen suillarum carnium, propter insatiabiles harum cupiditates, ut dictum est. Christus uero nihil è cibis prohibuit, nec etiã apostoli, horumq; successores. Quod si uero

aliqua

aliqua animalia sunt à quibus Christiani abstinent, hoc simpliciter diutinæ consuetudinis & propriæ uoluntatis gratia faciunt, non propter doctorum & Euangelij traditionem. Vetus enim lex hasce obseruationes habebat, Euangelium uero nequaquam: sed omnia in uniuscuiusq; potestate & arbitrio sunt constituta. propter diutinam uero, ut dictum est, consuetudinem à quibusdam animalibus abstinent, nec illis uescuntur: quemadmodũ qui penes nos sunt Monachi, ab omnium carnium esu abstinent, non quod has impuras & reijciendas esse arbitrentur, sed uitam (ut dictum est) augustiorem sequi cupientes, & rempub. habere longe sublimiorem propter corporis sui tolerantiam carnibus abstinent. Et ecce ex his quę de lege scripsimus, iudicare potes, legem Euangelio contrariam non esse, nec Euangelium legi: omnia enim hæc sibi consentiunt. Legis uero infirmitatem Euangelium cõpleuit. Si enim lex perfecta fuisset, nequaquam sic per Ieremiam prophetam dixisset Dominus: Ecce dies ueniunt, dicit Dominus, & constituam super domum Izraël & domum Iuda fœdus nouum: nõ secundum fœdus quod pepigi cum patribus ipsorum, in diebus cum apprehenderem ego manum ipsorum, ut educerem eos de terra Aegypti: quoniam ipsi non perstiterunt in fœdere meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Quoniam hoc est fœdus quod statuam domui Izraël post dies illos, dicit Dominus, Dabo leges meas in sensus illorum, & in cor ipsorum inscribam eas, & ero ipsis in Deum, & ipsi erũt mihi in populum. Nec docebit unusquisq; proximum suum, et quilibet fratrem suum, dicens, Cognosce Deum: quoniam omnes cognoscent me, à minimo ipsorum usque ad maximum illorum. Quoniam propitius ero iniquitatibus illorum, et peccatorum illorum & delictorum non amplius recordabor. Attende diligenter ad ea quæ dicuntur. Dicit Deus, Ecce dies ueniunt, et constituam super domum Izraël et super domum Iuda fœdus nouum. Dicendo, constituam fœdus nouum, ostendit primum illud esse imperfectum, futurum uerò illud fore perfectum. Cum item nouum dicit, ostendit alterum illud esse uetus, cuius nullus sit usus. Quin dilucidius adhuc dixit, Non secundum fœdus, quod pepigi cum patribus illorũ, quoniam non perstiterunt in fœdere meo, & neglexi eos, dicit Dominus. Omnino autem hinc elucescit, quod uetus quidem fœdus abrogauit, nouum uero gratuitò concessit. Sed adhuc clarius de hoc locutus, sic dixit: Ero ipsis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum, & omnes cognoscent me à minimo ipsorum usq; ad maximũ. Quoniam propitius ero iniquitatibus ipsorum, & peccatorum illorum delictorumq; non amplius recordabor. Vides quomodo Israëlis quidem populum reprobauerit, proculq; à se abegerit: & gentes, quibus nouũ fœdus, id est Euangeliũ traditũ est, populum suum nominauerit? Et domum Izraël & Iuda de ipsis gentibus dicere uidetur Deus, de Hebræorũ uero gente nequaq;. Quos etenim Christus diaboli filios uocauit, quomodo pater huius Deus eosdẽ populũ suũ appellaret? aut Deus ipsorũ esse diceretur? Similiter per Esaiam quoq; sic inquit Deus: E Zion exibit lex, & uerbũ Domini de Ierusalẽ. Et quæ nam lex alia de Zion & Ierusalem egressa est, prçterquam Christi doctrina et Euangelium? Mosaica enim lex in monte Sinai promulgata est Iudçis, genti immorigerç et ingratç: Christi aũt doctrina & Euangeliũ ex Hierusalẽ. Verũtamen tute tecũ cõsidera, et uide. Quemadmodũ homo tabernaculũ quoddã umbratile extruens, de hoc nõ multũ sollicitus est, in domo aũt extruẽda summo studio utit, et in primis curat ut fundamẽtũ positũ sit firmũ et stabile, ut forma domus sit cõmoda, et

Ierem. 31. / Esa. 2.

culmen imponat concinnum: quin etiam de elegantia domus non parum solicitus est. in domo enim sua pater familias habitat. Sic etiam in ueteri lege & Euangelio contingit. Euangelium quidem, secundum quod in eo requiescere Deus uoluit, per omnia sanctum fecit, perfectum & iustum & stabile. In lege uero nõ sic: sed uolens hanc tantum non ceu inutilem abolere, quasi in transcursu ipsam tradidit, ut legis defectus per Euangelium implerentur & resarcirentur. Cæterum quemadmodum de Christo prophetæ uaticinati sunt, & hæc quidem sermonibus claris exposuerunt, hæc uero per ænigmata: non solum autem de Christo, sed etiam de Euangelio & illius discipulis apostolisq; : sic etiam de lege. Et primo quidem cum Isaac benedicere uellet filio suo primogenito Esau, non complacitum est Deo in hoc: sed Iacobo post hunc nato benedixit. Et Esau quidem typus erat legis & populi Iudaici, Iacob uero typus Euangelij & populi ex gentibus collecti. Iudas uerò Iacobi filius genuit Phares & Zara. Cum autem Zara ad nascendum egrederetur, manus quidem eius emicuit, corpus uero nequaquam. Cum autẽ obstetrix manum filo tincto religauisset, manus infantis rursum ingressa est: & postea natus est frater eius Phares: quo in lucem edito, tandem & Zara natus est. Hoc autem uiso obstetrix dixit, Quare propter te solutum est septum? Septum certè ab omnibus prophetis lex Mosaica appellatur. Quis igitur exposuit obstetrici duos esse infantes? & quá nam de causa coccineo filo manum alterius religauit? Tum quid'nam innuens dixit, Quare propter te dissolutum est septum? id est, quomodo tu typus legis factus es? Et quemadmodũ qui modò apparuisti, deinde absconditus es, & frater qui posterior te erat, prior in lucem editus est: sic etiam septum, lex scilicet, quæ prima esse apparebit, paulo pòst posteriores habebit partes. Lex uerò Euangelij, quæ postremo uentura est, ante hanc enascetur. Vnde'nam obstetrix edocta hæc dixit? Diuina certe uirtute hæc uaticinata est: et quæ per prophetas loquitur Dei uirtus, per os etiam mulieris locuta est. Planius tamen adhuc & dilucidius per Ieremiam dixit Deus: Ecce dies ueniunt dicit Dominus, & constituam super domum Izraël & super domum Iuda fœdus nouum, &c. ut superius dictum est. Viden' quomodo per figuras & prophetias manifeste & clarè Deus legem demonstrauerit ociosam quidem esse, & imperfectam: euangelium uero efficax & perfectum? Nihilominus miseri & excæcati Iudæi nec imperfectam & impotentem legem obseruant, sed quotidie uel primi illius trangressores esse deprehendũtur (non accuso illos peccatorum, quis enim à peccatis abstinere poterit? sed de lege dico, quod illam transgrediantur) & ijdem si maxime uellent facere ea quæ legis sunt, nõ tamen possunt. Et uide qua ratione hoc fiat. Deus cõstituit & decreuit, ut Hierosolyma omniũ, quas gẽs Hebrẹorũ habet, urbiũ sit metropolis, in qua Solomon templũ ædificauit, præcepitq; Deus ut intra templũ sacrificia fiant, & oblationes pro peccatis hominũ: extra Hierosolymã uero & templũ hoc sacrificia nulla esse offerenda. Quandoquidem igitur Hierosolymarum urbs destructa est, et templũ subuersum, neq; iam sacerdotiũ habent ad sanctificationem sui, neq; modum offerendi Deo, quid'nam ipsis est reliqui? Nihil omnino. Propter hæc itaq; & alia multa, quæ nunc exacte scribere non est opus, neque Christiani esse deprehenduntur, quia euangelium non recipiunt: neque hæretici, quia nullum prorsus sequuntur hæresum doctorem: neque Musulmani, quia Mahometem non sectantur; neque Iudæi, cum nulla

Gen. 27

Gen. 38

Esau Iacob

Iudaei neque Christiani neque Heretici neque Musulmani neque Iudaei

nulla, quæ legis sunt, faciant: sed tales esse conuincuntur miseri, qui quid colant credant ue ignorent, sed in perditione uiuunt. Viden' quomodo à uera & recta uia aberrantes, cum se rectà incedere arbitrantur, in barathro & perditione esse conspiciuntur? Et hæc quidem hactenus.

Quoniam uero in omnibus, quę prius ad nos partim scripsisti, partim ore retulerunt tui ad nos nuncij, uoluntati tuæ obsecuti, copiosius nos defendimus, nunc age tui sermonis memineris. In fine enim literarum tuarũ sic dixisti, Prudẽti uel una sufficit oratio: quod reuera sic est. Si igitur prudenti uel una sufficit oratio, ut tu ipse testaris, et ipsa docet ueritas, prudẽs uerò aliquis multis sermonib. auditis bonis uerisq;, nec illos receperit, uel decerpserit fructum illorum, nonne meritò accusandus & reprehendendus fuerit? Vbi igitur nostrę hæ literę, hęcq; nostra apologia ad te peruenerint, adhortor ut diligẽter hæc consideres, & per singula uerba discutias, latentem thesaurum in his haud dubie inuenturus. Non enim animi nostri fœtus sunt, sed ex libris Mosaicis, sed ex Dauidis Psalterio, sed ex prophetis & Euangelio desumpta, quæ et ipse Mahomet & omnes Musulmani sancta & iusta esse cõfitentur & dicunt. Et hæc ipsa sunt, quæ uerbotenus ostendunt Christũ filium Dei esse, & eundem Deum simul & hominem. Ipse enim est, qui ab omnibus prophetis Deus est prædicatus. Is est quem Abrahã, utpote Deum, adorauit, & iudicem omnis terræ dixit. Is est quem cantu celebrauerunt angeli, & quem uirtutes supernæ in nubibus suis gestauerunt, quem uidit Daniel uenientem in nubibus ad iudicandum orbem. Is est, cui omnis creatura seruit, illius dicto obediẽs, uenti scilicet, mare, & reliqua. Is est, quo uiso infernus regnũ suum amisit: cæterum & ante mortem cum tremore implebat huius imperium, dimittens Lazarum, & alios. Hoc testantur infinita illa, quæ fecit, miracula. Et quid dicã amplius? Is est, qui à Deo patre testimonium sæpius accepit. De hoc Dauid dixit: Omnes gentes plaudite manibus, iubilate Deo in uoce exultationis. Quoniam rex uniuersæ terræ Deus. Psallite prudenter. Deus regnauit super gentes: quemadmodum in superioribus copiosius dictum est. Non enim de Deo patre dixit, nec de Dei filio, quod prius quidẽ non existens rex uniuersæ terræ, postea uero regnum super omnes gentes & omnem terram acceperit: sed hæc propter hominem, quem assumpsit filius & uerbum Dei, propheta dixit, qui nec regnabat, nec à gentibus omniq; terra adorabatur, eo quòd nondum esset natus. Post natiuitatem autem illius data est illi gloria, honor & potestas, ut dixit Daniel, & regnum. Cæterum & ipse Dauid eodem loco: quin & ipse Christus post resurrectionem quasi obsignans huiusmodi prophetias, dixit apostolis: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Profecti, docete omnes gentes: qui crediderit & baptizatus fuerit, saluabitur: qui uero non crediderit, condemnabitur. Vides'ne quanta cum simplicitate & luce appareat, quod de homine, quẽ filius & uerbũ Dei assumpsit ex diua Virgine, eadẽ dicunt prophetæ, sed & ipse Christus: & de illo extant omnia testimonia propter hominũ infirmitatem? Ipse enim filius Dei secundum diuinitatem testimonio non indiget. Quo enim testimonio Deus indigeat? Verumtamen quemadmodũ de Christi incarnatione, cruce & passione, resurrectione itẽ & assumptione, de lege quoq; & alijs uaticinia sunt prædicta, uisiones uisæ, typi facti: sic etiã de baptismo prophetiæ & typi sunt propositi, quę tamẽ omnia ꝑpter nimiã copiã, ut etiã in alijs, omisimus. De his tamẽ quędã particulariter pstringamus.

Matth. 28

gamus. Moses ille magnus, si non potuisset per mare rubrum Hebræorum gentem traducere, perissent sanè Pharaonis manibus. Iosue etiã filius Nun, nisi Iordanem in diuersas partes secuisset, non ingressi fuissent Iudęi terram promissam: arca uero propius propiusq; ad Iordanem fluuium allata, aquæ diuisæ sunt, & per siccum transiuit omnis Iudęorum populus: & arca typus erat diuæ Virginis Mariæ, quæ filium & uerbum Dei secundum carnem peperit. Cæterum & propheta Helias extruxit altare, & lignis holocaustisq; simul impositis, nullum omnino ignem inferebat, sed cum altare aqua perfudisset, orabat, cœloq; delapsus ignis sacrificium consumpsit. Vides ne igitur quomodo omnia, quæ Christiani colunt, primis illis & uetustis testimonijs comprobata sunt? Hæc enim & alia multa baptismum denotabant. Sine hoc enim hominem saluari, est impossibile. Quapropter & ipse Christus dixit, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluabitur: qui uero non crediderit, condemnabitur. Cum uero hæc omnia sic se habeant, nonne ridiculum fuerit, quod libros quidem summo honore prosequimini, Deum uerò in his celebratum contemnitis, dicentes hominem esse, & non Deum? Licet itaq; q̃ fusissime fieri potuit, non scripsimus, propter nimiam scripturæ copiam, tardumq; infirmitatis tuæ iudicium, nihilominus tamen hæc tanta scripsimus, ut uel stupidissimo ad rectum uerumq; discendum sufficiãt. Et ecce idem in te hodie, quod et in Iudęos, competit. de illis enim dixit Dominus: Dabo illis famem, sed non famem panis & aquæ, sed famem audiendi uerba Domini. Et sic omnino euenit. A' tempore enim illo, quo Christus mortem subijt, in iram inciderunt irreconciliabilem & sempiternam: ex tunc omnis sanctificatio omnisq; doctrina ab illis defecit. Idem igitur & in te contingit. Nam in hodiernum diem usq; uerbum Dei nec audiuisti, nec edoctus es: sed in stultitia ambulauisti, & tenebris. Nunc uerò missa tibi sunt Dei oracula, sanctorum & prophetarum dogmata: hæc igitur attente considera, & fine diligenter inspecto & accurata inquisitione stude, ne posthac in tenebris ambules, ne illud Dauidis in te impleatur oraculum, dicens, Filij hominũ quousq; aggrauatis cor? quàm diu diligitis uanitatem, & quæritis mendacium? Et cognoscite, quod Deus mirifice extulit sanctum suum, id est Christum. Quin & illud magni illius & admirandi Solomonis, dicens: In animam maleuolam sapientia Dei non transit, nec in corpus peccatis deditum. Ne similis fias deserto & solitudini spinas producenti, & tribulos: sed potius similis sis terræ fructiferæ, quæ semen susceptum trigecuplum, sexagecuplũ, & centuplum rependit. Sic tu recepto Euangelij uerbo fructũ proferas centuplum. Deum obtestor creatorem cœli & terræ, ut is oculos tuos aperiat, & dilatet cor tuum, ut facias opera tibi salutaria, quo paradisum et omnia bona in hac reposita possidere queas.

Amos 8.

AMEN.

ALCORANI, ID EST LEGIS PER MAHOMETEM LATAE CAPITA, QVAE PRIma oratione confutantur, sunt hæc.

QVod Mahomet tempore epilepsiæ, cum spumans hinc inde uolueretur, dixerit sibi archangelum Gabrielem se conuenientem uidisse. 1

Quod librum conscripserit, Arabice Corran dictum, Græce uero, legem Dei salutiferam. 2

Quod prophetam Dei & apostolum se nominauerit. 3

Quod Mosaica, Psalterium & prophetica scripta, iusta, sancta & uera nominauerit, præcipue uero Euangelium confessus sit iustum, sanctum, rectum, uerum & perfectum esse, & (ut in capite Iona reperitur) Dei cōmonitiones uocauerit. 4

Quod non à Mahomete solo, sed etiam ab aliјs lex illa lata sit. 5

Quod à Mahomete promulgata lex ore ad aures à diabolo lata sit. 6

Quod quidam dignitate Chalibas existens, id est summus doctor, religionem Christianam receperit. 7

Quod Mahomet cū in hæreticos quosdam Nestorianos & Arrianos, quin etiam Iudæos aliquos incidisset, omnem horum maliciam collegerit. 8

Quod iactabundus de se dixerit: Si omnes homines conueniant, omnes spiritus & angeli, non poterunt Alcorranum meo similem constituere. 9

Quod in fastigio dexteræ partis throni diuini Mahometis nomen inscriptum sit. 10

Quod legem non per miracula daturus uenerit, sed per gladium: et quod nō credentibus illi, aut mortis supplicium ferendum, aut tributa pendenda sint. 11

Quod interdixerit, ne quis suæ sectæ uel ordinis cum aliquo Christianorum disputet. 12

Quod Noë & Abraham, ipsi deniq; apostoli, eiusdem quam ipse postea promulgauit doctrinæ sectatores fuerint. 13

ORATIONIS II. CAPITA.

QVod ea quæ in Mosaicis præceptis, prophetis, psalterio & Euangelio continentur, sancta, iusta & Dei traditiones nominet, amplectatur & obseruet: quodq; illius sectatores non sint, qui hæc non impleuerint. 1

Quod legis suæ sectatores in partes septuaginta tres sint diuidendi, quarum unica sola sit saluanda, reliquas uero igni tradendas fore. 2

Quod nisi à Deo esset Alcorran, multa in eo essent sibi inuicem contraria. 3

Quod cum Gabriele ad Deum ascendens, in angelum inciderit decies millenis uicibus maiorem toto mundo, deflentem peccata sua: qui sua ipsius intercessione ueniam apud Deum impetrauerit. 4

Quod ipse scopus & sigillum sit prophetarum. 5

Quod rapinas, cædes & periuria prohibeat, eademq; rursus permittat. 6

7 Quod Deus illi permiserit peierare.

8 Quod Deus secum collocutus, dixerit se lusus gratia mundum condidisse.

9 Quod in capite Mipacara, id est iuuenca dicto, Iudæos & Christianos salutē consecuturos esse dixerit: in capite uero Amram, contrà asserit, neminem sine Ismaëlitarum lege seruari posse.

10 Quod ante ipsum nemo possit paradisum ingredi. Et rursum dicit, quod Deus illi multas mulieres uirosq; ante se paradisum ingressos ostenderit.

11 Quod Deus post resurrectionē domus elegantes, balnea & hortos, pluresq; mulieres se daturum promittat Mahometicæ legis sectatoribus.

12 Quod in capite Sad, angelos ex igne, homines uero ex puluere factos esse affirmet.

13 Quod in capite Emele, quod muscam significat, de Solomone et muscis mendacium prodat stolidum, quod & fatetur.

14 Quod in capite Rubeso, de Solomone & uerme tradat, superiori mendacio simillima.

15 Quod in libro Enarrationum, causam ponit, cur illis uino interdictum sit.

16 Quod cœlum hoc creatum, ex fumo factum sit: mare autem, ex monte quodam Caph nominato.

17 Quod solem, lunam, lumine & uirtute æquales esse dicat.

18 Quod à Gabriele, ut cœlum ascenderet, uocatus, ex Dei manu sibi imposita tantam frigoris uim senserit, ut quæ ad medullam dorsi usque penetrauerit.

19 Quod in capite Sad tradat, dæmones cum angeli essent, à Deo ut Adamum adorarent esse constitutos: cumq; hoc aliorum angelorum more facere noluerint, propterea dæmones esse factos.

20 Causam tradit, propter quam suillis carnibus interdictum sit.

21 Quod Deus in fine mundi omne hominum & angelorum genus occisurus sit.

22 Quod librum conscripserit, duodecim millia sermonum continentem: è quibus ter mille quidem ueri sint, cæteri autem falsi.

23 Quod in capite Ceramar dicat, se lunam in duas partes dissecuisse, quarum altera quidem in tunicam illius, altera uero in terram deciderit: deinde uero integram rursum restituisse.

24 Quod Deus & angeli pro Mahomete orent.

25 Quod in capite Helmaida, quod si interpreteris, mensam significat, affirmet, Hebręos & Christianos non esse filios Dei, nec amicos eius, eò quod affligantur.

ORATIONIS III. CAPITA.

1 QVod impossibile sit Deum habere filium, sine muliere.

2 Quod si filium Deus habuerit, erit inter utrosq; dissidium.

3 Quod in capitulo Elnesa, quod mulieres significat, dicat, Christum esse uerbum Dei, animam Dei, & spiritum Dei.

4 Quod Christum ex uirgine citra uirilem operam genitum esse testetur.

5 Quod neget Christum & Deum esse & Dei filium, illius etiam incarnationem. Eundem uerò nudum tantūmodo, ut Nestorius, hominem uocat: sanctum uerò, & cunctis hominibus excellentiorem.

6 Non Christum, sed alium loco illius crucifixum esse.

Quod

Quod Deus Christum ad se in cœlos uocauerit, hunc autem in fine mundi uenturum esse, & Antichristum occisurũ, quo facto & ipse Christus moriturus sit. 7

Christianos Deiparam uirginem in Deos retulisse, eamq; sororem esse Mosis & Aaronis. 8

ORATIONIS IIII. CAPITA.

QVod in cœlos surreptus Mahomet, corã Deo steterit, & audiuerit uaria, rursumq; in terram delatus sit. 1

Dæmones etiam salutem esse consecuturos. 2

Alcorrani interpretationem neminem intelligere, nec ipsum quidem Mahometem, sed solum Deum. 3

IN MAHOMETEM ORATIO PRIMA.

QVISQVIS alteri contradicere proposuit, scopũ unum præfixum habet, ut sua quidem confirmet, & obiecta destruat. Quandoquidem ergo de fide in Christũ sufficienter disseruimus, & quàm rectissime, ut mihi simul & ueritati uidetur, confisi agedum sancto spiritui, ab illis quidem contempto, à nobis autem honorato, uideamus quæ'nam sint uerba illa, quæ contra Deum & ueritatem euomuit perditionis filius Mahomet: non obliti interim huius, quod suprà diximus, nõ scilicet nostri instituti esse, ut in uniuersum omnia quæ à Mahomete absurde instituta sunt redarguamus, sed ea tantum refutabimus, quæ blasphema in Christum & illius in carne conuersationem impie & imprudẽter quidam infremuerunt. Et ne ceu infirmiores certamen detrectare uideamur, nunc illud Deo auxiliante subibimus, ut in utilitatem quærentium se ueritas eluceat.

Regnante Heraclio Romanorum rege, homo fuit perniciosius & uæsanus, qui os quidem suum posuit in cœlum, & contra altissimum iniqua locutus est, lingua autem illius transiuit in terram: quem sanè non errauerit quispiam, ut mihi uidetur, si diaboli primogenitũ & filium perditionis patremq; simul & filium mendacij uocauerit: nomen illi Mahomet, Arabs natione, peruersus ingenio, & animo peruersior. Hic hæreticis quibusdam conuersatus, & ab ijsdem institutus, semen excepit, quod in docentis & edocti cordibus arauerat & seminarat zizaniarum seminator, & spinas tribulosq; protulit centuplo plures. Omnem enim ferè hæresim in unum colligens, & hac cum sui ingenij figmentis permixta, mixturam ex his fecit unam, animarũ uenenũ scilicet. Deinde aliquos nactus homines quidẽ nomine, reipsa aũt à pecudibus nihil differentes, in illos uirus impietatis suæ euomuit: homines nimirũ pastores, penes quos non aliud quàm perpetuã cum pecudibus conuersationem deprehenderat. Vnde enim in his esset uera ratio? ubi doctrina? ubi lectio? Neq; enim, si quid ex his omnibus esset, iudicare poterãt, sed instar ferarum agrestes, immites, cõtinue in montibus & inter greges uersabantur: quos sanè si quis definiuerit, animalia esse sermone prædita, non rationalia, mortalia, mente & omni scientia destituta, nequaquam à uero aberrauerit. Quid enim deterius est homine, qui ratione & eruditione destitutus est? Verũtamen cum nec pessimus quisq; omni bono in uniuersum careat,

Psalm. 72.

nihil tamen hoc profuerit. En enim miseri Arabes dum bona quærũt, in mala inciderunt, & uiam salutis appetentes in profundum perditionis delapsi sunt. Mahomet enim hos ex uia ueritatis seductos in montes abduxit & solitudines, locosq; quos non inspicit Dominus, ut non immerito orare debuissent, dicendo, Custodi nos à laqueo quem posuerunt nobis, & ab offendiculis operantium iniquitatem. Constitue Domine legislatorem super nos. Non tamen propterea pro iustis habebũtur, ut qui fortasse Dei uoluntatem, iustum, sanctum, deoq; placitũ ignorauerint. In uniuersam enim terram exiuit apostolorum sonus, & Euangelium in totum orbem annunciatum est & Iudæis & gentibus, in testimonium ipsis. Quale uero gentium testimoniũ? Ipsum Euangelium, ipsa prædicatio, ipsa doctrina sapientum apostolorum, qui Euangeliũ annunciauerunt omni creaturæ, è quibus alij quidem ueritate cognita adorauerunt coluerunt q; solum Deum uerũ: alij uero ad ea quæ dicebantur, non intenti erant: alij rursum ad tempus fideles, postea in perditionis barathrum reuersi sunt, & quamuis idololatræ nõ fuerint, ut prius, in aliud tamen præcipitium à priori nihil differens inciderũt. Hic itaq; primum parentem suum diabolum scilicet imitatus, qui ceu fulgur cœlo delapsus, postquam à propria domo deiectus est, nullũ hominem non tentat, uerum uniuersos ignis gehennæ & tenebrarũ cohæredes facere conatur, & peregrinos alienosq; à Deo reddere: sic ille inquam infœlix Mahomet, non destitit curare quomodo omnes homines à Dei familia abstraheret. Et cum omnis homo delictorum suorum rationem redditurus sit in die iudicij, quam obsecro apologiam instituet stultus Mahomet, qui tantam hominem multitudinem à Deo abalienauit? Licet enim nemo è manu Dei eripere possit eum, qui salute dignus est, hic tamen Dei inimicus apparet, quantumuis reipsa infirmus sit.

1 Hic morbo caduco laborãs, morbi tẽpore hinc inde uoluebatur spumãs. Quid ergo impietatis inuentor comminiscitur? Simulat se non à morbo, sed à Deo detineri. dicebat enim se, quod archangeli Gabrielis conspectum ferre nequiret, ceu mortuum collabi: post uisionem uero diuinam, diuinorumq; dogmatum cognitionem ad sese redire: destinatum, scilicet se à Deo esse, ut quæcunq; uideret & audiret & à Deo disceret, in uniuersi mundi utilitatẽ manifestaret. 2 Et primo quidem semetipsum prophetam appellauit, & dei apostolum: deinde librum diuinorum dogmatum collectionem dictum conscripsit, Arabice uero Alcorranũ, & legem Dei salutiferam. 3 Qua uero ratione tam impudenter hic se prophetam appellauerit, non intelligo. Nomina enim quædam significationẽ habent à loco, ut Romani, Græci, Macedones: quædam substantialem, ut Petrus, Paulus, Socrates: alia rursus patronymicam, ut Pelopidæ, Cecropidæ: alia uero à scientia aliqua, ut philosophus, dux, medicus: alia ab officio, ut apostolus, doctor, discipulus: alia rursus ab officio simul & uirtute donorum, ut propheta, meditatiuus, miraculorum editor. Si ergo impudens ille se solum apostolum uocauisset, mendacium suum aliquousque occuluisset, ceu irreprehensibile. Propheta autẽ quomodo dici poterit, omni prophetia destitutus? Omnes enim prophetæ de Christo uaticinati sunt, item de Iudæis alijsq; argumẽtis, quæ quidem partim fere priusquam uaticinium proferretur, facta sunt: partim post tempus certum: partim in longum tempus differebantur: omnes tamen prophetiæ impletæ sunt. Hic uero impudens mendacij deprehensionem non

ueritus,tam impudenter prophetæ nomen sibi uendicat, qui non modo quàm longissime à prophetico dono remotus est, sed ne pseudoprophetis illis qui olim seducebant populum,similis:sed simpliciter & absolute sese prophetam & apostolum nominauit. Et fortè respondeat aliquis de pseudo prophetis dicens: Si mendaces erant,quomodo potuerunt seducere populum? Hæc uero quæstio non omni ratione caret.nam & nos hanc soluturos esse speramus. Deus Hebræorum gentem brachio excelso Aegypto educens,post multa illa & eximia,quæ in ipsos contulit, dona,etiam prophetas illis dedit,ut populo Dei præcepta annunciarent. Et his quandoq; dicebat: Hæc dicit Dominus, Si uolueritis audire me,bona terræ comedetis: quod si me nolueritis audire,gladius uos deuorabit:tali nimirum prophetia doctrinam cũ misericordia simul & minis continente. Quandoq; autẽ propter iniquitates ipsorum & peccata, prophetæ manifestã in illos Dei uẽturam iram annunciabant,per bellum & captiuitatem. Tunc itaq; propter ueritatis austeritatem Dei uerbis per prophetas annunciãtis non attendebant, sed illorum magis inhiabant sermonibus,qui dicebant, Hæc dicit Dominus, pax pax. Et contẽptis ueris prophetis,iniquitati adhærebãt. Quapropter cõcessit Deus hoc, & ingressus est spiritus seductor in pseudoprophetas, & quãdoq; mendaces illi uera prædicabant,mentiebantur autem millies,Deo hæc omnia sic in illorum commodum administrante. Hi autem ueris neglectis, mendacibus adhærebãt,quemadmodum etiam ad Iudæorum regẽ Achab quidam pseudopropheta Sedechias nomine aduenìens, factis cornibus ferreis coram rege astitit,dicens: Hęc dicit Dominus, Cornibus istis uentilabis Syriam,ô rex. Hic autem illius uerbis persuasus,cum populo egressus,propriam quoq; uitã perdidit. Et hi quidem permissione singula hæc faciebãt, & infidelium uindicta aliorum erat admonitio. Quęcunq; autem uanus hic fecit,omnia ad interitum & perditionem sui temporis hominum,& sequentium se instituit. Scripsit sanè Mahomet librũ, quem legem Dei salutiferã, & diuinorum præceptorum collectionem nominauit,ueluti in præcedentibus dictum est. Hic inquam uniuersum legis per ipsum latæ negotium tribus modis stabiliuit,pœna nempe & tyrannide,mendacio & impostura & hypocrisi, uoluptate permixta,de quibus etiã superius in quarta Apologia diximus,quantum tunc licuit:uerum & nunc nõ pigebit eadem dicere,quæ Deus ori nostro indiderit. Magnus ille & beatus Moses, ut neminẽ latet, à Deo ut filios Israel Aegypto educeret,missus erat,instructus antè miraculis,signis et prodigijs. Post exitum uero Aegypti,& illam in deserto commorationem, imò errores, nihil minora prioribus istis miraculis per istũ Deus exhibuit, sed maiora multo haud dubie. Post tantam igitur miraculorum uirtutem locutus cum illo est Dominus, non in angulo,aut abscondito: sed coram totis castris, & omni Iudæorum multitudine(opera enim lucis in luce exhibentur.) & tunc per Mosem seruum illius lex lata est,& sanè confirmata, ratificata & constabilita est omnibus ceu lex à Deo cœlitus demissa. Post huius autem promulgationem,ne tunc quidem miracula cessauerunt. sed & hoc uiuente & defuncto,per Iosue filium Nun,aliosq; similiter facta sunt. Quin & prophetæ magnis & stupendis miraculis editis claruerunt ad ueræ fidei certitudinẽ. Helias quidem tribus annis,& paulo amplius,cœlos conclusos aperuit,mortuos suscitauit,sacrificium aquis incẽdit. Similiter & Heliseus,& alij, In consummatione autem sæculorum descendẽs Christus,

non ut seruus instar illorum, sed ut horum dominus: & testimonia non ut prophetæ recipiens, sed ut illum decebat creaturæ omnis dominum & conditorem: nec tanquàm testimonij indigus, sed propter hominum ignorantiam & imbecillitatẽ, (magnum enim reuera est filij & Verbi dei in carnis administratione negotiũ.) Testimonijs igitur, ut dictum est, acceptis, (ut in superioribus Apologijs singulatim & dilucide demonstrauimus) exorsis ab Adami creatione, item à Noë, Abraham, Isaac, Iacob, Mose, Dauide, & prophetis omnibus, quin etiam in natiuitate sua ab ipsis angelis, magis, & stel-
„ la: & quod longe maximũ est, in baptismo Dei patris uoce, Tu es filius me-
„ us dilectus, in quo mihi complacitum est, (omitto enim nunc dicere edita ab ipso tempore conuersationis suæ inter homines miracula & prodigia magna, quæ multa sunt & innumerabilia, etiam in tempore passionis suæ & resurrectionis, & post hanc) comprobatus, tunc demum Euangelij legem protulit. Cæterum ferè transformationem Saluatoris nostri in Thabor monte
„ factam prætereramus. Thabor enim, inquit Dauid, & Hermon in nomine
„ tuo exultabunt. Et quomodo, ô bone Dauid, inanimata exultabit materia? Næ, inquit, non fortuito casu, neq; obiter Domini prodigia inspicite, sed recondite in cogitationum profunditatem, & magnum deprehendetis commodum. Age itaq; uideamus, quæ nam patriarchæ doctrina sit. Thabor & Hermon, inquit, in nomine tuo exultabunt. Quemadmodum enim in domini passione omnis creatura tristitiæ signa edidit, sancta uidelicet illius mater, apostoli, & omnes fideles, quin & sol obtenebratus est, terra concussa, & petræ scissæ, uelum disruptum est, & ipsi angeli ad nouum Verbi Dei mysterium obstupuerũt: sic etiam in monte Thabor omnis creatura exultauit, ex inanimatis quidẽ quasi tota terra & plantis, Thabor & Hermon: ex illis uero quæ sensu uiuunt, quæ in Thabor sunt animalia: ex mortuis, Moses: ex uiuentibus, Petrus, Iacobus, & Ioannes: ex uita autem illa noua & immutata, quæ nec humana nec angelica est, sed qualem Enoch & Helias agũt, ipse Helias: ex cœlo autem, nubes lucida & angeli. Et ecce Thabor & Hermon cũ omni creatura exultauerunt, Hermon in baptismo, Thabor in transformatiõe. In quo negotio? In uoce Dei patris de unigenito suo filio, qua dixit, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacitũ est, ipsum audite. Et in passione quidem omnis creatura alienabatur, omniaq; permiscebantur: in Saluatoris autem trãsformatione omnis creatura exultabat propter nomen filio Dei datum. Sed redeundum eò, unde sumus digressi. Moses quidem, ut dictum est, accepto prius à Deo miraculorũ testimonio, legem tulit. Prophetæ autem uaticiniorum euentu, & nonnunquam miraculis quoq; sunt confirmati. Christus etiam illis, quæ recẽsuimus, testimonijs probatus, & infinitis miraculis, ipse quoq; ore docuit. Post illius autem assumptionem discipuli huius Euangelium conscripserunt, ipsiq; docuerunt, miraculis sibi fidem uendicantes: non tamen miraculis solummodo, sed etiam propter optimam rerum administrationem, fidem merebantur apostoli. Primò enim cum hos exacuisset Christus, & ceu ferreos fecisset & adamantinos, ad prędicationem emisit, dicẽs illis: Ecce mitto uos ut oues in medio luporum. hi uero humilitatem induti, leonibus formidabiliores apparuerũt. Non enim audacia tollit audaciã, sed æquitas & humilitas. Luceat enim, inquit Christus, lux uestra coram hominibus, ut uideant opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum qui in cœlis est. Et hæc quidem est rei ueritas, quod uita integra &

Matth. 5.

gra & uirtus multis miraculis sit præstãtior. Multi enim, dicit Dominus, in illo die dicẽt mihi, Domine domine, nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo uirtutes multas edidimus, & in nomine tuo dæmones eiecimus. Et dicam illis, Non noui uos, abite à me qui operamini iniquitatẽ. Et si dicat aliquis: Et q̃d, opus euãgelica adducere uerba aduersus ea quæ à Mahomete dicuntur? nos illi respondebimus, quod multum his opus sit, & maxime. Testimonia enim ab hostibus accepta fide digniora sunt. Num, ut Euangelium hostium testimonijs indigeat? Absit blasphemia. Cæterum, ut si quis ab aliquo talentorum decem millia mutuò sumpserit, aut creditor mutui forensem contra debitorem actionem instituat, & illic debitor interrogatus à controuersiarum iudicibus, annuerit & confessus fuerit rem sic se et non aliter habere, nec aliqua res fuerit in qua falsum dicat, Iudex huiusmodi sermonibus auditis tacite secum ipse perpendens hosce sermones, sufficientes iudicat in testimonium debiti reddẽdi. Eadem mihi de omni sacra scriptura fertur opinio. Mosaica enim scripta, psalterium & prophetarum oracula, Mahomet sancta, iusta & uera esse docuit, queadmodum in Apologijs planius demonstrauimus: præcipue uero ante omnia excellentissimum Euangelium, sanctum esse & iustum, rectum, uerum & absolutum sæpius, declarauit, adeò ut hoc Dei commonitiones nominet. quemadmodum in capite Iona, quod in Alcorrano continetur, sic inquit: De his quę uobis reuelauimus, si dubitaueritis, ab illis inquirite, qui iam ante me Biblia legerunt, & ueritatem deprehendetis. Quinnam igitur sunt, qui ante Mahometẽ Biblia legerunt? Constat certè Hebræos esse, qui Mosis pentateuchum & prophetica scripta recipiunt, & Christiani, qui unà cum his etiam Euangelium admittunt, & apostolorum scripturas. Ecce quàm dilucide Mahometis testimonio apparet, quod posteri maioribus indigeant, nec maiores ipsis posteris. quemadmodum etiam in capite Helmaida (quod mensam interpretantur) copiosius explicat. Mahomet uero qua caussa legem suam tulerit, uel potius iniquitatem legibus honesti solutã, nescio, nisi fortè à patre suo diabolo motus. Nullo enim testimonio aliunde petito innititur, neq; è ueteri Testamento & prophetis, neq; ex nouo & apostolis: quæ potius hunc ceu hostem & inimicum auersantur. Beatus quidem ille Moses ad filios Izraël sic dicit, Suscitabit Dominus Deus prophetam ex fratribus nostris, sicut me. eum in omnibus audite. Omnis autem anima, quę non audiuerit prophetam hunc, extirpabitur. En diligenter quod dicitur considera. Cum enim Moses dicit, Dominus Deus suscitabit prophetam ex fratribus nostris, docuit ut hunc à se prædictum suscipiant, id est Christum, (ueluti in prima apologia dilucide demonstratum est:) ablegent uero & longissime à se arceant ex peregrina gente ad ipsos uenientem prophetam. Christus uero ad illos qui in ipsum credũt, sic dicit, Cauete à falsis prophetis, qui ueniũt ad uos uestiti pellibus ouium, intus uerò sunt lupi rapaces. A fructibus ipsorum cognoscetis eos. Et non potest arbor bona fructus malos ferre, neq; arbor mala fructus bonos facere. Quapropter nos his consideratis, inspiciamus Domini oraculũ, quisnam sit magister hic, quænam huius doctrina, quæ arbor & quinã fructus, ut uel ex ipso fructu arborẽ agnoscamus, & ex doctrina doctorẽ.

Matth. 7. 4 *Deut. 18.* *Matth. 7.*

Anno à domini & saluatoris nostri Iesu Christi ueri Dei incarnatione millesimo ducentesimo & decimo, quidam ordinis prædicatorũ Richaldus nomine, Babylonem profectus, ubi studiũ & mysteriũ iniquitatis exerceba

tur, summo labore sese in Arabum lingua exercuit. Hic discussis simul & exactissime deprehensis ijs quæ in Ismaëlitarum lege continentur, eadem in Latinam linguam ex Arabica transtulit. Lex itaque Ismaëlitarum Al-

5 corranum dicta, & à Mahomete promulgata, non ab ipso solo lata est, uerumetiam ab alijs quibusdam, utpote genero illius Ala, & alijs septem, quorum nomina sunt, Naphe, Eon, Oma, Elresar, Aser, filij Cheter, & filij Amer. Cum igitur hi quidem hoc, alij uero illud reciperent, & singuli proprium aliquid statuerent, post mortem Halæ & Mahometis factiones, contentiones, bella & cædes successoribus horum inciderunt. Verum hodie quidem bella mutua sopita sunt, dissidium uero & dissensio perdurauit ad-

6 huc: & alij quidem hoc, alij uero illud recipiunt. Cæterum lex illa principiò à dæmone lata est. Omnis enim iniquitas & peccatum dæmones habet adiutores, & cooperarios. In lege uero hac non item: sed ore ad aurem à dæmone dictata est: quemadmodũ etiam hi qui in Babylone ueritatis studiosiores sunt, ueritatem non occulunt, sed singuli ijs quibus confidunt, dicũt hoc, & fatentur doctrinã hanc à Deo non promanauisse, rationibus consentaneis hoc demonstrantes: timore mortis autem cedunt, & sequuntur impietatem. Non paruum tamẽ ex horum impietate argumentũ colligitur, quod

7 qui tales sunt, Christianorum dogmata omnino ignorẽt. Præterea quidam ex doctorib. horũ in dignitate Chalibarũ constitutus, nomine * cũ iam expiraret, crucem penes se ferre deprehensus est. Qua in pectore illius inuẽta, intelligẽtes hunc occulte Christianum fuisse, non eò loci ubi Chalibades sepeliri solenne est, illum sepelierunt, sed in alio ab hoc semotum. Qui enim inter hos sapientiores & prudentiores sunt, non ignorant errorem suum, & imposturam: sed partim quidem propter timorem prædictum, partim uero quia humanam gloriam magis amãt quàm gloriam Dei, occlusis animæ oculis in tenebris obambulãt, & timore mortis huius corporalis animæ mortem acquirunt. In Christianis autem contrà fieri solet: timore enim mortis animę, corporalem illam & externam cum uoluptate contemnunt. Christianorum enim fides longe lateq; ab his discrepat. Arctam enim & angustam

8 Christus dicit uiam esse, quæ nos ad uitam deducit. Et legem quidem, ut diximus, à dæmone didicit: nihilominus tamen in hereticos quosdã incidens, reliqua assumpsit: & à Iacobo quidem Baenra in Nestorij dogmatibus institutus est, quem & postea occidit: à Iudæis autem quibusdã, Phinees nimirum & Audio, quem ipse mutato nomine Audulam uocauit, atq; Salom, quem Perselem cognominauit, multa etiam transumpsit, sicq; etiam in Nestorianos aliquot incidens omnium impietatẽ collegit. Quapropter in Alcorano multa inuenire licet, ex modo dictis descripta heresibus. Si enim mores bonos corrũpere malorũ conuersatio potest, quãto magis si ea in prauos mores inciderit? Cum igitur legẽ à dęmone accepisset Mahomet, quid aliud illũ facere aut dicere oportebat, quàm ea quæ sui erãt magistri? Et queadmodum ille fastu laborãs, postquam lapsus est, statim mẽtiri cœpit, sic etiam Ma-

9 homet ex superbia & mẽdacio loqui cœpit & scribere. De seipso enim iactabundus dicit in hunc modũ: Si omnes homines conueniãt, omnes spiritus & omnes angeli talem, qualem ego, Alcorranum componere non poterũt. Item in capite Elasiar, quasi persona Dei loquens, sic inquit: Quod si hunc Alcorranum in aliquem montium immitteremus, timore illius & religione erga illum disrumperetur. Non tamen ex his tantummodo uerbis, illius ia-

ctantia deprehenditur, sed etiam in alijs multis effertur, sicuti paulo pòst nostra oratio exponet. A' solo Deo enim dicit Alcorranum intelligi, ab hominibus uero nequaquam. Cæterum agnoscat uanissimus doctor, quod sapientia sua non è supernis est, sed terrena, animalis & dæmoniaca. Dominus enim, inquit Dauid, ducet mansuetos in iudicio, docebit mansuetos uias suas. Superbis uero, inquit Solomon, resistit Dominus: humilibus uero dat gratiam. Si enim immundus coram Deo reputatur, quisquis animo extollitur, quis nam hunc mundare poterit? Et si Dominus superbis resistit, quis huic auxiliaturus est? Et si Dominus ducit mãsuetos in iudicio, & mansuetos docet uias suas, arrogantem & superbum quis ducet in uiam salutis & ueritatis? Quid uero de mendacio is, qui hoc ceu basim & fundamentum suum collocauit, & à quo nihil sine mendacio dictum sit? Cæterum alia quidem in uniuersum & omnino falsa & ficta sunt, alia uerò, ueritatis aliquod uestigium nactus, prodigiosa omnino & absurda fingit. Et quemadmodũ nullus est sensuum, qui non tactu instar uehiculi utatur: sic nullus est ab hoc dictus sermo, qui non aut manifeste mendax & falsus sit, aut ex mendacio & ueritate mixtus. Quis enim uel tantilla cognitione preditus, non iudicaret inter simplex figmentum, falsumq́; quod Deo obtrectans, de Alcorrano quasi in propria persona loquitur, Quod si in aliquem montium miserimus illum, disrumpetur utique præ timore & religione huius: quin etiam hoc de archangelo Gabriel, quem sub tempore morbi sui secum loquentem inducit. Præterea, quod de nomine suo Mahomet effinxit, quod ex æterno scriptum inueniatur in fastigio dextræ partis throni diuini: quodq́; de illo uaticinatus Christus filijs Israël dixerit, Annuncio uobis, apostolum Dei uenturum post me, nomen illi Mahomet. Cum uerò nec in ueteri nec in nouo Testamento huiusmodi scriptura inueniatur, & mendacium sit apertissimum, dixerunt finxeruntq́; successores huius, quosdam inuidia motos illud expunxisse, Iudæos quidem ex ueteri Testamento, Christianos autem ex Euangelio. Nos uero dilucide hoc in quarta Apologia confutato, demonstrauimus quàm aperte hoc falsum sit: quapropter superuacaneum & importunum existimo, eadem & de ijsdem sæpius disputare.

Psalm. 27: 10

Ad hęc, Nõ ueni, inquit, per miracula, sed per gladium & supplicia, ijsq́; qui nostræ legi & doctrinæ non obediunt, mortis pœna constituatur, aut tributa pendant. Quid nam hoc? Non aliud certe, quàm tegere uolens suam ipsius stultitiam & infirmitatem, cum nec scripturarũ nec miraculorum authoritate fidem inueniret, cædes adornat, ut timore reprehensionem effugeret, quod etiam euenit. Timore enim mortis confutationem, imò ueritatem deuitauerunt, & mẽdacium amplexati sunt, atq; perditionem: adeò ut & successores huius eo tempore, quo doctrinam suam explicant, strictũ gladium in medium illorum deponant, tanquam sub Mahometis persona dicentes: Hæc dicit propheta, Quoad gladius permanet, en etiam mea lex permanet: gladio autem sublato, etiam illa destruetur. Et quod peccatores quidem gladium suum contra Dauidem strinxerint, & intenderint arcus suos ad feriendum rectos corde, manifestò constat. Sed gladius ipsorum trãseat in cor eorum, & arcus illorum conterantur. Quoniam brachia peccatorum conterentur, iniqui uero expellentur, & semen impiorum extirpabitur. Paucorum enim est, & numeratu facilium, eos de fœlicitate in mortẽ deijcere. Quapro-

11

pter ueritatis testes & magni & sancti, & regni Dei hæredes facti sunt.

21 Porro etiam hoc præcipit Mahomet, ne quisquam sui ordinis cum aliquo Christianorũ disputet, suam ipsius infirmitatem metuens. Quin idem rursus alibi interdicit, ne quis disputet uerbis duris & acerbis cum aliquo alterius sectæ homine, sed blandis: Nõ enim, inquit, hominis est componere, sed solius Dei: &, Singuli de seipsis solis, et non de alijs rationem reddãt. En sibijpsi contradicens, & contrarius. Non enim in hoc tantum capite, sed in tota lege sua instabilis, inordinatus & dissimilis sibi apparet, & in omnibus ferè scriptis suis ipse seipsum confutare deprehenditur. Quemadmodũ enim mente captus & ignorans quænam argumenta sint & dogmata, de quibus dicere instituit, quę nam sint media, & quinam finis: sic etiam in scriptis suis agit. non enim tantummodo quæ in uno scripsit capite, in altero destruit & impugnat: sed sæpius, quæ in principio eiusdem capitis confirmauit, circa finem confutat & subuertit. Vix enim & difficulter in capita & ordinem digesta sunt, quæ ille tradidit: adeò ut contradictionis ratio ordinẽ præcedat. Idem enim hic qui præcipit, ne cum aliquibus alterius doctrinæ discipulis digladientur uerbis asperis durisq́;, sed blandis & mansuetis, (ut etiam in capite Elteniũ seipsum laudans dicit, Non hoc cogentium est, &c.) quin etiam in capite Elmipacara, quod bouem significat, sic ait, In lege Dei non est uis, quoniam quod æquum est, iam ante definitum est: hic idem inquam, sui quasi oblitus, præcipit dicens, Nostræ legi non obediẽtes, mortis supplicium maneat, aut tributa soluant. Et quid morte uiolentius est, ô legislator uanissime? Et quomodo à Deo ortum esse diceretur, quod scelus scelere compensat? Auaritia enim cædis furorem mitigat. Natura enim humana, quin potius homines, & naturæ illius formator & opifex Deus, talem constituit hominem, ut unà cum alijs animæ illius indiderit concupiscentiam, animi zelum & feruorem, atque rationem: ut per concupiscentiæ affectum amet & diligat summum bonum, quod est ipse Deus, omnemq́; iustitiam & uirtutem, quæ instar scalæ sunt animam ad ipsum Deum perducentis. Quod si autem fortè concupiscentia à uero & recto amore declinauerit, & pro dextris in contraria cœperit nutare, zelus iste animi cõtra dæmonem permoueatur, & humani generis perditorem serpentem persecutus, concupiscentiæ superatæ dux sit in uia recta & erroribus carente. Quod si uero etiam hic animi zelus ociosus & desidiosus permãserit, aut permotus nõ contra serpentem, sed hominem sibi cognatum insurgat, tunc ratio, id est dux & princeps ipsa mens instar iudicis fortis et incorrupti, hunc intra terminos consistere iubeat, singulaq́; suum ordinem custodire. Quapropter etiam omnium opifex concupiscentiæ sedem in iecore constituit, quod, cordi subiacet: irã uero aut animi zelũ in corde collocauit, quod iecore ceu principalior pars, est superius: rationis uero sedẽ fecit cerebrũ, quod omniũ summũ est, ceu rex quispiam, dux & princeps in omnia potestatem habens, non solũ ab his quæ circa se sunt propter liberũ sui arbitrium honoratũ, sed ab omni natura sensu prædita: quadmodũ in Adamo, in Noë, alijsq́; tã in ueteri quàm in nouo Testamento declaratũ est. Quapropter quilibet homo contra affectus ira uti debet, & aduersus quãlibet rem quæ ipsum à Deo abducit. Mahomet uero non contra affectus, sed cognatum sibi hominẽ hac tanquam fera immitissima & crudelissima usus est: nisi quod auaritia, ut dictum est, irã nonnihil mitigauit. Idem uero rursus in capite Em, tanquam omnium

oblitus,

oblitus, ſic dixit: Eorum qui deum alium quàm hunc recipiunt, tu pædagogus non es, nec procurator: quoniam deus hoc ſibiјpſi reſeruauit. Et quis nam alius Mahometis accuſator tã grauis fuerit, quàm ipſe eſt ſuiјpſius? Volens enim ſcripturis cõtradicere, quas antea iuſtas & ſanctas uocauit, nõ his tantũ contradicere deprehenditur, ſed in omnibus ferè ipſe ſibiјpſi eſt cõtrarius. In capite enim Elneſa, quod mulieres ſignificat, ſic inquit: Niſi à Deo eſſet Alcorranum, multa in eo inuenirentur cõtradictoria. Cum ſanè ipſemet nõ poſſet ſuis oculis ſcripturas intueri, neceſſariò cõfugit ad mendacia, quaſi ea quæ dicuntur, à Deo ſint. Et quomodo à Deo eſſes mendaciј miniſter & pater? Vbi eñ mendaciũ, ibi Deus locũ nõ habet: & ubi Deus eſt, ibi mẽdacium defecit. Tenebræ enim luminis præſentiam non ſuſtinent, quemadmodum nec morbus ſanitate ſuccedente ſubſiſtit. Præterea ducem & magiſtrum ſe dicens eſſe legis, quam iniquis tulit, Alcorrani ipſum non puduit. Dicit enim, quod Noë, Abraham, Iſaac, Iacob, ſed & ipſius Chriſti apoſtoli eiuſdem legis ſectatores fuerint. Et quomodo eiuſdẽ dogmatis apoſtoli fuerunt, qui priuſquàm tu naſcereris, annis uixerunt circiter ſeptingentis, ſi tu dogmatis huius author es? Quomodo uero Abraham, Iſaac & Iacob, tot ante hos ſæculis nati: quomodo iterum Noë, qui ante hos uixit annis circiter quadringentis? Quod ſi tu igitur author & inuentor impietatis es, (ut etiam es reuera) falſo dicis illos impuri dogmatis aſſeclas fuiſſe. Si uerò, ut facis, illos eadem ſentire aſſeris, rurſum mendaciј cõuinceris, quod te legis authorem nomines. Nec enim poterit fons ex uno eodem'que canali aquam dulcem ſimul & amaram effundere, uel uerũ & falſum. Sed quod ipſe per ignorantiam tibi contradicas, uerum eſt. Quoniam fides non ui, nec neceſſitate datur, ſed electionis & uoluntatis eſt. Corporalia enim uim ſentiunt: anima uero, & quæ illius ſunt, nõ item. Sed anima quodammodo ſui iuris eſt, & libera: quod enim credit, & uult, illud amat & amplectitur. Quod autẽ ui cõtingit, motum à ſeipſo non habet: quod autem propriȩ naturæ repugnat, & aliunde mouetur, firmum non eſt: & quod firmum non eſt, nec etiam ſtabile erit. Euãgeliј autem lex & firma eſt, & ſtabilis, propter propriј iuris poteſtatem, & ipſius uoluntatem animæ. Qui enim poteſt, inquit Chriſtus, capere, capiat. Mahometis lex nec firma eſt, nec ſtabilis, eo quod per gladiũ & uim adminiſtretur: licet Dei iudiciјs huius impietas dilatata, & uiribus aucta ſit. Sed quãtum à cœlo terra diſtat, tantum Dei conſilia ab humanis differunt, & illius cogitationes ab humanis cogitationibus, quemadmodũ & ipſe Deus per Eſaiam prophetam manifeſte declarauit. Propterea nos quoq; cum Paulo theologo dicimus, O profunditatem diuitiarum ſapientiæ & cognitionis Dei: quàm abſcõdita ſunt iudicia illius, & nõ inueſtigabiles uiæ eius? Quis enim nouit mentem Domini? Aut quis illi fuit à conſiliјs? Nouit enim Dominus pios cuſtodire, iniquos uero ſeruare ad diem iudiciј, puniendos igne ſempiterno. Lux enim impiorum extinguitur. Inſuper hoc dicit Mahomet: Non ueni legẽ confirmaturus miraculis, ſed per gladiũ. Et hoc uere dixit. Miraculorum enim uirtus, diuinorũ eſt munerũ & dotum. Et quæ'nam boni cum malo eſt communio? Nulla omnino. Sed quemadmodum malum tanquam non à Deo factum, non proprie per ſe ſubſiſtit, ſed propter boni interitum & defectum, tanquam per accidens in iјs quibus contingit perſpicitur: ita mihi de Mahometis doctrina factum uidetur, quod interitu & defectu uerorum Dei dogmatum, per accidens noua

13

Matth.19.

& pere-

& peregrina lex eruperit, quin potius à ueritate & Deo aliena. Quantum enim hoc malum est, tanta etiam est absurditas, & inordinata rerum confusio. Quemadmodum enim malum propter boni defectum apparet, ipsum uero per se substantia caret: & morbus propter sanitatis, cõfusioq; propter ordinis defectum enascitur, sic & Mahometis lex propter ueræ legis defectũ per accidens enata conspicitur, rectum simulans, cum ipsa per se mera sit absurditas & confusio, animæq; morbus, imò mors. Tantum enim Mahometis lex boni particeps est, in quantum quis sibi bene facere uidetur. Nullus enim malum, ut re ipsa est, conspiciens, ea quæ cõmittit, faceret. Suam igitur ipsius infirmitatem perspectam habens, mendacium assumit. simulat autẽ diuinam legem esse, quæ ab ipso traduntur: quoniam à Deo, ut dictum est, miraculorum testimonia non habebat. Sed quid de miraculorum testimonijs loquor? Ex charismatis enim et dotibus, quas à Deo habebant apostoli, minimum & postremum erat inter omnia, linguarum cognitio: & hanc quidem ceu doctores orbis habebant, ut quocunq; proficiscerentur, gentis linguã nossent quàm exactissime, (nisi enim quæ dicebantur intellexissent, uarijs opus fuisset interpretibus, ad eorum quæ utrinq; dicebantur declarationem.) Quomodo igitur hic se catholicum & uniuersi orbis doctorem nominat, qui ex omnibus donis, ne minimo quidem instructus est? Ipse enim de seipso inquit, quod aliam quàm solam Arabum linguam non nouerit: quare & Alcorranum eadem lingua promulgauerit, ut ipse dilucide confessus est. Quapropter ad gladij pœnam confugit, & cędem: nec immeritò. Huius enim præceptor et pater homicida erat ab initio, & in ueritate non stetit. Dęmonis enim uitium menti bonæ repugnare oportet: animæ uero uitium rationi, corpori, & ipsi naturæ contrarium est. quæ manifeste in Mahometis doctrina apparent. Absurditas enim & confusio, falsum deniq; & mentis excæcatio clare cognoscuntur. Videamus autem, quomodo ab hoc, quod præter naturam est, doceatur, & quale illud sit considera. Natura seipsam interimere nequit: sed cum ipsa sit ratio, omnia cum ratione facit. Mahomet uero hic quæ bruta animalia non faciunt, (quis enim animal aliquod uidit aliud quod eiusdem secum est generis interficere?) hominẽ similiter, ut ipse, Dei manu formatũ, sine omni commiseratione occidere docuit: qui omnibus feris apparet ferocior & immitior, ut ex eo quod modò dicetur, clarius apparebit. Fertur enim ab ipsis, Adductum quondam esse ad ipsum Mahometem, patruũ illius, & dixisse illi, Quid mihi eueniet, ô nepos, si uestræ legi non paruero? Hic uero respõdit: Non aliud, ô patrue, quàm quod occidam te. Ille uero, An non alia pœna restat? Non alia, respondit. Patruus, Obtemperabo tibi itaq;, inqt, in qbuscunq; uolueris: lingua aũt sola, nõ corde, idq; metu gladij cõpulsus. Coactus tamẽ ab illo etiã filius Catẽpladæ, dixit: Domine, scias me solo mortis timore doctrinã hãc recipere. Cęterũ & filius Empiastæ idẽ dicit, Timore mortis & gladij doctrinã hanc subeo. Deinde clam literas mittit in regionẽ Mechæ, ne errent, sed prospiciãt sibi quomodo gladij periculũ possint effugere. Hæc omnia ex Alcorrano & alijs libris desumpta sunt. Veruntamẽ in capite Bouis, concedit, quæ contra naturã ad faciendum nefaria sunt, quæ etiam dictu sunt turpissima. Quoscunq; enim apprehenderit impietas, in hos ceu morbus omne malum exercet. Dissimilium enim commixtio naturaliũ facultatum ad illicita est commotio, quod et ipsa intemperantia efficit. Huius uerò scopus non fuit alius, quàm ut naturalium simul

Ioan. 8.

simul & innaturalium uoluptatum promissione conciliaret sibi stultam & insanam hominum multitudinem, quod & factum est.

IN MAHOMETEM ORATIO SECVNDA.

VERITAS quidem una est & simplex, falsum uero multiplex & uarium: & qui in ueritate ambulat, in luce uersatur & securitate: falsi uero studiosus in tenebris obambulat, & quò nam uadat non nouit. Quapropter & Mahomet contempta ueritate, & recepto mendacio, nihil sani nihilq; humanæ saluti consentaneum docuit, uerum hoc solum studuisse depræhenditur, ut hominum uulgus sibi adiũgeret. Et uirtutum quidem fuit negligentissimus, ut humilitatis, longanimitatis, pacis & charitatis in proximum: nec aliquid utile commodumq; conscripsit. Ne uero redarguerentur illius mendacia & uanitates, per uetus & nouum Testamentum: nonnunquam alia sapientiæ alienæ dogmata nullo modo probabilia, quæ ab alijs conscripta sunt, adiunxit. Et ipse quidem inuitus & nolens & quasi diuina uirtute percitus sæpius scribendo ostendit, Mosis traditiones & prophetarum, quin & Psalterium ipsumq; Euangeliũ sancta esse, & à Deo tradita: præcipue uero & luculenter ipsum Euangelium sanctum, perfectum, rectumq;, & commonitiones Dei uocat in Alcorrano. Et cum ueritatem nõ posset omnino abscondere, dicit: Nam & ipsemet quæ in his scripta sunt, obseruo & facio. Et quoniam iustam, sanctam, rectam & à Deo traditam confitetur ueterem nouamq; scripturam, ipse seipsum huic obstringit etiam inuitus, & per omnia hæc seruare debebat. Mentionem uero uirtutũ, quæ in sacris continentur, non facit, quæ hominem à terra subuectum, cœlestem possunt efficere: sed quodcunq; illi in mentem incidit, illud approbat, docetq;: & nunc quidem approbat monetq;, ut nec ueterem nec nouam scripturam suscipiant: nunc uero, ut easdem recipiant. Quemadmodum in capite Helmaida, quod mensam interpretantur, sic inquit: Libri societas nulla est, nisi Euangelium & legem impleant. Libri autem societas secundum illũ dicuntur, Mahometis sectatores. Porro post multa prodigiosa uerba sua etiã hoc addit, quod in partes septuagintatres diuidendi sint legis suæ sectatores, è quibus una tantum eadem sola seruanda sit, reliquas autem igni tradẽdas. Qua'nam contra huiusmodi stulta & omni statu carentia uerba confutatione opus est? Nulla prorsus. Verum hoc solũ, qui uera sapiat adiecerit, quod & illa unica pars ab igne æterno consumenda sit, nisi fidem recipiat ueram & irreprehensibilem. Insuper quemadmodum ubiq; ferè ipse sibi contrarius est, sic etiam in capite Elnesa, quod mulieres significat, ipse seipsum confutat. dicit enim: Nisi à Deo esset Alcorranum traditum, multa in eo essent sibi inuicem contraria: cum contradictorijs planè refertum sit. In locis enim diuersis inquit, Quod Deus errantem non ducat: & idem denuò docens dicit, Orate ut ducamini ex tenebris in lucem, & ex uiarum tesquis uel salebris in rectas semitas. Quin de seipso testatur, quod in errore fuerit, (erat enim idololatra) & quod Deus eum reuocatum ad tanti prophetæ dignitatem constituerit, ut ad cœlum septimum usq; peruenerit, obuiamq; sit factus angelo cuidam millies maiori uniuerso mundo, qui peccata sua deplorans, per

hunc

4 hunc ueniam à Deo rogauerit. Item, quod cum Gabriele ad Deum ascendens, in angelum inciderit decies millenis uicibus maiorem mundo uniuerso: qui & ipse peccata sua deplorans apud Deum, se intercessore usus sit, &
5 ueniã impetrauerit. Porro de seipso dicit, quod finis, sigillum & silentium sit omniũ prophetarum, & propterea nemini post hunc prophetare licitum esse: quare morte moriatur, quisquis prophetauerit. Fertur uerò post hunc in Babylone quendam exortum esse nomine Solem, (quod scalam significat) qui se prophetam dixerit, & à Babylonijs pro propheta receptum esse, sed à Scythis cęsum unà cum turba illum sequente. Et quis'nam mendacia, fabulas & uanitates à Mahomete conscriptas enumerauerit? Tanta enim & tot sunt, tam innumerabilia & prolixitate uerbosa, ut etiã summi apud eos perditissimorum dogmatum doctores, quos illi Helphocaa, id est eximios nominant, inter se non consentiant aliquando in Alcorrani enarratione, nec in æternum consensuri uidentur. Quidam enim Mahometi adhærent, quidam Halæ, alij uero alijs: sed & hi ipsi inter se mutuò dissentiunt. Agnoscens igitur propriam infirmitatem calumniator hic, hancq; simul occultare uolens, in capite Helaram sic dicit: Nemo præter solum Deum Alcorrani enarrationem intelligit. Agnoscens enim legis suæ inutilitatem, sed & falsitatem, confusionem quoque & dissimilitudinem, quod'que multa summa reprehensione digna conscripsisset, hoc dixit. Sapientes uerò & prudentiores illius gentis, qui Græcorum sapientia instituti sunt (sunt enim quidam qui Euangelium & Mosis scripta perlegunt) ea quæ à Mahomete scripta sunt, condemnant, & pro infirmis rejciunt. Vnde apud Sarracenos lege cautum est, ut si quis in uniuersum dubitet, aut quæstionem dubiam de
6 Alcorrano moueat, extemplò morte moriatur. Insuper dicit: Ne comittatis rapinas & cædes, nec periuria: quoniam Deus hæc moleste fert. quod si tamen fortè feceritis, Deus benignus est, & misericors, illa'que condona-
7 turus est. Item in capite Helmaida, quod mensam significat, dicit, Deum periurij fraudem in nobis nihili æstimare, pro transgressione autem illius satisfactionem esse decem pauperum cibationem, totidem'que uestitum, aut pro his unius captiui redemptionem. Qui uerò neutrum ex his facere potest, ter ieiunato. Habent etiam iuramentum, quod non facile fallunt: quan
8 quam etiam hoc nonnunquam contingere soleat. Insuper, cum iurauisset Mahomet, se nõ coiturum cum Iacobitissa quadam nomine Maria, permisit illi Deus, ne quod iurauerat ratum haberet: sed ad eum accessit, ut in capite Elmetaare clarissime testatur. Testes autem huiusmodi permissio-
9 nis & periurij citãtur angeli, Michael scilicet & Gabriel. Ad hæc Deum sæpius cum illo collocutum, dixisse refert, quod lusus gratia mundum creauerit. Et cordatus quilibet, quæ hic dicuntur, perpendat, quomodo omnem concedat licentiam, ut quàm plurimos ad se attrahat. Et Domino dicente arctam & angustam esse uiam quæ ad uitam perducit, latam uerò & spaciosam quæ ducit ad perditionem: & reuera in illum conuenit hoc, Viam
10 præceptorum tuorum nolo cognoscere. Item in capite Mipacara, quod iuuencam interpretantur, Iudæos & Christianos saluandos esse dicit. In capite uero Amram, rursum inquit, quod nemo saluari possit sine ijs quæ Ismaelitarum lege continentur. Præterea inquit, quod nemo ante se paradisum possit ingredi. Idem uerò ipse paulo pòst dicit, quasi huius prioris oblitus, quod Dominus ipsum assumptum in paradisum duxerit, ostenderitq;

ritq; ibi uiros & mulieres multas. Et interrogauit eum, Domine, quid hoc est? Et respondit illi Deus, Ne mireris, nam & hi tui sectatores sunt. Quod uerò tradit Deum sibi dixisse, quod lusus gratia hominem fecerit, duas ob causas docet Mahomet: partim quidem ut ostenderet, Deum non magni e-stimare hominum salutem, & propterea singulis pro libidine sua intrepidè esse uiuendum: partim uerò, ut saluatoris Christi incarnationem suggilla-ret. Reuera certe sepulchrum apertum est guttur illius, & lingua eius dolosa. Venenum aspidis sub labijs illius. Instrumentum enim perditionis existēs, uana & falsa eructauit uerba. quæcunq; enim sceleratissima profari uoluit, Deum loquentem inducit. Quidam enim homines uasa sunt electionis, & misericordiæ: quidā uero uasa iræ, & perditionis. Propter capacitatem enim uasa nominantur. Extrinsecus enim excipiunt tam bonum quàm malum. Angeli quidem cognitionem suam habent de supernis: homines uero ex sacra scriptura, alijsq; extrinsecus accidentibus cognitionem colligūt, & per multa differentia in unam ueram cognitionem perducuntur: quapropter et uasa dicuntur. Miser itaq; hic diaboli doctrina suscepta, cum omne uenenū suis dogmatibus miscuisset, unam (ut dictū est) impietatis mixturā adorna-uit, quam propinauit sibi credentibus, & illorū animas ægritudine affectas, diabolo ceu sacrificiū obtulit. Animæ enim ægritudo, nō quemadmodū in corporibus macies et pinguedo in substantiā suam transiens cōtingit, sed est ad corporalia illa & momentanea permissio. Quapropter animę functiones omnino immutari possunt. Adulteria em̄, scortationes et uoluptates omnes mundo annexæ sunt. Et amicitia mūdi huius inimicitia est erga Deū. Qua-propter & ipse omnib. omissis, uulgus hominū uoluptatibus permisit, et nō uiuos modò istis addixit, uerumetiam post mortem illas permansuras esse pollicitus est. Quod scilicet sectatoribus illius post mortuorum resurrectio-nē Deus daturus sit ueneres, et mulieres quàm plurimas singulis, domus itē instructissimas, balnea & hortos, uestes et delicias, et alia his similia pollicebatur, Cyrinthū hæreticū secutus, & alios quosdam ueteres, sicq; finē quodam modo fœlicitatis uoluptatem esse docuit. Verum nos de his singulatim in quarta Apologia iam antè diximus: quapropter nō nostri instituti est, in u-niuersum omnes Mahometis impias opiniones reprehendere. Quoniam uerò nobis uisum est has copiosius refutare, sic dicimus. Idem ille Mahomet in Alcorrano sic dicit, Quod Deus mortem occisurus sit: quo facto, homi-nes immortales & integros esse resurrecturos. Cum itaq; res ita se habeat, quid opus est delicijs & rebus uenereis, cum generatio non sit necessaria? Alimentum enim propter corporis imminutionem factum est, ut defectum impleat. Et uiri cum muliere congressus propter liberorum procreationem concessus est. Quandoquidem uerò hic idem confitetur, quod omnes resur-recturi sint immortales, frustraneum certe est alimētum, frustraneum etiam rei uenereæ studium. Vt autem hoc concedamus, necessariò tamen genera-tio inde sequetur. Homines uerò hic generatos natura aut mortales aut im-mortales nasci oportet. Quod si mortales, quî fit ut ex immortalibus morta-les nascantur? Si uerò & hi ipsi qui nascuntur, immortales sunt, en nouum quendam generationis modum induxit. Beatus autem Moses hominum generationem exponens, sic inquit: Deus è puluere de terra sumpto forma uit Adam, à seipso uero spiritu illi indito, factus est in animam uiuentem. Ex costa uero Adami formauit Euam: ex utrisque uero simul ipsum Seth, et

omnes homines. Mortales igitur cum essent, etiam ipsi mortales genuerūt. Cui dogmati assentit Dauid, testimonium ferunt prophetę, & hoc ipse Christus confirmat. Nouum uero hunc generandi modum unde nam sceleratus ille incitatus docuerit, non intelligo: nisi forte propria ratione, & à patre suo diabolo permotus. Sed en absurdū hoc cōsidera. Si enim parentes immortales, filios etiā immortales genuerunt, en generationis modus exortus est, qui nec mortē sentit, nec resurrectionē. Quod si uero ipsi immortales, filios mortales genuerunt: quomodo filios diuersæ ab ipsis naturæ genuerunt? Natura enim omnis sibi simile generare consueuit. Vt uero etiā hoc cōcedamus: quomodo mors interfecta (ut antea posuisti) post resurrectionem denuò uires exercebit? Iam'ne intelligis, quomodo Mahometis doctrina sacrę scripturæ contraria, etiam sibi mutuo repugnet? Ipse enim unam eamq; solam dicit fore resurrectionis diem. Ecce autem si mortales nascūtur, morientur necessariò. Cum autem alia resurrectio nulla sit, & hi in æternum mortui iaceant, quis beatitudinis finem ipsam mortalitatem dixerit? Præterea sanctorum animæ quia nunc à corporibus separatæ sunt, uoluptatibus carerent, & propterea etiam beatitudine destituerentur, iuxta Mahometis sententiam: & ante illas, ipsi angeli. Sed hoc nequaq; est, non est inquam. Frustratum enim est insciens cor illius, & dum se sapientem putauit, omnium stultissimus apparuit. Beatitudinis enim finis, non uoluptas est: sed ut homo, quantum fieri potest, Deo similis fiat, Deum cognoscat, illiq; uniatur. Hoc inquam, summum & angeli & hominis bonum est, & summa fœlicitas. Mahomet uero cum quæ'nam dicat, ignoret, manifeste diuinæ repugnat iusticiæ. Iusticia enim diuina est, quæ omnia digne distribuit, & quæ immortalia sunt in æternum conseruat, temporanea uero hæc ad tempus, et reliqua suo quo debent ordine. Et primo quidem supremis ordinibus ea dantur, quæ conueniunt: deinde animabus & corporibus, post hæc etiam naturæ, quæ illam spectāt. En igitur proportionem, pulchritudinem, ordinem & administrationem iustam, quæ in singulis adhibetur. Nec ueteres quosdam philosophos sequaris, qui & ipsi stupidi sunt: uerumtamen frigida quadam oratione dicunt, fœlicitatem esse mentis cognitionem: cum ipsi, mea sententia, mente careant. Cum enim illi existiment nihil interesse inter mentem & intelligentiam, ignorant quod inter hæc Deus est summum bonum, & beatitudinis fœlicitatisq; caput. Quantum enim aliquis Deo appropinquat, tantum beatus est, gloriosus & fœlix. Mihi uerò dubitare contingit, quare non cædes etiam & rapinas post resurrectionem fore dixerit. Cum enim uoluptatum gratia & amore diuitiarum omnia bella moueantur, etiam illic idem dicere oportebat: quoniam qui plures in se uoluptates transfert, alijs multo est beatior.

12 Quin ille idem dicit in capite Sad, Angelos quidem ex igne creatos esse, hominem uero ex puluere. Et quemadmodum corpus ex terra compactum est, ita etiam angelos ex igne ceu materia compositos putat: è uerbis nimirum prophetæ hunc errorem hauriens, qui dicit, „Qui fecit angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis. non intelligens miser, quod cœlestes animi spiritus dicuntur propter celeritatem & uelocitatem, leuem etiam & incorpoream substantiam. Ignis autem flammam uocari propter claritatem, strenuitatem, repentinum motum, uimq; purgatoriam, & fortassis etiam propter corrumpendi potētiam. Quemadmodum & supremi ordines, qui immediate maiestatis diuinæ splendorem sustinent, Seraphim ab Hebræis

dicuntur:

dicuntur, id est flāmæ ardentes & calescentes, propter motum illum sempiternum circa diuina, & indesinentem, propterq; calorem, uelocitatem & feruorem continui, irrequieti & indefessi motus. Si enim ignis ille materialis proprietatem habet illuminatoriam & purgatoriam, ut in auro, corrumpendi uerò uirtutem in omnia adulterina, quantò magis cœlestes illi principatus, sancti nimirum angeli, uirtutem illuminandi & purgandi, & efficaciam ad illuminandum & purgandum illuminatione & purgatione dignos (quales nimirum sancti sunt, & prophetæ) habebunt: corrumpendi uero & uastandi potentiam, ut contra Senacherib Assyriorum regem? His itaq; nō intellectis, stolidus angelorum naturam ex igne cōstare putauit. De fabulis uero & prodigijs, quæ prodigiose edidit, dixitq;, à uetularum ebriosarum deliramentis nihil differentibus, quid plura dicere opus est? Dicit enim in capite Emele, quod si interpreteris muscam significat, Solomonem magnum angelorum, hominum & brutorum animalium exercitum collegisse. Qui in expeditionem egressi, ingentem ceu muscarum fluuium inuenerunt: dixitq; musca, O muscæ, ingredimini uos in antra uestra, ne uos perdat Solomon, & illius exercitus. Et musca subrisit. 13

Insuper in capite Rubesa dicit, uermiculum quendam dæmonibus Solomonis mortem denunciauisse: cuius rei narratio talis est. Cum Solomon scipioni suo inniteretur, tanto repente dolore correptus est, ut confestim expiraret: diuino tamen quodam miraculo non corruit. Huic uero ministrantes dæmones, cum illum sic stare cernerent, uiuere adhuc arbitrati sunt. Prorepsit autem è terra uermis, scipionem illius arrodens: quo simul corroso, Solomon concidit. Dæmones uero accurrentes, ut eum obijsse cognouerunt, ex eo tempore cunctis suis uiribus humano generi nocere cœperunt. 14

Porrò in libro Enarrationū Mahomet ipse causam reddit, quare ipsis uino interdictum sit. Dicit enim, Deum in terras duos emisisse angelos, ad bene imperandum & iudicandum: quorum nomina erant Arot & Marot. Mulier autem quædam actionem habens forensem, illos accedens, ad prandium inuitauit, & uinum (quod illis ne biberent præceperat Dominus) apposuit. qui ubi inebriati sunt, eandem opprimere ui conati sunt. Illa uero libidini illorum non consensit: sed conscenso cœlo, res suas exposuit. Deus uero hac simul uisa, & causa quam habebat cognita, ipsam fecit Luciferum, ut tam in cœlo inter stellas formosa esset, quàm in terra inter mulieres fuerat. Angelis uero qui peccauerant optionem obtulit, utrum in hoc an futuro sæculo puniri uellent. eosq; cum in hoc sæculo puniri mallent, ex pedibus ferrea catena in Babylonis puteum suspendit, usq; ad diem iudicij. 15

Dicit præterea, cœlum hoc creatum ex fumo factum esse: unde apparet, quod cœlum aliud, quod nō creatum sit, esse putauerit nouus ille legislator, quod nullus hominum unquam cognouit: in cuius differentiam cœlum hoc, quod coràm uidemus, creatum uocat, quasi ex maris exhalatione fumus talis exortus sit. Mare autem ex monte Caph prodijsse docet, qui totum orbem circumdat, & cœlum sustinet. Deinde solem & lunam æquales fuisse dicit luce simul et uirtute, nullamq; inter diem noctemq; fuisse differentiam, sed Gabriele quondam uolitante alam illius fortuitò lunæ propius admotam & impactam, corpus illius obscurauisse. 16 17

Insuper dicit, quod cum à Gabriele, ut Deum conueniret, uocatus in cœlum 18

lum fuerit, Deum manum suam super ipsum Mahometem imposuisse: se uero tantam sensisse frigoris uim, ut hæc ad dorsi quoque medullam penetrauerit. Quod autem hoc illius figmentum sit, manifeste constat. Verumtamē & Anthropomorphitarum sententiam secutus hæc dicit, qui Deum fingūt corporeum: ignorans nimirum miser illud, Suscepisti iniquitatem, quoniā

19 ero tibi similis. Item in capite Sad dicit Mahomet, dæmones, cum angeli fuerint, ut Adamum adorarent à Deo institutos esse: mutatos autem esse in dæmones, cum hoc officij detrectarent, nec illum more aliorum uellēt adorare. Atqui hæc opinio huic impio propria & peculiaris est. Dicit præterea Ma-

20 homet, ex stercore elephantis porcum enatum esse, ex stercore autem porci murem, felem autem ex fronte leonis. Causa autem huius talis refertur. Cū Noë in arca esset unà cum filijs suis & animalibus, illis ad naturæ officium abeuntibus arca inclinabatur: in primis autem, si abiret elephas. Nimio itaque timore Noë correptus, Deum consuluit. qui dixit, Profectus culum illius & stercoris meatum adora. Quod cum fecisset, simul exiuit stercus, & cum illo porcus ingens, qui cùm rostro stercora rimaret, scrutareturque, mus prodijt, qui arcæ tabulata cœpit arrodere: qua de causa maxime territi sunt. Noë autem de hoc denuò consulente Dominum, leo in frontem percussus est, & statim ex naribus illius felis prosilijt. Et hanc ille rationem adducit, propter quam suillæ carnes ab his pro immundis habeantur. Dicit item, quod Deus in consummatione mundi occisurus sit omne genus & angelo-

21 rum & hominum, & quod nemo uiuens præter unum Deum & mortem (quam angelum quendam Hadriel nomine esse dicit) relinquendus sit. Et tunc præcipiet Hadrieli Dominus, ut occidat seipsum. Quo facto, clamabit uoce alta Dominus, & dicet, Vbi sunt satrapæ mundi & principes? Et post hæc omnes suscitabit. Quid uero, quisquis mentis compos fuerit, de tot tantisque nugis dicet? Non aliud certe, meo uidere, quàm quod ipse Mahometes

22 testatur, qui ait se librum conscripsisse duodecim millia sermonum mirabilium continentem: à discipulis uero suis rogatum, ut hæc ipsis exponeret, dixisse illis, quod ex his quidem ter mille ueri sint, reliqui uero falsi. Hincque euenit, ut si qui Ismaëlitarum cum aliquibus disputauerint, et falsum esse conuincatur quod ab ipsis allatum est, intrepide dicant, ea ex falsis Mahometis sermonibus, & non ex ueris desumpta esse. Quod si is forte Lucianū imitatus, de seipso dixisset hanc unam solamque esse ueritatem, quod omnia quæ in Alcorrano descripta sunt falsa sint, ueniam certe, quæ in hoc continentur, possent mereri. Quemadmodū hic facetè Veras narrationes nominat, quæ à se dicuntur mendacia. In principio enim libri sui sic dicit: Vnicam hanc ueritatem dicturus sum, omnia nimirum quæ hic describuntur, falsa esse. Et deinde quæcunque ridicula sunt, per lusum ascribit. Cum uero hic tanta cum impudentia falsum doceat, nec Deum ueritus nec homines, quá nam uenia infœlix dignus fuerit? Præterea in capite Ceramar, quod lunam interpre-

23 tantur, dixit: Quod Mahometis discipuli cum lunam coitui uicinam uiderent, dixerint illi, Ostende nobis prodigium aliquod. Tunc ipse duobus digitis suis Lunæ innuit. quo facto, hæc in duas partes dissecta est, & alterum quidem frustum in montem Helicain (qui ab uno latere ciuitati Mechæ adiacet) decidit: alterum uero in alium montem Erythron nomine, qui ab altero latere eiusdem ciuitatis situs est. Et luna sic dissecta in Mahometis tu-

nicam

nicam collecta est, qui eandem integram restituit. Qua autem confutatione in huiusmodi figmenta & fabulas opus est? Verumtamen quisquis studiosus fuerit, intelligat miracula non in alicuius rei specimen fieri solere: sed alia quidem propter aliquam utilitatem animæ fiunt, ut de Christo & Nathaniele legimus. Nathaniel enim auditis quæ à Christo fiebant miraculis, & arcanis animi sui, uerum suum Dominum agnouit, & Christum confessus est esse Dei filium & præceptorem Israëlis, id est Deum & hominem. alia uero in utilitatem corporum fiunt, ut infinita infirmorum multitudo à Christo sanata, & esus panum: alia rursum propter utrumque contingunt, corpus nimirum & animam: ut in paralytico contigit, cui primum peccata remissa sunt, & fidem remissionis peccatorum etiam dissoluti corporis sanitas secuta est. Item in eo, qui à natiuitate sua cæcus fuerat. Post sanitatem enim oculorum acquisitam, is quoque proprium suum formatorem & creatorem agnouit, ipsumque adorauit. alia rursum miraculorum propter usum aliquem facta sunt, ut à Mose in Aegypto & deserto: item à Iosue filio Nun, qui solem in bello consistere fecit: sacerdotum quoque in Iericho. Hoc uero lunæ prodigiũ qua de causa factum est? Propter nullum certe commodum, nec usum: sed in hoc tantum, ut Mahometis discipuli omnia ea quæ in mentem inciderent, effutirent, aliaque quæ ab ipsis uana falsaque dicuntur. Vnum tamen bene facere uidentur, quod mentiri scopum sibi proposuerunt, & perpetuò mentiuntur. Hic enim idem est qui dixit, Non ueni per miracula daturus legem, sed per gladium. Et si hoc uerum est, quá nam ratione hoc stupendum in luna miraculũ edidit? Adeò omnia uana & falsa sunt, quæ ab ipsis dicuntur. Cum malitia enim cõuersantes, ignorantiæ seruiunt. Cognitio enim ignorantiam gignere nequit, ut nec lux tenebras. Malicia uero ignorantiam parere solet. Porrò in capite Elezap sic dicit, Deus & angeli semper pro Mahomete & illius sectatoribus orant. Quid dicis ô homo? Num Deus pro aliorum salute orat? Et si orat, aut seipsum orat, aut alium. Si seipsum, absurdum omnino est quod dicitur. & quæ nam sic est orationis utilitas? Et hoc modo nec propriam uoluntatem perficit. Quod si alterum orat, alium omnino, ut uidetur, Deum maiorem se habere deprehenditur. Sine omni enim controuersia, quod maius est, à minori oratur. Et ecce iuxta tuã opinionem, ô Mahomet, duo Dij sunt: hic quidem maior, ille uero minor: & hic quidem orare uidetur, ille uero alterius preces suscipere. Et tu ipse Deum creatorem cœli & terræ, illum inquam fateris, ipsumque adorando colis, quem tamen pro te orare affirmas. Quem enim alium Deum facis, qui cœli & terræ creatoris preces suscipiat? Quis nam ille Deus sit, non intelligo. Ego autem cum magno illo Mose consentiens dico, Dij, qui non fecerunt cœlum & terram, pereant. Sed dicunt fortassis Mahometistæ, Qua ratione igitur uos Christiani dicitis Christum, quem similiter ut Deum adoratis, pro crucifigẽtibus se orauisse? Eiusdem certe criminis, cuius nos accusatis, uos ipsi uel nolentes rei esse deprehendimini. Si enim Christus, iuxta uestram sententiam, Deus est, quare non libere & proprio iure crucifigentium se delicta remisit? Quod si Deus non est, cur illum ceu Deum adoratis? Si autẽ ille Deus est, & nihilominus, ut uidere licet, orare deprehenditur, alio certe Deo se maiore habet opus. En igitur iuxta tuam quoque opinionem Deus maior & minor est. Audiant uero nunc diligenter, qui hanc quæstionem mouent. Dominus in Euangelio apostolis sic ait: In cathedra Mosis sederunt scribæ & pharisæi: omnia igitur

Ioan. 1

Matth. 14.

Matt. 9

Ioan. 9.

24

Matth. 23.

quæ uos iusserint seruare, seruate, & facite illa: secundum opera autē illorū ne feceritis. dicunt enim, & nō faciunt. Quid nam hæc uerba innuūt? Non aliud quàm quod scribæ & pharisæi solo nomine doctores sint, reipsa uero nequaquàm. Christus autem operibus quoq; uirtutes docuit. et nōnunquā Christus facere aliquid prius, deinde docere conspicitur: nonnunquàm uero facere, & silere: adeò ut & ipsum silentium alterius doctrinę locū suppleat.

Matth. 5. Et aliquando quidem dicebat: Luceat lux uestra corā hominibus, ut uideāt „ opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum qui in cœlis est. aliquando *Matth. 6* uero rursus: Non sciat sinistra tua, quid faciat dextera tua. Inter docendum enim, cum dicit, Si quis te adegerit ad miliare unum, abi cum eo duo: & uolenti tunicam tuam auferre, dimitte etiam pallium. & percutienti te in maxillam, obuerte & alteram (aliaq; omnia, quæ uerbositatis causa omittimus) tunc dixit illis: Quod si dilexeritis amicos uestros, quod uestrum est præmium? Et si mutuum dederitis his à quibus uos recepturos esse speratis, quod nam uestrum est præmium? Quin potius mutuum date illis, à quibus uos nō recepturos speratis: & diligite inimicos uestros, & orate pro execrantibus uos. Cum igitur reliqua omnia etiam factis docuisset, & ipsa facta uerū annunciarent: amorem autem hostibus exhibendum uerbis tantummodo docuerat, facta autem adhuc laterent, nec manifesta essent: tempore passionis orauit pro crucifigentibus se, & quæ in illo latebat erga inimicos charitas, in lucē se protulit. Quin & beatus ille Lucas regi Theophilo sic dicit: Su„ periore quidem uolumine, id est euangelio, diximus de omnibus quæ cœ„ pit Iesus tum facere, tū docere. Quibus uerbis non aliud innuit, quàm quod Christum à stulte docentium scribarū & pharisæorum similitudine separat, & ostendit hunc doctorem uerum, qui dicat simul & faciat, qui faciat & doceat. Orauit quidem Christus pro his qui crucifigebant se, sed ut homo: Non enim instar Dei sine corpore in terris uersabatur, neq; tamen homo nudus, ut Nestorius & uos dicere soletis, sed Deus & homo. Et nunc quidem ceu Deus operabatur: ut cum dicit, Volo, mundus sis: &, Remittuntur tibi peccata tua. nunc uero ceu Deus & homo, ut cum cæcum tetigit, & sanatus est. Et in filia Centurionis per attactum quidem ostendit se hominem esse: per illud autem, quod dicit, Tibi dico, respice & surge, suam ipsius diuinitatem declarauit. Nonnunquàm uero solam suam humanitatem demonstrauit: ut cum esuriuit, laborauit, fleuit propter Lazarum.

Perfectus enim Deus, & perfectus homo erat. Et quemadmodum instar Dei propria sua potestate, quæcunq; uolebat & illi libitum erat, faciebat: sic ut homo, omnia humana (excepto peccato, quod sancta eius anima non cognouit: & ægritudine, quæ sanctum illius corpus non attigit) quæ hominis sunt, suscepit. Et quemadmodum peccati uestigium non erat in sancta Domini anima, sic nec ægritudo in sancto illius corpore. Peccatum enim ordinis turbatio & boni defectus est: & humorum inordinata confusio, sanitatisq; defectus, ægritudo. Sed quomodo inordinatæ confusionis & ægritudinis species in corpore creantis ordinem, morbum & omnem infirmitatem sanantis conspiceretur? Quandoquidem igitur, ut dictum est, Deus erat & homo, orauit quidem humano more, quia tempus reuelandi charitatem interiorem aduenerat. Ipse enim est qui dicit: Maiorem hac charitatem nemo *Ioan. 15* habet, quàm ut ponat aliquis animam pro amico suo: id est, uitam. Hic uero

non

non modo pro amicis suis uitam suam morti exposuit, sed nihilo minus pro inimicis suis, pro illis nempe qui crucifixerunt eum, & omnibus Iudæis: quin etiam pro toto mundo, quemadmodum prophetæ prædicauerunt, & res ipsa edocuit, ueritasque emicuit sole splẽdidior. Vt enim lapis emissus, si in solidum inciderit, in emittentem retorquetur: ita & Saluatoris oratio, infirmorum istorum & impiorum animas omni ferro duriores nacta, in eum qui hanc habuit reuersa est. Quapropter & Dauid uaticinatus dixit: Insurgentes in me testes iniqui, quæ non nouerunt, interrogauerunt me. Retribuerunt mihi malum pro bono, & orbitatem animæ meæ. Ego uero cum illi obturbarent me, induebam saccum, & humiliabam in ieiunio animam meam, & oratio mea in sinum meum reuertetur. En Christi oratio rursum ad illum reuersa est. Quam ob rem? Quia non inuenit pœnitentiæ locum in animabus crucifigentium illum. Si enim pœnitentia in illis inuenta fuisset, peccatum utique illorum esset sublatum. Quod etiamsi non factum sit, nihilominus tamen etiam Christus discipulos ad prædicationem emittens, sic inquit: Ingressi in domum, salutate illam. & siquidem domus fuerit digna, ueniat pax uestra super eam. si uerò non digna fuerit, pax uestra ad uos reuertatur. Et qui non susceperit uos, nec audierit sermones uestros, egressi ex domo & ciuitate illa, excutite puluerem pedum uestrorum, in testimonium ipsis. Amen dico uobis, tolerabilius erit Sodomis, & Gomorrhæ in die iudicij, quàm ciuitati illi. Et uide, non pace modo ut & precibus priuati sunt, sed etiam Sodomis collati. Intelligis'ne ut quæ de Christo feruntur, à principio ab omnibus prophetis descripta sunt? quæ sanè propter nimiam copiam præterimus. Si quis enim ueritatis studiosus fuerit, ipsam inueniet. Exemplo autem utor (non enim absurdum fuerit, ab obscurioribus similitudinibus ad omnium authorem ascendere) Quemadmodum enim apud Græcos quidam in statuis, quos nonnulli Mercurios uocauerunt, in illis inquam, quantum foris apparet, omnino inornata & deformia sunt omnia: statuis autem apertis, illarum imagines perpulchræ apparent. Ita mihi de Christo fieri uidetur. Quæ enim extrinsecus dicuntur, & apparent, parua uidentur & exigua: quæ uerò in his intelliguntur, magna sunt, & plus quàm naturalia. Verum hoc exemplum sufficiens non est. Qui enim ueritatem, ut dictum est, inquirit, non solum quæ in his intelliguntur Christi opera magna, plus quàm naturalia & stupenda, Deoque digna inueniet: sed etiam illius humana, quæ omnem cognitionem & intellectum angelorum & hominum excedunt. Et quemadmodum ex his, quæ uidentur creaturis, cœli & terræ aliorum'que opifex Deus apparet (illud enim Deo proprium est, ut ipse quidem non uideatur, talis uero esse colligatur ex operibus) sic etiam in Christi miraculis Deum esse apparet, eum qui talia authoritate propria operatur. Quapropter ipse Saluator dixit: Si mihi non creditis, operibus credite.

Psalm. 38.

Præterea in capite Helmaida, quod mensam significat, dicit, Christianos & Hebræos non esse filios & amicos Dei, eo quod peccatorum suorum gratia castigentur. Ego autem potius contrarium dico. Pater enim filium, qui illi curæ est, castigat, modo charitatem habeat. Quem enim legitime castigat aliquis, quàm proprium filium? Et de Hebræis quidem uere dixit, licet ignarus ueritatem locutus sit. nesciuit enim discernere

inter profanum & sanctum. Hebræi enim olim Dei iram senserunt, sed nō implacabilem (habebant enim perpetuò prophetas, purificationes & sacerdotium) castigante quidem eos Deo corporaliter, quod uero animam attinet, illos non deserente: quin potius ostendente adoptionis gratiam ab illis nondum defecisse. Post crucem uerò et passionem Domini absoluta horum desertio facta est, animarum simul et corporum, & ceu ingratos maximo peccato, & parricidas maximo facinore, & Dei occisores summa impietate factos Deus abdicauit, proculꝗ; à se repulit, absolutè & omnino illos deserēs, omnes Hebræos potestati aliorum subijciendo, & constituendo eos seruos omnium ferè gentium. Et hæc quidem corporum est derelictio. Animarum autem perditionis, & uniuersalis repulsę, non in hoc modo sed etiam futuro sæculo, signum est, quod ab ipsis sacerdotium defecerit, purificatio, sacrificiū & templum, & ceu uas inutile & impurum reiecti sunt. Quapropter & Dauid uaticinatus sic dixit: Coràm te omnes, Domine, qui præmunt me: opprobrium expectauit anima mea, & miseriam. Et expectaui condolentem, sed non erat: et consolatorem, sed nō inueni. Et dederunt mihi in cibum fel, & in siti mea propinauerunt mihi acetum. Fiat mensa illorum coram ipsis in laqueum, et in retributionem, et in offendiculum. Excæcentur oculi illorum ne uideāt, & tergum ipsorum semper incurua. Effunde super eos iram tuā, & furor iræ tuæ apprehendat eos. Fiat habitatio illorum deserta, & in tabernaculis illorum non sit inhabitans. Quid nam hæc prophetia innuit? Dicemus agedum. Beatus ille Dauid uolens in alio psalmo Dei in peccatores correctionem ostendere, sic dixit: Deus iudex est, hunc humiliat, hunc exaltat. Quia poculum in manu Domini uini meri, plenum mixto. Et inclinauit ex illo in hoc, uerumtamen fex illius non est exinanita. Omnes peccatores terræ bibent. Rursum in alio psalmo sic dixit: Deus iudex iustus, fortis & longanimis. nec iram inducens quotidie. Nisi conuersi fueritis, exacuet gladiū suum. Nunc igitur, quę restant, diligenter accipe. Propheta dixit Deum esse iudicem: sed etiam iustum esse notauit. Quoniam uerò quidam hominum iudices sunt, alij quidem iusti, alij uero iniusti, eo quod iustū uocauit, ostendit Deum omnis iniustitiæ esse expertem. Cum autem fortem uocat, ostendit quod iusticiam suam possit constituere. Cumꝗ; longanimem dicit, ostendit quod non ex abrupto Deus iudicia sua exequatur, sed mansuetè & clementer: quapropter iram suam peccatoribus non quotidie inducit. Cur? Eo quod peccatorum pœnitentiam expectet. Nunc uerò gladium suū acuit, id est potentiam suam puniendi proferet contra eos qui à peccatis ad pœnitentiam nolunt conuerti. Rursum cum dicit Deum esse iudicem, mox subiungit: Hunc humiliat, hunc exaltat. Post hæc uero dicit, Poculum in manu Domini, uini meri, plenum mixto: & declinauit ex hoc in hoc, uerumtamen fex illius non est exinanita. Bibent omnes peccatores terræ. Quid nam hæc prophetia significat? Non aliud quàm quod superius dictum est: Nisi conuersi fueritis, gladium suum exacuet. sic & hic dicit, quod poculum in manu Domini uini meri, plenum mixto: id est, plenum furoris. sed etiam misericordiæ (hoc enim mixtum significat) declinante nimirum hoc ex abrupto ad longanimitatem, uel remissionem. siue, propter opera quidem peccatorum furore plenum: propter Dei uero in homines amorem, mixtum est misericordia illius, expectantis peccatorum pœnitentiam, quemadmodum in Niniuitis, ipsa clementia peccatum exuperan-

Psalm. 69. / Psalm. 74 (marginal notes)

perante propter pœnitentiam. Quamuis autē Hebræorū castigatio austera fuerit propter captiuitatem semel atq; iterum ipsis inductam, non tamen fex exinanita est, id est sordes infimę et finis furoris. Id enim per fecē denotatur. Et cum propter idololatriam & iniquitates ipsorum captiui abducti sint, propter Dei tamen in homines amorem denuò redierunt ad pristinam suā libertatem & conditionem: & biberunt quidem ceu peccatores ex poculo hoc uinum, non tamen merum, sed amore & misericordia temperatū. Postquàm uero immane illud ausi sunt facinus, et in Christū tanta exercuerunt, Deiq; occisores facti sunt, intendit etiam in illos Deus arcum suum, cum stultorum illorum conuersionem expectauisset annis quadraginta: à tempore scilicet eo quo Saluator passus est, usq; ad Vespasiani et Titi tēpora. Cum autem peccatum horum omni pœnitentia careret, incurabilia ista mala passi sunt. Et tunc impleta est Dauidis prophetia, ea quæ ab illis in Christum facta sunt exponens. Postquàm enim tragicè & ampliter ea quæ facta sunt exposuit, utpote, Contra te Domine omnes qui præmunt me. &, Opprobrium expectauit anima mea & miseriam. &, Expectaui condolentem, sed non erat, & consolatores, sed non inueni. &, Dederunt mihi in cibum fel, & in siti mea propinauerunt mihi acetum: Tunc, quæ illis euentura sint mala, enumerat. Fiat mensa illorum coram ipsis in laqueum, & in retributionē, et in offendiculum. Mensa enim cibum impositum gestat ad impletionem deficientis corporis: habet etiam fruitionem, delitias & lætitiam. Colligens igitur in unum propheta omnes Hebræorum delicias, omnem læticiam & fruitionem, mensæ uocabulo utitur: ostendere hoc uolens, quod illis omnia in contrarium cessura sint. Et quemadmodum animalia quædam laqueis capta, ueniente uenatore & illa incipiente mactare, singula alterius exitum uident, nec tamen sibijpsis nec reliquis animalibus concaptiuis suis subuenire possunt: ita etiam Iudæis continget. Coram ipsis enim cædentur amici & fratres, parentes & liberi, eo quod nemo sit qui eos eripere uel adiuuare possit. Simul uero causam calamitatis ostendens inquit, In retributionem: id est propter mortem Domino ab ipsis illatam. Excæcentur oculi eorum ne uideant, & dorsum illorum semper incurua. Obtenebratos itaq; oculos habentes, nec intelligebant, uidebant' ue rationalem iusticiæ solem, Christū. Tergum illorum semper incurua: ne scilicet ab ipsis auferatur perpetuæ seruitutis iugum. Et hoc grauissimum est, quod loco colophonis omnibus adijcitur: Et effundatur in illos ira tua, & æstus uel furor iræ tuæ apprehendat eos. Aestus enim animi'ue furor, cōmotio cordis est ad rem aliquam: quem motum aliud quoddam extinguit, ut in Nineuitis, pœnitentia, sicuti dictum est. Ira uero huius commotionis effectus est, quem & fecem nominauit, quemadmodum de Sodomitis quoq; est dictum. Sed perpendas nunc prophetæ oraculum. Non dicit, Funde furorem tuum: sed, Effunde furorem tuum & iram tuam. Articulus enim hoc loco immoderatam iram Dei & furorem significat, extremum excidium & desertionem animarū simul & corporū, aduersus eos qui tunc tēporis extabant, illosq; qui in posterū horū dogmata sunt secuturi. Fiat habitatio illorū deserta, in tabernaculis illorū nō sit qui inhabitet. Quod & euenit. Hæc aūt prophetæ oratio nō execrandi formula est, sed prophetiæ elocutio. Vbi enim est Hierusalem? ubi templum? ubi sacrificium & oblatio? Omnia hæc exinanita sunt, ac si nunquam extitissent.

titissent. Et nisi templum reædificare conati essent, possent quidem dicere: Si conari uoluissemus, potuissemus utiq; & absoluere. nunc uero conspiciuntur non semel, aut bis, sed etiam tertio id tentauisse, nec unquam uoti compotes facti sunt. Existimabant enim miserrimi homines, se templum reparaturos regnante Adriano Romanorum rege: deinde sub Constantino Magno: sed ab utroque ceu proterui & contumaces puniti sunt. Hostis uerò Christi & defector Iulianus, unà cum Iudæis summo studio in hoc incubuit, pecuniam deposuit, artifices conuocauit, omniaq; egit, fecit & procurauit, ceu insanus & mente captus, ut Christi destrueret sententiam, quæ templum illud reparari non permittebat. Cæterum qui sapientes capit in uersutia sua, statim ei re ipsa ostendit Dei suffragia longe omnium esse fortissima. Vt enim stultum & uæsanum studium aggressi sunt, fundamentisq; erutis manus ædificio admouere uoluerunt, ignis è fundamentis emicans plurimos consumpsit, horumq; conatum & uæsaniam repulit. Rex uero uæsanus quòcunq; pedes ferebant, transfuga aufugit, Dei iudicio territus. Sed ne sic tamen infœlix ille cessit. Paulisper itaq; huic loco immorantes, etiam aliorum prophetarum ad Hebræos oracula inspiciamus. Dicit enim Esaias, Scio quod durus es, & neruus ferreus collum tuum: id est inflexibile. et frons tua ænea, id est impudens. Et Daniel: Venerunt super nos mala, qualia non facta sunt sub cœlo, secundum ea quæ facta sunt in Hierusalem. Quæ nam illa? Quæ nimirum & Moses prædixerat, & Ieremias exposuit. Et ille quidem sic inquit: Tenera & delicata ualde, cuius pes non experientiam sumpsit ascendere in sellam, propter teneritatem & mollicíem, mensam attinget illicitam, & deuorabit liberos suos. Quod etiam in Hierusalem factum est, in excidio à Romanis illato. Matres enim liberos suos deuorauerunt. Ieremias uerò oraculum hoc exponens, dixit: Manus matrum miserãtium aggressæ sunt liberos suos. Sed & Malachias propheta sic inquit: Si suscipiam „ ex uobis faciem uestram, dicit Dominus omnipotens, quia ab ortu in occa- „ sum nomen meum glorificatum est in gentibus, & in omni loco incensum „ offertur nomini meo, & sacrificium mundũ. Vos autem prophanatis illud. Quando itaq; hæc impleta sunt? Omnino post Christi crucem, & resurrectionem. Non enim Hierosolyma tantum, ubi Moses Dei cultum, & non alibi fieri præceperat, sed in omnẽ quã sol intuetur terrã, Dei gloria dilatata est. Hoc em̃ innuit quod dicitur, Ab ortu solis usq; ad occasum: id est, in toto mũdo. Nec cõtẽta est prophetia dixisse illud, Ab ortu solis usq; ad occasum, ne Iudęi hæc calumniantes dicerent, se per uniuersum orbẽ habitare, & prophetam de ipsis locutum esse. Verum addit, Nomen meum glorificatum est in gentibus, & in omni loco incensum & sacrificium mundum offertur nomini meo. Vos autem prophanauistis illud. Non ut ceu sacrificio Hebræorum contaminato & prophano, Deus sic per prophetam locutus sit, sed propter mores hæc offerentium. Verum si quis forte & hoc dixerit, non multum mea errauerit sententia. Veteri sacrificio cum nouo comparato, magna inter hæc differentia animaduertetur. Et quemadmodũ angelos incorporeos ad Dei incorporeã substantiã collatos, corporeos esse iudicamus: sic etiã in ueteris & noui sacrificij collatione cõtingit. In illo enim sanguis taurorum & hircorũ, & tabo cinisq; iuuencæ: hic autẽ filius Dei, & sanguis Christi. Ecce igitur differentiã. Quapropter & Dauid uaticinatus dixit, Non suscipiam

Marginal notes: Esa.48. — Dan.9. — Deut.28 — Mala.1.

ſcipiam ex domo tua uitulos, neq; capellas ex gregibus tuis. Quoniam meæ ſunt omnes feræ campi, iumenta in montibus, & boues. Cognoui omnes uolucres cœli, & pulchritudo agri mecum eſt. Si eſuriero, non dicam tibi. Mea enim eſt terra, & plenitudo eius. Num edam carnes taurorum, & ſanguinem hircorum bibam? Offer Deo ſacrificium laudis, & redde altiſſimo uota tua: & inuocabis me in die tribulationis tuæ, & eruam te, & glorificabis me. Vides'ne ut ſacrificium quod tauris conſtat & hircis, non approbat: illud uero quod laudem continet, recipit. Quin & Sophonias ſic ait: Apparebit Dominus ſuper omnes gentes, & extirpabit omnes deos gentium: & adorabunt eum unuſquiſq; de loco ſuo. Et hic quoq; Hieroſolymam neglexit, omnem uero locum gentium ad Dei culturam uenientium in medium adduxit. Omnibus tamen his ſic ratis firmiſq;, non tamen pœnitentiæ turris & præſidium concidit, nec ianua adhuc clauſa eſt, neq; Hebræis neque Iſmaëlitis, ſed nec ulli qui intrare uoluerit. Et ſic de Iudæis quidem uerè hoc dixit Mahomet: licet ipſe quid'nam dicatur, ignorauerit, ut dictum eſt. De Chriſtianis autem non ſic. Nec enim ut ipſe putauit, propter peccatorum caſtigationem, non pro filijs & amicis Dei iudicandi ſunt. Procul enim à ſcopo aberrauit, putans propterea quod Iſmaëlitæ nonnullos Chriſtianorum affligant, ipſos quidem laudi dignos, & quaſi filios & amicos Dei, punire Chriſtianos à Deo omnino repudiatos. Sed aliter longe ſe habet negotium. Maxima enim Chriſtianorum multitudo ſumma pace fruitur, quos Deus iudicio ſuo ſibi ſoli noto non ſinit perturbari ab impijs. qui licet contra hos expeditionem facerent, fortiores ſanè ſtabilioresq; aranearum telæ apparerent omni impiorum militia & fortitudine. Confiteor tamen multos Chriſtianorum propter peccata noſtra in manus impiorum traditos eſſe, in ſuijpſorum correctionem, & aliorum exemplum & reſipiſcentiam. Neq; ſanè exiſtiment Chriſtianos, qui in illorũ ſunt manibus, propter horum uirtutem traditos eſſe. Sed ueluti flagellum & lorum correctionis à Deo & iudicati & miſſi ſunt (caſtigatione enim dignos caſtigant) ſunt tamen interim Deo exoſi & abominabiles. Quid enim locuſtæ ſunt, et erucę, & bruchi? Magna nimirum Dei potentia. Quid item fulmina & grando, alięq; quæ nonnunquam per elementa fiunt caſtigationes? Num igitur amici Dei & filij Dei iudicabuntur? Quibus ipſa ueritas ſic reſpondet: Nouit Deus omnia, etiam ante generationem illorum. Quemadmodum enim de Eſau & Iacobo dixit, priuſquam hi naſcerentur, Iacob dilexi, Eſau autem odio habui: ſic etiam eos qui abnegata uera & irreprehenſibili Chriſtianorum fide ad contrariam deflexerunt, priuſquam naſcerentur, perditionis & Satanę inſtrumẽta iudicauit. Et licet illic inueniantur, ſiue hic, nihilominus pœna digni deprehenduntur: quod in illis uidere eſt, qui in captiuitate aut nati ſunt, aut poſtea naſcentur. Verumtamen ex his qui Chriſtum abnegauerunt, naſcuntur aliquando ſancti & boni uiri: quemadmodum ex Eſau iuſtus ille Iob, & martyres ex idololatris. Verum de his quidem hæc dicta ſint. De ijs uero qui religionem propriam & pietatem inter impios cuſtodiunt, quid'nam dicere opus eſt? Non'ne admirandi & laude digni ſunt? Nec minus de illis ſic iudicandũ, qui in libertate religionis agunt. Hi ſiquidẽ nondum probati ſunt, & propterea quales'nam ſint ignorãt: à Deo aũt, et illo ſolo cognoſcunt. Illi uero inſtar auri in fornace puri eſſe declarantur, quẽadmodũ illi in Babylone pueri. Nec ſanè ad ſalutẽ ſatis effi-

Pſalm. 50. Soph. 2.

cax est ipsa dogmatum fides, nisi operibus fuerit temperata. Ostende enim mihi, dicit oraculum, fidem tuam ex operibus tuis, & ego tibi ostendam fidem meam ex operibus meis. Videamus igitur quæ nam opera apud Deũ recipiantur, & qui nam hi sint qui Dei meminerunt. num scilicet hi qui in delicijs & libertate uiuunt, an qui in afflictione & miseria? Hi certe haud dubie. Ait enim, Domine in afflictione tui recordati sumus. Et, Qui in lachrymis seminant, metunt in exultatione. Et tribulationes multæ iustorũ, mors autem peccatorum mala. Licet enim in hac uita fœlici successu ferantur, & perinde ac si quis laudetur quod prudens sit, fortis, temperans & iustus, alius uero nihili hæc faciens, pinguem se esse glorietur & corpulentum: sic de seipsis sentiunt miserrimi homines, ac ueris inexhaustisq; diuitijs cõtemptis, illas quas somnia simulant, amplectuntur: & preciosa illa margarita, Christo nimirum, relicta, conchas uel lapillos congregant. Quid autem de oraculo illo prophetico iudicant, quod dicit, Quem diligit Dominus eum castigat, & flagellat quem filij loco adoptat? Christiani itaq; non traduntur tanquam reiecti & deserti à Deo, ut Mahomet aperte testatur: sed ceu filij causa correctionis (ut superius dilucide demonstratum est) & propter aliorum resipiscentiam & utilitatem. Habent enim Christiani, qui inter gentes agunt, patriarchas, sacerdotes, pontifices, per quos sanctificantur, omniaq; quæ Christianis solennia sunt, administrant, in ipsorum quidem utilitatem, in signum uerò quod ab adoptione filiorum Dei non, nec ab illius amicitia exciderint. Agnoscant igitur omnino, quod iusti quidem sæpius in manus impiorum tradantur, non ut glorificentur impij, sed ut probentur pij, & auro puriores reddantur. Quid autem de iusto illo Iob dicemus? (omitto enim dicere de patriarcha Abraham, cum & ille ad tempus inter impios conuersatus sit) et sanè de ferreo illo et adamantino Iob interrogo: Num ceu desertus et à Deo reiectus diabolo traditus est? et tot tantisq; malis mobilibus simul immobilibusq; flagellatus est, liberorum scilicet amissione, et proprij corporis afflictione? Diabolus uerò qui iustũ flagellabat, num tanquam amicus Dei affligebat hunc, Deo quidem ante generationem huius notum, sanctumq; ab illo iudicatum, hominibus autem ignotum? Quapropter Deus eum in medium statuit instar columnæ et statuæ cuiusdam animatæ, in exemplum et utilitatem posteritatis. Miror sanè nisi de hoc sic quoq; loqui audeant. Inquirendum tamen est, et res ipsa indicat, quales de Deo & diabolo opiniones habeat Mahomet. Summa enim dicendi libertate contendit, etiam dæmones saluandos fore, Originem nimirum secutus. Quin etiam in lege à se lata, Alcorrano nimirum, sic inquit: Magna dæmonum multitudo cum hæc legi audiuisset, admirata est, et propter hoc gauisa est, qui etiam illi credentes salutem consecuti sunt. Quomodo autem aliquis saluari poterit, nisi prius resipiscens opera fecit quæ illum rite cum Deo uniant? Tunc enim in Dei amicitiam recipitur, cum illi unitus fuerit: Deo autem unitus, hæres salutis est, regni cœlorum, uitæq; æternæ. Huiusmodi inquam, de diabolo opiniones concepit filius illius Mahomet, ut quamuis aperte dicere uereatur diabolum Dei amicum esse, reipsa tamen illud affirmet.

Prouerb. 3.

IN

IN MAHOMETEM ORATIO TERTIA.

QVANDOQVIDEM de absurdis quibusdam Mahometis opinionibus diximus superius, inspiciamus nunc quænam de saluatore nostro Christo & uero Deo nostro miser ille sentiat, doceatq;. Reuera enim hoc uerum est, Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus. Hic enim trinitatem negat, Deum tamen esse fatetur creatorem cœli & terræ, angelorum & hominum, omnisq; creaturæ, filium non habentem, utpote cum sine muliere hunc genuisse nō sit possibile, hæretici Carpocratis opinionem secutus, carnalem arbitratus esse Dei generationem. Quapropter etiam dissidia inter Deum patrem & filium esse potuisse existimauit. Quod si impossibile est ut Deus sine muliere filium habeat, dicant etiam illum nec creatorem esse, nec opificem sine proposita sibi materia, iuxta insipientium Græcorum doctrinam. Si uero Deus filium habuerit, etiam dissidia inter illos exoriuntur, ut in capite Helmoniim asserit, Iudæos simul & ipsum secutus Carpocratem. Nos uero de his singulatim in apologia diximus, quapropter ut suprà quoq; diximus, non instituimus de his copiosius contendere. Quoniam uero in præsenti huic manifeste contradicimus, audiant quæso Mahometistæ. Mahomet hic Christum nec Deum esse sentit, nec dei filiū, sed nudum hominem, ut & reliquos omnes, sed sanctum, omnibusq; hominibus sine controuersia excellentiorem, ut etiam Nestorius sensit. In capite autem Elnesa, quod mulieres significat, sic ait, quod Christus Iesus filius Mariæ sermo Dei sit, anima Dei, & spiritus Dei. Incipiamus ergo ab ipsius Mahometis confessione. Quod si ut ad prophetas sermo Dei factus est, & prophetæ illum hominibus annunciauerunt: sic etiam Christus acceptum à Deo sermonem homines docuit, & propterea, ut Mahomet hunc nominare solet, propheta dicitur, omniumq; maximus, imò ipse Dei sermo, quî fit quod nullus unquam prophetarū sermo Dei dictus sit, sed singuli nominis proprij significationem retinuerint? Quod si autem hæc ratio nulla fuerit, sed si propterea sermo Dei dicitur, quod archangelus Gabriel adueniens uirgini gratia plenæ faustum illud nunciū annunciauit, oportebat certe & Samsonem Manoæ filium eodem nomine appellari, quoniam & ipse ex promissione Dei natus est. Angelus enim adueniens, illius generationem exposuit. Quin & Zachariæ filium Ioannem similiter ex promissione natum, sermonem Dei uocari oportet, propterea quod ipsius natiuitas Zachariæ per angelū annunciata sit. Quandoquidem igitur nec propheta aliquis sermo Dei uocatus est, nec aliquis ex promissione natus: certe nec Christus sermo Dei dicitur propterea, quod angelus uirgini Mariæ salutē dixerit, aut quod is regnum Dei annunciauerit. Sed alia quadam ratione, quam ignorauit Mahomet, hoc nomen accepit. Si enim nouisset eum, à blasphemijs certe in illum iactis abstinuisset. Cum enim ex scripturis audiuisset Christum esse sermonem, illud quidem quod dicebatur confessus est, illius uero sensum nec recepit, nec Christum Deum esse confessus est, ne fortè duos Deos adorare deprehenderetur. Ecce autem timuit, ubi timor non erat: non enim intellexit substantiarum discrimen, nec ipsam substantiam. Christus enim sermo dicitur, & celebratur, non modo quod mentis & rationis & sapientiæ

Psalm. 14.

1

2

3

dux est, uerum etiam quod omnium causas, id est exempla, quæ etiam ideas dixerunt, æternas nimirum considerationes & consilia in seipso solo præsumpsit, & quod ex eo ipso sermone hoc ipsum quod sermonem habent & angeli & homines acceperunt, & quod per omnia penetrat, ut uaticinia tradunt, usque ad omnem finem. Et præterea quod super omnem simplicitatem diuinus sermo expanditur, & omnino super omnia iuxta illum omnem substantiam excedentem est absolutus. Quandoquidem igitur ut dictum est, neque ut propheta sermo nominatur, neque ex promissione, manifeste nunc patet, quod ceu naturalis sermo Dei Christus dicatur & sit, quapropter etiam filius Dei dicitur & est. Quemadmodum enim sermo mentis effectus est, sic etiam Christus ab æterno, & sine passione, ante sæcula è Deo genitus, filius illius nominatur. Nec enim dicere fas est, sæcula attigisse æternam illam ante omnia sæcula generationem. Num itaque aliquando deprehenditur Deum sermone caruisse, insipientem, impotentem, fontemque siccum aquis destitutum fuisse? Sed quemadmodum Christus sermo Dei nominatur, sic etiam sapientia & potentia dicitur. Et Deus quidem aut antea sermone caruit, insipiens fuit & impotens, postea uero, ut homines solent, sapientiam, sermonem & potentiam assumpsit, tuncque perfectus redditus est: aut cum ab æterno ante omnia sæcula perfectus esset, suum ipsius sermonem genuit. Et si quidem post tempus aliquod aut articulum temporis sermonem ex se progenuit, quomodo Deus erat antè qui sermone carebat? Quantulumcunque enim quis à corporibus abstulerit, corpus imperfectum redditur: à naturis autem incorporeis si uel minimam abstuleris portionem, totum perdidisti. Quod si igitur hoc de angelis incorporeis recte dicitur, quanto magis hoc in Deo absurdum erit, qui ab omni incorporea substantia, omni simplicitate & natura supra omnem substantiam exemptus est? Si enim sermonem non habebat, & postea ipsum assumpsit, possibile etiam ut illum perdat quemadmodum assumpsit: (quæ enim apposita sunt ad aliquid, etiam auferri posse constat.) Quod si uero ab æterno & ante omnia sæcula ceu perfectus Deus perfectum quoque suum sermonem genuit, pater qui æternus erat, filium quoque & sermonem suum æternum esse declarauit, & saluator expressa imago & splendor patris est naturalis, & in imaginem hanc semper respiciens pater seipsum semper aspicit: stulte igitur Mahomet tradit, Deum non posse filium habere sine muliere. Hoc idem ceu forte argumentum repetit. In hunc autem (quantum conijcio) errorem incidit, quod Deum corporeum esse putaret & propterea supernam quoque illam generationem corpoream esse existimauit. Et fieri potest ut quemadmodum de Deo dixit, quod in ipso non sit accidens, & necessariò neque substantia neque uita, eo quod non comedat, nec spiret, ita etiam negauerit Deum habere filium. Quandoquidem uero idem ille Mahomet Christum animam Dei & spiritum Dei dilucide dicit, uocatque, concedamus nos quoque rem ita ut dicit se habere. Et si spiritus Dei & anima Dei, creatura esse potest & est, ecce igitur iam contingit ut Deus iuxta Mahometis opinionem aliquando spiritu caruerit, & anima, & per creaturas plene absolutus sit, & quod aut ipse imperfectus seipsum condiderit, perfectumque fecerit, aut alium sui creatorem habeat. En rei absurditatem considera. Si uero Deus nunquam caruit spiritu, nec anima, sed his semper fuit præditus: sequitur, quod Christus semper, non secundum humanam naturam, sed diuinam, cum Deo fuerit, siue sermonem siue sapientiam siue potentiam

Hebre. 1.

etiam hunc nominaueris. Semper inquam ex Deo est, & cum eo. Sapiens enim nunquã sine sua est sapientia, neq; robustus sine suo robore, neq; mens sine sua ratione, ut nec sol sine suo radio. Si igitur hunc animam siue spiritum Dei dixeris, eundem etiam sermonem esse dicere licet. Si enim animam Deus habuerit, præstantissima in illo pars ipsa anima esse deprehendetur. Et uide, ex ipsa ueritate, imò ex ipsa Mahometis confessione demonstratum est, Christum eiusdem & unius cum Deo naturæ esse, & eundem Deum pa trem habere genitorem ab ęterno ante sæcula, filiumq; Dei esse genuinum, & Deum. quemadmodum ipse in Euangelijs sic ait, Ego & pater unum sumus: id est, unus Deus, nõ secundum personas, ut dicit Sabellius, sed secundum unam eandemq; diuinitatem. Et Dei ille contemplator Moses ait, In principio creauit Deus cœlum & terrã. Et propheta Dauid, Omnia fecisti in sapientia. &, Sermone Domini cœli firmati sunt. Huius etiam filius Solomon, admiratione omni dignus: Deus in sapientia fundauit terram, cœlos autem parauit in prudentia. Eloquentissimus autem ille Esaias, Deus æternus qui parauit extrema terræ. Beatus uero Ioannes Zebedei filius, (quem etiam tonitrui filium Dominus nominauit, eo quod supernam illam generationem tonitrui clarius orbi ebuccinauerit) in Euangelio sic ait, In principio erat sermo, & sermo erat apud Deũ, & Deus erat ille sermo. Omnia per illum facta sunt, & sine eo factum est nihil, quod factum est. Viden' quomodo propter temporis importunitatem prophetæ obscurius locuti sint, Ioannes autem clare, aperto (quod aiunt) capite altum exclamauerit? Et ueterum quidem prophetarum alius sermonem, alius sapientiam, alius prudentiam, alius creatorem hunc nominauit: Hic uero Deum, non cælans arcanũ hoc, quod propter temporis importunitatem tamdiu latuerat, cum nõdum fas iustumq; esset uelum auferri. Quin & ipse filius Dei & Deus quasi per ænigmata annũciatus esse uidebatur: quapropter tonitrui filius hoc, In principio erat sermo, &c. clarius prædicauit. Et quemadmodũ sol densissima nube & tempestate tectus, obscurus est, propriam tamen lucem suam penes se habere uidetur, tempestate uero soluta & puro aëre reuerso omnibus radios suos copiosissime immittit, ita etiam mea de sermone & filio Dei fertur sententia. Deus enim existens uerus ante sæcula, filius Dei, & creator omnis creaturæ, (quemadmodum in superioribus Apologijs, & in pręsenti quoq; demonstratum est) latebat tamen sub nube ignorantiæ, & idololatriæ tempestate, cum patre & spiritu. postquã autem uer apparuit, id est huius in carne administratio, & secũdum carnem ex muliere natus est, sancta scilicet uirgine Deipara Maria, tunc apparuit gratia Dei omnibus salutaris hominib. & adorauit creatura creatorem suum, solumq; uerũ Deum glorificauerũt, patremq; Domini nostri Iesu Christi, & ipsum filium & sermonẽ patris, sanctumq; & uiuificantem spiritum, unã uidelicet sanctam, consubstantialem, indiuisam & inconfusam trinitatem, unum nempe Deum. Et tunc uisa est Christi gloria, ueluti gloria unigeniti à patre. Et tunc emisit diuinos suos radios, tenebrasq; ignorantiæ illuminauit, frigidasq; & mortuas animas calore fidei uiuificauit.

Ioan. 10. " " " Psalm. 32. Prouer. 3. Ioan. 1. "

Præterea Mahomet Carpocratis hæretici opinionem secutus, Christum ex uirgine natum sine uirili opera confitetur, Deum uero & Dei filium esse negat. Duobus hic argumentis usus. Quod nec Christus hoc unquam de se dixerit, Et quod Iudæis dixerit, adorate Deum meum & Deũ uestrum, Do- 4

minũ meũ & Dominũ ueſtrũ. Impij aũt ſcopus unus ſemper eſt, ut pro uirili ſua perſuadeat cunctis hominibus ut credant Chriſtum nec Deum eſſe, nec Dei filium, ſed ſanctũ quidem, & prophetã omnibus prophetis ſuperiorẽ, hominemq́ꝫ cunctis hominibus excellentiorem, Deum uero nequaquam. Stultus autem hic diabolum imitatus, homines contra Chriſtum perſuadere conatur. Quemadmodum enim is omni modo conatur ſingulos homines ſeducere, & uel fide uel operibus à Deo alienare: ſic & Mahomet omni ſtudio in hoc unum intentus uidetur, ut omnes homines à uero Deo quàm longiſſimè abducat, partim quidem fide, partim uerò operibus: Deum autem adorare docet, quem ſua ipſius ratio effinxit. Et dæmones quidem uiſo Domino, ipſum Dei filium uel nolentes confeſſi ſunt, (nõ enim ut ueri adoratores hunc confeſſi ſunt, ſed ut hi qui ueritatem occultare non poterant, dixerunt, Quid nobis tecum rei eſt fili Dei? Veniſti ante tempus ad cruciandum nos?) Mahomet uerò dæmones impietate ſuperat, qui Chriſtum nec Dei filium, nec iudicem eſſe affirmet. Sed ad illum Eſaias dixerit, Cũ diabo„ lo corrupta eſt ſciẽtia tua cum decore tuo, &c. Et meritò ſanè de Mahomete, diſcipulisq́ꝫ ſuis dicat aliquis, gentem eſſe quæ conſilium amiſerit, & in qua non ſit ſcientia. Nos uerò ſic dicimus: Quod ſi fides (ut ſcriptura docet) ſine operibus mortua eſt, multo magis opera ſine fide mortua ſunt. Vbi uerò nec fides nec opera præſtò ſunt, quid'nam illic iudicandum eſt? Quemadmodum enim corpus ſine anima mortuum eſt, ſic & anima ſine fide & operibus. Si enim fides adfuerit, licet uulneretur anima, ſanationis tamen uias habet, per pœnitentiam ſcilicet & opera. Fide autem abſente, omnis actio aut uirtus, quæ in ſpeciem eſſe uidetur, uana eſt, & inanis. Fide enim præſente etiam uirtus adeſt, licet aliquando uirtutis defectus, id eſt peccatum oboriatur. Vbi uero fides non eſt, nec uirtus eſt. Vbi autem uirtus non fuerit, nec illius defectus eſt. Vbi igitur uirtus non eſt, nec fides eſt, nec peccatum, ſed nuda & mera impietas. Quapropter & Eſaias ait: Niſi credideritis, non intelligetis. Fides itaq́ꝫ & ſpes eorum eſt quæ non uidentur, nõ eorum „ quæ demonſtrantur: ſed imprimis donum Dei eſt fides illa Chriſtianorum in ſacroſanctam trinitatem. Quòd enim uidet aliquis, cur ſperat? Et quod uidet aliquis, cur credit? Verumtamẽ quemadmodũ apud nos ſol omnia quæcunq́ꝫ contingere poteſt, illuminat, & lucem habet in uniuerſum mundum uiſibilem, multiplicem, ſurſum & deorſum propriorum radiorum ſplendorem diſpergens: & ſi cui non adfuerit, non propter huius illuminatoriæ uirtutis infirmitatem hoc fit, ſed propter uiſus incommoditatem: multa enim quæ talia ſunt, radius ſolaris tranſiens non illuminat, cum alia illuminet: ſic etiam rationalis ille iuſtitiæ ſol Chriſtus, in ſe credentes luce implet rationali, omnemq́ꝫ ignorãtiam & errorem ex animabus, quibus inciderit, expellit, & uitioſos illarum oculos purgat. Et quemadmodum ignorantia errantes & ſeductos diſſipat hinc inde, ſic rationalis lucis præſentia eos qui illuminãtur colligit, & in unum coniungit. Quapropter ipſe Chriſtus inquit, Ego ſum lux mundi. Et qui in me credit, non ambulabit in tenebris: errorũ nem- *Ioan.8.* pe: ſed habebit lucem uitæ. & reliqua, quę oratio noſtra paulo pòſt exponet. Quoniam igitur in capite Helmaida, ut dictum eſt, duabus cõtra Chriſtum demonſtrationibus innititur Mahomet, oſtendens hunc Deum non eſſe, eo quod Chriſtus nuſquam dixerit ſe Deum eſſe: tum quod Iudæis præceperit, Adorate Deum meum & Deum ueſtrum, Dominum meum & Dominum

minum uestrum: agedum de prima iam uideamus, dein Deo uolente etiam secundam discutiemus. Incipiamus itaque ab ipsa Mahometis confessione. Hic Christum sermonem Dei, animam Dei, & spiritum Dei, ut dictum est, uocat. Item quæ de Christo & apostolis in Euangelio describuntur, iusta, sancta, perfecta & uera esse cõfitetur: & bene. Veritas enim Domini manet in æternum. A' sermone quippe Dei mendacium exire nequit: idem enim esset dicere Deum non esse Deum, & ueritatem mendacium, lucemúe tenebras. Mahomet igitur absurditate rei intellecta, ad hoc cõfugit, Christũ nusquam de se quod Deus sit dixisse. Nos itaque in prima, secunda & tertia Apologia copiose simul & clare demonstrauimus, ab ipso Adamo usque ad Christi generationẽ, quod prophetę omnes uaticinati sint, quod patres uiderint, quod ipse Deus & pater de Christo locutus sit, & quod manifeste citráque omnem controuersiam demonstratus & declaratus sit Deus & Dei filius, & filius hominis. Post baptismum uero Ioannis, & mortem illius, ipse etiam Christus regnum Dei prædicare cœpit. Sed quod inter prædicandum non frequenter exclamauerit, Ego Deus sum qui uobiscum loquor, uerum est: quemadmodum nec rex obambulans clamat, Ego rex sum: uerumtamen ex magnificentia & gloria authoritatis & potentiæ illius omnes hunc à seruis possunt discernere: sic etiã in Christo fit. Quamuis enim ore suo nõ frequenter dixerit, Ego Deus sum: operibus tamen hoc idem demonstrauit. Neque tamen suam diuinitatem occuluit, neque etiam Deum patrem suum: nec etiam illos inhibuit, qui se & Deum esse, & Dei filium confessi sunt. Nathaniel enim dicens, Tu es filius Dei, tu es rex Israëlis: non reprehensus est, ut hi qui Lycaoniæ Paulum & Barnabam deos esse sentiebant, ipsisque tanquam dijs sacrificaturi erant, increpati sunt ab ipsis dicentibus, Desistite à re tam absurda, nos etenim homines sumus ijsdem quibus & uos malis obnoxij: & priusquam loquerentur, uestimenta sua dilaniauerunt. Verum Nathanielis confessio recepta simul & laudata est. Adhæc Domino discipulos suos interrogante, Quem nam me dicũt homines esse filium hominis? cum non opus haberet hæc interrogare, qui omnia priusquam ipsi nascerentur, iam antè nouerat: sed cum illos in sublimiorem cognitionem uellet inducere. Discipulisque uarias aliorum sententias de illo exponẽtibus, Petrus etiam adijciens, Tu es Christus filius Dei uiuentis: non audiuit à Christo, Erras ô Petre, ne erres, magister enim tuus sum, audi & agnosce ueritatẽ cum omnibus his, non sum filius Dei, impossibile enim est ut Deus filiũ habeat. Sed quid? Dicit illi Christus, Beatus es Simon fili Iona. Quoniam caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in cœlis est. confirmans omnino illius sermonem. In gratiam uero & præmium ueræ & indubitatæ confessionis, dedit illi claues regni cœlorum. Item octauo post Christi resurrectionem die, cum Thomas Christi manus latusque contrectauisset, & cognouisset hũc sine omni controuersia esse Christum, altùm exclamauit, Dominus meus, Deus meus. Quid uero Christus ad Thomam? Quoniam uidisti me, credidisti. Beati qui non uident, & credunt. Et hæc quidem illi tradiderunt. Videamus uero ea quæ Christus de seipso protulit. Amen Amen dico uobis, inquit, uenit hora & nunc est, quando mortui audiẽt uocem filij Dei, & qui audiuerint, uiuent. Sicuti enim pater uitam habet in seipso, sic etiam filio dedit, ut uitam habeat in seipso. Et potestatem dedit illi ut faciat iudiciũ: quia filius hominis est. Ne miremini illud: Quoniam ueniet hora, quãdo omnes

Act. 14.

Ioan. 5.

„ qui in monumentis sunt, audient uocem eius: & egredietur hi quidem qui
„ bona fecerunt, ad resurrectionem uitæ: qui uero mala operati sunt, in resur-
„ rectione iudicij. Et rursum: Amen amen dico uobis, qui credit in me, habet uitam æternam. Quid uobis uidetur? Num Christus se Deum dicit, & Dei filium, an non? In eo certe quod dicit, Venit hora quando mortui audiet uocem filij Dei, ostedit Deũ habere filium, qui est ipse Christus. Illud uero, Audient mortui uocem eius, & uiuẽt: ostendit eũ Dominũ esse, & potestatẽ habere uitæ & mortis & nunc & semper. Quemadmodum enim pater uitam habet in seipso, sic & filius. Cũ uero ait, ad faciendũ iudiciũ: secundũ huius aduentum significauit, & iudiciũ quod facturus est, quemadmodũ in secunda Apologia luculẽter demonstratũ est. Eo aũt quod dicit, Quia filius hominis est: ne miremini hoc. Veniet enim hora, qua hi qui in monumẽtis sunt, audient uocẽ eius, & exibunt in resurrectionẽ, iudicium & retributionem. Seipsum Deum esse ostendit, sed etiã hominẽ. Hæc enim omnia Dei opera sunt. Quapropter & uetus scriptura Theologiæ nomen accepit, utpote quę Dei sermones contineat: noua quoq; idem nominis habet, cũ & ipsa similiter eosdẽ cõprehendat. imprimis uero Theurgia uocatur, eo quòd Christus opere & factis compleuerit, quæ olim à prophetis erant prædicta: & summa cum bonitate administrauit ea quæ inter nos humilia erant, cum diuinis suis supremè cõiungens, secundũ patris bene placitũ & spiritus cooperationẽ.
„ Vnde meritò sanè dixerimus, Magnifica sunt opera tua Domine, omnia fecisti sapienter. Cum itaq; Christus Deus sit, ut demonstratum est, & Dei filius, est etiam homo, hominisq; filius secundũ carnẽ, & prædicatus est à conditione mũdi, & apparuit ex uerbis prophetarũ & uisionibus, quin ipso Deo patre illud de ipso testãte. Tempore aũt hoc postulante, Christus hoc ipsum dilucide declarauit uerbis simul & operibus, omniaq; comprehendens dixit: Qui credit in me, habet uitam æternam. his inquam, diuisit uitam animę ab hac corporali. Hæc enim ubi ad tempus uisa fuerit, transit: animæ autem uita sempiterna est, quemadmodũ & mors illius. Nihilominus tamẽ corpus illud corruptibile & mortale Creator huius, Deus nimirũ, non derelinquet in morte & corruptione: sed postquam illud incorruptibili & immortali natura induerit, integri & immortales resuscitati, iuxta oraculum, cum Deo erimus. Per ipsa igitur uerba quę antea sæpius locutus est, nihilq; minus ex his quæ nos nõ adscripsimus, Christus seipsum manifeste Deum & hominem esse declarauit. Cæterum cũ illi qui à natiuitate sua cæcus extiterat, sanitatem & uisum restituisset, cũ ille iam uideret, sic ad eũ dixit, Credis' ne in filiũ Dei? Ille uero ait, Et quis' nam est Domine ut credã in illum? Dixit aũt illi Iesus, Et uidisti eum, & qui loquitur tecũ, ille est. Ille uero dixit, Credo Domine, & adorauit illum. Cæterũ Mahomet quosdam accusans dicit, Reiecerunt ea quæ non intelligũt, nec possunt enarrare. Hoc ipsi imprimis cõtigit, cũ Christum negauit esse Dei filium, nec incarnatum credidit. Propter immensam enim stoliditatem illud negauit. Quin & trinitatis mysterium non admisit. non enim poterat personarum discrimen, ut dictum est, sine substantiarũ discrimine consistens intelligere. Mirabilis, inquit, facta est scientia tua à me, multum confortata est. non potero ad ipsam. Quid enim aliud est quàm incomprehensibilis & intellectu impossibilis Dei cognitio, quæ ignorantiæ confertur propter summam illam præ omni cognitione mundana excellentiam? Ignorantia enim Dei non secundum priuationem, sed excellentiam dicitur.

Ioan. 6.

Ioan. 9.

Psalm. 138.

dicitur. Propter excellẽs enim & inaccessibile lumen Dei, illud tenebras nominauerunt. Quod enim uideri nequit, à tenebris ferè nihil differt. Posuit enim, inquit, tenebras abscõsionem sui. Verum etiam Dei sapientiam & scientiam, omnem angelorum hominumq; excedentem intellectum, quæ nec ratione nec sermone explicari potest, Theologi stultitiam uocauerunt. Quapropter etiam sermonis Dei incarnationem illi ijdem Theologi uanitatẽ dixerunt, cum plena sit, imò abundantissima sapientia, uirtute & salute. Si igitur apud Theologos mirabilis facta est Dei scientia, propter incomprehensibilem illam rationem, sicq; agnoscentes infirmitatem suam confessi sunt, dicentes se non posse ad ipsam, quomodo uel uestigium cognitionis diuinæ inueniri liceret apud impietatis & mendacij inuentorem? Et qui cibos quos comedit ignorat, quo nempe modo in humores diuidantur, Deum conatur inuestigare. Occlusis igitur animæ & mentis suæ oculis, non cognouit solẽ iustitiæ: quapropter etiam reprobauit ipsum iustitiæ solem, filium scilicet & sermonem Dei, cumq; hoc patrem simul & spiritum. Qui enim filium non habet, inquit Saluator, neq; patrem habet. Qui uero nec filium nec patrẽ habet, necessariò etiã spiritu sancto caret. Cum hæc igitur ita se habeant, impie reuera locutus est Mahomet, q̃d Saluator nihil in uniuersum de se dixerit, quod Deus sit, uel Dei filius. Verum de his quidem sic. Nunc autem secundam inspiciamus Mahometis demonstrationem, qua dicit Christum cũ Iudæis disputantem sic dixisse, Adorate Deum meum & Deum uestrũ, & Dominum meũ & Dominũ uestrum. Nos itaq; antè de Mahomete diximus, quod nonnunquam quidem impudenter mentiatur, nõnunquam uero ueritati falsum admisceat: quod idem in præsenti hoc argumento facit. Hunc enim sibi finem proposuit, ut pro uirili sua uniuerso mundo persuadeat, ut Christum nec Deum nec Dei filium esse confiteantur: quapropter etiã hîc, quicquid in mẽtem uenit, loquitur. Præcipue autem falsum est, quod ad Iudæos Christus hæc dixerit: deinde Christi sermo etiam talis non est. Cæterum post resurrectionem causa futuræ suæ assumptionis dixit discipulis suis, Ascendo ad patrem meum & patrem uestrum, & Deum meũ & Deum uestrum. Et quemadmodum in multis alijs Christus & Deus & homo declaratur: ita etiam in hoc ipso sermone. Cum enim Christus hoc dicit, Ascendo ad patrem meum & patrem uestrum, ostendit uerum illius patrem Deum esse, & Christum eiusdem esse naturæ & substantiæ. Quapropter distinctim dixit, Ascendo ad patrem meum. Si enim ipse alijs tãtummodo similis esset, in genere hanc locutionem in prima persona protulisset, dicens, Ascendo ad patrem nostrũ. Cum uero distinctim dicat, Ascendo ad patrem meũ, in prima persona, deinde Et patrẽ uestrũ, quasi in secunda: nihil aliud omnino dixit, nec aliud significauit q̃ quod ipse Christus natura sit Dei filius: alij uero omnes, gratia. Sicut & illud, Ego dixi Dij estis, & omnes filij altissimi. Eundẽ igitur similẽ modũ hoc notat, Deũ meũ & Deũ uestrũ. Et quod ceu homo hoc dixerit, Deum meũ, per omnia clarũ est. Verũ neq; hoc similiter ut omnes homines dixit. De omnibus enim sanctis hominib. dicit, Deũ esse deum ipsorũ, per gratiã scilicet: ut cum dicitur, Deus Abrahã Isaac & Iacob, & his similium. Prius enim mundati & abluti à proprijs peccatis, & misericordiæ uasa facti, gratiam Dei suscipiunt, & filij Dei redduntur, Deusq; illorum Deus esse dicitur. In Christo autem non sic, sed Deus pater illius esse dicitur. Quapropter proles ex persona patris est, & una natura, una substan-

Ioan. 20.

Psalm. 82.

 tia,

tia, diuinitas & potentia patris est & filij. Deus uero Christi esse dicitur, propter unionem filij cum eodem cognomento secundum substantiam, nō secundum sanctorum cōsuetudinem. Quare etiam de hoc distinctim dixit, Ascendo ad Deum meum & Deum uestrum. Vides, quomodo ea quæ humilia in Christo sunt, sensum habent magnum, eximium & admirandum? Ex his ergo, quę Christus quidem bene locutus est, male uero citauit Mahomet, constat Christum Deum esse & hominem. Negat præterea Mahomet Christum filium Dei esse & Deū, negat etiam quod incarnatus sit, nudum uero dicit hominem secundum Nestorij sententiam, & ex uirgine natum: sanctissimum uero esse omnium hominum, sapientem, & prophetam omnium prophetarum maximum. Et manifeste hunc hominibus excellētiorem esse dicit, Deum uero Deiq; filium non esse. Cum itaq; uniuersa secundæ & tertiæ Apologię tractatio in hoc uersetur, ut ostēdatur, Christū & Deum esse & Dei filium, & quod Deus existens extremis temporibus ex sancta uirgine assumpta carne homo factus sit perfectus, quemadmodum & homo perfectus est: superuacaneum & nimis longū uidetur fore, si eadem rursus aggrederemur. Illic enim manifeste demōstratum est, Christum & Deum esse & hominem. Rursum dicit Mahomet, Non Christum à Iudæis occisum & crucifixum esse, sed alium quendā illi similem: & quod per imaginationē falsam uideatur, Christum esse crucifixum, Manicheorum opinionem secutus. Quemadmodum hoc eius studiū esse percipitur, quò omnibus persuadeat ne Christum Deum Deiq; filium esse admittant: ita etiā omni studio in hoc est, ut illius incarnati omnem administrationē subuertat, simul & illius mortem. Nos itaq; de eodē in secūda Apologia diximus, multisq; argumentis & demonstrationibus euicimus, quod Christus Deus & Dei filius perfectusq; homo sit. Verumtamē etiā nunc in præsenti sic dicimus. Homo cum per gratiā Dei imago esset, diaboli inuidia instigāte, Dei pręceptū transgressus, maledictionē à Deo accepit, & paradiso eiectus est, mortemq; acquisiuit. Filius uero Dei, imago Dei naturaliter existens, eam quæ secundū gratiam erat Dei imaginē induit, id est humanā naturā, ipsamq; saluauit, & in pristinā beatitudinē restituit. Insuper quemadmodū oratio per linguę instrumentū ipsius animi meditationes exponit: sic etiā sermo Dei patris, per carnē patris sui cōsilia reuelauit, illiusq; diuinitatē. Et quemadmodū rege aliquo unā domum populosissimæ ciuitatis inhabitante tota ciuitas hostibus terribilior redditur: sic Christo unū inhabitante corpus, omnis humana natura diabolo formidabilior facta est. Et hoc ex martyribus & sanctis clare colligitur, qui mortē ceu rē nihili & somnū iudicauerunt, dæmonibus uero ceu seruis suis præceperūt. Sicut igitur occultare conatur, quod Christus Deus & Dei filius sit, sic etiā incarnationē illius, quin & mortē & resurrectionē huius obscurare nititur, & propterea illū dicit nō esse crucifixū. Cæterum hoc manifeste falsum est. Et primò, q̄d si nō crucifixus est, cuius rei gratia Christiani in Christū rē finxerūt iniuriosissimā? Crucis enim mortē inhonestā & infamem esse ducebāt, & propterea infœlices Iudæi Christū dominum gloriæ hoc mortis genere condemnauerūt. Verū intelligāt, quod per crucis trophęū & salutarem mortē, quæ ipsa etiam Dei infirmitas dici solent, dissolutæ sint omnes malæ & aduersæ potestates. Per crucē tenebras mūdi depulit, & lucē scientię reduxit. Per crucē & mortē illius crux cōfracta est, nec amplius mors est, nec diaboli tyrānis. Et corpus quidē Christi mortuū est, sepultū est, & resurrexit: diuini-

diuinitas uerò illius passionis expers permansit. Quemadmodum enim regis mandatum in charta descriptum, etiam charta corrupta incurruptum & inuiolatum permanet: sic etiam in Christo cõtigit. corpus quidem illius corruptionem suscepit, & mortuum est, corruptionem uerò absolutam minime: diuinitas autem illius passione omni caruit. Deus enim non patitur. Secundò, ipsi etiam Iudæi omnes Christi mortem testantur. nam dicunt se illum ceu maleficum occidisse. Tertiò, non in abstruso & abscondito loco mortuus est, ut mors illius cælaretur, & unà cum morte illius quoque resurrectio: sed secundum diuinã ordinationem mors Domini in tempus paschæ incidit, ut iuxta consuetudinem omnis Iudæorum multitudo congregaretur, duodecim scilicet tribus: omnibusque mors Christi innotesceret, ne forte locum inuenirent aliquem, qui Saluatoris mortem cuperẽt cælare, ut in præsenti conatur Mahomet. Quartò, quod non morte naturali obijt, sed Iudæis mortis suæ arbitrium permisit: quemadmodum generosus athleta non ipse concertatorem & colluctatorem eligit, sed cum uno quolibet congreditur: sic etiam Christus, qui solo uerbo in terram prostrauerat quærentes se, omnem potestatem Iudæis permisit, qui & ipsi crucis mortem elegerunt, ignorantes miseri etiam mortem hanc prophetiæ figuram implere. Dauid enim inquit, Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Quid nam hoc uaticinio innuẽte? Non aliud certe, quàm quod ueluti angulus duos coniungit & colligat parietes, unumque facit: sic & Christus, quem scriptura petram uocauit, quam reprobauerunt, & ceu inutilem reiecerunt, nulliusque precij ædificatores Iudęi, qui sanè confirmauerunt Dei oracula in ædificationem & salutem gentis suæ: hic inquam Christus factus est in caput anguli, id est coniunxit uetus Testamentũ, & gẽtes, & his utrinque coniunctis unam fecit domum in habitaculum Dei: & extensis in cruce manibus, distãtia inter se collegit, et in unum nouum hominem unamque fidem cõstituit. Sed & aërem quoniã princeps aëris infecerat diabolus, sanctificauit Christus per suum in crucis summitatem ascensum. Poterit uerò aliquis & hoc dicere, quod Christus non mortuus sit, ea qua Ioannes & Esaias morte obierunt, (è quibus ille quidem capite truncatus, hic uero serra lignea medius dissectus est) sed corpus saluum & integrum conseruans, docuit hoc facto nos, quod ecclesiam, quia corpus Christi est, non liceat maleuolis in diuersas partes discindere. Insuper dicit, Deum ad se, id est in cœlos uocauisse Christum, deinde uerò & ipsum moriturum: hæreticis Donatistis cõsentiens, quæ hæresis Dei de Christo confessionẽ destruit. Quod enim in cœlos assumptus sit Christus, testatur, nec eundẽ negat denuò uenturum. quod uero ceu Deus & iudex uniuersæ terræ uenturus sit, abnegat: sed instar Heliæ & Enoch Christum uẽturum esse prædicat. Illius morte autem antè negata, nunc dicit etiã Christum moriturũ, ubi Antichristum occiderit. Quoniam uerò superius sæpe & multifariam de Christo diximus, sufficiunt ea quæ dicta sunt, in tantæ impietatis confutationem & solutionem. Et hęc sanè sunt quæ de Christo à Mahomete sunt tradita. De sancta uerò Maria uirgine & Deipara dicit, quod Christiani illam in deos referant. Quoniam uerò etiam de hac absurditate in tertia Apologia diximus sufficienter, plura non dicemus: ea enim quæ dicta sunt, huc sufficiunt. Item in capitulo Amram, de uirgine sancta Maria Deipara dicit, eam filiã esse ipsius Amram, qui pater est Mosis & Aaronis. Quemadmodum etiam in capite

Matth. 21.

7

pite Mariam clare dicit, Christi matrem Mariam Mosis & Aaronis sororem fuisse. Quod sanè Amram Mosis & Aaronis parens fuerit, uerum est. Cuius autem filia sit Deipara uirgo, & è quibus nata, omnibus manifestum est. Mosis enim soror Maria in deserto mortua est. Annis autē ab hinc elapsis mille quingentis nata est Deipara uirgo. En tam scitè stultus hic in toto opere suo ueritatem obseruat.

IN MAHOMETEM ORATIO QVARTA.

Prouer. 18.

IMPIVS, ut admirandus ille Solomon testatur, cū in profundum peccatorum inciderit, contemnit illud. Et quis impius magis ipso Mahomet? Et quod nam peccatorū profundum est, quæ deniq; tenebræ, in quas infœlix hic non inciderit? Inter alia enim figmenta & prodigia falsa, etiam hanc uisionem finxit nefandam, quæ uerbotenus apud illum in Capite filiorum Israël talis legitur: Laus illi, qui fecit transire seruum suum unius noctis tēpore ex oratorio Elarā, quod est templū urbis Mechæ, usq; ad oratorium longissime distans, templū scilicet sanctū in Hierusalem, quam benediximus. Quodam die cum Mahomet iuxta tempus constitutū cecinisset, dixit hominib. Intelligite homines. Cū heri à uobis discessissem, uenit ad me post uespertinam psalmodiam angelus Gabriel, dixitq; mihi: Mahomet, Dominus præcipit tibi ut illum inuisas. Cui dixi, Et ubi uidebo illum? Et respondit Gabriel, In eo loco quem inhabitat. Et tunc iumentum adduxit mihi maius quidem asino, mulo autem minus, cui nomen Emparak. & dixit ad me, Conscēde hoc, & ad domum sanctam pergito. Iumentū uero à me iam ascēsuro aufugit. cui dixit angelus, Consiste, Mahomet enim is est qui te conscendet. Et respondit iumentū, Num in huius gratiam sum missum? Respondit uero Gabriel, Ita. Et dixit iumentum, Nequaquam ut me conscendat admisero, nisi prius pro me Deum orauerit. Ego autem pro iumento Deum oraui, & conscendi illud: quod me insidente, gradu molli incedebat, ungulam suam in horizontē uisus sui super infigēdo: unde minori temporis interuallo, quàm lapidis iactus absolui possit, ad domum sanctam peruenimus unà cum Gabriele angelo. qui duxit me ad rupem quādā, quæ erat in domo Dei Hierosolymæ. Et dixit mihi Gabriel, Descēde, quoniā de petra hac cœlum petes. Et descendi. Angelus uero Gabriel circulo quodam ad rupem alligauit iumentum Emparak, & me humeris suis sublatū ad cœlum usq; portauit. Quò cum peruenissemus, pulsauit fores Gabriel. cui dictum est, Quis es? Respondit is, Ego sum Gabriel. Et rursus dictum est illi, Et quis tibi comes? Respondit is, Mahomet. Dixit rursum ianitor, Num in huius gratiam ablegatus eras? Et dixit Gabriel, Eram. Quo dicto, portam nobis aperuit, & uidi turbā angelorum, quibus bis incuruatis genubus preces obtuli. Post hæc uero suscepit me Gabriel, & ad cœlum secūdum perduxit, cuius interuallum à primo erat iter annorum quingentorum. Et quemadmodum apud primum cœlū fores pulsauit, responsumq; accepit: eadem ratione ad cœlum usq; septimum peruenimus, in quo uidere licebat angelorum turbam, quorum singuli millenis uicibus toto mundo maiores erant, è quibus quilibet septingēta millia habuit capita, & in unoquoq; capite septingenta

tingenta myriadum ora, & in unoquoque ore mille & septingẽtas linguas laudantes Deum septingentis myriadum idiomatis. Et uidit quendam angelum lugentem, causamque luctus sui inquisiuit: quam hic respõdit peccatum esse. Ipse autem intercessit pro illo. Et sic me, inquit, Gabriel alteri cõmisit angelo, qui idem alteri, & sic deinceps, donec corã Deo & tribunali ipsius constiti. Et tetigit me manu sua Deus inter scapulas, donec frigus manus suę penetrauit ad medullam spinæ meæ. Et dixit mihi Deus, Imposui uota tibi & populo tuo. Descendenti uero mihi ad cœlum quartum usque, consuluit Moses ut redirem ad Deum, alleuiaturus populum qui ad uota hęc sufficere nullo modo posset. unde primo reditu remissionem decem uotorum impetraui: quin in tertium quintumque reditum usque ita uotorum numerus imminutus est, ut paucissima superessent. Dicente autem Mose, populum nec hoc modo ferre posse, me aũt toties ad Deum reuerti pudebat, nec amplius adij, sed conscenso iumento Emparak, in ædẽ ciuitatis Mechæ festinãs reuersus sum. Tẽpus uero omniũ horũ minus erat quam decima noctis portio. A' Mahomete uero hanc uisionem enarrante, multa defecerunt hominum millia, qui dicebant illi, Ascende hodie in cœlum nobis uidentibus, ut angelos occurrentes tibi uideamus. Nonne tuum ipsius agnoscis mendacium? Et dixit Mahomet: Laus Deo meo. Num ego alius quispiam sum quàm unus hominum, & apostolus? Maiores uestri miraculis nõ crediderunt, nec uos ijsdem creditis: nec credetis unquam, nisi per gladiũ. Et quid'nam dicat aliquis de falsa hac & absurda uisione? Ex ipsius enim Mahometis uerbis cõuincitur. Is enim est qui dixit, cum spumans hinc inde uolueretur, quod uenientis ad se Gabrielis angeli à Deo missi aspectũ sustinere nõ posset, & propterea cadere exanimi similem, audire autem se angeli sermones ceu tintinnabulum æneũ resonans. Qui igitur unius angeli aspectũ sustinere non potuit, quomodo tot angelorum splendorẽ potuit intueri? quin etiã curiosius de his inquirere, tot capita numerare, & tot intra labia illorũ linguas, tum etiã tam uarias hymnorũ Dei uicissitudines et idiomata discernere? Non enim Gabrieli soli se anteponit, sed etiã omnibus his ad quos Gabrieli nõ permittebatur ingredi. sed tanto illis erat inferior, ut ipsum Mahometẽ alteri angelo cõmitteret, qui & ipse alteri, & sic deinceps se per singulos in angelorum turbã peruenisse, quos & ipsos tandẽ transcenderit, donec ad Deũ perueniẽs mutuo cũ illo usus sit colloquio. Ad hæc se non modo omnibus his præfert, sed etiam orantẽ se pro illis inducit. Cesso nũc dicere de magno illo Dei spectatore Mose, quem, ut ipse dicit, in quarto cœlo conspexit, cũ ipse ad septimum usque ascẽderit, & ad Deum usque peruenerit, cumque illo sit collocutus. & post hæc egressus sit, & descenderit ad cœlum quartum, ut dictum est: ubi & in Mosem inciderit, & hunc quoque illi cõsuluisse, ut reuersus oraret Deum pro populo, uotumque redderet leuius, populo nimirũ infirmiore ad hoc existente. quo cõsilio usum ad Deum redijsse, & hæc orauisse ab illo: quod etiam illi concessum sit, uotique pondus alleuiatum. Cum uero Moses illum cogeret, denuò, et sic quinque uicibus ad Deum redijsse, uotumque denuò esse imminutũ. Mose uero neque sic contento, sed suadente ut denuò reuerteretur, uotique remissionem maiorem impetraret, se non annuisse, sed conscenso iumento suo Emparak, in locum suum pristinum perrexisse. Inspice quæso mendacium omnis ignorantiæ plenum. Deum, quem & ipse Mahomet creatorem cœli & terræ esse confitetur, corporeum facit, non incorporeum. Numen

men autem incorporeum est, quantitate caret, & magnitudine, nec specie ulla circumscribitur. Quod cum natura sua propria tale sit, quomodo ex membris consistet? Si quis enim hoc concesserit, quomodo incorporeum esse intelligetur? Quod enim figuram habet, omnino & quantitati subiacet: quod uero quantitatem habuerit, locum habeat oportet: quod autē in loco est, necessariò circumscribitur. Quomodo autem aliquis hæc corporea & corporis propria, sanctæ illi & incorporeæ naturæ Dei tribuerit, qui modo ratione non careat? Et patriarcha quidem Abraham in ueteri illa Dei apparitione, seipsum terram & cinerem esse reputauit, dixitq;. Daniele autē, qui talis tantusq; erat, uidente angelum, conuersa est gloria ipsius in corruptionē: id est, paulisper uitam suam abiecit. Dauid autem dicit: Qui in terram despiciens, ipsam tremere facit. Mahomet uero omnibus angelicis uirtutibus superior factus, immediate cum Deo collocutus est, & pro angelis & uniuerso mundo preces obtulit, & uotis suis potitus est? Cæterum miror, quî fiat ut temerarius ille & arrogans non hæc etiam dicere ausus fuerit, quod Dei naturam deprehenderit, qualem & Deus ipse nouit. Verum qui habitat in cœlis, irridebit eum, & qui cum eo sunt, & Dominus subsannat eos. Præterea, num Deus populi uire s nouisse non poterat, sed ceruici illorum legem portatu impossibilem im posuit? Et qualis nam Deus hic, qui nec creaturam suam agnoscit, nec creaturæ suæ uires? Quod si uero Deus cum uerus sit, & omnia priusquam generentur agnoscat, legem quidem Mosis dedit imperfectam propter hominum infirmitatem, perfectam uero per Euāgelium, quomodo perfectam illam, aut obliuione aut pœnitētia ductus in imperfectam denuò reduxit? Perfectum enim tunc perfectum est, si nec defectus aliquis insit, nec superfluum aliquid aut superuacaneum, ut de Euangelio ipsa ueritas testatur. quin et ipse Mahomet hoc perfectum, uerum, sanctum, salutem & uiam uocat. Mahometistæ uero iustificantes impium, dicunt Christum magna docuisse, & impossibilia. Quis enim proximum ut seipsum amare potest? & Deum ex toto corde suo? Quis potest pro persecutoribus suis & calumniatoribus orare? Quis potest diligere inimicos suos, &c. Quapropter misit, inquiunt, Deus Mahometem & Alcorranum, remissionis & relaxationis gratia, quo homines facilius legem ad salutem ipsorum implerēt. Quod si quidem Christus non declaratus esset Deus & Dei filius, sed nudus tantum homo, ut & Moses, demonstrationibus utiq; aliquibus opus esset ad ueritatis declarationem: cum uero hunc Deum esse clarissime appareat, superuacaneum uidetur aliquam de hoc defensionem instituere. Secundum hoc enim quod Deus & creator est, creaturæ suæ uires nouit. Verumtamen ex ipsius Mahometis sermonibus rei absurditatem colligamus. Is est, qui testatur & dicit, Christum sermonem Dei esse, spiritum Dei, & animam Dei. Quod si sermo & ratio Dei est, cur quæso, qui omnia nouit, hæc sine omni ratione fecit? Dei enim ratio nunquam aliquid ignorare uidetur. Nō enim secundum quod filius Dei est, Deo & patre minor est: neq; secundum quod sermo est, uel ratio illius. Et si anima Dei & spiritus Dei est, cur animabus & spiritibus hominum pondus imposuit portatu impossibile? Ad hęc idem dicit asseclis suis, quod nullius sint ualoris nisi Mosis legem, Euangeliū & Alcorranum impleuerint. Quod si igitur Euangeliū grauia docet, & portatu difficilia, quomodo præceptor uester hoc uobis præcipit, quod nisi impleatis ueterem legem & Euangelium, nihil sit: id est, nulla in uobis sit utilitas?

Quod

Quod si autem Euangelium perfectum est (ut nemo negat) frustra iustificatur Alchorranum, quod concessionis & remissionis causa latum sit: & reuera mendacij insimulatis Euangelium & Christum. Quomodo enim Euangelium perfectum esse posset, si indigeret emendatione? Item, si Gabriel hunc humeris suis sustulit, quid'nam iumento opus erat, quo ex Mecha Hierosolymam usque ueheretur? Item, quis'nam dimensus itineris interuallum, quod inter cœlum primum & secundum est, deprehendit illud quingentorum annorum spacio constare, & illud Mahometi retulit? Item, si per pedum gressus interuallum hoc mensuratum est, quomodo corpus crassum densumque ea calcauit, quæ supra cœlos sunt, ut hic prodigiose fingit? Et si hoc quidem impossibile est, angeli uero & animæ hominum illuc ascendũt, quomodo quę incorporea sunt, corporeo gressu metiũtur ea quę supra cœlos sunt constituta? cum minimo temporis spacio ea quæ sub cœlo sunt transire possint, utpote aërem, æthera, & alia his similia? Item quomodo in ascensu ut cœlum ascenderet, angelorum opera usus est: in descensu autem nequaquàm, sed solo iumẽto Emparak, ut saluus in Mecham reduceretur? Et quis tam stolidus, ut talia non condemnet? Quapropter interdicunt asseclæ illius, ne quis cum aliquibus disputet, redargutionem metuentes: utpote cum non ignorent præceptoris sui uanitatem. Verumtamẽ & hi inter se mutuo dissentiunt. et alij quidem mortis metu uel inuiti sequuntur: & si forte liberi & sui iuris essent, confestim Christianis ascriberentur. alij uero errore seducti, pro firmis, ueris & confessis retinent Mahometis mendacia & prodigiosa figmenta. alij rursum à lege patria propter maiorum reuerentiam desistere nolunt: uerum illis defensionem coram Deo pro se subeũdam imponunt. alij quoque propter uiuendi licentiam & libertatem, uoluptatumque concessionem errori renunciare nolunt, pluris nimirum facientes impuritatem & stulticiam: non ignari interim, quod quæ dicuntur, à Deo non sint: dicunt tamen palàm, ut antè dictum est, uias pręceptorum tuorum agnoscere nolo. Qua de causa nec sacrã scripturam legere permittitur apud illos, ne per hanc præceptoris sui stultitia appareat & confutetur. In capite Iona enim sic inquit: Quisquis deprehensus fuerit quod Alcorrano contradicat, mortis supplicium luito, nec alij quàm illi credant. In capite autem Amram ait, Non alij credite nisi legem nostram sequenti. Et qui Euãgelium salutem esse dicit, & uiam, nihilque esse Sarracenos nisi Euangeliũ legemque impleuerint: en denuò idem quasi proprij sermonis oblitus, in eodẽ sermone dicit, Mihi mea lex sit & uobis uestra. Vos ab his quæ ipse facio immunes estis, & ego ab ijs quæ uos. Hoc itaque peruersæ & errabundæ mentis proprium est, ut non ab honesto tantum & bono dissentiat, sed ut nec secum unquàm conuenire possit, qualis & Mahomet hic in toto suo opere deprehenditur. Christianorum uero scripta non sic. uerum omnis sacra scriptura tam uetus quàm noua, singulæ sibi inuicem quàm exactissime consentiunt: & rursum utræque inter se mutuo eadem sentire & dicere deprænhenduntur: & meritò. Deus enim ipse author & legislator est ueteris & noui Testamenti. Ego autem ipse fortassis cum Esaia & Dauide dixero: Quare, ô domine, uia impiorum prosperatur? Mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei. Quoniam zelaui super iniquos, pacem peccatorum uidens. Quoniam non est respectus in morte ipsorum, & firmamentum in plaga ipsorum. In laboribus hominum non sunt, & cum hominibus non flagellantur. Ideò tenuit

» eos superbia ipsorum in finem. Operti sunt iniquitate & impietate sua. Prodibit quasi ex adipe iniquitas ipsorum. Transierunt in affectum cordis, cogitauerunt & locuti sunt in nequitia. Iniquitatem in excelso locuti sunt. Posuerunt in cœlum os suum, & lingua ipsorum transiuit in terram. Verumtamen cum diuino Dauide etiam ipse clamabo: Propter dolos ipsorum posuisti eis mala, Domine, deiecisti eos cum extollerentur. Quomodo facti sunt in desolationem? Subitò defecerunt, perierunt propter iniquitatem suam ueluti somnium exurgentis. Domine, in ciuitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges. Præterea in capite dicit Mahomet, quod & dæmones salutem sint consecuturi, Origenis hæresim secutus. & quamuis alio in loco idem dicat, quod multi ex dæmonibus, cum Mahometis Alcorranum prælegi audiuissent, collaudauerunt, & admirati sunt: & cum credidissent, salutem sunt consecuti: nunc tamen non sic dicit, sed uniuersaliter dæmones saluandos fore affirmat. Siquidem potest unus & is solus ex illorũ numero saluari, omnes etiam saluari possunt. Sed quemadmodum ipse sibi ubiq; contrarius est, ita etiam hoc loco. Hic enim, omnesq; huius asseclæ, Euangelium per omnia perfectum, sanctum & salutare, utpote Christi sermones, asserunt: nunc uerò, ut & aliàs sæpius, huic omnino contradicunt. Christus enim ad gehenna dignos sic dixit: Abite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ipsius. His itaq; uerbis nullum dæmonum à pœna excepit: & meritò. Qui enim saluatus est cum pœnitentia, simul etiam ipse pro uirili salutis uiam per opera obseruat. In corpore enim non potest homo pro sui animi uoluntate uel in morbum nõ incidere, aut cum inciderit sua potestate ad pristinam ualetudinem reuerti. animæ uero negotium longe secus habet. Omnis enim homo in sua potestate habet, ne in peccatum (qui animæ morbus est) incidat: cum uero peccauerit, sui arbitrij est, ut seipsum denuò reuocet, utq; non modo ad pristinam animæ sanitatem reuertatur, sed etiam ut multis modis hanc superet, & uel per pœnitentiam faciat fide digna & idonea: uel post secundam, quod dicitur, nauigationem solummodo pœnitentiam agere deprehẽditur. Et Deus clementissimus, qui propter hominũ salutẽ cœlos inclinauit, & descendens homo factus est, effudit misericordiam suam, quæ maior est omni opere angelorum simul & hominum, quam etiam omnibus anteponit uirtutibus, & ad se omnes aduocat, amicosq; suos constituit. In diabolo autem ubi pœnitentia? ubi humilitas? ex hac enim pœnitentia enascitur. Prius enim seipsum homo ceu maleficum condemnat, deinde peccatorum à se commissorum agit pœnitentiam. Diabolus autem contrà. Quin potius amat peccatum quod admisit, & pro uirili humanæ perditionis propinator & cooperarius esse uidetur. Quæ igitur Dei cum diabolo est communio? Stultè igitur Mahomet, etiam dæmones saluari asseruit.

Psalm. 73.

2

3 Porrò etiam hoc de Alcorrano Mahomet dicit, Neminem mortalium, nec seipsum quoq; interpretationẽ & sensum huius percipere, præter solum Deum. Quod si hoc uerum est, quænam est Alcorrani utilitas? Fortassis enim sic prodesse poterat, si quæ à Deo dicta sunt, intelligerent. Cum uero ipse etiam Mahomet testetur, neminem mortalium ea quæ Alcorrano continentur intelligere, quænam huius est utilitas? Nulla prorsus. Et quænam demonstratio hac euidentior est, quod lex à Mahomete lata Deum non habeat authorem? Deus enim leges non frustra sancit. En igitur manifeste cõ

stat,

ſtat, Alcorranum à Deo nõ eſſe, uerum figmentum rationis huius infœlicisſimum. Quod etiam ex ipſo Alcorrano patet, cum nec ueteri nec nouo Teſtamento conſentiat, ipſo interim Mahomete cõfitente, ſcripturas et ſanctas & bonas eſſe: & aſſeclas ipſius precij nullius eſſe, niſi & legem & Euangelium impleuerint. Item, ipſe ſibi ferè per omnia cõtradicit. Item, miraculum nullum edidit in dictorum ſuorum comprobationem. Item, mendacia continet manifeſta, quod à Deo alienum eſt. Item, uiolentum eſt, & liberum deſtruit arbitrium, quod nec Deus ipſe unquam ſubuertit. Tum etiam, nullo ordine confuſum eſt. Quod autem ordine caret, à Deo longe lateq; diſcrepat. Deus enim nequaquam confuſionis Deus eſt. Item, manifeſte malum eſſe apparet. Et quomodo à Deo originem duceret, qui omnem probitatem & ſimplicitatem excedit? Item, confictas & prodigioſas uiſiones continet. & quomodo id à Deo eſſet, ueritatis creatore & largitore? Omnium uero malorum extremum & primum eſt, quod à Deo Alcorrhanum latum eſſe tradant ipſi, Deo calumniam ſtruentes. Miror ſanè, & obſtupeſco, quî nam miſeri Chriſto & doctrina illius neglecta, Mahometem ſecuti ſint. Huius enim lex, quam Alcorrhanum uocant, hoc idem tradit, quod hoc per angelum matri IESV annunciatum ſit, & quod ſpiritu ſancto ſit ſanctificata, & uirtute diuina cõcœperit, neq; naturæ efficacia, & Chriſtum ex ſanctiſſima uirgine omniumq; mulierum caſtiſſima eſſe genitum. In capite enim Aeneſſan dicit: O ſodales libri, id eſt ô fideles, nihil de Deo citra ueritatem dicite, « quoniam Chriſtus Ieſus filius eſt Mariæ, apoſtolus Dei, et Dei ſermo, quem « huic uirgini indidit per ſpiritum ſanctum. « En igitur cum Deum nominauerit, et ſermonem Dei, & ſanctum ſpiritum (trinitatem nimirum, quæ tribus perſonis conſtat) non tamen miſer hic animæ oculos aperuit, ut trinitatis lumen intueretur: nec immeritò. Quemadmodum enim qui in utero materno priuſquam in lucem edantur fœtus deliteſcunt, uitam quidem habent, inutilem uero & irrationalem, animamq; quæ bonum à malo nequit diſcernere: & ante legitimum tempus editi, non homines, ſed abortus ſunt. Sic etiam omnis impius, qui nõ regeneratus eſt per aquam & ſpiritum, id eſt per ſanctum baptiſmum, cœleſtem lucem uidere non poteſt, & ueritatis cognitionem. Quapropter occluſis animæ ſuæ oculis, miſer hic in tenebris derelictus eſt, ut & pater eius diabolus. Spiritus ſancti enim indeſinenter in Alcorano meminit. Dicit enim in capite Empiâ, ſub perſona Dei, Quoniam in Maria produximus ex ſpiritu ſancto. Nec omnino dicere poteſt, Deum hęc de angelo quopiam dixiſſe. Et de Chriſto quidem talia. De Mahomete uero tale nihil dicit, uerum quod orphanus fuerit, et erro, à Deo collectus. Præterea Chriſtum ſermonem Dei nominat, ut modò diximus, & animã Dei, atq; prophetam omnium prophetarum maximum: Mahometem uero prophetam dicit ſimpliciter. Item Chriſtum ex Abraham Iſaac & Iacob genitũ teſtantur, qui promiſſiones habuerunt: Mahomet uero ex Iſmaële eſt, qui ex domo Abrahæ unà cum matre ſua ancilla Agar eiectus eſt. Ad hæc Chriſtus nunquam peccauit (ſermo enim Dei, & illius ſpiritus, peccare non poteſt) Mahomet uero idololatra fuit, homicida, prædo, & intemperans, multiſq; alijs peccatis adobrutus, propter quæ, ut ipſe fatetur, Deus ſui miſertus eſt. Item, Chriſtus horrenda & ſtupenda edidit miracula, ut etiam in capite Helmaida demonſtratum eſt, quod Chriſtus cæcos illuminauerit, leproſos mundauerit, mortuos ſuſcitarit, aliaq; fecerit infinita: Mahomet uero nullũ

 in Al-

in Alcorrani probationem miraculum edidit, præter illud de luna expositū, quod manifeste falsum est: & alia quædam fœda, quæ propter summam ipsorum infamiam silentio præterierunt. Præterea iuxta Euangelij & ipsius ueritatis testimonium Christus crucifixus est, mortuus & sepultus, resurrexit, & assumptus ad dextram patris sedet: iuxta Alcorrani uero sententiam, ceu honoraturi eū dicunt, quod non mortuus sit, assumptus tamen dicitur. Et ecce quomodo Euangelica ueritate, et ipsius Mahometis fallacijs demonstratur, Christum uiuere. Mahomet uero hic, ut & omnes illius asseclæ fatentur mortuum esse, at non resurrexisse. Oportet igitur propter hæc omnia Christum adorare, nec Mahometi adhærere. Quomodo enim Dei oracula homini, diabolo per omnia simili, concrederentur? Et si uoles, collatis utrisq; proprietates horum cognoscamus. Diabolus elatus est et arrogans, similiter & Mahomet. Quis enim Mahomete maior est, qui cœlis superatis, ut ipse de se dixit, & omnibus angelicis potestatibus, cum Deo collocutus est, & intercessor patronusq; angelorum, qui ceciderunt, factus, quin etiam totius mundi aduocatus? Diabolus homicida est, & Mahomet legibus suis non morigeros morti adiudicauit. Diabolus seductor est, & Mahomet uoluptatibus concessis & ceu esca hamo affixa stultiores sibi conciliauit. Diabolus mendax est, non tamen in tantum quantum Mahomet, ut per totum Alcoranum clare ostenditur. Diabolus supputridus est, & hypocrita: & quis hoc magis quàm Mahomet, qui humilitate simulata animi sublimitatem amplexus est? Diabolus uetitorum consultor est, quod imprimis facit Mahomet: nihil enim sani, nihil commodi, nihil Deo placens, sed omnia Deo legiq; diuinæ contraria docuit. Diabolus Dei nulla religione tenetur: & per omnia illi similis perditionis filius Mahomet. Deum enim adorat & prædicat sphæricum, uel globosum, & frigidissimum. Deum inquam adorat, qui nec genitus est, nec generat: non intelligens infœlix, quod corpus, non Deum adoret. Sphæra enim corporis species, & frigiditas corporis qualitas est. Quod uero Deum uocat nec generantem, nec generatum, nec corpus adorat, nec Deum incorporeum uerum: sed Deum colit, quem impiorū fingunt somnia. Ridiculum enim omnino est, solem aliquem celebrare lumine carētem, & fontem aquis destitutū, & mentem ratione nulla præditam. Pereat itaque Deus huiusmodi. Christianorum uero Deus unus est, qui ante omnia de omnibus, in omnibus, & super omnia est in nomine patris filij, & spiritus sancti creditus & honoratus, unitas in trinitate, & trinitas in unitate inconfuse unita, & inseparatim distincta, eadem inquam unitas & trinitas omnipotens: pater principio carens, non modo tempore incircumscriptus, sed omni modo etiam causa carēs: solus ipse causa, radix, & fons diuinitatis, quæ in filio & spiritu sancto cernitur: qui precor propitius nobis sit, & omnibus Christianis in die iudicij, intercessione benedictæ dominæ nostræ Deiparæ & uirginis Mariæ, omniumq; sanctorum, Amen.

FINIS.

MEMORABILIVM ALIQVOT TAM VETERIS QVAM NOVI Testamenti locorum, qui in præcedentib. Apologijs & Orationib. explicantur, Index. a superiorem paginæ partem, b inferiorem denotante.

LOCORVM SCRIPTVRAE SACRAE FINIS.

BASILEAE, EX OFFICINA
IOANNIS OPORINI, ANNO SA-
LVTIS M. D. XLIII.
Mense Martio.

ΤΟΥ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΦΙΛΟ-
χρίστου βασιλέως

ΙΟΑΝΝΟΥ ΤΟΥ

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΥ ΤΟΥ ΔΙΑ ΤΟΥ ΚΑΙ ΜΟΝΑΧΙ-
κοῦ σχήματος μετονομασθέντος ΙΩΑΣΑΦ ΜΟΝΑΧΟΥ,
κατὰ τῆς τῶν σαρακηνῶν αἱρέσεως
Ἀπολογίαι Δ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΜΩΑΜΕΘ ΛΟΓΟΙ Δ.

*CHRISTIANAE RELIGIO-
nis acerrimi propugnatoris,*

D. IOANNIS CANTACVZE-
NI IMPERATORIS CONSTANTINOPOLITANI,
qui assumpto monachi habitu IOASAPH MONACHVS
est cognominatus, contra Saracenorum hæresim, pro
Christiana religione Apologiæ IIII.

Eiusdem contra Mahometem Orationes IIII. nunc
primum in lucem editæ.

*Cum Cæsareæ Maiest. gratia & priuilegio
ad quinquennium.*

BASILEAE.

OPTIMO ATQVE DOCTISSIMO VIRO D. GILBERTO COGNATO NOZERENO, amico suo longe charissimo, Ioannes Oporinus S. D.

CERTO *equidem Dei consilio ac singulari prouidentia fieri puto, Gilberte Cognate charißime, quum nostro hoc seculo ad extremum ferè successum immanis illa Saracenicæ impietatis, ac non tam in corpora quàm etiam animas quamplurimorum sæuiens tyrannis indies magis atque magis procedat, nostris uidelicet peccatis & hæc ipsa, & longe grauiora etiam commerentibus, pios tamen ac sanctos aliquot uiros subinde ut excitet Clementissimus Pater, qui pro ea qua instructi ab ipso sunt uirtute, isti tanto iam tempore clandestinis Sathanæ insidijs grassanti malo, partim in lucem ueritatis protrahendo, partim diuini uerbi armis impugnando opprimendoq́;, omnem operam (quod dici solet) atque oleum sedulò impendant. Quorum quum alij alia ueluti subsidia certatim curent, non minimum certe opis attulisse uideri meritò debent, qui quæcunq́; & ab alijs doctis bonisq́; uiris in hoc genere hucusque elaborata sunt, bona fide etiam proferre in publicum non grauantur: magnamq́; adeò illos gratiam ob tam pium officium mereri, nemo bonus uir ac* CHRISTI *gloriæ amans, facile negauerit. Neque hîc me mouet, quod priuatis quidam affectionibus (ne quid asperius dicam) laborantes, aliter statuunt: quorum si qui pia quadam simplicitate, rebus alioqui plus nimio ad interitum inclinantibus, ne grauioris aliquid mali obrepat, metuunt, ignoscendum illis quidem, ac orandum pro ipsis numen censeo, ne (quantum in eis est) præclaro aliorum conatui obsistere, aut male ominari potius, quàm adesse, aut saltem bene precari malint. Verißimum profecto esse illud Comici dictum, Quot capita, tot sententiæ: cùm alijs in rebus, tum ijs præcipue quæ ad Religionis negotium attinent, obseruare hodie licet. Atq́; utinam non cum summo animarum quoq́; periculo, id experiri sæpenumero contingat. Ve-*

rũm quando ita etiam ipsi omnium autori Deo, cuius gloriæ potissimum id interest, quorundam φιλαυτίαν ad certum tempus tolerare placet: feramus & nos æquo animo, quicquid quacunq; de re alij statuant: & fateri tamen, nos gratiam ac laudem non paruam debere ijs minime pudeat, quicunq; gloriæ CHRISTI salutisq; hominum promouendæ studio, exponere se non solum risui multorum atq; contemptui, sed etiam rerum suarum, ac (si ita Domino uisum fuerit) uitæ quoq; periculo non dubitent: nosq; pro uirili nostra parte quicquid in nobis est facultatum, eô conferamus sedulò, ne ipsi saltem defuisse etiam officio nostro uideamur. Itaq; cùm & nobis non ita pridem oblatæ essent ab amico quodam nostro Orationes aliquot IOANNIS CANTACVZENI, Imperatoris Cõstantinopolitani, quas ille aduersus Mahometicam sectam iam olim, hoc est sub Annum salutis MCCCLX, græcè, magna quidem eruditione ac ingenti pietatis zelo conscripsisset, dignissimas ego illas statim iudicaui, quæ non diutius ita uelut in tenebris ac situ delitescerent, uerum in bonorum ac pietatis Christianæ studiosorum gratiam atq; usum, detestandæ uerò illius hæreseos propugnatorum admonitionem, uel (si ita omnino uellent) confusionem atq; exitium publicarentur. Neque tamen contentus ea solùm qua scriptæ primùm ab ipso autore essent lingua, proferre illas, sed uti in latinam quoq; conuersæ à pluribus cognosci possent, operæprecium duxi. Missis igitur ijs primùm ad THEODORVM BIBLIANDRVM Sacræ Theologiæ in Academia Tigurina professorem longè doctißimum, amicum nostrum singularem, ac ueluti alterum ipsum, quippe quem eodem errores Mahumetanæ superstitionis impugnandi Sacræ Scripturæ machinis teneri studio iamdudum intellexissem, cuiq; multo gratissimam fore illarum inspectionem minime dubitarem: inde uero eiusdem etiam consilio oblata RODOLPHO GVALTHERO Tigurinæ ecclesiæ fidelissimo euangelistæ easdem Latio donandi prouincia: facile id quidem uterque ab eo, nempe communi amico, & promouendis huiuscemodi Ecclesiæ CHRISTI meliorumq; studiorum emolumentis nunquam non paratißimo, uti quamprimum fieret impetrauimus. Et sanè, si quid iudicando possum, uix aliud scripti genus hoc rerum Christianarum ac Turcicarum statu proferri in lucem potuit, siue ad detegendas quo caueri melius ualeant, seu oppugnan-

das

das etiam atq; euertendas impiæ sectæ illius imposturas, uel utilius, uel cognitu magis necessarium. Nam ut in recensendis Mahometi erroribus mire diligens est hic autor, ita in confutandis iisdem, adductis non solum rationibus, quæ aliquid efficere apud quosdam ψυχικοὺς, ac solæ forsan plurimum possent, sed Sacræ Scripturæ oraculis (quibus diuinam autoritatem ipsi etiam Mahometi sectatores Musulmani non derogant, ut scilicet suo ipsorum ueluti gladio eos iugulet) tanquam efficacissimis antidotis, ita se uenenis illis opponit, ita firmat omnia, ut an quicquam desiderari hic amplius à quoquam tum quidem potuerit, haud facile queas pronunciare. Vt interim rerum seriem, qua hîc ad tantam molem paulatim à tam paruis initijs excreuisse lues isthæc traditur, præteream: quam uel ideo dignissimam obseruatu existimo, quod luculentissimum ac in primis memorabile exemplum iusti iudicij Dei proponit ob oculos, quo uerbi ipsius neglectum contemptumq;, ac impietatem reliquam densissima cæcitate puniri, animaduertere liceat. Verum de his quoq; alio & loco & tempore fortasse commodius. Harum ergo rerum, quemadmodum & omnium aliarum bonarum artium atq; disciplinarum, in primisq; tam ueteris quàm nouæ historiæ, ac sacræ quoq; philosophiæ studio cum flagrare te iamdudum hactenus cognouissem, neq; id solum ex ueteri consuetudine, quæ mihi tecum olim adhuc apud ter Maximum illum DES. ERASMVM ROTERODAMVM *agenti intercessit, sed & crebris interim ad me literis, ac postremò tandem iucundissimo illo congressu tuo, quo nuper Basileam ueteres amicos inuisendi gratia ueniẽs, doctissima simul ac planè amica oratione tua quamlibet indigno alioqui atq; importuno casu quodam conturbatum ita recreasti, atq; erexisti rursus, ut non queam non admodum iucundè etiamnum affici, quoties suauissimi illius colloquij tui adhuc mihi uenit in mentem. Itaq; occasionem nunc iam nactus uicissim & gratificandi tibi, et declarandi erga te animi mei, eamq; talem, qua simul etiam de Christianæ religionis nostræ (nimis quàm miserabiliter hodie afflictæ, atq; apud maximam orbis partem profligatæ) et instaurandæ rursus, & quoad eius fieri potest conseruandæ studiosis nõ male mererer, nempe doctissimi atq; sanctissimi huius scripti promulgatione, sub tui nominis auspicio ita fieri eam uolui: quam etiam ut salutarem cõpluribus pio ipsam animo suscepturis fore persuasissimũ ha-*

beo, ita & abunde animum tibi meum ceu arrabone quodam oblato declaraturam, ac simul gratissimam quoq; futuram cõfido. Cæterum nolo commemorare hic pluribus, quanta fide ac religione in excudendo hoc opere simus usi: id saltem fateri tamen minime nos pigeat, cum unicum tantum exemplar, quod descriptioni subseruiret, essemus nacti (in quo & lacunæ alicubi quædam apparebant, sed pauciores tamen illæ, & quarum defectus uel ex latina uersione abunde uideretur sarciri) maluisse ita prorsus per omnia quale id cunq; erat exprimere, quàm uel iota usquam addere, aut immutare quicquam. Qua quidem religione in edendis ueterum monimentis, utinam & alij quidam (quos nouimus) uti, quàm temere quod somniantibus sæpe uisum fuerit, cum quid parum adeò statim est obuium, substituere mallent. minus equidem corrupta pleraq; in publicum prodirent, quæ ita à sciolis istis plerunque deprauantur, ut ipsi illorum autores, si eis redire ad superos liceret, haud rarò seipsos etiam in relictis à se posteritati lucubrationibus suis nosse uix possent. Audaciam profectò execrandam, ac publicis legibus uel in primis cohercendam. quam cum hactenus cane peius & angue semper oderimus, ita nobis cauendam sedulò existimamus, ut nihil magis: eo pacto uel maxime Officinæ typographicæ nuper à nobis institutæ diligentiam ac fidem studiosis bonarum literarum atq; artium commendaturi. Proinde, ut etiam hoc testatum hic relinquamus, unico solum isto incommodo (quanquam leuiore tamen illo, quàm ut eo nomine appellari conueniat) laborauimus in excudenda horum parte maxima, quod non licuit domi nostræ (quod alijs quibusdam grandioris operæ interea occuparentur præla nostra) totum id quicquid erat curare, sed aliorum & opera & charactere uti oportuit: in quibus tamen & ipsis ita aduigilatum speramus, ut nihil neque hac etiam in parte magnopere desiderari à quoquam æquioris saltem animi lectore aut posse, aut debere, planè confidam. Quæ uero hoc loco de autore ipso, & scripti huius argumento ac ratione dici possent, libenter etiam prætereo, quòd malim ea partim ex altera Præfatione Latinæ uersioni præmissa, partim diligenti & accurata ipsius libri lectione cognosci, quàm prolixiore hic narratione ab altera illa multo utiliore ac digniore cognitu impedire, aut detinere longius. Vale, optime atque doctissime

ſime COGNATE *: ac ſimul operam quoque à nobis in Antonij Garronis tui Lucubrationem, in Pomponij legem* II *de Origine iuris præſtitam, quem unà ad te multo quàm antea fuerat nitidiorem cultioremq́ mittimus, adiecto etiam elegantiſsimo comite Franciſci Balduini Attrebatij Iuriſconſulti in Ruſticas Iuſtiniani leges Commentario, æqui boniq́ facito: & propediem alia quoque noſtris typis à te commiſſa, quo ſerius abſoluantur, eo melius exculta (ſat enim cito, ſi ſat bene) ad te reditura, perſuaſiſsimum habeto. Baſileæ, Idib. Februarij. Anno Salutis*

M. D. XLIII.

LECTORI TYPOGRAPHVS.

Tametſi in toto hoc Opere exprimendo aduigilatum ſedulò à nobis ſit, ne quid uſquam à manuſcripto exẽplari diſcederetur, tamen in ipſa ſtatim libri Inſcriptione, pro eo quod erat κυροῦ ἰωάννου τοῦ καντακουζηνοῦ, neſcio quo pacto κυρίου poſitum eſt: idq́ recte'ne an ſecus, alijs expendendum permittimus. nam ut de Cyri nomine, an recte Cantacuzeno aſcribatur, non ſatis perſpectũ adhuc nobis eſt, quòd à nullo eorum qui huius in hiſtorijs meminerunt, ſic appelletur: ita an pro eo confeſtim κυρίου nomen debuerit ſubſtitui, non poſſumus pronunciare: atq́ ideo eiuſce hic uelut in limine admonere, operæprecium duximus. quemadmodum &, quòd in aliquot paginis, ſatis manifeſto tamen errore, ποίημα pro πόνημα, in eadem Inſcriptione, operarum nimirum incuria irrepſiſſe uidetur. id quod ipſum etiam hoc loco indicaſſe, minime abſurdum exiſtimamus.

IOANNES BAPT. EGNATIVS LIBRO ROM. PRINCIPVM SECVNDO DE *Ioanne Palæologo & Ioan. Cantacuzeno scribens, hæc tradit.*

MOrtuo Andronico iuniore, cum Cantacuzeni arbitrio, qui magni domestici dignitatem supremam obtinebat, omnia prudenter gererentur: Apocauci fraude uiri obscurissimi, sed solertia & calliditate inter principis amicos præcipuæ dignationis & patriarchæ ambitione in exilium truditur. ille uero iniuriæ impatiens, bellum quinquennale aduersus Ioannem & Reginam gessit, Turcarum arma Europæ primus inferens. Cæterum rebus in dies pessum euntibus, proditur illi Byzantium: quod cũ occupasset, nulli ferè molestus imperij tantum participem egit, filia in uxorem Ioanni tradita. inde in Genuenses socijs Venetis & Arragonijs bellum uaria fortuna gestum: cui Nicolaus Pisanus dux præfuit. nec multo pòst bellum à Palæologo exule Cantacuzeno indictum, Turcarum imprimis ope geritur, quibus etiam in Europa locum inhabitandum primus tradidit. Et cum ex Tenedo soluens improuisus Byzantium ingressus esset, tandem Cantacuzenus imperio se abdicans, monasticam uitam sequitur: hic Ioannes Matthæum Cantacuzeni filium consortem imperij agentem, tandem imperium deponere coegit: & cum multa fortiter administrasset bella, moriens filio Manueli imperium reliquit.

DE IISDEM, EX IOANNE Cuspiniano.

ANdronici iunioris Imperatoris magnus domesticus Ioannes Cantacuzenus, tutor filiorum à moriente Andronico creatus, quum in uita eius diu magno in honore habitus esset, eo mortuo cũcta eius arbitrio agebantur, tanquam ab eo qui supremam obtinebat dignitatem. Cumq; aliquotannis Caloioannem & Manuelem educasset, omniaq; prudenter gererentur, Apocauci fraude, uiri obscurissimi, sed solertia & calliditate inter Principis amicos præcipuæ dignationis, & patriarchæ ambitione in exilium truditur. Ille uero iniuriæ impatiens, bellum quinquennale aduersus reginam & Ioannem gessit, Turcorum arma primus Europæ inferẽs. Cæterum rebus indies pessum euntibus, proditur illi Byzantium. Quod cum occupasset, nulli ferè molestus, imperij tantum principem egit, filia in uxorem Ioanni tradita, quem sibi generum fecit. Sed cum una in domo gener atq; socer uitã agerent (ut fit) in discordiam ueniunt: quæ indies plus inualescens, tantum eos incendit, ut domi forisq; alter alteri se hostem ostenderet. Sed cum maior esset potentia soceri, seq; ipsum socer ui atq; armis ueluti Imperator tutaretur, Caloioannes in Tenedum ueniens, auxilio classis Genuensium in regnum patrium restituitur, pulso armis Cantacuzeno, imperij contra ius & fas occupatore. Quod factum legimus auxilio atq; opera Francisci Catalusij Genuensis, uiri maritimarum rerum exercitatissimi, classis præfecti. Cui ne uideretur ingratus, dono dedit Mitilenen insulam, quam Mahometus Turcus cum Constantinopolim atq; omnem Thraciam occupasset, Catalusijs ipsis ui abstulit, non sine ingenti multorum perturbatione. Nicolaumq; Catalusium principem Lesbi crudelissime occidit. Cæterum per hæc tempora Constan-

Constantinopolitanus Imperator Ioannes Cantacuzenus, Rex Aragonum, & Veneti contra Genuenses fœdera inierunt. Imperator quatuordecim, Veneti quadraginta, Cathelani triginta triremes armauere: Genuenses, præfecto Pagano Aurio, sexaginta. Pugnatum est inter Constantinopolim & Chalcedonē, flante uiolentissimo austro à uespera usq; ad sequentem diem, hyemali tempore, Venetis à Galliopoli soluentibus, uentis adiutis atq; amicis. Genuenses contra uentum, contra mare, contra hostes potentissimos uictoria potiti sunt. Greci fugerūt: Veneti & Cathelani magnam cædem perpessi sunt, præfecto Cathelanorum occiso. Rursus sequenti anno Veneti Cathelaniq; Genuenses apud Corsicam aggressi, unam & quadraginta captas hostium triremes, uiris ut erant armatis plenas demerserunt, Nicolao Pisano Venetæ classis præfecto. Qua clade accepta, Genuenses Ioanni Archiepiscopo Mediolanensi se suaq; permiserunt: qui bellum aduersus Venetos suscepit. Ad quos Patauini, Veronenses, Mantuani, Ferrarienses, & Florentini, societate facta, auxilia miserunt. Deinde uerò Nicolaus Pisanus Venetæ classis præfectus, apud Peloponnesum promontorium à Pagano Aurio superatus, captusq;, cum millibus quinq; Genuam in carcerem est perductus. Itaq; Caloioannes in patriam rediit, per Cathalusium Franciscum reductus: cui Lesbon donauit insulam, ut paulò antè meminimus. Cum autem ex Tenedo progressus Byzantium ingreditur, Cantacuzenus imperio se abdicans, monasticam uitam sequitur. Sed Ioannes Palęologus Matthæum Cantacuzeni filium consortem imperij cum patre agentem, tandem imperiū deponere coēgit, cumq; fortiter multa administrasset bella, moriens filio Manueli imperium reliquit.

ARGVMENTVM.

Erudita inprimis & pia disputatio est aduersus totam sectam Mahumetis, & quae ualidissimis rationibus nostram orthodoxam & catholicam religionem defendit: deinde falsas, prophanas, furiosas opiniones partim à Mahumete & magistris ipsius excogitatas, partim reuocatas ab inferis per eosdem, grauiter confutat. Prior pars constat quatuor Apologijs: posterior quatuor Sermonibus. Sumministrauit autem materiã ad hanc disputationẽ Achaemenides quidam nobilis inter Saracenos uir, & inter primos eruditus, qui conuersus ad Christum, transmutato nomine Meletius appellatus est: Elocutionem uerò accommodauit Ioannes Cantacuzenus Imperator Constantinopolitanus.

ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΠΟΙΗ-

ΜΑ ΕΞΕΤΕΘΗ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΥ

καὶ φιλοχρίστου βασιλέως ἡμῶν κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ, τοῦ διὰ τοῦ θείου καὶ μοναχικοῦ σχήματος μετονομασθέντος Ἰωάσαφ μοναχοῦ.

Η ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΟΙΑΔΕ ΤΙΣ ΕΣΤΙΝ.

Αχαιμενίδης τις εἰς ἄνδρας ἐλαύνων ἤδη, τὴν τύχην οὐκ ἀγεννής, τὴν περιουσίαν λαμπρός, ὑπὸ τὸ ἔνδυμα διδασκαλικὸν μετιών, ζηλωτὴς γὰρ καὶ αὐτὸς ἐτύγχανεν ὢν τοῦ πατρίου νόμου. καὶ πάντας τόγε εἰς αὐτὸν ἧκον, πείθειν ἐνόμιζε μέγαν τινὰ τὸν Μωάμεθ εἶναι καὶ τὸν νόμον τὸν αὐτοῦ. οὗτος δέχεται τὴν ἀκτῖνα τῆς εὐσεβείας, καὶ τῆς πατρῴας θρησκείας κατεγνωκώς, ὑπογινώσκει τὸν ἀληθῆ θεόν. καὶ πάντων τῶν προσόντων αὐτῷ γυμνωθείς, ἔρχεται παρὰ τὸν εὐσεβῆ βασιλέα Ῥωμαίων. Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνὸς οὗτος ἦν. καὶ τούτου τυχὼν εὐμενοῦς, ἐπεὶ πρὸς τὸν φιλόσοφον βίον ὁ θεὸς τὸν βασιλέα ἐκάλει, γίνεται καὶ αὐτὸς εἷς τῶν ἀκολουθησάντων ὑπὲρ τὴν ὁδὸν ταύτην ἐρχομένῳ τῷ βασιλεῖ, καὶ εἰς μοναχοὺς καὶ αὐτὸς τελέσας, καὶ Μελέτιος μετονομασθείς, τῆς τοῦ βασιλέως γλώττης οὐ μετρίως ἀπήλαυσεν, διαπλάττοντος αὐτῷ τὴν ψυχήν, καὶ τὴν κατὰ Χριστὸν εὐσέβειαν ἐκπαιδεύοντος. ἀλλὰ ταῦτα τὸν πολέμιον τοῦ γένους ἡμῶν ὁμαλῶς οὐκ ἦν ἐνεγκεῖν. ταύτῃ τοι καὶ Πέρσην τινὰ κατὰ τοῦ Μελετίου ὁπλίζει, καὶ πείθει σὺν γράμμασι, πολὺ τὸ ἀπατηλὸν καὶ κακοῦργον ἔχουσι, Μελέτιον ὑπελθεῖν, ὥστε ἀλλάξασθαι μὲν τῆς ἀληθείας τὸ ψεῦδος, ὑπὲρ τὰ πρότερα δὲ πάλιν ἐπανιέναι. ὁ δὲ καί τοι σφόδρα βουλόμενος ἀντικαταστῆναι τοῖς γράμμασιν, ἐπεὶ μὴ καὶ δύναμις τοῦ λέγειν αὐτῷ προσῆν, προστρέχει τῷ βασιλεῖ, καὶ τὰ γράμματα δείκνυσι, καὶ συμμαχίαν τὴν γιγνομένην ἀπαιτεῖ παρ' αὐτοῦ. ὁ δὲ τῆς προαιρέσεως τὸν ἄνδρα ἀποδεξάμενος, κατεδέξατο τὸν ἀγῶνα, καὶ Μελετίῳ καὶ τῇ ἀληθείᾳ δανείζει τὴν γλῶτταν. ὁ δὲ λόγος ἀφορμὴν λαβὼν τὴν τῆς ἐπιστολῆς ἀνασκευήν, χωρεῖ κατὰ τῆς τῶν Σαρακηνῶν αἱρέσεως, ἐπεκδικῶν μὲν τὰ Χριστιανῶν, κατατρέχων δὲ τῆς τῶν Σαρακηνῶν αἱρέσεως ἀπὸ μέρους. ἐν λόγοις ἤδη τέσσαρσιν ἀνακόλουθον αὐτήν, πρός τε τὴν ἀλήθειαν ἔτι πρὸς ἑαυτὴν ἀποδεικνύς, ὡς μηδὲ ἑαυτῇ συμβαίνειν ἱκανῶς ἔχουσαν. εἰ δὲ καὶ ἐκ τῶν τοῦ Μωσέως, καὶ τῶν προφητῶν, καὶ τοῦ εὐαγγελίου τὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ μυστήριον ἀποδείκνυσι, θαυμαστὸν οὐδέν. καὶ γὰρ καὶ τοῖς Σαρακηνοῖς ἱερόν τι δοκεῖ καὶ θεῖον, τὰ παρὰ τοῦ Μωσέως ἔτι τῶν προφητῶν καὶ τοῦ εὐαγγελίου λεγόμενα. οὐ μὴν ἀλλ' αὐτὰ ταῦτα καὶ κατὰ Ἰουδαίων εἴποι τις ἄν, καὶ εἰκότως. Σαρακηνοῖς γὰρ καὶ Ἰουδαίοις οὐκ ὀλίγα κοινά. μοναρχία τε γὰρ ὡσαύτως ἐν ἀμφοτέροις, καὶ πολυγαμία τὸ σπουδαζόμενον, χοιρείων τε κρεῶν ἀποχή, καὶ μὴν καὶ περιτομή, καὶ βιβλίον δὲ ἀποστασίου βουλομένοις διδόναι ταῖς ἑαυτῶν γυναιξὶν ἐφεῖται. καί τινος ἀποθανόντος, εἴτε ἐν τούτοις εἴτε ἐν ἐκείνοις, τὴν ἐκείνου γυναῖκα ὁ ἀδελφὸς ἄγεται. καὶ ὅλως οὐκ ἂν τις ἁμάρτοι, Ἰουδαϊσμὸν πλημμελῆ τὸν τοῦ Μωάμεθ νόμον προσειπών. ταύτῃ τοι καὶ ὁ θεῖος Ἰωάννης ἐν τῇ ἀποκαλύψει περὶ τοῦ νόμου καὶ τοῦ ἔθνους τούτου προσαγορεύων, ὥσπερ αἰνιττόμενος τὰ ἐν ἑκατέροις κοινά, φησί, λεγόντων ἑαυτοὺς Ἰουδαίους εἶναι, καὶ οὐκ εἰσίν. ὥστε οὐδὲν ἄτοπον, εἰ κοινῶν ὄντων αὐτοῖς πολλῶν, κοινή τις ἐν μέρει καὶ ἡ πρὸς αὐτοὺς πάλη.

ΤΟΥ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΟΥ ΣΑΜΨΑΤΙΝΗ ΣΦΑΧΑΝΗ

τοῦ πέρσου, πρὸς τὸν μοναχὸν Μελέτιον, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ τοῦ ἐλεήμονος καὶ ἐλεοῦντος.

ΑΔΕΛΦΕ ἠγαπημένε, ὑγείαν καὶ ἔπαινον καὶ εὐχὴν ἀφ' ἡμῶν τῶν ταπεινῶν τῶν ἀδελφῶν σου νὰ δέξεσαι, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἣν ἔχομεν πρὸς σὲ νὰ καταλάβῃς ἔξωθεν τῆς γραφῆς. νὰ γνωρίσῃς, ὅτι ἐγὼ ὁ ἀδελφός σου ὁ ταπεινὸς καὶ εὐτελής, ἔχω καιρὸν ὅτι κατέλαβον εἰς τὴν χώραν τοῦ μεγάλου ἀμηρᾶ, ὁ θεὸς ἵνα αὔξανῃ τὴν δικαιοσύνην του. γινώσκεις καλά, ὅτι ὁ εἷς τὸν ἄλλον οὐδὲν εἴδομεν, ἀμὴ πάλιν τὸν ἔπαινόν σου, καὶ τὸν λόγον σου, καὶ τὴν γνῶσιν σου, ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς καὶ φίλους, ὅσους ἔχεις ἐνταῦθα, ἔμαθον. καὶ τόσην ἀγάπην ἔχουσι πρὸς σέ, ὅτι οὐδέποτε με βλέπουσιν, ἵνα οὐδὲν με παρακαλοῦσι διὰ σέ, εἰς τὸ νὰ παρακαλέσω τὸν ἀμηρᾶν νὰ σὲ κατασήσῃ. βλέπων οὖν τούτους πάσχοντας οὕτως, λυποῦμαι καὶ ἐγὼ ὅπου οὐδὲν σε γινώσκω. καὶ παρακαλῶ τὸν θεόν, ὡς ἁμαρτωλός, ἵνα σε ἐπιστρέψῃ ἀπὸ τὸ σκότος, καὶ τὴν ἀπώλειαν ἣν ἐποίησας. καὶ παρακαλῶ σε, μετανόησον, κλαῦσον, στέναξον, ὅτι ὁ θεὸς ἐλεήμων ἐστί. νὰ ἠξεύρῃς, ὅτι τὸ κακὸν αὐτό, οὐδὲν τὸ ἔπαθες σὺ μόνος, ἀλλὰ καὶ ἅγιοι, καὶ προφῆται, καὶ ἄλλοι μεγάλοι ἄνθρωποι ἔσφαλαν τὸν θεόν. καὶ πάλιν συνεχώρησεν αὐτοῖς, καθὼς λέγει καὶ ὁ θεὸς μὲ τὸ* στόμα αὐτοῦ τὸ ἅγιον. ἕτοιμός εἰμι νὰ δέξωμαι τὸν μετανοοῦντα. ἰσάζει καὶ ὁ προφήτης μετὰ τοῦ θεοῦ, καὶ λέγει, εἴ τις μετανοήσει εἰς τὰ ἔσφαλε τὸν θεόν, ὡς ἀναμάρτητός ἐστιν. ἐὰν γοῦν ἔσφαλες καὶ σὺ ὡς ἄνθρωπος, οὐδὲν ξένον. ἀλλὰ πάλιν μετανόησον, καὶ πλῦνον τὴν καρδίαν σου, ὅπως σε δέξηται ὁ θεὸς ὡς εὔσπλαγχνος. ἐὰν γὰρ οὐδὲν ἥμαρτεν ὁ ἄνθρωπος, πῶς ἠθέλαμεν ἠξεύρειν, ὅτι ὁ θεὸς συμπαθής ἐστιν; ἀληθεία τὰς γραφὰς τὰς ἔγραψας καὶ ἀπέστειλας, οὐδὲν ἦσαν πρὸς τὴν γνῶσιν σου, ἀλλ' οὐδὲ εἰς τὴν τιμήν σου. ὅμως διὰ ὄρεξιν τὸ ἐποίησας, καὶ ἐκατηγόρησας τὸν προφήτην, καὶ διέβαλες αὐτόν, ὡς καὶ σὺ γινώσκεις. οὐκ οἶδας τὴν γραφὴν τὴν λέγουσαν παρὰ τοῦ θεοῦ διὰ τὸν προφήτην, ὅτι πάντα ἐποίησα διὰ σέ, καὶ σὲ διὰ ἐμέ. εὔχομαι τῷ θεῷ, ἵνα οὐδὲν σε εὕρῃ ὁ θάνατος εἰς τὴν ἀπώλειαν. διὰ τὸν θεὸν εἰπέ μοι, τί ἀγαθὸν εἶδες εἰς τοὺς χριστιανούς; φαντάζονται γάρ, ὅτι δοξάζουσι τὸν χριστόν, καὶ αὐτὴ ὑβρίζουσι τὸν καὶ λέγουσιν, ὅτι θεός ἐστι, καὶ υἱὸς θεοῦ. ἐχάσασι τὴν ὁδὸν τὴν ἀληθινήν, καὶ παραδέχονται, καὶ ἔπεσον εἰς νόσημα ἀνίατον. οὐδὲν πρέπει οἷος εἶναι μουσουλμάνος ὀρθόδοξος, ἵνα τοὺς καταρᾶται. ἀμὴ νὰ τοὺς εὔχεται, καθὼς τὸ λέγει ὁ θεὸς καὶ ὁ προφήτης. πάλιν δὲ λέγω σε, τί εἶδες, καὶ ἐπλανήθης καὶ ἐκοινώνησας εἰς τὴν πίστιν αὐτῶν; λέγουσιν ὅτι προσκυνοῦσι τρία πρόσωπα, πατέρα καὶ μητέρα καὶ υἱόν. τίς τὸ εἶδεν, ἢ τίς τὸ ἤκουσεν, ἢ ποῖος προφήτης τὸ ἐδίδαξεν, ἢ ποῖος ἅγιος τὸ εἶπεν εἰς ὁμιλίαν; καθὼς καὶ ἀκούομεν, ὅτι ἐμερίσθησαν εἰς πολλὰ μέρη. καὶ λέγουσιν, οἱ μὲν πολλοὺς θεούς, οἱ δὲ ὀλίγους. καὶ ἕνεκεν τούτου καθεκάστην ἡμέραν διαλέγονται καὶ κρίνονται. κἂν ἀπὸ τούτου οὐδὲν τοὺς κατεγνώσθης. οὐαὶ τὴν ἀναισχυντίαν των, οὐαὶ τὴν μωρίαν των, ὅτι ἀπέλυκαν τὸν θεὸν τὸν ποιητὴν τῶν πάντων, καὶ λατρεύουσι θεούς, καὶ τὸν χριστὸν ὅπου εἶναι λόγος θεοῦ διαβάλλουσιν, ὅτι εἶπεν εἶναι υἱὸς θεοῦ. οὐδὲν τὸν ἠρώτησαν οἱ ἰουδαῖοι, ὅτι σὺ εἶ υἱὸς θεοῦ; καὶ ἠρνήσατο, καὶ εἶπεν ὅτι ὑμεῖς τὸ λέγετε. ὅμως ἀπ' ἐδῶ ἕως αὐτοῦ, τί σε θέλω γράφειν, τί σε θέλω παραστήσειν, τί σε θέλω διδάξειν, ὅτι εἶναι εἷς θεὸς ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. καθὼς εἶπεν, ὅτι ἐγώ εἰμι θεός, καὶ οὐδὲν ἔχω σύντροφον εἰς τὴν θεότητα. ἠξεύρομεν καλά, ὅτι οὐδὲν ἦσαι ἀγνώστος καὶ ἰδιώτης, καθὼς ἀκούω. ἀμὴ ἐνίκησέ σε ἡ ὄρεξις τοῦ σώματός σου. ἠξεύρεις καλά, ὁ κόσμος ἀνυπόστατος εἶναι, καὶ ἀρκεῖ σοι ἕως τοῦ νοῦ. τὸν φρόνιμον εἷς λόγος σώζει τον. καὶ ταῦτα μὲν ἐγγράφως, ἀγράφως δὲ τἄλλα. ὅτι πῶς ἐστι δυνατόν, τὸν θεὸν υἱὸν ἔχειν ἄνευ γυναικός; καὶ εἴπον ὁ θεὸς ἔχει υἱόν, δυνατὸν ἐστι γενέσθαι σχίσμα μέσον τῶν δύο. καὶ ὅτι, πῶς ἐστι δυνατὸν θεὸν γενέσθαι ἄνθρωπον, καὶ τίνι τρόπῳ ἐγένετο ἄνθρωπος; καὶ ὅτι, εἰ ἦν θεὸς ὁ χριστός, καὶ θεοῦ υἱός, πῶς οὐκ ἔσωσε ἄνθρωπον ψιλῷ τῷ λόγῳ, ἀλλ' ὡς παρὰ δυνατῶν ἐγένετο ἄνθρωπος, καὶ ἀπέθανεν, ἵνα σώσῃ τὸν ἄνθρωπον, ὡς οἱ χριστιανοὶ λέγουσι; καὶ ἐπεὶ θεὸς ἦν,

ἦν, πῶς ἔπαθεν; οὐ γὰρ πάσχει θεός. καὶ ὅτι οἱ χριστιανοὶ παραβαίνοντες τὸν μωσαϊκὸν νόμον, καὶ διὰ τοῦτο ἄξιοι κατηγορίας εὑρισκόμενοι, μᾶλλον κατηγοροῦσι τοὺς μουσουλμάνους ἀποδοχῆς ὄντας ἀξίους. καὶ ὅτι τὸ τοῦ μωάμεθ ὄνομα καταγεγραμμένον ἦν ἐν τῷ παλαιῷ καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, ἐπαινέσαντος τοῦτον τοῦ χριστοῦ, οἱ δὲ χριστιανοὶ ἐξέβαλον αὐτό. μὴ μόνον δὲ ἐν τούτοις, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν αἰώνων, ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ εὑρίσκεται κατὰ γεγραμμένον. καὶ ὅτι ἡ τῶν μουσουλμάνων πίστις ἀπὸ τοῦ ἀβραὰμ εὑρίσκεται.

Μηδεὶς τὴν τῶν περὶ τοῦ μωάμεθ λόγων ἐλευθερίαν καὶ ἁπλῆν οἱονεί τινα σκοπῶν σύνθεσιν, ἀδυναμίαν ἢ ἀμουσίαν οἰηθήτω τοῦ θειοτάτου βασιλέως, πρὸς τὸ τὸν λόγον λογικώτερον ἐκθεῖναι. διὰ γάρ τοι τοὺς τοιούτους τῆς εὐσεβείας λόγους ἀντιρρητικοὺς εἶναι, καὶ ὀνομάζεσθαι πρὸς αὐτόν, ὡς εἴρηται, τὸν μωάμεθ καὶ τοὺς αὐτοῦ ὁμοφύλους τε καὶ συνασπιστὰς καὶ θεράποντας, βαρβάρους ὄντας, καὶ τῆς τῶν ἑλλήνων σοφίας, οὐ μὴν δὲ γλώττης ἀμοίρους σχεδὸν ἁπλοικώτερον ἐξετέθησαν, ὡς ὁρᾶν οἱ τοῖς τοιούτοις λόγοις ἐντυγχάνοντες ἔχουσι. διὰ τοῦτο καὶ οὐδὲν καινόν, εἰ τῶν ἑτέρων περὶ συνθήκην ἀποδεῖ συγγραμμάτων αὐτοῦ.

ΟΤΙ Ο ΧΡΙΣΤΟΣ

ΥΙΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΕΣΤΙ, ΚΑΙ ΤΕΛΕΙΟΣ ΘΕΟΣ

ἐστί, καὶ θεὸς ὢν γέγονεν ἄνθρωπος, ὡς οἱ θεηγόροι προφῆται διακελεύονται.

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΠΡΩΤΗ

τοῦ βασιλέως.

ΜΕΓΑΣ ὁ θεὸς τῶν χριστιανῶν. ἀπ' ἐμοῦ τοῦ ταπεινοῦ μελετίου μοναχοῦ, πρὸς σὲ τὸν φρονιμώτατον καὶ συνετώτατον σαμψάτην ἰσφαχανήν. τὰ παρὰ σοῦ πεμφθέντα μοι γράμματα δεξάμενος, ἔγνων ὅσα ἐβούλου μὲν πρός με εἰπεῖν, ἐάνπερ ἦν δυνατὸν ἀλλήλοις ὁμιλῆσαι. τοῦ καιροῦ δὲ τοῦτο κωλύοντος, ἐξ ἀνάγκης ἔγραψας ὅπερ ἐβούλου. ἀντέγραψα δὲ κἀγὼ πρός σε. καὶ ἀπελογισάμην περὶ πάντων κατὰ τὸ δυνατόν μοι, καὶ ἐξεδεχόμην ἀπολογίαν ἔγγραφον ἀπὸ σοῦ. τοῦτο δὲ οὐκ ἐγένετο, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀντεστράφη πρός με ἡ πρὸς σέ μου ἀπολογία, ἄνευ τοῦ ὁποσοῦν μηνύματος ἢ γραφῆς. καὶ ἐθαύμασα μεγάλως, ἀναλογιζόμενος κατ' ἐμαυτὸν ἄλλα ἐπ' ἄλλοις, ὅθεν τῷ γεγονότι. ἐλθόντες δέ τινες ἀπὸ τῶν αὐτόθι, εἶπόν μοι, ὅτι ἀπεδέχου, ἵνα μὴ ἀπεστάλη ἐνταῦθα ἡ γραφὴ καὶ ἀπολογία ἐκείνη. μετεμελήθης γάρ. εἶπον δὲ καὶ τοῦτο οἱ αὐτοί, ὅτι λέγεις, πῶς ἐστι δυνατὸν τὸν θεὸν ἔχειν υἱὸν ἄνευ γυναικός; εἰ γὰρ υἱὸν εἶχεν ὁ θεός, ἰδοὺ σχίσμα καὶ στάσις ἐν μέσῳ αὐτῶν. καὶ πῶς ἐστι δυνατόν, θεὸν γενέσθαι ἄνθρωπον; καὶ τίνι τρόπῳ θεὸς ὤν, γέγονεν ἄνθρωπος; καὶ ὅτι, εἰ ἦν θεὸς ὁ χριστός, καὶ θεοῦ υἱός, πῶς οὐκ ἔσωσε τὸν ἄνθρωπον ψιλῷ λόγῳ, ἀλλ' ὥσπερ ἀδυνατῶν ἐγένετο ἄνθρωπος, καὶ ἀπέθανεν, ἵνα σώσῃ τὸν ἄνθρωπον; καὶ ἐπεὶ θεὸς ἦν, πῶς ἔπαθεν; οὐδὲ γὰρ πάσχει θεός. καὶ ὅτι ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ παρέβημεν, καὶ κατελύσαμεν τὸν μωσαϊκὸν νόμον, κατηγοροῦμεν δὲ καὶ κατακρίνομεν ὑμᾶς ὡς δῆθεν κακῶς καὶ πεπλανημένως κρατοῦντας. καὶ κατακρίνομεν ἡμεῖς οἱ ἄξιοι κατηγορίας, ὑμᾶς τοὺς ἀξίους ἐπαίνου. καὶ ὅτι ὁ χριστὸς προεῖπε περὶ τοῦ μωάμεθ, καὶ ἐπῄνεσεν αὐτόν, καὶ γεγραμμένον εὑρίσκετο τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν τῷ τοῦ μωσέως παλαιῷ, καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. οἱ δὲ χριστιανοὶ ἐξέβαλον αὐτὸ μετὰ τῶν ἄλλων. εἶπον καὶ τοῦτο οἱ ἐλθόντες, ὅτι ἀπεδέχου, ἵνα ἡ πρὸς σέ μου ἀπολογία εὑρίσκετο πλατυκωτέρα καὶ καθαρωτέρα. τοῦτο γνωρίσας ἐγώ, ἀπεδεξάμην σου τὸν τρόπον. πᾶς γὰρ ὁ μετὰ σπουδῆς ζητῶν τὴν ἀλήθειαν, εὑρίσκει αὐτήν. οἱ δὲ μουσουλμάνοι ἐμποδίζουσιν, ἵνα διαλέγωνταί τινες ἐξ αὐτῶν μετὰ τῶν χριστιανῶν, ὡς ἔοικε, μήποτε διαλεγόμενοι πρὸς

 ἀλλήλους,

ἀλλήλους, γνῶσι καθαρῶς τὴν ἀλήθειαν. οἱ δὲ χριστιανοὶ θαῤῥοῦντες εἰς τὴν καθαρὰν πίστιν αὐτῶν, καὶ εἰς ἅπερ κρατοῦσιν ὀρθὰ καὶ ἀληθῆ δόγματα, οὐδ' ὅλως ἐμποδίζουσί τινας ἐξ αὐτῶν, ἀλλὰ μετὰ πάσης ἀδείας καὶ ἐξουσίας εἷς ἕκαστος αὐτῶν διαλέγεται μετὰ πάντων ὧν βούλεται καὶ ὀρέγεται. καὶ ἰδοὺ κατὰ τὴν σὴν θέλησιν μέλλω ἀπολογίσασθαι κατὰ τὸ δυνατόν μοι, περὶ ὧν τότε ἔγραψας, καὶ ὧν κατὰ τὸ παρὸν ἐζήτησας καὶ ἠρώτησας. ταῦτα σου τὰ ῥήματα, ὦ καλὲ σαμψατήν. ἐγὼ δὲ τί μέλλω εἰπεῖν καὶ λαλῆσαι, καὶ πόθεν ἄρξασθαι, οὐ γινώσκω, ἐνθυμούμενος τὸ τῶν ὀφθαλμιώντων, μήποτε καὶ ἐν σοὶ γένηται. ἐκεῖνοι γὰρ ἀσθενεῖς ἔχοντες τὰς ὄψεις, τὸ τοῦ ἡλίου φῶς ἀποστρέφονται, καὶ ἐν τῷ σκότει μᾶλλον ἀναπαύονται. οὕτω καὶ σὺ αὐτὸς ἀληθείας ἀκούσας ῥήματα καὶ δικαιοσύνης, τὴν μὲν ἀλήθειαν ἀποστραφῆναι μέλλεις, καὶ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας μισῆσαι, καὶ ἐπὶ τὸ μάταιον σκότος, ἐν ᾧ εὑρίσκῃ νῦν ἐπαναπαυθῆναι μᾶλλον, ὥσπερ ἐκεῖνοι, ὅπερ ἀπεύχομαι. ὅμως θαῤῥήσας εἰς τὴν φυσικὴν γνῶσιν, ἣν περ σοι θεὸς ἐδωρήσατο, ἀλλὰ δὴ καὶ εἰς τὴν μάθησιν καὶ παίδευσιν ἣν ἐδιδάχθης, ἔτι δὲ καὶ ὀρθὴν καὶ καλὴν συνείδησιν, ἣν παρὰ πολλῶν ἔχειν μεμαρτύρησαι, ἅτινα ὁδηγῆσαι σε πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ὁδὸν (οὐ γὰρ τῶν πολλῶν ἡ γνῶσις) ἤδη ὡς ὁρᾷς γράφω σοι, καὶ οἷον ἀμνημονήσας τὸ τῆς ἐμῆς διανοίας στενὸν, καὶ τὸ τῆς ἀμαθίας καὶ ἀγροικίας ἀσθενὲς, ἠβουλήθην ἀπολογήσασθαι καὶ δεῖξαι πρὸς σὲ, περὶ ὧν ἐζήτησας καὶ ἠρώτησας, ἀφ' ὧν ἤκουσά τε καὶ ἐδιδάχθην, ἀνοιγέντων τῶν ὀφθαλμῶν μου θεοῦ συνάρσει, ἐπιστραφέντος ἀπὸ τῆς ματαίας καὶ πατροπαραδότου θρησκείας πρὸς τὴν ἀκραιφνῆ καὶ ἀμώμητον τοῦ χριστοῦ πίστιν, καὶ τὴν τῆς ἀληθείας ὁδόν. παρακαλῶ τοίνυν ἀκούειν συνετῶς. οὐδὲ γὰρ ἀπ' ἐμαυτοῦ μέλλω λαλήσειν πρὸς σὲ, οὐδὲ ἐξ ὧν ὑμεῖς οὐ παραδέχεσθε, ἀλλ' ἀπὸ τῶν βιβλίων ὧν πάντες οἱ μουσουλμάνοι ὁμολογοῦσιν εἶναι ἀληθεῖς καὶ ἁγίας γραφὰς, καὶ ἀπὸ τοῦ θεοῦ δεδομένας. σκέψαι τοίνυν, μήποτε πάθῃς παρόμοιον τοῖς ἱσταμένοις ἐπάνω θησαυρῶν, καὶ μὴ γινώσκουσιν ἔνθα ἵστανται, καὶ τί ἐστι πλησίον τούτοις. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι σχεδὸν ἐν ταῖς ἑαυτῶν χερσὶν ἔχουσι τὸν μέγαν πλοῦτον, ἀπὸ δὲ ἀγνοίας τούτων κεναῖς ἀπέρχονται ταῖς χερσὶ, καὶ τοῖς ἱσταμένοις μέσον ποτίμου καὶ διειδεστάτης βρώσεως, καὶ ἀπερχομένοις διψῶσιν. ἀλλὰ γίνου ὅμοιος τοῖς κοπιῶσι καὶ ἱδροῦσιν, ἵνα τὸν κεκρυμμένον καὶ ἀφανῆ θησαυρὸν ἐκβάλωσι καὶ κερδήσωσι. καὶ ἐπεὶ τὰ τοῖς ἀσεβέσι καὶ ἀμαθέσιν ἀγνοούμενα θεοῦ λόγια ἤδη πρὸς τὸ παρὸν ἐγχειρίζονταί σοι, πρόσεξον ἵνα μετὰ μεμεριμνημένου σκοποῦ, καὶ ἀκριβοῦς ἐξετάσεως διέλθῃς αὐτὰ, καὶ ἐμπλησθῇς θείας γνώσεως καὶ ἀληθείας. μεγάλη γάρ ἐστιν ἡ τῶν χριστιανῶν πίστις, καὶ μέγα μυστήριόν ἐστι τῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ σαρκώσεως ἡ ὑπόθεσις. εἶπας, πῶς ἐστι δυνατὸν τὸν θεὸν ἔχειν υἱὸν ἄνευ γυναικός; καὶ πῶς ἐστι δυνατὸν θεὸν γενέσθαι ἄνθρωπον; τίς δὲ τῶν ἁγίων ἐδίδαξε τὴν τοσαύτην ἀσέβειαν; ἢ ποῖος τῶν προφητῶν ἐν ὀπτασίᾳ τοῦτο ἐθεάσατο; καὶ σὺ μὲν ταῦτα. ἡμεῖς δὲ λέγομεν οὕτως· ὅτι μὲν θεός ἐστιν ὁ ποιητὴς πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων, ἐδιδάχθημεν καὶ ἐγνώκαμεν καὶ πιστεύομεν καὶ ὁμολογοῦμεν. τί δέ ἐστι θεὸς, οὔτε ἐδιδάχθημεν, οὔτε ἐγνώκαμεν, ἀλλ' οὔτε ὅλως ἐπὶ τὴν καρδίαν ἡμῶν ἀνέβη τοῦ τοιούτου ἀσεβήματος ἡ ἐξέτασις. καὶ ὅτι ὁ χριστὸς υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ ἐστι, καὶ θεός ἐστι, τοῦτο καὶ ἐδιδάχθημεν, καὶ ἐγνώκαμεν, καὶ πιστεύομεν, καὶ ὁμολογοῦμεν. πῶς δέ ἐστιν ἡ τούτου γέννησις, ἡμεῖς οὐκ οἴδαμεν, οὔτε ἐδιδάχθημεν, ἀλλ' οὔτε ἐξετάζειν μέλλομεν αὐτὸ εἰς τὸν αἰῶνα, ὡς ἀσεβὲς καὶ ἀπόβλητον τῆς τῶν χριστιανῶν πίστεώς τε καὶ καταστάσεως. ἀλλ' ἐπίσης φρονοῦμεν ἀγνοεῖσθαι καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις τὸ τοιοῦτον ὑπὲρ φύσιν μυστήριον. οὕτω καὶ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ, ὅτι ἐγένετο ἄνθρωπος, καὶ ἐδιδάχθημεν, καὶ ἐγνώκαμεν, καὶ πιστεύομεν τὸ δὲ ὅπως, οὐ γινώσκομεν. ἀλλ' ὥσπερ ἀγνοοῦμεν τὴν ἐκ θεοῦ καὶ πατρὸς αὐτοῦ γέννησιν, οὕτως ἀγνοοῦμεν καὶ τὴν ἐκ τῆς ἁγίας αὐτοῦ μητρὸς μαρίας τῆς παρθένου. ὑμεῖς δὲ οἱ γινώσκοντες τὸ τοῦ θεοῦ ἀδύνατον, λέγετε γὰρ, ὅτι πῶς ἐστι δυνατὸν ἔχειν υἱὸν τὸν θεόν, πάντως ἐξ ὧν λέγετε, γινώσκειν μέλλετε καὶ τὸ τοῦ θεοῦ δυνατόν, καὶ διδάξατε ὑμεῖς οἱ πολ-

λαξιδότων, ἡμᾶς τοὺς ἀμαθεῖς καὶ ἀγροίκους, τίς ἐστιν ἡ τοῦ θεοῦ φύσις, καὶ τί τὸ δυνατὸν, καὶ τί τὸ ἀδύνατον αὐτοῦ, ἵνα σώσητε ἡμᾶς, τοὺς ἐν ἀπωλείᾳ, ὡς ὑμεῖς λέγετε, ζῶντας. λέξον μοι σὺ, τί ἐστι θεὸς, καὶ θεοῦ φύσις. κἀγώ σοι ἐρῶ, πῶς ἡ τοῦ υἱοῦ καὶ λόγου τοῦ θεοῦ γέννησις. εἰ δ' ἴσως τινὲς τολμητίαι καὶ αὐθάδεις εἴπωσιν, ὅπερ ἂν ἀναβῇ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν, ἐγὼ ὁμολογήσω τὴν περὶ τοῦ τοιούτου πράγματος ἡμετέραν ἄγνοιαν, ὅμως θεράπευσόν μου τὴν ἣν ἔχω ἀπορίαν. ὑμεῖς γὰρ οἱ λέγοντες, πῶς ἐστι δυνατὸν, ἔχειν τὸν θεὸν υἱὸν ἄνευ γυναικὸς, γινώσκειν μέλλετε ἀκριβῶς, πῶς ἐγεννήθη ὁ χριστὸς ἐκ γυναικὸς ἄνευ ἀνδρός. καὶ ἔτι τούτου σαφέστερον, πῶς ὁ ἀδὰμ ἐγένετο ἄνθρωπος ἄνευ ἀνδρός τε καὶ γυναικός. ἀλλὰ καὶ ἡ εὔα ἐξ ἀνδρὸς μὲν, ἄνευ δὲ γυναικὸς, καὶ οὐ κατὰ τὸν νόμον καὶ τὴν τάξιν τῆς φύσεως ἣν ἔλαβον μετὰ τὴν παράβασιν, ἀλλ' ἑτέρῳ τρόπῳ, ὃ παρ' ἡμῖν τοῖς χριστιανοῖς ἐστιν ἀγνοούμενον, παρὰ δὲ μόνῳ τῷ θεῷ γινωσκόμενον. εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατόν ἐστι πάσῃ ἀνθρωπίνῃ γνώσει, τί ματαιοπονοῦντες οἱ μουσουλμάνοι κατηγοροῦσιν ἡμῶν, εἰς ἃ οὔτε οἴδασιν οὔτε γινώσκουσιν, ἀλλὰ μακράν που εὑρίσκονται τῆς ἀληθείας, ὅσον ἡ γῆ τοῦ οὐρανοῦ. ἕνεκα γὰρ τοῦ μὴ γινώσκειν αὐτοὺς τὰς γραφὰς, ἐνέπεσον εἰς αὐτά. τὰ γὰρ μωσαϊκὰ βιβλία καὶ τὸ τοῦ δαβὶδ ψαλτήριον, ἔτι δὲ καὶ αἱ τῶν προφητῶν γραφαὶ, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸ τοῦ χριστοῦ εὐαγγέλιον, τὰ πάντα καὶ ἅγια, καὶ δίκαια, καὶ ἀληθῆ, καὶ καλὰ λέγουσι καὶ ὁμολογοῦσι. καὶ οὕτως ἐστὶν ἡ ἀλήθεια. ὁμολογοῦσι δὲ στόματι μόνῳ, τὰ δὲ λεγόμενα παρ' αὐτῶν ἀγνοοῦσιν. ἀλλ' ὥσπερ ἵνα ἠκούετε παρὰ τῶν ἀγγέλων, ὅτι καλῶς καὶ μετὰ μεγάλης γλυκύτητος καὶ ἡδονῆς αἰνοῦσι τὸν θεὸν, καὶ τὰ λεγόμενα παρ' ἐκείνων ἐστέργετε καὶ ἐπῃνεῖτε, τί δέ ἐστιν ὃ λέγουσιν ἠγνοεῖτε. οὕτως ἐστὶ καὶ ἐνθάδε πάντων τουτωνὶ τῶν βιβλίων, ὅτι τὰ παρ' αὐτῶν γεγραμμένα ἐπαινεῖτε, τί δὲ λέγουσιν οὐκ οἴδατε. διατί; ὅτι οὐδὲ ὅλως ἐδιδάχθητε περὶ αὐτῶν. οἱ δὲ χριστιανοὶ, ποτὲ μὲν εἰς τὰς ἐκκλησίας συναγόμενοι, ποτὲ δὲ ἕκαστος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ καθημέραν ἀναγινώσκουσι τὰς βίβλους, καὶ ὁ πολὺς χρόνος, καὶ ἡ συνεχὴς ἀνάγνωσις, καὶ ἡ ἀκριβὴς ἐξέτασις ἐφανέρωσε καὶ ἐδίδαξεν αὐτοὺς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. ἐπεὶ οὖν ἀγνοεῖς τὰ περὶ τοῦ χριστοῦ, καὶ λογίζῃ ὅτι οὐδεὶς τῶν ἁγίων ἐλάλησε περὶ αὐτοῦ, ἀλλ' οὔτε προφήτης προεφήτευσε, καὶ ζητεῖς ταῦτα ἀκοῦσαι παρ' ἡμῶν ὡς δῆθεν μὴ ἐχόντων ἀπολογίαν, ἄκουσον περὶ ὧν ζητεῖς, καὶ σκέψαι ἀκριβῶς τὰ λεγόμενα. ὁ μέγας ἐκεῖνος μωσῆς ἐν τῇ βίβλῳ τῆς γενέσεως οὑτωσὶ κατὰ λέξιν εἴρηκεν, εἶπε κύριος, κραυγὴ σοδόμων καὶ γομόῤῥας πεπλήθυνται πρός με, καταβὰς ὄψομαι. ἀβραὰμ δὲ ἦν ἑστηκὼς ἔναντι κυρίου, καὶ ἐγγίσας ἀβραὰμ εἶπε, μὴ συναπολέσῃς δίκαιον μετὰ ἀσεβοῦς, καὶ ἔσται ὁ δίκαιος ὡς ὁ ἀσεβής. ἐὰν ὦσι πεντήκοντα δίκαιοι ἐν τῇ πόλει, οὐκ ἀφήσεις αὐτὴν ἕνεκεν τῶν πεντήκοντα δικαίων; μηδαμῶς ποιήσῃς τοῦτο, ὁ κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν. εἶπε δὲ κύριος, ἐὰν εὕρω ἐν σοδόμοις πεντήκοντα δικαίους, ἀφήσω πάντα τὸν τόπον δι' αὐτούς. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἀβραὰμ, εἶπε, νῦν ἠρξάμην λαλῆσαι πρὸς τὸν κύριόν μου. ἐγὼ δὲ εἰμὶ γῆ καὶ σποδὸς, καὶ ἐὰν εὑρεθῶσι τεσσαράκοντα πέντε; καὶ εἶπε ὁ κύριος, ἐὰν εὑρεθῶσι τεσσαράκοντα πέντε, ἵνα ἀφήσω τὴν πόλιν, καὶ διαλεγόμενος ἀβραὰμ, κατῆλθε μέχρι καὶ τῶν δέκα. εἶτα λέγει μωσῆς, καὶ ἀπῆλθε κύριος, ὡς ἐπαύσατο λαλῶν τῷ ἀβραάμ. βλέπεις πόθεν ἤρξαντο καταμικρὸν ἀναφαίνεσθαι τὰ τοῦ χριστοῦ; τοῦ γὰρ δικαίου οἱ ὀφθαλμοὶ ἠδύναντο γνῶναι τὸν θεὸν, κἂν ἐν δουλικῷ ὑπῆρχε τῷ σχήματι. πρόδηλον γοῦν, πῶς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ οὐδέποτε ἐφάνη ἐν ὁράσει προφητῶν ὡς ἄνθρωπος, διότι οὐκ ἐγένετο ἄνθρωπος. ἀλλὰ ποτὲ μὲν ἐφαίνετο ἄλλως, ποτὲ δ' ἄλλως. ἄγγελοι δὲ κατὰ καιροὺς φαίνονται ἐν σχήματι ἀνθρώπων. ἐξεταστέον οὖν περὶ τῆς τοιαύτης θεωρίας, τίς ἦν ὁ ὀφθείς; ἰδοὺ ὁ θεὸς καὶ πατὴρ οὐκ ἦν, ἐπεὶ ὁ φανεὶς ὡς ἄνθρωπος ἐφάνη ἄγγελος; καὶ ποίας ἕνεκεν ἀκολουθίας, πότε μωσῆς ἢ ἕτερός τις τῶν ἁγίων μνησθεὶς ἀγγέλου, ὠνόμασεν αὐτὸν κύριον ἢ κριτήν; τίς γάρ ἐστιν ὁ κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν, ἢ θεός; ἐπεὶ οὖν ἀναφαίνεται, ὅτι ὁ θεὸς καὶ πατὴρ οὐκ ἦν ὁ φανεὶς ὡς ἄνθρωπος, ἄγγελος οὐκ ἦν δι' ἃς εἴπομεν αἰτίας, φαίνεται πάντως ἐξ ἀνάγκης, ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ, ὅς ἐστι θεὸς καὶ ἄνθρωπος. διὰ γὰρ τὸ φανῆναι τῷ ἀβραὰμ ὡς ἄνθρωπον, ἔδειξε τὴν μέλλουσαν αὐ-

τοῦ σάρκωσιν. διὰ δὲ τὸ ὀνομασθῆναι αὐτὸν κύριον, παρά τε τοῦ ἀβραὰμ, παρά τε τοῦ μωσέως, καὶ κρίνοντα πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ ἐλεοῦντα ὃν βούλεται, καὶ παιδεύοντα ὃν βούλεται παιδεῦσαι, ἔδειξε τὴν αὐτοῦ θεότητα. θεοῦ γάρ ἐστι μόνου ἴδιον, τὸ κρίνειν καὶ ἐλεεῖν καὶ ὀργίζεσθαι, ἀγγέλου δὲ καὶ ἀνθρώπου οὐδαμῶς. οὐ γάρ ἐστιν τῆς δυνάμεως καὶ ἐξουσίας αὐτῶν. τὸ γὰρ εἰπεῖν, ἐὰν εὕρω πεντήκοντα, ἢ καὶ ἔλαττον, ἐάσω τῇ πόλει, ἔδειξε τὸ μεγαλεῖον τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ. σὺ δὲ πρόσεχε, μήπως ἀκούσας τοῦ κυρίου λέγοντος, καταβὰς ὄψομαι, φαντασθῇς περὶ θεοῦ ταπεινόν τι καὶ ἀνάξιον τῆς αὐτοῦ θεότητος. ἀλλὰ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀνθρώπων, πολλάκις λέγονται τὰ τοιαῦτα περὶ θεοῦ. ἐλέχθη δὲ καὶ διὰ τὴν μέλλουσαν αὐτῷ μετὰ τῶν ἀνθρώπων συγκατάβασιν. ἔτι δείξας κύριος ὁ θεὸς τῷ
,, ἀβραὰμ τὰ τέσσαρα μέρη τῆς γῆς, εἶπε, σοὶ δώσω τὴν γῆν καὶ τῷ σπέρματί σου, καὶ πλη-
,, θύνων πληθυνῶ τὸ σπέρμα σου, ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὡς τὴν ἄμμον τὴν παρὰ τὸ
,, χεῖλος τῆς θαλάσσης. ὅτι πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε, καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ πάντα τὰ ἔθνη. ταῦτα τὰ τοῦ θεοῦ πρὸς τὸν ἀβραὰμ ῥήματα, καὶ ἐξεταστέον τί βούλεται ταῦτα. ἰδοὺ ὡς ὁ μωσῆς λέγει, ὅτι ὁ θεὸς ὑπεσχέθη καὶ ἐπηγγείλατο δοῦναι τῷ ἀβραὰμ καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ, πᾶσαν τὴν γῆν. καὶ πληθυνθήσεται τὸ σπέρμα αὐτοῦ, ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὡς τὴν ἄμμον τὴν παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης. καὶ ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ ἐνευλογηθήσονται πάντα τὰ ἔθνη. καὶ ἐπεὶ οἱ τοῦ θεοῦ λόγοι ἀληθεῖς εἰσι, καὶ οὐδέποτε διαψεύδονται, δεῦρο δὴ σκεψώμεθα, πόθεν καὶ ἐν ποίῳ τρόπῳ ἐπληρώθησαν τὰ τοῦ θεοῦ λόγια. ὁ γὰρ ἀβραὰμ δύο υἱοὺς ἔσχεν, ἕνα ἐκ τῆς παιδίσκης ἄγαρ, τὸν ἰσμαὴλ, καὶ ἕνα ἐκ τῆς ἐλευθέρας σάῤῥας, τὸν ἰσαάκ. μήποτε γοῦν εἶπεν ὁ θεὸς διὰ τὸν πρὸ τοῦ ἰσαάκ, ἐκ τῆς παιδίσκης γεννηθέντα ἰσμαὴλ, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐνευλογηθήσονται πάντα τὰ ἔθνη, ὡς ἐκ σπέρματος ὄντα τοῦ ἀβραάμ, ἀλλ' ἐπεὶ θεὸς εἶπε τῷ ἀβραὰμ, ὅτι ἔκβαλε τὴν παιδίσκην μετὰ τοῦ παιδὸς αὐτῆς, οὐδὲ γὰρ κληρονομήσει ὁ υἱὸς τῆς παιδίσκης μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς ἐλευθέρας. καὶ κατὰ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, ἐξέβαλε τὸν ἰσμαὴλ μετὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ τῆς ἄγαρ, καὶ ἀπεδίωξεν αὐτοὺς ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ ἀβραάμ. ἀλλὰ καὶ ὁ δίκαιος ἀβραὰμ ἀκούσας παρὰ τοῦ θεοῦ, ὅτι πατέρα πολλῶν τέθεικά σε, καὶ ὅτι σοὶ δώσω τὴν γῆν, καὶ τῷ σπέρματί σου, καὶ ὅτι ἐν τῷ σπέρματί σου ἐνευλογηθήσονται πάντα τὰ ἔθνη, οὕτως ἀπεκρίθη, εἰπὼν, τί μοι δώσεις κύριε, ὅτι ἐγὼ ἀπόλλυμαι ἄτεκνος; βλέπεις πῶς καὶ πρὸ τοῦ ὁρισθῆναι τὸν ἀβραὰμ, ἐκβαλεῖν ἀπὸ τοῦ οἴκου αὐτοῦ τὸν ἰσμαὴλ, οὐκ ἐλογίζετο τοῦτον υἱὸν αὐτοῦ. εἰ γὰρ ὡς υἱὸν αὐτοῦ ἐλογίζετο, οὐκ ἂν ἐζήτει ὁ ἀβραὰμ τέκνον ἕτερον. τὸ γὰρ εἰπεῖν, ἐγὼ δ' ἄτεκνος ἀπόλλυμαι, υἱὸν ἐζήτει, ὅν τινα λογίσεται υἱὸν αὐτοῦ καὶ σπέρμα αὐτοῦ. ὁ γὰρ ἰσαὰκ ὕστερον ἐγεννήθη. μετὰ δὲ ταῦτα ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ὁ εἰπὼν, ἔκβαλε τὴν παιδίσκην μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς, φανερῶς ἐδήλωσε, ὅτι οὐκ ἐλογίσατο τὸν ἰσμαὴλ τέκνον καὶ σπέρμα τοῦ ἀβραάμ. καὶ ἰδοὺ ὡς ἀναφαίνεται, ἀμέτοχος ἐστιν ὁ ἰσμαὴλ ἐκ τῆς κληρονομίας τοῦ ἀβραάμ, καθὼς ὁ θεὸς ἐνετείλατο. μήποτε γοῦν ἐστιν ὁ ἰσαάκ, καὶ ὅτι μὲν υἱός ἐστιν οὗτος τῆς ἐλευθέρας σάῤῥας, πρόδηλον. καὶ τὸ τῶν ἑβραίων γένος ἐξ ἐκείνου ἐστὶ, τοῦτο ὁμολογούμενον. ἀλλ' ἡ τῶν ἐθνῶν εὐλογία οὐκ ἐξέβη περὶ τῷ ἰσαάκ. μόνον γὰρ οἱ ἑβραῖοι εἰσὶν ἐκ σπέρματος τοῦ ἰσαὰκ, ὡς ἀπόγονοι τοῦ ἰακὼβ, καὶ τῶν δώδεκα υἱῶν αὐτοῦ. καὶ ἔτι ἐν τῇ εὐημερίᾳ καὶ ἀκμῇ αὐτῶν ὑπάρχοντες πολλὰ εὑρίσκοντο ὀλίγοι καὶ εὐαρίθμητοι, συγκρινόμενοι πρὸς τοὺς κατοικοῦντας τὴν οἰκουμένην. μόλις γὰρ περιέσωζον ἑνὸς ἔθνους ποσότητα, ἀπὸ δὲ τῆς τοῦ θεοῦ βοηθείας ἐφαίνοντο μεγάλοι καὶ φοβεροί. λαὸν γὰρ αὐτὸς ἐκάλει αὐτοὺς ὁ θεός, καὶ κληρονομίαν αὐτοῦ ἔλεγεν αὐτούς, καὶ ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ κατετροπώσαντο καὶ ἐκέρδησαν τὰς πόλεις τῶν ὑπεναντίων αὐτῶν. καὶ ἐν τῇ δυνάμει τοῦ θεοῦ ἤρξατο ποιεῖν ὁ μωσῆς ἐν τῇ αἰγύπτῳ τὰ θαυμάσια, καὶ μετ' ἐκεῖνον ὁ τοῦ ναυῆ ἰησοῦς, καὶ οἱ ἕτεροι, ἕως τῆς γεννήσεως τοῦ χριστοῦ. ἀπὸ δὲ τῆς τοῦ χριστοῦ γεννήσεως, ἤρξαντο πράττειν οἱ
,, ἰουδαῖοι τὰ ὀλέθρια. καὶ ἐπληρώθη ἡ τοῦ ἰακὼβ προφητεία, ἡ λέγουσα τὸ, οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ
,, ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως οὗ ἔλθῃ ὁ ἀπόκειται, καὶ τοῦτο ἐστὶ προσδοκία ἐθνῶν.

ἀλλὰ

ἀλλὰ δὴ καὶ τοῦ ἡσαΐου, ἡ λέγουσα, ἔσται ἡ ῥίζα τοῦ ἰεσσαὶ, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν, "
ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιοῦσι. μέχρι γὰρ τῆς τοῦ χριστοῦ γεννήσεως, εἶχον οἱ ἰουδαῖοι καὶ βασιλεῖς
ἐκ τοῦ γένους αὐτῶν, καὶ ἀρχιερεῖς. γεννηθέντος δὲ τοῦ χριστοῦ, ἔλειψαν καὶ ἀρχιερεῖς καὶ βα-
σιλεῖς. καὶ τούτων γινομένων ποτὲ μὲν ὠργίζετο ὁ θεὸς αὐτοῖς διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν, ἐξαι-
ρέτως δὲ διὰ τὰς εἰδωλολατρείας αὐτῶν, ἃς εἰδωλολάτρουν. ποτὲ δὲ πάλιν συνεπάθει αὐ-
τοῖς. ἀφ' οὗ δὲ ἐτόλμησαν τὸ τόλμημα ἐκεῖνο τὸ μέγα καὶ φοβερὸν, ἐκ τότε ἐγκατελείφθησαν
παρὰ τοῦ θεοῦ, καὶ παρεδόθησαν εἰς ἀσυμπάθητον ὀργὴν, καὶ διεσπάρησαν εἰς τὰ ἔθνη. καί-
τοιγε προσεκαρτέρησε μὲν ὁ θεὸς μέχρι καιροῦ φιλάνθρωπος ὢν, τὴν ἐκείνων ἐπιστροφήν τε
καὶ μετάνοιαν ἐκδεχόμενος. ἀλλ' ὡς ἀνίατα νοσοῦντας ἀπέκοψεν αὐτοὺς ἀπ' αὐτοῦ, ὡς οἱ
προφῆται λέγουσι περὶ αὐτῶν. ἐπεὶ γοῦν εἰδωλολατροῦντες ἦσαν, καὶ παροργίζοντες
τὸν θεὸν, παρεδίδου μὲν αὐτοὺς εἰς αἰχμαλωσίαν, καὶ παιδεύσεις διὰ τὰ κακὰ αὐτῶν. οὐ μὴν
δὲ καὶ ἐγκατέλιπεν αὐτοὺς, ἀλλὰ μέχρι καιροῦ τινὸς εὐαριθμήτου, παρετείνετο ἡ τοῦ θεοῦ πρὸς
αὐτοὺς ὀργή. πάλιν δὲ ἀπελάμβανον καὶ συμπάθειαν, ὡς εἴρηται, καὶ τὴν προτέραν εὐδαιμο-
νίαν. ἀλλὰ καὶ τὸν καιρὸν τῆς ἐκείνων αἰχμαλωσίας, οὐδέποτε ἔλειψαν ἀπ' αὐτῶν προφῆ-
ται εἰς παρηγορίαν ἐκείνων εὑρισκόμενοι, καὶ ὠφέλειαν ψυχικήν. προέλεγον γὰρ καὶ τὴν
πρὸς αὐτοὺς τοῦ θεοῦ ἐρχομένην ὀργὴν, ἀλλὰ καὶ τοὺς χρόνους τῆς ὀργῆς, καὶ τὴν μετὰ ταῦτα γε-
νησομένην συμπάθειαν, καὶ τὴν εἰς τὴν ἱερουσαλὴμ ἐπάνοδον. διεβίβασαν γὰρ εἰς τὴν αἴγυ-
πτον, χρόνους τετρακοσίους, ἀλλ' ἐκεῖσε ἐγεννήθησαν καὶ ἀνετράφησαν. μετὰ δὲ τὸ ἐλθεῖν αὐ-
τοὺς εἰς τὰ ἱεροσόλυμα, καὶ κτίσαι τὸν ναὸν, ᾐχμαλώτευσεν αὐτοὺς βασιλεὺς τῶν βαβυλω-
νίων ναβουχοδονόσορ χρόνους ἑβδομήκοντα. καὶ μετὰ ταῦτα ἀντίοχος ὁ ἐπιφανὴς, χρόνους δύο
καὶ ἥμισυ, καὶ πλέον οὐ παρετάθη ἡ πρὸς αὐτοὺς τοῦ θεοῦ ὀργή. καίτοιγε ἐκεῖ μὲν τοῦ μωσέως
ἔθυσαν τὸν μόσχον ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ μετὰ ταῦτα ἔθυον τοῖς εἰδώλοις. οὐ μόνον δὲ ἔθυον θύματα
ζώων, ἀλλὰ καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν ἔθυον τοῖς δαίμοσι, καὶ τοὺς προφήτας ἀπέκτεινον, καὶ ὀργὴν
ἀσυμπάθητον οὐ πεπόνθασιν. ἀπὸ δὲ τῆς τοῦ κυρίου σταυρώσεως εἰσὶ χρόνοι χίλιοι τριακόσιοι ἑξή-
κοντα. καίτοιγε ὥς τάχα λέγουσι, φυλάσσουσι τὸν νόμον, καὶ οὐδὲν εἰδωλολάτρησαν, ἀλλὰ μό-
νον διὰ τὴν εἰς χριστὸν ἀσέβειαν αὐτῶν ἐγκατελείφθησαν οὕτως, ὡς ὁρᾷ ὁ κόσμος ὅλος,
ὅτι μὲν γὰρ διὰ τοῦτο διεσπάρησαν, ἵνα παίγνιον καὶ κατάγελως γένωνται παντὶ τῷ κόσ-
μῳ, παντί που δῆλον. ὅτι δὲ οὐδὲ προφήτης εἶπεν αὐτοῖς λόγον παρηγορίας, ἀλλ' οὐδὲ ἐλά-
λησεν εἰς αὐτοὺς προφήτης μετὰ τὸν ἰωάννην τὸν ζαχαρίου υἱὸν, τοῦτο δῆλον. ἐλθόντος γὰρ
τοῦ προφητευομένου, ὅς ἐστιν ὁ χριστὸς, ἐξανάγκης ἡ προφητεία ἤργησε, τὸ μὲν ὅτι ἦλθεν ὁ
χριστὸς, ὡς εἴρηται, τὸ δὲ ὡς ἀνάξιοι ὄντες καὶ ἐγκαταλελειμμένοι οἱ ἰουδαῖοι. διὸ ἠθέτη-
σαν τὸν χριστὸν, καὶ ἐποίησαν ἐπ' αὐτῷ ὅσα καὶ ἐποίησαν, κατὰ τοῦτο ἔπαθον τὰ ἀνήκεστα
κακά. οὐ γὰρ ψιλὸν ἄνθρωπον ἐσταύρωσαν, ἀλλὰ θεὸν καὶ ἄνθρωπον. καὶ οὐ θεότης ἔπαθεν,
ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος. ἰδοὺ γοῦν καὶ ἐκ τῆς ἐλευθέρας σάρρας υἱοῦ τοῦ ἰσαὰκ, ὅσον τὸ ἐκ τῶν
ἰουδαίων, ἐναπελείφθη ἐγκαταλελειμμένον καὶ ἐν ἀπωλείᾳ τὸ τοῦ ἰσαὰκ σπέρμα. πῶς
γὰρ ἔμελλε λογίσασθαι ὁ θεὸς τὸ γένος τῶν ἑβραίων εἰς σπέρμα τοῦ ἰσαὰκ, ἐπεὶ ἀπέκειτο αὐ-
τοῖς, ἵνα ἡ ἀσυμπάθητος ὀργὴ τοῦ θεοῦ καταλάβῃ αὐτούς; πῶς δὲ ἔμελλον λογισθῆναι
τέκνα τοῦ ἀβραὰμ, οὓς προϊδὼν ὁ δαβὶδ προφητεύων ἐπ' αὐτοὺς, ἔλεγε πρὸς τὸν θεὸν,
σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ τὸν νῶτον αὐτῶν διὰ παντὸς σύγ-
καμψον, τουτέστι μὴ ἀποστῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ ζυγὸς τῆς δευτέρας δουλείας. τοῦτο γὰρ δηλοῖ, τὸ
διαπαντὸς σύγκαμψον. οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο κατάρας εἶδος, ἀλλὰ προφητείας ἔκβασις. πῶς γὰρ
ἔμελλε λογίσασθαι αὐτοὺς ὁ θεὸς σπέρμα τοῦ ἰσαὰκ, καὶ τέκνα τοῦ ἀβραὰμ, περὶ ὧν δανιὴλ ὁ προ-
φήτης τὴν μὲν καταστροφὴν αὐτῶν καὶ ἀπώλειαν ἐδήλωσε καὶ προεῖπε; τὴν δὲ ἐπάνοδον καὶ ἀνάκλη-
σιν ὡς καὶ ἐν ἄλλοις οὐ προεῖπεν, ἀλλὰ τοὐναντίον; μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν καὶ ἐκτραγῳδῆσαι τὰ
εἰς αὐτοὺς γενησόμενα κακὰ, τότε ἐπήγαγεν, ἕως συντελείας αἰώνων καθέξει αὐτοὺς ἡ δου- "
λεία αὕτη. ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις οὕτω γέγραπται, ὅτι λεγόντων τῶν ἰουδαίων καὶ μεγα-
λαυχούντων πρὸς τὸν χριστὸν, ὡς πατέρα ἔχομεν τὸν ἀβραὰμ, λέγει πρὸς αὐτοὺς ὁ ἰωάννης, μὴ λέγε- "
τε ἐν ἑαυτοῖς, πατέρα ἔχομεν τὸν ἀβραάμ. λέγω γὰρ ὑμῖν, δύναται ὁ θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων "
ἐγεῖραι

,, ἐγεῖραι τέκνα τῷ ἀβραάμ. τί τοίνυν δηλοῦντος τοῦ λόγου, ὅτι ἐπεὶ ὑμεῖς ἀφ' ἑαυτῶν οὐκ ἔχετε ἀγαθόν, ἀλλ' ἐν τούτῳ καὶ μόνῳ θαρροῦντες, μεγαλορρημονεῖτε, τὸ λέγεσθαι ὑμᾶς υἱοὺς ἀβραάμ, ἔφη αὐτοῖς, ὅτι δύναται ὁ θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῷ ἀβραάμ. ὅτι μὲν γὰρ καὶ ἀπὸ τῶν ἀψύχων λίθων δύναται ὁ θεὸς ποιῆσαι ἀνθρώπους, πρόδηλον. ὁ γὰρ ποιήσας ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος τὸν ἄνθρωπον, δύναται ἐγεῖραι καὶ ἀπὸ τῆς ἀψύχου ὕλης. ἀλλὰ θεὸς οὐκ εἶπε περὶ τῶν λίθων, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐθνῶν, τῶν ἐχόντων καρδίας πεπωρωμένας ἐπέκεινα τῶν λίθων, ἅτινα ἔθνη προσεκύνησαν τὸν χριστόν, καὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν, καὶ ἐλογίσθησαν κατ' ἐπαγγελίαν τέκνα τοῦ ἀβραάμ. τοὺς γὰρ ἰουδαίους οὐ μόνον ἀπεστέρησε, καὶ ἐξέβαλεν ὁ χριστὸς τοῦ λογίζεσθαι αὐτοὺς τέκνα τοῦ ἀβραάμ, ἀλλὰ καὶ υἱοὺς διαβόλου ὠνόμασεν αὐτούς, οὕτως εἰπών. ὑμεῖς τὰ ἔργα ποιεῖτε τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ
,, διαβόλου. ἐκεῖνος ἀνθρωποκτόνος ἐστὶν ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἕστηκεν, ὅτι ψεύστης ἐστίν. οὓς δὲ ὁ χριστὸς υἱοὺς διαβόλου ὠνόμασε, πῶς δύναται λογίσασθαι ὁ θεὸς υἱοὺς ἀβραάμ, καὶ σπέρμα ἰσαάκ. τίς γὰρ μετοχὴ διαβόλῳ καὶ τοῖς τοῦ θεοῦ δούλοις, ἀβραάμ, ἰσαάκ, καὶ ἰακώβ; μᾶλλον δέ, τίς κοινωνία θεῷ καὶ διαβόλῳ; καὶ ἰδοὺ κατὰ τὴν κρίσιν καὶ τὴν πίστιν τῶν τε ἰουδαίων τῶν τε μουσουλμάνων, ἐναπέμεινεν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος μάταιος καὶ ψευδής. ἀπὸ γὰρ τοῦ ἰσμαὴλ οὐδὲν προσῆλθον τὰ ἔθνη τῷ θεῷ, ἀπὸ τοῦ ἰσαὰκ ὁμοίως. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο οὐκ ἔστιν. οὐδὲ γὰρ διαπέπτωκεν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ἀλλ' ἐν τῷ χριστῷ τῷ ἐκ σπέρματος ἀβραὰμ καὶ ἰσαὰκ καὶ ἰακὼβ κατὰ σάρκα ἀναφανῆσαν, καὶ ἀπεκαλύφθησαν καὶ ἐπληρώθησαν πᾶσαι αἱ ὁράσεις, πᾶσαι αἱ προφητεῖαι, πᾶσαι αἱ ἀποκαλύψεις, αἱ δεικνύουσαι αὐτὸν θεόν, αἱ δεικνύουσαι αὐτὸν ἄνθρωπον, καθὼς ὁ λόγος ἀπέδειξε, καὶ ἐδήλωσε, καὶ ἔτι δηλώσει σαφέστερον. ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ ἔθνη ἐν τῷ χριστῷ ἔλαβον τὴν εὐλογίαν πιστεύσαντα εἰς αὐτόν. πάντα γὰρ τὰ ἔθνη τὰ πρότερον εἰδωλολατροῦντα, νῦν πάντα πιστὰ καὶ ὀρθόδοξα, πλὴν τινῶν μερικῶν, μουσουλμάνων λέγω, ἑβραίων καὶ ἑτέρων, οἵτινες ὁμοῦ πάντες οὐδὲν φαίνονται, συγκρινόμενοι πρὸς τὰ πλήθη τῶν χριστιανῶν, ὅσον ὕδατος δρὰξ πρὸς πέλαγος. ὅμως τί τοῦτο πρὸς τὴν ἀλήθειαν, εἰ καί τινες παρ' οὐδὲν θέμενοι ταύτην, ἔμειναν ἀδιόρθωτοι καὶ ἄπιστοι; ὁ μὲν ἥλιος πάντα τὸν ἀέρα φωτίζει, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. ἀλλὰ τῶν τυφλωττόντων σκοτεινῶν μενόντων, οὐ παρὰ τοῦτο προστρίβεται τῷ ἡλίῳ ἡ μέμψις, ἀλλὰ τοῖς τυφλώττουσιν. οὕτω μοι νόει καὶ περὶ τοῦ χριστοῦ, ὅτι τὸ τοῦ χριστοῦ εὐαγγέλιον, καὶ ἡ διδασκαλία, μᾶλλον δὲ αὐτὸς ὁ χριστὸς ὑπὲρ μυρίους ἡλίους ἀνεδείχθη λαμπρότερος καὶ φωτεινότερος. εἰς πᾶσαν γὰρ τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ τοῦ εὐαγγελίου λόγος, καὶ οἱ πιστεύοντες σώζονται, οἱ δὲ μὴ πιστεύοντες ἀπόλλυνται. ἀλλ' οὐ παρὰ τῷ χριστῷ ἡ μέμψις, ἀλλὰ παρὰ τοῖς ἀπίστοις, τοῖς καταπροδοῦσι τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν. ἀλλ' οὐδ' οὕτως ἁπλῶς πάντων τῶν πιστευσάντων ἐστὶν ἡ σωτηρία, ἀλλὰ τῶν σὺν τῇ πίστει ποιησάντων ἔργα σωτηρίας ἄξια. ἀλλ' ἐπιστραφήτω ὁ λόγος ἡμῶν εἰς τὰς περὶ χριστοῦ μαρτυρίας καὶ ἀποδείξεις, ἀλλ' οὐ πάσας. εἰ γὰρ πάσας τὰς περὶ τοῦ χριστοῦ ἀποκαλύψεις τε καὶ ὁράσεις καὶ προφητείας ἐπειράθημεν ἀναπτύξαι, πολλοὶ γραφεῖς πλεῖστα κεκοπιακότες, ὀλίγον μέρος ἐπεξεργάσαιντο ἄν. ὅμως μικρόν τι ἐκ τῶν πολλῶν εἴπωμεν, διὰ τὴν τῆς ἀληθείας φανέρωσιν. εἶπεν ὁ μωϋσῆς πρὸς τὸν λαὸν τῶν ἑβραίων, ἀναστήσει κύριος ὁ θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν προφήτην, ὡς ἐμέ. καὶ πᾶσα ψυχή, ἥτις οὐκ ἀκούσεται τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται. καὶ σκόπει τὴν τοῦ προφήτου ἀκρίβειαν, ἐν τῷ εἰπεῖν, προφήτην ἀναστήσει κύριος ὁ θεός, ἔδειξεν ὅτι ἄνθρωπος μέλλει ἔσεσθαι ὁ προφητευόμενος, καὶ ὅτι ἀπὸ θεοῦ ἐστι, καὶ οὐ κατὰ τοὺς ψευδοπροφήτας. ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν, ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, ἔδειξεν ὅτι ἐκ τῶν ἑβραίων ἐστί, καὶ οὐκ ἀλλοθεν· ἵνα ἐὰν ἄλλος τις εἴποι ἐξ ἀλλοδαποῦ γένους ὅτι προφήτης ἐστί, καὶ ἀπὸ θεοῦ προφητεύει, οὐ παραδέξωνται αὐτόν, ἀλλ' ὡς πλάνον καὶ ἀπατεῶνα λογίσωνται. ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ μέγας μωσῆς πρῶτον ἔλαβε τὰς παρὰ τοῦ θεοῦ μαρτυρίας, ἀπό τε τῶν ἐν αἰγύπτῳ θαυμάτων, καὶ τῆς ἐν τῇ ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ διαβάσεως, ἀπό τε τῆς ἐν τῷ σινᾶ ὄρει διὰ πυρὸς τοῦ θεοῦ συγκαταβάσεώς τε καὶ φαντασίας, ἔμπροσθεν πάσης τῆς παρεμβολῆς τοῦ λαοῦ τῶν

ἰουδαίων

ἰουδαίων παντός. καὶ τότε ἐξεδόθη τὸν νόμον τὸν δοθέντα ὑπὸ θεοῦ. διὰ ἃς γοῦν αἰτίας ἀνωτέρω εἴπομεν, ὁ μέγας μωσῆς περὶ τοῦ χριστοῦ εἴρηκε, τὸ ἀναστήσει κύριος ὁ θεὸς προφήτην ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν. τὸ δὲ ὡς ἐμὲ, τοῦτο χάριν ἐλάλησεν, ὅτι ὥσπερ ἐγὼ ἠλευθέρωσα ὑμᾶς ἐκ τῆς πικρᾶς δουλείας τοῦ φαραὼ, καὶ τοῦ πηλοῦ, καὶ τῆς πλινθείας, καὶ δέδωκα ὑμῖν νόμον πρὸς σωτηρίαν, οὕτω καὶ ὁ παρ᾽ ἐμοῦ νῦν κηρυττόμενος προφήτης ἐλευθερώσειν μέλλει ἀπὸ τῆς τυραννίδος καὶ ἐξουσίας τοῦ διαβόλου καὶ τῆς εἰδωλολατρείας τὸν σύμπαντα κόσμον, καὶ δοῦναι τὸν τῆς ἐλευθερίας νόμον. τοῦτο ἀκούσαντες οἱ ἰουδαῖοι, ἐξεδέχοντο τὸν πάλαι προφητευθέντα, καὶ ἰδόντες τὸν τοῦ ζαχαρίου υἱὸν ἰωάννην ἐλθόντα ἐκ τῆς ἐρήμου, καὶ βαπτίζοντα τὸν λαὸν, καὶ νομίσαντες ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ παρὰ τοῦ μωσέως τότε λεχθεὶς, ἠρώτησαν αὐτὸν, σὺ εἶ ὁ προφήτης; τί γοῦν ἐκεῖνος, οὐκ εἰμὶ ἐγὼ, ἀλλ᾽ ἐγὼ μὲν εἰμὶ ἀπεσταλμένος ἔμπροσθεν ἐκείνου. ἔρχεται δὲ ὀπίσω μου, οὗ οὐκ εἰμὶ ἄξιος τὰ ὑποδήματα βαστάζειν. πάντως ὁ ἰωάννης προφήτης ἦν, καὶ μέγας προφήτης, ἀλλ᾽ ὅτι ἠρώτησαν οἱ ἰουδαῖοι περὶ τοῦ προφήτου, οὗ εἴρηκεν ὁ μωϋσῆς, διὰ τοῦτο εἶπεν ὁ ἰωάννης, ὅτι οὐκ εἰμὶ ἐγώ. καὶ ὅρα τὴν τῶν ἰουδαίων ἀγνωμοσύνην τε καὶ εὐήθειαν, ὅτι πρὸ τοῦ ἐλθεῖν τὸν μεσίαν ἤτοι τὸν χριστὸν, ἐξεδέχοντο καὶ ἠρώτησαν περὶ ἐκείνου, ἐλθόντα δὲ, ἠθέτησαν τοῦτον. μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν εἶπεν ὁ αὐτὸς μωϋσῆς ὁ μέγας, εὐφράνθητε οὐρανοὶ ἅμα αὐτῷ, καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ. εἰπέ μοι, τίνα ἄλλον προσκυνοῦσιν οἱ ἄγγελοι τοῦ θεοῦ, εἰ μὴ αὐτὸν τὸν θεὸν, ὥστε ὃν ἔδειξεν ὁ μωϋσῆς ἄνθρωπον καὶ προφήτην καὶ νομοθέτην, ὃν ἔδειξε προσκυνούμενον ὑπὸ τῶν ἀγγέλων, αὐτός ἐστιν ὁ θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ, ὁ παρ᾽ ἡμῶν καὶ τῶν ἀγγέλων προσκυνούμενος καὶ τιμώμενος. καὶ ταῦτα μὲν τὰ μωσέως. ὁ δὲ δαβὶδ ὁ προφήτης οὕτως εἴρηκεν, ὁ θεὸς τὸ κρῖμα σου τῷ βασιλεῖ δὸς, καὶ τὴν δικαιοσύνην σου τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως, κρινεῖ τοὺς πτωχοὺς τοῦ λαοῦ, καὶ σώσει τοὺς υἱοὺς τῶν πενήτων, καὶ ταπεινώσει συκοφάντην, καὶ συμπαραμενεῖ τῷ ἡλίῳ, καὶ πρὸ τῆς σελήνης γενεὰς γενεῶν. καταβήσεται ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον, καὶ ὡσεὶ σταγὼν ἡ στάζουσα ἐπὶ τὴν γῆν, ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη, καὶ πλῆθος εἰρήνης ἕως οὗ ἀνταναιρεθῇ ἡ σελήνη, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, πάντα τὰ ἔθνη δουλεύσουσιν αὐτῷ, καὶ ἔσται τὸ ὄνομα αὐτοῦ εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας. πρὸ τοῦ ἡλίου διαμενεῖ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν αὐτῷ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, πάντα τὰ ἔθνη μακαριοῦσιν αὐτόν. εὐλογητὸς κύριος ὁ θεὸς τοῦ ἰσραὴλ, ὁ ποιῶν θαυμάσια μόνος, καὶ εὐλογημένον τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. πάντως δύο πρόσωπα εἰσάγων ὁ προφήτης, τὸν θεὸν καὶ τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως, οὐδὲν ἕτερον λέγει, ἀλλ᾽ ἢ τὸν θεὸν καὶ βασιλέα, καὶ τὸν τούτου υἱὸν τὸν χριστὸν, ὃς κρίνει τοὺς πτωχοὺς τοῦ λαοῦ, καὶ σώζει τοὺς πένητας, καὶ ταπεινοῖ τὸν συκοφάντην. ἵνα ὑπολάβῃς ἄνθρωπον τινὰ ἰσχυρὸν καὶ δίκαιον ἄρχοντα ἢ βασιλέα; ἀλλὰ τὸν αὐτὸν λέγει, ὅτι συμπαραμενεῖ τῷ ἡλίῳ. ἀλλὰ περὶ αὐτοῦ λέγει, ὅτι ἐστὶ πρὸ τῆς σελήνης γενεὰς γενεῶν. καὶ εἰς τίνα τῶν ἀνθρώπων χωρεῖ τοῦτο, ὅτι πρὸ τῆς σελήνης γενεὰς γενεῶν ἦν, καὶ συμπαραμενεῖ τῷ ἡλίῳ; εἰς οὐδένα ἄλλον, ἀλλ᾽ εἰς αὐτὸν πάντως τὸν χριστόν ἐστιν ἡ προφητεία. ἐν γὰρ τῷ εἰπεῖν, ὅτι κρινεῖ τοὺς πτωχοὺς τοῦ λαοῦ, καὶ σώσει τοὺς υἱοὺς τῶν πενήτων, καὶ ταπεινώσει τοὺς συκοφάντας, ἔδειξε τὴν τούτου δικαιοσύνην καὶ ἰσχὺν καὶ κηδεμονίαν εἰς τοὺς ἀνθρώπους. ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν, ὅτι πρὸ τοῦ ἡλίου διαμενεῖ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ πρὸ τῆς σελήνης γενεὰς γενεῶν, ἔδειξε τὸ τούτου ἄναρχον. ἐν δὲ τῷ συμπαραμενεῖ τῷ ἡλίῳ, ἔδειξε τὸ τούτου ἀτελεύτητον. καταβήσεται ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον, καὶ ὡς ἡ σταγὼν ἡ στάζουσα ἐπὶ τῆς γῆς. ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη, καὶ πλῆθος εἰρήνης, ἕως οὗ ἀνταναιρεθῇ ἡ σελήνη. πάλιν τίς κατέβη ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον, τουτέστιν ἡσύχως καὶ ἀταράχως, καὶ ἄνευ τῆς οἰκείας ἀξίας αὐτοῦ καὶ μεγαλειότητος; ἢ ὁ χριστὸς, ὃς κατῆλθεν ἐξ οὐρανοῦ ἐν τῇ ἁγίᾳ παρθένῳ, καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκεν αὐτὸν ἐν πενιχρᾷ φάτνῃ, καὶ σπηλαίῳ ταπεινῷ. οὐ γὰρ ἦλθεν ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ᾽ ἵνα σώσῃ τὸν κόσμον. ὅταν δὲ ἔλθῃ κρῖναι τὴν οἰκουμένην, τότε μέλλει φανῆναι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μετὰ πάντων τῶν ἀγγέλων, καθὼς καὶ αὐτὸς ὁ χριστὸς ἔφησεν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, ὅτι οὐκ ἦλθον ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ᾽ ἵνα σώσω τὸν κόσμον. ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη, καὶ πλῆθος εἰρήνης ἕως οὗ ἀνταναιρεθῇ ἡ σελήνη. τί βούλεται, τὸ, ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη, καὶ πλῆθος

εἰρήνης; οὐδὲν ἄλλο, ἢ ὅτι τῆς τοιαύτης ἀδικίας χεῖρόν τι καὶ κάκιστον, ἵνα ἀφίστωσιν οἱ ἄν-
θρωποι τὸν θεὸν τὸν δημιουργὸν καὶ πλάστην αὐτῶν, τὸν ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγαγόν-
τα αὐτούς, καὶ προσκυνήσωσι τῷ διαβόλῳ, καὶ τοῖς κτίσμασι, καὶ τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν.
καὶ ὥσπερ τις ὑπὸ μέθης καὶ βαθείας σκοτίας παραβλέψας τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, τὸν ἐπιμε-
λούμενον παντὶ τρόπῳ, καὶ κηδόμενον καὶ ζητοῦντα τὴν τούτου προμήθειαν καὶ ὠφέλειαν
καὶ σωτηρίαν, ἀκολουθήσας ἐχθρῷ καὶ ἐπιθυμοῦντι τὴν σφαγὴν αὐτοῦ καὶ τὸν ὄλεθρον,
δεσμευθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, καὶ δεθεὶς χεῖρας καὶ πόδας, εἰσαχθεὶς ἐν φρουρᾷ ὀχυρωτάτῃ καὶ ζο-
φώδει, οὐκ ἐγίνωσκεν, οὐδὲ ἠδύνατο διακρίνειν τὸν πατέρα καὶ φίλον ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ καὶ
πολεμίου ὑπὸ τῆς μέθης καὶ τοῦ κόρου, οὐδὲ ἐβούλετο. εἰ δὲ καὶ ὀψέ ποτε ἦλθεν εἰς ἴχνος αἰ-
σθήσεως, οὐκ ἴσχυσεν ἐν δεσμοῖς εὑρισκόμενος. οὕτως ὁ ἄνθρωπος, ἀρχῆθεν πλανηθεὶς, καὶ
παρατραπεὶς τῆς ἀληθοῦς καὶ εὐθείας ὁδοῦ, ἐνέπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ διαβόλου. καὶ ποῖος τού-
του σκοτεινότερος τόπος ἢ ἀηδέστερος. ὁ δὲ μεθύσας τὸν ἄνθρωπον ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἡ-
δονῶν, καὶ ποιήσας αὐτὸν πάντη ἀναίσθητον, καὶ ὥσπερ οἱ ὑπὸ οἴνου μεθύοντες, μᾶλλον δὲ
ὑπὸ ἀτάκτου χυμοῦ καὶ φρενίτιδος, ἢ ὑπὸ δαίμονος ἐλαυνόμενοι, ἀκούοντες οὐκ ἀκούουσι,
καὶ βλέποντες οὐκ αἰσθάνονται, διὰ τὸ τὸν ἡγεμόνα νοῦν παρατραπῆναι, ἀλλὰ τὰ ἱστάμενα φαν-
τάζονται ὡς κινούμενα, τὰ δὲ κινούμενα ὡς ἱστάμενα, καὶ τὰ ὠφελοῦντα μετ' αὐτοὺς ἀποσείονται,
τὰ δὲ βλάπτοντα περιπτύσσονται, καὶ οὐ δύνανται διακρίνειν τὸ καλὸν τοῦ κακοῦ, ἢ τοῦ ἐχθροῦ
τὸν φίλον. τὸ τ' αὐτὸ πέπονθεν, ὡς εἴρηται, καὶ ὁ ἄνθρωπος. ἀθετήσας τὸν θεὸν, καὶ δεσμευθεὶς
ὑπὸ τοῦ δαίμονος, ἐτυραννεῖτο ἐν βαθυτάτῳ σκότει τῆς ἀγνωσίας. ὁ δὲ δαβὶδ ἐμπλησθεὶς
θείας χάριτος, καὶ κατανοήσας εἰς ποῖον βάραθρον καὶ ἀπώλειαν ἐνέπεσεν ὁ ἄνθρωπος, καὶ
κλύδωνα καὶ χειμῶνα, καὶ ὁπόσην ἀδικίαν ἠδίκησε τὸν θεὸν ἀθετήσας αὐτὸν, καὶ τίς ἐστιν ὁ μέλ-
λων λυτρώσεσθαι αὐτὸν τοῦ βαθυτάτου σκότους καὶ τῆς ἀδικίας, διπλῆ καὶ γὰρ εὑρίσκεται ἡ ἀδι-
κία, ἠδίκησε γὰρ τὸν ἄνθρωπον ὁ διάβολος, ἀποστήσας αὐτὸν μακρὰν τοῦ θεοῦ. εἰ θέμις δὲ εἰπεῖν,
ἠδίκησε καὶ αὐτὸν τὸν θεὸν, πλανήσας τὸ πλάσμα αὐτοῦ, ἠδίκησε δ' ὁμοίως καὶ ὁ ἄνθρωπος τὸν
θεὸν, ἀθετήσας αὐτὸν, καὶ ἀκολουθήσας τῷ διαβόλῳ. διὰ γοῦν τὸ εἰπεῖν τὸν προφήτην, ἀνατελεῖ
δικαιοσύνην, ἔδειξεν ὅτι ὥσπερ οἱ ἐν σκότει εὑρισκόμενοι καὶ κείμενοι ἀρρωστοῦντες, οὐκ ἀπέρ-
χονται εἰς τὸν ἥλιον, ἀλλ' ὁ ἥλιος πρὸς αὐτούς, οὕτω κειμένου τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ διαβολικῷ σκότει,
ἀνέτειλεν ὁ μέλλων λαβεῖν σπλάγχνα οἰκτιρμῶν. ἀνατείλαντος δὲ ἐκείνου, καὶ φωτίσαντος τὴν
οἰκουμένην, ἀπελήλατο πᾶσα σκοτία, καὶ ἠφανίσθη. φωτισθεὶς τοίνυν ὁ ἄνθρωπος, καὶ κατα-
νοήσας ἐν ποίῳ δεσμῷ εὑρίσκεται κείμενος, καὶ μὴ δυνάμενος αὐτὸς ἑαυτῷ βοηθῆσαι, ἀνέ-
βλεψε πρὸς τὸν δυνάμενον. ὁ δὲ μὴ θέλων ἐπὶ πλέον τυραννεῖσθαι ὑπὸ τοῦ διαβόλου τὸν ἄνθρωπον,
ἔλυσεν αὐτὸν καὶ ἐθεράπευσε. λυθεὶς τοίνυν καὶ θεραπευθεὶς, οὐκ ἔτι προσέπεσε τῷ διαβόλῳ,
ἀλλὰ τούτου γεγονότος, ἠφανίσθη ἡ πρὸς τὸν θεὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀδικία διὰ τῆς πίστεως, καὶ ἐφανε-
ρώθη ἡ τούτου δικαιοσύνη, ἀνατείλαντος τοῦ νοητοῦ τῆς δικαιοσύνης ἡλίου, τουτέστι τοῦ χριστοῦ. πι-
στεύσας γοῦν ὁ ἄνθρωπος, καὶ εἰσελθὼν ἐν τῷ ἀχειμάστῳ καὶ ἀκυμάντῳ λιμένι τῆς πίστεως, ἀπέ-
λαβε πλῆθος εἰρήνης μηδέποτε σαλευομένης, ἢ παρενοχλουμένης. τότε ἐπληρώθη τὸ τοῦ δαβὶδ
» λόγιον τὸ φάσκον, μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὧν ἀπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι.
» μακάριος ἀνὴρ, ᾧ οὐ μὴ λογίσηται κύριος ἁμαρτίαν. ἐν τῷ εἰπεῖν, ὅτι ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ,
ἔδειξεν ἄνθρωπον ὄντα τὸν τὰ τοιαῦτα τεράστια ἐργασάμενον. ἐν γὰρ τῷ θεῷ ἡμέρας περιεργάζε-
σθαι ἢ μετρεῖν οὐ θεμιτόν. ὁ δὲ χριστὸς ἤρξατο καθὸ ἄνθρωπος, καὶ τούτου αἱ ἡμέραι μετροῦνται. τὸ δὲ ἕως
οὗ ἀνταναιρεθῇ ἡ σελήνη, τοῦτο αἰνίττεται, ὅτι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ὁ ποιήσας αὐτὰ, αὐτός ἐστι καὶ
θεός. ἀνθρώπου γὰρ ψιλοῦ οὐκ ἔστι τὸ περισώζεσθαι, ἕως οὗ ἂν ἵστασθαι τὴν σελήνην. τὸ γὰρ ἕως οὗ ἀντα-
ναιρεθῇ ἡ σελήνη, οὐδὲν ἄλλο δηλῶν ὁ προφήτης εἶπεν, ἀλλ' ἢ ὅτι ὥσπερ οὐδὲ ἡ σελήνη μέλ-
λει διαφθαρῆναι, ἀλλὰ σώζεσθαι, οὕτως οὐδὲ ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος. ἐπεὶ γοῦν τοῦ θεοῦ μόνου ἐστὶ
τὸ κυρίως ἀτελεύτητον, ἔδειξεν ὅτι ὁ αὐτός ἐστι θεός τε καὶ ἄνθρωπος. ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν, ὅτι προσ-
κυνήσουσιν αὐτῷ πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ τό, πάντα τὰ ἔθνη δουλεύσουσιν αὐ-
τῷ, ἔδειξε τὴν πρὸς τὸν χριστὸν τῶν ἐθνῶν ἐπιστροφὴν, καὶ τὴν τῶν βασιλέων προσκύνη-
σιν. ἵνα δὲ μὴ εἴπωσιν οἱ βουλόμενοι παραχαράττειν τὴν ἀλήθειαν, ὅτι περί τινος βασι-

λέως,

λέως ἰσχυροῦ μὲν ὄντος, ὡς τοῦ Ἰουλίου καὶ Αὐγούστου καὶ Τιβερίου, οἵτινες προσκυνοῦντο μὲν πα-
ρὰ τῶν βασιλέων τῆς γῆς, καὶ τῶν ἐθνῶν, καὶ ἐπῃνοῦντο παρ' ἐκείνων, ἦσαν δὲ ὅμως ἄνθρωποι καὶ αὐ-
τοὶ ὡς οἱ πάντες, εἰπὼν ὅτι εὐλογητὸν τὸ ὄνομα αὐτοῦ, προσέθηκεν ὅτι εἰς τοὺς αἰῶνας. παν-
τὸς γὰρ ἀνθρώπου ἔπαινος ἐν τῷδε τῷ βίῳ συναποτίθεται. μετὰ δὲ τὴν τοῦ παρόντος κό-
σμου συμπλήρωσιν, οὔτε ὁ τούτου ἔπαινος διαμένει, ἀλλ' οὔτε ὁ ψόγος. μόνα δὲ τὰ αὐτοῦ ἔργα
συναπέρχονται αὐτῷ, καὶ τὰς ἐξ αὐτῶν ἀμοιβὰς ἐκδέχεται παρὰ τοῦ μέλλοντος κρίνειν
τὴν οἰκουμένην, εἴτε ἀγαθά εἰσιν, εἴτε καὶ μή. τὸ δὲ εἰς τοὺς αἰῶνας ἔσται εὐλογημένον τὸ ὄνο-
μα αὐτοῦ, οὐκ ἔστιν ἀνθρώπου, ἀλλὰ θεοῦ. πρὸ τοῦ ἡλίου διαμένει τὸ ὄνομα αὐτοῦ. ποῖος τῶν ἀν-
θρώπων εὑρίσκεται πρὸ τοῦ ἡλίου; πάντως οὐδείς, οὐδ' αὐτὸς ὁ χριστὸς καθὸ ἄνθρωπος, ἀλλὰ καθὸ
θεός. καθὸ δὲ ἄνθρωπος, καὶ ἤρξατο, καὶ ἡμέραν ἔχει μεμετρημένην, καὶ προσεκύνησαν αὐτῷ πάντα
τὰ ἔθνη, καὶ πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, ὡς θεόν τε καὶ ἄνθρωπον, καὶ ἐν αὐτῷ ηὐλογήθησαν
πάντα τὰ ἔθνη. καὶ συνᾴδει ἡ τοῦ Δαβὶδ προφητεία μετὰ τῆς Ἠσαΐου καὶ Ἰακὼβ εἰπόντων περὶ
τοῦ χριστοῦ, ὅτι οὗτος προσδοκία ἐθνῶν, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἀποδέδεικται. ὅμως τὰ πάντα συνε-
λὼν ὁ προφήτης, καὶ θεασάμενος τὴν τοῦ θεοῦ λόγου διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν συγ=
κατάβασιν, καὶ ὅτι θεὸς ὢν μέλλει γενέσθαι ἄνθρωπος, καὶ ἰδὼν τὸν πρώην ἄγριον καὶ ἀπηνῆ
τύραννον τὸν διάβολον, ὅσον οὔπω παρὰ τοῦ τυραννηθέντος ὑπ' αὐτοῦ ἀνθρώπου ἐμπαιζό=
μενον καὶ καταπατούμενον, ἔνθους ὑφ' ἡδονῆς γεγονώς, ἐξεβόησε τὴν μακαρίαν ἐκείνην
φωνήν, τό, εὐλογητὸς κύριος ὁ θεὸς τοῦ Ἰσραήλ, ὁ ποιῶν θαυμάσια μόνος, καὶ εὐλογημένον
τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. ἆρα χρῄζει καὶ ὁ παρὼν λόγος ἐξη-
γήσεως, ἢ ὡς ἡ ἀλήθεια ἔχει, παντὸς ἡλίου καὶ πάσης ἀληθείας ἀνθρωπίνης ἐστὶ καθαρώτερός
τε καὶ σαφέστερος. ὃν γὰρ πρὸ ὀλίγου ὁ Δαβὶδ ἄνθρωπον ὠνόμασε, καὶ ὃν πρὸ τοῦ ἡλίου ἐλάλη-
σεν εἶναι καὶ τῆς σελήνης, τοῦτον καθαρῶς θεὸν ἐκάλεσε. ὃν δὲ ὁ Δαβὶδ ὀνομάζει θεόν, τίς οὕτως
ἄθλιος, ὅστις ἀμφιβάλλει περὶ τούτου καὶ πολυπραγμονεῖ, καὶ οὐ προσκυνεῖ ὃν ὁ Δαβὶδ κα-
ταγγέλλει θεόν. ὅμως δὲ πάλιν ὁ αὐτὸς μέγας Δαβίδ, οὑτωσὶ λέγει. εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυ-
ρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. ῥάβδον
δυνάμεως ἐξαποστελεῖ σοι κύριος ἐκ Σιών, καὶ κατακυρίευε ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου. μετὰ
σοῦ ἡ ἀρχὴ ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεώς σου, ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἁγίων σου, ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσ-
φόρου ἐγέννησά σε. σκόπει πάλιν ἑτέραν προφητείαν αὐτοῦ. εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου,
κάθου ἐκ δεξιῶν μου. τίς οὖν ἐστιν ὁ τοῦ προφήτου καὶ βασιλέως κύριος; μὴ βασιλεύς τις τῶν μεγά-
λων καὶ ἐχόντων ἰσχὺν μεγάλην ἐπὶ τῆς γῆς; οὐχί. διατί; διότι τὴν παρὰ τοῦ θεοῦ ἐλευθερίαν
εἶχον τότε οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ ὑπὸ μόνου τοῦ θεοῦ ἐβασιλεύοντο. ἄρχοντα δὲ καὶ δημαγωγὸν εἶχον
τὸν πάλαι Μωσέα, καὶ μετ' ἐκεῖνον τὸν τοῦ Ναυῆ υἱὸν Ἰησοῦν, εἶτα τοὺς κριτάς. αὐτῶν δὲ μόνων ἐξ
ἰδίου θελήματος καὶ ὀρέξεως ζητησάντων βασιλέα πρὸς τὸν θεόν, δέδωκεν αὐτοῖς ἐκ τοῦ
γένους αὐτῶν, τὸν Σαοὺλ υἱὸν Κὶς εἰς βασιλέα. καὶ μετ' ἐκεῖνον, τὸν Δαβὶδ τὸν υἱὸν Ἰεσσαί.
ὃν ὁ θεὸς μαρτυρήσας, εἶπε πρὸς προφήτην Σαμουήλ, εὗρον Δαβὶδ τὸν τοῦ Ἰεσσαί, ἄνδρα κατὰ ‹‹
τὴν καρδίαν μου, ὃς ποιήσει πάντα τὰ θελήματά μου. καὶ εὑρίσκοντο οἱ μὲν Ἰουδαῖοι βα- ‹‹
σιλευόμενοι ὑπὸ τῶν ὁμογενῶν βασιλέων, οἱ τούτων δὲ βασιλεῖς μέχρι τῆς τοῦ χριστοῦ γεννή=
σεως εὑρίσκοντο ἐλεύθεροι καὶ μὴ ὑποκείμενοι ἀνθρώπῳ ἢ βασιλεῖ ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ἴσως εἴπῃ
ἔλεγχον ἕτερός τις τῶν προφητῶν, Ἠσαΐας φημί, Ἱερεμίας ἢ Δανιήλ, ὁ βουλόμενος διαβάλ-
λειν τὸ προφητικὸν λόγιον, ἠδύνατο εἰπεῖν. ὅτι περὶ ἑνός βασιλέως θνητοῦ καὶ φθαρτοῦ πρὸς
ἕτερον ὅμοιον τῷ προφήτῃ ἐρρέθη ὁ λόγος ὃν εἶπε, τό, εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου. πρὸς τί-
να δὲ εἴρηκεν ὁ θεὸς τό, κάθου ἐκ δεξιῶν μου; πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὃν ἀνέλαβεν ὁ υἱὸς καὶ λόγος
αὐτοῦ. ὁ γὰρ υἱὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων καὶ ἐν ἀρχῇ ἦν ἐν τῷ πατρί. λέγει δὲ τοῦτο ὁ θεὸς καὶ
πατήρ, πρὸς ὃν ἀνέλαβεν ἄνθρωπον ὁ υἱὸς καὶ λόγος αὐτοῦ, καὶ ἡγίασε καὶ ἐδόξασε, καὶ χρο-
νικὴν ἀρχὴν εἴληφεν, ἀφ' οὗ τοῦτον ἀνέλαβεν. ἀλλὰ βουλόμενος ὁ προφητικὸς λόγος δεῖ-
ξαι τὸν μὲν θεὸν καὶ πατέρα θεὸν ἄναρχον, τὸν δὲ ἄνθρωπον ὃν προσέλαβεν ὁ υἱὸς καὶ λόγος
αὐτοῦ ἀρχὴν λαβόντα, εἶπε τό, κάθου. ἀλλὰ δὴ καὶ τὸ ἑδραῖον τούτου καὶ μόνιμον, καὶ τῆς τιμῆς
μεγαλεῖον δηλοῖ ἡ καθέδρα. καὶ οἷον ὥσπερ πῦρ ἑνωθὲν σιδήρῳ, τὴν μὲν τοῦ σιδήρου ψύξιν τὸ

 πῦρ

πῦρ οὐκ ἐδέξατο, ὁ δὲ σίδηρος πῦρ ἐγένετο. καὶ τὴν τοῦ σιδήρου αὖθις μελανίαν τὸ πῦρ οὐκ ἔπαθεν, ἀλλ' ὁ σίδηρος τὴν τοῦ πυρὸς αἴγλην τε καὶ λαμπηδόνα λαβών, καὶ αὐτὸς ὁλοσφωτεινὸς ἐγένετο, οὕτω μοι νόει καὶ ἐνταῦθα τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου, οὗ ἀνελάβετο. ὁ μὲν υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐπεὶ θεὸς ἦν, τροπὴν ἢ φυρμὸν ἢ ἀλλοίωσιν ὅλως οὐκ ἐδέξατο, ἀλλ' ἔμεινε θεὸς ἀναλλοίωτος ὡς τὸ πρότερον. τὸν δ' ἄνθρωπον ὃν ἀνελάβετο, καὶ ἡγίασε, καὶ ἐδόξασε, καὶ ἐλάμπρυνε, καὶ τῇ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἐκ δεξιῶν καθέδρᾳ ἐτίμησεν, οὐχ ὡς θεὸς ἔχων δεξιὸν μέρος ἢ ἀριστερόν (ταῦτα γὰρ σωματικά εἰσιν) ἀλλ' ὥσπερ ἐνταῦθα τῆς καθέδρας ἔδειξε τὸ τῆς τιμῆς μεγαλεῖον, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τοῦ δεξιοῦ μέρους εἶπε. θεὸς γὰρ οὔτε ἵσταται, οὔτε κάθηται, οὔτε δεξιὰν ἔχει, οὔτ' αὖ ἀριστεράν, ἀλλὰ τὰ πάντα πληρῶν ἐστιν, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. τίνες εἰσὶν οἱ τούτου ἐχθροί; οἵ τε εἰδωλολάτραι, οἱ μὴ προσκυνοῦντες τὸν χριστόν, καὶ αὐτὸς ὁ διάβολος. οὐχ ὡς ἀδυνατοῦντος τοῦ υἱοῦ εἴρηκε τοῦτο ὁ πατήρ, τό, ἕως ἂν θῶ. ἀλλ' ἵνα δείξῃ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν δύναμιν οὖσαν τοῦ τε πατρὸς καὶ υἱοῦ, τοῦτο εἴρηκεν. ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις λέγει ὁ υἱός, ὅτι οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ, οὕτω καὶ ὁ πατὴρ λέγει, ὅτι δι' ἐμοῦ πεσοῦνται οἱ ἐχθροί σου ὑπὸ τοὺς πόδας σου. ῥάβδον δυνάμεως ἐξαποστελεῖ σοι κύριος ἐκ σιών, καὶ κατακυρίευε ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου. τίς ἐστιν ἡ παρὰ τοῦ θεοῦ ἐκ σιὼν ἀποσταλεῖσα ῥάβδος, καὶ πρὸς τίνα ἀπεστάλη; πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὃν ἀνελάβετο ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ ἀπεστάλη. ἡ δὲ ῥάβδος ἐστὶν ὁ σταυρός, ὃς ἐπάγη ἐν τῇ σιών. ὥσπερ γὰρ ἡ ῥάβδος ἔχει μὲν ποιμαντικὴν τὴν ἀπὸ τοῦ ποιμένος δύναμιν, ἔχει δὲ καὶ ἀποτρεπτικὴν τὴν τῶν θηρίων, οὕτω μοι νόει καὶ ἐνταῦθα τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ κηρύγματος τοῦ εὐαγγελίου. ἐκ σιὼν γὰρ ἐξελεύσεται νόμος (φησὶν ἡσαΐας) καὶ λόγος κυρίου ἐξ ἱερουσαλήμ. πάντες γοῦν οἱ ἀκούσαντες τὸν τοῦ εὐαγγελίου λόγον, καὶ βαπτισθέντες, ἐποιμαίνοντο ὑπὸ τῆς ποιμαντικῆς ῥάβδου, τοῦ σταυροῦ δηλονότι. οἵ τινες δὲ ἐτραχηλίαζον, καὶ οὐκ ἐπείθοντο τῷ τοῦ εὐαγγελίου κηρύγματι, καὶ τοῖς ἀποστολικοῖς διατάγμασι, τῇ δυνάμει τοῦ σταυροῦ καὶ ἄκοντες ὑπέκυπτον. διὰ γὰρ τοῦ σταυροῦ ἐνικήθη καὶ κατεπατήθη ὁ διάβολος, διὰ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ χριστοῦ ἐγένοντο τὰ ἀπόρρητα καὶ ἐξαίσια θαύματα. καὶ τίς χρεία πολλῶν λόγων; διὰ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ εὐαγγελίου ἐπίστευσε πᾶσα ἡ οἰκουμένη, καὶ ἐγένοντο δοῦλοι μὲν τοῦ χριστοῦ, υἱοὶ δὲ κατ' ἐπαγγελίαν τοῦ ἀβραὰμ διὰ τοῦ χριστοῦ, ὡς ἐκ σπέρματος τοῦ αὐτοῦ ἀβραὰμ γεννηθέντος τοῦ χριστοῦ. καὶ τότε κατεκυρίευσεν ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ ὁ χριστός. πρόσεχε τοίνυν τὴν προφητικὴν ἀκρίβειαν. οὐκ εἶπε, νίκα τοὺς ἐχθρούς σου. νικᾷ γάρ τις πολλάκις τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ. ἀλλ' ἔτι ἐναπομένει μέρος δυνάμεως ἐν αὐτῷ. εἶπε δέ, κατακυρίευε. δηλῶν ἐντεῦθεν τὴν ὑπερβάλλουσαν δύναμιν τοῦ σταυροῦ, καὶ τὴν εἰς ἄκρον ἀδυναμίαν τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ. ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου· καὶ τοῦτο τὴν ἄπειρον δύναμιν αἰνίττεται τοῦ σταυροῦ. ἐν μέσῳ γὰρ παντὸς τοῦ κόσμου, καὶ ἐν μέσῳ τῶν εἰδωλολατρῶν ἐκήρυττον οἱ ἀπόστολοι, καὶ οἱ τούτων διάδοχοι, καὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν ᾠκοδόμουν τὰ θυσιαστήρια. καὶ τὸ δὴ θαυμαστόν, ὅτι μετὰ πάσης ἐπιμελείας καὶ σπουδῆς κατέβαλον οἱ ἀσεβεῖς τὰς ἐκκλησίας, καὶ μετὰ μεγάλων μαστίγων ἐκόλαζον καὶ ἐβασάνιζον τοὺς ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομα τοῦ χριστοῦ. ἀλλ' ἡ δύναμις τοῦ σταυροῦ καὶ τὸ κήρυγμα, ἔλαμψεν ὡς ὁ ἥλιος, καὶ πλέον ἡλίου. ἵνα δὲ μή τις τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ ἀγνοίας ἢ καὶ κακουργίας λογίσηται, ἢ εἴπῃ, ὅτι ἀδυνατοῦντος τοῦ υἱοῦ καὶ λόγου τοῦ θεοῦ ποιῆσαι ὅπερ βούλεταί τε καὶ θέλει, διὰ τοῦτο ἀπεστάλη παρὰ τοῦ θεοῦ ἡ τῆς δυνάμεως ῥάβδος, λέγει, μετὰ σοῦ ἡ ἀρχὴ ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεώς σου, ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἁγίων σου. τοῦτο γοῦν οὐκ ἔστιν ἀνθρώπου, τὸ εἶναι μετ' αὐτοῦ τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ θεοῦ. πάντες γὰρ οἱ ἄνθρωποι ἐξωτερικὴν κέκτηνται τὴν ἀρχήν. εἴτε γὰρ ἄρχων, εἴτε καὶ βασιλεύς, γυμνὸς τῆς ἀρχῆς γίνεται ὡς οἱ πολλοί. καὶ ἢ πατρικὴν κτᾶται ἀρχήν, καὶ ἣν μὴ ἔχων πρότερον, ὕστερον ὥσπερ πατρῷος κλῆρος ἔρχεται εἰς αὐτόν, ἢ ὑπὸ οἰκείας ἀρετῆς καὶ κατορθωμάτων κτᾶται ἣν οὐκ εἶχεν ἀρχήν. ἢ αὖθις ἄδικος ὤν, ἁρπάζει ἑτέρου ἀρχήν. καὶ πάλιν προσελάβετο καὶ αὐτός, ἣν πρὶν οὐκ εἶχεν ἑτέραν ἀρχήν. ἄνευ γὰρ τῶν τριῶν τουτωνὶ τρόπων, ἄλλος οὐκ ἔστι. φυσικὴν δὲ καὶ ἀχώριστον αὐτοῦ ἀρχὴν ἄνθρωπος οὐκ ἔχει, ἀλλ' ἢ μόνην τὴν

τῆς

περὶ τῶν παθῶν, καὶ τὴν εἰς τοὺς ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντας παῖδας, ἥν τινα ἐπὶ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἐστὶν ἰδεῖν. ἐπὶ δὲ τοῦ θεοῦ, χώραν οὐκ ἔχει τὸ λεγόμενον. διά τοι τοῦτο ὁ μὲν ἡσαΐας προφητεύων περὶ τοῦ χριστοῦ λέγει, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, τουτέστι φυσικὴ καὶ ἀχώριστος. ὁ δὲ δαβὶδ οὑτωσὶ λέγει ἐν ἑτέρῳ ψαλμῷ, ὅτι ἡ βασιλεία σου βασιλεία πάντων τῶν αἰώνων, καὶ ἡ δεσποτεία σου ἐν πάσῃ γενεᾷ καὶ γενεᾷ. τὸ δ' αὐτὸ καὶ ἐν τῷ παρόντι χωρίῳ λέγει, μετὰ σοῦ ἡ ἀρχὴ ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεώς σου. ποία ἡμέρα δυνάμεως; τουτέστιν ἐν τῇ ἡμέρᾳ καθ' ἣν παρρησιάζεται ὁ σταυρός, καθ' ἣν γινώσκουσι πάντα τὰ ἔθνη τὴν ἀπόρρητόν σου συγκατάβασιν, καὶ τὴν ἄφατον δύναμιν ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἁγίων σου. ποίων; τῶν ἀποστόλων, τῶν διδασκάλων, τῶν μαρτύρων, τῶν ὁσίων, οἵτινες ἔδοξαν ἐν ὀφθαλμοῖς ἀφρόνων τεθνάναι. οἱ δὲ εἰσὶν ἐν τῇ χειρὶ τοῦ θεοῦ, καὶ ἐν εἰρήνῃ κατὰ τὸ σολομῶντος λόγιον, οἵτινες κατὰ τὸ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις γεγραμμένον λάμψουσιν ὑπὲρ τὸν ἥλιον. πάλιν δὲ ὥσπερ καὶ ἐν τῇ πρὸ ὀλίγου λεχθείσῃ προφητείᾳ, οὕτω καὶ ἐν τῇ παρούσῃ. εἰπὼν γὰρ περὶ τοῦ ἀνθρώπου οὗτινος ἀνελάβετο ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ὅσα καὶ εἴρηκε, βουλόμενος δεῖξαι καὶ ὅτι αὐτός ἐστι θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ἐπήγαγε τό, μετά σου ἡ ἀρχή. ὅπερ καὶ μόνον ἀρκεῖ εἰς τὴν τούτου παράστασιν καὶ ἀπόδειξιν. ὅμως σαφέστερόν τε καὶ καθαρώτερον εἴρηκεν οὕτως, ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε. τίς τῶν ἀνθρώπων ἐγεννήθη πρὸ τοῦ ἡλίου; πάντως οὐδείς. ἵνα δὲ μή τις καὶ τοῦτο διαβάλλῃ, καὶ εἴπῃ, ὅτι περὶ ἀγγέλου ἐστὶν ὁ λόγος, ὡς δῆθεν πρὸ τοῦ ἡλίου γεγονότας τοὺς ἀγγέλους, εἴρηκεν, ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου. τὸ γὰρ ἐκ γαστρός, οὐχ ὡς γαστέρα ἔχειν τὸν θεὸν τοῦτο εἴρηκεν. ἀλλ' ὡς ὁ αὐτὸς δαβὶδ ἐν ἑτέρῳ λέγει, ὅτι αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με, τὴν δημιουργικὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ δεικνύων. καὶ, ὀφθαλμοὶ κυρίου ἐπὶ δικαίους, τὴν προνοητικὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ, καὶ ὅτι ἄξια ἔργα πράττουσιν οἱ δίκαιοι, ὥστε εἰσελθεῖν ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. οὕτω καὶ κατὰ τὸ παρόν, ἐν τῷ εἰπεῖν, ἐκ γαστρὸς, ἔδειξε τὴν αὐτὴν καὶ μίαν οὐσίαν καὶ φύσιν υἱοῦ τε καὶ πατρός. ὥσπερ γὰρ τὰ ἄψυχα δένδρα τὰ αὐτὰ καὶ ὅμοια αὐτοῖς γεννῶσιν, ἡ γὰρ συκῆ συκῆν γεννᾷ, καὶ ἡ ἐλαία ἐλαίαν· ὡσαύτως καὶ τὰ ἄλογα ζῶα ὁμοίως ἓν ἕκαστον τούτων, ὅμοιον αὐτῷ καὶ τῆς αὐτῆς φύσεως γεννᾷ γέννημα. ἀλλὰ δὴ καὶ ὁ ἄνθρωπος λογικὸς ὤν, λογικὸν ἄνθρωπον γεννᾷ. καὶ θνητὸς ὤν, αὖθις θνητόν. καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας τε καὶ φύσεώς ἐστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρί. πολλῷ μᾶλλον λογιζόμεθα τοῦτο καὶ ἀσυγκρίτως ἐπὶ τοῦ θεοῦ, ὅτι ὁ υἱὸς καὶ λόγος αὐτοῦ, τῆς αὐτῆς φύσεως καὶ οὐσίας ἐστὶ τοῦ πατρός, καθὼς καὶ ἐστί. καὶ σκόπει ἀκρίβειαν προφητειῶν. εἰπὼν γὰρ ὁ προφήτης, εἴρηκεν ὁ κύριος, ἔδειξεν ὅτι τὸν θεὸν λέγει ὡς ἀποδέδεικται. εἰπὼν δέ, τῷ κυρίῳ μου, καὶ τὸ κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. καὶ τό, ῥάβδον δυνάμεως ἐξαποστελεῖ σοι κύριος ἐκ σιών. καὶ τό, κατακυρίευε ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου. ταῦτα πάντα τὸν ὑπὲρ φύσιν ἄνθρωπον καὶ ἀνέκφραστον εἴρηκεν. ἵνα δὲ δείξῃ ὅτι αὐτός ἐστι καὶ θεὸς καὶ ἄνθρωπος, λέγει, μετὰ σοῦ ἡ ἀρχὴ ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεώς σου ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἁγίων σου. ἵνα δὲ πάλιν δείξῃ καὶ φανερώσῃ θεὸν ὄντα καὶ γνήσιον υἱὸν αὐτοῦ δὴ τοῦ θεοῦ, καὶ μίαν οὐσίαν καὶ φύσιν ἔχοντα μετὰ τοῦ θεοῦ καὶ πατρός, εἶπε τό, ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε. ὁ δ' αὐτὸς πάλιν καὶ ἐν ἑτέρῳ λέγει, καὶ σὺ κύριε ἡ ἐλπίς μου, τὸν ὕψιστον ἔθου καταφυγήν σου. πρόσεξον τὸ λεγόμενον. ἐν τῷ εἰπεῖν τὸν προφήτην, ὅτι σὺ κύριε ἡ ἐλπίς μου, ἔδειξε τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ. ἐν δὲ τῷ τὸν ὕψιστον, ἔδειξε τὸν τούτου πατέρα θεόν. ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν αὖθις τό, ἔθου καταφυγήν, ἔδειξε τὸν ὃν ἀνελάβετο ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἄνθρωπον, τὸν ἔχοντα χρείαν καταφυγῆς. ὁ γὰρ υἱὸς τοῦ θεοῦ χρείαν καταφυγῆς οὐκ εἶχεν. ἀλλὰ καὶ ὁ τούτου παῖς ὁ θαυμάσιος σολομὼν οὑτωσί φησί, καὶ νῦν κύριε ὁ θεὸς τοῦ ἰσραὴλ πιστωθήτω δὴ τὸ ῥῆμά σου, ὃ ἐλάλησας τῷ παιδί σου δαβὶδ τῷ πατρί μου, ὅτι εἰ ἀληθῶς κατοικήσει θεὸς μετὰ ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς. ὅτι ὥσπερ ὁ ἱερεμίας εἴρηκεν, ὅτι οὗτος ὁ θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. εἶτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη, οὕτω καὶ ὁ σοφὸς σολομὼν λέγει, ὅτι κύριε ὁ θεὸς ἰσραήλ, πιστωθήτω δὴ τὸ ῥῆμά σου, ὃ ἐλάλησας τῷ παιδί σου δαβίδ. τί βούλεται τὸ πιστωθήτω; γεννηθήτω, φανερωθήτω, ἀποδειχθήτω, τὸ κατοικῆσαι σε δηλαδὴ τὸν θεόν, μετὰ τῶν ἀνθρώπων, ὃ καὶ γέγονεν. ὁ γὰρ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. τί γοῦν σοι δοκεῖ;

ἀρκετοί εἰσιν αἱ περὶ τοῦ χριστοῦ παρὰ τῶν ἁγίων ὀπτασίαι, καὶ τῶν προφητῶν προφητεῖαι, καὶ αἱ παρὰ τοῦ θεοῦ μαρτυρίαι εἰς ἀπόδειξιν, ὅτι ὁ χριστὸς υἱός ἐστι τοῦ θεοῦ, καὶ θεὸς ἀληθινός, ὁ αὐτὸς δὲ θεὸς καὶ ἄνθρωπος. ἢ καὶ ἑτέρων ἀποδείξεων καὶ μαρτυριῶν ἔτι χρεία ἐστίν, ὥς ἐμοί γε δοκεῖ, ὅτι καὶ τοῖς πᾶσιν ἀγνώμοσιν ἀρκετοί εἰσιν. ἀλλ' ὅμως καὶ ἔτι πειράσομαι δεῖξαι πρὸς σὲ τὸν ἡμέτερον φίλον, τὴν περὶ τούτου ἀλήθειαν, ὡς καὶ πρώην. ὁ μωσῆς ἐκεῖνος ὁ μέγας ἐν τῷ ὄρει σινᾶ ὤν, ἐθεάσατο βάτον καιομένην. ἐπὶ πλείοσι δὲ ἡμέραις θεωρῶν αὐτὴν καιομένην μὲν, μὴ καταφλεγομένην δὲ, διελογίζετο καθ' ἑαυτὸν, τί βούλεται τοῦτο, ὅτι ἡ βάτος καίεται μὲν ἐπὶ ἡμέραις τοσαύταις, οὐ κατακαίεται δέ; ἀπελθὼν ἴδω, τί τὸ ἐξαίσιον τοῦτο καὶ θαυμαστόν. καὶ πλησίον γενόμενος τῆς βάτου, ἤκουσε φωνῆς οὐρανόθεν αὐτῷ ἐνεχθείσης, καὶ λεγούσης, μωσῆ, μωσῆ, λῦσον τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου. ὁ γὰρ τόπος, ἐν ᾧ σὺ ἕστηκας, γῆ ἁγία ἐστί. τί γοῦν ἕτερον δηλοῖ ἡ καιομένη βάτος καὶ μὴ καταφλεγομένη, καὶ τί ὁ λόγος ὁ λέγων, λῦσον τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου; ἢ ὅτι ἡ μὲν βάτος ἡ καιομένη εἰκόνιζε καὶ προετύπου τὴν ἁγίαν μαρίαν τὴν παρθένον, τὴν γεννήσασαν τὸν υἱὸν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ κατὰ σάρκα; ὥσπερ γοῦν ἐκαίετο μὲν ἡ βάτος, οὐ κατεφλέγετο δὲ, οὕτω καὶ ἡ ἁγία παρθένος, δεξαμένη τὸν τοῦ θεοῦ υἱὸν καὶ λόγον, τῷ πυρὶ τῆς θεότητος οὐ κατεφλέχθη, φυλαχθεῖσα ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἐπεὶ ἀνθρωπίνης δυνάμεως τοῦτο ὅλως οὐκ ἔστι. τὸ δὲ, λῦσον τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου, τοῦτο ἐδήλου, ὅτι τοὺς μέλλοντας μυσταγωγηθῆναι περί τε τῆς παρθένου καὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ χριστοῦ, οὐ χρὴ ἔχειν μεθ' ἑαυτῶν νεκρόν τι μέρος, διατειχίζον αὐτοὺς τοῦ θεοῦ, ἤτοι παρεφθαρμένον νοῦν καὶ νεκρὸν τῇ γνώσει τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ ζῶντα καὶ ὑγιαίνοντα, ὥσπερ καὶ τῷ μωσῆ. τὸ γὰρ μωσέως ὑπόδημα νεκροῦ ζώου δέρμα ὑπῆρχε. καὶ διὰ τοῦτο ἐρρήθη, λῦσον αὐτό. ἔτι ὁ τῶν περσῶν βασιλεὺς ναβουχοδονόσορ ἐνυπνιασθεὶς, ἐπελάθετο τοῦ ὁράματος, καὶ περισυνάξας πάντας τοὺς μάγους χαλδαίων, καὶ πάντας ἐπαοιδοὺς γαζαρηνούς, ἤρετο αὐτοῖς, τί τε ἦν ὃ ἑώρακεν ἐνύπνιον, καὶ τίς ἡ σύγκρισις τούτου. οἱ δὲ ἀγνοοῦντες τὸ ἐνύπνιον καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ, ἐδυσχέραινον. ὁ δὲ βασιλεὺς ὠργίζετο κατ' αὐτῶν. ὅμως μέντοι δέδωκεν αὐτοῖς ὡρισμένας ἡμέρας τινὰς ἐπὶ τῷ εὑρεῖν καὶ δηλῶσαι, τί τε ἦν ὅπερ ἑώρακε κατὰ τοὺς ὕπνους, καὶ τίς ἡ σύγκρισις τούτου. καὶ εἴπερ γένηται τοῦτο μετὰ τὴν εἰς τοῦτο ζήτησιν αὐτῶν, ἵνα λάβωσι παρ' αὐτοῦ καὶ πολλὰς καὶ μεγάλας τὰς δωρεάς. εἰ δ' οὖν, θάνατος αὐτῶν ἔσται ἡ τιμωρία. ἀλλὰ καὶ οἱ παῖδες, καὶ φίλοι, καὶ οἱ γνήσιοι τούτων, τὴν αὐτὴν δίκην ὑποστήσονται· τῶν δὲ μὴ δυναμένων τοῦτο ποιῆσαι, ἀλλὰ μᾶλλον κοπτομένων καὶ ὀλοφυρομένων τὴν ἑαυτῶν ζωήν. πῶς γὰρ ἦν δυνατὸν ἐξαγγεῖλαι αὐτοὺς τῷ βασιλεῖ τό τε ἐνύπνιον καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ, μὴ πρότερον γνωρίσαντας τὸ ἐνύπνιον παρὰ τοῦ βασιλέως; ὁ δανιὴλ ὁ προφήτης ἐν τῇ τῶν βαβυλωνίων χώρᾳ αἰχμάλωτος ἀχθεὶς ἐξ ἱερουσαλὴμ μετὰ καὶ ἑτέρων κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν ἰουδαίων, καὶ γνωρίσας τὰ προσταχθέντα παρὰ τοῦ βασιλέως, ἀπέρχεται πρὸς ἀριὼχ ἄρχοντα περσῶν, ὃν κατέστησεν ὁ βασιλεὺς ἀπολέσαι τοὺς σοφοὺς βαβυλῶνος, διὰ τὸ μὴ δυνηθῆναι αὐτοὺς εὑρεῖν τὸ ἐνύπνιον. καὶ εἶπεν αὐτῷ, τοὺς σοφοὺς βαβυλῶνος μὴ ἀπολέσῃς, εἰσάγαγε δέ με ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, καὶ τὸ ὅραμα καὶ τὴν τούτου σύγκρισιν ἐρῶ τῷ βασιλεῖ. τότε ὁ ἀριὼχ σπουδῇ μεγάλῃ εἰσῆξε τὸν προφήτην ἐνώπιον τοῦ βασιλέως. καὶ ὁ βασιλεὺς φησὶ πρὸς αὐτὸν, δύνασαί μοι δανιὴλ ἐξαγγεῖλαι τὸ ἐνύπνιον ὅπερ εἶδον κατ' ὄναρ, καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ; ἀπεκρίθη δανιὴλ, τὸ μυστήριον ὦ βασιλεῦ ὃ σὺ ἐπερωτᾷς, οὐκ ἔστι σοφῶν ἀνθρώπων καὶ μάγων, καὶ ἐπαοιδῶν δυναμένων ἐξαγγεῖλαι σοί, ἀλλ' ἔστι θεοῦ μόνου τοῦ ἐν οὐρανῷ ἀποκαλύπτοντος μυστήρια. ὁ θεὸς, φησίν, ἐγνώρισε τῷ βασιλεῖ ναβουχοδονόσορ, ἃ δεῖ γενέσθαι ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν. οἱ διαλογισμοί σου ἐπὶ τῆς κοίτης σου ἀνέβησαν, τί δεῖ γενέσθαι μετὰ ταῦτα. σὺ βασιλεῦ ἐθεώρεις, καὶ ἰδοὺ εἰκὼν μία μεγάλη, καὶ ἡ πρόσοψις αὐτῆς ὑπερφερής, ἑστῶσα πρὸ προσώπου σου, καὶ ἡ ὅρασις αὐτῆς φοβερά. εἰκών, ἧς ἡ κεφαλὴ χρυσίου καθαροῦ. αἱ χεῖρες, καὶ τὸ στῆθος καὶ οἱ βραχίονες αὐτῆς, ἀργυροῖ. ἡ κοιλία καὶ οἱ μηροί, χαλκοῖ. καὶ αἱ κνῆμαι, σιδηραῖ. οἱ πόδες μέρος μέντοι σιδηροῦν, μέρος δέ τι ὀστράκου. ἐθεώρεις βασιλεῦ, ἕως ὅτου ἀπεσχίσθη ἀπὸ ὄρους λίθος ἄνευ χειρῶν, καὶ ἐπάταξε τὴν εἰκόνα ἐπὶ τοὺς πόδας τοὺς σιδηροῦς καὶ ὀστρακίνους, καὶ ἐλέπτυνεν αὐτοὺς εἰς τέλος. τότε ἐλε-

πτύνθησαν

πτύνθησαν εἰσάπαξ ὁ σίδηρος, τὸ ὄστρακον, ὁ χαλκός, ὁ ἄργυρος, ὁ χρυσός, καὶ ἐγένοντο ὡσεὶ κονιορτὸς ἀπὸ ἅλωνος θερινῆς. καὶ ἐξῆρεν αὐτὰ τὸ πλῆθος τοῦ πνεύματος, καὶ πᾶς τόπος οὐχ εὑρέθη ἐν αὐτοῖς. καὶ ὁ λίθος ὁ πατάξας τὴν εἰκόνα, ἐγένετο εἰς ὄρος μέγα. καὶ ἐπλήρωσε πᾶσαν τὴν γῆν. τοῦτό σου ἐνύπνιον, καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ ἐροῦμεν ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως. καὶ μετὰ τὸ ἐξηγήσασθαι τὸν προφήτην τὰς βασιλείας τὰς μελλούσας γίνεσθαι, ἃς ἐδήλου ὅ τε χρυσός, ὁ ἄργυρος, ὁ χαλκός, ὁ σίδηρος, καὶ τὸ ὄστρακον, τότε λέγει τῷ βασιλεῖ, ἀναστήσει ὁ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ βασιλείαν, ἥ τις εἰς τοὺς αἰῶνας οὐ διαφθαρήσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ λαῷ ἑτέρῳ οὐχ ὑπολειφθήσεται, καὶ λεπτυνεῖ καὶ λικμήσει πάσας τὰς βασιλείας, καὶ αὐτὴ ἀναστήσεται εἰς τοὺς αἰῶνας, ὃν τρόπον εἶδες, ὅτι ἐτμήθη ἀπὸ ὄρους λίθος ἄνευ χειρός, καὶ ἐλέπτυνε τὸ ὄστρακον, καὶ τὸν σίδηρον, τὸν χαλκόν, τὸν ἄργυρον, τὸν χρυσόν. ὁ θεὸς ὁ μέγας ἐγνώρισε τῷ βασιλεῖ ἃ δεῖ γενέσθαι μετὰ ταῦτα, καὶ ἀληθινὸν τὸ ἐνύπνιον, καὶ πιστὴ ἡ σύγκρισις αὐτοῦ. τότε ὁ βασιλεὺς ἐπὶ πρόσωπον πεσών, προσεκύνησε τῷ δανιήλ, καὶ εἶπεν, ἐπ' ἀληθείας ὁ θεὸς ὑμῶν, οὗτος ἐστὶ θεὸς θεῶν, καὶ κύριος τῶν βασιλέων, καὶ ἀποκαλύπτων μυστήρια, ὅτι ἠδυνήθης ἀποκαλύψαι μοι τὸ μυστήριον τοῦτο. ποία γοῦν ἐστὶ βασιλεία ἀνθρώπου, ἥ τις εἰς τὸν αἰῶνα οὐ διαφθαρθήσεται; πάντως οὐδεμία. οὐδὲ γὰρ χωρεῖ τοῦτο τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει. ἀλλὰ τί; ἐγώ σοι ἐρῶ, τὸ ὄρος ἐστὶν ἡ ἁγία παρθένος, ἡ γεννήσασα τὸν υἱὸν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ κατὰ σάρκα. ὁ δὲ λίθος ὁ τμηθεὶς ἀπὸ τοῦ ὄρους ἄνευ χειρῶν, ἐστὶν ὁ χριστός, ὃς ἐγεννήθη μὲν ἐξ αὐτῆς, οὐκ ἐξ ἀνδρὸς δέ. τοῦτο ἐδήλου τό, ἄνευ χειρῶν. ὁ δὲ λίθος ὁ πατάξας τὴν εἰκόνα, τὴν χρυσὸν καὶ τὰ ἄλλα, καὶ γενόμενος εἰς ὄρος μέγα, καὶ πληρώσας τὴν γῆν, αὐτός ἐστιν ὁ χριστός, καὶ αὐτοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία ἡ διαμένουσα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἡ συντρίψασα τὸ κράτος τοῦ διαβόλου, καὶ καταλύσας τὴν τῶν εἰδώλων προσκύνησιν. ὁ δὲ προφήτης ἠσαΐας οὑτωσὶ φησίν· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, μεθ' ἡμῶν ὁ θεός. καὶ πάλιν ὁ αὐτός, παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, καὶ υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐγενήθη ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, θαυμαστὸς σύμβουλος, θεὸς ἰσχυρός, ἐξουσιαστής, ἄρχων εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. ἄξω γὰρ εἰρήνην ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας, εἰρήνην καὶ ὑγείαν αὐτῶν. μεγάλη ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ, καὶ τῆς εἰρήνης αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ὅριον. εἶδες πῶς ὠνόμασε παιδίον, καὶ μεγάλης βουλῆς ἄγγελον, καὶ τ' ἄλλα ὅσα ἀπαριθμεῖ, ἅ τινά εἰσι τοῦ ἀνθρώπου, ὃν ἀνέλαβεν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐκ τῆς παρθένου; τότε λέγει αὐτὸν θεὸν ἰσχυρόν, ἐξουσιαστήν, πατέρα τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ποιητὴν δηλονότι, καὶ ὅτι τῆς εἰρήνης αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ὅριον, τουτέστι τέλος. περὶ γοῦν τῆς εἰρήνης καὶ τῶν ἑτέρων, ὧν κατὰ μέρος διέξεισιν ὁ παρὼν ἠσαΐας, ταῦτα πάντα ἐπεξειργασάμεθα ἐν τῇ πρὸ μικροῦ λεχθείσῃ τοῦ δαβὶδ προφητείᾳ, τῇ λεγούσῃ τό, εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου. ἀλλ' ὅμως σκόπει καὶ ἐνταῦθα τὴν συμπλοκὴν τῆς αὐτῆς προφητείας. καὶ γὰρ ἐν τῷ εἰπεῖν τὸν προφήτην τό, ἰδοὺ ἡ παρθένος τέξεται υἱόν, καὶ τὰ ἑξῆς, ἔδειξε τὸν ὑπὲρ φύσιν γεννηθέντα ἄνθρωπον ἐκ τῆς αὐτῆς ἁγίας παρθένου. ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν θαυμαστὸν σύμβουλον, ἔδειξε πρόσωπα δύο, τουτέστι τὸν πατέρα, καὶ τὸν τούτου υἱόν τε καὶ λόγον. καὶ ὅτι μία βουλή, μία θέλησις, μία δύναμις, μία γνῶσις ἐστὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ. θεὸς γὰρ βουλῆς οὐ δεῖται. τὸν δ' αὐτὸν υἱὸν τῆς παρθένου, λέγει θεὸν ἰσχυρόν, ἐξουσιαστήν, πατέρα τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, μὴ ἐχούσης τέλος τῆς τούτου εἰρήνης. καὶ τί ἕτερον ἔδειξεν ἡ αὐτὴ προφητεία, ἢ ὅτι τὸν αὐτὸν θεόν τε καὶ ἄνθρωπον, μίαν βουλήν τε καὶ γνῶσιν ἔχοντα μετὰ τοῦ θεοῦ καὶ πατρός; ὁ δὲ προφήτης ζαχαρίας γεννηθέντος ἰωάννου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, οὕτως εἴρηκε, καὶ σὺ παιδίον προφήτης ὑψίστου κληθήσῃ, προπορεύσῃ γὰρ πρὸ προσώπου κυρίου, ἑτοιμάσαι ὁδοὺς αὐτοῦ, τοῦ δοῦναι γνῶσιν σωτηρίας τῷ λαῷ αὐτοῦ, ἐν ἀφέσει ἁμαρτιῶν αὐτῶν, διὰ σπλάγχνα ἐλέους θεοῦ ἡμῶν. πάντως ὁ τοῦ ζαχαρίου υἱὸς ἰωάννης μέγας προφήτης εὑρίσκεται, καθὼς καὶ πάντες οἱ μουσουλμάνοι ὁμολογοῦσιν. τί δὲ προεφήτευσεν; ἄλλο οὐδὲν ἀναφαίνεται, ἢ περὶ τοῦ χριστοῦ, καθὼς καὶ προείπομεν. τίνα δὲ καλεῖ ὁ ζαχαρίας ὕψιστον; τὸν χριστόν. περὶ

αὐτοῦ· καὶ γὰρ εἶπε τό, προφήτης ὑψίστου κληθήσῃ. ἔτι ἱερεμίας ὁ προφήτης οὑτωσί φησιν· οὗτος ὁ θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν ἰακὼβ τῷ παιδί αὐτοῦ, καὶ ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. αὕτη ἡ βίβλος τῶν προσταγμάτων τοῦ θεοῦ, εἶδον προφητείας λαμπούσας ὑπὲρ τὸν ἥλιον; ὅτι μὲν πάντες οἱ προφῆται διὰ διαφόρων λέξεων λέγουσι, πάντες δὲ συμφωνοῦσιν εἰς τὸ αὐτό, ἐπεὶ ὁ αὐτὸς θεός ἐστιν ὁ λαλῶν διὰ στόματος αὐτῶν, τούτου τοιοῦτον ἐστί. ἀλλ' ὅμως ὡς ἐν συνόψει εἴπομεν, ὅτε ἡσαΐας καὶ ἱερεμίας, ὁ μέν τοι ἡσαΐας εἰπών, ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν καὶ ἐδόθη, ἐπήγαγε, θεὸς ἰσχυρός. ὁ δὲ ἱερεμίας εἰπών, ὅτι οὗτος ὁ θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν, λέγει, ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. οὐ μόνον γὰρ περὶ τοῦ χριστοῦ προεφήτευσαν καὶ εἶπον οἱ προφῆται, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς ἁγίας αὐτοῦ μητρὸς καὶ παρθένου, ἅτινα διὰ τὸ πλῆθος εἰάθησαν. καὶ ἰδοὺ περὶ τῶν ὀπτασιῶν τῶν ἁγίων καὶ τῶν προφητικῶν ῥήσεων, ἱκανῶς εἰρήκαμεν. ἴδωμεν δὲ καὶ εἰς τὸ ἑξῆς τί βούλεται καὶ τὸ τέλος αὐτῶν, ὅπως ἀπεστάλη ἐξ οὐρανοῦ γαβριὴλ ὁ ἀρχάγγελος εὐαγγελίσασθαι τῇ ἁγίᾳ παρθένῳ μαρίᾳ τὴν σύλληψιν, καὶ ὅπως συνέλαβε τὸν τοῦ θεοῦ λόγον. καὶ ὑμεῖς ὁμολογοῦντες λέγετε, κἂν καὶ ὀρθῶς μὴ φρονοῦντες ἐστὲ περὶ τούτου, λέγοντες ὅτι ἄνθρωπον ψιλὸν ἐγέννησεν ἡ παρθένος, καὶ οὐ θεόν, ἀκολουθοῦντες τοῖς τοῦ νεστορίου δόγμασι. καὶ ὅτι ἄνθρωπος μὲν ἦν ὁ χριστός, ἄνθρωπος δὲ μέγας καὶ ἅγιος καὶ ὑψηλός, οἷος οὔτε πρὸ ἐκείνου ἐγένετο ἁγιώτερος αὐτοῦ, οὐδὲ μετὰ ταῦτα γενήσεται, ἀλλ' αὐτός ἐστιν ὁ πάντων ἀνθρώπων ἁγιώτερος. ἡμεῖς δὲ πιστεύομεν καὶ φρονοῦμεν καὶ λέγομεν, ὅτι αὐτὸς ὁ χριστὸς αὐτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὁ ἀληθὴς θεός, ὁ γεννηθεὶς ἐκ τῆς ἀεὶ παρθένου μαρίας ἄνευ ἀνδρός, καὶ υἱὸς ὢν τοῦ θεοῦ, καὶ θεὸς προαιώνιος, λαβὼν σάρκα ἐξ αὐτῆς, καὶ γενόμενος ἄνθρωπος, ὃν καὶ πιστεύομεν εἶναι θεόν τε καὶ ἄνθρωπον. παρελάβομεν δὲ ταῦτα καὶ ἐδιδάχθημεν ἀπό τε τοῦ προφήτου μωϋσέως, τοῦ δαβίδ, καὶ πάντων τῶν προφητῶν τῶν γεγονότων ἀπό τε τοῦ μωϋσέως, μέχρις ἂν ἔλθῃ ὁ χριστός, ὁ παρ' ἐκείνων προφητευόμενος. ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν πρὸ τοῦ μωσέως ἁγίων, τῶν θεασαμένων τὰς ὀπτασίας, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ χριστοῦ, καὶ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν τε καὶ διδασκάλων, καὶ τῶν θαυμάτων καὶ πραγμάτων τῶν λαμψάντων ὑπὲρ τὸν ἥλιον, καθὼς ἔμπροσθεν εἴπομεν, καὶ ἔτι λαλήσομεν. συλλαβούσης γοῦν τῆς παρθένου, ὡς ἀνωτέρω εἰρήκαμεν, ἐπέστη καιρὸς ὁ τῆς γεννήσεως αὐτῆς, καὶ εἰς βηθλεὲμ ἀπελθοῦσα ἡ παρθένος, ἔτεκε τὸν χριστόν, καὶ ἀνέκλινεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτνῃ τῶν ἀλόγων. τότε ἐπληρώθη τὸ ῥηθὲν διὰ ἡσαΐου τοῦ προφήτου λέγοντος, τάδε λέγει κύριος, ἔγνω βοῦς τὸν κτησάμενον, καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ, ἰσραὴλ δέ με οὐκ ἔγνω. ἐν γοῦν τῇ ὥρᾳ τῆς τοῦ χριστοῦ γεννήσεως, κατῆλθεν ἐκ τῶν οὐρανῶν πλῆθος ἀγγέλων, καὶ ὕμνησαν λέγοντες, δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. καὶ εὑρεθέντες ποιμένες ποιμαίνοντες τὰ ποίμνια αὐτῶν, καὶ ἰδόντες τὴν τῶν ἀγγέλων ὀπτασίαν, ἀκούσαντες δὲ καὶ τῶν ὕμνων αὐτῶν, ἐφοβήθησαν φόβον μέγαν. εἶπε δὲ πρὸς αὐτοὺς ὁ ἄγγελος, μὴ φοβεῖσθε. ἰδοὺ εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαρὰν μεγάλην, ἥτις ἐστὶ παντὶ τῷ λαῷ, ὅτι ἐτέχθη ἡμῖν σωτήρ, ὅς ἐστι χριστὸς κύριος ἐν πόλει δαβίδ. καὶ τοῦτο ὑμῖν τὸ σημεῖον, εὑρήσετε βρέφος ἐσπαργανωμένον κείμενον ἐν φάτνῃ. καὶ ἀπελθόντες εἰς τὴν χώραν αὐτῶν, εἶπον ὅσα τε ἤκουσαν, καὶ εἶδον παρὰ τῶν ἀγγέλων. σκόπει γοῦν τί βούλεται ὁ παρὰ τῶν ἀγγέλων ὕμνος καὶ λόγος, ὁ λέγων, δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. οὐδὲν ἕτερον, ἢ ὅτι παραβάντος τοῦ ἀδὰμ τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ, ἐγένετο εἰς αὐτὸν ἐγκατάλειψις ἀπὸ θεοῦ. κἀντεῦθεν ἀπέστη τῆς φιλίας αὐτοῦ πᾶσα κτίσις, ἐπεὶ οἱ ἐκ τοῦ ἀδὰμ γεννηθέντες ἤρξαντο ἐργάζεσθαι καὶ πράττειν τὰ ἐναντία, καὶ ὁ τούτου υἱὸς κάϊν ἐφόνευσε τὸν ἴδιον ἀδελφὸν ἄβελ. προϊόντος δὲ τοῦ καιροῦ, οὐ μόνον ἀνδροφόνοι, καὶ πάσης κακίας καὶ ἀσελγείας ἐγένοντο πεπληρωμένοι οἱ ἄνθρωποι, καθὼς ὁ ἐπὶ τοῦ νῶε κατακλυσμός, καὶ ἐπὶ τοῦ ἀβραὰμ ἡ τῶν σοδόμων καταστροφή, καὶ ὁ ἐξ οὐρανοῦ ἐμπρησμὸς ἐδίδαξεν, ἀλλὰ καὶ παντελῶς ἀθετήσαντες τὸν θεὸν τὸν ποιητὴν καὶ πλάστην αὐτῶν, προσεκύνησαν τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς εἰδώλοις. καὶ διὰ τοῦτο πᾶσα ἡ κτίσις

ἀπεστράφη

ἀπεστράφη τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐχθρὸν τοῦ θεοῦ ἐλογίσθη αὐτὸν, πρῶτον μὲν οἱ ἄγγελοι, ἔπειτα τὰ
ἄλογα ζῶα, καὶ ἡ ἄψυχος ὕλη. καὶ δῆλον ἀπὸ τούτου, ὅτι πάντα τὰ ζῶα, τά τε πετεινὰ, τά τε τετρά-
ποδα, καὶ οἱ ἰχθύες, πρὸ τῆς παραβάσεως παντελῶς εὑρίσκοντο ὑπακούοντα τῷ τοῦ ἀδὰμ θελή-
ματι. μετὰ δὲ τὴν παράβασιν οὐ μόνον οἱ ἐν τῷ οὐρανῷ εὑρισκόμενοι ἄγγελοι ὡς ἐχθρὸν αὐτὸν ἀπε-
στράφησαν, ἀλλὰ καὶ τὰ ζῶα, ἅτινα πρότερον ὑπέκειντο μὲν τῷ τοῦ ἀδὰμ θελήματι, ὕστερον δὲ οὐ
μόνον ἔφευγον ἀπ' αὐτοῦ καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντων ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τὰ θηρία ὡς ἐχθρὸν
καὶ πολέμιον ἔβλεπον τὸν ἄνθρωπον. καὶ ὃν πρότερον προσεκύνουν, ὕστερον ἀπέκτεινον. καὶ τίς
χρεία λέγειν περὶ ἀγγέλων οὐρανοῦ τε καὶ γῆς καὶ ζώων καὶ θηρίων; αὐτὸ τὸ τοῦ ἀνθρώπου σῶμα ἐπα-
νέστη κατὰ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, καὶ οἷον ὥσπερ τινῶν δύο ἐχθρῶν καὶ πολεμίων εὑρεθέντων ἐν ἑ-
νὶ οἴκῳ, καὶ μαχομένων πρὸς ἀλλήλους, νικᾷ ὁ ἰσχυρότερος· οὕτως ἦν μαχομένη καὶ ἡ ψυ-
χὴ μετὰ τῶν σωματικῶν ἐπιθυμιῶν τε καὶ ὀρέξεων. ἀλλ' ἔρημος οὖσα ἡ ψυχὴ τῆς τοῦ θε-
οῦ βοηθείας, ὑπέκειτο τῷ σώματι, καὶ ἡ τάξις ἀντέστραπται. καὶ ἡ πρότερον δέσποινα
δημιουργηθεῖσα, ὕστερον δούλη καὶ θεραπαινὶς τῶν ἡδονῶν ἀναφαίνεται. ἡ δὲ τοῦ χρι-
στοῦ γέννησις, ἤτοι ἡ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ἐνανθρώπησις, ἥνωσε τά τε ἐν οὐρανῷ, τά τε ἐπὶ τῆς
γῆς. καὶ ἰδόντες οἱ ἄγγελοι τὴν τοῦ θεοῦ ἄφατον συγκατάβασιν, ὅτι θεὸς ὢν ἔλαβε σάρ-
κα δι' οἰκείαν ἀγαθότητα, καὶ τὴν ἐχθρὰν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ κάτω κειμένην,
ἀνέλαβε καὶ ἥνωσε τῇ αὐτοῦ θεότητι, καὶ ἡγίασε καὶ ὕψωσε. τοῦτο θεασάμενοι οἱ ἄγγε-
λοι, καὶ θαυμάσαντες, καὶ ἐκπλαγέντες τὸ μέγα τοῦτο καὶ ἐξαίσιον θαῦμα, καὶ ὑπὲρ
φύσιν πρᾶγμα, ἐβόησαν δοξάσαντες τὸν θεὸν, καὶ εἶπον, δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ. ἰδόντες
δὲ μετὰ τῶν ἀνθρώπων ἕνωσιν τῶν ἀγγέλων, καὶ τὴν πολυχρόνιον ἔχθραν λυθεῖσαν, εἶ-
πον, ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. καὶ ἐπληρώθη ἡ τοῦ δαβὶδ προφητεία ἡ λέ-
γουσα, εὐφραινέσθωσαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ. ἀνήγγειλαν οἱ οὐρανοὶ τὴν δι-
καιοσύνην αὐτοῦ, καὶ εἴδοσαν πάντες οἱ λαοὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ. προσκυνήσατε αὐτῷ πάν-
τες ἄγγελοι αὐτοῦ, τὰ ὄρη ἀγαλλιάσονται ἀπὸ προσώπου κυρίου, ὅτι ἔρχεται, ὅτι ἔρχεται
κρῖναι τὴν γῆν, κρινεῖ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ λαοὺς ἐν εὐθύτητι. σκόπει
συμφωνίαν προφητῶν καὶ ἀγγέλων. ὥσπερ τι μέλος μουσικὸν ἐναρμόνιον εἶπεν ὁ προ-
φήτης, εὐφραινέσθωσαν οἱ οὐρανοί. εἶπον οἱ ἄγγελοι, δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ. εἶπεν ὁ προφή-
της, καὶ ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ. εἶπον οἱ ἄγγελοι, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.
ὅμοιον δὲ τούτῳ ἐστὶ τὸ, ἀνήγγειλαν οἱ οὐρανοὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ εἴδοσαν πάν-
τες οἱ λαοὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ. καὶ ὁ μὲν μωϋσῆς εἶπεν, εὐφράνθητε οὐρανοὶ ἅμα αὐτῷ,
προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι αὐτοῦ. ὁ δὲ δαβὶδ οὑτωσὶ, προσκυνήσατε αὐ-
τῷ πάντες ἄγγελοι αὐτοῦ, οἵτινες προσκυνοῦντες ἔλεγον τὸ, δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ. τί βού-
λεται ὁ ἀναδιπλασιασμὸς τὸ, ὅτι ἔρχεται, ὅτι ἔρχεται κρῖναι τὴν γῆν; οὐδὲν ἄλλο, ἢ ὅτι
τὸ μὲν πρῶτον εἰπεῖν οὕτως ἁπλῶς, ὅτι ἔρχεται, ἐδήλωσε τὴν εἰς τὸν κόσμον τοῦ σωτῆρος
ἔλευσιν, ἥτις οὐκ ἦν μετὰ τῆς οἰκείας ἀξίας, ἀλλ' ἐν εὐτελεῖ καὶ ταπεινῷ τῷ σχήματι. καὶ
συμφωνεῖ τῷ κυρίῳ λέγοντι, ἐγὼ οὐκ ἦλθον ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσ-
μον. τῷ δὲ εἰπεῖν, ὅτι ἔρχεται κρῖναι τὴν γῆν, ἔδειξε τὴν εἰς τὸν κόσμον δευτέραν τοῦ χρι-
στοῦ παρουσίαν. τότε καὶ γὰρ μέλλει κρῖναι τὴν γῆν, συμφωνεῖ δὲ αὐτὸ τῷ τοῦ κυρίου ῥητῷ λέ-
γοντι, ὅταν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι ἄγγελοι μετ' αὐ-
τοῦ, τότε καθήσει ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καὶ συναχθήσονται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθ-
νη, καὶ ἀφοριεῖ αὐτοὺς ὥσπερ ὁ ποιμὴν ἀφορίζει τὰ πρόβατα ἀπὸ τῶν ἐρίφων, καὶ στήσει
τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τὰ δὲ ἐρίφια ἐξ εὐωνύμων, καὶ ἀποδώσει πᾶσι κατὰ
τὰ ἔργα αὐτῶν. ἤγουν τοῖς μὲν ἐναντία τοῦ εὐαγγελίου καὶ κακῶς πράξασι κόλα-
σιν ἀτελεύτητον, τοῖς δὲ κατὰ τὸν εὐαγγελικὸν νόμον καὶ καλῶς πολιτευσαμένοις ζωὴν
αἰώνιον, καὶ τὸν παράδεισον, καὶ ἀγαθὰ τέλος μὴ ἔχοντα. εἶδες ἐν βραχέσι ῥήμασι βά-
θος νοημάτων, καὶ οἷον ὥσπερ χρυσῆν τινα ἅλυσιν, ἧς ἡ κεφαλὴ ἀφικνεῖται εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ
εἰς κρείσσονος ἔχεται τοῦ ἑτέρου; οὐ. ὥ μοι νόει καὶ πᾶσαν τὴν θείαν γραφήν. πάντες γὰρ οἱ προφῆ-
ται ἀπό τε τοῦ ἀβραὰμ καὶ μωσέως ἕως τοῦ χριστοῦ τὰ αὐτὰ εἶδον, τὰ αὐτὰ λέγουσι, τὰ αὐτὰ

γράφουσι. καὶ πάντες ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος τὰ αὐτὰ περὶ τοῦ χριστοῦ προφητεύουσι. καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. ἐν δὲ τῇ τοῦ χριστοῦ γεννήσει, ἐκ τῆς περσίδος χώρας μάγοι ἐκ θείας γνώσεως καὶ ἀποκαλύψεως ἔγνωσαν, ὅτι θεὸς γεννᾶται, καὶ ὑπὲρ φύσιν ἄνθρωπος. οἱ δὲ μάγοι οὐκ ἦσαν οἱ τυχόντες, ἀλλὰ αὐθένται καὶ τοπάρχαι. γνόντες γοῦν ἅπερ ἔγνωσαν, ἀνελογίσαντο καθ' ἑαυτοὺς, ὅπως ἐλθόντες προσκυνήσωσι τῷ βασιλεῖ, καὶ δῶρα τούτῳ προσφέρωσι. ταῦτα δὲ αὐτῶν ἐνθυμηθέντων, καὶ διαπορουμένων πῶς ἂν τύχωσι τοῦ ἐφετοῦ, ἐξ ἀλλοδαπῆς καὶ γὰρ χώρας ἐτύγχανον, καὶ οὐκ εἶχον τὸν ὁδηγήσοντα, ἐφάνη ἔμπροσθεν αὐτῶν ἀστὴρ, καὶ ἤρξατο ὁδηγεῖν αὐτοὺς νύκτα τε καὶ ἡμέραν. ἠκολούθησαν τοίνυν τῷ ἀστέρι ἀπὸ περσίδος μέχρι τῆς παλαιστίνης. καὶ ἐλθόντων εἰς ἱεροσόλυμα, ἐκρύβη ἀπ' αὐτῶν ὁ ἀστήρ. τί δηλοῦντος τοῦ πράγματος; ἵνα μὴ ἔχοντες τὸν ὁδηγοῦντα αὐτοῖς, λαλήσωσι περὶ τοῦ χριστοῦ. καὶ τοῖς πᾶσι κατάδηλος γένηται ἡ τούτου γέννησις. ὡς γοῦν ἀπέστη ἀπὸ τῶν μάγων, ὡς εἴρηται, ὁ ἀστὴρ, ἤροντο ποῦ ἐστιν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων; εἴδομεν γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστέρα ἐν τῇ ἀνατολῇ, καὶ ἤλθομεν προσκυνῆσαι αὐτῷ. τοῦτο ἀκούσας ὁ τότε βασιλεὺς ἡρώδης, ἐταράχθη, καὶ πᾶσα ἱεροσόλυμα μετ' αὐτοῦ. καὶ συναγαγὼν πάντας τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς τοῦ λαοῦ, ἐπυνθάνετο ποῦ ὁ χριστὸς γεννᾶται; οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ, ἐν βηθλεὲμ τῆς ἰουδαίας. οὕτω γὰρ γέγραπται διὰ τοῦ προφήτου μιχαίου, καὶ σὺ βηθλεὲμ γῆ ἰούδα, οὐδαμῶς εἶ ἐλαχίστη ἐν τοῖς ἡγεμόσιν ἰούδα. ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν ἰσραὴλ, καὶ αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ ἀφ' ἡμερῶν ἀρχαίων. Βλέπεις πῶς εὑρίσκονται γεγραμμένα τὰ τοῦ χριστοῦ παρὰ τῶν προφητῶν; μὴ μόνον γὰρ ὅσα ἀνέβαινεν εἰς αὐτὸν τὸν χριστὸν πεῖπον, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ τόπου οὗ ἔμελλε γεννηθῆναι. τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, καὶ σὺ βηθλεὲμ γῆ ἰούδα, οὐδαμῶς εἶ ἐλαχίστη. ὅτι σὺ ἡ πρώην ἐλαχίστη ὑπάρχουσα καὶ εὐτελὴς καὶ οὐδαμινὴ (τοιοῦτον γὰρ εὑρίσκετο τὸ χωρίον) ἐπεὶ ὁ χριστὸς ἔμελλεν γεννηθῆναι ἐν σοί, οὐκέτι ὑπάρχεις ὡς τὸ πρώην εὐτελὴς καὶ μικρὰ, ἀλλ' ἔνδοξος καὶ περιφανὴς, καὶ παρὰ πολλῶν τιμωμένη. τὸ δὲ ἐκ σοῦ ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν ἰσραὴλ, οὐ διὰ τὸν τῶν ἑβραίων λαὸν λέγει ὁ προφητικὸς λόγος. προαποδέδεικται γὰρ, ὅτι ἀνάξιοι τυγχάνοντες ὁ τῶν ἑβραίων λαὸς, ἀπεξεβλήθησαν καὶ ἐξωστρακίσθησαν ἀπὸ τοῦ θεοῦ, καὶ υἱοὶ τοῦ διαβόλου ἐκλήθησαν. ἀλλὰ τὰ ἔθνη ὀνομάζει λαὸν θεοῦ καὶ ἰσραήλ. τὸ περὶ αὐτῶν εἶπεν ὁ προφήτης, ὅτι ἐξελεύσεται ἡγούμενος ἐκ τῆς βηθλεὲμ, τουτέστιν ὁ χριστὸς, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν ἰσραὴλ, δηλονότι τὰ ἔθνη. ποῖος γὰρ ἄλλος ἡγούμενος ἐξῆλθεν ἐκ βηθλεὲμ, εἰ μὴ ὁ χριστός; καὶ τίνας ἐποίμανεν, εἰ μὴ τὰ ἔθνη, καὶ πάντας τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας. τὸ δὲ αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ ἀφ' ἡμερῶν ἀρχαίων, τὴν αὐτοῦ θεότητα δηλοῖ. τίς γὰρ τῶν ἀνθρώπων δύναται εὑρεθῆναι τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ἀφ' ἡμερῶν ἀρχαίων; πάντως οὐδεὶς ἕτερος, ἢ ὁ θεός. διά τοι τοῦτο καὶ ὁ δαβὶδ προφητεύων ἔλεγεν, ὅτι οὐ μὴ δώσω ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς μου, καὶ τοῖς βλεφάροις μου νυσταγμὸν, καὶ ἀνάπαυσιν τοῖς κροτάφοις μου, ἕως οὗ εὕρω τόπον τῷ κυρίῳ, σκήνωμα τῷ θεῷ ἰακώβ. ἰδοὺ ἠκούσαμεν αὐτὴν ἐν εὐφραθᾶ, εὕρομεν αὐτὴν ἐν τοῖς πεδίοις τοῦ δρυμοῦ. εἰσελευσώμεθα εἰς τὰ σκηνώματα αὐτοῦ, προσκυνήσωμεν εἰς τὸν τόπον οὗ ἔστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ. πρόσεξον τὸν προφήτην, ἀπεκαλύφθη παρὰ θεοῦ, ὅτι ὁ υἱὸς αὐτοῦ τοῦ θεοῦ μέλλει γεννηθῆναι ἐκ τῆς παρθένου, καὶ θεὸς ὢν ἀληθὴς, μέλλει γενέσθαι καὶ ἄνθρωπος ἀληθὴς, καθὼς ἐκ τῶν πολλῶν αὐτοῦ προφητειῶν εἰρήκαμεν μερικῶς. καὶ τίς χρεία ἑτέρων; περὶ δὲ τῆς παρθένου οὕτως εἴρηκεν, ἄκουσον θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου. τοῦ γὰρ δαβὶδ θυγάτηρ ἦν ἡ ἁγία μαρία. καὶ διὸ ἔμελλεν ἀκοῦσαι τὸν τοῦ ἀρχαγγέλου γαβριὴλ λόγον, λέγει, κλῖνον τὸ οὖς σου. διὰ δὲ τὴν ἄρρητον χαρὰν, ἣν ἔμελλε δέξασθαι, καὶ ὅτι ἀπὸ τοῦ νῦν τὰ παλαιὰ ὡς ἀτελῆ μέλλουσι γενέσθαι ἀργὰ καὶ ἄπρακτα, ὁ δὲ τοῦ κυρίου νέος νόμος καὶ ἡ διαθήκη μέλλει λάμψειν ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, ἔφη, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, καὶ πρόσεχε τὰ νέα ἐρχόμενα. καὶ ταῦτα μὲν τῇ παρθένῳ. ἐπεὶ δὲ, ὡς εἴρηται, εἶδε τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἄνθρωπον γενόμενον, καὶ

τὴν

τὴν δὲ αὐτοῦ θυγατέρα τεξομένην αὐτὸν, ἐζήτησεν ἵνα δείξῃ αὐτῷ ὁ θεὸς, καὶ τὸν τόπον ἔνθα ἔμελλε γεννηθῆναι ὁ χριστός. ἐζήτησε δὲ τοῦτο μετὰ τοσαύτης παρακλήσεως καὶ σπουδῆς, ὅτι οὔτε ἤσθιεν, οὔτε ἐκάθευδεν, οὔτε ἀνεπαύετο, μέχρις ἂν ἀπεκαλύφθη παρὰ θεοῦ καὶ τὸν τῆς γεννήσεως τόπον. τότε τοίνυν προφητεύσας εἶπεν, ἰδοὺ ἠκούσαμεν αὐτὴν ἐν ἐφραθᾶ, τουτέστιν ἐν βηθλεέμ. εὕρομεν αὐτὴν ἐν τοῖς πεδίοις τοῦ δρυμοῦ, τὸν αὐτὸν τόπον πάλιν δηλῶν. τότε λέγει, εἰσελευσώμεθα εἰς τὰ σκηνώματα αὐτοῦ, προσκυνήσωμεν εἰς τὸν τόπον, οὗ ἔστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ. τὸ εἰσελευσώμεθα εἰς τὰ σκηνώματα αὐτοῦ, ὡς εὐτελῆ καὶ μὴ ἔχοντα ψήφισμά τι, εἶπε. σκηνὴ γὰρ λέγεται τὸ προσφάτως γενόμενον, καὶ μετ' ὀλίγον λυόμενον οἴκημα. προσκυνήσωμεν εἰς τὸν τόπον, οὗ ἔστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ. τίς ἐστι χρεία, ἵνα περὶ τούτου ἐρῶ ἐγώ; ἐρωτῶ δέ σε, ὁ προφήτης ὁ μέγας βασιλεὺς, ὁ παρὰ τοῦ θεοῦ μαρτυρηθεὶς, οὕτω γὰρ περὶ αὐτοῦ εἴρηκεν ὁ θεὸς, εὗρον δαβὶδ, καὶ τὰ ἑξῆς, τίνα προσεκύνησε; καὶ οὐ μόνον αὐτὸν τὸν γεννηθησόμενον, ἀλλὰ καὶ τὸν τόπον, οὗ ἔστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ; οὕτως ἁπλῶς ἄνθρωπον, ὡς ἕνα τῶν πολλῶν; καὶ τίς τοσοῦτον ἀναίσθητος, μᾶλλον δὲ ἐγκαταλελειμμένος παρὰ θεοῦ, ὥστε καὶ νομίσαι αὐτό; ἀλλὰ καθὼς καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, τὸν αὐτὸν ἔλεγε θεὸν καὶ ἄνθρωπον, οὕτω καὶ ἐν τῇ τοῦ τόπου θεωρίᾳ. καὶ συμφωνεῖ μετὰ τοῦ προφήτου ἰωάννου, ὅτι αὐτὸς μὲν εἶπεν, ὅτι προσκυνεῖ τὸν τόπον, οὗ ἔστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ. ἐκεῖνος δὲ, ὅτι οὐκ εἰμὶ ἄξιος, ἵνα βαστάσω τὰ ὑποδήματα τοῦ ὀπίσω μου ἐρχομένου. βλέπεις, πῶς καὶ ἐν τοῖς μεγάλοις καὶ ἐν τοῖς μικροῖς πάντες ὁμοφωνοῦσιν οἱ προφῆται, καὶ προσκυνοῦσι καὶ μεγαλύνουσι, καὶ οὐδείς τῶν προφητῶν ἐστιν, ὃς μετὰ τὸ προφητεῦσαι καὶ εἰπεῖν περὶ τοῦ χριστοῦ, οὐδὲν δείκνυσιν ἑαυτὸν μικρὸν καὶ εὐτελῆ, καὶ οὐδενὸς ἄξιον λόγου. καθὼς καὶ ἀβραὰμ γῆν καὶ σποδὸν ἐκάλεσεν ἑαυτόν. οὐ μόνον δὲ ὁ μιχαίας καὶ ὁ δαβὶδ εἶπε περὶ τῆς βηθλεέμ, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἕτεροι εἶπον, οὓς καὶ παρῃτησάμεθα ἑκόντες διὰ τὸ πολὺ τῆς γραφῆς, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῖς ἄλλοις. ἀλλ' ἴτεον ἔνθα τὸν τῶν μάγων λόγον καταλείψαντες ἐσμέν. τότε ἡρώδης ἀκούσας, ὅτι ἐν βηθλεὲμ γεννᾶται ὁ χριστὸς, ἐγίνωσκον γὰρ παρὰ τῶν προφητῶν οἵ τε ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς τοῦτο, λάθρα καλέσας τοὺς μάγους, λέγει πρὸς αὐτοὺς, ἀπελθόντες ἐξετάσατε περὶ τοῦ παιδίου, ἐπ' ἂν δὲ εὕρητε, ἀπαγγείλατέ μοι, ὅπως κἀγὼ ἐλθὼν, προσκυνήσω αὐτῷ. τοῦτο δὲ εἶπε ψευδόμενος. ἐνόμιζε γὰρ, ὅτι ἐπεὶ βασιλεὺς γεννᾶται, καὶ ὅτι μέλλει ποιμαίνειν τὸν ἰσραὴλ, τοιοῦτός ἐστι βασιλεὺς ὁ χριστὸς, ὡς εἷς τῶν πολλῶν, καὶ ἡ τούτου βασιλεία πρόσκαιρος καὶ ἐπίγειος. καὶ ἐπεὶ ἐν μὲν τῇ βηθλεὲμ ἤκουσε τὴν τοῦ χριστοῦ γέννησιν εἶναι, τὴν δὲ τοῦ τόπου ἀκρίβειαν οὐκ ἐγίνωσκε, βουλόμενος ἀνελεῖν τὸ παιδίον, φθόνῳ κινούμενος, λέγει τοῖς μάγοις ψευδῶς καὶ ὑποπλάστως τὸ, ἀπαγγείλατέ μοι, ὅπως κἀγὼ ἐλθὼν προσκυνήσω αὐτῷ. οἱ δὲ ἀκούσαντες τοῦ βασιλέως, ἐπορεύθησαν. καὶ ἰδοὺ ὁ ἀστὴρ ὃν εἶδον ἐν τῇ ἀνατολῇ, προῆγεν αὐτοὺς ἕως οὗ ἐλθὼν, ἔστη ἐπάνω οὗ ἦν τὸ παιδίον. σὺ δὲ μὴ ἀκούσας τῶν μάγων εἰπόντων, ὅτι εἴδομεν αὐτοῦ τὸν ἀστέρα ἐν τῇ ἀνατολῇ, νομίσῃς καὶ αὐτὸν ὡς ἕνα τῶν πολλῶν εἶναι τὸν χριστόν. οἱ γὰρ περὶ τὰ τοιαῦτα ἀστρολόγοι, οὑτωσὶ λέγουσιν, ὅτι πᾶς ἄνθρωπος κέκτηται ἀστέρα τὸν μηνύοντα αὐτῷ πᾶν ὅπερ ἂν μέλλει συμβαίνειν αὐτῷ, παρ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ζωήν. ἐξαιρέτως δὲ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ἅπας βασιλεὺς ἔχει τὸν ἴδιον αὐτοῦ ἀστέρα. καὶ ὅτι τοῦτό ἐστι ψεῦδος σαφὲς, πρόδηλον. ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔστι τοῦτο τὸ ζητούμενον, ἀποδεικνύειν τὴν τῶν ἀστρολόγων ψευδολογίαν, παραιτητέον αὐτό. ἴδωμεν δὲ περὶ τοῦ φανέντος ἀστέρος, τί δοκεῖ εἶναι αὐτό. ἆρα ἐστὶν εἷς τῶν ἐν τῷ οὐρανῷ ἀστέρων; ἀλλ' οὐ δοκεῖ εἶναι τοῦτο. πρῶτον μὲν ὅτι πάντες οἱ ἀστέρες, ἀλλὰ καὶ ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη ἐξ ἀνατολῶν ἐπὶ τὴν δύσιν κινοῦνται, ὁ δὲ ἀπὸ ἄρκτου πρὸς μεσημβρίαν. ἡ γὰρ τῶν περσῶν χώρα εἰς τὰ ἀνατολικὰ μέρη εὑρίσκεται, ἡ δὲ παλαιστίνη πρὸς μεσημβρίαν, ἔνθα καὶ ἡ βηθλεέμ. ἔτι εἰ ἦν ἀστὴρ, οὐδὲν ἔμελλε κινεῖσθαι πορευομένων τῶν μάγων, καθευδόντων δὲ αὖθις ἵστασθαι καὶ αὐτόν. ἔτι εἰ ἦν ἀστὴρ, ἡλίου φανέντος, διασκεδασθῆναι καὶ κρυβῆναι ἔμελλε τὸ φῶς αὐτοῦ. ἐπεὶ δὲ λάμποντος

τος

τος τοῦ ἡλίου, μέσης ἡμέρας ἔφαινεν ὑπὲρ τὸν ἥλιον. οὐδὲ γὰρ ἠδύνατο ὁ ἥλιος κατα-
καλύψαι καὶ κρύψαι τὸ φῶς ἐκεῖνο, πρόδηλον ὅτι οὐκ ἦν ἀστήρ. ἔτι εἰ ἦν ἀστήρ, πῶς ἔμελ-
λον γνωρίζειν οἱ μάγοι; ἀπὸ τοῦ ὑπερβάλλοντος ὕψους τὸ μικρὸν καὶ εὐτελὲς οἴκημα, ἐν
ᾧ εὑρίσκετο ὁ χριστός. ἀλλ' οὐκ ἦν ἀστήρ, καθὼς ἐκ τῶν λεγομένων ἀναφαίνεται. θεία δέ
τις δύναμις ἦν ἡ τούτους ὁδηγοῦσα, ἥ τις καὶ πρόσγειος ἐφαίνετο, καὶ ὥσπερ ἐν τῇ ἐρή-
μῳ τοὺς ἑβραίους ὡδήγει ὁ τοῦ πυρὸς στῦλος, οὕτω καὶ νῦν τοὺς ἐκ περσίδος μάγους ὀνο-
μιζόμενος ἀστήρ. καὶ ἃ ἐποίει τότε θαυμάσια καὶ τεράστια ὁ θεὸς ἐπὶ τῷ γένει τῶν ἑβραί-
ων, πολλαπλασίονα ἐγένοντο ἐπὶ τὰ ἔθνη. ἰδοὺ γοῦν πρῶτοι τῶν ἐθνῶν προσκυνηταὶ
οἱ μάγοι ἀναφαίνονται. στηριχθέντος δὲ τοῦ ἀστέρος, ὡς εἴρηται, ἐπάνω οὗ ἦν τὸ παιδίον,
εἰσῆλθον οἱ μάγοι, καὶ εὑρόντες τὸν χριστὸν μετὰ τῆς ἁγίας αὐτοῦ μητρός, προσεκύνησαν
αὐτῷ, φέροντες δῶρα, χρυσὸν καὶ λίβανον καὶ σμύρναν. πρόσεξον γοῦν, τίνα κοινω-
νίαν ἔχουσι τὰ δῶρα πρὸς ἄλληλα. πάντως κατὰ μὲν τὸ φαινόμενον οὐδεμίαν, κατὰ δὲ
τὸ νοούμενον πολλὴν καὶ μεγάλην. ὡς μὲν γὰρ βασιλεῖ, προσήνεγκαν χρυσόν. ὡς δὲ θνη-
τῷ, ἐπεὶ ἄνθρωπος ἦν, σμύρναν, οὕτω καὶ γὰρ ἦν συνήθεια ἐνταφιάζειν τοῖς ἰουδαίοις.
ὡς δὲ θεῷ, λίβανον, οὕτω γὰρ ἦν καὶ περὶ τοῦ θεοῦ τεταγμένον θυμιᾶν λιβανωτόν. ὁρᾷς
ὅπως καὶ αὐτοὶ οἱ μάγοι τὸν χριστὸν θεὸν καὶ ἄνθρωπον ὡμολόγησαν; μετὰ δὲ τὴν τῶν μά-
γων προσκύνησιν, σταλεὶς παρὰ θεοῦ ἄγγελος, εἶπε πρὸς αὐτούς, ἵνα μηκέτι πρὸς ἡρώ-
δην ἀνακάμψωσιν, καὶ δι' ἄλλης ὁδοῦ ἀνεχώρησαν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν. ἄγγελος δὲ
ἐλθὼν λέγει τῷ ἰωσήφ, παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ πορεύου
εἰς αἴγυπτον, μέλλει γὰρ ὁ ἡρώδης ζητεῖν τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου. καὶ ἀπῆλθεν ἐκεῖ.
τότε ἐπληρώθη τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ προφήτου, ἐξ αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου. τότε ἡρώ-
δης ἰδὼν ὅτι ἐνεπαίχθη ὑπὸ τῶν μάγων, ἐθυμώθη λίαν, καὶ ἀποστείλας, ἀνεῖλε πάν-
τας· τοὺς ἐν βηθλεὲμ παῖδας, ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω μέχρι καὶ χιλιάδων πολλῶν.
τί τοῦτο; πρῶτον μὲν ἵνα φαίνηται, ὅτι ὁ γεννηθεὶς ἔστι μὲν θεός, καθὼς οἱ προφῆται ἐκή-
ρυξαν. ἔστι δὲ καὶ ἄνθρωπος ἀληθῶς, καὶ οὐ κατὰ φαντασίαν, καθὼς τινὲς ἐδογμάτι-
σαν. δεύτερον δέ, ὅτι ἀνεφάνη καὶ ἡ τοῦ προφήτου ἱερεμίου προφητεία, ἡ λέγουσα, φω-
νὴ ἐν ῥαμᾷ ἠκούσθη, θρῆνος καὶ κλαυθμὸς καὶ ὀδυρμὸς πολύς. ῥαχὴλ κλαίουσα τὰ τέ-
κνα αὐτῆς, καὶ οὐκ ἤθελε παρακληθῆναι, ὅτι οὐκ εἰσί. τρίτον, ὅτι μὴ μόνον περὶ τῆς
τοῦ χριστοῦ γεννήσεως προεῖπον οἱ προφῆται, ἀλλὰ καὶ περὶ τόπων πολλῶν, καὶ ἑτέρων
ἀποδείξεων. τὸ μέν, διὰ τὴν τῶν πολλῶν ἀσθένειαν, ἵνα ἀνάγωνται ἀπὸ τούτων εἰς τὴν
ἀλήθειαν. τὸ δέ, ἵνα ἐπιστομίζωνται οἱ κακοί, καὶ οὐδὲν ἔχωσι χώραν λέγειν κατὰ τῆς ἀ-
ληθείας. ὅσα καὶ γὰρ ἐλαλήθησαν περὶ τοῦ χριστοῦ, καὶ ὅσα ἐγένοντο, εἰς τίνα τῶν ἀνθρώ-
πων χωρεῖ; παρατήρησαι, καὶ μέλλεις εὑρεῖν, ὅτι ἀπὸ τοῦ ἀδὰμ μέχρι τῆς σήμερον, ὅσα
ἐλαλήθησαν, καὶ ὅσα ἐπράχθησαν, ὅλα ἐν τῷ χριστῷ ἀνεφάνησαν, ὅπερ ἀμήχανον ἐν ἄλ-
λῳ τινὶ τελεσθῆναι, καὶ ὅτι ἐξ αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου. ἀνδρωθὲν δὲ τὸ παιδίον,
καὶ ἐλθὸν εἰς τὸ τῆς ἡλικίας τέλειον, ἔρχεται πρὸς ἰωάννην τὸν τοῦ ζαχαρίου υἱόν. ὁ δὲ ἰδὼν
τὸν χριστὸν πρὸς αὐτὸν ἐρχόμενον, λέγει τοῖς ἰουδαίοις, ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν
ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. πῶς γοῦν ὠνόμασεν αὐτὸν ὁ ἰωάννης ἀμνόν; ἐροῦμεν μετ' ὀλίγον.
τὸ δὲ αἴρειν τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, τίς ἄλλος δύναται ποιῆσαι τοῦτο, εἰ μὴ θεός; καὶ
οὗ πρότερον ἔλεγεν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἄξιος τὰ ὑποδήματα βαστάσαι, τοῦτον κατὰ τὸ παρὸν
θεὸν ὡμολόγησεν. ὁ δὲ χριστὸς λέγει πρὸς αὐτόν, προφῆτα, δεῦρο βάπτισόν με. τί γοῦν ὁ
ἰωάννης; ἐγὼ χρείαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἔρχῃ πρός με. σκόπει καὶ
τοῦτο. ὁ προφήτης ὁ μέγας ὁ ἐξ ἐπαγγελίας γεννηθείς, ὡς καὶ ὑμεῖς λέγετε, ὁ παρὰ θε-
οῦ ἀποσταλεὶς βαπτίζειν, παρὰ ψιλοῦ ἀνθρώπου ᾐτεῖτο βάπτισμα ἐν δουλικῷ τῷ σχή-
ματι; πάντως οὐδεὶς τῶν εὖ φρονούντων εἴποι αὐτό. ἀλλ' ὃν θεὸν ὡμολόγησε πάν-
τως, ἐξ αὐτοῦ αἰτεῖ καὶ τὸ βάπτισμα. ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις, ὅτι ὁ χριστὸς ᾔτει παρὰ τοῦ ἰωάν-
νου βάπτισμα; ἀλλ' οὐκ ᾔτει τοῦτο ὁμοίως. καὶ σκόπει τὸ μέσον τῶν δύο. ὁ μὲν γὰρ ἰωάννης

πρῶτον

πρῶτον αὐτὸν θεὸν ὁμολογήσας καὶ ἄνθρωπον. ἐν γὰρ τῷ εἰπεῖν, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἄξιος τὰ τούτου ὑποδήματα βαστάζειν, καὶ ὅτι ἴδε ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, καὶ δεῖξαι αὐτὸν θεόν, ἐπήγαγεν, ἐγὼ χρείαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἔρχῃ πρός με; ὁ δὲ χριστὸς οὐχ οὕτως, ἀλλὰ δεσποτικῶς τε ἅμα καὶ ἐξουσιαστικῶς ἔφη πρὸς αὐτόν, προφῆτα, δεῦρο βάπτισόν με. ὁ δὲ ἔδειξε μὲν καὶ τὴν αὐτοῦ ἀναξιότητα, ὑπήκουσε δὲ καὶ τῷ τοῦ κυρίου προστάγματι. ἔρχεται τοίνυν ἐν τῷ ἰορδάνῃ, καὶ βαπτισθέντος τοῦ χριστοῦ ἐσχίσθησαν οἱ οὐρανοί, καὶ φωνὴ ἐγένετο ἐκ τῶν οὐρανῶν, λέγουσα, σὺ εἶ ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν σοὶ ηὐδόκησα. εἶδες πρᾶγμα φοβερόν, καὶ γέμον ἐκπλήξεως; ἕως τοῦ νῦν ἅγιοι ἐλάλουν, προφῆται προέλεγον, ἄγγελοι ὑπηρέτουν. νῦν δὲ οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἄνθρωποι, ἀλλ' αὐτὸς ἐστὶν ὁ θεὸς ὁ εἰπών, ὅτι σὺ εἶ ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν σοὶ ηὐδόκησα. ἄρα δὴ ὧν ἐγράψαμεν, δύνασαι ἵνα κρίνῃς καὶ σύ, καὶ πᾶς μουσουλμάνος φρόνιμος, ὅτι εὑρίσκονται ἅγιοι ἄνθρωποι, οἵτινες εἶδον περὶ τοῦ χριστοῦ ὀπτασίας. καὶ εἰσὶ προφῆται, οἱ περὶ αὐτοῦ προφητεύσαντες, ἢ τοσούτων καὶ τοιούτων λαληθέντων καὶ ἀποδειχθέντων, ἔτι πεπλανημένους λογίζονται καὶ κρίνουσιν ἡμᾶς τοὺς χριστιανούς, ἑαυτοὺς δὲ ὀρθοδόξους. καὶ ἵνα δὴ ὧν ἀκούουσι, λογίσωνται ἡμᾶς ὀρθῶς φρονοῦντας, ἢ καὶ ἔτι εὐχῆς ἀξίους παρὰ τῶν μουσουλμάνων κρίνουσιν ἡμᾶς, ὡς σὺ λέγεις. διὸ ὁμολογοῦμεν καὶ πιστεύομεν, ὅτι ὁ χριστὸς υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐστὶ καὶ θεός, καθὼς σὺ γράφεις ἐν τῇ πρός με ἐπιστολῇ πάντως. ἀπὸ τούτου ἐπλανήθησαν οἱ ἕλληνες, ἀπὸ τούτου ἐπλανήθησαν οἱ ἑβραῖοι, ἀπὸ τούτου οἱ μουσουλμάνοι. διὸ οὐκ ἐδέχοντο ταῦτα πίστει, ὡς ἄξια πίστεως, ἀλλ' ἐζήτουν αὐτὰ μετὰ ἀποδείξεως. καὶ ἴσως οἱ ἕλληνες, οἱ μὴ ἔχοντες βίβλους καὶ προφήτας, οὐδὲν εἰσὶ τοσαύτης κατηγορίας ἄξιοι, ὥσπερ οἱ ἰουδαῖοι καὶ οἱ μουσουλμάνοι. καὶ γὰρ οὐκ ἔστι γελοῖον πρᾶγμα, ἵνα τὰς μὲν βίβλους τιμῶσι, τὰ δὲ ἐν αὐτοῖς γεγραμμένα ἀθετῶσι; καὶ τοὺς προφήτας μακαρίζοντες, τὸν παρ' αὐτοῖς προφητευόμενον ἀποστρέφωνται; ὅθεν πλέον δέ εἰσι κατηγορίας ἄξιοι οἱ μουσουλμάνοι. παραλαβόντες γὰρ οὗτοι μετὰ τῶν ἄλλων βιβλίων, ὅτι τὸ τοῦ χριστοῦ εὐαγγέλιον ἅγιον καὶ τέλειον καὶ ἀπὸ θεοῦ ἐστί, λόγῳ μόνῳ τιμῶσιν αὐτό, ἔργῳ δὲ τοσοῦτον ἀφίστανται μακρόθεν αὐτοῦ, ὅσον τοῦ οὐρανοῦ ἡ γῆ. καὶ ἀφέντες τὴν τῆς ἀληθείας ὁδόν, ἀκολουθοῦσι ταῖς τῶν ἑλλήνων ματαίαις καὶ πεπλανημέναις δόξαις. καὶ ἅπερ οὐ δύναται ὁ νοῦς αὐτῶν, ἵνα καταλάβῃ, οὐ παραδέχονται ὅλως, ἀλλὰ ζητοῦντες τὰ ὑπὲρ φύσιν, καὶ μὴ δυνάμενοι κατανοῆσαι αὐτά, πλανῶνται ἀπὸ τῆς ἀληθείας, καὶ λέγουσι τὰ τῆς διανοίας αὐτῶν ἀναπλάσματα, ὅτι πῶς ἐστὶ δυνατὸν ἔχειν τὸν θεὸν υἱὸν ἄνευ γυναικός; καὶ ταῦτα τίνες οἱ ἐρευνῶντες τὴν τοῦ θεοῦ γέννησιν; οἱ μὴ γινώσκοντες πόσους ἀστέρας ἔχει ὁ οὐρανός, πόσας κοτύλας ὕδατος ἔχει τὸ πέλαγος, πόση ἐστὶν ἡ παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης ἄμμος, καὶ ἄλλα ὅμοια τούτοις μυρία. καὶ τὴν τούτων κατάληψιν ἀγνοοῦντες, πιστεύουσιν ὅμως, ὅτι θεοῦ εἰσὶ ποιήματα, καὶ ἐν εἰρήνῃ διάγουσι, τὴν δὲ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ γέννησιν ἀκριβολογοῦσιν. ὅμως ἐκεῖνοι οἱ μὴ γινώσκοντες τὴν ἰδίαν γέννησιν, εἰπάτωσαν ἡμῖν, πῶς ἐσωματώθη τὸ τοῦ πατρὸς αὐτῶν σπέρμα ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς αὐτῶν, καὶ πότε ἐγένετο ἡ ψυχὴ αὐτῶν ἐν τῷ σώματι αὐτῶν, καὶ πότε ἦλθεν, καὶ εἰ ἡνωμένη ἐστὶ μετὰ τοῦ σπέρματος, ἢ οὔ; καὶ εἰ ἐστὶν ἡνωμένη, ποίῳ τρόπῳ εὑρίσκεται ἡνωμένη; εἰ δὲ οὐκ ἐστὶν ἡνωμένη, πότε ἐνοῦται, καὶ πόθεν ἔρχεται, καὶ πρὶν ἢ ἔλθῃ ποῦ εὑρίσκεται, καὶ ἐν ποίῳ τόπῳ αὐλίζεται; εἰ δὲ ταῦτα ἀδύνατα, πῶς ἐρευνῶσι θεοῦ γέννησιν; καὶ οἵτινες οὐκ οἴδασι τὴν ἑαυτῶν ζωήν, οὐδὲ ἐπίστανται, εἴπερ μέλλουσιν εὑρίσκεσθαι τὴν αὔριον ζῶντες, ἐξετάζουσι πῶς ὁ χριστὸς υἱὸς θεοῦ ἐστί; καὶ οἵτινες οὐκ οἴδασι ποίου πατρὸς υἱοὶ εὑρίσκονται, ἀλλ' ἕκαστος πιστοῦται τοῖς τῆς μητρὸς αὐτοῦ λόγοις, ἔστιν ὅτε καὶ ἀκούουσιν ἄλλον ἀντ' ἄλλου, καὶ πιστεύουσι, καὶ δέχονται τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα, τοὺς δὲ λόγους τῶν προφητῶν παραγράφονται, καὶ τοὺς τοῦ χριστοῦ λόγους ἀθετοῦσι, καὶ οὐ πιστεύουσι. διὸ οὐδὲν εἰσὶν ἱκανοί, ἵνα νοήσωσι τὰ ὑπὲρ φύσιν, καὶ ἃ οὐδὲ αὐτοὶ οἱ ἄγγελοι δύνανται ἵνα νοήσωσι, καὶ ἵνα βάλωσι κατὰ νοῦν αὐτῶν οἱ ἀναίσθητοι, ὡς ὁ χριστός, ὃν λέγουσιν οἱ μουσουλμάνοι λόγον θεοῦ, καὶ ψυχὴν θεοῦ, καὶ πνεῦμα θεοῦ, εἶπε μυριάκις ὡς υἱός ἐστι τοῦ θεοῦ. καὶ ἐπεὶ

ἀπὸ

παρὰ τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ ψεῦδος τῶν ἀδυνάτων ἐστὶν ἐξελθεῖν, ἀλογοπραγήτως καὶ ἀνεξετάστως οὐ πιστεύουσι τούτων. καὶ τίς ἐστι μωρὸς καὶ ἀναίσθητος τοσοῦτον, ἔτι δὲ καὶ ἀναίσχυντος, ὁ μέλλων τολμήσειν εἰπεῖν, ὅτι παρὰ τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ δύναται ψεῦδος ἐξελθεῖν; οἱ γοῦν μουσουλμάνοι φανερῶς ἀντειπεῖν μὴ δυνάμενοι, διαβάλλουσι τὴν ἀλήθειαν, λέγοντες, ὅτι χριστὸς οὐκ εἶπε τοῦτο, ἀλλ' οἱ χριστιανοί. καὶ οὐδὲν ἐνεργεῖται τούτων καλῶς παρ' αὐτῶν. ἀλλ' ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ λέγομεν, ὅτι γινώσκομεν τοὺς λόγους τοῦ χριστοῦ, οἱ ἔχοντες τὸ εὐαγγέλιον. οἱ δὲ μουσουλμάνοι ποιοῦσι διπλοῦν τὸ κακόν. τὸ μὲν, ὅτι οὐ πιστεύουσιν ὡς ὁ χριστὸς υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐστι. τὸ δ', ὅτι κατηγοροῦσι τοὺς χριστιανοὺς, εἰς ἃ οὐ γινώσκουσιν οἱ μουσουλμάνοι. ἀλλὰ λέγουσιν, ὅτι πῶς ἐστι δυνατὸν ἔχειν τὸν θεὸν υἱὸν ἄνευ γυναικός, καὶ ποῖος μωρὸς καὶ ἀναίσθητος μέλλει ὑπολαβεῖν τὸ τοσοῦτον κακὸν καὶ τὴν ἀσέβειαν; καλὸν ἦν, ἵνα ἀνεξετάστως δέχωνται τούτων, ὡς αὐτοῦ τοῦ χριστοῦ λόγους. εἰ δὲ ἐξετάζουσι καὶ πολυπραγμονοῦσι, πρόδηλον ὅτι ὃν ὁμολογοῦσι λόγον θεοῦ, οὐ πιστεύουσιν ὅτι ἀληθής ἐστιν, ἀλλ' οὐδὲ τὸν ἀβραὰμ καὶ τὸν δαβὶδ καὶ τοὺς προφήτας. τῇ γὰρ ἀπιστίᾳ ἐπακολουθεῖ ἄγνοια. φησὶ γὰρ ἡσαΐας, ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐ μὴ συνῆτε. βλέπεις πῶς τῇ μὲν πίστει ἕπεται γνῶσις, τῇ δὲ ἀπιστίᾳ ἐπακολουθεῖ ἄγνοια; πίστις γὰρ οὐκ ἔστι πραγμάτων βλεπομένων. τὰ γὰρ βλεπόμενα οὐ δέονται πίστεως, φανερὰ γάρ εἰσιν. ἡ δὲ πίστις μὴ βλεπομένων πραγμάτων, μηδὲ γινωσκομένων ἐστίν. ἔδει γοῦν καὶ ὑμᾶς μὴ πολυπραγμονεῖν, μηδὲ ἀντιφερίζειν πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἕπεσθαι καὶ ἀκολουθεῖν ἀβραὰμ καὶ τοῖς προφήταις, μᾶλλον δὲ αὐτῷ τῷ χριστῷ, καὶ μὴ στοιχοῦντας τῷ ἰδίῳ θελήματι λέγειν, ὅτι ἀδύνατόν ἐστιν ἔχειν τὸν θεὸν υἱόν, μήπως (ὡς φησὶ) ὦσι καὶ σχίσματα ἐν αὐτοῖς. πλανηθέντες γὰρ τῆς ἀληθοῦς καὶ εὐθείας ὁδοῦ, μάταια καὶ ψευδῆ λέγειν οὐ παύεσθε. πάντως ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς ἐστι. καὶ τίς οὕτω πιστὸς, ὡς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ὃν ὑμεῖς λέγετε ψυχὴν θεοῦ, καὶ πνεῦμα θεοῦ; ποία δὲ γραφὴ ἁγιωτέρα καὶ πιστοτέρα τοῦ εὐαγγελίου; ὃ δὴ εὐαγγέλιον ὁμολογεῖ καὶ αὐτὸς ὁ μωάμεθ, ἅγιον καὶ τέλειον. ἔδει γοῦν, ὡς εἴρηται, ἵνα ἀπολυπραγμονήτως πιστεύητε τὰ τοῦ θεοῦ λόγια καὶ τῶν προφητῶν. ἐπεὶ δὲ εἰς τοιαύτας ἀτοπίας εὑρίσκεσθε, ἰδοὺ ἐξανάγκης μέλλομεν εἰπεῖν τι παραδειγματικώτερον. εἰ καὶ τὰ παραδείγματα οὐ δύνανται δεῖξαι ἀκριβῆ τὴν ἀλήθειαν, ἐξαιρέτως δὲ εἰς τὸν θεόν. τῶν ἀδυνάτων γάρ ἐστιν ἀνθρώπινον νοῦν εὑρεῖν τι πρᾶγμα, εἰκονίζον ἀκριβῶς τὴν τοῦ θεοῦ γέννησιν. ὅμως ἐξανάγκης, ὡς εἴρηται, λέγομεν ὅτι γεννᾶται ὡς λόγος ἐκ νοῦ, καὶ ἀκτὶς ἐξ ἡλίου. τί γοῦν δοκεῖ ὑμῖν; μετὰ γυναικὸς γεννᾷ ὁ νοῦς τὸν λόγον, καὶ ὁ ἥλιος τὴν ἀκτῖνα αὐτοῦ; ἢ διὰ τοῦτο εὑρίσκεται διάστασις καὶ χωρισμὸς καὶ σχίσματα μέσον αὐτῶν; καὶ ἐὰν ἡ τοιαύτη γέννησις οὐκ ἔχει ἅπερ λέγετε ὑμεῖς, πῶς ἡ τοῦ θεοῦ ἀπαθὴς καὶ ἁπλῆ γέννησις ὑπόκειται τοῖς τοιούτοις καὶ τοσούτοις ἀτοπήμασι; ταῦτα πάντα εἰρήκαμεν ἐξανάγκης, διὰ τὴν ἀπιστίαν καὶ ἀσθένειαν ὑμῶν. τὰ τοῦ θεοῦ γὰρ ὑπὲρ πᾶσαν ἀνθρωπίνην καὶ ἀγγελικὴν κατάληψιν εἰσίν. εὐκοπώτερον γάρ ἐστι καταπιεῖν ἄνθρωπον τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν σὺν πᾶσι τοῖς κτίσμασιν, ἢ θεοῦ φύσιν καταλαβεῖν. εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, οὐδὲ τὴν γέννησιν ἐξανάγκης. ὅμως ὁ μωάμεθ καὶ πάντες οἱ μουσουλμάνοι ὁμολογοῦσι καὶ λέγουσιν, ὅτι ὁ χριστὸς ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου μαρίας ἄνευ ἀνδρὸς ἐγεννήθη, καὶ παρθένος ἔτεκεν αὐτόν, καὶ μετὰ τὴν γέννησιν παρθένος ἔμεινε, καὶ ἀεὶ παρθένος εὑρίσκεται. ἐπεὶ γοῦν τοῦτο ὁμολογοῦσιν, ὥσπερ ἐστὶ καὶ ἀλήθεια, εἰπάτωσαν ὑμῖν τὸν λόγον τῆς τοιαύτης γεννήσεως. εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, τί ματαιοπονοῦσιν, ἀέρα δαίροντες, καὶ λέγοντες, ὅτι ἀδύνατον ἔχειν τὸν θεὸν υἱὸν ἄνευ γυναικός; καὶ ταῦτα τίνες; οἱ τὰ εὐτελῆ καὶ οὐδαμινὰ μὴ γινώσκοντες. εἰπάτωσαν γὰρ ἡμῖν, ὁ κώνωψ ποῦ ἔχει τὰ σπλάγχνα, ἢ πόθεν ἐξέρχεται ἡ φωνὴ αὐτοῦ; ποῖος ἐστι τοῦ μύρμηκος ὁ ἐγκέφαλος, ποία ἡ καρδία; ἢ πῶς ἔχει τοιαύτην γνῶσιν, ὥστε ποιεῖν τεράστια πράγματα; ἢ ἡ μέλισσα, καὶ τὰ ὅμοια αὐτοῖς; εἰ γοῦν τὰ εὐτελῆ καὶ οὐδαμινὰ ἀγνοοῦσι, μαθόντες τὴν ἑαυτῶν ἀσθένειαν, σιωπάτωσαν, καὶ μὴ πολυπραγμονοῦντες ἀπιστείτωσαν τὰ ὑπὲρ κατάληψιν ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, ἀλλὰ πιστευέτωσαν τοῖς λόγοις ἀβραὰμ καὶ τῶν προφητῶν, οἵτινες ἔγνωσαν διά τε ὁράσεων καὶ ἀποκαλύψεων καὶ προφητειῶν, ὅτι ὁ χριστὸς αὐτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ θεὸς ἀληθινός, καὶ τέλειος ἄνθρωπος.

ΟΤΙ Ο ΥΙΟΣ ΚΑΙ ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΘΕΟΣ ΩΝ, ΕΠ' ΕΣΧΑΤΩΝ ΤΩΝ ΗΜΕΡΩΝ ΔΙΑ τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν ἐγένετο ἄνθρωπος, καὶ ἀπέθανε σταυρωθεὶς, καὶ ἐτάφη, καὶ ἀνέστη, καὶ ἀνελήφθη, καὶ οὐ θεότης ἔπαθεν, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος, καὶ αὐτός ἐστιν ὁ μέλλων κρίνειν πᾶσαν τὴν γῆν.

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΔΕΥΤΕΡΑ.

ΕΠΕΙΔΗ σοι περὶ τοῦ χριστοῦ ἱκανῶς ἀπεδείξαμεν, ἀπό τε τοῦ ἀβραὰμ, καὶ ἰσαὰκ, καὶ ἰακὼβ, ἀπό τε τοῦ μωσέως, δαβίδ τε, καὶ τῶν προφητῶν, μᾶλλον δὲ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, ὅτι θεός ἐστιν ἀληθῶς, καὶ θεοῦ υἱός, φέρε δὴ λοιπὸν εἰς μέσον ἐξετάσαντες, ἴδωμεν καὶ περὶ ὧν ἀπορεῖς ἑτέρων, μᾶλλον δὲ κατηγορεῖς ἡμᾶς τοὺς χριστιανούς. ἔστι δὲ τάδε. ὅτι πῶς ἐστι δυνατὸν, θεὸν γενέσθαι ἄνθρωπον. καὶ τίνι τρόπῳ ἐγένετο ἄνθρωπος. καὶ ὅτι, εἰ ἦν θεὸς ὁ χριστὸς καὶ θεοῦ υἱὸς, πῶς οὐκ ἔσωσε τὸν ἄνθρωπον ψιλῷ λόγῳ ἁπλῶς, ἀλλ' ὥσπερ ἀδυνατῶν ἐγένετο ἄνθρωπος, καὶ ἀπέθανεν, ἵνα σώσῃ τὸν ἄνθρωπον, ὡς οἱ χριστιανοὶ λέγουσι. καὶ ἐπεὶ θεὸς ἦν, πῶς ἔπαθεν; οὐ γὰρ πάσχει θεός. καὶ σὺ μὲν κατηγορῶν φέρεις αὐτά, ἡμεῖς δὲ λέγομεν οὕτως, ὅτι μὲν περὶ τοῦ θεοῦ δυνατοῦ καὶ ἀδυνάτου εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, καὶ ἀρκεῖ. ὡμολογήσαμεν γὰρ τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν, ὅτι οὐκ οἴδαμεν διακρίνειν ἐπὶ θεοῦ δυνατὸν καὶ ἀδύνατον, ἀλλ' οὕτω φρονοῦμεν, καὶ οὕτω πιστεύομεν, ὅτι πάντα παρὰ τῷ θεῷ δυνατά εἰσιν, ἀδυνατεῖ δὲ αὐτῷ οὐδέν. καὶ ὅτι θεὸς ὢν ἀληθινὸς ἐγένετο ἄνθρωπος, οὕτως ἐδιδάχθημεν, καὶ οὕτω πιστεύομεν, καὶ οὕτως ἐστὶν ἡ ἀλήθεια. πῶς δὲ ἐγένετο, οὐ γινώσκω. τὸ γὰρ ἀγγέλοις ἄγνωστον, πῶς ἀνθρωπίνῃ φύσει γνωστόν; τίς δὲ ἡ ὑπόθεσις τῆς τοῦ κυρίου σαρκώσεως, καὶ τίς ἡ αἰτία τῆς τούτου ἐνανθρωπήσεως, ἡμεῖς ἐροῦμεν κατὰ τὴν δύναμιν. σὺ δὲ ἄκουε νουνεχῶς.

Ο θεὸς χρείαν τινὸς μὴ ἔχων, διὰ μόνην ἀγαθότητα ἐδημιούργησε καὶ ἔκτισε πάντα κόσμον ὁρατόν τε καὶ ἀόρατον, καὶ ἐποίησε τοὺς ἀγγέλους, ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα τὰ ἐν μέσῳ αὐτῶν. ἐποίησε δὲ καὶ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον, χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐνθεὶς αὐτῷ ψυχὴν νοεράν. κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτὸν, καὶ ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ ἐποίησε τὴν γυναῖκα. καὶ ἔθετο αὐτοὺς ἐν τῷ παραδείσῳ, δοὺς αὐτοῖς ἐντολὴν, ἵνα ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ φάγωσιν, ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν οὐ φάγονται ἀπ' αὐτοῦ. ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγονται ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανοῦνται, ὡς ὁ μέγας μωσῆς ἐν τῇ παλαιᾷ συνεγράψατο. ἀπὸ γοῦν τῶν ἀγγελικῶν ταγμάτων εἷς ἄρχων ἰδὼν ἑαυτὸν οὕτω λαμπρὸν καὶ θαυμάσιον, οὐ συνῆκεν ὅτι δοῦλος ἐστὶ, καὶ κτίσμα ἐστί. καὶ ὁ θεὸς ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν ἐποίησε, καὶ ἵνα ὡς δοῦλος προσκυνῇ τὸν δεσπότην. ἀλλ' ὡς μωρὸς καὶ αὐθάδης εἶπεν, ὅτι θήσω τὸν θρόνον μου ἐπὶ τῶν νεφελῶν, καὶ ἔσομαι ὅμοιος τῷ ὑψίστῳ. ταῦτα οὖν αὐτοῦ ἐνθυμηθέντος, συνηκολούθησε τὸ τάγμα αὐτοῦ τῇ τούτου ἀσεβείᾳ, καὶ παρελθὼν ἔπεσεν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ σὺν πάσῃ τῇ στρατιᾷ αὐτοῦ, καὶ ἐγένοντο δαίμονες. τότε ἰδὼν ὁ διάβολος τὸν ἄνθρωπον ἐν τῷ παραδείσῳ, καὶ φθονήσας αὐτῷ, ἀπελθὼν εὗρε τὴν γυναῖκα, καὶ ὡς εὐεξαπάτητον μέρος, λέγει αὐτῇ, τί ὅτι ὁ θεὸς ἐνετείλατο ὑμῖν, ἵνα ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ φάγητε, ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου μὴ φάγητε ἀπ' αὐτοῦ. ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε. οὐ γὰρ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε, ἀλλ' ἵνα μὴ φάγοντες ἀπ' αὐτοῦ, διανοιγῶσιν οἱ ὀφθαλμοὶ ὑμῶν, καὶ ἔσεσθε ὡς θεοί, γινώσκοντες καλὸν καὶ πονηρόν. τοῦτο ἀκούσασα ἡ γυνὴ, καὶ ἀπατηθεῖσα, ἔφαγεν ἀπὸ τοῦ ξύλου, καὶ ἔδωκε καὶ τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς τῷ ἀδὰμ, καὶ ἔφαγε καὶ αὐτὸς, ἐπιθυμήσας γενέσθαι θεός. καὶ φαγόντος ἀπὸ τοῦ ξύλου ὅ, τε ἀδὰμ

καὶ ἡ εὔα ἐξέπεσον τῆς χάριτος. τότε λέγει αὐτῷ ὁ θεὸς περιπατῶν ἐν τῷ παραδείσῳ τὸ
δειλινὸν, ἀδὰμ, ποῦ εἶ; ὁ δὲ λέγει, τῆς φωνῆς σου ἤκουσα περιπατοῦντος ἐν τῷ παραδεί-
σῳ, ὅτι γυμνός εἰμι, καὶ ἐκρύβην. καὶ ὁ θεὸς πρὸς αὐτὸν, καὶ τίς σοι ἀνήγγειλεν ὅτι γυμνὸς εἶ, εἰ
μὴ ἀπὸ τοῦ ξύλου, οὗ ἐνετειλάμην σοι μὴ φαγεῖν, ἔφαγες; καὶ ὀργισθεὶς αὐτὸν ὁ θεὸς ἐξέβα-
λεν ἀπὸ τοῦ παραδείσου μετὰ κατάρας. πρόσεχον γοῦν τὰ γινόμενα. τραχηλιάσας ὁ διάβο-
λος, καὶ βουληθεὶς ὡς ἀπονενοημένος γενέσθαι θεὸς, καὶ ὅμοιος τῷ ὑψίστῳ, ἔπεσεν ἐκ τοῦ
οὐρανοῦ σὺν παντὶ τῷ τάγματι αὐτοῦ, καὶ ἀντὶ φωτὸς ἐγένετο σκότος καὶ διάβολος. διὰ
γὰρ τὴν ὑπερηφανίαν καὶ ἔπαρσιν αὐτοῦ, ἀπερρίφη ἀπὸ τοῦ θεοῦ. καὶ οὐχ ὡς ὑμεῖς λέγετε, ὅτι
ὡρίσθη, ἵνα προσκυνήσῃ τὸν ἀδὰμ, καὶ οὐκ ἠθέλησεν, ὥσπερ οἱ ἕτεροι ἄγγελοι. οἱ γὰρ ἕτε-
ροι ἄγγελοι προσκυνήσαντες τὸν ἀδὰμ, ἐσώθησαν, καὶ μείναντες ἐν τῇ τάξει αὐτῶν, εὑρί-
σκονται μέχρι τοῦ νῦν ἄγγελοι. ὁ δὲ διάβολος μὴ θελήσας προσκυνῆσαι τὸν ἀδὰμ, ὀργι-
σθεὶς παρὰ τοῦ θεοῦ, ἄγγελος ὢν γέγονε διάβολος. καὶ τίνος φρονήσεως λόγοι εἰσὶν οὗ-
τοι; προηγουμένως οὐδεμία γραφὴ λέγει τοῦτο, οὔτε ὁ μωϋσῆς, οὔτε οἱ προφῆται, οὔτε ὁ
χριστός. ἐπεὶ γοῦν οὐδὲν ἔχει ἐξ ἐκείνων τὴν μαρτυρίαν, ἐστὶ ψευδὲς καὶ ἀπαράδεκτον. ἄλ-
λως τε, ὅτι ἡ μὲν φύσις τῶν ἀγγέλων ἐστὶν ἁπλῆ καὶ ἀσώματος, καὶ ἐπάνω τῶν οὐρανῶν, ἡ δὲ
τοῦ ἀδὰμ ἐκ γῆς χοϊκή. ποῖος γοῦν ἔχων ποσῶς γνῶσιν, μέλλει δέξασθαι τὴν τοσαύτην
παραλογίαν; ἀλλ' ἐρεῖ τις, ὅτι καὶ ὁ χριστὸς ἄνθρωπος ὢν, πῶς (ὡς οἱ χριστιανοὶ λέγουσιν) ὑπὸ
τῶν ἀγγέλων προσκυνεῖται; καὶ πρὸς ἐκεῖνον λεκτέον οὕτως, ὅτι ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ πρὸ
τῶν αἰώνων θεὸς ὢν, προσεκυνεῖτο σὺν τῷ πατρὶ αὐτοῦ τῷ θεῷ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων. καὶ νῦν γεγο-
νὼς ἄνθρωπος, πάλιν προσκυνεῖται ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀγγέλων, καὶ μετὰ τοῦ σώματος. συμ-
προσκυνεῖται γοῦν καὶ ὁ ἄνθρωπος, ὃν ἀνέλαβεν ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ μετὰ τῆς ὑποστάσεως
αὐτοῦ, καθὼς προσεκυνεῖτο καὶ ἐν ἀρχῇ παρὰ τῶν ἀγγέλων. καὶ ὧδε μετὰ τοῦ ἀδὰμ τοῦτο ἀδύνατον.
σκόπει γὰρ τὸ διάφορον μεταξὺ δεσπότου καὶ δούλου. ἐπὶ δὲ τοῦ ἀνθρώπου, οὗ ἀνέλαβεν ὁ υἱὸς
καὶ λόγος τοῦ θεοῦ, καὶ πρέπον, καὶ δίκαιον, καὶ ἅγιον ἐστὶ, καὶ ὅσιον, ὡς ἐν παραδείγματι εἴπωμεν,
τὸ τοῦ βασιλέως σῶμα συμπροσκυνεῖται ὑπὸ τῶν δούλων μετὰ τῆς τοῦ βασιλέως ψυχῆς, ἢ τῇ
μὲν ψυχῇ προσκυνεῖται ὁ βασιλεὺς, τῷ σώματι δὲ οὐδαμῶς. καὶ τίς οὕτω παράφρων, ὥστε ἀμφι-
βάλλειν εἰς τοῦτο; καὶ τί λέγω περὶ ψυχῆς βασιλέως καὶ σώματος; ἐὰν πωλῆται εἰς πανήγυριν
ἱμάτιον, καὶ φορέσῃ τοῦτο ὁ βασιλεὺς, πάντως ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης, οὐδὲ μέχρι χειρὸς τολμᾷ,
ἵνα ἅψηται αὐτοῦ τίς, ἀλλὰ μετὰ φόβου βλέπουσιν αὐτὸ πάντες, καὶ ὅτι τὴν μὲν φύσιν ἐστὶν
ὡς τὰ ἄλλα ἐκεῖνο τὸ ἱμάτιον, διὰ δὲ τὸν βασιλέα ἔλαβε τὴν τιμήν. οὕτω μοι νόει καὶ ὧδε τοῦ χρι-
στοῦ. τῇ μὲν φύσει ἄνθρωπον ἀνέλαβεν, καὶ οὐκ ἄλλης φύσεως, ἀλλ' αὐτὴν τὴν τῶν ἀνθρώπων
φύσιν τὴν ἐκ τοῦ ἀδὰμ, κἂν καὶ ἐκ παρθένου καὶ ὑπὲρ φύσιν ἐγεννήθη. διὰ δὲ τῆς αὐτοῦ θεότη-
τος ἡγίασε, καὶ ὕψωσε, καὶ ἐτίμησε, καὶ ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἐκάθισεν αὐτὴν, καθὼς
ἔμπροσθεν ἀπεδείχθη, καὶ οὕτως ἐγένετο, ὡς φθάσαντες εἴπομεν. ἤγουν ὥσπερ ὁ σίδηρος ψυ-
χρὸς μέν ἐστι τὴν φύσιν καὶ μέλας, ἑνωθεὶς δὲ τῷ πυρὶ, τὸ μὲν πῦρ τὴν τοῦ σιδήρου ψύξιν ἢ με-
λανίαν οὐκ ἐδέξατο, ὁ δὲ σίδηρος τῇ τοῦ πυρὸς ἑνώσει τὴν μὲν οἰκείαν φύσιν οὐκ ἀπελάβε-
το, ὅλος δὲ αὐτὸς ἐγένετο πῦρ, λαβὼν τὴν τοῦ πυρὸς θέρμην τε καὶ λαμπρότητα, οὕτω καὶ ὧδε
τοῦ χριστοῦ. θεὸς ὢν πρὸ τῶν αἰώνων, ἄνθρωπος μετὰ ταῦτα ἐγένετο, καὶ μὴ ἐλαττωθεὶς, μᾶλ-
λον μὲν οὖν τῇ αὐτοῦ θεότητι τὸν ἄνθρωπον τιμήσας, ἐκάθισεν ἔνθα αὐτὸς ὁ υἱὸς καὶ λόγος
τοῦ θεοῦ. καὶ διὰ τοῦτο συμπροσκυνεῖται ὁ ὑπὲρ φύσιν θεός τε καὶ ἄνθρωπος, παρά τε τῶν
ἀγγέλων, παρά τε τῶν ἀνθρώπων. ὁ δὲ ἀδὰμ μὴ ἐμμείνας τῇ τοῦ θεοῦ διατάξει καὶ ἐντολῇ,
ἀλλὰ φαγὼν ἀπὸ τοῦ ξύλου μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ τῆς εὔας, καὶ ἐπιθυμήσαντες γενέσθαι θεοὶ,
ἀπώλεσαν, καὶ ὃν εἶχον παράδεισον, καὶ ἔλαβον κατάραν ἀντ' εὐλογίας, καὶ ἀντὶ ζωῆς αἰω-
νίου θάνατον. ἰδὼν δὲ τὸν διάβολον ὁ θεὸς ἀδιόρθωτον καὶ ἀμετανόητον, ἀπέρριψεν αὐτὸν,
ὡς ἄχρηστον σκεῦος. καὶ περὶ αὐτοῦ ἡ τυχοῦσα μνεία, ἢ ὁ τυχὼν λόγος οὐκ ἐγένετο. τὸν δὲ
ἀδὰμ καὶ τὴν εὔαν ὡς θεὸς ἰδὼν, ὅτι οὐ δι' ἑαυτῶν ἔπταισαν ὡς ὁ διάβολος ὑπὸ κενοδοξίας καὶ
ὑπερηφανίας, ἀλλ' ὑπὸ φθόνου καὶ ἀπάτης τοῦ διαβόλου, καὶ ὅτι πάλιν ὁ ἄνθρωπος μετὰ
καιρὸν δέξασθαι μέλλει ἐπανόρθωσιν, εἰ καὶ κατηράσατο ὁ θεὸς τόν τε ἀδὰμ καὶ τὴν εὔαν διὰ
παίδευσιν,

παρέλευσιν, ἀλλ' ὅμως περιπατῶν, ὡς λέγει μωσῆς, ὁ θεὸς ἐν τῷ παραδείσῳ τὸ δειλι-
νόν, ἠρώτησεν αὐτὸν καὶ εἶπεν, ἀδὰμ, ποῦ εἶ; οὐχ ὡς ἀγνοῶν ἠρώτησεν αὐτόν, ἄπαγε τῆς
βλασφημίας. παρὰ γὰρ τῷ θεῷ τί ἐστιν ἀγνοούμενον, ἐπεὶ τὰ πάντα ἐπίσταται καὶ πρὶν
γενέσεως αὐτῶν; ἀλλὰ τοῦτο δηλοῦντος τοῦ λόγου, ὅτι ἀδὰμ εἰς ποῖον ἀξίωμα εὑρίσκου, καὶ
νῦν τὸ παρὸν ποῦ, καὶ εἰς ποῖον βάραθρον κατῆλθες; τί δὲ ὁ ἀδάμ; τῆς φωνῆς σου ἤκου-
σα περιπατοῦντος ἐν τῷ παραδείσῳ, καὶ ἐκρύβην. τὸ δὲ δειλινόν, οὐδὲν ἕτερον δηλοῖ,
εἰ μὴ, ὅτι ὥσπερ παρελθόντος τοῦ πλείονος μέρους τῆς ἡμέρας, ἐκείνη ἡ ὥρα δειλινὸν λέ-
γεται, οὕτω παρελθόντων τῶν πλειόνων χρόνων, μέλλει περιπατήσειν ὁ θεὸς ἐν τῇ γῇ. ὁ
γὰρ παράδεισος ἐν τῇ γῇ εὑρίσκεται, ὡς ὁ μωσῆς διδάσκει. τὸ αὐτὸ γάρ ἐστιν εἰπεῖν, ἐν
τῷ παραδείσῳ, ὡς τὸ εἰπεῖν, ἐν τῇ γῇ. τίνες δέ εἰσιν οἱ ῥηθέντες πλείονες χρόνοι, ἐγώ σοι
ἐρῶ. ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ κόσμου ἕως τῆς συντελείας τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἑπτάκις χίλιοι
χρόνοι λέγονται εἶναι, ἢ καὶ πλέον. μετὰ δὲ τὴν παρέλευσιν τῶν τοσούτων χρόνων, μέλ-
λει γενέσθαι ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν. ἀπὸ γοῦν τοῦ ἀδὰμ μέχρι τῆς τοῦ χριστοῦ γεννήσεως πα-
ρήλθωσαν χρόνοι   ἐναπέμειναν καὶ ὡς πρὸς τοὺς ἑπτάκις
χιλίους χρόνους, ἕτεροι   διὰ τοῦτο εἶπον οἱ ἅγιοι καὶ οἱ προ-
φῆται, ὅτι ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων μέλλει σαρκωθῆναι ὁ χριστός. βλέπεις πῶς ἀπὸ τοῦ ἀδὰμ
ἤρξατο ἀναφαίνεσθαι τὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ μυστήριον, μᾶλλον δὲ πρὸ τοῦ ἀδάμ; πρὸς τίνα γὰρ
εἴρηκεν ὁ θεὸς, ὅτι ποιήσωμεν ἄνθρωπον; ὁ γὰρ θεὸς ἁπλῶς, τὸ ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ'
εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν, πρὸς τίνα εἴρηκε; πρόδηλον, ὅτι πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ. ὁ
πατὴρ γὰρ καὶ ὁ υἱὸς ἕν ἐστιν. οὕτω γὰρ καὶ ὁ χριστὸς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις λέγει, ὅτι ἐγὼ καὶ ὁ
πατὴρ ἕν ἐσμεν. καὶ ὁ ἐμὲ θεωρῶν, τὸν πατέρα θεωρεῖ. λέγομεν δὲ καὶ ἡμεῖς οἱ χριστιανοί, ὅτι
ἀνάθεμα ὁ ποῦ ὁμολογεῖ δύο θεούς, ἀλλ' ἕνα θεὸν πιστεύομεν τὸν ποιητὴν τοῦ οὐρανοῦ καὶ
τῆς γῆς. καὶ ὀργισθεὶς ὁ θεὸς τὸν ἀδὰμ, καθὼς ὁ λόγος φθάσας ἐδήλωσεν, ἐξέβαλεν αὐτὸν
ἐκ τοῦ παραδείσου, καὶ ἔταξεν αὐτὸν ἐργάζεσθαι τὴν γῆν, καὶ ἔσπειρε τότε, καὶ ἐποίει τὸν
σῖτον καὶ τοὺς ἑτέρους καρπούς. βλέπεις πῶς ὁ διδάξας ὑμᾶς, ὅτι στάχυς σίτου εὑρίσκετο
τὸ δένδρον, ὃ ἔφαγεν ὁ ἀδὰμ, οὐκ ἐγίνωσκε τὸ, τί ἐδίδασκεν, ἀλλ' ἐκ τῆς καρδίας αὐτοῦ
ἔλεγεν ὅσα ἐβούλετο. καθὼς καὶ εἰς ἄλλα πολλὰ ἀναφαίνεται οὕτως, ὅτι ἐξ οἰκείας δια-
νοίας, καὶ οἰκεῖα ἀναπλάσματα ἐδίδασκεν. ὁ γὰρ στάχυς τοῦ σίτου μετὰ τὴν ἐξορίαν τοῦ
παραδείσου καὶ τὴν κατάραν ἀνεφάνη. ἐν ἱδρῶτι γὰρ τοῦ προσώπου σου φάγῃ τὸν ἄρτον
σου, εἶπεν ὁ θεὸς τῷ ἀδὰμ, καὶ μετὰ κόπου καὶ ἱδρῶτος πολλοῦ ἐσπάρη καὶ ἐγεωργήθη ὁ
σῖτος. ὁ δὲ ἀδὰμ τὸ ξύλον, οὗ ἐγεύσατο, ὡς ὁ μωσῆς λέγει, ἐγίνωσκε καλὸν καὶ πονηρόν.
τί δὲ ἦν ὁ παράδεισος, ἢ τί τὸ ξύλον, οὔτε ὁ μωσῆς ἐδίδαξε τοῦτο, οὔτε ἕτερός τις τῶν προ-
φητῶν, οὔτε αὐτὸς ὁ χριστός. ἀλλ' ἔτι εὑρίσκεται μυστήριον, ὡς καὶ πρώην. πόθεν δὲ εὗρε
τοῦτο ὁ μωάμεθ, ὅτι στάχυς σίτου εὑρίσκετο, οὐ γινώσκω, ἀλλὰ τῆς ἰδίας διανοίας αὐτοῦ
εἰσὶν ἀναπλάσματα. εὑρὼν γὰρ ἀνθρώπους ἀμαθεῖς καὶ ἀγροίκους, καὶ οἷον οὐδὲν τῶν
ἀλόγων ζώων διαφέροντας, κτηνοτρόφοι γὰρ εὑρίσκοντο ἄραβες, ἐδίδαξε τῆς ἰδίας ἀνα-
πλάσματα διανοίας, ἅτινα σιωπῶμεν. ἐπεὶ οὐκ ἔστιν αὐτὸς προηγούμενος ὁ σκοπός, τὸ ἐ-
λέγξαι τὰς τῶν μουσουλμάνων παρανομίας καὶ πεπλανημένας δόξας, ἀλλὰ μόνον δεῖ-
ξαι τὸ τῶν χριστιανῶν σέβας ἅγιον, καὶ δίκαιον, καὶ καλόν. ἀλλ' ἰτέον ὅθεν ἐξήλθομεν. γεν-
νήσαντος τοῦ ἀδὰμ υἱοὺς καὶ θυγατέρας, κἀκείνων γεννησάντων ὁμοίως υἱοὺς καὶ θυγατέ-
ρας, ἐπληθύνθη τὸ γένος ἐπὶ τῆς γῆς τῶν ἀνθρώπων. καὶ ὁ μὲν ἀδὰμ καὶ ἡ εὔα πλανηθέντες
ὑπὸ τοῦ διαβόλου, καὶ ἐλπίσαντες γενέσθαι θεοί, ἀπώλεσαν καὶ ὃν εἶχον παράδεισον. ὅ-
μως δὲ προσεκύνουν τὸν θεὸν τὸν δημιουργὸν καὶ πλάστην αὐτῶν. οἱ δ' ἐξ ἐκείνων παραβά-
ντες ἀπὸ τῆς ἀληθείας, ἐνέπεσον εἰς ἀθεμίτους πράξεις καὶ ἀρρενοζυγίας καὶ παρὰ φύσιν
ἁμαρτίας, ἃς οὐδὲ θεμιτὸν εἰπεῖν ὅλως ἀνθρώπῳ σώφρονι. μὴ μόνον δὲ ἥμαρτον ἐν τοιαύ-
ταις ἁμαρτίαις πολλαῖς καὶ κακαῖς, ὡς εἴπομεν, ἀλλ' ἀφέντες τὸν θεὸν τὸν ποιητὴν τοῦ οὐρα-
νοῦ καὶ τῆς γῆς προσεκύνησαν τὰ κτίσματα, καὶ ἐσεβάσθησαν τὴν κτίσιν παρὰ τὸν
κτίσαντα. καὶ οἱ μὲν προσεκύνησαν τὸν ἥλιον, οἱ δὲ τὴν σελήνην, οἱ δὲ τοὺς ἀστέρας,

καὶ ὠνόμαζον καὶ ἐκάλουν αὐτὰ θεούς. καὶ ὥσπερ οἱ ἐν βαθυτάτῳ σκότει πορευόμενοι,
τὰ μὲν πλησίον αὐτῶν ἀληθῆ οὐχ ὁρῶσι, τὰ δὲ μὴ ὄντα ὡς ὄντα φαντάζονται, οὕτω καὶ
ἐπ' ἐκείνοις. μακρυνθέντες γὰρ ἀπὸ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς, καὶ ἐν τῷ σκότει τῆς ἀγνωσίας
περιπατοῦντες, τὸν μὲν ἀληθινὸν θεὸν ἀπεστρέφοντο, τὰ δὲ εἴδωλα ἠσπάσαντο, καὶ ἐπ'
αὐτοῖς ἠγάλλοντο. καὶ αἰγύπτιοι μὲν προσεκύνουν τὸν βοῦν, καὶ τὸ ὕδωρ, λίβυες δὲ τὸ
πρόβατον, οἱ δὲ ἰνδοὶ τὸν οἶνον, ἕτεροι δὲ ποταμοὺς καὶ κρήνας, ἕτεροι δὲ ἐποίουν ἀνδρι-
άντας καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτῶν ὡς θεοὺς προσεκύνουν, οἱ μάταιοι. ἀφίημι γὰρ ἀπαριθ-
μεῖν ἑνὸς ἑκάστου τόπου πλάνην, διὰ τὸ πολὺ τῆς γραφῆς. ἀπὸ γὰρ τουτωνὶ τῶν μερικῶν πᾶς
τις δύναται γνῶναι τὰ λοιπά. οὐ μόνον δὲ μέχρι τούτου ἐστὶ ἡ ἐκείνων ἀπόνοια, ἀλλὰ καὶ
τοῖς σκύθαις ἦν ἔθος θύειν τῷ θεῷ αὐτῶν, τοὺς ἀπὸ ναυαγίων περισωθέντας. κἂν ὅσοι ἄ-
ρα καὶ εὑρίσκοντο, καὶ οὓς ἡ πρόνοια ἔσωζε, τούτους ἐκεῖνοι ἐφόνευον. ἕτεροι πάλιν, εἴποτε
εἰς πόλεμον ἐζώγρουν τινὰς τῶν ἀνθρώπων, τούτους ἀριθμοῦντες ἀνὰ ἑκατὸν, ἔθυον ἐν-
δείξεις ἀπανθρωπίαν καὶ ὠμότητα, καὶ αὐτῶν τῶν ἀλόγων ζώων καὶ θηρίων θηριωδεστέραν;
πᾶν ζῶον οὐ μάχεται τῷ ὁμογενεῖ αὐτῷ, οὐδὲ φθείρει, ἐκεῖνοι δὲ καὶ αὐτῶν τῶν θηρίων ἀ-
πηνέστεροι εὑρίσκοντο. οὐ μόνον γὰρ ἀλλοδαποὺς καὶ ξένους ἀνθρώπους ἐφόνευον, ἀλλὰ
καὶ τοὺς ὁμογνίους, καὶ καθ' αἷμα συγγενεῖς. καὶ γὰρ οἱ κρῆτες καὶ φοίνικες τοὺς ἑαυτῶν παῖ-
δας καὶ θυγατέρας ἔθυον τοῖς δαίμοσιν, οἱ χαλκόσπλαγχνοι. πρὸ δὲ τούτων ἐγένετο ὁ κα-
τακλυσμὸς ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ νῶε, καὶ ἀπέθανεν ἐν τοῖς ὕδασι πᾶσα ψυχὴ ζῶσα ἀνθρώ-
που τε καὶ παντὸς ζώου πετεινοῦ καὶ τετραπόδου, διὰ τὰς τῶν τότε εὑρισκομένων ἀνθρώπων
ἁμαρτίας. διεσώθησαν δὲ ἐν τῇ κιβωτῷ ψυχαὶ μόναι ὀκτὼ, ὅ, τε νῶε καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, οἱ τρεῖς
τε υἱοὶ αὐτοῦ, καὶ αἱ τρεῖς γυναῖκες αὐτῶν. εἰσῆξε δὲ νῶε καὶ ἀπὸ παντὸς ζώου ἐντὸς τῆς κιβω-
τοῦ διὰ τὸ γένος. πάλιν δὲ ὁ πανάγαθος θεὸς ἐπέταξε τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων τὸ αὐξάνε-
σθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν, ὁμοίως καὶ τοῖς ζώοις. καὶ πάλιν ἐνέπεσον οἱ
ἄνθρωποι εἰς ἀσέβειαν, ἣν καὶ τῷ μέρει φθάσαντες ἤδη εἰρήκαμεν. ὁ δὲ μελχισεδὲκ καὶ
ὁ ἀβραὰμ καὶ λὼτ ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ, ἐφάνησαν δοῦλοι τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου. ἅπας δὲ ὁ κόσμος
προσεκύνησαν τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς εἰδώλοις. ὁ πανάγαθος τοίνυν θεὸς ἰδὼν τὸ τίμιον
πλάσμα αὐτοῦ, τὸ γένος δηλαδὴ τῶν ἀνθρώπων τυραννούμενον ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ὃς
ζῶντας μὲν τούτους ἐφενάκιζε καὶ ἠπάτα, ὥστε προσκυνεῖν αὐτῷ ὡς θεῷ, ἀποθανόντων
δὲ, κατεῖχε τὰς αὐτῶν ψυχὰς ἐν τῷ ᾅδῃ τῷ πικρῷ καὶ ἐζοφωμένῳ, σπλαγχνισθεὶς ἔσω-
σεν αὐτό. πῶς δὲ ἐσώθη τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, ἄκουε νουνεχῶς. ὁ μὲν γὰρ ἄνθρωπος αὐ-
τὸς ἑαυτῷ οὐκ ἠδύνατο βοηθῆσαι. τὸ μὲν, ὅτι οὐκ ἐβούλετο διὰ τὸ τὰς ἡδονὰς νομίζειν εἶναι
ἄκρον ἀγαθόν. εἰς τοσαύτην καὶ γὰρ πλάνην ἐνέπεσον, σκοτισθέντες ὑπὸ τοῦ πονηροῦ. τὸ δ',
ὅτι τὸν μὲν ἀληθῆ θεὸν οὐκ ἐγίνωσκον, προσεκύνουν δὲ τοῖς εἰδώλοις ἤτοι τοῖς δαιμονίοις,
καὶ ἐν σκότει τῆς ἀγνωσίας ὑπάρχοντες, τὸν θεὸν οὐκ ἐγίνωσκον, καὶ ἔμενον ἐν τῇ αἰχμα-
λωσίᾳ τοῦ ἐχθροῦ. ὑποθώμεθα δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ἐνόησαν εἰς ποῖον βάραθρον κακῶν ἐνέπεσον,
καὶ πῶς ἔμελλον βοηθήσειν ἑαυτοῖς, ἐπεὶ εἶχον τὴν προγονικὴν κατάραν τοῦ ἀδὰμ, καὶ ὅ-
πως ἔμελλον γενέσθαι ἀθάνατοι, ἐπεὶ τὸν θάνατον ἐκληρώσαντο. πάντες γὰρ οἱ ἐξ ἀδὰμ
θνητοὶ κατέστησαν διὰ τὴν τοῦ πατρὸς αὐτῶν ἀδὰμ ἁμαρτίαν. ἐπεὶ γοῦν οὔτε ἐνόησεν ὁ
ἄνθρωπος ἀπὸ ποίου ὕψους καὶ μεγαλείου ἐξέπεσε, καὶ εἰς ὅσον βάραθρον ἀτιμίας ἐνέπε-
σεν, ἀλλ' εἰ καὶ ἴσως ἐνόησεν, οὐκ ἠδύνατο βοηθῆσαι ἑαυτῷ, λοιπὸν ἐκινδύνευε, ἵνα δια-
παντὸς εὑρίσκηται ἡ ἁμαρτία, καὶ βασιλεύῃ ὁ θάνατος ἐπὶ πάντα ἄνθρωπον. τοῦτο ἰδὼν
δαβὶδ ὁ προφήτης, εἶπεν, ὅτι ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν οὐ συνῆκε, παρεσυνεβλήθη τοῖς κτή-
νεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς. ἀλλ' ὁ φιλάνθρωπος θεὸς σπλαγχνισθεὶς, οὐκ εἴα-
σε τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἐπὶ πλέον ὑπὸ τοῦ διαβόλου τυραννεῖσθαι. τοίνυν καὶ ἤρξατο ἀπὸ τοῦ ἀ-
βραὰμ ἀνακαλεῖσθαι καὶ ἐπιδιορθοῦσθαι τὸν ἄνθρωπον. τοῦ γὰρ ἀβραὰμ γεννήσαντος τὸν
ἰσαὰκ, καὶ τοῦ ἰσαὰκ τὸν ἰακὼβ, καὶ τοῦ ἰακὼβ τοὺς δώδεκα υἱοὺς αὐτοῦ, φθονήσαντες οἱ ἕνδε-
κα υἱοὶ τοῦ ἰακὼβ τῷ ἀδελφῷ αὐτῶν τῷ ἰωσὴφ, ἔδησαν καὶ ἔβαλον αὐτὸν εἰς τὸν λάκκον,
καὶ εὑρόντες αἰγυπτίους, πεπράκασι τοῦτον. οἱ δὲ ἀπαγαγόντες τὸν ἰωσὴφ εἰς αἴγυπτον,

δεδώκασι

δεδώκασι τῷ φαραῶ. καὶ ὁ φαραὼ κατέστησεν αὐτὸν ἄρχοντα πάσης γῆς αἰγύπτου. γε-
νομένου δὲ λιμοῦ, κατέβησαν οἱ ἀδελφοὶ ἰωσὴφ εἰς αἴγυπτον, εὑρεῖν χορτάσματα. ὁ δὲ ἰω-
σὴφ γνωρίσας τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, ἔθρεψεν αὐτοὺς, μὴ μνησθεὶς τοῦ παρ᾽ αὐτῶν γεγονότος
εἰς αὐτὸν ἀδικήματος, προσκαλεσάμενος καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ ἰακώβ. τοῦτο δὲ ἦν τύ-
πος τοῦ χριστοῦ, δηλονότι ὥσπερ ὁ ἰωσὴφ εὑρὼν παρὰ τῶν οἰκείων ἀδελφῶν κακὸν, καὶ ἀ-
μνημονήσας τούτου, ἀντὶ κακοῦ ἀγαθὰ ἀνταπέδωκε τοῖς ἀδικήσασιν αὐτὸν ἀδελφοῖς,
οὕτω καὶ ὁ χριστὸς φθονηθεὶς παρὰ τῶν ὁμογενῶν αὐτοῦ ἰουδαίων, μέλλει δεθῆναι καὶ εἰς
τὸν τάφον ἀντὶ τοῦ λάκκου εἰσελθεῖν, καὶ τῷ θανάτῳ παραδοθῆναι. ἀλλ᾽ ὥσπερ ὁ ἰω-
σὴφ γενόμενος ἄρχων πάσης αἰγύπτου, ἐῤῥύσατο τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀδελφοὺς
τοῦ διὰ λιμοῦ θανάτου, οὕτω καὶ ὁ χριστὸς συντρίψας τὰς πύλας τοῦ θανάτου, καὶ κατα-
λύσας τὸ κράτος τοῦ διαβόλου, ἔσωσε τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύσαντας, ἰουδαίους τε καὶ τὰ ἔθ-
νη, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸν προπάτορα ἀδάμ. καὶ ἐλθὼν εἰς αἴγυπτον ὁ ἰακώβ, ὡς εἴρηται, με-
τὰ ἑβδομηκονταπέντε ψυχῶν, ἔμειναν ἐκεῖσε μέχρι τῆς τελευτῆς αὐτοῦ. προσεκαρτέρησε
δὲ καὶ ἅπαν τὸ γένος αὐτοῦ ἐκεῖσε, μέχρι καὶ ἐτῶν τετρακοσίων καὶ τριάκοντα, δουλεύον-
τες τῷ φαραῶ καὶ τοῖς αἰγυπτίοις δουλείαν πικρὰν καὶ ὀδυνηράν. μετὰ δὲ ταῦτα πέμ-
ψας ὁ θεὸς τὸν μωσέα, ἐξήγαγε καὶ ἐῤῥύσατο αὐτοὺς τῆς πικρᾶς δουλείας τοῦ φαραῶ καὶ τῶν
αἰγυπτίων, ποιήσαντα αὐτὸν θαυμάσια καὶ τεράστια μεγάλα ἐν τῇ αἰγύπτῳ, καὶ διαβι-
βάσαντα αὐτοὺς τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν, σχίσαντα αὐτὴν, τὸν δὲ φαραὼ καταποντίσαν-
τα σὺν πάσῃ τῇ αὐτοῦ στρατιᾷ. καὶ εὑρισκομένων τῶν ἑβραίων ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἀντὶ πάσης
τροφῆς δέδωκεν αὐτοῖς ὁ θεὸς τὸ μάννα. αὐτοὶ δὲ ἐγόγγυζον, καὶ λόγους ἀχαριστίας ἔλε-
γον. ὅμως νουθετῶν ὁ μωϋσῆς οὐκ ἐπαύετο. ὡς δὲ ἀνέβη μωϋσῆς ἐν τῷ ὄρει σινᾶ δέξασθαι
τὸν νόμον παρὰ θεοῦ, οἱ πρότερον ἀχάριστοι ἑβραῖοι καὶ γογγυσταὶ, γεγόνασιν ἀσεβεῖς. λέ-
γουσι τοίνυν τῷ μωϋσέως ἀδελφῷ ἀαρὼν, ποίησον ἡμῖν θεοὺς, οἵτινες προπορεύσονται
ἡμῶν. ὁ γὰρ μωϋσῆς οὗτος, ὃς ἐξήγαγεν ἡμᾶς ἐξ αἰγύπτου, τί γέγονεν οὐκ οἴδαμεν. καὶ
συναγαγόντες χρυσίον ἱκανὸν, κατεσκεύασαν εἰκόνα βοὸς, καὶ λαβόντες αὐτὴν, ἔθυσαν
ὡς θεῷ, καὶ εὐφραίνοντο ἐπὶ τῷ τοιούτῳ ἀτοπήματι. ἐλθὼν δὲ ὁ μωϋσῆς, καὶ εὑρὼν τὸ το-
σοῦτον κακὸν, θυμωθεὶς κατέχυσε τοῦ νόμου τὰς πλάκας, ἃς παρὰ θεοῦ ἐδέξατο. καὶ εἶπεν ὁ
θεὸς, ἐξαλείψω τὸ γένος αὐτῶν, καὶ ποιήσω σε βασιλέα εἰς ἔθνος μέγα καὶ πολύ. ὁ δὲ οὐκ
ἠθέλησεν, ἀλλὰ πολλὰ ζητήσας τὸν θεὸν, καὶ πολλὰ παρακαλέσας, ἐμεσίτευσεν αὐτοὺς, καὶ
οὐκ ἠφανίσθησαν. πρόσεχον τοίνυν, πῶς ἀναφαίνεται, ὅτι οὐ περὶ αὐτῶν εἶπεν ὁ θεὸς τῷ
ἀβραὰμ, ὅτι ἐν τῷ σπέρματί σου εὐλογηθήσονται πάντα τὰ ἔθνη, ἀλλὰ περὶ τοῦ χριστοῦ. μεσι-
τεύσαντος δὲ τοῦ μωϋσέως τὸ τῶν ἑβραίων γένος, πάλιν ἐδόθη ὁ νόμος πρὸς αὐτούς. τότε
εἶπεν ὁ θεὸς τοὺς ἑβραίους διὰ τοῦ μωσέως, ὅτι ἐγὼ θεὸς πρῶτος, ἐγὼ καὶ μετὰ ταῦτα, καὶ
μετ᾽ ἐμὲ οὐκ ἔστι θεὸς ἕτερος. τοῦτο γοῦν ἐστὶν οὕτω, καθὼς ὁ θεὸς εἶπε καὶ ἐνετείλατο. ἐν γοῦν
τῇ γραφῇ τῇ σῇ, ὡς μέγα κατηγόρημα κεῖται τοῦτο καθ᾽ ἡμῶν τῶν χριστιανῶν, ὅτι τοῦ θεοῦ εἰ-
πόντος, ὅτι ἐγὼ θεὸς μόνος, καὶ οὐκ ἔχω συντροφίαν εἰς τὴν ἐμὴν θεότητα, ἡμεῖς λέγο-
μεν τὸν χριστὸν θεὸν καὶ θεοῦ υἱὸν, καὶ προσκυνοῦμεν πολλοὺς θεοὺς, καὶ ἔσω ὑπὸ ἀναθέμα-
τι ὁ προσκυνῶν θεοὺς δύο ἢ τρεῖς ἢ καὶ πολλούς. ἀλλὰ προσκυνοῦμεν θεὸν ἕνα ἀληθινὸν,
τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. ὁ γὰρ θεὸς διδάσκων τοὺς ἑβραίους, ἵνα μηκέτι εἰδωλολα-
τρῶσιν, εἶπεν αὐτοῖς, οἱ πιστεύοντες τοῖς εἰδώλοις, πιστεύουσι θεοῖς πολλοῖς. οἱ δὲ χριστια-
νοὶ ὀρθὰ φρονοῦντες, ἑνὶ θεῷ πιστεύουσι, καὶ οὐ πολλοῖς. καθὼς καὶ ὁ χριστὸς ἐδίδαξεν ἐν τοῖς
εὐαγγελίοις εἰπὼν, ὅτι ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. καὶ ὁ ἐμὲ θεωρῶν, θεωρεῖ τὸν πατέρα
μου. ὑμεῖς δὲ ἀγνοοῦντες τὰς γραφὰς, ἐκπίπτετε τῆς ἀληθείας. καὶ τούτου γεγονότος, ἄλ-
λα ἀκούοντες, ἄλλα γινώσκετε. οἱ δὲ ἑβραῖοι συμπαθηθέντες ὑπὸ τοῦ θεοῦ, οὐδὲν ἀπώλον-
το, ὅμως δὲ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας οὐκ εἶδον. ἀλλὰ καταδικασθέντες, εὑρίσκοντο διάγον-
τες πεπλανημένως οὕτως ἐν τῇ ἐρήμῳ χρόνους τεσσαράκοντα, ἄχρις ἂν τελευτήσωσι πάν-
τες ἐκεῖνοι. διὰ τὸ, ἵνα οὐδὲν ἴδωσι τὴν γῆν, ἣν ἐπηγγείλατο ὁ θεὸς δοῦναι τοῖς υἱοῖς ἀβραάμ.
μετὰ δὲ τὴν τελευτὴν ἐκείνων, εἰσῆλθον τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας.

κἀκεῖσε εὗρον πολλὰ ἀγαθὰ ἐν αὐτῇ. καὶ ἐκεῖ ἀπέστειλεν αὐτοῖς ὁ θεὸς προφήτας καὶ διδασκάλους. ἀλλὰ τοὺς μὲν ἀπὸ τούτων ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ ἐλιθοβόλησαν, καὶ ἐφάνησαν ἀχάριστοι καὶ ἀγνώμονες εἰς τὸν θεόν. καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐδίδουν εὐχαριστίαν, ἀλλὰ καὶ διόλου σχεδὸν εἰδωλολάτρουν. καὶ διὰ τοῦτο παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ θεὸς εἰς αἰχμαλωσίας. πάλιν δὲ συμπαθὴς ὢν ὁ θεὸς, ἀνεκαλεῖτο αὐτούς. διά τοι τοῦτο καὶ ἐπ᾽ ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν εὐδόκησε καὶ ἠθέλησεν, ἵνα ὁ υἱὸς καὶ λόγος αὐτοῦ ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον, σώσῃ τὸν ἄνθρωπον, ὃν ὁ διάβολος ἀπατήσας, ἀπέστησεν ἀπὸ τοῦ θεοῦ, καὶ προσεκύνει τῇ κτίσει καὶ τῷ διαβόλῳ. κατελθὼν τοίνυν ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ λαβὼν σάρκα ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου μαρίας, ἐγένετο ἄνθρωπος, ὡς ἔμπροσθεν παρὰ τῶν ἁγίων καὶ προφητῶν ἀπεδείχθη, καὶ γεγονὼς ἄνθρωπος, καὶ καρτερήσας χρόνους τριάκοντα, ἤρξατο διδάσκειν τὸν λαὸν, καὶ ἑρμηνεύειν τὴν τῆς ἀληθείας καὶ δικαιοσύνης ὁδὸν, καὶ διδάσκων ἔπραττε, καὶ πράττων ἐδίδασκε, καὶ ἐποίει θαύματα μεγάλα καὶ ἐξαίσια. οὐχ ὥσπερ κατὰ καιροὺς ἐποίησάν τινες τῶν ἁγίων ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ θεοῦ, ὡς δοῦλοι, ἀλλὰ δεσποτικῶς τε καὶ ἐξουσιαστικῶς ἐποίει καὶ ἔπραττεν ὅσα καὶ ἔπραττεν. εἶπε γὰρ λεπρὸς αὐτῷ, κύριε, ἐὰν θέλῃς, δύνασαί με καθαρίσαι. καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ χριστὸς, θέλω, καθαρίσθητι. καὶ εἶπεν ὁ παράλυτος, κύριε, τριάκοντα καὶ ὀκτὼ χρόνους κατάκειμαι, καὶ οὐκ ἔχω ἄνθρωπον, ἵνα ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ, βάλῃ με ἐν αὐτῷ. ἄγγελος γὰρ παρὰ θεοῦ ἀπεστέλλετο κατὰ καιρὸν, καὶ ἐτάρασσε τὸ ὕδωρ, καὶ ὁ πρῶτος ἐμβὰς μετὰ τὴν ταραχὴν τοῦ ὕδατος, ὑγιὴς ἐγίνετο οἵῳ δή ποτε κατείχετο νοσήματι. ὡς γοῦν παράλυτος καὶ ἀδύνατος καὶ μὴ ἔχων ἄνθρωπον, ἔκειτο χρόνους τριάκοντα καὶ ὀκτὼ πλησίον τῆς κολυμβήθρας ἀσθενῶν παράλυτος, τοῦτον ἰδὼν ὁ χριστὸς, καὶ σπλαγχνισθεὶς, λέγει πρὸς αὐτὸν, θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι; τοῦ δὲ προσκυνήσαντος καὶ πιστεύσαντος τῷ χριστῷ, λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ χριστὸς, ἆρόν σου τὴν κλίνην, καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου. τὸ αὐτὸ ἐποίει ἁπανταχοῦ ἔνθα ἦν περιπατῶν. τυφλοὺς ἐθεράπευε, καὶ ἐποίει αὐτοὺς βλέπειν, τοὺς κωφοὺς ἀκούειν, τοὺς χωλοὺς περιπατεῖν, τοὺς παραλύτους σώεσθαι γε, τοὺς νεκροὺς ἀνίστα, τοὺς δαιμονιζομένους ἐξουσιαστικῶς ἐθεράπευε, καὶ ὡς ἐν συνόψει εἰπεῖν, τὰ πάντα ὡς θεὸς ἐποίει, καθὼς ἐβούλετό τε καὶ ἤθελε. τυφλὸς ἦλθεν ἐκ γενετῆς, καὶ παρεκάλεσεν αὐτὸν, καὶ τοὺς μὲν ἄλλους τυφλοὺς ἐθεράπευε μόνῳ λόγῳ, ἐκεῖνον δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πτύσας εἰς τὴν γῆν, καὶ πηλὸν ποιήσας διὰ τοῦ πτύσματος, ἔχρισε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, εἰπὼν πρὸς αὐτὸν, ὕπαγε, νίψαι εἰς τὴν σιλωὰμ τὴν κολυμβήθραν, καὶ νιψάμενος ἀνέβλεψε. τί τοῦτο δηλοῦντος τοῦ πράγματος, ὅτι τοὺς μὲν ἄλλους πάντας ἐθεράπευε λόγῳ μόνῳ, εἰς τοῦτον δὲ ἐποίησε πηλόν; οὐδὲν ἄλλο, ἢ ὅτι οἱ μὲν ἄλλοι τυφλοί, ἔχοντες ἀπὸ γεννήσεως αὐτῆς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ὑγιεῖς, ἐτυφλώθησαν, τοῦ δὲ μηδόλως ἔχοντος ὀφθαλμοὺς ἐξ αὐτῆς γεννήσεως, ἐποίησε πηλὸν ὁ χριστὸς, δεικνύων, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ἀπὸ πηλοῦ πλάσας τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὸ ἐλλεῖπον τοῦ σώματος αὖθις διὰ τοῦ πηλοῦ ἀνεπλήρωσεν. ἔπειτα λέγει τῷ τυφλῷ, πιστεύεις εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ; λέγει αὐτῷ ὁ τυφλὸς, καὶ τίς ἐστι κύριε, ἵνα πιστεύσω εἰς αὐτόν; τυφλὸς γὰρ ὢν, οὐκ ἐγίνωσκε τὸν χριστόν. καὶ ὁ χριστὸς πρὸς αὐτὸν, ἐγώ εἰμι ὁ λαλῶν σοι. τότε λέγει ὁ τυφλὸς, πιστεύω κύριε. καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ. χιλιάδες πολλαὶ ἀνθρώπων ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ προσέμειναν ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦ χριστοῦ, καὶ τὴν διδασκαλίαν. καὶ ἐπείνασαν, καὶ οὐχ εὑρέθησαν ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ πλέον τῶν πέντε ἄρτων, καὶ τῶν δύο ἰχθύων. εὐλόγησε τοίνυν αὐτὰ ὁ χριστὸς, καὶ προσέταξε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, καὶ παρέθηκαν πᾶσι τοὺς ἄρτους. καὶ ἔφαγον πάντες, καὶ ἐχορτάσθησαν, καὶ ἐπερίσσευσαν κόφινοι δώδεκα ἀπὸ τῶν ἄρτων καὶ ἀπὸ τῶν ἰχθύων. τί τοῦτο σημαίνων; τὸ μὲν, ἵνα φάγωσιν ὡς πεινῶντες, τὸ δὲ, ἵνα νοήσωσι καὶ ἐνθυμηθῶσιν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ἐν τῇ ἐρήμῳ θρέψας τοὺς πατέρας αὐτῶν τὸ μάννα. ἄνθρωπος ἀπέθανε καὶ ἐτάφη, καὶ ποιήσαντος ἐν τῷ τάφῳ ἡμέρας τέσσαρας, παρεκάλεσαν τὸν χριστὸν αἱ τούτου ἀδελφαὶ, καὶ ὁ χριστὸς λέγει πρὸς αὐτὸν, λάζαρε, δεῦρο ἔξω. καὶ παραυτὰ ἐξῆλθε τοῦ τάφου ὁ τεθνηκὼς, καὶ περιεπάτησε δεδεμένος τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας. οὕτω γὰρ ἦν ἔθος ἐνταφιάζειν τοῖς ἰουδαίοις. καὶ ἐπὶ τῷ θαύματι τῆς τούτου ἐγέρσεως ἐπηκολούθησε καὶ τὸ τῆς βαδίσεως αὐτοῦ. τί δὲ καὶ

τοῦτο; ἵνα ἰδόντες οἱ ἄνθρωποι, πῶς ἀνέστησε τοὺς πάλαι νεκροὺς, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸν τετραήμερον, νοήσωσιν, ὅτι οὗτος ἐστὶν ὁ ζωῆς καὶ θανάτου δεσπότης. καὶ ὅταν ἴδωσιν αὐτὸν δὴ τὸν χριστὸν ἐν τῷ τάφῳ, πιστεύσωσιν, ὅτι ὁ τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ ἀνιστῶν τοὺς νεκροὺς, πολλῷ μᾶλλον κατ' ἐξουσίαν ὡς θεὸς ἀναστήσειν μέλλει τὸ ἴδιον σῶμα. ἔλεγε γὰρ πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ τοὺς ἀποστόλους, ὅτι οὐδεὶς αἴρει τὴν ψυχήν μου ἀπ' ἐμοῦ. καὶ ὅτι ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτὴν, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν. καὶ ὅτι μὲν ἐπίστευον εἰς τὸν χριστὸν καθ' ἑκάστην ἡμέραν πλήθη ἀναρίθμητα ἀνθρώπων, καὶ ὡμολόγουν αὐτὸν θεὸν, καὶ θεοῦ υἱόν. ὑπῆρχον δὲ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν, ἀντιταττόμενοι τῇ τοῦ θεοῦ διδασκαλίᾳ, καὶ ἀντιλέγοντες, ἀνεφάνη ἐκ τῆς ἡσαΐου προφητείας λεγούσης, ὅτι ὀφθαλμοὺς ἔχοντες οὐ βλέψουσι, καὶ ὦτα ἔχοντες οὐκ ἀκούσουσιν. ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία αὐτῶν, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν, καὶ τοῖς ὠσὶ βαρέως ἤκουσαν, καὶ ἐτελέσθη ἡ προφητεία. θαυματουργοῦντος καὶ γὰρ τοῦ χριστοῦ, εὑρίσκοντο ὥσπερ τυφλώττοντες, καὶ διδάσκοντος εὑρίσκοντο κωφοὶ, ὡσεὶ ἀσπὶς κωφὴ καὶ βύουσα τὰ ὦτα αὐτῆς. καὶ ὅτι μὲν ἔλεγε πρὸς αὐτοὺς ὁ χριστὸς, ὡς εἰ τυφλοὶ ἦτε, οὐκ ἂν εἴχετε ἁμαρτίαν. νῦν δὲ λέγετε, ὅτι βλέπομεν, ἡ οὖν ἁμαρτία ὑμῶν μένει. καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν ἔλεγε περὶ αὐτῶν, ὅτι εἰ ἐκ τοῦ θεοῦ ἦτε, ἠγαπᾶτε ἂν ἐμέ. τοῦτο τοιοῦτον ἐστί. ὅμως ταῦτα ποιοῦντος τοῦ χριστοῦ, οὐδόλως ἦλθον ἐκεῖνοι εἰς αἴσθησιν, ἀλλ' ἐζήτουν πρόφασιν, ὅπως θανατώσωσιν αὐτόν. περὶ δὲ τῶν θαυμάτων αὐτοῦ, ὧν ἐποίησε τῷ γένει τῶν ἑβραίων, τί χρὴ καὶ λέγειν ἀπείρων ὄντων καὶ ἀναριθμήτων; ὅμως καὶ τούτων γεγονότων, οὐκ ἦλθον εἰς αἴσθησιν ὅλως οἱ μάταιοι καὶ πεπλανημένοι, ἀλλὰ τῷ φθόνῳ καὶ τῇ κακίᾳ νικώμενοι, ἐζήτουν παντὶ τρόπῳ καὶ πάσῃ μηχανῇ, ὅπως ἐγείρωσι κατὰ τοῦ χριστοῦ κατηγορίαν, καὶ θανατώσωσι τὸν εὐεργέτην αὐτῶν, καὶ οὐχ εὗρον ἕτερον, ἢ ὅτι βλασφημεῖ οὗτος, λέγων ἑαυτὸν υἱὸν θεοῦ, καὶ ὅτι ἄνθρωπος ὢν ποιεῖ ἑαυτὸν θεόν. καὶ ὅτι ἤκουον τοῦ χριστοῦ λέγοντος πρὸς τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτὸν, ὅτι ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι. ἔλεγον ὅτι, τίνα σεαυτὸν ποιεῖς, καὶ τίς δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας ἀλλ' ἢ μόνος ὁ θεός; καὶ τοῦτο ἀληθῶς ἔλεγον οἱ ἰουδαῖοι, ὅτι θεοῦ μόνου ἐστὶ τὸ ἀφιέναι ἁμαρτίας. καὶ γὰρ ἀγνοοῦντες οἱ ἄθλιοι, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ὁ χριστὸς, ἔλεγον ἅπερ ἔλεγον. καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία, καὶ ἐτυφλώθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν, καὶ οὐκ εἶδον ὅτι κατ' ἐξουσίαν ποιεῖ, ὅσα καὶ ποιεῖ. εἷς γὰρ τῶν μαθητῶν τοῦ χριστοῦ ὁ πέτρος, ἐντὸς πλοιαρίου εὑρισκόμενος, καὶ ἰδὼν τὸν χριστὸν, εἶπε πρὸς αὐτὸν, κέλευσόν με πρὸς σὲ ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ ὕδατα. καὶ ὁ χριστὸς πρὸς αὐτὸν, ἐλθέ. καὶ ἐξελθὼν ἀπὸ τοῦ πλοίου, περιπατήσας ἐπὶ τῶν ὑδάτων, ἀπῆλθεν εἰς αὐτόν. τούτου γοῦν γεγονότος, τί ἔδει ἄλλο αὐτοὺς νοῆσαι, ἢ ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ τὴν ἐρυθρὰν διατεμὼν θάλασσαν, καὶ διαβιβάσας τοὺς πατέρας αὐτῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, ὁ καὶ τὸ παρὸν ποιήσας τὴν ὑγρὰν φύσιν τῶν ὑδάτων, ὥσπερ ξηρὰν γῆν τῷ λόγῳ καὶ τῷ προστάγματι αὐτοῦ. ἀλλ' ὅσον μᾶλλον ἦσαν θεωροῦντες τὰ τοιαῦτα θαύματα, τοσοῦτον τῷ θυμῷ ἠνωχλοῦντο. ἔτι κλύδωνος γεγονότος σφοδροῦ καὶ μεγάλου ἐν τῇ θαλάσσῃ, ὥστε καλύπτεσθαι τὸ πλοῖον, ἐν ᾧ ἦσαν οἱ τοῦ χριστοῦ μαθηταὶ ὑπὸ τῶν κυμάτων, ἔκραξαν οὗτοι μεγάλῃ τῇ φωνῇ λέγοντες, ἰησοῦ, σῶσον ἡμᾶς, ἀπολλύμεθα. καὶ ὁ χριστὸς λέγει τῇ θαλάσσῃ δεσποτικῶς οὕτω καὶ ἐξουσιωδῶς, σιώπα, πεφίμωσο. καὶ εὐθὺς ἐγένετο γαλήνη μεγάλη. οἱ δὲ ἰουδαῖοι ἰδόντες τὸ τοιοῦτον παράδοξον θαῦμα, καὶ ἐκπλαγέντες, ἔκραξαν μεγάλῃ τῇ φωνῇ καὶ εἶπον, τίς ἐστιν οὗτος, ὅτι καὶ οἱ ἄνεμοι καὶ ἡ θάλασσα ὑπακούουσιν αὐτῷ; ἀλλὰ τὰ μὲν θαύματα τὰ ἄπειρα ἔβλεπον καὶ ὑπὲρ φύσιν, ἐκεῖνοι δὲ ἔμενον παντελῶς ἀδιόρθωτοι. διὰ τοῦτο καὶ ὁ χριστὸς ἔλεγε πρὸς αὐτοὺς, ἐγώ εἰμι ἡ θύρα. καὶ ἀλλαχοῦ, ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός. καὶ αὖθις ἀλλαχοῦ, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια. καὶ ὅτι κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις πιστεύετε. ταῦτα δὲ ἔλεγεν ὁ χριστὸς, ἵνα γνῶσιν οἱ ἐσκοτισμένοι ἰουδαῖοι, ὅτι οὐδεὶς τῶν προφητῶν ἢ τῶν ἁγίων εἶπε ποτὲ λόγους ἐξουσιαστικοὺς ὡς δεσπότης, ἀλλ' ἐδείκνυον ἑαυτοὺς δούλους καὶ ὑπηρέτας αὐτοῦ. ὁ δὲ χριστὸς οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὡς δεσπότης καὶ κύριος τῆς κτίσεως ἔλεγε καὶ ἔπραττε κατ' ἐξουσίαν ὡς θεός. καὶ ἀπὸ μὲν τοῦ ὄχλου καὶ τοῦ λαοῦ ἐπίστευον πλῆθη πολλὰ καὶ ἄπειρα εἰς αὐτὸν, ἀπὸ δὲ τῶν γραμ-

ματέων καὶ φαρισαίων καὶ τῶν ἀρχόντων ὀλίγοι καὶ εὐαρίθμητοι. τούτων γοῦν οὕτω τελουμένων, καὶ τοσούτων ἀπείρων θαυμάτων ἐνεργουμένων, καὶ καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν ἀδιακόπως χρόνους τρεῖς λαλουμένης διδασκαλίας παρὰ τοῦ χριστοῦ, καὶ ποτὲ μὲν φέροντος αὐτοῦ μαρτυρίας εἰς μέσον ἀπὸ τῶν προφητῶν, οὐχ᾽ ὡς χρείαν ἔχοντος ἑτέρων μαρτυρίας ὑπὲρ αὐτοῦ, θεοῦ ὄντος, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀπιστίαν καὶ σκληροκαρδίαν τῶν ἰουδαίων, ἔτι δὲ καὶ ἀσθένειαν τῶν ἀνθρώπων. ποτὲ δὲ φέροντος τόν τε ἀβραὰμ καὶ τὸν μωσέα, μᾶλλον δὲ τὸν θεὸν καὶ πατέρα αὐτοῦ, καὶ τῶν ἰουδαίων ἔτι διὰ ταῦτα ἀνιάτως νοσούντων, καὶ μὴ βουλομένων τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν, ἀφεὶς αὐτοὺς ὁ χριστὸς, ἤρξατο πράττειν τὰ τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου καθολικῶς, καὶ λέγειν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ τὰ μέλλοντα αὐτῷ συμβαίνειν. ὅτι ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς ἱεροσόλυμα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ γραμματεῦσι, καὶ παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθνεσι, καὶ μαστιγώσουσιν αὐτὸν, καὶ ἐμπαίξουσιν αὐτῷ, καὶ ἐμπτύσουσιν αὐτῷ, καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτὸν, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται. καὶ ἀκούσαντες ταῦτα οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἐλυπήθησαν σφόδρα, καὶ ἐταράχθησαν. τότε ἐπαίρει τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ὁ χριστὸς, καὶ ἀνέβη ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ θαβὼρ, καὶ ἔλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ δὴ τοῦ χριστοῦ ὑπὲρ τὸν ἥλιον, τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένετο λευκὰ ὡσεὶ χιών. ἰδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ τὴν λαμπρότητα τοῦ προσώπου αὐτοῦ, ἔπεσον εἰς τὴν γῆν. οὐ γὰρ ἠδυνήθησαν φέρειν αὐτήν. εἶδον δὲ καὶ τὸν μωσῆν καὶ τὸν ἡλίαν τὸν προφήτην μετὰ τοῦ χριστοῦ συλλαλοῦντας ἐν δουλικῷ τῷ σχήματι. καὶ σκόπει τὸ γεγονός. πρῶτον μὲν, ἵνα ἰδόντες οἱ ἀπόστολοι τὴν λαμπρότητα τῆς αὐτοῦ θεότητος, νοήσωσιν ἀκριβῶς, ὅτι ἑκουσίως καὶ οἰκείῳ θελήματι παρεδόθη εἰς σφαγὴν, οὐ δυναστείᾳ. δεύτερον δὲ, ἵνα λάβωσι παραμυθίαν καὶ ἀνακωχὴν ἀπὸ τῆς λύπης, ἣν εἶχον ἀκούσαντες περὶ τοῦ πάθους τοῦ χριστοῦ. καὶ τρίτον, ἵνα ἰδόντες τὸν μωσέα καὶ τὸν ἡλίαν τοὺς προφήτας παρισταμένους τῷ χριστῷ μετὰ δέους, πληροφορηθῶσιν ἀκριβῶς, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ δεσπότης καὶ κύριος πάντων τῶν προφητῶν, καὶ πάσης τῆς κτίσεως. καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν καὶ μέγα, ὅτι ὥσπερ ἐπὶ τοῦ ἰορδάνου βαπτιζομένου τοῦ χριστοῦ, ἐγένετο φωνὴ ἐκ τῶν οὐρανῶν σχισθέντων αὐτῶν λέγουσα, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ εὐδόκησα, αὐτοῦ ἀκούετε. τοῦτο δηλοῦντος τοῦ λόγου, ἵνα τὸ μὲν ἓν πάντα πιστωθῶσι καὶ πληροφορηθῶσιν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ. τὸ δὲ, ἵνα ἐπεὶ ὁ καιρὸς τῆς ταφῆς τοῦ χριστοῦ ἤγγιζε, καὶ μετὰ τὴν ταφὴν καὶ τὴν ἀνάστασιν, μέλλουσιν ἀποστάλῆναι ἐπὶ τὸ κήρυγμα οἱ ἀπόστολοι, εὑρίσκοντες δὲ ὀλίγοι οὗτοι καὶ ἰδιῶται, καὶ ἀσθενεῖς, οὐδὲν ἀποβλέψωσι πρὸς τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν τοῦ θεοῦ δύναμιν, καὶ ἵνα ἰδόντες τὴν τοῦ θεοῦ δόξαν τε καὶ λαμπρότητα, ἀκούσαντες δὲ καὶ τὴν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς φωνήν τε καὶ μαρτυρίαν, νοήσωσιν ὅτι εἷς θεός ἐστιν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς, καὶ μία ἐστὶ θεότης, καὶ φύσις, καὶ δύναμις πατρός τε καὶ υἱοῦ, καὶ θαῤῥήσαντες εἰς τὴν τοῦ θεοῦ δύναμιν, ἀπέλθωσι μετὰ προθυμίας ἐπὶ τὸ κήρυγμα. καὶ πληρωθῇ κἀντεῦθεν ἡ τοῦ δαβὶδ προφητεία, ἡ λέγουσα, θαβὼρ καὶ ἑρμὼν, ἐν τῷ ὀνόματί σου ἀγαλλιάσονται. ὁ δὲ προφήτης μωϋσῆς ἐκεῖνος εἶπεν, ὡς ἔμπροσθεν εἴρηται, ὅτι προφήτην ἀναστήσει κύριος ὁ θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, ὡς ἐμέ. πᾶσα ψυχὴ, ἥτις οὐκ ἀκούσεται τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται. καὶ ὅτι τότε μὲν εἶπεν ἐκεῖνος, ὅτι πᾶσα ψυχὴ, ἥτις οὐκ ἀκούσεται τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται, καὶ ὅτι τὰ λαληθέντα παρά τε τοῦ μωϋσέως καὶ τῶν προφητῶν, λόγοι εἰσὶ τοῦ θεοῦ, τοῦτο πρόδηλον καὶ ἀληθές. ἀλλ᾽ ὅμως καὶ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, καὶ ἐπὶ τῆς μεταμορφώσεως, ἀπὸ τῶν οὐρανῶν κατῆλθεν ἡ φωνὴ, καὶ οὐ δι᾽ ἀνθρώπου, ἀλλὰ ἀμέσως ἀπ᾽ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ καὶ πατρός. βλέπεις πῶς ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐκ τοῦ κατὰ μικρὸν ἐφαίνοντο τὰ τοῦ χριστοῦ; καὶ ὥσπερ ἀπὸ τῆς νυκτὸς οὐδὲν φαίνεται παρευθὺς ὁ ἥλιος, ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἄρχεται ἡ αὐγὴ, εἶτα φῶς, καὶ μετὰ ταῦτα ὁ ἥλιος, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ χριστοῦ. ἐκ τοῦ κατὰ μικρὸν ἤρξατο, εἶτα ἔλαμψε καὶ ὁ χριστὸς εἰς τὸν κόσμον, καὶ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν εἰς αὐτὸν πιστευσάντων, ὁ νοητὸς ἥλιος. εἶτα ἔρχεται ὁ χριστὸς εἰς ἱεροσόλυμα, ἵνα τελεσθῇ ἐπ᾽ αὐτῷ τὸ πάθος, καθὼς εἶπε πρὸς τοὺς ἀποστόλους. καὶ εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς τὴν πόλιν, ἤρξατο τὸ πλῆθος κράζειν καὶ λέγειν, ἐξαίρετως

οὕτως δὲ οἱ τῶν ἑβραίων παῖδες, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου, ὡς αννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις, βασιλεὺς ἰσραὴλ, εἰρήνη ἐν οὐρανῷ, καὶ δόξα ἐν ὑψίστοις. τότε θυμοῦ πλησθέντες οἱ γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι, λέγουσι τῷ ἰησοῦ, ἐπιτίμησον αὐτοῖς ἵνα σιωπήσωσιν. ὁ δὲ χριστὸς πρὸς αὐτοὺς, οὐδέποτε ἀνέγνωτε τοῦ προφήτου λέγοντος, ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον; ἐὰν οὗτοι σιωπήσωσιν, οἱ λίθοι κεκράξονται. πρόσεξον καὶ ἐπὶ τὸ παρὸν, εἶπον οἱ ἄγγελοι εἰς τὴν τοῦ χριστοῦ γέννησιν, δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. εἶπον οἱ παῖδες νῦν, ὡς αννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου, βασιλεὺς τοῦ ἰσραὴλ, εἰρήνη ἐν οὐρανῷ, καὶ δόξα ἐν ὑψίστοις. τίς γοῦν καλεῖται κύριος ἐπὶ γῆς; πάντως οὐδεὶς ἄλλος, ἢ ὁ θεός. λέγονται μὲν πολλάκις καὶ ἄνθρωποι κύριοι. μετὰ δὲ προσθήκης ὀνόματος, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ ναυῆ τοῦ ἰησοῦ, εἰπόντος, ὅτι ὁ κύριός μου μωϋσῆς, καὶ ἐπὶ τοῦ εἰπόντος, ὅτι ὁ κύριός μου ὁ δαβίδ. ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἐπικρατησάσης συνηθείας ἐν ἀνθρώποις. οὕτω δὲ ἀπροσδιορίστως τὸ κύριος, οὐδενὸς ἑτέρου ἐστὶν, ἢ τοῦ θεοῦ. διά τοι τοῦτο καὶ ὁ χριστὸς θεὸς ὢν, μὴ μόνον οὐδὲν ἐπετίμησεν τοῖς λέγουσι τὸ, ὡς αννὰ ἐν ὑψίστοις, ἀλλὰ καὶ τὸν δαβὶδ εἰς μέσον ἤγαγεν, εἰπὼν, ὅτι οὐδέποτε ἀνέγνωτε τοῦ προφήτου λέγοντος, ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον; τίνες δέ εἰσιν οἱ λίθοι, οὓς εἶπεν ὁ χριστὸς, ὅτι κεκράξονται; τὰ ἔθνη, τὰ ἐπὶ τὸ παρὸν σκληρὰν ἔχοντα τὴν καρδίαν πρὸς ὑποδοχὴν τῆς πίστεως. μετὰ βραχὺ δὲ αὐτὰ τὰ ἔθνη κεκράξονται βροντῆς ὑψηλότερον. ἀλλὰ καὶ οἱ λίθοι τοῦ τάφου, τρανῶς βοήσουσιν ὅσον οὔπω τὴν τοῦ κυρίου ἀνάστασιν, τὴν μετὰ τῆς θεϊκῆς δυνάμεως καὶ ἐξουσίας γενησομένην. μετὰ δὲ ταῦτα λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ὁ χριστὸς, ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς ἱεροσόλυμα, καὶ τελεσθήσονται πάντα γεγραμμένα διὰ τῶν προφητῶν τῷ υἱῷ τοῦ ἀνθρώπου. παραδοθήσεται γὰρ τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐμπαιχθήσεται, καὶ ὑβρισθήσεται, καὶ ἐμπτυσθήσεται, καὶ μαστιγώσαντες ἀποκτενοῦσιν αὐτὸν, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται. καὶ δείπνου γενομένου, λέγει πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με. καὶ ἐρώτων εἷς ἕκαστος αὐτὸν, μήτι ἐγώ εἰμι; καὶ πρὸς ἵνα λόγον οὐκ ἀπεκρίθη. λέγει δὲ καὶ ἰούδας, μαθητὴς ὢν καὶ αὐτὸς, μήτι ἐγώ εἰμι; λέγει αὐτῷ ὁ ἰησοῦς, σὺ εἶπας. καὶ μετὰ μικρὸν λέγει αὐτῷ, ὃ ποιεῖς, ποίησον τάχιον. οὐδὲ γὰρ ἠδύνατο αὐτὸς ὁ ἰούδας, ἢ ἕτερός τις ποιῆσαι τι ἐπὶ τοῦ χριστοῦ ἄνευ τῆς αὐτοῦ θελήσεως. καὶ μετ' ὀλίγον πάλιν λέγει τοῖς μαθηταῖς ὁ χριστὸς, ἀπὸ τοῦ νῦν ἤγγικεν ὁ καιρὸς, ὃν προεῖπον ὑμῖν, ἀλλὰ μὴ ταρασσέσθω ὑμῶν ἡ καρδία, μηδὲ δειλιάτω. καὶ διδάξας καὶ παραθαρρύνας αὐτοὺς ἱκανῶς, εἶπεν αὐτοῖς, νῦν μὲν λυπηθήσεσθε, μετ' ὀλίγον δὲ χαρήσεσθε, καὶ τὴν χαρὰν ὑμῶν οὐδεὶς αἴρει ἀφ' ὑμῶν. ἐγείρεσθε, ἄγωμεν. καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὸν τόπον, ὃν εἶχεν ἐκ συνηθείας. οἱ μέν τοι ἀρχιερεῖς συναχθέντες μετὰ τῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων καὶ παντὸς τοῦ συνεδρίου αὐτῶν ἔλεγον, τί ποιοῦμεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος πολλὰ σημεῖα ποιεῖ; ἐὰν ἀφῶμεν αὐτὸν οὕτως, πάντως ἐλεύσονται οἱ ῥωμαῖοι, καὶ ἀροῦσιν ἡμῶν καὶ τὸν τόπον καὶ τὸ ἔθνος, συμφέρει ἀποθανεῖν. ὁ δὲ ἰσκαριώτης ἰούδας ἀπελθὼν εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς, εἶπεν αὐτοῖς, τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν; καὶ ἔδωκαν αὐτῷ τριάκοντα ἀργύρια. καὶ μετ' ὀλίγον λαβὼν ὁ ἰούδας λαὸν ἱκανὸν, ἔρχεται ἔνθα εὑρίσκετο ὁ χριστός. καὶ ἐρχομένων ἐκείνων, λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ὁ χριστὸς, ἐγείρεσθε, ἄγωμεν, ἰδοὺ ὁ παραδιδούς με ἤγγικεν. καὶ ἐλθόντος τοῦ ἰούδα μετὰ τοῦ λαοῦ τῶν ἰουδαίων, λέγει πρὸς αὐτοὺς ὁ χριστὸς, τίνα ζητεῖτε; λέγουσιν αὐτῷ ἐκεῖνοι, ἰησοῦν τὸν ναζωραῖον. λέγει ὁ χριστὸς, ἐγώ εἰμι. καὶ τοῦτο ἀκούσαντες, ἔπεσον πάντες εἰς τὴν γῆν. τί γὰρ ὁ ποιήσας τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα θαύματα, ὁ ἀπὸ μόνης λαλιᾶς αὐτοῦ ῥίψας τοὺς ζητοῦντας αὐτὸν, οὐκ ἠδυνήθη ποιῆσαι, ἵνα μὴ δυνηθῶσι κρατῆσαι αὐτόν; πάντως πρόδηλον, ὅτι οἰκείᾳ βουλήσει παρεδόθη. τότε λέγει αὐτοῖς ὁ χριστὸς, εἰ οὖν ἐμὲ ζητεῖτε, ἄφετε τούτους ὑπάγειν. καὶ ἀφέντες τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, ἐκράτησαν τὸν χριστόν. βλέπεις πῶς πρῶτον μὲν ἀπὸ μόνης τῆς λαλιᾶς ἔπεσον, ἔπειτα ἐν τῷ εἰπεῖν πρὸς αὐτοὺς, ἄφετε τούτους ὑπάγειν, ἐὰν ἐμὲ ζητεῖτε, μόνος παρεδόθη οἰκείᾳ θελήσει; ἔδειξεν ὡς ἐν τούτῳ καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ, καὶ τὴν θέλησιν. διὰ τοῦτο καὶ ὁ δαβὶδ εἶπε, παρεδόθην, καὶ οὐκ ἐξεπορευόμην. ἤγουν δυνάμενος ἔχων ὁ χριστὸς,

ὁ χριστὸς, ἵνα μὴ παραδοθῇ, ἐθελοντὴς παρεδόθη. ἀπήγαγον τοίνυν τὸν χριστὸν εἰς τοὺς ἀρχιε-
ρεῖς. οἱ δὲ μαθηταὶ φοβηθέντες ἔφυγον. οἱ γοῦν ἀρχιερεῖς παραλαβόντες τὸν ἰησοῦν, ἐχά-
ρησαν. καὶ προσκαλεσάμενοι δύο ψευδομάρτυρας, ἔλεγον κατ' αὐτοῦ ὅσα ἐβούλοντο
ψευδῶς. ὁ τοίνυν ἰησοῦς ἐσιώπα. λέγει γοῦν αὐτῷ ὁ ἀρχιερεὺς, ἐξορκίζω σε κατὰ τοῦ θεοῦ,
ἵνα ἡμῖν εἴπῃς, εἰ σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ εὐλογητοῦ, εἰ σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος. λέγει αὐ-
τῷ ὁ ἰησοῦς, ἐγώ εἰμι. πλὴν λέγω ὑμῖν, ἀπάρτι ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον
ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ. τότε ὁ ἀρχιερεὺς δι-
έῤῥηξε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ λέγων, ὅτι ἐβλασφήμησε, τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρτύρων; ἴδε νῦν
ὑμεῖς ἠκούσατε τὴν βλασφημίαν αὐτοῦ. τί ὑμῖν δοκεῖ; οἱ δὲ εἶπον, ἔνοχος θανάτου ἐστίν.
ἔδωκε γοῦν αὐτῷ εἷς τῶν παρεστηκότων ῥάπισμα. καὶ ἐμπαίξαντες αὐτῷ, ἀπήγαγον
καὶ παρέδωκαν αὐτὸν τῷ πιλάτῳ. ὁ δὲ ἰούδας ἀπελθὼν, λέγει τοῖς ἀρχιερεῦσιν, ἥμαρ-
τον παραδοὺς αἷμα ἀθῶον. καὶ ῥίψας τὰ ἀργύρια ἐν τῷ ναῷ, ἀπελθὼν ἀπήγξατο. οἱ δὲ
ἀρχιερεῖς λαβόντες τὰ ἀργύρια εἶπον, οὐκ ἔξεστιν ἡμῖν βαλεῖν αὐτὰ εἰς τὸν κορβανὰν, ἐ-
πεὶ τιμὴ αἵματός ἐστιν. ἠγόρασαν τοίνυν ἐξ αὐτῶν τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως, εἰς ταφὴν τοῖς
ξένοις. οἱ δὲ στρατιῶται τοῦ ἡγεμόνος παραλαβόντες τὸν ἰησοῦν, ἐξέδυσαν αὐτὸν τὰ ἱμά-
τια αὐτοῦ, καὶ ἐνέδυσαν αὐτὸν χλαμύδα ὕβρεως, καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν εἰς τὸν βασιλέα
ἡρώδην. καὶ ἰδὼν αὐτὸν ὁ ἡρώδης, πάλιν ἀπέστειλε αὐτὸν τῷ πιλάτῳ. ὁ δὲ πιλᾶτος ἠ-
ρώτησεν αὐτοὺς εἰπὼν, τί λέγετε περὶ τοῦ ἀνθρώπου τούτου; οἱ δὲ εἶπον, σταύρωσον αὐτόν.
καὶ ὁ πιλᾶτος, τί γὰρ κακὸν ἐποίησεν οὗτος; οἱ δὲ ἔλεγον, ἀντιλέγει τῷ καίσαρι, καὶ υἱὸν
θεοῦ ἑαυτὸν ποιεῖ. καὶ ὤχλουν τὸν πιλᾶτον. ὁ δὲ βουλόμενος ποιῆσαι τὸ θέλημα αὐτῶν,
λαβὼν ὕδωρ, ἀπενίψατο ἔμπροσθεν πάντων, εἰπὼν, ἀθῶός εἰμι ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ
δικαίου τούτου, ὑμεῖς ὄψεσθε. οἱ δὲ εἶπον, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν.
τότε παρέδωκε τὸν ἰησοῦν τοῖς στρατιώταις, ἵνα σταυρωθῇ. οἱ δὲ παραλαβόντες αὐτὸν, ἐνέ-
παιξαν αὐτῷ, καὶ ἐνέπτυσαν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ ἐμαστίγωσαν αὐτόν. ἐμερίσαντο δὲ
καὶ τὰ ἱμάτια τούτου. ἐφόρει δὲ καὶ χιτῶνα ἄῤῥαφον, ὑφαντὸν δι' ὅλου, καὶ περὶ ἐκείνου ἔ-
βαλον κλῆρον, ποῖος μέλλει λαβεῖν αὐτόν. καὶ ταῦτα ποιήσαντες, ἀπήγαγον τὸν ἰησοῦν,
ἵνα σταυρῶσιν αὐτόν. ἐπότισαν γοῦν αὐτὸν καὶ ὄξος μετὰ χολῆς μεμιγμένον, καὶ ἐσταύρω-
σαν αὐτόν. καὶ ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος ἀπὸ ὥρας τρίτης ἕως ὥρας ἐννάτης, καὶ τῇ ἐννάτῃ ὥρᾳ
ἀπέθανε, παρεστηκυιῶν ἐν τῷ σταυρῷ τῆς τε ἁγίας αὐτοῦ μητρὸς, καὶ ἑνὸς ἐκ τῶν μαθητῶν
αὐτοῦ τοῦ ἰωάννου. οἱ δὲ ἄλλοι μαθηταὶ αὐτοῦ ἔφυγον πάντες, καὶ ἐκρύβησαν ἀπὸ τοῦ φόβου
αὐτῶν. καὶ ἐλθὼν εἷς τῶν στρατιωτῶν μετὰ ξίφους, ἔνυξεν αὐτοῦ τὴν πλευράν. ἐλθὼν δὲ
εἷς τῶν ἀρχόντων, ἰωσὴφ ὀνομαζόμενος, ᾐτήσατο τὸ σῶμα τοῦ χριστοῦ τῷ πιλάτῳ, καὶ καθε-
λὼν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, μετὰ καὶ ἑτέρου, τοὔνομα νικοδήμου, ἐνείλισε μετὰ σινδόνος καὶ
σμύρνης, ὡσεὶ λιτρῶν ἑκατόν. οὕτω γὰρ ἦν ἔθος τοῖς ἰουδαίοις μετὰ σμύρνης ἐνταφιά-
ζειν. εὑρὼν δὲ καὶ μνημεῖον λελατομημένον ἐκ πέτρας, ἔθαψε τὸ σῶμα τοῦ ἰησοῦ, θεὶς ἐπ'
αὐτῷ καὶ λίθον σφόδρα μέγαν. τῇ γοῦν ἐπαύριον ἐλθόντες οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι
πρὸς πιλᾶτον, εἶπον αὐτῷ, κύριε, ἐμνήσθημεν ὅτι ἐκεῖνος ὁ πλάνος εἶπεν ἔτι ζῶν, ὅτι μετὰ
τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι. κέλευσον οὖν ἀσφαλισθῆναι τὸν τάφον ἕως τῆς τρίτης ἡμέρας, μήπο-
τε ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, κλέψωσιν αὐτὸν, καὶ εἴπωσι τῷ λαῷ, ὅτι ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νε-
κρῶν, καὶ ἔσται ἡ ἐσχάτη πλάνη χείρων τῆς πρώτης. ἔφη δὲ ὁ πιλᾶτος, ἔχετε κουστωδίαν,
ὑπάγετε, ἀσφαλίσασθε ὡς οἴδατε. οἱ δὲ ἀπελθόντες, ἠσφαλίσαντο τὸν τάφον, σφραγί-
σαντες τὸν λίθον μετὰ τῆς κουστωδίας. κουστωδία δὲ ἐλέγετο, τὸ τάγμα τῶν στρατιωτῶν.
καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγένετο σεισμὸς μέγας, καὶ ἐκυλίσθη ὁ λίθος ἐκ τοῦ μνημείου, καὶ ἀπὸ τοῦ φό-
βου αὐτῶν οἱ στρατιῶται ἐγένοντο ὡσεὶ νεκροί. ὁ δὲ χριστὸς ἀνέστη ἐκ τοῦ τάφου. οἱ δὲ στρατιῶται
ἀπελθόντες ἀπήγγειλαν τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ γραμματεῦσιν ἅπαντα τὰ γενόμενα. καὶ ἔδω-
καν αὖθις οἱ ἀρχιερεῖς ἀργύρια ἱκανὰ, εἰπόντες πρὸς αὐτοὺς, εἴπατε ὅτι ἡμῶν κοιμωμένων
ἦλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ἔκλεψαν αὐτόν. καὶ ἐὰν ἀκουσθῇ τοῦτο ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος, ἡμεῖς
πείσομεν αὐτὸν, καὶ ὑμᾶς ἀμερίμνους ποιήσομεν. οἱ δὲ λαβόντες τὰ ἀργύρια, ἐποίη-

σαν

σαφῶς ἐδιδάχθησαν. ὁ δὲ ἰησοῦς ἀπελθὼν εὗρε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ εἶπεν αὐτοῖς, εἰρή-
νη ὑμῖν. οἱ δὲ ἰδόντες αὐτὸν, ἐχάρησαν. καὶ ποιήσας μετ' αὐτῶν ἡμέρας τεσσαράκοντα,
καὶ διδάξας καὶ στηρίξας αὐτοὺς, τῇ τεσσαρακοστῇ ἡμέρᾳ λέγει πρὸς αὐτοὺς, ἀπελθόντες εἰς
τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε πάντα τὰ ἔθνη. ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς, σωθήσεται, ὁ
δὲ ἀπιστήσας, κατακριθήσεται. σημεῖα δὲ τοῖς πιστεύσασι ταῦτα παρακολουθήσει, ἐν τῷ
ὀνόματί μου δαιμόνια ἐκβαλοῦσι, γλώσσαις λαλήσουσι καιναῖς, ὄφεις ἀροῦσι, κἂν θα-
νάσιμόν τι πίωσιν, οὐ μὴ αὐτοὺς βλάψῃ. ἐπὶ ἀρρώστους χεῖρας ἐπιθήσουσι, καὶ καλῶς
ἕξουσιν. ὑμεῖς δὲ καθίσατε ἐν τῇ πόλει ἱερουσαλὴμ, ἕως οὗ ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους.
καὶ εὐλόγησεν αὐτοὺς, καὶ ἐν τῷ εὐλογεῖν αὐτοὺς, διέστη ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἀνεφέρετο εἰς
τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ. οἱ δὲ ἀπόστολοι ὑπέστρεψαν εἰς ἱερουσα-
λὴμ μετὰ χαρᾶς μεγάλης, ἐκδεχόμενοι τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν. τί δὲ περὶ τῶν γεγονό-
των, εἰ μὲν κατὰ πᾶσαν ἀκρίβειαν πειραθείημεν σπουδάσαι, γραφῇ δοῦναι πάντα τὰ
γεγονότα, πολλῆς ἂν σχολῆς δεηθείημεν. ἐπεὶ δὲ πολύς ἐστιν ὁ περὶ τούτων λόγος, καὶ
δυστερμηνεύτος διὰ τὴν ἀγνωσίαν ὑμῶν. φέρε δὴ λοιπὸν εἴπωμεν, ὡς ἐν βραχέσι λό-
γοις τὸ κατὰ δύναμιν. εἴδομεν προφητείας ἐπὶ τὸ πάθος τοῦ χριστοῦ, ὥσπερ νιφάδας ὑδά-
των. συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς, οἱ γραμματεῖς, οἱ φαρισαῖοι, ἀλλὰ δὴ καὶ ἡρώδης ὁ βασι-
λεὺς, καὶ πόντιος πιλᾶτος κατὰ τοῦ χριστοῦ. καὶ λέγει ὁ δαβὶδ, ἵνα τί ἐφρύαξαν ἔθνη, καὶ
λαοὶ ἐμελέτησαν κενά; παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ
αὐτὸ, κατὰ τοῦ κυρίου καὶ κατὰ τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ. παρέδωκε τὸν χριστὸν τοῖς ἰουδαίοις εἰς θάνατον
ἰούδας ὁ μαθητὴς αὐτοῦ. καὶ πάλιν λέγει ὁ αὐτὸς δαβὶδ περὶ αὐτοῦ, οἱ ἐχθροί μου εἶπον
κακά μοι, πότε ἀποθανεῖται καὶ ἀπολεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ. καὶ εἰσεπορεύετο τοῦ ἰδεῖν, μά-
την ἐλάλει. ἡ καρδία αὐτοῦ συνήγαγεν ἀνομίαν. ἐξεπορεύετο ἔξω, καὶ ἐλάλει ἐπὶ τὸ αὐτό.
καὶ γὰρ ὁ ἄνθρωπος τῆς εἰρήνης μου, ὁ ἐσθίων ἄρτους μου, ἐμεγάλυνεν ἐπ' ἐμὲ πτερνισ-
μόν, κατάστησον ἐπ' αὐτὸν ἁμαρτωλὸν, καὶ διάβολος στήτω ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ. ἐν τῷ κρίνεσθαι
αὐτὸν, ἐξέλθοι καταδεδικασμένος, καὶ ἡ προσευχὴ αὐτοῦ γενέσθω εἰς ἁμαρτίαν. γενηθή-
τωσαν αἱ ἡμέραι αὐτοῦ ὀλίγαι, καὶ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάβοι ἕτερος. ἐν γενεᾷ μιᾷ ἐξα-
λειφθείη τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἀναμνησθείη ἡ ἀνομία τῶν πατέρων αὐτοῦ ἔναντι κυρίου, καὶ ἡ ἁμαρ-
τία τῆς μητρὸς αὐτοῦ μὴ ἐξαλειφθείη. ἐξολοθρευθείη ἐκ γῆς μνημόσυνον αὐτοῦ. ἠγάπησε κα-
τάραν, καὶ ἥξει αὐτῷ, καὶ οὐκ ἠθέλησεν εὐλογίαν, καὶ μακρυνθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. παρέλαβον
οἱ ἰουδαῖοι τὸν χριστὸν, καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς. καὶ λέγει ἡσαΐας περὶ αὐτοῦ,
ἐγὼ δὲ ὡς ἀρνίον ἄκακον ἠγόμην τοῦ θύεσθαι. ἔλαβεν ἰούδας τριάκοντα ἀργύρια, καὶ πά-
λιν ἔρριψεν αὐτὰ, καὶ ἠγόρασαν ἐξ αὐτῶν τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως. καὶ λέγει ἱερεμίας, ἔστησαν
τὰ τριάκοντα ἀργύρια τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου, ὃν ἐτιμήσαντο ἀπὸ υἱῶν ἰσραὴλ, καὶ ἔδω-
καν αὐτὰ εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως, καθὰ συνέταξέ μοι κύριος. ἦλθον ψευδομάρτυρες,
καὶ ἔλεγον ψευδῆ κατὰ τοῦ χριστοῦ. καὶ λέγει πάλιν ὁ δαβὶδ, ἀναστάντες μοι μάρτυρες ἄδικοι,
ἃ οὐκ ἐγίνωσκον ἠρώτων με. ἀνταπεδίδοσάν μοι πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν. συνήχθησαν εἰς
τοὺς ἀρχιερεῖς, τὸν ἄνναν καὶ τὸν καϊάφαν, ἐμπαίζοντες τῷ χριστῷ. καὶ λέγει αὖθις ὁ αὐτὸς δα-
βὶδ, περιεκύκλωσάν με κύνες πολλοί, ταῦροι πίονες περιέσχον με, οἱ ὀνειδισμοὶ τῶν ὀνει-
διζόντων σε ἐπέπεσον ἐπ' ἐμέ. ἐπληθύνθησαν ὑπὲρ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς μου οἱ μισοῦν-
τές με δωρεάν. ἐκραταιώθησαν οἱ ἐχθροί μου, οἱ ἐκδιώκοντές με ἀδίκως. ἃ οὐχ ἥρπαζον, τό-
τε ἀπετίννυον. τουτέστιν, ὁ μὲν ἀδὰμ φαγὼν ἀπὸ τοῦ ξύλου, δικαίως ἀπέθανεν, ὁ δὲ χριστὸς μὴ
γνοὺς ἁμαρτίαν, ὑπέστη καὶ οὗτος ἀδίκως θάνατον. παρέδωκαν τὸν χριστὸν τῷ πιλάτῳ, ὁ δὲ
πιλᾶτος τοῖς στρατιώταις. οἱ δὲ στρατιῶται ἐξέδυσαν αὐτὸν, καὶ ἐμέρισαν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ,
εἰς δὲ τὸν ἄρραφον χιτῶνα ἔβαλον κλῆρον, ἵνα μὴ σχίσωσιν αὐτόν. καὶ λέγει πάλιν ὁ αὐτὸς
δαβὶδ, διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον. ἐφόρεσαν
αὐτὸν χιτῶνα ὕβρεως. καὶ λέγει πάλιν ὁ αὐτὸς δαβὶδ, ἐγὼ δὲ ἐν τῷ αὐτοὺς παρενοχλεῖν μοι ἐνεδυό-
μην σάκκον. ἐμαστίγωσαν τὸν χριστὸν, ἔδωκαν αὐτὸν ῥάπισμα, ἐνέπτυσαν εἰς τὸ πρόσωπον
αὐτοῦ. καὶ λέγει ἡσαΐας, ἐγὼ δὲ οὐκ ἀπειθῶ, οὐδὲ ἀντιλέγω. τὸν νῶτον μου δέδωκα

εἰς

εἰς μάστιγας, τὰς σιαγόνας μου εἰς ῥαπίσματα, τὸ δὲ πρόσωπόν μου οὐκ ἀπεστράφη ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπτυσμάτων, καὶ κύριος βοηθός μοι ἐγενήθη. διὰ τοῦτο οὐκ ἐνετράπην, ἀλλ' ἔθηκα τὸ πρόσωπόν μου ὡς στερεὰν πέτραν, καὶ ἔγνων, ὅτι οὐ μὴ αἰσχυνθῶ. ἔδωκαν αὐτῷ χολὴν μετὰ ὄξους μεμιγμένην. καὶ λέγει ὁ δαβίδ, ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμα μου χολήν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος. ἀπήγαγον τὸν χριστὸν εἰς τὸ σταυρῶσαι. καὶ λέγει ἡσαΐας, ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ. ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη, τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ. ἠρώτησεν αὐτὸν ὁ πιλάτος, σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ; καὶ λέγει αὐτῷ ὁ χριστός, σὺ εἶπας. ὁ δὲ πιλάτος παρέδωκε τὸν ἰησοῦν ἵνα σταυρωθῇ. καὶ λέγει ὁ δαβίδ διὰ τοὺς ἥλους, ὤρυξαν χεῖράς μου καὶ πόδας μου. ἐκέντησαν τὴν πλευρὰν αὐτοῦ μετὰ ξίφους. καὶ λέγει ζαχαρίας, ἐπιβλέψονται πρός με εἰς ὃν ἐξεκέντησαν. ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος εὑρισκομένου τοῦ χριστοῦ ἐν τῷ σταυρῷ, ἀπὸ ὥρας ἕκτης ἕως ὥρας ἐννάτης. καὶ λέγει ζαχαρίας, καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη γνωστὴ τῷ κυρίῳ, καὶ οὐχ ἡμέρα, καὶ οὐ νύξ, καὶ πρὸς ἑσπέραν φῶς ἔσται, καὶ ἔσται κύριος εἰς βασιλέα ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσται κύριος εἷς, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἕν. πρόσεχον γοῦν, ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἡ νὺξ διαδέχεται τὴν ἡμέραν, καὶ ἡ ἡμέρα τὴν νύκτα. ἐπὶ δὲ τῆς τοῦ χριστοῦ σταυρώσεως οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος, καὶ εἰ μὲν κατὰ τὴν πολλάκις συνήθως γινομένην ἐπισκότισιν τοῦ ἡλίου ἐν τῷ καιρῷ τῆς αὐτοῦ ἐκλείψεως ἐγένετο, οὐκ ἂν περὶ αὐτῆς ἔλεγεν ὁ προφήτης, ὡς δὲ ἄλλοτέ ποτε. ἐπεὶ δὲ ἡ μὲν κατὰ φύσιν τοῦ ἡλίου ἔκλειψις καὶ ἐπισκότισις ἐν τῷ καιρῷ τῆς μετὰ τῆς σελήνης συνόδου γίνεται, ἐν δὲ τῇ τεσσαρασκαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ αὐτῆς οὐδέποτε, ἀλλ' οὐδὲ χωρεῖ ἵνα γένηταί ποτε, διὰ τοῦτο ὡς ἐξαίσιον καὶ θαυμαστὸν καὶ ὑπὲρ φύσιν πρᾶγμα ἐσημειώσατο ὁ προφητικὸς λόγος, ἵνα γνῶσιν οἱ ἄφρονες, καὶ οἱ μὴ ἔχοντες αἴσθησιν λάβωσιν αἴσθησιν, ὅτι ἐπὶ τῷ τοῦ χριστοῦ πάθει ὁ ἥλιος ἐσκοτίσθη, καὶ οἱ μάταιοι τῶν ἀνθρώπων οὐκ ἐπίστευσαν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ θεός. αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν, τοῦ ναοῦ τὸ καταπέτασμα ἐσχίσθη εἰς δύο ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω. τὰ μνημεῖα ἀνεῴχθησαν, καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθη (ὡς λέγει τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον) καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν ἱερουσαλήμ, καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς, καὶ οἱ μάταιοι τῶν ἀνθρώπων οὐκ ἐπίστευσαν, ἀλλ' ἐπωρώθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία, καὶ ἐν τῇ σκοτίᾳ περιπατοῦντες ἀπέθανε. καὶ λέγει ἡσαΐας, οὐκ ἔστιν εἶδος αὐτῷ, οὐδὲ κάλλος. καὶ εἴδομεν αὐτόν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος, ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, ἐκλεῖπον τὸ εἶδος αὐτοῦ παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. περὶ δὲ τοῦ σταυροῦ κείσθω ὁ λόγος, καὶ ἐν τῷ προσήκοντι καιρῷ ἐροῦμεν. παρειστήκεισαν δὲ τῷ σταυρῷ ἡ μήτηρ τοῦ ἰησοῦ, καὶ ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ὁ ἰωάννης. τί δὲ καὶ περὶ τούτου λέγει, ἀκούσωμεν. ἦν ἄνθρωπος ἐν ἱερουσαλήμ, ᾧ ὄνομα συμεών, καὶ ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἅγιος καὶ δίκαιος, καὶ ἦν αὐτῷ κεχρηματισμένον ὑπὸ τοῦ θεοῦ, μὴ ἰδεῖν θάνατον, ἕως οὗ ἴδῃ τὸν χριστόν. καὶ ὡς ἀπήγαγον εἰς τὸ ἱερὸν τοῦτον παιδίον ὄντα, ἐπὶ τῷ πληρῶσαι τὰ ἐν τῷ νόμῳ γεγραμμένα περὶ αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ὁ συμεὼν ἐδέξατο αὐτὸν τὸν χριστὸν ἐν ταῖς ἀγκάλαις αὐτοῦ, ἱερεὺς γὰρ ἦν, καὶ εἶπε, νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου δέσποτα κατὰ τὸ ῥῆμά σου ἐν εἰρήνῃ, ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου, ὃ ἡτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν. φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν, καὶ δόξαν λαοῦ σου ἰσραήλ. καὶ στραφεὶς πρὸς τὴν παρθένον εἶπεν, ἰδοὺ οὗτος κεῖται εἰς πτῶσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ ἰσραήλ, καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον, καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία, ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί. καὶ σκόπει τί βούλεται τὰ λεγόμενα. ἀπὸ θεοῦ ἦν ὡρισμένον, ἵνα οὐδὲν ἴδῃ θάνατον ὁ συμεών, πρὶν ἢ ἴδῃ τὸν χριστόν, καὶ ἐγένετο ὑπέργηρως. ἰδὼν δὲ τὸν χριστόν, εἶπεν, νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου δέσποτα, κατὰ τὸ ῥῆμά σου. διὰ γοῦν τούτου τοῦ ῥήματος ἔδειξε πάντως, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ θεὸς ὁ χρηματίσας αὐτόν, ἵνα μὴ ἴδῃ θάνατον, καὶ ὡς δεσπότην θανάτου καὶ ζωῆς, αἰτεῖ δὲ αὐτοῦ τὴν ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα ἀπόλυσιν. τὸ δέ, οὗτος κεῖται εἰς πτῶσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ ἰσραήλ, δηλονότι οἱ μὲν εἰς

αὐτὸν

αὐτὸν πεπιστευκότων, ἔπεσον ψυχικῶς. οἱ δὲ πιστεύσαντες ἀνέστησαν ἀπὸ τοῦ τῆς ἁμαρτίας πτώ-
ματος. τὸ δὲ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον, ὅτι πάντες περὶ τοῦ χριστοῦ ἀντέλεγον. οἱ μὲν γὰρ ἔλεγον,
ὅτι ἀγαθός ἐστιν, οἱ δὲ, ὅτι πονηρός. ἀλλὰ δὴ καὶ ἐπ' αὐτῷ τῷ σταυρῷ ἀντέλεγον δύο λῃσταί.
συνεσταύρωσαν γὰρ μετὰ τοῦ χριστοῦ λῃστὰς δύο, ἕνα ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, καὶ ἕνα ἐξ εὐωνύμων. καὶ
ὁ μὲν εἷς ἰδὼν τὸν χριστὸν ἐν τῷ σταυρῷ, ἐβλασφήμει κατ' αὐτοῦ. ὁ δ' ἄλλος ἐπετίμησεν αὐ-
τῷ, εἰπὼν, οὐδὲ φοβῇ σὺ τὸν θεὸν, ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ κρίματι εἶ; καὶ ἡμεῖς μὲν γὰρ δικαίως, ἄξια
γὰρ ὧν ἐπράξαμεν ἀπολαμβάνομεν, οὗτος δὲ οὐδὲν ἄτοπον ἔπραξε. καὶ λέγει τῷ ἰησοῦ, μνήσθη-
τί μου κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. καὶ ἐσώθη, ὁ δ' ἄλλος ἀπώλετο. τὸ δὲ, σοῦ δὲ αὐτῆς
τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία, ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισ-
μοί, ἔχει οὕτω. τινὲς τῶν αἱρετικῶν ἐδόξαζον, ὅτι ὁ χριστὸς υἱὸς μὲν ἐστι τοῦ θεοῦ καὶ θεὸς ἀληθὴς, ἄν-
θρωπος δὲ ἀληθὴς οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ κατὰ φαντασίαν ἐγένετο ἄνθρωπος. καὶ ἐδόκει μὲν εἰς τοὺς
πολλοὺς τοῦτο, ὅτι ὁμολογουμένως ἄνθρωπος ἐστὶν, οὐ μὴν δὲ καὶ ἦν κατὰ ἀλήθειαν ἄνθρωπος.
τοῦτο γοῦν προειδὼν ὁ συμεὼν, ὡς προφήτης, εἶπε τῇ θεοτόκῳ, καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν
διελεύσεται ῥομφαία, ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί. τοῦτο
δηλοῦντος τοῦ λόγου, ὅτι ὅταν ἴδωσιν οἱ ἄνθρωποι σὲ τὴν μητέρα αὐτοῦ λυπουμένην καὶ θρη-
νοῦσαν καὶ κλαίουσαν, θεωροῦσαν τοῦτον ἐν τῷ σταυρῷ, μέλλουσι πληροφορηθῆναι καὶ πιστωθῆναι
οἱ ἔχοντες περὶ αὐτοῦ τοὺς διαλογισμοὺς, ὅτι ὁμολογουμένως καὶ ἄνθρωπος ἐστὶ, καὶ σὸς υἱὸς ὑπάρ-
χει. ἡ γὰρ ἁγία αὐτοῦ μήτηρ ἐλυπήθη μὲν θεωροῦσα τὸν υἱὸν αὐτῆς ἐν τῷ σταυρῷ, ἐξεδέχετο δὲ
ὅμως καὶ τὴν τριήμερον αὐτοῦ ἀνάστασιν, καὶ ἠγάλλετο, ὅπερ δὴ καὶ ἐγένετο. βλέπεις πῶς πάν-
τα τὰ εἰς τὸν χριστὸν γεγονότα προεῖπον οἱ προφῆται καὶ οἱ ἅγιοι, ὡς καὶ περὶ τῆς παρούσης ὑπο-
θέσεως; καὶ ὑμεῖς μὲν ὡς ἐκεῖνοι ἔλεγον, ὅτι κατὰ φαντασίαν ἐγένετο ἄνθρωπος, τοῦτο οὐ λέγε-
τε, ἀλλὰ ἀληθῆ ἄνθρωπον λέγετε τὸν χριστὸν, ὅμως λέγετε παρόμοιον ἐκείνοις. οὐδὲ γὰρ δοξά-
ζετε, ὅτι αὐτὸς ὁ χριστὸς ἐσταυρώθη, ἀλλ' ὡς δῆθεν τιμῶντες αὐτὸν οἱ μουσουλμάνοι λέγουσιν, ὅτι
ἄλλον ἀντὶ τοῦ χριστοῦ ἐσταύρωσαν οἱ ἰουδαῖοι, φαντασθέντες ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ χριστός. κἂν γὰρ κα-
θόλου ἐπὶ τοῦ χριστοῦ οὐ δοξάζητε φαντασίαν, ἀλλ' ἐπεὶ ὁπωσοῦν λέγετε περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἐγένετο
ἄλλο παρὰ τὴν ἀλήθειαν, ἀπαραιτήτως καὶ ὑμεῖς εἰς τὴν αὐτὴν περιπίπτετε πλάνην. ὅμως εἴ-
περ συνέλθητε μετ' ἐκείνων εἰς λόγους, καὶ ἐκεῖνοι μὲν εἴπωσιν, ὅτι παντελῶς ἐγένετο ὁ χριστὸς
κατὰ φαντασίαν ἄνθρωπος, ὑμεῖς δὲ ἀντιλέγοντες εἴπητε, ὅτι οὐκ ἔστιν οὕτως, ἀλλὰ κατὰ ἀλή-
θειαν μὲν ἐγένετο ἄνθρωπος. ἐπεὶ δὲ μόνῳ τῷ πάθει ἐγένετο ἡ φαντασία, καὶ ἄλλος ἐστὶν
ἀντ' ἐκείνου ὁ σταυρωθεὶς, ἐκεῖνοι δ' αὖθις ἀντείπωσιν, ὅτι ἐὰν ὑμεῖς μὲν λέγετε, ὅτι ἀπὸ μέ-
ρους ἐγένετο ἡ φαντασία, ἡμεῖς δὲ λέγομεν τὸ καθόλου, τί κατηγορούμεθα παρ' ὑμῶν, εἴπερ
λέγομεν τὸ καθόλου φαντασίαν. οὐδὲ γὰρ ἀντίκειταί ποτε τὸ μέρος τῷ καθόλου. ἐρωτῶ σε,
τί ἀναγκαίαν καὶ ὁμολογουμένην ἀπόκρισιν μέλλετε δοῦναι αὐτοῖς; πάντως ἔχετε εἰπεῖν
οὐδεμίαν. βλέπεις πῶς ὁ διδάξας τὸ τοιοῦτον δόγμα τοὺς μουσουλμάνους, ἐδίδαξε κακῶς; ἢ γὰρ
ἀγνοῶν ἐδίδαξεν ὃ οὐκ ἐγίνωσκεν, ἢ γινώσκων ἔκρυψε τὴν ἀλήθειαν. ἀλλ' ἡμεῖς οἱ χριστια-
νοὶ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ διδαχθέντες τὸ ἀληθὲς παρά τε τῶν προφητῶν, παρά τε τοῦ εὐαγγελίου καὶ τῶν
μαθητῶν τοῦ χριστοῦ, τῶν διδαχθέντων παρ' αὐτοῦ, οὕτω φρονοῦμεν, καὶ οὕτω πιστεύομεν, ὅτι ὁ υἱὸς
τοῦ θεοῦ σάρκα λαβὼν ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου καὶ θεοτόκου, ἐγένετο ἄνθρωπος ἀληθὴς, καὶ αὐ-
τὸς ἀπέθανεν ἀληθῶς, καὶ οὐκ ἄλλος. καὶ ἐν τῷ σταυρῷ, καὶ τῷ πάθει, καὶ τῷ θανάτῳ αὐτοῦ καυ-
χώμεθα. καὶ εἰ βούλει, ἄκουσον ἡσαΐου λέγοντος, οὐκ ἔστιν εἶδος αὐτῷ, οὐδὲ δόξα. καὶ εἴδο-
μεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος, ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, ἐκλεῖπον τὸ εἶδος
αὐτοῦ παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὢν, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν, ὅτι
ἀπέστραπται τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ἠτιμάσθη, καὶ οὐκ ἐλογίσθη. οὗτος τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει,
καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται. καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτὸν εἶναι ἐν πόνῳ καὶ ἐν πληγῇ ὑπὸ θεοῦ, καὶ
ἐν κακώσει. αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν, καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἁμαρ-
τίας ἡμῶν. παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτὸν, τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν. πάντες ὡς
πρόβατα ἐπλανήθημεν. ἄνθρωπος τῇ ὁδῷ αὐτοῦ ἐπλανήθη, καὶ κύριος παρέδωκεν αὐτὸν
ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν. καὶ αὐτὸς διὰ τὸ κεκακῶσθαι, οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ. εἶδες πῶς οὐκ

αἰσχύνονται οἱ χριστιανοὶ διὰ τὸ τοῦ χριστοῦ πάθος, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ καυχῶνται, καὶ ἔνδοξοί εἰσι τοῦτο
κηρύττοντες; ποίας γὰρ ἐξηγήσεως δεῖται ἡ παροῦσα προφητεία ἡλίου καθαρώτερον λάμπου-
σα; τίς γὰρ τῶν ἀνθρώπων πάσχει διὰ ἄλλου ἁμαρτίας παρὰ θεοῦ; πάντως οὐδείς. καὶ τίνος τῶν ἀν-
θρώπων θάνατος ἐγένετο ἄλλου ἀνάστασις; καὶ τίνος ἀρρωστία ἐγένετό ποτε ἄλλου ὑγεία; πάντως
ἔχεις εἰπεῖν, οὐδενὸς ἄλλου, ἢ τοῦ χριστοῦ. αὐτὸς γὰρ μόνος ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ αὐτὸς ἠτιμάσθη,
καὶ οὐκ ἐλογίσατο τὴν ἀτιμίαν. αὐτὸς ἦρε τὴν ἁμαρτίαν ἐκ τοῦ μέσου, καὶ αὐτὸς ὠδυνήθη ὑπὲρ
ἡμῶν, καὶ αὐτὸς ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν, ἵνα αὐτὰς ἀπαλείψῃ. καὶ τῷ μώλωπι αὐ-
τοῦ ἡμεῖς πάντες ἰάθημεν. ὁ δὲ μωϋσῆς οὕτως εἴρηκεν, ὄψεσθε τὴν ζωὴν ἡμῶν κρεμαμένην ἀ-
πέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν. τίνος ζωὴ δύναται κρεμασθῆναι ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν;
πάντως οὐδενός. ἀλλὰ καὶ μόνος ὁ χριστὸς ἐκρεμάσθη ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ὅς ἐστιν ἡ ζωὴ τοῦ κόσμου.
αὐτὸς γὰρ εἴρηκε περὶ αὐτοῦ, ἐγώ εἰμι ἡ ζωή, ἐγὼ ἡ ὁδὸς, ἐγὼ ἡ ἀλήθεια. Βλέπεις πῶς εἶπον
οἱ προφῆται περὶ τοῦ θανάτου τοῦ χριστοῦ, ὡς καὶ περὶ τῶν ἄλλων πάντων; διὰ τοῦτο γίνωσκε, ὅτι
ὁμολογουμένως ἀπέθανεν ὁ χριστὸς, καὶ αὐτός ἐστιν ὁ σταυρωθεὶς καὶ ἀποθανὼν, καὶ οὐκ ἄλλος,
ὡς ὑμεῖς λέγετε. καὶ τῷ μώλωπι αὐτοῦ πάντες ἰάθημεν, καὶ τῷ θανάτῳ αὐτοῦ πάντες
ἐζωοποιήθημεν, καὶ τῇ ἀναστάσει αὐτοῦ πάντες ἐνικήσαμεν, καὶ τῷ σταυρῷ αὐτοῦ κατηργή-
θη ἡ τοῦ διαβόλου τυραννὶς, καὶ τοῦ θανάτου τὸ κράτος. εἰ δ' ἴσως ἐρεῖ τις, ὅτι καὶ πῶς ἐστι τοῦτο,
ἐπεὶ μέχρι τὸ παρὸν οἱ ἄνθρωποι ἀποθνήσκουσιν, καὶ ὁ διάβολος ἔτι ἐλεύθερός ἐστι, διόλου
γὰρ πειράζειν τοὺς ἀνθρώπους οὐ παύεται, ἀλλὰ μεγάλῃ τῇ σπουδῇ διεγείρει πάντα ἄν-
θρωπον ἁμαρτάνειν. ἡμεῖς ἐροῦμεν πρὸς αὐτὸν οὕτως, ὅτι ὁ νομιζόμενος θάνατος, οὐκ ἔστι θά-
νατος, ἀλλὰ ὕπνος. τότε γὰρ ἦν ὁ θάνατος θάνατος, ὅτε οὐκ ἦν ἀνάστασις, ἀλλὰ κατείχον-
το αἱ ψυχαὶ ὑπὸ τοῦ ᾅδου. νῦν δὲ ἐπεὶ ἐδωρήθη ἡμῖν παρὰ θεοῦ ἡ ἀνάστασις, ὡς ἐξ ὕπνου
μέλλομεν ἀναστῆναι πάντες ἄνθρωποι, εἴτε εὐσεβεῖς, εἴτε ἀσεβεῖς. καὶ σκόπει πρᾶγμα
φοβερὸν καὶ φρίκης γέμον, εἰς ἄνθρωπον ἔχοντα νοῦν καὶ αἴσθησιν. ἀπὸ τοῦ ἀδὰμ ἐβασίλευσεν
ὁ θάνατος εἰς πάντα ἄνθρωπον, καὶ οὐκ ἦν ἀνάστασις ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἄνευ τοῦ χριστοῦ, καθὼς
παρὰ τῶν προφητῶν μεμαρτύρηται. διὰ δὲ τοῦ θανάτου τοῦ χριστοῦ κατεβλήθη ὁ θάνατος, καὶ ἦλθεν ἡ
ἀνάστασις. καὶ καταλυθέντος τοῦ θανάτου, ἠλευθερώθη ἅπας ὁ κόσμος ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ σατα-
νᾶ, καὶ οἱ πιστεύσαντες καὶ οἱ μὴ πιστεύσαντες εἰς τὸν χριστὸν τῆς τυραννίδος τοῦ διαβόλου πάντες
ἠλευθερώθησαν. καὶ ἴσως εἶπον οὐδὲν ἐπίστευον οἱ μουσουλμάνοι εἶναι ἀνάστασιν, ἐλέγομεν ἂν
λόγους δεικνύντας εἶναι ταύτην ἀληθῆ. ἐπεὶ δὲ καὶ αὐτοὶ στέργουσι καὶ ἐκδέχονται ταύτην δὴ
τὴν ἀνάστασιν, περιττὸν ἥγημαι λέγειν καὶ γράφειν περὶ ταύτης. λέγομεν δὲ μόνον τοῦτο, ὅτι
καθὼς παρελάβομεν καὶ ἐδιδάχθημεν ἀπὸ τῆς ἁγίας γραφῆς, ἣν καὶ οἱ μουσουλμάνοι ἁγίαν κα-
λοῦσιν, ἡ τοῦ χριστοῦ ἀνάστασις ὠφέλεια ἐγένετο ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ. περὶ δὲ τοῦ διαβόλου λέγο-
μεν τοῦτο, ὅτι εἰ καὶ ἀκμὴν οὐ κατεδικάσθη, εὑρίσκεται εἰς τὸν ἴδιον τόπον τὸν τῆς κολάσεως, διὰ
τὸ μὴ γεγονέναι τὴν κρίσιν ἀκμὴν, ἣν μέλλει κρίνειν ὁ χριστός. ἀλλ' οὖν ἐλθόντος τούτου, μέλλει
κληρονομήσειν ὁ διάβολος τὸ ἀτελεύτητον πῦρ, ὅπερ ἐκδέχεται αὐτόν. εἰ γὰρ καὶ δοκεῖ, ὅτι
ζῇ οὗτος, ἀλλ' ὡς τεθνηκότα λογίζου αὐτόν. καὶ ὥσπερ τις φονεὺς ἢ κλέπτης, ἢ ἄλλος τις ποιή-
σας ἔργα θανάτου ἄξια, καὶ καταδικασθεὶς παρὰ τοῦ βασιλέως ἀποτμηθῆναι τὴν κεφαλὴν αὐ-
τοῦ, εἶτα μετὰ τὴν τοιαύτην τοῦ βασιλέως ἀπόφασιν ἐπιζήσει ἡμέρας τινὰς ἐν τῇ φυλακῇ, ὡς
τεθνηκὼς καταλογίζεται οὗτος, εἰ καὶ ἔτι μετὰ τῶν ζώντων εὑρίσκεται, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ
διαβόλου νόησον τοῦτο. ἀφ' οὗ γὰρ ἀνέστη ὁ χριστὸς, ἐκεῖνος ἀπώλετο. ὅτι δὲ πλάττει μέχρι τῶν ἀνθρώ-
πων ὅσα δῆτα καὶ πράττει, οὐχ ὡς ἐξουσίαν ἢ δύναμιν τινὰ ἔχων πράττει, ἀλλ' ὡς πονηρὸς
καὶ ἀπατεὼν ὑποκρίνεται φιλίαν, καὶ συμβουλεύει τὰ ἀπηγορευμένα καὶ βλάπτοντα τοὺς
ἀνθρώπους. καὶ εἰ μὲν εὕρῃ τὸν ὑπακούοντα, δοκεῖ ὅτι ἠδυνήθη καὶ ἐποίησε βλάβην. εἰ δ' οὐχ εὕρή-
σει παραδοχὴν, ἀλλ' ἀποπεμφθῇ οὕτω κενὸς, ἀπέρχεται κατῃσχυμμένος, καὶ μηδεμίαν ἔχων
ἰσχύν. ἄνθρωπος γὰρ πολλάκις ἀναγκάζεται ὑπὸ ἀνθρώπου, καὶ πράττει ἄκων ὅπερ οὔτε βού-
λεται, οὔτε μὴν προαιρεῖται. ὑπὸ δὲ τοῦ διαβόλου, οὐχ οὕτως. ἀλλ' ὁ βουλόμενος πείθεται τῇ μα-
ταίᾳ αὐτοῦ συμβουλῇ. ὁ δὲ μὴ βουλόμενος, λογίζεται αὐτὸν ὡς οὐδέν. τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο πάσχει
πᾶς τις ἄνθρωπος, καὶ ἐπὶ τοῦ ἰδίου λογισμοῦ, ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ διαβόλου. ἔρχεται γὰρ εἰς ἐνθύ-
μησιν

μησιν τινὸς πράγματος, καλοῦ λέγω καὶ αἰσχροῦ. καὶ εἰ μὲν ἔχει τὸν ἄρχοντα αὐτοῦ νοῦν ὑγιᾶ καὶ φρόνιμον, κρίνει τὰς ἐνθυμήσεις καὶ τοὺς λογισμοὺς αὐτοῦ, καὶ διακρίνει τὸ κρεῖττον ἀπὸ τοῦ χείρονος. εἰ δὲ ἀσθενεῖ ὁ ἡγεμὼν αὐτοῦ νοῦς, πράττει τὰ βλαβερὰ ὡς ὠφέλιμα. βλέπεις ὅπως κἂν δοκῇ ὅτι ἔτι ἰσχύει ὁ διάβολος, οὐκ ἔστιν οὕτως, ἀλλ' ἐφθάρη καὶ ἠφανίσθη τέλειον ἡ τυραννὶς αὐτοῦ, ἀναστάντος τοῦ χριστοῦ ἐκ τοῦ τάφου; μετὰ γὰρ τὴν δευτέραν τοῦ χριστοῦ παρουσίαν, μέλλει παραπεμφθῆναι εἰς τὸ ἐξωτέρῳ σκότει, καὶ εἰς ἀτελευτήτῳ πυρί, ὡς ἔστιν εἰς τοῦτο ἄξιος. ἰδοὺ γοῦν ὡς προείρηται, οὕτως ἀναφαίνεται, ὅτι τὰ περὶ τοῦ χριστοῦ ἐξαρχῆς καὶ ἐκ τοῦ κατὰ μικρὸν ἐφαίνοντο. ὅσον δὲ ἤγγιζεν ὁ καιρὸς τῆς αὐτοῦ γεννήσεως, καθαρώτερον καὶ τρανώτερον ἔλεγον περὶ αὐτοῦ οἱ προφῆται. ἀφ' οὗ δὲ ἦλθεν ὁ χριστὸς, δέδωκε τοῖς ἀνθρώποις τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως, ἵνα καθαρῶς τε καὶ ἀψευδῶς νοήσωσι τὴν ἀλήθειαν. μᾶλλον δὲ εἰ χρὴ τ' ἀληθὲς εἰπεῖν, αὐτὸς ὁ χριστὸς ἤνοιξε τοὺς κεκρυμμένους θησαυρούς, καὶ ἔθηκεν εἰς τὸ μέσον, ὥσπερ τι πέλαγος ἄπειρον, ὅπως ὁ βουλόμενος ἀρύηται ἀκωλύτως, τὰ αὐτοῦ καταθύμια καὶ ὠφέλιμα. ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὕτως. ἐπανέλθωμεν δὲ ὅθεν ἐξήλθομεν. κρεμαμένου τοῦ χριστοῦ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, τὶς τῶν στρατιωτῶν ἔνυξεν αὐτοῦ τὴν πλευρὰν μετὰ ξίφους. λέγει γοῦν ζαχαρίας περὶ τούτου, καθὼς καὶ προείπομεν, ὅτι καὶ ἐπιβλέψουσι πρός με εἰς ὃν ἐξεκέντησαν. ἀπέθανε, καὶ λέγει ὁ ἠσαΐας ὅσα καὶ φθάσαντες ἐδηλώσαμεν ἀνωτέρω. λέγει δὲ καὶ ὁ θαυμαστὸς σολομὼν περὶ τοῦ δικαίου καὶ μεγάλου ἰὼβ, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ, ζῶσαι ὥσπερ ἀνὴρ τὴν ὀσφύν σου. ἐρωτήσω δέ σε, σὺ δέ μοι ἀποκρίθητι, ποῦ ἦσθα ὅτε ἐθεμελίωσα τὴν γῆν; ἀνήγγειλόν μοι, εἰ ἐπίστασαι σύνεσιν, ὅτε ἐγεννήθη ἄστρα, ᾔνεσάν με φωνῇ μεγάλῃ πάντες ἄγγελοί μου, καὶ ὕμνησαν. ἔφραξα δὲ θάλασσαν πύλαις, ἐθέμην δὲ αὐτῇ ὅρια, καὶ εἶπον αὐτῇ, μέχρι τούτου ἐλεύσῃ, καὶ οὐχ ὑπερβήσῃ, ἀλλ' ἐν σεαυτῇ συντριβήσονταί σου τὰ κύματα. ἀνάγγειλόν μοι, εἰ σὺ λαβὼν πηλὸν, ἔπλασας ζῶον, καὶ λαλητὸν αὐτὸ ἔθου ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν δὲ ἴχνεσιν ἀβύσσου περιεπάτησας. ἀνοίγονται δέ σοι φόβῳ πύλαι θανάτου, πυλωροὶ δὲ ᾅδου ἰδόντες σε ἔπτηξαν. ὑπολαβὼν δὲ ἰὼβ τῷ κυρίῳ λέγει, οἶδα ὅτι πάντα δύνασαι, ἀδυνατεῖ δέ σοι οὐδέν. ἀκοῇ μὲν γὰρ ὠτὸς ἤκουόν σου τὸ πρότερον, νῦν δὲ ὁ ὀφθαλμός μου ἑώρακέ σε. ἀκήκοας καὶ εἰς τὸν τοῦ κυρίου θάνατον προφητείαν καθαρωτάτην τε καὶ ὑπερλάμπουσαν; αὐτὸς γὰρ ὁ θεὸς ὁ λέγων περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, ὅτι ἔθηκεν ὅρια τῇ θαλάσσῃ, ὅτι ὕμνησαν αὐτὸν οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ, αὐτὸς λέγει τῷ ἰὼβ, μή τοι λαβὼν πηλὸν ἔπλασας ζῶον, καὶ λαλητὸν αὐτὸ ἔθου ἐπὶ τῆς γῆς; ἢ ἐν ἴχνεσιν ἀβύσσου περιεπάτησας; ἀνοίγονται δέ σοι φόβῳ πύλαι θανάτου, πυλωροὶ δὲ ᾅδου ἰδόντες σε ἔπτηξαν; τί ἕτερον λέγων, ἢ ὅτι ἐγὼ ὁ θεὸς ὁ ποιήσας ταῦτα, ἐγὼ ἤνοιξα τὰς πύλας τοῦ θανάτου, τῷ γὰρ φόβῳ μου ἠνοίχθησαν, καὶ ἐμὲ ἰδόντες ἐν τῷ ᾅδῃ, ἔπτηξαν οἱ πυλωροὶ αὐτοῦ. ὅμως τινὸς ἐξηγήσεως δεῖται ἡ παροῦσα προφητεία, οὕτως εὑρισκομένη δήλη, ὡς καὶ τὸν πάντη ἀνόητον καὶ ἀμαθῆ νοῆσαι ταύτην. τὸ γὰρ ἰδόντες με οἱ πυλωροὶ τοῦ ᾅδου ἔπτηξαν, τὴν μετὰ αὐθεντικῆς θεϊκῆς τε ἅμα καὶ ἐξουσιαστικῆς δυνάμεως γεγονυῖαν τοῦ χριστοῦ ἀνάστασιν δηλοῖ, ἔτι γε μὴν καὶ τὴν παντελῆ καὶ καθόλου τοῦ ᾅδου καὶ τοῦ θανάτου κατάλυσιν. ἀλλὰ καὶ ὁ δαβὶδ διαρρήδην οὕτω λέγει, ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν. τῇ τρίτῃ γὰρ ἡμέρᾳ ἀνέστη ὁ κύριος, καὶ διαφθορὰν οὐκ ἐδέξατο τὸ ἅγιον αὐτοῦ σῶμα. ἀποθανόντος γὰρ αὐτοῦ, ἐνετύλιξε τὸ πανάγιον αὐτοῦ σῶμα, ὅτε ἰωσὴφ καὶ νικόδημος, ὡς ἔμπροσθεν εἴπομεν, μετὰ σινδόνος, καὶ σμύρνης, καὶ ἀρωμάτων. καὶ προεφήτευσαν περὶ τοῦ ἐνταφιασμοῦ αὐτοῦ οἱ ἐν τῇ βηθλεὲμ ἐλθόντες μάγοι, γεννηθέντος αὐτοῦ, καὶ κομίσαντες αὐτῷ τόν τε χρυσὸν, τὸν λίβανον, καὶ τὴν σμύρναν. εἶπον οἱ ἰουδαῖοι τῷ πιλάτῳ, κέλευσον ἀσφαλισθῆναι τὸν τάφον. καὶ εἰ μὲν μὴ ἠσφαλίζετο ὁ τάφος, εἶχον ἂν ἴσως πρόφασιν οὗτοι συκοφαντῆσαι τὴν ἀνάστασιν, λέγοντες, ὅτι οὐκ ἐγένετο ἡ προσήκουσα ἀσφάλεια. ἀλλ' ἐπεὶ ἡ πᾶσα καὶ παντοία προσοχὴ καὶ ἀσφάλεια ἐκείνοις ἐπιτέτραπτο, οὐδεμίαν πρόφασιν ἔχουσιν εἰπεῖν ὅλως περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ χριστοῦ. ὡς γὰρ ἤθελον καὶ ἐβούλοντο, οὕτως ἐποιήσαντο καὶ τὴν τοῦ τάφου ἀσφάλειαν. λίθος γὰρ ἐτέθη ἐπάνω τοῦ τάφου μέγας σφόδρα, καὶ σφραγίδι ἐσφραγί-

σαντο περὶ. καὶ τάγμα στρατιωτῶν ἐτάχθησαν εἰς φυλακὴν καὶ ἀσφάλειαν αὐτοῦ. ἀλλ' ἵνα ἐμ-
φραγῶσι τὰ ἀπύλωτα στόματα τῶν ἀχαρίστων ἰουδαίων, τί γίνεται; καὶ τί θαυματουργεῖται τῇ
ὥρᾳ τῆς ἀναστάσεως τοῦ χριστοῦ; σεισμὸς γίνεται μέγας, καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου αὐτοῦ οἱ φυλάσσοντες τὸν
τάφον στρατιῶται, ἐγένοντο ὡσεὶ νεκροί. ὁ δὲ χριστὸς καταλιπὼν τὴν σινδόνα ἐντετυλιγμέ-
νην μετὰ τῶν ἀρωμάτων, ἀνέστη ἐκ τοῦ τάφου. καὶ λέγει δαβὶδ τὸ, ἑσπέρας αὐλισθήσεται κλαυθ-
μὸς, καὶ εἰς τὸ πρωῒ ἀγαλλίασις. κλαυθμὸς μὲν διὰ τὴν ταφὴν, ἀγαλλίασις δὲ διὰ τὴν ἀνά-
στασιν. εἶδες, μᾶλλον δὲ ἀκήκοας αὐθεντικὴν καὶ θεϊκὴν καὶ δεσποτικὴν τοιαύτην ἐξουσίαν
καὶ δυναστείαν; οὐκ ἐξεθαμβήθης καὶ ἐξεπλάγης πρὸς ταῦτα; ἔχεις πάντως εἰπεῖν, ὅτι οὕ-
τως ἐστὶ, καὶ οὐκ ἄλλως. καὶ γὰρ πῶς ἐστὶ δυνατὸν, ἐσμυρνισμένον σῶμα χωρισθῆναι τῆς σιν-
δόνος, καὶ εὑρεθῆναι ἐντετυλιγμένην σώαν καὶ ἀκεραίαν μετὰ τοιούτων κολλητικῶν
ἀρωμάτων; πάντως καὶ τοῦτο ἐν ἐστὶν ἐκ τῶν τοῦ χριστοῦ μεγάλων καὶ ἐξαισίων θαυμάτων. ἀπο-
κεκύλισται δὲ καὶ ὁ λίθος, ἵνα μὴ νομίσωσιν οἱ ἰουδαῖοι ὅτι ὁ χριστὸς ἔτι ἐν τῷ τάφῳ εὑρίσκεται,
ἀναστάντος αὐτοῦ. ἀλλ' ἀπό τε τοῦ σεισμοῦ καὶ τοῦ λίθου, ἔτι τε τοῦ σουδαρίου καὶ τῆς σινδόνος μετὰ τῶν
ἀρωμάτων αὐτοῦ κειμένων οὕτως, ὡς εἴπομεν, ἔλθωσιν εἰς αἴσθησιν, καὶ μνησθῶσι τοῦ κυρίου εἰρη-
κότος, ὅτι οὐδεὶς αἴρει τὴν ψυχήν μου ἀπ' ἐμοῦ, ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτὴν, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν
λαβεῖν αὐτήν. ἀλλ' οὐδ' οὕτως συνῆκαν οἱ τάλανες, ἀλλ' ἔδωκαν ἀργύρια τοῖς στρατιώταις, ἵνα
κρύψωσι τὴν τοῦ χριστοῦ ἀνάστασιν. ὁ μέντοι χριστὸς ἀναστὰς καὶ ἐλθὼν εἰς τοὺς ἀποστόλους, λέγει αὐ-
τοῖς, εἰρήνη ὑμῖν. οἱ δὲ ἐχάρησαν ἰδόντες αὐτόν. εἷς δὲ ἐξ αὐτῶν ὁ θωμᾶς, ἔτυχεν ἀποδημῶν τῇ ὥρᾳ
ταύτῃ. ἀκούσας δὲ περὶ ἀναστάσεως τοῦ χριστοῦ εἶπεν, ἐὰν μὴ ἴδω ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὸν τύπον τῶν
ἥλων, καὶ ἐὰν μὴ βάλω τὴν χεῖρά μου εἰς τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, οὐ μὴ πιστεύσω. καὶ ψηλαφήσας ὁ θω-
μᾶς, εὗρε τὸ ζητούμενον, καὶ μέγα ἀνεβόησεν, ὁ κύριός μου, καὶ ὁ θεός μου. οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς, καὶ ὡς ἔτυ-
χεν. οὐδὲ χαριζόμενοι οἱ ἀπόστολοι ἔλεγον καὶ ὡμολόγουν τὸν χριστὸν θεὸν, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς προσο-
χῆς τε καὶ σκέψεως. καὶ ὁ χριστὸς λέγει πρὸς αὐτὸν, ὅτι ἑώρακάς με πεπίστευκας, μακάριοι οἱ μὴ ἰδόν-
τες καὶ πιστεύσαντες. μετὰ γοῦν τὴν ἀνάστασιν καρτερήσας ὁ χριστὸς ἡμέρας τεσσαράκοντα μετὰ
τῶν ἀποστόλων, καὶ διδάξας αὐτοὺς, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν κατὰ τῶν δαιμόνων, καὶ δύναμιν ἐνερ-
γεῖν θαύματα, ἅτινα ἐποίει ὁ χριστός. καὶ ὅσας ἁμαρτίας λύσουσιν ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα ὦσι καὶ ἐν τῷ οὐρα-
νῷ λελυμέναι. καὶ ὅσας δήσουσιν ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα ὦσι καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ δεδεμέναι. μὴ μόνον δὲ
οἱ ἀπόστολοι, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ εἰς τὸν χριστὸν πεπιστευκότες, καὶ κατὰ τὸν λόγον καὶ τὴν διδασκα-
λίαν τοῦ εὐαγγελίου περιπατήσαντες, τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν ἔλαβον ἀπὸ τοῦ χριστοῦ, ὁ-
ποίαν καὶ οἱ ἀπόστολοι, καὶ τὰ αὐτὰ θαύματα ἐποίουν οἱ ἅγιοι, ἅπερ καὶ οἱ ἀπόστολοι. τῇ δὲ τεσσαρα-
κοστῇ ἡμέρᾳ ἀπῆλθεν ὁ χριστὸς μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, πλησίον ἱερουσαλὴμ,
καὶ λέγει αὐτοῖς, πορευθέντες διδάξατε πάντα τὰ ἔθνη. ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθή-
σεται, ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται. σημεῖα δὲ τοῖς πιστεύσασι ταῦτα παρακολουθήσει, ἐν τῷ
ὀνόματί μου δαιμόνια ἐκβαλοῦσι, γλώσσαις λαλήσουσι καιναῖς, ὄφεις ἀροῦσι, κἂν θανάσιμόν
τι πίωσιν, οὐ μὴ αὐτοὺς βλάψῃ. ἐπὶ ἀρρώστους χεῖρας ἐπιθήσουσι, καὶ καλῶς ἕξουσιν. ὑμεῖς δὲ κα-
θίσατε ἐν τῇ πόλει ἱερουσαλὴμ, ἕως οὗ ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους. καὶ εὐλόγησεν αὐτούς. καὶ
ἐγένετο ἐν τῷ εὐλογεῖν αὐτὸν αὐτοὺς, διέστη ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἀνα-
βὰς ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ. ὅτι μὲν γὰρ οἱ μουσουλμάνοι λέγουσι περὶ τοῦ χριστοῦ, ὅτι εἰς τοὺς
οὐρανοὺς εὑρίσκεται, ἀλλ' οὐχ ὡς ἔχει ἡ ἀλήθεια, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπον ἅγιον καὶ μέγαν, καὶ ἁγιώ-
τερον παντὸς ἀνθρώπου, οὕτω λέγουσι τὸν χριστὸν εἶναι ἐν τῷ οὐρανῷ, περαιτέρω δὲ οὐδαμῶς.
ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ πάντων πλανῶνται τῶν περὶ τοῦ χριστοῦ, οὕτως πλανῶνται καὶ ἐπ' αὐτῷ. εἰ δὲ βού-
λει μαθεῖν τὴν ἀλήθειαν, ἄκουσον τοῦ δαβὶδ λέγοντος, κύριε ψαλῶ σοι ἐν ἔθνεσιν, ὅτι μέγα ἐ-
πάνω τῶν οὐρανῶν τὸ ἔλεός σου, καὶ ἕως τῶν νεφελῶν ἡ ἀλήθειά σου. ὑψώθητι ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς ὁ
θεὸς, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δόξα σου. πρόσεχον ἀκριβῶς, τίνα λέγει ὁ δαβὶδ, ὅτι μέγα ἐπά-
νω τῶν οὐρανῶν τὸ ἔλεος αὐτοῦ, καὶ ἕως τῶν νεφελῶν ἡ ἀλήθεια αὐτοῦ, καὶ τὸ ὑψώθητι ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς
ὁ θεὸς, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δόξα σου. ὁ θεὸς πανταχοῦ ἐστὶ, καὶ οὐκ ἔστι τόπος ἐν ᾧ οὐκ ἔστιν ὁ
θεός. τούτου γοῦν ὄντος ὁμολογουμένου, ἐξ ἀνάγκης τὸν ἄνθρωπον λέγει, ὃν ἀνέλαβεν ὁ υἱὸς καὶ λό-
γος τοῦ θεοῦ, ὃς πρότερον μὲν οὐκ ἦν ἐν τῷ οὐρανῷ, ἀλλ' ἐν τῇ γῇ. νῦν δὲ ἀνήγαγε καὶ ὕψωσε, καὶ ἐκά-
θισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, ὃς ἐστὶ μὲν ἐν τῷ οὐρανῷ, ἐπὶ δὲ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δόξα αὐτοῦ. καὶ

ἐπὶ ξανώτερον καὶ φανερώτερον λέγει ὁ αὐτὸς Δαβὶδ, ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. τίς ἐστιν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; κύριος κραταιὸς καὶ δυνατὸς, κύριος δυνατὸς ἐν πολέμῳ. ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. τίς ἐστιν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; κύριος τῶν δυνάμεων, αὐτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. τί γοῦν σοι δοκεῖ περὶ τῆς τοιαύτης προφητείας; ἐγὼ λέγω, ὅτι ἐὰν ἄλλος προφήτης οὐκ ἐλάλησε περὶ τοῦ χριστοῦ, αὐτὴ μόνη ἡ προφητεία ἤρκει ἀντὶ πολλῶν καὶ μεγάλων ἑτέρων προφητειῶν. ἔδειξε γὰρ ἐν τῷ εἰπεῖν ὁ προφήτης, ὅτι ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης, ὡς περὶ ἐκείνου λέγει, ὃς οὐδέποτε ἦν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀλλὰ κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν ὃν ἔλεγον αἱ οὐράνιοι πύλαι, τουτέστιν αἱ ἀγγελικαὶ δυνάμεις, ἵνα ἀνοιγῶσι, κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν ἀνέβαινε καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης, ὃν ἰδόντες ἐξεθαμβήθησαν, καὶ ἤροντο, τίς ἐστιν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; καὶ πάλιν ἔλεγον οἱ ἐπάνω αὐτοῦ βαστάζοντες τὸν κύριον τῆς δόξης, οὓς εἶδεν Ἰεζεκιὴλ ὁ προφήτης, καθὼς μετ' ὀλίγον ὁ λόγος δηλώσει, ὅτι κύριος κραταιὸς καὶ δυνατὸς, κύριος δυνατὸς ἐν πολέμῳ. τίς γοῦν ἐφάνη δυνατὸς ἐν πολέμῳ; ὁ ἄνθρωπος ὁ ὑπὲρ φύσιν, ὃν ἀνέλαβεν ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου. αὐτὸς γὰρ κατέβαλε τὸν διάβολον, καὶ αὐτὸς κατέλυσε τὴν βασιλείαν τοῦ διαβόλου, ἣν ἐβασίλευεν ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ ἕως τοῦ χριστοῦ. μᾶλλον δὲ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, τὴν τυραννίδα αὐτοῦ, ἣν ἐτυράννει τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. τί γὰρ ξένον, ἵνα νικήσῃ θεὸς τὸν διάβολον; πάντως οὐδέν. ἀλλὰ τοῦτό ἐστι τὸ μέγα καὶ θαυμαστὸν καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις, καὶ ὑπὲρ τὴν δύναμιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἵνα δηλονότι νικήσῃ ὁ ἄνθρωπος τὸν διάβολον. καθὸ γὰρ ἄνθρωπος ἐνίκησεν ὁ χριστὸς τὸν διάβολον, οὐχὶ καθὸ θεός· τίς γὰρ πόλεμος εἰς θεόν; καὶ ὁ χριστὸς ἕνεκεν τούτου εἶπεν, ὅτι ἔρχεται ὁ τοῦ κόσμου ἄρχων, τουτέστιν ὁ διάβολος, καὶ ἐν ἐμοὶ οὐκ ἔχει οὐδέν. ἤγουν πάντες ἄνθρωποι ἁμαρτωλοί εἰσιν, ἐνταῦθα δὲ τοῦ χριστοῦ οὐκ εἶχεν εὑρεῖν ἴχνος, ἢ γνώρισμα ἁμαρτίας. καὶ ἐπεὶ τοὺς πάντας εὕρισκεν ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας κεκρατημένους, καὶ οἱονεὶ δεδεμένους, ἴσχυε κατὰ πάντων, καὶ ἐτυράννει. ὁ δὲ ὑπὲρ φύσιν καὶ ἐξαίσιος ἄνθρωπος, ὃν ἀνέλαβεν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἁμαρτίᾳ οὐχ ὑπέκειτο. καὶ ἐνίκησε καὶ κατέλυσε τοῦ ᾅδου τὰ βασίλεια. διὰ τοῦτο ὁ προφητικὸς λόγος ὁ λέγων, ὅτι κύριος κραταιὸς καὶ δυνατὸς, κύριος δυνατὸς ἐν πολέμῳ, ἔδειξεν αὐτὸν ἄνθρωπον. ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν, ὅτι κύριος τῶν δυνάμεων αὐτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης, ἔδειξεν αὐτὸν θεόν. αἱ γὰρ δυνάμεις τάξεις ἀγγέλων εἰσίν. τίς γοῦν ἐστι κύριος τῶν ἀγγέλων; ὁ θεός. εἶδες πῶς τὸν αὐτὸν ἔλεγον οἱ ἄγγελοι καὶ πάντες οἱ προφῆται πρὸ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ, καὶ μετὰ τὴν γέννησιν, ἐν τῷ θανάτῳ αὐτοῦ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν θεόν τε καὶ ἄνθρωπον; ὁ δέ γε Ἰεζεκιὴλ οὑτωσί φησιν, ἐγὼ ἤμην ἐν μέσῳ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ τοῦ Χοβάρ, καὶ ἀνεῴχθησαν οἱ οὐρανοί, καὶ εἶδον ὅρασιν θεοῦ, καὶ ἐγένετο ἐπ' ἐμὲ χεὶρ κυρίου, καὶ εἶδον νεφέλην μεγάλην, καὶ φέγγος κύκλῳ, καὶ πῦρ ἐξαστράπτον, καὶ ἐν τῷ μέσῳ ὡς ὁμοίωμα τεσσάρων ζώων, καὶ τέσσαρες πτέρυγες τῷ ἑνί, καὶ σπινθῆρες ὡς ἐξαστράπτων χαλκός, καὶ ἐλαφραὶ αἱ πτέρυγες αὐτῶν. καὶ ὁμοίωμα ὑπὲρ κεφαλῆς τῶν ζώων, ὡσεὶ στερέωμα, ὡς ὅρασις κρυστάλλου φοβεροῦ. καὶ ὑπεράνω τοῦ στερεώματος τοῦ ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν, ὡς ὁμοίωμα θρόνου ἐπ' αὐτῷ, καὶ ἐπὶ τοῦ ὁμοιώματος τοῦ θρόνου, ὁμοίωμα ὡς εἶδος ἀνθρώπου ἄνωθεν. καὶ εἶδον ὡς ὅρασιν πυρὸς ἔσωθεν αὐτοῦ. καὶ ὅτι μὲν ἡ τοιαύτη προφητεία πολλὴ καὶ μεγάλη καὶ θαυμαστή ἐστιν, ἣν τινα κατέλιπον διὰ τὸ πλῆθος τῆς γραφῆς, καὶ τὸ πολὺ τῆς ἑρμηνείας, τοῦτο δῆλόν ἐστιν. ἀλλὰ τοῦτο μόνον σκέψαι, ὅτι τὰ τέσσαρα ζῶα, ἅ τινα λέγει ὁ προφήτης πτερωτὰ πτεροῖς τέσσαρσι, καὶ παρακατιὼν λέγει, καὶ ἕτερα δύο ἓν ἕκαστον αὐτῶν ἔχοντα, αὕτη ἐστὶν ἡ μεγίστη τάξις τῶν ἀγγέλων, ἡ παρὰ πάσης τῆς θείας γραφῆς καλουμένη σεραφείμ. ὑπὲρ δὲ τῆς κεφαλῆς ἐκείνων εἶδεν ὁ προφήτης ὁμοίωμα θρόνου, καὶ ἐπάνω τοῦ θρόνου ὁμοίωμα ἀνθρώπου. ἆρά γε χρήζει τοῦτο ἐξηγήσεως; τίς ἐστιν ὁ ἄνθρωπος, ὃν φέρουσιν οἱ μέγιστοι τῶν ἀγγέλων ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν ἐπὶ θρόνου καθήμενον; πάντως οὐδεὶς ἄλλος, ἀλλ' ἢ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὃν οἱ προφῆται πάντες ἐκήρυξαν θεόν τε καὶ ἄνθρωπον. καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. σὺ δὲ μετὰ τῶν ἄλλων λέγεις, ὅτι ἐπεὶ λέγουσιν οἱ χριστιανοί, ὁ χριστὸς θεός ἐστι, πῶς ἔπαθεν; οὐ γὰρ πάσχει θεός. καὶ ὅτι, ἐπεὶ θεός ἐστι, πῶς οὐδὲν ἔσωσε τὸν ἄνθρωπον ψιλῷ λόγῳ καὶ ἁπλῶς, ἀλλ' ὥσπερ ἀδύνατον ἐγένετο ἄνθρωπος, καὶ ἀπέθανεν, ἵνα σώσῃ τὸν ἄνθρωπον.

καὶ ὅτι μὲν θεὸς οὐ πάσχει, ἔχω σε αὐτὸν μάρτυρα, ὃς ὁμολογεῖς, ὅτι θεὸς οὐ πάσχει. ὅμως δὲ ἐὰν ἄνθρω-
πος ἀποθνήσκων, εἴτε φυσικὸν θάνατον διὰ νοσήματος, εἴτε καὶ παρὰ φύσιν διὰ ξίφους, ἢ καὶ ἑτέ-
ρου συμβεβηκότος, τὸ μὲν σῶμα πάσχει καὶ ἀποθνήσκει, ἡ δὲ τούτου ψυχὴ ἀπαθὴς μένει καὶ ἀθά-
νατος, τίς ἐστι τοσοῦτον ἀνόητος, ὥστε παθητὴν εἶναι τὴν θεότητα νομίσαι; ἀλλ᾽ οὐδ᾽ οὕτως ἀφῆκεν ὁ
διάβολος τὸν ἄνθρωπον ἀπείραστον. οἱ γὰρ ἀρμένιοι τὸν χριστὸν υἱὸν θεοῦ ὁμολογοῦσιν εἶναι αὐτὸν καὶ
θεόν, λέγουσι δέ, ὅτι ὥσπερ ἔπαθε τὸ σῶμα αὐτοῦ, οὕτως ἔπαθε καὶ ἡ αὐτοῦ θεότης. καὶ διὰ τοῦτο ἔχο-
μεν αὐτοὺς αἱρετικούς, καὶ ὑπὸ ἀνάθεμα. τὸ δέ, πῶς οὐδὲν ἔσωσε τὸν κόσμον ὁ χριστὸς ψιλῷ τῷ λόγῳ
ἁπλῶς, ἐγὼ οὐ δύναμαι εἰπεῖν. ὁμολογῶ τὴν ἡμετέραν ἀδυναμίαν, ἀλλὰ καὶ σοὶ τὸ αὐτὸ συμ-
βουλεύω, ἵνα πιστεύῃς τὰ ἄξια μόνης πίστεως, καὶ μὴ ζήτει τὰ ὑπὲρ δύναμιν. τίς γὰρ ἔγνω νοῦν
κυρίου; ἐὰν γὰρ ἐπιγείου βασιλέως πράξεις θεωροῦντες οἱ ἄνθρωποι, τὰς μὲν πράξεις στέργουσι
καὶ ἀσπάζονται, περαιτέρω δὲ οὐ ζητοῦσιν οὐδὲ περιεργάζονται ἢ πολυπραγμονοῦσι, πόσῳ μᾶλ-
λον εἰς τὸν βασιλέα τῶν βασιλέων καὶ κύριον τῶν κυριευόντων, μᾶλλον δὲ τὸν προαιώνιον βασιλέα
τῶν οὐρανῶν ἐστιν ἄτοπον ἐρευνᾷν καὶ περιεργάζεσθαι; ἓν ἐστι τὸ ζητούμενον μόνον, τὸ ἀναφανῆναι τὸν
χριστὸν υἱὸν θεοῦ, τούτου δὲ ὁμολογουμένου καὶ ἀποδειχθέντος παρὰ πάσης τῆς θείας γραφῆς, στέργε
καὶ ἔχε κατὰ νοῦν, ὅτι ἐπεὶ ὁ θεὸς παντοδύναμός ἐστι, καὶ τό, ἵνα σώσῃ τὸν κόσμον διά τε ἀγγέλου,
καὶ διὰ λόγου, καὶ ἀλλοτρόπως, ὡς ἐκεῖνος ἐπίσταται καὶ γινώσκει, καὶ ἠδύνατο καὶ δύναται τοῦτο.
ἀλλ᾽ ὁ θεὸς οὐ ποιεῖ ὅσα δύναται, ἀλλ᾽ ὅσα βούλεται. ὅσα γὰρ βούλεται καὶ δύναται, οὐ μὴν ὅσα δύναται
καὶ βούλεται. δύναται γὰρ ἵνα ποιήσῃ μυρίους κόσμους, ἀλλ᾽ οὐ βούλεται, καὶ ἐποίησεν ἕνα. δύναται
ἵνα ποιήσῃ καὶ ἄλλας μυριάδας ἀγγέλων, ἀλλ᾽ οὐκ ἠβουλήθη. διὰ τοῦτο μὴ ζήτει περαιτέρω χω-
ρεῖν, ἐπεὶ εἴπερ εὕρῃ χώραν τὸ τοιοῦτον ἀτόπημα, πολλὰ ἐκ τούτου τὰ ἄτοπα ἕψεται. καὶ σκό-
πει πῶς δύναται ἐρωτᾷν ὁ τὰ τοιαῦτα τολμῶν, διὰ τί ἐπεὶ ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐπίσταται πρὶν γε-
νέσεως αὐτῶν, καὶ εἰδὼς ὅτι ὁ διάβολος μέλλει πεσεῖν, διατί ἵνα ποιήσῃ αὐτόν. καὶ μεθὸ τρα-
χηλιάσας κατὰ τοῦ θεοῦ, ἀντὶ ἀγγέλου καὶ φωτὸς ἐγένετο σκότος καὶ διάβολος, πῶς οὐδὲν ἔφθει-
ρεν αὐτὸν ὁ θεός, ἀλλ᾽ εἴασεν αὐτόν, καὶ ἀπατήσας τὸν ἀδάμ, ἀπέστησε καὶ αὐτὸν μακρὰν ἀπὸ
τοῦ θεοῦ, καὶ ἔτι παρακινεῖ πάντας ἀνθρώπους εἰς τὸ ἁμαρτάνειν, καὶ ἁμαρτάνοντες στεροῦνται
τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, καὶ τοῦ παραδείσου. καὶ ἄλλα μυρία ἄτοπα καὶ κακὰ μέλλουσιν ἀνακύψειν,
ἑνὸς ἀτόπου δοθέντος. διὰ τοῦτο ἐστὶ δίκαιον, ἵνα πίστει δεχώμεθα τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ πεπραγ-
μένα, καὶ οὐκ ἐξετάσει καὶ πολυπραγμοσύνῃ διδῶμεν αὐτά, ἀλλ᾽ ὅμως διὰ τὸ πολύ σου
περίεργον εἴπωμεν λογισμόν τινα περὶ τούτου. καὶ εἰ ἔχεται τῆς ἀληθείας, δόξα τῷ ἁγίῳ θεῷ.
εἰ δ᾽ οὖν, ἀπέμεινεν εἰς ἐκεῖνον τὸν μόνον γινώσκοντα τὴν πᾶσαν ἀλήθειαν. γράφει ὁ μωϋ-
σῆς, μᾶλλον δὲ λέγει ὁ θεὸς διὰ τοῦ μωϋσέως, ὅτι ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς
ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου. λέγει ὁ χριστὸς ἐν τῷ εὐαγ-
γελίῳ, ὁ ἀγαπῶν με, ἀγαπηθήσεται ὑπὸ τοῦ πατρός μου. λέγει ἠσαΐας, τάδε λέγει κύριος,
μὴ γυνὴ ἐπιλήσεται τὰ ἔκγονα αὐτῆς, εἰ δὲ καὶ γυνὴ ἐπιλήσεται, ἐγὼ οὐκ ἐπιλήσομαι, λέγει
κύριος. καὶ οὕτως ἐστὶν ἡ ἀλήθεια. ὑπὲρ μητέρα καὶ πατέρα μυριοπλασίως ἀγαπᾷ ὁ θεὸς τὸν ἄν-
θρωπον, καὶ ἐπέκεινα. διὰ τοῦτο ὀφείλει πᾶς ἄνθρωπος ὑπὲρ πατέρα, μητέρα, γυναῖκα, τέ-
κνα, ἀδελφούς, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ψυχήν, ἀγαπᾷν τὸν θεόν. πᾶσα γὰρ ἀρετὴ τοῦ ἀνθρώπου,
καὶ πᾶσα πρᾶξις εἰς αὐτὸ τοῦτο ἀποβλέπει, καὶ τοῦτο ἔχει τὸ τέλος, ἵνα ἀγαπήσῃ τὸν θεόν, καὶ ὅσον
ἀγαπήσει αὐτόν, ὑπὲρ τὸ μυριοπλάσιον ἀγαπᾶται ὑπὸ τοῦ θεοῦ. ἀπὸ ποίου γοῦν τρόπου καὶ
ἀπὸ ποίας πράξεως δύναται ἐλθεῖν ἄνθρωπος εἰς αἴσθησιν, ἵνα ἀγαπήσῃ τὸν θεόν; ἀλλ᾽ ἢ ἀπὸ
τοῦ ἐνθυμηθῆναι καὶ ἀναλογίσασθαι κατὰ νοῦν, ὅτι δι᾽ ἐμὲ τὸν ἁμαρτωλὸν τὸν παραβαίνοντα τὸν τοῦ θεοῦ νό-
μον καὶ τὴν ἐντολήν, ὅν τινα ἠπάτησεν ὁ διάβολος, καὶ ἀπέκτεινε μακρύνας ἀπὸ τοῦ θεοῦ, ἐφόρε-
σεν ὁ θεὸς τὴν ἡμετέραν σάρκα, καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ἀπέθανε δι᾽ ἐμέ, καὶ ὁ ἐκείνου θάνα-
τος γέγονεν ἡμετέρα ζωή, καὶ ἡ ἐκείνου ἀνάστασις ἔδωκεν ἐμοὶ τὸν παράδεισον, καὶ τὴν ἣν ἀπώλεσα
βασιλείαν, καὶ ἄρχεται ἐνθυμεῖσθαι τὴν ἄπειρον τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίαν τε καὶ ἀγάπην. καὶ ἐνθυμού-
μενος ἔρχεται εἰς τὴν τοῦ θεοῦ ἀγάπην, καὶ πληροῖ τὰς ἐντολὰς τοῦ θεοῦ, καὶ τοὺς λόγους τοῦ εὐαγγελίου.
πληρῶν δὲ ταῦτα ὁ ἄνθρωπος, ἀγαπᾶται αὐτὸς ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ὡς πληρωτὴς τῶν αὐτοῦ ἐντολῶν.
καὶ τότε πληροῦται ὁ διὰ τοῦ μωϋσέως ὑπὸ τοῦ θεοῦ λόγος, τό, ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου ἐξ

ὅλης

ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου. πληρωτὴς δὲ καὶ ὁ τοῦ χριστοῦ λόγος ὁ λέγων, ὅτι ὁ ἀγαπῶν με, ἀγαπηθήσεται ὑπὸ τοῦ πατρός μου. καὶ ὁ ἀγαπώμενος παρὰ τοῦ πατρὸς, καὶ παρὰ τοῦ υἱοῦ ἀγαπᾶται. εἷς γάρ ἐστι θεὸς ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός. καὶ διὰ τοῦτο γέγονεν ὁ θεὸς ἄνθρωπος. ἔτι κατὰ καιροὺς ἐλάλησεν ὁ θεὸς τοῖς προφήταις, καὶ ἐφαίνετο ἐν ὁράσεσι πρὸς αὐτούς. ἀλλὰ ποτὲ μὲν διὰ νεφέλης, ὡς τῷ ἰὼβ, ποτὲ δὲ διὰ πυρὸς καὶ γνόφου, ὡς τῷ μωϋσῇ, ποτὲ δὲ δι' αὔρας λεπτῆς, ὡς τῷ ἠλίᾳ. ὡς καὶ ὥσπερ ὁ προφήτης οὕτωσι φησιν, ἐγὼ ὁράσεις ἐπλήθυνα, καὶ ἐν χερσὶ προφητῶν ὡμοιώθην. ὡμοιώθην εἶπεν, οὐκ ὤφθην, ὡς βούλεται σχηματίζει τὰς ὄψεις. νῦν δὲ ὡς φιλάνθρωπος καὶ οἰκτίρμων, ἀγαπήσας τὸν ἄνθρωπον ὅν περ οὔτε γλῶσσα δύναται εἰπεῖν, οὔτε νοῦς ἐννοῆσαι, ὥσπερ πρώην διὰ τῶν ἄλλων ἐπαλλήλων θεωριῶν ὡμίλει τοῖς δούλοις αὐτοῦ τοῖς ἁγίοις, οὕτω διὰ μέσης σαρκὸς, ὡς παραπετάσματος ὡμίλησε. καὶ ἔτι ἀπόκειται ὁμιλεῖν τοῖς δούλοις καὶ φίλοις αὐτοῦ, καθὼς ἔδειξε τοῦτο πρὸ τῆς ἀναστάσεως, καὶ μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν αὐτοῦ. καὶ ἔτι ἐλπίζομεν πάντες οἱ χριστιανοὶ, ὅτι θεὸς ὢν ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ, γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον, οὐκ ἦλθεν ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα διδάξῃ τὸν κόσμον, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὁ θεὸς, ὁ παρὰ τῶν ἁγίων προφητῶν κηρυχθεὶς, καὶ ἵνα πιστεύσωσιν εἰς αὐτὸν, καὶ οἱ πιστεύοντες καὶ βαπτισθέντες σωθῶσιν, οἱ δὲ ἀπιστήσαντες κατακριθῶσι. μετὰ δὲ ταῦτα ἀπόκειται, ἵνα πάλιν ἔλθῃ, οὐχ ὡς τὸ πρώην ἐν εὐτελεῖ τῷ σχήματι καὶ ταπεινῇ καταστάσει, καὶ ἄνθρωπος μὲν τὸ φαινόμενον, θεὸς δὲ τὸ νοούμενον, ἀλλ' ὡς θεὸς φανερὸς, καὶ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, καὶ ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ μετὰ πάντων τῶν ἀγγέλων καὶ πάντων τῶν οὐρανίων ταγμάτων. καθὼς ὁ δαβὶδ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηκεν, ὅτι ἔρχεται κρῖναι τὴν γῆν, κρῖναι τὴν οἰκουμένην. καὶ αὐτὸς ὁ χριστὸς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις οὕτωσὶ γράφων εἴρηκεν, ὅταν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ, τότε καθίσει ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καὶ συναχθήσονται πάντα τὰ ἔθνη ἔμπροσθεν αὐτοῦ, καὶ ἀφοριεῖ αὐτοὺς ὥσπερ ὁ ποιμὴν ἀφορίζει τὰ πρόβατα ἀπὸ τῶν ἐρίφων, καὶ στήσει τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τουτέστι τοὺς δικαίους, τὰ δὲ ἐρίφια ἐξ εὐωνύμων, ἤγουν τοὺς ἁμαρτωλούς. καὶ δώσει τοῖς μὲν ἁμαρτωλοῖς κόλασιν αἰώνιον, τοῖς δὲ δικαίοις ζωὴν αἰώνιον, καὶ τὸν παράδεισον, καὶ πολλὰ ἀγαθά. ἀλλὰ καὶ δανιὴλ οὕτωσὶ φησιν, ἐθεώρουν ἕως οὗ θρόνοι ἐτέθησαν, καὶ ὁ παλαιὸς τῶν ἡμερῶν ἐκάθισεν. ὁ θρόνος αὐτοῦ ὡσεὶ φλὸξ πυρὸς, οἱ τροχοὶ αὐτοῦ πῦρ φλέγον, ποταμὸς πυρὸς εἷλκε πορευόμενος ἔμπροσθεν αὐτοῦ, χίλιαι χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ, καὶ μύριαι μυριάδες παρειστήκεισαν αὐτῷ. κριτήριον ἐκάθισε, καὶ βίβλοι ἀνεῴχθησαν. ἐθεώρουν ἐν ὁράματι, καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος ἦν, καὶ ἕως τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἔφθασεν, καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ προσηνέχθησαν αὐτῷ, καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία, καὶ πάντες οἱ λαοὶ, φυλαὶ, γλῶσσαι αὐτῷ δουλεύσουσι, καὶ ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐξουσία αἰώνιος, ἥτις οὐ παρελεύσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφθαρήσεται. ἔφριξε τὸ πνεῦμά μου, ἐγὼ δανιὴλ ἐν τῇ ὄψει μου, καὶ αἱ ὁράσεις τῆς κεφαλῆς μου συνετάρασσόν με. καὶ ἰδοὺ πρόσεχον ἀκριβῶς, τὰ παρὰ τοῦ προφήτου λεχθέντα. ἐθεώρουν φησὶν, ἕως οὗ θρόνοι ἐτέθησαν, καὶ ὁ παλαιὸς τῶν ἡμερῶν ἐκάθισε. τίς ἐστιν ὁ παλαιὸς τῶν ἡμερῶν; ὁ θεός. τίνες ἐλειτούργουν αὐτῷ, τουτέστιν ἐδούλευον; καὶ τίνες οἱ παριστάμενοι χίλιαι χιλιάδες, καὶ μύριαι μυριάδες; πάντες ἄγγελοι. ποῖον ἐστι τὸ κριτήριον; οὐδὲν ἄλλο, ἀλλ' ἢ τὸ κριτήριον ὃ εἶπεν ὁ δαβὶδ περὶ τοῦ χριστοῦ, ὅτι ἔρχεται κρῖναι τὴν γῆν, κρῖναι τὴν οἰκουμένην. καὶ ὁ αὐτὸς χριστὸς εἶπε περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι ἐν ἐκείνῳ τῷ κριτηρίῳ μέλλει κρίνειν πᾶσαν τὴν γῆν. ἓν γὰρ καὶ τὸ αὐτό ἐστι κριτήριον πατρός τε καὶ υἱοῦ. ποῖος δέ ἐστιν ὁ πύρινος ποταμὸς, ὃν εἶπεν ὁ προφήτης πορευόμενον ἔμπροσθεν τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν; ὁ μέλλων ὑποδέξεσθαι τὸν διάβολον, καὶ πάντας τοὺς ἁμαρτωλούς. καὶ τίνες εἰσὶν αἱ βίβλοι, αἵ τινες ἀνεῴχθησαν; οὐδὲν ἄλλο, ἢ αἱ τῶν ἀνθρώπων πράξεις, αἵ τινες μέλλουσι ἀνακαλυφθῆναι ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ. ποῖος δέ ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὃν εἶπεν ἐν τῇ ὁράσει αὐτοῦ ὁ δανιὴλ ἐρχόμενον μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ φθάσαντα ἕως τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν, πρὸς ὃν καὶ ἐδόθη ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία, καὶ πάντες οἱ λαοὶ, φυλαὶ, γλῶσσαι, ὥστε προσκυνῆσαι καὶ δουλεῦσαι αὐτῷ, καὶ ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐστὶν ἐξουσία αἰώνιος, ἥτις οὐ παρελεύσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφθαρήσεται; πάντως ἱκανή ἐστιν ἡ προφητεία

φυτεία αὕτη, ἵνα καὶ τὴν πάντη ἀνόητον ἀγάγῃ εἰς αἴσθησιν, καὶ νόησιν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ, ὁ ἀναβιβάσας τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἀνελάβετο καὶ ἀνήγαγεν ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ αὐτοῦ. καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ τιμὴ, καὶ ἡ ἀρχὴ, καὶ ἡ βασιλεία, καὶ αὐτῷ προσκυνήσουσι πάντες ἄγγελοι θεοῦ, καὶ αὐτῷ προσκυνήσουσι πᾶσαι αἱ φυλαὶ καὶ γλῶσσαι, καθὼς καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν οἱ προφῆται ἐκήρυξαν. καὶ αὐτός ἐστιν ὁ καθίσας ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ, ὡς ὁ δαβὶδ λέγει. καὶ αὐτοῦ ἐστιν ἡ αἰώνιος βασιλεία, ἥ τις οὐ παρελεύσεται. καὶ αὐτοῦ ἐστιν ἡ ἐξουσία, ἥ τις οὐ διαφθαρήσεται, ἑτέρου δὲ ἀνθρώπου οὐδαμῶς. οὐδὲ γὰρ ἐγεννήθη πρὸ τοῦ ἡλίου ἄνθρωπος, ἀλλ' ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ, καθὸ θεὸς, οὐ καθὸ ἄνθρωπος. οὐδὲ γὰρ δύναται ἔχειν ἐξουσίαν αἰώνιον ἄνθρωπος, οὐδὲ βασιλείαν ἀπέλευτον ἄλλος, ἀλλ' ἢ μόνον ὁ ἄνθρωπος, ὃν ἀνελάβετο ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ, καὶ ἔστιν ἀχώριστος αὐτοῦ. ταῦτα πάντα ἰδὼν ὁ δανιὴλ, καὶ θαυμάσας μὲν ὡς εἰκὸς, μὴ δυνηθεὶς δὲ κατανοῆσαι τὸ μέγα καὶ παράδοξον τοῦτο θαῦμα καὶ μυστήριον, εἶπεν, ἔφριξε τὸ πνεῦμά μου, ἐγὼ δανιὴλ ἐν τῇ ὄψει μου, καὶ αἱ ὁράσεις τῆς κεφαλῆς μου συνετάρασσόν με. ὃν δὲ ἰδὼν δανιὴλ ὁ μέγας, ἔφριξε τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ συνεταράχθησαν αἱ ὁράσεις τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, τοῦτον οἱ μουσουλμάνοι οὐχ ὁμολογοῦσι θεόν. καὶ τίς οὕτως ἀναίσθητος, ὃς αὐτοὺς οὐ μὴ καταγνώσεται ὑπερβαλλόντως αὐτῶν;

ΟΤΙ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΑΝΑΛΗΨΙΝ, ΟΙ ΔΩΔΕΚΑ ΜΑΘΗΤΑΙ ΑΥΤΟΥ ΠΑΣΑΝ ΤΗΝ ΟΙ-

κουμένην ἐδίδαξαν τοῖς θαύμασι πιστούμενοι, καὶ περὶ τῆς ἀεὶ παρθένου θεοτόκου, ἔτι τε περὶ τῆς τοῦ χριστοῦ σαρκώσεως, καὶ τοῦ σταυροῦ, καὶ τῶν εἰκόνων.

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΤΡΙΤΗ.

ΟΤΙ μὲν ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ θεὸς καὶ ἄνθρωπος ἐκηρύχθη παρὰ πάντων τῶν ἁγίων καὶ προφητῶν, ἀλλὰ δὴ καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, ἱκανῶς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἀποδέδεικται. φέρε δὴ λοιπὸν ἐξετάσαντες, ἴδωμεν καὶ περὶ πάντων τῶν μετὰ ταῦτα ἐπακολουθησάντων πραγμάτων. πρὸ πῶν γὰρ ὁ χριστὸς, ὅτι ἰδοὺ ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα μου ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς αὐτοῦ ἀναλήψεως, λέγει τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις, πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει. ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς, σωθήσεται. ὁ δὲ ἀπιστήσας, κατακριθήσεται. ὑμεῖς δὲ καθίσατε ἐν τῇ πόλει ἱερουσαλὴμ, ἕως οὗ ἐνδύσησθε τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν. καὶ προσκυνήσαντες αὐτὸν ἀπῆλθον. καὶ μεθ' ἡμέρας τινὰς, καθημένων ὁμοθυμαδὸν τῶν ἀποστόλων, ἐγένετο ἦχος ὥσπερ σφοδροῦ τινὸς πνεύματος, καὶ ἐνεπλήσθησαν ἅπαντες θείας χάριτος. οὐχ ὡς ἀδυνάτως ἔχοντος τοῦ χριστοῦ δοῦναι αὐτοῖς τὴν χάριν, ἔτι εὑρισκομένου αὐτοῦ ἐν τῇ γῇ, ἀλλ' ἵνα γνῶσι πάντες, ὅτι εἷς θεός ἐστιν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς, καὶ μία καὶ ἡ αὐτή ἐστι τοῦ τε πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ φύσις καὶ δύναμις. ἔδωκε μὲν ὁ χριστὸς ἔτι ἐν τῇ γῇ ὢν, πρὸς τοὺς ἀποστόλους δύναμιν καὶ ἐξουσίαν τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, τουτέστι τοῦ διαβόλου. ἀπέστειλε δὲ καὶ ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τὴν χάριν αὐτοῦ εἰς αὐτούς. καὶ ἐμπλησθέντες, ὡς εἴρηται, οἱ ἀπόστολοι θείας χάριτος, ἔγνωσαν τὰ ὑπὲρ φύσιν ἕκαστος αὐτῶν, πᾶσαν γλῶσσαν παντὸς γένους τοῦ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν μετὰ πάσης ἀκριβείας. καὶ σκόπει διατί; ὅτι ἐνεχειρίσθησαν τὴν τῆς οἰκουμένης διδασκαλίαν καὶ προστασίαν, ἐδόθη πρὸς αὐτοὺς ἡ τῶν γλωσσῶν γνῶσις, ἵνα μὴ ἔχωσι χρείαν ἑρμηνέως, ἀλλ' αὐτοὶ εὑρίσκωνται καὶ ἑρμηνεῖς καὶ διδάσκαλοι, καὶ ἤρξαντο διδάσκειν ἀρξάμενοι ἀπὸ ἱερουσαλήμ. οὕτω γὰρ γέγραπται διὰ τοῦ ἡσαΐου, ἐκ σιὼν ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος κυρίου ἐξ ἱερουσαλήμ. οἱ γοῦν ἰουδαῖοι ἔτι πεπωρωμένην ἔχοντες τὴν καρδίαν, οὐ συνῆκαν. καὶ ἐπληρώθη ἐπ' αὐτοῖς τὸ ἐν τῷ νόμῳ γεγραμμένον, τὸ ἐν ἑτερογλώσσοις καὶ ἐν χείλεσιν ἑτέροις λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ, καὶ οὐδ' οὕτως εἰσακούσονταί μου, λέγει κύριος. καὶ ἔλεγον διδάσκοντες οἱ ἀπόστολοι τὸν λαὸν, ὅπως πιστεύσωσιν εἰς τὸν χριστὸν, καὶ ὁμολογῶσιν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος. καὶ ἐγένοντο διὰ τῶν ἀποστόλων θαύματα καὶ τεράστια ἄπειρα, οὐχ οὕτως αὐθεντικῶς καὶ ἐξουσιαστικῶς ὥσπερ ἐποίησε ὁ χριστὸς, ἀλλ' ὡς δοῦλοι καὶ ὑπηρέται. μετὰ γὰρ τοῦ ὀνόματος τοῦ χριστοῦ ἐθαυματούργουν,

οὕτω

οὕτω λέγοντες, ἐν τῷ ὀνόματι ἰησοῦ χριστοῦ ἀνάβλεψον, καὶ ἀνέβλεπεν ὁ τυφλός. ἐν τῷ ὀνόματι
ἰησοῦ χριστοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ἔγειραι ὁ νεκρός, καὶ ἀνίστατο. τὸ αὐτὸ ἔλεγον, καὶ ἐθεραπεύετο ὁ παράλυ
τος. καὶ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ χριστοῦ ἐθεράπευον πᾶσαν νόσον, καὶ ἐπίστευον καθημέραν πλήθη ἄπει
ρα εἰς τὸν χριστόν. εἶτα μερισθέντες οἱ δώδεκα ἀπόστολοι, διέδραμον ὅλην πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ ἐ-
ποίησαν οἱ ἀσεβεῖς πολλὰ κακὰ καὶ ἐναντία εἰς αὐτούς, καὶ εἰς τοὺς πιστεύοντας εἰς τὸν χριστόν, καὶ
ἀπέκτενον καθημέραν ἐν διαφόροις τόποις πλήθη χριστιανῶν ἀναρίθμητα. καὶ γὰρ ἅπας ὁ
κόσμος εἰδωλολάτρει. εἷς χριστιανὸς ἐφονεύετο, καὶ δέκα ἤρχοντο ἐνώπιον τῶν τυράννων. δέκα
ἀπέθνησκον, καὶ ἑκατὸν ἤρχοντο, χίλιοι, τρισχίλιοι, δέκα χιλιάδες, εἴκοσι χιλιάδες ἤρχοντο
εἰς τὸ μαρτύριον. ἵνα δὲ μὴ δόξωσιν εἰς τοὺς πολλοὺς οἱ λόγοι μου ψευδεῖς, λέγω μᾶλλον ἐλάττ-
τους τῆς ἀληθείας. καὶ γὰρ πολλάκις ἐπίστευον τὴν ἡμέραν πεντήκοντα χιλιάδες, καὶ ἐπέκεινα.
καὶ ὥσπερ ἀπὸ τῶν κτισμάτων ἦλθεν ὁ δίκαιος ἀβραὰμ εἰς τὴν ἀληθῆ γνῶσιν, καὶ προσεκύνησε,
καὶ ἐδούλευσε τῷ μόνῳ φύσει ὄντι θεῷ, οὕτω ἀπὸ τῶν τοῦ χριστοῦ θαυμάτων καὶ τῶν ἀποστόλων ἦλθον
τὰ ἔθνη ὁμοίως εἰς τὴν τῆς ἀληθείας κατάληψιν, καὶ προσεκύνησαν καὶ ὡμολόγησαν δικαίως,
ὅτι αὐτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου ὁ χριστός, αὐτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὁ ἀληθὴς
θεός. πόθεν οὖν ἐγένετο τοῦτο; ἀπὸ ποίας δυνάμεως καὶ ἰσχύος; ἀπὸ ποίου πλούτου καὶ μεγαλείου; ἀπὸ
ποίων φιλοσόφων καὶ ῥητόρων; πάντως ἀπ' οὐδενός, ἢ ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως, ἣν ἐνεδύσαντο οἱ
δώδεκα ἀπόστολοι, οἱ ἀμαθεῖς, οἱ ἄγροικοι, οἱ ἀσθενεῖς. οὕτω γὰρ εἴρηκεν ὁ χριστὸς πρὸς αὐτούς,
ὅτι ἰδοὺ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων, μὴ μεριμνήσητε γοῦν τί εἴπητε, ἢ τί λα-
λήσητε ἔμπροσθεν αὐτῶν. ἐγὼ γὰρ δώσω ὑμῖν στόμα καὶ σοφίαν, ᾗ οὐ δυνήσονται ἀντιστῆναι, οὐδὲ
ἀντειπεῖν πάντες οἱ ἀντικείμενοι ὑμῖν. καὶ οὕτως ἐγένετο. πάντες οἱ φιλόσοφοι, πάντες οἱ ῥή-
τορες, πάντες οἱ μάγοι οὕτως ἐφαίνοντο ἔμπροσθεν τῶν ἀποστόλων, ὡς ἰχθύες ἄφωνοι. τότε ἐπλη-
ρώθη ἡ τοῦ δαβὶδ προφητεία, ἡ λέγουσα, καὶ ἐλάλουν ἐν τοῖς μαρτυρίοις σου ἐναντίον βασιλέων,
καὶ οὐκ ᾐσχυνόμην. ἀλλὰ δὴ καὶ τοῦ ἠσαΐου, ἡ λέγουσα ὁμοίως, ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομέ
νων εἰρήνην, τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθά. ἐμερίσθησαν γὰρ οἱ ἀπόστολοι, καὶ διεσπάρησαν
εἰς πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ ἐδίδαξεν εἷς ἕκαστος τὸ εὐαγγέλιον εἰς ὃν τόπον ἀπῆλθε. καὶ ἐπληρώθη
ἡ τοῦ δαβὶδ προφητεία, ἡ λέγουσα, εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα
τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. σκέψαι γοῦν καὶ ἴδε καὶ πρόσεξον ἀκριβῶς, ὅτι ἅπαντα ὅσα ἐ-
γράφησαν ἐνταῦθα, οὐδεμία καὶ μόνη λέξις ἐγράφη ἀπ' ἀλλαχόθεν, ἀλλ' ἢ ἀπὸ τοῦ μωϋσέως,
ἀπὸ τῶν προφητῶν, ἀπὸ τοῦ δαβίδ, καὶ ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου, ἅπερ καὶ ὀφείλει ἅπας μουσουλμάνος
ἵνα στέργῃ, ὡς ἅγια, καὶ δίκαια, καὶ καλά. αὐτὸς γὰρ ὁ μωαμεθ, ὃν ἔχουσι πάντες οἱ μουσουλ
μάνοι διδάσκαλον, αὐτὸς οὐκ ἠδυνήθη, ἵνα κρύψῃ παντελῶς τὴν ἀλήθειαν, καὶ μαρ-
τυρεῖ τὰς βίβλους ἁγίας. ἐὰν γοῦν τὰς βίβλους μὲν λέγωσιν ἁγίας καὶ καλάς, τὰ δὲ λεγό
μενα ἐν αὐταῖς ἀθετῶσιν οἱ μουσουλμάνοι, πάντως δέον ἐστίν, ἵνα πᾶς ἄνθρωπος κατηγο
ρήσῃ, μᾶλλον δὲ εἰ χρὴ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, ἐλεήσῃ αὐτοὺς ὡς μαινομένους. ὅτι ὑμεῖς ἔχοντες το-
σαύτας καὶ τηλικαύτας ἀφορμάς, ὥστε εὑρεῖν τὴν ἀλήθειαν, καὶ γνῶναι ὅτι ὁ χριστὸς υἱὸς καὶ λό
γος τοῦ θεοῦ ἐστιν, ἀφέντες τὴν τῆς ἀληθείας ὁδόν, ἐπλανήθητε ἀστοχήσαντες. ἀλλ' ἐπανιτέον ὅθεν
ἐξήλθομεν. οἱ τοίνυν διώκοντες καὶ τυραννοῦντες τοὺς ἀποστόλους, ἐπίστευον εἰς τὸν χριστόν, καὶ ὡμο
λόγουν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, καὶ ἀντὶ τῶν ἀποστόλων μᾶλλον ἐγίνοντο ἐκεῖνοι κή-
ρυκες τοῦ ὀνόματος τοῦ χριστοῦ. καὶ ὅτι μὲν πάντες οἱ ἀπόστολοι τὸν διὰ μαρτυρίου θάνατον ἀπέθνησκον,
τοῦτο οὕτως ἔχει. ἀλλ' οὐκ ἐτυράννουν οἱ ἀσεβεῖς ἐκείνους, ὅσον τοὺς ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρεί
ας εἰς τὸν χριστόν. μεγάλας καὶ γὰρ τιμωρίας ἐποίουν εἰς αὐτούς, μεληδὸν κατέτεμνον τούτους, καὶ ὡς
ἐν ῥοπῇ μιᾷ εὑρίσκοντο σῷοι καὶ ἀκέραιοι. εἰς τὰς καμίνους ἐνέβαλον, καὶ ὡς ἐν ὕδατι εἰστεχό
μενοι ἐφυλάττοντο. μόλυβδον πεπυρακτωμένον ἐπότιζον αὐτούς, καὶ οὐκ ἐβλάπτοντο. εἰς τὸν τῆς
θαλάσσης βυθὸν ἔρριπτον, καὶ εἰς τὴν χέρσον εὑρίσκοντο. καὶ τίς δύναται ὡς ἔπος εἰπεῖν ἐξαριθμή
σασθαι καὶ εἰπεῖν τὰς τῶν μαρτύρων βασάνους καὶ τὰ πειρατήρια; τέλος τοίνυν ἀπέθνησκον, καὶ ἐλο
γίζοντο τὰς μὲν βασάνους τρυφάς, τὸν δὲ θάνατον ζωήν. καὶ ἐδείκνυεν ὁ χριστὸς διὰ τῶν μαρτύρων τὴν
αὐτοῦ θεότητά τε καὶ δύναμιν, ἀλλὰ καὶ τὴν πίστιν καὶ τὸν πόθον αὐτῶν, ὃν εἶχον εἰς αὐτόν. διὰ μὲν
οὖν τὸ φυλάττεσθαι σώους καὶ ἀβλαβεῖς τοὺς μάρτυρας, ἐφαίνετο ἡ τοῦ χριστοῦ δύναμις καὶ θεότης. διὰ
δὲ

δὲ τοῦ θανάτου ὃν ἀπέθνησκον, ἐδείκνυεν ἡ εἰς τὸν χριστὸν πίστις τε καὶ ἀγάπη αὐτῶν. ὡς ἂν ἐντεῦ-
θεν ἀπὸ τούτου δειχθῇ ἔτι καθαρώτερον, τὸ δοκίμιον τῆς ἀνδρείας τῶν ἀγωνιζομένων, καὶ ἡ τού-
των πίστις ὡς πυρσὸς ἀναλάμψῃ. ὁ γὰρ φυλάξας αὐτοὺς ἀβλαβεῖς ἐκ τῶν τοσούτων καὶ τοιούτων
πειρατηρίων, ἠδύνατο πάντως ποιῆσαι ἵνα μὴ ἀποθάνωσιν. ἀλλ' ὥσπερ ἐν τῷ ἰδίῳ σώματι
πεποίηκεν ὁ χριστὸς, ὅτι διὰ μόνης τῆς πρὸς τοὺς ἑβραίους ἐρωτήσεως, ὅτι τίνα ζητεῖτε, εὑρέθησαν
πάντες πεσόντες. διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν αὖθις, ὅτι ἄφετε τούτους ὑπάγειν, ἀφῆκαν τοὺς μαθητὰς, καὶ
παρέλαβον τὸν χριστόν. καὶ ὡς ἐν τούτῳ ἐφάνη καὶ ἡ δύναμις αὐτοῦ καὶ ἡ θέλησις, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν μαρ-
τύρων. ἐφυλάσσοντο μὲν γὰρ ἀβλαβεῖς ὑπὸ τῆς θείας δυνάμεως καὶ ἐξουσίας, ἀπὸ τῶν μεγάλων
τιμωριῶν καὶ βασάνων. ἀπέθνησκον δὲ ὅμως, ἵνα φανῇ ἡ εἰς τὸν χριστὸν πίστις αὐτῶν, καὶ ζῶσιν εἰς
ἀπεράντους αἰῶνας τὴν ὄντως μακαρίαν ζωὴν καὶ ἀθάνατον. ταῦτα πάντα ἰδόντες οἱ προσκυ-
νοῦντες τοῖς εἰδώλοις, καὶ κατανοήσαντες ὅτι τὰ γινόμενα οὐκ εἰσὶ φυσικῆς ἀκολουθίας ἔργα,
ἀλλ' ὑπὲρ φύσιν εἰσὶ, καὶ θεός ἐστιν ὁ ταῦτα ἐνεργῶν, μετεστράφησαν πάντες οἱ βασιλεῖς,
πάντες οἱ τοπάρχαι, πάντες οἱ τύραννοι, ἅπαν τὸ πλῆθος τῆς γῆς καὶ θαλάσσης, καὶ προσεκύ-
νησαν καὶ ὡμολόγησαν καὶ ἐπίστευσαν, ὅτι υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ θεὸς ἀληθινός ἐστιν ὁ χριστός. καὶ ἐπληρώ-
θη ἡ τοῦ δαβὶδ προφητεία, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν ἑτέρων προφητῶν, ἡ λέγουσα, ὅτι προσκυνήσουσιν αὐ-
τῷ πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, πάντα τὰ ἔθνη δουλεύσουσιν αὐτῷ, πάντα τὰ ἔθνη μακαριοῦ-
σιν αὐτόν. ἐὰν δὲ εὑρίσκονται καὶ τινὲς, οἱ μὴ πιστεύοντες τὸν χριστὸν ὅτι ἐστὶν υἱὸς θεοῦ, οὐ διὰ τοῦτο ἐ-
ψεύσαντο οἱ προφῆται, ἀλλ' ὥσπερ μὲν ἥλιος λέγεται φωτίζειν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, καὶ οὕτως
γάρ ἐστιν, οἱ δὲ τυφλώττοντες τὸν ἥλιον οὐχ ὁρῶσιν, ὅτε μὴν φωτίζονται παρ' αὐτοῦ, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ
χριστοῦ. πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ πᾶσα ἡ οἰκουμένη προσεκύνησεν αὐτῷ, καὶ θεὸν αὐτὸν
ὡμολόγησεν. οἱ δὲ μὴ προσκυνοῦντες αὐτὸν, ἢ πρότερον μὲν προσκυνήσαντες, ὕστερον δὲ με-
ταμεληθέντες καὶ δοξάσαντες δόγματα ἀσεβείας, τότε ἵνα γνῶσι τὴν ἀλήθειαν, ὅταν οὐκ ὠ-
φεληθῶσι. πῶς; ἐπεὶ ζῶν πᾶς ἄνθρωπος ποιεῖ καὶ πράττει περὶ αὐτοῦ ὅσα βούλεται καὶ προαιρεῖται,
εἴτε ἔργα εἰς σωτηρίαν αὐτοῦ, εἴτε εἰς καταδίκην καὶ κόλασιν. μετάνοια δὲ οὐκ ἔστι μετὰ θάνα-
τον. ἐὰν γοῦν οἱ μὴ πιστεύοντες εἰς τὸν χριστὸν ἔλθωσιν εἰς αἴσθησιν τοῦ καλοῦ, καὶ πιστεύσωσιν εἰς
αὐτὸν, ἰδοὺ εὗρον τὴν τῆς ἀληθείας ὁδὸν, καὶ ἐκληρονόμησαν τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ. εἰ δ' ἔτι ἐπιμέ-
νωσι τῇ ἀσεβείᾳ αὐτῶν, τὸ ἑξῆς ὁ νοῶν νοείτω. ἀλλὰ καὶ δαβὶδ πάλιν οὑτωσί φησι, πάντα τὰ
ἔθνη κροτήσατε χεῖρας, ἀλαλάξατε τῷ θεῷ ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως, ὅτι κύριος ὕψιστος, φοβε-
ρός, βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. ψάλλετε τῷ θεῷ ἡμῶν, ψάλλετε. ψάλλετε τῷ βασι-
λεῖ ἡμῶν, ψάλλετε, ὅτι βασιλεὺς πάσης τῆς γῆς ὁ θεός. ψάλλετε συνετῶς, ἐβασίλευσεν ὁ
θεὸς ἐπὶ τὰ ἔθνη. ὁ θεὸς κάθηται ἐπὶ θρόνου ἁγίου αὐτοῦ. ἄρχοντες λαῶν συνήχθησαν μετὰ τοῦ
θεοῦ ἀβραὰμ, ὅτι τοῦ θεοῦ οἱ κραταιοὶ τῆς γῆς σφόδρα ἐπήρθησαν. καὶ σκόπει ἀκριβῶς τὰ λε-
γόμενα. πάντα τὰ ἔθνη κροτήσατε χεῖρας, ἀλαλάξατε ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως τῷ θεῷ. οὐ τοὺς
ἰουδαίους προσκαλεῖται μόνους, οὐ τοὺς ἰσμαηλίτας, οὐ τοὺς κατοικοῦντας ἐν μέρει τῆς οἰκουμένης, ἀλ-
λὰ πᾶσαν τὴν ὑφ' ἥλιον προσκαλεῖται εἰς ταύτην τὴν πνευματικὴν ἀγαλλίασιν. ἐν γὰρ τῷ
εἰπεῖν πάντα τὰ ἔθνη, οὐδὲν γένος τῶν ἀνθρώπων ἀφῆκεν ἐκτὸς τῶν πάντων. διατί; ὅτι κύριος ὕψι-
στος, φοβερός, βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. ἀλλ' ἐρεῖ τις, καὶ πότε οὐκ ἦν ὁ θεὸς ὕψιστος,
ὦ μακάριε δαβὶδ, καὶ πότε οὐκ ἦν φοβερὸς καὶ μέγας; ψάλλετε τῷ θεῷ ἡμῶν, ψάλλετε. ψάλλε-
τε τῷ βασιλεῖ ἡμῶν, ψάλλετε. ἰδοὺ καὶ πάλιν τὸ ἄπορον ἄπορον. ἐρωτηθεὶς πότε οὐκ ἦν ὁ θεὸς
ὕψιστος καὶ μέγας καὶ φοβερὸς, ἀπεκρίνη, ὅτι ψάλλετε τῷ θεῷ ἡμῶν, ψάλλετε, ψάλλετε τῷ βασι-
λεῖ ἡμῶν, ψάλλετε. καὶ πάλιν ὁ δαβὶδ, ὅτι βασιλεὺς πάσης τῆς γῆς ὁ θεός, ψάλλετε
συνετῶς. ἐβασίλευσεν ὁ θεὸς ἐπὶ τὰ ἔθνη, ὁ θεὸς κάθηται ἐπὶ θρόνου ἁγίου αὐτοῦ. ἄρχον-
τες λαῶν συνήχθησαν μετὰ τοῦ θεοῦ ἀβραὰμ, ὅτι τοῦ θεοῦ οἱ κραταιοὶ τῆς γῆς σφόδρα
ἐπήρθησαν. καὶ λοιπὸν δεῦρο δὴ, δεῦρο, σκεψώμεθα. τί βούλεται τὸ προφητικὸν λό-
γιον; ἡ ψαλμῳδία, ὕμνος ἐστὶν ἐμμελὴς πρὸς θεῷ ἀφιερωμένος. καὶ ὥσπερ ἀπὸ τροπαίου
καὶ νίκης ἐπανελθών τις, ὑπὸ μεγάλης χαρᾶς οὐδὲν ἕτερον λέγει, ἢ ὅτι νενικήκαμεν
τοὺς ἐχθρούς. καὶ αὖθις ἐρωτώμενος, πῶς καὶ τίνι τρόπῳ γέγονε τὰ τῆς νίκης; πάλιν τὰ
αὐτὰ ἀποκρίνεται, ὅτι ἐνικήκαμεν, ἐνικήκαμεν. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὁ προφήτης,

νοερῶς

νοεροῖς ἰδὼν ὄμμασι τὴν τῶν ἐθνῶν ἐπιστροφὴν, ἔκραξε, πάντα τὰ ἔθνη κροτήσατε χεῖρας, ἀλαλάξατε τῷ θεῷ ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως. τουτέστι, καὶ οἱ πρώην πιστοὶ, καὶ οἱ μετὰ ταῦτα πιστεύσαντες, πάντες ὁμοῦ κροτήσατε χεῖρας. οὐχ οὕτως ἁπλῶς ἀσκόπως καὶ ἀτάκτως κροτήσατε τὰς χεῖρας ὑμῶν, ἀλλ' ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως καὶ εὐφροσύνης. διά τοι τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἔνθους ὑφ' ἡδονῆς γενόμενος ἔλεγε, ψάλλετε τῷ θεῷ ἡμῶν, ψάλλετε. ψάλλετε τῷ βασιλεῖ ἡμῶν, ψάλλετε. ὅτι κύριος ὕψιστος, φοβερὸς, βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. καὶ ὥσπερ αὐτὸς ἐξηγούμενος τὰ ἑαυτοῦ ῥήματα λέγει, ἐβασίλευσεν ὁ θεὸς ἐπὶ τὰ ἔθνη. τουτέστιν, ὅτι τὰ πρότερον ὑπὸ τοῦ διαβόλου τυραννούμενα ἔθνη, νῦν καταλιπόντα τοὺς πατρώους αὐτῶν θεοὺς, τὰ ἄψυχα εἴδωλα καὶ κωφὰ ὑπέκλιναν καὶ προσεκύνησαν, καὶ ἐπίστευσαν τῷ μόνῳ ἀληθεῖ καὶ ζῶντι θεῷ, καὶ ὑπὸ τὴν αὐτοῦ βασιλείαν ἐγένοντο. οὐδὲ γὰρ ἄξιοι τῆς τοῦ θεοῦ βασιλείας εὑρίσκοντο. ὁ θεὸς κάθηται ἐπὶ θρόνου ἁγίου αὐτοῦ. πᾶς θρόνος δηλοῖ δόξαν καὶ ἀνάπαυσιν. καὶ ἐπεὶ πρότερον μὲν ὁ θεὸς οὐκ ἐδοξάζετο παρὰ τῶν ἐθνῶν, ἀλλὰ παρὰ μόνων τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἁγίων, ἐστεροῦντο τὰ ἔθνη τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, νῦν δὲ προσελθόντα ἀπέλαυσαν οἱ πάντες τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, καὶ ἐπανεπαύθη ὁ θεὸς ἐν τοῖς ἔθνεσιν. ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ τῶν ἀνθρώπων θρόνος ἔχει τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν, ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν ἀνάπαυσιν, τὴν δὲ ἀναμαρτησίαν οὐκ ἔστι δυνατὸν ἔχειν, προσέθηκε τὸ ἐπὶ θρόνου ἁγίου αὐτοῦ. τὰ γὰρ ἀνθρώπινα μετὰ τοῦ σφαλεροῦ καὶ ἐφαμάρτου, ἔχουσι καὶ τὸ ἐξωτερικὸν, ὡς ἐν τῇ πρώτῃ ἀπολογίᾳ εἰρήκαμεν. ὁ δὲ τοῦ θεοῦ θρόνος καὶ ὑψηλὸς, καὶ ἐπηρμένος, καὶ ἅγιός ἐστι, καὶ φυσικὸν καὶ ἀχώριστον ἔχει τὸ μεγαλεῖον αὐτοῦ, καὶ τὴν δόξαν. ἄρχοντες λαῶν συνήχθησαν μετὰ τοῦ θεοῦ ἀβραάμ. τίνες εἰσὶν οἱ συναχθέντες ἄρχοντες; οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, οἱ τοπάρχαι, οἵ τε μικροὶ καὶ μεγάλοι. καὶ τίς ἐστιν ὁ τοῦ ἀβραὰμ θεός; μὴ ἕτερός ἐστι παρὰ τὸν τῶν ὅλων θεὸν, τὸν ποιήσαντα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ διὰ τοῦτο ἴδιον αὐτοῦ καλεῖ τοῦ ἀβραάμ; ἄπαγε τῆς βλασφημίας. οὐχὶ, ἀλλὰ τὸ μὲν ὄντα κύριον καὶ κριτὴν πάσης τῆς γῆς, καὶ ἐλεοῦντα καὶ ὀργιζόμενον ἐκάλεσεν ἀβραὰμ, τὸν ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τῶν σοδόμων ὀφθέντα αὐτῷ, καὶ γῆν καὶ σποδὸν ἔκρινεν ἑαυτὸν ἔμπροσθεν ἐκείνου, ὃς ἦν ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἀπεδείχθη, καὶ ἔτι φανήσεται. τὸ δὲ, ὅτι ὥσπερ πιστεύσαντος τοῦ ἀβραὰμ τῷ θεῷ, ἐλογίσθη ἡ τούτου πίστις εἰς δικαιοσύνην, οὕτω καὶ πάντα τὰ ἔθνη καταλιπόντα τὸ πάτριον σέβας, μᾶλλον δὲ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, τὸ μάταιον καὶ πεπλανημένον, καὶ ἐπιστρέψαντα ἐπὶ τὸν ἀληθῆ θεὸν, καὶ ὁμολογήσαντα τὸν χριστὸν υἱὸν θεοῦ, καὶ θεὸν ἀληθινὸν, ἐλογίσθη καὶ αὐτῶν ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην, ὥσπερ τῷ ἀβραὰμ, καὶ ἀφείθησαν πᾶσαι αἱ ἀνομίαι αὐτῶν, πᾶσαι αἱ ἀσέβειαι, πᾶσαι αἱ ἁμαρτίαι. ἔτι εἰπόντος τοῦ θεοῦ τότε τῷ ἀβραὰμ, ὅτι πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε, καὶ ὅτι ἐν τῷ σπέρματί σου εὐλογηθήσονται πάντα τὰ ἔθνη. προκαλῶν ὁ προφήτης, ὅτι ὅσον οὔπω πληροῦται ὁ πρὸς τὸν ἀβραὰμ τοῦ θεοῦ λόγος, ἐπιστραφέντα καὶ γὰρ πάντα τὰ ἔθνη γεγόνασι τέκνα τοῦ ἀβραὰμ, καὶ ὅτι διὰ τῆς εἰς τὸν χριστὸν πίστεως, ὅς ἐστι σπέρμα τοῦ ἀβραὰμ κατὰ σάρκα, ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτοῦ τοῦ δαβὶδ καὶ βασιλέως σώζονται τὰ ἔθνη, τότε εἶπεν, ὅτι ἄρχοντες λαῶν συνήχθησαν μετὰ τοῦ θεοῦ ἀβραὰμ, ἀναμιμνήσκων πᾶσιν ἀνθρώποις τὴν πρὸς τὸν θεὸν τοῦ ἀβραὰμ πάλαι προσκύνησιν, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ θεοῦ πρὸς αὐτὸν ἐπαγγελίαν. καὶ πλησθεὶς ἀρρήτου ἡδονῆς ὁ προφήτης ἔλεγε, ψάλλετε τῷ θεῷ ἡμῶν, ψάλλετε. ψάλλετε τῷ βασιλεῖ ἡμῶν, ψάλλετε. πάντα τὰ ἔθνη κροτήσατε χεῖρας. πάλιν δὲ διδάσκων ἔλεγε, ψάλλετε συνετῶς. τί ἐστι ψάλλετε συνετῶς; τουτέστι νουνεχῶς, φρονίμως. μετ' ἐπιστήμης γνῶτε τὰ λεγόμενα, γνῶτε τὰ πραττόμενα. μὴ κροτεῖτε τὰς χεῖρας ὑμῶν ἀθέσμως καὶ ἀτάκτως, ὡς ἐν τοῖς συμποσίοις κροτοῦσι τὰς χεῖρας οἱ ἄφρονες, ἀλλὰ μαθόντες πόθεν ἡ νίκη, πόθεν ἡ ἐλευθερία, πόθεν ἡ σωτηρία, δότε μεγαλωσύνην, δότε εὐχαριστίαν τῷ νικοποιῷ θεῷ, κροτήσατε τὰς χεῖρας, δότε φωνὴν αἰνέσεως καὶ ἀγαλλιάσεως τῷ θεῷ τοῦ ἀβραὰμ, τουτέστι τῷ γεννηθέντι ἐκ σπέρματος τοῦ ἀβραὰμ κατὰ σάρκα, ὃν ἐκήρυξαν πάντες οἱ προφῆται, ὃν ἀπεφήναντο, ὃν ὡμολόγησαν θεόν τε καὶ ἄνθρωπον, ὃς ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ τοῦ ἁγίου, ὃν ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου ἀνέλαβεν ὑπὲρ φύσιν ἄνθρωπον. ψάλλετε συνετῶς. ἤγουν ἐγκύψατε εἰς τὸ βάθος τῶν νοημάτων, ἴδετε τὸν ἐν τοῖς προφητικοῖς λόγοις ἐγκεκρυμμένον οὐράνιον μαργαρίτην, ὥσπερ τὸν παρὰ τοῖς πολλοῖς ἐν τοῖς

ὀστρέοις τιμώμενον, ψάλλετε συνετῶς. ὁ γὰρ ἀκήρατος θησαυρὸς ἐν ταῖς χερσὶν ὑμῶν ἐστιν.
ἀναπτύξαντες τὰς τῶν πατέρων ῥήσεις, εὑρίσκετε αὐτὸν, ὅς ἐστιν ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ
θεοῦ, ὁ ποιητὴς πάσης κτίσεως. τῷ γὰρ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι
τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. ὁρᾷς, πῶς ποτὲ μὲν θεὸν ὀνομάζει αὐτὸν ὁ δαβίδ, πο
τὲ δὲ θεὸν καὶ ἄνθρωπον, ποτὲ δὲ λόγον θεοῦ, ποτὲ δὲ ποιητὴν πάσης κτίσεως; ἐν γὰρ τῷ εἰπεῖν
αὐτὸν ποιητὴν τῶν οὐρανῶν, πάσης κτίσεως ποιητὴν αὐτὸν ἀπεφήνατο. ὁ γὰρ ποιήσας τοὺς οὐρα-
νοὺς, αὐτός ἐστιν ὁ ποιήσας τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀνθρώπους. καὶ ὁ μὲν μωϋσῆς λέγει, ἐν ἀρχῇ ἐποίη
σεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. ὁ δὲ δαβίδ, τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν. πάντως
ὃν λέγει ὁ μωάμεθ λόγον θεοῦ, καὶ πάντες οἱ μουσουλμάνοι, ὃν προσκυνοῦσι πάντες οἱ χριστια-
νοὶ ὡς λόγον θεοῦ καὶ θεὸν, τὸν αὐτὸν λέγει δαβίδ, ὅτι ἐστερέωσε τοὺς οὐρανοὺς, τουτέστιν ἐποίησε.
τὸν αὐτὸν λέγει μωϋσῆς, ὅτι ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. καὶ τίς οὕτω μάταιος,
ὃς ἀμφιβάλλει, καὶ οὐ προσκυνεῖ ὃν ὁ δαβὶδ κηρύττει θεὸν, ὃν ὁ μωσῆς λέγει θεόν; σὺ δὲ οὐρα
νοὺς ἀκούσας, μηδὲν ὑπολάβῃς πολλοὺς γεγονότας οὐρανοὺς, ἀλλ᾽ ἕνα, καὶ οὐ πολλούς. ὁ δὲ ἑρμηνεὺς
τῇ ἑβραΐδι ἀκολουθήσας διαλέκτῳ, ἔγραψε πληθυντικῶς κατὰ τὴν ἐκείνων τάξιν τε καὶ συνή
θειαν. ἴδωμεν δὲ καὶ περὶ τίνων λέγει δαβὶδ τὸ, οὗ οἱ κραταιοὶ τῆς γῆς σφόδρα ἐπήρθησαν. τί
νες; οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ οἱ ὀλίγοι, οἱ πρώην εὐτελεῖς καὶ ἀμαθεῖς καὶ ἄγροικοι, νῦν δὲ διδάσκα
λοι τῆς οἰκουμένης, οἱ διωκόμενοι παρὰ πάντων, οἱ ὑβριζόμενοι, οἱ κολαφιζόμενοι, οἱ μὴ ἔχον
τες ποῦ τὴν κεφαλὴν κλῖναι, νῦν ἀναφαίνονται ὑψηλοὶ καὶ μεγάλοι, καὶ τοῦ θεοῦ κραταιοὶ, καὶ εἰς
τὴν τῆς τιμῆς κορυφὴν ἀναχθέντες. πάντες γὰρ ἄρχοντες, πάντες σατράπαι, πάντες οἱ
βασιλεῖς τῆς γῆς μετὰ θεὸν τοὺς ἀποστόλους ἔχουσι προστάτας, καὶ αὐτοὺς ὁμολογοῦσι διδα-
σκάλους καὶ ὁδηγοὺς τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας. οἱ ἀπόστολοι γὰρ ἐδίδαξαν τὸ εὐαγγέλιον πά
σῃ τῇ κτίσει, τοῖς θαύμασι πιστούμενοι, καθὼς εἴπομεν. καὶ οἱ πρότερον διώκται τοῦ ὀνόμα
τος τοῦ χριστοῦ, νῦν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀποθνήσκουσι. καὶ οἱ πρότερον ὑβρισταὶ καὶ τύραννοι, νῦν
διὰ τοῦ χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων ποιμένες καὶ διδάσκαλοι καὶ φωστῆρες τῆς οἰκουμένης κατέ
στησαν, ὑπὲρ τὸν ἥλιον λάμποντες. καὶ οἱ τῶν εἰδώλων πάλαι προσκυνηταὶ, νῦν τοῦ χρι
στοῦ μάρτυρες, καὶ λαβόντες τὴν ἀπὸ τοῦ θεοῦ χάριν, εὑρίσκονται ποιοῦντες, ὡς εἴρηται, θαύ
ματα. οὐ μόνον γὰρ ζῶντες οἱ μάρτυρες ἐνήργουν θαύματα καὶ τεράστια, ἅπερ ἔβλεπον οἱ
εἰδωλολάτραι, καὶ ἐξίσταντο, ἀλλὰ καὶ μετὰ θάνατον μεγάλα καὶ ἐξαίσια θαύματα ἐνήρ
γουν. ζῶντες γὰρ ἠρώτων ἔμπροσθεν τῶν τυράννων τὰ εἴδωλα, λέγοντες, ὅτι ἐν τῷ ὀνόματι
τοῦ χριστοῦ εἴπατε τὴν ἀλήθειαν. καὶ ἀπεκρίναντο τὰ εἴδωλα, ὅτι ὁ χριστὸς θεὸς ἀληθινός ἐστι.
καὶ ταῦτα ἀκούοντες οἱ ἀσεβεῖς, καὶ βλέποντες ἔλεγον μεγάλῃ τῇ φωνῇ, μέγας ὁ θεὸς τῶν
χριστιανῶν, μεγάλη ἡ πίστις αὐτῶν, καὶ ἐπίστευον εἰς τὸν χριστόν. καὶ ὅτι μὲν πάντες οἱ τοῦ χριστοῦ
μάρτυρες θαύματα ἐνήργουν ἄπειρα, ἅτινα διὰ τὸ πλῆθος ἐάθησαν, τοιοῦτον ἐστίν, ὅμως
δὲ ἐκ τῶν πολλῶν συνεγράψαντο οἱ τῷ καιρῷ εὑρισκόμενοι ἐκείνῳ οὐκ ὀλίγα, ἐξ ὧν ἐν ἐστι
τοῦτο. ὁ παρ᾽ ἡμῶν τῶν χριστιανῶν τιμώμενος μάρτυς τοῦ χριστοῦ γεώργιος, ὃς καὶ παρ᾽ αὐτῶν τῶν μου
σουλμάνων τιμᾶται, ὀνομάζεται δὲ παρ᾽ αὐτῶν χετὴρ ἠλίας, βασανιζόμενος καὶ πειραζόμε-
νος παρὰ τῶν ἀσεβῶν καὶ εἰδωλολατρῶν, ἵνα τὸν μὲν χριστὸν ἀρνήσηται, σεβασθῇ δὲ καὶ προσκυνήσῃ
τοῖς ἐκείνων θεοῖς, ὁ δὲ προείλετο μυρίους θανάτους καὶ μυρίας βασάνους ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ
χριστοῦ, ἢ ὅλως ἀθετῆσαι τὴν εἰς τὸν χριστὸν πίστιν αὐτοῦ. καὶ ἐποίησαν αὐτῷ τιμωρίας μεγάλας,
καὶ πειρατήρια. λέγει δὲ ὁ μάρτυς τῷ τυράννῳ, ἀπελθόντες ἴδωμεν τοὺς θεοὺς ὑμῶν. ὁ δὲ ἀκού
σας ἐχάρη λίαν, ὑπολαβὼν, ὅτι ἀπέρχεται θύσων τοῖς θεοῖς αὐτοῦ. ἀπελθόντων γοῦν πάν
των ὁμοῦ τοῦ τε τυράννου σὺν παντὶ τῷ πλήθει, συνεισῆλθε εἰς τὸν βωμὸν καὶ ὁ μάρτυς γεώρ
γιος, καὶ λέγει μεγάλῃ τῇ φωνῇ, ἐν τῷ ὀνόματι ἰησοῦ χριστοῦ τὰ ἄφωνα εἴδωλα εἴπατε τὴν
ἀλήθειαν, τίς ἐστι θεὸς ἀληθής; καὶ παρευθὺς λαλήσαντα τὰ εἴδωλα εἶπον, ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ
θεοῦ, καὶ ὁ τούτου πατὴρ ὁ θεός. καὶ πάλιν ὁ μάρτυς, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ χριστοῦ πεσόντα εἰς τὴν
γῆν, συντρίβητε. καὶ ἐπακολουθησάσης τῷ λόγῳ καὶ ἐνεργείας, ἔπεσον πάντα τὰ εἴδωλα εἰς
τὴν γῆν, καὶ συνετρίβησαν. τὸ δὲ πλῆθος ἰδόντες τὸ τεράστιον, μεγάλῃ καὶ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ
ἐξεβόησαν, μεγάλη ἡ πίστις τῶν χριστιανῶν, μέγας ὁ θεὸς γεωργίου. ἀκουσάτωσαν οἱ μὴ πιστεύον

τοῦ εἰς τὸν χριστὸν, καὶ αἰσχυνθήτωσαν, ὅτι ὁ πατὴρ τοῦ ψεύδους διάβολος οὐκ ἠδυνή-
θη κρύψαι τὸ ὄν, ἀλλ' ἐπιτιμηθεὶς παρὰ τοῦ ἁγίου, καὶ οἷον ὥσπερ ὑπὸ τῆς ἀληθείας μα-
στιχθεὶς, ὡμολόγησε τὸν χριστὸν θεὸν εἶναι ἀληθινόν. οἱ δὲ μὴ πιστεύσαντες, ἔτι ὡς ἐν βαθυ-
τάτῳ σκότει περιπατοῦσι πλανώμενοι. ἔτι δὲ τοῦ χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς εὑρισκομένου, ἔφε-
ρον πρὸς αὐτὸν ἄνθρωπον οἱ γονεῖς αὐτοῦ δαιμονιζόμενον, καὶ παρεκάλουν αὐτὸν, ἵνα θε-
ραπεύσῃ αὐτόν. ὁ δὲ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ εὑρισκόμενος δαίμων, ἰδὼν τὸν ἰησοῦν, ἔκραξε λέ-
γων, τί ἐμοὶ καὶ σοὶ υἱὲ τοῦ θεοῦ, ἦλθες πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς; οὐδὲ γὰρ εἷς διάβο-
λος ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλὰ πολλοί. τοῦ δὲ ἰησοῦ ἐπιτιμήσαντος αὐτὸν, ἐξῆλθον ἐκ
τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐγένετο ὑγιής. τί δὲ, ὃν ἐμαρτύρησεν ὁ θεὸς, ὃν ἐκήρυξαν οἱ προφῆται,
εἰς ὃν ἐπίστευσε πᾶσα ἡ οἰκουμένη, ὃν καὶ αὐτοὶ οἱ δαίμονες μὴ βουλόμενοι ὡμολόγησαν
θεὸν, φρίττουσι δὲ καὶ τρέμουσι τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, τοῦτον οἱ μὴ ὁμολογοῦντες θεὸν, οὐκ
εἰσὶ μάταιοι καὶ πεπλανημένοι; παντί που δῆλον. καὶ τότε πληρωθήσεται ἐπ' αὐτοὺς
τὸ προφητικὸν λόγιον τοῦ δαβίδ, ὅτι ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν, οὐ συνῆκε. παρεσυνεβλή-
θη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς, καὶ μακάριον αὐτοῖς ἦν, εἴπερ ἐκρί-
θησαν ὡς τὰ ἄλογα ζῶα. ἐκεῖνα γὰρ ἐπεὶ οὐχ ἁμαρτάνουσιν, οὐδὲ κολασθῆναι μέλλου-
σιν. οὐαὶ δὲ τοῖς μὴ πιστεύσασιν εἰς τὸν χριστὸν, εἴθε μὴ ἐγεννήθησαν οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι.
μετὰ δὲ τὸν θάνατον τῶν μαρτύρων προσέτρεχον οἱ ἄνθρωποι εἰς τοὺς τάφους καὶ τὰ μνη-
μεῖα αὐτῶν, καὶ ἐθεραπεύοντο τὰς νόσους αὐτῶν. ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἄπειρα θαύ-
ματα ἐνεργοῦνται εἰς τοὺς τάφους τῶν μαρτύρων καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων, τῶν πολιτευ-
σαμένων κατὰ τὰς ἐντολὰς τοῦ εὐαγγελίου, ἔνθα εὑρίσκοντο κείμενοι. ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ πα-
ρὸν οὐκ ἔχουσι μέτρον οἱ τοῦ θεοῦ ἄνθρωποι οἱ ἐπιμελούμενοι τῆς σωτηρίας, καὶ οἱ μὲν εὑ-
ρίσκονται εἰς τὰ ὄρη, οἱ δὲ εἰς τὰ σπήλαια, οἱ δὲ μετὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἔχουσι δύναμιν
καὶ ἰσχὺν ποιῆσαι θαύματα, καὶ ποιοῦσιν. ἆρα τί σοι δοκεῖ; ἐν ἐκείνῳ ψευδοῦς καὶ πεπλασ-
μένου καὶ ἀντιθέου ὀνόματος συνήργησεν ὁ θεὸς τοῖς δώδεκα ἀποστόλοις, τοῖς ἀμαθέ-
σι καὶ ἀγροίκοις διὰ τῶν ἀπείρων θαυμάτων, καὶ ἐπέστρεψαν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην εἰς
τὴν τοῦ χριστοῦ πίστιν καὶ τὴν θεογνωσίαν, καὶ ἐπεστόμιζον τοὺς ῥήτορας καὶ φιλοσόφους;
καὶ τίς οὕτως ἄθλιος, ὅστις εἴποι αὐτό; καὶ γὰρ τὰ τιμιώτερα πράγματα ἁπάσης τῆς κτί-
σεως, ὁ ἄγγελος καὶ ὁ ἄνθρωπος εἰσίν. ἀλλὰ καὶ ὁ ἄγγελος ἐνθυμηθεὶς γενέσθαι θεὸς, ἐξέ-
πεσε τῆς οἰκείας δόξης, καὶ ἀντὶ ἀγγέλου ἐγένετο διάβολος, καὶ ἀντὶ φωτὸς ἐγένετο σκό-
τος. τὸ αὐτὸ καὶ ὁ ἄνθρωπος ἅγιος ὢν, καὶ ἐντὸς τοῦ παραδείσου εὑρισκόμενος, ἐπε-
θύμησε γενέσθαι θεὸς, καὶ παρελθὼν ἀντὶ τοῦ εἶναι ἅγιος, εὑρέθη ἁμαρτωλός. καὶ ἐκβλη-
θεὶς τοῦ παραδείσου, κατεδικάσθη ἐργάζεσθαι τὴν γῆν. καὶ τὸ δὴ χεῖρον, ὅτι ἀθάνατος
κτισθεὶς παρεδόθη εἰς θάνατον, καὶ ἤκουσεν, ὅτι ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου σου φαγῇ τὸν
ἄρτον σου, καὶ ὅτι γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. καὶ τί λέγω περὶ τοῦ ἀγγέλου καὶ τοῦ ἀδάμ,
ὅτι ἐπιθυμήσαντες γενέσθαι θεοὶ, ἔπαθον ὅσα εἴπομεν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ μωϋσέως. τολμη-
σάντων τινῶν ποιῆσαι ἃ μὴ θέμις ποιεῖν, ἤγουν θυμιάσαι τῷ θεῷ δουλείας χάριν, διὰ
τὸ μὴ ἐξεῖναι αὐτοῖς θυμιάσαι, ἀλλ' ἢ μόνοις τοῖς ἱερεῦσιν, ἠνοίχθη ἡ γῆ, καὶ κατέπιε τὸν
δαθὰν καὶ τὸν ἀβειρὼν καὶ τὸν κορέ. ἐξῆλθε πῦρ ἐκ τῆς γῆς, καὶ κατέκαυσε τὸν ὀφνεὶ καὶ
φινεές. καὶ ἐθυμίασεν ὀζίας ὁ τῶν ἰουδαίων βασιλεὺς, ἀλλὰ παρελθὼν ἐλεπρώθη. βλέ-
πεις πῶς πάσης ἁμαρτίας ἀνέχεται ὁ θεὸς, καὶ καρτερεῖ τὴν τοῦ ἁμαρτωλοῦ μετάνοιαν,
ταύτην δὲ τὴν τόλμαν οὐκ ἀνέχεται, ἀλλὰ κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν ἔρχεται ἡ τοῦ θεοῦ ἀγα-
νάκτησις καὶ ὀργὴ εἰς τὸν τὰ τοιαῦτα τολμῶντα; ἐπεὶ γοῦν, ὡς ἀποδέδεικται, θεὸς ἦν ὁ
συνεργῶν τοῖς τε ἀποστόλοις καὶ μάρτυσιν εἰς τὴν τοῦ χριστοῦ πίστιν, ὁ μὴ πιστεύων εἰς τὸν
χριστὸν, οὐ πιστεύει θεῷ. οὕτω γὰρ καὶ ὁ χριστὸς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις εἴρηκεν, ὅτι ὁ μὴ πιστεύων
τῷ υἱῷ, οὐδὲ τῷ πατρὶ, καὶ ὁ μὴ ἔχων τὸν υἱὸν, οὐδὲ τὸν πατέρα ἔχει. εἴπερ γοῦν οὐκ ἦν ὁ
χριστὸς θεὸς καὶ θεοῦ υἱὸς, ἀλλὰ τολμῶν ἔλεγε ταῦτα, οὐκ ἔμελλε παθεῖν, ἅπερ ἔπαθεν ὅ,
τε διάβολος καὶ ὁ ἀδάμ, ἀλλὰ θεὸς ὢν ἀληθινὸς, ἔλεγε καθαρῶς καὶ ἐδίδασκε τοῖς πᾶ-
σιν, ἵνα γνῶσι καθαρῶς τὴν ἀλήθειαν, μᾶλλον δὲ τὴν αὐτοῦ θεότητα. ἐπεὶ γοῦν ἱκανῶς

καὶ παρρησιασμένως ἔλεγεν, ὅτι θεός εἰμι καὶ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου, καὶ οὐκ ἐν παραβύστῳ καὶ γωνίᾳ ἔλεγεν αὐτό, ἀλλὰ μέσον πάντων. ὁμολογεῖ δὲ περὶ τούτου ὁ μωάμεθ, καὶ πάντες οἱ μουσουλμάνοι, ὅτι λόγος θεοῦ ἐστὶν ὁ χριστός, καὶ πνεῦμα θεοῦ καὶ ψυχὴ θεοῦ, οὕτω χρεωστοῦσι πάντες οἱ μουσουλμάνοι, ἵνα ἀνεξετάστως καὶ ἀπολυπραγμονήτως πιστεύωσι, καθὼς εἶπε περὶ αὐτοῦ ὁ χριστός, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ κατ᾽ ἔτος γινομένου ἐν ἱεροσολύμοις ἐν τῷ τάφῳ τοῦ χριστοῦ θαύματος κατὰ τὸν καιρὸν τῆς αὐτοῦ ἀναστάσεως, ὡς καὶ σὺ οἶδα, ἔχεις εἰπεῖν τί; οἶδας πάντως, ὅτι κρίμασιν οἷς οἶδε θεός, κατεξουσιάζουσιν οἱ μουσουλμάνοι καὶ τοῦ τόπου τοῦ ἁγίου τούτου; καὶ κατὰ τὸν δηλωθέντα καιρὸν τῆς τοῦ χριστοῦ ἀναστάσεως πολλὴν καὶ μεγάλην ποιοῦνται τὴν ἐπιμέλειαν καὶ φροντίδα, ὥστε μηκέτ᾽ εἶναι τὸ παράπαν λυχνιαῖον φῶς. ἐνεργεῖται τοιγαροῦν τοῦτο οὕτως ἀπαραιτήτως κατὰ τὴν τούτων ἐπιμέλειαν. ἐν δὲ τῷ καιρῷ, καθ᾽ ὃν ᾄδουσιν οἱ ἐκεῖσε εὑρισκόμενοι χριστιανοὶ τὸν τῆς ἀναστάσεως τοῦ χριστοῦ ὕμνον, κατέρχεται φῶς οὐρανόθεν, ἀνάπτον τὰς εἰς τὸν τοιοῦτον τάφον τοῦ χριστοῦ εὑρισκομένας τρεῖς λαμπάδας, ἐνώπιον τοῦ ἐκεῖσε εὑρισκομένου τηνικαῦτα κατὰ καιρὸν ἄρχοντος τῶν μουσουλμάνων. τί γοῦν σοι δοκεῖ; ψευδῶς ἔλεγεν ὁ χριστός, ὅτι θεὸς ἐστὶ καὶ θεοῦ υἱός; ψευδῶς δὲ πιστεύουσι καὶ οἱ χριστιανοί; καὶ πῶς τῇ ὥρᾳ ταύτῃ, καθ᾽ ἣν ἀνυμνοῦσιν οὗτοι, ὡς εἴπομεν, τὸν χριστὸν θεὸν καὶ θεοῦ υἱόν, καὶ ποιητὴν πάσης κτίσεως, εἰς πλείονα δῆθεν πίστωσιν καὶ δήλωσιν τοῦ θαύματος, μαρτυροῦντος τούτου τοῦ θεοῦ, ὥστ᾽ εἶναι τοῦτ᾽ ἀληθές, κατέρχεται οὐρανόθεν φῶς ἐξάπτον τὰς εἰς τὸν τάφον αὐτοῦ δὴ τοῦ χριστοῦ, ὡς δεδήλωται, λαμπάδας. ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ ἰορδάνῃ ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς αὐτοῦ τοῦ χριστοῦ βαπτίσεως κατῆλθεν ἐξ οὐρανοῦ φωνὴ λέγουσα, ὅτι οὗτος ἐστὶν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, τουτέστιν ὁ χριστός, οὕτω καὶ κατὰ τὸν ῥηθέντα καιρὸν κατέρχεται τὸ ἐξ οὐρανοῦ φῶς, πιστούμενον καὶ μαρτυροῦν πᾶσι πιστοῖς τε καὶ ἀπίστοις, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ, ὁ ἀληθὴς θεός τε καὶ ἄνθρωπος. τίς γοῦν οὕτως ἄθλιος, ὃς οὐ προσκυνεῖ καὶ ὁμολογεῖ αὐτὸν θεὸν καὶ υἱὸν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ; εἰ δὲ ἐρευνῶσιν ἴσως καὶ ἀντιλέγουσιν, ὡς ἔοικε λέγουσιν, ὅτι ὁ χριστὸς ψευδῶς ἐλάλησε, τίς ἐστι χρεία λοιπὸν ἑτέρου κατηγόρου; αὐτοὶ γὰρ ἑαυτῶν εἰσὶ κατήγοροι, ἐπεὶ ὃν ὁμολογοῦσι λόγον θεοῦ καὶ πνεῦμα, καὶ ψυχὴν θεοῦ τοῦτον λέγουσι ψεύδεσθαι. καὶ πῶς ἐστι δυνατὸν τοῦτο, λόγον θεοῦ ψεύδεσθαι; γινώσκοντες οὖν τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ, καταφεύγουσιν εἰς τοῦτο, λέγοντες ὅτι οἱ χριστιανοί, ὡς δῆθεν τιμῶντες τὸν χριστόν, λέγουσιν ὅτι περὶ ἑαυτοῦ εἶπεν ὁ χριστός, ὅτι υἱὸς θεοῦ ἐστιν, ἀλλ᾽ οὐκ ἔστιν ἀλήθεια τοῦτο, ἀλλὰ διαβολή. οὐ μόνον γὰρ ὁ χριστὸς οὐκ εἶπε τοῦτο, οὐδὲ ἐδίδαξεν, ἀλλὰ ἐρωτηθεὶς παρὰ τῶν ἰουδαίων, ἠρνήσατο εἰπών, ὅτι ἐγὼ οὐκ εἰμί, ἀλλ᾽ ὑμεῖς λέγετε αὐτό. τοῦτο γοῦν πρόσχημά ἐστι καὶ σκῆψις. βουλόμενοι γάρ τινες ὑβρίσαι τὸν χριστόν, φανερῶς οὐκ ἠδυνήθησαν, φοβηθέντες τὴν φανερὰν τῶν ἀνθρώπων κατάγνωσιν, καὶ ἐπλάσαντο ἄλλα ἐπ᾽ ἄλλοις. ἀλλὰ γινωσκέτωσαν οἱ βουλόμενοι μαθεῖν τὴν ἀλήθειαν, ὅτι αὐτὸς ὁ χριστὸς εἴρηκεν οἰκείοις χείλεσιν οὐχ ἅπαξ καὶ δὶς καὶ τρίς, ἀλλὰ καὶ πολλάκις, καὶ σχεδὸν ἅπαν τὸ εὐαγγέλιον αὐτὸ τοῦτο λέγει καὶ διδάσκει, ἵνα δηλονότι γνῶσιν οἱ ἄνθρωποι τὸν μόνον καὶ ἀληθινὸν θεόν, καὶ ὃν ἐγέννησεν υἱὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων θεὸν ἀληθινόν. ἅπας καὶ γὰρ ὁ τρόπος καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ εὐαγγελίου οὗτος ἐστίν, ἵνα δηλονότι ἐπιστρέψῃ πᾶς ἄνθρωπος ἀπὸ τῆς ἀσεβείας εἰς θεοσέβειαν, καθὼς εἴρηται, καὶ ἵνα πράττωσιν οἱ ἄνθρωποι ἔργα σωτηρίας ἄξια, καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν ἔλεγε καὶ ἐδίδασκεν ὁ χριστὸς καθημέραν τοῦτο. ἅπερ καὶ παραλαβόντες ἀπὸ τοῦ χριστοῦ οἱ ἀπόστολοι, συνεγράψαντο τὸ εὐαγγέλιον, καὶ ἐδίδαξαν εἰς τὸν ἅπαντα κόσμον, καὶ ἕνεκεν ταύτης τῆς πίστεως καὶ τοῦ εὐαγγελίου καὶ τῶν δογμάτων ἀπέθανον οὗτοι καὶ οἱ μάρτυρες. ὅμως τινὲς τῶν αἱρετικῶν ἔλεγον περὶ τοῦ χριστοῦ, ὅτι μὲν ἀληθῶς ὁ χριστὸς πρὸ πάσης κτίσεως εὑρίσκεται, καὶ αὐτός ἐστι δημιουργὸς τῶν ἀγγέλων καὶ τοῦ ἀδὰμ καὶ τοῦ οὐρανοῦ τῆς γῆς τε καὶ ἁπάσης τῆς κτίσεως. τοῦτο οὕτως ἔχει, καὶ οὐκ ἄλλως. ὅτι δὲ υἱὸς τοῦ θεοῦ, τοῦτο οὐκ ἔστι. καὶ ἐποίησαν οἱ τοιοῦτοι αἱρετικοὶ πολὺ κακὸν τοὺς ὀρθοδόξους. ὁ γὰρ βασιλεύων τῷ τότε ἦν φρονῶν τὰ ἐκείνων, καὶ συνήργει καὶ ἐβοήθει αὐτοῖς ἐπὶ τῷ τοιούτῳ δόγματι. ἐπεὶ γοῦν εἶχον τὸ εὐαγγέλιον, καὶ ἐτίμων αὐτό, εἴπερ οὐδὲν ἔλεγεν ὁ χριστὸς περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι θεὸς ἐστὶ καὶ τοῦ θεοῦ υἱός, τίνος ἄλλης παραστάσεως ἐδέοντο, ἢ ταύτης; καὶ γὰρ αὐτὴ καὶ

μόνη

μόνη ἔσωζεν αὐτὴ πασῶν ἑτέρων παραστάσεων. ἀλλὰ τὸ μὲν εὐαγγέλιον, καὶ ἐτίμων καὶ ἔστεργον, καὶ ἅγιον ὠνόμαζον. καὶ ἀναγινώσκοντος τούτου οἱ τάλανες, καὶ τοὺς προφήτας διηνεκῶς, ἔλεγον τὰ αὐτὰ καταγέλαστα καὶ μεμεστωμένα μωρίας λόγια. καὶ οἱ μὲν ἐτελεύτησαν ἐν ταύτῃ τῇ αἱρέσει, καὶ εἰσὶν ὑπὸ ἀνάθεμα, οἱ δὲ ζῶσι, καὶ εὑρίσκονται κατὰ τὴν αἴγυπτον, καὶ καλοῦνται ἀρειανοί, καὶ ἰακωβῖται, καὶ νεστοριανοί. ἐρωτηθήτωσαν τοίνυν οὗτοι, καὶ μέλλουσιν ὁμολογήσειν τὴν πᾶσαν ἀλήθειαν, ὅτι οὕτως ἐστὶν ἐξ ἀρχῆς τὸ εὐαγγέλιον γεγραμμένον, ὡς εὑρίσκεται καὶ τὴν σήμερον. λέγετε ὅτι πιστεύομεν οἱ χριστιανοὶ εἰς τρία πρόσωπα, εἰς πατέρα, μητέρα, καὶ υἱόν. καὶ ἐπεὶ εἰς τὰ τῶν χριστιανῶν εὑρίσκει κατὰ πάντα ἀμύητος, ὥσπερ ὧδε τῶν ἄλλων, πλανᾶσαι καὶ περὶ τούτου. καὶ ἄκουσον, ὅτι μὲν ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ προσκυνοῦμεν ἕνα θεόν, τὸν ποιητὴν πάντων, ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων, καὶ τὸν τούτου υἱὸν καὶ λόγον, τὸν χριστὸν δηλονότι, τοῦτο τοιοῦτόν ἐστι, καὶ οὐκ ἄλλως. καὶ πιστεύομεν καὶ ὁμολογοῦμεν αὐτόν. τὴν δὲ ἀειπάρθενον ἁγίαν μαρίαν ἔχομεν πλάσμα θεοῦ, καὶ δούλην θεοῦ. καὶ πιστεύομεν καὶ ὁμολογοῦμεν, ὅτι οὔτε ἐγεννήθη, οὔτε γεννηθῆναι μέλλει ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἄνθρωπος μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, ὡς αὕτη. καὶ κατὰ μὲν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν λογιζόμεθα αὐτὴν κάτω τῶν ἀγγέλων, ὡς ἄνθρωπον, τῇ δὲ τιμῇ καὶ τῇ ἁγιοσύνῃ ἐπάνω πάντων τῶν ἀγγέλων ἀσυγκρίτως, ὅτι τὸν υἱὸν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ ἐγέννησε κατὰ σάρκα, καὶ ἔχομεν αὐτὴν προστάτιν πάντες καὶ βοηθόν, καὶ δέεται καὶ παρακαλεῖ διηνεκῶς ὑπὲρ τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ ἐνεργεῖ καὶ πράττει θαύματα μεγάλα καὶ ἐξαίσια. καὶ προσκυνοῦμεν αὐτὴν οὐχ ὡς θεόν, ἀλλ᾽ ὡς μητέρα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ κατὰ σάρκα. ἔστω τοίνυν ὑπὸ ἀναθέματι ὁ προσκυνῶν δύο, ἢ τρεῖς, ἢ καὶ πολλούς. ἀλλὰ προσκυνοῦμεν ἕνα θεόν, ποιητὴν οὐρανοῦ τε καὶ γῆς, καὶ πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων. φέρετε εἰς κατηγορίαν ἡμῶν, ὅτι ἐρωτηθεὶς ὁ χριστὸς παρὰ τῶν ἰουδαίων, ὅτι υἱὸς θεοῦ εἶ σύ, ἠρνήσατο, καὶ εἶπεν, ὅτι ὑμεῖς λέγετε τοῦτο. καὶ φέρετε αὐτὸ εἰς μαρτυρίαν καθ᾽ ἡμῶν, ἵνα δείξητε τὰ παρ᾽ ὑμῶν λεγόμενα ἀληθῆ. ταῦτα γοῦν ποιεῖτε ἀπὸ τοῦ μὴ γινώσκειν ὑμᾶς τὰς γραφάς. εἰ γὰρ εὑρίσκεσθε ἐξετάζοντες καὶ ἐρευνῶντες τὰς γραφὰς ὡς δεῖ, οὐκ ἂν ἐπλανήθητε. νῦν δὲ κατηγορεῖτε ἡμῶν, εἰς ἃ οὐ γινώσκετε. ὅμως ἀφίημι λέγειν κατὰ τὸ παρόν, τὰς ἀπ᾽ ἀρχῆς τοῦ κόσμου μαρτυρίας, αἵτινες ἐλαλήθησαν περὶ τοῦ χριστοῦ, δεικνύουσαι αὐτὸν θεὸν καὶ θεοῦ υἱὸν καὶ ἄνθρωπον, πολλὰς οὔσας. διὸ ἀπὸ τούτων φθάσαντες εἴπομεν μερικάς τινάς. ὅμως λέγω καὶ τοῦτο, ὅτι οὐδὲν ἄλλο τι ἐσταύρωσαν οἱ ἰουδαῖοι τὸν χριστόν, ἢ ὅτι ἐδείκνυεν ἑαυτὸν θεόν τε καὶ ἄνθρωπον, καὶ θεοῦ υἱόν. καὶ ποτὲ μὲν ἔλεγεν, ὅτι ὁ ἐμὲ θεωρῶν, θεωρεῖ τὸν πατέρα μου. ποτὲ δέ, ὅτι ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. ποτὲ δέ, ὅτι εἰ ἐμὲ ἐγνώκειτε, καὶ τὸν πατέρα μου ἐγνώκειτε ἄν. ποτὲ δέ, ὅτι ἐάν τις τὸν λόγον μου τηρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ θεωρήσει εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ ἀλλαχοῦ, ὅτι ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι. ἅπερ θεωροῦντες οἱ ἰουδαῖοι, ἔλεγον πρὸς αὐτόν, τίνα σεαυτὸν ποιεῖς; ἄνθρωπος ὤν, ποιεῖς σεαυτὸν θεόν; τί δὲ ὁ χριστός; ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, κἂν ἀποθάνῃ, ζήσεται. καὶ ὥσπερ ὁ πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ. καὶ ὅτι οὐδεὶς εἶδε τὸν υἱόν, εἰ μὴ ὁ πατήρ, οὐδὲ τὸν πατέρα τις ἑώρακεν, εἰ μὴ ὁ υἱός, καὶ ᾧ βούλεται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι. ὁ γοῦν χριστὸς ὁ λέγων ταῦτα καὶ διδάσκων τοὺς ἀνθρώπους, ἐρωτηθεὶς ἔμελλε κρύπτειν τὴν ἀλήθειαν; καὶ ποῖος ἄφρων καὶ εὐήθης ὑπολάβοι τοῦτο; εἰ γὰρ οὐκ ἦν θεὸς καὶ υἱὸς θεοῦ, οὐκ ἂν εἶπον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἐρωτηθέντες παρ᾽ αὐτοῦ, τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; καὶ εἶπον πρὸς αὐτόν, ὅτι οἱ μὲν λέγουσιν εἶναί σε ἡλίαν, οἱ δὲ ἱερεμίαν, ἢ ἕνα τῶν προφητῶν. καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ χριστός, ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι; καὶ ἀποκριθεὶς ὁ πέτρος εἶπεν αὐτῷ, ὅτι σὺ εἶ ὁ χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος. ἔμελλε καὶ γὰρ εἰπεῖν ὁ χριστὸς τῷ πέτρῳ, ὅτι πεπλάνησαι, βλασφήμως εἴρηκας, κακῶς λελάληκας, οὐκ εἰμὶ υἱὸς θεοῦ. καὶ γὰρ ἐπεὶ διδάσκαλος αὐτῶν ἦν ὁ χριστός, τί ἕτερον ἔμελλε διδάσκειν αὐτούς, εἰ μὴ τὴν ἀλήθειαν; τί γοῦν ὁ χριστὸς πρὸς σίμωνα πέτρον; μακάριος εἶ σίμων υἱὲ τοῦ ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ᾽ ὁ πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. οὐκ ἀγνοῶν δὲ ἠρώτα ὁ χριστὸς τὸν πέτρον τό, τίνα λέγουσιν εἶναι αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ᾽ ὥσπερ ὧδε τοῦ λαζάρου πρὸ τοῦ θανάτου ἐκείνου ἔλεγεν, ὅτι λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν ἀπέθανεν, ἀλλὰ πορεύομαι ἀναστήσων αὐτόν. πορευθεὶς δὲ ἠρώτα, ποῦ τεθείκατε αὐτόν; εἶτα ἐξουσίᾳ ἐλάλησε, λάζαρε δεῦρο ἔξω. καὶ ὑπήκουσεν ὁ ἄπνους παρὰ τοῦ κυρίου προστάγματι, δεικνύων τήν τε αὐτοῦ θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα. οὕτω καὶ κατὰ τὸ παρὸν ἠρώ-

τησε πρὸς τοὺς μαθητὰς, ἵνα δείξῃ αὐτὸν θεὸν καὶ ἄνθρωπον, καὶ ἵνα ἐκ τοῦ κατὰ μικρὸν ἀνάγων ται εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀληθοῦς γνώσεως. ἀλλὰ δὴ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, τί εἶπεν ὁ θωμᾶς, εἷς ὢν καὶ αὐτὸς τῶν δώδεκα μαθητῶν, ψηλαφήσας τὴν πλευρὰν τοῦ χριστοῦ; πάντως καὶ αὐτὸς οὕτως εἴρηκεν, ὁ κύριός μου καὶ ὁ θεός μου. τί γοῦν φησι καὶ πρὸς αὐτὸν ὁ χριστός; οὐκ εἶπεν αὐτῷ, παῦσαι βλασφημῶν. ἀλλὰ τί; ὅτι ἑώρακάς με, πεπίστευκας; μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ πι- στεύσαντες. ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος, τί εἶπεν ὁ ναθαναὴλ πρὸς τὸν χριστόν; καὶ γὰρ ὁ αὐτὸς ναθαναὴλ νομοδιδάσκαλος ὢν τῶν ἰουδαίων, ἐλθὼν εἰς τὸν χριστόν, ἠρώτησεν αὐτὸν ὅσα ἤθελε καὶ ἐβούλετο. ἀκούσας δὲ παρ᾽ αὐτοῦ τοῦ χριστοῦ, ἅπερ εἶχεν ἀπόρρητα ἐν τῇ καρ- δίᾳ αὐτοῦ, λέγει τῷ ἰησοῦ, σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ ἰσραήλ; ἐπετίμησε γοῦν αὐ- τῷ ὁ χριστὸς, ὡς κακῶς λαλήσαντι; οὐχί. ἀλλὰ τί; λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ χριστὸς, ὅτι εἶπόν σοι τὰ ἀπόρρητα τῆς καρδίας σου, πιστεύεις, μείζω τούτων ὄψει. καὶ ὅτι μὲν ἐρωτηθεὶς παρὰ τοῦ πι- λάτου ὁ χριστὸς, οὕτως εἴρηκεν, ὅτι σὺ εἶπας τοῦτο, τοιοῦτόν ἐστιν; ἀλλ᾽ οὐκ ἔστιν ἀρνήσεως λό- γος, ἀλλὰ συγκαταθέσεως καὶ ὁμολογίας. καὶ ὥσπερ πρὸς τὸν ἰούδαν εἶπε. καθήμενος καὶ γὰρ ἐν μιᾷ ὁ χριστὸς μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, λέγει πρὸς αὐτοὺς, εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με. καὶ ἔλεγεν εἷς ἕκαστος περὶ αὐτοῦ, μήτοι ἐγώ εἰμι; καὶ ἄλλος, μήτοι ἐγώ εἰμι; εἶπε καὶ ἰούδας, μήτοι ἐγώ εἰμι; λέγει ὁ χριστὸς, σὺ εἶπας. τότε πάντως οὐκ ἦν ὁ λόγος ἀρνήσεως, ἀλλὰ συγκα ταθέσεως. οὕτω καὶ ὧδε τοῦ πιλάτου. λόγος γὰρ ἦν συνήθης τοῦ τόπου, καὶ ὡς τοῦ τόπου ἐκεί- νου λόγῳ ἐχρήσατο αὐτῷ ὁ χριστός. καὶ ὥσπερ ἀρτίως πολλάκις ἐστὶν ὧδε τῶν μουσουλμάνων λέ- γει ἕτερος πρὸς ἕτερον μετὰ συμβουλῆς, ὅτι ποιήσωμεν τόδε καὶ τόδε. καὶ ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν

Alias ὅτι τὸ ἕτερον, ✱ ὅτι ἂν γένηται. ἀποκρίνεται + ὅτι σὺ γινώσκεις, καὶ οὐκ ἔστι λόγος ἀρνήσεως, γενέσθω ἀλλὰ συγκαταθέσεως. οὕτω καὶ ὧδε τοῦ χριστοῦ, ὡς τοῦ τόπου ἐκείνου λόγῳ, ἐχρήσατο τῇ δι-

Al. ὅτι σὺ αὐτὴ λέξει ὁ χριστὸς; τῇ, σὺ εἶπας: ὅμως αὐτὸς ὁ πιλάτος ἠρώτησε τὸν χριστόν, λέγων, σὺ εἶ ὁ ἐξελέγξεις βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων; ἀπεκρίθη ὁ ἰησοῦς, ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τού-

του. εἰ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἦν ἡ βασιλεία ἡ ἐμή, οἱ ὑπηρέται ἂν οἱ ἐμοὶ ἠγωνίζοντο, ἵνα μὴ παραδοθῶ τοῖς ἰουδαίοις. νῦν δὲ ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐντεῦθεν. εἶπεν οὖν αὐτῷ ὁ πιλάτος, οὐκοῦν βασιλεὺς εἶ σύ; ἀπεκρίθη ὁ ἰησοῦς, σὺ λέγεις, ὅτι βασιλεὺς εἰμὶ ἐγώ. ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγέννημαι, καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα μαρτυρήσω τῇ ἀληθείᾳ. πᾶς ὁ ὢν ἐκ τῆς ἀληθείας, ἀκούει μου τῆς φωνῆς. λέγει αὐτῷ ὁ πιλᾶτος, τί ἐστιν ἀλήθεια; ὁρᾷς πῶς ἐνταῦθα ἐδείχθη σαφέστερον; πάντως ὁ χριστὸς βασιλέα ἔδειξε καὶ εἶπεν ἑαυτόν, καὶ ἐρωτηθεὶς παρὰ τοῦ πιλάτου, πάλιν αὐτὸ τοῦτο ἀπεκρίθη. ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, ναὶ βασιλεὺς εἰμί, εἶπε, σὺ λέγεις βασιλεὺς εἰμὶ ἐγώ. τί γοῦν ὁ πιλᾶτος, εἰπόντος τοῦ χριστοῦ, ὅτι ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγέννημαι, καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα μαρτυρήσω τῇ ἀληθείᾳ; λέγει πρὸς αὐτόν, τί ἐστιν ἀλήθεια; τουτέστιν, εἰ εἰς τὸν κόσμον ἀλήθεια ἦν, οὐκ ἂν παρεδίδου εἰς θάνατον. καὶ οἷον ἀποκλαιόμενος τὴν τῆς ἀληθείας στέρησιν, εἶπε, τί ἐστιν ἀλήθεια; ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ ἀρχιερέως ἐρωτηθεὶς ὁ χριστὸς, ὅτι ὁρκίζω σε κατὰ τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἵνα ἡμῖν εἴ- πῃς, εἰ σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ; οὐδὲν ἕτερον ἀπεκρίνατο, ἢ ὅτι ἐγώ εἰμι. οἶδας ὅπως εἰς ἃ οὐκ ἐπί- στανται οἱ μουσουλμάνοι, κατηγοροῦσι τοὺς ἀξίους ἐπαίνου; ἰδοὺ τοίνυν εἴπερ ζητεῖς ἀλή- θειαν, γνῶθι αὐτήν. εἰ δ᾽ οὖν σὺ οἶδας. οὐ γὰρ παρὰ τῆς ἀληθείας ἐστὶν ἡ περὶ ταύτην ἄ- γνοια, ἀλλὰ παρὰ τῶν ἀποστρεφομένων αὐτήν. ἐπεὶ δὲ καὶ περὶ τοῦ σταυροῦ λόγον δεδώκα- μεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἵνα εἴπωμεν, ἄκουσον δὴ ἔτι περὶ τούτου. ὥσπερ γὰρ τὰ περὶ τοῦ χριστοῦ ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐλέγοντο, παρά τε τοῦ μωϋσέως, τοῦ δαβίδ, καὶ τῶν προφητῶν, ἐλέ- γοντο δὲ ἀμυδρῶς πως καὶ συνεσκιασμένως, ἀλλὰ δὴ καὶ περὶ τοῦ πάθους καὶ τοῦ θανά- του αὐτοῦ, καθὼς διὰ τῶν τοσούτων προφητειῶν ἀνεφάνησαν, οὕτω καὶ ὧδε τοῦ σταυροῦ. καὶ σκόπει ὅπως ἐστὶ τοῦτο. τοῦ μωσέως ἐκβαλόντος τοὺς ἑβραίους ἐκ τῆς αἰγύπτου, ἐξῆλθον οἱ αἰ- γύπτιοι, καὶ κατεδίωξαν ὄπισθεν αὐτῶν, κατέλαβον οὖν αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ. οἱ γοῦν ἑβραῖοι φοβηθέντες, ἀπέγνωσαν τῆς ἑαυτῶν ζωῆς. ὁ τοίνυν μωϋσῆς ἐλάλησε πρὸς τὸν θεόν, καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ θεός, τί βοᾷς πρός με; λάλησον τοῖς υἱοῖς ἰσραήλ, καὶ ἀναζευξά- τωσαν. καὶ σὺ ἔπαρον τὴν ῥάβδον σου, καὶ τύψον τὴν θάλασσαν, καὶ διαβήσονται οἱ

υἱοὶ

γοὶ ἰσραὴλ διὰ τὸ ξηρόν. λαβὼν τοίνυν τὴν ῥάβδον αὐτοῦ ὁ μωϋσῆς, ἔτυψε τὴν θάλασσαν κατ'
εὐθεῖαν γραμμήν, καὶ ἐσχίσθη τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης, καὶ ἔστη τεῖχος ἐκ δεξιῶν, καὶ τεῖχος ἐξ εὐωνύ-
μων, καὶ διέβη ἅπας ὁ λαὸς διὰ τοῦ ξηροῦ. καταδιωξάντων δὲ καὶ τῶν αἰγυπτίων, καὶ εἰσελθόντων
ἐν τῷ ξηρῷ, εἶπε κύριος πρὸς τὸν μωϋσῆν, καὶ ἔτυψεν αὖθις τὴν θάλασσαν μετὰ τῆς ῥάβδου, οὐ
μὴν ὡς τὸ πρότερον κατ' εὐθεῖαν, ἀλλ' ἐπιστρεπτικῶς. καὶ ἐλθὸν τὸ ὕδωρ ἐπὶ χώραν, κατεπόν-
τισε τὸν φαραὼ βασιλέα τῶν αἰγυπτίων σὺν πᾶσι τοῖς ἅρμασι καὶ τῇ στρατιᾷ αὐτοῦ. τότε πάντως
ὁ τύπος τοῦ σταυροῦ διὰ τῆς ξυλίνης ῥάβδου τοῦ μωϋσέως ἐνήργησε τὸ τεράστιον, καὶ ἡ τομὴ τῆς
θαλάσσης ἔδειξε τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ, ἡ δὲ ῥάβδος τὴν φύσιν τοῦ ξύλου. καὶ ἔτι ὥσπερ
ὁ μωσῆς διὰ τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ, καὶ τοῦ ξύλου, καὶ τῆς θαλάσσης ἠλευθέρωσε τοὺς ἑβραί-
ους τῆς πικρᾶς δουλείας καὶ τυραννίδος τοῦ φαραώ, οὕτω καὶ ὁ χριστὸς διὰ τοῦ σταυροῦ καὶ
τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἠλευθέρωσε τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς πικρᾶς δουλείας καὶ καταδυνα-
στείας τοῦ διαβόλου. ἔτι ἀπελθόντος τοῦ μωϋσέως μετὰ τοῦ λαοῦ ἐν τόπῳ τινὶ μερρᾶ ὀνομα-
ζομένῳ, καὶ μὴ εὑρισκόντων ὕδωρ ὥστε πιεῖν, καὶ γὰρ πικρὰ εὑρίσκοντο τὰ τῆς μερ-
ρᾶς ὕδατα, ἔδειξεν ὁ θεὸς τῷ μωϋσῇ ξύλον, καὶ βαλὼν αὐτὸ ἐν τοῖς ὕδασιν, ἐγλυκάν-
θησαν, καὶ ἔπιεν ἅπας ὁ λαὸς τῶν ἰουδαίων, καὶ ἐκορέσθη. τοῦτο δηλοῦντος τοῦ θαύμα-
τος, ὅτι ἡ παρὰ τοῦ διαβόλου γεγονυῖα ἐν τῷ κόσμῳ πικρία, ἀφανισθῆναι μέλλει καὶ με-
ταβληθῆναι διὰ τοῦ σταυροῦ, εἰς μεγάλην γλυκύτητα καὶ εὐφροσύνην. ἔτι πορευομένου τοῦ
μωϋσέως ἐν τῇ ἐρήμῳ μετὰ τοῦ λαοῦ, εὗρεν ἐν τόπῳ τινὶ πλῆθος ὄφεων, καὶ ἐκινδύνευεν ὁ
λαὸς ὑπ' αὐτῶν. ὁ δὲ μωϋσῆς κελευσθεὶς παρὰ τοῦ θεοῦ, ἐποίησεν ὄφιν χαλκοῦν. ἔπηξε δὲ
ξύλον ὄρθιον, καὶ ἔθηκεν αὐτὸν ἐγκάρσιον ἐν αὐτῷ. καὶ πάντες οἱ δακνόμενοι ὑπὸ τῶν
ὄφεων, ἔβλεπον τὸν τοιοῦτον χαλκοῦν ὄφιν, καὶ ἐθεραπεύοντο, καὶ οὐδεὶς ἦν ἀπὸ τῶν δακνο-
μένων ὑπὸ τῶν αὐτῶν ὄφεων, ὁ ἐμβλέψας εἰς αὐτόν, ὃς οὐκ ἐθεραπεύετο. τοῦτο δηλοῦντος
καὶ τοῦ τοιούτου θαύματος, ὅτι τὸ πηχθὲν ὄρθιον ξύλον, καὶ ὁ ἐν αὐτῷ τεθεὶς ἐγκάρσιος
ὄφις, τὸν τοῦ σταυροῦ τύπον εἰκόνιζεν. ὁ μέντοι χαλκοῦς ὄφις, προδήλως ἐδήλου τὸν χριστόν.
καθὼς γὰρ ὁ ὄφις ἐκεῖνος τὸ μὲν εἶδος εἶχε τοῦ ὄφεως, ἰὸν δὲ οὐδαμῶς, οὕτω καὶ ὁ χριστὸς
ἄνθρωπος μὲν μέλλει γενέσθαι, ἁμαρτίας δὲ ἄνευ. καὶ πᾶς ὁ δακνόμενος ὑπὸ τοῦ διαβό-
λου, καὶ βλέπων εἰς τὸν χριστόν, καὶ πιστεύων εἰς αὐτόν, σωθήσεται. ὁ δὲ μὴ βλέπων εἰς αὐ-
τόν, μηδὲ πιστεύων, ἀποθανεῖται ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας. ἔτι πολέμου γεγονότος μετὰ τῶν ἑ-
βραίων καὶ τῶν ἀμαληκιτῶν, ἐκτείναντος τοῦ μωσέως τὰς χεῖρας αὐτοῦ πρὸς τὸν θεόν, κατε-
τροποῦτο τὸν ἀμαλὴκ ὁ τῶν ἑβραίων λαός. θέντος δ' αὐτὰς κάτω, κατετροποῦτο ὁ ἀ-
μαλὴκ τὸν ἰσραήλ. προσέταξε τοίνυν διὰ τοῦτο ὁ μωϋσῆς δύο τινάς, ὥστε βοηθεῖν αὐτῷ ἐπὶ
τῇ ἐκτάσει τῶν τούτου χειρῶν, μέχρις ἂν εἰς τέλος ἡττήθη ὁ ἀμαλήκ. ἰδοὺ καὶ τοῦτο προφανῶς τὸν
τοῦ σταυροῦ τύπον ἐδήλου τε καὶ τὴν δύναμιν. ἀλλὰ καὶ ὁ μακάριος ἰακὼβ τοὺς ἐγγόνους αὐτοῦ εὐλο-
γῶν, ἐναλλὰξ καὶ σταυροειδῶς τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐπὶ τῶν κεφαλῶν ἐκείνων ἐπέθηκε, τὸν τύπον τοῦ
σταυροῦ ἐκεῖθεν δεικνύων. ἔτι δὲ τοῦτον σαφέστερόν τε καὶ καθαρώτερον ὁ θεὸς διὰ τοῦ προφήτου
ἠσαΐου οὑτωσί φησι, τὰ ἔθνη καὶ οἱ βασιλεῖς, οἵτινες σοι οὐ δουλεύσουσιν, ἀπολοῦνται, καὶ τὰ ἔθνη ἐρη-
μίᾳ ἐρημωθήσονται, ἐν κυπαρίσσῳ καὶ πεύκῃ καὶ κέδρῳ ἅμα δοξάσαι τὸν τόπον τὸν ἅγιόν μου, καὶ τὸν
τόπον τῶν ποδῶν μου δοξάσω. πρόσεχον τοίνυν καὶ ἴδε πρᾶγμα ξένον καὶ ἐξαίσιον, ὥσπερ γὰρ
περὶ τοῦ πάθους τοῦ χριστοῦ προηγόρευσαν οἱ προφῆται, καὶ μὴ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὸ εἶδος τοῦ πά-
θους, ἤτοι τό, ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμά μου χολήν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος, καὶ ὤρυξαν
χεῖράς μου καὶ πόδας μου, καὶ διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον,
καὶ τῶν ὁμοίων τούτοις, οὕτω καὶ περὶ τοῦ σταυροῦ ἐδήλωσαν μετὰ τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ. καὶ ὅτι δι' αὐτοῦ μέλλει
καταβληθῆναι ἡ τοῦ διαβόλου τυραννίς. ἀλλὰ καὶ τὴν φύσιν τοῦ ξύλου ὁ ἠσαΐας ἐδήλωσεν εἰπών,
ἐν κυπαρίσσῳ καὶ πεύκῃ καὶ κέδρῳ ἅμα δοξάσαι τὸν τόπον τὸν ἅγιόν μου, καὶ τὸν τόπον τῶν ποδῶν
μου δοξάσω. ἐξ αὐτῶν καὶ γὰρ τῶν τριῶν ξύλων κατεσκευάσθη ὁ σταυρός. τὸ μὲν ἓν ὄρθιον, τὸ δὲ ἕτε-
ρον ἐγκάρσιον, τὸ δὲ ἕτερον κάτωθεν, ἐν ᾧ καὶ προσηλώθησαν οἱ πόδες τοῦ χριστοῦ. ὁ δὲ δαβὶδ οὕ-
τω βοᾷ, ὑψοῦτε κύριον τὸν θεὸν ἡμῶν, καὶ προσκυνεῖτε τῷ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ, ὅτι ἅγιός
ἐστιν. ἰδοὺ γοῦν καὶ περὶ τοῦ σταυροῦ ἱκανά εἰσι τὰ παρὰ τῶν προφητῶν λεχθέντα. ἀλλὰ καὶ ὁ ἰακὼβ εὐ-

 λογῶν,

λογῶν, ὡς εἴρηται, τοὺς υἱοὺς Ἰωσὴφ, ἐναλλὰξ τὰς χεῖρας ἐπέθηκε, καὶ σταυροειδῶς εὐλόγη-
σεν αὐτούς. προειδόντες γὰρ οἱ προφῆται, ὅτι διὰ τοῦ σταυροῦ μέλλει καταργηθήσεσθαι ὁ θάνα-
τος, καὶ καταβληθήσεσθαι ὁ διάβολος, προεῖπον περὶ αὐτοῦ, καὶ προσεκύνησαν καὶ ἠσπάζοντο
αὐτὸν μακρόθεν, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς κατὰ τὸ παρόν. μετὰ γοῦν τῶν ἄλλων κατηγοριῶν, ὧν παρὰ τῶν
μουσουλμάνων κατηγορούμεθα οἱ χριστιανοί, κατηγορούμεθα καὶ τοῦτο, ὅτι προσκυνοῦμεν τὰς τῶν
ἁγίων εἰκόνας. καὶ τί προσκυνοῦμεν; πάντως οὐδὲν ἄλλο, ἢ ξύλα καὶ χρώματα καὶ πέτρας. ἐπεὶ
γοῦν εἰς ἅπερ κατηγοροῦσιν ἡμῶν, οὐκ ἐγίνωσκον ἅπερ ἔλεγον, ἀλλ' ἐκ τῶν γεννημάτων τῶν καρδιῶν
αὐτῶν ἔλεγον ἅπερ ἔλεγον, περὶ τοῦ αὐτό ἐστι καὶ ἐπὶ τῶν εἰκόνων. καὶ εἰ βούλει μαθεῖν τὴν ἀλήθειαν, ἄκου-
σον δή. γινώσκων ὁ θεὸς τὸ εὐόλισθον τῶν ἀνθρώπων, ἔταξεν ἐπὶ τὸ παλαιόν, ἵνα οἱ ἱερεῖς γρά-
φωσι τὰ γινόμενα παρὰ τοῦ θεοῦ θαύματα, καὶ διαπαντὸς κρέμωνται τὰ γεγραμμένα ἐν ταῖς
χερσὶ τῶν ἱερέων, ἵνα καθημέραν, μᾶλλον δὲ διόλου θεωροῦντες οἵ τε ἱερεῖς καὶ ὁ λαὸς τὰ γεγραμ-
μένα θαύματα τοῦ θεοῦ, τὰ δι' αὐτοὺς γεγονότα, ἔρχωνται εἰς μνήμην αὐτοῦ, καὶ ἀπονέμωσιν εὐ-
χαριστίαν καὶ δόξαν τῷ θεῷ, τῷ ἐλευθερώσαντι αὐτοὺς ἐκ τῆς δουλείας φαραώ, καὶ καταλύ-
σαντι βασιλεῖς μεγάλους καὶ κραταιούς, καὶ ἔθνη ἰσχυρά, καὶ δόντι τὰς πόλεις αὐτῶν τῷ λαῷ τῶν ἰου-
δαίων, ἀλλὰ δὴ καὶ τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ γεγονότα θαύματα εἰς αὐτούς. καὶ ἐγίνετο καθὼς ἐνετεί-
λατο αὐτοῖς ὁ θεός. βλέποντες γὰρ τὰ ἐν χερσὶ τῶν ἱερέων κρεμάμενα, ἤρχοντο εἰς τὴν τοῦ θεοῦ
μνήμην, καὶ ἐδίδουν εὐχαριστίαν τῷ θεῷ. οὕτως ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῶν εἰκόνων. γράφουσι τὴν γέννησιν τοῦ
χριστοῦ, τὴν βάπτισιν, τὴν σταύρωσιν, τὴν ἀνάστασιν. καὶ βλέποντες τὰ πλήθη τῶν ἀνθρώπων, ἔρχον-
ται εἰς μνήμην τοῦ θεοῦ, καὶ ἐνθυμοῦνται, ὅτι πῶς ὢν θεὸς ὁ χριστὸς, διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀγάπην
ἀνελάβετο σάρκα, καὶ ἔπαθε σαρκί, καὶ ὅσα ἄλλα ἐποίησεν ὁ θεὸς διὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ εὐχαρι-
στοῦσι καὶ μεγαλύνουσι καὶ δοξάζουσι τὸν θεόν. τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῆς εἰκόνος τῆς ἁγίας παρθένου τῆς γεν-
νησάσης τὸν υἱὸν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ κατὰ σάρκα, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν μαρτύρων καὶ τῶν ἄλλων πάντων
ἁγίων. καὶ δίδομεν τιμὴν ταῖς εἰκόσι, διὰ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν τιμὴν τῶν ἐχόντων ἁγίας εἰκό-
νας. καὶ ὥσπερ ἐπὶ τὸ παλαιόν, ἔν τε τῇ ῥώμῃ, καὶ ἀλλαχόθεν ἐνήργουν ἀνδριάντας ἐν τοῖς ὀνό-
μασι τῶν κατὰ καιροὺς βασιλέων, ἔτι δὲ καὶ στρατηγῶν, καὶ βλέποντες τοὺς ἀνδριάντας, ἤρχοντο
εἰς μνήμην τῶν κατορθωμάτων τῶν ἐχόντων τοὺς ἀνδριάντας, καὶ διὰ τὸ μεγαλεῖον, ἔτι δὲ καὶ τὴν
ἐκείνων τιμὴν ἀνήγοντο εἰς μνήμην τῶν κατορθωμάτων, τῶν ἐχόντων τοὺς ἀνδριάντας, καὶ ἐτίμων
αὐτούς, καθὰ καὶ ἀρτίως ἐν ταῖς στήλαις τῶν βασιλέων, οὕτω καὶ ἐν ταῖς εἰκόσιν ἀνάγονται τὸν
νοῦν ἡμῶν ἐπὶ τὰ πρωτότυπα, τιμῶμεν τὰς εἰκόνας ἐκείνων. καὶ ὥσπερ πρόσταγμα βασιλέως
διακομισθὲν πρός τινα, ὅστις ἂν ᾖ πεπαιδευμένος ὁ τοῦτο δεξάμενος, εὐθέως ἀνίσταται, καὶ
οὐ μόνον ἀσπάζεται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τίθησι τοῦτο, καὶ οὐ δοκεῖ αὐτῷ ἀσπάζε-
σθαι χάρτην καὶ μέλαν, ἀλλὰ τῷ βασιλεῖ δίδωσι τὴν τούτου τιμήν. οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν εἰκόνων, τὰς
ἐν ταῖς σανίσι καὶ εἰκόσι στήλας τιμῶντες προσκυνοῦμεν, τὰς δὲ παλαιωθείσας καὶ ἀπαλειφθεί-
σας, οὐκέτι προσκυνοῦμεν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἀργὰς ἔχομεν. τὸ αὐτό ἐστιν ἰδεῖν καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ.
ἕως ἂν ἔχῃ τὸ ξύλον τύπον τοῦ σταυροῦ προσκυνεῖται, καὶ χριστιανικῶς ἀσπάζεται παρ' ἡμῶν. διαλυ-
θέντος δὲ τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ, οὐ προσκυνεῖται τὸ ξύλον παρ' ἡμῶν ἐπὶ πλέον. ὁμοίως ἀπὸ τούτου τοῦ παρα-
δείγματος μέλλεις καὶ σύ, καὶ πᾶς τις ἕτερος ὁ βουλόμενος ἐξετάζειν, καταλαβεῖν, ὅτι τὰ περι-
πολιτευόμενα νομίσματα, τὴν εἰκόνα ἔχουσι τοῦ χριστοῦ ἐγκεχαραγμένην καὶ τετυπωμένην, ἀλ-
λὰ δὴ καὶ τῆς ἁγίας αὐτοῦ μητρὸς, καὶ ἑτέρων ἁγίων. ἀλλ' οὐ προσκυνοῦνται διὰ τοῦτο παρ' ἡμῶν,
οὐδὲ τὴν ὁπωσποῦν τιμὴν ἔχουσι. ῥίπτονται γάρ ἐστιν ὅπου καὶ καταπατοῦνται, καὶ χωνεύονται, καὶ
μεταμείβονται ἀφ' ἑτέρου σχήματος εἰς ἕτερον, καθὼς ὁ ἐπιστάτης τούτων βούλεταί τε καὶ προ-
αιρεῖται. ἀλλ' εἰς τὰς ὀνομαστὶ γραφείσας τῶν ἁγίων εἰκόνας οὐχ οὕτως, ἀλλὰ μετὰ τιμῆς καὶ προσο-
χῆς καὶ εὐλαβείας προσερχόμεθα αὐταῖς. δοκεῖ μοι τοίνυν, ὅτι ἀρκεταί εἰσιν αἱ παροῦσαι ἀπο-
δείξεις, ὡς ἂν δείξωσι καὶ παραστήσωσιν ἐμφανῶς τὴν ἀλήθειαν, καὶ νοήσῃ αὐτὴν ὁ βουλόμενος.
εἰ δέ γε καὶ αὖθις ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ ζητεῖς μαρτυρίαν, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἔμπροσθεν, ἄκουσον καὶ ἐκεῖθεν.
ὁ θεὸς ὁ εἰπὼν τῷ μωϋσεῖ, ποιῆσαι τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα αὐ-
τῷ ἐν τῷ ὄρει, ἔτι δὲ καὶ τὴν κιβωτὸν, ἅτινα ἦσαν εἰς τύπον τοῦ χριστοῦ καὶ τῆς ἁγίας αὐτοῦ μη-
τρός, ἅπερ καὶ διὰ τὸ μῆκος τῆς γραφῆς καὶ τῆς ἑρμηνείας ἑκόντι παραλείπω, ὡς καὶ ἐν ἄλ-

λοις πλείστοις, ἔφη αὐτῷ, καὶ ἐποίησεν εἰκόνας τῶν χερουβίμ, καὶ ἔθηκεν ἐπάνω τῆς κιβωτοῦ. ὁρᾷς πῶς τὰ τῶν χριστιανῶν πάντα οὐ γίνονται ἁπλῶς, οὐδ᾽ ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ μετὰ μεμεριμνημένου σκοποῦ, καὶ ἀκριβοῦς ἐξετάσεως; διάβηθι οὖν, καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν παῦσαι τῶν ἀκαίρων καὶ ἀπροσέκτων σου κατηγοριῶν. ἅπαντα γὰρ τὰ τῶν χριστιανῶν οὐκ εἰκῆ καὶ μάτην ἐγένοντο, ἀλλὰ μετὰ ἀκριβοῦς καὶ μεγάλης σκέψεως, ἀπὸ τῶν μεγαλωτέρων λέγω μέχρι καὶ τῶν μικροτέρων. καὶ ἔκτοτε ἐτάχθησαν καὶ ἐγράφησαν, καὶ ἐκρατέσησαν ὅσα ἐγένοντο.

ΟΤΙ ΣΦΑΛΕΡΩΣ ΚΑΙ ΕΠΙΒΛΑΒΩΣ ΕΔΙΔΑΞΕΝ Ο ΜΩΑΜΕΘ, ΚΑΙ ΟΤΙ ΟΥ ΚΑΤΕΛΥΘΗ Ο ΠΑ-λαιὸς νόμος καὶ ἡ διαθήκη παρὰ τοῦ χριστοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον συνέστη, καὶ τὸ τοῦ νόμου ἀσθενὲς καὶ ἀδιάφορον ἀνεπλήρωσε τὸ εὐαγγέλιον.

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΤΕΤΑΡΤΗ.

ΕΠΕΙΔΗ περὶ τῶν ἄλλων, ὧν παρ᾽ ὑμῶν τῶν μουσουλμάνων ἐγκαλούμεθα οἱ χριστιανοί, ἱκανῶς ἀπολελείκται, ὥστε εἶναι ἡμᾶς ἀνωτέρους πάσης κατηγορίας, φέρε δὴ λοιπὸν σκεψώμεθα καὶ περὶ τῶν ἑτέρων. ἔστι δὲ τάδε, ὅτι εἶπεν ὁ θεὸς τῷ μωάμεθ, τὰ πάντα ἐποίησα διὰ σέ, καὶ σὲ διὰ ἐμέ. καὶ τοῦτο οἱ χριστιανοὶ οὐ παραδέχονται. ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ μωάμεθ ὄνομα γεγραμμένον εὑρίσκεται ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, εἰπόντος τοῦ χριστοῦ τοῖς ἰουδαίοις, ὅτι εὐαγγελίζομαι ὑμῖν, ἵνα γινώσκητε, ὅτι μετ᾽ ἐμὲ μέλλει ἐλθεῖν ὁ ἀπόστολος καὶ προφήτης. τὸ αὐτὸ ἐστὶ γεγραμμένον καὶ ἐν τῷ τοῦ μωσέως παλαιῷ. οἱ δὲ χριστιανοὶ φθονήσαντες ἐξέβαλον αὐτὸ ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου. καὶ ὅτι μὴ μόνον εἰς τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὸ παλαιὸν εὑρίσκεται γεγραμμένον τὸ τοῦ μωάμεθ ὄνομα, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ εὑρίσκεται γεγραμμένον. καὶ ὅτι ἡ τῶν μουσουλμάνων πίστις ἀπὸ τοῦ ἀβραὰμ εὑρίσκεται, καὶ ὅτι παραβάντες οἱ χριστιανοὶ τὸν μωσαϊκὸν νόμον, εἰσὶν ἄξιοι κατηγορίας καὶ μέμψεως. κατηγοροῦσι δὲ τοὺς μουσουλμάνους, τοὺς ἀξίους ἐπαίνου καὶ τιμῆς. ταῦτά εἰσιν ἃ παρὰ τῶν μουσουλμάνων κατηγορούμεθα οἱ χριστιανοί. ἀπολογούμεθα δὲ οὕτως, ὅτι θεὸς ἐνδεὴς καὶ χρείαν τινὸς ἔχων, οὐκ ἔστι θεός. ἀλλ᾽ ὁ ἀληθὴς θεός, ὁ ποιητὴς οὐρανοῦ τε καὶ γῆς, καὶ πάντων τῶν δημιουργηθέντων ἐν αὐτοῖς, ὁ ποιήσας τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀνθρώπους, χρείαν τινὸς οὐκ εἶχεν, ἀλλὰ διὰ μόνην ἀγαθότητα καὶ θέλησιν ἐποίησε τὰ πάντα. ἐπεὶ γοῦν τοῦτο οὕτως ἔχει, καὶ οὐδείς ἐστιν ὁ ἀντιλέγων, ἆρα κακῶς ἐφθέγξατο ὁ μωάμεθ, ὡς δῆθεν εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ θεός, ὅτι τὰ πάντα ἐποίησα διὰ σέ, καὶ σὲ δι᾽ ἐμέ. ὁ γὰρ θεὸς χρείαν τινὸς οὐκ ἔχει. ὅτι δὲ ἡ τῶν μουσουλμάνων πίστις οὐκ ἦν ἀπὸ τοῦ ἀβραάμ, ὡς ὁ μωάμεθ λέγει, ἐξ αὐτοῦ τοῦ μωάμεθ ἔχει τὸν ἔλεγχον. αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ ἀρχηγὸς καὶ νομοθέτης τῶν τοιούτων δογμάτων. εἰ δὲ ἔστιν ἕτερος, δειχθήτω. καὶ γὰρ ἀπὸ τοῦ ἀβραὰμ ἕως τοῦ μωάμεθ παρῆλθον χρόνοι καὶ μετὰ ταῦτα ἐφάνη ὁ μαχούμετ. οὐκοῦν οὐκ ἔστιν ἡ τῶν μουσουλμάνων πίστις ἀπὸ τοῦ ἀβραάμ. εἰ δ᾽ ἴσως λέγετε τοῦτο διὰ τὴν περιτομήν, ἐγώ σοι ἐρῶ τὸν λόγον τῆς περιτομῆς. ὁ ἀβραὰμ θεασάμενος τὸν οὐρανόν, τὸν ἥλιον, τοὺς ἀστέρας, τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς, ἀνελογίσατο καθ᾽ ἑαυτόν, καὶ εἶπεν. ἆρα τὰ τοιαῦτα ἔργα μεγάλα οὕτως, καὶ ἐξαίσια ὄντα, ἁπλῶς οὕτω καὶ αὐτομάτως ἐγένοντο, ἢ ἔχουσι καί τινα τὸν ποιήσαντα αὐτά. θεασάμενος τοίνυν, ὡς εἴρηται, τὴν καλλονὴν τῶν κτισμάτων, ἐθαύμαζε καὶ ἐξεπλήττετο, καὶ ἐσκέπτετο κατὰ νοῦν, μήπως οὐκ ἔχουσι τινὰ τὸν ποιήσαντα αὐτά, ἀλλὰ μᾶλλον ταῦτα εἰσὶ θεοί, καθὼς ἐνόμιζον καὶ οἱ γονεῖς αὐτοῦ, καὶ πάντες οἱ εἰδωλολάτραι. καὶ ὅτι μὲν ὁ θεὸς ἐποίησε τὰ πάντα καλὰ λίαν, καὶ ἄξια τῆς αὐτοῦ ἐνεργείας, ὡς ἂν διὰ τῆς θεωρίας τούτων ἀνάγωνται πάντες ἄνθρωποι εἰς θεογνωσίαν, καὶ μεγαλύνωσι, καὶ

δοξάζωσι τὸν τούτων ποιητὴν καὶ δημιουργόν. τοῦτο οὕτως ἔχει, καὶ οὐκ ἄλλως. οἱ δ' οὐρανοὶ παρατρεπόντων τῆς ἀληθοῦς καὶ ὀρθῆς γνώσεως, καὶ ἀφέντων προσκυνεῖν καὶ σέβεσθαι τὸν ποιητὴν τῶν πάντων θεόν, μᾶλλον προσεκύνησαν τὴν κτίσιν, καὶ ἐσεβάσθησαν ταύτην παρὰ τὸν κτίσαντα. ἀλλ' ὁ ἀβραὰμ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἀγχίνους ὤν, καὶ ἰδὼν καὶ κατανοήσας, ὅτι ὁ μὲν οὐρανὸς οὐχ ἵσταται, ἀλλὰ κίνησιν ἔχει διηνεκῆ, ἔχει δὲ καὶ χρείαν ἡλιακοῦ φωτὸς, φωτίζοντος αὐτὸν τε θεωρίας ἕνεκεν, καὶ τὸν ὑπ' αὐτὸν ἀέρα. ὁ δὲ ἥλιος ποτὲ μὲν ὑπὲρ γῆν εὑρισκόμενος, ποτὲ δ' αὖ ὑπὸ γῆν κρυπτόμενος, καὶ ὅτι μὴ ὄντων νεφελῶν φαίνει, εὑρισκομένων δ' αὖθις σκοτίζεται. καὶ ἡ σελήνη καὶ οἱ ἀστέρες μὴ ὄντος ἡλίου φαίνουσιν, ὄντος δὲ αὐτοῦ σκοτίζεται, καὶ ἀφανίζεται τὸ ἐκείνων φῶς, καὶ ἡ θεωρία. καὶ ἡ θάλασσα ἐμπαιζομένη ὑπὸ τῶν ἀνέμων, ἡ γῆ δὲ χρήζουσα ὕδατος εἰς τὴν τῶν καρπῶν γένεσιν κατέγνω πάντων ὡς αὐτῶν καθ' αὐτῶν ὄντων ἀδυνάτων, καὶ χρείαν ἐχόντων πρὸς ἄλληλα, καὶ οὐκ ἐλογίσθη εἶναι ἀπὸ τούτων θεὸν οὐδένα. θεὸς γὰρ τινὸς χρείαν οὐκ ἔχει. πάλιν δὲ σκεψάμενος μή ποτε ἓν ἕκαστον ἀπὸ τούτων ἀδυνάτως ἔχει, ὥστε εἶναι μονομερῶς θεόν, ἀλλὰ πάντα ὁμοῦ, καὶ ἰδὼν ὅτι τὸ μὲν ξηρὸν ἀντίκειται τῷ ὑγρῷ, τὸ δὲ ψυχρῷ τὸ θερμόν, καὶ ὡς τὸ ὕδωρ ἐστὶ φθοροποιὸν τοῦ πυρὸς, ἔκρινεν ἐν ἑαυτῷ, καὶ εἶπεν, ὅτι θεὸς στασιάζων πρὸς ἑαυτὸν καὶ μαχόμενος, οὐκ ἔστι θεός. κἀντεῦθεν θεασάμενος τὴν τῆς κτίσεως εὐταξίαν καὶ κατάστασιν, διαπορῶν ἦν καθ' ἑαυτόν, ὡς ἔστι τις δύναμις, ἡ συνέχουσα καὶ κυβερνῶσα τὸ πᾶν. καὶ ἐπεὶ πάντες ἄνθρωποι ὁμολογοῦσιν εἶναι θεόν, ἕκαστος δὲ ὁμολογεῖ ὅν τινα βούλεται καὶ προαιρεῖται, ἔοικεν ὅτι πάντες πλανῶνται καὶ ψεύδονται. λείπεται γοῦν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἕτερος θεὸς ἀληθής, ἢ ὁ ποιήσας τὰ πάντα, ἅπερ εἰσὶ δοῦλα ἐκείνου, καὶ ἄγει καὶ φέρει καὶ εὐτακτεῖ ὡς βούλεται. τοῦτον οὖν τὸν θεὸν ἐγὼ προσκυνῶ. καὶ πεσὼν ἐπὶ τῆς γῆς ἀβραὰμ προσεκύνησε τῷ μόνῳ καὶ ἀληθεῖ θεῷ. ὁ δὲ πανάγαθος θεὸς, ὁ διὰ τοῦ προφήτου ἡσαΐου εἰπών, ὅτι ἔτι λαλοῦντός σου ἐγὼ πάρειμι, τουτέστιν πρὶν ἢ πληρώσῃς τὴν πρὸς ἐμέ σου ὀρθὴν καὶ δικαίαν αἴτησιν, πάρειμι, αὐτὸς παρευθὺς ἐδέξατο τὴν τοῦ ἀβραὰμ προσκύνησίν τε καὶ πίστιν. ἐλογίσθη τοίνυν αὐτῷ αὕτη εἰς δικαιοσύνην ἀντὶ πασῶν ἀρετῶν, καὶ φίλος θεοῦ ἐγένετο. ἡμεῖς γὰρ πάντες χρήζομεν τῆς ἀπὸ τῶν γραφῶν βοηθείας, διὰ τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν. ὁ δὲ δίκαιος νῶε καὶ ἀβραάμ, καὶ οἱ κατ' ἐκείνους καθαρὰν ἔχοντες τὴν καρδίαν, οὐ δέονται γραμμάτων, ἀλλ' ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν γράφονται καὶ ἐντυποῦνται. τότε γοῦν εἶπεν αὐτῷ ὁ θεός, οὐκέτι κληθήσεται τὸ ὄνομά σου ἀβραμ, ἀλλὰ ἀβραάμ, διότι πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε. τότε δέδωκεν αὐτῷ ὁ θεὸς καὶ τὰς ἐπαγγελίας, εἰπών, ὅτι ἐν τῷ σπέρματί σου ἐνευλογηθήσονται πάντα τὰ ἔθνη. τότε ἔδειξεν ὁ θεὸς τῷ ἀβραὰμ πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ εἶπεν αὐτῷ, σοὶ καὶ τῷ σπέρματί σου δώσω αὐτήν. κἀντεῦθεν λαβὼν παρρησίαν ὁ ἀβραάμ, παρεκάλεσε τὸν θεὸν περὶ τῶν σοδόμων, καθὼς ἔμπροσθεν φθάσαντες εἴπομεν. ἐπεὶ δὲ κρίμασιν οἷς οἶδε θεός, τίς γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίου, ὅτι μετ' ὀλίγον ἀπεσταλῶσαι μέλλουσι τὰ τοῦ ἀβραὰμ ἀπόγονα εἰς τὴν αἴγυπτον, ὡς ἂν ἐκεῖσε διαβιβάσωσι χρόνους τετρακοσίους καὶ τριάκοντα. καὶ γὰρ οὕτως εἴρηκεν ὁ θεὸς τῷ ἀβραάμ, ὅτι ἔσται τὸ σπέρμα σου ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ, τὸ δὲ ἔθνος, ὃ ἐὰν δουλώσῃ αὐτούς, κρινῶ ἐγώ, ὃ καὶ γέγονεν ἐπὶ τοῦ φαραώ. καὶ διὰ τὴν πολυχρόνιον διατριβὴν τῶν ἑβραίων μετὰ τῶν φαραωνιτῶν, μή ποτε ἑνωθέντες μάθωσι τὰ τούτων ἔθιμα καὶ τὴν εἰδωλολατρείαν, ἐτάχθη ἡ περιτομή, ὥς τι σημεῖον καὶ σύμβολον, διαιροῦν καὶ διαχωρίζον τοὺς ἑβραίους ἀπὸ τῶν αἰγυπτίων, εἰς τὸ μὴ συνέρχεσθαι τούτους εἰς γάμου κοινωνίαν καὶ ἕνωσιν. τὸ μὲν διὰ τὴν αἰτίαν, ἣν φθάσαντες εἴπομεν, τὸ δ' ἵνα καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν ὦσιν ἕτοιμοι καὶ γνώριμοι οἱ ἑβραῖοι. καὶ γὰρ εἴπερ ἡνοῦντο μετὰ τῶν ἀλλοφύλων, πῶς ἔμελλε φυλάττεσθαι τὸ τοῦ ἀβραὰμ σπέρμα καὶ γένος; διὰ τοῦτο εὑρισκόμενοι ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὐ περιετέμνοντο τεσσαράκοντα χρόνους διαβιβάσαντες, ἀλλ' ἐν τῇ αἰγύπτῳ. καὶ μετὰ τὴν τῆς ἐρήμου ἔξοδον, πάλιν ἤρξαντο περιτέμνεσθαι, καὶ ὁ μὲν τῆς περιτομῆς σκοπὸς ἔχει οὕτω, καθὼς εἴπομεν. ὁ δ' αὖ ἕτερος ἔχει οὕτως, ὅπως περιτμηθέντες τῇ σαρκί, ἔλθωσιν εἰς συστολὴν καὶ σωφρονισμὸν τῆς πολιτείας αὐτῶν, καὶ οὐκ ὦσι λάγνοι καὶ ἀκρατεῖς, κἀντεῦθεν λογίζονται τὰς πορ-

νέας αὐτῶν ἀντ' οὐδενός, ἀλλ' ἀνάγωνται κατὰ μικρὸν εἰς τὸ ἑξῆς, εἰς ὑψηλοτέραν γνῶσιν καὶ πολιτείαν. ἐπεὶ οὐκ ἐδόθη ὀρθοδοξίας χάριν παρὰ θεοῦ ἡ περιτομή, ἀλλὰ δι' ἃς μόνον εἴπομεν αἰτίας. ὅτι δὲ ἐλθόντος τοῦ χριστοῦ, ἠργήσεν ὁ νόμος, καὶ οὐδὲ περιτομή ἐστιν, ἀφ' ὧν μέλλεις ἀκούσειν, πρόδηλον. τὸ μὲν βάπτισμα παρὰ θεοῦ δοθὲν, ὀρθοδοξίας χάριν ἐδόθη, καὶ διὰ τοῦτο πάντες ἄνδρες καὶ πᾶσαι γυναῖκες βαπτίζονται, ὁ δὲ μὴ βαπτισθεὶς οὐκ ἔστιν ὀρθόδοξος. ἡ δὲ περιτομὴ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ μόνοι οἱ ἄνδρες περιτέμνονται, αἱ δὲ γυναῖκες οὐχί. ἔοικε γοῦν, ἵνα οἱ μὲν ἄνδρες ὡς περιτετμημένοι ὦσιν ὀρθόδοξοι, αἱ δὲ γυναῖκες ὡς ἀπερίτμητοι, ἀσεβεῖς. βλέπεις πῶς ἄλλος ἐστὶν ὁ τῆς περιτομῆς λόγος, καὶ ἄλλως ποιοῦσιν μουσουλμάνοι; οἱ γὰρ αὐτοὶ πάντα ἀπερίτμητον, ἀσεβῆ λογίζονται. καὶ ἰδοὺ αὐτοὶ ἑαυτοῖς μάχεσθε, καὶ ἅπερ ὀρθοδοξίας χάριν τιμᾶτε, ταῦτα ἀπὸ μέρους ἀτιμάζετε. καὶ οὐ μόνον εἰς αὐτὸ τοῦτο ἀναφαίνονται οἱ μουσουλμάνοι ἐναντιοφωνοῦντες πρὸς ἑαυτοὺς, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑτέροις πολλοῖς, ἅπερ οὐκ ἔστι τίς χρεία ἐπὶ τὸ παρὸν λέγειν περὶ ἐκείνων. ὅμως περὶ ἑνὸς εἴπωμεν. λέγει ὁ χριστὸς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, ὅτι ἐὰν μή τις βαπτισθῇ, οὐκ ἔστι τοῦ θεοῦ, οὐδὲ τῆς σωτηρίας. ὁ μωάμεθ μαρτυρεῖ τὸ εὐαγγέλιον ἅγιον, καὶ τέλειον, καὶ εὐθές. οἱ μουσουλμάνοι τοὺς περιτετμημένους λογίζονται ὀρθοδόξους, τοὺς δὲ βεβαπτισμένους ἀσεβεῖς. εἰ μὲν οὖν στέργετε τὸν μωάμεθ, ὅτι ἀληθῶς λέγει, πῶς ὀνομάζετε τοὺς βεβαπτισμένους ἀσεβεῖς, καὶ οὐκ ἀκολουθεῖτε τῇ τοῦ εὐαγγελίου διδασκαλίᾳ, καὶ λογίζεσθε τοὺς μὴ περιτετμημένους κακῶς ποιοῦντας, τοὺς δὲ βεβαπτισμένους εὐσεβεῖς; ἀλλὰ τἀναντία φρονεῖτε. οὐκ ἔστι πρόδηλον, ὅτι αὐτοὶ ἑαυτοῖς μάχεσθε, καὶ αὐτοὶ αὐτοὺς ἀνατρέπετε; ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὕτω. ἐπεὶ δὲ ὁ ἰσμαήλ, ὃν λέγουσιν οἱ μουσουλμάνοι ἔχειν πατέρα, οὔτε μετὰ τῶν ἑβραίων κατῆλθεν εἰς αἴγυπτον, ὅτι ἐκείνῳ χρεία οὐκ ἦν, ὥσπερ τοῖς ἑβραίοις, οὐδὲ γὰρ συγκατελέγετο μετὰ τῶν κληρονόμων τοῦ ἀβραάμ. διότι ὁ θεὸς οὕτως ἐνετείλατο τῷ ἀβραὰμ εἰπών, ἔκβαλε τὴν παιδίσκην μετὰ τοῦ παιδὸς αὐτῆς, οὐ γὰρ μὴ κληρονομήσει ὁ υἱὸς τῆς παιδίσκης μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς ἐλευθέρας. καὶ ἐξεβλήθη ὁ ἰσμαὴλ μετὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς ἄγαρ ἀπὸ τοῦ οἴκου τοῦ ἀβραάμ. εἰ δ' ἴσως ποτὲ καὶ πρὸς τὸν ἀβραὰμ ἦλθεν, θεωρίας χάριν ἦλθεν, ἀλλ' οὐχ ὡς υἱὸς καὶ σπέρμα καὶ κληρονόμος αὐτοῦ. τούτου γοῦν οὕτως ἔχοντος, πόθεν ἔχουσιν οἱ μουσουλμάνοι τὴν πίστιν, οὐκ οἶδα. διὰ τοῦτο οὐκ ἀναφαίνεται ἀπό τινος πράγματος πρὸ τοῦ μωάμεθ, ἐκ τοῦ ἀβραὰμ εἶναι τὴν τῶν μουσουλμάνων πίστιν, ἀλλ' αὐτός ἐστιν ὁ ἀρχηγὸς τῶν τοιούτων δογμάτων, καὶ ὅτι ἀπὸ κοιλίας αὐτοῦ ἐδίδαξεν ὅσα ἐδίδαξε, καὶ οὐκ ἀπὸ θεοῦ. ὅτι δὲ ὡς λέγουσιν οἱ μουσουλμάνοι, ὡς γεγραμμένον εὑρίσκετο τὸ τοῦ μαχούμετ ὄνομα ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, εἰπόντος τοῦ χριστοῦ περὶ ἐκείνου, ὅτι εὐαγγελίζομαι ὑμῖν, ὅτι μετ' ἐμὲ μέλλει ἐλθεῖν ὁ ἀπόστολος καὶ προφήτης, ὄνομα αὐτῷ μωάμεθ, οἱ δὲ χριστιανοὶ φθονήσαντες ἐξέβαλον αὐτὸ ἐκ τοῦ εὐαγγελίου, δεῦρο σκεψώμεθα καὶ περὶ αὐτοῦ. καί μοι δοκεῖ, ὡς οὐ μὴ κρυβήσεται ἡ ἀλήθεια. ἄκουσον τοίνυν νουνεχῶς. τρεῖς εἰσὶ νομοθέται, οἱ διδάξαντες νόμους καθολικούς. ὁ μωϋσῆς, ᾧ ἠκολούθησε τὸ γένος τῶν ἑβραίων. ὁ χριστός, ᾧ ἠκολούθησαν πάντα τὰ ἔθνη, καὶ οἱ εἰς αὐτὸν πιστεύσαντες τὸ πλεῖον μέρος τῶν ἑβραίων. ἐπεὶ ἀπὸ τούτων οἱ μὴ πιστεύσαντες πολλῷ ἐλάττους εἰσὶν αὐτῶν δὴ τῶν πιστευσάντων, καὶ σχεδὸν ἀναρίθμητοι. καὶ ὁ μωάμεθ, ᾧ ἠκολούθησαν οἱ μουσουλμάνοι. ἄνευ τούτων δὴ τῶν τριῶν ἕτερός τις ὁ διδάξας καὶ δοὺς νόμον οὐκ ἔστιν. ἀλλ' ὁ μὲν μωϋσῆς μεμαρτύρηται ἀπεσταλμένος εἶναι παρὰ θεοῦ ἐξ ἀρχῆς. ἔτι ὢν ἐν τῇ αἰγύπτῳ, ἐποίησε σημεῖα καὶ τέρατα μεγάλα, καὶ ἐμάστιξε τὴν αἴγυπτον, ἐπάξας ἐν αὐτῇ πληγὰς μεγάλας σφόδρα. καὶ ἔπληξε καὶ ἐθεράπευσε, καὶ προέλεγε τὰ γινόμενα ὡς προφήτης, ὅτι εἰ μὲν ἀπολύσεις τὸν λαὸν τοῦ θεοῦ, ἀπόλυσον, εἰ δ' οὖν τάδε καὶ συμβήσονταί σοί τε καὶ παντὶ τῷ λαῷ τῆς αἰγύπτου. καὶ ὑπισχνούμενος φαραὼ ποιῆσαι τὸ ῥῆμα κυρίου, ἐθεραπεύετο παρὰ τοῦ μωϋσέως, ὡς ἐξουσίαν λαβόντος ἀπὸ θεοῦ. μετὰ δὲ ταῦτα ἐξέβαλεν ὁ μωσῆς μετὰ βραχίονος ὑψηλοῦ, τὸ γένος τῶν ἑβραίων ἐκ γῆς αἰγύπτου, καὶ τῆς δουλείας φαραώ. καταδιώξας δὲ ὁ φαραὼ, ἐποντίσθη ἐν τῇ ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ μετὰ πάσης τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ παρὰ τοῦ μωϋσέως, μετὰ δὲ ταῦτα περιεπάτει ἐν τῇ ἐρήμῳ

χρόνους

χρόνους τεσσαράκοντα, ποιῶν θαύματα ἄπειρα. ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον πάντων τῶν ἑβραίων
ἀνέβη ὁ μωϋσῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους σινᾶ, εἰπόντων τότε τῶν ἰουδαίων πρὸς αὐτὸν, ὅτι ἀνάβαινε
εἰς τὸ ὄρος. καὶ γνῶθι τὸ τοῦ θεοῦ θέλημα. ἡμεῖς γὰρ θεοῦ φωνὴν ἀκοῦσαι οὐ δυνάμεθα, μή
ποτε τελευτήσωμεν. καὶ ὁ μὲν λαὸς ἵστατο μακρόθεν τοῦ ὄρους, προσκυνοῦντος τῷ θεῷ
μετὰ τρόμου, τῷ λαλοῦντι μωϋσεῖ. ὁ δὲ μωσῆς ἀκούων τοὺς λόγους τοῦ θεοῦ, ἔλεγε τούτους
τοῖς ἑβραίοις, καὶ παραυθὺς τὸ λαληθὲν ἐπληροῦτο. ἀλλ' οὐδέποτε ἐκίνησαν τοὺς τεσσα-
ράκοντα χρόνους ἀπὸ τοῦ τόπου αὐτῶν ἄνευ λόγου τοῦ θεοῦ. μωσῆς γὰρ ἐλάλει, καὶ ὁ θεὸς
ἀπεκρίνετο φωνῇ, λέγει ἡ γραφή. μετὰ γοῦν τῶν πολλῶν μαρτυριῶν τε καὶ θαυμάτων,
ἐξέδωκε τὸν νόμον τοῖς ἰουδαίοις, καὶ ἐδέξαντο τοῦτον, καὶ προσεκύνησαν, καὶ παρέλα-
βον τὸν παρὰ τοῦ μωσέως δοθέντα νόμον, ὡς τοῦ θεοῦ νόμον. ἦλθεν ὁ χριστὸς, καὶ εἶχε τὰς
μαρτυρίας παρὰ πάντων τῶν προφητῶν. καὶ ὁ μὲν μωϋσῆς ἔλαβε τὴν μαρτυρίαν ὀγδοή-
κοντα ἐτῶν, τοσούτων καὶ γὰρ εὑρίσκετο ἐτῶν, ὁπότε προσετάγη παρὰ θεοῦ ἐξᾶραι τοὺς
υἱοὺς ἰσραὴλ ἐξ αἰγύπτου. ὁ δὲ χριστὸς εἶχε τὰς μαρτυρίας ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, πρὸς δὲ
πρὶν ἢ γεννηθῆναι αὐτόν. ἀπὸ γὰρ τοῦ ἀβραὰμ ἤρξαντο ἀναφαίνεσθαι αἱ τοῦ χριστοῦ μαρτυρί-
αι, καθὼς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἀποδέδεικται. γεννηθεὶς δὲ πάλιν ἐμαρτυρήθη τὴν παρὰ τοῦ
θεοῦ καὶ πατρὸς μαρτυρίαν, μίαν, καὶ δίς. ἐποίησε δὲ καὶ θαύματα οὐ κατὰ τὸν μωϋσέα ἐν
αἰγύπτῳ καὶ τῇ ἐρήμῳ, ἀλλὰ μεγάλα, καὶ ὑπὲρ φύσιν. καὶ τοσοῦτον ἐκείνων μείζονα, ὅσον
διαφέρει δεσπότης δούλου. καὶ μετὰ τὰς πολλὰς ἐκείνας μαρτυρίας, καὶ τὰ ἄπειρα καὶ
ὑπὲρ φύσιν θαύματα, ἔκτοτε ἐξεδόθη ὁ τοῦ εὐαγγελίου νόμος, καὶ προσεκύνησαν καὶ ὑ-
πήκουσαν αὐτὸν πάντα τὰ ἔθνη, πᾶσα ἡ οἰκουμένη, καὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸν χριστὸν, τὸν δόν-
τα τὸ εὐαγγέλιον. ὁ δὲ μωαμεθ οὑτοσὶ πόθεν λαβὼν τὰς μαρτυρίας, ἐδίδαξε τὰ δόγμα-
τα, ἅπερ ἐδίδαξε, καὶ ἐξέδωκε τὸν νόμον τοῖς μουσουλμάνοις; πάντως οὐκ ἄλλοθεν, ἢ αὐ-
τὸς ἀφ' ἑαυτοῦ ἐστὶν ὁ μαρτυρῶν περὶ αὐτοῦ. εἰς γὰρ πᾶσαν τὴν θείαν γραφὴν οὐκ ἀναφαί-
νεται ἡ περὶ αὐτοῦ μαρτυρία, ἀλλὰ τοὐναντίον. ὁ γὰρ μωϋσῆς οὕτως εἴρηκε περὶ τοῦ χριστοῦ
πρὸς τὸν τῶν ἑβραίων λαὸν, ὅτι ἀναστήσει κύριος ὁ θεὸς προφήτην ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν
ὡς ἐμέ. πᾶσα ψυχὴ ἥτις οὐκ ἀκούσεται τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται. κἂν γοῦν
καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν περὶ τούτου εἴπομεν, ἀλλ' οὐκ ὀκνήσομεν πάλιν εἰπεῖν περὶ αὐτοῦ. ἐν
γὰρ τῷ εἰπεῖν τὸν προφήτην μωϋσέα, ὅτι προφήτην ἀναστήσει κύριος ὁ θεὸς ἐκ τῶν ἀδελ-
φῶν ἡμῶν, ἔδειξεν ὅτι ἐκ τῶν ἰουδαίων ἐστὶν ὁ μέλλων ἐλθεῖν προφήτης, καὶ ἐκείνου ἀκού-
σονται. ἄλλου δὲ ἐλθόντος οὐ παραδέξονται αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ μακρὰν που διώξουσιν αὐ-
τὸν ἐξ αὐτῶν. λέγει ὁ χριστὸς περὶ ἰωάννου τοῦ υἱοῦ ζαχαρίου, μαρτυρῶν αὐτὸν προφήτην, καὶ
μέγιστον προφήτην, καὶ λέγων, ὅτι πάντες οἱ προφῆται ἕως ἰωάννου προεφήτευσαν, ἀπὸ
δὲ τοῦ ἰωάννου ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ εὐαγγελίζεται. ὁρᾷς ὅπως ὁ μὲν μωϋσῆς παρήγγειλε τῷ
γένει τῶν ἑβραίων, ἵνα μόνον τὸν ἐκ τοῦ γένους τῶν ἑβραίων ἐλθόντα προφήτην δέξωνται,
ἄλλον δὲ οὐδαμῶς; ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ προφῆται ἐκ τοῦ γένους τῶν ἰουδαίων εἰσίν. ὁ δὲ χρι-
στὸς πάλιν καθαρώτερον εἴρηκεν, ὅτι πάντες οἱ προφῆται ἕως ἰωάννου, καὶ πλέον οὐχί. διά τοι
τοῦτο, ὁ μὴ ἔχων μαρτυρίαν παρὰ θεοῦ καὶ τῶν προφητῶν, καὶ αὐτῆς τῆς θείας γραφῆς, οὐκ ἔστι παρὰ
θεοῦ. ὁ μωαμεθ ἄρα μὴ ἔχων τὴν ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς μαρτυρίαν, οὐκ ἔστιν ἀπεσταλμένος
παρὰ θεοῦ. οὐ μόνον δὲ τοῦτο εἴρηκεν ὁ χριστὸς, τὸ, πάντες οἱ προφῆται ἕως ἰωάννου, καὶ πε-
ραιτέρω οὐκ ἔσονται, ἀλλὰ καὶ ἔτι σημεῖον γνωρίσματος δέδωκεν τοῖς πᾶσιν, οὕτως εἰ-
„ πὼν, προσέχετε ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵ τινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι
„ προβάτων, ἔσωθεν δὲ εἰσὶ λύκοι ἅρπαγες, ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς.
σκεψώμεθα τοίνυν, τίς ἐστιν ὁ καρπὸς τοῦ παρὰ τοῦ μωαμεθ δοθέντος νόμου; καὶ τού-
του ἀκριβῶς ἐξετασθέντος, φανερωθήσεται ἡ ἀλήθεια. λέγει ὁ μωαμεθ, ἐγὼ οὐκ
ἦλθον διὰ θαυμάτων δοῦναι τὸν νόμον, ἀλλὰ διὰ σπάθης καὶ ξίφους. καὶ οἱ μὴ ὑπο-
κύψαντες τῷ ἡμετέρῳ νόμῳ, ὃς ἐστὶ παρὰ θεοῦ, θανάτῳ ἀποθανέτωσαν, ἢ φόρους
διδότωσαν. καὶ διδομένων τῶν φόρων, μενέτωσαν ἐν τῇ πίστει αὐτῶν. καὶ εἰ μὲν
οὖν ἦν τὸ εὐαγγέλιον δίκαιον, καὶ ἅγιον, καὶ ὀρθὸν, δικαίως καὶ πρεπόντως ἔμελ-

λον

λθεῖν ἐλθεῖν νομοθέτης, ὃς διδάξει τὴν ἀλήθειαν τοῖς ἀνθρώποις καὶ δικαιοσύνην. εἰ δὲ δίκαιον καὶ ἅγιον ἦν, ἀτελὲς δὲ ὅμως, καὶ οὕτω πάλιν τὸ αὐτὸ ἦν δίκαιον καὶ πρέπον, ἵνα ἐλθὼν νομοθέτης, ἀναπληρώσῃ τὸ ὑστέρημα τοῦ εὐαγγελίου. ἐπεὶ δὲ ἅγιον καὶ δίκαιον καὶ τέλειον καὶ ὀρθόν καὶ λέγεται καὶ ἐστι, μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ μωάμεθ περὶ αὐτοῦ, καὶ ὁμολογεῖ, καὶ λέγει, ὅτι τὸ εὐαγγέλιον ἀπὸ θεοῦ ἐστι δεδομένον, καὶ ἅγιον, καὶ πλῆρες, καὶ εὐθὲς, τίς χρεία ἑτέρου νομοθέτου; πάντως οὐδεμία. καὶ λοιπὸν ἄκαιρος καὶ ἄχρηστος ἡ τοῦ μωάμεθ νομοθεσία. τοῦ γὰρ ὀρθοῦ μετὰ πάντα οὐδὲν ὀρθότερον, καὶ τοῦ τελείου οὐδὲν τελειότερον, καὶ τῆς ἀληθείας οὐδὲν ἀληθέστερον. ἀλλ' ὅμως ἐξετάσαντες ἴδωμεν τί βούλονται τὰ τοῦ νομοθέτου ῥήματα. πάντως οὐδὲν ἄλλο, ἀλλ' ἢ κατανοήσας ἑαυτὸν, ὅτι μακρὰν που εὑρίσκεται τῆς ἐνεργείας τῶν θαυμάτων, βουλόμενος κρύψαι τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν, μή ποτε παρὰ τῶν ἀνθρώπων εὕρῃ κατάγνωσιν, εἶπεν, ὅτι οὐκ ἦλθον δοῦναι τὸν νόμον διὰ θαυμάτων, ἀλλὰ διὰ ξίφους καὶ σπάθης, ὡς καὶ ἐν ταῖς διαλέξεσιν ἐνομοθέτησεν, ἵνα μὴ διαλέγωνται μετὰ τῶν χριστιανῶν οἱ τούτου μαθηταὶ καὶ διάδοχοι, πάντως οὐ δι' ἄλλό τι, ἢ ἵνα μὴ ἐλεγχθῇ ἡ ἐκείνων ματαιότης. τὸ δὲ δοῦναι τὸν νόμον μετὰ ξίφους καὶ σπάθης, φόνους πάντως καὶ ἁρπαγὰς διδάσκει. καὶ τίς ἤκουσε τῶν ἀνθρώπων πιστεῦσαι τινὰ βίᾳ; ἡ πίστις τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ νοῦ ἐστι. καὶ ἐπεὶ ἡ ψυχὴ καὶ ὁ νοῦς πρᾶγμα ἐστὶν ἀδούλωτον, πῶς ὁ ποιήσας αὐτὰ θεὸς ἐλεύθερα, πέμψαι ἔμελλε νομοθέτην βιάσαι αὐτὰ, ὥσπερ ἐπιλαθόμενος τοῦ ἔργου αὐτοῦ; ἡ γὰρ πίστις θελήσει καὶ προαιρέσει, καὶ τῇ ἐλευθερίᾳ τῆς ψυχῆς, καὶ τῇ γνώσει αὐτῆς γίνεται, ἄλλοτρόπως δὲ οὐδαμῶς. τὸ γὰρ σῶμα δουλοῦται καὶ δεσμεῖται, καὶ ἐστιν ὅτε καὶ τὰ μὴ θέλοντα πράττει. ἐνταῦθα δὲ τῆς ψυχῆς οὐχ οὕτως, ἀλλὰ θελήσει, καὶ κρίσει, καὶ γνώσει, καὶ προαιρέσει, καὶ τῶν πιστευόντων αὐτῷ ἐν κρίσει καὶ ἀληθείᾳ ἐστιν ὁ θεὸς, καρδιογνώστης γάρ ἐστιν. οὐδὲ γὰρ βλέπει εἰς πρόσωπον, ἀλλ' εἰς καρδίαν. καὶ ἅπερ τὰ ἄλογα ζῶα νόμῳ φύσεως οὐ ποιοῦσι, ταῦτα ὁ μωάμεθ νομοθετεῖ. τίς γὰρ εἶδε λέοντα λέοντα φαγεῖν, ἢ ἄρκτον ἄρκτον, ἢ πάρδαλιν πάρδαλιν; οὗτος δὲ ἀναφανδὸν διδάσκει, φονεύειν τὸν ἄνθρωπον ἄνθρωπον. καὶ τίς μάταιος, ὅστις μέλλει δέξεσθαι τοῦτον εἶναι ἀπὸ θεοῦ; οὐδὲ γὰρ ἁρπαγὰς, καὶ φόνους διδάσκει θεός. πρὸς δὲ τούτοις, ὅτι καὶ κακία κακίας ἀλλάσσεται. λέγει γὰρ, ὅτε ἢ ἀποθανέτωσαν, ἢ φόρους διδότωσαν, καὶ ἀλλάσσεται φόνος φιλοχρηματίᾳ. οὐ μόνον δὲ μέχρι τούτου ἡ κακία ἔστη, ἀλλὰ καὶ περαιτέρω προέβη. τί γὰρ τῆς τοιαύτης ὠμότητος καὶ μισανθρωπίας χεῖρον γένοιτ' ἂν, ὥστε φονεύειν μηδὲν ἠδικηκότας. καὶ γὰρ ὁπόταν ἀπέλθωσι μουσουλμάνοι πρὸς πόλεμον, καὶ ἐν τῷ πολέμῳ πέσῃ τις ἐξ αὐτῶν, οὐ λογίζονται ἑαυτοὺς ἀξίους μέμψεως, ὡς αἰτίους τοῦ πολέμου, ἀλλ' ἐνταῦθα τὸ νεκρὸν σῶμα τοῦ πεπτωκότος σφάττουσι ζῶντας ὅσους ἂν δυνηθῇ ἕκαστος, καὶ ὅσον πλείους κτένει, τοσοῦτον ὠφέλειαν λογίζεται τῆς τοῦ τεθνεῶτος ψυχῆς. εἰ δ' ἴσως οὐκ ἔχει αὐτοὺς εἰς ἐξουσίαν αὐτοῦ ὁ βουλόμενος βοηθῆσαι τῇ τοῦ τεθνεῶτος ψυχῇ, ἐξωνεῖται χριστιανοὺς εἴπερ εὕροι, καὶ ἢ ἐπάνω τοῦ νεκροῦ σώματος σφάττει αὐτοὺς, ἢ ἐνταῦθα ἐν τῷ τάφῳ αὐτοῦ. καὶ ὁ ταῦτα νομοθετῶν, πῶς ἀπὸ θεοῦ; ἔτι νομοθετεῖ, ὅτι ὁ δοὺς τῇ πόρνῃ μίσθωμα, καὶ κοιμηθεὶς μετ' αὐτῆς, οὐχ ἁμαρτάνει. καὶ ὁ βιασάμενος παρθένον ἁμαρτάνει, ὁ δὲ μετὰ τῆς θελήσεως αὐτῆς κοιμηθεὶς μετ' αὐτῆς οὐχ ἁμαρτάνει. καὶ ἐὰν αἰχμαλωτίδας τις λάβῃ ἐν πολέμῳ, ἔξεστιν αὐτῷ ποιεῖν ἐπ' αὐταῖς ὃ βούλεται ἀκωλύτως. ὁ γοῦν πορνείας καὶ παρθενοφθορίας νομοθετῶν, πῶς ἀπὸ θεοῦ; καὶ τὸ δὴ χείριστον, ὅτι τοὺς μετὰ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ θεοῦ περιπατήσαντας ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι, μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀπεβίωσιν αὐτῶν, λουτρὰ καὶ οἴκους περικαλλεῖς καὶ γυναῖκας παρθένους ὅτι πολλὰς ὑπισχνεῖται δοθήσεσθαι ἐν ἑκάστῳ παρὰ θεοῦ. καὶ ὅπερ οἱ τῶν εἰδωλολατρῶν ἑλλήνων ὀνομαζόμενοι θεολόγοι οὐκ εἶπον, οὐδὲ ἐνόμιζον εἶναι, ταῦτα ὁ μωάμεθ ἀνακεκαλυμμένῳ τῷ προσώπῳ νομοθετεῖ. ἐκεῖνοι γὰρ οὕτω λέγουσιν, ὅτι οἱ μὲν καλῶς ἐνθάδε βιώσαντες, ἐπ' ἂν ἀποθάνωσι καὶ καθαρῶς ἀποδημήσωσιν αἱ ψυχαὶ ἀπὸ τῶν σωμάτων, εἰς τοὺς θεοὺς ἀπέρχονται, καὶ μετὰ τῶν θεῶν εὑρίσκονται εἰς τὰς τῶν μακάρων νήσους, καὶ μετ' αὐτῶν συναγάλλονται. τῶν δὲ κακῶς ἐνθάδε βιωσάντων, καὶ ἀκαθάρτων, καὶ μεμολυσμένων ἀπελθόντων, αἱ τούτων ψυχαὶ εἰς ζοφώδεις

καὶ

καὶ σκοτεινοὺς ἀπέρχονται τόπους, καὶ εἰς τὸν ποταμὸν τὸν πυριφλεγέθοντα. καὶ οἱ μὲν
εἰδωλολάτραι ἕλληνες λέγουσι ταῦτα. ὁ δὲ μωάμεθ πῶς ὀνομάζει ἑαυτὸν ὀρθόδοξον, καὶ
πλησίον τοῦ θεοῦ εὑρισκόμενον; λέγει καὶ νομοθετεῖ τοιαῦτα ἀτοπήματα αἰσχρά, οὐκ ἔχει
ἐνθύμησιν ὅλως, ὅτι ταῦτα πάντα ὀργῆς καὶ ἀποστροφῆς ἔργα, καὶ τῆς ἁμαρτίας ἀποτελέσ-
ματα εἰσί. πρὸ γὰρ τῆς παραβάσεως καὶ ἁμαρτίας τοῦ ἀδάμ, ποῦ λουτρά; ποῦ ὅλως οἰκήμα-
τα; ποῦ αἱ πολλαὶ γυναῖκες; ἀλλὰ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν κατάραν ἐπανέστη τὸ σῶ-
μα ὥσπερ θηρίον κατὰ τῆς ψυχῆς. καὶ μὴ ἐχούσης καθολικῶς τὴν τοῦ θεοῦ ἐπίσκεψιν, ἴσχυσε
τὸ σῶμα, καὶ κατέσπασε τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ ὕψους καὶ τοῦ μεγαλείου αὐτῆς, καὶ κατήγαγεν
εἰς τὰς παραλόγους καὶ ματαίας σωματικὰς ἐπιθυμίας καὶ ἡδονάς. καὶ οἷον ὥσπερ ἀνδρά-
ποδον, οὕτω κατεδουλώθη ἡ ψυχὴ εἰς τὰς σωματικὰς ὀρέξεις. εἰ γοῦν μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν
ἀνάστασιν, οὐδὲν μέλλουσιν εὑρεῖν οἱ κατὰ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ θεοῦ πολιτευσάμενοι ἄνθρω-
ποι τὴν μακαρίαν ἐκείνην ζωήν, ἣν ὁ προπάτωρ ἀδὰμ εἶχε πρὸ τῆς παραβάσεως, καὶ ἀπώ-
λεσεν, ἀλλὰ πάλιν τὴν αὐτὴν ζωὴν μέλλουσιν εὑρεῖν, ἣν εἶχε μετὰ τὴν κατάραν, οὐαὶ τοῖς
ἀνθρώποις ἐκείνοις. καὶ τὸ δὴ χεῖρον, ὅτι οὐδὲ μέχρι τῆς ταλαιπώρου ἐκείνης καὶ ἐπαρά-
του ζωῆς ἐστιν ἡ τοῦ μωάμεθ παραλογία, ἣν δῆθεν ἐπαγγέλλεται ὁ θεὸς δώσειν τοῖς δικαί-
οις, ἀλλὰ πολλῷ τῷ χείρονι διαφέρουσαν καὶ αἰσχράν. ὁ γὰρ ἀδὰμ μετὰ τὴν παράβασιν
καὶ τὴν κατάραν, καὶ τὴν ἐξορίαν τὴν ἀπὸ τοῦ παραδείσου, ἔγνω τὴν εὔαν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο
διὰ τὴν τεκνογονίαν, καὶ ἐτεκνοποίησε. πρὸ δὲ τῆς παραβάσεως ἀγγελικῶς ἔζων. ὅμως καὶ
ὁ ἀδὰμ εἴπερ ἔγνω τὴν εὔαν, ἀλλὰ καὶ αὖθις μία καὶ μόνη εὑρίσκετο γυνή, καὶ οὐ πολλαί.
οὔτε γὰρ ἓν ἄρσεν ἐποίησεν ὁ θεὸς καὶ πολλὰ θήλεα, οὔτε πολλὰ ἄρσενα καὶ ἓν θῆλυ,
ἀλλ᾽ ἓν ἄρσεν τὸν ἀδάμ, καὶ ἓν θῆλυ τὴν εὔαν. πληθυνθέντος δὲ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώ-
πων, καὶ πεσόντος εἰς ἀσελγεῖς καὶ ἀθεμίτους πράξεις, ἐβαρύνθη ὁ θεός, καὶ ὠργίσθη κατ᾽
αὐτῶν, ὡς ὁ μακάριος μωϋσῆς γράφων εὑρίσκεται ἐν τῇ παλαιᾷ, ὅτι εἶπεν ὁ θεός, οὐ μὴ
καταμείνῃ τὸ πνεῦμά μου ἐπ᾽ αὐτούς, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας. καὶ οὐ δηλοῖ ὁ τοῦ θεοῦ λό-
γος, διότι ἔχουσι σάρκας. πῶς γάρ; κἂν γὰρ καὶ μετὰ τὴν παράβασιν ἔλαβεν ὁ ἄνθρω-
πος τὴν παχυτέραν καὶ θνητὴν σάρκα, ἀλλ᾽ οὐκ ἀπέβαλλετο τὸ παρὰ τοῦ θεοῦ πλασθὲν
σῶμα τῷ ἀδάμ. καὶ γὰρ πάντα τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ γεγονότα, καλὰ λίαν. ἀλλὰ διὰ τοῦτο εἴ-
ρηκεν ὁ θεὸς τό, οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ πνεῦμά μου ἐπ᾽ αὐτούς, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας, ὡς δῆ-
θεν ὅλως σαρκικοὺς γεγονότας, παντελῶς γηΐνους, οὐκ ἔχοντας τὴν πρέπουσαν μνήμην
τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ εἰς ἀσελγείας ἐμπεσόντας. τότε λέγει τῷ νῶε ὁ θεός, ὅτι σὲ εὕρηκα δίκαι-
ον ἐν ταύτῃ τῇ γενεᾷ, ποίησον κιβωτὸν μετὰ ξύλων τοιαῦδε καὶ τοιαῦδε. καὶ ἐποίησε νῶε
τὴν κιβωτὸν κατὰ τὸ ῥῆμα κυρίου. καὶ εἰσῆλθε νῶε εἰς τὴν κιβωτόν, καὶ οἱ τρεῖς υἱοὶ αὐτοῦ,
σήμ, χάμ, ἰάφεθ. καὶ εἰσῆλθε ἡ γυνὴ τοῦ νῶε εἰς τὴν κιβωτόν, καὶ αἱ τρεῖς γυναῖκες τῶν υἱῶν
νῶε. ὁρᾷς πῶς ὁ νῶε μὲν ἐμαρτυρήθη παρὰ τοῦ θεοῦ δίκαιος, ὁ ἔχων τὴν μίαν γυναῖκα;
ἀλλὰ δὴ καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἀνὰ μίαν καὶ μόνην γυναῖκα ἔχων ἕκαστος, ἐσώθησαν ἀπὸ τῆς ὀρ-
γῆς τοῦ θεοῦ. ἅπαν δὲ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἀπέθανεν ὑπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ τῶν ὑδά-
των. πάντως καὶ ἐν ταύτῃ ἀνόητον τοῦτο διδάσκει, ὅτι μίαν καὶ μόνην γυναῖκα ἐστὶν ἀπὸ δι-
καίου ἔχειν τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἕνα καὶ μόνον ἄνδρα τὴν γυναῖκα. ἀλλὰ καὶ τοῦτο μετὰ τὴν
κατάραν ἐγένετο διὰ τὴν τεκνογονίαν, ὡς εἴρηται. ὁ δὲ μωάμεθ διδάσκει ἀναφανδόν,
ὅτι ἡ παρὰ θεοῦ τοῖς δικαίοις ἀνταπόδοσις, λουτρὰ καὶ γυναῖκες πολλαὶ ἑνὶ ἑκάστῳ, καὶ
οἶκοι περικαλλεῖς. ὁ γοῦν ταῦτα νομοθετῶν, πῶς ἀπὸ θεοῦ; μάταιος δὲ ὁ ταῦτα παραδεχό-
μενος καὶ πιστεύων, ὅτι τὸ γεγονὸς διὰ ὀργὴν τῶν ἁμαρτωλῶν, πολλαπλασιάζεται ἐν τῷ
καιρῷ τῆς μισθαποδοσίας τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ τοῖς ἁγίοις καὶ δικαίοις. καὶ πρόσεξον τὰ
γεγονότα. λέγει ὁ μωϋσῆς, καὶ εἰσῆλθε νῶε εἰς τὴν κιβωτόν, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, καὶ ἡ γυνὴ αὐ-
τοῦ, καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν αὐτοῦ. εἶτα λέγει, καὶ ἐξῆλθε νῶε ἐκ τῆς κιβωτοῦ καὶ ἡ γυνὴ
αὐτοῦ καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν αὐτοῦ. καὶ εἰς μὲν τὴν εἰσέλευσιν λέγει, εἰσῆλ-
θε νῶε καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν αὐτοῦ. εἰς δὲ τὴν ἐξέλευ-
σιν οὐχ οὕτως, ἀλλ᾽ ἐξῆλθε νῶε καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν
αὐτοῦ

αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ. πάντως οὐδὲν ἕτερον δηλοῦντος τοῦ λόγου, ἢ ὅτι κἂν καὶ μίαν καὶ μόνην
γυναῖκα ἐστὶν ἀπὸ δικαίου ἔχειν τὸν ἄνθρωπον. ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ αὐτῆς ἀπέχεσθαι, πρέπον
ἐστίν. ἐν γὰρ τῷ εἰπεῖν, ὅτι εἰσῆλθε εἰς τὴν κιβωτὸν, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, ἔδειξε τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ,
οἷόν τι διατείχισμα χωρίζον τὸν νῶε ἀπὸ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ. ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν, ὅτι ἐξῆλθε νῶε
καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, ἔδειξεν ὅτι ἀπὸ τοῦ νῦν οὐδέν ἐστι τὸ κωλύον ἑνοῦσθαι τῇ ἑαυτοῦ γυναικί. ὁ
δ' αὐτὸς λόγος ἐστὶ καὶ περὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, καὶ τῶν γυναικῶν αὐτῶν. ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ
μωϋσῆς ἄνωθεν τοῦ ὄρους τοῦ σινᾶ ἀνερχόμενος, οὑτωσὶ φησὶ τοῖς ἰουδαίοις, ἁγνίσατε ἑαυτοὺς
ἕκαστος ἕως τρίτης ἡμέρας, πλύναντες τὰ ἱμάτια ὑμῶν, καὶ γυναικὸς μὴ ἅψησθε. οὐ μὴν
ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἀδὰμ τὴν εὔαν θεασάμενος, οὕτως εἴρηκεν, αὕτη ἐστὶν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέ-
ων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου. ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐ-
τοῦ, καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο
εἰς σάρκα μίαν. καὶ πρόδηλον ὅπως μετὰ τοῦ ἐφαμάρτου καὶ τὸ σύνηθες κέκτηται ἡ πολυγα-
μία. ὁ γὰρ ἀδὰμ οὐκ εἶπεν, ὅτι ἔσονται πολλαὶ αἱ γυναῖκες μετὰ τοῦ ἀνδρὸς εἰς σάρκα μίαν,
ἀλλὰ δύο, τουτέστιν ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ αὐτοῦ γυνή. μία δὲ καὶ πολλαὶ οὐ ταυτόν. εἰ δ' ἴσως καὶ
ὁ νομοθέτης μωσῆς ἐνέδωκε τοῖς ἰουδαίοις ἔχειν ἕνα ἕκαστον γυναῖκας, συγκαταβάσεως ἕνε-
κεν τοῦτο πεποίηκεν. ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῆς τῶν ζώων θυσίας, ἵνα τῆς μιαρᾶς ἀπαλλάξῃ αὐτοὺς
τῶν παίδων μιαιφονίας. ὁ δὲ χριστὸς ἐλθὼν, ὥσπερ ἐκώλυσε τὴν τῶν ζώων θυσίαν πλη-
ρῶν τὸν τοῦ νόμου σκοπὸν, οὕτω καὶ τὴν πολυγαμίαν ἐκώλυσεν. ὁ δὲ μωάμεθ οὑτοσὶ ἀν-
τὶ σωφροσύνης ἀκολασίαν νενομοθέτηκεν, μὴ μόνον ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ
μέλλοντι ταῦτα παρὰ θεοῦ πολλαπλασιασθῆναι διδάξας. καὶ ἔστιν ἰδεῖν ἐν αὐτῷ τὸ τοῦ
δαβὶδ λόγιον, τὸ φάσκον, ὅτι ἐπαινεῖται ὁ ἁμαρτωλὸς ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ.
καὶ ὁ ἀδικῶν ἐνευλογεῖται, τουτέστιν ἐπαινεῖται, καὶ ἐγκωμιάζεται παρὰ τῶν κολακευόν-
των αὐτὸν, καὶ ἐρεθιζόντων αὐτοῦ τὴν κακίαν, καὶ μηδὲ αἴσθησιν τῆς νόσου γοῦν διὰ σιω-
πῆς ἐμποιῆσαι ἀνεχομένων. διὸ καὶ ἀνίατος ὁ τοιοῦτος εὑρίσκεται. τὸ γὰρ μηδὲ αἴσθη-
σιν τοῦ πάθους ἔχον, θεραπείαν οὔτε ζητεῖ, οὔτε προσίεται. καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ πάντων δεινότα-
τον, ὅταν ἡ κακία ἐπαινῆται, καὶ μηδὲ κακία εἶναι νομίζηται. ὁ γὰρ δηλωθεὶς μωάμεθ τὰ
πρὸς χάριν καὶ τέρψιν τῶν ἀνθρώπων ἐσπούδασε καὶ ἐδίδαξεν, ἵνα διὰ τῆς ἡδονῆς ἐπι-
σπάσηται τὸ πλῆθος τῶν ἀφρόνων. ἔτι περὶ τῶν ἀνδρῶν μόνον μέλει τῷ θεῷ, ὡς πλασ-
μάτων αὐτοῦ. περὶ δὲ τῶν γυναικῶν οὐδαμῶς, διὰ τὸ μὴ εἶναι αὐτὰς πλάσμα θεοῦ. καὶ διὰ
τοῦτο οἱ μὲν ἄνδρες μέλλουσιν ἀπολαύειν τῶν παρὰ τοῦ θεοῦ τοιούτων ἀγαθῶν, αἱ δὲ γυναῖ-
κες οὐδόλως; ἢ ἐπεὶ μία φύσις ἐστὶν ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, καὶ εἷς ἄνθρωπος ἐστὶ πᾶς ἄνθρω-
πος, καὶ ὁμοίως μέλλουσι κριθῆναι οἱ πάντες, καὶ ὁμοίως μέλλουσιν ἀπολαβεῖν, οἱ μὲν κα-
λῶς πολιτευσάμενοι ἀγαθὰ, οἱ δὲ κακῶς ὀργὴν θεοῦ καὶ ἀποστροφὴν καὶ κόλασιν, πάν-
τως που παντί που δῆλον, ὅτι πάντες ἄνθρωποι ὁμοίως μέλλουσι κριθῆναι ἄνδρες τε
καὶ γυναῖκες. ἐπεὶ καὶ μία καὶ ἡ αὐτὴ φύσις ἐστὶ, καὶ ὁμοίως μέλλουσιν ἀπολαύειν, ὡς ἕ-
καστος αὐτῶν ἔπραξε κακά τε καὶ ἀγαθά. καὶ λοιπὸν, τὸ αὐτὸ δίκαιόν ἐστι καὶ πρέπον, ἵνα
λάβωσι καὶ αἱ γυναῖκες ὅπερ οἱ ἄνδρες. καὶ ὥσπερ δίδονται πρὸς τοὺς καλῶς πολιτευ-
σαμένους ἐν ἑκάστῳ πολλαὶ γυναῖκες ἀντιμισθία, καθὼς ὁ μωάμεθ νομοθετεῖ, διδόσθω-
σαν καὶ πρὸς τὰς καλῶς πολιτευσαμένας γυναῖκας μιᾷ ἑκάστῃ πολλοὶ ἄνδρες. εἰ δ' ὡς ἄ-
τοπον παρεσιώπησεν αὐτὸ, τὴν αὐτὴν ἔννοιαν καὶ κρίσιν ἔπρεπεν, ἵνα ἀναλογίσηται καὶ
κρίνῃ καὶ περὶ τῶν ἀνδρῶν. ἔτι οἱ πολλοὶ ἄνδρες οἱ δοθησόμενοι μιᾷ γυναικὶ, ὡς ἀποδο-
χῆς ἄξιοι μέλλουσι δοθῆναι διὰ τὸ καλῶς αὐτοὺς πολιτευθῆναι, ἢ ὡς καταδίκης. καὶ εἰ
μὲν ὡς καλῶς αὐτοὺς πολιτευσαμένους, διατί οὐκ ἐδόθησαν αὐτοῖς ἐν ἑκάστῳ γυναῖκες
πολλαὶ, εὐεργεσίας χάριν καὶ ἀντιμισθίας, ὡς λέγετε, ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς πολλοῖς ἀνδράσι
γυνὴ μία. εἰ δ' ὡς κατακρίτοις, καὶ μὴν αἱ τοιαῦται εὐεργεσίαι ἀποδοχῆς καὶ ἀγαθῆς ἀν-
τιμισθίας δόματα εἰσὶν, ὡς ὁ μωάμεθ διαγορεύει. τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν πολλῶν γυναικῶν
τῶν δοθησομένων ἐν ἀνδρί. εἰ μὲν ὡς καταδίκης ἄξιαι, πῶς δίδονται πρὸς αὐτὰς εὐερ-
γεσίαι; εἰ δ' ἀποδοχῆς ἄξιαι, διατί δίδονται αἱ πολλαὶ ἐν ἀνδρί, καὶ τί τῆς τοιαύτης συγ-

χύσεως ἀτοπώτερόν τε καὶ ἀηδέστερον. Βλέπεις πῶς ὁ παραστραπεὶς τῆς εὐθείας ὁδοῦ, εἰς πόσα ἄτοπα παρεμπίπτει καὶ ἄνω; ἀλλ᾽ οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν. οὐ γάρ ἐστιν ἡ τοῦ θεοῦ πρὸς τοὺς ἁγίους μισθαποδοσία, τροφαὶ καὶ πόσεις, καὶ λουτρὰ καὶ γυναῖκες, ἅτινά εἰσιν ἁμαρτίας καὶ ὀργῆς ἀποτελέσματα, ὡς εἴρηται, ἀλλὰ ἁγιοσύνη καὶ καθαρότης, καὶ ἀγγελικὴ πολιτεία, χαρά τε καὶ εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίασις, ἣν ὁ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη ποτέ. εἶδες τὸν καρπὸν τῆς νομοθεσίας τοῦ νομοθέτου; γινώσκεται ἀπὸ τοῦ καρποῦ τῶν πράξεων ὁ τρόπος αὐτοῦ, ἢ οὔ; καὶ τίς οὕτω τυφλὸς καὶ ἀνόητος καὶ ἐσκοτισμένος, ὁ μὴ συνιεὶς τὰ λεγόμενα. ὁ δὲ ταῦτα νομοθετῶν, πῶς ἀπὸ θεοῦ; καὶ περὶ τούτου τίς χρεία λόγων πλειόνων; περὶ δὲ τοῦ ἐγγεγραμμένου ὀνόματος τοῦ μωάμεθ ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ, τίς χρεία ἀπολογίας λόγων; οἱ μὲν φρόνιμοι κρινέτωσαν φρονίμως. οἱ δέ γε ἀνόητοι καὶ μωροί, ὡς βούλονται. οὐχ ὡς ὑπολαβόμενος τοῦ ἡμετέρου λόγου ἔγραψα περὶ τοῦ μωάμεθ, ὅσον ἔγραψα. εἶπον γάρ, ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ προκείμενος σκοπὸς τῆς νῦν πρὸς σέ μου ἀπολογίας, ἵνα ποιήσω καταδρομὴν κατὰ τῶν μουσουλμάνων, καὶ εἴπω ἅπερ καὶ λέγουσι καὶ πράττουσιν ἄτοπα καὶ ὀλέθρια καὶ κακά, ἀλλ᾽ ἵνα δείξω μόνον, ὅτι παραλόγως καὶ ἀδίκως κατηγοροῦνται παρὰ τῶν μουσουλμάνων οἱ χριστιανοί, ὃ καὶ πεποίηκα. εἰ δὲ καί τινα εἴπομεν περὶ τοῦ μωάμεθ, ἡ τοῦ πράγματος ὑπόθεσις ἠνάγκασεν ἡμᾶς εἰς τοῦτο. ἐπεὶ ἅπερ εἴχομεν κατὰ σκοπὸν τοῦ γράψαι περὶ τῶν ἀτοπημάτων τῆς διδαχῆς αὐτοῦ, πολλὰ εἴχομεν εἰπεῖν. ὅτι δὲ οὐκ εἶπεν ὁ χριστὸς περὶ τοῦ μωάμεθ λόγον τὸν τυχόντα, οὐδὲ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἐστὶ γεγραμμένον τὸ ὄνομα αὐτοῦ, εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὅσον δεῖ τε καὶ εἴπομεν. ὁ δὲ λόγος δηλώσει τοῦτο, καὶ ἔτι σαφέστερον. ἅπερ εἶδον οἱ ἀπόστολοι καὶ μαθηταὶ τοῦ χριστοῦ, καὶ ἅπερ ἀκηκόασιν ἐξ αὐτοῦ τοῦ στόματος τοῦ χριστοῦ, ταῦτα καὶ ἔγραψαν καὶ ἐδίδαξαν. ἐξ αὐτῶν οὖν τῶν τοῦ χριστοῦ μαθητῶν τέσσαρες συνεγράψαντο τὸ εὐαγγέλιον. ὁ μὲν εἷς ὀνομαζόμενος ματθαῖος, ἑβραϊκῶς δὲ ἐξέδωκε τοῦτο εἰς τὴν παλαιστίνην, ἤτοι τὰ ἱεροσόλυμα, καὶ τὰ μέρη τῆς λιβύης. ὁ δὲ ἕτερος μάρκος, λατινικῶς δὲ εἰς τὴν ἀχαΐαν, καὶ ἐδόθη εἴς τε τὴν ἰταλίαν καὶ τὴν ῥώμην, ἀλλὰ δὴ καὶ εἰς τὰ κατὰ τὰ ἑσπέρια πάντα ἔθνη. ὁ ἕτερος λουκᾶς, ἑλληνικῶς δέ, καὶ ἐδόθη εἰς τὴν ἀσίαν, καὶ αἰθιοπίαν, καὶ περσίαν, καὶ ἰνδίαν, καὶ ἀρραβίαν. ὁ δέ γε ἕτερος ἰωάννης, καὶ αὐτὸς ἑλληνικῶς, καὶ ἐδόθη εἰς τὰ μέρη τῆς εὐρώπης, καὶ τὰς νήσους, καὶ ἔνθα εὑρίσκοντο ἕλληνες. καὶ οὕτω διεδόθη τὸ εὐαγγέλιον εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, οὐ μετὰ βίας, οὐδὲ μετ᾽ ἀνάγκης, οὐδὲ μετὰ ξίφους καὶ σπάθης, ἀλλ᾽ ἐν ἀγάπῃ καὶ ἱλαρότητι καὶ ἐν ταπεινώσει εὑρίσκοντο διδάσκοντες οἱ ἀπόστολοι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ. καὶ ἀντέστραπται τὰ πράγματα. τῶν γὰρ ἀποστόλων τυπτομένων, κολαφιζομένων, λοιδορουμένων, διωκομένων, διδασκόντων οὐ κατέπιπτε τὸ κήρυγμα, ἀλλ᾽ ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ ἐμεγαλύνετο, καὶ ηὔξανετο τὸ τοῦ χριστοῦ εὐαγγέλιον. καὶ ἐκεῖνοι οἱ πολλὰ σπουδάσαντες καὶ πολλὰ κεκοπιακότες καλύψαι τὸ τοῦ χριστοῦ ὄνομα, ἵνα μὴ ὁμολογήσῃ αὐτὸν τὶς τῶν ἀνθρώπων θεόν, ὁ δὲ τοῦτο τολμήσων, θανάτῳ ἀποθανεῖται, αὖθις ἐκεῖνοι κατανοήσαντες τὴν ἀλήθειαν, προσέπεσον καὶ προσεκύνησαν, οἱ μὲν τοῖς ἀποστόλοις, οἱ δὲ τοῖς ἐκείνων διαδόχοις καὶ μαθηταῖς, καὶ ἐπίστευσαν, ὅτι αὐτός ἐστιν ἀληθὴς θεὸς ὁ χριστός, αὐτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος. καὶ ἐλυποῦντο καὶ ἔκλαιον τὰς παρελθούσας ἡμέρας, ἃς περιεπάτησαν ἐν τῇ σκοτίᾳ καὶ τῇ πλάνῃ τοῦ σατανᾶ. ὁ δὲ πανάγαθος θεὸς καὶ ἐλεήμων ἐδέξατο αὐτῶν τὴν μετάνοιαν, καὶ αὐτοὺς τοὺς διώκοντας τὸ τοῦ χριστοῦ ὄνομα, κατέστησε ποιμένας καὶ διδασκάλους καὶ κήρυκας τοῦ εὐαγγελίου καὶ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. καὶ λαβόντες οἱ πάντες τὸ εὐαγγέλιον, μετέγραψαν καὶ εἶχον αὐτὸ εἷς ἕκαστος, καὶ ἀνεγίνωσκε, καὶ ἐμάνθανε καὶ ἐδίδασκε καὶ προσεκύνει τὰ ἐν αὐτῷ γεγραμμένα, καὶ μεγάλῃ τῇ σπουδῇ ἐδίδασκε τὰ τοῦ εὐαγγελίου τοῖς μὴ γινώσκουσι τὰ λεγόμενα. καὶ οὕτω διεδόθη εἰς τὸν ἅπαντα κόσμον τὸ εὐαγγέλιον, καὶ εἶχον αὐτὸ πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν. ἀπὸ γοῦν τοῦ χριστοῦ ἕως οὗ ἤρξατο διδάσκειν ὁ μωάμεθ, παρῆλθον χρόνοι ἐπέκεινα τῶν πεντακοσίων. μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ εὐαγγελίου τῶν πεντακοσίων χρόνων, τίς ἔμελλε τολμῆσαι ἐκβαλεῖν τὸ τοῦ μωάμεθ ὄνομα ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου, εἴπερ εὑρίσκετο ἐν αὐτῷ γεγραμμένον; τὸ μέν, ὅτι μίαν καὶ μόνην λέξιν ὁ τολμήσας προσθεῖναι ἢ ἐκβαλεῖν, οὐ δύναται πλέον ἐκεῖνος ὀνομάζεσθαι χριστιανός. τὸ δέ, ὅτι εἴπερ καί τις

κακῶς

καλὸς ὑποθώμεθα ἐξέβαλε τινὰ λέξιν ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου, ὁ ἕτερος ἅπας κόσμος ἀκολουθήσειν ἔμελλε τῷ τοῦ ἑνὸς ἀτοπήματι; πάντως οὐχί. ἀπὸ γοῦν τούτου ἀναφαίνεται, ὅτι οὐκ ἦν καταγεγραμμένον τὸ τοῦ μωάμεθ ὄνομα ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. ἔτι, εἴπερ εὑρίσκετο τὸ τοῦ μωάμεθ ὄνομα ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, ἢ ὡς καλὸν ἔμελλε μαρτυρήσειν ὁ χριστὸς ἐκεῖνον, ἢ ὡς κακόν. καὶ εἰ μὲν ὡς καλόν, ἔμελλον ἐκδέχεσθαι πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, πάντες οἱ τοπάρχαι, πάντες οἱ χριστιανοί, τὸν παρὰ τοῦ χριστοῦ μαρτυρηθέντα, ἵνα λάβωσι τὴν ἀπὸ τούτου ὠφέλειαν. εἰ δ' ὡς κακόν, πάλιν ἔμελλον ἔχειν τὰ ἐκείνου γνωρίσματα, καὶ φυλάττεσθαι ἐξ αὐτοῦ, ἵνα μὴ βλαβῶσι. καὶ εἴτε ὡς ἐκδεχόμενοι τὸν καλόν, εἴτε ὡς ἀποστρεφόμενοι τὸν κακόν, οὐδὲν ἔμελλεν ἐκβαλεῖν ἅπας ὁ κόσμος ἐκ τοῦ εὐαγγελίου τὸ τοῦ μωάμεθ ὄνομα. καὶ ἀπὸ τούτου ἀναφαίνεται, ὅτι οὐκ ἦν γεγραμμένον ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τὸ τούτου ὄνομα. ἔτι οὐδεὶς ἦν ὁ φθονῶν ἑτέρῳ, πρὶν γεννήσεως αὐτοῦ. τίς γοῦν ἔμελλε φθονήσειν τῷ μωάμεθ πρὸ τῆς αὐτοῦ γεννήσεως; πάντως οὐδείς. εἰ δ' ἴσως ἐφθόνησεν αὐτῷ τις μετὰ τὴν αὐτοῦ γέννησιν, πῶς ἔμελλεν ἀκολουθήσειν ἅπας ὁ κόσμος τῷ πρὸς τὸν μωάμεθ ἑνὸς φθόνῳ; καὶ τίς παράφρων οὕτως, ὥστε μὴ λογίζεσθαι τοῦτο ἀδύνατον; καὶ ἀπὸ τούτου ἀναφαίνεται, ὅτι οὐκ ἦν καταγεγραμμένον τὸ τοῦ μωάμεθ ὄνομα ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. ἔτι, εἰ μὲν ἔλεγον οἱ ἰσμαηλῖται, ὅτι μόνον ἐν τῷ εὐαγγελίῳ εὑρίσκετο γεγραμμένον τὸ τοῦ μωάμεθ ὄνομα, καὶ ἐξέβαλον αὐτὸ οἱ χριστιανοί, καὶ οὕτως ἀρκεταί εἰσιν αἱ ἀποδείξεις, ἃς λέγομεν, ἵνα φανῇ τὸ ἀληθές, ὅτι οὐδ' ἐν λέγουσιν ἀλήθειαν. ἐπεὶ δὲ λέγουσιν, ὅτι ἐν τῷ παλαιῷ τῷ συγγραφέντι παρὰ τοῦ μωϋσέως εὑρίσκετο γεγραμμένον, πῶς ἐξέβαλον αὐτὸ ἐκ τοῦ παλαιοῦ οἱ ἑβραῖοι; οὐδὲ γὰρ εὑρίσκεται ἐκεῖσε ὅλως ἴχνος σημείου περὶ τοῦ μωάμεθ. καὶ ἰδοὺ ὡς οἱ μουσουλμάνοι λέγουσι, φθονήσαντες οἱ χριστιανοί, ἐξέβαλον τὸ ὄνομα ἐκείνου. οἱ δὲ ἑβραῖοι διατί; καίτοι γε εἴς τε τὴν περιτομήν, καὶ εἰς ἄλλα τινά, εἰς τροφάς, φημί, καὶ ἕτερα ἔθιμα συμφωνοῦσιν οἱ μουσουλμάνοι μετὰ τῶν ἑβραίων. ἰδοὺ γοῦν καὶ ἀπὸ τούτου ἀναφαίνεται, ὅτι οὔτε ἐν τῷ παλαιῷ τῷ μωσαϊκῷ εὑρίσκετο τὸ τοῦ μωάμεθ ὄνομα, οὔτε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. ἱκανὰ γάρ εἰσιν, ἵνα καὶ τὸν πάντη ἀγνώμονα ἀγάγωσιν εἰς τὴν τῆς ἀληθείας γνῶσιν. σὺν πᾶσι δὲ τοῖς ἄλλοις κατηγορούμεθα καὶ τοῦτο παρὰ τῶν μουσουλμάνων, ὅτι ἀθετήσαντες ἡμεῖς τὸν παρὰ τοῦ μωϋσέως δοθέντα νόμον, ἐσμὲν ἄξιοι κατηγορίας. καὶ ἡμεῖς οἱ κατηγορίας ἄξιοι, κατηγοροῦμεν τοὺς μουσουλμάνους πολλῶν ἐπαίνων ὄντας ἀξίους. εἴτε γοῦν ἄξιοι ἐπαίνων εὑρίσκονται οἱ μουσουλμάνοι, εἴτε καὶ μή, ἀπὸ μέρους περὶ ἐκείνων ἱκανῶς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἀποδέδεικται. φέρε γοῦν σκεψώμεθα καὶ περὶ ἡμῶν αὐτῶν. ἆρα κατελύθη παρ' ἡμῶν ὁ τοῦ μωϋσέως νόμος, μᾶλλον δὲ παρὰ τοῦ εὐαγγελίου, ἢ συνέστη. καὶ τὸ τοῦ νόμου ἀσθενὲς καὶ ἀδύνατον τὸ εὐαγγέλιον ἀνεπλήρωσε. πᾶς γὰρ λόγος, πᾶσα γραφή, πᾶσα πρᾶξις μετὰ σκοποῦ λέγεται, καὶ γράφεται, καὶ πράττεται. καὶ ὥσπερ παντὸς καρποῦ προηγεῖται ἄνθος, οὕτω παντὸς λόγου καὶ πράξεως καὶ γραφῆς προηγεῖται σκοπὸς τοῖς γε νοῦν ἔχουσι. καὶ σκέψαι ἀκριβῶς τὰ λεγόμενα, ὅπως ἐπλάσθη παρὰ θεοῦ ὁ ἀδάμ, καὶ ὅπως ἐτέθη ἐν τῷ παραδείσῳ, καὶ παραβὰς τὴν τοῦ θεοῦ ἐντολήν, τοῦ παραδείσου καὶ τοῦ θεοῦ ἐξόριστος γέγονε. καὶ λαβὼν τὴν ἀπὸ τοῦ θεοῦ κατάραν καὶ καταδίκην, πάλιν κατεδικάσθη ἀποστραφῆναι εἰς τὴν γῆν, ἐξ ἧς ἐπλάσθη. καὶ γέγονεν οὕτως. θάνατον γὰρ ἐκληρώσατο, καὶ ἀποθανὼν κατείχετο εἰς τὸν ᾅδην. ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ διαβόλου, καὶ ἅπαν δὲ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. καὶ ὅπως μετὰ ταῦτα ἐνέπεσον οἱ αὐτοὶ εἰς ἀσελγεῖς καὶ ἀθεμίτους πράξεις. καὶ τὸ δὴ ὀλέθριον, ὅτι ἀφέντες προσκυνεῖν τὸν ποιητὴν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ πλάστην αὐτῶν θεόν, προσεκύνησαν τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς εἰδώλοις, πεπλατισμένως ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴπομέν τε καὶ ἀπεδείξαμεν. ἀλλ' ὁ πανάγαθος θεὸς οὐκ ἠθέλησεν ἐπὶ πλέον τυραννεῖσθαι ὑπὸ τοῦ διαβόλου τὸ πλάσμα αὐτοῦ, καὶ ἠβουλήθη σῶσαι τὸν ἄνθρωπον. ἐπεὶ δὲ αὐτεξούσιος παρὰ θεοῦ ἐπλάσθη οὗτος, καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν δοθεῖσα αὐτεξουσιότης, οὐκ ἀφῃρέθη ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' ἔμενε πάντοτε αὐτεξούσιος. καὶ ἠβουλήθη μὲν ὁ θεὸς σῶσαι τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ θελήσει καὶ προαιρέσει αὐτοῦ διὰ τοῦ ἀνθρώπου, οὐ βίᾳ δὲ καὶ ἀνάγκῃ, ὡς ὁ μωάμεθ διαγορεύει. χρόνιοι δὲ γενόμενοι πάντες οἱ ἄνθρωποι

εἴς τε τὰς ἀσελγείας καὶ τὰ παρὰ φύσιν κακὰ, ἀλλὰ δὴ καὶ εἰς τὴν τῶν εἰδώλων προσκύνησιν ἐκ τοῦ ἀπεντεῦθεν, οὐκ ἦν αὐτοῖς δυνατὸν μεταποιηθῆναι εὐκόλως ἀπὸ τοῦ χρονίου νοσήματος. ἤρξατο ὁ θεὸς, ὡς ἄριστος ἰατρὸς, ἐκ τοῦ κατὰ μικρὸν θεραπεύειν τὸ γένος τῶν ἑβραίων, ἀρχὴν ἀγαθοῦ, καὶ προσέταξεν ἐν ἀνθρώπῳ δικαίῳ καὶ ἁγίῳ τῷ μωϋσῇ, ἵνα ἀρξάμενος ἐκ τῶν λογίων τοῦ θεοῦ, διδάξῃ τὸ γένος τῶν ἑβραίων. ὃ καὶ πεποίηκεν. ἐπεὶ δὲ πάντα τὰ ἐν τῷ νόμῳ καὶ τῷ εὐαγγελίῳ, γράψαι ἐν τῇδε τῇ μερικῇ μου ἀπολογίᾳ οὐκ ἔστιν εὔκολον, δεῦρο δὴ λοιπὸν μερικά τινα ἐκ τούτων εἰς μέσον θήσομεν. καὶ ὥσπερ ἀπὸ μιᾶς κύλικος, ἅπας ὁ ἐν τῷ πίθῳ οἶνος γινώσκεται. οὕτω καὶ ἀπὸ τούτων τῶν μερικῶν δυνάμεθα γνῶναι, τίς ἐστιν ὁ τοῦ νόμου σκοπὸς καὶ τοῦ εὐαγγελίου, καὶ εἰ ἄρα ἀντίκειται τῷ ἑτέρῳ τὸ ἕτερον. καὶ σκόπει ἀκριβῶς τὰ λεγόμενα. λέγει μωσῆς, οὐ φονεύσεις. λέγει ὁ χριστὸς, ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, εἰς τὴν τοῦ πυρὸς κόλασιν ἀπελεύσεται. καὶ ὁ μὲν μωσῆς εἶπεν, οὐ φονεύσεις. ὁ δὲ χριστὸς, μὴ δὲ ὀργισθῇς. οἶδας γοῦν, ὅτι πρότερον μὲν γίνεται ζέσις τοῦ περικαρδίου αἵματος ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ θυμοῦται, ἔπειτα ἐπακολουθεῖ φόνος. ὁ δὲ τῷ λόγῳ τὸν θυμὸν χαλινώσας, ἐὰν οὐκ ὀργισθῇ, πῶς οὗτος εἰς τὸ τοῦ φόνου ἐμπεσεῖται ἔγκλημα; καὶ εἰπὼν ὁ μωσῆς, οὐ φονεύσῃς, ἀπέστησε μὲν τοῦ κακοῦ τὸν ἄνθρωπον καὶ τῆς ἁμαρτίας, ἀλλ' οὐκ ἐποίησεν αὐτὸν τέλειον. οὐ γὰρ ἀρκετόν ἐστι τῷ ἀνθρώπῳ γενέσθαι μέγαν, ἡ τοῦ κακοῦ ἀποχὴ, ἀλλ' ἡ πρᾶξις τοῦ ἀγαθοῦ. διάτοι τοῦτο καὶ ὁ χριστὸς οὐκ εἶπεν, ὅτι οὐ φονεύσῃς, ἀλλὰ πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ αὐτοῦ ἀδελφῷ. πρόρριζον ἀνασπῶν τὴν κακίαν. καὶ οἷον ὁ μὲν νόμος τὸν καρπὸν ἀναιρεῖ, καρπὸς γὰρ τοῦ θυμοῦ ἐστιν ὁ φόνος. ὁ δὲ χριστὸς τὸ δένδρον φθείρει τῆς ἁμαρτίας, τουτέστι θυμὸν καὶ ὀργήν. καὶ ὁ μὲν μωσῆς εἰπὼν, οὐ φονεύσῃς, μέχρι τούτου ἔστη. ὁ δὲ χριστὸς οὐχ οὕτως, ἀλλὰ μετὰ τὸ εἰπεῖν, ὅτι ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, ἔνοχος ἐστὶν εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρὸς, οὕτως εἴρηκεν, ὅτι ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, κἀκεῖ μνησθῇς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὕπαγε, πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν, πρόσφερε τὸ δῶρόν σου, τὴν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ ἀγάπην τῆς θυσίας κρίνων συμφερωτέραν. καίτοι γε οὐκ εἶπεν, ἐὰν ἔχῃς κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου. τοῦτο γὰρ προεκώλυσεν. ἀλλὰ τί; ἐὰν ἔχῃ ὁ ἀδελφός σου κατὰ σοῦ. οὐ μόνον γὰρ τοῦτον ἀπέστησε τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀδελφὸν θεραπεῦσαι πεποίηκεν. λέγει μωϋσῆς ἐν τῷ νόμῳ, οὐκ ἐπιορκήσεις. ἀποδώσεις δὲ τῷ κυρίῳ τοὺς ὅρκους σου. τὴν ἐπιορκίαν κωλύων, τὸν δὲ ὅρκον συγχωρῶν. ὁ δὲ χριστὸς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, μὴ ὀμόσαι ὅλως. ἀλλ' ἔστω ὑμῖν τὸ ναὶ, ναὶ, καὶ τὸ οὔ, οὔ. τί δηλοῦντος τοῦ λόγου; οὐδὲν ἕτερον, ἢ τὸ γενέσθαι ἀληθεῖς καὶ ἀξιοπίστους. καὶ ἵνα ἀντὶ ὅρκων πολλῶν ὦσι πιστὰ τὰ ῥήματα ἡμῶν. καὶ ὁ μὲν ὀμνύων ἴσως ἑκὼν ἢ καὶ ἄκων, ἔστιν ὅτε παρασφάλει ἐν τῷ ὅρκῳ. ὁ δὲ μὴ ὀμνύων, τὸν τῆς ἐπιορκίας διαπέφευγε κίνδυνον. λέγει ὁ αὐτὸς μωσῆς, ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος, οὐδὲν ἄλλο, ἢ ἵνα τῷ φόβῳ τὰς πρὸς ἀλλήλους μάχας καὶ ἔριδας ἀνατρέψῃ. ὁ δὲ χριστὸς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, ὅστις σε ῥαπίσῃ ἐπὶ τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην. καὶ τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι, καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον. καὶ ὅστις σε ἀγγαρεύσῃ μίλιον ἕν, ὕπαγε μετ' αὐτοῦ δύο. ἐρωτῶ σε, ποῖον ἐκ τῶν δύο παραγγελμάτων πληροῖ τὸν τοῦ νομοθέτου σκοπὸν, ἵνα δηλονότι ἀνατραπῶσι, μᾶλλον δὲ παντελῶς φθαρῶσιν αἱ πρὸς ἀλλήλους ἔριδες, καὶ φιλονεικίαι, καὶ μάχαι; πρόδηλον, ὅτι ἡ τοῦ εὐαγγελίου ἐντολή. ἐὰν γάρ τις δι' ἐκδίκησιν ἄλλου στερηθῇ τοῦ οἰκείου ὀφθαλμοῦ ἢ τοῦ ὀδόντος, οὐκ ἀμύνεται, καὶ ἐπιτηδείου καιροῦ καλέσαντος βλάπτει ἕτερον. εἰ δὲ μὴ, ἐγκοτεῖ καὶ μνησικακεῖ; παντίπου δῆλον. ὁ δὲ παρεσκευασμένος καὶ ἕτοιμος εὑρισκόμενος, καὶ ἀεὶ μελετῶν, ἵνα εἴ τις ῥαπίσῃ αὐτὸν, μὴ μόνον ὑπομένῃ τοῦ ἀδελφοῦ ἀδίκημα, ἀλλὰ μετὰ ταπεινώσεως στρέψῃ αὐτῷ καὶ τὴν ἑτέραν σιαγόνα, καὶ γεγονότος οὕτω τοῦ πράγματος, φιλοσοφήσῃ τὴν τοιαύτην φιλοσοφίαν, καὶ ὑπομένῃ τὸν πλήξαντα, οὐχὶ κατέλυσε καὶ ἔφθειρε καὶ ἀπώλεσε πᾶσαν κακίαν, πᾶσαν ἔριν καὶ ὀργήν; οὐκ ἐπλήρωσεν τοῦτο μᾶλλον ἢ ὁ νόμος τὸν τοῦ νομοθέτου σκοπόν; οὐκ ἔβαλε τὸν διάβολον καιρίαν πληγὴν, τὸν πατέρα τῆς μάχης καὶ τῶν σκανδάλων; τὸν γὰρ διάβολον ἡ ἔπαρσις ἔρριψεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἄγγελον

ὄντα

εὑρισκόμενον, καὶ ἔπειτα φθόνος καὶ μῖσος. ἴχνος γὰρ ἀγάπης ἐν τῷ διαβόλῳ οὐκ ἔστιν. οὐ μόνον δὲ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ εὑρίσκεται τὸ τοῦ διαβόλου μῖσος, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ δαίμονες πρὸς ἀλλήλους τὴν φθορὰν καὶ τὸν ἀφανισμὸν ἅτερος θατέρου ἐπιθυμεῖ, διὰ δὲ τὴν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους δυσμένειαν, ἣν ἔχουσι, καὶ τὸ μῖσος, ἐοίκασιν ἔχειν ἕνωσιν. καὶ ὥσπερ ἐχθροί τινες κέκτηνται μῆνιν πρὸς ἀλλήλους, καὶ ζητεῖ ὁ εἷς τοῦ ἑτέρου τὴν φθορὰν καὶ τὸν ὄλεθρον. εἰ δ' ἐντύχωσιν ἑτέροις ἐχθροῖς, ἐῶσι τὸν πρὸς ἀλλήλους πόλεμον, καὶ μάχονται αὐτοῖς. ἐκεῖνοι δ' αὖθις εὑρίσκονται διψῶντες τὴν φθορὰν ὁ ἕτερος τοῦ ἑτέρου. οὕτως ἄρα καὶ ἡ νομιζομένη ἕνωσις καὶ ὁμόνοια αὐτῶν, διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων φθορὰν, καὶ οὐ κατὰ ἀλήθειαν. ποῦ γὰρ ἀλήθεια ἐν τῷ πατρὶ τοῦ ψεύδους; ὁ δ' ἄνθρωπος ὁ ὑπομείνας τοῦ ἑτέρου τὸ ῥάπισμα, οὐκ ἐποίησε τὰ ἐναντία τοῦ διαβόλου; οὐκ ἐταπεινώθη ἔμπροσθεν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ; μᾶλλον δὲ ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ; οὐκ ἠγάπησε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ διὰ τῆς εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἀγάπης καὶ ταπεινώσεως κατῄσχυνε τὸν διάβολον; καὶ τίς οὕτω ἀγνώμων, ὅστις ἀμφιβάλλει περὶ τούτου; ὁ δὲ πρὸς ταῦτα ἕτοιμος εὑρισκόμενος, καὶ λέγων καὶ πράττων, πῶς φιλονεικήσει μετὰ ἑτέρου; λέγει μωσῆς, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου, καὶ μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου. τί βούλονται τὰ τοῦ νομοθέτου ῥήματα, ἢ τὸ συστῆσαι τὴν ἀγάπην; ὁ δὲ χριστὸς τί; ἐὰν ἀγαπᾶτε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, ποία ὑμῖν χάρις ἐστίν; ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς. τίς ἐκ τῶν δύο συνίστησι τὴν ἀγάπην, ὁ παλαιὸς νόμος, ἢ ἡ τοῦ εὐαγγελίου ἐντολή; ἐκεῖνος γὰρ μετὰ τὴν εἰς τοὺς φίλους ἀγάπην διὰ τὴν τῶν πολλῶν ἀσθένειαν ἐνδίδωσι, ποσῶς τὸ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς μῖσος. ὁ δὲ χριστὸς ἐν τῷ εἰπεῖν, ὅτι ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καὶ εὔχεσθε ὑπὲρ αὐτῶν, παντελῶς ἐξέβαλε τὸ μῖσος ἀπὸ παντὸς ἀνθρώπου. ὁ γὰρ τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ ἀγαπῶν, καὶ ὁ ὑπὲρ τοῦ ἐχθροῦ εὐχόμενος, πῶς μισήσει τὸν φίλον, ἢ ἄλλον τινὰ τῶν ἀνθρώπων; λέγει ὁ νόμος, οὐ μοιχεύσεις. ὁ δὲ χριστὸς οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πᾶς ὁ ἐμβλέπων γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. καὶ σκόπει ἀκρίβειαν ἐντολῆς, μὴ μόνον τὴν πρᾶξιν ἐκώλυσεν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀκόλαστον ὀφθαλμὸν, καὶ τὴν ὁπωσοῦν εἰς τὴν καρδίαν προσβολήν. ὁ γὰρ μέχρι καὶ ἐμπαθοῦς ὀφθαλμοῦ συντηρῶν ἑαυτὸν, πῶς ἐν τῷ τῆς μοιχείας ἐμπεσεῖται παραπτώματι. ἀλλ' ὥσπερ τοῖς μὲν ἀλόγοις ζώοις ἐδόθη τοῖς μὲν ἀμυντήρια, τοῖς δὲ φυλακτήρια. ἤγουν τῷ μὲν λέοντι θυμὸς καὶ δύναμις, τῷ δὲ χοίρῳ ὀδόντες, καὶ τῷ βοῒ κέρατα, τῷ δὲ λαγωῷ ταχύτης δρόμου, καὶ τῇ δορκάδι καὶ ἐλάφῳ. ὁμοῦ δὲ πᾶσιν αἴσθησις δυναμένη τὰ μὲν βλαβερὰ καὶ δηλητήρια τῶν βρωμάτων ποιεῖν ἀποστρέφεσθαι, τῶν δὲ ὠφελίμων μεταλαμβάνειν. οὕτω καὶ τῷ ἀνθρώπῳ, ἀντὶ πάντων ὁ νοῦς ὁ δυνάμενος διακρίνειν τὸ κρεῖττον ἀπὸ τοῦ χείρονος, καὶ ἀπέχεσθαι μὲν ἀπὸ τῶν βλαπτόντων τὴν ψυχὴν, προσίεσθαι δὲ τοῖς ὠφελίμοις. εἰ δ' ἴσως ἀπὸ σωματικῆς θελήσεως ἢ καὶ προσβολῆς διαβόλου, παρεμπέσοι ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ λογισμὸς ἀπρεπὴς, δύναται ταχύτερον δορκάδος ἐκφυγεῖν τὸν αἰσχρὸν λογισμόν. εἰ δὲ φθόνῳ τοῦ πονηροῦ διώξει ὀπίσω αὐτοῦ ὁ λογισμὸς, ἔχει τὸν θυμὸν τὸν ἀπὸ τοῦ θεοῦ δοθέντα εἰς ὠφέλειαν αὐτῷ. καὶ χρησάμενος τῷ θυμῷ καὶ τῇ ἰσχύϊ ὥσπερ λέων, ἀμύνεται καὶ ζητεῖ καταπατῆσαι καὶ ἀφανίσαι τόν τε λογισμὸν καὶ τὸν τοῦ ἀντικειμένου πόλεμον. ὁ δὲ ἄνθρωπος μὴ φυλάξας ὑγιὲς τὸ ἀπὸ θεοῦ πρὸς αὐτὸν χάρισμα, ἐνέπεσεν εἰς ἀθεμίτους καὶ ἀτόπους πράξεις, καθὼς καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν πλατυκωτέρως διήλθομεν. ἀλλ' ὁ θεὸς βουλόμενος σῶσαι τὸ ἑαυτοῦ πλάσμα τὸν ἄνθρωπον, ἀπέστειλε τὸν διὰ μωϋσέως νόμον, ὥσπερ τινὰ ὁδηγὸν καὶ διδάσκαλον. καὶ ὥσπερ τοῖς ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἡλικίας εὑρισκομένοις οὐ δίδοται στερεὰ τροφὴ, ἀλλ' ἁπαλή τις καὶ εὔπεπτος, καὶ μετ' ὀλίγον στερεωτέρα, καὶ αὖθις στερεωτέρα, ἔπειτα δὲ καὶ τελεία τροφὴ, καὶ οὐ τοῖς ἔτι ἀτελέσιν ὑπάρχουσιν εἰς γνῶσιν ἐκ τοῦ ἀπ' ἐντεῦθεν ἡ τῆς φιλοσοφίας μάθησις, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς μὲν δίδοται αὐτοῖς ἡ τῶν γραμμάτων στοιχείωσις, καὶ μετ' ὀλίγον ἡ τούτων γνῶσις, καὶ αἱ συλλαβαί. αὐξηθέντος δὲ τοῦ παιδὸς, καὶ εἰς τὸ τῆς ἡλικίας τέ-

λειον ἐλθόντος, δίδοται πρὸς αὐτὸν τὰ τῆς φιλοσοφίας μυστήρια. οὕτω μοι νόει καὶ ἐπὶ
τοῦ νόμου. διὰ τὸ ἀσθενὲς τῶν ἀνθρώπων ἐδόθη νόμος πρὸς ὁδηγίαν καλοῦ, οὐ μὴν ἔχων
δύναμιν τελειῶσαι τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ὥσπερ ἐφ' ὑψηλῆς κλίμακος ἡ πρώτη αὐτῆς βαθ=
μὶς ποιεῖ τὸν ἀπὸ τῆς γῆς χωρισμόν. ἀλλ' οὐκ ἀρκεῖ τοῦτο μόνον εἰς τὴν τῆς κλίμακος κεφα=
λῆς ἀνάβασιν, ἀλλὰ πολλοῦ γε καὶ δεῖ διὰ τὸ ὑψηλὸν καὶ μετέωρον, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ
παλαιοῦ νόμου ἅγιος μὲν καὶ δίκαιος, καὶ παρὰ θεοῦ δεδομένος. ὁ αὐτὸς γὰρ ὁ θεός
ἐστιν ὁ δοὺς τὸν νόμον καὶ τὸ εὐαγγέλιον. ἀλλὰ διὰ τὸ ἀσθενὲς τῶν ἀνθρώπων ἐδόθη μὲν
αὐτοῖς νόμος, παιδαγωγῶν αὐτοὺς καὶ ἀνάγων ἀπὸ τῆς γῆς, ὥσπερ ἐπὶ τὴν πρώτην βαθ=
μίδα τῆς κλίμακος, τουτέστιν ἀνασπῶν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων κακιῶν, καὶ
τῆς γῆς, ἧς ἐκυλινδοῦντο. οὐκ ἠδύνατο δὲ ὅμως ἀναγαγεῖν αὐτοὺς ἐφ' ὅλην τὴν κλίμακα.
τὸ δὲ εὐαγγέλιον ἀνεβίβασε τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐκάθισεν αὐτὸν ἐπὶ τὴν τῆς κλίμακος κο=
ρυφὴν, ἥτις ἐφικνεῖται ἕως τοῦ οὐρανοῦ. τὸ γὰρ ἀσθενὲς τοῦ νόμου καὶ ἀδύνατον τὸ εὐαγγέ-
λιον ἀνεπλήρωσε, καθὼς ἀποδέδεικται. ὁ γὰρ κύριος ἐν τοῖς εὐαγγελίοις οὑτωσί φη=
σίν, ἐγὼ οὐκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι. πρὸ γὰρ τοῦ εὐαγγελίου συνει/
γινώσκετο ὁ ἔχων πλῆθος κακῶν, μετὰ δὲ τὸ εὐαγγέλιον ἐπαῤῥησιάσατο ἡ τῆς παρθε=
νίας πολιτεία, καὶ εὑρίσκονται πλήθη ἄπειρα ἀνθρώπων παρθένων, γυναικῶν τε καὶ
ἀνδρῶν. ἐῶ γὰρ λέγειν περὶ τῶν τοιούτων διὰ τὸ πολὺ τῆς γραφῆς. πλήθη γὰρ χριστιανῶν
ζῶσι βίον ἀγγελικόν. οἶδας πῶς ὁ αὐτὸς καὶ εἷς νόμος ἐστὶν, ὁ παρὰ τοῦ μωσέως δοθεὶς πα-
λαιὸς, καὶ ὁ παρὰ τοῦ χριστοῦ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ; καὶ ὥσπερ τὶς βασιλεὺς πέμψας τινὶ δού-
λῳ νομίσματα πέντε, εἶπεν αὐτῷ, πραγματεύου καὶ ἐνέργει δι' αὐτῶν ἕως ἂν ἐπιδημή-
σω. ὁ δὲ εὐχαριστήσας καὶ λαβὼν, ἐνήργει. μετὰ δὲ τὸ ἐπιδημῆσαι, πάλιν δέδωκε πρὸς
τὸν αὐτὸν δοῦλον καὶ ἕτερα ἑκατὸν, καὶ οὐ παρὰ τοῦτο ἐστερήθη ἐκεῖνος τῶν πέντε, ἀλλὰ
τὸ μὲν ὄνομα τῶν πέντε ἔλειψεν. εἰσὶ δὲ ὅμως καὶ αὐτὰ τὰ πέντε ἐντὸς τῶν ἑκατὸν πολ-
λαπλῶς. καὶ ὅτε ὀνομάζεται ὁ τῶν ἑκατὸν ἀριθμὸς, ἐξανάγκης σύνεστι καὶ νοεῖται καὶ ὁ
τῶν πέντε ἀριθμὸς μετὰ τῶν ἑκατόν. οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ νόμου καὶ τοῦ εὐαγγελίου. ὁ μὲν νό-
μος ἤργησεν ὀνομάζεσθαι. ἔστι δὲ ὁμολογουμένως ἐντὸς τοῦ εὐαγγελίου ὁ τοῦ νόμου σκοπὸς,
καὶ ἐνεργεῖται πολλαπλῶς, καθὼς καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν πρὸ ὀλίγου εἴπομεν. κἂν ἐκεῖνος
μὲν ἤργησεν, οὐ μὴν ὡς κακὸς, ἀλλ' ὡς κατὰ τὸ παρὸν ἀνωφελὴς, καὶ χρῆσιν μὴ ἔχων. καὶ ὥσπερ
ἐν βαθυτάτῃ σκοτίᾳ μέσης νυκτὸς σελήνη φανεῖσα τὸ μὲν βάθος τοῦ σκότους παρεμυθή=
σατο, τὸν δὲ ἀέρα φωτεινὸν οὐκ ἐποίησεν. ὁ ἥλιος δὲ ἀνατείλας τοσοῦτον τὴν οἰκουμένην
ἐφώτισεν, ὥστε καὶ τὸν ἐν τῷ ἀέρι λεπτότατον κονιορτὸν ἐκ τῆς τοῦ ἡλίου ἀκτῖνος δῆ-
λον γενέσθαι. καὶ ἡ μὲν σελήνη τὸ ἴδιον αὐτῆς φῶς οὐκ ἀπώλεσεν, ἀφανὲς δὲ ὅμως ἐγένετο
διὰ τὴν τοῦ ἡλίου λαμπρότητα. οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ νόμου, καὶ τοῦ εὐαγγελίου. ὁ μὲν
παλαιὸς νόμος τὸ τῆς εἰδωλολατρείας σκότος ἀπεδίωξεν, οὐ μὴν δὲ ἠδύνατο φωτίσαι
καὶ τελειῶσαι τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχάς. τὸ δὲ εὐαγγέλιον ἐφώτισε, καὶ ἐδίδαξε, καὶ
ἐτελείωσε, καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνήγαγε τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τὸν παράδεισον, ὃν ὁ προ-
πάτωρ ἀδὰμ ἀπώλεσε, τοῦτον αὐτοῖς ἐχαρίσατο. καὶ τίς οὕτως ἄθλιος, ὅτι τὸ μὲν εὐαγ-
γέλιον ἀφεὶς, ἐπιστρέψει ἐπὶ τὸν νόμον, καὶ οἷον ὥσπερ ἔτι ἐξ ἄλλης ἀρχῆς ἐπιθυμήσει τρέ-
φεσθαι γάλακτι ὡς βρέφος, καὶ οὐ στερεᾷ τροφῇ ὡς ἀνὴρ, ἢ ὡς παιδίον τὴν στοιχείωσιν
τῶν γραμμάτων ζητήσει, καὶ οὐχ ὡς τελείου φρονήματος τὴν φιλοσοφίαν, ἢ τὸ ἡλιακὸν
φῶς ἀποστραφεὶς τὸ τῆς σελήνης ἀσπάσεται. ἔμοιγε δοκεῖ, ὅτι ἀρκετά εἰσιν ἅπερ γεγρά/
ψαντες ἐσμὲν, ἵνα γνῷ πᾶς ὁ βουλόμενος τὴν περὶ τούτου ἀλήθειαν, ἀλλὰ καὶ σὺ αὐτός.
εἰ δ' ἴσως ἀμφιβάλλει ἔτι καὶ ὑποχάζει ὁ λογισμός σου ἕνεκεν τῶν θυσιῶν τῆς περιτομῆς
τῆς τε ἀργίας τοῦ σαββάτου καὶ τῶν τροφίμων, οὐδὲν ἦν εἰκὸς γενέσθαι, ἐπεὶ περὶ τῶν με-
γάλων καὶ ἀναγκαίων εἴπομεν ἀρκούντως. ὅμως καὶ περὶ τούτου, ὥσπερ καὶ περὶ τῶν
ἄλλων, διὰ βραχέων ἐροῦμεν. οἱ ἄνθρωποι, ὡς φθάσαντες εἴπομεν ἔμπροσθεν, ἀνθρώπους
ἔθυον τοῖς εἰδώλοις, οὐ μόνον δὲ ἀλλοτρίους, ἀλλὰ καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν. καὶ ὥσπερ ξύλον λο-
ξὸν ἀθρόαν μεταβολὴν ὑπομεῖναι οὐ δύναται, ἀλλ' ἐκ τοῦ κατὰ μικρὸν μετὰ τέχνης καὶ ἐπι=

τηδειότητος ὁ τεχνίτης ἀπαλλάττει μὲν αὐτὸ τῆς προτέρας ἀνισότητος, ὕστερον δὲ τοσοῦτον ποιεῖ αὐτὸ ὀρθὸν, ὥστε καὶ κάνονα τοῦτο ποιεῖ, οὕτω καὶ περὶ τῶν θυσιῶν. συνεχώρησε μὲν πρότερον ὁ θεὸς θύειν βόας καὶ πρόβατα καὶ τράγους, ὅπως ἀπαλλάξῃ αὐτοὺς τῆς ἀσεβοῦς καὶ ἀπανθρώπου θυσίας. τί γὰρ τούτου χεῖρόν τι καὶ ἀδικώτατον; ὅμως συνεχώρησε τοῦτο ὁ θεὸς, διὰ τὸ ἵνα ὡς ἐν ὀλίγῳ παύσῃ καὶ αὐτὰ, καὶ δώσῃ τοῖς ἀνθρώποις γνῶσιν τοῦ θύειν θυσίαν αἰνέσεως. οὕτω γὰρ διὰ τοῦ δαβὶδ ὁ θεὸς εἴρηκεν, οὐ δέξομαι ἐκ τοῦ οἴκου σου μόσχους, οὐδὲ ἐκ τῶν ποιμνίων σου χιμάρρους. μὴ φάγωμαι κρέα ταύρων, ἢ αἷμα τράγων πίωμαι; θῦσον τῷ θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, τουτέστιν ὕμνον ἐκ στόματος μετὰ εἰλικρινοῦς καὶ εὐθείας καρδίας. καὶ ἀπόδος τῷ κυρίῳ τὰς εὐχάς σου, καὶ ἐπικάλεσαί με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς σου, καὶ ἐξελοῦμαί σε, καὶ δοξάσεις με. καὶ τοῦτο εἴρηκεν ὡς ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ, ἀποστρεφομένου τὰς θυσίας τῶν ζώων. ἀφ᾽ ἑαυτοῦ δὲ λέγει οὕτω πρὸς τὸν θεὸν, ὅτι εἰ ἠθέλησας θυσίαν, ἔδωκα ἄν σοι, ὁλοκαυτώματα οὐκ εὐδοκήσεις. θυσία τῷ θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον, καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει. βλέπεις πῶς περὶ παντὸς πράγματος, ἀπὸ τοῦ μεγαλωτέρου ἕως τοῦ μικροτέρου ἐλάλησαν οἱ προφῆται; ἰδοὺ γοῦν καὶ περὶ τῶν θυσιῶν φανερῶς εἶπον, ὅτι οὐκ ἔστι τοῦτο ἀποδοχὴ θεοῦ, ἀλλὰ πρόσκαιρος συγκατάβασις. μετὰ δὲ ταῦτα τῆς τῶν ζώων θυσίας ἀργία. θυσιάζεται δὲ καὶ ὑμνεῖται διὰ στόματος καὶ χειλέων, ἐκ καθαρᾶς καὶ εἰλικρινοῦς καρδίας, ὃ καὶ γέγονεν. οἱ πρώην εἰδωλολάτραι, οἱ πρώην τύραννοι καὶ διῶκται τῶν χριστιανῶν, οἱ ὑβρίζοντες τὸν χριστὸν, στραφέντες ἐγένοντο κήρυκες καὶ διδάσκαλοι τῆς οἰκουμένης, καὶ ἀπέθανον ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ χριστοῦ, καὶ κατέστησαν ἑαυτοὺς εἶναι τύπον καὶ κάνονα τῶν εἰς τὸν κύριον πιστευσάντων, ὡς εἴπομεν. περὶ δὲ τῆς περιτομῆς πλατυκώτερον ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴπομεν. ὅμως δὲ καὶ κατὰ τὸ παρὸν οὕτω λέγομεν, ὅτι περιτομὴ καρδίας ἐστὶ περιτομὴ, οὐχὶ δὲ τῆς σαρκός. τὸ γὰρ περισσὸν τῆς καρδίας χρεωστεῖ πᾶς ἄνθρωπος περιτέμνειν, ἀλλ᾽ οὐ τῆς σαρκός. τὸ γὰρ περισσὸν τῆς καρδίας ἡ ἁμαρτία ἐστὶν, ἣν τινα προσέφυσεν ὁ διάβολος, καὶ διὰ τὰς ἡδονὰς ὁ ἄνθρωπος. ὅπερ δὲ ἐποίησεν ὁ θεὸς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, οὐκ ἔστι περισσόν. τέλειον μὲν ἐστὶ καὶ καλὸν, περιττὸν δὲ οὐκ ἔστιν. ἐὰν γοῦν περιτέμῃ ὁ ἄνθρωπος τὰ περιττὰ τῆς καρδίας αὐτοῦ, τουτέστι τὴν ἁμαρτίαν, ὄντως αὐτὸς ἐστὶν ἀληθῶς περιτετμημένος. εἰ δὲ τῇ ἁμαρτίᾳ εὑρίσκεται περιττεύων, τῇ δὲ σαρκὶ περιτετμημένος, ματαία ἐστὶν ἡ τοιαύτη περιτομὴ, καὶ ἀνωφελής. ἀλλὰ καὶ μωσῆς οὑτωσί φησι, κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην καὶ περιτεμεῖσθε τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν, καὶ τὸν τράχηλον ὑμῶν οὐ σκληρυνεῖτε ἔτι. ὁ γὰρ κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν, οὗτος θεὸς τῶν θεῶν καὶ κύριος τῶν κυρίων, ὁ θεὸς ὁ μέγας καὶ ἰσχυρός. οἶδας ποίαν κρίνει μωσῆς περιτομήν; πάντως οὐ τῆς σαρκὸς, ἀλλὰ τῆς καρδίας. ἀλλὰ καὶ ὁ τοῦ χριστοῦ μάρτυς στέφανος μετὰ τῶν ἑβραίων διαλεγόμενος, πρὸς αὐτοὺς οὕτως εἴρηκεν, σκληροτράχηλοι καὶ ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ, οἵτινες ἐλάβετε τὸν νόμον, καὶ οὐκ ἐφυλάξατε αὐτόν. τὸ δὲ σάββατον οὐκ ἐτάχθη οὕτως ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε, διὰ τὸ ἵνα ἀργῶσιν οἱ ἄνθρωποι κατ᾽ αὐτὴν τὴν ἡμέραν. ἐπεὶ ἡ ἀργία αὕτη καθ᾽ αὑτὴν κακία ἐστίν. ἀλλὰ διὸ ἐνησχολοῦντο οἱ ἰουδαῖοι διαπαντὸς περὶ τὰ βιωτικὰ, τῶν δὲ πνευματικῶν ἠμέλουν. κατὰ τοῦτο ἐτάχθη, ἵνα ἀργῶσι μὲν κατ᾽ αὐτὴν τὴν ἡμέραν τοῦ σαββάτου ἀπὸ τῶν βιωτικῶν μελημάτων, εἰς δὲ τὴν ἐκκλησίαν ἀπέρχωνται πάσῃ σπουδῇ καὶ ἐπιμελείᾳ. καὶ δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι ὁ ἱερεὺς κατὰ τὸ σάββατον διπλοῦν ἔργον ἐποίει, καὶ διπλᾶς τὰς θυσίας προσέφερεν. οἱ δὲ ἰουδαῖοι καὶ τοῦτο παραβλέποντες περὶ τὰς ἡδονὰς καὶ τρυφὰς μᾶλλον ἐσπούδαζον. διά τοι τοῦτο καὶ ὁ προφήτης καθαπτόμενος αὐτῶν, ἔλεγεν, οὐαὶ οἱ ἐρχόμενοι εἰς ἡμέραν κακὴν, οἱ ἐγγίζοντες καὶ ἁπτόμενοι σαββάτων ψευδῶν. καὶ τοῖς μὲν ἰουδαίοις ἐδόθη τὸ σάββατον, ἵνα ἀπεχόμενοι, ὡς εἴρηται, τῶν βιωτικῶν, περὶ τὴν ἐκκλησίαν σπουδάζωσι. τοῖς δὲ χριστιανοῖς οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ προσευχῇ ἐτάχθη ἀπέρχεσθαι. καὶ οὕτως ἐνεργεῖται οἱ μὲν πλέον, οἱ δὲ ἔλαττον καθ᾽ ἡμέραν προσεύχονται. καὶ ὥσπερ περὶ πασῶν τῶν ἐντολῶν ὁ μὲν νόμος ἔλεγεν ὀλίγον καὶ ἀτελὲς, τὸ δὲ εὐαγγέλιον καθολικῶς καὶ τελείως, οὕτως ἐστὶ καὶ περὶ τοῦ σαββάτου. ὁ μὲν νόμος τὸ σάββατον εἶπεν, ἵνα εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀπέρχωνται, τὸ δὲ εὐαγγέλιον καθ᾽ ἑκάστην, καὶ οὐ μόνον ἅπαξ τῆς ἡμέρας, ἀλλ᾽ ὁ βουλόμενος μυριάκις. εἰ δὲ βούλει, καὶ ἔτι σαφέστερον τὸν λόγον ποιήσομαι. φερόντων

τῶν ἰουδαίων ἐμπεσόντων τοῦ χριστοῦ τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου πλῆθος ἀῤῥώστων, χωλῶν, τυφλῶν, ξηρῶν, παραλύτων, δαιμονιζομένων, καὶ ἑτέρων ἐχόντων ἀῤῥωστίας ποικίλας, τοὺς πάντας ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐθεράπευσε. φθόνου δὲ καὶ θυμοῦ πλησθέντες οἱ ἰουδαῖοι, οὐκ εἶχον τί εἰπεῖν κατὰ τοῦ χριστοῦ ἄλλο, καὶ λέγουσιν αὐτῷ, οὐκ ἔξεστί σοι ποιεῖν ταῦτα ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου. ἀλλὰ καὶ τοὺς μαθητὰς τοῦ χριστοῦ ἰδόντες οἱ φαρισαῖοι καθαίροντας στάχυας καὶ ἐσθίοντας, τὸν αὐτὸν λόγον εἶπον. τί δὲ πρὸς αὐτοὺς ὁ χριστός; οὐκ ἀνέγνωτε τί ἐποίησε δαβίδ, ὅτε ἐπείνασεν αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, πῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ, καὶ τοὺς ἄρτους αὐτοῦ ἔφαγε, καὶ ἔδωκε καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ οὖσι τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου; τὸ γὰρ σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ σάββατον. ἀλλ' ἔστι καὶ ἄλλη τις ἔννοια περὶ τοῦ σαββάτου, ὅτι ἐν ἓξ ἡμέραις ἐποίησεν ὁ θεὸς τὴν κτίσιν, καὶ τῇ ἑβδόμῃ κατέπαυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ. καὶ ὅτι τὸ σάββατον κατέπαυσεν ὁ χριστὸς ἐν τῷ τάφῳ εὑρισκόμενος, τῇ δὲ παρασκευῇ εἰργάζετο, ἔσωσε γὰρ τὸν λῃστήν. καὶ τῇ κυριακῇ αὖθις εἰργάζετο, ἀναστήσας μὲν πρότερον ὡς θεὸς τὸ ἴδιον σῶμα, καὶ ἑτέρων πολλῶν, εἶτα καὶ τοῖς ἀποστόλοις φανείς, ἐνεδυνάμωσεν αὐτούς, καὶ σὺν αὐτοῖς ἀποστόλους ἑτέρους πολλούς. καὶ ὅτι πληρωθέντων τῶν ἑπτὰ αἰώνων, ἤτοι τῶν ἑπτάκις χιλίων χρόνων ἀπὸ κτίσεως κόσμου, μέλλει γενέσθαι κατάπαυσις τῶν ἀνθρώπων. μέχρι γὰρ τότε ἐστὶ πᾶσα πρᾶξις καλοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ. κατὰ δὲ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἀνάστασις νεκρῶν, καὶ κρίσις τῶν πράξεων μέλλει ἔσεσθαι, καὶ ἀνταπόδοσις ἑνὶ ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. καὶ τοῖς μὲν κακῶς βιώσασι κόλασις ἀτελεύτητος ἀπόκειται, τοῖς δὲ καλῶς πολιτευσαμένοις ζωὴ αἰώνιος, καὶ ὁ παράδεισος, καὶ πολλὰ ἀγαθά, ἅτινα ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη. ἴδε γοῦν, τίς ἐστιν ὁ σκοπὸς τῆς ἀργίας τοῦ σαββάτου, καὶ πῶς ἐπλανῶντο, καὶ ἔτι πλανῶνται, ὡς καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις, οἱ τάλανες καὶ μάταιοι ἰουδαῖοι. περὶ δὲ τῶν βρωμάτων οὕτως ἐστὶν ἡ ἀλήθεια, ὅτι ὅσα ἐποίησεν ὁ θεός, τὰ πάντα καλὰ λίαν εἰσί. καὶ ἐπεὶ καλὰ λίαν εἰσί, πῶς ἔμελλε κρατήσειν αὐτὰ ὁ νομοθέτης ὡς κακὰ καὶ ἀπόβλητα. καίτοιγε τοῦ θεοῦ εἰπόντος, ὅτι ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν τὰ πάντα ἐσθίειν ὡς λάχανα χόρτου. ἀλλ' ἐν τῇ ἐρήμῳ εὑρισκόμενον τὸ γένος τῶν ἑβραίων, τὸ ἀπειθὲς καὶ ἀχάριστον, εἶχε μὲν τὸ μάννα καθ' ἑκάστην ἡμέραν παρὰ θεοῦ πρὸς αὐτοὺς πεμπόμενον. ἀλλὰ κατὰ τοῦ μωϋσέως, μᾶλλον δὲ κατὰ τοῦ θεοῦ καθ' ἑκάστην ἐγόγγυζον, καὶ ἐνεθυμοῦντο τὰ ἐν τῇ αἰγύπτῳ ὕεια κρέη, ἅπερ ἦσαν ἐσθίοντες, καὶ ἕτερα πολλά. ἐξαιρέτως γὰρ πλέον τῶν ἄλλων ἐπεθύμουν τὰ ὕεια. διὰ γοῦν τὴν τοιαύτην αἰτίαν, ἐκώλυσεν ὁ νομοθέτης μωϋσῆς ὅσα δὴ καὶ ἐκώλυσεν ἐσθίειν αὐτούς, διὰ τὸ ἵνα παντελῶς ἐκστήσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἐν αἰγύπτῳ ἐπιθυμιῶν. ἄκουσον δὲ καὶ περὶ αὐτῶν, ὅτι μὲν ἅπας ὁ κόσμος ἐνέπεσεν εἰς τὸ τῆς εἰδωλολατρείας σκότος καὶ βάραθρον, τοῦτο πρόδηλον. ἐξαιρέτως δὲ οἱ αἰγύπτιοι σχεδὸν ἅπαντα τὰ ζῶα προσεκύνουν καὶ ἐλογίζοντο θεούς. καὶ ἅπερ ἐτίμων ὡς θεοὺς οὗτοι, ταῦτα ὁ νομοθέτης μωσῆς προσέταξε θύειν, ἤτοι ἀπὸ τῶν πτηνῶν τρυγόνα καὶ τὴν περιστεράν, ἀπὸ τῶν τετραπόδων τὸν βοῦν, τὸ πρόβατον, καὶ τὴν αἶγα. τὸν τοίνυν χοῖρον διεκώλυσεν ἐσθίειν. διὸ εἶχον τοῦτον περὶ πολλοῦ οἱ αἰγύπτιοι, ἀλλὰ δὴ καὶ οἱ κακοδαίμονες ἰουδαῖοι. βουλόμενος τοίνυν ὁ μωϋσῆς ἀλλάξαι τὰ ἐν τῇ αἰγύπτῳ ἔθη, ἅπερ ἐνόμιζον οἱ αἰγύπτιοι εἶναι θεούς, προσέταξε θύεσθαι, ἵνα γνῶσιν, ὅτι ματαίως σέβονται καὶ τιμῶσιν αὐτά. ἅπερ δὲ εἶχον ἀναγκαῖα καὶ περὶ πολλοῦ τροφῆς χάριν, ταῦτα ἐκώλυσεν ἐσθίεσθαι παρ' αὐτῶν, ἐξαιρέτως δὲ τὸν χοῖρον, διὰ τὸ ἀκόρεστον τῆς ἐπιθυμίας αὐτῶν, καθὼς εἴρηται. ὁ δὲ χριστὸς οὐδὲν τῶν βρωμάτων ἐκώλυσεν, ἀλλ' οὐδὲ οἱ ἀπόστολοι, καὶ οἱ διάδοχοι τούτων. εἰ δὲ καί τινα τῶν ζώων εὑρίσκονται, ἅπερ οὐκ ἐσθίουσιν οἱ χριστιανοί, οὕτως ἁπλῶς ἀπὸ μακρᾶς συνηθείας καὶ οἰκείας θελήσεως ἐνεργοῦσι τοῦτο, οὐ μὴν δὲ ἀπὸ παραδόσεως τῶν διδασκάλων ἢ τοῦ εὐαγγελίου. ὁ γὰρ παλαιὸς νόμος εἶχε τὰς παρατηρήσεις ταύτας, τὸ δὲ εὐαγγέλιον οὐδαμῶς. ἀλλὰ τὰ πάντα εἰς τὴν ἑνὸς ἑκάστου ἐξουσίαν εὑρίσκονται. ἀπὸ δὲ συνηθείας, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, μακρᾶς, τινῶν ζώων ἀπέχονται, καὶ οὐκ ἐσθίουσιν. ὥσπερ καὶ οἱ παρ' ἡμῖν μοναχοὶ πάντων τῶν κρεῶν ἀπέχονται, ἀλλ' οὐχ ὡς μιαρῶν εὑρισκομένων καὶ ἀποβλήτων, ἀλλ' ὡς βουλόμενοι ζῆν ὑψηλοτέραν ζωὴν καὶ διαγωγήν,

γῶν, καὶ πολιτεύεσθαι ὑψηλοτέραν πολιτείαν, διὰ τὸ εὐπαθὲς τῆς σαρκὸς ἀπέχονται τῶν κρεῶν. καὶ ἰδοὺ ἀφ' ὧν περὶ τοῦ παλαιοῦ νόμου ἐγράψαμεν, ἔχεις διακρῖναι, ὅτι οὐκ ἀντίκειται ὁ νόμος τῷ εὐαγγελίῳ, ἀλλ' οὔτε τὸ εὐαγγέλιον τῷ νόμῳ. κατὰ πάντα γάρ εἰσι σύμφωνα. τὸ δὲ ἀτελὲς τοῦ νόμου ἀνεπλήρωσε τὸ εὐαγγέλιον. εἰ γὰρ ὁ νόμος τέλειος ἦν, οὐκ ἂν ὁ θεὸς διὰ ἱερεμίου τοῦ προφήτου οὑτωσὶ ἔλεγεν, ὅτι ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει κύριος, καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον ἰσραὴλ, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον ἰούδα διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην, ἣν ἐποίησα τοῖς πατράσιν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς αἰγύπτου, ὅτι αὐτοὶ οὐκ ἐνέμειναν ἐν τῇ διαθήκῃ μου, κἀγὼ ἠμέλησα αὐτῶν, λέγει κύριος. ὅτι αὕτη ἡ διαθήκη, ἣν διαθήσομαι τῷ οἴκῳ ἰσραὴλ μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, λέγει κύριος, διδοὺς νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίας αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτοὺς, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς θεὸν, καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι εἰς λαόν. καὶ οὐ μὴ διδάξωσιν ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, λέγων, γνῶθι τὸν κύριον, ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ αὐτῶν ἕως μεγάλου αὐτῶν, ὅτι ἵλεως ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι. πρόσεχον οὖν ἀκριβῶς τὰ λεγόμενα. λέγει ὁ θεὸς, ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον ἰσραὴλ, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον ἰούδα διαθήκην καινήν. ἐν τῷ εἰπεῖν, συντελέσω διαθήκην καινὴν, ἔδειξε τὴν πρώτην ἀτελῆ οὖσαν, τὴν δὲ ἐρχομένην τέλειαν. ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν καινὴν, ἔδειξε τὴν ἑτέραν παλαιὰν, καὶ χρῆσιν αὐτῆς μὴ ἔχουσαν. καὶ ἔτι καθαρώτερον εἰπὼν, ὅτι οὐ κατὰ τὴν διαθήκην, ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν, ὅτι οὐκ ἐνέμειναν ἐν τῇ διαθήκῃ μου, καὶ ἠμέλησα αὐτῶν, λέγει κύριος. πάντως ἐκ τούτου πρόδηλόν ἐστιν, ὅτι τὴν μὲν παλαιὰν διαθήκην ἤργησε, τὴν δὲ καινὴν ἐχαρίσατο. καὶ ἔτι καθαρώτερον περὶ αὐτῆς εἰρηκὼς, οὕτως ἔφησεν, ἔσομαι αὐτοῖς εἰς θεὸν, καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι εἰς λαόν. καὶ ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ αὐτῶν ἕως μεγάλου αὐτῶν, ὅτι ἵλεως ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι. οἶδας πῶς μὲν τὸν τῶν ἰουδαίων λαὸν ἀπεσκοράκισε, καὶ μακρὰν που ἀπ' αὐτοῦ ἀπεδίωξε, τὰ δὲ ἔθνη πρὸς ἃ ἐδόθη ἡ καινὴ διαθήκη, τουτέστιν ἡ τοῦ εὐαγγελίου, λαὸν αὐτοῦ ὠνόμασε, καὶ οἶκον ἰσραὴλ καὶ ἰούδα. καὶ αὐτῶν τῶν ἐθνῶν ἔκρινε λέγεσθαι θεός, τῶν ἑβραίων δὲ οὐδαμῶς; οὓς γὰρ ὁ χριστὸς υἱοὺς διαβόλου ἐκάλεσε, πῶς ὁ τούτου πατὴρ καὶ θεὸς λαὸν αὐτοῦ ὀνόμασεν, ἢ θεὸς αὐτῶν εἶναι λέγοιτο. ὡσαύτως δὲ καὶ διὰ ἡσαΐου οὑτωσί φησιν ὁ θεὸς, ἐκ σιὼν ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος κυρίου ἐξ ἱερουσαλήμ. καὶ τίς ἄλλος νόμος ἐξῆλθεν ἐκ σιὼν καὶ ἱερουσαλὴμ, ἢ ἡ τοῦ χριστοῦ διδασκαλία καὶ τὸ εὐαγγέλιον; ὁ γὰρ μωσαϊκὸς νόμος ἐν τῷ σιναῒ ὄρει ἐδόθη τοῖς ἰουδαίοις, τῷ ἀπειθεῖ λαῷ καὶ ἀγνώμονι, ἡ δὲ τοῦ χριστοῦ διδαχὴ καὶ τὸ εὐαγγέλιον ἀπὸ τῶν ἱεροσολύμων. ὅμως πρόσεχον καὶ ἴδε, ὅτι ὥσπερ ἄνθρωπός τις ποιήσας σκηνὴν, οὐ πολυπραγμονεῖ περὶ αὐτῆς, ἐπὶ δὲ τὸν οἶκον σπουδάζει, καὶ κατὰ πάντα ἐπιμελεῖται, ἵνα βάθρον ἰσχυρὸν καταβάλῃ, καὶ χίσμα ἐπιτήδειον ποιήσῃ, καὶ ὄροφον ἁρμόδιον ἐπιθήσῃ, ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ οἴκου καλλονῆς ἐπιμελῶς ἐστι φροντίζων. ἐν γὰρ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ἀναπαύεται ὁ οἰκοδεσπότης. οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ νόμου καὶ τοῦ εὐαγγελίου. τὸ μὲν εὐαγγέλιον, καθὸ ἐν αὐτῷ μέλλων ἐπαναπαυθῆναι ὁ θεὸς, ἐποίησε κατὰ πάντα τέλειον καὶ ἅγιον καὶ δίκαιον καὶ μόνιμον. ἐπὶ δὲ τοῦ νόμου οὐχ οὕτως, ἀλλὰ βουλόμενος ὅσον οὔπω ὡς ἀτελῆ ἀργῆσαι αὐτὸν, δέδωκεν αὐτὸν ὡς ἐν παρόδῳ, ἵνα τὰ τοῦ νόμου ὑστερήματα ἀναπληρώσῃ καὶ ἀνασώσῃ τὸ εὐαγγέλιον. ἀλλ' ὥσπερ περὶ τοῦ χριστοῦ προεῖπον οἱ προφῆται, καὶ τὰ μὲν ἐλαλήθησαν διὰ λόγων, τὰ δὲ διὰ αἰνιγμάτων, ποτὲ δὲ καὶ διὰ παραδειγμάτων, οὐ μόνον δὲ περὶ τοῦ χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ εὐαγγελίου καὶ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν καὶ ἀποστόλων, οὕτω καὶ περὶ τοῦ νόμου. καὶ πρῶτον μὲν βουληθεὶς τοῦ ἰσαὰκ εὐλογῆσαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν πρωτότοκον ἡσαῦ, οὐκ εὐδόκησεν ὁ θεὸς ἐν αὐτῷ, ἀλλ' εὐλόγησε τὸν ἰακὼβ τὸν ὕστερον γεννηθέντα. καὶ ὁ μὲν ἡσαῦ ἦν τύπος τοῦ νόμου καὶ τοῦ λαοῦ τῶν ἰουδαίων, ὁ δὲ ἰακὼβ τύπος τοῦ εὐαγγελίου καὶ τοῦ λαοῦ τῶν ἐθνῶν. ὁ δὲ ἰούδας ὁ υἱὸς τοῦ ἰακὼβ ἐγέννησε τὸν φαρὲς καὶ τὸν ζαρά. ἐλθόντος δὲ τοῦ ζαρὰ γεννηθῆναι, ἡ μὲν χεὶρ αὐτοῦ ἐξῆλθε, τὸ δὲ σῶμα οὐχί. δησάσης δὲ τῆς μαίας τὴν χεῖρα μετὰ βάμματος, εἰσῆλθεν αὖθις ἡ χεὶρ τοῦ παιδίου, καὶ ἐγεννήθη ὁ ὄπισθεν ἀδελφὸς αὐτοῦ, ἤγουν ὁ φαρές. μετὰ

δὲ τὸ γεννηθῆναι τὸν φαρὲς, ἐγεννήθη καὶ ὁ ζαρά. ἰδοῦσα ἡ μαῖα, εἶπε, τί ὅτι διεκλύθη διὰ σὲ φραγμός; φραγμὸς γοῦν παρὰ πάντων τῶν προφητῶν ὁ μωσαϊκὸς νόμος λέγεται. τίς γοῦν ἡρμήνευσε τῇ μαίᾳ, ὅτι δύο παιδία εἰσὶ, καὶ διὰ ποῖον σκοπὸν ἔδησε τὸ βάμμα ἐν τῇ χειρὶ τοῦ παιδίου. εἶτα τί βουλομένη εἶπεν, ὅτι ἵνα τί ἐλύθη διὰ σὲ φραγμός; τουτέστιν, ὅτι πῶς ἐγένου σὺ τύπος τοῦ νόμου. καὶ ὥσπερ σὺ πρὸς ὀλίγον ἐφάνης, εἶτα ἐκρύβης, καὶ ὁ ὄπισθεν εὑρισκόμενος ἀδελφὸς, ἔμπροσθέν σου ἐγένετο, οὕτω καὶ ὁ φραγμὸς, ἤγουν ὁ νόμος ὁ ἔμπροσθεν φανησόμενος, μετ᾽ ὀλίγον ὄπισθεν εὑρίσκεται, ὁ δὲ τοῦ εὐαγγελίου νόμος, ὁ ὄπισθεν ἐρχόμενος, ἔμπροσθεν αὐτοῦ γενήσεται. πόθεν γοῦν διδαχθεῖσα ἡ μαῖα, ταῦτα ἐλάλησε; πάντως ἐκ θείας δυνάμεως ταῦτα προεφήτευσε. καὶ ἡ διὰ τῶν προφητῶν λαλήσασα τοῦ θεοῦ δύναμις, ἐκείνη ἐλάλησε καὶ διὰ στόματος τῆς γυναικὸς ἐκείνης. ἔτι δὲ τρανώτερον καὶ καθαρώτερον διὰ τοῦ ἱερεμίου εἶπεν ὁ θεὸς, ὅτι ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει κύριος, καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον ἰσραὴλ, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον ἰούδα διαθήκην καινὴν, ὡς εἴρηται ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. βλέπεις πῶς καὶ διὰ τύπων καὶ διὰ προφητειῶν φανερῶς καὶ καθαρῶς ἔδειξεν ὁ θεὸς τὸν νόμον, ἀργὸν μὲν εἶναι ὡς ἀτελῆ, τὸ δὲ εὐαγγέλιον ἐνεργὸν διὰ τὸ εἶναι αὐτὸ τέλειον; ὅμως οἱ τάλανες καὶ ἐσκοτισμένοι ἰουδαῖοι, οὐδὲ τὸν ἀτελῆ καὶ ἀδύνατον νόμον φυλάττουσιν, ἀλλὰ προηγουμένως καθ᾽ ἡμέραν εὑρίσκονται παρανομοῦντες. οὐ κατηγορῶ αὐτῶν περὶ ἁμαρτιῶν. τίς γάρ ἐστιν ὁ δυνάμενος μὴ ἁμαρτεῖν; ἀλλὰ περὶ τοῦ νόμου λέγω, ὅτι παρανομοῦντές εἰσιν. ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐκεῖνοι, εἴπερ καὶ βούλονται ποιεῖν τὰ τοῦ νόμου, οὐ δύνανται. καὶ σκόπει ὅπως ὁ θεὸς ἔταξε καὶ ἀφώρισε τὰ ἱεροσόλυμα εἶναι μητρόπολιν πασῶν τῶν πόλεων, ὧν εἶχε τὸ γένος τῶν ἑβραίων. καὶ ἐκεῖσε ἐντὸς ἔκτισεν ὁ σολομὼν τὸν ναὸν, καὶ ἔταξεν ὁ θεὸς, ἵνα ἐντὸς τοῦ ναοῦ γίνωνται αἱ θυσίαι. καὶ ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν προσφοραί. ἐκτὸς δὲ τῶν ἱεροσολύμων καὶ τοῦ ναοῦ ἐκείνου, οὐδὲν γίνεται θυσία. ἐπεὶ γοῦν καὶ ἡ πόλις τῶν ἱεροσολύμων κατελύθη, καὶ ὁ ναὸς ἠφανίσθη, καὶ οὔτε ἱερωσύνην ἔχουσιν εἰς ἁγιασμὸν αὐτῶν, οὔτε τόπον τοῦ θυσιάσαι τῷ θεῷ, τί ἐναπελείφθη αὐτοῖς; πάντως οὐδέν. διὰ ταῦτα γοῦν καὶ δι᾽ ἄλλα πολλὰ, ἅτινα οὐκ ἔστι τις χρεία γράφειν ἀρτίως περὶ αὐτῶν, οὔτε χριστιανοὶ εὑρίσκονται, διὸ οὐ στέργουσι τὸ εὐαγγέλιον. οὔτε αἱρετικοὶ, διὸ οὐδὲν ἀκολουθοῦσι ἑνὶ τῶν διδαξάντων τὰς αἱρέσεις. οὔτε μουσουλμάνοι, διὸ οὐδὲν ἀκολουθοῦσι τῷ μωάμεθ. ἀλλ᾽ οὔτε ἰουδαῖοι, διὸ οὐδὲν πληροῦσι τὰ τοῦ νόμου, ἀλλ᾽ εὑρίσκονται οὕτω, μὴ γινώσκοντες οἱ τάλανες τί σέβονται, ἢ τί πιστεύουσιν, ἀλλὰ ζῶσιν ἐν ἀπωλείᾳ. ὁρᾷς πῶς οἱ πλανηθέντες τῆς ἀληθοῦς καὶ εὐθείας ὁδοῦ, λογίζοντες ἑαυτοὺς ὀρθῶς περιπατοῦντας, ἐκεῖνοι δὲ εὑρίσκονται ἐν βαράθρῳ καὶ ἀπωλείᾳ; καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. ἐπεὶ δὲ περὶ πάντων ὧν πρότερον ἐγγράφως πρὸς ἡμᾶς ἔπεμψας, καὶ ὧν ἀγράφως οἱ ἐλθόντες ἐλάλησαν, ποιήσαντες τὸ σὸν θέλημα, πλατυκώτερον ἀπελογησάμεθα, μέμνησο τοῦ σοῦ λόγου. εἰς γὰρ τὸ τέλος τῆς σῆς γραφῆς, οὕτως εἴρηκας, ὅτι τὸν φρόνιμον εἷς λόγος ἀρκεῖ τον, καὶ οὕτως ἐστὶν ἡ ἀλήθεια. εἴπερ γοῦν εἷς λόγος ἀρκεῖ τὸν φρόνιμον, ὡς καὶ σὺ αὐτὸς μαρτυρεῖς, καὶ ἡ ἀλήθεια διδάσκει, ἐὰν περ ὁ φρόνιμος ἀκούσῃ λόγους πολλοὺς καὶ καλοὺς καὶ ἀληθεῖς, καὶ οὐ παραδέξηται αὐτοὺς, οὐδὲ ὠφέλειαν ἐξ ἐκείνων καρπώσηται, οὐκ ἔστιν ἄξιος κατηγορίας καὶ μέμψεως; ἐπεὶ γοῦν ἀπεστείλαμέν σοι τὰ παρόντα γράμματα, καὶ ἡ πρός σέ μου περὶ τούτων ἀπολογία, παρακαλῶ σε σκέψαι αὐτὰ ἀκριβῶς, καὶ ἐξέτασον τὴν λέξιν, καὶ μέλλεις εὑρεῖν τὸν ἐντὸς αὐτῶν παρακείμενον θησαυρόν. οὐ γὰρ ἀπὸ καρδίας ἡμετέρας ἐγγράφησαν, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν μωσαϊκῶν βιβλίων, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ ψαλτηρίου τοῦ δαβὶδ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν προφητῶν καὶ τοῦ εὐαγγελίου, ἅτινα ὁ μωάμεθ καὶ πάντες οἱ μουσουλμάνοι ἅγια καὶ δίκαια εἶναι ὁμολογοῦσι, καὶ λέγουσι, καὶ αὐτά εἰσι τὰ δεικνύοντα διαρρήδην τὸν χριστὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ εἶναι, τὸν αὐτὸν δὲ θεὸν καὶ ἄνθρωπον. αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ παρὰ πάντων τῶν προφητῶν κηρυχθεὶς θεὸς, αὐτός ἐστιν ὃν ὁ ἀβραὰμ προσεκύνησεν ὡς θεὸν, καὶ ὃν ἐκάλεσε κριτὴν πάσης γῆς. αὐτός ἐστιν ὃν ἀνύμνησαν οἱ ἄγγελοι, καὶ ὃν ἐβάσταζον αἱ ἄνω δυνάμεις ἐπὶ τῶν κεφαλῶν αὐτῶν. καὶ ὃν εἶδεν ὁ δανιὴλ ἐπὶ τῶν νεφελῶν ἐρχόμενον κρῖναι τὴν οἰκουμένην. αὐτός ἐστιν, ὧ δου-

λεύα

κοῦσα ἡ κτίσις, ὑπακούουσα τῷ αὐτοῦ προστάγματι, ἤγουν οἱ ἄνεμοι, ἡ θάλασσα, καὶ τὰ
ἕτερα. αὐτός ἐστιν ὃν ἰδὼν ὁ ᾅδης, ἀπώλεσε τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν. ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ θανά-
του αὐτοῦ σὺν τρόμῳ ἐπλήρου τὸ αὐτοῦ πρόσταγμα, ἀπολύσας τὸν λάζαρον καὶ τοὺς ἑτέρους.
αὐτὰ μαρτυροῦσι τὰ ἄπειρα θαύματα, ἅπερ ἐποίησε. καὶ τί ἔτι λέγω; αὐτός ἐστιν ὁ παρὰ
τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς μαρτυρηθεὶς πολλάκις. περὶ αὐτοῦ ὁ δαβὶδ οὑτωσὶ εἴρηκεν, πάντα
τὰ ἔθνη κροτήσατε χεῖρας, ἀλαλάξατε τῷ θεῷ ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως, ὅτι βασιλεὺς πά-
σης τῆς γῆς ὁ θεός. ψάλλετε συνετῶς, ἐβασίλευσεν ὁ θεὸς ἐπὶ τὰ ἔθνη, ὡς ἐν τοῖς ἔμπρο-
σθεν πλατυκώτερον εἴρηται. οὐδὲ γὰρ εἶπε περὶ τοῦ θεοῦ καὶ πατρός, οὐδὲ περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ,
ὡς πρώην μὲν οὐκ ὄντος βασιλέως πάσης τῆς γῆς, ὕστερον δὲ βασιλεύσαντος ἐπὶ τὰ ἔθ-
νη, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. ἀλλὰ διὰ τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἀνελάβετο ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ,
εἴρηκεν ὁ προφήτης, ὃς οὔτε ἐβασίλευσεν, οὔτε παρὰ τῶν ἐθνῶν καὶ τῆς γῆς προσεκυνεῖτο.
διότι οὐδὲ ἐγεννήθη. μετὰ δὲ τὸ γεννηθῆναι αὐτόν, ἐδόθη ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἐξου-
σία, ὡς ὁ δανιὴλ εἴρηκε, καὶ ἡ βασιλεία. ἀλλὰ δὴ καὶ οὗτος ὁ δαβὶδ κατὰ τὸ παρόν, οὐ
μὴν δέ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ χριστὸς μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐπισφραγίζων τὰς τοιαύτας προφη-
τείας, πρὸς τοὺς ἀποστόλους οὑτωσὶν ἔφη, ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. πο-
ρευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθείς, σωθήσεται. ὁ δὲ ἀπι-
στήσας, κατακριθήσεται. βλέπεις πῶς καθαρῶς καὶ ἀριδήλως ἀναφαίνεται, ὅτι περὶ τοῦ ἀν-
θρώπου, οὗ ἀνελάβετο ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, λέγουσιν αὐτὰ οἱ
προφῆται, ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτὸς ὁ χριστός, καὶ περὶ αὐτοῦ εἰσι πᾶσαι αἱ μαρτυρίαι διὰ τὴν τοῦ ἀν-
θρώπου ἀσθένειαν; αὐτὸς δὲ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ καθὸ θεός, μαρτυρίας οὐ δεῖται. ποίας γὰρ μαρ-
τυρίας δεῖται θεός; οὐ μὴν ἀλλ᾽ ὥσπερ ἐπὶ τῆς τοῦ χριστοῦ ἐνανθρωπήσεως καὶ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ
πάθους, τῆς τε ἀναστάσεως καὶ τῆς αὐτοῦ ἀναλήψεως. ἀλλὰ δὴ τοῦ νόμου καὶ τῶν ἑτέρων ἐ-
λαλήθησαν προφητεῖαι, ἐφάνησαν ὁράσεις, ἐγένοντο τύποι. οὕτω καὶ περὶ τοῦ βαπτίσμα-
τος ἐγένοντο προφητεῖαι, ἐγένοντο τύποι, ἅπερ καὶ διὰ τὸ πολὺ τῆς γραφῆς παρητησά-
μεθα, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἑτέρων. ἐξ ἐκείνων δὲ μερικῶς εἴπωμεν. ὁ μωϋσῆς ἐκεῖνος ὁ μέγας,
εἴπερ οὐκ εἶχε διαβιβάσειν διὰ μέσης τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης τὸ γένος τῶν ἑβραίων, ἀ-
πώλοντο ἂν ὑπὸ τοῦ φαραώ. ὁ τοῦ ναυῆ υἱὸς ἰησοῦς εἰ οὐκ ἔσχιζε τὸν ἰορδάνην ἔνθεν καὶ ἔν-
θεν, οὐκ εἰσήρχοντο οἱ ἑβραῖοι εἰς τὴν τῆς ἐπαγγελίας γῆν. μᾶλλον δὲ τῆς κιβωτοῦ ἐλθού-
σης πλησίον τοῦ ἰορδάνου ποταμοῦ, διῃρέθη τὰ ὕδατα, καὶ διῆλθεν ἐπὶ τοῦ ξηροῦ ἅπας
ὁ λαὸς τῶν ἑβραίων. καὶ ἡ κιβωτός, ἥτις ἦν τύπος τῆς ἁγίας μαρίας τῆς παρθένου, τῆς
γεννησάσης τὸν υἱὸν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ κατὰ σάρκα. ἀλλὰ καὶ ὁ προφήτης ἠλίας ἐπή-
ξε θυσιαστήριον, καὶ θεὶς τά τε ξύλα καὶ τὸ ὁλοκαύτωμα ἐπάνω αὐτῶν, οὐ προσέφερεν
ὅλως πῦρ ἐπ᾽ αὐτοῖς, ἀλλ᾽ ἐμπλήσας τὸ θυσιαστήριον ὕδατος, προσηύξατο, καὶ κατελ-
θὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πῦρ, κατέκαυσε τὴν θυσίαν. ὁρᾷς πῶς τὰ πάντα ἅπερ πρεσβεύου-
σιν οἱ χριστιανοί, ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς κέκτηνται τὰς μαρτυρίας; ταῦτα πάντα καὶ ἕτε-
ρα τύπος ἦσαν τοῦ βαπτίσματος. ἄνευ γὰρ τούτου δὴ τοῦ βαπτίσματος σωθῆναι ἄν-
θρωπον, οὐκ ἔστι δυνατόν. διά τοι τοῦτο καὶ ὁ χριστὸς εἴρηκεν, ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθείς,
σωθήσεται. ὁ δὲ ἀπιστήσας, κατακριθήσεται. τούτων δὲ πάντων οὕτως ἐχόντων, οὐκ
ἔστι γελοῖον πρᾶγμα, ἵνα τὰς μὲν βίβλους τιμᾶτε, τὸν παρ᾽ αὐτῶν δὲ τιμώμενον θεόν
ἀτιμάζετε, ἄνθρωπον λέγοντες εἶναι, καὶ οὐ θεόν; ἐπεὶ γοῦν κἂν καὶ πεπλατισμένως
οὐκ ἐγράψαμεν διὰ τὸ πολὺ μῆκος τῆς γραφῆς, καὶ διὰ τὸ δυσδιάκριτον τῆς σῆς ἀσθε-
νείας, ἀλλ᾽ οὖν πάλιν τοσοῦτον ἐγράψαμεν, ὅτι καὶ τὸν πάντη ἀγνώμονα, ἀρκεῖ ἵνα δι-
δάξῃ τὸ ὀρθὸν καὶ τὴν ἀλήθειαν. καὶ ἰδοὺ ἕως τῆς σήμερον, αὐτὸ τοῦτο παρηκολούθησεν
εἰς σέ, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἰουδαίων. ἐπ᾽ ἐκείνοις γὰρ εἶπεν ὁ θεός, δώσω αὐτοῖς λιμόν,
καὶ οὐ λιμὸν ἄρτου καὶ ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι λόγον κυρίου. καὶ οὕτως ἐ-
γένετο. ἀπὸ γὰρ τοῦ καιροῦ ἐκείνου, καθ᾽ ὃν ἀπέθανεν ὁ χριστός, καὶ ἔλαβον τὴν ἀσυμπά-
θητον καὶ ἀτελεύτητον ὀργήν, ἀπὸ τότε ἅπας ἁγιασμός, πᾶσα διδασκαλία ἔλειψεν ἐξ
αὐτῶν. αὐτὸ γοῦν τοῦτο παρηκολούθησε καὶ εἰς σέ. ἕως γὰρ τῆς σήμερον λόγον θεοῦ ὅτε ἤκουσας,

οὔτε ἐδιδάχθης, ἀλλ' ἐν ματαιότητι καὶ ἐν σκότει ἦλθα πορευόμενος. ταννῦν δὲ ἀπεστάλησάν σοι λόγοι θεοῦ, καὶ διδασκαλίαι τῶν ἁγίων καὶ προφητῶν. καὶ σκέψαι αὐτὰ νουνεχῶς, καὶ μετὰ μεμεριμνημένου σκοποῦ, καὶ ἀκριβῶς ἐξετάσεως. καὶ σπούδασον ἵνα μηκέτι ἐν τῇ σκοτίᾳ περιπατῶν εὑρίσκῃ, μὴ δὲ πληρωθῇ τὸ τοῦ δαβὶδ ἐπὶ σοὶ λόγιον, τὸ λέγον, υἱοὶ ἀνθρώπων ἕως πότε βαρυκάρδιοι; ἵνα τί ἀγαπᾶτε ματαιότητα, καὶ ζητεῖτε ψεῦδος; καὶ γνῶτε ὅτι ἐθαυμάστωσε κύριος τὸν ὅσιον αὐτοῦ, τουτέστι τὸν χριστόν. ἀλλὰ δὴ καὶ τὸ τοῦ μεγάλου καὶ θαυμαστοῦ σολομῶντος, τὸ λέγον, ὅτι εἰς κακοτεχνῆ ψυχὴν σοφία θεοῦ οὐκ εἰσελεύσεται, οὐδὲ ἐν σώματι ὑποκειμένῳ ταῖς ἁμαρτίαις. μὴ δὲ ὁμοιωθῇς γῇ ἐρήμῳ, ἥτις ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατέλλει, ἀλλὰ γενοῦ ὅμοιος γῇ καρποφόρῳ, ἥτις δεξαμένη τὸν σπόρον, ἐν τριάκοντα καὶ ἑξήκοντα καὶ ἐν ἑκατὸν φέρει τὸν ἑαυτῆς καρπόν. οὕτω καὶ σὺ δεξάμενος τὸν τοῦ κυρίου λόγον, εἰς ἑκατὸν καρποφόρησον. ναὶ παρακαλῶ τὸν θεὸν τὸν ποιητὴν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, αὐτὸς ἀνοίξαι τοὺς ὀφθαλμούς σου, καὶ πλατῦναι τὴν καρδίαν σου, ὥστε ποιεῖν ἔργα τῆς σαυτοῦ σωτηρίας, ὅπως κληρονομήσῃς τόν τε παράδεισον, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἀποκείμενα ἀγαθά. ἀμήν.

ΤΑ ΕΝ ΤΩ ΚΟΡΡΑΝ ΤΟΥΤΕΣΤΙ

ΤΟΥ ΕΚΤΕΘΕΝΤΟΣ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΜΩΑ=μεθ νόμου κεφάλαια, εἰσὶ ταῦτα.

α ΟΤΙ ὁ μωαμεθ τῇ ὥρᾳ τῆς ἐπιληψίας, ἐν ᾗ ἐκυλίετο ἀφρίζων, τὸν ἀρχάγγελον γαβριὴλ ἔλεγεν ὁρᾶν ἐρχόμενον πρὸς αὐτόν.

β Ὅτι συνεγράψατο βιβλίον, ἀῤῥαβιστὶ κοῤῥὰν ὀνομαζόμενον, ἑλληνιστὶ δὲ νόμον θεοῦ σωτήριον.

γ Ὅτι προφήτην θεοῦ καὶ ἀπόστολον ἑαυτὸν ἐκάλεσεν.

δ Ὅτι τὰ μωσαϊκά, τό, τε ψαλτήριον, καὶ τὰ προφητικὰ δίκαια καὶ ἅγια καὶ ἀληθῆ ὠνόμασε, κατ' ἐξαίρετον δὲ τῶν ἄλλων τὸ εὐαγγέλιον ἅγιον καὶ δίκαιον καὶ εὐθὲς καὶ ἀληθινὸν καὶ τέλειον ἀπεφήνατο, ὥστε καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τοῦ ἰωνᾶ, θεοῦ ὑπόμνημα αὐτὰ ταῦτα ὠνόμασεν.

ε Ὅτι μὴ μόνον παρὰ τοῦ μωαμεθ ἐξετέθη ὁ νόμος, ἀλλὰ καὶ παρ' ἑτέρων.

ϛ Ὅτι παρὰ τοῦ μωαμεθ ἐκτεθεὶς νόμος, στόμα πρὸς οὓς ἐξετέθη παρὰ τοῦ δαίμονος.

ζ Ὅτι εἷς χαλιφὰς τὸ ἀξίωμα, τουτέστιν ἄκρος διδάσκαλος, ἐγένετο χριστιανός.

η Ὅτι ὁ μωαμεθ ἐντυχὼν αἱρετικοῖς νεστοριανοῖς καὶ ἀρειανοῖς, ἀλλὰ δὴ καὶ ἰουδαίοις κοινῇ, τὴν τούτων κακίαν ἐσώρευσε.

θ Ὅτι μεγαλοῤῥημονῶν περὶ αὐτοῦ, ἔλεγεν, ὡς εἰ πάντες ἄνθρωποι συναχθεῖεν, καὶ πάντα τὰ πνεύματα, καὶ πάντες ἄγγελοι, οὐκ ἂν δυνάμενοι ποιῆσαι βίβλον κοῤῥάν, ὁποῖον ἐγώ.

ι Ὅτι ἐν τῷ ἀνωτέρῳ μέρει τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τοῦ δεσποτικοῦ θρόνου ἐστὶ γεγραμμένον τὸ τοῦ μωαμεθ ὄνομα.

ια Ὅτι οὐκ ἦλθε διὰ θαυμάτων, ἀλλὰ διὰ ξίφους δοῦναι τὸν νόμον. καὶ τοῖς μὴ πειθομένοις αὐτῷ, θάνατος ἔσται ἡ τιμωρία, ἢ φόρους διδόναι.

ιβ Ὅτι ἐντέλλεται, ἵνα οὐδεὶς τῆς ἐκείνου φρατρίας μετά τινος τῶν χριστιανῶν διαλέγηται.

ιγ Ὅτι ὁ νῶε καὶ ἀβραάμ, ἀλλὰ δὴ καὶ οἱ ἀπόστολοι τοῦ αὐτοῦ δόγματος ἦσαν, οὗπερ οὗτος ἐξέθετο ὕστερον.

ΤΑ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΛΟΓΟΥ ΚΕΦΑλαια, εἰσὶ ταῦτα.

α ΟΤΙ τὰ ἐν ταῖς μωσαϊκαῖς παραδόσεσι, τοῖς προφήταις τε, τῷ ψαλτηρίῳ, καὶ τῷ εὐαγγελίῳ γεγραμμένα, ἅγια, καὶ δίκαια, καὶ ἀπὸ θεοῦ δεδομένα καλεῖ, καὶ στέρ

γει

γει καὶ φυλάσσει αὐτά. καὶ οὐδὲν ὅλως εἰσὶν οἱ τούτου ἀκόλουθοι, εἰ μὴ ταῦτα πληρώσαιεν.

Ὅτι εἰς ἑβδομήκοντα πρὸς τοῖς τρισὶ μοίρας μέλλουσι σχισθῆναι οἱ τῷ νόμῳ αὐτοῦ ἀκολουθήσαντες. καὶ ἡ μὲν μία καὶ μόνη ἐκ τούτων σωθήσεται, αἱ δ' ἄλλαι τῷ πυρὶ παραδοθήσονται. β

Ὅτι εἰ μὴ παρὰ θεοῦ ἦν τὸ κορράν, πολλαὶ ἐναντιότητες εὑρίσκοντο ἂν ἐν αὐτῷ. γ

Ὅτι μετὰ τὸ γαβριὴλ ἀνελθεῖν εἰς τὸν θεὸν, καὶ ἐντυχεῖν ἀγγέλῳ, μυριάκις μείζονι τοῦ κόσμου παντὸς, θρηνοῦντι τὰς αὐτοῦ ἁμαρτίας, καὶ τυχεῖν παρὰ θεοῦ συγγνώμης δι' αὐτοῦ. δ

Ὅτι τέλος καὶ σφραγὶς τῶν προφητῶν ἐστὶν οὗτος. ε

Ὅτι ἁρπαγὰς καὶ φόνους κωλύει καὶ ἐπιορκίας, καὶ πάλιν ταῦτα ἐνδίδωσιν. ς

Ὅτι ὁ θεὸς ἐνέδωκε τούτῳ ἐπιορκῆσαι. ζ

Ὅτι διαλεγόμενος αὐτῷ ὁ θεὸς, εἶπεν, ὡς παιδιᾶς χάριν ἐποίησε τὸν κόσμον. η

Ὅτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ λεγομένῳ μπακαρᾶ, ὅπερ ἑρμηνεύεται δάμαλις, ὡς οἱ ἰουδαῖοι καὶ οἱ χριστιανοὶ σωθῆναι μέλλουσιν. ἐν δὲ τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἀμρὰμ αὖθις φησὶν, ὅτι οὐδεὶς δύναται σωθῆναι ἄνευ τοῦ ἐν τῷ νόμῳ τῶν ἰσμαηλιτῶν. θ

Ὅτι πρὸ αὐτοῦ οὐ δύναταί τις εἰσελθεῖν εἰς τὸν παράδεισον. καὶ αὖθις φησὶν, ὅτι ἔδειξεν αὐτῷ ὁ θεὸς γυναῖκάς τε καὶ ἄνδρας πολλοὺς εἰσελθόντας πρὸ αὐτοῦ εἰς τὸν παράδεισον. ι

Ὅτι ὁ θεὸς μετὰ τὴν ἀνάστασιν οἴκους περικαλλεῖς, καὶ λουτρὰ, καὶ παραδείσους, καὶ γυναῖκας ὅτι πολλὰς ὑπισχνεῖται δοῦναι τοῖς τοῦ μωάμεθ νόμοις ἀκολουθοῦσιν. ια

Ὅτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ σὰδ, ὡς οἱ μὲν ἄγγελοι ἐκ πυρὸς ἐδημιουργήθησαν, οἱ δὲ ἄνθρωποι ἐκ χοός. ιβ

Ὅτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ νεμελὲ, ὅπερ ἑρμηνεύεται μυῖα, φησὶ περὶ τοῦ σολομῶντος καὶ τῶν μυιῶν, ψευδόμενος τι εὔηθες, ὅπερ καὶ φησίν. ιγ

Ὅτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ῥουβεσὰ φησὶ περὶ τοῦ Σολομῶντος καὶ τοῦ σκώληκος, ὁμοίως τῷ ἀνωτέρῳ ψεύδει. ιδ

Ὅτι ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς διηγήσεως ἀποδίδωσι τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ὁ οἶνος κεκώλυται αὐτοῖς. ιε

Ὅτι ὁ κλιτὸς οὐρανὸς οὗτος γέγονεν ἐκ καπνοῦ, ἡ δὲ θάλασσα ὑπὸ ὄρους τινὸς κὰφ ὀνομαζομένου. ις

Ὅτι τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην ἴσα φωτὸς καὶ δυνάμεως φησὶ γενέσθαι. ιζ

Ὅτι προσκληθέντος τούτου παρὰ τοῦ γαβριὴλ ἀνελθεῖν εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ τοῦ θεοῦ θέντος τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' αὐτῷ, τοσαύτης ψύξεως αἴσθησιν λαβεῖν αὐτὸν, ὡς διελθεῖν ταύτην μέχρι καὶ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ. ιη

Ὅτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ σὰδ φησὶν, ὡς ἄγγελοι ὄντες οἱ δαίμονες, καὶ προσταχθέντες παρὰ τοῦ θεοῦ προσκυνῆσαι τὸν ἀδὰμ, οὐκ ἠθέλησαν ποιῆσαι τοῦτο, καθὼς καὶ πάντες οἱ ἄγγελοι προσεκύνησαν αὐτὸν, καὶ διὰ τοῦτο ἐγένοντο δαίμονες. ιθ

Ὅτι ἀποδίδωσι τὴν αἰτίαν, δι' ἣν κεκώλυται αὐτοῖς ἐσθίειν τὰ ὕεια κρέα. κ

Ὅτι πρὸς τῷ τέλει τοῦ κόσμου ἀποκτενεῖ ὁ θεὸς πᾶσαν φύσιν ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων. κα

Ὅτι συνεγράψατο βιβλίον δυοκαίδεκα χιλιάδας λόγους ἔχον θαυμαστοὺς, καὶ ἀπὸ τούτων οἱ μὲν τρισχίλιοι εἰσὶν ἀληθεῖς, οἱ δὲ ἕτεροι ψευδεῖς. κβ

Ὅτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ κεραμὰρ φησὶν, ὡς ἔσχισε τὴν σελήνην εἰς δύο τμήματα, καὶ τὸ μὲν ἥμισυ ἀπὸ τούτων εἰσῆλθεν εἰς τὸν χιτῶνα αὐτοῦ, τὸ δὲ ἕτερον ἥμισυ ἔπεσεν εἰς τὴν γῆν, καὶ αὖθις ἀποκατέστησεν αὐτὴν σώαν. κγ

Ὅτι ὁ θεὸς καὶ οἱ ἄγγελοι εὔχονται ὑπὲρ τοῦ μωάμεθ. κδ

Ὅτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλμαϊδᾶ, ὅπερ ἑρμηνεύεται τράπεζα, μὴ εἶναι τοὺς ἑβραίους, καὶ τοὺς χριστιανοὺς υἱοὺς θεοῦ, ἢ φίλους, διὰ τὸ παιδεύεσθαι αὐτούς. κε

ΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΛΟΓΟΥ.

ΟΤΙ οὐκ ἔστι δυνατὸν τὸν θεὸν υἱὸν ἄνευ γυναικὸς ἔχειν. α

Ὅτι εἰ υἱὸν εἶχεν ὁ θεὸς, σχίσματα ἂν ἐγένοντο μέσον αὐτῶν. β

Ὅτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλνεσὰ, ὅπερ ἑρμηνεύεται γυναῖκες, λόγον θεοῦ καὶ ψυχὴν θεοῦ, καὶ πνοὴν θεοῦ λέγει εἶναι τὸν χριστόν. γ

δ Ὅτι ἐκ παρθένου ὁμολογεῖ γεγεννῆσθαι τὸν χριστὸν ἄνευ ἀνδρός.

ε Ὅτι ἀρνεῖται τὸ, τὸν χριστὸν εἶναι θεὸν καὶ θεοῦ υἱὸν, ἀλλὰ καὶ τὴν τούτου σάρκωσιν. ψιλὸν δὲ μόνον ἄνθρωπον λέγει αὐτὸν κατὰ νεστόριον, ἅγιον δὲ, καὶ ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους.

ϛ Ὅτι μὴ ἐσταυρῶσθαι τὸν χριστὸν, ἀλλ' ἕτερον ἀντ' ἐκείνου.

ζ Ὅτι ὁ θεὸς τὸν χριστὸν προσεκαλέσατο πρὸς ἑαυτὸν εἰς τοὺς οὐρανούς. περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ κόσμου μέλλει ἐλεύσεσθαι καὶ θανατώσειν τὸν ἀντίχριστον, μετὰ δὲ ταῦτα καὶ αὐτὸν τὸν χριστὸν ἀποθανεῖν.

η Ὅτι θεοποιοῦσιν οἱ χριστιανοὶ τὴν θεοτόκον. καὶ ὅτι οὐκ ἦν ἀδελφὴ τοῦ μωσέως καὶ ἀαρών.

ΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΟΥ ΤΕΤΑΡΤΟΥ ΛΟΓΟΥ.

α ΟΤΙ ἀναληφθεὶς εἰς τοὺς οὐρανοὺς ὁ μωάμεθ, ἔστη ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ, καὶ ἀκήκοεν ὅσα καὶ ἀκήκοε, καὶ αὖθις κατῆλθεν ἐν τῇ γῇ.

β Ὅτι οἱ δαίμονες σωθήσεσθαι μέλλουσιν.

γ Ὅτι τοῦ κορρὰν τὴν ἐξήγησιν οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων γινώσκει, οὐδ' αὐτὸς ὁ μωάμεθ, ἀλλ' ἢ μόνος ὁ θεός.

ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΜΩΑΜΕΘ

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

ΠΑΝΤΟΣ ἀντιλέγοντος σκοπὸς εἷς ἐστιν, ἵνα τὸ μὲν οἰκεῖον κατασκευάσῃ, τὸ δὲ ἀντίπαλον ἀνατρέψῃ. ἐπεὶ γοῦν περὶ τῆς εἰς χριστὸν πίστεως ἱκανῶς διειλέχθημεν, καὶ λίαν ὀρθῶς, ὥς ἔμοιγε καὶ τῇ ἀληθείᾳ δοκεῖ, φέρε δὴ τῷ ἁγίῳ πνεύματι θαῤῥήσαντες, τῷ παρ' ἐκείνοις μὲν ἀτιμαζομένῳ, παρ' ἡμῖν δὲ προσκυνουμένῳ, σκεψώμεθα τίνες οἱ λόγοι, οὓς κατὰ τοῦ θεοῦ καὶ τῆς ἀληθείας ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας ἐξηρεύξατο μωάμεθ. οὐκ ἐπελαθόμεθα δὲ τοῦ λόγου ἡμῶν, οὗπερ φθάσαντες εἴπομεν, ὅτι οὐκ ἔστι τὸ παρ' ἡμῖν σπουδαζόμενον, ἵνα καθολικῶς ἀπελέγξωμεν τὰ παρὰ τοῦ μωάμεθ ἐκτεθέντα ἀτοπήματα, ἀλλὰ μόνον ἀντείπωμεν ἅπερ κατὰ τοῦ χριστοῦ καὶ τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ οἰκονομίας, κακῶς καὶ ἀφρόνως ἐφρυάξαντό τινες βλάσφημα. ἵνα δὲ μὴ δόξωμεν, ὡς ἀδυνατοῦντες ἀποφεύγειν τὸν ἀγῶνα, ἤδη θεοῦ συνάρσει ἀναλαμβάνομεν αὐτὸν, ὅπως καὶ ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ζητούντων ἡ ἀλήθεια γένηται. Ἐν ταῖς ἡμέραις ἡρακλείου τοῦ βασιλέως ῥωμαίων ἐγένετό τις ἄνθρωπος ἐξώλης καὶ παράφρων, ὃς ἔθετο μὲν τὸ στόμα αὐτοῦ εἰς οὐρανὸν, καὶ ἐλάλησεν ἀδικίαν κατὰ τοῦ ὕψους, ἡ δὲ γλῶσσα αὐτοῦ διῆλθεν ἐπὶ τῆς γῆς, ὅν τινα οὐχ ἁμάρτοι τις, ὥς ἔμοιγε δοκεῖ, πρωτότοκον διαβόλου καὶ υἱὸν ἀπωλείας πατέρα τε καὶ υἱὸν ψεύδους καλέσας αὐτὸν, ὄνομα τούτῳ μωάμεθ, ἄραψ τὸ γένος, στρεβλὸς τὴν γνώμην, στρεβλότερος τὴν ψυχήν. οὗτος τισὶν αἱρετικοῖς ἐντυχὼν, καὶ διδαχθεὶς παρ' αὐτῶν, ἐδέξατο σπέρματα, ἅπερ ὁ τῶν ζιζανίων σπορεὺς ἐν ταῖς ἀμφοτέρων ψυχαῖς ἠροβίασε καὶ ἐνέσπειρε, καὶ εἰς ἑκατὸν ἀκάνθας τε καὶ τριβόλους ἐπέδωκε. συναγαγὼν γὰρ σχεδὸν πᾶσαν αἵρεσιν, καὶ μίξας ἐν αὐταῖς τὰ τῆς διανοίας αὐτοῦ ἀναπλάσματα, ἔν τι κρᾶμα πεποίηκεν, ψυχῶν δηλητήριον. κἀντεῦθεν εὑρών τινας ἀνθρώπους μὲν ὀνομαζομένους, τῇ δ' ἀληθείᾳ βοσκημάτων μηδὲν διαφέροντας, ἐν ἐκείνοις τὸν ἰὸν τῆς κακίας ἐξήμεσεν, ἀνθρώπους κτηνοτρόφους, καὶ οὐδὲν ἕτερον παρ' αὐτοῖς εὑρηκὼς, ἢ σὺν τοῖς ζώοις τούτων διαιτωμένους. ποῦ γὰρ ἐν ἐκείνοις λόγος, ποῦ διδαχὴ, ποῦ ἀνάγνωσις; οὐδὲ εἰ ἔστι τι ἀπὸ τούτων ἐνόμιζον, ἀλλ' ὥσπερ θῆρες ἄγριοι καὶ ἀνήμεροι τοῖς ὄρεσι καὶ ταῖς πόαις διέτριβον. περὶ ὧν εἴπερ τις ὁρίσεται ζῶα λαλητὰ τούτους, οὐ λογικὰ, θνητὰ, νοῦ καὶ ἐπιστήμης παντελῶς ἀνεπίδεκτα, οὐκ ἀποβάλλει σκοποῦ. τί γὰρ χεῖρον ἀνθρώπου λόγου τε καὶ παιδεύσεως ἀμοιροῦντος; ἀλλ' ὅμως ἐπεὶ καὶ ὁ χείριστος, οὐκ ἔστιν ἀμέτοχος πάντη τοῦ ἀγαθοῦ. εἰ δ' οὖν εἰς τὸ μηδὲν ἐχώρησεν ἂν, ἰδοὺ καὶ οἱ τάλανες ἄῤῥαβες ἀγαθὰ ζητοῦντες, κακοῖς ἐνέτυχον, καὶ ὁδὸν σωτηρίας αἰτοῦντες, εἰς βάραθρον ἀπωλείας ἐνέπεσον. ὁ γὰρ μωάμεθ οὗτος ἐκ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀληθείας τούτους πλανήσας, εἰς ὄρη καὶ ἐρημίας εἰσήγαγε, καὶ τόπους οὓς οὐκ ἐπισκοπεῖ κύριος. καὶ δικαίως ηὔξαντο ἂν εἰπόντες, φύλαξον ἡμᾶς

ἡμᾶς κύριε ἀπὸ παγίδος, ἧς συνεστήσαντο ἡμῖν, καὶ ἀπὸ σκανδάλων τῶν ἐργαζομένων τὴν ἀνομίαν. κατάστησον κύριε νομοθέτην ἐφ' ἡμᾶς. ἀλλ' οὐ παρὰ τῶν δικαιοῦται, ὡς μὴ εἰδότος τάχα τὸ τοῦ θεοῦ θέλημα, τὸ δίκαιον καὶ ἅγιον, καὶ εὐάρεστον. εἰς πᾶσαν καὶ γὰρ τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ τῶν ἀποστόλων φθόγγος, καὶ εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐκηρύχθη τὸ εὐαγγέλιον, ἰουδαίοις τε καὶ τοῖς ἔθνεσιν εἰς μαρτύριον αὐτοῖς. ποῖον δεῖ τὸ τῶν ἐθνῶν μαρτύριον; αὐτὸ τὸ εὐαγγέλιον, αὐτὸ τὸ κήρυγμα, αὐτὴ ἡ διδασκαλία τῶν σοφῶν ἀποστόλων, τῶν κηρυξάντων τὸ εὐαγγέλιον, ἐν πάσῃ τῇ κτίσει. ἀφ' ἧς οἱ μὲν γνόντες τὴν ἀλήθειαν, προσεκύνησαν καὶ ἐσεβάσθησαν τὸν μόνον ἀληθῆ θεόν. οἱ δὲ οὐδὲν προσῆκαντο τῶν λεγομένων. οἱ δὲ πρὸς ὀλίγον πιστεύσαντες, πάλιν ἐπανεστράφησαν εἰς τὸ τῆς ἀπωλείας βάραθρον. καὶ ὅτι μὲν εἰδωλολάτραι οὐκ ἐγένοντο ὡς τὸ πρίν, περιέπεσον δὲ ἑτέρῳ κρημνῷ, τοῦ πρώτου μηδὲν διαφέροντι. οὗτος τὸν ἴδιον πατέρα τὸν διάβολον μιμησάμενος, ὃς πεσὼν ὡς ἀστραπὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ μετὰ τὸ ἀπορριφῆναι τῆς ἰδίας κατοικητηρίας, οὐκ ἐᾷ τινὶ τῶν ἀνθρώπων ἀπειράστῳ, ἀλλὰ πάντας συγκληρονόμους αὐτοῦ τοῦ πυρὸς γεέννης καὶ τοῦ σκότους σπουδάζει ποιήσειν, καὶ ξένους καὶ ἀλλοτρίους τοῦ θεοῦ ἀπεργάσασθαι, καὶ ὁ δείλαιος τοίνυν οὗτος ὁ μωάμεθ ὅσον τὸ κατ' αὐτόν, οὐκ ἠμέλησε τοῦ πάντα ἄνθρωπον ἀποστῆσαι τῆς τοῦ θεοῦ οἰκειώσεως. καὶ ὅτι μὲν πᾶς ἄνθρωπος λόγον ὑφέξει ὑπὲρ τῶν ἰδίων πλημμελημάτων ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐτάσεως, παντί που δῆλον. ὁ δὲ μωάμεθ ὁ τοσούτους καὶ τοιούτους πλανήσας, καὶ ξένους καὶ ἀλλοτρίους θεοῦ πεποιηκώς, ποίας ἂν τεύξοιτο ἀπολογίας ὁ μάταιος; ὅτι δὲ οὐδεὶς δύναται ἁρπάσαι ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ θεοῦ τὸν ἄξιον σωτηρίας, καὶ τῶν τοῖς πᾶσι φανερόν, ἀλλ' ὅμως ἐχθρὸς τοῦ θεοῦ ἀναφαίνεται, εἰ καὶ ἀσθενὴς ὄντως ὑπάρχει.

α Οὗτος ἀσθένειαν ἐπιληψίας νοσῶν, τῇ ὥρᾳ τοῦ πάθους ἐκυλίετο ἀφρίζων. τί γοῦν μηχανᾶται ὁ τῆς κακίας ἐφευρετής; ὑποκρίνεται μὴ εἶναι ἐπίληπτος, ἀλλὰ μᾶλλον θεόληπτος. μὴ φέρων γὰρ ἔλεγε τὴν τοῦ γαβριὴλ ἀρχαγγέλου θεωρίαν οὗτος, πίπτειν ὡσεὶ νεκρός. μετὰ δὲ τὴν θέαν ὀπτασίαν καὶ κατάληψιν τῶν τοῦ θεοῦ διδαγμάτων, πάλιν εἰς ἑαυτὸν ἐπανέρχεσθαι. ὁρισθεὶς τοίνυν ὥς φησι παρὰ θεοῦ, ἵνα ὅσα τε εἶδε, καὶ ὅσα ἀκήκοε, καὶ ὅσα παρὰ θεοῦ ἐδιδάχθη, δῆλα ποιήσῃ εἰς ὠφέλειαν τοῦ κόσμου παντός, πρῶτον μὲν ἐκάλεσεν ἑαυτὸν προφήτην, καὶ θεοῦ ἀπόστολον.

β Ἔπειτα συνεγράψατο βιβλίον, θείων προσταγμάτων συναγωγὴν καλέσας αὐτό, ἀραβισὶ δὲ ὀνομαζόμενον κορράν. εἶτα τε νόμον θεοῦ σωτήριον, ἀραβισὶ δὲ σὴμ ἐλεσαλέμ, οὐκ οἶδ' ὅπως οὕτως ἀναιδῶς καλέσας ἑαυτὸν προφήτην.

γ Τὰ γὰρ ὀνόματα τὰ μὲν ἔχουσι τὴν σημασίαν τοπικήν, ὡς ῥωμαῖοι καὶ ἕλληνες καὶ μακεδόνες. τὰ δὲ ὑποστατικήν, ὡς πέτρος καὶ παῦλος καὶ σωκράτης. τὰ δὲ γενικήν, ὡς πελοπίδαι καὶ κεκροπίδαι. τὰ δὲ ἀπὸ ἐπιστήμης, ὡς φιλόσοφος καὶ στρατηγὸς καὶ ἰατρός. τὰ δὲ ἀπὸ ἐνεργείας, ὡς ἀπόστολος καὶ διδάσκαλος καὶ μαθητής. τὰ δὲ καὶ αὐτὰ ἀπὸ ἐνεργείας χαρισμάτων, ὡς προφήτης καὶ ἰαματικὸς καὶ θαυματουργός. ἴσως γοῦν καὶ ἐκεῖνος ὁ ἀναιδής, εἴπερ ἀπόστολον καὶ μόνον ἐκάλει ἑαυτόν, ἐκρύπτετο ἂν τὸ ἐκείνου ψεῦδος μέχρι τινός, ὡς δυσεξέλεγκτον. προφήτης δὲ πῶς, ἐν αὐτῷ προφητείας μὴ οὔσης; πάντες γὰρ οἱ προφῆται περὶ τοῦ χριστοῦ προεφήτευον. ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἰουδαίων καὶ ἑτέρων ὑποθέσεων, αἱ ἦν ὑποθέσεις αἱ μὲν σχεδὸν πρὶν ἢ λαληθῆναι τὴν προφητείαν, ἐπληροῦντο, αἱ δὲ μετὰ καιρόν, αἱ δὲ καὶ μέχρι πολλοῦ ἐκαρτέρουν. πλὴν δὲ πᾶσαι αἱ προφητεῖαι πεπλήρωνται. οὗτος δὲ μὴ δεδιὼς τὴν τοῦ ψεύδους κατάγνωσιν, ἀναιδῶς οὕτως προφήτης ὠνόμασαι, ὃς μὴ μόνον μακράν που καὶ ἀπεσχοινισμένος τοῦ προφητικοῦ χαρίσματος, ἀλλ' οὐδ' ὡς οἱ κατὰ καιροὺς ψευδοπροφῆται ἐγένοντο πλανῶντες τὸν λαόν. ἀλλ' ἁπλῶς οὕτως ἐκάλεσεν ἑαυτὸν προφήτην καὶ ἀπόστολον. καὶ ἴσως ἀπορήσειέ τις περὶ τῶν ψευδοπροφητῶν, εἰπών, διὰ ἐπεὶ ψεῦσαι ὑπεῖχον, πῶς ἠδύναντο πλανᾶν τὸν λαόν; οὐκ ἔστι τοίνυν ἡ τοιαύτη ἀπορία παράλογος. καὶ γὰρ ἡμεῖς ἐλπίζομεν λῦσαι τὸ ζητούμενον. ὁ θεὸς τὸ γένος τῶν ἑβραίων μετὰ βραχίονος ὑψηλοῦ ἐκ γῆς αἰγύπτου ἐξαγαγών, μετὰ τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων ἐκείνων δωρεῶν, ὧν ἐκείνοις ἐχαρίσατο, δέδωκεν αὐτοῖς καὶ προφήτην, ὅπως ἐξαγγέλωσι τῷ λαῷ τὰ τοῦ θεοῦ προστάγματα. καὶ ποτὲ μὲν ἔλεγον, τάδε λέγει κύριος, ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε.

ἐὰν δὲ μὴ θέλητε, μηδὲ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται. ἐχούσης γὰρ τοιαύτης προ-
φητείας διδασκαλίαν μετὰ ἐλέους καὶ ἀπειλῆς, ποτὲ δὲ διὰ τὰς παρανομίας καὶ ἁμαρ-
τίας αὐτῶν, ἔλεγον οἱ προφῆται φανερὰν τὴν ὀργὴν τοῦ θεοῦ ἐπ᾽ αὐτοὺς ἐσομένην, διά τε
πολέμων καὶ αἰχμαλωσίας. διὰ γοῦν τὸ τῆς ἀληθείας αὐστηρόν, οὐ προσεῖχον τοῖς διὰ τῶν προφη-
τῶν παρὰ θεοῦ λεγομένοις, ἀλλ᾽ εὑρίσκοντο κεχηνότες ἐν τοῖς λόγοις τῶν ψευδοπροφητῶν, τῶν
λεγόντων, τάδε λέγει κύριος, εἰρήνη, εἰρήνη. καὶ παραθεωροῦντες τοὺς ἀληθεῖς προφήτας, προ-
σέκειντο τῇ ἀνομίᾳ. διά τοι τοῦτο παρεχώρει ὁ θεός, καὶ εἰσήρχετο πνεῦμα πλάνης ἐν τοῖς ψευδο-
προφήταις, καὶ ἀληθεύειν ἔστιν ὅτε οἱ ψεῦσται, ἐψεύδοντο δὲ μυριάκις, πρὸς τὸ συμφέρον αὐτῶν
τοῦ θεοῦ τοῦτο οἰκονομοῦντος. οἱ δὲ παραβλέποντες τοὺς ἀληθεῖς προσέχον τοῖς ψεύσταις. ὥστε καὶ
ἐπὶ τοῦ βασιλέως τῶν ἰουδαίων ἀχαάβ, ἀπελθών τις τῶν ψευδοπροφητῶν, ὄνομα αὐτῷ σεδε-
κίας, καὶ ποιήσας κέρατα σιδηρᾶ, ἔστη ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως, λέγων, τάδε λέγει κύριος, ἐν
τούτοις τοῖς κέρασι κερατιεῖ τὴν συρίαν ὁ βασιλεύς. ὁ δὲ πεισθεὶς τοῖς ἐκείνου ῥήμασιν, ἀπελ-
θών, σὺν τῇ τοῦ λαοῦ ἀπώλεσε καὶ τὴν ἑαυτοῦ ζωήν. καὶ ἐκεῖνοι μὲν παραχωρήσει θεοῦ ἐποίουν ἅπερ
ἐποίουν, καὶ ἡ τῶν ἀπειθούντων ἐκδίκησις ἐγίνετο τῶν ἑτέρων σωφρονισμός. ἅπερ δὲ ἐποίει καὶ ὁ μά-
ταιος οὗτος, τὰ πάντα ἐποίει ἐπ᾽ ὀλέθρῳ καὶ ἀπωλείᾳ τῶν τότε εὑρισκομένων, καὶ τῶν μετὰ ταῦ-
τα ἀκολουθησάντων αὐτῷ. ποιεῖ τοίνυν ὁ μωάμεθ βιβλίον, ὅπερ νόμον θεοῦ σωτήριον, καὶ συν-
αγωγὴν θείων προσταγμάτων ὠνόμασε, καθὼς εἴρηται ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. οὗτος συνεστήσατο
τὴν ἅπασαν πραγματείαν τοῦ παρ᾽ αὐτοῦ ἐκτεθέντος νόμου διὰ βιαίων τρόπων, ποινῆς φημὶ καὶ τυ-
ραννίδος, ψεύδους τε καὶ ἀπάτης, καὶ ὑποκρίσεως μεμιγμένης ἡδοναῖς, περὶ ὧν καὶ φθάσαν-
τες εἴπομεν ἐν τῇ τετάρτῃ ἀπολογίᾳ, ὅσον καὶ εἴπομεν. ἀλλὰ καὶ νῦν οὐκ ὀκνήσομεν λέξαι περὶ
τούτου, ὅσον ἂν χορηγήσῃ ὁ θεὸς ἐν τῷ στόματι ἡμῶν. ὁ μακάριος ἐκεῖνος καὶ μέγας μω-
σῆς, ὡς ἴσασιν ἅπαντες, ἀπεστάλη παρὰ θεοῦ ἐξάραι τοὺς υἱοὺς ἰσραὴλ ἐκ γῆς αἰγύπτου, πε-
φραξάμενον αὐτὸν θαύμασι πρότερον καὶ σημείοις καὶ τέρασι. μετὰ δὲ τὴν ἐξ αἰγύ-
πτου ἔξοδον, καὶ τὴν εἰς τὴν ἔρημον προσεδρείαν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν πλάνην, οὐδὲν ἧττον
τῶν προτέρων θαυμάτων ἐνεδείξατο ὁ θεὸς δι᾽ αὐτοῦ, ἀλλὰ πολλῷ μεῖζον ἀσυγκρίτως.
μετὰ μέντοι τὴν τοσούτων καὶ τηλικούτων θαυμάτων ἐνέργειαν, ἐλάλησε πρὸς αὐ-
τὸν ὁ θεός, οὐκ ἐν γωνίᾳ καὶ παραβύστῳ, ἀλλ᾽ ἐνώπιον πάσης τῆς παρεμβολῆς, καὶ παντὸς τοῦ
πλήθους τῶν ἰουδαίων. τὰ γὰρ ἔργα τοῦ φωτὸς ἐν τῷ φωτὶ δείκνυνται, καὶ ἔκτοτε ἐδό-
θη παρὰ θεοῦ ὁ νόμος διὰ μωσέως τοῦ δούλου αὐτοῦ. τοίνυν καὶ ἐπιστώθη καὶ ἐκυρώθη καὶ
ἐβεβαιώθη τοῖς πᾶσιν, ὡς ἀπὸ θεοῦ καὶ ἐξ οὐρανοῦ κατῆλθεν ὁ τοιοῦτος νόμος. μετὰ δὲ τὸ
ἐκτεθῆναι τοῦτον, οὐκ ἐξέλιπον τὰ θαύματα, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ζωῇ τούτου, καὶ αὖθις μετὰ τὴν
τελευτὴν αὐτοῦ, διά τε τοῦ ναυῆ ἰησοῦ καὶ ἑτέρων ὡσαύτως ἐγίνοντο. ἀλλὰ καὶ οἱ προφῆ-
ται μεγάλα καὶ ἐξαίσια θαύματα εἰργάσαντο εἰς πληροφορίαν τῆς ἀληθοῦς πίστεως. ὁ μέν-
τοι ἠλίας ἐν τρισὶν ἔτεσι καὶ μικρόν τι πρός, κλείσας τοὺς οὐρανούς, ἀνίκμους πεποίηκε, νε-
κρούς τε ἀνέστησε, καὶ θυσίαν ὕδατι ἔφλεξεν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐλισσαιέ, καὶ οἱ ἕτεροι. ἐπὶ δὲ
συντελείᾳ τῶν αἰώνων κατελθὼν ὁ χριστός, οὐχ ὡς δοῦλος, ὡς καὶ οὗτοι, ἀλλ᾽ ὡς δεσπότης
καὶ κύριος τούτων. καὶ λαβὼν τὰς μαρτυρίας, οὐχ ὡς οἱ προφῆται, ἀλλ᾽ ὡς τὸ πρέπον τού-
τῳ, ὡς δεσπότῃ καὶ δημιουργῷ τῆς κτίσεως, οὐ μὴν δ᾽ ὡς χρείαν ἔχοντι μαρτυρίας τινῶν,
ἀλλ᾽ ἢ διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀγνωσίαν τε καὶ ἀσθένειαν. μέγα καὶ γάρ ἐστιν ὄντως τὸ τῆς ἐν-
σάρκου οἰκονομίας τοῦ υἱοῦ καὶ λόγου τοῦ θεοῦ μυστήριον. λαβὼν τοίνυν τὰς μαρτυρίας, ὡς εἴ-
ρηται, καθὼς ἐν ταῖς ἔμπροσθεν ἀπολογίαις κατὰ μέρος σαφῶς ἀποδέδεικται, ἀρξαμένας ἀ-
πό τε τῆς τοῦ ἀδὰμ πλάσεως, ἔτι τε τοῦ νῶε, τοῦ ἀβραάμ, ἰσαάκ, καὶ ἰακώβ, μωσέως τε καὶ δα-
βίδ, καὶ πάντων τῶν προφητῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τούτου γεννήσει παρά τε τῶν ἀγγέλων,
τῶν μάγων, καὶ τοῦ ἀστέρος, καὶ τὸ δὴ πολλῷ μεῖζον, ἐν τῇ τούτου βαπτίσει τὴν παρὰ τοῦ
θεοῦ καὶ πατρὸς φωνήν, τὴν σὺ εἶ ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα. ἐῶ γὰρ λέγειν τὰ
γεγονότα παρ᾽ αὐτοῦ ἐν τῷ καιρῷ τῆς μετὰ τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ ἀναστροφῆς θαύματα καὶ
μεγάλα τεράστια, πολλά τε ὄντα καὶ ἀναρίθμητα ἔν τε τῷ καιρῷ τοῦ πάθους αὐτοῦ καὶ τῆς ἀναστά-
σεως, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, τότε ἐξέδωκε τὸν τοῦ εὐαγγελίου νόμον. ἀλλὰ παραβεβ-

χυ

χοῦ διαπέφευγεν ἡμᾶς, ἡ ἐν τῷ θαβωρίῳ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν μεταμόρφωσις. θαβὼρ γάρ φησιν ὁ δαβὶδ καὶ ἑρμὼν ἐν τῷ ὀνόματί σου ἀγαλλιάσονται. καὶ πῶς, ὦ μακάριε δαβὶδ, ἡ ἄψυχος ὕλη ἀγαλλιάσεται; ναί φησι, μὴ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε, μηδὲ ἐπιπολαίως θεωρεῖτε τὰ τοῦ κυρίου τεράστια, ἀλλ' ἐγκύψατε εἰς τὸ τῶν νοημάτων βάθος, καὶ μεγάλην εὑρήσετε τὴν ὠφέλειαν. δεῦρο τοίνυν σκεψώμεθα, τίς ἐστιν ἡ τοῦ πατριάρχου εἰσήγησις; θαβὼρ καὶ ἑρμὼν φησὶν ἐν τῷ ὀνόματί σου ἀγαλλιάσονται. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῷ τοῦ κυρίου πάθει πᾶσα ἡ κτίσις ἐσκυθρώπασεν, ἥ τε ἁγία αὐτοῦ μήτηρ, οἵ τε ἀπόστολοι, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ πιστοὶ, καὶ ὁ μὲν ἥλιος ἐσκοτίσθη, ἡ γῆ δὲ ἐσείσθη, καὶ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν, τὸ καταπέτασμα διεῤῥάγη, οἱ δὲ ἄγγελοι ἐξέστησαν, ὁρῶντες τὸ ξένον τοῦ θεοῦ λόγου μυστήριον, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους θαβὼρ πᾶσα ἡ κτίσις ἠγαλλιάσατο. ἀπὸ μὲν τῶν ἀψύχων, ὡς ἐκ πάσης τῆς γῆς καὶ τῶν φυτῶν, θαβὼρ καὶ ἑρμών. ἀπὸ δὲ τῶν ἐν αἰσθήσει ζώντων, τὰ ἐν τῷ θαβωρίῳ ζῶα, ἀπὸ τῶν νεκρῶν μωϋσῆς, ἀπὸ τῶν ζώντων πέτρος καὶ ἰάκωβος καὶ ἰωάννης. ἀπὸ δὲ τῆς ἑτέρας ξένης καὶ ἐνηλλαγμένης ζωῆς τῆς μήτε ἀνθρωπίνης μήτε ἀγγελικῆς, ἀλλὰ τῆς τοῦ ἐνὼχ καὶ ἠλίου, αὐτὸς ὁ ἠλίας. καὶ ἐξ οὐρανοῦ νεφέλη φωτεινὴ καὶ οἱ ἄγγελοι. καὶ ἰδοὺ θαβὼρ καὶ ἑρμὼν σὺν πάσῃ τῇ κτίσει ἠγαλλιάσαντο, ἑρμὼν ἐν τῇ βαπτίσει, καὶ θαβὼρ ἐν τῇ μεταμορφώσει. ἐπὶ τίνι πράγματι; ἐπὶ τῇ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς φωνῇ, ὑπὲρ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ υἱοῦ, τῇ, οὗτος ἐστὶν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ εὐδόκησα, αὐτοῦ ἀκούετε. καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ πάθους ἡ πᾶσα κτίσις ἠλλοιοῦτο, καὶ τὰ πάντα ἀναμὶξ ἐγένετο. ἐν δὲ τῇ τοῦ σωτῆρος μεταμορφώσει πᾶσα ἡ κτίσις ἠγάλλετο ἐπὶ τῷ λαληθέντι ὀνόματι τοῦ υἱοῦ. ἀλλ' ἐπανιτέον ὅθεν ἐξήλθομεν. ὁ μὲν μωϋσῆς πρῶτον λαβὼν, καθὼς εἴρηται, τὴν ἀπὸ τοῦ θεοῦ καὶ τῶν θαυμάτων μαρτυρίαν, ἐξέδοτο τὸν νόμον. οἱ δὲ προφῆται τὴν ἔκβασιν τῶν προφητειῶν, ἔστιν ὅτε καὶ τῶν θαυμάτων. ὁ δὲ χριστὸς ἔχων τὰς μαρτυρίας, ἃς φθάσαντες εἴπομεν, καὶ τὰ ἄπειρα θαύματα, ἐδίδαξε μὲν καὶ αὐτὸς διὰ στόματος. μετὰ δὲ τὴν αὐτοῦ ἀνάληψιν, συνεγράψαντο καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ οἱ ἀπόστολοι τὸ εὐαγγέλιον, καὶ ἐδίδασκον καὶ αὐτοὶ, τοῖς θαύμασι πιστούμενοι. οὐ μόνον δὲ ἀπὸ τῶν θαυμάτων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ἀρίστης πολιτείας εἶχον οἱ ἀπόστολοι τὸ πιστόν. πρότερον καὶ γὰρ στομώσας αὐτοὺς ὁ χριστὸς, καὶ οἱονεὶ σιδηροῦς καὶ ἀδαμαντίνους ἐργασάμενος τούτους, ἔπειτα ἀπέστειλεν αὐτοὺς ἐπὶ τὸ κήρυγμα, λέξας πρὸς αὐτοὺς, ὅτι ἰδοὺ πέμπω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων. οἱ δὲ τὴν ταπείνωσιν ἐνδυθέντες, φοβερώτεροι λεόντων ἀνεδείχθησαν. οὐ γὰρ θρασύτης θρασύτητος ἀναιρετικὴ, ἀλλ' ἐπιείκεια καὶ ταπείνωσις. λαμψάτω γάρ φησιν ὁ κύριος τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ὑμῶν ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. καὶ οὕτως ἐστὶν ἡ ἀλήθεια. πολλῷ τῷ μέτρῳ διαφέρει ὀρθὸς βίος καὶ ἀρετὴ θαυμάτων. πολλοὶ γάρ φησιν ὁ κύριος, ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐροῦσί μοι κύριε κύριε, οὐ τῷ σῷ ὀνόματι προεφητεύσαμεν, καὶ τῷ σῷ ὀνόματι δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν, καὶ τῷ σῷ ὀνόματι δαιμόνια ἐξεβάλομεν; καὶ ἐρῶ πρὸς αὐτοὺς, οὐκ οἶδα ὑμᾶς, ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ οἱ ἐργάται τῆς ἀδικίας. εἰ δ' ἴσως ἐρεῖ τις, καὶ τίς χρεία τῶν εὐαγγελικῶν ῥητῶν πρὸς τὰ παρὰ τοῦ μωάμεθ λεγόμενα; ἡμεῖς πρὸς αὐτὸν λέξομεν, ὅτι πολλὴ καὶ μεγάλη. διότι αἱ παρὰ τῶν ἐχθρῶν μαρτυρίαι, ἀξιοπιστότεραί εἰσιν, οὐ μὴν ὡς χρείαν ἔχοντος τοῦ εὐαγγελίου τῆς τῶν ἀντιθέτων μαρτυρίας (ἄπαγε τῆς βλασφημίας) ἀλλ' ὥσπερ τινὸς ἀπαιτουμένου χρέος μυρίων ταλάντων παρά τινος, ἢ πορευθεὶς ὁ ἀπαιτῶν τὸ κεχρεωστημένον ἐν δικαστηρίῳ ποιοῖτο τὴν κατ' αὐτοῦ ἔγκλησιν, κἀντεῦθεν ἐρωτηθέντος τοῦ ὀφειλέτου παρὰ τῶν δικαζόντων τὰ τῆς ὑποθέσεως, καὶ συνθεμένου καὶ συνομολογήσαντος, ὅτι οὕτως ἐστὶ, καὶ οὐκ ἄλλως, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν οἷς λέγει ψεῦδος, ὁ κριτὴς ἀκηκοὼς τούτων λόγων, καὶ ἐν σιωπῇ τὰ πάντα θεὶς, τοὺς ἐκείνου λόγους ἀρκοῦντας κρίνει εἰς μαρτυρίαν διὰ τῆς τοῦ χρέους ἀποδόσεως, οὕτω μοι νόει καὶ ἐπὶ πάσης τῆς θείας γραφῆς.

Δ

Τά τε γὰρ μωσαϊκὰ, τὸ ψαλτήριον, καὶ τὰς τῶν προφητῶν προῤῥήσεις, ἅγια καὶ δίκαια καὶ ἀληθῆ ὁ μωάμεθ αὐτὸς ἐδίδαξε, καθὼς καὶ ἐν ταῖς προτέραις ἀπολογίαις φανότερον ἀπεδείξαμεν. κατ' ἐξαίρετον δὲ τῶν ἄλλων πάντων ἐξοχώτατον τὸ εὐαγγέλιον, ἅγιόν τε καὶ δίκαιον, καὶ εὐθὲς καὶ ἀληθινὸν καὶ τέλειον πλειστάκις ἀπεφήνατο, ὥστε καὶ θεοῦ ὑπομνήσεις ταῦτα ὀνομάσαι, καθὼς καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἰωνᾶ, ὅπερ ἐστὶν ἐν τῷ κορὰν, οὑτωσί φησιν, ὅτι ὑπὲρ ὧν

ὑμῖν ἀπεκαλύψαμεν, εἴπερ ἀμφιβάλλετε, αἰτήσατε παρὰ τῶν πρότερον ἐμοῦ τὰ βιβλία ἀναγνωκότων, καὶ εὑρήσετε τὴν ἀλήθειαν. τίνες γοῦν εἰσιν οἱ πρὸ τοῦ μωάμεθ ἀναγνόντες τὰ βιβλία; ἢ δῆλον ὡς οἱ ἑβραῖοι οἱ δεξάμενοι τὴν τοῦ μωσέως πεντάτευχον, καὶ τὰ προφητικά, καὶ οἱ χριστιανοί, οἱ σὺν τούτοις δεξάμενοι τό, τε εὐαγγέλιον, καὶ τὰ τῶν ἀποστόλων. καὶ ἰδοὺ ὅσον ἀπὸ τῆς τοῦ μωάμεθ μαρτυρίας καθαρῶς ἀναφαίνεται, ὡς οἱ μεταγενέστεροι ἔχουσι χρείαν τῶν προτέρων, οὐ μὴν δ' οἱ πρότεροι τῶν μεταγενεστέρων, καθὼς καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλμαΐδᾶ, ὅπερ ἑρμηνεύεται τράπεζα, πλατυκωτέρως διέξεισιν. ὁ δὲ μωάμεθ οὑτοσί, οὐκ οἶδ' ὅθεν ὡρμημένος ἐξέδωκε τὸν νόμον, ἢ τἀληθέστερον εἰπεῖν τὴν ἀνομίαν, εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τοῦ διαβόλου. οὐδὲ γὰρ ἔχειν ἑτέρωθεν τὴν μαρτυρίαν, οὔτ' ἀπὸ τῆς παλαιᾶς διαθήκης καὶ τῶν προφητῶν, οὔτ' αὖ ἀπὸ τῆς νέας καὶ τῶν ἀποστόλων, ἀλλ' ὡς ἐχθρὸν καὶ πολέμιον τούτων ὂν τὸ παντελὲς ἀπεδοκίμασεν. καὶ ὁ μὲν μακάριος μωϋσῆς, οὑτωσί φησι τοῖς υἱοῖς ἰσραήλ, ἀναστήσει κύριος ὁ θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν προφήτην ὡς ἐμέ, αὐτοῦ κατὰ πάντα ἀκούετε. πᾶσα δὲ ψυχή, ἥτις οὐκ ἀκούσεται τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται. καὶ σκόπει τὸ λεγόμενον μετὰ ἀκριβείας. ἐν γὰρ τῷ εἰπεῖν τὸν μωσέα, ὅτι ἀναστήσει κύριος ὁ θεὸς προφήτην ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, ἐδίδαξεν ἵνα δέξωνται τὸν παρ' αὐτοῦ προφητευόμενον, τουτέστι τὸν χριστόν, καθὼς ἐν τῇ πρώτῃ ἀπολογίᾳ σαφῶς ἀποδέδεικται. ἀποπέμψωσι δέ, καὶ πόῤῥω ἐξ αὐτῶν διώξωσι, τὸν ἐξ ἄλλου δ' ἀπὸ γένους ἐρχόμενον ὡς προφήτην. ὁ δὲ χριστὸς οὑτωσί φησι πρὸς τοὺς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότας, προσέχετε ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἔσωθεν δὲ εἰσὶ λύκοι ἅρπαγες. ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς. καὶ ὅτι οὐ δύναται δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς σαπροὺς ποιεῖν, οὐδὲ δένδρον σαπρὸν καρποὺς καλοὺς ποιεῖν. διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἀναπτύξαντες, ἴδωμεν κατὰ τὸ κυριακὸν λόγιον, ὁποῖος ἐστὶν ὁ διδάσκαλος οὑτοσί, καὶ τίς ἡ τούτου διδαχή, καὶ τί τὸ δένδρον, καὶ ὁποῖος ὁ καρπός, ὅπως ἂν ἐξ αὐτοῦ δὴ τοῦ καρποῦ γνῶμεν καθαρῶς τὸ δένδρον, καὶ ἐκ τῆς διδαχῆς τὸν διδάσκαλον. τῷ ἀπὸ τῆς τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ σαρκώσεως χιλιοστῷ διακοσιοστῷ δεκάτῳ ἔτει τὶς τῆς τάξεως τῶν προδικατόρων, ἤτοι τῶν κηρύκων, ῥικάλδος ὄνομα αὐτῷ, ἀπελθὼν εἰς τὴν βαβυλῶνα, ἔνθα τὸ μουσεῖον καὶ τὸ μυστήριον τῆς ἀνομίας ἐνεργεῖται, καὶ φιλοπονήσας εἰς ἄκρον, ἐξήσκησε τὴν τῶν ἀῤῥάβων διάλεκτον, ὃς καὶ ἐξετάσας, καὶ εἰς ἀκρίβειαν εὑρὼν τὰ ἐν τῷ νόμῳ τῶν ἰσμαηλιτῶν ἐμπεριειλημμένα, εἰς τὴν τῶν λατίνων γλῶτταν ἀπὸ τῆς τῶν ἀῤῥάβων μετήνεγκεν.

e
Ο γοῦν νόμος τῶν ἰσμαηλιτῶν, ὁ ὀνομαζόμενος κοῤῥάν, ὁ καὶ παρὰ τοῦ μαχούμετ δοθείς, οὐκ ἐτέθη παρ' αὐτοῦ καὶ μόνου, ἀλλὰ καὶ παρ' ἑτέρων τινῶν. τοῦ τε δηλαδὴ γαμβροῦ αὐτοῦ τοῦ ἀλῆ, καὶ ἄλλων ἑπτά, ὧν τὰ ὀνόματα εἰσὶ ταῦτα, ναφὲ, ἐόμ, ὀμά, ἐλρεσάρ, ἀσὴρ υἱοῦ τοῦ χετήρ, καὶ υἱοῦ τοῦ ἀμέρ. λαβόντων τοίνυν τῶν μὲν τοῦτον, τῶν δ' ἐκεῖνον. καὶ βουλομένων ἑκάστων στῆσαι τὸν ἴδιον, μετὰ θάνατον τοῦ τε ἀλῆ καὶ τοῦ μωάμεθ, στάσεις καὶ φιλονεικίαι καὶ πόλεμοι καὶ χύσεις αἱμάτων μέσον τῶν διαδόχων αὐτῶν ἐμεσολάβησαν. ἀλλὰ τὴν σήμερον οἱ μὲν πρὸς ἀλλήλους πόλεμοι ἔπαυσαν, ἡ δὲ διάστασις καὶ διαίρεσις ἐπεκράτησε, καὶ δέχονται οἱ μὲν τόνδε, οἱ δὲ τόνδε.

f
Αλλ' ὁ μὲν πρῶτος τεθεὶς νόμος, ὑπὸ δαίμονος ἐξετέθη. καὶ γὰρ πᾶσα ἀνομία καὶ ἁμαρτία δαίμονας ἔχει τοὺς συνεργοῦντας καὶ συνιστῶντας αὐτήν. ἀλλ' ὧδε τοῦ νόμου τουτουὶ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ στόμα πρὸς οὓς ὑπηγορεύθη παρὰ τοῦ δαίμονος. ὥστε καὶ οἱ ἐν βαβυλῶνι τῶν πολλῶν ἀληθέστεροι, οὐ κρύπτουσι παντελῶς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ πρὸς οὓς θαῤῥεῖ ἕκαστος, καὶ λέγει καὶ ὁμολογεῖ, ὅτι οὐκ ἔστι παρὰ θεοῦ τὸ διδαχθέν, λόγοις πιθανοῖς τοῦτο ἀποδεικνῦντες. τῷ φόβῳ δὲ τοῦ θανάτου ὑπείκουσι, καὶ ἀκολουθοῦσι τῇ ἀσεβείᾳ. οὐκ ὀλίγον δὲ συμβάλλεται τῇ ἐκείνων ἀσεβείᾳ, καὶ τὸ παντελῶς εὑρίσκεσθαι ἀγνοοῦντας τούτους τὰ τῶν χριστιανῶν, ὅμως καὶ ἐκ τῶν διδασκάλων αὐτῶν εἷς, χαλιφᾶς τὸ ἀξίωμα ὄνομα αὐτῷ

g
Εν τῷ καιρῷ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ εὑρέθη σταυρὸν φέρων μεθ' ἑαυτοῦ. εὑρόντες δὲ τὸν σταυρὸν ἐν τῷ στήθει αὐτοῦ, καὶ κατανοήσαντες ὅτι κεκρυμμένος χριστιανὸς ἐστιν, οὐκ ἔθαψαν αὐτὸν ἐν ᾧ τόπῳ ἔθαπτον τοὺς χαλιφάδας, ἀλλ' ἐν ἑτέρῳ χωρίς. οἱ γὰρ σοφοὶ καὶ φρόνιμοι ἐκείνων

οὐκ

οὐκ εἰσὶν ἀγνοοῦντες τὴν ἐκείνων πλάνην τε καὶ ἀπάτην. ἀλλὰ τὸ μὲν διὰ τὸν εἰρημένον φόβον, τὸ δ᾽ ὅτι ἀγαπῶσι δόξαν τῶν ἀνθρώπων μᾶλλον ὑπὲρ τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ, μύσαντες τοὺς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμούς, ἐν τῷ σκότει περιπολεύονται, καὶ τῷ σωματικῷ φόβῳ τοῦ θανάτου τὸν ψυχικὸν κληροῦνται. ἐπὶ δὲ τῶν χριστιανῶν οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τῷ φόβῳ τοῦ ψυχικοῦ θανάτου, τοῦ σωματικοῦ καὶ ὑλικοῦ καὶ ἐνδήλου καταφρονοῦσιν. ἡ γὰρ τῶν χριστιανῶν πίστις μακράν που καὶ πόρρω ἐστὶ τούτων. στενὴν γὰρ καὶ τεθλιμμένην ἔφησεν ὁ κύριος τὴν ὁδόν, τὴν εἰς ζωὴν ἡμᾶς ἀπάγουσαν.

Καὶ ἐδιδάχθη μὲν ὁ νόμος, ὡς εἴρηται, παρὰ τοῦ δαίμονος. ὅμως καί τισιν αἱρετικοῖς ἐντυχών, τὰ ὑπόλοιπα προσέλαβε. καὶ παρὰ μὲν τοῦ ἰακὼβ τοῦ βαχερᾶ τὴν μυηθεὶς τὰ τοῦ νεστορίου, ὃν μετὰ καιρὸν ἀπέκτεινε. παρὰ δὲ ἰουδαίων τινῶν, τοῦ τε φινεὲς καὶ αὐδίου, ὅν τινα αὐδουλᾶ μετωνόμασε, καὶ σαλώμ, ὥσπερ σελέμ. ἀλλὰ δὴ καὶ τισὶν νεστοριανοῖς ἐντυχών, τὴν πάντων κακίαν ἐσώρευσε. διά τοι τοῦτο ἐν τῷ κορρὰν πολλά τις εὑρήσει γεγραμμένα ἐκ τῶν ῥηθεισῶν αἱρέσεων. εἰ γὰρ ἤθη χρηστὰ οἶδε φθείρειν ὁμιλία κακή, πόσῳ μᾶλλον ἤθεσι πονηροῖς ἐντυχοῦσα; λαβὼν τοίνυν τὴν παρὰ τοῦ δαίμονος διδαχὴν ὁ μωάμεθ, τί ἕτερον ἔδει πράττειν καὶ λέγειν, ἢ τὰ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ; καὶ ὥσπερ ἐκεῖνος νοσήσας τὴν ἔπαρσιν, καὶ πεσών, εὐθὺς ἐκ τοῦ ψεύδους ἤρξατο, οὕτω καὶ ὁ μωάμεθ ἐξ ὑπερηφανίας καὶ ψεύδους ἤρξατο λέγειν καὶ γράφειν. μεγαλορρημονῶν γὰρ περὶ αὐτοῦ, οὑτωσί φησι κατὰ λέξιν, ὡς εἰ πάντες ἄνθρωποι συναχθεῖεν, καὶ πάντα τὰ πνεύματα, καὶ πάντες ἄγγελοι, οὐκ ἂν δύναιντο ποιῆσαι τοιοῦτον κορράν, ὁποῖον ἐγώ. ἔτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλασιάρ, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ οὑτωσί φησιν.

Ὡς εἰ ἐπέμψαμεν τοῦτο τὸ κορρὰν εἰς ἓν τῶν ὀρῶν, σχισθῆναι ἔμελλεν ὑπὸ τοῦ φόβου καὶ τῆς πρὸς αὐτὸ εὐλαβείας. μὴ μόνον δ᾽ ἐν τοῖς τοιούτοις ῥήμασι μεγαλορρημονῶν εὑρίσκεται, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑτέροις ὑπεραίρεται, καθὼς μετ᾽ ὀλίγον ὁ λόγος δηλώσει. παρὰ γὰρ μόνῳ τῷ θεῷ φησὶ νοεῖσθαι τὸ κορράν, παρὰ δ᾽ ἀνθρώποις οὐδαμῶς. ἀλλὰ γινωσκέτω ὁ καινὸς οὗτος διδάσκαλος, ὅτι οὐκ ἔστιν αὕτη ἡ σοφία ἄνωθεν, ἀλλ᾽ ἐπίγειος ψυχικὴ καὶ δαιμονιώδης. κύριος γάρ, φησὶ δαβίδ, ὁδηγήσει πραεῖς ἐν κρίσει, διδάξει πραεῖς ὁδοὺς αὐτοῦ. ὑπερηφάνοις δέ, φησὶν σολομών, ὁ κύριος ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν. εἰ γὰρ ἀκάθαρτος παρὰ θεῷ πᾶς ὑψηλοκάρδιος, τίς ὁ δυνάμενος καθαρίσαι αὐτόν; καὶ εἰ ὁ κύριος ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, τίς ὁ βοηθήσων αὐτῷ; καὶ εἰ ὁ κύριος ὁδηγήσει πραεῖς ἐν κρίσει, διδάξει δὲ πραεῖς ὁδοὺς αὐτοῦ, τὸν ἀλαζόνα καὶ ἐπηρμένον τίς ὁδηγήσει εἰς ὁδὸν σωτηρίας καὶ ἀληθείας; τί δὲ περὶ τοῦ ψεύδους, ὃ διαπαντὸς ὑποβάθραν καὶ θεμέλιον αὐτοῦ τέθεικε. καὶ οὐδέν ἐστι τῶν παρ᾽ ἐκείνοις λεχθέντων ἄμοιρον ψεύδους, ἀλλὰ τὰ μὲν εἰσὶ καθόλου καὶ παντελῆ ψεύδη καὶ πλάσματα, τὰ δὲ δραξάμενοι ἴχνους ἀληθείας, πλάττει τεράστια καὶ ἀλλόκοτα πράγματα. καὶ ὥσπερ οὐκ ἔστιν αἴσθησις, ἡ μὴ ἔχουσα τὴν ἁφὴν ὥσπερ ὄχημα, οὕτως οὐδὲ λόγος λεχθεὶς παρ᾽ ἐκείνου, ὅστις οὐκ ἔστι ψεῦδος σαφές, ἢ μίγμα ψεύδους καὶ ἀληθείας. τίς γὰρ τῶν ὁπωσοῦν ἐχόντων γνῶσιν, οὐ λογίσεται καθαρὸν πλάσμα καὶ ψεῦδος, ὅτι διαβάλλων τὸν θεόν, λέγει περὶ τοῦ κορρὰν ὡς ἐκ προσώπου αὐτοῦ, ὅτι εἰ εἰς ἓν τῶν ὀρέων ἐπέμψαμεν αὐτό, σχισθῆναι ἔμελλεν ἂν ὑπὸ τοῦ φόβου καὶ τῆς εὐλαβείας αὐτοῦ.

Ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ ἄρχοντος γαβριήλ, ὡς ὅταν φέρῃ τοῦτο, μὴ διαλεγομένου αὐτῷ ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ πάθους αὐτοῦ, καὶ περὶ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ τοῦ μωάμεθ, ὡς εὑρίσκεται ἐξ ἀιδίου γεγραμμένον ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τοῦ δεσποτικοῦ θρόνου ἐν τῷ ἀνωτέρῳ μέρει. καὶ ὅτι περὶ αὐτοῦ προφητεύων ὁ χριστὸς τοῖς υἱοῖς ἰσραήλ, οὕτως εἴρηκεν, εὐαγγελίζομαι ὑμῖν τὸν ἀπόστολον τοῦ θεοῦ, τὸν ἥξοντα μετ᾽ ἐμέ, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ μωάμεθ. ἐπεὶ δὲ οὔτε ἐν τῇ παλαιᾷ εὑρίσκεται γραφῇ, οὔτε ἐν τῇ νέᾳ, ἀλλ᾽ ἔστι σαφὲς ψεῦδος, ἐκήρυξαν καὶ ἐπλάσαντο οἱ ἐκείνου διάδοχοι, ὡς δῆθεν φθόνῳ [illegible] ἐξέβαλον αὐτὸ οἱ μὲν ἰουδαῖοι ἀπὸ τῆς παλαιᾶς γραφῆς, οἱ δὲ χριστιανοὶ ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου. ἡμεῖς δὲ τοῦτο φανερῶς ἐν τῇ τετάρτῃ ἀπολογίᾳ ἐλέγξαντες, ἀπεδείξαμεν ὅπως ἐστὶ σαφὲς ψεῦδος. διὰ τοῦτο περιττὸν καὶ παρέλκον ἥγημαι, τὰ αὐτὰ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν πολλάκις ἐπιχειρεῖν.

Ἔτι, οὐκ ἦλθον, φησί, διὰ θαυμάτων, ἀλλὰ διὰ ξίφους καὶ τιμωρίας. καὶ τοῖς μὴ πειθομένοις τῷ ἡμετέρῳ νόμῳ καὶ τῇ διδαχῇ, θάνατος ἔσται ἡ τιμωρία, ἢ φόρους διδότωσαν. τί τοῦτο;

πάντως οὐκ ἄλλο, ἢ βουλόμενος συσκιάσαι τὴν ἑαυτοῦ ματαιότητα καὶ ἀσθένειαν. ἐπεὶ οὔτε τὴν ἀπὸ τῶν γραφῶν, οὔτε τὴν διὰ θαυμάτων εἶχε μαρτυρίαν καὶ τὰ πιστά, μηχανᾶται τὸν φόνον, ἵνα διὰ τοῦ φόβου ἐκφύγῃ τὸν ἔλεγχον, ὃ καὶ γέγονεν. τῷ γὰρ φόβῳ τοῦ θανάτου παρῃτήσαντο μὲν τὸν ἔλεγχον, μᾶλλον δὲ τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἠσπάσαντο τὸ ψεῦδος καὶ τὴν ἀπώλειαν. ὥστε καὶ οἱ διάδοχοι τούτου τῇ ὥρᾳ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν, ξίφος γυμνοῦσι, καὶ τιθέασι μέσον αὐτῶν, λέγοντες ὡς ἐκ προσώπου τοῦ μωαμεθ, τάδε φησὶν ὁ προφήτης, μέχρις ἂν τὸ ξίφος ἵσταται, ἰδοὺ καὶ ὁ ἐμὸς νόμος ἵσταται. παρελθόντος δὲ τοῦ ξίφους, καὶ ὁ νόμος λυθήσεται. καὶ ὅτι μὲν ῥομφαίαν ἐσπάσαντο οἱ ἁμαρτωλοὶ κατὰ τοῦ δαβίδ, καὶ ἐνέτειναν τόξον αὐτῶν τοῦ σφάξαι τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ, τοῦτο πρόδηλον καὶ φανερόν, ἀλλ' ἡ ῥομφαία αὐτῶν εἰσέλθοι εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν, καὶ τὰ τόξα αὐτῶν συντριβείη, ὅτι βραχίονες ἁμαρτωλῶν συντριβήσονται, ἄνομοι δὲ ἐκδιωχθήσονται, καὶ σπέρμα ἀσεβῶν ἐξολοθρευθήσεται. τὸ γὰρ ὀλίγων καὶ δυσαριθμήτων ἐστὶ τὸ ῥίπτειν ἑαυτοὺς ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ εἰς θάνατον. διὰ τοῦτο γὰρ οἱ τῆς ἀληθείας μάρτυρες μεγάλοι καὶ ἅγιοι, καὶ τῆς τοῦ θεοῦ βασιλείας κληρονόμοι γεγόνασιν.

❧ Ἔτι τοῦτο ἐντέλλεται ὁ μωαμεθ, ἵνα οὐδεὶς τῆς ἐκείνου φατρίας ὅλως μετὰ χριστιανοῦ διαλέξηται, τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν δεδοικώς. καί τοιγε αὖθις ὁ αὐτὸς ἐν ἑτέροις τόποις ἐντέλλεται, μὴ διαλέγεσθαι λόγοις τραχέσι καὶ αὐστηροῖς τινὶ ἑτέρας αἱρέσεως, ἀλλ' ἠπίοις. οὐ γὰρ ἀνθρώπου, φησίν, ἐστὶ τὸ καταρτίζειν, ἀλλὰ μόνου θεοῦ, καὶ ἕκαστος ὑπὲρ αὐτοῦ μόνου, ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ ἑτέρου λόγον δώσει, αὐτὸς ἑαυτὸν ἀντιλέγων καὶ ἀνατρέπων. οὐ μόνον γὰρ ἐν τῷ παρόντι κεφαλαίῳ, ἀλλ' ἐν παντὶ τῷ νόμῳ αὐτοῦ ἄστατος καὶ ἄτακτος καὶ ἀνώμαλος ἀναφαίνεται, καὶ σχεδὸν ἐν πᾶσι τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γεγραμμένοις αὐτὸς ἑαυτὸν εὑρίσκεται ἀνατρέπων. ὥσπερ γὰρ μαινόμενος, καὶ μὴ γινώσκων ποῖαι εἰσὶν αἱ ὑποθέσεις καὶ τὰ δόγματα, ἅτινα ἤρξατο λέγειν, τίνα τὰ μέσα, καὶ ποῖα τὰ τέλη, οὕτω γράφων ποιεῖ, μὴ μόνον ἅπερ ἐν ἑνὶ κεφαλαίῳ γράφων, ἐν ἑτέρῳ καταλύει καὶ ἀντιλέγει, ἀλλὰ καὶ πολλάκις ἅπερ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου διαβεβαιοῦται, περὶ τὸ τέλος συγχέει τε καὶ ἀνατρέπει. μόλις γὰρ καὶ σὺν βίᾳ εἰσήχθησαν κεφαλαιωδῶς καὶ σὺν τάξει τὰ παρ' ἐκείνου λεγόμενα, ὅπως καὶ ὁ τῆς ἀντιλογίας λόγος ὁδῷ καὶ τάξει προβαίνῃ. καὶ γὰρ αὐτὸς οὗτος ὁ ἐντελλόμενος, ἵνα μὴ διαλέγωνται τισὶν ἑτέρου δόγματος ἐν λόγοις τραχέσι καὶ σκληροῖς, ἀλλ' ἠπίοις καὶ προσηνέσιν, ὡς καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλτζνισμ ἑαυτὸν ἐπαινῶν λέγει, οὐκ ἔστι τῶν ἀναγκαζόντων. ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλμπακαρᾶ, ὅπερ ἑρμηνεύεται βοῦς, οὑτωσὶ φησίν, ὅτι ἐν τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ οὐκ ἔστι βία, ὅτι τὸ ἴσον ἐξ ἀρχῆς ἤδη διώρισαι, αὐτὸς οὗτος αὖθις ἐπιλαθόμενος ἐντέλλεται λέγων, τοῖς μὴ πειθομένοις τοῖς ἡμετέροις δόγμασι, θάνατος ἔσω ἡ τιμωρία, ἢ φόρους διδότωσαν. καὶ τί βιαιότερον θανάτου, ὦ καινὲ νομοθέτα; καὶ πῶς παρὰ θεοῦ τό, κακίᾳ κακίαν ἀμείβειν; φιλοχρηματία γὰρ τὸν τοῦ φόνου θυμὸν κατεπράϋνεν. ἡ γὰρ φύσις τῶν ἀνθρώπων, μᾶλλον δὲ ὁ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς αὐτοῦ φύσεως πλάστης καὶ δημιουργὸς θεὸς οὕτως αὐτὴν κατεσκεύασεν, ὅτι μετὰ τῶν ἄλλων ἐνέθηκεν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ τό, τε ἐπιθυμητικόν, τὸ θυμικόν, καὶ τὸ λογικόν, ἵνα διὰ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ ὁρᾷ καὶ ἐφίηται τοῦ ἄκρου ἀγαθοῦ, ὅπερ ἐστὶν ὁ θεός, καὶ πάσης δικαιοσύνης καὶ ἀρετῆς, αἵτινες οἱάπερ τις κλίμαξ εἰσίν, ἀνάγουσαι ταύτην εἰς θεόν. εἰ δ' ἴσως παρατραπῇ τὸ ἐπιθυμητικὸν τοῦ ὀρθοῦ ἔρωτος, καὶ ἀντὶ τῶν δεξιῶν νεύσῃ πρὸς τὰ ἐναντία, κινηθήσεται ὁ θυμὸς κατὰ τοῦ δαίμονος, καὶ τὸν ἀνθρωπώλεθρον ὄφιν διώξας, ἔσται τῷ ἠπατηθέντι ὁδηγὸς τῆς ἀπλανοῦς καὶ εὐθείας ὁδοῦ. εἰ δὲ καὶ ὁ θυμὸς ἀργὸς μείνας καὶ ἀνενέργητος, ἢ κινηθεὶς μέν, οὐ κατὰ τοῦ ὄφεως δέ, ἀλλὰ κατὰ τοῦ ὁμοφυοῦς αὐτοῦ ἀνθρώπου, τότε τὸ λογικόν, τουτέστιν ὁ ἡγεμὼν καὶ ἄρχων νοῦς, ὥσπερ τις κριτὴς ἰσχυρὸς καὶ ἀδέκαστος ἐπιτάττει αὐτὰ κατὰ χώραν μένειν, καὶ ἕκαστον ἐν τῇ τάξει αὐτοῦ. διά τοι τοῦτο τὸ μὲν ἐπιθυμητικὸν τέθεικεν ὁ πάντων δημιουργὸς ἐν τῷ ἥπατι, ὅπερ ἐστὶν ὑπὸ τὴν καρδίαν, τὸ δὲ θυμικὸν ἐν τῇ καρδίᾳ, ἥτις ὑπέρκειται τοῦ ἥπατος, ὡς ἀρχικωτέρα. τὸ δὲ λογικὸν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ, ὅς ἐστιν ἐπάνω πάντων, ὥσπερ τις βασιλεὺς καὶ ἡγεμὼν καὶ ἄρχων καὶ ἐξουσίαν ἔχων κατὰ πάντων, μὴ μόνον τῶν κατ' αὐτὴν τῷ αὐτεξουσίῳ τιμηθείς, ἀλλὰ καὶ πάσης αἰσθητῆς φύσεως, καθὼς ἐπὶ τοῦ ἀδάμ, ἔπι τε τοῦ νῶε, καὶ τῆς ἐν τῇ παλαιᾷ τε καὶ νέᾳ δια-

θήκη τρανῶς πεφανέρωται. καὶ διὰ τοῦτο πᾶς ἄνθρωπος μετὰ τῶν παθῶν ὀφείλει χρῆσθαι τῷ θυμῷ, καὶ καθ' οἱουδήτινος πράγματος χωρίζοντος αὐτὸν τοῦ θεοῦ. ὁ δὲ μωάμεθ αὐτὴν τῶν παθῶν μετὰ τοῦ ὁμοφυοῦς ἀνθρώπου τούτῳ ἐχρήσατο, οἷα τινὶ θηρίῳ ἀπηνεστάτῳ καὶ ἀνημέρῳ, εἰ μή πως τῇ φιλοχρηματίᾳ τὸν θυμὸν, ὡς εἴρηται, καταπραΰνῃ. ὁ δ' αὐτὸς αὖθις ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἔμ, ὥσπερ τῶν πάντων ἐπιλαθόμενος, οὕτως εἴρηκεν, ὅτι τῶν λεγομένων θεὸν ἕτερον πλὴν τοῦ θεοῦ τούτου, οὐκ εἶ σὺ παιδαγωγὸς, ἢ ἐπιμελητής. ἐπεὶ διὰ τοῦτο τετήρηκεν ὁ θεὸς ἑαυτῷ. καὶ τίς ἂν ἕτερος γενήσεται ἀξιόλογος κατήγορος τοῦ μωάμεθ, ὡς αὐτὸς ἑαυτοῦ; βουλόμενος γὰρ ἀντιλέγειν τὰς γραφὰς, ἃς δικαίας καὶ ἁγίας ἐκάλεσεν, ὁ δὲ οὐ μόνον ταύτας φαίνεται ἀντιλέγων, ἀλλὰ σχεδὸν ἐν πᾶσιν αὐτὸς ἑαυτῷ ἀντιπίπτει. ἐν γὰρ τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλνεσᾶ, ὅπερ ἑρμηνεύεται γυναικῶν, οὑτωσί φησιν, εἰ μὴ παρὰ θεοῦ ἦν τὸ κορρᾶν, πολλὰς ἐναντιότητας εὑρίσκοντο ἂν ἐν αὐτῷ. μὴ δυνάμενος τοίνυν αὐτοφθαλμεῖν πρὸς τὰς γραφὰς, ἐξ ἀνάγκης καταφεύγει ἐν τῷ ψεύδει· ὡς δῆθεν ἀπὸ θεοῦ εἰσι τὰ λεγόμενα. καὶ πῶς ἀπὸ θεοῦ, ψεύδους διάκονε καὶ γεννῆτορ; ἔνθα γὰρ ψεῦδος, θεὸς οὐκ ἔστι. καὶ ὅπου θεὸς, τὸ ψεῦδος ἀπελήλαται. οὐ γὰρ ὑπομένει τὸ σκότος τὴν τοῦ φωτὸς παρουσίαν, ὡς οὐδὲ νόσος ὑγιείας ἐπιλαβούσης ἵσταται.

Ἔτι ἀρχηγὸν καὶ διδάσκαλον ἑαυτὸν εἶναι λέγων τοῦ νόμου, ὃν πρὸ τοῖς ἀνόμοις ἐξέθετο, καὶ τὸ κορρᾶν, ὃν συνεγράψατο, οὐκ ᾐσχύνετο. φησὶ γὰρ, ὅτι ὁ νῶε, ὁ ἀβραὰμ, ὁ ἰσαὰκ, ὁ ἰακὼβ, ἀλλὰ καὶ οἱ τοῦ χριστοῦ ἀπόστολοι τοῦ αὐτοῦ δόγματος ἦσαν. καὶ πῶς τοῦ αὐτοῦ δόγματος οἱ ἀπόστολοι, οἱ πρὸ σοῦ γεννηθέντες χρόνοις ἑπτακοσίοις, εἴπερ σὺ ἀρχηγὸς τοῦ δόγματος; πῶς δὲ καὶ οἱ πρὸ ἐκείνων, ὅ, τε ἀβραὰμ, καὶ ἰσαὰκ, καὶ ἰακὼβ γεννηθέντες χρόνοις; πῶς δ' αὖθις νῶε, ὁ πρὸ τούτων χρόνους τετρακοσίους; εἰ μὲν οὖν σὺ εἶ ὁ ἀρχηγὸς καὶ τῆς κακίας ἐφευρετὴς, ὅπερ ἐστὶ καὶ ἀλήθεια, ψεύδῃ λέγων εἶναι ἐκείνους τοῦ μιαροῦ τουτουὶ δόγματος. εἰ δ' ὡς λέγεις τὰ αὐτὰ κἀκείνους φρονεῖν, καὶ οὕτω ψεύδῃ ἀρχηγὸν σεαυτὸν ἀποκαλῶν. καὶ γὰρ οὐ δύναται πηγὴ ἐκ τῆς αὐτῆς καὶ μιᾶς ὀπῆς βλύζειν νᾶμα γλυκὺ καὶ πικρὸν, ἤτοι ψεῦδος καὶ ἀλήθειαν. ἀλλ' ὅπερ αὐτὸς ἀγνοῶν καταγγέλλει, τοῦτό ἐστιν ἡ ἀλήθεια, ὅτι ἡ πίστις οὐκ ἔστι τῆς βίας καὶ τῆς ἀνάγκης, ἀλλὰ τῆς προαιρέσεως καὶ θελήσεως. τὰ γὰρ σωματικὰ λέγονται τὸ βίαιον, τὰ δὲ ψυχικὰ οὐχ οὕτως. ἀλλ' ὡς αὐτεξούσιος καὶ ἐλευθέρα ἡ ψυχὴ, ὅπερ πιστεύει καὶ βούλεται, διὰ τοῦτο καὶ στέργει καὶ δέχεται. τὸ δὲ μετὰ βίας γιγνόμενον οὐκ ἔχει ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν κίνησιν, ἤτοι παρὰ τὴν ἰδίαν φύσιν. καὶ τὸ ἐστράφθαι κινούμενον, οὐκ ἔχει τὸ βέβαιον. καὶ τὸ μὴ ἔχον τὸ βέβαιον, οὐκ ἔχει τὸ μόνιμον. ἀλλ' ὁ μὲν τοῦ εὐαγγελίου νόμος ἔχει τὸ βέβαιόν τε καὶ μόνιμον, διὰ τὸ αὐτεξούσιον, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ψυχῆς θέλησιν. ὁ δυνάμενος γάρ φησιν ὁ κύριος χωρεῖν, χωρείτω. ὁ δὲ τοῦ μωάμεθ νόμος οὐκ ἔχει τὸ βέβαιον καὶ μόνιμον, διὰ τὸ μετὰ ξίφους καὶ σὺν βίᾳ πολιτεύεσθαι τοῦτον. καὶ ἐν κρίμασιν, οἷς οἶδε θεὸς, καὶ ἐπλατύνθη καὶ ἐπεκράτησεν ἡ τούτου ἀσέβεια. ἀλλ' ὥσπερ ἀπέχει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς, οὕτως ἀπέχουσιν αἱ βουλαὶ τοῦ θεοῦ ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων, καὶ τὰ τούτου διανοήματα ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων ὡσαύτως διανοημάτων. καθὼς αὐτὸς ὁ θεὸς διὰ τοῦ προφήτου ἠσαΐου τρανῶς διεσάφησε. διὰ τοῦτο σὺν τῷ θεηγόρῳ παύλῳ καὶ ἡμεῖς εἴπωμεν, ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ, ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. τίς γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίου, ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; οἶδε γὰρ κύριος εὐσεβεῖς ῥύεσθαι, ἀνόμους δὲ τηρεῖν εἰς ἡμέραν κρίσεως, κολαζομένους αἰωνίῳ πυρί. φῶς γὰρ ἀσεβῶν σβέννυται. ἔτι διὰ τοῦτο φησὶν ὁ μωάμεθ, ὡς ἐγὼ οὐκ ἦλθον τὸν νόμον διὰ θαυμάτων πιστώσασθαι, ἀλλὰ διὰ ξίφους. καὶ τοῦτο ἀληθῶς εἴρηκεν. ἡ γὰρ τῶν θαυμάτων ἐνέργεια, ἐν ἐστι τῶν τοῦ θεοῦ χαρισμάτων καὶ δωρεῶν. καὶ τίς κοινωνία κακοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ; πάντως οὐδεμία. ἀλλ' ὥσπερ τὸ κακὸν ὡς μὴ παρὰ τοῦ θεοῦ γεγονὸς οὐκ ἔχει ἰδίαν ὑπόστασιν, ἀλλὰ παρὰ τῇ ἀποπτώσει καὶ ἐλλείψει τοῦ ἀγαθοῦ κατὰ συμβεβηκὸς θεωρεῖται ἐν οἷς ἂν γένηται, οὕτω μοι νόει καὶ ἐπὶ τοῖς τοῦ μωάμεθ δόγμασιν, ὡς τῇ ἀποπτώσει καὶ ἐλλείψει τῶν τοῦ θεοῦ ἀληθῶν δογμάτων, κατὰ συμβεβηκὸς ἀναφαίνεταί τις ξένος καὶ ἀλλόκοτος νόμος, μᾶλλον δὲ ἀλλότριος πάντη τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ θεοῦ. καθόλου γάρ ἐστι τὸ κακὸν, μετὰ τοῦ εἶναι ἐστιν

ἀλογία

ἀλογία καὶ ἀταξία. ὥσπερ γὰρ τὸ κακὸν παρὰ τὴν ἀπόστασιν τοῦ ἀγαθοῦ φαίνεται, αὐτὸ δὲ καθ᾽ αὑτὸ οὐκ ἔχει ὑπόστασίν τινα, καὶ ἡ νόσος παρὰ τὴν τῆς ὑγιείας, καὶ ἡ ἀταξία παρὰ τὴν τῆς τάξεως, οὕτω καὶ ὁ τοῦ μωάμεθ νόμος παρὰ τὴν τοῦ ἀληθοῦς νόμου κατὰ συμβεβηκὸς θεωρεῖται ὑποκρινόμενος τὸ ὀρθόν. αὐτὸς δὲ καθ᾽ αὑτὸν ὅλος ἐστὶν ἀλογία καὶ ἀταξία, καὶ νόσος ψυχῆς, μᾶλλον δὲ θάνατος. κατὰ τοσοῦτο καὶ γὰρ μετέχει ὁ τοῦ μωαμεθ νόμος τοῦ ἀγαθοῦ, καθόσον δοκεῖν μόνον καλῶς ποιεῖν. οὐδεὶς γὰρ εἰς κακὸν ἀποβλέπων, ποιεῖ ἅπερ καὶ ποιεῖ. κατανοήσας τοίνυν τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν, ὑποδύεται μὲν τὸ ψεῦδος, ὑποκρίνεται δὲ θεῖον νόμον εἶναι τὰ παρ᾽ αὐτοῦ δεδογμένα. ἐπεὶ δὲ οὐκ εἶχε τὴν διὰ θαυμάτων παρὰ θεοῦ μαρτυρίαν, ὡς εἴρηται, καὶ τί λέγω τὴν τῶν θαυμάτων; ἀπὸ γὰρ τῶν χαρισμάτων καὶ δωρεῶν, ὧν εἶχον ἀπὸ θεοῦ οἱ ἀπόστολοι, τὸ ἔσχατον πάντων, καὶ τελευταῖον ἡ τῶν γλωσσῶν γνῶσις, καὶ ἔσχον καὶ ταύτην ὡς διδάσκαλοι τῆς οἰκουμένης, ἵνα ἔνθα ἂν πορεύωνται, γινώσκωσι τὴν τοῦ ἔθνους διάλεκτον κατὰ πᾶσαν ἀκρίβειαν. εἰ γὰρ οὐκ ἐγίνωσκον τὰ λεγόμενα, ἦν αὐτοῖς χρῆσις ἑρμηνέων διαφόρων εἰς δήλωσιν τῶν παρ᾽ ἀμφοτέρων λεγομένων. πῶς οὗτος ὀνομάζει ἑαυτὸν καθολικὸν, καὶ παντὸς τοῦ κόσμου διδάσκαλον, ὃς οὐ μετέσχεν ἐκ πάντων τὸ ἔσχατον; αὐτὸς γάρ φησι περὶ ἑαυτοῦ, ὡς οὐ γινώσκει ἑτέραν, ἢ τὴν τῶν ἀῤῥάβων καὶ μόνην διάλεκτον, ὥστε καὶ τὸ κοῤῥὰν ἀῤῥαβιστὶ πρὸς αὐτοῦ ἐξεδόθη, ὡς αὐτὸς οὗτος τρανῶς ὡμολόγησε. διὰ τοῦτο καὶ καταφεύγει εἰς τὴν τοῦ ξίφους ποινὴν, ἤτοι τὸν φόνον, καὶ εἰκότως. ὁ γὰρ τούτου διδάσκαλος καὶ πατὴρ, ἀνθρωποκτόνος ἦν ἐξ ἀρχῆς, καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἕστηκε. τὸ γὰρ δαίμονος κακὸν, τὸ παρὰ τὸ ἀγαθοειδῆ νοῦν ἐστὶν εἶναι. ψυχῆς δὲ, τὸ παρὰ λόγον. σώματος δὲ, τὸ παρὰ φύσιν. ἅτινα τρανῶς ἀναφαίνονται ἐν τοῖς τοῦ μωαμεθ διδάγμασιν. ἡ γὰρ ἀλογία καὶ ἀταξία, τό, τε ψεῦδος, καὶ ἡ τοῦ νοῦ ἐπισκότησις, διαῤῥήδην γινώσκεται. ἴδωμεν δὲ πῶς παρ᾽ ἐκείνου καὶ τὸ παρὰ φύσιν διδάσκεται, καὶ σκόπει ὅπως ἐστίν. ἡ φύσις οὐκ εἶδεν αὐτὴ ἑαυτὴν ἀνελεῖν, ἀλλ᾽ ἄλογος μὲν οὖσα πάντα κατὰ λόγον ποιεῖ. ὁ δὲ μωαμεθ οὑτοσί, ἅπερ τὰ ἄλογα ζῶα οὐ πράττουσι (τίς γὰρ εἶδε ζῶον τοῦ αὐτοῦ καὶ ὁμοίου γένους ἀναιρετικόν) τὸν ὁμοίως αὐτῷ χειρὶ θεοῦ πλασθέντα ἄνθρωπον, ἀφειδῶς φονεύειν ἐδίδαξεν, ὃς πάντων τῶν θηρίων θηριωδέστερος φαίνεται, καὶ ἀπηνέστερος. ὡς καὶ ἀπὸ τῶν ῥηθησομένων φανήσεται καθαρώτερον. λέγεται περὶ αὐτῶν, ὡς παραχθῆναι ποτὲ πρὸς τὸν αὐτὸν μωαμεθ, τὸν πρὸς πατρὸς θεῖον αὐτοῦ, καὶ ἐρεῖν αὐτῷ, τί μοι συμβήσεται ὦ ἀδελφιδοῦ, εἴπερ οὐκ ἀκολουθήσω τῷ ὑμετέρῳ νόμῳ; ὁ δὲ εἶπεν, οὐχ ἕτερόν τι, ἢ ἀποκτενῶ σε ὦ θεῖε. ὁ δὲ εἶπεν, οὐκ ἔνεστιν ἑτέρα τις τιμωρία; οὐδὲν ἕτερον, ἔφη. ὁ δὲ θεῖος, ἀκολουθήσω σε τοίνυν ἔφη, ἐφ᾽ οἷσπερ βούλει. γλώσσῃ δὲ μόνῃ, ἀλλ᾽ οὐ καρδίᾳ, τῷ δέει τοῦ ξίφους. ἀναγκαζόμενος δὲ καὶ ὁ μὰρ παρ᾽ αὐτοῦ, ὁ υἱὸς δηλονότι τοῦ κατεμπλαδῆ, εἶπε, κύριε, σὺ οἶδας ὅτι μόνῳ τῷ τοῦ θανάτου φόβῳ γίνομαι τοῦ δόγματος, ἀλλὰ καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἐμπιαστᾶ, καὶ αὐτὸς οὗτος εἰπὼν, ὡς τῷ φόβῳ τοῦ ξίφους καὶ τοῦ θανάτου γίνομαι τοῦ δόγματος. στέλλει ἔπειτα κρυφίως γράμματα εἰς τὴν μακκὲ χώραν, ἵνα μὴ πλανηθῶσιν, ἀλλὰ σκέψωνται ὅπως ἐκφύγωσι τὸν τοῦ ξίφους κίνδυνον. ταῦτα πάντα παρεβλήθησαν ἀπό τε τοῦ κοῤῥὰν καὶ τῶν ἑτέρων βιβλίων. οὐ μὴν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ τῆς βοὸς κεφαλαίῳ συγχωρεῖ τὰ παρὰ φύσιν θέμιτα πράττειν, ἅτινα καὶ αἰσχρόν ἐστι καὶ λέγειν. ἡ γὰρ κακία ἐφ᾽ οἷς ἂν γένηται, τοῖς πᾶσιν οἷάπερ νόσος κακὰ ἀπεργάζεται. ἡ γὰρ μίξις τῶν ἀνομοίων, ἡ τῶν φυσικῶν δυνάμεων ἐπὶ τὰ μὴ προσήκοντα κίνησίς ἐστιν. ὅπερ ἡ ἀσυμμετρία ποιεῖ. οὐκ ἦν δὲ ὁ τούτου σκοπὸς ἕτερος, ἢ ἵνα διὰ τῆς ἐνδόσεως τῶν τε κατὰ φύσιν καὶ παρὰ φύσιν ἡδονῶν, ἐπισπάσηται πρὸς ἑαυτὸν τὸ μωρὸν καὶ ἀνόητον πλῆθος, ὃ καὶ γέγονεν.

ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΜΩΑΜΕΘ

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

Η ΜΕΝ ἀλήθεια μία ἐστὶ καὶ ἁπλῆ, τὸ δὲ ψεῦδος πολυσχιδὲς καὶ ποικίλον, καὶ ὁ περιπατῶν ἐν ἀληθείᾳ ἐν τῷ φωτὶ περιπατεῖ, καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ πορεύεται, ὁ δὲ τὸ ψεῦδος ἑλόμενος ἐν τῷ σκότει περιπατεῖ, καὶ οὐκ οἶδε ποῦ ὑπάγει. διὰ τοῦτο καὶ ὁ μωάμεθ τῆς μὲν ἀληθείας καταφρονήσας, τὸ δὲ ψεῦδος ἐνδυσάμενος, οὐδὲν ὑγιὲς, οὐδὲ πρὸς σωτηρίαν ἀνθρώπου ἐδίδαξεν, ἀλλὰ τοῦτο μόνον εὑρέθη σπουδάζων, ὅπως πρὸς ἑαυτὸν τὸ πλῆθος ἐφελκύσηται. καὶ περὶ μὲν ἀρετῶν οὐκ ἐμέλησεν ὅλως αὐτῷ, οἷον ταπεινοφροσύνης, μακροθυμίας, εἰρήνης, καὶ τῆς εἰς τὸν πλησίον ἀγάπης. οὐδὲ συνεγράψατό τι χρήσιμον ἢ ἐπωφελές. ἵνα δὲ μὴ ἐλεγχθῶσιν αἱ τοιαῦται ψευδολογίαι καὶ ματαιότητες, ἀπό τε τῆς παλαιᾶς, ἀπό τε τῆς καινῆς διαθήκης, ἔστιν ὅτε καὶ ἐξ ὧν συνεγράψαντό τινες τῆς ἔξω σοφίας, μηδ' ὅλως ἔχοντα τὰ πιστὰ, διετάξατο. καίτοι γε αὐτὸς ἄκων καὶ μὴ βουλόμενος καὶ οἷον ὥσπερ ὑπὸ θείας δυνάμεως μαστιζόμενος, πολλάκις ἐδήλωσε γράφων, ὅτι αἱ τοῦ μωσέως παραδόσεις, καὶ τῶν προφητῶν, ἀλλὰ δὴ τό, τε ψαλτήριον καὶ τὸ εὐαγγέλιον ἅγιά εἰσι, καὶ ἀπὸ θεοῦ δεδομένα. ἐξαιρέτως δὲ περὶ τοῦ εὐαγγελίου διαρρήδην ἅγιον καὶ τέλειον καὶ εὐθὲς τοῦτο καλεῖ. καὶ ὑπομνήσεις θεοῦ ταῦτα καλεῖ ἐν τῷ κορρᾶν. μὴ δυνάμενος δὲ κρύψαι εἰς τέλος τὴν ἀλήθειαν, λέγει, ὅτι καὶ αὐτὸς ἐγὼ τὰ παρ' ἐκείνοις γεγραμμένα φυλάσσω, καὶ ἐνεργῶ αὐτά. καὶ ἐπεὶ δίκαια καὶ ἅγια καὶ ὀρθὰ καὶ ἀπὸ θεοῦ δεδομένα ὁμολογεῖ τήν τε παλαιὰν καὶ τὴν νέαν γραφὴν, καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ὑπόσχεσιν ποιεῖται, καὶ μὴ βουλόμενος, καὶ ταῦτα πάντα ὀφείλει στέργειν αὐτά. ὁ δὲ μνείαν περὶ τῶν ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ οὐ ποιεῖται ἀρετῶν, τῶν δυναμένων ἀνάξαι ἀπὸ γῆς τὸν ἄνθρωπον, καὶ οὐράνιον ποιῆσαι. ἀλλ' ὅπερ ἂν καὶ ἀναβῇ ἐν τῷ ἀνοήτῳ λογισμῷ, ἐκεῖνο καὶ στέργει καὶ διδάσκει. καὶ ποτὲ μὲν λέγει καὶ ὑπαγορεύει, ἵνα οὔτε τὴν παλαιὰν γραφὴν, οὔτε τὴν νέαν δέχωνται. ποτὲ δὲ, ἵνα δέχωνται αὐτὰ, ὡς καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλμαΐδᾶ, ὅπερ ἑρμηνεύεται τράπεζα, οὑτωσί φησιν.

Οτι ἡ τοῦ βιβλίου ἑταιρεία οὐδὲν ὅλως ἐστὶν, εἰ μὴ πληρώσαιεν τό τε εὐαγγέλιον καὶ τὸν νόμον. ἑταιρεία δὲ τοῦ βιβλίου λέγονται κατ' ἐκεῖνον, οἱ τοῦ μωάμεθ ἀκόλουθοι. α

Ετι μετὰ τῶν πολλῶν τερατολογιῶν αὐτοῦ λέγει καὶ τοῦτο, ὅτι εἰς ἑβδομήκοντα πρὸς ταῖς τρισὶ μοίρας, μέλλουσι σχισθῆναι οἱ τῷ νόμῳ αὐτοῦ ἀκολουθήσαντες, καὶ ἡ μὲν μία καὶ μόνη ἐκ τούτων σωθήσεται, αἱ δ' ἄλλαι πυρὶ παραδοθήσονται. τίς γοῦν ἐστιν ἀντιλογία τῶν τοιούτων μωρῶν καὶ ἀνυποστάτων λόγων; πάντως οὐδεμία. ἀλλὰ τοῦτο μόνον ἂν εἴποι τις ὁ νοῦν ἔχων, ὡς καὶ ἐκείνη ἡ μοῖρα σὺν ταῖς ἑτέραις τῷ αἰωνίῳ πυρὶ γενήσεται παρανάλωμα, εἰ μὴ τῇ ἀμωμήτῳ πίστει προσέλθοιεν. β

Ετι ὥσπερ σχεδὸν πάντοτε αὐτὸς ἑαυτὸν ἀντιλέγων εὑρίσκεται, οὕτω καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλνεσᾶ, ὅπερ ἑρμηνεύεται γυναῖκες, αὐτὸς ἑαυτὸν ἀνατρέπων ἐστί. φησὶ γὰρ, ὅτι εἰ μὴ παρὰ θεοῦ ἦν τουτὶ τὸ κορρὰν, πολλαὶ ἐναντιότητες εὑρίσκοιντο ἂν ἐν αὐτῷ. καίτοι γε μεστόν ἐστι πολλῶν ἐναντιοτήτων. φησὶ γὰρ ἐν διαφόροις τόποις, ὡς ὁ θεὸς οὐχ ὁδηγεῖ τὸν πεπλανημένον. καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς διδάσκων λέγει, προσεύχεσθε ἵνα ὁδηγῆσθε καὶ ἐξάγησθε ἐκ τοῦ σκότους εἰς τὸ φῶς, καὶ ἐκ τῆς ἀνοδίας εἰς εὐθύτητα. ἔτι περὶ αὐτοῦ φησιν, ὡς ἐγένετο ὀρφανὸς ἐν πλάνῃ, εἰδωλολάτρης γὰρ ἦν. καὶ τοιοῦτον αὐτὸν προφήτην ἐποίησεν ὁ θεὸς, ὅτε αὐτὸν μετεκαλέσατο, ὥστε ἀνελθεῖν μέχρις ἑβδόμου οὐρανοῦ, καὶ ἐντυχεῖν ἀγγέλῳ τινὶ χιλιάκις μείζονι τοῦ κόσμου, θρηνοῦντι τὰς ἑαυτοῦ ἁμαρτίας, καὶ αἰτῆσαι αὐτὸν τυχεῖν συγγνώμης δι' αὐτοῦ παρὰ τοῦ θεοῦ. γ

Ετι μετὰ τοῦ γαβριὴλ φησὶν ἀνελθεῖν εἰς τὸν θεὸν, καὶ ἐντυχεῖν ἑτέρῳ ἀγγέλῳ, μυριάκις μείζονι τοῦ κόσμου παντὸς, θρηνοῦντι καὶ αὐτῷ τὰς ἑαυτοῦ ἁμαρτίας, πεποιηκέναι τε καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ δεήσεις εἰς θεὸν, καὶ τυχεῖν καὶ αὐτὸν συγγνώμης. δ

Ετι περὶ ἑαυτοῦ φησὶν, ὡς τέλος καὶ σφραγὶς καὶ σιωπή ἐστι πάντων τῶν προφητῶν, καὶ ε

διὰ τοῦτο οὐκ ὀφείλει τὶς προφητεῦσαι μετ᾽ αὐτόν. εἰ δ᾽ οὖν, θανάτῳ ἀποθανεῖται πᾶς ὁ προφητεύσων. λέγεται δὲ μετὰ ταῦτα ἀναστῆναι τινὰ ἐν τῇ Βαβυλῶνι σόλεμ ὀνομαζόμενον, λέγοντα ἑαυτὸν εἶναι προφήτην, ἑρμηνεύεται δὲ τοῦτο κλίμαξ. καὶ παραδεχθῆναι μὲν παρὰ τῶν Βαβυλωνίων ὡς προφήτην, φονευθῆναι δὲ παρὰ τῶν σκυθῶν μετὰ τοῦ ἀκολουθήσαντος αὐτῷ πλήθους. καὶ τίς ἂν ἀπαριθμήσειε τὰ ψεύδη, τοὺς μύθους τέ καὶ ματαιολογίας, ἃς συνεγράψατο ὁ τοιοῦτος μωάμεθ; καὶ γὰρ τοσαῦτά εἰσι πολλὰ καὶ ἀναρίθμητα, καὶ γέμοντα πολυλογίας, ὡς καὶ τοὺς μεγίστους τῶν παρ᾽ αὐτοῖς διδασκάλων τῶν ἀπωλείας δογμάτων, οἵτινες ἐλφωκαὰ ὀνομάζονται, τουτέστιν ἔξοχοι, μὴ συμφωνῆσαι πρὸς ἀλλήλους ποτὲ ἐν τῇ τοῦ κορρὰν ἐξηγήσει. ἀλλ᾽ οὐδὲ συμφωνῆσαι δοκεῖ εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα. καὶ γάρ τινὲς πρόσκεινται τῷ μωάμεθ, τινὲς τῷ ἀλῇ, ἕτεροι δ᾽ ἑτέροις. εἰσὶ δὲ ὅμως καὶ αὐτοὶ πρὸς ἀλλήλους τὲ καὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἀσύμφωνοι. κατανοῶν τοίνυν τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν ἐκεῖνος ὁ ἀλιτήριος, καὶ βουλόμενος συσκιάσαι αὐτήν, οὑτωσί φησιν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλαράμ, ὅτι οὐδεὶς πλὴν τοῦ θεοῦ ἔγνω τὴν τοῦ κορρὰν ἐξήγησιν. γινώσκων γὰρ τὸ ἀνωφελὲς τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ τούτου ψεῦδος, ἔτι δὲ καὶ τὸ ἄτακτον καὶ ἀνώμαλον, καὶ ὅτι πολλῆς καὶ μεγάλης μέμψεως ἄξια συγγράφεται, εἶπε τοῦτο. οἱ δὲ σοφοὶ καὶ φρόνιμοι τοῦ γένους ἐκείνου, οἱ παιδευθέντες τὴν τῶν ἑλλήνων σοφίαν, εἰσὶ δὲ καί τινες οἱ τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὰ μωσαϊκὰ ἀναγνόντες, παντελῶς ἔχουσι κατεγνωσμένα καὶ ἀνυπόστατα, ἅπερ ὁ μωάμεθ ἐνομοθέτησε. διά τοι τοῦτο καὶ νόμος ἐτέθη παρὰ τοῖς σαρακηνοῖς, ἵνα εἴπερ τις ὅλως ἀμφιβάλλοι, ἢ λόγον ἀπορίας εἴποι εἰς τὸ κορρὰν, παρευθὺς θανάτῳ τελευτήσῃ.

ϛ Ἔτι φησὶ, μὴ ποιήσητε ἁρπαγὰς καὶ φόνους, ἢ ἐπιορκίας, ἐπεὶ ὁ θεὸς διὰ βάρους ἔχει αὐτά. εἰ δ᾽ ἴσως καὶ ποιήσητε, ὁ θεὸς οἰκτίρμων καὶ ἐλεήμων ἐστὶ, καὶ μέλλει συγχωρῆσαι αὐτά.

ζ Ἔτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλμαϊδᾶ, ὅπερ ἑρμηνεύεται τράπεζα, λέγει ὅτι οὐ λογιεῖται ὁ θεὸς ἡμῶν τὴν ἀπάτην τοῦ ὅρκου, ὑπὲρ δὲ τῆς παραβάσεως αὐτοῦ ἀρκετόν ἐστι δέκα πενήτων τροφὴ, καὶ ἔνδυμα τούτων, ἢ ἀντὶ τούτων ἑνὸς αἰχμαλώτου λύτρωσις. ὁ δ᾽ ἀπὸ τούτων μὴ δυνάμενος ποιῆσαι, τρεῖς νηστεύσει ὁ τοιοῦτος. ἔχουσι δὲ καὶ ὅρκον ἴδιον, ὅν τινα εὐκόλως οὐ παραβαίνουσιν. ἔστι δ᾽ ὅτε ἀθετοῦσι κἀκεῖνον.

η Ἔτι ὀμόσαντος τοῦ αὐτοῦ μωάμεθ μὴ συγγενέσθαι ἰακωβιτίσσῃ τινὶ, μαρία ὀνομαζομένῃ, ἐνεδίδωκεν αὐτῷ ὁ θεὸς μὴ φυλάξαι ὅπερ ὀμώμοκεν, ἀλλὰ προσελθεῖν πρὸς αὐτήν, ὡς ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλμετααρὲ, ὅπερ ἑρμηνεύεται   διαῤῥήδην φησί. μάρτυρες δέ εἰσι τῆς τοιαύτης ἐνδόσεως καὶ ἐπιορκίας οἱ ἄγγελοι, ὅ, τε μιχαὴλ καὶ ὁ γαβριήλ.

θ Ἔτι διαλεγόμενος φησὶν ὁ θεὸς μετ᾽ αὐτοῦ πολλάκις, εἶπε πρὸς αὐτόν, ὡς παιδιᾶς χάριν ἐποίησε τὸν κόσμον. καὶ σκοπείτω πᾶς ὁ νοῦν ἔχων τὰ λεγόμενα, ὅπως παντελῶς ἐνδίδωσι πᾶσαν ἐλευθερίαν, ἵνα δι᾽ αὐτοῦ τὸ πλῆθος ἕλξῃ πρὸς ἑαυτόν. καίτοι γε τοῦ κυρίου εἰπόντος, ὡς στενὴ καὶ τεθλιμμένη ἐστὶν ἡ ὁδὸς, ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωήν, πλατεῖα δὲ καὶ εὐρύχωρος τῆς ἀπωλείας. καὶ ὄντως εἰς αὐτὸν ἀνήκει, τὸ ὁδὸν ἐντολῶν σου γνῶναι οὐ βούλομαι.

ι Ἔτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ μπακαρᾶ, ὅπερ ἑρμηνεύεται δάμαλις, λέγει, ὡς οἱ ἰουδαῖοι καὶ οἱ χριστιανοὶ σωθῆναι μέλλουσιν. ἐν δὲ τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἀμρὰμ αὖθις φησίν, ὅτι οὐδεὶς δύναται σωθῆναι ἄνευ τοῦ ἐν τῷ νόμῳ τῶν ἰσμαηλιτῶν.

ια Ἔτι περὶ αὐτοῦ φησίν, ὅτι οὐ δύναταί τις εἰσελθεῖν εἰς τὸν παράδεισον. καὶ αὖθις ὁ αὐτὸς οὗτος μετὰ μικρὸν πάλιν φησίν, ὥσπερ μὴ αἰδούμενος ὅπερ εἴρηκεν, ὡς λαβὼν αὐτὸν ὁ θεὸς, εἰσήγαγεν εἰς τὸν παράδεισον, καὶ ἔδειξεν αὐτῷ ἐκεῖσε ἄνδρας τὲ καὶ γυναῖκας πολλὰς, καὶ ἤρετο πρὸς τὸν θεόν, κύριε, τί ἐστι τοῦτο; καὶ ὁ θεὸς πρὸς αὐτὸν, μὴ θαυμάσῃς, καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ μιμηταί σου εἰσί. τὸ δ᾽ ὅτι πρὸς αὐτὸν διαλεγόμενος ὁ θεός εἶπεν, ὅτι παιδιᾶς χάριν ἐποίησεν τὸν ἄνθρωπον, δυοῖν ἕνεκεν τρόποιν εἶπεν αὐτῷ ὁ μωάμεθ, τὸ μὲν ἵνα δείξῃ, ὅτι οὐκ ἔχει ὁ θεὸς περὶ πολλοῦ τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν, καὶ διὰ τοῦτο πράττειν ἕκαστον ἀδεῶς τὸ αὐτοῦ καταθύμιον. τὸ δ᾽ ἵνα ἀνατρέψῃ καὶ τὴν τοῦ σωτῆρος χριστοῦ ἔνσαρκον οἰκονομίαν. ὄντως γὰρ ὄντως τάφος ἀνεῳγμένος ὁ λάρυγξ αὐτοῦ, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ δολία. ἰὸς δὲ ἀσπίδος ὑπὸ τὰ χείλη αὐτοῦ. σκεῦος γὰρ ἀπωλείας ὤν, μάταια καὶ ψευδῆ ἐξερεύγεται ῥήματα. καὶ γὰρ ἅπερ ἂν βου-

λη-θῇ

ληθῆ πονηρὰ φθέγξασθαι, τὸν θεὸν αὐτὸν προβάλλεται λέγοντα. τινὲς γὰρ τῶν ἀνθρώπων εἰσὶ σκεύη ἐκλογῆς καὶ ἐλέους, καὶ τινὲς σκεύη ὀργῆς καὶ ἀπωλείας. διὰ τοῦτο γὰρ σκεύη καλοῦνται, διὰ τὸ δεκτικόν. ἔξωθεν γὰρ δέχεται εἴτε ἀγαθὸν εἴτε πονηρόν. οἱ μὲν γὰρ ἄγγελοι κέκτηνται τὴν γνῶσιν ἄνωθεν, οἱ δὲ ἄνθρωποι ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς καὶ τῶν ἐκτὸς συλλέγουσι τὴν ἑαυτῶν γνῶσιν, καὶ ἐκ τῶν πολλῶν ἑτεροτήτων εἰς μίαν ἀληθῆ γνῶσιν ἀνάγονται, καὶ διὰ τοῦτο σκεύη καλοῦνται. τοιγαροῦν καὶ αὐτὸς ὁ δείλαιος τὴν τοῦ διαβόλου διδασκαλίαν δεξάμενος, πάντα ἰὸν τοῖς αὐτοῦ δόγμασι μίξας, ἓν κρᾶμα ἀσεβείας, ὡς εἴρηται, κατεσκεύασε, καὶ τοὺς αὐτῷ πειθομένους ἐπότισε, καὶ τὰς αὐτῶν ψυχὰς ἀσθενεῖς ποιήσας, τῷ διαβόλῳ ὥσπερ θυσίαν προσέφερεν. ἀσθένεια γὰρ ψυχῆς ἐστιν, οὐχ ὡς ὧδε τῶν σωμάτων ἡ ἰσχνότης ἢ ἡ παχύτης εἰς τὴν οὐσίαν αὐτῶν διαβαίνουσα, ἀλλ᾽ ὧδε τὰ ὑλικὰ καὶ πρόσκαιρα ἐνδόσεις. διότι αἱ ἐνέργειαι τῆς ψυχῆς οὐκ ἔχουσι τὸ ἀμετάβλητον. μοιχεῖαι γὰρ καὶ πορνεῖαι καὶ πᾶσαι αἱ ἡδοναὶ τῷ κόσμῳ εἰσὶ προσηλωμέναι, καὶ ἡ φιλία τοῦ κόσμου τούτου ἔχθρα θεοῦ ἐστι. διατοι τοῦτο καὶ αὐτὸς τὰ πάντα καταλιπών, ταῖς ἡδοναῖς τὸ πλῆθος ἐνέδωκε. μὴ μόνον δὲ ζῶντας τοὺς ἀθλίους ἐνέδωκεν ταύταις, ἀλλὰ καὶ μετὰ θάνατον μονίμους αὐτὰς εἴρηκεν ἔσεσθαι. ὥστε καὶ τοὺς αὐτοῦ ἀκολούθους ὁ θεὸς μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν ἀμειβόμενος, ἀφροδίσια καὶ γυναῖκας ὅτι πολλὰς ἐν ἑκάστῳ, οἴκους τε περικαλλεῖς καὶ λουτρὰ καὶ παραδείσους, ἱμάτιά τε καὶ τρυφὰς, καὶ ἕτερα τούτοις ὅμοια, ὑπισχνεῖται παρέχειν, κυρίνθῳ ἀκολούθων αἱρετικῷ, καί τισι παλαιοῖς ἑτέροις. καὶ οἷον τέλος μακαριότητος τὰς ἡδονὰς ἐδίδαξεν εἶναι. ἡμεῖς γοῦν περὶ τούτου φθάσαντες εἴπομεν μερικῶς ἐν τῇ τετάρτῃ ἀπολογίᾳ. διὸ οὐκ ἔχομεν ὅλως σκοπὸν, καθολικῶς ἀντειπεῖν ταῖς τοῦ μωάμεθ ἀσεβείαις. ἐπεὶ δ᾽ ἄρτι ἔδοξεν ἡμῖν πλατυκωτέρως ταύτας ἐλέγξαι, ἤδη λέγομεν οὕτως. ὁ αὐτὸς μωάμεθ ἐν τῷ κορὰν οὑτωσί φησιν, ὅτι ὁ θεὸς ἀποκτενεῖ τὸν θάνατον, καὶ μετὰ ταῦτα ἀναστήσονται οἱ ἄνθρωποι ἀθάνατοι καὶ ἀκέραιοι. τοῦ γοῦν πράγματος οὕτως ἔχοντος, τίς χρεία τροφῶν; ἀλλ᾽ οὐδὲ τῶν ἀφροδισίων. ἐπεὶ οὐκ ἀναγκαία ἡ γέννησις. ἡ γὰρ τροφὴ διὰ τὴν συνεχῆ ἐλάττωσιν τοῦ σώματος ἐγένετο, ἵνα τὸ ἐλλεῖπον ἀναπληροῖ, καὶ ἡ μετὰ τῆς γυναικὸς τοῦ ἀνδρὸς συνουσία διὰ τὴν τεκνογονίαν συνεχωρήθη. ἐπεὶ δ᾽ ὁ αὐτὸς ὁμολογεῖ, ὅτι ἀθάνατοι ἀναστήσονται πάντες, ἄρα ματαία ἡ τροφὴ, ματαία καὶ τὰ ἀφροδίσια. εἰ δὲ τοῦτο δώσομεν, ἐξ ἀνάγκης ἐπακολουθεῖ γέννησις. καὶ γεννηθέντων ἀνθρώπων, πέφυκεν ἢ θνητοὺς εἶναι τοὺς γεννηθέντας, ἢ ἀθανάτους. καὶ εἰ μὲν θνητοί, πῶς ἐξ ἀθανάτων θνητοί, εἰ δὲ κἀκεῖνοι, καὶ οἱ ἐξ ἐκείνων γεννηθέντες ἀθάνατοι, ἰδοὺ εἰσῆξεν ἕτερον τρόπον γεννήσεως. καὶ ὁ μὲν μακάριος μωϋσῆς διεξιών, τὴν τοῦ ἀνθρώπου γέννησιν οὑτωσί φησιν, ὅτι χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς ὁ θεὸς, ἔπλασε τὸν ἀδάμ. παρ᾽ ἑαυτοῦ δὲ πνοὴν ἐνθεὶς, ἐγένετο εἰς ψυχὴν ζῶσαν. ἀπὸ δὲ τῆς τοῦ ἀδὰμ πλευρᾶς ἐποίησε τὴν εὔαν. ἐξ ἀμφοῖν δὲ τὸν σὴθ, καὶ πάντας ἀνθρώπους. θνητοὶ τυγχάνοντες, θνητοὺς καὶ ἐγέννησαν. ᾧ τινι δόγματι συνᾴδει δαβίδ, μαρτυροῦσι πάντες προφῆται, βεβαιοῖ ὁ χριστός. τὸν δὲ καινὸν τουτονὶ τῆς γεννήσεως τρόπον οὐκ οἶδ᾽ ὅθεν ὁρμηθεὶς ἔδειξεν ὁ ἀλιτήριος, εἰ μὴ ἀπὸ τῆς κοιλίας αὐτοῦ καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τοῦ διαβόλου. καὶ σκόπει τὸ ἄτοπον. εἰ μὲν ὡς ἀθάνατοι οἱ πατέρες ἀθανάτους υἱοὺς ἐγέννησαν, ἰδοὺ ἐγένετο τρόπος γεννήσεως, ὅστις οὔτε θάνατον οἶδεν, οὔτε ἀνάστασιν. εἰ δὲ ἀθάνατοι ὄντες θνητοὺς παῖδας ἐγέννησαν, πῶς ἑτέρας φύσεως παῖδας ἐγέννησαν; τὸ ὅμοιον γὰρ αὐτῇ ἡ φύσις οἶδε γεννᾶν. εἰ δὲ καὶ τοῦτο συγχωρήσομεν, πῶς ἀποκτανθέντος τοῦ θανάτου, ὥσπερ σὺ προϋπέθου, καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐνεργεῖ; βλέπεις πῶς μετὰ τῆς τῆς ἁγίας γραφῆς ἐναντιότητος, ἔχει καὶ πρὸς ἑαυτὴν ἐναντίως διόλου ἡ τοῦ μωάμεθ διδασκαλία; ὁ γὰρ αὐτὸς μίαν καὶ μόνην ἡμέραν λέγει εἶναι τῆς ἀναστάσεως. καὶ ἰδοὺ εἴπερ γεννηθῶσι θνητοί, ἀποθανοῦνται κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην. ἑτέρας δὲ ἀναστάσεως μὴ οὔσης, κἀκεῖνοι εἰς αἰῶνα θνητοί. καὶ πῶς τέλος μακαριότητος ἡ θνητότης; λοιπὸν αἱ τῶν ἁγίων ψυχαί, ἐπεὶ οὐκ εἰσὶ μετὰ τῶν σωμάτων αὐτῶν κατὰ τὸ παρὸν, ἐστέρηνται τῶν ἡδονῶν. καὶ διὰ τοῦτο ἐστέρηνται καὶ τῆς μακαριότητος κατὰ τὸν μωάμεθ λόγον, καὶ πρὸ τούτων οἱ ἄγγελοι. ἀλλ᾽ οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν. ἐματαιώθη γὰρ ἡ ἀσύνετος τούτου καρδία, καὶ φάσκων σοφὸς εἶναι αὐτὸς, πάντων μωρότερος ἀναφαίνεται. οὐκ εἰσὶ γὰρ τέλος μακαριότητος αἱ ἡδοναί, ἀλλὰ τὸ γενέσθαι ἄνθρωπον κατὰ τὸ δυνατὸν ὅμοιον θεῷ, καὶ γινώσκειν θεὸν, καὶ ἑνωθῆναι αὐτῷ, τοῦτο ὅ ἐστι τὸ ἄκρον ἀγγέλου καὶ ἀνθρώπου ἀγαθόν, καὶ ἡ ἐσχάτη εὐδαιμονία. ὁ δὲ

μωάμεθ μὴ εἰδὼς ἃ λέγει, φανερῶς ἀντιπίπτει τῇ τοῦ θεοῦ δικαιοσύνῃ. δικαιοσύνη γὰρ θεία ἐστὶν ἡ πάντα νέμουσα κατ' ἀξίαν, καὶ διασώζουσα τὰ ἀθάνατα αἰώνια, τὰ δὲ πρόσκαιρα ἔγγονα, καὶ τὰ ἑξῆς ὡς ἔχοντα τάξεως. καὶ πρῶτον μὲν δωρεῖται ταῖς ἄνω τάξεσι τὰ κατ' ἀξίαν αὐταῖς ἀνήκοντα, εἶτα ταῖς ψυχαῖς καὶ τοῖς σώμασι, καὶ μετὰ ταῦτα τῇ φύσει τὰ εἰκότα, ἤγουν συμμετρίαν καὶ κάλλος καὶ τάξιν καὶ διακόσμησιν, κατὰ τὴν ἑκάστῳ τῶν ὅλων ἐπιβάλλουσαν ἀξίαν, μὴ δέ τισι κἂν παλαιοῖς φιλοσόφοις ἀκολουθῶν, ἀνοήτοις μὲν καὶ αὐτοῖς, ἀλλ' ὅμως ψυχρόν τινα λόγον λέγουσιν, ὅτι εὐδαιμονία ἐστὶν ἡ τοῦ νοὸς γνῶσις, ἀπὸ τούτου ὡς οἶμαι πλανηθεῖσιν, ἀπὸ τοῦ ὑπολαβεῖν αὐτοὺς, ὅτι οὐκ ἔστι τι μέσον νοὸς καὶ νοήσεως. ἀγνοήσασιν ὅτι μεταξὺ τούτων ἐστὶν ὁ θεὸς, ὅς ἐστιν ἄκρον ἀγαθὸν, καὶ ἄκρον μακαριότητος καὶ εὐδαιμονίας. καθόσον γάρ τις ἐγγίζει θεῷ, κατὰ τοσοῦτον εὐδαίμων ἐστὶ, καὶ εὐκλεὴς, καὶ μακάριος. ἐμοὶ δ' ἔπεισιν ἀπορεῖν, πῶς οὐκ εἶπεν, ὡς μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἔσεσθαι φόνους καὶ ἁρπαγάς. ἐπεὶ γὰρ ἡδονῶν χάριν, καὶ ἔρωτος χρημάτων πάντες οἱ πόλεμοι γίνονται, ἔδει πάντως κἀκεῖσε τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι ὁ πλείονας ἡδονὰς εἰς ἑαυτὸν φέρων, μᾶλλον ἐστὶ ἄλλων μακαριώτερος.

ιβ Ἔτι ὁ αὐτὸς φησὶν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ σὰδ, ὅτι οἱ μὲν ἄγγελοι ἐκ πυρὸς ἐδημιουργήθησαν, ὁ δὲ ἄνθρωπος ἐκ χοός. καὶ οἷον ὥσπερ τὸ σῶμα ἐστὶν ἐκ τῆς γῆς χοϊκὸν, οὕτω καὶ τοὺς ἀγγέλους ἐκ πυρὸς ὑλικοὺς εἶναι λογίζεται. ἐκ τοῦ προφητικοῦ οἶμαι ῥητοῦ τὴν πλάνην ταύτην λαβὼν, τοῦ λέγοντος, ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα. μὴ νοήσας ὁ δείλαιος, ὅτι πνεύματα ὀνομάζονται οἱ θεῖοι νόες, διὰ τὸ ταχὺ καὶ κοῦφον καὶ ἐλαφρὸν καὶ ἀσώματον, πυρὸς δὲ φλὸξ, διὰ τὸ φωτιστικὸν καὶ δραστικὸν καὶ ὀξύῤῥοπον καὶ καθαρτικὸν, ἔστιν ὅτε καὶ ἀφανιστικὸν, ὥστε καὶ αἱ ἀνωτάτω τάξεις, αἵ τινες ἀμέσως τὰς θείας ἐλλάμψεις ὑποδέχονται, σεραφὶμ παρὰ τῶν τὰ ἑβραίων εἰδότων ἐπονομάζονται, τουτέστι πρηστῆρες καὶ θερμαίνοντες, διὰ τὸ ἀεικίνητον αὐτῶν περὶ τὰ θεῖα, καὶ ἀκατάληκτον, καὶ τὸ θερμαῖνον καὶ ὀξὺ καὶ ὑπέρζεον τῆς προσεχοῦς καὶ ἀνενδότου καὶ ἀκλινοῦς ἀεικινησίας. εἰ γὰρ τὸ ὑλικὸν τοῦτο πῦρ ἔχει μὲν φωτιστικὴν ἰδιότητα, ἔχει δὲ καὶ καθαρτικὴν ὡς εἰς τὸν χρυσὸν, φθαρτικὴν δὲ εἰς πᾶν κίβδηλον, πόσῳ μᾶλλον δύνανται ἔχειν αἱ οὐράνιαι ἱεραρχίαι, ἤτοι οἱ ἅγιοι ἄγγελοι, φωτιστικὴν μὲν καὶ καθαρτικὴν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν πρὸς τοὺς ἀξίους φωτίζεσθαι καὶ καθαίρεσθαι, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἁγίων καὶ προφητῶν, φθαρτικὴν δὲ καὶ ἀφανιστικὴν καὶ ἐλατῆρα, ὡς ἐπὶ τοῦ σενναχηρεὶμ βασιλέως ἀσσυρίων. ταῦτα τοίνυν μὴ νοήσας ὁ μάταιος, τὴν τῶν ἀγγέλων φύσιν ἐκ πυρὸς εἶναι ἐνόμισε. περὶ μέν τοι τῶν μύθων καὶ τῶν τεράτων, ὧν τερατεύεται, καὶ λέγει οὗτος μηδὲν διαφερόντων γραϊδίων κωθωνιζομένων ληρημάτων, τί χρὴ καὶ λέγειν;

ιγ Φησὶ γὰρ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ νεμελὲ, ὅπερ ἑρμηνεύεται μῦα, ὡς τοῦ σολομῶντος συναγαγόντος μεγάλην ἀγγέλων στρατιὰν, καὶ ἀνθρώπων καὶ ἀλόγων ζώων. καὶ ἀπελθόντων καὶ εὑρόντων ὥσπερ τινα μυῶν ποταμὸν, ἔφη ἡ μῦα, ὦ μύαι, ὑμεῖς εἰσέλθετε εἰς τὰς κατοικίας ὑμῶν, ἵνα μὴ διαφθείρῃ ὑμᾶς ὁ σολομὼν, καὶ τὸ στράτευμα αὐτοῦ. καὶ ἡ μῦα ὑπεμειδίασεν.

ιδ Ἔτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ῥουβεσᾶ φησὶν, ὡς τὸν σκώληκα σημῆναι τὸν τοῦ σολομῶντος θάνατον τοῖς δαίμοσιν, ἔνθα φησὶν ἡ ἐξήγησις, ὅτι ὁ σολομὼν ἐπερειδόμενος τῇ ἑαυτοῦ βακτηρίᾳ, ὑπὸ τοσαύτης ἄφνω συνεχέθη ὀδύνης, ὡς παραχρῆμα ἐκπνεῦσαι. θείῳ δὲ θαύματι οὐ κατέπεσεν. οἱ δὲ τούτῳ δουλεύοντες δαίμονες ὁρῶντες αὐτὸν ἑστῶτα οὕτως, ἐνόμιζον ζῆν. ἀνεδόθη δέ τις σκώληξ ἐκ τῆς γῆς διαφαγὼν τὴν τοιαύτην βακτηρίαν, ἧς συντριβείσης κατέπεσεν ὁ σολομών. οἱ δὲ δαίμονες δραμόντες, ἔγνωσαν αὐτὸν τεθνηκέναι, καὶ ἔκτοτε ἤρξαντο κατὰ πᾶσαν αὐτῶν τὴν δύναμιν βλάπτειν τοὺς ἀνθρώπους.

ιε Ἔτι ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν διηγήσεων αὐτὸς ὁ μωάμεθ ἀποδίδωσι τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ὁ οἶνος κεκώλυται αὐτοῖς. φησὶ γὰρ τὸν θεὸν ἐπὶ τῆς γῆς δύο ἀγγέλους ἀπεσταλκέναι, ὥστε καλῶς ἄρχειν, καὶ δικαίως κρίνειν. ἐλέγοντο δὲ οἱ ἄγγελοι, ἀρὼτ καὶ μαρώτ. ἐλθοῦσα δέ τις γυνὴ δίκην ἔχουσα, ἐκάλεσε τούτους ἐπ' ἄριστον, καὶ παρέθηκεν αὐτοῖς οἶνον, ὃν ὁ θεὸς μὴ πιεῖν αὐτοῖς ἐνετέλατο, οἵτινες καὶ μεθυσθέντες, ἐζήτησαν ταύτην ἐφ' ὕβρει ἡδ-

οὐ συνέθετο, ἀλλ' ἀνελθοῦσα εἰς τὸν οὐρανόν, εἶπε τὰ κατ' αὐτήν. ὁ δὲ θεὸς ἰδὼν ταύτην, καὶ τὴν δίκην, ἣν εἶχεν αὕτη ἀκηκοώς, πεποίηκεν ἑωσφόρον, ὡς εἶναι ταύτην ἐν τῷ οὐρανῷ μεταξὺ τῶν ἀστέρων οὕτω καλήν, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ γῇ μεταξὺ τῶν γυναικῶν. δοθείσης δὲ καὶ τοῖς ἁμαρτοῦσιν ἀγγέλοις αἱρέσεως, ὅπου βούλοιντο κολασθῆναι, ἐνταῦθα, ἢ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, ἑλομένων αὐτῶν ἐν τῷ παρόντι μᾶλλον τιμωρηθῆναι, ἐξήρτησε τούτους ἐν τῷ τῆς Βαβυλῶνος φρέατι τῶν ποδῶν διὰ ἁλύσεως σιδηρᾶς, μέχρι τῆς ἐν τῇ κρίσεως ἡμέρας.

ις Ἔτι φησίν, ὅτι ὁ κτιστὸς οὗτος οὐρανὸς γέγονεν ἐκ καπνοῦ. ὡς ἔοικε γάρ, ὅτι ἕτερόν τινα οὐρανὸν ἄκτιστον συνοῖδεν ὁ νέος οὗτος νομοθέτης, ὃν οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων ἐγνώρισέ ποτε. καὶ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τούτου, καλεῖ τὸν παρόντα κτιστόν, ὡς ἀπὸ τῆς ἀναθυμιάσεως φησὶ τῆς θαλάσσης γινομένου τοῦ τοιούτου καπνοῦ. ἡ δὲ θάλασσα ἐκεῖνος ὄρους κὰφ ὀνομαζομένου, ὅπερ ὄρος ζώννυσιν ὅλην τὴν οἰκουμένην, καὶ αὐτέχειν ποιεῖ τὸν οὐρανόν.

ιζ Ἔτι τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην ἴσα φωτὸς καὶ δυνάμεως φησὶ γενέσθαι, καὶ μηδεμίαν διάκρισιν εἶναι μεταξὺ νυκτὸς καὶ ἡμέρας. ἀλλὰ πετομένου ποτὲ τοῦ γαβριὴλ συμβῆναι τὸ πτερὸν αὐτοῦ ἐγγίσαι τῇ σελήνῃ, καὶ τούτου ἕνεκα σκοτισθῆναι.

ιη Ἔτι φησίν, ὡς προσκληθέντα τὸν αὐτὸν μωάμεθ παρὰ τοῦ γαβριὴλ ἀνελθεῖν εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ τοῦ θεοῦ θέντος τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ μωάμεθ, τοσαύτης ψύξεως αἴσθησιν λαβεῖν αὐτόν, ὡς διελθεῖν ταύτην μέχρι καὶ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ. καὶ ὅτι μὲν τοῦτο πλάσμα ἐκείνου ἐστί, τοῦτο πρόδηλον. ἀλλ' ὅμως τοῖς ἀνθρωπομορφίταις ἑπόμενος, ταῦτα λέγει, τοῖς λέγουσι τὸν θεὸν σωματικόν, ἀγνοῶν ὁ δείλαιος, τό, ὑπέλαβες ἀνομίαν, ὅτι ἔσομαί σοι ὅμοιος.

ιθ Ἔτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ σαδ ὁ αὐτὸς μωάμεθ φησίν, ὅτι ἄγγελοι ὄντες οἱ δαίμονες, καὶ προσταχθέντες παρὰ θεοῦ προσκυνῆσαι τὸν ἀδάμ, οὐκ ἠθέλησαν ποιῆσαι τοῦτο, καθὼς καὶ πάντες οἱ ἄγγελοι προσεκύνησαν αὐτόν, καὶ διὰ τοῦτο ἐγένοντο δαίμονες. ἰδία δὲ δόξα ἐστὶν αὕτη τούτου τοῦ ἀσεβοῦς.

κ Ἔτι φησὶν ὁ αὐτός, ὡς ἐκ τῆς τοῦ ἐλέφαντος κόπρου γεγενῆσθαι τὸν χοῖρον, ἐκ δὲ τῆς κόπρου τοῦ χοίρου, τὸν μῦν τὴν δὲ γαλῆν ἐκ τοῦ μετώπου τοῦ λέοντος. ἡ δὲ αἰτία ἐστὶν αὕτη. ὄντος τοῦ νῶε ἐν τῇ κιβωτῷ μετὰ τῶν υἱῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ζώων, ὁπόταν πρὸς ἀπόπατον ἐχώρουν, ἐκλίνετο ἡ κιβωτός, καὶ μάλιστα ὁπόταν ὁ ἐλέφας ἐπίει. διὰ γοῦν τὸ λίαν φοβεῖσθαι, ἠρώτησεν ὁ νῶε τὸν θεόν, ὃς ἔφη, ἀπελθὼν προσκύνησον τὸν πρωκτὸν αὐτοῦ πρὸς τὴν ὀπήν, ἐξ ἧς πρόεισιν ἡ κόπρος. οὗ γεγονότος, ἅμα τε ἐξῄει ἡ κόπρος, καὶ σὺν αὐτῇ χοῖρος μέγας. τοῦ γοῦν ῥίγχει τὰς κόπρους ὀρύσσοντος, ὁ μῦς ἐγεννήθη, καὶ ἤρξατο ἐσθίειν τὰς σανίδας τῆς κιβωτοῦ. καὶ τότε μάλιστα ἐφοβήθησαν. ἐπερωτήσαντος δ' αὖθις τοῦ νῶε τὸν κύριον ὑπὲρ τούτου, ἐπατάχθη ὁ λέων ἐν τῷ μετώπῳ, καὶ ἐξῆλθε γαλῆ ἐκ τῶν μυκτήρων αὐτοῦ. ταύτην γὰρ τὴν αἰτίαν εἶναι φησί, δι' ἧς τὰ χοίρεια κρέα ἀκάθαρτα λογίζονται παρ' αὐτοῖς.

κα Ἔτι φησίν, ὅτι ὁ θεὸς πρὸς τῷ τέλει τοῦ κόσμου ἀποκτενεῖ πᾶσαν φύσιν ἀγγέλων τε καὶ ἀνθρώπων, καὶ οὐχ ὑπολειφθήσεται ζῶν, πλὴν τοῦ θεοῦ, καὶ τοῦ θανάτου, ὅς ἐστιν ἄγγελός τις λεγόμενος ἀζριήλ. καὶ τότε ἐντελεῖται κύριος τῷ ἀζριὴλ ἀποκτεῖναι ἑαυτόν. οὗ γεγονότος, φωνήσει κύριος φωνῇ μεγάλῃ, καὶ ἐρεῖ, ποῦ εἰσὶν οἱ σατράπαι τοῦ κόσμου, καὶ οἱ ἄρχοντες; καὶ μετὰ ταῦτα ἀναστήσει πάντας. τί γοῦν ἐρεῖ τις ὅλως ὁ νοῦν ἔχων, ἕνεκεν τῶν τοσούτων φλυαριῶν; οὐδὲν ἕτερον, ὡς ἔμοιγε δοκεῖ, ἢ αὐτῷ τῷ μωάμεθ χρήσασθαι μάρτυρι, ὃς συνεγράψατο, ὥς φησι βιβλίον, δυοκαίδεκα χιλιάδας λόγους ἔχον θαυμαστούς. παρὰ δὲ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ παρακληθεὶς διδάξαι τοῦτο αὐτοῖς, ἔφη πρὸς αὐτούς, ὡς ἀπὸ τούτων οἱ μὲν τρισχίλιοι εἰσὶν ἀληθεῖς, οἱ δὲ ἕτεροι ψευδεῖς.

κβ Ὥστε καί τινες εἴπερ ἐντύχωσι μετά τινων ἰσμαηλιτῶν, καὶ ἀναφανῇ ψευδὲς τὸ παρ' ἐκείνων λεγόμενον, ἀδεῶς λέγουσιν, ὅτι ἀπὸ τῶν ψευδῶν λόγων ἐστίν, ὧν συνεγράψατο ὁ μωάμεθ, οὐ μὴν ἀπὸ τῶν ἀληθινῶν. καὶ ἴσως εἴπερ ἦν μιμησάμενος τὸν λουκιανὸν ἕλληνα, ἔλεγε καὶ αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι μία καὶ μόνη ἐστὶν ἀλήθεια, ὅτι μία καὶ μόνη ἐστὶν ἀλήθεια, τό, ὅσα δηλονότι εἰσὶ γεγραμμένα ἐν τῷ κορράν, τὰ πάντα ψεῦδός εἰσιν, ἴσως ἂν εἴχομεν συγγνώμην τὰ ἐν αὐ-

τῶν γεγραμμένα, ὥσπερ ἐκεῖνος ὀνομάζει ἀσεβούμενος ἀληθῆ διηγήματα, ἅπερ λέγει ψευδῶς. ἐν γὰρ τῇ ἀρχῇ τοῦ βιβλίου αὐτοῦ τοῦτο φησὶ πρῶτον, ὅτι μίαν ἀλήθειαν μέλλω εἰπεῖν, ὡς ὅσα εἰσὶ γεγραμμένα, τὰ πάντα εἰσὶ ψευδῆ. καὶ μετὰ ταῦτα γράφει, ὅσα πρὸς γέλωτα παιδιᾶς χάριν. τὸ δ᾽ ἵνα μετὰ τοσαύτης ἀναιδείας διδάσκῃ οὕτως τὸ ψεῦδος, μήτε θεὸν φοβούμενος, μήτ᾽ ἐντρεπόμενος ἀνθρώπους, ποίας ἂν συγγνώμης τύχοι ὁ δείλαιος.

κγ Ἔτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ κεραμὰρ, ὅπερ ἑρμηνεύεται σελήνη, λέγεται, ὡς ἰδόντες οἱ τοῦ μωάμεθ ἀκόλουθοι τὴν σελήνην ἐγγίζουσαν τῇ συνόδῳ, εἶπον πρὸς αὐτὸν, δεῖξον ἡμῖν τέρας τι. καὶ τότ᾽ ἐκεῖνος τοῖς δυσὶν αὐτοῦ δακτύλοις ἔνευσε τὴν σελήνην. οὗ γεγονότος εἰς δύο μέρη διερράγη αὕτη. καὶ θάτερον μὲν τῶν τμημάτων ἔπεσεν ἔνθα τὸ ὄρος τὸ ἑλικαῖς, τὸ κείμενον ἐκ τοῦ ἑνὸς μέρους τῆς πόλεως μακκὲ, τὸ δ᾽ ἕτερον ἔνθα τὸ ἕτερον ὄρος τὸ καλούμενον ἐρυθρὸν, τὸ διακείμενον ἐν τῷ ἑτέρῳ μέρει τῆς αὐτῆς πόλεως. οὕτω τοίνυν ἡ σελήνη διατμηθεῖσα, εἰσῆλθεν εἰς τὸν χιτῶνα τοῦ μαχούμετ, καὶ αὐτὸς ταύτην σῶαν ἀποκατέστησεν αὖθις. τίς γοῦν ἀντιλογία ἐστὶν εἰς τοιούτους μύθους καὶ πλάσματα; ὅμως πᾶς τις ὁ ζητῶν τὴν ἀλήθειαν, γνώτω ὅτι τὰ θαύματα οὐ κατ᾽ ἐπίδειξιν γίνονται, ἀλλὰ τὰ μὲν ἐγίνοντο δι᾽ ὠφέλειαν ψυχικὴν, ὡς ἔνθα τοῦ χριστοῦ καὶ τοῦ ναθαναὴλ. ὁ γὰρ ναθαναὴλ ἀκούσας τὰ παρ᾽ αὐτοῦ πεπραγμένα, καὶ τὰ ἀπόρρητα τῆς καρδίας αὐτοῦ, ἐπέγνω τὸν οἰκεῖον δεσπότην, καὶ ὡμολόγησε θεοῦ υἱὸν τὸν χριστὸν, καὶ διδάσκαλον τοῦ ἰσραὴλ, τουτέστι θεόν τε καὶ ἄνθρωπον. τὰ δὲ γίνονται δι᾽ ὠφέλειαν σώματος, ὡς τὰ παρὰ τοῦ χριστοῦ ἰάματα πλήθη τῶν ἀσθενούντων, καὶ ἡ βρῶσις τῶν ἄρτων. τὰ δὲ διὰ τὸ συναμφότερον, τῆς τε ψυχῆς καὶ σώματος, ὡς ἐν τῷ παραλυτῷ, ᾧ τινι ἀφείθησαν πρῶτον αἱ ἁμαρτίαι, καὶ εἰς πίστωσιν τῆς τῶν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως, παρηκολούθησε καὶ ἡ θεραπεία τοῦ παραλελυμένου σώματος. ἀλλὰ δὴ καὶ ἔνθα τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ. μετὰ γὰρ τὴν τῶν ὀφθαλμῶν ἴασιν, ἔγνω καὶ αὐτὸς τὸν ἴδιον πλάστην καὶ δημιουργὸν, καὶ προσεκύνησεν αὐτόν. τὰ δὲ τῶν θαυμάτων ἐγίνοντο διὰ χρῆσιν, ὡς ἔνθα τοῦ μωϋσέως ἔν τε τῇ αἰγύπτῳ, καὶ τῇ ἐρήμῳ. ἀλλὰ καὶ ἔνθα τοῦ ναυῆ ἰησοῦ, στήσαντος τὸν ἥλιον ἐν τῷ πολέμῳ, καὶ τῶν ἱερέων ἐν τῇ ἱεριχῷ. ἡ δὲ τῆς σελήνης τερατεία τίνος χάριν ἐγένετο; πάντως δι᾽ οὐδεμίαν ὠφέλειαν καὶ χρῆσιν, ἀλλ᾽ ἵνα μόνον εἴπωσιν οἱ τοῦ μωάμεθ ἀκόλουθοι, ὅπερ ἂν ἀναβῇ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν, καὶ λοιπὸν μάταια καὶ ψευδῆ τὰ παρ᾽ ἐκείνων λεγόμενα. ἓν μόνον φαίνονται καλῶς ποιοῦντες, ὅτι ἔθεντο σκοπὸν ψεύδεσθαι, καὶ ἰδοὺ διαπαντὸς ψεύδονται. αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ εἰπὼν, ὅτι οὐκ ἦλθον διὰ θαυμάτων δοῦναι τὸν νόμον, ἀλλὰ διὰ ξίφους. καὶ εἰ τοῦτο ἐστὶν ἀλήθεια, πῶς ἐνήργησε τὸ τῆς σελήνης τοιοῦτον ἐξαίσιον θαῦμα; ὥστε πάντα μάταια, ὥσπερ εἴρηται, καὶ ψευδῆ τὰ παρ᾽ ἐκείνων λεγόμενα. πονηρίᾳ γὰρ συζῶντες, τῇ ἀγνωσίᾳ δουλεύουσιν. ἡ γὰρ γνῶσις οὐκ ἔστιν ἄγνοια, ὡς οὐδὲ τὸ φῶς σκότος. πονηρία δ᾽ ἀγνωσίαν οἶδε γεννᾶν.

κδ Ἔτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλεζὰπ οὕτω φησὶν, ὅτι ὁ θεὸς καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ διαπαντὸς εὔχονται ὑπὲρ τοῦ μωάμεθ, καὶ τῶν ὁμοφρόνων αὐτοῦ. τί λέγεις ἄνθρωπε; ὁ θεὸς εὔχεται ὑπὲρ τῆς ἑτέρων σωτηρίας; καὶ εἰ εὔχεται, ἢ πρὸς ἑαυτὸν εὔχεται παρακαλῶν, ἢ πρὸς ἕτερον. καὶ εἰ μὲν πρὸς ἑαυτὸν, ἄτοπον μὲν τὸ λεγόμενον. ὅμως δὲ, τίς χρεία εὐχῆς, καὶ οὐ ποιεῖ τὸ ἴδιον θέλημα. εἰ δὲ πρὸς ἕτερον εὐχόμενος παρακαλεῖ, ὡς ἔοικεν, ἕτερον θεὸν μείζονα τούτου παρακαλῶν εὑρίσκεται. χωρὶς γὰρ πάσης ἀντιλογίας τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. καὶ ἰδοὺ κατὰ σὲ μωάμεθ δύο θεοί εἰσιν, ὁ μὲν μείζων, ὁ δὲ ἐλάττων. καὶ ὁ μὲν παρακαλῶν ἀναφαίνεται, ὁ δὲ δεχόμενος τὴν ἐκείνου παράκλησιν. καὶ σὺ αὐτὸς τὸν θεὸν τὸν ποιήσαντα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, αὐτὸν ὁμολογεῖς θεὸν, καὶ αὐτὸν σέβῃ προσκυνῶν, ὅν τινα λέγεις εὐχόμενον ὑπὲρ σοῦ. τίνα δ᾽ ἕτερον εἰσάγεις θεὸν, προσδεχόμενον τὰς τοῦ οὐρανοῦ καὶ γῆς ποιητοῦ εὐχάς; οὐκ οἶδα ποῖος ἐστὶν οὗτος ὁ θεός. ἐγὼ δὲ συνᾴδων τῷ μεγάλῳ μωσῇ λέγω, ὅτι θεοί οἱ μὴ ποιήσαντες τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἀπολέσθωσαν. ἀλλ᾽ ἐροῦσιν ἴσως οἱ τοῦ μωάμεθ ὁμόφρονες, ὅτι καὶ πῶς ὑμεῖς οἱ χριστιανοὶ λέγετε τὸν χριστὸν, ὃν ὡς θεὸν προσκυνεῖτε, ὅτι ηὔχετο ὑπὲρ τῶν σταυρούντων αὐτόν; ἐν ᾧ γὰρ ἐγκλήματι ἡμᾶς ἐγκαλεῖτε, ἐν αὐτῷ καὶ μὴ βουλόμενοι εὑρίσκεσθε καὶ ὑμεῖς ἁλισκόμενοι. εἰ μὲν γὰρ θεός ἐστιν ὁ χριστὸς, ὡς ὑμεῖς λέγετε, πῶς οὐ κατ᾽ ἐξουσίαν ἀφίησι τὰ τῶν σταυρούντων ἐγκλήματα; εἰ δ᾽ οὐκ ἔστι θεὸς, πῶς ὡς θεὸν προσκυνεῖτε αὐτόν; εἰ δὲ θεὸς μέν ἐστιν οὗτος, εὑρίσκεται δὲ παρακαλῶν, ὡς ἔοικε, καὶ αὐτὸς ἑτέρου θεοῦ δέεται μείζονος αὐτοῦ. ἰδοὺ γοῦν

καὶ

καὶ περὶ σε μείζων θεὸς καὶ ἐλάττων. ἀκουέτωσαν τοίνυν συνετῶς οἱ τὴν ἀπιστίαν ταύτην εἰς μέ
σον φέροντες. τοῖς ἀποστόλοις ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ οὕτως εὑρίσκεται λέγων, ἐπὶ τῆς μω-
σέως καθέδρας ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι. πάντα οὖν ὅσα ὑμῖν εἴπωσι τηρεῖν,
τηρεῖτε καὶ ποιεῖτε, κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε. λέγουσι γὰρ καὶ οὐ ποιοῦσι. τί δηλοῦντος τοῦ λό
γου; οὐδὲν ἕτερον, ἢ ὅτι ὀνόματι μὲν μόνῳ εὑρίσκονται διδάσκαλοι, οἵ τε φαρισαῖοι καὶ οἱ γραμ
ματεῖς, ἔργῳ δὲ οὐδαμῶς. ὁ δὲ χριστὸς ἔργῳ τὰς ἀρετὰς ἐδίδασκε. καὶ ποτὲ μὲν φαίνεται πρῶ-
τον ποιῶν, εἶτα διδάσκων. ποτὲ δὲ πράττων, καὶ ἀσκῶν σιωπήν, ὅπερ καὶ αὐτὸ δὴ τὸ σιωπᾶν,
ἑτέρα τις διδασκαλία ἦν. καὶ ποτὲ μὲν ἔλεγεν, ὅτι λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν
ἀνθρώπων, ἵνα ἴδωσι τὰ καλὰ ὑμῶν ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.
ποτὲ δέ, ὅτι μὴ γνώτω ἡ ἀριστερὰ τῆς δεξιᾶς τὸ ἔργον. μετὰ γὰρ τὸ διδάξαι καὶ εἰπεῖν, ὅτι ἐ-
άν τις σε ἀγγαρεύσῃ μίλιον ἕν, ὕπαγε μετ' αὐτοῦ δύο. καὶ τῷ βουλομένῳ ἆραι σου τὸν χιτῶνα,
ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον, καὶ τῷ ῥαπίσαντί σε ἐπὶ τὴν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἑτέραν.
καὶ τἆλλα πάντα, ἅπερ διὰ τὸ πλῆθος παρίημι. τότε εἶπεν αὐτοῖς, ὅτι ἐὰν ἀγαπᾶτε τοὺς φί-
λους [illegible], ποία ὑμῖν χάρις ἐστί; καὶ ἐὰν δανείζητε παρ' ὧν ἐλπίζετε ἀπολαβεῖν, ποία ὑμῖν χά
ρις ἐστίν; ἀλλὰ δανείζετε παρ' ὧν μὴ ἐλπίζετε ἀπολαβεῖν, καὶ ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καὶ εὔ
χεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς. ἐπεὶ γοῦν τὰ μὲν ἄλλα πάντα πράττων ἐδίδασκε, καὶ
αἱ πράξεις ἐκήρυττον τὴν ἀλήθειαν. τὸ δ' ἀγαπᾶν τοὺς ἐχθρούς, λόγῳ μὲν ἐδίδασκεν, ἡ δὲ
πρᾶξις εὑρίσκετο ἔτι ἐν τῷ κρυπτῷ, καὶ καταφανὴς οὐκ ἐγένετο. ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους, ηὔ-
χετο ὑπὲρ τῶν σταυρωσάντων αὐτόν, καὶ ἡ εἰς τοὺς ἐχθροὺς ἔνδοξον ἀγάπη, ἤδη εἰς φῶς προελήλυ
θε. καὶ ὁ μὲν μακάριος λουκᾶς οὑτωσί φησι τῷ βασιλεῖ θεοφίλῳ, τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποιη
σάμην, τουτέστι τὸ εὐαγγέλιον, περὶ πάντων ὧν ἤρξατο ὁ ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν, πάν
τως οὐδὲν ἕτερον, ἢ ἐκβάλλων τὸν κύριον ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῶν ματαίων διδασκάλων, τῶν τε
φαρισαίων καὶ γραμματέων, καὶ δεικνύων αὐτὸν ὄντως ἀληθῆ διδάσκαλον, λέγοντα καὶ
πράττοντα, καὶ πράττοντα καὶ διδάσκοντα. ηὔξατο μὲν οὖν ὁ χριστὸς ὑπὲρ τῶν σταυρωσάντων αὐ
τόν, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος. οὐχ ὡς θεὸς γὰρ ἄνευ σώματος ἦν ἐπὶ τῆς γῆς, οὐδ' ἄνθρωπος ψι-
λός, ὡς ὁ νεστόριος καὶ ὑμεῖς λέγετε, ἀλλὰ θεός τε καὶ ἄνθρωπος. καὶ ποτὲ μὲν ἔπραττεν ὡς θεός,
ὡς ὅταν ἔλεγε, θέλω, καθαρίσθητι. καί, ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου. ποτὲ δ' ὡς θεὸς καὶ ἄν-
θρωπος, ὡς ὅταν ἥψατο τοῦ τυφλοῦ, καὶ ἰάθη. καὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἑκατοντάρχου. καὶ διὰ μὲν τῆς
ἁφῆς ἐδείκνυεν ὅτι ἄνθρωπός ἐστι. διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, ὅτι σοὶ λέγω, ἀνέβλεψον, καὶ ἐγέρθητι, ἐδεί
κνυε τὴν αὐτοῦ θεότητα. ποτὲ δὲ ἐδείκνυε μόνην τὴν αὐτοῦ ἀνθρωπότητα, ὡς ὅτε ἐπείνασε, καὶ
ἐκοπίασε, καὶ ἔκλαυσεν ἐπὶ τοῦ λαζάρου. τέλειος θεὸς γὰρ ἦν, καὶ τέλειος ἄνθρωπος. καὶ ὡς μὲν θεὸς
ἔπραττε κατ' ἐξουσίαν, ὡς ἐβούλετό τε καὶ ἤθελεν, ὡς δ' ἄνθρωπος πάντα τὰ ἀνθρώπινα. ἄνευ
γὰρ ἁμαρτίας ἦν, ἥντινα οὐκ ἔγνω ἡ ἁγία αὐτοῦ ψυχή, καὶ ἄνευ ἀρρωστίας ἥτις οὐ προσέψαυσε τοῦ
ἁγίου ἐκείνου σώματος, ἅπαντα τὰ ἀνθρώπινα ἀνελάβετο. καὶ ὥσπερ οὐκ ἦν ἴχνος ἁμαρτίας
ἐν τῇ ἁγίᾳ τοῦ κυρίου ψυχῇ, οὕτως οὐδ' ἀρρωστία ἐν τῷ ἁγίῳ ἐκείνου σώματι. ἀταξία γὰρ καὶ ἀπό
πτωσις ἀγαθοῦ ἐστὶν ἡ ἁμαρτία. καὶ ἀταξία χυμῶν καὶ ἀπόπτωσις ὑγείας ἐστὶν ἡ ἀρρωστία. καὶ
πῶς ἔμελλε φανῆναι εἶδος ἀταξίας καὶ ἀρρωστίας ἐν τῷ σώματι τοῦ δημιουργοῦ τῆς τάξεως, τοῦ
ἰωμένου πᾶσαν νόσον, καὶ πᾶσαν μαλακίαν; ἐπεὶ γοῦν, ὡς εἴρηται, θεὸς ἦν καὶ ἄνθρωπος, ηὔξα-
το μὲν ἀνθρωπίνως, ἐπεὶ ὁ καιρὸς τῆς φανερώσεως τῆς ἐνδόξου ἀγάπης ἐληλύθει. αὐτὸς γὰρ
ἐστὶν ὁ εἰπών, ὅτι μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τις θῇ ὑπὲρ τῶν φί-
λων αὐτοῦ, τουτέστι τὴν ζωήν. ὁ δὲ μὴ μόνον ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ ἔδωκε τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν εἰς
θάνατον, ἀλλ' οὐδὲν ἔλαττον ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, τῶν σταυρωσάντων αὐτὸν λέγω, καὶ πάντων
τῶν ἰουδαίων. ἐπεί γε μὴν καὶ παντὸς τοῦ κόσμου, ὡς οἱ προφῆται ἐκήρυξαν, καὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἐ-
δίδαξε, καὶ ἡ ἀλήθεια λαμπροτέρα ἡλίου ἐξέλαμψεν. ὥσπερ γάρ τις λίθος ἀκοντισθεὶς εὑ-
ρὼν ὁ τοιοῦτος ἀντιτυπίαν, καὶ διὰ τοῦτο ἐπανεστράφη αὖθις ἐπὶ τὸν πέμψαντα, οὕτω καὶ ἡ τοῦ σωτῆ
ρος προσευχή, τὰς τῶν ἀθλίων ἐκείνων καὶ ἀθέων ψυχάς, σκληροτέρας εὑροῦσα σιδήρου, ἐπὶ
τὸν πέμψαντα ἐπανεστράφη. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ δαβὶδ προφητεύων ἔλεγεν, ἀναστάντες μοι
μάρτυρες ἄδικοι, ἃ οὐκ ἐγίνωσκον ἠρώτων με. ἀνταπεδίδοσάν μοι πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν,

καὶ ἀτεκνίαν τῇ ψυχῇ μου. ἐγὼ δὲ ἐν τῷ αὐτοὺς παρενοχλεῖν μοι ἐνεδυόμην σάκκον, καὶ ἐτα-
πείνουν ἐν νηστείᾳ τὴν ψυχήν μου, καὶ ἡ προσευχή μου εἰς τὸν κόλπον μου ἀποστραφήσεται. ἰδοὺ πάλ-
λιν ἐπανεστράφη ἡ τοῦ χριστοῦ προσευχὴ πρὸς αὐτόν. διατί; διότι οὐχ εὗρε τόπον μετανοίας εἰς
τὰς τῶν σταυρωσάντων ψυχάς. εἰ γὰρ εὑρίσκετο μετάνοια ἐν ἐκείνοις, ἡ ἁμαρτία αὐτῶν ἐλύετο
ἄν, ὥσπερ εἰ οὐκ ἐγένετο. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ χριστὸς πέμπων τοὺς μαθητὰς ἐπὶ τὸ κήρυγμα, οὕτω
φησίν, εἰσερχόμενοι εἰς οἰκίαν, ἀσπάσασθε αὐτήν. καὶ ἐὰν μὲν ᾖ ἡ οἰκία ἀξία, ἐλθέτω ἡ εἰρήνη
ὑμῶν ἐπ' αὐτήν, ἐὰν δὲ μὴ ᾖ ἀξία, ἡ εἰρήνη ὑμῶν πρὸς ὑμᾶς ἐπαναστραφήτω. καὶ ὃς ἐὰν μὴ δέ-
ξηται ὑμᾶς, μηδὲ ἀκούσῃ τοὺς λόγους ὑμῶν, ἐξερχόμενοι τῆς οἰκίας ἢ τῆς πόλεως ἐκείνης, ἐκτι-
νάξατε τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν ὑμῶν εἰς μαρτύριον αὐτοῖς. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀνεκτότερον
ἔσται γῇ σοδόμων καὶ γομόρρας ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ. καὶ ἰδοὺ μὴ μόνον τῆς εἰρή-
νης ἐστερήθησαν, ὡς καὶ τῆς εὐχῆς, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν σοδομιτῶν κατετάγησαν. βλέπεις ὅπως
τὰ περὶ τοῦ χριστοῦ ἄνωθεν, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν προφητῶν εἰσὶ γεγραμμένα, ἅπερ καὶ διὰ τὸ πολὺ
τῆς γραφῆς παραιτούμεθα. εἰ γάρ ἐστι τις ὁ ζητῶν τὴν ἀλήθειαν, εὑρήσει ταύτην. παραδειγμα-
τικῶς δὲ λέγω. οὐδὲ γὰρ ἄτοπόν ἐστιν ἐξ ἀμυδρῶν εἰκόνων ἐπὶ τὸ πάντων αἴτιον ἀναβῆναι.
ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς ἕλλησι τινὲς ἐπὶ τοῖς ἀνδριάσιν, οὕς τινας καὶ ἑρμᾶς ἐκάλουν, εἰς ἐκείνους
καὶ γὰρ ὅσον κατὰ μὲν τὸ φαινόμενον ἔξωθεν παντελῶς ἦν ἄκοσμον καὶ ἀκαλές, ἀνοιγέντων
δὲ τῶν ἀνδριάντων, τὰ ἐκείνων σεβάσματα καὶ ἀγάλματα εὑρίσκοντο περικαλλῆ, οὕτω
μοι νόει καὶ ἐπὶ τοῦ χριστοῦ, τὰ μὲν ἐκτὸς λεγόμενα καὶ φαινόμενα, ἔστιν ὅτε σμικρὰ δοκοῦσι
καὶ εὐτελῆ, τὰ δ' ἔνδον νοούμενα μεγάλα καὶ ὑπὲρ φύσιν. ἀλλ' οὐδὲ τοῦτό ἐστιν ἀρκετὸν
τὸ παράδειγμα. ὁ γὰρ ζητῶν, ὡς εἴρηται, τὴν ἀλήθειαν, οὐ μόνον τὰ ἔνδον καὶ νοούμενα
ἔργα τοῦ χριστοῦ εὑρίσκει μεγάλα καὶ ὑπερφυᾶ καὶ ἐξαίσια, καὶ ὡς θεοῦ ἄξια, ἀλλὰ καὶ τὰ
τούτου ἀνθρώπινα ὑπὲρ πᾶσαν γνῶσιν καὶ νόησιν ἀγγέλων τε καὶ ἀνθρώπων. καὶ ὥσπερ
ἀπὸ τῶν φαινομένων κτισμάτων οὐρανοῦ τε καὶ γῆς καὶ τῶν ἑτέρων, ὁ δημιουργὸς θεὸς
ἀναφαίνεται, καὶ γὰρ ἴδιόν ἐστι τοῦτο θεοῦ, τὸ μὴ ὁρᾶσθαι μέν, ἀπὸ δὲ τῶν ἔργων τοῦτον κατα-
λαμβάνεσθαι, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν τοῦ χριστοῦ θαυμάτων, ὁ ταῦτα ποιῶν κατ' ἐξουσίαν, θεὸς ἀναφαί-
νεται. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ σωτὴρ ἔλεγεν, ὅτι κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις πιστεύσατε.

κϛ Ἔτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ φησὶ τῷ ἐλμαϊδᾶ, ὅπερ ἑρμηνεύεται τράπεζα, μὴ εἶναι τοὺς χριστιανοὺς
ἢ τοὺς ἑβραίους υἱοὺς ἢ φίλους τοῦ θεοῦ, διὰ τὸ παιδεύεσθαι τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν ἕνεκα. ἐγὼ δὲ μᾶλλον
φημὶ τοὐναντίον, ὅτι ἐπιμελούμενος ὁ πατὴρ τοῦ παιδός, παιδεύει αὐτόν, ἀγάπης ἐν αὐτῷ
οὔσης. τίνα γάρ τις παιδεύει γνησίως ὡς τὸν ἴδιον υἱόν; καὶ περὶ μὲν τῶν ἑβραίων ἀληθῶς εἶπεν,
εἰ καὶ μὴ γινώσκων ἐλάλησε τὴν ἀλήθειαν. οὐ γὰρ συνοῖδε διακρίνειν μέσον βεβήλου καὶ κα-
θαροῦ. οἱ γὰρ ἑβραῖοι κατὰ καιροὺς ἔλαβον ὀργὴν ἀπὸ θεοῦ, ἀλλ' οὐκ ἀσυμπαθῆ εἶχον. καὶ γὰρ προ-
φήτας διόλου, καὶ ἁγιασμόν, καὶ ἱερωσύνην, παιδεύοντος μὲν αὐτοὺς τοῦ θεοῦ σωματικῶς, ψυ-
χικῶς δὲ οὐ καταλιμπάνοντος, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ δεικνύοντος αὐτοῖς, ὅτι ἡ τῆς υἱοθεσίας δωρεὰ
οὐκ ἐξέλιπεν ἀπὸ τούτων. μετὰ δὲ τὸν τοῦ κυρίου σταυρὸν καὶ τὸ πάθος ἐγένετο παντελὴς εἰς αὐ-
τοὺς ἐγκατάλειψις, ψυχῶν τε καὶ σωμάτων, καὶ ὡς ἀχαρίστους κατὰ τὸ μέγιστον ἁμάρτημα, ὡς πα-
τροκτόνους τὸ μέγιστον τόλμημα, καὶ θεοκτόνους τὸ ἔσχατον ἀσέβημα, ἀπεκήρυξεν αὐτοὺς ὁ θεός,
καὶ μακράν που ἐξ αὐτοῦ ἐξεδίωξε, τέλειαν ἐγκατάλειψιν ἐγκαταλιπὼν αὐτούς, καὶ παρα-
δοὺς πάντας ἑβραίους ὑπὸ χεῖρα, καὶ δούλους σχεδὸν παντὸς ἔθνους. καὶ τοῦτό ἐστιν ἡ τῶν σωμάτων
ἐγκατάλειψις, δεῖγμα δὲ τῆς τῶν ψυχῶν αὐτῶν ἀπωλείας, καὶ παντελοῦς ἀποστροφῆς, μὴ μόνον
τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἀλλὰ καὶ τοῦ μέλλοντος, ὅτι ἐξέλιπεν ἀπὸ τούτων ἡ ἱερωσύνη, καὶ ὁ ἁγιασ-
μός, καὶ ἡ θυσία, καὶ ὁ ναός, καὶ ἀπερρίφησαν ὡς ἄχρηστον καὶ μεμιασμένον σκεῦος. διὰ τοῦτο τοί-
νυν καὶ ὁ δαβὶδ προφητεύων εἴρηκεν οὕτως, ἐναντίον σου κύριε πάντες οἱ θλίβοντές με, ὀνει-
δισμὸν προσεδόκησεν ἡ ψυχή μου, καὶ ταλαιπωρίαν, καὶ ὑπέμεινα συλλυπούμενον, καὶ οὐχ
ὑπῆρξε, καὶ παρακαλοῦντας, καὶ οὐχ εὗρον. καὶ ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμά μου χολήν, καὶ εἰς τὴν δίψαν
μου ἐπότισάν με ὄξος. γενηθήτω ἡ τράπεζα αὐτῶν ἐνώπιον αὐτῶν εἰς παγίδα, καὶ εἰς ἀνταπόδο-
σιν, καὶ εἰς σκάνδαλον. σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ τὸν νῶτον αὐτῶν
διαπαντὸς σύγκαμψον. ἔκχεον ἐπ' αὐτοὺς τὴν ὀργήν σου, καὶ ὁ θυμὸς τῆς ὀργῆς σου καταλά-

βοι

βοι αὐτούς. γενηθήτω ἡ ἔπαυλις αὐτῶν ἠρημωμένη, καὶ ἐν τοῖς σκηνώμασιν αὐτῶν μὴ ἔστω ὁ κατοι-
κῶν. τί βούλεται αὕτη ἡ προφητεία; ἡμεῖς ὁρῶμεν. ἐν ἑτέρῳ ψαλμῷ ὁ μακάριος οὗτος Δαβὶδ βου
λόμενος δεῖξαι τὴν ἀπὸ θεοῦ πρὸς ἁμαρτωλοὺς παίδευσιν, οὕτως εἴρηκεν, ὁ θεὸς κριτής ἐστι, τοῦτον
ταπεινοῖ, καὶ τοῦτον ὑψοῖ. ὅτι ποτήριον ἐν χειρὶ κυρίου οἴνου ἀκράτου πλῆρες κεράσματος, καὶ
ἔκλινεν ἐκ τούτου εἰς τοῦτο, πλὴν ὁ τρυγίας αὐτοῦ οὐκ ἐξεκενώθη. πίονται πάντες οἱ ἁμαρτωλοὶ τῆς
γῆς. ἔτι ἐν ἑτέρῳ ψαλμῷ οὑτωσί φησιν. ὁ θεὸς κριτὴς δίκαιος καὶ ἰσχυρὸς καὶ μακρόθυμος, καὶ μὴ
ὀργὴν ἐπάγων καθ' ἑκάστην ἡμέραν. ἐὰν μὴ ἐπιστραφῆτε, τὴν ῥομφαίαν αὐτοῦ στιλβώσει. καὶ λοι
πὸν ἀκούομεν συνετῶς. εἶπεν ὁ προφήτης, ὅτι ὁ θεὸς κριτής, ἀλλ' ἔδειξεν ὅτι καὶ δίκαιος. ἐπεὶ γὰρ
τινὲς τῶν ἀνθρώπων εἰσὶ μὲν κριταί, ἀλλ' οἱ μὲν δίκαιοι, οἱ δ' αὖ ἄδικοι. ἐν τῷ εἰπεῖν δίκαιον,
ἔδειξεν ἀνώτερον τὸν θεὸν πάσης ἀδικίας. ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν ἰσχυρόν, ἔδειξε δυνάμενον στῆσαι τὴν
δίκην αὐτοῦ. ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν μακρόθυμον, ἔδειξεν ὅτι οὐκ ἀποτόμως ποιεῖται τὰς κρίσεις αὐτοῦ ὁ
θεός, ἀλλὰ φιλανθρώπως. καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐπάγει ὀργὴν πρὸς τοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἁμαρ
τάνοντας. διατί; διὰ τὸ τὴν μετάνοιαν ἐκδέχεσθαι τῶν ἁμαρτανόντων. εἰ δ' οὖν τὴν ῥομφαίαν αὐ
τοῦ στιλβώσει, τουτέστι τὴν κολαστικὴν αὐτοῦ δύναμιν ἐπάξει, ὑπὲρ τοὺς μὴ ἐπιστρέφοντας ἀπὸ
τῆς ἁμαρτίας εἰς τὴν μετάνοιαν, πάλιν εἰπών, ὅτι ὁ θεὸς κριτής ἐστιν, ἐπάγει, τοῦτον ταπεινοῖ, καὶ
τοῦτον ὑψοῖ. μετὰ δὲ ταῦτα λέγει, ποτήριον ἐν χειρὶ κυρίου, οἴνου ἀκράτου πλῆρες κεράσ-
ματος, καὶ ἔκλινεν ἐκ τούτου εἰς τοῦτο. πλὴν ὁ τρυγίας αὐτοῦ οὐκ ἐξεκενώθη. πίονται πάν-
τες οἱ ἁμαρτωλοὶ τῆς γῆς. τί δὲ καὶ ἡ τοιαύτη προφητεία βούλεται; οὐδὲν ἕτερον, ἢ ὥσπερ ἐν
τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηκεν, ὅτι ἐὰν μὴ ἐπιστραφῆτε, τὴν ῥομφαίαν αὐτοῦ στιλβώσει. οὕτω καὶ
ἐνταῦθα λέγει, ὅτι ποτήριον ἐν χειρὶ κυρίου οἴνου ἀκράτου πλῆρες κεράσματος, τουτέ-
στι μεστὸν θυμοῦ, πλὴν δὲ καὶ ἐλέους. τοῦτο δηλοῖ τὸ κεράσματος, ἐκκλίνοντος δηλονότι
ἀπὸ τοῦ ἀποτόμου πρὸς τὸ ἐνδόσιμον, ἤτοι ἀπὸ μὲν τῆς πράξεως τῶν ἁμαρτωλῶν, μεστὸν θυμοῦ,
ἀπὸ δὲ τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας, συνεκράθη τῷ ἐλέει αὐτοῦ, ἐκδεχομένου τὴν τῶν ἁμαρ
τωλῶν μετάνοιαν, ὡς ἐνταῦθα τῆς νικηδὶ νικησάσης τῆς φιλανθρωπίας διὰ τῆς μετανοίας τὴν
ἁμαρτίαν. ἐπεὶ δὲ τῶν ἑβραίων αὐστηρὰ μὲν παίδευσις διὰ τὴν εἰς αὐτοὺς γενομένην αἰχ-
μαλωσίαν καὶ μίαν καὶ δίς. ἀλλ' οὖν ὁ τρυγίας οὐκ ἐξεκενώθη, τουτέστιν ἡ ὑπόστασις μή,
ἤτοι τὸ ἔσχατον τοῦ θυμοῦ. αὐτὸ γάρ ἐστιν ὁ τρυγίας. καὶ εἰ διὰ τὰς εἰδωλολατρείας αὐτῶν καὶ
τὰς ἀνομίας ᾐχμαλωτίσθησαν, ἀλλ' οὖν διὰ τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας πάλιν ἐπανεστράφη
σαν εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν ἀγωγὴν καὶ κατάστασιν. καὶ ἔπιον μὲν ὡς ἁμαρτωλοὶ τὸ ἐκ τοῦ πο
τηρίου οἶνον, πλὴν δὲ οὐκ ἄκρατον, ἀλλὰ κεκερασμένον ἐλέει καὶ φιλανθρωπίᾳ. ἐξότου δ' ἐ-
τόλμησαν τὸ μέγα ἐκεῖνο τόλμημα, καὶ ἐποίησαν εἰς τὸν χριστὸν ὅσον ἐποίησαν, καὶ γεγόνασι θεο
κτόνοι, ἐνέτεινε μὲν καὶ εἰς αὐτοὺς ὁ θεὸς τὸ τόξον αὐτοῦ, ἐκδεχόμενος τὴν τῶν ματαίων ἐκείνων
ἐπιστροφὴν τεσσαράκοντα χρόνους, ἀπότε τοῦ σωτηρίου πάθους καιροῦ μέχρι τοῦ οὐεσπεσιανοῦ καὶ
τίτου. ἐπεὶ δ' ἀμεταμέλητος ἦν ἡ ἐκείνου ἁμαρτία, ἔπαθον τὰ ἀνήκεστα κακά, καὶ τηνικαῦ-
τα ἐτελέσθη ἡ τοῦ Δαβὶδ προφητεία, ἡ λέγουσα τὰ εἰς τὸν χριστὸν παρ' αὐτῶν τελεσθέντα. μετὰ
γὰρ τὸ ἐκτραγῳδῆσαι καὶ εἰπεῖν τὰ γεγονότα, ἤτοι τό, ἐναντίον σου κύριε πάντες οἱ θλί-
βοντές με, καὶ τὸ ὀνειδισμὸν προσεδόκησεν ἡ ψυχή μου καὶ ταλαιπωρίαν, καὶ ὑπέμεινα
συλλυπούμενον, καὶ οὐχ ὑπῆρξε, καὶ παρακαλοῦντας, καὶ οὐχ εὗρον. καὶ ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶ-
μά μου χολήν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος. τότε λέγει τὰ εἰς ἐκείνους συμβη
σόμενα κακά, τό, γενηθήτω ἡ τράπεζα αὐτῶν ἐνώπιον αὐτῶν εἰς παγίδα καὶ εἰς ἀνταπό
δοσιν, καὶ εἰς σκάνδαλον. ἡ τράπεζα ἔχει μὲν ἐπάνω αὐτῆς τροφήν, εἰς ἀναπλήρωσιν τῆς
σωματικῆς στερήσεως, ἔχει δὲ καὶ ἀπόλαυσιν καὶ τρυφὴν καὶ εὐφροσύνην. καὶ συνελὼν
ὁ προφήτης πᾶσαν τρυφὴν τῶν ἑβραίων, καὶ πᾶσαν εὐφροσύνην καὶ ἀπόλαυσιν, ὠνόμασε
τράπεζαν, δείξας ἐνταυθοῖ, ὅτι τὰ πάντα εἰς τοὐναντίον στραφήσονται. καὶ ὥσπερ τινὰ
τῶν ζώων ἐν παγίσι κρατηθέντα, ἐλθόντος τοῦ θηρευτοῦ, καὶ ἀρξαμένου σφάττειν ταῦ-
τα, ἕκαστον τούτων ὁρῶν τὸν τοῦ ἑτέρου θάνατον, οὔτε ἑαυτῷ δύναται βοηθῆσαι, οὔτε τοῖς λοιποῖς
συντρόφοις αὐτῷ ζώοις. οὕτω καὶ οἱ ἰουδαῖοι ἐνώπιον αὐτῶν μέλλουσι φονεύεσθαι οἵτε φίλοι
καὶ ἀδελφοί, οἱ πατέρες τε καὶ τὰ τέκνα, διὰ τὸ μὴ εἶναι τὸν δυνάμενον ἐξελέσθαι καὶ βοηθῆσαι

αὐτοῖς. δεικνύων δὲ καὶ τὴν αἰτίαν τῆς συμφορᾶς, ἐπῆγεν, εἰς ἀνταπόδοσιν, τουτέστιν ἕνεκεν διὰ τὴν εἰς τὸν κύριον παρ' αὐτῶν γεγονότα θάνατον, σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ τὸν νῶτον αὐτῶν διαπαντὸς σύγκαμψον, ἤτοι τοὺς ἐσκοτισμένους ἔχοντας ὀφθαλμούς, καὶ μὴ νοοῦντας ἢ θεωροῦντας τὸν νοητὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον, τουτέστι τὸν χριστόν, τὸν νῶτον αὐτῶν διαπαντὸς σύγκαμψον, ἤγουν μὴ ἀποστῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ διηνεκὴς τῆς δουλείας ζυγός. καὶ τὸ δὴ χαλεπόν, ὅτι καὶ ὁ κολοφὼν τῶν πάντων, τὸ ἔκχεον ἐπ' αὐτοὺς τὴν ὀργήν σου, καὶ ὁ θυμὸς τῆς ὀργῆς σου καταλάβοι αὐτούς. θυμὸς μὲν ἐστι κίνησις καρδίας κατά τινος πράγματος, ἥν τινα κίνησιν σβέννυσιν ἔστιν ὅτε τι, ὥσπερ ἐπὶ τῶν νινευιτῶν ἡ μετάνοια, καθὼς εἴρηται. ὀργὴ δὲ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ θυμοῦ, ὃ καὶ τρυγίας, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν σοδομιτῶν. πρόσεξον τοίνυν τὸ προφητικὸν λόγιον. οὐκ ἐπέχυσον τὸν θυμόν σου, ἀλλ' ἔκχεον τὸν θυμόν σου καὶ τὴν ὀργήν σου. ἐνταῦθα ἡ πρόθεσις καὶ τὸ ἄρθρον, τὴν ἄκρατον ὀργὴν τοῦ θεοῦ δηλοῖ καὶ τὸν θυμόν, καὶ τὸν παντελῆ ἀφανισμόν, καὶ ἐγκατάλειψιν ψυχῶν τε καὶ σωμάτων, εἴτε τοὺς τότε εὑρισκομένους, καὶ τοὺς μετέπειτα ἀκολουθήσαντας τοῖς ἐκείνων δόγμασι. γενηθήτω ἡ ἔπαυλις αὐτῶν ἠρημωμένη, καὶ ἐν τοῖς σκηνώμασιν αὐτῶν μὴ ἔστω ὁ κατοικῶν, ὅπερ καὶ γέγονε. τὰ δέ γε παρὰ τοῦ προφήτου λεχθέντα οὐκ ἔστι κατάρας εἶδος, ἀλλὰ προφητείας ἔκβασις. ποῦ γὰρ ἡ ἱερουσαλήμ, ποῦ ὁ ναός, ποῦ ἡ θυσία καὶ προσφορά; τὰ πάντα φροῦδα, καὶ ὡς εἰ μὴ δ' ὅπωσοῦν ἐγεγόνεισαν, καὶ εἰ μὴ ἐπεχείρησαν οἰκοδομῆσαι τὸν ναόν, εἶχον ἂν λέγειν, ὅτι εἴγε ἐβουλήθημεν ἐπιχειρῆσαι, πάντως ἂν ἰσχύσαιμεν, καὶ ἠνύσαμεν. νυνὶ δὲ ἀναφαίνονται, ὅτι οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δίς, ἀλλὰ καὶ τρίς, καὶ οὐ προσεδέχθησαν ὅλως. ἐδοκίμασαν γὰρ οἱ τάλανες ἀναστῆσαι τὸν ναὸν ἐπὶ τῆς βασιλείας ἀδριανοῦ τοῦ ῥωμαίου βασιλέως, εἶτα ἐπὶ κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου, καὶ ἐπαιδεύθησαν παρ' ἀμφοτέρων, ὡς προπετεῖς καὶ αὐθάδεις. ὁ δέ γε ἐχθρὸς τοῦ χριστοῦ καὶ παραβάτης ἰουλιανὸς καὶ συνήργησε καὶ ἐσπούδασε σὺν τοῖς ἰουδαίοις. καὶ χρήματα κατέβαλλεν, καὶ τεχνίτας πανταχόθεν ἐκίνησε, καὶ πάντα ἐποίει καὶ ἔπραττε καὶ ἐπραγματεύετο, ὡς μεμηνὼς καὶ ἀνόητος, ὥστε τοῦ χριστοῦ καθελεῖν τὴν ἀπόφασιν, τὴν οὐκ ἐῶσαν ἀναστῆναι τὸν ναὸν ἐκεῖνον. ἀλλ' ὁ δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν, εὐθέως αὐτῷ διὰ τῶν ἔργων ἐδήλου, ὅτι αἱ τοῦ θεοῦ ψῆφοι πάντων εἰσὶν ἰσχυρότεραι. ὡς γὰρ ἥψατο τῆς μωρᾶς καὶ ἀνοήτου ἐκείνου σπουδῆς, γυμνώσαντες τὰ θεμέλια, καὶ τῆς οἰκοδομῆς ἔμελλον ἅπτεσθαι, πῦρ ἐξελθὸν ἐκ τῶν θεμελίων εὐθέως κατέφλεξέ τε πολλούς, καὶ τὴν ἐκείνων ὁρμὴν καὶ μανίαν ἀπέκρουσεν. ὁ δὲ παράφρων βασιλεὺς οἱ ποδῶν εἶχε, φυγὰς ᾤχετο, τὸ τοῦ θεοῦ κατάκριμα δεδοικώς. ἀλλ' οὐδ' οὕτω συνῆκεν ὁ δείλαιος. ἔτι μικρόν τι προσκαρτερήσαντες, ἴδωμεν καὶ τὰ παρ' ἑτέρων προφητῶν πρὸς τοὺς ἑβραίους λεγόμενα. φησὶ τοίνυν ἡσαΐας, γινώσκω ὅτι σκληρὸς εἶ, καὶ νεῦρον σιδηροῦν ὁ τράχηλός σου, τουτέστιν ἀκαμπής, καὶ τὸ μέτωπόν σου χαλκοῦν, τουτέστιν ἀναίσχυντον. καὶ ὁ δανιήλ, ἦλθεν ἐφ' ὑμᾶς κακά, οἷα οὐ γέγονεν ὑποκάτω παντὸς οὐρανοῦ κατὰ τὰ γενόμενα ἐν ἱερουσαλήμ. ποῖα δὴ ταῦτα; ἅπερ μωσῆς προεῖπε, καὶ ἱερεμίας ἡρμήνευσε. καὶ ὁ μὲν οὕτω φησίν, ὅτι ἡ ἁπαλὴ καὶ τρυφερά, ἧς οὐκ ἔλαβε πεῖραν ὁ ποῦς αὐτῆς ἐπιβαίνειν ἐπὶ τοῦ βήματος διὰ τὴν ἁπαλότητα καὶ τρυφερότητα, ἄψεται παρανόμου τραπέζης, καὶ τῶν ἐκγόνων ἄψεται αὐτῆς. ὅπερ καὶ γέγονεν ἐν ἱερουσαλὴμ ἐπὶ τῆς παρὰ τῶν ῥωμαίων πολιορκίας. μητέρες γὰρ τέκνων ἀπεγεύσαντο. ὁ δέ γε ἱερεμίας δήλην ποιήσας τὴν ἔκβασιν, ἔλεγε, χεῖρες γυναικῶν οἰκτιρμόνων, ἥψαντο τῶν τέκνων αὐτῶν. ἀλλὰ καὶ μαλαχίας ὁ προφήτης οὕτω φησίν, εἰ λήψομαι ἐξ ὑμῶν πρόσωπον ὑμῶν, λέγει κύριος παντοκράτωρ, ὅτι ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου καὶ μέχρι δυσμῶν τὸ ὄνομά μου δεδόξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσάγεται τῷ ὀνόματί μου, καὶ θυσία καθαρά, ὑμεῖς δὲ βεβηλοῦτε αὐτό. πότε γοῦν ταῦτα ἐξέβη; πάντως μετὰ τὸν τοῦ κυρίου σταυρὸν καὶ τὴν ἀνάστασιν. οὐ γὰρ ἐν ἱερουσαλήμ, ἐν ᾧ χωρίῳ προδιέστησε μωσῆς γενέσθαι τὴν τοῦ θεοῦ λατρείαν, καὶ οὐκ ἄλλοθεν, ἀλλ' εἰς ὅσην ἐφορᾷ ἥλιος γῆν. τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν, τουτέστιν ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ. καὶ οὐκ ἠρκέσθη ἡ προφητεία εἰποῦσα τό, ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου καὶ μέχρι δυσμῶν, ἵνα μὴ διαβάλλοντες οἱ ἰουδαῖοι, εἴπωσιν, ὅτι ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ εὑρίσκοντο κατοικοῦντες. καὶ περὶ αὐτῶν εἴρηκεν ὁ προφήτης. ἀλλὰ προσέθηκεν, ὅτι τὸ ὄνομά μου δεδόξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα καὶ θυσία καθαρὰ

προσάγεται

προσάγετε τῷ ὀνόματί μου, ὑμεῖς δὲ βεβηλοῦτε αὐτό. οὐχ ὡς μεμολυσμένης καὶ βεβήλου οὔσης
τῆς τῶν ἑβραίων θυσίας, ὁ θεὸς οὕτως εἴρηκε διὰ τοῦ προφήτου, ἀλλὰ διὰ τὸν τρόπον τῶν προσφε-
ρόντων αὐτάς. εἰ δ' ἴσως καὶ τοῦτο εἴποι τις, οὐχ ἁμάρτοι, ὡς ἔμοιγε δοκεῖ. συγκρινομένης γὰρ
τῆς παλαιᾶς θυσίας πρὸς τὴν καινήν, πολὺ εὑρεθήσεται τὸ μέσον καὶ τὸ διάφορον. καὶ ὥσπερ
τοὺς ἀγγέλους ἀσωμάτους ὄντας, συγκρινομένους πρὸς τὸ τοῦ θεοῦ ἀσώματον, ἐνσωμάτους αὐτοὺς
λογιζόμεθα, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τῆς παλαιᾶς θυσίας καὶ νέας. ἐκεῖσε γὰρ αἵματα ταύρων καὶ τρά-
γων, καὶ λύτρον καὶ σποδὸς δαμάλεως, ἐνταῦθα υἱὸς θεοῦ καὶ αἷμα χριστοῦ. καὶ σκόπει τὸ διά-
φορον. διὰ τοῦτο καὶ δαβὶδ προφητεύων ἔλεγεν, οὐ δέξομαι ἐκ τοῦ οἴκου σου μόσχους, οὐδὲ ἐκ τῶν
ποιμνίων σου χιμάρρους, ὅτι ἐμά ἐστι πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, κτήνη ἐν τοῖς ὄρεσι καὶ βόες.
ἔγνωκα πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὡραιότης ἀγροῦ μετ' ἐμοῦ ἐστιν. ἐὰν πεινάσω, οὐ μή
σοι εἴπω. ἐμὴ γάρ ἐστιν ἡ οἰκουμένη, καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. μὴ φάγωμαι κρέα ταύρων, ἢ αἷμα
τράγων πίωμαι; θῦσον τῷ θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, καὶ ἀπόδος τῷ ὑψίστῳ τὰς εὐχάς σου, καὶ
ἐπικάλεσαί με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς σου, καὶ ἐξελοῦμαί σε, καὶ δοξάσεις με. εἶδες ὅπως τὴν
ἔχουσαν ταύρους καὶ τράγους θυσίαν οὐ προσήκατο; τὴν δὲ ἔχουσαν τὴν αἴνεσιν προσεδέ-
ξατο; ἀλλὰ καὶ σοφονίας οὑτωσί φησιν, ἐπιφανήσεται κύριος ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἐξολο-
θρεύσει πάντας τοὺς θεοὺς τῶν ἐθνῶν, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ ἕκαστος ἀπὸ τοῦ τόπου αὐτοῦ. παύ-
τως καὶ αὐτὸς τὴν μὲν ἱερουσαλὴμ παρῃτήσατο, πάντα δὲ τόπον ἐθνῶν προσήκοντα εἰς τὴν
τοῦ θεοῦ προσκύνησιν πρὸς μέσον ἤγαγεν. ἀλλ' ὅμως καὶ τούτων οὕτω γεγονότων, οὐ πέπτωκεν
ὁ τῆς μετανοίας πύργος, οὐδ' ἐκλείσθη ἡ θύρα, οὔτε εἰς τοὺς ἰουδαίους, οὔτε εἰς τοὺς ἰσμαηλί-
τας, ἀλλ' οὐδ' εἰς ἅπαντα τὸν βουλόμενον. καὶ περὶ μὲν τῶν ἰουδαίων ἀληθῶς εἴρηκεν ὁ μωάμεθ,
κἂν καὶ μὴ εἰδὼς εἶπεν ὅπερ εἶπεν, ὡς εἴρηται. ἐπὶ δὲ τῶν χριστιανῶν οὐχ οὕτως, οὐδ' ὡς ὑπέ-
λαβεν, ὡς διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν παιδεύεσθαι τούτους. καὶ διὰ τοῦτο οὔτε υἱοὶ θεοῦ, οὔτε φί-
λοι αὐτοῦ εἰσιν. ἀπέτυχε γὰρ τοῦ σκοποῦ, καὶ μακράν που ἐτόξευσεν, ὑπολαβών, ὅτι διὰ
τὸ παρὰ τῶν ἰσμαηλιτῶν κακουχεῖσθαι τινὰς τῶν χριστιανῶν, καὶ διὰ τοῦτο ὡς μὴ ἄξιοι ἀποδοχῆς,
καὶ οἱονεὶ φίλοι καὶ υἱοὶ θεοῦ, τιμωροῦνται τοὺς χριστιανούς, οἱ δὲ χριστιανοὶ ἀπὸ θεοῦ ἀπερρίφησαν.
ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν. ἀλλὰ τὰ μὲν πλήθη τῶν χριστιανῶν ἐν ἡσυχίᾳ πάσῃ διάγουσιν,
ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν. ἀλλὰ τὰ μὲν πλήθη τῶν χριστιανῶν ἐν ἡσυχίᾳ πάσῃ διάγουσιν,
ἅτινα κρίμασιν οἷς οἶδε θεὸς οὐκ ἐᾷ κινηθῆναι κατὰ τῶν ἀσεβῶν. εἰ δὲ καὶ ὅλως ἐστράτευσαν κατ'
αὐτῶν, ἰσχυρότερα καὶ μονιμώτερα ἔμελλον φανῆναι τὰ ἀράχνια νήματα καὶ ὑφάσματα,
ἢ τῶν ἀσεβῶν τὰ στρατεύματα καὶ ἰσχύς. ὁμολογῶ δέ, ὅτι διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν παρεδό-
θησάν τινες τῶν χριστιανῶν εἰς χεῖρας ἀσεβῶν, διὰ παίδευσιν μὲν αὐτῶν, σωφρονισμὸν δ'
ἑτέρων. μὴ οὖν λογιζέσθωσαν, ὅτι διὰ τῆς ἐκείνων ἀρετῆς παρεδόθησαν οἱ χριστιανοὶ εἰς τὰς
χεῖρας αὐτῶν, ἀλλ' ὡς μάστιξ καὶ λῶρος παιδεύσεως, οὕτως ἐκρίθησαν καὶ ἐπέμφθησαν
παρὰ θεοῦ. παιδεύουσι γὰρ τοὺς ἀξίους παιδεύσεως, εἰσὶ δὲ ὅμως θεομισεῖς τε καὶ ἀπρό-
σκοποι. τί δὲ ἡ ἀκρὶς καὶ ἡ κάμπη; ἡ τοῦ θεοῦ δύναμις ἡ μεγάλη. τί δὲ οἱ κεραυνοὶ καὶ ἡ χάλα-
ζα, καὶ αἱ κατὰ καιροὺς τῶν στοιχείων παιδεύσεις; ἆρα φίλοι θεοῦ καὶ υἱοὶ θεοῦ λογισθήσονται,
οἱ δ' ἄνθρωποι ἐχθροί. καὶ τίς οὕτως ἔκφρων ὑπάρχει τοσοῦτον, ὁ λογισόμενος τοιαῦτα; τὸ αὐτὸ δὲ
καὶ ἐπὶ τῶν χριστιανῶν. παρεδόθησαν μὲν καὶ αὐτοί, ἀλλ' ὡς υἱοὶ καὶ φίλοι. ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ
τις, ἀπύλωτον καὶ θυρεπικὴν ἔχων γλῶσσαν, ὅτι καὶ οἱ δεξάμενοι τὰ τῶν χριστιανῶν,
καὶ συνταξάμενοι τὰ τοῦ μωάμεθ, υἱοὶ καὶ φίλοι θεοῦ λογισθήσονται, καὶ ἐρεῖ πρὸς αὐτοὺς ὁ ἀλη-
θινὸς λόγος, ὅτι ὁ θεὸς οἶδε τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ ἠσαῦ καὶ τοῦ
ἰακὼβ εἶπε, πρινὴ γεννηθῆναι αὐτούς, ὅτι τὸν μὲν ἰακὼβ ἠγάπησα, τὸν δὲ ἠσαῦ ἐμίσησα,
οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν δεξαμένων τὴν ἀληθῆ καὶ ἀμώμητον πίστιν τῶν χριστιανῶν, καὶ συν-
ταξαμένων τὰ ἐναντία, καὶ πρὶν γενέσεως αὐτῶν τῆς ἀπωλείας καὶ τοῦ σατανᾶ ὄργανα ἐκρί-
νετο. καὶ εἴτε ἐνταῦθα εὑρίσκοντο, εἴτε καὶ ἐκεῖσε, ὁμοίως ἄξιοι τῆς κολάσεως εὑρίσκοντο.
τὸ αὐτὸ ἔστιν ἰδεῖν καὶ ἐπὶ τῶν εἰς αἰχμαλωσίαν γεννηθέντων, ἢ γεννηθησομένων. ὅμως καὶ
ἐκ τῶν δεξαμένων τὰ τῶν χριστιανῶν, πολλάκις γίνονται ἅγιοι καὶ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι, κα-
θὰ καὶ ἀπὸ τοῦ ἠσαῦ ὁ δίκαιος ἰώβ, καὶ ἀπὸ τῶν εἰδωλολατρῶν μάρτυρες. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων
οὕτω. περὶ δὲ τῶν φυλαξάντων τὴν οἰκείαν εὐσέβειαν μέσον τῶν ἀσεβῶν τί χρὴ καὶ λέγειν; οὐκ εἰσὶ
θαυμαστοὶ

θαυμαστοὶ καὶ ἄξιοι ἐπαίνων; καὶ οὐκ ἔλαττον τῶν ἐν ἀφθονίᾳ εὑρισκομένων; οἱ μὲν γὰρ οὔπω ἐδοκιμάσθησαν, κἀντεῦθεν εἰσὶν ἀνεπίγνωστοι ὁποῖοί ποτε καὶ εἰσί. παρὰ δὲ τῷ θεῷ καὶ μόνῳ εἰσὶ γινωσκόμενοι. οἱ δὲ ὥσπερ χρυσὸς ἐν χωνευτηρίῳ καθαροὶ ἀναφαίνονται, καὶ ὡς οἱ ἐν Βαβυλῶνι παῖδες. ἀλλ᾽ οὐκ ἀρκεῖ μόνη ἡ τῶν δογμάτων πίστις πρὸς σωτηρίαν, ἐὰν μὴ μετὰ τῶν ἔργων συγκεκραμένη ἐστὶ καὶ ἡ πίστις. δεῖξόν γάρ μοι, φησὶ τὸ λόγιον, τὴν πίστιν σου ἐκ τῶν ἔργων σου, κἀγὼ δέ σοι δείξω τὴν πίστιν μου ἐκ τῶν ἔργων μου. ἴδωμεν τοίνυν ποῖα ἐκ τούτων τῶν ἔργων εἰσὶ δεκτὰ παρὰ τῷ θεῷ, καὶ τίνες μέμνηνται τοῦ θεοῦ. οἱ ἐν ἀφθονίᾳ καὶ τρυφῇ εὑρισκόμενοι, ἢ οἱ ταλαιπωρίᾳ καὶ κακουχίᾳ συζῶντες. παντί που δῆλον οἱ δεύτεροι. κύριε γάρ φησιν ἐν θλίψει ἐμνήσθημέν σου. καὶ οἱ σπείροντες ἐν δάκρυσιν, ἐν ἀγαλλιάσει θεριοῦσι. καὶ πολλαὶ αἱ θλίψεις τῶν δικαίων. θάνατος δὲ ἁμαρτωλῶν πονηρός, κἂν καὶ ἐν τῷ παρόντι βίῳ κατὰ ῥοῦν φέρωνται. καὶ οἷον ὥσπερ ἄν τις εἰ ἐπῃνεῖτο μὲν ὡς φρόνιμος καὶ ἀνδρεῖος, σώφρων καὶ δίκαιος, ἕτερος δὲ παρ᾽ οὐδὲν ταῦτα τιθέμενος, ἐνεκαυχᾶτο, πολύσαρκον ἑαυτὸν εἶναι λέγων, καὶ ἐμπληθὲς ἔχων τὸ σῶμα, οὕτως ὑπὲρ αὐτῶν φρονοῦσιν οἱ τάλανες, καὶ τὸν ἀληθῆ καὶ ἀκήρατον πλοῦτον παραβλέποντες, ἀσπάζονται τὸν ὃν ὄνειροι πλάττουσι. καὶ τὸν πολύτιμον μαργαρίτην, τουτέστι τὸν χριστὸν ἀφέντες, τοὺς κάχληκας θησαυρίζουσι. πῶς δὲ θήσουσι τὸ προφητικὸν λόγιον τὸ φάσκον, ὅτι ὃν ἀγαπᾷ κύριος, παιδεύει· μαστιγοῖ δὲ υἱόν, ὃν παραδέχεται. ἆρα οὖν παραδίδονται οἱ χριστιανοὶ ὥσπερ ἀπερριμμένοι καὶ ἐγκαταλελειμμένοι, ὡς ὁ μωάμεθ τρανῶς ἀπεφήνατο, ἀλλ᾽ ὡς υἱοὶ διὰ παίδευσιν, καθὼς ἀνωτέρω λαμπρῶς ἀποδέδεικται, καὶ διὰ ἑτέρων σωφρονισμὸν καὶ ὠφέλειαν. καὶ γὰρ ἔχουσιν οἱ εἰς τὰ ἔθνη χριστιανοὶ πατριάρχας, ἱερεῖς, ἀρχιερεῖς, παρ᾽ ὧν ἁγιάζονται, καὶ πάντα τὰ ἔθιμα τῶν χριστιανῶν εἰς ὠφέλειαν μὲν αὐτῶν, εἰς δεῖγμα δέ, ὅτι καὶ τῆς υἱοθεσίας τοῦ θεοῦ οὐκ ἐξέπεσον, οὔτε τῆς φιλίας αὐτοῦ. ὅθεν καὶ γινωσκέτωσαν ἀκριβῶς, ὅτι παραδίδονται μὲν πολλάκις δίκαιοι εἰς χεῖρας ἀσεβῶν, οὐχ ἵνα οἱ ἀσεβεῖς δοξασθῶσιν, ἀλλ᾽ ἵν᾽ οἱ δίκαιοι δοκιμασθῶσι, καὶ χρυσίου καθαρώτεροι γένωνται. τί δὲ περὶ τοῦ δικαίου ἰώβ; ἐῶ γὰρ λέγειν τὰ περὶ τοῦ πατριάρχου ἀβραάμ, ἐπεὶ κἀκεῖνος πρὸς καιρὸν εἰς ἀσεβεῖς παρεδόθη. καὶ τέως ἐρωτῶ περὶ τοῦ σιδηροῦ καὶ ἀδαμαντίνου ἰώβ. ἆρα ὡς ἐγκαταλελειμμένος καὶ ἀπερριμμένος παρὰ θεοῦ παρεδόθη τῷ διαβόλῳ, καὶ ἐμαστίχθη διά τε κινητῶν καὶ ἀκινήτων πραγμάτων τόπων καὶ τόσων, διά τε τῆς στερήσεως τῶν παίδων, καὶ αὐτοῦ τοῦ σώματος. ὁ δὲ διάβολος ὁ τὸν δίκαιον μάστιξας, ὡς φίλος θεοῦ ἐτιμωρεῖτο τὸν ἅγιον, ὡς γινωσκόμενον μὲν πρὶν γεννήσεως παρὰ τῷ θεῷ, καὶ ἅγιον παρ᾽ ἐκείνου κρινόμενον, παρὰ δὲ τοῖς ἀνθρώποις ἀγνοούμενον. καὶ διὰ τοῦτο ἔφερεν αὐτὸν ὁ θεὸς εἰς τὸ μέσον, ὥσπερ τινὰ ἔμψυχον στήλην, καὶ ἔμπνουν ἀνδριάντα, εἰς παράδειγμα καὶ ὠφέλειαν τῶν μεταγενεστέρων; θαυμάζω εἰ μὴ καὶ περὶ ἐκείνου τολμήσουσιν εἰπεῖν οὕτως. ἀλλ᾽ ὅμως ἐξεταστέον. καὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα δηλώσει, ὁποίας ποτὲ δόξας ἔχει ὁ μωάμεθ περί τε τοῦ θεοῦ, περί τε τοῦ διαβόλου. πεπαρρησιασμένως γὰρ διατείνεται, ὅτι σωθῆναι μέλλουσιν οἱ δαίμονες, τῷ ὡρισμένῳ ἀκολουθῶν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ παρ᾽ αὐτοῦ ἐκτεθέντος νόμου τοῦ κορρὰν δηλονότι οὑτωσί φησιν, ὅτι πολλὴ τῶν δαιμόνων πληθύς, τοῦτο ἀκούσαντες ἀναγινωσκόμενον, ἐθαύμασαν, καὶ τοῦδ᾽ ἕνεκεν ἐχάρησαν. καὶ πιστεύσαντες αὐτῷ, ἐσώθησαν. πῶς γὰρ δύναταί τις σωθῆναι, ἐὰν μὴ πρότερον μετανοήσῃ, ποιήσῃ ἔργα ἄξια ἑνωθῆναι θεῷ, καὶ τότε φίλος θεοῦ γένηται, ἑνωθεὶς αὐτῷ; τῷ θεῷ δὲ ἑνωθείς, κληρονομεῖ σωτηρίαν καὶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἔτι γε μὴν καὶ ζωὴν τὴν αἰώνιον. τοιαύτας δόξας ἔχει περὶ τοῦ διαβόλου ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ μωάμεθ. ὥστε κἂν καὶ τῇ λέξει ἐφείσατο τοῦτο εἰπεῖν, φίλον θεοῦ τὸν διάβολον, ἀλλά γε τῷ πράγματι οὕτως αὐτὸν ἀπεφήνατο.

ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΜΩΑΜΕΘ

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ.

ΕΠΕΙΔΗ περὶ τινῶν τῶν τοῦ μωάμεθ ἀτοπημάτων φθάσαντες εἴπομεν, φέρε δὴ σκεψώμεθα, ὁποῖά ποτε καὶ περὶ τοῦ σωτῆρος χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ ἡμῶν ὁ δείλαιος οὗτος φρονεῖ καὶ διδάσκει. ὄντως γὰρ ἀλήθεια ὄντως τὸ, εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι θεός. οὗτος ἀρνεῖται μὲν τὴν τριάδα, ὁμολογεῖ δὲ θεὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ἀγγέλων τε καὶ ἀνθρώπων καὶ πάσης κτίσεως, υἱὸν μὴ ἔχοντα.

Επεὶ μὴ δὲ γεννηθῆναι ἐστὶ δυνατὸν ἄνευ γυναικός, αἱρετικῷ καρποκράτει ἀκολουθῶν, σαρκικὴν εἶναι νομίσας τὴν τοῦ θεοῦ γέννησιν. καὶ διὰ τοῦτο καὶ σχίσματα μέσον παθὸς καὶ υἱοῦ δυνάσθαι εἶναι νόμισεν. εἰ γὰρ τὸν θεὸν ἀδύνατόν ἐστιν υἱὸν ἔχειν ἄνευ γυναικός, λεγέτωσαν αὐτὸν μηδὲ ποιητὴν καὶ δημιουργὸν καὶ κτίστην εἶναι ἄνευ προϋποκειμένης ὕλης, ὡς οἱ ἄφρονες ἑλλήνων ἐλογίσαντο. α

Εἰ δὲ καὶ υἱὸν ἔχει ὁ θεός, καὶ σχίσματα ἂν ἐγένοντο μέσον αὐτοῦ, ὡς φησὶν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλμωνιέμ, ἰουδαίοις, καὶ αὐτῷ τῷ καρποκράτει ἀκολουθῶν. ἡμεῖς οὖν περὶ τούτου μερικῶς φθάσαντες εἴπομεν ἐν τῇ ἀπολογίᾳ. διὸ οὐκ ἔχομεν σκοπὸν αὐτὰ εἰπεῖν πεπλατυσμένως, ὡς εἴρηται. ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ περὶ τὸν υἱὸν τρανῶς αὐτῷ ἀντιλέγομεν, ἀκουέτωσαν οἱ τοῦ μωάμεθ ἀκόλουθοι. οὗτος ὁ μωάμεθ τὸν χριστὸν οὔτε θεὸν φρονεῖ, οὔτε υἱὸν θεοῦ, ψιλὸν δὲ ἄνθρωπον ὡς τοὺς πάντας ἀνθρώπους καὶ ἅγιον, καὶ ὑπὲρ ἅπαντα ἄνθρωπον ἀσυγκρίτως, νεστορίῳ ἀκολουθῶν. β

Εν δὲ τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλνεσᾶ, ὅπερ ἑρμηνεύεται γυναῖκες, οὕτωσὶ φησὶν, ὅτι ὁ χριστὸς ὁ ἰησοῦς, ὁ υἱὸς τῆς μαρίας, λόγος θεοῦ ἐστι, καὶ ψυχὴ θεοῦ, καὶ πνοὴ θεοῦ. ἀρξώμεθα τοίνυν ἀπὸ τῆς αὐτοῦ μωάμεθ ὁμολογίας. εἰ μὲν οὖν, ὥσπερ εἰς τοὺς προφήτας ἐγένετο λόγος θεοῦ, καὶ οἱ προφῆται τοῦτον τοῖς ἀνθρώποις ἐλάλησαν, οὕτως καὶ ὁ χριστὸς δεξάμενος τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, τοῖς ἀνθρώποις ἐδίδαξε, καὶ διὰ τοῦτο ὀνομάζεται καὶ προφήτης, ὡς ὁ μωάμεθ καλεῖ, καὶ μέγιστος πάντων, καὶ τούτου ἕνεκα λόγος θεοῦ ὀνομάζεται, πῶς οὐδεὶς τῶν προφητῶν λόγος θεοῦ ὠνομάσθη ποτὲ, ἀλλ' ἕκαστος ἀπὸ τοῦ ἰδίου ὀνόματος ἔχει τὴν σημασίαν; εἰ δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ὡς διὰ θεοῦ ἐλθὼν ὁ ἀρχάγγελος, εἶπε τῇ κεχαριτωμένῃ παρθένῳ μαρίᾳ τὸν εὐαγγελισμόν, καὶ διὰ τοῦτο λόγος θεοῦ ὁ χριστὸς ὀνομάζεται, ἔδει λοιπὸν καὶ τὸν τοῦ μανωὲ υἱὸν τὸν σαμψὼν λόγον θεοῦ ὀνομάζεσθαι. ἐπεὶ κἀκεῖνος διὰ ἐπαγγελίας θεοῦ ἐγεννήθη. ἄγγελος γὰρ ἐλθὼν ἐδήλωσε τὴν τούτου γέννησιν. ἀλλὰ καὶ τὸν τοῦ ζαχαρίου υἱὸν ἰωάννην καὶ αὐτὸν ὁμοίως διὰ ἐπαγγελίας γεννηθέντα, λόγον ὀνομασθῆναι, διὰ τὸ λαληθῆναι τῷ ζαχαρίᾳ δι' ἀγγέλου τὴν τούτου γέννησιν. ἐπεὶ οὖν οὔτε προφήτης ὠνομάσθη ποτὲ λόγος θεοῦ, ἀλλ' οὐδέ τις διὰ ἐπαγγελίας γεννηθείς, ἄρα οὐδ' ὁ χριστὸς ὠνομάσθη λόγος θεοῦ, διὰ τὸ τὸν ἄγγελον λαλῆσαι τῇ παρθένῳ μαρίᾳ τὸν ἀσπασμόν, ἢ τὸ τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ εὐαγγελίσασθαι τὸν χριστόν, ἀλλ' ἑτέρῳ τινὶ λόγῳ, ὃν οὐκ οἶδεν ὁ μωάμεθ. εἰ γὰρ ᾔδει αὐτόν, οὐκ ἂν ἐβλασφήμει. ἀκούσας γὰρ παρὰ τῆς γραφῆς λόγον θεοῦ εἶναι τὸν χριστόν, τὸ μὲν ῥητὸν ὡμολόγησε, τὴν δέ γε δύναμιν τούτου οὐκ ἐδέξατο, οὐδὲ θεὸν αὐτὸν ὡμολόγησε, μή ποτε δύο θεοὺς προσκυνῶν εὑρεθῇ. καὶ ἰδοὺ ἐδειλίασε φόβον, οὗ οὐκ ἦν φόβος. οὐ γὰρ σώζοιτο διάκρισις ὑποστάσεων, εἰ μὴ καὶ τὴν οὐσίαν. λόγος γὰρ ὁ χριστὸς ὀνομάζεται καὶ ὑμνεῖται, οὐ μόνον ὅτι καὶ νοῦ καὶ λόγου καὶ σοφίας ἐστὶ χορηγός, ἀλλ' ὅτι καὶ τὰς πάντων αἰτίας, τουτέστι τὰ παραδείγματα, ἅτινα καὶ ἰδέας καλοῦσιν, ἤγουν τὰς ἀϊδίους νοήσεις ἐν ἑαυτῷ μονοειδῶς προείληφεν, ὅτι διὰ αὐτοῦ τοῦ λόγου ἔχουσι τὸ λογικοὶ εἶναι, εἴτε ἄγγελοι καὶ ἄνθρωποι, καὶ ὅτι διὰ πάντων χωρεῖ διήκνούμενος, ὡς τὰ λόγιά φασιν, ἄχρι τοῦ πάντων τέλους. καὶ πρό γε τούτων, ὅτι πάσης ἁπλότητος ὁ θεὸς ὑπερήπλωται λόγος, καὶ πάντων ἐστὶν ὑπὲρ πάντα κατὰ τὸ ὑπερούσιον ἀπολελυμένος. ἐπεὶ γάρ, ὡς εἴρηται, οὔτε ὡς προφήτης ὀνομάζεται λόγος, οὔτε ὡς διὰ ἐπαγγελίας, τρανῶς ἤδη ἀναφαίνεται, ὅτι ὡς φυσικὸς λόγος τοῦ θεοῦ λέγεται καὶ ἔστιν ὁ χριστός. καὶ διὰ τοῦτο υἱὸς θεοῦ καὶ λέγεται καὶ ἐστίν. ὡς γὰρ ὁ λόγος νοῦ γέννημα ἐστίν, οὕτω καὶ ὁ χριστὸς ἀχρόνως καὶ ἀπαθῶς καὶ πρὸ τῶν αἰώνων γ

αἰώνων γεννηθεὶς ἐκ θεοῦ, υἱὸς αὐτοῦ ὀνομάζεται. οὐδὲ γὰρ θέμις εἰπεῖν φθάσαι τοὺς αἰῶνας τὴν προαιώνιον γέννησιν. εἰ δ' οὖν, ἔστιν ὅτε εὑρίσκετο ὁ θεὸς καὶ ἄλογος, καὶ ἄσοφος, καὶ ἀδύνατος, καὶ πηγὴ ξηρὰ ἄνευ ὕδατος. ἀλλ' ἐπεὶ ὥσπερ λόγος θεοῦ ὀνομάζεται ὁ χριστός, οὕτω καὶ σοφία καὶ δύναμις λέγεται. καὶ ἢ ἄλογος καὶ ἄσοφος καὶ ἀδύναμος εὑρίσκετο μὲν πρότερον ὁ θεός, μετὰ δὲ ταῦτα προσελάβετο σοφίαν καὶ λόγον καὶ δύναμιν ὥσπερ οἱ ἄνθρωποι, καὶ τότε ἐγένετο τέλειος. ἢ ἐξ ἀϊδίου καὶ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων τέλειος ὤν, τὸν ἑαυτοῦ λόγον ἐγέννησε. καὶ εἰ μὲν μετὰ καιρὸν καὶ χρόνον τὸν λόγον ὑπέστησε, πῶς θεὸς ὁ πρότερον ἄλογος; ἐπὶ γὰρ τῶν σωμάτων κἂν ὅσον ἀφέλῃ τοῦ τις, τὸ καταλειπόμενον σῶμα ἐστίν. ἐπὶ δὲ τῆς τῶν ἀσωμάτων φύσεως κἂν τὸ σμικρότατον ἀφαιρέσῃς, τὸ πᾶν ἀπώλεσας. καὶ ἐὰν ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων ἀγγέλων οὕτως ἐστὶν ἡ ἀλήθεια, πόσῳ μᾶλλον ἐπὶ θεοῦ τοῦτο ἐστὶν ἄτοπον, τοῦ πάσης ἀσωματότητος καὶ ἁπλότητος, καὶ πάσης φύσεως ὑπερουσίως ἐξῃρημένου. εἰ πρὶν γὰρ μὴ εἶχε λόγον, ἀλλ' ὕστερον αὐτὸν προσελάβετο, δυνατόν ἐστιν ἀπολέσαι τοῦτον, καθὼς καὶ προσελάβετο. τὰ γὰρ προστιθέμενα, φανερὸν ὅτι καὶ ἀφαιρεῖσθαι δύνανται. εἰ δὲ ἐξ ἀϊδίου καὶ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ὡς τέλειος θεὸς τὸν τέλειον αὐτοῦ λόγον ἐγέννησε, καὶ ἀΐδιος ὢν ὁ πατὴρ ἀϊδίως τὸν αὐτοῦ υἱὸν καὶ λόγον ἐξέλαμψε. καὶ εἰκὼν καὶ ἀπαύγασμα φυσικὸν ὁ σωτὴρ τοῦ πατρός ἐστι. καὶ ἐν τῇ εἰκόνι ταύτῃ ἀεὶ θεωρῶν ὁ πατὴρ, ἑαυτὸν ἀεὶ θεωρεῖ. ἄρα μάταιος ὁ μωάμεθ, ὁ λέγων, ὅτι οὐ δύναται ὁ θεὸς καθ' οὐδένα τρόπον υἱὸν ἔχειν ἄνευ γυναικός. τοῦτο γὰρ πολλάκις ἀνακυκλοῖ ἀντὶ ἰσχυροῦ ἐπιχειρήματος. ἐνέπεσεν δὲ εἰς ταύτην τὴν πλάνην, ὡς οἶμαι, διὰ τὸ τὸν θεὸν νομίσαι εἶναι ἐνσώματον. διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἄνω γέννησιν σωματικὴν εἶναι ὑπέλαβε. καὶ οἷον ὥσπερ περὶ θεοῦ, ὅτι ἐπεὶ συμβεβηκὸς ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν, ἐξ ἀνάγκης οὐδὲ οὐσία ἢ ζωὴ, ὅτι μὴ ἐσθίει ἢ ἀναπνεῖ, οὕτως ἀρνεῖται τὸ τὸν θεὸν ἔχειν υἱόν. ἐπεὶ δὲ τὸν χριστὸν ὁ αὐτὸς μωάμεθ ψυχὴν θεοῦ καὶ πνοὴν θεοῦ διαῤῥήδην ὀνομάζει καὶ λέγει, ὑποθώμεθα καὶ ἡμεῖς τοῦτο οὕτως εἶναι κατὰ τὸν ἐκείνου λόγον. καὶ εἰ ἡ τοῦ θεοῦ πνοὴ καὶ ψυχὴ κτίσμα δύναται εἶναι καὶ ἐστίν, ἰδοὺ ἐστὶν ὅτε ὁ θεὸς κατὰ τὸν μωάμεθ, καὶ ἄπνους καὶ ἄψυχος ἦν, καὶ διὰ κτισμάτων ἐγένετο τέλειος. καὶ ἢ αὐτὸς ἑαυτὸν ἐδημιούργησε, καὶ ἐποίησε τέλειον ἀτελὴς εὑρισκόμενος, ἢ ἕτερος ἐστὶν ὁ τούτου δημιουργός. καὶ σκόπει τὸ ἄτοπον. εἰ δὲ οὐκ ἦν ποτὲ ὅτε ὁ θεὸς ἄπνους καὶ ἄψυχος εὑρίσκετο, ἀλλ' ἀεὶ ἔμψυχος καὶ ἔμπνους, λοιπὸν καὶ ἀεὶ ὁ χριστός, οὐχὶ καθὸ ἄνθρωπος, ἀλλὰ καθὼς ἐκ τοῦ θεοῦ γενόμενος ὑπῆρχε τῷ θεῷ. κἄν τε γοῦν λόγον, κἄν τε σοφίαν καὶ δύναμιν εἴπῃς, ἀεὶ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστι, καὶ μετ' αὐτοῦ ἐστίν. οὐδὲ γάρ ἐστι ποτὲ ὁ σοφὸς ἄνευ τῆς ἑαυτοῦ σοφίας, οὐδὲ ὁ δυνατὸς ἐκτὸς τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως, οὐδὲ ὁ νοῦς χωρὶς τοῦ ἑαυτοῦ λόγου, ὡς οὐδὲ ὁ ἥλιος ἄνευ τῆς ἑαυτοῦ ἀκτῖνος. κἄν τε γοῦν ψυχὴν θεοῦ καὶ πνοὴν εἴπῃς, τὸν αὐτὸν λόγον ἐστὶν εἰπεῖν. εἰ γὰρ ψυχὴν ἔχων ὁ θεός, τὸ τίμιον αὐτοῦ, ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εὑρίσκετο ἄν. καὶ ἰδοὺ ἀπό τε τῆς ἀληθείας, ἀπό τε τῆς τοῦ μωάμεθ ὁμολογίας, ὁ χριστὸς τῆς αὐτῆς καὶ μιᾶς φύσεως τῷ θεῷ εὑρισκόμενος ἀποδέδεικται. καὶ αὐτὸν τὸν θεὸν καὶ πατέρα ἔχων πρὸ τῶν αἰώνων ἐξ ἀϊδίου γεννήτορα, καὶ γνήσιος υἱὸς τοῦ θεοῦ ἀναφαίνεται, καὶ θεός, καθὼς καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις οὑτωσὶ φησίν, ὅτι ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, τουτέστιν εἷς θεός, οὐ κατὰ τὰς ὑποστάσεις, ὡς ὁ σαβέλλιος λέγει, ἀλλὰ κατὰ τὴν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν θεότητα. καὶ ὁ μὲν θεόπτης μωϋσῆς, ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν φησίν. ὁ δὲ προφήτης δαβίδ, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. καὶ τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν. καὶ ὁ τούτου υἱὸς ὁ θαυμάσιος σολομών, ὅτι ὁ θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, ἡτοίμασε δὲ οὐρανοὺς ἐν φρονήσει. ὁ δὲ μεγαλοφωνότατος ἡσαΐας, ὁ θεὸς ὁ αἰώνιος, ὁ κατασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς. ὁ δὲ μακάριος ἰωάννης ὁ παῖς τοῦ ζεβεδαίου, ὃν ἵνα καὶ Βροντῆς υἱὸν ἐκάλεσεν ὁ κύριος, διὰ τὸ τὴν ἄνω γέννησιν τρανότερον βροντῆς τῇ οἰκουμένῃ σαλπίσαι, οὑτωσί φησιν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, ὃ γέγονε. Βλέπεις πῶς διὰ τὸ ἄωρον τοῦ καιροῦ συνεσκιασμένως οἱ προφῆται ἐλάλησαν, ὁ δ' ἰωάννης ἀναφανδὸν καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ μέγα ἐβόησε; καὶ οἱ πάλαι προφῆται ὁ μὲν λόγον, ὁ δὲ σοφίαν, ὁ δὲ φρόνησιν, ὁ δὲ δημιουργὸν τοῦτον ἐκάλεσεν, ὁ δὲ θεόν, μὴ ἀνακαλύψας τὸ ἀπόκρυφον μυστήριον διὰ τὸ ἄωρον, ὡς εἴρηται, τοῦ καιροῦ. ὁπόταν δὲ περιῃρέθη τὸ κάλυμμα,

οὐκ ἦν ὅσιον, οὐδὲ δίκαιον. ἔτι ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς καὶ θεὸς αἰνιγματωδῶς πως εὑρίσκεται κηρυττόμενος, καὶ διὰ τοῦτο ὁ τῆς βροντῆς υἱὸς, τὸ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ τὰ ἑξῆς τρανῶς ὑπηγόρευσε. καὶ ὥσπερ ὁ ἥλιος ὑπὸ βαθυτάτου νέφους καὶ χειμῶνος κρυπτόμενος, παρὰ μὲν τοῖς ἀνθρώποις ἀφανὴς ἐστὶ, τὸ δ' αὐτοῦ φῶς οἱονεὶ παρ' ἑαυτῷ κατέχων εὑρίσκεται, λυθέντος δὲ τοῦ χειμῶνος, καὶ τοῦ ἀέρος ἐπελθόντος, τοῖς πᾶσιν ἀφθόνως τὰς ἀκτῖνας ἀφίησιν, οὕτω μοι νόει καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ καὶ λόγου τοῦ θεοῦ. θεὸς ὢν ἀληθὴς καὶ πρὸ τῶν αἰώνων, υἱὸς θεοῦ καὶ ποιητὴς πάσης κτίσεως, ὡς καὶ ἐν ταῖς ἔμπροσθεν ἀπολογίαις, καὶ κατὰ τὸ παρὸν ἀποδέδεικται, ἀλλ' ἐκρύπτετο ὅμως ὑπὸ τοῦ νέφους τῆς ἀγνωσίας, καὶ τοῦ χειμῶνος τῆς τῶν εἰδώλων προσκυνήσεως, μετά τε τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πνεύματος. ἡνίκα δὲ ἐπεφάνη τὸ ἔαρ, τουτέστιν ἡ αὐτοῦ ἔνσαρκος οἰκονομία, καὶ ἐγεννήθη τὸ κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς τῆς ἁγίας παρθένου καὶ θεοτόκου μαρίας, τότε ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ θεοῦ, ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις. καὶ προσεκύνησεν ἡ κτίσις τὸν κτίσαντα αὐτήν, καὶ ἐδόξασαν τὸν μόνον ἀληθῆ θεόν, τὸν πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, καὶ αὐτὸν τὸν υἱὸν καὶ λόγον τοῦ πατρὸς, καὶ τὸ πανάγιον καὶ ζωοποιὸν πνεῦμα, τὴν μίαν ἁγίαν ὁμοούσιον καὶ ἀδιαίρετον καὶ ἀσύγχυτον τριάδα τὸν ἕνα θεόν. καὶ τότε ἐθεάθη ἡ τοῦ χριστοῦ δόξα, δόξα ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός. καὶ τότε ἀφῆκε τὰς θεϊκὰς αὐτοῦ ἀκτῖνας, καὶ τὸ σκότος τῆς ἀγνωσίας ἐφώτισε, καὶ τὰς κατεψυγμένας καὶ νεκρὰς ψυχὰς τῇ θέρμῃ τῆς πίστεως ἀνεζώωσεν.

Ἔτι ὁ μωάμεθ τὸν χριστὸν ἐκ παρθένου γεννηθῆναι ὁμολογεῖ ἄνευ ἀνδρὸς, αἱρετικῷ καρποκράτῃ ἀκολουθῶν, θεὸν δὲ καὶ θεοῦ υἱὸν οὐδαμῶς, δυσὶν ἀποδείξεσι χρώμενος. ὅτι τε ὁ χριστὸς οὐδέποτε περὶ ἑαυτοῦ τοῦτο ἔφη. καὶ ὅτι τοῖς ἰουδαίοις εἶπε, προσκυνεῖτε τὸν θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν, καὶ κύριόν μου καὶ κύριον ὑμῶν. ὁ δὲ σκοπὸς τοῦ ἀσεβοῦς πάντοτε εἷς ἐστὶ, τὸ ἵνα κατὰ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν δύναμιν πείσῃ πάντας ἀνθρώπους, καὶ οὔτε θεὸν οὔτε θεοῦ υἱὸν πιστεύσωσιν εἶναι τὸν χριστὸν, ἀλλ' ἅγιον μὲν καὶ προφήτην ὑπὲρ ἅπαντας προφήτας, καὶ ἄνθρωπον ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους, θεὸν δὲ οὐδαμῶς. ἀλλ' ἐπιχειρεῖ κατὰ τοῦ χριστοῦ πεῖσαι τοὺς ἀνθρώπους ὁ μάταιος, τὸν διάβολον μιμούμενος. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος παντὶ τρόπῳ μηχανᾶται εἰς τὸ πλανῆσαι πάντα ἄνθρωπον, καὶ ἢ τῇ πίστει ἢ τοῖς ἔργοις χωρίσαι αὐτὸν τοῦ θεοῦ, οὕτω καὶ ὁ μωάμεθ παντὶ τρόπῳ σπουδάζων εὑρίσκεται, ἵνα ἀπὸ μὲν τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ μακρὰν που ποιήσῃ πάντα ἄνθρωπον, ποῖ μὲν τῇ πίστει, ποῖ δὲ τοῖς ἔργοις. θεὸν δὲ προσκυνεῖν διδάσκει, ὅν τινα ἀναπλάττει ἡ ἐκείνου διάνοια. καὶ οἱ μὲν δαίμονες τὸν κύριον ἰδόντες, θεοῦ υἱὸν αὐτὸν ὡμολόγησαν καὶ κριτὴν ἄκοντες. οὐ γὰρ ὡς ἀληθεῖς προσκυνηταὶ τοῦτον ὡμολόγησαν, ἀλλ' ὡς μὴ δυνάμενοι κρύψαι τὴν ἀλήθειαν, οὕτως εἶπον, τί ἡμῖν καὶ σοί υἱὲ τοῦ θεοῦ, ἦλθες πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς; ὁ δὲ μωάμεθ καὶ χείρων δαιμόνων ἀναφαίνεται, ἐπεὶ μήτε θεοῦ υἱὸν, μήτε κριτὴν τὸν χριστὸν λέγει εἶναι. ἀλλ' εἴποι ἂν ἡσαΐας πρὸς αὐτὸν, ὅτι μετὰ τοῦ διαβόλου ἔφθαρη ἡ ἐπιστήμη σου σὺν τῷ κάλλει σου. καὶ λοιπὸν δικαίως ἂν εἴποι τις περί τε τοῦ μωάμεθ, περί τε τῶν ἀκολουθησάντων αὐτῷ, ὅτι ἔθνος ἀπολωλεκὸς βουλήν ἐστι, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ ἐπιστήμη. ἡμεῖς δὲ λέγομεν οὕτως, ὅτι ἐὰν ἡ πίστις ἄνευ τῶν ἔργων νεκρά ἐστι κατὰ τὸ λόγιον, πολλῷ μᾶλλον νεκρά εἰσι τὰ ἔργα, μὴ οὔσης πίστεως. ἔνθα δὲ οὔτε πίστις οὔτε ἔργα, τί χρὴ νομίζειν ἐκεῖσε; ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα νεκρόν ἐστιν ἄνευ ψυχῆς, οὕτω ψυχὴ ἄνευ πίστεως καὶ ἔργων. οὔσης γὰρ πίστεως, εἴπερ δέξεται θαύματα ἡ ψυχὴ, ἔχει τρόπους ἰάσεως διά τε μετανοίας καὶ ἔργων. μὴ οὔσης δὲ πίστεως, πᾶσα πρᾶξις καὶ πᾶσα νομιζομένη ἀρετὴ, ματαία καὶ ἕωλος. πίστεως γὰρ οὔσης ἔστι καὶ ἀρετὴ, ἔστιν ὅτε καὶ ἀρετῆς ἀπόπτωσις, τουτέστιν ἁμαρτία. ὅπου δὲ πίστις οὐκ ἔστιν, οὐδ' ἀρετή. καὶ ἔνθα ἀρετὴ οὐκ ἔστιν, οὐδ' ἀρετῆς ἀπόπτωσις. ἄρα ἔνθα πίστις οὐκ ἔστιν, οὔτ' ἀρετή ἐστιν, οὔθ' ἁμαρτία, ἀλλὰ γυμνὴ καὶ μόνη ἀσέβεια. διά τοι τοῦτο καὶ ἡσαΐας φησὶν, ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐ μὴ συνῆτε. τοίνυν ἡ πίστις καὶ ἡ ἐλπὶς τῶν μὴ βλεπομένων ἐστὶν, οὐ τῶν ἀποδεδειγμένων. ἀλλ' ἔστι δῶρον θεοῦ ἐξαιρέτως, ἡ εἰς τὴν ἁγίαν τριάδα τῶν χριστιανῶν πίστις. ὃ γὰρ βλέπει τις, τί καὶ ἐλπίζει; καὶ ὃ βλέπει, τί καὶ πιστεύει; ἀλλ' ὅμως ὥσπερ ὁ καθ' ἡμᾶς ἥλιος, τὰ πάντα ὅσα μετέχειν αὐτοῦ δύναται φωτίζει, καὶ ὑπερηπλωμένον ἔχει τὸ φῶς εἰς πάντα τὸν ὁρατὸν κόσμον ἄνω τε καὶ κάτω, τὰς τῶν οἰκείων ἀκτίνων αὐγὰς ἐξαπλῶν. καὶ εἴ τινι οὐ μέτεισι, τοῦτο οὐ τῆς ἀσθενείας τῆς φωτιστικῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἐστιν, ἀλλὰ τῆς δι' ἀνεπιτηδειότητα τῆς ὁράσεως. καὶ πολλὰ τῶν οὕτως ἐχόντων ἡ ἀκτὶς διαβαίνουσα οὐ φωτίζει, τὰ

δὲ μετ' ἐκεῖνα φωτίζει, οὕτω καὶ ὁ νοητὸς ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, τουτέστιν ὁ χριστὸς, τοὺς εἰς αὐ-
τὸν πιστεύοντας ἐμπιπλᾷ νοητοῦ φωτός. πᾶσαν δὲ ἄγνοιαν καὶ πλάνην ἐλαύνει ἐκ πασῶν
ψυχῶν, αἷς ἂν ἐγγένηται, καὶ τοὺς νοεροὺς αὐτῶν ὀφθαλμοὺς ἀνακαθαίρει. καὶ γὰρ ὥσπερ ἡ ἄγνοια
διαιρετικὴ τῶν πεπλανημένων ἐστὶν, οὕτως ἡ τοῦ νοητοῦ φωτὸς παρουσία συναγωγὸς καὶ ἑνωτι-
κὴ τῶν φωτιζομένων ἐστί. διὰ γοῦν τοῦτο καὶ ὁ χριστὸς ἔλεγεν, ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου, καὶ ὁ πι-
στεύων εἰς ἐμὲ, οὐ μὴ περιπατήσῃ ἐν τῇ σκοτίᾳ τῆς πλάνης δηλονότι, ἀλλ' ἕξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς,
καὶ ἕτερα ὅσα μετ' ὀλίγον ὁ λόγος δῆλα ποιήσει. ἐπεὶ γοῦν, ὡς εἴρηται ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ
ἐλμαΐδᾶ, διττὰς ἀποδείξεις φέρων εὑρίσκεται περὶ τοῦ χριστοῦ ὁ μωάμεθ, δεικνύων ὡς οὐκ ἔστι
θεὸς, διὸ οὐδέποτε εἴρηκεν ἑαυτὸν θεὸν ὁ χριστὸς, καὶ ὅτι τοῖς ἰουδαίοις εἶπεν, ὅτι προσκυνεῖτε
τὸν θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν, καὶ κύριόν μου καὶ κύριον ὑμῶν. δεῦρο δὴ σκεψώμεθα περὶ τῆς προ-
τέρας, ἔπειτα θεοῦ διδόντος, καὶ περὶ τῆς δευτέρας. ἀρξώμεθα τοίνυν ἀπὸ τῆς τοῦ μωάμεθ ὁμολο-
γίας. οὗτος τὸν χριστὸν λόγον θεοῦ, καὶ ψυχὴν θεοῦ, καὶ πνοὴν θεοῦ λέγει εἶναι, καθὼς εἴρηται, καὶ τὰ
παρὰ τοῦ χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων γραφέντα καὶ πραχθέντα ἐν τῷ εὐαγγελίῳ δίκαια καὶ ἅγια καὶ
τέλεια καὶ ἀληθῆ ὡμολόγησε. καὶ δικαίως. ἡ γὰρ τοῦ κυρίου ἀλήθεια εἰς τὸν αἰῶνα μένει. ἀπὸ γὰρ
τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ οὐ δύναται ἐξελθεῖν ψεῦδος. ταὐτὸν γάρ ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι ὁ θεὸς οὐκ ἔστι θεός,
καὶ ἡ ἀλήθεια ψεῦδος ἐστὶ, καὶ τὸ φῶς σκότος. ἰδοὺ γοῦν τὸ ἄτοπον καὶ ὁ μωάμεθ νοήσας,
κατέφυγεν εἰς τὸ μήποτε τὸν χριστὸν περὶ ἑαυτοῦ εἰπεῖν, ὅτι ἐστὶ θεός. ἡμεῖς γοῦν ἔν τε τῇ πρώ-
τῃ ἀπολογίᾳ καὶ δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ πεπλατυσμένως καὶ τρανῶς ἀπεδείξαμεν, ἀπό τε τοῦ
ἀδὰμ ἕως τῆς τοῦ χριστοῦ γεννήσεως, ὅπως προεφήτευσαν πάντες οἱ προφῆται, ὅπως εἶδον οἱ
πατέρες, ὅπως ἐλάλησεν αὐτὸς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ περὶ τοῦ χριστοῦ, καὶ φανερῶς καὶ ἀναμφιβόλως
ἀπεδείχθη καὶ ἀνεφάνη θεὸς καὶ θεοῦ υἱὸς, καὶ υἱὸς ἀνθρώπου. μετὰ δὲ τὸ ἰωάννου βάπτισμα καὶ τὸν
θάνατον ἐκείνου, ἤρξατο αὐτὸς ὁ χριστὸς εὐαγγελίζεσθαι τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. καὶ ὅτι μὲν κη-
ρύττων οὐκ ἐβόα συχνῶς, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς ὁ λαλῶν μεθ' ὑμῶν, οὕτως ἐστὶν, ὥσπερ οὐδὲ βα-
σιλεὺς περιπατῶν βοᾷ, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ βασιλεὺς, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς δόξης τῆς αὐτοῦ
ἐξουσίας καὶ δυνάμεως, πάντες τοῦτον διακρίνουσιν ἀπὸ τῶν δούλων αὐτοῦ, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ χριστοῦ. κἂν
καὶ τῷ στόματι συχνῶς οὐκ ἔλεγεν, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς, ἀλλά γε τοῖς ἔργοις τοῦτο ἐδείκνυεν. ἀλλ'
ὅμως οὐκ ἔκρυπτε τὴν αὐτοῦ θεότητα, οὐδὲ τὸν αὐτοῦ πατέρα καὶ θεὸν, οὐδὲ ἐκώλυε τοὺς αὐτὸν ὁμο-
λογοῦντας θεὸν καὶ θεοῦ υἱόν. ὁ γὰρ ναθαναὴλ εἰπὼν, ὅτι σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ
ἰσραὴλ, οὐκ ἐπετιμήθη ὥσπερ οἱ ἐν λυκαονίᾳ βουλόμενοι ὁμολογῆσαι τόν τε παῦλον καὶ βαρ-
νάβαν θεοὺς, καὶ θύσειν αὐτοῖς ὡς θεοῖς, ἐπετιμήθησαν παρ' αὐτῶν εἰπόντων, ὅτι παύσασθε τοῦ ἀτο-
πήματος, ὅτι καὶ ἡμεῖς ἄνθρωποι ὁμοιοπαθεῖς ὑμῖν ἐσμὲν, πρὸ τῶν λόγων διαρρηξάντων τὰ
ἱμάτια αὐτῶν. ἀλλὰ προσεδέχθη ἡ τοῦ ναθαναὴλ ὁμολογία, καὶ ἐπῃνέθη. ἔτι τοῦ κυρίου ἐρωτή-
σαντος τοὺς ἰδίους μαθητὰς, τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; οὐχ ὡς χρείαν
ἔχοντος ἐρωτᾶν τοῦ τὰ πάντα εἰδότος πρὶν γενέσεως αὐτῶν, ἀλλ' ἀνάγοντος αὐτοὺς ἐπὶ τὸ ὑ-
ψηλότερον. καὶ λεγόντων τῶν μαθητῶν πρὸς τὸν χριστὸν τὰς τῶν πολλῶν περὶ αὐτοῦ δόξας, καὶ ὁ πέ-
τρος εἰπὼν, ὅτι σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, οὐκ ἤκουσε παρὰ τοῦ χριστοῦ, ὅτι σφάλλῃ πέ-
τρε, μηκέτι πλανῶ, διδάσκαλός σου εἰμί. ἄκουσον καὶ γνῶθι τὴν ἀλήθειαν σύ τε καὶ πάντες.
οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, οὐ γάρ ἐστι δυνατὸν υἱὸν ἔχειν τὸν θεόν. ἀλλὰ τί; λέγει ὁ χριστὸς, μακάρι-
ος εἶ σίμων υἱὲ τοῦ ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρα-
νοῖς. πάντως τὸν ἐκείνου λόγον στηρίζων. ἀντίχαριν δὲ καὶ μισθὸν τῆς ὀρθῆς καὶ ἀπλανοῦς ὁμολογίας,
δέδωκεν αὐτῷ τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. ἔτι τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ τῆς τοῦ χριστοῦ
ἀναστάσεως, ὁ θωμᾶς ψηλαφήσας τὴν τοῦ κυρίου πλευρὰν καὶ τὰς χεῖρας, καὶ γνοὺς ὅτι ἄνευ
πάσης ἀντιλογίας αὐτός ἐστιν ὁ χριστὸς, μέγα ἀνεβόησεν, ὁ κύριός μου, καὶ ὁ θεός μου. τί δὲ ὁ
χριστὸς τῷ θωμᾷ; ὅτι ἑώρακάς με, πεπίστευκας. μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ πιστεύσαντες. καὶ
ταῦτα μὲν ἐκεῖνοι. ἴδωμεν δὲ καὶ τὰ παρὰ τοῦ χριστοῦ εἰς αὐτὸν λεχθέντα, ἀμὴν ἀμὴν, φησι, λέγω
ὑμῖν, ὅτι ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστιν, ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, καὶ οἱ ἀκούσαν-
τες ζήσονται. ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑ-
αυτῷ, καὶ ἐξουσίαν ἔδωκεν αὐτῷ καὶ κρίσιν ποιεῖν, ὅτι υἱὸς ἀνθρώπου ἐστί. μὴ θαυμάζετε τοῦτο,

ὅτι

ὅτι ἔρχεται ὥρα, ἐν ᾗ πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς φωνῆς αὐτοῦ, καὶ ἐκπορεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. καὶ πάλιν, ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἔχει ζωὴν αἰώνιον. τί γοῦν δοκεῖ ὑμῖν; λέγει ὁ χριστὸς ἑαυτὸν θεὸν καὶ θεοῦ υἱόν, ἢ οὔ; πάντως ἐν τῷ εἰπεῖν, ὅτι ἔρχεται ὥρα, ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ἔδειξεν ὅτι ἔχει ὁ θεὸς υἱόν, ὅς ἐστιν αὐτὸς ὁ χριστός. τὸ δὲ ἀκούσονται οἱ νεκροὶ τῆς φωνῆς αὐτοῦ, καὶ ζήσονται, ἔδειξεν ἑαυτὸν δεσπότην, καὶ ἐξουσίαν ἔχοντα ζωῆς καὶ θανάτου, καὶ νῦν καὶ ἀεί ποτε. ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ ζωὴν ἔχει ἐν ἑαυτῷ, οὕτω καὶ ὁ υἱός. ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν, καὶ κρίσιν ποιεῖν, ἔδειξε τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν καὶ κρίσιν, ἣν μέλλει ποιήσειν, ὡς καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἀπολογίᾳ τρανῶς ἀποδέδεικται. ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν, ὅτι υἱὸς ἀνθρώπου ἐστί, μὴ θαυμάζετε τοῦτο. καὶ γὰρ ἔρχεται ὥρα, ἐν ᾗ ἀκούσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις, καὶ ἐκπορεύσονται εἰς ἀνάστασιν καὶ κρίσιν καὶ ἀνταπόδοσιν, ἔδειξε μὲν θεὸν ἑαυτόν, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπον. ταῦτα γὰρ πάντα θεοῦ ἔργα προδήλως ὑπάρχουσι. καὶ διὰ τοῦτο ἡ μὲν παλαιὰ θεολογία καλεῖται, ὡς ἔχουσα τοὺς τοῦ θεοῦ λόγους. ἡ δὲ νέα λέγεται μὲν καὶ αὐτὴ θεολογία, διὰ τὸ καὶ αὐτὴν ὁμοίως κεκτῆσθαι αὐτούς. ἐξόχως δὲ θεουργία καλεῖται, διότι ἃ πάλαι προεῖπον οἱ προφῆται, ταῦτα αὐτὸς ὁ χριστὸς ἐνήργησε καὶ ἐπλήρωσε, καὶ ἀγαθουργῶς διεπραγματεύσατο τὰ καθ' ἡμᾶς ταπεινά, τοῖς θειοτάτοις αὐτοῦ κατ' ἄκρον ἐνώσας εὐδοκίᾳ τοῦ πατρός, καὶ συνεργίᾳ τοῦ πνεύματος. καὶ λοιπὸν δικαίως ἂν εἴποιμεν, ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. ἐπεὶ γοῦν ὁ χριστὸς ἔστι θεὸς μέν, ὡς ἀποδέδεικται, καὶ θεοῦ υἱός, ἔστι δὲ καὶ ἄνθρωπος καὶ υἱὸς ἀνθρώπου κατὰ τὴν σάρκα, καὶ ἐκρύπτετο ἀπὸ συστάσεως κόσμου, καὶ ἀνεφαίνετο λόγοις προφητικοῖς καὶ ὁράσεσιν, ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ καὶ πατρός, τοῦ καιροῦ δὲ καλέσαντος καὶ αὐτὸς ὁ χριστὸς ἐναργῶς τοῦτο ἀπέδειξε διά τε λόγων καὶ πράξεων, καὶ συνελὼν τὰ πάντα, εἶπεν, ὅτι ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἔχει ζωὴν αἰώνιον, διέστειλε τὴν ψυχικὴν ζωὴν τῆς σωματικῆς. ἡ γὰρ σωματικὴ πρὸς ὀλίγον φανεῖσα παρέρχεται, ἡ δὲ ψυχικὴ αἰώνιός ἐστιν, ὥσπερ καὶ ὁ θάνατος αὐτῆς. ἀλλ' ὅμως καὶ τὸ φθαρτὸν τοῦτο καὶ θνητὸν σῶμα ὁ δημιουργὸς αὐτοῦ θεὸς οὐκ ἐγκαταλείψει ἔν τε τῷ θανάτῳ καὶ τῇ φθορᾷ, ἀλλ' ὅταν ἐνδύσηται αὐτὸ ἀφθαρσίαν καὶ ἀθανασίαν, καὶ ἄφθαρτοι καὶ ἀθάνατοι ἀναστάντες, τότε κατὰ τὸ λόγιον σὺν τῷ κυρίῳ ἐσόμεθα. τοίνυν διὰ τῶν ῥημάτων αὐτοῦ, καὶ ὧν πρότερον πολλάκις ἐλάλησεν, οὐδὲν δὲ ἔλαττον καὶ ἐξ ὧν ἡμεῖς οὐκ ἐγράψαμεν, φανῶς ὁ χριστὸς θεόν τε καὶ ἄνθρωπον ἑαυτὸν ἐναπέφηνεν. ἀλλ' ὅτε καὶ τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν σῶον καὶ θεωροῦντα ἀπεκατέστησε μετὰ τὸ ἀναβλέψαι αὐτόν, οὕτως εἴρηκε πρὸς αὐτόν, σὺ πιστεύεις εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ; ὁ δὲ φησί, καὶ τίς ἐστι κύριε, ἵνα πιστεύσω εἰς αὐτόν; εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ ἰησοῦς, καὶ ἑώρακας αὐτόν, καὶ ὁ λαλῶν μετὰ σοῦ, ἐκεῖνός ἐστιν. ὁ δὲ ἔφη, πιστεύω κύριε. καὶ προσεκύνησεν αὐτόν. ἀλλ' ὅμως ὁ αὐτὸς μωάμεθ κατηγορῶν λέγει περί τινων, ὅτι ἀπεδοκίμασαν ἅ τινα οὔτε νοοῦσιν, οὔτε δύνανται ἐξηγεῖσθαι, ὅπερ μᾶλλον αὐτὸς πέπονθεν, ἀποδοκιμάσας τὸν χριστὸν μὴ εἶναι υἱὸν θεοῦ, μηδὲ σαρκωθῆναι, καὶ διὰ τὸ τῆς ἀκαταληψίας μέγεθος ταῦτα ἠρνήσατο, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς τριάδος μυστήριον οὐ προσεδέξατο. οὐ γὰρ ἠδύνατο νοεῖν τὴν τῶν προσώπων διάκρισιν ἄνευ τῆς κατὰ τὴν οὐσίαν διακρίσεως, ὡς εἴρηται. ἐθαυμαστώθη γάρ, φησιν, ἡ γνῶσίς σου ἐξ ἐμοῦ, λίαν ἐκραταιώθη, οὐ μὴ δύνωμαι πρὸς αὐτήν. τί δὲ ἄλλο ἐστίν, ἢ ἡ ἀκατάληπτος καὶ ἀπερινόητος τοῦ θεοῦ γνῶσις, ἥτις ἀγνωσία παρεικάζεται διὰ τὸ ὑπεραῖρον αὐτῆς πάσης κτιστῆς γνώσεως. ἡ γὰρ τοῦ θεοῦ ἀγνωσία οὐ λέγεται κατὰ στέρησιν, ἀλλὰ καθ' ὑπεροχήν. διὰ γὰρ τὸ ὑπερβάλλον καὶ ἀπρόσιτον φῶς τοῦ θεοῦ, σκότος αὐτὸ ὠνόμασαν. τὸ γὰρ μὴ δυνάμενον ὁρᾶσθαι, σκότος ἄντικρυς ἐστίν. ἔθετο γάρ, φησι, σκότος ἀποκρυφὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ θεοῦ σοφίαν καὶ ἐπιστήμην τὴν ὑπεραίρουσαν πᾶσαν ἀγγέλων τε καὶ ἀνθρώπων σύνεσιν, τὴν μὴ ἔχουσαν νοῦν ἢ λόγον ἑρμηνευτικόν, μωρίαν οἱ θεολόγοι ἐκάλεσαν. διὰ τοῦτο καὶ τὴν τοῦ θεοῦ λόγου ἐνανθρώπησιν, κένωσιν οἱ αὐτοὶ θεολόγοι καλοῦσι, καίτοι πλήρη τυγχάνουσαν, μᾶλλον δὲ ὑπερπλήρη σοφίας καὶ δυνάμεως καὶ σωτηρίας. εἰ οὖν παρὰ τοῖς θεολόγοις ἐθαυμαστώθη ἡ τοῦ θεοῦ γνῶσις διὰ τὸ ἀκατάληπτον, καὶ ἐπιγνόντες τὴν ἑαυτῶν ἀσθένειαν, ὡμολόγησαν εἰπόντες, ὅτι οὐ δύνανται πρὸς αὐτήν, πῶς κἂν ὅλως ἴχνος τι τῆς τοῦ θεοῦ γνώσεως ἐγχωρεῖ εὑρεθῆναι ἐν τῷ τῆς κα-

κίας καὶ τῆς ψευδοῦς ἐφευρετῆ. ὁ γὰρ μὴ εἰδὼς ὅλως τὸ βρῶμα ὅπερ ἐσθίει, ὅπως εἰς χυμοὺς μερί-
ζεται, τὸν θεὸν πειρᾶται ἐρευνᾶν. μύσας γὰρ τοὺς τῆς ψυχῆς καὶ νοὸς αὐτοῦ ὀφθαλμούς, οὐκ ἔγνω
τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης, καὶ διὰ τοῦτο ἀπεδοκίμασεν αὐτὸν δὴ τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον, τὸν
υἱὸν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ, καὶ σὺν αὐτῷ τὸν πατέρα καὶ τὸ πνεῦμα. ὁ γὰρ μὴ ἔχων τὸν υἱόν, φησὶν ὁ σω-
τήρ, οὐδὲ τὸν πατέρα. ὁ δὲ τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν μὴ ἔχων, ἐξ ἀνάγκης οὐδὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. τού-
των τοίνυν οὕτως ὡμολογημένων, κακῶς ἄρα ἐλάλησεν ὁ μωάμεθ, ὡς οὐκ ἔφη ὁ σωτὴρ περὶ
ἑαυτοῦ τὸ καθόλου, ὅτι θεός ἐστιν ἢ θεοῦ υἱός. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων οὕτως. σκεψώμεθα δὲ νῦν καὶ
περὶ τῆς δευτέρας ἀποδείξεως τοῦ μωάμεθ, τῆς λεγούσης ὅτι πρὸς τοὺς ἰουδαίους διαλεγόμενος ὁ
χριστὸς οὐκ εἴρηκεν, ὅτι προσκυνεῖτε τὸν θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν, καὶ κύριόν μου καὶ κύριον ὑμῶν.
ἡμεῖς γοῦν προείπομεν περὶ τοῦ μωάμεθ, ὅπως πῆ μὲν ἀνερυθριάστως λέγει τὸ ψεῦδος, πῆ δὲ
μίγνυσι τῇ ἀληθείᾳ τὸ ψεῦδος, ὡς καὶ ἐν τῇ παρούσῃ ἀποδείξει ἐκείνου. σκοπὸν γὰρ εἶχεν, ἵνα
κατὰ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν δύναμιν καταπείσῃ τὸν ἅπαντα κόσμον, καὶ οὔτε θεὸν ὁμολογήσωσι τὸν χρι-
στόν, οὔτε θεοῦ υἱόν. διὰ τοῦτο καὶ κατὰ τὸ πρότερον λέγει ἄπερ καὶ λέγει, ἀλλὰ καὶ πονηρευομένως ψευδής
ἐστιν, ὅτι πρὸς τοὺς ἰουδαίους εἶπε τοῦτο ὁ χριστός. δεύτερον δὲ ὅτι οὐδὲ οὗτος ἐστὶν ὁ τοῦ χριστοῦ λόγος,
ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, διὰ τὴν μέλλουσαν αὐτῷ γεγονέναι ἀνάληψιν, εἶπε τοῖς μαθηταῖς
αὐτοῦ, ὅτι ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν, καὶ θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν. καὶ μᾶλ-
λον ὥσπερ ἐπὶ πολλῶν ἑτέρων ὁ χριστὸς ἀναφαίνεται θεός τε καὶ ἄνθρωπος, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ λόγου
τούτου. ἐν γὰρ τῷ εἰπεῖν τοῦτον τὸν χριστόν, ὅτι ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν,
ἔδειξεν ὅτι γνήσιος πατὴρ αὐτοῦ ἐστιν ὁ θεός, καὶ τῆς οὐσίας καὶ φύσεως αὐτοῦ ἐστιν ὁ χριστός. καὶ διὰ
τοῦτο κεχωρισμένως εἶπεν, ὅτι ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα μου. εἰ γὰρ ὡς εἷς τῶν πολλῶν εὑρίσκε-
το καὶ αὐτός, κοινῶς ὡς ἐπὶ πρώτου προσώπου ἔμελλε προσφέρειν τὸν λόγον, καὶ εἰπεῖν, ὅτι ἀνα-
βαίνω πρὸς τὸν πατέρα ἡμῶν. τὸ δ' οὕτω κεχωρισμένως εἰπεῖν, τὸ ἀναβαίνω πρὸς τὸν
πατέρα μου ἐπὶ πρώτου προσώπου, εἶτα καὶ πατέρα ὑμῶν, ὡς ἐπὶ δευτέρου, πάντως
οὐδὲν ἕτερον εἴρηκεν, οὐδ' ἄλλο ἐδήλωσεν, ἢ ὅτι αὐτὸς μὲν ὁ χριστὸς φύσει ἐστὶν υἱὸς τοῦ θεοῦ,
οἱ δ' ἄλλοι πάντες χάριτι. ὡς τό, ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες. τὸν αὐτὸν καὶ ὁ-
μοιον τρόπον ἐδήλου καὶ τὸ θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν. καὶ ὅτι μὲν ὡς ἄνθρωπος εἴρηκε τὸ θεόν μου,
παντί που δῆλον, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸ ὁμοίως ὡς πάντες ἄνθρωποι. εἰς γὰρ πάντας ἁγίους ἀνθρώ-
πους κατὰ χάριν λέγεται ὁ θεὸς θεὸς αὐτῶν, ὡς ὅταν λέγηται θεὸς ἀβραὰμ καὶ ἰσαὰκ καὶ ἰακώβ, καὶ τῶν
ὁμοίων αὐτοῖς. καὶ γὰρ πρότερον καθαρθέντες καὶ ἀπονιψάμενοι τὰς ἰδίας ἁμαρτίας, καὶ γενό-
μενοι σκεύη ἐλέους, ἐκ τότε δέχονται τὴν τοῦ θεοῦ χάριν, καὶ γίνονται υἱοὶ θεοῦ, καὶ ὀνομάζεται ὁ θεὸς
θεὸς αὐτῶν. ἐπὶ δὲ τοῦ χριστοῦ οὐχ οὕτως. ἀλλὰ πατὴρ αὐτοῦ λέγεται ὁ θεός, διότι γέννημα τῆς ὑποστά-
σεως τοῦ πατρός ἐστι, καὶ μία φύσις, καὶ μία οὐσία, καὶ θεότης, καὶ δύναμις πατρὸς καὶ υἱοῦ ἐστι.
θεὸς δὲ τοῦ χριστοῦ λέγεται διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν τοῦ υἱοῦ τῷ προσλήμματι, οὐχὶ δὲ κατὰ
τοὺς ἁγίους. καὶ διὰ τοῦτο εἶπε καὶ περὶ τούτου κεχωρισμένως, τὸ ἀναβαίνω πρὸς τὸν θεόν μου
καὶ θεὸν ὑμῶν. βλέπεις πῶς καὶ τὰ δοκοῦντα ταπεινὰ ἐπὶ τοῦ χριστοῦ, μέγαν καὶ ὑπερφυᾶ
καὶ ἐξαίσιον ἔχει τὸν νοῦν; τοίνυν ἐξ αὐτῶν, ὧν ὁ μὲν χριστὸς καλῶς εἴρηκεν, ὁ δὲ μωάμεθ κα-
κῶς προσέφερεν, ἀναφαίνεται ὁ χριστὸς θεός τε καὶ ἄνθρωπος.

Ἔτι ἀρνεῖται μὲν ὁ μωάμεθ τό, τὸν χριστὸν υἱὸν εἶναι θεοῦ καὶ θεόν. ἀρνεῖται δέ, καὶ ὅτι ἐσαρκώθη·
ἀλλὰ ψιλὸν μόνον ἄνθρωπον λέγει κατὰ νεστόριον, καὶ ἐκ παρθένου γεγεννῆσθαι, ἅγιον δὲ ὑπὲρ
πάντας ἀνθρώπους, καὶ σοφόν, καὶ προφήτην μείζονα πάντων τῶν προφητῶν. καὶ ῥητῶς ὑπὲρ ἄν-
θρωπον τοῦτον καλεῖ, θεὸν δὲ καὶ θεοῦ υἱὸν οὐδαμῶς. ἐπεὶ γοῦν ἡ πᾶσα πραγματεία τῆς τε πρώτης
καὶ δευτέρας καὶ τρίτης ἀπολογίας τοῦτο ἐστιν, ἵνα δειχθῇ, ὅπως ὁ χριστὸς θεὸς καὶ θεοῦ υἱός ἐστι, καὶ
ὅπως θεὸς ὢν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν λαβὼν ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου σάρκα, ἐγένετο τέλειος ἄν-
θρωπος, ὥσπερ καὶ τέλειος θεός, περιττὸν καὶ περίεργον δοκεῖ, ἵνα καὶ αὖθις τὰ αὐτὰ ἐπιχειρῶ-
μεν. ἐκεῖσε γὰρ τρανῶς ἀποδέδεικται ὁ χριστὸς θεός τε καὶ ἄνθρωπος.

Ἔτι φησὶν ὁ μωάμεθ, μὴ ὑπὸ τῶν ἰουδαίων τὸν χριστὸν ἀναιρεθῆναι, μήτε σταυρωθῆναι, ἀλ-
λά τινα ἕτερον ἐκείνῳ ὅμοιον, καὶ κατὰ φαντασίαν ἐδόκει τὸν χριστὸν ἐσταυρῶσθαι, μανιχαίοις ἀκο-
λουθῶν. ὥσπερ γὰρ σπουδάζων εὑρίσκεται πεῖσαι πάντα ἄνθρωπον, οὔτε θεόν, οὔτε θεοῦ υἱὸν

δέξασθαι

δέξασθαι τὸν χριστὸν, οὕτω καὶ πάσῃ δυνάμει σπουδάζει, ἵνα καὶ τὴν ἔνσαρκον τούτου οἰκονομίαν ἀνατρέψῃ, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐκείνου θάνατον. ἡμεῖς γοῦν καὶ περὶ τούτου εἴπομεν ἐν τῇ δευτέρᾳ ἀπολογίᾳ, καὶ ἀπεδείξαμεν διὰ πολλῶν τῶν ἐπιχειρημάτων καὶ ἀποδείξεων, ὅπως ὁ χριστὸς θεὸς καὶ θεοῦ υἱὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος ἀναδέδεικται. ἀλλ᾽ ὅμως καὶ κατὰ τὸ παρὸν λέγομεν οὕτως, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἰκὼν ὢν τοῦ θεοῦ κατὰ χάριν, φθόνῳ διαβόλου τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ παραβὰς, ἔλαβε κατάραν ἀπὸ θεοῦ, καὶ ἐξεβλήθη τοῦ παραδείσου, καὶ τὸν θάνατον ἐκληρώσατο. ὁ δὲ υἱὸς τοῦ θεοῦ, εἰκὼν αὐτοῦ δὴ τοῦ θεοῦ κατὰ φύσιν ὑπάρχων, ἐνεδύσατο τὴν κατὰ χάριν εἰκόνα, τουτέστι τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν, καὶ ἔσωσεν αὐτὴν, καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν μακαριότητα αὖθις ἀνήγαγεν. ἔτι, ὥσπερ τὰ τοῦ νοῦ κινήματα ὁ λόγος διὰ τῆς γλώσσης δῆλα ποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς διὰ τῆς σαρκὸς ἐδήλωσε τὰ τοῦ ἰδίου πατρὸς βουλήματα, καὶ τὴν αὐτοῦ θεότητα. ἔτι, ὥσπερ βασιλέως εἰς ἓν οἴκημα οἰκήσαντος πόλεως μυριάνδρου, τότε δὴ πᾶσα ἡ πόλις φοβερὰ γίνεται τοῖς ὑπεναντίοις, οὕτω τοῦ χριστοῦ ἐν ἑνὶ σώματι οἰκήσαντος, πᾶσα φύσις ἀνθρώπων φοβερὰ τῷ διαβόλῳ ἐγένετο. καὶ δῆλον ἀπό τε τῶν μαρτύρων, ἀπό τε τῶν ὁσίων, ὅτι τὸν μὲν θάνατον αὐτοὶ οὐδενὸς, καὶ ὡς ὕπνον αὐτὸν ἐλογίσαντο, τοῖς δὲ δαίμοσιν ἐπέταττον, καθάπερ δούλοις αὐτῶν. ὥσπερ γοῦν κρύπτειν πειρᾶται τὸ τὸν χριστὸν θεὸν καὶ θεοῦ υἱὸν εἶναι, οὕτω καὶ τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ οἰκονομίαν, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀνάστασιν. καὶ διὰ τοῦτο λέγει μὴ ἐσταυρῶσθαι, ἀλλὰ τοῦτο ἐστὶ ψεῦδος σαφές. καὶ πρῶτον, ὅτι εἴπερ οὐκ ἐσταυρώθη, τίνος χάριν ἐπλάσαντο οἱ χριστιανοὶ κατὰ τοῦ χριστοῦ πρᾶγμα ἐφύβριστον. τὸν γὰρ διὰ σταυροῦ θάνατον ἄτιμον καὶ ἄδοξον ἐλογίζοντο, καὶ διὰ τοῦτο κατέκριναν τὸν χριστὸν τὸν κύριον τῆς δόξης οἱ τάλανες ἰουδαῖοι, τὸν τοιοῦτον θάνατον. ἀλλὰ γνώτωσαν, ὅτι διὰ τοῦ, τοῦ σταυροῦ τροπαίου, καὶ διὰ τοῦ σωτηρίου θανάτου, ἅτινα καὶ ἀσθένεια θεοῦ καλοῦνται, κατελύθησαν πᾶσαι αἱ πονηραὶ καὶ ἀντικείμεναι δυνάμεις, διὰ τοῦ σταυροῦ τὸ σκότος τῆς οἰκουμένης ἀπήλασε, τὸ δὲ φῶς τῆς γνώσεως ἐπανήγαγε, διὰ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ κατελύθη ὁ θάνατος, καὶ οὐκ ἔτι ἐστὶ θάνατος, καὶ ἡ τυραννὶς τοῦ διαβόλου. καὶ τὸ μὲν σῶμα τοῦ χριστοῦ ἀπέθανε, καὶ ἐτάφη, καὶ ἀνέστη, ἡ δὲ θεότης αὐτοῦ ἀπαθὴς διέμεινεν. ὥσπερ γὰρ βασιλέως λόγος ἐν χάρτῃ καταγραφεὶς, εἴπερ ὁ χάρτης διαφθαρῇ, ὁ τοῦ βασιλέως λόγος ἄφθαρτος διαμένει, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ χριστοῦ, τὸ μὲν σῶμα ἐκείνου καὶ φθορὰν ἐδέξατο, καὶ ἀπέθανε, διαφθορὰν δὲ οὐδαμῶς· ἡ δὲ θεότης αὐτοῦ ἀπαθὴς διέμεινεν, οὐδὲ γὰρ πάσχει θεός. δεύτερον, ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἰουδαῖοι πάντων μαρτυροῦντές εἰσι τὸν τοῦ χριστοῦ θάνατον. ὡς γὰρ κακοῦργον λέγουσι ἀποκτεῖναι αὐτόν. τρίτον, ὅτι οὐκ ἐν κρυφῇ ἀπέθανεν οὐδ᾽ ἐν παραβύστῳ καὶ γωνίᾳ, ἵνα κρυβῇ ὁ θάνατος αὐτοῦ. σὺν γὰρ τῷ θανάτῳ καὶ ἡ τούτου ἀνάστασις. ἀλλὰ κατὰ θείαν οἰκονομίαν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάσχα ἐγένετο ὁ τοῦ κυρίου θάνατος, ἵνα κατὰ τὸ εἰωθὸς, συναθροισθῇ τὸ πλῆθος τῶν ἰουδαίων, ἤτοι τὸ δωδεκάφυλον, καὶ γένηται πᾶσι δῆλος ὁ τοῦ χριστοῦ θάνατος, καὶ οὐκ ἔχωσι χώραν οἱ βουλόμενοι κρύπτειν τὸν τοῦ σωτῆρος θάνατον, ὡς κατὰ τὸ παρὸν ὁ μωάμεθ. τέταρτον, ὅτι οὐκ ἀπέθανε θάνατον φυσικὸν, ἀλλὰ τοῖς ἰουδαίοις ἐπέτρεψε τὸν ἐκείνου θάνατον. καθάπερ τις παλαιστὴς γενναῖος, οὐκ αὐτὸς ἐκεῖνος ἐκλέγεται τὸν ἀνταγωνιστὴν αὐτοῦ καὶ ἀντίπαλον, ἀλλ᾽ ὡς ἄν τις βούληται τούτῳ συμπλέκεται, οὕτω καὶ ὁ χριστὸς, ὃς ἀπὸ λόγου μόνου ῥίψας εἰς γῆν τοὺς ζητοῦντας αὐτὸν, τὴν ἐξουσίαν πᾶσαν τοῖς ἰουδαίοις ἀφῆκε. καὶ αὐτοὶ οἱ ἰουδαῖοι ἐξελέξαντο τὸν διὰ σταυροῦ θάνατον, ἀγνοοῦντες οἱ τάλανες, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ θάνατος ἔμφασιν τινὰ προφητείας ἐπλήρωσεν. ὁ γὰρ δαβὶδ φησὶ, λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας. τί δὴ λύσις τῆς προφητείας; πάντως οὐδὲν ἕτερον, ἢ ὅτι, ὥσπερ ἡ γωνία τοὺς δύο τοίχους ἑνοῖ καὶ συνδεῖ, καὶ ποιεῖ ἓν, οὕτω καὶ ὁ χριστὸς, ὃς πέτρα ὠνομάσθη παρὰ τῆς γραφῆς, ὅν τινα λίθον ἀπεδοκίμασαν, καὶ ὡς ἀνωφελῆ καὶ ἄχρηστον ἔρριψαν οἱ οἰκοδομοῦντες ἰουδαῖοι, οἵτινες ἐνεπιστεύθησαν τὰ τοῦ θεοῦ λόγια εἰς οἰκοδομὴν καὶ σωτηρίαν τοῦ γένους αὐτῶν, οὗτος ἤγουν ὁ χριστὸς ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας, τουτέστι συνῆψε τήν τε παλαιὰν διαθήκην, καὶ τὰ ἔθνη, καὶ ἑνώσας τὰ δύο, ἕνα οἶκον ἐποίησεν εἰς κατοικητήριον θεοῦ. καὶ τείνας τὰς χεῖρας

ἐν τῷ σταυρῷ, τὰ διεστῶτα συνήγαγε, καὶ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, καὶ μίαν πίστιν ἀπηρτίσατο. ἀλλὰ καὶ τὸν ἀέρα, ὃν ἵνα ὁ ἄρχων τοῦ ἀέρος διάβολος ἐμίανε, τοῦτον ὁ χριστὸς ἡγίασε, διὰ τὸ ἀναβεβηκέναι αὐτὸν εἰς τὸ τοῦ σταυροῦ ὕψος. εἴποι δ' αὖθις καὶ τοῦτο, ὅτι οὐκ ἀπέθανεν ὁ χριστὸς τόν τε ἰωάννου θάνατον, ἢ τὸν ἡσαΐου, οἳ τινῶν ὁ μὲν ἐτμήθη τὴν κεφαλὴν, ὁ δὲ ἐπρίσθη μέσον ξυλίνῳ πρίονι, ἀλλὰ σῶον ἔχων τὸ σῶμα, διδασκαλίαν ἀφεὶς, ὅτι ἐπεὶ σῶμα χριστοῦ ἡ ἐκκλησία ἐστὶν, οὐκ ἔστι δίκαιον, ἵνα σχίζωσιν αὐτὴν οἱ κακῶς φρονοῦντες.

Ἔτι φησὶν, ὅτι τὸν χριστὸν ὁ θεὸς εἰς ἑαυτὸν μετεκαλέσατο, τουτέστιν εἰς τοὺς οὐρανούς. περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ κόσμου πάλιν φανήσεται, καὶ θανατώσει τὸν ἀντίχριστον, μετὰ δὲ ταῦτα θανεῖν καὶ τὸν χριστὸν, τοῖς αἱρετικοῖς δονατισταῖς συμφωνῶν, καὶ ταύτῃ τῇ αἱρέσει, τὸ ὁμολογεῖσθαι χριστὸν τὸν θεὸν ἀνατρέπει. ὅτι μὲν γὰρ ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς ὁ χριστὸς, ὁμολογεῖ. καὶ ὅτι πάλιν ἐλεύσεσθαι μέλλει, οὐκ ἀρνεῖται. ὅτι δὲ ὡς θεὸς καὶ κριτὴς πάσης κτίσεως, ἀποβάλλεται. ἀλλ' ὡς ἠλίαν ἢ ἐνὼχ, οὕτω κηρύττει τὸν χριστὸν ἐλεύσεσθαι. ἀρνούμενος δὲ καὶ τὸν ἐκείνου θάνατον, λέγει, ὅτι μετὰ τὸ θανατῶσαι τὸν ἀντίχριστον, καὶ αὐτὸν τὸν χριστὸν ἀποθανεῖν. ἀλλ' ἐπεὶ πολλάκις καὶ διαφόρως ἔμπροσθεν περὶ τοῦ χριστοῦ εἴπομεν, ἀπόχρη τὰ λεγόμενα εἰς ἀνασκευὴν, καὶ κατάλυσιν καὶ τούτου τοῦ ἀσεβήματος. καὶ περὶ μὲν τοῦ χριστοῦ ταῦτα εἰσὶ τὰ παρὰ τοῦ μωάμεθ λεχθέντα.

Περὶ δὲ τῆς ἁγίας μαρίας τῆς παρθένου καὶ θεοτόκου οὑτωσί φησιν, ὅτι οἱ χριστιανοὶ θεοποιοῦσιν αὐτήν. ἐπεὶ γοῦν καὶ περὶ τοῦ τοιούτου ἀτοπήματος ἀρκετῶς εἰρήκαμεν ἐν τῇ τρίτῃ ἀπολογίᾳ, πλέον οὐ λέγομεν. ἀρκετὰ καὶ γάρ εἰσι τὰ ῥηθέντα. Ἔτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἀμρὰμ λέγει περὶ τῆς ἀειπαρθένου ἁγίας μαρίας τῆς θεοτόκου, ὅτι θυγάτηρ ἐστὶ τοῦ ἀμρὰμ, ὅς ἐστι πατὴρ τῶν προφητῶν μωϋσέως καὶ τοῦ ἀαρὼν, ὡς καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ μαριὰμ, ὅπερ ἑρμηνεύεται μαρία, διαῤῥήδην φησὶν, ὅτι ἡ τοῦ χριστοῦ μήτηρ μαρία ἀδελφὴ ἦν τοῦ τε ἀαρὼν καὶ μωσέως. καὶ ὅτι μὲν ὁ ἀμρὰμ πατὴρ ἦν μωϋσέως καὶ ἀαρὼν, οὕτως ἐστὶν ἡ ἀλήθεια. τίνος δὲ ἐστὶν ἡ θεοτόκος θυγάτηρ, καὶ πότε ἐγεννήθη, τοῖς πᾶσι φανερόν. τοῦ γὰρ μωσέως ἀδελφὴ ἡ μαρία ἐν τῇ ἐρήμῳ ἀπέθανε. μετὰ δὲ χρόνους χιλίους πεντακοσίους ἐγεννήθη ἡ ἁγία θεοτόκος. οὕτω παραφυλάττει ὁ μάταιος τὴν πᾶσαν ἀλήθειαν ἐν ὅλῳ τῷ αὐτοῦ συγγράμματι.

ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΜΩΑΜΕΘ

ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ.

ΑΣΕΒΗΣ εἰς βάθος κακῶν ἐμπεσὼν καταφρονεῖ, φησὶν ὁ θαυμάσιος σολομών. καὶ τίς ἀσεβέστερος μωάμεθ; ποῖον δὲ βάθος κακῶν, μᾶλλον δὲ σκότος, εἰς ὃ οὐκ ἐνέπεσεν ὁ δύστηνος οὗτος; καὶ γὰρ μετὰ τῶν ἄλλων πλασμάτων καὶ τεράτων ψευδῶν, ἐπλάσατο καὶ τὴν παροῦσαν ἄθεσμον θεωρίαν, ἔχουσαν ὧδε λέξεως οὕτως.

Ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῶν υἱῶν ἰσραὴλ, αἶνος τῷ ποιήσαντι διελθεῖν τὸν δοῦλον αὐτοῦ ἐν μιᾷ νυκτὶ ἀπὸ τοῦ προσευκτηρίου τοῦ ἐλαράμ, ὅ ἐστιν οἶκος μακκὲ, μέχρι τοῦ ποῤῥωτάτου προσευκτηρίου, ὅ ἐστιν οἶκος ἅγιος ἱερουσαλὴμ, ὃν εὐλογήσαμεν, ὁ μαχούμετ ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, μετὰ τὸ ψάλλειν αὐτὸν τὴν ἑωθινὴν ὥραν αὐτοῦ, εἶπε τοῖς ἀνθρώποις, ὦ
» ὑμεῖς ἄνθρωποι κατανοήσατε, χθὲς μετὰ τὸ διαστῆναι με ὑμῶν, ἦλθε πρός με ὁ γαβριὴλ
» μετὰ τὴν ἐσχάτην ἑσπερινὴν ψαλμῳδίαν, καὶ εἶπε πρός με, ὦ μωάμεθ, ἐντέλλεταί σοι ὁ
» θεὸς ἐπισκέψασθαι αὐτόν. ὦ εἶπον, καὶ ποῦ αὐτὸν ἐπισκέψομαι; καὶ εἶπεν ὁ γαβριὴλ, ἐν τῷ
» τόπῳ ὅπου ἐστί. καὶ ἤγαγέ μοι κτῆνος μεῖζον μὲν ὄνου, ἔλαττον δὲ ἡμιόνου, καὶ τὸ ὄνομα αὐ-
» τοῦ ἐμπαράκ. καὶ εἶπέ μοι, ἀνάβαινε τούτῳ, καὶ ἔλαυνε μέχρι τοῦ οἴκου τοῦ ἁγίου. καὶ ὡς ἐ-
» φρόντιζον ἀναβαίνειν, ἔφυγε τὸ κτῆνος. καὶ εἶπεν αὐτῷ, ἵστασο ἀσφαλῶς, ὁ μαχούμετ γὰρ ἐστιν.

ἐστιν ὁ σὲ βουλόμενος ἀναβῆναι. καὶ ἀπεκρίθη τὸ κτῆνος, μὴ ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπεστάλην; ἀπεκρί-
θη ὁ γαβριὴλ, ναί. εἶπε τὸ κτῆνος, οὐ συγχωρήσω αὐτῷ ἀναβῆναι, εἰ μὴ πρότερον ὑπὲρ
ἐμοῦ τοῦ θεοῦ δεηθείη. ἐγὼ δὲ ἐδεήθην τοῦ θεοῦ μου ὑπὲρ τοῦ κτήνους, ἐπέβην τε αὐτοῦ, καὶ πε-
ριεπάτει τοῦ ἐπικαθημένου μου πορείᾳ λεπτῇ, ἐπεστήριζέ τε τὴν χηλὴν τοῦ ποδὸς ἐν τῷ ὁρίζον-
τι τῆς ὄψεως αὐτοῦ. καὶ οὕτως ἦλθον εἰς τὸν οἶκον τὸν ἅγιον ἐν ἐλάττονι διαστήματι, ἢ ὅσον λί-
θου βολὴ τελεσθείη. ἦν δὲ καὶ ὁ γαβριὴλ μετ' ἐμοῦ, καὶ ἤγαγέ με εἰς ἀπόῤῥωγα ἐν τῷ οἴκῳ
τῷ ἁγίῳ, ἐν τῇ ἱερουσαλήμ. καὶ εἶπέ μοι ὁ γαβριὴλ, κατάβηθι, ὅτι ἀπὸ τῆς πέτρας ταύτης ἀ-
ναβήσῃ εἰς τὸν οὐρανόν. καὶ κατέβην. καὶ ὁ γαβριὴλ ἠσφαλίσατο μετὰ κύκλου πρὸς τὴν
ἀπόῤῥωγα, τὸ κτῆνος τὸ ἐμπαράκ, καὶ ἐβάστασέ με ἐν τοῖς ὤμοις αὐτοῦ, μέχρι τοῦ οὐρανοῦ.
καὶ ὅτε ἤλθομεν πρὸς τὸν οὐρανὸν, ἔκρουσε τὴν θύραν ὁ γαβριὴλ, ἐῤῥήθη τε πρὸς αὐτὸν,
τίς εἶ; ἀπεκρίθη τε, ἐγώ εἰμι ὁ γαβριήλ. ἐῤῥήθη τε πάλιν αὐτῷ, καὶ τίς ἐστι μετὰ σοῦ; ἀπε-
κρίθη, ὁ μαχούμετ. εἶπε δὲ ὁ θυρωρὸς, μὴ ὑπὲρ τούτου ἦν ἡ ἀποστολή; καὶ εἶπεν ὁ γαβριὴλ,
ναί. καὶ ἤνοιξεν ἡμῖν τὴν πύλην, καὶ εἴδομεν ἕνα ἄγγελον, καὶ δὶς κάμψας ὑπὲρ αὐτοῦ τὰ
γόνατα, ἐξέχεον προσευχήν. καὶ μετὰ ταῦτα ἔλαβέ με ὁ γαβριὴλ, καὶ ἤγαγέ με πρὸς τὸν
δεύτερον οὐρανόν. ἦν δὲ τὸ διάστημα τῶν δύο μέσων οὐρανῶν ὁδὸς πεντακοσίων ἐτῶν. καὶ
ὥσπερ πρῶτον ἔκοψε τὴν θύραν, καὶ ἀπόκρισις γέγονεν αὐτῷ, οὕτω καὶ μέχρις ἑβδόμου οὐ-
ρανοῦ ταῦτα πάντα γέγονεν ὁμοία. ἐν ᾧ ἑβδόμῳ οὐρανῷ διαγράφει ἰδεῖν λαὸν ἀγγέλων, τὸ
μῆκος ἑνὸς ἑκάστου πολλῷ χιλιοπλάσιον τοῦ κόσμου, ἀφ' ὧν τις εἶχεν ἑπτακοσίας χιλιάδας
κεφαλὰς, καὶ ἐν ἑκάστῃ κεφαλῇ ἑπτακοσίας μυριάδας στόματα, καὶ ἐν ἑκάστῳ στόματι χιλί-
ας ἑπτακοσίας γλώσσας αἰνούσας τὸν θεὸν ἑπτακοσίοις μυριάδων ἰδιώμασι. καὶ προσέ-
βλεψεν ἕνα τῶν ἀγγέλων θρηνοῦντα, καὶ ἐζήτησε τὴν αἰτίαν τοῦ θρήνου αὐτοῦ. καὶ ἀπε-
κρίθη, ἁμαρτίαν εἶναι. αὐτὸς δὲ ἐδεήθη ὑπὲρ αὐτοῦ. οὕτω τε φησὶν ὁ γαβριὴλ, παρέθετό με
ἀγγέλῳ ἑτέρῳ, κἀκεῖνος ἄλλῳ, καὶ οὕτως ἐφεξῆς, μέχρις ἔστη ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, καὶ τοῦ βήμα-
τος αὐτοῦ. καὶ ἥψατό μου ὁ θεὸς τῇ χειρὶ αὐτοῦ ἐν μέσῳ τῶν ὤμων, ἕως οὗ ἡ ψυχρότης τῆς
χειρὸς αὐτοῦ, διῆλθε μέχρι τοῦ μυελοῦ τῆς ῥάχεως μου. καὶ εἶπέ μοι ὁ θεὸς, ἐπέθηκα σοὶ καὶ τῷ
λαῷ σου εὐχάς. καταβαίνοντι δέ μοι πρὸς τὸν τέταρτον οὐρανὸν, συνεβούλευσεν ὁ μωϋσῆς
ἐπανελθεῖν με πρὸς τὸ κουφίσαι τὸν λαὸν, μὴ ὄντα δυνατὸν ἐξαρκεῖν τοσαύτῃ εὐχῇ. καὶ τῇ
πρώτῃ ἐπανόδῳ ἔλαβον ἄνεσιν ἀπὸ δέκα μέχρι καὶ τῆς τετάρτης ἐπανόδου. καὶ τῇ πέμπτῃ
ἐπανόδῳ, τοσοῦτον ἦλθεν εἰς τὸ ἔλαττον τῶν εὐχῶν, ὡς ὀλίγας ἐναπομεῖναι. εἰπόντος δὲ τοῦ
μωσέως, μηδὲ τοῦτον δυνήσεσθαι τὸν λαόν. ἐγὼ δὲ αἰσχυνθεὶς ὡς τοσαυτάκις ἀναβὰς, οὐκ
ἀνέβην πλέον, ἀλλ' ἐλθὼν εἰς τὸ ἐμπαράκ, ἤλαυνον ἐπανιὼν εἰς τὸν οἶκον τοῦ μακκέ. τούτων δὲ
πάντων χρόνος ἐλάττων ἢ τὸ δέκατον μέρος τῆς νυκτός. καὶ διηγησαμένου πρὸς τὸν λαὸν τοῦ
μωάμεθ τὴν θεωρίαν ταύτην, ἀπέστησαν ἀπὸ τοῦ νόμου αὐτοῦ χιλιάδες ἀνθρώπων πολ-
λαὶ, λέξαντες αὐτῷ, ἀνάβηθι τῇ ἡμέρᾳ εἰς τὸν οὐρανὸν ὁρώντων ἡμῶν, ὡς ἂν ἴδωμεν τοὺς
συναντήσαντάς σοι ἀγγέλους, οὐκ ἐπέγνως τὸ ἑαυτοῦ ψεῦδος; καὶ εἶπεν ὁ μωάμεθ, αἴνε-
σις τῷ θεῷ μου, μὴ ἄλλο τι εἰμὶ ἐγὼ, ἢ εἷς τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀπόστολος. οἱ πρὸ ὑμῶν οὐκ
ἐπίστευον θαύμασιν, οὐδὲ ὑμεῖς πιστεύετε θαύμασιν, οὔτε πιστεύσετε, ἢ μὴ διὰ ξίφους.
καὶ τί δ' ἄν τις εἴποι περὶ τῆς τοιαύτης ψευδοῦς, καὶ ἀδοξοτάτης θεωρίας; ἐξ αὐτοῦ γὰρ τοῦ
μωάμεθ τὸν ἔλεγχον ἔχει. αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ εἰπὼν, ὅτι ἐκυλίετο ἀφρίζων ὑπὸ τοῦ πάθους,
ὅτε τοῦ γαβριὴλ ἐρχομένου πρὸς αὐτὸν, ἀπεσταλμένου παρὰ θεοῦ δῆθεν, οὐκ ἠδύνατο φέ-
ρειν τὴν τοῦ ἀγγέλου ὅρασιν. καὶ διὰ τοῦτο πίπτειν ὡσεὶ νεκρὸν, τοὺς δὲ παρὰ τοῦ ἀγγέλου λό-
γους ἀκούειν, ὥσπερ τινὰ κώδωνα χαλκοῦν ἠχοῦντα. ὁ τοίνυν μὴ δυνηθεὶς φέρειν ἑνὸς ἀγ-
γέλου ὀπτασίαν, πῶς τοσούτων ἀγγέλων αὐγὴν ἠδυνήθη θεάσασθαι; περιεργάσασθαί τε καὶ
μετρῆσαι τὰς τοσαύτας κεφαλὰς τῶν ἀγγέλων, τὰς ἐντός τε τῶν στομάτων αὐτῶν γλώσ-
σας, ἀλλὰ δὴ καὶ τὰς διαφόρους ἐναλλαγὰς καὶ ἰδιότητας τῶν ὕμνων τοῦ θεοῦ; μὴ μόνον
γὰρ τοῦ γαβριὴλ μείζονα εἶναι λέγει ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ πάντων ἐκείνων, εἰς οὓς ὁ γαβριὴλ
οὐκ εἶχε παρείσδυσιν. ἀλλὰ τοσοῦτον ἦν ἀποδέων ἐκείνων, ὥστε τὸν μωάμεθ αὐτοῦ ἑτέρῳ
ἀγγέλῳ παραδοῦναι, ὁ δ' αὖ ἑτέρῳ, καὶ ἐφεξῆς ἄλλῳ, καὶ οὕτως ἀνελθεῖν εἰς τὸ πλῆ-

θος τῶν ἀγγέλων. εἶτα κἀκείνων ὑπεραναβῆναι, καὶ οὕτως εἰσελθεῖν εἰς τὸν θεόν, καὶ συν-
τυχεῖν ἀλλήλοις. Ἔτι μὴ μόνον μείζονα πάντων ἐκείνων δεικνύει ἑαυτόν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἐκεί-
νων εὐχόμενον. ἐῶ λέγειν περὶ τοῦ μεγάλου ἐκείνου καὶ θεόπτου μωϋσέως, ὃν ὥς φησιν εἶδεν
ἐν τῷ τετάρτῳ οὐρανῷ, αὐτὸν δὲ ὑπεραναβῆναι καὶ τοῦ ἑβδόμου, καὶ ἀπελθεῖν μέχρι καὶ τοῦ
θεοῦ, ὁμιλῆσαί τε αὐτῷ. μετὰ δὲ ταῦτα ἐξελθεῖν καὶ κατελθεῖν ἐν τῷ τετάρτῳ οὐρανῷ, ὡς
εἴρηται, καὶ συντυχεῖν τῷ μωϋσεῖ, συμβουλεῦσαί τε αὐτὸν τοῦτο, ἐπαναστραφέντα παρα-
καλέσαι τὸν θεὸν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, καὶ γενέσθαι κουφοτέραν τὴν εὐχήν, ὡς ἀδυνάτως ἔχοντος
πρὸς αὐτήν. καὶ δεξαμένου τοῦτο τὴν βουλήν, ἐπαναστραφῆναι πρὸς τὸν θεόν, καὶ ζητῆσαι
τὸ περὶ τούτου, καὶ προσδεχθῆναι τὴν ζήτησιν αὐτοῦ, καὶ γενέσθαι ἐλαφροτέραν τὴν εὐ-
χήν. καὶ αὖ τοῦ μωσέως ἀναγκάσαντος αὐτὴν αὖθις ἐπαναστραφῆναι ἕως πεντάκις πρὸς τὸν
θεόν, καὶ πάλιν γενέσθαι πολλῷ ἐλάττονα τὴν εὐχήν. καὶ μὴ ἀρκεσθέντα τὸν μωϋσῆν εἰπεῖν
καὶ αὖθις ἵνα ἐπαναστραφῇ πρὸς τὸν θεόν, καὶ αἰτήσῃ συγγνωμονεστέραν γενέσθαι τὴν εὐ-
χήν, οὐ κατένευσεν, ἀλλὰ κατελθεῖν εἰς τὸ ἐμπαράκ, καὶ ἐλαύνειν ἕως ἂν ἔλθῃ ἔνθα ἦν πρό-
τερον. σκόπει γοῦν τὸ ψεῦδος πάσης ἀγνωσίας μεμεστωμένον. τὸν θεόν, ὃν τινα ὁμολογεῖ ὁ
αὐτὸς μωαμεθ ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ἐνσώματον δείκνυσι, καὶ οὐκ ἀσώματον. τὸ γὰρ θεῖον,
ἀσώματον, ἄποσόν τε καὶ μὴ ἔχον μέγεθος, οὐδὲ ἐν εἴδει περιγραπτόν. τὸ δὲ οὕτως ἔχον ἐν τῇ
ἰδίᾳ αὐτοῦ φύσει, πῶς ἂν ἐκ μερῶν; εἰ γάρ τις δοίη τοῦτο ὑπάρχειν, πῶς νοηθήσεται ἀσώ-
ματον; τὸ γὰρ ἐν σχήματι ὄν, πάντως καὶ ἐν ποσῷ. τὸ δὲ ἐν ποσῷ, καὶ ἐν τόπῳ. τὸ δὲ ἐν τόπῳ,
ἐξ ἀνάγκης περιγραπτόν. ταῦτα δὲ σωματικά, καὶ τὰ τοῦ σώματος ἴδια, πῶς ἂν οὖν τῆς μα-
καρίας ἐκείνης καὶ ἀσωμάτου φύσεως τοῦ θεοῦ λογίσηταί τις διανοίας μέτοχος ὤν; καὶ ὁ μὲν
πατριάρχης ἀβραὰμ ἐν τῇ πάλαι θεοφανείᾳ γῆν καὶ σποδὸν ἑαυτὸν ἐλογίσατο καὶ ἐκά-
λεσεν. τοῦ δὲ δανιὴλ τοῦ τοιούτου καὶ τοσούτου ἄγγελον ἰδόντος, ἐστράφη ἡ δόξα αὐτοῦ εἰς δια-
φθοράν, τουτέστι παρὰ βραχὺ ἀπέβαλλεν τὴν ἑαυτοῦ ζωήν. ὁ δὲ δαβὶδ φησίν, ὁ ἐπιβλέ-
πων ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν. ὁ δὲ μωαμεθ τὰς ἀγγελικὰς πάσας ὑπερα-
ναβὰς δυνάμεις, ἀμέσως τῷ θεῷ προσωμίλησε, καὶ ὑπὲρ ἀγγέλων καὶ παντὸς τοῦ κόσμου
δεήσεις ἐποίησε, καὶ τῆς εὐχῆς οὐκ ἀπέτυχεν. ἐγὼ δὲ ἀπορῶ πῶς οὐκ ἔφη τολμήσας ὁ αὐθά-
δης οὗτος καὶ ἀλαζών, ὅτι κατέλαβε τὴν τοῦ θεοῦ φύσιν, ὥσπερ αὐτὸς ὁ θεὸς οἶδεν αὐτήν.
ἀλλ' ὁ κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς, ἐκγελάσεται αὐτὸν καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ, καὶ ὁ κύριος ἐκμυκ-
τηριεῖ αὐτούς. Ἔτι, οὐκ ἠδύνατο ὁ θεὸς γινώσκειν τὴν δύναμιν τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἐπέθηκεν ἐπὶ
τὸν τράχηλον αὐτῶν νόμον, ὃν οὐκ ἠδύναντο βαστάζειν; καὶ πῶς θεός, ὃς οὐ γινώσκει τὸ ποίη-
μα αὐτοῦ, μὴ δὲ τὴν δύναμιν τοῦ ποιήματος αὐτοῦ. εἰ δὲ θεὸς ὢν ἀληθής, καὶ τὰ πάντα γι-
νώσκων πρὶν γενέσεως αὐτῶν, ἔδωκε νόμον μὲν ἀτελῆ τὸν μωσέως διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων
ἀσθένειαν, τέλειον δὲ τὸν διὰ τοῦ εὐαγγελίου, πῶς τὸ τέλειον ὥσπερ ἀγνοῶν ἢ μεταμεληθείς,
εἰς τὸ ἀτελὲς πάλιν κατήγαγε; τὸ γὰρ τέλειον οὕτως ἐστὶ τέλειον, εἴπερ οὔτε ἐλλιπές ἐστιν,
οὔτε περιττὸν καὶ παρέλκον, ὥσπερ τὸ εὐαγγέλιον μαρτυρεῖ ἡ ἀλήθεια. ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ
μωαμεθ τέλειον καὶ ἀληθὲς καὶ ἅγιον, καὶ σωτηρίαν καὶ ὁδηγίαν ἀποκαλεῖ. οἱ δὲ τοῦ τοιούτου
μωαμεθ ἀκόλουθοι δικαιοῦντες τὸν ἀσεβῆ, λέγουσιν, ὅτι ὁ μὲν χριστὸς ἐδίδαξε μεγάλα καὶ
ἀδύνατα. τίς γὰρ δύναται ἀγαπᾶν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτόν; καὶ τὸν θεὸν ἐξ ὅλης αὐτοῦ τῆς καρ-
δίας; τίς δύναται ὑπὲρ τῶν διωκόντων καὶ συκοφαντούντων εὔχεσθαι; τίς δύναται ἀγα-
πᾶν τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ, καὶ τὰ ἕτερα. καὶ διὰ τοῦτο ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν μωαμεθ καὶ τὸ κου-
ρὰν συγκαταβάσεως ἕνεκεν, ἵνα ῥᾳδίως πληρῶσιν οἱ ἄνθρωποι τὸν νόμον πρὸς τὴν αὐτῶν
σωτηρίαν. εἴπερ γοῦν οὐκ ἀνεφαίνετο ὁ χριστὸς θεὸς καὶ θεοῦ υἱός, ἀλλ' οὕτως ἁπλῶς ἄνθρω-
πος ὡς ὁ μωϋσῆς, ἐδεόμεθα ἂν τινῶν ἀποδείξεων εἰς τὴν τῆς ἀληθείας φανέρωσιν. ἐπεὶ δὲ
θεὸς ἀληθὴς τρανῶς ἀναφαίνεται, περιττὸν ἥγημαι ὅλως δοῦναι ἀπολογίαν περὶ τούτου.
ὡς γὰρ θεὸς καὶ ποιητὴς οἶδε τὴν τοῦ ποιήματος αὐτοῦ δύναμιν. ἀλλ' ὅμως ἴδωμεν καὶ ἐκ τῶν
τοῦ μωαμεθ λόγων τὸ ἄτοπον. αὐτός ἐστιν ὁ μαρτυρῶν καὶ λέγων, ὅτι ὁ χριστὸς λόγος θεοῦ
ἐστί, καὶ ψυχὴ θεοῦ ἐστί, καὶ πνεῦμα θεοῦ. καὶ εἰ λόγος θεοῦ ἐστί, πῶς παραλόγως ὁ τὰ πάντα
[illegible]δῶς ἐποίησεν; ὁ γὰρ τοῦ θεοῦ λόγος οὐκ ἄν ποτέ τι ἀγνοῶν εὑρίσκηται. ἔτι γὰρ ὡς υἱὸς τοῦ

θεοῦ ἐστιν ἐλάττων αὐτοῦ τοῦ θεοῦ καὶ πατρός, ὅτε ὡς λόγος αὐτοῦ. καὶ εἰ ψυχὴ θεοῦ, καὶ πνεῦμα θεοῦ ἐστι, πῶς εἰς τε τὰς ψυχὰς καὶ τὰ πνεύματα τῶν ἀνθρώπων βάρος ἐνέθηκε μὴ δυνάμενα φέρειν αὐτό; ἔτι ὁ αὐτὸς φησὶ πρὸς τοὺς αὐτῷ ἀκολουθοῦντας, ὅτι οὐδ᾽ ἐν εἰσιν, ἢ μὴ πληρῶσαι ἐν τόν τε μωσαϊκὸν νόμον, τὸ εὐαγγέλιον, καὶ τὸ κορράν. καὶ εἰ μὲν βαρέα καὶ δυσβάστακτα διδάσκει τὸ εὐαγγέλιον, πῶς ὁ διδάσκαλος ὑμῶν οὕτω παραγγέλει ὑμῖν, ὡς εἰ μὴ πληρώσετε τόν τε παλαιὸν νόμον, καὶ τὸ εὐαγγέλιον, οὐδ᾽ ἐν ἐστι, τουτέστιν οὐδεμία ὠφέλεια ἐστὶν ἐν ὑμῖν. εἰ δὲ τέλειόν ἐστι τὸ εὐαγγέλιον, ὥσπερ καὶ ἐστι, ματαίως ἄρα δικαιοῦται τὸ κορράν, ὅτι συγκαταβάσεως χάριν ἐξεδόθη, καὶ ἀληθῶς καταψεύδεσθε τοῦ εὐαγγελίου καὶ τοῦ χριστοῦ. πῶς γὰρ δύναται τὸ εὐαγγέλιον τέλειον εἶναι διορθώσεως δεόμενον; ἔτι, εἰ ὁ γαβριὴλ ἀνελάβετο αὐτὸν ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, τίς χρεία ζώου, ἵνα ἀπὸ τοῦ μακκὲ διακομίσῃ αὐτὸν ἕως ἱερουσαλήμ; ἔτι, τίς μετρήσας τὸ τῆς ὁδοῦ μῆκος, τὸ ἀπὸ τοῦ πρώτου οὐρανοῦ μέχρι καὶ τοῦ δευτέρου, καὶ εὑρὼν αὐτὸ πεντακοσίων ἐτῶν διάστημα, ἀνήγγειλε περὶ μαχούμετ; ἔτι, εἰ μὲν διὰ βημάτων ποδὸς ἐμετρήθη τουτὶ τὸ διάστημα, πῶς διεπάτησε σῶμα πάχος ἔχον τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, ὡς αὐτὸς τερατεύεται; εἰ δὲ τοῦτο μὲν ἀδύνατον, ἄγγελοι δὲ ἢ ψυχαὶ ἀνθρώπων ἀνέρχονται, πῶς τὰ ἀσώματα σωματικῷ βήματι μετροῦσι τὰ ὑπὲρ τὸν οὐρανόν, ἅτινα ἐν ἐλαχίστῳ χρόνῳ δύνανται διελθεῖν τὰ ὑπὸ τὸν οὐρανόν; ἀέρα λέγω, καὶ αἰθέρα, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. ἔτι, πῶς εἰς μὲν τὴν ἀνάβασιν ἐδεήθη ἀγγέλων, ὥστε ἀναβιβάσαι αὐτὸν εἰς τοὺς οὐρανούς; ἐν δὲ τῇ καταβάσει οὐδαμῶς, ἀλλὰ μόνου τοῦ ζώου τοῦ ἐμπαράκ, ἵνα καὶ πάλιν αὐτὸν εἰς τὸ μακκὲ διασώσηται; καὶ τίς οὕτω παράφρων, ὁ μὴ τῶν τοιούτων κατεγνωκώς; διὰ τοι τοῦτο παντελῶς κωλύουσι οἱ ἐκείνου ἀκόλουθοι μετά τινων διαλέγεσθαι, τὸν ἔλεγχον δειλιῶντες. οὐδὲ γὰρ ἀγνοοῦντές εἰσι τὴν τοῦ διδασκάλου αὐτῶν ματαιότητα, ἀλλ᾽ ὅμως κἀκεῖνοι ἀσύμφωνοι πρὸς ἀλλήλους ὑπάρχουσιν. οἱ μὲν γὰρ τῷ τοῦ θανάτου φόβῳ, καὶ ἄκοντες ἕπονται. εἰ δ᾽ ἴσως ἀφόβως καὶ ἐν ἐξουσίᾳ ἰδίᾳ ἐγένοντο, εὐθὺς χριστιανοὶ ἐγένοντο ἄν. οἱ δὲ τῇ πλάνῃ συναπαχθέντες, ὡς βέβαια καὶ ἀληθῆ καὶ ὁμολογημένα ἔχουσι τὰ τοῦ μωάμεθ ψεύδη καὶ τερατεύματα. οἱ δὲ οὐ βούλονται ἀποστῆναι τῆς πατροπαραδότου πλάνης αὐτῶν, αἰδοῖ τῶν γονέων, ἀλλ᾽ ἐπ᾽ ἐκείνοις τιθέασι τὴν αἰτίαν τῆς πρὸς θεὸν ἀπολογίας. οἱ δὲ διὰ τὸ ἄνετον καὶ ἐλεύθερον καὶ περὶ τὰς ἡδονὰς ἐνδόσιμον οὐ βούλονται ἀποστῆναι τῆς πλάνης, ἀλλὰ τὴν ἀκαθαρσίαν καὶ ματαίαν δίαιταν προαιροῦνται, γινώσκοντες μὲν ὅτι οὐκ εἰσὶν ἀπὸ θεοῦ τὰ λεγόμενα, λέγουσι δ᾽ ὅμως ἄντικρυς, ὡς προείρηται, ὅτι ὁδὸν ἐντολῶν σου γνῶναι οὐ βούλομαι. καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ παραχωροῦσιν ἀναγινώσκεσθαι τὴν θείαν γραφὴν παρ᾽ ἐκείνοις, ἵνα μὴ τὸ τοῦ διδασκάλου αὐτῶν ψεῦδος εἰς ἔλεγχον ἔλθῃ. ἐν γὰρ τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἰωνᾶ οὕτω φησίν, ὅτι κἂν ὁποῖός ποτε φωραθῇ ἀντιλέγων τὸ κορράν, θάνατος ἔσται ἡ τιμωρία, μηδὲ πιστεύειν ἕτερον πλὴν αὐτοῦ. ἐν δὲ τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἀμρὰμ φησί, μὴ πιστεύσητε ἕτερον πλὴν τοῦ ἑπομένου περὶ ἡμετέρῳ νόμῳ. καίτοιγε τὸ εὐαγγέλιον σωτηρίαν εἶναι λέγων, καὶ ὁδηγίαν, καὶ μηδὲν εἶναι τοῖς σαρακηνοῖς, μὴ πληρώσασι τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὸν νόμον. πάλιν δὲ ὁ αὐτός, ὥσπερ ἐπιλαθόμενος τῶν ἑαυτοῦ λόγων, ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ φησίν, ὅτι ἐμοὶ ὁ ἐμὸς νόμος, καὶ ὑμῖν ὁ ὑμέτερος. ὑμεῖς ἐλεύθεροι ἐστὲ ὧν ἐγὼ πράττω, κἀγὼ ὧν ὑμεῖς. τοῦτο γοῦν ἴδιον ἐστι τοῦ παρατετραμμένου καὶ πεπλανημένου νοός, τὸ μὴ μόνον μετὰ τοῦ καλοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ ἀσύμφωνον τοῦτον εὑρίσκεσθαι, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἑαυτὸν μηδέποτε συμφωνεῖν, ὥσπερ καὶ ὁ παρὼν οὑτωσὶ μωάμεθ ἐν ὅλῳ τῷ αὐτοῦ συγγράμματι. τὰ δὲ τῶν χριστιανῶν οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πᾶσα ἡ θεία γραφή, ἥ τε παλαιά, ἥ τε νέα, μία ἑκάστη πρὸς αὐτήν, κατὰ πᾶσαν ἀκρίβειαν συμφωνεῖ, καὶ αὖθις αἱ δύο ὁμοῦ κατὰ πάντα εὑρίσκονται τὰ αὐτὰ καὶ φρονοῦσαι καὶ λέγουσαι, καὶ εἰκότως. ὁ γὰρ αὐτὸς θεός ἐστιν ὁ ποιητὴς καὶ νομοδότης τῆς τε παλαιᾶς καὶ νέας. ἐγὼ δὲ τάχα ἂν μετὰ ἠσαΐου καὶ δαβὶδ τῶν προφητῶν εἶπον, ἵνα τί κύριε ὁδὸς ἀσεβῶν εὐοδοῦται, καὶ ὅτι ἐμοῦ παραμικρὸν ἐσαλεύθησαν οἱ πόδες, παρ᾽ ὀλίγον ἐξεχύθη τὰ διαβήματά μου, ὅτι ἐζήλωσα ἐπὶ τοῖς ἀνόμοις, εἰρήνην ἁμαρτωλῶν θεωρῶν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀνάνευσις ἐν τῷ θανάτῳ αὐτῶν, καὶ στερέωμα ἐν τῇ μάστιγι αὐτῶν. ἐν κόποις ἀνθρώπων οὐκ εἰσί, καὶ μετὰ ἀνθρώπων οὐ μαστιγωθήσονται. διὰ τοῦτο ἐκράτησεν αὐτοὺς ἡ ὑπερηφανία εἰς τέ-

λος. περιεβάλλοντο ἀδικίαν καὶ ἀσέβειαν ἑαυτῶν, ἐξελεύσεται ὡς ἐκ στέατος ἡ ἀδικία αὐτῶν, διήλθοσαν εἰς διάθεσιν καρδίας, διενοήθησαν καὶ ἐλάλησαν ἐν πονηρίᾳ. ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος ἐλάλησαν, ἔθεντο εἰς οὐρανὸν τὸ στόμα αὐτῶν, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν διῆλθεν ἐπὶ τῆς γῆς. ἀλλὰ σὺν τῷ θεοπάτορι Δαβὶδ καὶ αὐτὸς κεκράξομαι, ὅτι διὰ τὰς δολιότητας αὐτῶν, ἔθου αὐτοῖς κακὰ κύριε. κατέβαλες αὐτοὺς ἐν τῷ ἐπαρθῆναι. πῶς ἐγένοντο εἰς ἐρήμωσιν ἐξάπινα; ἐξέλιπον, ἀπώλοντο διὰ τὴν ἀνομίαν αὐτῶν, ὡσεὶ ἐνύπνιον ἐξεγειρομένου κύριε ἐν τῇ πόλει σου τὴν εἰκόνα αὐτῶν ἐξουδενώσεις.

β Ἔτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ   λέγει ὁ μωάμεθ, ὅτι οἱ δαίμονες σωθῆναι μέλλουσιν, ὥσπερ γένει αἱρετικῶν ἀκολουθῶν. καὶ ὅτι μετὰ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ φησὶν ὁ αὐτὸς, ὅτι πολλοὶ τῶν δαιμόνων ἀκούσαντες τὸ τοῦ μαχούμετ κορρὰν ἀναγινωσκόμενον, ἐπήνεσαν καὶ ἐθαύμασαν, καὶ πιστεύσαντες αὐτῷ ἐσώθησαν. ἀλλὰ νῦν οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καθολικῶς λέγει καὶ ἀποφαίνεται, ὅτι σωθῆναι μέλλουσιν οἱ δαίμονες. εἴπερ γοῦν δύναται σωθῆναι εἷς καὶ μόνος ἐκ τοῦ τάγματος αὐτῶν, δύνανται σωθῆναι καὶ πάντες. ἀλλ' ὥσπερ πάντοτε αὐτὸς ἑαυτῷ ἐναντιοῦται, οὕτω καὶ κατὰ τὸ παρόν. αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ κατὰ πάντα λέγουσι τὸ εὐαγγέλιον τέλειον, καὶ ἅγιον, καὶ σωτήριον, ὡς τοῦ χριστοῦ λόγους. νῦν δὲ, ὡς καὶ πολλάκις, ἐναντία τούτῳ καθόλου λέγουσιν. ὁ γὰρ χριστὸς οὕτως εἴρηκε πρὸς τοὺς τῆς γεέννης ἀξίους, πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. τοῦτο τοίνυν εἰπὼν, οὐδεμίαν τῶν δαιμόνων ἀφῆκεν ἐκτὸς τῆς κολάσεως. καὶ εἰκότως. ὁ γὰρ σεσωσμένος ἢ σὺν τῇ μετανοίᾳ τὸ κατὰ δύναμιν καὶ αὐτὸς συμβάλλει διὰ πράξεως εἰς τὴν τῆς σωτηρίας ὁδόν. ἐπεὶ γὰρ τοῦ σώματος οὐ δύναται ἄνθρωπος ποιῆσαι τι κατὰ βούλησιν, ἤτοι τὸ μὴ ἐμπεσεῖν εἰς νόσον, ἢ ἐμπεσὼν, ἔχει ἐπ' ἐξουσίας ἐπανελθεῖν εἰς τὴν προτέραν ὑγίειαν. ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς οὐχ οὕτως. ἀλλὰ πᾶς τις ἄνθρωπος ἐπ' ἐξουσίας ἔχει, ἵνα μὴ ἁμάρτῃ, ὅπερ ἐστὶν ἀθανασία ψυχῆς. ἁμαρτὼν δὲ εἰς τὴν αὐτοῦ θέλησιν ἐστὶν, ἵνα καὶ αὖθις ἀνακαλέσηται ἑαυτὸν, καὶ μὴ μόνον εἰς τὴν προτέραν ὑγίειαν τῆς ψυχῆς ἐπανέλθοι, ἀλλὰ καὶ πολλῷ τῷ μέτρῳ ὑπερβῇ. καὶ ἢ σὺν τῇ μετανοίᾳ, ὡς εἴρηται, ποιήσῃ καὶ ἔργα ἀξιόχρεα, ἢ κατὰ δεύτερον ὅ φασι πλοῦν μόνον μετανοῶν εὑρίσκεται. καὶ ὁ πανάγαθος θεὸς, ὁ διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων κλίνας τοὺς οὐρανοὺς, καὶ κατελθὼν, καὶ γεγονὼς ἄνθρωπος, ἐκχέει τὸ ἔλεος αὐτοῦ, ὅπερ ἐστὶ μεῖζον πάσης πράξεως ἀγγέλων τε καὶ ἀνθρώπων, καὶ ἀντὶ πασῶν ἀρετῶν τοῦτο λογίζεται. καὶ πρὸς ἑαυτὸν προσκαλεῖται αὐτοὺς, καὶ φίλους αὐτοῦ καθίστησιν. ἐπὶ δὲ τοῦ διαβόλου ποῦ μετάνοια; ποῦ ταπείνωσις; ἡ γὰρ μετάνοια ἐκ ταπεινώσεως γίνεται. πρότερον γὰρ καταγινώσκει τις ἑαυτοῦ ὡς κακῶς πράξαντος, ἔπειτα μετανοεῖ ἐφ' οἷς ἥμαρτεν. ὁ δὲ διάβολος τοὐναντίον. στέργει μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ἣν ἥμαρτε, καὶ τὸ κατὰ δύναμιν πρόξενος καὶ συνεργὸς τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀπωλείας εὑρίσκεται. τίς γοῦν κοινωνία θεῷ τε καὶ διαβόλῳ; ἄρα ματαίως ἐλάλησεν ὁ μωάμεθ εἰπὼν, ὅτι δύνανται σωθῆναι οἱ δαίμονες.

γ Ἔτι ὁ αὐτὸς μωάμεθ φησὶ περὶ τοῦ κορρὰν, ὅτι οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων, οὐδ' αὐτὸς ὁ μωάμεθ γινώσκει τὴν τούτου ἐξήγησιν, ἀλλ' ἢ μόνος ὁ θεός. καὶ εἰ τοῦτο ἐστὶν ἀλήθεια, ποία ἐστὶν ἡ τοῦ κορρὰν ὠφέλεια; ἴσως γὰρ οὕτως ἠδύνατο ὠφελῆσαι, εἴπερ ἐγίνωσκον τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ λεγόμενα. ἐπεὶ δ' αὐτὸς ὁ μωάμεθ μαρτυρῶν εὑρίσκεται, ὅτι οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων γινώσκει τὰ ἐν τῷ κορρὰν λεγόμενα, τίς ἡ τούτου ὠφέλεια; πάντως οὐδεμία. καὶ τίς ἄλλη μείζων ἀπόδειξις, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀπὸ θεοῦ ὁ παρὰ τοῦ μωάμεθ δοθεὶς νόμος; οὐ γὰρ δὴ ματαίως νομοθετεῖ ὁ θεός. ἰδοὺ τοίνυν καταφανές ἐστι τὸ κορρὰν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀπὸ θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀνάπλασμά ἐστι διανοίας αὐτοῦ κακοδαίμονος. καὶ πρόδηλον ἐξ αὐτοῦ τοῦ κορρὰν, ὅτι οὔτε τῇ παλαιᾷ γραφῇ συμφωνεῖ, οὔτε τῇ νέᾳ διαθήκῃ. καίτοιγε ὁμολογοῦντος τοῦ μωάμεθ, ὅτι ἅγιαι καὶ καλαί εἰσιν αἱ γραφαὶ, καὶ ὅτι οὐδ' ἐν εἰσὶν οἱ ἐκείνου ἀκόλουθοι, εἰ μὴ πληρώσαιεν τόν τε νόμον καὶ τὸ εὐαγγέλιον. ἔτι σχεδὸν διόλου αὐτὸς ἑαυτῷ ἐστὶν ἀντιλέγων. ἔτι οὐδὲν θαῦμα ἐποίησεν εἰς πίστωσιν τῶν λεγομένων. ἔτι ὁμολογούμενα ψεύδη περιέχει, ὅπερ ἐστὶ τοῦ θεοῦ ἀλλότριον παντῃ. ἔτι βίαιόν ἐστι, καὶ καταλύει τὸ αὐτεξούσιον, ὅπερ οὐδέποτε ὁ θεὸς ἀνέτρεψεν. ἔτι παντελῶς ἐστὶν ἄτακτον, καὶ τὸ ἄτακτον μακρὰν ἐστὶ τοῦ θεοῦ. οὐ γάρ ἐστιν ὁ θεὸς ἀταξίας θεός. ἔτι πονηρὸν ἀναφαίνεται

καὶ

καὶ πῶς ἀπὸ θεοῦ, τῆς πάσης ἐπέκεινα εὐθύτητος καὶ ἁπλότητος; ἔτι πεπλασμένας καὶ
τερατώδεις θεωρίας περιέχει. καὶ πῶς οὖν ἀπὸ θεοῦ, τοῦ ποιητοῦ καὶ δοτῆρος καὶ τῆς ἀλη-
θείας; τὸ δὲ πάντων τῶν κακῶν ἔσχατον καὶ πρῶτον, ὅτι παρὰ δαίμονος ἐξεδόθη τὸ τοιοῦ-
το κορ᾽ῥὰν. κἂν καὶ τὸν θεὸν διαβάλλοντες λέγωσιν, ὅτι ἀπὸ θεοῦ ἐδόθη. θαυμάζω γὰρ ἔγω-
γε καὶ ἐκπλήττομαι, πῶς τὸν χριστὸν καὶ τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν ἀφέντες οἱ τάλανες, ἠκολού-
θησαν τῷ μωαμεθ. αὐτὸς καὶ γὰρ ὁ τοῦ μωαμεθ νόμος, τουτέστι τὸ κορ᾽ῥὰν, αὐτὸ οὖν φησίν,
ὅτι διὰ ἀγγέλου εὐηγγελίσθη τῇ μητρὶ τοῦ ἰησοῦ, καὶ διὰ πνεύματος ἁγίου ἡγιάσθη, καὶ τῇ δυνά-
μει τοῦ θεοῦ συνελήφθη, ἀλλ᾽ οὐ φύσεως ἐνεργείᾳ, καὶ ἐκ παρθένου ἁγιωτάτης, καὶ ὑπὲρ
πάσας ἄλλας γυναῖκας καθαρᾶς γεννηθῆναι. ἐν γὰρ τῷ κεφαλαίῳ τῷ αἰνεσαὶ φησίν, ὦ
ἑταιρεία τῆς βίβλου, τουτέστιν οἱ πιστοί, μὴ λέγετε περὶ τοῦ θεοῦ πλὴν τῆς ἀληθείας, ὅτι ὁ χριστὸς
ἰησοῦς υἱός ἐστι τῆς μαρίας, καὶ ἀπόστολος θεοῦ, καὶ λόγος θεοῦ, ὃν ἐν αὐτῇ ἔθηκε διὰ τοῦ πνεύ-
ματος τοῦ ἁγίου. ἰδοὺ γοῦν θεὸν ὀνομάσας, καὶ λόγον θεοῦ, καὶ πνεῦμα ἅγιον τὴν τρισυ-
πόστατον τριάδα ὁ ἄθλιος, οὐκ ἤνοιξε τοὺς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὺς ἰδεῖν τὸ φῶς τῆς τριάδος.
καὶ εἰκότως. ὥσπερ γὰρ τὰ ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς εὑρισκόμενα, πρὸ τῆς γεννήσεως αὐτῶν
ζωὴν μὲν ἔχουσιν, ἀνωφελῆ δὲ καὶ ἀνόητον, καὶ ψυχὴν μὴ διακρῖναι δυναμένην τοῦ κρείτ-
τονος τὸ χεῖρον, ἢ παρὰ καιρὸν γεννηθέντα οὐκ εἰσὶν ἄνθρωποι, ἀλλ᾽ ἐκτρώματα καὶ ἀμ-
βλώματα, οὕτω καὶ πᾶς ἀσεβὴς ὁ μὴ γεννηθεὶς δι᾽ ὕδατος καὶ πνεύματος, τουτέστι διὰ
τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, οὐ δύναται ἰδεῖν τὸ οὐράνιον φῶς, καὶ τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν.
καὶ διὰ τοῦτο μύσας τοὺς τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ὀφθαλμοὺς ὁ δείλαιος, σκοτεινὸς ἐναπελείφθη, ὡς
ὁ πατὴρ αὐτοῦ ὁ διάβολος. περὶ γὰρ τοῦ ἁγίου πνεύματος συνεχῶς ἐν τῷ κορ᾽ῥὰν μέμνη-
ται. φησὶ γὰρ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐμπιᾶ, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ, ὅτι περὶ τῆς μαρίας
ἐνεφυσήσαμεν εἰς αὐτὴν ἐκ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου. καὶ πάντως οὐ δύναται εἰπεῖν, ὅτι
περὶ ἀγγέλου εἶπε τοῦτο ὁ θεός. καὶ περὶ μὲν τοῦ χριστοῦ τοιαῦτα. περὶ δὲ τοῦ μωαμεθ οὐδὲν
τοιοῦτον φησίν, ἀλλ᾽ ὅτι ἦν ὀρφανὸς καὶ πλανήτης ὑπὸ θεοῦ συναχθείς. ἔτι τὸν χριστὸν λό-
γον θεοῦ ὀνομάζει, ὡς εἴρηται, καὶ ψυχὴν θεοῦ, καὶ προφήτην πάντων τῶν προφητῶν μέγιστον,
τὸν δὲ μαχουμετ οὕτω μόνον προφήτην ἁπλῶς. ἔτι τὸν χριστὸν ἐκ τοῦ ἀβραὰμ καὶ ἰσαὰκ καὶ
ἰακὼβ ὁμολογοῦσιν εἶναι, τοῦ ἔχοντος τὰς ἐπαγγελίας. ὁ δὲ μωαμεθ ἐκ τοῦ ἰσμαὴλ ἐστίν, ὅς τις
ἐξεβλήθη μετὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ τῆς παιδίσκης ἄγαρ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ ἀβραάμ. ἔτι ὁ χριστὸς
οὐδέποτε ἐποίησεν ἁμαρτίαν. λόγος γὰρ θεοῦ καὶ πνεῦμα θεοῦ οὐ δύναται πλανηθῆναι. ὁ δὲ
μαχουμετ εἰδωλολάτρης ἐγένετο, καὶ φονεὺς, καὶ ἅρπαξ, καὶ ἀσελγὴς, καὶ πολλοῖς ἑτέροις
ἁμαρτήμασιν ἔνοχος ἐγένετο, ἐφ᾽ οἷς ὁ θεὸς, ὥς φασιν, αὐτὸν συνεπάθησεν. ἔτι ὁ χριστὸς
φρικτὰ καὶ ἐξαίσια πεποίηκεν θαύματα, ὡς καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ ἐλμαϊδᾶ μεμαρτύρη-
ται, ὅτι ὁ χριστὸς τυφλοὺς ἐφώτισε, λεπροὺς ἐκαθάρισε, νεκροὺς ἀνέστησε, καὶ ἄλλα εἰργάσατο. ὁ δὲ
μωαμεθ οὐδὲν θαῦμα πεποίηκε κατὰ τὸ κορ᾽ῥὰν, ἀλλ᾽ ἢ μόνον τὸ τῆς σελήνης, ὅπερ ἐστὶ ψεῦδος
ἄντικρυς, καὶ ἕτερα τινὰ αἰσχρὰ, ἅπερ καὶ παρεσιωπήθησαν, καὶ τῇ σιγῇ παρεδόθησαν διὰ τὸ δύσ-
φημον. ἔτι κατὰ μὲν τὸ εὐαγγέλιον καὶ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν ὁ χριστὸς ἐσταύρωται, καὶ τέθνηκε, καὶ
ἐτάφη, καὶ ἀνέστη, καὶ ἀνελήφθη, καὶ ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς κάθηται. κατὰ δὲ τὸ κορ᾽ῥὰν, ὡς δῆθεν τι-
μῶντες αὐτὸν, λέγουσιν ὅτι οὐκ ἀπέθανεν, ἀνελήφθη δ᾽ ὅμως. καὶ ἰδοὺ ὅσον ἀπὸ τῆς τοῦ εὐαγ-
γελίου ἀληθείας, καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ μωαμεθ ψευδολογίας ὁ χριστὸς ζῶν ἀναφαίνεται καὶ ὁμολογεῖ-
ται. ὁ δὲ μαχουμετ οὐχὶ, ὡς πάντες οἱ τὰ ἐκείνου φρονοῦντες ὁμολογοῦσιν, ὅτι ἀπέθα-
νε καὶ οὐκ ἀνέστη. τοίνυν διὰ ταῦτα πάντα τὸν χριστὸν ἔδει προσκυνεῖν, καὶ μὴ τῷ μωάμεθ
ἀκολουθεῖν. πῶς γὰρ ἔδει πιστευθῆναι τὰ τοῦ θεοῦ λόγια, ἀνθρώπῳ ὁμοίῳ κατὰ πάντα τῷ δαί-
μονι; καὶ εἰ βούλει παραβάλλομεν ἀμφοτέρους, καὶ γνωσόμεθα τὰ τούτων ἰδιώματα. ὁ διά-
βολος ἐπηρμένος καὶ ἀλαζὼν, ὁ μαχουμετ ἐπηρμένος καὶ ἀλαζὼν. τίς γὰρ μείζων τοῦ μωαμεθ,
ὃς ὑπεραναβὰς τοὺς οὐρανοὺς, ὡς αὐτὸς ὑπὲρ αὐτοῦ εἴρηκε, καὶ αὐτὰς τὰς ἀγγελικὰς πάσας
δυνάμεις τῷ θεῷ προσωμίλει, καὶ μεσίτης τῶν ἐπταικότων ἀγγέλων ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ παν-
τὸς τοῦ κόσμου προστάτης. ὁ διάβολος ἀνθρωποκτόνος ἐστὶ, καὶ ὁ μωάμεθ τοὺς μὴ πειθομένους τοῖς
δόγμασιν αὐτοῦ θανάτῳ κατεδίκασεν. ὁ διάβολος ἀπατεὼν ἐστὶ, καὶ ὁ μωάμεθ τὰς ἡδονὰς ἐν-

δὺς

δεῦς, καὶ ὥσπερ τι δέλεαρ ἐν ἀγκίστρῳ ἐνθείς, τοὺς ἀνοήτους πρὸς ἑαυτὸν ἐφελκύσηται. ὁ διάβολος ψεύστης ἐστίν, ἀλλ᾽ οὐ τοσοῦτον ὡς ὁ μωάμεθ, καθὼς ἐν ὅλῳ τῷ κορρὰν τρανῶς ἀναφαίνεται. ὁ διάβολος ὕπουλος ἐστί, καὶ τίς ἄλλος ὡς ὁ μωάμεθ, ταπείνωσιν ὑποκριθείς, τὴν ὑψηλοφροσύνην ἠσπάσατο; ὁ διάβολος σύμβουλός ἐστι τῶν ἀπηγορευμένων, καὶ ὑπὲρ πάντας ὁ μωάμεθ. οὐδὲν γὰρ ὑγιὲς, οὐδὲν ὠφέλιμον, οὐδὲν θεῷ δεκτὸν, ἀλλὰ τὰ πάντα κατὰ τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ θείου νόμου ἐδίδαξεν. ὁ διάβολος ἄθεος, καὶ κατὰ πάντα ὅμοιος αὐτῷ, ὁ τῆς ἀπωλείας υἱὸς ὁ μαχούμετ. θεὸν γὰρ προσκυνεῖ καὶ κηρύττει ὁλόσφαιρον καὶ ψυχρότατον, θεὸν προσκυνεῖ, τὸν μήτε γεννηθέντα, μήτε γεννήσαντα. μὴ νοήσας ὁ δείλαιος, ὅτι σῶμα προσκυνεῖ, καὶ οὐ θεόν. ἡ γὰρ σφαίρα εἶδος σώματος ἐστί, καὶ ἡ ψύξις ποιότης σώματος. τὸν δὲ θεὸν τὸν μήτε γεννήσαντα μήτε γεννηθέντα οὔτε σῶμα προσκυνεῖ, οὔτε θεὸν ἀσώματον καὶ ἀληθῆ, ἀλλὰ θεὸν προσκυνεῖ, ὃν ὀνειροι τῶν ἀσεβῶν διαπλάττουσι. γελοῖον γὰρ πάντως ἐστὶ δοξάζειν τινὰ ἥλιον μὴ ἔχοντα φῶς, καὶ πηγὴν ἄνευ ὕδατος, καὶ νοῦν λόγον μὴ ἔχοντα, ὡς ἀπόλοιτο ὁ τοιοῦτος θεός. ὁ δὲ παρ᾽ ἡμῶν τῶν χριστιανῶν θεὸς εἷς ἐστίν, ὁ πρὸ πάντων, καὶ ἐπὶ πάντων, καὶ ἐν πᾶσι, καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν, ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι πιστευόμενός τε καὶ προσκυνούμενος, μονὰς ἐν τριάδι, καὶ τριὰς ἐν μονάδι, ἀσυγχύτως ἑνουμένη, καὶ ἀμερίστως διαιρουμένη. μονὰς ἡ αὐτή, καὶ τριὰς πανσεβάσμιος. πατὴρ ἄναρχος, οὐ μόνον ὡς ἄχρονος, ἀλλὰ καὶ ὡς κατὰ πάντα τρόπον ἀναίτιος. μόνος αἰτία, καὶ ῥίζα, καὶ πηγή, τῆς ἐν υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι θεωρουμένης θεότητος, ὃς ἵλεως γένοιτο ἡμῖν, καὶ πᾶσι χριστιανοῖς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, πρεσβείαις τῆς ὑπερευλογημένης δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου, καὶ ἀειπαρθένου μαρίας, καὶ πάντων τῶν ἁγίων. ἀμήν.

ΤΩΝ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ καντακουζηνοῦ κατὰ τοῦ μωάμεθ ἀπολογιῶν τε καὶ λόγων τέλος.

ΕΤΥΠΩΘΗ ΕΝ ΒΑΣΙΛΕΙΑ, ΠΑΡΑ ΜΕΝ ΤΩι ΝΙΚΟΛΑΩι ΒΡΥΛΙΓΓΕΡΩι, ΕΠΙΜΕΛΕΙΑι δὲ καὶ ἀναλώμασι Ἰωάννου τοῦ Ὀπωρινοῦ, χιλιοστῷ πεντακοσιοστῷ τεσσαρακοστῷ τρίτῳ ἀπὸ τῆς θεογονίας ἐνιαυτῷ, μουνυχιῶνος δευτέρᾳ ἱσταμένου.

SERIES CHARTARVM.

A a b c d e f g h i k l * α β γ δ ε ζ η θ ι

Omnes terniones, præter l & * duerniones, & ι quaternionem.

179 **Melancthon** (P.) Historiae de Saracenorum sive Turcarum Origine, moribus, nequitia, religione, rebus gestis: itemq. de ordinatione politiae eorundem domi & foris, & disciplina ac ordine militiae Turcicae, deq. itineribus in Turciam etc., etc. 1542-43